

СЛОВНІК
РУСКОГО
НАРОДНОГО ЯЗИКА

І

А – Н

НОВИ САД

ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – ОДСЕК ЗА РУСИНИСТИКУ
ЗАВОД ЗА КУЛТУРУ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ
ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК, ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ
РУСКЕ СЛОВО

СЛОВНІК РУСКОГО НАРОДНОГО ЯЗИКА

У РЕДАКЦІЇ
ЮЛИЯНА РАМАЧА

І
А – Н

НОВИ САД
2017

Сотрудніки

мр Гелена Медєши, мср. Александер Мудри, дипл. инж. Юлиан Пап, мср. Анамария Рамач Фурман, професор Славко Сабо, мр Ксения Сегеди, др Оксана Тимко-Дітко, др Михайло Фейса

Сотрудніки студенти: Ясмина Арва, Люпка Варґа, Татьяна Гарди, Мария Горняк-Кухар, Ксения Дудаш, Даниєла Колесар, Зденко Лазор, Павле Малацко, Олена Папуґа, Ясмина Прегун, Наташа Фа, Блаженка Хома, Мария Хома, Люпка Чапко

Информаторе

Павлина Буила, Владо Ерделі, Серафина Макаї, Силвестер Макаї, Сена Майорош, Мелания Павлович, Евфемия Планчак, Михал Рамач, Веруна Рамач, Владимир Сабодайко, Левона Скубан, Любица Яким

Главни редактор

др Юлиан Рамач

Рецензенти

др Александер Д. Дуличенко

др Людмила Попович

Графични редактор

Славко Сабо

Видавателе

Филозофски факултет – Одсек за русинистику

Завод за культуру войвођанских Руснацох

Дружтво за руски јазик, литературу и культуру

Руске слово

Нови Сад

2017

Предходне слово

Од конца 70-их рокох прешлого вику, редактор того словніка, як преподаватель тедишнього Лекторату за руски язык и литературу на Филозофским факультету у Новим Садзе, почал зберац материял о рускей лексике. Перши результат тей його роботи бул приручник за студентох новоотвореной Катедри (познейше Одсеку) за руски язык и литературу (1981) *Лексика руского языка* (1983). У нїм, з найвекшей часци у форми словніка, обробена руска народна лексика, хтора переважно з приселеньом Руснацох принесена з Горніци, а з меншей часци нови лексични пасма у руским языку (сербизми, слова литературного языка и др.). Паралелно з роботу з коавторами на Сербско-руским (1995–1997) и Руско-сербским словнику (2010), хтору инициировало Дружтво за руски язык, литературу и культуру седемдзешатих рокох, редактор предлужел робиц на лексике народного языка. Як результат тей його роботи и помощи сотруднікох и информаторох, виходзи тот двотомни *Словник руского народного языка* (24.000 одредніци) (под термином *народни язык* ту розумиме сучасни руски *бешедни* язык, хтори, попри жридлового карпатского пасма ма у себе и нови язични пасма: сербизми и други пожички, нови руски слова, кніжково слова).

Найвекшу часц народней лексике за Словник зазначели зме у етнографских записох рускей народней творчосци (Володимир Гнатюк и др.), у творох найстарших русских авторох (Гавриїл Костельник, Михал Ковач и др.) и у медзивойновой (1921–1941) рускей периодики (*Руски новини*, *Русска заря* и др.). Значна часц лексике зазначена и у авторох младших генераційох (Дюра Папгаргаї, Дюра Латяк и др.), у сучасней периодики (*Руске слово*, *Народни календар* и др.), а тиж и у прекладах на руски язык (Н. Гоголь, Г. Олуїч и др.). Приклади зоз Гнатюкових творох, окрем тих на початку роботи, записовали зме зоз нашу сучасну графію и правописом. Приклади з рукописних текстох и найстарших обявених текстох записовани з авторовим правописом.

Роботніки и сотрудніки Одсека у велїм допринесли дополньованю и збогацованю Словніка. Мр Гелена Медеши давала нам толкованя словох народней лексике; мср. Александер Мудри позберал земледїлску и статкарску терминологию и лексику з даєдних других жридлох (В. Гнатюка, М. Биркаша); мср. Анамария Рамач Фурман дополньовала Словник з восточнословацкими паралелами; др Оксана Тимко-Дітко обробела за Словник народну ботанїчну и зоологийну терминологию и дополньовала Словник з паралелами зоз словацких и українских диялектох; мр Ксения Сегеди и др Михайло Фейса дополньовали Словник зоз лексику з Лексикологийней картотеки руского языка; консультант Юлиан Пап зазначовал за Словник слова з даєдних жридлох (Ш. Чакан и др.), препатрел цали рукопис Словніка и дал нам своєю замеркованя и хасновити сугестії на основи хторих зме дополнели Словник. Словник пририхтал до друку графични редактор професор Славко Сабо.

Студенти Катедри за руски язык и литературу зоз своїма дипломскими и мастер роботами о рускей лексике тиж у значней мири збогацели лексику Словніка:

Ясмина Арва (у роботі зазначена термінологія народньої магії), Люпка Варга (народні назви обличчя), Таня Гарди (погребна термінологія), Марія Горняк-Кухар (церковна термінологія), Ксенія Дудаш (лексика вязана за женські роботи у обисці), Даниела Колесар (термінологія у народнім ліченні), Зденко Лазор (лексика Бикичу), Павле Малацко (термінологія сваддебних обичайох), Олена Папуґа (руське обисце – назви часцох хижного будинку, обектох и др.), Ясмина Прегун (назви рошлінох), Наташа Фа (колесарська термінологія), Блаженка Хома (готовене и назви їдлох), Марія Хома (термінологія вязана за дзєцинські бависка у руских валалох) и Люпка Чапко (крачунські обичаї).

Велі народні слова и значєня записали зме од інформаторох (за меном наводзіме їх профєсію и *место народзєня*, а у заградзєнню рок народзєня и хаснованє скрацєнє їх мєна и презвіска). То: Павлина Буила, ґаздіня з Коцура (1913, Пвл. Бл.); Владо Ерделі, ремєселнік з Керєстура (1935, В. Ер.), Сєна Майорош, ґаздіня з Коцура (1926, С. Мйр.), Сєрафіна Макаї, преподаватєлька мацєринського язика и писатєлька з Коцура (1945, Сф. Мак. и СС. Мак.); Силвєстєр Макаї, подобови пєдаґог, умєтнік и писатєль з Коцура (1941, С. Мак. и СС. Мак.); Мєлєнія Павлович, єкономиста и писатєлька з Керєстура (1932, Мєл. Пвл.), Юліян Пап, дипл. інж. аґрономії, анґліста и новинар з Керєстура (1943, Ю. Пап), Євфємєя Планчак, ґаздіня з Коцура (1913, Євф. Пл.), Мйхал Рамач, землєділєц з Керєстура (1912, М(их). Рм.), Вєруна Рамач, ґаздіня з Керєстура (1913, В(єр). Рм.), Влєдмйр Сабодайко, землєділєц и народні писатєль з Коцура (1928, В. Саб.), Лєвона Скубан, ґаздіня з Коцура (1920, Лєв. Ск.), Любіца Яким, ґаздіня з Коцура (1905, Люб. Як.). Скрацєня мєнох інформаторох за ілюстраціями наводзєли зме як прє читачох, так и прє сєбє як редактора (жє бизмє и при познєйшим читанню рукопису знєли од коґо змє приклад записали). Слова хтори змє записали од коцурських інформаторох нє трєба тримац лєм за „коцуризми”: велі з нїх, цєлком логічнє, хасную шє и у других руских штредкох.

На концю цитатох зоз пєриодики, окрєм скрацєня виданя, часто змє наводзєли и мєно, презвіско або псєвдоним *автора статії* зоз хторєй вібрани приклад: *крашнє шє ю [конопу] посклада до бала, ... Звяжє шє тот бал и у глєвкох и у чулкох* (РН 10/1934, 4, Я. Ґафич). То прєто жє тоти авторє, як змє могли видзиц по їх тєкстох, найчєстєйшє добрє знєли народні язик. Попис їх мєнох нє давамє у Уводу.

Вєльо лєксіки записали змє и од поєдинцох у спонтанних розгваркох. И скрацєня їх мєнох и презвіскох у Словніку змє тиж наводзєли на концю цитатох або толкованьох значєньох: **блудзиц**: „трациц шє, нє знац шє контроловац”: *Мой дідо блудзєл, та змє ходзєли снац ґу ньому* (С. Юґ.); **вигнівовац шє** - вуєм шє незак. „гнівац шє длугши час” (Єл. Шан.). Толкованя їх скрацєньох тиж нє давамє у Уводу.

На концю скрацєньох мєнох інформаторох и скрацєньох зоз остатніх двох пасусох кладзємє точку (С. Юґ.), а скрацєня жридлох и лїтєратури наводзімє без точкох на концю (БиРК, КочЄвПА).

Словнік наменєни ширшому кругу хасноватєльох, та змє при даєдних одредніцох давали обширнєйши толкованя и ілюстрації.

др Ю. Рамач

Увод

Як зме у Предходнім слову гварели, под термином *руски народни язык* ту розумиме язык хтори Руснаци хасную у сучасней каждодньовой бешеди. То насампредз язык хтори зме принесли зоз Горніци до Бачкей. У Словніку то и найвекша часц обробених словох: общеславянски и праславянски слова: *чловек, жена; цело, глава...; оцец, мац; син...; конь, ластовка, голуб...; древо, шлівка...; гвизда, слунко; жем, швет...; дом, дзвери...; хлеб, мука...; жиц, буц; исц; били – чарни, червени, високи, нізки...; велі мадяризми: валал, салаш, погар, кукурица, бизовно и др.; германизми: фундамент, штранж, коч, фартух и др.; латинизми: януар, школа, каплічка и други пожички. За лексику принешену зоз Горніци у Словніку хаснуеме термин **карпатска лексика**.*

До нашого сучасного народного языка спадаю и велі нови слова хтори зме по приселеню до Бачкей прияли з других языкох и хаснуеме их у бешеди: велі сербизми (*время, брига, бундава, ствар, кров, надніца, живина, дакле, ипак, поштовац...*), калки (преклади) сербизмох (*наволац на телефон, кукурица подруцела, покладац испит*), у меншей мири нови немецки (*машина, гайзибан, трешка...*) и мадярски пожички (*триков, зокни, шарганьов, корчолі...*); велі нови слова хтори зме створели по приселеню у нових обставинох и новим способу живота, а хтори не представляю директни пожички з других языкох (*тлачаца машина, вязачка, витерніца, райбачка, дровованец, гарсцачка...*). З другого боку, зоз литературного языка вошли до нашей бешеди и даєдни кніжково слова: церковнославянски (*восток, винчанє, понеже*), угроруски (язичие) (карпатско-русински литературни язык першей половки 20. в.) (*тисяч, случиц ше, писатель, город, озеро, совит*), українски (*рисовац, смачного*). Шицки таки слова з наведзених групох, прето же з литературного языка вошли и до бешеди, у Словніку третируеме як слова народного языка. Вони у Словніку положени до угластого заградзєня: [бундава], [креденц], [случиц ше] и др. Виведзени слова од таких пожичкох не кладли зме до угластого заградзєня: сербизем [бундава], але *бундавки, бундавніки, бундавов, бундавянка*. До угластого заградзєня зме не кладли ані уж спомнути слова хтори зме створели по приселєню, гоч вони спадаю до новей лексики: *тлачаца машина, витерніца* и др. Тиж ані слова за хтори зме не мали досц потвердзєня чи спадаю до карпатскей чи до новей лексики. За наведзени пасма словох хтори зме пожичели або створели по приселєню хаснуеме термин **нова лексика**.

Слова у Словніку обрабляни од найстарших, углавним забутих словох, по лексику хтора ше и нешка хаснує. При старших словох звичайно наводзиме вецей приклади и толкованя як при сучасних. З тим зме жадали, на єден способ, „ожиц тоти слова у паметаню” читачох, врациц читачох до прешлосци кед тоти слова ище хасновани.

При векшини обробених слів наводза ше, за знаком ||, і їх **карпатски паралели**. Под термином *карпатски паралели* ту подрозумюеме слова у бешедох карпатского ареала хтори истого походження и исти або блізки по форми и истого або блізкаго значеня як и нашо слова. Як найчастейши паралели наших слів наводзимо восточнословацки, карпатскорусински, карпатскоукраїнски¹, українски, словацки, польски и др. слова: вони потвердзую припадносц векшини наших обробених слів гу нашей карпатскей лексики². Напр.:

бильмо с. мед. „катаракта”. ... || Укр. *бильмо* „исте”, рсй. *бельмо* „исте”, слц. *belmo* „исте”, всл. *belmo* „исте” (Hal I 129), чес. *bělmo* „исте”, поль. *bielmo* „исте”. ◀ Од праслав. *běľmo*, а то од *běľъ* „били”.

каганец -нца х. „давни прибор за ошвицоване: судзинка з масцу, олейом и под. и у ней замачани гноцик закручени з рендочки и под.)” ... || З истим значеньом карп.укр. *каганец*, укр. *каганець*, рсй. *каганец*, поль. *kaganiec*, чес. *kahan* и *kahanec*, слц. диял. *kahanec*, *kahan* (SSN, I, 734). ◀ По ЕСУМ-у од праслав. *kaganъ*.

За наведзени слова *бильмо* и *каганец* ясне же то нашо карпатски слова, прето же маю паралели у других языкох карпатского ареала. Тиж и за велі други слова нашого языка хтори маю карпатски паралели цалком ясне же вони припадаю карпатскей лексики: велі общеславянски слова, стари мадярски, немецки и други пожички.

Даєдни нашо слова не спадаю до общеславянскей лексики або су неясного походження, але маю карпатски паралели истого або подобного значеня, та заключае-ме же и вони з нашей карпатскей лексики. Напр.:

бонджа² ж. „велька кромпля, парадича и под.” По значеню блізде всл. *buňdža* „велька гарсц дачого; фалациско”, слц. диял. експр. *bundža* „запухнуце; гиря”. ◀ Неясне.

кормацац ше -ам ше *незак*. „верциц ше, рушац ше з целом на шедзиску, посцелі або стояци на єдним месце”. || Всл. требишовске *kormasac še* 1. „исте”; 2. „котуляц ше”, всл. земплинске *kormasac sa* „превращац ше, котуляц ше”. ◀ Неясне.

Кед карпатски паралели не исную, то часто значи же таки нашо слова спадаю до новей лексики, хтору зме прияли по приселеню.

То насампредз сербизми. Велі сербизми у нашим языку легко препознаваме по тим же маю руски еквиваленти (хтори барз часто маю паралели у карпатским ареалу). Напр.

[**брига**] ж. 1. „чежкосци, проблеми”: *Давно вещей брижи було як тераз* (Ос). ◀ Од серб. *брига*. Наш еквивалент ту меновнік *староси*² ж.: *Вельораз вона [жена] ма зос тим вельки староси* (РН). || Всл. *starosc: bul mladý, ... ěnemal tak jak mi starosci* „не мал бриги як ми”.

[**воденица и воденіца**] ж. „млн на води”. ◀ Од серб. *воденица*. Судзаци по назвох за воденіцу у карпатским ареалу: укр. *водяний млин*, слц. *vodný mlyn*, поль. *młyn wodny*,

1 Не ухадзаци до проблематики коло (карпатско)русинских и карпатскоукраїнских бешедох, ми тоти два термини прилапели од авторох жридлох хтори зме хасновали: кед автор хасновал термин *русински* або *карпатскорусински*, ми го так хасновали, а кед хасновал термин *карпатскоукраїнски*, ми таки термин прилапели.

2 Термин паралела, медзитим, дакеди хаснуеме и зоз ширшим значеньом, та медзи нашима карпатскима паралелами наводзимо и слова звонка того ареала хтори яснейше ошвицую походжене и значене наших слів: мадярски, немецки, лужицкосебски, чески, сербски и други слова.

наша назва за тоту файту мліна тиж була млїн. То заключаєме и на основи текстох старших авторох: вони место сербизма *воденїца* ище хасновали нашо млі́н: Року 524. и 528. була така силна жима. Млі́ни [на рикох] не могли мле́ц (РК).

Таки ище сербизми *гром* (нашо карпатске *перун*), *стража* (нашо *варта*), *пендрац ше* (нашо *џрабац ше* и *драпац ше*), *войска ж. р.* (нашо *войско с. р.*), *џадни* (нашо *брудни* и *бридки*), *џалама* (нашо *лярма*), *казна* (нашо *кара*), *џурац* (нашо *дриляц* и *цискац*), *досадиц* (нашо *допиц*), *живина* (нашо *дробизџ*), *чувац* (нашо: *мерковац*, *хранїц*, *варовац*, *пасц* статок на паши) и други.

У нашим языку, медзитим, ест слова хтори исную и у бешедох карпатского ареала, а з истим значеньом и у сербским языку. Таки слова вимагаю уважну анализу же би ше утвердзело чи су нашо карпатски слова чи сербизми. Напр.:

стреха ж. 1. „закрице, верх хижи“, у старших авторох: [Буря] у *Дюрдьове однесла зос сербскей церкви стреху и криж* (РН); *А ту, Марчо, єдного древа нет у валале ... лєм чарни надово стрехи стирча, и виадзи блато* (Г. Кост.). || Слц. *strecha* „закрице“, поль. *strzecha* „закрице; сламяне закрице“, укр. *стріха* „закрице (углавним сламяне)“, всл. *strecha* „сламяне закрице“ (Hal.). **2.** „долні край закрица хтори надкрива мур“: *Под стреху ше гнізди ластовка* (нар. писня). || Укр. *стріха* „долні край сламяного закрица“, серб. *стреха* „долні край закрица“ ◀ Праслав. *strěxa*.

У прешлосци зме, як видзимо зоз значеня под 1, меновнік *стреха* хасновали зоз значеньом „закрице, верх хижи“. Але за значенє под 2 („долні край закрица“) чежко утвердзиц чи зме го хасновали и на Горніци чи зме го прияли зоз сербского языка.

Таки и присловнік **непреривно** „стаємно, фурт“: *Моя лабда мила ... / влєце, вяри, та вєшенї – / непреривно вше скакала* (ПЗ 6/1974, 19). || Всл. *perperuvne* „исте“; карп.русин. *непрерывный* „непреривни“, *непрерывно* „непреривно“. Присловнік *непреривно* може буц и предложени (калковани) сербизем *непрекидно*, а може буц и нашо слово, бо го потвердзую паралели: восточнословацке *perperuvne* и карпатскорусинске *непрерывно*.

Таки ище слова: *арпаджия*, *полноц*, *парох*, *док* (злучнік), *бокориц ше*, *бориц ше*, *букварка*, *погришиц*, *дружина*, *дружтво*, *кабел*, *калаца риба*, *комотни* и други.

Маме тиж и слова хтори исную и у бешедох карпатского ареала и у сербским языку, але за утвердзованє чи су у нас з карпатскей лексики або сербизми треба познац историю и способ живота нашого народу у чаше приселєня (напр. кеди ше, пред чи по 1745. року, у администрації зявел даяки вираз, у облеканю даяка шмата, у домашнім живоце даєден предмет). Без огляду же даєдни з тих словох исную у карпатским ареалу, вони ше и там и у нашей бешеди могли зявиц аж по нашим приселєню. Таки напр. меновніки *мирица* (слц. *merica*, серб. *мерица*); мадяризми *уяш* „хлопски кратки капут“, *мажа* „справа за меране чежини“; немецки *пулт/пульт* „тезґа у дутяну або карчми“; тиж и *валалска хижа* „канцелария валалскей власци“; *застава*, *трозґа*, *вата* и др.

З другого боку, за меновнік *витерніца* знаме же спада до новей лексики, бо ше витерніци у нас зявели аж у drugiej половки 19. вику. Тиж так за меновнік *полка* „назва танцу“ знаме же то у нас нове слово, бо ше тот танец зявел у першей половки 19. вику у Ческей.

Словник **описно-етимологієийни**: у нїм на нашом язикѣ описани значєня и хаснованє словох и наведзєни приклади (при даєдних словох мєсто толкованя значєня наводзи шє сєрбски еквивалєнт, напр.: **пайташ** *х.* **1.** „товариш“. **2.** „с. другар“. На концѣ одрєднїцѣох, за знаком ◀ дава шє и етимологїя словох. За велї слова вивєдзєни з общєпознатого корєня нє наводзєли змє походзєнє, бо читач лєгко прєпозна у нїх основнє слово, напр. нє наведзєнє походзєнє словох *виплацанка, виплациц, виплацац, виплациц шє*, хтори вивєдзєни од дїєслова *плациц*. Прєто жє нам осно-

вни *циль бул описац руски народни язык и повязац го з його карпатскима коренями*, етимологія слів ще найчастіше наводзи од остатнього языка-жридли (ридше зме наводзели и дальше походженє слів). Тримали зме же дальшу етимологію слів за руских читачох Словніка не було потреби толковац. Напр.:

мац ж. ... ◀ Общеславянске. Праслав. *mati*. (Ту зме наведли лем праславянске походженє, гоч меновнік *мац* индоевропейске слово.)

[пазариц] -им . „предац/предавац; купиц/куповац”. ◀ Од серб. *пазарити*. (И ту дате лем сербске жридли, гоч того дієслово турского походженя.)

Яку уважну и детальну анализу вимага видзельованє карпатскей лексики у руским языку, можеме заключиц и по тим же зме у наших роботах обявених пред 30 роками даєдни слова народней лексики положили гу сербизмом, а у терашнім Словнику руского народного языка зме их положили гу карпатскей лексики або зме их затераз не положили ані до єдного з тих двох лексичних пасмох. Детальнейши обгрунтованя гу таким словом ту не будземе давац. Таки слова маме у нашей „Лексики руского языка” (1983): *витерняк* „витрови млін”, *гуя*¹ „конец, препасц”, *жазловац* „гажиц, тапшац”, *забанац ше* „заплянтац ше”, *лісти* „месо на задку цивових косцох”, *наредзиц* „розпоредзиц”, *обични* „звичайни”, *пилька* „кулька у дзивчатским бависку” и др. У Словнику зме, прето же зме мали о ніх вещей податки як 1983. р., векшу част з ніх положили до карпатскей лексики. З другого боку, у „Словнику лексики Гавриїла Костельника” (1991) гу словом восточнославянского и польского походженя положили зме таки слова за хтори зме у нашим Словнику констатовали же су з нашей карпатскей лексики. То напр. слова: *бури* „цмошиви”, *вага* „чежина”, *виграц* „победзиц”, *воля* „шлебода”, *заваляни* „забрудзени”, *записац* „наручиц”, *обисц ше* „мочи буц, зайсц ше без дакого/дачого” и др. У дальшей роботі на рускей народней лексики таки „проблематични” слова, наздаваме ше, буду ище детальнейше преучени, а з тим и удатнейше класифіковани.

До Словніка зме не унесли даєдни слова хтори зме зазначели у анализованих текстах. То даєдни:

1. Архаични слова и форми, переважно з народней поезії: *оговарац* „огваряц”: *Кед би я вер знала хто ме оговара* (Етн9, ч. 165); *діте* -єца с. „дзецко”: *Дам я тебе, моя мила, краву з целєцом / же би ши ше виховала з своїм дітецом* (Етн9 ч. 188); *писнь* ж. „писня”: *Таку писнь ми [таще] зашпивало* (Етн. 9 ч. 87); *свит* х. „швет”: *Мойо млади літа не ужилі свита* (Етн9 ч. 60) и др.

2. Слова з текстах медзिवойнових авторох за хтори зме не мали потвердженя чи су з народного языка, напр.: *вибералици* х. мн. (єд. вибералец) „тоти цо у народзе збераю помоц за даяки цилі”: *През рок пріходза вишєльнякі вибералиці до валалу* (КостЛибер 150). Народ звичайно гуторел: *вибераю на церкву, на худобних* и под.; *шубравец* -вца „недобри человек”, поль. *szubrawiec* „исте”.

3. Слова з текстах медзिवойнових авторох хтори вироятно кнїжкового походженя: *покровиц* „напредовац”: [Народ] *покрови даљей на стази Господней* (КостЛибер 137), *пречи* модал. „заш лем; поправдзе”: *вам велька робота чежо идзе, а пречи наш народ у Бачкей таки богати* (КостПр 342); карп.русин. *пречик* „исте” (Керча), всл. *preči(k)* „исте” (Czambel).

4. Слова за хтори зме предпоставляли же су можебуц авторово индивидуални витвореня: *правиц ше други Лукач* „правиц ше наивни“ (КочишКроч 92) и др.

5. Конечнo то и слова хтори виroyaтнo иcнyю або иcнoвaли y нaрoднoм язику, aлe змe их пo нeшкa нe зaзнaчeли.

У Слoвнїкy хaснoвaни слїдyючi знaки:

1. **а)** [...] У yглacтим зaгpaдзeнy нaвoдзa шe слoвa сeрбcкoгo пoхoдзeня и, ридшe, дaeдни дpyги слoвa хтoри шe зявeли y нaшим язику пo пpисeлeнy (слoвa нoвoгo лeкcичнoгo пacмa): дaeдни гeрмaнизми, мaдьяpизми, кнїжкoвo слoвa. Вивeдзeни слoвa oд тaких слoвoх нe клaдy шe дo yглacтoгo зaгpaдзeня, бo шe їx пoхoдзeнe пoдpoзyмyє. Нaпp.: сeрбизeм *лимун* y зaгpaдзeнy: [л**имун**], aлe вивeдзeнe **лимункoви** нe y зaгpaдзeнy, тиж тaк и: [л**итpа**] *ж.* „мepa зa чeчнoсц“, aлe **литpовкa** *ж.* „флaшa oд eднeй литpи“ тиж нe y зaгpaдзeнy.

б) У yглacтим зaгpaдзeнy стoя и дoпoлнeня гy слoвoм або тeкcтy: штиpи мил[иoни]; *чи їe тo ньe глyпocц* [мoдлїц шe мepтвoмy ствoрeнy]?

2. За знaкoм || нaвoдзa шe кaрпaтcки (слoвaцки, вoстoчнoслoвaцки, yкpaїнcки, кaрпaтcкopycинcки, кaрпaтcкoкpaїнcки и др.), ридшe и дpyги лeкcични пaрaлeли (сeрбcки и др.).

3. ◀ Знaк пoхoдзeня.

4. За знaкoм • нaвoдзa шe тeрминoлoгїйни виpaзи: *стрикa мy дo yxa* „мa стpикaци бoлї y yхy“, *дpeвeни мaйcтop* „цимepмaн“, a зa знaкoм ♦ фpaзeoлoгїйни виpaзи (*aж yxa нaпинaц* „бapз yвaжнo слyхaц“).

5. За знaкoм ➔ шe нa кoнцy oбpoбeнoгo слoвa дaвaю дзeпoєдни тoлкoвaня гy слoвoм.

6. За знaкoм > нaвoдзa шe: **а)** pycки кoнcтpyкцїї як eквивaлeнти сeрбизмoх; **б)** рeзyлтaти глacoвих и фoрмoвих пpeмeнкoх: -oл > -oн (*витpиoл* > *витpиoн*).

7. Двa тoчки (:) oзнaчyю длyжинy пpeдxoднoгo вoкaлa (гoч y xтopим язику): cтp.в.нeм. bu:lla.

8. Зoз знaкoм **q** oзнaчyє шe пpaслaвянcкe нoснe **Q**.

9. Знaк **Б** дaгдзe стoї нa мeццe *ята* (ѣ).

10. Зyкoсa смyгa / **а**) oзнaчyє кoнeц eднoгo и пoчaтoк слїдyючoгo cтixa. **б)** oзнaчyє пapи дїєcлoвoх: зaкoнчeнe и нeзaкoнчeнe и пoд.

11. Знaк * стoї oпpeз слoвa зa xтopє пpeдпoстaвляє жe дaкeди иcнoвaлo y pycким язику.

12. З числaми ¹, ² итд. oзнaчeни oдpeднїци з гoмoнимcким знaчeньoм.

ЖРИДЛА

Уметніцки твори

БаковВТ – Яша Баков. *Вибрани твори*. – Нови сад: Руске слово, 1984.

Б. Горки, Бачи Горки – Янко Хромиш. *Квиток младосци*. Собрани писньи Янка Хромиша и старостовство зоз дружбовством. – Нови Сад: Изданіе Културно-національного Союза Югославянских Русиных, 1939. (Друге видане: Янко Хромиш. *Квиток младосци*, Популярне видане. У: Ерато над Коцуром/Куцуром VIII. – Нови Сад // Коцур: Дружтво за руски язык, литературу и культуру, 2005).

БесВлРоз – Владимир Бесермині. *Розгварка самим зоз собу*. – Руски Керестур: Maxima Graf, 2012.

БильАзЄсм – Владимир Бильня. *Аз єсм*. Роман. – Нови Сад: Руске слово, 1990.

ВинайМ, ВинайРовн – Мафтей Винай. *Ровніно моя широка*. – Нови Сад: Руске слово, 1973.

ГПНаРуМ – Мария Горняк Пушкаш. *На рукох мацериних*. – Нови Сад: Руске слово, 1973.

ГудакПрип – Штефан Гудак. *Приповедки*. – Нови Сад: Руске слово, 1976.

ГудакШлід – Штефан Гудак. *Шлідами голуба по небе*. Роман. – Нови Сад, Руске слово, 1987.

Дуга – *Дуга над валалом*. Зборнік писньох коцурских поетох. – Коцур: Подружніца Дружтва за руски язык и литературу Коцур, 1995.

ДудашГадв – Наталия Дудаш. *Гадваб гад*. Писні. – Нови Сад: Руске слово, 1989.

КанюхПЦек – Мирон Канюх. *Празни цек*. – Нови Сад: Руске слово, 1980.

КирдаЗаГ – Владимир Кирда. *За горами*. Роман. – Нови Сад: Руске слово, 1974.

КовИрНебо – Ирина Гарди Ковачевич. *Небо над Керестуром*. Сказково приповедки и легенди. – Нови Сад: Руске слово, 2012.

КовМихГК – Михайло Ковач. *Глібоки корені*. Приповедки. – Нови Сад: Руске слово, 1987.

КовМихГриц – Михал Ковач и Штефан Гудак. *Гриц Бандурик*. Роман. – Нови Сад: Руске слово, 1972.

КовМихДия – Михайло Ковач. *Дияспора*. Драгопис и историйни есей. – Нови Сад: Руске слово, 1992.

КовМихДрага – Михайло Ковач. *Широка драга номадска*. – Нови Сад: Руске слово, 1990.

КовМихЗагр – Михайло Ковач. *Писні діда заградаара*. – Нови Сад: Руске слово, 1979.

КовМихКап – Михайло Ковач. *Капка по капку живот одцека*. Записки. – Нови Сад: Руске слово, 1988.

КовМихМШ – Михал Ковач. *Мой швет*. Писні. – Руски Керестур: Руске слово, 1964.

КовМихНО – Михайло Ковач. *На окрайску*. Приповедки. – Нови Сад: Руске слово.

КовМихЦВ – Михайло Ковач. *Цихи Води*. Вибрани приповедки. – Нови Сад: Руске слово, 1970.

КовМихЦег – Михайло Ковач. *Цеглярня*. – Нови Сад: Руске слово, 1982.

КовМихЯни – Михайло Ковач. *Дожица Яника Мальованого*. – Нови Сад: Завод за издаване учебнікох, 1979.

КостВлБД – Владимир Костелник. *Бисерни дражки*. Роман у трох часцох. – Нови Сад: Руске слово, 1971.

КостЕфт – Ѓабор Костельник. *Ефтайова дзивка*. Трагедия на V акти. – У Срем. Карловцима: Српска манастирска штампарија, 1924.

КостИдил – Ѓабор Костелник Гомзов. *З мойого валала*. Идилски венец. – Жовква: Печатня ОО. Василян, 1904.

КостОс – Осиф Костелник. *Вибрани твори*. – Нови Сад: Руске слово, 1981.

КостПоез – Гавриїл Костельник. *Поезия на бачванско-сримским руским литературним језику*. – Нови Сад: Руске слово, 1970.

КостПр – Гавриїл Костельник. *Проза на бачванско-сримским руским литературним језику*. – Нови Сад: Руске слово, 1975.

КостСе – Ѓабор Костелник Гомзов. *Жалосцинки – серенчи и милей*. Пририхтал др А. Д. Дуличенко. – Нови Сад: Руске слово, 1994.

КочЕвВТ – Евгений Кочиш. *Вибрани твори*. – Нови Сад: Завод за издавање учебних, 1980.

КочЕвОдг – Евгений Кочиш. *Браца. У: Одгук з ровніни*. Зборник приповедкох 1941–1961. – Руски Керестур: Руске слово, 1961.

КочЕвПА – Евгений Кочиш. *Петро Андрејков*. Роман. – Нови Сад: Руске слово, 1977.

КочЕвЦП – Евгений Кочиш. *Цо паметам о себе*. Мемоарни записи. – Нови Сад: Руске слово, 1977.

КочЕвЧай – Евгений Кочиш. *Чайка*. Роман. – Нови Сад: Руске слово, 1974.

КочишКроч – Микола М. Кочиш. *Крочаї*. Приповедки за дзеци. – Руски Керестур: Руске слово, 1963.

КочишПП – Микола М. Кочиш. *Позберана проза*. Нови Сад: Руске слово, 1978.

КочишОс – Оскар Кочиш. *Приповедки*. – Нови Сад: Руске слово, 1977.

ЛатякТал – Дюра Латяк. *Тал и други приповедки*. – Нови Сад: Руске слово, 1982.

МаринкМ – Мелания Маринкович. *Дац квету живот*. Шид у моїм паметаню. – Нови Сад–Шид: Дружтво за руски језик, литературу и културу, 2003.

МедЛюЈвор – Любомир Медеша. *Лісце јаворово*. Драгопис. – Нови Сад: Руске слово, 1991.

НадьМитБДзв – Митро Надь. *Бакарни дзвон за Дунајом*. – Руски Керестур: Руске слово, 1967.

НадьЮВен – Јулијан Надь. *Валалски венцар*. Вибрани твори. – Нови Сад: Руске слово, 1994.

Одгук – *Одгук з ровніни*. Зборник приповедкох 1941–1961. – Руски Керестур: Руске слово, 1961.

ПапгДюКШ – Дюра Папгаргаї. *Конєц швета*. – Нови Сад: Руске слово, 1980.

ПапгДюВн – Дюра Папгаргаї. *Вина*. Приповедки. – Нови Сад: Руске слово, 1984.

ПапгДюТров – Дюра Папгаргаї. *Трoвач снох*. – Нови Сад: Руске слово, 1978.

ПапгДюЧХ – Дюра Папгаргаї. *Чуваре хмарох*. Поема за 1.700.000 гласи. – Нови Сад: Руске слово, 1981.

ПапДюКер. – Јулијан Пап. *Бачи Дюра з Керестура. Еј, бул то кедиш красни час*. Валалски дожица. – Нови Сад: Дружтво за руски језик, литературу и културу, 2010.

ПапДюКер2 – Јулијан Пап. *Бачи Дюра з Керестура. Правда иста, нікому не гутор*. Валалски дожица. – Нови Сад: Дружтво за руски језик, литературу и културу, 2013.

ПланЕвОдг – Євгеній Планчак. *Михалова дїдовщина*. У: *Одгук з ровніни*. – Р. Керестур: Руске слово, 1961.

РамачРап – Михал Рамач. *Рапух медзи гвиздами*. Писні. – Нови Сад: Руске слово, 1988.

РамачШит – Михал Рамач. *Шитар*. – Нови Сад: Руске слово, 1982.

СабодРЦар – Владимир Сабо-Дайко. *Ровні цар*. Приповідки за дзеци. – Нови Сад: Руске слово, 1996.

Саламон2 – Силвестер Саламон. *Вибрани твори (II)*. Проза. – Нови Сад: Руске слово, 1989.

СкубанКол – Микола Скубан. *Колач*. – Нови Сад: Руске слово, 1974.

СопкаЛюВШ: Любомир Сопка. *Вчасни и други шлїди*. Приповідки. – Нови Сад: Руске слово, 1983.

Фейса(Я) и Я. Фейса – Янко Фейса. *Клаше суцаце*. Писні. – Нови Сад: Руске слово, 1970.

ФейсаЖЛ – Янко Фейса. *Желєни лїсточка*. – Р. Керестур: Руске слово, 1964.

ХромишКвит – оп. Б. Горки.

ХромишКвит 2005 – оп. Б. Горки.

ЧаканСаф – Євгеній Чакан. *Бачвански сафари*. Приповідки за дзеци. – Нови Сад: Руске слово, 2014.

ЧаканБас – Штефан Чакан. *Басни*. – Нови Сад: Руске слово, 1971.

ЧаканБ2: Штефан Чакан. *Басни (2)*. – Нови Сад: Руске слово, 1986.

ШанПапуча – Микола Шанта. *Папуча страцена у Львовє*. Роман. – Нови Сад: Руске слово, 2011.

Преложени твори

Андрич: Иво Андрич. *Приповідки*. Преложел Дю. Латяк. – Нови Сад: Руске слово, 1978.

ВочиОп – *Вочи опасносцом*. Преклад у редакції Гавриїла Надя. – Руски Керестур: Руске слово.

ГогольТБ50 – М. В. Гоголь. *Тарас Бульба*. – Руски Керестур: Братство-єдинство, 1950

ГогольТБ82 – Н. В. Гоголь. *Тарас Бульба*. З російського преложел Я. Кишюгас. – Нови Сад: Завод за видаване учебнікох, 1982.

Дефо – Даниєл Дефо. *Робинзон Крусо*. Преложел В. Бесерминї. – Нови Сад: Завод за видаване учебнікох, 1981.

Defo – Danijel Defo. *Robinzon Kruso*. – Sarajevo: Svjetlost, 1984.

Єршов2 – Петро П. Єршов. *Гачатко-горбатко*. Прешпивал Ю. Рамач. – Нови Сад: Руске слово, 2008.

Киплинг – Радярд Киплинг. *Кніжка о джунґли*. Преложел Ю. Пап. – Нови Сад: Завод за видаване учебнікох, 1980.

ЛондонДж – Джек Лондон. *Глас дзивини*. Преложела Серафина Макаї. – Нови Сад: Завод за видаване учебнікох, 1980.

Олуїч – Гроздана Олуїч: *Перлова ружа и други сказки*. Преложела Мелания Павлович. – Нови Сад: Руске слово, 1983.

Olujić – Grozdana Olujić. *Sedefna ruža i druge bajke*. – Zagreb: Mladost, 1989.

ПетрВелько – Велько Петрович. *Вибрани приповідки*. Преложел Янко Рац. – Нови Сад: Руске слово, 1984.

ПушкинСк – А. С. Пушкин. *Сказки*. Преложели Г. Г. Надь и Ю. Рамач. – Нови Сад: Завод за издавање учебнікох, 1989.

ТвенМ(арк) – Марк Твен. *Дожица Тома Соєра*. Преложел М. Скубан. – Нови Сад: Завод за издавање учебнікох, 1980.

ТолстойАК1 – Л. Н. Толстой. *Ана Каренїна*, том I. – Нови Сад: Завод за издавање учебнікох, 1981.

ЦанкарВТ – Иван Цанкар. *Вибрани твори*. Преложел Штефан Гудак. – Нови Сад: Руске слово, 1978.

Народна творчосц

БиндКост – *Южнославянських Русинох народни писнї*. Позбєрали и ушорєли Дюра Биндас и Осиф Костелник. – Руски Керестур: РНПД-о, 1927.

Етн – В. Гнатюк. *Етнографічний збірник Наукового товариства ім. Шевченка* – **Етн9**: Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. III, Пісні Бач–Бодрогського комітату. У Львові, 1900, 117–227; **Етн29**: Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. V, Казки з Бачки. У Львові, 1910; **Етн30**: Етнографічні матеріали з Угорської Руси, т. VI: Байки, легенди, істор. перекази, новелі, анекдоти – з Бачки. – У Львові, 1911; **Етн V1988**: Етнографічні матеріали з Угорської Руси. – Нови Сад: Руске слово, 1988.

Žganec – Dr Vinko Žganec: *Pjesme jugoslavenskih Rusina*. – Zagreb: Tisak nakladnog zavoda Hrvatske, 1946.

Тон – Онуфрий Тимко: *Наша писня*. Інтегралне виданє кнїжкох I–III зоз преушорєну нотну часцу и IV кнїжку як новим додатком. – Нови Сад: Руске слово, 1989.

Народни живот

Барна Янко. *Коцурски салаши*. У: Руске слово, 12. януар – 18. май 2001, 1–18. – Нови Сад: Руске слово.

БиРК, М. Биркаш – Михал Биркаш: *Дацо зоз живота и жаздованя наших дїдох и праїдох*. Написи у Руских календарох за 1936, 1937, 1938, 1939; 1941. р.

Вес – В. Гнатюк. *Весїле в Керестурі, Бач–Бодрогської столиці*. Матеріяли до української етнології, т. X. – Львів, 1908 (30–81. б.).

ErRuth – *Erotica Ruthenica*. Зборнік еротских приповідкох, писньох, анегдотох, вереньох и загадках югославянских Руснацох. – Нови Сад: Секция за скарб Дружтва за руски язык и литературу, 1995.

ЖирошМСМ – Жирош Мирон: *Мили сину мой* (Писма Ани Папуговеї синовї Дюрови до Аргентини, його писма мацери до Руского Керестура и записи о живоце наших людзох у Аргентини, Зєдинених Америцких Державох и Канади). – Нови Сад: НВУ „Руске слово” и Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, 2002. Нови Сад.

ЖирошV – Мирон Жирош: *Бачванско-сримски Руснаци дома и у швецє 1745–2001, том V* – Нови Сад: НВУ Руске слово и Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, 2002.

ЖирошАмерМен – оп. ЖирошV.

КамМик – *Спортски живот Коцуре/Спортски живот Коцура*. Хроніка о спортских збуваньох 1912–1965. Пририхтал Микола Каменіцки. – Вербас/Коцур: Союз організаційох за физичну культуру, 1977.

КолесарЮ – Юлиан Драген Кольесаров: *Руски словарь давнейших выразах, 2–3*. Монтреал: Руски язык, 1977.

МакайКоляди – Макай о. Михайло. *Коляди*. – Руски Керестур: Грекокатолицка парохия, 1979.

МедЛюТрад – Любомир Медєши. *Руска традиция*. – Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру, 2007.

Александер Мудри. *Язык Михала Биркаша*. Словник лексики М. Биркаша (у рукопису), 1–34. б.).

Микола Мушинка. *Фолклор Руснацох Войводини*. – Нови Сад: Руске слово, 1988.

Ножинич – Дражен Ножинич. *Погребни обичаї Руснацох у Коцуре*. У: Руски Календар 1992. – Нови Сад: Руске слово, 136–157.

ОлеярЯк – Яким Олеяр. *Врачанїни у нашим народзе*. У: Шветлосц 2/1987 – Нови Сад: Руске слово, 213 – 239.

Яким Олеяр. *О наших шматох*. У: Шветлосц 2/1986, 232–249.

ОлеярЯн – Янко Олеяр. *Живот и обичаї наших старих*. У: Пионирска заградка 1968–1969.

Ос – В. Гнатюк. *Руські оселї в Бачці (в полудневій Угорщині)*. – Львів: Записки Наукового товариства ім. Шевченка, т. XXII, 1898.

Велемир Папгаргай: *Зос живота наших старих*. У: Народни календар 1946 – Руски Керестур: Руска матка, 1946.

Радуловачки – Ліляна Радуловачки. *Мольби, прадки и други форми сходзєня Руснацох у заходним Сриме*. – Сримска Митровица: Музей Сриму С. Митровица, 2010.

Рускинї – *Рускинї*. Животни приповедки. – Нови Сад: Футура публикације, 2003.

СєдДрЙ – Йоаким Сєгєди. *Було то кедишик у Керестуре*. У: Християнський календар 1972 – Руски Керестур.

Сєгєди М. – Микола Сєгєди. *Як ше дакеди...* У: Пионирска заградка, рок XXIX, число 1–8, септембер 1974 – април 1975. – Нови Сад: Руске слово.

ФейИр – Ирина Фейса. *Наш стари дом*. Живот и звичаї Руснацох. – Нови Сад: Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, 1999.

История, хроніки

АрхПарКер – *Архив Парохії у Керестуре* (хасновани документи з Архива).

ГорМих – Михал Горняк. *Мой валал Дюрдьов – Sajkasgyordye под час окупації 1941/44*. У: Руснаци у швецє. Rusyns in The World. – Киченер (Канада): Видаватель и редактор Гавриїл Колесар.

КостЛибєр – Др Гавриїл Костельник. *Liber memorabilium Грекокатолицкей парохії бачкерестурскей*. – Нови Сад: Союз Руснацох и Українцох Югославиї, 1998.

ЛабошИст – Федор др Лабош. *История Русиных Бачкей, Сриму и Славонії 1945-1918*. – Вуковар: Союз Русиных и Українцох Горватскей, 1979.

Спомен вични керестурски. У: Руски календар за южнославянських Русиных на прости 1922. – Сремски Карловци: Руске народне просвитне дружтво. – 92–95. б.

ТамашРКер – Юлиан Тамаш: *Руски Керестур, літопис и исторія (1745–1991)*. – Руски Керестур: Месна заєднїца Руски Керестур, 1992.

ЦапЦ – Микола М. Цап. *Церква и школа у Коцуре*. Прилоги и жридла. – Нови Сад: Грекокатолицка парохия св. Петра и Павла, 1996.

ЦШкОдбКоц – Записніки зоз схадзкох Церковно-школского одбора у Коцуре од 1887. до 1946. р.

Кулинарство

НКух – *Наша кухарка*. Составела Лікар Маргита. – Руски Керестур: Руске слово, 1953.

РКух – *Сучасна руска кухарка*. Главни и одвичательни редактор Дюра Латяк. – Нови Сад: НВРО Руске слово, 1987.

Руска периодика

Венчик – *Венчик*. Часопис за руски дзеци у Горватскей.

Дзвони – *Дзвони*. Християнски часопис. – Руски Керестур: Грекокатолицка парохия св. о. Миколая.

Загр(адка) – *Заградка*. Часопис за дзеци (1992–2015). – Нови Сад: Руске слово.

Заря оп. **РЗаря**.

МАК – *Мак*. Часопис за младих. – Нови Сад: Руске слово.

МЗ – *Мала заградка* (додаток Заградки).

НашаЗагр и НЗ – *Наша заградка*. Часопис за руски дзеци. Ред. Михал Ковач. – Р. Керестур (виходзела од 1937. до 1941).

НД – *Нова Думка*. – Вуковар: Видава Союз Русиных и Українцох Горватскей Вуковар.

НК – *Народни календар 1946–1949 и 1957–1980*. – Руски Керестур–Нови Сад: Руске слово.

Недѣля. Поучительно-господарска газета для угрорусского народа. Ред. Мих. Вратель. – Budapest. Год. VI, No 1–15, 1903.

ПЗ – *Пионирска заградка* (1947–1991). Часопис за дзеци. – Нови Сад: Руске слово

РЗаря и Заря – *Русска заря*. – Нови Сад. Орган культурно-національного союзу югославянских Русинов.

РК – *Руски календар за югославянских Русиных* (1921–1941). – Руски Керестур: Видаватель и властитель Руске народне просвитне дружтво.

РН – *Руски новини за Русиных кральовини Югославий (у Кральовини С. Х. С.)* (роки 1924–1941). – Руски Керестур–Дяково–Нови Сад: Властитель Руске Народне Просвитне Дружтво.

РНКЗаря – *Русски народни календар Заря* (1935–1940). – Нови Сад: Культурно-націонални союз Русиных в Югославии.

РочКн – *Рочна кніжка 1951*. – Руски Керестур: Руске слово.

РС – *Руске слово*. Гласнік по руски. – Руски Керестур–Нови Сад: Руске слово.

РусКл – *Руснаково класки*. Новини Руснацох у Републики Горватскей. – Петровци: Видава дружтво „Руснак”.

РуШ – *Руснаци у швецє. Rusyns in The World*. – Киченер (Канада): Видаватель и редактор Гавриїл Колесар.

РХК – *Руски християнски календар*. – Нови Сад–Руски Керестур: Руске слово / Дзвони.

StRuth – *Studia Ruthenica*. Зборник роботох. – Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру.

Твор – *Творчосц* (1975–1987). – Нови Сад: Гласник Дружтва за руски язык и литературу.

ХК – *Християнски календар за вирних Крижевацкей епархиї 1969–1980*. – Руски Керестур: Видава Войводянски викарият Крижевацкей епархиї.

Шв – *Шветлосц*. Часопис за литературу, культуру и уметносц. – Нови Сад: Руске слово.

ПОХАСНОВАНА ЛИТЕРАТУРА

Литература о рускей лексики и языку

Горбач – Олекса Горбач: *Лексика говірки бачвансько-сримських українців*. У: Науковий збірник Музею української культури в Свиднику, 4, кн. 1 – Пряшів, 1969, б. 207–312.

Грам – Юлиан Рамач: *Граматика руского языка за I, II, III IV класу ґимназий*. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.

Дуличенко А. Д. *Jugoslavo-Ruthenica*. Роботи з рускей филології. – Нови Сад: Руске слово, 1995.

Дуличенко А. Д. *Jugoslavo-Ruthenica II*. Роботи з рускей филології и исторії. – Нови Сад: Филозофски факултет–Руске слово, 2009.

Костельник Гавриїл. *Граматика бачваньско-рускей бешеди*. У: Костельник Гавриїл. *Проза на бачванско-сримским руским литературним языку*, 209–312. – Нови Сад: Руске слово, 1975.

Кочиш М. М. *Граматика руского языка*. Фонетика. Морфология. Лексика. – Нови Сад: Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1974.

Кочиш М. М. *Приручни терминологички речник српскохрватско-русинско-українски*. – Нови Сад: Руске слово, 1972.

КочишЛР – Кочиш М. М. *Линґвистични роботи*. Позберал, систематизовал и до друку пригатовел Д. Варґа. – Нови Сад: Руске слово, 1978.

Кочиш М. М. *Правопис руского языка*. Школске видане. – Нови Сад: Покраїнски завод за издаване учебнікох, 1971.

ЛатякМадь – Дюра Латяк. *Толковий словник словох и їх значеньох позжичених з мадярского языка або преїџ нього*. У: Studia Ukrainica et Rusinica Nyíregyháziensia 5, Nyíregyháza, 1997, 111–164.

Гелена Медеши, Павлина Сабадош. *Минимални словник руского языка* (руско-сербскогорватски). – Нови Сад: Завод за издаване учебнікох, 1989.

МедТерм – *Словник медицинскей терминології сербско-латинско-руски*. – Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру, 2006.

МизЦЛЛ – о. др Роман Миз. *Церковни литурґийно-литурґични лексикон*. – Нови Сад: НВУ Руске слово–Грекокатилиїцка парохия св. Петра Павла, 2011.

Александер Мудри. *Словник языка ґнатьюкових приповедачох* (материял за Словник руского народного языка). У: Шветлосц 4/2009, 543–564. и Шветлосц 1/2010, 69–91. – Нови Сад: Руске слово, 2009–2010.

Александр Мудри. *Хаснованє применовнїкох у язик у Гнатюкових приповедачох*. У: *Studia Ruthenica* ч. 13/2008, 36–60. – Нови Сад: Дружтво за руски язик, литературу и культуру, 2008.

Г. Г. Надь. *Лингвистични статї и розправи*. – Нови Сад: Руске слово, 1983.

Юлиан Рамач. *Лексика руского язика*. – Нови Сад: Филозофски факултет, 1983.

Юлиан Рамач. *Словнїк лексики Гавриїла Костельника. Слова восточнославянского и польского походження*. – Нови Сад: Руске слово, 1991.

Юлиан Рамач. *Грамматика руского язика за I, II, III и IV класу ґимназиї*. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2002.

Раџа – Янко Д. Раџ. *Словнїк биолоґийних терминов и виразох (сербскогорватско-руски)*. У: *Творчосц* ч. 5 – Нови Сад: Дружтво за руски язик и литературу, 1979, 65–104.

Руско-сербски словнїк. Гелена Медєши, Оксана Тимко-Дїтко, Михайло Фейса, ред. Юлиан Рамач. – Нови Сад: Филозофски факултет–Завод за культуру войводянских Руснацох, 2010.

Сербско-руски словнїк. Редакторе мр Михайло Фейса и мр Гелена Медєши, главни редактор др Юлиан Рамач. – I том: Нови Сад: Филозофски факултет–Дружтво за руски язик и литературу, 1995; II том: Београд: Завод за уџбенике и наставна средства–Филозофски факултет–Дружтво за руски язик и Литературу, 1997.

СлМед оп. МедТерм

Тимко (Т.) – Оксана Тимко. *Ботанична і зоологична номенклатура бачванських руснаків*. – Ужгород: Ужгородский державний університет, 1998.

Михайло Фейса. *Анґлийски елементи у руским язик у*. Нови Сад: Руске слово, 1990.

Чучка – Павло Чучка. *Прїзвища закарпатських українців. Історико-етимолоґичний словник*. – Львів: Видавництво „Світ”, 2005.

Дипломски, мастер и други роботи студентох

Арвая – Ясмина Арва. *Народна маґия Руснацох – зачитованя, пришаги, зареканя и преклїнаня* (хасновани рукопис; виривки дати у: Словнїк медицинскей терминології сербско-латинско-руски. Дружтво за руски язик, литературу и культуру, Нови Сад, 2006.

ВарпаЛю – Люпка Варпа. *Руске народне облєчиво*. У: *Studia Ruthenica* 6/1998. Нови Сад, 1998.

ГардиТ – Тана Гарди. *Смутна свадзба*. Дипломска работа одбранена 2004. на Катедри за руски язик и литературу (хасновани рукопис).

ГорКух – Марія Горняк-Кухар. *Церковна терминологія у руским язик у*. У: *Studia Ruthenica* 6/1998. Нови Сад, 1998 (приклади хтори вжати з авторкового рукопису не паґиновани).

ДудашКс – Ксенія Дудаш. *Женски роботи*. У: *Studia Ruthenica* 6/1998. Нови Сад, 1998.

КолесарД – Даниєла Колесар. *Народне ліченє*. У: *Studia Ruthenica* 5/1996–1997. Нови Сад, 1998.

Малацко – Павле Малацко. *Руска свадзба у Руским Керестуре од конца 19. вику по початок 21. вику* (одбранена на Катедри за руски язик и литературу 2004, хасновани рукопис).

МудриАл – Александер Мудри. *Польодїлска лексика* (хасновани рукопис мастер роботи).

ПапуґаОл – Олена Папуґа. *Руске обисце*. У: *Studia Ruthenica* 6/1998. Нови Сад, 1998.

ПапОл – Олена Папуга. *Руске обисце / Русинска кућа*. – Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру–Руска лига, 2012.

Прегун – Ясмина Прегун. *Назви рошлінох у руским языку*. У: Studia Ruthenica 6/1998. Нови Сад, 1998.

Фа – Наташа Фа. *Колесарске ремесло. Терминологија*. У: Studia Ruthenica 19/2014. – Нови Сад: Дружтво за руски язык, литературу и культуру

ХомаБл – Блаженка Хома. *Готовене и назви єдлох у Руским Керестуре*. У: Studia Ruthenica 6/1998. Нови Сад, 1998.

ХомаМ – Мария Хома. *Стари руски бависка*. У: Studia Ruthenica 9/2004, Нови Сад, 1998.

ЧапкоЛю – Люпка Чапко. *Крачунски обичаї* (одбранена на Катедри 2004, хасновани рукопис).

Яким Татяна. *Лексични теренски вигледованя. Терминологија вязана за набиване хижи*. Семинарска робота писана на Катедри за руски язык и литературу (хасновани рукопис).

Литература о карпатских и других паралелох

I

Верх – Иван Верхратский. *Знадобы для пізнаня угорскоруских говорів. II.ч. Говори з наголосом сталим*. – 1901, Львів: НТШ, 1901.

Вуковић – Гордана Вуковић. *Терминологија куће и покућства у Војводини*. – Нови Сад: Филозофски факултет, 1988.

ГнатюкРусПряш – Володимир Гнатюк. *Русини Пряшівської єпархії і їх говори*. – Львів: ЗНТШ, XXXV–XXXVI, 1900.

Гуцульські – *Гуцульські говірки*. Короткий словник (укладачі Галина Гузар, Ярослав Закревська ... – Львів: Інститут українознавства ім І. Крип'якевича НАН України, 1997.

Дэже – Дэже Л. *К вопросу о венгерских заимствованиях в закарпатских памятниках XVI–XVIII вв.* У: Studia slavica Academiae scientiarum hungaricae, redigit St. Kniezsa, Tomus VII. Budapest, 1961 (139–176. s.)

Доротьякова и др. *Русско-словацкий словарь*. Москва–Братислава, 1989.

Драгин – Гордана Драгин. *Ратарска и повртарска терминологија Шајкашке*. У: СДЗб књ. XXXVII. 1991, 621–708

ДухнТвориЗ – О. Духнович. *Твори*. Том 3. – Пряшів, 1989.

Мирон Жирош. *Жива Горніца* I. Организация Русинів в Мадярску, 1996.

Закарп – *Говори української мови*. Збірник текстів. – Київ: Наукова думка, 1977. *Закарпатська область*, 211–246, записав А. М. Залеський; *Львівська область*, 274–303, записав А. М. Залеський.

Керча: Ігорь Керча. *Словник русинсько-руський (I–II)*. – Ужгород: ПоліПрінт, 2007.

Коллар Д. и др. *Словацко-русский словарь*. – Москва–Братислава: Издательство „Русский язык“–Словацкое педагогическое издательство, 1976.

ЛемСловник – *Перши інтернетови спис словництва лемківського. Pierwszy internetowy spis słownictwa lemковского*.

Львів – оп. **Закарп**

Мирович А. и др. *Большой русско-польский словарь, I–II*. – Москва–Варшава: Советская энциклопедия – Ведза повшехна, 1970.

Мокань – Мокань А. А. *Важнейшие фонетические и морфологические особенности венгерских заимствований в украинском укающем диалекте Тячевского района Закарпатской области*. У: Финно-угорская филология (ученые записки Ленинградского государственного университета Но 314. Издательство Ленинградского университета, 1962).

МС – *Речник српскохрватскога књижевног језика, књ. I–VI*. – Нови Сад–Загреб: Матица српска–Матица хрватска, 1967–1976.

МушГолоси – Микола Мушинка. *Голоси предків*. – Пряшів, 2002.

Негрич – Микола Негрич. *Скарби гуцульського говору: Березови*. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2008.

Онышкевич М. О. *Словарь бойковского диалекта*. У: Карпатская диалектология и ономастика, отв. ред. Г. П. Клепикова. – Москва: Наука, 1972, 300–410 с.).

Піпаш – Юрій Піпаш, Борис Галас. *Матеріали до словника гуцульських говірок, Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області*. – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2005.

Прокопенко В. А. *Областной словарь буковинских говоров*. Карпатская диалектология и ономастика. Ответственный редактор Г. Клепикова. – Москва: Наука, 1972.

РСКиН – *Речник српскохрватскога књижевног и народног језика, књ. I–XVII*. – Београд: Институт за српскохрватски језик, 1959–2006.

Російсько-український словник, т. I–III. Академія наук УРСР. – Київ: Наукова думка, 1968.

СбГ – Словник буковинських говірок (гред. Н.В. Гуйванюк). – Чернівці: Рута, 2005.

СУМ – *Словник української мови, I–XI*. Академія наук УРСР. – Київ: Наукова думка, 1970–1980.

Українсько-російський словник. Вид. друге. За ред. В. С. Ільїна. – Київ: Наукова думка, 1971.

Сабадош – Сабадош Іван. *Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. – Ужгород: Ліра, 2008.

Тривунац Милош. *Немачки утицају у нашем језику*. – Београд, 1937.

Турчин: Євгенія Турчин. *Словник села Тилич на Лемківщині*. – Львів: Українська академія друкарства, 2011.

Чорі – Юрій Чорі. *Словарь русинського языка (I–VII)* (у рукопису).

II

Albrecht – Albrecht Johannes. *Unsr Mottspruch: leksikon izraza podunavskih švaba*. – Eggenfelden: Humanitäre hilfe Donaušchwaben R. Lahr, 2012.

Bartko – Ladislav Bartko. *Z juhoabovskej nářečovej lexiky*. У: Nove obzory 31, 1990.

Blanár – Blanár V. *Zo slovenskej historickej lexikológie. Slovníkový rozbor počtových kníh z banickej osady Boce*. – Bratislava, 1960.

Buffa – Ferdinand Buffa. *Slovník šarišských nářečí*. – Prešov: Nauka, 2004.

Czambel – Czambel Samo. *Slovenská reč a jej miesto v rodine slovanských jazykov (východoslovenské nářečie)*. – Turč. sv. Martin, 1906.

Doruľa – Doruľa Jan. *Slováci v dejinách jazykových vzťahov*. – Bratislava: Veda, 1977.

Hal – *Východoslovenský slovník, I–II*. Zredagoval Ondrej R. Halaga. – Košice–Prešov: Universum, 2002.

Hessen Dymitr, Stypuła Ryszard. *Wielki słownik polsko-rosyjski*. – Warszawa–Moskwa: Wiedza powszechna–Sowietskaja encyklopedija, 1967.

Horák Emil. *Srbochorvátsko-slovenský a slovensko-srbochorvátsky slovník*. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991.

HSSJ: *Historický slovník slovenského jazyka*. I–V. – Bratislava: VEDA, 1991–2000.

Kalal – Kar. Kálal a Mir. Kálal. *Slovenský slovník z literatury aj nářečí (slovensko-česky diferenciální)*. – V Banskej Bystrici: Nákladom vlastným, 1923.

Kniezsa – Kniezsa István. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai, I. kötet 1–2 rész*. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1955.

Kubániová2 – *Krátky slovník nářečia slovenského zemplínskoteplického. Abo jak še dakedi u Keresture hutorilo*. Podľa Terézie Kubániovej. – Zemplínska Teplica.

Lacko – *Najkrajšie klapancie*. Pozberal Michal Lacko. – 1406 E. Barton St., Hamilton, Ont. Canada: Vydal František Fuga, 1974.

Mirković – Mirković J. D. *Govori Čeha u Slavoniji (Daruvar i okolina)*. – Beograd: Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, 1968.

Sipos – Sipos István. *Geschichte der slovakischen Mundarten der Huta- und Hamer Gemeinden des Bückgebirges*. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1958.

SJP11 – *Słownik języka polskiego I–XI*. Red. nac. Witold Doroszewski. – Warszawa: Polska akademia nauk, 1958–1969.

SSJ6 – *Slovník slovenského jazyka, 1–6*. Ved. red. dr. Štefan Peciar. – Bratislava: Slovenská Akadémia vied, 1960–1971.

Szabó – Szabó Jozef. *Maďarské elementy v slovenských nářečiach v Gemeri*. Y: *Linguistica slovaca* I–II, red. Ľudovít Novák. – Bratislava, 1939/1940 (183–188. s).

SSN – *Slovník slovenských nářečí, I–II*. – Bratislava: Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied, 1994–2006.

Šišková – Šišková Růžena. *Areálová studie slovní zásoby rusínských nářečí východního Slovenska*. – Praha: Slovanský ústav AV ČR, v. v. i, Euroslavica, 2009.

Štolc – Štolc Jozef. *Nářečie troch slovenských ostrovov v Maďarsku*. – Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení, 1949.

TichyFr – František Tichy. *Vývoj současného spisovného jazyka na podkarpatské Rusi*. – Praha: Nákladem Sboru pro výskum Slovenska a Podkarpatské Rusi, v komisi nakladatelství „Orbis“, 1938, 72–93. 6.

Udvari91 – Udvari István. *A Mária Terézia-féle úrbérrendezés szlovák nyelvű dokumentumai. Slovenské dokumenty urbárskej regulácie Márie Terézie; Adatok a szlovák nép gazdaság-és társadalomtörténetéhez (Szepességi russin falvak népélete Mária Terézia korában)*. – Nyíregyháza: Vasvári pál társaság füzetei 4, 1991.

Udvari94 – Udvari István. *Szlovák mezővárosok népßlete Mária Terézia korában*. – Nyíregyháza: Vasvári pál társaság füzetei 14, 1994.

Ľudovít Visokay, Daniel Čižmár. *Slovník Trebišovského nářečia*. – Vyd. Final.

ЕТИМОЛОГІЙНИ СЛОВНІКИ

Brückner – Aleksander Brückner. *Słownik etymologiczny języka polskiego*. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1970.

Duden – *Das Herkunfts-Wörterbuch. Die Etymologie der deutschen Sprache. Duden 7*. – Bibliographisches Institut Mannheim/Wien/Zürich: Dudenverlag, 1963.

Holub – Holub Jozef. *Stručný slovník etymologický jazyka československého*. – Praha, 1937.

Holub–Kopečný – Holub dr Jozef, Kopečný doc. dr František. *Etymologický slovník jazyka českého*. – Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1952.

ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови*, 1–6. – Київ: Наукова думка 1982–2006.

EtM – *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára, I–III*. – Budapest: Akadémiai kiadó, 1967 (T. I), 1970 (T. II), 1976 (T. III).

Machek – V. Machek. *Etymologický slovník jazyka českého*. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1971.

Skok – Petar Skok. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*. Uredili Mirko Deanović i Ljudevit Jonke, priredio za tisak Valentin Putanec. – Zagreb: Jugoslavenska Akademija znanosti i umjetnosti, 1971–1974.

Фасмер – М. Фасмер. *Этимологический словарь русского языка, I–IV*. – Москва: Прогресс, 1964–1973.

Технічні скрацєня

А. и ак.	акузатив	горв.	горватски
англ.	англійски	гор-луж.	оп. вх.луж.
арх.	архаїчни, архаїзем	греч.	гречески
бавар.-австр.	баварско-австрійски	Д. и дат.	датив
беш.	бешедни язык	д.в.нем.	долньовисоконемецки
библ.	библійски	дем.	деминутив
бикич.	хаснує ше у Бикичу	дзец.	дзецински
бойк.	бойковски диялект	диял.	диялектни
болг.	болгарски	дом.	домашні роботи
бук.	буковински	дюр.	дюрдьовски
В. и вок.	вокатив	експр.	експресивни
верб.	вербаски	єд.	єднина
викр.	викричнїк	єднораз.	єдноразове дієслово
вис.нем.	високо-німецки	ж. и ж. р.	женски род
вишив.	вишиванє	закарп.	закарпатски
воєн.	воєни	заст.	застарени
вост.	восточни, восточно-	зах.слав.	заходнославянски
вост.слав.	восточнославянски	зах.укр.	заходноукраїнски
вост.сли.	восточнословацки	звич.	звичайно
всл.	» » »	злуч.	злучнїк
вх.луж.	горньолужицки	зн.	значене
Г. и ген.	генитив	зневаж.	зневажуюци
гебр.	гебрєйски	И. и INSTR.	инструментал
гип(ок).	гипокористик	инф.	инфинитив

<i>иран.</i>	ирански	<i>рид(к).</i>	ридко
<i>ист.</i>	историйни	<i>рсн.</i>	руски, русински
<i>итал.</i>	италиянски	<i>русинВСл.</i>	русински у Вост. Словацкей
<i>кар.</i>	карпатски	<i>С</i>	субект
<i>карп.русин.</i>	карпатскорусински	<i>серб.</i>	сербски
<i>карп.укр.</i>	карпатскоукраїнски	<i>серб./горв.</i>	сербски/горватски
<i>кер.</i>	керестурски	<i>сли.</i>	словацки
<i>кнїжк.</i>	кнїжкови	<i>слов.</i>	словко
<i>ковац.</i>	ковацки вираз	<i>словен.</i>	словенски
<i>коноп.</i>	обробок конопи	<i>ст.гебр.</i>	старогебрейски
<i>коц.</i>	коцурски	<i>спец.</i>	специялни
<i>Л. и лок.</i>	локатив	<i>с.р.</i>	штредні род
<i>лат.</i>	латински	<i>ст.</i>	стари; старо-
<i>лаш.</i>	лашски	<i>ст.вис.нем.</i>	старовисоконемецки
<i>лемк.</i>	лемковски	<i>ст.д.нем.</i>	стародолньонемецки
<i>лит.</i>	литературни язык	<i>ст.євр.</i>	староеврейски
<i>мадъ.</i>	ладярски	<i>ст.итал.</i>	староиталиянски
<i>митол.</i>	митологія	<i>ст.нем.</i>	старонемецки
<i>мн.</i>	множина	<i>стсл.</i>	старославянски
<i>мат.</i>	математика	<i>ст.сли.</i>	старословацки
<i>мор(ав).</i>	моравски	<i>ст.укр.</i>	староукраїнски
<i>Н. и ном.</i>	номинатив	<i>ст.фр.</i>	старофранцузки
<i>нар.</i>	народни	<i>стр.в(ис).нем.</i>	стредньовисоконемецки
<i>нем.</i>	немецки	<i>стр.лат.</i>	стредньолатински
<i>нем.австр.</i>	немецкоавстрийски	<i>субст.</i>	субстантивована форма
<i>О</i>	обект	<i>суч.</i>	сучасни
<i>оп.</i>	опать	<i>такв.</i>	такволани
<i>П</i>	предикат	<i>тлач.</i>	тлачене
<i>пастир.</i>	пастирски	<i>тур.</i>	турски
<i>пей(ор).</i>	пейоративни	<i>угрорус.</i>	угроруски (язичие)
<i>перс.</i>	персийски	<i>у зн.</i>	зоз значеньом
<i>повтор.</i>	повторююще дієслово	<i>укр.</i>	українски
<i>под.</i>	подобни	<i>укр. диял.</i>	українски диялектни
<i>покр.</i>	покраїнски	<i>у функц.</i>	у функції
<i>поль.</i>	польски	<i>фр(анц).</i>	французки
<i>поль(опр).</i>	польопривреда	<i>функц.</i>	функция
<i>пор.</i>	поровнай	<i>х. и х. р.</i>	хлопски род
<i>праслав.</i>	праславянски	<i>цсл.</i>	церковнославянски
<i>пред.</i>	предикат; предикативни	<i>ч.</i>	число
<i>през.</i>	презент	<i>чес.ган.</i>	чески ганацки
<i>прел.</i>	преложел	<i>шв.</i>	швабски
<i>прен.</i>	пренешене значене	<i>шк. сост.</i>	школски состав
<i>прикм.</i>	прикметнік	<i>шлез.</i>	шлезийски
<i>прост(обеш).</i>	простобешедне	<i>шпив.</i>	шпиванка
<i>псл.</i>	праславянски	<i>юж.мадъ.</i>	южномадярски
<i>ремес.</i>	ремесло, ремеселніцки	<i>юж.слав.</i>	южнославянски
<i>рсй.</i>	русийски	<i>яз(ич).</i>	язичие (угроруски)

А

а¹ злуч. 1. составни: **а)** у Гнатюка: *Наишол на єдного богатого, а на єдного худобного* (Етн30 198); *Шедзел у кухні, а варел себе* (Етн30 223); *Збойніці пришли, а дуркаю до дзверох да им Ганьча отвори* (Етн29 289); *попатри на облак нука до хижі, видзи же там єден стари паноцец и шиви шедзи при stole, а чита з кніжки* (Етн29 28). **б)** експр.: *дзеци шедза голи, змарзнути, а плачу* (Етн29 251); *вон скору зоз себе зоблек, а так спал* (Етн29 248); *А богати лем так дава, а дава, / зоз кишенки стотинарки видава* (Етн9 ч. 277); *Ту уж 9 годзин вечар, ту и дзеице... а вони лем граю, а танцюю и нарабяю. ... Ходзим по доме сама, а ламем руки* (РН 2/1934, 2, М. Ковач). 2. процивни: **а)** значи розличносц дійох: *та хторому [гачецу] рок, пойдзе жу овсу, а хторому два, пойдзе жу житу, а хторому три, пойдзе жу кукурици* (Етн). **б)** значи прави контраст: *Ти франтуєш, а я не знам цо зоз собу; На три гольти посадзел кукурицу, а жита ані не пошал того року.* **в)** у виреченьох з допусну ниянсу: *Уж ше змеркло, а оца ище нет з поля.* **г)** значи субективне становиско субекта першого виреченя: *Ту война, ту отечество цале браніц треба од неприятеля преклятого, а вон пушку охабел и сцекнул опатриц цо дзеци... робя* (М. Ковач). 3. означує вельке количество: *Кед би держава инакш робела, у бюджету би було пенєжи а пенєжи* (В. Саб.); *По свадзби, а була уж ешень, пошлі зме на їх салаши. Роботи, а роботи* (Сф. Мак.). • **а не то у** поровнюючих виреченьох „а дзе ище”: *Дзеведзешат єден рок жила, то вельо и читац, а не то живот провадзиц* (Мар. Рм.).

а² слов. указує же ше зміст датого виреченя надовязує на зміст предходного тексту: *Ержа: „А ту хто бива?” Ката: „Михал Нялкош.”... Ержа: „А то чия хижа, шестричко злата?” Ката: „Янка Дурніцкогo”* (КостПр 15); *А давно кед бул немешак, барз людзох мучели* (Ос 86); *а то барз болі, кед дванац паліц даю* (Ос 86); *А млада челядз жиє так, як риба у водзе* (Ос 88).

а³ викр. виражує несподзиване, реакцію на дачийо слова и под.: *А, то ти!* ♦ **не (ви)повесц ані „а”** „ані ше не озвец”

аби злуч. намирни „же би”, лем у Гнатюка: *Послал оцец того старшого сина аби принесол коньом шена* (Етн29 269); *Покладол их коло огня аби стали...* „Огрейце ше аби вам не було жимно... А меркуйце на своєю гандри аби ше вам не попалелі.” (Етн29 270); *Пришол жу нім ангел, а так им гуторел же ше Христос народзел аби кажди видзел* (Етн9 ч. 4); *Пий, жено моя, пий вина абиши ми всегда весела била* (Етн9 ч. 348); *Но дружба стариши наредзи двоох од свадзєбних, док виду вонка зоз хижі млодей шовёрове, альбо браца, аби од ніх зауставили калати як залог* (Вес 49); *„Тераз ту вам поздравлене ... од свадзєбного оца, од свадзєбней мацери, аби сце пришілі жу своєю млодей дзивици на вечеру.”* (Вес 36) || Всл. abych „же бим” (Hal I 115), слц. диял. aby „же би” (SSN I 53). ◀ *Од а + би.*

або злуч. роздзельни: *Ровка ей гутори: Дай ми, гаджицо, з тей масци лем дакус або ми поведз дзе єст* (Етн29 41); *Позношовалі шицки поньви зоз шицкого варошу, дораз влапелі дас тристо або и штиристо наднічарки шиц торбичку* (Етн29 61). || Всл. або

„исте” (Hal I 115). ◀ Од злучніка *a* и праслав. словка *bo* (ЕСУМ).

абрин, абринь и **абрим** *х.* „вельки и моцни человек”: *Як дошол ґу дзири, вошол нука, намацал дзвери, задурка до дзверох, пойдзе нука, настред хижы шедзи абринь* (Етн29 68); *Абринь гвари: „У мнє так по полудзенку – пасовац ше!”* (Етн29 69). З тим значеньом слово и нешка хасную найстарши, напр.: *У їх фамелиї шицки таки здрави як абрин* (Пвл. Бл.); *Вельки є, моцни и красни, таки як абрин* (Евф. Пл.). „Абрин” волали єдного человека у Коцуре, не знам цо тото слово значи (В. Саб.). ◀ У прешлости слово вироятно мало значенє „джин”, яке маю и його карпатски паралели: *всл. Мосні як олбрин* (Czambel 562); *Vel'ke jak olbrin'i von'i virastal'i* (Lacko 57). По єдним з найрозширенших толкованьох тото слово походить од *Обри* – славянского мена за турско-татарских Аварох.

ав *викр.* виражує несподзиванє, чудованє, жаданє, гнів и под.: *Ав, яки красни ав-то!; Ав, кед би я мал тельо пенєжи! // Слц. диял. ав, ава, avát* виражує спозоренє, указованє, „ниа” (SSN I 75).

[аван] *х.* „метални суд за тлученє зарна и под.” ◀ Од сербского (*х*)*аван*, а тото зоз турского. Наш еквивалент *ступка* (оп.).

авашисти -а -е „погубени, стухнути, с. ужегнут”: *Кед чуц дацо за старину, на погубене, напр. кед чуц шунку, колбасу, та ше гвари же шунка, колбаса авашиста; авашиста масц то стара масц котру чуц; Авашисте месо то таке цо ма иншаки смак, погубене* (Лев. Ск.). ◀ Од мадярского *avas* „погубени, с. ужегнут”.

авгó и **áv-гó** *викр.* виражує наглашенє несподзиванє, чудованє и под.: *„Не старай ше ... Мам коло два езерки” „Авго!”* (Латяк-Тал 18) Подобни значеня ма и викричник **ов-го, овго** (оп.).

август *х.* назва осмого мешаца у року. || *Всл. avgust/algust* „исте” (Hal I 119). ◀ Од греч. αὐγούστος и лат. *augustus*.

[авзлаг и авзлог] *х.* „дутянска витрина, облак, с. излог”. || *Слц. диял. auzlág, auzlóg, auslag, anzlag* (SSN I 74), *всл. avzlag* (Hal). ◀

Од нем. *Auslage* „исте”. У прешлости зме частейше хасновали синоним *облак* (оп.), та прето, без огляду на наведзени карпатски паралели, тримаме же *авзлаг/авзлог* нова немецка пожичка, прията по приселеню.

авсуж/авсуш и **авшуз/авшус** *х. ист.* „член месней (општинской) власци, одборник”: *У валалє бул биров, подбиров, ешкути и дванац авсужи, то таке як одборники* (М. Рм.); *На то одповедаю ґаздове, цо су як авшузи: тримайце себе гуски на дворе* (Ос 27); *Авсужи то були таки як одборники у валалскей хижы* (Лев. Ск.); *у прїсуствию авшусохъ выбранныи Колесаръ Янко за звонара* (ЦапЦ 125). || *Слц. ausšusnik* „исте” 1668 (HSSJ). ◀ Од нем. *Ausschuß* „комисия”.

[авто] *х.* „автомобил”. ◀ Европске слово од греч *αυτος* и лат. *mo:bilis* „рухоми”.

[автобус] *х.* „моторна перевозка за вєше число особох”. ◀ Од мадъ. *autóbus*, серб. *аутобус*, нем. *Autobus*. Европске слово.

авточко *х. 1.* „мали авто як дзєцинске бависко”. **2.** *дем. и гипок.* „мали авто”.

авшуз *х. оп. авсуж.*

ага¹ *викр.* (з акцентом на концу слова) хаснує ше при необчекованим здогаднуцу, ришеню и под.: *„Та тото [стари хлеби] мушиме шицко жєсц єдну ноц.” А тот цо каменї руцал до себе та гвари: „Ага, тераз я ше наєм хлеба!”* (Етн29 9). || *Всл. ага* „палє” (Hal I 115).

ага² (з акцентом на концу) *слов.* за потвердзованє, „гей”: *„Достал ши пензию?” „Ага.”* || *Слц. диял. ага* виражує потвердзєнє (SSN I 55).

ага³ (з акцентом на початку слова) *слов.* виражує неверенє, недовирє, нескладанє и под.: *„Я тото шицко сам поробим!” „Ага, поробиш!”* (= не будзе з того нїч, не поробиш).

агей (*мн. агейце*) *слов.* з хторим глєдаме дачию согласносц, приставанє, *серб. „је л` да”* (алє ше сербске хаснує як опитне словко). *Агей же ме послушаи* (с.: *Је л` да ћеи ме послушати?*); *Бул єден Руснак и барз любел зос сиром галушки. А хтори Руснак, агейце панє, не люби зос сиром галушки* (РН

31/1937, 4, М. Ковач). || Всл. *ahej* „агей же” (Hal I 116). ◀ Од *а* и *гей*.

ага¹ ж. „мали конарчок”: **а)** Покрейтков конарчок бул зоз черньового конарчка, а так ше го ламало и виберало же би пруцик бул цо простейши и же би бул зоз двома бочнима **агами** (ВаргаЛю 229). **б)** Кед на стеблу або конаре древа вигнал мали конарчок, гвари ше: пале, рошне ага (В. Ерд.). ◀ Вироятно вяза зоз мадь. *ág* 1. (?) „конар, конарчок (1229)”; 2. „стирчаца часц предмета (1528)“ (ЕтМ).

[ага²] х. *ист.* 1. „феудални власник жемі”. 2. „титула: пан, газда”. ◀ Од серб. *ага*, а то з турского.

[агенция] ж. „гайзибанска станіца”, у старших авторох: *уж неодлуга зоз аґенциї ма присц наш госц* (РК 1931, 96). ◀ Оп. *ґенция*.

аґзамент х. *звич. мн.* „испит на концу школского року”: *Аґзамент на концу школского рока то бул испит и друге коло того (декламованя и др.)* (Лев. Ск.). || Слц. *диял.* заст. *agzament* (SSN I 55). ◀ Оп. **егзамент**.

аґоштонь и **аґоштон** х. „недобри чловек, оштри на языку”: *Вона була добра, а муж ей бул аґоштонь; Таки є пискати як аґоштонь* (Лев. Ск.). *Таки яґод аґоштон, „пирскаци”* (В. Саб.). ◀ Вироятно од мадярского власного мена *Agoston* хторе одвитує славянскому мену *Авґустин*. Од того и закарп.укр. презвиско *Аґоштон* и *Аґоштин* (Чучка 36).

Адам х. власне мено и мено першого чловека на швецѣ. У виразох: **жиц як Адам у раю** „барз добре жиц” (В. Саб.), с. живе-ти као бубрег у лоју; **приповедац од Адама (и Еви)** „обширно приповедац дацо од самого початку споминаючи и того цо непотребне”, с. причати од Кулина бана; **старе од Адама** „дацо барз старе” (В. Саб.): *Тоти ей сукні ище од Адама* (В. Саб.).

[аґюстирац] -ам *незак.* „гандровац, наберац поучуюци”: *Унук ми вше бул одлични, а вец попуцел у ученю, кед приишол до мнѣ, я го дакус аґюстирал, та ше заш влалел учиц* (В. Ерд.); *Аґюстирац значи критиковац, удешавац дакого: не так роб, але так* (В. Саб.). || Слц. *adestirovať* 1. „рихтац/порих-

тац дакого даґдзе”; 2. „облекац/пооблекац дакого”. ◀ Од серб. *аґюстирати* „приводзиц/привесц до шора”, а то од нем. *adjustieren*. Нашо *аґюстирац* и по форми и по значеню блізіше сербскей як словацкей форми. Виведзене: *виаґюстирац* „привесц до шора”: *Його конь не дал здац на себе оглавок, а вон го бил и гуторел му: виаґюстирам я тебе* (приклад з бешеди).

адязовац -зуем *незак.* 1. „тлачиц жито и др. з коньми на гумне”: *Док не було маши-ни за тлаченє, жито адязовали: розклада-ли снопи по гумне, ужере вонка, клаше нука. У штрѣдку бул закопани слуп, за слуп привязани коні; чловек стал на боку и заганял коні доокола по жити, та так витлукали зарно* (В. Саб.); *Пуляки брадло ложа, гуски адязую, ґунари им розказую* (Етн9 ч. 425). 2. *прен.* „розкладац дацо и правиц нешор, адяш”. ◀ Од мадь. *ágyaz* „посцеліц/посцел-ляц посцель”. Оп. *адяш*, *адяшовац*.

адяш х. 1. „порозкладане по гумне жи-то и др. хторе ше тлachelo з коньми”: **роз-кладац/розложиц/розкласц** ~ „порихтац адяш за тлаченє” (МудриАл); *домашні направели „адяш” до хторого ше змес-цело 40 крижи жита, и вец рано ше по-чало, на до поладня ше витлachelo єден „адяш” а пополадню други зос 40 крижох* (БиРК37 138); *А Петро одповѣд Христо-ви: „Тот адяш цо нешка тлachelи я би так любел да им згори”* (Етн30 29). 2. *прен.* „не-шор, полно порозкладани або порозтреса-ни ствари у хижи и под”. ◀ Од мадь. *ágyás* „порозкладане по гумне жито и др. за тла-ченє” (ЕтМ). || Карпатски паралели не за-значени.

адяшовац -шуем *незак.* „тлачиц жито на адяшу (оп. адяш)”: *Але док ше адяшовало вельо рас влалел цали „адяш” вельки диждж та вецка требало вельо чекац, док осохло а вельо и попредападовало жита* (БиРК37, 139). ◀ Од *адяш*.

аж¹ присл. за визначованє преходзєня рамикох того цо би ше обчековало, цо ше предпоставя як нормалне, с. чак”: *Вжал пан В. погар, руцел К. ... и просто аж до глави, по нїм крєв чурела, аж по його твари* (Ос 116). || Всл. *аж* „исте” (Hal I 119). ◀ Од *злуч-*

ніка а и словка же (ЕСУМ). • **аж да** „лемцо не”: Бул єден царски син, пошол до карчми дас на погар вина. Кед вон пойдзе, а там двома вандровніци аж да ше бию (Етн29 176); **же аж** „у велькей мири”: Гу концу так дубонєло од танцу же аж ... Наостатку скаканє више баржей здавало на тинди-ринди (РС 10/2015, 24); **аж и на то** оп. **на то**; ♦ **то ци аж** „то якиш окреми чловек, чловек хтори идзе до даякей крайносни”: Вон шеф у фирми, а по цали тидзень го нет, путує койкадзи, а заменїк му окончує роботу. То ци аж! (Г. Р.)

аж² слов. „лемцо”: Так випатрал, аж да ше чловек престашил. ◀ Оп. аж¹ и аж³.

аж³ злуч. часови „покля не, док не”, лем у найстарших авторох: Осиф и зашпивал... ”Не пойдзем до дому, / аж будзе били дзень. / Най людзе думаю / же од волкох идзем... (= не пойдзем до дому покля (док) не будзе били дзень) (РН 7/1930, 3); [Легине крадли жито у млїну и] ноишли до єдного нашо-го качмара ... Вец себе там мулатовали. ... Аж ше качмар повадзел зос свою келнерку и вона шицко виволала „покля (док) ше качмар не повадзел зос келнерку” (РН 23/1937, 4). || Укр. аж „исте”: редакція журналу чекає, аж я пошлю передплату „редакция часопису чека покля не пошлем предплату”; поль. а́ж „исте”: czekaj, aż powiem „чекай покля (док) не поведе”. ◀ Од злучніка а и словка же (ЕСУМ).

азбука ж. „вкупносьц буквох писменосци”. ◀ Од ст.рус. азѣбуки, а то од назвох старославянских буквох азѣ (= А) и буки (= Б).

ай викр. за негиране: „не, та дзе”: „До же, Гедеоне, и ти до церкви?” ... „Ай, худобним таким як я не до того” (ЛатякТал 118); „Врацел ци Янко пенєжи?” „Ай!” || Слц. диял. ај виражує процивенє: Ај, paľenki ňeškodzi ňigda (SSN).

[**айкула**] ж. „морски пес”. ◀ Од сербского ајкула. Наш синоним морски пес тиж од сербского морски пас.

аков х стара мера за чечносьц, коло 50 литри: Шейсц биволи ми положиши на єдно кридло, на праве, а шейсц акови води на дру-

ге кридло, на лїве, а ти шеднєш до стредку (Етн29 32). || Слц. диял. okov: Mali ste dva okovi vína (SSN, II, 593). ◀ Мадяре пожичели од панонских Славянох слово *оковъ* „судзина окована зоз железними обручами”. У мадярским языку є у форми *akó* зазначене уж 1226. р. З мадярского є превжате до сербского одн. горватского у форми *аков*. Нашо *аков* з мадярского або зоз сербского. Карпатски паралели у форми *аков* не зазначени.

аколь (жен. аклю, мн. аклі) х. „зоз слупами и дручками оградзене место дзе крави заверани през лето, с. тор”. На салахох у состве аклю звичайно була и *сламяна шопа* – шопа закрита зоз сламу, у хторей статок бул привязани (звичайно вноци). Коцурски синоним за *аколь* то германизм *фанџ*. ◀ Од мадь. *akol(y)*. Мадяре тото слово пожичели од панонских Славянох (славянске *около*); укр. диял. *окіл* значи „место оградзене з колїками”.

акурат присл. 1. „праве так (таки, тельо) як треба”: Пречасни пробовал [реверенду]и... и баи була акурат длуга „була длуга праве як треба” (РК 1932, 92); Дзвери акурат приставаю „дзвери приставаю до удзверїох праве як треба”. 2. „насправди, наисце, праве так як дахто гуторел”: Оцец му [Мижови] обецал, кед першу класу закончи зоз одличним, же го одведе на морїо. Кед пришол конец рока, а Мижо, акурат, одлични (Сф. Мак., РуШ, 1/2006, 8); Праве себе думам же можебуц людзе не подноша запах цибулі и колбаси, кед воно – акурат! (Дю. з Кер. 43). 3. „точно”: Уж не паметам шицко так акурат, але знам же кед сом вишол зоз задружи, зохабили ми таку затарасковану жем же ю ані трактор не могл орац (РС20.03.1992 7). || Карпатски паралели: всл. *akurat* „праве; точно так”: акурат z tej karcmi (Czambel 481); Na vel'ike nescesse šla akurat po cesce z lukoch zena Bandeho (Lacko 20), поль. *akurat* „праве”; укр. *акурат* „праве”: Буде акурат, як ти казав „будзе праве так як ти гварел”. ◀ Од нем. *akkurat* 1. „уважно, совисно”; 2. „точно”, а немецке з лат. *accu:ra:tus*.

акуратни -а -е „точни у роботи”: Акуратни то точни у роботи (Лев. Ск.); Акуратни тот цо шицко роби як треба, точни (В. Саб.). || Всл. *akuratny* „точни, схопни, вигодни, дошлїдні”, *akuratne* „прецизно, точно, цалком”: ~ *pasovac* „цалком одвितовац” (Hal I 116). Оп. *акурат*

аларма ж. ист. воен. „аларм, узбуна”: Требало ци дуц на тромбити аларму, ми би дораз там пошлї, обидва бизме фаркаши забили (Етн30 221). || Всл. *alarum* и *alarm* воен. „аларм, узбуна”: *zatrubic alarm na vojsko* (Czambel). ◀ Немецке *Alarm* „исте” превжали Мадяре у форми *alarm* и *alarma* „исте” (обидва форми у мадярским зазначени у першей половки 18. вику). Наша форма на -а виројтно од од мадь. форми *alarma*.

[алат] х. „прибор за роботу”. ◀ Од сербского *алат*, а тото з турского. Наш еквивалент *серсан* и *серсам* (оп.).

алаши х. мн. (ед. алаш) „скели при муруваню, мальованю и под.” || Слц. диял. *aláš*: *Ked bulo bradlo višše, dal še alaš, sturil'i še dva druki do bradla, na to še dala deska a na tod alaš še rucal'i snopi* (SSN I 61). ◀ Од мадь. *állás* „исте”. У беседним языку хаснуеме и сербизем *скели*.

але слов. оп. **але**²: Бул еден Руснак и барз любел зос сиром галушки. ... Но та раз шеднул, же будзе еси. Красни били, добре помасцени и смачни. ... але едол, але гаматлял (РН 31/1937, 4, М. Ковач); Руснак почал заш еси. Но, але не ишло [бо бул барз наездени] (РН 31/1937, 4, М. Ковач).

але¹ злуч. противни: [Плашели кандура] „Шиц, шиц, але баяко, – то ніч не помагало (ХК 1988, 123). || Всл. *ale* „исте” (Hal I 116).

але² слов. за помоцньоване значеня слова або виреченя опрез хторого стої: Влапел другого вола, забил, одар, здзал на рожень, але го пече, але го пече! (Етн29 162); Вежне тоту шкатулу вандровник, та ю розтвори, винє злату рибу ..., розтвори рибу, кед почне грац! Але не веря ше наслухац (Етн29 177); На то одповеда художни человек, але уж барз плаче: не можем на дворе гуски тримац, бо жазда не сце на двор гуски (ЕтнV 100); Ни-

на Ержа пошла дому алье бега по дворе як зуяма [зуяна], нье може себе места найсц [бо цена швиньом спадла] (Заря 8/1938, 8, Б. Горки).

алебо злуч. „або, лебо”, у Гнатюка и ридко у старших авторох: Богати дзивки крича: „Ми, панє, алебо ишпанє, ми вам за пол плаци туньше робиц придземе (Ос 26); ані фалатка жеми не маю же би дацо садзели алебо оплели (Ос 26); так це однешем до своего дому пре твою красу, алебо це не охабим живу (Етн30 132); придзе нам до валалу ... нашим чесним жаздом даяки сепаратор предац сце, алебо придзе, да му купи його славянске жито або кукурицу (Заря 11/1934, 3). У Вес 2. В. Гнатюк похасновал и форму альбо: Мал би сом слово альбо два до милосци вашей. || Слц. *alebo* „исте”. ◀ Од а + лебо.

алмажовац -жуєм „давац помоц художним”: Ми алмажовали художни дзеци „давали зме помоц, алмужну художним дзецом”. Гвари ше алмажовац „зберац и давац помоц за дакого” (В. Саб.). ◀ Од мадь. *алмужна* (оп.).

алмужна ж. (у Гнатюка и форма **аламужна**) 1. „милостиня”: Кед ше дакому дзелї, напр. на Вельку ноц дзеля алмужну жобраком; А чи биш так дал художному жобракови кед би прииол жу твоїм дзвером аламужну питац? (Етн30 31); видзело ше на нїм, же му чежко [питац од людзох], бо не звикол гледац алмужну (РН 1/1929, 2). || Всл. *almizna* „исте” (Hal I 117). 2. „прилог як помоц дакому; помоц художним”: Кед дакому згори хижа, та ше збера алмужна да справи нову хижу (Лев. Ск.). ◀ В. Гнатюк у своїх записох хасновал форму зоз а: аламужна, але у бешеди ше хаснує лем форма алмужна. На концу 30. тома Гнатюк форму аламужна наводзи як мадяризем (мадь. *alamizsna*), медзитим по ческих и словацких етимологох алмужна походзи од нем. *almuosan*, *Almosen*, а тото од лат. *al(i)mos(i)na*, латинске од греческого *ἐλεημοσύνη* „милостиня” (Machek). Мадярске *alamizsna* тиж з немецкого. Од алмужна виведзене дієслово алмажовац „зберац помоц за художних”. Народ виројтно концеве -на (*алмужна*) по-

хопел як суфікс, та дієслово вивед од „кореня” *алмуж*; неясне лем чом тото дієслово зоз *-а-* (*алм-а-жовац*) кед бизме обчековали форму зоз *-у-*.

алов *викр.* „бер ше, пакуй ше”. М. Кочиш зазначел и форму зоз *г-*: *галов*, хтору находзимо и у М. Ковача (оп. *галов*). || Слово иснує и у чеським: *ala, alou, halou*, дзе пришло з немецкого. ◀ Од мадъ. *alo* (з пременку *длугого о до ов*), мадярске од нем. *allo, allons*, а тото од фр. *allons* „напредок” (то бул вояцки и ловарски термин).

[алуминийови] *-а -о/-е* „зоз алуuminio”: *Видлічки и ложки перше були деревени, а познейше алуминийово* (ОлПап 13). ◀ Од европского *alutini(um)*, а то з латинского.

альбо *злуч.* роздзельни „або, лебо”, лем у Гнатюка: *И так наново староста ше обраца жу оцови и пита заш друге дозволенє: „Мал би сом слово альбо два до милости вашей, кед би ше Богу небесному любело, та и милости вашей”* (Вес 8); *Но дружба стариши наредзи двох од свадзєбних, док виду вонка зоз хижки млодей шовгрове, альбо браца, аби од нїх зауставили калати як залог* (Вес 49). Оп. **алебо**.

амєн *х.:* **амєна ци твоего** „лаце, преклінанє” (Люб. Як., М. Рм., В. Рм., Лев. Ск.). || Всл. *amen* „конец” (Hal.). ◀ Оп. **аминь**.

аминь **1.** *слов.* заключуюче слово молитвох, проповідох зоз значєньом „правда, насправди”. **2.** *як* неперемєнливи меновник (з дативом) у функції менового предиката зоз значєньом „конец”: *Тєраз ци аминь „тєраз ци конец”*; *И стари гуторєли: трєшнєм з тобу, та ци будзє аминь* (В. Саб.). У старших авторох з тим значєньом находзимо вираз зоз *гуя*: *Тєраз ци гуя* (оп. *гуя*). || Карпатски паралєли тиж маю обидва значєня: слц. *amen*: *už tu je amen*; всл. *amen*: *amen si budze „чєжко тєбє, тєраз ци конец”*, *amen sta „готовє, нєт врацаня”* (Hal I 117), *ked schvacim dajake bijačisko, ta si amen „кєд долапим даяку палицу будзє ци конец”* (Hal I 131–133), укр. *аминь: тоді тобі аминь*; вираз иснує и у сербским: *сад нам је амен*. ◀ Од грєч. *αμην*.

[амлер] *х. оп.* **амрєл**.

[амрєл] *х.* „прибор за защиту од дижджу або слунка”. ◀ Од бавар-австр. *Amrell*. *Амрєл* – керєстурска форма; у мишаних штрєдкох ше хаснує сербска форма *амлер*.

амрєлар *х.* „майстор хтори оправя амрєли”.

[амфур и айнфорт] *х.* „амфор-капура”: *амфур отворєни нащєжар, нїч ані єдного вояка ... Прєбєгла сом амфур* (Рускинї 48). Нєшка частєйше хаснуємо форму **амфор**: ~ **капура**. ◀ Войводянски германизєм вивєдзєни виroyатно од нем. *einführen* „уводзиц; увожиц” (Ю. Пап).

ангєл *х. 1. рєл.* „небєснє сущєство, божий висланїк”. **2. прєн.** „барз добра особа”. || Всл. *añdel, andzel „ангєл”* (Hal I 117). ◀ Од грєч. *αγγελοζ*. Цсл. и укр. *ангєл*. ♦ ~ **хранитель** „ангєл хтори дакого чува прєз живот”, с. *анђєо чувар, слц. anjel strážca; добри як* ~ „барз добри”: *А вєц вона будзє уж добра, як ангєл небєсни будзє добра* (КовМихЦВ 182); *чловєк нє* ~ (*людзє нє ангєли*) *а хижка нє цєрква* „у єдним обисцу єст шицкогo: и погугоря сєбє, и повадза шє и под.”; **шпи-ва крашнє як** ~ (**ангєлчок**) „барз крашнє шпива”: [Наташа] *Як ангєлчок крашнє шпива* (Заградка 10/2005, 3, Бєс. Вл.); слц. *spieva ako anjel „истє”*.

ангєлчок *-чка х. дєм. и гипок.* || Всл. *añdeliček „ангєлчок”* (Hal I 117).

ангєлята *с. мн.* „ангєлчки”: [Кромплї, пасуля] *то за тоти моєо ангєлята барз добре єдло, алє вашоєму пращєцу би почкодзєло, бо би шє похорєло, и на нїч би зишло* (РН 46/1928, 2). Форма єднини би ту мала глашиц *ангєлє* (як *кощє – кощата*).

Андришко *х.:* Окрємни [шмиховальни] способ врачаня на Андрия бул ношєнє „Андришка” же би шє кури баржєй нєсли. Намаскирани два жєни, мєниша нєсла вєкшє на хрибцє, то бул „Андришко”. У дакого шє „мац” питала „Андришкови”: „Гайдє, сину мой, повєдз им цо змє принєсли!” „Байца!” одповєд „син” (по: ОлєярЯк 229).

Андрия цєрква. (гєн. єд. од *Андри*) „швєто св. Андрия”: Швєто Андрия пада у чашє Крачунского посту 30. 11. одн. 13. 12. Мєнши дзєци на Андрия ходза винчовац

по сушедстве. Дзивчата у винчованю гуторя же ноша квочку (квоку), а хлапци вайца. Домашні их дарую (по ФейИр); Ходзели зме пред Андрийом вечар, набрали зме до кишенкох шеменцу и дзе кому було мено Андри, пришли зме му под облак, руцали шеменец и гуторели: Андрию, Андрию, шеєм ци конопи, сцела би я знац з ким их будзем жац ... най нам ше пришніє за кого ше маме одац (Арвая); Паметал вечари, окреме жимски вечари, кед роботи у польох престали. Забивачки, прадки, швета, андрийох и варвари, миколайох и вилії, нови роки и трокралї (КовМихНО 128). ◀ Од власного мена Андри(й).

андюш х. у виразу **андюша ци (му, вам и под.) твогого (його, вашого и под.)** „лаце, гандроване” (СС. Мак., Лев. Ск.). ◀ Неясне походжене.

андя 1. братова жена; оцового и мацерового брата або братняка жена. 2. назва за старшу жену. || Всл. and'а (Hal I 117). ◀ Од мадь. ángy „братова жена”.

ані¹ злуч. составни: Йоан шарканьови гуторел: „Не боім ше ані тебе, ані твоему синові!” (Етн29 47). У нар. писнях хаснує ше и форма ні (оп.). ◀ Оп. **ані²**.

ані² слов. допомогне значенє слова: А вещей раз ше трафи же им ґаздиня за то-ту кукурицу ані ніч не да, лем одпове: Висипце там на громаду! (Етн. V, 102) || Всл. **ані** 1. „ані; ніяк, вообще не; ніби”: *až tat aní pedorici* „там аж вообще не доруци”, 2. „як”: *rošne aní z vody* „рошне як з води” (Hal I 117). ◀ Од праслав. *a + ni*. Карпатски паралели: укр. *ані* и *ні*, слц. *ані* и *ні*.

[**анкер**] х. звич. мн. **анкери** „железни шини з хторима ше прицискало конопу у доліни за мочене”. ◀ Од серб. *анкер* або нем. *Anker*, а то з латинского и греческого. Оп. и под **лавка** (2).

анц х. *Анц то найлепша карта у карта-ню* (Ир. Ск.). ◀ Од нем. *eins* „еден”, можливе преїг серб. *ајнц* „файта карташского бависка”. • **як** ~ „о даким/дачим окреме вредним, як раз” (Ю. Рац): *То дзивка вирихтана як анц „барз крашне вирихтана”* (Лев. Ск.); *Дацо поробене як анц „барз добре, фино”*

(В. Саб.); *Шмати фино на нїм стоя як анц „крашне на нїм стоя”* (Лев. Ск.); *Така дзивка як анц „цошка супер”* (Вер. Рм.); *Як анц значи „як раз”* (М. Рм.); *на ~ „(на) швидко”*: *Робиц на анц значи „швидко”* (Пвл. Бл.); *То значи „на фришко”* Вер. Рм., В. Саб.). ♦ **пришол як туз на анц** „пришол кед не треба” (В. Саб.).

анцвай присл. „раз-два, часом”: *Анцвай походзел „часом походзел”*. || Слц. *дялал апсвај „исте”* (SSN I 66). ◀ Од нем. *eins-zwei* мечовацки вираз.

анцихрест и анцихрист х. 1. „дьябол”: *Але людзе гваря же то ... сами дябли ... анцихрести* (РН 4/1927, 2); *Бобаль [ше] муштравал, та и лал зос „анцихрестом”* (РК 1937, 79, М. Ковач). 2. прен.: *За недоброго человека ше гвари „анцихрест”* (В. Саб.); *а цо кед ше [жена] увредзи кед ей однесем тотти пахнячки и фарбидла? Чи не зврещи на мене: „Анцихристу надурністи! Та, док сом була млада ані раз ши ми не купел даяку пахнячку!* (РС 18/2004, 13). || Всл. *ancikrist* „антихрист” (Hal I 117), укр. *антихрист*. ◀ Од греч. *αντι „против” + Χριστ(ος)*. ♦ **анцихриста ци твогого** – то таке лаце (Лев. Ск.); **убил це (го и под.) анцихрист (анцихрест)**: *Убил же го анцихрест! Ша Волос не ма душу, не ма бога, скот* (КочЕвВТ 178); *„До якеї куми? Убил же ю анцихрест!”* *дудрала андя Маря* (КочЕвОдг 22).

анци(к)-цванци(к) присл. 1. „за барз кратки час”: *Кед войдземе до робней хижи, анци-цванци та пенєж пойдзе* (Г. Р.); *Анцик-цванцик то „фришко”: анцик-цванцик ше поєднали* (В. Саб.). 2. „барз мало”: *Кед ми одбили семе, отров, вештак, анци-цванци – я не мам ніч од слунечніку* (Вл. Саб.); *Кед сам не робим жем, та кед подзелім наднічаром, останє ми анцик-цванцик „барз мало, ніч”* (В. Саб.). ◀ Под 1 тот присловник ма исте значенє як и присловник **анцвай** („барз швидко”) (оп.), та його перша часц **анци(к)** виројтно походзи од нем. *eins*; друга часц по форми може буц немецке *zwanzig* „дваецц”.

анцуг и анцук х. „шмата; шмати”. || Всл. *апсуг „шмата, шмати”* (Hal I 117). ◀ Од нем. *Anzug* „шмата”.

аншлаговац -гуєм *незак.* и *зак.* „(о)куриц, дезинфіковац гордов за вино зоз сумпором”: *Од анишлагованого вина глава болї* (В. Саб.). || Слц. диял. *anšlógovat, ajnšlógovat „исте”* (SSN I 68). ◀ Од нем. *anschlagen: ein Fass anschlagen „исте”* або од серб. *анишлаговати: буре се сумпорише, „анишлагује”,* хторе тиж з немецкого.

апатика х. „установа у хторей ше прая и предаваю ліки”. У Гнатюкових записох находзиме и форму *апатека: драги ліки з апатеки* (Етн9 ч. 161), але у бешеди така форма не зазначена. || Карпатски паралели: всл. *apatyka* (Hal I 118), *patyka* (Hal II 644), слц. *apateka*, чес. *apoteka* и *apateka*, чес. нар. и (h)*apatyka*. ◀ Вироятно преїг мадь. *patika* и *apateka* (1608) од лат. *apotheca*, а тот з греч. греч. *αποθήκη „складзиско”*. ♦ **драге як у апатики** „барз драге”: *Гвари ше: драге як у апатики, напр.: Не идз до того дутяну, то апатика „там барз драге”* (В. Саб.); всл. *drahe jak v apatike* (Buffa 14); **чисте (попореане, поскладане) як у апатики**: *Обисце попореане, вишадзи шор як у апатики* (Ю. Пап); **як з апатики** „барз фине, красне”: „А були би красна пара. Ша дзівка така як з апатики, як з паперику викруцена.” „А леґинь крєв и млеко, барнасти, а шумни” (КовМихЦВ 194).

апатикар х. „чловек хтори трима апатику”. Зоз суфиксом *-ар* виведзене од *апатика*. Карпатски паралели: всл. *apatykar* (Hal I 118).

апатикарка х. „жена апатикар”.

апаца ж. *церкв.* „чесна шестра”: *Пошла на молитву жу апацом* (Заря 7/1937, 7). Укр. диял. *опациа*. ◀ Од мадь. *араса* (зазначене у 13. вику); по Книжегови и М. Кочишови мадярске слово походзи од сербского або словенского *опатица* (з основи *опат*), а тото з лат. *abbatissa* (з основи *abass*). Слово *апаца* ище по Другей шв. войны хасноване у бешедним языку, а у сучасней бешеди и у писаним языку хасную ше синоними *шестра* и *чесна шестра* (тото друге преложене зоз серб. *часна сестра*).

апач: 1. **бавиц ше на** ~ „бавиц ше на джмурки”: *Кед ше бавя на джмурки, тот цо*

джмура чита: еден, два, три, апач – идзем! (Вер. Рм.); *Знаце цо? Та бавме-ле ше даяк!* (Бавя ше „на апач”, вец таргаю квецики, обруцію ше (КостЕфт 75). 2. **газучка на** ~ „галер женскей блузни хтори з обидвох бокох мал по два уха, горне векше, а долне менше”: *Ношели ше и блузни ... до паса були припити жу целу, а од паса мали фодрочку. Таки блузни мали газучки на апач* (ДудашКс 156). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

[**аплаудирац**] -ам *незак.* „виражовац одушевіє з аплаудираньом”. ◀ Од серб. *аплаудирати*, а то од нем. *applaudieren* або фр. *applaudir*. Наш еквивалент *кляпкац* (оп.).

[**аплегер** х. и **аплегерка** ж.] „косачка гарсчачка (хтора лем вируцовала неповязани снопи, гарсци, предходніца вязачки” (В. Саб.): *У Коцуре гарсчачки волали аплегери, аплегерки и косачи машини* (В. Саб.). ◀ Од нем. *ablegen „класц”*.

апо х. „оцец”. Хасновало ше у вокативней форми *апо* при обрацаню дзецох гу оцови, а зависни припадки (*ґєн.*, *акуз.* *апу, дат., лок.* *апови, инстр.* з *апом*) хасновани лем у бешеди з дзецми. Хасноване добре илуструє перши приклад, у хторим приповедач у индиректней бешеди похасновал синоним *оцец*, а у директней бешеди *апо*: *Вон стане жу дзвером, та ше пита оцови: „Апо, поведзце ви мне чом вашо око єдно више плаче, а друге ше више имее?”* (Етн29 34); *А наймладиш...: Апо, пойдзем я служиц кед Петро и Дюра ніч не заслужелї, але заслужим я* (Етн29 21). || Всл. ара, аро, арошко, у Галаги аро/арко/аруш „тато” (Hal I 118), слц. ара и аро. ◀ Од. мадь. ара „оцец”. У сучасней бешеди слово *апо* поциснуто од синонимах *тато* (под уплївом сербского *тата*) и *оцец*.

апостол х. 1. „кажди од дванац Христових ученїкох”. 2. *Апостол то церковна кнїжка у хторей ше находза ученя и діла Христових апостолах. Тому кнїжку написали сами апостоли* (ГорКух). || Укр. *апостол*, слц. и чес. *apoštol*. ◀ Од лат. *apostolus* и греч. *αποστόλος „божи висланїк”*. ♦ **апостола ци твоего** „гандроване”: *Хто же ци*

брані и тебе [шведзиц у хладку], апостола ци ище твоего (КовМихНО 202); всл. apoštol: ci tvojo apoštola! ней. вираз злосци (Hal I 118).

апостолки ж. мн. (ед. апостолка) „файта легких женских сандалох”. Слц. apoštolky (SSN, HSSJ). ◀ Од apostol.

апочко х. дем. и гипок. „оцец”: Апочку любі, престаньце пиц, престаньце кармиц Жида (РН 24/1928, 2). Оп. apo.

април х. „штварти мешац у року”. || Всл. apríl „исте” (Hal I 118). ◀ Од. греч. απρίλ(ος), а тото од лат. aprilis „други мешац римского року, пошвечени богині Венери”. Походжене латинского слова не потолковане зоз сигурносцу. По даєдних етимологох (Skok), виведзене є од мена богині Афродити – греческой богині женскей краси и любови, зашитніци малженства и породзєня (при Римянох то була Венера).

[априлили] викр. фронт. викричник хтори ше доруцує тому цо го першого априла у франти спрєведли. ◀ Од серб. априлили.

[ар] х. мера за поверхносц жеми: 100 m². ◀ Од фр. are „100 кв. метери”, а то од лат. areā „шлебодне место, двор”.

Араб¹ х. у Гнатюка недосц ясне значене: слово значи лебо „Араб” лебо „чарни человек” (прето и чарни арап у истим ви́речєню): [Краль написал] писмо Кралєвичу Марку: Гибай ми, мой сину, у помоц, бо ми чарни Арап ма присц по дзивку. Я би ю не сцел дац за араба (Етн30 163) Гнатюк у першим ви́речєню слово Арап написал зоз и ви́роятно прето же б на концу слова траци дзвонкосц; Поишли до єдного варошу, у тим варошу бивали вельо людзе: було Турци, Бошняки, Араби и Раци, бул даєден и Жид (Етн30 216). У Гнатюка находзиме и форму множини зоз и, хтору приповедач похасновал ви́роятно под уплївом сербского: Кед го увидзелі Арапи, так од нього сцєкали... Будзем видзиц чи тераз буду залапїовац Арапох, живих пред цара гонїц (Етн30 160–161). || Слц. Arab „Араб” (Hal I 118), укр. араб „Араб”. Судзаци по заходно- и восточнославянских паралєлох, наша першобутна

форма була зоз б: **Араб**, а форму Арап хаснуєме под сербским уплївом.

[Арап²] х. „Араб”. ◀ Од серб. Арап и Арапин.

арвачка ж. бот. „Viola hybrida hort, с. си́ротица, ма́нухица, дан и но́й”. || Слц. диял. arvačka „исте” (SSN I 72), укр. братки. ◀ Пожичка зоз мадь. árvácska „исте”, а тото од мадь. árva „широтка”. Хасную ше ище назви волово очко, дяболово очи, а тиж и сербизем дзєнь и ноц (Тимко 61, 79). Коцурска назва дяболово очи (оп.).

ардза ж 1, „продукт корозії железа”. || Всл. ardza, слц. hrdza, поль. rdza, укр. ржа, іржа, рсй. ржа, серб. рђа. Даєдни карпатски паралєли маю и значєне под (2). **2**, „паразит на житаркох Claviceps purpurea L., с. гла́вница”: Класки [жита] су досц празни. Виновата тому ардза, цо влапєла лісцє (РН 27/1936, 1); не могли ше досц начудовац тим добераним сортом [жита], котрих ту було дас 10. Ту ше мож було доисциц, яке поєдине жито odporне на полєгнуцє, проци ардзи и др. (РН 31/1933, 4). Прєнєшена назва зоз процесу котри характеристични за метали, на печарку, котра ше зявює на житаркох (пре подобносц фарбох). Таке семантичне помкнуцє присутне у велїх славянских языкох, та и у лемк. ardza, вост. слц. ardza. (Тимко 72, 75, 134) ◀ Од праслав. гъдіа. • **пада** ~ оп. под **ардзави диждж**; всл. ardza „ардза”: Ardza pada slunko švici a bosorka maslo mucі (Hal I 118).

ардзави -а -е **1**, „залапени з ардзу, заардзавєни”. || Всл. ardzavy „ардзави”, ardzavєc „ардзавиц” (Hal I 118). **2**, „ардзовей фарби”: Филоксера то уша ардзавей барви, длугока коло 1 милиметєр (РН 18/1932, 6). **3**, „залапени з хороту ардзу (о рошлїни або єй корєню)” (МудриАл): На житох така молга була и таки жита були ардзави (ТамашР-Кєр 116). ◀ Праслав. гъдіав. • ~ **ди́ждж**: Кед влєцє слунко швици и пада ди́ждж, гвари ше же то ардзави ди́ждж (Лєв. Ск.). „Пада ардза” гвари ше кед слунко швици, а ди́ждж пада (В. Саб.); **робиц за [ардзави] гвозди** „робиц за мали заробок”. Не будзем я робиц за ардзави гвозди „робиц за мали пенєж” (В. Саб.).

ардзавиц -веем *и* -им *незак.* „поставач ардзави”. || Всл. ardzavec „ардзавиц” (Hal I 118).

аренда *ж.* „закуп”: *вжац жем под аренду, виплациц дакому аренду.* || Всл. аренда „аренда”: v arendze trimas „тримац жем под аренду” (Hal I 118), чес. аренда, слц. árenda, поль. аренда. ◀ Вироятно преїг мадь. árenda од лат. arrenda „закуп”, arrendare „давац под закуп” (истого походзєня и *рента*). У чаше нашого приселєня слово исновало у карпатским ареалу. Бланар го зазначел у словацким тексту од 1689. р. зоз значєньом „порция хтору сєляне плацєли панови”: v tomto roku 1689 na arendu nemohli sme nič hotovych penezí panom svojim oddat pre veľke ubostvo, а у тексту од 1751. р. зоз значєньом „закуп, аренда”: pol gruntu... aby na arendu bol vydaný. • **вжац (дац) жем под аренду** (з примєновніком *под*) – вираз не ма карпатски паралєли, та є вироятно сербского походзєня: серб. *узети под аренду* (и у *аренду*). Карпатски еквивалєнти з примєновніками *до* и *на*: слц. *vziat` do arendy*; aby na arendu bol vydaný.

арендаш *х.* „тот цо бере жем под аренду”. Серб. *арендаш „истє”,* всл. *arendaš „истє”* (Sipos; Hal I 118), слц. *árendátor „истє”,* всл. *arendator, arendaš „истє”* (Hal I 118), мадь. *árendás „истє”*.

арендовац -дуєм *незак. и зак.* „браща/вжац под закуп”. || Всл. *arendovac „истє”* (Hal I 118), слц. *árendovat`*, поль. *arendować*, серб. *арендисати и арендирати.* ◀ Од лат. *arrendare*. Може буц и карпатске и сербского походзєня.

арешт *х.* „гарєшт”, лєм у нар. писні. Оп. *гарєшт.*

арпаджия *ж.* „цибулька на садзєнє”. ◀ Можебуц од сербского турцизма *арпацик* (алє неясна прємєнка концового -*ик* до нашого -*ия*). Тот турцизем иснує и у украинских бєшєдох: *арбажєйка, гарбажїйка.* По концовим -*ия* наша форма блїзша тим украинским паралєлом як сербскєй форми. Хаснує шє ишє назва *дробна цибулька* (Тимко 66).

[артейски] -а -є „хтори у вязи з глїбинским дзиравєньом жєми”: **артейска вода** „вода з глїбоко вибитєй студні”, **артейска студня** „глїбоко вибита студня”. ◀ Зоз сербского, мадьарского або немецкого: серб. *артєски, артејєски, артешки, артерски: артєски бунар, здєнац,* мадь. *artézi* (1832), нем. *artesisch*; у сербских словнікох не зазначєнє злучєнє *артєска вода*. Артейски студні шє правєли з глїбинским дзиравєньом жєми, вода шє з нїх пумповала зоз пумпу. До європских языкох слово пришло з французкого: фр. *artésien* по французкєй покраїни Artois, у хторєй направєни перши артейски студні.

архангєл *х. цєркв.* „вєрховни ангєл, старшина ангєлох”: *Учул ти од архангєла Михаїла из його сятаго писания ... жє будзє з тих пруткох Исуса Христа сяти хрєст* (Етн29, 18). ◀ Общєславянскє од грєч. *αρχαγγέλος*.

арципані *мн.* лєм у Гнатюка: [Збойнік пред шибєніцу:] *Плацє за мну – страки, врани, / и ви стари арципані, / цо сє за мну працювали, / випрацовац сє нє могли* (БиндКост 103). Словко *arci* у словацким значи найвисши ступєнь дачого: *arcibiskup „найвисши бискуп”, arcigrubý „барз груби”, arcikurva „найвєкша курва (як наздзиванє)”, arcizlodej „найвєкши злодїй”* (SSN I 93–94), всл. *непрєм. arc „вєльки”: arc cigahija „вєльки спрєводзкош”, arcipijak „вєлька пиянїца”* (Buffa 14). По тим би нашo *арципані* у тєй писні значєло „вєлька пані”. Нєясни ані остатні два наведзєни стихи писні: *цo сє за мну працювали, / випрацовац сє нє могли?* Прєто слово *арципані* ту до конця нє ясє.

аста *непрєм.,* гандруєцє слово у виразу: **аста ци (му, єй, вам, им) ишє (його)** „бодай ци (му, єй, вам, им) ишє”. ◀ Од мадь. *aszta „лацє, гандрованє дзєцoх”*.

атибожєзнай *слов.* „хто би знал, бог би знал” (у М. Ковача).

атрес *х.* „адреса”: *Пиш ми и пошлї свой атрес да знам ... цо маш новогo* (Жи-рошМСМ 22). || Всл. *atres: Ale zme išli tam dze zme atres mali* (Lacko 76), всл. у Шипоша тиж *atres*, у ческим у Славонїи *atres*

(Mirković 309), поль. adres, карп.укр. *адрес:* *адриз майїти* (Львів 223), мадъ. adresz и atresz (1786). ◀ Од фр. adresse, нем. Adresse. Наша форма од мадъ. atresz.

ах *викр.*: Общеславянске: слщ. ach, укр. ах, серб. ах.

ашов *х. 1.* „орудіє за копанє жеми”. *2.* „глібина до хторей ше закопе з ашовом”: Фундаменти не були глібоки, лєм таки на еден ашов (ПапОлРО 7). ◀ Од мадъ. ásó „исте”. З мадярского и сербске ашов; у сербским иснує и форма зоз р: *аршов*; укр. *аршув*. ♦ **ашов и мотика их не розлучи** „до конца живота буду ведно”.

[а-я и ая] *викр.* за виражованє нескладаня, процивеня и под.: „не, нїяким концом”: „Не идз ти, сину [правиц галию], ша знаш же ши не годзен справиц. Вельо майстрове правя, а не годні справиц. И ти ю не справиши.” „А-я, я ю справим лєм ми упечице еден поґач таки да мам на еден тидзень цо єсц и до чутори вина, та я пойдзем.” (Етн29 1); Понукам я його, загварям: ая! Не да ше стара бида звесц (РН 2/1934, 2, М. Ковач); Кельо го баба Макрена лала [же ше опивал], кельо гандровала, а-я, нье помогла би тому аньи швецена (РНКЗаря 1940, 124). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Зазначене ище лєм у сербским: аја „не, никако”: Ово овако не може остати. Аја!

Б

ба¹ слов. 1. допомогне нескладане, процивене бешедуючого на предходни слова собешедніка, с. (е) вала: : *Треци дзень заише пита Андри мацери: ...„Мамо, а цо було у тим пишме писано завчером?“ „У хторим?“ „Цо вам принес поштар.“ „Мне поштар не принес писма.“ „Ба вон принес!“ „Ба вон не принес!“ „Ба вон принес!“ „Ба вон не принес!“ „Та я го скорей читал, мамо, як ви.“ (Етн29 75); Як ше уж [локсibraда] зограл, та гутори гевтому цо некол вола: „Даши ми з того вола єсц?“ „Ба я не дам!“ „А я ци го жем на пунку!“ „Ба ти не жеш!“ „Ба я жем!“ „Ба ти не жеш!“ „Ба я жем!“ (Етн); Тераз ... чувствує же вон ту ... прироснул за тоту жем. Же єй вон вещей не пан, але слуга. Ба, ані не слуга але, просто, раб (КовМихНО 77). Нешка з тим значеньом найчастейше хаснуєме сербизем боме, та би и наведзени приклади у сучасней бешеди глашели: „Боме вон принес!“ „Боме вон не принес!“ ... „Боме ти не жеш!“ „Боме я жем!“ итд. 2. допомогне одвит, пришвечене бешедуючого на предходни слова собешедніка: вера, боме: *А тот леґинь так гуторел: „Чи ти знаиш за даяку малу церкву цо би даґдзе була за мене самого ...?“ А тот галас, тот ангел божи послани, дораз му так повед: „Ба я знам за єдну церкву, але то барз далеко...“; Идзе вон ..., єден чловец стари видзе му вочи на драгу, а мал барз красни два пси ... Тот леґинь гутори: „Чи бисце не предалі ми, бачи, тоти два пси?“ „Ба я ци, гвари, предам“ (Етн30 212). || З обидвома значеннями (под 1. и 2) хаснує ше и словацка паралела ба, тиж и всл. ба (Hal I 120). 3. наглашує же ше попри наведзеної дїї окончела ище даяка дїя векшей значносци, интензитета и под.: [Од залапених] *позабєрали шицко и тунї жве-***

ратка и гребенї, ба и ременї з якими надраґи подпасовали (РН 2/1929, 3); *заряише робели и робя – и мали и маю вше тельо ба и вещей як их противници* (Заря 14/1938, 3); *У преднім дворе на боку хижка, ба хижка лепше повєсиц* (ЛатякТал 175). ◀ Праслав. ба.

ба² викр. за означованє обридзєня, ґадзєня, хаснує ше у бешеди старших з дзецми: *Не рушай тото, бо то ба „не рушай, бо то бридкє“.* || Всл. ба „исте“ (Hal I 120). Оп. бакани.

баба ж. 1. „оцова або мацєрова мац дзецом“. 2. „назва за стару жену“. 3. оп. под чинаґац ше. 4. „бабица одн. жена хтора помага при породзєню“: *Дохторе ходзелї, Ильчу не лічелї, / лем ю вилїчела та вармецка баба* (Етн9 ч. 404); *Положніцом помагали жени зоз сушєдства або приучена валалска баба, як ю волали* (ФейИр 110). || Судзаци по паралєлах: всл. баба „бабица“, слц. баба „исте“, слово баба з тим значеньом тиж з нашей карпатскєй лексики. Мадярскє bába „исте“ – славянска пожичка. Нешка хаснуєме форму бабица (оп.). ◀ Общєславянскє. Праслав. баба. • **стара** ~ „прабаба“: *И моя стара баба, як сом волала прабабу, кєд пришла зоз церкви, ... вжала пацєрки и шєдала на паточку за буджак* (ФейИр 95); *хто не вери най там бежи [и тєраз там баба лежи]* гвари ше тому хто не вери дацо цо цалком очиглядне; ♦ **будзе з баби дзивка** подим. „даваш надїї же дацо будзе з тебе“; **не превєдзєши бабу** „не прєшвєчиши мє, не придобиєши мє“ (В. Саб., Лев. Ск.); **як закутна баба** о даким хто нїґдзе з дому не виходзи.

баба-какаш х. *Когути баба-какаши маю длуги хвосты, не ґазлєу кури, од нїх*

нет курчата (В. Саб.). ◀ Перша часц зложеного слова то нашо *баба* одн. мадярске *bába* „стара жена, баба”, а друга часц мадярске *kaкас* „когут”

бабасти -а -е „хтори таки як баба, хтори здабе на бабу”.

бабец -бца х. „бабицов муж”: *Бабец, нашей бабици муж, ше вишадзи винашол; Бешедовала сом з бабцом* (Лев. Ск.). Оп. **бабица**.

бабин -а -о/-е „бабов”.

бабинец -нца х. *церкв.* „кус одделена часц назадку у церкви дзе ставаю старши жени”: У прешлосци то була часц церкви звонка храма вирних дзе ставали *покорніки* – особи хтори пре даяки причини були на еден час оддалени од богослуженьох, т. е. не шмели войсц до храму вирних (други назви за *бабинец* з тим значеньом були: *предпритвор, вонкашні притвор, папертя*) (По: ГорКух). || З истим значеньом паралели: всл. *babinec* (Hal I 120), укр. *бабинець*, поль. *babiniec*. ◀ Од *баба*.

[бабин кут] х. „страна з хторей час-то приходза бурйово хмари, сиверозаход” (В. Саб.): *И – єдного пополадня пришло до того чого ше Габор найбаржей бал. Надбегла з бабиного кута чарна хмара, плашена з бурю яку вон по теди у своїм живоце не запаметал* (ЛатякТал 90–91). Хаснує ше и без меновніцкей часци: *Идзе хмара з бабиного*. ◀ Не зазначени карпатски паралели, а сербска назва тиж *бабин буцак (кут)*, та очиглядне же то у нашим языку сербска пожичка.

бабин пес х. „гушеніца *Callimorpha dominula* L.” || Карпатски паралели з истим значеньом: бойк. *бабин пес*, лемк. *бабин пес*, слц. диял. *babí pes*, поль. диял. *babi pies*. ◀ Назву тота гушеніца достала прето же звичайно жиє коло хижи: у заградки, по траву и др. (Тимко 89).

бабиска ж. *ауџм. и пейор.* од *баба*.

бабица ж. „акушерка”. || Слц. диял. *babica* „акушерска помочніца” (SSN I 78), всл. *babica* „исте” (Hal I 120), всл. *babička* „исте” (Bufa 15), серб. *бабица* „исте”. ◀ Од *баба*. З оглядом же исную карпатски паралели, нашо *бабица* тиж може буц карпатске

(одн. не муши буц сербизем). У прешлосци зме з истим значеньом хасновали и форму *баба* (оп.). Под уплївом сербского наша форма *бабица* поцисла з хаснованя форму *баба*.

бабка ж. 1. „людска фигура як дзєцинске бависко”: Бабки як дзєцински бависка у прешлосци: *бабка зоз кукуричанки; бабка зоз палічкох, бабка зоз ренди, бабка зоз чутки младей кукурици (власата бабка)* (ХомаМ). 2. „жєлезни клінок за клепанє коси (забити до пняка)”. 3. „скруцена гарсц чєсаней конопи, с. канура, штрингла: *После того [конопа] ше чєше на густей [щеци] и тоту часц гарсци конопи цо остане у руки воламе вимичка. Вимичка ше заплєта до бабки* (МєдЛю, Творчєсц 1979, 17). 4. „конєц дручка на драбинки коча (подобни бабковей главки)” (Фа 57). 5. „дрєвена бабка хтору гуглаше валяю з гуглу при гугланю” (М. Рм.): *Руцали дрєвени кулі до дрєвених бабкох* (РК 1942, 246); *кєд ти, брацику, запнєши зоз шицку силу звалї „шицки дзєвєц” бабки на жуларні* (ТвенМ 21); *Хлапци на жуларні ставялї бабки* (В. Саб.). 6. *Галєтка гадвабней буби и даєдних других инсектох вола ше и „бабка”* (В. Саб.). 7. „предмет у округластей, бабковей форми”: *Мацєри масло не дали дзєцом поєсц, алє го шулькали до бабкох, закруцовали до хринового лїсца и ... ношєли на пняц* (КовМихГриц 8). 8. „часц осовини параского коча хтора ше на осовину здзивала збоку” (СєґєдиМ, ПЗ 2/1974, 15). Друга назва за *бабку* то *шапка* (оп. *шапка* (2)). 9. *мн. бабки* „дрєвени або жєлєзни часци за сцисканє, шравбшток на колєсарским варштаку”: *Колєсар тоти два часци... сциснул до бабкох на тєзї и ви-стругал зоз обручним ножом* (Фа 121–122). || Карпатски паралели: слц. *babka* з перши-ма трома значєнями; всл. *babka: kosa s'e kl'єre* на *babki*; укр. *бабка* за клепанє коси. ◀ Од *баба*. ♦ *вирихтана як власана* ~ „барз крашнє вирихтана, пооблекана жєна або дзивка” (Лєв. Ск.); *красни як* ~ (*бабочка*) „барз красни (звич. о дзєцку)”.

бабкарє х. *мн.* (єд. бабкар) „хлапци хтори на гугларні за дробни пенєжи ставяли бабки” (В. Саб.).

бабково лісце с. „рошліна *Plantago L.*” (Прегун 286): *Тоту водичку [од болю зуба] направивши так, же назбераиш бабкового лісця дає одну гарцу и пореж го на дробно. Так порезане бабково лісце ... полож до фляшии ... и на ньго насип комовици паленки* (РН 1/1938, 6). || Всл. *babčane listki* „исте”, карп. укр. *бабче листя* „исте”. ◀ Од баба „народна лікарка, врачарка”: рошліна ше хасновала у народней медицини. Друга наша назва пиши язики (Тимко 51).

бабов -а -о „хтори припада баби”.

бабовски -а -е „хтори ше одноши на бабу”: *више слухаиш кояки бабовски спльетки* (РНКЗаря 1938, 101).

баболька ж. „баба”, лем у Гнатюка: *Ещи єдну кватерку попиєм, / пойдзем дому, бабольку побиєм!* (Етн9 ч. 355)

бабочка ж. 1. дем. од *баба* и *бабка*. 2. польопр. *предня* ~ и *задня* ~ „железка на концу друка медзи хтори ше здзивали няклови”: *задня бабочка була кус висша або „старша” од першей же би ше, кед коні руша, няклови зоз ней не сцагли* (Фа 81).

бабочки ж. мн. „рошліна *Hibiscus trionum L.*” (Прегун 286) || Назва *бабочки* позната и у укр. диалектох зоз значеньом *Salvia* и *Agrorugum*. ◀ Од баба „народна лікарка, врачарка”, можебуц прето же ше хасновали у нар. медицини (Тимко 49).

бабраніна ж. „дробна и допита, неприємна робота за хтору звичайно треба вельо часу”: *А чи нье велька абраніна зос виницу (шприцанье, копанье, загартанье...)* (Заря 7/1939, 5). || Всл. *babranina* „исте” (Hal I 121); слц. *babranina* „исте”. ◀ Од *бабрац/рца*.

бабрац -рем и **бабрец** -ем *незак*. 1. „до рушовац дацо з руками або брац до рукох”: *Не бабри то!* 2. „нефахово робиц, губиц”: *Док вон так бабрал [гранату], нараз жраната ... експлодирала* (РН 49/1936, 4). 3. „з часу на час попадавац (о дижджу)”: *Диждж лєм бабре и претаргує нас у роботи. Гевтого тижня спаднул вельки диждж, але вец бабрал и други и треци дзень. Гвари ше напр. же диждж праве бабре, а не пада шорово* (В. Саб.). || 3 истима або подобними зна-

ченнями карпатски паралели: слц. *babrat'*, всл. *babrac* (Hal I 120), поль. *babrać*, укр. *бабрати*. ◀ Праслав. *babrati*. Од Славянох превжали Мадяре: мад. *babrál* „длобац, с. чепкрати”. М. Кочиш наводзи *бабрац* як мадяризем у нашим языку.

бабрац *ше* рем *ше* и **бабрец** *ше* -ем *ше* *незак*. 1. „робиц з дачим нечистим, брудзиц ше, влачиц ше”. 2. „помали и длуго робиц даяку дробну и неприємну роботу”. || 3 истим або подобним значеньом карпатски паралели: слц. *babrat' sa*, всл. *babrac se* (Hal I 120), поль. *babrać się*; укр. *бабратися*. Оп. *бабрац*.

бабрачка ж. оп. *бабраніна*. || Карпатски паралели: слц. *babračka* „исте”, всл. *babračka* „бабраніна; особа цо бабре” (Hal I 120-121). Оп. *бабрац*.

бабрец *ше* -ем *ше* оп. **бабрац** *ше*.

бабрило с. мало познате слово: 1. „файта єдзєня: месо у мачанки з петрушкового лісця” (СС. Мак.). 2. „шицко з чим ше мож намасциц” (КолєсарЮ). 3. „особа хтора сце шицко знає, вец ше му пове: не бабри, бабрило єдно!”

[**бабузгєра**] ж. *пейор*. од *баба*. ◀ Од серб. *бабускєра* „исте”.

[**бабура** и **бабурача**] ж. *бот*. „файта паприги: велька, месната”: *Бабура ше вола и малярка* (МудриАл). ◀ Од серб. *бабура(ча)*.

бавєне с. 1. *дієсл. мен.* од **бавиц** (*ше*). 2. **ходзиц на** ~ „ходзиц до дружтва младих забавяц ше”: *Млада чєлядз у валалє ше сходзєла ... вжимє на прадки а влєцє „на бавєнє” вечарами на дражє* (ФейИр 43); *Кєд єдно-го вечєра пришол дому з бавєня, першираз осєтел боль, як кєд би го з ножом под ребро вдєрєли, жє вонє богата, а вон худобни – слуга* (КовМихЦВ 6).

бависко с. 1. „предмет хтори дзєцом служи за бавєнє”, с. *игрєчка*: *Дакєди купчє бависко було права ридкосц, а дзєци ше заш лєм бавєли и мали бависка* (ХомаМ 12). 2. „препровадзованє часу, заніманє хторому циљ забавє, розвага, с. *игра*”. 3. „вечєршє забавяєнє младих, бавєнє”: *Лєпшє би було да спац идзєцє, ... бо уж надиду / З бависка нашє премєли дзєци* (РН 10/1936, 2); *Купи оцєц*

своєму синові нові калапчок та го пошле до церкви, а вець на бависко (РН 24/1937, 3). || Всл. *bavisko* „бависко; место бавеня” (Hal I 127). ◀ Од бавиц ше.

бавиц¹ -им незак. 1. „забавяц мале дзецко”: *Та кельо раз на тих истих кольенох бавел своєю дзеци и шпивал им* (Заря 1/1939, 12, Е. Кочиш). || Укр. *бавити* „исте”: *я діти бавила*, всл. *baviv dzeci* „забавяц, чувац, мерковац на дзеци” (Hal I 127). 2. а) „робиц, фунціоновац”: *исти туторе являю одбору же у рускей нашої церкви дзвони подь часть дзвоньеня досць чешко ходза на своїх ошохъ и прето добре бы було, да ше истимъ дзвономъ столь да ше по такей фурми преробиць ..., якъ єсть у бачькерестурскей рускей церкви дзе дзвони вельо мехчейше бавя подь часть дзвоньеня* (ЦШКОдБКоц, 1905. рок). б) „мерац, робиц, фунціоновац (о мажи, килашок)”: *мажа добре бави* (Г. Р.); *Гвари ше: мажа добре бави „добре мера”* (В. Саб.); [Патриц] *як кантар бави „як мера”* (РН 24/1934, 1, др Боїч). 3. (часто з негацио) „мочи здраво резоновац; мочи ходиц, рушац ше (як здрави человек)”: **не бавиц з розумом (зоз собу)** „не буц здрави у розуме, (не) резоновац и (не) поступац як здрава особа” (Лев. Ск.); *Вон не бави з розумом „не добри є у розуме”* (В. Саб.); **(не) бави му мозоґ** „исте як и (не) бави з розумом” (оп.); **(не) бавиц зоз собу** „не мочи стануц, рушац ше и под.”: *Спадла (заражело ю або под.) и не бавела зоз собу „не могла стануц, рушац ше”*. ◀ Од праслав. *baviti*, а тото у превою зоз byti „буц”.

[**бавиц²**] -им незак. „бавиц спортске бависко”: *бавиц фодбал, рукомет, шах и под.* ◀ Калк сербского *играти фудбал, рукомет, шах*.

бавиц ше -им ше „препровадзовац час, занімац ше з дачим з цільом забавяня, розваги”: 1. *бавиц ше з дзецми, з пайташами; бавиц ше на драже*. 2. (на дацо): *бавиц ше на джмурки, на шлепи мачки, на писпас и под.* 3. (з предметом за бавене): *бавиц ше з бабуку*. || Слц. *baviv sa*, всл. *baviv še*, поль. *bawiv się*, укр. *бавитися*, всл. *baviv se* „бавиц ше” (Hal I 127). ◀ Од праслав. *baviti*, а тото у превою зоз byti „буц”.

баволна ж. 1. *Баволна то фина мегка астраганска волна з овцох; куповала ше у дутянох предзена, у „бавкох”; волну однесли до фарбара, та ю фарбар фарбел у розличних фарбох* (Лев. Ск.). 2. „памук”: [У Бразилиї] *догану, и баволни и кавчуку єст обилно* (РК 1926, 64, М. Мудри). || У карпатским ареалу слово *баволна* зоз значеньом „памук” познате уж од 15-16. віку: слц. и чес. *bavlna*, поль. *bawełna*, укр. *бавовна*, всл. *bavolna* „памук”, *bavolneny* „памучни” (Hal I 127-128). ◀ Од нем. *Baumwolle* „памук” (з пременку *Baum* на *ba* и *wolle* на *волна*) або од итал. *bavella* „файта влакна”. У прешлосци и нашо слово вироятно значело „памук”, на цо указую карпатски паралели.

бавчац ше -чим ше незак. *дзец „бавиц ше”*. Всл. *bavkac se* „исте” (Hal), *bafčac še „исте”* (Buffa 16).

[**бавяч**] х. „тот цо участвує у даяким бависку”. ◀ Калк у литературним языку сербского *играч*. У бешеди ше хаснує и сербизем *играч*.

багерко с. „древена лукова часц колеса на фурику”: *багра на фурику ше волали багерка, а колесо мало 8 шипици и 4 багерка ... На мулярски фурики колеса ше правело без багеркох* (Фа 56). ◀ Оп. *багро*.

багиндац -ам незак. „падац на главу, котуляц ше”: *Так багиндал з брадла „так ше котулял з брадла”* (В. Саб.). ◀ Од *багинди*.

багиндац ше -ам ше „руцац багинди”: *будзем ше багиндац на желеней трави* (ПЗ 8/1956, 9). *Гвари ше: багиндаю ше дзеци „руцаю багинди”* (В. Саб.). ◀ Од *багинди*.

багинди мн. *непрем.* у виразу **(пре)руциц (направиц)/руцац (правиц) багинди** „преруциц ше/преруцовац ше з целом напредок преїґ глави”, с. *правити колут: преруц багинди преїґ глави* (Етн29 121); *Кожухи од нїх [дзивкох] хлапци побрали и поруцали по жеми та ше по нїх валяли „багинди руцали”* (БиРК39 109). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

багловац -луєм незак. „барз жадац дацо; правиц налогу за дачим”, барз мало познате: *Оцец не багловал ламац нашу кукуруицу, бо бистатовал лупац на своєї лупачки у вала-*

лє (Пвл. Бл.); *Не так сом багловала правиц кечап, та тєраз нє мам парадичи у загради, бо презрели* (Г. Р.). || Всл. *bahnic*, *bahlic* „исте”, *bahñasi* „жадаючи” (Hal I 122), укр. *багнути* 1. (з инфинитивом) „барз сцєц, жадац”: *Мій син багне йти до школи так, що ну!*; 2. *за чим, чого „намагац ше за дачим”: Добре, коли молодий чоловік багне за новими науками.* ◀ Неясне. Можлива вяза зоз *забагнуц* (оп.).

багнітка ж., звич. мн. „прут верби роки-ти або ясики, с. маца”. На Квитну недзєлю ше при церкви дзєля людзом пошвєцєни багнітки, хтори символізую палмово конарчки з хторима народ махал привиту-ючи Христа у Єрусалиму. И саме дзєленє багніткox при церкви народ вола багнітка: *А була багнітка. По багнітку ишли дзєци* (Рускинї 88). Оп. *Квитна недзєля*. || Укр. *багнітка* „исте”, *багня* „исте”, слц. *bahniatka* „исте”, поль. *bagniątko* „мохоткасте пупче верби”. ◀ По ЕСУМ-у непосредно повязанє зоз **багня* „баранче”, поль. *bagnię* „исте”, чес. *bahnice* „млада овца”, слц. *bahniatko* „баранче” (квитки багніткox здабу на мали баранчатка). Тоти форми зоз початковим б- настали од праслав. *ob-agniti se* „окоиц ше”: о- ше ту почало тримац за окремини префикс, а б прилученє гу основи. Ю. Рамач у „Рускей лєксики” тото слово толковал од праслав. *bagno* „мочар”): слц. *bahno* „мочар”, укр. *багно* „исте”, поль. *bagno* „исте”. Без огляду на карпатски паралели, слово *багно* „мочар” нє потвєрдзєнє у нашєй бєшєди.

багриц -им „класц багра на колєсо”: *Кєд ишицки ипици у глави були набити, пришло на шор багрєнє колєса, односно монтиранє багрох.* Єдно багро мало залапиц 2 ипици, а конци багрох мали буц точно на поли мєдзи двома ипицками (Фа 52). || Слц. *bahrit* „исте”, укр. *багрити* „исте”. ◀ Од *багро* (оп.).

багро с. „дрєвена лукова часц колєса на сєлянским кочу”: *Колєсо мало 12 ипици и єдно багро* (ОлєярЯн, ПЗ 4/1968, 13). *Багра ше на валалски кочи правєло зоз дубового дрєва, прєто жє дуб твєрдєйши и нє так гнїє у водї або блацє* (Фа 49). || Слц. *bahor* -hга „исте”, всл. *bahra* ж. „исте” (Hal I 122),

слц.диал. *bahor*, *bahro* „исте”, поль. *bahro*, *bachro* „исте”, укр. *бáгор* „исте”, *багрó* „обод колєса”. ◀ Од праслав. *bagrъ*.

[**бага**] ж. „знак, платка на цєлу або виросток, гужлїк на цєлу”: *Кєд приишол зоз рабства зоз Русиї, жєна му уж була одата и мала дзєци з другим мужом, пєршє го нє познала, а вєц го препознала по єднєй бағи* (В. Ерд., Мих. Рм.). ◀ Нє зазначєни карпатски паралєли. Вироятно од серб. *бага* „виросток, гужлїк на цєлу”, а то з турського.

[**багер**] х. „машина за копанє жєми, руди и под.” ◀ Од серб. *баґер*, а тото од нем. *Bagger*.

багериста х. „роботнїк хтори рукує з багером”. ◀ Од серб. *багериста*.

багов¹ х. 1. „сподок у пипки: катран од покуреного догану хтори ше хасновал як лїк од лїшайох и вредох”: *Баџов то смола у пипки, вибивали ю з пипки так же з пипку били до руки* (Лєв. Ск.). 2. а) „доган хтори останє по жуваню”: *Доган давно жували, та тото цо остало, цо виплювли волато ше баџов* (В. Саб.). б) *И кєд швинї лєм пожуваво и виплювно потраву а нє поєдза ю (бо су уж нє гладни) гвари ше жє правя баџови. Тиж так ше гвари и за коня кєд пожува а нє поє потраву* (В. Саб.). 3. „чарни, подли або моцни доган” (КочишЛР 113). || Паралєли: чес. *bagó* „фалаток догану хтори ше жува”, всл. *bagó* и *bagov* „непокурєни остаток догану у пипки”, Всл. *bagov* „непокурєни остаток влажного догану у пипки”: ~ *žuc* „жувац баџов”, *bagoviar* „особа хтора кури баџов” (Hal I 122). ◀ Од мадь. *bagó* „непокурєни остаток догану у пипки”. ♦ **нє вредзи ані пипку баџова** „ніч нє вредзи”, серб. *нє вреди ни лулє дувана „исте”, слц. nestojí ani fajku mosky „исте”; нє ма ані пипку баџова „ніч нє ма”* (Сф. Мак.).

багов² х. „вєкша гомбичка на уяшу або капуцє у форми полулабди” (ЛатякМадь): *Пред войну було таки гомбички на першнякох* (Лєв. Ск.). Од того баџовчок (оп.). ◀ По Латякови од мадь. *bogúó* „бобка, зарно” (ЛатякМадь), мєдзитим неясна прємєнка *bogúó* > *баџов*. Нє зазначєни карпатски паралєли.

баговчок х. дем. (од **багов**²) „мала гомбичка у форми полулабди, звич. на триковох и штриканіцох”.

[**баґрен**] х. бот. „Robinia pseudoacacia L.” ◀ Од серб. диял. *баґрен* (Тимко 30, 80). ♦ **под баґрени, до баґренкох** „на теметов”: *За вицасни женідби [и одаванки] приношую до обийсца ... хороту и шмерц, зос 16 роками под венец, зос 17 под баґрени!* (РН 22/1929, 1); *Шицки ми помали з дня на дзень идземе до „баґренкох”, як то наш швет вола цинтор* (РН 5/1933, 2).

[**баґрена**] ж. коц., дюр. „Robinia pseudoacacia L.” ◀ Морфологійна адаптация серб. диял. *баґрен*. Премєнка ґраматичного роду под впливом мадь. диял. *bagrena* „исте”, лебо по аналогії з назвами других овоцових древох як вишня, грушка, яблоня (Тимко 30, 80).

баґренка ж. дем. коц. „мали баґрен, баґренчок”.

баґренки ж. мн.: **до баґренкох пойсц** оп. под **баґрен**.

баґренов -а -о „хтори ше одноши на баґрен”: *Док квитли баґрени, дзеци єдли баґренов квиток. Вон бул барз пахняци и сладки* (ХомаБл 22).

баґренчок -чка/-нка х. дем. „мали баґрен”.

бадац -ам „попатрац на дакого або дацо з даяку намиру”: *Кажди лежінь гунцут кед ма два фраєрки, / бо єдней поведи, а на другу бада* (Етн9 ч. 250). || Слц. *badat* „замерковйовац, видзиц”. ◀ Од праслав. *ob + adati*, а праслав. *adati* значи „стрєжиц, дочековац”. Виведзени дієслова *збадац* (оп.) и *забадац* (оп.) (Machek, Holub-Кореšný). Карпатски паралели: слц. *badat* „попатрац, обачовац”, поль. *badac* „попатрац; виучовац”.

баджа ж.: **ходзи по валалє як тота** ~ „ходзи розтрєшени, нешорово облєчени и под. по валалє”: *У валалє була єдна жена цо ю волали „баджа”, вона така гочяка (нешорово облєчена) ходзела по валалє, та ше и за другого гутори: ходзи як тота баджа* (Лев. Ск.). Гвари ше и: *Облєка ше як баджа* (В. Саб.). ◀ Може буц и од серб. *баца* и

бацакуша „розтрєшена, нешорово облєчена жена подобна босорки”.

бадок х. „коршовик; глїняни коршовик” (С. Мїр.). Дем. *бадочок*. || Слц. диял. *badok*, *bádok* „плєхова судзина рижней функції, поґар, канчов” (SSN I 84). ◀ Од мадь. *bádog* „плєхови дзбан”. ➔ У В. Гнатюка з подобним значєньом находзимє форму *бадол*, яку зме у бєшєди не зазначєли: *А Маґдалєна пришла и принєсла у єдним бадолу драге миропомазаниє и висипала Исус Христови на главу* (Етн30 71). Слово *бадол* Гнатюк толкує як мадыризєм: мадь. *bádog* „плєхови дзбан” (Етн30 335). Тиж ту В. Гнатюк наводзи карпатску („сєверноугрурєску”) паралєлу *бадоля*, под упливом хторєй у наведзєним прикладу могол похасновац и нашу форму *бадол*.

бадол х. оп. **бадок**.

базмеґовац -гүєм *незак*. „лац, нагнївана-но кричац”: *За того цо є барз нагнївани гвари ше же базмеґує* (Лев. Ск.). || Слц. диял. *basom* „початнє слово лацох”, *basovať* „вадзиц ше, лац” (SSN). ◀ Од мадь. *baszama* „початок лацох”. Од того и *басамата* (оп.). По форми блїзке вивєдзєне *побазмеґовац* „гоч як поробиц” (оп.), алє не яснє як пришло до премєнки значєня „лац” > „гоч як робиц”.

байбер х. „ремєселнїк хтори штриґа и бритви”: *Байбєре ше по наших валалох споминаю аж дзєшка коло 1880. року, а потамаль ... хлопи ше сами бритвели, або єден другого* (ОлеярЯк, НК 1979, 91). Байбєре були и валалски „болынічаре”: пуцали людзом крєв и под. О. Горбач зазначєл и форму *байбєль*. У Коцурє старши хасную и синоним *бритвар*, а у Дюрдьовє ше хасновало и слово *украститєль*. Гоч ше байбєрє позно зявели у наших валалох, слово *байбер* могло буц познатє Руснацом ищє на Горніци, бо байбєрєство стара профєсия (а синоним *бритвар* (оп.) иснує и на Горніци). || Карпатски паралєли: слц. *barbier* „истє” (од 16. вику, SSN), чєс. *barbír* и *barvír*, поль. *balwierz*, *barbierz*, *balbierz*, *barwierz* „истє” (тоту остатню форму Брукнєр наводзи з 1500. року). ◀ Од нєм. *Barbier* „ис-

те", немецке од итал. *barbiere* „исте", франц. *barbier* „исте", а тоти од лат. *barba* „брада".

байберня ж. „байберова роботня": *Ми и нешка нашо шлебодни часи препровадза-ме лем по ковальных, по байберных, дзе ше провадза таки бешеди, о котрих писац не мож* (РН 42/1929, 3).

байка ж. „женски кратки капут": Байка ... не мала галер и ишла до паса, була досц узка у пасу, на долу мала досц широки фалди. Понеже була кратша од менти, не було у ней так цело. Капчала ше зоз капчами, а доокола була обрубена зоз пантліку, хтора ше бліщала, а попри пантліки два раз була прештапана. Байки ше шило зоз чарного платна, хторе ше бліщало. Подшита була зоз червеним або чарним клотом (Варг-Лю 234). ◀ То европске слово: франц. *baie* „волняне платно", нем. *Voil* и *Vaie* „исте", а походить од лат. *badius* „гестиньовой фарби". До нашого языка слово пришло виројатно з немецкого. Карпатски и други паралели: карп.укр. *байка* „файта женского облечива" (ТихиФр 72), поль. *baika* „волняне платно", *baia sukna*, чes. *ráj* „грубе сукно", рсй. *байка* „мекке власкасте памучне платно".

[**байлаг**] х. „фалаток верхней гуми поверх пукнутей верхней гуми на бицигли и др." ◀ Од нем. *Beilage* „дацо уручене, додаток".

байлаговац -гуєм (з даким/дачим) не-зак. 1. „робиц, трапиц ше, турбаловац ше з даким": *За тоту хижку и фалаток жеми я своєї мацери служела петнац роки. Я знам яка то трапеза зоз старим байлаговац* (ЛатякТал 54). 2. „(не) мочи кончиц, овладац з даким/дачим": *Не мож з тима коньми байлаговац „не може з німа управяц, не слухаю го"* (В. Саб.); *Прагай гаче од рока и пол, бо ши вец не годзен зоз нім байлаговац* (В. Саб.); *Рушайце ше, бо кед ше ушедзице, та хто з вами будзе байлаговац* (Ю. Пап). || Всл. *balagovac* „трапиц час" (Hal). ◀ По М. Кочишови од мадь. *ballag* „недзбало робиц; помали ходзиц, ходзиц киваюци ше" (КочишЛР). ♦ **не (мочи) байлаговац зоз собу** „не (мочи) провадзиц зоз собу": *Не може зоз собу байлаговац „не може ше концен-*

тровац, командовац себе (пре хороту, старосц)" (В. Саб.).

[**байонет**] х. „хладне оружје, нож" (Ос 90). ◀ Од мадь. *bajonett* (1759), нем. *Bajonett*, серб. *бајонет*.

байочка ж. дем. од **байка**: *Таку сом мала, паметам, червену байку, байочку ... по ней було чарни черешні, а то платно було порхетове, таке грубе платно и була подложена зос своєї роботи платном, а нука була вата. Лебо ... пачески* (Рускинї 38).

бакани -а -е дзец. „бридки, брудни": *Не рушай, бо бакане „не рушай, бо то бридке"*. ◀ Виведзене з викричніка *ба*, з хторим ше виражує обридзене, гадзене. Карпатски паралели: слц. и чes. *bakany* „исте". Всл. *bakany* „исте" (Hal I 123).

[**бакар**] -кару/-кру х. „метал цмочервеной фарби, сиргум, Cu": *Штираец шестого року турня положена нова и з бакром закрита* (Ос 82). ◀ Од сербского *бакар*, а тото з турского. Старша форма генитива у нас *бакару*, а новша *бакру* (под уплівом сербского ген. *бакра*).

[**бакля**] ж. „предмет за ошвицоване: палица зоз насмоленным клочом на верху". ◀ Од серб. *бакља*, а то од нем. *Fackel*. Наш старши еквивалент мадяризем *факля* (оп.).

[**бакшиш**] х. „тото цо ше дава поверх утвржденой цени". ◀ Од сербского турцизма *бакишиш*. Наш еквивалент *дац на папенку и дац (на) радаш*.

бал¹ х. „векша звязка слами, шена, догану и под. у форми паралелопипеда або ролі": *Як ше ю [конопу] вигладзи, крашине ше ю посклада до бала, дас 40-50 гарсци до єдного бала. Звяже ше тот бал и у главох и у чулках* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич). ◀ Од нем. *Ball* и *Balle* „куля або дацо збите у форми кулі". Нешка частейше хаснуєме синоним женского роду *бала*, хтори зме прияли зоз сербского. Сербске *бала* тиж германизем. Карпатски паралели х. р. потвердзую же наша першобуна форма тиж була хлопского роду: слц. *bal* „звязка даякей роби": *bal slamy*, *bal vlny*; слц. диял. *bal*, *bál* „zvázok zlisovanej slamy (zried. i sena)" (SSN I 89), поль. *bal* „исте", мадь. *bála* „исте".

[бал²] х. „дружтвена забава: вечера з танцом”: *Дайце ви справиц єден вельки бал и гудаци най буду вишеліяки: и мадярски и швабски и цитираше и жайдаше* (Етн29 192). ◀ Од франц. bal, виројатно прејг серб. бал або нем. Ball.

балакац -ам нєзак. 1. „сплєтац ше, бербляц”: *Не балакай! „не сплєтай”* (В. Ерд.); *Цо зме вибалакали! „цо зме вибербляли (дацо цо не требало повесц)”* (В. Ерд.); 2. Балакац значи „бешедовац, гуториц”: *Но, балакай „гутор”, ридко ше хасновало* (В. Саб.). || Укр. балакати „бешедовац, розгваряц”, балаки „бешеди; допити розгварки”, укр. диял. балакайло „приповедач”, слц. диял. baláchat’ „глупо приповедач”: ěbaláchaj uš tólko (SSN I 89). ◀ Виведзене од кореня бал- (праславянске bal-) „розгварка, бербляне” (ЕСУМ). Тот корень у наших других словах не зачувани.

баламута ж. 1. „нешор, циркус, парада”: *У парохії совершени мир и злагода. Нет ніяки баламути, ані нікому на розум не приходзи, же би свою виру и націю занягал* (РН 16/1935, 4). 2. „розлични плетки; человек хтори шири плетки” (С. Мйр.); А ... людзе оставаю глухи на опомену церкви, же *врачарство вельки грех, спредовка, баламута, циґаньство* (РН 3/1934, 4, Б.). 3. у народней писні слово значи „неозбыльни, надурністи и под. человек”: *Рубайце ме, шекайце ме, / за старого не дайце ме, / бо то стари баламута: черал коня за когута* (БиндКост 114. б.). || У заходно- и восточнославянских языках то общепознате слово: слц. balamuta „1. неприяток, хаос (напр. narobiti balamuty); 2. ширене плеткох”, balamutiti „1. буніц; завадзовац; 2. шириц неправдиви вистки, плетки”; всл. balamuta „бриги, муки”, balamucis „спреведац, зводзиц, здурйовац” (Hal I 123), поль. balamut „1. человек хтори шири забуну, прави хаос”; 2. женскарош”, balamucis „1. буніц, здурйовац дакого; 2. кокетовац з даким”; укр. баламут/баламута, баламутити „исте як у польским”, Всл. balamucis „спреведац, зводзиц, здурйовац” (Hal I 123). ◀ По Фасмерови и Махекови то зложене слово bala + mqtiti „муциц” (по Фасмерови bala ономотопейского походзе-

ня). ♦ **правиц (робиц) баламуту (баламути)** „робиц нешор, циркус, паради” (Лев. Ск.): *Так ти даклем ... мне по валале баламути правиши? Завадзуеши ме зос шветом? Га?* (РН 15/1929, 3, М. Ков.); *Тот памфлет, у котрим „редактор” жаладзи на свойо власне руске гніздо и виру, шмих роби зос шицкого цо нам святе, ... малу баламуту зробел, ... та ше требало уж у початку браніц и бориц* (РК 1930, 41).

баламуциц -им „зводзиц, здурйовац дакого, заврацовац дакому розум; уношиц забуну медзи дакого”: *По судох ше длуго судза, правду виганяю, то єдно баламуцене человека* (В. Саб.); *Баламуциц то значи „збуньовац”* (Лев. Ск.); *Вони викручую то ту [християнску] науку и гуторя неправду ... Баламуца своїх вирнікох у своїх брошурох и проповидох* (РН 70/1926, 4); *Тото не перши раз, же тоти спредовніки баламуца народ зос кончину швета* (РН 8/1930, 3); *наш народ ше не да баламуциц и не послуха тих цо го наводза на подлу драгу* (РН 18/1934, 2). Без обекта: *Особено ше буду бориц проци ... фрамасунох, котри баламуца вельо медзи християнами указуюци ше вирнима а наисце су неприятеле каждой вири* (РН 1/1929, 3). ◀ Оп. баламута. Виведзени: забаламуциц (оп.), збаламуциц (оп.).

баламуциц ше -им ше нєзак. „зводзиц сам себе, здурйовац ше”: *але, да ше ніхто не баламуци, же наш народ и веліко-руски – то єдно* (РК 1925, 30). ◀ Оп. баламута.

балангов х. бот. „Eryngium Campestre L.” ◀ Од мадь. ballangó „Gypsophila paniculata L.” Други нашо назви: *баран-кор, витровнік, комуляр* (Тимко 28).

[балван] х.: [На полю под папригу] зоз плугом подзвигнута жем у форми греди, односно балвана хтора затримовала воду коло паприги (МудриАл). ◀ Од серб. балван „исте”.

балеґа ж. „статков вируток, фекалия”. ◀ По П. Скокови то балканизем непознатого походзєня: серб. балеґа, рум. bălega и băliga; з румунского ше розширил до українского: карп.укр. балеґа „исте”, карп.русин. балеґа „кравска балеґа”: *Де череда – там и балеґа*

(Чорі). До нашого языка вироятно пришло ище на Горніци, тиж з румунского. • **коньска** ~ оп. **кобулянка**; ♦ **шедзи (ляпнул) як тота** ~ „не сце ше му стануц и робиц”.

[**балеґар**] х. бот. „*Geotrupes stereorarius* L.” У зах.укр. диял. *баледжяник*, *балежанка* „исте”. ◀ Вироятно домашня адаптация серб. диял. *балеґар* „исте”. У укр. диял. Карпатох тота животиня ма ище подобни семантични назви: *гнойаука*, *говнюк*, у слц. *hovnivál*, у поль. *gownovał* (Тимко 87,124).

балеґовац -гуєм *незак*. „пражніц ше, галадзиц (о овцох, кравох и под.)”: *Кед рано пуццалі овци зоз фанжу, та кажда перше балеґовала* (В. Саб.). ◀ Од *балеґа*.

балечки ж. мн. (єд. балечка) „овчи або кожи балегі”. Оп. *балеґа*.

[**балирац**] -ам *незак*. ◀ Оп. *баловац*.

балінт х. „рична риба *Abramis ballerus*”. Карп.укр. *балінд* „*Aspius aspius* L.”; серб. диял. *балин* „исте”, слц. диял. *balin* „*Leucaspius delineatus*”. ◀ Од мадь. диял. *báлинд*, *bálint*, *balint* „*Leucaspius delineatus*”, а тото етимологийно вязане за мадярске мено *Bálint* „Валентин” (Тимко 105). По Дю. Латыкови *балінт* означує рибу „смаркош, серб. *балавац*” (ЛатякМадь 112).

[**баловац**] -луєм *незак*. „пресовац до болох (сламу, бетеліну)”: *Идземе баловац требиконіну* (Мик. Ск.). ◀ Адаптоване сербске *балирати*; оп. и **бал**¹.

баловац ше -луєм ше *незак*. „правиц бал; буц на балу”. ◀ Од **бал**² (оп.).

балог: робиц (кошиц и под.) на болоґ 1. „робиц з ліву руку” (Лев. Ск.. Йвг. Бл.): *Я режем з ножом на болоґ* (Лев. Ск.). **2.** „робиц так же ліва рука идзе напредок”: *Вон роби (руца, лапа видли або мотику и под.) на болоґ „кед ліва рука напредок”* (В. Саб.). ◀ Оп. *балоґа*.

балоґа ж. „ліва рука”. ◀ Од мадь. *balog* „тот цо роби з ліву руку, ліворуки”. Всл. *baloga* „ліва рука”. Всл. *baloga* „ліва рука” (Hal I 123). Деминутив *балочка*.

балоґаш х. „тот цо роби з ліву руку, ліворуки”. Всл. *balogaš* „исте” (Buffa 16). Деминутив *балочкаш*. ◀ Од мадь. *balogács* „исте”.

балоґашка ж. „женска особа балоґаш”: „*Куме, цо вам праве ліцо таке запухнуте?*” „*Ша кед моя баба балоґашка!*” (РК 1940, 186); *Гутори ше и балоґашка* (В. Саб.). Слц. диял. *balogáška* (SSN I 91). ◀ Од *балоґаши*.

балочка ж. дзец. оп. **балоґа**.

балочкаш х. „ліворуки, балоґаш (кед ше бешедує з дзецми або о дзецох)”. Оп. **балоґаш**.

балош х.: *Балош то тот цо на балу* (Сс. Мак.); *Балош то таки цо ходзи по болох* (В. Саб.). ◀ Од **бал**².

балта ж. „цимерманска, тишлірска, колесарска шекера” (Ю. Пап): *Балта то легка, широка шекера, а ручка ей закривена за 15 ступні од нормали. Балту ше хасновало за кресанє древа* (Фа 36). ◀ Турцизем розширени на цалей славянскей території и у мадярским языку: серб. *балта* „шекера як хладне оружие”, рсй. *балта* „шекера з узким лістом”, поль. *balta* „шекерка”, слц. *balta* „шекерка з длугим пориском”, всл. *balta* „шекера; шекерка”, мадь. *balta*. До нашого языка могло присц преїг мадярского.

бамба х. „шаленяк, дурбак, тот цо не зробел дацо хасновите за себе, а мал нагоду” (ЛатякМадь 112). ◀ По Латыкови од мадь. *bamba* „надурністи, дурбак, шаленяк”. Не зазначени карпатски паралели.

бамбурасти -а -е „спомалшених рухох, не фришки, необратни”: *Явел ше за церковніка, таки є моцни, бамбурасти* (Лев Ск.). ◀ Вироятно од основи *бамбуд-*: укр. *бамбула* „нерухома, „леніви” вол або конь”, *бамбулух* „шлампави, генгліви чловек, с. трапавко, неспретняковић”, *бамбулистий* „тлусті у твари; неучтиві”, *забамбулитися* „гоч як ше облечиц; затиц”, укр. диял. *бамбура* „вельки, незграбни предмет”, поль. *bambuła* „спомалшених рухох, неспори, необратни”, чес. *bambula* „исте”, слц. *bambuch* „дурак; глуптак”. У українским то вчасна позичка з польского, з основи *bańel* „гомбулька; запухнуце”. Од того и нашо *ґомбуля* (оп.).

бамбух х. **1.** „кравски жалудок; кравов брux” (Сс. Мак.): *Воли наполнені свойо бамбухи з траву и мирно румегалі* (Сабод-

РЦар 12); *Крава ше барз наедла, бамбух ей бул полни*. 2. „вельки брух”. Гвари ше напр. за тлустого человека: *Ма вельки бамбух. Але ма бамбух!* (В. Саб.) 3. „чобольов”. 4. У прешлосци *бамбух* виroyтно значел „жалудок, брух, нукашньосци румеґацох (не лем кравски)”, на цо указує и приклад зоз Гнатюкових записох: *А тот Циґанчок барана до леса одведол, та го там пеклі на рожню, а тоти бамбухи руцелі на стра-ну* (Етн30 236). || Карпатски паралели: слц. *bambuch* и *bampel* 1. „брух”; 2. „брухати, тлусту хлапец” (KalaI 15), Всл. *bambuch* 1. „вельки брух”, 2. „шкембичи, филеки”; 3. пей „недобре дзецко” (Hal I 124); слц. ди-ял. *bambúch*, *bambuch* „животиньски жалудок, кравски жалудок” (SSN I 91), слц. *vampel*’, *vantech* и *vantrub* „брух” (KalaI 15, 759); чes. *vantuch* 1. „брух”; 2. „широки мех”; поль. *wantuch* и *wan'tuch* 1. „брух”; 2. „грубе платно”. ◀ По А. Брукнерови и В. Махе-кови од нем. *Wagentuch* „цирада на кочу”, дословно „платно на кочу”. Немецке *Tuch* значи „грубе платно”, та од того виroyтно походзи и значене польского *wantuch* под. 2. Неясне чи у нашим языку старше значене „брух” чи „чобольов”. Кед би було старше значене „чобольов”, вец значене „брух” на-стало по подобносци, бо и брух широки як и чобольов, так як цо и у чesким языку зоз значеня „широки мех” настало пренешене значене „брух”, т.е. „предмет до хторого ше вельо месци як до меха”. Кед же у нашим языку старше значене „брух”, значене „чо-больов” тиж могло настац по подобносци. По ЕСУМ-у укр. *бамбух* „кравски жалудок”, *бембух* „жалудок”, поль. *bambuch* „нез-грабни вельки человек”, слц. *bambuch* „брух; дурак” – не цалком ясне; можлїве же то ре-зультат контаминації основох типа *бабешки* „нукашньосци животині”, *бабухатий* „бру-хати” и *бамбула*. Всл. *bambuchaty* „брухати”, *bambuchaI* пей. „човек з вельким брухом”, *bambušėk* „брущок; миле тлусте дзечочко” (Hal I 124). ♦ *розум як у крави бамбух* ирон. „слаби розум”. У Янка Хромиша и *розум як у вола бамбух* (не з ирон. значеньом): *кед би я сцел шицко научиц, мушел бим мац ро-зум як у вола бамбух* (Заря 6/1937, 7).

банац ше -ам ше „плянтац ше” звич. у виведзеной форми *забанац ше* (оп.). ◀ Не-ясне. Не зазначени карпатски паралели.

[бангави] -а -е „хроми (звич. о живо-тині)”. ◀ Од серб. *ба(н)гав* „хроми (конь)”, а тото од ромского *rango* (ромске ма пара-лелу у санскриту: *rangú* „хроми” (Skok)).

банда¹ ж. „група музикантох, гуда-ци”: *Дораз почала буц гoscина, банда гра-ла, танцовалі* (Етн29 183); *Гудаци граю як у цара. Можебуц же було 20 лебо 30 банди* (Етн 30, 62). || Всл. *banda* „група музикан-тох”: ~ *bije* „гудаци граю” (Hal I 124); слц. ди-ял. *banda* „худобна (углавним циґанска) оркестра” (SSN I 92). ◀ Европске слово: итал. *banda*, франц. *bande*, нем. (шв.) *Banda*, мадь. *banda*, чes. *banda*, слц. *banda*, поль. *banda*, укр. ди-ял. *банда*, серб. *банда*.

[банда²] ж. „преступницка група”. ◀ Оп. *банда*¹.

[бандигазда] х. „руководитель гру-пи хтора робела при трешки (тлачацей машини)”: *При машини остали банди-ґаз-да, шпайзер, помоцни машиниста* (Кирда-Заґ 24). ◀ Од серб. *бандигазда* „вођа групе пољопривредних радника на раду”, мадь. *bandagazda* „исте”.

бандур х. 1. „наоружани слуга богатих панох, дворянох, владарох”: *спаия, кед при-шол вечар, ... не мог свойого хлапца ніґдзе найсц... И на то дзеци бешедовалі же бул и вон вечар у вербняку ше шлізкац. И на то послал спаия своїх бандурох гледац до верб-няку* (Етн30 228); *А гоч яку пилну роботу мал дома, мушел охабиц свою роботу, а паньску мушел пойсц робиц, бо то була як царска робота. Кед не пошол на време, бан-дур го придад шпанови... Человек циґанел же не бул дома. А бандур гварел же бул дома: заш го звалели на жем, дали му дванац паліц* (Етн. V, 86). 2. кер. „чувар бегелю; службенік заняти на отримованю бегелю”. || Слц. ди-ял. *bandúr* „вармецки (жупанийски) чувар” (SSN I 93), слц. *randúr* „наоружани чувар, слуга” (1779), серб. *пандур* „исте; полицај”. ◀ У нас виroyтно од мадярского *randúr* (1602) и *bandur* „исте”, тото по П. Скокови

славянського походження: од *pqdaǵь*, а то од *pqđiti* „гоніц”.

бандурки ж. мн. (єд. бандурка) „кромплі”: *А на тей žалиї подли кост ми мали: / по фалатку гурки и по три бандурки* (НП 26. б.); *3 „гуњками” и кожуцками на плещох ..., з дакус овшаніка и „бандуркох” у торбичкох рушели за новим щесцом* (Ков-МихДия 71–72). У „Говірки...” О. Горбача тиж находзиме слово *бандурка* (записане у Петровцох) (Горбач). Ту вироятно слово о кромплёх. То заключаєме и на основі карпатських паралелюх: слц. *bandurki* „кромплі”, всл. *bandura, bandurka* „кромпля” (и цали шор виведзених слів: *bandurčica* „паленка з кромплёх”, *bandurovy/-kovy cuker* „кандирована бонбонка”) (Hal I 124–125); лемковске *бандурки* „исте”, мадь. *bandurka* „исте”. ◀ По чеських етимологах слово походить од географської назви *Branibor* (лужицка форма *Brambor*): кромплі под час 30-рочней війни (1618–1648) пренешени з Немецькей до Чеськей. Чеські назви за кромплё: *brambor, bran(i)bor, bandur*. Слово *бандурки* вець значело „плоди з Бранибору” (Machek 63).

банка¹ ж. „скленяна судзинка (погарик) хаснована у народней медицини”. Слово ше хасновало звичайно у виразу **прикладац (ставяц) банки**: *Банки ше прикладали на хрибет людзом хторим било до глави (т.є. хтори мали високи прищисок): Погарик, под хторим предходно запалени фалаток клоча и под., прищисал ше жу скорі (бо оксиген згорел). Кед ше погарики одліпело од скорі, по хрибце на тих местах остали запухнуца. Од того хорому ніби полегалало* (По КолесарД, СлМед 185). || Карпатські паралелі: чes. *baňka* „скленяна судзинка хаснована у народней медицини”, слц. *banka* „исте”, укр. *(б)анка* „исте; дунец”: *ставити банки*, поль. *bańka* „исте”: *stawiać bańki*; всл. *baňka* „округласта судзина”, *banečka* „округла судзинка” (Hal I 125). У карпатским ареалу и ширше иснує и основна форма *баня*: поль. *bania* 1. „дацо випупчене, надуте, напр. судзина”, 2. „парна купальня”; слц. *baňa* „дацо випупчене, надуте, напр. судзина”; укр. *баня* 1. „куполасте закрице”, 2. „купель, баня”.

У словацким и польским иснує и виведзени прикметнік: всл. *baňaty* „округли, округласто випупчени” (Hal I 124), слц. *baňaty* „надуті, випупчені, брухати”, поль. *baniasty* „исте”. Словацке *baňa* и чesке *baň* значи и „рудокон”; всл. *baňa* „рудокон”, *banik, baňas* „рудар” (Hal I 124–125). У Мученю и околїску тиж хасную слово *баня* „рудокон”. З тим значенєм го од Славянох превжали и Мадяре: мадь. *banya* „рудокон”. Нешка оддалени значеня „купель; купальня”, „рудокон” и „надута, брухата судзина и под.” вяжу заєдніцкі семантичні компоненти. В. Махек то так толкує: Стари Славяне окрем купельох-саунох (у древених хижкох) мали и купелі под жему (як античні Греки): у ніх подлога и мури були викладзени з каменєм, було у ніх цесно и цепло. Рудокони тиж були под жему, и у ніх було цесно и цепло, а їх вертикальні пререз мал овалну (вайцову) форму (предпоставме же и пререз купельох бул овалні). Прето назву *баня* достали и даєдні други овалні предмети: овалне, полукольово закрице розпущовальні руди (и у розпущовальных було барз цепло), овалні закрица других обектох, овалні судзини у народней медицини (*банки*) и др. А. Брукнер предпоставя же значеня „купель” и „рудокон” настали з першобутного значеня „дол, глібоке место”, а таке место вше ма и овалну форму. У нашим языку основа *баня* не зачувана. Од ней виведзене слово *банячко* (оп.), хторе не потвердзене у бешеди. ◀ То праславянске слово *ban`a*, а воно походить од греч. βαλανεῖον „купель, баня”, лат. *balneum*, нар. лат. *baneum* „исте”. Исто го походження сербські слова *бања* „купель”, *бањица* „1. „мала купель”, 2. „топоним при Београду”, *бањати се* „лічиц ше з цеплу воду”. Слово *баня* „купель” превжали зме зоз сербского (наш карпатски еквивалент слово *купель* ж. (оп.).

[**банка²**] ж. 1. „установа хтора роби з пенєжом”. 2. „банкнота од 10 динари”. ◀ Європейске слово: нем. *Bank* „банка”, фр. *banque* „исте”, а то од ит. *banca* „лавка, стол меняча пенєжох”.

бановац -нуєм *незак*. 1. „жаловац пре даяки свой поступок, каяц ше”: *Не сещи ме*

послухац, чекай, чекай, будзеш ти бановац. 2. „жаловац, смутковац”: Шерцо мойо, шерцо, чом же у мне гинеш? / Чом ми не повеш за ким так бануеш? (Етн9 ч. 201); Не бануйце ви невести млади, Бо ми уж пойдземе на огняней ладї, а з огняней ладї, та такой до Пешту (Ос 109); Катонаци шири швет вандрую, / а невести млади за нїма баную (Етн9 ч. 285); Так их [ружички] садзце же би ше приляї, / же би за мну дзівки бановалї (Етн9 ч. 393). || Карпатски паралели: карп. укр. бановати з обидвома значеннями, слц. *banovať* з обидвома значеннями, всл. *banovac* „исте” (Hal I 125), укр. банувати „жаловац”. ◀ Од мадь. *bán* „жаловац”. Виведзени слова: дієслово зак. виду побановац „пожаловац пре даяки свой поступок” (оп.), повр. дієслово забановац ше „спаднуц до депресії, смутку пре даяку утрату” (оп.).

бант х. 1. (звич. мн.) „палїци у курніку на хтори живина през ноц шеда”: Дай ти куром сцєранки, / най шедаю на банти (НП, 120); 2. (и банта ж.) „крижна гредка на пойдзе хтора вяже два роги”: Дакус нїжей од места дзе ше роги сходзели, а дас два метери од градкох стали попрейґа банти. Вони не допуцовали же би ше роги розишли и твардейше их тримали. Роги и банти ше притвердзовали з колчками (ПапОл 19); Приклад з бешеди: На пойдзе руцел мех на бант. Карпатски паралели: всл. *bant* (Hal I 125) (и дем. *bancik*) „палїца у курніку”, *rant* (Hal I 637) 1. „бант; крижна греда; палїца”, 2. „зависки, скоба”, слц. *ránt* и *bánt* „бант у курніку; крижна гредка”, чес. *rant* „греда”. ◀ Од нем. *Band* „горизонталне злучене” (нем. *binden* „вязац”). ♦ *озда сом не спаднул з бантох (з пойда, з грушки)* „озда мам розума, озда сом не шалени”.

банташ х. у виразох *мац банташ од дакого/дачого* и безос. *буц банташ дакому* „буц повредзени, укривдзени, увредзени, очкодовани и под. од дакого/дачого”, лем у Гнатюка: Тоти два валали [Керестур и Стапар под час мадярской революції 1848. р.] не мали нїяки банташ од буни, бо служели и Сербох и Мадярох „воюючи страни у буни не зробели нїяку кривду тим двом валалом” (Етн30 194); дайме розказ же

хто го [Христа] влапи, най го заколе з Лазаром веднак. Заплацено му будзе и нїяки му банташ не будзе „нїхто му нїяку кривду прето не зроби” (Етн30 69). || Карп.укр. банташ „исте”; по значеню можлива вяза и з всл. *bantovac* „терховац, знемирювац”, *bantovane vojeńske* „воєна обовязка” (Hal I 125). ◀ Од мадь. *bántás* „увреда”.

банцик х. „бант(а) на малим пойдзику або у курніку” (СС. Мак.): Тераз на ней [старей машини] кури / тусвой банцик маю (Сф. Мак., Заградка 10/2004, 5). Всл. *bancik* „исте” (Hal I 124). ◀ Од бант (оп.).

***баня¹** ж. „рудокоп”: роботніци по фабрикох, по рудокопах (баньох) (РК 1923, 21). Руснаци у сиверней Мадярской хасную слово баня „рудокоп”, та предпоставяме же го и нашо предки на Горніци знали. Нешка у лит. языку хаснуєме сербизем *рудокоп*, а у бешеди и сербизем *рудник*. ◀ Оп. банка¹.

[баня²] ж. „ліковите место”. ◀ Од серб. баня, хторе истого походзєня як и нашо банка¹ (оп.). Наш еквивалент купель (оп.).

банячко х. 1. А бул у Керестуре и єден Словак Банячко цо више дудрал, та по нїм настал вираз *дудре як банячко* (Дю. Латак). 2. Ю. Колесар у своїм словніку наводзи и слово банячко „мале нелапшне дзецко”. То може буц вяза зоз нашим банка¹ (оп.), поль. *bania* „суд лабдастей форми”, *baniecska* „скленічка”, слц. *baňatý* „округли”. У бешеди зме слово банячко не зазначели.

[бар] х. бот. „*Setaria italica* (L.) Beauv.” Общеславянска лексема. ◀ Од серб. бар (Тимко 67, 80).

бара ж. „плїтка стояца вода”: Патри гоч лем даждзе з коляї або з даякей бари, кед нет инакей [води], и то добра будзе (Етн30 88). ◀ Праслав. *bara*, слц. *bara* и *barina* „мочар, рит”, чес. *bara* и *bařina* „мочар, рит”, серб. бара „плїтка стояца вода”. У всл. не зазначене. Судзаци по значеню, нашо бара зоз сербского.

[бараба] ж. „битанґа, вайнаґа”. ◀ Од серб. бараба „исте”.

баран х. „самец овци”. ◀ Праславянске слово. По ареалу хаснованя – сивернославянска лексема без окремних национальних

ознаках. Хаснує ше у українським, польським, и словацьким языку: слц. *baran*, всл. *baran* (Hal I 125), поль. *baran*, укр. *баран*. (Тимко 113, 122). У сербським ридко *баран*, частейше *ован*. • *вляпел (принес) барана* „спаднул дагдзе до блата, та пришол „виваляни”“ (ИГК, В. Ерд.); ♦ *набрац (навишац, натрепац) на себе як баран на роги* „набрац на себе барз вельо, поверх своїх силех обовязки (роботи, длуства и под.)”; *Я себе справди набрал на роги, по моім думаню важну роботу, закончиц вельки проект, обявиц ище три вельки кніжки* (М. Жирош). Слц.: *vešat si (brať si) ako baran na rohy* 1. „исте”; 2. „сцец шицко мац”.

бараніна ж. „овче месо (зоз овци и з барана)”: *Бараніни найвещей ше є у Анґлії – дзевец дзешатини од поєдзеной бараніни на швецѣ* (РН 45/1936, 4). ◀ Од *баран* (оп.). || Слц. *baranina* „исте”, всл. *baranina*, *barane meso*, дем. *baraninka* „исте” (Hal I 126), поль. *baranina* „исте”, укр. *баранина* „исте”. Термин *бараніна* зме у прешлосци хасновали и за *баранчечину* (серб. *јагњетина*). Нешка частейше хаснуєме вираз *овче месо* и предложено зоз сербского овчечина (серб. *овчѣтина*).

баранков(и) -а -о/-е: *Баранков то штрикани зоз овчей волни, волняни. Баранкова могла буц шапка, хустка, ботоши и др.* (В. Саб.). Всл. *barankovi* „з баранчецовой бундички”: *barankova čapka* (Buřfa 18).

баран-коров х. бот. „*Eryngium campestris* L.” ◀ Од мадь. *ballangó-kóró* „*Gypsophila paniculata* L.”, дословно „блукаюче коровче”. Мадырське *ballangó* у нашим языку викривене под уплївом слова *баран*, та слово *баран-коров* похоплюєме як „бараново коровче”. Словацке *balankóró* не викривене. З истим значеньом хаснуєме и слова *баланґов* (оп.), *витровнік* (оп.) и *котуляр* (оп.) (Тимко 28).

баранчатко с. дем. од *баранче* (оп.). Всл. *baraňčatko* „исте” (Hal.).

баранче с. 1. „младе овци, ягнятко”. 2. мн. *баранчата* „мали били хмарки по небе”; всл. *barankastě nebo* „небо покритѣ з кандрастима хмарками” (Hal I 126). ◀ Од *баран* (оп.). Слц. *baraňča* „исте”, всл.

baraňče, *baraňčatko* „исте”, *baraňček/-ik*, *baraňček*, *baraňek* „млади баран”, церковне *beranku boží!* „ягнятко боже!” (Hal I 126). Понеже слово виведзено од *баран*, логичне би було кед би воно значело „млади баран” як цо напр. польське *baranek* и *baraneczek* значи „млади баран”. По М. М. Кочишови, значене „ягнятко” могли зме пожичиц з мадырського: мадь. *bárány* значи „ягнятко”. У лит. языку нешка частейше хаснуєме *дублет* (тиж з народного языка) *ягнятко* (оп.). ♦ *мирни як* ~ „барз мирни, с. миран као бу-бица”

баранчики х. мн. „рошліна *Primula veris* L.” Укр. диял. *баранчик/баранчики*. ◀ Од *баран*: квитки рошліни подобни барановим роцком (Тимко 50-51).

баранчок -чка х. „хлопске баранче, с. овніћ”.

бараньмошов х. „майски длуги диждж”: *Кед у маю спадню векиши дижджи, та кед захладне, овци, хтори у тим чаше уж оштригани, змокню и легко угиню; за таки диждж гваря же то бараньмошов* (В. Ерд.); *Зато ше аж у пол маю стригало овци* (Лев. Ск.). ◀ Од мадь. *bárány* „баранче, ягнятко” и *mos „умивац”*.

барва ж. у нар. писных: *Ей, лежа, лежа барви барвенково, / столік мальовани, / парток вишивани* (Тон ч. 204); *Ей, лежа, лежа барви барвенково, / ей, родзино, родзиночко, шедай коло стола* (Тон ч. 203). З контекстох не ясне значене слова. || Карп.укр. *берві бервінкові* тиж неясне: *Лежали берві, бервінкові. / Ой, до нас, Боже, до нас* (МушГолоси 127). У карпатським ареалу *барва* значи „фарба”: укр. *барва*, слц. *barva*, поль. *barwa*. ◀ Слово походзи з немецкого: стр.в.нем. *varve*, нем. *Farbe*. Истого походзєня и наш еквивалент *фарба* (оп.). Слово *фарба* тиж иснує у шицких трох языках: укр. *фарба*, слц. *farba*, поль. *farba*. Старши авторе, вироятно сцекаючи од германизма *фарба*, а под уплївом українського *барва*, дакеди тиж хасновали слово *барва* „фарба”.

барвенюк -нка х. бот. „вичножелєна цаґаца рошліна з овалними лісцями и белавима квитками, *Vinca major* L.”: *Барвинок*,

понеже през цали рок не траци своєю желе-
нідло, трима ше як символ любови и плод-
носци (по: ГардиТ); Ей, лежа, лежа барви
барвенково, / столік мальовани, / парток
вишивани (Тон ч. 204). || Слц. *barvienok*,
всл. *barviněk* (Hal I 125), поль. *barwinek*, укр.
барвінок, укр. диял. *барвинок* и *барвенок*. ◀
Прейг нем. *Beerwinck* з лат. *pervinca*. Наша,
словацка и українська форма зоз -е- настала
вироятно под уплївом слова *венюк*, *венец* (з
барвенка ше плетли покрейтки за млодого).
Под уплївом української форми *барвінок* у
лит. язичу частейше хаснуємо форму зоз
-и-: *барвинок*.

бардар х. „чловек цо правел ткацки бар-
да”: *Були такі майстрове, у Коцуре Лацко
бул бардар* (В. Саб.). Слц. *brdár* „исте”. ◀
Оп. *бардо*.

бардац -ам незак. *ткац.*: *Нітки до бар-
да ше бардаю „удзиваю ше”* (В. Саб.). ◀ Оп.
бардо.

бардо с. „часц ткацких кроснох, здабе
на гребень у раму: до двох палічкох хтори
служи як рам на густо управени такв. *тирс-
ци* – на узко нарезани фалатки з наду длу-
жини коло 10 см”. Файти барда: бардо од 7,
8, 10, 12 (*дванаціїца*), 14 (*штернаціїца*),
16 (*шеснаціїца*) пасма (*пасмо* ту мера за
ширину): на барду од 7 пасма ткало ше на
мехи, на барду од 8 пасма – на керпари, на
барду од 10 пасма – платно на хлебівки и
под., на бардох од 12 и 14 пасма – на поньви;
штернаціїца и *шеснаціїца* ше хасновали
за тканє плахиткох на посцелі (Вер. Рм.).
Барда було вещей файти и по густосци тирс-
цох: ридши барда (мали на ридше тирсци),
барда штредней густосци и густейши барда
(ДудашКс 154). На барду ше права и *жажор-
ки* (оп.). || Поль. *bardo*, слц. *brdo*, всл. *bardo*
(Hal I 126), укр. *бердо*, серб. *брдо*. ◀ Прасла-
вянске *brdo*. ♦ **преиол през бардо и през
шитко** „вельо прежил, зазнал” (В. Саб., СС
Мак); **як кед би були (ягда су) на истим (у
єдним) бардзе ткани** „цалком су исти по
справованю, характеру”: *Р. и М. ягда у єд-
ним бардзе ткани. Р. ше не зна обходзиц з
людзми* (В. Саб.).

[**барем**] слов. „голем”: *А я сам поишол
[до швета], та сом барем швет препатрел*

(Етн29 238); *Єст такі стари художни оцо-
ве и мацери цо маю бліско пейдзешат роки;
не дзбали би у своїм вельким художству, так
явно виповедза, барем да нас позабиваю як
мали би нас так трапиц* (Ос 101). ◀ Од
сербского турцизма *барем*. Наш еквива-
лент *голем* (оп.).

баржей комп. од **барз**. Всл. *barżej* „ком-
паратив од *барз*” (SSN I 99).

барз присл. „у велькей мири”: *Нескоро
лєгала, барз твардо заспала* (Етн9 ч. 344).
Всл. *barz*, „исте” (Hal I 126), поль. *bardzo*,
ст.поль. *barzo*. ◀ Од праславянського при-
кметніка *бъръзъ*.

барильче -єца с. „мали гордовик”: *а на
шию псови обещую барильче зос вином, же
би вистати, замарзнути подорожни на-
брал дакус сили* (PK 1925, 113). || Всл. *barilka*:
barilka je mali hordou, sud na vino (SSN), укр.
барило „исте”, укр. диял. *барилка* „исте”. ◀
Од ит. *barile*, лат. *barilla* (ЕСУМ). Судзаци
по форми на -че нашо можебуц превжате
прейг серб. *барилче* „гордовик”.

бариц -им незак. 1. „олївац з горуцу во-
ду и знімац шерсц зоз закланей швині”. 2.
„вариц у котле месо з хторим ше надзиваю
гурки; вариц у котле готови гурки”. ◀ По
П. Скокови од *ob-variti* (дієслово *вариц* з
префиксом *об-*): познейше ше як префикс
почало тримац *о-*, а *-в-* випадло, а як коре-
ньова морфема почала ше тримац форма
-*бариц*; вєц ше тота форма почала хасно-
вац и без префикса: *бариц* (Skok). Словацке
obarit „обариц” лем з префиксом, серб. *ба-
рити* „бариц”.

барище с. „место под плітку стояцу во-
ду”: *На полю або на пажичи плітка вода,
там стої жабурина и мутлянка; єден гва-
рел: Преорал сом барище* (В. Саб.); [При
будованю Петербургу] засиповали вельки
барища и умерали од маларії (РН 40/1933,
3); *У штредней Белїї сам писок, у южней
барища* (РН 15/1937, 3). Серб. *баришите*
„исте”. ◀ Од *бара* (оп.).

барка ж. дем. (од *бара*) „мала бара”. ◀
Од *бара* (оп.).

барна ж. у виразу *нова барна*, хтори
звичайно хасную младши и дзеци: *кед дах-
то з їх дружтва купи дацо нове (нову шмату*

и под.), гуторя му: *нова барна! нова барна!* Не існує ніяка семантична вяза зоз презвиском *Барна* і прикметніком *барнасти*.

◀ Неясне.

барнасти -а -е „хтори ма цми кафово (цми доганово) власи, твар, очи”: *Петро красни барнасти* (РН 6/1932, 2, М. Ковач); *Дюри бул петнацрочни легинчок. ... власи и оберва барнасти* (РНКЗаря 1937, 75); *Тали-яне обично барнасти и досц оштри, нагли* (РК 1931, 48); *Фарба им [осипком] барнаста, а не червена як при моровкох* (РК 1940, 156, др Полих). ◀ Од мадь. *barna* „доганови, кафови”, а тото од немецкого *braun*. У словацким языку існують форми з вокалним -р- і зоз -ар-: *brnavý* „цми кафови (о животинох)”, всл. *barnasti* „істе” (Hal I 126), крива *brna* і *barna*, *brniša* і *barniša*, *brniła* і *barniła*. По В. Махекови форми з вокалним -р- походза од стр.в.нем. *brun* (длуге u), а форми зоз -ар- од мадярського *barna* (Machek 67).

барт х. „месарска шекера”: *Барт то шекера цо з ню буюка забивалі, з бартом и древо щипалі* (В. Саб.). Всл. *bard* „предмет за рубане або резане”, слц. діял. *bart* істе (SSN I 99). ◀ Од мадь. *bárd* „шекера”.

[**барут**] х. „пушков прах”. ◀ Од серб. *барут*, а тото з турского.

баршонь х. 1. „файта платна з межку мохоткасту поверхносцу”. 2. „широка пантліка з баршоньового платна”: *З баршоньом ше дзивком обвязовали до конті скруцени варжочи. ... На баршоню були нашити пацерочки, фалатки брушеного скла у фарбох або жвераточка* (ВаргаЛю 216). || Всл. *baršon* „істе” (Hal I 126). ◀ Од мадь. *bársony* „істе”, мадярське зоз старотурского, а тото з иранського языка. Частейше зме слово *баршонь* хасновали зоз зуженням значеньом: „широка пантліка з такого истого платна з хтору ше дзивком обвязовали до конті скруцени варгочи”. Сербське *баршун* і *баршон* „1. істе; 2. пантліка коло калапа” тиж з мадярського. Українськи і русийськи еквівалент *бархат*, сербськи *сомот*. • **гладки як** ~ (о шерсци, платну і под.): *Дюри, уш маме мале козче, фине, биле, шерсц му глатка як баршонь* (ЖиросМСМ 64).

баршоньови -а -е „ушити з баршоню”. || Всл. *baršonovy* (Hal I 126) і *báršonoví* „істе”: *báršonoví kabat*. ◀ Од *баршонь*.

басамата *непр.* у виразу *басамата ище* „лаце”. || Чес. *basantit* і *basamtit* „лац”, всл. *basovac* „кляц, гандровац”: *basom ci co ci пей*. слова клятви (Hal I 127). ◀ Од мадь. *baszama* „початок лацох”.

басовка ж. „вихабене непооране, непокошене або необритвене „островко” при неуважним ораню, кошеню, бритвеню: кед напр. плуг кус скруци, бразда пойдзе до крива, та фалаток остане непоорани”: *И кед ше ходзело орац [на панову жем]... кажди за шором мушел исц єден за другим; а кед справел басовку, же недобре подорал, та звале-ли го, дали дванац паліц же кламе царську жем* (Ос 12, ЕтнV, 87). ◀ Неясне походзе-не слова. Понеже *басовка* значи „вихабене, прескочене место”, можлива вяза з укр. *басувати* „исц, бежац подскакуюци (о коньови)”, хторе тиж неясного походзеня. По Ю. Папови од мадь. *basmi* „бридке слово, лаце” (за тото мадярське слово мож вязац слц. діял. *basovať* „лац”).

бато г х. 1. „прибор за гонене статку, с. бич”. Часци краварського батого: *пориско, урвацка, шаланґи, карички, споднік, штранґ, чапов, ошторгель*. 2. „чмигов”: *витнуц з батогом „вдериц або замахнуц, пукнуц зоз чмиговом”: Кум витнул з батогом, коч рушел* (КовМихНО, 11). || Слово *бато* г характеристичне за восточно- і заходнославянськи языки: поль. *batog* „істе”, ст.чес. *batoh*, всл. *batuh*, *batoha* „істе” (Hal I 127), укр. *batig* „істе”, росій. *батог* „паліца, колік”. У сербським зачуване праславянське *бат* і *батати*: *бат* „маљ”, *батати* „дуркац, лупкац”, *батина* „паліца, колік”. ◀ Праславянське слово, виведзене од праслав. *batъ*, те. од *bat-огъ* „паліца, колік”, а тото од дієслова *batati* „биц”. ♦ **на концу ~ пука** „ха концу ше увидзи правда, хто мал право”: *Батогаи кажди зна же на краю батог пука* (Заря 2/1939, 2).

батога ше х. *мн.* (єд. батогаш) *ист.* „руськи інтелектуалци „заряшськей” ориєнтації”. Назву тоти інтелектуалци достали по наслову статі-памфлета „Руськи

бато́г” (1933), у хторей автор критиковав орієнтацію РНПД „Просвіта”.

бато́жнік і **бато́шнік** *х. бот.* „траво-ва рошліна *Sichorium intybus* L.” Назву достал по тим же му стебелка подобни бато́гу; у нар. медицини хаснує ше як лік од води. Карпатски паралели з истим значеньом: всл. *batožník*, карп.укр. *батоужник*, *бато́жнік* (Тимко 20).

бато́риц -им *незак.* 1. „шмеліц, храб-риц”. 2. „розбудзовац” (ЛатякМадь 113): *Бато́риц значи „розбудзовац”, кед ше дако-му не сце стануц, та го дахто бато́ри* (В. Саб.). || Слц. диял. *bátorit* „розбудзовац” (SSN I 101). ◀ Од мадь. *bátor* „храбри”. Оп. *розбато́риц*.

бато́рни -а -е „бистри, будни; одпо-чинути; шмели, живи”. Всл. *baturni* „хтори при себе, при свідомосци” (Buffa 19). ◀ Од мадь. *bátor* „храбри” (ЛатякМадь 113).

бато́шнік *х. оп. бато́жнік.*

бато́щок -щка *х. дем.* „мали бато́г”. Всл. *batužek, batužček/-ik* „бато́щок” (Hal I 127). ◀ Оп. *бато́г*.

бато́юшки *ж. мн.* (єд. *бато́юшка*) „вла-си над ухом”: *Попать ше раз внадзелю, кед мац свою дзивочку ... прибера до карчми ... Власи напредку оштригани, бо то у мовди „Бато́юшки”* (РН 30/1927, 2). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели. Можліва вяза зоз мадь. *batyu* „зайда, звязка, торба” (Machek 48). Значеньова вяза мадярского *batyu* и нашого *бато́юшки* може буц у тим же мадярске значи „зайда и под. хтора ви-ши на хрибце або у руки”, а *бато́юшки* виша над ухом подобно як *зайдички*. Оп. и *по-компарі*.

бац ше боїм ше 1. (од дакого/дачого, дакому/дачому, дакого/дачого и зоз злуч-ніками *же, чи*) „чувствовац страх”: *Не име войсц до двора, бо ше бої од пса* (приклад з бешеди); *Шаркань му гутори: „Чекай, чекай, придзе мой син, ша вон тебе да!” Йоан шар-каньови гуторел: „Не боїм ше ані тебе, ані твоему синові!” Леснул под дуб, та спал* (Етн29 47); *Сцелі го забиц... лем же вон их ше не бал, лем ше не сцел биц з німа, та сце-кол* (Етн29 168); *Лем ше того боїм же длуго*

жиц будзем; як ми планеїта описує, дзеве-дзешат и дзевец роки жиц будзем, а я би то не любел. Досц би ми було дзеведзешат и осем (Етн29 VII). 2. (за дакого) „зоз стра-хом чувац любену особу за себе, буц любо-морни”: *Андя Н. ше бала за свойого бачика* (приклад з бешеди). || Слц. *bať sa*, всл. *bas se* „бац ше”, поль. *bać się* „исте”. ◀ Од праслав. *bojati se*. Наша форма з пременку *oja* > *a* у инфинитиве, характеристичну за заходносла-вянски языки

бачи -ика *х. 1.* „оцов або мацеров брат, с. *стриц; ујак*”: *Але вон мал там и єдного ба-чика, бачик го дораз познал* (Етн29 187). 2. „назва за старшого чловека”. || Слц. *báči* и *báčík* „исте”, всл. *bači* „главни пастир, влас-нік салаша”, *bačik*, дем. *bačiček* „оцов або мацеров брат” (Hal I 127). ◀ Од мадь. *bacsi* „исте”. По даєдних етимологах, мадярске слово може буц славянского походження: од *бач* „власнік овцох”.

бачик *х. заст. оп. бачи.*

бачиц -им *незак.* „видзиц; обачовац”, у авторох 1921–1941. можліве под уплівом українского. *бачити* „исте”: *Але на жаль бачиме, же уж не так легко гоч дзе ше од-селіц и там нови живот ... започинац* (РК 1923, 118, Д. Биндас); [Дзецко на шицко нове] *будзе патриц спрец „як коза зарезана”, а вец кус по кус бачиц, роспатрац, поровно-вац* (РЗаря 5/1936, 5). У бешеди не потвер-дзене. ◀ Оп. *обачиц*.

Бач-Бодо́роґ *х.* „жупания (вармеда) у Австро-Угорскей, хторей и Бачка припада-ла”: *У нас у БачБодо́роґу вармеді барз нас при-цискаю панове* (Ос 95).

Бачка *ж.: и мирна ~ (Бачка) [аж по Ла-лить]* „и готове, и мир”: *Да ше ... тих крас-них словох тримал ... була би „мирна Бачка аж по Лалич”* (Заря 12/1934, 4).

Бач-Керестур *х.* „назва Р. Керестура у Австро-Угорскей по конец Першей шв. войни”: *Тераз не знам, чи у Бач-Керестуре зродзела ше шашка: то було итерацец сед-мого року* (Ос 88). По Першей шв. войни вал-лал достал назву Руски Керестур.

[баш¹] *присл. 1.* „праве (тераз, ту, таки и под.) *Баш вчера твоей писма стиґли ... и*

добре сом виразумела шицко (ЖирошМСМ 51); Кед я знаце пане баш жу карчмовому облаку, ... раз чуем мойого старого глас (РН 49/1937, 2); Баш при єдним рогу, дзе задлобана банта, одпадул малтер (РК 1929, 76). 2. „наисце, насправди”: Ша баш сце блазен, дудре моя Ержа! (РН 46/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од серб. баш.

[баш²] слов. за помоцньоване значення: Баш не пойдзем!; Оздаль ши ше не так ожар же не можеш анї лампу запалїц. Баш ци будзем ставац зпод цеплей перини, дзе же би не!... (РН 38/1936, 2, Яким Олеяр) ◀ Од серб. баш.

баюсати -а -е „тот цо ма вельки баюси”. Слц. диял. bajúsaty (SSN I 88). Оп. баюси.

баюси х. (и ридко ж.) мн. (єд. баюс и ридко баюса) 1. „власки над верхню гамбу”: З єдну руку намесцал одорвани баюс (РНК Заря 1937, 66); цага дїда за баюсу (РК 1924, 93, М. В.). 2. „цверенкасти конци цагацих рошлінох з хторима ше вони прилапою за други предмети”: баюси на лози. 3. „вигнанци на жемних ягодох з помоцу хторих ше ягоди розмножую: Кед ше штрєдня часц такого вигнанца загарне до жеми, вон там пуци жили и ту вирошине нове гніздо ягодох (Ю. Пап). 4. „цверенки, нїтки хтори виша з недобре виробєного штранга и под.”: Чу-жанка ше зложела о поли, замачала ше до води, тримала ше у дланї, ... през ню ше препущовала нїтка цо ше „спущовала”, да нїтка будзе гладка, да не ма „баюси” (В. Ерд.). || Слц. bajúz, мн. bajúзу зоз значєнями. 1–2, всл. bajus „исте” (Hal I 123). ◀ Од мадь. bajusz зоз значєнями 1–2. ♦ **бешєдовац под баюси** „нерозумлїво бешєдовац” (В. Саб.).

баюски ж. мн. дем. од баюси: Кед би твоей баюски / так не спрєведали, / та би ме, ей, прє тебе / дома так не лали (Тон ч. 44).

бáяко слов. и модал.: 1. „ягда не”: „Та ишлї зме на лови, та нас ноц влапєла. Та чи бисце нас на ноц не приялї?” А вона гутори: „Бáяко, примєме ми вас.” (Етн29 226); „Та я пришол жу вам, крãлю найяснєйши же нач сце ме жадалї.” „Нач сом це жадал? Да ми повєш цо ши гуторєл прєд людзми.” „Я не гу-

торєл нїч.” „Бáяко, сину, гуторєл ши цошка, бо ми гуторєлї.” (Етн29 60). 2. з процивним значєньом од ягда не – „же би не”: Мєсто да потрошиши пєнєжи на вино и палєнку [за свадзбу], лєпше купиц худобному чловекови [тє. синови] цєлїчку, да сєбє з нєй краву вихова.” „Бáяко! А дзє жє шє дзивка вєцка викажє, кєд нє на свадзби!” – одрубала андєя Ката (РН 21/1937, 2); Гваря жє парасти глупи. Бáяко, глупи „та дзє глупи” (В. Саб.); бáяко, будзєм я ту ходзиц по тим блациску з концã прє єдну швичку (Сф. Мак.). 3. „правє так (тот, таки и под.):” Ержа: „А то чия хижã, шєстричко златã?” Ката: „Янка Дурнїцкогò.” Ержа: Яй, того дурѓова! Ката: „Бáяко, вон жãзда, жãздє.” (КостПр 15) 4. „розуми шє, дабòмє”: (Давно) орало шє зоз дрєвєним плугом и бáяко подло (РН 37/1933, 1); Вєльки держави даваю на войско, бáяко, вєльò вєцєй, як на просвиту. Як жє вєц можє буц добрє на швєцє (РН 9/1931, 4); [Плãшєли кандура] „Шиц, шиц, алє бáяко, - то нїч нє помагало (ХК 1988, 123); И чим ридшє винїца засадзєна, тим вєцєй слунка достава, лєпшє грозно узрєє а вєц бáяко и вино лєпшє (РН 13/1933, 3, Я. Андич). || Всл. bajak и bajako (SSN I 87). ◀ Од словка бã и при-словнїка як(ò).

бджох и бджух х. 1. „хторого чуц за бдзину (оп.).” 2. „подляк”. Слц. bzdochã, bzdoch и bzdúch „шмердзаци чловец од хторого ше други гадзã”. || Всл. bdžoch/bđžoch „истє; шмердзаци предмети” (Hal I 128). ◀ Од бдзиц (оп.). ♦ **шпи як [тот]** ~ „барз твардо шпи, нє мож гò зобудзиц” (Лєв. Ск.); И за такогò цò такогò зашпи: кєд шєднє, такогò шпи, гвари шє: шпи як бджох (Лєв. Ск.).

бдзина ж. „смрод газу з ректума” (В. Саб.): Тому цò вєльò бдзи гвари шє бдзино єдна (В. Саб.); Чуц бдзину „чуц жє хтошка пуцєл газ” (СС. Мак.). || Всл. bzdina „смрод газу з ректума”, всл. дем. bdziněčka „истє”; ne palenka, lem taka bdziněčka „слаби/нїзкопроцентни алкогòл”, bdzinka „смродзик” (Hal I 128), чєс. bzdina „смрод газу з ректума”, полъ. bđzina „истє”. ◀ Од бдзиц. ♦ **шмердзи як** ~ „барз дахто/дацò шмердзи”; **бєга як** ~ **по рици** гвари шє за дакого кєд вє-

льо бега геваль-тамаль, не мирує: *Гвари ше так и за дзеци и за старших* (В. Саб.).

бдзиц -им незак. „пущац поцихи гази з ректума”: *Бдзиц значи поцихи пущац жаси, вони барз шмердза* (В. Саб.). || Слц. *bzdief* „исте”, всл. *bzdina* „исте”, всл. *bdzic* „исте” (Hal I 128) чes. *bzdíti* „исте”, поль. *bździeć* „исте”, укр. *бздіти* „исте”. ◀ Праславянске слово *bzděti* од ономотопейох *ps-bz*. Виве-дзене: *забзнуц ше* (оп.).

бе викр. оном. означує бечане овци, кози и под..

[**беба**] ж. „мале дзецко”. ◀ Од серб. *беба*.

бeбкa ж. дем. од *беба*.

бегане с. 1. „ходзене, бежане у вецей напрых (у бригох, наглей роботы)”: *Лем меркуйце да [чек] будзе чисто виписани ... да не мам ту беганя* (ЖирошМСМ 161). 2. „нагон за водзенъом, беганъом при крави”: *Крава ма бегане, кобула ма бице, а швиня ма гук и гукане. Яловку на перше бегане не треба пуциц под буяка, аж на друге бегане ю треба пуциц. Приведли краву под буяка, а ище не мала бегане, ані шнури не пуцала* (В. Саб.); *Кед вам млада коза направела ви-мне, треба ей нацагац млеко, треба ю почац дойц, та вона принуци млеко, а вец муши достац и бегане* (В. Саб.).

беганіна ж. „бегане геваль-тамаль у даякей роботы”: *Цишка важне ше случує кед така беганіна* (КовМихГриц 24). Слц. диял. *behanica* „преганячка” (SSN I 106)

бегац¹ -ам незак. *непрех*. 1. „бежац у вецей напрых”. 2. „часто ходзиц”: *яки ви сце людзе, ... кед вам дахто хори, до Коцури бегаце!* (Ос 116) 3. „неконтроловано цагац ліво-право (о корманю авта и под.)”: *Кед винуци предня жума на авту, та кормань бега док ше авто не застанови* (Йвг. Бл.). 4. а) „бежац”: *Жена набрала [дукати] цо найвещей могла полни фартуцок, и бегала дому, док други людзе ишли до церкви* (РН 41/1933, 2). || Всл. *behas* „с. трчати” (Hal I 128). б) *лем импер. бегай* „идз бегцом, беж”: *Дораз лев гварел медведзови: „Бегай до Седмограцкей жеми, принеши живей води, зрослей масци, да оживиме нашого жазду!* (Етн29 95). ◀ Од праслав. *běgati*.

бегац² -а незак. *прех.*: ~ *краву* „оплодзовац краву (о буякови)”: *Буяк бега крави*. || Всл. *viľak beha kраву* „буяк оплодзує крави” (Hal I 129). ◀ Од праслав. *běgati*.

бегац ше -а ше „водзиц ше, париц ше (о крави)”: *Кобула ше биє, крава ше бега, коза и овца ше мерка, сука ше гоні, мачка ше пирка* (В. Саб.). || Всл. *behas se: krava se beha, bo lita jak ziva* „крыва би буяка, бо преплашено побегує” (Hal I 129). ◀ Од *бегац* (оп.).

бегаци -а -е „швидки, легки у роботы”: *Як цинка гвари ше кед жена ценка и вертка, легка, бегаца, вшадзи вистарчи*.

бегачка ж. „бегане, понаглане у даякей роботы”: *Моя жедлярка Марча варела кафу за госцинску, така там бегачка була за кафу, кед я патрим, а то тета Ц. у ней* (Пвл. Бл.); *Кед ше преходзело на нови календар пейдзешатих рокох, у Коцури була така бегачка, бо людзе не сцели прейсци на нови календар* (В. Саб.); *В суботу 24. новембра зос вельку бегачку бегал ... по цалим селу и нагварял нечесно и жадно людзох най не войду до своєй православней церкви* (РН 1/1935, 7). || Слц. *behačka* „исте”. ◀ Оп. *бегац*.

бегун х. 1. „тот цо вше бега або вшадзи походзи, побега дзе треба”; „тот цо вшадзи сцигне; тот цо бега-дринга тадзи-тамаль, а не богзна цо пороби” (СС Мак.): *За дзеци цо вельо бегаю гвари ше: Бега як бегун* (С. Мйр.); *Дзеци цо з нїм ходза до школи вельки, бегуни „немирни, фурт бегаю”, та би вон не могол з нїма* (Гел. Рм.); *Худого и швидкого чловека волаю бегун; и швидкого небарз накарменого коня волаю бегун* (В. Саб.). 2. „швидки конь”. || Слц. *behún* „1. швидки бегач; 2. швидки конь”, поль. *biegun* „швидки конь”, укр. *бігун* „тот цо може швидко бежац”. ◀ Оп. *бегац*. ♦ *ходзи як ~ мариша* гвари ше о дзецох кед ше фурт круца раз тадзи раз тадзи (Ю. Пап).

бегцом присл. „бежаци, з бежацим крочайом”: *бегцом пошол, бегцом сцигнул. Пребегнул дзиви заяц бегцом цали хотар* (ЧакБасни 67). Укр. *бігом „бегцом*”. ◀ Оп. *бегац*.

бегеляр х. „службенік хтори надпатра бегель”. ◀ Од *бегель*.

[бегель] -гелю и -геля (коц. -глю/-гля) х. „с. канал”. ◀ Неясного походження. Вироятно вяза зоз назву рики *Беґей* у Банату.

бегельски -а -е „хтори ше одноши на бегель”.

бегельчик х. „векши ярок”.

беглік х. коц. оп. **бегельчик**.

бегляр х. коц. оп. **бегеляр**.

беда-пребеда викр. „яй, чежко мне”, лем у Гнатюка: *Яй, беда-пребеда, уж я долетала, / уж сом своєю дробни дзеци доховала!* (Етн9 ч. 56) ◀ Од *бида*.

бежац -жим *незак*. „швидко, бегцом ше рушац”. Всл. *bežić*, „бегац; одбувац ше, збувац ше” (Hal I 131). ◀ Оп. *бегац*.

бежкац -ам *дзец*. „бежац; бегац”. Гвари ше напр. *дзецом: Фришко бежжай!* „швидко, беж”. || Слц. *bežkať*, „исте”, всл. *bežkas*, „исте” (Hal I 131). Оп. *бежац*.

без прим. з генитивом. До початку 20. віку ридко ше хасновал у нашим языку (место нього хасновани применовнік *през* (оп.)): *Идз, сину, идз [служиц], бо без хлеба не можеме жиц* (Етн30 259); *бо не пойдзе без голубици ані младши староста на свадзбу* (Вес 23). || Чес., слц. и поль. *bez*, укр. и рсй. *без*. ◀ Праслав. *bez*. Понеже ше применовнік *през* у нар. языку хаснує и з генитивом (*през шапки*) и з акузативом (*през польо*), у лит. языку ше почал хасновац применовнік *без* як еднозначни. Вон у сучасним лит. языку поциснул свой дублет *през*, а под уплівом писаного языка и сербского языка розширил ше и у бешеди.

[безобразни] -а -е „безочліви”. ◀ Од серб. *безобразан*. Наш еквивалент *презочліви* (оп.).

безчадни -а -е „хтори не ма дзеци”: *Бул єден чловек и оґдовичел и бул безчадни* (Етн30 201). Слц. *bezdetný*. ◀ Оп. *чадо*.

безчесни -а -е „нешорови; тот цо не ма чесци”: *Як це могло поднеєц тоту жену на драгу вируицц? Ти, суко безчесна!* (Етн29 250); [Влада] *строґо забранєла безчесни представи, безчесну моду, ... безчесни слики и кнїжки* (РН 12/1933, 2). ◀ Оп. *чесц*.

безчесциц -им *незак*. „губиц дачию чесц пред людзми”: *мне як старшого паро-*

ха зос словами безчесци (КостЛибер 115). ◀ Оп. *чесц*.

Бейч х. „мено главного варошу Австриї, а пред тим Австро-Угорскей”: *До Бейчу зме дошли на тринастого* (ЖиросМСМ 18). ◀ Мадь. *Bécs*. Форму *Беч* хаснуєме под уплівом сербского.

белава косатка ж. „рошліна *Centaurea scapula* L.” Назву достала пре подобноєц з *косатку*. Лем бачванскоруске. Други нашо назви: *бузавирок, дзиви гвоздзик* (Тимко 20). ◀ Оп. *косатка*.

[белава парадича] ж. бот. „*Solanum melongena* L.” Домашне преношене назви спрам випатрунку плодох рошліни. ◀ Можливе под впливом серб. *плавипатлицан*. З оглядом же рошліну почали активно садзиц аж по Другей шветовой войны, назва створена независно од укр. *закарпатскей син’а парадичка* (Тимко 51).

белаве -вого с. „побелавене вдерене место на целу”.

белави -а -е „з ниянсу небовой фарби”. Всл. *belavi*, „исте” (Hal I 129). ◀ Од общеслав. и праслав. *polъ* „белави”, од того серб. *плав*, поль. *plawy*, рсй. *половый*. Виведзени слова: (по)белавиц, белависти, белавкасти. • ~ **каменок** оп. под **каменок**.

белависти -а -е „дакус белави, белавкасти”: *Мали облак бул отворени, а през нього уходзело белависте шветло мешачка* (РН 21/27, 2, Фед.). Всл. *belavasty mramor* „белавкасти мрамор” (Hal I 129).

белавиц -вєєм и -вим „поставац белави”. Всл. *belavic, belaves*, „исте” (Hal I 129).

белавкасти -а -е „дакус белави, белависти”. Всл. *belavkasty*, „исте” (Hal I 129).

белег х. 1. „вбити або випалени знак, печач”: *Дораз го [гаче] влапелї, та на нього печач положелї на хрибет. А (гаче) цо при жити, тому два роки. И тото влапелї, та на нього белег положелї, же тому два роки. А цо пошло жу кукурици, тому три роки. Влапелї го, белег на нього положелї, же тому три роки* (Етн29 99); *Белег то знак* (В. Саб.). 2. „при врачаню, чарованю: фалаток шматти або предмет од особи хторей врачарка врачала”. 3. „знак на целу”. 4. „борг, смужка

як знак борга”: на „бележ” вида [врачарки] и остатні пенєж (РК 1926, 24, Д. Биндас). || Слц. biľag „вибити або випалени знак, печач”. ◀ Од мадь. bélyeg „1. вибити або випалени знак, печач; 2. „марка на писмо”. По П. Скокови, Мадяре пожичели тото слово од Южних (Панонских) Славянох: серб. белег, бјељег, бележити. До јужнославянских јазикох, у хторих є зазначене уж у 14. вику, воно пришло з турского. Иснує и у румунским и албанским јазику (Skok).

белеговац -гуєм незак.: Бележовац значи „означавац” (В. Саб.).

[белоча] ж. срим. „били сподні сукні”: Млада до винчаня облекала иштири били крохмалени (белочи) и кабат (Радуловачки 118). ◀ Од серб. белоћа „билосц”: Обукла је белоћу.

белюши х. мн. (єд. белюш) „лепині зоз сиром”: Белюш ше по верху масцел зоз сиром розправеним з вайцом. Упечени белюш ше масцело на обидва боки зоз препраженим маслом. Єден на други ше складало до миски же би ше одпроели и були мегки (ХомаБл 195). || Всл. beluš и beliš „полнени колач”, beliš „погач печени на тепши” (Hal I 129), слц. beluš „били хлеб”, мадь. béles „полнени колач”. ◀ Од мадь. béles „лепинь” або од прикметніка били (праслав. belъ: белюш по верху били од сира, форму зоз -е- маме и у слову беля „била швиня”).

беля ж. „била швиня”. Слц. beľa „били вол”. Од прикметніка били (оп.).

беляц -ям незак. лєм у народней колісанки у дзєцинским виразу га(л)яй-беляй „чучай, шпи” (оп. га(л)яй-беляй).

[бендзин] х. у бешеди найстарших, оп. бензин.

бендзинов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на бензин”: а гоніу [машину] бендзинови мотор (ЖиросМСМ 55).

бендов х. „полнени швиньски жалудок, с. шваргла”. Карп.укр. бендох „жалудок”, слц. диял. пейор. bembov, bendov „велики брух” (SSN I 109). ◀ Од мадь. bendő „жалудок румегацого статку”. ♦ не мац ~ за дацо „не мочи дацо зробиц”: Не мал сом бендов спревесц го; ту маш матяш ~ ! „ту ци (нам

и под.) тєраз (о дачим невідгодним, необчекованим) (В. Саб.).

[бензин] х. „погонске гориво”. Серб. бензин, мадь. benzin (1868). ◀ Од нем. Benzin, а то з латинского.

[бент] х. „гац рики, беґєлю”: Шицки зме ше позбєрєли ... на бент (гац) [рики] (РН 18/1937, 3). ◀ Од серб. бент „брана на рики”. У сербских словнікох слово бент не ма и значєне „гац”, але тото значєне у бєшєди войводинских Сєрбох виројтно исновало, та прєшло и до нашого јазика. У сербским јазику бент турцизем персийского походзєня.

бенцак х. „тлусті, грубі чловєк, с. буц(к)о” (Г. Кол.): Бенцак ше гвари за тлустого чловєка або жєну. Н-ов хлапєц таки. Гварим синові: вон младіш, а уж є вєкиши од тєбє (Лєв. Ск.). ◀ Нејасного походзєня. Можліва вѝза зоз слц. бенєс, dbanka, dbenka „збущок” (Kalal 89), слц. диял. bendek „тлусті хлапєц” (SSN I 109), укр. диял. бендох „брух” (ЕСУМ). (Сєрбске бєна, бенцов „дурніста особа, дургов” прє иншаке значєне не можємє вѝзац за нашо бенцак.) ♦ **таки (такє)** як ~ : Гвари ше: такє як бенцак кєд дахто моцни, а нє до роботі (Вєр. Рм.).

[берба] ж. „збєранє плодох; обєрачка”. ◀ Од серб. берба.

бербляц -ям „вєльо приповєдац; нєрозумліво приповєдац”. ◀ Виројтно од серб. брбљати. Нашо слово ма истє значєнє як и сєрбске брбљати, а од словацкого brblat „жубротац; дудрєц” ше розликує по значєнню. Други карпатски паралєли не зазначєни.

бербляци -а -є „хтори вєльо бербля, приповєда”.

Бєрчка ж. назва мєста Брчко, дзє ше даєдни Руснаци з Керєстура концом 19. и на початку 20. вику висєльовали прє туньшу жєм: Жєм [цо ше предава] на красним положаяу и 3 км. далєко од Бєрчки (РН 30/1935, 4).

бєс х.: ки бєс, ки ци (му, вам) бєс, ко-го бєса, на кого бєса, до бєса, гєт до бєса: У априлу, достал дїдо Арон писмо з Краю. Писал му його оцєц ... жє най занѝга уж гєт

до беса тоту Америку, але най ше схопи та най приходзи дому цо скорей (Кирда-ЗаГ, 204). ◀ Од праслав. *besъ* „зли дух”. З истим значеньом у славянских языкох: слц. *bes*, чес. *běs*, поль. *bies*, укр. *bіs*, рсй. *бес*, слц. диял. *bes* „зли дух, чорт; гнів” (SSN I 111), всл. *bes* „несташносц, живосц, випад”: ро *besoh litas* „правиц нешор, закладац франти, бегац несташно” (Hal I 130). ♦ *од беса* „пре нестриманосц, бесносц”: *Теди швет ше так парадирал, од беса нье знал цо* (РНК Заря 1939, 111).

бес-древо с. бот. „буячки” (Горбач). Не потверджене у бешеди.

бесни¹ -а -е 1. „бесного, нестриманого справованя”: *Нови службенік у валале злюдни, не будзе бесни, а то людзом вельо значи (приклад з бешеди); то Бог прето роби, да швет не забуде на нього. Иниак би людзе у своїм розпусту и гриху бесни постали и одпадли од Бога* (РН 10/1931, 4, М. Мудри). 2. „заражени зоз збешнетосцу, збешнети”. || Слц. диял. *besnú* „заражени зоз вирусом; нагнівани (чловек); оштри мощни (о жи-ми))” (SSN I 111), серб. *бесан* 1. „збешнети”; 2. „барз нагніван”. ◀ Оп. бес. • **бесни конь** „добре кармени, живи, нестримани конь”: *маю коні бесни* (РК 1946, М. Бирк.).

[**бесни**²] -а -е „барз нагнівани”. Тото значене од серб. *бесан* „барз нагнівани”.

бесно присл. „нестримано”: *Вони [їх фамилия] ше бесно нешу „бесно, нестримано ше справую, виноша ше над другима”*. ◀ Оп. бесни¹.

бесносц ж. „нестриманосц, с. обест”: [Руски легіне ше побили.] *главна причина тому бесносц и непокорносц нашої младежи, котра ше одняла зпод родительской руки* (РН 13/1932, 4); [Тужели ме] *же сом у карчми Марі вд. Шанта од бесносци штре-лял до образа Матки Божей Лурдскей* (РН 23/1935, 4). ◀ Оп. бесни¹.

бество с. „бесносц, с. обест”: *Кед дахто бесни, гвари ше: бество у нїм* (С. Мйр.). *Гвари ше и: робиц дацо з (од) бества – кед ше дахто „бесно” справує: кед драге купує и под.* (С. Мйр.). Приклади з бешеди: *Вона ходзи до церкви на авту лем з бества; Сликовали*

ше з камеру и послали касету своїм до валалу лем з бества, да там видза цо шицко маю. Всл. *besnosc* „розєдзеносц, розбуйдошеносц”, *bešnica* „збешнетосц (хорота)”, *bešnic* „паратовац, врещац, превершовац у роботі” (Hal I 130). ◀ Од праслав. *besъ*. Оп. бес.

бетега ж. 1. „желена, квашна овоц”. 2. „єдзене хторе не смакує: недоварене, осолене и под.”: а) *Уварела, забльохцела якуши там бетегу* (В. Саб.). б) часто у виразу (*чежке, таке*) *як ~*: *За неудатне або чежке єдло, гуторело ше же є як бетега* (ХомаБл 10); *И за чежке, масне єдзене гвари ше: чежке як бетега* (Лев. Ск.). в) *Бетега то и гочяка паленка, недобра* (В. Саб.). 3. а) „чловек спомалшених рухох, ленїви чловек” (ЛатякМадь 113). б) „ніяки чловек”: *То якаш бетега!* || Слц. диял. *beteha* „неприємни чловек, лукави” (SSN I 112). ◀ Од мадь. *beteg* „хори”. Виведзени слова: *бетежни* (оп.), *збетежени* (оп.).

бетежни -а -е „хорйовити” (ЛатякМадь 113): *Бетежни то похорени* (Лев. Ск.). ◀ Оп. бетега.

бетеліна ж. „културна рошліна *Trifolium sativum*”: *Бетеліна ше вецейраз коши а по кошеню рошнє нова рошліна*. Прето ше гутори: *перша, друга, треца, штварта, пията бетеліна*, з оглядом на шор кошеня (МудриАл). ◀ Од праслав. *detelina* и *detelъ*, а того од *dem-tel-йъ*, од праслав. дієслова *dqti, dъmq* „надувац” – першобутне значене бетеліни було „надуваца рошліна, рошліна од хторей ше статок здува”. Слц. *datelina*, поль. *dzięcielina*, чес. *jetel*, чес. нар. *détel*. Наша форма зоз -б- настала з дисиміляцію зубно-яснових консонантох *д-т* до *б-т*. Сримска форма *детеліна* настала впрямую под уплївом сербскей форми *детелина*. Коцурски дублет *требиконїна* (оп.). ♦ **побегац по бетеліні** „з розбуйдошеним справованьом наробиц чкоди”.

бетелінка ж. дем. и гипок. гу *бетеліна*.

бетелінова златка ж. бот. „*Cuscuta campestris* Yuncn”. Карп.укр. *волос „исте”*. Други нашо назви: *бетелінова шуґа, дзива детелінка, златна нітка* (Ю. Пап).

[бетелінова шуга] ж. бот. *Cuscuta campestris* Yunck – од прикм. бетелінов и сербизма шуга. У укр. бешедох Закарпатя на означоване тей рошліни хаснує ше семантично зродна назва – *короста* (Тимко 58). *Бетелінову шуґу* волали и *бетелінова златка* (Ю. Пап).

бетлегем х. „мала хижка зоз сценским приказом Иисусового народзєня зоз хтору шпиваче на Вилію ходзели по шпиваню, вертеп”. Мадь. *betlehem* „исте”, слц. диял. *betlehem* „исте” (SSN I 112), серб. *бетлехем* „исте”.

бетлегемар и бетлегемаш х. „тот цо на Крачун ходзи по шпиваню з бетлегемом” (Заря 1/1936, 3): *Од войни ше перши раз завели бетлегемаре* (КочЕвЦП 123). Слц. диял. *betlehemár* (SSN I 112), серб. *бетлехемар*.

бетяр х. „1. гунцут”: *Та цо ши тому велікови наробел, ти бетяру нінач валушні* (РН 46/1928, 4, С. Скубан). 2. фраеркош, женскаркош, нялкош. ◀ Мадь. *betvár* „1. нялкош; 2. збойнік; 3. наємни роботнік”, всл. *beřar* „гунцут” (Hal I 130), слц. *beřar* „гунцут”, серб. *бећар* „1. (весельак, бекрија) бетяр, нялкош; 2. неженети хлоп, легинь; 3. наємни вояк у Першим сербским повстаню. Слово на Балкан пришло з турского, зоз сербского вошло до мадярского, а оталь до словацкого. М. Кочиш и Дю. Лятак допушчує же воно до нашого языка могло присц и з мадярского и зоз сербского, але по значєню „гунцут”, хторе не иснує у сербским, а хторе маю словацки паралели, виroyтнейше пришло з мадярского.

бетяриско х. аузм. „вельки бетяр”: *най видзи и тот бетяриско же не так легко з жену на край виходзиц* (РН 47/1936, 3, М. Ковач). Всл. *beřarisko* „исте” (Hal.).

бетяриц ше -им ше и **бетяровац ше** -руєм ше „безбрижно ше вешеліц у дружтве; крашне облечени засакаовац коло дзивкох, жєнох; фраєриц ше”: 1. *И вона му пенєж дала, а вон пошол, та ше бетяровал* (ErRuth 52); *Бетяриц ше значи „пиц, шпивац”* (В. Саб.). 2. *Жєна ше бетяри кед ше справує нешорєво, не сце робиц, фраєри ше*

и под. (В. Саб.). Слц. *beřarčit* „правиц гунцутства”, серб. *бећарити* (се), *бећарисати*, *бећаровати*, „живети као бећар”. Оп. *бетяр*.

бетяр-паприґаш х. кул. „паприґаш без мєса; парадичов паприґаш”: *Учаши́нком у обераню грозна ше найчастейше варєло паприґаш з курчеца або паприґаш без мєса* (ткв. *бетяр-паприґаш* (Радуловачки 111).

бетярски -а -є „хтори ше одноши на бетярох”. • ~ **швєто** срим.: *Славєне трецого дня Кирбаю познате як бетярске швєто* (Радуловачки 113).

бетяршаг х. „бетяре; бетярство”. ◀ Од *бетяр*, з мадярским суфиксом -шаг.

бєчац -чим и **бєчиц** -им „видавац глас бє (о кози, овци)”: *овци ше знемирєли, почали бєчац, а пси добєгли зоз трох бокох* (Чакан-Бас 28). Всл. *bećić* „исте”, *bećene* „бєченє”, *bećasī* „бєчаци, тот цо бєчи”, *bećadelko* „бависко за бєчанє; плачуцє дзєцко”, *bećadlo* „плачуцє дзєцко”, *bećak* „исте” (Hal I 128), чєс. *bećeti, bekati* „исте”, поль. *beczeć, bekać* „исте”, укр. *бекати* „исте”, серб. *бекнути* „забєчац”. ◀ Од ономатопейского викричніка бє. Форма *бєчиц* коцурска.

бєчєльовац -люєм „шацовац, оцєньє-вац”. *То значи „шацовац”, слово шацовац новіше* (С. Мйр.); Приклад з бєшєди: *Удьян ю бєчєлюю жє яка є.* || Слц. *bećelovať* „почитовац”, всл. *bećelovac* „почитовац” (Hal I 128), карп.укр. *бєчєловати* „почитовац”. ◀ Од мадь. *becsül* „шацовац”. Германизєм *шацовац* у польским языку зазначєнє уж у 16. вику, та и у нашим языку мєжє буц карпатскє.

бєчиц -им оп. *бєчац*.

бєчка ж. 1. „гордовик на пиво”: *Бєчка мала коло 50 литри, була заварта, з чопом, точєло ше з нєй до канцєвох (пива у фляшох ищє не було); бєчки було ищє и по 2. шв. войни; Зачоповал бєчку жє би могол точиц пиво „вдєрєл чоп до бєчки”* (В. Саб.). 2. „гордов”: *Ніхто сєбє не мєжє подумац бєчку (гордов) як лєм округли. Нємєцка єдна фирма почала фабрикавац итириуглови бєчки* (РН 21/27, 4). || Слц. *bočka, bečka, bačka* „гордов”, всл. *bečka* „гордов”, *bečččka* „гордовчє” (Hal I 129), поль. *beczka* „исте”, укр. и рос. *бочка* „исте”, серб. *бачва* „исте”. ◀ Праслав.

бъська, а тото по даєдних етимологох (Skok, Holub) од лат. *buttis*; постреднік могло буц нем. *Böttich*, ст.нем. *butticha*.

бешеда ж. 1. „виражоване думкох зоз словами. 2. „бешедоване”: Чула бешеду под облаком. 3. „розгварка”: *ступиц до бешеди, мац з даким бешеди, придзем жу це на бешеду*. 4. „язык”: *Слухам их, але то не наша бешеда, але якаш цудза*. || Слц. *beseda*, всл. *beseda* „бешеда, розгварка”: *jaky člověk taká beseda „по бешеди познаш човека”* (Hal I 130), поль. *besiada*, укр. *бесіда*. ◀ Од праслав. *besěda*, а тото ше трима за зложене слово *bez-sěda* (*bez-* „вонка”, *sěda* „шедзене”) зоз значеньом „шедзене (и бешедоване) вонка (пред дзверми, пред хижу)”. • **буц при бешеди** „мочи бешедовац (звич. о хорому)”: *Ма 92 роки, ище є при бешеди* (КовМихКап 32); **водзиц бешеду** „приповедац”: *Кельо ю преклінали! О ней бешеду водзели!* (PK 1932, 116, С. Саламон); **заварло му бешеду** „не могол прегвариц”: *я так бежала, я ше так бала теди, же кед сом убегла до Виславского, та ми заварло бешеду* (Рускинї 46); **зводзиц/звезц бешеду на дацо**: *А вон, гунцут, не слуха о жомбички але на друге зводзи бешеду* (КовМихЦВ 183); **пойсц на бешеду** „пойсц до дружтва”: *Вечар кед вон пошол жу сушемом под облак на бешеду, я ше краише позбєрала та през заграду през улїчку – пошла жу мацери* (РН 47/1935, 2); **пришла бешеда на дацо** „собешедніки ше збешедовали о даякей теми”: *Пришла бешеда и на службу Божу* (Заря 13/1938, 2); **ставац/стануц з даким до бешеди** „починац/почац з даким бешедовац”: *Кед з нїм ставали до бешеди ..., йому ше видзело же аж и лїцо пременели* (КовМихЦВ 52); *Тоти агенти вецейраз ставая зоз людзми до бешеди и такой бешедую процив церкви* (РНК Заря 1941, 23–24); *Ту и там вишла газдиня на шор, вигнала з двора швиню або краву, а вец станула до бешеди зоз сушеду* (Заря 7/1939, 8); укр. *стати до розмови*. ♦ **одняло му бешеду** 1. „заражело го”; 2. „барз ше несподзивал”; **сама** ~ „лем приповеда, люби вельо приповедац”; **страциц бешеду** „не мочи бешедовац”: *Кед би и ви так нагло до-*

стали вид, та би од чуда страцели бешеду (РН 50/1937, 4).

бешедлїви -а -е „хтори любі вельо бешедовац, приповедац”. Всл. *besedlivy* „исте” (Hal I 130). Оп. *бешеда*.

бешедовац -дуєм 1. „водзиц з даким бешеду, розгваряц ше, серб. *разговарати*”: *Перше будземе полудньовац, а вецка так можеме бешедовац* (Етн29 155); *Нїкого не допуцел жу себе, а нї з ким не сцел бешедовац* (РН 13/1928, 2). || Слц. *besedovať* „исте”, Всл. *besedovac* „бешедовац, приповедац”: *baržej besediје niž robī* „вецей приповеда як роби” (Hal I 130), укр. *бесідувати* „исте”; 3 тим значеньом у мишаних штрєдкох хаснує ше и дієслово *приповедац*: *Мац була у школи и приповедала з учительку о своїм синові*. 2. „гугориц, с. говорити”. 3. часто з неґацію не „(не) буц у добрих одношеньох”: *Покойни сушед, цо повеси, бул поґан человек. Ані з братом не бешедовал єден час, але вецка, жу остатку, ше помирели* (РС 3/2004, 10, М. Ковач). ◀ Оп. *бешеда*.

бештеловац -луєм зак. „наручиц” (Вер. Рм.): *директно бештелуй РУСКИ КАЛЕНДАР од Просвітного Дружтва у Р. Керестуре* (РН 50/1927, 4). || Слц. *bešteloval* „наручиц” (SSN I 111). ◀ Од нем. *bestellen* „наручиц”.

бештия ж. „зла особа”: *Кури крича, жравча; баба то учула, та ше поґнївала, налала: Басам теремтете! та цо им? Вибєгла на пойд, та плаши ровку: Ти, бештийо єдна!* (Етн29 127) || Слц. *beštia* „жвир”, всл. *bestia* „исте” (Hal I 130), поль. *bestia* „исте”, укр. *бестія* „исте”, мадь. *bestia* „исте”, серб. *бестија* и *бештија*. ◀ Од лат. *bestia*. Слово ше розширєло през школи на латинским языку. Наша форма (зоз *и*) могла присц преїг мадярського або сербського.

бжох х. оп. **бджох**.

бзда ж. „задня часц цєла, с. стражњица”: *Ма вельку бзду, та му (єй) треба широки карсцєль* (Ю. Пап).

би¹ слов. за творєне дієсловних формох: потенцияла и потенцияла прешлого: 1. зоз значеньом жаданя: *Кажди би зоз млоду танцовал, а вона не сцє, лєм зоз своїм млодим.*

(Етн30 207). 2. зоз значеньом физиологий-ней потреби: *Ей, пада, пада росичка, / спали би мойо очичка, / спали би мойо, спали би и твоей, спали би, душо моя, обидвойо (нар. писня); Стретню єдного, лежи при Дунаю, пиє воду, а вше кричи: Юй, пил би сом, юй, пил би сом!* (Етн29 5) 3. зоз значеньом потреби: *Знає цо, дзеци мойо — оцец им гуторел — женіц би ше вам, а ту нєт з чого свадзбу прави, бо зме худобни. Та идзе служиц, наслужце себе пенєжи, можеце ше оженіц* (Етн29 19); *А, на польо би тебе дакус, боме, на польо. Дакус цвиклу претарговац* (Загр. 7/1999, 18, ПапгДю); *Але вона ше ми барз питала же би єй барз требало [заячки], та зач бим єй дал* (Етн29 14); *А кед ше дайедно похори, вец зло. Робиц би, а двориц би; льичиц би а нєт зач, и як да человек нє будзе задумани* (Заря 4/1939, 8). 4. зоз значеньом порихтаносци зробиц: *А зач же би ши дал [заячки], человек? Барз би ми их требало* (Етн29 8). 5. зоз значеньом терашнього часу: *Ганьча вше го [Яника] видзи по лєше; гоч дзе би бул у країни, у лєше, вше го видзи* (Етн29 278). 6. у клятвх зоз значеньом „бодай”: *Гаврани би ци понад главу вигравали, ти битанго битанска! Та цо ши тому ве-прикови наробел, ти бетяру нінач валушини* (РН 46/1928, 4). ◀ Од допомогного дієслова *byti* „буц”.

би² злуч. 1. намирни „же би”, лем у нар. писных: *Лем та єдна [гвизда] була цо ясно ивицела / би ше млада челядз дому розходзела* (БиндКост 92); *З краю ліст достал бим им цо послал* (БиндКост 27); *А кед жачи звара, ... / з крижним древом бухала би з нїх вода сцекала, / до комина вишала би их буря не вжала* (БиндКост 107); *Не моя вина, мацерино, / цо ме роботи не учела, / лем ме до карчми посидала, / би я єй крашнє танцовала* (Етн9 ч. 102); *„Прикри же ме з твоім кепенячком! / Твой кепеняк на три рочки дани / би под нього жени не легалі.”* (Етн9 ч. 322) 2. условни: *Ей, кед би я биду знала, нігда бим ше не одала* (нар. писня). Оп. би¹.

[**би³**] слов. зоз значеньом прешлого часу (перфекта): *Вони троме вєдно студирали. Кед би мали дакус часу, одходзели би до дружба, до диску, до кафича. Кед наишли*

испити, дзень-а-ноц би шедзели у хижи и учели. ◀ Тоту форму зме прияли зоз сербского: *Када би имали мало времена, одлазили би у друштво, у диско, у кафић. Када су наишли испити, даноноћно би седели у соби и учили...* Нашо еквиваленти ту форми перфекта без словка *би*: *вєдно студирали. Кед мали дакус часу, одходзели до дружба, до диску, до кафани. Кед наишли испити, дзень-а-ноц шедзели у хижи и учели* (Грам 300). Оп. би¹.

биби дзец. „болі”. ◀ Од. мадь. *bibi* „болі”.

бибиц -и дзец. „боліц”, звич. у форми 3. ос. презента *биби* „болі”. Слц. *bibet* „исте”, всл. *bibas* „боліц”, *bibušac* „дем. боліц”, *bibi* „болі”, *bibuš* „болі” (Hal I 131). ◀ Од. мадь. *bibi* „болі”.

бибич х. зоол. „барска птица *Vanellus vanellus* L., с. вивак”. Слц. нар. *bibic* и *bibik*. ◀ Од мадь. *bibic*. Премєнка концового -с (ц) до -ч не характеристична за нашо мадяризми (Тимко 102, КочишЛР).

биванє с. „дом одн. просторії у хторих ше бива, квартира”: *Полиция ма длужносц по вароших пописац шицки биваня хтори не одвитуя здравственим условийом, а у котрих людзе биваю* (РН 6/1928, 1); *У тижню мал бим ше там преселіц. Єст там красне биванє, два раз векше як ту мойо* (КостПр 364); *Так исто да нашо роботніци на польоділских маєткох маю добри и здрави биваня. Нашо цеглярні да маю ... добри здрави биваня и єдзєне* (РС 6. 05. 1945, 3); *[Приватно на морю] мож достац биванє (квартира) за 20 дин.* (РН 32/1937, 2). || Всл. *byvane* „квартира, обисце, место биваня, дом” (Hal I 161). ◀ Од *бивац* (оп.). Пор. поль. *mieszkanie* „квартира” од *mieszkać* „бивац”.

бивац¹ -ам 1. „жиц, мац биванє у одредзеним кварталю, хижи, серб. становати”: *Ми биваме на Капуцаним шоре, а вони биваю на Маковским шоре; Док не мал свой квартира, бивал у родичох.* || Всл. *byvac* „бивац”, *byvatel* „житель” (Hal I 161), карп. укр. *бывати* „исте”: *А тота жена бывала коло кральовского двору у замку* (МушГоло-си 196). 2. у старших авторох: „жиц у одре-

дзем краю, месце, с. живети”: Почал вон ше ей випитовац: дзе вона бива, кадзи, у котрим краю (Етн29 133); [Руснаці] до нешка [зме ше] добре отримали у наших крайох кадзи лем биваме (РК 1925, 19); Тисячи животиньох цо биваю у тих [морских] глібини водза медзи собу непрестану борбу за живот (РН 27/1936, 3). || Всл. bivac „исте”. 3. „находзиц ше дагдзе”: тайна правого просвищення бива у добрих мацєрох. И щєсє и нещєсє, и просвита и варварство у швецє, шицко походить од длужносци яку мац верши у доме (РН 10/1928, 2). ◀ Од праслав. byti, byvati. ♦ **то у нїм (у цє, у вас) бива** „таки ма (маш, мацє) обичай, шор, то за ньго (тебе, вас) характеристичне”; Кед чловек дацо барз любї, кед ма збитлїви обичай, гвари ше: то у нїм бива; гваря: його не мож прємєнїц, бо то у нїм бива (В. Саб.).

бивац² -а незак. „случовац ше; буц”, у бєшєди найстарших: Чуєш, мила, як тот тащок шпива: / же з любосци нїч добре не бива „же з любови нїч добре не може буц” (Етн9 ч. 243); Шицко медзи людзми бива „шицко ше медзи людзми случує”; [Млоду свашки одведу] и после того вєцка бива вашар, алє то не виадзи бива (Вес 18); Наймилїши од шицких праздникох єст праздник Народзєня Христового. На тот праздник радує ше малє дзєцко як и стари людзє. А прєцо то так бива? (РН 57/1926, 1, Д.); Так то виадзи бива, дзє ше людзє оддєля од Церкви Христовей (РН 13/1932, 3). || Слц. диял. bývať, bivac „исте”: Na fašengi bivali muziki (SSN). ◀ Од праслав. byti, byvati.

бивачи -а -є „наменєни за биванє”, звич. у виразу **бивача хижа** „дньова хижа” и як субстантивовани прикметник **бивача** „исте”. Слц. bývací „исте”, bývacia izba „исте”, bývacia „исте”. ◀ Од бивац¹. Литературна форма бивацї. Нєшка частєйше хаснуємє термин **дньова хижа** (од сєрб. дневна соба).

бивни -а -є 1. „незацагнути, опущєни (о штрангу и под.)”: Шнур дакус бивни, та го зацагнї. 2 „вєльки, широки (о просторї)”: У бивней хижї валалскєй фари шєдзєли змє до полноци (РН 58/1926, 4); през жиму за-тримац лєм тєльо кури хторим змє годни дац бивни и цєпи курньик (РНК Заря 1939,

128). 3. „не барз позбивани”: Збивац овоц [при пакованю] нє треба алє нє треба аньї да йє одвише бивна бо ше вєц лєхко натрєса (РНКЗаря 1941, 139). 4. „хтори не пристава на цело (о шматох, обуї)” За облєчиво цо вєкшє як треба гвари ше же є бивнє: дзєцом глєдали купиц бивни ципєли або шмати же би з нїх не вирости швидко (В. Саб.). 5. лєм у Гнатюка: „родни, богати з плодами (рок)”: мой брат гуторєл же вам принєшє єдного златого ташка цо на сєдєм роки напредок вишипива кєди буду цєсни роки и кєдик буду бивни роки (Етн29 215). || Всл. bivni „широки (о шматох, обуї)” и byvny: byvny pribytěk „шлєбодни, просторни дом”, byvne „пространо, шлєбодно”, byvně mesto „пространє, шлєбоднє мєсто” (Hal I 161-162), укр. диял. бивний „богати, обилни”. ◀ Од мадь. бѣ „богати; широки”.

бивнїц -їм незак. „робиц бивнєйшим”. Всл. byvníc „попущовац” (Hal I 161-162). ◀ Од бивни.

бивно присл. „незацагнуто, опущєно”: „Таке лавхате” гвари ше кед шмата на даким бивно стої (Вер. Рм.). Всл. byvno „шлєбодно; гойно, щєдро”, byvno v chůži „надосц шлєбодного мєста, простору у хижї” (Hal I 161). ◀ Од бивни.

бивол х. „бияла, с. биво”, лєм у Гнатюкових записох: Но, знаш цо, сину, кед не сцєш з моїх дзивкох ані єдну, дам ци два кочи пєнєжи, кєльо годнї однєсц дванац биволи на двох кочох (Етн29 65). || Всл. bivol „исте”. ◀ Од лат. bu:balus „исте”. Старши не знаю слово бивол, запамєтали лєм мадяризєм бияла (оп.).

бигар: **цихо є як** ~ „цихо є, нїч не гутори (бо є виновати, злєкнути и под.)” (Евф. Пл.). Зазначєнє лєм од єднєй особи. Слц. диял. експр. bigar „глуптак” (SSN I 119), карп.русин. бїгар „шкїдник, шибєнник”. ◀ Нєяснє.

бида ж. **1.** худобство. **2.** „нєволя, чєжкосци”: Ей, кед би я биду знала, / нїгда бим ше не одала, ... / позно лєгац, а вчас ставац, / нач ше було и одавац? (Тон, ч. 137) Мило єй було, же ю ипак хтошка нацивєл, кому може розповєсц свою биду (РН 16/1931, 2);

Вжме вони [вайца] вше найдрагиши, лем би-да у тим же ше баш вжме кури найменей нешу (РН 15/1931, 3); бида велька на тим швеце, а цо далей то вше горша. ... Ста-райме ше упознац добре Христову науку и Христов дух! Аж вец думайме над тим як да ше поможе людскей нужди (РН 13/1931, 4); але, бида, надишол Поднаредник, та штирме достали нешка очухац патос у двоих найвекших хижох (БаковВТ 161). 3. як гандруюче слово: Цихо уж раз будз, би-до и трац ше оталь (РК 1936, 99, О. Торма; Ю. Пап). || Укр. біда „исте”, слц. beda „ис-те”, всл. bida „исте” (Hal I 132), поль. biada „исте”, всл. bidu tlusc „не мац досц дачого, кобуриц, чежко жиц”, bida makova „нічом-ни бидняк”, s ciężku bidu „ледво”, ta to bida s nim „бида з нїм” (Hal I 132). ◀ Од праслав. bēda. У архаїчним виразу беда-пребеда (оп.) зачувана форма з рефлексом -е- < ё. Ви-ведзени слова: бидни, бидовац, биднятко, бидкац ше. ♦ **бида биду найдзе гоч и слун-ко зайдзе** „чловек свойо дружтво, едногого себе, звич. недобри недоброго, найдзе гоч и по цмоти” (В. Саб.); всл. bida bidu najdze choc i slunko zajdze „исте” (Buffa 21); **бида ме (го, ю итд.) принєсла (однесла, нагнала итд.)** „гвари ше кед дахто дагдзе пойдзе, да-цо зроби и под. и дожие неуспих, чководу и под.”; **була бида за нашого діда та остала и за нас** „як наш дідо бидно (чежко) жил, так и ми жиєме” (В. Ерд.); **най го ~ ноши** „най идзе гет (кед дахто недобри)”;**не во-лай биду вона и сама придзе** „с. не чачкај мечку”; **убила це (го, их итд.) бида** „благше лаце”: Под каменєм бул прициснути кан-дур!... Убила го бида! (РН 34/1933, 2, М. Ко-вач); Будзем я од милей праву ручку питац, чи ми да, чи ми не да,... убила ю бида (ErRuth 104); у М. Ковача и **била це бида [цо би це била]**: А била тебе бида цо би це била, ду-мам я себе, та я водзим бригу о шлівкох, а вона ше стара, да нам драгу ніхто не преї-дзе (РК 1933, 45).

бидкац ше -ам ше 1. „поносовац ше на неволю, неуспих (здихуюци, плачуци и под.)” Гвари ше напр.: Не зроби то, бо ше будзеш бидкац; Приклад з бешеди: „Кед бу-дзеш недобри, охаби це жена.! „Най идзе,

не будзем ше я бидкац. 2. „секирац ше, му-чиц ше”: Биткали ше, же сом им претком не явел свойо пришествіє (РН 28/1927, 3, М. В.); О, о, як ше ми вишмикло, нє тре-бал сом гуториц ... – биткал ше бачи Грицо (Заря 6/1938, 8). || Всл. bidkac „исте”: Preco ti tak plačeš, preco ti tak bidkaš?; укр. бідкати-ся „исте”: Ой, доле моя проклята! – бідкався Іван. ◀ Виведзене од бида.

бидло с. 1. зб. „статок”: спаднул неза-паметани ляд. Фалати були чежки по пол кили. Ляд забивал цялєта, овци и друге бид-ло цо було на паши (РН 36/1927, 3); и дума-ла, кет є швекра, же мнє може тримац як за бидло, лем робиц и кет сцєм та дам, а кет не та не дам (ЖирошМСМ 102). 2. „живо-тиня”: Рушали (людзе на номадски путо-ваня) у громадох, бо громада моцнейша од чловека. То зна и бидло. И буяк, и вовк, и лас-товка, и дзива гуска, кед придзе час путо-ваня, збиваю ше до громадох (КовМихДрага 6). 3. прен.: буду [нас] за бидло тримац (За-ря 16/1938, 8). || Всл. bydlo „статок” (Hal I 161), карп.русин. быдло с. „бидло”: 1) „ста-ток”: Мав у хліві повно всякого быдла. 2. прен. „недобри чловек”: Челядником стати мав, а быдлом став! (Чорі), укр. бидло „ста-ток”, рсй. быдло „исте”, поль. bydło „исте”. Українска и русийска форма з групу -дл- зоз польского. ◀ Од дієслова буц, праслав. byti. Першобутне значенє меновніка бидло було „место биваня”; зачуване є у ческим и сло-вацким: bydlo. ♦ **жиц як ~ (статок)** „жиц на веру, невинчано” (СС. Мак.).

бидлята мн. (єд. бидле -єца) „статок”: Думам же и бидлята воля желєну траву – як плєву (РН 31/1937, 4, М. Ковач). ◀ Од бидло (оп.).

биднята с. мн. (єд. бидне* -єца) „бид-нятка”: Биднята [говлячата] так жалошниє нищали (РК 1938, 90). Всл. bidne -єца „бид-нятко” (Hal.). Од бида.

бидни -а -е „бидного випатрунку”. Всл. bidni „исте”, bidňak „бидняк” (Hal I 132). ◀ Од праслав. bēdъnъ < bēda, нашо бида.

бидно присл. „на бидни способ”. Всл. bidne „бидно, чежко; ледво”: bidne spraveno „подло зробене” (Hal I 132).

бидняк х. „бидни человек”. Всл. bidňak „бидняк” (Hal I 132).

биднятко с. „сегинь, сегинятко”. Слц. диял. bidňatko (SSN I 117).

бидовац -дуем „чежко жиц”: *Як то чежко, Боже, широти бидую, / бо их люцки людзе лем барз уквилью* (БиндКост 36); *Стараю ше о невести, патра да не бидуе, да добре стої* (В. Саб.); *Жем там писковита, цо чежко родзи и народ дакеди чешко бидовал* (РН 73/1926, 3); *През цали живот вон бидовал, бо бул барз худобни* (РН 41/1930, 3). || Всл. bidovac „бидовац”, bidakovac „бидовац” (Hal I 132). ◀ Виведзене од *бида*.

бизовац ше -зуем ше *незак*. **1.** „буц бизовни, сигурни”: *Бизуєш ше же то поробиши?; 2.* (на дакого) „буц бизовни, сигурни до дакого, вериц, буц прешвечени же дахто так пороби як ше од нього обчекує, серб. поуздати се”: *Я ше на тебе бизовал, дзе ти пойдзеш, то шицко єдно як кед би я там бул* (Етн30 154); „*Як ше маце?*”, питал паноцец єдного свойого богатого человека, котри ше превельо бизовал на свойо богатство. ... „*Зло. Не служи ми здравле, єдинїца ми дзивка нещешлїво жиє з мужем, ...*” (РН 11/27, 3) || Всл. bizovac se на dakěho „бизовац ше на дакого” (Hal I 135). ◀ Од мадъ. bíz „звериц, здац дацо на дакого”, bízik „буц сигурни до дакого, с. поуздати се у кога”.

бизовни -а -е **1.** „сигурни”: *А пошла бизовна, же [сом] знала шицко цо треба знац* (РН 13/1929, 2). **2.** „одпорни”: *вицасни шацц су бизовнейши на сушу як нескоро шати* (РК 1925, III). ◀ Оп. *бизовац ше*.

бизовно присл. „сигурно”: *Уж так думала же други Святи вечар бизовно придзе*. || Всл. bizovne „бизовно, сигурно”, bizovnosц „бизовносц, сигурносц, безпечносц” (Hal I 135), карп.укр. бизовно „исте”. ◀ Оп. *бизовац ше*.

бикса ж. **1.** „часц колеса на кочу, с. туљак”: *Бикса то дзирава челїчна цива, котру ше забивало до стредку глави колеса, а вещь ше ю ведно з колесом здзивало на осовину коча* (Фа 54). **2.** *У нас ше на кудзелї подмасцовало бикси* (Дю. Латяк). || Слц. диял. biksa, buksa „железни круг у глави колеса

през котри преходзи осовина, врецено на млінским каменю” (SSN I 182), поль. buksa „метална цивка”. ◀ Од нєм. Büchse „плехова судзина и под.” (ЕСУМ).

[**бикулі**] ж. мн. (єд. бикуля) „власти на чолє, чулка”: *Баба ми гварела: бикулі чувай з очох* (Мр. Ив.). ◀ Од серб. бикуље „витице, плетенице”: *косу на челу у бикуље оплео; испод шамије јој висе црне бикуље*.

бикульки ж. мн. (єд. бикулька) оп. **бикулі** (СС. Мак.). ◀ Од сербизма *бикулі* (оп.).

Била -лей ж. назва часци керестурского хотара. ◀ Од мадярскей назви Béla puszta „Белова пустара”; мадярске власне мєно Béla у тим топонимѹ нашѹ приселєнци з Горніци похопєли як прикметнік *били*: *Била пуста, а їх потомки надалєй хасновали субстантивовани прикметнік била як топоним Била: Маю жем на Билей, Иду орац на Билу*. Вивєдзєни слова: *биянски* (оп.), *Биянци* (єд. *Биянєц*) (оп.).

била -лей ж. (частєйше мн.) „била сподня сукня”: *Жє би кабат бул ширѹки, [млода] посподку облєкла добрє вєкροхмалєни били*. *Били моглѹ буц дзирковани або шлинжовани* (Загр. 8/1998, 15, шк. сост.).

билдєска ж. „часц ярма”. По В. Сабодайкови то сподня часц ярма (В. Саб.). || Всл. baldeska „jedna zo štiroch zvislých latiek na jarme (= єдна зѹ штирох вертикалних латкох на ярму)” (Bartko 187). Толкованє значєня слова у нашѹго информатора В. Саб. и у Бартка ше нє склада. Н. Фа за сподню часц ярма зазначєла лєм назву *спѹдок* (у Керестурє, Дюрдьовє и Коцурє) (Фа 94), а за штири вертикални часци ярма (у функиї цвѹрня) зазначєла назви: *дрєвєна джатка* (дѹа у штрєдку) и *жєлєзна джатка* (дѹа вѹнкашнї). ◀ Нєяснє. Можлївє жє у другєй часци мамє лексєму *дєска*.

била печинка ж. анат. „плѹца”: *Плѹца волаю и била печинка: похѹрєл ше на билу печинку, шицко му билу печинку розточєло* (Євф. Пл.).

билє -лого с. **1.** субст. „билє мєсо дробизгѹ”. **2.** ~ *на язикѹ*: *Кєд ше бєби назбєрало билє на язикѹ од млєка, дакєди ше направєло аж такє як грубша скорѹчка, трєбало*

му язык зоз пальцом намасцил зоз кус соди бикарбони, котра тото биле одвої од языка, а понеже є горка, дзецко рефлексно шицко виплювало (СлМед 170, КолесарД).

биле с. 1. „стебло кукурици, кукурчанка”: *Кельо треба охабиц на файту такей кукурици? Рахую, на єден голт треба 60–70 таки стебла (биля). ... Кед сцеме мац добре нашене за мишинџ, теди на значме биля котри вельо фатюги видаваю. И так достанеме з єдного зарна 3–4 биля мишинџу ... Ані зос тих бильох не охабляйме на садзене, котрим чутки просто горестоя ... Виберайме чутки кратиши баржей як длуги, бо длугим чутком витор баржей чкодзи и ламе биля (РН 71/1926, 2–3); Шива швиня ишла по полю, приступйовала з ногу кукурицовой биле (ЧакБасни 38); [У нас] кукурицу барз на густо охабяю. Обично по 3–4 биля охабя на 60–70 см. квадрат (РК 1926, 144).* 2. „рошліна, стебло рошліни”: *Кед биле [цвикли] дакус замоцньейе, теди ше другираз розридзуйе и то з претаргованьом (Заря 6/1938, 7).* 3. зб. „стебла рошліни”: [Посадзиц треба позну кукурицу] зубату, бо вона вещей принесе у роду и у билью и у чуткох (РНК Заря 1937, 102, Дю. Сабадош мл.); *Кед ше кукурица ламе так же ше чисци од лісца и лісце ше охабя на кукурчанки, гвари ше: ламу (ламеме итд.) на билью; У Коцуре гваря: ламу на биле (В. Саб.); Гвари ше и ламац на чисто (МудриАл).* || Укр. билина и збирна форма билля „стебло (стебла) травовой рошліни”, карп.русин. биль ж. 1. „стебло вообщє”: *У воді плавала якась чорна биль, занесена у заводь габов.* 2. „стебло кукурици”: *Стрічалася биль, на котрів росло по два-три струки (Чорі), карп.укр. биль ж. „стебло кукурици” (Сабадош), слц. býlie зб. „рошліни”. ◀ Од дієслова буи, праслав. byti.*

били -а -е 1. „билей фарби”. 2. „красни, мили”, лем у народних писньох: *Штири плоти прескочела, / а пияти черньовани, / под нїм шедзи били Яник (Етн9 ч. 329).* || Всл. bili, укр. білий. 3. „шветли (о очох)”: *Чарни очи, чарни, каждому су шварни, / Били очи, били, нікому не мили (нар. писня).* ◀ Праслав. бѣль. Виведзени слова: биліц, билки, билючки, билкасти, биляви, бильмо,

бильчок. • **биле месо** „месо на хрибце живини”, слц. biele mäso „исте”, серб. бело месо „исте”; ♦ **били як вапно** „барз били у твари”: *Придзе тот худобни жу своєї жени, аж є били як вапно, бо є устрашени (ЕтнV 103); Кед дакому била, бляда твар, гвари ше: били як вапно (В. Саб.).*

[билигевар] х. „путуюци дробни тарговец”: *У своєї легкой ладички-дутьячки, билигеваре ношли вшелляку дробну робу: апарати за бритвене, жилети, шпици за цигари („цигаршпици”), кремені за упалачи, упалачи, капчаци гомбошки, мали жвератка, ложки, видлічки, ножики, годзинки на руки, штрумпадли на ботоши, пахняци миделка, клайбаси, гуми за сцеране и др. Ношли тиж и ремені за панталони и куки (кривайли). Ремені им вишели на боку ладички, а куки мали обешени на плечу. Билигеваре ишли по шоре и кричали: Ево јефтине робе! Билигевар! Билигевар! По слову билигевар нашо людзе их наволали билигеваре (по приповеданю Дюри Сакача з Коцура).* ◀ Вираз *билиге варе (bilige Ware)* по немецки значи „туня роба”. По першей часци того немецкого виразу *билиге* Серби у Войводини их волали *билигаши*. Билигеваре у першей половки 20. и у 19. вику були познати ширцом по Европи. У Книнскей країни волали их *кашетари „ладичкаре”* (од италиянизма *кашета „ладичка, шкатула”).* Руси и Українці их волали *коробейники*, цо значи „ладичкаре” або „кошаркаре” (рсь. и укр. коробка значи тиж „ладичка, шкатула”, а короб – „плєцена лубова кошарка”).

билідро с. „файта помади”: *Шицки жени на швецє превельо ше стараю за свою тїлесну красу. Прето вишли вшеллякей моди облєчива, билідрла, фарбидла и други помади (РН 16/1935, 4).*

биліц¹ -ім незак. прех. 1. „биліц з вапном”: *Звонка лем зоз жолту [гліну], лем нука вецка зоз вапном билелі, и то два раз до рока, вешені, бо мухи знаже заґаладзелі мури. И вецка през жиму окурелі хлопи, бо то ше ходзело на прадки, а курелі (В. Саб.).* || Всл. bilic z vapnom. 2. ~ **платно** „полївац виткане платно же би на слунку побилело”. Карп.укр. білити полотно на сонце. ◀

Од били, праслав. bělъ. Виведзени дієслова: *обиліц, побиліц, забиліц, вибиліц*.

биліц² -леєм *незак. неперех.* „поставач били”. Всл. biles „поставач били; бляднуц” (Hal I 133). Виведзени дієслова: *побиліц, забиліц*.

биліц ше¹ -леєм *ше незак.* „видавац билосц зоз себе, буц били”. || Поль. bielić się „исте”.

биліц ше² -ім *ше незак.* „украшовац твар з помаду и под”. *Вона ше будзе лєм више бильиц и масциц* (РНКЗаря 1940, 114). || Поль. bielić się „исте”, укр. білитися „исте”.

билкасти -а -е „дакус били”: *коло жилкох (реберкох) лісца обачую [ше] билкасти мохово шпяхи* (РН 19/1932, 2).

билки -а -е *експр.* „били”.

билодено *присл.* „по билим дню, водне”: *То були два риси, котрих вельки глад нагнал же би водне билодено вишили на чисцину и прицагли ше жу фарми* (ВочиОп. 24); *Билодено рубал кукурничанку, а то ше роби за роси; грабал огрубки билодено, а то ше роби над додньом; дзеци ше билодено голи купалі; толває билодено покрадли; билодено ше шейтал по валале* (В. Саб.). || Карп. русин. білоденно „по билим дню, водне”: *Мав бричку и білоденно возив панів до вароша* (Чорі). ◀ Од били и дзень.

билючки -а -е „цалком били, барз били”: *Першу [хусточку] сом ци дала билючку / кеди ши ме сциснул за ручку* (БиндКост 50). Всл. biľučky „прекрасно били” (Hal I 133). • **били-** ~, ~ **-били** „цалком били, барз били”.

бияви -а -е „не барз били, бляди (напр. платно кед ше билі)”.

биянски -а -е „хтори ше одноши на Билу (оп. Била)”: *По своїм вигляду [тот валал] баржей сподаба на биянски салаши, бо хижи ... далеко єдна од другей* (РН 104/1926, 3). ◀ Од топонима Била (оп.).

биясти -а -е „билкасти”: *Биясти и яжд пирньовой фарби хмари* (РК 1932, 136).

Биянци *х. мн.* (єд. Биянець) „тоти цо биваю на Билей (часц Керестурского хотара)”. ◀ Од топонима Била (оп.).

бильмо *с. мед.* „катаракта”: Бильмо на оку або катаракта, то была неперевидна скорочка котра вирошне преїг жренка на оку. Може лем часточно залапиц жренко, а може и цалком прероснуц преїг нього, та те ди человек не видзи (СлМед 175, КолесарД). || Укр. більмо „исте”, рсй. бельмо „исте”, слц. beľmo „исте”, всл. beľmo „исте” (Hal I 129), чес. bělmo „исте”, поль. bielmo „исте”. ◀ Од праслав. bělъmo, а то од bělъ „били”.

бильчок -чка *х.* „превидна часц вайца коло жовчка”. Укр. білок „исте”, слц. bielok „исте”, слц. диял. bielčok, bielček, bilčok (SSN I 117). ◀ Од били, праслав. bělъ.

Бимбо *х.* „воловске мено”; Вельо воли Бимбо волалі (В. Саб.). ◀ Мадь. Bimbó „исте”.

бимбов *х.*: **таки як бимбов**: *Гвари ше за дакус „чежишого”, пияного и под. човека: таки як бимбов* (С. Мйр.); *Таки як бимбов гвари ше за такого цо не як треба* (Лев. Ск.); *Бимбов то таки человек як вол* (В. Саб.). || Карп.укр.. бімбов „нелашни, шлямпави человек”: *Одверло му, ги бімбовови пиво; То ши єден бімбов: вымахава – дай Боже! – а хосна ниякого!* (Чорі), *бімбув „исте”: Тот бімбув дурный* (Сабадош). ◀ Вироятно од воловского мена Бимбов (оп.).

бим-бом *викр.* означає вдерене дзвона. Слц. и чес. bim-bam „исте”, всл. bim-bam-bum „исте” (Hal I 134), карп.русин. бим-бом „исте”: „*Бім-бом, бім-бом!*” – *сповіщав полудне* (Чорі). ◀ Ономатопейского походження.

бимбора *ж.* лем у нар. шпиванки: *Бимбора, бимбора, желена бимбора! / падаю орешки до нашого двора* (Етн9 ч. 135). Слово бимбора постало од старшей форми лимбора, хтора виведзена од основней форми лимба, а значи файту карпатской сосни хторей латинска назва Pinus cembra (високогорске вичножелене древо з фамелиї соснох (Pinaceae), рошне у Аллох, на Карпатох, Татрох, у Сибире). Лимба/лимбора ма дробни шишарочки, хтори у Карпатох волаю лимбо(ро)во орешки. У нашей шпиванки, значи, зоз желеней бимбори до двора не падаю ніяки орехи, але дробни бимборово шишарки. Слово лимба общепознате у кар-

патским ареалу: слц. *limba* и *limbora* „исте”, а шишарки - *limbové oriešky*, чес. *limba* „исте”, поль. *limba* „исте”, шишарки - *limbowe orzeszki*. Українська літературна назва за бимбору *кедр*, а за шишарки *кедрові орішки*; російська назва тиж *кедр*, а за шишарки - тиж *кедровые орехи/орешки*. Сербська назва - *сибирски бор*. ◀ Слово *лимба* у наведених заходнослов'янських мовних походило од німецького *Limbaum* (старонімецьке *limbom*, єдна з німецьких формою глаши *Leimbaum*); перша частинка німецького слова *Lim* одн. *Leim* значить „клей”, а друга частинка *baum* значить „дерево”. Німецьке слово *вещ* значить „клейово дерево” (бимбора має у собі липкацю матерію). Як у нашій мові прийшло до пременки *лимбора* > *бимбора*? Припускаємо, що наші старі почали тото слово вигваряць з початковим *б* аж даяки час по приселенню, понеже то забули, що на Горніці значило слово *лимбора*. Етимологічне *б* у штретку слова (-мбора) могло впливати, що і на початку *л* почало вигваряць *б* (*бимбора*). Варіанти писні „Бимбора, бимбора” маю і Словаци. Єдна, хтору шпиваю нашо Словаци, глаши: *Limbora, limbora, zelená limbora, / padajú oriešky do nášeho dvora, / padajú, padajú, zelené padajú, / pytaj sa dievčatko či ťa za mňa dajú*. Тоти стихи скоро ідентичні з першою строфою Гнатюкової варіанти.

биреш *х.* „чловек хтори з фамелію бивал на газдовім салашу и водзел його газдовство”. || Слц. *bíreš* „слуга на пановім маєтку”, всл. *bíreš* „исте” (Hal I 134), карп. укр. *біреш* „слуга, наднічар”, карп.русин. *біреш* „исте”: *Много років проробив бірешом на гровфськів майорни* (Чорі). ◀ Од мадь. *béres* „польопривредни слуга”. Виведзени слова *бирешниця/бирешовац* (оп.), *бирешка* (оп.).

бирешниця -им и **бирешовац** -шуєм *незак.* „жиць як биреш на газдовім салашу”. *Його оцць бирешел, а кед ше дакус дзвигнул, дал сина школовац; нашо Русини ... у Швабох мушели бирешовац* (Заря 13/1934, 5). Всл. *bírešic/bírešovac* „исте” (Hal I 134). Од *биреш*.

бирешка *ж.* „бирешова жена”: *Перши дні ... зрана жазда сам покус видойовал, а пред вечаром заш лєм приходзела сушєдна бирешка шорово подоїц же би ше млеко не засушєло* (ЛатякТал 80). Карп.русин. *бірешка* 1. „наднічарка; служниця”: *Щи молодов попала бірешков у панські палати*. 2. „бирешова жена”: *Куды біреш – туди и бірешка!* (Чорі).

бирешовац -шуєм *незак. оп.* **бирешниця**.

бири-бир(к)и *викр.* за доволанє гускох. ◀ Неясне.

бирка *ж.* 1. „овца; файта овци”: *За овци часто гуторєлі „бирки”* (В. Саб.). Слц. *birka* „файта овци”, всл. *birka* „млада овца” (Hal I 134). 2. *мн. бирки* „уши, вши”: *Кед сом постал жаваліром, / мал сом бирки за жалєром, ... / а бирки ше розигралі, / шицок жалєр розтаргалі* (Етн9 ч. 411). Наведзєне значєне препоставямо на основі варіанти истей писні у БиндКост 105, у хторей место *бирка* похаснованє слово *уша*: *мал сом уши за жалєром*, як и на основі слц. *диял. birka* 1. „файта овци зоз густу кратку моцну волну”; 2. *рідко „вша”* (SSN I 121). ◀ Од мадь. *birka* „овца”.

бирмаловац -луєм *незак. церкв. кат.* „помазовац дзеци”. || Всл. *birmovac* „исте” (Hal), слц. *birmovať* „исте” (1763), *birmovanie* „бирмалованє, помазованє” (1655). ◀ Од мадярського *bérmál* „помазовац, *krizmatí, bermatí*”, *bérmálás* „помазованє, *krizma, krizmanje*”. Слово хасную коцурски Мадяре, а дакеди го хасную и Руснаци. Мадярски дзеци ше бирмалую на 7-8 роки, бирмалує их владика (кресци их паноєц). Коцурски Мадяре маю два куми: єдну за кресцини, а єдну за бирмалованє. У церкви ше напередок виглашує же будзє *бирмалаша* те бирмалованє.

биров *х.* „валалски старшина у Австро-Угорскєй”: *На то пришол керестурски биров, пита ше тим керестурским социялистом: Цо то, хланци, цо правице комєдию? На то одповєдли худобни: Биров-жаздо! добра то комєдия кед не знає же нашо дзеци не маю хлеба* (Ос 105). Всл. *birov* „исте”

(Hal I 134), карп.укр. *біров „исте”*, серб. *би-ров „исте”*. ◀ Од мадь. *bíró „исте”*.

бировец -руєм **1.** „мочи (робиц, ходзиц и под.)”: *Док ми жена бировала, та бул шор у нашей загради (приклад з бешеди); Уж и на ноги не барз бירוє, але жем не зохабя. ... „... Ніжда я мою жем не пирскал док сом бировал робиц (РС 20. 03. 1992, 7); Давал коньови з жаздовой кукурици кельо бировал поєси, та му на концу з коньом вдерело (В. Саб.); Вон то зруцал якош [дерево з коча], але кед требао накласи назад на коч, вон уж не бировал. И розказали нам двом най му помогнеме (РуШ 1/2206, 5, Я. Тир.); Коні (крави, швині, кури итд.) єдза кельо бирую, конь цага кельо бירוє (В. Саб.); Руцим буражи псом, вони єдза кельо бирую, а гевто заребем до гною (В. Саб.); Я то паноцец тоти неправди уш вельо роки чуєм лем так поза мой хрибет и я то прияла от Бога же є то мой криж и зношела церпезліво; Але уш ми превиише шерцо дави, уш го не бирую ношиц (ЖирошМСМ 75).* **2.** „сциговац дацо поробиц (кед єст вельо роботи)”: *Оженєл вон ше, та су двою... Уж маю вельки фалат жеми ораней, не бирую сами зробиц. Поедналі себе єдного слугу, више ору, шею, кажди рок вецей маю. Уж не бирую ані двоє зробиц. Поедналі себе двох бирешох, та робя (Етн30 47); Хорого фамелия ходзи кармиц до шпиталю, бо медицински персонал на одпочивкох, мало их єст, та не бирую давац єсц хорим (приклад з бешеди). || Всл. *birovac 1.* „мочи, мац моци” (Hal I 134), карп.укр. *бировати „исте”*. ◀ Од мадь. *bíró „мочи”*.*

бирчак х. „кожух”, у паметаню найстарших: *Вжиге [жени и дзивки] ношели цепли кожухи-бирчак, украшени зоз вишєлякима квециками (ЛабошИст 241); Бирчак то кожух (В. Саб.). Слц. диял. *birčina „кожух з волни зоз овци бирки” (SSN I 121).* ◀ Од мадь. *birka „овца”*.*

бистатовац -туєм *незак. и зак. 1.* „обеццац/обецовац; гарантовац, на твардо обеццац/обецовац” (С. Мйр.): *Майстрова жена: „Не можем я за нього бистатовац муштерийом кед не знам кеди годзен до ніх пойси (приклад з бешеди); Оцец не багловал ламац нашу кукурицу, бо бистатовал лу-*

пац на своєй лупачки у валалє (Пвл. Бл.); 2. (дакого) „шмелїц, храбриц”: *Христос бистатовал гришников да не траца надїи на Бога, котри є безконечно милосердни (РН 239/1929, 2); „Я тей жени предала яловку, але вона нема ту пенєжи. Цо думаєц сушед чи то будзе добре?” „Добре, бистатує ю сушед; не старайце ше, я вам не сцем зло” (РК 1926, 119). || Всл. *biztatovac „шмелїц, храбриц”*: *sluha ho biztatoval žebi še nič nestaral (Czambel, bistatovac „твердзиц” (Hal), ešte ho len dochtor bistatuje že stane z posteli (Szabo 186).* ◀ Од мадь. *biztat „шмелїц, храбриц, поривац”*.*

бистатовац ше -туєм *ше незак. и зак. 1.* „набизовно обецовац”: *Я ше бистатуєм же то зробим „я набизовно обецуєм, я бизовни же то зробим”; Бистатує ше же придзе, Бистатуєм ше же ци врацим пожичене (В. Саб.). 2.* „бизовац ше до себе, до своєй роботи”: *Кед ше бистатує, же на време зверши роботу, вежне ю [поробиц], а кед не може, не будзе чловека спреведац (РК 1926, 151).*

бистри¹ -а -є **1.** „чисти (о води)”: *Я го [персцєнь] руцел до води, / до Дунаю, до тей бистрей води, / най вон шеда на сподок (нар. писня, РК 1929, 50); И нашол єдно жридло, а вода у нїм була бистра и барз жимна (РН 12/1933, 2); Морска вода є више є више чиста – бистра, швижа (РК 1925, 39, Мих. Мудри).* **2.** „живого справованя”: *Кед ... кед дзецко не бистре, кед випатра не так як обично, ... треба [мац] ... да з нїм идзе до дохтора (РН 19/1930, 3); главне да воно [дзецко] добре випатра, да будзе бистре, веселе (РК 1935. 150). || Всл. *bistri „швижи”, всл. bystry „бистри; швидки; оштроумни” (Hal I 161).* ◀ Праслав. *bystrъ*.*

[бистри²] -а -є „мудри, хтори швидко похопує”. ◀ Од серб. *бистар „исте”, а то од праслав. bystrъ*.

битанга ж. 1. „увредліве слово: погубєняк, спреведач, бараба”: *Ещи є далеко, уж ше на нього жазда грожи: Чекай, ти, битанго, чекай, ша я тебе дам! Чи то ше так длуго ходзи на воду?” (Етн29 53) || Всл. *bitanga „исте” (SSN I 123), карп.укр. битанка „исте”*. **2.** „крава хтора часто идзе до чкоди”:*

Тота крава битанґа (В. Саб.). ◀ Од мадь. bitang „исте”, а тото з нем. диял. b(j)utunge „плен, забране плену”, bitang „без пана”. Зоз мадярського и сербське битанґа „исте” и румунське bitang „незаконїте дзецко”.

битанговац -гуєм „скитац ше”: Дзе ши бул? Дзе битангуйеш и дзе идеш?! (РНКЗаря 1941, 65). Всл. bitangovas „исте” (Hal I 134). ◀ Од битанґа.

битаньски -а -е „хтори ше одноши на битанґу (битанґи)”: ти битанґо битанска! Та цо ши тому веприкови наробел (РН 46/1928, 4). Всл. bitańsky smakuje „надзвичайно смакує”, bitaństvo „несташносц, гунцутство”: bitaństvo mu chodzi po rozumie „ма на розуме гунцутства” (Hal I 134).

битаньшаг х. „битаньство; битанґи”. ◀ Од мадь. bitanság „погубеняцтво; крадоштво” (ЛатякМадь 114).

битаньщина ж. „битаньске дружтво, битанґи”.

бити -а -е „хторого дахто бил одн. будзе биц”: Заши их нашоу у шлівніку. Дюра сцекнул, а Ката була бита... бита нательо, же анї зос хижи за тидзень не виходзела (Ков-МихЦВ 41). ♦ **вещей бити як сити** „гот цо часто бити”: Може ше дахто питац: на тот Яни бул вещей бити як сити? (РН 7/1929, 4, С. С.). Всл. біту „бити”: bidne, vesej бітє як сүтє „сиротка, вещей є бите як сите” (Hal I 135).

битка ж.: 1. „физични обрахунок, с. туча”: Єдна чета катонацох опи́ла ше и почала ше задзєрац до народа. Мало по мало и пришло до битки (РН 33/1928, 3). Всл. hned hotovy do bitky „порихтани побиц ше” (Hal I 135). 2. „бой, борба”: одписал на нього други цар же би му ставал до поля на битку (Етн30 153). Всл. v bitce spad „погинул у битки” (Hal I 135). 3. „бице”: Страшно козу побил ... На други дзєнь сєґинь коза у вельких мукох од битки здохла (РН 46/1927, 3). ◀ Од биц. ♦ **дочекац дакого на битку** „дочекац „на нож”, готови до битки”

биткош х. „збитліви человек, тот цо ше гоч прецо побие” (В. Саб.): С-ово хлапци були биткоше. У Коцуре биткош – цо ше люби

биц. Всл. bitkoš „исте” (Buffa 23). ◀ Од биц. Оп. и **збиткош**.

биц биєм 1. (дакого) „задавац дакому вдерєня”. 2. (на дакого) „нападац дакого”: Мадяре били на Сервиянцох и на Рацох да их можу вонка зоз Сентомашу (Етн. V, 89); опколел Римски цесар зос вельким войском Єрусалим, и бил на нього зос своїм сином Веспасияном през два роки, док го не однял и розвалєл (РН 22/1929, 4, М. Мудри); Ту ци єден розклада свойо мрежи да ци забєре святу віру, там заши други биє на твою народносц (РК 1925, 135); [Новини] „Заря” вше баржей и отворено бию проци нашої грекокатолїцкей вири (РН 37/1934, 1). 3. а) (о годзини): Биє и єденац ... Ище ніхто дому не идзе. Биє дванац, ніхто окрем приданцох ше не бере а: Ту уж 9 годзин вечар, ту и дзєшец...а вони лєм граю, а танцюю и нарабєю (РН 2/1934, 2, М. Ковач). б) „биц, вибивац теку при бависку теканю”: Феке-та добре бил капови. Тоти цо найлєпше билі, тоти билі остатні. Волалі ше самец и самица (В. Саб.). 4. „розбивац”: биц вайца „розбивац, трєпац вайца”: До даралову кощатом и др. добре вдєриц вайцо; и гачатом били вайца (В. Саб.). 5. (з даким) „сходзиц ше, дружиц ше, буц блізки з даким баржей як з другима”: Вони з німа бию. Синоним грац з даким (оп.). 6. а) „виходзиц, виганєц даґдзе (о жеми)”: На його жем била сушедова жем. Гвари ше же жем биє, виганє або опера єдна на другу (В. Саб.); б) „находзиц ше просто дачого”: Його салаш бил на наш салаш „стал просто нашого салаша (не мушел буц з предком обрацєни гу ньому)” (В. Саб.). 7. безос. **било ме** (го и под.) „не дало ми (му и под.) мира”: Мали зме руски пєц з калапом, та нас било, сцєли зме мац модерни, орманови „не дало нам мира”. б) (на дакого) „конкуровац дакому при лицитациї, купованю”: Кєд столки у цєркви предавали, та били на нього „дзвигали цєну” (приклад з бєшєди). 8. „мучиц, трапиц”: Рок нам ше удал добри, як и по других наших валалох. Алє немилосєрдна криза барз биє народ и лєм ше питаєме кєди будзе край тому (РН 4/1931, 3). ◀ Праслав. біти.

биц ше¹ биєм ше *незак*. 1. „наношиц се-бе вдереня”: *Бил ше по першох*. 2. а) (на да-цо) „унапрямовац ше, намагац ше, силовац ше дацо зробиц, посцигнуц”: *Людзе ше бию на жем „сцу накуповац жеми”; Людзе ше бию на садзене нашенкох, паприжи, кармене статку и др.* (Лев. Ск.). Оп. и *набиц ше*. б) „унапрямовац ше, шириц ше дакадзи”: *Реп-чень ше биє до бетеліни „репчень ше шири по бетеліни”*. 3. „водиц ше, паровац ше (о кобули)”: *Кед би ше кобула барз била, та сце и мажарца. Кобула ше розчепери кед би ше била* (В. Саб.); *Кобула ше уж раз била. Кобула ше биє, крава ше бега, сука ше гонї* (В. Саб.). ♦ **биц ше у себе** „буц у себе пре да-цо немирни: кед ше человек пре дацо секи-ра, банує, кед ше битка, кед го дацо корци” (ХК1986, 125); **биц ше з пол цегли по першох** „буц прешвечени до точносци своїх словох”: *Бил ше з пол цегли по першох же то правда*, „твердзел же то бизовно правда”; *Не будзем ше биц з пол цегли по першох же так було, але ти то дознаш и сам* (Ю. Пап).

биц ше² биєм ше *незак*. *взаєм. повр.* „биц еден другого у битки”: *Кед би ше били з руками, але ше бию з ножами* (нар. шпив.).

бице с. 1. дієсл. мен. од **биц**: *Биц [ста-ток]! З бицом ніч не поправице! Я вам уж вещей рази радзел цо робиц. Розумно ходзиц коло статку. Ето то* (РН 31/1936, 3); *Але цо найбаржей не шлебно, то биц дзецко. Бо бице ... роби дзецко бояжлівим ... бице дзецка то понїженє його людскей вреднос-ци* (РН 22/1937, 2–3). || Всл. бісе „битка”: ро бісу сішо „по битки цихо, мир” (Hal I 131). 2. „нагон за водзеньом, пареньом (о кобу-ли)”: *Кобула ма бице „гледа вайчака”; аж на друге бице ше кобулу пуца под вайчака; кед кобула ма бице, треба у пред водзеньом под вайчака добре гонїц да будзе уграта; нака-дзи крава або кобула инури пуца „идзе ей шлїж”, треба ю водзиц; кобула меней пуца: вона ше шилї, та идзе з ней инур. Гвари ше: кобула ми ма бице, мушим ю под вайчака водзиц* (В. Саб.).

[**бицигла**] ж. „двоколесово превозне средство”. Всл. bicigel¹ х. (Hal). ◀ Вироятно од мадь. bicikli, bicigli, bicegli, а у мадярским з немецкого.

бицигловац ше -луєм ше *незак*. „вожиц ше на бицигли”. ◀ Оп. *бицигла*.

бициглочка ж. 1. дем. од **бицигла**. 2. „дзецинска бицигла”.

бич х. „батоґ”, лєм у нар. писнї: *Єст з тополї бич, научи робиц* (Етн9 ч. 256). Слц. и чес. bič, всл. bič „исте” (Hal I 131), поль. bicz, укр. и рсй. бич. ◀ Праслав. bičь.

бичак х. 1. „нож хторому ше оштре за-гина до черенкох”. Карп.укр. *бичак „ис-те”*, всл. bičak „исте” (Hal I 131), слц. bičak „исте”. 2. фолкл. „вешеле, забава у обисцу млодого други дзень по свадзби”: Понеже после самей свадзби пооставало досц едзе-ня и пица, свадзебни госци ше ознова зихо-дза у млодийових родичох *по бичак* одн. з вигварку же вчера на свадзби страцели би-чак та го тераз пришли найсц (Малацко). ◀ Од мадь. bicsak и bicska „исте (значене 1)”. Виведзени слова: дем. *бичачок*, дієслово *би-чачкац ше*. • **пойсц по** ~ „други дзень по ве-шелю, свадзби и под. пойсц до домашнього ище дакус ше повешелїц и попиц”; ♦ **гото-ви (порихтани) як** ~ „готови за дацо нагле, дацо такой зробиц”; **оштри як** ~ (*бичачок*) 1) „швидки у роботі”; 2) „строги”: *Гей же є оштра як бичачок, але мушице признац же вона Грица справела ... человеком* (КовМих-Гриц 34).

бичачкац ше -ам ше „файта хлапцов-ского бависка з бичаком: заджобоване би-чака на розлични способи до жеми”: *Кажди бавяч робел дванац руцаня: забичачкац, песцара, бруцок, хрибецик, чичара, вельки ножнічки, мали ножнічки, кончик, федерме-сер, тарзан, гамбара, забичачкац* (ХомаМ). ◀ Од бичак.

бичачок -чка х. дем. од **бичак**.

бичкаш х.: *Бичкаш* то розбуйдошени хлапчиско, хлоп, *таки цо ше напиє, побие, украдне; Бичкаш* то *таки цо ше биє, вадзи; бичкаше* ше скорей били з бичаками, та за-то их так волаю. Г-ово то бичкаше, любе-лї ше биц (В. Саб.); Вони як до леса пошли, влапели их бичкаше, сцели од нїх вжац коч и конї (Етн30 263). Сербске у Войводини *бич-каш* ма исте значене. ◀ И нашо и сербске од мадярского bicskás „човек хтори ше у

звади легко лапа за нож одн. бичак”, а тото од мадь. *bicska* „бичак”.

[**бичкош**] *х. оп. бичкаш*. Зазначене у Лю. Медеша: *Руснаци не хвалюкоше и не бичкоше* (Загр. ч. 8/1996, 9, МедЛю). Всл. *bičkoš „исте”* (Buffa 21).

бичок -чка *х. „буячок”*, лем у нар. писні: *док попредам бички*. Всл. *byčək „исте”* (Hal I 161). ◀ Дем. од *бик*, праслав. *bykъ*: рсй. *бык*, укр. *бик*, болг. *бик*, серб. *бик*, словен. *bič*, чес. и слц. *byk*, поль., *горньоолуж.* и *долньоолуж.* *byk* – виведзена од праслав. дієслова *bukati* „мурчац, ричац”. Оп. *буяк*.

бишалма ж. бот. „овоц *Cydonia oblonga* Mill”. Слц. диял. *bižalma*, всл. *bižalma „исте”* (Hal I 135). ◀ Од мадь. диял. *bisalma* (мадь. лит. *birsalma*). Друга часц слова *alma* на мадярским, а тиж и на туркийских языкох значи „яблуко”; походзене першей часци непознате (Тимко 54, Кочиш/ЛР).

бишалмов(и) -а -о/-е **1.** „хтори ше одноши на бишалу”. **2.** *бишальмова* -вей ж. „паленка з бишальми”: *Дочули ше же ма бишальмowej паленки, та шицку од нього купели* (В. Саб.).

бияла ж. зоол. „домашня животиня *Bubalus*”: *Жито адязовали и з волами и биялами. З биялами и орали, бо бияли були моцни. Зато ше гвари: моцни як бияла* (В. Саб.). Слц. *byvol*, чес. *buvol*, поль. *bawół* и *bajwół*, мадь. *bial* (зазначене у 15. в.), *béal* и *bivaly*, серб. *биво*, рсй. *буйвол*, укр. *буйвіл*. По М. Фасмерови, укр. и рсй. форму народна етимологія зблїжела зоз праслав. словами *byjъ* „дзиви” и *volъ*. ◀ Нашо бияла пришло преїг мадярского *bial*, *béal*, а у мадярским є од лат. *bubalus*, нар. лат. *buvalus*. Форма *бивол* (оп.) у нашей сучасней бешеди не зазначена. ♦ **моцни як** ~ „барз моцни”; **роби (цага) як** ~ „добре, вельо роби”.

бияц -ям *незак. дзец.* „биц”. Дзецку ше напр. грожи: *Биям! „будзем це биц”*. Всл. *bijas „биц, уцинац”* (Hal I 131-133). ◀ Од *биц*.

благац -ам *незак. 1.* „умирйовац дакого кед плаче, кед ше гніва и под.”: *Дзецко барз плакало, а мац го благала. 2.* „питац, модліц”: *Ми тебе ту велїчаме, Маріє славна /*

и од шерца це благаме, Маріє славна (нар. писня, Заградка 2/2004, 10). И у Г. Костельника: *а стара жена шедзела на „сеґишу”, йойчала, благала помощи „водала до помощи”* (КостПр 147), [Смийадна жем] *блага небо да зоиле диждж „модлі небо же би послало диждж”* (КостПр 103). Укр. *благати* „питац, модліц”, поль. *błagać „исте”, всл. blahać „исте”* (Hal I 135). ◀ Од *благ*.

благ -а -е „добри, добросердечни”: Приклади з бешеди: *Андя Маря була така блага жена; Син недобри, а оцец му блага же страх божи; Єдно дзивче им таке недобре же треба замикац капурку да не сцекне на драгу, а гевто друге им таке блага, добре.* || Укр. *благий* „1. „исте”: *благим оком поглядаєш; 2. „слаби, подли, нїяки”, всл. blahy „исте”* (Hal I 135), поль. *błogi „исте”: błogi uśmiech*, серб. *благ „исте”*. ◀ Праслав. *bolgъ*. ♦ **як ~ дзень** „барз добри человек”: *Владо то таке було як блага дзень „бул барз добри человек”* (В. Саб.); [Мой син] *послушни є и добри як блага дзень* (Кочиш/Кроч 57).

Благовищенє с. „церковне швето (пред Вельку ноцу), 25. марца/7. априла”: *На тот дзень архангел Гавриїл принесол до Назарету Богородици радосну вистку (благовист) же є вибрана як мац Исуса Христа: Ниа, зачнеш и народиши сина и даш му мено Исус*” (ГорКух). || Укр. *Благовітєння*, рсй. *благовещение*, поль. *Zwiastowanie*. ◀ Од *благ* и *вист(ка)* „новосц”, *вищовац* „навяйвовац, пророковац”. У дословним прекладу слово значи „навяйвоване, вищоване благеї, приємней вистки”. • **бунда ше не зоблека (не зоблекам бунду) до Благовищеня** (т.є. до 25. 03, бо потамаль ище жимно).

благодариц -им *незак. кнїжк.* „дзековац”: *Староста дзекує и благодари млодеї оцови и мацери* (Вес 26); *Предсидатель Јован Храниловић благодари на указаней му чесци* (РК 1921, 6); *Шицким тим даровательом од шерца благодариме, їх мена упишеме на єден папер, котри заправиме – у запечетованей моцней фляши до фундаменту церкви* (РН 17/1934, 4, *Єден зос Риту*); *Вчера сом доткала и такой идзем до прездеосвященей служби Господа модліц за шицки потреби и благодариц му за шицко* (Жи-

рошМСМ 57). || Слц. заст. *blahodariť* „дзєковац”, карп.укр. *благодарити: благодарим, пане оче* (запис од 1873). ◀ Церковнославянизми *благодарци, благодарни* и *благодарносц* виројтно були познати нашим ище на Горніци. Од *благо* и *дар-/дариц*, а то калк греческого *ευχαριστῶ*.

благодарни -а -е кнїжк. „подзековни”: *Прето зме благодарни нашоу церковному обществу, котре порозумело нашо народни потреби* (РН 42/1934, 2).

благодарносц ж. кнїжк. „подзековносц”: у знак *благодарносци* (РК 1921, 6).

благодат и **благодать** ж. (ген. обидвох формах *благодати*) „божи благослов, щєсцє”: **а)** *благодат: Ми хтори зме у ширим швецє знаме ценїц, же яка то благодат за єден народ кед ма своєю новинки ... Нашо новинки шицких нас доведна звязую* (РН 42/1927, 4); [Свидомо Русини] *видза, яка то благодат мац свою шпоркасу* (РН 9/1932, 3). **б)** *благодать: Тота калдерма [до Вєпровачу] будзе велька благодать за наш валал, бо звяже нас зос найблїжшю штацию* (РН 38/1937, 2); *така школа то велька благодать за родичох глухонємих дзецох* (РН 31/1932, 4). ◀ З церковнославянского, од *благо* и *дати* (*дац*).

благослов х. „виражованє жаданя за дачийо добро и щєсцє з приволованьом божєй милосци (звич. зоз знаком крижа)”: *А мац одповєда зоз цємного гроба: Най ци благослов да Господь Бог зоз неба!* (БиндКост 36) ◀ Од *благ* и *слово*. По форми тот мєновнїк найблїжши сєрбкому *благослов*; укр. *благословення*, рсї. *благословение*, поль. *błogosławieństwo, błogosławienie*, слц. *požehnanie*. Наш старши синоним бул **пожегнанє** (оп. *жегнац/пожегнац*).

благословиц -им зак. и нєзак. „виражовац/виражиц жаданє за дачийо добро и щєсцє з приволованьом божєй милосци (звич. зоз знаком крижа)”: *Да ю [млоду] Бог живи и благослови* (Вес 5). За закончени вид хаснуєме и форму *поблагословиц*. || Укр. *благословляти* и *благословити „истє”* (друга форма зак. и нєзак.), цсл. *благословити*, поль. *błogosławić „истє”*, слц. *žehnať*

„истє”, всл. *blahoslovic „истє”* (Hal I 131). ◀ Од *благо* и *слово*, а цале слово калк греческого *ευλογία* и латинского *benedicere, benedictio*. Тот церковнославянизм виројтно зме хасновали ище на Горніци. Наш народни еквивалент – карпатски германизем *жегнац/пожегнац* (оп.).

[благайна] ж. „каса”. ◀ Од сєрб. *благајна*, а тото од *благо*. Наш еквивалент „каса” (оп.).

блаженство с. „найвисше щєсцє”: *Не тай, душо, не тай, бо правда, / твоя ми любов блаженство да* (Етн9 ч. 192). Всл. *blažeństwo, blaženosc „истє”* (Hal I 136-137).

блажнїц ше -їм ше „буц блазен, шалєни”, лєм у нар. писнї: „*Мамо моя, ожєнїм ше!*” / „*Сину, сину, не блажнї ше!*” (Етн9 ч. 271) || Слц. *blazniť sa „истє”*, всл. *blážnes „дурриц ше, вирабця, паратовац, робїц шалєства”, blážnic (ludzi) „спрєведац (людзох)”* (Hal I 136), укр. *блзнювати „буц блазен, шалєни”, поль. blážnić się „правиц ше шалєни, на подшмих людзох”*. ◀ Од *блазен*².

блазен¹ -зна х. „шалєняк”: Бул єден цар и царица и мали трох синох: двоє були розумни, а єден бул шалєни. ... Тоти двоє цо були розумни та перши чували [златну яблоню од крадошох], та не очували. Та вєцка тот блазен очувал (Етн29 136); *Уж би я бул блазен до тєй води скакац, / прє люцкє дзивчатко дробни рибки лапац* (Тон); *Каждє дзивка, каждая блазен хтора люби вояка* (Етн 3, ч. 309); *А ровка гварєла: „Блазни ви кури, не слухайцє нїкого, я вам добрє сєм* (Етн30 9); *А так ми плацєли [у Америки] по долару на дзєнь, / так сєбє думали же то Руснак блазен. / Вєц ми подвисєли двацєц и пєйц цєнти, / а так мє прагали, як мулу до штвєрци* (БиндКост 29); *Ша баш сєцє блазен, дудрє моя Ержа!* (РН 46/1936, 2, М. Ковач). ◀ Оп. *блазен*². ➔ У М. Ковача и форма **блазєнь**: *Алє прето, блазню, же младаж напєл з манастирским вином* (КовМихГриц 66).

блазен² -зна -знє „шалєни, дурни”: У бєшєди старших мож чуц и прикетнїцку форму *блазен/блазни -а -є „шалєни, дурни”*. Вона могла настац познєйше: мєнов-

нік блазен (ген. -зна) почал ше похопйовац як кратша форма прикметніка блазни (так маме и окаменену кратшу форму длужен од прикметніка длужни -а -е): Па ище ше на-йду таки *блазни* мудерци того швета, цо гуторя, же ше людзе научели бешедовац од животиньох ... То дурнота (РН 46/1928, 4, М. Мудри); А ту у нас у Америки лем ше ва-дза и себе описую по наших тутейших рус-ких новиных, и мено надаваю. Народ чита, та ше с такоого *блазноо* писаня имее, або и проциви (РН 10/1930, 3). || Всл. blazěn х., мн. blažni/blažnove „шалени, непевни; шаленяк, дурак” (Hal I 136). У українским, польским и словацким языку иснує лем меновнік *бла-зен* (нет и прикметнік у форми *блазни/бла-зен*): укр. *блазень* (ген. -зня) „шалени”, поль. *blazen* (ген. -zna) „исте”, слц. *blázon* (ген. -zna) „исте”. На основи тих паралелох за-ключуєме же и нашо *блазен* у наведзених прикладах – меновнік (ген. глашел *блазна*). До прилогу того гутори и треци приклад: *кажда дзивка, каждая блазен* (кед би то бул прикметнік, стих би глашел: *кажда дзивка, каждая блазна*). ◀ Од праслав. *blaznъ*. ♦ *да ше блазни чудую* незлюдни одвит дакому на питане: „Чом так робиш? и под.”

блана ж. 1. „мембрана; обмоток (коло садла и под.): Кед при запаленю [плюцох] хори белаеє и наступа на ньго млоє, то знак, же ше у плюцовой блани збера „вода” (РН 20/1937, 2). **2.** анат. „обмоток ембри-она”: Кед прашатко видзе вонка цалком у блани (воденяку) то треба дораз розрезац, же би ше у ней не зафойтовало (БиРК1941, 119). || 3 подобним значеньом (“скора; скор-ка и под.”) и паралели: слц. *blana*, всл. *blana*, дем. *blanka*, *blaněčka* „исте” (Hal I 136), чес. *blána*, поль. *blona*. ◀ Од праслав. *bolna*.

бланка ж. дем. од блана.

бланочка ж. дем. од блана: Више нам зо-хаби на реберкох дакус мяса и даєдну бла-ночку (ЧаканБас 24).

блатни -а -е 1. „замасцени од блата, за-блацени”: по дижджох блато и на лукох. А мой Дюра зароснути, блатни (КовМихНО 173). Всл. *blatny* „заблацени” (Hal I 136). **2.** „зоз вельо блата”: Конь над копитом дзе ше згина ма ставци гичай (єден ше вола гичай).

Коло гичайох ше коньови вешені, у ламачки, шеячки, кед була блатна хвиля, направили храсти и рани, та то ше волато вошки (В. Ерд.).

блатняви -а -е 1. „замасцени од блата, заблацени”. **2.** „полни блата”: я у блатня-вей барки (РНК Заря 1936, 92). Слц. дял. *blatnavý* (SSN I 126).

блато с. 1. „розмочена гліна”. **2.** „малтер зоз гліни, плевни и води”: Набивани хижы ше и од вонка и од нука омасцало зоз бла-том, а вец ше их оваковало (ДудашКс 163). || Слц. *blato*, всл. *blato* „исте” (Hal I 136), чес. *bláto*, поль. *bloto*, укр. и рсй. *болото*, серб. *блато*. ◀ Од праслав. *bolto*. • *до блата (на блато) не треба вельо дижджу* (бо такой розридне) пригваря ше так кед длужей па-да диждж єдно за другим, ище не сухе а уж други пада (Лев. Ск.); ♦ *збиц дакого на ~ (як ~)* „барз дакого набиц”, всл. *zbil ho na blato* (Buřa 24); *чежки як ~* гвари ше напр. кед дзецко на рукох чежке; *руцац ~ до дако-го прен.* „блациц дакого”.

блациско с. аузм. „вельке блато”: баяко, будзем я ту ходзиц по тим блациску з конца пре єдну швичку (МакаїСф: Каганец). Всл. *blacisko* „вельке блато” (Hal I 136).

блациц -им незак. „масциц, брудзиц з блатом”. Всл. *blacíc* „блациц” (Hal I 135).

ближні -нього х. „кажди человек у одно-шеню гу другому”: Паноцец гварел у казані же не вредза вельо нашо молитви и жертви, же треба лем любиц ближнього (В. Саб.); И да ми ... више идземе лем за нашу волю, ... зро-бели би зме и кривду нашим ближнім, лем да свойо себични захтеви задоволиме (РН 49/1927, 2). || Укр. и ссл. *ближній* „исте”: любити ближнього, слц. *blížny* „исте”: *láska k blížnemu*, всл. *blížny* „исте” (Hal I 138), поль. *blizni* „исте”, серб. *ближњи* „исте”. ◀ Од праслав. *blizъkъ* „близки”. З оглядом же ше прикметнік одн. меновнік *ближні* през вецей вики хасновал у церковних казаньох ище на Горніци, наша форма з незмегчаним -л- вироятнейше походи од церковносла-вянского *ближній* як од сербского *ближњи*. У даєдних авторох и форма *бліжні*.

[близаниці] х. (єд. близанац) „двойо дзеці народзени при истим породу”. Од серб. близаници. Наш еквівалент *двойнятка* (єд. двойнятко).

блиха ж. зоол. *Pulex irritans* L. ◀ Обще-славянська назва зоз псл. *блѣха. Вариянта позната и у: бойк. *блиха*, лемк. *блѣха*, *блѣха*, всл. *blicha*, блр. *блѣха*, укр. *блиха*, слц. *blcha*, чес. *blecha*, поль. *pchła* (Тимко 86, 121).

блиш х. „файта платна, с. сомот, плиш”: *Баба нам куповала дзівчатом шицким блиши* (Рускинї 73). Чес. и слц. *plyš*, всл. *plyš „исте”* (Hal I 668), поль. *plisz* и *plusz*, укр. *плиш*, рсй. *плюш*. ◀ Од нем. *Plüsch*, немецке од фр. *peluche*, а тото од лат. *pilus*. Немецке *Plüsch* хасноване уж у 17. вику.

блишови -а -о/-е „ушити зоз блишу”: **блишово сукні**: Кед верхня сукня була блишова, вец цала шмата була єдней фарби: чарна, червена, олейова, цма вишньова, желена (ВаргаЛю 219); *Пополадню дзівки [на танцу] були поприберани до штофових, блишових, шорикастих, по осемдзешат* (ФейИр 14); **блишови калап**: *Блишово калапни дакеди були найкрасиши, славни. Гуторело ше напр. за лєґиня хторому ше требало женіц: Куп му блишови калап, та до Керестура, там ше такой ожені* (В. Саб.). || Слц. *plyšový*. ◀ Оп. *блиш*.

блізкі -а -е 1. „хтори на малей оддаленосци од дакого/дачого”. 2. „хтори з даким у блізкей родзинскей вязи”: ~ *родзина*; всл. *bliska rodzina* (Buffa 25). ◀ Праслав. *blizъkъ*.

блізко¹ присл. 1. означає местову и часову блізкосць: *бываю блізко; уж блізко жима*. Всл. *blizko jest „находзи ше блізко”, blizko buło žnivo „неодлуга мала почац жатва”* (Hal I 137-138). 2. значи прибіжност, „дас, коло”: *Єст таки стари худобни оцове и мацери цо маю блізко пейдзешат роки* (ЕтнV 101); *Кед ше крава не побега, блізко два роки годна отримовац млеко* (Пвл. Бл.). Всл. *blizko miľu dluhy „дас милю длуги”* (Hal I 137-138). 3. „скоро, лемцо не”. Приклад з бешеди: *Сце луксузно жиц, а сам блізко не ма цо єсц*.

блізко² прим. 1. з генитивом: ~ *леса*. 2. з дативом: [Браца и шестри] блізко родичом були „у краю” (РК 1927, 111).

блізкосц ж. „мале одстояне од дачого”: [Чета змесцена] у бльискосци йедного села (РНКЗаря 1941, 80)

блізучко присл. дем. „цалком блізко”. Всл. *blizučko/-utko „блізучко”* (Hal I 137-138).

блізши -а -е „хтори у блізейшей родзинскей вязи з даким”: *Хтори блізши [родзини младеї] та куповали хусточки гатласки, лебо шмату, дальши родзини блузну, платно на блузни* (Малацко).

бліскане с. „бліск хтори провадзи громи”.

бліскац -а „видавац моцну шветлосц (о бліскавки)”. Всл. *bliska se, peruni biju „бліска, громи бию”* (Hal I 137), укр. *блискати*. ◀ Общеславянске, праслав. *blъskъ*.

бліснуч -нем зак. 1. *звич. безос. „моцно ше зашвици (о бліскавки)”*: *Блісло, а вец загирмело*. Всл. *blisnuc* (Hal I 137). 2. *прен. а) „нараз попатриц на дакого несподзівани з його питаньом и под.”*: „А ти така красна дзівка, як ши ше уж нє одала?” ... „Ганча бльишнє на нго и гвари: „Зато же мам нужнєйшу роботу” (Заря 4/1939, 8, Б. Горки). б) „дац дакому знак з очми же би дацо не повед, не зробел и под.”: *та заш сом заслуп, бо баба блісла на мнє з оком* (РН 45/1936, 2, М. Ковач).

бліщац ше -щим ше *нєзак. „видавац бліщацу шветлосц”*. Всл. *bliščić se „бліщац ше”* (Hal I 137). ◀ Оп. *бліскац*.

бліщаци -а -е „хтори ше бліщи”. Всл. *bliščāci „бліщаци, швищаци”*: *bliščace gombički* (Buffa 25).

блощица ж. зоол. „инсект *Cimex lectularius* L.”: *Блощици подобни блихом, жию у хижи, позацисковани у древе, у пукленінох, у кутох и пию крєв домашнім. Дакеди их було вельо по обисцох и людзе ше процив нїх борели зоз биленьом мурах з вапном* (КолесарД 5). || Карп.укр. *блощица „исте”, укр. блощиця „исте”, слц. ploštica „исте”, всл. bloščica, ploščica „исте”* (Hal I 138), поль. *płoszczysa „блиха”, рсй. площица „файта*

вши”. ◀ Од праслав. *plosčica*, а то од *ploskъ* „ровни, кляпчисти” (блосица ма кляпчисту форму ціла). Форма зоз б- могла настац по аналогії з меновніком *блиха* (Тимко 89). У нашим языку прикметник *ploski* не зачувани. Його корень маме у превую *плах-* у меновніку *плахта*.

блуд х. „полово одношене; блудна дія”: *Вон ше так порадел зоз свою жену ... да не робя блуд вецей, же су уж стари* (Етн30 120); *сцел з ню ... блуд зробиш, а вона ше од нього однімала* (Етн29 284). || Укр., рсї. и серб. блуд зоз значеньом „полово одношене”, слц. *blud* и поль. *bląd* „заблуджене; помилька” ◀ Праслав. *blqđъ*.

блудзиц -им *незак*. 1. а) „приповедац так як не при розуме” (В. Саб.). б) „трациц ше, не знац ше контроловац”: *Мой дідо блудзел, та зме ходзели снац жу ньому* (С. Юг.); всл. *bludzić: bludzi v rozume „исте”* (Buffa 24). 2. „робиц блуд”: *не блудз „не согриш блудно”* (В. Саб.). 3. „блукац”: *ходзи, блудзи улицами велького варошу и патри на ясно ошвицени облаки по домох, дзе славя други людзе Святи Вечар* (РН 1/1930, 6). || Всл. *bludzić „блукац, вандровац”* (Hal I 137-138). ◀ Од праслав. *blqđъ, blqđiti*. Оп. *заблудзиц „заблукац”*.

блудни -а -е: ~ *син*. Укр. *блудний син*, рсї. *блудный сын*, слц. *bludný syn*. Всл. *bludna draha „погришна драга”, bludna ovca „овца цо заблукала; безпомощна особа”* (Hal I 138). Од *блуд*.

[блужна] ж. „файта хлопскей и женскей рекли”. ◀ Фр. *blouse*, а до нас могло присц преїг серб. *блуза*, нем. *Bluse*, мадь. *blúz* (1839). Виведзени слова: *блузенка, блужночка*.

блукац -ам и **блукац ше** -ам ше *незак*. „ходзиц геваль-тамаль по непознатим терену, варошу и под. гледаючи драгу, виход; ходзиц без ціля, скитац ше”: 3 *тамтей страни гори ... / широта ше блука, ягодоцки збера* (Етн9 ч. 49). || Всл. *blukac se „блукац (ше), вандровац, скитац (ше)”*: *blukac se po mesce* (Hal I 139), укр. *блукати* и *блукатися „исте”, поль. *bląkać się „исте”*. ◀ По Фасмерови и ЕСУМ-у од *блудзиц*, праслав. *blqđiti*.*

У Гнатюкових записох и у старших авторох найчастейше находзиме повратну форму *блукац ше*. Неповратна форма *блукац* у сучасним лит. языку розширела ше виорятно под уплївом сербского неповратного дієслова *лутати*.

блюдац -ам *незак*. „вируцовац зоз жалудка еджене, руцац, поврацац”: *настава и запалєне жалудка зос блюваньом* (Заря 31/1934, 6). || Укр. *блювати „исте”, карп.ру-син. блювати „исте”: Не треба ся перепивати – не будеш блювати* (Чорі), рсї. *блевать „исте”, слц. *bluvať „исте”, серб. *бљувати „исте”*. ◀ Праслав. *blъvati*. Синоними: нашо руцац (оп.) и сербизем *поврацац* (оп.)*.*

блужнуц -нем (дакому) *зак. вулѣ „бридко повесц або одповесц дакому”* (СС Мак).

[блужац] –ам *незак*. 1. „гоч цо приповедац, сплетац (ше)” (В. Саб.). 2. „оштро, гнівацо гуториц дакому; некрашне, увредливо одповедац дакому” (В. Саб.); *Блужац и лужац то исте* (СС Мак.). || Серб. *бљузгати* 1. „пирскац”: *испод чизама бљузга блато*. 2. „гоч цо приповедац, сплетац ше”.

[блужнуц] -южнем *зак*. 1. „гоч цо повесц, „ляпнуц””: *Еден гварел же не вредза вельо нашо молитви и жертви, же треба лем любииц ближнього. Цо му було же таке блужнуц? Гварим му: Як ши могол таке блужнуц?! „повесц глупосц”* (В. Саб.). 2. „оштро, гнівацо одповесц дакому; некрашне, увредливо одповесц дакому”. Серб. *бљу(з)нути „нараз вибиц, шикнуц (о чечней маси)”*. → Гоч **блужац/блужнуц** общеславянски дієслова, вони ше, прето же уж маме дієслово *лужац / лужнуц* з истим значеньом (оп.), у нашим языку могли зявиц под уплївом сербского *бљузгати / бљужнути*.

блущ и **плющ** х. *бот. „Hedera helix L.”: Кто то посадзел блущ на теметове, зацаг-не цали теметов* (В. Саб.). Слц. *blušt „исте”, поль. *bluszcz „исте”, укр. *плющ „исте”, рсї. *блущ „исте”*. ◀ Общеславянске, праслав. *bljuščъ* (Тимко 28)*.**

бляди -а -е „слабо офарбени”: поль. *blady*, слц. и чес. *bledý*, укр. *блідий*, всл. *blady* (Hal I 135). ◀ Праслав. *blědъ*.

блядки -а -е дем. „у меншей мири бляди”: [Помедзи хмари] *вибива блядке швет-ло небесного каганца* (КовМихГК 105).

бляднуц -нем *незак*. „поставец блядши”. Всл. *bladnuc* „бляднуц” (Hal I 135). Виведзени: *збляднуц, прбляднуц, побляднуц, вибляднуц*.

блядучки -а -е „барз бляди”. Всл. *bladučky „исте”* (Hal I 135).

блях х. дюр. оп. **бляха** (1)

бляха ж. 1. „железна часц на штредку орчика на хтору здзата каричка”: *На сам стредок ваги [ковач] кладол бляху зоз вельку железну карику* (Фа 87). 2. дюр. оп. *бляхочка*. || Слц. *blach* и *blacha* „плех”, всл. *blacha* „плех; рингла” (Hal I 136), поль. *blacha* и укр. *бляха* „1. плех; 2. дробни предмет з плеху”. ◀ Од нем. *blech*, ст.нем. *blech* и *plech* „плех”. Першобутне значене нашого бляха тиж було „1. плех; 2. плещок, дробни предмет з плеху” (оп. и *блях, бляхошка, бляшка*). Истого походзения и нашо слова *плех* и *вибляхац/вибляховац* (оп.).

бляхочка ж. „каричка на шороглых прейг хторей ше шороглі квача за драбинку коча” (Фа 62).

бляшка ж. 1. „плехова шапочка з хтору обнешена пипка за курене”. 2. техн. „платна”: *Бляшка то плехова плочочка хтора ше подклада под шрубик, платна* (С. Мак.). || Поль. *blaszka* и укр. *бляшка* „1. фалаток плещку, плещок; 2. дробни предмет з плеху”, всл. *blaška* „плещок” (Hal I 136) ◀ Оп. *бляха*.

бльохтац -ам *незак*. „нашвидко вариц”. Звичайно ше хасную виведзени слова: *збльохтац, збльохтац „нашвидко увариц”* (оп.), *бльохценіна*. || Всл. *blochac* „нагло, неповажно ляц” (Hal), всл. *bluchcic* „слабо, недзечне вариц” (Buffa 25). ◀ Од оном. *бльох-, бльохицц ше* (оп.).

бльохценіна ж. оп. **бльочка**. ◀ Од оном. *бльох-, бльохицц ше* (оп.).

бльохицц ше -им ше *незак*: *бльохицц ше „вари ше, булька”* (Ю. Пап). || Всл. *blochac* / *blochnuc* „неуважно, нагло ляц/уляц” (Hal I 138), слц. диял. *blochat* „нагло пиц, льогдац” (SSN I 131). ◀ Ономатопейске *бльох-*.

бльочка ж. „нашвидко уварене, збльох-цене едзене” (Сф. Мак.). ◀ Од оном. *бльох-*.

бо злуч. причинови: *Кед це вежнем, будзем це биц, / бо ти, дзивче, не знаи робиц!*” (Етн9 ч. 102). || Всл. *bo „исте”* (Hal I 139), укр. *бо „исте”*: *Не крути, бо перекрутиш*. ◀ Праслав. *bo*.

боб х. бот. 1. *Faba bona* Medik (Тимко 31). 2. „файта пасулї з велькими зарнами” (С. Мйр.): *Боб и гращок шали за кармене статку (углавним швиньох)* (Радуловачки 107). Укр. *біб „маунова рошліна Vicia faba”*, рсй. *боб „исте”*, слц. *bôb „1. исте; 2. пасуля”*, всл. *bob „исте”* (Hal I 139), поль. *bób „исте”*, серб. *боб „исте”*. ◀ Праслав. *bovъ*. Виведзени слова: *бобка, бобок, бобальки, бобкобо лісце, презвиска и назвиска Бобалік, Бобаль, Бобик*.

бобальки ж. мн. (ед. бобалька) кул. 1. „крачунске едзене з маком”. || Всл. *bobalki „исте”* (Hal I 140). 2. ~ *зоз сиром* пририхтани су як и з маком, лем ше место маку кладзе сир (РКух 162). ◀ Оп. *боб*.

бобальков -а -о „хтори ше одноши на бобальки”: ~ *вода* „вода у хторей на Вилію запарени бобальки” (верело ше же хто ше на Вилію умил у тей „бобальковой води” мал вещей успиху и щесца, а кед ше дзеци у ней умили, буду таки красни як бобальки): *Тераз иду вше фурт кояки виберанки, та хто не будзе вибрати, най попробуе [умиц ше] з бобалькову водичку* (РН 3/1936, 3, М. Ковач). || Всл. *bobalkovy* (Hal I 140).

бобати -а -е 1. „хтори ма форму бобки”. 2. „хтори ма по себе округли, бобати украси (о шмати и под”: *Дзивки ношели и бобати сукні, блузни* (Ю. Пап). ◀ Оп. *боб*.

Боби -ия х. „мено пса”. Всл. *Bobik „исте”* (Hal.).

бобка ж. 1. „дробни округли плод”: *бобка грозна; Кромплї, хтори квітню и гоня дробни плод на квицу, т. ест бобки, треба тоти бобки и квице отарговац* (Заря 10/1935, 78). 2. „зарно копру” (Ал. М.). 3. „бобкасти зарод пантліковой хлісти у мescu”: *Гвари ше: ест бобки у месу* (В. Саб.). ◀ Од боб.

бобкови -а -о/-е „зарнасти”: [Кед хори придзе гу себе] *да ше му бобкова чарна кафа* (РК 1931, 144). ◀ Од боб.

бобково лісце и **бобков лісток** бот. „*Laurus nobilis*, серб. ловор”: *На рани (пробите, порезане) ше досц кладло и ліковити трави: бобков лісток, копитко, шалвию* (СлМед 176, КолесарД.). Всл. *bobkovo lisce* и *bobkovi listok* „исте”, *bobkovu* „древу на хторим рошне бобково лісце” (Hal I 140), слц. *bobkový list* и *bobku* „исте”, карп.укр. *бобковой листя* и *бобковець* (Тимко 18). ◀ Праслав. *bovъ*.

бобок -бка оп. *бобка*: *Кед сом зметала чутаки у хижи, нашла сом єден бобок грозна* (Етн29 155). || Всл. дем. *boběk* „пасулька; вируток заяца, овци и под.” (Hal I 140). ◀ Праслав. *bovъ*.

бовга лем у загадки: *отадз шерсцане, отадз шерсцане, а у стредку ловѣ бовѣ* (одвит: два коні и друк) (ErRuth 114). ◀ Неясного походження.

бовда ж. „дутья”: *Праве там ... дораз за древену бовду?* ◀ Од мадъ. *bóde* „древена хижка”.

бовкнуц -нем 1. „збовчац (о огню)”: *И огонь теди нараз бовкнул и такой ше змирел* (РН 2/1932, 4). 2. „мощно вдериц, бухнуц”: *Бадарка свойого „свата” бовкнул з песцу по глави* (КочишПП 52) 3. *прен. „нагнівано скричац, нападнуц”: Теди вона нараз претарговала бешеду, бо и без того Микола знал бовкнуц на ню, та би єй дальши слова були лем як олей на огонь* (КовМихЦВ 46). || Укр. *бовкати/бовкнути* „(за)дзвоніц (о вельким дзвону)”, слц. *blknúť* „збовчац (о огню)”. ◀ Общеславянске оном. *бовк-/бовч-*.

бовкнуц ше -нем ше „барз ше вдериц”: *Станислав ше бовкнул до капурки* (Заря 10/1939, 7). Оп. *бовкнуц*.

бовтгайташ х. „звод зоз секом мурованих цеглох над облаками, на мосце и под”: *Над котлянку було вимуроване на бовтгайташ, по греду на штредку, а од греди на други бок бул падлаш* (В. Ер.); *А шицко лем єден бовтгайташ, а на пол цегли лем груби: та ше кажде чуде, же як то може*

таку терху вельку тримац (Ос 82). ◀ Од мадъ. *bolthajtás* „исте” (ЛатякМадъ 115).

бовчац -чим „горіц з мощним пламеном и вибухами огня”: *Але бовчи и шквирчи цали лес!* (Ш. Чакан, Б2, б. 107) Слц. *blčať* „исте”. ◀ Общеславянске оном. *бовк-/бовч-*.

бовчиц -им *незак. коц. оп. бовчац*.

Бог/бог х. || Всл. *boh* (Hal I 142), *buh* (Hal I 156) „исте”. ◀ Од праслав. *bogъ* „судьба, щесце”. Виведзени слова: *богати, богач, убоги, небоги, небожатко, богови, боговити, боски, боство, побожни, верабожац ше, бодай.* ♦ **бог зна (хто, кеди, дзе и под.)**; всл. *buhzna* „не познате, хто зна, бог зна”, *buhzna kedy* „не зна ше кеди” (Hal I 156); **Бог/бог би го знал** „хто би знал”: *Шеднул гу мне єден человек, цо бул Бог би го знал* (РЗаря 9/1936, 5); **Бог/бог го ма** „нет го, пошол, скапал”: *Прешли уж дас два километри, може и три, а Антоця Бог ма* (РН 5/1936, 2); **Бога/бога ше не бої а людзох ше не ганьби**: *При тей роботи патрели вони [збераче порцийох] и на свою кишеню, па були пред народом омержени, як явни гришники, котри ше анї бога не боя, анї людзох не ганьбя* (РН 62/1926, 4, М. Мудри); **Бог/бог го ма** „нігдзе го нет”: *Але канту Бог мал. Мушила ше послужиц зос каблом* (Заря 3/1939, 8); **Бог/бог го такоого створел (зведол)** „таки ше народзел”; **Бог/бог дал – Бог/бог вжал** „треба ше помириц з утрату, бо так Бог сцел” (Ир. Фин.): *подньесла шицко же би го [сина] виховала и – Бог дал, Бог вжал* (Заря 6/1939, 7), всл. *Pan Buh dal – Pan Buh vžal* (Buffa 49); **Бог/бог єдини зна**: *У найновшим часу постали якиш „баптисти”, а цо буду на ютро Бог єдини зна* (РН 33/1936, 3); **бог зна, бог би знал** „хто зна, хто би знал”; **бог зна и мадістрова крава** „не зна ше цо ище будзе” (РК 1937, 118, Е. Тимко); **Бог/бог не плаци каждую соботу (недзелю) але плаци** и **Бог/бог не идзе кажди дзень з палічку биц** „бог не дава човекови награду або кару часто, але зато ю кажди кеди-теди достане”: *те-раз кед их посцигла иста кара (Бог не плаци каждей соботи але кед плаци, добре плаци!) почали плакац и преклінац* (РН 7/1937, 2); „*Сушед! Я орал внедзелю, садзел внедзелю, окопал внедзелю, ламал внедзелю... Та моя*

кукурица лепша як твоя, а ти ходиши до церкви!” Други сушед одповед кратко: „Бог не плаци каждеј недзелі...” (ХК 1983, 68); **Бог/богу душу дац** „умрец”; **бог це дал** благе опомнуце, лаце: Антонє, Бог це дал, дзеже тоти белюиши? (РН 49/1935, 3, М. Ковач); приклад информатора: бог це дал, цо ши зробел?!; Як ше тот человек воал бог го дал ище?! „не можем ше здогаднуц як ше воал” (В. Ерд.); Бог це дал и жену, прегвари Маря! На беса ци тоту корпу тераз уж (РН 25/27, 3); **Боже/боже добри!** исте як и Боже/боже мили: Боже добри, як ме болелі ноги, тераз ше дакус ублагалі (Ир. Фин.); **Боже/боже захрань (зохрань), захрань (зохрань) Боже/боже:** А мой оец, кед свадзба, а вон дай того масного паприжашиу, дай тей свадзбней капусти, дай вина... Шора себе не знал, теди ше и опил лєм. ... Дома полна пиньвица, але боже зохрань же би зос свойого трошел (КовМихЦВ 77); Ище то не чежко обдзивац [дзеци], але ховац мали дзеци, рок за роком, па кед их вельо єст. Боже ме захрань! (РН 9/1937, 3, Фрушк.); всл. *bożechrań „исте”* (Нал.); **Боже/боже мили:** Боже мили, кельо зме з моім мужом робели; **Боже/боже милосердни** исте як и предходне: Яй! Боже милосердни – звицала Иля (РНКЗаря 1937, 79). **Боже/боже мой премилени:** Яй, Боже мой премилени, цо з нами, / зламала ше посцельочка под нами (нар. писня); всл. *boże moj premileni* (Sipos); **Боже/боже Иусе Хрисце:** Ганьча идзе по тей бразди, дойдзе жу тей дзири, та себе дума: О Боже Иусе Хрисце, дзе тоти мойо браца пошлі орац, кед тота бразда далей не служи, лєм по тоту дзиру (Етн29 152); **Боже Саваоте!** гвари ше при вельким чудованю, несподзиваню и под. „Господи боже”; **дал би Бог/бог** „най Бог да (же би ше дацо зисцело)”: Дал би бог, да вони то можу поробиц (РН 62/1926, 3); Дал би Бог, да ше цо скорей врациме жу старим нашим добрим обичаюм, да нашо обисца руски украишу руски ручніки, плахти (РН 45/1930, 1, Д. Биндас); Дал би Бог, да ше чим скорей скраца тоти муки (РН 11/1930, 4); **враци ци длуство док Бог/бог будзе гудацих виплацац** „нігда не враци”; **дал би Бог/**

бог: Дал би Бог же би були неспорозумєня лєм краткочасни (РН 3/1936, 3); Шк. рок крашнє и ищеицїво започал и дал би Бог да вон будзе цо ищеицївейиши за наших малих школярох (РН 38/1936, 3); Так, ето, можеме ше наздавац, же ше ище велі годни врациц зос далекей Сибириї, котри су оплакани як мертви. Дал би то Бог! (РН 44/1929, 2); **дац (придац) Богу/богу душу** „умрец”: Лєм цо почина жовкнуц кукуричанка — пожовкла цалком и Иля. Придала богу душу (КовМихЦВ 105); **до Христа Бога** „пребарз, прейг мири”: ~ є випинаци „пребарз є гербни, важни”; **жиц як мали бог у вельким сакайтове** „барз добре себе жиц”; **за Бога/бога єдиног (милого):** Янку за Бога милого та цо то робиши? (РН 46/1935, 3); **и Бог/бог на нього забул** (кед дахто нещешлїви, убити), слц. ај *ránbõh nańho zabudol*, серб. и Бог га је заборавио; **идз(це) з Богом/богом** „идз(це) гет, престан(це) уж раз”; **кажди у бога дзень (вечар)** „кажди дзень (вечар)”; **кому Бог/бог тому и ищицки святи** (кед напр. дахто добре напредує лебо ма, а ище достал); **людзох ше не ганьби а бога ше не бої** „барз є безоглядни, нїяки морални норми не почитує”: ти будзеш виновата, ти и вон, мой син, цо ше людзох не ганьби, а бога ше не бої (КовМихЦВ 19); **най му Бог/бог душу опросци (грехи пребачи)** (гвари ше за покойного, серб. Бог да му душу прости); **най ше о нїм Бог/бог стара** (кед ше закончи робота: посаdzi, пошеє, гвари ше: но, тераз най ше о нїм (о зарну у жеми и под.) Бог стара); **не суди боже** (кед ше не можеме дочекац же би дацо почало, престало и под.): Шедзим [у фотографа] на карсцелю. Але ме обраца, а обраца: не суди боже престац! (РН 5/1928, 3), з бешеди: Паноец длуго наказовал, не суди Боже да закончи казань, приклад информ.: Послал сом го, а не суди боже да ше враци „длуго го нет”; **не дай Боже/боже** „о дачим нежаданим цо би могло принец нещесце”; **не идзе Бог/бог кажди дзень з палїчку биц** „исте як и Бог не плаци кажду соботу, але плаци” (Ир. Фин.); **охабиц дакого/дацо на Бога/бога** (кед ше не дзба о даким дачим): Охабел наш оецц свойо итверо дзеци на Бога ... а сам пошол

до швета (ЖирошV 132); **пан Бог/бог**: лем сам пан Бог ми пошвечи, / як я любела тебе (БиндКост 55); *Та ти будзеиш моя, ... Людзе ми це рая, / родиче даваю, / сам Пан Бог так сце!* (Бинд-Кост., 16) **панє боже (швети)** викр. „господи”; слц. рапебоже „исте”; **плаци нас диждж як Бог/бог гудацох** „диждж слабо пада” (Дю. Рм.); **помагай сам себе и Бог ци поможе**: кед себе сами поможеме, поможе нам и Бог (РНКЗаря 1936, 62); *Помагай сам себе, и Бог ци поможе* (РН 1/1936, 5); **пре Бога/бога милого** (кед ше дакого барз модлі): *дайце, жазда Тодоре, пре бога милого даєден жрайцар* (КовМихЦВ 119), слц. *pre boha živého*; **слава Богу**: слава Богу, уж двацец роки вше ше добре жито родзело, овес, кукурица (ЕтнV 88); *И я уж мам, слава Богу, свою хижку, мам два мали фалатки жеми* (Етн29 V); **ти боже знай**: *Муша [школяре у школи] знац и историю и ти боже знай цо у варошох уча* (КовМихЦВ 111); *Забегню до нашого двора сушедово курчата, Помишаю ше з нашими. Ти боже знай же хторе нашо, а хторе сушедово, а твоя баба, иста Рибка, та зна же ту єст цудзих* (КовМихЦВ 73); **то лем Бог/бог зна** (як дацо будзе, як ше дацо закончи и под.); **хто ше стара (хто вчас става), тому и Бог/бог дава** „Бог помага лем тому цо и сам роби, бори ше и стара”: *бо – хто ше стара тому и Бог дава* (РН 1/1933, 3); *дзеци, запаметайце: хто вчас става, тому и Бог дава!* (КовМихНО 59); *Бог: бо – хто ше стара тому и Бог дава* (РН 1/1933, 3); **чловек радзи а Бог/редзи редзи**: [Була] на поцешене и радосц своїм родичом и велька надія у будучности. Але чловек радзи а Бог редзи. Так и Бог небески одредзел, да ю повола жу себе (РН 5/1934, 3); **чловек снує а Бог/бог одредзує** „Бог одредзує нашо драги”: *и руцели их [апостолох] до цемніци. Але „чловек снує, а Бог одредзує”: Ангел Божи по ноци отворел дзвери цемніци, вивед апостолох* (РН 16/1933, 4); *Вон жадал ... ище далей исц на науки ... Але „чловек снує, а Бог одредзує”* (РН 3/1932, 3); **щесце Боже/боже дай** здравкане (РНКЗаря 1938, 111); **ягда Богу/богу душу придава** „барз вистати”; **як Бог/бог розказує (розкаже)** „як Бог сце, як

Богу по дзеки”: *бочкораиш оцови гварел: „Ніч не питаю од тебе за науку [те. за учене си-на], лем най ше хлапец справує як Бог розказує* (КовМихНО 127); **як кед го Бог/бог на швет дал** „без облечива”.

богати -а -е „хтори ма вельо матери-ялни добра, маєтні”. || Всл. bohaty „исте” (Hal I 142). ◀ Праслав. bogaty, а то од bogъ „щесце, судьба”. Першобутне значене прикметніка було: „тот цо ма добру судьбу, цо му судьба вельо удзелела”. Виведзени слова: *богатство, збогациц ше. ♦ пошол (идзе) як богатому по шмерци, бул би добри богатому по шмерци* дахто ше длуго затримує дагдзе, не враца ше оддакаль и под. (трима ше же богати длуго жие, одн. сце длуго жиц): *Ладя плівала [з Америки до Европи] як богатому по шмерци, так ше Янкови видзело* (ЖирошV 273); **богати худобному не вери** исте як и: сити гладному не вери (Лев. Ск.).

богато присл. „на богати способ”: *А жаздині своєю дзивки так богато облекаю: за двацец пейц форинти єдну хустку жаздовскей дзивки на шию даю!* (Етн. V, 103) Всл. bohato „исте” (Hal I 142). • **вязац хусточку (на главу) на богато** „вязац так же би було фризурку цо баржей видно, хусточка поцагнута баржей назадаок” (В. Саб.); *Кед верх хусточки бул кончисти до горе, то було завязане на богато або на пиццок, подобне словацкому, яке и нешка у нїх видзие* (ВаргаЛю 221).

богатство с. „стан того цо богати, маєт-носц”: *Гварел царови: „Я мам досц шицкогго, мам богатства, а мам и вельке панство ... Я не пришоу запредаци мойого цара войско* (Етн30 155). Общеславянске: всл. bohatstvo, укр. багатство, серб. богатство.

богациц -им незак. 1. прех. „збогацо-вац”: *заглує неужи народ, а себе богацци* (РК 1926, 26, Д. Биндас). 2. непрех. „збогацовац ше”: *И то уш краинє, кет уш богаццице, кет уш краву и козу маце* (ЖирошМСМ 63). Всл. bohacic и bohacic se „исте” (Hal.).

богациц ше -им ше незак. „поставач богати”: *Оцец ше богацел и куповал ланци* (Заря 29/1934, 7). Всл. bohacic (se) „богациц, збогацовац (ше)” (Hal I 142) ◀ *Од богати.*

богач х. „богати человек”: там лама-ли [кукурицу] по 2 и 3 тижні, робели ве-цей пари у єдного богача (БиРК1938, 136). || Всл. bohač „исте”: v prach nas stlačeli švecké bohače „шветски богаче нас гнобели” (Hal I 142), поль. bogacz, укр. багач. ◀ Од богати.

богачка ж. „богата жена”: То шицко бо-гачки ... Й. М. не любел, кед ше дзивчата од-више виношovali (РН 9/1929, 2, М. В.).

богзна присл. за виражоване непозна-тосци, неопредзеносци звич у виразох **не богзна хто** (цо, яки, кельо и под.): бега-дринґа тадзи-тамаль, а не богзна цо поро-би (СС Мак.).

богобойни -а -е „побожни”: Жена барзѣ вредна й богобойна (М. Цап: Церква 117). || Всл. bohobojný „исте” (Hal.), слц. bohobojný „исте”, серб. богобојан „исте”. ◀ Од бог и бац ше.

богова/божа катичка ж. зоол. „инсект Coccinella septempunctata, серб. бубама-ра”. ◀ Вироятно преложене мадярске isten katicája (isten „бог” + Katica „Катаринка, Катка”). Ридко ше хаснуе дублет панбоска кравичка (Тимко 88).

богови -а -е и **боговити** -а -е „божи”, лем у виразу: **кажди (цали) богови (богови-ти) дзень (вечар** и под.). Приклади з бешед-и: Правели зме чардак цале боговите лето; Цали боговити дзень зме робели з тоту жу-му на трактору; Зунуем шедзиц цали бого-вити дзень (Лев. Ск.); През цали боговити дзень служим вредного жазду (РН 40/1932, 2); Попод древо чешко копац, бо ту сами бого-вити корень. || Слц. bohovitý „божи” тиж у виразох každý bohovitý deň „кажди дзень”, celý bohovitý deň „цали дзень”, всл. bohovú (robotník) „неспособни, подли, ніяки”, bohova robota „ніяка/подла робота, робота наніч” (Hal I 142). ◀ Од бог + ови, -овити.

Богородица ж. 1. „по християнским ученю: мац Исуса Христа”. 2. (ном. єд. у форми **Богородице/богородице**: Я вимод-лел сто оченаши и сто богородици цо сом их обецал Богу ище на ладі (ЖиросМСМ 35); **кажди вечар помодльела три оченаши и три богородици вецей як** обычно (Заря

2/1938, 7, Е. Кочиш); **досц нам будзе одмод-ліц по два оченаши и по єдну богородице**.

богослов х. „студент богословії”: Бого-слов ше по законченю богословії пошвецуе за священіка (ГорКух). || Слц. bohoslovec „исте”, укр. богослов „исте”, серб. богослов „исте”. ◀ Од бог и слово.

богословия ж. „духовна семинария”. Серб. богословија „исте”, укр. богослов’я „старша класа духовней семинарії”.

Богоявление и Богоявление Господне с. „церковне швето 6/19. януара, Трокралі (оп.)”. Церковнославянска форма **Богояв-ління Господне**. ◀ Од бог и явиц ше.

[богаль] х. „каліка”. ◀ Од серб. богаљ, а тото од бог.

богар¹ х. 1. зоол. „чарни инсект твар-дих кридлох”. || Укр. дял. боґар „исте”, слц. bogár означуе даскельо инсекти: Tabanus, Culex, Vespa, Bombus, всл. bogar „исте”: ma v hlave ne muchy, ale bogare „и горше му ше круци по глави” (Hal I 141-142). 2. „чарни конь”. ◀ Од мадь. bogár 1. „хробак, инсект”. 2. „чарни конь; чарни пес” (Тимко 88; Ла-тякМадь).

[богар²] х.: **боґара му (ци и под.) ище** лаце (як и **боґриша му (ци)**): богара вам ище дзецинского (КовМихЦВ 103). ◀ Од серб. богара ти твого.

богара ж. „чарна кобула”. Оп. боґар¹ (2).

богля ж. пейор. „глава, глависка”: Маґа-рець покивовал з велькими ухами и з вель-ку боґлю (ЧаканБас 54). ◀ Од мадь. boglya „копа; брадло”, boglyas „буртави, стрехави” (КочишЛР, ЛятякМадь). ♦ **роздумай (роз-думуй) дакус з тоту боґлю** „роздумай, а не роб (не гутор) так глупо” (РС 3/2012, 13).

богозовац -зуем незак. „лярмац, вадзиц ше, лац”: Есей ше лапа за удзверя капурки, боґозуе, лае, грожи (КовМихНО 45); Боґо-зовац зна – як и ти, а до хижы кед уходзи та, як вол, у калапе (КовМихЦВ 65). || Всл. bohovac „заклінац, лац” (Hal I 142), карп.ру-син. боговати „ляятися”: Варто му итось не так повісти, одразу починать боговати; Можеши близько до серця не брати, лем не мусиши боговати (Чорі). ◀ Од бог. Консо-нант ґ место г могол ше зявиц под уплївом

сербського *богарати* „лац бога“, а форма на -зовац под упливом дієсловох *курвазовац*, *адязовац*, *чиризовац* (два остатні маю кореньово з).

богращ х. „бакарни котлік, с. бакрач“: Дораз подоєлі овци югаши, насипалі млека до боґрача. Вон тот боґрач вжал, несол го царовой дзивки (Етн29 260); Почалі ю [овцу] доїц, полни боґрач млека надоєлі (Етн30 114). || Слц диял. bograč „вельки плехови гарчок“ (SSN I, 178). ◀ Од мадь. bogrács, а того, як и сербске бакрач, од балканского турцизма бакар.

боґриш х.: *боґриша му (ци и под.) ище* „благе лаце“: *Наш человек, мудри, до швета челеднік, а Руснак, боґриша му* (КовМихЦВ). ◀ По Дю. Латьякови од мадь. bugris „сстой на часц лаца“ (ЛатякМадь 115).

бодай слов. 1. хаснує ше з дієсловни-ма формами за виражоване жаданя (“най ше дацо зисци, с. дабогда”), часто у клят-вох: *бодай сом це, мили, ніжда не спознала!* (Етн9 ч. 178); *Бодай би ци ше шицко враце-ло цо ми робиш!* 2. „тєльо лєм же би“: *А во-на му лєм єдно [яблуко] дала, бодай знали* *яки су „тєльо лєм же би знали яки су, яки маю смак“* (Етн29 136). || Укр. *бодай* 1. „най ше дацо зисци“: *бодай и йому так тяжко було як мойому серцю*; 2. „голем“; слц. bodaj „най ше дацо зисци“, поль. bodaj и заст. bogdaj „най ше дацо зисци“; 2. „голем“; всл. bodaj/bodej „най ше дацо зисци“, ~ by „най би лєм, же би лєм“, ~ by ho co by ho! „най/бодай би го (шлог трафел/вдерел!)“, ~ се со by се „най/бодай би це“, bodaj се frás trimal! „най це чорт бере/ноши!“ (Hal I 141). ◀ Од бог + дай „дай боже“. • ~ *яки зам. „гоч яки“: просвєта и наука вам є барз и барз у помо-ци ... чи то земледїлство, чи ремєсло, чи бо-дай яки други способ живота* (РК 1924, 41, Йоан Бучко). Всл. bodajjaky „исте“ (Hal). ♦ *бодай би це розсаждало* лаце, преклінанє: *Бодай це ище розсаждало и зос тоту неш-кайшу челедзу! Вше да ши єй за пєтами* (КовМихЦВ 187); *бодай би ци добре було* преклінанє; *бодай було* „лєм же би ше за-доволено формалносц“: *Тоти нови плуги нїяки, направени бодай було „направени* *су слабо, нїяк, неквалитетно, т. є. лєм пре*

формалносц“ (В. Саб.); *кед человек не умива* *руки з мидлом, але лєм так куцик оплока* *зоз воду, бодай було* (СлМед 158); *бодай сла-ва була* так ше гвари кед ше двоїо побєру, а малженство ше им не уда (та задармо бу-ло вешелє, свадзба); *бодай ци ище [твой]* преклінанє.

боднар х. „пинтер, гордовар“, лєм у нар. писні: *Глєдало [дзивчє] боднара, / цо* *сцагал обручи. / „Боднару, боднару, / побий* *ми гаргалу, / бо я радо ношим / воду зоз Ду-наю“* (БиндКост 80). || Укр. *боднар* и *бондар*, рсї. *бондарь*, чес. bednář, слц. debnár, поль. bednarz. ◀ Од общєславянского бѣдѣна (бодня) „гордов“, того од герм. budin- (нем. Bütte, ст.нем. butin), германске од стр.лат. butina, а латинске од грєческого. Зоз сла-вянских языкох слово вошло до мадырско-го: мадь. bodnár (Фасмер, Machek, Dogula). Од *боднар* и презвиско *Боднар*. Наш сучас-ни еквивалент *пинтер* – нова немецка (одн. сербска) пожичка, прията по приселєню.

бодов квет бот. „файта барскей рош-ліни“: *Над, шаи, дикинь, бодов квет и дру-ги мочарни рошліни добра зашита дзивим* *качком, фазаном, чиряком* (Ш. Гудак). ◀ Неясне.

бодор х. у виразу *як бодор (нагнївани и под.)*: У Керестуре жил человек зоз пре-звиском *Бодор* и вше бул нахмурени и по-длей дзеки, та оталь походить: *Нагнївани* *як бодор*. Можліва вяза зоз слц. диял. bodor „мощни хлоп“ (SSN I, 137). ◀ По Дю. Ля-тиякови од мадь. bodor „кандрасти; набурени“ (ЛатякМадь 115).

[**бодорка**] ж. зоол. „Leuciscus rutilus L.“: *Кед заруцим плітко, цєвнкє ми бодорка* (Заградка 7/2005, 7, ПапгДю). ◀ Пожи-чка зоз серб. бодорка „исте“. У укр. плітка (Тимко 105, 124).

бодян х.: *бодяна му ище* „благє лаце“. ◀ Неясне.

божа катичка ж. оп. богова катичка.

божалічка ж. бот. „вашилец, Oscutum basilicum“, лєм у нар. писні: *Пошал сом я бо-жалічки, / божалічка ми не зишла* (Етн9 ч. 384). || Всл. bažalička, слц. и чес. bazalička,

поль. *bazylią*. ◀ Од греч. βασιλικόν „кравльовска” (Махек).

божи -а -е 1. „хтори ше одноши на бога”. 2. **а**) у експресивней бешеди як атрибут особох гу хторим ше бешедуєца особа обраца: *альє жено божа, чекай дакус да ше догвариме* (РНКЗаря 1940, 111). **б**) як атрибут гандруючих словох: „вельки, непоправліви”: *То донцов божи, ніч не сє робиц „то вельки подляк”* (В. Саб.); *То кара божа чоловік „то барз недобри чоловік”*. **в**) як атрибут зоз змощнюючим значєньом: [Приклади] *ґаздовского нешиору єст без числа, на цілим божим швице* (РН 15/1933, 4); *Привезли ми чутки з олупаней кукурици, а саме божє лісцє, та я тото лісцє кажди дзєнь покус чисцєла* (ТВ-емисия). • **божа кара** „кара од Бога”, всл. *boža kara* (Hal I 146): *Придзе то таке и на други живи створєня, не лєм на людзох, така зла годзина ...; нараз ше виляє кара божа и зніици живот* (КовМихНО 205); **божє цело** „причасц”: *Паноєцц ношел през валал Божє Цело* (РН 11/1937, 3); **по божому (жиц, робиц)** „по божим закону”: *Тиж розставєни особи не мали приступ на кравльовски двор (а у нас розставєни маю єднаку чєсц як и тоти цо шорово, по божому жию* (РН 22/1937, 4); **сам(и) божи** „велькє множество”: *а вона ми баи приповєдала же як на чудо ткає, же ваши платно сами божи карбики* (Заря 6/1938, 8); *а валал – сам божи крадош – зоз попа ризу знєє!* (КовМихІВ 214); **страх божи 1** „страх од бога”: [Жєни] *през строгосци и страха Божого виховани* (РН 47/1935, 1); **2**) „у барз велькей мири”: *Таки диждж падал вноци, страх божи ... гирмотанє велькє було* (ТамашРКер 125). ♦ **кажди (цали) божи дзєнь (ноц, лєто и под.)** „кажди (цали) дзєнь (ноц, лєто и под.)”: *Не так же би кажди божи дзєнь ходзел пияни, алє кєд ше у карчми дорвал дружтва, знал у ней шєдзиц и по два три дні при погарику вина* (КостПр 82); *Цали божи дзєнь нашедзел ше гладни на тим ґанку у судзе* (РН 32/1936, 2); всл. *každy boží dzeň „истє”* (Hal I 147); **людзе божи** „слухайце людзе; задумайце”: *Лєгко критизираєц, алє людзе Божи, створцє уж дараз даєц!* (РН 30/1929, 1); **уживаєц божи (боски) да-**

ри „примаєц тото цо нам Бог дає”: [Староста на свадзби пред вечєру:] *Станьме горє и помодліме ше за дари божи зоз котрих ми сцєме уживаєц* (Вес 40); [Староста на свадзби по вечєри:] *Поставамє горє и помодліме ше за тоти дари з котрих зме уживали* (Вес 48); *Вредним нашим косачом и одбєрачком и нашо Руски Новини щєдро жича: щєсцє Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох* (РН 27/1928, 1); **чловєчє божи** „слухай; задумай”, всл. *co to robiš, človeče boski* (Buffa 47); *Альє людзе божи, я нє знам нїч!* (Заря 10/1939, 7); **страх божи** при наглашованю або непохопйованю велькосци (страшносци и под.) даякого діла, подїи и под.: *Страх божи якє там робєли!*

божи хлебички х. мн. (єд. божи хлебичок) бот. „христов баґрен, *Gleditschia triacanthos* L.”: *Так ше Ганча / Нє добрє ховала / А вишє баржей / И видумовала. / Мєсто хлеба / Єдла лєм жємлічка, / Цукру, мєду; / Божого хлебичка* (РН 49/1936, Я. Фейса). ◀ Назва настала у Коцурє, мотивована вироєтно з подобносцу плодох христового баґрена зоз плодами хлебичка (Тимко 31). Ширшє ше хаснує дублет *христов баґрен/христова баґрена*. За плоди ше хаснує назва *шаланґи*.

божо прикм. *нєпрєм.* у текстох з вирску тематику, у казаньох и под.: *ласки божо „божи ласки”*. || Всл. *božo дем. „бог”* (Hal I 146).

[**божур**] х. бот. „раєонія”. Укр. *півонія*. ◀ Од серб. *божур*, а тото од *бог: бог-ур*.

бозоґвань х. оп. **бузоґвань**. ♦ **моцни як бозоґвань** „барз моцни” (В. Саб.); **тварди як бозоґвань** „витримовни, одпорни” (В. Саб.).

бойсе *викр.* звич. при виражованю чудованя, несподзиваня: *у, бойсе!* „задумай(це), хто би повєд?!” || Слц. нар. *bojsa slov. „озда, напєвно”*, всл. *buj se ho „бой ше го”* (Hal.). ◀ Недосц яснє. По Дю. Латыкови од серб. *бој се бога*.

бойтар х. 1. „мали югас, югасов помоцнік”: *Дай ми, Боже, дай ми фраєра бойтара, / фраєра бойтара, а мужа югаса* (нар. писня). || Слц. *bojtár „истє”*, всл. *bojtár „истє”* (Hal

I 143). 2. „овчарски пес” (Ю. Пап). ◀ Од мадь. *bojtár* „мали югас, югасов помоцнік”.

Бойтар х. „псовске мено”. ◀ Од мадь. *Bojtár* „исте” (ЛатякМадь 115).

бок х. 1. „бочна страна дачого; ліва лебо права страна дачого; место на другой стра-ни од дачого”: *так ме штуха з двох бокох з острогами* (Етн29 121); *Огляда вона ше цо на еден, цо на други бок* (Етн29 32-33); *же би ши не шедал на мне з правого боку, але з лівого* (Етн29 128); *Вон так бивал при Ду-наю на єдним боку, на другим боку бул ва-лал* (Етн29 180); 2. „бочна часц цела”: *коле ме у боку, лєнуц на бок; Видзиш, ровко, кед витор дүе зоз того боку, я положим глав-ку под тот бок* (Етн30 10); *Но, Янчи сину, шедай на ню [галию], а вигні ю по боку зоз тим прutom* (Етн29 4); *Вдерело го древо по боку, та му гурки замертвели* (Пвл. Бл.). || Слц. бок з обидвoma значєнями, всл. *bok* „тиж” (Hal I 143). ◀ Праслав. *boкъ*. Зоз зна-чєньом (1) старши авторе часто хасновали синоним *страна*. • **бок сланїни** „сланїна з єдней половки швинї, звич. окурена”, всл. *bok slaňini* (Buffa 27); **з бока на бок**: *обешел на коня себе на шедло буздовань, на други бок завишел еден мех полни з вином да му не криви ше шедло з бока на бок* (Етн30 160); *Обрацам ше ту у хладку з бока на бок, уж ме надавело на обидвох бокох* (ЧаканБас 90); **з боку 1)** „на боку, на страни; од бочней стра-ни”; 2) „з профилу”: *Вона з боку красна „во-на з профилу красна”; од боку „од бочней стра-ни”; о пол бока „з викривеним целом; хтори не ма еден бок або му еден бок слаб-ши, менши”: Нешка сом о пол бока „боля ме крижи, чєжко ходзим и под.”* (Єл. Хм.); *Ку-пел краву, а не видзел же вимне мала о пол бока, лем на два цицки ше доєла* (Ир. Фин.); *Наша коза ма боляцу цицку, та коцата ци-цаю лем здраву цицку, тераз ей тота здра-ва цицка вельо длуґша, коза нам о пол бока* (Мик. Ск.); **тим (єдним, другим) боком** „по тим (єдним, другим) боку (уліци, бегелю)”: *Ержа зоз своїм идзе єдним боком, а ей тройо – другим боком* (ЛатякТал 184); ♦ **под боком** „барз блїзко”: *Невеста им под боком [бива обок при нех], а маю жену цо хорого швекра*

допатра (Н. Ерד.), поль. *pod bokiem* „исте”, всл. *pod bokem* „исте” (Buffa 27).

боканчи ж. мн. (єд. боканча) „висо-ки груби ципели (вояцки и под.)”. Всл. *bokanče/boganče* „исте”. ◀ Од мадь. *bakancs* „исте”.

боком присл. 1. „добока”. Приклад з бешеди: *Заражело ю, та ей уста боком*. 2. „коло краю, не по штредку”: *Єден член управного одбору „Зарі” виявел, же Р[уски] Н[овини] не ишли по штред драги, але бо-ком, та ше „Заря” завицицела. Питаю я ше читательох „Р. Н.” и „Зарі”, чи заряше иду по штред драги?* (РН 12/1935, 3). || Слц. *bokom* „з боку; не просто”: *pozrieť bokom*; всл.: *bokom* „збоку, на боку”: *bokom šickë!* „поцагніце ше! виступце ше!” (Hal I 143), укр. *боком* „не просто, але з бочну часцу”: *іти можна лише боком; якісі боком просу-нувсь*. ♦ **патриц на дакого** ~ „нагнївано, спод ока патриц на дакого”: *Митро шедзи на патки, главу спуццел, боком патри на Илю* (РН 45/1933, 2); *бачи Дюра пише [до новинох] лем гевто цо правда, та и пре-то на ньго у валалє велї боком патра* (РН 48/1936, 3, М. Ковач).

боком-боком присл. „необачлїво, по-крадзме, обрацєни боком”: *Неприємно ше чувствовав у тим дружтєвє, та боком-бо-ком и вифуркнул вонка*.

бокор х. „над’жемна розширена часц младей рошлїни”: *Бокор младоґо жита*. ◀ Од мадь. *bokor* „гущава” (1055) (ЕтМ; Ла-тякМадь 115). || Укр. диял. *бокор* „дерєґля зоз стеблoх, салфох”, а тото од мадь. *bokor* „гущава”. Понєже у мадарским *bokor* зазна-ченє уж у 11. вику, у карп.укр. ше одношело на спущованє древох по рици, та и у Кар-патох мушело буц оддавна познате, воно и до нашого языка могло присц ише пред приселєньом. Збунює лем дієслово *бокориц* ше (оп.), хторе зме з истим значєньом за-значєли ише лем у сербским, та нас то мо-же навєсц на заклочєнє же до нашого языка пришло зоз сербского. Медзитим, и *бокор* и *бокориц* ше вироятно зме прияли ведно: ле-бо обидва основи пред приселєньом, лебо обидва по приселєню.

бокориц ше -им ше незак. „виганяц бочни стебла, шириц ше з кореня, фатюгац ше (о рошліни)”: Була суша, требиконіна ше не бокорела, та не виросла (В. Саб.). ◀ Од мадь. bokor „гущава” або директно од серб. бокорити се „шириц ше з кореня, фатюгац ше”. Укр. диял. бокорашийти „спущо-вац по рики стебла збити до дерегльох” тиж од мадь. bokor.

[бокс] х. „спортска борба з песцями”. ◀ Од англ. box „вдерене” прејг сербского (бокс) або мадярского (bokszt).

[боксовац (ше)] -суем (ше) незак. „бориц ше як боксер”. ◀ Од бокс.

боліц -ї незак.: болі го глава (нога, вдерене). Всл. boles „побольовац” (Hal I 143-144). ◀ Праслав. bolěti.

[болница] ж. „шпиталь”. ◀ Од серб. болница. Наш карпатски еквивалент шпиталь (оп.). Хаснуеме и сербизми болничар, болничарка. Литературна форма больніца.

боляк х. „боляце вироснуце на целу (под скору): вред, тумор и под.; вше боляце место (напр. кед вена раз пукне, раз ше загої); запухнуте боляце место”: Боляк бул єдна файта тумору, роснул на целу, поставал вше векиш. За нього не помагали ніяки способи лічення и од нього ше умерало. Людзе гуторели: „Росло му таке, клювало, клювало и – умар” (КолесарД 5); А вон вжал видли до рук и так ме оклад, же ми цали крижи горя як боляк! (ЧаканБас 6) || Всл. bolak „боляце вироснуце на целу” (Hal I 143), поль. bolak „вред; хроста; загноєне место”. ◀ Од боліц, боль. ♦ ~ **езерни: до боляка [езерного]** „1) „благє лаце: до чорта”: Идз до боляка езерного „идз гет, идз до чорта” 2) „барз, прејг мири”: Нешка шицко драге до боляка езерного „нешка шицко барз драге”; Лік од вошкох [при коньох] бул: мачало ше з хлопским мочом. То насправди бул лік, бо и я кед бул шеґерт у штранґара, кед нас руки болели од жузлох на штранґох, болело до боляка езерного, та нам ґазда гварел да пред таку роботу ош...ме руки, та нас вец не болели руки (В. Ерד.). 3) „барз ніяк, барз слабо”: Так нам идзе – до боляка езерного „барз ніяк нам идзе у живоце, роботи” (В. Ерד.); у

боляка езерного „хто зна дзе? ніхто не зна дзе”: Унук сцел да идземе лапац риби. Дзе ми циґонь у боляка езерного? Вец ми сушедоводили циґоні (В. Ерд.).

боляце -цого с. „боляце место на целу”: прикладац облоги на боляце; а вецка ше масци тото боляце зоз зейтином (РНК 1946, 82).

боляци -а -е 1. „хтори болі”: боляци зуб, боляца рана; Шицок є боляци „шицко, цале цело го болі”. Всл. bolaci „исте” (Hal I 143).

болячка ж. 1. „хорота”: Нешка ше [штири пайташки з младосци] подеднак тримаю, каждая уж ма своєю болячки, и ходзене им уж ограничене, уж нет бициґли, лєм Мелана ище имела до церкви ходзиц (РС 41/2005, 5, М. Афич); Кед пришло лето, ґазда Франц почал вше ридше приходзиц на салаши. Влапела ше до нього якаш болячка, та вше частейше одходзел ґу синову до городу. Його син там бул дохтор у шпиталю (ЛатякТал 86); Наполнили зме фийовку з ліками од каждой болячки: за шерцо, за регому, за прицисок (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.). 2. мн. **болячки**: Дакеди ше за запалєне жовчу гварело же „ше ма болячки”. Теди барз болі жовч, хори ше аж руца по посцелі. ... [Хори] прикладац ґу бруху фляши з цеплу воду и склубачел ше, та ше мучел покля боль не прешол (КолесарД 5). || Слц. диял. bol’ačka „боляце место на целу, хорота” (SSN I 142). ◀ Од боліц.

боль х. „чувство церпеня”. || Всл. bol’ „исте” (Hal I 143). ◀ Праслав. bol’ъ, bolěti.

больгов х. „нероботнік, лайгов, подляк (С. Мйр.); пьяніца; легкодумни человек”: Жена му роби, а вон як больгов. ◀ Од мадь. bolgób „вандровнік, блукач”.

больгозовац -зуем незак. „битанговац, больонговац”. ◀ Од мадь. bolgób, оп. больгов (ЛатякМадь 115).

больонга х. „тот цо больонґує (оп.)”. ◀ Од мадь. bolýongó „исте” (ЛатякМадь 115).

больонговац -гуєм незак. „блукац ше, скитац ше, ніґда не буц дома, робиц чкоди з ходзєньом”: Наша младеж сцека на уліцу, до ґаздині, до карчми. Там часто и по ноцох (по народному поведзено) больонґую, ша-

ля ше, сваволєю, троша пенєж, губя здраве (РН 42/1929, 2); А Дюри вечарами не больон-жує, не ходзи нїддзе... (РНК 1946, М. Бирк.) || Всл. boŋongaŋ „блукац ше”. ◀ Од мадь. bolyongani „блукац ше”, bolyongó „вандров-нік” (ЛатякМадь 115). Оп. больонџа.

***больтац** -ам незак. „мишац, мутькац”. ◀ Од праслав. bŭltati. Основна форма **боль-тац** зачувана у виведзеной форми **роз-больтац** (оп.). || Паралели: укр. **бовтати** „розмишовац чечносц трешуци з ню або биючи по ней”, **бовтало** „палїчка за мишане”, **бовтушка** „файта ратоти”, укр. **диял. бовтень** „мутяк, вайцо у хторим мутька”. Од форми **больтац**, зоз замену консонантох б > ж могла настац и наша терашня форма **жольтац** (оп.).

бом **випр.** за подражованє звуку дзвона и под. ◀ Ономатопейске.

[**бомбона**] **ж.** „кондитерски продукт”. Мадь. bonbon „исте” (зазначене 1854. р.), нем. Bonbon „исте”, англ. bonbon „исте”, серб. **бомбон** и **бомбона**. ◀ Слово походить од фр. bonbon „исте”, а тото од фр. дзец. bon „добре, смачне”. Судзаци по форми (на -а), наша форма могла присц преїг сербского. У давнейшей прешлосци зме **бомбони** волали **цукри, цукрики**.

бомбулька **ж.** „гомбулька”: **раз** [ше] рушили вандровац ведно слама, **бомбулька** и **жиряча** (РК 1927, 115, Д. Биндас); **диждж пада, а по баркох ше правя бомбульки** (РК 1937, 137). ◀ Оп. **жомбуля, жомбулька**.

бомбус **х. коц.** „бомбона”: Кухарка єй приповедала **красни приповетки** и **давала єй бомбуси** (РН 36/1928, 3). Слц. **диял. bombus, bombos „исте”** (SSN I 143, 144). У ЕтМ, попри **bonbon**, наводза ше и форми **bambusz, bambós, bombós**. Мадярски форми, як и сербизем **бомбона**, французкого походзєня (оп. **бомбона**).

[**боме** и **ридше бомек**] **слов.** зоз змощнюющим значєньом, с. **боме**: **1.** виражує значєнє „насправди, наисце, вер(це) ми, с. **вала**”: **Боме то так; А фиронџи наже же не були найлоново, але то шицко було платно ... Давно було боме робота пейџлац** (Рускинї 28); „**Май розума, озда не будзем на тей жи-**

ми у ботошох.” „**Бомек будзєш**” (РХК 2013, 213). **2.** виражує нескладанє, процивєнє: **Боме я не пойдзем.** **3.** при приповеданю о даякей необчекованей подїї виражує значєнє „задумайце! цо думаєце!; нараз”: **Побили ше и боме тот мєниши набил векшого.** ◀ Од серб. **боме**. Наш карпатски еквивалент **вера** (оп. **вера**²).

бомс х. гандр. „бунков”: **Кед так длуго студира, ма його оцєц за кого робиш, за того бомса** (Йвг. Бл.). ◀ Неясне.

бонджа¹ и **бондя ж.** **1.** гандруюце слово за женску особу: **дурна, недомеркова-на: Бонджа єдна!; Бодай би це жима збила, ти бонджо єдна, ... ти имєш мойо дзєцко рушац?** (РН 36/1937, 2); **Кед чувал крави, крава му вошла до люцкей кукурици, а вон нагнївано кричал на ню: Ти, бонджо єдна!** (Ю. Пап) **2.** тиж и гандруюце за мачку, краву и др.: **И кварну мачку ше гандрує: бондя єдна!** (Лев. Ск.). **3.** По Дю. Латякови так ше гутори и малому дзивчатку як „обращанє з любви, симпатїї, с. имє од миља”. Дю. Латяк зна форму **бондя** (ЛатякМадь). Вук Караджич записал у сербским у Бачкей **бонца** **1.** „слаба жена”; **2.** „худа крава”. ◀ По М. Кочишови од мадь. **bandzsa** **1.** „назрачи”; **2.** „тутмасти, глуми” (КочишЛР 115).

бонджа² **ж.** „велька кромпля, парадича и под.” (Гел. Мед.). По значєню блїзке **всл. buñdža „велька гарсц дачого; фалациско”** (Hal I, 158), слц. **диял. експр. bundža „запыхнуце; гиря”:** **navrela jej bundža jak vajco** (SSN I 184). ◀ Неясне.

бондя ж. оп. бонджа¹

[**бор**] **х. бот.** „игелкасте древо Pinus L.” ◀ Од серб. **бор**. Хаснує ше у бешедним язичку. У литературним язичку прилапєне **українске сосна**.

борг х. „одложєнє плацєнє (при купованю), с. вересија”: **на борѣ (купиц, пиц и под.) „з одложєним плацєньом, с. на вересију”:** **Марко пил на борѣ у качмарки, вельо є длужен** (Етн30 184); **Як длуго було пенєжи, пилї за пенєжи, потим шицко предавалї и пилї, потим бралї палєнку на борѣ од Жида** (РН 24/1928, 2). || Слц. **borg:** **kupovať, piť na borg;** **всл. burg „исте”** (Hal I 159), **поль.**

borg: kupować na borg; укр. *борг*: купувати у борг. ◀ Од нем. Borg „исте”: kaufen auf Borg „исте”, borngen „куповац на борг”. ♦ *привеси жену на борж* „жиц невинчано зоз жену”: На веру привед жену, не винчал ше з ню (В. Саб.).

боргаш х. „тот цо купує на борг” (Кос-тОс 88). ◀ Оп. *борж*.

борговац -гуєм *незак*. „брац на борг”: не спачело ше му же дотични од нього на-предок боржю на хлеб (РС 34/2012, 16). Всл. borgovac „куповац на борг” (Hal I 144). Оп. *борж*. Виведзене наборжовац: длуства, котри Италия наборжовала у Англиї (РН 12/1930, 3). ◀ Оп. *борж*.

борикац -ам 1. „шпиртац, прегартац (звич. гледаючи дацо)”: Прииол и Мижо. Спочатку ше бал катони, але жу остатку сам ше жрабал оцови на руки, читал му жомбички на рекли, борицал шиви баюси (РН 1/1928, 4, М. Ков.); Кнїжки ми по столе, а таишка не порихтана [до школи]. Понаглям ю рихтац, бо ме Михаела уж чека. Рихтам таишку и борицам по кнїжкох. Розруцам кнїжки по цалим столе (шк. состав, Кер.). 2. а) „у вельким количестве давац, брац, правиц и под.: Сипу вони себе [вина] до погарох, та пию. Вон ше им пита: „Уж сце ше понапивали?” „Уж, лем пий.” Кед вон почне бори-кац, так випражнює тоти гордови еден за другим [пие з гордовох], за єдну годзину, за два нет ніч (Етн29 10); Приклади з бешеди: Чловек шацує краву хтора ма вельке вимне, та гвари: Тота крава борица млека „тота крава дава вельо млека”; Кед дахто при ораню прави вельки груди: Тот борица груди. б) „добре родзиц (о зарну, овоцох)” (Єл. Шан.). 3. „швидко, буйно роснуц”: Тота вишня борица „швидко рошне”; Кайса (жито, кукурица, слунечник и под.) борица „добре, буйно рошне” (В. Саб.). 4. „у велькей маси исц”: Од заходу таке борицало „од заходу ше така хмара гарла”; Вода борицала з яркох до долини „вода ше нагло злівала до долини”. || Всл. borikac (Hal I 145), burikac „розбивац, розруцац, валяц” (Hal I 160), укр. *борікати* „биц з рогами, главу, теркац, тукац”, укр. *бирикатися* и *борюкатися* „бо-

риц ше”, поль. *borguć się* „бориц ше”. ◀ Од *бориц ше* (оп.).

борикац ше -ам ше *незак*. „бориц ше”, у Г. Костельника: *Живот не шала, и жовлі ше муша у живоце борицац* (КостПр 27). Укр. *борікатися* и *борюкатися* „исте”, слц. ди-ял. *borikať sa* „бориц ше”: *Dluhe mešace še borikal s chorobu* (SSN I, 145). ◀ Од *бориц ше* (оп.).

бориц ше -им ше *незак*. „с. борити се”: Цо другим, щешливим, саме приходзело, вам о тим лем як да ше шніло, та сце ше за нього мушели бориц (КостПр 34). || Слц. *boriť sa* 1. „валяц ше (о мурах, будинку)”; 2. „пробивац ше през шніг”; 3. „лезнуц (до блати)”; 4. „бориц ше (за шлебоду)”; всл. *boric se* „трапиц ше” (Hal I 144), слц. диал. *boriť sa* „биц ше” (SSN I, 145), укр. *боротися* (за мир, з предрозсудками), *борюкатися* (еден з другим) „бориц ше”, карп.укр. *боротися* „бориц ше” (Чорі), ст.поль. *bróć się* „исте”; у Махека ест и слц. *borba*; юж.слав. *борити се*. ◀ Праслав. *borti, bořq*. Словацке основне слово за „бориц ше” то *bojovať*, польске *walczyć*. З оглядом на словацке *boriť sa* „бориц ше (значене под 4)” и українске и карп. укр. *боротися* „бориц ше” и сербске *борити се* „исте”, чежко утврдиц чи нашо *бориц ше* карпатске чи є сербска позичка.

[**бор-машинка**] ж. „вартачка, с. бушилица”. ◀ Од нем. *Bohrmaschine* „исте”, можлїве преїт серб. *бор-машина* „исте”.

Борча ж. „кравске мено”. ◀ Од мадь. *Borcsa* „женске мено *Варвара, Барбара*” (ЛатякМадь 116).

[**босанка**] ж. „файта крави”: *Краву зме мали єдну, малу, билу з велькими рогами и вельким вимньом. Таки крави волали „босанки”* (ФейИр 121).

боси -а -е „необути”. Слц. и чес. *bosý*, всл. *bosy* „исте” (Hal I 146), поль. *bosy*, укр. *босий*, серб. *бос*. ◀ Праслав. *bošь*. • ~ *драга* оп. под *грага*.

боски¹ -а -е *дзец*. „боси”. Слц. *bosky* „на босо, з босима ногами”. Дем. од *боси*.

боски² -а -е *нар*. „божи”: *Велька боска моц. Цо сом питала од Бога, Бог ми дал* (Етн29 155); *Вредним нашим косачом и од-*

берачком и нашо Руски Новини щедро жича: щесце Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох (РН 27/1928, 1). || Всл. boski: zos bosku pomocy; поль. boski: wola boska, sprawiedliwość boska. ◀ Од бож + ски (ж випадло, як ш у чеськи < чеш-ски). || Всл. bosky (Hal I 143), bozsky (Hal I 146) „божи”: bozsky človeče! „чловече божи!”, z bozskej lasky „з божей милосци”, božo дем.”бог” (Hal I 146). • **боски дари** „дари од Бога”: Вредним нашим косачом и одберачком и нашо Руски Новини щедро жича: щесце Боже дай у роботы и уживаню Боских дарох (РН 27/1928, 1)

босна: босну ци (му итд.) ище благше лаце. ◀ Неясне. Не познати нам гандрованя у хторих основне слово назва жеми, краю.

босого прикм. непрем.: **босого грозно** „файта грозна” (В. Ерд.). Од назвиска Боси (присвойна форма Босого).

босорак х. „човек босорка”: Читальня Просвिति давала забавни фалат „Босорак” з горватского тексту преложени (РН). Слц. bosorak „исте”. Оп. босорка.

босорка ж. 1. „чаривница”. 2. зоол. „лепетка Cossus cossus”. Всл. bosorka 1. „чаривница”; 2. зоол. „ночна лепетка Acherontia atropos”; укр. босорка „чаривница”, босорканя „ночна лепетка Acherontia atropos”. ◀ Од мадъ. boszorka, boszorkány 1. „чаривница”; першобутне значене слова було „дух умартих”; 2. зоол. „лепетка Cossus cossus”; у мадярским слово турско-татарского походзения (Кочиш/Р 115, Латяк/Мадъ 116, Тимко 89). Всл. bosorka „исте” (Hal I 145-146). ♦ За слабого человека або жену ше гуторело: Таки є як кед би го босорки шедлали, або: така є як кед би ю вноци босорки огняли (КочЕвЦП 55).

босорчата с. мн. бот. „квеце Zinnia elegans Jacq, серб. лепи човек”. ◀ Од мадяризма босорка. Мадярске boszorkányfű значи „Dictamnus” (Тимко 20).

босорчи -а -е: ~ коло: На Дзуря танцовали босорки и босораки, на крижней драги, и хто пойде до їх босорчого кола, тот ше похори (РК 1992, 157, Ножинич).

[бостан] х. „место дзе посадзени гереги и дині”. ◀ Од сербского турцизма бостан.

боство с. „существо Бога; моц Бога”. Поль. bóstwo „божество”, слц. božstvo „существо Бога” Всл. bozstvo „исте” (Hal I 146). ◀ Од бож + ство (ж випадло).

ботоши ж. мн. (ед. ботоша) „часц об-лечива на ноги”. Слц. диял. botoše na zimu (Szabo 186), слц. диял. botoša „súkenná vysoká obuv, čizmy, karce” (SSN I 148). ◀ Од мадъ. botos „файта обуї; ботоша”. ♦ **вдерени з мокру ботошу** „не таки як треба” (Г. Р.).

ботошки ж. мн. (ед. ботошка) дем. од ботоши.

[бохтер] х. „стражар на преходу през гайзибанску драгу”: Кед обачел, же идзе гайзибан, ... знал же „бохтер” завар капуру (РН 7/1930, 3). || Всл. bahter „ночни чувар, стражар” (Bartko 187), слц. диял. bachtár, bachter, bochter „ночни чувар; чувар на гайзибанскей драги” (SSN), серб. бохтер „чувар”. Значене „ночни чувар” може буц у нас и карпатске. ◀ Од нем. Wächter „стражар, чувар”.

бохтерня х. „будка чувара на гайзибанскей драги”: Штреляй на гевтого жада при бохтерні (Кочиш/Кроч 24). ◀ Од бохтер (оп.).

боца и боцика ж. „целятко”. Гвари ше боца кед ше оздзива жу целецу або кед ше го одганя, то як тепане целецу. Кед ше целе вола, гвари ше: боцика, не! (В. Саб.) Серб. дзец. гипок. (у Бачкей) боцика „целятко”, слц. диял. експр. bosika „целятко” (SSN I 135). Мадъ. bosci „целятко” (ЕтМ). ◀ З оглядом же ше сербске боцика хаснуе у Бачкей, вец и нашо и словацке и сербске слово най-вириятнейше походзи од мадярского bosci.

бочац -ам дзец. „бочкац”.

бочиц ше -им ше „боком, неприятельски патриц, гнївац ше на дакого”: Цали живот више ше на мне бочи (з беш.); Не сцем го тужиц, бо ма моеї шестриници дзивку, та би ше родзини бочели (В. Саб.); Я му гварел и тото цо ше йому не пачело, бочел ше, але ше оздзивал жу мне (В. Саб.). || Слц. bočiť (на koňo) „исте”, поль. boczyć się (na kogoś) „исте”; всл. bočis „керовац, заобиходзиц”:

jakoška začinaš už bočic od nas „уж нас якош починаш керовач” (Hal I 140), укр. диял. *бочитися* (кого) „керовац дакого, сцекац од дакого”. ◀ Од бок.

бочкац -ам *незак.* „циловац, с. љубити”. || Всл. *bočkas* „исте” (Hal I 140), слц. *bozkať* „исте”. ◀ Од нем. нар. Buss „поцилунок”. То ономатопейски корень *буз-/пус-* „бочкац; поцилунок”, хтори иснує у веліх европских и др. языкох. Виведзени: *побочкац, вибочкац, обочкац/обочковац, забочкац*.

бочкац ше -ам *ше незак.* „бочкац ше взаємно”.

бочкор х. *бочкор до бочкор а чижма до чижми*: Так ше гвари кед ше беру легинь и дзивка хтори пасираю (або не пасираю) єдно гу другому (одн. же претендент(ка) на женідбу одн. одаванку неодвитууюци) (Лев. Ск.). Форму х. р. *бочкор* „бочкора” зазначели зме лем у тим виразу. || Всл. *bočkor do bočkora* а *bota do boti* „гвари ше при одбиваню неодвитууючого претендента” (Buffa 26). ◀ Од мадь. *bosckor* „бочкора”.

бочкораш х. „ремеселнік хтори вирабля бочкори”. Слц. *bočkoroš* „исте”. Од *бочкора*.

бочкори ж. мн. (єд. бочкора) „селянска скоряна обуй, с. опанци”: *До роботи легине и хлони ношели скоряни бочкори, а вирабляли их бочкораше у валале. М. Ковач зазначел податок же ше скорей ношели бочкори зоз непреробеной овчей скорі. Мали длугоки ремєньчки. Бочкори ше не виксало, масцело ше их зоз сланінку* (ВарґаЛю 239–240; Яким Олейр). || Карп.укр. *бочкори* „исте”, всл. *bočkori* (єд. *bočkor*) „исте”, слц. *bačkoru* (єд. *bačkor* и *bačkora*) „исте”. ◀ Од мадь. *bosckor* „исте”. • **як з бочкори** гвари ше о твардим, старим або недосц увареним месу (В. Саб.): *З манжуліци фина сланіна, а сланіну з йоркшира треба жувац, як з бочкори* (В. Саб.); ♦ *одруциц дакого як стару бочкору* „одруциц як непотребну ствар” (В. Саб.); **познац (знац) як стари** ~ „барз добре познац (знац)”: *Познам це як стару бочкору* (В. Саб.); [Познаме их] *баржей як своєю стари бочкори* (Заря 13/1934, 2); **таке то кед бочкора обує папучу** „таке то кед прости чло-

век нараз постане пан” (В. Ер.); **щесце як у старей бочкори** „слабе щесце” (Евф. Пл).

бочкорки ж. мн. (єд. бочкорка) *дем.* „бочкори”: *Лєм [мам] бочкорки з реберками, / яй, Боже мой, не швеча ми!* (Етн9 ч. 338) Всл. *bočkoriky* „исте” (Hal I 140).

бочни -а -е „хтори ше одноши на бок: ~ **сушед** „сушед хтори бива обок при даким”.

бочок -чка х. 1. *дем. и гипок.* од **бок**: *Болі ме главичка, болі ме пол бочка / же я не видзела милого пол рочка* (нар. писня); *а на бочок шаблічку, / а на плєцо карабин, / уж це, мила, зохабим* (Тон ч. 225). Всл. *boček* „исте” (Hal I 140). 2. ~ **сланіни** „мали бок (фалат) сланіни” (Ю. Пап).

Бошняк х. „Босанец”: *Тоти двоє Бошняци мушелі их одвесц до теї дзири* (Етн30 217). || Слц. *Bosniak, Bosniacka* „исте”, мадь. *bosnyák* (зазначене на початку 16. віку) „исте”, серб. *Бошняк* „исте”, всл. *Bošnjak* „Босанец; купец хтори ходзи од дому до дому зоз кошаром дробней роби на першох” (Hal I 145). ◀ Нашо виroyтно з мадярского, а мадярске зоз сербского.

бояжлїви -а -е „хтори ше бої од дакого/дачного”. || Слц. *bojazlivý* „исте”, всл. *bojažlivy* „исте” (Hal I 143), укр. *боязливий* „исте”. Од *бац ше, боїм ше*.

брада ж. 1. „часц твари коло сподней видліци”. 2. „власки на ліцох и долней часци твари одроснутого чловека”. || Слц. *brada*, всл. *brada* „исте” (Hal I 147), поль. *broda*, укр. и рсй. *борода*. ◀ Праслав. *borda*. Индоевропске слово (нем. *Bart*, англ. *beard* итд.). ♦ **бешедовац под браду (до бради)** „бешедовац сциха, нерозумліво жубротац”: *Не сцел бешедовац по руски (гоч знал), те-раз уж бешедує, так под браду* (В. Саб.).

брадавка ж. 1. а) „мале округле вироснуце на твари (як куце око), з хторого часто рошню власки”. б) „мале округле вироснуце на целу”: *Випатра ... рак як брадав-ка, як мале тварде место, як жузел* (Заря 13–14/1935, 106, др Сакач). 2. „брадавка на перши”: *Швиця седем дні мала гук, не єдла, схудла, вєц єдла и заш гук пришол, те-раз и брux и брадавки ма векии* (В. Саб.). || Всл. *bradavka* „мале округле вироснуце на це-

лу" (Hal I 147), поль. brodawka „исте”, укр. и рсй. бородавка „исте”, серб. брадавица „1. исте; 2. брадавкасти верх женской перши”, всл. bradavka na ženskich peršoch. ◀ По В. Махекови, М. Фасмерови и ЕСУМ-у од праслав. vordavъka, хторе у превую зоз праслав. verdъ „вред” и хторе, ведно з немцким Warze „брадавка”, походзи од индоевропейского кореня uerdh- „роснуц”. Ище у праслав. периодзе vordavъka ше зблїжело зоз borda „брада”, та место v- достало b-.

брадати -а -е „тот цо ноши браду; тот цо ма вельку браду”. Всл. bradatý „исте” (Hal I 147).

браделко с. „мале брадло”: ~ *копачи, ~ овса, ~ плєви, ~ тереки, ~ слами, ~ вигриз-кох* (МудриАл). Всл. bradelko „исте” (Hal I 147).

брадичка ж. дем. „мала брада”. Всл. braděčka „исте” (Hal I 147).

брадлар х. „тот цо кладзе брадло (при тлаченю и под.)” (СС. Мак.).

брадло с.: 1. „звезене жито, слама, шено и под.”: *придзеш задармо два дні звозовац жито и овес до брадла* (Етн. V, 103); *брадло жита (слами, шена)*. Всл. bradlo „исте” (Hal I 147), поль. brodło „исте”. 2. *прен. „вельке количество, громада”*: *Могли назберац брадло пенєжи* (В. Саб.). ◀ Праслав. bordlo (< bor + dlo), тото од праслав. дієслова borti, боіг (од хторого виведзене и дієслово борити ше: серб. борити се, укр. боротися и др.). • **класц** ~ „класц, складац снопи, сламу и под. до брадла”; **вершиц** ~ „закончовац верх брадла”; **курчата спод брадла**, „курчата хтори росли у юлию, кед зарно було звезене, та под брадлом мали вельо їдзєня”; ♦ **скруциц як за брадлом** „гоч цо повєсц, лупнуц” (В. Саб.).

бражни -а -е: ~ *конь* „конь хтори при ораню идзе по бразди” (зазначел О. Горбач). Слц. brážny kôň „исте”, всл. bražni „исте”: bražni kuň chodzi po brazdze (Buřa 30). У Коцуре ше гвари: бразни конь або: браздач; по бразди вше идзе наймоцнейши конь же би гевти не вицагли плуг зоз бразди (В. Саб.).

бразда ж. 1. „ярчок на полю виорани з плугом”: *виорац/вицагнуц бразду*. 2. *жим-*

ска ~ : *За бразду виорану вжме гвари ше жимска бразда* (МудриАл). || Слц. и чес. brázda, всл. brazda (Hal I 148), поль. bruzda, укр. и рсй. борозда. ◀ Праслав. borzda.

браздач х. *коц*. „конь хтори при ораню идзе по бразди” (В. Саб.).

бразлетка ж. *заст.* „наруквица”. || Слц. диял. brazlěta, brazoletka „исте” (SSN I 157), серб. бразлетна „исте”, мадь. brazleta „исте”. ◀ Од нем. Bracelet (а то од фр. bracelet).

бразни -а -е оп. под **бражни**.

[брак] х. „малженски стан”. ◀ Од серб. брак, а тото од дієслова брати, берем (нашо брац, берем), праслав. бѣрати.

брамушка ж. зоол. „инсект Formica L.” || Слц. диял. bratuška и brates (Kalal 37), всл. bratuška (мн. bratuchy) „мушка” (Hal I 149), укр. диял. брамушка; на Горніци розширена и форма *брамуха*; чес. mravenec, чес. нар. brabenec, слц. mravec, поль. mrówka, укр. муравель, рсй. муравей, серб. мрав. ◀ Од праслав. morъvъ. По О. Тимко слово ше состої зоз бра+мух(а)+ка: часц бра- настала од мрa- з дисимилацию; часц муш-ка додата гу бра- кед ше тото деетимологизовало (Тимко 91). Треба допуциц и же першобутна форма нашого слова була *мравушка* (мрав + ушка): як цо словацка форма mravec у диялекту вименена на braves, ческа mravenec – на brabenec, так и форма мрав- (у слову *мравушка*) могла ше вименїц на брав-: *бравушка*; понеже ше на тот способ страцела етимология старого кореня мрав-, по аналогїї зоз словом муха, мушка вименене и в до м: *брам-ушка*. У нашим языку частейши дублет зоз ž: *жрамушка*. Тота форма настала од форми *брамушка* зоз замену б до ž (таку гласову пременку маме у даскелїх наших словох: бубен > бу́зна и др.). ♦ *роби як ~ з хвостом* ніч не роби.

брамушнік х. „брамушково гніздо, населєне” (Евф. Пл.): *Брамушнік то у травї гліна дзе брамушки; кед видзїме брамушнік, гвариме: дзвига ше вода (рошїне под жемна вода), брамушки цагаю жалетки горе од во-ди; тоти жалетки ше давало курчатом, курчата то любели барз; фазанка пра-ви гніздо при брамушніку, та фазанчата*

джубу жалетки и од того барз напредую (В. Саб.). ◀ Од брамушка.

брана ж. „польопривредна справа”: *церьнова / сцерьнова* ~ „брана зоз пруща”, *тарчова / тарчинова* ~ „виплечена зоз тарчинових конарох” (МудриАл): *Церьнова брана була справена зоз деревеного друка и коляцого пруща, а звичайно то були тарки або дринка. Пруце ше нагусто омотало коло друка, а конци коляцого пруща були шлебодни. Коні ю цагали по зашатеї жеми, а коляце пруще загартало зарно после шаца* (Фа 117). Познейше ше хасновала *ланцова* ~ „хтора ма округли железни карички”. || Слц. brána, всл. brany pl. t. (Hal I 148), чес. bránu, поль. broń, укр. и рсй. *борона*, серб. брана. ◀ Праслав. bor-na, а тото од ие. кореня bher- „розбивац, трушиц”: з брану ше трушеди вельки груди по ораню (исти корень маме у лат. forp, нем. bohren „вартац”).

бранджа ж. „громада недобрех хлапчискох и под., банда”: *Ест их там цала бранджа*. || Слц. brandža, branža „с. олош”, всл. brañdža „громада дзецох, людзох” (Hal). То нашо карпатске слово. ◀ Од фр. branche, а тото з латинского.

браніц¹ -ім незак. „ровнац польо зоз брану”. || Слц. brániť, всл. braníc (Hal I 148), поль. broniować, рсй. *боронить*, укр. *боронити* и *боронувати*, серб. *бранати*. ◀ Од брана.

браніц² -ім незак. 1. „охраньовац, с. штитити, бранити”: „... А ту [у Керестуре], Марчо, єдного древа нет у валає ... Ту права пустиня – ровніна, пажига и вецей ніч.” „Яй, пані, ша и ту нашо людзе и наша вира!” – *бранела Марча Керестур* (КостПр 86); *Кед дакого шицки нападаї, я такоого бранел. Не могло ле поднесец да будзе сам* (В. Саб.). 2. „не допушовац, сперац”: *Не брані ми [любци жени] мой оцец ані мац. / Не браня ми, цо би ми бранелі!* (Етн9 ч. 322). || З обидвома значеннями и слц. brániť, всл. braníc (Hal I 148), поль. bronić, укр. *боронити*, серб. *бранити*. ◀ Од праслав. borniti; тото праслав. дієслово од меновніка bornь, а меновнік од праслав. дієслова borti, bořq, хторе маме у дієслову *бориц ше*. Синоним зоз значеньом (1) дієслово *храніц, охраньовац*.

браніц ше -ім ше незак. „охраньовац ше”: *Милош вискочел на коня и почалі ше браніц шицки троме* (Етн30 156).

бранка ж. *ткац*. „часц кроснох през котру ше прецагаю нітки же би ше не помервели”: *Зоз сновальніци предза ше знімала; єден край шицкеї предзи ше порозпоредзовал до бранки; єдно тримало бранку, а друге обрацало навой на хтори ше предза накруцала* (ДудашКс 153). || Слц. диял. bránka „исте” (SSN I 153). ◀ Од дієслова *браніц*.

брат х. ◀ Общеславянске и індоєвропске слово, праслав. bratǫ (нем. Bruder, англ. brother итд.). ♦ *не буц дакому ані брат ані сват* „ніяки род”: *А я Васови ані не брат ані не сват* (КовМихНО 35).

братинство с.: *прешло* ~ „погубело ше приятельство” (Пвл. Тир.). Всл. braterstvo „братство; блізкосц” (Hal I 148). ◀ Од *брат*.

братия х. *фам.* „брат”: *Дзе же ци братия? Видзел сом ци братию*. ◀ Од *брат*, але не ясне як настала форма на -ия. По значеню нашо *братия* не ма вязу зоз сербским *братија* „монахи єдного манастира”.

братняк х. „син оцового або мацерового брата одн. шестри, с. брат од стрица (тетке, ујака)”. || Всл. bratňak (и brat stryčny) „исте” (Hal I 148). ◀ Од *брат+няк*.

братов -а -о „хтори припада братови”. Всл. bratova „андя, братова жена” (Hal I 148).

брац берем незак. 1. „брац дацо до рукох”: *Бере кніжку и чита*. 2. (дакому и од дакого) „однімац, одберац”. 3. „черпац чечносц зоз студні або суда”: *На полю верба, под вербу вода, / там дзивчина воду брала, / сама єдина* (БиндКост 58). 4. „буц гандровані або бити”: *Чекаї, чекаї, будзеш ти брац!* 5. „доставац на чежини, тиц”: *Кед ше швиня добре карми, бере килу на дзень* (В. Саб.). 6. ~ *конопи* „таргац конопи з кореньом зоз жеми”: *Перша робота по роботох була конопи брац (таргац)* (БиРК1938, 132); *При орсаж-драги бралі три жени конопи* (Етн29 272); *Конопу [давно] не жали, але таргали зос кореньом* (БиРК1936, 137); *Два жени раз пошли до Філіпова гледац конопи брац, та там видзели як Швабици зос*

косирами жали конопи (БиРК 1938, 132). || Укр. брати коноплі, льон „исте”. ◀ Общеславянське слово, праслав. brati, berq. Пара законченого виду вжац (вежнем) зоз значеннями (1) и (2).

браще берем ше незак. 1. „рихтац ше, зберац ше”: Беру ше пойсц; Вона ше бере до вечурні; Кед ютре дзень, а вони ше не беру (РН 32/1927, 2); Тизеш гварел [жени]: „... лєм ше бер и ти, пойдзеш зо мну.” (Етн29 263); Кед єденац годзин, шаркань ше брал дому, руцел буздовань на бакарне гумно на знак же да [жена] вари полудзенок, же уж идзе дому (Етн29 165); Студню дома не мали а невеста ше не бере на воду (РК 1926, 187). || Всл. brac se (Hal I 147). 2. „швидко одходзиц оддакаль (у страху, вигандровани и под.), паковац ше”: Кед оцец скричал на нього, так ше брал на польо; Кадзи патрице? Сцеце да вас ище и на руках ношим?! Недосц вам же сом вас ище и на коч вжал! ... Берце ше там до шорожьох! (ЛатякТал 73) 3. „лапац ше (до даякей роботи): Але нешка уж слава Богу иньшак. Нешка ше уж и нашо людзе беру до читаня и лапаю ше до кнїжкох (РН 1/1930, 3, М. В.); Тераз жазда не чека на других, але ше сам бере до роботи (РН 31/1936, 4). 4. „ступац до малженства”. || Всл. brac se „исте” (Hal I 147). 5. „звяйовац ше, находзиц ше (о чувствах)”: и самей ми чудно же дзе ше у мене бере така имелосц (КовМихНО 175).

бращик х. 1. дем. од **брат**. 2. при обрацаню гу дакому, звич. у злученю мой брацику: Кед я утнем, мой брацику, на ноти, / та каждого муша влапиц дримоти (Михал Ковач). Всл. braciк „исте” (Hal I 147).

браще -кого с. „дружтвени вечар младих з гостину и танцом (до 50-их рокох 20. вику)”. ◀ Од брат + ски. Слово першобутно значело „братски вечар, братске вешеле”; понеже ше забула етимологія слова, воно ше нешка пише зоз -ц-: браще.

бращовац ше -куем ше незак. „отримовац браще (оп.)”. Слц. brat(r)ičkovať sa и чес. bratřičkovati se „дружиц ше, пайташиц ше”, всл. braciškovac se „исте” (Hal I 147).

[бре] викр. за наглашоване поведзеного, за помоцньоване при обрацаню. ◀ Од серб. бре, а тото з турского.

брег х. 1. „побреже, с. обала”: раз плюшине, вискочи злата риба на брег (Етн29 126); Вируцел ше з води на брег, стресол ше, бул человек (Етн30 58); Доплівала рибка жу брегу: „Цо ти діду сцеш?” (РН ч. 79/1926, 2). 2. „гора”: як пошол до леса, там бул єден дол. Вон чує там лярму; кед видзе на брег, патри, а там полно жири (Етн29 236); Камень 20 метери чежки одвалел ше з єдного високого брега при Сараєву, вдерел до даскельох хижох и розвалел их (РН 13/1928, 1). || Слц. breh з обидвома значеннями, поль. brzeg 1. „побреже”; 2. „край (леса, долини и под.)”: brzeg lasu; укр. берег 1. „побреже”; 2. „край (леса, долини и под.)”. ◀ Праслав. bergъ, а тото зродне зоз нем. Berg, англ. berg „лядови брег”. Од 50-их рокох 20. в. зоз значеньом „с. обала” место двозначного слова брег у лит. язика почали зме хасновац русизем побереже, хтори потим прекалковани до нешкайшей форми побереже. • до брега и горе брегом „идуци горе на брег”: Обрацац бициглу до витру ані кус не легко, то таке як гонїц до брега (Ю. Пап); з брега, долу брегом, долу з брега „идуци долу з брега”: Попатрел през винїци, долу з брега, але на драги од валалу ніхто ше не видзел (РН 30/1933, 3). || Слц. ist hore brehom, ist dolu brehom „исте”. ♦ давац (обецовац) дакому бреги и долини „вельо давац, обецовац” (Г. Р). Карп.укр.: Хоть бы был мі горы і долины давал (МушГолоси 136).

брежина ж. „брег, гора”, у народней писні: Помали овечки горе брежинами, / бо я пастир стари, не старчим за вами (Žganec ч. 78). Слц. brežina „грунок, брешок”.

бреза ж. бот. „Betula L.” (Тимко 30). Всл. breza „исте” (Hal.), слц. breza „исте” (зазначене у словацким 1585. р.), укр. береза „исте”. Общеславянське. ◀ Праслав. berza.

[бремза] ж. „прибор на превозки з хторим ше гамує”: У Сараєву погубела ше на єдним терховним авту бремза (РН 35/1933, 3). Слц. диял. арх. bremza (SSN I 160). ◀ Од серб. бремза лебо директно од нем. Bremse.

[**бренайзло**] с. „прибор за кандрасценє власох”. ◀ Од серб. бренајз(н) „исте” лебо директно од баварско-австрийского brenneisl, нем. Brenneisen „исте”.

[**брєндза и брєнза**] ж. оп. *брємза*.

брєнзовац -зуюм *нєзак*. „гамовац прєвозку”. Оп. *брємза*.

брєнкац -ам *нєзак*. „дзвонїц з брєнчком”. Укр. *брєнькати* „черкац”, слц. brinkať „исте”, поль. brzękać „исте”. ◀ Ономатопейске.

брєновани -а -е „покандрасцени з брєнайзлом”. • ~ *папер* „файта украсного паперу габастей форми”: Фиронги не було. Место нїх ше на облак кладло брєновани папер. Газдиня повиштриговала на нїм украси, горе зашила, предзала порващок и заквачала на гвозди (ПапОл 31). ◀ Оп. *брєновац*.

[**брєновац**] -нуєм *нєзак*. „зоз брєнайзлом кандрасциц власи”: По Другей швето-вей войни ше чулки штригали и брєновали зоз брєнайзлом. Брєнайзло ше грало над витрионову лампу або над жирячку у шпор-гету (ВаргаЛю 210). ◀ Од серб. *брєновати* „исте” або директно од нем. brennen „исте”.

[**брєновац ше**] -нуєм ше *нєзак*. „з брєнайзлом себе кандрасциц власи”. Оп. *брєновац*.

брєнчац -чим *нєзак*. „дзвонїц з брєнчком”: *Рано годзина брєнчала, та ме зобудзела* (шк. сост., Коцур); *Цихо у церкви, як у лєше, лєм черкоточки на кадилу брєнкаю и брєньча...* Ангели дзвери неба отвераю, брєнкаю, даваю знац, же ше почина святе богослужєнє... (КостПр 62); *А його слова як брєнчки да брєнча, як да гудаци краише граю* (РН 6/1932, 2, М. Ковач). || Слц. brnčati i brenčati „черкац, с. звєцкати”, всл. briňčis „исте”, brinkas „исте” (Hal I 151), рсї. *брєньчатъ* „исте”. ◀ Оп. *брєнкац*.

брєнчок -чка х. „дзвончок (на бицигли, над дзверми)”. || Всл. briňček „дзвончок у церкви”: drobně do briňčka „дробни до дзвончка” (Hal I 151), слц. диял. brenčok „брєнчок на бицигли” (SSN I 161). Од *брєн-*

брєскиня ж. бот. „овоц Persica vulgaris Mill.” Укр. диял. *брєскиня*, слц. бєш. breskiňa, всл. breskyňa „исте” (Hal I 149), ст.поль. brzeskinia, поль. brzoskwinia. ◀ Од лат. malum persicum „персийске яблуко” (по даєдних етимологох тот латинизм пришо-л прейг ст.в.нем. pfersich „персийски”) (Тимко, Фасмер).

брєст х. 1. бот. „дрєво Ulmus carpinifolia Rupp. ex G. Suckow”. 2. „брєстово дрєво як будовательни и др. материял”. Слц. brest, всл. brest „исте” (Hal I 149), укр. *берєст*, поль. brzost. ◀ Общєславянске слово, праслав. berstь (Тимко 46). Вивєдзєнє: *Брєстовец* (оп.).

брєстов -а -о „хтори зоз брєста або ше одноши на брєст”: *брєстово дрєво*.

Брєстовец -вца х. „назва часци керестурского хотара”. Од *брєст*.

брєх х. франт.: *Страцєл брєх гвари ше за того цо захрипнул* (В. Ерд., В. Саб.). Оп. *брєхац*.

брєхац -ешем *нєзак*. 1. „оглашовац ше зоз звуком гав-гав (о псови)”; 2. *прєн. а)* „вєльо приповєдац, языковац”: У звади напр. гуторя єден другому: *Цо брєшеши!*; *„Та уж не брєш тєльо, бо ци нос розбиєм.”* / *Єй чорт нє да мира, вона ме виє штуха* (БиндКост 115); *сходзел ше зоз такима истима пиянїцами яки и сам бул и там [у карчми] брєхал виєлїячину* (КовМихНО 52). б) „спрєведац, циганїц”: Приклад з бєшєди: *Дзивка гуторєла оцови и мацєри же єден пан бул при нїх на прадкох. Оцєц єй гварєл: Нє брєш, цо сплєташ!* || Всл. brečas „1. брєхац 1; 2. одповєдац” (Hal I 149), укр. *брєхати* 1. „зоз знач. (1)”; 2. „спрєведац, циганїц”; поль. brzechac 1. „зоз знач. (1)”; 2. „дарємно приповєдац”. ◀ Общєславянске од праслав. ономатопейского корєня *bre-*. ♦ *о кого ше брєше того витор нєше* „ми о нїм приповєдаєм, а вон правє наишол, с. ми о вуку, а вук на врата”.

брєхацї -а -є „тот цо часто або вєльо брєше (о псови)”. Всл. brechaci „исте” (Hal.).

брєхун х. „языкати чловєк” (Сс. Мак.): *Брєхун то вибрєхани, пискати чловєк* (В.

Саб.). || Слц. диял. brehúň „пес котри часто бреше” (SSN I 160).

брещок -щка х. „мале возвишене”. Оп. брег.

[брига] ж. 1. „чежкосци, проблеми”: Давно вецей брижи було як тераз (Ос. 88); а одкеди яраш ґаздове змерали, та худобу до нужди до брижи тераз нагнали (Ос. 98); було брижи – не було цо еси, кажди дзень замешки, чи було там на ней даяка шкварка чи не, запраженей юшки, кромплі на густо, подбитей пасулі (ГорМих: РуШ 1/2006, 22); И тераз барз добре народови на швеце жиц, зато, бо през брижи жиє: виплаци порцию на себе шицко роби (Ос 88). 2. „старане”: водзиц брижу о даким/дачим „водзиц старосц, старац ше”: О цалим обисцу вона водзи брижу; не брижа дакому за дакого/дацо „не дзба за дакого/дацо”: Вони [ґаздове] не дзбаю гоч удобна жена плаче и нарика, їм то ані не брижа (Ос 96); Пульски стої на правици, не брижа му за худобу (Ос 112). ◀ Од серб. брига, а тото од brijeći „чувац дацо, водзиц о дачим старосц”, праслав. brěšti, brěgq. Наш карпатски еквивалент **старосц**². ♦ **ані му брижи** „ані кус ше не стара”: Мала спала ані ей брижи (РН 26/1927, 2); **брижа брижу найдзе гоч слунко зайдзе**: Івари ше так кед дахто ма брижи (Лев. Ск.), оп. **бида биду найдзе...**; **брижа не прихodzi сама** „за єдну бригу у живоце звичайно прихodzi други бриги”; **брижу му ише** вираз незадовольства; гандроване: Вони пошалели, брижу им ещи (Ян. Як.); **(за)спал(а) сом твардо як на брижу** „незвичайно твардо сом спал(а)”; **кажде ма брижу а каждые иншаку** нар. пригварка; **каждому його брижа найвекиша** нар. пригварка; **люцку брижу водзиц** „судзиц другим людзом, правиц плетки”: кажди человек любви люцку бригу водзиц (РНКЗаря 1939, 114); **пойсц як по брижу**: Іварел сом жени най не идзе на бицигли по такей хвилі, а вона лем пошла, та спадла и зламала ногу; не послухала ме, пошла як по брижу (Г. Р.); **яка ци (вам и под.) брижа?!** „не маце бриги, не стараце ше: Ви умреце и яка вам брижа. А ми цо оставаме нашілїдзуєме цали ваше брижи и длуства (НК 1980, 139).

бриговац -гуєм незак. „водзиц бригу”, у Гнатюка и бешеди старших: Дайце ми копац кукурицу, бо мойо дзеци уж хлеба не маю, брижуєме (Ос 103); Жалосно нам пошло Владово путованє бо зме пенєжи вельо потрошили и вельо брижовали (ЖирошМСМ 39). Нешка ше звичайно хаснує повратна форма брижовац ше (оп.).

бриговац ше -гуєм ше незак. „водзиц старосц, бригу”: Прето цага кажди [чловек] на свою страну и не брижує ше за опце добро (РН 14/1929, 1); Прето не брижуєме ше, же живот постал таки, же уж не мож витримац (РН 9/1931, 3); Не треба, да ше мац смуци, брижує зато, же дзецко не тлусте, главно да воно добре випатра (РН 19/1930, 3). ◀ Од серб. бриговати (се) „исте” (оп. брижа).

бридзиц -им незак. 1. „робиц бريدким”: Особено уха ю барз бريدзелі бо мала вельки и вше их мушела криц под власи (Заря 1/1938, 6). 2. а) „вируцовац фекалию (о животині)”: [Дзєцински судзини треба закривац] да на нїх мухи не шедаю, не бридза и прах не шеда (РН 19/1930, 3). б) прен.: найґаднейша птица, цо до свойого гнізда бридзи (РК 1927, 110, Ред.). || Укр. диял. бридити „виволовац при даким ґадзєне”, поль. brzydzić „исте”, укр. бридитися „ґадзиц ше”, поль. brzydzić się „исте”, всл. bridzic se „исте” (Hal I 151), всл. bridzic „брудзиц” (Buffa 30), серб. бридети „цєрпнуц”. ◀ Од брид-, оп. бридки.

бридки -а -е 1. „брудни, нечисти, масни”. 2. а) „некрасни”: Ту бивал дакеди Ферко Бундава, тот бридки, цо мал главу як мирица (КостПр 15-16); Бридку фраєрку маш, красшу себе гледай (Етн9 ч. 233); Дїдо мал єдного коня у хлїве ...; подли, худи и бридки – таки як циґански (Етн29 242). б) „обридли, одвратни”. || Всл. bridki „некрасни”: barz bridka bula, zubata; укр. бридкий „обридли, одвратни”, поль. brzydki „исте”, серб. бридак „оштри”. 3. ~ **хвиля** „дидждовна хвиля звич. зоз захладзєньом”: Кед була бридка хвиля дзеци на поладне не ишли дому, ношєли себе до школи ґоргєля, малєя и олейніки (БиРК 1938, 137). ◀ Общєславянске, прасл. bridькъ, а тото од прикметніка bridь. Ко-

рень *брид-* як окреме слово у наших нар. язичу не зачувани. Виведзени слова: *бридзиц, обриднуц (обридло му), бريدнявка, бريدюх?* ♦ **бридки як грех** „барз бريدки”: *Ти така красна, а вон бريدки як грех, а глупи як мазґа...* (КовМихЦВ 132); **бридки як ноц** „барз бريدки” (Ю. Пап)

бридко присл. „барз некрашне”: *Кед би я знала хтора му дала [милому пирко за калап], / вера би я ю грожне вилала, / грожне вилала, бريدко назвала / нач вона йому пирочко дала!?* (Етн9 ч. 104); *а то барз бريدко кед уж дзйак лебо паноцец не енґедуе художникову човекови* (Ос 96). Всл. *bridko* „исте” (Hal I 150).

бридня ж. пейор. „задок (Дю. Латяк); **гола бридня** „голи задок” (Дю. Латяк); *Кед жена ма кратку сукню, кед ше схилї, у франти пригваряли: гола бридня* (В. Саб.). ◀ Од *брид, бريدки*.

бриднявка ж. зоол. „храстава жаба, *Bufo viridis* L.”: *Тоту причасц бريدнявка вжала* (Етн29 257). Назва не ма карпатски паралели, виројатно є створена по приселеню. Дублетна назва *храстава жаба* ма карпатски паралели (Тимко 116). ◀ Од *брид, бريدки*.

бридота ж. 1. *Бридота то дацо бريدке* (В. Саб.). 2. „бридка женска особа”: *чорта би ши бабрал з ту шкаредну бريدоту* (Етн30 312). Всл. *bridota* „бридки человек” (Buřa 30). ◀ Од *брид, бريدки*.

бридюх х. 1. „дацо брудне, гадне, бريدке”: *Бридюх то дацо цо губи випатрунок, дацо брудне, гадне; гутори ше напр.: Одлож даґдзе тот бридюх (бридку шмату и под.); Викоп тот бридюх (буячки и под.); и за бридкоґо пса ше гутори бридюх* (В. Саб.). 2. „бридки человек; потвора” (Мел. Пвл.). Всл. *bridoř* „скупи, мерзени человек” (Hal I 150). ◀ Од *брид, бريدки*.

бризґац -ам незак. „пирскац, биц у млазу, шикац”. Всл. *bryzgac* „пирскац” (Hal), поль. *bryzgać* „исте”, *brzygać* „исте”, укр. *брискати* „исте”, серб. *бризгати* „исте” (у восточнословацким *brizgac (še)* значи и „розвидняц ше, швитац” (Buřa 31)). ◀ Од праслав. оном. *bryzgati*. Же дієслово *бризґац/бризнуц* наша карпатска лексема по-

твердзує, окрем наведзених карпатских паралелох и нашо виведзене дієслово *розбризґац ше/розбризнуц ше* (оп.). Оп. и *бризнуц*.

бризнуц -ижнем зак. „вдериц у млазу, пирснуц, шикнуц”: *Крев єй бризла до твари* (КочишПП 175); *Вред бризнул* „чвиркнул з нього гной”; *кед вена пукне, зоз ней брижне крев* (СС Мак.).

брила ж. „’покривка’ за заверане руского пеца”: *До пеца ше топело з приклетта през дзиру хтора ше волала челюсца, хтора ше заверала з брилу*. Брила могла буц вимасцена з гліни, а познейше брили правели з плеху або з цименту (О. Папуґа, 123); *Шицко тото посадила до пеца и заварла пец з брилу, як спада* (ПапДюКер. 2013). || Всл. *brila* 1. „исте”; 2. „сланец; кляпчисти камень, камена табла, плоча, гарадича” (Hal I 151), поль. *bryła* „одвалени фалат скали; грудя; лядова криґа; фалат”, укр. *брила* „исте”, карп.укр. *брила* „вельке камене”, долньолуж. *bryła* „мочарна железна руда”, серб. *брила* „сланец (минерал), с. шкриљац”. ◀ Походзене недосц ясне (ЕСУМ). • **вариц за брилу** „вариц у натопеним руским пецу на початку ватрища”: *През тидзень ґаздинї знали у пецу, за брилу увариц пасулю, капусту лебо кромплї* (ДудашКс 147); **груды як брили (як карсцелї, як бухантови)** „вельки груды (кед ше оре тварда жем)” (Лев. Ск.): *Таке ше ми орало як брили* (В. Ерґ.). ♦ **брилу з цеском (ослу и брилу) достал** „ніч не достал” (Лев. Ск.; Заря 3/1936, 8).

бриндзов(и) -а -о: **бриндзово галушки** кул. „галушки зоз сиром (загнечени з цеста з кромплями, преляти з праженоу сланїну” (РКух 145; Єл. Хм., Ю. Пап). ◀ Од меновніка *бриндза* „овчи сир”, яки зме хасновали у прешлосци, але є нешка забути. Слц. *bryndza* „овчи сир”, чес. *brynza* „исте”, поль. *bryndza* „исте”, укр. *бриндза* „исте”, всл. *haluški z brindzu, brindzovo pogače* (Buřa 31). У Карпатох ше розширело з румунского (рум. *brinză*). Слово иснує и у италиянским: *sbrinze* „файта сира”. Европске пастирске слово (*Мачек*). Од *бриндза* виројатно походзи и лексема *римска* „часц

овчого або кравського жалудку з хторей ше прави кляг”.

бриніц -ім *незак.* „видавац бриняци звук”: **1.** (о мухи, пчоли): *муха, пчола брині.* **2.** *прен.: а лем коса брині, / утне житко кед пререже, як струна задзвині. / Чловек коши, класки валя* (КостИдил 6); *У исти час велька, розшвицена и полна народу церква, бринела од писні „Рождество твоє Христе Боже наш”* (РН 1/1927, 2–3); *На глас дзвона, котри жалосним своїм гласом бринел и опоминал народ на молитву, ... хмари не видали зос себе ніяку чкodu, лем красни диждж* (РН75/1926, 3). **2.** „пухнуц (о руках, ногах, целу)”: *Гвари ше: нога ей брині* (Лев. Ск.); *учительку [сом] любел, гоч ме частейше и набила. Щитала длань од палічки, бринели пальци* (КочЕвЦП 46); *Не читал сом кельо раз ме утнул, але ми задок бринел* (КочишЕвЦП 72); *Знам лем же ми ноги бринели [од длого ходзенья], же ми стара дала у лаворе жимней води най ноги наmacher* (КовМихКап 38) (оп. и **бринуц**). || Укр. *бриніти* „видавац бриняци звук”. Ономатопейского походзенья. Хаснує ше и форма зоз -у-: *бруніц*, слц. *диял. арх. briniet’* (SSN I 164). ◀ Ономатопейске. Виведзене *побриніц* „побешедовац”: *Шеднул сом жу нїм на лавочку пред хижу, дакус зме побринели* (Як. Дуд.); *На полю зме ше зишли троме-шитирме, кус зме побринели* (Як. Дуд.).

бринуц -нїм *незак.* „пухнуц (о руках, ногах, целу)”: *Гвари ше: нога ей брині, ноги ей бриня, ноги ей почали бринуц, ноги ей набринути* (Лев. Ск.). ◀ Обширнейше оп. *набринуц*.

бритва ж. „байберски нож за бритвене”: *Повеми им же на вечар муша там спац у тей хижі дзе бритви режу, а вода попод ню идзе, та такой най их неше гет* (Етн29 11). || *Слц. бритва*, *всл. бритва „исте”* (Hal I 152), *чес. břitva*, *поль. brzytwa*, *укр. и рсй. бритва*, *серб. бритва*. ◀ Од *праслав. briti, brъjъ „резац”*.

бритвар х. „байбер”. Слово ше хаснує у Коцуре паралелно зоз *байбер*: *пришол до байбера... Казал му бритвар шеднуц на карсцель, крашине го обривел и оштригал* (Етн29 299). *Всл. бритвар „исте”*. Од *бритвиц*.

бритварня ж. „байберня”: *Бритварню у нїх тримал* (В. Саб.); *У бритварні єдного руского валалу понукує якиш Ондер новину „Зарю”* (РН 26/1934, 4).

бритвиц -им *незак.* „резац браду, власи до кореня”. *Всл. britvic, слц. briť, укр. брити*. ◀ *Праслав. briti, brъjъ „резац”*.

бритвиц ше -им *ше незак. повр. жу бритвиц*.

[брич] х. *звич. у виразу ~ панталони* „панталони жузени од колєнох долу (за чижми)”: *Медзи войнами и у рокох по Другей шв. войны руски легине „нялкоше” под уплївом других народох єден час ношели од колєнох на долу узки панталони (бєлави або чарни): на бричес, шунки, на брич, брич панталони* (по: ВаpгaЛю 238). ◀ *Вироятно од мадь. bricsesz (1905), а то од англ. breeches*. *Слц. диял. bričesky, bričky „исте”*.

бричка ж. „файта коча на два колеса, чейза”. || *Поль. bryczka и bryka, ces. bryčka, slc. brička, всл. brička „легки коч за превозку особох”* (Hal I 150), *укр. бричка и брика, рсй. бричка и брика*. Трима ше же ту основне слово *бричка* (а *брика* новше). ◀ Од *итал. biroccio „двоколка, чейза”, можливе прейг нем. Birutsche*.

бродзиц¹ -им *незак. 1.* „вноци не спац и длого дацо робиц”, *часто у злученьох бродзиц вноци, бродзиц ноцями: Кед зме хори, мац при нашей посцелі ноцями бродзи (шк. сост.); Жима додня рано бродзи / и спод носа уж им [дзецом] грожи* (ПЗ 6/1972, 18); *Було ище цма. Кед го мац обачела, видудрала ше на нього: Дзе бродзиши по ноцох, уж це другей ноци нет дома!* (КочЕвОдг 22); *задругаре СРЗ „Слога” у Ораховє пришли на добре ришенє проблему печєня хлеба за задругарох. Вони видзели же жена кед сама печє хлеб же вноци бродзи, не одпочива, же за 8 годзини упече три хлеби... [Прето задружни пекар почал печиц хлеб за задругарох.] На тот способ жени задругарки особено влєце ошлєбодзени од ноцного бродзєня, ипорує ше зоз огриву* (РС 25. 05. 1949, 4); *Перше почал ноцями бродзиц по карчмох и танцох, а кед му пенєжи хибєло дал ше на крадбу и раброванє* (РК 1928, 11, Д. Биндас); *Видзєло ше му же*

то вон бул длого хори. Же бродзел полусвидомо у горучки (БильАзЕсм 133). 2. **слунко бродзи** „слунко раз видзе раз зайдзе за хмари” (В. Саб.): Слунко уж прешло пол драги и бродзело споза хмари (СабодРцар 25). || Слц. диял. slonečko brodzi, ěbarz je vesele (SSN I 168). ◀ Од праслав. bred-/brod-.

[**бродзиц²**] -им незак. „блукац, ходзиц”: Небо було чисте, лем ту и там бродзели по нїм у грудох били хмарки (ГудакПрип 105); Гриц смутно зоз попатрунком по гумне бродзел (КовМихГриц 92-93); Добра, благородна молитва ... за бидних морякох цо бродза по морйох, а бурї им чиряю ладї (ТвенМ 44). ◀ Тото значенє хаснуєме под уплївом сербского бродити „плївац, путовац на ладї; плївац по небе; блукац”.

[**брой**] х. „число, нумер”. ◀ Од серб. број, бројати/ бројити, а то превой з праслав. дієсловом briti, brъjъ „резац”. Количество ше у прешлосци означовало зоз зарезами у древе (кељо предмети, тельо зарези, ярчки), та так од значеня „резац, зарезовац” настало нове значенє „чишлїц”.

брокатов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на брокат”: Брокатово платно то гадгавне платно, ткане нагусто, цифри направени зоз тканьом (не вибивани); то друге платно по драгощини, такой за кадифу; цифри були и у розличних фарбох (Г. Р.); Женски шматни ше шило ... ризово (брокатово, кадифово (ФейИр 91). ◀ Европске слово: нем. Brokat, англ. brocade, мадъ. brokát (1688).

броки ж. мн. (єд. брока) „дробни кульки до ловарскей пушки, с. сачма”: ишол на лови. Вжал пушку, праху и броки (Етн29 302). || Слц. brok х. (мн. brokŭ) „исте”, всл. brok „исте” (Hal I 152), чес. brok „исте”, поль. brok „исте”. ◀ Од нем. Brocken.

[**броцак**] х. „рукзак”, хасноване у першей половки 20. в.: Ношела сом броцак на хрибце у зайди и муки, пасулї, кромплї, меса, и сланїни (Рускиї 56). || Серб. рукзак и броцак „исте”. ◀ Од нем. Brotsack (дословно „мех за хлеб”).

бруга ж. „музични инструмент бас”. ◀ Од мадъ. brúgó „исте”. ♦ **було и бруґи и ґайди** гвари ше кед ше случи даяка парада, зва-

да и под.: Кед сцели дзивку одац за дакого, а вона не сцела пойси, та плакала, вец гварели: було и бруґи и ґайди (Лев. Ск.).

бруговац -гуєм незак. „провадзиц гра-не на бруґи”: Вчєра якиш бачи принєс до нас чийошик бруґи зохабиц бо „Мирон” бул за-варти та зме бруґовали, але, бида, надишол Поднаредник, та штирме достали нешка очухац патос у двох найвекиших хижох. И я медзи нїма. Не будзем вецей мамо, бруґовац, ані да ми плаца (БаковВТ 161). Од бруґа (оп.).

бругош х. „гудак хтори грає на бруґи”. || Всл. brugoš „исте” (SSN I 170). ◀ Од бруґа, бруґовац (оп.). Меновник виведзени зоз суфиксом -ош (як крад-ош, збитк-ош и др.).

бруд х. „нечистота”. || Всл. brud „исте” (Hal I 152), слц. и чес. brud „исте”, поль. brud „исте”, укр. бруд „исте”. ◀ Праслав. brudъ „дацо неприємне на смак” або „дацо брудне, масне”.

брудзиц -им незак. „робиц нечистим”.

брудзиц ше -им ше незак. „робиц ше нечистим, масциц ше”. Всл. brudzić (se) „исте” (Hal I 153), поль. brudzić (się) „исте”, укр. бруднити(ся) „исте”. Од бруд (оп.).

брудни -а -е „нечисти, замасцєни”: брудни руки, брудни шматни на райбанє; Док придзе дому, та му поведз най ше зоблєче, та же го окупаш, же ходзел по швецє, та є уж брудни, масни (Етн29 70); А дома шицко порозруцоване, брудне, шматне, нє накармене (Заря 7/1937, 7). || Слц. brudny „исте”, всл. brudny „исте” (Hal I 152), поль. brudny „исте”, укр. брудний „исте”. ◀ Од бруд (оп.).

брудняви -а -е „дакус брудни; дакус брудней фарби”: Тот наш шиви когут такі брудняви, некрасни (Г. Р.). ◀ Од бруд-ни (оп.).

[**брундац**] -ам незак. коц. „дудрец”. ◀ Од серб. брудати.

брундзац ше -ам ше незак. „гнївац ше, дуц ше”. Виведзєне: набрундзани „нагнївани, надути”. ◀ Можлїва вяза: 1) зоз серб. брудати „дудрец”, брундав „дудраци” (хто ше гнїва, тот часто и дудре, жуброта); у Коцуре ше гвари брундац „дудрец”, набрундани „нагнївани”. 2) зоз брунїц (оп.): слц.

диял. *bruniet*, *bruniť* окрем значення „бриніц (о мухи и под.)” ма и значення: 1. „мурчац (о медведзови и под.)”: *medvedz bruňi*; 2. „грац (о мачки)”: *mačka sebe bruňi na pesu*; 3. „дудрец”: *stari bruňi na staru* (SSN I 171).

бруніц -ім „видавац бруняци звук”: *пчолла, муха бруні; апарат за бритвене бруні; Мац ме не сперала да шпивам тоту писню, часто сом ю брунела* (Люб. Як.). Всл. *bruñic „исте”* (Hal I 153). ◀ Ономатопейского походження. Лексични дублет *бриніц*. Виведзени: *Тераз зос турні забрунел понад хужи коло себе дзвон* (РН 38/1928, 2, Федор.).

бруняца муха ж. зоол. „муха *Caliphora erythrocephala* Hal I a Meig”. Лемковске *bruniacza mucha* (бруняца муха) „исте”. Хаснуе ше и дублет *дзвиняца муха* (Тимко 87). ◀ Од *бруніц*.

брус х. „прибор, камень за оштрене”: *Алат ше у колесара оштрело на брису – округлим каменю котри стал на окремним древеним століку* (Фа 31). || Слц. *brús „исте”*, всл. *brus „исте”* (Hal I 153), поль. *brus „исте”*, укр. *брус „исте”*, серб. *брус „исте”*. ◀ Общеславянске, праслав. *brusъ*.

брусар х. „тот цо оштри на брису”. Слц. *brusiар „исте”*, серб. *брусар „исте”*. Од *брус*. ♦ **масни як (ходзи як)** ~ „барз масни (чловек або дзецко)” (Ю. Пап, Сф. Мак.).

брух х. 1. „часц цела у хторей змесцені жалудок и черева”. 2. „жалудок”: *У рабстве у Немецкей еден едол вельо кромплі, и з кромплями мож брух заповніц* (Йвг. Бл.). || Слц. *brucho с.*, всл. *bruch „исте”* (Hal I 153), чes. *břich*, поль. *brzuch*, рсй. *брюхо*. ◀ Праслав. *bruxъ*. ♦ **аж ше за ~ лапаци** „барз ше шмеяц”: *Аж ше за брухи лапали, так ше шмеяли* (В. Саб.); **брух под браду** гвари ше кед жена у осмим-дзевятим мешацу самодруга, всл. *ma bruch pod nosom „исте”* (Buffa 32); **гурчи (жравчи) му у бруху** „барз е гладни”; **закруциц/закруцац/круциц у бруху** (од неприемного несподзиваня, розчарованя и под.): *Кед ми гварел цену, аж ми у бруху закуцало* (Г. Р.); *Пририхтованя за матурски вечар. Од матури аж у бруху закуца* [пре трошки яки родичи буду мац] (РС 19/2009, 08. май, 13. б.); *Кед видзела же*

[на салашу] *нет ані купальня, а же за себе треба пойсц аж до гумна, такой ей закуцело у бруху* (РС); **ма косци у бруху** „чежко ше му зогнуц”, слц. *má v bruchu kosti „исте”*; **о сто брухи** „хтори вельо є” (В. Саб.): *То таки о сто брухи; повесц (гуториц) дацо з бруха* „не роздумуюци”; всл. *z brucha „предпоставка, нагадоване”* (Hal I 153); **себе до бруха скакац** „на свою чкоду, проци себе робиц”: *Себе до бруха скакац – и то не вредзи* (С. Мйр); *Так ше гвари кед чловек роби процив себе* (В. Саб.); **скочел бим му до бруха** гвари ше кед ше дакого не може поднесц пре його злосц (В. Саб., Лев. Ск.).

[брух] х. мед. „пукнутосц, *hernia*”. ◀ Од серб. *брух*, а то од нем. *Bruch*.

брухати -а -е „тот цо ма вельки брух”: *Дзивки заглавчок [за пасово сукні] вязали коло пасу; нука мал пире, пирйова часц була баржей назадку, на бруху не було пиря же би дзивка не випатрала брухата, напредку ше шнурки завязали* (В. Саб.); *Кус є уж и шиви. Полни. Брухати* (КочЕвЦП 139). || Слц. *bruchatý „исте”*, всл. *bruchaty „исте”* (Hal I 153), поль. *brzuchaty „исте”*. ◀ Од *брух* (оп.).

[бруци] ж. мн. (ед. бруца) анат. „власки коло природзения”. ◀ Од серб. *бруце* ж. мн. „перши пубертетски власки коло природзения”, *бруцати* и *бруцавати* серб. покр. „доставац перши власки коло природзения у пубертету”; од того и сербске *бруцош* 1. „хлалец у пубертету”; 2. „студент першого року”. То поствербал од ономатопейского дієслова хторе ма три варианты: *брукати, бруцати, брујати* (Skok).

бруцки ж. мн. (ед. бруцка) дем. од *бруци*.

брушиско х. аузм. „вельки брух”: *ма вельки брушиско* (РН 43/1932). Слц. *brušisko с.* „исте”, всл. *brušisko „исте”* (Hal I 153), поль. *brzusisko с.* „исте”. Од *брух*.

брушиц -им „оштриц на брису”. Слц. *brušić „исте”*, всл. *brusic „исте”* (Hal I 153), поль. *brusić „исте”*. Од *брус*.

брушлік х. 1. „хлопске облечиво *лай-бик*”: *На кошулю ше облекало брушлік (лай-бик)*. Бул єдноставного крою, на плечу коло рукох *вирезани*, а на предку ше капчал (Вар-

гаЛю 236). Назва характеристичнейша за Коцур, у Керестуре ше звич. хаснує дублет *лайбик*. **2.** „женске облечиво *лайбик*”: *Часто ше поверх оплечка носел брушлік (лайбик), хтори бул вирезани коло шиї и рукавох, а украшени зоз златнима чипками. Брушлік бул найчастейше ушити зоз гатласу (твардейши гадваб) вшелїяких фарбох* (ВарґаЛю 216). **3.** „брустгалтер”: *теди брушлік, котри би подзвигнул перши, ридко хтора носела* (СлМед 173, КолесарД). || Подобни файти шмати означую и карпатски паралели: всл. *brušlik*, слц. *brusliak*, поль. *bruslek*, *bruclik*, *bruclek*, поль. *bruclek*, *bruslek*, *pruclik*, *brzuslak*. ◀ Шицко з нем. *Brustfleck* (*Brust* „перши” + *fleck* „фалат платна”) (*Machek*).

брушлічок -чка х. дем. од **брушлік**. Всл. *brušlaček* „скоряни лайбик без рукавох” (*Hal I 153*).

брущок -щка х. **1.** дем. од. **брух**. **2.** „верщок пальца”. || Слц. *bruško* з обидвома значеннями, всл. *brušček* дем. „брущок” (*Hal I 153*), поль. *brzuszek* „дем. од *brzuch*”, поль. *brzusięc* „верщок пальца”.

бу викр. за страшене. Слц. *bu-bu* „исте”, всл. *bu* викр. хтори имитує ричане „му” (*Hal I 153*). ◀ Ономатопейске.

буб х. „бубуш”, лем у Гнатука: *Я ше баржей бал як ти, бо я це лем зоз бубом страшел, а ти мнє зоз буражами и зоз палїцу* (*Етн30 235*). ◀ Од оном. *бу*.

[**буба**] ж. зоол. **1.** „гадвабна буба”. **2.** „хробак”. ◀ Од серб. *буба*.

бубак х. оп. *бубуш*: *Дараз стариши зоз цму цмоту / страшили несташни дзеци: / же там вельки бубак кучи, / або чарни шаркань леци* (М. Римар, Заградка 9-11/1992, 7). ◀ Од оном. *бу*.

бубар х. „одховйовач гадвабних бубох” (Лев. Ск.). ◀ Од *буба* (оп.).

[**буба-рус**] ж. зоол. „*Blattella germanica* L.” Пожичка зоз серб. *буба рус*. Семантично подобна назва у зах.укр. *прус*, *прусак*, „исте”, лебо *москаль* у значеню *Pyrhocoris apterus* (Тимко 92, 124). ◀ Од серб. *буба рус*.

[**бубашваба**] ж. зоол. „*Blatta orientalis* L.” ◀ Вироятно од серб. *бубашваба*, гоч ше

у закарп.укр. хаснує *шваб* и *шваббожар* зоз мадь. *svábbogár*, так же можливе же лексема принєшена ище зоз старого краю, а вплив сербского ю лем потвердзел (Тимко 92, 124). Наш карпатски еквивалент можливе же бул *шваб* (оп. *шваб*).

бубен -бна и **бубень** -бня х. коц. „бугна, с. добош”: *Придзе бубен на недзелю предавац, / я ше будзем милосердне припатрац. / Жито вежне за куцию, за куцию, / а перину за порцию, за порцию* (Етн9 ч. 316) || Слц. *bubon*, всл. *buben* **1.** „исте”; **2.** „тлачаца машина; гарло тлачацей машини” (*Hal I 154*), поль. *bęben*, укр. *бубон* и *бубен*, серб. *бубањ*. ◀ Прасл. *bqъpъ* и *bqъpъ*, а тото од *bębnati* и *bębniti*. Керестурски дублет *бужна*.

• **биц на** ~ „оглашовац з бугнованьом, бугновац”: *Тамбур биє на бубен, уж я, мила, гет идзем* (Етн9 ч. 282). Всл. *bic* на *buben* „бугновац” (*Hal I 131-133*). ♦ **присиц (пойсиц) на бубен(ь)** „предавац ше на лицитациі”: *Каждого дня видзиме як ше множа табулациі на земледїлски добра и як тоти добра приходза на бубень* (РН 7/27, 1, П); *поишол на бубень и маєток и хата и статок* (За-ря 2/1934, 7).

бубнар х. коц. „бугнар, с. добошар” (Сф. Мак.). || Всл. *bubňar* „исте” (*Hal I 154*). По коцурски ше *бужна* вола *бубен*. У Коцуре *бужнара/бубнара* волали и *щетнік* (оп.).

бубновац -нуєм *незак*. „оглашовац з бугнованьом” (Сф. Мак.). Всл. *bubnovac* (*Hal I 154*) и *bugnovač*. ◀ Праслав. *bębnati* и *bębniti*, ономатопейского походження.

[**бубрег**] х. анат. „покрутка”. ◀ Од серб. *бубрег*, а тото з турецьких языкох. Наш карпатски еквивалент *покрутка* (оп.).

бубуш х. „существо з хторим страша дзеци”: *Не идз там, бо там бубуш*. Слц. *bubák* „исте”. ◀ Од мадь. *bubus* „с. баук, гвоздензуба”.

бувац *незак.*, у старших авторох **1.** „случовац ше”: *Так у революцийох звичайно бува, же ше революционере побию медзи собу* (РН 2/1933, 2); *Вец вельке старанє родичох коло єдинчеца твори у нього думку же ніч на швецє не може буц през нього! Прето барз ридко єдинци буваю шорови и за живот*

способни (РН 44/1936, 1); То була особито веешні, кед ше робота почина од трох рано (РНКЗаря 1935, 62, Я. Хромиш). 2. „поставец”: Число вирних з дня на дзень бувало више векше (РН 17/1933, 4); народна свідомосц и любовь гу шицкому цо руске була више векша и моцнейша (РНК Заря 1941, 74); Вишулькала ше Иринка и више була краша як то нашо руски дзивчата и буваю у младосци (Заря 29/1934, 8); Хорватска бувала меньша и меньша (РК 1927, 31). Укр. бути/бувати, слц. bytí/byvati. ◀ Од праслав. byti/byvati.

бувши -а -е „хтори припада прешлосци, дакедишні”: жена бувшого министра (РН 5/1928, 3). Карп.русин. бывший „исте”: То був його бывший начальник (Чорі).

буга ж.: *страцел ше як стричкова буга* „страцел ше, не знашол ше”. ◀ Од мадь. buga „безрога крава” або серб буга „файта малей босанскей крави” (исте значене ма и сербске буша (оп.)).

бугер¹ х. ист. „файта пенезу у Австро-Угорскей”: Поведз, Ильчо, за кельо то було, / чи за бугер, чи за пантлічки (Етн9 ч. 395). Серб. покр. ист. бугер „стари австрийски бакарни пенез”, укр. диял. бугер „исте”, слц. buger „исте”. ◀ Од серб. бугер або мадь. buger „исте”, а то од австрийско-баварского bug(g)er „файта французкого таляра (талира)”.

[**бугер²**] х. „назарен, припаднік религиозней заедніци хтору основал калвински пастор Генрих Фрелих у Швайцарскей коло 1830. р.” ◀ Од серб. бугер „исте”.

бугери х. мн. (єд. бугер) 1. „округли платки по коньови”: Кед ше конь добре карми, та по нїм ест округли платки такволани бугери, на хторих шерци кратша и блядиша; понеже су блядиши, бугери випатраю и блїщацїши. Бугери ше найбаржей видзели на чилашох, а найслабше на чарних коньох; конї найбаржей мали бугери наяр, а кед ше зленели, та им шерци подросла и виєдначела ше (В. Саб.). Бугери були на коньох, то таке як кольчатa, кед ше шерци на цмо и на блядише прелїва; и на младих чилашох ше видза бугери; таки конї ше волаю

бугерасти (М. Рм.); Пать як ше на коньови шерци швици, як бугери (Евф. Пл.); Кед ше коньови давало коцки цукру, та мал по себе платки, блядиши од шерци, то були бугери: пале яки красни, яки ма бугери по себе (Лев. Ск.); Стоя [конї] в санкох бесноноги и невиробени, / та бугери аж по нїма трепца намесцени (КостИдил). 2. „округли платки по целу хорого”: Така сом була хора, аж по мнє бугери вишли (Сф. Мак.); Кед ше дакому вируцел еден або вецей охвати по целу, а не здавали на укушенє инсекту, гуторело ше же ма швербячки. ... Охвати були вельки (гуторело ше же „ма таки бугери, же страх”) (КолесарД). ◀ Понеже бугери на коньох и по човековим целу округлей форми, як метални пенез, значене „округли платки” виројтно настало од бугер¹ „файта пенезу у Австро-Угорскей” (оп.).

бугерасти -а -е „хтори ма по себе округли платки бугери (о коньови)”: Бугери були на коньох, то таке як кольчатa, кед ше шерци на цмо и на блядише прелїва; и на младих чилашох ше видза бугери; таки конї ше волаю бугерасти (М. Рм.). ◀ Од бугер¹ (оп.).

бугна ж. „музични удерни инструмент у форми цилиндра хтори ма верх и сподок обцагнути зоз скору, с. добош”. ◀ Од бубен з дисимилацию б-б до б-џ. (оп. и бугновац).

бугнар х. „општински службенїк хтори оглашує з бугнованьом, с. добошар”: Того цо бугновал по валале волали бугнар, а у Коцуре щетнік (В. Саб.). Од бугна.

бугни мн. 1. риб. „файта рибарскей мрежи, с. бубань, врша”: **заложиц** ~ „поставиц бугни за лапанє рибох”: як би було да ми пойдземе заложиц бугни на бежелъ? ... Йовџен ше з бугнами круцел по води и забивал колїки до жеми ... Позакладали обидвої бугни (РК 1936, 150). 2. тлач. „засц тлачацей мащини хтора витлука зарно зоз снопох”.

бугновац -нуєм незак. 1. ист. „оглашовац, обявйовац з бугнованьом”. || Всл. bubnovac (Hal), всл. dakedi bubnovałi на bubñe (Buffa 32). 2. у франти родичи, кед положили (посадили) печиц хлеб до пеца, гуторели дзецом: винєш хлеб з пеца док будзе бугновац. Не достали зме ясни толкованя

цо тото виречене значело; по єдних значи: винеш хлеб док валалски бутнар будзе бутновац (Лев. Ск.). ◀ Од бубновац з дисиміляцію б-б до б-џ. У тей форми маме замену б > џ, яку маме и у словах *больтац* > *жольтац*, *бомбулька* > *жомбулька*.

буд слов.: **буд почим (предац, купци)** „гоч почим, гоч по якеї цени”: У *крайох*, *дзе народ хова статок, трава цалком спрела и од суши згорела*. Так *муши предац статок буд почим* „гоч почим”, *бо го не годзен вижимовац* (РН 30/1927, 1). || Лемк. буд „исте”: *буд-де* „гоч дзе”, *буд коли* „гоч кеди”, укр. *будь-* „гоч”: *будь-де*, *будь-хто*, *будь-чий* и под., серб. буд „исте” (з неопределенима заменовніками *ко*, *какав*, *који* и др.): *буд ко*, *буд какав* и др. ◀ Од *буц*, праслав. *buti*. У нас може буц и карпатске и зоз сербского.

буда ж. 1. „надова колібка чувара виніци”: У *каждей виніци була направена буда – невелика коліба у котрей бул чувар виніци, наволани будар*. Буди були закрити з надом та у нїх вше бул приємни *хладок, поготов кед були под дровом, орехом або черешиню* (ФейІр 57). 2. „мали деревни дутанчок”: *автомобил ше рушел и вдерел до єдней буди, у котрей ше находзели два жени и куповали койцо* (РН 44/1928, 1). || Слц. диял. *búda* „худобна хижка; хижка за пса...” (SSN I 176). ◀ Од нем. *Bude* „хижка, будка, дутанчик”. По В. Махекови то славянски корень *буд-* (*будовац*), а Немци го превжали од Полякох и Чехох.

будар х. „чувар виніци”: У *каждей виніци була направена буда – невелика коліба у котрей бул чувар виніци, наволани будар*. ... Бударе обично були дідове, а найчастейше *жу нїм ходзели дзеци*. Вони им ношили *єси, та ше там остали и побавиц* (ФейІр 57). ◀ Од буда и будка „древена хижка; стражарова хижка” (оп.), можліве под уплівом сербскеї форми *пудар* „чувар виніци”, а то-то виведзене од *пудити* „одганяц, плашиц”. По значеню чежко повязац нашо будар зоз всл. *budar* „нужник, туалет” (Hal), хторе походзи од мадь. *budár* „исте”, а то-то од фр. *budoir*, нем. *Boudoir*. • **на будара** „дзецинске бависко”: Будар („чувар виніци”) бегал по ярку („виніци”), а други бавяче, „крадо-

ше грозна”, *пребеговали през ярк меркуюци же би их будар не влапел; кед ше бударови удало влапиц даєдного „крадоша”, тот поста-вал будар*. Исте такє бависко дагдзе ше на-волувало *на мачки и миши*; бавяч у ярку бул мачка, а други були миши (ХомаМ). То ви-ро-ятно бависко новшого походзєня: „крадо-ше”, прєскакуюци ярк, шпивали стихи по сербски: Берем, берем грожде, / док будар не доде, / а кад будар доде, / обрали смо грожде. У тим сербским стиху похаснована руска фор-ма будар место сербского пудар.

[будала] ж. „дурак, дургов”. ◀ Од серб-ского турцизма будала.

будариц -им незак. „чувац виніцу (у ко-лібки – буди)”: *Правда, у виніцох ше робело од вчасней яри, але теди не требало [ище] будариц, односно непрерывно их чувац* (ФейІр 57). ◀ Од буда, будар.

буделар х. оп. **бутелар**: [Я] дома забул буделар зос пенєжми (PK 1928, 207). Слц. диял. *budilár, budelár, budělár* „исте” (SSN I 177). Оп. бутелар.

[буджак] х. „узки простор медзи селян-ским (руским) пецом и муром”. Укр. диял. буджак „исте” (зоз турского). ◀ Буджак ис-нує у українским як диялектне слово, але у других бешедох карпатского ареала зме го не зазначели. Прето тримаєме же воно у нас ви-ро-ятнейше походзи од сербского турцизма *буцак „исте”, хтори у Войводи-ни зазначела Гордана Вукович (попри частей-шей назви запєћак)*. Основне значєне серб-ского буцак „кут”. ♦ **положиц (руциц) за** ~ „охабиц, занєдзбац”: *забул шицко тото цо у школи научел, бо кед виходзел школу, та кнїжки положел – як ше гвари – за буджак* (РН 48/1937, 1).

Буджак х. „назва єдней керестурскеї уліци”. Ви-ро-ятно, як и меновнік буджак (за пецом), од сербского меновніка *буцак „кут”*.

Будзин х. „варош Будим у Мадярскеї, нешка часц Будапєшту”: *Кед сом ше прехо-дзел з Пеишту до Будзина, / „Насип ми, кач-марко, червєного вина!”* (Етн9 ч. 285). Всл. Budzin топоним (1278).

будзиц -им незак. „робиц же би дахто прєстал спац”. ◀ Праслав. *buditi*.

будзиц ше -им ше *незак*. „преривац свойо спане”. Всл. budzic (se) „исте” (Hal I 155).

будинок -нку/-нка х. „векша хижа, зда- ние за биване, явни установи и под.” Укр. будинок „исте”, поль. budynek „исте”, слц. диял. budínok „хижа, дом” (SSN I 177), всл. budyněk „хижа, дом” (Hal I 155). Судзаци по паралелох, и нашо будинок би могло буц карпатске слово. Медзитим, старши авторе частейше з тим значеньом хасновали сино- ними *зданіє* и *будовня*, та треба допущиц же будинок новше кніжково слово.

буді ж. мн. 1. „груби длугши женски або хлопски ґачи”. 2. „дзецински дуксер уши- ти з єдней часци (и горня и долня часц)”. 3. *пейор*. „женски ґачици”. ◀ Од мадь. bugyi „груби женски ґачи”. Хасновали зме и дем. *будьки* (оп.).

будка ж. „мала древена хижка (стражар- ня, дутянчок и под.)”. Подобни значєня маю и карпатски паралели: слц. būda, būdka, всл. budka, buda (Hal I 155), поль. buda, budka, укр. буда, будка. ◀ Оп. буда.

будли -ия х. „прости курти бичак, з дре- венима черенками, котри ше звич. легко отверал и заверал”. Бул синоним тупого но- жа, гуторело ше напр.: *Нож не сце резац як тот будли* (СС. Мак.). Будли ше „пробова- ло” и так: *дахто го тримал отворени у на- цагнутей руки, з другу руку вдерел по тей руки ніжей локца и питал ше: „Будли, лю- биш (сцеиш) сланінки?” Кед ше сам завар од вдерєня, значело же „люби сланінки”* (СС. Мак.). ◀ Неясного походзєня. Не зазначє- ни карпатски паралели.

[будни] -а -е „хтори не шпи”. ◀ Прик- метнік будни не иснує у словацких, україн- ских и др. карпатских бешедох, а то значи же вон у нашим языку сербского походзєня: серб. будан. И по А. Дуличенкови то серби- зем.

будовац -дуєм *незак*. „муровац, пра- виц”. Укр. будувати, слц. budovať, всл. budovac „исте” (Hal I 155), поль. budować. Оп. будка.

будуци -а -е „хтори будзе, идуци”. Всл. buduci „исте” (Hal.). ◀ Од буц.

[будуци] -а -е оп. **будуци**. ◀ Форма ви- ведзєна под уплївом цсл. и угроруского.

будьки ж. мн. „дзецинске облєчиво з дуксєрового платна”: *Од горе им [малим дзецом] часто облєкали будьки з розпором на задку, през хтори вишєла сукєнка* (Фе- йИр 94). *У своєй тарґовини ма ... красни будьки (дуксєри) за дзеци* (РН 16/1931, 4). ◀ Оп. буді.

бужня ж. коц.: *Бужня* то на окремини способ посцєлена посцєль: на корункох по- сцєлі були положєни дєски, на нїх заглавки и перина; посцєль, була краишнє засцєлена. Место дєскох на посцєлі могли буц итири лати закрити з поньву. Нашо стари у буж- ньох спали, нука до бужні могло ше положиц дацо, дакєди ше там дзивка у франти зна- ла скриц од питача (Ир. Задр., Евф. Пл., В. Саб.). || Всл. *bižňa* „синаґора” (Czambel; Hal I 160), слц. диял. и *božňa* „исте”, карп. укр. бужня „исте” (Сабадош), поль. *bożnica* и *bóźnica* „исте”. Навєдзєни слова *божня*, *бужня* и др. вивєдзєни од бог, праслав богъ: *божня/бужня* спочатку значєло „цєрква”, а познєйше достало значєнє „жидовска цєрква, синаґора” (Brückner). Керєстурски синоним за бужню то мадяризєм *куньгов*, а то од мадь. *kunyhó* „хижка”. У Керєстуре, значи, *куньгов* достал назву прє подобносц зоз хижку. Остава нам випитац чи можлїва значєньова вяза нашого бужня зоз карпат- ским бужня „жидовска цєрква, синаґора”, одн. чи нашо бужня могло войсц до языка як франтовлїва назва прє подобносц бужні зоз малу цєркву.

бузавирок -рка х. бот. „квєцє *Centaurea cyanus* L”. Карп.укр. *бузовираґ* „исте”. Од мадь. *búzavirág* „исте”. Коцурске слово. У других местох хаснує ше назви *бєлава ко- сатка* и *дзиви гвєздзик* (Тимко 21).

[буздовань и буздевань] х. 1. „старин- ске хладнє оружиє зоз жєлєзну главу”. 2. *прєн*. „глупи чловєк”: *И то буздевань!* (В. Саб.); *Буздованю, уж цє обробєлі, та пишєиш у новинох по їх дзєки* (В. Саб.). ◀ Од серб. буздован, а тото з турского. Нашо стари за буздовань хасновали мадяризєм *бузоґвань*

(оп.). ♦ *глупи як ~ (буздевань)* „барз глу-пи” (В. Саб.).

[**бузерант**] *х. коц.* „гомосексуалец” (В. Саб.). ◀ Од нем. Buserant „гомосексуалец”; од немецкого и мадярске buzéráns „исте”. Коцурски Руснаци могли тото слово переважат од коцурских Немцох.

бузогањ *х. оп.* **бузогвань**.

бузогвань *х.* „старинске хладне оружје буздовань”. Тото значенє нешка забу-те; Гнатюк слово записал у двоякей форми: **бузогвань** и **бузегвань**, напр. у приповедки „Кральович Марко и цар Арабин”: *Тот (цар) ше барз погнівал ... Вжал бузегвань, пошол жу Маркови, та го удери. Марко му гутори: „Чи ти ше шалїш, чи цо то?” ... Марко вжал бузогвань свой, та дзвигне горе. Арапин му гутори: „Ещи ти на мене имеш бузегвань дзвигац?... ” Удери го други раз. ... (Марко) Нацагнул руку з бузогваньом, так удерел Арапина, дораз ше превращел (Етн30 173); А кед придзе гевтот мой шаркань, та це забиє ... Ещи є на седем милї жеми, руци бузогвань опрез дзвери, же бим му рихтала полудзенок (Етн29 153).* Нешка ше тото слово хаснує у форми бозогвань: найчастейше значи предмет з хторим мож биц по дачим, напр. киянка з хтору ше забива колїк и под. до жеми, з хтору ше дацо валя и под (С. Мїр.); тиж значи и предмет за бице (палїца и под.): *Ей, кед вежнем тот бозогвань, увидиши ти свойо; Бозогвань то палїца (Лев. Ск.).* У Коцуре зме од єдней особи зазначели и форму боџозвань зоз значеньом „велька грудка, ганта”. М. Кочиш у своїм словніку мадяризмох (Кочиш/ІР 115) тото слово наводзи у форми бузогањ „буздовань”. По Гнатюкових формах бузогвань и бузегвань, Кочишовой бузогањ и сучасней бешедней бозогвань чежко зоз сигурносцу утвердзиц хтора була наша першобутна форма. Гнатюк наведзени форми могол похасновац и под уплївом подобних карпатских паралелох. Судзаци по вещей словацких, ческих и др. розличних формах, треба допуциц же и ми хасновали двояку, та и тро-яку форму того слова. В. Махек наводзи вещей словацки и чески и др. паралели зоз значеньом „буздовань”: слц. buz(d)ogáň,

bozogáň, budzegáň, bodzigan и др., а по нар. етимології (по дієслову шекац) и bodsekáň, podsekáň, posekáň; чес. buz(d)ogan, buz(d)ovan, buz(d)igan и др. (Machek 78). ◀ Словацки форми походза од мадь. buzogány, а чески форми по В. Махекови могли присц директно з турского (тур. bozdugan). Польске buzdugan по Брукнерови пришло преїг українського зоз турского. М. Фасмер наводзи рсї. буздыгáн и укр. буздиган як турцизми. До нашого языка тото слово пришло преїг мадярского. Слово як турцизем иснує и на Балкану: П. Скок наводзи серб. буздован, буздохан, буздуван и др., болг. буздоган, рум. buzdugan, алб. pustován. Нешка зоз значеньом того хладного оружја хаснуєме сербизем буздовань. П. Скок не наводзи и сербску форму зоз -њ, та концове -н по шицким судзаци змегчане до -њ аж у нашим языку.

буйдошиц ше -им ше незак. „пребарз тиц”. ◀ Дю. Лятак як жридло наводзи мадь. bujdoso „сцекач”, bujdosni „криц ше” (Латяк/Мадь 116). Оп. розбуйдошиц ше.

буйни -а -е „хтори швидко рошне, гус-ти (о рошлінох)”: *пошлі кошиц ярец, а ярец таки буйни же ... ледво двоїо могли старчиц [поодберац]* (Етн30 200). Всл. bujni (Hal I 157), слц. bujny, поль. bujny, укр. буйний, серб. бујан. ◀ Общеславянске слово, праслав. буїьпъ. Дієслово буяц у нашим языку не зачуване: слц. bújať, чес. bujeti, серб. бујати.

бук *х. бот.* „древу Fagus silvatica L.” Укр. бук, слц. buk, всл. buk (Hal I 157), поль. buk, серб. буква. (Тимко 33). ◀ Праслав. букъ. Стара славянска позичка з германских языкох. Од того Буковина „назва краю на Карпатох”. Нешка паралелно хаснуєме сербизем буква.

[**буква**¹] *ж. бот.* „древу бук, Fagus silvatica L.” ◀ Од серб. буква. Наш карпатски еквивалент бук (оп.).

буква² *ж.* „знак за глас бешеди”. Укр. буква, рсї. буква. ◀ Од ст.сл. боукы, цсл. букы, а то, преїг назви древа бук, стара германска позичка: Стари Германе на букових дешичкох вирізовали знаки, букви;

германски назви за древо бук були: bo:ka, buohha и др., а германски назви за знаки на букових дешичкох були: bo:ka „буква”, buoh „кніжка”. • **складац букви** „читац букву по букву (о школярох и др. кед ше починаю учиц читац)”: *Перше ше требало научиц складац букви, а аж после ше дошло до читаня* (РК 1933, 112, М. Поливка); *вон починал читац [женово писмо] так же помали складац букви и шептал слово по сло-во* (КовМихГриц 62).

буквар *х.* „кніжка з хторей ше учи читане и писане”: укр. *буквар*, рсй. *букварь*, серб. *буквар*. По штредок 20. вику хасновали зме слово *букварка*. Форма *буквар* ше розширила под уплївом сербского.

букварка *ж. оп. буквар*: *А у першей класи зме мали букварки* (Рускинї 38). Форма *букварка* хаснована по пейдзешати роки 20. в., кед ю под уплївом сербского поцисла форма *буквар*.

буков -а -о „хтори припада буку або ше одноши на бук”: *буково древо*.

Буковар *х.* „Вуковар (у вигваряню старших бачванских Руснацох)”: [Ношела на пияц платно] *уж го „панї з Буковару” наручела* (ЖирошV 301).

[букет] *х.* „звязка квеца”. ◀ Од сербского германизма *букет*. Старши людзе хасновали форму *пукет*, хтора тиж сербского одн. немецкого походзєня.

букецик *х. дем. од букет*.

букса *ж.* „мешок за пенєжи”: *За таку хижу треба вельку буксу „треба вельо пенєжи”* (Вер. Рм.); *Тот ма полну буксу кед тельо кунує „тот ма вельо пенєжи”* (Мих. Рм.). Слц. диял. *buksa* „шкатула, вельки бутелар” (SSN I 182). ◀ Од мадь. *buksha* „мешок за пенєжи”, а мадярске од нем. *Büchse* „шкатула (за добродзєчни прилоги и под.)”.

[було] 1. *злуч. удвойнісцени було ... було* „гоч ... гоч”: *нет того научєняка котри то годзен було словом було писаньом вирно приказац* (РНКЗаря 1936, 72). 2. у злучєньох зоз заменовніками и присловніками хаснує ше место нашого гоч: *було хто*: *Не пайташ ше було з ким* (= гоч з ким); *було хтори/котри*: *Гибай було хтори други дзєнь, лєм не*

нешка (= гоч хтори други дзєнь); *було цо*: *Купуй лєм добру робу, а не було цо* (= а не гоч цо); *було чий*: *Треба вислухац було чийо думанє* (= гоч чийо думанє); *було яки*: *Не любим патриц було яки филми* (= гоч яки филми); *було дзе*: *Не охабьяйце свойо ствари було дзе* (= гоч дзе); *було кадзи*: *Идзме було кадзи, шицки драги добри* (= идзме гоч кадзи); *було кеди*: *Гибай було кеди, я вше дома* (= гибай гоч кеди); *було одкадз/одкаль*: *Чекаю помоц було одкаль* (= гоч одкаль); *було як*: *Да зме достали було одкаль ... помоц не мушели бизме „шкінтац”* (Заря 20/1935, 158). ◀ Од серб. *било ... било; било где, било куда, било када* и др.

буль-буль *викр.* з хторим ше имитує бульканє у води. Всл. *bul, bul* „исте” (Hal I 158). ◀ Ономатопейске.

булькац -ам „правиц воздушни мехири у чечносци”. Всл. *bulkas* „исте” (Hal I 158). Од оном. *буль-буль*.

булькнуц -нем 1. „направиц мехир (мехири) у води” (оп. *булькац*). Всл. *bulknuc* „раз забулькац” (Hal I 158). 2. *прен. а*) „озвец ше”: *Мирон чувствовал гроженє у тих даскелїх хвилькох док ше у цихосци одмерйовали. Кто перши булькне? Озвал ше конечно Белица (БильАзЄсм 185).* б) „виволац, повесц дацо цо не треба”: *Три жени вчар бешедовали о приватних темох. Єдна з нїх на концу гвари Ганї: „А ти, Ганьо, вец дагдзе булькні!” „а ти, меркуй, не виволай дагдзе”*. ◀ Од оном. *буль-буль*.

бум *викр.* хтори значи штрелєнє, звук при паду, вдерєню и под. Всл. *bum* „исте”: *a toto z mosta bum dolu* (Buffa 34).

[бумбар] *х. зоол.* „*Bombus terrestris* L.” ◀ Од серб. *бумбар*. Наш карпатски еквивалент донжов (оп.).

[буна] *ж.* „повстанє процив власци, порядку”: *Кед вибухла буна у Мадярскей 1848. року* (КостПр 76); *И вєцка ше буна* [у Мадярскей] *уцишєла* (Ос. 90). ◀ Од серб. *буна*.

бунда *ж. 1.* „скора з густу длугу шерсцу”: *Яку тота овца ма бунду!* (= яку ма густу длугу шерсц); *Єдну жиму сом тримал буяци под шопу, та на яр була на нїх така*

[велька] бунда, але зленелі вони ше (В. Саб.). 2. „хлопске облечиво зоз шерсцаней скори”: *Вжиме ше ношили скоряни бунди. Бундичка була зоднука, а скоро звонка. Бунда була длугока аж по костки и не мала рукави. Мала два кишенки. Горе бул вельки жале, а назадку на плечах газуґа (капуляча), котру ше у случаю дижджу заруцовало на главу* (ВарґаЛю 244). ◀ Од мадь. *bunda* „исте”; мадярске слово неясного походження. З мадярского слово вошло и до других сусідніх языкох: карп.укр. *бунда*, слц. *bunda*, всл. *bunda* (Hal I 158), рум. *bündă*, серб. *бунда*.

[бундава] ж. 1. бот. „*Cucurbita pepo* L.” 2. ~ на сладко: *У сланей води ше уварело на коцки порезану або потарту билу, длуговасту бундаву, оцадзело ше ю и руцело на запражку, заляло ше зоз млеком, посолело и охабело най превре; на концу ше ю поквашенело* (ХомаБл 9). ◀ Од серб. *бундева*, а у сербским неясне.

бундавки ж. мн. бот. (єд. бундавка) 1. „с. тиквице”. 2. кул.: *полнени ~, бундавки у парадичох* (РКух 86). ◀ Оп. бундава.

бундавніки х. мн. (єд. бундавнік) кул. „лепині з бундаву”: *За фриштик обично були єдла зоз хлебового цеста: прегнетани осух, маджуніки, бундавніки* (ХомаБл 194). ◀ Оп. бундава.

бундавов -а -о „хтори ше одноши на бундаву”.

бундавянка ж. „бундавово копине”. ◀ Оп. бундава.

бундасти -а -е „хтори ма густу длугоку шерсц”. ◀ Од бунда и суф. -астик.

Бундаш х. псовске мено, звич. ше дава псови з длогу кандрасту шерсцу. Всл. *Bundaš „исте”* (Hal I 158). ◀ Од мадь. *Bundás „исте”* (ЛатякМадь 116).

бундаш х. „пес цо ма длогу густу шерсц; человек з густима стрехавима власами; стрехави, незачесани человек”. ◀ Од мадь. *bundás „бундасти”* (ЛатякМадь 116). ♦ **спац як** ~ „твардо спац”: *Тераз меней мам сцелосци и моци же бим робела ... Шпим, як бундаш, шпим и през дзень. Два години мушим одспац* (Рускинї 194).

бундашиц -им *незак.* „ніч не робиц; ловдозовац” (В. Ерд., Мих. Рм.). Основа дієслова ше по форми поклопює з меновніком *бундаш*, але чежко розумиц барз оддалени значеня обидвох слівох: *бундаш* и *бундашиц* „ніч не робиц, лем ходзиц”.

[**бунджур** и **бундюр**] х. „хлопске и женске облечиво: файта уяша, костима”: 1. *Бунджур то облечиво подобне уяшу, блузни, мал на задку долу од паса фодри* (Люб. Як.); *Бунджур то з платном обшити першняк* (Сс. Мак.); *Я як хлапец ношел бунджур* (Йвг. Бл.); *Гварели дзивки кед ю питали же кед ей даю бундюр, байку и кацабайку, та ю вежню* (Ю. Папдюр.). 2. *Бунджур то даяке гоч як пригатовене, зблѡхцене єдзене* (Сс. Мак.). ◀ Од серб. *бунђур „кратка бунда”, а тото можлїве од мадь. banguika, bundsi, bunda.*

бундичка ж. 1. дем. од **бунда**. 2. „бундаста страна скори”: *Вжиме ше ношили скоряни бунди. Бундичка була зоднука, а скоро звонка* (ВарґаЛю 244). Од бунда. Всл. *bunděčka „исте”* (Hal I 158).

бундюр х. оп. **бунджур**.

[**бунїц**] -їм *незак.* 1. „спонукац на буну; побудзовац незадовольство”. 2. „збуньювац, милїц”. ◀ Од серб. *бунити*.

[**бунїц ше**] -їм ше *незак.* 1. „процивиц ше, виражовац протест”. 2. „милїц ше”. ◀ Од сербского *бунити се*.

бунков х. 1. „закончисцени колїк за набиванє хижи”: *Коло краю, те. коло шалунѡх ше набивало зоз кончистим бунковом, а по штрєдку зоз киянку або дунку* (В. Саб.). 2. *прен.* „тот цо ніч не зна, тутмасти, глупи (звич. о одроснутим хлопови)”: *Вежне [писмо] Андрей, почне читац, не може розумиц. Вежне Михаил, ані вон не може. Та им оцєц гвари: „Више сцє булі бункове, та и тераз сцє.”* (Етн29 49); *Вон єдини медзи нїма дацо зна, а гевти коло нього шицки бункове* (В. Саб.). || Всл. *bunkov „вельки хлапец”* (Bartko 189), *bunkov „моцни, тлусти человек”, тиж и у виразу: nohi maју jak bunkovi „маю груби ноги”*. ◀ Од мадь. *bunkó „древене або железне орудие з хторим ше по дачим бїє, дацо розбива (кияк з главкастим концом, чежки млаток и под.), с. маљ”*. У нашим язи-

ку першобутне значенє слова не зачуване.
♦ **чежки як** ~ „барз чежки”: Кед дацо не-
вельке а чежке, гвари ше: *таке як бунков;*
кед дакому чежки ноги, пове: ноги ми чежки
як бункови (В. Саб.).

бунт х. „побуна”: Янко Виславски з Рус-
кого Керестура у своєй „хроніки валала”
описує же 1908. року у церкви предавали
столки. Худобни людзе не могли купци, бо
цена столком була висока, та направили
мали бунт у церкви. Кричали же то не
бозки дом кед ше у нїм тарґує як на ваша-
ре и пре своєю незадовольство шицки були
у калапах у церкви и курели у ней (ПЗ 2/69,
13 (1); И Папрадванї прето страдал же во-
лал людзох на бунт (В. Саб.). || Всл. bunt
„исте”, *buntovac* „зводзиц, збунїц, самоволь-
но рушиц” (Hal I 159), укр. бунт, поль. bunt.
◀ Од ст.нем. bunt „исте”. ♦ **идзе (роби) лєм**
своїм бунтом (по своїм бунту) „упарто
роби лєм по своїм, недобре роби, а не да ше
управиц на добре”. Всл. svojim buntom „са-
мовольно” (Hal).

бура ж. 1. „набурена висока фризурка
наверх глави” (Йвг. Бл.). 2. „украш, чуба на-
верх калапа” (Йвг. Бл.). Лєм од єдней особи
зазначене.

бурави -а -е „стрехави, розбуртавени”:
[Моя сучка] *ма длугу шерцу ... Хвост ей бу-
рави* (Заградка 1–2/1993, 19, шк. сост.). Од
буриц (ше). • ~ **Ката** кул. „файта сладкей
питки” (РКух 188).

буравиц -им *незак*. „робиц буравим,
буртавиц”. Од *бурави*.

буравиц ше -им *ше незак*. „робиц ше
буравим, буртавиц ше”.

[бураги] мн. „нукашньосци у целу, звич.
у животинї”. ◀ Од серб. *бураг* „часц жалуд-
ка животиньох-румеґачох”.

[буразер] х. *фам.* „брат”. Од серб. *бура-
зер*, а тото з турско-персийского. Наш екви-
валент *братия* (оп.).

бурд х. „биванє и костиранє, пансион”:
Єден час бурд тримал Владимир Орос ...
Бурд тримала и єдна жена зоз Керестура,
але я там нїгда не бул (ЖирошМСМ 192);
Велї худобни ше и зоз женми до Америки
врацели. Од фабрикох виеднали кварталї

и у нїх тримали фабричних роботнїкох на
спаню, косту и райбаню – на „бурдзе”, як то
вони наволовали ... Єдли єдла як у Краю, бо
на бурдох, у найвекшим чишлє, були у Рус-
киньох, тримали своєю швета, своєю оби-
чай... (ЖирошМСМ 176–177); *Прето зме*
и пошлї на тот „бетяр бурд”, сами да ше
костираме, же зме не моглї ґаздиню плациц
(ЖирошМСМ 181); Сликовали ше на бурду
зоз ґаздом, ґаздиню и сином (ЖирошМСМ
196). ◀ Од англ. boarding-house „пансион”.
Слово *бурд* хасновали нашо на роботи у
Америци и Канади.

бурдель х. „цирк, звада”: *Направиц*
бурдель значи „*направиц зваду*” (Сс. Мак.).
|| Всл. burdyI „нешор” (Hal I 159), всл. *burdel*
„исте” (Buffa 27), слц. диял. bordel „нешор”,
серб. *бурдель* „явна хижа”. По значеню нашо
слово блїзше словацким паралелом. ◀ Од
фр. bordel.

бурдинкош х. у языку наших „Амери-
канцох „тот цо бива у бурду (оп. *бурд*)”: *Як*
це я знам посановац, ти, мой бурдинкошу,
/ сцела сом це раз побочкац, а ти почал сце-
кац (ОлеярЯк, Шветлосц 4/1976, 383–394).
◀ Од *бурд*.

[бурек] х. кул. „файта печива зоз скла-
даного цаганого цеста зоз сиром”. ◀ Од
серб. *бурек*, а тото з турского.

бурекар „пекар цо прави буреки” (В.
Саб.). ◀ Оп. *бурек*.

бури -а -е „цмо-шиви”, лєм у нар. пис-
ньох: *Ей, з гори, з гори, / конїчок бури* (Бинд-
Кост 94); *Моя кура шара-бура* (Етн9 ч. 429);
Аж єдного дня пополадню появела ше груба,
бура хмара на западу, зошицким блїзко при
жеми (КостПР 106). Предпоставяме же Г.
Костельник тот прикметнїк знал з україн-
ского и польского языка. ◀ Карпатски па-
ралели маю значенє „цми шиви, ґарови”:
укр. *бурий*, рсй. *бурый*, поль. *bury*, слц. *burý*;
burý kôň, всл. *buri*: *bura ovca je taka co ma*
buru šersc: aňi bjeľu aňi čarnu (Czambel 490).
Значенє нашого *бури* предпоставяме тиж
на основи наведзених паралелох. Слово не
иснує у чеським и лужицких языкох, а то по
Фасмерови гутори о його восточним похо-
дженю: преїґ турского *bur-* „червено-жов-

ти, червено-кафови” од персийского бо: „исте”.

бури-бури и **бури-бурки** *випр.* за доволане гускох. Слц. диял. *burī-burī* „исте” (SSN I, 187).

буриц -им *незак.* 1. „дзвигац, їжиц шерсц”. || Укр. *бурити* „знемирювац”, поль. *burzyć* „валяц; знемирювац”, всл. *buric* „буніц, виволовац, буртац” (Hal I 159). 2. „давац вельо, громадзиц, борицац”: *Давай кози оброку, най бури млека* (В. Саб.); *Кед ше кравом або козом дава меласи, та буря млека* (В. Саб.). Слц. диял. *kravī bura mlēko* „исте” (SSN). ◀ Оп. *буриц ше*.

буриц ше -им *ше* *незак.* 1. „дзвигац, їжиц шерсц”: *Мачка ше бури*. 2. „дзвигац ше (о млеку кед ше преварює и под.)”: *Млеко ше бури кед рошнє, кед сце збегнуц, и вода ше збури и збегне кед ше не дзвигне верх* (В. Саб.). 3. а) „барз ше хмариц и цмиц (пред вельким дижджом, бурю)”. б) *прен.* „виражовац на твари вельки гнів (напр. пред зваду)” || Укр. *буритися* 1. „буніц ше, бунтовац ше”; 2. „барз ше хмариц и цмиц”: *Небо бурилося, грізно гурчало, хмурилося*; поль. *burzyć się* 1. „знемирювац ше (о води и прен.)”; 2. „буніц ше, бунтовац ше”; слц. *búriť sa* „знемирювац ше: *more (voda) sa búri, krv sa búriť*”; всл. *buric se* „буніц ше, знемирювац ше” (Hal I 159). ◀ Праслав. *buriti, búřq*. Истого походзєня и слово *буря*. Вивєдзєни слова: *набуриц ше, збуриц ше; бурави/буртави, буравиц/буртавиц, буртац, бурки*.

бурйов(и) -а -о/-е: *бурйова хмара*.

бурки *ж. мн.* (єд. *бурка*) „набурєни ранци на рукавє оплєчка”: [Дзивки] *мали оплєчко зос лєм по локци рукавами, а при локцу було вельо позбєрани ранци (бурки)* (PK 1937, 132). Оп. и под *оплєчко*. ◀ Вироятно од *буриц ше*.

[**бурма**] *ж.* „винчани персцєнь”. Од серб. *бурма*, а у сербским з турского. Нашо еквивалєнти *каричка* и *персцєнь*.

буртави -а -е „розбуртавени” (СС. Мак.): *Дораз намєсци свой уяш и закруци буртави баюси* (PK 1938, 78). Оп. *бурави*.

буртавиц (ше) -им (ше) *незак. оп. бура-виц (ше)*.

буртац -ам *незак.* 1. а) „буртавиц вла-си”; б) „знемирювац поверхносц дачого”: [Витрик] *буртал мирну поверхносц води* (КочишПП 155). 2. а) „будзиц, знемирювац на спаню”; б) „уношиц немир медзи людзох”: *Меркуйце, хто бурта и яки людзе лярму дзвигают? Чи вредно за нїма исц и цо вони до тєраз доброго зробєли?* (РН 31/1928, 3, др М. В.); *Опитај ти ше паноцови чи од-нєс кнїжки до Коцура, да го не буртам я ище раз* (Ю. Пап). || Всл. *burtac* „буравиц, буртац” (Hal I 159-160). ◀ Од *буриц*, зоз помоц-нюцу морфєму -т-.

буря *ж.* 1. „непогода: моцни витор (звич. з дижджом), с. олуја”. || Укр. *буря* „исте”, слц. *búrka* „исте”, всл. *buria* „исте” (Hal I 159), поль. *burza* „исте”, серб. *бура* 1. „исте”; 2. „витор на морю”. 2. *прен.* „звада”: *уж ту дораз поладнє, ... та би цо скорєй ува-риц, бо стари придзе зос пияцу, та будзе буря* (РН 47/1937, 4, М. Ковач). ◀ Общєславянскє слово, праслав. *bura/buřa* од *buriti, búřq*, нашо *буриц (ше)*. • **будзе буря** гвари ше дзєцку кед „виставя задок”: *Рано [унук] ше лєдво дзвигз з посцєлі горєзакдом, а я тєди пофрантуєм же будзе буря* (Горняк Пуш-каш Марія, РС 28. 06. 1996, 26). ♦ **дзвигнуц бурю** „повадзиц ше, звєсц зваду”; **вошол як ~ (як витор)** „пришол и такой ше вадзи”.

[**бусия**] *ж. срим.* „припатрачє на свадзбу, неповолани госци”: *На свадзбу ше волало найблїзшу родзину, а бусия ... тє. неволани госци були – припатрачє* (Радуповачки 118). ◀ Од серб. *бусија* „заклон, скритє место з хторого мож нападнуц”, а то з турского. Наш еквивалєнт **видлаше** (оп. *видлаш* (2)).

[**бутелар**] *х.* „мала звич. кишєнкова та-шочка за пенєжи”. Слц. *budilār* „исте”. ◀ Од мадь. *bugyeláris* (1834) лєбо од сербского мадяризма *буђєлар*; мадярскє слово од лат. *pugillaris*. Нашо стари пенєжи тримали у букси (оп.). ♦ **приповєдац як за празни** ~ „гоч цо приповєдац” (Лєв. Ск.).

бутніц -нєєм *незак.* „гніц, плєшніц од влаги”: *Зарно у влажнєй жєми бутнєє; бут-*

нею порайбани имати кед ше позбераю з паньващика недосушени, а вец длузей стоя; и едзене бутнеє. Частейше хаснуєме виведзену форму збутніц. || Всл. butñes „гніц, плешніц од влаги”: zarno v žemi zbutñeje ked je dluho sucho; укр ботіти „пучніц, повекшовац ше, надувац ше”, рсй. ботеть и бутеть „исте”, чес. botnati, botněti „исте”, моравске potňat „пухнуц”, okno napotňalo „облак затугнул”, snih potňa „шніг одмекує”.
 ◀ Праслав. botěti. Махек и Фасмер попри формох з кореньовим вокалом -o- наводза и русийску форму зоз -у- (бутеть). Нашо бутніц тиж можеме ту раховац, з тим баржей же воно по значеню блізде наведзеним паралелом: предмет хтори бутнеє источасно ше и повекшує, надува.

бутор х. „орманчик; орман”. ◀ Од мадь. bútor „мебель, ствари до хижи” (ЛатякМадь 116).

бутьош х. оп. бутькош

бутькош х. „коршов; коршовик” (С. Мйр.): *Бутьош и бутькош то гліняни коршовик з цицком на уху* (В. Саб.). ◀ Од мадь. butykos „гордовик, барильче; чутора”.

бух викр. означує моцне тупе вдерене: *Поштоцел ше и бух на жем.* || Укр. бух „исте”, слц. buch „исте”, цсл. buch „исте” (Hal I 156), поль. buch „исте”. ◀ Ономатопейске.

бухантов коц. х. 1. „вельки косир за резанє наду” (В. Саб.). **2.** у поровнаньох: **моцни як** ~ „косцати, моцни” (Лев. Ск.); **хлеби (поґачи и под.) як бухантови** „вельки хлеби, поґачи и под.” (Лев. Ск.); **груді як бухантови** „вельки груди (напр. при ораню твардей жеми)”. ◀ Неясне.

бухац -ам незак. **1.** „моцно биц”: *А кед ґачи зварала, ... / з крижним древом бухала би з ніх вода сцекала* (БіндКост 107). **2. а)** „вибивац, пребивац ше, шириц ше нагло, з густу масу, з вибухами (з нукашньосци дачого и под.)”: *огень буха, дим (пара) оддакаль буха. б)* „вибивац з человека з диханьом (о паху алкоголу)”: *Прииол пияни, так бухало з нього* (В. Саб.), всл. paľenka z ňeho buchala (Buffa 33). **3. прен. а)** „оштро одповедац дакому”: *Вона ми гутори, а я ей бухам. б)* „гоч цо приповедац”. || Укр. буха-

ти, слц. búchať, поль. buchacь, всл. buchac „биц, вдериц, штормац, лопащиц, трескац”: ~ po stole „биц по столе”, ~ z haŕčka (para) „бухац з гарчка (пара)” (Hal I 156). ◀ Од оном. бух.

бухац ше -ам ше незак. „моцно ше биц”.

бухнуц -нем зак. **1.** „моцно вдериц”. **2.** „нагло вибиц з густу масу”: *Перше не сцело гориц у пецу, а вец нараз бухло з пеца „нараз вибухнул дим”* (Сф. Мак.); *Стефана обачела як бухнул густи дим при сушедовим брадлу* (Заря 3/1940, 7); *Одлетла [врана] ґу дзири, позакуковала добре, а зоз дзири ей бухнул запах орехох и лісковцох* (ЧаканБас 50). **3. прен. а)** „оштро одповесц дакому”; **б)** „гоч цо повесц”. || Всл. buchnuć „вдериц, утнуц, спаднуц, дрилїц; рапнуц, бухнуц”: *ked ci jednu buchnem, ta...* „кед ци єдну утнем, та...”, *uč še, bo buchneš* „уч ше, бо спаднеш” (Hal I 156). ◀ Од оном. бух.

бухов х: *ходзиц од бухова до штухова* „вшадзи ходзиц (напр. за документами); блукац ше, не мировац”: *Та дзе ходзи од бухова до штухова! Гвари ше и: од бухова до бухова: То таки як М., вон ходзи од бухова до бухова* (Лев. Ск., В. Саб.). ◀ Неясне.

бухта ж. „вдерене з руку, з песцу по хрибце”: *Кед зме як школяре ишли зоз школи, по двойо-тройо, та зме єдно друге у франти вдерели з пирканіком, то була файта поздраву на розходзе; тот цо вдерел пайташа гуторел: бухта! бухта!* (Гел. Рм.) || Всл. buchta „исте”, buchtac „биц з песцу” (Hal I 157); *Taku mi buchtu dal, až u mñe geglo* (Czambel 490); слц. buchta „исте”. ◀ Од оном. кореня бух-, бухац.

бухти ж. мн. (єд. бухта) кул. „пражени колач з цеста на квасу, с. крофне”. || Слц. buchta „колач з цеста на квасу”, чес. buchta „исте”, поль. buchta „файта колача”, всл. buchta „бухта; ир. округла, тлуста особа” (Hal I 157), укр. бухта „випушене”, словинске buhtati se „пухнуц”, buhta „жена з тлусту твару”. ◀ По В. Махекви од праслав. кореньох бух-/рух- „повекшовац ше, надувац ше”. По Книжезови и М. Кочишови мадярске bukta, buhta зоз словацкого buchta. По даєдних авторох бухта од нем. Buchtel

„файта колача”. Бухта керестурске слово, у Коцуре ше хаснуе дублет пампушка, тиж карпатске.

бухточки ж. мн. (єд. бухточка) кул. „файта малих бухтох”: *Може и поґачи зоз сиром ... ланґоши, бухточки, осуха... Ти печ, а я будзем предавац* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 154); *пражени бухточки зос сухим грозном* (НКух 89). ◀ Од бухта¹

бухциц -им незак. 1. „моцно биц, бухац”. 2. „вибуховац”: *яка сила Божия, котра и устред жеми ма огонь, цо кльохци и бухци безчислени роки* (РН 62/1926, 2, М. Мудри). || Укр. диял. *бухтіти* „тупо звучац, бухац”. ◀ Од оном. кореня бух-, бухац.

бухциц ше -им ше незак. взаєм. повр. „моцно ше биц, бухац ше”.

буц будзем незак. и зак. 1. як помоцне дієслово за творене граматичних формох. 2. „жиц, исновац, еґзистовац”: *Була раз так єдна худобна жена. Умар ей человек, та була ґдовица. Мала трох синох. Але бул єден цар. Тот дал оглашиц же хто справи таку ґалию да идзе по сухой жеми як друга по води, та му да цар свою дзивку за жену* (Етн29 1). 3. „мац дзеку, сцец”: *Пошол сом назад, заи ше ми питалі же чи будзем служиц. А я гварел же будзем* (Етн29 VI). 4. зак. „постац”: *Вжал го [гаче] на плєцо, та неше ... Гаче му гутори: „Стой.” Стане, гаче зложи, гаче ше стреше, таки красни конь бул з нього (= таки красни конь постало)* (Етн29 120); *Най му скаменеє шицко! – И дораз то шицко камень було. ... Удери по каменю, дораз шицко живе було* (Етн30 48); *Кед це зосце биц, лєм ше удер з тоту паліцу по колєне, вельки и вельки человек будзе з тебе ... Хлапец ше вдери по колєне з паліцу, дораз бул страшне вельки и вельки человек з нього* (Етн29 54); *Кед це зосце биц, лєм ше удер з тоту паліцу по колєне, вельки и вельки человек будзе з тебе* (Етн29 54). || Всл. бус „исте” (Hal I 154), укр. бути. ◀ Праслав. byti. • (а я) цо (те-раз) будзем?! „цо тераз зробиц у такей ситуациі?»: А я, панье редакторе, цо будзем, зберем ше и до Београду (Заря 8/1938, 6, Б. Горки). ♦ *будзе з тебе (док ше одховаи) франт., ирон. франтовліва похавала дачийей роботи; вше лєм даяк було оп. ніґда*

не було же ніяк не було...; не будзе ніч! „не приставам”; *ніґда не було же ніяк не було бо вше лєм даяк було: Народ гвари: „Ніґда не було же ніяк не було, бо вше то лєм даяк було.” Прето, цо други не зазначели, сцем зазначииц тераз я* (КовМихКап 45); *цо ма буц най будзе* „зробиме то, та уж як будзе”.

буцко х.: *убил го (ю, их и под.) буцко* благе гандроване: *Та лєдво сом ю нашла на цалим ваишаре! – убил ю буцко и корпу* (РН 25/27, 2; В. Саб.); *Го убил ю буцко и Цилу ... же це так залудзела* (Заря 1/1938, 7). || Слц. диял. *busco* „мали набити человек” (SSN I, 175), серб. *буцко* „дзецко з полну округлу твару”.

буцов х. зоол. „*Aspius aspius* L.” ◀ Од серб. диял. *буцов* „исте” (Тимко 105).

[буша] ж. заст. „файта малей крави”. ◀ Од серб. *буша* „файта малей босанскей крави”.

буяк х. „самец крави”. || Карп.укр. *буяк*, у поль. и слц. бешедох *bujak*, всл. *bujak*. ◀ Звич. ше виводзи од основи *buј-* дієслова *buјati* „буйно ше справовац” и суфикса *-ак* (Тимко 113). Укр. лит. *бугай* и поль. *buhaj* з туркийских языкох. Треца славянска назва за буяка то праслав. *букъ* (оп. бичок). • *заври да ~ не войдзе* „заври дзвери же би жимне не вошло” (В. Саб.); ♦ *як ~ на червене (исц, нападац):* *Кед уж вояк муши исц на штурми за цара, а там гевтот други цар напера як буяк на червене до отечества* (КовМихНО 51).

буяча -чей ж. оп. **буяча жила.**

буяча жила ж. „файта полицейского пендрєка”: *Михал вжал буячу жилу, та гайд’ до свойого пайташа. Драгом поволал ише єдного полиция до помоци ... Михал му наказал най легне на стол. ... Михал го реже з буячу, а ровно ше пита же чи ише будзе ... нападац людзох же би му врацели пенєж* (НК 1988, 152); *учительох и полицейох зоз того часу паметам по тим же вше ходзели зоз прутом, буячу жилу лебо корбачом у рукох, раз нас хлапцох полицей Еделински влєпел же лярмаме по Руским шоре, пошоровал нас и каждому по єдну зоз жилу, а свойому сино-*

ви два, ти мой та тебе два (ГорМих, РуШ 1/2006, 21–22).

буячарня ж. „хлїв у хторим ше тримали приплодни буяци”.

буяча школа оп. **буячарня**.

буячи -а -е „буяков; з буяка”: *Тота крава ма буячу главу* (В. Саб.). || Всл. *бијаџі „исте”* (Hal I 157). • **буяче чоло**: *Предня часиц брадла при хторей роги вистирчени напредок а стредок дакус уцагнути вола ше буяче чоло* (МудриАл).

буячина ж. „месо з буяка”: *Буячини вельо вивежене* (В. Саб.).

буячки х. мн. бот. 1. „*Трапа L.*” 2. „польска рошліна *Datura stramonium L.*” || Слц.

бијаџник „исте”. ◀ Дериват од *буяк* створени з дем. суф. -ок. Семантичне помкнуте зоз назви животинї на рошліну. Лексема створена по аналогії гу *грацок, отровнічок, роцок*. Хаснує ше ище назва *водови буяк* (Тимко 50, 52).

буячок -чка х. 1. „дем. од **буяк**; млади *буяк*”: *Буячок то хлопске целе, а целїчка то женске целе* (В. Саб.). || У закарп.укр. *буячок „исте”*, слц. диял. *бијаџік „исте”*, всл. *бијаџек „исте”* (Hal I 157). 2. оп. **водови буяк**. 3. мн. **буячки** „тварди пирка (з лабдочками на верху) на цибулі”: *Цибуля пошла до буячкох* (Г. Р.). ◀ Од *буяк* и дем. суф. -ок (Тимко 113).

В

в¹ и **во** прим. з акузативом у даєдних словозлученьох з часовим и просторним значеньом. **1.** З часовим значеньом то були насампередз словозлученя з назвами дньох: *пришол (бул, робел и под.) в пондзелок, во второк, в(о) стреду, в(о) штварток, в пияток, в соботу, в недзелю*. У сучасним языку применовник **в** ше зачувал лем з меновніками *второк* и *недзеля* (у лит. языку и з меновніком *sobota*), з хторима ше злял до єдного слова: *пришол (бул, робел и под.) пондзелок, в(о) второк, стреду, штварток, пияток, в(о) соботу, в(о) недзелю*. Даєдни першобутни форми зачувани у народних писньох и у старших авторох: *А во стреду му судзели, / а во штварток обешели* (БиндКост 103); *Кажду недзелю и во швето є у церкви* (М. Биркаш). И велі други акузативни словозлученя зме у прешлосци хасновали з применовніком **в**, а нешка их хаснуєме без применовніка: *вше патрелі чи дражка желена. Єдно рано пойду, а дражка спрета* (= **в** єдно рано) (Етн); *тоту ноц преноцовал Марко у краля* (= **в** тоту ноц) (Етн); *И вецка вон тоту жиму пошол до Сриму* (= **в** тоту жиму) (Етн); *Нашо новини остатні тижні пожня* (**в** остатні тижні) (РС). Злученя *в(о) соботу* и *в(о) недзелю* хасную ше и без **в**: *Не робело ше соботу и недзелю* (ЖирошМСМ 181).

2. Применовник **в** хасновали зме у даєдних словозлученьох и зоз значеньом унапряменосци на одреджене место: *Знаце цо, апо и мамо? Я пойдем швет за очми* (Етн); *Кед я пойдем швет вандровац, / дам я себе коня ковац* (БинКост). Перши вираз у прешлосци глашел **в швет за очми**, а други – **в швет вандровац**.

в² прим. з локативом **1.** з просторним значеньом (у суч. языку место **в** хаснуєме применовник **у**). У Гнатьюкових записох находзимо напр. такі стихи: *То пеиштански панове, / пришлі воні на Ришкашу гайове „на ладі“; Там вон лежи пустих горох; Фраєрчко моя, подз ме одпровадзиц, / бо ше на мнє строя вашим дворе набиц; Так бим себе звольовала, / три дні карчми ноцовала*. Наведзени слова и вирази у прешлосци глашели: **в гайове, в пустих горох, в вашим дворе, в карчми**. Медзитим, народни шпиваче наведзени стихи вироятно вигваряли без **в** (бо ше тот применовник концом 19. в. уж страцел з нашого языка), та их В. Гнатьок так и записал. **2.** з часовим значеньом применовник **в** зачувани у даєдних присловнікох: *влєце (< в + лєце), вжме (< в + жме), вешені, водне, вноци*. ➔ У сучасним литературним языку применовник **в**, и з акузативом и з локативом, дакеди хаснуєме пре чуване ритмики стиха: *Задзвонєли дзвони, / и спод хмарох розбег им ше глас в далеки гони* (Кост); *Най ше лем пачи в бой, / бо ми як густи идземе рой* (БаковВТ); *Стоя [коні] в санкох бесноноги и невиробени* (КостИдил).

вага¹ ж. „часц селянского коча“: *Вага то єдна зоз древених часцох [коча] котру правел колесар, а ведно зоз орчиками ше ю капчало на деревени друк або друк на ню* (Фа 83); **орача** ~ (за праганє коньох до плуга), ~ **на дерлячу** (за праганє до дерлячи) (МудриАл). || Слц. *bilnica* и *brdce* „исте“, рсй. *вага* и *валек* „исте“, укр. *стельвага* и *штельвага* „исте“, укр. *вага* „друк на кочу“ (ЕСУМ), поль. *вага* „1. мажа за меранє; 2. вага на кочу“. ◀ Походзєне оп. под **вага²**.

вага² ж. „чежина”, часто у виразах **достац/доставац (страицц/траицц) на ваги** „доста(ва)ц ((с)траицц) на чежини”: *Неузрети хмель при сушеню траиц на ваги* (РН 33/1927, 2); *Чи дзецку досц мацериного млека, мож видзиц по тим, чи воно достава на ваги тельо кельо би мушело* (РН 35/1935, 2); *Баранчата по сто до сто двацец динари предавали ше на нишиким пияцу у ваги 4–8 кили* (Заря 1–2/1935, 9). || Всл. *vaħa* „килаши; чежина, мира” (Hal II 1097), укр. *вага* „чежина”, поль. *waga* „1. мажа за меране; 2. вага на кочу”, слц. *vaħa* „чежина”. ◀ Од нем. *Waage*. Виведзени: *важиц, наважиц (ше), розважиц, виважиц, зважиц, заважиц*. ♦ **мац вагу** „мац жадане, цагнуце, намиру”: *мал сом вагу дацо зробиц „сцел сом (мал сом жадане, намиру) дацо зробиц”; А и бачи Дюра бул чесни чловек иншак. Ша нье спрвед, нье украд, нье запальел и нье забил ньикого, лъм мал вагу до карчми и дараз до Розики хтора предавала доган* (РНКЗаря 1938, 93, Е. Кочиш); **на вагу** „зоз полугу”: **дзвигнуц дацо на вагу** „подзвигнуц дацо з полугу”: 3 ашовом як з полугу пробовал витаргнуц до поли викопане древко, та гварел: *Попробуєм го виняц на вагу* (В. Саб.).

вагабунд х. и ж. „вандровник”: *Слухаи вагабундох, цо процив жаздох. Хто це нагварел ивеицц Май? (КочЕвПА 151); „Беж ми зпред очох! – злярмал на ньго чловек твардого шерца, – озда не будзем кармиц кояких вагабундох!”* (РН 10/1933, 2). || Всл. *vagabund* (Hal II 1097) „исте”, слц. и чес. *vagabund* „исте”, серб. *вагабунд* и *вагабунда* „исте”. ◀ Од нем. *Vagabund* (у немецким од початку 18. вику), немецке од позналатинского *vaga:bundus* „тот цо ше блука”. 3 оглядом же слово *вагабунд* иснує у ческим, словацким и восточнословацким, можливе же зме го приiali ище на Горніци.

вагаши х. мн. (ед. *вагаш*) „на мегкей драги урезани шлїди од колесох коча и под.” || Укр. диал. *вагаш* „драга на горске пасовиско; вирубани лес”. ◀ Од сербского мадаризма *вагаш* „исте” або директно од мадь. *vág* „охабяц шлїд”, *vágás* „резане”.

[вагов] х. „нож за резане слами, шена”. Укр. диал. *вагув* „длато” (Сабадош 33). ◀

Од мадь. *vág* „резац”. У сербским мадаризем *вагов* значи файту косира з длугшим пориском за рубане кукуручанки.

[вагон] х. „транспортне средство на шинох”. ◀ Од мадь. *vagon*, нем. *Waggon*, серб. *вагон*, а то з англ. *vaggon*. Гайзибани ше у Войводици зявели у другой половки 19. вику и слово *вагон* ше источасно почало хасновац у мадарским, немецким и сербским языку.

вадас х. „ловар”, у Гнатьюка: *Наконец вадаси учули глас фаркаших и поишли ... поштреляли фаркаших* (Етн30 224). || Карп. укр. *вадас* „панов, спяхийов ловар” (Дэже), *вадасити* и *вадасовати* „ловиц”, всл. *vadas* „ловар” (Bartko 209), всл. *vadaska* „лови” (Czambel). ◀ Од мадь. *vadász* „ловар”. Наш еквивалент мадаризма *вадас* то меновник ловар, хтори зме у прешлосци частейше хасновали од *вадас*, цо потвердзую и слова *ловиц, ловар, лови* „с. лов”. Кед бизме частейше хасновали мадаризем *вадас*, та бизме место наших словох *ловиц, ловар, лови* вировятно хасновали одвитуюци мадаризми.

вадзиц ше -им ше 1. (з даким и *заст.* на дакого) „нагнївано кричац на дакого, гандровац дакого”: *Оцец ше з нїм вадзел чом го не послухал*. У Гнатьюкових записох ше тото дієслово хаснує и з акузативом з применовнїком на: *Та чом ши нам, жено, не принесла фришитик?* *Вадзи ше на ню* (Етн30 284). 2. *взаєм. повр.* „нагнївано кричац єден на другого, обтужовац єден другого”. || Всл. *vadzic* še „исте”, слц. *vadiť sa* „исте”, чес. *vaditi* „завадзац”, укр. диал. *вадитися* (Сабадош 33). ◀ Од праслав. *vaditi, vadQ*.

важиц¹ -им 1. „мерац (о мажи)”: *мажа добре (недобре) важи „мажа (не)добре мера”*. || Всл. *važic* „мерац”: *tota vaħa važi neakuratne* „тоти килаши неточно мераю” (Hal II 1104). 2. „буц чежки”: *Направел сом не таки вельки сноп, але цошка важи „чежки ми є”* (В. Саб.). 3. „мац одредзену чежину”: *мех важи 40 кили „мех чежки 40 кили”; Перша керестурска церква мала до 1765. р. три дзвони: найвекиши дзвон важел 95 фунти, штрєдні 40, а найменьши 33 фунти* (КостПр 172); *Була вона вше здрава и як дзивка важела 70 кили* (РН 35/1934, 2);

Дзецько перших днёх важи обично 3–3 и пол кили (РН 35/1937, 2). || Всл. *važić* „исте”: *važi to pul funta* „тото чекже ¼ кг” (Hal II 1104), укр. *важити* „мац одредзену чужину”, поль. *ważyć* „исте”. 4. „подзвиговац терху на принципу полути, на вагу”: Хлапци не любели руцац и вивозиц гной з аклю, та вше так заджобли видли до гною и важели же такой пориска зламали. Кед оцец видзел же вони так нароком робя, гварел им най не важа з видлами, але най беру гной з верху (В. Саб.). ◀ Од вага (оп.).

[важиц²] -им незак. „мац важносц”: Од нешка важа нови правила. ◀ Од серб. *важити*. Наш еквивалент, попри других, могло буц и дієслово *стац*: вармедя праткі забранела. Докля тота забрана *стала*, не знам „докля забрана важела” (КостЛибер 64). Медзитим, тото дієслово не може у шицких контекстох заменіц сербизем *важиц*. Оп. и подобне значене дієслова *стац*¹ под (2): „буц, тирвац”: *Стало єден рок, стало; не могли ġаздове церницѣ же худобни тримаю гуски и конї и крави* (ЕтнV 99).

[важне] у функції предиката: *Важне же ти здрави*. ◀ Од серб. *важно је да...* Наш еквивалент *главне* (оп.).

[важни] -а -е „хтори ше визначає з даяку свою прикмету; значни”. ◀ Од серб. *важан*. Наш еквивалент *главни* (оп. значене под (1)).

[вазна] ж. „судзина за квеце”. ◀ Од сербского германизма *ваз(н)а* або директно од нем. *Vase*.

ваїчко с. дем. од **вайцо**. || Всл. *vajčško* „исте” (Hal II 1098).

вайнага х. и ж. и **вайнаги** х. „тот цо не сце робиц, подли”: **а)** (вайнаги; од тей форми, окрем номинатива, не зазначени други припадки): *А вон лєм зуби щирел, ніч не сцел робиц. ... Цо думає! На порвазок мой оцец го вязал и так го цагал за собу на польо. ... Теди го презвали „Вайнаги”* (КостПр 35); Приклади з бешеди: *Ловар при єдним салашу истрелєл. Ģаздиня ше з нїм барз вадзела, бо ше од истрелєня могли дзеци позлекац. Ģварела му: Ходзиш як тот вайнаги! Ловар прето тужел Ģаздиню; Сушєдово кажди*

дзєнь ходза на польо, вше су у роботи, кед сушєд през дзєнь лєгнє, сушєда му гвари же є вайнаги (Пвл. Бл.). **б)** (вайнага): *Обидвоє су єднаки: єден вайнага, други вайнага* (В. Ерд.); *Длуго ши чекал, краяну? ... Та не мож лєм пребудзиц тому вайнагу* (КирдаЗаГ 65); *Вайнага то тот цо не сце робиц, гвари ше: таки як вайнага* (Лев. Ск.); *То така вайнага! ◀ Можлїве од дакедишнього презвиска або назвиска Вайнаги: П. Чучка наводзи закарпатскоукраїнске презвиско Вайнагїй (и вариянти Войнагїй, Вайнагін и Вайнак), хторе превжате од Мадярох, мадярске походзи од назви населєня Vajnag (а то од румунизованого славянского мєна Войнѣгъ) (Чучка 105).*

вайнаговац -гүєм незак.: *Чухай ти лєм [у войску] котли, Ģрицу, ... а ту ци по обисцу вайнагүе хто сце, фамилию розбива* (КовМихГриц 94); *Кед дахто вельо ходзи по валалє, а не роби, гвари ше за нго: Ходзи як вайнаги, лєм вайнагүе*. Оп. вайнаги.

вайцо с. „женска полова клїтинка у шкарупини”. || Всл. *vajso* (Hal II 1098). ◀ Праслав. аје, хторе у славянских языкох познейше достало ġятого в- або й-. • **на печени вайца** дзєцинске бависко, оп. **не пать назад ботам фаркаш** под **фаркаш**; **инїг вельки як вайца**: *Гвари ше: инїг пада вельки як вайца (як тацата)* (Лев. Ск.); **Шнїг вельки як голубово (кредлово, кретьково) вайца** (В. Саб.).

вайцовани -а -е „у хторим єст надосц вайца (о цесту)”: *Вайцовани галушки то галушки з цєста у хторим єст надосц вайца; Най цєсто не будзе вайцованє* (Ир. Фин.).

вайцовац -цүєм незак. „класц, розбивац вайца до єдзєня, цєста и под.” (Ир. Фин.) Оп. **повайцовац**.

вайчак х. „млади конь, с. пастув”. || Всл. *vajčak* 1. „исте”. 2. *пейор*. „моцак-лєнюх” (Hal II 1098), слц. *vajčiak*, лємк. *вайчак*, *wajczak*, укр. *жеребець*, рсї. *жеребец* (Тимко 111, 122).

вайчар х. „тарговец з вайцами”: *Вецєй не будзе ношиц [вайца] на пияц, алє будзе предавац вайчаром* (РН 41/1933, 3, М. Ко-

вач). Всл. *vajčarka vajsa skupovala* (Buffa 296).

вайчачок -чка х. 1. „хлопске гаче, с. ждрепчић”: *Вайчачок то хлопске гаче, серб. ждрепчић, а кобулка то женске гаче, серб. кобилица* (В. Саб.). 2. „хлопска” капча на панталонох”; обидва капчи, хлопска и женска, волаю ше *вайчачок* и *кобулка* або *конік* и *кобулка*.

вак х. „на густо розправене вапно з писком хторе ше зоз щетку наноши на омалтеровани мур, а служи як подлога за билене” (ЛатякМадь 117). || Всл. *vakivka*, дем. *vakivěčka* „мишаніна писку з вапном, малтер” (Hal II 1099). Укр. диал. вак „исте” (Піпаш 20); ваківка „исте” (Турчин 36) ◀ По Дю. Латякови од мадь. *vakolat* „исте”. Оп. и *ваковац*.

вакації мн. 1. „школски розпуст”: *по-волуєм наших школярох руских най у сліду-ючих вакаційох школских отримая тоту схадзку у Коцуре* (РК1927 134, Дю. Бин.); *Я з валау пошол ище як школяр, а приходзел до нього лем на вакації* (КовМихНО 165); *Ми розпуст през жиму, през лето и на швета волали реґрация. Панове реґрацию волали вакації* (В. Саб.). || Всл. *vakácie* „исте” (Hal II 1099); поль. *wakacje* „исте”, мадь. *vakáció* „исте”, карп.укр. *пришла вакація* „исте” (Львів 237). У карпатским ареалу слово хасноване уж у 16. вику. 2. „школски розпуст през векши швета”: *През крачунски вакації будзе мац кажди єден з нас прилику чуц даяку приповетку* (РН 1/1929, 7). ◀ Од лат. *vacari* „буц без роботи”. Слово *вакації* хасновали нашо медзивойново інтелектуалци паралелно з германизмом-сербизмом *феріи*. Старши Руснаци нешка не паметаю слово *вакації*, але, понеже то стара латинска позичка, воно вироятно принесене з приселеньом, гоч треба допушиц и же го нашо інтелектуалци превжали з язичия. Ридко у даєдних авторох находзиме форму *ваканції* (оп.).

ваканції мн. рид. оп. **вакації**: *Єдних школских ваканційох путовал вон дому зос своїм школским пайташом* (РН 18/1932, 6).

ваковац -куєм *незак*. „наношиц зоз щетку вак на мур”: *Набивани хижи ше и од вонка и од нука омасцало зоз блатом, а вец ше их оваковало. Ваковало ше з вапном и писком. После вакованя хижи ше билело зоз вапном и воду* (ДудашКс 163); *Перше малтер ше мушел осушиц. Ваковало ше, лем такой зоз пирню и кус вапна, та вецка так оваковалі, то ше волато ваковане* (В. Саб.). || Слц. *vakovať* „исте”, всл. *vakovac* „исте” (Hal II 1099). Укр. диал. *вакувати* (Турчин 36); *ваковане, ваковати* (Сабадош 34) ◀ Од мадь. *vakol* „малтеровац”. Оп. *вак*.

[вакцина] ж. „препарат за превентивне шприцоване од операцїях хороотох”. Европске слово. ◀ Од лат. *vaccina*.

валага ж. 1. „задок, с. стражњица”: *Валага то „задок, риц”, я то чула од Н. (Сф. Мак.). 2. Гвари ше: таки як валага „леніви, подли”* (Лев. Ск.). || Всл. *valaga* „женске природзене” (Hal) . ◀ Од мадь. *valag* 1. „женске природзене”; 2. „задок, с. стражњица” (EtM).

валал х. 1. „селянске населене, с. село”: *Кажди оец и мац ше радує кед им дзивка придзе дому кед лем на другим валале є ода-та* (Етн 29, 90); *Воденіцу зме предали и по-шли на други валал* (РН 21/1928, 2). || Всл. *valal* „исте” (Hal II 1099). 2. (звич. у злученю на валал) „валалска управа, власц”: *а худобни человек ... пойдзе на валал, та ше пита бировови лебо панови новтарушови: чи то, панє, наисце яраш змераю?* (Етн. V, 99); *Пришли по тоту жену жандаре, та ю волали на валал* (Етн30 40); *а тєраз, кед чул же и та-ких беру [до войны] як вон, Дюра, оец ... [почал] бегац на валал, часциц жандаро-х и писаро-х, длуго бешедовац зоз новтарушом* (КовМихЦВ 39) ◀ Од ст.мадь. и мадь. диал. *valal* (суч. мадь. *falú*). Наш сла-вянски еквивалент *село* зачувани лем у на-родней писнї: *У тим нашим селе стало ше вешеле. • (вариц, печии, штрикац, пресиц и под.) до валалу* „робиц дацо за купцох, на предай”: *Кед жена дацо добре упече, та ей поведза: ти би могла печииц и до валалу „могла биш предавац до валалу”* (В. Саб.); *Штрикалі зме до валалу и я и хустки и шу-фи и предлі зме цверни та мац ношела по*

пияцох (Сф. Мак.). Оп. и под пресц. ♦ **на валал** „же би знал, чул цали валал”: *Кед би ше прето повадзели, було би на валал „було би приповедки по валале”* (Г. Р.).

валалска хижа ж. „општинска управа у валале”: *Служел сом за штири роки валалску хижу, бул сом кишбиров* (Етн29 V).

валалски -а -е „хтори ше одноши на валал”. Всл. valalski „исте”: valalska studňa (Bartko 209).

валалци х. мн. (єд. валалец) „представителе валалскей власци”: *Ми ше уж тужелі и поносовалі и гварелі зме же не даме [порції], а валалци пошлю ежзеквента и побере од нас заглавки лебо перину* (ЕтнV 96); *Прето архиепископ Осиф Battyán, хтори 1767. р. препровадзел каноничну визитацию у Керестуре, валалцом наложел ... да ше дораз теметов очисци* (КостПр 173); *Вовторок винчал ше ... пан О. К. зос младу пані И. Н., дзивку нашого валалца жазди Я. Н.* (РН 101/1926, 4); *Дотераині валалци задзеквали на своей служби, а на їх место пришли нови валалци зос Дюром Рац Мишком биром* (РН 92/1926, 3).

валалчань х. 1. „житель валалу” (проц. варощань „житель варошу”). || Всл. valalčan „исте” (Bartko 209). 2. „житель валалу як сограждан”: [На стретнуцу з дакедишніма коцурским Нємцями] *Коцури своїм дакедишнім валалчаньом подаровали коцурски сувенири* (РС 44/2005, 5).

валалчик х. дем. од валал.

валастов(и) лісток х. „файта ліковитей чечносци”: *давно людзе применьовали рижни способи одстраньованя того допитого виростка [брадавки = курей рици]. Єден з ніх то випекане зос валастовим лістком: на паперуку ше виштригла дзирка и зда-ло ше го на брадавку, а вец ше ю з пирком масцело з єдну чечносу, котра ше волала валастови лісток и котра виедла брадавку* (КолесарД). ◀ *Од мадь. választ „оддзеліц, одстраніц” (1300) (ЕтМ).*

Валігора х. „юнак з нар. приповедкох: вельки и моцни человек”. || Валігора ше зявює и у словацких, польских и др. нар. приповедкох: всл. Valihura „исте”, слц. Valihora

„исте”, поль. Waligóra „исте”. ◀ *Од валяц/зваліц + гора, те. такі вельки и моцни же би могол и гори валяц.* • **вельки (високи) як валігора** гвари ше за человека високого росту: *гевти други були високи як валігори, понад метер и осемдзешат центи* (РС 23/2012, 11); *Несподзивно ше з квашнякових древох коло драги зявел человек вельки як валігора ... швидко влапел з єдну руку дєплов коньови цо бежел коло нього* (Сабод-Рцар 38).

валов¹: нінач валов „нізач не способни” (Ю. Пап) (оп. **нінач валушни** под валушни¹).

валов² х. „бетонски або древени длуговасти суд за напаване статку”: Валов при студні спочатку бул древени: *Майстровецимермане зоз специялну мотичку видлобали штрєдок зоз стебла и так бул направени валов. Стал дакус висше од жеми на древох або на цеглох. ... на другим концу мал дзиру заткану з дуговым. ... У валове вше мушело буц води, бо ... би ше иніаак розсушел. Кед ше почало правиц бетонски паланки, почали ше правиц и бетонски валови* (ПапОл 48). || Всл. valov „исте” (Hal II 1101), слц. válov „исте”, серб. валов „исте”. Укр. дял. валів (Гуцульські 32); валівчик (Сбг 46). ◀ *Од мадь. vályú, valló „исте”.*

валовок -вка х. 1. „менши валов за кармене швиных або дробизгу”. Всл. valovok „исте” (Bartko 209). 2. **предні ~ и задні** ~ „часци сподку коча” (Фа 73–74). 3. „горизонтална часц комина на пойдзе” (СС Мак.).

валовчок -чка и беи. -вка х. дем. од валовок.

валушни¹ -а -е 1. „способни, схопни”: *Кажди думал, же тот хланчик барз нінач не валушни* (РН 70/1926, 2); *У нашей держави єст вельо народу, вредного и до роботи валушного* (РН 69/1926, 1, М. В.); *да нашу младеж зачуваме од унічтожуюцого духа большевизму, оплеменіме ю и зробиме валушном за будуци чежки живот* (РН 15/1930, 1); *И нашо людзе валушни за тарговоцох* (РН 49/1933, 3); *Кажди пчолар ... треба да шицки свойо кошинци препан-*

три же хтора кошніца валушна за жимоване (РК 1923, 140, Д. Манойлов). || Карп. укр. валошиний, валушиний „исте” (Дэже), всл. valušni „исте”: valušni ku každej robosci (Czambel). 2. у старших авторох „хтори одвитуе, хтори добри, придални за дацо”: жем валушна за обрабляне „жем добра за обрабляне”, тото платно не валушне за вишиване „тото платно не добре за вишиване”; Кед би даждзе не було доволно валушного зарна на садзенє теди треба приявиц ше до среских власцох и министерия набави кукурицу „кед би не було доброго, квалитетного зарна” (РН 14/1929, 2); Котри не валушни до дружба, тих посилаю до манастира за калудерох (РК 1936, 13). || Всл. valušni „исте”: tote topanki už ňevalušne do koscela „тоти ципели уж не добри, не вигодни до церкви” (Buřa 296). Мадь. való „хтори одвитує за дацо; хтори даждзе припада” (ЕтМ). ♦ **нінач валушни** „нічомни, безвредни”: Богацтво без просвити то лем мертви капитал, нінач валушни (РН 14/1929, 1); Уш и таки людзе пенєжи послали [з Французкей] цо ту були назач валушни, а там за то лем робя та уш и дому послали пенєжи и хваля ше же там барс добре (ЖирошМСМ 131); Та цо ши тому веприкови наробел, ти бетяру нінач валушни (РН 46/1928, 4); **нінач не валушни** „ні за цо не способни; ні за цо не добри (хасновити и под.)”: Да, тото време нінач не валушне: другираз ясно, а дакеди цалком дижджовно (РН 21/1936, 3, М. Ковач). Оп. и **валов**¹.

валушни² -а -е „хтори родом, по походженю оддакаль”. В. Гнатюк записал аж три форми того слова: валушни, валовини и валошни. Но кед не верши, цару, попрагай конї до гинтова, та пойдземе до того вала-лу одкаль я валушна (Етн29 131); Пойдземе там одкаль я валовина, там ше роби церква (Етн30 38); А ведзце го [Христа] до Пилата! – розказал Ирод, бо вон з його жеми валошни (Етн30 77). || Карп. укр. валошиний, валушиний „исте” (Дэже); всл. valušni „исте”: [Krejda] z danskich ostrovach valušna „крейда походзи з данских островох” (Czambel), z Mezököveždu je valušni „родом є з Мезокевежду” (Štolc 315), *valušny do Prešova* „по-

ходзи з Прешова” (Hal II 1101). ◀ Од мадь. valósi „хтори оддакаль походзи”: hova valósi vagy? „одкаль ши?”.

[валцер] х. „файта танцу, с. валцер”. Европске слово. У нас од нем. Walzer „исте” (у немецким од конца 18. вику), а то од нем. walzen „круциц ше” (Duden).

валяц¹ -ям незак. 1. „робиц же би дацо вибудоване спадло, розпадло ше, с. рушити”: *валяц стару хижу*. 2. ~ **хлеб** „давац цесту округлу форму”: *Цесто ше резало з ножом на тельо фалатки кельо ше сцело хлеби. Тоти фалатки цеста ше валяли на таблі же би достали округлу форму* (ДудашКс 140). || Всл. vaľac „с. рушити” (Hal II 1099), слц. váľat „исте”, укр. дял. *валяти* „руйновац, збивац плоди з древа” (Турчин 36); *валяти* „посипац цесто з муку, цукром, орехами” (Сабадош 35). ◀ Праслав. valiti/valjati.

валяц² -ям незак. „брудзиц, масциц”: *Видзел сом дідох и младших хлопох ... опасаних зос фартухом. ... то з найвекшей часци земледілци ноша фартухи, да имату не валяю и не дру при роботі* (РН 29/1927, 2, М. В.). Укр. дял. *валяти*: *Ліпше было не вал'ати нуві топанкы, ай убути старі* (Сабадош 35) ◀ Праслав. valiti/valjati.

валяц ше¹ -ям ше незак. 1. „падац, розпадавац ше (о дачим вибудованим), с. рушити се”: *Тота стара хижка ше уж валя*. 2. ~ **по жеми, по посцелі** „превращац ше на лежаци”. || Всл. vaľac se „исте” (Hal II 1099), слц. váľat sa „исте”. ◀ Праслав. valiti/valjati.

валяц ше² -ям ше незак. „брудзиц ше, масциц ше”. ◀ Праслав. valiti/valjati.

валькар х. „тот цо прави вальки”. Оп. вальки.

вальки ж. мн. (єд. валька) „материял за муроване: сушени, непечени цегли з блата”: Вальки ше правели зоз жовтей гліни, хторей було найвечей коло долінох, на пажихох. Блато розправене з плеву або тереками кладло ше до древеней фурми велькосци цегли и зоз дешичку вицисковало вонка; стварднути и дакус осушени ше складали на колібку же би ше осушили зоз шицких бокох (ДудашКс 169). || Всл. vaľek „валька”: z

valkoch muruju menše hiže (Czambel), укр. диял. *валькы* х. мн. (єд. вальок) (Сабадош 34). ◀ Од мадъ. vályog „исте”.

вальок -лька х.: *студня на вальок* „студня на колесо” (оп. под **студня**). || Слц. valok -лка „розвалка”, всл. valek „исте” (Hal), укр. диял. *вальок* „гомбалка”, серб. *ваљак* „котур за намотавање”. ◀ По значеню нашо *вальок* бліше сербскому *ваљак*. Шицко од праслав. valiti/valjati.

вальци -цох мн. „часц млінського меха-нізма: ролі хтори ше округую дорушуюци єдна другу и служа за джамене, дробене материялу хтори ше пуца медзи нїх”. Форма зависних припадкох зазначена и зоз -к- (*валькох*), тиж и форма єднини (*вальок*) (можліве пре сербски уплів): [У мліну] *више слухаце ... гук чезких чєлічних валькох хтори дробя и труша на прах зарно* (РС од 19. 08. 1949, 2). || Укр. *вальці* -ців (єд. *валець*, -льця) „исте”, чес. vales, слц. vales. ◀ Од нем. Walze. Судзаци по формах єднини у українським, чеським и словацьким, и наша форма єднини би мала глашиц *валец*; медзитим, зазначени приклад зоз форму *вальок* (пре сербски уплів?): Ч-ови у Кульпинским мліну *вальок прешол през пальци* (Йвг. Бл.).

вальчиц -им незак. „давац, брац, приношиц и под. по вельо”: *Кед родичи не наєд-нак даваю своїм дзецом, гвари ше же єдному лєм вальча* „вельо даваю”, а другому меней даваю (Пвл. Бл.). || Укр. *валити* „класц у вельким количестве”. ◀ Виведзене од *валіц/валяц* з допомогуючим суфіксом -ч-. Оп. виведзене навалычиц.

[**вангла**] ж. „векша, звич. олівана кух-ньова судзина з вистирченима боками, узшим дном и ширшим отвором, служи за помиванє и под.” || Слц. vandel -dla „исте”, у Kalala vangla „кадза”. ◀ Од серб. *вангла* (и *вајндл*, *вајндла*, *вајндлинг*, *вандла*) „исте”, а того вироятно од нем. Weidling „вельки, глібоки гліняни суд”. Гоч ма карпатску (словацку) паралелу, нашо слово ма исти гласови состав як и сербске *вангла*, цо указує на його сербске походзєне.

ванджух и вандюх х. „брух (звич. вельки)”: *Ма брух як ванджух* „ма вельки брух”

(В. Саб., Лев. Ск.); *Гвари ше: напoлніц вандюх „добре ше наєц”* (В. Саб., Лев. Ск.). || Чес. vantuch „1. широки мех; 2. брух”, поль. wantuch и wańtuch „1. грубе платно; 2. брух; 3. ожарти чловец”, слц. vantech „брух”, укр. *вантух* „1. мех; 2. брух; 3. грубе платно”. Слово у наведзених языкох першобутно значело „мех”, а вєц достало гандруюцє значєне „брух” (прето же ше до меха одн. велького бруха вельо змесци). По виразу *брух як ванджух* заклjučуєме же и нашо слово першобутно значело „(вельки) мех”. ◀ Од нем. Wagentuch „поньва як закрице коча, цирада” (Machek, ЕСУМ, Brückner).

вандірац -ам незак. „вандровац”: *Вандірац значи „вандровац”* (М. Рм.). У Коцуре зазначена и форма зоз дж: *ванджирац*. ◀ Оп. вандровац.

вандри мн. „ходзєне, блуканє”, звич. у виразу *ходзиц (пойсц) по вандрох* „ходзиц (пойсц) по валалє, по сушедох, по пайташох и под.”: *Кед напр. дахто дагдє идє, а не сцє повєсц дє, та повє: Идєм по вандрох; Штефан и бабов унук сладко ше прилапєли жу єдлу ..., понагляли ше, бо маю исц знова – як баба гвари – по вандрох* (РНКЗаря 1939, 79, Е. Кочиш). || Всл. *на vandry* „по вандрох” (Hal II 1101), слц. vander и мн. vandry „исте”, укр. диял. *вандры* (Сабадош 35; Турчин 37). ◀ Оп. вандровац.

вандров х. „вандровнік; жобрак”: *Гвари ше: Ходєл якиш вандров по валалє* (Ю. Р.); *Розтарганєц ше имєял више весєлише и любєзнєйше. То бул таки вандров же би го чловец не жадал ані на драже стрєтнуц* (ЦанкарВТ 84). ◀ Оп. вандровац.

вандровац -руєм незак. 1. „блукац”. || Всл. vandrovac „путовац, блукац” (Hal 1101), слц. vandrovať „исте”, поль. wędrować „исте”, укр. *мандрувати* „исте”, укр. диял. *вандровати* (Сабадош 35). 2. „ходзиц од места до места глєдаючи себе роботу (о законченим калфови)”: *Калфове путовали пешо од валалє на валалє ..., а дє себе нашли роботи, там ше затримали и длуєше време... У тим и свой заробок одкладали, шпоровали. ... Кед постал калфа, пошол до швета, як тєди гуторєли „вандровац”* (РК 1931, 117-118, Дю. Биндас). Н. Фа зоз значєньом „вандровац

(2)” записала лем вираз пойсц до фремту (оп. фремт): *тоти цо ремесло учели у цудзих майстрох, накадзи ше вишлебодзели, мушели пойсц до фремту. До фремту пойсц значело ходзиц од валала до валала и у майстрох гледац роботу* (Фа 18–19). ◀ Од нем. wandern „блукац”. Значене (2) могло присц зоз сербского: *вандровати* „ходзиц од места до места пре ремесло, тарговину и под.” ♦ *швет вандровац* „вандровац по швеце”: *Катонаци шири швет вандрую, / а невести млади за німа баную* (Етн9 ч. 285).

вандровка ж. „гледане роботи од места до места (о законченим калфови)”: *Кед ше [мой майстор] ... ошлебодзел, пошол и вон по вандровки до швета* (РК 1931, 118, Дю. Биндас). || Всл. vandruvka „блукане” (Hal 1101). Зазначене лем у Дю. Биндаса. ◀ Оп. вандровац.

[**вандровкаш**] х. „вандровнік, с. луталица”: *Цар ше питал вандровкашови: „Чи то скоро дейта будзе?”* (Етн30 144). ◀ Од серб. вандро(в)каш „исте”, а тото од вандровати, нем. wandern „блукац”. Наша форма зоз суфиксом -нік (оп.).

вандровнік х. „тот цо ше блука, вандрує”: *Бул еден царски син, пошол до карчми дас на погар вина. Кед вон пойдзе, а там двома вандровніци аж да ше бию* (Етн29 176); *Цар вец надумал да вон звола ніщих, вандровніцох и жобрацох. Справел и їм гощину* (Етн29 230). || Всл. vandrovník „исте” (Hal 1101), слц. vandrovník „исте”, укр. дял. вандрувник (Сабадош 35). Од. вандровац. Нешка хаснуєме сербизем вандровкаш (серб. вандрокаш и вандровкаш). Находзіме го уж у Гнатюка, паралелно зоз вандровнік: *Тот вандровнік не знал же вон цар ... Цар ше питал вандровкашови: „Чи то скоро дейта будзе?”* (Етн30 144)

вандровски -а -е „вандровнічки”: *И цар зоблек зоз себе шмату царску и облек вандровску и пошол до єдней карчми* (Етн30 144). || Всл. vandrovný „исте” (Hal 1101). Оп. вандровац.

вандюх х. оп. ванджух.

ванилийов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на ванилию”: **ванилийов цукер:** *поси-*

неме зоз ванилийовим цукром (НКух 83); **ванилийово кифлочки** кул. „кифлочки з орехами пообрацани у ванилийовим цукру” (РКух 156).

ванилия ж. „ароматична материя з рошліни ванилії”. Серб. ванилија „исте”, мадъ. vanília „исте” (1745). Европске слово.

ванічка ж. 1. „судзина за масц”. 2. **древена** ~ „древени суд у хторим ше тримал клягани сир” (оп. под клягац). || Всл. vana „кадза”, дем. vaněčka (Hal II 1101), слц. vaňa „кадза”, vanička „мала кадза”, чес. vana „кадза”, поль. wanna (од 15. в.) „исте”, рсй. ванна „исте”. ◀ Од нем. Wanne „исте”. Нашо ванічка спочатку очиглядно тиж було демиутив од меновніка вана „кадза або под.”, хтори у нашим языку не зачувани.

ванкуш х. 1. „заглавок” (ЛатякМадъ 117). || Слц. vankúš „исте”. 2. **польопр.** „часц плуга”: *Шицко друге на тей предней часци правел ковач зоз железа. То бул ванкуш, на котрим стали колеска, везир и потримовач градзеля* (Фа 104). ◀ Од мадъ. vánkös 1. „заглавок” 2. „технічни термин”. Значене „часц плуга” (под (2)) нашого ванкуш вшеліак зоз круга технічних терминох, яки ма и мадярске vánkös.

вантуліц -їм незак. „правиц дацо вельке: при кошеню вельки снопи, при грабаню шена вельки копки, при копаню з ашовом вельки груди и под.” Хаснує ше звич. з префиксом на-: *навантуліц „нагромадзиц”* (оп.). || Карп.русин. (лемковски) *вантулити* „громадзиц; вельо есц, напихац ше” (Керча), лемк. *вантолити* „вельо есц, напихац ше” (ЛемСловник). ◀ Вироятно вяза зоз поль. wanta „вельки камень, скала”, а то по SJP11 вироятно од нем. Wand 1. „мур”; 2. „прикра скала”.

ванчухати -а -е „брухати (чловек або статок)”: *У їх фамелії були ванчухати „були тлусги, брухати”* (В. Ерд.). ◀ Од ванджух/вандюх (оп.).

вапно с. „с. креч”. || Исте значене маю и паралели: укр. вапно, слц. váрно, всл. варно, поль. warpo. ◀ Од праслав. варьно, хторе виведзене од варь „фарба” (ЕСУМ). ♦ **били як** ~ „барз били у твари”: *Придзе тот ху-*

добни жу своєї жени, аж є били як вапно, бо є устрашени (ЕтнV 103).

вапняни -а -є „од вапна; з вапном; хто-ри ше одноши на вапно”. Укр. вапняний. • ~ **цукер** „с. алва, кретош”.

вапняр х. „чловек хтори таргує з вапном”.

вар¹ х. „враца вода”: Кед ше виварюю галушки, жомбовци и под., та кед зовру одн. кед су уж уварени, гвари ше же их обишол вар; [Жомбовци ше] пуцало до врацей води. Кед их вар обишол, оцадзело ше их и премило од обаровини, а вец руцело на отрушини (ХомаБл 177). ◀ Общеславянске слово, праслав. variti „вариц”: всл. vara „враца вода або даяка друга чечносц”: pejiǫz z varu, bo ropališ jazyk „не єдз враце бо попечеш язык” (Hal II 1102), укр. вар „горучава”, укр. диял. вар „компот, преварена чечносц” (Негрич 32), рсй. вар „враца вода; смола; горучава”, чес. var „врецє”, серб. вар „жирячки”. Од того виведзени нашо дієслова *вариц* и *обариц* (< об + *вариц*) и меновніки *вареха*, *варешка*. Форма *вар* у превою зоз *врец*.

вар² х. 1. „гарешт (у дзєцинским бависку и дзєцинскей бешеди)”: Дзєци у бависку опишу вар, тє. єдно место (круг и под.) и поведза пайташови: „Ту маи стац по кари!” И у бависку на школки при школки ше опише єдно место, та тот цо зжу-би идзе до вару. Дзєцом ше гвари: Пойдзєши до вару „до гарешту” (СС. Мак.). 2. „круг у дзєцинским бависку чинаганю и теканю у хторим чувар чува даєден реквизит бависка”: На жеми ше описал вар пречніка 2 м, а до штрєдку вара поставєл ше чинаж, округе дрєвко високе 20 цм, а грубе 8 цм, котри ше поставяло вертикално. Дас три метери од вару поцагла ше линия за хтору ставали руцаче ... и кажди поєдинечно руцал паліцу до чинажу, односно вибивал го (ХомаМ). ◀ Од мадь. vár „твердиня, каштель, замок”. Не зазначени карпатски паралели.

Варадин х. „стара назва за Нови Сад”: Пошлі дзєци служици аж до Варадина, не мушиши их раніці (Ос 98).

Варвари ж. (жен. од Варвара) 1. церкв. „дзєнь святих мучєніци Варвари, 04/17.

децембра, с. Вариндан, Варин дан” (Сф. Мак.): Спрам лєгєнди, Варвара була перша руска мучєніца. Гваря же ю мучели так же ю привязали на колєсо и так розтаргали. Пре памятку на тот дзєнь не имєло ше прєси, бо на кудзелі було колєсо. А не имєло нїяке колєсо здогадовац на Варвару (ОлєярЯк 230). 2. (и мн. **варвари**) фолкл.: Кед я бул лєжинь, та єден з нас прєруцєл на себе билу плахту, до єдней руки вжал крижик, а до другєй прут, вон бул варвара: ходзєл по „жаздиньох” и по валалє, кед дакому давал побочкац крижик, а тот не сцєл, того бил з прutom, за нїм обично ишли даскєльо пай-таше; у „жаздині” ше дакєди стрєтли и ве-цєй варвари (В. Ерđ.); Ми як дзєци ше бали од варварох, стариши нам гварєли: не идзє там по ноци, бо буду ходзиц варвари, а во-ни бию з варєшками (Г. Р.); Памєтал вєчари, окрємє жимски вєчари, кед роботи у польох прєстали. Забивачки, прадки, швєта, ан-дрійох и варвари, миколайох и вилії, нови роки и трокралі (КовМихНО 128). ◀ Од мєна Варвара, а то од грєч. мєна Βαρβαρα.

варгоч х. „заплєцєни власи, с. кика, плє-тєница”: заплєсиц/заплєтац варгочи, роз-плєсиц/розплєтац варгочи. || Всл. varkoš „истє”, слц. vrkoš „истє”, поль. warkocz „истє”, мадь. varkocs „истє”. ◀ Нєяснє. • **о єдєн** ~ „на єдєн варгоч”: [дзивики ше] чєсали ... о єдєн варгоч (БиРК 1937).

варгочик х. дєм. од **варгоч**. Всл. varkočik „истє” (1101).

варєнє-ного с. „вариво”: Цо даклєм єдза [Японци]? Рибу, жєлєняву, варєнє (цуш-пайз) и рижкашу (РК 1927, 47).

варєни -а -є: ~ **яблука (чєрєшині, вишині и под.)** „компот з яблукох (чєрєшньох, ви-шньох и под)”.

варєха ж. 1. (и **чєрпаца** ~): „кухньов прибор за чєрпанє, с. кутлача”: Док ше ва-ри, єдло ше миша зоз дрєвену варєшочку, а чєрпа ше зоз чєрпацу варєху (ДудашКс 148). || Всл. varecha „истє”, та руск. jak varechu „ма писки (вєльки) як варєха” (Hal II 1102), поль. warzecha и warząchew „дрєвенa чєрпа-ца варєха”, укр. диял. *вариха* (Турчин 37). 2. „вєкша дрєвенa ложка за мишанє єдзєня, с.

варјача". 3. „мулярска фангла" (Лев. Ск., Ир. Ск.). 4. **дзирава** ~ „судзина за прецадзоване галушкох и под"; всл. *dzirava varecha* „исте" (Buffa 297). ◀ Од *вариц/врец*.

варешка ж. 1. „менша вареха (зоз значеннями: с. кутлача и с. варјача". || Всл. *vareška* „исте" (Hal 1102), укр. диял. *варешка* (Сбг 47). 2. **древена** ~ „варешка (нешка и пластична) за мишане едзения при варенню, пражению и под." ♦ **вшадзи ше винайдзе (вистарчи) як ~ у заптражки** „вшадзи ше циска, миша, и там дзе го не треба"

варешочка ж. дем. „мала древена варешка": *Док ше вари, едло ше миша зоз древену варешочку (нешка и пластичну)* (ДудашКс 148).

[**вариво**] с. кул. „прилог гу месу". Слц. *varivo* „варене едзене". ◀ Нашо од серб. *вариво*.

вариц -им *незак.* „готовиц з вареньом". Укр. *варити(ся)*, слц. *varit (sa)*, поль. *warzyć (się)*. Общеславянске. ◀ Праслав. *variti*, а то прейвой зоз *врец*.

вариц ше -им *ше незак.* *повр. гу вариц..*

вармедя ж. 1. „векша административна единка у Австро-Угорскей, покраїна, жупания": *дораз себе купелі красну хижу, еден красни сала ... та булі ґаздове периш у едней вармеді* (Етн29 65). 2. „управа вармеді, вармецка хижа": *И вон пошол дораз до вармеді, вжал жандарох..., та их шицких позавералі* (Етн30 247). || Карп.укр. *вармедя* и *вармежа* „покраїна" (Дэже), слц. *varmeda* „исте", серб. *вармеђа* „исте". ◀ Од мадь. *vármege* „исте". Наведзени паралели и мадярске слово виroyтно мали и значене под 2.

вармецки -а -е: ~ *хижа* „управа вармеді, општинска (варошска) хижа": *Наютре сцем пойсиц на сушедни валал до вармецкей хижы* (Етн29 266). ◀ Од *вармедя*.

варовац -руем *незак.* „мерковац, чувац", у Гнатюка и старших авторох: *апо мой, хтори сце ме од злого варовали* (Вес 16); *Кочиш коло себе з тим конаром махал, та им гварел: Хтори не варує, тот побанує* (Етн30 210). || Всл. *varovac* „керовац, заобиходзиц, страніц, чувац, мерковац, опоминац, спозорйовац, поцагнуц (ше), склоніц (ше)":

varuj mi dzecko „чувай ми дзецко", varuj ho, nej tam nejdze „опомні го, же би там не ишол", varuj! „сцекай ше!" varujce mi z drahy „склоньце ше ми з драги", naj se buh varuje „чежко тебе, сохранны боже!" (Hal II 1103), поль. *warować „мерковац, чувац", чес. varovati „спозорйовац", укр. диял. варувати „чувац", варуватися „чувац ше".* ◀ Общеславянска пожичка зоз старонемецкого (нем. *wahren „чувац"*) (ЕСУМ). Виведзене: *заваровац* (оп.).

варовац ше -руем *ше незак.* „храніц ше, чувац ше": *и сивецка фабрика би нам лем добра школа могла буц же од чого ше нам треба варовац* (РН 22/1928, 2); ... *да ше кажди од нас цали Богу прида и офирує; да ше варує од грихох* (РН 23/1929, 4); [У суду] *стої написано: Граждане, варуйце ше суду* (РН 5/1927, 4). ◀ Оп. *варовац*.

варош х. 1. „город": *По варошу драшичка, / идзе по ней Ганічка* (нар. писня). || Всл. *vargoš „невельки город, варошик"* (Hal 1103), карп.укр. *варош*. 2. у сучасним языку и зоз значеньом „центр места": **идзем на** ~ „идзем до центру, на корзо". ◀ Од мадь. *város*. Сербске *варош* женского роду. Словаци, Українці и Поляци за „варош" маю слово *место*: слц. *mesto*, укр. *місто*, поль. *miasto*. У нашим языку тото славянске слово зачуване лем у нар. писні: *Мамо моя, мамо, до места ходзице* (Етн9 ч. 136). По 1. шв. войни нашо авторе, пре одпор гу мадяризмом, попри *варош* почали хасновац и слово *город*, хторе превжали з утроруского языка (язичия). У суч. лит. языку хаснуеме обидва слова: *варош* и *город*. У мишаних штредкох у бешедним языку хаснує ше и сербизем *град*.

варошски -а -е „городски"; ~ **дом** „варошска або валалска управа; валалска хижа": *Почали ше ґаздове сходзиц до варошского дому, дзень за дньом, док не навладали да ше яраш помера* (ЕтнV 99). || Всл. *varosky „исте", varosky dum „варошска управа", ро varosky se nosic „облекац ше як у варошу"* (Hal II 1103).

варощанка ж. „жителька варошу". Оп. *варощань*.

варощань х. „житель варошу”: [За пол рока] чежкей роботы на полю або у загради слабиши варощане и варощанки замоцнею и окрипя свойо здраве (РН 27/1935, 3). || Всл. varoščan „житель варошу, варощань” (Hal 1103).

варошик х. дем. „мали варош”. Всл. varošik „исте” (Hal 1103). У лит. языку хаснуе ше и деминутив од город: городчик.

варта ж. „стражарске место, стража”, звич. у злученю **буц (стац) на варты/варце** 1. „чувац стражу”: Тот катона цо стал на варты барз ше злекол, дармо кричел: Галт, галт! (Етн30 218); Мили мой! Дзе же ши? ... Чи на варце стоиш, чи пушку подношиш, / чи шаблечку дзвигаеш, чи ти мне споминаш? (Етн9 ч. 295; Кед сом бул на варце у тей цемней ноци, / пришло жу мне дзивче цо ма чарни очи (Етн9 ч. 280). 2. „мерковац, чувац”: Цали дзень сом була на варце чи не придзе камион з цеглами „цали дзень сом мерковала чи не наидзе камион” (Пвл. Бл.). || Карп.укр. *варта* „стражарске место, стража” (Дэже), слц. и всл. *varta* „исте”, всл. *varty trimas pri umartym* „бешедовац, модлиц ше або картац вноци при умартому”, *stac na varce* „чувац стражу, чувац” (Hal II 1104), поль. *warta* „стражарске место, стража”, мадъ. *várta* „исте”. ◀ Шницко од нем. *Warte* „исте”. У нашим языку може буц и маляризем. У Гнатюкових записох паралельно ше хаснуе и сербизем *стража*: Чи ти, лежись, имели? Пойдзеш на *варту* дзе уж вецей як сто лежине зоз тей *стражи* однесени (Етн29 270). У сучасней бешеди и литературним языку лем *стража*.

вартац -ам „дзиравиц, с. бушити”. ◀ Праслав. *vьrtěti*, хторе у превую зоз *vert-/vort-*; нашо еквиваленти тих трох коренях то *вартац* и *верциц* (< *vьrtěti*), *врец-ено* (< *vert-*), *вращ-иц* (< *vort-*). Коцурски еквивалент зоз -е-: *вертац*.

вартовац -туем „чувац стражу”: *вартовало ше през цалу ноц* (РК); дванацме [стражаре] *вартую* у парку хтори ше нахodzi коло хижи (Заря 14-15/1937, 3). || Всл. *vartovac* „исте” (Hal II 1104), слц. *vartovať* „исте”, поль. *wartować* „исте”. ◀ Оп. *варта*.

варштак х. „майсторски роботни стол (столік), с. тезга”: *Хлапец пришол скорей, дал газдині месо, а сам шеднул на варштак и почал шиц* (Етн30 306). || Всл. *varštak* и *varštat* „1. майсторска роботня; 2. ткацки кросна” (Kalal), слц. *varštak*, *varštat* и *varštať* „1. майсторска роботня, мигель; 2. майстров роботни стол”, поль. *warsztat* „исте”, укр. диял. *варстат* „исте” (Сбг 48). ◀ Шницко од нем. *Werkstatt*, мн. -*stätten* „майсторска роботня”.

василец -льца х. оп. **вашилец**. Коцурски еквивалент слова *вашилец* (зоз незмегчаним с): *Шала я мальоран, василец ми зишол* (Етн9 ч. 131).

[**ват**] х. (мн. *вата*) 1. а) „давна мера за длужину (коло 6 шухи одн. коло 2 метери)”: *Вода у валалє особито отац от Лалитю у каждим шору була 14-15 вата нука* (БиРК 1936, 141); а йому розказал да викопе єдну студню на пейц *вата глібоку* и на три широко (Етн29 149). б) (лем єднина) „паліца длугока 1 ват (як мера за длужину)”: 3 *ватом* ше *вращели* знова на жем. *Надзелели себе по петнац гольти* (ЖирошV 259). 2. „кубни ват (коло штири кубни метери) зложеного древа и под.”: *При шарканьови шейсц вата древа горело* (Етн29 47). ◀ Од серб. *хват*.

вата ж. 1. „памук”: [У покраїні Чако] *жеми даваю задармо, а у ней понайвецей родзи вата, а вона же барс драга* (ЖирошМСМ 79). 2. „плод памуку”. ◀ Од нем. *Watte*.

ватово с.: ~ **дрєво** „дрєво на огриву зложене до ватох (оп. *ват* (2))”: *Зберал оружје и складал на громади як ватово* (КовМих-Гриц 26). ◀ Од *ват* (оп.).

ватрище с. „у руским пецу з цегелками викладзена поверхносьц на хторей ше топи (на хторей ше пекли лепині и под.)”: *Кед ше у пецу дацо пекло на цегелкох (долу), вец ше гуторело: печиц на ватрищу* (ДудашКс 143); *Кед ше месо кладло до даякей мацанки (обично то були ребра), вец ше го перше кус попражело на ватрищу и аж вец кладло печиц* (ХомаБл 178). || Всл. *vatrisko* „место дзе ше кладзе огонь” (Ка-

лал), серб. *вaтpиштe* „исте „, укр. диял. *вaтpишчe* „исте” (Піпаш 21). ◀ Од общеславянського *вaтpа*. З оглядом же слово иснує на Гopніци, и нашо може буц зоз карпатскей лексики.

вaтькep *х. коц. „сцекане”*: *вaтькep!* „сцекай!”, „сцекайме!”, „бер ше!”, *спpавиц* ~ „сцекнуц”, *пpавиц* ~ „сцекaц”; *Зaтo и нaнoцeц вaтькep спpавeл жe пpи вaс нoцoвaл* (Етн30 269). Виведзене дієслово *вaтькepoвaц* „пpавиц вaтькep, сцeкaц” (оп.). ◀ Нe-ясного походзєня. Нe зазначєни карпатски паралєли.

вaтькepoвaц -руєм *нєзак. коц. „сцекaц”*. *Вaтькepує!* „бер ше! сцекай!” Оп. *вaтькep*.

вaш -a -o *зам. пpисв. 1. „хтopи пpипaдa 2. oсoби мнoжини. 2. вaш жєн. вaшoгo* як субстантивована форма зоз значєньом „ваш супруг”. Пpаславянскє.

вaшap *х. 1. „пepиoдичнo oдpeдзєни сxoд тapгoвцoх и кyпцoх пpє тapгoвинy”: бул pаз єдєн члoвєк хyдoбни ... Пoйдзє вoн pаз нa вaшap* (Етн29 96). || Кarp.русин. *вaшap* „истє”. **2.** „тapгoвинa нa вaшapє”: *Рaнo як пoстaвaю, oцєц шє им питa: „Нo, цo шє вaм шнїлo, дзєци? Пoвєдзцє ми тє-рaз, тa бyдзєм знaц чи бyдзємє мaц дoбpи вaшap чи пoдли”* (Етн29 96). || Кarp.русин. *выгoдный вaшap* (Чopі). **3. пpєн.** „pозpуцaни ствapи, нєшop”: *Яки вaшap y хижи!* ◀ Од мадь. *vásár*. Сepбскє *вaшap* мa шицки тpи значєня. ♦ **и бєз (пpєз) єднoгo цигaнa вaғap бyдзє** „гoдни змє тo пoкoнчиц и бєз тєбє”; **мyдpи (мa pозyмa) як Рyснaк пo вaшapє** „змyдpєл (aлє yж нєскopo, бo нєдoбpє пoтapгoвєл)”: *Жида шє питaли, цo би сєбє нaйбapжєй жичєл? „Да мaм тєльo pозyмy, як Рyснaк пo вaшapє, oдпoвєд жид* (РК 1928, 167); **нa кaждим вaшapє би бул (бyлa)** „слaбoгo є квалитєтa”: *Нaшa кpавa шє слaбo дoї, нa кaждим вaшapє би бyлa, гвapи шє тaк зa слaбy дoйкy* (Н. Ерд.); *Гвapи шє тaк зa слaбoгo кoня, кpавy и пoд.* (Лєв. Ск.); **пpєшoл ~, yж пo вaшapє** „пpєпyщєнa нaгoдa зa дoбpи зapбoк и пoд”: *Єст yж и мєдзи нaми хтo-pи сy пo вaшapє, aлє єст и тaких, хтopи гo лєм чєкaю* (РК 1929, 97, Ф. Лaбoш); [Мoгли змє дoстaц aгpapнєй жєми] **a тєpаз yж пpєшoл вaшap, пpєшoл чaс, пpєшли вpємєнa**

кєд шє тo мoглo зpобиц (РНКЗapя 1940, 89); **yкaзoвaц вaшapи**: (*тoтa спpавa, aпapат и пoд.*) **yкaзyє вaшapи** „нїч нє вpєдзи, лєм зa вaшap є” (В. Сaб.).

вaшapиц -им *нєзак. „тapгoвиц, кyпoвaц, с. пaзapити”* (ЛaтaкMaдь 117. б.). Сepб. *вaшapити „истє”*. ◀ Од мадь. *vásárolni „истє”*.

вaшapищє *с. „мєстo дзє шє oтpимyю вaшapи; вaшap”: Їх [япoнски] вapoши тaк випaтpаю, як y нaс pозлoжєнє вaшapищє. Хижи як чaтopні, yлїчки yзки* (РК 1927, 45). У Кєpєстypє шє хaснyє и як тoпoним. Сepб. *вaшapиштє „истє”*.

вaшилєц -льцa *х. бoт. „Ocimum basilicum L.”* || Укр. *вaсильки* (єд. *вaсыльoк*) „истє”, укр. диял. *вaсилєц „Centaurea”, пoль. bazyliа własciwa „истє”, pсй. бaзилeк и дyшистый вaсилєк „истє”*. ◀ Од грєч. βασιλίκον. Пpи Вoстoчних Слaвянoх пoд yплївoм мєнa *Вaсиль б* зaмєнєнє зoз *в.* У нapoднєй писнї зaзнaчєнa и зaxoднoслaвянcкa фoрмa зoз *б*: *бoжaлїчкa* (оп.).

вдєpєни -a -є: ~ **a нє пoтpафєни** „члo-вєк нє як тpєбa”: *„Пaн” Дєньчи ..., пo рє-мєслy мєсap, кyс „вдєpєни, a нє пoтpафєни” – „пaн” бул бул пpєдмєт рижних вєсєлих co-битийoх y Кoцypє* (РК 1937, 117).

вдєpиц -им *зак. 1. (дaкoгo и нa дaкoгo) „с. yдapити кoгa”: Нaй пoлицай мy oдpипє дaскєльo, дa нє кpаднє дpyги pаз ... Зaвoлaли пoлицaя. „Oдвєдз гo и вдєp нa ньгo дaскєльo, дa зaпaмєтa* (РН 71/1926, 2). **2.** „зoз вдєpє-нями нaмєсциц, yгнaц дo лєжискa и пoд.”: *Дo кaждєй дзиpи нa вєpxy бaгpа, дзє шпицa викyкoвaлa, вдєpєл клїнчoк* (Фa 53). **3.** „pоз-биц вaйцo дo цєстa и пoд.”: *Кєд нaпpиғa мєгкa, вдєpимє дo нєй дaскєльo вaйцa, пoсo-лїмє* (НКyx 36). **4.** „нaпaднyц”: *Фapисєє кpивo тoлкyюци зaкoн Бoжи вдєpєли нa Иcyсa, жє сквєрнї зaкoн* (РН 17/1930, 4); *Япoнcкa ... тєpаз вдєpєлa нa сaм Китaй* (РН 44/1937, 1). **5.** „пoчaц y вєкшєй миpи”: *Вдєpєлo пa-дaнє „пoчaл y вєкшєй миpи пaдaц диждж”* (В. Сaб.); *Нaпaдaл диждж, a вєц вдєpєлa сy-шa* (В. Сaб.). **6.** „pyшиц шє y oдpeдзєним нпpямє, пo oдpeдзєнєй дpаги”: *Шицки шє pозбєгли [сцєкaц]. Глaвни винoвнїки вдєpє-ли пpєз зaгpaди, пpєз винїци, пpєз лyки* (РН

48/1935, 2); *вдери крижом през поля и три-ма жу першей хижи* (РК 1929, 140); *Дзе ше почалі з Керестура селіц, там ше прілучели и Коцуриц; а кадзі Коцуриц вдерелі, тамалы ішли і Керестуриц* (Кост/Либер 12)). 7. *безос.: Вдерело зоз нїм „спаднул од инфаркту або зараження”* (В. Саб.). || Всл. *vderic* „вдериц” (Hal II 1106). ◀ Од праслав. *u-derti*. ➔ Литературна форма зоз *в-* (*вдериц*), а у бешеди часто без *в-*: *дериц (ше)* або з префиксом *у-*: *удериц (ше)*.

вдериц ше -им ше *зак. повр. жу вдериц.*

ведерко с. *дем. од ведро* (оп.): *Нове ведерко, / красна фраерко ...!* (Етн9 ч. 220). Всл. *vederko, vederčeko* „исте” (Hal II 1108).

ве(д)ля прим. з *žen*. „попри, коло”, лем у нар. піснї: *Мала матка три цери, / питал вояк до войни: / „Подз, найістарша, подз за мнє, / подз воявоц веля мнє”* (Етн9 ч. 28). В. Гнатюк у тей піснї три раз зазначел форму *веля*, хтора настала од *ведля*. || Всл. *vedle* „исте”: *vedle mne se postav* „стань коло мнє” (Hal II 1109), слц. *vedľa* „исте”, поль. *wedle* и *wedla* „исте”, укр. *відля* „исте”, рсї. *возле* „исте”. ◀ По Фасмерови и Махекови од *въз* + *dъlě* „попри, коло длужини”: *въз* то применовнік *воз* (сербске *уз*), а *dъlă* меновнік зоз значеньом „длужина”.

ведро с. „кабел”, лем у нар. піснї: *„Док будзем твоя, / напоїм ци два [конї], / з тей студзенки муrowаней, / з нового ведра!”* / „Нове ведерко, / красна фраерко ...!” (Етн9 ч. 220). || Всл. *vedro* „исте” (Hal II 1109), слц. *vedro*, чес. *vědro*, поль. *wiadro*, укр. *відро*, серб. *ведро/вједро*. ◀ Праслав. *vědro*. Оп. и под *кабел*.

[вежба] ж. „фізичне або інтелектуалне усовершенуванє”. ◀ Од серб. *вежба*, тото од *вешт-ба*, а то од праслав. кореня *věd-*, хтори маме у словах *вист-ка*, *вищовац*, у сербських *вешт*, *вештица* и др.

[вежбац] -ам *незак. „виводзиц вежби”*.

◀ Оп. *вежба*.

везир х. *польопр.* „часц колескох плуга хтора мала функцію подобну яку ма друк на других справах”: *Везир на стредку мал єдно полукружне железоз, котре зоз цвореньом мож було прекладац лїво-право и*

так режуловац ширину бразди (Фа 104). ◀ Од мадъ. *vezér* „водзач (1416); часц плуга (1838)” (ЕтМ).

везц вежем *незак. „преношиц з превозку”*. ◀ Праславянске *vezti, voziti*.

везц ше вежем ше *незак. 1. „исц на превозним средству”: Осиф зацал коня, и везлі ше як на шифи преко Океяну* (РН 7/1930, 3). 2. „понагляц, сцекац”: *Так ше везла дому „так ше брала, сцекала”* (Зд. Фей.). || Всл. *vezc* (se), *vežem* (se) „исц на превозним средству” (Hal II 1108), укр. *везти* „исц на превозним средству” (СУМ). ◀ Праславянске *vezti, voziti*.

[векер] х. „будилник”. Укр. *диял. вежер* (Піпаш 21). ◀ Вироятно од серб. *векер* „будилник”, а тото од нем. *Wecker* „исте”.

[векна] ж. „хлеб длуговастей форми”. ◀ Од серб. *векна*, а тото од нем. *Wecken* „исте”.

[вексла] ж. „с. меница”. Укр. *диял. вексель, векслик* (Турчин 38; Сабадош 36). ◀ У нас вироятно од серб. *вексла*, а тото од нем. *Wechsel* „исте”.

векшац -ам *незак. „повекшовац”*.

векшац ше -ам ше *незак. „повекшовац ше”. У бешеди старших: [Дзеци-вандровніці] ше круца по уліцох и крадню и обробюю ... През престанка ше векша чупор тих младих збойнікох* (РН 1/1928, 4); *Администрация ше у нас векша*. || Поль. *większeć* „повекшовац ше”, *zwiększać się* „исте” (форма *зак. виду zwiększyć się*), укр. *диял. векишати, векишатися* (Турчин 38). Од компаратива *векиши*. У суч. лит. языку хаснуєме форми *повекишовац ше* и *звекшовац ше*.

векши -а -е **1. комп. од вельки**. Всл. *vekši* „исте” (Hal II 1110), укр. *диял. векиши* (Турчин 39). 2. *мн. векиши* „старша генерация”: *У єдним рейону обично було даксельоз генераций [младих], обично по три. Вец ше гуторело за младшу генерацию, же то нашо „меньши”, а за старшу „нашо векиши”* (Фей-Ир 10). • *цоз векишого „залапуюци векшу часц дачого”: Цоз векишого посцєрала прах* (Ир. Фин.); *всл. cozvekšěho „у главным, најчастейше, поверхово”* (Hal II 1110).

векшина ж. „векша часц”: з *векшину* гласами *Михалъ Горнякъ* вибрани за звона-ра (ЦШкОдбКоц, 1888. р.); *Чом нешка векшина людзох незадовольна?* (РНКЗаря 1935, 51); *Коцуръ* [населени] *изъ Боршодскей векшина* (ЦапЦ 76). || Всл. *vekšina* (Hal II 1110), *чес. většina, včšina*. На основи карпатских паралелох треба допущиц же слово *векшина* нашо карпатске, але воно може буц и калк сербского *већина*, понеже народ як еквиваленти хаснує и вирази *найвецей* и (*най*)*векша* *часи*, напр.: *Шицки хлопи мушели пойсц до войны, але найвецей не знали за кого и за цо ше боря* (= *векшина не знали*). Старши авторе попри форми *векшина* хасновали и синоним *векшосц* (оп.). ◀ Од компаратива *векши*. • **у векшини** „з найвекшей часци”: *наш земледѣлец у векшини нѣма кеди* (РНКЗаря 1939, 128).

векшосц ж. „векшина”: [Руснаци] у *Коцуре* були у *векшосци* по *чишле душох* (Кост-Либер 9). Тоту форму хасновали старши авторе (у РН и РК). Могли ю самостойно вивесц док ище не чувствовали мощни сербски уплїв, або ю могли превжац зоз язичия, у хторим тота форма виroyтно ионовала (пор. поль. *większość* „исте”). Укр. диял. *векшист* (Турчин 39).

величац -ам. *незак.* оп. **велічац**: на своїм власним язичу у богослуженьох Бога *велича* (РК 1927, 11, Д. Биндас). Частейше ше хаснує форма **велічац** (оп.).

величац ше ам ше *незак.* оп. **велічац ше**: Словом хоч *Корнелия* як *персона* була *красавица* и як *патрицийска* була *барз богата*, ... *тото не указовала пред госцами, не хвалела ше, не величала ні с чим* (РН 25/1929, 2, М. Поливка); *Гварим ци, же за даяки сто роки ... тоти, цо приду, буду ше з нїм [Христом] величац, и з його слави свою славу робиц* (РК 1924, 29, Кост).

величество с. „слово за виражоване чести”: „*Модлім вас, вашо величество, будзе таки добри, одпуцце ме од служби.*” (Етн30 35). Всл. *veličejstvo*, рсй. *величество*. ◀ З церковнославянского и язичия (угро-руского). Наша форма би мала буц зоз ль: *велічество*.

велі -я -є (форми ж. и с. роду ридки) оп. **вельо**¹: **1. а)** „вельочислени”: *По служби Божей дал вельому народу нашоу свой перши єрейски благослов* (РН 37/1927, 4, Б.); [Христос] *видзел велі народ гладни: гладни на целу, а ище баржей у души* (РН 29/1929, 4); *Дзе веле дружтво и вельки маєток, вельо будзе гамбари, але шицки празни* (КостОс); *Овоци зродза велі и фини плод, а у тим вельо и чисту храну – а и лік; Красни націонални дух у наших селянох пред хторим ше веля наша интелігенція треба да поганьби* (Заря 15/1938, 5); *бо би ше на таки способ [з помаганьом широтох] веля слиза утарла* (Заря 8–9/1940, 1). **б)** „велі ствари”: *Од велього койчого ше бал наш Руснак* (БаковВТ); *Дацо з велього виroyштуєш* (Е. Кочиш); [Моя учителька] *ме научела вельому у живоце* (Заградка 8/1997, 20, шк. сост.); *Муши [ше] и сам у велім одрекац од койчого Е. Кочиш*). **2. а)** „части”: *Кажда шорова жаздиня стара ше да свою хижу дзе пребива вещей раз у року обилі. Зос велім биленем унічтожую ше бакцили розличних хоротох* (РН 9/34, 1); **б)** „хтори значи вельку миру дачого, векши”: *як збачела єдну брескиню, вошла [до виніци] през велього роздумованя* (РН 36/1928, 4). ◀ Од праслав. *velějъ*.

веліки -а -е „барз вельки”: *Таки мам крух платна, єст у нїм три рифи, / не знам як мам ходзиц од велікей пихи* (Етн9 ч. 343). Всл. *veliky* „вельки, високи” (Hal II 1111–1112). ◀ Од праслав. *velikъ*.

велічава ж. „дацо вельке, високе”: *Кед його син станул на дзвери, то така велічава* (Г. Р.). Слц. *veličava* „дацо вельке, монументалне”.

велічац -ам *незак.* „славиц, возвелічовац”: *Ми тебе ту велічаєме, Мариє славна / и од шерца це благаєме, Мариє славна* (нар. писня, Загр. 2/2004, 10); *Кед треба набавиц пенєж, окончиц добру тарговину, домашні у держави буду ше Жидови кланяц, модліц, хваліц го и велічац, але накеди ше поднею, забуду на чловечносц и почитованє чловека* (КовМихГК 63). ◀ Од праслав. *velikъ*.

велічац ше -ам ше *незак.* „буц горди пре дацо, хваліц ше з дачим”: || Всл. *veličić* „возношиц, вихвальовац, славиц”, *veličić*

se „возношиц ше, випинац ше, пишиц ше”: pale, jak se veliči v novej sukence „пале як ше випина у новей сукенки” (Hal II 1111), укр. *величатися* „буц горди пре дацо, хваліц ше з дачим”. ◀ Од праслав. *velikъ*.

велічезни -а -е „хтори виволує почитоване”. Всл. *veličozny* „огромни, веліки, велічезни, могутні” (Hal II 1111-1112).

веля прим. (лем у Гнатука) оп. **ве(д)ля**.

велька вода ж. 1. „вода на поверхнощі жеми (подземна або вилята з ріки)”, у веліх контекстах заміняє зоз серб. *поплава*: *пре вельки дижджи ріки ... нагло наросли, розляли ше и заляли велі и велі валали ... У даєдних крайох була така велька вода же ше ґу нїм не могло нїяк иншак присц ... лем на аеропланах ... У восточней рускей Галичини була тиж поплава у околиці ріки Дністра, але ... чкоди барз вельо не наробела* (РН 29/1934, 3). **2.** „океан” (Ю. Пап).

Велька матка божа (Успение Пресвятей Богородици) церкв. „швето 15/28. авґуста, с. Велика Госпожина”: *На то швето Церква преславює успение Богородици: дзень кед умарта Богородица воскресла з души и целом, те. була вжата до Неба* (ГорКух, о. Р. Миз).

Велька ноц ж. церкв. „пасха, с. Ускрс”: Велька ноц ше швеци на яр, на першу недзелю по ярней полні мешаца. Яря полня може припаднуц медзи 21. марцом и 18. априлом, а найпознейше 25. априла. То найвекше швето у церковним року. На Вельку ноц, по Велькей служби, отримує ше благословене єдзєня т.є. швеци ше паска у церкві лебо у церковней порти. Благослов паски пригадує жертви хтори у Старим завиту приношєли людзе на чесц Богу (ГорКух). || Всл. *Velika* пос „исте” (Hal II 1111), слц. *Velká* пос, чес. *velikonose* мн., ст.чес. *velika* пос, поль. *Wielkanoc*, укр. *великдень*. Тото швето наволає *ноц* прето же главна вельконоцна святочносц була вноци (Machek 682). По назви *Велька ноц* настали и назви *Вельки тидзєнь*, *Вельки пияток*, *Велька собота*.

Велька собота ж. церкв. „субота пред Вельку ноц”: Тот дзєнь пригадує Исусово

пребуванє у гробє. На тот дзєнь не дзвоня дзвони. Вноци на єденац годзин ше служи саночне (ГорКух). Чес. *Velika sobota*, слц. *Biela sobota*, рсй. *страстная суббота*.

вельке -кого „велька ствар, велька подїя”: *Кус ше вдерел, та таке вельке з того направел! ♦ брац/вжац себе за (на) вельке* „тримац, похопиц дацо як барз вельке: утрату, увреду и под.”: *Не берце себе, мамо, за вельке оцову шмерц. ... Вон би и так уж длуго не пожил, бо бул уж барз виробени* (ЛатякТал 50); *„Та то таке вельке, брату?” – видзел Емил по очох Митрових же тот себе шицко на вельке вжал* (КовМихНО 62); **з велького буц дакому оп. з велького.**

вельки -а -е „с. велик”. Всл. *velki* и *veliki*, слц. *velký*, поль. *wielki*, укр. *диял. велький* (Верхратський 886). ◀ Праслав. *velьbъ, velikъ*.

Вельки пияток х. церкв. „пияток пред Вельку ноц”: *Тото швето пригадує шмерц Исуса Христа на крижу и його покладанє до гроба. На Вельки пияток строги пост* (ГорКух). Всл. *Veliky pijatěk* „Вельки пияток” (Hal 1112), слц. *Velký piatok*, *Wielki Piątek*, рсй. *страстная пятница*.

Вельки пост х.: Вельки пост або Св. Штераецдньовніца то пост пред Вельку ноц, хтори ше трима 40 дні на памятку як Исус Христос посцєл през 40 дні у пустині. У Вельким посцє єст два дні у хторих ше строго посци: то перши дзєнь Велького посту и на Вельки пияток. Док тирва Вельки пост, не отримую ше свадзби и други явни вешєля (ГорКух).

Вельки тидзєнь х. церкв. „тидзєнь пред Вельку ноц, Страсни тидзєнь”: *То тидзєнь медзи Квитну недзелю и Вельконоцну недзелю. У тим тижню ше пригадує остатні подїї зоз живота Исуса Христа на жеми, його церпеня, шмерц и хованє* (ГорКух). || Слц. *Velký týždeň*, поль. *Wielki Tydzień*, рсй. *страстная неделя*.

Вельки штварток х. оп. Желєни штварток.

велькоможни -а -е **1.** звич. у виразох ~ **пан**, ~ **пані**, хтори хасновани як форми за вирахованє почитованя: „вельки пан (па-

ні), чесни пан (пані)”: *пришли красни два коні у гинтове; вона шедла на гинтов, та пошла на бал. А раз чую же то идзе велькоможна пані* (Етн29 293); *Питам вас, велькоможни панє, опросце ми* (Етн30 6); *Три ферталі жеми мам, / а заренка ніч не мам, / ещи людзе поведая: / „Велькоможни пан!” / ... Красни гинтов дома мам, / з тим сом велькоможни пан* (Етн9 ч. 416). 2. ирон. „тот цо ше прави вельки пан”: *Гварела ми: „Чом ши ми не поведла же идзеце на авту до М., и я би з вами пошла на пол години.” Яка велькоможна, да ю ми возиме* (Н. Н.). || Всл. *velkomožny* „вельки пан (пані), чесни пан (пані)” (Hal II 1112), слц. *velkomožný -á -é*. По Калалови, з тим словом, подобно як при нас, прости народ титуловал особи з високим дружтвеним положеньом, панох: *ráp* ~ „милостиви пан”, *pani* ~ „милостива пані”, *jeho velkomožnost* „його милосць” (Kallal). ◀ Од *вельки* и *мочи*. Нешка старши людзе прикметнік *велькоможни* хасную звич. з иронічним значеньом: *Прави ше велькоможни* „прави ше вельки, важни”.

вельконоцни -а -е „хтори ше одноши на Вельку ноц”: *То було на вельконоцну соботу* (Ир. Фин.). Всл. *velikonočny* „исте” (Hal 1112), слц. *velkonočny*, поль. *wielkanocny: święta wielkanocne* „вельконоцни швета”. • **Вельконоцни (Вельки) пост** „пост пред Вельку ноц”.

велькопосни -а -е „хтори ше одноши на Вельки пост”: *Гу велькопосней споведзи приступали скоро шицки* (КостЛибер 172, М. Мудри).

[**велькоруски**] -а -е „русийски”: ~ **язык** „русийски язык”. Термин превжати з українського и русийского языка, у хторих є хасновани до Октоберскей революції (українски язык наволовани *малоруски*). Атрибут *велькоруски* хасновани у руских школах и др. 50-их и 60-их роках 20. в.; од 70-их роках хаснована українська форма *росийски*, а од 90-их роках писатель Микола Скубан форсирал форму *русийски*, так же вона на конци превладала.

велькосц ж. „димензії, обсяг”: *наидзеце на вайчикка велькосци шеменицу* (РНКЗаря 1941, 137).

велькошорски -а -е „хтори ше одноши на уліццу Вельки шор”; **Велькошорски мост** – мост на бегелю у Керестуре на конци Велького шора.

Велькошорци мн. (єд. Велькошорец) „тоти цо биваю на Вельким шоре (у Керестуре, Коцуре и др.)” (В. Саб.).

вельо¹/велі -льох и -ліх числ. неодр. означує вельке число. Форми множини у Гнатюкових записох глаша: Н. *вельо панове*, Г. *вельох панох*, Д. *вельом паном*, А. *вельох панох* одн. *вельо дзеци (жени)*, И. *вельома панами*, Л. *вельох панох*. Под уплівом прикметніцкей пременки, можливе и под сербским уплівом, авторе 1921-1941 попри формах на -о- починаю хасновац и форми на -і-: Н. *вельо/велі панове*, Г. *вельох/веліх панох*, Д. *вельом/велім паном*, А. *вельох/веліх панох* одн. *вельо/велі дзеци (жени)*, И. *вельома/веліма панами*, Л. *вельох/веліх панох*. Форму ном. мн. на -о не мож вше розгранічиц од присловніка *вельо*. У суч. лит. языку превладали форми на -і-: Н. *велі панове*, Г. *веліх панох*, Д. *велім паном*, А. *веліх панох* одн. *велі дзеци (жени)*, И. *веліма панами*, Л. *веліх панох*. У сучасней бешеди паралелно ше хасную форми на -о- и на -і-. Як и заменовніки *тельо/телі, кельо/келі* тот числовнік ма и форми за єдину: *велі, веля, веле* (оп. *велі*). || Всл. *veľo* „вельо, значно”: *veľo dobre veci* „вельо добри ствари”, *veľo vecej jich jest* „вельо вецей их ест” (Hal 1112), укр. диял. *вельо*. • **велі и велі** „вельке множество”: *пре вельки дижджи рици ... нагло наросли, розляли ше и заляли велі и велі валали* (РН 29/1934, 3).

вельо² присл. „вельке количество”.

вельоме числ. неодр. за особи х. р.: *Кед ше на виберанкох кандидую вельоме, та ані єден не достане вельо гласи* (В. Саб.).

вендиговдали х. мн. (єд. вендиговдал) коц. „древа хтори ше кладу з лівого и з правого боку коча же би на ширше мож було накласц терху на коч (сламу, шено и под.)”. ◀ Од мадь. *vendégoldal* „помоцни бок, дручок”, *meddig az oldal* „покла бок”. Керестурска форма баржей деформована: *мендиговдали* (єд. *мендиговдал*). ♦ **на вен-**

дишовдали (мендишовдали) „вельо, полно, тельо же би до коча не стануло до драбин (але би ше на коч мушело покласц крижні древа и мендиговдали, та на ніх класц)”: *Таких [слабих] писательох маме на вендишовдали* (В. Саб.).

венец -нца х. **1. а)** „з квеца або лісца ви-
плетени украс у форми круга”; всл. *venec*
„исте” (Hal II 1113). **б)** *прен.* „щешліви ре-
зултат труду”: *Дай Боже, да шицким нашим*
руским родичом їх добри дзеци венец буду!
2. а) „ведно скручени гарсци влакна кед ше
тре конопа”: *а вец ше пейц гарсци [влакна]*
скруцовало до венца (Ир. Фей. 37). **б)** „до
кругу наздзивани або сплетени плоди же-
леньяви” (МудриАл): Цибуля и цеснок ше
очисцели од лісцох и плетли до венцох. Та-
ки венци цибулі и цеску вишели под шопу и
под конком же би мали воздуха и же би ше
не губели (ДудашКс 167). **3. оп. венюк (2).** **4.**
а) „млодов венец на винчаню”: *Венци були*
направени з грубого дроту, а назакруцовани
були з білішацого паперу, білого, лісца, ру-
жички, класки, жвераточка (Малацко);
Венци ше куповало лебо ше пожичовало.
Дзивка хтора була богатша куповала себе
венец, а вец по свадзби го видавала, дава-
ла го на пожичку, же би ше ей дакус врацели
пенези. Дакеди ше у єдним венцу повинча-
ли велі худобнейши дзивки, так же ше венец
з часом згайскал (ВаргаЛю 226). || Всл. *venec*
(Bartko 209). **б)** „винчане”: *пойсц под венец*
„пойсц до винчаню”: Ша за годзину тре-
ба исц до церкви, под венец (РН 27/1936, 2,
М. Ковач); *Завицасни женіди [и одаванки]*
приношую до обийсца ... хороту и шмерц,
зос 16 роками под венец, зос 17 под баґрени!
(РН 22/1929, 1); **од венца** „од винчаня, од
свадзби”: *Хора є од венца „хора є одкеди ше*
одала” гвари ше обично о жени хтора пред
одаваньом скривала хороту, а вец ше хоро-
та указала (Сс. Мак.). || Слц. *venec*, поль.
wieniec, укр. *вінець*, серб. *венац*. ◀ Прас-
лав. *venьсь*. ♦ **страциц** ~ „страциц чесц”;
слц. *stratiť veniec* „исте”; **як под венцом 1)**
кед дахто покорни после дачого недоброго:
звितяжел, та ше покореи и *пришои як под*
венцом; супружніки ше повадзели, вона го
охабела, а вец *пришла як под венцом*; вечар

ше напил, а рано *станул таки як под вен-*
цом; *Кед нараз скричал на ню, шедзела як*
под венцом (Г. Р.). **2)** кед ше дахто ганьби
дагдзе буц, дзечне би сцекол: *шедзи як под*
венцом. **3.** кед жена цихо, ніч не бешедує:
шедзи як под венцом.

венюк -нка х. **1.** „барвенков венчик мло-
дей на винчаню”: Венюк [на розберанкох]
правели дружки зоз желеного барвенку,
хтори квитне на белаво. Кед не було бар-
венку, могло ше похасновац и гузбанок. Ве-
нюк бул справени на округло и млодей ше то
кладло на венец, на задню часц, так же би
го було видно (ВаргаЛю 229); *По народним*
обичаю, по винчаню и свадзби млодов и мло-
дийов венюк ше ведно звязу и руца до огня
(ГорКух). || Всл. *veněk* „венец” (Hal 1113). **2.**
„дзивоцка чесц”, звич. у виразу **желени ве-**
нюк: *бодай сом це, мили, нігда не спознала!*
... Та биш ме не збавел венка желеного (Етн9
ч. 178); *Ставай, Ганьо, ставай, уж ши ше*
виспала, / твой желени венюк жимна вода
вжала (Етн9 ч. 181); *Трубце, трубаши, весе-*
ло / покля мой венюк на глави! / А як ше вен-
ка позбудзем, / ні половицу така весела не
будзем (Етн9 ч. 109); *Широточко мала, вен-*
ка ше не утрац! / Дзе ши ше пушчала, Боже
це одпровадз! (Етн9 ч. 180) Ридше ше у нар.
поезії з тим значеньом хаснує форма *ве-*
нец: „Дай, Ганічко, дай венец, ша я сом твой
младенец!” (Етн9 ч. 187)

венючок -чка х. дем. од **венюк**, у народ-
них писньох: *Я би ше врацела, дражку бим*
страцела / и желени венючок (Етн9 ч. 31);
Полож, мила, полож на главу рубочок, / на
рубочок венючок, / та ти ше назад врац / жу
оцу матери / и жу шицкей родзине (Етн9 ч.
31); *Дали сце ю [дзивку] у венючку, / нашли*
сце ю у рубочку (Вес 37). Всл. *veněček* „вен-
чик” (Hal II 1113).

[вентил] х. техн. „часц хтора заве-
ра отвор медзи двома просторами”. ◀ Од
серб. *вентил*, нем. *Ventil*.

[венчаница и венчаніца¹] ж. „облечиво
млодей на винчаню”. ◀ Од серб. *венчаница*
„исте”.

[венчаніца²] ж. буд. „гредя на муре хи-
жи хтора тримала градки”: *Були два фай-*

ти венчаніці: тоти цо тримали градки на пойдзе и тоти цо тримали градки на отвореним конку. [Перши] стали на мурах од драги, од сушеда, од гумна и од двора. Венчаніцу над конком тримали деревени слупи (ПапОлРО 21). ◀ Од серб. венчаница „исте”.

венчик х. 1. дем. од **венец**. Всл. veňčík „венчик” (Hal II 1112-1113). 2. оп. **венок** (1): Пайташки млодей на „розберанки” плетли млодей венчик до винчаня зоз буячкох и барвенку; на винчаню ей го привязали зоз вулом жу (билому) венцу. Тиж так дзивчата плетли, зоз буячкох и барвенку, и желени венчик за млодия, хтори доставал на дзень свадзби кед пришоу по млоду. Тоти венчики ше после свадзби спальовало бо ше верело же их дахто може злохасновац и начкодзиц млодямом преїж маїї (Малацко). 3. коц. „вечар у млодей пред питанками, розберанки”. Слц. veňček „забавни вечар, вечар танцох”. 4. а) „вечар одпитованя од умартей дзивки”: Вечар пред хованьом у обисцу умартей дзивки отримовал ше обряд ей одпитованя од пайташкох. Руснаци у Бачки тот звичай наволяли „вице венчихох”, або просто „венчик”: пайташки покойней плетли венчики за млоду и дружки и правели „пирко” (покрейтку) за млодия и дружбох. Вони вили венчики з барвинку, шпиваючи при тим смутни шпиванки зоз котрима ше млода одпитовала од дзивоцтва (по: ГардиТ). б) кед умре леґиць, та з правого боку на шапку припинаю украшену зоз златком гвизду з барвенку. Тото наволоу венчик за леґиць” (по: ГардиТ).

венчики х. мн. 1. бот. „Spiraea alba Du Roi”. Назва рошліни мотивована з подобиноспу ей квіткок венчику; укр. таволга біла (Тимко). 2. кул. „колачики хтори ше з фурмочку викраваю у форми венчихох” (НКух 86).

вепер -пра х. „одроснути самец швини”. Укр. *вепер*, всл. *верер*, слц. *veror*, поль. *więgrz*, серб. *вепар*. ◀ Праслав. *вергь*. ♦ **нагнівани як ~ (як корназ)** „барз нагнівани, розедзени”.

веприк х. дем. од. **вепер**.

вепровацки -а -е „хтори ше одноши на Вепровач (валал при Керестуре, нешка Крущич)”. • **Вепровацка драга 1)** „дакедишня назва уліці у Керестуре од центра по край валала, по хторей ше виходзело на драгу до Вепровачу (Крущичу)”; 2) „драга од Керестура до Вепровачу (Крущичу)”.

Вепровач х. „валал при Керестуре, нешка Крущич”: О єдну годзину пришли двома шваби з Вепровачу на кочу, але шарканя не нашили, гоч го до вечара гледали (БиРК1939, 114). ◀ Мадь. *Veprovacs*.

вер слов. арх. „вера², с. боме”, лем у Гнатюка (Гнатюк го писал з апострофом: *вер*): Кед би я *вер* знала дзе буду невеста, / *вер* бим виметала пред тим двором цеста „драгу”! / ... Кед би я *вер* знала хто ме оговара, / *вер* бим му наляла вина до погара, / вина до погара, води до скленіци, / побий, Боже, побий стари клеветніци! „кед би я вера знала” (Етн9 ч. 165). Слц. *ver* и *veru* „исте”: *Ja ver* „nebanujem „я вера не бануем”.

вера¹ ж. „религіозне чувство, верене до Бога”. У Гнатюкових записох лем форма *вера*, зоз рефлексом *e < ě*: А кед [Христос] Лазара воскреснул, помоцовал ше народ християнски баржей у *вери*, а поґане од гніву не знали цо робии (Етн30 69); у Г. Костельника: Од націоналней препасці чувала наших Руснацох – оздаль найбаржей – наша вера (КостЛибер 9). Народу виroyтно зоз церковнославянского языка була позната и форма зоз *и*: *вира* (на цо указує и всл. форма *vira* попри *vera*, напр. у Цамбла: *na druhu viru pristac, žic na viru*; всл. у Галаґи тиж *vira* „исте; верене, прешвечене”: *viru das* „вериц, мац довириє”, *netam viru u neho* „нема довирия до мене; не вери ми” (Hal II 1122). Же зме у прешлосци хасновали переважно форму зоз *e* (*вера*) або паралелно обидва форми (*вера* и *вира*) потвердзує и барз часте у бешеди словко *вера* и виведзени слова и вирази зоз кореня *вер-а*: *вериц, верабоже, верабожац ше, жиц на веру* и др. Кед бизме хасновали форму зоз *и*, спомнуте словко и вирази були би тиж зоз *и*: *вира, вириц, вирабоже* итд. || Слц. *viera*, поль. *wiara*, всл. *vira*, укр. *віра*. ◀ Праслав. *věra*. Уж од 20-их рокох нашо авторе почали паралелно хас-

новац, под уплївом церковнославянського и українського, форму *вира*: [борци] *за виру и отечество* (РК 1929, XXVII), *наша свята вира* (РК 1929, 3). Тота форма превладала у сучасним літературним языку и преширела ше до бешеди. ♦ *жиц з даким на веру* „жиц невинчано”: *Варошка управа у Новим Саду видала наредбу, да ше шицки тоти, цо жию не винчани (“на веру”) муша такой повинцац* (РН 16/1931, 3). Слц. *žit s niekým na vieru „исте”,* всл. *žic na viru „исте”*.

вера² слов. зоз змощнюючим значеньом, с. боме: **1.** виражує значене „насправди, наисце; вер(це) ми, с. вала”: „О, нігда сом не видзел же би шалени Янчи иишол на жалиї так по сухой жеми як други по води.” „Вера и я не видзел, – Янчи му гутори, – же би еден таки хромі нігда ше не могол набегац (Етн29 4); Бул еден человек и една жена ... Але вони би барз любелі да маю дзеци. Вера так Бог дал, буду вони мац дзеци. Вона мала дванац хлапцох. ... вера тоти дзеци виролі, та еден гутори, цо найстарши: „Чом ви, мамо, плачеце ...?” (Етн29 222; „Та чи ши, мой сину, гладни?” „Вера сом, бабо, гладни.” (Етн29 232); „Огляді ше чи даяка хмара не идзе?” „Идзе вера удян оштра.” (Етн29 237; Кед бим була тото знала [же мили хори], вера бим го лічела, / драги ліки з апатики вера бим му ношела (Етн9 ч. 161); Василь ... скоро више пожнел дому на вечеру. Даяка оштрейша газдиня би му вера обрацела танер на руби (РС 32/2012, 11). || Всл. vera „насправди, наисце”: ta vera tak „ша наисце так” (Hal II 1113). **2.** виражує нескладане, процивене: *Га дайце ми [за мою роботу] тот роцок цо маце у хліве за дзверми. ...* „Яй, вера, сину, я то тебе не дам. Ша би ме людзе вишмеялі же ти мнє за еден роцок служел до рока ...” (Етн29 22). **3.** при приповеданю о даякей необчекованей події виражує значене „задумайце! цо думаце!; нараз”: *Як ишли [през морйю], вера псови вода плюсла до носа* (Етн29 201); *А я ше тельо викруцал, цифровал, з ногами заплетал, вера я уквачел з мою острогу до меха* (Етн29 VI); *Хвацел ше [шаркань] з Тизешом пасовац. Ношелі ше за три годзин. Вера Тизеш надвладал шарканя* (Етн29 260). У нар. писньох зачувана и фор-

ма *вер* (оп.). Паралелно зоз *вера* у сучасней бешеди хаснуєме сербизем *боме*.

вера³ **вкр.** **1.** виражує процивене: *Вера! Май розум! З истим значеньом и у виразу вера гей! „озда маш розума”*. **2.** зоз значеньом „розуми ше”: „*И ти пойдзеши?*” „*Га, вера!*” ◀ Праслав. věra (оп. **вера¹**).

верабожац ше -ам ше *незак.* „заклінац ше зоз словами *верабоже*”: *Не допуцицце дзецом верабожац ше и лац* (РК 1925, 21). Всл. *verabožac se „исте”* (Hal II 1113), укр. *божитися „заклінац ше з богом”*. ◀ Од *верабоже*. Оп. и виведзене зак. виду *заверабожац ше* и форму *верац ше*.

верабоже **вкр.** и **присл.** „вер(це) ми, насправди”: „*Наисце нье знаиш?*” „*Наисце!*” „*Шмеш ше заверац?*” „*Верабоже!*” (Заря 10/1939, 7) ◀ Од злученя *вера + боже* „бог ми шведок”. Всл. *verabože „исте”: vera Bože, povem bez parady* (Lacko, 51), укр. *диял. верабоже* (Турчин 39).

верац ше -ам ше *незак.* „заклінац ше, пришагац зоз словами *вера боже*”: „*Чом ши бил того сушедац?*” „*Вера боже*” „*Нье верай ше, алье гутор чом ши го вдерел?*” „*Вера боже*” „*Нье верай ше бо ци дам поза уха*” (РНКЗаря 1938, 125).

верба **ж. бот.** „*Salix L.*” Укр., рсї. *верба*, всл. *verba/virba* (Hal 1113), поль. *wierzba*, серб. *врба*. ◀ Праслав. *vьrba*. ♦ **док на верби зродза грушки** „нігда, с. кад на врби роди грожђе”, поль. *obiecować gruszek na wierzbie „давац празни обецаня”*.

вербаски -а -е „хтори ше одноши на место Вербас”.

Вербасци -цох **мн.** „Вербашанє”: *Вербасци пришли з двома шприцлами гашиц огонь* (Ир. Фин.); *То препоручуєм не лем Керестурицом, але и Коцурицом, Дюрдьовчаном, Вербасцом* (РН 91/1926, 4). Форму єднини зме не зазначели. Нешка частейша форма *Вербашанє*

Вербашанє **х. мн.** (єд. Вербашань) **оп. Вербасци.**

вербина **ж. 1.** „верба?”: *А там горе вербина, под вербину леїцина* (Етн9 ч. 189); *Кед слуга одкрає таки фалат хлеба / ... як з вербини лісток, / Газда ше опита чи годзен*

жесц шицок (Етн9 ч. 191). 2. „вербова гуцава, вербинки”, лем у Гнатюка: *Мал сом, мал сом* [маєток], *розмарнєл сом, / люцким женом подавал сом, / медзи вербинами з люцкіма женами премарнєл сом* (Етн9 ч. 351). || Всл. *verbina* „вербова гуцава”, слц. *vrbina* „исте”, поль. *wierzbina* „исте”. У суч. язичу з тим значєньом хаснуєме деминутивну форму *вербинки* (оп.). 3. *бот. Verbena officinalis* L. Укр., *вербена лікарська* „исте”, рсй. *вербена* „исте”, поль. *werbena* „исте”, серб. *вrbена* „исте”. У нашєй форми и место жридлового е зявєло ше виroyатно под уплївом слова *вербина*. По О. Тимковєй слово *вербина* з тим значєньом пожичєне прейг сербского зоз латинского (Тимко 40).

вербинки ж. мн. „вербова гуцава”. || Всл. *verbinka* „мала верба” (Hal 1113), *verbina* „вербова гуцава”, слц. *vrbina* „исте”, поль. *wierzbina* „исте”.

вербняк х. „верби, вербов лєшик”: И було за валалом єден вербняк, дзе ше ходзєли дзеци шлїзкац на ляд (Етн30 228). Можлїве под уплївом сербского *врбак, врбљак*.

вербов(и) -а -о/-и „хтори ше одноши на вербу”.

вербовац -буєм *незак. и зак. 1.* „брац хлопех до войска”: *Новинєчка гласує же до войны вербую. Кєд вербую, буду брац, младих хлапцех забивац* (нар. писня). Всл. *verbovac* (Hal 1113), слц. *verbovať*, укр. *вербувати*, поль. *werbować*. 2. Нєшка дієслово *вербовац* хаснуєме зоз значєньом „ангажовац, уключиц дакого до даякєй акції”. ◀ Од нем. *werben*. Слово хаснованє у 17-18. в. Як синоним хаснованє и дієслово *лапац* „насилу одводзиц до войска” (оп. *лапац* (б)).

вербовац ше -буєм ше *зак. и незак.* „приявиц ше, пойсц служиц до войска”: *Ище раз, гєй, пойдзєм, мила, до вас, кєд ми цє нє даю, гєй, пойдзєм ше вербовац* (нар. писня); *Придз ме, мила, випровадз, / я ше идзєм вербовац* (БиндКост 13).

вербунг х. „вербованє хлопех до войска”: *А там далєй при Дунаю, / там гусарох вербую, / пойдзєм я ше им опитац / цо ми за вербунг даю* (БиндКост 17); *Идзє вербунг, идзє, горє Керестуром, / звербуй ше, Яничку*

зоз пайташом Дюром (нар. писня). || Слц. *verbunk* и *verbunok* „исте” (Dorula 93-94), мадь. *verbuvál* „исте”. ◀ Од нем. *Werbung* „исте”.

вербункош х. „тот цо вербує хлопех до войска”: *Кєд ме любиц нє сцєш, одпровадз ме дзе сцєш, / до варошу з нами зоз вербункошами* (БиндКост 15). Слц. *verbunkoš* „тот цо вербує хлопех до войска”, всл. *verbunkoš пейор.* „зводник, заводник” (Hal II 1113). ◀ Вивєдзєнє од *вербунг*.

[вереник] х. „заручник”. ◀ Серб. *вереник*.

верестовац -туєм *незак.* „лярмац на дакого, вадзиц ше з даким”: *Так верестовал на жену „так кричал на жену, так ше вадзєл”; Ката приповєдала (лєпше повєсц: верестовала на ньго)* (РН 15/1929, 2, М. Ковач); *а кєд придзє виплацанка, а жена такой до жида та блїщацу гандру по 80 динари мєтер купує. Ище кєд єй повєм, же би нє требало, а вона верєтує: Озда моя нє будзє найгорша!* (РН 8/1937, 3, М. Ковач); *Од нєшка ше нє шлєбодно муштровац... верестовац...* (Пап-ДюКєр). ◀ Нєясного походзєня.

вериц¹ -им *незак. и зак. 1.* „тримац за правду; мац довирия до дакого/дачого”. 2. „нощиц у сєбє рєлигійнє чувствє”: Старши авторє дієслово *вериц* „нощиц у сєбє рєлигійнє чувствє” хасновали з директним обєктом: *вериц дакого/дацо*, напр.: *Вон вери Бога; [Никодим] верєл Исуса и остал му верни вишє* (РН 35/1929, 4, М. Мудри); *[Дадєдни народи] с початку обожавали вишєлїяки сили природи и верєли духи* (РК 1930, 44). Под уплївом сербских констрєкцийох типа *веровати у кога/што* нєшка тото дієслово хаснуєме з гєнитивом з примєновником до: *Вон вери до Бога* (єквивалєнти сербских констрєкцийох з акузативним словозлучєньом *у + А* (= *у з акузативом*) (*ући у зграду*) нашо констрєкції зоз словозлучєньом *до + ж* (*войсц до будинку*)). || Всл. *veric* (Hal II 1113), слц. *verič*, поль. *wierzyć*, укр. *вірити*, серб. *в(ј)еровати*. ◀ Праславянскє *věra, věriti* (оп. и *вєра¹*). ♦ *кєд нє вериши а ти пач/пать/патри* гвари ше дакому кєд дацо очивиснє нє вери (Ю. Пап).

вериц² -им *незак.*, зоз неґацію не: **не вериц ше наслухац (напатриц, нахвалїц** и под. „не мочи ше наслухац дацо красне (напатриц ше на дацо красне, нахвалїц ше дакого/дацо) и под.”: *Вежне тоту шкатулу вандровнік, та ю розтвори, винє злату рибу ..., розтвори рибу, кед почне грац! Але не веря ше наслухац*” „не можу ше наслухац” (Етн29 177). Приклад з бешеди: *Такого маме сина, не вериме ше на нього напатриц*” „не можеме ше на нього напатриц”; *Ище кед не-бо чисте, а витрик цепли подувує, та людзе не можу шедзиц у хижох и позбераю ше под облаки, та так при мешачку шедза до позних годзинох, не веря ше лєм набуц вонка* (М. Ков., Заградка 2/2004, 5); *кед би прешол шицки краи швета, мал би цо и видзиц, нве верел би ше начудовац, же як жию у разних крайох – человек и жена* (Заря 14-15/1937, 9). || Словацки и чески паралели тиж з неґацію: слц. *veriť*: *ona má taký pekný hlas, že sa on neverí parošúvať* „вона ма таки красни глас же ше вон не може наслухац”; *ona sa neverí dočkať* „вона ше не може дочекац”, *neverí sa vody napiť* „не може ше лєм напиц води”; *чес. nevěří si ho vypnáchvalit* „барз го хвалї, не може ше го нахвалїц”. ◀ Праслав. *veriti, věřq* (Machek 684) (то не праслав. *věra*, *věriti*), хторе маме у словох *вера¹*, *вериц¹*).

[**вериц ше**] -им ше *зак. и незак.* „зару-чиц ше/заручовац ше”. ◀ Од серб. *верити се*.

верна -ней ж. „найлепша товаришка, приятелька”: *Кажда дзивка мала свою „верну”, то була найлепша пайташка* (ФейИр 14).

вернац ше -ам ше *незак.* „буц з даким верна одн. *верни* (оп.)” (Ю. Пап). Виведзене: *розвернац ше* (оп.).

верне присл. 1. „стаємно, витирвало у приятельству, потримовки, послушности, вирно”: [Руски новини] *югославнским Русином верне служба до нешка* (РН 5/1935, 1); *Любуйме ше, мила, верне, потаємне, / верне, потаємне, та ше и поберме* (Етн9 ч. 252); *Охабел за собу ... жену, котра му до конца верне вислуговала* (РН 34/1929, 4). 2. „правдиво, точно”: *у Р. Новиных верне провадзени живот наших Русиных ширцом розшатих*

(РН 5/1932, 1, Д. Б.). || Всл. *verne* „вирно, виродостойно, сигурно, правдиво” (Hal II 1115). У суч. лит. языку и у бешеди превла-дала форма зоз и: *вирно* (оп. *верни*).

верни¹ -а -е оп. **вирни**. У Гнатюкових записох лєм форма зоз е: *Ти другим людзом вериш, а своєй мацери не вериш? Уж видзим же ши ми не верни син* (Етн29 84); *А стариши [царов] жец нацижанєл на нього же вон свойо-му швекрови не верни, же кед вон пойде до войны, вон свойо войско запреда гевтому ца-рови* (Етн30 153); *же вона ше пред нїм при-шагла же му будзе його верна жена* (Етн29 87); *Дзвигні ми ю [шаблю], мила моя / кед ши шерца верного* (Етн9 302); *Оздаль лєм так мало / медзи нами верней ласки нам оста-ло* (БиндКост 67); *Били ше вони всоботу ве-чар до рана, / при каждим стала миленка верна, плакала* (БиндКост 74); *Тот младши жец не бул дома у тот час, а стариши жец нацижанєл на нього же вон свойому швекро-ви не верни* (Етн30 153). || Всл. *verny* „исте” (Hal 1115). ◀ Праслав. *věra, věriti*. Од 20-их рокох 20. в. у литературним языку почала ше паралелно хасновац церковнославянска и угроруска форма зоз и: *вирни*. Вона превладала у суч. лит. языку и у бешеди.

верни² -ного „найлепши товариш, при-ятель”: *Дараз зме були блїзки и верни пай-таше* (РК 1935, 143). По нешка зачувана форма зоз е.

верносц ж. „вирносц”: *Жена сце буц цалком шлебодна [у малженству]. Яка сцер-пежлівосц, яки послух? Яка верносц мужови?* (РН 46/1935, 2, Д. Б.) Суч. лит. *вирносц* (оп. *верни¹*).

вертац -ам *незак. коц.* „вартац, дзи-равиц”: 1. *Станул [Циган] горе на кочу, по-чал з руками на драбинки обрацац же вон верта* (Етн29 298). || Всл. *vertas* „исте” (Hal II 1116). 2. *прен.* „за хрибтом, потайно да-кому дацо рихтац, губиц, пакосциц” (Г. Р.). Оп. *вартац*.

вертеп х. „сценске приказанє Христо-вого народзєня (при колядованю на Кра-чун)”: Нука у „вертепу” була запалена швичка котра давала святочни випатру-нок тей малєй церквочки. У ней ше нахо-

дзели фігурки овцох и пастира направени зоз випеченого блати и обилени з вапном. Глави овечкох були закручени до червеной машлічки а ноги були направени зоз ширкох. У тей церквочки находзел ше и образчик з намальованим Исусом Христом и малим олтаром (ЧапкоЛю). || укр. *вертеп* „пещера”, рсьй *вертеп* 1. „сценске приказане библийских темох”; 2. „пещера”, серб. *вертеп* „сценске приказане Христового народзєня”. ◀ Шицко од цсл. *врѣтъпъ* „пещера; заграда”. У бешеди ше хаснує и дублет *бетлегем* (оп.).

вертки -а -е „рухоми, швидки, схопни”: *Сухи, вертки, Гриц швидко ше цагал на локцох* (КовМихГриц 135). Укр. *верткий* „исте”, слц. *vrtký* „исте”. ◀ Од *верциц* (ше).

верх х. 1. „горня, найвисша часц дачого”: ~ *древа*, ~ *гори*, ~ *брадла*. 2. „кончисти край дачого”: ~ *игли*, ~ *ножа*, ~ *клайбаса*. 2. „поверхнось води и под; горня часц дачого”: *Риба пліва под самим верхом* „под саму поверхнось”; *Мохотка з ліни пліва по верху* „по поверхнось”; *Кед уж вода варла, руцело ше галушочки и кед виплівали на верх, то значело же були виварени* „виплівали на поверхнось” (ХомаБл 173); Або *совисц є така, як меке древо на велькей води. Древо вше остава на верху* „на поверхнось” (РН 38/1928, 4); *Вельки морски риби, як кит и други, жию блізько верху* „при поверхнось” (РН 27/1936, 3); *Кед риба придзе под верх...* „блізько гу поверхнось” (В. Саб.). 3. *прен.* „поверхнось вообщє”: *Ми людзе судзимо по верху. До дна не допера нашо око* (РН 32/1928, 4); *У тим дню [тє. на Кирбай] виходзи на верх не лєм релижийни характер нашого народа, але и шицки його културни способносьци* (РН 36/1932, 3, М. О). Поль. *wierzch* „исте”. 4. „закрице хижы”: *Хтори ... не ма до нешка свою хижу, и сцел би ю мац, най ше цо скорей обяви до [Аграрней заедніци]. Може достац цали верх (кров) на хижу* (РН 40/1932, 4); *Приклад з бешеди: Купел од Влади хижу, знял верх и dopravел спрат; закрице скорей волали верх* (В. Саб.); *Поза стари орипани комин, преходзела ше по верху хижы пишина голубка, а голуб ишо л за ню* (РН 17/1937, 4, М. Ковач). || Укр. *верх*

„исте”, всл. *verch* „исте” (Hal II 1114). З тим значеньом зме у прешлосци хасновали и слово *стреха* (оп.); у суч. лит. языку прилапене слово *закрице*. 5. „платно з хторого ше шиє вонкаша часц шмати”: *Постава [байки] найчастейше була порхетова, а верх штофови або гатласки* (ФейИр 89). 6. „покривка на гарчку и под.” ◀ *Праслав. вьгхъ. ♦ буц на верху* „буц главни медзи людзми”: *Вельо єст таких, цо готови робити за просвиту, але лєм теди, кед ше так стане, як вони сцу. ... На кратше мож повесц: твардей су глави, и не сцу од свойого ніч одступити; вше сцу да їх будзе на верху* (РН 21/1937, 1); *вжац/брац (мац, влапиц) ~ (над даким/дачим) 1* „буц над даким; розказовац дакому”: *Кед ше побрали, вона вжала над нїм верх; Уж єден мешац вжал верх над нїма, бо меней-вещей, то були людзе без революцийного похопєня* (КочЕвПА 86); *Невеста Мадярка сцє вжац верх у фамелиї* „сцє розказовац, буц главна”; *Знацє, як богати та виадзи верх маю* (РН 40/1937, 4, М. Ковач); 2) „посцигнуц вельку миру”: *За свойого живота таки понїжованя було на копи, але остатнє, остатнє верх вжало, дополнило погар жовчи* (КовМихЦВ 238); *Кед палєнка влапєла верх, старому на хвильку постал швет красни* (КовМихНО 10); *Дні преходза, хорота бере верх, заходза дзеци, родзина* (КовМихНО 237); *Кед би не було смияду, бизовно бим то з вельку дзеку патрєла [на пустиню], але смияд „вжал верх” над тима динами* (МаринкМ 117).

верхні -я -є „хтори ше находзи поверх дачого”: ~ *сноп на марадику*, ~ *пасмо дачого*, ~ *шор наскладаних цєглох*; ~ *шмати* „шмати хтори ше облекаю поверх сподніх шматох”; *Главку капусти очисциме од верхніх лісцох и порежеме ю* (НКух 22). || Всл. *verchni* „исте; надредзени, главни” (Hal 1114); укр. *ди-ял. верьхний, верхній* (Негрич 35).

верхнось ж. „дачия висша позиция у одношенню гу другим людзом; першенство, преднось” *Приклади информаторох: Дахто у дискусії, спричканю и под. сцє мац верхнось „сцє буц перши, над другима”; Же ни у сушєдству гласно бешєдую, каждая сцє мац верхнось „каждая сцє буц главна, пер-*

ша”; Ти сцеш да шицко будзе по твоім, да будзе твоя верхнось; То кед дахто сце буц главни, над другима; Дахто по знаню ма верхнось (над другима); Кед дахто сце водзиц предок, вон сце мац верхнось; *Надбиц ше* гвари кед дахто/дацо поверх шицких, кед ма верхнось над другима (Г. Р.); [Ми Руснаци] вше зме длужни припознац брацом Сербом, Хорватом и Словенцом верхнось (РН 46/1927, 1, Б.); [Нї од кого] вона и єї родичи не примаю пенєжи, же би з тим давали дакому верхнось (РН 8/1934, 4). || Всл. verchnosc „управа, руководство; власц” (Hal II 1114), слц. vrchnost „исте”, укр. диял. верхност (Верх 229).

верхом присл. „полни до верху”: Начерпал му верхом танер (В. Саб.); Кочиш наклада коч, жена му снопи руца и кед го уж верхом над крижними древами накладли – на ньго виду (РН 5/1934, 1); Антонь наклад [гною] полни верхом коч и запрагнул (РН 1/1936, 3, М. Ковач) || Всл. verchom „исте” (Hal 1114).

верцаци -а -е „вертки, швидки”: Придримал сом при швинї док ше прашела, кед я ше зобудзим, а там єденаццєро прашата як ирґи, верцаци (В. Саб.).

верциц -им незак. „обращац доокола; рушац з дачим у вецей напрамох”.

верциц ше -им ше незак. „обращац ше доокола; правиц рухи у вецей напрамох”. Всл. vercic (se), укр. вертими(ся), слц. vrtief (sa). ◀ Праслав. vьrtěti; превой зоз vert- (> врец-ено) и vort- (> врац-иц).

вершецки -а -е „хтори ше одноши на варош Вершец (серб. Вршац)”.

вершиц -им незак.: ~ **брадло** „при звожаню жита и под. з поля до брадла класц верхні снопи на брадлу, закончовац брадло”. Всл. veršic „исте” (Hal II 1115), укр. вершити „исте”, слц. vřšit „закончовац роботу”. ◀ Од верх, праслав. vьrхъ.

вершнік х. „часц кудзелї: палїца на хтору ше привязує влакно хторе ше предзе”. Всл. veršník „исте” (Bartko 209).

[**вершняк**] х. „особа истей генерації”. ◀ Од серб. вршњак. Наш еквивалент ровень ж. (оп.): вон (вона) моя ровень.

верштат и **верштет** х. „роботня, мигель”: Найвекиши ткачи верштат (мигель) маю Немци (длуги 23 метери) (РК 1926, 42); През дзень на роботы у Швабовим верштету (КовМихЦег 16). У истим контексту Михал Ковач похасновал синоним мигель: Я го вецей у моім мигелю тримац не будзем (КовМихЦег 17). Укр. верстат „роботня, мигель”, поль. warstat „исте”. ◀ Од нем. Werkstatt „исте”.

верщок -щка х. дем. од верх.

весели -а -е „пренїкнути з вешельом, полни вешеля”. Слц. veselý, поль. wesoły, укр. веселий, серб. весело итд. ◀ Праслав. veselъ.

весело присл.: Заграйце весело, най мила учує (Я. Фейса).

веселосц ж. „веселе розположенє”: Два мешацы и пол як ми мац умарла. Од теди нет веселосц при нашої хижі (Етн29 VII). Всл. veselosc „исте” (Hal 1117).

веслац -ам незак. „вєц ше по води з помоцу веслох”. Нашо дієслово, зоз суфіксом -а-, по форми исте як и сербске веслати. На основі словацкого veslovať, всл. veslovac (Hal II 1117), польского wiosłować, українського веслувати и карп.русин. весловати (Чорі) обчековали бизме и у нашим языку форму весловац. ◀ Од весло.

весло с. „пориско з лопату за весланє”. Слц. veslo, всл. veslo, поль. wiosło, укр. весло. ◀ Праслав. veslo (од vez-slo), а тото од истого кореня як и вези/вожиц, праслав. vezti/voziti. ♦ **ходзи як з веслом** „ходзи без вязи, нїч не роби лем ходзи” (исте: ходзи як шалєне з дзверми): Кед страдал Ганьов муж, єй мац ходзела як з веслом и гуторела по сушедстве: то ше не треба чудовац, бо то так наредзене.

весц ведзем незак. 1. „проводацци”: дзе ведзеце шугайчка Янка? (нар. писня). 2. „мац даяки напрям, служиж як драга дакадзи”: гарадичи цо веду на „ковруш” (РНКЗаря 1935, 67). ◀ Праслав. vesti, vedq. Слц. viestъ, поль. wieść, укр. вести, серб. вести итд.

весц ше ведзе ше безос. 1. „жиц (добре лебо недобре): „Як ше там [у комунизму] ведзе земледїлцом?” „Нїяк. Шицко ше муши

дац держави.” (РН 13/1937, 2). 2. „буц зви-
чайне заявене, случовац ше як по правилу”:
И так за жовлі пришло, як то ше и медзи
людзми ведзе, по нещесцу щесце (КостПр
23). Укр. *вестися* „исте”. 3. а) **дакому ше до-
бре ведзе** „дакому добре идзе у живоце”: не
ходзим до церкви, а ипак ми ше добре ведзе з
мою фамилию (РК 1929, 112); Дідо Сухи мал
трох синох ... и мал свой маєток. Дідови ше
якошик добре ведло, та як му дзеци росли,
так роснул и маєток (КочишПП 84; Док ше
му [чловекови] добре ведзе обава ше, да то
не страци (РН 2/1929, 4, М. Мудри); Вельо
и вельо раз патриме на тим швецце, як ци-
жаньство надвладало правду; вельо раз ше
трафи, же ше безбожником добре ведзе (РН
40/1930, 4, М. Мудри). б) **дакому ше недо-
бре ведзе** „дакому недобре идзе у живоце”:
„Як ше там [у большевицкей Русії] ведзе
земледілю?” „Ніяк! Шицко ше муши дац
держави ...” (РН 13/1937, 2); будзем го од-
гваряц и од Канади кед учуем же ше даєдно-
му нашому Русинові, котри одпотовал по
моїх употох до Канади, там зле ведзе (РН
7/1927, 2, И. Крайцар); Нескорше, наисце як
да була клятва руцена на бачика Ивана хи-
жу. Жена му умарла, за жену Ильча. Видзел,
же ше не добре ведзе, дал гевтот пенєж цо
од Василя достал – на будовню церковки,
по концу валала (РН 18/1930, 3, М. Ковач).
|| Поль. *wieść się bezos.: jemu dobrze (zle) się
wiedzie* „йому добре (подло) идзе у живо-
це”. 4. „буц наверх языка, плесц ше (кед ше
дачого не мож здогаднуц)”: Ведзе ше ми, а
не може ми присц на розум як му мено. Всл.
vesc se furt „буц вше на розуме, не зиходзиц
з розума” (Hal II 1116). ♦ **ведзе ше му як
малому дзецку кошулька до задку** „недо-
бре му идзе робота, у живоце” (Ю. Пап, В.
Саб.).

[ветеринар] х. „специалист з ветерини”.
До 50-их рокох 20. в. хасновали зме немец-
ке *куримит* (оп.). Од 50-их рокох превла-
дало сербске *ветеринар*. ◀ Европске слово
од лат. *veterinarius*.

ветерніца и витерніца ж. „справа за
вяце зарна”: а) Жито ше вяло на ветерні-
ци. Сипало ше до грота *ветерніци* и обраца-
ло ручку доокола. Зоз тим ше порушували

кридла у ветерніци хтори правели витор.
Витор видувал плєву и прах, а чисте жито
падало през рошту под *ветерніцу* (ДудашКс
166). б) зовяли [жито] од плєви вонка и
то лєм на витре, не було ти *витерніци*,
цо *тераз єст* (Ос 87); У тот час каждую
ноц до полноци по цалим валалє лєм са-
ми *витерніци* керепкали (БиРК1937 139).
У Коцуре ше нешка хаснує форма *витерні-
ца* (СС Мак.). ◀ Од витор. То у нас нове
слово: витерніци ше завєли у другей по-
ловки 19. вьку. ♦ **приповедац як** ~ „вельо
приповедац” (Лев. Ск.); Баба Ганя дожила
длугоку старосц, два роки єй хибі до стот-
ки, лєдво ходзи, алє приповеда як витерніца
(РС 1-2/2009, 7, М. Симун.).

ветриц -реем незак. „випарйовац ше”:
Ком (за палєнку) *ветрее* (В. Саб.); Гнойов-
ньик треба *закриц* зос верхом ... да гнойовка
нєе *ветрейє* (Заря 4/1939, 6). Од витор.

вец¹ 1. присл. „потим, с. онда”. || Всл. вес
и веска „исте”; у функції злучніка: 1. зоз за-
ключуючим значєньом (паралєлно зоз си-
нонимом значи): *Вецка по твоєй бєшєди
виходзи же вон зрадєл отєчєство и виру?*
(ГогольТБ82 70); *Значи же вон, по твоїх сло-
вох, предал отєчєство и виру?* (ГогольТБ50,
76). Поль. *wieć „исте”*. 2. з причиново-по-
шлїдковим значєньом, „прето”: „Сину, дай
ми дакус з того погача, та ци поможем
дакус робиц, бо сом барз гладни.” „Єй, я не
можем давац, бо я ту на цали тидзєнь при-
шол робиц, та вец я не будзем мац цо єсц.”
(Етн29 1). ◀ Скрацена форма од компара-
тива *вєцєй*, а тото од праслав. корєня *vet-*.
Зоз суфиксом -ка вивєдєна и форма *вєцка*.

вец² ж. „ствар”, лєм у нар. писні у збор-
ніку БиндКост. ◀ Праслав. *vektь*. Же тот
меновнік исновал у нашим языку як ек-
вивалєнт сербизма *ствар* предпоставяє
на основі карпатских паралєлох: слц. *vesc*
„ствар”, всл. *vesc: povedzela jaka vesc* „гварєла
яка робота, о чим ше роби” (Czambel); *ked
na take veci myšlice barz velo* „о таких ства-
рох думаєц барз вельо” (Lacko 38); *veď je to
rekna vesc keď je žena mlada* „то добра ствар
кед жена млада” (Štolc 449); *čo je vo veci?* „о
чим ше роби?” (Kalal); *же то велька гань-
ба ..., таке вєци ше робїа* (Етн9 111). Анї

найстарши людзе тот меновнік не паметаю. Єдини шлід о нїм може буц стих з народней пільснйочки у БиндКост 107: *Женел бим ше, вещь не чежка, / гоч то горка барз паленка „женел бим ше, ствар не чежка...”* Можліве же праве у тим стиху бул меновнік *вещь*, але редакторе зборніка похасновали место нього церковнославянску и угороруску форму *вещь* (меновнік *вещь* и А. Духнович хасновал). Українски еквивалент за *вещь* „ствар” то *річ*, польски *rzecz* (обидва од *реч*). Сербизем *ствар* находзимо уж у наших рукописних текстах з 19. віку и у Гнатукових записох: *Керестурски пан новтаруш добре шор провадзи; / кед жу ньому пойдзе непоучени человек, / вон го добре поради. / За тоту ствар людзе би го барз любели, / але прави варошски дом, та го людзе омержели* (Етн9 ч. 365).

вещей 1. а) комп. од **вельо**. **б)** у злученю з меновніками и виразами хтори знача количество значи прекрочене граніци одредженого количества, „понад”: *вещей од сто*. **2.** присл. за час „од тєраз, убудуце”: *Уж вещей не будзе садзиц паприжу*. ◀ Як и присловнік *вещь*¹, од праслав. *кореня* *vět-*. Укр. діял. *веще* „вещей” (Турчин 40).

вещейсто числ. „вещей стотки”: *До тєраз ма войска вещей як 300 мертвих и вещейсто ранетих* (РН 7/34, 2); *Його приклад и наказованє привели до Христовей Церкви вещей стоезри* (РН 45/1935, 4).

вещейцме числ. неодр.: *Зложели го [капитал] вещейцме* (РК 1929); *На свадзби танцовала з вещейцома легінями*. ◀ Од компаратива *вещей* по аналогії зоз збирника числовніками *пейцме, шейсцме, седемцме* итд.

вещка присл. „потим”. Оп. *вещь*¹. Виведзене од присловніка *вещь* зоз суфіксом *-ка*. Бешедна форма *вещкаль* (оп.) и простобешедна *вещкай* (оп.).

вещкай присл. простобешедне „вещ(ка)”: *Диямант [пес] почал му лізац твар и руки зоз своїм цеплим язиком, а хлапец ше кус очутел. Вещкай Диямант легнул жу хлапцу, силуючи ше го награв зос своїм целом* (РК 1925, 113). Оп. *вещка*.

вещкаль присл. „вещ(ка)”: *Вещкаль бул вименовани за команданта цалей фронти процив Немцох* (РН 12/1929, 2). ◀ Виведзене зоз од *вещка* зоз суфіксом *-ль* (як и присловнік *озда-ль*).

вечар¹ х. „час по заходу слунка, с. вече”. Всл. *večar*, слц. *večer*, поль. *wieczór*, укр. *вечір*. ◀ Праслав. *večerъ*. • **добри** ~ „вечарши привит”; **сами** ~, **самим вечаром** „у змерку, пред самим вечаром”: *Варвара пришла дому самим вечаром* (РНКЗаря 1939, 84); *Ту зме вишли з ладі ... уж самим вечаром* (РН 32/1927, 3); **жу вечару** „з прибілжованьом вечера”: [Мухи] *хтори, цо далей жу вечару, више баржей допиваю* (М. Ковач); *Уж було жу вечару кед ше скончала вечурня*. (РН 32/1935, 1); **под** ~ „пред вечаром”: *Спадул вон [каменец] на Русадля на друг дзень под вечар* (КостЛибєр 54).

вечар² присл. „у вечаршим чаше, с. увече”: *На роботу одходзи рано, а приходзи вечар*.

вечарами присл. „под час вещей вечарох”: *Пайташочки мойо, / здрави оставайце, / уж не пойдзем з вами, / з вами вечарами* (Тон, ч. 1); *Просвітна робота ше по наших валалох коньчи у [Д]ружтве [те. у РНПД], и то вечарами, кед дома уж шицко понамиряне* (РН 15/27, 1); [У Чикагу видати розказ] *же хлапцом и дзвичатом не шлебодно оставац далей од 10 годзин вечарами* (РН 93/1926, 3). || Слц. *večerami* „исте”. Попри инструменталней форми хаснує ше и форма акузатива *вечари* (оп.).

вечари присл. „под час вещей вечарох, вечарами”. Од акузативного злученя в *вечари*: *Знаце яки у нас вечари шор. Шицки дзеци вечар на драже. Я не сцела унуче пуцици, та ше ей други видрижняли* (РН 17/1937, 6).

вечаром присл. „пред вечаром”: *Вечаром ше наошивала мука на шитко и порихтала заправка* (ДудашКс 139-140). Од форми INSTR. ЕД. меновніка *вечар*. Слц. *večerom* „вечар, с. увече”. • **самим вечаром** оп. под **вечар**¹.

[вечарша фрайла] ж. бот. „*Matthiola longipetala* (Vent.) DC”. ◀ Полукалк зоз серб. *ноћна фрајла* „исте”. Можліве под

впливом мадь. *estike* (*esti* „вечарши“). Хаснує ше ище *ештике* (оп.) (Тимко 44, 78).

вечарши -а -е **1.** „хтори ше одноши на вечар, с. вечерњи“. Всл. *večarši* „исте“ (Hal 1108). **2.** *прен.* „не цалком витрезбени од вечаршого пица“: *исти челеднік дзень пред тим бул на свадзби до рана, а вец таки „вечарши“ рушел на бициґли до Кули* (Ю. Пап).

вечера ж. „вечарше едзене, с. вечера“. Всл. *večera* „исте“.

вечерац -ам „есц вечарше едзене, с. вечерати“. Всл. *večeras* „исте“ (Hal 1108), слц. *večerať*, укр. *вечеряти*.

вечни -а -е „вични“, лем у Гнатюка: *Нет нашей любви конца, нет, / бо наша є любов вечни квет* (Етн9 ч. 192). Всл. *večny* „исте“ (Hal 1108), слц. *večný* „исте“. Сучасне вични почали зме хасновац под упливом церковнославянського.

вечурня ж. *церкв.* „предвечарше богослужене“. Всл. *večurnja* „исте“ (Štolc 397). укр. диал. *вечурня* „исте“ (Сабадош 37).

[веш] х. **1.** „сподні шмати“. **2.** „шмати на райбане, райбаніна“. ◀ Од серб. *веш*, а тото од нем *Wäsche*. Меновник хаснуєме од другей половки 20. вику. Наш еквивалент за значене (1) – *сподні шмати*, а за значене (2) – *шмати*: *райбе и виша на паньвацких шмати*.

вешеле с. **1.** „веселе розположене, веселосц, вешелене“. **2.** „весели сход, весела госцина“. *По вистави наставело ше вешеле у касини* (РН 3/1934, 4). **3.** у нар. писньох „свадзба, свадзебне вешеле“. *„Яй, родичи мойо, ... / придзце ви мне патриц на вешеле мойо.“ / „Ша ми це патриме аж нас главка болі / же ши ше одала не по своєї волі* (Етн9 ч. 324); *фраєр ше ми жені, / ані ме не вола на його вешеле. / Будзе и мене свадзба на другу недзело, / не будзем я волац його младу жєну* (БиндКост 72); *„Но, кед є твоя жена, будзе свадзбу правиц.“* Позволовал [цар] зоз шицкей страни своїх панох же будзе правиц вешеле. *Перши дзень почалі ше сходзиц на свадзбу, други дзень пошлі ше пришагац до церкви, треци дзень було вельке вешеле* (Етн29 246). Всл. *vešeľe* „свадзба“: *urobili vešeľe i pobrali še*, укр. *весілля* „свадзба“.

вешеліц ше -ім ше „виражовац веселосц“: *А їх оцове ані здалека не попатра на своїх синоп [як ше неумерено вешеля, нарабляю], а кед би ше им дацо поведло, гуторели би: „ша най ше вешеля, млади су, док поставрею, не буду* (РН 10/1928, 3). Всл. *vešeľic še* „исте“ (Czambel).

вешельнік х. „тот цо вше весели; тот цо ше зна и любі вешеліц“ (Мел. Пвл., Лев. Ск.). Всл. *veseľnik* „свадзебни госц“ (Hal 1116).

вешельніца х. „тота цо вше весела; тота цо ше зна и любі вешеліц“ (Мел. Пвл., Лев. Ск.): *Чи є ... русалка, / чи вешельніца розкоши цо любі?* (РамачПап 11)

[вештак] х. *беш.* „штучни гной“: *як жито пошло горе, так и вони дзвигли цени вештаку* (В. Саб.). ◀ Од серб. *вештак*, а тото од *вештачки*.

[вештачки] -а -е „штучни“: *а тот до гордова з воду насипал працок за правене вина, та ше вода у драже добре премутькала з працком и направело ше вештачке вино* (В. Саб.). ◀ Од серб. *вештачки*.

[вешти] -а -е „схопни“. ◀ Од серб. *вешит*, а то од праслав. *věd-* (рсй. *вещий* „мудри“, укр. *віщий* „пророчески“, чєс. *věští* „мудри“).

вещи -а -е „тот цо шицко зна, цо на шицко валушни“: *Тизеш гварел [жени]: „... лем ше бер и ти, пойдзеш зо мну.“* Вона ше зобрала, та му гуторела: *„Дявол веци, вон нас фришко влапи.“* (Етн29 263) || Рсй. *вещий* „мудри“, укр. *віщий* „пророчески“, чєс. *věští* „мудри“, всл. *veščes* „чародій“, *veščic* „чаровац“. ◀ Од праслав. корєня *věd-*, хтори маме и у словах *вищовац*, *вист*, *повєсц* (перф. *повед-ол*), *припо-вед-ац* и др.

веднак присл. **1.** „ведно“: *як краль, кральовна веднак пошедали* (Етн30 67); *Ой Русино, Русино, не таргай ше на двоино, бо нам веднак треба стац* (Ос 111); *Нашо поля веднак з їх, зато моя мац одходзела веднак з Ганчу до дня на польо* (РН 8/1934, 2); *Кед пришли наставніки, веднак зме рушили на стадион* (шк. сост.); *Моя найлепша товаришка то Марча. Веднак ше дружиме и у истей лавки шєдзиме ... До школи веднак*

ходзime (шк. сост.). 2. „источасно”: Веднак з бешеду дзецко ше учи розпознавац и розликавац час (время) (РН 2/1934, 3); Децембер веднак зоз шнігом подаровав дrevком перинку (шк. сост.). ◀ Од еден.

ведно присл. 1. „еден (едно) з другим, у заєдніци, групи, с. заједно”. Всл. vjedno „исте” (Hal 1124). 2. „щицкого ведно (о пеннежох, количестве)”: Виберали на церкву у Керестуре и назберали ведно 2193 Динари (РН 17/1934, 4); того року ше рахує же ест ... ведно 118.000 ваґони [кукурици] (РН 42/1937, 2). ◀ Од еден.

вешенї присл. „под час ешенї, с. у јесен”. Оп. ешень.

вжац вежнем (и ридко вежмем) зак. (импер. веж/вежнї) 1. „владиц з руку, зубами и под., с. узети” А рано стане, вежне пушку на плечо, идзе до леса (Етн29 79). 2. „вжац за жену”: Кед це вежнем, будзем це биц, / бо ти, дзивче, не знаи робиц!” (Етн9 ч. 102); Краль му гвари же най вежме тоту наймладишу (Етн29 65). 3. „завжац з войском”: 1. новембра наше войско вжало Львов (РН 42/1937, 1); Були [коло Вавилону] два мурѣ так, же кед би неприятель вжал перши мур, вец ше бранителе Вавилону скривали за други мур и отамаль бранели вароши (РН 1/1933, 5). || Всл. vžac, поль. wziąć, укр. взяти, візьму. ◀ Праслав. vъz-jęti: префикс vъz (> воз-, серб. уз-) + дієслово -jęti (хторе би у нашим языку мало дац яц, а хторе маме и у дієсловах при-яц, зняц и др. • ~ **под свойо** „усвоїц (дзецко)”, слц. vziať za svoje „исте”.

вжац ше вежнем ше зак. 1. звич. у опитних виреченьох: а) **дзе ти ше ту вжал?** „одкаль ши ше ту зявел? як ше ти ту нашол?”; Закукне до коліби, видзи же там еден человек лежи, та му поздравкал: „Дайбоже добри дзень.” „Дайбоже и тебе, мой сину, та дзе ши ше ту вжал?” (Етн29 53); Вона [баба] гутори: „Дайбоже и тебе. Дзе ше ти, гвари, вжал, Янчи?” „Та ишли зме на лови, та нас ноц влапела ...” (Етн29 226) || Всл. vžac še: dze šī še tu vžal? б) „найсц ше”: Та дзе ши ше вжал таки недобри?!; Дзе ше вжала така мудерица?! 2. „почац дацо робиц”: а) Цо сце ше вжали дзецко мучиц (КовМихНО

176). б) (до дачого) Але кед там пришли, кед ше вжали до роботи, ... а нашо людзе не могли ніч предац (РК 1927, 87, Й. Бучко). || Всл. vžac se do roboty „исте” (Hal) . 3. „рушиц ше, схопиц ше”: Як вон ше вжал так лецел, аж на цинтор одлецел. ... А вон ше вжал, залецел, на ей гробик одлецел (нар. писня, КостоОс 158). 4. ридко „стац ше, случиц ше”: Зобрала ше и тамта треца [служніца] ... да и вона чує чи би то могла буц правда же би вона [кралїца] була така добра, дзе би то ше вжало од тей ей велькей злосци „дзе би то ше стало” (Етн29 130).

вжиме присл. „у жимским чаше, с. зими”. Всл. v žime.

ви зам. за 2. ос. мн. Праслав. vu.

[**виадюстирац**] -ам зак. „привесц до шора дакого”. Оп. под адюстирац.

виадязовац -зуєм зак. 1. „потлачиц жито у адяшу на гумне” (СабодРцар 13). 2. „розруцац, розриц и под.”. Приклад з бешеди: 3 трактором вицаговали приколицы по мокрей жеми на драгу, таке було виадязоване [од трактора]. ◀ Од адязовац (оп.).

вибабрац -рем (з даким) зак. „з нечесну роботу начкодзиц дакому, виманипуловац з даким на його чкоду”. Карп.русин. вибаврати „лукаво зробиц, спревесц”: Боявся, вбы з ним не вибаврали з платньов „бал ше же би з нїм не вибаврали зоз плацу” (Чорі), всл. vibabrac „исте”: Ale s ěim vibabrali (Buffa 300). ◀ Од бабрец/бабрац.

вибавиц -им зак. „виратовац, спашиц”: А дзивки як Янчия обачелї, та доразучка оцови пошлї гуториц же ту тот цо их вибавел (Етн29 175); Мали зме даскельо битки, зос хторих сом незнам чим чудом вибавени (РН 41/1927, 2, М. Ковач); [Исус на морю змирил витор] и вибавел їх од велькей опасносци (РН 16/1932, 3); Лем аґилносц каждого поединого школованого Русина може вибавиц Руски народ од циџурней препасци (РН 37/1932, 1); гледаю безбожци того швета драгу, по котрей би вибавели себе ... зос глібочини прикросци, до котрей снадли (РН 1/1934, 1, М. В.). || Всл. vibavic „исте” (Hal II 1140), поль. wybawić „исте”, укр. вибавити „исте”. ◀ Дієслово вибавиц (ше)

зазначели зме у Гнатьюкових записох и у наших найстарших авторох, воно ма и карпатски паралели, та прето тримаме же є зоз нашей карпатской лексики (а не калк сербского *избавити* (се)).

вибавиц ше -им ше зак. „виратовац ше, спашиц ше”: *да ше може з терашиного прикрого положеня цо скорей вибавиц* (РН 35/1932, 4). Поль. *wybawić się* „исте”, укр. *вибавитися* „исте”.

вибавйовац -юєм незак. „ратовац”: *Вецка их нашо вибавйовали же вони австроугорски граждане, та зме им кресцени писма посилали* (Рускинї 52).

вибалакац -ам зак. „вибербляц”: *Цо зме вибалакали!* „цо зме вибербляли (дацо цо не требало повесц)” (В. Ерд.). Оп. *балакац*.

вибахтац ше -ам ше зак. „витаргац ше, вицагнуц ше (з бригох, з хороти, з чужих обставинох)”. ◀ Словацки паралели (сл. диял. *báchať* „моцно биц, бухац”, *bachnúť* „моцно вдериц, бухнуц” (SSN II, 86)) виводза ше од викричніка *бах* „бух”, але форма зоз -т- (як укр. диял. *бахтати* „буйно роснуц”) не ясна. Од истого кореня *бахт*-виведзене и дієслово *обахтац ше* „огутац ше, присц гу себе” (оп.).

вибахтовац ше -туєм ше незак. гу **вибахтац ше**: *И док ше кандур вибахтовал з меха, очвиркал и діда Илька* (КочЕвІЦП 58).

вибачиц -им зак. „по длугшим искуству и провадзеню дакого/дачого обачиц, заключиц дацо”: *Кед вибачели же як ше жу Петрикови треба озивац же би поведол „будзем”, шицко змогнуте искусство у обходзеню зоз нїм такой хасновали* (М.Г.П.: На рукох, 14); *Нешка уж кажди земледілец вибачел, же то ніч не стої оначиц ше гоч пре яки валалски плетки* (РН 52/1932, 3); *Єдна невеста пила вельо води. Кед ей то препомли, гварела: „Здраве воду пиє.” Познейше вибачели же вона пиє води кед сидзе з пойда: вона себе там вше одламала з колбаси, наєдла ше, а вец зишла долу и напила ше води* (В. Саб.). || Всл. *vybačis* „обачиц; вишлїдзиц; обрациц увагу” (Hal II 1140). ◀ Оп. *обачиц*. ♦ ~ **дакому обичай (норов, шора)** „по одредзеним часу обачиц даяку характеристику

едней особи и по тей характеристики унапрямц свойо обходзене зоз ню”: *Но а вец, кед му [мужови] уж вибачела нороров, та ... и вон раз преноцовал под сламу. ... И кед ше уж здали на обичай, та вец було добре* (РК 1941, 36, М. Ковач); *Наши тенисер вибачел процивнікови шора и победзел го* (В. Саб.).

вибачовац -чуєм незак. жу **вибачиц**: *я ше научел вибачовац целосц жица у каждей його капльочки* (РН 6/1937, 2, Г. Костелник).

вибегани -а -е „хтори вельо бегал, хтори ше набегал”: *А брат Янко, вибегани, / Заспал при мне* (РК 1926, 67, Г. Кост.). Од *бегац*.

вибегац -ам зак. „посцигнуц дацо зоз стаємним ходзеньом, модленьом, беганьом”: *вибегалъ ѿ вимодльель одъ панства, же ѿ вербаски нашъ духовни досталъ полъ сессіона жеми* (ЦапЦ 96). Од *бегац*.

вибегац ше -ам ше зак. 1. „досц ше набегац”: [Дзеци треба] *да ше дакус ... вибегаю по чистим воздуху* (РНКЗаря 1936, 82). 2. а) „ментовац ше”: *Помож нам боже вибегац ше од тей власци* „т.е. ошлебодзиц ше од тей неспособней власци” (В. Саб.). б) „витаргац ше з хороти, длуства и под.”: *Уж длуго ми запалене ухо, не можем ше лем вибегац; Мачка ище више хора, а чи ше вона вибега чи не, не знам* (Г. Р.); *Плод принешу лем то-ти моцнейши [стебла овса] котрим ше удало зоз репченьом вибегац, дойсиц и остац на слунку* „т.е. хтори ше не дали же би их репчень прероснул и задавел” (РН 10/27, 2). Од *бегац* (оп.).

вибегнуте -того с. „нагло запухнуте”: *Од вдереня ми ту вибегнуте*.

вибегнуц¹ -нем зак. 1. „бежаци висц, с. истрчати”. 2. „почац або зробиц скорей од других”: *Даядни вишинї вибегли и скорей дозрели „преросли, обегли други вишинї”* (В. Саб.); *Раж ше з порвислох витлachel до жита, та го пошали ведно з житом, а раж вибегне у жице, швидше вирошине висши, та зме од високого ражу не видзели опрез себе* (В. Саб.). 3. „нараз запухнуц (звич. о гирі)”: *вдерел [ше] и вибегло му таке як гиря ... и йому було таке вибегнуте* (ErRuth 60).

вибегнуц² - не зак. безос.: **вибегло му** „не меркуюци, ненароком гварел”: *Годзен я ище и то дожиц,* – *вибегло учительови* (Ков-МихЦВ 120).

вибеговац - гуєм незак. „бежаци виходзиц, с. истрчавати”.

виберани -а -е „найлепши”: [У нашим готелу] *можеце достац смачни и виберани едла ... по умереной цени* (РК 1940, реклами).

виберанка ж. (и мн. виберанки) **1.** „виберане”: *Виберанка церковного одбору. ... У народзе влада за тоти виберанки досц вельке интересоване ... Випатра, же буду вецей листи ...* [Листи ше маю придац на Парохию] *голем три дні пред виберанку ... на одобрене. Як виберанки випадню явиме познейше* (РН 44/1933, 3); *У польским варошу Лодж одбула ше недавно виберанка циганского краля* (РН 34/1930, 3). **2.** зоз значеньом „виберане з гласаньом до орґанох власци, с. избори” звичайно хаснуеме формі множини **виберанки**: *Виберанки у Америки* [наслов]. У Сив. Америки були 7. нов. вибори до парламенту (РН 44/9. 11. 1934, 4). Всл. *vybiranka „вибор, виберане”* (Hal II 1142). Од брац.

виберац -ам незак. **1.** „винімац”: *Виберал дробни динари з кишенки; Праве виберала зос пеця еден по еден* [хлеб] (РН 49/1935, 2, М. Ковач). **2.** „видзельовац, брац тото цо лепше, цо баржей одвитує, с. бирати”. **3.** „зберац добровольни прилоги”: *Нашо одборніци буду виберац жито, кукурицу, пенєж и хто цо годзен даровац* [на будованє церкви] (РН 7/1932, 4); [Русини у Карпатох,] *гоч як су худобни, отримую телі свойо приватни школи. При каждой згоди там ше вибера на руски школи* (РН 74/1926, 1). **4.** ~ **мед** „винімац мед зоз пляйстрох”: *Кед [нашо стари] сцели виберац мед, замлоєли пчоли и закопали их до жеми и так виберали мед. Од кеди вишла фуркача машина од теди ше не закопую пчоли до жеми* (РН 27/1934, 4). **5.** фолкл. ~ **млоду** „по одредзеним церемониялу на питанкох рихтац млоду до винчаню”. ◀ Од брац.

вибери -а -е „виберни”: *Целе добре є, а крава барз виберица „крыва вибери едзе-*

не, не сце шицко есц”. || Всл. *vybiraci „исте”* (Hal II 1142).

виберац ше -ам ше незак. **1.** „рихтац ше дагдзе пойсц”: *Пришло писмо од другого цара же тот муши пойсц на войну. Виберал ше цар и шицко його войско* (Етн29 104); *сциска вам руку, як да ше виберице до далекей драги* (РН 28/1929, 2); *приходзела нам думка да ше цо скорей вибераме* [дому з вилету]: *може ше захмариц небо, а слунко швидко зайсц* (РН 48/1934, 3). || Всл. *vybirac se „исте”* (Hal II 1141), слц. *vyberat sa „исте”*. **2.** „медзисобно виберац єдни других”.

вибербляц -ям зак. „повесц дацо цо не треба”. ◀ Оп. *бербляц*.

виберни -а -е „хтори вельо вибера, хтори ше не задоволює з дачим звичайним, с. пробирльив”: *У едлу є [качка] не виберна* (РК 1937, 145). || Всл. *vybirny „исте”* (Hal II 1142), слц. *vyberavý „исте”*.

вибернік х. „виберни человек”: *Палє па, яки ше виберніки нашили!* (РН 25/1936, 2, М. Ковач).

вибивани -а -е „украшени з урезованьом, друкованьом и под.”: *цар му принєсол на златей миски води, а царица зоз златима літерами ручнік вибивани* (Етн29 101); *так ше швицела [шабля] як на поладне слунко; зоз златом була вибивана и було на ней три слова вибити од злата* (Етн30 158); *а кельо мам [навишиваного] можеш опатриц. ... На крижики не. ... Я шицко лєм на вибиване и то шицко да будзе красне* (Рускині 73). Оп. *вибивац*.

вибиванки ж. мн.: **на** ~ дзєцинске и младежске бависко.

вибивац -ам незак. **1.** „з вдеренями винімац, одстраньовац”: ~ **гвозд з дески**. **2. а)** „украшовац з урезованьом, друкованьом и под.”: *Римляне на свой пенєж ... вибивали слова „Viribus unitus”* (зоз зложену силу) (РК 1929, 61). Всл. *vibijac „исте”*: *poże z gombikami vibijane* (Czambel). **б)** „друковац мустри за вишиванє” (Ю. Пап): [Пред вишиваньом] *На платно ше перше вибила мустра у вибивачки (то була жена хтора вибивала мустри до валау* (ДудашКс 158). **3.** „биц кельо годзин (о години)”: *З тих*

думкох таргне ме вибиване годзини на турні – вибива дванац рази (РН 40/1933, 3); На церквѣ вибива година дванасту. ... На Вилію ніхто не имел заспац док година не вибила дванасту, бо о дванастей приходзел Вон (РН 1/1934, 4). 4. „виключовац з бависка (у дзецинским бависку **на вибиванки**)”.

вибивац ше -ам ше незак. 1. „виокремйовац ше од дружтва (С.С. Мак); правѣц ше важни, сцец буц поверх людзох” (Г. Р.). 2. *прен.* „пребивац ше у професіі, дружтве”: *идзе як представнік ... до Київѣ на схадзку войскову дзе ше вибива як добри бешеднік* (РК 1937, 92).

вибиваці -а -е „хтори виключуе других з дружтва, бо сце буц главни”: *Така є вибиваца „вибива других зоз дружтва, сце буц главна”* (Г. Р.).

вибивачка ж. „жена хтора вибива мустри за вишиване и под.”: *Жени и дзивки вишивали на платну своей роботѣ зоз вулами у рижних фарбох. На платно ше перше вибила мустра у вибивачки (то була жена хтора вибивала мустри до валау (ДудашКс 158). Моя баба вибивачка / а я мала вишивачка* (Загр 6/1992, 16).

вибилени -а -е 1. „крашне обилени (з вапном)”: *Ей, а там далей хѣжа вибилена, / у тей хѣжи посцель и коруна, / на посцелі барнаста невеста* (Етн9 ч. 393); *Хѣжу будзем мац вельку, з вонка и зоднука крашне вибилену* (РН 33/1932, 4). 2. „хтори з частим поліваньом постал цалком били (о витканим домашнім платну)”: *Шаре платно то ище невибилене виткане платно* (Вер. Рм.).

вибиліц -ім зак. 1. „крашне обиліц (з вапном)”. 2. (платно) „з частим поліваньом витканого платна зробиц го цалком билим”.

вибилювац -люєм *незак.* *жу вибиліц.*

вибити -а -е 1. „украшени, виписани з урезованьом, друкованьом и под.” 2. „вицѣрапени (о студіі)”.

вибиц -иєм зак. 1. „з вдеренями винац, одстраніц”: *~ гвозд з дески.* 2. „украшиц з урезованьом, друкованьом и под.”: *Кед ше Силвестер зоблече, на шії мал обешено злати ланц, на ланцу мал його мѣно вибите*

(Етн29 185); *и було на ней [шаблі] три слова вибити од злата* (Етн30 158); *На тей хусточки булі злати літери. То було єй мѣно вибите* (Етн29 69); *Кед ми помреме, / ховац нас дайце! / На нашо крижи / злати літери, / жовти нумери / вибиц нам дайце!* (Етн9 ч. 221) *Поштовѣ марки у Анґлії не буду мац на себе слику краля, як то до тѣраз було, але буду вибити дапоєдни краї Анґлії* (РН 49/1928, 2); *[На новим металним пенѣжу] З єдней страни будзе вибити лик Й. В. Краля* (РН 16/1931, 2); *На лівей руки ма у скорѣ вибити (тетовиранѣ) знак В* (РН 40/1934, 3). 3. „одбиц (о годзини)”: *И било далей док не вибило ровно дванац [годзин]* (РН 22/1929, 2); *На годзинѣ церковней вибило дзевец* (РН 4/1930, 3). 4. „виключиц з бависка (у дзецинским бависку)”. 5. „набиц”: *Кед пришло швето тей божици Артемиди, тѣди шицких хланцох добре вибили зос корбачами* (РН 15/1932, 2). • **вибила го жима** „мал грипу, била го жима, та ше му на ґамбох, носу видали жими” (Г. Р.); **вибила го горучка**: *Горучка ме барз вибила. / Вошнѣ ходзим, през дзень инієм* (Загр. 9–10, 2002, 9); *Кед дахто ма горучку, та ше гвари: горучка го вибила* (Лев. Ск.).

вибиц ше -иєм ше зак. 1. „видзеліц ше од других з ростом, моцу и под.”: *Кед не претарґам цвиклу, та ше лѣм даєдна вибиє „прерошнѣ други цвикли” и не будзе барз велька, а кед претарґам, та шицка будзе велька; Червена цвикла зидзе на густо, а даєдна ше вибиє и загрубнѣ* (Г. Р.). 2. *прен.* „пребиц ше у професіі, дружтве”: *Остава спомнуц статі о. Сабова и п. Виславского. Перши ше вибил як педагоґийски писатель* (РН 32/1932, 3). Всл. *vybic se „исте”*: *vybic se medzi l'udzmi* (Hal II 1141), поль. *wybić się „исте”*. 3. „пойсц даґдзе без дачиєй контрполи, допушчєня”: *Стара жена ше похорѣла, страцѣла ше у розумѣ, та муша мерковац на ню да ше даґдзе не вибиє з валау.* 4. „удац ше на дакого”: *Дзе ше то вибило таке недобрѣ?* (Ю. Пап) • *~ до швета (до людзох)* „по тирвацѣх намаганьох посцигнуц угляд, мѣсто у дружтве, постац одроснути и самостойни, пребиц ше”.

вибліщач -щим и **вибліщич** -им зак. „зробиц бліщацим, вичухац и под. на бліщачо”: *Коні му виблїщени „на бліщачо вичесани”* (В. Саб.).

вибліщовац -щуем *незак.* „робиц бліщацим, вичуховац и под. на бліщачо”.

виблювац -ам зак. „вируцац, поврациц зоз жалудка”.

виблювац ше -ам ше зак. „вируцац, поврациц зоз жалудка”.

виблювнуц -нем зак. *єднораз.* „вируциц, поврациц зоз жалудка”: *Вона [птица] го [прелїгнутого легиня] дораз виблювла. Вон ище седем раз красиш бул тєраз як пред тим* (Етн29 32). Всл. *vybl'us „исте”* (Hal II 1142). Од *блювац*.

вибляднути -а -е „хтори страцел свою фарбу, хтори постал бляди”.

вибляднуц -нем зак. „страциц нормалну фарбу, постац бляди”.

вибляхац -ам зак. *оп. вибляховац.*

вибляхани -а -е *оп. вибляховани.*

вибляховани -а -е „вилєзнути, вибляднути”: *Жито [зарно] було вибляховане.* ◀ Од *виблях(ов)ац*.

вибляховац -хуем „вибляднуц, страциц фарбу; од слунка або райбаня, вилєзнуц”: *Тоти пластични партки фришко вибляхую* (Єл. Шан.). || Поль. *wyblaknąć „исте”: sukienka wyblakła na słońcu; barwy obrazu wyblakły.* ◀ Од нем. *bleich „бляди”, bleichen „робиц блядим; вибильовац”. Од того и нем. Blech „плєх”. Першобутне значене прикметніка bleich було „бліщаци”, а першобутне значене мєновніка Blech „бліщаци предмет”. Оп. и *бляха*.*

вибобац ше -ам ше зак. „достац брадавки коло глави (о младих пулькох)” (Я. Саб.).

вибогозовац -зуем зак. „вигандровац, вилац”. ◀ Од *богозовац*.

вибочкац -ам зак. „вельо раз побочкац”.

вибочкац ше -ам ше зак. „вельо раз ше побочкац”.

вибранїц -їм зак. „вицагац, вичисциц з поля газ зоз брану, дерлячу”: *погноєну бетєліну [треба] дерляц да ше гной розбранї, и да ше трава зос ней вибранї* (РК 1922).

вибрац -берем зак. 1. „видзелїц, вжац тото цо лєпше, цо баржей одвитує, с. изабрати”. 2. „порихтац”: *Бул ми з бєрачом ламац кукурицу, а вєц мушел пойсц дому вибрац хлапца до школи, жена му ходзи кажди дзєнь на наднїцу, та хлапец сам, кєд ше врацєл предлужєли змє ламац* (Мик. Ск.).

вибрац ше -берем ше зак. „рушиц ше, пойсц”: *Бул єден чловєк и жена його. Вибралї ше, ишлї до Сриму* (Етн30 312); *Нє знам вєра, чи ше нєшика вибєрємє отадз* (РН 7/1930, 3). Всл. *vibrac še „исте”: na veľku drahu zme še vybrac maľi* (Lacko 28).

вибренкац -ам зак. „брєнкац до концє (звич. о годзини)”.

[вибреновани] -а -е „покандрасцєни з брєнайзлом”. ◀ Оп. *брєновац (ше)*.

[вибреновац ше] -нуєм ше зак. „покандрасциц власи з брєнайзлом”. ◀ Оп. *брєновац (ше)*.

вибрєхани -а -е „хтори шицко повє, язикати, с. лајав”: *Єй дзивка така вибрєхана, гварєла мацєри: Жий ти з нїм, я нє можєм!* (В. Саб.).

вибридзиц ше -им ше зак. „вируциц фєкалию (о животині)”: *Тота крава ше гоч дзє вибридзи: на дворє, под облаком.* Всл. *vybridzic se* 1. „истє”; 2. „забрудзиц ше” (Hal II 1143). Оп. *бридзиц*.

виритвиц -им зак. „добрє, на чисто обритвиц”: *брада густа и виритвєна* (ЛатякТал 168).

виритвиц ше -им ше зак. „добрє, на чисто ше обритвиц”.

виритвицовац ше -юєм ше *незак.* „добрє, на чисто ше бритвиц”.

вибрушиц -им зак. „наоштриц на брусу”. Всл. *vybrusic „истє”* (Hal 1143).

вибубновац и вибугновац -нуєм зак. „виглашиц з бугнованьом”: *бирєв дал вибугновац або виглашиц, жє ше на ютро почнє кукурица ламац* (БиРК1938, 134); *Виубубнованє у Керєстурє жє ше яраш змєра, кому ше нє люби най тужи до панствє* (ЕтнV 99). Всл. *vyububnovac „истє”* (Hal 1143), слц. *vyububnovať „истє”. ◀ Оп. бужна/бубєн.*

вибудовац -дуєм зак. „справиц, вимуровац”.

вибулькац -ам зак. гандр. „виприповедац, с. излајати, избрбляти”. ◀ Од булькац.

вибулькнуц -нем зак. гандр. „повесц дацо цо не требало гуториц, с. излајати се, ланути”: *наш селски подстароста, як ше гвари, вибулькнул, ... розлял ше шмих медзи присутнима* (Заря 22/1935, 174).

вибульковац -куєм незак. „вибивац (о жридлу и под.)”: [Леси] *у котрих прешвижи источники вибулькую зос жеми* (РН 57/1926, 2).

вибухнуц -нем зак. 1. „вибиц, бухнуц зоднука (о огню, диму и под.)”: *Коло пол осмей вечар вибухнул огонь ... На щесце людзе ше такой збегли ... и обранели шицко цо ше обраніц могло* (РН 2/1934, 4). 2. „нараз ше зорвец, настац (о войны)”: *Кед вибухла буна у Мадярскей 1848. року* (КостПр 76). Зоз значеньом 2. дієслово може буц и з народного языка и пожичка з угоруского одн. українского у лит. языку: укр. вибухнути: вибухнула війна, поль. wybuchnąc: wybuchła wojna. ◀ Од бухац.

вибуховац -хуєм незак. „вибивац, бухац зоднука (о огню, диму и под.)”: *Ту єст езер и езер дзири у жеми, таки як студні през хтори више вибухує, булька горуца вода, жази, гейзеры* (РК 1925, 46. М. Мудри).

вибуц вибудзем зак. „буц до конца дагдзе як окончователь або учаснік у одредзеной дії”: *И так сом на тринац роки пошол за шеґерта ... Вибул сом три роки, вишлебодзел сом ше* (РС 47-48/1994, 5); *Предсидатель ЗАД Буш ище не вибул други мандат „не препровадзел, не закончел други мандат”* (В. Саб.); *Кед дахто видзе з церкви скорей як ше закончи служба, гвари ше же не вибул у служби до конца* (В. Саб.); *Не вибула сом там до конца, та сом не чула шицко.* || Всл. вубус „исте”: *он nevybudze tam dluho „вон не будзе там длуго”* (Hal II 1143).

вивадзиц ше -им ше (з даким) зак. „вивандровац дакого, викричац ше на дакого”: *альє ше зос ным ещи швекра вивадзела: Пальє ти ю льєм пре тал вжал, чекай дакус* (Заря 1/1938, 7). Всл. vuvadzic se „исте” (Hal II 1223), слц. vuvadiť sa „исте”. Оп. вадзиц ше.

виважиц -им зак. 1. „розкивац и виняц”: ~ слуп. 2. „насилу отвориц”: *виважиц дзвери „насилу отвориц, розваліц дзвери”: Полиция виважела дзвери и нашла го мертвого* (РН 21/1937, 4); *швиня виважела дзверка на хльивку и почала по дворе гльдац дацо йесц* (РНКЗаря 1939, 80). Всл. vuvazić „насилу зняц дзвери зоз завискох” (Hal II 1224), dvere vivažili zo štangu (Buffa 279), поль. wyważyć „подзвигнуц з полуґу”, wyważyć drzwi „насилу зняц дзвери зоз завискох”. ◀ Од важиц.

виважовац -жуєм незак. 1. „розкивовац и винімац”: ~ слуп. 2. „насилу отверац”: ~ дзвери.

виваліц -ім зак. 1. „виврациц, вицагнуц ведно з кореньом, витаргнуц”: *Зруцело черепи зоз шицких салайских будинкох, пола-мало конари на древох, а дзепоедни овоци аж и з кореньом вивалело* (ЛатякТал 90-91). 2. „виважиц, вибиц”: *Вивалела швиня дзверка на кармику, вишла вонка и нуриц убегла до краише ушореной загради* (ЧаканБ2 46). • **виваліц/вивальовац язык (на дакого)** „с. (ис)плазити језик”: *а ей дзеци вивалю на мнє язык* (РК 1939, 76, Михалов). Всл. vivaľic jazik „исте” (Bartko 209). Оп. валяц.

виваляни -а -е „забрудзени, завлачени (звич. о пьяному)”: *Човек ишол у машлі ... и таки бул виваляни, пьяни* (Рускинї 188).

виваляц -ям зак.: ~ **хлеб** „вигарнуц загнецени хлеб з ванґли на таблю” (Лев. Ск.): *З табли ше го кладло до сакайтовох, а зоз сакайтовох на лопату и до пеца* (Лев. Ск.); *Кед [цесто] викисло, виваляло ше го на помучени стол, добре ше го вигнетло* (ХомаБл 184).

виваляц ше -ям ше зак. „завлачиц ше валяючи ше по блаце и под.” • **вивалял ше як шудов (як швиня)** „шидок є заблацени, злюштани (о пьяному, о дзецку и под.)” (Лев. Ск., Ю. Пап).

вивальовац -люєм незак. „виврацац, вицаговац ведно з кореньом, витарговац”. • ~ **копачи** польопр. „валяц копачи з кореньом”: *Шульок з ролі ше цагал по копачох, вивальовал их, а вец ше копачи зберали на огонь* (В. Саб.); *Вивальовац копачи мож и зоз брану* (МудриАл).

вивариц -им зак. 1. „обариц у врацей води (галушки и под.)”: *Кед уж вода вар-ла, руцело ше галушочки и кед виплівали на верх, то значело же були виварени* (ХомаБл 173); *На нови гордов од 100 л треба зограц 10 л води, а у тей води да ше вивари дас три-штири орехово лісца* (РН 9/1937, 2). 2. „повариц брудни шмати у врацей води”: *Нагварел раз свою жаздиню же би му виварела жачи [од вшох]* (КовМихГриц 136). Всл. *vyvaric košule v luhu* (Hal 1223). 3. „з варенъом видзеліц стойки”: *косци вивариме у юшки* (РК 1941, 139). Оп. *вариц*.

виварйовац -юем *незак*. 1. „вариц, обарйовац у врацей води (галушки и под. хтори ше потим кладу до уж увареней юшки)”: *До куровой юхи ше виварйовали галушочки* (ХомаБл 173); *Резаночки и жажорки ше виварйовали лем на векиши швета* (ДудашКс 147). 2. „добре, майсторски вариц”: *Тота кресцанка барз добре виварює „барз добре вари”; Ганя ... им [унуком] вилагодзи, виварює и випека* (ПапДюКер 27).

вивартац -ам зак. „видзиравиц з вартанъом, вифуровац”.

[**вивежбац (ше)**] -ам (ше) зак. „усовершиц (ше) з вежбанъом”. ◀ Од серб. *извежбати (се)*.

вивезц -ежем зак. 1. „одвезц звонка граніцох дачого”: *~ гной на польо (имеце на одпад): Три дні хижу не метла, / шметка до колена! / ... Вивежеме имеце на попову ніву* (Етн9 ч. 340). 2. „предац викармени статок або польопривредни продукти до задруги або другому постреднікови”: *Вивезол буяци, та натомест купел други кармиц* (В. Саб., Ю. Пап).

вивезц ше -ежем ше зак. „одвезц ше звонка граніцох дачого”.

вивесц -едзем зак. 1. „одвесц звонка граніцох дачого”: *~ хорого на швижи воздух*. 2. **вивесц дакому** „намириц, заглобиц дакого”: *Директор коцурскей Задруги не дал ше стревесц велькей фирми, не знам як уж там виведол шефови „як му одвитовал, як го намирел”* (В. Саб.). 3. „направиц даяку франту”. 4. „вишедзиц, вилягнуц (о квоки)”: *Квока шедзела и виведла курчата. • вивед*

як гевтот паткані „вивед даяку неумесну фиглю” (В. Саб.).

виветриц -реєм и **виветриц ше** -реєм ше зак. „скапац од рушаня швижого воздуха, страиц ше (о запаху и под.)”: *Кед стражар найдзе у Данскей напитого чловека, положи го краинє на коч и одвеже до гарешиту да ше там вишипи и виветреє од алкоголу* (РН 5/1927, 4); *Кольиска треба часто да стои на слунку и на воздуху, да ше виветреє* (Заря 12/1939, 4). Укр. *вивітріти* и *вивітрітися* „скапац од рушаня швижого воздуха”: *вивітрювалася волога, слц. vyvetrať и vyvetrieť „розплінуц ше, знікнуц, страиц ше”. ◀ Од ветриц, праслав. větrъ „витор”. Основу ветр- неосновано тримає за сербизем, та хаснуєме дієслово ви-витр-иц: Долінки дзе древно посадзимо треба приправиц скорей, да ше жем у ніх добре вивитри* (РН 43/1934, 4).

[**вивиксац**] -ам зак. „педантно навиксац”. Оп. *виксац*.

вивирка ж. зоол. „*Sciurus vulgaris* L.” Лексема праславянского походзєня котра ше нешка хаснує у векшини славянских языкох, окрем болгарскей и часци восточнославянских языкох. По словотворчих (суф. -ка) и фонологичних прикметох (рефлекс Ъ) українского походзєня. У ст.укр. текстох XVI-XVIII в. зафиксоване вивѣрка. У укр. карп. діял. *вивірка*, у поль. *wewiórka*, *поль. діял. vyvirka*, у всл. *veverka* и *vivirka* (Тимко 109). Серб. *в(ј)еверица*.

вивирче -еца с. „младе вивирки”.

виводзиц¹ -им *незак*. „весц вонка”.

[**виводзиц**²] -им *незак*. „правиц фиглі, комендиі”. ◀ Од серб. *изводити*.

виводки мн. церкв.: *Штераецц дні по кресценю ... приходзи мац зоз дзецком до церкви на виводки. Виводки то обряд увождєня до церкви жени по породзєню, т.є. благословєнє мацери зоз дзецком ... Священік уводзи жену нука до церкви, дзе ю кропи зоз швецєну воду и, ведно зоз дзецком, хто-ре вона цали час трима на руках, благослови. ... Од виводкох жена заш може ходзиц до церкви, споведац ше и причасцац* (ГорКух 267). || Всл. *vivotki*, *vyvedenie šestonedielky*

do kostola” (Bartko 209), поль. wywód „исте”. Од виводзиц.

вивожиц -им зак. „вожиц вонка”: Кед копали перши бебель, та гліну виношели на гац на хрибце у мехох (мехи малі два ремені, та их вишалі на плеца) або на кордох вивожелі (корда мала два дручки, а человек ю цагал) (В. Саб.).

вивожовац -жуєм незак.: ~ **кукуричанку** „вожиц кукуричанку з поля же би польо остало чисте за шатву”: Кед вивожовали кукуричанку з поля, та при салашу виврацали кочи. Дакеди вивожовали кукуричанку з копачох на угор коло копачанки (В. Саб.); ~ **гной** „вивожиц гной на польо”: хлівни гной найлепше в ешені або в жиме вивожовац и накеди лем мож такой го приорац (РК 1923, 137, Д. Биндас).

вивойовац -юєм незак. „посцигнуц з частим вимаганьом, „войованьом””: Прето зме благодарни нашому церковному обществу, котре порозумело нашо народни потреби, ... вивойовало школске здание, крашине го ушорело и украшело ... и дало нам бесплатно на хасноване (РН 42/1934, 2).

виволанка ж. „преволоване на настави у школи”: нагварим го [Йовгена], да на „виволанки” пове за мнє „ту сам”, а я вежнем його санки и пойдзем... [ше саночкац] аж до штирох [годин] (РН 7/1929, 2, С. С.).

виwoлац -ам зак. 1. „повесц другому дачию тайну, вину и под.”: на випитованьох ніч не сцел виволац, нікого видац (Ковач-МихНО 193). 2. шк. „преволац (школяра у настави), с. прозвати”. 3. „доволац вонка”: Антонийо, лем ше не бой, помоцуй ше у молитви, ... бо лем зато буду на тебе напастовац як би це могли зоз церкви вонка виволац (Етн30 112). || Всл. vyvolac зоз значеннями 1–3 (Hal II 1225), слц. vyvolat зоз значеннями 1–2.

виволовац -луєм незак. 1. „гуториц другому дачию тайну, вину и под.” 2. а) шк. „преволовац школярох у настави, с. прозивати”: Учитель виволовал школярох „преверйовал хто хиби, волац их гу табли одвитовац”. б) „преволовац по списку”: О мали час почне писарка виволовац. Сгарли

ше до хижы дас пейц особи (РН78/1926, 2). Форму *преволац/преволовац* (оп.) хаснуєме под уплївом серб. *прозвати/прозивати*. 3. „волац дакого вонка”.

виврацац -ам незак. „преврацац, валяц”. Слц. vyvracať „исте”.

виврацац ше -ам ше незак. „преврацац ше, валяц ше”. Слц. vyvracať sa „исте”.

виврациц -им зак. 1. „превращиц, зваліц”. Слц. vyvrátiť „исте”. 2. „обрациц наруби”: Виврацел обидва кишенки на надрадох [же би видзел цо у ніх ест] (Евгеній Кочичи).

виврациц ше -им ше зак. 1. „превращиц ше, зваліц ше”: Шумнейше би було, да млады гosci меней пили, та би ше не виврацели. Але добре прешли, бо народна присловка гвари: Пияне и шалене Бог чува! (РН 37/28, 3). 2. „спаднуц мертви, угинуц”: „Петре, од отрови би ше веper уж виврацел (РН 46/1928, 4).

виврец -ем зак. „випариц ше з врецом”: Риба упечена теди кед зоз ризкаши вивре вода (НКух 57). Всл. vyvrec „исте” (Hal 1226), слц. vyvrieť „исте”.

вивяззац -яжем „крашине завяззац (хусточку на главу, баршонь, машлю)”: Власи [дзивково], чарни, крашине вибреновани ..., а у ніх баршонь вивяззани на машлічку, котра здабе на мотильово криделка (ЛатякТал 112); Приклад з бешиди: Жена у хусточки крашине вивяззана.

вивяззац ше -яжем ше зак. „крашине себе завяззац (хусточку на главу, баршонь, машлю)”.

вивязовац -зуєм незак. „крашине вязац (хусточку на главу, баршонь, машлю)”: Хусточка [дзивки] ше вязала на два жужліки так же кончики (ушка) стали до горе. Таке вивязоване ше волато на ружичку (ВаргаЛю 221).

вивязовац ше -зуєм ше незак. „крашине себе вязац (хусточку на главу, баршонь, машлю)”.

вивяц -веєм зак. „препущиц през вертерніцу, рошту и под.”: вец ше ю [пасулю] вяло на ветерніци покля ше ю шицку не вивяло на поньву (ХомаБл 180).

вигагац -ам и **вигадяц** -ям „вируцац, винесц, випражніц”: *Лупали зме кукурицу и вигагали зме цали чардак „випражнели (вируцали) зме цали чардак”* (М Хрм., В. Саб.). Виведзене од дієслова *гадзяц* „на широко залапйовац з косу при кошенью на рукох”; даедни у Коцуре тото дієслово вигваряю зоз *ж: гагац* (значи же би и место *вигагац* даедни поведли *вигадяц*. ◀ Оп. *гадяц*.

вигадяц -ям зак. оп. *вигагац*.

вигамишовац -шуем зак. „гамишно, лукаво спревесц”: *Вон з каждим так вигамишовац, вше патрел да вигамишуе* (В. Саб.). ◀ Од *гамишни* (оп.).

вигандровац -руем зак. „вивадзиц ше”. Од *гандровац* (оп.).

виганяц -ям незак.: 1. „гоніц, пуцац вонка”: *Виганяц статок з аклю*. 2. „плашиц, виплашовац вонка”: *Виганяц кури зоз загради*. 3. „з єдним концом ше закончовац дагдзе (о полю): *польо виганя на бегель „конец поля доходзи до гаци бегеля”, польо виганя на луки „конец поля доходзи по луки”: Не бул хто вжац под аренду тоту жем, бо виганя на депи, а людзе фарую од такей жеми* (Мир. Рм.); *Його жем виганяла на нашу (наша була крижом), та кед орал, обрацал на нашої жеми и вше нам ю сталанговал* (Сф. Мак.). 4. „наганяц народ на даяке даване, плацене”: [По войны] *ходзел по валалох виганяц обовязку* (КовМихЦег 6).

виганьбиц -им зак. „викритиковац, вигандровац дакого так же би ше заганьбел”: *Ище их [худобни дзивки] тот пан або ишпан виганьбел: та тоти [богати] дзивки або невести можу за тоту плацу робиц, а ви не сцели* (ЕтнV 105). Всл. *vyhańbic „исте”* (Hal 1156), слц. *vyhanbiť „исте”*.

виганьчиковац -куем зак. „одредзиц напрям меджи, бразди и под”: *Виганьчикуйце бразду, та вам сушед не будзе вше заорйовац до вашей загради* (Лев. Ск.). ◀ Оп. *ганьчиковац*.

вигаргани -а -е „вимучени, вичерпани од роботи, доробени (напр. вечар по цалодньовой роботы)” (СС. Мак.): *Оцец им умар, мал уж 80 роки, бул вигаргани* (В. Саб.); *Кед*

чловек хори, вислабени, вигаргани, гвари ше: тому уж три штверци до шмерци (В. Саб.).

◀ Оп. *вигарґац*.

вигаргац -ам „вимучиц, вигнац, встановиц”: *Вигаргали коня „барз вигнали, вимучели коня”*. ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

вигарнуц -нем зак. „з гарнуцом висипац”. Всл. *vyharnuc „исте”* (Hal 1157), слц. *vyhgnúť „исте”*.

вигарнуц ше -нем ше зак. „висц нараз у векшей громади”: *Вигарли ше з хижы шицки нараз*.

вигартац -ам незак. „з гарнуцом висиповац, вируцовац”: *Штири коні ю [косачку] цагаю, / Кридла гарсци вигартаю* (РК 1941, 35). ◀ Оп. *гарнуц*.

вигартовац -туем зак. „з гартованьом повекшац твардосц железа”. ◀ Оп. *гартовац*.

вигаснуц -ашнем зак. „загашиц ше (о огню)”: *До тераз ше звичайно тримало, же наш мешачок то єдна вигаснута куля* (РН 11/1930, 4).

вигвариц -им зак. „виповесц”.

вигвариц ше -им ше зак. „найсц вигварку за себе, оправдац ше”. Всл. *vyhvaric se „исте”* (Hal 1162), слц. *vyuvaviet sa „исте”*.

вигварка ж. „оправдане, с. изговор”. Всл. *vihvarka „исте”* (Czambel).

вигваряц -ям незак. „виповедац”.

вигваряц ше -ям ше незак. „оправдовац ше”. Всл. *vyhvaras se „исте”* (Hal 1161).

вигеверовани -а -е „одпочинути з геверованьом, нероботу”. ◀ Од *геверовац*.

вигеркани -а -е 1. „шмели, розвязани, с. одрешит; сналажлив” (Гел. Мед.). 2. „вигежбани, научени (о псови)” (Ю. Пап). Оп. *геркац*.

вигинац -ам незак. „нагинац (погарик з паленку и под.)”: *А ти не пияніца кед вигинаш одразу пол канчова?* (КовМихЦВ 17) Всл. *vyhynas „викривяц”* (Hal) .

вигинуц -нем зак. 1. „висушиц ше, викапац (о рошліни)”: *Фовзет винашол у крайох Бразилиї у мочарох таки древа за котри ше думало же цалком вигинули* (РН 17/1928, 4); *Кед вигинул єден чокот, задзал*

жазда прущик другой лози (КовМихЦВ 49); кед би даеден ластар [хмелю] на порвазку вигинул (РК 1927, 142); Кед даедно древко пре сплешнєніну вигине, на його место дас два роки не треба садзиц друге древко (РК 1927, 144); вшадзи вигинули зарна од суши, а бачикови Янкови тельо зродзело, же ше зос зарном не знал дзе подзец (РН 10/1929, 2); Не мам [конопи], бо ше Тиса виляла, та ми вигинули (РН 42/1928, 3). Всл. vyhynus „исте”: planě ze le nevyhyne (Hal 1162), слц. vyhynut „исте”: zlá zelina nevyhynie (присловка). 2. „поздихац”: Поки при живини каждого року зрбя вельку чкоду. Од тей хороти вигине шицок дробизѣ (РН 3/1930, 3); Озда пре то-ту горучаву и прах вигинуло вельо статку и дробизѣ (РН 36/1932, 3); през жиму пчолки муша мац досц покарма кед сцеме ... да нам не вигиню (Заря 1–2/1935, 10). ◀ Оп. гинуц.

виглябляц -ям незак. „винімац дацо заглобене”.

виглябляц ше -ям ше незак. „вицаговац ше, випадовац (о дачим заглобеним)”: Пориско недобре заглобене до мотики, та ше фурт виглябля.

вигладзиц -им зак. 1. „зробиц гладшим”: ~ конопу на гладніці. 2. прен. „ви-правиц даяке непорозумене, зваду, недобри поступок”: Поуквильювал ю, та ше тєраз облескує коло ней, сцє даяк вигладзиц (Г. Р.).

вигладкац -ам зак. „зробиц гладшим”. Оп. гладкац.

вигладнєти -а -є „огладнєти, гладни”.

вигладніц¹ -ім зак. непрех. „огладніц”. Всл. vyhladnes „исте” (Hal 1157).

вигладніц² -ім зак. прех. (дакого) „ви-трапиц з гладом”.

вигласкац -ам зак. „вичухац на бліща-цо”: вигласкани плуг (МудриАл).

вигласкац ше -ам ше зак. 1. „вицагнуц ше, вичухац ше од хороти”: Дакус ше вигласкал, а таки нїяки бул (В. Саб.). 2. „крас-ше ше облєчиц”.

виглашиц -им зак. 1. „явно оглашиц (предаване и под.)” (Ю. Пап): биров дал вибуѣновац або виглашиц, же ше на ютро почнє кукурица ламац (БиРК1938, 134). 2.

„преглашиц”: Так и тєраз, кед [людзе] ви-дзєли, же их Исус наранєл зос пєйц хлєбами и двома рибамы, дораз го други дзєнь глєда-ли и сцєли виглашиц себе за крєля, же би их у потрєби заш так наранєл (РН 87/1926, 6, М. Мудри).

виглєдац -ам зак. 1. „посцигнуц дацо упарто глєдаючи, вимагаючи”: Виглєдали себе [лєгинє] да им роботни вєчєр граю по шицких карчмох (РН 49/1934, 3). 2. „пре неодвичательносц и лєгкодумносц зазнац, дожиц дацо невигоднє за себе”: Рано не фришитиковал, а пил вельо кафи и курєл, та достал шулї, з тима кафамы себе виглєдал хороту (Мик. Ск.); Я кед би знал же да-цо заказано, я би то не робєл. Алє видзицє, не дало вам мира, та цо сцє виглєдали (РН 41/1930, 2, М. Биркаш). || Всл. vyhledac „1. поглєдац; 2. прєнайсц” (Hal 1157). ♦ ~ **се-бе бриѣу** „з неодвичательным, лєгкодумным и под. поступаньом направиц себе бриги”: Меркуй да себе не виглєдаш бриѣу даяку; Не мировал, та себе виглєдал бриѣу. У Керєсту-рє гваря и **заглєдац** себе бриѣу.

виглобиц -им зак. „виняц дацо загло-бене”: ~ пориско з мотики; виглоб тот камень, бо ме уж рокамы прициска... (Ча-канБас 1971). Всл. vyhlobic sekeru, motyku „исте” (Hal 1158).

виглобиц ше -им ше зак. „вицагнуц ше, випаднуц (о дачим заглобеним)”.

вигнац виженем зак. 1. „примушиц да-кого висц, пойц с. истєраты”: Под час вой-ни Руснацох вигнали з Дальского риту. 2. „одогнац”: Вигнал статок на пацу, гуски на нажицу. 3. а) „нагнац народ на даяке да-ване”: Кед по войни була обавєза, та держа-ва глєдала од Коцура да вивєжє 100 ваѣзони, а нашо [руководитєлє валала] вигналї 200 ваѣзони (В. Саб.). б) „нагнац дакого же би ви-плацєл длуство”: у нас у валалє ... биров и валалци гоч би иншє не робєли лєм родичох итрофали [жє не посилаю дзєци до шко-ли], и так би не надвладєли шицки итрофи вигнац (РН 41/1929, 2). 4. „почац роснуц (о рошлїни)”: Висадзєни корєня [хмєлю] о ти-дзєнь почнїю гонїц. ... Кед би даєдєн корєнь и о три тижнї не вигнал, одгарнуц трєба глїну поврєх нього и поглєдац причину тому

(РК 1927, 142); *Кед кукурица штири лісца вижене теди ю преїџа и крижом з копачим плугом преїдземе. Перше копанє з плугом най барз плітке будзе* (РН 71/1926, 3, Б.). 5. ~ **одкос** „при кошеню з косу сцигнуц по конець поля”: *Єден одкос кед вижене, зоз косу на плєцу / назад придзе и руки му други одкос мецу* (КостИдил); ~ **шор** „при копаню з мотику доїсц по конець шора”: *Бул винїмково моцни, худи але жилави. ... Перши вигнал шор кед ше копало кукурицу, бул и добри косач* (Ю. Пап); *а док їх [дзеци] вона улагйовала, вон би и ей и свой шор вигнал* (РК 1928, 72). ◀ Од гнац.

вигнесц -єцем зак. „добре, достаточно погнесц”: *Кед [цесто] викисло, виваляло ше го на помучени стол, добре ше го вигнетло* (ХомаБл 184).

вигнївовац ше -вуєм ше незак. „гнївац ше длугши час” (Єл. Шан.).

вигноєни -а -е „добре нагноєни (о жеми)”: *Жем була вигноєна, та сом ше не сце-ла одрекнуц од ней, дац им ю* (Лев. Ск.).

вигнуц -гнем зак. 1. „утнуц, уцац”: *„Но, Янчи сину, шедай на ню [Галию], а вигні ю по боку зоз тим прутом.” Янчи шедне горе на верх, витне по ґалиї, ґалия ше руши* (Етн29 4). 2. „необачліво, покрадзме себе вжац (напр. пенежи при читаню)”. *Касирка себе при наплацованю вигла 100 динари „прегарла себе набок, затримала себе часц пенежу”* (Мик. Кам.). 3. (погар з паленку и под.) „нагнуц, випиц”. ◀ Од -гнуц/-гинац, оп. **зогнуц**.

вигнуц ше -нем ше зак. „виступиц ше дакому, одстранїц ше од дакого”: *А кед ше не можеш вигнуц таким людзом, не думай, же таких людзох з красними словами на-вращиш на праву драгу* (РН 2/1934, 1, Дион. вл.). || Всл. *vihnuc še „исте”*: *viññi še temu ked možeš* (Buffa 303). ◀ Оп. **зогнуц**.

вигобльовац -люєм зак. „з гобльованьом обробиц, вировнац”: *латка на сподку була зукосо вигобльована зоз бокох* (ХомаМ 24).

вигоїц -їм зак. „загоїц, залічиц рану”: *Я думам же не буду смертельни [рани]; думам же то годзен вигоїц дохтор* (Етн30 161);

Змагаю ше да виправя и вигоя чежки рани цо их война задала (РК 1927, 130); *Дохторе пренашили, же ей рани нїгда не запалени, и же ше не даю вигоїц* (РН 5/1934, 4). || Всл. *vyhojic „исте”* (Hal II 1159). ◀ Од гоїц (ше).

вигоїц ше -їм ше зак. „загоїц ше, залічиц ше (о рани або ранавим чловекови)”: *Кед церень вдерел до ноги, тото место ше намасцело зоз чарну масцу и вон вишол зоз отком, а уджобнуте место ше вигоєло* (КолесарД); *Як вона там у доме побула за якиши час, вигоєла ше крашнє* (Етн29 285). || Всл. *vyhojic se „исте”* (Hal 1159), слц. *vyhojit sa „исте”*.

вигойсац -ам зак. „видайкац, вимодліц”: *Я друкованє тей кнїжки у друкарні вигойсала по нїзшей цени* (Гел. Мед.); *Гвари ше: вигойсац дацо „випитац, видайкац”* (В. Саб.). ◀ Од гоїсац.

виголєни -а -е „часточно зоблєчени”.

виголіц -їм зак. „зруциц часц облєчива”.

виголіц ше -їм ше зак. „зруциц часц облєчива, на голо ше облєчиц”: *Жимно, а ти ше так виголєл*.

вигонєни -а -е звич. у женским роду ви-гонєна „хтора ше длуго паровала, водзела (о крави, швинї, суки и прен.)”: *Крава пришла вечаром з паши вигонєна, у валалским чупору було по вецей буяци, та хтора ше сцела бегац, кажди ю бегал* (В. Саб.).

вигориц -им зак. „вигинуц у моцней жеми, од суши и под. (о рошліни)”: *стари людзе им гварели, же то барз чкодліва конопова сцернянка за жито кед ше на єшень пошее до ней, же жито вигори* (БиРК1938, 132); *и не було дїжджу нїч у маю мешацу, думали людзе же шицко вигори* (ТамашРКер 184).

вигосциц -им зак. „добре погосциц”: *Буду споминац яки були вигосцици у Коцуре* (В. Саб.). || Всл. *vyhoscic „исте”* (Hal II 1159).

вигосциц ше -им ше зак.: *Не рушай ме тераз, вовку, тераз сом слаби, худи и гладни. Ютро будзе свадзба у мойого ґазди, добре ше вигосцим и поднєем ше* (РС 25/1945, 4, прел. Я. Биркаш). || Всл. *vyhoscic se „исте”* (Hal 1159).

виграбац -бем зак. „повиберац грабаючи, зазберуючи по судзини и под”: *Виграла едзене зоз шерпенки.*

вигравац¹ -ам незак. прех. „доставац на картох, лутрії и под.; победзовац у змаганю”: *Мой скорей вигравал на лутрії „куповал лози и доставал” (Мел. Др.); [Шидски спортски клуб] и зос беоґрадским[а] клубами вигравал утакмици (РН 11/34, 3).* ◀ Од грац³, праслав. igrati/jьgrati, igrajq, меновник jьgra.

вигравац² -ам незак. непрех. „бежац у галопу (о коньови)”. ◀ Од грац³, праслав. igrati/jьgrati, igrajq, меновник jьgra.

виграц¹ -аєм зак. „одграц на музичним інструменту”. Од грац³, праслав. igrati/jьgrati, igrajq, меновник jьgra.

виграц² -аєм (у Г. Костельника и презент -ам) **1. а)** „победзиц у судзеню, змаганю, войны и под”: *Па и я ше имем ставиц, Осифе! / А кед виграм, та ми даш, Осифе, / тоту козу од князовей дзивки (КостЄфт 56); Кед же вигра войну, та престане / буц войвода (КостЄфт 41); Утакмицу ми виграли зоз 4:2 (РНКЗаря 1941, 118).* Приклади з бешеди: Чекаме хто виграє на вибранкох; Браца ше судзели на хижи, тот цо виграл вируцал жену гевтого зоз хижи; У єдним варошу у карчми вешелели ше млади людзе. ... „Ипак би добра франта була”, озвал ше еден, „кед бизме ше зоз франти споведали.” Кед ше други з того шмеляли, виявел вон, же тоту франту готови є гоч кеди оконьчиц. Ставели ше. Другого дня пошол до церкви, да оконьчи свою безбожну заставку. Пошол жу першей сповидальниці и повед священикови, же вон лем прето пришол на споведз, да виграє заставку (РК 1929, 111); виграє ю [войну] тот, хто будзе мац векши и лепше наоружану военну воздушну флоту. ... Виграє тот, хто будзе лепше приправени (РН 12/1931, 3). **б)** „достац на картох, лутрії и под”: кед зоз церкви вишол, радосни, як да вельку лутрию виграл (КостПр 62). **2.** „посцигнуц”: *Но та цо сом вец виграл, кед нацагнем їх гнів на себе (РН 14/1937, 2, М. Ковач).* || Слц. vyhrať „исте”, поль. wygrać „исте”, укр. виграти „исте”. ◀ Од грац³, праслав. igrati/jьgrati, igrajq, меновник jьgra.

Противне значене „страциц” ма дієслово *пеграц*.

вигребач -бем зак. „зоз гребаньом винаяц”: *Вецей як годину розгребовал вон [пес] шніґ зоз своїма моцними пазурами, ... и зато лем вигреб хлапца з под шніґу (РК 1925, 113).* || Всл. vyhřebac „исте” (Hal II 1160).

вигрешиц -им зак. „моцно вигандровац”. || Всл. vyhrešić „исте” (Hal II 1160), слц. (vy)hřešit „моцно (ви)гандровац”. ◀ Оп. грешиц.

вигризки ж. мн. (єд. вигризка) **1.** „од лісца огрижена кукуричанка”. **2.** „огриженни, не до конца поедзени стебла потрави”: *кошиц [мугар] треба скорей док не затварднє, бо кед затварднє, та коні правя знього вигризки, а особито кед уж од сподку загори (РК 1922, юлий).* ◀ Од грици.

вигужвац -ам зак. „гужваюци, сцискаючи и под. зробиц же би дацо страцело ровну, гладку форму, с. изгужвати”. ◀ Од гужвац.

вигужвац ше -ам ше зак. „з гужваньом, сцисканьом и под. страциц ровну, гладку форму, с. изгужвати се”.

вигуториц -им зак. **1.** „повесц до конца”: *Як вигуторел, розгнівани попатрел на свойого шовґра злосліво и так му гуторел: Будз ти прекляти (Етн30 154).* **2.** „виприповедац”: *Мили сину, мойо шерцо не може тоти чешкосци вигуториц, яки сом их зоз дїдом заживала (ЖирошМСМ 102); Медзитим, тот слуга од теди ніґда не мог себе мира найсц и так ше мучел през полни 16 роки. Тих дньох приявел ше сам до полиції и вигуторел шицко як то було (РН 1/1927, 2).* ◀ Оп. гуториц.

вигуториц ше -им ше зак. „досц ше нагуториц, наприповедац” (В. Саб.).

[виґажени] -а -е „уґажени, утапшани, с. утабан (о драги, дражки)”. ◀ Од сербизма ґажиц.

[виґажиц] -им зак. „висц з чешкосцох”: *Вон би зато виґажел, да виробює хасновити еспа и да го предава (РН 30/1937, 1); да видзимие, чи ше годно виґажиц зос кризи (РК 1935, 82, М. Винай).* ◀ Од сербизма ґажиц. ♦ **не може лем** ~ „помали бешедує, загакує

ше, прави паузи, не може лем повесц цо сце” (Г. Р., В. Саб.).

вигаздовац -дуюм зак., звич. ирон. „не-добре погаздовац”: У Америки маю резерви жита лем на три мешаці, цена му там поросла на 27 долари метер, як то вони вигаздовали, не знам (В. Саб.); *Предали зме туньо зарно, та так зме вигаздовали; Правда, родичи му зохабелі хижу по шмерци и дакус пенєжи. Но, але кум Грицо фришко вигаздовал з пенєжми, бо не любел робиц* (РН 37/1929, 2, Е. Кочиш); [Путніки] *приповедаю, же у Сибиру влада страшни глад. ... Так большевики вигаздовали!* (РН 21/1932, 1) || Всл. *vugazdovac* 1. „згаздовац, змогнуц ше” (Hal 1156); 2. „препадноц з газдованьом”: *už vugazdoval, nima nič* (Buffa 303).

вигаладзиц ше -им ше зак. „вируциц фекалю”. ◀ Од *ѓаладзиц*.

вигараздовац -дуюм зак. „вигандровац, вилац” (Г. Р.). ◀ Од *ѓараздовац* (оп.).

вигергельовац -люєм зак. „вигандровац, вилац” (Г. Р.). ◀ Вироятно з мадярско-го.

[**вигланцац**] -ам зак. „вичухац на блі-щацо”. ◀ Оп. *ѓланцац*.

виграбац ше -бем ше зак. „видрапац ше”: *Янчи ше праве виѓрабал на єден дуб* (Етн29 30); *Баба заш за ровку, док ше виѓрабе на тот курнік, ровка вше штири-пейц [кури] задавала, розтаргала* (Етн29 119). ◀ Од *ѓрабац ше*.

[**вигурац**] -ам зак. „видриліц (вонка або горе)”. ◀ Од сербизма *ѓурац*.

вид х: буц у (на) виду „буц пред очми, видзиц ше”: *Будз ми на виду „будз ми пред очми, най це вше видзим”; Дзеци нам обещаю черешиню пред хижу, бо є барз на виду „бо ю шицки видза, шицким пада до оч”.* || Всл. *vid: stracic z vidu* „страциц з очох” (Hal). Од *видзиц*, праслав. *viděti*.

видавац -ам незак. 1. „платиц пенєжи на дацо, трошиц”. *Бо худобни, гоч є хромі гоч слуги, / за гонведа [до войска] добри будзе гоч яки. / А богати лем так дава, а дава, / зоз кишенки стотинарки видава. / Бо богати лем з кишенку почерка, / дохтор уж зна хтори яку хибу ма!* (Етн9 ч. 277); Каж-

ди наш валал *видава* рочно два-три милиони динари вецей пре обличиво дзивчатох як други валали, хтори на дзивчатски имати не *троша* тельо (РС 18. 02. 1949, 4); Кельо ше видава на алкоголь, на доган, на драги женски имати, на пахняци водички ... а кельо на діла милосердия? (РН 12/1929, 3). || Слц. *vudávať/vydať* „исте”, поль. *wydawać /wydać* „исте”. Зоз тим значеньом нешка хаснуєме сербизем *трошиц/потрошиц*, цо илуструє и други приклад за значене (1). 2. „вращац дакому остаток пенєжу при таргованю, вращац/вращиц „кусур””. 3. „давац, випущовац зоз себе енергию, материю, плоди”: а) „давац род, плоди”: *Кед тоту роботу повториме у даскеліх рокох, до-станєме таку кукурицу, котра нам найвецей и вше єднак будзе видавац* (РН 71/1926, 3); *Фели [хмелю] позного дозреца су за нас лепиши и вецей видаваю як вчасни „даваю вецей роду”* (РК 1927, 141); *Кед ружа перши раз одквитла, треба ю оштуцовац на пейц ока, бо кед ше то зроби, вец нам ружа видава ище лепиши квици* (РК 1927, 139); *Кельо треба охабиц на файту такей кукурици? Рахую, на єден голт треба 60–70 таки стебла (бия).* ... *Кед сцєме мац добре нашенє за мишинѓ, теди назначме бия котре вельо фатюги видаваю. И так доста-нєме з єдного зарна 3–4 бия мишинѓу* (РН 71/1926, 2). б) „давац зоз себе глас, енергию и под”: *Вон правел гушлі, котри видавали таки фини глас, же ніхто вецей по нїм не могол таке дацо потрафиц* (РН 8/1930, 3); *пренашиол тиж у Бразилиї вельки базальтови табли, котри видаваю гласи, кед ше их вдери зос млатком* (РН 74/1926, 4); [Хори на туберкулозу] *видава зос себе [бацили] розличним способом. Вон их видихує зос па-ру, ... кашлє або их видава зос виплюваньом* (РН 21/1930, 2, Наливай.); *За очуванє виніци од мразу найлєпше кед єст по виніци у приправи даяка палєвина, хтора видава вельо диму як на пр. коров, пиловина, лісце и др.* (РН 22/1932, 3); *Цєгла соль видава „цєгла випущує зоз себе соль”*; *Мур поцагнул пахи и влагу, та длуго будзе видавац* (Г. Р.); *Добри новинки видаваю, як красни млади лєси, чисти воздух, котри оживлює, обчерствує*

народни живот (РН 8/1927, 2). **в)** „охабяц упечаток; виражовац (ниянсу звука, фарби и под.); манифестовац ше”: Поп ю [жену неодлучну при одаванки] *послал до дзвонара да ей дзвонар дзвоні, а вона да слуха яки дзвон будзе глас видавац. А ей глас таки бул, так ей дзвон видавал: „Идз „одай ше” за Палка, идз за Палка”* (Етн30 205); Платно на електричней шветлосци видава єдну ниянсу фарби, а на дньовой шветлосци другу. **г)** „чувствовац ше (о пошлїдкох)”: Реома ме трапи у ногох, у войску сом барз замарз, те-ди ми не було ніч, а тєраз тото видава (В. Саб.). **4. ~ карчму** „тримац карчму и давац ю под закуп”: Баба и дїдо Шандорово карчму видавали. **5.** „одавац (дзивку)”, лєм у Гнатьюкових записох: *Гибай, цєро, гибай дому, / видавам цє за Яничка, / за велького розбойнічка* (Етн9 ч. 40). || Слц. *vydávaf „исте”, всл. vydavac dzivku „исте”* (Hal II 1150).

видавац ше -ам ше „одавац ше”, у Г. Костельника: *Знаже и я думала лєм як шалєна кєд сом ше под старосц надумала видавац* (КостПр 16). || Всл. *vydavac se „исте”* (Hal II 1150).

видавач х. „старшина на питанкох и на свадзби з боку млодеј”.

видавец -вца х. коц. оп. **видавач.**

видавиц -им зак. **1.** „з прицисканьом вициснуц (пирщок, вред и под.)”. **2.** (сок з овоци и под.): *Оберем грозно и видавим на вино* (В. Саб.). Од давиц.

видавйовац -юєм незак. *жу видавиц: Не видаваю пирицки по твари.*

видавчиц -им зак. експр. „з моцнейшим сцисканьом, прицисканьом вициснуц, видавиц”. Од давиц з помощнюцу морфему ч.

видавчовац -чуєм незак. (гу *видавчиц*): [Гипократ] ... *видавчовал з глави гада отро-ву* (РК 1937, 70).

видайкац -ам зак. „з упартим випитованьом достац, дознац и под.”: *Од жазди чежко було видайкац фалаток хлеба* (РС 34/2012, 16). *Гєвта видайкала половку, а ти тєраз, Михалє, шєдз у празним обисцу и рич кєд сцєш* (КовМихЦВ 17). || Всл. *vidajkas*

„исте” (Buffa 302). ◀ Од дац, тє. од форми императива дай.

видатни -а -є „хтори може вельо видац зоз себе, с. издашан”: *Тото цєсто за торту видатне, а тото не видатне* „з того цєста, кєд ше упече, видзе досц торти, а з того не видзе” (Єл. Хм.); *Паприга не видатна, бо зоз ней мало айвару мож достац, а туршия видатна, бо кельо туршиї положиш до дунца, тельо маш* (Г. Р.); *Наглашовал, же жем їх богата и потребує лепшей опики, же би була видатнейша* (РН 16/1937, 3); *соя як видатна храна чува, предохранює од туберкулози* (СлМед 156, др А. Сакач).

видац¹ -ам зак. **1.** „заплатиц пенєжи на дацо, потрошиц”. *Не знам ані кельо сом у цукерні видал* (РН 5/1928, 2); *За тот пенєж цо би мал буц видани за доган купиме дацо нужне до господарства, купиме добру новинку, кнїжку* (РН 35/1928, 2); *Мешачно нам треба два милиони [на живот]. А того мешаца видал сом вєцєй як штири мил. (Купел сом угля, древа, шмати сом себе дал шиц ...)* (КостПр 362); *Осиф стал недалеко и припатрал ше як му тунї роботніци країнє жито преруцали, а же йому ані жрайцар зоз кишенки не треба видац* (РК 1925, 123); *за пароха Петра Копчая видало ше на поправяне церкви 900 фор.* (КостПр 177); *Кельо сом пенєжи видала [на обробок поля], праве же сом утрати не мала.* || Слц. *vydávaf/ vydať „исте”, поль. wydawać/wydać „исте”*. Зоз тим значеньом нешка хаснуєме сербизем *трошици/потрошици*. **2.** „вращиц дакому остаток пенєжу при таргованю, вращиц „кусур””: *Дал сом 500 динари, а видала ми 150.* **3. а)** „дац, випущиц зоз себе енергию, материю, плоди”: *видац зоз себе сили* (РК 1927, 78); [Вода з минералами и под.] *барз хаснує слабєй жеми, бо од ней замоцнєє и ви-да красни и буйни рошлїни* (РК 1927, 152); [Кавчуково] *дрєво хторе да 70 литри соку вида 20 кг кавчука* (РК 1931, 161); *Не вида тот корєнь квице / наверх жеми цо не видзе* (Г. Кост., РК 1932, 30); *Чом же риба не вида зоз себе глас, гоч ю и забиваю* (КостПр 78); *хмари не видали зос себе нїяку чкодую, лєм красни диждж* (РН75/1926, 3); *Вон гвари, же би 100 кили дрєвенєй пиловини могли ви-*

дац 300 кили цукру (РН 1/1928, 4); Ученьця гваря, же кед бизме мали таки вельки фалат найлепшого угля як слунко, и кед бизме го нараз запалели теди би тото угле аж за 4600 роки дало тельо горуцави як цо тєраз вида слунко у каждей єдней минути (РН 69/1926, 2); Наш народно-просвитни рух по войны видал до тєраз уж красни плоди ... тєраз уж и наймениши нашо валали маю своєю просвитни дружба-читальні (РН 16/1936, 2); Того року слунечнік найлепше видал „найвещей зродзел” (Г. Р.). 6) „охабиц упечаток; виразиц (ниянсу звука, фарби и под.); манифестовац ше”. 4. „витрошиц ше, дослужиц”: Знаш и сам же зме ше премесцєли зоз биваньом [до другой хижи] прето же [руски пец у задней хижи] уж видал. Дим ше нам до хижи хпал помєдзи цєгли (НК 1980, 174). ◀ Од дац. • **видац зоз себе** „виразиц гнів, немир, нукашні прицисок”: Шицко видал зоз себе – кед дахто депресивни та ше вилярма, або виплаче (Х. Бл.); Вона муши видац зоз себе „муши даяк виразиц зоз себе психични прицисок”; ~ **своєю** „страциц моц”: Кед цимент не стої у найлоновим меху, вон вида своєю „страци моц вязаня”; ~ **пенєжи под интерєш** (В. Саб.); ~ **жем под аренду** (В. Саб.).

видац² -ам зак. „видзиц”, у виразу: **дзе ти то (дзе вон то и под.) видал таке робиц!?** „дзе ти (вон и под.) то видзел таке робиц!?” як ши (вон и под.) могол таке зробиц!?”; **Дзе ши видал таке!?** (С.С. Мак.); „... Идзем дому, вежнем шекєру, та го [канабель] на фалати пощипам.” „Дзе ти видал нови канабель щипац? ...” (РН 22/1934, 2, М. Ковач); Єдуєм ше – да пукнєм. Дзе вон видал мнє худобней жени приводзиц ище и жайдаша! (РН 2/1934, 2, М. Ковач). || Слц. vídat’ „видзиц”. ◀ Од видзиц.

видац³ -ам зак.: ~ **розказ**: Бул видати розказ з варошского дому... жаздове же би вишли вонка (Етн. V, 100). ◀ Од дац.

видац ше -ам ше зак. 1. „вируциц ше, завиц ше на целу (о вреду, жими, рани); осипац ше”: видал ше му вред, видало ше му дзиве месо, видала ше му жима на жамби; 2. „остац як пошлїдок”: Дахто з їх фамелиї гришел, та ше им клятва видала на дзеци,

та ше им похорєли. Най человек не гриши, бо то ше на потомство вида, дїдо погриши, а на унукох ше вида (В. Саб.). ◀ Од дац.

[видерляц] -ам зак. „з дерлячу вицагац з поля газ и др.”: зос ораньом [ше] уніч-тожую корови, корєне им висохне, и после [треба] дерляц да ше их корєне зос жеми видерля и стим ше жем змельчує (РК 1922, юлий). ◀ Оп. дерляц.

виджамиц -им зак. „з джаменьом, сцисканьом видавиц”. ◀ Од джамиц.

виджобац -бєм зак. „з джобаньом повинїмац”.

виджобнуц -нєм зак. „з джобнуцом винац”: Ша то ище кед сом була мала та сом го [око] виджобла на ... на цєрню (ЧаканБас 30).

виджубац -бєм зак. 1. „джубаючи поєсц (о птицох)”. 2. „джубаючи винац”: але ци го [око] влонї виджубали ипаки кед ши пошла „опатриц” їх гнїздо зоз вайцами (ЧаканБас 30). ◀ Од джубац.

виджубкац ше -ам ше зак. „вилягнуц ше з вайца (о младих птицох)”. || Слц. vyduḇkať sa „истє”. ◀ Од джубац.

виджубковац ше -куєм ше **нєзак.** „виляговац ше з вайца (о младих птицох)”. || Поль. wydziobywać się, укр. видзьобуватися „истє”. Од джубац.

видзвняц -ям **нєзак.** „закончовац дзвонєне” (В. Саб.). || Всл. vydzvaňas „дзвонїц”: dzvony vydzvaňaju „дзвони двоня”.

видзвонїц -їм зак. 1. „оддзвонїц, закончиц дзвонєне”: але ше уж берце [до церкви] бо другираз видзвонєло (РН 49/1937, 2). 2. (дакого) „оддзвонїц док дахто ище у драже (о дзвону)” [Идзце] уж раз [до церкви] бо вас и трецираз видзвонї (= треци раз видзвонї церковни дзвон хтори значи початок служби, а ви ше ище не рушили до церкви) (РН 49/1937, 2); Ньє дудрєм, альє гварим же цє дома видзвоня (РНКЗаря 1940, 110).

видзвоньовац -ньюєм **нєзак.** 1. „закончовац дзвонєне”. 2. „вельо и часто дзвонїц”: [Кед були двоє владикове у Коцуре] дзвонєло на 9, та 10, та на 11 годзин; думам себе: Цо тельо видзвонюю? (Лєв. Ск.)

видзелїц -їм зак. „оддзелїц”.

видзеліц ше -ім ше зак. „оддзеліц ше зоз своїм газдовством зоз заєдніцкогo газдовства”: *Син жил з оцом у истим обисцу, робели ведно жем, а вец ше син видзелел од оца „виселел ше и почал окреме газдовац”; Више бул прекосни, живи и више сцел буц лєм свой пан. То го ето и нагнало да ше одомне видзелі* (РН 49/1932, 2).

видзельовац -люєм *незак.* „оддзельовац, с. издвајати”. || Всл. *vydzelowac „исте”* (Hal 1154).

видзельовац ше -люєм ше *незак.* 1. „оддзельовац ше, с. издвајати се”. 2. „оддзельовац ше зоз своїм газдовством зоз заєдніцкогo газдовства”.

видзени -а -е „вилягнути з вайца”: *Мам уж дзешецеро видзени курчата у инкубатору; Вишли ми седмеро курчата, а ище мам у инкубатору двою видзени* (Г. Р.)

видзерац -ам *незак.* „з оддзераньом ви-німац, виберац”: *Видзерац папери з теки.* ◀ *Од дрец.*

видзерац ше -ам ше (на дакого) *незак.* „нагнівано лярмац на дакого”. ◀ *Од дрец ше.*

видзиравиц -им зак. „направиц дзиру (дзири)”: *Капки води падали на ньго [камень], па го так видзиравели* (РН 21/1930, 3).

видзиц -им *незак.* и зак. „примац/при-яц з чулом вида, с. видети”. • **чи видзиш 1)** „задумай(це), хто би повед”: *Вон як кед би не обачовал же ше спуцує вечар хтори во-ла на одпочивок. ... „Чи видзиш як швидко вечар прииол.” – гуторел Осиф (КочишПП 17–18); Так вона йому меле, а вон, гун-цут, слуха, ошмишкує ше и єднак пр[и] швечує: Но, чи видзиш, чи видзиш? Ша, ба-яко, таки вони людзе!* (КовМихЦВ 159). 2) при гандрованю: ти ше одшмелел таке ро-биц!, с. види ти ьга!»: *„Цо? – зврещала на мнє Иля як опарена. ... не будзеш ти мнє зво-дзиц койяки млади невести до бутику! Чи-и видзиш!”* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 155)

видзиц ше -им ше *незак.* и зак. 1. *вза-єм. повр.* „видзиц єден другогo”: *Остатні раз зме ше видзели пред 20 роками.* 2. „буц видно дакого або дацо”: *Ніч ше не видзи*

од диму. Под уплївом сербскогo видети се (Ништа се не види од дима) тото значе-не постало фреквентнейше у нашим язи-ку и з часци поцисло предикативне слово *видно* (Ніч не видно од диму). 3. *безос.* (да-кому) **а)** (часто зоз словком *ше* у препози-ції) „думац, не буц сигурни”: *Ше ми видзи/видзи ше ми же то вон, але сом не бизовни; Ииол ... Кед вон патри, видзи ше му же то не таки орсаж як його оца, не таки людзе, ... не позна нікого, чудує ше як вон ше там могол винайси* (Етн29 238); *Даскельо фер-талі прешло, вона заш гуторела старому: „Озвице ше, мнє ше видзи же их нет, же вони уж пошлі!”* (Етн29 109). **б)** „випатрац, при-видзовац ше”: *Нога му зацерпла, та ше му видзело же му полно игелки штухаю до ней.* || Всл. *vidzi se mi „исте”* (Hal II 1120).

видихац ше -ам ше зак. „умрец, с. из-дахнути”.

видихнуц -нем зак. „випущиц воздух з плюцох”.

видиховац -хуєм *незак.* „видиховац воздух з плюцох”.

видиховац ше -хуєм ше *незак.* „буц на смертельней посцелі, при кончини”: [Персень] *хтори нам мац завѣтовала на смертельней посцелі кед ше видихова-ла* (РНКЗаря 1939, 93). || Укр. *видихатися* „трациц/страциц моц, слабнуц”.

видихиц ше -им ше зак. „оддыхац ше, с. издувати се”.

видлабац -бем зак. „з длабаньом викре-сац”. ◀ *Од длабац.*

видлаш х. 1. „роботнік хтори роби з видлами”: *Видлаш то роботнік хтори ро-би з видлами на брадлу жита або слами. У єдним дружтве (зрупи людзох хтора ро-би при трешки) було вецей видлаших* (Му-дриАл); *Та наш швет цо приходзел робел ... як видлаше, рисаре, наполичаре, наднічаре* (КовМихДия 60). 2. *прен.* „тот цо приходи неволани на свадзбу (наесц ше и напиц)”: *свадзбу часто нацивя млади хлопи або ле-жине котри не волани а з намиру же би ше почасцели зоз єдзеньом и пицом. Вони ше во-лаю „видлаше” напевно пре франту же ше „госцели як з видлами”* (Малацко).

видлашиц -им *незак.* „приходзиц неволани на свадзбу (наесц ше и напиц)”.

видли *мн.* „орудіє з двома або вецей рогами за роботу зоз шеном, сламу и под.”: **древени** ~ (за роботу зоз сламу), **цвиклово** ~ (з вецей рогами, не кончисти, зоз железни-ма главками на концу рогох, за руцане цвикли до коча), **штверністи** ~ (зоз штирома рогами), ~ **за садзене**: за правене долінкох, гнізох за садзене, з железнима рогами (*тро-ма, штирома*) на штири угли; роги тих видлох були *прости* же би и дзири у жеми були *прости* (МудриАл). || Всл. vidly „исте” (Hal 1119), слц. vidly, поль. widły, укр. вила, рсй. виль, прасл. vidla. ◀ Од дієслова виц (ви-єм); по М. Фасмерови *видли* перше значели „дацо скручене, зогнуте”. ♦ **як з видлами наруцани 1)** „начудо, нескладно облечени”: Кед даяка жена наздзивала на себе *вше-ліяки шмати, гвари ше*: Така як з видлами наруцана (В. Ерд.); Кед дахто розтрешени, нескладно облечени, гвари ше: як з видлами наруцани (Лев. Ск.); И за коч ше гвари: як з видлами наруцани кед з нього виши, чудом накладзени (В. Саб.). **2)** „простого справованя” (Ю. Пап); „незлюдни” (Сл. Сбл.).

видлічка *ж.* „столови прибор”. Всл. vidlička „исте”. Од виц, видли (оп.).

видлобац -бем *зак.* „з длобаньом виняц”: ~ *хробачка* з дзирки; [З габзового ко-нарчка] ше зоз даяким грубшиим дротом видлобало *штредок*, котри *межки*, так же би ше достала *цивка* (ХомаМ 15). || Всл. vydlabac „исте; вивартац” (Hal II 1150). • у злученю **видлобац дакому очи**: кед напр. дахто у непосредней блізкосци дзецка ро-би дацо з оштрим предметом у рукох, гва-ри ше му: Меркуй, не видлоб му очи (ЕтнЗ0 211). Всл. vidľubac oči (Hal II 1150).

видлобовац -буєм *незак.* „з длобаньом винімац”.

видни -а -е „шветли”: Хижа им видна „хижа им шветла”. Всл. vidny „исте” (Hal II 1120).

видно *пред. слово 1.* „шветло, розвид-нене”: Вонка уж видно „вонка ше уж роз-виднело”; При мешачку було видно як водне „було шветло, ясно як водне”. **2.** у злученю

з директним обектом значи „видзи ше”: По-патрела през облак и видзела же ше заклада красна хвиля. Ніждє не було видно ані єдну хмарку (ЛатякТал 62); Далеко одишиол, та го уж не видно „с. много се удалио, те се више не види”. **3.** „очивисно, очиглядно”: По бе-шеди видно же ши не з того краю. • **з того видно** „на основи того, по тим мож заклю-чиц”: [При викопованю катакомбох нашли графити] на котрих єст кратки молитви до св. Петра и Павла ... З того видно же ту були поховани дакеди св. Петро и Павел (РК 1925, 51-52); С того видно же як то чешко робиц за народ (Заря 3/1940, Б. Горки). || Всл. vidno z toho „исте” (Hal).

видоволіц -їм *зак.* „задоволіц (дачийо жаданя, вимаганя, потреби)” **1.** (дакого/да-цо): Богу слава, дописователюх маме шум-не число зоз каждого стану, а редакторове ше усилюю же би по возможносци каждого писателя видоволели (РН 28/1928, 2); Вла-да щиро жада видоволіц шицки оправдани жаданя православней церкви (РН 34/1937, 4); не може тельо заробиц, да видоволі свойо каждодени потреби (РК 1925, 19). **2.** (дако-му/дачому): ~ **себе** „зробиц себе по дзеки, задоволіц ше”: Баба Ш-ова не дала свойо-му жецови шедац на канабель [же би не по-гушвал заглавчки], а вон ше раз напил и нароком шеднул на канабель, на заглавчки, видоволел себе (Г. Р.). ◀ Од воля. Оп. **задо-вольни**.

видоволіц ше -їм ше *зак.* „задоволіц ше”: Кед би ше гачурик / з шеном видоволел, / вец бим го з водичку / до сита напоел (Загр. 6/1993, 12, Ш. Гудак).

видоїц -їм *зак.* „шицко млеко подоїц з вимня”.

видойовац -юєм *незак.* „з доєньом ви-цаговац млеко з вимня”: Перши дні ... зрана жазда сам покус видойовал, а пред вечаром заш лєм приходзела сушедна бирешка шоро-во подоїц же би ше млеко не засушело (Ла-тякТал 80).

видойовац ше -юєм ше *незак.:* крава ше видоює „крава зменшує млеко пред оцеле-ньом” (В. Саб.).

видолки *мн. 1.* „двороги видли з длуг-шим пориском за руцане снопох и под.”:

Видолки цо мали штириуглово роги скорей правели ковале, правели и штириуглово гвозди (В. Саб.). **2. цвиклово** ~ „видли за цагане, виберане цвикли зоз жеми” (В. Саб.): То видолки двома рогами и ножку (стременом) на туляйки на хтору ше става, за виджобоване цвикли. Роги ше на видолкох од туляйки ширя полукружно а жу концом ше зужую. Така форма (грушки) потребна же би ше зоз джобаньом до жеми цвикла лапела за узки сподок и вицагла зоз жеми (МудриАл).

видра ж. зоол. „Lutra lutra L.” Всл. vydra „исте” (Hal II 1151). Праслав. vydra.

видрапац ше -пем ше зак. „виграбац ше, с. попети се”: Чи Везув вистане и престане дихац, ... чи ше ище дараз похлопи и стреше як лев и поруца по жеми зос себе дзеци людски, цо ше му видрапали на хрибет, – то укаже будучносц (РН 66/1926, 2, М. Мудри); У горох видрапал ше ... на єдну високу каменїсту скалу (РН 8/1934, 2). || Всл. vidrapac še „исте” (Lacko 41). ◀ Од драпац.

видрец -ем зак. „з видзераньом виняц”: Видар папер зоз теки (Ю. П.).

видрец ше -ем ше зак. „нагнівано злярмац на дакого”: Полицай ше ище видрал на мнє, гварел, же ме добре позна и завар ме (РН 38/1929, 2); Газда бул нагли, але не подли чловек. Видар ше на Антоня гоч прецо (РН 4/1936, 2, М. Ковач).

видрижняц ше -ям ше незак. оп. **видрижнявац ше**: Гоч ми ше даєден видрижнял пре банкротство, векишина ми обецала, же ми будзе помагац, док не замоцнеєм (РН 11/1935, 2); [Грекокатоліки] тварди у своєй вири и то баржей як тоти, цо ше им видрижняю (РН 11/1935, 4); Знаце яки у нас вечари шор. Шицки дзеци вечар на драже. Я не сцела унуче пуцици, та ше ей други видрижняли (РН 17/1937, 6).

видрижнявац ше -нюєм ше незак. „одвитовац дакому повторуюци на увредливи способ його слова, вираз твари и под., с. ругати се”: Америцки дзеци! Научелі и папажаї же би ше нам видрижнявалі... Положелі го под конк, красна хвиля, та кед ишол [Югославян] и познал „гунки” ... – стално

вигварял док вас видзел (ЖирошМСМ 178). || Всл. vidrežnac še „исте” (Czambel).

видрилїц -їм зак. „дрилїц вонка, одстранїц”: Дала му його шматки, видрилела го на драгу (Етн29 71); пошла до карчми, а Жидю опоел, пенєжи вжал и видрилел вноци на мраз (РН 24/1928, 3). • ~ **дакому око**: Кед ше дахто верци з видлами, палїцу, пове ше му: Меркуй, видрилїш му око (Ир. Ков., В. Саб.).

видриляц -ям зак. „видрилїц шицко або шицких”. || Всл. vydrilac „исте” (Hal 1152).

видрильовац -люєм незак. „дриляц вонка, одстраньовац”.

видруковац -куєм зак. „обявиц з друкованьом”.

видувац -ам незак. „з дуцом одстраньовац, вируцовац”.

видудрац ше -рем ше и **видудрец ше** -ем ше зак. „з дудраньом виражиц незадовольство, гнів”: Газда ше видудрал, викричал, та и пошол (РН 4/1936, 2).

видулїц ше -їм ше зак. **1.** „надуц ше, подуц ше под верхнім пасмом, зявиц ше, вистирчиц ше у форми гирї, запухнуца”. Приклад з бешеди: Кед крава туберкулозна, та ше ей на скори видулі „под скору ше ей справи запухнуце”. **2.** „вигнуц ше, вистирчиц ше до бока”: Дески шалунжа не були добре подопарти, та ше видулели кед бетон виляти „розширили ше добока од прициску бетона”, тє. шалунж ше видулел. || Слц. dul(i)et „грубнуц, пухнуц”, duliť sa „надувац ше” (Kalal 121), всл. dulić se „нагнівано надувац уста, дуц ше” (Hal I, 228), рсй. ду-летъ „гніц”, дулелый „згніти” (першобутно значело „дзирави, дудлави”), дуль „вигніта дзира у древе”, дуло „цива пушки, пиштоля” (Machek). ◀ Од дієслова дуц, праслав. duti, dujq. Од того и прикметнік дудлави „празни зоднука” (оп.).

видульовац ше -люєм ше незак. жу **видулїц ше**.

видум х: од видуму [швета] 1) (у функції атрибута) гвари ше за дакого/дацо „екстра”: дацо барз вредне, красне, мудре и под.: Дахто облєчени од видуму [швета], дацо направене од видуму [швета] и под.; Жена од видуму то барз красна, вредна, мудра и

под. жена; И погосцели зме ше ... Указала ше як кухарка од видуму швета! Наварела, напекла шицкогo цo ци лем душа могла пожадац! И рейтиши, и покераї, и торточки, кремпити, шампити, ... як у правей цукрарні... А месо, колбаси, гурки... Анї най не споминам! Пальци олізац! (РС 52/2004, 13, Дю. Л.); „Як ше барз любя тоти двойо.” „Буду пара од видуму швета.” „Таки су як бабки, а ище богати.” (КовМихЦВ 196); Господи, яки там [у готелу] розкоши! ... Ёдла – од видуму швета, ... а пиєме найлепши австрийски вина (РС 19/2012, 16); Перши вязачки тиж були – „чудо”. Задумайце, машина коши, склада снопи, вяже их з манилу на жузел и вируцує на бок. Од видуму швета! (Ю. Пап) 2) (у функції присловника або предиката) „барз крашне, барз фино”: Агей же им ту будзе од видуму! [заячатком у хижки] (ЧаканСаф 28). || Всл. *vyduma* ж.: *od vydumy šveta* „исте” (Hal II 1152).

видумац -ам зак. „з роздумованьом дойц до дачог”. Всл. *vydumac* „исте” (Hal II 1152), укр. *видумати* „исте”.

видумни -а -е „хтори вше дацо видумує, вимага” (СС Мак.): *Гвари ше и видумни и видумоваци* (В. Саб.).

видумовани -а -е „незвычайни, екстравагантни”: *Роскош, т.е. непотребни драги и видумовани имати и уживанє драгих ёдлох и опойних напоюх – находзи ше там, дзе народ богати* (РК 1931, 124, Дю. Бин.); *Свадебна вечера була барз смачна: пахняца юшка, варене месо, сарма, а на концу видумовани торти* (Загр. 1/2001, 17, шк. сост.); *Млади печу койяки питки видумовани*. || Всл. *vydumani* (Hal II 1152).

видумовац -муєм незак. 1. „виберац, жадац достац цо лепше, красше и под”: *а упак зме незадовольни, бо видумуєме у ёдлу (покераї, торти...) а у ношиву гадваб, плиш...* (РН 46/1935, 1, Д. Б.). 2. „вше дацо вимагац, питац”: *Так ше Ганча / Не добре ховала / А вше баржей / И видумовала. / Место хлеба / Ёдла лем жемлічка, / Цукру, меду; / Божого хлебичка* (РН 49/1936, Я. Фейса); [Мац дакеди] до рана анї не заспала, бо дзецко дацо „видумовало” (Я. Олєяр).

видумоваци -а -е „хтори вше дацо видумує, вимага”: *Була барз видумоваца: вше питала кафе, чаю.*

[**видурац**] -ам зак. „втримац”: *Знам же то було чежко, але шицко живи человек може видурац* (РН 10/1934, 1). ◀ Од серб. *издурати* „исте”.

видуриц ше -им ше зак. „з дуреньом виражиц, задоволїц бесне розположенє”: *Видуриц ше значи „досц ше надуриц”* (В. Саб.). ◀ Од *дуриц ше, дурни*.

видуц -дуєм зак. 1. „зоз дуцом вируциц”: *видуц прах з цивки*. 2. *видул го витор* „дул мощни витор, та замарз”. 3. ~ *нос* „з дуцом себе очистиц нос”. Всл. *vyduc nos* „исте” (Hal II 1152).

видуц ше -уєм ше зак. „видуц нос”. || Всл. *vyduc se* „исте”.

[**видуц ше**] -уєм ше зак. „виражиц, видац зоз себе гнів, протест и под”: *Школяр порозбивал облаки на учительковой хижі, а його мац го оправдовала: „Муши ше видуц кед достал слабу оцену”* (Мк. Шан., В. Саб.). ◀ Од серб. *издувати се „исте”*.

видущи -а -е: *видущи пребачи а шлепи не збачи* „то не велька хиба, та добронамирни людзе не обраца увагу на ню” (Лев. Ск.); зазначене и: *видущи прекрачи а шлепи не збачи*.

виедац -ам незак. 1. „барз секирац” (В. Саб., Ю. Пап): *а не забудзе же я кобулу предал, та же ме прето баба вше фурт виеда...* (РН 39/1936, 3, М. Ковач). 2. „одстраньовац, виганяц (з дружтва, фамелиї)” (оп. **виєси** (2)). || Карп.русин. *выїдати* „виганяц”: *Така невістка, ош выїдає свекруху из свої хыжі* (Чорі). 3. „вигризац зоднука”: [Шугарец курох и др.] *жиє у скори под лупку на ногох и виеда ю, а с тим спричинює шкрабанє* (Заря 1/1936, 3).

виедац ше -ам ше незак. „барз ше секирац”: *А гевта най ше мучи и виеда, ша досц сом ше пре жада намучела* (РК 1935, 163).

виедзени -а -е „счухани (о зубох)”.

виеднац -ам зак. „достац, посидгнуц з еднаньом”: *Як вони ше устарелї, шицко свойо добро на сина преписалї, а себе вельку коменцию виедналї* (Етн30 207); *И так*

Циџанка понукла того хлапца за поганяча жу волом. И виеднала себе од ишпана да не муши од валалу одсельовац док ей хлапец у ишпана служи (Етн30 229); Як вони ше уста-релі, шицко свойо добро на сина преписалі, а себе вельку коменцию виеднали (Етн30 207); тоти даскельо руски фамелиї цо ше теди населели до Дюрдьова виеднали себе у обис-цу Виславского хижу за церкву (РН 7/1930, 3). || Всл. вуједнас „исте” (Hal II 1165), слц. вуједнаџ „исте”. ◀ Од єднац (ше).

[виедначиц] -им зак. „зробиц єдна-ким”: ~ результат. ◀ Од серб. изједначити.

виєсц -єм зак. 1. а) „знічтожиц ткань або материю (о квашніни и под.)”: [Мас-на сода] могла би му виєсц гарло та да го Маря окальиченого видзи у труни (Заря 21/1937, 7, Е. Кочиш). б) „вигризц, поєсц”: Хробак филоксер виє шерцо на зарну куку-рици (В. Саб.). 2. прен. „з розличними па-коscами вигнац, викусац дакого оддакаль”: Гвари ше: виєсц дакого з дружитва, фамелиї „одстраніц” (В. Саб.); Штудира вон себе цо би могол ещик нациџаніц на свойого брата же би го виедол отамаль, да вон пойдзе там на його место, же би йому так добре було (Етн29 215); А хто мушел по пейцох рокох шицко предац и преселіц до Шиду? Ви! А чом? Бо вас виедли зов валалу! Не винчани, та прето вам и не дали мира, та не остало инше лєм виселіц (РК 1940, 68). 3. „жиц на дачий рахунок; шицко дакому поєсц”: Дах-то дакому пове: виєце ме „шицко ми поєце”, у Коцуре виєсц ма и тото значене: з єдзе-ньом вихасновац, гвари ше: присц до дакого и повиедац го (В. Саб.); [Худобна мац посла-ла дзеци до богатого брата же би питали ко-рец жита] Ище су далеко, бачи на ніх кричи: / „Шкулята, икулята, нач до мње идзеце? / Ша я видзим добре же ме виєсц сцеце!” (Етн9 ч. 26) || Слц. вујєст „поєсц дакому шицко цо ма”. ◀ Од єсц.

виєсц ше -єм ше зак. „счухац ше, стро-шиц ше з єдзеньом (о зубох)”: Зуби ше му виедли „зуби ше му счухали з єдзеньом”. Оп. виедзени.

виџадніц -їм зак. „осмиядніц”.

виџаловац ше -луєм ше зак. „випо-носовац ше”: А я панє, най ше вам дакус виџалуєм, бо не думайце, же то шицки же-ни таки (РН 47/1937, 4, М. Ковач). Слц. vyžalovať sa „исте”.

виџац -жнем зак. „пожац шицко”: Ви-жали конопу. Од жац.

виџгалов х. „тот цо вшадзи закукує, розпатра (гледаючи дацо, интересуючи ше за дацо), тот цо виџгалує” (Сс. Мак.). ◀ Од мађарского vizsgál виведзене зоз суфиксом -ов. Оп. виџџаловац.

виџгаловац -луєм незак. „вшадзи заку-ковац, розпатрац (гледаючи дацо, интере-суючи ше за дацо)”: Виџгаловац у люцким обисцу „розпатрац люцке обисце (жадаю-ци дознац цо маю и под.)”. Гвари ше напр. и дзецом: Цо виџгалуєш уж там!? „цо уж там гледаш, кутатуєш”. ◀ Од мађ. vizsgál „ви-питац/випитовац; вигледац/вигледовац”.

виџерац -ам незак.: ~ **очи** „виџирияц очи (жадаючи дацо видзиц, видрижня-ючи ше дакому и под.)”: [Дзеци] чердали койдзєяки бависка, и оначели ше, били, ви-џерали очи и правели тристо шалєнства и комендиї (ТвенМарк 15). || Поль. wyzierać 1. „викуовац”; 2. „гледац з попатрунком, випатрац”. ◀ Од праслав. дієслова зьгѣти „патриц”, од хторого походза и нашо слова жренко, жвератко, зазрак.

виџерац ше -ам ше незак. „уважно ше упатрац жадаючи лепше видзиц”: Виџера ше, а ніч не видзи.

виџимовац -муєм зак. „витримац, пре-кармиц през жиму”: У крайох, дзе народ хо-ва статок, трава цалком спрела и од суши згорела. Так муши предац статок ..., бо го не годзен виџимовац (РН 30/1927, 1).

виџимовац ше -муєм ше зак. „прекар-миц ше, претримац ше през жиму”.

виџинац -ам незак. 1. „вирубовац зоз шерпом фатюги з кукурици; преридзовац кукурицу вирубуючи непотребни стебла”: През лето коло кукурици тиж було роботи, бо требало „виџинац”. То значи вирубовац младу кукурицу там дзе росли два-три єдна коло другей (ФейИр 58). 2. „жац”: Зли шерп мала, гладко жала, / паньски лучки виџина-

ла (Етн9 ч. 38). || Слц. *vyžínat'* „жац“. ◀ Од жац (оп.).

вижиц -ием зак. „мац досц на живот, мочи жиц од одредзеного заробку, плаци“: *Не зна худобни человек, як да вижиє на тим швецє. Далєй так не идзе. Не зна человек цо почац* (РН 13/1934, 2). || Всл. *vižis* „исте“: *Na takim zarobku ne vižijete „з такого заробку не будзема мац досц на живот“* (Sipos).

вижобрац -ам зак. „з допитим модлєньом достац, видайкац“. || Слц. *vyžobrať* „исте“. ◀ Од *жобрац* (оп.).

вижуброніц -ім зак. „повесц дацо жуброняци“. Од *жуброніц*.

визабивац -ам зак. „шицких позабивац“.

визабивац ше -ам ше зак. „позабивац ше, витребиц ше медзи собу“: *У Африки лєм воюю, визабиваю ше людзе* (В. Саб.).

визберац -ам зак. „шицко позберац (о зарну и под.)“: *Шицко [жито] ташки визбералі. / Яки то ташки булі? / Зоз жолтима главичками, / червенима криделками* (Етн9 ч. 86).

виздихац -ам зак. „вигинуц, поздихац (о шицких)“.

виздихац ше -ам ше зак. *експр.* „добре ше виспац“: *Швекра гу ньей [невести] придзе: / Ставай ... О бодай би ши ше / Ти нье виздихала* (РНКЗаря 1941, 130). ◀ Од *здихац*.

виздравиц¹ -им зак. *непрех.* „оздравиц, постац здрави“. || Всл. *vizdravic še* „исте“ (Czambel).

виздравиц² -им зак. *прех.* „зробиц дакого здравим“: *Дохтор порозумел, же своїм облескованєм модлєл го ... да виздрави и його пострадалого друга* (РН 24/1933, 4); *Исусова перша брижа була ... да виздрави дом; фамелию, обисце, бо оталь походить на тим швецє шицка благодать* (РН 4/1930, 4, М. Мудри); *людзе [ю] модля за помоц, да их виздрави* (РН 10/1936, 2).

виздравйовац¹ -юєм *незак. непрех.* „оздравйовац, поставац здравши“.

виздравйовац² -юєм *незак. прех. прех.* „дзвигац дакого з хороти, оздравйовац да-

кого“: *Вон хорих виздравйовал, мертвих во-скрешовал* (РН 99/1926, 4).

виздравяц -ям *незак. оп. виздравйовац* (2): [Исус Христос] *виздравял хорих* (РН 18/1933, 3); *А Павло виздравял шицких ... зос дотиканьом своїх рукох* (РН 50/1934, 4).

визиборня ж. зоол. „*Triturus vulgaris* L.“ У руснацких бешедох сиверней Мадярскей *визибика* „исте“ (дословно „водени буяк“) (Тимко 116). ◀ Од мадь. *diyal. víziborjú* „исте“ (мадь. *vízi* „водени“, *borjú, bornyú* „млада крава“) (Тимко 116). ♦ *цо патриши на мене як ~ ?* „цо на мене так патриш?“ (Ю. Пап, В. Саб.).

визитирац -ам *незак.* „прегледовац, препатрац“: [Толває] *мали своїх вештейших членох цо визитирали по валалох* (КовИрНебо 227). Серб. *визитирати* „исте“, всл. *vizitirovac* „препатрац, контроловац“ (Buffa 309). ◀ Од нем. *visitieren*. Оп. и *повизитирац*.

визнавац -ам *незак.* гу **визнац** (оп.).

визнавац ше -ам ше *незак.* „розпитовац ше, презнавац ше“.

визнац -ам зак. 1. „по длугшим провадзєню одкриц, дознац, вибачиц“: *Клаптави пси добри за паткані, то уж визнали людзе* (В. Саб.); [Хори легали на три крижи: од хторого виздравели, тот бул Христов] *А як уж визнали хтори Христов криж, однесли го нука до церкви, поставели го на стред церкви и так жу ньому ишол вельки народ* (Етн30 92). 2. „дознац“: *Читала псалтир най ше визна хто украд пенєжи спод партка* (приклад з бешеди). 3. „добре упознац“: *А тот пан офицер уж ю визнал добре же яка вона ...: „Уж я тебе навше не сцем.“* (Етн30 95); *Перше леґиня добре визнај, аж вец ше одай* (приклад з бешеди); *Човек человека не може визнац, док не жєдза ведно мех муки* (РК 1931, М. Бирк.). 4. У виданьох РНПД-а находзимє и значєнє „признац, припознац (правду)“: *Я ше збунім и злєкнєм, на почнєм круциц, да не визнам* (РК 1924, 104., Я. Костелиник); *Велі персони як „босорки“ спальовали и примушовали їх да визнаю, же су таки* (РК 1926, 22, Д. Биндас). || Поль. *wyznać* „признац, припознац“, слц.

vyznať „исте”, цсл. *визнати* „исте”: *визнай перед Христом діла свої и помисли*, всл. *vyzpas* „припознац, виявиц” (Hal II 1227).

◀ *Од знаи.*

визнац ше -ам ше зак. „опитац ше”: *Мушим ше ей визнац чи... „мушим ше ей опитац”* (Ир. Фин.).

визноіц -ім (дакого) зак. „привесц дакого до вистатосци хтору провадзи зноєне; озноіц дакого вообще”.

визноіц ше -ім ше зак. „у велькей мири ше озноіц, презноіц ше”.

виискац -ам зак. „вилапац, позабивац виши”. *Од искац.*

вийойчац ше -чим ше зак. „йойчацци, плачуци видац зоз себе шицок жаль”.

вик х. 1. „час людского живота, животного вик, живот”: *Але о своїм, нїгда о цудзим, / зноу и труду, вон вик свой жил* (КовМихМШ 37); [Чловек жвирину] *цали вик у себе ю дави* (= цали живот) (КовМих:МШ 54); *Ох, Юло, але ши дурна. Цали вик патим ше з тобу* (= цали живот) (РН 9/1933, 3); *Вельи людзе свой вик прежию а нье упознаю ше зос свою найблїишу околину* (Заря 10/1937, 7); *приклад з бешеди: Вик сом пережила з пияним чловеком. 2. „роки старосци”: Було ту людзох каждого звания, и каждого вику* (РН 105/1926, 3). **3.** „час од сто роки, сторочє”. З тим значєньом старши авторе хасновали и злучєне *сороки и сто роки* (оп.). || Слц. *vek*, всл. *vek*, укр. *вік*, поль. *wiek*. ▶ *Праслав. вѣкъ. • до вика* „вше, навики”: *Жалуєм, бануєм и будзем до вика / Же сом поганьбела того чєлєднїка* (Етн9 ч. 159); *Жєнь ше, сину мой, видзиш, жена нам потребна до обисца. Нє будзе ци оцєц до вика платац и райбац жачи* (КовМихЦВ 17); *Будзєш слуга до вика, гладни и шицкого жадни* (КовМихНО 47); **на вики виков** „навше, навики”, слц. *na veku vekov „исте”; на вики вични* „навше, навики”: *Освоїтєлє ... сцєли утвєрдзиц свойо владанє над Римлянами на вики вични* (РН 45–46/1937, 3); **од нїні и до вика 1.** „вше, навики”; **2. ирон.** „нє длуго”.

виказац ше -ажем ше зак. **1.** „указац пред другима свойо вредносци, квалитєти”: *Перши є медзи нїма ... чловека без нїя-*

ких школах, але сладки на язикау и з вельким жаданьом да ше викаже, да „цошкаль” по-сцигнє (РН 10/1935, 4). **2.** „з пиху указац свойо вредносци, преказац ше”: *Мєсто да потрошиши пенєжи на вино и палєнку [за свадзбу], лєпше купиц ... [синови] цєлїчку, да сєбє з нєй краву вихова.* „Баяко! А дзє же ше дзивка вєцка викаже, кєд нє на свадзби!” – *одрубала андє Ката* (РН 21/1937, 2). ▶ *Од казац.*

виказовац -зуєм нєзак. „робиц фи-глі, нєсташносци, безочлївосци”: *Пил и штрєлял – штрєлял и пил. Виказовац так дзєнь, два, три ... После тих своїх виказова-ньох, до оч нїкому нє могол попатриц* (Жи-рошМСМ 171). ▶ *Од казац.*

виказовац ше -зуєм ше нєзак. **1.** „ука-зовац пред другима свойо вредносци, квалитєти”: *А вона була як створєна за роботу и за живот ... и за то, да ше виказує у добрим и да сєбє так квици душу* (РН 9/1934, 2, прел. О. Торма). **2.** „з пиху указовац свойо вредносци, преказовац ше”.

викапац -пєм зак. „попрепадац, виги-нуц; вимрєц”: *Тому квєцу кажди рок так / викапє нашєнє* (РК 1940, 38, Я. Фейса). ▶ *Од капац.*

викапкац -ам зак. „капкаюци вичєчиц”.

викармени -а -є **1.** „одкармени на мєсо”: *Кєд є викармена [англїйска швиня], єй брux спущєни аж до жєми* (РК 1941, 115); *Вивє-зол викармени буяци. 2.* „длугши час добрє кармени, красногo випатрунку по длугшим добрим кармєню”: *Яки му конї красни ви-кармени.*

викармиц -им зак. „одкармиц на мє-со”: *Кєд нас здравє потрима да можємє ви-кармиц швиню и обробиц заграду, будзє нам ищє лєпшє* (РС од 1. 02. 1985, 6). Всл. *vykarmic „исте”* (Hal II 1167).

викасац -ашєм зак. „закасац”: ~ **рукави** „закасац рукави”. Всл. *vykasac: vykasat (si) rukávy „исте”* (Hal II 1167). ▶ *Од праслав. kasati sę „дотикац ше”.*

викасац ше -ашєм ше зак. **1.** „влапиц ше до роботы”: *Викашємє ше шицки до робо-ти, на и я, и збудуємє сами [народни дом]. Красни су слова, лєм су ялови ... А хто же*

ше викаше малтер правиц и вальки (Заря 16/1938, 7); А до кукурици ше викашеме, та уж лем даяк и без хорованя виламеме (Сл. Шан.). 2. „викасац сукню або панталони оддолу”: [Дзивки червени чижми] так их чували, же кед ишли до церкви або до карчми (а кед було блато), теди небуло у Керестуре цеглово драшки крем велького шору, та ше облекли и добре викасали а червени чизми до рукох вжали, по церкву ишли боси а при церкви у найблішим ярку умили ноги, вец обули чижми н ухотдели у ніх до церкви (БиРК1937, 133). ◀ Оп. викасац.

викасовац -суєм незак. *жу викасац.*

викасовац ше -суєм ше незак. *жу викасац ше.*

викашляц -лем зак. „з кашляньом вируциц, виплювнуц”. Всл. *vykašlic „исте”* (Hal II 1167).

викашляц ше -лем ше зак. „досц ше накашляц, до конца задоволіц потребу за кашляньом”: Цихо будзце хлапци, перше ше викашліце шицки нараз, носи повидувайце и будзце цихо. Будзем вам приповедац (Етн29 IV). || Всл. *vykašlic se „исте”* (Hal II 1167).

викашльовац -люєм незак. „з кашляньом вируцовац, виплювовац”.

викашльовац ше -люєм ше незак. *жу викашляц ше.*

виквачиц -им зак. „заквачиц и витаргнуц фалаток (звич. зоз шмати)”: Зачувал фалатки з бундички, кед виквачи першняк (з першняка), же би мал з чим поплатиц. ◀ Од квачиц (оп.).

виквитац ше -ам ше зак. „розчисиц рахунки, поврацац себе длуства” (Сс. Мак.). ◀ Од квита.

виквитнуц -нем зак. „розквитнуц”: [У септембру] Добре посадиц и жимски кромплі, котри уж до конца октобра виквитню, а у новембру дозрею (РН 36/1937, 2).

виквициц -им зак. „оквициц”. ◀ Од квет, квитнуц.

виквициц ше -им ше зак. „оквициц ше”.

[викенд] х. „собота и недзеля як нероботни дні”. ◀ Од серб. *викенд „исте”*, а то од англ. *week + end*.

[викендица] ж. „хижа за одпочивок вонка з населеня”. ◀ Од серб. *викендица*, а то од *викенд*.

викергетовац -туєм зак. 1. у Керестуре: „вилац, мощно вигандровац, вигараздовац”. 2. у Коцуре: „вигнац з гандрованьом, лацом, зваду”. ◀ Оп. *кергетовац*.

викеровац ше -руєм ше зак. „виступиц ше з драги, препушиц дакого же би прешол”: Везол сом шено на двох приколицох по узкей драги, не видзел сом за собу комби, хтори ме сцел обегнуц, та сом ше му не викеровал; кед ме обегнул, махал ми нагнівано з руку же чом сом го не пуцел (Мик. Ск.).

[викерчиц] -им зак. „вирубац древа, гуцави и под.”: На дзепоедних местах над бул викерчени же би ше могло войсц до бари лапац риби лебо ше окупац (СабодРцар 35). ◀ Од серб. *искрчити*.

викивац -ам зак. „з киваньом виняц (слуп зоз жеми и под.)”. Всл. *vykuvac „розкивац”* (Hal 1175). ◀ Од кивац.

викириц -им зак. *експр.* „вигнац”: Дідо ше ровно круцел и шпотал по кухні, док го баба не викирела, бо ей вше бул на завадзе (РС 21/2012, 16). || Паралели потвердзую же то нашо карпатске слово, лем ми дієслово не хаснуєме без префикса *ви-*. Закарп. *кіряти „гоніц, гнац”*: *Kir'aj куриц'у в кур'яшулник „жень куру до курніку”* (Сабодош 143), карп.русин. *викірьовати „виганяц”, викіряти „вигнац”*: *викірьовати, виполошувати звірину* (Чорі), всл. *kiric „швидко бежац”*: *ten kirel vnohu „тот не же сцекал”* (Hal I, 337), слц. диял. (шаришске) *експр. kirit' „сцекац; оганяц”*: *jak [ten pes] kiri za zajačkom „як тот пес оганя заячка”* (SSN I, 768). ◀ Можліва вяза зоз мадь. *kerül* 1. „кєровац, сцекац, страніц од дакого/дачого; 2. „сцигнуц (на циль); посцигнуц” (ЕтМ). Форма *кириц „оганяц, виганяц”* у нашим языку не зачувана.

викиснуц -ишнем зак. 1. „з киснуцом нароснуц (о цесту)”: Кед ше затрепало заправку [на хлеб], на корито ше кладли дрєвени рачки ... Понеже ше корито прикривало зоз чистим партком, рачки онєможлівйовали же би ше цесто, док викишине, заліпело

за парток (ДудашКс 140); *Цесто було добре вѣкиснуте кед ванѣлочка з цестом була легка. Кед вѣкисло, вѣваляло ше го на помучени стол* (ХомаБл 184); *Фино єй цесто вѣкисло, хлѣб ше добре упек.* || Всл. *vykusnisc „исте”* (Hal 1174). 2. „буц до конца залапени з процесом киснуца”: [Витарту конопу] *посциска ше ю до древох и замочи ше до води, и то найлѣпше до даякей кадзи, гордова т. є. да кишинѣ, а да лѣпше вѣкишинѣ, кладзе ше труби до кадзи* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич); *Я купел од нѣого [сладкого вина], принес до своей пиньвици, там ми вѣкисло и пийце кельо сцѣце* (ЖирошМСМ 177). ◀ Од киснуц.

вѣхѣац -ам зак. „вельо виплациц, вѣдац”: *Вельку чкоду му мушел заплациц, вѣкихал 10.000 езри дин; Купел нови авто, вѣкихал 8000 єври* (СС. Мак.). ◀ Од кѣац.

вѣкладац -ам незак. 1. „дзвигац, класц горе на дацо; класц на превозку и под.”: *вѣкладац ствари на камион.* || Всл. *vykladac „исте”* (Hal 1167). 2. „прекривац поверхносц драги, двора и под. з цеглами, коцками и под.”: *Так сом гнал тоти двойо гачата, ... а вон ми драгу [опрез коча] вѣше вѣклаго, не мог сом го здогонѣц. И таку красну драгу справел* (Етн29 268). || Слц. *vykladať „исте”*.

вѣклапкац -ам зак. 1. „нагаториц дакому дацо неприемне, вѣлозгац дакому”: *Тота му вѣклапкала* (Г. Р.). 2. „вѣволац, с. излаѣати”. ◀ Оп. вѣклапкац ше.

вѣклапкац ше -ам ше зак. „схопно зняц вину зоз себе, вѣгвариц ше, оправдац ше”: *Не допуцѣме му часу же би тото [обтерхуюци материял] преучел, бо ше вѣклапка и не годни зме го вѣклучиц* (РС од 26. 04. 1991, 6); *Приклад з бешеди: Вѣклапка ше, гоч є виновати.* || Поль. *kłapać „дуркац”, kłapać zębami „клонцац зоз зубами”, wukłapać „швидко дацо повесц”, wukłapać się „видац ше, зрадиц ше”*. ◀ Ономатопейского походзѣня. Истого походзѣня синоним *одклапшиц ше* и меновнѣк *клапачки „вѣдлѣци, с. чѣљусти”*.

вѣклапкавац ше -куѣм ше незак. гу **вѣклапкац ше**: *Новинарка му поставя питања, а вон ше вѣклапкаѣ „койяк ше вѣгваря”* (В. Саб.).

вѣкласц -адзем зак. 1. „повинѣмац, по-вѣберац зложени, спаковани ствари зоз пака, суда и под.” 2. „прекриц поверхносц драги, двора и под. з цеглами, коцками и под.”: *Я ютре сѣем пойсц на сушѣдски вѣлал до вармецкей хѣжи. ... Та мушии ми вѣкласц камену драгу од моей хѣжи аж по сушѣдски вѣлал* (Етн29 266). 3. „зложиц, вѣскладац у одредзѣной форми”: *Кед ше тлѣчело жито на трѣшки, перше под елеватором вѣкладли брадло на шѣтири угли, а вѣц други сламарѣ надкладали брадло* (В. Саб.). 4. прѣн.: ~ **дакому** 1. „нагаториц дакому до оч (звѣч. неприѣмносци), вѣчитац дакому”. 2. „вѣдриц дакого”: *На то му пан вѣклад єдну моцну на хрибет зос свою палѣчку* (РК1930 159). || Всл. *vyklasc „вѣложиц; зруцац; потолковац”* (Hal 1168). укр. *вѣкласти „исте (1–3) (СУМ)*. ◀ Од класц.

вѣкласц ше -адзем ше зак. вулѣ. „окончиц вѣльку нужду”. ◀ Од класц.

вѣклашени -а -е „хтори вѣгнал класки (о пошатим зарну)”: *вѣклашене жито*.

вѣклашиц ше -им ше зак. „вѣгнац класки (о зарну)”: *Жито ше уж вѣклашело. Гвари ше и: вѣсѣпало ше* (В. Саб.). ◀ Од клашиц ше, класка.

вѣклашовац ше -шуѣм ше незак. „вѣганяц класки (о зарну)”: *Жито ше вѣклашуѣ*.

вѣклепац -пем зак. „з клѣпаньом наоштриц”: ~ *косу, ~ мотику*. || Всл. *vyklepac „исте”* (Hal II 1168), слц. *vyklepať kosu „исте”*. Укр. *вѣклепати „исте”* (СУМ). ◀ Од *кленец*, праслав. *klepati*, ономатопейского походзѣня.

вѣкли ж. мн. (ѣд. вѣкла) „на колѣки накруѣена слама як часц падлаша” (оп. *падлаш*). У Керестуре латки на хтори ше круци слама за падлаш волаѣу *вѣкли*, а гѣвѣти готѣви, з накруѣену сламу ше волаѣу *круѣени вѣкли*. Серб. *вѣтловке, вѣтленке, вѣтле, вѣкле, вѣтлови „вѣкли”, вѣтловати, вѣтловати „руцац падлаш”* (Вуковић). ◀ Од нем. *Wickel „дацо скруѣене, накруѣене”*.

вѣклѣпац -ам зак. „вѣхладзиц про-сторѣю з частим отѣвераньом дзѣверох”: *Не шѣйтай ше тѣльо, вѣклѣпкаш ми хѣжу*. Оп. *вѣклѣпац ше*.

викліпкац ше -ам ше зак. „вихладзиц ше з частим отвераньом дзверох (о просто-риї)”: *Не отверайце часто дзвери, бо ше хижа викліпка* (Г. Р.). ◀ Од кліпкац. Отверане дзверох здабе на кліпкане очох. Зазначена и форма *вихліпкац* (ше), хтору можеме вязац за дієслово *хліпац* (оп.).

[виклюкац] -ам зак. „з клюканьом викармиц” ◀ Оп. *клякац*.

[виключиц] -им зак. 1. „одстраніц зоз заедніц”. 2. „застановиц доставање води, струї и под.” ◀ Од серб. *искључити*.

виключкац ше -ам ше зак. „випукац, руциц ключки (о зарну), с. исклијати”: з об-лачка кибли на нашей хижі було видно ... *непреглядни гони виключканей кукурици* (ПапгДюКШ 25); *Кед ест вельо дижджу, жи-то у марадиких а кукурица на чуткох вичи-разує, т. є. виключка ше* (В. Саб.). Зазначена и неповратна форма: *Жито у брадле змгло и виключкало*. ◀ Од ключка.

виключковац ше -куєм ше *незак.* „випуковац, руцац ключки (о зарну), с. исклијавати”.

виковац -куєм зак. „куюци обробиц, направиц”.

виколєшиц -им зак. „стрєжуци, колє-шаци влапиц”: *Пес виколєшел ярабицу „ца-гаючи ше гу ярабици пес влапел ярабицу”* (Ир. Ков.). ◀ Од колєсо.

виколчковац -куєм зак. „з колчками означиц место будованя и под.” ◀ Од колч-ковац. Вигваря ше зоз лв: *кольчковац*.

виконац -ам зак. „зробиц даяке зло, звитяжиц дацо”. || Слц. *vykonaf* 1. „исте”; 2. „зробиц, окончиц”, поль. *wykonać* „зробиц, окончиц”, укр. *виконати* „зробиц, окон-чиц”. ◀ Од *конац* (оп.), праслав. *konati*.

викопац -пем зак. 1. „копаючи винац”: ~ *рошліну з кореньом*. 2. „копаючи вириц”: ~ *студню*. ◀ Од *копац* (-пем).

викопац ше -ам ше зак. „витаргац ше, вибахтац ше, вицагнуц ше (з бриги, нуж-ди)” (В. Саб.): [Америка поучує Европу] *як вона треба жаздовац, да ше викопа з нуж-ди* (РН 15/1933, 5); *Як ше [Европа] викопа з нужди* (РН 16/1933, 1); *банки нешка не можу помогнуц парастови викопац ше з длуства,*

бо не маю готового капіталу (РН 40/1932, 1). ◀ Од *копац* (-ам).

викопнуц -нем зак. *експр.* „грубо ви-ключиц, вигнац дакого з колектива, уста-нови и под.” || Всл. *vykopnuť* „исте”, карп.русин. *выкопнути* „исте”: *За вто, ош не вчився, выкопнули го из школы* (Чорі). ◀ Од *копац* (-ам).

викоповац -пуєм *незак.* „копаючи вині-мац, виберац”.

викорєніц -їм зак. „знічтожиц з коре-ньом, цалком знічтожиц”.

викормацац ше -ам ше зак. 1. „вицаг-нуц ше оддакаль з кормацаньом”: *унар шицки сили, да ше викормаца з того блат* (РНКЗаря 1940, 120). 2. *прен.* „вицагнуц ше з невігодней ситуациі”: *У Штофари у Ку-ли мали пойсц под стечай, але ше викор-мацали* (приклад з бешеди); *Тєраз шицка госцина овишела лєм од доброго одвиту на питанє, котрє му „нина” поставєла. Але бачи Митро ше лєгко викормацал зос тєй биди* (РК 1938, 95). ◀ Од *кормацац ше*. Не яснє чи у всл. *vykorastac se* „чєжко ше ви-драпац” метатєза у корєню чи цалком дру-ги корєнь (Hal I 1170).

викотуляц -ям *незак.* „прємєсциц вон-ка котуляючи (звич. дацо округлє)”.

викотуляц ше -ям ше *незак.* „прємєс-циц ше вонка котуляючи ше (звич. о дачим округлим)”.

викохани -а -є „з любову випєстовани”. ◀ Од *кохац*.

викохац -ам зак. „з любову випєстовац”.

◀ Од *кохац*.

вицоцмориц ше -им ше зак. „вицагнуц ше оддакаль з коцморєньом, кормацаньом”. Оп. *коцмориц ше*.

викошиц -им зак. „покошиц шицко на єдней звич. меншей, оградєной поверх-носци”.

викошовац -шуєм *незак.* „кошиц, ско-шовац шицко звич. на меншей, оградє-ной поверхносци”: *Прєто новє кєд дахто нє лєм жє поряднє викошує и отримує ярки прєд обисцом, алє го аж и засадзи з квєцом* (РС 45/2005, 5).

викравани -а -е „украшени з викраваньом, вирезованьом”: *Ялова ягода [сербске дуд] ма вельке викраване лісце, а родна ма мале лісце* (В. Саб.); *Мой шпинат ма викравани лісца* (В. Саб.); *гранічарски хижі з обляшніцамі, зоз ... шерцамі повикраванима у штрעדку* (КовачМихДия 30); *Мали [дзівково] уста викравани* (РНКЗаря 1935, 71, Я. Хромиш); *Повикравани сукні млади ноша* (Г. Р.). || Всл. vykravanu „вирезовани, виштриговани” (Hal I 1167). ◀ Од крац.

викравац -ам незак. „украшовац з викраваньом, вирезованьом”. || Всл. vykravac „вирезовац, виштриговац; видлабац” (Hal I.1171). укр. диял. *викравати* (Турчин 44) ◀ Од крац.

викратац -ам зак. „витхнуц, витаргнуц з места (руку, ногу)”: *Не будзем озда бежац же бим аж ноги викратал!* (ЧаканБас 18); *У густим леше рошню дуби цо викратаю му колена* (Шветлосц 4/1981, 384, Дю. Папг.). || Слц. vykrátnuť si ruku „витхнуц руку”, vykratiť „вирубац (дерево), поль. wykrot „дерево вирване з кореньом; дзира од вирваного древа”. ◀ Од кореня kret-/krot-, праслав. křqt-, хтори у превую зоз *крут*-(*круциц*) (Brückner, ЕСУМ).

викрати -а -е „виштригнути з цалосци”: *лайбик [дзівки] вишивани, фини, красни, без рукавох, барз викрати, ... голи перши, голи хрибет* (РН 30/1927, 2). ◀ Од крац.

викрац -аем зак. „виштригнуц з цалосци”. Од крац.

викресац -ешем зак. „з кресаньом оформиц”. Од *кресац*.

викресциц -им зак. „вигандровац, понаберац”. Слц. vykrstiť „исте”. Од *кресциц*.

викресцовац -цуем незак. „гандровац, наберац”: *Люб неприятельох своих, гоч це нье навидза и викресцую* (Заря 12/1937, 4).

викривени -а -е „скривени”.

викривиц -им зак. „скривиц”.

викривиц ше -им ше „скривиц ше”. Од *криви*, праслав. křivъ.

викривйовац -юем незак.: *викривйовали на нього свойо мурцави, подрапани, храс-тави ліца* (РН 16/1934, 2, К. Бесер.).

викривйовац ше -юем ше и **викривяц ше** -ям ше незак. „кривиц ше”.

викриковац -куем незак. „виражовац свойо незадовольство, гнів на дакого зоз доруцованьом, наздзиваньом, криками”: *Кед бульи на судзе та викриковальи йедно на друге, а кед ишлии дому та як брат и ше-стра* (РНКЗаря 1939, 32, Мих. М. Шарик); *Овци му вошли до заградох, та жени викриковали на нього* (В. Саб.); *Лем себе подумайме на муки у Пилатовим дворе! – кед Христа рубали и били зос оштрима корбачами до забица, як осудзеного на шмерц ... Там на нього до остатнього часу викриковали, ругали му ше и с песцями грожели* (РН 14/27, 4, М. Мудри); *Кед вон почал викриковац и грожиц ше влалела го кральовска стража* (РН 38/1933, 2). || Карп.русин. *викриковати* „кричац”. ◀ Од *крик*, *кричац*.

викричац ше -чим ше зак. 1. „досц ше накричац”. 2. (на дакого) „вивадзиц ше з даким”. || Всл. vykričie se „вивадзиц ше” (Hal 1171). ◀ Од *крик*, *кричац*.

викрохмаліц -їм зак. „намочиц з крохмальом, с. наштиркати”: *Же би бурки [на оплечку] випатрали ширише, оплечко ше мушело на твардо викрохмаліц и краише випейїлац* (StRuth 6/1998, 216). ◀ Од *крохмаль*.

викруцац -ам незак. 1. „танцовац з танечніцу круцаці ше з ню”: *кед ме вжал на танец, а не же ме викруцац по цалей сали* (Сф. Мак.); *Вжал ю на танец, а так ю викруцац!* 2. „круциц, закруцац”: *викруцац баюси* (РН 5/27, 2). 3. „вицадзовац вирайбану шмату круцаці ю у рукох”. 4. а) „керовац директни одвит у бешеди, вигваряц ше, вицаговац ше, гуториц неправду”: *Министер викруца, а зна дзе тоти пенєжи цо препали* (В. Саб.); [На споведзи] *треба да виповеш шицки свойо грихи искрено, щиро, смирено, ясно, а не да викруцуєш, зафарбуєш и т. д.* (РН 102/1926, 4, М. Мудри); *Не сцу людзом поврацац национализовану жем, викруцаю, викруцаю* (В. Саб.). || Всл. vykrucac se „исте”: nevykrucaj se, povidz pravdu (Hal 1172), слц. vykrúcať „исте”. б) „не преношиц точно дачийо слова”: *не уча людзох так як пише у Св. писму, але видумую, викруцаю* [дода-

ваю цо у нїм нет] (В. Саб.). 5. безос. „болїц (о ревматичних больох)”: Руки ми почало викруцац. ◀ Од круциц (оп.).

викруцац ше -ам ше незак. 1. „круциц ше, окруцац ше”: А я ше тельо викруцал, цифровац, з ногами заплетал, вера я уквачел з мою острогу до меха (Етн29 VI); а там єдна хижа на страчей ноги викруца ше ... А вон дупне з ногу же би тота хижа застанула (Етн29 172). 2. „круциц ше у танцу”. ◀ Од круциц.

викруциц -им зак. 1. „вицадзиц вирайбану або мокру шмату круцацї ю у рукох”: Под єдну вербу сом викруцел жачки (ЧаканСаф 172). || Поль. wykrcić „исте”, всл. wykrcić „з крученьом одкруциц, обрациц” (Hal II 1172), укр. *викрутити* „исте” (СУМ). 2. *прен.* „неправдиво приказац”: Цо о тим [у новинох] писал и потписал ... кажди видзи же у чим лежи ствар, най лехчейше викруциц шицко, зато нас то анї не руша (Заря 5/1935, 34); Историю не мож викруциц, вона лем правду може писац (РК 1927, 9, Д. Биндас). ◀ Од круциц.

викруциц ше -им ше зак. „обрациц ше”, звич. у виразу: *викруциц ше и пойсц*: „обрациц ше од дакого и пойсц”: После тих Гунжарових словох, оберстлайтнант ше ище баржей зачудовал, викруцел ше и пошол (КирдаЗаГ 287); розумим – одповед дзвонар и викруцел ше та пошол заш на турню (РНКЗаря 1940, 99). || Всл. *vikrucic še „исте”*: *tote še vikrucili i pošli vonka* (Czambel).

викруцовац -цуєм незак. 1. „неправдиво приказовац; не преношиц дачийо слова правдиво” (оп. **викруцац (4.б)**): Вони викруцую тоту [християнску] науку и гуторя неправду ... Баламуца своїх вирнікох у своїх брошурах и проповидох (РН 70/1926, 4); Ево, так ясно, так отворено, так строго бешедує Исус, же ту не мож викруцовац боже слово (РН 50/1927, 4); Так очевисно викруцовац факти и правду треба мац нарочити дар (РН 43/1934, 3, М. Боїч); Верим, же у историй єст барз велї и чезжки вопросы, котри злобни людзе у своїм незнаню викруцую по своїм жаданю (РН 24/1935, 3). 2. „кєровац директни одвит у бешеди, вигваряц ше, вицаговац ше, гуториц неправду” (оп.

викруцац (4.а)): Правдолюбиви человек до-трима свойо слово, правду роби и за правду ше бори. Вон незна викруцовац и спреведац, жу каждому є отворени (РН 12/1929, 1); Бо там єст вельо таки ... котри би могли плациц свою порцию, але ше на рижни способи вигваряю и викруцую (РН 17/1931, 4).

[**викс**] х. „паста за виксане обуї и под.”. Серб. *викс „исте”*. ◀ Од нем. *Wichse „исте”*.

[**викусац**] -ам незак. „масциц з пасту за обуї”. Серб. *викусати*. Оп. **викс**.

викукнуц -нем зак. „закукнуц вонка з дачого або споза дачого”: Кед бояжливо викукнул спод марадика, хмара випатрала више страшнейша (СабодРцар 31). || Всл. *vikuknuc „исте”*: *vikukla vonka* (Hal II 1172). ◀ Од нем. *gucken „закуковац; викуковац”*.

викуковац -куєм незак. „закуковац вонка з дачого або споза дачого”. || Слц. *vikukovat „исте”, всл. vykukovac „исте”* (Hal II 1172). Оп. *викукнуц*.

викумштирац -ам зак. „виштудирац, здогаднуц ше, ришиц проблем”. || Всл. *vykumštovac, vykumštyrovac „видумац, пренайсц, одкриц”* (Hal 1173), слц. *vykumštovat/vykunštovat „исте”*. ◀ Од *кумшт* (оп.).

викупиц -им зак. „вишлебодзиц, виратовац”: „Но кед ши його звершел „забил”, та ши и мне викупел. ...” (Етн29 30); Муши буц у нас краль, бо вон нас викупел ... И справелї вонї писанє зоз Карлийом же будзе у нїх краль (Етн29 197). || Всл. *vikupic (še) „исте”, слц. vykúpiť (sa) „исте”, укр. викупитися „исте”* (СУМ).

викупиц ше -им ше зак. „вишлебодзиц ше, виратовац ше”.

викуриц -им зак. 1. „вигнац зоз ди-мом”. || Всл. *vikuric „исте”*: *čertov z pekla vikuric von* (Czambel); 2. *прен.* „випаковац, вигнац”: Бул на функції у Општини, та го отамаль викурели (В. Ерд.), укр. *викурити „исте (1, 2)”* (СУМ).

викусац -ам зак. „з розличнима пакос-цами вигнац, виєсц дакого оддакаль”: [Кед муж бул у войни] Та швекра на салашу була ... та вецка я пойдзем през лето ей помагац, а кед вжме та ме викуса, та мушим пойсц до Керестура, та сом ходзела так як кура з

вайцом (Рускинї 104); Кед дїдо умар, Н. викусал бабу зоз хижи: не дал ей тримац кури и др., та вишла од нього (приклад з бешеди). ◀ Од кусац.

викусовац -суєм незак. (гу **викусац**) „з розличнима пакосцями виганяц, виедац дакого оддакаль”.

викутатовац -туєм зак. „найсц (шпиртаючи, превращаючи)”: Умивала ше поряднейше. ... Викутатовала одкальшик и нове облєчиво (КовМихГриц 137). ◀ Оп. кутатовац.

викухтариц -им зак. „найсц дацо скри-те (звич. у кухні)”: Дзецко викухтарело скриту чоколаду (В. Ерд.). ◀ Оп. кухтариц.

вила¹ ж. слово неясного значеня у стиху при врачаню: То на вилу, то на стрилу, то на хлопа, то на жену, то на паробка, то на дзивку (СлМед 186). ◀ Неясне.

[**вила**²] ж. митол. „русалка, нимфа”. Общеславянске. ◀ У нас од серб. *вила*.

[**вила**³] ж. „красна невелька хижа звич. вонка з центру варошу; летніковец”. Общеславянске. ◀ Од нем. *Villa*, того од ит. *villa*, а то од лат. *villa*. До нас пришло преїт сербского (с. *вила*).

вилагода ж. „уважне, педантне допа-тране”: Конопи треба барз вельку вилаго-ду, бо конопи сцу мац шицко на време (РН 6/1934, 4); качатом, пульчатом и морча-том док су мали треба вельо вилагоди (ФейИр 20). ◀ Оп. лагода, лагодни.

вилагодзиц -им незак. „робиц дакому по дзеки, сполньовац дакому жаданя”: Га-ня ше теди нарату радує [унуком], ... та им вилагодзи, виварює и випека (ПапДюКер 27). || Всл. *vulahojić* „змириц, задоволїц, ви-лагодзиц „ (Hal II 1175). ◀ Оп. лагода, ла-годни.

вилагодни -а -е: Вилагодни тот цо да-кому дзечне вилагодзи (В. Саб.). ◀ Оп. ла-года.

виламани -а -е 1. „вивежбани, виробе-ни, с. извештен, избежбан” (оп. **виламац ше**). 2. „позберани з поля (о кукурици)”.

виламац -мем зак. 1. „одламац чутку ку-курици з кукуричанки”: Я даскельо кукури-ци виламал, сцем однесц дому (Етн30 317);

Вилам даскельо чутки на варене. 2. ~ **куку-рицу** „позберац плоди кукурици, с. обрати кукуруз”. || Слц. *vylámať kukuricu* „исте”.

виламац ше -мем ше зак. „спочатку слабше знац дацо робиц, а вец ше у процесу роботи научиц, вивежбац”. Приклади з бе-шеди: Спочатку не знал кошиц з косу, але вец ше виламал „вец ше научел, вивежбал кошиц, та му добре ишло”; Одмалючка пи-сал з лїву руку, а кед почал ходзиц до шко-ли, виламал ше писац з праву; Патраци на телевизії спортистох хтори вежбаю на справах, человек прекомендаровал: „Таки су виламани” „таки су вивежбани, та им легко идзе”; Дзецко ше ледво виламало у бешеди, у роботи и под. (Вер. Рм.).

виламовац -муєм незак. гу **виламац** (1).

вилапац -ам зак. „полапац шицких”.

вилац -аєм зак. „вивадзиц ше лаючи”: Кед би я знала хтора му дала [милому пир-ко за калап], / вера би я ю грожне вилала, / грожне вилала, брідко назвала / нач во-на йому пирочко дала!? (Етн9 ч. 104) || Всл. *vylas* „исте” (Hal 1175).

вилепендац -ам зак. „набиц”: Вилепен-дац значи „набиц дзецко або человека, гва-ри ше напр.: Вечар го вилепендали (В. Саб.); Вилепендац значи и „випукац дзецко по зад-ку” (Сс. Мак.). ◀ Неясне.

вилеговац ше -гуєм ше незак. „препро-вадзовац вельо часу у лежаню (пре неро-ботносц, ленівосц). || Укр. *вилежуватися* „исте”, поль. *wylegiwać się* „исте”, слц. *vylíhovať* „исте”, всл. *vylíhovať* „исте” (Hal II 1177).

вилезнути -а -е „хтори страцел природ-ну фарбу, вибляднул (од слунка або длуго-го станя)”. || Всл. *vyleznuty* и *vylezeny* „исте”: *vylezena košula* „вилезнута кошуля” (Hal II 1177). Оп. **вилезнуц**¹.

вилезнуц¹ -лежнем зак. „страциц фар-бу, вибляднуц (од слунка або длугого ста-ня)”: крипати калап ше змошел, а геклана шапочка начудо вилезла (Заградка 4/2000, 5); Бо червена фарба вильежнє и збляднє (Заря 9/1939, 8). || Всл. *vylezc* „исте” (Hal II 1177). ◀ Праслав. *lězti, lězq*, оп. и **вилезнуц**².

вилезнуц² -лежем *зак.* „вицагнуц ше, чежко висц з блата (о кочу и под.)”. || Всл. *vulezс* „висц; видрапац ше” (Hal II 1177). ◀ Од *лєзиц, лєзнуц*, праслав. *lězti, lězq* (оп.). Од того и *олєзнуц* „страциц власи або шерсц и *вилезнуц* „страциц природну фарбу, вибляднуц”: як мож *вилежнуц*, „вицагнуц ше” з блата, так помали *вилежнє* „видзе, вицага ше” шерсц або власи з цела; тиж так помали *вилежнє* „видзе, вицага ше” фарба з дачого.

вилєпиц -им *зак.* „вдериц з руку, дланю (звич. дзецко по задку)”. || Всл. *vulerіс* „поліпиц; заліпиц; вдериц” (Hal 1177), слц. *vulerіt' niekomu zauchо* „приліпиц дакому позауха”. ◀ Од *ліпиц*, праслав. *lěpiti*.

вилєтнуц -нем *зак.* „висц летаючи, вилєщиц”.

вилєтовац -туєм *незак.* „виходзиц летаючи”.

вилєщиц -им *зак.* „висц летаючи”.

вилівац -ам *незак.* 1. „висиповац леючи”. 2. „виганяц з дзирах зоз воду”: *Вилівали герчки на полю* (Ю. Пап). 3. „ляц до одредзених фурмох”: *Виліваю дражки з бетону, фундаменти будинку* (Ю. Пап).

вилівац ше -ам ше *незак.* „висиповац ше; виходзиц зоз свого корита (о ріки и под.): [И рика Янгіцекянг] *ше виліва зос свого корита кажди рок* (РН 36/1937, 2).

вилізац -їжем *зак.* 1. „шицко знука олізац”. Всл. *vylizac* „исте” (Hal I 1178). 2. **а)** *Крава целецу (коза кощецу) вилізала пупок* „по целеню одн. коценю крава целецу (коза кощецу) лізала пупок, та ше му не загоєл, викирвавел” (Лев. Ск.). **б)** *пес себе вилізал рану* „пес себе лізал рану, та ше загоєла”.

вилізац ше -їжем ше *зак.* 1. „гладко ше зачесац”. || Всл. *vylizac se* „вирихтац ше, вицибриц ше, поприберац ше” (Hal I 1178), слц. *vylízať sa* „гладко ше зачесац”. 2. „лїжуци рану загоїц ю (о псови и др.): *Пес ше виліже, не будзе му ніч* (В. Ерд.). 3. „вицагнуц ше з хороти; поправиц ше”: *Була барз хора, алє ше вилізала* (Зд. Фей., В. Саб.).

вилізовани -а -е: *вилізовани сукні* „бліщаци дзивоцки сукні”: *Даядни блишово сукні мали по себе шнігово лабди, хтори були*

истей фарби, лем ше блїщали. Таки шмати ше волали вилізовани (Варґа/Лю 219).

вилізовац -зуєм *незак.* 1. „шицко знука олізовац”. 2. ~ *рану* оп. **вилізац** (2. б).

вилізовац ше -зуєм ше *незак.* 1. „гладко ше зачесовац”. 2. „вицаговац ше з хороти, поправяц ше”.

Вилійов(и) -а -о „хтори ше одноши на Вилію”: ~ *вечар*.

вилічиц -им *зак.* „з ліченьом зробиц здравим”. Укр. діял. *вилічыти* „исте” (Турчин 44).

вилічиц ше -им ше *зак.* „з ліченьом постац здрави”.

Вилія ж. церкв. „вечар пред Рождеством, с. Бадње вече”: Пред вечеру оец фамилии приноси до хижи сноп слами же би ше „Исусчок мал дзе народзиц”, оец винчує цалей фамелиї щешліви швета, почина молитву при столе. ... По вечери ше вжало яблуко, єдно, и порезало ше на тельо часци же би ше каждому ушло по фалаток.. Тото яблуко ше поєдло. Та Кед ше страциш лем ше здогаднеш же ши на Крачун жедла яблуко та ше знайдзеш (Чапко/Лю); **Трокральова Вилія** „вечар пред Трокралями”. || Всл. *Vilija* „исте” (Hal I 1121), поль. *wilia i wigilia* „исте”. ◀ Од лат. *vigilia* „бродзене, неспане пред векшими шветами”.

вилोजиц -им *зак.* „положиц горе”: *Виложиц дунєц на орман*.

вилोजиц ше -им ше *зак.* „окончиц нужду, вируциц фекалию”. Приклади з бешеди: *Гибайце опатриц цо зробел: виложел ше настред хижи; Дзеци не дзбаю за оца, приду ше му вилोजиц на гроб*. || Всл. *viložic še* „исте” (Buřa 304). ♦ **виложи ше му под облак** „недостойно ше му вимсци”; **виложим ци ше!** „з пребаченьом на твою бешеду, не складам ше з твоїма словами”.

вилудзиц -им *зак.* „з лукавством вивесц, вицагнуц оддакаль”. Всл. *vyludzic* „исте” (Hal II 1178), чес. *vylouditi* „исте”. ◀ Од *лудзиц* (оп.).

вилудзовац -дзуєм *незак.* „з лукавством виводзиц, вицаговац оддакаль”. ◀ Од *лудзиц* (оп.).

[вилуфтирац] -ам зак. „очисциц зоз швижим воздухом”: *да ше хижка може добре вивитриц (вилуфтирац)* (РН 12/1931, 4). ◀ Гоч у восточнословацким иснує дієслово *vyľuftovac* „исте”, наша форма зоз суффиксом *-ира-* виroyтнейше походзи од серб. *излуфтирати*, а то од нем. *Luft*.

вилучиц -им зак. „видзеліц єдинки або часц зоз заєдніци, чупору и др.”: *Вилучиц дойки зоз статку; Вилучел своєю овци зоз заєдніцкогo чупору и пошол з нїма на лепшу пашу; Повилучовали буяци зоз статку* (В. Саб.). || Всл. *vyľučic* „вируциц, виключиц; видзеліц, вилучиц” (Hal II 1178), укр. *вилучити* „исте” (СУМ 426) ◀ Од праслав. *lqčiti*. Основна форма *лучиц* (без префиксох) не иснує у нашим языку.

вилучиц ше -им ше зак. „видзеліц ше зоз заєдніци, чупору и под.”

вилучовац -чуєм *незак.* „видзелюовац єдинки або часц зоз заєдніци, чупору и др.”

вилучовац ше -чуєм ше *незак.* „видзелюовац ше зоз заєдніци, чупору и под.”

вилюзґац -ам зак. „погуториц дакому до оч неприємности, правду”: *Але сом му вилюзґала! Вилюзґам я тому!* (Н. Ер.); *Вилюзґал сом му правду.* ◀ Оп *люзґац* и *лузґац*.

вилягнуц -нем зак. „вишедзиц млади (о птици-квоки)”. Всл. *vilahnūt kurčata*. ◀ Оп. *лягнуц*.

вилягнуц ше -нем ше зак. 1. „виджубкац ше з вайца (о младих птицох)”: *По двох дньох як ше курчата вилягли треба им кажди два годзин давац єсц* (Заря 12/1935, 94). || Поль. *wylęgnać się* „исте”. 2. „висц, настац зоз зароду”: *Прешлого мешаца юла вилягнул ми ше тот рой [пчолох]* (Заря 3/1940, 5). 3. „настац, зявиц ше (о хороти)”: *В йешеньи рижни буби и хробачки ... зньесли своєю вайца под скору стебла. Же сце єще нье обильєли древка, зробце то дораз и зос тим утаманьїце векишу часц нашеня хоротох скорей як цо ше зос того нашеня вилягну хороти* (Заря 9/1937, 5). ◀ Оп. *лягнуц*.

виляговац -гуєм *незак.* „вишедовац млади (о птици-квоки)”. Оп. *вилягнуц ше*.

виляговац ше -гуєм ше *незак.* „виджубковац ше з вайца (о младих птици), с. лећи

се”. || Укр. диял. *вилігуватися* „исте” (Турчин 44) ◀ Од *лягнуц*, праслав. *lęgti, lęgq*.

виляпкани -а -е „оляпкани, омасцени”.

виляпкац -ам зак. „оляпкац, омасциц”.

◀ Од *ляпкац*.

вилярмац ше -ам ше зак. „вивадзиц ше з даким лярмаючи”: *И кед ше уж здали на обичай, та вец було добре. Вон ше витрещал, вилярмал, а вона чи слухала чи не слухала, лем ше правела же шицко розуми и же шицко по його дзеки зроби* (М. Ковач, РК 1941, 36); *Ето, так ше вилярмала Маря на Якова* (РНКЗаря 1941, 59). ◀ Од *лярмац*.

виляц -леєм зак. „висипац леюци”. Всл. *vyľas* „исте” (Hal II 1175). ◀ Од *ляц*.

виляц ше -леєм ше зак. „висипац ше; висц зоз своего корита (о рики и под.)”.

вилюґдац -ам зак. *експр.* „нагло попиц, з велькими ліґнуцами”. ◀ Од *люґдац*.

вимагац -ам *незак.* „питац, гледац”: [Староста:] *Приблїжел ше вам ... дзень радосци, а и дзень жалосци: вимага син ваш як од оца и мацери и од родителєй своїх благослов, хтори йому будзе ... до скончания века* (Ос 8). Укр. *вимагати* „исте” (СУМ). ◀ Од праслав. *-magati*, а то од *мочи*, праслав. *mogti*. Од того и нашо *змагац ше, змогнуц ше* и др. У сучасней бешеди ше дієслово *вимагац* ридко хаснує, та то може буц и нашо кнїжково слово.

[вимагарцац] -ам зак. „вигандровац, вилац дакого наволуюци го магарцом”: [Вон] *го вимагарцал ... и хлапец идзе плачуци дому* (Заря 8/1938, 6, Б. Горки). *Незак. вимаґарцовац: Вимаґарцовала го [жена] каждей минути* (РН 27/1927, 6). ◀ Од сербизма *маґарец*.

вимаїстровац -руєм зак. „направиц майструючи”: *труну справел. Ище и крижик дубови вимаїстровал* (КовМихНО 19).

вимакац -ам *незак.* „тримац дацо у води же би вода вицагала соль, смак, запах и под”: *Нашо стари мали по жеми вельо риби, солєли рибу и сушили ю, а за єдзєне ю вимакали* (В. Саб.); *а вец го [гордов] напољнїме до верха зос жимну воду же би вона вицагала тот древов запах з нього ... Тота вода може у нїм стац дзєнь най вимака* (РН 9/1937, 3).

|| Всл. вутакас „вимакац” (Hal 1180). ◀ Од мочиц/-макац.

вимальовац -люєм зак. „намальовац”.

◀ Оп. мальовац.

вимарзнуц -ржнем зак. 1. „помарзнуц од велького мразу (о рошлінох)”: *Така хиба [древа] може буц н. пр. же жем барз влажна, ... кед корене древка гоч лем з часци вимаржне* (РК 1927, 144, Б.); [Року] 1874. slabi urodzaj bul, tedik zsito vimarzlo (письмо од 1878. р., Архив Парохії у Р. Керестуре); *У України вимарзло жито, не знам яка то файта* (В. Саб.). || Всл. vumarznuц „помарзнуц; замарзнуц” (Hal 1180). 2. „розмарзнуц (о жеми)”: *У тим мешацу оробена жем злегне ше, випочине, а през жиму добре вимаржне* (РН 11/1927, 2).

вимарти -а -е „у хторим нет знаки живота”: *Салаш [на горучави] як вимарти. Подполни мир* (ЧаканСаф 100)

вимаскац -ам зак. „з фалатками хлеба позберац, очисциц заостате едзене з танера и под.” Всл. vimaskas „исте” (Bartko 209).

◀ Од ви-маз-кац, а то од *мазац, праслав. mazati.

вимасциц -им зак. „детально омасциц (з блатом, малтером)”: *Пеци дакле треба зоднука вимасциц, а черепово розпукани пеци вимасц з вонка на местох, дзе ше черепи зходза* (РН 42/1937, 2). ◀ Оп. масц, масциц.

вимасцовац -цуєм незак. „детально омасцовац (з блатом, малтером)”: *Кажди рок пец ше вимасцовало зоднука. Газда вошол нука до пеца и вимасцел пец з бокох з блатом* (ПапОл 27).

вимахнуц ше -нем ше зак. „замахнуц з дачим з намиру вдериц”: *кед [кобули] буду блізка при тебе, вимахні ше з кефетиками, удер их по чолє, дораз при це станю* (Етн29 117-118); *Вимахне ше дахто на вас з каменьом лебо з паліцу* (КовМихЦВ 75). ◀ Од махац.

вимаховац ше -хуєм ше незак. „замаховац з дачим з намиру вдериц”.

вименіц¹ -ім зак. „пременіц”. Всл. vumenic „исте” (Hal 1181). ◀ Оп. меняц/-меніц.

вименіц² -ім зак. 1. „вжац под закуп, с. изнајмити”: *пойдзе до єдного варошу. Вимені*

себе квартиру у єдней кафани и коньови до-патрунок (Етн29 190); *Дойду жу єдней чарди, там буду ноцовац. ... Андри дораз вименел екстра-собу мацери* (Етн29 76); *Кед Руснаци почали насельовац до Миклошевицех ... вони себе вименьели йєдну скромну хижу [за церкву]* (Заря 6/1938, 5). 2. „купиц, набавиц”: *Вименел вон себе шиф-карту и шеднул на жалию* (Етн30 209). Приклад з бешеди: *Пришол нескоро на станіцу, та не сцигол вименіц карту на гайзибан, вошол без карти.* || Всл. vumenic „купиц, виплациц” (Hal 1181), слц. vimenit’ „исте”: vimenit’ si listok na lod’ „купиц карту на ладю”. 3. „вишлебодзиц, викупиц”: *Познала мила милого [медзи гусарами], / жалосине патри на нього: / „Мили, мили, вименім це, / за сто злати чи даю це?”* (Етн9 ч. 306). || Всл. vimeñic „исте”: predaj koñe, a vimeñ me z tej vojni (Czambel).

◀ Як и **вименіц¹** од меняц/-меніц: у шицких трох значеньох дієслово вименіц значи „достац, заменіц дацо за пенежи: 1. вименел квартиру „достал квартиру за менежи”; 2. вименел шиф-карту „достал карту за пенежи”; 3. вименіц дакого з войска „викупиц за пенежи”.

вименіц ше -ім ше зак. (гу **вименіц¹**) „вишлебодзиц ше, викупиц ше”: *Облапел свойого сина и побочкал: „Но, сину, кед ши годзен, вимень ше отамаль!”* (Етн29 106) ◀ Од меняц/-меніц

вименовац -нуєм зак. 1. „при преволованю або шорованю менох виповесц дачийо мено”. Приклади з бешеди: *Кед у 2. шв. войны бул одведзени до лаґру, чекал да го вименую „да го преволоаю”; Кед паноцец у служби обиходзи коло олтара, та вименує владику и папу „випове мено владики и папи”; Кед ме при дзелено Каритасових пакетох вименую, та пойдзем прияц свой пак; Придзе рано до амбуланти, охаби кніжочку и пойдзе, кед го дохторка вименує, а його нет* (В. Саб.). 2. „поставиц на даяку функцию”: *Преосвящени наш владика вименовал нашого доброго и ревного панотца Милана Храниловича пре його вельку и успишну роботу совитніком Духовного стола* (РН 86/1926, 3); *Вецкаль бул вименовани за команданта цалей фронти против Немцох,*

котрих вон славно навлада (РН 12/1929, 2); На упражнете место главного дзяка вименовани учитель п. Михал Няради (РН 13/1928, 3). || Слц. vumentovať 1. „нашоровац дачийо мена”; 2. „поставиц на даяку функцию”. ➔ У старших авторох находзиме и форму виименовац: „поставиц дакого на одредзену длужнось”: Його дївствовање признала и наша духовна власиц, та го виименовала за декана (РН 96/1926, 2); Пришло раз му писмо з Бейчу, / Зоз царской палати: / „Уж ши, сину, за владику / Виименовати”! (КостПоез) ◀ Од мено.

виментовац ше -туєм ше зак.: Виментовал ше вон отамаль [з ярку] якошик (Етн29 58). || Всл. vumentovas „виратовац” (Hal 1181). ◀ Од ментовац (ше) (оп.).

вименьовац¹ -ньюєм незак. „меняц, пременьовац”.

вименьовац² -ньюєм незак. (гу вименїц²) 1. „браща под закуп”. 2. „куповац, набавяц”. 3. „вишлебодзовац, викупйовац”. ◀ Оп. вименїц².

вимерац -ам зак. „померац”. Од мерац.

вимерац -ам незак. „умерац”. Од мрец.

вимервиц -им зак. „одмервиц”. Од мервиц.

вимервиц ше -им ше зак. „одмервиц ше”.

вимесц -ещем зак. „очистиц, вируциц з метлу (шмеце и под.) вонка”. Од месц.

виметац -ам незак. 1. „чисиц, вируцовац з метлу (шмеце и под.) вонка”: А цали кармик ... треба кажди дзень виметац (РК 1941, 121). 2. „чисиц комин од садзи”: Коминяр вимета комини. ◀ Од месц/-метац.

вимивац -ам незак. „умивац, плокац нукашньосц, с. испирати”. Укр. вимивати (СУМ). Оп. миц, умивац.

вимириц¹ -им зак. „зробиц мир медзи даким, помириц дакого”.

[**вимириц²**] -им зак. „виплациц длуство”: Муши ше виплациц, вимириц [руковину и др.] (Рускинї 192). ◀ Од серб. измирити „исте”.

вимириц ше -им ше зак. „помириц ше”.

вимириц¹ -ям незак. (гу **вимириц¹**): вимириц людзох кед ше повадзели (ЛатякТал 29).

[**вимириц²**] -ям незак. „виплацац длуство”. ◀ Од серб. измирити.

вимиц -ием зак. „умиц, виплокац нукашньосц, с. испрати”. Укр. вимити (СУМ).

вимичка ж. После того [конопа] ше чеше на густей [щеци] и тоту часц гарси конопи цо остане у руки воламе вимичка. Вимичка ше заплета до бабки (Лю. Медеши, Творчосц 1979, 17). Укр. мичка „гарси конопи порихтана за предзене”, рсї. мыкать „трещ лен”. ◀ Од кореня мик-/мк-, праслав. тук-/тѣк-; од того и замикац/замкнуц, помкнуц, вимкнуц и др.

вимичков -а -о: „хтори ше одноши на вимичку”: А дванац знаки и тєраз маю вимичково накручено (РК 1946, М. Биркаш).

вимишац -ам зак. „помишац, розмишац”: додаме 4 цали вайца, барз добре вимишаме (НКух 70). Од мишац.

вимишиц -им зак. „з мишеньом обробиц цесто”. Од мишиц.

вимишковац -куєм зак. „стерилизовац, викастровац”: [Селян дава панови] двойо курчата, два вимишковани когути, дванац вайца (ТасмашРКер 77). Всл. vimiškovac „исте” (Bartko 209). Од мишковац.

вимкнуц -нем зак. 1. „сцекнуц”: Сцел сом го влациц, але вимкнул ми (В. Саб.); [Бидни дяблик думал як би] вимкнул страшной кари за дяблох: шмерци у швеценей води (РН 10/1929, 2); найсц способ як ей [опасносци] вимкне (ГогольТБ50 51). 2. „остац необачени, вимкнуц попатрунку”: На танцу у карчми од мацери не мож було ніч скриц бо шедзела цали вечар на лавочки при муре, та и ей, як и другим мацером не могло ніч вимкнуц (Сф. Мак.). 3. „неконтроловано повесц”: ані сам не зна як му вимкло з устох: „Здравенки будзце!” (КовМихНО 49). ◀ Од кореня мик-/мк-, праслав. тук-/тѣк-, од хторого и нашо замкнуц, помкнуц и др.

вимкнуц ше -нем ше зак. 1. а) „несподизвано, необачено висц (з хижи, обисца) и пойсц дагдзе”: Кухарка положила [печеного

заяця] до орманка. Вимкла ше вонка, Циґан заяця вжал, жедол (Етн30 286); Поце нука да ше дакуущичко набешедуєме. Шовґор ше праве дзешика вимкнул, циґурно до Тоши на паленку. Поишем я дзеци по ньго (РК 1938, 95); Було то на [школским] дворі. ... Дзецко ше так нагло вимкло, же учителе не могли знац дзе пошло (РН 17/1937, 6); Сцекнем. Газдиня и невеста у хижі, розцагую цесто за рейтеши. Хлапчик з німа. Я ше вимкнул – дому (КочЕвЦП 95); Приклади з бешеди: Мушице мерковац на ню [хору жену] да ше даґдзе не вимкне; Стара мац бивала зоз сином и невесту, видзело ше ей же им завадза кед дахто до ніх придзе, та ше виселела; коментар єдней жени на то: „Я би не шедзела з їх гостями, але бим ше вимкла даґдзе до кухні”. б) „сцекнуц”: врацим го, лопова! Не дам му ше вимкнуц, пойдзем, приведзем битанґу (РН 28/1936, 2, М. Ковач). в) „склоніц ше, поцагнуц ше (од вдереня, з даякей неприємности и под.)”: Увалел ши го на тоту функцию, та ше лем секира, а сам ши ше вимкнул (Г. Р.); кельо ґод мал моци руцел ю [пипку] за Катю. „Щешиліва ши, же ши ше вимкла. Була биш добила ...” (РН 15/1929, 3, М. Ков.); [Силви] скочи да Владу вдери. Влада ше вимкне, а Силви ... трес єдного другого леґиня (РК 1936, 107, О. Торма); А то шицко льем пре тоту мою Ержу. И тєраз сом ше льєдво вимкнул од того скараньика швецкого (Заря 3/1939, 8); Юлин ше вимахнул на мнє з ташку же ме вдери, я ше вимкнул, а вон ме зарвал лем по плєцу (М. Скубан). 2. звич. безос. (дакому) „ненароком повесц дацо цо не треба”: Не сцел повесц, але вимкло ше му; Знам и пребач же ше ми тєраз так вимкло (КовМихГК 70); „Матко Исусова!” вимкне ше ей з устох (РН 4/1927, 2); Чули сцє такжє бешеднїкох, котрим ше вимкне гоч то яка глупа думка (Заря 22/1935, 174). || Всл. вумкнус се „сцекнуц” (Hal II 1182).

◀ Од кореня мик-/мк-, праслав. мук-/мѣк-

ВИМНЕ с. „шлїжніков орган при самицох даєдних цицарох (окреме румеґацох) хто-ри вилучує млеко”. Слц. вумѣ, поль. вуміє.

◀ Праслав. вумѣ. • **пращиц** ~ : **крава** (коза и под.) **пращи вимне** „повекшує ше ей ви-

мнє накельо є блїжей гу целєну (коцєну)” (В. Саб.).

ВИМНЯТИ -а -е (звич. у женским роду): ~ **крава** „крава хтора ма вельке, полне вимнє”.

ВИМНЯЧКО с. дем. „мале вимнє”. Приклад з бешеди: *Коза ма мале вимнячко, та ю треба три раз на дзєнь доїц; Гвари ше: млада крава або козичка прави уж вимнячко* (В. Саб.). Всл. vimjaško „исте”.

ВИМОДЛІЦ -ім зак. 1. „випитац, достац модляци дацо од дакого”: *вибегаль й вимодльель одъ панства ... поль сессіона жєми* (ЦапЦ 96). 2. „помодлїц ше одредзєну молитву”: *Пред св. крижом ... треба вимодлїц три раз „Вирую”* (РН 22/1934, 2); *Я вимодлєл сто очєнаши и сто богородици цо сом их обєцал Богу ище на ладї* (Жи-рошМСМ 35).

ВИМОДЛІЦ ШЕ -ім ше зак. „помодлїц ше одредзєну молитву”: *Та як зме ше вимодлєли, та други рок вєцка ше [шашка] зобрала и так полєцєла горє* (Ос 89).

ВИМОЗДОЛІЦ -ім зак. експр. 1. „барз вихасновац, барз витрапиц”: *Барз вигнал коня, не кармєл го – вимоздолєл го; краву барз доєл, а не кармєл ю – вимоздолєл краву; чловека барз вихасновал, гонєл робиц, не кармєл – вимоздолєл го* (В. Саб.). 2. „барз вигужвац”: *Байку, сукню вимоздолєла („погужвала”); Шєднул ми на имати: палє як ми вимоздолєл сукню* (В. Саб.). ◀ По значєню под (1) можлїва вяза зоз карп.русин. мозолити „експлоатовац, гонїц на чєжку роботу (Керча), мозола „чєжка робота”, мозуль „надаавєнє, жуль”, всл. mozolíc še „робиц чєжку роботу”, mozolь „надаавєнє, жуль” (Buffa 164), а тоти форми од общєславянского мозол(ь), праслав. mozolь „надаавєнє, жуль”. Наша форма би у тим случаю була зоз помощнюющим єлєментом -д-. Даєдни заряшски авторє (Е. Кочиш) хасновали мєновнїк мозоль „надаавєнє, жуль”, хторє могли прєвжац з русийского (рсй. мозоль „исте”).

ВИМОКНУЦ -нєм зак. „вигинуц, прєпаднуц од води (о пошатим зарну)”: *Стари приповєдаю жє Дунай ше раз так розлял жє*

през три роки було води доокола валалу. ... Жито пошали, але вимокло, та були примушени аж до Банату одходзиц себе куповац жита на хлеб (ОлеярЯ, ПЗ 5/1969, 13). || Всл. вумокнус „намочиц, змокнуц” (Hal II 1183).

вимолитвац ше -ам ше зак. експр., звич. з негацию **1. не може ше лем вимолитвац** „не може ше лем вибрац и пойсц”: Кед дахто длуго одходзи од дакого: стане напр. ище на дзверох приповедац, вец ище на дворе, при капурки и под., гвари ше: не може ше лем вимолитвац „не може ше лем вибрац” (СС. Мак.). **2. не можем ше вимолитвац од нього** „не можем ше го лем отресц, ментовац”: Не можем ше од ней вимолитвац, бо би вше приповедала „чекам же уж пойдзе, а вона ище вше не одходзи” (СС. Мак.). ◀ Очиглядно од молитва и модліц ше. Вираз под (2) не можем ше вимолитвац од нього значел би: гоч кельо бим ше молитви вимоддел(а), не можем ше го отресц. И вираз под (1) тиж лем так мож потолковац: гоч кельо бим ше молитви вимоддел(а), вон не одходзи.

вмондяц -ям зак. „повесц дацо нерозумліве”. Од мондяц (оп.).

вимордовани -а -е „витрапени, вимучени”.

вимордовац -дуєм зак. „вitraпиц, вимучиц”. Од мордовац.

вимордовац ше -дуєм ше зак. „вitraпиц ше, вимучиц ше (з усиловну роботу)”. || Всл. vumordovac (se) „исте” (Hal II 1183), слц. vumordovať (sa) „исте”, vumordować (się) „исте”. Од мордовац.

вимотац ше -ам ше зак. „одмервиц ше, ошлебодзиц ше”. Од мотац.

вимочиц -им зак. **1.** „тримац дацо (звич. едзене) у води же би вода вицагала з нього сланосц, квашносц и под.” **2. ~ конопу** „закончиц з моченьом конопи: тримац конопу одредзени час у води же би ше влакно оддзелело од стеблох”: Жито сом потлачел, конопу вимочел, та немам роботи (РН 38/1936, 3, М. Ковач). ◀ Од мочиц.

вимочиц ше -им ше зак. „страциц сланосц, квашносц и под. зоз длугшим трима-

ньом у води”: Положела квашену капусту до води же би ше вимочела „же би страцела квашносц” (Лев. Ск.).

вимражени -а -е **1.** „хтори достал нови квалитет од змарзаня”: Вимражена жем постава трушаца, легко ше розпадує, така є як писок (приклад з бешеди). **2.** „хтори страцел квалитет од змарзаня”: На єдним месце на бетону вимражени цемент, та ше бетон осипує (В. Саб.). || Всл. vumrazeny „замарзнути” (Hal) . Оп. вимражиц ше.

вимражиц ше -им ше зак. **1.** „достац нови квалитет од змарзаня”: Зоз жимским ораньом жем [през жиму] ше вимражи и на тот способ постава мелка и найприкладнейша за обрабьяне (НК); И под ярні шаца ище вешені треба жем поорац, бо таки жеми ше добре вимража, упию влагу, легко ше буду робиц на яр, скорей и ровнейше зидзе зарно на ніх и лепше ше розвию, лехчейше добию влагу и храну зос жеми (РН 9/27, 1); Вирайбани престарти имати ше вимражели „остали легки, билши”. **2.** „страциц квалитет од змарзаня”: Гной на полю ше през жиму вимражел „страцел квалитет”. ◀ Од мраз.

вимражовац ше -жуєм ше незак. **1.** „доставац нови квалитет од змарзаня”. **2.** „трациц квалитет од змарзаня”: [У децембру треба] гной вожиц на далеки поля на громаду и зоз сламу закриц да ше не вимражує „те же би ше през жиму не змарзнул и не страцел з тим квалитет” (РК 1929, XXIV)

вимрец -ем зак. **1.** „помрец, с. изумрети”. **2.** „вигинуц”: Часто приходза хороти на пчоли, як у нас у Керестуре дас по три роки, од котрих вимарли скоро шицки пчоли (РН 27/1934, 4).

вимсциц ше -им ше зак. **а)** (дакому) „зробиц дію вимсценя на даким”: Приклад з бешеди: Неправо му було, та ше им вимсцел „з пакосцу им врацел”; а през тот час сновал, як да ше вимсци апатикарови, за достату пляску (РН 107/1926, 2); же би ше вимсцел швекрови, подпалел його хлів и сламу (РН 38/1928, 1); Але чекай, вимсцим ше я тебе (РН 9/1933, 2). **б)** у старших авторох и у локативним злученю **вимсциц ше на да-**

ким: Дал сом заволац Сидора же ше на нїм вимсцим бо видно було же лєм вон вепрікові цошка наробел (РН 46/1928, 4); пошол з думу, да ше вимсци на тим, хто му таку комендию наробел (РН 38/1933, 2); пошол до карчми, напил ше, та мацер побил, а нас дзеци розплашел. Мушел ше на даким вимсциц (КовМихНО 219). || Тото дієслово ше у українським и словацьким языку хаснує з дагитивом и локативом, а у польським з локативом: слц. *promstiť sa* (komu/čomu, na kom/na čom) „исте”, поль. *pomścić się* (na kimś/czymś) „исте”, укр. *помститися* (кому/чому, над ким/чим) „исте”, всл. *vimscic się* „исте” (Czambel). ◀ Праслав. *mъsty*. У нашым языку не зачувана форма без префикса *мсциц* ше „вимсцовац ше” як у других славянских языкох: слц. *mstiť sa*, поль. *mścić się*, укр. *мститися* итд. У литературным языку незакончену дію виражуєме зоз форму *вимсцовац ше*.

вимсцовац ше -цуєм ше *незак.* „робиц дію вимсценя гу дакому”. Оп. *вимсциц ше*.

вимудровани -а -е „мудри, учени”: *И вон дзецко дому однес и того хлапца себе подховал и тримал го до петнац рокох. Хлапец бул барз учени и барз вимудровани* (Етн30 97).

вимудровац -руєм *зак.* „видумац”: *Лапац ше маме до науки, до просвити, да и сами зос свою главу дацо доброго и хасновитого вимудруєме* (РК 1924, 182, Мих. Мудри). Всл. *vimudrovac* „исте” (Hal II 1184)

вимуровац -руєм *зак.* „подзвигнуц з мурованьом, вибудовац”. Всл. *vimurovac* „исте” (Hal II 1184).

вимучени -а -е „змучени, витрапени”.

вимучиц -им *зак.* „змучиц, витрапиц”.

вимучиц ше -им ше *зак.* „змучиц ше, витрапиц ше”.

вимуштровац -руєм *зак.* 1. „научиц дакого шора”. 2. „вitraпиц дакого”. ◀ Од *муштрова*, *муштра*.

вина ж. „неисправни поступок, хиба, с. кривица”: *Кед це вежнем, будзем це биц, / бо ти, дзивче, не знаш робиц!* / Не моя вина, мацерица, / цо ме роботи не учела, / лєм ме до карчми посилала, / би я ей крашине тан-

цовала (Етн9 ч. 102); *Сину, сину, сину мили! / Одпуц гришней души вини!*” (Етн9 ч. 12); [Староста свадзєбному оцови:] *И вон [син] чрез мнє модлі и одпитує, кед вас дакеди словом лебо з ділом укривдзел, лебо убліжел, же бисце му шицки кривди и вини одпуцели* (Вес., 8). || Укр. *вина*, слц. *vína*, всл. *vína*, поль. *wina*. ◀ Общеславянське, праслав. *vína*.

винаграда ж. „надополненє, с. надокнада”. || Всл. *vynahrada* „исте” (Hal 1185), *vinahrada za škodu* (Buffa 305), слц. *vynáhrada* „исте”, укр. *винагорода* (СУМ I, 438) ◀ Од общеславянського *награда*.

винаградзиц -им *зак.* „надополниц дакому дацо, с. надокнадити”: *Шицким даровательом од шерца благодариме, а од Бога небесного жичиме да им сторицею винаградзи!* (РН 10/1932, 3); Приклад информатора: *Дакому дацо не могли дац, та вец го послейше винаградзели „надополнили му”*. У Гнатюка єст лєм невиведзена форма *наградзиц* дакому „исте” (оп. *наградзиц*¹).

винаградзовац -дзуєм *незак.* „надополниовац, с. надокнађивати”: *Кед би ше потрошени кишик не винаградзовал, ... воздух би ше погубел* (РК 1929, 75).

винайсц -йдзем 1. „найсц”: *шицки коні [ше у бурі] розбегли широм по цемней ноци, так же вноци чиковиши ледво понаходили свой минеш ... Тельо мали брижи док винашили свой минеш* (РК 1936, 140, М. Биркаш). || Всл. *vinajsc* „исте”: *Ked poracham ... ta ho tuším vinajsc* (Czambel). 2. у литературным языку 1921–1941. и зоз значєнями: а) „зробиц одкрице, пренайсц”: *Фовзет винашол у крайох Бразилиї у мочарох таки древа за котри ше думало же цалком вигинули* (РН 17/1928, 4); *Маю за вивоз гадваб, котри вони од бубох перши винашили* (РК 1930, 45); *Кед винашили Америку, винашили и доган* (РК 1927, 150). б) „утвердзиц, установиц”: *Перше треба причину хороти винайсца, а вец лічиц* (РК 1927, 144); *Винашили жандаре же на двох ... зоз револверами и ножами нападли* (РК 1927, 63).

винайсц ше -йдзем ше *зак.* 1. „найсц ше дагдзе, присц дагдзе, с. нађи се, доспе-

ти негде”: *Ишол, уж бул на другим швецѣ. Кед вон патри, видзи ше му же то не таки орсаџ як його оца, не таки людзе, ... не позна нікого, чудуѣ ше як вон ше там могол винайсц (Етн29 238); више ше винашол у даякей згодаци (РНКЗаря 1939, 101).* 2. у литературним языку 1921-1941. и зоз значеньом „знайсц ше”: *але сом ше уповал на його владанѣ, бо ше вон наисце знал у шицких обставинох добре винайсц, бул зграбни и и чежко ше му могло пригвариц, же ше дараз недобре владал (РН 47/1928, 3-4); Силни человек у своѣй борби за живот! Гоч би ше нашол у найчежших обставинох, вон ше зна винайсц и приложиц жу нѣм (РН 29/1934, 3).*

винаходзиц -им незак. жу **винайсц**.

винаходзиц ше -им ше незак. (жу **винайсц ше**) „находзиц ше дагдзе, приходзиц дагдзе”: *Винаходзел сом ше вишадзи и од дакого урвал даѣдну (РК 1933, 82).*

вингля ж. „мулярски и др. прибор у форми угла од 90 ступні за мурованѣ одн. правенѣ правилних углох”. ◀ Судзаци по форми женского роду, може буц од серб. *винкла*, *винк(е)л* „исте”, а тото од нем. *Winkel* „угел”. Слово иснуѣ и у восточнословацким (*vinkel* х. р. „прави угел (од 90 ступні)”, лемковским (*винкель* „вингля”) и мадярским (*vinkli* „прави угел”). ♦ **ходзиц (бегац) як з винглю (як по винглю)**: *При даякей роботѣ, напр. кед ше при звозовану започинало брадло, посилало ше дзецко до сушеда „по винглю”, да ше брадло и под. уда, сушед му положел до меха пар цегли, та их назад цагал – то ше робело пре шмих, намажарчели хлапца. Од того настал и вираз: ходзи як з винглю (як по винглю) „непотребно ходзи, ходзи без циля” (СС. Мак.); Кед человек сам роби жем, та лем бега за трактором же би пришол поорац, комбайном же би пришол скошиц, за вештаком – треба бегац ягд по винглю „вельо бегац, а мало посцигнуц” (В. Саб.); Пришли зме дому, а я ходзим геваль-тамаль по обисиц. „До ходзиш з хижѣ до хижѣ як з винглю?” – пита ше мой зачудовано (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.); Гвари ше и: пошол як з винглю „пошол намажарчени” (Сф. Мак.).*

[винд’якна] ж. „спортска блузна (за ешенську и жимску хвилю)” ◀ Од серб. *виндјак(н)а* „исте”, а тото од нем. *Windjacke* „исте”.

винечко с. дем. (од **вино**), лем у нар. писньох.

винесц -ѣшем зак. 1. „ношаци пренесц вонка”. 2. „ношаци пренесц з нѣзшого места на висше”.

винесц ше -ѣше ше зак. „престац ше несц (о старей кури и др.)”: *Кури ше ми ягда винесли, уж не мам тельо вайца (Г. Р.).* || Карп.русин. *вынести* „исте”: *Стара куриця уже домак вынеслася, тому газдыня зарізала йї (Чорі).*

винешени -а -е: ~ **кура** „кура хтора ше престала несц”: *Винешени кури на пияцунуши од младих курох.*

винімац -ам незак. 1. „брац або вицаговац з дачого”. 2. „выписовац (зоз школи)”: *о два, три мешацѣ мушели таки слаби дзеци винімац зоз школи (РН 17/1934, 2).*

виніц -їм незак. „обвиньовац, виновациц”: *Криво бизме судзели, кед би зме лем сам неuki народ винели (РН 4/1932, 1, Д. Б.); Не сѣм виніц нікого бо, озда, обставини були тому виновати! (РЗаря 5/1936, 1); Мнѣ анї тѣраз не будзе циля виновациц человека хторого вещей медзи нами нет (КовМихКап 64).* || Всл. *vinic* „исте” (Hal II 1122), карп.русин. *винити* „исте”: *Было бы за што, а винити легко (Чорі).* ◀ Од *вина* (оп.).

виніца ж. „парцѣла засадзѣна з винову лозу, с. виноград”. Всл. *vinica* „исте” (Hal II 1122), слц. *vinica* „исте”, карп.русин. *винница* „исте”: *Ранѣше майже каждый газда мав свою винницу (Чорі).*

винічка ж. дем. (од **виніца**): *Цоже ти робиш того року, / винічко отца мойого? (КостПоез).* || Карп.русин. *винничка*: *Майсонячну частину города газда зарегуловав пуд винничку (Чорі).*

[винкла] ж. оп. **вингля**.

винко с. дем. (од **вино**). Всл. *to vinko* з *Tokaju* (Lacko).

вино с. „алкоголне пице з грозновей юшки и др.” ◀ Праслав. *vinu*, а то од лат. *vinum*.

[винобран] х. „файта конзервансу”. ◀ Од серб. *винобран*.

винов -а -о/-е 1. „виновей, цмей червенеј фарби (о платну, шмати)”. 2. „хтори ше одноши на вино”: [До гордова] *враце вино уляц, да гордов добиє винов запах* (РН 9/1937, 3).

[винова лоза] ж. бот. „*Vitis vinifera* L.” У укр. диял. *винна лоза*, карп.русин. *виноградна лоза*: *Довгу винограду лозу пустив на лугош* (Чорі), серб. *винова лоза*. Лексема лоза праславянського походження (Тимко 44, 80). ◀ Цали вираз *винова лоза* у нас виројатно сербизем, а сама лексема лоза карпатске.

виновати -а -е „хтори дацо завинел”: *А то ніхто тому не бул виновати, лем мойого брата жена* (Етн29 VII); *Кельо мацери не знаю же вони виновати кед им дзеци неїцешліви* (РН 10/1928, 2). || Всл. *vinovati* „исте” (Czambel), карп.русин. *виноватый* „исте”: *Богатый нигда не виноватый* (Чорі). ◀ Од *вина* (оп.).

виновациц -им незак. „обвиньовац”: *Ми учителе не гніваме ше же нас [родичи] виноваци* (РН 27/1939, 1); *дакто прето виноваци його жену* (КочЕвЧай 84). || Карп.русин. *виноватити* „исте”: *Усі в селі виноватили бирова, ош дав хлопцув забрати в Донбас* (Чорі). ◀ Од *вина* (оп.). Даєдни информаторе твердза же не хасную і не чули у бешеди дієслово *виновациц*. Прето не можемо зоз сигурносцу твердзиц чи то нашо карпатске чи кніжково слово.

виношени -а -е „постарени з облекањом (о шматох)”. || Всл. *vinoseny* „исте” (Hal II 1186), карп.русин. *виношенный* „исте”: *Виношенный уйош валявся на лавици* (Чорі).

виношиц¹ -им незак. 1. „ношаци премесцац вонка”; Всл. *vinosic* „исте” (Hal II 1186). 2. „ношаци премесцац з нїзшого места на висше”: *Катакомби зачинали копац од верху, цо легко мож розумиц, кед ше дума, же гліну треба було виношиц* (РН 39/32, 3). 3. „вихвальовац, возношиц”: *таки людзе су обично і славолюбиви. Сцу само да ше их хвалі і виноши, ... і да буду вше перши* (РН 1/1938, 5).

виношиц² -им зак. „вихасновац, згай-скац з облекањом”: *Настя нігда не доста-ла нову имату, але ходзела у тих, цо єй шестри виношили* (РК 1937, 14, Д. Биндас); *Уж виношел єдни имати, та му треба нови*. || Всл. *vinosic nohavky* „исте” (Hal 1186).

виношиц ше -им ше незак. 1. а) „правиц ше векши, лепши од других, випинац ше”: *Але справди не бул „жазда” Янко Бачвански, голем по готовини не могол ше виношиц і биц по кишені у дружтву у карчми* (РК 1929, 64); *Наша ... младеж, кед сце да ше єдно од другого цо баржей виноши, вец ше заквици [з квецом]* (РК 1927, 135). Бул *цихей і благеј натури, Нігда ше у друштву не виношел, а кед бешедовал, знал би цо бешедує* (РН 73/1926, 2). || Всл. *vinošić še* „исте”: *vinošić še nad druhih* (Buffa 305). б) (за дакого/даякого, над дакого, даяки) „тримац ше”: *Я думам же то не будзе добре – гуторел бачи Дюра, хтори ше виношел за наймудрейшого хлопа у валале* (РН 69/1926, 2, О. Кост.); *гоч ше виношел за велького мудерца, вше настрадад пре вельки думи, хтори черпал зос кніжки* (РН 19/1930, 2); *Жидзи не любели гевтих других, виношили ше над шицких* (РН 24/1933, 4); *Ей ви хлопи, цошка ше і виношице мудри, а не знаце* (РН 41/1936, 2, М. Ковач). 2. „цешиц ше з даким/дачим, буц горди на дакого/дацо”: *Вон бул славни кантор. ... Шицки зме ше виношили зос його гласом, бо бул прекрасни* (РН 45/1927, 2, М. Поливка); *требало би да будзе наш народни дом єдно уметніцке діло, з котрим би ше мог наш народ виношиц* (РН 1/1930, 3, М. В.); *Щешиліви нашо Руснаци, же то [Руски календари] маю, бо ше наисце маю з чим цешиц і виношиц* (РН 3/1930, 3). ◀ Од *несц/ношиц* (оп.). Виведзене повиношиц ше: *Єдна жена гуторела ми: „Цоже ти ше дакус не повиношиц?” Я єй гварела: „Я ше не знам випинац.”*

виношовац -шуєм незак. оп. **виношиц**¹: ~ *фатюги з кукурици* (В. Саб.).

виношовац ше -шуєм ше незак. оп. **виношиц ше**: *А тоті шпивакіні баш ше навибєрали. То шицко богачки ... Й. М. не любел, кед ше дзивчата одвише виношова-ли* (РН 9/1929, 2, М. В.); *Вельо людзе маю ма-*

етку так, же робиц не муша. Виношую ше з тим и барс пиша и витримаю ше вельки-ма панамі (РН 7/1933, 1, М. Винай); Тот, котри добра не ствара лем росинує тото, цо други придобрили, слабо ше може виношовац пред єдним розумним и просвищеним человеком: скорей би ше мушел ганьбиц пре свойо подлїнство (РН 8/1933, 2, М. Винай).

винце х.: Винце то назвиско єдного коцурского жителя хтори любел пиц вина (винка) (СС Мак.). ♦ **надзера ше як винце на рошишких** коц. „йойчи, вола до помощи” (В. Саб.).

винцирь х. „чувар виніци, будар”. ◀ Од мадъ. vincellér, тото од бавар-австр. weinzierl, а то од лат. vinitor.

винчанє с. „пришага млодяхох о ступаню до малженства”: по свадзби и по винчаню полегали на пойд спац (Етн29 248). Оп. винчац (ше). ♦ **прибрал ше (вирихтал ше) як до винчаню** „барз ше поприберал, вирихтал”.

винчани -а -е „хтори ше одноши на винчанє”: їей власни винчани муж (РНКЗаря 1938, 95); кед били инїг будзе приберац жем до винчаних шматох (РК 1937, 111).

винчац -ам незак. „пришагац млодята”.

винчац ше -ам ше незак. „пришагац ше, с. венчати се”: цар ше радує же уж ю приведлі ... Буду ше винчац (Етн29 226). ◀ Дієслово винчац (ше) з церковнославянського. У Гнатюкових записох паралельно ше хасную церковнославянизми винчац (ше) и винчанє и народни еквиваленти пришагац (ше) и пришага. У сучасней бешеди превладали церковнославянизми.

винчованє с. 1. „винчованка”: Вони муша на вельких ... паперох виписовац, лебо мальовац рижни новорочни винчованя (РН 17/1932, 3). 2. у виразу **ходзиц по винчованю** „ходзиц винчовац Крачун”. Всл. chodzić po vínčovaňi „исте” (Hal II 1121), укр. діял. на винчован'є ход'ат (Сабадош 39).

винчованка ж. „слова з хторима ше винчує”: После винчованки оцец уноши сламу, а шицки му помагаю розсцелїц ю по хижи (ФейИр 84). Всл. vínčovanka „исте” (Hal II 1122). Єст у народзе и така франтовлїва

винчованка: **винчу, винчу на коминчу, лежи баба у метлїнчу, хто не вери най там бежи, и тєраз там баба лежи**.

винчовац -чуєм незак. и зак. 1. „жичиц, жадац дакому дацо”: Одкеди ши ме зохабел, / не мам шерцу покоя. / Чекай, мили, будзеши плакац, / ша я ци то винчуєм (БиндКост 55); Рано станєш, ... добре рано ми маш винчовац (ErRuth 95); Перше староста винчовал [млодяхом], а потом видавач винчовал, а потом млоди пил и млода (Вес 25); Шицким своїм вирним винчуєм щєшилїво дочекац и препровадиц праздник Рождества Исуca Христа (РН 2/1932, 1). || Всл. vínčovac „исте”: šicko dobre vínčoval (Czambel), dobry dzeñ vínčujem (Lacko 13). 2. „з пригодними стихами и под. жичиц дакому щєшилїви швета (Крачун и др.)”: Управа (Дружтва) винчуєе своим членом Рождество Христово и жичи им щєшилїви нови 1937 рок (Заря 13-14/1937, 2). 3. У литературним язiku дієслово ше хаснує и зоз значєньом „винчовац дакому посцигнути успих, родзени дзєнь и под., с. честитати”, укр. діял. vínčovati „исте” (Сабадош 39) ◀ Од нем. wünschen „жичиц, жадац”. • Франтовлїва крачунска винчованка: **винчуєм я вам (винчуєме вам), ви придзеце нам** (Латяк-Тал 170).

винчовач х. „тот цо на Крачун ходзи по винчованю”.

винюхац -ам зак. „винайсец, пренайсец”: З нїм [носом] сом винюхал як од пиряша постац дутяндїяш и качмар (РН 11/1935, 2); Як жидрак, вон вше винюха, так спод руки (Заря 6/1938, 8). Од нюхац.

винюхциц -им зак. експр. оп. **винюхац**.

[виняк] х. „алкоголним напоєм випечени з вина, коняк”. ◀ Од серб. вињак, а то од вино. У сербским язiku створена назва вињак же би заменила предходно хасновану назву коњак.

виняц¹ -нем зак. „вжац або вицагнуц з дачого”: Винял динари з бутелара.

[виняц²] -нем зак. „набавиц, купиц”: виняц карти за концерт. ◀ Од серб. извадити карте. З тим значєньом зме у прєшлосци хасновали дієслово вименїц: вименел шиф-карти „купел карти на ладю”.

виокругліц ше -лім ше зак. „постац округлеши”: *Едз да ше дакус виокругліш* (В. Саб.).

[**виолина**] ж. „гушля”. ◀ Од серб. *виолина*, а то од ит. *violino*. Наш карпатски еквивалент *гушля* (оп.).

вионачиц -им зак. „моцно вигандро-вац, вилац”. || Слц. *вуоначіт* „набиц, побиц”. ◀ Од *оначиц* (оп. *оначиц ше*).

виорац -рем зак. 1. „виняц, вигребац зоз жеми з ораньом”: *та кед зме орали, та ше [шашка] шицко виорала вонка* (Ос. 88). 2. „з подорйованьом вируциц наверх рошліну або ей часци”: *Виорац репчень, цвиклу, копачи* (МудриАл). 3. ~ **бразду** „направиц, вицагнуц бразду з плугом”: *Тот наш слуга гунцут, и вон виорал бразду, тераз не знам по хторей пойсц* (Етн29 170). 4. „добре поорац, преорац”: *криви бразди при наврацаню виправиц треба*. Главне и то: *вировнац бразди и добре виорац места за обрацане плуга* (РН 57/1926, 7, Б.).

виорйовац -юєм незак. (гу **виорац**): 1. „винїмац, вигребовац з ораньом”: *Вона [шашка] ше през жиму намножела, а на яр, кед орали под овес, тельо ей було же аж „мецки” виорйовали*. Зос тих „мецкох” ше тельо розвило младей шашки (ПЗ 8/1969, 13). 2. „з подорйованьом вируцовац на верх рошліну або ей часци”: *Виорйовац цвиклу, копачи*. З плуга ше, кед ше виорює, зніма табла и железоз а виорює ше з череслом (МудриАл). 3. „добре преорйовац”: *Найвецей орачох тоту хибу робя, же места за обрацане плуга аж на концу виорюю, а таки места так задоптани, же їх лєм з чежку муку статку и роботніка мож поорац* (РН 57/1926, 7, Б.).

виочкац ше -ам ше зак. „вигнац пупча (о рошліни)”. ◀ Оп. *очкац ше*.

випадац -ам незак. часто безос. „случовац ше, закончовац ше у крайнім резултату”: *Више випадало же вон виновати*. Форма *випадовац* (оп.) ше з тим значеньом не хаснує.

випадац ше -а ше зак. „у векшей мири нападац (о дижджу)”: *Диждж падал цалу ноц, престал аж рано, озда ше уж випадал* (Г. Р.).

випаднуц -нем зак. 1. „випаднуц з нукашньосци дачого, с. испасти”: *випадло дацо дакому з рукох (з кишенки и под.)*. || Слц. *вурадnúť „исте”, поль. wураść „исте”*. 2. а) „случиц ше, закончиц ше у крайнім резултату”: *треба пробовац раз, други и кед раз а воно и добре випадне* (РНКЗаря 1936, 59); *Шицко добре випадло*. Слц. *вурадnúť „исте”, поль. wураść „исте”, всл. вураднуc „исте”* (Hal II 1188), карп.русин. *выпасти „исте”*: *Сів грати в карті, гадавуци, ош може й йому выпасти выйграш „можебуц йому випадне же достане на картах”* (Чорі), укр. *випасти „исте”* (СУМ I, 445). Гоч значене под 2.а ма и сербске дієслово *испасти* (напр. *тако је испало*), по паралелох заключаєме же воно у нашим языку з карпатскей лексики. б) **випадне нам** „придзе нам нагода”, **випадло му** „пришла му нагода”: *Раз нам лєм випадне да пойдземе на польо, гоч часто пада диждж* (В. Саб.).

випадовац -дуєм незак. „падац з нукашньосци дачого, с. испадати”.

випаковац -куєм зак. *експр.* „випратац, однаковац”: *Хлопи задовольни же пойдю дакус до природи, а задовольни и жени же их випаковали з обисца* (РС 18/2012, 13, Сф. Мак). || Всл. *вупаковас „одпаковац”; вупаковас се „позберац ше, пойсц, нестац”* (Hal II 1188).

випаковац ше -куєм ше зак. *експр.* „висц, пойсц, однаковац ше”: *чул розказ же би ше з хижы випаковал* (КовМихНО 206).

випаліц -їм зак. 1. „з огньом спаліц часци поверхносци дачого (пре дезинфекцию и под.)”: *Добре таки суди [за вино] и випаліц зоднука зос чистим шпиритом* (РН 41/1932, 3); [Коло фундаменту хижы треба класц огня] *да ше влага зос мура и темелю випалі* (РН 22/1933, 3); *За нови рої треба кошніци ... випаліц а потим начухац зос пахняцим лісцом* (РН 21/1935, 3); [Од укушення збешнетей животині] *Людзе ліча ше сами зос горуцим железом, же укушене место випалє* (РК 1940, 131). 2. (дакому) „вдериц дакого”: ~ **дакому позауха** „пляснущ дакого”; ~ **дакому по задку** „вдериц дакого з руку по задку”.

випальовац -люєм *незак.* „з огньом спальовац часци поверхносци дачого (пре дезинфекцию и под.).”

випариц ше -им ше *зак.* „скапац у воздуху преходзаци до пари”: *Кед ше вода випарела, а месо уж барз шквирчало, заш ше доляло води* (ХомаБл 178). || Всл. *vuparic se „исте”* (Hal II 1189), слц. *vupariť sa „исте”*. ◀ Од *пара*².

випарйовац ше -юєм ше *незак.* „видзельовац ше, капац преходзаци до пари”. Всл. *vuragovac se „исте”* (Hal II 1189).

випаровац -руєм *зак.* „випушиц воздух (о дачим надутих або напумпованих).” ◀ Од *пара*².

випасани -а -е **1.** „не запасани, розпасани”: *Теди ище таки стари дїдове ношели били широки жачи, випасани били кошулі и длугоки власи* (ФейИр 122). **2. крашнє випасана дзівка** „крашнє облечена дзівка до пасових сукньох”. ◀ Од *пас*.

випасац¹ -ам *незак.* „чувац статок на местох з лепшу пашу (по кутох, коло драгох, яркох и под.): а з тим подлим гачецом пойдзем помалючки, будзем го випасац, та помалючки дойдзем до свойого дому (Етн29 114); Не трима статок, лєм єдну кравичку, та ю випаса (В. Саб.).” ◀ Од *паси*.

випасац² -ашем *зак.* „вицагнуц зоз пасу (кошулю и под.).” ◀ Од *пас*.

випасац ше -ашем ше *незак.* „вицагнуц зоз пасу (кошулю и под.).” ◀ Од *пас*.

випасц -ашем *зак.* „попасц”: *Охабел себе и тот худобнейши куцик ярашу за пашков. Пуцел жазда свойо воли, и тот му випасли* (ЕтнV 100). ◀ Од *паси*.

випасц ше -ашем ше *зак.* „поправиц ше, набрац кили на паши (о статку)”: *През жи-му статок вислабнул, але на яр пошли на пашу и випасли ше* (В. Саб.); *Виробени конь на яр не могол стануц, та го дзвигли, одвели на пажуцу, там ше випасол и аж вец на нїм орали* (В. Саб.). ◀ Од *паси*.

випатра модал. „ягда, як кед би, таки упечаток”: [Витор] *випатра, розогнал хмари, та през гевту чусцину медзи нїма вибива блядке ицветло небесного каганца* (КовМихГК 105). ◀ Од *патриц*.

випатрац¹ -ам *незак. прех.* **1.** „обчекуючи дакого патриц чи уж идзе”: *А баба вишла на драгу, та го випатра чи идзе з кобулами* (Етн29 139). || Всл. *vipatrac: žena na koñes valala už go vipatra*. **2.** „обчековац дакого, раховац на дакого”: *Газдовска кнїжка нас учи, же би ми не дали цудзим арендовац и од нїх помоц випатрац* (РК 1923, 122, Биндас). ◀ Од *патриц*.

випатрац² -ам *незак. непрех.* **1.** „мац одредзени випатрунок”: *Же би бурки [на оплечку] випатрали ширише, оплечко ше мушело на твардо викрохмалїц и крашнє випейглац* (ВаргаЛю 216); *Не треба, да ше мац смуци, брижує зато, же дзецко не тлусте, главно да воно добре випатра* (РН 19/1930, 3). Всл. *vipatrac: vipatrala akuratñe jak jeho žena*. **2.** (на дацо) „здабац на дацо”. Приклад з бешеди: *Нач то випатраю то-ти кратки панталони? (= некрасни су, не пача ше ми); Жалосно патрели на заграду, бо то [по каменцу] не випатрало на заграду, але на жем, на котрей лежали поламани конари* (РК 1941, 77). **3. безос.** „видзиц ше, охабяц упечаток, с. изгледати”: *По длугей суши пришол в пондзелок и вовторок вноци у велїх крайох держави шумни цихи диждж, котри додад надїю, же ипак кукурица и друге на полю цалком не препадне, як цо випатрало* (РН 30/1935, 4). ◀ Од *патриц*.

випатриц -им (за даким) *зак.* **1.** „примерковац цо дахто роби, дзе дацо кладе и под.”: *Випатрел за ню дзе одклада циґари, та себе вжал.* Всл. *vupatric „исте”* (Hal II 1189). **2.** „медзи вецей ришеннями найсц найлепше”: *На то почал бежиц уж як випатрел найкратшу драгу* (РК 1929, 142). ◀ Од *патриц*.

випатрунок -нку/-нка *х.* „тото цо ше видзи звонка, вонкашня подоба дачого”: *Млади нервозни человек..., котри шедзел просто нього, омержел го пре таки випатрунок* (ТолстойАК 120); *Оградзена є с новим муром, котри ма красни випатрунок* (РН 8/1929, 2, М. В.). || Всл. *vupatruněk „исте”* (Hal II 1189).

[випейглац] -ам *зак.* „попейглац”. ◀ Од *серб. испеглати* (оп. германизм пейгла).

випекац -ам незак. 1. „печиц часто або вельо”: *Ганя ше теди нарату радує... та им [унуком] вилагодзи, виварює и випека* (ПапДюКер 27). 2. а) „уцисковац знак з розпеченим предметом”: *Статку випекали знаки або числа, не чул сом слово ровашиц* (В. Саб.). б) „дезинфіковац рану з розпеченим железом и под. ◀ Од печиц.

[**випендрац ше**] -ам ше зак. „виграбац ше, видрапац ше”: *Якош сом ше по тих гарадичох випендрала* (Сф. Мак.). ◀ Од серб. испентрати се. Оп. пендрац ше.

виперднуц -нем зак.: *кобула му випердла зуби* „хбия му даєдни зуби (звич. франт. о дзєцох)”. Всл. *kobila mu viperdzela zubi „исте”* (Buffa 205).

випечиц -им зак. 1. „добре упечиц”. 2. „упечиц”: *300.000 цєгли випечени* [за церкву] (РК 1925, 118). 3. „дезинфіковац рану з горуцим железом”: *Гвари ше: випечиц рану з горуцим железом* (В. Саб.). ◀ Од печиц.

випечиц ше -чем ше зак. 1. „добре ше упечиц”: *Мачанка ше пекла дас годзину док ше не випекла* (ХомаБл 182). 2. „печиц ше покля ше вода не випари зоз суда”: *До истей запражки ше на ценко порезало кромплї и попекло ше их пред пальом да омекню. Вец ше посолєло, заляло з воду и пекло док ше вода не випекла* (ХомаБл 182).

випивац -ам незак. 1. „пиюци пражниц (погар и под.”. 2. ~ **вайца** „єсц вайца зоз гнїздох курох и др. (звич. о псови)”: *А, чєкай, гунциуту! Нє будзєш ти мацєри випивац вайца зоз гнїздох. Научим цє я розуму* (ПапДюКШ 57).

випилїц -їм зак. „вирезац, оддзелїц часц з дачого”. ◀ Од пилїц.

випильовац -люєм незак. *жу випилїц*.

випинац -ам незак. *жу випнуц*.

випинац ше -ам ше незак. 1. „випинац перши”: *Кєд паноцєц читал євангєлию, та ше дзвигал, випинал* (Люб. Як.). || Укр. *випинатися* „випинац перши”. 2. прен. „барз ше пишиц, виношиц ше над другима, возношиц ше”: *Єдна жена гуторєла ми: „Цоже ти ше дакус нє повиношиши?” Я єй гварєла: „Я ше нє знам випинац.”* (Пвл. Бл.); *Тєди увидзєл свою слабєсц тот, цо ше кус скорєй*

так випинал (РН 27/1935, 2). || Слц. *vurínat sa „исте”*. ◀ Од праслав. *рѣти, рьпѣ*.

випинаци -а -є „барз пишни, тот цо ше виноши над другима, возношлїви”. Приклад з бєшєди: *Нє любим возношлївих, така була випинаца, а нїч з нїцого*. ◀ Од *випинац* ше.

випирени¹ -а -є „хтори часточно страцєл пирє (о кури)”: *Випирєна кура кєд ше винєсла и потрацєла пирє* (В. Саб.). ◀ Оп. *пирє*.

випирени² -а -є 1. а) „з розширєним хвостом”: *Слухал тото одгражованє випирєни пуляк на дворє... (ЧаканБ2, 84). б) „з розширєним лїсцом”: випирєна капуста. в) ж. „облєчєна до широких сукньох; зоз широкима рукавами”: Випирєна дзивка кєд ма на сєбє вельо сукнї (ИГК.); Далєй ту [на дзивки] видзиш сукнї ... И то такє широке випирєнє, як даяки амрєл* (РН 30/1927, 2); [Жєнска] блузна була зоз длугокима випирєними рукавами, а коло руки на галєрку була назбєрана и капчала ше зоз патєнту (ВаргаЛю 212). г) *Кєд при кладзєню брадла розтрєшєна з видлами слама або шєно коло крайох брадла, за такє брадло ше гвари жє є випирєнє* (МудриАл). 2. прен. „вирихтани”: *И кєд дахто вирихтани, та ше повє: Палє яки випирєни* (В. Саб.). ◀ Оп. *напириц, напирєни*.

випириц -им зак. 1. „при кладзєню брадла розтрєсц з видлами сламу або шєно коло крайох брадла” (МудриАл). 2. ~ **хвост** „розшириц хвост”: *У зоозагради застановєли ше при павурови, а вон випирєл хвост и жравчи* (Заградка 9/2004). ◀ Оп. *напириц, напирєни*.

випириц ше -им ше зак.: *Кура ше випирєла, потрацєла пирє кєд ше винєсла, тє. кєд ше прєстала нєсц* (В. Саб.). ◀ Од *пирє*.

випирйовац ше -юєм ше и **випиряц ше** -ям ше незак. „(с)трациц вєшєнї лєтнє пирє и доста(ва)ц новє (о дробизгү)”: *Таки час ше кури випирюю; Дробизгү ше випиря дакєди од глави, а дакєди од хвоста*. || Всл. *viperic še „исте”*: *kura še viperela* (Bartko 209). ◀ Од *пирє*.

випиркац ше -ам ше зак. „достац пире (о младих птицях)”: *Млади птички ше випиркалі або опиркалі „почало им пире роснуц”* (В. Саб.); *тацата ше випиркалі, злецелі з нїм аж под хмари* (Етн30 308). ◀ Од пире.

випирсковац -куєм незак. „пирскаючи вилетовац з цалосци”.

випирснуц -ршнем зак. 1. „з пирснуцом вилеци з цалосци”: *а барз го любела мац [Бобок-Янчия], бо таки бул оштри як огонь кед випиршнє искра* (Етн29 156). 2. **випирсла нїтка** при тканю: *урвала ше нїтка, та ше розпирсла (кед ше не одмаскує добре)* (Ир. Ков., В. Саб.). 3. *Кед коч недобре накладзени зоз сламу и др. або идзе по дир-жацей драги, та ше коч зна розпадуц, погубиц, сноп, часц слами або шена зна з нього випадуц, тє. випирснуц* (МудриАл). ◀ Од пирскац.

випираци -а -е 1. „випирени, розширени”: *Сподні били сукні ше облекало на сподок, под верхню сукню, же би верхня сукня була випирацїма. Звичайно ше облекало дас 4–5 єдна на другу* (ВарґаЛю 216). 2. ~ **голуб** „файта расного голуба хтори ходзи з розширеним хвостом, с. лепезан”: *мал голубки, и то лєм доберани, расни ...: жацошисти, драпкови ... випираци* (ЧаканСаф 24). ◀ Оп. напирци, напирени.

випирац ше -ям ше незак. *жу. випирци ше* (оп.).

виписац -ишем зак. 1. „виполніц з писаньом (теку, папер)”: *Виписал теку, та муши купиц нову*. 2. „виняц зоз школи, організації и под., висцерац зоз списка”. Укр. виписати „исте” (СУМ I, 451).

виписац ше -ишем ше зак. „виступиц з даякей школи, заєдніци, організації”.

виписовац -суєм незак. 1. незак. *гу виписац*. 2. ~ **писанки** „украшовац вельконоцни вайца”: [На Вельки пияток] *виписовали писанки або лєм фарбелі вайца* (ХомаБл 189) [На Горніци] *На Вельки пияток людзе нвич нє робя, лєм фарбя вайца и з воском виписую хто найкраще може* (За-р 14-15/1937, 5).

виписовац ше -суєм ше незак. *жу виписац ше*.

випитац -ам зак. 1. „питаючи достац, вимодліц”. 2. (за жену): ~ **дзивку**; *Знаш и сама же ши уж випитана* (РК 1936, 101). || Всл. *vipitas „исте”*: *mladu vipita za ženu*. ◀ Од питац.

випитац ше -ам ше (дакому) зак. „повипитовац ше дакому дацо”: *Кед уж дахто муши исц за хлебом до Канади, най ше скорей випита на тоти адреси ... дзе би було найлєпше найсц заробку* (РН 86/1926, 2). || Всл. *vyputac se „исте”* (Hal II 1190). ◀ Од питац.

випитовац -туєм незак. 1. „питац, модліц дацо од дакого”: *А тот пан их биста-тує, / езер стрибла випитує* (ЕтнV 98). 2. „випитовац ше дакому дацо”: *Идзем и задумуєм себе пред тима панями у Шидзе як ме випитую* (КовМихНО 189). 3. фолкл.: *Староста випитує млодого, а видавач млоду од родичох; После випитованя млодия свадзєбна колона одходзєла до обисца млодей* (Малацко). ◀ Од питац.

випитовац ше -туєм ше (дакому) незак. „поставяц питання дакому о дачим”: *Почал вон ше єй випитовац: дзе вона бива, кадзи, у котрим краю* (Етн29 133). || Всл. *vyputovac se „исте”* (Hal II 1197). ◀ Од питац.

випихац -ам незак. „хпац вонка з дачо-го”: *випиха главу споза дзверох* (РН 26/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од хпац.

випиц -иєм зак. „пиючи випражніц (погар и под.), попиц шицко”. Укр. *випити* (СУМ I, 452).

випишиц ше -им ше зак. „почац буц пишни”. Приклади з бешеди: *Одкеди ше одала, та ше випишєла; Купєла себе драгу сукню, та ше випишєла*. ◀ Од пишиц ше.

випишовац ше -шуєм ше незак. (*гу випишиц ше*) „тримац ше пишно”.

виплакани -а -е „зоз шлїдами слизох пре плач (о очох, твари)”: *Прецо твоей, моя мила, / очка виплакани* (Тон ч. 21); *А зомборска касарня з ланцом опасана, / под ню стої моя мила барз виплакана. / ... Кед биши, мила, видзєла, плакац би ши мушєла / як у войни млади хлаци войовац муша!* (Етн9 ч. 282) || Всл. *vyplakaný „исте”* (Hal 1191), слц. *vyplakaný „исте”*: *vyplakané oči, vyplakaná tvár*, укр. *виплаканий „исте”* (СУМ I, 453).

виплакац -ачем зак. 1. „з плаканьом погубиц”: ~ **очи** „з плачом погубиц очи”: *Да сце тельо плакали за гевтим братом ... уж бисце виплакали очи* (РН 42/1935, 2); [Баба Иля] була шлепа (приповедали жени же виплакала вид за штирома дзивками, котри ей умарли млади, неодати, од ефтики) (Ш. Гудак, Заградка 1/2001, 8). || Карп. русин. *виплакати очи „исте”*: Очи за ним виплакала (Чорі).

виплакац ше -ачем ше зак. „плачуци виражиц свой боль, жалосц”: *робела домашині роботи и виходзела виплакац ше до загради* (РН 36/1935, 1).

випланіц -неєм и -їм зак. „ослабиц, страиц квалитет, родносц пре недостаточне гноєне и под. (о жеми)”: *Правда, же мож и до слабей жеми шац жито, але с того не будземе мац вельо хасну, бо нам жем цалком випланєє – ослабне* (РК 1926, 141). Слц. *vyplaniet: zeme vyplaneli za tolke roky*. ◀ Од плани.

виплах х. „бояжліви человек, куриплах”: *Сцекал тєраз през загради сушєдски ... през пасулю и кукурицу. Бежал як виплах* (РН 32/1928, 4, М. Ковач); *Допили дзивому заяцови предруцованя у лєше же є виплах* (ЧаканБ2, 114); *Тацки вельки виплахи* (ЧаканСаф 15). ◀ Од *плаш-иц*, праслав. *polšiti, polxъ*.

виплацанка ж. „виплацованє заробку, надніци (кажду соботу и под.)”: *Кед придзе виплацанка, богати дзивки крича: ... ми вам за пол плаци туньше [робиц] придземе* (Етн. V, 98); *Але о два тижні виплацанка, та себе на хлеб пожичиме* (Ос 34); *Придзе собота (виплацанка), та будзе шицкогo* (РН 46/1934, 2).

виплацац -ам *незак. оп. виплацовац*: *Жем [у Французкей] остава синови, котри найвецей любви жаздовство, а други иду до тарговини, ремесла, до фабриках, а тот, цо остава на оцовщини, виплаца им їх тал* (РН 29/1935, 1); *Людзе ... нєзадовольни з тим як ше шацує и виплаца [чкода од ляду]* (Заря 12/1939, 6, Б. Горки).

виплациц -им зак. „дац дакому пенєжи за дацо, заплациц”. Укр. *виплатити* (СУМ I, 453).

виплациц ше -и ше зак. „мац хасен, заробок од дачого”. || Всл. *vyplacic se „исте”* (Hal II 1191), слц. *vyplatit sa и oplatit sa „исте”*, карп.русин. *выплатитися „исте”*: *Хлопцови не виплатилося йти в наймы* (Чорі). Без огляду на сербске *исплатити се*, паралели потвердзую же нашо *виплациц ше* з карпатскей лексики.

виплацовац -цуєм *незак.* „давац дакому пенєжи за дацо”.

виплашиц -им зак. „вигнац (пса, живину и под. вонка)”: ~ *кури зоз загради, ~ мачку з кухні*. Всл. *vyplašic „вигнац; поплашиц, злєкнуц”* (Hal II 1192). ◀ Од *плашиц*.

виплашовач -шуєм *незак. жу виплашиц*.

виплєсц -єцєм зак. „преплетаючи прущє (сламу, конопу и под.) направиц дацо”: *Кед ми дороби сподок корти, я го привяжем з манилу або дам ... виплєсц нови: треба то ше лєм розпатриц, та человек може и сам виплєсц* (В. Саб.). Укр. *виплести* (СУМ I, 454). ◀ Од *плєсц*.

виплєтац ше -ам ше *незак.* „гоч цо приповедац”. ◀ Од *плєсц*.

виплєц -єєм зак. „плеючи одстраніц газ, коровче”. || Всл. *vyples „исте”* (Hal I 192), слц. *vypliet „исте”*. ◀ Оп. *плєц*.

виплївац -ам зак. „плїваючи висц на поверхносц”: *Кед уж вода варла, руцєло ше галушочки и кед виплївали на верх, то значєло же були виварени* (ХомаБл 173).

виплокац -ам зак. „оплокац нукашньосц”. Всл. *vyplukas „исте”* (Hal II 1192). ◀ Оп. *плокац*.

виплоковац -куєм *незак.* „плокац нукашньосц”.

виплювач -ам зак. „плюваючи вируциц з устох (шицко)”. ◀ Оп. *плювач*.

виплювнуц -нем зак. „плюваючи вируциц з устох”.

виплюскац -ам зак. „плюскаючи випражніц”. ◀ Оп. *плюскац*.

виплюскац ше -ам ше зак. „виляц ше плюскаючи”.

виплюсковац -куєм *незак.* „плюскаючи випражньовац”.

виплюсковац ше -куєм ше *незак.* „вилївац ше плюскаючи”.

виплюснуч -юшнем зак. „виляц з єдним замахнуцом (шицку чечносц або єдну часц)”.
виплюснуч ше -юшнем ше зак. „виляц ше (о шицкей чечносци або єдней часци)”.
виплянтац ше -ам ше зак.: ~ з *хороти* „вицагнуц ше, подняц ше з хороти”. || Всл. *vurplantac se* „з усиловносцу ше вицагнуц од-дакаль, випутац ше; очухац ше”: *vurplantac se z bidy* (Hal II 1192). ◀ Од *плянтац ше* (оп.). Гутори ше и *вибахтац ше* (оп.) и *вибегац ше* (оп.) з хороти або з длуствох. ◀ Оп. *плянтац ше*.

випляскац -ам зак. „набиц пляскаючи, с. ишамарати”. Слц. *vyfliaskať* „исте”. ◀ Од оном. *пляскац*.
випнуц -нем: ~ *перши* „випнуц ше, с. испрсити се” (В. Саб.). ◀ Од праслав. *рѣти, рьпѣ*.
випнуц ше -нем ше зак. 1. „випросциц ше и випнуц перши напредок, с. испрсити се”. 2. а) „завжац пишну позу; почац ше пишиц, виношиц”: *Ище ше баржей випнул и кричал* (КовМихЯни 96); *А вец ме вола най станем гу ней пред жвератко. Гвари, най видзие яка зме пара. Ганя ше випне, а я при ней скруцени як льовч* (ПапДюКер 27). б) „випнуц перши, завжац непокорну позу”: *И вец нараз – человек ше випнул, випросцел... Противставел ше крегки, нічомни! Над-владал свой страх* (ЖирошV 283). || Укр. *випнутися* „випнуц перши”, слц. *vurnút sa* „випросциц ше”. ◀ Од праслав. *рѣти, рьпѣ*. • ~ *на задні ноги* „дзвигнуц ше на задні ноги (о коньови)”.

виповедац -ам незак. „вигваряц”: *кед бешедую, так крашине виповедаю слова, же ше человеку видзи, як да шпиваю* (РН 29/1927, 2, М. В.). ◀ Оп. *повесц, поведац*.

виповесц -ем зак. 1. „вигваряц”: *Тоти дні були таки чежки же кед себе подумам, та ані виповесц ше не да* (РН 13/1936, 2). || Всл. *vurovesc* „исте” (Hal 1193), укр. *виповісти* (СУМ I, 456). 2. „повесц”: *Худобна мац цо ма штири-пейц дзивки так з плачом випове: Добре тому худобному оцови и мацери же ма самих хланцох, та му их голем дакус цар рані* (Ос 101); *Лем же то вам длуга при-*

поведка, не мож то виповесц у двох словах (РН 5/1934, 2, о. Я. Б.); *кет дому пришоу та аш зоз жальом виповет: „Я вецей до швета калфовац не пойдзем!”* (ЖирошМСМ 49) ◀ Оп. *повесц, поведац*.

випокутовац -туем зак. звич. у злученю ~ *грех* (*грехи*) „зоз церпеньом, страданьом викупиц скорейши грех (грехи)”: *Тих дньох приявел ше сам до полициї и вигуторел шицко як то було. ... Видзи же и йому треба умрец, на муши тот грех випокутовац* (РН 1/1927, 2); *Шицки знаме ... же до неба иду таки души, котри за живота не мали нїяки грехи (мали дзеци), або випокутовали свойо грехи и одбули ту на жеми кажду кару. ... [До митарства] иду таки гришники, котри свойо чежки грехи випокутовали, але дочасни кари пре нїх ище не одбули* (РН 68/1926, 4). ◀ Оп. *покута*.

випокутовац ше -туем ше зак. „зоз церпеньом, страданьом викупиц скорейши грех (грехи)”. ◀ Оп. *покута*.

виполніц -ім зак. 1. „наполніц до верху”. 2. прен. а) „сполніц дату обецунку”: *не сцел краль ані чуц о тим, да свою обецунку виполні* (РН 32/1932, 4); *Драги сину мой, чи ти виполнел обецани слова Богу на галиї. Кет не – тєраз их сину сполні* (ЖирошМСМ 29). б) „зробиц дакому по його жаданю, дзеки”: ~ *дакому жадане*. Укр. *виповнити* „исте” (СУМ I, 456). ◀ Оп. *полни*.

виполніц ше -ім ше зак. 1. „наполніц ше до верху”. 2. „сполніц ше, зисциц ше (о дачиім жаданю, обчекованю и под.)”: *[Побочкал бим дзивче] тисяч раз за чоло, тристо раз за ліца, / би ше виполнела любов превеліка. / Кед ше не виполні, шерцо ме барз болі* (БиндКост 61–62); *Бабово ше слово виполнело, кет гварела же себе ище подумам на мацерову перинку и заглавчок, бо я лєм пот покровцом спал на ладі, а и ту лєм пот покровцом шпим* (ЖирошМСМ 20). Укр. *виповнитися* „исте” (СУМ I, 456). 3. „висц, наполніц ше (о часовим термину)”: *ище [ше] не виполнело ані 2 роки* (Заря 22/1935, 172). ◀ Оп. *полни*.

виполньовац -ньюем незак. 1. „полніц до верху”. 2. прен. „зробиц дакому по його жаданю, дзеки”: ~ *дакому жаданя*.

випоминац -ам незак. 1. „гуториц; вигваряц”: Красавица гуторела за судийом пришагу випоминаюци кажде слово ясно, оштро и розлучно (РН78/1926, 3, М. В.); [Млоди и млода ше круца] а староста стариши и пан видавач так випоминаю: Бог сочетає, человек да не разлучає. Три раз так виповедза староста и видавач (ЕтнV 255–256); Христос раждається, милиони устох випоминаю тоти слова на дзень родзенья Сина человеческого (Заря 1/1939, 1). 2. „шпоровац, наводзиц”: почал випоминац шицки добри прикмети сушедовей Юли (РН 13/1931, 2–3). ◀ Оп. спомнуц.

випомнуц -нем зак. „вигвариц, виповесц”: Вежне сященік персцені, обраци ше жу млодей и жу млодому, та их випомне по мену обидвойо и так им гвари, перше млодому: „Обручає ся раб божий ...” (ЕтнV 260); а кед сцела отвориц уста, да го [свой грех] випомне, яждо да ей дахто уста заткал (РК 1928, 75). ◀ Оп. спомнуц.

виноносовац ше -суєм ше незак. „вижаловац ше”. ◀ Од понос, поносовац ше.

випораїц -їм зак. „випаковац, випратац дакого оддакаль”. Приклад з бешеди: Упознал дзивку у автобусу и пришол до ней з квицом. Ёй родичи го випораєлі ведно з квицом. ◀ Од порайіц¹.

випораїц ше -їм ше незак. „окончиц вельку нужду”. ◀ Од порайіц¹.

випосцени -а -е „хтори вельо посцел, та є слаби, худі”: Папове скорей були випосцени, а тоти тєраз не (В. Саб.). Слц. vupostić са „з посцєньом або недостатком єдзєня вигладніц”. ◀ Оп. пост.

випосциц ше -им ше зак. „з длугим посцєньом вислабнуц”: Длуго посцел, гладовал, та вислабнул, зуновал – випосцел ше (В. Саб.).

випочинути -а -е „одпочинути”: И наши народ не будзе мочи мирно спац [од толвайох], але ... и далєй як заяц муши спац, а таки не випочинути заш рано ставац (РН 96/1926, 4); И гоч так мало ши вон ше ипак чувствує випочинути (РН 18/1930, 4). ◀ Оп. одпочивац.

випочинуц -нем зак. „одпочинуц”: Випочинул сом и чуєм, же ми вельо лєгчейше, як

ми було до тєраз (РН 20/27); У тим мешацу оробєна жєм злєгне ше, випочинє, а прєз жи-му добрє вимаржнє (РН 11/1927, 2). ◀ Оп. одпочивац. У медзивойнових авторох находзимє и повратну форму випочинуц ше (-нем ше) зак. „одпочинуц”: Но єдно ми зато допуцицє, да ше випочинєм на тєй лавочки? (РН 16/1928, 2); Наши дїдовє охажали жєм на парлаж, да ше випочинє и замоцнєє (РН 19/27, 2). || У карп.русин. неповратна форма випочити и повратна випочитися маю истє значєнє „одпочинуц”: Нє йшов никуды з домув, бо хотів добрє випочити за сятю. Як випочилося, робота нараз лїпше пішла (Чорі). Без огляду на карп.русин. повратнє випочитися тримамє жє у нас повратна форма могла настац, як и форми одпочинуц ше/одпочивац ше, под уплївом сєрбского одморити сє/одмарати сє.

випошвац ше -ам ше зак. „вигнац, достац пошви (о пошатим зарну), с. извлата-ти”. ◀ Оп. пошва.

випошніц -їм зак. I. прєх. „з длугим хаснованьом и нєгноєньом зробиц жєм нєплонду”: Нє гноєл жєм, та ю випошнєл. II. нєпрєх. „постац посни, нєплонди, витрошиц ше, вичєрпац ше (о жєми)”: Кєд ше жєм хаснує, а нє гної ше ю, та випошні. Кєд жєм випошні, гвари ше жє то плана жєм (М. Рм.). ◀ Од пост.

випошніц ше -їм ше зак. „ослабиц з посцєньом”: Капусна юха, посни кромплї ... Цо то? Випошні ше, вигладні (КочЄвЦП 75).

виправиц -им зак. „поправиц дацо нєдобрє зробєнє”. Всл. vupravic „поправиц” (Hal II 1194), укр. виправити „поправиц”. ◀ Од правиц.

виправиц ше -им ше зак. „поправиц ше у даякей хибі”. Приклад з бешеди: Ко-за мала затвєрднуцє у вимню, алє озда ше виправи.

виправця -ям незак. 1. „поправця дацо нєдобрє зробєнє”. 2. „нєпрєривно, упарто дацо питац, вимагац”: Вон нє ма право виправця од Михала пєнєжи за аренду, бо то нє його жєм (Г. Р.); гнівам ше на нього жє тєльо виправя одо мнє (РН 45/1936, 2, М. Ковач); Вона више дацо виправя. || Всл. vupravic „приповєдац; приповєдац вшєлїя-

чини; нагваряц” (Hal II 1194), укр. виправляти „поправця; доставац” (СУМ I, 459) ◀ Од *правиц*.

випрагац -ам и **випрагнуц** -нем зак. „ошлебодзиц коня або воли з опреми за прагане”. || Всл. *vyprahac „исте”* (Hal II 1194). ◀ Оп. *прагац*.

випраговац -гуєм *незак*. гу **випрагац**. Всл. *vyprahovas „исте”* (Hal II 1194).

випражиц -им зак. 1. „добре, потнейше упражиц”. 2. ~ **масц** оп. под. **випражовац**. Укр. диял. *выпражыти „випражиц”* (Турчин 46) ◀ Оп. *пражиц*.

випражиц ше -им ше зак. „випариц ше при пражению (о води)”: *Долей води на месо, бо ше випражела*. Укр. диял. *выпражытися „исте”* (Турчин 46).

випражніц -ім зак. „одстраніц змист з нукашньосци дачого”. ◀ Оп. *празни*.

випражніц ше -ім ше „ошлебодзиц ше змисту, остац празни”.

випражньовац -нюєм *незак*. жу **випражніц**.

випражовац -жуєм *незак*. 1. „добре, потнейше пражиц”. 2. ~ **масц** „доставац швиньску масц з праженьом сланіни”: *Шмалец [коцки сланіни] ше на котле спражел – то були шкварки, а при тим зоз себе випуцовал масц. Так ше випражовала масц. Кед шкварки почервенели, масц ше черповала до ванічки, а шкварки ше могли хасновац за єдзене* (ДудашКс 150). || Всл. *masť vpražuju (Štolc)*. ◀ Оп. *пражиц*.

випратац -ам зак. „випаковац дакого, позбуц ше, отресц ше дакого”: [Вислуховал сом] *як ти, невесто моя, Петра нагваряла твоего мужа, а мого єдиного сина, же би мне випратал з обисца и до дому за старих послал* (КовМихГК 115); *Кед дохтор воиол до двора, пес налецел, та сом го випратала до гумна* (Люб. Як.). || Слц. *vypratať „исте”, всл. vypratasc se z chyži „пойсц зоз хижи, позберац ше зоз шицким и пойсц”* (Hal II 1194). ◀ Оп. *пратац*.

випрац -перем зак. 1. „вирайбац з перацим праніком”: *Мили наш, мили наш, гарну кошульку маиш; / хто ци ю випере кед мамочки не маиш?* (Етн9 ч. 308). 2. ~ **коно-**

ну „умиц вимочене влакно з перацим праніком” (МудриАл): *Як ше [конопи] виперу, теди ше их попресцера на паньваиш да ше суша* (РН 10/1934, 4). || Всл. *vyprac „исте”: s kyjanku se pere a v rukoch se rajbe* (Hal II 1193). Укр. *випрати „вирайбац”* (СУМ I, 460). ◀ Оп. *прац*.

випревац -ам *незак*. жу **випрец**.

випресц -едзем зак. „з предзеньом направиц, спресц”: *Знаиш, шестричко, же и я знам випресц нітку* (ЧаканБас 80).

випрете -того с. „запалене од випревания, с. оєдина”. ◀ Оп. *випрец, прец*.

випрец -еем зак. „достац од упареня одн. зноєня запалене медзи пальцями, под пазуху и под, с. оєсти се”: *То печарочково охорене. Зявює ше найчастейше медзи пальцями на руках и ногох и тамаль по целу дзе вше влажне и цепле. Хлопи часто випрели на ценким. Жени, кед були тлустейши, випрели тиж на ценким, а часто и под першами ... Печарочки нападаю таки цепли и влажни места и там виедало скору, вона постава червена, назбера ше, та випатра як спрета, а часто зна и пукнуц и до тей малей раночки уходзи слани зной и пече* (СлМед 173, КолесарД). || Всл. *vyprac „исте”* (Hal II 1195), *dzecko bulo viprete od moču* (Buffa 305). ◀ Оп. *прец*.

виприповедац -ам зак. „сообщиц з приповеданьом”: *була би кніжка така груба да ми шицко [цали живот] виприповедац* (Рускинї 193).

виприповедац ше -ам ше зак. „наприповедац ше, шицко виприповедац”.

випричасцац (ше) -ам (ше) зак. *коц. оп. випричацац (ше)*.

випричацац -ам зак. „окончиц над даким обряд причасци, дац причасц”. ◀ Оп. *причаси*.

випричацац ше -ам ше зак. „прияц причасц з обрядом причащаня”.

випробовани -а -е 1. „искусни”: *Стари Николай бул уж випробовани, але зато и осторожни таршовец* (РН 17/1928, 3); *Верим, же наш народ руски ма довольно своїх синых статочних и випробованих – искусних народолюбцох и на ділу* (РН 14/27, 1,

Биндас); *Випробовани земледільці не препоручую в єдно прагац до плуга коні и воли, бо воли спераю коні у ходу* (РН 57/1926, 7, Б.); *основателе рускей писовні мали барз доброго, випробованого и ученого совитніка у особи Дра Габра Костельника* (РН 8/1932, 1, Б.). 2. „преверени у хаснованю, квалитетни”: *жазда за найлепшу свою жем вібера випробоване, добре нашене* (КостЛибер 60). || Всл. *вургововану „искусни”* (Hal II, 1195).

◀ Оп. *проба, пробовац*.

випробовац -буєм зак. 1. „попробовац”. || Руснацке у Мадярскей *viprovovac „исте”*, всл. *вургововас „исте”* (Hal II 1195), укр. *випробувати „исте”* (СУМ I, 461). 2. „зазнац, дожиц, с. искусити”: [Наш земледілец] *зна лем тельо, цо у живоце випробовал, але не як человек, котри о тим и роздумал* (РН 1/1930, 3, М. В.); *Док человек иицко сам випробує, треба вельо часу, а време идзе, не стої и не чека. Зато ше треба учиц од других, мудрейших и искусних людзох* (РН 23/1935, 2). ◀ Оп. *проба, пробовац*.

випровадзанка ж. „випровадзане”: *Чезко ше лапала шерца цала тота жалосна випровадзанка* (РН 28/1929, 2, М. Ковач); *Дасєдни дзивчата ше ище остали круциц док гудаци грали випровадзанку* (ЛатякТал 113). ◀ Оп. *випровадзац*.

випровадзац -ам незак. „провадзиц дакого при одходу”. Всл. *вурprovadzac „исте”* (Hal II 1195). ◀ Оп. *провадзиц, водзиц*.

випроваджене с. „випроваджане (у єдней нагоди), с. испраћај”: *та ме наш мили Оцец випровадзел на автобус, и то було теди остатнє випроваджене* (Запис на бокох РК 1935). Всл. *вурprovadzene „исте”* (Hal 1195).

випровадзиц -им зак. „провадзаци дакого прејсц з нїм часц драги, с. испрати-ти”: *Придз ме, мила, випровадз, / я ше идзем вербовац* (БиндКост 13). Всл. *вурprovadzic „исте”* (Hal 1195). ◀ Оп. *провадзиц, водзиц*.

випровадзовац -дзуєм незак. оп. **випровадзац**: *Єдного по єдного ведно випровадзую ... приходза випровадзовац на остатню драгу* (КовМихНО 9).

випроїц -їм зак. „напариц з горуцу воду”. ◀ Оп. *проїц, прец, пара*.

випроїц ше -їм ше зак. „напариц ше з горуцу воду”.

випросцац -ам незак. 1. „робиц простим (дацо криве)”. 2. „нацаговац, с. испружати”.

випросцац ше -ам ше незак. 1. „поставац прости (о дачим кривим)”. 2. „ставац просто, вертикално”. ◀ Оп. *прости*.

випросциц -им зак. 1. „зробиц простим, напросциц (дацо криве)”: *Кед ше коса барз виклепе, та ше оштре може преврациц нука або вонка, та го вєц з ослу або каменьчом треба полегко випросциц* (В. Саб.). 2. „нацагнуц, с. испружити”: *~ руку, палец; Рука, котру жу мнє [жобрак] випросцену три-мал, трєсла ше и дирґочєла* (РК 1935, 142).

◀ Оп. *прости*.

випросциц ше -им ше зак. „зоз схилєного положєня стануц вертикално, с. усправити се”: *Зогнул ше над канабель, вєц ше випросцєл, станул дакус далєй, накривєл главу та патри* (РН 22/1934, 3, М. Ковач).

◀ Оп. *прости*.

випросцовац (ше) -цуєм (ше) незак. гу **випросциц (ше)**.

випружац ше -ам ше незак. „вилєговац ше, нацаговац ше на посцєлі”: *Моя мац раз гуторєла: Ище як бим ше випружала лєм да можем* (Вер. Рм.); *Випружа ше на посцєлі „нацагує ше”* (Лєв. Ск.). || Слц.: *вурpružit sa* 1. розцагнуц ше; 2. напнуц ше, напружиц ше, незак. *вурpružovat sa*, поль. *wypreżać się* 1. нацаговац ше, випросцац ше; 2. напинац ше, поставац напнути. ◀ Од корєня *пруж-*, праслав. *prǫgъ* „смуга, край”, а тото у прєвою зоз корєньом *праг-ац*, праслав. *pręgti* „нацаговац”. Оп. и *спружац/спружиц*.

випружиц ше -им ше зак. „стануц даґдзе и завадзац”: *Цо ши ше ми ту випружел з тим брухом!?* „цо ши ми ту станул” (В. Саб.). ◀ Оп. *випружац ше*.

випукац¹ -ам зак. *непрех*. 1. „вируцац ключки (о нашеню)”: *По тим дижджу пошата цвикла треба да випука* (В. Саб.). 2. „попукац до пуканкох (о зарнох кукурици хтори ше пукаю)”: *Зарна кукурици при пуканю випукаю „направя ше з нїх пуканки”* (В. Саб.). ◀ Оп. *пукац¹*.

випукац² -ам зак. прех. (дакого и дакому) „набиц дзецко (звич. по задку)”: *Так му випукала!* || Всл. vupukas „напукац, набиц”: vupukalam ho, ta teraz špi (Hal II 1196). ◀ Оп. пукац².

випукац ше -ам ше зак. „розпукац ше до пуканкох (о зарнох кукурици)”: *Рано ше пукала кукурица на роштити. Випукани зарна волали ше пуканки, а тоти цо ше не випукали волали ше циповки* (ХомаБл 189). ◀ Оп. пукац¹.

випукнуц -нем зак. 1. а) „виключкац ше (о пошатим нашеню, зарну)”: *нашене по угореню випукне и вец угор ожеленеє* (РС од 8. о7. 1949, 2). б) ~ **на ногох** „виключкац ше скорей як жито и др. покошене, док є ище „на ногох”; як синоним хаснує ше вираз *пороснуц у класкох* (МудриАл). 2. „вируциц ше зоз жили, кореня, жеми (о младніку)”: *Зоз жили даякого древа випукне зоз жеми нови младнік*. 3. „пукнуц и оддзеліц ше з целосци”: *На забивачки руцел косц до пластичного шафліка, та такой бок шафліка випукнул* (В. Саб.). ◀ Оп. пукац¹.

випуковац -куєм незак. 1. „виключковац ше (о пошатим нашеню, зарну)”. 2. „вируцовац ше зоз жили, кореня, жеми (о младніку)”. 3. „починац роснуц (о зубох при дзехох)”: *Кед уж [дзечи] могли шедзиц (5-6 мешац) и тримац з ручку, дало ше му скорку зоз хлеба най ю жужлі, та було забавене, а тиж и масирало ясна, бо му уж могли випуковац зубки (а то дзецко барз болі)* (КолесарД). 4. „пукац и оддзельовац ше з целосци”. ◀ Оп. пукац¹.

випулени -а -е 1. „вистирчени, випупчени”: *Наверх носольовой (= посцельовой) корунки було випулене* (В. Саб.); *Якаш главка без уоох, чарни випулени очи, розширени нозґри* (ЧаканСаф 165, Коритнявка Геґа). 2. ~ **хижа** „хижа вистирчена опрез других хижох у шоре”: *Його хижа не тота випулена, але гевта за ню* (В. Саб.). ◀ Оп. випуліц.

випуліц -ім зак. 1. „вистирчиц (звич. на округло)”: *Кибла на хижі випулела иштредок „викривела ше вонка”* (В. Саб.). 2. ~ **ґамби** „у гніву и под. надуц, вистирчиц ґамби”. ◀ Од праслав. puliti „вистирчовац” (ЕСУМ).

|| Всл. vupulic okale „вишириц очи” (Hal II 1196), чes. bouliti/pouliti oči „виширяц очи”, морав. vy-bulit' oči „вишириц очи”, морав. vybulit' значи и „вигнуц ше, вистирчиц ше до бока, вонка (о муру)”, напр.: *pec se nám obulil „печ ше нам випулел”*; вираз (зоз d место l) *nabouděná zeď* значи „мур з хторого ше оддзельоє вапно”, серб. из-буљити очи „вишириц очи”, словин. buliti „пухнуц”, чes. boule „запухнуце, гиря”; стр.в.нем. bu:lla, нем. Beule „запухнуце; гиря; вистирчене” (Machek 62).

випуліц ше -ім ше зак. „вистирчиц ше (звич. на округло)”: *Мур на хижі ше випулел „викривел ше на вонка”* (В. Саб.). ◀ Оп. випуліц.

випульовац -люєм незак. 1. „вистирчовац (звич. на округло)”. 2. ~ **ґамби** „у гніву и под. надувац, вистирчовац ґамби”. ◀ Оп. випуліц.

випульовац ше -люєм ше незак. „вистирчовац ше (звич у заокругленей формі)”: *Зоз супер-ліпкачом сом заліпел розрезану верхню ґуму на трактору, добре ше трима, сподня ґума ше не випулює вецей на розрезаним месце* (Йвґ. Бл.). Оп. випуліц/випульовац. ◀ Оп. випуліц.

[випумповац] -пуєм зак. „з пумпу одстраніц чечносц”.

випурґац -ам зак. експр. „випаковац, вигнац” (СС. Мак., Пвл. Бл.): *Шпи у старецким дому, а там ей не место, треба ю випурґац отамаль* (Пвл. Бл.); *Тота жена ше не сцела модліц ведно з нами, я би ю такой випурґал з молитвеной ґрупи* (В. Саб.); *Пришли до нашей фирми, а не сцели робиц, та их випурґали назад дому* (В. Саб.). ◀ Мож-ліва вяза зоз вишпурґац, шпуриц (оп.).

випурцловац -луєм зак. випаковац, вигнац”: *Гвари ше и: випурцловали го „вигнали, видриляли”* (В. Саб.). ◀ Оп. пурицовац.

випутац -ам зак. „вимотац, одмервиц”. ◀ Оп. путац.

випутац ше -ам ше зак. „вимотац ше, одмервиц ше”. Всл. vuputac se „исте” (Hal II 1197). ◀ Оп. путац.

випутовани -а -е „вистати, витрапени од путованя”: *Кед придзе дому, увидзи народ*

у оцовим дворе, барз випутовани... Жалосни син и випутовани не мог ніч, лем себе мушел легнуц до своєї посцелі (Етн30 18). Всл. вурутовас „вибрац ше на далеку драгу” (Hal II 1197). ◀ Оп. пучовац.

випучени -а -е „з вистирчену заокруглену часцу”: [Хорйовити хлапец] *више бул зосушени и бляди, бруцок випучени, ліца упаднути, ... З дня на дзень бул сухиш, брух баржей випучени, ... а очи виплакани и виставали му* (РН 70/1926, 2); *очи [хорого] випучени* (РК 1922, 119, др Жилник). ◀ Од пучиц (ше) (оп.).

випучиц -им зак. „з прициском видавиц; вистирчиц часц поверхносци одн. предмета”: ~ **пец** „з прициском зоднука вистирчиц, вибиц бок пеца” (ИГК, Гел. Мед.); *Гвари ше: не цискай так з кочергу, бо випучиш пец* (В. Саб.); *Глава ей [овци цигаї] досц велька зос випученим носом* (РК 1940, 124). || Всл. вуруціс „исте”: *voda zamazla, вуручела veršnik* „вода змарзла, вицисла затичку”; *вуручєну „вистирчени”: вуручєнє dno „вистирчене дно”* (Hal II 1196). ◀ Од пучиц (ше) (оп.). • **хто кучи тот випучи** „хто кучи, тот викака” (звич. ше так гвари дзедом кед куча). || Всл. *dzecko se lem руці а трудно се ти вуруціс „дзедко ше з усиловносцу пучи, а чезко ше му викакац”* (Hal II 1196).

випучиц ше -им ше зак. „од прициску ше видавиц, вистирчиц (о часци поверхносци одн. предмета)”. ◀ Од пучиц (ше) (оп.).

випуциц -им зак. „пуциц вонка або на шлебоду”: *Кед рано поставаю, випуци три заячки, та их гоні вонка* (Етн); *Випуцели го зоз шок-соби* (Ир. Фин.); *Кед го випуцели [з робиї], не имел индзей пребивац, крем тих местох, яки му ... одредзели* (РН 18/1935, 2). || Слц. *вурустіт „исте”: вурустіт svine z chlievov*, всл. *вуруціс „пуциц вонка”*.

вира ж. оп. вера¹.

вирабровани -а -е „вихасновани, вирабени”: *Польопривреда вишадзи у швецє вирабрована* (В. Саб.). ◀ Оп. рабровац.

вирабяц -ям незак. 1. „з обрабяньом злепшовац квалитет дачого”: а) ~ **жем** „обрабяц же же би була квалитетнейша и ве-

цей родзела”: [Н. Н. робел под аренду жем на хторей було наду. Жем требало вецей раз преорац и попирскац з отровом же би над викапал. Але власнік сцел предац жем, та ше Н. Н-ови не виплацело укладац до ней.] *Думал сом: Чом да вам вирабям жем кед ю сцєцє предац* (Мк. Скуб.); б) ~ **цєсто** „трепац, мишиц цєсто”: *Цєсто ше вирабяло и по пол годзини. Вец ше го охабело най киш-не* (ХомаБл 184). 2. а) „робиц розлични нес-ташносци и пакосци, паратовац”: *Таке дідо татор вирабял, док бул млади. Ніхто у валале не знал таке видумац и придумац, так зафрантовац, так пригвариц и одповєсц, як цо вон знал* (КостПр 75). Укр. *виробляти „исте”*. б) (з даким) „самовольно поступац, робиц з даким дацо на його чкодун”: *Стара жена ше не сцєла придац шєстровому сино-ви, бо ше не складала з його жену: не дала зоз собу гоч як вирабяц; Приялі их до Унії, та з німа вирабяю* (В. Саб.); *Як їздую и цо вирабяю зос нашим худобним народом ... большевики* (РН 2/1931, 2). в) (танец и под.): *Чи сцє о тим ніч не чули, / Младиши браца нашо? / Як танцовал, як вирабял / Керестурец у Коцуре / Славни Михал Пашо?* (КостПоез) 3. „правиц, продуковац”: *Тото [шлосерске] ремєсло вирабя финьши предмети ... як на пр. замки, зависи, цифри на ствари, вирабя вишєліяки машинки и т. д.* (РК 1931, 124, Дю. Биндас). 4. „доставац плацу, заробок”: *Моя мила чарни очи мала, / Сто форинти з німа вирабяла. / А я робим и водне и вноци, / не виробим сто форинти з очми* (Етн9 ч. 200); [Павле Вукіч року 1866] *постал администратор и духовни новосадски, а як таки вирабял 500 форинти, а за школу 100 ф. на рок од варошу* (РК 1923, 75). 5. „прерабяц, квашиц животиньску скору”: [Зоз хорого статку] *скора ше не имє вирабяц* (Заря 33/1934, 5). ◀ Превој зоз робиц (оп.).

виражиц¹ -им (на даким) зак. 1. „видац зоз себе (чувство увреди, гніву и под.)”: *чи чека же би ше дахто зявел на ким виражи свой гнів за увреду хтору му нанєсол тот слуга Янош* (КовМихНО 46); *Я ше не имєл озивац, бо би обидвомє на мнє гнів виражєли* (ЛатякТал 53). 2. безос. „манифєстовац ше на даким у форми хороти”: *Так плакал,*

думали же виражи на нїм „думали же ше укажу на нїм знаки хороти”; Гвари ше: виражело на нїм „указала ше даяка хорота на нїм” (Лев. Ск.). || Всл. *vyražić* „вибиц на поверхносц” (Hal II 1198), слц. *vyražiti* „указац ше, вибиц на поверхосц”: *na čelo mu virazil rot*, укр. *виразка* „рана”: *виразка шлунка* „вред на жалудку” (СУМ I, 466). ◀ Од праслав. *gazъ* „вдерене”, *gaziti* „наношиц вдере-не, биц”.

[**виражиц²**] -им зак. „зоз словами и под. винесц думки, чувства”. ◀ Од серб. *изразити*, а тото од праслав. *gaziti* (оп. *виражиц¹*).

виражиц ше¹ -им ше зак. а) „видац, виражиц зоз себе гнів на даким: викричац ше на дакого и под.”: *место одвиту достал варварски дочек ... а я думам же би ше аньи найпростейши, аньи найглупиши, нье виражел так на госца ... як то духовни отец* (Заря 5/1937, 4). б) „зоз справованьом, гестами указац свойо чувства гу дакому”: *Не сцела ю до свойого дружба, але ей то не поведла, лем ше так виражела „так ше справовала же ей то дала до знаня”*. || Всл. *vyražić se* „вируциц ше (о пирцку)” (Hal II 1198), слц. *vyražiti sa* „нагло, з моцним интензитетом ше пребиц оддакаль”: *voda zo žlabov sa virazila* (блізке значеню под (а)). в) значене „манифестовац ше” блізке сербскому *изразити се*: *Наша ше народна свідомосц пребудзела и лем чека, кеди ше у живоце цо моцнейше виражи. Вона сце да будзе моцна, але сама од себе не може така постац. Ю треба дахто на то понукац* (РН 100/1926, 1). ◀ Оп. *виражиц¹*.

[**виражиц ше²**] -им ше зак. „зоз словами формуловац свойо думки”. ◀ Од серб. *изразити се*.

вирайбац -бем зак. „з райбаньом од-страніц нечистоту”. Укр. діял. *вырайбати* (Турчин 47). ◀ Оп. *райбац*.

вирайдани -а -е „барз вистати, вимучени”. ◀ Оп. *вирайдац*. ♦ ~ **як соха** „вечерпани од чежкей роботи” (В. Саб.).

вирайдац -ам зак. 1. „нечесно з даким поступиц, вишибиц з даким, спораіц дакого; вихасновац дакого”: *Робиш му, а вон це не виплаци добре: вирайдал це; Кед зме ше*

дзелели з маєтком, *шестра вжала лепшу жем, а брат вжал коч, я таки вирайдани; Вирайдац значи „поспrievedaц”: кед ше дзеля з маєтком, та ше повадза и єдному не даю поправдзе, гвари ше: вирайдали го* (Лев. Ск.); *Вирайдали го значи „вихасновали го”* (В. Саб.). 2. „вилац, висобачиц; вигнац” (Лев. Ск.). ◀ Вироятно од праслав. *гѣдъ* „шор”, нашо *ряд* (з метатезу *йа > ай*, тє. *ряд > райд*), оп. и *зарайдац ше*. ♦ ~ **дакого як соху** „вихасновац, вичерпац з роботу; спрєвєсц” (В. Саб.).

вирастац -ам незак. „поставац висши, векши, роснуц”. Оп. *роснуц*.

вирастованє с. коц. (звич. у бешеди коцурских Мадярох) „шедзене вечар при умартому”. Приклад з бешеди: *Нам цошка нїяки дочек Нового року не бул, бо єден сушєд умар, та шицки мойо були на вирастованю, а я сама дома, а нешка зме на хованю були*. ◀ Оп. *вирастовац*.

вирастовац -туєм незак. и зак. коц. 1. (звич. у бешеди коцурских Мадярох) „шєдзиц вечар при умартому”. 2. *прєн.* (у бешеди коцурских Руснацох) „до рана прєпровоадиц дагдзе ноц (вешєляци ше, пиюци и под.)”. ◀ Од мадь. *virraszt* „чувац ноцну стражу” (ЕтМ).

виратовац -туєм зак. „спашиц”. Укр. *врятувати* (СУМ I, 485). ◀ Оп. *ратовац*.

виратовац ше -туєм ше зак. „спашиц ше”.

вираховац -хуєм зак. „з рахованьом дойдєц до глєданого резултата”. Всл. *vygachovac* „истє” (Hal 1198). ◀ Оп. *раховац*. • ~ **себе** „роздумац, розпатриц”: *та похоц, поопатрай та будзєши знац и вирахуй себе як то там жиц. Я так рахуєм, вишадзи добре, а дома найлєпше* (ЖирошМСМ 72); *Сину мой, же ше думаши жєнїц, то ци бранїц не можєм, ані не будзєм, але себе вирахуй, як да ше ожєнїш, да не будзєши цали свой живот лєм слуга своєй фамєлїї* (ЖирошМСМ 114).

вирвац -вєм и **вирвєц** -єм зак. 1. „виртаргнуц”: *лєв пришол жу ньому, та му дал три шерсци зоз себе вирвац, же му будзє да-раз на помоци* (ЕтН29 126); *Кєд конї рушали, так знали порвєц [примарзнути] санки*

же могли вагу **вирвец** (Фа 97). || Всл. *virvac* „витаргнуц, вирвац”: *virvac boľaci zub* „вицагнуц боляци зуб” (Hal 1201), укр. *вирвати* (СУМ I, 467). 2. „вигодно купиц, скоро одняц”: *Кед дахто понукнул нїзку цену, а предавач заш лем пристал, гвари ше же купец вирвал од нього; Гвари ше и о тих цо у чаше приватизації туньо купую маетки: Вирвал туньо фабрику* (В. Саб.). 3. „виквачиц, витаргнуц”: *Билею ше му ґачи там дзе вирване [з панталанох]* (КочишЕвЦП 148). 4. *прен.* „буц бити, вифасовац”: *Кед [пшичок] од оца вирве з лату, / йойчи, вреици аж на рату* (ПЗ 9/1962, 10); *Пред оцом ше таке не шмело ані кирхнуц, бо бим вирвала зоз намоченим штранґом* (Сф. Мак.). ◀ Од праслав. *гъвати*.

вирвац ше -вем ше и **вирвец ше** -ем ше *зак.* 1. „витаргнуц ше”: *Та кельо раз ше пробовал вирвец спод бабовей хегемонїи* (РНКЗаря 1940, 102, Е. Кочиш). 2. „повесц без контроли, у афекту”: *Марїо, жено моя! – вирвало ше му зоз сухих устох. – Озви ше!* (ЛатякТал 45) || Всл. *virvac se* „вирвац ше; вицагнуц ше, вимкнуц ше; вибегнуц” (Hal II 1201).

вирвец -ем (*перф.* вирвал) *зак. оп. вирвац.*

вирвец ше -вем ше (*перф.* вирвал ше) *зак. оп. вирвац ше.*

вирґас х. 1. „палїчка, прут и под. за бице, каране, с. батина”: *Анї єден вирґас так не змири чловека як бриґа и нужда* (РК); *Оцец любви своїо дзецко и теди, кед го муши з вирґасом поштрофац* (РН 15/1931, 4). 2. „вдерене, каране з палїчку, прutom и под.”: Е. М. *котри нєпристойни слова гуторель осудзени на 3 вирґаси на задокъ* (ЦШкОд-бКоц). • **дац дакому вирґаси** „набиц дакого з палїчку, прutom и под.”: *дал му [заяцови] даскельо вирґаси, та го пушел през прелазок до поля* (РК 1936, 154); **достац вирґаси** „буц бити з палїчку, прutom и под.”; **будзе вирґас мац роботи** гвари ше напр. кед дзеци недобри (Ю. Пап). || Слц. *virgas* и *virgáč* „прут и под. за бице”, всл. *virgas* „исте”, *virgasovať* „(на)биц з метлу”, *чес.* *virgaš* „бице, с. батине”, *мадь.* *virgács* и *virgás* „прут и др. за би-

це”, *серб.* *фиргаз* „исте”. ◀ Од акуз. мн. лат. *virga* „прут”; тот латинизем ше хасновал у школьскей терминології.

вирґац -ам *незак.* 1. а) „биц, копац зоз задню ногу (звич. о коньови и крави), с. ритати се”: *Тот конь не церпел люцкоґо коня у хлїве, та вирґал до нього „бил го зоз задніма ноґами”.* б) „буц немирни и биц з ноґами (звич. задніма) при доєню, допатраню и под. (о коньови, крави)”: *Крава ше не да доїц, вирґа.* 2. *прен.* „руцац ше, копац з ноґами (звич. при одніманю од дакого (о чловекови). || Всл. *virgas z nohami*: *zajac/hače useka, lem tak virga z nohami* „заяц/ґаче бежи, лем так вирґа з ноґами” (Hal 1123), всл. *коћ virga* „конь вирґа”, *поль.* *wierzgać* и *wirzgać* „вирґац”, укр. *диял.* *вирґати* (Сбг 50). ◀ Од праслав. *vergti*, *virgq* (корень *verg-* у превою з кореняма *virg-* и *vorg*). ♦ **вирґа аж копитка однападо** „барз є живи, вертки, скака як герчок, як конь” (ХК 1986, 127).

вирґаци -а -е „тот цо вирґа (звич. о коньови и крави)”; ~ **крава** „крава хтора вирґа при доєню”; *Кед доел вирґацу краву, та ю закладац з древом* (Пвл. Бл.); *Наша крава була вирґаца, тота файта то якиш вирґацци крави* (В. Ер.). || Всл. *virgaci* „исте” (Hal II 1123).

вирґнуц -нем *зак.* „вдериц, копнуц з ногу (о коньови, крави)”. Оп. *вирґац.*

вирезац -ежем *зак.* 1. „одрезац”: *Но, Янчи, сину, идз та себе тєраз вирез єден добри младнїк, а я затля оправим цо ту ещи треба* (Етн29 4); *Ноле, Петре, ... там єст три літоросци при єдним древе, та их вирезеш и ту принесеш* (Етн30 60). 2. „режуци видзелїц єдну часц”: *Часто ше поверх оплєчка ношел брушлїк (лайбик), хтори бул вирезани коло шийи и рукавох* (ВарґаЛю 216). 3. „викастровац”. Укр. *вирізати* „исте (1–2)” (СУМ I, 470), всл. *virezac* „исте” (Bartko 209). ◀ Од *резац.*

вирезовани -а -е „украшени з вирезованьом розличних фигурох, формох, с. изрезбарен”: [У Києву] *улици широки, а по нїх ше на вирезованих санкох вожели богаче у бундох цо аж по жем були* (КирдаЗаГ 108).

вирезованки ж. мн. у виразу *на вирезованки* „хляпцовске (краварске) бависко”: Бавяче направили на трави круг з батогах; док „баба” стал далей обрацени з хрибтом, други бавяче вирезовали вирезованки, кажди по три **вишвицени** (обращени зоз сподком горе) и три **загашени** (обращени з гліну до жеми, замаскирани); баба глядал загашени вирезованки и, кед нашол шицки, цильовал з вирезованками до бавячох, хтори сцекали; кед даєдного потрафел, тот далей бул баба (ХомаМ).

вирезовац -зуюм *незак.* жу **вирезац**.

вирекац -ам *незак.* жу **вирекнуц**.

вирекнуц -нем *зак.* 1. „повесц (звич. дацо накратко); виповесц”: *Староста тоти слова три раз вирекне: Аще Бог сочетает, человек да не разлучает* (Вес 14); *бо так треба ... памятац на слово господа Иисуса, цо Вон сам гварел: „Блаженейше давац як примац.” И кед то вирек, клекнул на свойо колена и зоз шицкими ше помодлел* (РН 21/1933, 3); *Исус Христос зоз плачом чешко и смутно так вирек: Дзекуєм ци, матко моя, ... мне ши у своєї утробі дзевец мешаши ношела* (Етн30 71); *Жена набрала [дукати] цо найвещей могла полни фартушок, и бегала дому ... [Єден человек ше ей питал:] „Цо то ношиши и чом так сцекати?” Жена ше прештрашела и вирекла: „Камене ношим”* (РН 41/1933, 2); *Ище, мамочко, вирек таке слово же ше ганьбим и поновиц* (РН 17/1936, 3, прел. М. Ковач); *Приклади з бешеди: У сушедових на Кирбай була свадзба. Єдна сушеда вирекла тельо же требало да була скорей свадзба лебо да ані не була; Кед человек спаднул (= замлел), єдна жена вирекла же то поробене; Добре ши кус скорей вирек, же у нашої хижі уж чешко дихац, так як кед воздух чешки и давяци* (РН 40/1932, 2). 2. „повесц свой суд, думане”: *Иниак ми сами вирекнуц осуджене над нашим ближнім нїзда не шиме, гоч думае же є вини* (РН 13/1929, 4, М. Мудри); *[Коперник] перши вирек думу, же слунко стої на єдним истим месце и же ше жем окруца* (РН 3/1934, 2). 3. „отримац кратку бешеду або казань на хованю”: *Погреб водзел и красну казань над труну вирек о Др. Йоаким Сеґеди* (РН 3/1934, 4); *На*

вельким хованю вирек паноец Павич пре- красну казань о скромней служниці Божей (РН 7/1936, 3); *Паноец Мих. Фирак ... вирек [над гробом] кратке спомин-слово, у котрим спомнул заслуги пароха Мудрого ... за цали руски народ. Вец школярка Надь Леона ... вирекла над гробом кратку, але красну бешеду* (РН 46/1936, 3). 4. „повесц дацо ненароком; виволац”: *Я вам не повед же сом одпутовал ... зато же сом думал же дакому вирекнеце же сом не дома* (Єл. Хм.). || Слц. *vyrieť/vyrieкнуť „повесц”, поль. wyrzec „повесц”, укр. виректи „повесц”* (СУМ I, 471). ◀ Оп. *рекнуц*.

вирекнуц ше -нем ше *зак.* „ненароком, неосторожно повесц дацо цо не требало повесц”: *Я дакеди дознам як то вони зробели, даєден з нїх ше вирекне* (В. Саб.); *И наисце паноец нашол у єдним числу „Зарї” дзе сом ше вирек процив Хорватах* (Заря 10/1935, 75). ◀ Оп. *рекнуц*.

виривац -ам *незак.* „витарговац”: [Буря] з коренєм *виривала на метер груби древа* (РН 4/31, 1). Всл. *vyryvас „исте”* (Hal II 1202), укр. *виривати „исте”* (СУМ I, 467). ◀ Оп. *вирвац*.

вирисовац -суюм *зак.* „одредзиц, вираховац наднічарови рис, те. часц заробку (оп. *рисовац*¹)”: *Вирисовали зме кукурицу, а вон, кед зме пошли дому, зоз наших громад-кох преруцовал кукурицу на свойо громадкы* (В. Саб.). ◀ Од *рис, рисовац*¹ (оп.).

вирихтац -ам *зак.* „крашне, на фино облечиц, порихтац (за виход и под.)”.

вирихтац ше -ам ше *зак.* „крашне, на фино ше облечиц, порихтац (за виход и под.)”: *Млади дзіак ... вирихтал ше до нових шматох, вжал зборньик до рукох и гайд помали до церкви* (Заря 7/1939, 8). Всл. *vyrichtac (se) „исте”* (Hal II 1199).

вирихтовац -туюм *незак.* гу **вирихтац**.

вирихтовац ше -туюм ше *незак.* гу **вирихтац ше**.

вириц -ием *зак.* 1. „риюци направиц дзиру, преход и под.”: *Не требало нам чекац у такей долінки цо ю швині вирили* (Чакан-Бас 34). 2. „риюци винац, вжац”. Укр. *вири-ти „исте (1–2)”* (СУМ I, 468).

виркола[п] х.: *ходзи як виркола* „ходзи як дакус не при розуме” (Сс. Мак.); *ходзи як вирколап значи* „як дакус дурни” (Лев. Ск.). || Слц. *vlko(d)lak* „вампир”, слц. у Калала *vlkolak* „исте”, чес. *vlkodlak* „исте”, поль. *wilkołap* „исте”, укр. *вовкулак* „исте”, серб. *вукодлак* „исте”, болг. *вълколѧк* и *вѣрколѧк* „исте”. ◀ Од праслав. *вѣлкъ* + цсл. *длака*, серб. *длака*. П. Скок слово *длака* трима лем за јужнославјанске, але воно еднак иснуе и у наведених зах.слав. и вост.слав. формах, до хторих пришло зоз јуж.слав. јазикох. У славјанских јазикох то фолклорне слово, а значело „човек у вовковей подоби (скори)” хтори ноцами людзом робел зло. Судзаци по словацкеј и украјнскеј форми, наша форма першобутно глашела *в(и)лколак*; л у складу *в(и)л* з дисимилацију прешло до *р* (як и у болгарскеј форми *вѣрколѧк*), а концове *к* ше вименело до *п*. Першобутне значене слова „вампир” у народзе забуте.

вирни -а -е „стаємни, витирвали у приятельству, потримовки, послушности”. Оп. **верни**¹. Церковнославјанска и утроруска форма *вирни*, попри народней форми *верни*, почала ше хансовац у лит. језику од 20-их рокох 20. вику и нешка цалком поцисла форму *верни*.

вирно присл. гу **вирни**. Оп. *верне* и *верно*.

вирносц ж. „стаємносц, витирвалосц у приятельству, потримовки, послушности гу дакому”. Оп. *вирни*.

виробени -а -е **1. а)** (о човекови) „дослужени з длугу роботу; барз вистати”: ~ человек, *виробени* руки. Не берце себе, мамо, за вельке оцову шмери. Роки уж и так ту. Вон би и так уж длуго не пожил, бо бул уж барз *виробени* (ЛатякТал 50); Стоя [коні] в санкох бесноноги и *невиробени* (КостИдил); Придзем с поля дому *виробени* и лъедво чекам да дацо цепле заєм (Заря 7/1937, 7); ~ **як конь** „барз дослужени з роботу”. **б)** (о справи) „дослужени”: Оцец купел половни трактор од Словака. Тот ше збувал трактора, гварел же го да за тепишу риби, а трактор *виробени* (Лев. Ск.). || Всл. *vyrobeny* „исте”: *vyrobená ruka* (Hal 1200), слц. *vyrobený* „тварди, зробени, надавени”: *vyrobené ruky*,

dlane. **2.** „хтори по одредзеним часу почал добре робиц, розробени”. Приклад бешеди: *Зубчанік уж виробени, не лупка*. **3.** „вичисцени од газу (о жеми)”: *Пред Другу шветову войну жеми уж були виробени, без репченю, вичисцени* (В. Саб.); *Кед жем моцна (добре виробена и погноена) заш добре шац по ридко* (РН 8/1931, 4). **4.** „до конца обробени у процесу продукції”: *Цена виробеној конони спадла у Бачкеј* (РН 12/1937, 4).

виробиц -им 1. „з длугшим обрабљаньом полешац квалитет дачого”: ~ **жем**: *Робел жем по бачвански и з тим бул приклад другим людзом як жем треба виробиц* (РН 8/1935, 4); *И принесла [жем] не меней, як сушедска, добре од скорей виробена, добре кармена* (РН 40/1935, 2). **2.** „до конца обробиц предмет роботи, продукції”: ~ **скору**: *Чекай, брату, бо еицик скоро небарз добре виробена. Еици еден тидзень нам будзеи ношици еси, та озда затлі уишеме [чижми]* (Етн30 11); *перѣамен [за писане] бул драги, а жу тому го не знали добре виробици* (РК 1937, 122). **3.** „посцигнуц, достац”: [Бегал] до Кули, *на кед не виробел ніч, до Нового Саду по канцеларійох Банскеј Управи* (Заря 16/1935, 122); *выробель за магистра 500 фр.* (ЦапЦ 96). **4.** „заробиц, достац плацу, заробок”: *Моя мила чарни очи мала, / Сто форинти з німа вирабяла. / А я робим и водне и вноци, / не виروبим сто форинти з очми* (Етн9 ч. 200); *Но пришла и субота, человек достал „педу”, цо ю знойно виробел* (РК 1924, 157, М. Висл.). || Всл. *vyrobic* „пошориц, покончиц” (Hal II 1201). ♦ ~ **зоз собу** „упрепасциц ше, вивесц себе шора”: *Кед ше человек у дачим спревед, кед поробел на свою чкоду, гвари ше: виробел зоз собу* (Лев. Ск.).

виробиц ше -им ше зак. 1. „дослужиц з длугу роботу (звич. ше хаснуе форма діе-прикметніка *виробени* (оп.))”. || Укр. *виробитися* „вичерпац ше з роботу, ослабнуц”. **2. а)** „по одредзеним часу почац добре робиц, здобуц искуство, випраксовац ше”: *Наша младеж фришко научи вишеліяки ѣздовски роботи, але зато чежко научи добре ѣздовац. Аж по длужшим часу, по длугей пракси вироби ше зос даедного младого ѣзди наисце добри ѣзда, а велі оставаю през цали жи-*

вот лем як шеґерти (РН 23/1935, 2). || Укр. *виробитися* „істе”. **б)** (о справи) „почац добре робиц, розробиц ше”.

вировнац¹ -ам зак. „поровнац, зробиц робним”.

[**вировнац²**] -ам зак. **1.** „ришиц нескладане, непорозумене з даким”: *По тим пак-ту маю ше обявзац шицки держави же медзисобни несогласия мирним способом вировнаю. Война як средство медзисобного вировнаня забранета* (РН 34/1928, 3); *Але таки чежкосци ... по войни вшадзи були, ... а вшадзи ше шор направел и неспорозуми вировнали* (РН 21/1930, 1). **2.** (длуство, рахунки) „виплациц, врациц”: *Длуство мушине вировнац же би „Заря” могла заш шорово виходзиц* (Заря 20/1935, 158). ◀ Не зазначени карпатски паралели з наведзенима значеннями. Вироятно од серб. *изравнати* (се): *Сукоб је био изравнан тек после неколико година*.

[**вировнац ше**] -ам ше зак. *взаєм. повр. „ришиц медзисобни нескладаня, непорозуменя”: Пред одходом Емил пробовав вировнац ше з братом* (КовМихНО 63). ◀ Оп. вировнац. Серб.: *Боље ће бити да се ми без суда изравнамо*.

виродзиц ше -им ше зак. **1.** „настац”: *Барз красни дзень ше виродзел* (Евф. Пл.); *Почали по валалє коло валалскей хижы пушки штреляц, виродзел ше бой оштри и кратки* (Заря 4/1934, 7, др Губаш). **2.** „престац давац род; зменшац род (о рошліни)”: *Кромплі вше свойо садзим, та ше ми виродзелі, уж лем мали родза „уж лем мали плоди родза”. Єдни кромплі мож лем три раз садзиц єдно за другим, а вец ше виродза, зато кромплі треба меняц, частейше садзиц други кромплі. И жито треба меняц, не треба вше з истого шац, бо ше виродзи „зменша род, престане родзиц”* (В. Саб.); *Мойо овоци ше виродзели „престали родзиц”* (Ир. Ск.); *У Белґій нет того, же да ше ґаздови добре нашенє (на приклад кромплі) о рок о два погуби, виродзи, але процивно, белґійски земледілец од подлого нашеня одховує себе вше лепши и лепши файти* (РН 15/1937, 3). ◀ Од род, родзиц.

виродзовац ше -дзуєм ше *незак. ґу виродзиц ше*.

виrozumиц -им зак. „порозумиц, роззумиц”: *Маш жено право, лєм ти нєе виrozumела як треба* (Заря 8/1938, 6). || Всл. *virozumes* „істе”. Под уплївом сербского хаснує ше и форма *виразумиц*: *Баш вчера твоей писма стиґли ... и добре сом виразумела шицко* (ЖирошМСМ 51).

виroyц ше -їм ше зак. „виеґиц з пчолового дружтва у новим рою (о пчолох)”: *можебуц же ше и тотти други еше можу виroyц* (Заря 1–2/1935, 10). || Всл. *řčoli ked še viroja* (Czambel).

виroyовац ше -юєм ше *незак. ґу виroyц ше*.

виронаука ж. „наука о вири як школски предмет”. Слц. *vieronauk* „істе”, рсй. *верочение* „істе”, укр. *віровчення* „істе”, серб. *веронаука* „істе”. ◀ Судзаци по форми, нашо може буц преклад сербского *веронаука*.

вироснуц -ошнем зак. „постац висши з ростом; постац одроснути”: *Мамо моя, мамо, / я ше на це волам: / чи я не виросла, / кеди же ше одам?* (Тон, ч. 3) • **вирос зоз шматох** „вироснул, та му шмати постали мали, цесни” (В. Саб., Ю. Пап). ♦ ~ **до своїх рокох** „постац одроснути”: *И потим неодо-луга дал им Бог єдного хланца ... Як уж вирос до своїх рокох и воні го сцелі ожениц* (Етн29 133); **док вирошнєш само ци ше пове** „док вирошнєш, сам спознаш живот” (Гел. Мед.).

вироштовац -туєм зак. „роштуючи навиберац”: [Вон вельо приповеда, але] *мушии го вислухац. Дацо з велього вироштуєш* (КочЕвЧай 168). ◀ Од *рошта* (оп.).

вирубани -а -е **1.** „одрубани (о древе, стеблѹ и под.)”. **2.** „повирубовани”: *вирубани лес*. **3.** „викресани, с. исклесан”: *Єст у теметове красни гробик нови, / Та и били крижик марма каменяови. / На тим билим крижу слова вирубани. / Же хто ту спочи-ва з краснима венцами* (РК 1929, 60, Петро Дудаш); *Ма коло ней [жени] место купене, криж виляти, мено з роком народзєня вирубане* (ПапГДюВн 79); *Пред нїм стало дзеветнац рочне дзивче, штрєднього, пре-красного росту, як з мрамору вирубане* (РН 78/1926, 2, М. В.).

вирубац -бем зак. **1. а)** „одрубац стебло векшей рошліни (кукуричанку, древо и под.). **б)** „поодрубовац, повирубовац шицки стебла векшей рошліни”: ~ **кукуричанку** (на цалим полю, фалату), ~ **лес**. **2.** „з рубаньом направиц отвор, дзиру и под.” **3.** „викресац, видлабац (звич. у каменю), с. исклесати”: Чудую ше ученьяки, як могли вирубани камені од 15 метери чежини вицагнуц горе (РК 1924, 45, Мих. Мудри); Вон [Христов гроб] бул у каменю вирубани (РК 1935, 96).

вирубовац -буєм незак. жу **вирубац**.

вируковац -куєм зак. „регрутовац”: Дал пан вируковац едну режіменту катонацох (Етн30 222). ◀ Оп. руковац¹.

вируцане -ного с. „виблюване зоз жалудка”: Вируцане [хорого] зос лугом або ванном треба розкужиц (наляц луг на нього и так очисциц), бо у вируцаним вельо ше бацили находза (РК 1922, 119, др Жилник).

вируцац -ам зак. **1.** „поруцац вонка”: [Дзеци] до коморки замикаме, / през облачок вируцаме (нар. писня). **2.** „вигнац, виселіц”: Браца ше судзели на хижи, тот цо виграл вируцал жену гевтого зоз хижи. **3.** „винац або вивезц вонка”: ~ **гной (з хліва)**: Патри да го [гной] вируцаш тєраз вечар, та ци енгєдуєм, не видрем ци три ремені з хрибта (Етн29 19); Кєд пополадню пейц лебо шейсц годзин, воні вируцалі гной. Крашнє шицко позаметалі (Етн29 22); ~ **конопу** „повиберац вимочену конопу з води, з доліни”: кєд ше ю [конопу] в жиме вируца, та є така тварда як дроти, не може ю ані фабрика витрец (РН 7/1934, 4). **4.** „вируциц плод (о швині, крави и др.)”: Кєд крава ма медзи персцєнями празного то значи же того року була ялова. А кєд персцєньок ніски знак є же того року вируцала (РН 46/1935, 4). **5.** „виблювац, поврациц зоз жалудка”. ◀ Оп. руциц/руцац.

вируциц -им зак. **1.** „руциц вонка”: Вируцєла му циґари през облак. || Всл. *vyrucic* „исте” (Hal II 1201). **2.** „руциц, потрошиц вельки пенєж”: Барз нагрубо бетонує уход до двора, вируцєл тєльо пенєжи на бетон (В. Саб.); „Ша вєц я немам прецо исц до варошу [куповац]” ... „Дабомє же не – гвари

бачи Михал. Чкода пенєжи вируциц” (РН 21/1937, 2). **3.** „вируциц плод (о швині, крави и др.” (Лєв. Ск.): *Сплєшинетей слами статку не даваймє, бо го прєженє, а крем того, кєд животиня чєжка, лєгко вируци* (РН 28/1937, 3). **4.** „вируциц дакому на очи, предруциц”: П. Губаш ми вируцєл слїдуюцє: *Хвалїцє ше зос заслугами за руски народ* (РН 32/1934, 4). ◀ Оп. руциц.

вируциц ше -им ше зак. **1.** „вискочиц”: ~ на коня: *Но лє Цило, влап ми ногу, най ше вируцим на коня* (РН 33/1929, 2). **2.** „вицпукнуц, пуциц ключку (звич. зоз жили древа – о младніку)”. Приклад з бєшеди: *Габжина ше вируци даґдє у полю и рошнє*. **3.** „зєвиц ше на целу (о пирщку и под.)”: *Хорота [поки при живини] ше появи найчєстєйше вєшені або на яр. На глави, на очох и на целу вируца ше пирици* (РН 3/1930, 3). || Всл. *vyrucic se* „формовац ше, зєвиц ше (на скорі)” (Hal 1201).

вируцовац -цуєм незак. **1.** „руцац вонка”. **2.** (дакому) „предруцовац”: *Зато и ви родитєлє не давайцє своїм дзєцом хлєб зос скиснутим лїцом, ані им не вируцуїцє же го вони не заробєли* (РН 24/1937, 2). Истє значєнє и у виразу **вируцовац на очи** (оп. под око).

вируцовац ше -цуєм ше незак. гу **вируциц ше**.

Вируя/вируя ж. „молитва Вирую”: *Нова „Вируя” руских „православних”* (РН 80/1926, 2); *лєґіне і дзівкі ... вїходзелі зос Церкві „на пол Службі – тє. дораз по Вируї* (КостЛибер 153, м. Мудри). ◀ Од цсл. *вірую* „верим”. ♦ **длугоке як вируя** „барз длугоке”: *Хижа нини Люби на углє, єст цо одруцовац шнїгу, длугоке як Вируя „дражки коло хижи и опрез хижи длугоки”* (Мар. Як.); **длугоке як жидовска вируя** оп. **длугоке як вируя** (Сф. Мак.); **гутор Ферку вирую** так гуторимє тому од кого чєкамє одвит, а не бивовни змє же вон то зна.

вирчац -чим незак. **1.** „моцно мурчац, ричац, с. режати (о псови)”. **2.** прєн.: *Було скорєй, та вирча на мнє, же, гвари, не пишцє тото, або гєвто [до новинох]*. || Всл. *virčes* „исте” (Czambel), *virčic* „исте” (Hal

1122), поль. wyrzeć i warzeć „исте”. ◀ Од праслав. оном. vьrčati.

[**виршли**] ж. мн. (єд. виршла) „файта малей колбаси з финшого, посного мяса”. ◀ Од серб. *вирише*, а тото од нем. Würstchen.

висадзац -ам зак. „положиц дакого шедзиц (на висше шедзиско)”: *Гвари ше: оец висадзал хлапца на коня* (В. Саб.); *Висадзали вони якош бачика Илька на фурик и гайд з ным* (РНКЗаря 1940, 123). ◀ Од садзац.

висадзени -а -е „посадзени по цалей поверхносци”: *на дворе висадзени парк* (РН 38/1928, 4); *Дильови по швабских салаших були висадзени з овоцами „на обидвох бокох дильовоих були посадзени овоци”*. ◀ Од садзиц.

висадзиц -им зак. „посадзиц по цалей поверхносци”: *И виніцу же би там висадзел, тота виніца же би принесла род* (Етн30 39). ◀ Од садзиц.

висадзиц ше -им ше зак. „зисц з превозки”: *Висадзели ше з коча, з автобуса, гайзибана* (В. Саб.). ◀ Од садзиц.

виселіц¹ -ім зак. прех. „зробиц же би дахто напушел свойо биване, винесц його ствари, меблі з биваня”.

виселіц² -ім зак. непрех. оп. **виселіц ше**: *Вец [невеста] нагваря мужа най виселя [з його дому], бо вона не може вецей церпиц* (РН 1/1939, 4); *Зос Рачи шицок народ виселел и там вода уж вельо хижі розвалела* (РН 17/1932, 2); *моя мац кед [дідо] виселел заплацела його хижу, то ест заплацела му вредносц цо мала облигация од його старей хижі цо ю мал на Буджаку* (ЖирошМСМ 82).

виселіц ше -ім ше зак. „напуциц свойо потедишне биване”.

висельовац -люєм незак. гу **виселіц¹** и **виселіц²**.

висельовац ше -люєм ше незак. жу **виселіц ше**.

[**висибаб**] ж. „квеце подишніжнік). ◀ Од серб. *висибаб*.

висилац -ам незак. „посилац” (СС Мак.): *Кед когуцики вецей не було, ... висила-ла ме баба до месарні ... по „мали ферталь” говедзини* (МаринкМ 20). Оп. зак. **вислац**.

[**висина**] ж. „висота, високоц”. Карпатски паралели виведзени зоз суфиксом -ота (оп. **висота**). ◀ Од серб. *висина*.

висипац -пем зак. 1. „вируциц зоз суда чечни змист, виляц”: *Висипала воду з кабла*. 2. „вируциц зоз суда сипкаци або зарнасти змист”: *Висипце з меха там на громаду*. || Всл. *visipac „исте”* (Czambel), укр. *висипати „исте”* (СУМ I, 483). 3. „подзвигнуц зуби на грабачки и охабиц награбане шено и др.” (МудриАл). ◀ Од сипац.

висипац ше -пем ше зак. 1. (о чечним змисту) „виляц ше”. 2. а) (о розсиповацей матерії, дробних або зарнастих предметох) „вигарнуц ше”: *Вежне человек шекеру, почне тото древо рубац, лем ше висипу барз вельо дукати. ... Чим скорей заберу тоти пенєжи, посипу их до єдней лади* (Етн30 139). Всл. *visipac še* (Lacko 29). б) „стресц ше з квиткох (о оплодним прашку)”: *Поскони ше вижню кед ше зніх оплодни прах висипал* (РК 1927, VII). 2. а) „виклашиц ше (о жити и под.)” (В. Саб.). б) „вилягнуц ше у векшим числу (о инсектох и под.)”: *Кед ше млади златици на кромпльох висипу, не старчим сама зберац их* (Н. Ерд.). 3. „випаднуц зоз завязаного снопа”: *Кед сноп бул слабо завязани, та ше вицагли з нього класки або ужере* (МудриАл). Исте значи и *вишиліц ше* (оп.). 4. прен. „спаднуц, виврациц ше”: *Кед му дал под браду, такой ше висипал* (В. Саб.).

висиповац -пуюм незак. 1. (чечни змист) „вилівац”: *Воду зоз шафліка висипує на гной*. 2. „вируцовац зоз суда и под. (розсиповацу матерію, дробни предмети)”.

висиповац ше -пуюм ше незак. жу **висипац ше**.

висихац -ам незак. „сушиц ше (о рошлінох)”: *Кажда рошліна висиха кед не ма досц влаги* (Ю. П.). Укр. *висихати „исте”* (СУМ I, 484). ◀ Оп. *висхнуц ше*.

висакац -ам зак.: ~ **себе** „зоз нестримним справованьом нацагнуц на себе зло”: *Вон себе висака дацо з таку бешеду* (В. Саб.); *Н. Н. под час войны бул добри з Мадярами, та го по войны партизане заварли*. *Вискакал себе* (Єл. Хм.); *Най скака, а раз себе висака* (В. Саб.).

висакац ше -ам ше зак. „досц ше на-скакац (у танцу и под.)”: [Статок з хліва] *кажди дзень випуциц треба на двор, же би ше висакали* (РЗаря 8/1936, 4).

висаковац -куем незак. *жу вискочиц*.

[**виски**] -ия х. „моцна англійска паленка”. ◀ Од серб. *виски*, а тото од англ. *whisky*.

вискладац -ам зак. 1. „поскладац до цалосци, зложиц”. 2. (стихи, текст) „крашне написац, зложиц”: *Яку шумну писньочку хлапец вискладац!*

вискладац ше -ам ше зак. „приємно ше вмесциц, легнуц”: *Як ше наша мачка фино вискладала на карсцель* (Г. Р.).

вискочене -ного с. „вистирчене на целу у форми гирі”: *Штилец то вистирчене, напр. на целу, на древе, то вискочене з дачого* (С.С. Мак.).

вискочиц -им зак. 1. „скочиц горе на дацо”: *Мачка вискочала на пец*. 2. „скочиц вонка з дачого”: *Заяц вискоchel з клітки*. 3. „висц, вилециц з лежиска”: *Яблуко [зоз ставца] му вискоchel кед спаднул з бицизлу* (Йвг. Бл.). 4. „зязиц ше на поверхносци цела у форми запухнуца и под.”: *Очи ше му розчервенели, чоло ше змеркло, жили на слихох вискочили* (ЛатякТал 60).

вискубац -бем зак. „витаргац (власи, траву и под.)”. Приклад з бешеди: *Голуби ми вискубали зидзене квеце*. || Всл. *vyskubac „исте”* (Hal II 1205). ◀ Оп. *скубац*.

вискубнуц -нем зак. „витаргнуц (звич. власу)”.

вискусовац -суем зак. „у достаточней мири скусовац”. Оп. *скусовац*.

вислабени -а -е дієприкм. *жу вислабиц*.

вислабиц¹ -им зак. *непрех. оп. вислабнуц*¹: *ані пол канти води сом не могла дзвигнуц, так сом вислабела* (Рускинї 59).

вислабиц² -им зак. *прех. „зробиц слабшим”*.

вислабйовац -юем незак. *жу вислабиц*¹ и *вислабиц*².

вислабнути -а -е дієприкм. *жу вислабнуц*.

вислабнуц¹ -нем зак. „страциц тілесну моц и схуднуц”: *Таке дзецко зблядне и здравле му вислабне* (РНКЗаря 1936, 82); *обачел*

же ше мац устарела, вислабла (ЛатякТал 166).

вислабнуц² -нем зак. *прех. оп. вислабиц*²: *Кажди би подумал же роднейши жита баржей вислабню жем, но то йе неточно* (РНКЗаря 1940, 130).

виславени -а -е *експр.* „преславени, славни”.

виславиц -им зак. „дац дакому вельку чесц, преславиц дакого”: *А людзе ше приправели, / Століцу з нїм [процивкандидатом на виберанкох] преврацели, / А Пульского виславели: Ельєн а Пульски Аґош!* (Ос 112)

вислац вишлєм зак. 1. „послац дакого дагдзе по даякей роботі”. *Ваи оецц ме вислал до Зренянину купиц джобаки на лупачу* (Лев. Ск.). 2. „розказац висц вонка; вигнац вонка”: *нашол [Христос] там вельох цо у церкви вашар правели и з єдним словом вислал шицких вонка* (Етн30 69); *розтворела дзвери, вислала свою дзивку з хижі вонка* (Етн30 122); *Вислал Фтеодора з манастира, а тераз пречитал од Фтеодора писмо ... як го барз монахи у шицким уквляли* (Етн30 124). Оп. незак. **висилац**.

[**висликовац**] -куем зак. „вифотографовац”. ◀ Од серб. *сликовац*.

[**висликовац ше**] -куем ше зак. „вифотографовац ше”. ◀ Од серб. *сликовац ше*.

висловиц -им зак. „виповесц”: *А вона [моя шестра] гвари: „Я не можем повесц же вона [мне] мац кед вона мачоха.” А мне то так чежко висловиц, да повем же мачоха* (Рускинї 196). || Всл. *vyslovic „виповесц; виражиц”, слц. vysloviti „исте”, укр. висловити „исте”*. ◀ Од слово.

вислуга ж. 1. „служене, вислуговане дакому”: [Священїк] *каждому муши буц на вислугу як водне так и вноци* (РН 16/1930, 1); *а ти [на роботі у швецц] баш утрудзени дзень на дзень и у самоци през шицкей вислуги и през помоци* (Жирош: МСМ, 87). || Всл. *vysluga „исте”* (Hal 1206), укр. *вислуга „исте”* (489). 2. „услуга”: *Польска влада забранела українску большевицку странку [у Польскей] ... То наисце єдна добра вислуга цо ю Поляци Українцом зробели* (РН

39/1932, 1); Але найважнейшу вислугу роби Церква народом зос тим же виховує чесних и совисних людзох (РН 41/1934, 2). ◀ Од слуга, служиж.

вислуговац -гуєм незак. 1. „послужовац госцох на свадзби и под., класц пред госцох едзене на стол”: а) (без обекта): Баба вислугує. Як ше наедлі, принеіше им вино, каждому еден погар предложи (Етн29 211). б) (з дати-вом) 3 нагоди остатнього собрания „Провсвити” вислуговала госцом до позней ноци (РН 48/1932, 3). 2. (дакому и дакого) „служиц, послужовац”: Вишла ей фрайцимерка, якби служніца цо ей вислуговала (Етн29 135). || Всл. vysluhovac „исте” (Hal 1206). 3. (дакому и дакого) а) „служиц хорому”: Обидвоме отворено исповидую католицку виру, вислугую хорим у шпиталю (РН 67/1926, 3); Охабел за собу ... жену, котра му до конца верне вислуговала (РН 34/1929, 4); манастии цо вислугую хорих, запущених (РН 4/1937, 1); Хто же оца мацер будзе на старосц вислуговац! (РН 11/1937, 2). б) „служиц дзецом, старац ше о нїх”: И ище тройо дробни дзеци... Хто то вислужи? Хто орайбе, поплата, умие? ... Їм вишелїяк треба жаздиня, да їх вислугує (РН 13/1931, 2–3). ◀ Од слуга, служиж.

вислуговац х. 1. „тот цо послужує госцох на свадзби и под.” 2. „слуга, послужитель”: Кед царски вислуговаче привели пред цара найстаршого сина, сцел ше го сам цар опитац же чом вон тот закон не одступи котри його мац научела (Етн30 19–20). || Слц. vysluhovač „слуга, послужитель”.

вислужени -а -е „тот цо вислужел войско”: ~ катона.

вислужиц -им зак. 1. „закончиц служене як слуга”: Єст таких цо пойду на салаши, рок-два кед уж вислужа, хлеба не маю (ЕтнV 95). 2. „одробиц одредзени час як заняти”: Служел сом за штири роки валалску хижу, бул сом кишбиров. ... Кед сом вислужел штири роки, дал ми мой швекор фалат жеми (Етн29 V). 3. „вислужиц войско”. 4. (дакому и дакого) „повислуговац”: И ище тройо дробни дзеци... Хто то вислужи? Хто орайбе, поплата, умие? Така то дробенява (РН 13/1931, 2–3); На пошти помагал

своей супруги и бул више з каждым приязни, готови каждому вислужиц и помогнуц (РН 24/1933, 3); [У моім дутяну] будзеце чесно и по туней цени вислужени (РН 23/1937, 5). 5. „дослужиц дакому у старосци, хороти”: швекру сом вислужела и поховала, человеку церним и свой криж ношим (РН 47/1935, 3); Я би вам так вислужел же бисце мали цо бисце лем сцели (ЛатякТал 50).

вислужни -а -е „хтори дзечне сце другому зробиц услугу, услужни”. Приклад з бешеди: Наша сушеда андя Левона вислужна (Г. Р.). || Слц. výslužný „исте”.

вислужнік х. „тот цо послужує госцох на свадзби и под.”, лем у Гнатюкових записох: штварту миску вежне младши дружба и так далей други вислужніци (Вес 39).

вислужовац -жуєм незак. жу вислужиц.

вислухац -ам зак. 1. „послухац до конца дачию бешеду, с. саслушати”: Але понеже вислухал Тома, мушел припознац (Твен-Марк 103). Укр. вислухати „послухац шицко” (СУМ I, 489). 2. „вислухац дачийо слова и сполніц його жаданя”: Више модлела да их Бог шицких вежне на свою службу. Бог ей вислухал молитви. Од 7 синых 6 постали священники (РК 1925, 136). 3. „тайно послухац дачию бешеду, подслухац”: Служніца вислухала [догваряне жаздинї з витизом], бежала напрез нього. „Цо плачеш?” – пита ше ей хлапец (Етн29 68); А нажалел сом ше и нагнівал же сом вислухал цо сце о мне приповедали (КовМихГК 115).

вислуховац -хуєм незак. 1. „тайно слушац дачию бешеду, подслуховац”: А дзивчина мац була долу под драбину, та вислуховала (ErRuth 68); Не швечи ше хлопом вислуховац, а я вислуховал. Вислуховал сом як ти, невесто моя, Петра нагваряла твоего мужа, а мойого єдиного сина, же би мне випратал з обисца и до дому за старих послал (КовМихГК 115); Приклад з бешеди: Бешедуюци з кимшиц, баба скричала на унуку: „Но, Ганьо, вонка, не ту вислуховац!” 2. „барз уважно слушац”: Притаєл ше и вислуховал чи го дахто не учул (ЛатякТал 63).

висмаркац ше -ам ше зак. „видуц нос”. Приклад з бешеди: Идз ше вонка висмар-

кац. || Всл. *vysmarkac se „исте”* (Hal II 1207), поль. *wysmarkać się „исте”*. ◀ Оп. *смарка-ти, смаркош*.

висмядніц -ім зак. „почувствовац смяд”.

висобачиц -им зак. „моцно вигандро-вац, вилац дакого”: *Слухай ле ти, слухай! Ти знаш ше лем розодрецц и човека висо-бачиц* (Заря 3/1937, 8); Приклад з бешеди: *Пораячка будинку зберала за свою роботу пенежи по шицких квартельох у будинку. Ёдна жена ю висобачела же ей з брэнканьом на дзверох дзеци пребудзела.* || Всл. (требишовски) *visobačis „вигнац, вируциц”, поль. sobaczysz „моцно гандровац, лац”, рсй. собачить „исте”*. ◀ Од укр. и рсй. *собака „пес”, а тото з иран. saba:ka*. Форма без префикса (*собачиц*) у нашим языку не зачувана.

високи -а -е „вельки у напярме оддолу нагоре; високого росту”. Праслав. *vysokъ*. • ~ **як соха** „худи и високи (В. Саб.)”: *А мац була висока як соха, а згорбена як кочер-га* (КовМихНО 58); ~ **як драбина до пойда „исте”**.

високо присл. „далеко од дачого верти-кално нагоре”. ♦ ~ **ше тримац** „тримац ше за вреднейшого од других”: *Н-ово булі бо-гати, малі машину за тлачене, та ше Н. дзвигал, високо ше примал* (В. Саб.).

високосц ж. „висота, висина”: *вони з тей высокосци спадли* (РН76/1926, 1); *на такей высокосци нет воздуха* (РН 46/1930, 3); [Тоти животині] *досцигну высокосц и ёд-ней турні до 50 м* (РК 1925, 40).

висоліц -ім зак. 1. „насоліц”: *Мой син сце висоліц ёдного козака и окуриц* (В. Саб.); *Кед ше сланіна манёуліци висолела, була барз фина* (В. Саб.). || Всл. *vysolic meso* (Hal II 1208). 2. *прен.* „виволац дакому даяку тайну”: *Гей, лем кед би Сена потим не висо-лела!* (ЧаканСаф 17)

висолянкавац -куем зак. оп. **висоліц** (2) (Мк. Цап).

висолькац -ам зак. оп. **висоліц** (2).

висота ж. „пространство и розстояне од жеми на горе”. Всл. *visota „исте”* (Hal II 1208), карп.русин. *висота „исте”*: *Усіх чудо-вала висота скалы над пропастьов* (Чорі),

укр. *висота „исте”* (СУМ I, 495). Форма *ви-сина* у нас зоз сербского.

висохнуц -нем и **висохнуц ше** -нем ше зак. „висушиц ше” 1. (о рошліні): *през лісце випарує з древка вода, та древко сохне и мо-же цалком висохнуц* (РН 43/1934, 4); *бо ше стабло твогого живота сушело и висохло* (РН 23/1930, 4); *Повишайме їх [чутки куку-рици] под стреху, же би ше добре висохли и не погубели ше* (Заря 3/1936, 5). 2. (о же-ми): *И ораніну за познейше шаце подерляц треба, же би не висохла* (РН 66/1926, 3, Б. Д.); *Древо може висохнуц кед ше до нього вла-пи хробак або даяка хорота* (Ю. П.); *шено [треба] грабац кед є добре висохнуте, да ше не запари* (РК 1924, VI). || Всл. *vysochnuc, vyschnuc „висушиц ше”* (Hal II 1208, 1204), укр. *висохнути, висохти „исте”* (СУМ I, 484). ◀ Оп. *висхнуц ше*.

височава ж. *експр.* „дацо барз високе”. Приклади информаторох: *Гвари ше о висо-ким муру, хижі, човекови и др.: таке ви-сочава же чудо (же страх божі); Кукурица того року височава до неба; Коров у загради нароснул барз вельки, така височава; Тот леґинь барз високи, нешумне така височава; Бешедуюци о високих понаправяних хижох, ёдна жена гварела: тоти височави „тоти барз високи хижі”; Моя орёна красна, але така височава* (Єл. Хм.); *Надумали себе за-то збудовац таку височаву турню цо ей верх будзе дотикац саме небо* (РН 36/1933, 2). || Всл. *vysočava „исте”*: *ta to vysočava chlop!* (Hal II 1208). ◀ Од *високи*.

виспац вишпим зак. *прех.:* ~ **очи (очка)**: *Хтора дзивка през фраєра, / най до карч-ми не зажера! / Волі дома очка виспац / як у карчми долчок вистац* (Етн9 ч. 235).

виспац ше вишпим ше зак. „достаточно ше наспац”. • ~ **на обидва боки** „добре ше виспац”; слц. *vyspať sa na obidva boku „исте”*.

висповедац -ам зак. 1. *церкв.* „вислухац дачию споведз (о священікови)”. 2. *прен.* „побешедовац з даким строго го випиту-юци, гандруюци и под.” || Слц. *vyspovedať* (з обидвома значенями), укр. *висповідати „тиж”* (СУМ I, 498). ◀ Оп. *споведац*.

висповедац ше -ам ше зак. **1.** *церкв.* „повесц на споведзи свойо грихи”. **2.** *прен.* „погудориц дакому свойо бриги, тайни и под.” Всл. *vyspovedac se „исте”* (Hal II 1209).

вист ж. „вистка, новосц”: *Явор, явор, яворов ліст, слухай, мили, яка то вист* (нар. писня, Тон ч. 67). У ErRuth и **виста**: *Дзекуем ци мой дідочку / На таку висту* (ErRuth 100). || Укр. *вість, вістка „исте”*. ◀ Од праслав. *věděti*. У літературним языку нешка звичайно хаснуеме форму множини *висти* (на РТВ и под.), а у єднини хаснуеме форму *вистка*.

виставац¹ -ам незак. „часто чувствовац вистатосц (при ходзеню, роботы и под.)”. || Всл. *vystavac „чувствовац вистатосц”* (Hal II 1210). ◀ Од *стац*¹.

виставац² -ам (на дакого) незак. „руцац ше у гніву на дакого, викричовац ше на дакого”. Од *стац*¹.

виставац³ -става (дакому) безос. „буц досц дачого на дацо, мац дачого кельо треба (средства за живот, платна за шице и под.)”: *Жиєме так як нам вистава „жиєме так як можеме, як нам допушце плаца, кельо маме средства за живот”: Жита мал тельо же му виставало и аж до нового „мал досц и до нового жита”* (РК 1927, 92); *Терен [за спорт] ту, але як дойцц до дресох? Тедишні дзеци не достали тельо пенєжи же би им и на то виставало* (РС 42/2005, 2); *тельо же мам кус пенєжи, лемцо ми вистава*” (С. Мйр.); *Вистава му, та може трошиц „може себе шицко купиц, бо ма пенєжи”* (В. Саб.). ◀ Од *стац*¹.

виставиц -им зак. **1.** „положиц дацо же би було видліве, висложиц”: *Нашол у єдним облаку виставени черкотки* (КостПр 61); *живот говлі виставени на верх швета – у гніздзе на коминє* (КостПр 26); *Кармик треба побудовац на сухим месце, котре не виставене витру або горучави* (РК 1941, 116); Приклад информатора: *Виставиц заставу значи „положиц заставу на хижу з нагоди даякого швета и под.”* **2.** „справиц, вибудовац”: *Керестурци ше подняли виставиц не лєм бивну и досц красну, але и славну церкву* (КостПр 174); *На месце старого Соломонового Храму дал виставиц цар Гадриян свой*

вельки монумент (РК 1935, 92, М. Мудри); *приклад з бешеди: Виставел вельку хижу „справел вельку хижу”*. **3.** „нацагнуц”: *Дал сом му [пшичкови] пиц води, а вон не сце, виставел шицки штири ноги, та лєм йойчи* (РН 4/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од *стац*¹. • ~ **задок (р.ц)** „вистирчиц або одкриц задок”. ♦ ~ **ратици пейор.** „угинуц; умрец”.

виставяц -ям незак. (*жу виставиц*) „класц дацо же би було видліве, викладац”: *виставяц на державни швета ... нашу руску белаво-жовту заставу* (РН 3/1935, 3); [Влада] *строго забранєла безчесни представи, безчесну моду, дзе ше виставя голе цело* (РН 12/1933, 2); [Хто] *чита их [социјалистицки] новини, тот сам себе виставя на погибель* (РК 1923, 21). • **хто виставя риц мац го будзе биц** гвари ше дзецом кед виставяю задок. ◀ Од *стац*¹.

вистановети -а -е експр. „барз вистати (звич. од ходзеня, беганя)”: *вигнал сом себе други три [заячки] з леса, бо тоти би булі уж не могли присц дому, барз булі вистановети* (Етн29 15); *И путовал вон длуго барз. Од того велького путованя уж барз и вистал и огладнєл. Уж вон тєраз себе дума: „Цо я тєраз робиц будзем? Оцец и мац осталі дома плачуци, а я у ширим полю вистановети и гладни* (Етн29 134); *Вистановети звалєл ше на лавку* (РН 21/27, 2); *Дома вони муша буц, але вистановети од роботы твардо поспали* (РН 101/1926, 3). ◀ Оп. *пристановиц*.

вистановиц -им зак. експр. „гнац до велькей вистатосци, вимучиц, витрапиц”: *Пришлі жу буякови на коньох, почалі за нїм бегац и на длуго го вистановелі* (Етн30 226); Приклад информатора: *Вистановел коня значи же гнал запрагнутого коня док не вистал, вимучел го*. ◀ Оп. *пристановиц*.

вистановяц -ям и **вистановйовац** -юєм незак. *жу вистановиц*: *Шицки тоти науки Йому иду так од руки же го нє вистановую, нє досадни су Му* (РНКЗаря 1940, 22)

вистарти -а -е „положени до труни (о умартому)”: *лежала ... вистарта под греду* (РН 15/1930, 7); *най голєм по християнски будзе вистарти* (РН 39/1937, 2). || Слц. *vystřetý „исте”*. ◀ Од *вистрец*.

вистарчиц -им зак. 1. „посцигнуц у роботі” (Ю. Пап): *Мац не вистарчела напражиц дзецом палачинки, бо кожду упражену такой едлі.* 2. безос. „буц досц дакому дачого”: *таки „худобни” лепіше жиє, як чловек параст, бо у параста не више вистарчани на доган* (РН 1/1932, 2). || Всл. *vystarčic* „старчиц; буц досц, достаточни” *vystarčic na dluho* „длого тирвац” (Hal 1210). ◀ Оп. *старчиц*.

вистати -а -е „хтори чувствує вистатосц, зуновани”.

вистатосц ж. „чувство зменшання моци, способносци за роботу”: *Вистатосц и сон звладаю го и вон зашии* (РН 12/1929, 2).

вистато присл. „виражуюци чувство вистатосци, зуновано”.

вистац¹ -анем зак. „почувствовац вистатосц”: *И путовал вон длого барз. Од того велького путованя уж барз и вистал и огладнел* (Етн29 134). || Всл. *vystac* „почувствовац вистатосц”: *vystac na pul draze* „вистац на пол драги, вистац у пол роботи” (Hal II 1209). ◀ Од *стац*¹. ♦ **вистал як поштарски конь** „барз вистал (поштарско-го коня барз гонели, а не кармели)”

вистац² -анем (на дакого) зак. „руциц ше у гніву на дакого, нараз ше викричац и под. на дакого”. Приклади з бешеди: *Сушед вистал на свою жену пред другима женми, присутним женом було барз незгодне; Так на мнє муж вистал кед сом нини спомла же правиме хижу; Яки на мнє вистал кед сом му спомла тоту крему* (Сс. Мак.); *Гинто сом аж и вистала на мойого: „Цо чекаш, цо шедзиш дома як даяка закуция? Руш ше, идз синові глядац роботу!* (РХК 2013, 215, Сф. Мак.) || Всл. *vystac na dakěho „исте”* (Hal II 1209). ◀ Од *стац*¹.

вистац³ -анє зак. 1. звич. у форми потенцияла зоз словозлученєм од + *женитив* „буц у стану, буц прихильни зробиц дацо недобре”: *Тото би вистало од нього „тото би бул у стану зробиц, прихильни є такому дачому”; Шицко годно вистац од тей глупей* (РК 1928, 215). || Слц. *vystať „исте”*: *od lidí všetko vystane*, всл. *vystac z nej* „буц у стану (зробиц дацо), не унімац ше (зробиц дацо)” (Hal II 1209). 2. „буц досц дачого на дацо”:

Не мам досц платна: кед ушiem реклу, не вистане ми на панталони „не будзе ми досц на панталони”; Вистало ми зарна до єдного голта, праве ми вистало по конец „мал сом досц зарна, праве було досц по конец” (В. Саб.); *Хто би тоти жонки [римских катакомбох] надложел єден до другого, же би вистало од Заžребу до Београду* (РК 1923, 25). || Слц. *vystať „исте”*: *Z každého rukava bol by vystal dobrý mech*. ◀ Од *стац*¹.

вистац⁴ -стойм зак. *прех. „з длугим стацом направиц”: Хтора дзивка през фраєра, / най до карчми не зажера! / Волі дома очка виспац / як у карчми долчок вистац „волі ше дома виспац як у карчми стояци длого на єдним месце направиц под собу долінку”* (Етн9 ч. 235). || Слц. *vystáť*: *Na svadbách jamu vystojím, nik starú dievku neberie do tanca „на свадзбох вистоім доліну чекаючи танечніка”, всл. vystac „стояци препровадзиц час; формовац дацо (напр. углібєне); vystac svojo „вицерпиц, прецерпиц”* (Hal II 1209). ◀ Од *стац*¹.

вистирчиц -им зак. „вихпац, вициснуц дацо напредок опрез других”: *Перши [пекінгської качки] моцни, напредок вистирчени* (РК 1937, 145). || Всл. *vystyrčic „исте”* (Hal 1212), слц. *vystrčit „исте”*: *vystrčil hlavu z dvere*. ◀ Оп. *стирчац*.

вистирчиц ше -им ше зак. „вихпац ше, вициснуц ше напредок опрез других”

вистирчовац -чуєм незак. *жу вистирчиц*.

вистирчовац ше -чуєм ше незак. *жу вистирчиц ше*.

вистопорчиц -им зак. *експр. „барз вихпац, вициснуц дацо напредок”: Спинала ше [швиня] на два ноги, вистопорчела пуски поверх дескох* (КочЕвЦП 51). || Всл. *vystoporčic „зопрец ше, спротивиц ше”* (Hal II 1210), всл. *vistoparčic* и *vistoporčic „вистирчиц”* (Buffa 307). ◀ Оп. *стопорчиц*.

вистопорчиц ше -им ше зак. „барз ше вихпац, вициснуц напредок опрез других”. Укр. *диял. вистопорчуватися* (Турчин 48). ◀ Оп. *стопорчиц*.

вистрец -ем зак. „положиц умартого до труни”: *Вон умар. Вона стої при ньому*

и плаче. Вец треба да го вистру (РС од 28. об. 1996, М. Каменіцки); Захорел чи од витру, чи од води, чи од злих очох. ... Вистарла го до предней хижы и положила му два жрайцари на очка, облекла до билей кошульочки (КовМихЦВ 34); Мертве цело принесли ... дому и по руским обичаю вистарли го, а мац му положила на руки своєю пацерки (РН 33/1928, 2, Б.). || Слц. *vystrieť* „исте“. ◀ Од праслав. *stěrti* (од того и нашо пресцерац, прештрец/престрец).

вистрець ше -ем ше зак. „умрець“. ◀ Оп. *вистрець*.

вистригнуц -нем зак. коц. оп. *виштригнуц*.

вистрикани -а -е „спухнути од стриканя“. Приклад з бешеди: Болели ю зуби кед ше сликовала, та ей твар на слики така вистрикана. ◀ Оп. *стрикац*.

вистрикац -ам зак. „запухнуц на єдним месце од стриканя“. Вистрикало му на твари од боляцого зуба „на твари ма запухнуте од боляцого зуба“. ◀ Оп. *стрикац*.

вистриковац -кує незак. часто безос. „пухнуц од стриканя на єдним месце“. Вистрикує ми руку (Ир. Фин.); Зуб ми вистрикує „стрика ми до зуба, та ми пухне ліцо“ (Г. Р.). ◀ Оп. *стрикац*.

вистроїц -їм зак. „зrobiць дацо недобре; наробиць, напаратовац дацо“: [Штирирочне дзивче вжало оцови важни шрубик и скрило, було прето бите.] Тото цо сом вистроєла то стварно була жалосц, але кед ми ше шрубик барз начел, сцела сом го мац (шк. сост., Р. Кер.); я такой идзем з вами. Прешвечим ше на своєю очи цо ви там таке вистроєли (РН 25/1939, 2); Баба була старенька, але барз добра жена, та гоч хлапци дацо и вистроєли, вона лем одповедла: „Ту и так шицко старе!“ (Загр. 8/2004, 5, С. Мк.); Вон годзен дацо вистроїц, бо у нияним станю человек шицко пороби (В. Саб.); Бул у гарешту, цошка вистроєл. || Всл. *vystrojic* „порихтац, организовац“, *vystrojic paradu* „порихтац преславу, госцину“ (Hal II 1211), слц. *vystrojiti* „справиць, организоваць“: *vystrojiti svadbu, pohreb, hostinu*. ◀ Од строй- (строїц ше, строїни), общеславянски корень, праслав. *strojъ*.

вистругац¹ -ам зак. „стругаючи з ножом направиць з древа“: ~ колчок, пориско. || Всл. *vystruhac* „исте“: *vystruhac palicu, vystruhac figuru* (Hal II 1211), укр. *вистругати* „исте“ (СУМ I, 503). ◀ Оп. *стругац*.

[**вистругац**²] -ам зак. „пречисциць жалудок (о одредзених файтох єдла)“: Нашо людзе при копаню кукурици ... репчень вистаргую и карма го. При наших влада прешвечене же репчень „виструга“ пращата и же потим лєнише єдза (РС од 17. 06, 1949, 3). Приклад з бешеди: Єдзене (капусна юха, шалата и под.) виструга человека. ◀ Значене „пречисциць жалудок“ не ма карпатски паралели, та є вироятно сербского похოდзєня, пор. серб.: *Попио сам чашу сурутке, на ме је жестоко истругало*. То потвердзує и значене сербского *стругати* „шкрабаць“, *истругати* „ошкрабаць“, за розлику од нашого *стугац* „виструговац з ножом одредзени форми“. Оп. *стругац*.

виступац ше -ам ше незак. жу *виступиць ше*.

виступиць ше -им ше (дакому) зак. 1. „при стретнуцу з даким (звич. у превозки) пойсц набок же би тот могол прейсц“: *ишол му [Циганови] єден гинтов вочи по драже ... Гинтов ше му виступел з драги долу. ... Пан ше му пита: Циган, та цо би було да зме ци ше не виступелі? Циган гвари: Гм, цо би було, я би бул ше мушел вам виступиць* (Етн30 283); *Стретнул пес на дражки у лєшику їжа и звисока му розказал най ше му виступи з драги* (ЧаканБас 79). Всл. *vystupic se* „исте“: *vystupic se z drahy* (Hal II 1212), слц. *vystúpiť sa* „исте“. 2. а) „поцагнуц ше, склонїц ше пред даким (моцнейшим, агресивнейшим и под.)“: *Ми мушели зос валау на валал сцекац, же би зме ше виступели людским язиком* (РК 1940, 76); *Петлюра мушел ше виступиць з України пред большевицку силу* (РН 84/1926, 3); Приклад з бешеди: *Розишол ше зоз жену. Вона пошла до другого места робиць, виступела ше му*. б) „одалїц ше (не жадаючи завадзац, присуствовац неприємней подїи и под.)“: *Баба Маря ше лапела до велького пораєня. ... Дїдо Митро ше ей виступел, не сцел буц на завадзе, та кончел цошка у шопи и коло салашу* (РС 36/2012,

11); Не сцел чуц їх зваду, та ше виступел (Лев. Ск.). **в** „уступиц дакому место”: Вон шедзел у церкви у столку и дримал, а еден худобни шедзел при нїм на жеми. Я би ше тому худобному виступела. ◀ Од ступац/ступиц.

висудзиц -им зак. „зоз судзеньом у суду достац одн. вжац дацо од дакого”. Приклад з бешеди: *Предала жем же би ю од ней не висудзели*. Всл. vysudzic „исте” (Hal II 1212), слц. vysúdiť „исте”.

висукац -ам зак. „сукаючи направиц, зосукац”. ◀ Од сукац.

висуркац -ам и **висуркаловац** -луєм зак. „дац, висипац, штуриц дакому дацо”. Приклад информатора: *Висуркай пенєжи!* „дай, вичитай пенєжи”; *Висуркаловал сом му пенєжи* „дал сом му, вичитал сом му пенєжи” (СС. Мак.). ◀ Неясного походзенья. Не ма значеньову вязу з меновніком суркалов „прибор, дрот за чисценє пипки” (оп.).

висушени -а -е **1.** „осушени, сухи”. **2.** прен. „схуднути, вислабени”: *Не длого хоровала, та не була висушена* „не була вислабена од хороти”.

висушиц -им зак. „осушиц”.

висушиц ше -им ше зак. **1.** „осушиц ше”. **2.** прен. „схуднуц, вислабнуц”.

висхнути -а -е „осушени, сухи”.

висхнуц -нем зак. „осушиц ше”: *за време суши ... керестурски долїни висхли* (БиРК1938, 133). || Всл. vyschnuc „осушиц ше”: vischlo šeno, слц. vyschnúť „исте”, укр. висхнути, висохнути „исте” (СУМ I, 484). ◀ Праслав. съхнѣти. Оп. висхнуц ше.

висхнуц ше -нем ше зак. „осушиц ше”. Приклади з бешеди: *Чутки од олупаней кукурици змолки на гумне, але ше висхли; Парадичово нашенє барз дробне, кед ше висхне, та да го не видзиш; Лем намоч колбаишніци, висхню ше вони кед их не надзееме; Висхли ше му плюца, та умар*. ◀ Праслав. съхнѣти.

висц видзем зак. **1.** „пойсц вонка, с. изаїи”. **2. а)** „одселїц ше”. Приклад з бешеди: *Уж вельо роки одкеди я вишла з Коцура; Сушед Янко вишол зоз салашу до валалу, та вжал зоз собу козу и кожче* (РН 46/1927, 2). **б)** ~ **вонка** „виселїц ше зоз заедніцкого

обисца”. *Кед дїдо умар, Петро викусал бабу зоз хижки: не дал ей тримац кури и др., та вишла од нього* (М. Рм., В. Р.); *Того року зме вишли на салаш; Млади зме вишли до дїда Боднара на салаш, а вец зме у валалє купели путрику „малу хижку”* (В. Саб.); *Скорей и вецей синове жили з оцом у обисцу, а тераз еден син, та муши висц вонка* (Лев. Ск.); *Я була озда ище и петнац роки з нїма ... догод Яни роснул. Уж сом и вишла вонка, кед була тота аґрарна реформа* (Рускинї 65). **3. а)** „прейсц, закончиц ше (о одредзеним часу), с. навршити се”: *Но, цару найяснейши, мне рок вишол, тераз можеце мац слугу кого сцєце „мой рок служенья прешол”* (Етн29 236); *Док мешац вишол треци, заш заквитла яблоня „кед прешол треци мешац”* (Етн29 136); *То ґрад прекляти и Червени витиз з нїм ведно. Та вон тераз там у тей хижки, там дябли-катонаци його муча; док видзе тот час, та вон видзе* (Етн29 67); „*Но цо, вишол ци рок, дам ци твою плацу, гибай та ци одмерам корец пенєжи*.” (Етн29 22); *Уж му рочок вишол, уж му и на други, / нїгда то не будзе сокол справодлїви* (Етн9 ч. 54). Руснацки у Мадярскей: висц „исте”: *чертови кара вишла*. **б)** „буц обявени, винешени пред явносц”: *Думки мойо, думки, / на цо сцє ми зишли? / Уж оглашки моеї милей / тей недзелї вишли. / Уж оглашки вишли, / свадзба ше готує* (Тон. ч. 115). **4.** „зязвиц ше на небе (о слунку, мешацу, гвиздох)”: *Вишла гвизда на край швета, / зашвицела до пол швета* (Етн9 ч. 9). **5.** „виджубкац ше, вилигнуц ше з вайца”. Приклади з бешеди: *Вишли вам гушата? – 28. марца вишли курчата*. **6.** „зязвиц ше у хаснованю (о розличних машинох и под.)”: *Руцачи плуг могло ше набавиц з Филїпова. ... Тоти плуги кед вишли, волали ше „филїповски плуги”* (БиРК 1936, 137); *Кед [нашо стари] сцели виберац мед, замлоєли пчоли и закопали их до жеми и так виберали мед. Од кеди вишла фуркача машина од теди ше не закопую пчоли до жеми* (РН 27/1934, 4); *Були машини [косачки] з кридлами, вец вязачки, а вец вишли тоти комбайни*. **7.** (з дачого) „потрошиц дацо; не мац вецей дацо; закончиц ше”: *Вишла сом з лїкох „потрошела сом лїки, не мам вецей*

скоро ніяки ліки”; Мал добри кози, але вишол з файти (В. Саб.); Миронь вишол з Манцових потомкох „не хова вецей потомки кобули Манци”; Вишла сом з того квеца; Тота фамелия видзе, бо синых не маю „тота фамелия ше по хлопскей линії страци”. || Слц. *vyjst' „iste”: vyjst' z reňazi* „потрошиц пенежи”. 8. „постац, буц, випаднуц, с. испасти”: [Дохторка тримала преподаване] як ше поєдини часци цела особливо на ліцу можу оперирац же би ліцо вишло красше (РН 11/1927, 3); Кед цесто добре заправене и добре вимишене, вец и хлеб видзе добри и смачни (РН 14/1936, 3); Но, то ми ше уж не пачи. Ище видзе же то баба шицко писала, а цо же вец я? (РН 44/1936, 3); Так им вишило: виселели их з валалу, вон вец страдал „так випахло, таке дожили, так ше им случело”; На кониу вишило таке, же мушел Боднар предок водзиц [гудацом] (РК 1938, 102). ◀ Од исц, праслав. (j)iti. ♦ **з того вишило** „результат того бул же...”: [Анґлийци основали у Австралії] першу свою колонию – 1788 р. – а з того вишило, же Енґлези подложели под свою власц цалу Австралію (РК 1932, 44, М. Мудри); ~ **на добре** „добре ше закончиц”: Причекаме, сцертиме ше, будзе то шицко добре и шицко на добре видзе кед ми то так твардо жадац и сцец будземе (КовМихГК 129); Бо треба паметац, же кара або обещунка дачого доброго, муши дзецку висц на добре (РН 21/1937, 2); ~ **на недобре**, **не ~ на добре** „недобре ше закончиц, мац недобри пошлїдки (о дачиім справованю и под.)”: Не мудро робя ... то им на добре не видзе (РН 15/1937, 3).

висцекнуц -нем зак. *жу висцековац*.

висцековац -куєм незак. „намагац ше же би не пришло до даякого стретнуца, роботи и под., страңиц од дакого/дачого, с. избегавати”: Висцекуе од свойого дружтва, од роботи (Г. Р., Лев. Ск.).

висцелени -а -е 1. „крашнє посцелєни, намесцени (о посцелї)”: Посцель мушела буц крашнє висцелєна прето же ше и по тим видзело яка *жаздиня кресцанка* (ДудашКс 162); [Предня хижка] муши буц чиста и крашнє ушорєна зос крашнє висцелєними посцелєями, билима заглавками и плахтами (РН

22/1933, 3); У чолє була крашнє висцелєна посцель (Загр.10/1996, 5); Носолї то булї шветочни посцелї, у предней хижки, булї лєм висцелєни, не булї бужні (оп.), правелї их майстрове, док обични посцелї правелї сами людзе, збивалї их з дескох (В. Саб.); Вон не видзел змарнєти ліца своєй жени, котра ше у думкох врацала до своєй хижки, бивала у чистей, обилєней, зос образами, зос висцелєними посцелєями, зос кветованима лавками и орманами (КовМихЦВ 31). 2. „населєни (о слами и под.)”: Ту [у хлїве на слуговей посцелї] була на ценко висцелєна слама. Син принєс даскельо гарци слами, розсцелєл, зажадал : „Добру ноц” и вишол (РН 81/1926, 2). укр. *вистелений* (СУМ I, 500). ◀ Од *сцелїц*.

висцелїц -їм зак. „крашнє посцелїц, намесциц посцель”: Хижу будзем мац вельку, з вонка и зоднука крашнє вибилєну ..., а нука у хижки ... Посцелї крашнє висцелїц, а у лади полно имати (РН 33/1932, 4). ◀ Од *сцелїц*.

висцерац -ам зак. „посцерац”. ◀ Од *сцерац*, праслав. *terti, tırq*.

висцерац ше¹ -ам ше зак. „посцерац ше, зотрец ше”.

висцерац ше² -ам ше незак. експр. „умєрац”. Приклади з бешеди: Кед єй чловєк умар, а вона ше висцерала за нїм, руцали єй *ґрош*; Пришол дому, висцєра ше, умєра. || Слц. *vystrieť sa/vystierať sa „истє”, всл. vyscírac „випросцац, престрец; випросциц мертвого”* (Hal II 1202). ◀ Од праслав. *terti, tırq*.

висцискац -ам зак. „сцискаюци вицадзиц”: Не мушело ше чекац най ше вред превалї, могло ше го висцискац кед бул скоро узрети (моцно сциснуц най з нього вифулькнє) (КолесарД 171); Вецей раз сом видзел же жени тото [перше млеко] млеко висцискаю. То хибне и чкодлїве же не дошуца же би то дзецко вицицало (СлМед162); приклад з бешеди: Висцискала юшку „сок” з помаранчеца. || Всл. *vysciskac „истє”* (Hal II 1203). ◀ Од *сцискац*, праслав. *tisk-ati*.

висцисковац -куєм незак. „сцискаюци вицадзовац”.

витаї(це) викр. з хторим ше дакому жичи щєшлїви приход. ◀ Оп. *витац*.

витаїїґац -ам зак. „вицагнуц; з чеж-косу поробиц”: *Не за таку вон роботу, ледво школу витаїїґал „ледво закончел школу”* (В. Саб.); *Конь ледво витаїїґал коч з ваґашу „конь ледво вицагнул коч”* (В. Саб.).
 ◀ *Од талїґа, талїґац.*

витаїїґац ше -ам ше зак. „з чежкосу ше вицагнуц, ошлебодзиц ше, покончиц дацо”: *Човек ше з блата ледво витаїїґал. Налапали ше на мене репики, ледво сом ше витаїїґал „ледво сом их одрепел зоз себе”* (В. Саб.).
 ◀ *Од талїґа, талїґац.*

[**витамаїїґац**] -їм зак.: *У тим краю нахо-дза ше вельки леси у котрих ше претримую тоти жири [вовки и дзиви швинї] и лова-ре их не можу витамаїїґац* (РН 6/1930, 1).
 ◀ *Од серб. таманити.*

витаїїґовац -цуєм зак. „одтанцовац”.

витаїїґац -ам зак.: ~ **дражку** „тапшаю-ци по жеми, шнїгу и под. направиц драж-ку”.
 ◀ *Од тапшац.*

витарґац -ам зак. 1. „повитарґовац”. 2. (дацо од дакого) „витарґнуц, ошлебодзиц”. Укр. діял. *витарґати* (Турчин 48). 3. „ви-питац, на спреводзку достац”: *Чувай ше – то „явна”! ... Сце витарґац пенєж од тебе на драгу* (КочЕвЦП 130).
 ◀ *Од тарґац.*

витарґац ше -ам ше зак. 1. „ошлебодзиц ше”: *Вона кед почне приповедац дакому да-цо, та ше человек од ней не може витарґац* (В. Саб.). 2. ~ з **хороти** „з чежкосу виздра-виц”: *Не можем ше лем витарґац з тей хо-роти* (Г. Р.).
 ◀ *Од тарґац.*

витарґнуц -нем зак. „тарґаюци вицаг-нуц, вирвац”.
 ◀ *Од тарґац.*

витарґнуц ше -нем ше зак. „тарґаюци ше вицагнуц, вирвац ше”. Всл. *vytarhnuc* (se) „исте” (Hal II 1219).
 ◀ *Од тарґац.*

витарґовац -гуєм незак. *жу витарґнуц.*

витарґовац ше -гуєм ше незак. *жу ви-тарґац ше.*

витарти -а -е 1. „потарти на церлїци (о конопи)”. 2. а) „зоз хторого отрушени, очу-хани сухи лїсца”: *Нарубала сом 3.000 снопи кукуричанки, барз фїна кукуричанка, не ви-тарта „не отрушене зоз ней лїсце (та будзе добра за кармене)”. б) „очухани, счухани”: *Копита, копита вам охавим и тоту подра-**

ну, витарту скору (КостПр 73); *Стари ви-тарти пенєж прима державна банка назад* (РН 36/1932, 2). || Укр. *вистертий „очухани”* (СУМ I, 509).
 ◀ *Од трец.*

витац -ам незак. „жичиц дакому щешлї-ви приход”. || Укр. *вітати „исте”, поль. witać „исте”, слц. vītať „исте”, всл. vītas „исте”.
 ◀ *Од праслав. vītati „бивац, жиц”. Значене „привитовац, поздравяц” у даєдних сла-вянских языкох познейше настало. Од то-го обитель < об-вітати, об-витель: рсй. обитель „монахи манастира”, серб. обитель „фамелия”.**

вितвориц -им зак. „поробиц до конца, докончиц, посцигнуц цо ище не посцигну-те”. Приклади з бешеди: *Кед человек сце да-цо докончиц, та сце витвориц; Кед надумал поробиц дацо, та пове: Мушим витвориц до края; [Жима була длуґа, ище у маю було жимно, топело ше. Коментар єдней особи:] Жима муши витвориц свойо шицко „муши до конца видац свойо”; Кед вешенї вчас шнїґ накури, будзе длуґа и тварда жима, вона муши свойо витвориц [остатня жима була мєгка]* (В. Саб.); *Наша председателька ви-твори кед обеща* (В. Саб.). || Слц. *vytvorif* 1. „створиц”: ~ *podmienky*, ~ *umelecké dielo*; 2. „направиц”: *rieka vytvorila ostrov*. Всл. *vytvoric* „створиц; направиц” (Hal II 1222). Укр. витворити (СУМ I, 508) ◀ *Од твориц* (оп.). У суч. лит. языку дієслово *витвориц* хаснуєме зоз значєньом „зисциц, с. оства-рити”: ~ *свойо жаданя „зисциц свойо жада-ня”.*

витворїйовац -юєм незак. „робиц до конца, докончовац, посциґовац цо ище не посциґнуто”: *Унук любї спорт, а дідо го барз форсира, преїґ унука витворїє свойо „сце же би унук посциґнул того цо вон сам не посциґнул”* (Г. Р.).

витез х. оп. **вितिц.**

вителепкац -ам зак. „вигуториц”: *Ви-телепкала єй шицко и пошла* (Г. Р.); *Хлапец вителкал крачунску винчованку як му ви-шло, та* (В. Саб.). Оп. *телепкац.*

вистернік х. коц. „вистерняк” (СС. Мак.): *Убєгнул сом до приклетя лупкаюци з клюм-пами як кридла на вистерніку* (СабодРцар 6).

вигтерніца ж. оп. *вигтерніца*.

вигтернічка ж. „часц тлачацей машіні хтора селектуе зарно” (МудриАл).

вигтерняк х. „млін на вигтров погон”. Вигтерняки ше у Европі зявели концом 12. вигку, та мушели буц познати и на Горгніці у чаше нашого селеня. ◀ Од вигтор.

вигтернякош х. „газда вигтерняка; млінар у вигтерняку”: Рада Радічки, якиш вигтернякош (КочЕвЦП 186).

вигтирвац -ам зак. „вигтримац до конца” (Г. Р., СС Мак.): да ше у борбі вигтирва до конечней побиди (Заря 11/1934, 2, Е. Кочіш); Такей страшной погубеносци нет ... як у большевицким „раю”. И то длогу так вигтирвац не може (РН 25/27, М. Фирак); Ненавидим свойого скупого газду и не можем вецей вигтирвац у нього (РН 46/1932, 2, прел. І. Букатко). || Всл. vitervac „исте” (Hal), чes. vytrvat „исте”, поль. wytrwać „исте”, укр. діял. вигтривати „исте”. ◀ Оп. тигрвац.

вигтис -са, **вигтиз** -за и **вигтез** -за х. „юнак” (Дю. Латяк наводзі лем форму вигтиз (118. б.)). У Гнатюкових записох вигтис дакеди з позитивними (под а), а дакеди з негативними прикметами (под б) (у даскеліх приповедкох таки негативни юнак ма епитет червени, та злучене червени вигтис/вигтиз/вигтез можеме похопиц и як власне мено): а) дораз шаркань на нього же як ти шмел ту присц до мойого триманя? А Янчи му гвари: „Як би сом не шмел кед я це ше не боім!” А шаркань му гвари: Кед ши таки вигтис, а ти гибай гевка на мойо гумно [пасовац ше, биц ше] да видзим чи ти вигтис (Етн29 174); Ещи вона сце видзиц хто таки вигтис. Вона думала же од ней нет векишого (Етн29 228). б) Та я чул за даякого вигтиза же вам ту ходзі досадзовац, а я до нього штрелел, та сом го забил (Етн29 227); Але бул там таки еден вигтис, же хто бул таки моцни, може зоз тим вигтисом пойсц ше биц. А Бушан бул таки моцни Та ше пошол зоз вигтисом биц (Етн29 141); Червени вигтис ... одрубал Янчийови главу. И вжал дзивку за руку, одведол ю до цара. И дораз було чуц по шицким варошу: червени вигтис однял од шарканя царову дзивку и шарканя забил. И

вельо людзі ше пошодзелі червеного вигтиса патриц (Етн29 95); Того хлапца мац барз ше му попачела, червеному вигтезови. Думал себе червени вигтиз як да го [хлапца] може забиц (Етн29 67). || Всл. vitez, vitiz, vícež: vitiz šarkaňov porubal (Czambel). ◀ Од мадь. vítěz 1. „вояк”; 2. „юнак”, мадыарске од славянского vitedz (серб. вигтез), а славянске од германского wiking. Нашо вигтез- у дієсловах вигтежиц ше и звигтежиц похodzi директно од праслав. vitedz. Меновник вигтез у суч. лит. язiku превжати з українско-го одн. з язичия.

вигтити -а -е „тлусті; вигкармени”: Швині булі масни, вигтити (Ир. Ск.); Любова швиня була велька, вигтита (В. Саб.); Вон таки дакус вигтити, та би му требало схуднуц (Г. Р.). || Всл. vytyty „исте”: vytyty jak prase (Hal II 1222). ◀ Од тигц (оп.).

вигткац -ам зак. „ткаюци направиц”: [Яблуков хробак] озвал ше жу едней гушеніци котра ше рихтала вигткац жалету... (ЧаканБас 80)

вигтлаиц -им зак. „окончиц тлачене, оддзеліц узрети зарна житарки з класкох, с. овришити”. ◀ Оп. тлаиц.

вигтлец -еем зак. „тлеюци вигориц”: Снадла му жирячка з циғара на тепих, та тепих вигтлел. ◀ Оп. тлец.

вигтлукац -ам незак. „з тлученьом виби-вац”. ◀ Оп. тлуиц.

вигтлуиц -чем зак. „з тлученьом вибиц зарна з класкох, стручох и под”: вигтлуиц пасулю, вигтлуиц шеменец. ◀ Оп. тлуиц.

вигтнуц -нем зак. 1. „моцно вдериц”: Янчи шедне горе на верх, вигтне по жаліі, жалія ше руши (Етн29 4). Всл. vytla mu po pysku „дала му по носу/нозгру”; vytlni mu jednu! „утні му едну!” (Hal II 1220). 2. „замахнуц, пукнуц (з батогом)”: Кед дідо Михал / на польо ишол, / до коча торбу положел. / Цморкнул на коні, вигтнул з батогом (Заградка 8/2002, 17, шк. сост.). Всл. „исте”: vytlnul na kone „вдерел коні зоз чмиговом”. 3. „попиц алкоголь”: Ти кед вигтнеи едну, або два, та вец ніч не видзиш ані не чуеи, такой ши надьоркани (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.). ◀ Од -цац/-цинац, праслав.

tęti/tinati (од того и утнуц, уцац/уцинац, вицав/вицинац). ♦ ~ з **попатрунком** „попатриц на дакого нагло, оштро, нагнївано, значно” (ХК1986, 126); ~ **зоз собу** „моцно спаднуц при ходу, бежаню”: Єден спаднул на шлїзким пред млечару, други му гварел: „Як ши витнул зоз собу.” (приклад з бешеди); **вiтнуц/вицац зоз сукню (сукнями)** „нараз ше обрациц од собешедника (звич. о жени)”: [Жена-клиентка адвокатуви:] А ви кед не кадри заступиц єдну слабу жену, заверайце шмикно! – Витла зос писану сукню и пошла, а за ню єй мац помали дробчаци... (КовМихЦВ 270); Ганча не прегварела вецей ані слово, витла якошик упрекосно зос сукню и пошла – карки ламаюци (КовМихЦВ 206); Урядник цошика приповедал зос Жидом, а нина витла зос сукню и вишла вонка (РН 41/1933, 3, М. Ковач).

вiтнуц ше -нем ше зак. „нараз ше схопиц, нараз надумац пойсц”: Прииол му пайташ, та дакус ту шедзели, а вец ше витли, та пошли до центру (Єл. Хм.); Вона хора, малженство им на ценким, кед вона умре, вон ше витне и пойдзе з даяку, а дзеци останю (Ам. Там.). ◀ Оп. вiтнуц.

витор -тру/-тра х. горизонталне рушане воздухау”. || Всл. viter, укр. вітер. ◀ Од праслав. větrъ. • ~ **го заражел** оп. заражиц¹; **до витру** „против витру”, з **витру** „од витру, так же витор дуе до хрибта”: **исц (обрациц ше, рушиц ше) до витру**: Обрацац бициглу до витру ані кус не легко, то таке як гонїц до брега; але кед требало запалиц [цигар], ... то **до витру** нїяк не мож було. Та ше обрацел з **витру** (Ю. Пап); ♦ **бешедовац (як) до витру** „даремно гуториц: нїхто не слуха, нет хасну од того”; **вишол як** ~ „вишол (пошол) нагнївани, ані „збогом” не гварел” (В. Саб.); **ґаздовац як** ~ з **пирїом** „вшеїяк, недобре газдовац” (ХК1986, 127; В. Саб.); **дуй витре [по полю]** гвари ше о надурнїстим, легкодумним човекови: Нет того моцного, котри би ... мог поднеśc живот зос особу, котрей думи, як ше гвари „дуй витре по полю” (РН 21/1933, 1, М. Винай); Гварела: „Не питал ме, мнє шицко єдно за хторого Янка пойдзем, чи за того чи за гевтого!” Така була дакус дуй витре (Г. Р.); з **витором пришло**

з **витором и прешло** „у єдних обставиных дацо пришло, достате або вжате, а у других – прешло, вжате одн. врацене”: Гвари ше так кед напр. дацо незаслужено достанеме, а дахто нам тото исте украдне, гвари ше и: як пришло так пошло (В. Саб.); Буду виберанки. Буду и преїду. Ша недармо нашо стари гварели: з витором пришло, з витором и прешло (РС 18/2012, 13); **знац одкаль ~ дуе** „знац причину дачого”: Ага! Тераз аж видзим одкаль витор дуе! (КовМихНО 196); Знам як у нас обстоява, знам одкаль витор дуе „знам як ствари стоя” (Ю. Хр.). || Слц. vedieť odkiaľ vietor fúka „исте”; **не дац же би на дакого ані витор задул** „барз храниц, допатрац дакого”: Док бул мали, не дали оцец и мац ані витор да на нго задуе (КостОс 71); „То мойо єдине дзецко. Не шлебно ані витру да го обидзе” – гуторела мац (РН 34/1934, 3).

[**виторняц ше**] -ям ше зак. „чежко ше виграбац дагдзе”. ◀ Од торняц ше, а то од серб. торњати се „швидко одходзиц, трациц ше” (оп. торняц ше). У сербским зме не зазначели виведзену форму зоз значеньом „чежко ше виграбац”.

витохмац ше -ам ше зак. експр. „вихпац ше з цесного простору (з авта и под.)”. ◀ Од тохмац.

виточиц -им зак. „виробиц, направиц, вистругац з древа або металу на токарки (стругу)”: **виточиц пориско на батоз, шруб на гордов**; дїдо одрезал з лози да однєшем до кудзеляра да ми тот виточи теку. А кудзеляр ми не виточел з лози, але з другого древа, гварел же лоза ище влажна, та пукне (В. Саб.). || Слц. vytočiť „исте”, всл. vytočiť „исте” (Hal), укр. виточити „исте” (СУМ I, 516). ◀ Од точиц (оп.).

виточовац -чуєм незак. ґу **виточиц**: Так, през дзень за ремеслом, виточовал ипици на колеса (ПапДюКШ 139).

вiтрапени -а -е „вимучени; вистати, зуновани”.

вiтрапиц -им зак. „вимучиц”. ◀ Од трапиц..

вiтрапиц ше -им ше зак. „вимучиц ше”. Всл. vytraptic (se) „исте” (Hal). ◀ Од трапиц.

виграциц -им зак. „страциц (дацо цо випадне з кишенки, кошарки и под.)”. Приклад з бешеди: *Не будзем брац зоз собу банкову кніжочку да ю даждзе не витрацим*. Всл. *vytracis* „исте” (Hal II 1220). ◀ Од *трациц*.

вitreбиц -им зак. „знїчтожиц (рошлїни, животинї, людзох)”: ~ *тараску на полю, миши, патканї у обисцу*. Приклад з бешеди: *Дзиви судан не мож vitreбиц*. ◀ Од **требиц* (оп.).

вitreжиц -им зак. *коц. оп. vitрезбиц*.

вitreжиц ше -им ше зак. *коц. оп. vitрезбиц ше*. Руснацки у Мадярскей *vitřebic (še)* „исте”.

вitreзбиц -им зак. „привесц до трезбого стану, отрезбиц”. ◀ Од *трезби*.

вitreзбиц ше -им ше зак. „присц до трезбого стану, отрезбиц ше”.

вitreзбйовац -бюем *незак. жу vitрезбиц*.

вitreзбйовац ше -бюем ше *незак. жу vitрезбиц ше*.

вitreпац -пем зак. 1. „отрепац од праху”: ~ *керпари, шмату*. || Всл. *vytrepac* 1. „исте”: ~ *rokroves* (Hal II 1221). 2. „з трепаньом замишиц”: *Витрепало ше зоз трепайлом дас 10 вайца, додало 10 ложки цукру* (ХомаБл 190); *вitreпеме зос итирох бильчох пему, помали до сира замишаме* (НКух 61). || Всл. *vytrepac* „исте”: ~ *bilka na šnih* „вitreпац бильчок на шлаг” (Hal). 3. (дакому) „нагуториц, одвитовац дакому нагнївано”: *Але му vitрепала; Витрепац дакому значи „погуториц шицкогo дакому”* (Лев. Ск.); *Кед новинар интервьюовал и других, не лем ю, Н. Ми так vitрепала!* (В. Кир.) Укр. диял. *вытрепати* „исте (1, 3)” (Турчин 49). ◀ Од *трепац*. ♦ ~ *задок (надрази, клїн) дакому* „набиц дакого”.

вitreповац -пуем *незак. жу vitрепац*.

вitreсац -ам *незак.* „трешуци одстраньовац нечистоту”.

вitreсц -ешем зак. 1. „трешуци одстранїц нечистоту”. 2. „нашвидко попиц (звич. погарик паленки)”: *радовал [ше] же годзен ... vitресц еше шейсц-седем* (Заря 14-15/1937, 10). ◀ Од *тресц*.

вitreсц ше¹ -ешем ше зак. „при трешеню випаднуц”: *Витресла ше плева з ме-ха, та ю позаметай*. || Всл. *vytresc se* „исте” (Hal II, 1221).

вitreсц ше² -ешем ше (на дакого) зак. „вилярмац ше на дакого, видац зоз себе гнів на даким”: „*Ти ше не мишай, бо и тебе лем тал прицагнул жу хорому!*” – *витресла ше и на ню Иля* (ЛатякТал 178). Серб. *истрести се* „исте”. За тото значенє не маме зазначени карпатски паралели, та тримаме же воно могло присц зоз сербского: *Овда-онда намриштио би се и грубо истресао на момка*.

вitreц -ем зак. 1. (конопу) „потрец”: *кед ше ю [конопу] в жиме вируца, та є така тварда як дроти, не може ю ані фабрика vitрец* (РН 7/1934, 4, Я. Гафич); *Я зоз то-ту стару бабу тарла [конопу] и трудзела сом ше да тельо vitрем кельо и вона* (Рускині 197). 2. „висцерац, посцерац”: *Прикри особини нашого народного карактера не vitтар з нашеї души ані тот стари рок* (РН 3/1929, 1); [Тот моцни шлїд у души] *нїх-то док зме живи нє годзен vitрец* (Заря 10/1938, 5). || Карп.русин. *вiterти* „висцерац”: *вiterти написаноє* (Чорі), всл. *vytrec* „поуцерац” (Hal II 1220). ◀ Од *трец*.

вitreц ше -ем ше зак. 1. „очухац ше, с. искрзати се”. 2. „отрушиц ше (о сухим лїсцу кукуричанки и под.)”.

вitreцац ше -щим ше и *коц. vitрещиц ше* -им ше зак. (на дакого) „вилярмац ше на дакого, видац свой гнів на даким”: *И кед ше уж здали на обичай, та вец було добре. Вон ше vitрецац, вилярмал, а вона чи слухала чи не слухала, лем ше правела же шицко розуми и же шицко по його дзеки зроби* (КовМих, РК 1941, 36); *Гвари ше и: vitрещел ше на нього „викричал ше”* (В. Саб.). ◀ Од *трецац*.

витрик х. дем. од **витор**.

витрмац -ам зак. „вицерпиц, прецерпиц (дацо чежке, неприємне, с. издржати”. Всл. *vitrimac* „исте” (Hal II 1221), укр. *витримати* (СУМ I, 518). ◀ Од *тримац*.

витримоване с. „обезпечованє дакому средствох за живот”.

витримовац -муєм незак. „обезпечовац дакому средства за живот, с. издржавати”: *тот народ хтори го [дзияка] плаци и витримуйе* (Заря 5/1939, 2). || Всл. vytrimovac „исте” (Hal II 1221). ◀ Од тримац.

витримовац ше -муєм ше незак. 1. „обезпечовац себе средства на живот, с. издржавати се”. 2. „правиц ше важни, моцни, лепши и под.” а) без дополнения: *И ми ситуирани, а не витримуюме ше як сушество; Цо ше витримуюе тельо [кед є ніч]!? б)* з дополнюющим виреченьом зоз злучніком же: *Витримуюе ше же є лепши, моцни, же є ġазда и под; Витримовала ше же су богати.* в) у конструкційох з инструменталом: ~ даким, ~ над даким, ~ пред даким: *Витримуюе ше мудрим; Питал ю богати, але ше роздумала, бала ше же ше будзе [над ню] витримовац [же є худобна]* (Пвл. Бл.); *Кед ше [чловек] трима смиренім, гришним, слабім створеньом, як цо во истину и єст, теди ма добре, чисте шерцо. Кед ше сцє витримовац пред людзми и пред Богом, же вон таки и таки мудри, справедліви, добри, моцни и поштитени, теди ма лукаве шерцо* (РН 63/1926, 4). ◀ Од тримац.

[витрина] ж. „орман заправени зоз склом, креденц”. ◀ Од серб. витрина, а то-то од фр. vitrine.

[витрион] х. „петролеум”. ◀ Од мадь. vitriol, нем. Vitriol, серб. витриол. У нас зоз препенку -ол > -он. У бешеди и витрийон.

витрионові -а -о/-е, мн. -о/-и хтори ше одноши на витрион”: ~ лампа. Оп. витрион.

витриско х. ауџм. од витор.

витрови -а -о/-е, мн. -о/-и 1. „нагли, швидки у реагованю, ришованю (цо час-то ма неġативни пошлїдки)”. Приклади информаторох: *Витрови то таки же „гу!”*, у швидкосци пове; *Витрови то таки дуй витре по полю, таки цо ше люби вадзиц, а докмало є уж добри; Витрови то фришки чловек.* 2. буд.: **витрово лати** „лати хтори тримаю роги закрица (же би витор не звалел закрице)”. 3. цукр.: **витрово бонбони** „ментол-бонбони”. Слц. vetrové cukríky „исте”, всл. vetrovu „хтори ше одноши на витор” (Hal II 1117). ◀ Од витор.

витровнік х. бот. „Eryngium campestre L.” Поль. wietrznik (= витор-нік) „исте”. ◀ Од витор (те. од прикметніка витров и суфикса -нік). Други нашо назви: *баланġов, баран-коров, котуляр* (Тимко 28).

витрогон х. „витрови, легкодумни чловек”, лем у Горбача (Горбач 319).

[витрошиц ше] -им ше зак. „потрошиц вельо або шицко”. ◀ Од сербизма трошиц.

витуляц ше -ям ше зак. „пребиц ше през живот”: *кажди котри ше сам чежко-нелегко витулял, мушел остац затаєни пред шветом, а познати лем своєму народу* (РК 1935, 121). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Од туліц/туляц.

витупиц -им зак. „зробиц тупим”.

витупиц ше -им ше зак. „постац тупи”.

витха ж. 1. *Витха* ше коньови кладла коло носа да не вирġа и кед ше не дал подковац, то бул порвазок з палїчку, порвазок ше окруцел коло носа, конь не могол дихац, бул як омамунени, та мирно стал (В. Саб.). 2. *Витха* то штранġ з хторим ше крави вяже предня нога же би стала мирно кед ше дої (М. и В. Р.); *Под колено предней ноги крави ше подложи витха – древо и нога ше єй повяже же би крава не могла з ню рушац кед ше дої* (Йвġ. Бл.). || Всл. vitka „часц аклю за овци хтора трима колїки на ограді аклю плеченей з пруща” (Czambel, Kalal), всл. vitka „зогнути конар за утвердзоване дачого (на кочу)” (Buffa 308). ◀ И наша форма зоз х (*витха*) вироятно постала, з дисиміляцію тк > тх, од старшей форми зоз -к-: витка, а тота од дієслова тикац (дотокац/дотхнуц, затикац/заткац), праслав. tyk-/тък-, tykati.

витхнуц -нем зак.: ~ *ногу, руку* „повредзиц ногу або руку з преїмирним напинаньом ставцох, з нацагованьом ставцових тетивох”. || Слц. vytknúť „исте”, всл. vytknuc „исте”: ~ ruku (Hal II 1219), укр. діял. витхнути „исте” (Турчин 49). ◀ Од тикац, праслав. tyk-/тък-, tykati (оп. и витха).

витяжиц ше -им ше незак. 1. „виказовец ше пред другима” Приклади информаторох: *Витяжи ше дахто кед ше виказує же ма дацо. Витяжи ше дахто кед на свадзби*

розбива погари и скленки. 2. У Гнатюка дієслово значи и „бориц ше, биц ше” (зазначена лем виведзена форма з префиксом по-): *А вон му гварел же ше сце з нїм повитяжиц чом вон його брата забил* (Етн30 181). || Слц. *viťaziti* „победзовац”. ◀ Од *вितяз-*, праслав *vitędzь*, а тото од герм. *Wiking* (оп. и *витис*).

виучиц -им зак. 1. „здобуц даяке знане, фах”: ~ *ремесло*. 2. „оможливиц дакому же би здобул даяке знане, фах”: *держава, котра их за бабици виучела* (Заря 12/1939, 5).

виучиц ше -чим ше (за дакого) зак. 1. „виучиц даяке ремесло, фах”: ~ *за тишліра, годзинкара, паноца*. 2. „закончиц школу”: *Так и школярска наука, така є спочатку горка як на ореху лупа, а як ше виуча и до станю свой хлеб, теди заживаю з ореха ядро* (Етн30 3). Всл. *vyučis se „исте”* (Hal II 1222).

вифарадловац ше -луєм ше зак. „вистац, зафукац ше”: *И добре сом ше вифарадловац [лапаючи заячата]! Чулка ше ми цала приліпла на чоло* (ЧаканСаф 27). ◀ Од *фарадловац* (оп.).

вифасовац -суєм зак. „буц бити”: *Кед Жид вифасовац двацец и пейц [по задку], дораз го ... виплацел* (Етн30 291). || Слц. *vyfasovať „исте”,* всл. *vyfasovať „достац фасоване, шлідоване; буц бити”*: *sprav to, bo vyfasuješ „зроб то, бо (кед не зробиш) будзеш бити”* (Hal II 1155). ◀ Од *фасовац*.

вифлеєм х. „мала хижка з приказом Исусового народзєня з хтору ше на Крачун ходзи по шпиваню, вертеп, бетлегем”. ◀ Од назви библийского места *Вифлеєм*.

вифлеємаре х. мн. (єд. *вифлеємаре*) „шпиваче на Вилію хтори ношели зоз собу *вифлеєм* (оп.)”: *Вифлеємаре у групох (у билих бундох, жимских шапках, з пастирскими палїцями, єден прибрани за ангела) ходзели по обисцох з вифлеємом (вертепом) и бавели кратки традицийни фалат о народзєню Исуса Христа, провадзаци зоз колядами (по ЧапкоЛю).* Оп. и *вертеп*.

вифодьовац -дуюм зак. 1. а) „страиц през длугши час першобутни квалитет, вичасовац”. Приклади информаторох: *Кед прейдзе дачому час, гвари ше же вифодьова-*

ло, напр. ліки вифодьовали, та уж не вредза, не дїйствую; палєнка вифодьовала, тє. прешол єй час, та є нїяка; Требало му опирскац ярец од мишох, та би до яри вифодьовало, тє. вичасовац би отров (В. Саб.) б) „висц з хаснованя або з моди (о шматах и под.)”. в) „з часом прейсц (о дачией слави и под.)”: *И кед ше дахто з дачим вихвалює, та ше гутори: Вифодює му то, тє. прейдзе, вичасує*. 2. „потрошиц ше, недостац, хибиц (о поживи и под.)”: *Вифодьовал цукер, мука, вино з гордова; Уж му вифодьовало шицко, недостац* (В. Саб.). ◀ Од малярского *fogy „опадовац, капац, траиц ше”, fogy a pénz „троша ше пенежи, вше меней пенежи”, foguó „буц при концу”* итд.

вифойдовац -дуюм зак. „виветриц”: *Вифойдовац значи „вифодьовац”: палєнка вифойдовала* (В. Саб., Г. Р.). ◀ Вироятно од *вифодьовац* (оп.) з нехарактеристичну премєнку *дь > йд*.

вифулькнуц -нем зак. „чвиркнуц з нукашньосци (о густей маси)”: *Не мушело ше чекац най ше вред превалі, могло ше го висцискац кед бул скоро узрети (моцно сциснуц най з нього вифулькне), лем ше мушело мерковац най з нього видзе и стиржень, штрєдок вреда (то таке як стварднути оток, била катулька)* (КолесарД 171). ◀ Вироятно вяза зоз слц. диял. *fúlat „брудзиц, масциц”, fúlenina „смрод”* (SSN I, 466), *fúlo „шплях, дацо квацнута”,* всл. *fulic „поцихи зашмердзиц”* (Hal I 252). Онома-топейского походзєня: од *фу*, з хторим ше виражує одбиваюцє чувство гу смроду, бруду.

вифуніц -ім и **вифуныц** -ям зак. 1. „потрошиц ше (о поживи, моци и под.)”: *Вифуныла роба у дутяну „розпредата роба”, Вифуныла мука (маси, сланїна и под.) „потрошена”; Вифуныла кукурица „покармєна кукурица”* (В. Саб.); *Може, панє, думацє же сом вифунєл як ковальски мех, кед [вам] так длуго не пишем „думацє же ме уж розум не служи”* (РН 47/1937, 2); *Док зме плацели такси, ухондїци, салу, ... та пенєж вифунєл* (КочЕвЦП 190); *Витриону у лампи не було досц наляте, та у стрєдку дискусиї вифунєла* (КовМихЦєг 44). 2. прєн. „висц з

хаснованя або з моди (о способу живота, шматок и под.): *Уж вифуняло, вишло з моди (старинске посцеляне и под.)* (КолесарЮ). 3. прен. „скапац, закончиц ше”: *Його прадідо и прабаба були недобри, а вец и їх син бул недобри. Чи то вифуні тото племе дакеди?* (Пвл. Бл.); *та кед [мой син] остане при мнє, остане у нїм и тота його кресцена душа, бо будзем мерковац же би з нього тота кресцена душа не вифунела. А кед го пошлем до билого швета, швет му випие тоту його кресцену душу* (КовМихНО 196). || Всл. vyfunis „випариц, вивитриц; страиц смак/пах” (Hal II 1156), слц. fuñat, funiet експр. „чежко, гласно дихац, дихциц”. Подобни значеня ма и дієслово *вифодьовац* (оп.). ◀ Од ономотопейского викричнїка фу, яки маме и у словах фу-кац, фу-чиц, ви-фулькнуц (Machek 147).

вифуньовац -нюєм *незак.* *жу вифунїц/вифуняц.*

вифуркнуц -нем *зак.* „швидко вилециц, вибегнуц”: *Од радосци же го не затримали, вифуркнул зоз хижі* (КовМихГриц 27); *Кед вони до хліва, а фраєр вифуркнул з яшлїох* (В. Саб.). ◀ Од *фуркац, фуркнуц* (оп.).

вихабиц -им *зак.* „не облапиц з дію дакого/дацо”. ◀ Оп. *охабиц.*

вихабяц -ям *незак.* „не облапц з дію дакого/дацо”. ◀ Оп. *охабиц.*

вихадзац -ам *незак.* „виходзиц”, у нар. поезиї и старших авторох: *Кед [дзивки] вихадзали зос церкви заш ше позобували* (БиРК 1937, 133).

вихаркац -ам *зак.* „харкаючи виплювац”. ◀ Оп. *харкац.*

вихаркнуц -нем *зак.* „харкаючи виплювнуц”.

вихарковац -куєм *незак.* *жу вихаркнуц.*

вихасновац -нуєм *зак.* „витвориц даяки хасен з дачого”.

вихвалени -а -е 1. „припознати, преславени”: *Професор п. Дюрич познати и вихвалени церковни сликар* (РН 19/1935, 3). 2. а) „хторого шицки барз хваля”: *але ма Данска ище єдну установу якеї нема ані вихвалена Америка ані други вельки и моцни держа-ви, а то є „Дом старцох”* (РН 24/1935, 2). б)

„хтори ше сам вельо хвалї”: [Сцел сом му доказац] *мойо вихвалени схопносци шарми-раня дзивчатох* (Шан. Сл). ◀ Оп. *хвалїц.*

вихвалїц ше -їм *ше зак. гу вихвалььовац ше:* *Мудерец ше сцел вихвалїц пред Бобком зос свою мудросцу* (РК 1927, 153).

вихвалььовац -люєм *незак.* „барз хвалїц”: [Учени людзе] *вихвалюю наши народ и пишу о добрих наших свойствох* (РН 17/1928, 1). || Всл. vychvalovas „исте” (Hal II 1164). Укр. *вихвалювати, вихваляти „исте”* (СУМ I, 525). ◀ Оп. *хвалїц.*

вихвалььовац ше -люєм *ше незак.* „барз ше хвалїц (жадаючи ше указац лепши од других)”.

вихватнуц -нем *зак.* „витаргнуц, зграбиц з рукох дакому”: *Баба вихватла дідови з рук слухалку [телефона], та и вона би повесц словко-два* (РС 21/2012, 16); *Сцел го вдериц зоз шекеру, а тот вихватнул шекеру од нього* (В. Саб.). ◀ Оп. *хвацциц.*

вихвилїц ше -ї *ше зак. безос.* „полепшац ше (о хвилї)”: *Придз познейше, док ше вихвилї!* (ЧаканБас 98) || Всл. vychvililo še ked prestañe dišć padac (Czambel). ◀ Од *хвиля.*

вихвилььовац ше -лює *ше незак. безос. гу вихвилїц ше:* *Диждж престал падац и почало ше вихвилььовац* (РК 1941, 77).

вихилїц -їм *зак.* „випиц до дна (погар з паленку и под.)”: *Раз, кед Грицо з кумом Ферком у Мошки вчас вихилел два фляшки „горкеї”, женка то домерковала, чмигла до карчми, Грица за плеца зїрабела и дому* (РК 1927, 119). || Поль. wychilić kieliszek „попиц погарик”. ◀ Од *хилиц/-хилїц.*

вихилььовац -люєм *незак.* „випивац до дна (погар з паленку и под.)”. ◀ Од *хилиц/-хилїц.*

вихитриц ше -им *ше зак.* „попонагляц дацо повесц, зробиц и под., ‘вибегнуц опрез друка’”: *Скорей як треба дацо зробел лебо гварел, вихитрел ше повесц дацо, вишол скорей з церкви: вихитрел ше* (В. Саб., СС Мак., Г. Р.). Укр. *вихитритися „вихасновац шицко свойо знанє, схопносци за посцигованє даякого ция”, серб. исхитрити се „постати вешт, довитљив”.* ➔ Дієслово *вихитриц ше* може буц нашо карпатске, бо

є виведзене од нашого прикметніка *хитри* „швидки, схопни“ (оп.), а и зоз самим дієсловом ше виражує *швидка дія*, та ше воно по значеню розликує од українського и сербського дієслова. Медзитим, карпатски паралели зоз значеньом „попонагляц зробіц скорей як треба“ не зазначели зме.

вихладзиц -им зак. „охладзиц”: *бо кошава дула одталь, та вецка вихладзела хижу, знаже вихладзела, дзирави облаки булі* (В. Саб.). ◀ Оп. *хладни, хладзиц*.

вихладзиц ше -им ше зак. „постац хладни, охладзиц ше”: *хижа ше вихладзи и чловек ше легко прехладзи* (РН 10/1934, 1); *руцел ожог на траву да ше вихладзи* (Заря 3/1940, 7).

вихладзовац -дзуєм *незак. жу вихладзиц*.

вихладзовац ше -дзуєм ше *незак. жу вихладзиц ше*.

вихладнуц -нем зак. „постац хладни, охладзиц ше”: *Локомотиву не мал хто заставиц и вона далей ишла догод цалком не вихладла а вец сама станула* (РН 12/1929, 1); *Мешац ... уж давно цалком вихладнул* (РК 1936, 119).

вихлєптац -ам зак. „попиц (звич. о псови)”. ◀ Оп. *хлєптац*.

вихліпкац ше -ам ше зак. (*незак. вихліпкавац ше*) „(ви)хладзиц ше з частим отвераньом дзверох (о просторії)”: [Оградзени уход до приклету] *же би ше през жиму не так легко приклет вихліпковал* (Латяк-Тал 176). || Всл. *vichlipkas „исте”*: Fcalkom chizu vichlipkal (Buffa 303). Восточнословацка форма виведзена од дієслова *chlipas „хліпац”*: часте отверанє дзверох у тим случаю ше поровнує зоз хліпаньом едзєня. ◀ Оп. *хліпац*. ➔ Попри форми *вихліпкац (ше)* ми у бешеди зазначели и форму *викліпкац (ше)* (оп.).

виховац -ам зак. 1. „одховац”: **а)** (статок, дробизг): *та би тоти гуски у тим малим дворе виховала* (ЕтнV 101). **б)** (дзеци): *Худобна ме матка мала, / барз ме горко виховала* (Етн9 ч. 70). 2. „воспитац”: *Паметайме више на то же кед ше дзецко зло вихова у младосци, чежко з такого будзе добри*

оцец, добри гражданин або добра мац, добра жаздиня (РН 6/1928, 4). Укр. *виховати „исте (1–2)”* (СУМ I, 529). ◀ Од *ховац*.

виховац ше -ам ше зак. „одховац ше, вироснуц”: *Виховал ше при мачохи*.

виход х. 1. „место през хторе ше виходзи, с. излаз”. 2. „восток”: *И як [шашка] прешла керестурски хотар, розделєла ше на два страни и так пошла єдна жу поладню, а єдна жу виходу* (Етн. V, 89). З истим значеньом хаснує ше и злученє **виход слунка**: *А вец тоти жени знова так гуторели: „Обрац ше, християнину, до виходу слунка, укаже ци ше єдна дражка* (Етн30 134). || Всл. *vychod „исте”* (Hal II 1163). ◀ Оп. *ход, ходзиц, • знац дажде (шицки) виходи* „добре познац место (варош и др.), на хторим єст вельо уліци, дражки, преходи и под.”: *Я не имем [войсц под жем], бо я там не знам виходи; але идз ти перше, я пойдзем за тобу!* (Етн29 295); *У Заїребу зме були куповац часци за трактор, але зме там не знали шицки виходи* (Лев. Ск.).

виходзєни -а -е: ~ **дражка** „з длугшим ходзєньом по истим месце направєна дражка”: *Попод наш облачок дражка виходзєна, / цо ши, моя мила, така засмуцєна?” / „Не зато ше старам же ме шугай не сє, / лєм ше зато старам же ми губи щєсє”* (БиндКост 58).

виходзи модал. „з того можеме заключиц, значи”: *Виходзи, же нєздравє обисцє [без досц воздуха, влажнє] ... найвєцей убива и наш народ* (РН 11/1934, 1, Н. Надь уч.); 1925. року було у Нємєцкей 564.000 Жидох, а у юну 1933. року, по приходу до влади Гитлера було их менєй як пол милийона. *Виходзи, же 65.000 Жидох сцєкло зос Нємєцкей од страху пред Хитлером* (РН 4/1935, 2); *Зоз кирилицу ше служба Руси, Сєрби и Бугаре. Виходзи же ше зоз кирилицу служи 170.000 000 славянох* (Заря 4/1940, 1). || *Виходить, він мав правду* (Чорі). ◀ Оп. *ход, ходзиц*. Оп. и з **того виходзи** (под **виходзиц**¹).

виходзиц¹ -им *незак.* 1. „исц з нукашньосци дачого, с. излазити”: *Нешка не було жимно, кед сом виходзєла вонка, не осетєла сом да ме схвацовала жима* (Г. Р.). 2. (з

дачого) „трошиц дацо, не мац вещей дачого (едзена и под.)”. Дзивка и жец брали одо мне цукру, муки и друге, та сом виходзела з того. 3. „указовац ше, випатрац, выпадац (на концу)”: Я так патрим на живот же кед можеш помогнуц та помогні, та сом и помагала, ... а часто вец виходзело же помагаш, а людзе, кед ше дакус очухаю, кед станю на свойо ноги, та ци ше не явя ані на телефон (Рух 2/2010. 17, М. Орл.); Якошик им так виходзело же у Америки зараблялі, а у Краю сцели жаздовац и жаздовац, але ше им не удало (ЖирошV 194). 4. „закончовац ше (о термину)”: Я ше врацел дому [з Канади] аж кед ми виходзели пейц роки (ЖирошМСМ 207). 5. „буц обрацени дакадзи (о хижи, облакох): Облакi булі малі, а обiчно не вхадзелі на драгу, але лем до двора (КостЛибер 52). 6. „виляговац ше з вайцох”: Неодлуга маю виходзиц курчата (РН 41/1933, 3, М. Ковач). • **з того виходзи** „на основі того можемо заключиц”: У розвалинох не наішли ані єдней ствари од металу и з того виходзи, же тот варош похodzi з каменей эпохи (РН 17/1933, 1); єдина вона [наша вира] нас и у будучносци очува, да ше не страциме и не престане-ме жиц як єден окреми народ. З того зато не виходзи, же „Просвита”, „поповска”; кажди у ней ма право робиц (РН 23/1937, 2). || Всл. z tѣho vychodzi „исте” (Hal II 1163).

виходзиц² -им зак.: 1. ~ **класу** „закончиц класу”, ~ **школу** „закончиц школу, школоване”: Почал сом ходзиц до школи, добре сом ше учел. Першу класу сом виходзел добре (Етн29 IV); Кед сом школу виходзел, пошол сом служиц (Етн29 VI); Нашо дзеци ані школу не виходзели а уж бициѣлу маю (Заря 4/1937, 4). || Всл. vychodzic „исте”: ~ školu (Hal II 1163), карп.укр. йа вицидиу штири класи (Львів 237). У сучасним бешедним и литературним языку, под сербским уплївом (с. завршити), частейше хаснуеме дієслово закончиц: ~ класу, ~ школу. 2. „посцигнуц, достац дацо з частим ходзеньом, модленьом”: Добри нашо людзе не сановали свой труд ... и дотля ше трудзели док ... не виходзели за церкву штири и пол ютра аґрарней добрей жеми „док не достали за церкву” (РН 22/1937, 3); Ходза людзе по до-

хторох, а ніч не виходза „ніч не посцигну, не виліча ше” (Г. Р.) || Много часа загубив, докі виходив собі пінзію „вельо часу страцел покля себе не виходзел пензію” (Чорі). 3. (дражку) „ходзиц по єдним месце покля ше не направи дражка”. ◀ Оп. ход, ходзиц.

виходзиц³ -и безос. 1. „мац досц пенєжи на дацо, виставац”. Приклад з бешеди: На бабку дзивчецу ми не виходзи „не мам досц пенєжи купиц бабку дзивчецу”. 2. „буц згодне, одвитовац (о одредзеной нагоді)”: Придзецце з нами на польо як вам будзе виходзиц „придзецце кеди вам будзе згодне (спрам других ваших обовязкох)”.

вихоровани -а -е „вitraпени з длуґшу хороту”: Мац хорує од єфтики, не ма досц млека да дзецко храни, бо є широта слаба, вихорована, єсц не може (РН 21/1933, 2).

вихпац -ам зак. 1. „вицискац”: Накадзи ластовка долетла ґу гнізду, ластовчата вихпали свойо гладни пицки... (ЧаканБас 72). || Укр. випхати „исте” (СУМ I, 452). 2. ~ **ґнот (лампу)** „вицагнуц кус горе ґнот витрионовей лампи же би лепше швицела”: Витрионова лампа, котрей Яким вихпал ґнот ... почала кліпкац (ЛатякТал 145); Вихпала лампу и чекала (РНКЗаря 1937, 82). ◀ Од хпац. Оп. и уцагнуц ґнот (под ґнот).

вихпац ше -ам ше зак. „вицискац ше з дачого цесного, з громади и под.”: [Миколка] ше вохпал под генксци под покровец. Кед ми сцигли на польо, а вон ше лем вихпал спод покровца (В. Саб.).

вихаркац -ам зак. „харкаюци виплювац (вельо, шипко)”.

вихаркнущ -нем зак. „харкаюци виплювнущ”.

виц¹ виєм незак. „плєсц (венєц и под.)”. Приклад з бешеди: Пред свадзбу венчик вили. ◀ Общеславянске, праслав. viti, vьjъ.

виц² виєм незак. „завивац (о псови, вовкови и под.)”: И вона [фаркашица] вила. Як вила, раз вадаси ту (Етн30 224). ◀ Общеславянске, праслав. vuti, vьjъ.

вицагац -ам зак. 1. „покус шипко побрац”: Пенєж барз легко потрошиц, пенєжи ше барз швидко вицагаю „барз швидко ше банкнота по банкнота побєру з „громадки” и потроша” (Єл. Хм.); Напєкла штири

тепиши колача, а дзеци шицки колачи вицагали (Лев. Ск.). 2. „вичерпац моц”: Кед конопи руцал з доліни, конопа ше цагала з лавки, а то була чежка робота, та го вицагала (В. Саб.); жито нье вицага баши шицок гной (РНКЗаря 1940, 135). 3. ~ **цвиклу** „повиберац цвиклу зоз жеми” (МудриАл). ◀ Од цагац.

вицагац ше -ам ше зак. „витрошиц ше з роботу”: Охабели кармене статку, бо то чежка робота, да ше не вицагаю (= да ше не витроша) (Г. Р.); У велькей роботы ше вицагал, витрошел ше (В. Саб.).

вицагнуц -нем зак. 1. „цагаюци виняц”: Вицагли коч зоз шопи. 2. ~ **бразду** „направиц, виорац з плугом бразду”: Попрагаце воли дома до плуга, та вицагнеце єдну бразду вонка аж на польо, та вас найдзе кед по тей бразди будзе исц (Етн29 152). 3. **прен.** „зобрац, буц бити, гандровани и под.” ◀ Од цагац.

вицагнуц ше -нем ше зак. 1. „вицискац ше з дачого цесного; висц цагаюци ше”. 2. „вироснуц векши”: Яблонька була мала, а тераз ше вицагла (Г. Р.). 3. „виратовац ше, спашиц ше з даякей неволі”. 4. „ослабнуц од частого цагання велькей терхи (о коньови)”: Конь ше вицагнул кед го одмалючка терховала (В. Саб.).

вицаговац -гуєм незак. 1. „цагаюци винімац”; всл. усаһовас „исте”. 2. „вичерповац моц”: Коровче нье лєм же завадза пошатому усиву, алье и жем вицагаує даремно (Заря 16/1937, 6); Преношели посцелі и кавч з єдней просторіі до другей, та вистал и вигладнєл. Така робота вицагаує.

вицаговаци -а -е „хтори ше вицагаує з лежиска”: орман з вицаговацима ладичками (МКовНО 175).

вицаговац ше -гуєм ше незак. 1. „вицискавац ше з дачого цесного; виходзиц цагаюци ше”. 2. „ратовац ше з даякей неволі”.

вицадзени -а -е 1. „з цадзеньом видзелени”: ~ сок. 2. „вичерпани, вислабени”: ~ **як ренда** „барз змучени, витрапени од роботи”.

вицадзиц -им зак. „з цадзеньом, сцисканьом видавиц чечносц”.

вицадзиц ше -им ше зак. „помали присц”: Кед сом ше вицадзел жу столу, гвари ми учителя: „Зней тоту реклу ...” (ЧаканСаф 16).

вицадзовац -дзуєм незак. жу **вицадзиц**.

вицац витнем зак. „моцно вдериц, витнуц, уцац”. Всл. вусас „моцно вдериц, витнуц, уцац” (Hal II 1144). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. tęti/tinati (од того и уцац/уцинац, зоцац/сцинац, прецац/прецинац). • ~ **зоз собу** „барз спаднуц, злопоциц”: Пошилїснул ше на шлізким и так вицал зоз собу. ♦ ~ **з попатрунком (очми)** „нагло попатриц на дакого, пререзац дакого з попатрунком”: стари подзвигнул оберва, та вицал Меланку з попатрунком, як кед би му не знам яке прикре слово поведла (КовМихЦВ 189); Заводльива, джмуркаца. Кельо раз го вицала з очми, алье благо, якош мило же ше му видзело же го любі (РНКЗаря 1939, 91, Е. Кочиш).

вицац ше витнем ше зак. „моцно ше вдериц, витнуц ше, уцац ше”: А тот Бирман мали вицал ше по сари / же його ризкаши парлаом осталі (Етн9 ч. 389).

вицвенкац -ам зак. 1. „спревесц, спораїц дакого, виробиц з даким”: Так го вицвенкала: пожичела од нього пенєжи, а врацела му исту суму кед пенєж страцел вредносц (Г. Р.); Вицвенкал го значи спредєл го, не виплацел го як коштало (В. Саб.). 2. „видайкац або вжац дакому и остатні динар” (Ю. Пап).

вицверкац -ам зак. 1. ~ **млеко** „видоїц остаток з вимня; видоїц дакус з вимня, вицвиркац” (В. Саб.): Доїц краву пред оцеленьом нїжда не треба ... Але кед вимне пред оцеленьом барз напунхе, то треба кус вицверкац, але не зос шицким видоїц (РК 1925, 143). 2. **прен.** ~ **дакого** „вихасновац дакого” (В. Саб.); Скорей за килу жита чловека у пекара доставал килу хлеба, а нешка за килу жита достанє 60 деки хлеба; од тей кили бере себе и млін и пекаре. Як вицверкаю чловека! (Лев. Ск.); Газда вицверкал, видоїл майстра „до максимума го вихасновал” (В. Саб.).

вицекац -ам незак. „чечиц оддакаль”: *уж жителе у вельким числу приходза да уживаю зос ней [новой артейскей студні] чисту ... воду, цо сама вицека* (РН 3/1930, 2). ◀ Оп. чечиц.

вицерац -ам незак. „сцерац, уцерац”: *вицера руку до рекли* (КовМихЦВ 94). ◀ Оп. сцерац.

вицерпиц -им зак. „витримац, стримац ше (у гніву и под.)”: *Цо муши народ под большевицку владу вицерпиц то чежко виповесц* (РН 12/1934, 1); Приклад з бешеди: [У заедніцким живоце з даким] *треба да-цо и вицерпиц*. || Всл. vycerpіc „исте” (Hal II 1145), укр. витерпнати „исте” (СУМ I, 509).

вицибрени -а -е и **вицибрани** -а -е „вирихтани”: *уж ше задумовала як стої опрез жвератка вицибрена, нашминкана, щешліва* (Загр. 4/2000, 5), М. Римар); *Вона була више така вицибрена „вирихтана”* (В. Саб.). ◀ Од цибриц (ше).

вицибриц -им зак. „вирихтац”. ◀ Од цибриц (ше).

вицибриц ше -им ше зак. „вирихтац ше”.

вицибровац (ше) -руєм (ше) незак. *жу вицибриц (ше)*.

вициганіц -ім зак. „зоз спредводзку випитац, достац дацо”: *од веліх людзох вициганєл векиши суми пенєжи* (РН 40/1933, 3). || Слц. vycigāniť „исте”, карп.русин. *выциганити „исте”*: *Выциганила в нього доста туньо, майже задарь* (Чорі), укр. діял. *выциганити „исте”* (Турчин 49). ◀ Од циганіц.

вицигурени -а -е „вицибрени, вирихтани”: *Кед человек ходзи вирихтани, гвари ше: таки вицигурени више; и кед фино попораєне: таке вицигурене* (Вер. Рм.). ◀ Од вицижуриц.

вицигуриц -им зак. „на фино поробиц” (Вер. Рм.). ◀ Неясне.

вицигуриц ше -им ше зак. „вирихтац ше, вицибриц ше, поприберац ше” (Лев. Ск., Ю. П.). ◀ Неясне.

вициментовац -туєм зак. „нафино оциментовац”.

вицинац -ам незак. 1. „моцно биц (з ба-тогом, прutom и под.)”: *вежму батог и вицинаю коньи, котри мирно стоя при яшльох* (РНКЗаря 1937, 98); *Франьо, не вицинай так коні* (КовМихГриц 79). 2. „вирубовац”: *Хторе древко не заkwита / тото ше вицина* (КостПоез 137). Всл. vycinac „исте” (Hal). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. tēti/tinati.

вицинцац ше -ам ше зак. „вирихтац ше, прибрац ше”: [Стари людзе себе на теметове поставяю крижи (памятніки), а на ніх кладу свойо слики з младосци.] *Палє тоти двойо як ше вицинцац* (С. Мйр.); *Палє яка вицинцана – поприберана, нафарбена* (В. Саб.). ◀ Оп. цинцац ше.

вицискац -ам зак. 1. „вихпац”. 2. *коц, видриліц*: ~ *фурик*.

вицифровани -а -е „украшени з цифрами, поцифровани”.

вицифровац -руєм зак. „украшиц з цифрами, поцифровац”: *Кед витри жимни задую / и мраз очка вицифрує* (Заградка 4/2000, 16); *Долню часц пицка могло ше крашнє вицифровац зоз вирезованьом койдзєяких мотивох* (ХомаМ 15).

вицифровац ше -руєм ше зак. „украшиц ше з цифрами”: *Гварела же придзе на 11 годзин ... Мам ище кеди и вицифровац ше* (РК 1935, 180).

вицицац -ам зак. 1. „цицаюци вицагнуц чечносц”. 2. „поцицац (млеко)”: *То хибне и чкодліве, же [мацери] не допуца да то [млеко] дзецко вицица* (РК 1925, 98, др Поліх). Укр. діял. *выціцати* (Турчин 49).

вицицкац -ам зак. „поцицкац (млеко)”.

вицицковац -куєм незак.: *Целє вицицкує краву*.

вицополіц -ім зак. „вистирчиц, вихпац”: *вицополєл свой бєлави нос предомнє* (РК 1936, 83, М. Ковач).

вицополіц ше -ім ше зак. „виграбац ше и змесциц ше горе або опрез других” (СС Мак.): [Кандур] *ше вицополєл аж на верх хижи, та отамаль джмурка на Тарчия* (РН 13/1928, 2); *Вицополєл ше на хижу, на древо „виграбал ше”* (Лев. Ск.); *Вицополєла ше на самим предку у церкви* (Г. Р.); *Виґрабал*

ше дагдзе високо: пале як ше вицополел (В. Саб.). ◀ Неясного походження.

вицудни -а -е „окреме красни; окреме крашнє прибрани, вирихтани; окреме фини; окреме точни, акуратни (у роботі)”. Приклад з бешеди: *Ходзи така вицудна, екстра, дотерана*. || Вяза зоз слц. *śúdiť* „чисциц зарно од шмеца; чисциц, пораїц”, зак. вид *vúśúdiť*; поль. *śudzić* „чисциц зарно од шмеца; чесац коні”, ст.чес. *śúdiť* „чисциц зарно од шмеца; плец виніцу; пораїц дом”, *śúdný* „красни”, мор. *pesúdný* „замасцени, завлачени” (Machek 85) ◀ Неясного походження.

вичасовани -а -е „хтори през длуґши час страцел першобутни квалитет, моц, пах и под”.

вичасовац -суєм зак. 1. „страциц през длуґши час першобутни квалитет, моц, пах и под.” Приклади информаторох: *Вичасує содабикабона, та ше вецей не пені у води; Працок за печенє вичасовал „страцел моц, не мож вецей печиц з нїм”; Кафа вичасує „страци пах и смак”; Фил вичасує кед длуго стої, та є вец не таки добри (Ир. Фин.); Даяка ствар вичасовала, дослужела; Маю єй оперисац обидва очи, та як то будзе кед обидва вичасую, та будзе цемна? „кед обидва очи дослужа”; Указала бим ци знімок абдомена, але бизовно уж вичасовал „виблядла слика” (Ир. Фин.); Кед вода набрана з водоводу била, значи же у ней єст вельо хлору, та треба охабиц воду най постої док хлор не вичасує (В. Саб.); Направел паленки зоз працку, за три-штири дні працок вичасовал з паленки, остала вода (В. Саб.); Паленка лепша кед длуґшей стої, бо вичасує з ней метил-алкогол (В. Саб.). 2. „висц з моди”. Приклад информатора: *Тота шмата уж не модерна, вичасовала*. ◀ Од час.*

вичасовац ше -суєм ше зак. „видац зоз себе моцни пах и под.” Приклади з бешеди: *Обешел курену сланїну под стреху да ше вичасує „же би виветрел з ней дим”; Нови ствари до хижки моцно чуц за лаком, зате-раз не будзе у тей хижки спац, але воно ше зато вичасує „пах лаку ше з часом страци”*.

вичвиркнуц -нем зак. „чвиркнуц вонка з дачого”.

вичековац -куєм незак. „длуго чекац”: *Ми го уж цали дзень вичекуєме и випатраме на шицки боки (РН 49/1932, 2; Вичековали го длуго, вецейраз (В. Саб.).* Слц. *vučakávať* и *vučakúvať* „барз длуго чекац”.

вичепиц ше -им ше зак. „завязац фитюлу на главу (контю) (о жени)”: *Рано кед невеста станула, вше ше до фитюли вичепела, але кед даєдна вишла гологлава, през фитюли, людзе гуторели же вишла простовлас (ВарґаЛю 230).* ◀ Оп. *зачепиц ше, чепец*.

вичерпац -ам зак. „черпаючи випражніц”. Укр. *вичерпати „исте”* (СУМ I, 537).

вичерповац -пуєм незак. „черпаючи пражніц”.

вичесани -а -е „крашнє, на фино зачесани”. Укр. *вичесаний „исте”* (СУМ I, 538).

вичесац -ешем зак. 1. „крашнє, на фино зачесац”. 2. „очисциц з чесаньом”: *Шматти вше треба вонка витрепац и вичесац од праху (РНКЗаря 1936, 80).*

вичесовац -суєм незак. „на фино чесац”.

вичечиц -чечем (перф. вицекол -кла) зак. „висц чечуци, вичуриц”: *з гордова затичка вишла и вино по дом вицецкло (РК 1926, 188).* ◀ Од чечиц.

вичиризовац -зуєм зак. „пуциц ключки, виключкац ше (о зарну)”: *Замокнуте жито на брадлє вичиризовало (В. Саб.); Кед єст вельо дижджу, жито у марадикох а кукурица на чуткох вичиризує. И на полю у класкох жито може вичиризовац. Гвари ше же жито вичиризовало на ногах „у класкох” (В. Саб.).* ◀ Од мадь. *csírázik* „виключковац ше, пуцац ключки”, *csíra* „ключка, зародок”.

вичисцени -а -е 1. „очисцени зоднука”. 2. „викастровани, стерилизовани”.

вичисциц -им зак. 1. а) „очисциц знука”: *кармики пооправлял, до хліва положел облак, курнік вичисцел (РН 31/1936, 3).* б) „очисциц витарте конопово влакно од паздзерча” (МудриАл). 2. „викастровац, стерилизовац”: *Тоти мужки прашиатка, ... кед маю 7 тижжі треба их „вичисциц” бо ше познейше вичисцени помалиши и чежше гоґя (БиРК1941, 121).*

вичисциц ше -им ше зак. „вируциц фекалию зоз себе; окончиц нужду”: [Пчолов

рой] добил преганячку ... и вичисцел ше до кошньици, загадзел кошньицу (Заря 3/1940, 5; СС Мак.).

вичисцовац -цуєм *незак*. 1. „детально чисциц знука”. 2. „кастровац, стерилизовац”: *Окрем того муши ше мерковац да гевтот хтори придзе млади прашата (корнази) вичисцовац не принесе нам кужу зос других обисцох* (РН 9/1936, 4).

вичитац -ам *зак*. 1. **а** (дакому пенєжи) „одчитац, виплацац”: *Тот у Деспотове кажди мешац вичита людзом пенєжи за млеко* (В. Саб.); *моя мац вичитала баби пенєжи на руку кед селели од нас* (ЖирошМСМ 82). **б** „видзеліц одредзене число, количество”: *Вичитали себе осемнац дзивчата, оддзелели себе двацец и двох хлапцох* (Ос 115). 2. „начишліц, нашоровац”: *А яки су краси земледілского живота ...? Таких красох ест вельо и не мож их одраз разу вичитац* (РН 88/1926, 1, М. В.); *Але хто би то вичитал шицки тоти [прецерпени] муки?* (РН 5/1930, 2). 3. „пречитац, начитац”: *Данил почал свою красну приповетку, цо вичитал з новинки* (РН 49/1927, 4); *Кого интересеу най ше претплаци [на новини] та и вецей дацо з нїх вичита* (Заря 12/1935, 90). 4. *прен.* (дакому) „отримац дакому лекцию”: *Яй, як ми вичитал, аж шицок счервенел, як тузок* (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.); *Добре, Левонко, дзецко мойо, же зме ше стретли, бо сом думала же до вас пойдзем, а добре ци вичитам* (РК 1946, М. Бирк.). Всл. *vyčítas kapitulu „вигандровац, покарац”* (Hal II 1148). Укр. *вичитати „исте”* (СУМ I, 538). ◀ *Од читац.*

вичитовац -туєм *незак*. 1. „читац (кнїжки, новини)”. 2. „начишльовац”: *Пред собу даскельо крочаї осетел свою Мажду, розуми ше, нагнївану. Вона му почала вичитовац вишелїяки діла, а вон слухал, ишол и роздумовал* (РН 19/1930, 3). 3. *прен.* (дакому) „отримац дакому лекцию”: *Ниа, ешкунт Дюра гвари же го да заврєц ... – вичитовала мац Иринки* (ЛатякТал 29).

вичленкац ше -ам *ше зак*: *Жито ше вичленкало кед почало пошву виганяц и вигнало перши жулїк* (В. Саб., Ю. Пап). ◀ *Од *член. Оп. и вишовац ше.*

вични -а -е „хтори вично тирва”. Укр. *вічний* (СУМ I, 691). ◀ *Кнїжкова пожичка з церковнославянского.*

вично *присл.* „часово неогранічено”. Оп. *вични.*

вичулкац ше -ам *ше зак*. „вигнац чулки (о кукурици)”: *То бул час кед ше вичулкали чулки на кукурицох* (ХомаМ 13). ◀ Оп. *чулкац ше.*

вичуриц -им *зак*. „вичечиц у ценким млазу”.

вичухани -а -е „з длугим хаснованьом очухани”.

вичухац 1. „висцерац”: 3 *текста вичухане єдно слово* (Г. Р.); *Мож вичухац дацо у компютеру?* 2. „з чуханьом витресц, витлучиц”: *И мне ше наруцує гадка, же „сноп” наш єден [Коцур] розвязани и же ше класки його вичухаю* (РН 36/1932, 2). Укр. *диял. вичухати* (Турчин 50).

вичухац ше -ам *ше зак*. „дзвигнуц ше з хороти, виздравиц”: *Потлук ше на моторки, але вичухал ше* (В. Саб.). Всл. *vičuhac še „замоцніц”* (Bartko 209). ♦ *вичухал ше як риняве праише (як з ринявого праишеца)* „бул нїяки як дзецко, а постал способни, до швета человек” (В. Саб.).

вичуховац -хуєм *незак*. 1. „сцерац”: *так далеко дошли, же ше усудзелуи вичуховац мено „русскій”* (Заря 8/1934, 4). 2. ~ **лавки даґдзе** „шедзиц даґдзе длуго”: *Вичухую лавки на праткох, у карчми* (Лев. Ск.).

вишалїц ше -їм *ше зак*. „виказац ше з преїгмирним трошеньом: купиц дакому драги дарунки, купиц драги авто, направиц видумовану хижку и под.” Поль. *wyszaleć się „навешелїц ше”*. ◀ Од -шалїц (*ошалїц, шалєни* и др.).

вишальовац ше -люєм *ше незак*. *жу вишалїц ше.*

вишафариц -им *зак*. „найсц”. Оп. *под шафариц.*

вишац -ам *незак*. 1. „класц дацо так же би вишело”: „... дзе биш их [порайбани шмати] вишала?” „В цисаровим дворе на гадвабним инуре.” (Етн9 ч. 304) || Всл. *višať, vešať: prave višala šati* (Sipos). 2. „з вишаньом однімац дакому живот”. Укр. *вішати „исте (1–2)”* (СУМ I, 692) ◀ *Праслав. višěti и věšiti.*

вишац ше -ам ше *незак.* „обешовац ше”.

вишац ше -шеєм ше *зак.* „повипадовац з узретеј класки и розошац ше (о зарну, нашеню)”:*Кед ше тоти буячки вишею, насхозна полно.* ◀ *Од шац, шеєм.*

вишацци и вишачи -а -е: ~ *орман* „орман за вишане шматох” (Г. Р., В. Ерд.).

вишвечиц -им *зак.* „пошве(до)чиц як шведок”: *Дораз цар попа сцел обешиц, але го гевти попове вишвечелї же то не вон бул* (Етн29 191); *Вишвечел го на суду же є не виновати „пошвечел за нього як шведок”* (В. Саб.). || Поль. *wyświadczyć* „потвердзиц”. ◀ Оп. *швечиц*².

вишвечовац -чуєм *незак.* „шве(до)чиц, указовац, одкривац”: [Петро ше одтаел од Христа] *А вони му гварели же гей, бо ище го и його бешед вишвечує же є Христов ученик* (Етн30 67). ◀ Оп. *швечиц*².

вишвициц -им *зак.* 1. *карт.* „указац, положиц на стол карти при картаню”: *При картаню хтору карту дзеляч „вишвициц”, тота будзе тромф, вона будза наймоцнейша и будзе цагац* (Ю. Пап); *Кед при картаню указал карти, гвари ше же вишвициц карти; гвари ше и швиц „укаж карти”* (В. Саб.). 2. *прен.* „винесц пред явносц”: *На тим банкету у качмара Чобана вишвицицели батогаше свойо батогашиски идеали* (РН 34/1936, 3). ◀ Оп. *швициц*.

[**вишвициц ше**] -им ше *зак.* „витрошиц ше (о батерийскеј лампи)”.

вишедац -ам *незак. оп. вишедовац*: *А Брундзая руки заламала / з ким ей Ильча конки вишедала* (Етн9 ч. 394). Оп. *вишедовац*.

вишедзиц -им *зак.* „вилягнуц млади”.

вишедзовац -дзуєм *незак.* „виляговац млади”: *не маме досц квки и примушени зме курчата вишедзовац ... зос инкубатором* (РН 44/1937, 3).

вишедовац -дуєм *незак.* „часто и длуго дагдзе шедзиц”: *Уж тота лавочка наполи зламана / дзе сом зоз миленким више вишедовала* (БиндКост 51).

вишенка *ж. дем.* „младе або мале вишньово древо”.

вишиване *с.* „украс на платну виробени з вишиваньом, вишивка”: [На вистави] *було полно ... красни вишиваня и шилинґераї* (РН 97/1926, 2, М. В.).

вишивани -а -е „украшени з вишиваньом”.

вишивац -ам *незак.* „украшовац з вишиваньом, с. вести”. Карп.укр. *вишивати „исте”*, укр. *вишивати „исте”* (СУМ 541). • Способи вишиваня: ~ *на ланцуцок*, ~ *на очко*, ~ *на ушко* (Сф. Мак.).

вишивачка *ж.* „дзивка або жена хтора вишива”.

вишиковац -куєм *зак.* „вигнац, випратац”: *мал фраєрку Жидовку, та го людзе вишиковали з валалу* (Люб. Як.). Слц. *vyšikovať „исте”*, руснацки у Мадярскеј: *Та нас [Горти] вишикувал зтамаль [з валалу]* (РС 45/1988, 14, М. Жирош). ◀ Од нем. *schicken* „послац”.

вишилїц ше -ім ше *зак.* 1. „при целеню, коценю и под. вируциц зоз себе посцелку и черева”: *Крава, швиня и под. ше вишилїла „зоз крави, швинї и под. вишла посцелка з черевами, а вец ше назад врацела”* (Лев. Ск.). 2. а) *Кед ше человек барз витрапи у роботи, кед барз вистал, гвари ше: вишилїл ше у роботи* (Лев. Ск.). б) *И кед ше человек барз трапи у хороти, гвари ше: Аж да ше вишилї* (В. Саб.). в) „з чежкосцу, мучне ше завиц”: *Як кед би ше вишилїло у полуцмоти тото длугоке, сухе цело котре ступело напрезо мне* (ЦанкарВТ 29). 2. „розтресц ше, розсипац ше (о слабо завязаним снопу)”: *Сноп ше вишилїл „сноп бул слабо завязани, та ше вицагли з нього класки або ужере”*. 3. *прен.* „купиц дацо барз драге”. Приклади информаторох: *Кед дахто на свадзбу купи вельки, драги дарунок, та ше вишилї; Вишилїц ше – дац зоз себе дацо дакому барз вельке; Кед би Керестурци куповали телевизию, Н. би ше вишилїл „дал би вельки прилог, вишалїл би ше, виказал би ше”* (В. Саб.); *Не сановал вон пенєж за тото [за шпивачку на вашаре], ша вашар лем раз-два раз до рока, вишилїл ше кельо жод могол, та витресол з бутелара и остатнї динар* (РС 10/2014, 16, М. Симун.). || Поль. *wysilić się* 1. „напнуц

ше, напучиц ше”, 2. „вистац, зуновац”; слц. *vyšiliť sa* „вичерпац ше, страциц моц”; всл. *vyšilic (se)* „исте” (Hal II 1205). ◀ Од сила (зоз змечганим с до ш), дієслово *вишилїц* ше вец значи „дац од себе шицку силу”.

вишиц¹ -им *незак.* 1. „буц притвердзени гу дачому, у вертикалним положеню, без подпори оддолу”. 2. а) „надношиц ше над дачим (и представляч источасно опасносц)”: *Хоч бул дзень иньшак смутни, хмари вишели, и лем цо не пада* (РК 1925, 18); *диждж виши, диждж лемцо не пада*: Почал витор подувовац, хмари згусли и диждж лем вишел (РН 37/1937, 2); *Сушедзи ше розиходзели по цихи дому ..., а вонка на чарним небе вишели хмари* (РН 41/1927, 2, М. Ковач). б) *безос.*: *Рано сом думал же такой будзе падац, аж вишело, а тераз уж слунко* (В. Саб.). || Слц. *visieť: búrka visela nad mestom* „бурия грожел, лемцо не почала”. ◀ Од праслав. *visěti*.

вишиц² -ием *зак.* „украшиц з вишиваньом”. ◀ Од *шиц*.

вишколїц -їм *зак. оп. вишколовац*.

вишколїц ше -їм ше *зак. заст. оп. вишколовац ше*.

вишколовац -луєм *зак.* „оможлївиц дакому же би закончел школоване”. ◀ Оп. *школовац (ше)*.

вишколовац ше -луєм ше *зак.* „закончиц школоване”.

вишкопиц -им *зак.* „викастровац”. Од *шкониц*.

вишкрабац -бем *зак.* „шкрабаючи позберац змист з нукашньосци судзини и под.”

вишкрабовац -буєм *незак.* „шкрабаючи зберац змист з нукашньосци судзини и под.”

вишлебодзиц -им *зак.* „ошлебодзиц”: *та сом тераз и вас вишлебодзел* (Етн30 45). Всл. *vyšlebodzic* „исте” (Hal II 1206). ◀ Оп. *шлебода*.

вишлебодзиц ше -им ше 1. „ошлебодзиц ше”. 2. „виучиц ремесло у майстра и достац право робиц як майстор”: *Кед ше [шегерт од майстра] мал вишлебодзиц, мушел зложиц испит и мушел сам зробиц еден предмет зос свойого ремесла* (РН 24/1935, 1);

тоти цо ремесло учели у цудзих майстрох, накадзи ше вишлебодзели, мушели ... ходзиц од валала до валала и у майстрох гледац роботу (Фа 19); *И так сом на тринац роки пошол за шежерта ... Вибул сом три роки, вишлебодзел сом ше* (РС 47-48/1994, 5). У сучасним языку, под уплївом сербского, превладала форма з префиксом *о-*: *ошлебодзиц (ше)*.

вишлїзкани -а -е „гладки, шлїзкаци од частого чуханя, шлїзканя”: *Клюмпи ми були вишлїзкани, так же сом лецел як лістоц на витре по ляду у ярку* (СабодРцар 9).

вишлїзкац -ам *зак.* „зробиц гладким, шлїзкачим”: *Кед змарзло, ту бул моцни ляд, лем [го] требало добре вишлїзкац за шлїцанку* (Заградка 7/2000, 15). ◀ Оп. *шлїзки, шлїзкац ше*.

вишлїзкац ше -ам ше *зак.* „постац гладки, шлїзкаци од частого чуханя, шлїзканя”.

вишлїзковац -куєм *незак.* „робиц гладким, шлїзкачим”.

вишлїзковац ше -куєм ше *незак.* 1. „шлїзкаючи ше випадовац, залетовац ше добока и под.”: *Риба ше му вишлїзковала з рукох. 2. ~ (з рукох)* „швидко ше трошиц (о пенєжу)”: *Янко перши раз почувствовац як ше легко пенєж вишлїзкуе* (ЖирошV 274).

вишлїснуц ше -нем ше *зак.* „шлїзкаючи ше випаднуц, вишмикнуц ше”: *Рушел сом дому и уж кед сом уходзел до двора, на бетону бул еден фалаток угля. Я сцел буц „фраєр”, та сом по тим углю сцел прейси. Нараз ше ми кормань вишлїснул, а я ше становел на жеми (шк. сост.); а дараз вец кед не було добре прикладане [снопи на кочу], та ше вишлїсло уж под валалом, та вец ознова кладлі* (В. Саб.).

вишмайскац -ам *зак. експр.* „вируцац, вишпургац (шицко)” (СС. Мак.). ◀ Оп. *шмайзнуц*.

вишмайснуц -нем *зак. експр.* „вируциц” (Лев. Ск.). ◀ Оп. *шмайзнуц*.

вишмарбац и вишмаргац -ам *зак.* „пописац, пошмарбац (шицко)”. ◀ Оп. *шмарбац*.

вишмариц -им *зак. експр.* „вируциц”. ◀ Оп. *шмариц*.

вишмейовац -юєм незак. „реаговац на дацо з вишмейованьом”.

вишмейовац ше -юєм ше (з дакого/дачого) незак. „вишмейовац дакого”. Приклад з бешеди: *Єдного пре франту послали до єдних людзох на редхви. Кед тоти гварели же не маю, вон гварел: Ви ше зо мне вишмеюєце; Вельо младши од нього, школяре ше вишмейовали з його ганьблівосци и худобства* (Заградка 8/2005, 23); *Вони ше вишмейовали з вири и з тих, котри ше вири тримали* (РН 16/1933, 2). || Всл. *vyšmivac se „исте”* (Hal II 1207).

вишмердзиц ше -им ше зак. „страциц неприємни пах”. Приклад з бешеди: *Жена положила до шматох нафталин и прекоментаровала: Вишмердза вони ше [од нафталину].* || Всл. *vyšmerdzic se „исте”* (Hal II 1207). ◀ Оп. *шмердзиц*.

вишмеяц -еєм зак. „реаговац на дацо з вишмейованьом”: *Га дайце ми [за мою роботу] тот роцок цо маце у хліве за дзверми. ...* „Яй, вера, сину, я то тебе не дам. Ша би ме людзе вишмеялі же ти мне за єден роцок служел до рока ...” (Етн29 22). Всл. *vyšmic „исте”* (Hal II 1207).

вишмикнуц -нем зак. „необачліво висц, вимкнуц ше”: *не знаю дзе, кеди, як и з ким ... „вишмикнул” зос карчми* (РН 43/1934, 3, М. Боїч); *Нараз вишмикнул з дружтва* (В. Саб.). ◀ Од *шмикац (ше)*.

вишмикнуц ше -нем ше зак. 1. „шлізкаючи ше випаднуц”. Всл. *vyšmyknuc se „исте”* (Hal II 1208). 2. „вирвец ше, вицагнуц ше дакому з рукох (о даким кого ше лапа)” (Сс. Мак.). 3. и безос. „повесц цо ше не планує або не жада; ненароком, неконтроловано повесц”: *Не думал повеси, але вишмикло ше му; Янко просто не верел своїм очом. Не мог ніч прегвариц. Слова му застали у гарле, лєм ше му єдно вишмикло: „Ти?”* (ЛатякТал 33); *Ми ше людзе приучели уж на глупи обичай, да каждого гандруєме, хто дакус лепши и могутнейши од нас, па ми ше вишмикло шалене слово проци нашого пана Осифа* (РН 39/1935, 3); *О, о, як ше ми вишмикло, нье требал сом гуториц* (Заря 6/1938, 8). Слц. *vyšmyknút sa* зоз значеннями 1–3. ◀ Од *шмикац (ше)*.

вишмиковац ше -куєм ше незак. *жу вишмикнуц ше*.

вишмихованє с. „вишмейованє”: *Бачи не мог церпиц тото вишмихованє* (РН 4/1930, 3); *Не бешедовали ми о тим пре наздзиванє и вишмихованє* (РН 30/1934, 1).

вишмиховац -хуєм незак. „вишмейовац”: *зос погубеносци вишмихую жену на бицижі* (Заря 14-16/1937, 5); *Жена читала тоти кніжки и новини котри найпростейше вишмиховали святу виру* (РН 5/1927, 1). || Всл. *vyšmichovac „исте”* (Hal II 1207). ◀ Од *шмих*.

вишмиховац ше -хуєм ше (з дакого/дачого) незак. „вишмейовац дакого/дацо”: *Верим же их [наших старих] вельо читаче читаючи о ніх буду сановац, зоз ніх ше вишмиховац* (РК 1936, 135. М. Биркаш); *А исти сушед цо принєс новини пред даскельома тижнями у дружтве барз ... вишмиховал ше зос ніх* (РН 9/1930, 3, М. Биркаш); *Кед твоя жена слаба и не росудна, не карай ю ані ше зос ней не вишмихуй! Будз ей потпора* (РН 15/1930, 3); *[На розмазовацо бешедовац дзецом у школи] не шивечи па ше им други вишмихую* (РН 2/1934, 3); *не ганьбиш ми ше вишмиховац же я член ... свиньогийскей задруги* (Заря 16/1935, 124).

вишня ж. бот. „*Cerasus vulgaris* Mill”. ◀ Общеславянске, праслав. *višňa*.

вишньов -а -о 1. „хтори ше одноши на вишню. 2. кул. „приготовени з вишнями одн. вишньох”: ~ *мачанка*, ~ *сок*; ~ *колач*, ~ *питка* (РКух).

вишньови -а -о/-е „вишньовой фарби”: [Файти желеней пасулі:] *папинац котрому зарно платкасте а струче (махуна) вишньова* (Заря 4/1937, 5).

вишньов(и) квет х. „боляци уста при малих дзецех од дойченя”: *Дакеди дзеци часто болели уста од дойченя: мали вредзики у устох, таке як жими. То ше волато „вишньов квет” и знало ше розшириц широм по ясных и языку* (КолесарД, СлМед 169). *Млади мацери най себе з таку воду змиваю перши и пред и после дойченя та нігда им ше не запала перши, а и дзецко не достанє „вишньови квет”, як гваря у нас кед уста боля* (РК 1941, 136, Є. Солонар).

вишоровац -руєм зак. 1. „нашоровац, начишлїц”: Так вишорує шицких своїх брацикох и шестричку (РК 1928, 196). 2. „пременїц єдно за другим”: [У штвартей класи] сом бул залюбени до Геленки, а у другим полрочю до Олі. Мойому оцови то було барз имишине. У франти ми гварел же по конєц осмей класи вишоруєм шицки дзивчата зоз класи (шк. сост.). || Всл. vyšorovac (Hal II 1217) и vyredovac (Hal II 1198) „исте”. ◀ Од шор.

вишоровац ше -руєм ше зак. „присц зашором, єдно за другим”: младша не сце пойсц нї за кого, лєм хто садне же яки вона знаки ма на себе. Гадаю ту панове и так и так и вишелїяк, нїхто не може саднуц. Уж ше шицки вишоровалї, уж не ма хто гадац (Етн29 57). ◀ Од шор.

вишпиивац -ам зак. „одшпиивац”: мой брат гуторел же вам принєше єдного златого ташка цо на седем роки напредок вишпиива кеди буду цесни роки и кедик буду бивни роки (Етн29 215). Всл. vyšpivac „исте” (Hal II 1209).

вишпиивовац -вуєм незак. „крашне, заносно шпиивац; виводзиц розлични мелодїї”: Шедзи тацок на плоцику и шпиива, / а кандур му спод плоцика допива: „Яки ши ми, небораку, весели, / дзе же це так вишпиивовац учели?” (М. Ковач); вишадзи було цихо лєм пастире вишпиивую свойо милозвучни писни (Заря 13-14/1937, 15).

вишпиртац -ам зак. „шпиртаючи найсц, вигребац”. ◀ Оп. шпиртац.

вишпиртовац -туєм незак. жу вишпиртац.

вишпортац -ам зак. „вишпиртац; видлобац”: И вони надумали вишпортац кромплї ... Почали од долу шпортац (РН 26/1927, 2); Добре намочену мекушку [хлеба] треба на ноц положиц на куре око и завязац зос мокру ренду. Рано ше да куре око през болю вишпортац (РК 1925, 142). ◀ Оп. шпортац.

вишпортнуц -нем зак. єднораз. „вишпиртац, вигребац”. Приклад з бешеди: Видзела сом же медведз [с. ровац] рие у за-

градки, та сом го вишпортла з палїчку. ◀ Оп. шпортац.

вишпурґац -ам зак. експр. 1. „вируцац, повируцовац (шицко)”. 2. „вигнац”: Баба ме вишпурґала зоз салашу. Владо [син] ше ані не явя ані не приходзи зоз Французкей, а знаи яка вона (РС 32/2012, 11). ◀ Оп. шпурриц.

вишпурґнуц -нем зак. єднораз. експр. „вируциц”: а тот го [пса] вишпурґнул през облак (ТвенМарк 48). ◀ Оп. шпурриц.

вишпурґовац -гуєм незак. експр. „вируцовац”.

вишпуркац -ам зак. оп. вишпурґац.

вишторпац -ам зак. „шторпаючи найсц, видлобац”. ◀ Оп. шторпац.

вишторпнуц -нем зак. єднораз. оп. вишторпац.

виштрелїц -їм зак. „зробиц єдно виштрелєне”: збити воздух у єдней хвильки з пуканьом виштрелєл першу кульку вонка (ХомаМ 16). ◀ Оп. штреляц.

виштреляц -ям зак. 1. „штреляючи по трошиц (муницию)”. 2. „позабивац з огньового оружия, поштреляц”.

виштригнуц -нем зак. 1. „штригаючи одзелїц часц”. 2. „штригаючи направиц фигуру”: Фуркадло ше правело так: зоз дакус грубишого паперу виштригло ше квадрат (ХомаМ 22). ◀ Оп. штригац.

виштриговани -а -е „хтори ма зубкасти рубец”: якишик груби, густи и малки [квет] як заглавок з прекрасно виштригованим лїсцом и ище чуднейшими квециками рошєне медзи каменьом (РН 48/1934, 2).

виштриговац -гуєм незак. 1. „штригаючи оддзельовац часц (часци)”. 2. „штригаючи правиц фигуру (фигури)”. ◀ Оп. штригац.

виштрикац -ам зак. „штрикаючи направиц”. ◀ Оп. штрикац.

виштудирац -ам зак. 1. „видумац, одкриц”: Мудро тоту отров [од суньгох] виштудиралї цо ше видувує з авта коло жеми [а не з авиона, бо з авиона отров опасна за пчоли] (В. Саб.); Нацисти робели експерименти на людзох. Цо дябол не виштудира! (В. Саб.); Єден у Паризу прави єдзєне зоз

шлімакових ваїчкох по 1000 долари, гоч цо людзе виштудираю, лем да иду динару вочи (В. Саб.); Штудирам вельо, аж ме глава болі и ніяк виштудирац як заробиц пенєжи (РН 38/1936, 3, Бачи Дюра). 2. а) „по роздумованю найсц ришене”: Виштудиралі же як жито пошло горе, так и вони дзвигли цени вештаку (В. Саб.) б) „надмудриц дакого”: Кед уж полапалі [овци] кажди, еден не мал. А пан му [Циғанови] гварел: „Видзиш, Циғане, гварел сом ци же нет лем дзевец овци: видзиш, тот не ма.” А Циған му фелельовал: „Требало му понагляц лапач, та би бул и вон мал ...” Ніяк з нім не могол пан виштудирац, та ше му питал ещи: „... Цо би ши волел, чи мед чи хлеб?” А Циған одповедал панови: „То, пане, так даваю на хлеб мед.” (Етн30 289). ◀ Оп. штудирац.

виштупликац -ам зак. „виштудирац, видумац”. ◀ Оп. иштупликац.

виштухач -ам зак. „штухаюци найсц, видлобац”. ◀ Оп. иштухач.

вишукац -ам зак. експр. „найсц дацо цо ридко мож найсц або цо ше длуго гледа”. Приклад з бешеди: Дзе ви то таки кніжки вишукали?; Кед маиш дацо нове, та ци ше опитам: дзе ти то вишукал? (В. Саб.) || Укр. вишукати 1. „найсц”; 2. „уважно прегледац, препатриц”, всл. vyšukas „гледаюци найсц; вигледац; вишлїдзиц як пес” (Hal II 1218). ◀ Од шукац.

вишулькац -ам зак. 1. „зоз шульканьом оформиц на округло”: Кед ше крави почалі лєніц, тоту шерсц очесалі з нїх рано и з тей шерсци вишулькалі лабду, та ше з ню лабдалі. Кед ше шерсц добре вишулькала и добре зосхла, та ше добре тримала (В. Саб.). Укр. диял. вишулькати „исте” (Турчин 50). 2. „шулькаюци з руку класку жита и под. виняц з нього зарно” (МудриАл). ◀ Оп. шулькац.

вишулькац ше -ам ше зак. 1. „виховац ше, одховац ше (о дзецох)”: Гоч остали широти, дзеци ше им вишулькали; а дзеци себе зарабляли. ... Робели на Ризкаши и дзе могли, так ше вишулькали, та (ЖирошV 133); Вишулькала ше Иринка и вше була краша (Заря 29/1934, 8). 2. „вицагнуц ше з хороти

або слабосци”: Бул хори, але ше вишулькал; Праше (целє) ше вишулька кед є слабе (Ю. Пап). ◀ Оп. шулькац.

вищавени -а -е оп. вищавиц.

вищавиц -им зак. „вицагац з дачого влажносц, соки и под.”: таке мидло [домашне, з вецей масней соди] барз вищави скору и висушує власи, бере им природну масц (НК 1979, 91). Приклади информатора: Кед ше на боляце место привіє цибуля, даяка масц и под., остане побляднута, опухнута – то вищавене; Кед зарно помокне, страци фарбу, бляде є, гвари ше: таке як вищавене. || Слц. štava „сок (у рошліни, плоду, мescu)”, štaviť (sa) „трапиц (ше)”, vyštaviť sa „барз вистац, витрапиц ше, вичерпац ше”, поль. szcawa „минерална вода (угленікова)”. ◀ Праслав. ščavъ.

вищач -щим незак. „барз, на пищацо врещац”: А кед витор шушне, та поруша лісца, / нараз ми ше моя розимее виніца – / Шмее ше и вищи, як дзивка ганьблїва (Г. КостПоез 167). || Всл. višćes „исте”: dzecko višći (Czambel); поль. wiszczyć „перочац” (Brückner). ◀ Од оном. кореня виск (з-висковац), у даедних славянских языкох и вариянта визг (рсй. визг, визжать).

вищербени -а -е дієприкм. од вищербиц.

вищербиц -им зак. „очкодовац оштре ножа, коси и под., направиц зубки на оштрим”: Не любели бизме кед биш ... зуби барз вищербел (ЧаканБас 47). || Укр. вищербити „исте”, поль. wyszczerbić „исте”, слц. vyštrbiť „исте”, чес. vyšterbiť „исте”, чес. šterba „тот цо ма ридки зуби”, всл. vyšćerbic „исте” (Hal II 1203). ◀ Од праслав. ščьrba. Од того и прикметнік щербати (оп.).

вищеткац -ам зак. „одстраніц зоз щетку прах и под.”

вищипац¹ -ам зак. „оламац з кліщами и под.” ◀ Оп. щипац¹.

вищипац² -пем зак. „виєсц (звич. скору – о щипацей матерії)”: вапно му вищипало скору. Всл. vyšćipac „исте” (Hal II 1203). ◀ Оп. щипац².

вищиповац -пуєм незак. „оламовац з кліщами”: Вищиповац прашатом зуби. ◀ Оп. щипац¹.

вищирени -а -е 1. диєприкм. од **вищирець**. 2. ~ **бутелар** „цалком празни бутелар (щицки пенєжи потрошени)”: Розедала ше лєм же приишол дому зоз вищиреним бутеларом, а дома телі уста треба накармиц (РС 10/2014, 16, М. Симун.).

вищирець -им зак. 1. ~ **очи**, ~ **зуби**. Як сом прашата спомнул, [Циган] одразу очи вищирел. Ти знаш як Цигане за прашатми загибаю (РН 46/1928, 2, С. Скубан). || Всл. višćiric oči (Czambel), укр. вищирити зуби, слц. oceriť zuby, поль. wyszczerzyć zęby. 2. ~ **чутку кукурици** „очисциц од лісца верх чутки кукурици”. 3. ~ **дакого** „поганьбиц, оголіц, увредзиц, вишмеяц дакого” (В. Саб.). ◀ Виведзене од дієслова ***щириц**, а то од праслав. šćiriti/šćeriti (ЕСУМ).

вищиряц -ям незак. жу вищирець.

вищовац -щуєм незак. „предсказовац, наявйовац”: Чи то [птица] на жаль чи на радосц вищує? (= чи зоз свою писню радосц чи жалосц предсказує) (нар. писня) || Карп. укр. віщувати „исте”; укр. вищувати „исте”, віщун „предсказовач”, рсй. веший „хтори предсказує будучносц, пророцки”, поль. wieszcz „поет-пророк”, серб. вешит „схопни”, вештица „босорка”. ◀ Общеславянски корень, праслав. věd-, хтори маме и у словох повесц, приповедка, вистка и др.

виявиц¹ -им зак. „виражиц, указац”: У своїм писму виявели сце нам вельку радосц, же вам приходза Руски Новини и же ше по ніх презнаваце о старим Вашим краю (РН 1/1930, 7, П.); пчоли можу зос своїм гласом виявиц радосц, боль, нагніваносц и страх (РН 14/1935, 4); [Як парох] не мал кеди виявиц свою вельку душу и розвиц своєю плани, бо по штирох мешацох бул назад поволани (РК 1941, 3). || Укр. виявити „указац; виражиц”: Жодним жестом не виявила своїх почиттів; слц. vyjaviť „виражиц”.

[**виявиц**²] -им 1. „дац вияву”. 2. ~ **дакому сочувствие** „виражиц дакому своєю сочувствие у жалосци, смутку”. ◀ Од серб. изјавити; ~ коме саучешиће.

виявиц ше -им ше зак. „по одредзеним чаше ше дознац, указац ше, одкриц ше (час-то о дачим ище не познатим, о даякей тайни и под.)”: еден цар мал барз красну дзивку, та му скапала, нікто о ню не зна. Звоалл вон до себе [...] поглаварох на дейту, як би ше о ню даяк виявело (Етн29 285); 3 початку му полиция забранела таке ліченє [без лікох], але вец сами дохторе були за тим най вон лєм „лічи” та ше так скорей вияви його – циғаньство (РН 21/1933, 3); Тераз ше не зна хто забил шведского премиєра, але то ше дараз вияви „дараз ше дозна” (приклад з бешеди); Тераз ше виявело, же и то була обична спрєводзка (РН 30/1937, 3); Але ту ше виявела ище єдна велька хіба: И тоти, цо би сцели жем поорац и руциц до ней зарно, не маю нашеня и не маю зос чим робиц (РН 20/1932, 2); Виявело ше зошицким си-журно же Евстахия Б. то главна наша сти-жматичка (Шветлосц 3/1978, 459). || Слц. vijaviti sa „исте”, wyjawić się „исте”, укр. виявитися „исте”, всл. vyjevis „одкриц (тайну и под.)” (Hal II 1166). ◀ Од явиц.

виявйовац -юєм незак. жу виявиц.

виявйовац ше -юєм ше незак. жу **виявиц ше**: у нашим народу виявює ше велька дзека за роботу и напредованє (РК 1941, 90).

вияшнєти и вияшнєни -а -є „очисцени од хмарох, молги (о небе, хвилі)”: Небо було цалком вияшнєне (ЛатякТал 18).

вияшніц ше -ї ше зак. „очисциц ше од хмарох, молги (о небе, хвилі)”. Всл. vyjašnić se „исте” (Hal II 1165).

вияшньовац ше -нює ше незак. „очисцовац ше од хмарох, молги (о небе, хвилі)”.

влага ж.: а кед диждж попада, такой орац [под конопу], гоч нет 8 дні т. є. влагу лапац, бо конопи треба влаги барз вельо (РН 6/1934, 4). || Карп.русин. влага „исте”: у воздусі было много влаги (Чорі), карп.укр. влага „исте” (Сабадош). ◀ Общеславянске, праслав. volga. Од того и одвельгнуц (оп.).

влада¹ ж. „моц”: Пойдзем имело опредз неприятельох и покажем им яка у оца небесного влада (Етн29 69); Заи стара [босорка] за німа барз бежела нагнівана. Але им не далеко требало прейси, лєм през мор-

йо. ... Та би их не мала владу влапиц да прешлі (Етн29 111); Бул биш у мене други по царови. Я би ци дал вельке богатство и бул биш вельким паном и мал биш вельку владу; у моєй царовини шицки би це мушелі слухац (Етн30 155). || Слц. vláda „моц”, всл. vlada „исте” (Hal 1125), всл. ěimam vladi v nogoch „не мам моци у ногох” (Buffa 310), укр. влада „исте” (СУМ I, 701). ◀ Праслав. vold-.

[влада²] ж. 1. „власц” (у авторох РНПД). 2. „найвисши державни орган” ◀ Зоз сербского, а то з праслав. vold-.

владац¹ -ам незак. 1. (з дачим) „мац дацо, буц власнік дачого”: Хтори худобнейши, не може з нічим владац „не може ніч мац” (Етн. V, 100). 2. „мочи, мац моци, буц у стану дацо зробиц”: [Менши газдове ше питаю] як вони набавя тоти модерни справи, кед то поєдини таки драги, же вони их не владаю купиц „не могу их купиц” (РН 5/1928, 2); [Нероботни чловек] опадує у пенєжох, у зарну, и не влада, бо му не допуца худобство свою жем на време добре зорац, зашац (РК 1923, 123, Биндас); У воспитованю векиших дзецох чи пре недбалосц чи пре то, же не могли, не владали, не могу ше похваліц керестурски жени. Наприклад кед не могу зопрец своїм дзивчатом да не иду на ноцни схацки (КостЛибер 173–174, М. Мудри). || Слц. vládat „мац моци, буц у стану дацо зробиц”, всл. vladac „исте”: ěevladala toto prežic „не мала моци тото прежиц” (Buffa 310), слц. vládat, vládnut „управяц; буц газда; мац превагу, превладовац; мац дацо (напр. у власносци); всл. vladnuc „исте”, поль. władać „руковац, служиц ше з дачим”, укр. володіти „мац дацо, розполагац з дачим”. ◀ Од праслав. vold-. • **влада го сон, влада го [на] спане** „звладує го сон, шпи ше му”: Кед еденац годзин прейдзе, не годзен стац на ногох, так го влада спане „так ше му шпи” (Етн29 119); Кед еденаста годзина вноци, задул таки цихи витор и його почал сон владац; и задримал вон (Етн29 133); Кед ше дакому шпи, гвари ше: влада го сон; Я лем дакеди поштим по полудзенку. По полудзенку з влада на спане (В. Саб.).

[владац²] -ам незак. „управяц з народом, державу”. ◀ Од серб. владати, а то, як и владац¹, од праслав. vold-.

[владац ше] -ам ше незак. „справовац ше”: Одпиш ти мене, мила, ... як ше дома владаш? / Чи ши у розкошох, чи у вельким жалю / же я за катону у тим цудзим краю? (БиндКост 14)

владика х. церкв. „поглавар владичества, епископ”. ◀ Стсл. владыка, цсл. владика.

владически -а -е „хтори ше одноши на владику и владичество”. • ~ **столок**: При крилосох ше находза: владически стол (на правим боку), на хтори шеда владика и стол (на лівим боку, до хторого дакеди шедал „тужемни владар” – тє. краль, цар (Гор-Кух); ~ **колач** кул. „лакотка приготовена зоз жовчкох, цукру, пошечаних мандульох и сухого грозна” (РКух 184).

владичество с. церкв. „форма церковней администрации з владиком на чолє; территория з хтору управа владика; епископия”.

владни -а -е (ридше **владен** -дна -дне) у старших авторох 1. „богати, маєтни; хтори ма надосц пенєжи”: кажде газда свой яраш приял, трафело ше таке же поєден газда цо бул можебуц владнейши приял обидва класи добри свойого яраша (ЕтнV, 100); Хтори газда владни, прави молбу, та його син пойдзе за катону лем на два мешац. А хтори оец худобни, ма двох синов, ... ище єден не прииол дому, уж други прияти (ЕтнV, 101); А так помали людзе, котри бул кущик владнейши у пенєжох, та себе купел по єдного коня за 15 флоринти або двацец (Ос 5). 2. „моцни, силини, хтори ма вельку моц, уплїв, власц над другима”: Бул єден пан котри у суду бул найвладнейши (Етн30 227); Кед би то тераз предвидзел єден милости-ви и владни пан; як би могол у своєй мудрей и милостивей глави пороздумовац: як то-та худобна мац тоти пейц дзивицки ма виховац, приоблєчиц и придац за люцких синов зоз иматами даяк (Етн. V, 101); Бо єден чловек, гоч би бул яки мудри, кед є не владен, та сам ніч таке главне окончиц не мо-

же (РК 1923, 120, Дю. Биндас); Тота армия нападнута ... од владнейших немецких силех и була поциснута назад (РН 7/1935, 2); Кед вечар, даю заволац двацец и штирох попох жу ней читац, а двацец пияти то бул найстарши, тот бул над шицкима владен (Етн29 191); А огонь и некло так прегварело: Не ставай, Луциперу, владному кральови до очох, бо знаи же церпел муки не лем за сятих (Етн30 79). 3. „способни”: [Його слики] шведоча, же є владни да и на полю церковного мистецтва створи вельки діла (РН 17/1929, 3). 4. „хтори ма моци”: Кус сом владнейша, уж не ходзим з куку як по операції (Мр. Р.). ◀ Праслав. vold-.

владносц ж. „моц, власц”: А Исус Христос шмело одповедол [катонацом]: „Я тот.” И катонаци дораз шицки на жем спадли! Зоз тим ище Христос показал же то його владносц (Етн30 76). Всл. vladnosc „моц, сила, власц”. ◀ Од владни.

влажиц -им незак. „робиц влажним, овлажовац”: роса влажела голи руки, карк (КовМихГриц 143).

влажни -а -е „у хторим ест вельо влаги”. Карп.русин. влажный „исте”: Зимля была доста влажна послі ночної росы (Чорі). Общеславянске.

влакно с. 1. „обмоток конопового и под. стебла у форми ніткох”: Конопа ше руца вонка зос води ... док почне з ней плева (кашка) зиходзиц и док ше почне влакно одзерац од паздзера (РН 9/1934, 4); До лавкох [конопу] не гоч кеди добре складац, бо кед жем дакус влажна, та до пол снопа шицка поплешнее, дораз не таке влакно (РН 6/1934, 4). 2. „гарсц вичесаней конопи”: [При чесаню] конопу ше тримало у рукох и цагало ше ю през зуби щеци. У руки остало влакно, а у зубох щеци маковец. Тото ше повторело ище раз, але на густей щеци. Тераз у руки оставало ценке влакно, а у зубох щеци паческа (ДудашКс 151); Зоз чесаньом конопи доставаю ше вещей файти влакна розличитого квалитету (дробне, фине влакно) (МудриАл). ◀ Общеславянске, праслав. volkъno.

владиц -им зак. 1. „вжац до руки”. 2. (дзивину) „уловиц”: влapedлї галаше рибу, мала три метери (Етн29 147). 3. (дакого хто сцека): Сцекол им, але го влapedли. 4. „за-стац, сцигнуц (о ноци, дижджу)”: „Та ишли зме на лови, та нас ноц влapedла. Та чи бисце нас на ноц не приялї?” (Етн29 226); Кед не ма кабину на трактору, а кед го влapedи диждж, прехладзи человек по дом (В. Саб.). 5. „буц залапени з даяким станом”: а) В ешенїю [капусту] треба резац кед ю перши мраз влapedи (Заря 13-14/1937, 10). б) (о алкоголу): Пол погара вина ме влapedи (КочЕвЦП 138). 6. „сцигнуц”: Владиц гайзибан. 7. „ступиц до одредзеного року старосци”: я ище лем петнасти рок влapedл (КовМихНО 211). ◀ Общеславянске, од праслав. lpati. Дїєслово влapedи ше у бешеди хаснує и без префикса в-: лapedи и з префиксом у-: улapedи. У всл. тиж lpati, ulapati (Нал).

владиц ше -им ше зак. 1. (за дакого/дацо) „вжац до руки (рукох) даяки предмет, даєдну часц цела”: Кед то чул, влapedи ше за главу; Влapedи ше за ограду же би не спаднул. 2. „почац дацо робиц”: Наєдол ше, влapedи ше до роботи (Етн29 2); Та перше ше наєм, а вещь так ше влapedим до роботи. Ша мам кеди скончиц до вечара (Етн29 3). 3. а) „почац знічтожовац (о паразитох, чкодлївцох)”: [Сцел преруцац жито] бо було барз горуцо, а жито не було цалком сухе, та ше бал же ше мушка до нього влapedи (РК 1925, 122); Мошь ше влapedл до иматох, ардза ше влapedла до жита (Ю. Пап). б) „залапиц з хороту”: Кед пришло лето, жазда Франц почал вше ридше приходзиц на салиш. Влapedла ше до нього якаш болячка, та вше частейше одходзел жу синови до городу. Його син там бул дохтор у шпиталю (ЛатякТал 86). 4. (до дакого) а) „започац битку з даким (звич. з моцнейшим)”: Док Андри у леше, та вонї ше згварялї двойо як би моглї Андрия загубиц. Не шму ше до нього влapedи да го забию, бо є барз моцни (Етн29 78). б) „започац з даким зваду, франтованє и под.”: Любел каждого насекирац, а до кого ше влapedл, того так насекирал, же широта человек нє знал од йеду цо робиц (Заря 3/1939, 7). 5. „запалїц ше и почац гориц”: Истого

дня вноци коло 11 годзин zobудзели дзвони шицких Петровчаньох зоз сна. Влaпeли шe oд вeцeй рoкox збepaни бpaдлa слaми у Дюри Кaлaя и йoгo сушeдa Т. Шувaкa (РН 18/1934, 3). **6.** „пoчaц рoснyц (o кoрeню)”: пpeз лїсцe випaрyє з дpeвкa вoдa, тa дpeвкo coхнє и мoжe цaлкoм вoсoхнyц cкoрeй як шe кoрeнє влaпи (РН 43/1934, 4); [Нaшeнє] шe влaпи жeми и рoшнє як з вoди (Зapя 22/1935, 174). **7.** пчoл. „зaстaнoвиц шe дaгдзe (o вирoєних пчoлox)”: Тpaфи шe, жe шe рoй влaпи и нa нeзгoднє мeстo, aбo вocoкo, a дo ньoгo нє мoж дoйcц (РН 21/1935, 3). • **влaпeлa шe у нїм пaлєнкa** „oтpoвaл шe з пaлєнкy”: Вeльo пoпил, влaпeлa шe у нїм пaлєнкa, тa yмap (В. Сaб.); Чoм нє пїєш вoди з пaлєнкy? Дa ци дaм тpи дeци пaлєнки, вoнa бi шe у цe влaпeлa кeд бiш зa ню нє пoпил вoди (В. Сaб.).

влас х. „влас(к)a (нa глaви)”: Як вoн зaспaл, вoнa витapгeнє мy єдeн влac (Етн29 262); Кeд вoн зaспaл, зaш гo yскyблa, витapглa мy тpeци влac (Етн29 263). || Всл. vlas х. „истe” (Нaл II, 1126). Пoд yплївoм сeрбcкoгo влac (ж. и х.) хacнyє шe и фoрмa влac жeнcкoгo рoдy: [Тoт] мa зa єднy влac мeнeй oд гeвтoгo (РН 23/1937, 4). • **нa** ~ „тoчнo”: шицкo нa влac тoчнo вивeдзeнe (Зapя 10/1937, 6).

власa ж.: **aнї з влacу нє руши** oп. **aнї влacкoм нє гнє** (пoд влacкa).

власaти -a -e **1.** „xтopи мa длyги влacи”. Всл. vlasaty „истe” (Нaл 1126). **2.** Зa кoпaчy xтopa мa вeльo жилки гвapи шe жe є влacaтa (МyдpиAл). • **~ бaбкa:** бaбкa зoз чyтки млaдeй кyкyрици (влacaтa бaбкa) (ХoмaM).

власи ж. мн. (єд. влaca) „c. кoсa”: xлoпи, лeгинє и старши дїдoвe y дaвнeйших чacox нoшeли длyгoки влacи. Влacи бyли длyги нїжeй yxoх, тaк жe yxa нє бyлo виднo. Пpи чeсaнy лeгинє рoздeльoвaли влacи з лївa нa пpaвo, a старшим лyдзoм „дpажкa” бyлa пo штpeдкy. Oстaлo зaзнaчeнe жe стapи дїдoвe плeтлi влacи дo вapгoчox, xтopи им нa зaдкy вишeли як oкoлки. Taки длyги влacи старши нaйдлyжeй нoшeли, цaли 19. вик и нa пoчaткy 20. викy пo Пepшy швeтoвy вoйнy (ВapгaЛю 245–246). ◀ Oбщecлaвянcкe, пpacлaв. volъsъ. • **y влacox** „гoлoглaвa, бeз хyстoчки (o дзивки)” (ВapгaЛю 221); ♦ **aж** ~ (**гoрe**) **стa-**

вaю, ~ мy стaнyли гoрe (y вeльким cтpaхy, чyдy, бpиги): Y тим ... вишoл дpyги фapкaш нaпpeз ньoгo. ... Вoн шe злeкнyл бapз, ... нa глaви влacи мy гoрe пoстaвaлї шицкi, тaк зaцepпнyл жe yж нє знaл и cам дзe є (Етн30 220); Бyл бapз нeсцepпeни и нepвoзни, aж мy влacи гoрe cтaвaли (Сф. Мк.); Стpaшнo! aж ми влacи cтaвaю (Зapя 13/1938, 8, Б. Гopки); **бoлa гo влacи фpaнт.** „бoлї гo глaвa (пocлe пицa)” (Г. P.); Кeд шe цaлy нoц пилo, мyши oдcпaц, бoлa гo влacи. „Цo жe мy?” „Влacи гo бoлa, пpeпpeдaлї цaлy нoц (В. Сaб.); **длyг(oк)и влacи a кpaткi рoзyм** гyтopи шe oбичнo o жeнcких ocoбox кeд шe их cцe пoнїжic (ХК1988, 96, В. Сaб.).

влacкa ж. 1. дeм. oд влaca. **2.** мн. **влacки** „влacки нa чyткi кyкyрици”. ♦ **aнї влacкoм нє гнє** „бapз пoдди; нє дзбa, нє зpивa шe зa рoбoтy”; **aнї зa влacкy** „aнї кyc”: Знaймe дoбpe, жe нє бyдзeмe aнї зa влacкy лeпиши, aбo гopиши ...; лeм тaки як Бoг yстaнoвeл (РН 7/1929, 4, М. Мyдpи); Бoг шe нє мeня aнї зa влacкy (РН 1/1932, 4); **нa влacкy (зpoбиц, иcц)** „пopoбиц тoчнo як тpeбa”: Шицкo нa влacкy тaк зpoбeлa! Гaт, цo жe знaлa, cтapшoгo шe мyши cлyxaц (PK 1933, 45, М. Кoвaч); Y пpиpoди шицкo нa влacкy идзe пo cвoїм зaкoнy (РН 21/1930, 4, М. Мyдpи).

власни -a -e **1.** „xтopи y нeпocтpeднeм кpeвнeм зpoдcтвy, c. poжeни”: ~ бpaт, ~ шecтpa, ~ oцeц, ~ мaц. „Кaчмapчeкo з Штидpиoвa, ..., / чи тo влacнa дзивкa твoя?” „Eй, нє мoя влacнa дзивкa, / лeм є y мнє зacтaвeнa / зa cтo злaти, зa чepвeни / и зa пepcцeнь, зa cтpибepни!” (Етн9 ч. 25) || Всл. vlastni: ~ muž, vlastna dzjevka (Czambel). Укp. влacний (СУМ I, 702). **2.** „xтopи ocoбнє дaкoмy пpипaдa”: нинo, ви нє цyдзa aлe вeцeй як пoлa oт тoгo дoбpa вaм є цyдзe, a бaби є нє влacнe, aлe бyлo влacнe мoйoгo oцa (ЖиpoшMCM 83). **3.** мн. **власни** „нaйблїзши рoд: poдичи, бpaцa, шecтpи”: Бyл тo жaль, yквилeнocц якaшик, xтopу мy cпpичинєли чи Бoг, чи лyдзe, чи швeт, чи йoгo влacни, чи шицкi вeднo (КoвMиxHO 19). ◀ Oд влacц. • ми (ви, вoни) oд двoх влacних „ми (ви, вoни) бpaтняци, шecтpинїци”, вcл. brat od dvoch vlasnych „бpaт пo oбидвoїx po-

дичох" (Hal I, 148); *од трох власних франт*. „ніяка родзина”.

власносц ж. „тото цо дакому особне припада”: *хіжі, вініці і шіцко, цо будзе власносц жительох, зос знаньом паньства будзе мож предац* (КостЛибер 30). Всл. *vlasnosc* „исте” (Hal.).

власц¹ ж. „право, шлебода”: *На питанкох власц мали одповесц же єдно друге не любі* (Вес. 8). Слц. *vlast* „отечство”, укр. *влада* „с. власт”. Общеславянске. ◀ Праслав. *volstь*.

[**власц²**] ж. „управяне з явними роботами; моц; держава”. Общеславянске. ◀ Од серб. *власт*, а то, як и *власц¹* праслав. *volstь*.

влаценко с.: *Гуторели жени влаценко* кед було межке и фине влакно СС Мак.). ◀ Од влакно.

влачиц -им *незак*. 1. „цагац, влечиц; превозиц дацо чежке”: *Миклошевски биров бачи / зоз Сотина древо влачи* (Етн9 ч. 388); *Швині житко тлача, / а пси сламу влача* (БиндКост 123); *Вимочену конопу влачели зоз лавкох у долинох, то було чежко цагац* (Ир. Ков., В. Саб.). Всл. *vlačić* „исте; преношиц” (Hal II 1125). 2. „масциц, брудзиц”: *Та ма бачи Антонь чижми, лем их не сце влачиц* (РН 5/1936, 2, М. Ковач) ◀ Праслав. *vyłkti/velk-/volk-*.

влачиц ше 1. „брудзиц ше”. 2. „завадзац, преруцовац ше з места на место”: *Нач ми тоти дробни динари, лем ше ми влача по кишенкох* (Ю. Пап). 3. *прен*. „ходзиц дзе не треба, скитац ше”: [Його жена] *ше почала влачиц коєкадзи и приставала гоч з ким* (РН 12/1933, 3). ◀ Оп. *влачиц*.

влєце присл. „подчас лета”. Всл. *v leće* „исте” (Лацко), укр. *влітку* „исте” (СУМ I, 705). Локативне словозлучене *в + лєце*.

влєчиц -им *незак*. „ношиц, цагац дацо чежке”: *вше сом сановала Наталу ... така була малка, а тоту кудзель влекла* (Рускинї 40); *Знам же ци не легко влєчиц за собу таки длугоки хвост, але цо маш зос того?* (ЧаканБас 22) || Укр. *диял. влєчы* (Турчин 53). ◀ Праслав. *vyłkti/velk-/volk-*.

влєчиц ше -им *ше незак*. „чежко исц, цагац ше”.

влонї присл. „прешлого року”. Всл. *vloňi* „исте” (Шипош). ◀ Од праслав. *olpi*.

вноци присл. „у ноцним чаше, през ноц”: *Келеменїк, вельки збойнік. / Вноци пойдзе, вноци придзе* (Етн9 ч. 41). Укр. *вночі* (СУМ I, 710).

Воведєніє с. (цала назва *Воведєніє во храм Пресвятей Богородици*) церковне швето 11/4. 12: *то швето хторе здогадує на периши одход трирочней Богородици до храму* (ГорКух 271).

[**вовк**] х. зоол. „*Canis lupus L.*” Вариянта общеславянской лексики (Тимко 115). До литературного языка превжате з язичия и українского (укр. *вовк*) 20–30-их роках 20. вику место мадяризма *фаркаш*. У народним язiku общеславянска назва *вовк* зачувана у ботанічней назви *коляци вовчок* (оп.).

[**вовт**] х. 1. „виражена поєдинєчна дзека гласача на гласаню, глас”: *буду мацъ право вовтъ дацъ то естъ виберацъ* (ЦШкОд-бКоц, 1906. р.). 2. „гласанє”: *Знаце булі у вовту два партії* (РН 44/1936, 3). ◀ Оп. *вовтирац*.

[**вовтирац**] -ам *зак. и незак*. „одлучовац на гласаню, гласац”, у Гнатюка и старших текстох: *Ой Русино, Русино, не таргай ше на двойно, бо нам веднак треба стац, на Войніча вовтирац* (Ос 111). || Всл. *votovac* „исте” (Hal II 1132), укр. *вотувати* „исте”. ◀ Од серб. *вотирати* „исте” або директно од нем. *votieren* „исте”, а то од лат. *vo:tum* „завит; клятва; жаданє” (од латинского и ит. *votare* и фр. *voter*). Гласова група *ов* (*овт*) ту неясна: *ов* маме у мадярских позичкох, але у мадярским слово „вовтирац” не иснує (можліве же исновало у 19. вику).

вовторок и вовуторок -рку х. „други дзєнь у тижню”. Укр. *вівторок*. ◀ Од акуз. словозлучєня *во + второк*, хторе перше значєло „на вовторок, с. у уторак”, а вєц ше почало хасновац як меновнік. Першобутна назва другого дня у тижню була, значи, *второк*, а тей форми одвитує серб. *уторак*, слц. *utorok*, поль. *wtorek*, всл. *vtorek*. У нар. язiku найчастєйше ше хаснує форма *вову-*

торок, дакеди аж и вогуторок. Лит. форма вовторок.

[**вовчица**] ж. „самица вовка”. Од укр. вовчиця або виведзене по аналогії зоз мадяризмом *фаркашица* и сербским *вучица*. У лит. языку ше хаснує место мадяризма *фаркашица*.

вода ж. 1. „хемийна злученїна оксигена и гидрогена”. 2. у Гнатюкових записох „рика; ричка; озеро”. У даєдних прикладах оглядне же ше роби о рики або рички: През тот лес ишла велька вода (Етн30 214); Попод наші облачок швидко вода чече (Етн9 ч. 187). У даєдних случайох то може буц и рика и озеро: Кед пойду до леса, нашілі єдну малу воду и єдну каплічку (Етн29 230); а при тим варошу була єдна велька и широка вода (Етн30 54). ◀ Общеславянске слово, праслав. *voda*. • **велька** ~ **а**) „вилів рики, с. поплава”; слц. *veľká voda* „исте”. б) „нароснути под’земни води”; з **воду** „кадзи вода (рика) чече”: Пуцел ше з воду меркуюци же би ше отримал на поверхносоци (КовМих-Гриц 148); ♦ **гола** ~ „безвредна ствар” (Е. Кочиш, В. Ерд.); *приповедац голу воду* „приповедац цо ніч по нїм” (В. Ерд.); **до Дунаю (беґелю, моря) води сипац** (кед ше вельо задармо троши, розсипує, кед не мож настарчиц плациц, давац): *то таке як до Дунаю води сипац* (як кед до Дунаю воду сипеиш; **кед ше швиня забіє та ше и вода поправи** „кед ше швиня забіє, та ше є вельо мяса, та те-ди човекови каждая вода добра” (В. Саб.); **не заробиц ані на воду** „мало заробиц”; **не зароби ані тоту воду цо попиє** „подляк є, не сце робиц” (В. Саб.); **най идзе мутном водом, идз мутном водом** „най идзе свою драгу (напр. кед зме з даким/дачим розчаровани): *Дай му мира, най идзе мутном водом; Треба то руциц до води: Идз мутном водом!* (В. Саб.); **пошло мутном водом** „препаadlo”; **роснуц (вироснуц) як з води** „швидко, нагло (ви)роснуц (о човекови и животині)”, напр. о дзецох кед их през жи-му не видзиме, та на яр повеме: *Вирос як з води; Микола роснул як верба з води* (РК 1924, 92); слц. *rást ako z vody* „исте”; **яґда з води вирос** „крашне вироснути”: *медзи ні-ма збачел єдну ... красну дзивку – праву ва-*

лалску красотицу, уж яких лем у Сриме єст, як да з води виросла (РН78/1926, 2, М. В.).

водвойне присл. 1. „одвойне”: *Мехи ше шило воедно и водвойне. Воедно мех сла-бо тримал. Водвойне ше робело так же ше єден край обишло, ... вец ше преврацело, та ше шило други раз* (РС од 28. 09. 1990, 10, М. Кам.); *Воедне була лем предза, а волна ше зосуковала водвойне, то зосукана єдна нїт-ка з двох нїткох* (В. Саб.); *Воедно ше шило кед ше шило з єдну нїтку, а водвойне кед ше два нїтки зосукали* (Сф. Мак.). 2. „погнуто, схилено”: *Єй оцєц не припозна нікому же є хори, кажди у обисцу муши робиц, а и сам є уж барз виробени, видзела сом го як идзе вод-войне „идзе барз погнути”* (Лев. Ск.); *Вод-войне ше зогнул под чєжким мехом* (В. Саб.). 3. „дупло”: *Тоти арендарє [качмарє] давали „на борґ” – на кредит хлопови палєнку, а се-бе записовали и во двойне и во тройне, а ... параст фришко мушел предавац коні, кра-ви, жем* (РН 87/1926, 4). ◀ Од во + двой- + -н- + -є.

водени -а -є „хтори ше одноши на воду, водови”. Не зазначени карпатски паралели тей форми, та у нас то може буц сербизем: серб. *водени*. Всл. *vodni* „исте” (Hal), слц. и чєс. *vodný* „исте”.

[**воденица и воденїца**] ж. „млїн на во-ди”: *Воденїцу зме предали и пошили на други валал* (РН 21/1928, 2). ◀ Од серб. *водени-ца*. Судзаци по назвох за воденїцу у карпат-ским ареалу: укр. *водяний млин*, слц. *vodný mlyn*, поль. *mlin wodny*, наша назва за тоту файту млїна тиж була *млїн*. То заключуєме и на основи текстох старших авторох: во-ни место сербизма *воденїца* ище хасновали нашо *млїн*: Року 524. и 528. була така силна жима же могол кажди лапац пташки з рука-ми. *Млїни* не могли млец та швет умерал од гладу (РК 1936, 154. 6.)

воденїсти -а -є „подводни (о жеми)” (СС Мак.); Жем [Данска] *худобна, на велїх местох воденїста и не способна є за земле-ділску роботу* (РК 1929, Ф. Лабош).

водзиц -им *незак*. „исц з даким спону-каючи го исц у одредзеним напрямє”. Всл. *vodzic* „водзиц”: *vodzic za nos* „спреведац”

(Hal II 1129). ◀ Праслав. *vesti/voditi*, превој зоз *провадзиц*. • ~ **дом** „провадзиц з обисцом”: *я го чекам зоз тима дзеци, не знала сом ані дом водзиц* (Рускинї 201). ♦ ~ **дакого** [як] **на порвазку** „не дац дакому буц самостойни”: *Жена водзи чловека на порвазку*. У М. Кочиша и: *водзиц на ланицу (за руку)*.

водзиц ше -им ше *незак*. 1. *взаєм. повр.* „исц тримаюци ше за руки”. 2. а) „ходзиц, шпацирац ше з даким”: *А вона ше фразе-ла, / попод ручки ше водзела* (нар. писня). || Слц. *vodiť sa* и поль. *wodzić się* 1. „пайташиц ше, дружиц ше з даким”; 2. „ходзиц, шпацирац ше з даким”. б) „фразеиц ше”: *кед ше жена будзе з даским водзиц* (ErRuth 51). 3. „случовац ше”: *Боже, Боже, цо ше водзи / же мой мили индзей ходзи? / Индзей ходзи, а мне не сце, / Шерцо мойо розпадне ше* (Етн9 ч. 129); слц. *vodiť sa* „буц дакому даяк”: *rozprávaj ako sa mu vodilo v Amerike*, всл. *co se tu vodzelo?* „цо ше ту случело?” (Hal) 4. „париц ше, паровац ше (о животиных)”. *Швиня ше водзела 2. фебруара* (запис од 1932). || Укр. *водитися* „плодзиц ше (о животиных)”.

[**Водица**] ж. црква (капліца) при Керестуре. ◀ Од серб. цркв. *водица* „каплічка вонка з населеня”.

Водицов -а -о „хтори ше одноши на Водицу”: **Водицова драга** „драга по хторей ше идзе з Керестура до Водици”.

водичка ж. 1. дем. од **вода**. 2. звич. у злученю з атрибутом *пахняци*: ~ **водичка** „файта парфема, колоньска вода”.

водичковац ше -куєм ше *незак*. „пахняциц ше з пахняцу водичку”.

водище с. у виразу: **зоз водище на плотище** „зоз води на плот (кед ше нашвидко вирайбе и престре сушиц”: *Порайбала так зоз водище на плотище* „так гоч як, нашвидко порайбала и такой престарла сушиц” (Г. Р., Лев. Ск.) А кед ше вирайбана и висушена шмата не пейглала, гварело ше: **зоз плотище на себище** „зоз плота на себе” (Г. Р., Лев. Ск.). || Всл. *ľem tak prez vodzisko na plôcisko „ledabolo*, гоч як, поверхово, бо-дай було” (Buffa, 310). ◀ Од *вода*.

водка ж. 1. „ліковита або чудотворна чечносц”: *Тот чловека му дал еден погарик попиц водки*: „На, Янчи, попиц з того погара, та цо сцеш и як сцеш можеш ше *преправиц* (Етн29 235). || Слц. *vodka* и *vôdka* „ліковити або козметични препарат”. 2. а) *Раз печена паленка вола ше водка* (В. Саб.). б) „остатня паленка хтора накапка з казаня при печеню, с. патока”. • **пахняца** ~ оп. **пахняца водичка** (под **водичка**).

водна мера ж. „справа за утврждоване горизонталносци даякей поверхносци, с. либела”. || Всл. *vodovaha „исте”* (Hal II 1129).

водне присл. „през дзень”. • **видно (видзи ше) як** ~ „цалком видно (напр. у пиньвици, на пойдзе, при мешачку)”: на його шатру положене яблуко, у яблуку два драгоценни каменя. Так ше видзи вноци як и водне (Етн30 177); **по** ~ „док дзень, до вечара”: *През лето зме ше схадили вечарами. Ходзело ше на шор бавиц, пред даедней дзивки. Тота дзивка мала по водне винесц лавочку вонка опрез хижы та хто не знал та вец будзе знац же ше там маме зисц* (П. Тирк.).

водне-вноци присл. „и водне и вноци, дзень-а-ноц”: *Водне-вноци гуркотала, / мне смутному спац не дала* (нар. писня).

водни -а -е „водови, полни води, диждовни”: *Водни рок бул таки дарас, же ше немогло покошиц. Досц го [жита] мало було, а полак ище и од води страдало, на вец не чудо, же людзе ишли до Кули по корцу и по два куповац жита* (БиРК 138). || Всл. *vodni „водови”* (Hal) .

водністи -а -е „у хторим ест води вещей як треба”: *теди ше тота пара горе у воздуху премені на малки водністи кулочки* (РН 12/1932, 4); и други [рок] бул барз водністи, на жемох була вода (РК 1923, 82).

водови -а -о/-е „хтори ше одноши на воду”.

водова лелия ж. „водова рошліна подобна лелиї (*Lilium*), *Iris pseudacorus* L.” Карп.укр. *водяна лелия „исте”*, слц. *vodni lilie „исте”* (Тимко 66).

водови буюк¹ х. бот. „водова рошліна чийо плоди маю вироснуца подобни рогом,

Трапа L." (Тимко 50). Друга назва за тоту рошліну *буячок*.

водови буяк² х. зоол. „водова птица чий крик подобни ричанню буяка, *Botaurus stellaris* L.” Укр. *водяний бугай*, слц. диял. *vodný bujak*, поль. *wodny bąk*, серб. *водени бик* (Тимко 102).

[**водовод**] х. „пошорене за приводжене води з хтору ше подмирює населене”. ◀ Од серб. *водовод*.

водово коровче бот. „*lemna gibba*” (Прегун 292). Оп. *кашка* (4).

[**водопад**] х. „место на ріки, потоку дзе вода пада з висоти”. ◀ Од серб. *водопад*.

[**водя**] х. „предводнік”. ◀ Од серб. *вођа*.

воєдне присл. оп. **воєдно**.

воєдно присл. 1. *Мехи ше шило воєдно и водвойне. Воєдно ше зошивало мехи так же ше два краї приложели еден жу другому и зошили, а водвойне кед ше сподні, кус шириши край зогло поверх воєдно зошитого, та ше ище раз зошило. Воєдно мех слабо тримал* (Лев. Ск., РС од 28. 09. 1990, 10, М. Кам.). 2. „о єдну нїтку”: *Воєдне була лем предза, а волна ше зосуковала водвойне, то зосукана єдна нїтка з двох нїткох* (В. Саб.); *Воєдно ше шило кед ше шило з єдну нїтку, а водвойне кед ше два нїтки зосукали* (Сф. Мак.). ◀ Од во + єдно.

воємски и воєнски -а -е „воєни; войнови”: *Не бойце ше, хлапци, воємского глада, / ша житко желене коло Београда* (Етн9 ч. 291); *Принесли цара до дому, положили до посцелї, приходзели вишелїяки воєнски дохторе, не було лепше* (Етн30 21). Всл. *vojeňsky „исте”* (Hal II 1130), укр. диял. *воємський „исте”* (Сабадош 40) ◀ Од война. Форма *воємски* новша, настала зоз замену н > м. Старши Руснаци запаметали форму зоз м. Форма **воєни** у суч. лит. язичу з угроруского и українського (укр. *воєнний*).

вожиц -им незак. „преношиц на превозки”: *шипан розказовал, же ані єдному жаздови не шлебнодно свойо зарно возиц дому, док царске ше не повожело и не складло до брадла* (Ос 87). • ~ **гной**: *У єдного так вожелї гной. ... Бачи Янко бул слабки, але мольбу мушел врациц, та ше до вечара до-*

резал (ErRuth 85). Общеславлянске. ◀ Од праслав. *voziti, vezti*.

вожиц ше -им ше незак. „с. возити се”.

вожичок -чка х. дем. „кочик”, лем у нар. писні: *Купиш, мужу, вожичок и шиву кобулу* (Етн9 ч. 340). || Слц. *voz „коч”, voziček дем.* „кочик”, поль. *wóz „исте”,* всл. *vuz „исте”,* всл. дем. *voziček*. ◀ Од ***воз**.

***воз** х. „коч” оп. **вожичок**.

воз-/вз- (праслав. *vъz-*) префикс з хторого у даєдних наших словох зачуване лем з-: од *вз-лєщиц* маме *злєщиц* „полєщиц горе”: *Птичка злєцела з гнізда; од вз-дихнуц* маме *здихнуц*.

Воздвижение с., подполна назва **Воздвижение честного креста**, церковне швето 14/27. септембра: То швето хторе здогадує на пренаходженє Христового крижа. У 4. вику Єлена, мац цара Константина Велького модлєла сина же би допушел же би ше на гори Голгофти при Єрусалиме викопал зоз жеми криж на хторим умар розпяти Исус Христос. То и поробене 326 року н. е.. На месце дзе криж викопани цар Константин збудовал церкву (ГорКух). ◀ Од дієслова *дзвигати*. ➔ Народни назви **Воздвижения** то *Дзвига* (оп.) и *Крижа* (оп.).

[**воздлуж**] присл. и прим. з *жен. кнїжк.* „по длужини”. ◀ Калк сербского *уздух* у литературним язичу. Нашо карпатске **наздлуж** (оп.).

воздоба ж.: *дакому на воздоби* „дакому на поцешене”: *здогадайме ше лем кус на наш народни живот од народзєня малого Руснака, котрого треба виховац „на воздоби”, як ми то звикли гуториц, Богови и людзом, а на сам предз своим родичом и найблїзшим* (РК 1922, 16, Дю. Биндас); *Кедижд видзим даєдного руского школяра, вше бим рад закукнуц до його души и питаю ше: цо будзе з того малого ученика, ... чи будзе на чесц и воздоби себе и свойому народови?!* (РН 26/1935, 1, Д. Б.). ◀ Зоз церковнославянського язича. Од праславянського *doba* „дацо характеристичне”, хторе иснує и у других славянських язичох: рсй. *доба* „час; вик”, поль. *doba* „час, период”, слц. *doba*

„исте”, серб. *доба „исте”*; од того виведзене и стсл. *подоба „украш”,* нашо *подоба, подоби, здабац*, укр. *подібний „подобни”, оздоба „украш”,* укр. *диял. подобний „красни”, подобати „полюбиц”*.

воздух х. „мишаніна газох (78% азоту и 21% оксигену) хтору удихуеме”: 17 [Марца] одмекло, дижд попадавал ..., було красни дњи љем жимни бул воздух [.] помали шњих пушчал (запис на празних бокох РК 1932); *Двох хлопох дзвигла буря до воздуха и ношела их вещей сто метери далеко* (РН 14/1932, 1). Укр. *диял. воздух „исте”* (Сабадош 40). ◀ Од церковнославянского *воздух*, а тото од префикса *въз-* и меновніка *духъ*. Розширело ше у бешеди преїг богослуженя. Можлїве же го нашо стари знали уж на Горніци. Наш народни еквивалент то германизм *луфт* (оп.).

Вознесение с., подполна назва **Вознесение Господне**, церковне швето хторе ше швеци штераецц дњи по Велькей ноци, вше штварток: *Штераецети дзень по воскресеню Исус Христос ше вознес на небо же би апостолом послал Святого Духа* (ГорКух). ◀ Цсл. *Вознесіння*, а то од дієслова *вознесц* ше.

вознесц ше -ешем ше *зак. рел.* „дзвигнуц ше (на небо)”: *штераецети дзень по воскресеню Исус Христос ше вознес на небо же би апостолом послал Святого Духа* (ГорКух 275). ◀ Од цсл. префикса *воз-* и дієслова *нес-ц*.

[**войник**] х. „вояк”. ◀ Од серб. *војни*. Попри нашого *вояк* (оп.) стари хасновали и мадяризем *катона* (оп.).

возношиц ше -им ше *незак.* „випинац ше, виношиц ше над другима, горе ше несц”: *дзе народ занягал християнски честноти: чистоту цела и души, возноши ше не зоз честну смиреносцу, але ше пиши зоз богатством и пенезми* (РК 1931, 124); *як то крашнє, кед ше шицки людзе ведно вешеля и не возноша ше єдни над других* (РН 9/1929, 2, М. В.); *Бог каре ... баш тото превелїке возношенє – пиху и гербносц* (РН 36/1933, 2); *Дзепоедни препомли же Мойсей сцел буц „най” у Риту, же ше барз возношел, брал себе за право шицким розказовац* (ЖиросV

297). || Слц. *vznášat' sa „дзвигац ше; лециц горе; стац на висини”,* поль. *wznosić się „исте”,* рсй. *возноситься „поставец гербни, пишни, горе ше несц”*. ◀ Стари Руснаци хасную тото дієслово (и прикетнік *возношлїви*), та то може буц стара церковнославянска *пожичка*, можлїве аж и зоз Горніци принесена (до бешеди могла войсц преїг священїцких казаньох), а тиж може буц и народне дієслово з карпатскей лексики зоз зачуваним префиксом *въз-/воз-* (оп.), з хторого у других наших словах зачуване лем *з-/с-* (*взлєциц > злєциц*).

возношлїви -а -е „випинаци, пишни, гербни”: *Возношлїви то випинаци, цо ше барз возношує же є не знам цо. Не любим возношлївих, така є випинаца, а з нїцого нїч*. ◀ Од *возношиц* ше.

воистину присл. „насправди”: *Воистину непреповедзена любов и доброта божия* (РН 6/1930, 4). ◀ Церковнославянске.

[**Войводина**] ж. „сиверна часц Сербїї, над Саву и Дунайом”. ◀ Од серб. *Војводина*.

[**Войводян(ь)**] х. „житель Войводини”. ◀ Од серб. *Војвођанин*.

война ж. 1. „оружийне зраженє медзи процивніками”. Слц. *војна*, поль. *wojna*, укр. *війна*, всл. *vojna*. ◀ Оп. *войовац*. 2. *прен.* „звада”: *Не будзем приповедац яку войну дзвигла жена проци мужа ..., же ані вечеру не достал* (РН 41/1930, 2, М. Биркаш). • **пойсц** (*исц, дац* и под.) **на войну (до войни)**: *Бул єден цар, мушел пойсц на войну* (Етн29 104); *хлацих поволую: / млади хлаци, лєм до войни / хтори сцє способни. ... / Газдове ше радза: / кого маю на войну дац, / кого дома нягац* (БиндКост 22); *Єдного мац сина мала, / и того до войни дала. / Идз ти, сину, идз на войну, / о рок, о два придзеш дому* (БиндКост 23).

войовац воюєм *незак*. 1. „водзиц войну; бориц ше у войни”: *Цар му [синови] гуторел: „На тей [чилаши] можеш войовац, бо на тей ещи мой оецц войовал* (Етн29 46); *Кед биш, мила, видзела, плакац би ши мушела / як у войни млади хлаци войовац муша!* (Етн9 ч. 282) || Всл. *vojovac „водзиц войну; бориц ше у войни”* (Czambel). 2. *прен.* „непреривно єдно исте вимагац, твердзиц,

жадац посцигнуц (звич. допиваючи з тим дакому)”. Я войовал за теку (за теканє), та ми дідо одрезал з лози да однєшем до кудзеляра да ми тот виточи теку. А кудзеляр ми не виточел з лози, але з другого древа, гварел же лоза ище влажна, та пукне (В. Саб.). Скорей лєм з тим талом войовали, та понаганяли дзеци же би ше побрали; Тоти з Месней заєдніци войовалі же вони поставелі памятник погинутих борцом, а то з наших пенєжох цо плациме самодопринос „доказовали, твердзели” (Ю. Хр.). 3. прен. а) „ришовац дачийо проблеми, нацаговац ше з даким”: я того твоего брата и положел место тебе най там вон воює зоз своїма краянами (КовМихЦег 62). б) „непреривно едно исте робиц”: А цоже ши бабочко, голубочко, нешика зрихтала.” ... „Кромплі!...” А дідо теди почал: А дукач ци ище бабовски, та докля же будзеш з тима кромплями войовац (РН 12/1937, 3). ◀ Од кореня вой- (праслав. воъ), хтори у нашим языку зачувани лєм у виведзених словах вой-ак, вой-на, вой-овац, вой-емски, вой-ацци ше.

[войска] ж. „наоружани моци держави”.

◀ Од серб. *војска*. Нашо карпатске *войско* с. (оп.).

войско с. „вкупна воєна сила єдней держави”: *краль збизовал своєю войско на двох старших жецох, а на того наймладшого ані не подумал* (Етн29 58); *Пришло писмо од другого цара же тот муши пойсц на войну. Виберал ше цар и шицко його войско* (Етн29 104); *У Польскей зменишали службу у войску за пешакох од 18 на 15 мешац* (РН 33/1932, 2). ◀ Од вой- (оп. войовац). У восточно- и заходнославянских языкох тот меновник штреднього роду: укр. *військо*, рсй. *войско*, слц. и чes. *vojsko*, всл. *vojsko*, поль. *wojsko*; у южнославянских языкох є женского роду: серб. и словен. *војска*, болг. *войска*. У сучасней бешеди под сербским уплївом хаснуєме форму женского роду на -а: *войска*. • **на войска (на цари)** „хлацицове бависко”: *хлациц двох противніцких жрупох, една просто другой дас на 10–15 м, полапаю ше за руки и направля два ланци; каждый ланц ма свойого „цара” (наймоцнейшого у ланцу); на поволанку єдного „цара”: Гайде, царе, на па-*

заре да правиме битку! противніцки „цар” посила єдного вояка же би ше розбегнул и розтаргнул противніцки ланц (ХомаМ); **при войску** „под час служеня войска” *Дзе же бим не спаднул [з коня], ша мой оцєц бул да-раз при войску перши гусар* (РН 33/1929, 2).

войсц -йдзем зак. „ступиц одн. достац ше до нукашньосци”: *войсц до хижи*. ◀ Виведзене од исц (оп.).

вол х. (инстр. мн. з волами и заст. з волми): *Я од 12 рокох з волми робел* (М. Рм.); *Жито адязовали и з волами и биялами. За воли шкочели рочни буячки. Були таки схопни людзе цо то робели. Єден чловец у Коцуре тримал воли, та го волали волкар* (В. Саб.). ◀ Общеславянске, праслав. *volъ*. ♦ **є як** ~ гвари ше кед дахто нагло и по вельо є; **идзе помали як за волми** „помали идзе” (Ю. Пап); **мож з волми обрациц** пригваря ше кед дацо наридко, кед медзи часцами целосци єст места и под.” (Ю. Пап); *Даяки мотор або машина таки прости же можеш з волми обрациц коло каждого шруба. И кукурица кед не зидзе як треба, остане ридка, та ше гвари же коло каждой можеш з волми обрациц* (Ю. Пап); *Кед даждзе єст досц места, кед гумно розчисцене, поведза: ту мож и з волми обрациц* (В. Саб.); **прейсц як** ~ „не поздравкац, не озвец ше”; **чезко тому дому дзе розказує крава волу и яй тому домови дзе розказує крава волови** „не добри шор у тим доме дзе жена розказує хлопови”: *Гварел я же жени место при котлянки? Пуж ю до дружба, на схадзки дзе ше людзе збераю, назбера тельо розуму же ци ніч не остане лєм ше паковац з обисца, бо не дармо наша присловка гвари: „Чезко тому дому дзе розказує крава волу!”* (КовМихНО 244); *Яй тому домови дзе розказує крава волови* (В. Саб.); **як волови (волом)** пригваря ше кед ше дакому да вельо єсц (В. Ерד.); *Нарезала вельки фалати колача як волом. Напекла, наварела вельо як волом* (В. Саб.); **гевти цо воли потрацели** пригваря ше кед ше з несцерпєньом дакого/дацо чека, а не мож ше го дочекац: *Кед длуго єдза, гвари ше: Уж би ше наєдли и гевти цо воли (овци) гледали. Озда ше им воли потрацели док вони єдлі* (В. Саб.); *тих погарицох [цо их дідо*

випивал по сушедох док го баба чекала з полудзенком] ... *ше набрало ... же „уж би одполудньовали и гевти цо воли потрацели и баби допило викуковац* (МаринкМ 20).

волац -ам *незак. и зак. 1.* „поволовац”. Нешка тото дієслово хаснуєме з директним об'єктом: *Волай оца най придзе еси; у прешлосци зме го, з истим значенном, хасновали и з применовником на з акузативом: Попод наш облачок ходза хлапци вноци, / а так на мне волаю, спочинуц ми не даю* (Етн9 ч. 137); *И барз Исус Христос вола на оца свойого небесного* (Етн30 78); *Качур на доліне, качка воду пиє, / качур на ню вола: „Врац ше, душо моя!”* (нар. писня). || Слц. volať koňo и па koňo. **2.** „наволовац дакого/дацо з даяким меном”: *Кед було дзешец годзин, цали Керестур, вельки Керестур як го теди урядово волали, спал* (КостПр 92); *Сербом и Швабом гуторел же му мено „Дюра”, та го волали „велики Дюра”. А Мадяре го волали Янош* (КостПр 40). ◀ *Волац* – заходнославянске дієслово: слц. volať, чес. volatí, поль. wołać, всл. volas, праслав. volatí. Восточнославянски и южнославянски еквивалент – дієслово *звац; укр. звати, рсй. звать, серб. звати.

волац ше -ам *ше незак. 1.* „мац одредзе-не мено”: „*Як ше волаш?” „Шап-катонаш.”*; *Тот юнак ше вола Берилес* (Етн29 149). **2.** (на дакого) **а)** „обращац ше дакому за помоц, порозумене”: *Мамо моя, мамо, / я ше на це волам: / чи я не виросла, / кеди же ше одам?* (Тон ч. 3); *И ми цемни у розуме своїм, слаби у волі своєї, ... на зме присиловани прето волац ше на Бога* (РН 4/1927, 4). **б)** „апеловац”: *Прето ше Р. Н. П. Д., як видатель и властитель Руских новинок, вола на шицку нашу руску інтелігенцію ... да цо вещей доброго чтения пишу до Р. новинок* (РН 48/1927, 3, М. Мудри).

воліц -ім *незак. и зак. 1. а)* „баржей сцец; дзечнейше зробиц”: *Вон волі пойсц на концерт як на фодбалске змаганє. б)* „баржей любіц”: *Любим патриц телевізю, але волім дацо читац.* Карп.укр. воліти „исте”, укр. воліти „исте”: *Ти любиш село, але волієш жити в місті;* всл. volic: „1. виберац; 2. дац предносц; баржей сцец,

баржей любіц”: voli sednuc jak stac (Hal II 1131). **2.** (у поровнюючих конструкційох): *Волім твою поля зоз житом зашати / як цалого швета камени палати* (КостПоез). **3.** у виреченьох типа *воліи то (не) зробиц „лепше (не) зроб то”*: „Дзе ши ше ту нашол? Як випатраш?” „Воліи ше не питац. Лепше будзе кед ме охабиш на мире (ЛатякТал 102). *Воліи мало меней заробиц лєм здрави присц дому* (ЖирошМСМ 84); ◀ Од праслав. vola. Хаснуєме и суперлатив найволіц (оп.).

волкар х. *Єден чловец у Коцуре тримал воли, та го волали волкар* (В. Саб.). Укр. диал. волар „пастир котри чува воли” (Сабаш 40).

волна ж. „шерсц хтора рошне на целу овци”: Общеславянске: слц. vlъna, поль. wełna, укр. вовна, всл. volna, серб. вуна, праслав. vьlna.

волняни -а -е „хтори зоз волни”.

волов(и) -а -о „волов, воловски”: *Газда ми одкрає [хлеба] як вербови лісток, / Ещи ше мне пита чи я го жем шицок. / А себе одкрає як волови писок. / Не питаю я ше му чи вон го же шицок* (Етн9 ч. 62). • **волови плуг** „плуг до хторого ше прагало воли” (Мудри-Ал).

волово очко¹ с. бот. „Viola hybrida hort”, серб. даниноћ. О. Тимко зазначала у Дюрдьове. Карп.укр. волове очко „исте”. Други нашо назви: *арвачка* (кер.) и *дяблово очи* (коц.) (Тимко 61).

волово очко² с. зоол. „Troglodytes troglodytes L.”, серб. царих. Назву птичка достала пре ей округлу форму и дробносц. У руснацких валалох сиверней Мадярскей volovo očko „исте”, слц. диал. volovo očko „исте”, укр. волове очко „исте”, поль. wołowe oczko „исте” (Тимко 93).

волов хвост х. бот. „Verbascum L.” У руснацких валалох сиверней Мадярскей volov chvost „исте”, слц. диал. volov(i) chvost „исте”, укр. диал. воловий хвіст, вольський хвіст „исте” (Тимко 52).

воловски -а -е „хтори ше одноши на вола”: ~ **батог** „батог за гонєне волох”: *Воловски батог бул таки як и краварски: мал кратке пориско, штранґ и шаланґи*

(Лев. Ск.): Ровно ... з воловским коні цмагал (БирК1936, 135).

ВОЛОК -лка (або **ВОЛЧОК** -лка) х. гипок. „вол”. У бешеди ше звич. хасновала форма множини *волки*, а рідко форма номинатива єднини, та чежко утвердзиц як глашела форма номинатива: *волчок* чи *волок*: *Штири волки в ярме, / и то дзивче шварне, / цо ма очи чарни, / то би я сцел* (БиндКост 59); *Под явором, под желєним / оре дзивче з волком єдним* (Етн9 ч. 40); *Накеди почало шви-тац, запра[гну]л своєю волки и пошол на польо орац* (РН 10/1929, 2); *Ставай, Яни, горе, волки ци на дворе; / волки ци на дворе, фришитичок на столе!*” (Етн9 ч. 354)

ВОЛЯ ж. 1. „дзєка”. 2. „шлебода”, лєм у народней писні: *Ей, одказал бим милєнкей най ю главка не болі, / ша я придзем по по-крейтку лєм док будзем на волі* (= док будзем шлебодни, тє. док вислужим войско) (Тон ч. 111). Слц. *voľa* 1. „дзєка”; 2. „шлебода”. ◀ Общеславянске, праслав. *voľa*. ♦ **буц** (**зробиц**) **дакому по волі** „по дзєки”: *Ша ми це патримє аж нас главка болі / же ши ше одала не по своєй волі* (Етн9 ч. 324); *По волі, по волі, тей дзивки по волі / хтора ше кохала при своєй мацери! / Та и я ше, Боже, при своєй кохала, / еци ме моя мац по волі не дала!* (Етн9 ч. 269); всл.: *ńebulo mu to po voľi; дац/давац дакому на волю* „допущиц/допущовац дакому робиц як сам сцє”: *Шицко му [родичи дзєцку] даю на волю и з тим го губя за живот* (РН 48/1935, 1); *Кед дацє дзєцку шицко на волю, воно привикне на то же може мац шицко цо сцє. И зос тим будзе барз нецєшилїве* (РН 12/1936, 2); [Родителє] *дзєцом шицко даваю на волю, не меркую кадзи вони ходза* (РН 34/1937, 4); **дац себе на волю** „допущиц себе векшу шлебоду”: *Бачикове и дїдове круцели цїгари, алє себе дараз дали на волю, та посилали унукох же би им принєсли даскєльо купчи* (РС 34/2012, 5); **на волю** „по дзєки”: *Ти виберай пару у тим шириим полю / же биш вибрал себе и шицким на волю* (нар. писня); **не у волі буц, не буц у волі** „буц не у дзєки, буц нерозположени”. Приклади з бешеди: *Не у волі сом дакеди; Не у волі є, бо часто стрєта чловека з хторим*

не бешедує; Михал не у волі, бо не може на тим месцє правиц хижу (Пвл. Бл.).

ВОЛЬКО с. дем. од **ВОЛЬО**.

ВОЛЬО с. 1. „часц системи за трове-не при птицох: „мєщок” под гарлом, с. во-ља”. Карп.укр. *воле*, укр. *воло*, чес. *vole*, поль. *wole*. 2. а) „долня часц карку ро-гатого статку” (В. Саб.). б) недосц яс-не (лєм у Якима Олеяра): *хусточка на главу ше вязала под браду на вольох* (Яким Олеяр, ВаргаЛю 221). ◀ Праслав. *voľe*. ♦ **руциц до воля** „заєсц, поєсц”: *тоти лакотки нїда не руцим до воля!* (ЧаканБас 22)

вон¹ -а -о, мн. -и зам. за 3. особу єднини. Наша форма, як и українска (*він*), з протє-тичним в. Всл. *von* и *оп*.

вон² присл. „вонка”, лєм у Гнатюкових записох: *Гибай, мила, гибай вон, / маи фра-єрох полни двор* (Етн9 ч. 207); *Орубал им [мачком] нохиц, а вжал кияк, а бухал, ру-цел вон* (Етн29 271). || Всл. *von: Idz von! Von mi z domu!* (Hal II 1132), укр. *диял. вон „ис-те”* (Сабадош 40), серб. *ван..* ◀ Од праслав. *въпъ*.

воніц -ї незак. „шмердзиц”: *Алє за-то з тебе воні як з палєнковой кадзи* (РН 44/1932, 2, Г. Бук.); *Кед чуц швиньски балеґи, дахто пове: як ту воні за швиньским бале-ґами* (В. Саб.). || Укр. *диял. воніти „приєм-но пахнуц”*. ◀ Оп. *вонь*.

вонка присл. 1. „звонка одредзєного хижного простору, с. напољу”. Всл. *vonka: zostańme kus vonka „останьме дакус вонка”* (Hal II 1132). 2. „гу вонкашньому простору, с. напоље”: *Идзме вонка*. Всл. *von и vonkaj*. 3. „гу вонкашней страни”: *Кед ше коса барз виклєпє, та ше оштрє може преврациц ну-ка або вонка, та го вєц з ослу або каменьчом треба полегко випросциц* (В. Саб.); [Дзвер-ка] *ше отвєраю вонка* (РНКЗаря 1941, 134). ◀ Вивєдзєне зоз суфиксом -ка од старшей форми *вон*.

вонкашні -я -є „хтори ше одноши на тото цо нука”. Укр. *диял. вонкашньый „ис-те”* (Сабадош 40).

вонконцом присл. 1. „по цалєй длужи-ни або ширини”: *При джочканю зме ма-*

ли и чловечки, то длуговаста била пасуля, вонконцом мала червене пасмо, смужку (В. Саб.); Вонконцом каждеј латки були розцагнуги два грубиши дроти (ХомаМ 23). Всл. vonkoncom „исте” (Hal II 1132). 2. „цалком, зошицким, с. скроз”: Хоманя, вонконцом мокра, ... гвари му же наютре, док го вона придзе облівац, най ше добре скрие, бо збере чорта (РС 15/2012, 16, М. Симун.). || Всл. vonkoncom „исте” (Hal II 1132), всл. vunkoncem ho tu њетребало (Buffa 312). ◀ Зложене од вон + концом. У другей часци маме меновник коней, цо нам потвердзую и паралели: стсл. искони „од початку”, словинске iskonі dokonі „од початку до конца”, ст.чес. dokona „до конца” (Machek 273). Початково вон виroyтно од праслав. префикса въп- або присловника въпъ „вонка”.

ВОНО слов. вяже бешеду за контекст, те. за предходзацу бешеду: 1. виражуе допушване: „поправдзе повесц”: Воно правда и мне баба пове у наглосци дакеди: Ви стари маџарцу (РН 41/1936, 3, М. Ковач); Воно правда же ше число людзоx каждого року повекиуе, але ше и средства за живот тиж повекиую (РН 43/1936, 2); Воно нешка лепше жиц, але ише не так як би могло. 2. у злученьох а воно, (а) кед воно за виражоване дачого меней обчекованого, несподзиваного: „а указало ше (випахло, було) цалком иншак; а кед ми попатрели”: Думали зме же кед жито туньше, будзе туньши и хлеб. А воно – дуюа! (РС 11/2014, 16); [Явене] же на њедзелю буду виберанки, а кед њедзеля пришла а воно нъч! Виявело ше же на другу, а кед пришла друга, а воно заш нъч! (Заря 3/1939, 2); [Пришол дому.] А кед воно, а вон шлоџирани ... З руку не може (Рускинї 30); Пойдземе блїжей, кед воно то сушедов пес у капурки. 3. „голем”: Союз дума новину видавац шорово, же ње годзен тижньо-во а воно двотижньо-во (Заря 21/1937, 8). || Зазначени и карпатски и сербски паралели, та тримаме же нашо словко зоз карпатскей лексики: Укр. воно „исте (1)”: Воно ж тепер і копати важко „воно тераз и копац чежко”, слц. диял. vono „исте (1)”: Оно то њebolo tedi ako teras; Оно sa to lachko povі, а чо potom? (SSN). Сербске словко оно ше хас-

нуе з обидвома наведзенима значеннями. 1. словко за допушване „поправдзе повесц”: Ја знам, он ме мрзи... Оно и ја њега мрзим (МС); Вођи се ништа није десило. Оно, ако ћемо право, њега највише и чувају (МС). 2. у злученьох а оно, кад оно за виражоване дачого меней обчекованого, несподзиваного: Таман се мрак од ноћи одвајо, кад оно ... зо-ве неко по имену (МС). ◀ Од воно – форми штреднього роду заменовника вон.

ВОНЬ х. „запах (приемни або неприемни)”: Јй, тот вонь од циџара (або од пах-нячки)! Чула сом од оца: там таки вонь „смрод” (Г. Р.); Вонь то запах, напр. кед па-ленка кишине (В. Саб.); џас амонияк, котри є оштрого воню (РН 44/1935, 3, О. Торма); Кед гади очутели вонь од млека, почали ше спушовац до млека єден за другим (РН 13/1928, 2); [Митро на фронту ранети] лье-жи у воню людскей креви далеко од цепло-го и милого мацеринского попатрунку (Заря 2/1939, 8, Е. Кочиш). || Поль. woń „исте”, слц. vођа „запах”, всл. виђа „неприемни запах”. ◀ Праслав. vońa.

ВОРШ х. (Дю. Латак зна форму *орш*) а) звич. у злученю у воршу „у роботі”. Приклад информатора: Тота жена така у воршу, Тот человек у вельким воршу „у велькей роботі”; Приклад з бешеди: Я вше з воршу „я вше у даякей роботі” (В. Саб.); Кед би наша приколица була исправна, вше би була у воршу „вше би була у роботі, вше би ю дахто брал послужиц ше з ню”. б) „нешор, розложена робота”. Приклади информатора: Яки там ворш! У таким су воршу! „розложили ше з роботу, та там вельки нешор”. ◀ У прешлосци слово ворш могло значиц „жито розложене у гумне за тлачене, адяш”, на цо указую паралели розличного ступня превою: рсй. вершь „брадло жита и под.”, словен. vršāj „жито одредзене за тлачене”, серб. врїјеђи, вршем „тлачиц”, словен. vršiti „тлачиц жито преганяюци статок по нїм”, укр. ворох „громада назруцованих предме-тох”, слц. vorch „рудокон” (Kalal), праслав. veršti, vьrhq. Кед тлачели розложене жи-то зоз коньми, статком, нашо предки були у велькей роботі и вшелїяк у вельким не-шоре, та першобутному (предпоствено-

му) значенню того слова „розложене жито, адяш” цілком близькі його терашні значення „велька робота”, „нешор, розложена робота”. Слово *вориш* з першобутним значенням познейше було поциснуте од мадяризма *адяш* (оп.). Тиж так, дзе ше тлачело жито, бул и *вельки гук, суцанє, лопот*, та з наведзенима паралелами у значеньовей вязи и тоти паралели: билор. *ворох* „гук”, поль. *zawgosc* „курнява”, рсй. *ворошила* „форгов”, укр. *ворушити* „превращац шено, сламу”, укр. *зворушений* „потрешени, возбуждени, рушени”.

воск х. „материя хтору пчоли вилучую и правя з ней пляйстри”. Общеславянске: укр. *віск*, укр. диял. *воск* (Сабадош 41), поль. *wosk*, всл. *vosk/vusk*, праслав. *voskъ*. Под уплївом сербскей форми з випадним а у сучасней бешеди хаснуеме и форму з випадним о: *восок*.

восков -а -о „хтори ше одноши на воск.”

Воскресение с. *церкв.* „швето хторе церква слави як дзень кед по християнским вереню Исус Христос воскрес”. ◀ Церковнославянске.

воскреснуц¹ -ешнем *зак. неперех.* „стануц з мертвих, ожиц”.

воскреснуц² -ешнем *зак. прех.* „ожиц дакого”: А кед [Христос] Лазара воскреснул, помоцовал ше народ християнски баржей у вери (Етн30 69). ◀ Церковнославянске.

[**восок**] -ску х. „воск”. Форма з випадним о настала под уплївом сербскей форми *восак*. Оп. **воск**.

[**воспитац**] -ам *зак.* „розвиц при даким його розумово и морални способносци, да-яку духовну прикмету, виховац”. ◀ З угро-русского: рсй. *воспитать/воспитывать*. Розширело ше и под уплївом сербского *васпитати/васпитивати*.

[**воспитовац**] -туем *незак. жу* **воспитац**.

восток х. „восточна страна швета, виход”. ◀ Од церковнославянського и угро-русского *восток*.

[**вотирац**] -ам *зак. и незак. оп.* **вовтирац**.

вотройне *присл.* „трираз вецей, тродупло”: *Тоти арендаре [качмаре] давали „на*

борѣ” – на кредит хлопови паленку, а себе записовали и во двойне и во тройне, а ... нараст фришко мушел предавац конї, крави, жем (РН 87/1926, 4).

вохпац -ам *зак.* „уцискац”. • ~ **до пеца** „положиц вигризки и под. до руского пеца (Г. Р.): *Мушим дас раз вохпац до пеца бо до рана надує до хижі* (РК 1937, 85, М. Ковач). ◀ Од во + хпац.

вохпац ше -ам ше *зак.* „уцискац ше”: *Ми раз Миколку, мал шейсц роки, не сцели вжац на польо. А вон ше вохпал под генксиц под покровец. Кед ми сцигли на польо, а вон ше лєм вихпал спод покровца* (В. Саб.).

вочи *присл.* (вимага форму датива) значи рушанє у напярме процивним од напярму по хторим ше руша поняцє з меном у дативе: *пойсц дакому вочи; вояци ше врацели з вивидзованя и у лєше им вишол вочи якиш боси хлапец* (ВочиОп 3). ◀ Од акузативного словозлученя в + *очи* „до очох, опрез, у напярме дачиїх очох”. У суч. лит. язичу хаснує ше и як применовник: *Понеже охабели свой плен, вони [риси] ше рушели вочи неприятеливи* (ВочиОп 27). ♦ **исц** ~ **динар(к)у** „исц за лепшим заробком”: *Єден у Паризу прави єдзєне зоз шлїмакових ваїчкох по 1000 долари, гоч цо людзе вишитудираю, лєм да иду динару вочи* (В. Саб.); *ма брижи коло фамелиї, а и бежи вочи каждому динарку* (Сф. Мак.); **повесц дакому дацо** ~ „повесц дацо неприємне до оч”: [На схадзки приповедали кажди о своєй теми: против церкви, о фолклору и др., а то ше присутному С. не пачело.] *Чом С. не повед вочи даєдному референтови?* (Г. Р.); **ставац (стануц) дакому/дачому ~ (воч) а** „сперац ше/зопрец ше; контровац дакому”: *Унук, смаркош, вчера ше ожєнєло, а нешка уж и воно йому, газда Янкови, вочи става* (М. Ковач); *Ми шицки лєм ведно вредзимє, а як поєдинци дацо лебо нїч. Каждого треба преиведченє почитовац, бо зме шицки синове нашого народу и не ма нїхто право ставац єден другому вочи* (РК 1939, 74); *Пан о. Виславски ... [трима у Коцуре] здравствени предаваня зос филмом. На то му ставаю в оч нашо заслыпашє. Сцели би вжац монопол у просвищованю русинох* (Заря 9/1937,

3). **б)** зопрец/зоперац даяке зявенє, зло и под.” Докля ми будземе церпиц да ше нашо права гажа и да ше нашо добро одньима и ронтує ... Так браца дальей нє имеме допуциц. Шицки як їеден мушине тому стануц в оч (Заря 10/1937, 5); на ше муши тому [нешору у валале] стануц вочи и запречиц зло (КостЛибер 140, М. Мудри). || Слц. postavil sa mu voči so slovami.

вошки ж. мн. 1. „премаржліни”: Вошки то премаржліни [на пальцох ногох и рукох]. Од нїх пальци ... були попухнути, червени и барз швербели. Кед ше их чухало, барз було приємно, але накадзи ше престало, так барз болело же человек мал чувство же му пальци розпиришню. Вошки [на пальцох ногох] ше лічело зоз проєньом: до горущей води ше усипало добру гарсц солї и у тим ше тримало ноги, а врацей води ше ровно долївало. Дакому так барз премарзли ноги же мал аж рани, а хто мал осетливи руки, доставал вошки по рукох на вонкашней часци пальцох. ... дакеди руки були таки премарзнути, же аж шліжело зоз нїх (КолесарД 179). **2.** „храсти и рани над копитом коня”: Конь над копитом дзе ше згина ма ставци гичай (їеден ше вола гичай). Коло гичайох ше коньови вешенї, у ламачки, шиячки, кед була блатна хвиля, направели храсти и рани, та то ше волато вошки. Лік од вошких бул: ма-чало ше з хлопским мочом (В. Ерд.). || Слц. vošky „швербене медзи пальцами на ногох” (Kalal 778), мор. vešky „подскорово мехири”, слц. vešky „премаржліни”. ◀ Од слова уша/виша, карп.укр. виша, поль. диял. fśa, всл. vša. Общеславянске, од праслав. vъšь. Спочатку слово вошки значело хороту хтору спричинювал инсект подобни вшом, хтори виедал подскорову мускулатуру, а вец ше през скору пребивал вонка (Machek 686).

вошне присл. „у сну”: Мой человек барз вельо во инє бешедує (РН 28/1932, 4).

[вошпон] х. „човек хтори вожел општински, службени коч, валалски кочи-яш”: Мой бачи Андри ... даскельо роки вожел вошпон за руску парохию [у Шиду], а то значи же цо бул парадоиш на владическим маєтку, ординанцош у Керестуре, то мой бачи бул за паноца и тото нїзше шидске

панство (КовМихКап 13). ◀ Од серб./горв. *форшпан, фошпан, форшпон, фошпон* 1. „крипацке даване, кметско подаване”; 2. „запрагнути конї”, а тото од нем. *Vorspann* (Skok). Слово було познате у цалей бувшей Австро-Угорскей, пор.: слц. диял. *foršpont, foršpon, foršpan* „исте” (SSN I, 457).

воштверне присл. „штиродупло”.

воцини ж. мн. (єд. вошина) **1.** пчол. „келїї з воску хтори правя пчоли за чуване меду и нешене ваїчкох, пляйстри, с. саће”: *направел першу кошніцу з рухомима воцинами* (РК 1996, 112). || Поль. *woszczyna* „исте”, слц. *voština* „исте”, укр. *вощина* (СУМ I, 746), рсй. *вощина* „исте”, серб. *воштина* „исте”. **2.** вироотно пре подобносц з пчоларским вощинами у Керестуре ше и облатни волаю воцини. ◀ Од *воск*.

вояк х. „припадник оружийних моцох”, у Гнатюкових записох нар. писных: *Мала матка три цери, / питал вояк до войни: / „Подз, найстарша, подз за мене, / подз войовац веля мне”* (Етн9 ч. 28); *Кажда дзивка, каждая блазен хтора любви вояка: / вояк идзе у шнацирку, вона хова синка* (Етн9 ч. 309); *Ви, вояци, красни хлапци, лем зборньови рихтуйце!*” (Етн9 ч. 309). || Слц. *vojak*, всл. *vojak*, карп.русин. *вояк*: *Усіх наших хлопів – руснаків при мобілізаціїи мадяре забрали были в воякы (Чорі), укр. воїн, рсй. воин*. ◀ Од *вой-* (оп. *войовац*). У прозних Гнатюкових записох хаснує ше мадяризмом *катона*. У лит. язiku место того мадяризма врацене архаїчне *вояк*. У бешедним язiku хаснуєме сербизмом *войник*.

вояциц ше -им ше и воячиц ше -им ше незак. „правиц ше юнак, юначиц ше”: *Вояциц ше значи правиц ше юнак* (Лев. Ск.); *Во-ячи ше тот цо ше прави юнак* (СС. Мак.); *Та лем най ше жена вояци кед другой роботи не ма!* (Сф. Мак.) || Слц. *vojatiť* (sa) „чежко робиц” (Kalal). ◀ Од *вой-* (оп. *войовац*).

вработель х. „тащок”, лем у Гнатюкових записох нар. писных: *Наварел вработель пи-ва / през хмелю, през обиля, / иицких врабо-цох* дал зволац (Етн9 ч. 420). || Поль. *wróbel* „исте”, всл. *vřabel* „исте” (Hal). ◀ Праслав. *vorbъjь*. Оп. *вработец*.

врабец -бца х. зоол. „тащок”, лем у нар. писньох и, як реликт, у даєдних руских местох у Сриме (Шид): *а сова не була пишна, / и сама на свадзбу пришла, / ... а врабец ю вжал на танец, / поламал ей мали палец* (нар. писня). || Слц. vřabec, поль. dĩał. vřabec, поль. wřóbel, всл. vřabel, серб. *вѣраѣц*. ◀ Праслав. vřobъjъ. Уж по приселеню слово *врабец* поциснуте од слова *тащок*, хторому ше жуело першобутне значене „дробна птица” на „тащок, с. вѣраѣц” (зоз значеньом „дробна птица” слово *тащок* ше хаснуе у сримских местох: у цалим горватским Сриму, у Миклошевцох, Петровцох, Вуковаре (оп. *птаx* и *тащок*)).

враг х. „неприятель?”, лем у нар. писні: *Не бой ти ше, матко моя, врага шкаредного, / пошлем ци ангела з неба високого* (Етн9 ч. 10). Чес. vřah „неприятель”, поль. wřóg „исте”, укр. *ворог* „исте”, всл. vřah, mordar „забойник”, серб. *враг* „чорт, дябол”. ◀ Общеславянске, праслав. vřogъ.

вражи -а -е „зли”, лем у народней писні: *Ишло дзивче до заградки траву жац, / укушел ю за ручечку вражи гад* (Етн9 ч. 65). У варіанти истей писні у БинКост (75. 6.) место *вражи* похасновани прикметник *шиви*: *Пошло дзивче до загради траву брац, / укушел ю за ручечку шиви гад*. || Карп.русин. *ворожий* и *вражий* „зли, недоброчичливі”: *Позривали ружі Божі руки ворожі* (Чорі). ◀ Оп *враг*.

вражибаба ж. „босорка, чародійка”: *бо то тоти кобули були бабово дзивки, лем же вона була тота вражи баба цо вше на ожогу бегала* (Етн). У Гнатюка и форма *вража баба*: *Пойду жу облаку, питаю ше на ноц, Там нет нікого, лем вража баба и три дзивки* (Етн29 232). Приклад з бешеди: *Вона [една жена] шицко зна як тота вражибаба*. || Слц. vřaža baba „босорка, чародійка”, укр. *ворожити* „чаровац, врацац”, всл. vřažis „чаровац, врацац”, vřažes „чародій”, vřažaci „чаруюци, врацаючи”. ◀ Од *враг, вражи* + *баба*.

врана ж. „Corvus cornix L.” ◀ Общеславянске, праслав. vřorna. ♦ **вельо врани и коня сцагню** „вельо слаби и мощного звладаю”; *згуркнуц як врани* „дзвигнуц лярму,

нападнуц”: *Не гутор то за нїх, бо згуркну на це шицки як врани* (Г. Р.); *Згуркли на нього як врани значи: дзвигли на нього лярму* (В. Ерд.); *патри кадзи врани летаю* „не концентруе ше на роботу, але патри инкадзи”; **як врани** „у громади”: *На пошти у Коцуре виплацовали акції, а пенєжи пошта не мала доси, а людзе навалели на шалтер як врани, кажде сцел акції* (Г. Р.).

врани -а -е у злученю **врани конь** „чарни конь”, а тото лем у нар. поезії: *Шеднем себе на враного коня, / та прелецим милей коло двора* (нар. писня). || Карп.русин. *вороний, вороний*: *Засідлав собі вороного й поскакав у поля; Запряг у бричку вороних и помчав из паном у вариш* (Чорі) ◀ Общеславянске, праслав. vřognъ. У бешеди поциснуте од мадяризма *божар* „чарни конь” (оп.).

вранче -еца с. „младе врани”.

врата мн. „капура”, лем у нар. писньох: *Отверай, мамо, врата кед ши невести рада* (БиндКост 32); *розтверайце, пахолята, мальовани врата, / придзе на враним коню наша пані млада* (Етн9 ч. 36); *Три раз пекло обишли, / нігде врата не нашли* (Етн9 ч. 16). || Общеславянске: слц. vráta „исте”, всл. vrata „исте”, чес. vrata „исте”, поль. wróta „исте”, серб. *врата* „дзвери”. ◀ Од праслав. vřorta. У бешеди *врата* поциснуте од мадяризма *капура* (оп.). У всл. ше хаснуе *капура*, ридше *vřata* (Czambel).

вращац -ам незак. 1. „давац назад прийте або вжате”. 2. „давац одвит”. 3. „ношиц у процивним напряме (о витре)”: *При машини кед витор вращал, та ношел и на того на брадле и на плеварки* (В. Саб.). ◀ Общеславянске, праслав. vřrtiti.

вращац ше -ам ше незак. 1. „приходзиц знова там одкаль ше пошло”. 2. „доставац ознова нагон за водзеньом, пареньом (о крави, швині и др.)”: *И швині, крави и др. ше вращаю, не лем кози* (В. Саб.).

вращи -а -е „барз горуци, хтори праве зовар (о води и под.)”: [Гомбовци ше] *пушало до вращей води. Кед их вар обишол, оцадзело ше их и премило од обаровини* (ХомаБл 177); *Тераз патри: баба ше набурела як тото курче цо го праве попарела з вращи*

воду же би го легчейше обрала (КовМихГК 75). || Всл. вгасі „исте”. ◀ Од врец.

вращиц -им зак. 1. „дац назад приате або вжате”. 2. „одвитовац дакому у бешеди, дац одвит”: *И тота [служніца] ше ей [краліці] так пита: „До же будземе вращиц, млада кральовно?”* Вона ей назад вращела: *„Тото цо гевтого тижня таки час ...”* (Етн29 130); *„На здравле, сину, фриштик!”* Вон му вращел же здрави будзце (Етн29 1). 3. „одвитовац при поздраву, одздравкац”: *Єд-на жена пришла, та ми поздравкала: „Дай-боже добри дзень”, а я ей крашине вращел: „Дайбоже и вам.”* (Етн29 14); *Пошол и там задуркал до дзверох, вошол нука, поздравкал му, тот му вращел, дал му вечеру* (Етн29 69); *Приклад з бешеди: Гніваю ше на мене, я им поздравкам, але ми не враща.* ◀ Общеславянске, праслав. vortiti.

вращиц ше -им ше зак. 1. „присц знова там одкаль ше пошло”. 2. „достац ознова нагон за водзеньом, пареньом (о краві, швині и др.)” (В. Саб.).

[**вращаніна**] ж. „результат дії вращац, чароване”: *наш народ ище вельо вери до вращанінох* (РН 20/1930, 1); *Цоґод тота баба зомну робела, то вращаніна, а учитель гварел, же не шлебодно вериц до вращанінох* (РН 10/1937, 2). ◀ Од сербизма вращац (серб. вращати, вращбина).

[**вращар**] х. „чловек хтори враща”: [Газда] *Дал поволац вращара* (Заря 12/1937, 7); *египетски Фараон мал вращарох, котри гамішини чуда творели* (РК 1926, 22).

[**вращарка**] ж. „жена хтора враща”. Сербска форма без суфікса: *вращара*, а наша зоз суфіксом -ка.

[**вращац**] -ам незак. „робиц вращаніни, чаровац”. ◀ Од серб. вращати.

[**вращи**] х. мн. оп. **вращици**: *Вона верела до вращох „верела до вращанінох”* (РН 7/1930, 2). ◀ Серб. покр. враща „вращане, чароване”.

[**вращици**] ж. мн. „вращаніни, чароване”: *„Твойо щипели браз шкрипя, бизовно су не заплацени.” „Ех, то глупи вращици. Бо кед би то була правда, вец би мушело шкрипиц шицко цо на мене.”* (РН 43/1936, 4); 120 ми-

лийони долари на вращици видали легковирни людзе у сив. Америки, у остатніх трох роках (РН 47/1936, 4); *И вельке жвератко ше [на винчаню] не забуло (вращици у двацетим століттю!)* (РН 18/1937, 2); *Гвари ше и вращици и вращици* (В. Саб.). ◀ Од серб. вращац „вращаніна, чароване”.

вред х. „загноене вистирчене на скорі спричинене зоз запаленьом подскоровой ткані, с. чир”. Гвари ше: *видал ше (або: вируцел ше) дакому вред „заявел ше вред на целу”*. ◀ Общеславянске, праслав. verǫdъ.

вредзик х. дем. „мали вред”.

[**вредзиц**] -им незак. „мац вредносц”. ◀ Од серб. вредети.

[**вредни**] -а -е „хтори роби з любову, роботни”: *Жена барзъ вредна й богобоина* (ЦапЦ 117). ◀ Од серб. вредан.

[**вредно**] присл. „з роботносцу, вредносцу”. ◀ Од серб. вредно.

врекнут -нем зак.: *не* ~ „най не урекнем, с. да не урекнем”.

[**време**] с. „час”: *Уж време приправяц жем под кукурицу, а на местох ище стої по полю вода* (РН 15/1932, 4); *Кед не пошол на време, бандур го придал ишпанови* (Ос. 86). ◀ Од серб. време. Наш карпатски еквивалент час.

вреск х. „вращане”: *Вонка сом чула вреск* (Люб. Як.).

врец -ем незак. „булькац випарюючи ше од високей температури, с. кључати”. ◀ Общеславянске, праслав. verti, vьrǫq.

вреценко с. 1. давно, по приселеню, предло ше на вреценках, Вреценка ше затримали досц длуго. *Моя прабаба ище знала так пресц* (ФейИр 38). 2. „часц кудзелі на хтору ше накруца напредзена предза”. *Гвари ше и вреценко и врецено* (В. Саб.). ◀ Оп. врецено.

врецено с. „вреценко”. Общеславянске, праслав. verteno. ♦ *бега як врецено* (о немірнім дзецку, тиж и о старших) (В. Саб., СС Мак.). Оп. и вреценко.

вращане с. дієсл. мен. од вращац.

вращац -щим незак. „плакац вращац”. 2. „кричац вращац”: *А як були недалеко дябла, дябол кричал, та и вращац: „Не ведз ми тоту мою неприятеліцу ...!”* (Етн30

83-84) || Общеславянске: слц. *vreštat*, поль. *wrzeszczeć*, укр. *верещати*, всл. *vreščić* „мсте” (Hal II 1136). ◀ Од праслав. кореня *versk-*. ♦ **да человек врещи** „да человек не зна цо робиц од муки, нещесца и под. (о даким/дачим барз недобрим)”. Приклади з бешеди: *То нешка дзеци таки недобри да человек врещи; На вельох местох нешка таке [при людзох] же да человек врещи.*

врещиц -им незак. коц. оп. **врещац**.

вриск х. „вреск, врещане”: *Йойк, вриск женох, плач дзецох помишани зоз праском огня* (Заря 3/1940, 7); *Як зачул вриск мацерин, бежал дому* (РК 1927, 73).

вриснуц -ишнем зак. „зврещац”: *Пребудзела сом ше, а вона стої на штредку, мешац ю ошвицел ... Я врисла* (РН 8/1934, 3, з укр. Елена П.); *Вона врисла значи „зврещала”* (В. Саб.). ◀ Праслав. *versk-*.

врищац -шим незак. „врещац”: *Директор врищал* (Сл. Бес.); *Дзецко врищало, родичи учули* (Заря 8/1934); *Гвари ше и врищац и врещац* (В. Саб.). Всл. *vriskac* „врещац” (Hal). ◀ Праслав. *versk-*, оп. *врещац*.

всемогуци -а -е: *да нам [Владика] пошвеци наш нови дом Господні, котри нам будзе на духовну потїху, а всемогуцому Богу на славу* (РН 7/1932, 4). ◀ Церковнославянске.

[**вул**] х. „офарбена памучна нїтка за вишиване”. ◀ Од серб. *вул* и *фул*, а тото з немецкого.

вчас (у бешеди ше вигваря *фїчас*) присл.

1. „скорей од одредзеного або звичайного часу”. Всл. *včas* „исте”. **2.** „на початку рана”. Всл. *včas* „исте”. ◀ Од применовніка *в* и меновніка *час*.

вчасни -а -е **1.** „хтори ше случує скорей од звичайного часу”: *Фели [хмелю] позного дозреца су за нас лепши и вецей видаваю як вчасни* (РК 1927, 141); *нескоро шате жити ше не так роскоренї як вчасне* (РК 1922, новембер); *од вчасней младосци до позней старосци служела Богу* (РН 37/1932, 3, о. М. М.). **2.** „хтори ше одноши на вчасне рано”. Укр. діял. *вчасни* (Турчин 56). ◀ Од *вчас* + *ни*.

вчера (у бешеди ше вигваря *вицера*) присл. „дзень непосредно пред нешкай-

шим дньом, предходного дня”. Укр. діял. *вчера* (Турчин 56) ◀ Общеславянске, од *вечар*.

вчерайши -а -е **1.** „хтори ше одноши на вчерайши дзень”. **2.** *прен.* „хтори вчера пил (та є нешка ище под уплївом алкоголу, невиспани и под.)”: *Гвари ше напр.: Вон ище вчерайши „вон ище не витрезбени одн. не виспани”.* ♦ **я не вчерайши** „я не гоч хто, я не за подценьоване”.

вчерашні -а -е оп. *вчерайши*, укр. діял. *вчерашні* (Турчин 56).

вша ж. коц. оп. **уша**. Карп.укр. *вша*, поль. діял. *fśa*, всл. *vša*. Общеславянске, праслав. *въшь* (Тимко 86).

вшадзи присл. „на шицких местох, на шицки страни”: *На поладне дзивка вежне жвератко, гледа го [легиня] вшадзи, не може го нїддзе найсц. ... Оцец єй гутори: „Патри вшадзи по морїох, по жридох, по шицких кутох.”* || Укр. *всюди*, рсї. *всюду*, чес. *všude* и *všudy*, поль. *wszędzie* и *wszędę*, всл. *všadzi*. ◀ Од праслав. *въшь* (рсї. *весь*, серб. *вас*, сав, нашо *шицок* (оп.)): *вс* + *адз*-и.

вшадзик присл. оп. **вшадзи**: *Вона опатри вшадзик, нїддзе го не може видзиц* (Етн30 66).

вше присл. **1.** „у каждым чаше”: *Дойдзе и вон жу тей карчми ... але так себе подумал же на чарди на таким месце вше єст людзе вшелїяки, та то лепше будзе кед вон пойдзе далей* (Етн29 36). **2.** „стаємно, непрерывно”: *Першу ноц не муши спац, будзе вше путовац* (Етн29 36); *Стретню єдного, лежи при Дунаю, пиє воду, а вше кричи: Юй, пил би сом!* (Етн29 5) || Всл. *vše*. Як и присловник *вшадзи*, од праслав. *въшь*; ~ **фурт** „стаємно, непрерывно”: *Е, сцел би вон их наганяц [статок нука], ту не сцу войсц. Плаче, не може нагнац, бега наоколо вше фурт* (Етн29 23); *Тераз иду вше фурт кояки виберанки, та хто не будзе вибрати, най попробує [умиц ше] з бобалькову водичку* (РН 3/1936, 3, М. Ковач). • **то не** ~ „не вше така нагода, та себе мож допуциц и вецей (потрошиц и под.), с. *кад је бал нек је бал*”.

вшелїяк присл. „на розлични способи (добре або недобре), с. *свакако*”. || Всл.

všelijak „исте”. Як и присловніки виадзи и више од праслав. vъъ: вс + ели-як.

вшеліяки -а -е 1. „розличних файтох, типох и под.”: на таким месце [у карчми] више єст людзе вшеліяки (Етн29 36); Дайце ви справиц єден вельки бал и гудаци найбуду вшеліяки: и мадярски и швабски и цитираше и жайдаше (Етн29 192). 2. „проблематични, нешорового справованя”: Сцели ме з ню оженіц, але сом не сцел, бо сом чул же є вшеліяка (Єл. Хм.). || Всл. všelijaki (Czambel), укр. диял. вшеліяки (Турчин 57) ◀ Як и присловніки виадзи, више и вшеліяк од праслав. vъъ: вс + ели-яки.

вшеліячина ж. „розлични ствари”. || Всл. šelijačina, všelijačina. Од вшеліяки.

вшолави -а -е оп. **шолави**: попонаяляли каштиговац вшолавих збойнікох (КовМих-НО 38).

вязанка ж. 1. „звязани чутки кукурици з лісцом цо ше вишали ше под стреху”. || Карп.русин. вйазанка „печарки обешени за сушене”: Нанизала вйазанку грибів и повісила над шпором сушитися (Ю. Чорі). 2. „зв'язка”: отвори дзвери и зос привитом шицким и желанями принеше „дїда” – сноп красней високей ражи и „бабу” – вельку вязанку слами (РН 1/1930, 6, К.). || Слц. viazanka „зв'язка”, карп. русин. вйазанка (дров, трави): Нажала вйазанку травы, зйазала в зайду й понесла корові (Чорі). ◀ Од вязац.

вязац -яжем незак. „вязаючи сцискац, утврѣдзовац, осигуровац”. ◀ Общеславянске, праслав. vęzati.

вязац ше -яжем ше незак. 1. „формовац зародок плоду (о насадзених вайцох, о рошлінох)”: лем ше людзе уж напредок обавяю же не буду мац кукурици [кед не будзе дижджу] док ше буду чутки вязац (РН 27/1939, 3); Шицко ше вяже цо квітне: дині, огурки, жережи ше навязали „преквитли и почал плод роснуц” (Г. Р.); Кед преквитню (парадичи, огурки и др.), та ше вяжу; кед

преквитню, а не завяжу ше, та квиток одпадне (М. Рм., Г. Р.). 2. „закруцац ше до галетох (о гушеніцох)”: Гадвабни буби ше вязали до жалетох.

вязаці -а -е „хтори ше завязує”: Попри вязацях ципелох (зоз инурками) були у моди шимики (ВаргаЛю 239).

вязац х. „тот цо вяже снопи и под.”

вязачка¹ ж. „файта хустки цо ше вязала назадку”. Були два файти хустки: вязацки и заруцовачки. Вязацки були вельки, бо ше назадку вязали, а заруцовачки були мениши, бо ше лем заруцовали. Вязацки мали ројти (Лев. Ск., В. Саб.).

[вязачка²] ж. „косачка хтора и вяже снопи”.

вякац -ам незак. „чувствовац гонене з руцане, поврацане”. ◀ Оп. вякац ше.

вякац ше безос. „гоніц на руцане, поврацане”: Ирина не думала на таки квиле-ня нігда у живоце. Вякало ше єй, поврацала би (КочЕвПА 183). ◀ Ономатопейске. || И по значеню (при вяканю ше видава и характеристични глас) и по форми вяза зоз рсй. вякати „плакац, брехац, мравчиц и под. зоз слабшим гласом; бербляц; на розцаговацо бешедовац”, словен. vekati „кричац, поносовац ше”, серб. векетати, вечати „бечац”, векнути „забечац”. По Скокови е у кореню век- од праслав. назала ѓ, а В. Махек наводзи чesке věkati „брехац” зоз ятом (ě) (Фасмер, Skok, Machek).

в'яз веєм незак. 1. „чисциц зарно од шмеца з помоцу витру”: А до того времена ше лем на витре вяло (БиРК1937, 138) [а од теди] вяло ше на витерніци (БиРК1937, 139). 2. „фуркац, на густо падац (о шнігу)”. || Всл. vіas 1. „(о витре, воздуху) рушац ше, фуркац, фуйдац”; 2. „габасто ше рушац на витре”, укр. віяти; 3. „чисциц зарно од шмеца з помоцу витру” (Hal II 1118). ◀ Праслав. vějati. Група -ēja- ту скрацена до -я- як при дієслову sējati > шац.

Г

га¹ слов. **1.** на початку виречення: **а)** да-ва виреченню векшу виразносц: „Не сцем ані дукаати ...” „Та що же би ти сцел?” „Га, дайце ми тот роцок цо маце у хліве за дзверми...” (Етн29 22); „Чом же ши хлапца дрилел!?” „Га я не сцел!?”; „Та то я мам шицко поробиц?” „Га хто же?”; *тераз чуєм як ше други ту и вадза и... боже мили, га я то нігда не видзела таке* (Руск., 24). **б)** виражує неодлучносц, страх и под.: *Га я го не сцел дрилїц, сам спаднул.* **2.** на концу опитного виречення наглашує питанє: *Цо гвариш, добре винко, га?*; *Чи требал и Каїн охабиц свою роботу, та пойсц за овцами, га?* (КовМихНО 209); *А маш ти покровчик зоз хторим ше закрийш, га?* (КовМихГриц 15). || Всл. ha: „Pridzeš?” „Ha, kebym hodzen” (Hal).

га² викр. **1.** за страшенє: *Нараз вибег опрез нього и скричал: Га!* **2.** при гандрова-нню на концу опитного виречення: *А! пиян-и-цо швецка так ти мнє ношиш капусту? Га?* (РНК Заря 1941, 64) || Всл. со tu robiš, ha? (Buffa 86)

габа ж. „дзвигнута часц водовой маси (звич. виволана з витром)”. || Всл. haba „исте”. ◀ Од мадь. hab „исте”.

габжина ж. бот. „черяк габзи; габза, Sambulus L.”. Приклад з бешеди: *Габжина ше вируци даждзе у полю и рошнє.* ◀ Виведзене од *габза* зоз суффиксом -ин-а, хтори у славянских языках значи гущави, як напр. у наших словах *черячина, тарчини*. || Карп.укр. *габзина „исте”,* лемк. *хабзина „исте”* (Тимко 62), всл. habžina „габзов квет” (Czambel).

габза ж. бот. „Sambucus L.” ◀ Найве-цей славянски назви за *габзу* виведзени од праслав. bъzъ, хторе у славянских языках

дало форми *баз(а), без(а), буз-ина*: слц. baza и beza, чес. bez (ген. bza и bzu), поль. bez (ген. bzu), укр. и рсй. *бузина*. У форми *габ-за* тот меновнік ше хаснує на ограніченей території – у заходноукраїнских и восточ-нославацких бешедох: карп.укр. *габза*, всл. habza (Тимко 62). По ЕСУМ-у тоти други форми виведзени од праслав. habъ „непри-емни, бридки” (габза ма неприємни запах).

габзача ж. „паленка з габзи”: *Паленка з габзи (габзача) ліковита, збива цукер, фино пахне* (В. Саб.). ◀ Од *габза*.

габзов -а -о „хтори ше одноши на габ-зу”: *габзова пукалка*.

габзовача ж. оп. **габзача**.

габзовка ж. „дзєцинска пукалка з габ-зи”.

гав викр. оном. звич. повторене *гав-гав* озна-чує бреханє пса.

гавашисти -а -е коц. „погубени, стух-нути, с. ужегнут”: [У давних хижох курени колбаси у отвореним коминє] *змарзлі, та булі гавашисти. Гавашисти – гат, то таке вєц не малі червену фарбу, ніч, таки булі як вимражени, месо, як жовти, а лебо аж, так доганово* (В. Саб.); *Я знам лєм форму гавашисти, не знам форму авашисти* (Сл. Сб.). ◀ Оп. **авашисти**.

гав викр. звич. повторени *гав-гав* озна-чує бреханє пса. Ономатопейске.

гавкац -ам незак. „брехац”: [Тота риба] *може гавкац як мали [пшичок]* (РН 21/1927, 4). || Слц. havkať „исте”, укр. *гавкати „исте”*. ◀ Од оном. *гав* зоз суффиксом -к-.

гавкнуц -нем зак. **1.** „збрехнуц, забре-хац”. **2.** „вдєриц дакого”: *Цихо будз, бо кед це гавкнем! Кед сом го гавкнул, дораз ше пре-врацел* (В. Саб.). **3.** експр. „умрец”: *Я стари,*

але ше ище не дам, я не гавкнем так фришко (Вл. Гор.); Умар чловека хторого вон не любел, та гварел за нього: Тот гавкнул (В. Саб.).

◀ Од оном. гав.

гавран х. зоол. „Corvus corax L.”: За горами, в тей долине, / чарни гавран воду пие (Етн9 ч. 155); Нескоро я пошла дзе дари давалі, / каждому сокола, мнє гаврана дали (Етн9 ч. 54). || Слц. и чес. havran, поль. gawron, поль. дял. hawran, лемк. гавран, карп.укр. гавран, укр. и рсй. г(р)айворон, укр. и каворон, серб. гавран и кавран. ◀ По єдних етимологах (Фасмер, ЕСУМ) од праслав. гаѣворнѣ, хторе у першей часци ма оном. викричнїк гай, а друга часц идентична з праслав. ворнѣ (нашо врана). По В. Махекови од праслав. kavo-vornѣ, хторе у першей часци ма корень кава „страка” (чес. káva „страка”) (гаврани часто жию у чупору зоз страками).

гавура ж. „гужва, парада, прикросц; бридка хвиля”, зазначене лем од єдней особи у Коцуре: У такей гавури зме були „таку гужву, параду зме мали” (Пвл. Бл.); Феєшка у тей гавури, кед так жимно було, ишла до Вербасу до брата „по такей бридкей хвилі” (Пвл. Бл.). || Слц. дял. havúrit’ „нагнівано кричац” (SSN, I, 556) по значеню мож пов’язат з нашим словом, бо и у гавури може присц до гнівацей бешеди, крику. ◀ Неясне.

га-га викр. за виражованє шмиху.

гагац -ам незак. оп. гадяц.

гад х. зоол. „шмикач зоз шора Ophidia”. ◀ Од праслав. гаѣ „одвратна животиња”, хторе иснує у шицких славянских языках з розличними значеннями: „гад”, „бридкосц” и под. Значенє нашого гад ма и укр. дял. гад, поль. дял. chad, слц. и всл. had.

гадац -ам незак. 1. „предпоставяц, нагадовац, подумовац; сумняц”: Але воні нігда не зналі же одкаль тото войско ше створело. Воні себе гадали же оздаль им бог дал (Етн29 59); Гваря же умар єден паноцец на страни, не зна ше точно, то лем гаданє же паноцец (Г. Р.); Уж сом гадал, же цо будзе з моїм Кирилом. Прияли го за катону тако-го младого (РН 41/1927, 2, М. Ковач); хто

зна одкадз и кеди до хотара прибукал ше якиш вовк. ... Гадали людзе же то муши буц же ше прицагнул за стадами овцох (ИГ-КНебо 209). Приклади информаторох: Кед не знам добре, та гадам же так; Не знам хто покраднул, але гадам же тот. 2. „предвидзовац”. Приклад з бешеди: Тот цо так гада, гуторел же чловека, пса и др. у будучности годно замертвиц, зальядзиц (Пвл. Бл.). 3. „думац”: бо то, як я себе думам – гадам: / художному чежко найсц у людзох / любов (КостЄфт). 4. „одгадовац”: Дохторе ше уча, гадаю „садаю чи чловека ма тоту чи гевту хороту” (В. Саб.); Паноцец гварел свойо, а ти гадай цо вон надумал „садай, одгадуј” (В. Саб.). В. Гнатюк вещей раз похасновал тото дієслово зоз значенєм „одгадовац загадку, проблем”. Предпоставяме же ю приповедаче у тих прикладах похасновали у нашей бешедней форми садац (хтора ма пару законченого виду саднуц), але ю Гнатюк при записованю вименєл на гадац. Напр.: младша не сце пойсц ні за кого, лем хто саднє же яки вона знаки ма на себе. Гадаю ту панове и так и так и вишєляк, ніхто не може саднуц. Уж ше шицки вишєворали, уж не ма хто гадац (Етн29 57). Тиж и Етн29 98, Етн30 252. || Слц. дял. hádat’ „предпоставяц; предвидзовац” (SSN I, 531), всл. hadac „садац, одгадовац”: hadaj keľo tam roki (Buffa 86), укр. гадати „думац; нагадовац, подумовац, сумняц”. ◀ Од праслав. gadati, хторе у превую зоз goditi. Од того и нашо садац/саднуц (од з-гадац/з-гаднуц), здогадац ше (од з-догадац ше). пригадац/пригадовац.

гадац ше -ам ше незак. „спричкац ше; вадзиц ше” (Дю. Латяк). || Слц. дял. hádat’ sa „вадзиц ше” (SSN I, 531). ◀ Оп. гадац.

гадwab х. „платно витканє з нїтки хто-ру прави гадwabна буба”. || Всл. hadwab „исте” (Hal). ◀ Заходнославянске слово (слц. hodváb, поль. jedwab) од нем. Gotawebbi, godowebbi и др. „божа нїтка (предза)”, Gott „Бог”, Webe „платно”, weben „ткац”.

[гадwabна буба] ж. зоол. „Bombix mori L.” У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксованє гадwabна гушен’ица. У слц. hodvábný červ, у ст.поль. jedwabny

robak. ◀ Од прикметніка гадwabни (зоз ст. нем. gudawabi) и сербского буба (Тимко 90).

гадwabни -а -е „направени зоз гадwabу”: Кед отворя дванасту [хижу], а там шедзи красна дзивка, на златим карсцелю, на гадwabним заглавку (Етн29 242). Всл. hadvabny „исте” (Hal). ◀ Од гадwab + ни.

гаджи -а -е „гадов”. У Гнатюкових записок: гаджи краль „краль гадох”. Слц. hadi „исте”, всл. hadzi „исте” (Hal). • ~ **грозно** оп. **гадово грозно**: Коза поє и гадже грозно и шицко друге.

гаджица ж. „гадова самица” (у нар. приповідки): Тота гаджица несла живеї масци и младеї масци. Ровка ше єї пита: Цо неїшеї, гаджицо? (Етн29 41) Слц. hadica „исте”, всл. hadzica „исте” (Hal).

гадзик х. дем. од гад.

гадзиско х. аузм. од гад.

гадка ж. 1. „загадка”: И кед пойдзеш нука, кед мой оцц зада ци даяку гадку, ти ше не старай же то ши не годзен скончиц (Етн29 107); Задам ци таку гадку, не саднеїш ю до пиятку. Так ше гвари кед ше не сце дакому такой дацо виволац (Лев. Ск., Пвл. Бл., Г. Р.). || Слц. hádka и hádanka „исте”, всл. hadka „исте” (Hal). У сучасним язика хаснуєме дублет загадка. Гвари ше и **бавиц ше на гадки** „задавац себе загадки” (Пвл. Бл.). 2. а) „думка” у фраз. виразу: Гадка за горами а шмерц за петами „чловек дума о веліим койчим, оддалує ше з думками, а шмерц дакеди цалком блізко”; 3. такима гадками и з таким жаданьом я шицким своїм вирним жадам щещіліви 1934 (РН 2/1934, 1, Дионизий вл.). б) „идея”: Добри паноцц Копчаї прииол на концу на таку гадку, и виглашел єдней недзелі з казательніци: „Од тєраз не будзем винцац ані єдного леґиня, котри не будзе у Швабох служиц голєм єден рок (РН 19/27, 2).

гадово гроженко/грозно с. бот. „Solanum nigrum L.” Вола ше „гадово” прето же му бобки отровни. Карп.укр. гадячі ягоди и чортово яблочко. Други нашо назви за то-ту рошліну: дзиве грозно, пше грозно, гадово яблущка (Тимко 52). У Коцуре ше гвари гадово грозно (не гадово яблущка), може мац

червени и чарни бобки; тото цо ма червени бобки високо ше цага по древе, слуну, вєшені го штиґлиници оджубу (В. Саб.). || Слц. diał. hadovo hrozno „порище, спорище, Polygonum” (SSN I, 530).

гадово яблущка с. мн. оп. **гадово гроженко/грозно**.

гадяц -ям *незак.* „класц, руцац, валяц и под. дацо по вельо нараз”. Приклади информаторох: Гадяц сламу з видлами до брадла „руцац сламу на брадло по вельо нараз”, гадяц з косу „по вельо нараз залапйовац з косу при кошеню, лапач широки одкос”. Виведзене: Цо ши тельо нагадял на тоту громаду?! „цо ши тельо назруцовал, нагаматлял?!” (С. Мйр.) Даєдни хасную форму зоз ґ: *гаґац*. Приклад з бешеди: за чловека хтори лапал широки одкос при кошеню гуторели: *Тот гаґа!* „тот добре коши, тот гаматля одкоси”. В. Саб. потвердзел обидва форми: Гадял з косу широки покосай, гадял снопи на брадло; гаґа з косу; гаґа сламу з видлами „добре руца, заруцал брадлара, хтори ше не може спратац зоз сламу”; *Тот плуг вельки бразди гадя* „вельки бразди виорює” (В. Саб.). || Слц. hódzať „руцац”, напр.: ~ jedlo do seba, ~ šaty (= шмати) na seba, слц. hodiť „руциц”; чес. hazet „руцац”, hodiť „руциц”, поль. godzić 1. „цильовац”; 2. „єднац дакого”, godzić się „злагодиц ше, складац ше”. ◀ Од праслав. goditi. Од того и нашо злагода, злагодиц ше, лагодни, здогадац ше, нагода, литературне *пригода*, сербске *погађати/погодити*, *догађати се/догодити се*, *угађати/угодити*, *нагађати се/нагодити се* и др.

[**газена**] ж. спорт. „рукомет”: Як школярка ґимназиї, я го [рукомет] тиж бавела, теди зме гуторели же бавиме „газєну” (ФейИр 24). ◀ Од серб. хазена „исте”, а тото од ческого házená „рукомет”.

газуґа ж. 1. оп. **газущка**: Однесла шиц сукню до шивачки: сцєла газуґу, а стань длуґи на сукні (Люб. Як.). 2. „капуляча на бунди”: Горе [на бунди] бул вельки ґалєр, а назадку на плєцох газуґа (капуляча), котру ше у случаю дижджу заруцовало на главу (ВарґаЛю 244). || Слц. hazucha „широки ґалєр”, чес. hazuka „блузна” (у прешлосци

значело и други файти шмати), поль. (h) azuka „женска шмата (у 16. віку)”. ◀ Од нѣм. Hasucken, а тото од лат. casasa „домашня шмата”. Малярске hasuka превжате од Заходних Славянох. Зоз значеньом под (1) нешка звичайно хаснуе деминутивну форму газучка.

газучка ж. „галер на женскей блузні”: Газучка то файта галера хтори лежи на женскей блузні, одн. подобна є галеру на моряцких шматах; доминовала на блузні и украшовала ю; понайвещей ше ношели били газучки (по: ВаргаЛю 212). ◀ Оп. газуґа.

гай-буї колісанков дзецински вираз зоз значеньом „чучай, шпи”: „Гай, буї, сину мали! (Етн9 ч. 41); Гай-буї, соколїку, / пошол оцец на конїку, / пошол оцец, пошла и мац, / хто нам будзе Ганьчу (Марчу, Яника, Мижа итд.) колїсац!? ◀ Вироятно од га(л)яй-беляй (оп.).

гайк и **гайчок** -чка х. дем. од **гай**¹.

гай¹ х. „лешик”. Укр. гай, поль. gaj, слц. háj, серб. gaj. Общеславянске, праслав. gajь. У Гнатюкових записох зазначени и по еден приклад формох гайок (з дем. суфиксом -ок) и гайош (з мадь. суфиксом -ош).

гай² вкр. дзец. звич. розцагнуте га-а-а-й „чучай, шпи”. Всл. хаїу, хаїу, татка се kolisaju (Buřa 87). ◀ Оп. гаяц.

гайд слов. 1. зоз спонукаючим значеньом „идз (идзме, идзце и под.)”: Добре, гайд кральовна, пойдземе до пришаги (Етн29 221); „Цо ти ту сцеш? Гайд, гибай ше пасовац на мойо гумно!” (Етн29 173) 2. зоз значеньом „ришиц, надумац”: Гайд пойду вонї [браца] на шпацир, пойду шицки дванац „надумали вони же пойду” (Етн29 225). 3. у функції предиката зоз значеньом „рушиц ше, схопиц ше, пойсц”: Влапела осмарканого пейцрочного сина за руки и – гайд до Керестура „и рушела ше з нїм до Керестура” (Дю. Латяк: Тал, 105); Кед пришоЛ Кирбай, єй родзини ше позбералї та на трох кочох гайд до родзини, до Коцура (Сф. Мак., РуШ, 1/2006, 8); Кед ше мац зоз Керестура зажадала дзивки одатей у Коцуре, звязала зайду та гайд прейґ Билей, ша тот Коцур не за шветом (Сф. Мак., РуШ, 1/2006, 8); Дзеци

яґод да на церню шедза сцели би уж ходзиц по шпиваню. На два на три ше навечераю, ... а вец кед ше уж перши гласи зачули по валалє – гайд и вони (РН 57/1926, 2, О. Кост.).

◀ Од гайде (оп.).

[гайдамак] х. срим. „колік, палїца”: Ей, кед вежнєм тот гайдамак! ◀ Од серб. ајдамак, а сербске з турского.

гайде 1. слов. зоз спонукаючим значеньом „идз (идзме, идзце и под.)”: Янчи гутори оцови: „Апо, гайде правме шопи, хлїви, карами, кармики и шицко як у богатих людзох” (Етн29 24); Гайде тєраз ти зроб (пробуй, идз и под.); Зато гайде до громади, крашнє, мирно през звади (Ос 111). 2. вкр. зоз спонукаючим значеньом „попо-нагляй; гибай; рушай”: Гайде! Цо ше тельо розцагуєш?! || Слц. диял. hajde, hajda, hajdy „подз, подзме, гибай” (SSN I, 535), укр. диял. гайд-гайд „вкр. за гонєнє швиньох”. ◀ Од тур. hayda, haydi (вкр. за одганяне).

гайде-но слов. виражує допущуюче значєнє „не мам против, най би так було”: Дакус сом ше змирєла. Думам себе: Ша на концу гоч го баш и привєдє, гайде но (РН 2/1934, 2, М. Ковач). ◀ Од гайде.

гайдекац -ам (дакого) незак. „зоз словом и викричнїком гайде спонукац дакого же би попонаглял, рушел, почал и под.”: Гайдекала нас [мац] най лєгамє (М. Римар, Заградка 4/2004, 4); Цо ше тельо гайдекаш! „цо ши таки допити зоз тим гайде, гайде”). ◀ Од гайде.

гайдук¹ х. зачуване лем у презвиску Гайдук и, вироятно, и у назви танцу гайдуктанец (оп.). У карпатским ареалу ше слово розширєло з малярского: мадь. hajdú, мн. hajdúk „пастир; поганяч статку (1514); вояк пешак (1514); збойнїк (1553); панов слуга; чувар, полицай; надпатрач на маетку”. Слц. диял. hajdúch, hajduk „пански стражар, жандар; лесови розбойнїк; пастир; файта танцу” (SSN I, 536), всл. hajduk „хлопски танец на свадзби”: družbove tancovali hajduk (Buřa 87), укр. гайдук „вояк; лакей”. Значєня яки гайдук мало у карпатских бєшєдох вироятно исновали и у нашим языкѹ, алє су нешка забути; єдно з нїх зачуване у назви

гайдук-танец (оп.). Нашо презвиско Гайдук тиж карпатске, з мадярского. Слово гайдук ше врацело до нас преїт сербского.

[гайдук²] х. „член дружини хтора ше борела процив турскей власци у Сербїї”. ◀ Од серб. *хајдук*, сербске од тур. *hayduđ*, у турским з мадярского.

гайдук-танец х. „франтовліви нар. танец за старших: танцоше на єдней ноги танцовали пошоровани єден за другим” (РК 1997, 148). Гайдук-танец на свадзби: *Танец котри представлял кулминацию на свадзби. Єден хлоп водзел танец так же задавал задатки котри други мушели поробиц за нїм, наприклад побочкац бабу, прецагнуц ше през облак...Хто не зробел задаток бул карани зоз скруцением ручніком. У тим танцу участвовали лем хлопи* (Малацко). ◀ Оп. гайдук¹.

[гайзибан] х. „состав железнїцких вагонох хтори цага локомотива”. ◀ Од сербского германизма *ајзибан* або директно од нем. *Eisenbahn*. ♦ *не охаби це* ~ „не понагляй так”.

гайзибански -а -е „хтори ше одноши на гайзибан”: ~ *драга* „гайзибански шини”: *По ней [орсаг-драги] ишла и узка гайзибанска драга* (Ю. Пап). ◀ Од *гайзибан*.

гайзли х. (жен. -ия и -зла/-злу) *прост.* „нужник, клозет”. Слц. *hajzel -zla* (1796) (HSSJ) и *hajzel „исте”, чес. hajzl „исте”*. ◀ Од нем. *Heisl* (Albrecht 91).

гайка¹ и гайча ж. *дзец.* „колїска”. ◀ Оп. *гаяц*.

гайка² ж. „гонене дзивини гу ловарским зашедом”. Понеже *гайка* не ма карпатски паралели, то може навесц на заключене же воно, як и слово *гайкач*, походзи од сербского *хајка „исте”* (а тото од викричнїкох *хае* „за гонене волох”, *хај* „за виражоване розположеньох” и дієслова *хајкати* „гонїц животинї”). Медзитим, маме меновник *гайчар* (оп.) и дієслово *гайчиц* (оп.), обидва з карпатскей лексики, хтори у основи маю *гайк*-. Прето конечно ані нашо *гайка* не кладземе гу сербизмом.

гайкач, гайчар и гайцар х.: *Конї при адязовану (тлачену у гумне у адышу) гонї*

гайкач, гайчар, гайцар (МудриАл). ◀ Од *гайка* (оп.), *гайчиц* (оп.).

[гаймана] ж. гандруюче слово за женску особу: *Ша то ци ище якашик гаймана своей файти! Можеш задумац, кед вона шицко [роботу] зохаби на тото осемрочне дзивче* (КирдаЗаГ 240); *Не роби нїч, лем ходзи як тота гаймана* (Лев. Ск.). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Од серб. *ајмана* „конь без газди; невоспитана особа; битанга”, а тото з турского.

гайник х. „чувар леса або поля”, лем у нар. писньох: *Пас я кози, пас я воли на желеней травички, / ані сом ше не сподзивал, пришли жу мне гайніци. / И сам перши жу мне гварел: „Чкоду ши нам направел! / Ти, гунцуту, цо ту робиши, шицко жито нам збридзиши.”* (БиндКост 116); *Пасол Яни три воли ... / на желеней отави ... / Пришли на ню гайніци ... / яжд троме збойніци ... / „Дай нам, Яничку, имату ..., / спасол ши нам отаву ...!”* (БиндКост 100) || Слц. *hájnik „исте”*. ◀ Од *гай* + -нік.

гайов х. „ладя”, лем у Гнатюкових записох: *то пештански панове, / пришли вони на Рискашу гайове (= в гайове). / А як вони посходзелї, / крайнім ярком ипациралї „панове з Пешту пришли на ладї по Дунаю и бегелю на Рискашу (познейше наволану Косанчич)”* (Етн9 ч. 385). ◀ Од мад. *hajó „исте”*.

гайовш х. „ладяр, человек хтори з коньми цагал ладї (шлепи) по рики (гореводом)”: *Поиол хлапец [на коньови] до валалу, гайовше видзелї же то конь їх* (Етн). Серб. *хајош „исте”*. ◀ Од мад. *hajós „исте”, а тото од hajó „ладя”*.

гайок -йка х. „мали гай, лешик”, лем у Гнатюка у нар. писні: *З тамтей страни гайка / желенї ше травка* (Етн9 ч. 4). Слц. діял. *hájok „исте”*: *V hájku zme si sadli* (SSN).

гайош х. „гай”, лем у Гнатюка у нар. писні: *Пойдзем я си до гайошу, найдзем злати пень* (Етн9 ч. 419). Не зазначени карпатски паралели.

гайс¹ присл. „на ліво (при управяню зоз запрагнутима волами)”: *На слова „чале” [воли] круцели на право, а на слова „гайс”*

– на лівѡ (Середина, ПЗ ч. 4/1974, 15). || Слц. hajs i hejs „на лівѡ” (Kalal). ◀ Од мадь. hajsз „на лівѡ”.

гайс² х.: **орац на** ~ „орац так же би бразда була у штрѣдку поораного поля” (процивне: **орац до складу** – кед бразди на крайох поля). Сербске у Войводици тиж **орати на ајс**. Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне. Гоч **гайс²** исте по форми як и мадяризем **гайс¹**, не иснує значенѡва вѣзѣ межи тима двома словами.

гайскац -ам **незак**. „не чувац, брудзиц, дрец, счуховац (даяки предмет при хаснованю)”: *Маю нову хижу, а биваю у старей да нову не гайскаю*. Слц. диял. hajsat „дрец, брудзиц (шмати)”: *ňehajsaj šicko so ulapiš do ruki; hajskať se „брудзиц ше”: u tej košuli še hajska co i na světo noši (SSN I, 537), чес. hajsat „шлїзкац ше”. ◀ Неясне (Machek 156).*

гайтов х. „ручка на даякей справи з хтору ше справа обраца або порушує”: *Гайтов бул на витерниці, лупачки, шуляру, брусу: каждая ручка цо ше обрацала то гайтов, и курблѣ волали гайтов (В. Саб., СС. Мак.); дал му ... тот гайтов цо ше наплетку мотора муши мотор обрацац да руши мотор (РНКЗаря 1939, 104).* ◀ Од мадь. hajtó „поганяч, гоняч”, hajtó- „погонски”.

гайча ж. **дзец**. „коліска”, оп. **гайка¹**.

гайчар х. 1. „тот цо гонї дзивину на ловарску зашеду”. 2. „плацени гоняч статку (на вашар, з вашару и под.)” (В. Саб.). || Слц. hajsčiar „плацени гоняч хтори гонї статок на вашар (одн. з вашару), прен. и тот цо наганя, принушує на дацо”, карп.русин. **гайчарь** „тот цо гонї до роботи або розказує”: *То такый гайчарь, ош и передыхнути челяднику не дає (Чорі)*. 3. у новшим чаше настало значене „машиниста, шлосер при трешки цо гонѣл трактор” (В. Саб.). ◀ Оп **гайчиц**.

гайчац (ше) -ам (ше) **дзец**. „колісац (ше)”. Оп. **гайя-беляя**.

гайчиц -им **незак**. „наганяц заяци и др. пред ловарох” (В. Саб.). || Слц. диял. hajsčovat’ „гнац” (SSN I, 535), карп.русин. **гайчарити** „гонїц; розказовац” (Чорі). ◀ И **гайчар** и **гайчиц (ше)** вироятно од викрич-

нїка **гай** (за гонєне, одганяне), хтори у нашим языку не зачувани: укр. **гай** „викрик за одганяне”, поль. диял. hāj „императивни викрик на животинї”, чес. hāj „императивни викрик на птици”.

гайштук х. „машля, кравата; хусточка коло шиї”: *Гайштук розуми ше бул му вше увязани под браду, хтора му го цалого покривала (РН 19/1930, 2); Мой дїдо ношел чарни цайгово панталони, кошулю упасовал ... Коло шиї закруцал чарни гайштук, даскельо раз. То бул узки чарни шал, котри вон ношел през жиму (ФейИр 122); А Штефан ище кепкарел: Га, паноцец, кед би то ви були жовлякови пантлїчку або даяки гайштук на шию привязали... Але так – през того – вера сом не познал, же то [говляк] ваши (КостПр 26).* || Всл. hajtúk „šatka na krk” (Buffa 87), поль. halsztuk „машля, кравата; хусточка коло шиї”. ➔ Нешка старши уж не знаю точне значене слова **гайштук**. Хасную го у контекстох хтори нагадую же беседа о часци шмати на першох, под браду: *Цо ши ше сциснул як до гайштука?* (Ю. Пап); *Мачанка му по гайштуку поквацкана. Покапало му єдзене по гайштуку „окапал себе шмату на першох” (СС. Мак.); Кед шмата закапчана по сам верх, та ше гвари: закапчане як гайштук (Лев. Ск.).* Дю. Латяк зазначел и форму **галиштук** (оп.). ◀ Од нем. Halstuch „хусточка коло шиї”, слц. диял. halštuch, hajtúk „машля, кравата” (SSN I, 541). • **сциснуц ше як до гайштука** „моцно ше сциснуц (напр. з ремєньом коло пасу)”: *Цо ши ше сциснул як до гайштука?* „цо ши ше так сциснул з тим ремєньом”? (Ю. Пап)

гакац ше -ам ше **незак**. „загаковац ше, гуториц га-га при вигваряню и под.”: *Почал ше гакац, вигваряц ше (В. Саб.); Кед сом службенїци за шалтером гварел же то вони погришѣли, вона ше почала гакац (Вл. Няр.).* || Слц. диял. hákac’ „загаковац ше” (SSN I, 539). ◀ Од га-га.

галá **викр**. „палє, с. глє”. Слц. и чес. hola „исте”, поль. диял. hala „исте”. ◀ По Махєкови вироятно од нем. hola (Machek 174).

галабурда ж. и х. 1. „плетка, чловец хтори гоч цо пове, хтори себе не зна шора у беседи”: *За такогѡ цо гоч цо приповѣда,*

гвари ше: Охав го, плеще як галабурда (Евф. Пл.); *Хто таки дакус, та лем приповеда як галабурда* (Лев. Ск.). 2. по Гнатюкови, форма множини галабурди значела и „хлопски полови член”: *Еици сом я, слава Богу, не стари, / кед ми мойо галабурди настали* (Етн9 ч. 408). Оп. словник на концу Етн. 30. Очиглядно исте слово маме и у виразу *галабурда-мутькадло* 1. у загадки: *Цо то галабурда-мутькадло?* (одвит: збуцок и мутелка). 2. „дацо безвредне, нічомне; гвари ше напр.: *То таке галабурда-мутькадло „то таке безвредне, нічомне”; Кед человек приповеда цо ніч по нім, гвари ше: галабурда-мутькадло* (Лев. Ск.). || Мадь. *halaburda* „нероздумани человек” (Knieza), слц. *haraburda* 1. „стари, безвредни ствари”, 2. „тот цо прави лопот”, слц. *harabura* „лопот”, *haraburdák* 1. „тот цо прави лопот”, 2. „глуптак” (Kalal), чес. *haraburdí* „стари, безвредни ствари”, всл. *haraburdi* „скупі человек, скупенда” (Sipos), поль. *hałaburda* и *haraburda* „збитліви, звадліви человек, збиткош” (Brückner), укр. діял. *галабурда* „парада, скандал”. Стари, розтрешени ствари лупкаю, лопоца при преношеню – так Махек толкує вязу медзи значеннями „стари ствари” и „лопот”. Значеню „стари, безвредни ствари” блізки значеня: значене под (1) нашого *галабурда*, бо кед дахто гоч цо сплета, вон приповеда *безвредни ствари*; тиж и значене (2) словацкого *haraburdák*, бо глуптака ше трима за безвредного; значене мадярского *halaburda*, бо нероздумани человек на еден способ и глупи человек, тиж и значене всл. *haraburdi*, бо скупі человек тиж на еден способ глупи; значене под (2) („дацо безвредне, нічомне”) нашого *галабурда-мутькадло*. Значене под (1) нашого виразу *галабурда-мутькадло* можеме вязац за значене „лопот”: при муценю масла мутелка лупка, лопоци у збуцку. За тото значене можеме вязац и польське *hałaburda/haraburda*, бо збитліви, звадліви человек прави и лярму, лопот, и українське *галабурда*, бо при параді, скандалу звичайно настава лярма, лопот. ◀ По А. Брукнерови, В. Махекови и ЕСУМ-у од ономаатопейского елемента *гала-*: викричніка *гала* „ляр-

ма”, одн. викричніка зневажованя *hała* або *hara* и меновніка *burda* „битка; звада; тот цо прави битку, зваду”, а тото од франц. *bourde* „турнир” и нем. *Buhurd* „турнир” (Brückner, Machek, ЕСУМ). На исти способ (з немецкого) другу часц *burda* толкую и Голуб-Копечни. Значене „лопот” словацкого *harabura* легко можеме повязац зоз значеню „турнир, борба”: учасніки турнирох пуццали одредзени крики, а у самей борби вшелі як наставал и *лопот*. Друга часц виразу *галабурда-мутькадло* виведзена од сербизма *мутькац*, та тот вираз очиглядно настал по приселеню.

[**галави**] -а -е „галадни”: *Гвари ше: галави як швиня* (В. Саб.). ◀ Од серб. *алав*.

галайк х. „лярма”. Слц. *halas* „исте”, укр. *галас* „исте”, укр. діял. *галай* и *галайко* „руцаци, гніваци, кричаци человек”. По ЕСУМ-у од ономаатопейского *гала* хторе значело *галайк*, лярму, а хторе вироятно маме и у слову *галабурда*.

галас х. „рибар”: *впалелі галаше рибу, мала три метери* (Етн29 147). Карп.укр. *галас*, всл. *halas*, серб. *алас*. 2. зоол. „чайка, с. галеб”: *Державка часточно була пажица, а часточне луки [под воду] ... Над Державку летали жовлі, чаплі, галаси (чайки), а найвецей було бибици* (ЖирошV 375). У литературним язiku ше хаснує кніжкова назва *чайка* (оп. *чайка*²). Назва *галас* „с. галеб” не розширена у бешеди: можливе же то була назва на едней узшей території. ◀ Од мадь. *halász* „рибар”. Скорей як прияли тот мадяризем, нашо предки хасновали общеславянське *рибар*. У чаше приселеня слово *рибар* уж було поциснуто од мадярского *дублета* и у Гнатюкових записох го находзиме лем у пар прикладах. У литературним язiku архайчне *рибар*, як славянське слово, знова врацене до хаснованя. У бешедним язiku слово *рибар* тиж поцисло своєю мадярську пару, але под уплївом сербского *рибар*.

галаски -а -е „хтори ше одноши на галаса”.

галба и галва ж. „фляша од прибіжно 7 дл и мера за чечносц (прибіжно истей вредносци)”: *Будзем ходзиц до карчимички!*

/ „Качмар, качмар, дай ми галбу, / мам я дома єдну краву! / тота крава твоя будзе (Етн9 ч. 338); Шмел бим ше ставиц о галбу вина (БиндКост 60). У Гнатюка находзимо и форму *галва*: Попиєме пол галви, / даме ми їм [жандаром] по глави; / попиєме и по два, / поламеме им ребра (Етн9 ч. 391). || Слц. *halba* 1. „мера за чечносц од 0,708 л”, 2. „судзина од коло ½ литри, погар” (*Doruła*), всл. *halva* и *halva*: *jednu halvu pałenki*, серб. *холба* „мера од коло ½ л”. ◀ Од нем. *Halbe* (*halb* „половка”).

галва ж. оп. **галба**.

гало *викр.* за доволowane. ◀ Од мадь. *halló*, *hallo* або серб. *хало*.

галов¹ х. „мрежа (рибарска и др.)”. ◀ Од мадь. *háló* „исте”. У беседним и литературним языку поциснуте од сербизма *мрежа*.

галов² *викр.* „алов”: Швет ци, бату, поган. Кед маш цені це, кед не маш, накопа до задку и – галов до чорта! (КовМихЦег 69) ◀ Оп. *алов*.

галовац ше -луєм ше незак. „счуховац ше, трошиц ше на поверхносци (о каменю, металу)”: Галує ше тото цо не подмасцене, та ше троши, або ше дацо цага по жеми, напр. гвари ше: дзвигні тот лани, капчу, бо ше галує (В. Саб.). ◀ Оп. под зголовац ше.

галовик х. дем. од **галов**.

галт *викр.* „стой”: Тот катона цо стал на варті барз ше злекол, дармо кричел: Галт, галт! (Етн30 218). В. Гнатюк зазначел и форму зоз -о-: **голт**: Заи ше руши далей. Ровка заи на ньго скричи: „Голт, стой, Янчи кральов. Поведз ми дзе идзеш?” (Етн29 36) Понеже маме и виведзене дієслово *галтовац* (оп.), тримама же и викричнік хасновани, голем частейше, у форми *галт*. || Слц. диял. *halt* „исте” (SSN I, 541). ◀ Од нем. *halt* „стой”.

галтовац -туєм незак. и зак. 1. „застановиц/застановаяц; затримац/затримовац; не допушиц/не допушовац прејсц (пойсц)”: Иду далей, видза же на єдним мосце стоя гарамбияше дзевецме. ... Як дошол ґу нїм, дораз го галтовалі, а вон не сцел стануц (Етн29 76); Галтовац значи „лапац дакого” (Лев. Ск.); Други людзе ходза до церкви,

а вас, просвитних роботнікох так галтую „спераю вам ходзиц”. || Слц. диял. *haltovat* „застановаяц, не пушиц далей” (SSN I, 541). ◀ Од викричніка *галт* (оп.).

галужа ж. оп. **галуз**.

галуже с. зб. „младніки, пруте, млади конари”: „Видзиш, мили, же сом хора, / чом не идзеш по дохтора? ... / Ище ши ме ту положел / на галуже на желене, / шерцо мойо розжалене (Етн9 ч. 107); патинґа (лани терашині зос хторим плуг опасани) була зос пруща, найвецей зос лесних галужох (нашо дідове вельо ходзели до леса на древо та себе принесли), то ше проєло над огньом вец ше дало употребиц як го человек сцел (БиРК1936, 135); Ходзели до леса на древо, пруты зос галужа приношели та вечарами у дружтве зос тих прутох круцели патинґи на плуги (БиРК1939, 111). ◀ Виведзене од *галуз* або *галужа/галуза* (оп. *галуз*). || Всл. *haluże* с. зб. „конарчки”: *strom ma konare i haluże*, укр. *галуззя* с. зб. „конари”.

галуженка ж. дем. од **галузка**: Єст з тополі бич, научи робиц, / а на гори така галуженка / зо сна зобудзиц (Етн9 ч. 256).

галуз (ж.?, х.?) „младнік, прут, младе дрекво”, лем у нар. писні: „[Мамо, моя, мамо] чом ме не одаш уж, / ша сом ци виросла як у леше галуз! У БиндКост на 67. б. находзимо форму женского роду **галужа**: Єст у полю бич, научи [це] робиц, / а на бресце желена *галужа* / зоз сна зобудзиц! Тиж и у М. Биркаша: Патинґа [на плугу] ... була зоз пруща, найвецей зоз лесних галужох. Ту очиглядно *галужа* значи „млади конар (хтори може послужиц и як прут)”. Без огляду на малу розлику у значеню словох *галуз* и *галужа* у тих двох прикладах, тримама же ше ту роби о єдним истим поняцу: младнік, прут, млади конар. Форму *галуз* у першим прикладу нешка бизме вироятно похопели як меновнік хлопского роду. Медзитим, ей карпатски паралели на консонант женского роду: слц. *haluz* ж. „конар”, укр. *галузь* ж. „исте”, поль. *gałąź* ж. „исте”. Прето и наша форма *галуз* вороятнейше була женского роду (ген., дат., лок. єд. *галузи*, як меновніки ж. р. *ноц*, *колімаж* и др.). А чи у нашим языку могли паралелно исновац тоти два

розличні форми: форма ж. р. на консонант *галуз* і форма ж. р. на *-а галужа*? Форму на консонант, як видзимо зов словацкей, українскей і польскей паралелі, могли зме мац; з другоґо боку, форму на *-а* потвердзує всл. паралела *haluza* „конар” (Sipos) і укр. *галуза* „конар” (хтора ше хаснує попри наведзеней форми *галузь*). Чи заш лем авторе Биндас-Костелник (БиндКост) правильно записали форму слова *галужа*? Судзаци по наведзеней всл. паралелі, обчековали бизме форму зов з: *галуза*. На то указує і наша деминутивна форма *галузка* (оп.), виведзена з основи на *-з-*. Форму зов ж авторе БиндКост могли похасновац под уплівом збирней форми *галуже* (оп.) або другей деминутивней форми *галуженка* (оп.), виведзеней од форми *галузка* (оп.). Медзитим, понеже ше нашо архайчні слова часто деформує, авторе форму зов ж могли чуц і од народноґо шпивача. ◀ В. Махек предпоґастава два праслав. форми того слова: *galqza* або *galqzъ* (Machek).

галузка ж. дем. „младнік, прут, млади конар, младе древно”: *Под нашим облаком желена галузка, / прихилелі ше ей хлапец і дзівочка* (Етн9 ч. 182). Укр. *галузка* „конарчок”. Виведзене од *галуз* або *галуза* (оп. *галуз*). || Слц. діял. *halúžka* „млади конар” (SSN I, 542). ◀ Оп. *галуз*.

галушки ж. мн. (ед. *галушка*) „порезане розогнане цесто за готовене розличних едлох”: **вивариц** ~ „увариц галушки за даґаке едзене”; ~ **на сухо** „широки галушки цо ше розправяли зов сиром, з маком і др. (не кладло ше их до юшки)” (Лев. Ск.); ~ **зов сиром, з маком, з хлебичком, з маджуном, з кромплями, з капусту, з їрисом; таргани** ~ „на фалатки потаргане цесто хторе ше додава до едзеньох (оп. **тарганиц**)”. • ~ **резани як на бирововим хрибце** гвари ше так кед нарезани вельки, широки галушки (В. Саб.). || Всл. *haluški*, слц. *halušky*, поль. *gałuszkі*, укр. *галушки*. ◀ Од слова **галка* (того од **гала*) „предмет округлей форми, кулька”, хторе походзи од нем. *Galle* „исте”, а тото од итал. і лат. *galla*. Слова *галка* і *гала* „кулька” ше страцели з нашої бешеди, але вони исную у зродних языкох: поль. *gała*

і *gałka* „исте”, слц. *háłka* „исте”, укр. *галка* „исте”. Мадь. *galuska*, *haluska* „резанки, резане цесто” превжате од Славянох.

галушочки ж. мн. (ед. *галушочка*) 1. „дробни галушки (до юшки), резани на длуговасто або на коцочки”: *Добра їаздиня порихта себе уж вळेє терас, док єст вельо вайца і туні су, галушочки за жиму* (РН 23/1937, 4); *Кед уж вода варла, руцело ше галушочки і кед виплівали на верх, то значело же були виварени* (ХомаБл 173). 2. фолкл. „гнечене галушочкох у млодей пред свадзбу”: „Галушочки” ше отримує внездзю пред свадзбу. Як цо „остатня” намене на за младих як госцох, на „галушочки” ше вола старших те. сушедсво, родзину і приятельох. ... Познейше на „галушочкох” у млодей блізша родзина мала наґоґу видзиц яки дарунки послал млоди (Малацко); **гнєсц** ~ „гнєсц і резац дробни галушки звич. пред даґаким векшим шветом, свадзбу і под.”

галштук х. оп. **гайштук**.

га(л)яй-беляй колісанков дзєцински вираз зов значеньом „чучай, шпи”: *И мала синачка през оца на руце, / а так му шпивала: / Галяй-беляй, сину мой! / Не будз таки як оец твой!* (Етн9 ч. 21) У Тон ч. 246. і форма **гайяй-буяй**: *Гайяй же ми, буяй, / шиви очка стуляй*. || Всл. *belej* „чучай, шпи”, слц. *beľať* і чес. *belat* „колісац (дзєцко)”. В. Махек наводзи чески і словацки паралелі того виразу: чес. *halí, belí, belušky*; *halalo, belalo aby sa vyspalo*; *halaj, belaj, neplač*; слц. *beliže mi, belí* „чучай” (Machek 50). ◀ По Махекови, слово **беляй** не значи ніч, а почало ше тримац за дієсловну форму. По наведзеных паралелох і нашо **гайяй** першобутно могло буц зов *-л’-(галяй)*, а як і слово **беляй** вироятно ніч не значело звонка того дзєцинского виразу. В. Махек не вяже тот вираз зов дієсловом *hajat* (з нім іду нашо дзєцински слова: дієслова *гайяц* (ше) і *гайчац* (ше) „колісац (ше) у коліски”, меновніки *гайка* і *гайча* „коліска” і викричнік *га-а-ай* „чучай” (Machek).

гам викр. значи швидке бране едзєня до устох. Слц., всл. і чес. *ham* „исте”. ◀ Ономатопейске. Од того і *гамкац* (оп.).

гамайда ж.: *Гамайда то нїяка робот-нїца або человек нїяки роботнїк* (В. Саб.). || Слц. *gatajda* „несхопни, нелапшни человек”, *chatajda* „непорядно одбечена жена”, всл. *chatajda* „скаранїк, поган” (Buffa 102), поль. *dziat* „ленїви; недзбали”, укр. *diaz* (превжате зоз заходнославянских языкох) *хамайда* „вандровнїк, нероботнїк”. По ЕСУМ-у польске *gatajda* ше вяже зоз *gatać się* „помали исц”, а словацке *chatajda* зоз слц. *chám* „простак, безочлїви человек” (з тоту назву у прешлосци прездзивали селянох; у нашим языку слово *chám* ше ви-роятно вигваряло зоз *г*: *гам*, на цо указує и назва *гамайда*). ◀ Словацке *chám* походзи од библийского мена *Chám* (то бул єден з трох Нойових синох хторого Ной преклял прето же го Хам не почитовал як оца). Хамово синове, те. *Chan-aan* тримани за рабох (Machek 196).

гамайдовац -дуєм *незак*. „обрацац геваль-тамаль; дриляц, цагац”: *Кед человек да-цо обраца геваль-тамаль, та го гамайдує; кед гужва дацо, дриля, напр. поньву на же-ми; и дзецко мале дахто гамайдує кед ше з нїм бави: цага го, дриля и под.* (В. Саб.) ◀ Ви-роятно од *гамайда*.

гаматляц -ям *незак. експр.* 1. „бращ, гра-бац дацо швидко и по вельо”: *Кед отворел, а В. лем так гаматлял пенєжи з фийовки* (В. Саб.). 2. „нагло єсц”: *Бул єден Руснак и барз любел зос сиром галушки. ... Но та раз шед-нул, же будзе єсц. ... але єдол, але гаматлял* (РН 31/1937, 4, М. Ковач). 3. „гужвац жи-то и под. (о коси)”: *Тупа коса на косачки гаматля „гужва”* (Ю. Пап). 4. *вулж.* „облю-бйовац”: *Тельо ю гаматлялї „облюбели ю”* (В. Саб.). 5. „з моцним замахнуцом руцац”; з тим остатнїм значеньом хаснує ше звич. лєм виведзена форма *загаматляц* „руциц з моцним замахнуцом”: *Владимир [рукоме-таш] бул вельки моцак и кед вон загамат-лял лабду до жолу, голмане думали же до нїх трєсло* (РС 49/2011, 16). || Всл. *hamatľac*, *hamutľac* „недзбало закруцац; гужвац” (Hal). ◀ Неясне.

гаматляц ше -ям ше *пейор.* „мац любов-не одношенє”. Виведзене *погаматляц ше*:

погаматляц ше дакус (ErRuth 88). ◀ Оп. *га-матляц*.

гамбар х. „старински будинок на зарно”. Гамбар ше зявел после прущаного *коша* (оп.), бул справени з древа и дескох, закри-ти з черепом, стал на цеглох, нука мал звич. три преградзєня – окна, до хторих ше си-пало розличне зарно; зарно ше з нього ви-пущовало на циву (ПапугаОл 131). || Слц. *hambár* „исте”, серб. *(х)амбар* „исте”. ◀ Ви-роятно од мадь. *hambár* „исте”, а могли зме го прияц и у старим краю и по приселєню. Мадярске превжате од Южных Славянох, хтори го превжали з турского.

гамжиц -им *незак.* 1. а) „сцискац, гуж-вац”: [Богова] *катичка справди „наше” кед ше карми з лїсцовима вишами, вона их гамжи и жужлї, подобно як крава або овца* (Заград-ка 7/1992, 20, Ю. Пап). б) „прицискац, гня-виц”: *Не треба ми тельо козутї, лєм гамжа тоти курки* (Ир. Фин.). 2. „нагло єсц, брац до устох”: *Гамжи по три фалатки* || Слц. *hamžiti* „прицискац” (SSN I, 545). ◀ Оп. *гамжиц ше*.

гамжиц ше -им ше *незак.* 1. „валєц ше єдно преїг другогю (у бависку або битки – звич. о дзєцох)”: *И кед зме шлєбодни, схо-дзимє ше на концу нашей загради. Пасуємє ше, гамжимє ше скоро кажди вечар з яри кед ище у заградох не пошате* (КочЕвЦП 104–105). 2. *пейор.* „любовац ше, водзиц любов”: *Єдна на другу кричали: памєташ кед ши ше там зоз тим гамжєла?* (В. Саб.) || Всл. *hamžić še* = слц. *hmýřit sa*, *hemžiti sa* „кор-мацац ше, верциц ше; ходзиц геваль-та-маль” (Kalal, Czambel): *Robotní ľud ľem tak še hamžil po poľu jak brahunec* „як брамуш-ки”; *чєс. hemžiti se „исте”, ст.чєс. hmýžeti se „исте”; билор. гамзиць „гужвац”, гамзаць „помали єсц”, укр. диял. гомзатися „верциц ше”. ◀ По чєских етимологох од слова *гмиз* (хторе ше з нашей бєшєди страцєло), *чєс. hmyz „инсєкт”, праслав. гъмзъ, од хторо-го и сербске гмизати. И ЕСУМ тото дієсло-во вяжє за исти корєнь и наводзи праслав. форми: гъмъзати, гъмъзати и др. Словац-ке hemžiti sa пожичєли Мадярє у форми hemzseg „рушац ше, цагац ше”.**

гамишне присл. оп. **гамишно**.

гамишни -а -е 1. „себични, пажерни, порихтани однімац; погубени, готови шицко зробиц на свой хасен”: я не з такого роду да сом така презобразна; я з роду панского, але ти зоз собу водзиши гамишних людзох, курваших (Етн30 177); [То були людзе] погубеного шерца жу свойому народови, котри муцели здраве понімане у народу з гамишніма паролами: ... заправо їх идея єдина лєм тота була, да тот прости и неукі народ за свою кишенку вихасную (РК 1930, 40-41); Козак ровки гуторел: Чекай, ти гамишна жвирко, я тебе добре зробел, а ти мне запрепасцела (Етн30 8); Же биш ми шицки кніжки позберал ... недобри ..., писаня дзеяки цо недобре справени, гамишни, и тоти календари подли, то ми шицко маш зношиц до мойого двора на єдну громаду (Етн29 268); Твой син пошол там же є гамишни, же сцє буц богати (КовМихГК 14). 2. „нещирі, лукави”: [Дзівково очі] гамишни яжд у Циғанки (нар. писня); єгипетски Фараон мал врачарох, котри гамишни чуда творели (РК 1926, 22). || Карп.укр. *гамишний* „фалшиви” (Дже), карп.русин. *гамишний* „лукави, дволични”: То був такий *гамишний* ги чорт (Чорі), слц. диял. *hamišný* „себични, пишни, фалшиви” (SSN I, 544). ◀ Од мадь. *hamis* „фалшиви”.

гамишно и **гамишне** присл. (гу гамишни) 1. „себично”. 2. „погубено, нещиро, лукаво”. Карп.русин. *гамишно* „лукаво, дволично”: *Гамишно перебрехався до нії* – и зчоловав (Чорі).

гамишовац -шуєм незак. 1. „буц гамишни, себични”: Чловек гамишує кед даяки тал, та сам себе цага, спрєведя; На єдлу [газдово] не гамишovali. З німа сом ведно єдол при столє тото цо и вони (КочЕВЦП 95). И у таргованю ше часто гамишує. 2. „сановац потрошиц, барз чувац”: Наш чловек тварди. Вон не ужиє вельо у живоце. Санує и себе, гамишує (РН 11/1931, 3). || Карп.русин. *гамишовати* „хитрувати, обманювати, фальшивити”: Спершу картався чесно, а пак почав *гамишовати* (Чорі). ◀ Од мадь. *hamis* „фалшиви”. Виведзени: *вигамишовац* (оп.), *нагамишовац*.

гамишство с. 1. „себичносц”: ту машина тота цо єдному одбера хлеб, а другому повекиує *гамишство* (РН 49/1935, 2, М. Ковач). 2. „лукавство, нещиросц, погубеносц”: Єден чловек ше питал дзецом на драже: „Чий оцєц чита „Зарю”? [тє. заряшски виданя]. То було їх *гамишство* (= на тот способ бранєли читац „Зарю”) (В. Саб.). || Слц. диял. *hamišstvo* „фалшивосц, нещиросц” (SSN I, 544); карп.русин. *гамиство* „спрєвоцтво”: Про його *гамиство* знали всі.

гамкац -ам незак. експр. „нагло єсц, лігац вельки фалати”. || Слц. *hamkať* и всл. *hamkas* експр. „єсц (звич. о дзецох)”. ◀ Од викричніка *гам*.

гамкнуц -нем зак. „нагло прелігнуц”. ◀ Оп. *гамкац*.

гамовац -муєм незак. „застановяц рушанє превозки (звич. з гамовачку)”. || Всл. *hamovac* „исте”, слц. *hamovať* „исте”. ◀ Од нем. *hemmen* „исте”.

[**гамови**] ж. мн. (єд. *гамова*) „тримачи панталонох, с. нарамєнице”. ◀ Од мадь. *hám* „исте” (1809–1896). Оп. и *трежері*.

гамрац -ам (и -рем?) незак. „грабац по вельо дачого” (Ир. Фин.): *Гамрац значи „жрабац”* (Лев. Ск., В. Саб.). || Чес. (моравски) *hamrať* „нагло єсц”. ◀ Од викричніка *гам* (Machek). Од того и нашо *гамкац* (оп.), *загамбрац* (оп.) и *нагамрац* (оп.).

гандзли -ия х. „когуцик файти курох малого росту”. ◀ Неясне. Оп. и *ганцилі*.

гандзлийка ж. „файта кури малого росту (хтора ше хова пре украс обисца)”. Од *гандзли*.

гандзлик х. 1. оп. **гандзли**: У Шантовей сушєди ми ше барз попачєли *гандзлики* ... Обидвомє барз живи, кукурикаю (ЧаканСаф 35). 2. „легкодумни, витрови чловек”. 3. „мали живи хлапєц” ◀ Од *гандзли* (оп.).

гандрак х. „прости, невоспитани чловек”: [Жандар виніма Габрови пипку з устох.] Ви, ви *гандрак*, цо би вам чловек инше повед. Ніч шора не знає (РК 1931, 156, М. Ковач). || Слц. диял. *handrák* 1. „тот цо купує гандри, рєнди”; 2. „барз худобни чловек” (SSN) ◀ Од *гандри* (оп.).

гандри ж. мн. (єд. гандра) „шмати (звич. стари, подрани)”: *лем тот пойсц може [до Сентомашу на надніцу] цо ма даякого ко- ня, та положи на коч хлеб и своєю гандри, а сам и зоз дзеци иду коло коча пешо* (ЕтнV, 102); *Наприноша вони отамаль [з пияцох з иножества] вишеліячини, углавним гандри и судзини...* (ПапДюКер 47); *а кед при- дзе виплацанка, а жена такої до жида та блїщацу гандру по 80 динари метер купуе* (РН 8/1937, 3). || Слц. handry „исте” (handra „ренда”), поль. hadry „исте”, чес. hadr и hadra „ренда”. ◀ Од нем. Hader „ренда”. • **пойсц до гандрох** простобеш. „пойсц спац”: у давнейшим чаше людзе не шицки мали посцелї, але часто спали и на жеми, на кой- яких шматох (ХК1988, 96).

гандровац -руєм *незак*. „критиковац, нападац з оштрима словами, укорйовац, с. грдити”: [Цар] *ма три дзивки, буду руцац ... злати яблука; хтора хторому руци, то- го будзе. ... Видзе наймладиша, ходзи поме- джи народ, раз лем руци тому жобракови. ... Цар ю гандрує же чом жобраку руца* (Етн29 71). || Чес. hadrovati se и ha(n)drkovat se „ва- дзиц ше”, поль. hadrować się и handryczyć się „вадзиц ше”, hadrunk (у 16. в.) „звада”, слц. hundrovať „дудрец”. ◀ Од нем. hadern „ганд- дровац”.

ганїц -їм *незак*. 1. „находзиц дакому/да- чому хиби, приписовац дакому/дачому не- добри прикмети, критиковац, осудзовац”: *Леґиньови ганєли дзивку „леґиньови гуторе- ли же його дзивка ма недобри прикмети”; [Учитель дзеци] Не бие, не ганї, лем їх на- учує* (Ос 115); *а вона ше и тераз не сети ... як зо мну робели, квилели, ... лем ме прет людзми ганєли* (ЖирошМСМ 102). || Укр. *ганити „исте”, поль. ganić „исте”, слц. диял. hánit’ „исте”* (SSN I, 548). 2. „губиц чєсц да- кому”: *И прето ше дождозую телї крадежи у наших валалох а то нас ганї и губи чєсц цалому рускому народови* (РН 9/1930, 1). ◀ Заходнославянске и восточнославянске слово. Од праслав. ganiŭ, хторе у превою зоз goniti. Нашо ганїц, гонїц и -ганяц (ога- няц, преганяц) виведзени, значи, з кореньох у превою. Од ганїц виведзене и нашо гань- биц, ганьба.

ганїц ше -їм ше *незак*. „поносовац ше”: *Барз ше ганєла же ніч не заробела на куку- рици „поносовала ше же кукурица не ма- ла цену, же слабо зродзела и под., та ніч не заробела”; Чи да ше [з нагоди 10-рочніци РНПД] хвалїме вельо, чи да ше ганїме? Пев- но нет причини ані за єдно, ані за друге* (РН 30/1929, 3, М. Винай). ◀ Од ганїц.

ганта ж. експр. „велька грудa”: *Орало ше сами ганти „сами груди”; Купели жем цо воду не сє пиц, сейковиту жем, та ше наробели, наробели...* Ору, ганти ше напра- вя, слунко запече (ЖирошV 198) Карп.укр. *ганта „исте”* (TichyFr). ◀ Од мадь. hant 1. „викопани фалат жеми ведно з траву”, 2. „брещок”.

ганула х. и ж. гандр.: *Ганула бул якиш ломпов, та ше и за других гвари, напр.: Ми- хал ганула* (М. Рм.); *То таки як ганула* (Вер. Рм.). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

ганцик х. оп. **ганчик**.

ганциковац -куєм *незак*. оп. **ганчи-ко- вац**.

ганцли -ия х. коц. 1. „когуцик малей файти, гандзли” (В. Саб., СС. Мак.). Кур- ка ше у Коцуре вола *кретька*. Керестурска форма *гандзли*. 2. *прен*. „мали збитлїви чло- век”: *Михал и Янко ше повадзели. Янко не остане длужен Михалови, бо и то ганцли* (В. Саб.); *Судза ше, обидвоме су пишчки, ганцилийове* (В. Саб.).

ганчик х. 1. „з мотику закопане место, громадка гліни як знак напряду”: *Кед ше сцело почац орац, та, же би перша бразда була проста, єден станул на конєц гонох и спрам поставеного предмета (або человека) на другим концу гонох, други шиол з мотику и, як му тот на концу указовал напрям, так копал ганчики; по напряду ганчицкох виора- на перша бразда* (В. Саб., М. Рм., СС. Мак.); *У загради положиц ганчик значи: закопац, означиц з мотику або ашовом покля ше бу- дзе копац* (Г. Р.). 2. а) „грунчок коло копачи” (В. Саб.): *Приколица дирґа на ганчицкох* (М. Кух.). б) „з двох бокох з огартачим плущком нагарнута гліна коло єдного шора кукури- ци” (В. Саб.). 3. „громадка гліни з викопану

долінку як гніздо за садзене огуркох, бундавох и под.” 4. „викопани зашитни ярчок коло дильова, драги и под., котри не допу-щує же би люцки коч у преходу заходзел до дачиєй жеми, поля”. 5. „громадка гліни з викопану долінку на меджи” (МудриАл); || Серб. *анта* (з мадярського) „грунчок як ме-джа на полю”, *антити* „поставляти анту”. ◀ Од мадь. *hancsik* „грунчок кертчанки”.

ганчиковац -куєм *незак*. 1. „з копаньом *ганчикух* одредзовац напрям першей бразди при ораню” (В. Саб.). 2. „означовац ме-джу; правиц *ганчики* на меджи (С. Мак.): Кед енджелір мерал жем, та ше на меджи, на двох концох и на штрעדку, направели *ганчики*, те. *виганчивали*, а вец позабивали коліки до ганьчихох (Лев. Ск.); Медзи сво-ім и нашим житом назабивал палічки и напривязовал на нїх пантлічки – *виганчи-ковац* между (Лев. Ск.). 3. „ровнац, отпра-вяц, насиповац драгу”: *Дакеди кед требало отпра-вяц, насиповац драгу, та вигнали лю-дзох ганчиковац: каждому одредзели тельо и тельо метери, на каждом фалату були направени ганчики одредзеной висини же би людзе знали як високо маю наруцац гліни на драгу, людзе гліну руцали з ярку цо бул коло драги* (Лев. Ск.).

ганьба ж. „стан хтори спричинює поні-жене; чувство ганьби”. || Всл. *hamba* „исте”, слц. и чес. *hanba* „исте”. ◀ Од *ганіц* (оп.).

ганьбиц -им *незак*. 1. „наношиц гань-бу”: *Син не ганьби родичох „син не роби ніч прецо би ше родичи ганьбели*. 2. „гандро-вац дакого пред другима провадзаци то зоз словами *не ганьбиш ше!* и под.” ◀ Од *ганіц* (оп.).

ганьбиц ше -им ше *незак*. „чувствовац ганьбу”. || Всл. *hambic še*, слц. *hanbiť sa*.

ганьбліви -а -е „хтори чувствує ганьбу”. || Всл. *hamblivi* „исте”.

ганьчик х. оп. **ганчик**.

ганьчиковац -куєм *незак*. оп. **ганчико-вац**.

гап-ци *викр.* оном. з хторим ше имитує кихане. Всл. *ha-psi* „исте” (Hal). ◀ Од мадь. *harsci*.

гарамбаш х. „збойнік, плячкаш”: *На драги пришилї шейсцме гарамбаше, зопарлі му конї, питалі од нього пенєжи. Кед не да, та го забию* (Етн29 67). ◀ Оп. **гарамбияш**.

[**гарамбаша**] х. 1. „збойнік, плячкаш”: *а дзивка чекала у своїм здравлю док други питац не придзе, иншаки лежинь, не єден бетяр, гарамбаша* (Етн30 242–245). 2. „пред-няк збойнікох”: *Кед вон пойдзе на дзвери, там вишол гарамбаша, предняк шицким, и вон ше од нього наплашел* (Етн29 91–93). ◀ Оп. **гарамбияш**.

гарамбияш х. 1. „збойнік, плячкаш”: *Поведз ей же ти пенєжи не сцєш [од ней], бо це пре пенєжи забию даддзе гарамбияше* (Етн29 21); *Иду далєй, видза же на єдним мосце стоя гарамбияше дзевецме* (Етн29 76). 2. „нероботнік; пияк; збиткош”: *Гарамбияш то таки цо ше побие, напиє, указує силу* (М. Рм.); *Гарамбияш то таки цо не сцє робиц, лем ше биц и под.* (В. Саб.). 3. *прен.* „вель-ки, мощни хлоп”: *Скорей лежине були моц-ни, вирости прави гарамбияше* (В. Саб.). || Слц. диял. *haramia* „звада, крик; нерозваж-на, звадлива особа” (SSN I, 550). ◀ Гнатю-ково приповедаче зоз значеньом „збойнік, плячкаш” хасновали три форми: *гарамби-яш* (найчастейше), *гарамбаш* (оп.) и *гарам-баша* (оп.): вони виroyтно народну форму *гарамбияш* помишали зоз сербску *харамба-ша*. По Гнатюкови (оп. словник на концу 30. тома) шицки три форми: *гарамбаш*, *гарам-баша* и *гарамбияш* походза од мадярського *harambasa* „збойнік”. По мадярским ети-мологійним словнику мадярске *harámbasa* значело „предняк збойнікох” (ЕтМ); по Книежови тото мадярске слово походзи од сербского турцизма *харамбаша*. Книежа наводзи и мадярске *haramia* (зазначене у 16. вику), хторе по нїм славянського походзєня, пор. сербске *харамија* „збойнік”. Гнатюко-во приповедаче виroyтно знали и сербске *харамбаша* „предняк гайдукох”, та и од сер-бизма *гарамбаша* и мадяризма *гарамбияш* могли направиц контаминації *гарамбаш* и *гарамбаша*. Але, без огляду же приповедаче хасновали аж три форми, народ нешка зна лем форму *гарамбияш*.

гарангвираг и **гарангвиранг** *х. коц. бот.* „*Fritilaria imperialis* L., с. царска круна”. ◀ Од мадъ. *harangvirág* „*Campanula*” (од *harang* „дзвончков” + *virág* „квиток”). У форми *гарангвиранг* н у другой часци (-*виранг*) зявело ше з виєдначованьом з першу часцу (*гаранг*-) (Тимко 63).

гарапаш х. 1. звич. у функції присловніка зоз значеньом „кус, дакус”. Приклади з бешеди: *Мне вельо єден сок нараз попиц, я лем води гарапаш попиєм, та досц, дай ми гарапаш води; Помкні тото древо гарапаш тадзи; Тот гарапаша не сце зробиц „тот ані кус не сце робиц”*. 2. „фалаток єдзєня”. || Всл. *hararás* „фалаток” (*Sipos*). ◀ Од мадъ. *hararás* 1. „укушенє”; 2. „одкусок, одгризок”. ♦ **ані гарапаш(а)** „ані кус”: *Слунко пригріва, а на морю ані гарапаш бурі* (РН 40/1928, 2).

гарапашик и **гарапашок** -щка *х. „кус”* (Сс. Мак.): *Маш кус жемочки гоч лем гарапашок, але вона припада тебе. ... Ти на твоєй жемочки краль!* (РН 16/1930, 1); [Комуністи] *Лєдво цо даю єсц! И то велька ласка же нам ... за нашу роботу даю гарапашок юшки* (РН 47/1936, 2). ◀ Од *гарапаш*.

гарас х. „файта давного волняного платна”. || Слц. *haras* 1. „исте”, 2. „овча волна (и облєчиво и обуй з ней)”, 3. „вул на вишиванє”; поль. *haras* „файта давного легкого волняного платна”, рсй. *гарус* „файта волняного вулу”, мадъ. *hárás* „легке волняне платно”. ◀ Шицко од нем. (Н)*arras*, а то мєно французкого варошу *Arras*, дзе ше вирабляло гарасово платно.

гарасови -а -о/-є „направєни зоз гарасу (о платну и др.)”. Нашо стари напр. ношєли *гарасово сукні*. Слц. *harasový*. ◀ Од *гарас*.

[гарац] -ам *незак.* „плячкац”: *однімаю цудзе добро, гараю, забуваю* (РН 44/1933, 1); *Подпутькана маса почала гарац дутяни, розбивац дутянски вистави и облаки* (РН 17/1936, 4). ◀ Од серб. *харати* „однімац, плячкац”.

гаргала ж. „дрєвени суд на воду”, лем у нар. писні: *Глєдало [дзивчє] боднара, / цо сцагал обручи. / „Боднару, боднару, / побий ми гаргалу, / бо я радо ношим / воду зоз Ду-*

наю (= побий по обручох гаргали же би не пушцали воду) (БиндКост 80). || Всл. *gargala* „исте” (*Czambel*, *Halaga*, *Kalal*), укр. у Словацкей *жарґала* „исте” (ГнатюкРусПряш), укр. диял. *жарґала* „гарло”, лємк. *жарґало* „вельке гарло”. Судзаци по наведзєних паралєлох, наша форма тиж у прєшлєсци могла буц зоз *ж*. ◀ Од лат. *gargala* < *gargulio* „гарло” (ЕСУМ).

гарди -а -є „красни”: *Не мам ані гласу, / не мам я гардого, / шипивац бим учєла, / але нєт од кого* (Тон ч. 246); *Яка чкода велька; / тал [млади] не почитую: / таки гарди кросна / кури зачвиркую* (Сф. Мак., Заградка 10/2004, 5). Приклади з бешеди: *Таки гарди клінкасти ременьчок сом мал, та сом го предал; Гарди шмати „красни шмати”; Гарде то дацо добре, красне* (В. Саб.). || Всл. *hardi* и *herdi* „красни” (*Czambel*), всл. и *hardy* „пишни, горди” (*Hal*), поль. *hardy* 1. „непокорни”, 2. „пишни, горди”, слц. *hrdý* 1. „пишни, горди”, 2. „прекрасни”; карп.укр. *гордий „красни?”: В тій колисочці гордоє дитя* (МушГолоси 64). ◀ Од праслав. *гъргѣ*. Од того и наш прикметник *горди*, хтори може буц и українска одн. церковнославянска (*гордий*) и сербска пожичка (*горд*). → Ви-роятно прєто же ше почало забувац, слово *гарди* достало и противнє значєнє „некрасни, бридки, згубєни (о подло поробєнєй роботи)”. *Таке там гарде порайбанє, попрєсцєранє „недобре, не на чисто вирайбанє”; згардзиц дацо „дац дачому бридки випатрунок, погубиц дацо”* (Пвл. Бл.).

гардо *присл.* од **гарди**. Судзаци по основним значєнью прикметника *гарди* „красни”, и присловник би мал значиц „крашнє, фино”: *Гардо поробєне то фино поробєне* (В. Саб.). У двох записох нар. поезий вон, мєдзитим, не цалком ясног значєня: *Зато ше не лапам [до тканя] же би було гардо, / же бим не зламала сушєдово бардо* (Етн9 ч. 343) – ту би присловник *гардо* могол значиц „крашнє” (= зато ше не лапам перша до тканя же би було *крашнє* кєд бим не зламала сушєдово бардо; у другой вариянти истєй писні тот присловник з негацияю: *А я ше не тикам [до тканя] би не було гардо, / бим не поламала сушєдово бардо* (БиндКост 109)

и віроятно мал исте значенє як и у предходней вариянти: не було би крашне кед бим поламала сушедово бардо. || Слц. диял. *hardo, herdo, hrdo* значи: 1. „пишно, шмело”; 2. „парадно; барз крашне”: *Maǵú hrdo zariadenú izbu* „маю крашне ушорену хижу” (SSN I, 622). ◀ Оп. **гарди**.

гарешт х. „каребна установа дзе заварти тоти цо позбути шлебоди, цемніца”. У записох В. Гнатюка *гарешт* ше хаснує паралелно зоз старшим *цемніца*: *Раз го влапя, руца го до гарешту*. ... *Най ме пуци шлебодного, бо кед ме не пуци о єдну годзину, шицки раби буду шлебодни и цемніци розруцани* (Етн29 192-193); *Гарешти* [у тим варошу] су празни, але зато церкви кажди дзень полни. *А то више так будзе, дзе церкви полни там гарешти празни* (РН 22/1929, 3). У Бинд-Кост на 100. б. и форма **арешт**, яку зме у бешеди не зазначели: *Волеєл бим над воду чежки камень тримає, / як цо у арешту теллі рочки лежає*. || Всл. *harešt*, слц. *árešt*, нар. *hárešt*, чес. *arest*, нар. и *harest*, (h) *arešt*, серб. *arest* и *арешт*. ◀ Од стр.лат. *arrestum* < *arresta:re*. Судзаци по початним г-, нашо *гарешт* зоз карпатскей лексики.

гарештанец -нца х. „заварти у гарешту”. Слц. диял. *áreštanec* „исте” (SSN I, 71), всл. *hareštanec* „исте” (Hal), серб. *арештанац* „исте”.

гарлати -а -е „тот цо ма мощни глас”: [Позберал жени] *барз гарлати да можу барз кричає* (РНКЗаря 1941, 45).

гарленько с. дем. од **гарло**.

гарло с. 1. „гарло як часц цела”. 2. „гарло фляши и под”. 3. „гарло (грот) на ручней лупачки, с. грло” (В. Саб.). 4. „гарло на рибарских бугнох” (РК 1936, 152). || Общеславянске: всл. *harlo*, слц. *hrdlo*, поль. *gardło*, укр., рсй. *горло*. ◀ Праслав. *gьrdlo*. • **биле у гарле/гарлу** мед. „дифтерия”: и од *дифтеріи* (од білого у гарлье) дзеци више меньей хорую (РНКЗаря 1939, 113, др Сакач). ♦ **кричає на цале** ~ „барз кричає”; **оплокає** ~ „дакус попиє” (Лев. Ск.).

гарлочко с. дем. од **гарло**.

гармония ж. „хор”: *На корушу крашне шпивала гармония (хор)* (РН 10/1931,

3); *тераз уж и найменши нашо валали маю своєю просвітни дружба-читальні, у велих су и хори (гармоний)* (РН 16/1936, 2). Кед керестурски учитель Владислав Каменца (друга половка 19. в.) основал дзєцински хор, тота подія описана и у народней писні, а хор ше у ней вола *гармония*: *Пан Каменца, учителю добри, да не ви сам сцели, / Та би гармонию не препровадзели!*” ... / *Вичитали себе осемнає дзівчата, / Оддзелели себе дваєц и двоє хлопцех, / барз поприбєрали гармонию з гласом. / Кед владика пришол, барз ше му любело, / Же у Керестуре ... гармония будзе!* (Етн9 ч. 367). ◀ Слово *гармония* иснує у векшини європских языкох, а походзи од лат. *harmonia*, греч. *αρμονία*. У векшини языкох ше хаснує зоз значенєм 1. „складносц тонох, благозвучносц”; 2. „музични инструменти гармонієм и гармоника”. Не зазначени карпатски паралели зоз значенєм „хор”, та тото значенє віроятно лем нашо бачванско-сримске.

[гармоника] х. „музични инструмент з розцаговацим мехом и клавиатуру одн. „гомбичками”. Європске слово. ◀ Од. нем. *Harmonika*, а тото од лат. *harmonicus* „гармонични”. Форму єднини *гармоника* хаснуєме од другей половки 20. віку, дотля зме хасновали форму можини *гармуники* (оп.).

[гармуники] -кох мн. „гармоника”: *Я давам пенєжи ище и на ученє грає на ... гармуникох* (ЖирошМСМ 155). Форма множини иснує лем у нашим языку, а форма єднини зоз у хаснована и у мадярским (*harmunika*). У нашим языку ше тота форма *гармуники* хасновала до штредку 20. віку, кед у под уплївом сербского почала поцисковає форма *гармоника*.

[гармуникаш] х. „музикант хтори грає на гармуники”. То, як и *гармуники*, старша форма, у сучасним языку ю поцисла новша форма *гармоникаш*.

гарни -а -е „красни”. Лем єден приклад зоз бешеди старших: *Яка сє гарна виросли!* Други приклади, углавним з нар. писньох: *Мили наші, мили наші, гарну кошульку маєш; / хто ци ю випере кед мамочки не маєш?* (Етн9 ч. 308) У Етн9 ч. 118: *А дзе є мой мили ... з гарнима очима, / вера бим за тобу*

Дунай прескочела. У Етн. V, 272. 6. Гнатюк записав слово зоз о место а: *Горни птачок леци, / з криделком трепоче, але ту вироятно гришка.* || Укр. *гарний* „красни”, билор. *гарны* „исте”, поль. *harny* „исте”, рсй. *гарный* „свадебни”, укр. *безгарний* „вельки, незграбни”. ◀ Од староруского *гарь* або *гарь* „даване, порция за князя”, а тото од варяжского *harr* „князь”. Значене „красни” того прикметника настало на основи його першобутного значеня „вибрани, доберани за порцию” (ЕСУМ).

гарнуц -нем *незак*. „дриляц, сипац сипацу матерію”: ~ *гліну, писок, зарно*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *gъr(t)nqti*.

гарнуц ше -нем ше *незак*. 1. „сипац ше у маси (о гліни, писку, зарну)”. 2. а) „наиходиц у велькей маси”: *Дас на пол другой почали ше з вельким гуком гарнуц страшни чарни хмари, а вец почал падац каменец* (РН 20/1937, 3). б) „исц у маси (о людзох)”: *бо знаме же ше пре нїх [богатства] гарне цали швет до Америки* (РК 1925, 44). || Всл. *harnuc* ше: *psota všadzi še harnula* (Lacko).

гаром *викр. и присл.*, тиж и у злучене *грац гаром*: Кед ше гудацим (на свадзби, танцу) скричало „гаром”, мали грац три раз едно за другим швидки чардаш. || Всл. *harom* „три” (Sipos). ◀ Од мадъ. *három* „три”.

гарстка ж. гарсточка”: *Ми Руснаци една гарстка мала* (РК 1941, 33–34, М. Горняк).

гарсточка ж. дем. (од **гарсц**) „мале множество людзох”: *Єст ту у Пишкореццох гарсточка Русиных* (РК 1927, 60); *Ту [у Дальским риту] нас єст гарсточка Руснакох з Керестура* (РН 29/1930, 2). || Слц. *hřstka*, *hřstočka* „исте”, поль. *garstka* „исте”.

гарсц ж. 1. а) „длань зоз счиснутима пальцами (при браню дачого)”: *До гарсци вжали блато, дакус го погнетли у рукох* (ХомаМ 23). || Слц. диял. *hrsc*, *harsc* „исте”: *Nasipem ci do harsci* (SSN I, 632), *ulapil do harsci*. б) „количество хторе ше месци до єдней длані зоз счиснутима пальцами”: *успало ше муки кельо цесто приме, два гарсци з єдну руку цукру, кус ше посолело и затрепало ше* (ХомаБл 184). в) „количество хторе

ше месци до обидвох дланьох зоз счиснутима пальцами”: *Дал дзецом полну гарсци черешні. г)* „часц руки: длань и пальци”: *Вон ма вельки гарсци*. 2. „наруче наодбраного жита при кошеню з косу (пол снопа)”. 3. „влакно з єдного витартого снопа конопи”: *З єдного снопа [витартей конопи] ше доставало єдну гарсци влакна хторе ше закруцало до главки, а главки ше складало до балох* (Гел. Мед.); *После того [конопа] ше чеше на густей [щеци] и тому часц гарсци конопи цо остане у руки воламе вимичка* (Лю. Медеші, Творчосц 1979, 17). ◀ Общеславянске слово, праслав. *gъrstvъ*. • **класц на гарсци** „при кошеню з косу одбярчка кладла по два гарсци наодбраного жита єдну на другу, хтори ше вец вязали до снопа” (МудриАл); **жито и под. на гарсцох** „поодбярране, але ище не повязане до снопох (жито и под.)”: *жито на гарсцох, а ту уж вечар (= жито не повязане)* (РК 1924, 147). ♦ **гарсци як лопати** „вельки гарсци”; **плювнуц (поплювац) до гарсцох** „ришено ше влапиц до роботи”: *Плювнул до гарсцох и почал [закривац виніцу]* (РН 1/1936, 3, М. Ковач).

гарсцати -а -е „хтори ма вельки гарсци (оп. *гарсц* под 1. г).

гарсцачка ж. „машина косачка хтора вируцовала неповязани снопи жита и др.”: *Гарсцачка достала назву прето же вируцовала гарсци, хтори ше по два надкладали до снопох и вец ше вязали. У Коцуре гарсцачки волали аплеґери и косачи машини* (В. Саб.).

гарсцочка ж. дем. 1. „мала гарсц”. 2. „мале множество людзох”: *Нас єст ту [у Дальским риту] мала гарсцочка Русиных зос Керестура ... З початку нам барз чежко було пребивац без служби Божей и без Божого дому* (РН 7/1932, 4); *зъявела ше у нашим народзе гарсцочка людзох, котри сцели утемеліц єдно нове Просв. дружтво зос новима рускими новинками* (РН 45/1933, 1, М. Мудри).

гартовац -туєм *незак*. 1. *ковац*. „повекшовац твардосц железа з зогриваньом до високей температури и з наглим хладзеньом, с. калити”. || Укр. *гартувати* „исте”, поль. *hartować* „исте”, слц. диял. *hartovat* „исте” (SSN I, 552). 2. *прен.* „робиц твардим,

одпорним, с. челичити”: По можности треба ше старац статок в леце напасац. Слунко и швижи воздух барз хасную розвою статку и гартую го (РН 32/1937, 2). ◀ Од нем. härten „исте”, hart „тварди”.

гартушиц -им незак. „сцискац за гарло, давиц”. || Всл.: [Chorota] ěmiloserdñe ľudzi hardušila, слц. диял. hartušit „биц, трескац, лопочиц з дачим” (SSN I, 553), слц. hrdúšit „давиц”, чес. rdousit, chrtúšit „исте”. ◀ У другей часци -тушиц маме дієслово *душиц „давиц”, укр. душити „исте”, слц. dúšit „исте”, праслав. dqsati. Перша часц гар-неясна; по В. Махекови можебуц од гарт-, праслав. гъртъ „гарло”; злучене гарт + душиц „давиц гарло” могло дац гартушиц (Machek).

гартушиц ше -им ше незак. „давиц ше од сцисканя гарла”.

гарцмоліц ше -ім ше незак. „кормацац ше на карсцелю, посцелі и под. (звич. о вецей особох)”: Дзецом ше напр. гутори: Цо ше тельо гарцмоліце на тей посцелі (СС. Мак.). || Укр. диял. гацмолити „биц, бухац”. ◀ Першу часц слова гарц- мож повязац зоз слц. диял. hars „понагляне; подскаковане (о младих животиных)”, harsom „швидко, скоком”, harsovať „швидко бежац”, мадь. hars „борба”. Друга часц слова неясна.

гарчиско х. ауџм. „вельки гарчок”.

гарчикок -чка х. 1. дем. од гарчок. 2. „ноцна судзина”.

гарчкар х. „тот цо прави и предава судзину”: Там го найдзеи на ваишаре дзе гарчкаре зоз гарчками (В. Саб.). Всл. harčkar (Sipos).

гарчок -чка х. „векша кухньова судзина з єдним або двома ухами”. ◀ Постало од старшей форми гарн-чок, а тото од праслав. гъръпъ. • **вельки гарчок** „гарчок за окремени наменки: варене векшого количества єдзеня и под.”; ♦ **одварло з гарчка** „зменшало ше дружтво”: Кед єст даґдзе вельке дружтво, гosci и под., та кед ше покус розиду, гвари ше: одварло з гарчка (Евф. Пл., Лев. Ск.).

гаршаньски -а -е: **драга як на Гаршаньскей гори**: За неровну, подлу, дирґацу драгу гвари ше: драга як на Гаршаньскей гори. Гаршаньска гора то гора у Мадярскей при Гар-

каню, кадзи нашо стари ходзели на одпуст до Маряюду (Лев. Ск., В. Саб.).

гаснуц гашнем незак. „гашиц ше”: Па-расти рано ставаю и иду на польо кед гвизди гашню (шк. сост.). Слц. диял. hasnúť „исте” (SSN I, 553). ◀ Праслав. gasiti.

гасура ж. „з дикиню ткани прекривач за подлогу, у форми керпари”: На жем ше пресцерали и гасури. Вони ше ткали зоз предзи (то була основа) и дикиню (то бул уток). Дикинь ше лєм спуцовал помедзи предзу кед ше нічельніци роздвоєли (ДудашКс 155). ◀ Од сербского турцизма (х)асура „исте” або од мадь. haszura (1846) „исте” (а мадыарске зоз сербского).

гат слов. 1. значи согласносц, приста-ване: Стари оцєц му гутори: „Но гат добре, добре, сину. Зато ше не мушиме гнївац (Етн29 2); Янчи гутори царови най го ви-плаци, вон муши пойсц дому. ... Цар гвари: „Гат вибер себе котрого сцєиш коня.” (Етн29 224) 2. а) значи оправдоване дачийого становиска, поступку („ша, але; розумлїва ствар”): [Дябол] ше сцєл поєднац служиц у єдним валалє ... Але вера його ніхто не сцєл. Кажди ше бал од нього. Гат можеме себе и сами подумац, мудри людзе, же хто би ше од дябла не бал (Етн29 265); оцєц ю [дзивку] наврацєл, дал єй пенєжи на драгу, бо гат, знацє, каждому чловеку жалє за своїм дзец-ком (Етн29 88). б) значи розуменє дачиїх обставиных, помирєне з дачиїма обстави-нами („ша, але; цо ту робиц?”): [Шаркань украднул дзивку.] Дома чєлядз чєкаю, ту уж вечар, їх дзивки нєт. Глєдаю ю вишадзи, нїґдзе єй нєт. Но гат дармо, кед єй нєт! Так то стало єден рок (Етн29 165); його [мужа] вжали за катону на двацєц роки ... Гат вон своєй жени писмо не писал, бо вон так ду-мал же вона ані не жиє, бо кед бул барз далє-ко (Етн30 262). 3. значи допуцованє („заш лєм, и попри тим, нажалє”): Приишол тот дзєнь цо [браца] висулєлї. ... Тот цо най-младши вон бул [слуга] у єдного цара, барз го там любєлї, ані го пуциц отамаль не сцє-лї. Вон гуторєл же гат пойсц муши, же ше так [з братами] догварєлї (Етн29 223); Не була я бог зна кєльо раз [самодруга]. бо зато мерковал, але зато, гат, удєси ше (Рускинї

185). 4. приповедач з нїм указує на одредзену подію або обставини („так було, так ше случело же...; но та”): *Бул єден чловек и єдна жена; гат їго вжали за катону на двацец роки* (Етн30 262); *та му гуторя там дзе ше претримовал же най вон ше там оженї, най вежме їх дзивку. А вон гварел же не дзба. ... Але гат дораз ше не пришаглї* (Етн29 29). 5. значи спонукає на дію („гайде, поле”): [Син ше врацел дому з путованя, гвари родичом:] *Но гат рихтайце стол, та будземе вечерац!* (Етн29 199). 6. бешедуєча особа обраца з нїм увагу собешедніка на своєю слова („слухай”): [Брат гвари шестри:] *„Гат, чом же ши така велька жосподя?”* (Етн30 247) 7. у злученю **але гат** з противним значенєм: *Волали го, але гат вон не сцел пойсц.* || Всл. hat (и ale hat) „исте”. ◀ Од мадь. hát (з подобними значенями).

гатлас и **гатлаз** х. „файта гадвабного платна (твардейши гадваб)”: *За святочне [женске облечиво] ше хасновало штоф або гатлас, а за роботни дзень найчастейше фарбарске платно, котре ми нешка воламе циц* (ФейІр 89); *Брушлік [женски] бул найчастейше ушити зоз гатласу (твардейши гадваб) вишелїяких фарбох* (ВарґаЛю 216). || Слц. диял. atlas, hatlas, hadlas „исте” (SSN I, 73). ◀ Европске слово, у векшини языкох ма форму *атлас*: слц. и чes. atlas, поль. atlas, мадь. atlas, нем. Atlas. Од араб. atlas „гладки”.

гатласки и **гатлазки** -а -е „гатласови”: *Найкрасиша и найсвяточнейша [хустка] була чарна гатласка, так волана „з кветом”. На ней бул у єдним куце з руку вишивани букет вишелїякого квеца, котри ше волало „квет”* (ФейІр 89).

гатласови и **гатлазови** -а -о/-е „направени з гатлазу/гатласу (оп.)”: *Ношели ше гатласово/гатлазово хусточки и сукні; Мальовани хусточки то були гатлазово хусточки з вибиванима ружами* (СС. Мак.). ◀ Од **гатлас**.

гац ж. 1. „насипане пасмо жеми хторе зопера цек води або служи як защита од виїву, с. насип”: [Морски залїв] *мал до моря 30 километри широки „дзвери”. Тєраз мудри Голандези загацели вельки дзвери з*

вельку гацу, вец воду з того озера ... випумпую (РН 24/1932, 4). Слц. диял. hat’ „исте” (SSN I, 554). 2. „насипане охронебне пасмо жеми”: *китайски князя будовали крипосци, турні и гацц за одбрану од сивєрних дзивих племенох* (РН 41/1937, 3). ◀ Общеславянске, праслав. gaty.

гацц -им *незак*. „загацовац воду, правиц гац”. || Слц. hatit’ „правиц препречєня; затримовац, гамовац, завадзац”, поль. gacić „затикац пукленїни”. ◀ Од **гац**.

гацц ше -им *ше незак*. 1. „пиц води же би ше загашел смияд”. 2. „затикац ше, заби-вац ше (о рошти, циви)”. Приклад з бешеди: *Комбайн ше гацц „рошти на комбайну ше затикаю, забиваю”*.

гачатко с. дем. и гипок. од **гаче**.

гаче -єца с. „младе коня”. || Карп.укр. *гача*, слц. диял. hače и hača. ◀ Неясна етимология. Общеславянска назва за гаче то *жребе, праслав. žerbę: слц. žriebä, поль. żrebiec, укр. жереб’я, серб. ждребе итд. Основа *жреб-* у нашим языку зачувана у словах *жребна* (кобула), *ожребиц* (ше). ♦ **бежац як ~ опрез друка** „нероздуманно дацо робиц”.

гачнік х. 1. „пантліка за вязанє гачох або сподніх сукных коло пасу”. || Карп.укр. *гачник* „исте” (TichyFr). 2. „пантліка за вязанє розпора на оплечку”: [Оплечко] *на предней часци на перших мало розпор (розрез), хтори ше вязал зоз гачніком* (ВарґаЛю 216). ◀ Од *жачи*. ♦ **будзеш ти паметац кеди ши ~ завязал** „увидиши ти своєю, заплациш ти то”; **завязани як ~ 1)** „незнаходліви, нерозвязани”: *Механічар одцагує з оправляном машини, треба ю вжац од нього. Чом же ши ю не питал енерґично од нього?! Таке завязанє як гачнік! Я на телефон оштро з майстром, а ти пойдзеш там як сакайтов! 2)* *И кед дахто дацо не сцє повеси: Таки є завязани як гачнік* (В. Саб.); **завязац як ~ „недобре завязац”**: *И кед машиля недобре увязана, або мех недобре завязани: завязал ши як гачнік. Або кед коня недобре увязал: Завязал ши го як гачнік* (В. Саб.); **звязани як ~ „хтори медзи собу у бліскей вязи (о чловекови и жени, о двох пайташох)”** (В. Саб.).

гачур х. „векше гаче“. || Всл. hačur, карп. укр. гачур (Тимко 111). Од гаче + ур.

гачурик х. гипок. „векше гаче“: Кед би ше гачурик / з шеном видоволел, / вец бим го з водичку / до сита напоел (Ш. Гудак, Заградка 6/1993, 12).

гашени -а -е 1. **гашене вапно** „негашене вапно зединене з воду“. Всл. hasene varno „исте“ (Hal). 2. „хторого дахто набил, бити“: Бул гашени „бул бити“. ◀ Од **гашниц**.

гашниц -им **незак**. 1. „робиц же би дацо престало гориц або швициц“: *гашниц огонь, лампу, швичку*. 2. **експр.** „моцно биц дакого“. 3. ~ **вапно** „зединювац негашене вапно з воду“. Слц. hasiŋ „исте (1–3)“. ◀ Общеславянске слово, праслав. gasiti, gašq.

гашниц ше -им ше **незак**. „преставац гориц або швициц“.

гай-беляй и **гай-буяй** оп. **га(л)яй-беляй**.

гаяц (ше) -ям (ше) **незак**. *дзец*. „колісац (ше)“. || Слц. haj(k)aŋ, hajinkaŋ, hajuškaŋ *дзец*. и *фам.* „спац“, всл. hajas „исте“, hajkas dzecko „ношиц дзецко на рукох“ (Hal), *чес.* hajat, hajinkat, hajičkat „исте“. ◀ В. Махек тоти словацки и *чески* слова наводзи як мацерински слова без етимологий и не важе их за вираз **га(л)яй-беляй**.

гвариц -им **зак**. и **незак**. „повесц“: *Гварел ши же придзеш*. Всл. hvaric „исте“, поль. gwarzyć „бешедовац; бербляц“. ◀ Од праслав. gvar-/govor-. • **не гвар!** и **не гутор!** „наисце? озда не“: „[Кукурици] уж по нас, а не по колена“ „Та не гвар!“ чудуе ше Яков (КовМихНО 238); **як гвари** вираз з хторим бешедуюца особа ублажуе значене даёдног слова або ше на даяки способ оградзуе од поведзеного: *Тераз нам пречисую воду, а поталь сом пил и знойовку як гвари, а дожилі зме старосц* (В. Саб.); **як тот (гевтот) гвари/гварел** вираз хтори поединци повторюю у бешеди, по значенню подобни словку *гат*: *Ёден Коцурец час-то, за каждым трецим виреченьом гуторел: як гевтот гварел*. А жени гуторя: *як гевта гвари/гварела* (В. Саб.); „Ильо, а як тот гвари, я вежнем свою посцель и ладу та при-дзем жу тебе, як тот гвари“ „Но, ша, я не

мам за вас места“, „Но, ша, як тот гвари, ша я ніч не мам, лем посцель и ладу“ (Жи-рош МСМ 101); **як ше гвари** вираз з хторим ше провадзи даяки виповедзени фразеологизем, термин и под.: *Прибліжовал ше дзень одходу. Пияти уж за петами, як ше гвари*. *Ошвитнул и тот дзень* (РН 13/1929, 3); *Спочатку споза хрипта – як ше гвари, а вец и до оч указовало ше незадовољство* (РН 45/1929, 3).

гвижджац -джим **незак**. 1. „видавац гвижджац звук, с. фијукати“: *Витор гвижджи, гучи, шалее, ... та згина до жеми каждую рошліну, każde древо* (КостПр 106). || Слц. hvižďaŋ „исте“, всл. hvižďic „исте“ (Hal). 2. **безос.**: *Хорому у уоох гвижджи*, „хори ма чув-ство же му у уоох гвижджи“ (Ю. Пап). ◀ Ономатопейске (як и **гвиздац**).

гвижджиц -им **незак**. **коц**. оп. **гвижджац**.

гвизда ж. 1. „небеске цело хторе ше зоз жеми видзи як швицаца точка“: *Яки красни гвизди здалеки, а збліска су страшни огонь, або можебуц мертве камене!* (КостПр 80). 2. „била джобка на чоле коня“: *Кед конь ма лем билу джобку на чоле, гвари ше же ма гвизду, а кед ма билу платку през цалу главу, гвари ше же ма лиску* (Вер. Рм.); *Конь, червено чарни, ... гвизда на чоле, як годзинка велька* (РН 15/1931, 3). 3. „гвизда яку ноша крачунски шпиваче“: *Даёдни шпиваче на Крачун ходзели шпивац з гвизду: гвизда була округла, направена з паперу, нука була слика Христового рождества и швичка, гвизда ше ношела опрез себе на паліци вертикално, а вицаговала ше и горизонтално напредок и поцаговала назад. Скорей даёдни ходзели по шпиваню з гвизду, а даёдни з бетлегемом*. *Гвизду ношели найвецей по троме, волали их гвиздаре* (Лев. Ск., В. Саб.). 4. **прен.** „фляшка з паленку на свадзби“: *Видавач: „Е, приятелю чесни ви о тей гвизди [над Вифлеемом] бешедовали, а од тей гвизди нет випатра ніч. Я ту ніяку не видзим гвизду.*“ Старши староста: „Опательце, за нашу гвизду гваря же седем хмари пребива“ (Указуе фляшку паленки) (Малацко); *Госци ше питаю на свадзби: Дзе же вам гвизда? „дзе же вам фляшка з паленку,*

вином” (Ю. Пап) ◀ Общеславянске слово, праслав. *gvězda*. • ~ з **хвостом** „комета”: *А тераз чуем, же и гвизда з хвостом ше зявює* (РН 31/1937, 4, М. Ковач). ♦ **аж ше му гвизди указали (швички зашвицели)** „барз ше вдерел, барз го дахто вдерел”; слц. *vidieť všetku hviezdu* „исте”; **вельо як на небе гвизди** „барз вельо (людзох, живини и др.)”: *Заверай ше же не повеш нікому, бо кед повеш, да маш тельо грихи як на небе гвизди* (Вер. Рм.); карп.укр.: *Нажнемо снопів як звїзд на небі* (МушГолоси 67); **од гвизди до гвизди** „од вчас рана до ноці” (В. Саб.).

гвиздаре х. мн. (єд. гвиздар) „тоти цо на Крачун ходза по шпиваню зоз гвизду (оп. **гвизда** под (3))”: То троме хлапци облечени до билих, длугоких кошульох, на глави високи, паперово шапки у рижних фарбох, на каждой бул вельки криж облїпени зоз златним папером. Вони представляли трох кральох котри провадзели гвизду и ишли нащивиц народженого Исуса Христа. Уходзели до обисца бренкаюци зоз цингаловом (по: ЧапкоЛю); *А гвиздаре? У чистих, билих кошульох, зос шаблями у руках, с красними позлаченима шапками и вицифрованима гвиздами шпиваю по хижох кельо их гарло ноши* (РН 57/1926, 2–3, О. Кост.); *Ище тоти [крачунски шпиваче] з облака не пошли, уж ту гвиздаре* (РН 1/1928, 3, М. Ков.).

гвиздац -ам „правиц, видавац гвиздаци звук”. Всл. *hvizdac*. ◀ Ономатопейске. ♦ **да-лей ше гвизда** гвари ше кед ше дацо не зна або не сце доповесц, напр. дакому ше питаю: „А як було далей?”, а вон пове: „Далей ше гвизда” (В. Саб.); **тераз можем (можеш итд.) гвиздац 1)** „я (ти итд.) свойо обовязки сполнел, та сом мирни” (Лев. Ск.); **2)** „мам (маш итд.) необчековану утрату”.

гвиздочка ж. дем. „мала гвизда”.

гвиздочки ж. мн. бот. 1. коц. „кички-ридж, *Narcissus poeticus*”. 2. „*Stellaria media* (L.) Vill.” Слц. *hviezdica, hviezdička* „исте”. ◀ Назва обидвох квецох мотивована з їх подобиносцу зоз гвиздами (Тимко 35).

гвозд х. „заоштрени железни клїнок з главку на тупим концу”: *Скорей гвозди правели и ковале, то були штироугласти*

гвозди, коваль их дакус розклепал на верху, та мали и главку. Вец ше баржей почали хасновац фабрични гвозди (В. Саб.). || Всл. *hvuzd* (рен. *hvozda*), поль. *gwoźdź*, укр. *гвіз-док*, рсй. *гвоздь*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *gvozдь*. ♦ **робиц за [ардзави] гвозди** „робиц за мале надополненє” (гвозди и скорей були тунї) (В. Саб.).

гвоздзик х. 1. дем. од **гвозд**. 2. бот. „*Dianthus caryophyllus* L.” Всл. *hvozdzik*, слц. *hvozdič*, поль. *gwoździk*, укр. диял. *гвоздик*. До славянских языкох тота ботанїчна назва пришла преїг польского и спочатку значела присмачку **гвоздзик**. Словацке *hvozdič* зоз значеньом *Dianthus* зазначене уж 1685. р. (Тимко 35). • **дзиви** ~ „назва польскей рошлїни”; **пахняци** ~ (**гвоздзичок**) „файта присмачки”.

гвоздзичок -чка х. оп. под **гвоздзик**.

гє вискр. и слов. пред виреченьом з хторим ше звич. толкує мотив даякей дїї: „Дай-боже и тебе, сину. Та цо це ту пригнало? ...” „Гє, так и так, паноцец стари, нужда ме нагнала. ...” (Етн29 26); [Краль бировови:] „Цо же то? Шлєбодно у валалскей хижки пиц?” ... Гє, биров му гвари, так и так, нешка ме положелї за бирова, та я давам олдо-маш.” (Етн30 248)

гєв присл. „ту, тадзи”: *Гребень ше до власох чежко запишал, у власох ані гєв – ані там ше не рушал, власи не чесал але скубал* (РН 16/1929, 2). ◀ Од указуючого словка *гє.

гєв-там присл. оп. **геваль-тамаль**: *Зос их [хижох] облакох гєв-там було видно шветлосц* (РН 17/1929, 4).

геваль-тамаль присл. 1. „означує рушанє тадзи-тамаль, раз тадзи, раз тамаль”: *Ходзи геваль-тамаль по гумнє. Дахто би думал же бозна цо роби, а вон та гледа ключку* (РН 1/1928, 2, М. Ков.); || Всл. *hev i tam* „исте” (Hal I, 271). 2. „означує длугше догваряне, нацговане пре несогласни становиска”: *Кед сом добре предумал, мала жена право [же треба купиц канабель]. ... И так геваль-тамаль тот канабель ше створел вчера пред вечаром у моїм обисцу*, „и так по длугшим догваряню канабель купени” (РН

21/1934, 2, М. Ковач). ◀ Часц *гєв* од указуючого словка **гє*.

гевєрни -а -є **1. а)** „незаняти з роботу, шлебодни за роботу”: *Бо кєд ... ше нє зродзи, прицишнє худобни швет заш велька нужда. Вєц у нас нє будзе тєльо роботи, кєльо будзе гевєрней и до роботи сцєлей сили* (РН 33/1937, 3). **б)** „хтори стої, шєдзи без роботи, хтори ше нє лапа до роботи док други робя”: *Цо же стоїш гевєрни? Лапай ше до роботи. 2. „шлебодни, незавжати”: Єст у ваишй хижй гевєрни карсцєль? ◀ Од мадь. hever „лежац, валяц ше”. • гевєрни пенєжи (пенєж) „пенєжи шлебодни за трошенє, укладанє”: [Коопєратива помага] кєд трєба, а кєд ма гевєрного пенєжу* (РН 33/1937, 3); *я и тєраз нє мам гевєрни [пенєжи], а вон лєм чєка и чєка* (ЖиросМСМ 91).

гевєрнїца ж. „жєнска особа хтора ше нє лапа до роботи док други робя”. ◀ Од гевєрни, гевєровац.

гевєровац -руєм *нєзак*. „нїч нє робїц (звич. док други робя)”: *Зна вон, кєд ше роби на наднїцу та знаю тоти людзє и гевєровац, а кєд мєдзи нїма Антонь, та тєди нєт кєди оклєвац* (РН 3/1936, 2, М. Ковач). Всл. heverovac „истє”. ◀ Од мадь. hever „лежац, валяц ше”.

гєвка присл. „тадзи, ту”: *А шаркань му [Янчийови] гвари: „Кєд ши таки витис, а ти гибай гєвка на мойо гумно [пасовац ше], да видзим чи ти витис.”* (Етн29 174); *Дай их [пенєжи] ... гєвка, а я ци врацим найдалєй до поютра* (РН 6/1928, 2); *Дай гєвка то-ту склєнку!* (РН 14/1929, 2, М. Ковач) || Всл. hev и hevka: pošli jich hevka gu mše. Чєски, словацки и польски форми зоз *н* мєсто *в*: слц. hen(ku) „там (на питанє: дзє?)”, henten „гєвтот”. ◀ Од *гєв* + *ка*. Часц *гєв* од указуючого словка **гє*.

гєвтак присл. „на гєвтот спосєб, иншак”: *Мнє ше видзи, жє то на єдно виходзи... чи так чи гєвтак!* (РН 29/1937, 3, М. Ковач) ◀ Часц *гєв* од указуючого словка **гє*.

гєвтаки -а -є зам. указ. „нє таки як тот, иншаки”. ◀ Часц *гєв* од указуючого словка **гє*.

гєв-там присл. оп. гєваль-тамаль.

гєвтот гєвта, гєвто зам. указ. **1.** означує поняцє хторє просторно або часєво оддалєнє од бєшєдуєцєй особи: *А вонї у гуишм хлївку двєй, а гєвти нука у вєлькєй палати* (Етн29 57). **2.** указує на познату особу хтора ше у бєшєди нє мєнує: *Та би [на тємєтовє] шориц коло грєба, бо гєвта придзє, та да ше видзи жє там хтошкє ходзи [= бо дзйвка ми придзє з Нємєцкєй]* (Рускиї 191). ◀ Од указуючого слова *гєв/гєн* (оп. гєвка) и замєновнїка *тот*. У Гнатюка замєновнїк *гєвтот* ше хаснує паралєльно зоз нєшкє архайчним замєновнїком *тамтот*: *А гєвтот старй бачик раз викукнє з лєса. Видзи жє тамтот уж там* (Етн30 236). • **гєвто-го тижня** „прєшлого тижня”, **гєвтєго року** „прєшлого року” (всл. henteho roku „истє” (Hal)), **гєвтєго пондзєлку** (**вовторку** итд.) „прєшлого пондзєлку (вовторку итд.)”, **гєв-тєй стрєди** (**сєботи, нєдзєлї**) „прєшлєй стрєди (сєботи, нєдзєлї)”; **з гєвтєй стрєди** **1.** „зоз другєго боку”; **2.** „на другим боку”.

гєй¹ слов. **1.** потвєрдзуюцє: „Придзєш?” „Гєй, придзєм”. Карп.русин. гєй „истє”: „Ты з нив заручився?” „Гєй” (Чорї). **2.** ирон. „нє будзє нїч”: *Купим му гєй. Трєба му!* (= нє купим му, нє трєба му) (РК 1926, 119). ◀ Як и словко *гє*, од першєбутного викричнїка *гє* (ЕСУМ). ♦ **анї ~ анї нє** „дацє неопдєдзєнє”: „Та цо ци гварєл, цо вон дума?” „Та анї гєй анї нє.”; **но ша гєй! и та ша гєй!** „жє би нє, нє будзє з того нїч” (Г. Р.); *Тоти лїки да нїєм?* *Но ша гєй* (Г. Р.); **то уж гєй** „то уж врєдзи, то уж дацє”.

гєй² викр.: *Гєй, там за гєрами / ору страки, врєни* (БиндКост 123). Карп.русин. гєй „истє”: *За гєров, гєй, за вєсоков сонєчкє сїдало* (Чорї). ◀ Общєславянскє. Толкує ше як вариянта викричнїка *єй* з протєтичним *г-* (ЕСУМ).

[гєйгловац] -луєм *нєзак. коц. оп. гєк-лац*.

гєйна и гєйно викр. на краву жє би ше рушєла з мєста або ишла напєредок: *Гєй-но, шаруля, бог цє дал, ша понагляй!* (КостОс 97) ◀ Вирєятно од викричнїкох *гєй* и *но*.

[гєклац] -ам *нєзак*. „штрикац зоз вулом з малу иглїчку такв. гєклїчку”: *У прєшлєсци*

жени мало геклали. Нашо баби лем обгекло-вали: рекельчата, фитюли на кажди дзень и блузни... а нешка ше гекла: парточки, партки, шали, шапки и скоро шицки верхні шматти (ДудашКс 158). ◀ Од серб. *хеклати*, *хекловати* „исте”, а сербске од нем. *häkeln* „исте”.

геклічка ж. „иглічка за геклане”. || Слц. диял. *haklička, heklička* „исте” (SSN I, 539).

[гектар] х. „мера за поверхнось жемі, 10.000 м²”. ◀ Европске слово. Нем. *Hektar*, фр. *hectare* (виведзене од *hekto* и *ar*). У нашим языку вироятно од серб. *хектар*.

геле-ге слов. и викр. „гибай(це) ту (та-дзи)”: Дома є, праве тєраз є у хліве. Миколо, геле-ге, приишл Мойсей (ЖирошV 261); [Учитель школярови:] Геле-ге тадзи! А тєраз, поведз ми, мили мой: прецо ши знова за-пожнєл, як и вше? (ТвенМарк 58). || Лемк. *ге-ле-ге* и *гев-ле-гев* „ту”. ◀ Од викричнїка *ге* и спонукаючого слова *лє*.

[генксиц] х. коц. „дещичка як шедзиско на селянским кочу”: На генксиц ше прєруцовал покровец, на хторим ше шедзелo (В. Саб.). ◀ Друга часц *-сиц* од нем. *Sitz* „шедзиско”. Вироятно превжате од коцурских Немцох. Керестурски еквивалент *дещичка*.

гєпо слов. дзец. „гибай”: Мила моя шєстричко ... гєпо-лє така красна и прибра-на, да цє ище раз видзим (РН 10/1937, 3). ◀ Неясне.

гербни -а -є експр. „барз пишни, горди”: Гербни то таки цо ше барз високи прави, не можеш їу ньому дойсц, возноши ше; Жєна увидзєла и упознала [у жвератку] свою красоту, постала гербна и як така страцєла цєну своєй красоти (РН 107/1926, 2); „Сину мой сину!” гвари „нє бер тоту богату, бо є барз гербна, охаб ше єй!” (РН 8/1934, 2). Даєдни авторє хасную и злучєнє пишни и гербни: Бо кєд [родичи] о своїх дзецох так думаю, ... дзеци постаню пишни и гербни (РН 13/1931, 1); людзє вше поставая пишни и гербни кєд им лєм дакус добрє (РН 36/1933, 2). || Укр. диял. *гєрб* „гордосц, пишнось”, *гєрбувати* „буц горди, пишиц ше”, укр. *гєрати* и билор. *грєбавачь* „знєважовац”,

чес. *hřebati* „вадзиц ше”. ◀ Навєдзєни слова ЕСУМ вяжє за укр. *гєрбити* „грабац”, а то од праслав. *greti, grebti, grěbati*. Од тєй осно-ви вивєдзєнє и укр. *загєрєбє* „чловєк жадни дачого”, *загєрєбуций* „жадни, гамишни”. На помкнущє значєня їу „горди, пишни” мо-гло мац уплїв слово *гєрб* „гєралдични знак”, хторє було предмет гордосци високих па-нох – немєшох, дворянох (ЕСУМ).

гєрбно присл. „барз пишно, гордо”: По-знєйши поколєна [Руснацох], цо ше уж наро-дзєли у Бачкєй, оцудзєли ше од своєй старєй дїдовщици Горнїци, и гєрбно патрєли на ню, як на „край худобства” (КостПр 95); Гєрбно ше прєходзєл по гною когут и мєрковал на кури (ЧаканБас 102). ◀ Оп. *гєрбни*.

гєрбносьц ж. „вєлькє пишносьц, гор-досц”: Бог карє ... баш тото прєвєлїкє воз-ношєнє – нїху и гєрбносьц (РН 36/1933, 2).

гєркац -ам 1. а) „виволовац, провоко-вац дакого”: Бєшєда нам нє барз ишла; а то нашого фїзльоша єдло, та нас почал гєркац (РН 27/1927, 4); Бул вон барз добри и цихи. Прє тоти їого нєзїрабни свой-ства, часто го пайташе и познати гєр-кали, а и вишєляки му поради давали (РН 106/1926, 2). б) „виволовац, будзиц (чув-ства, инстинкти)”: За пєнєж гєрка кино у людзох их найгорши инстинкти (РН 94/1926, 4). 2. „вєжбац, учиц, трєнєрац дакого” (Ю. Пап). 3. „виволовац, гнївац пса”. ◀ Вивєдзєнє од ономатопейского викричнїка *гр-гр* и суфїкса *-к-* (напр. кєд щєнє сцємє розгнївац, та го таргамє за шию и уха и повтєрюємє: *грр-грр, га-рр, га-рр*) (Machek). Од того и слц. диял. *hrkať, hirkac, hurkac*, хтори знача „дуркац; чєркац; штухац до дакого; млєц зарно на ручним млїну”: *kurci reňazmi hrkaľi* (SSN I, 627), закарп.укр. *гьркати* „зло кричац” (Сабадош). Од *гєркац* вивєдзєнє и нашo *погєркац* ше „повадзиц ше, поспричац ше” (оп.).

гєрлічє -єца с. „младє гєрлічки”.

гєрлічи -а -є „гєрлічков”: ~ *шєрцo*: Кєд ше сцєло „поробиц” жє би ше двєйo полюбє-ли, осушєнє и на дробно потлучєнє гєрлічє *шєрцo* далo ше им у даяким єдзєню поєсц и

вони *ше* *вещ* полюбели (по: ОлеярЯк 217) ♦ **як кед би поєдли герліче шерцо** „барз су нерозлучни, вше су ведно (звич. о хлопиви и жени)”.

герлічка ж. зоол. „файта голуба, *Tartur tartur L.*” ◀ Общеславянске: всл. (h)erlička, слц. hrdlica, укр. горлиця, рсй. горлица, серб. грлица, праслав. gьrdlica. Наша першобутна форма *герліца* достала ище суфикс **-ка**. Ономапейского походзена (словинске оном. grliti „гуркотац (о герлічки)”) (Machek, ЕСУМ). Даєдни етимологи толкую слово, пре форму воля (гарла) герлічки, од *гарло*, праслав. gьrdlo. Наша друга назва за герлічку *цукровка* (оп.) тиж ономапейска: гуркотане герлічки примає зоз слухом як звук *цукру-цукру*.

геровци х. мн. (єд. геровец) кул. коц. „черегі”. Всл. herovke „бухти?”. Од мадь. herőse „файта шветочного печива” (ЕтМ). Керестурски еквивалент *чережі*.

[герой] х. „вельки юнак; вельки человек”. Общеславянске слово (укр. и рсй. герой, слц. и чес. заст. heroj, серб. херој) превжате з немецкого (Heros) або французкого (héros), а то зоз латинского и греческого. ◀ До нашого языка могло присц зоз сербского або угроруского и українського.

[герц] х. карт. „фарба у картох”: *Герц то червень у картаню* (В. Саб.). Серб. *хери* „исте”. ◀ Од нем. Herz „шерцо”.

герчкац ше -ам ше *незак*. „спричкац ше, вадзиц ше”: *далей пили. Єден другого хвалел ... „Пать, тераз су ровки, офришко постаню фаркаши. И наисце! Зос хваленя преїду на герчкане и зваду* (РН75/1926, 2). ◀ Виведзене од дієслова *геркац* (оп.): ч достало виroyтно од меновніка *герчок* (герчок ше барз борбено спротивює противнікови).

герчков -а -о „хтори ше одноши на герчка; хтори припада герчку”. ♦ **идзе до ньго (ней) як до герчковой дзири** „може вельо поєсц (оп. и толковане под *герчок*)”; **скощиц як** ~ „оштро, нагнівано реаговац”.

герчок -чка х. I. зоол. „*Cricetus cricetus L.*, с. хрчак”. Герчок у своєї дзири рихта за жи-му вельки резерви зарна, з чим мотивова-

не и пренешене значенє. 2. *прен. а)* „чловек хтори шицко одноши, сцагує до свого до-му, хтори полні обисце з рижними ствара-ми” (Лев. Ск.). б) „гнівац чловек”: „*Порни то барз гнівац, наровни, пирскаци, скочи як герчок* (Лев. Ск.). || Всл. herčok „*Cricetus cricetus L.*”, карп.укр. *гирчик, гирчок* „исте”. ◀ Од мадь. hörcsök „исте” (тото од праслав. хьгськъ) або од праслав. хьгськъ з пре-менку *х > г* под уплївом мадярскей форми (Тимко 109).

гет присл. 1. „далеко оталь (пойсц, буц)”: *Та як зме ше вимодлели, та други рок вецка ше зобрала [шашка] и так полєцела горе як велька хмара идзе... Та не знаю людзе чи Бог дал да пойдзе гет, чи зато же ше лю-дзе барз модлели Богу* (ЕтнV 89). 2. „дагдзе барз далеко”: *Повеє им же на вечар мушиа там спац у тей хижи дзе бритви режу, а во-да попод ню идзе, та такой най их неше гет* (Етн29 11). Всл. het: pošol het. 3. *експр. а)* „не роб(це) то, престань(це)”: *Но дзе же риби?* – *пита ше мац. А Йовґен: „Не питайце ше, гет!”* (РК 1936, 152). б) **гет зоз даким/да-чим** „одстрань(це) то далей; охаб(це) ше того”: *Прето: гет зос куреньом „престаньце куриц”! Хто не почал куриц, най не почина, а хто кури, най ше одучує* (РН 9/1934, 2). 4. **а)** за помоцньоване прикмети: „вельо леп-ши, старши и под.”: [Нови будинки и др.] *станици и доми коло нѣх, шицко то нове и вельо и гет краше як цо то було за часу вой-ни кед сом бул у тих крайох* (Заря 16/1938, 5); *Було то кедиш пред вельо роками, кед сом бул гет младиш* (Шв. 1/2009, 155, Ю. Пап). || Укр. *геть* „исте”, слц. het „исте”, поль. het „исте”. ◀ Од указуючого слова *ге, од хторого виведзени и наш присловнік *гев* и *геваль*: *гев-там, геваль-тамаль*. ♦ **гет до беса** кед ше бешедує о дачим преїгмир-ним: „идз гет; то преїгмирне”; **идз(це) гет** „охаб(це) ше такей приповідки, роботи и под.”

гетка присл. з истим значенєм як и *гет* 1. „далей, далеко”: *а вец други рок не сцела пойсц шашка гетка, зоз хотара ... Та як зме ше вимодлели, та други рок вецка ше зобра-ла и так полєцела горе як велька хмара идзе* (ЕтнV 89); *И на то пошол бирів од нѣх гет-*

ка, не сцел [ше] вецей ніч мишац до тей роботи (Етн. V, 105); Кед пойдзеш жу ньому, та го обрациш од себе гетка, тото жвератко, бо кед го жу себе обрациш, та це збача (Етн29 277). 2. „дагдзе барз далеко”: Пошол [Яни] жу оцови: „Знаце цо, апо? Ми [зоз Ганьчу] пойдземе гетка.” Оцец му гутори: „Чом би ви пошлі гетка?” „Зато пойдземе гетка же нас мац више лае; више лем то гутори же ми лем найдзени, же ми не вашио дзеци” (Етн29 275). 3. у викричних виреченьох: Шмердзиш, Гедеоне! Гетка аталь! (ЛатякТал 123) || Слц. hetka „исте”, всл. hetka „исте” (Hal). ◀ Од гет + ка (оп. гет).

гея¹ ж. (и **ея, кея**) зоол. „мишар, Circus cyaneus L., с. хеја, еја”. Карп.укр. *гiя, гела* „Milvus”. У укр. діял. *гия*, у зах.укр. *гiя, гела* зоз значеньом Milvus, у серб. *хеја, еја*. ◀ Пожичка зоз мадь. *héja* „Milvus”, дзе воно зафиксоване з 1395. р. Пояшнює ше як ономотопейне витворене. Часто ше хаснує за означоване вецей файтох птицох. Даскельо початково консонанти пошлїдка розличней адаптації мадярського безвучного фарингалного h (Тимко 103).

гея² и **гея-га** викр.: На орла, жовлю и под. ше кричи *гея*, напр. кед орел кружи над живину. ◀ Од *гея¹*.

гибай импер. „придз”, **гибайце** „придзце”. || Всл. *hibaj(te)* „исте”, слц. *hybaj(te)* „исте”. ◀ Дефектне дієслово **гибац* (ше) „рушац (ше)” од праслав. *gybati*. У нашим языку зачувани лем імператив.

гибаль присл. „єдино кед, єдино же; єдино можебуц; можебуц”: Але вона за нго еци не пойдзе, *гибаль кед би ей принєс од Луципера три власи* „єдино кед би ей принєс” (Етн29 261); Треба ше оцови радовац а не бац ше од нього. *Гибаль сце дацо завинєли?* „єдино кед сце дацо завинєли” (РК 1936, 109, О. Торма). || Всл. *chibaľ, chibaj, hibaj, chiba* „исте”: *so ci dam, chibaj teho psika* (Czambel), поль. *chyba* 1. „гибаль”; 2. „недостаток, хиб”, слц. *chyba* „гришка, хиб”, укр. *хиба* „исте; недостаток, хиб”, *хибати* „сумняц, двоїц ше”, *хибити* „погришити”. ◀ Од праслав. *hybati*, од хторого и нашо *хибиц, хиб*.

гивар х. „дзвигачка за терхи”. || Всл. *hejvar, hevar* „исте” (Czambel), слц. *hever, he(j)var, haviar* „исте”, мадь. *hévér* „исте”. ◀ З нем. *Heber* < *heben* „дзвигач”.

гиведер х. „грубша лата, с. штафла”. ◀ Од мадь. *heveder* „широки моцни ремень” (1395).

ги¹ звич. повторене **ги-ги** викр. хтори видава тот цо плаче. ◀ Ономотопейске.

ги² звич. повторене **ги-ги** викр. за виражоване стриманого шмиху: *па ти геніялни члове! Ги-ги-ги-ги, науч и мне такому дачому* (РЗаря 7/1936, 7). ◀ Ономотопейске.

ги³ злуч. „як”, лем у Гнатюка: *То ту було у Керестуре, так сом видзел ги вас* „так сом видзел як цо вас видзим” (Ос; ТамашРКер 95). Карп.русин. *ги* „исте”: *грубий, ги кунь* „вельки як конь” (Керча), русинВСл. *hi* „исте”: *inkoly to ne bylo hi teryt* „дакеди то не було як тераз” (Šišková 55). ◀ Неясне.

гиканє с. дієсл. мен. (од **гикац**) „видаване звука ги при плачу”: *Слизи му ше котуляли по твари, цело ненавикнуте на плач ше старговало у гиканю* (КочишПП 143).

гикац -ам незак. „видавац звук ги при плачу”: *Слизи му ше котуляли и аж гикал* (РНКЗаря 1937, 78); *Так плакала, так гикала!* (приклад з бешеди) || Слц. *hikať* „видавац звук ги при чудованю або другим моцним возбужденю”, всл. *hykas* „исте” (Hal), укр. *гикати* „кричац, врєщац”. ◀ Ономотопейске: од викричнїка *ги¹* (оп.).

гикнуц -нем зак. „видац звук ги при плачу”.

гилзни ж. мн. (єд. *гилзна*) „скручени паперики на филтеру до хторих ше у спеціальней машинки „набивал” доган”: *Доган ше усипал до машинки, до ней ше положила гилзна, машинка напoлнєла гилзну з доганом и готови цигар ше з рамачом видрилєл вонка* (В. Ерд., Ю. Пап). Гилзни здавали на празни патрони, та по тим и достали назву (нем. *Hülse* „патрона, с. чаура”. Хасновали ше гилзни у другей половки 20. вику; дахто хаснує и форму *гиндзли*. || Слц. діял. *hilzňa* 1. „паперик на шувляканє цигара”: *Kírmi škatulku hilzňi na cigarette*; 2. „патрона, с. чаура” (SSN), всл. *hilzňa* „патрона, с. чаура”

(Hal). ◀ Нем. Hülse 1. „патрона, с. чаура“; 2. „пошва, с. футрола“.

гимбац -ам незак. „гойсац, кивац“. || Всл. hymbac (se) „исте“ (Hal I, 298), карп.русин. *гѣмбати* „исте“: сиділи на колоді й гѣмбали ногами. ◀ Од мадь. himbál „исте“.

гимбац ше -ам ше незак. „гойсац ше, кивац ше“: конь ше, кед крача або бежи, *гѣмба* лѣво-право, а же би конь могол шлебодно крачац, вец орчик муши провадзиц рушане коня, односно муши ше на ваги *гѣмбац* (Фа 91). || Карп.русин. *гѣмбатися* „исте“: Гѣмбалися, сидячи на гойдаліці, всл. hymbac (se) „исте“ (Hal). ◀ Оп. *гимбац*.

гиндзли ж. мн. (єд. гинзла) оп. **гилзні**.

гинто присл. „не так давно, хториш дзень, с. ономад(не)“: Но-та, ниа, цо ше ми случело гинто, кед зме з Ганю кладли капусту до гордова (ПапЮ, Шв. 1/2009, 152) || Всл. hento „исте“, карп.укр. *генто* „исте“ (TichyFr). ◀ Судзаци по тих двох паралелох, и наша першобутна форма вироятно глашела *генто*, з чим була блізша гу слц. hen(ky) „там (на питане: дзе?)“, henten „гев-тот“, та ю, як и *гев, гевка* и др., можеме вязац за указуюче словко *ге*.

гинтов х. ист. 1. „пански закрити коч подобни каруци, дилижанса“: *пришли красни два коні у гинтове; вона шедла на гинтов, та пошла на бал* (Етн29 293); Так вона шицко спредала, лем себе охабела каруцу и два коні. Шедла на гинтов з тим хлапцом, та ше пуцелі, ані сами не зналі дзе (Етн29 67). 2. „фийкер“ (В. Ерд.). || Всл. hintov „исте“, серб. *хинтов* „исте“. ◀ Од мадь. hintó „исте“.

гинуц -нем незак. 1. а) „препадац“: Младосц моя и подоба / як ми гинє ягѣд вода (Тон ч. 18); Тебе квітне за калапом з ружи квет, / а мнє гинє, фалєчніку, пре цє швет! (Етн9 ч 124. и 125); Заостанєме, *препаднеме* ...; и ми помали гинуц – *препадац* будземе – нестане нас (РК 1927, 100). б) у нар. писньох у виразу *шерцо ми (у мнє) гинє* „цєрпим вельки душевни боль“: *Шерцо мойо, шерцо, чом же у мнє гинєш? / Чом ми не повеш за ким так бануєш?* (Етн9 ч. 201); *И я млада и желєна, шерцо у мнє гинє, / а мой человек дзєш за морйом з другу жену жїє* (БиндКост 28);

Шерцо мойо, шерцо, цо ми млада гинєш, / за люцким лєгїньом добре не погинєш. / Шерцо мойо, шерцо, цо ме поболуєш, / чом же ми не повеш за ким так бануєш (Етн9 ч 159); *Гвари ше тиж: Гинєм за ню, або: мац гинє за дзєцком, за мужом, за добру краву; жена за нїм гинє „прапада, банує“* (В. Саб.). 2. а) „традиц животи“: *Панове, панове, пан Бог вас побїє / за ту младу чєлядз цо у войнє гинє* (Етн9 ч. 291). б) „умєрац“: *Людзє у войни гинули од гладу*. || Слц. hupúť з истима значєнями, поль. ginąć „тиж“, укр. *гинути* „тиж“, карп.укр. *гинути*: *Взяли його у чужину, / а я бідна з жалю гину* (МушГолоси 143). 3. „здихац“: *так громадами дробизгу гинє през помоци* (Заря 1/1936, 3); 1777 бул сухи рок, *статок гинул* (РК 1922, 92). ◀ Од праслав. *gybati, gybŋqti*. Значєне (1) у сучасним язїку ше забуло, а значєне (2) ше зачувало под уплївом сербского *гинути*.

гиреш х. 1. „тот цо ше прави юнак“: *Ноц своєю кончи. Павучайки вше чєжиш. Хлапци у мацєриних хусткох, шупени на своїх шамлочкох, ... Нєт уж ані шлїду од тих гирєшох цо з вєчара цапчєли, ту пред дзївчатми, зашулькани цїгарєтлї, сплювовали и полїтизовали* (ПапГДюКШ 147); *мєдзи Бїлянцями бул и якиш Янко, зазрак и вєльки гирєш, та док другї облївали жєни з канчовом, вон – зоз каблом* (РС 15/2012, 16, М. Симун.). 2. „пишни, крашнє прибрани“. || Всл. hirešni „познати, прєславєни“ (Hal I, 272), серб. покр. *ирош* „нялкош; бєтєр“. ◀ Од мадь. híres „познати, славни“.

гирєшиц ше -им ше незак. „випїнац ше“ (В. Саб.). Серб. *ирошити се* 1. „нялкошиц ше“; 2. „вїказовац ше“. ◀ Од *гирєш*.

гирмєнє с. „гирмѣци звуки“: *Єдєн чїковшї приповєдал жє кєд єдногѣ лєтньогѣ вєчара пришла страшна буря зоз запором и гирмєньом-трєсканьом, та ше шицки конї розбєгли шїром по цємнєй нѣци* (РК 1936, 140, М. Бїркаш). ♦ **по вєльким гирмєню мали дїждж пада** „о дачим ше вєльо приповєда, дахто вєльо обєцує, грожи и под., а з того нїч“, всл. hermene: z velikeho hermeňa malo dyždžu (Hal).

гирмиц -и незак. „вїдавац гирмѣци звуки“. || Слц. дїял. hirmic, hrimes, hermes,

hrmiet' „исте“ (SSN I, 628). ◀ Общеславянське слово, праслав. gr̥mĕti. ♦ **дзе ши бул кед так гирмело?** „дзе ши бул кед було опасне“.

гирмотане с. „часте гирмене”: Небо ше фришко зацагло; почало дуц, а за кратке време шицко ше зацмело ... Гирмотане було вше векше и частейше (РН 30/1933, 2).

гирмотац -а *незак.* „гирмиц вецей раз едно за другим”. || Всл. hermotac „гирмиц; гурцац” (Sipos). Од *гирмиц*.

гирчиц -им *незак. експр.* „громадзиц; дриляц у громади”: Витор гирчи хмари „витор громади хмари”. || Лемк. *гырча* „груда”; слц. диял. hr̥ča „запухнуце, вироснуце; гузел” (SSN I, 620). Вязя зоз нашим *гиря*. ◀ Неясне.

гирчиц ше -им ше *незак. експр.* „гарнуц ше до громади”. || Слц. диял. hr̥čif sa „громадзиц ше” (SSN I, 620). ◀ Неясне.

гиря ж. „запухнуце на глави од вдереня”: Гиря (вискочене, опухнуте) настава од ... вдереня. Лічи ше зоз жимнима облогами (КолесарД). || Слц. и чес. hr̥ča „запухнуце; гузловате древо”; слц. диял. hira, hiria „запухнуце на глави од вдереня” (SSN I, 565). Судзаци по слц. диял. паралелох hira, hiria, и нашо *гиря* настало од старшого *гирч*-; од того кореня виведзене и дієслово *гирчиц ше* (оп.); значеньова вязя медзи тима двома словами постої: кед ше людзе гарню до громади, вона ше з тим звекшує подобно як рошне *гиря* одн. запухнуце од вдереня. ◀ Неясне.

гиц х. „горуцосц”: После сом топел до пецох ... Малї зме цо мерало гиц, тот мунтатов там (ЖирошV 164). || Всл. hic „исте” (Hal). ◀ Од нем. Hitz.

гичаї и **гичалї** мн. (х.? ж.?) **1. а)** „ноги”: Уходзел [до води] помали, помали, а рика одбєрала перше криви гичалї, вец таки порядни бруцок, вец остала лєм глава з калапом закрита (КовМихЦВ 245). **б)** „ноги од коленох по костки”: Будзе дзецко вельке, бо ма длуги *гичаї* (СС. Мак.); Кельо то може буц годзин? – питал ше Петро мешачкови док спущовал [з посцелї] тоти свойо сухи *гичалї* на жем – когутох

не чуц, а годзину не бул хто поцагнуц (КовМихЦВ 204). **2.** Конь над копитом дзе ше згина ма ставци *гичаї* (єден *гичай* х.). Коло гичайох ше коньови вешенї, у ламачки, шеячки, кед була блатна хвиля, направели хрости и рани, та то ше волато вошки. Лік од вошкох бул: мачало ше з хлопским мочом (В. Ерд.). || Всл. hučel „цива (с. цеваница)” (Kalal); поль. giczal „исте”, giczały „ноги”, gicznik рошліна Consolida з хтору ше ліча зламани ноги (Brückner); морав. huča „сцєгнова косц”, hučala „груба косц?”, hučka „жила у лісцу”, чес. kučel „сцєгно” (Machek), укр. диял. *гичаль* „грубе ребро лісца”, *гичалля* „стебло гомолястей рошліни” (ЕСУМ). ◀ Наша старша форма вшелїяк була зоз л': *гичалї* (як у прикладу з М. Ковача). Од сиверно-праславянського гуць, гуща, гуцьєль (ЕСУМ).

гиш *викр.* за одганяне курох, дробизгү вообщє и птицох, а франт. и за одганяне мухох. Слц. диял. hiš, his, hiš „исте” (SSN I, 565). ◀ Од мадь. hess „исте”.

гиша *викр.* „гиш”, лєм у Гнатюка: Яй, гиша, гиша, / птачку яраби (Етн9 ч. 20); Яй, гиша, гиша, гавране (Етн. 9). Оп. *гиши*.

гиша-га *викр. експр.* „гиш”.

глава ж. **1.** „глава човекового цєла”. **2.** „часц даєдних справох и предметох”: Глави на колеса колєсарє вше правєли зоз брєстєвого дрєва прєто жє шє вєц нє таргали (Фа 49); Далєй жу талли и жу градзєлю ковач прикруцєл глєву плуга (Фа 100). **3.** „чокот (лєзи, хмєлю)”: посадзиц [хмєль] так да 15 цєнти глєва будзє од вєрх жєми нука. ... у трєцим рокє тєти чокєти, глєви [хмєлю] мушицє вибєрац зоз жєми. ... Шпєржу вєжцє од ньюго [колїка] до дрєта так да шє по нїм можє цагац двє коруни двєох глєвах (РН 11/1927, 2); У Чєскєй пєришорєчнї млєднїки (лєстєри) [хмєлю] оламую, жє би глєва замєцнєла (РК 1927, 142); Млєду винїцу трєба ... пєриши, дрєги, а ... и трєци рок орезєвац до глєви (РК 1940, 138). || Слц. viničná hlava „чокот лєзи”, слц. диял. hlava „исте”: strihalo sa to, tí víhonki, na jedno očko od hlavi (SSN I, 571). **4.** коц. „писки санкох”. **5.** „старшина, глєвни у фамєлїи и под.”. ◀ Общєславянськє слово, праслав. golva. Вивєдзєни:

главка, главичка, главни, главати, оглавок.

• **биє дакому до глави** „ма високи прицисок”: Банки ше прикладали на хрибет людом хторим било до глави (т.е. хтори мали високи прицисок) (По: КолесарД 185).

♦ **аж му ~ тварда** „добре ше наєд”: Так сом ше налопоцел насулї аж ми глава тварда (Ю. Пап); **аж ше за главу лапац** оп. **лапац ше за главу; аж ше ми (зо мну) ~ круци** „не знам цо почац од роботи, мам полно роботу”; **бежи як през глави** „дагдзе нероздуманом понагля”; **биц ше по глави** „бановац, муштровац ше пре зробену гришку”: Тераз ше аж вона [мац] биє по глави, чом баржей на ньго [дзецко] не мерковала, чом го иншак недопатрали (РН; Ю. Пап); **буц дакому наверх глави** „чувствовац дацо як першу, найважнейшу обовязку”: Нешка сом конєчно попораєла; тото порасне ми було наверх глави (Г. Р.); **вдерело му до глави** „дакус ше напил”, слц. *udrelo mi (z ruku) do hlavy* „исте”; **вибиц дакому дацо з глави** „одвращиц дакого, застановиц го у недобрей намири и под.” (ХК1986, 127): [Жена] цо убардзи та не можеш єй вибиц з глави (РН 8/1937, 3–4). Всл. *ja ci vybijem z hlavy to bitkarene* „я ци вибием з глави битки, я це одучим биц ше” (Нал 135); **виѣрабац ше дакому наверх глави** „барз допиц дакому з даяку роботу, вимаганнями и под.”; **вируциц (вибиц) себе з глави** „охабиц ше, одрекнуц ше даякей идеї, намири и под.”: Вибице ви то себе з глави обидва (РК 1936, 101), слц. *vyhodit si niečo z hlavy* „исте”; **вицагнуц главу** „виратовац ше”; ~ **як мирица** „велька глава”: Кед дахто не добре танцує, бачи маха зос свою главу як мирица тадзи и тамаль (РН 2/1936, 2, М. Ковач); **завращиц дакому главу** „здурец дакого”; з **глави (повесц, написац и под.)** „напамят, не читаючи”: У школи сом перши бул. ... Кед требало дацо раховац, то мойо було, кед требало дацо з глави написац, то мойо було (Етн29 VI); **гоч вдерши з главу до каменя** **гоч з каменём до глави** **єднак будзе болїц** гвари ше так кед человек у бриги, кед муши дацо прецериц (Лев. Ск.); **закруцело ше ми у глави** „почувствовац сом круцене у глави”, поль. *zakręciło mi się w głowie; за-*

круциц главу дакому оп. **завращиц главу дакому; исц (ходзиц, судзиц, робиц) дакому о главу (о глави)** „жадац знічтожиц дакого”: Дал вон [цар] заволац своїх шицких міністерох да вонї судза Дюрови о главу (Етн30 38); Вон гвари же пришил вимирйовац нас з нашіма батогашами, котри нам ишли, як грекоатолицким Русином-Українцом о главу (РН 31/1936, 1); „Заря” ... не роби о глави „Просвिति” (Заря 13/1934, 8); **ламац главу** „штудирац, мучиц ше пробууюци ше здогаднуц, ришиц и под., ришовац чежки проблем”: Не знам як ше тот человек волац, не будзем тераз ламац главу над тим як ше волац (Г. Р.); лем на тим ламал главу, дзе би даяку чкоду ... наробиц (РН77/1926, 2); А цо будзе з новим житом?... Так ше питаю жаздовски стручнїци и ламу себе главу над тим, як би ше ту могло помогнуц (РН 19/1932, 1), слц. *lámať si hlavu (nad čím, na čom)* „исте”; **лапац ше за главу** (од велького несподзиваня, бригох и под.): **тераз кед придзе плациц за друкованя, та** [редактор новинох] **лем ше за главу лапа, одкадз би пенежи достац** (РН 2/1936, 2); **лупац з главу до мура** „не мочи себе дац ради, не мочи розришиц даяки проблем (напр. кед треба принесц даяку вельку одлуку и под.)”; **мац хробака у глави, достац хробака до глави** кед себе дахто дацо вежне до глави и не мож го одбиц од тей думки, идеї (ХК1988, 96); **не зна дзе му глава [а дзе му риц]** „ма вельо роботи и бриги” (Сф. Мак.), всл. *pezna dze mu hlava stoji* „исте” (Нал); **не мож му вибиц з глави** „упарто ше трима даякей идеї и под.”; **о главу буц дакому** „буц барз важне за дакого”: Не о главу ми „не так важне ми”; **о глави робиц дакому** „загрожовац дакому живот”: *мержели [го] и о глави му робели* (РК 1923, 30); **поверх глави** „уж дацо барз допило”: Сцела бим упукац дзецом дакус пуканки, ша су ми уж поверх глави з нїма (РН 14/1929, 2, М. Ковач); **пришло му з ногох до глави** „зробел даяку глупосц” (В. Ерд.); **спуциц главу** (пре застараносц и под.): *Раз хтошка на ньго кричи: Гей, урам биров зоз сушєдского валалу, цо сцє так главу спуцилї?* (Етн29 267), слц. *spustiť hlavu; сушиц главу (мозоѣ) дакому* „барз нерви-

рац, мучиц дакого”; **то глава не за два но- ги але за штири** 1. „мудри человек” (Лев. Ск.); 2. по даєдних информаторох то глупи человек.

главата апаца ж. зоол. „файта мотиля- чкодлівца у лісцопадних лесох, Lymantria dispar, с. (хростов) губар” (РацЯ).

главати -а -е „тот цо ма вельку главу”. || Слц. диял. hlavatý „исте” (SSN I, 573).

глависка ж. ауџм. „велька глава”.

главичка ж. дем. и гипок. од **глава**: Болі ме главичка, болі ме пол бочка / же я не видзела милого пол рочка (нар. писня).

главка ж. 1. дем. и гипок. гу **глава**: Ша ми це патриме аж нас главка болі / же ши ше одала не по своєї волі (Етн9 ч. 324). 2. а) „скручене лісце або плод даєдних рош- лінох”: главка капусти, шалати, маку, ци- булі, цеску (Ю. Пап). б) Капуста ше закруца (круци) до главок „капуста формує глав- ки” (МудриАл). 3. „горня, тупа часц гвозда, гомбошки и под.”: главка гвозда, жомбошки. 4. „сплечена часц гарсци конопи”: 3 єдного снопа [витартей конопи] ше доставало єдну гарсц влакна хторе ше закруцало до главки, а главки ше складало до балох (Гел. Мед.); Звяже ше тот бал [гарсцох вигладзеной конопи] и у главокх и у чулках (РН 10/1934, 4). 5. „верхня часц калапа”: Калапи [руских хлопох] мали округли главки и вельки криси (ФейИр 90). 6. „верхня часц женского чеп- ца або фитюли”: Чепци мали кратиши хвос- цики, а векиши главки (ФейИр 90); Почали ше шиц фитюли з длугими кончиками и плітимиша главками (ФейИр 92). 7. „ровна округла поверхнось наверх руского пеца”: на главки стала тепиша з єдлом (ПапОл 26).

главков -а -о: ~ **жомбошка** ж. „припина- ца гомбошка з главку, с. чиода”: Циґане на вашаре спутькали діда же його конь не сце цагац, та им го туньо предал. А вони коньо- ви, кед дідо не видзел, назаджобовали глав- ково жомбошки до першох, та прето не сцел цагац (В. Ерд.); ~ **шалата** (В. Саб.): главко- ва то єшенська шалата, наяр идзе до глав- кох.

главне у функц. пред. „важне”: Важне, пайташ, же бизме були живи ... главне же

жиєш, так? (КовМихЦег 33) Синоним важ- не же – сербизем.

главни -а -е 1. „важни”: Але на новей парохії, цо ю од початку ушорйовал, мал вон [паноец] койяки бриґи, вельки, главни, а черкотки на кадилу то за нього було таке барз мале и непотребне, же о тим не вред- но ані думац „паноец мал вельки, важни роботи” (КостПр 50); Кед ше уж кромплі за садзене режу, вец найлєпше их резац уздлуж, бо теди кажди фалат будзе мац и даскельо горні очка, а тоти за нашенє найглавнєйши „горні очка найважнєйши” (РК 1934, 160); Приклади зоз бешеди: Перше ше ви наєдз- це, ви озда главнєйши як статок, не треба да понагляце кармиц (В. Саб.); Така главна ствар, а так стої неодложена! „така важна ствар”; Мушим пойци, бо мам главней робо- ти „мам важней роботи”; Чом ци то главне знац? „чом ци то важне знац?”; Як сом ше зашедзела у вас, не маце ви дацо главне? „не маце ви даякей важней роботи?” || Слц. ди- ял. hlavný „исте” (SSN I, 574), поль. główna (скраченє од główna rzecz „найважнєйша ствар, найважнєйше”): To najważniejsza że Jacyś pochodzi z ludu „найважнєйше же Яцуш походзи з народу”. У сучасним языку место нашого главни найчастєйше хаснуєме сербизем важни: Паноец мал вельки, важ- ни роботи; Така важна ствар, а так стої неодложена! итд. 2. „хтори дакого очолює, старши над даким”: Вон више сце буц главни. 3. „централни”: главни варош, главна улї- ца, главна станїца, главна пошта, главни проблем; Не могол наш бачи одорвац думи и шерцо од тих черкоткох на кадилу. У ца- лим богослужєню то му було тєраз главне (КостПр 59). Значєне под (3) хаснуєме пре- важно под сербским уплївом. ◀ Од глава.

глад¹ х. „чувство потреби за єдзєньом”: два дні можем задармо робиц, а вецєй не мо- жем, бо дзеци од гладу умераю (ЕтнV 103); То були два риси, котрих вельки глад на- гнал же би водне билодено вишли на чисци- ну и прицагли ше жу фарми (ВочиОп, 24). ◀ Общеславянске слово, праслав. goldъ. У восточно- и заходнославянских языках ме- новнік глад тиж хлопского роду: укр. и рсй. голод -ду, поль. głód -du, всл. hlad: dobre z

hladu ňe zahĩnu. • **робиц о гладзе** „робиц гладни”: *О гладзе не мож робиц* (Етн29 152). ♦ **загнац** ~ „заесц дакус же би прешло чувство гладу”; ~ **науци подлого (подляка) робиц** „чувство гладу и подлого человека нажене робиц”.

[глад²] ж. под уплївом сербского языка нешка меновнїк *глад* хаснуеме и як меновнїк женского роду: *запановала велька глад* место *запановал вельки глад*.

гладзиц -им *незак*. 1. „робиц гладким”. 2. ~ **конопу** „на чистейше прерабїац витарту конопу на гладнїци”. Карп.укр. [конопу] *на шч'їтках гладим* (Львїв 212). ◀ Од праслав. *gladiti*.

гладкац -ам *незак*. дем. (од *гладзиц*). Всл. *hladkas* „гласкац” (Hal).

гладки -а -е 1. „хтори не рапави, не драпаци, хтори вигладзени”. 2. *прен*. „уважни, с. пажлив”. ◀ Од праслав. *gladъкъ*.

гладни -а -е „хтори чувствує потребу за едзеньом”. Од *глад*. ♦ **кому о чим гладному о торби** „цо человек найбаржей жада, о тим и приповеда”.

гладнїца ж. *коноп*. „церлїца за финше треце конопи”. ◀ Од *гладзиц*.

гладовац -дуєм *незак*. „церпиц глад”. Всл. *hladovac* „исте” (Czambel).

гладоморец -рца х. „хтори вше гладни” (Дю. Лятяк): *Сама [сова] би не настарчала [накармиц совчата]. Сиџурно ту и тато-совак ... То за нїх права турбота! Мали [совчата] прави гладоморци* (ЧаканСаф 118). ◀ Оп. *гладоморни*.

гладоморни -а -е „хтори вше гладни, хтори вельо є”: *Гладоморни тот цо вельо є* (Лев. Ск.). Слц. *hladomorný: hladomorné letá* „гладни роки”. ◀ Од *глад* + *мориц* „мучиц”.

глас х. 1. „звук хтори правя гласово струни”. 2. „мелодия шпиванки”. ◀ Од праслав. *golъ*. ♦ **не пуциц (не дац) од себе** ~ , **не мочи чуц од дакого гласа** „дакто не дава знац о себе”.

гласанки ж. мн. „виберанки”: *У Горватскей були гласанки*. ◀ Од *гласац*.

[**гласац**] -ам *незак*. и *зак*. „давац/дац свой глас за дакого/дацо на виберанкох”. || Слц. диял. *hlasovať* „исте”, карп.русин. *го-*

лосовати: *Кого честовати* – за того й *голосовати* (Чорі). Нашо *гласац* тримаме за сербизем пре суфикс -а- место -ова-: серб. *глас-а-ти*.

гласкац -ам *незак*. 1. „з гласканьом виражовац нїжносц, с. миловати”. Слц. диял. *hláskat’* „исте” (SSN I, 569), поль. *głaskać* „исте”. 2. „ровнац оранїну з ролю, дерлячу або брану” (МудриАл). ◀ Од *гладкац*, *гладзиц*.

гласни -а -е „хтори ясно, моцно чуц”. Слц. *hlasný* „исте”.

гласно присл. 1. „з моцнейшим гласом”: *гласно ше хихотали* (Заря 10/1939, 6). 2. „наглас (а не поцихи)”: *Вона лежи хора, а вони гласно бешедую*. ◀ На основи форми *гласом* „гласно” (оп.) мож заключиц же форма *гласно* сербска пожичка (по А. Дуличенкови тиж). Медзитим, и у словацких диялектох иснує форма *hlasno* „исте”: *Povedz to hlasno*, тиж и у карпаторусинским: *голосно* „исте”: *Ворона голосно кряче; Так голосно співав* (Чорі), та по наведзених паралелох виходзи же и наша форма *гласно* може буц карпатска.

гласовац -суєм *незак*. „явяц”, лєм у нар. писньох: *Неше [мила] хлапцом новинку. / Новиночка гласує / же до войны вербую* (БиндКост 18). Карпатски паралели не маю тото значене: слц. *hlasovať*, поль. *głosować* и укр. *голосувати* значи „гласац”. Оп. и синоним *глашиц*.

гласом присл. „гласно”: *Пита дружба ...: Панї млодо наша добра, чи даш ми твой венєц з глави зняц?* Млода *гласом* ше розплаче, так дружбови одповеда: *не дам венєц, нїгда я го не дам* (Етн. V, 262-263); *А вєц млода [при одпитованю] свою мацер оклучи, плачу обидва гласом* (Етн. V, 268); *зоз царскей дзивки диявол гласом кричал на тей дзивки уста* (Етн30 126). || Слц. *hlasom* „наглас”.

глашиско х. аузм. „моцни глас”: *Тот па-ноец ма глашиско* „ма моцни глас кед служи” (В. Саб.).

глашиц -им *незак*. 1. „давац інформацію, давац знац, явяц”. Приклад з бешеди: *На Белашиници ест метер и пол инїгу, новина глаши* „новини явяю”; *Мили нашо дзво-*

ни! Ви одтераз будзеце глашиц радосни и жалосни зџоди „будзеце явяц” (РН 95/1926, 2); [Революционере у Шпаний] глаша ивету же революция идзе побидоносно напредок и же неодлугу кирвава влада комунистох будзе зруцена „явяю швету” (РН 32/1936, 4). 2. „виношиц на явним месце [при церкви] інформації о предаваню-купованю”: Глашел [службенік општтини] же ше предава жем. || Слц. диял. hlásit’ „явяц” (SSN I, 568). 3. „проповидац, шириц (идею)”: Прето вон [глас дзвонох] и глаши злуку / жеми з небом... Пошвечице: / Мир вон глаши, а не бурю! (КостПоез 141); виру християнску глашели (РК 1924, 16). Тото треце значене виroyтно кнїжкового походження.

глаголок -шка х. дем. и гипок. од глас.

гледац -ам незак. 1. „трудзиц ше найсц дацо страcene, скрите и под.” 2. „вимагац”: Виратовал ши ме, хлапче, гледай одо мне цо џод сцеш (Олуїч 104). Тото значене виroyтно сербского походження, бо го нашо старши виражовали з дієсловом жадац (оп.): жадай одо мне цо сцеш. 3. „достац нагон за паренъом (о животиных)”: Гвари ше же коза гледа козака, овца гледа барана, крава гледа буюка, швиня гледа корназа (В. Саб.). ◀ Од праслав. gĕdati.

глібина ж. „вертикалне розстояне од поверхносци до дна”. Понеже зме з истим або подобним значеньом у недавней прешлосци хасновали меновніки глібочава (оп.), глібочина (оп.) и глібущина (оп.), можеме, логично, предпоставиц же форму глібина хаснуеме под уплївом сербского дубина. Медзитим, формї на -ина находзиме и у словацких диялектох: hlybina (Hal I, 275), hlbinа (SSN I, 575), та по нїх можеме предпоставиц же и форма глібина наша карпатска форма. ◀ Од глібоки.

глібоке -кого с. „глібоке место у води”: Барз ше му [Яникиви] попачело у води и ишол вше до глібошого. Вец ше му зошлізли ноги и скапал зоз поверхносци (СабодРцар).

глібоки -а -е „хтори ма значне розстояне од поверхносци до дна”. Всл. hlĭboki и hlĭboki, поль. głęboki. ◀ Праслав. glĕbokъ.

глібоко присл. „рушаюци ше вертикално нанїжей; на значним розстоянню од поверхносци гу нукашньосци”.

глібокосц ж. оп. **глібина**: морйо зос вельку широкосцу и глібокосцу (РН 98/1926, 2); Силна вода [водопада] пада з високей скали до глібокосци коло 50 метери (РК 1927, 58). || Всл. hlubokosc morska, hlybokosc (Hal I, 174-175), карп.русин. глубокість рікы (Чорї).

глібочава ж. „велька глібина, глібоке место”: Малодуиносц ше розляла до очаяня, ... до сознания же драга идзе незатримано з брега долу, до глібочави през дна, и же нет спашеня (РК 1938, 56. 6., прел. Г. Г. Н.). || Слц. диял. hlibočava, hlbočava (SSN I, 575).

глібочина ж. 1. „глібина”: У Осеку ше [студні] вортаю на 50 метери глібочини (РН 97/1926, 2, М. В.); гледаю безбожци того швета драгу ... зос глібочини прикросци, до котрей спадли (РН 1/1934, 1, М. В.); Глібочина приорйованя гною у писковитих крайох ... 10–15 центим. (РК 1923, 138, Д. Б.). 2. „бездна”: Худобство водзи попри глібочини, до котрей кажди час може човек спаднуц (РН 13/1933, 1, М. Винай). || Всл. hlybočina, hlubočina (Hal I, 274–275), hlbočina, hlibočina, hl’ibočina (SSN I, 575), карп.русин. глубочїнь: Никто не знав глубочїнь того озера (Чорї).

глібущина ж. „велька глібина, глібоке место”, лем у Гнатука: Мала би я з гусарами ици, / волела бим до моря скочици, / яй, до моря, до тей глібущини (Етн9 ч. 305). ◀ То виroyтно деформована форма глібочина.

гліна ж. „розтресаца материя минерального и органского походження на жемї”. ◀ Праслав. glina. **била** ~ „файта гліни”: Била гліна не добра за масцене, вона ше розплїне (Мик. Ск.); **жовта** ~ „с. иловача”: З жовту гліну зме муровалї. Вона масна, вечар зме насипалї до ней води да упиє, а вчас рано зме ю розкоповалї, розмишювалї з мотиками да ше цо лепше розмиша (Мик. Ск.).

глінка ж. оп. **жовта гліна**: вонї у самим початку лем зоз жолту глінку билелї [хижи]. Не малї на вапно. Всл. hlinka „исте” (Hal).

глінков -а -о/-е „фарби жовтей гліни, с. зем'яни”: Мури [задней хижі] були обилени зоз вапном, а даґдзе були пирскани зоз метолку и глінкову фарбу (Заградка ч. 10/1996, 8).

гліняни -а -е 1. „справени зоз гліни”: Кед ше варело у пецу, ґаздині найчастейше хасновали гліняну (черепову) судзину. Окрем гліняного гарчка ... то були и рижних велькосцох миски, кантички за млеко, шерпені, глібоки и плітки танери, коршови, шольки и покривки (ХомаБл 201). 2. „глінової фарби”.

глінянка ж. „гліняна пипка” (Лев. Ск.).

глобиц -им незак. 1. „утвердзовац у лужиску, заглобйовац, с. заглав'ївати”. 2. „задавац добре аргументовани питання дакому же би тот остал збунени”: Новинар барз глобел директора у ТВ-емисії, та тот не знал цо одвитовац „вше го „поклопел” (В. Саб.). || Всл. hlobic „заглобйовац” (Hal I, 274), слц. hlobiŕ „исте”. ◀ Од праслав. globiti. ♦ ~ **дакому колеса** „сперац дакого у роботі, ‘класц дакому чутки до колесох” (В. Саб.).

глобиц ше -им ше незак. „заглобйовац ше, с. заглав'ївати се”.

глодац -а (дакому) незак. „давиц, чухац ноги (о обуйі), с. жу'яти”: Глодаю ми ципели „давя ме ципели, с. жу'яју ме ципеле”. || Слц. hlodat „огризац”, серб. глодати „исте”. ◀ Од праслав. glodati.

гложина ж. бот. „Crategus L.” Карп.укр. гложина „исте”, всл. hložina „исте”, поль. дял. głożyna „исте”. ◀ Од глог, праслав. glogъ (Тимко 55). Друга наша назва за тоту рошліну то мадь. ґалаґоня (оп.).

глубе с. „штредок капусти, грубле”: пошол до заградох ... да найдзе под шнігом глубя од капусти (РН 42/1930, 3, М. Ковач); Зоз кельового кореня, або глубя, кед ше зреже главка, знова гоня нови фатюги и закруцюю ше до главкох (Заря 13-14/1937, 11). || Слц. дял. hlúbie „исте” (SSN I, 578). ◀ Оп. под грубле.

глупак х. „глупи, оґранічени человек”: Ой ти глупаку еден! Дочекала го баба (РН79/1926, 3); Чи би ше ти одала за єдно-

го глупака лєм прето, же вон богати? (РН 44/1932, 4); лукавство йедине с чим ше глупак браньи (Заря 14-15/1937, 6). Частейша форма глуптак (оп.).

глупи -а -е „оґранічени”. ◀ Од праслав. glupъ. ♦ ~ **як шекера (як деска, як жем, як бундава, як пориско, як нияк)** „барз глупи”.

глупо присл. „на глупи способ”.

глупосц ж. „прикмета того хтори глупи, оґраніченосц; глупа робота, справоване”. Всл. hluposc (Hal), карп.русин. глупість: Глупість не спратати (Чорі).

глупота ж. оп. **глупосц**: Хто нешка отвичательни за глупоту женської моди и танца? (РН 37/1930, 1); глупоти цискаю невиним дзецом до глави (РН 5/1935, 2); Але панове, не пишице глупоти! (РН 17/1935, 1, Имски). Слц. дял. hlúpota „исте” (SSN I, 579), карп.русин. глупота: Зробив глупоту (Чорі).

глуптак х. „глупи, оґранічени человек”. Всл. hluptak „исте” (Buffa 93).

глуха покрива ж. бот. „Lamium L.” Всл. hlucha pokriva, поль. głucha pokrzywa, укр. глуха кропива (Тимко 40). Оп. покрива.

глухи -а -е 1. „хтори не чує добре”. 2. „хтори не преводзи добре цеплоту”: ~ **гарчок** „гарчок у хторим чежко зограц єдзене, хтори не преноши цеплоту”; ~ **пец** „пец до хторого треба вельо топиц, а не мож го зограц”: Пеци з валькох були глухи „слабо грали” (В. Саб.). ◀ Праслав. глухъ. ♦ ~ **як ноц** „барз глухи”; **догварели ше як глухи и неми** „ніяк ше не догварели, не могли ше догвариц” (Лев. Ск.); **шедзиц як** ~ „ніч не повесц, не бешедовац” (Лев. Ск.): Дацо ше треба озвец, а я будзем шедзиц яџод глухи?

глухнуц -нем незак. „трациц осет слуха, поставац глухи”. Слц. дял. hluchnúť, hluhnuc „исте”: Každí stari člověk začína hluhnuc (SSN I, 579), карп.русин. глухнути: Многі люди в старости починають глухнути (Чорі).

глухонеми -а -е „глухи и неми”. Укр. глухонімий „исте”. Хаснує ше у бешеди, але може буц и калк сербского глувонем.

глухош и глухош х. пейор. „глухи человек”: То глухош (В. Саб.); Не чула сом, я глух-

тош. Всл. hluchtoš „глухи человек” (Buffa 92). Виведзене од глухи зоз суфіксом -ош и помоцнююцу морфему -т-.

глушка ж. мед. „брухови тифус”: *Кед дахто хори на глушку (брухов тифус), теди го барз болі брух, ма вельку горучку, ... поведи у горучки. Дакеди брухов тифус бул часта хорота, бо людзе єди брудну поживу, з брудними руками, пили воду зоз студні котра часто була заїадзена* (КолесарД); *барз кричице на майстра, бо майстор барз глухи. Бул хори на глушку и оглух* (Етн30 306). || Всл. hluška „исте”, укр. глушка „исте”, укр. діял. глуха „исте”. Брухови тифус могол негатиивно уплівовац на слух хорого. ◀ Од общеславянского глухи (ЕСУМ). ♦ **сплєтац як на глушку** „несвидомо дацо бешедовац, бешедовац як тот цо хори на глушку”: „... не сцєм я буц уж пані дворянка, / але сцєм буц могуца царица.” / *А дідо ше злєкол, та єй гвари: “Цо ти, бабо, сплєташ як на глушку! ...”* (ПушкінСк 10); всл. plese jak zos hlušky „исте” (Hal).

гм викр. **1.** виражує роздумованє: *Пан ше му пита: Циџан, та цо би було да зме ци ше не виступелі? Циџан гвари: Гм, цо би було, я би бул ше мушел вам виступици* (Етн30 283). Слц. діял. hm „исте”: Hm, chtože ho vie?, серб. хм „исте”. **2.** виражує загадочносц одвиту: „*Цо ши купел?*” „Гм, кед би ши знал?”

гмкац -ам незак. „вигваряц гм у бешеди”. Слц. діял. hmkat „исте”: Nehmkaj, ale odpovedz (SSN I, 580).

гнац женем незак. **1.** „гоніц”: *Гнали ста-ток на пацу. 2.* „виганяц младніки, ліс-це, роснуц”: *Слунко приграло, а лес почина гнац. Травичка желена* (КовМихНО 32). **3.** „надбивац на лицитациі”: *Вони гнали єден на другого кед куповали сток у церкви* (В. Саб.). ◀ Праслав. гнати.

гнесц гнецем незак. „рихтац цесто за да-яке єдзене мишаючи муку з воду, млеком и под.” Всл. hñisc: cesto na kolače še hñese, a na chlib miši (Buffa 94). ◀ Праслав. gnesti.

гнесц ше гнецем ше незак. „круциц ше, мотац ше”: *Сушєдово видзєли крадоша же ше гнєце прєйџа пред нашу хижу, два циџари*

покурєл „видзєли го же ше круци пред на-шу хижу скорєй як вошол до нас краднуц”.

◀ Праслав. gnesti.

гнєт присл. „такой”, у Гнатюка: *Сушєдо-во бардо, кумово крошєнка, / не гнєт вони пойду з моєй хижи вонка* (Етн9 ч. 343). Всл. hñed, слц. hñeđ, чес. hněd, чес. діял. ihněd, ст.чес. inhed. ◀ Од інъ „єден” + godъ „час” зоз значєньом „у єдней хвильки” (Machek).

гнєтачка ж. фолкл. „гнєцєнє галушоч-кох и под. за свадзбу”. ◀ Од гнєци.

гнєтка присл. „досц часто”: *на єдно-го учителя придзе гнєтка и 90 дзєци* (РН 18/1936, 1); *Сушєда гнєтка прибєгнє до нас.* ◀ Од гнєт.

гнєцєни -а -є: **гнєцєни покєраї** „покє-раї загнєцєни з муки и жовчєкох, зоз мас-цу (маслом)” (РКух 185): *Гнєцєни покєраї ше у устох розсипую* (В. Саб.). Всл. hñescene kolače (Buffa 93).

гнїв х. „злосц, єд”. ◀ Праслав. gnevъ.

гнївац -ам (дакого) нєзак. „виволовац гнїв при даким”.

гнївац ше -ам ше незак. **1.** „буц обняти з чувством гнїву”. **2.** (з даким) „буц повадзєни з даким”. Приклад з бєшєди: *Єдєн чловєк мал фаркашєского пса, сушєди думали же то фаркаш, та ше позлєкали. Тєраз ше на псу гнїваю зоз чловєком „прє пса су повадзєни з чловєком”.* || Слц. діял. hnevati sa „исте”: dodñes še hñivaju „по нєшка су повадзєни”.

гнїваци -а -є „тот цо ше лєгко погнїва”. Всл. hñivaci „исте” (Hal).

гнївацо присл. „нагнївано”.

гнївнїк х. „тот цо ше на дакого длугши час гнїва”, звич. у злучєньох: **мам гнївнїка** „єдна особа ше на мнє гнїва”; **вон мой гнївнїк** „вон ше на мнє уж єдєн час гнїва”; *Хоч мамє шицєкого народу, а маймє лєм єдно-го упартого гнївнїка, загорчєни будзє нам ца-ли наш живот* (РК 1929, 63, М. Поливка); *Я ше не будзєм нї з ким вадзиц, знаш? Нє мам гнївнїка* (Рускинї 115); *Бо, ниа, я ту так понаписуєм койцо, найвєцєй о сєбє, та ше нїхто не нагнїва. Алє, кед пишєм о других, дораз мам гнївнїкох.* Гоч я нє мєнуєм нїкого, вони ше сами прєнайду (Сф. Мак.). || Всл. hñivnik „исте” (Buffa 94).

гніда ж. 1. „ваїчко з хторого ше вша вилягує”: *А и была гніда фартух опасала* (Етн9 ч. 421). **2. прен.** „погубени человек”. || Укр. и рсй. *гнида*, слц. *hnida*, поль. *gnida*. ◀ Праслав. *gnida*.

гнідави -а -е „хтори ма гніди”. Слц. ди-ял. *hñidavý „исте”*.

гніздзиц ше -им ше *незак.* „правиц гніздо дагдзе (о птици)”: *Под стреху ше гніздзи ластовка* (нар. писня). Карп.русин. *гніздитися „исте”*: *Ластівкы гніздилися пуд стріхов* (Чорі), серб. *гнездити се „исте”*. ◀ Од *гніздо*.

гніздо с. 1. „лежиско у хторим птици вишедую своєю млади”. **2.** „место дзе ше кури и др. нешу”: *Зос гніздох треба вайца зберац частейше бо вони ше од длугого лежання у гнізду можу легко погубиц* (РН 4/1932, 4); *Того мешаца ше кури починаю нвєсц. На правце и порихтайце за нѣх угодни гнѣизда* (Заря 5/1937, 7). **3.** „долінка до хторей ше садзи плод, зарно”: До гніздох ше садза: огурки кромплі, бундавки, пасуля, герєги и дині (ДудашКс 166); *Пасуля ше звичайно садзи на гнѣизда до шорох* (Заря 4/1937, 5); *Таки прероснути с ключками [кромплі] кладзе их ше до гніздох* (Заря 10/1935, 78). ◀ Праслав. *gnězdo*.

гніздочкар х. зоол. „риба *Perca fluviatilis* L., с. грєч”. Назву достал по тим же кед ше витре (положи икру), та його икра здабе на гніздо. Друга наша назва за тоту рибу – *коляк* (Тимко 105).

гніздочко с. 1. дем. „мале гніздо”. **2.** „дзира у жеми до хторей ше садзи прєсаду” (МудриАл). Синоним *долінка* (оп.).

гніц гнієм *незак.* „губиц ше пре органске розпадованє”. ◀ Праслав. *gniti*.

гноїц -їм *незак.* „прикармйовац з помоцу гною”. Всл. *hnojic „исте”* (Hal) ◀ Од *гной*.

гноїц ше -їм ше *незак.* „вилучовац гной, оток”.

гной х. 1. „балеґа зос сламу и под. як гноїво”. **2.** „место дзе ше вируцує гной, гноїско”. **3.** „оток (зос мєхира, болячого мєста)”: *голи мєста [животині] посипани зос дробними охватами и пирицками, зос тих пирицох познєйше чєчє гной, хтори ше*

розляти по цєлу зосхнє и так поставая хрasti (РН 19/1936, 4). ◀ Праслав. *гноїѣ*. Превой зос *гніц*. • *желєни* ~ *то заорани желєни коров, желєнє жито и под. та ше то у жеми прєтвори до гною* (Ю. Пап); *руцац* ~ „чисциц, вируцовац гной спод статку”: *Я не мала роботи у кармику док оцєц жил, ані руцац гной, ані намиряц, ані лунац кукурици* (Рускинї 188); *узрєти* ~ *то стари хлївски гной хтори з часом постал гумус* (Ю. Пап); *швиньски* ~ „гной спод швиньох”: *Ляпнул жу вишенком швиньского гною, та ше висушєлі* (В. Саб.); *хлївски* ~ „гной спод кравох и коньох”; ♦ *подли як* ~ „барз подли, лєнїви”; *придам цє на жуляшов* ~ „дарємно цє будзєм тужиц” (В. Саб.); *скруциц як за гнойом* „гоч цо повєсц, лупнуц” (Евф. Пл., В. Саб.).

гноїровка ж. „чєчносц хтора ше счурює зос хлївского гною”. || Слц. *hnojovka „исте”*, лємк. *гноївка „исте”*, поль. *gnojówka „исте”*.

го викр. **1. а)** виражує приємну несподзиваносц, зачудованосц: *Дайбожє добри вєчар, ви три дзиви. ... Го, як вам ту добрє з пенєжми ше бавиц* (Етн29 189); *А вон сєбє дума: Го, ша єст ту досц [лєлії з драгоциного каменя]; зорвєм я сєбє єдєн [квиток] за калап* (Етн29 56). **б)** виражує неприємну несподзиваносц, зачудованосц: *Раз затрєше ше жєм, придзє на ньго вєльки страх и почал ше бац. ... „Го, Божє, цо то можє буц?”* (Етн30 114); *Го убило цє чудо! И мушии ту тєраз кашляц* (Заря 8/1939, 7). **2.** виражує незадовольство, банованє: *Янчи вжал роцок и пруцик, та идзє дому, та сєбє дума: Го, та чи я нє могол тєк вдєриц зос тим пруциком з грубишим концом по роцку?* (Етн29 23) **3.** „виражує одвит на воланє: цо?”: „Ян-ку!” „Го!” || Всл. *ho „исте”* (Hal), з подобними значєнями и слц. *ho, hó, мадь. hó*.

гобель -бля х. **1.** „тишлїрски и колєсарски прибор за гобльованє дрєва, с. рєндє”. **2.** „прибор за рєзанє, гобльованє капусти, с. *блaньa*”. || Всл. *hubel* (за рєзанє капусти) (Czambel), слц. *hobel* з обидвома значєнями. ◀ Од нєм. *Nobel*.

гоблічка ж. „врєхнє дрєво на єднокридловєй капури”: *Мєсто врєхнєй дєски булo прибитє цалє дрєво – гоблічка – дєрма и кєд*

ше заверало капуру, тота дерма ше кладла до „патинжі”, а то було железно, таке як по-любруч (ФейІр 104).

гобльовац -люєм незак. 1. „ровнац дре-во з гобльом (гобель зоз знач. (1))”. 2. „ре-зац капусту з гобльом (оп. гобель зоз знач. (2))”. || Всл. hubľovac kapustu (Czambel). ◀ Од нем. hobeln.

гобльовина и **гомбљовина** ж. „триски од гобльованого древа”. Форму гомбљови-на зазначел О. Горбач. Всл. hubľovina „исте” (Hal).

гов викр. за умирюване або застановя-не коня. || Закарп.укр. гов викр. за застано-вяне коньох (Сабадош), всл. hou и hou ho „исте” (Buffa 94).

говга викр. 1. за застановяне коня хтори швидко бежи: почал кричиц на коня: „гов-га, говга”, але конь ещи баржей сцекал (РН 33/1929, 3); крави кед сцекали у бурі и под., та их кравар сперал зоз „говга”, на коні ше кричи „говга” кед барз бежа (В. Саб.). 2. Воли ше застановя зоз „говга” (В. Саб.). Закарп. укр. вога викр. за застановяне коня (Саба-дош). ◀ Вироятно укрижени викричніки гов и гога..

говеда ж.: **биц дакого як говеду** „биц як бидло, статок”: вон влапи за власи ..., почне ю биц ... не бої ше, биє як говеду (Етн29 279). В. Гнатюк записал слово зоз г, а у бешеди ше хаснує зоз ж: биц як жоведу. Слц. hovädo „крава; буюк”, robiť ako hovädo „вельо ро-биц”. По консонанту ж може буц сербизем.

говедзина ж. „кравске месо”: [Предава ше] целячина и говедзіна по 4 и 5 Дин. (РН 22/1932, 2); Цена масци и говедзини у Бео-ґраду скочала за два динари (РН 13/1937, 4). Слово говедзина розширене у нашей бешеди. || Слц. hovädzina „исте”, всл. hovědzina „исте”, рсй. говядина „исте”, укр. яловичи-на и воловина „исте”. ◀ Праслав. govędzina < govędo. По наведених паралелох то може буц нашо карпатске слово. По Г. Костель-никови говедзина у нашим языку сербизем (КостПр 245).

говединов(и) -а -о/-е: [Запражку] залє-ме з воду, а ище лепше з юху (з говединову) (Нкух 15).

говношулькар и **говношульканец** -нца х. 1. зневаж. „смаркош, с. балавац”: Озда ме єден говношульканец будзе увредзовац!? (С. Мйр.); Таки говношульканец, та це набил!? (С. Мйр.). 2. гандр.: Говношульканец то по-дли, нероботни человек (Лев. Ск.).

говняр х. пейор. „човек недоросну-ти даякей улоги, роботи”. Поль. gówniarz „смаркош”.

гога викр. за застановяне коньох: На бреґу чекали нестерпеліво коні ... Муха-вели ше, копали по праху, и кочияше их не раз затримовали з „го-га” (РН 40/1929, 1). || Всл. hoħa: hoħa, koñu, hoħa (Czambel). ◀ Од мадь. hóħa „стань”. ♦ **гога** и **пр**: Руски (со-ветски) коні (у Другей шв. войны) ставали на поволанку „пр”, а нашо ставали на „го-га”; советски вояци брали од наших людзох одпочинути, викармени коні, а охабяли им свойо, хтори були вислабени, випатрали и менши од войводянских, та хто прагал вед-но свойого и руского (советского) коня, гварели же коч цагаю **гога** и **пр**: дакеди ше так гуторело и за велького и малого хлопа кед стали або ишли єден попри другим: иду **гога** и **пр**. Советски коні волали и **прка** (В. Саб.).

гого викр. за виражоване несподзиваня, чудованя.

годзен¹ -дна -дно кратша форма при-кметніка годни. 1. звич. з неґацію: а) у пре-шлосци тота форма значела: „тот цо (не) у стану одн. (не) може дацо зробиц”: По-ише йому Червени краљ тройо гачата чарни, єднаки, ... же би саднул же хторо-му рок, хторому два и хторому три. Хо-дза там гадац, не годзен ніхто саднуц „не може ніхто саднуц” (Етн29 99); А у природи єст тельо краси и чистого уживаня за це-ло и душу. Нашо око и ухо не годно ше досц науживац у природи „не у стану ше наужи-вац” (РН 22/33, 1, М. Винай). б) Зазначени и приклад зоз копулу: Парасти у тих на-ших крайох, дзе ше вельо статку хова уви-дзели такой вешенї, же су не годни ишицок свой статок през зиму викармиц, и почали нагло предавац (РН 15/32, 1, НН). 3 подо-бним значеньом дакеди ше хаснує и у су-часней бешеди: Не годна сом вам повесиц „не

можем вам повесц². || Укр. *годен -дна -дне* „тот цо дацо у стану зробиц; способни”. 2. у злученю з инфинитивом у функції предиката значи же дахто у будучносци може (могол би або би бул у стану) дацо зробиц або ше може дацо случиц: *Ставай сину, бо уш дзень, та годзен дахто наисц, а ти ище ипиши!* (ЖирошМСМ, 60); *Вон уж годзен присц, бо давно пошол „вон би уж могол наисц”;* *Не охабляйце дзеци сами дома, годни дацо наробиц, „можу дацо наробиц”;* *Палє як ше вадза, ище ше годни побиц; Гитлер лєхко годзен упаднуц з войском до Ческей* (Заря 4/1938, 2). || Всл. *hodno se stac* „годно ше случиц” (Hal). 3. форма с. р. *годно* у злученю з инфинитивом у функції безособного виреченя значи же ше у будучносци дацо може случиц: *Хмари ше, годно падац. Тераз нам не так добре, алє годно буц и горше*. 4. форму *годзен -дна -дно* хаснуєме и зоз значеньом будуцого часу дієслова мочи: *Нешка можем пойси, а наютре сом не годзен пойси; лєм теди кед будземе любиц и почитовац єден другого, лєм теди годни пановац медзи нами мир и щесце* (РН 1/1927, 3, М. Винай). Форма футура будзем (будзеш итд.) мочи ридко ше хаснує, напр.: *Алє придзе час кед и вон будзе мочи повесц: „Но тераз сом щещилїви, нашол сом праве щесце, не жадам ніч вецей* (РН 15/1928, 2). ◀ Од *год-*, *праслав. годѣ*. Од того и *годзен², годни, годзина*.

годзен² -дна -дно: Форму *годни* (або *годзен*) Гнатюк у єдней писні зазначел и зоз значеньом „тот цо дацо заслужел, тот цо дачого достойни”: *Улапел ю за два бочки, / руцел ю [в] Дунай глібочки: „Плівай, ... до дна, / ша ши була того годна „тото ши и заслужела”* (Етн9 ч. 29). Потераз не маме зазначену и форму х. р., та не знаме чи то була полна форма *годни*, чи кратка *годзен*, чи можебуц обидва форми. У українским тото значене ма и длуга форма *годний/гідний -дна -дне* и кратка *годен, -дна, -дне: той не гідний звання члена партії; у словацким тиж обидва форми: hodný -dná -dné (hodný lásky, ona je hodná teba) и hoden -dna -dno (hoden je trestu, ty si ho nie hodna)*. У нашим языку полна форма *годни* и кратка *годзен*

-дна -дно видиференцовани по значеню (оп. *годни*). ◀ Оп. *годзен¹*.

годзина¹ ж. 1. „єдинка мери часу, 60 минути”. При виражованю часу, у злученю з числовніками 2-12 меновнік ма окаменену форму ген. мн. *годзин: Тераз два (три, иштири, ... дванац) годзин*. За значене „13 годзин” меновнік ше хаснує без числовніка: *Тераз годзина „тераз 13 годзин”*. У Коцу-ре форма *годзин* ше хаснує и кед наведзени злученя знача тирване дії: *Робели два (три, иштири, ... дванац) годзин; А вон ещи мал дас на два або на три годзин роботи* (Етн29 19); *нил вина з ковальом за иштири годзин* (Етн29 231). У Керестуре з тим значеньом ше хаснує ном. мн.: *Робели два (три, иштири, ... дванац) годзини*. 2. „хвилька”: *Виберай ше, сину, в щещилїву годзину / же биш не потрацел ту свою дружину* (БиндКост 31). • **годзина з кулями** „старинска годзина хтора ше накруцала з поцагованьом кулі долу На муре медзи облаками вишела годзина з кулями (ПапОл 14); **дзеята годзина** „прешло осем годзин”, **дзешата годзина** „прешло дзевец годзин” итд.: *То була дас дванаста годзина* (Г. Кост., РК 1935, 58); Приклад з бешеди: *Уж дзешец годзин, уж єденаста, а мне нет дому, мац ше старала, а оец гварел: Придзе вона; За ишички години ше так гуторело: пията, шеста, седма, осма, дзевята итд. годзина (тє. иштири, пейц, шейсц, седем, осем прешло). Гуторело ше и: уж на дзешату (= дзевец прешло), на єденасту, на дванасту* (В. Саб.); [Баба] *кед пейц годзин прешло, вона гвари: Шеста годзина* (Рускинї 197); *мамо, мамо, кельо годзин?* „бависко хлапцох и дзивчатох штреднього возросту” (ХомаМ); **ноцну годзину** „вноци, у ноцних годзинох”: *Ангел Осифови и Марії з малим Исусом явел най иду ..., сцекли ноцну годзину* (Ир. Фин.); *Парасцели зме, жили зме на салашу, ткала сом, ноцну годзину одходзела опакована з робу пешо або на бицизли на пияц* (Дзвони 7–8/2005, 17). ◀ Од *год-*, *праслав. годѣ* (оп. *годзен¹*). ♦ **зла** ~ „велька прикросц, брига”: *Придзе то таке и на други живи створеня, не лєм на людзох, така зла годзина ...; нараз ше ви- лєє кара божя и зніщи живот* (КовМихНО

205); **остатня** ~ (**вибила дакому**) „наступели остатні хвиляки живота”: Я, сину, уж стари, кажди дзень чекам остатню годзину (Етн29 91); Слц. posledná (ostatná) hodina udrela (odbila); **скарана** ~ „гандроване, лаце”: „Ша дохтор ци преписал аспирин и два дні хорованя, а тоти два дні падаю баш на державне швето”. „О, скарану годзину и зоз дохтором, чекай пошорим я тебе, скупендо!” (Сл. Шанта); **цо за божа** ~ „при вельким несподзіваню: цо ше то случує?»: Кед дахто пришо л несподзівано, залопоцел вноци на облак и принес добри або недобри хир, гварел же ше дацо зведло човеку, повеме: Цо за божа годзина! (Вер. Рм.); Войдзем я ютрэдзень до хижы, а годзина стої, кулі виша по жем. Но цо за Божа годзина, думам себе, озда ше не погубела? (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152)

годзина² ж. „справа за меране и указоване часу”: **мурова** ~ „велька годзина хтора вишела на муре и звич. вибивала годзини”, **накруциц (поцагнуц) годзин(к)** у „накруциц фейдер годзин(к)и же би не станула”, **годзин(к)а идзе напредок** „мунтатов идзе швидше як треба”; **годзин(к)а заостава** „мунтатов идзе помалши як треба”; **загнац годзин(к)у** „поцагнуц мунтатов годзин(к)и напредок кед же заостава”, **вращиц годзин(к)у**.

годзинка ж. „мала годзина”: ~ **на руку** „годзинка хтора ше ноши на руки” (нешка под уплївом сербского хаснуеме вираз ручна годзинка, серб. ручни сат); **годзинка до кишенки** „годзинка хтора ше ноши у кишенки” (под уплївом сербского нешка гуториме кишенкова годзинка, серб. џепни сат). || Всл. hodzinka na ruku, do kešeni (kešinky) (Hal).

годзинкар х. „ремеселнік хтори оправа годзини”.

годни -а -е „досц вельки; досц груби (о човекови и предмету)”: Тот человек годни „тот человек досц вельки, груби”; У дворе вирুবавали и валяли з трактором годне древо „досц вельке древо”; Вон ма годну руку „ма вельку, грубу руку”; [Мац о дзехох:] Ганьча була годна кед була мала, а Марча була така як пилитька „Ганьча була груба, а Марча

була ценка”. || Слц. hodný 1. „досц вельки; досц длуги”: ~ kus chleba, ~ kus cesty, ~ si narástol, trvalo to hodnú chvíľu; 2. „добри”; 3. „тот цо дацо заслужел, тот цо дачого достойни”. ◀ Од год-, праслав. godъ (оп. годзен¹).

годно присл. оп. **годзен** (1.в).

годовац -дуем незак. 1. „госциц”, у Гна-тюка: [Староста дзекує кухарком] хтори ше нешка о нас остаровали и зоз сакацкими едлами годовали. И дзекує паном чопнаром, ... хтори ше нешка о нас старали и з вином нас годовали (ЕтнV, 240). || Слц. hodovať „госциц ше”. 2. „кармиц, витримовац”: З мойого поля и труда вас гладних годуем (М. Ковач, Шв. ч.5/1987, 612). || Всл. hodovac „исте” (Hal), поль. hodować 1. „ховац, тримац (статок и под.)”; 2. „ховац, воспитовац”, карп.укр. годувати „допатрац, ховац”: Мамко моя, мамко, ... ты ня годовала, / й а тебе тко буде? / Ты ня годовала од малой малости, / й а тебе тко буде / до твої старости? (МушГолоси 174) ◀ Од праслав. год-, праслав. godъ (оп. годзен¹).

гозад присл. 1. „назад обрацай”: На конї ше кричи гозад кед ше на концу поля на дильове обраца, скруцує, поцагне ше деплов и скричи: гозад, най скруца направо або наліво (В. Саб.). 2. „гу себе”. По Дю. Латыкови, найчастейше ше хасновало при надзиваню гуркох: кед ше их вязало, починало ше класц нїтку гозад же би ше звязало на два гузлы (ЛатякМадь). ◀ Од мадь. hozzá(d). Форму hozzá ЕтМ наводзи зоз значенями: „гу себе, гу ньому, за нього, зоз нїм”, а форму hozzád зоз значенєм „наліво”.

гоїц -їм незак. „залїчовац (рану)”. Укр. гоїти „лічиц, залїчовац”, поль. goić „исте”. ◀ Од праслав. goi-, хторе у превозу зоз дієсловом žiti (Machek 174).

гоїц ше -їм ше незак. „залїчовац ше (о рани)”: Рана ше чежко гоела. Ровно з нїй шліжело (КовМихГриц 164).

гой викр. (на краву, коня) „стой мирно”. Укр. диял. гой-гой викричнік за доволоване кравох. ◀ Праслав. hojъ викр. блїзки зоз hejъ (укр. гей).

гойда ж. „нешорова женська особа”: [Биров] *Своєї жени хрибет лупи, / А Чугарки кожух купи. / А Чугарка яждо гойда / спадла з пеца на бирова, / а з бирова на Петра-ня, / шпива себе: Я, ла-ла-ла!* (Етн9 ч. 372) || Слц. диял. *hojda* 1. „коліска”; 2. „неодроснуте дзивче, дзивуча”; 3. „нешорова жена” (SSN I, 594), укр. диял. *гойда* „ровнодушна, недзбала жена; люштава жена; витрова, легкодумна жена; нешорова жена”. ◀ Од дієслова *гойдац* (*ше*), а воно од викричні-ка **гой* (Machek, ЕСУМ). Меновник *гойда* би значел „тота цо ше гойда” (ЕСУМ.).

гойданка ж. „гомбалка”: *У кухні були ... древена коліска, вишаца коліска (гойданка), гліняни гарчки* (Читанка за VI кл. 2008, 47). ◀ Од *гойдац* *ше*.

гойдац (ше) -ам (ше) *незак.* „колісац (ше), гомбац (ше)”. Укр. *гойдати(ся)* „исте”, слц. *hojdat* (sa) „исте”. ◀ Од викричні-ка **гой-гой*. Оп. *гойда*.

гойдовац ше -дуєм ше *незак.* „водзиц ше, фраєриц ше з даким” (Лев. Ск.). ◀ Од *гойда*.

***гойни** -а -е „богати, розкошні; трошні”. Тот прикметник зме у нашим языку не зазначели, але на основі присловніка *гойно* и на основі карпатських паралелох: слц. *hojny* „богати”, *hojne* „богато”, всл. *hojno* „по-над меру” (Hal). ◀ Прикметник *гойни* и присловник *гойно* етимологи вязы за корень *hoj*, праслав. *gojъ*, хтори значел „мир, покой”, „достаток, обилносьц”, а *gojъ* вязы за дієслово *gojiti*: ст.чес. и слц. *hoj* „достаток, богатство”, слц. *тому* је *hoj* „тому добре”, валашке *hoj* „мир, покой”, чес. *hój* „гой, стой мирно (на статок)” (Machek, ЕСУМ).

гойно *присл.* „богато, розкошно; трошно”: *И ходзел од кафани до кафани пиюци и виношели му келнере цо питал и служели му. И гойно жил* (Етн30 197). || Слц. *hojny* „богати”, *hojne* „богато”, всл. *hojno* „по-над меру” (Hal). ◀ Прикметник *гойни* и присловник *гойно* етимологи вязы за корень *hoj*, праслав. *gojъ*, хтори значел „мир, покой”, „достаток, обилносьц”, а *gojъ* вязы за дієслово *gojiti*: ст.чес. и слц. *hoj* „достаток, богатство”, слц. *тому* је *hoj* „тому добре”, валашке *hoj* „мир, покой”, чес. *hój* „гой, стой мирно (на статок)” (Machek, ЕСУМ).

гойновац -нуєм *незак.* „трошиц, ронтовац”. Всл. *hojnovac*: *nehojnyj s tym, bo veselo dni jak kolbasy* (Hal). ◀ Од *гойно*.

гойой *викр.* виражує чудованє. Всл. *викр.* *hojoj* виражує чудованє пре вельке количество (Hal), слц. *hojoj*, *hojoj* виражує моцне возбужденє.

гойс *викр.* (на воли) „на ліво”. Всл. *hejs* и *hajs* „исте”, чес. *hajs* „исте”, слц. *hajskať* „кричац *hajs* на запрагнути статок”. ◀ Скраценє од мадь. *hajsza* „на ліво”.

гойсац -ам *незак.* „колісац, гомбац”. ◀ По В. Махекови од *гойдац* (*гойд-* + *са-ц* > *гойсац*).

гойсац ше -ам ше „колісац ше, гомбац ше”: *Гойсал ше на карсцелю, та го розважел* (Вер. Рм.).

гойси-колойси *викр.* при гойсаню або колісаню дзецка: *Юстинка по такту колісаня [коліски] шпива: „Ойси-колойси! Ойси-колойси! (КочишКроч 101).* ◀ Перша часц *гойси* од *гойсац*. Зоз бешеди нам позната лем форма зоз „г”: *гойси-...*

[гокедла] ж. оп. **гокна**.

[гокна] ж. „карсцель без хрибта (опера-ча)”. ◀ Од нем. *Nocker* або серб. *хокла*.

голд х. „голыт”: *поишол сом до Америки на други завод и купел сом знова штири и пол голда* (ЖирошМСМ 181). ◀ Од мадь. *hold* „исте”. Керестурска форма *голыт*, коцурски форми *голт* и *голд*.

голепуци -а -е оп. **голопуци**: *Драпали зме ше жу їх гніздом, препатрали ... їх младе голепуне потомство* (КовМихКап 48).

голем¹ *присл.* з допусним значеньом: кед ше допущує даяке количество, сума и под. як найменша можлівосц, найменей: *Пойдзе худобна мац до жазди ше модліц: Дайце ми, дайце голем дакус кромплі, най дзеци накар-мим, придзем вам одробиц* (ЕтнV 98); *А худобни го модлі: ... Заплацце ми, модлім вас, голем два дні* (ЕтнV 103). Всл. *cholem* „исте”. ◀ Од *гоч* лєм.

голем² *слов.* виражує жаданє, жиченє; оправдованє: *Будземе ше бавиц у нас. Голем кед би не приишол сушедов Петро, вон вше загуби бависко. Раз кед ше не приишол бавиц, пригварели зме: Голем зме ше на мире бавели.* ◀ Од *гоч* лєм.

голи -а -е **1.** „необлечени”. **2.** „сам, чисти”: *Голи оброк дава крави „сам оброк да-*

ва крави”. ◀ Общеславянске. Праслав. *golъ*.
 ♦ ~ **як кед го бог на швет дал (як кед ше дзецко народзи)**: Ганьби ше озвац, бо су голи шицки три як кед их Бог на швет дал (Етн29 83); *Та го умиваю обидвойо, а вон голи як кед ше дзецко народзи, бо имати на нїм шицко згнїї* (Етн29 101); ~ **як палец** „нїч не ма, барз є худобни”, слц. *byť (ostať) holý ako prst „исте”*; **прешол як ~ у покриви** „недобре прешол, „попекол ше”, настрадал”.

голигаш *х. фам.* „голи человек”. || Слц. *holigāñ, holiganec* (SSN I, 597). • ~ **-на-приѣши** вираз з хторим ше задзера до дзецка кед є голе.

голигаше -еца *с. фам.* „голе дзецко”.

гологлави -а -е „без шапки, хусточи и под. на глави”. Слц. *holohlavý „исте”*, серб. *гологлав „исте”*.

голодранице -нца *х.* „подарти, голого задку” (Мел. Пвл.).

голопуни -а -е **1.** „голи, необроснути з пирыом (о младих птицох)”: *А ти, Като лахвата, / добри булі голопуни тацата?* (Етн9 ч. 397) || Карп.русин. *голопуный „исте”*: *Коло хыжі бігав голопуный дітвак* (Чорі), слц. *holopunkár/-áč „чловек з кратку кошулю”*. **2.** „голи” (слово з хторим ше допива дзецку же є голе). *Ми ше голому дзецку видрижняли: голопуне таце, упуй го!* (В. Саб.) ◀ Од *голи + пун(ок)*.

голота *ж.* „голи простор, терен” (Мел. Пвл.).

[**голоруки**] -а -е „ненаоружани”: *Голоруки народ ше дзвигнул до борби.* ◀ У словнікох українського и польского языка тот прикметник не зазначени, у словацким при-словник *holoruký* значи „з голема руками, з викасанима рукавами”. Значи же прикметник *голоруки* у нашим языку сербизем. При-словник *голоруч*, медзитим, ма карпатски паралели, та го треба тримац за нашу лексеми.

голоруч *присл.* „з голема руками, т.е. без прибору за роботу, без оружия и под.”: *Але имели роботни синове, гоч голоруч почали, верели до ділох Партиї и пошили крочай напредок* (РС од 18. 03. 1949, 3); *Маю вони оружїє, ... думає же би пошили до ку-*

куруцох так голоруч?! (ПапгДюКШ 51); Гварі ше голоруч, а не голорук (Лев. Ск.). || Слц. *holoruč „исте”* (SSN I, 599), карп.русин. *голоруч „исте”*: *Ухопив голоруч углика з огня* (Чорі). ◀ Од *голи + рука*.

голошийка *ж.* „файта кури з голу шию”: *Пойдзем нагнац голошийку (мам знає курку, цо ма голу шию) до курніка* (РН 24/1937, 3). ◀ Од *голи + шия*.

голт¹ *х. коц.* „голыт”: *Стрибер охабел церкви 1 гольт жеми и 5.000 дин. за отримованє истей* (РН 30/1932, 3). *Дю. Латяк наводзи и форму гольд.* Слц. *holđ „исте”* (SSN I, 596). ◀ Оп. *голыт*.

голт² *викр.* „стой” оп. под *галт*.

голташ *х. коц.* оп. *гольташ*.

голуб *х.* „Columba livia L.” ◀ Праслав. *golqбъ/golqбъ*. ♦ **як кед би ~ виберал** „цалком єднаки зарна”.

голубисти -а -е оп. *голубкови*.

голубица *ж.* „самица голуба”, звич. лем у нар. писньох и свадзєбним обряду. Всл. *holubica „исте”* (Hal).

голубка *ж.* „голубица”: *Поза стари орипани комин, преходзела ше по верху хижки пишна голубка, а голуб шїол за ню* (РН 17/1937, 4, М. Ковач).

голубков(и) -а -о: ~ **фарба** „белаво-шива фарба”: *Мам я квеце голубково ..., / на яр будзе ми желєне, / бо є країнє допатрене* (шк. сост.). ◀ Од *голуб*.

голубково квеце *с. бот.* „Aconitum L.” Слц. *holubky „исте”*, поль. *gołąbki „исте”*; мадь. *galambvirag* у прекладу значи „голубово квеце”, але уствари означує рошліну *Isopyrum thalictroides* (Тимко 43).

голубник *х.* „специально направени хижки за гнїздзєне домашніх голубох”. Слц. *holubník „исте”*.

голубов -а -о **1.** „хтори ше одноши на голуба; хтори припада голубови”. **2.** оп. *голубков(и)*.

голубок -бка *х. дем. и гип.*, лем у нар. писньох: *вола ме мой мили, / мой голубок шиви*.

голубочка *ж. дем. и гип.* (од *голубка* и *голубица*): *А цоже ши бабочко, голубочко,*

нешка зрихтала. Цошка як да на тепшии (РН 12/1937, 3).

голубочок -чка х. дем. и гип. (од голу-бок): „А нешка цо [будземе єсц]?” „Яй, дідочку, голубочку, та остало од вицера даскельо кромпльочки!” (РН 12/1937, 3, М. Ковач)

голубче -еца с. „младе голуба”.

голубчецина с. „месо з голубчеца”.

голубчок -чка и беш. -бка х. 1. дем. од голуб. 2. „звязовки фартуха завязани на задку у форми машлі”: *Леґине мерковали при танцу же би голубочок не погужвали и ту було видно їх почитоване жу дзівки* (ВарґаЛю 221).

голцик х. дем. и гипок. (од голт (оп.)): *Кед цали живот робел, могол справиц малу хижку и купиц голцик жеми* (В. Саб.).

голчик дем. и гип. оп. голцик (Лев. Ск.).

голючки -а -е звич. у злученю *голи* ~ „цалком голи”. Всл. hoľučky „исте” (Hal).

голянер х. воен. ист. „припадник ко-ніці”: *Но цар з тим синові дораз одредзел три шкадрони катонацох. Єдна шкадрон гусаре, друга шкадрона голянере, а єдна пеиаци* (Етн29 106, О. Кулич). ◀ Од нем. Ulaner, бавар.-австр. Hulaner.

голыт х. „мера за поверхносц жеми, 5754,6 м² або 1600 кв. вати”. || Всл. hold/holt „исте” (Štolc). ◀ Од мадь. hold „исте”. Коцурска форма голт (оп.). ♦ *хто ма пейц гольти жеми та и маґарца ожені (ода)* „маєтного легиня (маєтну дзівку) оженя (одаю) гоч є и недобри (недобра), немудри (немудра) и под.” (В. Ерді.).

гольташ х. зневаж. „тот цо ма мало, гольт-два жеми”.

гольчик х. гипок. „гольт”: *же ши годзен купиц даяку хижку ... и даяки там яраицк лебо гольчик чи два жеми* (Я. Тирк.).

гомбалка ж. 1. „дзєцинска платняна ‘посцелка’ обешена на штирох колікох”: *Кед родичи брали дзєци зоз собу на польо, та найменше на польо кладли до гомбалки, то була плахитка поставена на штирох колікох* (Лев. Ск.). 2. „колімбачка”. Слц. диял. hombalka „колімбачка” (SSN I, 601). ◀ Од гомбац (ше).

гомбалкаре х. мн. „тоти цо на кирбаї и под. приходзи з гомбалками до „забавного парку””: *Гомбалкар уж прииол на Кирбай* (В. Саб.). ◀ Од гомбац (ше). Гомбалкар у нас нове слово.

гомбалкац ше -ам ше незак. „гомбац ше на гомбалки” (ХомаМ).

гомбац (ше) -ам (ше) незак. а) „гойсац (ше)”. б) „гойсац (ше) у гомбалки”. в) „колімбац ше на колімбачки”. || Всл. hombac (še) „исте”: samo še dzecko v koliski hombalo (Czambel), слц. hombálat (sa) и hompálat (sa) „кивац ше, гойсац ше”. ◀ По Гнатюкови од мадь. himbálni „исте”. Од тей мадярскей основі виведзене нашо *гимбац (ше)* (оп.). Неясна прѣменка *гимб-* до форми зоз о: *гомб-ац*.

гомбљовина ж. оп. гомбљовина (зазначел О. Грѣбач).

[**гонвед**] х. ист. „домобран (вояк мадярскей пешадиі)”: *Бо худобни, гоч є хроми, гоч слуги, за гонведа добри будзе гоч яки* (нар. писня). Серб. хонвед. ◀ Од мадь. honvéd „исте” (1821).

гонем х. 1. а) „парада, „фрка”; лярма”: *Кед ше тлаци у обисцу або кед ше коле швиня, звичайно ше направи вельки гонем; „Цо за гонем бул вчера у вас?” „Лупали зме кукурицу, та ше пси розбрехали лапаюци миши.”; Цо правиш таки гонем! „параду, нешор, куру войну”; Дідо нам гварел: Цо ту таки гонем „лярма, нешор”. б) „нешор, вашар”: Сушєдово уж тидзєнь биля, та маю гонем и у хижох и на дворе. Кед приду дзєци, учас направи гонем як на вашаре; вельки гонем на дворе слами, плеви „громада” (Ю. Пап). 2. а) „сцєкайме, сцєкайме, сцєкайце!” (СС. Мак.): „...Шєдай на тоту бициґлу и сцєкайме, бо не знам цо робиц!” Так ми по другей уліци гонем до мацєри (Сф. Мак., РуШ, 1/2006, 8). б) „понагляй (понагляйме, понагляйце)”: Гонем, бо будзе падац! (Ир. Ск.) || Чес. honem присл. 1. „швидко”; 2. „такой, у тей хвильки”, слц. диял. honem „швидко”: honem z tim obedom, bo som lačni „швидко з тим полудзєнком, бо сом гладни” (SSN I, 603). ◀ Од корєня гон-, хтори мамє у дїєсловох гонїц/гнац (оп.) (Machek).*

гони мн. „розстоянє медзи двома дильовами у хотаре: 400 вата одн. коло 800 м”: **єдни, двої, трої** *итд.* **гони**; *Дагдзе гони длуґиши, а дагдзе кратиши, завиши як далеко дильови єден од другого* (Лев. Ск.); *Одидзе од валалу трої-штвери гони, там бул єден лапош* (Етн29 159); *Кед палели сламу на сцернанки, та през двої гони штири шори була попалена кукурица* (Мик. Ск.); у Риту их дочекала молга. *Дош ридка, але така же на єдни гони не було ніч видно* (Жирош V, 262). • **гони жєми** „єдни гони”: *Баба Юла уж була гони жєми оддалена од Керестура* (Сабод-РЦар, 23). || Укр. *гони* „стара народна мера за длужину, од 60 до 120 вата”, рсй. *гоны „исте”*, рсй. *диял. гон „розстоянє хторе орач преходзи не обрацаючи з плугом”*; ст.чєс. *гон 1. „польска драга”*; 2. „мера за жем (польо), коло 125 крочаї”. ◀ Од кореня *гон-*, хтори маме у дієсловах *гонїц/гнац* (оп.).

гонїц -ім 1. „гнац”: *Гоня статок на пашу. 2. „управяц зоз запрагнутима коньми або з превозку”: „Но лєм гат гонь назад кед же уж одо мне милише не маиш, та пойдземе дому и будземе жиц як и други людзе краише ...”* (Етн30 251); *пришол до чамца, шеднул и почал гонїц чамец жу домови* (Етн29 303). 3. „наганяц (до роботи)”: *заи мушел пойсц такой на царску жем, але же не пошол тот дзень цо го гонєли на роботу, други дзень кед бул на роботі не дал му урбар, не записал* (ЕтнV, 87); *але и панске мушел пойсц тлачиц, кед го гонєли, а його мушел остатц* (Ос 87). 4. „роснуц (о рошліни)”: *вєц ше около ней [ружи] окопе з мотику и уклада дворочного гною, да лепше гонї* (РК 1927, 139); *Висадзени кореня [хмелю] о тидзень почню гонїц. ... Кед би даєден корень и о три тижні не вигнал, одгарнуц треба гліну поверх нього и погледац причину тому* (РК 1927, 142). Приклад з бєшєди: *Кед фиялка почала гонїц, та сом ю виналя з черепа; Кед ше капусти жила притаргє, та лєм на боки гонї, жєджаво рошнє* (В. Саб.); *Цалого мешаца януара панує у Сараєву така цеплота, же преквитло на ново квеце и дрєвка почали гонїц* (РН 4/1930, 1). || Слц. *hnať „исте”*: ~ do klasu, do semena. 5. *експр. „швидко сцекац”*: *Але гонєя!* „швидко сцекал”; *Гонь(ме)*

цо скорей! „сцєкайце цо скорей”. ◀ Од праслав. *goniti* (меновнік *гонѣ*), хторе у превую зоз гъпати (*гнац*) и гапати (*о-ганяц, з-ганяц*).

гонїц ше -ї ше *незак.* 1. „водзиц ше, па-риц ше (о животиных)”: *Кобула ше бє, крава ше бєга, сука ше гонї* (В. Саб.). Всл. *hoňic še „исте”* (Czambel). 2. *нейор. „мац любовніка”*.

гонюха ж. *нейор. „нєшорова женска особа*” (Евф. Пл.). Слц. *диял. hoňucha „нєшорова жена”* (SSN I, 604).

гоняч х. „учаснік у лицитациї”.

гон *викр. при скоку, паду и под.*. Всл. *гор, чєс. хор, мадь. horp.* ◀ Ономатопейске.

гона *оп. гон.* Всл. *гора „исте”* (Buffa 96).

гонса *викр. звич. при паду.* ◀ Вироятно укрижене *гон(а)* и *гонса*.

гонац и гонкац -ам *зак.* (ридше *незак.*) *дзєц. „шєднуц/шєдзиц”*: *Ти, Мижу, палє ниа, будзєш ту гонац, правиц чардаки и бавиц ше на конки* (Загр. 7/2005, 5). || Всл *horac „исте”* (Hal), слц. *hopkať si експр. „шєднуц”*. ◀ Од викричніка *гон* (оп.).

гонса *викр. Гвари ше гонса кед ше скочи або кед ше танцує, и малому дзєцку кед дупка з ножками: гонса-са* (В. Саб.). || Всл. *hopsa(sa) „исте”* (Buffa 96). ◀ Од мадь. *hopsza*. Оп. *гонаса*.

гонштур х.: *вєльки як* ~ „вєльки, високи (чловєк, конь)” (СС. Мак., Лев. Ск.); (*таки*) *як ~ 1*) „бєгун, дурністи” (СС. Мак.): *Баба ми гуторєла: цо скакаш (нарабьяш, бєгаиш, круциши ше) як ~ !?*; 2) *гвари ше и кед чловєк нї до чого, не за роботу* (Лев. Ск.); *ходзи як гонштур „ходзи на чудо облєчени, неприкладно ше справує”* (Ю. П.) ◀ Неяснє.

гора ж. „вєкше возвишенє над околїском”. ♦ *за сєдем горами* „барз далеко” (лєм од єдней особи зазначєнє).

горб х. „деформация, похиленосц хрибта”: *горб на хрибцє то наслідок туберкулози* (РН 9/1931, 3). Слц. *hrb „исте”*, слц. *диял. hrb „исте”* (SSN), всл. *harb* (Hal), укр. *горб „исте”*. ◀ Праслав. *гъгъбъ*. У словах *горб, горбати, горбиц (ше)* мамє восточнославянски рефлекс вокального гъ. У сучасней бєшєди звичайно хаснуємє сербизєм *горба* женского роду (серб. *грба*).

[горба] ж. оп. **горб**: *Тота горба – яй не-плеха! / Прецо сом ше викривела?* (РНК Заря 1939, 116); *А на тей горби цо му на хрибце / И метер терхи могол би несц* (РочКн 73). ◀ Од серб. *грба*, а то од праслав. *гъгбъ*.

горбати -а -е „тот цо ма горб на хрибце”. Слц. *hrbatý „исте”*, всл. *harbaty „исте”* (Hal), укр. *горбатий „исте”*. ◀ Од праслав. *гъгбъ*.

горбиц ше -им ше *незак*. „похильовац ше, поставац горбати”: *Иньшаке кармене-едзене, имата потребне роботнікови, цо каменъ розбива на каменей драги, а иньшаке званичнікови, цо ше горби при писацим столе* (РН 64/1926, 3). Слц. *hrbiť sa „исте”*, укр. *горбитися „исте”*. ◀ Од праслав. *гъгбъ*.

Горват х. „припаднік горватского народу”. ◀ Общеславянске слово: укр. *хорват*, слц. *Chorvát, pravslav. xъhrvatъ*. Нашо виroyтно преїг мадь. *horvát* (у мадярским зазначене у 12. вику), а то у мадярским славянска пожичка. Виroyтно прияте по приселеню.

горгаш х. „рог на закрицу хижи”: *Там за горгашом одложене* (Лю. Медеши чул од старших). ◀ Мадь. *horgas „кукасти; криви”*.

горди -а -е „пишни”: *Його слава ше ширела више баржей и вон постал горди-пишни* (РН 35/1927, 3); [Роботнік ма дзеку робиц] *кед види же работодавец не горди* (РНКЗаря 1935, 59, Я. Хромиш). || Карп.укр. *гордий „красни?”*: *В тій колисочці гордое дитя* (МушГолоси 64), карп.русин. *гордый „горди”*: *Бог гордым – рогы обламує* (Чорі), всл. *hardi* и *herdi „красни”* (Czambel), всл. и *hardy „пишни, горди”* (Hal), поль. *hardy* 1. „непокорни”, 2. „пишни, горди”, слц. *hrdý* 1. „пишни, горди”, 2. „прекрасни” поль. *hardy* 1. „непокорни”, 2. „пишни, горди”, слц. *hrdý* 1. „пишни, горди”, 2. „прекрасни”. ◀ Од праслав. *гъгдъ*. Наша форма *горди* може буц и українска одн. церковнославянска (*гордый*) и сербска пожичка (*горд*). Од праслав. *гъгдъ* и наш прикметнік *гарди* (оп.).

гордов х. 1. „суд з двома днами, звич. древени, за тримане чечносци”. Всл. *hordov* и *ordov „исте”* попри ве́чка, карп.укр. *гордов/гордув „исте”* (Дэже), слц. диял. *hordov „исте”* (SSN I, 606). 2. мн. **гордови** „гордови

або форгови то крутили у води“ (Ю. Пап): *Там ест иґлинци як рой суньоґох вечаром, озда пре струяґе води – пре гордови* (ЧаканСаф 140). ◀ Од мадь. *hordó*. Сербске (х) *ардов* тиж з мадярского. • „**Цо нове?**” „**Же баба и дідо у гордове**” у франти ше одви-тує тому цо ше пита: цо ест нового? ♦ **як з гордова** „груби, одгукуюци глас”: *зашип-вал Ферко так на росцаговацо по-русски, а глас мал моци як з гордова* (РНКЗаря 1941, 64); **як** ~ „полни, округли (звич. од едзена)”: *Крава напашена як гордов* (В. Саб.).

гордовик х. дем. од **гордов**.

гордовче -еца с.: **як** ~ „округли, тлусті” (В. Саб.).

гордосц ж. „пишносц, пиха”: *людзе више поставаю пишни и гербни кед им лем дакус добре, так и ту завладала у їх душох гордосц и пиха* (РН 36/1933, 2).

горе¹ присл. 1. „на висшим месце, на горней страни”. 2. „довисока, на висше место, нагоре”: *Теди житна сламка була полна зарна од долу горе* (РН 20/1932, 4). • **по горе** (ше *облекац, сукня* ~) „ношиц узки, пански сукні место широких, пасових”: *вона [ше] вец одала за Михала, та такой зруцела пасово сукні и почала ше ношиц „по горе”, як права пані тарґовкиня з варошу* (Ю. Пап); **пойсц** ~ 1) „подражиц”: *кукурица (статок, жем и др.) идзе (пошла) горе „цени кукурици (статку, жеми и др.) рошню (поросли)”, цени иду (пошили) горе „цени рошню (поросли)”*; *Шицко пошло горе* (В. Саб.); *Цена паперу ... пошла горе прето бо нет целулози* (РН 15/1937, 1); *Вишиту-диралі же як жито пошло горе, так и вони дзвигли цени вештаку* (В. Саб.) 2) „набрац кили”: *Не будзем тельо еси, бо пойду кили горе* (Г. Р.); **стануц (ставац, поставац)** ~ 1) „стануц (ставац, поставац) з поспелі, зоз спаня”: *Йоан ше зобудзел, станул горе, та влапел шарканя, почалі ше пасовац* (Етн29 47); *Стань горе, Яничку! / Ставай, Яни, горе, волки ци на дворе; / волки ци на дворе, фришитчик на столе!* (Етн9 ч. 354); *Нач ши пред нас ходзел кед ши ме не мал вжац? / Не раз и не два раз я сладко заспала, / ти коло нас ишол, я горе ставала* (Етн9 ч. 141); *А як було по полноци, пришол ґу нам капи-*

тан / и ми горе поставали, шаблїчки зме почухали (Етн9 ч. 281). 2) „стануц зоз жеми (з лежачого положеня): *вежні* [прут], *удер з грубишим концом, та ци твоя браца станю горе* (Етн29 47); *Звалєли чловека на жем, кед му єдну уцали, чловека станул горе же є не виновати, вон ше не да биц* (ЕтнV 88). 3) „стануц зоз шедзацого положеня (з карсцеля и под.): [Староста на свадзби пред вечере:] *Станьме горе и помодліме ше за дари божи зоз котрих ми сцеме уживац* (Вес 40); [Староста на свадзби по вечери:] *Поставаме горе и помодліме ше за тоти дари з котрих зме уживали* (Вес 48). ♦ ~ *себе несц и тримац себе* ~ „випинац ше”: *Вон знал бешедовац, знал ше спущиц на младосц, як ше гвари, не тримал себе горе* (Рускинї 200).

горе² прим. з инстр. звич. у злученьох: **горєбздом** (оп.); ~ **валалом** 1) „по цілим валалє”: *За нїма остало шпиванє дзивчатох и лярманє хланцох цо ше шейтали горе валалом* (ЛатякТал 26-27). 2) „по валалє, през валал”: *Идзе вербунж, идзе, горе Керестуром, / звербуй ше, Яничку, зоз пайташом Дюром* (нар. писня); || Карп.укр. *горі селом* „по валалє”: *Горі селом, долі селом бігала кочія* (МушГолоси 153), *išli špivajuci hore valalom* (Buffa 96); ~ **водом** „против цеку води, у на пряме жридла рики”, всл. *hore vodu* „исте” (Hal) (противне: *долу водом*); ~ **задком** „зоз задком до горе”: *Рано [унук] ше лєдво дзвига з посцелї горезадком, а я теди пофрантуєм же будзе буря* (Мария Горняк, РС 28. 06. 1996, 26); ~ **муром**: *Кед чловека ма вельки болї, та ше гвари: горе муром ше жрабал* (Лев. Ск.); **горепецом** оп.; ~ **рицом**: *гоч биш и горе рицом ставала* (нар. шпиванка; Дю. Латяк).

горєбздом присл. 1. „з главу одн. верхню частцу на долу”: *обрациц дацо горєбздом*. 2. „так як не треба, наспак”: *Шицко [у живце, роботи] му пошло горєбздом; И видзи ше ми же гоч як обрациш, више нам идзе якош лебо наруби, лебо наспак, лебо горєбздом* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152); у Сиверней Енглескей *ище єст хлопох котри оставаю дома и лєгваря, док мацери и дзиви ходза на роботу до фабрикаох. Резултат того, розуми ше, горєбздом и домьшнїи и фамелийни шор* (Заря 7/1937, 5). ◀ У першей часци

применовнїк *горе*, у другей часци основа *бѣзина* „смрод”, *за-бѣ-ну-ц* „пущиц смрод”; форма *бздом* ма форму як кед би то бул инстр. єд. *бздом* од меновнїка **безд* „задок”; медзитим, таки меновнїк ані у нашим языку ані у карпатским ареалу не зазначени. Пре забуту етимологию другей часци, даєдни авторе ю заменяю з меновнїком *дно*: *горе з дном*: *Тераз обрацел фляшочку горе дном и налял до долїнки, цо була на дну, куцик води* (РН 34/1932, 4).

горє-долу присл. „геваль-тамаль, тадзи-тамаль”: *На улїцох єдного варошу... швет идзе горе-долу, кажди ше понагля, кажди у роботы* (РН 17/1928, 3). || Всл. *hore-dolu* „исте” (Hal),

горєзначки присл. „на хрибет (спаднуц, легнуц); на хрибце (лежац)”. || Слц. *horeznač(ky)*, *horeznak(om)*, укр. *навзнак(и)*. ◀ У першей часци применовнїк *горе*, а друга – *значки* – то праславянске *vъz-nakъ* (Holub-Корецнї).

горєньки -а -е „барз горки”: *А у моєй [мацери], мила, горєньки слизочки* (БиндКост 53).

горєпецом присл.: *стац* ~ „стац нїч не робяци, стац як слуп”: *Вошла мац до хижы: Цо стоїш горєпецом!? Облекай ше ... та до школи* (КочЕвЦП 36).

горєсц ж. „неволя, нещєсцє; мука; жалосц”. Приклади з бешеди: *То горєсц превелька кед ше двоїо у малженстве не зложа; То горєсц кажди дзень путовац до варошу на роботу*. Слово записане лєм од єдней старшей Рускинї. || Карп.русин. *горєсть* „нещєсцє, жалосц”: *Горєсть не лєм мучить, но й душу сушить* „нещєсцє не лєм мучи, але и душу суши” (Чорі), укр. диял. *горєсний* „нещєсци, жалосци”, укр. диял. *горєцтво* „жалосц”, рсї. заст. *горєсть* „смуток, жалосц”, поль. церкв. *gorześć* „исте”. По ЕСУМ-у болг. *горєст* од рсї. *горєсть*. ◀ Од праслав. *goře* „нещєсцє” (рсї. и укр. *горе*, чес. *hoře*, поль. *gorze*), а тото у вязи зоз *гориц* (Machek, Фасмер).

горєчардаш х. „швидки чардаш хтори музиканти на танцу три раз єдно за другим граю”. Звичайнейша назва *гаром* (Латяк-

Мадь): *Дюра ... винял пейдзешатку и, кла-
дуци ю преднякови за смик, на цале гарло
скричал: Гаром! На тварох гудаком затан-
цовал оиших ... и знова заграли горечардаи*
(ЛатякТал 21)

горечни -а -е „барз горки, чежки (у Гна-
тюка)” (Ю. Пап). Всл. *horečni: horečni život*
(Buffa 96), *horečne „барз горко”* (Hal.).

гориц -им *незак.* 1. „буц залапени з
огнем”. 2. „сушиц ше од недостатку вла-
ги”: и не було дижджу ніч у маю мешацу,
думали людзе же шицко вигори. Кромплі по-
чали гориц, але затим пришоу диждж барз
красни (ТамашРКер 184); *Шицко гори од су-
ши.* ◀ Праслав. *gorěti*.

горкави -а -е „дакус горки”.

горки -а -е „хтори ма специфични (як
полінчов) смак”. ◀ Праслав. *gorькъ.* ♦ ~ **як
полінче** „барз горки”.

горкнуц -нем *незак.* „поставач горки”.

горко присл. 1. „барз жалошне”: *Вона
ше оглядла, горко заплакала* (Етн9 ч. 26). 2.
прен. „барз чежко”: *Худобна ме матка ма-
ла, / барз ме горко виховала* (Етн9 ч. 70);
*Вноци предла кудзельочку, / водне шила ко-
шульочку. / Так ме горко виховала / моя кед-
вешина мац стара* (Етн9 ч. 84); *але то горко.*
Ша брал одо мне кельо жот могол отнеси
(ЖирошМСМ, 68); *да даяк не настрадаме*
зоз пенезом кет ши го так горко зарабял
(ЖирошМСМ, 134). 3. *прен.* „барз”: *так*
то велі думаю але ше горко спрведаю (За-
ря 3/1935, 24).

горна ж. муз. „файта труби”: *Грали на*
дуйних инструментах и то були перши но-
талисти у валалє. ... на горни грал Бружо-
щик (РС од 15. 03. 1985, 12). || Слц. *horna*,
серб. *хорн.* ◀ Од нем. *Horn*.

горні -я -є „хтори на векшей висоти у
поровнанню з дачим другим истей файти”.

горніст х. *ист.* „войскови трубач”: *По*
трох мешацох дал го капетан да вон будзе
тромбетаи. *Кед уж научел тромбетовац,*
бул при самому капетанови перши горніст
(Етн30 220); *Наишо дїдове, цо служели у ав-*
строугорским войску гуторели горніст, а
у староюгославянским войску гуторели
трубач (М. Рм.). || Слц. *hornista* „войскови

трубач”, серб. *хорниста „исте”.* ◀ Од нем.
Hornist.

Горніца ж. горні краї Угорскей, сиверо-
восточна Угорска, одкаль ше Руснаци при-
селєли до Бачкей. ◀ Од *гора, горні*.

Горняк х. 1. „чловек з Горніци”: *тотй*
штирме [паноцове] були Горняци (ЦапЦ
99). 2. назва за познейших приселєн-
цох з Горніци (по приходу главней час-
ци Руснацох): *Познейших приселєнцох*
непостредно зоз карпатских предїлох шид-
ски Руснаци волали „Горняци” (РК 1997,
121). 3. руске презвиско.

Горняки мн., лем у нар. писні: *Ище я*
ту не будзем, пойдзем на горняки (Бинд-
Кост 114). || Всл. *Ногґаку „горска обласц”*
(Hal). На основи наведзеного прикладу з
народней писні можеме предпоставиц же и
нашо *Горняки* значело „горски край”.

горуце -цого с.: *вон не лапа за ~ „вон*
ше не тарга за найчежшу роботу”: Жена
дриляла на фурику гліну, бо муж не сцел, од
того ше похорєла, гварєла за мужа: Знаєц,
вон не лапа за горуце (В. Саб.).

горуци -а -е „зограти до високей темпе-
ратури”: *Виляло [дзецко] дзєшка на себе го-*
руцу воду, та ше попєкло (РН 8/1928, 4). ||
Всл. *horuci „исте”.* ◀ Од *гориц*.

горуцо присл. 1. „барз цепо”. 2. *прен.*
„барз неприємно пре непостредну опас-
носц и под.”: *Було ми горуцо кед зме ишли*
на чамцу през Дунай, бо сом не знал плївац
(Йвґ. Бл.). Всл. *horuśo „исте”.* ♦ ~ **аж да ше**
чловек влапи (**аж да ше мозоґ влапи**) „барз
горуцо”.

горучава ж. „висока температура воз-
духу”: *велька трава [ше] запалєла и у тей*
суши и горучави лапєли ше и древа (РН
30/1928, 1). || Слц. *horučava „исте”,* всл.
horučava „исте”.

горучка ж. „висока температура цєла”.
Слц. *horučka „исте”,* всл. *horučka „исте”.* ♦
аж ~ на мнє идзе (вишила), аж ме ~ лапа
„кед ше дацо недобре случує, случєло, од
страху и под.”: *Бачикова жена ... кед почнє*
приповєдац та вас горучка лапа (РНКЗаря
1938, 92, Е. Кочиш); *Аж на н҃го горучка ви-*
шила кед запищал заардзавєни гвозд док од-

чаковал лату (ЛатякТал 63); **сплетац як у горучки** „несвідомо дацо приповедац”.

горцмоліц ше -ім ше *незак*. „верциц ше, буц немирни”: Баба дзецку пове: Будз мирни, цо ше тельо горцмоліш!? (В. Саб., Г. Р.) ◀ Оп. формову вариянту **гарцмоліц ше**.

горчиц -им *незак*. „загорчовац з горку присмачку”: Най горчи колбаси як сце „найкладзе горкей паприги до колбасох кельо сце” (В. Саб.). ◀ Од *горки*.

горшац ше -ам ше *незак*. 1. „гнівац ше, протестовац”: *Дохтор не примал пациен-тох, та ше людзе у чекальні горшали; Оцец ше горшал: Дакеди ши ані не знала цо то кафа, а тєраз не можеш без ней* (В. Саб.); *Заши ши грішєл, а споведал ши ше. Ту шєдз нука! – горшала ше [мац] на мнє* (КочЕвЦП 49). 2. а) „поставац горши”: [Незадовольни з дзецми, часто критикуєме младеж.] *Алє дармо. Од того ше нашо дзеци не лепшаю, алє можеме повєсц ище горшаю* (РН 107/1926, 2, М. Поливка). б) „поставац горше”: *Од жимного пива го болєло гарло, дохтор му гварєл най пиє цєплє, а од цєплого ше му горшало.* || Слц. *horšit sa* 1. „гнівац ше”; 2. „поставац горши”. ◀ Од компаратива *горши*.

горши -а -є *комп.* од *недобри, подли, зли*. || Всл.: *On tjež ņe budze horši jak oŭi* (Czambel), укр. *гірший* „истє”. Общеславянске. ◀ Праслав. *gorjъjъ*.

господні -я -є „хтори ше одноши на Господа, божи”.

Господь -да х. „Бог (о християнским Богови або Исусови Христови)”.

[**госулепєш**] х. „слаби шприцер (зоз дакус вина)” (СС. Мак.). ◀ Од мадъ. *hosszúlérés* „шприцер”.

госц х. „тот цо нашивює дакого дома”. ◀ Праслав. *gostь*. ♦ **вечариши ~ до рана** „кед диждж почнє вечар падац, та пада цалу ноц” (В. Саб.).

госцец и гохцец х. „реома”: 1. *Було то и скорєй реоми, скорєй ю волали госцец. Єдна гварєла: Мам госцец у колену* (Люб. Як.); [Недосц облєчени, на жими людзе] *на концу заробєли реому. Тєди чловекови стрикало до ставцох, крижох, а дакеди, кєд реома була у познєйшим стадиомє, так знало ви-*

стрикац ставци, же ше, напр., пальци на рукох покруцєли, або ше чловец аж похилєл (кєд пошло до крижох). Тєди ше гуторєло же госцец покруцєл пальци (або скруцєл похребцину) (КолєсарД). 2. „вистрикани мєста на цєлу як пошлїдок госцеца”: *Алє при роботи [райбаню] часто премарзєла, и показал ше на єй рукох и ногох госцец* (РН 1/1938, 4). || Слц. *hostec* „реома”, поль. *gościec* „реома”, укр. *гостець* „реома”, чєс. *hostec* „реома”, рсй. *гостец* „хорота скори на глави при хторєй ше власи злїплюю”. ◀ Етимологи не єдинствєни у толкованю походзєня того слова. По М. Фасмерови и ЕСУМ-у од *госц* як табуистична назва (*госцец* би вєц значєло „нємили госц чийо мєно не трєба спомнуц”). В. Махєк допусхє походзєнє од *гвозд*: по польски ше *госцец* вола и *g(w) oździec* (*госцец* би по тим значєло „хорота хтора джобє як гвозд”) (Machek). ♦ **таки як кєд би го ~ покруцєл** „погнути, скруцєни, дєформовани у цєлу” (Лєв. Ск., В. Саб.).

госцина ж. 1. „богати полудзєнок або вєчєра на чєсц госцох”: *Дал [краль] справиц вєльку госцину и свадзбу своєй дзивки наймладшєй и жєцови* (Етн29 60); *Цар вєц надумал да вон звола нїщих, вандровнїцох и жобрацох. Справєл и їм госцину* (Етн29 230). Всл. *hoscina* „истє” (Czambel). 2. „святочни полудзєнок у нєвєстових родичох тидзєнь по свадзби”: *Тидзєнь по свадзби ше млода, млоди, млодийово родичи и лєм найблїзши род зишли до млодийовєй мацєри на госцину* (Малацко).

госцинска -кєй ж. „жєнска особа як госц, с. *гошиґа*”: *Моя жєдлярка Марча варєла кафу за госцинску, така там бєгачка була за кафу* (Пвл. Бл.).

госциц -им *незак*. „дочєковац и часциц дакого як госца”: *цо ти робиши прєз дзєнь хасновитє же цє наші жазда так почитує, госци зос скорками билого хлєба...* (ЧаканБас 36)

госциц ше -им ше *незак*. „насладзовац ше з єдзєньом и пицєм”: *Вонї у гушиим хлївку двой, а гєвти нука у вєлькєй палати ше госца* (Етн29 57); *Кєд ше [лєв] госци зоз зєбру лєбо антилопу – виє и нам охаби косци* (ЧаканБас 73)

гот *викр.* „на коні же би ишли направо”. Слц. hojt(a) „исте”, слц. диял. hot u hota „исте” (SSN I, 611). ◀ Нем. (шваб.) hot „исте” (Albrecht). Противне *тилед* „на ліво”.

готар *х. оп. хотар* (Дю. Лятяк).

готове¹ *викр.*: **...и готове** „так ма буц, не маме цо о тим вецей бешедовац”. Слц. а hotovo „исте”, серб. и готово „исте”.

готове² *слов.* „розуми ше, правда же так, дабоме”: „Лем не знам чи сом годзен нешка шицко зробиц [поорац]” ... „Цо? – не годзен! готове же ши не годзен кед будзеш на каждим концу стац по два годзини зос тим сушедовим фотляком! ...” (РочКн 104, Е. Планчак); „цо би ти поведзме повед кед би ши пошол до Петровцох на кирбай” ... „Га готове же бим пошол, бо любим то ...” (РН 42/1937, 4, М. Ковач). Словко *готове* по значеню бі́зке значеню под (3) прикметніка *готови* („бизовни, сигурні”), та без огляду же за нього не маме зазначени карпатски паралели, тримама го за нашу карпатску лексему.

готови -а -е **1. а)** „закончени, порихтани”: *ещи нет лем єденац [годзин], полудзенок готови* (Етн29 49). **б)** „тот цо закончел свою роботу”: *Я уж готови „я уж свойо поробел”*. **в)** „хторому пришол конец, хторому нет ратунку”: *Вон уж готови „йому уж нет ратунку”*. **2.** „порихтани на даяку дію, хтори дзечне сце дацо зробиц”: *Вонно [Боже милосердіє] ци готове одпуциц шицки твоїо грихи, лем зроб то цо Бог од тебе жада* (РН 13/1928, 2); *завела [ше] би́ла глава ді́да Ра́цика ... вше готового на франту* (КовМихНО 15). **3.** „бизовни, сигурні”: *Слава Богу, же у нас тей найгоршеї хороти – безбожніцтва ище нет, але ми мушиме вше мац на то позор и мерковац, да ше тота ку́жа до нас не уцагне, бо то би за наш малки народ бул готови конец „то би за наш малки народ бул бизовни коньц”* (РН 14/1934, 5); *Натаргаї бундавоого лісца, осуш го, па кед по поладню кухня спораєна, натруш того лісца по жирячки. Тот дим мухом готова шмерц* (РН 21/1937, 3). **4.** „прави, правдиві, озби́льні, до швета”: ~ **чловек** „чловек до швета, соли́дни, статочни чловек”: [Єден чловек гварел майстро-

ви шлосерови:] *Ви кед знееце масну шапку, ви готови чловек „ви теди цалком иншаки чловек, ви чловек до швета”; Жидзи, кед не можу дома исц до школи, вони иду до цудзини и там ше ище лепше виуча и як готови людзе врацаю ше дому, да там далей робя* (РН 20/1929, 1). ♦ **брац (вжац) себе дацо за готове** „вериц не роздумуюци”.

готови -их *мн. субст.* „готови пенєжи”: *але немалъ готовї, та церква ви́плацела* (ЦапЦ 117); *Купел авто за готови*. Всл hotove: kupil to za hotove (Buffa 97).

готовиц -туєм и *ридко* -им *незак. 1.* „рихтац єдзене, вариц, печиц”: *вон ма палїцу єдну, та ю руци [дому], та знам кеди треба вечеру готовиц* (Етн29 174); *Рано пошол на лови, баба готує полудзенок* (Етн29 49); *Пойдзе родзина до нього на поладне, патра, а вон ніч не готує*. *Вони гуторя же нач их волат на полудзенок кед ніч не готує* (Етн29 204); *Будзеш мой пайташ, будземе ту двома жиц, твоя шестра нам будзе готовиц єсц!* (Етн29 92) || Всл. hotovic: priňasla mēso, tak chceli hotovic ho (Czambel). **2.** „рихтац”: *Ростопина ше готовиц так: на 100 л. води бере ше 2 кг. белавого каменку* (Заря 20/1935, 159); *Материял за календар за 1922. р. готовиц ше* (РК 1922, 11); *Готовиц коч на драгу*.

готовиц ше -туєм ше и *ридка*. -им ше *незак.* „рихтац ше”: *Уж то нам ше не одавал, ... але ше Богу Небесному модліц – до гроба ше готовиц* (КостПр 17); *Я сом не червена, бо ше не малюєм, / анї я ше за єї сина не готуєм* (Етн9 ч. 144). Нешка у бешеди частейше хаснуєме синоним *рихтац (ше)*.

гохцец *х. оп. госцец*.

гоч¹ *злуч. допусни:* *Гоч биш, мила, двас-то дала, Оталь [з войска] би ши ме не вжала!* (БиндКост 18) || Всл. hoc, hoć, choć, choć, chosia(ž), укр. *хоть*, рсй. *хотя*. ◀ Од старого дієприкметніка презента *хотя* „тот цо жада, сце” од дієслова *сцєц*, праслав. *хотѣти*.

гоч² *слов. 1.* „под каждим условийом”: *Пойдзем гоч и такой*. Всл. *možeme tam isc choc i hñeška* (Buffa 105). ♦ ~ **би цо було** „по каждую цену (сцєц пойсц и под.): *А тото [польо] у Овшанкох и так не преда гоч*

би цо було (КовМихЦВ 101). Слц. (чо?) by čo bolo. **2.** за творене заменівніцких и при- словніцких виразох: *гоч хто, гоч цо, гоч хтори, гоч яки; гоч дзе, гоч кадзи, гоч як* и др. ◀ Оп. *гоч*¹.

гоч дзе присл. „гоч на хторе место; гоч на хторим месце”.

гочик злуч. „гоч”: „Питал бим це, дзив- че, але ши рапава.” „Гочик сом рапава, але сом нялкошка, / пробуй лем ме питаи, чи бим за це пошла?” (БиндКост 49); зос діла- ми укажме цо сцеме, па гочик за тоти діла ніхто ані знаи не будзе (РН 21/1936, 4).

гоч кадзи присл. „гоч у хторим нап- ряме”.

гоч кеди присл. „гоч у хторим чаше”: Медзитим, то не значи же пукалку не мож направиц гоч кеди (ХомаМ 15).

гоч одкадз/одкаль присл. „гоч з хторого места або нап- ряму”.

гоч хто зам. **1.** „гоч хтора особа”: Най му гоч хто придзе помогнуц. **2.** експр. „осо- ба недобрих прикметох”: Гоч хто ми будзе розказовац!

гоч хтори/котри зам. „гоч хтора особа, существо або предмет”.

гоч цо зам. **1.** „гоч хтори предмет одн. поняце”. **2.** експр. „дацо глупе (поведзене, зробене)”.

гоч як присл. **1.** „гоч на яки способ”: Стара жена ше не сцела придац шестрово- му синові, бо ше не складала з його жену: не дала зоз собу гоч як вирабляц. **2.** експр. „недо- бре, несолидно, незадовольуючо”: Не сцем я да ми ти то гоч як поробиш. || Слц. диял. hocijako, chodźjak, chodzak, hodzak (SSN I, 589).

гоч яки -а -е: **1.** „яки ше сце, шицко єд- но яки, розлични”: Бо художни, гоч є хромі гоч слуги, / за гонведа [до войска] добри бу- дзе гоч яки (Етн9 ч. 277). **2.** „кажді”: У ста- рих часох вельо ше людзе мушели трапиц гоч при якей роботі. З варошу до варошу путовало ше вецей дні а и тижні, орало ше зос древеним плугом „трапели ше при каж- дей роботі” (РН 37/1933, 1). **3.** експр. „не- добрих прикметох; некавалитетни; нефіни,

некрасни”: Не сцем я гоч яки авто. || Слц. диял. hod'jakí, hocijaký, hodźjaki (SSN I, 589).

граб х. бот. „дерево *Carpinus betulus*”. Всл. hrab „исте” (Buffa 97). ◀ Од праслав. grabъ.

грабац -бем незак. **1.** „зберац з грабля- ми або грабелками”: грабац шено; грабац лісце. **2.** „ровнац покопану жем з грабелка- ми”. ◀ Од праслав. grabati, хторе у превую зоз greb- и grob-.

грабачка ж. „польопривредна справа за грабане шена и под”.

грабелки мн. „орудіє за грабане (звич. у загради, дворе)”.

грабельки мн. коц. оп. **грабелки**. Слц. диял. hrabiěl'ka „исте” (SSN I, 615).

грабки мн.: **брац дакого** на ~ „наберац, критиковац; дисциплиновац”: Сцел сом по- весц же зме вше баржей зрихтани осудзиц других як себе. ... А кед бизме голем сами себе на грабки брали, можебуц бизме були баржей злюднейши (КовМихЦВ 219); Але дзецка нет и нет. Аж вечаром пришло. Кед го родителе вжали на грабки, так ше вигва- ряло: Знала сом же будзем бита [та не шме- ла присц дому] (РН 17/1937, 6). Всл. hrapki „приправена часц на ручней коси”: kosa z hrapkami; včas na hrapki „карац” (Buffa 98).

граблі мн. **1.** „польопривредне ору- діє за грабане”. Укр. *граблі*, всл. hrabe -och, поль. grabie, grable, рсй. *грабли*. **2.** „часц гра- бачки хтора ма длуги железні зуби у фор- ми полукруга и з хтору ше збера покошене шено и под.” (МудриАл). ◀ Праслав. grabla < grabati.

грабля ж. „часц граблѣох на хторей зу- би за грабане” (МудриАл).

грабов -а -о „хтори ше одноши на граб”: Грабово древо то барз тварде древо (В. Саб.).

град х.: **на гради** „дзєцинске бависко”: Бавяче станули до кола и доруцовали себе лабду, хто кому сцел. Хто не влапел лабду, уходзел до кола. Други бавяче предлужели се- бе доруцовац лабду хтору преруцовали преїг того бавяча у коле, лебо коло нього. Вон ше на- магал влапиц лабду, а кед ше му то удало, шиц- ки бавяче ше розбежали, бо кого тот бавяч

потрафел зоз лабду тот го мушел заменїц у ко-
ле (ХомаМ). ◀ З опису бависка ше не ви-
дзи з чим мотивована назва *град*. Можливе
од кореня *град-*, праслав. *gordъ* „замок“, од
хторого и нашо *ограда, оградзиц*.

градзель х. „штанґла на плугу хтора
злучує його предню и задню часц“. || Всл.
hradzeł, слц. *hriadel*, поль. *grządziel*, праслав.
grędeľ. ◀ Вироятно з герм. *grindel* „гредка,
палїца“. О. Горбач зазначел и форму *гразель*.

градзиц -им *незак*. „*оградзовац“: *Бо у*
Белоґраду з гліни плоти градза, / уж наших
шугайох до войны провадза (Етн9 ч. 291. и
292). || Всл. *hradzić* „оградзовац“ (Hal), слц
hradiť „исте“. Значене „оградзовац“ за нашо
градзиц предпоставели зме на основі на-
ведзеніх паралелох. *Плоти градза* у писні
вироятно значи „правя защитни гаці“. ◀
Од кореня *град-*, праслав. *gordъ* „замок“, од
хторого и нашо *ограда, оградзиц*.

градка ж. 1. „фалаток обробеней же-
ми зашати одн. засадзени зоз желеняву або
квецом“. 2. *звич. мн. градки а*) „крижни гре-
ди повали хтори тримаю падлаш“. 6) „два
древа хтори змоцнюю кросна ролї“ (Фа
110). Коцурски еквивалент з обидвома зна-
ченнями *гредка*. ◀ Од *гредка*, праслав. *gręda*.

[**граждан**] х. „житель“. ◀ Вироятно з
утроруского: рсй. *гражданин*.

грамота ж. „служба за души покой-
них, задушна служба“: *Грамоты задушній:*
парохови 45 кр. (ЦапЦ 119). • *дац на гра-*
моти „заплациц священикови же би одслу-
жел службу за покойного“. || Укр. *грамота*
1. „писменосц“; 2. „повеля“; 3. *ист.* запис,
письмо; укр. диял. церкв. *граматка* „список
тих цо их треба спомнуц у молитви (у пана-
хиди и под.)“. ◀ Од греч. *γραμματα* „букви;
запис“. Исте значи *грамотална служба бо-*
жа (оп.).

грамотални -а -е: *Грамотална служба*
божа церкв. „служба у хторей ше модлі за
души покойних“: *Задушни соботи то дні у*
року у хторих ше Церква здогадає своїх по-
койних и модлі ше за їх души ... На тоти дні
ше служи Грамотална служба божа (ГорКух
277). Исте значи *грамота* (оп.); *Грамотал-*
на кнїжка: *то кнїжка до хторей ше запи-*

сую фамилиї (вирни, парохияне) по азбучним
шоре: мено и презвиско ношителя фамилиї и
адреса биваня. Кед дахто зоз єдней фамилиї
умре у цеку рока, його мено (и рок кеди умар)
ше дописує жу фамилиї. Грамотална кнїжка
ше на каждую задушину соботу, кед ше служи
Грамотална служба божа за покойних, кла-
дзе на олтар (ГорКух).

гранїца ж. „линия хтора роздзелує роз-
лични подруча“. Всл. *hranica*: *помоґ, Pane*
Bože, ku pruskej hranici (Lacko75), укр. *гра-*
ниця. ◀ Праслав. *granica*.

грац¹ греєм *незак*. 1. „видавац, зарйо-
вац цеплоту“: *Тот наш пец добре греє*. 2.
„робиц же би ше дахто/дацо зограл“: *Газди-*
ня греє води на умиванє. Общеславянске. ◀
Праслав. *grъjati, grějъ*.

грац² граєм *незак*. 1. „грац на музичним
инструменту“. 2. ~ з *даким и за дакого* „схо-
дзиц ше з даким, буц блїзши з даким як з
другима“: *Дзивка з оцом грала, а з мацєру не*
„з оцом була блїзша, з оцом ше сходзела“;
Наш шовґор грає ведно з бачиком Дюром, з
хторим ше ми не сходзиме; „Руски Новини“
исто граю за генерала [Франка] (Заря 13-
14/1937, 13). Укр. в одну дудку *грати з ким*
„исте“. 3. „видавац характеристични звук,
пресц (о мачки)“: [Кандур] *грає, чуха ше*
му коло ногох (ТвенМарк 98). ◀ Праслав.
igrati/jъgrati, igrajъ, меновнїк *jъгра*. ♦ *гуда-*
ци му у бруху граю „барз є гладни, гурчи му
у бруху“, слц. *ciġáni mu v bruchu (v žalúdku)*
vyhrávajú (klince kujú) беш. франт. „исте“.

грац³ граєм *незак*.: ~ *карти арх.* „кар-
тац ше“: *Мам карти, а не можем з вами*
карти грац (Етн29 271); *Ані я це, врабец, не*
сцєм, / вельо карти граш (Етн9 ч. 419); *Лем*
тот пишени леґинь / з дзивчатми карти
грал (Етн9 ч. 181). 6) значене „участвовац
у бависку“ лем у Г. Костельника, вироят-
но под уплївом укр *грати „исте“* и поль.
grać „исте“: *як тоти, цо граю на лутрії*
думаю о своїм нумеру, да им на лутрії ви-
дзе (КостПр 85). ◀ Праслав. *igrati/jъgrati,*
igrajъ, меновнїк *jъгра*.

грац ше¹ греєм ше *незак*. „викладац ше
цеплоты“. ◀ Общеславянске: слц. *hriať* (sa),

hrejem (sa); поль. grzać (się), grzeję (się); укр. *griti*(ся), *grію*(ся). Праслав. *grъjati, grějъ*.

грац ше² -аєм ше *незак.* *арх.* „бавиц ше” (лем у нар. писнох): *Лем тот пишини лезинь з дзивчатми карти грал. / Як вони ше гралі, ... / з велікей любосци до снана ше далі* (Етн9 ч. 181). ◀ Праслав. *igrati/jъgrati*.

грац и хращ х.: *сухи (худи) як грац (хращ)* „барз худи” (Пвл. Бл.): *Рекла ше на нїм звишела, бо є худи як хращ* (Сф. Мак.). || Слц. диял. *chrasc, hrasc* „сухи конар” (Kalal), *chrašť* „исте”: *ja som už ako tá chrašť „я уж не потрібни”* (SSN I, 680), укр. диял. *хращ* „сухи конари” (ЕСУМ). ◀ Од праслав. *chvorstъ*, од хторого походзи и сербске *храст* (Фасмер, Machek, ЕСУМ).

грацков -а -о „хтори ше одноши на грацок”: кул. ~ *юшка* „юшка зоз грацком” (НКух 8).

грацок -щку х. *бот.* „*Pisum sativum* L.” ◀ Од *грах* + *чок*, праслав. *gorъxъ*. • *сладки* ~ (ма сладкави смак), *швиньски* ~ (хтори охабени же би дозрел, стварднул) (МудриАл). ♦ *твар яѣда на ней дябли ~ тлачели* „бридка твар”: *Та попатрице на мою твар, а попатрице на вашу; моя випатра як да дябли на ней грацок тлачели, а ваша чиста и била* (РК 1931, 97).

гребац -бем *незак.* 1. „копац з предні-ма ногами (звич. о животинох): *Пес гребе у дзири*. 2. „прегартац по жеми гледаючи зарна (о живини)”: *Кури гребу по гумне*. 3. а) „буц знемирени и биц з предню ногу до жеми (о коньови)”: *А ... конь Трайцих так гребе у хліве да аж диліни вируца спод себе* (Етн29 115). б) *прен.* „барз дацо жадац, барз ше намагац за дачим”: *Гвари ше же дахто аж гребе за дачим: Барз сцел буц директор, аж гребал; Я не так гребем за автом „не так барз жадам, не так вимагам же бизме купели авто”* (Г. Р.); *А кед [гачи] були готови, однесла их мужови ... / А кед жачи облекал, радовал ше аж гребал* (БиндКост 107). ◀ Общеславянске, праслав. *grebatı*, хторе у повею зоз *grab-* и *grob-*.

гребенік х. „торбичка на муре (у форми кишенки) дзе стоя гребені”: *Гребенік бул*

ушити з платна, обично бул повишивани (Г. Р.).

гребеняр х. „чловек хтори прави и пре-дава гребені”.

гребень х. 1. „прибор за чесанє вла-сох”. 2. „виросток на когутовой або куровой глави у фурми гребеня”. Всл. *hřebeň* з обидвома значеняма, поль. *grzebień* „тиж”. ◀ Праслав. *grebeň*.

гребеньчок -чка х. *дем.* од *гребень*.

греда ж. „длугше и грубше, звич. окре-сане, квадратного пререзу древо хторе ше хаснує у будовательству”. ◀ Общеславянске, праслав. *gręda*. ♦ *под греду* „у труни наштред жижи (о умартому)”. Вираз настал у давнейших часох кед у хижох вонконцом под повалу стала греда: *Ище стари лем под греду, млади спитал „ище стари лем у труни”* (Тон ч. 35); *Облекли младих, положили под греду* (РН 8/1934, 3, з укр. Єлена П.).

гредка ж. *коц.* оп. *градка*.

грекокатолик х. „припаднік грекокато-ліцкей вири”.

греческа любичица ж. *бот.* „*Saponaria officinalis* L.” Преношене назви зоз єдней рошліни на другу, вироятно спрам фарби квитка. Конкретизуюци прикметнік *гре-чески* ту ма значене „цудзи” (ягод у *турски* *гвоздзик*). Хаснує ше ище назва *мидлянка* (Тимко).

гречка ж. *бот.* „*Fagopyrum esculentum* Moench, с. хельда”: *До нас, хлапци, до нас, / до нас, небожата, / бо на нашим полю / гречка не вижата. / Гречка не вижата, / овес не кошени* (Тон, ч. 238). Онуфрий Тимко тоту писню записал 1953. р. у Коцуре од Янка Т. По тим заклjučуєме же у нашим языку и-новало слово *гречка*. || Укр. *гречка* „исте”, карп.укр. *гречка*: [садзели] *шо треба: гречка, просо* (Львів 212). Слц. диял. *hřečka* и поль. диял. *hreczka* тримаю ше за пожички з українського (Тимко 39). ◀ Од етними-ма *Грек* (гречка пришла до Славянох преїг Грекох). У беседним языку хаснуєме серби-зем *хельда*.

грешиц -им *незак.* „моцно гандровац”: *Так го грешел „так го гандровал, наберал”* (В. Саб.); *розкричала ше Ганя и почала ...*

грешици и кандура и кандурового жазду (Заря 22/1935, 8). || Слц. hřešit' „мочно гандровац”, всл. hřešic „лац” (Hal). ◀ Од грих, праслав. grěxъ (Machek).

гриби х. мн. „еджене з печаркох (у Бикичу)”. Зазначене од мср Зденка Лазора. Укр. гриб „печарка”. ◀ Праслав. gribъ.

грива ж. „длогока шерсц на карку коня и даедних других животиных”. Всл. hriva, слц. hriva, поль. grzywa, укр. и рсй. грива, серб. грива. ◀ Праслав. griva.

гивати -а -е „хтори ма вельку гиву”.

грижня ж. мед. 1. а) „дизентерия”: То ... запалене грубого черева. Причина му дизентерийни бацил. Хорота приходзи зоз корчами у бруху и зоз кривним, имердзацим гнойом (КолесарД). б) Вироятне грижня при старших и грижня при бебох були два розлични хороти. Дзецко, кед достало моцнейше еджене, або кед мац едла квашине и дойчела го, похорело жалудок. Вон го болев, достало преганячку, пражнене черевох було желене. Тото лічел лем лікар (КолесарД). 2. „хорота при пчолох”: Кед пчоли достанню грижню (а обачиме так, кед кошніца и рамики и пляйстри обабрани зос цемно червенкасту густу материю неприємного запаху) (РН 9/1935, 3). || Укр. грижа „хорота”, поль. gryża „исте”, серб. грижа и грижня „дизентерия; преганячка; кольки”. ◀ Од праслав. gryža, а то од gryzti „гризц”. Судзаци по форми на -ня до нас могло присц зоз сербского, або голем суфикс могло приац зоз сербского.

гризц -ижем незак. 1. „кусац, окусовац”: нес гриже коси, конь гриже яшля. 2. безос. **гриже го** „ма жалудкову хороту”: Гвари ше: дзецко гриже у жалудку кед ше похорело на жалузак. И за статок ше гвари: гриже го кед му жалудок не у шоре, кед не румежа (Лев. Ск.) 3. оп. под чинажац ше. ◀ Общеславянске слово, праслав. gryzti.

гризц ше -ижем ше незак. 1. „кусац ше”: Цо ше грижеце на тей косци уж цали дзень!? (ЧаканБас 25) 2. прен. „жиц у незлагоди, вадзиц ше”: Гвари ше: грижу ше як пси, грижу ше браца на талу (Ю. Пап); Тот кулянец нараз гвари: Чом ми Руснаци едно племе, ед-

на вира, една народности, а таргаме ше на два страни и маме двої новини? Озвал ше еден керестурец: да ше можеме лепше грисц (РН 12/1935, 2). || Всл. hřižu še jak psi (Buffa 98).

гримац -ам и **гримоциц** -им незак. „цагац дацо з неприємним дурканьом, шкрипаньом”: Гримац значи цагац напр. карсцель по патосу (Гел. Мед.). У народней шпиванки у Етн9 ч. 354. недосц ясне значене: „Дому, жаздо, дому, дому це жадаю, / твоей врани коні на яшльох гримаю!” „Най вони гримаю, ша су научени, / пойду ютре орац як други кармени” („лопотаю?”, „нарабьяю?”, „грижу яшля?”). || Всл. hrimas „дуркац, лупац”: chtoška do dzveroch hrialal (Czambel), укр. гримати „мочно дуркац, лопотац”, карп.ру-син. гримати 1. „мочно дуркац, лопотац”: Газдыня гримала горishками, перекладувучи з міста на місто. 2. „гирмиц”: Як почало в небі гримати – аж хыжа дрыжала. 3. „руцац, шпурац”: Метався по хыжи й гримав то сим, то тым. 4. „кричац, лярмац”: почав нараз гримати на чияль (Чорі), рсй. гримать „вадзиц ше”. ◀ Праслав. grimatī, превой зоз гирмиц.

грих х. „чежше потупене даедней з утвердзених моралних або религиозних нормох”. ◀ Общеславянске слово, праслав. grěxъ. ♦ ~ не идзе до устох але з устох „не грих тото цо ше поє (напр. кед пост), але грих тото цо ше пове, кед ше зоз словом дакого уквилі и под.” (Н. Ерд.); **най му бог грихи опросци** „най му Бог грихи пребачи, одпуци (звич. о покойному).

гришиц -им незак. 1. „робиц грих, не робиц по утвердзених моралних або религиозних нормох”. 2. „правиц хиби”: При пи-саню вельо гришел „правел вельо хиби”. ◀ Праслав. grěšiti. Друге значене („правиц хиби”) вироятно зоз сербского.

[гришка] ж. „одступане од правилно-го, точного, узвичаеного, хиба”. ◀ Од серб. грешка.

гришни -а -е „тот цо роби грих”. Всл. hřišny „исте” (Hal). Общеславянске, од грих.

гроб х. „место дзе поховани умарти”: А мац одповеда зос цемного гроба (нар. пис-

ня). ◀ Праслав. grobъ. • **як дзецински гроб, як малого дзецка гроб** „грубе, вельке (о ногох, обуї)”: Нога як малого дзецка гроб „барз груба нога”; У Дюрдьове гваря: ма вельку ногу (лабу) як дзецински гроб: ноши ципели як дзецински гроби „вельки ципели” (Ю. П.). ♦ **нагнац дакого до гроба** „мучиц, квиліц дакого док ше не похори або умре”: Да ше ми не силуєце чешко робиц ... Ви не пачце на людзох, бо у нас ше уш вельо з роботу до гроба нагнали (ЖиросМСМ 96); **не однесиеш ти то зоз собу до гроба** „тото цо ши назмагал остане другим”.

гробар х. „тот хторому занімане копане гробох”. Слц. hrobár, чес. hrobař, поль. grabarz, укр. могильник, рсї. могильщик. ♦ **як кед би сцекол гробарови спод лопати** „физично барз слабо випатра, барз є бляди”.

гробарня ж. коц. „хижа при теметове у хторей бива гробар”: *Одбор одредзує да ше у гробарњи справи једен обор* (ЦШкОд-БКоц).

гробик х. дем. и гип. (од **гроб**): Други раз теметов обишол, / та своєї милей гробик нашол. / А у тим ше мила збудзела, / з цемного гроба прегварела (БиндКост 81); *Єст у теметове красни гробик нови, / Та и били крижик марма каменъови* (Петро Дудаш, РК 1929, 60).

грозба ж. „грожене”: *Не паметаши грозбу нашу?* (РК 1923, 102, Г. Кост.) *Зазначене у РК и у тексту Дю. Биндаса.* || Слц. hrozba „грожене”, слц. диял. hrozba „исте”, всл. hrožba „исте” (Hal) укр. грозьба и грізьба „исте”. ◀ Од праслав. groza (оп. **грожиц ше**). У нашим языку може буц и карпатске и кнїжково.

гроженко с. дем. и гип. (од **грозно**).

грожиц -им и **грожиц ше** -им ше незак. „опоминац, спозорйовац дакого застрашуюци го з пошлїдками”: **а)** (дакому): *Плїва человек у žалиї як у ореховой лупки. У води му ше грожа* лядово криги, ... а у воздуху зорву ше бурї, цо потопя žалию (РК 1925, 41). **б)** (на дакого): *Еиц є далеко, уж ше на нього жазда грожи*: Чекай, ти, битанџо, чекай, ша я тебе дам! (Етн29 53); *Та ше на нїх з пес-*

цу грожел: / „Езер стрибла плациц будзем, / еиц я ваш биров будзем!” (Етн9 ч. 273) **в)** (без обекта): *Грожи ше же пойдзе з дому.* || Слц. hroziť и hroziť sa „исте”, слц. диял. hrozitiť и hrozitiť sa „исте”, укр. *грозити* и *грозитися* „исте”, карп.русин. *грозити* и *грозитися* „исте”: *Грозив му надерти уха* (Чорі), поль. grozić „исте”. ◀ Од праслав. groza. Од того и серб. *грозан*. Як видзиме, у карпатским ареалу (словацки и украински) хаснує ше и неповратна и повратна форма. Нашо старши авторе частейше хасновали повратну форму *грожиц ше*, а у сучасним языку, под уплївом сербского неповратного дієслова *претити*, переважно хаснуєме неповратну форму *грожиц*.

грожнє присл. „барз, моцно, страшно”, лем у Гнатюка: *Кед би я знала хтора му дала [милому пирко за калап], / вера би я ю грожнє вилала, / грожнє вилала, бريدко назвала / нач вона йому пирочко дала!?* (Етн9 ч. 104) || Всл. hrožne „исте”: ~ mñe ona bila, поль. groźnie/grozno „исте”. ◀ Од праслав. groza. Прикметник *грозни* у народним языку не маме зачувани.

гроз х.: з **грозом** оп. под **грозом**.

грозно с. „плод виновей лози”. Всл. hrozno „исте”, слц. hrozno „исте”, укр. диял. *грозно* „исте”, ст.поль. grozno „исте”. ◀ Праслав. grozdъ.

грозом и з **грозом** присл. (у Гнатюка)) „з вельким гнївом и криком; грожацї, з гроженьом”: **а)** (грозом): *гоч кеди жу ней [цар гу царици] поишол на даяку пораду, вона на нього вше грозом скричала. Кед ше єй дараз питал: „Цо же будзем, жено, єсц? „А вона на нього зврещела: „Еиц и тєраз не знаши цо?”* (Етн29 129); [Жид и Циган] *пойду ведно тєраз пред бирова. Дораз биров на Циžана грозом: „Но, Циžане, цо ти нашол?”* А Циžан бировови фришко одповедол: „Та нїч.” (Етн30 290); *Вон єй гуторел: „Гайде, жено, будземе ше дакус любовац.”* А вона му грозом одповедла: „Не маш вєцей зо мну ше любовац ...” (Етн30 316); *Еиц єдну кватерку попиєм, / пойдемо дому, бабольшу побием! / А я на ню кийом, грозом, / вона ше не бої!* (Етн9 ч. 355). **б)** (з грозом): *Пришол [коваль] дому на дванац годзин, ... скричи*

зоз вельким грозом и зоз гнівом да розтвори. Вона отворела му, вон ю хвацел и набил (Етн29 130); ми их [дзеци] на ніх [їх хиби] часто напминаме и с красним словом и з грозом (РН 107/1926, 2). У остатніх двох прикладах форма з грозом похаснована як инстр. ед. меновніка *гроз*, що указує же тота форма ище не цалком адвербиялизована: *И заш скричи зоз вельким грозом и зоз гнівом да розтвори* (Етн29 130). || У славянских языках иснує меновник *гроза*: слц. *hroza* „страхота”, поль. *groza* „исте”, серб. *groza* „исте”, укр. и рсй. *гроза* „непогода, буря”, праслав. *groza*. У восточнословацким иснує форма х. р. *hroz* „опомнуче, спозорене; ужас” (Hal I, 288), та и наша основна форма вироятно була хлопского роду *гроз*, що потвердзує и приклад зоз *вельким* грозом. ◀ Од праслав. *groza*.

[гром] х. „нагле електричне пражнене у атмосфери”. Укр. *грім* „исте”, рсй. *гром* „исте”, чес. *hrom* „исте”, поль. *knjżk. grom* „исте”. Превој зоз *гирмиц*. ◀ Праслав. оном. *grъmѣti*. Наш карпатски еквивалент за *гром* то *перун* (оп.), а за *вдерел гром* нашо *тресло*. Форму *гром* зме прилапели, и у бешеди и у литературним языку, под уплївом сербско-го *гром*.

громада ж. 1. „векше количество дачого на єдним месце”: *А вецей раз ше трафи же им ѓздиня ... лем одпове: Висипце [кукурицу] там на громаду!* (Етн. V, 102). 2. „гной зруцани на громаду на полю”: [Треба] *гной вожиц на далеки поля на громаду и зоз сламу закриц да ше не вимражує* (РК 1929, XXIV). 3. „наношенїско шнігу”: *Витор по драги громади наношел* (В. Саб.). ◀ Праслав. *gromada*.

громадиц -им *незак*. „класц на громаду, правиц громаду дачого”. Всл. *hromadzic* „исте” (Hal).

громадка ж. 1. *дем.* „мала громада дачого”. 2. а) „громадка виламаней кукурици на полю: ламаче на кажди 10–15 крочаї у истим шоре кукурици правели нову громадку”: *Кукурицу рисовали з корпами. Гу громадки кукурици хтора припадала рисарови кладли копач. Вирисовали зме кукурицу, а вон, кед зме пошли дому, зоз наших*

громадках преруцовал кукурицу на свойо громадки (В. Саб.). б) „гной розвежени на полю до громадках”: *Розвезол гной на громадки, та там дзе були громадки кукурица гет одскочала* (В. Саб.).

грот х. 1. „отвор на витерніци дзе ше сипе зарно, на лупачки дзе ше пуцаю чутки, на машинки за млеце мяса и под.”: *Вечаром заш натлачене з граблями зогнали / и до длугей ноци вяли, до грота [витерніци] сипали* (КостИдил 15). 2. „отвор меха”: *Лежїньох, заш, вельке коло, аж иду [по шпиваню] зоз мехом / ... „День Божого нарождєня” гарлато шпиваю, / на на миски там орехи до грота сипаю* (КостИдил 2004, 38). || З подобними значєнями слц. и всл. *hrot* (Калал, Czambel); укр. *грот* „пещера”. ◀ Праслав. *groťь*; од того серб. *гротло*.

грош х. оп. **грош**.

груба -бей ж. *беш.* „самодруга, бремента, с. трудна”: *уж ше познало на дзивки же остала груба. Питал ше єй оцєц и мац: „Дзе ши, моя дзивко, достала, од кого ши груба?”* (Етн30 313); *Його жена видзи же служніца груба, та ещи баржей почала на ню ше уєдац* (Етн30 61). || Слц. *hrubá*, всл. *hruba* „исте”. ◀ Од *груби*.

груби -а -е 1. „хтори ма вельку шири-ну крижного пререзу”: *~ стебло, ~ доска*. 2. „целати, набити, тучни”: *Зоз Дюрдьова бул [зо мну у Канади] єден лежїнь Петро Шанта, високи груби хлапец* (ЖиросМСМ, 191). 3. „вельки, с. крупан”: *Вельки ляд падал прешлей недзелї коло Сомбора. На местох бул груби яжд голуби вайца* (РН 30/1928, 1); *На вецей местох падал ляд груби як лїсковци* (РН 23/27, 1); *спаднул прешлого тижня вельки ляд, груби як вайцо* (РН 80/1926, 1). 4. „нізки (о гласу)”: *Вон ма груби глас*. || Поль. *gruby* зоз значєньом 1-3: *~ deska, ~ człowiek, ~ piasek, ~ głos*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *grqьbъ*. → Значєне „с. груб” у литературним языку кнїжкового походження (семантични калк сербского *груб*): *грубе поступанє*, серб. *грубо поступанє*. • ~ *пасуля* „файта пасулї з велькими зарнами”: *Пасуля дробна спадла на цени, цена грубей пасулї трима ше добре* (РН ч. 24/1932, 4); ~ *месо*: *До заячини ше клаadlo и цєску. Позарєзова-*

ло ше грубе месо (хрибет и сцегна) и там накладло пошекани цеснок (ХомаБл 179); **груби дзвери** „вонкашні, жимски дзвери”: Груби дзвери то вонкашні дзвери, а скленяни дзвери то нукашні (Люб. Як.); **груби рейтеши** и **груби на квасу** кул.: Груби колачи (дахто их вола груби рейтеши, колачи на квасу, груби на квасу або лем груби) пекли ше у пецу у плеховой теши (ХомаБл 183); Не була сом майстор на лакотки да випекам. Я пекла ... грубого рейтеша, кифли (Рускині 206).

груби лістки мн. (єд. груби лісток) бот. „*Sempervivum* L., с. чуваркућа”. Хаснує ше як ліковита рошліна: з лісца ше зніма скорочка, та ше воно приклада на вреди, рани. По О. Тимковой назва створена у Бачкей. Друга наша назва за тоту рошліну **камена ружа**.

грубина ж. 1. „грубосц”: Зоз палічки подобней грубини як тота цивка вистругал ше рамач (ХомаМ 15). 2. „грубе тварде платно, материял и под.”: Пелюхи були зоз домашнього платна т. є. зоз конопи. З часом пелюхи зоз „грубини” ше заменели зоз купчим мегчейшим платном (ВаргаЛю 205); Под час войны, кед не було купчого платна, шили ше и панталони зоз грубини, платна своєї роботи (ВаргаЛю 241).

грубле с. „тварди штредок капусти”: Капусту ше гобльовало зоз гобльом у хижи, вирезовало ше грубле (хторе ше вецкаль ношело на прадки; на прадкох ше го чисцело и єдло як закуску) (ХомаБл 200). || Всл. *hlub* „исте”, слц. *hlúb* „исте” (збир. *hlúbie* „грубля”); Калал попри *hlúb* наводзи слц. форми *hlúbik*, *hlúbok*, *hlúbie* (тоту остатню не означел як збирну форму); поль. *głęb* „исте”. Даєдни старши авторе хасную и форму *глубе* (оп.). ◀ По А. Брукерови од прикметніка *глібоки*, хтори у даєдних славянских языкох и даєдних бешедох карпатского ареала ма форму *глубоки* (ческе *hluboký*, укр. и рсй. *глубокий*); по тим би *глубе* значело „глібока часц капусти”. Терашня гласово вименена форма *грубле* етимологийно ше вяже за прикметнік *груби*. ♦ **замарз як** ~ „барз замарз”; всл. *zmarznul jak hlub* „исте” (Buffa 92).

грубнуц -нем *незак*. „поставец груби одн. грубши”. Всл. *hrubnuc* „исте” (Hal).

грубши -а -е „досц груби, векшей грубосци як звичайно”: Майстор направел з грубишого плеху тарло (КочЕвЦП 105).

груда ж. 1. „векши фалат стварднутой гліни”. 2. „округли фалат сира виняти з грудніци, гомуля”: Седем рочки я вас служел, але ніч сом вам не вжал, / лем ту єдну груду сира и з тоту сом з пойда спад (Бинд-Кост 116). ◀ Общеславянске слово, праслав. *gruda*.

грудави -а -е „по хторим єст груди (о полю и под.)”: *Полю ми грудаве* (Мик. Ск.). Слц. диял. *hrudavý* „исте” (SSN I, 634).

груданіки х. мн. кул.: У їх [сримских Руснацох] *каждодньовим косту заступени традицийни єдла з цеста и кромпльох: груданіки, капуцаніки, бобальки* (РК 1997, 121, записали Душан Дрляча, Ліляна Радуловачки). ◀ Од *груда*.

грудка ж. дем. од *груда*.

грудкави и **грудкасти** -а -е „у хторим єст грудки”: а) кед [кромплі] були уж мегки, поджамело ше их з видлічку да не буду грудкави (ХомаБл 175). б) Кед сода *груткаста*, треба ю потлуциц (РН 9/1937, 2).

грудковити -а -е „по хторим єст грудки”: ~ *жем*.

грудніца ж. „фалат платна у хторим ше одцадзує ограти або клягани сир”: Усипало ше [сирец] до грудніци най ше одчече (ХомаБл 191). || Слц. *hrud(i)enka*, *hrudiarka* „исте” (Kalal 187), всл. *hrudzanka* „исте” (Buffa 99), слц. диял. *hrudenica*, *hrudelnica* (SSN I, 634), серб. *грудњача* „исте”. ◀ Назву достала по тим же сир хтори ше у ней одцека ма форму груди.

грудовати -а -е „по хторим єст груди (о полю и под.)” (МудриАл). Оп. *грудави*.

грун х. „возвишене, брег”, у Гнатьюка: *Тот птах шеднул на єден грун* (Етн30 133); *А там горе на груне / пиє Яничко* (Етн9 ч. 27); *Кед я мушим по тим блаце иляпкац, / по тим блаце, по груне, доліне* (Етн9 ч. 32); *Зровнай, Боже, зровнай груни з долінами, / ище, Боже, зровнай пишни дзивки з нами!* (Етн9 ч. 73); *Ти пойдзеш груном, а я долі-*

ном (Етн9 ч. 221). || Карп.укр. *грун* „исте”, всл. *hɣun* „исте”. ◀ Вироятно од карпатського слова *ѣрунь* (чес. *grůň* „побочни гребень гори хтори ше оддзелює од главного гребеня и спущує гу долини, ровніни”, укр. *грунь* „возвишенє, брег”), хторе ше трима за румунску пожичку (рум. *gruiu, gruniu*) (Machek 152, ЕСУМ). Од того *грунок, грунчок*.

грункац -ам *незак.* „гругліц (о праша-тох)”: *Прашата у кармику грункаю* (Гел. Мед.); *швиня у хльивку загрузли у басу, а прашата коло нъей ... грункаю* (РНК Заря 1939, 79).

грунок -нка *х. дем.* од **грун**: *На ѣрунку, дзе не було води, нашо дїдове запрагли два конї до плуга* (БиРК1936, 141). Карп.укр. *грунок* (TichyFr), всл. *hɣunok*. ◀ Од **грун**.

грунчок -чка *х. 1. дем.* од **грун**. **2.** „визвигнуце, вистирчене у форми у форми грунчка”. **3.** „накруцена предза на єдним зубку вреценка”: *На пиру ... єст зубки на котри ше нїтка заклада, меркуюци же би „грунчки” були єднаки* (ФейИр 39).

грушка *ж. бот.* „*Prunus communis* L.” Укр. диял. *грушка*, слц. *hruška*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *gruša*. Файти *груш-кох: ѣреѣовки (ѣеречково), наѣики, ярчанки (караманки, кайзерки)*.

грушкача *ж.* „паленка з грушкох” (В. Саб.).

грушков -а -о „хтори ше одноши на грушку”.

грушочка *ж.* „прибор за електричне ошициене”.

гу *викр.* виражує неперемне чувство: *Гу! Яка погана хвиля...; Почал чухац руки и шеднул под жимни пец* (КовМихЦВ 23). З розличними значеннями иснує у шицких славянских языкох, тиж и у мадарским (hú). ◀ Од праслав. *hu* (ЕСУМ).

губа *ж. коц.* „шпонджия”. У Гнатюка недосц ясне значенє (може значиц и „хусточка” або под.): *Жена видзела же дзецко не од Бога умарло, та вжала губу, посцера-ла дзецку уста, а губу одложила до кишенї* (Етн30 130). || Слц. *huba* **1.** „печарка”; **2.** „шпонджия”, чес. *houba* „исте”, поль. *gąbka*

„исте”, карп.русин. *губка* „печарка, шпонджия за палєне огня”: *искра впала на губку и задымила* (Чорі). ◀ Праслав. *gąba*.

губаба *ж. 1. правиц губаби* дзєцинске бависко: До гарсци [дзєци] вжали блато, дакус го погнетли у руках и направели лабдочку хтору потим скляпчисцели, ... у штрєдку направели углібєне ... плювли до того углібєня ... а потим мощно вдерели з губабу до жеми, при чим ше чуло мощне пука-не (ХомаМ 23; КамМик 187). **2. мн. губаби** „барз мокра оранїна” (зазначєне у Коцуре). ◀ Не зазначєни карпатски паралєли. Не-ясне. ♦ **межки як губаба** „барз межки”: *За-кляжала сом сир, алє ше ми не удал, межки є як губаба* (Г. Р.); *И за пампушки мож повєсц: межки як губаба* (Лєв. Ск.); **шєдзи як** ~ „не сцє ше му стануц робиц; не зна ше озвєц у дружтвє” (Лєв. Ск., Ю. П.). ➔ Сербска назва за губаби – *топови*.

губабац ше -ам ше *незак.* „правиц губа-би”. Оп. *губаба*.

губибанда *ж. оп. губиновта*: [Коцурци] *такой одказалї же вєцєй не буду ходзиц анї на Кирбай до Керєстура, бо же Керєстурици губибанда ... так олєгко приялї нови калєндар* (Ю. Пап, ШВ. 1/2009, 158).

губиновта *х. и ж.* „тот цо загубює заєд-нїцкє бависко, догварку и под.” ◀ У першєй часци дїєслово *губиц*, а у другєй меновнїк *новта* „шпиванка”: злучєне першобутно значєло „тот цо губи шпиванку, цо не шпи-ва вєдно з другима”: *Та вєц и я пристала, не будзєм озда губиновта* (Сф. Мак.).

губиц -им *незак. 1.* „приводзиц до не-исправного стану, до губєня”. **2.** „знїчто-жовац”: *Наша младеж сєца ... до карчми. Там часто и по ноцєх ... троша пєнєж, гу-бѣ здравє* (РН 42/1929, 2); *не мал сєрєньчу; анї не пил, нїч не губєл, а мушєл буц худобни* (Етн30 147); *Не плач, дзивчє, не плач, / не губ чарни очи* (Етн9 ч. 280); *Не читай при та-ким слабим швєтлу, не губ очи* (Вєр. Рм.). Слц. диял. *hubit* „исте” (SSN I, 636). **3.** „на-падац, знїчтожовац рошлїну (о паразиту)”: *хробачок губи од корєня а инїц класки губи* (Ал. М.). **4.** „забивац”: *И цар ... дал розказ да ше служи християнски закон по швєцє и*

од того часу ... Не шлебодно було християна губиц (Етн30 92). ◀ Праслав. gubiti.

губиц ше -им ше *незак*. 1. „буц залапени з процесом ферментації, губеня (о едзеноу и под.)”. 2. „поставец неісправни, дефектни”.

губка¹ ж. дем. (од **губа**) „шпонджия”: у *такей глібоко виораней жеми збера ше жимска влага, як у губки* (РН 8/1931, 4).

губка² ж. 1. „зосукана конопа хтора ше заплета до штранга (з ведей таких губкох ше плече штранг и под.); скруцени власи хтори ше сплетаю до варгоча”. 2. „часц шерсци на коньским хвосце з хтору ше закруца подвизани хвост” (В. Саб.). ◀ Походзене того слова мож вязац за укр. диял. *губка* „количество предзи знате з мотовидла; количество ніткох у ткацкей основі потрібне за одредзени фалат платна”, тото од *губа* „кожух без рукавох”, а тото походзи од мадь. *guba* „файта бундастого облечива” (ЕСУМ). Од мадярского *guba* походзи и нашо *жуба* „замервени, зліпени праменьчок шерсци на овци и др., у власох човека, на волняних шматох и под.” (оп.) Значене „зосукана конопа” блізде значеню „замервена шерсц, власи”. Консонант *g* у нашим *губка* прешол до *г* як напр. и у мадяризму *бетег* < мадь. *beteg*.

гугнави -а -е „тот цо бешедує на нос”. || Слц. *huhňavŭ* „виповідзени на нос”: ~ *hlas*, укр. *гуєнити* „бешедовац на нос”. ◀ Общеславянске слово ономотопейского походзєня. Присловник **на гугнаво** „на нос”: ~ *бешедовац* „бешедовац на нос”.

гудаци -цох х. *мн.* (єд. *гудак*) „група музикантох”. Всл. *hudak, hudaci*. ◀ Од праслав. *guditi*. ♦ (*достанєш пенєжи, надніцу, длуство и под.*) *док будзе бог гудацих плациц* „нігда не достанєш”: *Кед човек робел у дакого, а гевтот го не може лем виплациц, поведза му: Да ци док бог будзе гудацих плациц, нігда ци не да* (Лев. Ск.).

гудаци -а -е: ~ *смола* „калафоний”: *Гудайца смола (дянта або калафона, як ю ище волали) то таке як крамска соль, у груди, лем є жовкава, у фабрики ше ю кладло под ремені (ма функцию талку, одмасцує)* (Ко-

лесарД); *Купце ... гудайцкей смоли, потлущце на мелко* (Заря 13-14/1937, 11).

гудачок -чка х. дем. од **гудак**: *Браца К. якиш гудачки були скорей як ше збогацєли* (В. Саб.).

гудли-дудли х. „бичак без фейдера” (Ю. Пап). ◀ Можліва вяза зоз **гудляц** (оп.).

гудляц -ям *незак*. „сцискац, гужвац, збивац до неправилней громади”: *Коца сцагла шмату з паньващика, та ю гудля у пискох* (Г. Р.). || Слц. диял. *hudlikat* и *hudlikovat* „резац з тупим ножом або другим прибором” (SSN I, 638), всл. *hudlic* „нефахово, недобре резац”, укр. диял. *гудльовати* „подло дацо робиц”, чес. *hudlovat* и *hudlařit* „недзбало, подло робиц”, *hudlař* „тот цо недзбало, подло роби”, *hudlařina* „недзбала, подла робота”; слц. *hudliarif* „недзбало, подло робиц”, *hudlik(ov)at* „подло грац на гушлі”. ◀ Од нем. *hudehn* „недзбало, подло робиц” (Machek 189, ЕСУМ).

гудляц ше -ям ше *незак*. „гужвац ше, збивац ше”: *Шунка винята зоз змаржляка при резаню з ножом ше гудля, бо є сирова, невисушена, така є гудляца, не да ше ровно порезац, гужва ше, збива ше до громадкох*. ◀ Оп. *гудляц*.

гужва¹ ж. „железна капча на драбинки коча з хтору ше льовч приквачує гу драбинки, льовчужма”: *Кед дружба на свадзби служи капусту, та гутори: Добра капуста як коч з льовчами и драбинки з гужвами*. Вироятно *гужва* на кочу у прешлосци була сплєцена зоз прutoх або древена (подобна уху на кошару), цо заклочуєме на основі значєня того слова у других славянских языкох. || Чес. *houžev* „кратки штранджок скруцєни з трох брезових прutoх хтори служел место ланца на кочу” (Machek), карп.укр. *гузов* „лісковцова паліца з хтору ше утвердзує ланц на кочу”, слц. *hůžva* „прут; дацо скруцєне, сплєченє”, серб. *гужва* „карика зоз сплєченого пруща, слами и под. (напр.: сплав привезан лесковом гужвом)”. Польске *gaźwa* у сучасним языку не значи предмет з древа або пруща, але ма подобни функции „тримача”: „ремень з хторим цип за мласценє жита прикапчани за пориско”, „часц

воловського ярма з хтору ше ярмо капча за друк”, „няклов на кочу”. ◀ Од праслав. gqža. Сербске *гужва* значи и „дриляне у нешоре”. Тото значене и ми превжали зоз сербского.

[гужва²] *ж.* „дриляне, цискане у нешо-ре”. ◀ Од серб. *гужва*.

гужвац -ам *незак.* 1. „сцискац, скруцо-вац дацо у руки”. 2. „правиц неправицни ранци (на шматох и под.)”. || Карп.укр. *гуж-вати* „сцискац, скруцовац” (TichyFr), слц. *húžvať* „исте”, всл. *hužvas* „исте” (Hal). ◀ Як и *гужва*¹ од праслав. gqža.

гужвац ше -ам ше *незак.* *повр.* гу **гуж-вац**.

гужваци -а -е „хтори ше легко гужва (звич. о платну)”.

гужере *с. зб.* „долня часц снопа (про-цивна страна од класкох)”: [На марадилах] *верхні снопи, „попове”, шицки були поскла-дани з гужером (долню часцу) у напрямє кадзи витор дул* (М. Сегеди, ПЗ ч. 2/1973, 17). || Всл. *užer* и *hužer* *х.* „долня часц сно-па” (Buřa 295), укр. *гузир* -ря 1. „долня часц снопа (процивна од класкох)”; 2. „завяза-ни верх меха”, *гуз* „задок”; рсй. *гуз(ло)* „до-лня часц снопа”, *гуз* „задок у птицох”, поль. *guziel* „запухнуце; вироснуце”, *kustrzyca* „задніца”, *guzdrać się* „одцаговац з робо-ту”, слц. *húzriť sa*, *kuzdoriť sa* „кормацац ше на задку (задніци)”, болг. *газєр* 1. „задок”, 2. „долня (ширша) часц вайца” (Machek 192). ◀ Праслав. форма глашела: gqzъ „за-дніца”, а тога настала од старшей форми зоз *г*: gqzгъ. Од тей старшей настала и на-ша форма *гужере* (у Керестуре без *г*: *ужере*, у Г. Костельника и форма без *р* (неясна): *уже* долу, *клаше горе гумном поставяли* (КостИдил 15)). Основне значене прасла-вянского gqz(r)ъ було „задок; ширша часц дачого (ту рахуєме и значене „запухнуце”)”. Долня часц снопа то и його ширша часц и на єден способ представя снопов „задок”, та прето и вона так наволана. Од gqz(r)ъ може буц и нашо *гуздолиц ше* (оп.). • **класц снопи** [на коч або на брадло] **до (г)ужера** „класц снопи з ужером гу вонкашней страни” (Ю. Пап).

гуздолиц -ім *незак.* „цагац цапчиц”: *Гуз-долєл циґар* (Г. Р.).

гуздолиц ше -ім ше *незак.* 1. „сцискац ше, верциц ше”: *Та ше будземе гуздолиц дво-йо на єдним шедзиску?* (ПапГДю); *Дзеци ше гуздолели на посцелі* „превращали ше, гам-жели ше” (С. Мак.). 2. „вилєговац ше” (Ю. Пап). 3. *вулґ.* „мац любовне одношенє” (ErRuth 86); *Гуздолиц ше гвари ше за двою у конку кед ше любя* (Мел. Пвл.). ◀ Можлїве од праслав. gqzгъ, од хторого, по Махекови, походза и нашому дієслову по форми и зна-ченю блїзки слц. *húzriť sa*, *kuzdoriť sa* „кор-мацац ше на задку” (оп. *гужере*).

гуй *викр.* виражує чувство неприємнос-ци, обридлосци, одбойносци. Слц. *huj* „ис-те”. ◀ Ономатопейске.

гуй-буй *присл.* „нашвидко, гоч як (по-робиц)”: *Я вельо раз чула од оца и мацери же гуторєли: гуй-буй дацо поробиц „наффришко, нїяк поробиц”* (Г. Р.); *Н. не зробєла шицку ко-ректурє, випатра же вона то прейдзє так гуй-буй* (Ир. Пап.). Истого значєня и *шур-бур* (оп.). || Всл. *huj-buj zbuchac* „нашвид-ко, гоч як (поробиц)” (Hal I, 292). ◀ Перша часц можлїве од оном. викричнїка *гуй* (оп.).

гук¹ *х.* „звук, гучанє витра, швидкей во-ди, велїх гласох и под.”: *Кед пришо л вечар, почнє исц лярма, гук по варошу. Напрєдок ишо л млади чарни Арап на кобули ... И за нїм ишлї пейцсто сватове* (Етн30 166); *Дас на пол другєй почали ше з вельким гуком гарнуц страшни чарни хмари, а вєц почал падац каменєц* (РН 20/1937, 3). || Укр. *гук* „исте”, слц. *huk* „исте”. ◀ Од ономатопей-ского викричнїка *гу*.

гук² *х.* „водзєнє, гуканє; нагон за водзє-ньом, гуканьом (о швинї)”: *Крава ма бєганє, кобула ма бицє, а швиня ма гук. Швиня ма-ла перши гук „перши раз глєдала корназа”, а на перши гук не трєба ю пуциц под кор-наза, бо є ищє не поотверана; аж на други гук ю трєба пуциц. Кед ше швиня не сцє гу-кац, та ю трєба пуциц жу корназови; кед ю корназ опаха, придзє на ню гук „достанє на-гон за водзєньом”. Єдна швиня ми сєдєм днї мала гук, не єдла, схудла, вєц єдла и заш гук пришо л, тєраз и брux и брадавки ма вєкиш.*

Єдна ми тєраз дзєвєц дні ма гук, нараба по кармику, цєгли зоз слупа под чардаком по-видрильовала (В. Саб.); Дал сом прашатом дакус длужей цицац, та сцагали стару, а и гук будзе мац, ище є нє на предай (В. Саб.). || Всл. huk „исте”: huk pridze na šviņu (Buffa 100). ◀ Од ономапейского викричнїка гу.

гукане с. оп. гук² (1).

гукац -ам незак. „оплодзовац швиню”: Мою швиню три корнази гукали (В. Саб.). || Всл. hukac „видавац звук подобни трубєню” (Hal). ◀ Од гук².

гукац ше -а ше незак. и зак. „водзиц ше, париц ше (о швинї)”. Оп. контекст под гук². Всл. hukac še: šviņa še huka (Czambel). ◀ Як и предходне гукац, од гук², а того од оном. гу. Виведзєни: погукац ше (оп.).

гуля х. „погубени человек”: Кєд вноци, тот гуля заш пришол (Етн29 178); Шмерц Йоанови гварєла: „Видзиш ти, гульо, кєльо я бочкори подарла док сом тебе влєпєла?” (Етн29 51). ◀ И по форми и по значєню нашо гуля найблїзше сєрбскому хуља, сєрбске од хула „квилєнє Бога”, хулити „квилїц да-цо святє”, а то праславянске хула. Ту мамє нєхарактеристично адаптованє сєрбске х до г. Од гуля вироятно вивєдзєнє и гульов „тот цо циганї” (оп.) и погулїц ше „постац недобри”. Карпатски паралєли нє зазначєни.

гульдац -ам незак. оп. гультац (1).

гульов х. (Мик. Шан.). Гульов тот цо циғанї, гульта: Алє го загультац „укруцєл, сциганєл” (В. Саб.). По форми мож повязац гульов зоз гуля (оп.).

гультац -ам незак. 1. „гужвац, сцискац”: зоз огрєбла, з котрим ше чєсало конї и кра-ви, винїмала ше шєрсц котру ше потим ма-чало, а вєц гультац, шулькало и сцискала [жє би ше направєла лабда] (ХомаМ 22). 2. прєн. „видумовац, круциц, циганїц”: Цо ми гульташ, нє верим ци! Алє го гульташ „алє плєцєш, циганїш” (В. Саб.); Гварєл жє пред-сидатєль держави бул у Коцурє? Вон вєльо раз такє гульта „плєцє” (В. Саб.); Йовєн го гульта кєд гвари жє його жєна була кухар-ка на Бринох, вон вишє дацо гульта, сплєта (В. Саб.). || Всл. hultac „нєдзбалє закруцац”,

слц. диял. hulať и hultať „барз цєплє шє облєкац” (SSN I, 639-640). ◀ Од *гуляц „за-круцац, завивац” зоз змощнююцу морфєму -т- (оп. загуляц). Далшє походзєнє нєяснє.

гумнїца ж. „польє, заграда за гумном”, лєм у Гнатюка: Випровадз мє, мила моя, за гумнїци, / За чєрвєни вишєнїци (Етн9 ч. 18). Слц. humenica „польє, заграда за гумном” (Kalal). ◀ Од гумно.

гумно с. 1. „заднї двор”: У народзє за-днї двор шє волац гумно ... По гумнє ходзєла живина, ту бул гной, брадла слами и копи кукурчанки. Тиж так ту шє находзєли и єкономски обєкти: плєвнїк, хлїв, курнїк, кармик и шопки (ПапугаОл 131). 2. У обис-цу „гумно” то заднї двор, а на польє мєсто дзє шє на сцєрнї складалє брадла, тиж шє волац „гумно” (ФейИр 29). ◀ Общєсла-вянскє слово, праслав. гутьно, хторє по даєдних єтимологєх (Фасмер, Machek) злє-жєнє зоз гу (gou-) „статок, крава” (од того гов-єдо, гов-но) и тьл- „гажиц”, першобутнє значєнє слова гумно по тим булє „мєсто дзє шє зоз статком гажа, тлєча розложєни сно-пи жита и др.”

гундєр присл. „полно, вєльє, громада”: а брат трицєц осмого чи дзєвятєго [наро-дзєни], уж нє намєтам ... Кєд нас булє гун-дєр [дзєци] (Рускинї 189); Єст их там єдєн гундєр „єст их там полно, громада”. ◀ Од нєм. hundert 1. „сто”; 2. „нєодрєдзєнє вєль-кє число”. ♦ **полни** ~ „полно, вєльє, гоч кє-льє”: Умєтнїкох и писатєльєх мамє полни гундєр (В. Саб.).

гункли на пункли мн. нєпрєм.: Бєр гун-кли на пункли и трац шє „пакуй шє, идз” (СС. Мак.). ◀ Нєяснє.

гунцут х. 1. „нєозбильни человек спо-собни на розлични надмудрованя, бєтар, обєшєняк”: Тот наш слуга гуницут, и вон виорал бразду, тєраз нє знам по хторєй пойсц (Етн29 170); Кажди лєжїнь гуницут кєд ма два фраєрки (Етн9 ч. 250). 2. „пакош-нїк”: И сам перши жу мнє гварєл: „Чкодє ши нам направєл! / Ти, гуницут, цо ту робиш, шицко жито нам збридзиш.” (БиндКост 116); Ещи є [шаркань] далєко, уж шє на нго грожи: „Чєкай, ти, гуницут, чєкай! Як ти

ту шмел пуциц твовой овци? ...” (Етн29 55) || Слц. huncút „пакошнік”, всл. huncut „исте”, карп.укр. *гуницут* „исте”, серб. (х)уницут „исте”. ◀ Од мадь. huncut „исте”, а тото од нем. Hundsfoot „скаранік, поган”.

гунцутски -а -е „на гунцутски способ”.

гунцутство с. „гунцутски поступок, обешеняцтво”.

гунцутшаг х. оп. **гунцутство**: *правя подли новини, подли кніжки, подли календари и тоти писаня цо недобре правени, цо под гуницутшагом правени* (Етн29 268). ◀ Од мадь. huncutság „исте”.

гуп *викр.* „гоп”, лем у загадки.: *гуп дідово до бабового* (= пошол кабел до студні) (ErRuth 115). Слц. диял. hup „гоп”, карп. русин. гуп „исте”: *а раз лем – гуп! – штось упало* (Чорі). ◀ Ономатопейске и рухомалююще (ЕСУМ).

гупуй *викр.* „упуй, не ганьби(ш) ше!”: *Гупуй му! „не ганьби ше!”* (С. Мак.) Оп. *упуй*.

гур и повторене **гур-гур** *викр.* означає швидко дію; бух (В. Саб.): *Витор задул, а капюра гур!* „швидко ше отворела або заварла”. || Укр. *викр.* *гур-гур* значи лопот, дуркане, поль. huc-huc значи мурчане пса. ◀ Ономатопейске. Од того и нашо *гурчац*, *гуркац*, *гуркотац*.

гура¹ ж. 1. „дриляне, гужва; бегане; понагяне”: *Було зніжене ценох, та у дутяну була велька гура „було вельке дриляне”; У задружі була велька гура за нафту „вельке бегане, гужва за нафту”; Сиу на час закончиц з роботу, та у ніх велька гура „вельке понагяне”; Тераз пред Вельку ноцу будзе гура за вайцями „буду ше барз глядац вайца”* (В. Саб.). 2. „нешор, звада, галайк”: *На конференції ше не могли порадиц, була велька гура; Гура ше гвари кед даяка звада* (Лев. Ск.). || Укр. *гура* „маса, громада”, слц. диял. hura „лярма, крики” (SSN I, 642). ◀ Не цілком ясного походження (ЕСУМ).

гура² *викр.* 1. „виражує радосц: браво! посцигли зме (успих, победу и под.)!” Мадь. hurrá „исте”, слц. hurá „исте”, карп. русин. *гура* „исте”: *Люде стрічали президента криком „Гура!”* (Чорі), поль. hura „исте”,

серб. *ура* „исте”. Судзаци по паралелох, наш викричнік може буц з карпатской лексики.

гура³ *викр.* „напредок до нападу”. Тото значенє у нас од сербского *ура*..

гура-бура (жен. гура-бури) ж. „парада, циркус”: *У такей су гура-бури; На Кирбай нам пришли дзеци и унуки, та у нас була гура-бура* (Сф. Мак.); *Гура-бура то „гура, лярма, галайк”* (В. Саб.); *Пойдзєце ви троме на схадзку, та направице там гуру-буру* (Г. Р.); *пред тим як ше тота гура-бура [война] дзвигла над Европу* (КовМихЦег 71). ◀ Перша часц слова *гура* по значеню блізка нашо-му **гура**¹. Друга часц *бура* неясна.

гурка ж. 1. „надзате месо зоз швиньских нукашніх органах, скоркох и глави”; 2. а) *звич.* мн. **гурки** „черева (у животині и човекови)”: *Вдерело го древо по боку, та му гурки замертвели* (Пвл. Бл.). б) „жалудок”: *Пришол, бо певно празна му гурка* (РН 7/1936, 2). 3. „цива за одвод дима на пецу, шпоргету”. 4. „длуговасте запухнуце на целу од вдереня з батогом, корбачом и под.”: *Кед ми пиркар [= жандар] уцал по рукох, таки сом мал гурки* (Ю. Хр.). 5. „пластичне череве за поліванє”. 6. „часц хтора злучує ладу и циви на шєчей машини або сецєру” (МудриАл). || Карп.укр. *гурка* „надзате месо”, серб. *урка* „исте”, слц. диял. hurka „исте” (SSN I, 643). ◀ Од мадь. hurka „надзате месо”. ♦ *буц шицким гурком конец* „знац шицки плетки, приповідки; провадзиц люцки бриги, вшадзи ше мишац”: [Я] *мала таку сушєду, цо више шицко знала. Вола-лі зме ю „шицким гурком конец”. Кед рано, а вона уж була у нас, та мацєри поцихи: ш, ш, ш, ш* (Сф. Мак.); *випуцим ци (му итд.) гурки (буражі)* „так ше грожи дакому у звади”; *знац шицким гурком конец* „вшадзи ше знац знайсц”: *Як андя Ирина гвари, Михал знал „шицким гурком конец”, а не правда же не знал кадзи найбогатиши салаши у коцурским хотаре* (РС 37/2012, 11, Д. С.); *о єдну гурку „барз худі (о человеку и о статку)”* (Г. Р., В. Саб.); *сто му гурки „благше гандрованє, лаце”: Оцец кричи зоз капурки: / Дзе корито? Сто му гурки! / Мушим соліц уж сланіну* (С. Макаї, Заградка 4/1999, 11); *у гуркох (у бруху) му жравчи* „барз є гладні”.

гуркац -ам *незак*. 1. „гуркотац”: Самица [голуба] загинула, а вон гурка [вола другу] (Ир. Фин.); Били голуби гуркаю на стрехи (РН 4/1933, 2, Г. Кост.). 2. *прен.* „мило гуториц”: гуркал Иван [Марі], и заш му постал швет мили и живот красни || Карп.укр. гуркати „исте”: голубе, голубе, уже не гуркаєш (МушГолоси 136). Оп. **гуркотац**.

гуркашніца ж. „вимите грубе швиньске череве порихтане за надзиване гуркох”. Видежене од гурка по аналогії зоз колбашніца (оп.).

гурков -а -о: ~ **масц**: Кед ше гурки обарели у котле, на верху ше позберала червена од паприжі масц, то була гуркова масц; у нєй ище було кус води, та ше препражелла же би ше вода випражелла, вец ше хасновала на єдзене; дзеци любели хлеба з гуркову масцу (Лев. Ск.); [У каганцу] жноцик зос платна або памути намочени до старей ужґригнутой масци, найчастейше гурковой (ОлеярЯн, ПЗ 4/1968, 13).

гуркот х. „гуркотане” (РК 1925, 55).

гуркотац -ам *незак*. „видавац характерични глас гур-гур, гуркац (о голубови, герлґчки). Слц. hrkútať „исте”. ◀ Од оном. г(у)р-г(у)р.

гурцунїц ше -їм ше „котуляц ше єдно поверх другого, гамжиц ше”: [Гордов ше виврацел з двоїма цо у нїм спали.] не же зме ше гурицунели у тим гордове: час я на покойного, час покойни на мене ... и цо думаєш же нам було дацо? У ярку зме ше застановели (календар „Заря” 1939, 112, Я. Хромиш). То єдини зазначени приклад. Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

гурцац -чим и коц. **гурчиц** -им *незак*. „видавац тупи гирмяци звук”: Гурчи шпуляр зоз цивками (РН 3/27, 2); Трактор гурчи на дворе. Слц. hrčati „лупкац, лопотац”, всл. hrčes „исте”. ◀ Од оном. г(у)р-г(у)р. ♦ **гурчи ми у бруху** „зоз жалудка ми чуц характерични звук, одн. гладни сом”.

гус ж. „гуска”, лем у Гнатюкових записох (у нар. писньох): Сом бирова з Штидринова, / на пажници гуси пасла (Етн9 ч. 25); Чече вода ... моєй милей до двора, / там ше гуси купаю (Етн9 ч. 100). Оп. **гуска**.

гусар х. „припаднік конїци у войску”: А там далей при Дунаю, / там гусарох вербую (БиндКост 17); Ей, гусаре, гусаре, / красни конї маце (Тон ч. 218). Слц. husár „исте”, всл. husar „исте”. ◀ Од мадь. huszár „исте”.

гуска ж. зоол. „Anser anser domestica L.”. Общеславянске слово: укр. гуска, слц. hus ж., чес. husa, поль. geś ж., рсй. гусь ж., серб. гуска. ◀ Праслав. gqś. ♦ **не за гуски шено** „не рушай, то не за таких цо ше не розумя”; **як кед на гуску води плюинеш и як на гуску води сипац** „не вредзи гуториц, поучовац, гандровац дакого, бо не реаґує, не дзба”: Тому не вредзи гуториц, то як на гуску води сипац (В. Саб.); слц. spřchlo z neho ako z husi voda „исте”.

гусков -а -о „хтори ше одноши на гуску”.

гуснуц гушнем *незак*. „поставац густейши”: Кед ше на нулу оштрига, та гушню власи (В. Саб.); И на тей води фурт лем трепем [торту], док не почне гуснуц (Рускині 79); Рошліни з розвойом гушню – поставаю густи (шори поставаю густи) (МудриАл). Всл. husnuc „исте” (Нал). ◀ густити, праслав. gqstь.

густави -а -е „досц густи”.

густ -а -е 1. „хтори ше чежко розліва”. 2. „хтори нагусто рошне”: ~ *лес*. ◀ Общеславянске, праслав. gqstь.

гуториц¹ -им *зак*. „повесц, с. рећи”: „Та я пришол гу вам, кралю найяснейши же нач сце ме жадалі.” „Нач сом це жадал? Да ми повеш цо ши гуторел пред людзми.” „Я не гуторел ніч.” „Баяко, сину, гуторел ши цошка, бо ми гуторелі.” „да ми повеш цо ши гварел ... Я не гварел ніч ... гварел ши, бо ми гварели” (Етн29 60); та єден [син] гутори цо найстарши: „Чом ви, мамо, плачеце ...?” Вона гутори: „Як не знам плакац кед тельо вас вельо [дзеци] мам. ... Як же вас ховац тераз будзем уж кед ніч не мам?” „син гвари, ... вона гвари”.

гуториц² -им *незак*. 1. „бешедовац, с. говорити”: ище кед му оцц и мац розказую же так треба робити, а вон гвари же вон зна; а не знал би ані **гуториц** да не чул од оца и мацери „не знал би ані бешедовац” (Етн. V, 88); Тот катона ... по турски знал и **гуториц**,

ніхто би не думал же то Рац „по туски знал бешедовац“ (Етн30 154); На кождим крочаю жандар, а и тот приятель цо з вами гүтори, не знаце чи є не тайни агент „тот цо з вами бешедує“ (РН 13/1937, 2). 2. „приповедац“: Кед бим дома бул, не видзел бим яки швет и цо ест на швеце. Кед ше поврацим до свойого оца, голем будзем знац гүториц дзе сом бул и кельо сом швета прешол „голем будзем знац приповедац“. 3. нашо старши авторе частейше хасновали гүториц зоз значенєм „бешедовац“: Мали Иренко ... почина гүториц „почина бешедовац“ (Г. Кост, Шв. 3/1978, 457); Чуєм, як на улїци людзе переходза и нервозно гүторя зоз собу „бешедуя медзи собу“ (КостПр 144). Паралели потвердзую же и тото значенє у нас карпатске: укр. диял. гүторити „бешедовац“, слц. диял. *hútorit* „исте“ (SSN I, 646). ◀ По М. Фасмерови и ЕСУМ-у од кореня гу-. • **не гүтор!** „наисце? озда не!“ (оп. и под *гварич*). ♦ **най гүтори хто цо сце** „я у своїм становиску цалком прешвечени“: Най гүтори хто цо сце, я з парадичами и цеском збила прицисок (Люб. Як.).

гутья ж. дзец. „хустка“. Всл. *huťa* „исте“ (Hal). Восточнословацка паралела за *хустку* у Галаги тиж зоз *h*: *hustka* (Hal). ◀ Виротно од *хустка*.

гуч и **гуч-гучага** викр. за одганяне гускох. Всл. *huč*, *guč ha* (Buffa 99).

гучац -чим и коц. **гучиц** -им незак. 1. „видавац нїзки звук (о швидкей води, витре и под.)“: *Гучала ричка, гучала, / камене, писок валяла* (Тон, ч. 163); *Витор гвижджи, гучи, шалее, ... та згина до жеми каждую рошліну, кажде древо* (КостПр 106). Всл. *hučis* „исте“, карп.русин. *гучати* „исте“. 2. „чувствовац у ухox гучацї звук“: *Гучи ми у ухox* (Ю. Пап). Всл. *huči mi v uchoch* „исте“. ◀ Ономатопейске.

гучи-не викр. за доволованє гачеца (В. Саб.). ◀ Од нем. (шв.) *hutschi, ne!* (Albrecht, 79)

гушатко с. дем. (од **гуше**) „младе гуски“.

гушатков -а -о: ~ **фарба** „ниянса блядо-жовтей фарби“ (Лев. Ск.).

гушатково квице с. бот. „*Taraxacum officinale* Webb. ex Wigg“. Квитки ма „гушатковой“, блядо-жовтей фарби. Локална назва. Таки зложени назви (назва животинї и назва рошліни) за даване значеня „неправи“ части у славянских языкох: поль. *gęsi kwiat* у зн. *Bellis*. Хасную ше ище назви *лампашик*, *млєчник* (Тимко 21, 77).

гушачка ж. „гуши вируток“. Карп.русин. *гусячка* „исте“ (Чорі): *Назбирала гусячок*: всл. *hušačka* „исте“ (Buffa 101). ◀ Од *гус* + *ячка*.

гушачков(и) -а -о/-е „желенкасти (як *гушачка*)“. ◀ Од *гушачка*.

гуше -еца с. „младе гуски“. Всл. *huše*. • **на гушата** „бависко менших дзецох“: Дзеци виберу „мацер гуску“ и „фаркаша“, а други дзеци „гушата“, хтори „пашу“ дас на 15 м од мацери; кед их мац вола дому есц, шицки ше розбегню, а фаркаш пробує зграбиц даедно з нїх (ХомаМ; КамМик 189). ♦ **жовти як** ~ „жовти у твари“: *Жовти як гуше гвари ше за хорого на ТБЦ, жовтачку и под.* (Лев. Ск.).

гушелька ж. дем. од **гушля**.

гушенїца ж. зоол. „ларва мотиля“. ◀ Наша вариянта общеславянскей лексеми, праслав. (v)qšēnica, а тото од (v)qšъ „баяс“; гушенїца достала тоту назву прето же даедни ей файти оброснути з власками; укр. *гусениця*, всл. *hušeńice*, поль. диял. *gųšeńica*, серб. *гусеница* (Тимко 121). ♦ **єсц як гушенїци** „добре и вельо єсц; *Гварел: мойо хлапци єдза як гушенїци* (В. Саб.).

гушенїци ж. мн. (єд. гушенїца) кул. „пражени десерт з млека, муки и вайцох (вицискую ше на горуцу масц зоз фурчочку, та маю длуговасту форму, те. здабу на гушенїци)“ (ХомаБл 194).

гуше цело с. „пупенци по целу (од страху и од жими)“ (В. Саб.): *Вжме гуше цело по мне накадзи станєм з посцелї* „виду на мне пупенци од жими“; *Аж сом гуше цело мала, так сом замарзла*. || Слц. *husia koža* „исте“, всл. *huše celo* „исте“ (Buffa 101). Назва настала по тим же обрана гуска ма по целу стопци подобни пупенцом.

гуши -а -е „гусков”: ~ **вайцо**; ~ **хлівок** „мали будинок за заверане гускох през ноц”; ~ **масц** „масц випражена з гускового садла”: *При герпесу [жими на гамби] помагало и масцене зоз гушу масцу: кед ше обере гуску, випражиц саделко на масц и зоз тим з часу на час масциц жиму* (КолесарД, СлМед 172).

Гуши пияц х. назва уліци одн. часци уліци у Керестуре и Коцуре. Назва настала по тим же на тим месце дакеди була бара и вельо гуски на ней, пор. укр. *пташиний базар* (= птицов пияц) „место на морским побережю дзе ше у велькей маси збераю птици”. Всл. *husaci rinek* ма вироятно исте значене (Štolc 120).

гушля ж. „музични смикови інструмент зоз штирома струнами”. Общеславянске; окрем у нашим языку, у других слав. языках ма форму множини, а означає лебо старински славянски інструмент (с. *гусле*) лебо виолину: укр. *гуслі* „гусле”, слц. *husle* „виоліна”, поль. *gęśle* 1. „гусле”; 2. „файта примитивней виоліни при горських жителях у Татрох”. ◀ Праслав. *gqsli* од *gqd-ti*.

гушчава ж. „черяк або вецей черяки, с. жбун; жбуње”. Слц. *hušťava* „нізки густі лешик”, всл. *huščava* „исте” (Hal). ◀ Од *густ-и* + *ява*.

гуя¹ *непрем.* 1. у функції предиката зоз значеньом „конец”: „*Патри да цоскорей вецей ужиеш, уґрабиш, бо по шмерци гуя шицкому*” „конец шицкому” (РК 1922, 45); *Цо думає, пайташе? Ша тому ніґда не будзе*

гуя и конец (Етн29 11); *Гуторело ше: Баба Юла отвера облаки, гуя зос жиму* „конец жими, прешла жима” (РН 17/1934, 2); [Вода] *най их неше гет. Та им будзе гуя* (Етн29 11). 2. у служби викричніка: „готове, конец; уж иншак не будзе”: *И положелі го за краля и нешка кральною, кед не помарлі, та и нешка жию. Гуя* (Етн29 12); *Кукурица по тих дижджох уж барз заросла, не годни зме ю окопац, гуя!* (В. Саб.); *Нешка шицок швет погубени, гуя!* (В. Саб.) *Кед ше не наєм, не мам снаґи, гуя!* (В. Саб.); *почал заш еси. Но але не шило ... Гуя, жалудок бул дакус менши од миски* „не могол поєсц полну миску” (РН 31/1937, 4). ◀ Од нем. *huja* „конец” (Albrecht 71) або мадярського викричніка *huj, huja, hujah*, з хторим ше наявйовал конец роботи, пауза у роботи, те. хтори у одредзеним контексту значел „конец дачого” (оп. гуя²).

гуя² ж. „єден час, одредзени час”: *Нескоро сом ше врацел вноци з танцу, ані сом не спал, але зме такой пошли ламац. На полю ше ми спало. Фришише сом ламал кукурицу од ніх, одишол сом напредок, легнул и заспал; кед дошли по мене, я станул и далей сом ламал; так сом одспал два-три гуї до вечара* „направел сом и одспал два-три паузи” (В. Саб.); *Чисцел сом кукурицу од лісца два-три гуї, а вец сом робел инше* „чисцел сом кукурицу з двома-трома прервами” (В. Саб.). ◀ Вироятно од мадь. *huj, huja, hujah*, хторе ше хаснує як викричник и як меновник зоз значеньом „одпочивок, пауза у роботі; место за одпочивок у роботі” (ЕтМ).

Г

га *випр.* звич. повторени *ža-ža*, означає глас гуски. ◀ Ономатопейске.

[габор] *х.* „бридка, некрасна особа”: *Вон красни, а вона досц жабор, не знам як го влапела* (В. Саб.). ◀ Од серб. арг. *габор* „врло ружна особа”: *најлепша сам међу габорима; ружна као габор*. Нашо власне мено *Габор* не ма етимологийну вязу зоз сербизмом *жабор*: мено *Габор* то мадярска форма церковнославянского мена *Гавриїл*, латинского Gabrijel.

гавалір або **гавалер** *х.*: *Кед сом постал жаваліром, / мал сом уши за жаліром* (Етн. 9, ч. 338); У вариянти истей писні у БиндКост 51 форма *кавалер*: *Кед сом постал кавалером, / мал сом уши за жалером*. Дю. Лятак наводзи форму *жавалер* 1. „кавалер”, 2. „припадник коніци, гусар” (ЛятакМадь 120). Судзаци по паралелох (всл. gavalir, слц. gavalier, мадь. gavallér), наша старша форма вироятно була зоз *ž*; авторе БиндКост могли ю вименіц под уплівом сучасней, „европскей” форми *кавалер*. А чи форма була зоз *и* (*i*) (як ю зазначел Гнатюк) чи зоз *е* (*e*) (як ю наводзи Лятак), то на основі познатих податкох чежко заключиц. || Значене слова *жавалір/-ер* у наведзеним стиху тиж неясне („замлодзени легинь?” як у всл. паралели: всл. gavalir 1. „легинь”: *jeden sin ženati, druhi ešči gavalir*; 2. „дзивков легинь, млоди“, *gavalirovac* „легиньчиц ше” (Buřa 81). ◀ У нашим языку *жавалір/-ер* мадыризем: мадь. gavallér 1. „дворян, немеш”; 2. „витяз” (1628)), у мадырским є од нем. *Kavalier* „конянік, гусар”, fr. *chevalier*, а тоти од лат. *caballus* „конь”.

гагац -ам *незак.* 1. „видавац глас жа-жа (о гускох)”. 2. *прен.* „гласно приповедац (звич.

о женох)”. || Всл. *gagac*: *huši gagali*, слц. *gagať*, мадь. *gágog*. ◀ Од оном. *ža-ža* (оп. *ža*).

гаґач *х.* „гунар”, лем у Гнатюка. Слц. *gagaška франт.* „гуска”.

гаґор -гру/-гра *х.* „початна хрупкаста часц орґана за диханє, larunx (с. гркљан)”. ◀ Виведзене од оном. *жаґац*: *жаґор* перше значело „гаґор, карк у гуски” (т.є. часц цела хтора видава гласи *жа-жа*) (Machek, ЕСУМ), а вец ше значене пренесло и на човека; од того и нашо *жаґрац* „превельо приповедац, языковац”. Слц. *gágor* 1. „гаґор, карк у птици”, 2. *прен. беш. експр.* „гаґор, гарло у човека”, всл. *gagor* „исте”. ♦ *мац по ~, уж ми по ~, дошло под ~* „мац (буц) по граніцу витримовносци”: *Людзе горчини по жаґор маю* (КовМихМШ 55); *Дідови Михалови по жаґор и того писканя и того диму од угля цо дави горше як домашні баґов* (КовМихЦВ 16); *Кед ми дошло, як ше гвари, аж под жаґор, а я теди зврещал* (РК 1933, 47, М. Ковач); слц. *mať niekoho/niečoho (až) po krk „исте”; на-есц ше по ~* „у велькей мири ше наесц”, слц. *až po hrdlo (najest, napiť sa)*.

гаґорки *ж. мн.* (єд. гаґорка) „файта домашніх покручених макаронх”: *Гаґорки ше правело з игліцу на барду. На бардо ше положело цесто и зашулькало на игліцу од угліка по углік* (ХомаБл 5). || Слц. *gágorce* (єд. *gágorec* х.) и диал. *gagoriky* „исте”. ◀ Од *жаґор* (назва настала вироятно по тим же гаґорки здабу на птицов гаґор).

гаґрац -ам *незак.* „превельо приповедац, языковац”: *Цали тидзень є цихо, да человек ошалі; а кед ше ожре, та би ше бил! Гаґрай трєжи!* „языкуй кед ши трєжи” (Одгук 158); *Кед дахто превельо гутори, та ше му у гніву пове: Цо жаґраш тельо!*

Зажа́рвали ше там тоти жени. Всл. gagrac „бербляц”: dzecko furt gagre (Buffa 80). ◀ Од оном. žažac (оп. žažor).

[гад] х. 1. гандр. „особа хтора заслужуе презрене, ненависц”: Штреляй на гевтого жада при бохтерні (КочишКроч 24); А гевта най ше мучи и виеда, ша досц сом ше пре жада намучела (РК 1935, 163). 2. „нечистота”: Як ше умочи [конопи] ..., теди ше их пере як платно, да ше пуца од жаду (РН 10/1934, 4); Барз болело док пострел не дозрел и превалел ше. Теди з нього вичурел шицок жад (КолесарД). ◀ Од серб. гад. ♦ ~ швецки „дацо бридке, одвратне” (Ю. Пап).

[гадзиц ше] -им ше незак. „чувствовац одвратносц”. ◀ Од серб. гадити се.

[гадни] -а -е 1. „брудни”: Гадни ми руки, та их мушим умиц. 2. „бридки”: Вони му нье сцу дац повинцац ше зоз Иринку, алье му нашли якушик другу, богату алье гадну (РНК Заря 1941, 39). ◀ Од серб. гадан.

гадор х. „старински хлів без повали одн. без падлаша”: [Зоз женских прадкох] сом мушел сцекнуц од ніх аж до сувачу лебо до „жадорох”. ... То, сину, були хліви през „селеменя”, през падлаша. Ту ше [през жиму на прадки] сходзели хлопци и приповедали о берзи, о роботох, о догану. Пукали бундаво-во мажочки и кусали, па вец пасовали ше и ище койцо (ПЗ 7/1954, 11, Я. Р.). ◀ Од мадь. gádor „стреха и простор под ню; уход, тернац, конк; звод над гарадичами”, а тото од бавар.-австр. gatter „облак або дзвери з роштельом; дзвери („дзира”) на повали те. до пойда”. По значеню нашо жадор не мож вязац за слц. диял. gador „патка, лежиско при пецу або шпоргету” (SSN I, 472).

[гадота] ж. „дахто/дацо цо виволуе презрене, ненависц”: Гвари ше: жадота една! жадото една! (напр. на краву у чкоди) (Ю. Пап). ◀ Од серб. гадота „исте”.

гаду-гаду непрем. у функції предиката, зоз значеньом „бербляц”: Гаду, жаду, та ані не обачели же ше уж давно змеркло (РС 36/2012, 11.). Тиж и у виразу: ми (ви, вони итд.) жаду-жаду, а пси у крупох „ми (ви, вони) ше заприповедали, а за тот час настала даяка чкода (швина вошла до за-

гради, дзеци дацо наробели, мачка дацо виврацела и под.)”. || Поль. *ty tu gadu-gadu*, а *tymczasem...* „ми ту гаду-гаду, а дотля...”; *jak się zjeżdą, to zaraz gadu-gadu* „кед ше зиду, такой почню бербляц, языковац”. З польского ше вираз розширел до словацких, українских и др. бешедох у Карпатох: всл. *mi tu gadu-gadu*, а *psi kašu jedu „исте”* (Buffa 80), укр. диял. *гаду-гаду „исте”*. ◀ Од дієслова *гадац* (поль. *gadać*) (ЕСУМ).

[гажиц] -им незак. „ходзиц по дачим, прицискац дацо з ногами, талпами”: Гажел по мокрей жеми; Гажуц капуста у гордове, жажиц грозно (Ю. Пап). ◀ Од серб. газити.

[гажиц ше] -и ше незак. „париц ше (звич. о дробизгу)”. ◀ Од серб. газити се „исте”.

газ¹ х. 1. а) „коров, коровче”. Треба по-пирскац (окопац) да газ не забие кукурицу (В. Саб.); У ешенським шацу и на пажицях рошнє газ жордон, каче мидло, репчень и друге (РС одб. 05. 1949, 4). б) „дробни коров”. 2. „нечистота, шмеце”: „Дай ми, дзивче, води.” „А то вода нечиста, як же ци дам кед ест у ней жаду, лісца.” (Етн30 27). Слц. диял. *gaz* „нечистота, шмеце” (SSN I, 484). Од мадь. *gaz* „коровче, газ” (ЕтМ).

[газ²] х. „материя способна шириц ше еднак по цалим простору, с. гас”: Ту ест езер и езер дзири у жеми, таки як студні през хтори више вибухує, булька горуца вода, жази, жейзеры (РК 1925, 46. М. Мудри). ◀ Од мадь. *gáz* „исте”.

газда х. 1. „глава обисца, домашні”. Скричал на капурки: дома жазда? 2. а) „власнік жеми, маєтку”: зоз свого жита жазда мушел дац седми криж: седми криж комора брала од жади (Ос. 87). б) „маєтни, богати человек”: Ест и таки цо вежне удобни робиц жадови о своїм косту; ест и таки цо их жазда костира (Ос 95); Але справди не бул „жазда” Янко Бачвански, голем по готовини не могол ше виношиц и биц по кишені у дружтву у карчми (РК 1929, 64). || Карп.укр. *жазда*, всл., слц. поль. *gazda*, серб., болг. *газда*. ◀ Шицко од мадь. *gazda*, а тото од славянскей збирней форми *господа*: славянске слово, значи, вошло до мадярского, а ота-

маль ше знова розширело до славянских языкох у новей форми. Виведзени слова: *газдиня, газдовац, газдоване, газдовски*.

газдашаг х. „газдовство, маеток”: *И мац його сцела да вон ше жені, да роби свой газдашаг* (Етн30 38); *оцец-мац помарлі, браца газдашаг розрунтовалі, та заш булі художни ягод и пред тим* (Етн29 33); *Но, видзиш, Петре, художни кед достане од дакого дацо, даяки вельки газдашаг, сто раз є горши як тот хтори у газдашагу вирос* (Етн30 48). ◀ Од мадь. *gazdaság*. Синоними у нар. языку *газдоване* (оп.) и *маеток* (оп.).

газдинін -а -о, мн. -о: *газдині* своєю дзеври *позамикаю, да тоти художни дзеци од газдиніних дзедзох хлеба не питаю* (Етн. V, 103).

газдиня ж. 1. „власніца або домашня обисца (с. газдарица)”. 2. „жена богатого газди”: *А газдині своєю дзивки так богато облекаю: за двацец пейц форинти єдну хустку газдовскей дзивки на шию даю!* (Етн. V, 103). 3. фолкл. „власніца хижі у хторей ше отримовали младежски пратки”: *Прадки ше отримовали у даедней художнейшей хижі (обисцу). Вельораз и младши, та и старши гдовици тримали „газдині” (пре заробок). Жену того обисца хлапци и дзивчата волали „газдиня”. ... У Керестуре хлапци и дзивчата були подзелени по часцох у валале. Найпознатши були: „Велькошорци”, „Куртошорци”, „Буджачане” и „Циглашорци”. Кажда часц мала своєю „газдині”. Старши гваря же у каждой часци було по штири „газдині” по возрасту: наймладши, млади, стредні и старши. Наймладши (од 10 до 12 рокох) ходзели до „газдині” лем всоботу и внедзелью (Янко Олеяр, ПЗ 4/1969, 13). || Карп.укр. *газдыня* „газдиня” (Дэже), всл. *gazdīna* „исте”. ◀ Од *газд-а* + *иня*.*

газдиньов -а -о „хтори припада газдині; хтори ше одноши на газдиню”.

газдов -а -о „хтори припада газдови; хтори ше одноши на газду”.

газдоване с. 1. дієсл. мен. од **газдовац**. 2. „газдовство, маеток”: [Ходзел на госцини] *док мал свойого газдованя ... а кед уж свойо домение ... розмарнел, не волап го ніхто на*

госцину (Етн30 82); *Котри дума же як робел и жил його прадідо, так муши и вон, тот человек не годзен нігда напредовац и його мале газдоване препадне як стара набивана хижка котрей фундамент подмокує* (РН 13/1928, 1).

газдовац -дуєм *незак*. „водзиц газдовство”: „*Баяко, вон газда, газдує*” (Кост.: Проза, 15). Карп.укр. *газдовати* (Дэже), всл. *gazdovac*.

газдовски -а -е „хтори припада або ше одноши на богатого газду”: *Легко газдовским дзивком буц пооблекани же им художни на штварте кукурицу окопу* (ЕтнV 103).

газдовство с. „назмагане добро, маеток”.

газловац -луєм *незак*. 1. „ходзиц по дачим правяци чкоду (напр. по градкох з папригу, по вилятим бетону): *Красота вишині нападани по жеми, а ти чапкаш, газлуєш по ніх* (Тел. Рм.); *зберай тоту пасулю и не газлуй по ней, бо рок дуги и єсц треба* (РН 11/1936, 2). 2. „прицискац, пресовац дацо з ногами ходзаци по нім”: *Док залівам капусту, газлуєм ю помеджи шори, та ше жем збила* (В. Саб.). 3. (по даким) „гажиц, скакац и под. по даким же би ше го покалічело”: *Од вдереня падам и ознова сом скурчена гушеніца котру газлую* (БильАзЄсм 79). 4. *прен. „обезвредзовац”: Цо зме ... себе [у культури] приобрели и змогли, тєраз валяц и газловац не даме* (РН 32/1933, 1); *Газлуєце своєю, служице люцкому* (Заря 13-14/1935, 103). ◀ По Гнатюкови сербизем, але вироятнейше од мадь. *gázol* 1. „гажиц; шляпкац”; 2. „з гаже-ньом, скаканьом забиц дакого”.

газчок -чка х. *дем.* (од *газ*¹) „дробне коровче” (Ю. Пап).

[гайба] ж. „специална ладичка за паковане овоци, фляшох и под.” ◀ Од серб. *gajba*, сербске од ит. *gabbia*, а то од лат. *cavea*.

[гайдаш] х. „музикант хтори грає на гайдох”: *и гудаци най буду вишеліяки: и малярски и швабски и цитираше и гайдаше* (Етн29 192). ◀ Од серб. *гайдаш*. Наша карпатска форма зоз суфиксом -ош: *гайдош* (оп.).

гайде найчастейше неперем. у виразах: ~ *ци* *ище* [твойо], ~ *му* *ище* [його], ~ *вам* *ище* [вашо], *ґайду* *ци* *твою* итд. „гандроване, благше лаце“. ◀ Неясне.

гайди *мн.* „музични народни дуйни інструмент“. || Слц. *gajdy* „исте“, *gajdoš* „музикант хтори грає на ґайдох, ґайдаш“, поль. *gajda* и *мн.* *gajdy*, серб. *гайде*. ◀ Од тур. *gajda* „исте“, а тото з арабского. И Словацци и Польяци маю и дублет *дуди*: слц. *dudy*, поль. *duda/dudy* (оп. *дуди*). ♦ *було* ~ „було плачу“; слц. *spustiť gajdu* „розплакац ше“.

***гайдош** *х.* „гудак хтори грає на ґайдох“. На основі презвіска *ґайдош* и на основі слц. и всл. *gajdoš* „гудак хтори грає на ґайдох“ предпоставяме же и ми тото слово хасновали. Нешка место *ґайдош* хаснуєме сербизем *ґайдаш*.

ґалаґоня *ж. бот.* „*Crataegus* L., серб. *глог*“: Бишалма ше калами на бишалму и ґалаґоню (РК 1940, 146). ◀ Од мадь. *galagonya* „исте“, а тото од славянского *ґлоґиня*. Друга наша назва *ґложина* (оп.).

ґаладзиц -им *нєзак. 1.* „вируцовац фекалию; бридзиц з фекалию: А у гумнє кури, та вецка кури ґаладза по тим платну (Рускинї 54). *2.* есц розруцууюци єдзене“. *3.* *прен.* „понїжовац дачийо вредносци“: Тот памфлет, у котрим „редактор“ ґаладзи на своєю власне руске *ґніздо* и *виру*, *имих* *роби* зоз *шицко* *цо* нам *святе* (РК 1930, 41); *лярмаю* и *крича* и ґаладза *шицко* *цо* нам *святиня* (РН 7/1935, 2). ◀ Од мадь. *galád* „паскудни, подли, подмукли“.

ґаладни -а -е „тот цо ше барз намага задоволиц свою жажду за єдзеньом“. Оп. *ґаладзиц*.

ґаладнік *х.* „ґаладни чловец“: *ґаладнік єден*, – *вибухла* *ґаньча*, *кед* *ше* *кус* *одстра-нели* (РН 31/1937, 3). Оп. *ґаладни*.

ґаладніца *ж.* „ґаладна женска особа“. Оп. *ґаладни*.

ґалама¹ *неперем. бавиц* *ше* *на* *ґалама шквирци*: То бависко „на джмурки“, „на писпас“ (СС. Мак., Лев. Ск.): Джмурач бул *напр.* *Йовєн*, *читал* *до* *30, 40* *итд.*, а *дру-ги* *ше* *за* *тот* *час* *скривали*. *Вец* *их* *джму-рач* *гледал*. *Кед* *даєдного* *нашол*, *напр.* *Янка*

скритого *за* *капуру*, *заґаламал* *го*, *тє*. *скри-чал*: *ґалама* *Янко* *за* *капуру*! *Вец* *Янко* *джму-рал* (В. Саб., КамМик 190). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Неясне. Зоз сербским турцизмом *ґалама* „лярма“ *ґалама*¹ ше лєм по форми поклопуюе.

[**ґалама**²] *ж.* „лярма“. ◀ Од сербского турцизма *ґалама*.

[**ґалєб**] *х. зоол.* „файта птици плівачки“ ◀ Од серб. *галєб*. У сербским неясного походзєня. У лит. язикю як еквивалент хаснуєме укр. *чайка*. У М. Жироша находзимє и назву *ґалас* (оп. *ґалас* (2)).

[**ґалєта**] *ж.* „обвиток гадвабней буби; бабка як фаза розвою инсектох“: *ґадвабни буби* *ше* *скруцовали* *до* *ґалєтох* (Лев. Ск.). ◀ Од серб. *галєта* „исте“, а сербске од ит. *galletta*.

[**ґалєтка**] *ж. дем.* „мала ґалєта“: *кед* *ви-дзимє* *брамушинїк*, *гваримє*: *рошинє* *под* *ґемна* *вода*, *брамушки* *цагаю* *ґалєтки* *горе* *од* *води*; *тоти* *ґалєтки* *ше* *давало* *курчатом*, *курча-та* *то* *любєли* *барз* (В. Саб.).

ґалєр *х. 1.* „специально скрата и при-шита часц на шмати коло шиї, с. крагна“. *2.* „ґалєр“ на пасу споднїх сукньох“: *Споднї сукнї* *мали* *коло* *пасу* *ушити* *ґалєр*, *а* *вязали* *ше* *коло* *пасу* *зоз* *ґачніком*; *на* *ґалєру* *були* *на* *широко* *пришити* *два* *квачки* *и* *зоз* *німа* *ше* *квачєли* *сукнї* *на* *ґвоздзики* *прибити* *у* *орма-нє* (ВарґаЛю 216–217). ◀ Од мадь. *gallér* „исте“, мадярске од нем. *Goller*, а тото од лат. *collarium*. ♦ *резанки* *як* *ґалєри* „на широко порезани резанки“.

ґалєрчок -чка и *бєш.* -рка *х. 1.* *дем.* од *ґалєр*. *2.* „мали ґалєр“: *Блузна* *ше* *закапчо-вала* *аж* *под* *шию*, *зоз* *малим* *ґалєрком* (ФейИр 89). *3.* „манжетна на рукаве кошулі“: [Кошуля млодого] *Мала* *вше* *длугоки* *рука-ви* *зоз* *ґалєрчком* *коло* *руки*, *хтори* *ше* *кап-чал* *зоз* *купчима* *пластичнима* *ґомбичками* (ВарґаЛю 229).

[**ґаляя**] *ж.* „велька ладя“: *Кед* *ми* *поше-дали* *на* *тоту* *ґаляю*, / *Так* *ше* *кажди* *модлі* *шицко* *и* *Вирую* (БиндКост 26); *Алє* *бул* *єден* *цар*. *Тот* *дал* *оглашиц* *же* *хто* *справи* *таку* *ґаляю* *да* *идзе* *по* *сухой* *жеми* *як* *друга* *по* *во-ди*, *та* *му* *да* *цар* *свою* *дзивку* *за* *жену* (Етн29

1). ◀ Од серб. *галија*, а сербске од ит. *galéa*.
♦ *вода наймоцнейша – и žалию отрим*
(Ю. Пап).

гамба ж. „горні и долні край устох”. ◀ Од праслав. *gqba*. Праславянски назал *q* у нашим языку по правилу давал *у*, та бизме и ту обчековали форму зоз *у*: *губа*, як укр. и рсй. *губа*, чес. *huba*. Нашо *žамба*, слц. *gamba* и всл. *gamba/gemba* з польского (поль. *geba*). ♦ *випулїц/випульовац (оддулїц/оддульовац) žамби* „пре незадовольство, увредзеносц опуциц, одпулїц гамби”: *Кед, ци человек пове же хижа не позаметана, та žамбу оддулюєш* (КовМихЦВ 18); *прекривяц žамби* „викривяц уста (кед ше дацо не пачи и под.)”: *Кед дакому неправо, та прекривя žамби* (Лев. Ск.); *складац (поскладац) žамби* „починац плакац як мали дзеци; дзивка склада гамби кед ше зацицує” (ХК1986, 127): *Дзивка почервенела, ніч не гутори, лем ше треше. „Цо же ши так žамби посклала, поведз правду, же сцеш Василя Заричука! ...”* (РК 1923, 68)

гамбати -а -е „хтори ма вельки гамби”.

гамбовац -буєм *незак*. 1. „одповідац, безочно одвитовац” (Лев. Ск.). || Слц. диял. *gambovať „исте”*. 2. „языковац, вельо приповедац”: *Кед ше сцє дакого учиткац, гвари ше му: не žамбуй! Докля будзеш žамбовац!?* (В. Саб.) Оп. *žамба*.

гамбочка ж. дем. од *гамба*.

[**гамила**] ж. „румегач з єдним або двома горбами”. ◀ Од серб. *камила* и *гамила*, а сербске з греческого. Заходно- и восточнославянску назву за *гамилу* **вельблюд* зме у народней бешеди не зачували (зазначена є лем як кнїжкова пожичка): слц. *velblúd*, всл. *velblud*, чес. *velbloud*, поль. *wielbłąd*, укр. *вельблюд*, праслав. *velьbqfь*.

ганч х. (вигваря ше *žаньч*) „недостаток, хибя”. Гвариме напр. за человека або предмет: *То му žаньч „то му недостаток, минус хтори других одбие од нього”*. Карп.укр. *žаньч „исте”* (Дже), укр. *гандж „доганяне, ганчене”*, слц. диял. *ganč, gánč „исте”* (SSN I, 478). ◀ Од мадь. *gáncs „исте”*.

ганчиц -им *незак*. (вигваря ше *žаньчиц*) „доганяц, ганїц, виношиц дачийо хибі”:

Даєдни госци žаньчели Руски бал (В. Саб.).
◀ Од мадь. *gáncsol „исте”*.

[**гар**] х. „остаток того цо згорело”. ◀ Од сербского *гар* (ж.) „садза”; у нашим языку тото слово прешло гу меновніком хлопского роду. У Керестуре *žар* значи кажду файту гару, а у Коцуре *žар* значи „садза у коминє”, док ше зоз значеньом „гар у пецу, шпоргету” у Коцуре хаснує мадяризем *пирня* (оп.). Наш народни еквивалент *попел* (оп.) зачувани лем у народних писньох.

[**гарави**] -а -е „чарни”. ◀ Од серб. *гарав*.

[**гаравиц**] -им *незак*. „чарнїц зоз садзу и под.”: *Дзивчата [рихтаючи ше на прадки] бреновали власи, вязали машилі, žаравели оберва, щипали ше за ліца же би були червени як яблука* (Заградка 10/1996, 12, шк. сост.). ◀ Од серб. *гаравити*.

гарадичи ж. мн. (єд. *гарадича*) „ступньово поставени горизонтални плочи за виходзене горе або зиходзене”. Всл. *garadiče „исте”*. ◀ Од мадь. *garádics „исте”*.

гарадня ж. 1. Вишол *паткань з žарадні, / погризол нам žайди* (БиндКост 122). Авто-ре зборніка у фусноти под тоту писню дали толкованє же *žарадня* то „плот”, гоч ше толкованє не склада з коонтекстом. 2. Вицагану *цвиклу позруцовалї до єдного шора, та тот шор волалї žарадня* (В. Саб.). 3. Неясне значенє у прикладу: [Исус спомина] *цители, палїцу, гостилницю, хижу, колїску, пойд, гарадню и ограду* (РН 30/1929, 6, М. Мудри). ◀ У мадярским єст слово *garád, garágya, garágya „ярок”* (Kniezsa), у словацким *garád „ярок при драги”, хторе очиглядно з мадярского (мадярске походзи од славянского *gorďь „варош”*). Нашо *žарадня* вироятно тиж з мадярского, та и його значенє под 1. ту може буц „ярок”: *Вишол паткань з žарадні*.*

[**гаража**] ж. „простория за змесцованє перевозкох”. ◀ Од серб. *гаража, а тото од фр. garage*.

гараздовац -дуєм *незак*. „вадзиц ше з даким, гандровац, лац дакого; гандровац, лац дакого без його присуства”. || Слц. *garazdovať „правиц лярму, галайк”, garazda* 1. „лярма, галайк”, 2. „звадлїви человек”

(Kalal 144). ◀ Од мадъ. *garázda* „звэдліви, бесни”.

[**ґарантовац**] -туєм *незак. и зак.* „при-мац/прияц одвичательносц, ручиц”. ◀ Од серб. *гарантовати*, а тото од нем. *garantieren*, фр. *garantir*. Наш еквивалент *ручиц* (оп.).

[**ґаридло**] с. „чарнідло за оберва”: Оберва [дзивки] ґарели зоз ґаридлом. Ғаридла ше правели у апатики, а мали фурму неш-кайшого фарбидла за ґамби. Були чарней фарби. Место ґаридла дзивки хасновали и прегорену ширку (ДудашКс 162). ◀ Од серб. *гарило*, а то од *гар* „садза”.

ґарови -а -е „ґаровой фарби, с. пепельст”. Од сербизма *ґар*.

[**ґас**] х. оп. *газ*².

ґача ж. „ногавка ґачох”: *яй! за праву ґачу ме вла-пели! Не дайце ме!* (РН 105/1926, 4); *Коні почали сцекац, бачикови ше ґача заक्вачела за льовч* (КовМихКап 20). || Всл. *гаґа „исте”* (Hal). ◀ Оп. *ґачи*. ♦ **достац по ґачи** „достац по задку, буц бити”.

ґачашисти -а -е „хтори ма пире коло ногох (о курох, голубох)”: *Ғачашисти кури ше вам не нешу* (В. Саб.).

ґачи мн. „хлопска сподня шмата”: У давнейшим чаше хлапцом перше облечиво були длуги ґачи: били ценки (на крашне), або груби з домашнього платна (до роботи); були длуги висше косткох; горе коло паса були зранцовани, а вязали ше зоз ґачніком, усуканим зоз порвацка. Длуго ше ношело били ґачи; познейше, медзи двома войнами, ґачи ше фарбело на белаво же би не було видно бруд (а фарбело ше ище и зоз орехову лупу на доганово). Вжиме ше брали двої-трої ґачи, хтори ше ухпали до чижмох же би було ногом цо цеплейше. У длугих ґачох ше ходзело вшадзи, та ше и спало. И до карчми, и до церкви, та и на винчане. У ґачох ше ходзело по конец Першей шветовой войны, а по войны у ґачох ше ходзело углавним влече при роботі: у косидби, тлачидби и др. (ВарґаЛю 241–242). || Всл. *гаґе „исте”*. ◀ Од мадъ. *gatyá* „исте”, а мадярске од Славянох. Кед би нашо *ґачи* походзело директно з праслав. *gatyá*, та бизме место *ґ* вигваряли

з (як цо маме *гора* од праслав. *gora*) (слово *ґачнік* виroyтно походзи директно од праслав. форми, та прето є зоз *г*). Директно з праславянского походзи укр. *гачи* „исте”, чес. *hase* „сподні шмати; исте”. Дакеди хаснуєме и форму єднини ж. р. *ґача* „ногавка ґачох” (оп.). ♦ *нет го у ґачох* „малого є росту”; *поробел як ґевтот цо ґачи скрал* „ні-як, слабо поробел” (В. Саб., Лев. Ск.); *жена му прилегла ґачи фронт* „хлоп не понагля рано на роботу”; *прицисла (пришедла) му (жена) ґачи* „жена мужови не допує буц самостойни” (В. Саб.): *А наш Владо древо древене, не дума на нас. Вера му тота Французкиня прицисла ґачи, не име при ней писнуц* (РС 32/2012, 11); *так ше бал аж ше му ґачи тресли* „барз ше бал”: *Кед пришили до мнє, офицер бул наоружани, так сом ше бала аж ше на мнє ґачи тресли* (Сф. Мк.).

ґачиска и ґачиски мн. аум. од *ґачи*.

[**ґачици**] мн. „женска сподня шмата”. ◀ Од серб. *гаћице*.

ґачки мн. дем. од *ґачи*. Карп.укр. *ґаткі „исте”*.

ґачошисти -а -е оп. **ґачашисти**: *Тоти кури цо маю пире коло ногох волаю ше ґачошисти* (В. Ер.); *мал голубки, и то лєм доберани, расни ...: ґачошисти, драпкови ... вицпиряци* (ЧаканСаф 24). ◀ Од *ґачи*.

ґачури мн. пейор. „ґачи”. Всл. *гаґура „исте”* (Hal).

ґваздац -ам *незак. 1. а*) „бридко робиц, бабрец”. **б**) „бридко писац, шмарґац; бридко мальовац” (В. Саб.): *Кед дахто малює або билі, а лем чапка, поведза му: лем ши поґваздац. Кед не роби як треба: ґвазда го; виткане платно не склада крашине, але го ґвазда, обраца, прецагує. И жена цесто ґвазда кед не зна гнесц* (В. Саб.). **2.** „плесц, приповедац гоч цо”: *Не ґваздай! Цо ґваздаш!? Досц уж!* „не плец” (В. Саб.). || Укр. *гваздати* „брудзиц, мазґрац”, поль. *gwazdać* „исте”, слц. диял. *gvazdat’* „бабраво дацо робиц” (SSN I, 525). ◀ Праслав. *gvazdati*, а то превой зоз праслав. *gudъkъ* и *gizd-* (як цо маме превой *кисли/квас*): укр. *гидкий* „бридки, обридли, одбиваци”, *гид* „бридкосц”, слц. *hyzdiť* „чу-

дациц, губиц” (ЕСУМ). Виведзени: *нагваздац, погваздац, розгваздац*.

гвалт *х. оп. на гвалт*.

гвинт *х.* „накруток на шрубѹ”. Всл. gvint „исте” (Bartko 193), серб. *гвинт* „исте”, слц. *gvintovaný* (1729–30) (HSSJ). ◀ Од нем. Gewinde.

[гвожджара] *ж.* „железарня”. ◀ Од серб. *гвожђара*. У лит. языку *железарня*.

гдова *ж.* „гдовица”: *Була у тим валале една ждова, хтору вон надумал да вежне себе за жену* (Етн30 201); *Я паробок, а ти ждова. / Я паробок под пиречком, / а ти ждова под виночком* (Етн. 9, ч. 179). || Всл. *gdova*, укр. *удова*, слц. *vdova*, поль. *wdowa*. ◀ Од праслав. *vdova*.

гдовец -вца *х.* „човек хторому умарла жена”. ◀ Од праслав. *vdov-*. У нашої форми в- заменене зоз ž-.

гдовица *ж.* „жена хторей умар муж”. ◀ Од *ждов-а + ица*.

гебля *ж.* „тлусте месо под браду” (В. Ерд.). ◀ Вироятно вяза зоз мадь. *göböly* „на тлусто кармени статок”.

гебуздац -ам *незак.* „гоч як мишиц, гнесц, вариц, печиц; бльохциц” (Лев. Ск.), звич. з префиксами: *з-гебуздац* „гоч як замишиц, увариц, упечиц; збльохциц”, *на-гебуздац* „гоч як намишиц, нагнесц, навариц, напечиц; набльохциц; назруцовац, нагромадциц”. || Слц. *nagebuziř* „напирскац, наляц”, *gebuzina пейор.* „неквалитетна мишанїна; нїяке, несмачне едзене; назлївани напої; безвязни слова, мервенїна”, слц. *д-ял. nagebúzař, nagebuziř, nagebuzdiř* „недзбало змишац, наруцац”: *čo tu to na ten tańier nagebuzila?!*, *чес. (мор.) gybza* „стари ствари”. ◀ Экспресивни слова неясного походзенья (Machek). Виведзени слова: *нагебуздац* (оп.), *згебуздац* (оп.).

гегац -а *незак.* *жу гегнуц*: *Наша млада коза ше тукала з другима козами, а вона не за тукане да у ней гега кед є котна* (Г. Р.).

гегнуц -не *зак. безос.*: *аж у мне (у це, у нїм) гегло* „так сом (ши и под.) спаднул аж у мне (у це, у нїм) було чуц звук подобни вдереню”: *спаднул же аж у нїм гегло...* (ЧаканБ2 76) || Всл. *gegnuc*: *až u mñe geglo* „ис-

те” (Czambel), всл. *zgegnuc* „умрец” (Bartko 210), слц. *gegnút/hegnút* „вдериц”, карп.ру-син. *жыгнути* „вдериц, руциц”: *почали мוצоватися, вбы жыгнути еден другим на зимлю* (Чорі), укр. *д-ял. жыгнути* „умрец; руциц до жем”, *жегнути* „умрец; здохнуц”. ◀ По ЕСУМ-у од **кикнуи*, укр. *д-ял. кикнути* „умрец; здохнуц”, а то од укр. *д-ял. кик* „конец, шмерц”, праслав. *кук-* „згинац ше; гинуц”.

гембеш *х.* „заокруглени, затити, тлусти чловек” (Дю. Латак): *Гвари ше тлустии як гембеш* (Лев. Ск.). ◀ Од мадь. *gömbös* „округласти, кулясти” (ЛатакМадь).

генгліви -а -е „слаби, без моци, безживотни, безпомощни; опущени, бивни”. Всл. *gengľavi* „слаби, безпомощни” (Bartko 193). ◀ Од мадь. *gyenge* „слаби, безпомощни”.

генераль *х. воен.* „генерал”: *и там му княз Лазарови одрубали главу и Обилич Милошови и гевтим цо остали генерале и офицери ... И тот генераль презварел жу тому Туркови* (Етн30 158). ◀ Од нем. *General*. Сучасна форма *генерал* зоз сербского.

[генция] *ж.* „гайзибанска станїца”: *Одвезла ше на гайзибану до найблїзшей гайзибанскей женци и чекала коч да ю одведе до К.* (РН 35/1929, 3, М. Ковач) ◀ Од старшей форми *агенция* „исте”, а тота од нем. *Agentie*, ит. *agenzia*.

[гепек] *х.* „место у превозки за путнїково ствари”. Од сербского германизма *гепек*, або директно од нем. *Geräck*.

герба *ж. 1.* „вистирчене на хрибце пре криву похребцину, горб”. *2.* „неровнїна на дачим”. По Дю. Латакови од мадь. *görbe* „криви”. Може буц и од серб. *грба*.

гербави -а -е *1.* „горбати”. *2.* „неровно, подло зробени”. ◀ По Дю. Латакови од мадаризма *жерба* (оп.). Медзитим, од *жерба* маме и виведзени нашо слова *жербави, жербача, жербиц ше*, а аналогни форми з истим значеньом маме и у сербским: *грба, грбав, грбача, грбити се*. Прето треба допущиц же нашо ширии форми директни сербизми.

[герbacha] *ж. експр.* „хрибет”. ◀ Гоч може буц виведзене од *жерба* (оп.), вироятнейше є директна сербска пожичка: од серб. *грбача*.

гербететиш и **гербекетиш** х. „зошивка, рубец; груба зошивка двох полох домашнього платна єдней попри другей, без налегованя єдней на другу” (Дю. Латяк, 122). ◀ Од мадь. *görbe kötés* „зошивка, рубец”.

гербекетишка ж. „вигеклана зошивка на партку або женскей шмати (сподней сукні, подолку, оплечку)”: *Тоти сподні шмати мали на себе рижни украси: илин-жерай, чипки, жербекетишки (лем медзи полками на подолкох), лебо дацо видзирковане и вишиите* (ДудашКс 157). ◀ Од мадь. *görbe kötés* „зошивка, рубец”.

гербиц ше -им ше *незак. експр.* „зогинац ше у хрибце, горбиц ше”. ◀ Од *жерба* (оп.) або од сербского *грбити се*.

гергац -ам *незак.* „моцно кашляц”: *Так кашлєш аж жергаиш* (Лев. Ск.); *Кед дакто барз кашлє, гвари ше же жерга* (Ир. Ск.). ◀ Дієслова *жергац* „моцно кашляц” и *жергац ше* „вадзиц ше” (оп.) мож повязац по значеню „видавац моцни звук”: и тот цо моцно кашлє и тот цо ше вадзи видаваю моцни глас. Можлива вяза тих двох дієсловах зоз укр. *герготати* и укр. диял. *жерґотати* и *жерґотити* 1. „гравчац (о птицох)”; 2. „нерозумліво бешедовац”; 3. „шмеяц ше, кихотац ше”, хтори ономатопейского походзєня (ЕСУМ).

***гергац ше** -ам ше *незак.* „вадзиц ше, немириц ше”: Зазначена лєм виведзена форма *пожергац ше* (оп.). ◀ Оп. под *жергац*.

гергель и **гергель** х. „чловек з хторим ше не мож догвариц, асоциялни чловек”: *таки як жергель/жерґель*: *З нїм ше не порозумиш, то таке як жерґель* (В. Ерд.); *Значи, краль Лир до конца бул и „тупи” и „глуни”, и „стари жергель ... и вельо койчого инше* (КочишПП 83). ◀ Неясне.

[**гербечиц ше**] -им ше *незак. експр.* „виношиц ше, правиц ше важни”: *мой випирени хвост красиш и од хвоста випиреного голуба цо ше жеребечи на кантичкох при коминє на хижі* (ЧаканБ2 116). ◀ Од сербского *керебечити се* „исте”.

герґа ж. бот. „*Citrus lanatus* (Thunb.) Matsum et Nakai”: *чарна* ~ (цма желєна без смужкох), *смужкаста* ~ (блядша, зоз

смужками) (МудриАл). || Карп.укр. *жерґдиня*, слц. диял. *gerega, gereg, geregiņa*. ◀ Од мадь. *görgög dinye*, цо у дословним прекладу значи „греческа диня”. Виведзєни слова: *жеречка, жерґовка*.

герґар х. „тот цо садзи и предава герґи”.

герґовка ж. „французка шапка” (В. Ерд.). Оп. и *жеречка* (2).

герґовки ж. мн. (єд. герґовка) и **геречково (грушки)** файта грушкох: *Геречково зоднука як жерґа червени* (В. Саб.).

Герембеляш х.: *Познейших приселєнцох непостредно зоз карпатских преділох ишідски Руснаци волали „Горняци”, а тоти Шидянох „Герембеляше”, бо швидко и за нїх нерозумліво приповедали* (РК 1997, 121). ◀ Од назви *Герембель* х. на Горніци при Миш-колцу, єдного з местох одкаль ше Руснаци приселєли.

герембельски: бешедовац по ~ „бешедовац як *Герембеляш* (приселєнец з Герембєлю)”.

Герембуляш х. „назва у Бикичу за *Герембеляшох* (оп. *Герембеляш*)”.

геречка ж. 1. дем. од **герґа**. 2. коц. „французка шапка” (Сф. Мак.).

геречков -а -о: *жеречково грушки* оп. **герґовки**.

гєстина ж. бот. „*Castanea Mill*”. Укр. диял. *гєстина*, всл. *gestiņa*. ◀ Од мадь. *gesztenye, gestinye* (Тимко 34).

гєстиня х. „предавач пуканих гєстиньох”.

гєстиньов -а -о „хтори ше одноши на гєстині”: кул. *гєстиньово кульки* „файта округлих колачицох” (НКух 81).

гєстиньови -а -о/-е „гєстиньовеї фарби”: *гєстиньово власи*. Слц. диял. *gaštanový* „исте”: *gaštanové vlasý*, слц. диял. *gestyňový* „исте” (SSN I, 490).

гєшефт х. „бизнис; тарговина; робота”: *научели да зос своїм капиталом правя добри „гєшефт”* (РН 43/1934, 1); *И у цалим срезу нагло ше почали отвєрац тайни „фабрики” алкоґолу. Але тєраз тому „гєшефту” пришол конєц* (РН 13/1936, 4). Слц. диял. *kšeft* „тарговина; заробок”, карп.русин. *гєшефт*

„исте”: У нього добре йшов жешфет, бо розумівся на торгівлі (Чорі), серб. *гешфет* „исте”. ◀ Од нем. *Geschäft* „исте”.

гибак *х. коц.* „непокурени остаток цигаретли хтори ше одруца, цигарчок”: *и то у каждого ше курело [на праткох], а на жем руцал, та розчухал тот гибак. А вецка, уж после ладички зоз пирню уж почалі жени видумовац „Не сцем гибаки да ми ту, курце, руцай до лавора, лебо до ладички!”. Та вец до ладички з пирню, та вец там гибаки мушелі* (В. Саб.). ◀ Неясне.

гибачок -чка *х. оп.* **гибак**.

[**гиган**] *х.*: Гиґан то вельки когут, кекреши. ◀ Од серб. *гиган* „вельки когут з длугокими ногами”, а тото од *гигант* „гігант, джін”.

***гиґац** -ам *незак.* „резац”. Всл. дзец. *gigas* „резац” (Buffa 82). Наведзену основну форму зме не зазначели у бешеди, зазначена лем виведжена форма *заґиґац* „зарезац” (оп.).

[**гили-гили**] *дзец.* 1. *кер.* вираз при оганянню: тот цо порихтани сцекац виволуе, провокуе того цо го ма оганяц: *гили-гили Владко (Дюра, Ганя)* „пробуй-ле ме влапиц, Владко (Дюра, Ганьо)”; *„Ги́ли-ги́ли Я́нко!”* – скричал Миколка и почал сцекац, а Миколка за нім. 2. *коц.* вираз хтори старши хасную при гуцканю дзецох (керестурске *жуц-жуц*) (Мих. Фей., Г. Р.). ◀ Од серб. *гили* (звич. повторене), хторе ше хаснуе кед ше дзеци гуцкаю, прашата чухаю и под.: *Ги́ли, ги́ли, па́но*.

[**гимназия**] *ж.* „штредня школа за обще образоване”. Европске слово. ◀ Од греч. *γυμνασιον*.

гипс¹ *х.* „вапняна минерална материя як будовательни и под. материял”. Слц. *gyps* „исте” зазначене у 17. в. (HSSJ). ◀ Од мадь. *gipsz* (1604), нем. *Gips*, серб. *гипс*; мадярске и сербске з немецкого.

[**гипс**²] *х.* „файта штучного гною”. ◀ Оп. *ґипс*¹.

гипсовац¹ -суєм *незак.* „замасцац з гипсом”. ◀ Оп. *ґипс*¹.

[**гипсовац**²] -суєм *незак.* „гноїц зоз штучним гнойом *ґипсом*”: *Ми ґипсовали жито* (В. Саб.). ◀ Оп. *ґипс*².

гиризда *ж.* 1. „плод з бобками на єдним конарчку”: ~ *грозна*. 2. „конарчок з квитками у форми гиризди”: *вельо таки квитово лісточки [хмелю] волаю ше ґиризда* (сербски шишарица) (РК 1928, 145). 3. „громадка дачого (хтора здабе на гиризду)” (Латяк-Мадь). ◀ Од мадь. *gerezd* „плод з бобками на єдним конарчку”.

гиризdochка *ж. дем.* од **гиризда**.

гирч¹ *х. оп.* **гирчи**.

гирч² *х.* „корч, с. грч”: [Смукот] *трепечел у єй очох и на єй зоз ґирчом сциснутих ґамбох* (ГогольТБ). ◀ Недосц ясне. Нашу передпоставку же зме мадяризем *ґирч* „гужлік под скору на целу” (оп. *ґирчи*) под уплівом сербского *грч* „корч” почали хасновац и зоз значеньом „корч” побива карпаторусинске *ґирьч* „корч”: *Поліз у холодну воду й схопив му ногу ґирьч* „вошол до жимней води и влапел му ногу корч” (Чорі).

гирчави -а -е 1. „хтори ма по целу гирчи (оп.): *Кед дахто ма дзираву, долінкасту скору, та є ґирчави* (Лев. Ск.). 2. **а)** „гужлікасти (о платну)” (В. Саб.). **б)** „рапави (мур, папер)”. **г)** „шаплави, нїяки”: *И курче може буц ґирчаве „ніяке”* (В. Саб.). || Слц. диял. *girdžavi, hrčavý* „гузловати (о древе)” (SSN I, 620). ◀ Од *ґирчи* (оп.).

гирчи (єд. *гирч х.*) „гужліки”, „пасульки” по целу под скору (од прехлади и под.), хтори „диргли” под пальцями”: *Кед ше дахто прехладзел, знало го боліц на плецох, на карку, коло похребцини. Под пальцями, под скору, мож було намацац таке як пасульки, „ґирчи”. Тоти ґирчи требало добре розчуховац, та боль за дзень-два прешол* (СлМед 177–178, КолесарД). || Слц. диял. *grča, charča, hirdža, hrča* 1. „запахнуце”; 2. „гузел у древе” (SSN I, 620), карп.укр. *ґирч* „вироснуце на целу у форми гирі”: *У нийі на ногах великі ґирчі* (Сабадош 57). ◀ Од мадь. *görcs* „гузел”. У литературним языку *ґирч* ше хаснуе и зоз значеньом „корч”, цо не муши буц уплів сербского *грч* (оп. *ґирч*²).

гіт х. „материя за замасцоване очкох коло раму на облакох и под.” Слц. git „исте”, серб. *кит* „исте”. ◀ Наша форма од мадъ. gitt „исте” (1807), а мадярска од нем. Kitt (ЕтМ).

гітовац -туєм *незак.* „замасцовац очка коло раму на облакох и под.” Слц. gitovať „исте”. Од *жит* (оп.).

[**гланцац**] -ам *незак.* „виблищовац поверхносц з чуханьом”. || У словацким од 18. вику. Всл. glancovas „исте”, слц. диял. glancit и glancovať „исте”, серб. *гланцати* „исте”. ◀ По суфіксу -а- заключаеме же нашо *гланца-а-ц* од серб. *гланцати*, а сербске од нем. glänzen „исте”.

глейта ж. „скленясте пасмо (моноксид олова PbO) з хторим обцагнута судзина”. || Поль. gleta, glejta, glejtować, ст.поль. у 15-16. вику glej(t) „злученіна олова”, слц. glajt „исте”, чес. glejt „stříbrna nebo zlatá pěna, серб. *глетта*. ◀ Од стр.в.нем. glete.

глейтовац -туєм *незак.* „платац обиту судзину” (Ю. Пап); всл. glejtovani harček (Bartko 193). Оп. *глейта*.

[**глоба**] ж. „пеневна кара, штраф”: Людзе ... думали доган потаємно предац, а зато ше плаци силна глоба (РН 11/1931, 2). ◀ Од серб. *глоба*.

[**глумец**] -мца х. „тот цо глуми у театру або филму”. ◀ Од серб. *гумац*.

[**глумиц**] -им *незак.* „бавиц улоги у театру або филму”. ◀ Од серб. *глумити*.

[**глумица**] ж. „тота цо глуми у театру або филму”. ◀ Од серб. *глумица*.

гля прим. „за” оп. для.

гнирац и *коц*. **гнірац** -ам *незак.* „помали дацо робиц, длобац’ до даякей роботи”: *Та при витрионовей лампи ши вечар так длого жнирал?* (Вер. Рм.); *Мой оцци ци то пороби, вон вше вжме таке дацо жніра* (СС. Мак.). || Слц. диял. gnirať „помали дацо робиц, длобац’ до даякей роботи” (SSN I, 499), всл. gnirac: gnira do noci, а ñit konca tej roboce (Buffa 83), укр. диял. *жмерати* „дацо длого робиц”, *жнирати* „роздумовац; помали гледац, шпиртац”, поль. gmerać „длого робиц дацо, длобац’ до даякей роботи”: gmerać w ogrodzie, gmerać się „розцаговац ше з да-

яку роботу”; польске gmerać походзи од gmyrać. Українски форми прияти зоз польского. ◀ Од праслав. gьmirati, од хторого польске gmyr „хробак”; gьmirati повязане зоз gьmъziti, од хторого серб. *гмизати*, укр. *гомзатися* „верциц ше” (ЕСУМ). Виведзене *зажнирац ше* „унесц ше до роботи” (оп.).

гнот х. „пантліка, порвазок и под. у прибору за ошвицоване”: [Мушели] *кажди вечар напольніц 2-децови каганец зос масцу и положиц широко зос ренди жнот* (БиРК1939, 110). Слц. knót „исте”, поль. knot „исте”, укр. *гніт* „исте”. Од стр.в.нем. knote. • **уцагнуц** ~ (витрионовей лампи): верх гнота бул запалени и давал шветло, а кед ше гнот уцагнул баржей до лампи (зоз закруцаньом колеска), пламеньчок у лампи ше зменшовал и у хижі поставало цмейше: *вошол до хижі, уцагнул жнот на лампи и звалел ше на пощелку коло пеца* (ЛатякТал 141). Оп. и **вихнац жнот** (под **вихнац**).

гнотар х. а) „мали хлапец, шапутрак”. б) „мали гунцут”. ◀ Од *жнот*.

гноцик х. 1. дем. „мали гнот”: [У каганцу] *жнотик зос платна або памути намочени до старей ужжриднуетей масци, найчастейше гурковей* (Янко Олеяр, ПЗ 4/1968, 13). 2. „мали, дробни человек” (ИГК., Г. Р.).

гнявиц -им *незак.* „прицискац, давиц, гнесц, давчиц”. || Слц. gníaviť 1. „прицискац, давчиц”; 2. *експр.* „муциц, малтретирац”, чес. gňaviť „прицискац, давчиц”; серб. *гњавити* „притискивати, гњечити; малтретирати”. ◀ Од австрийско-немецкого neuwen, neußen, poßen „глучиц у ступки” (Machek).

гнявчиц -им *незак.* „гнявиц” (оп.): [Окалічени корені] *Лепше одрезац зоз ножом як зоз ножнічками, бо нож не прициска и не гнявчи жили* (РочКн 119). ◀ Оп. *жнявиц*.

[**гоблен**] х. „украсна слика вишита на спеціальним дзиркастим платну”. ◀ Од серб. *гоблен* „исте”, а тото од фр. gobelin.

[**говеда**] ж.: **набиц як жоведу** „моцно набиц (звич. дзецко”. ◀ По початним ж-предпоавяме же то у нас сербизем: серб.

говедо. Форма зоз г- иснує и на Горніци: всл. hovedo, слц. hovädo. Вираз *набиц* як *žovedu* не зазначели зме ані у сербским ані у карпатских бешедох.

ГОВЛІ ПИСКИ *мн. бот.* „Erodium ciconium (L.)”. Укр. диял. журавлині носици „исте”, чес. šarí nos „исте”, серб. *родин кљун* „исте”. Квитки рошліни подобни говльовим писком. Може буц и карпатске и калк сербско-го *родин кљун* (Тимко 37).

ГОВЛЯ *ж. зоол.* „Ciconia L.” Карп.укр. *žovля*, слц. диял. govľa. ◀ Од мадь. gólya (Тимко 102).

ГОВЛЯК *х.* „самец говлі”: „Штефане! Забили сце вицера рано *žovляка* на пажници?” (КостПр 25-26).

ГОВЛЯЧЕ -еца с. „младе говлі”.

ГОВЛЬОВО ПИСКИ *мн. оп. ГОВЛІ ПИСКИ.*

[гол] *слов.* як часц зложених заменовнікох и присловнікох: *хто жод, цо жод, хтори жод, яки жод, чий жод* и др.; *дзе жод, кадзи жод, як жод* и др.

[гол] *х. спорт.* „капура при фодбалу и других бавискох; потрафене до капури”. ◀ Од серб. гол, мадь. gól, нем. Goal.

ГОЛТАЦ -ам *оп. ГОЛЬТАЦ.*

ГОЛЬ-ГОЛЬ *викр.* означує бульканє води у гарле при пицу. Всл. gol-gol „исте”: vžal flašku, a gol-gol (Buřa 83). ◀ Ономатопейске.

ГОЛЬТАЦ -ам *незак. безос. 1.* „мутькац у жалудку, фляши, коршове (о векшим количестве чечносци)”: *Так сом ше напил води, аж у мне жольта; При ситаню чечносц клокота або жольта; жольта и у фляши кед ше фляши кива, кед ше неше коршов з воду. 2.* „мутькац з вайцом”: *Гвари ше и: жолтай вайцо чи є не мутяк* (В. Саб.); *Уж до гарла жольта зоз коршова вода* (РамачРап 26). || Всл. golčic v bruchu „булькац, плюскац у бруху” (Hal 258). ◀ Од оном. *жоль-жоль* або од *больтац* (оп.) зоз замену б > ж, яку маме и у словах *бомбуля* > *жомбуля*, *бубновац* > *буђновац*.

ГОЛЬЧИЦ -им *незак. оп. ГОЛЬТАЦ:* *Дораз чи я укажем!* – и почала биц Ферка по хрибце же аж у ным *гольчело* (РНКЗаря 1941, 65, Е. Кочиш).

ГОМБА *ж.* „полулабдасти або лабдасти украс на облечиве; китайка”: *Гомба то кед дацо округле виши. И жомбички, окреме вельки, дахто волаз жомби: попришивай жомби* (В. Саб.); *вон ше стреше, та є злати єлень, таки красни, ... и злати жомби мал наверх рогох* (Етн30 58); [На шибеніцу бим положел] *На сами верх злату жомбу, / дзе обеца главку мою* (Етн. 9, ч. 43); *шовзор нам уж теди купел напучи з жомбами, мендюши на цицалки, на цицалкох увязане, идземе послуговац владику* (Рускині 64). || Карп. укр. гомб „гомбичка”, слц. gomba „велька гомбичка, звич. метална”, серб. гомба „гомбичка”. ◀ Од мадь. gomb(a) „гомбичка”. Од того виведзене гомбичка.

ГОМБИЧКА *ж. 1.* „предмет хтори служи за капчанє шматох”. || Всл. gombička „исте”. **2.** „типка на гомбичковой гармоникі, на брєнчку и под.; тастер за укључованє-ви-кључованє”. **3.** „пилула”. Друге и треце значенє нове. **4. мн. жомбички:** [Ормани] *Могли буц украшени и з жомбичками. То гвєздзики хтори ше забивали до ормана, а мали би-ли полицорово главки* (ПапОл 33). ◀ Од *жомба* (оп.). ♦ *ми не остатні жомбички на кошулі* „ми не сцеме буц остатні” (Лєв. Ск.); *(дзецко малючке, дробне) як ~ барз мале дзецко*” (Лєв. Ск.).

ГОМБИЧКАР *х.* „чловек хтори прави и предава гомбички”.

ГОМБИЧКОВ -а -о: *жомбичково гармуни-ки* „с. дугметара”.

ГОМБИЧКОВАНИ -а -е „з красними гомбичками”: *Лежине тримали за найславнейше лайбик жомбичковани, а дзивки червени чижми* (БиРК1937, 133).

ГОМБОВЦИ (єд. гомбовец *х.* и гомбовца *ж.*) **1.** кул. „єдзене з цєста загнєченого з кромплями, полнене з маджуном, шлївками и др.” || Карп.укр. *жомбовци* „исте” (Мокань), серб. *гомбоци* „исте”, слц. диял. *gombovec, gombovsa* „исте” (SSN I, 502). **2.** кух. „грисово и под. кульки (до юшки и др.), с. кнедле”: *При малокревних, туберкулозних можеме дакеди ... и жомбовци зос печинку уварити до юшки* (РК 1941, 139); *завариме до ней [юшки] затрепани галушки, жрисово*

жомбовци, лебо даяке друге цесто (НКух 5) (оп. **жомбовчики**). 3. „зліпена длуга шерсц з блатом або гнойом на овци и др. (звич. на ногах)” (Дю. Латяк, В. Саб.): *Гвари ше же овца ма по себе жомбовци* (Лев. Ск.). ◀ Од мадь. gombóc „исте”.

гомбовчики х. мн. кул.: *месово* ~ , *моз-жово* ~ , *печинково* ~ , „кульки” загнечени з месом хтори ше заварюю до юшки” (оп. **жомбовци** (2) (РКУх 80–81).

гомбошка ж. 1. а) „гомбошка з главку, с. чиода”: *Вец ше зоз жомбошку лебо зоз гвоздзиком заджобло тоту пантліку на фалаток ценкей вигризки* (ХомаМ 21). б) „капчаца гомбошка”; всл. gomboška „капчаца гомбошка” (Czambel). 2. „украс на шматох хтори ше приквачує з гомбошку, брош”. 3. у Лятяка и значене „дворога спиначка зоз спеціальну главку за спинање двох часцох тканї и под.” ◀ Од мадь. gombostű „припиначка”.

гомбошков -а -о „хтори ше одноши на гомбошку”: ~ **главка** „главка на гомбошки”: *Пиричок ше ей вируцел на малим пальцу таки ниа як жомбошкова головка* (КовМих-Кап 28).

гомбуля ж. 1. „лабдасти предмет празни зоднука”: *жомбуля на крижику церковней турні; украсни жомбулі на крачунским древку*. 2. „украс у форми гомбулі”: *На корунках [посцельох] ше могли находзиц виточени розвалки, чипка або жомбулі* (ПапОл 36). 3. „округласти фалат меккей маси”: *жомбуля змуценого масла* (ДудашГадв, Лев. Ск.); *Гвари ше грудка сира або жомбуля сира* (Лев. Ск.); *А на кочу сом везол єдну жомбулю сира* (РН 46/1929, 3). Старши хасновали и мадяризем *жомуля сира* (оп.). 4. мн. **жомбулі** „надути места дачого”: *ишици три часци [цеста] ше розогнало, та кед ше цесто удало, под розвалку ше дули жомбулі* (ХомаБл 184). ◀ По В. Махекови од бомбуля, праслав. bqbula. Од того и укр. нар. бомбулька „мали кулясти предмет”, слц. диял. bombula „мали кулясти предмет” (SSN I, 143), всл. gombula (Buffa 83), ст.рус. бубуля „диджджова капка”, серб. бубульица „пиршок”. У нашої и восточнословацкей форми маме замену б > ž, яку ма-

ме и у словах *больтац* > *жольтац*, *бубновац* > *бужновац*. Оп. и **бомбулька**.

гомбулька ж. 1. дем. од **гомбуля**; 2. „мехирчок на води под час диджджу”: *жомбульки ставаю* „правя ше гомбульки на баркох кед пада дидждж”: *вчера кед падал дидждж, та жомбульки ставали, а кед жомбульки ставая, та гваря же будзе вельо падац* (В. Саб.).

гомуля ж. 1. „грудка сира”: [Баба] *подоєла три кози, направела три жомулі сира* (Етн30 307). У Коцуре старши ище хасную слово: *Гомулю сира направела*. 2. „грудка шнігу”: *Не знал вон [у цемніці] кеди жима, не знал кеди лето, лем по тим знал кед му вжмие дзивка руцела жомулю шнігу, а влєце му руцела єдну яззану громадку квица* (Етн30 171). ◀ Од мадь. gomolya „овчи сир”, а тото од славянського gomolja „грудка сира”. Карпатски паралели походза директно од славянського gomolja: поль. gomoła „кулясти фалат меккей маси”: ~ sera, ~ masła, слц. homoľa „фалат конусней форми”: ~ cukru, homoľka суга, укр. гомівка „грудка сира”, серб. гомоља „исте”. У Гнатюка зазначена и форма *жумуля*, яка у бешеди не потверджена: *Петро поишол до єдней хижи, там му дали хлеба, а тот други поишол, та му дали єдну жумулю сира* (Етн30 26).

гондзик х. дем. од **гондо** (Дю. Л.). Всл. gondzik „дацо скручене до рольки” (Hal I, 258).

гондо с. експр. „вируток, фекалия”. Всл. gondzel „груби округли вируток” (Hal I, 258), всл. gondel „фалаток фекалий” (Buffa 83). ◀ Неясне.

[**гонк**] х. „конк”: *Стретнул сом ше на жонку з його паню* (РН 22/1934, 3, М. Ковач). Оп. конк.

горгелі х. мн. (єд. горгель) „сладки печива з кукуричней муки з бундаву або шкварками”: *Загнєце ше дас 3–4 гарси кукуричней муки зоз розчухану масцу, потарту бундаву и шметанку ... цесточко по цесточко кладзе ше на помасцену тепишу; пец муши буц моцно натопени* (ХомаБл 196). || Слц. gerheñ „кукурични колач” (Kalal). ◀ Од мадь. görhe „кукурични колач”.

гордон и **коц. гордонь** х. бот. 1. „Carduus crispus L.” Слц. диял. gordon. 2. „Cirsium vulgare (Savi) Tem.” ◀ Од мадь. gordon и gordony „коров, газ”.

горово с. „коровче, газ”: Видзела сом же пред купену порту чисцел жорово (Лев. Ск.). Форма зоз ž- – коцурска, керестурска форма зоз к-: корово. ◀ Оп. коров¹.

горч х. „корч”: Хорота почина зос тим, же човекови недобре у жалудку и силуе го на руцане, але не руца. Крем того жалудок барз болі и жорчи лапаю (РН 89/1926, 2). ◀ Од корч (оп.).

[**господя**] ж. „пані”. ◀ Од серб. госпођа.

[**готово**] присл. „скоро, лемцо не”: Давно ... мехи, поньви солніци и иньше не хибело у обисцу. А нешка жотово шицко тото купче (РК 1931, 126, Д. Биндас). Од серб. готово.

горовче -ча с. коц. „коровче” (В. Саб.): вибераю дудву и друге жоровче и зос тим виховаю ... прапата (Заря 22/1937, 6). Коцурска форма як и жорово. ◀ Од коров (оп.).

Господинчань х. „житель Господинцох/Господінцох”.

грабац -бем незак. „хватац”: а кед му [чловекови] трицец роки, таки є як фаркаш, шицко жрабе под себе (Етн30 249); бо була война, та дзивчата жрабали да ше одаю да не останю (Рускинї 102). || Поль. grabić 1. „зграбовач, згртац”; 2. „однімац, грабац”, всл. hrabať „грабац”: hrabal peňáže ot každieho (SSN) ◀ Од праслав. grabiti. Наша форма ма инфинитивни суфикс -а- як и восточнословацка hrabať. Прето же маме нашо карпатске хватац (оп.), як и пре мале число паралелох з карпатского ареала не утвердзели зме конечно чи нашо жрабац з карпатскей лексикі чи (пре консонант ž место g) походзи од сербского грабити „грабац, хватац; однімац”.

грабац ше -бем ше незак. 1. „драпац ше горе, с. пењати се”: Приишол и Мижо. Спочатку ше бал катони, але жу остатку сам ше жрабал оцови на руки, читал му жомбички на рекли, борикал шиви баюси (РН 1/1928, 4, М. Ков.); Научела ше и футболовац, и огањняц ше, и жрабац ше на древа, и ходзиц без

страху по трунаровим мурику (СкубанКол 58). || Укр. диял. *жрабатися* „драпац ше горе”, поль. диял. *grabać się* „исте”, всл. *žgrapać się* „исте”: *vižgrapał še na skalku* (Czambel), слц. *hrabať sa* „чежко исц або ше чежко грабац”: *ťažko hrabal sa na kozla*. 2. *Кед ше шеє на шеячки, циви, пре груди, иду горе жу верху, односно жрабу ше жу верху* (МудриАл). 3. (за дацо, за дачим) а) „грабац себе даяки ствари”: *Пасха була ошвещена. Жени ше грабали кажда за своєю и понагляли дому* (РНКЗаря 1938, 115); *руцал зос облака пенєжи, за хто-рима ше дзеци жрабали, хто вещей улапи* (РН 1928, 98); *У нас кажди ше жрабе зос страсцу за богатством* (РК 1928, 138). б) „барз ше намагац дацо посцигнуц”: *Кед приишол до Коцура, вон гварел же будзе председатель Совиту Месней заедніци. Вон ше, значи, за тото жрабал* (В. Саб.). ◀ Од праслав. grabiti. Гоч за дієслово жрабац (оп.) допущуєме же може буц сербизем, повратне жрабац ше, на основі наведзених паралелох, тримаме за нашу карпатску лексему. Виведзене: *ви-жрабац ше*.

грабаци -а -е „тот цо найвещей за себе грабе”.

грабудліви -а -е оп. **грабаци**: Грабудліви то тот цо би шицко себе сцел зграбиц, цо одніма од других, жрабаци (Лев. Ск.).

гравчац -чим незак. 1. „видавац характеристикни глас (о птицох)”: *кури (врани) жравча*. Слц. диял. *gravčat* „исте”. 2. „мравчац (о мачки)”: *мачка жравчи*. Слц. диял. *gravčat* „исте”. 3. „плакац, скинчац”: *Не жравч! Але поведз* (РН 35/1935, 3). Слц. диял. *gravčat* „исте”. ◀ Ономатопейске. ♦ **аж по мне жравчи, аж ми у гуркох жравчи, аж ми гурки (черева) жравча** „барз сом гладни”: *Бидни мачки остали стукаюци од гладу, же им аж у гуркох жравчало* (РН 34/1928, 4); *я уж з ногох спаднул оганяюци за дзивину по полю, а черева ми жравча од гладу!* (Чакан-Бас 43)

гравчиц -им коц. оп. **гравчац**.

град х. „ступень”: 1. „ступень температури воздуха”: *Вона [годзина] ма механизам котри не треба нацаговац, бо ше нацагує сам кедиждо ше хвиля премењі за два*

ґради (ступні) (РН 14/1928, 4); *Нешка рано хибело два ґради до мразу* (В. Саб.). 2. „справа за меране масносци у млеку”: *Млечар ступцел ґрад до млека и гварел кельо ма масносци* (В. Саб.). 3. „инструмент за меране моци алкоголу” (Ю. Пап). 4. *мн. ґради „термометер”*. || Слц. диял. grád и grády зоз значеннями 1–4 (SSN I, 504), серб. град „исте”, рсй. градус „ступень”, нем. Grad. Немецке и русийске у 17. вику превжате з латинского (лат. gradus „крочай, ступень”), та тото слово уж на Горніци нашо стари могли знац. ◀ До нашого языка, и на Горніци и у Бачкей, виројатно пришло прејг немецкого.

грайцар х. 1. „пенеж у Австро-Угорскеј”: *Отприлики 100 килова швиня коштала 280 до 300 грайцари* (БиРК1939, 112). 2. „пенеж”: [крачунски шпиваче] *Черкаю з орешками, цвенкаю з ґрайцарами* (РН 1/1928, 3, М. Ков.); *Вон би едол, а не пита одкаль вжац. Дома ані ґрайцара* (РН 1/1928, 2, М. Ков.); *„Як ше я мам? Ша правда же ми ніч не хиби. Мам цо есц, мам дакус и наскладани ґрайцари. Але, але... цо то будзе з нами Руснацами! – Але то людзе, цо лем за своїм заробком, ґрайцаром ишли* (РН 46/1927, 1, Б.); *ишицко цо наші человек параст ма на предай спадло цалком на цени и за ґрайцар було барз а барз чежко* (РН 1/1932, 1); *Гоч време таке чежке, гоч до ґрайцара так чежко дойси, ипак предплатнікох ше явело таке число, яке не було ані скорей* (РН 1/1932, 1); *укладац [до шпоркаси] не сце ніхто, лем трима ґрайцари дома бо „не вери”* (РН 43/1932, 1). || Карп.укр. ґрайцар, слц. grajciar. ◀ Од мадь. диял. grajčár (суч. мадь. krajčár), мадярске од нем. Kreutzer, а тото од лат. scutiger (спочатку то бул пенеж зоз знаком крижа ковани у Верони и Мерану). Сербске *крајцар/крајцара* з немецкого. ♦ *ані за ~ „ані кус”: а у другім ані за ґрайцар не бул лепши* (КостЛибер 111); *потрошиц (видац) до ґрайцара (до ґроша) „ишицко потрошиц”: Картки сом покупел ... да видам до ґрайцара пенежи* (КостПр 347); *складац ~ ґу ґрайцару „барз шпоровац”: Кед пришила еишень, на бербу зме пошлі обидвой, више зме ґрайцар ґу ґрайцару складалі* (Етн29 V); *справиц ~ „заробиц, направиц*

пенежи”: Да Бог добри рок, зродзи ше лате зарно, и у хлівох статок ше прихова, та ест одкаль ґрайцар справиц (РК 1923, 114, Дю. Биндас).

грайцарики х. *мн. бот.* „Bellis perennis L.”: *По дворе красна мегучка ярня травичка рушела – квецик лампащика и ґрайцарикох преквитли* (КовМихЦВ 31). Назву достали пре подобносц квиткох з монету ґрайцар. Други нашо назви: *искирички, яново квеце, марґарета* (тото треце з новей лексики) (Тимко 21).

грайцаров(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на ґрайцар”. • **ґрайцарово дарунки** „дробни дарунки назберани од вирних у церкві”: *Кед церковнік у церкві (лем на Службі божей!) вібера (= збера) ґрайцарові дарунки, збера іх до мецка, на хторім прішіті дзвончок, па прето у нас гуторя „дам ґрайцар до дзвончка”* (КостЛибер 77–78); [Керестурска церква] *ше од початку отримовала лем од „ґрайцарових” дарункох (од „дзвончка”!)* (КостЛибер 77).

[грам] х. „единка мери за чежину, тисячна часц килограма”. Нем. Gramm „исте”, мадь. gramm (1865) „исте”, серб. грам „исте”. ◀ Од лат. gramma, греч. γραμμα.

[грамафон и грамофон] х. „апарат з хторим ше репродукую звуки зоз спеціальних плочох”. ◀ Мадь. gramofon (1894), нем. Grammophon, серб. грамофон. Слово ше у Европи хаснує од конца 19. вику.

грамушка ж. кер. оп. **брамушка**. ♦ **роби як ~ з хвостом** „ніч не роби (грамушка не ма хвост, та з нїм не роби)”; **ґрамушки по хрибце** „чувство поцерпаня, страху и под.”: *Митрови почали ґрамушки по хрибце танцовац, кед „нина” дала заволац „шовґра”* (РК 1938, 95; СС Мак.).

грамушнік х. кер. „брамушково гніздо, населене” *Долу, яґод з ґрамушніка ґрамушки, зос церкви гарне ше множество народа* (РН 17/1929, 5). Оп. и **брамушнік**.

[гранє] с. збир. „сухи конари”: *Зберал себе ґранє на огонь* (Етн29 4); *До снопа ґраня навязали* (РН 41/1936, 4); *видзиши орла, котри ноши ґранє на найвисшу скалу?* (РН 17/1937, 5). ◀ Од серб. грање „исте”.

граньче с. дем. „сухи конарчок”. Од *гра-не*.

гревац -ам *незак. пейор.* „йойчац”. || Всл. žgrevac: [žena] žgrevala naratu, слц. revať „гласно кричац; ричац”, укр. *reviti/rev-ti* „гласно йойчац”. Словацка и українська форма од праслав. *reuti, revq*. Гоч нашо *гревац* блізде з наведзенима паралелами и по значеню и по форми, остава неясне *ж* на початку нашей основи.

гревчац -чим и *коц.* **гревчиц** -им *оп.* **гревац.**

грег х. „човек хтори трима дутян”. ◀ Од мадъ. *görgög* „Грек; тарговец”. У Австро-Угорскей було вельо Грекох-тарговцох. По словніку Вука С. Караджича бачвански Серби зоз назву *Грк* волали каждого чловека хтори тримал дутян. А о Грекох-тарговцох при Руснацох др Йоаким Сегеди пише: „И у нас давно мушели буц Греки торговци. Познейше их заменели Жидзи. Ище под час першей шветовой войни, стари людзе кед ишли до дутяну, гуторели „*идзем до гре-жа*”. Ишли до Жида до жидовского дутяну, а гуторели же иду до *Грека*” (СегедиДрїї, ХК 1977, 73). И Г. Костельник у своей хроніки спомина случай недостойного одношеня пароха гу едней валалскей жени *у дутяну* (*in Graeci domo* „у Грековим доме”) (Кост-Либбер 110). Вираз *до грежа* „до дутяну” у нашим языку зазначел и Горбач (316. б). Як видзимо, слово *греж* нашо стари хасновали як общи (а не як власни) меновнік.

грегов -а -о: Слово, хторе очиглядно виведзене з предходного *греж* „дутьяндїйош”, находзимо и у Етн9 ч. 114: *Яй, кед би то гре-зово очка предавали, / Та би то дзивчата хлапцом куповали*. Форма множини *грезово* ту може значити „людзе хтори тримаю дутян, хтори робя у дутяну, „дутьяново”“, т.е. стих би значел: „кед би дутьяндїйоше очка предавали”. У варианты истей писні хтору записал О. Тимко у Коцуре 1928. р., а хтора глаши: *Кед би чарни очка / дадже предавали, / але би дзивчата / шицки куповали! / А я би купела / Мне и шугайови* (Тон ч. 241). У Тимковей варианты маме атрибут *чарни очка*.

[греш] х. „желене, недосц узрете грозно”. ◀ Од серб. *греш* „исте”, а сербске од ит. *agresto*.

грик-магарица ж. „сказкова птица-вельікан”: *Єст ту єдна грик-магарица ...; вше таки час, кед вона ма мали, придзе огняни диждж та их спалї* (Етн29 31). ◀ Од форми *грик/гриж-мадарица* (таку форму, попри *грик-магарица*, и В. Гнатюк наводзи у словніку на концу 30. тома), а тото од мадъ. *griffmadár* „велька сказкова птица”. Форма *мадарица* вименена под уплївом слова *мажарица*, а мадярске *griff* викривене на *грик/гриж*.

гринги мн. 1. „хрибет як ношач терхи”, звич. у дзецинскей бешеди у виразох: *ношиц на жрингох* „ношиц на хрибце”, *вжац на жринжи* „вжац на хрибет” и под. 2. „хрибет”: *а кед ме бию привязаного, прегинам жринжи з бок на бок да ме не бию по єдним месце* (ЧаканБас 57). 2. || Всл. *gringy* и *gingi* „исте”: *podz na gringy* „гибай ми на гринги” (Hal I, 259), *vež nas na gingi* (Czambel). ◀ Неясне. Неясне тиж чи иснєє етимологийна вяза лексеми *жринжи* зоз всл. *nadrindi* „скакаючи, подскакаючи”, *podz, puždzeme nadrindi* „гибай, будзем це ношиц на грингох подскакаючи” (Buffa 168), *drindac* „заоставац, дробкац за даким” (Hal.).

[грипа] ж. „обераца хорота инфлуенца”. ◀ Од серб. *грип* (х.) и *грипа* (ж.) „исте”, нем. *Grippe* „исте” (немецке у 18. вику од фр. *grippe*).

[грис] х. „мука з на грубо млєтого зарна (звич. жита)”. ◀ Мадъ. *gríz* (1765), серб. *грис* и *грис*, нем. *Grieß*. Мадярске и сербске слово зоз немецкого, а нашо могло присц и директно з немецкого и преїг мадярского або сербского.

грисов(и) -а -е/-о 1. „хтори ше одноши на грис”. 2. кул. „приготовени з грисом”: ~ *юшка* (РКух 62); *жрисово галушки* (*жомбовци*) „кнедли” (РКух 79).

гришпан х. лєм у Гнатюка: *Дзивче, дзивче, били жришпан, / И сам би сом жу це пришол* (Етн9, ч. 205). Вираз били *жришпан* ту ма функцию поровняня (метафори), як напр. и вираз *била ружа* у писні *Дзивче*,

дзивче, била ружа / не требало тебе мужа. || Можлїва вяза зоз слц. *krušpán* „вичножелена рошлїна *žuzbanok*, *Buxus sempervirens*”, слц. диял. *grušpán* и *krušpán* „исте”, поль. *bukszpan* „исте”; укр. диял. *žрушпан* значи и „гузбанок” и вичножелену рошлїну „*Vaccinium Vitis idaea* L.”, черяковой форми, з билима и ясноцеловима квитками. Нашо *žрушпан* могло постаѣ од старшей форми *žрушпан*. ◀ Наведзени карпатски паралели походза од нем. *Buchsbaum* „гузбанок”. Остала неясне прецо били *žрушпан* кед гузбанок желени; прето треба допущиц же у тей писнї *žрушпан* ма значене як и наведзене укр. диял. *žрушпан* „*Vaccinium Vitis idaea* L.”, хтори мал били и ясноцелово квитки.

ґришталъ х. коц. „цукер кришталъ” (Г. Р.): *Купела žришталю* (В. Саб.). ◀ Од *кришталъ* (оп.) з пременку *к > ž*, яку маме и у применовнїку *к > ž*, у коцурскей форми *žоровче < коровче*.

ґришталъовац -люєм *незак. коц.* „цуковац” (В. Саб., Г. Р.).

ґроф х. „високи пан” (у народзе слово *žроф* не значело одредзenu титулу): *Друге рано цар розпосилал писма по швецe, по кральох, по царох, по дзeяких žрофох же да приду, вон ма три дзивки* (Етн29 71). Карп. укр. *žроф* (Дже), всл. *grof* (Sipos). ◀ Од мадь. *gróf* (1358).

ґрош х. 1. „давна монета”. 2. „дробни пенeж як награда дакому, пенeж „на паленку”: *краваре барз мерковали хторому [газдови] ше крaвa побегала, бо вeц того кравара бул „žрош”*, т. є. тот кравар достал од газду „на паленку”. *Тот кравар, кед одогнал крави до валалу, явел домашнїм же „його žрош”* — *же им крaвa побегана* (Янко Барна, РК 1998, 157). Гнатюк записал слово зоз г: *Превежує на чамци, од каждого два гроши вежнє цо превеже* (Етн29 261). ◀ Чес. *groš* (тота монета ше перше ковала у Праги), з чesкого польске *grosz*, а з польского русийске *грош* и украинске *грїш* (у заходно-русийских текстох и текстох з Галичини од 14. вику). З чesкого и немецке *Grosch*(en). По П. Скокови сербске (одн. горватске, бошняцке) *грош* з немецкого. Ческе *groš* од лат. *grossus* (*denarius*) „груби динар” (ґрош

бул груби, за розлику од скорейших цених, „плехових” монетох). (Skok, Machek, Brückner, Фасмер). • **рубац дакому** ~ *празн.* „розрубовац металну монету же би живи супружник забул на свойого покойного супружника, же би не жаловал барз за нїм”: *Єдна половка розрубаного žроша кладла ше покойному до труни або закопала на його гроб, а друга половка ше давала живому супружникови* (по: ОлeяpЯк 222). ♦ **потрошиц (видац) до žроша** „шицко потрошиц”.

ґруглїц -ї *незак.* „видавац гласи *žру-žру* (о швинї)”. Всл. *gruchlic* „исте”: *šviňa gruchli* (Czambel). ◀ Ономатопейске.

ґрунт х. „жем, польо”: *Ма там дакус žрунту „ма фалаток жеми”; [Робел бим як майстор] и с того бим жил, а зос žрунту би ми приходзел чисти хасен* (ЖиpошМСМ 125–126). || Слц. *grunt*, чes. *grunt*, всл. *grunt*, поль. *grunt* (з польского рсї. *грунт*), серб. *грунд* и *грунт*. ◀ Шицко од нем. *Grund* „основа”. Значеня наведзених паралелох рушаю ше у кругу значеньох „газдовство, обисце; жем, польо; порта, плац; основа, фундамент”.

ґрупа ж. „даскельо особи як єдна цалосц”. || З истим значеньом слц. *група*, карп. русин. *група* (Чорі), укр. *група*, всл. *група*: *v grupe nas dvanacsecero bulo* (Buffa, 84), мадь. *grupp* (1803), серб. *група*. ◀ Од нем. *Gruppe*, фр. *groupe*, а то од ит. *gruppo*.

гу¹ прим. з дат. од праслав. къ; всл. *гу* и *ку*. У шицких славянских языкох хаснує ше з дативом, у нашим языку, окрем *жу²*, тиж з дативом: 1. Просторне значене: а) значи напрям кадзи дахто/дацо обрацєни або кадзи ше руша: *И як [шашка] прешла керестурски хотар, роздзелела ше на два страни и так пошла єдна жу поладню, а єдна жу виходу* (ЕтнV 89); *Од Рискаши жу Керестуру боса драга по асфалт у керестурским хотаре* (В. Ерд.). б) значи рушане гу дакому/дачому: *Рушел ше зоз тоту палїцу жу мнє* (М. Ковач). Зоз значеньом под а и б хаснуєме и сербски применовнїк *спрам*, ридко *наспрам*. в) значи положєне просто, *наспрам* дачого: *На нашої граници жу Италиї одвязали ше двою целята єдному газдови и прешли границу* (РН); *Од Нового*

Саду *жу* Футожу *впалел огень лес жрафа Палавичина* (РН 30/1928, 1). З тим значенням у сучасним лит. язичу звичайно хаснуєме сербски применовники *спрам* и *наспрам*. **г)** значи же ше дацо находзи бліжей при даким/дачим: *Вон тадзи жу цукровні ма са-лаш*. **г)** значи обрациц ше зоз словами гу дакому/дачому: *Придзеш зо мну? – обрацел ше жу Митрови* (М. Скубан). З тим значенням, тиж под сербским уплївом, хаснуєме ше и конструкції без применовника, хтори маю функцию обекта: *обрациц ше дакому*. **д)** значи закончене рушання або премесцання у блізкасти дакого/дачого: *Прицагла ше жу мне больнічка* (М. Канюх); *Шеднул жу древу*. **е)** значи же на концу рушання гу одредженому предмету зисцени и физични контакт з тим предметом: *Ганча ше уж притулеца жу мацери* (М. Ковач); *Прикладала циґаретлу жу устом* (М. Кочиш); *Озда сом ци не прироснул жу шерцу* (М. Кочиш). **є)** значи притвердиц дацо гу дачому: *Випрагне Циґан коні, привяже их жу кочу* (Етн). З тим значенням хаснуєме и акузативне словозлучене за + *А*: *привязац за коч*. **ж)** значи припадане до числа дакого/дачого (просторне значене ше ту скоро цалком страцело): *Не спадал ані жу паном, ані жу худобним краяном, ані жу домашнім жаздом и богачом* (М. Ковач); *Китайци припадаю жу найстаршим народом* (РК); *Понеже исти п. Др. Фр. Тихи писал же наша бешеда спада жу чехословацкей язиковей громади, то наш найвекши ученьак и писатель о. Др. Габор Костельник брані нашу бешеду и доказує же наша бешеда спада жу руско-українскому язичу*. (РН 43/1936, 1) Зоз тим значенням, под сербским уплївом, хаснуєме и словозлучене до + *Г*: *спадац до панох*. **2.** Часово значене: применовник жу значи час дії у поступньовим рушанню, розвою **гу** одредженому термину (часу): *Кед жу дзевятей годзини, єдней дзивки спадне игліца на жем* (Етн); *И раз жу єшені нестало нійкей овоци у леше*; *[Мухи] хтори, цо да-лей жу вечару, више баржей допиваю* (М. Ковач). **3.** цільово значене: **а)** применовник жу значи же дахто одн. дацо наменени або унапрямени гу предмету анґажованя: *Требало ишпанови поганячох жу волом* (Етн);

Як 18-рочного хлапчиска вжал го мой оцец до нас – жу овцом (КостПр); *[Родичи] у тей ствари маю уж свой власни искуства, по-гляди и прешведченя, котри йому жу преподаванню потребни* (РН 6/1932, 3); *Микола Горняков остатні шедал жу полудзенку, бо ше найдлужей мушел од праху умивац* (ЛатякТал 136); *кед не було пред єдзеньом погарик паленки, та вон ані жу столу не шедал* (РН 9/1933, 3); *Кед прииол вечар, ... треба шедац жу вечери* (Етн); *Домашні [при тлаченню] мали и обовязку обезпечиц хлопох цо мали ношиц мехи [на пойд], „жу мехом”, як ше гуторело* (ФейИр 31). **б)** значи же дахто унапрямени гу предмету з хторим ше находзи у одредзеним одношенню: *Вецка постал леґинь, жу дзивком ходзел, до карчми* (Етн); *Ходзел жу хлопом и више вон найвецей гуторел* (Етн); *Хижу предавам и жу дзивки ... одходзим* (М. Ковач); *Мойсей ше зберал жу хлапцом и дзивчатом, бо вон уж леґиньчок* (Е. Кочиш); *Почали родичи више частейше приходзиц жу ней [гу дзивки до варошу]* (М. Кочиш); *Вискакуєм зоз ... склоніица и придружуєм ше жу своїм товаришом* (М. Канюх). **в)** значи же ше дахто рихта за одредзену подію, термин и под.: *Женя сина, рихтаю ше жу свадзби*; *[Писарка суда] ше уж почала рихтац жу роботи и преруцовала дзєйки папери, писаня* (РН78/1926, 1, М. В.); *У нас ше людзе готую жу косидби* (РН 27/1932, 1); *еици ше шовжор лем порихтал жу єдлу, док жеєд єдну галушку, шовжор-шаркань шицко поєд* (Етн29 166); *вецка уж требало ше рихтац жу Велькей ноци* (Рускинї 54). **г)** значи наменку: *та им дали пенєжи и шицко цо їм було потребне жу будованню* (РН 12/1936, 2). **4.** у функції атрибута: *Памета ше же преділ жу Вербасу и Кишкиру ... мал слабу воду* (НК); *Видзел вон любов ... своей Ілі жу ньому* (КостОс); *У справованню жу людзом научце их [дзеци] скомносци* (РК 1925). **5.** у функції обекта: **а)** у злученню з дієсловами и словозлученнями хтори знача одношене: *И жу ньому и жу Лукачови єднак ше одношела* (М. Ковач); *Довириє треба мац жу лікаром* (РК). **б)** у злученню з прикметніками зоз значенням одношеня – у функції менового предиката або атрибута: *Нараз постал добри жу*

мне; Нина Пола и Мери були барз ніжни *жу* Томови (ТвенМ). **в**) значи приступане *гу* да-якей роботи: *Такой други дзень по огню ... Мольбаших було кельо ши лем сцел, а кажды ше лапал жу роботи: майстрове будовали, єдни гліну возели, други при дачим другим помагали, дзеци череп и цеглу додавали* (РН 6/1928, 3). **г**) з дієсловами бешедованя: *И сам перши жу мне гварел: „Чкоду ши нам на-правел! / Ти, гунцуту, цо ту робиши, шицко жито нам збридзиши.”* (БиндКост 116) – *Єден жу другому бешедуя: „Чекай, гвари, як ми того Цижана спораїме!”* (Етн); *Сам жу себе гуторел: „Чекай, ша я тебе дам тєраз.”* (Етн) **г**) з дієсловами зоз значєньом „на-внукнуц (ше)”, „прилагодзиц (ше)”, „намагац ше” и под.: *Як ше приучел уж жу обисцу ..., ходзелі на польо* (Етн); [Панодове] *цо приу-чели народ жу такей точносци* (Г. Кост.); *Так Штефан почал випивац з початку по єден погарик [палєнки] ..., та так ше приучел жу ней, же кєд не було пред єдзєньом погарик палєнки, та вон ані жу столу не шедал* (РН 9/1933, 3); *Стим дзецко приучую жу шпоро-ваню и жу тому як треба с пенєжом мудро жаздовац* (РН 100/1926, 3); **д**) значи же су-бект вирєчєня одвигуюци за поняцє у да-тивє: *Як ше не придава шаре жу билому, / так ше не придава старє жу младому* (нар. писня); *Тота сукня ... швєчєла жу єй ... вла-сом* (В. Кирда). **є**) у функції атрибута або менового предиката значи же дахто од-вигуюци, прикладни, способни за дакого/да-цо: *Нашла мужа жу себе „нашла мужа яки єй одвигує, яки праве за ню”*; *Стари сушєди ше одселєли, а нови уж не жу нам „новим су-шєдом не одвигує нашо дружтво”*; *Братово дзеци го почитовали, гоч вон бул худобни жу нїм* (Г. Р.); *кєд видєл старшого ждовца обљє-чєного на младо як нє за ньго було, бо бул стари гу тому обљєчєню, гуторел...* (Заря 17/1937, 3); [Нашли бизмє ци мєсто за дзия-ка] *лєм кєт би ти бул способни жу шпиваню* (Жирош МСМ 139). **є**) „значи прировнова-нє, ровнанє, розмиру, сєрб. прєма, спрам”: *Найвєцєй шицко стої до поєдинца. Вон му-ши ше ровнац жу обставином и на тот спо-соб своєо моци и знанє вихасновац. Нешка, особєно нешка, не шимєе пойсц и ровнац ше*

по вицєра (РН 17/1930, 1); *нам Югославїя по войни омогучєла ствараньє кадра нашєй русскєй интєлигєнцїи а исто так и ствара-ньє нашєй гоч малєй и худобнєй, альє ипак процентуално гу другим югославянским на-родносцом могучнєй русскєй култури* (РНК Заря 1939, 53); *Та живот таки кратки у одношєнїю гу вичносци* (РНКЗаря 1939, 78); *Прокцентуално жу числу биватєльох ... у Кє-рєстурє єст лєм 489 по сто члєнох „Прє-свити”* (РК 1939, 45); *Сразмєрно жу числу житєльох було нас Русинох [на паломнї-цтву] найвєцєй од шицких владичєствох* (РН 57/1926, 6, М. Мудри). З тим значєньом частєйшє хаснуємє сєрбскє словозлучєнє *спрам + Г*.

гу² з *гєн*. у злучєню з прєзвисками и на-звисками хтори знача дачий дом, зоз значєньом рушаня або унапрямєносци *гу* дачийому дому: *авто ше рушєл жу Тиркай-ли „гу тиркайловєй хижи”, жу Чордаша „гу Чордашовєй хижи”*; *Вони биваю блїжєй жу Силадєя (жу Макаєя, жу Сопки „блїжєй гу Си-ладьовєй, Макайовєй, Сопковєй хижи”*.

губа¹ *ж.* „прамєньчок шерсци на жи-вотинї звич. злїпєни, змєрвєни; таки исти прамєньчок у власох, на волняних шматох и под.”: *стрєтнул лїшку. Була єй нога за-квачєна у дрєвє, та му гварєла: Одквач ми, брацику, тоту ногу, та ци будзєм дараз у помоци. Дам ци зоз сєбє жубу, кєд будзє на цє чєжко даждзє, та лєм тоту жубу почу-хаши, я будзєм при тєбє!* (Етн29 138); *Жєни ше [давнє] чєсали лєм раз у тижню, а каж-дє ранє лєм счєсовали жуби жу стрєдку гла-ви и положєли на ню хусточку* (КолєсарД). ◀ *Вшєлїяк з мадєярского: мадь. губа значи „заруцовач, пєлєрина з грубого сукна; об-лєчивє з бундастого платна”. Нашому слову по значєню блїзкє и сучаснє мадь. gubancos „замєрвєни”. Слц. диял. губа „длугоки ко-жух, кабат, замєрвєна шерсц...”* (SSN I, 518)

губа² *ж.* „утрата”: *Алє ше обично ... [за-рно предава] вшє по тунєй цєни и на нє ма-лу жубу жазди (= на немалу утрату газди)* (РК 1923, 114, Дю. Биндас); *Чи змє [у тєй ситу-ацї] дацо виграли чи робєли на жубу – уви-дзимє на єшєнь* (РС 12/2013, 6, Ю. Пан). ◀ *Оп. зжуба и зжубиц.*

губави -а -е: *жубави власи* „згубацени” (Сф. Мак.). ◀ Од *жуба*¹.

губати -а -е „хтори ма по себе губи” (Сф. Мак.). ◀ Од *жуба*¹.

губаціц -им *незак.* „мервиц до губох шерсц, власи, влакно”. Од мадъ. gubancol „мервиц”. ◀ Од *жуба*¹.

губаціц ше -им ше *незак.* „мервиц ше до губох – о шерсци, власох, влакну”: *По тей имати ше више правя мали жуби, то таке платно цо ше жубаціц; Тот ручнік и триков ше ми при райбаню жубаці (Г. Р.).* ◀ Од *жуба*¹.

губиц -им *незак.* „траціц; мац утрати”: *та их народ пресудзел, Лабоша и Биндаса, та вони жубели суд (ТамашРКер 127).* ◀ Оп. зжубиц.

губич х. файта некултивованого лісцопадного древа, по конарох ма вельки черня як на христовим багрени, а плоди желени, маю лупу як помараньче; його плод (округли, рапави, з джобакми по поверхносци) тиж ше вола *жубич* (В. Саб.). || Слц. диял. gubička „drevnata gul'ka rastuca na listoch duba” (SSN I, 519). ◀ По значеню може буц од мадъ. gubacs 1. „шишарка”; 2. „чловек малого росту”. ♦ *мали як жубич* гвари ше за дацо мале, звич. за дробну овоц; *Микола зна за тоту грушку. Вона каждого року родзела з малима як жубичи округлима грушочками хтори були найсмачнейши теди кед уж шицка овоц була пооберана (КовМихГК 96); Як хлапец таки сом бул жубич, а вец сом вирос (В. Саб.); Гвари ше и: праишата мали як жубичи, дзецко мале як жубич (В. Саб.).*

губиче с. „округли плод лісцопадного древа обвити з власками” (ЛатякМадъ 123). По Дю. Латякови *жубиче* значи и „мала тварда гумова лабдочка” и „округлісте, тлусте мале дзецко”. Латяк наводзи *жубиче* як мадяризем, але мадярске слово-жридли не наводзи. ◀ Оп. *жубич*.

губов х. „вельки циґар”: *Вельки циґар волали жубов. То пошекани доган закручени у догановим лісцу (Лев. Ск.).* ◀ По значеню мож повязац зоз мадъ. gubó „галета, обвинток бабки мотиля”: *жубов* то тиж цошка закручене.

гуга¹ ж. мед. „дифтерия (хорота хтора ше манифестує зоз запухнуцом у гарле)”: *дифтерія, жуга або биле у гарлу, як то наш народ вола, барз опасна ... хорота (Заря 3/1939, 3, др Шарик).* || Слц. guga „гуша; запухнуце; вред”, поль. guga „исте”, рсй. нар. *жуґля* „запухнуце”. ◀ По В. Махекови од ие. кореня keu-g-, а мадъ. guga „гуша” зоз словацкого (Machek). ♦ *зашеднуц як* ~ „длуго у дакого шедзиц, не брац ше дому”: *Зашедла сом у вас як жуґа. Уж тельо годзин, а ми два зашедли як жуґи (Єл. Хм.).*

гуга² вет. „хорота статку, дробизгу, серб. куґа”: *З жуґу заражене швиньске месо увезлі з Румунії (В. Саб.); До жуши давали куром инекції кед мали жуґу (Пвл. Бл.).* ◀ Тото значенє лексеми *жуґа* (оп. *жуґа*¹) виро-ятно настало под уплівом сербского куґа.

[гугла] ж. „древена куля у спортским бависку гугланю”. ◀ Од сербского германизма куґла „исте” або директно од нем. Kugel.

[гугларня] ж. „терен за гуглане”. ◀ Од *жуґла* (оп.), серб. куґлана.

[гуглац ше] -ам ше *незак.* „участвовац у спортским бависку гугланю (у хторим ше з древену кулю „гуглу” валяю поставени древени „бабки”)”: *Я твого мужа не розумим: не любі спорт, не танцує, не жуґла ше, не любі ані гудацох (РН 45/1936, 4).* ◀ Од *жуґла* (оп.).

[гуглоф] х. кул. „файта колача на квасу хтори ше пече у спеціальной фурми; гліняни ребрасти суд у хторим ше пече тот колач”: *Гуґлоф ше некол у гліняним жуґлофе (ДудашКс 147); Кладзе ше [цесто гуглофа] до помасценого ярчкастого черена такв. гліняного жуґлофа. Гліняни жуґлоф мал карби, та кед ше жуґлоф з нього витресло, вон мал ребра (ХомаБл 186).* ◀ Серб. куґлоф, нем. Gugellhupf (сербске куґлоф з немецкого).

гужлік х. 1. дем. од *гузел*. 2. Загрубнуце (коленко) на стеблу житарки означає ше зоз лексемами *жужлік* и (ридише) *ставец* (МудриАл).

гужліц (ше) -ім (ше) „вязац (ше) або (ше) мервиц на гузел”. ◀ Од *жузел*.

гужлічок -чка х. дем. „мали гужлік (при вишиваню и под.)”: При вишиваню кед ше направи жужлік дзе не треба, гвари ше: зва- зал ше ми жужлічок (Ю. Пап). И сама жена направила жужлічок кед починала вишивац, да ше цверна не вицагує: дзівки гварела: на конєц завяж жужлічок да ци ше не прецагує цверна (Ю. Саб.).

гузбанок -нку х. бот. „Buxus sempervirens L, с. шимшир”. || Истого значеня паралели: всл. budzban, budzbánok, слц диял. krušpan, grušpan, укр. диял. брузбанок (коло Ужгороду), букипан, жушпан, жушпан, поль. bukszpan, руснацки у сив. Мадярскей buzbanok, budzbanok. ◀ Од нем. Buchsbaum „исте”, можливе преїг мадь. диял. puszbáng, günsran. Наша терашня форма настала од старшей бузбанок з дисимиляцию бб > жб (Тимко 50). Оп. и жушпан.

гузел -зла х. 1. „натвардо завязани або замервени порвазок, шнурка и под.”: завяз- зац на ~. || Всл. guzel: šnurka še može zavjazac na kľučku i na guzel (Czambel 511) 2. „твар- де место у древе одкаль роснул конар”. 3. „ставец на кукуричанки и под.”: Одрезало ше єден гузел [кукуричанки] и зарезало ше кукуричанку воздлуж ... по штрєдні жузел (ХомаМ 19); Зоз габзи ше одрезал конарчок, од жузла по жузел (т.є. без жузлех), груби 2-3 цм (ХомаМ 15). ◀ Общеславянске слово: слц. uzol, чес. uzel, поль. węzeł, укр. вузол, рсй. узел, праслав. vqz-ьль; корень vqz- у превою з коренєм vęz- „вязац”. ♦ **звязац** ~ **зоз даким** „сцєц повєсц: не ровнай ме гу себе, ти не тото цо я, я з тобу не мам бешєди” (ХК1986, 127): од тєраз я з тобу на жузел „не мам з тобу роботи” (В. Саб.). • **коньски** ~ „на окреми способ завязани гузел на на- ручку коня и др.”: Урвацка на пориску бато- га була увязана на коньски жузел (В. Саб.).

гузловати -а -є „хтори ма по себе гузли”: ~ **древо** „древо у хторим єст вельо гузли”: Єдного рана вжал селянин свою гузловату паліцу (РК 1928, 207); укр. вузловатий „исте”, слц. диял. guzovatý „исте” (SSN I, 525); **жузловати руки** „тварди, виробени руки хтори випатраю як гузловате древо”: Чуду- єм ше и сам одкаль тому огорєному парас-

тови, з жузловатима руками ... тельо знаня з Библиї (КовМихНО 210).

гулаш х. кул. „єдзєне з мєса з досц цибу- лі и паприги”. З истим значєньом всл. gulaš (Sipos), карп.русин. жуляш (Чорі), серб. гу- лаш. ◀ Од мадь. gulyás.

гуля ж. „чупор яловкох и векших цял- тох”: На тим ярашу пасли крави, цялята и коні скоро цали рок. ... Гуля ше волала крави яловки, хтори ше не доєли и цялята од рока векиши ... тоту жулю чували тромє пастирє, жуля ше вечар не гонєла до валалу, там була велька шопа за ноцованє (БиРК 1936, 139). Всл. гуля „чупор (статку, швиньох и др.)”. ◀ Од мадь. gulya „чупор рогатого статку”.

гуляш х. „кравар, пастир”: ти будзєш жуляш, а я будзєм крави чупор. Ти будзєш чувац тот сток (Етн29 110). Карп.укр. жуляш „исте” (Мокань). ◀ Од мадь. gulyás „исте”.

гума ж. „еластична материя з кавчуку”. У словацким гума од 17-18. вику. ◀ Мадь. gumi (1519), нем. Gummi, серб. гума – од познотинского gutta. Даєдни значєня („гума на колєсу превозки” и др.) нови.

[**гуманастик**] х. „гумова лабда” (В. Ерц.): а на столє якиш лабди чи гуманастики чи цо (РН 49/1937, 2, М. Ковач); У нас та- ку лабдочку волали магарче (В. Саб.). ◀ Од серб. гумаластика „гума; гумови пред- мет; гумова лабдочка”, а тото од ит. gomma elastica.

[**гумарабик**] х. „ліпкачє”: Ми ліпкачє во- лали гумарабик (В. Саб.). Оп. **жумиярабик**.

[**гумача**] ж. „полицайска гумова паліца”. ◀ Од серб. гумача.

[**гумени**] -а -є „хтори ше одноши на гу- му, гумови”. Од серб. гумен.

гумиярабик (и **гумарабик**?) х. „файта шнайдерского клию” (Евф. Пл.). Европске слово, у шицких языкох вироятно зоз истим значєньом „файта древовєй смоли хтора ше хаснує у текстильнєй индустриї, медицини, друкарствє и под.”: Нем. Gummiarábikum, мадь. gumiarabikum (зазначєне у мадьяр- ским 1577. р.), укр. гуміарабика, серб. гу- марабика и гуми-арабика. ◀ Од лат. gummi

arabicum „арабска гума, ліпкаче“. Оп. *жума-рабик*.

гумка ж. „гумови предмет з розличну наменку“. ◀ Од *жума*.

гунар х. „самец гуски“. Всл. gunar „исте“. ◀ Од мад. gúnár „исте“, а тото од нем. диал. Gunner, Gonner.

гунцир х. „Гунар“. Ми у Коцуре гуторелі і жунцир: мам гуски, та сом охабела жунцира. Дзецом гуторелі: меркуй бо це жунцир пооганя (В. Саб.).

[**гурац**] -ам незак. „дриляц“. Упри ше и журай авто одзадку (РС 5/2012, 16). ◀ Од серб. гурати.

[**гурац ше**] -ам ше незак. „дриляц ше“. ◀ Од серб. гурати се.

гурба ж. и х., **гурбе** с. и **гурбета** ж. „нечесни, погубени“. Гварела за єдного чловека: Та то бул журба (Єл. Хм.); Гурбе таке тота жлумица, лем ше хвалі (В. Саб.); Гвари ше и журбета (В. Саб., Г. Р.). || Слово ма значеньову вязу зоз серб. гурбет „чергаш; вандровнік; скаранік, поган“, але ше розликує по форми од сербского слова.

гурбитац -ам незак. „котуляц звич. дацо вельке и недосц округле“. Дзеци ... зложно шицки журбитаю груди по шнігу же би настали вельки и же би могли направиц Діда Шніцка (шк. сост.). ◀ Оп. журичац (ше).

гурбитац ше -ам ше повр. „котуляц ше (звич. о дачим вельким и недосц округлим): Миколка уж бул при верху закрица, кед ше му єдна нога зошлізла, та ше вон почал плачуци журбитац долу як фалат древа з брега (СабодРцар 43). Виведзени: У тим єй спаднул єден персценъ з пальца и оджурбитал ше по под коня (РН 11/1930, 2); вон ше прежурбита на лїви бок бини (= прекотуля ше) (РК 1935, 183). ◀ Оп. журичац (ше).

гурбичац -ам незак. оп. **гурбитац**.

гурбичац ше -ам ше незак. „наиходзиц у громади; котуляц ше“. Але зоз сиверу ше одразу почали журичац цми, зли хмари хтори дзвигли бурю и знічтожели красу того дня (Заградка 10/1997, 17, шк. сост.); Дзвигам ше и падам од вдереня з песцу. „Забушанту єден! Сцел биш лежац?! Геверовац? ...;

черепчи каменє подо мну док ше журичам под фодбалски розбавенима ногами капоох (БильАзЄсм 53); Я дому приишол, але „споза брега“ ше далей журичало и зжуричало: мобилизация! (КовМихКап 88) ◀ Оп. журичац ше.

гуригац -ам незак. 1. „дриляц“. Буря журигала гордов (Ян. Як.). 2. ~ **шину**: Єдно зоз частих бавискох менших хлапцох було дриляне шини (з фурика, коча и под.) по праху, лебо гуригане. ... Зоз шинадлом (грубшим дротом) ше подрильовало и притримовало шину (ХомаМ). ◀ Вироятно вяза зоз журичац (ше).

гуригац ше -ам ше незак. оп. **гуричац ше**.

гуричац -ам незак. експр. „котуляц, дриляц дацо вельке, масивне“. [Поток] гурчи, ричи, скака по древох и каменюх, вивалює деревка, журича каменє, пені ше (КостПр 146). ◀ Оп. журичац ше.

гуричац ше -ам ше незак. експр. „котуляц ше, наиходзиц у велькей маси (о хмарох и под.)“. [Жишли ше штири пайташки з младосци.] Нараз, єдно опрез другого почали ше журичац чувства, памятки, здогадованя, франтованє. Бешеди не було конца (РС 41/2005, 5, М. Афич). ◀ Вироятно од мадярского дієслова gurít „котуляц, дриляц“, чий елемент -it у нашим языку дал морфему -ич-, а часц жур- ше етимологійно зблїжела зоз сербизмом журац. По значеню бизме и дієслова журбитац (ше) и журичац (ше) могли повязац зоз журичац (ше) и мад. gurít.

[**гурнуц**] -нем зак. „дриліц“. ◀ Од серб. гурнути. Наш еквивалент дриліц.

гурчиц ше -им ше незак. коц. „курчиц ше“. Од болю у жалудку журичим ше на бицижли (В. Саб.). Слц. диал. gurčat’ „исте“ (SSN I, 524). ◀ Оп. курчиц ше. Виведзене зжурициц ше.

густред прим. оп. **гуштрєд**: иду воньи, кед дошлив на тото место жу стрєд муляви, станули, а муж жени гвари: „нње скоч жено“ (РНКЗаря 1941, 44); Єдни [гуски] такоу злетли, а други нюрици почали сцекац жу штрєд доліни (ЧаканСаф 44).

гу тому модал. „значи додаване: попри тим, окрем того”: *Розвяже торбу жазда лебо жаздиня, винє красни хлеб житни, би-ли, жу тому фалат мяса лебо сланіни, та фриштикую. ... А тот худобни и слаби жу тому, бо ніжда ніякей добрей вечери ані полудзенку не ужива* (ЕтнV 104); *И я уж мам, слава Богу, свою хижку, мам два фалатки жеми, жу тому робиме рис и робиме кукуру-цу зоз швартого. Жиєме як худобни людзе* (Етн29 V); [Царица ше нараз пременела, постала добра; ей служніці] *бешедую и чудую ше; але жу тому ещи ше и так барз радую, же озда уж од тераз и їм лепше будзе при ней служиц и вислуговац* (Етн29 131); *Бо, знаце, Кредла бул з того народу, хторому порядок – перше. А жу тому бул статочни человек* (КостПр 19); *Познато є же проказа така хорота, же человеку цо ю ма, опадує цело, ... а жу тому є обераца, та таких виадзи гоня гет, да ше други не оберу* (РК 1927, 45, М. Мудри). Младши авторе под сербским уплівом частейше хасную вираз *попри того и попри тим*.

гуцкац -ам незак. „з легким дорушованьом надражньовац скору”. ◀ Оп. *жуцкац ше*.

гуцкац ше -ам ше незак. **1.** „буц чувствительни на гуцканє”. **2.** *взаєм. повр.* „гуцкац єден другого”. || Слц. *kuckať* „кашляц”, всл. *kuckac* „исте”, чес. *kuckati* „исте”, чес. *kuckati se smíchem* „барз ше шмеяц, зачинац ше од шмиху”, слц. діял. *kuckať „гуцкац”* (SSN I, 899), всл. *huckac* „штикац, пуйкац” (Hal), всл. *kickac še „гуцкац ше”* (Buřa 122), карп. русин. *куцкати* „ласкотац”. ◀ Ономато-пейске.

гуцкаци -а -е „чувствительни на гуцканє”.

[**гуша**] ж. „гагор”: *До жуши давали куром инекциї кед мали жузу* (Пвл. Бл.); *Кед кури и др. дихца, гвари ше: хори су на жушу, и гуски ше клюкало на жушу* (Ю. Пап). ◀ Од серб. *гуша*, а тото од рум. *gușă*. ♦ [**влапиц (хва-циц) дакого за жушу**] „у звади, битки хва-циц дакого за гагор”.

[**гушиц**] -им незак. „давиц, гартушиц”. ◀ Од серб. *гушити*, а тото од *жуша*.

гуштрєд прим. з *жен.* означує напрям гуштрєдку дачого: *Премесцели стол баржей жуштрєд хижки*.

Д

да- слов. словотворне: виведзени з нїм даєдни неопредзени заменовніки и при- словніки: *да-хто, да-цо, да-яки, да-чий; да- ждэ, да-кадзи, да-кеди, да-як* и др.

[**да**] злуч. **1.** у намирних и цільових виреченьох: *Зос вонка каганець добре ви- чухац од масци, да ше не влапи ца- ли каганець* (нашо: же би ше не влапел) (БиРК1939, 110); *Кет рано ше спораели пошол сушэд по сушеда: да му придзе дзвигнуц коня* (нашо: же би пришол) (БиРК1936, 135); *Запалел авто да пойдзе на польо* (нашо: же би пошол на польо). **2.** у условних виреченьох: *Да ши ме послушал, лепше биш прешол* (нашо = кед биш ме по- слухал). **3.** у способових виреченьох: *Бе- шедовал так да го шицки розумя* (нашо = же би го шицки розумели). **4.** у обектових виреченьох: **а)** *Пре вельку воду ... у скоро цалим хотаре надумала держава, да вико- пе бежел зос Малого Станару до – Вара- дина* (нашо: надумала держава викопац) (БиРК1936, 142); *Казал му да придзе* (нашо = казал му присц). **б)** *Кед сом выходзела вон- ка, не осетела сом да ме обишла жима* (на- шо = не осетела сом же би ме обишла жима; або: не осетела сом же ме обишла жима) (Г. Р.). **5.** у атрибутивних виреченьох: *Чувство- вал длужноц да дацо зроби*. **6.** у виреченьох з предикативніма словама *треба, добре, досц* и под.: *Прашатка после 5 тижных не треба да цицкаю лем тоти треба да цицкаю до 7 тижных хтори сцеме зоха- биц на файту* (нашо: не треба же би циц- кали) (БиРК1941, 120); *Кед зме одлучели од цицки прашатка треба да их найме- ней пейц раз на дзень кармиме* (нашо: тре- ба их кармиц) (БиРК1941, 120); *Валовки*

з хторих прашатка єдза треба да бу- ду вше чисти (нашо: треба же би були, або: муша буц вше чисти) (БиРК1941, 120) *Прашина швиня добре да ше довольно преходзи по шириим месце* (нашо: добре же би ше преходзела) (БиРК1941, 118). ◀ Зоз сербского.

[**дабар**] -бра х. зоол. „Castor fiber L.” Ва- риянта общеславянской лексеми. Пре а у другим складу лексему квалифікуєме як неадаптовну пожичку зоз серб. *дабар*. Хас- нує ше ище укр. *бобер* (Тимко 109).

[**дабоме** и **дабомек**] словко за помоц- ньоване твердзєня: „праве так, розуми ше”: *У заднє време почали и нашо людзе садзиц хмель, найперше дабоме тоти, цо су мо- гучнейши* (РН 85/1926, 3, МФ); *Оцец виган- нял сина до швета, а мац, дабоме, не дала* (РС 3/2004, 10, М. Ковач). ◀ Од серб. *дабо(г)* ме „исте”. Форма зоз концевим -к наша, у сербским не иснує. Наш еквивалент *прав- да: Дабоме же пойдзем, Дабоме же так – на- шо: Правда же пойдзем, Правда же так*.

давац -ам незак. **1.** „давац дакому же би вжал”. **2.** „давац єсц, кармиц”: *Пред по- лудзенком оцец перше давал швиньом*. **3. а)** (дутья, карчму), „тримац, буц власнік”: *Ба- ба и дїдо Шандорово дутян давали*. **б)** „пре- давац робу у дутяну”: *Якаб у тим дутяну давал платні* (В. Саб.). **4.** у форми импе- ратива, з акцентом на концу: *давэй!* значи интензивноц и наглосц дїї: *Почмигал ко- нї, та давай цо скорей дому*. Всл.: *šedli na mašinu, a davaj ku moru* (Lacko 80). Прасла- вяньске *davati*. ♦ ~ *олдомаш* „часциц з на- годи даякого успиху и под.”: *Ге, биров му гвари, так и так, нешка ме положелї за би- рова, та я давам олдомаш*.” (Етн30 248)

давац ше -ам ше (до дачого) незак. „починац дацо робиц”. Оп. **дац ше** (2).

давиц -им незак. 1. „гартушиц”. 2. „сцискац, глодац (о обуї)”: *Дави ме ципела*. Слц. *dáviť* з обидвома значеннями. 3. „цадзиц олей, юшку з плода рошліни” (МудриАл). 4. „прицискац (шмату при райбаню и под.)”: *до тей мидліни положиме волняну штриканицу и давиме ю, а не чухаме* (РКух 133). 5. „знічтожовац”: *Дзиви, польово рошліни зоз своїм розвойом зніщую, гамую, давя културни рошліни* (МудриАл). Общеславянске. ◀ Праслав. *daviti*.

давиц ше -им ше незак. 1. „гартушиц ше”: ~ з фалатком едзена. 2. „давиц ше у води”.

давніше присл. „скорей, досц давно”: *Уж давнейше ше вони двойо розишли, уж роки; Давнейше ше жило иншак, а тераз заш иншак; Од оберацих хоротох нешка нет takiej опасносци як була давнейше, а то прето, бо кед ше лем даждзе обераци хорота появи, такой ше проци ней водзи успишна борба* (РН 33/1932, 3); *Давнейше приходзели до нас дротаре, годзинкаре, облакаре* (РН 42/1930, 1, Д. Биндас).

давни -а -е 1. „хтори бул давно; скорейши, дакедишні”: *Кеди-некеди, як даяки давни, дзецишнски сон, приходза ми на розум Кредла и Кредлани* (КостПр 18); *Читамо о давних, ище поганьских Грекох* (КостПр 62). 2. „стари”: *Бо зной и слиза таки давни, яки давни род чловечески* (РК 1927, 116, Д. Биндас). || Укр. *давній* „исте”: *в давні часи*, слц. *dáwny* „исте”, поль. *dawny* „исте”: *dawna znajomość* „старе, давне познанство”, *dawny mąż* „бувши муж”. ◀ Праслав. *давъпъ*. ♦ **я не стари лем** ~ **франт**. „я ище не стари”.

давніна ж. „давни часи, прешлосц”: *Приповедала ми давніну (як жили дакеди, як ше не складали и др.)*. Укр. *давнина* „исте”.

давно присл. „у давней прешлосци”. • ~ **давніючко**: *То було барз давно, давніючко, и була правда чиста чистучка* (Заря 6/1938, 7, Б. Горки); ~ **тому** „давно”: *Давно тому, скорей, совитовали нам „Р. новини”* (Заря 9/1939, 7).

давчиц -им незак. „прицискац, гнявиц, гнесц”. ◀ Од *давиц* з помоцнююцу морфему ч.

давяци -а -е: *у нашей хижі уж чежко ди-хац, так як кед воздух чежки и давяци* (РН 40/1932, 2); *По цалим краю зачул ше давяци пах сумпору* (РН); *Давяци дим з пеца, циґарох, пипки* (Ю. Пап).

дагдзе присл. 1. „на даедним неопредзеним месце”. Всл. *dagdze „исте”*: *či ňeuvidza dagdze švicic še*. 2. при приближним одредзованю часу: „дас”: *То було дагдзе 1945. року*. ◀ Од *да* + *кде*. • **дагдзе-дагдзе** „лем дагдзе, лем ту и там”: *Пришли вельки витри жу яри и жита вигинули, лем дагдзе-дагдзе було видно жита* (РК 1922, 94).

даєден -дна -дно зам. „еден з двох або еден з векшого числа, дахтори”. Слц. *dajeden „исте”*. ◀ Од *да* + *еден*.

дайбоже викр. при здравканю: *Єдна жена пришла, та ми поздравкала: „Дайбоже добри дзень”, а я ей крашнє врацел: „Дайбоже и вам”* (Етн29 14); *„Дай Боже добри дзень, мой сину.” „Дай Боже и вам, стари оцец”* (Етн29 1). || Слц. *dajbože „исте”*.

дайцац -ам незак. „питац, модліц”. Слц. *dajkať „исте”* (SSN I, 290). ◀ Од императивней форми *дай*.

дакадзи присл. „у даедним напярме”. Слц. *dakade „исте”, всл. dakadzi „исте”*. ◀ Од *да* + *кадзи*.

дакеди присл. „у неопредзеним чаше”. Застарени форми *дакедик* и *дакедишик*. Всл. *dakedi „исте”*: *dakedi pred sto rokami* (Czambel). ◀ Од *да* + *кеди*.

дакедик присл. заст. оп. **дакеди**: *Чи я ше врацим дакедик жу своїм дзецом* (Етн30 209).

дакедишик присл. оп. **дакеди**: *Була бим ци уверена, / крашнє бим це облапела / да я верим же я будзем / дакедишик твоя жена.* “ (Етн9 ч. 95)

дакедишні -я -є „хтори то бул дакеди, у прешлосци”. || Слц. *dakedajši* и *dakedajšny „исте”* (SSN).

[дакле(м)] модал. и злуч. „значи”: *Да-кле я своєю випольнєл, цо сом пред штиро-ма роками обецал* (БиРК1939, 113); *Кост и*

квартира ми винесе на дзень коло песо и 30 центи. Даклем вецка ми остане ище каж-ди дзень чисти пейц песи, то су 125 динари (ЖирошМСМ 24). ◀ Од серб. дакле. Наш найблізши еквивалент словко *век(ка)*, цо видзие и з остатнього прикладу: *Даклем вецка ми остане*: виречене могло буц похасноване и без даклем: *Вецка ми остане*. Оп. и модальне слово значи.

дакотри -а -е зам. оп. **даеден**: Чи би дакотри з помедзи батогашох умар за їх прешведчене? (РН 34/1936, 2). || Слц. диял. *dachtori*, *daktorŭ* „исте“ (SSN I, 291). Синонимска форма *дахтори* (оп.).

дакус присл. 1. „мале количество“. 2. „у малей мири“. Всл. *dakus* „исте“: *bul dakus* *ustrašeni* (Lacko 41). Од *да-кус*.

дакущик присл. дем. од **дакус**. Всл. *dakušček*: *mala dakušček zemī*.

дакущикчо присл. дем. од **дакус**: Шедні-ле ту най це дакущикчо поискам (Етн29 12); Поце нука да ше дакущикчо набешедуеме (РК 1938, 95). Всл. *dakuščičko* „исте“ (Hal).

далей присл. комп. од *далеко*: Иду далей, стретню єдного цо ше нігда не могол награв (Етн29 5).

далеки -а -е 1. „хтори ше находзи на великим одстояню од дакого/дачого“: ~ *ивет*. 2. „хтори не у бізкей родзинскей вязи“: ~ *род*. Праслав. *dalekъ*, *dalъ*.

далеко присл. „у велькей далекоци; на вельким одстояню“.

далекоц ж. „оддаленосц“: *Дальекоци древа од древа треба да йе: за шльивку и вишню 6 метери* (РНКЗаря 1939, 130). Всл. *dalekosc* „исте“ (Hal).

дальши -а -е 1. „хтори ше находзи на великим одстояню од дакого/дачого“: *Путници ше позбєрєли на дальшу драгу* (РН 5/1934, 4); *напредз [приходзєли людзе] од блїжей, як ше розглашєло и по дальшим орсажу, насходзєли ше людзе вельо* (Етн30 92). 2. „хтори у дальшей родзинскей вязи з даким“: *Хтори блїзиши [родзини млодей] та куповали хусточки гатласки, лебо имату, дальши родзини блузну, платно на блузни* (Малацко); *Вони дальши родзина*.

[дамферка] ж. „ладя на парни або мото-рни погон хтора цага други ладї, реморкер“: *Кет бул бежелъ готови, вон по нїм прєшол на дамферки* (БиРК1936, 142). ◀ Од нем. *Dampfwerk* „парни механизм“.

[дамша] ж. заст. „парна ладя“: *Кед [во-яци] на дамишу шєдали, / Катоначки плакали. / Кед зоз дамиши схадзали, / Та им шаблї давали* (Етн9 ч. 286). ◀ Од нем. *Dampschiff* „парна ладя“.

дан х: *дана му(ци) ище* „благє лаце“: *Дана ци твоего, таки ши уж филозоф?! (В. Саб.); цоже тєраз, озда я не можєм пасоши прєправяи, дана му ище!*” (КолєсарЮ, Заградка 10/1996). ◀ Неяснє.

дапоєден -дна -дно зам. *неодр.* „ридко даєден, дзєпоєден“, у старших авторох: *Прєд дзєшец роками читали кнїжки-новинки лєм дапоєдни з нас, а нешка друкованє слово нашо витаю по салаших и у найдальших крайох* (РН 26/1929, 1, Д. Биндас); *Дапоєдни [птици] оградза отвор тих гнїздох з цєрньом, а дапоєдни уткаю до гнїздох мушки, котри вноци крашнє швица* (РН 22/1932, 4); *И у нас дапоєдни знаю заспац у цєркви* (РН 39/1932, 3); *На дапоєдних местох у горох єст до 20 стєпени мразу* (РН 4/1932, 3).

дар х. „тото цо ше дакому добродзєч-нє дава, дарунок“: *Нєскоро я пошла дзє дари давалї, / каждому сокола, мнє гаврана далї* (Етн9 ч. 54); *Яки жє ши ми дар даровал, / шак лєм злати персєнь ши ми дал!* (БиндКост 81). || Слц. диял. *dar* „исте“ (SSN I, 293). ◀ Праслав. *darъ*, а тото од праслав. *dati* „дац“.

дараб х. арх. „фалат“, лєм у Гнатюкових записох: *Кед будзєм од тєбє питац, та вшє ми даш єдєн дараб [мєса], а и єдєн аков води* (Етн29 175). || Карп.укр. *дараб* „фалат“, слц. диял. *darab* „исте“ (SSN I, 293). ◀ Од мад. *darab* „фалат“, а тото од славянського *drobъ* (оп. *дробиц*, *дробни*).

дараз присл. „дакеди“. Слц. диял. *daraz* „исте“ (SSN I, 293). ◀ Од *да + раз*.

даралов х. „на грубо зомлєтє зарно за кармєнє статку и др.“: *кукурични ~ , ярчани ~ , овшани ~*. З кукуричного даралову ше з ошиваньом достава кукурична мука

(за печене, варене) и крупи (за варене каші, за кармене курчатох). || Всл. daralov. ◀ Од мадь. daráló „ручни млін, дараловня”, darál „млець, дароловац на ручним мліну, дараловні”.

дароловац -луєм незак. 1. „млець нагрубо кукурицу и др.” Всл. daralovac „исте”. 2. *прен.* „бербляц, вельо приповедац”.

дараловня ж. 1. „справа за дараловане, крупара”: *Маю дома дараловню* (Пвл. Бл.). 2. „роботня за дараловане, крупара” *Давам Под кирию добру хижу зос столарским михельом з машинерию. У истим є млін (дараловня) и конопарня* (РН 5/1930, 4). ➔ Нешка и справу (1) и роботню (2) воламе *крупара*, а то од серб. *крупара*.

дарашні -я -є „дакедишні, давни”: *Велі людзе любя чловечество, народ, народну велькоси, дарашию народну славу, народну преишосц* (РН 11/1928, 1); *Шуци дровом жовте лісце, / на дарашне шепта щесце* (КостСе 45). ◀ Од *дараз-ні* (як цо настало *терашині* од *тера-ні*).

даремни -а -е „нехасновити, непотребни”: ~ *робота; вец [ше] будзе биц по колєне, но будзе му даремне* (РочКн 1951, 58, Я. Бакков). Слц.диял. daremný „исте” (SSN I, 293).. ◀ Од *дармо*.

даремнік х. „нероботни, подли чловец”: *И за жену ше гвари даремнік* (В. Саб.). Всл. daremnik „исте” (Hal). ◀ Од *дармо*.

даремніца ж. „нероботна, подла жена”. Всл. daromñisa „исте” (Biffa 51).

даремно *присл.* „нехасновито, непотребно, дармо”.

даремщина ж. 1. „тото цо ше достава задармо”: *Пришли на свадзбу да ше наєдза тей даремщини „да ше наєдза єдзєня хторе достаню задармо”* (Гел. Мед.); *А цо ци гуторя тоти числа? Чи зос ніх не викукує и твоя недзбалоси, же ши не плацел „Руски новини”, але сцєш даремщини?* (РН 22/1930, 1). 2. „тото цо ше достава по туней цени”: *Идзце, бо там даремщина „там даваю по туней цени”* (СС. Мак.). ◀ Од *дармо*.

дармо *присл.* 1. „даремно, нехасновито, непотребно”: *Дармо ши ше трудзел.* 2. (у старших авторох) „задармо, безплатно”:

Чиї вон то хлеб ... дармо-дармучком єдол? (РН 25/1934, 3, др М. Боїч); *а швет ше ... на єдно место гарне, яжд да ше там дацо дармо дзелі* (КостОс 60). ◀ Од *дар*.

дармовац -муєм незак. „ніч не робиц”, у старших авторох: *Читам новини, шєдзим и курим – як пан. Мойо думи и снї шєдзиц у кафани и дармовац случайно ше зисцєли* (РН 7/1933, 2); *Павло не дармує, прави шатори* (РН 24/1934, 4); *волім и то заробиц як дома дармовац* (РН 46/1934, 2); *Дармовац значи „ніч не робиц”* (СС Мак.). || Укр. *дармувати* „ничого не робити”, карп. русин. *дармовати* „исте” (Керча). ◀ Од *дармо*. У сучасней бєшєди дієслово ше ридко хаснує, можлїве же є у литературним языку кнїжкового походзєня.

дармоєд х. *Гутори ше за такого цо не любї робиц, задармо є, же є дармоєд* (В. Саб.; СС Мак.). || Укр. *дармоїд* „исте”, карп. русин. *дармоїда* „исте” (Керча). Ридко у бєшєди; як и *дармовац* може буц кнїжкове.

дарователь х. „тот цо дакому дацо дарує одн. подаровал”: *Шицким даровательом [на нашу церкву у Дальским риту] од шєрца благодаримє, а од Бога небєсного жичимє да им сторицєю винаградзи!* (РН 10/1932, 3).

даровац¹ -руєм зак. „дац дарунок, подаровац”: *Яки же ши ми дар даровал, / шак лєм злати персцєнь ши ми дал!* „яки ши ми дар подаровал” (БиндКост 81); *Штефан Няради зоз Керестура даровал нашої церкві єдну пару красних крижох (хоружох)* (РН 15/1928, 3); [По канабєлю] *прекрасни заглавчки. ... Гєвтот мальовани, найкрасши, даровала влоні мужу своїому за остатні Крачун* (РН 1/1927, 3).

даровац² -руєм незак. „давац дарунок”: *Тоту кнїжку даруєме шицким дзєцом „тоту кнїжку даваме як дарунок шицким дзєцом”.* ◀ Од *дар*.

дарунок -нка/-нку х. „тото цо ше дакому добродзєчнє дава, дар”: *Тєраз тоти богатши однєшу [надпатрачом на работи] дарунок, бо маю з чого, однєшу курчата, або масла або красни ручніки* (ЕтнV 105); *Дал зволац [на свадзбу] шицку родзину; а його родзина шицка худобна була, не мала цо*

принесц дарунок (Етн30 271); Баба му гварела: „А я ци, мой, сину, наградим ... даяки дарунок (Етн29 242). ◀ Од дар. У бешеди хаснуеме и сербске поклон.

дас присл. „приблїжно, коло”: И вец почала [шашка] исц горе на жито кед жито подросло так дас пол шуха. Та шицко жито поєдна (ЕтнV 88). Всл. das „исте”: das kolo dzešec hodzin. ◀ Од да- + -с.

даскелї -їх зам. неодр. „означає неодреджене менше число, даскельо”: Даскельи нашо людзе и школяре ... волали дзеци да иду з нїма по ульицох (РНКЗаря 1941, 26). ◀ Од дас + келї.

даскелько присл. дем.: Велька то жалосц за нас, же ше медзи нами нашло даскелько таких людзох, котри на таки нешумни способ виступели проци власному народу (РН 32/33, 2). ◀ Од дас + кель + ко.

даскельме -льох/-лїх „даскельо хлопски особи”: Одрущени и онеможлївени гевти тенденції котри виражели даскельме (РС). ◀ Од дас + кель + ме.

даскельо присл. „неодреджене менше число поняцох”: Чи би я могла даскельо слова побешедовац? (Етн30 244). Всл. daskelo „исте” (Buffa 51). ◀ Од дас-кельо.

датум х. „дзень даякей подїї по календаре”. Серб. датум, мадь. dátum (1595), нем. Datum, слц. dátum (1507) (HSSJ). ◀ Од лат. dare, datum.

датунк х. „датум”, ридко у старших авторох: кед сце человек да зна ... даяки датунк, у прешлосци, або у будучносци (РК 1922). || Слц. дял. datunk: jakı datunk to ból? „хтори то бул датум?” (SSN) ◀ Од старшей форми датунџ, а тота од лат. dare, datum (як и форма датум), лем не ясне концеве -унк/-унџ. З оглядом же форма датунк зазначена у старших текстах, очиглядне же форма датум новшого походзєня.

дахто зам. „неодреджене хто”. Всл. dachto „исте”: ked še dachto opita.

дахтори -а -е „неодреджене хтори, даєден”: Дахтори идзе до карчми, дахтори и барз шпоровни, та одклада пенєж до ормана (РН 29/1928, 2); Кед єст дахторе [щєне] таркасте, охабимє го (РН 15/1929, 3, М.

Ковач); У тей статї п. Саламон пише, як у дахторих наших валалох просвитна робота ... престала (РН 36/1932, 3, С. Едел.); Вжимє леґине брали двої, дахтори и трої жачи... (РК 1937, М. Бирк.). || Всл. dachtory „исте” (Hal).

дац дам зак. 1. „придац”: Дал службєнікови потвердзєнє. 2. „покарац, набиц”: Шаркань му гутори: „Чекай, чекай, придзе мой син, ша вон тебе да!” (Етн29 47); Чекай, ша я тебе дам! Як ти ту имєл пуици овци на мой стрибєрни рит?” (Етн29 55). 3. „наручиц дацо у майстра и под. (же би дацо направєл, зробєл)”: Пошол дому, дал себе збудовац вельке обисце, накупєл вельо жєми (Етн29 67). 4. „накармиц, дац єсц”: Дал ши швиньом и кравом? всл. išol dac kravom (Buffa 49). ♦ ~ себе „пойсц до крайней гранїци у даякей роботї, забави и под.”: Але себе дал!; нє ~ (нє давац) на то 1. „нє допуцовац, нє припознавац же так може буц, же то правда, нє допуцовац дачийо твердзєнє”: А син гутори мацєри: то ви, мамо, були виновати, чом сце ме нє пуицєли до школи, та бим шицко научєл тєди [...] Мац нє да на то „мац нє припознава же вон на виновата” (РК 1930, 92); Гварим му: Ви стали сце, одпочиньце. А вон нє да на то „а вон нє припознава же вистал”; Ви барз добре гнєцєце, нє може друга жєна лєпше од вас гнєсц галушки, нє дам на то „нє допуцуєм же даєдна лєпше гнєце од вас” (В. Саб.). 2. „нє обрацац увагу, нє придавац важносц”: Дзєветрочни хлапєц ... чувал крави и овци на полю при Мостару и там го укушєл гад. Мали чувар на то нїч нє дал, док му нога цалком нє снухла „нє обрацал на то увагу” (РН 25/27, 1).

дац ше дам ше зак. 1. „нє буц досц упорни, борбени и под.”: Бил цє? Цо же ши ше му дал?! 2. „почац дацо интензивнєше робиц; почац даяку активносц, роботу” а) (до дачого): прєжєгнал ше ... и дал ше до сцєканя... Сцєкал през коровчє, по каменю, по долїнох (РН 32/1928, 3, М. Ковач); Паноєцєц ше дал до того [до виучованя истєриї] и написал кнїжку о тим (В. Саб.); Баш прє лоньски високи цєни дали ше того року велї людзе на садзєнє хмєлю (РН 85/1926, 4, МФ); Друшт-

во ту, риба ту, вино ту, та цо сцеш лепше? Дали ше дораз „до роботи” (РН 46/1933, 2, др М. Б.). || Всл. *dac še: ked še dali do spaňa* (Czambel). **б)** (на дацо): Дала ше на врачарки чи вони їй годні виврачац чи вон жиє (Етн29 294); Кельо раз сом себе уж думал же ... дам ше на инаки живот, але вше то од-дрилюєм надалей (РН 3/1928, 3, Федор.). **в)** (без дополнения): Злєкло ше [праше] и просто прейг драгу ..., К. Й. и П. ше дали за нїм (Заря 9/1937, 6). • ~ **на драгу** „рушиц ше на драгу, на путоване”: Колумбо ше дал на драгу коло швета и одкрил Америку (РН 9/1928, 4); По найвекшей жими дали ше на драгу да прейду гору Кучайну (РН 3/28, 1). **3.** „удавац ше, мац успиху”: Дакому идзе добре, а дакому ше не да. ♦ ~ **на то** „упрец ше, усиловац ше же би ше дацо посцигло”: И не пришли [роботніки робиц] ... Вец ше пан з пустари дал на то та приведол дзешка з дугого краю роботнікох (КовМихЦВ 115); Прешлого року настрадала на морю француска ладя Кай-Лей, на котрей медзи иньшим було и 80 милиони франки у банкнотох. Француска влада дала ше на то да ладю з пенєжми пренайдзе и вицагне. Дня 16 того мешаца вицагли ладю и пенєж (РН 30/1930, 3).

дацо зам. „неодредзене цо”. Всл. *daco „исте”*: *čis ti daco ě ukradnul* (Czambel).

дач акуз. од заменовніка дацо, у злученю з применовнікама на и за: мержице кед ше за дач явно мушице одлучиц и кед ше за дацо напредок у политики мушице обвязац (Заря 7/1939, 3). • **буц за дач** „буц за дацо (способни, придални и под.)”, **буц на дач** „буц за дацо хасновити, потребни и под.”.

дачий -чия -чийо зам. „неодредзене чий”. Слц. *диял. dačij, dači „исте”* (SSN I, 288).

дачийшик -чияшик, -чийошик „неодредзене чий”.

даша х. кер.: **док не увидзи (увидзие, увидза** итд.) **трох даших** „будзе (будземе, буду) пиц до безсвидомосци”: Я ше остарал. Мам коло два езерки ... Маиш пиц до не увидзиш „трох Даших” (ЛатякТал 18). ◀ По В. Сабодайкови то керестурски вираз.

У Керестуре, окрем других, грали и Дашиво гудаци, хторих водзел Дашиа. Кед ше человек у карчми напил, та ше му вироятно место едного привидзовали и двоє-трое „Дашове”. Так могол настац и сам вираз.

даяк присл. **1.** „на даяки способ, неодредзене як”: Даяк уж лєм поробиме. || Всл. *dajak „исте”* (Sipos). **2.** „можебуц”: Не брєнкам му на телефон, бо рахуєм же є ище даяк у драже.

даяки -а -е зам. **неодр.** „неодредзене яки”: Кед не вельо з Керестура до Сентомашу пойсц можу, лєм тот пойсц може цо ма даякого коня (ЕтнV 102). || Всл. *dajaki „исте”* (Sipos).

два числ. **осн.** за предмети и живе окрем особох х. р. и живого с. р. ♦ **ані ~ ані три** „без двоєня, роздумованя, радзєня, такой, нараз дацо зробиц”: Булі зме на полю. Кед зме чулі же войско блізко, ми ані два ані три – охабелі коні и посцекалі (Ю. Хр.); **знац дацо як ~ раз ~** „барз добре знац (даяку роботу и под.)”; поль. *jasne (pewne) jak dwa a dwa cztery (jak dwa razy dwa cztery)* „цалком яснє, простє и под.”; **на два на три**: По оцовой бешеди започала вечера. Дзеци ягѳ да на цєрню шєдза сцєли би уж ходзиц по шпиванню. На два на три ше навєчераю, ... а вєц кєд ше уж пєриши гласи зачули по валалє – гайд и вони (РН 57/1926, 2, О. Кост.); **не зна кельо то ~ раз ~** „не ма нїякого знаня за живот”; поль. *on nie umie zliczyć (do) dwóch „исте”*; **не треба му ~ повєсц** „такой є готови на дацо”: Грицови то не требало два раз повєсц: подскочєл без огляду на [боляцу] ногу (КовМихГриц 19); слц. *netreba mu dwa razy povedať „исте”*; **приповєдац (сплєтац) ~ за три** „гоч цо приповєдац, сплєтац”: Дїдо не будзе мервиц два за три (РамачРап 36), слц. *tárat (trepát) dve na tri „исте”*

двагушні -а -е: ~ **гарчок** „гарчок з двома ухами”: Млєко [за кашу] ше усипало до велького 30–50 литри двагушногo чєрепoвoгo гарчка; кєд млєко варлo, усипало ше крупи (ХомаБл 195). ◀ Од два + ухо, -ушні. ♦ **стої як двагушні гарчок** „трима руки на пасу и ніч не роби”: Кєд даяка жаздиня пришила до сушєди и положєла руки на пас, або так стала на дражє без работи, гуторєло

ше же „стої як двагушни гарчок” (ХомаБл 195).

дванасти -а -е числ. поряд. гу **дванац**. ♦ **як по дванастих мукох** „барз вимучени”: Ставали зме як по дванастих мукох, невиспани и невипочинути (РН 34/1937, 3).

дванац числ. осн. „число и количество 12”. || Всл. dvanac.

дванаццєро -рих числ. збир. за живе штреднього роду и особи мишаного хлопского и женского роду: А вони [фамелия] спалї, можебуц, и дванаццєро у тей хижї (В. Саб.).

дванацме (жен. дванацох и дванац) числ. збир. „дванац особи хлопского роду”: ~ хлопни, леґинє.

двараз присл. „на два заводи”. ♦ **два раз би єдно поєдол [кед би не шмердзело]** „барз є скупї”: Оцец ми бул, як би ми то поведли, тварди Руснак. А тварди Руснак буц то значи же бул у шицким тварди: у слове, у роботї, у єдзеню, у вареню, у трошеню. Два раз би єдно поєдол кед би не шмердзело (КовМихНО 210); Скупї сцє, гвари, двараз бисцє єдно жєдли, лєм кед би не шмердзєло... (КовМихЦВ 133).

двасто числ. осн. „число и количество 200”.

двастоти и двастоцєти -а -е числ. поряд. гу **двасто**.

двацєти -а -е числ. поряд. гу **двацєц**.

двацєц числ. осн. „число и количество 20”.

двацєц пейц: ♦ **понагля яґда му дах-то двацєц пейц на риц дал** „барз понагля” (Лев. Ск.); **лєгко то на люцки хрибет (люцку риц) випалїц двацєц пейц** гвари ше кед ше даяку чєжку роботу, даяку хибу и под. на другого звалї (Лев. Ск., Ївг. Бл., В. Саб.).

двацєцєро -рих числ. збир. за живе штреднього роду и особи мишаного хлопского и женского роду.

двацєцме числ. збир. „двацєц особи хлопского роду”.

двоґач х. и рид. **двоґєр** „двообразови плуг” (МудриАл зазначєл и форму **двоґачи плуг**): Аж по Першей шветовой войни почало ше орац на двообразових плугох, так во-

ланих „двоґачох” (ФейИр 18); 3 двоґачом ше плїтко орало и угорєло (Ю. Пап); Я орал при салашу з двоґєром (Мик. Ск.); Ридко ше гутори **двоґєр**, я не чул, чул сом **троґєр** „трибраздови плуг” (В. Саб.). ◀ Перша часц од числовнїка два. **Двоґач/двоґєр** у нас новє слово, зявєло ше кед и двообразово плуги.

дводинарош х. „метална монєта од два динари”. ◀ Од серб. **динар**.

двоєнє с. „неодлучносц, дилєма”: Гоч у глїбокей старосци, вон имєло пошол зос своїм народом ... и зос своїм прикладом указал же нєт двоєня у борби за шлєбоду, чєсц и будучносц swojego народу (РС 24. 06 1949, 1). ◀ Од двоїц².

двої -їх числ. збир. мн. з парнима меновнїками и меновнїкаками плуралия тантум: двої ципєли, двої шматї.

двоїц¹ -їм незак. „персирац, гуториц дакому ви”: [Ту шицки младши одо мнє, та] ту уж нє мам кому двоїц (ПапДюКєр. 10). Слц. dvojiť „истє”.

двоїц² -їм оп. **двоїц себе/ше**.

двоїц себе, двоїц ше -їм себе/ше и ридко двоїц -їм 1. „буц неодлучни, нє знац як поробиц”: Гвари ше и двоїм ше и двоїм себе (В. Саб.). а) Я гуторим: двоїм себе, так сом чула од оца, кед чловец неодлучни: двоїм себе чи пойсц чи нє (Г. Р.); „До же, панове? – Гварєл Тарас ...: Чи єст ище пушкового праху у рогу? Чи нє ослабла козацка моц? Чи, можебуц, себе нє двоя козаки?” „Ище єст, батько, пушкового праху у рогу. Ище нє ослабла козацка моц. Ище ше нє двоя козаки.” (ГогольТБ50, 101); Нє знам чи лєпше предац стару козу, а охабиц козичку, чи лєпше предац козичку. Раз себе двоїм так, раз так (Г. Р.). б) Вон ше анї кус нє двоял же яки будзє наставни язык у Гимназиї; то ше подрозумїовало же будзє наш руски (РС ч. 13/1995, 21); Га... – двоєл сом ше чи повєсц чи нє (КочЄвЦП 26). 2. „роздумовац, подумовац, пробовац дац одвит на неяснє питанє”: Двоєли зме чом тот чловец предава хижу; Але чорт нє шипи, о даскєльо днї хтошка прєруцєл тоти [панталони] прєз капурѹ до нашого двора. Двоїм себе же чи то нє була Павла, можебуц ми ше так сцєла вимсциц

за мойо длуство (РС 18/2012, 13). || Не зазначени карпатски паралели. Всл. dvojic se „роздзельовац ше” (Hal); серб. двојити 1. „дзеліц на два часци”; 2. *прен.* „сумняц до правдивосци дачого”: *Није нимало двојила да ће доћи.* ◀ Од два, двой-.

[двойка] *ж.* „школска оцена, число превозки и под.” ◀ Од серб. двојка.

двойко *числ. експр.* „двойо”.

двойністи -а -е 1. „хтори ма два еднаки часци”: *Були єдністи и двойністи плуги. Двойністи видли то видолки за снопи (Ю. Пап); У хліве були двойністи дзвери. По ширини, на штрєдку, були подзелени на верхні и сподні. Горня часц була отворена, же би у хліве було воздуху (ПапОл 44); дво-йніста драбинка то двокрака драбинка (малярска и под.)* || Всл. dvojñisti (Czambel). 2. „двараз векши, дупли”: *у нашей роботы у нічим не станеме, але зос двойністу условносцу и далей пойдеме по истей просвітней драги (РН 44/1936, 1, Дю. Биндас).*

двойнята *с. мн.* „двойо ведно народзєни дзеци або млади животиных, с. двојке”: *йих крава мала двойнята цєлята (РНКЗа-рря 1941, 50).* Форма єднини глашєла двойнє, Г. двойнєца (як цо од качата, цєлята мамє єднину качє -єца, цєлє, -єца), але вона не зачувана. Всл. dvoјñє, Г. dvoјñєса, мн. dvoјñата (Czambel).

двойнятка *с. мн.* (єд. двойнятко) *оп. двойнята.*

двойо -їх *числ. збир.* означує живе штрєднього роду и особи мишаного женского и хлопского роду. Всл. dvojo/dvoje (Czambel).

двомє *числ. збир.* „два особи хлопского роду”. Всл. dvomi/dvome.

двор *х.* „оградзєни простор коло хижи”: *предні* ~ „часц двора од уходней капури по гумно”; *задні* ~ „часц у хторей були єкономско будинки, слама, кукуричанка и др., гумно”.

дворик *х. дем.* од двор.

дворник *х.* „царски чловец, достоїнственік”, лєм у Гнатьюкових записох: *Як привєдли другого [брата], цар му так гуторєл: ... Послухай мнє, а я цє поставим своїм дво-*

рником (Етн30 20). З подобним значєньом всл. dvorñik: *car še pital svojich dvorñikoch že dze ten narod pošol.* (Czambel).

двојак *присл.* „на двојки способ”.

двојакі -а -е „з двох розличних формох, файтох и под.” Всл. dvojaki „истє” (Buffa 67).

[дебєли] -а -е „тлусті (звич. о чловекови)”: *Гуторимє напр.: Яки тот чловец дебєли. Але за сербскє дебєо зид (стуб, тепих) не гуторимє дебєли мур (слуп, тепих), але: груби мур (слуп, тепих).* ◀ Од серб. дебєо.

[деверика] *ж. зоол.* „сладководна риба Abramis brama L.” *Пожичка зоз серб. ди-ял. деверика „истє”. Там воно пожичєне зоз мадь. dévér. И у карп.укр. бєшєдох познатє девер „истє”. Хаснує шє ищє назва лопатар-ка (Тимко 105).*

дєвлє *с.* „збунєна, циха особа, нуня”: *Цо шєдзиш як дєвлє? Пойдє дадє та шєдзи як дєвлє, ані шє озвєц не зна; кєд дахто нїзач не способни, нїч не зна, патри як дєвлє (Ю. Пап).* || Слц. диал. devla, debła „слаби худі конь; зли дух; дябол; неморална жєна” (SSN I, 309), мадь. devla „святі; Бог; дябол”, серб. дєвлє „франтовлїва назва за Цигана, Рома”. ◀ *Мадярскє и сербскє слово, а вшєліяк и нашо и словацкє, походзи од циганского devla „божє”, а тото ма паралєли у яєдних индєвропских языкох (лат. deus „бог”). До нашого языка могло присц з мадярского: од наведзєних паралєлох нашо слово по значєню найблїжшє мадярскому (и словацкому) devla „зли дух” (ЕтМ).*

дєгодьнє *слов.* „ягда не, баяко, розуми шє”: „Сцєл биш ми то зрєбиц?” „Дєгодьнє, зрєбим ци.”; „Тото не мож зрєбиц.” „Дєгодь не мож! Лєм шє трєба влациц.” (СС. Мак.) ◀ Од мадь. dehogynem „истє”.

дєгац -ам *нєзак.* „тукац, дриляц, биц”: *Цо мє дєгаиш!? „чом мє дриляш” (СС. Мак.).* ◀ Неяснє.

дєгєньчиц -им *нєзак.* „прицискац, гнявиц (напр. дацо з пєсцями); прєсовац, набивац; убивац дацо до дачого жє би шє вєцєй змєсцєло” (ЛатякМадь 124). ◀ Од мадь. dögönyözni „тлущиц” (ЛатякМадь 124). Ви-вєдзєни: *пєдєгєньчиц*, *пєприцискац*, *пєгнявиц*: *Пєдєгєньч ми дакус по хрибцє, бо мє*

болі; гвари ше и подеженьчиц по грудох у за-
гради „походзиц по грудох, потрушиц их”
(Г. Р.).

дегов х. 1. „моцни, груби, человек, дзец-
ко, животины”: Кед дзецко добре напредуе,
та ше гвари: То уж таки дегов (СС. Мак.);
И за тлусту швиню ше гвари: як дегов (В.
Саб.). **2.** „вдерене”: Кед ше двома бию, та
єден другому да дегов з пещу (Пвл. Бл.); Дал
му дегов аж ше виврацел (Г. Р.). У бешеди
зме зазначели и форму **дежа** „вдерене, де-
гов”: Док кармим кози, маче ше ми мота ко-
ло ногох, та од козох доставам дежи „тукаю
до мнє” (Лю. Бл.). ◀ Неясне.

дедвци -им **незак.** „нагло есц, „хпац”
до себе”: Пале як тот дедви (Г. Р.). || Слц.
degviť 1. „недзбало робиц, гвздац”; 2. „биц,
тлучиц (дакого)” (Калал), слц. диял. degviť
„гнявиц; хпац” SSN I, 302), nađegviť sa и
nađegviť sa „добре ше наесц, нахпац ше”
(SSN II, 251), укр. диял. **дедва** „посне єдзе-
не; сирове, неварене єдзене; роштовина од
зарна”. ◀ Блізкосц значеня нашого **дедвци**
и наведзених паралелох очиглядна, але по-
ходзене слова неясне.

дедечке и дедечки присл. „нізко”: При
теканю ше гуторело: Подай! „додай, по-
друц теку” А кед сцел да му подруци теку
нізко, гуторел: Подай дедечке! (В. Саб., Хо-
маМ) ◀ Неясне.

дедо х.: **деду му його** „благше лаце, ган-
дрованє”. **Деду му його** ше гутори кед ше бе-
шедує з дзецими (Лев. Ск.). ◀ Неясне.

дезентирац -ам **зак. и незак.** „сцекнуц/
сцеканц з войска, дезертовац”, лем у Гнату-
кових записох: Затля не гутор ніч док я на
коня не шеднем, я будзем дезентирац (Етн29
187). ◀ Од мадь. dezentor 1. „дезертер”; 2.
„вандровнік хтори ше круци коло валалу и
под.” (дезертере ше крили по польох, коло
населеньох). Мадырське вироятно од нем.
Deserteur, тото у 17. в. од фр. deserteur, а
французке од лат. de:sertor(e). Всл. dezentir
„гунцут” (значене вироятно настало од зна-
чення 2 мадырського слова).

дейта ж. заст. „схадзка, сход, збор”: кед
видзе на брег, патри, а там полно жири.
Цар лев дал шицки жири зволац на дейту

(Етн29 236); єден цар мал барз красну дзив-
ку, та му скапала, ніхто о ню не зна. Зволац
вон до себе ... поглаварох на дейту, як би ше
о ню даяк виявело (Етн29 285). ◀ Од мадь.
diéta и dēta „скупшина; бербляне”, а тото од
лат. diēta. У мадырським ше слово хасновало
од початку мадырськей держави до 1792. р. ♦
водзиц (кончиц) дейту „мац сход”: Кед же-
ни длуго рапкаю, кед ше у даяким дружтве
вельо приповеда, гвари ше же дейту конча
(водза) (Евф. Пл.); Чекай, пайташ, будзе ту
рано велька дейта стац и приду ту вель-
ки панове и ту буду вельку дейту кончиц
(Етн30 144).

дейтазовац -зуєм „отримовац сход;
дружиц ше на сходу”: Пах забивачки знійцел
шицки **предрозсудки** [о националносцох] и
до позних годзинох ше у пиньвици у Грацу
дейтазовало. Тото незвичайне дружене за-
кончене зоз шпиванками хтори шицки зна-
ли. Цепли шкварки єдли шицки (РС 4/2012,
12). ◀ Од дейта (оп.).

декламовац -муєм **незак.** „рецитовац”:
Нашо дзеци [на програми на концу школ-
ского року] **декламовали** красни **стиш-
ки** и шпивали **писні** (РН 25/1937, 3). || Слц.
deklamovať „исте”, укр. **декламувати** „исте”,
серб. **декламовати** „исте”, нем. deklamieren
„исте” (до немецкого пришло з латинського
у 16. вику). ◀ Лат. declamare „исте”.

[**дека**] ж. „мера за чежину: декаграм”.
Мадь. deka, серб. **дека**. ◀ 3 греческого и ла-
тинського.

декунг и декунк х. „ярок, канал на
фронту як защита вояком”: Стоїме у „де-
кунжу” и штреляме (РН 42/1927, 2, М. Ко-
вач). Слц. диял. dekung, dekunk „исте” (SSN
I, 303). ◀ Од нем. Deckung „исте”, серб. де-
кунг „исте”.

делиньков -а -о: ~ **платно** „файта
волняного або памучного платна за жен-
ски шмати”: Делиньково платно то цен-
ке, мегке, летне платно. || Мадь. delén
„делиньково платно” (1910), слц. диял.
delénka, delínka „исте”, серб. покр. **делин**
„исте”, **делинка** „файта женскей хусточки
з делинькового платна”, нем. Delaine, англ.
delaine, фр. de laine.

Демко х.: *спораел (ушорел, гонел) го як Демко писи (Денков Пици) [нину] рапаву* „спораел го, спред го, намесцел му дацо” (Лев. Ск.); коцурски информаторе знаю то то мено зоз н: *Денко* (у присвойней форми *Денков*): *Шеднул еден [дябол] на едно, други на друге плецо. Гоня ме, боже, як Демко Писи нину рапаву.* Сам ше чудуем як сом мог витримац (КочЕвЧай 52). По В. Сабодайкови то не писи, але Пици (мено пса).

денечко с. дем. од **денко:** *Вода, цо че-че постред двора, неше едно полуокругле денечко. Тото денечко вон, Михал, вистругал ище кед покойна жила* (Ков-МихЦВ 22).

денко с. 1. „округла дешичка велькосци древеней ванічки з хтору ше прицискал клягани сир у ванічки” (ДудашКс 145). **2.** *мн. денка* „дешички наверх квашеней капусты у гордове”: *Капуста кед длузей стала, на денкох цо ю прицискали налапала ше осуга (били слой на юшки). Денка ше вец змивало зоз воду* (ХомаБл 200); *У Коцуре ше гвари и демка* (Сф. Мак.); *Хаснуе ше и єдни-на: умий и тото денко.* || Всл. denko „исте” (Вуфа 52). ◀ Деминутивна форма од дно.

Денков оп. под Демко.

дербац -ам незак. 1. „кивац, викивійовац (напр. слуп при виніманю)”. **2.** „бабрец, цвенкац з дачим”: *Дербаю зоз струю „раз виключую, раз уклучую струю”; Дерба кед дlobe до дачого* (В. Саб.). Виведзене роздербац „розтресц, розкивац, погубиц”. Роздербал ми бицижлу, колесо уж ошива, не дам ци, бо ми роздербаш (В. Саб.). || Чес. drbat „шкрабац, чухац”, drbnout „уштухнуц”, виходноморавске drbat „смачне есц”, drbat jazykem „огваряц”, drbat do něčeho „робиц дацо, дlobe до дачого”, слц. диял. drbat 1. грубо ше гу дакому одношиц; 2. вулж. „мац полово одношене”, drbat sa „шкрабац ше”, укр. диял. *подирбати* „потаргац, потресц”. ◀ Праслав. drǫbati. (Machek 127).

дергельовац -люем незак. 1. „барз диргац по неровней драги”: *Коч з нами так дергельовал, але зме ше надергельовали; Ту су у камиону, дергелью задки на дескох* (Бильня: Аз есм, 188). **2.** „дацо рапаве недзбало

з дачим вигладковац; цагац даяки предмет по неровним так же вон подскакуе, дирга” (Дю. Латяк); *Цо тельо дергельюеи, а не идзе ци! – гвари ше дакому кед му не идзе робота* (СС. Мак.). || Слц. drglōvat 1. „тресц, натресац”: horúčka ho drgluje „треше ше у горучки”; 2. „диргац”: voz drglōval po štrku „коч диргал по каменчу”, drglōvat sa „тресц ше”, drgať и drgoliti „тресц, натресац”: drgolila ho zima; Ches. drhati „тресц ше”. ◀ Праслав. drǫgati, drǫgajq и drǫžati, drǫžq. Праславянске ž ше у наведзеных паралелох и у нашей форми зачувало (не прешло до g) же би виражело експресивносц (Machek 127). По Дю. Латякови од мадь. dörgöl „чухац” (ЛатякМадь 124).

дерегля ж. 1. „плівни обект зоз збитих салfox, стеблoх, с. сплав”: [Под час велькей води у Керестуре] *За 16 тижні коч не ходзел по драже, куртим шоре, лем дерегля. Теди було вельо дереблі направени у валале* (БиРК1936, 141). **2. прен.** „дослужене превозне средство”: *Очералі ми бетяре бицижлу, охабелі ми горшу, куґлицы на ней доробелі, то уж дерегля; за стару бицижлу, коч и под. гутори ше: та то стара дерегля, або: то циґанска дерегля (бо циґански кочи звичайно стари)* (В. Саб.). ◀ Од мадь. dereglye „исте”. З мадярского и сербске *дереглија, дерегля* „вельки чамец; шлеп”. Дальша етимолоґия неясна, можливе од тур. dirâkli „ладя з катарку”.

дерек х. заст. „хрибет; друк; слуп”. ◀ Од мадь. derék „хрибет; друк; слуп” (ЛатякМадь 124).

дерекаль х. „мала ценка перина” (КочишІР). ◀ Од мадь. derékalj „матрац”; хто-ре по М. Кочишови виведзене од мадь. derék „крижи; пас”; а тото славянского походзения, праслав. dreкъ, нашо *дрик*.

дереш х.: *биц (набиц, достац и под.) на ~ „биц, набиц, достац по задку”. || Карп.укр. дереш „лавка за каране, бице по задку”, слц. dereš „исте”, слц. диял. dostal dvacespejdz na dereši „исте” (SSN I, 306), поль. deresz 1. „исте”; 2. „шиви конь”. ◀ Од мадь. deres 1. „шиви конь”; 2. „лавка на хтору бул звалени виновник (школяр и др.) хторого били по задку”. По М. Кочишови друге значене*

у малярским могло настац „як жартліва семантична варіянта значеня „шиви конь”. У нас ше значене „лавка” страцело. З малярского и сербске *дерез* и *дереш* „лавка за каране, бице по задку”.

[**держава**] ж. „правно независна територія”. Хасноване и у угроруским (язичию) и цсл. язичу: *а тепер бажаю ше свою державу заложити ту на земли* (Житя съвятых, 68. б.). Карп.русин. *держава „исте”* (Чорі). ◀ До 20. в. наш народ хасновал малярзем *орсаж „державка”* (оп.). Терашне *державка* пришло лебо директно зоз сербского лебо ше угроруске *державка* розширело у нашим язичу под уплвном серб. *држава*. У кождим случаю, сербски уплв мал ту виroyтно пресудну улогу.

[**Державка**] ж. „часц керестурского хотора з правого боку од драги до Кули, скорей на ней були пажици”: *Державка часточно була пажица, а часточне луки [под воду] ... Над Державку летали жовлі, чаплі, галаси (чайки), а найвецей було бибици (Жирош V 375); Єшенъ була дижджовна одвише, шицка Државка залята була* (ТамашРКер 151). ◀ Жирош наводзи два толкованя назви „Державка”: По толкованю керестурского новтаруша Габра Гвожджака, назва походить од дієслова *держай* „тримац”: „*То часц хотара хтора и нешка подводна, стої на ней найдлужей вода, трима воду, „Держить” воду” и прето ю людзе наволоали Державка.*” Медзитим, у нашим язичу (окрем у нар. писні) не зачуване дієслово **держай*, та тото толковане недосц прешвечліве. По толкованю даєдних старших людзох жем на Державки скорей була державна, та ю людзе прето наволоали *Державка*. Виroyтно тото толковане прилапел и Дюра Лятяк: *Державка то дакедишиня державна жем у Керестуре, южно од нешкайшого АБЦ, дакедишиня пажица дзе ше напасало крави.*

дериц (ше) -им (ше) беш. оп. **вдериц (ше)**.

[**дерляц**] -ям *незак*. „ровнац, мелчиц ораніну з дерлячу”: *Дакеди зна диждж припрац тоту жем, ... та вецка така ше скорка направи, же конопа не може зисц, зато [треба] крижом дерляц ... да ше тота*

скорка потарга (РН 6/1934, 4); *Дерляц мелко* значи дерляц одн. браніц польо так же би жем була мелка (МудриАл). ◀ Од серб. *дрљачи*.

[**дерляча**] ж. „польопривредна справа зоз „зубами” за ровнане, мелчене ораніни”: *Зоз дерлячу ше жем дерляло же би була мелка, бо ше до таких грудох яки оставали после ораня не могло ніч посадзиц. Коні ю цагали, а зуби розбивали груди на мелко* (Фа 116); *Овес шали на рукох а вец дерляли зоз древенима дерлячами и зуби були у ніх дрвени а вец после видумали до дерлячох железни зуби* (БиРК135). ◀ Од серб. *дрљача*.

[**десиц ше**] -и ше (*перф.* десел ше и дешел ше) *зак*. „случиц ше, трафиц ше”: *дешели ше таки жвирства* (Заря 10/1939, 5). ◀ Од серб. *десити се* (праславянске, характеристичне переважно за южнославянски язичи). Нашо еквиваленти *стац ше и трафиц ше*. Вивежене: *удесиц ше „натрафиц”*.

деска ж. „с. *даска*”. || Всл. *deska*, поль. *deska*, чес. *deska*, слц. *doska*, укр. *дошка*, рсй. *доска*, серб. *даска*. ◀ Од праслав. *дѣска*, а дальша етимологія недосц ясна, по даєдних од греч. *дискос* и лат. *discus*. З праславянского и малярске *deszka* „исте”. По М. Кочишови нашо *деска* з малярского, цо можливе, прето же би праслав. форма з твардим знаком у нашим язичу мала дац форму зоз **о**: *доска*. • **до дескох (сипац, класц)**: *Хто мал моцни коні сипал [виламану] кукуруци и поверх драбинкох, як гуторели до дескох*. За льовчи ше заглобели дески [те. поверх драбинкох кладли ище два дески, з чим повековвали волумен коча] (ФейИр 60). ♦ **не ма седму (штварту) деску** „дацо му хибі (у розуме)”; **ровна як** ~ „жена з малима першами” (Дю. Лятяк); **розум як** ~ „слаби розум” (В. Саб.); **сухи як** ~ „барз худі” (Лев. Ск.); *Схудла як деска, ліца ше ей сцагли* (РК 1928, 74).

[**деца**] ж. „мера за чечносц: децилитра”. Мадь. *десі „исте”*, серб. *деца и деци „исте”*. ◀ Од лат. *decem*.

децембер -бра х. „дванасти мешац у року”. ◀ Од лат. прикетніка *december*.

[**деци**] *х.* „деца”: *попил єден „мали” деци* (РК 1930, 65, М. Ковач). *Оп. деца.*

[**дешавац ше**] *-а ше незак.* „случовац ше”: *бо ше таки случай нє дешава часто* (Заря 6/1938, 4).

дещани *-а -е „направени з дескох”. Всл.* deščeni „исте” (Buffa 51).

дешар *х.* „тот цо трима древарню”.

дешара и дешарня *ж.* „древарня, с. дрвара”.

дещичка *ж.* 1. *дем. од деска; 2.а)* „шедалка на селянским кочу”: *ускочел до коча, конї повицинал, а вец шеднул на дещичку. Пошвидко станул з дещички и людзе гваря же так на стояци одвез ше аж до Филіпова* (НК 1988, 152). **б)** „шедалка на колїмбачки” (Ю. Пап). 2. *мн. дещички* „рамики кнїжки (дакеди рамики кнїжкох правели и з дешичкох)”: *Наши нови Руски календар за 1934. рок ... виходзи нам у новим красним облєчиву. На дешичкох вимальована нова слика котра приказує житне польо (косидбу) ... На самих дешичкох у красним уводним слову толкує п. редактор змисл нашого календара и улогу РНПД-а у нашим народним живоце* (РН 42/1934, 2); *Медзи тима кнїжками була єдна крашнє оправена. Кед човек препатрал дешички нашол там 40 акції од єдного познатого рудокопу Канади* (РН 34/1930, 3).

дедіна *ж.* „валал”, лєм у Гнатюкових записох: *Ишол чипкар з дедїни на другу* (Етн9 ч. 32). Всл. *dzedzina* (углавним на Спишу) и *valal*, слц. *dedina* „валал”. Од праслав. *dědъ* „дїдо”: слово *дедіна* першобутно значело „маєток хтори припада дїдови, дїдовщина”. ◀ Од праслав. *dědъ* „дїдо” виведзене и чес. *dědic* „нашлїднїк”, поль. *dziedzic* „исте”, укр. *діди́ч* „исте”, серб. *дједић* „исте”. *Оп. валал.*

деп *х.* „фалат лукох, пажица”. ◀ Од мадь. *гуер* „пажица, травнїк”. Виведзени слова: *задепиц (жем)* (оп.), деминутив *депик*.

депик *х. дем. од деп.* *Депик* ше звичайно находзел опрез салашу.

деплатартов *х.* „часц плуга”: *На самим своїм верху потримовач [на плугу] мал деплатартов, до котрого ше удзивало депло-*

ви (Фа 104). ◀ Од мадь. *gyerlő* „деплови” и *tartó* „слуп; подлога”.

деплови *х. мн.* (єд. деплов) „ремені з котрима ше управа зоз запрагнутима коньми, с. *дизгине*”. || Карп.укр. *дяплови „исте”* (Мокань). ◀ Од мадь. *gyerlő* „исте”. • **закруциц** ~ „зацагнуц деплови и закруциц их коло льовчи же би конї чувствовали же их цошка затримує, же би ше не рушали з места (кед человек накратко сце зисц з коча и под.)” (В. Саб.). ♦ **тримац** ~ *у обисцу* „буц газда у обисцу” (Ю. Пап).

депловки *ж. мн.* (єд. депловка): *Кед конь запрагнути у парачим и под. плугу, вец ше деплови волаю депловки.* ◀ *Оп. деплови.*

дерейде *викр.* на овчарского пса: „гибай ту”. ◀ Од мадь. *gyere ide* „исте”. Викричнїк хасновали югаше.

[**дерма**] *ж.* 1. „горизонталне древо на студні з хторим ше на принципу полуги цага вода зоз студні”: *Дерма могла ходзиц горе-долу. На єдним конци дерми з ланцом була притвердзена клюка, на хтору ше зақвачел дрєвени студньов кабел. Пре ровновагу, на други бок дерми ше зақвачело дяке старе железо, цєгли и под.* (ПапОл). У других зродних языкох „дерма на студні” ше вола журавель (с. ждрал): слц. *žerjav*, всл. *žurav* (Hal, Czambel, Bartko), укр. журавель, поль. *żuraw*, рсї. журавль. Тота назва у нашим языку не зачувана; судзаци по восточнословацкей форми, и наша назва би мала глашиц *журав*. 2. „горизонталне древо наверх єднокридловей капури”: *Место верхней дески [на капури] було прибите цале древо – гоблічка – дерма и кед ше заверало капуру, тота дерма ше кладла до „патинжи”, а то було железо, таке як полуобруч и до нього ше тоту дерму кладло. Кед ше капуру отверало, мушело ше дерму дзвигнуц зоз патинжи* (ФейИр 104). ◀ Од серб. *ћерам* 1. „дерма на студні”; 2. „горизонталне древо за заверанє преходу”; у сербским ше хаснує форма хлопского роду *ћерам* и женского роду *ћерма*. У нашим языку лєм форма женского роду. У сербским слово походзи з турского.

джавкац -ам *незак.* „брехац, побреховац”: *Цо джавка тельо тот пес!* (Вер. Рм.) || Слц. *davkať* и *džavkať* „исте”, рсй. *тявкать* „исте”. ◀ Ономатопейске.

джавкнуц -нем *зак.* (гу **джавкац**) „збрехнуц”.

джавуліц -ім *незак.* „допито брехац, джавкац”: *Пес джавулі* (Пвл. Бл.). || Всл. *džavulic* „исте”. ◀ Ономатопейске.

джагац -ам *незак.* 1. „штухац, джобац”: а) *Раз Янко сцел биц Петра, а Петро ше цурикал и лем джагал зоз бичаком до Янка, Янко ледво остал живи* (В. Саб.); *Гвари ше: джагац до дакого з локцом* (М. Рм.). б) „штухац коня зоз стремом, острогу (же би швидше ишо)” 2. *прен.: Джагац до дакого значи „штухац, рушац го, не дац му мира”* (Ю. Кол.). ◀ Неясне. Треба випитац вязу: зоз поль. *dżagan* „крамб, будак” и слц. *čakan* „исте” (тоти два з турецьких языкох); серб. *цагати* 1. „гоніц (з ногу, паліцу)”: *сељаци су цагали кљусад*; 2. „правиц галайк, лярмац” (од турскей ономатопеї); поль. *dźgać* „джобац, штухац” (польске од праслав. *žegti* „паліц”), слц. диял. *džgať* „хпац”, *džgať do seba* „хпац до себе (при едзеню), слц. диял. *džáchať* „биц” (SSN I, 424), слц. *džugať* „штухац”, морав. *džagat*, *džugat* „исте”, укр. *джигнути* „уджобнуц, уштухнуц”, серб. покр. *цигати* „штухац”.

джагац ше -ам *ше незак.* *взаєм. повр.* „оштуховац ше”.

джагнуц -нем *зак.* „джобнуц, уштухнуц”: *Дзияк на хованю недобре шпивал, та паноцец до нього джагнул да ше виправи* (В. Саб.); *Кед биш обачел же и я „бием покलोंи”, ... джагні до мнє* (КовМихГриц 114). || Поль. *dźgnać* „уджобнуц, уштухнуц”, слц. диял. *džachnúť* „вдериц” (SSN I, 424). ◀ Оп. *джагац*.

джама ж. „барз мегка маса; дацо барз мегке цо ше легко джами: барз мегки парадичи, грозно, масло и под.”: *Таке ше ми масло мегке змуцело як джама; Капусту нам до гордова кладол М., убивал ю зоз склєняну фляшу од кока-коли, та нам тераз квашена капуста така мегка як джама* (Г. Р.); *Джама то кед ше дацо поджами: грозно кед*

ше муля, шлівки, парадичи, мокри даралов – тота маса ше вола джама (В. Саб.). || Всл. *džama* „дацо згніте (Калал, 127); барз мегка маса”: *všicke breskiňe na džamu še premeňili* (Czambel); укр. диял. *дзяма* „юшка; овоцни сок; густі сок”, слц. *džama* „сок”, поль. *dziama* „файта едзєня з муки”. ◀ З восточнороманских языкох (рум. *zeamă* „сок; ма-чанка”), до хторих пришло з греческого (ЕСУМ).

джамиц -им *незак.* „сцискац, прицискац, давциц (з пальцами, дланями, ногами)”: *Качмар Планчак тарговел зоз вином. Грозно куповал на ваžони и ту пресовал, джамел* (ЖирошМСМ 176). Слц. диял. *džamať* и *džamac* „чамкац”, поль. *dziamać* „недзєчне єсц; помали и слабо робиц”, укр. диял. *дзямдзя* „чловєк спомалшєних, гєнїлївих рухох”. ◀ По ЕСУМ-у українське *дзямдзя* з польского, а тото ономатопейське. Пре значєньову блїзкост предходного мєновнїка *джама* и дїєслова *джамиц* випатра нам можлїве и єднаке походзєне тих двох словох.

джамчиц -им *незак. експр. оп.* *джамиц*. Слц. диял. *džamčit* „чамкац при єдзєню”. ◀ Од *джамиц* з допомогнєм суфиксом -ч-.

джатка ж. „цворєнь на ярму”: *Каждє ярмо було справєне зоз верхнєй и споднєй часци, котри мєдзи собу були повязани зоз штирома джатками. Два вонкашнї джатки звичайно були жєлєзни. ... Два нукашнї джатки були дрєвєни* (Фа 93). ◀ Оп. *дятка*.

джачки, дятки и дятьки ж. мн.: *руцац (на)* ~ „руцац кляпчисти каменьчки по повєрхносци води же би одскаковали од повєрхносци, с. *правити жабицє*”: У Коцуре руцанє дятькох воляли *мачки-дятки*, а у Миклошевцох ше мєрало *кєльо одбие годзини*. Кому каменьчє одбило вєцєй годзини, односно вєцєй раз одскачєло по повєрхносци води, тот бул побиднїк (ХомаМ). Младши хасную форму *джачки*, а старши *дятки* и *дятьки*. Значи жє форма *дятки* старша. Всл. *gusac žarkı* „исте” (Bartko 210). По значєню тото слово нє мож повязац зоз *джатка*, *дятка* (оп.) и зоз *дятки*¹ и *дятки*². ◀ Неяснє.

джбан х. „дзбан”, лем у Гнатюкових записох: *Ишло дзивче на воду, / На ту воду студену, / Ишол пан, розбил джбан, / Гей, гей, розбил джбан* (Етн9 ч. 33). ◀ Оп. под **дзбан**.

джвакац -ам *незак*. „гласно есц, чамкац”: *Крашнє єдз, не джавакай!* (В. Саб.); *Джвакац значи „жувац”* (Лев. Ск.). || Слц. диял. *džváchať* „гласно есц, чамкац”, *džvagať* „райбац”, *džvangať* „гласно есц, чамкац” (SSN I, 428), укр. диял. *джвякати* „жувац”, карп.русин. *жвакати* „гласно есц, чамкац”: *У школі го вчили, обы не жвакав, коли їсть* (Чорі). ◀ Общеславянске слово, праслав. *žьvąkati*.

джванґац -ам *незак*. 1. „нагнівано приповедац, жубротац”: *Цо тельо джванґаши!* (СС. Мак.). 2. *Джванґац значи вельо приповедац* (Лев. Ск.). Слц. диял. *džvangať* „гласно есц, чамкац” (SSN I, 428). Укр. диял. *жванґіти* и *джвиньґіти* „дудрец, вадзиц ше”. ◀ Ономатопейске (ЕСУМ). Оп. и *зджванґац* „на згужвано поробиц, недобре зошиц и под.”

джванґотац -ам *незак*. „вельо приповедац” (Лев. Ск.): *Джванґотац – бербляц, приповедац гоч цо* (Мел. Пвл.); *знал буц часто неприємни зоз своїма питаннями и дицванґотаньом* (КовМихІриц 94). ◀ Од *джванґац* зоз суфиксом *-от-*.

[**джив-джив**] *викр.* хтори значи чвинринканє тацка. Укр. *жив-жив „исте”*. ◀ Вироятно од серб. ономатопейского *цив-цив*.

джиґац -ам *незак*. „дацо длуго робиц, шипляц, бабрец, длобац”: *У войни на примушуюцей роботі робел сом на струґу, та сом вноци джиґал, правел сом карички на струґу* (Йвг. Бл.); *Джиґац значи „робиц даяку бабрацу роботу, длобац”* (С. Мак.). || Слц. *džugať* „штухац”, морав. *džigat, žigat*, „исте”, укр. *джигнути* „уджобнуц, уштухнуц”, серб. покр. *цигати* „штухац”. ◀ Вироятно од праслав. *žigati* (Machek), од хторого и нашо *жигалка* „файта покриви”.

[**джиджа**] *ж. срим.* „школа за шкинтане у дзединским бависку”: *У руских валалох у Сриме школу [файта шкинтаня] ше наволова-*

ло „джиджа” (оп. *школа* (3)) (ХомаМ). ◀ Неясне.

[**джиджац ше**] -ам *ше незак. срим.* „файта дзединского шкинтаня (оп. *школа* (3)). ◀ Оп. *джиджа*.

[**джмариц**] -им *незак*. „куриц так же ше барз кури з цигара”: *Шедзели зме у кабини камиона и курели, тельо зме наджмарели, не було видно у кабини*. ◀ Не зазаначени карпатски паралели, вироятно од серб. *жмарити* „вельо куриц”.

джмура *ж. и х. 1.* „тот цо джмура у бависку ‘на джмурки’”: *Ми ше раз бавели на джмурки. Жельо бул джмура, а ми ше поскривали* (шк. сост.). ◀ Од *джмуриц* (оп.).

джмурац -ам *незак. 1.* „буц джмура у бависку на джмурки”. 2. *експр.* „заверац очи, джмуриц”, напр. *гвари ше дзецку кед не сце спац: джмурай!* ◀ Оп. *джмуриц*.

джмурач х. „тот цо джмура у бависку на ґалама”: *На ґалама то бависко „на джмурки”, „на писпас”* (СС. Мак., Лев. Ск.). *Джмурач бул напр. Йовґен, читал до 30, 40 итд., а други ше за тот час скривали. Вец их джмурач гледал. Кед даедного нашол, напр. Янка скритого за капуру, заґаламал го, те. скричал: ґалама Янко за капуру! Вец Янко джмурач* (В. Саб.). ◀ Од *джмурац*.

джмури *мн.* „бависко ‘джмурки’ (оп.)”: *Я ше бавел у Микия так фино, на джмури* (Г. Г. Надь, ПЗ 3/1969, 11). ◀ Од *джмурац*.

джмуриц -им *незак*. „заверац очи”: *Ко за ше не могла окоциц, кед вицагли з ней коцата, була барз помоцована, лем джмурела, а вец здохла* (Пвл. Бл.); *Обрацам ше ґу муру и джмурим очи цо баржей можем же бим заспала* (шк. сост.). || Всл. *džmuric* (Sipos), слц. *žmúrať, čmúrať, žmúriť, mrúžiť, mrúžkať* > *žmurkať, hmúrať očima*; чес. *mhourati, mhouřiti oči* „заверац очи, джмуриц”, слц. *hmúrať očima „исте”, поль. mrúżyć oczy „исте”, укр. мружити очи „исте”*. ◀ Од праслав. *žьmuriti*, тото од *мьžuriti*, а то превој зоз *migati* (ЕСУМ, Machek). У нашим язiku ж прешло до *дж*, а зоз першобутней форми настали два форми *джмуриц* и *джмурац*.

джмуркац -ам *незак*. „кліпкац з очну кліпку даваюци з тим дакому знак, с. на-

мигивати”: а мац нам джмуркала, же не, же бачи Янко лем шмих роби (КостПр 36). Всл. džmurkas „исте”, слц. žmurkať „исте”. ◀ Зоз суффиксом -к- од джмурац.

джмуркаци -а -е „хтори часто або схопно джмурка: Заводльива, джмуркаца. Кельо раз го вицала з очми (РНКЗаря 1939, 91, Е. Кочиш).

джмурки ж. мн. „дзецинске бависко у хторим еден джмураючи чека же би ше други поскривали, а вец их гледа”: Ми ше раз бавели на джмурки. Желько бул джмура, а ми ше поскривали (шк. сост.). Слц. žmurky „исте”: hrať sa na žmurky, всл. bavic še na džmurki (Buffa 72), поль. mżurki „исте”. ◀ Од джмурац.

джмуркнуц -нем зак. жу джмуркац. Укр. джмуркнути „кліпнуц”.

джобак х. „железна часц на ґажацей поверхносци колеса превозки хтора спера колесо же би ше шлізало, крампон”: Ваши оцец ме вислал до Зренянину купити джобаки на лупачу (Лев. Ск.); По войны трактори на задніх колесах мали джобаки (Ир. Ск.). Всл. džobak „птицово писки; джубок” (Buffa 72). ◀ Од джобац.

джобац -бем незак. „штухац з кончистим предметом, клац”. || Слц. dobať 1. „джубац”; 2. „длобац”, поль. dziobać и dziobać „исте”. ◀ Од старшей форми *зобац, праслав. zobati; дз ше вироятно вигваряло мегко: дз’обац’, а вец прешло до дж. Од *зобац настала и наша форма джубац (оп.).

джобаци -а -е 1. „штухаци, коляци”. 2. прен. „хтори увредзуе других зоз словами, штухаци”: То таке було джобаце, лем джобала (Пвл. Бл.).

джобка ж. „точка”: Ключ ей [пекинґсей качки] кратки, широки ... зос билу джопку на концу (РК 1937, 144). Слц. нар. doбка „исте”. ◀ Од джобац.

джобкасти -а -е „хтори ма по себе джобки, точкасти”.

джобкац -ам незак. „полегко штухац”: Джобкац з иглу фурми за вибиване (Ю. Пап).

джобнуц -нем зак. „вдериц, уштухнуц з кончистим предметом”.

[**джоняц**] -ам незак. „длуго вечар швициц, не легац спац або спац на шедзацо у очежаних условийох” (СС. Мак., Лев. Ск., Ю. П.): Гвари ше напр.: Цо джоняш тельо!? Докля будзеиш джоняц!? (СС. Мак.) ◀ Не зазначени карпатски паралели, вироятно од серб. цоняти „длуго чекац (напр. пред дзверми)”.

джочкац ше -ам ше незак. дзецинске бависко: зоз дас двох метерох оддаленосци руцали ше одн. уганяли пасульки до долінки тв. джучки або ше руцали гу поцагнутей линиї (С. Мак., В. Саб.): При джочканю зме мали и чловечки, то длуговаста била пасуля, вонконцом мала червене пасмо, смужку; донжови – то велька пасуля „тетовац”; жидзики – били округли пасульки, по верху мали чарне; полбилки – полу били, полу червени пасулі (В. Саб.). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Неясне.

джубац -бем незак. „зберац зарна або биц по дачим з джубаком, писками (о птици), с. кљуцати”. Всл. džubac „исте”. ◀ Од праслав. zobati (оп. джобац).

джубац ше -бем ше незак. „джубац ед-на другу (о птицох)”: Когути ше джубу (Ю. Пап)

джубаци -а -е „хтори часто джубе дакого”: Маме ми когута / злого, джубацого / ... Кед му есц даваме, / ми вше посцекаме / пре його джубане / и пре огянане (шк. сост.).

джубкац -ам незак. „покус, полегко джубац”. ◀ Од джубац.

джубкац ше -ам ше незак. „джубкац у вайцу намагаючи ше висц з нього (о младих птицох)”: Курчата ше джубкаю з вайцох, курче ше джубка (Ю. Пап). ◀ Од джубац.

джубнуц -нем зак. „вдериц з джубком, с. кљуцнути”. Слц. đubnúť „исте”.

джуґа¹ ж. (и **дюґа**, **дюґа¹**) бот. „рошліна Lathyrus tuberosus”: Дюґа на целово квитне и фино пахне, у кореньку ма „кромпльочки” цо дзеци любели есц (С. Мак.); Дзеци вигребовали зоз жеми поджемни плоди джуґи, чисцели скорку и едли (Мих. Рм.). || Слц. džuk, đuk „исте”, всл. dżuk „исте” (Czambel): Ked tato oral, teło džukoch som nazbiral, buli take slatke (SSN I, 405), укр. диял. дз’уж

(dziug), дюговник „исте”. ◀ По О. Тимковей можлива вяза зоз словом дюж „1. зли дух; 2. файта ноцного мотиля”, хторе тиж ма карпатски паралели: укр. диял. дук, дюж, слц. ďuk, поль. диял. dziuk, diuga. Од дюж з тим значеньом походзи укр. диял. дюжовник „жовтозілля”. Плод джуги ше вола дюжовина (оп.).

джуга² ж.: *Кед ше швиня не сце гукац, гвари ше: не ма ище джуґу, т. є. не треба ю ище гонїц под корназа* (Пвл. Бл., Лев. Ск.). ◀ Неясне.

джуджа ж. 1. „долїнка до хторей ше уганя тека при мумликаню; долїнка за пиличку при пиличканю; долїнка при джочканю”: *Ми то волали джуджа и джучка* (В. Саб.). || Слц. диял. đučka и đučka „исте” (SSN I, 403), đuka (SSN I, 407), всл. džudža „исте” (Hal), укр. диял. дук, дучка „исте”, рсй дук „долїнка при подобним бависку”. **2.** у Г. Г. Надя неясне значене: *Боль ци джобе до шерца, бие по джуджи* (РК 1938, 58, Г. Г. Надь, преклад Цанкаровой „Дзешатки”). ◀ Неясне. При даедних бавискох джуджа ше вола и джучка, дючка. Оп. и **дючка**.

джунїц -їм незак. **1.** „препровадзовац ноц у чеканю и под., бродзиц”: *валал ше придал сну и пуцел малого стражара най джунї сам* (ТвенМ 212); и цверчок дзвинї за прощами, а зоз мугару цошка шепло же гуя тим цо джуня сами (РамачРап 16); *така сом вистата ... / после телїх ноцох джуненя* (ДудашГадв 62); *Джунїц значи бродзиц вноци* (Лев. Ск.). **2.** „дацо длуго чекац, забавяц ше, трациц час”: *Мачка джунї, чека мишу*. ◀ Неясне.

джучка ж. оп. джуджа. Слц. диял. đučka „исте” (SSN I, 403), всл. džudžka „исте” (Hal). Оп. и **дючка**.

дзбан х. „гліняни суд на штредку ширши, зоз ухом (на воду и под.)”. У Гнатьюкових записох находзиме лем форму джбан: *Ишол пан, розбил джбан, ... Кед ши пан, заплац джбан* итд. (Етн9 ч. 33). Єден информатор зна тоту писню зоз форму збан. И О. Тимко у истей писні дал форму збан: *ишол пан, розбил збан, ... Кед ши пан, заплац збан* (Тон ч. 69). || Укр. джбан, збан, слц. džban, всл.

džban, чес. džban, ст.чес. čban, поль. dzban, zban, ст.поль. czban, рсй. жбан „древени суд з верхом”, серб. цбан, жбан, ст.серб. чьбанъ. Зродне сербске чабар, ст.цсл. чьбрьъ, ст.поль. džber, ген. czebru, рсй. чваниться „дуц ше”. ◀ Праслав. чьбанъ. Як и други сучасни славянски форми, и наша форма настала од старшей чбан. Нашо форми джбан и збан старши од сучасней дзбан, хтору хаснуєме виroyтно под уплївом українского дзбан.

дзбац дзбам незак. (и зак.?) **1.** з негацию не **а)** (рідко у злученю ~ на то) „не обрацац увагу, не буц брига дакому”: *Вони не дзбаю гоч худобна жена плаче и нарика, їм то ані не бриґа, лем придзе еґзеквент до хижи з єдним ешкutom и єден кишбиров и єден полицай. Еґзеквент скричи: Берце перину, а кишбиров муши брац* (ЕтнV 96); *Нагваряю його: „Дзе би ти ше не женел кед ти таки богати, перши ґазда у валалє.” Вон не дзба, гоч є яки ґазда, вон ше женїц не будзе* (Етн29 25); [Дзецко] *почало кричац: мамо, цошка идзе ґу мне! Мац на то не дзбала, бо думала, же малка ю сце спрєвєсц* (РН 45/1927, 3). **б)** „приставац, складац ше, не мац нїч против”: *та му гуторя там дзе ше претрїмовал же най вон ше там ожєні, най веґме їх дзивку. А вон гварел же не дзба „а вон гварел же ше склада, же не ма нїч против”* (Етн29 29); *„Таки сом цошка щемерети,” – то шаркань гуторел, – „та да ше дакус попасуєме!” Андри му гутори: „Ша вера и я таки. Я не дзбам, пасуйме ше” „я не мам нїч против, пасуйме ше”* (Етн29 81); *Янчи гутори оцови: „Апо, гайде, правме шопи, хлїви, карамі, кармики...” „О, та нач то нам, фиям?” „Треба, апо, скорей ше поженїме кед будзе мац у обисцу шицкого ...” „Ша я не дзбам, фиям, направме.”* (Етн29 24); [Яни и Ганьча] *Дойду до єдного лєса, влєпєла их ноц. „Знаи цо, Яни? цо я тебе повєм? Пуцме коня пасц, бо уж ноц, не мож далєй пойсц; справме себе даяку колїбку [...]” Яник єй гутори: „Я не дзбам, Ганїчко, бо уж и конь гладни, та най паше!”* (Етн29 275); *Царова дзивка им служєла; сабол-юнакови ше барз попачєла, сцєл ю за жену. По полудєнку гутори царови: „Цару найяснєйши, не дзбам гоч нас ані*

не поєднаце, лем ми дайце вашу дзивку за жену.” „Добре, я не дзбам ...” (Етн29 150) У остатнім прикладу „сабол-юнак” похасно-вал дієслово *дзбац* зоз значеньом под (а), а цар – зоз значеньом под (б). 2. (за дакого/дацо, о даким/дачим, за даким/дачим) „старац ше, водзиц рахунку”: а) *Кед будзеце дзбац за добро своїх дзецох, теди вас буду любии ваши дзеци* (Д. Биндас, РК 1925, 22); *Кажди учени муши дзбац за интересидобро свойого народу* (Д. Биндас, РК 1927, 134); *лем о себе дзбаю, а свой народ предаваю* (Д. Биндас, РК 1930, 41); *роби свою роботу, а за иньше ніч не зна ані не сце дзбац* (РК 1927, 98). б) (за даким) „не водзиц рахунку о даким”: *Плюгави то люштави, хтори не дзба за собу* (Лев. Ск.); *але то таки людзе хтори нєдзбаю за собу, на таких ше обично указує з пальцом* (РНКЗаря 1938, 83); *А вон исто мал мацер мачоху, цо не дзбала за нїм* (Рускинї 42). 3. „тримац дацо за важне”: *Медзи нашим народом ше слабо дзба за писмо кирилица* (Заря 4/1940, 1). || Всл. dbac, dzbac: ja ňe dzbam (Czambel); bo Žid to nedba či ti chodžiš holy (Lacko 75), поль. dbać, укр. *дбати*. ◀ Праслав. *dъbati*. Значенє под (1) характеристичне за народни язык. Дієслово *дзбац* зоз значеньом под (2) хасновали старши авторе, можливе под уплївом українського языка. Виведзени: *незадзбани*. ♦ *цо я дзбам* „не брига ми”: *Кед не пришла [фраерка], най не идзе, цо я дзбам! / Ша я ище у валалє итири мам* (нар. писня).

дзвери -рох *мн.* „отвор у муре за уход або виход”. || Общеславянске: укр. *двері* *мн.*, рсй. *дверь* *ж.*, слц. *dvere* *мн.*, поль. *drzwi* *мн.*, ст.сл. *dvьrь* и *dvьри*. ◀ Праслав. *dvьrь/dvьrь*. Виведзени: *удзвери* *мн.*, *дзверка* *мн.* • **жимски** ~ „полни дзвери”; **груби** ~ *то вонкашні дзвери, а склєняни* ~ *то нукашні* (Люб. Як.). ♦ **указац дакому** ~ „вигнац дакого, дац знац дакому же треба же би пошол”, слц. *ukázat* *niekomu* *dvere* „исте”; **ходзиц як шалєни з дзверми** „не мац мира, ніч не робиц, лем ходзиц, круциц ше”; **як** ~ „вельки, високого росту”: *Мал сина яғод дзвери*.

дзвериска *мн.* „вельки дзвери”: *то були єдни веліки дзвериска широм отворєни* (РК 1933, 77).

дзверка *мн.* 1. „мали дзвери (на клітки, шпоргету, кармику, чардаку и под.)”: [Газдиня] *фришко запре дзверка од курніку* (РН 44/1937, 2). 2. „уход за пчоли на кошніци”: *Дзверка кадзи пчоли уходза и виходза очисциме зос гушим пирком* (РН 9/1935, 3). || Слц. *dvierka* *мн.* „мали дзвери”. У Гнатюкових записох у єдней писні *дзверка* деминутив женского роду: *Од цинтора дзверка отворєна* (БиндКост 91–92).

Дзвига *непрєм. нар.* „церковне швето Воздвижение чесного крєста”: [Коньски] *пост бул длуги од Илийох па аж до Дзвига* (БиРК1938, 134). Карп.русин. *Здвигы* (*Здвиг*) – простонародна назва свята Воздвижения Чесного Животворного Хрєста Господнього: *То сталося на Здвигы, коло церкви* (Чорі). Друга народна назва того швета *Крижа* (оп.). Ю. Тамаш зазначєл и форму *Дзвиганє*: *Паноцец Мудри Владо умар теди тот рок на саме Дзвиганє на то-то швето* (ТамашРКер 132). ◀ Очиглядно од цсл. *Воздвижение* одн. нашого *дзвигнуц*.

дзвигац -ам *нєзак.* „прємєсцац вертикално нагоре”. Общеславянске слово; слц. *zdvihať* „исте”, укр. *двигати* „исте”. ◀ Праслав. *dvigti/dvidzati*.

дзвигац ше -ам *ше нєзак.* 1. „прємєсцац ше вертикално нагоре”. 2. „роснуц (о уровню води)”: *Прєшлого тижня почала ше вода у Дунаю нагло дзвигац* (РН 4/1927, 1); *У остатніх дньох ше обачєло, же ше Дунай, Драва и Сава дзвигаю и на местох вилїваю* (РН 43/1930, 1). 3. *прєн.* „напредовац”: *Кєрєстур ше помали дзвига. Уж мамє аутобус, котри трираз на дзєнь вожи до Кули за 25 дин* (РН 69/1926, 3). 4. *прєн.* „виношиц ше, пишиц ше”: *Мац ше дзвигала же єй дзивчє одличнє у школи, стопорчєла ше* (С. Мйр.); *Н-ово булі богати, малі машину за тлачєнє, та ше Н. дзвигал, високо ше тримал* (В. Саб.). ◀ Оп. *дзвигац*.

дзвигнуц -нєм *зак.* 1. „прємєсциц вертикално нагоре”. Всл. *dzvihnuc* „исте”, слц. *zdvihnúť* „исте”. 2. ~ **млєко** „почац давац вєцєй млєка (о крави и др.)”. Гвари ше и: *по-вєкиац млєко*. ◀ Оп. *дзвигац*.

дзвигнуц ше -нєм ше зак. **1.** „премесциц ше вертикално нагоре”. **2.** „пороснуц” **а)** (о уровню води) *пре вельки дотераинї дижджи ... дзвигла ше вода у Дунаю* (РН80/1926, 1); *пре пуцанє инїгу дзвигла ше вода у Сави* (РН 51/1927, 1); *Вода у Сави дзвигла ше так високо, яка не була ище од 1875. року* (РН 17/1932, 2). **б)** (о ценох): *Дзвигла ше цена за 26% ... шицкей роби* (РН 14/1937, 4). **3.** *прен. „зможнуц ше, материялно напредовац”:* *Його оцц бирешел, а кед ше дакус дзвигнул, дал сина школовац.* **4.** „знемириц ше; звесц войну и под.”: *То Немци ше дзвигли, вони направили тото шицко [войну]* (Пвл. Бл.).

дзвинїц -їм незак. „видавац метални трепецаци звук”: *Волаю труби, дзвиня шаблї* (КостПоез 132); *а лем коса бринї, / утне житко кед пререже, як струна задзвинї* (КостИдил 6). Укр. *дзвеніти* „исте”, поль. *dźwięczeń* „исте”: *dźwięczą kosy*. ◀ Од истого кореня як и дзвонїц (оп.). • **дзвинї му у уху** „чувствує дзвиняци звук у уху, с. жуї му у уву”.

дзвиняца муха ж. зоол. „*Caliphora erythrocephala* Meig”. Друга наша назва: *бруняца муха* (Тимко 87).

дзвон х. **1.** „метална справа хтора дзвонї зоз вдеренями ‘шерца’”. **2.** „дзвонене дзвонох”: *Чуц дзвон, чуц дзвонене*; *Кед зме були куповац платна, зацмели зме ше у Керестуре, та зме до Коцура ишли за дзвоном* (Пвл. Бл.). Всл. *dzvun* (ген. *dzvona*). ◀ Праслав. *zvōnъ*.

дзвонене с. дієсл. мен од **дзвонїц**: *По другим дзвоненю воиол дзіак заш до церкви* (Заря 8/1939, 7).

дзвонар х. „церковни послужитель хтора ма длужносц дзвонїц”: *Поп ю послал до дзвонара да єй дзвонар дзвонї* (Етн30 205); *Мой бачи Андри ... длуги роки служел народу як дзвонар у рускей церкви* (КовМихКап 13). Всл. *zvoňar* „исте”.

дзвонїц -їм незак. „видавац дзвоняци звук (з дзвоном, о дзвону)”. || Всл. *dzvońis*, укр. *дзвонити*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *zvъnѣti*. • ~ **до бока** „дзвонїц на огонь и под. (шерцо ше з руку бие до дзвона)”; ~ **зоз шицкима** „дзвонїц зоз шицкима

дзвонами (при предзванянню и под.)”: *кед на церкви годзина бие та задзвоня зос шицкима, од престола теди ше муши почац „Благословено царство”* (Г. Кост.); *Зоз шицкима ше першираз до велькей служби дзвонї на Крачун и Вельку ноц* (В. Саб.).

дзвонїца ж. „часц церкви у хторей стоя дзвони”: [У Господінцох зме] *баш пред Рождеством Христовим доконьчели дзвонїцу. Ледво чекаме, да до ней поставиме дзвони. Дзвонїца красна висока зос древа* (РН 3/1935, 3); *Мила нам и наша дзвонїца гоч ище турню не маме* (РН 18/1935, 3). || Всл. *dzvońica* „исте”.

дзвонка ж. карт.: Єст 4 фарби картох: **дзвонка** або **дзвонкова**, червень х. (червени шерца), желень х. (желени шерца), жалудз (мак), у каждой з нїх єст осем карти (4 + 4) розличней вредносци: од 7 до 10: *седмичка, осмичка, дзевятка, дзешатка*, вец нїцок, хлоп, краль, туз, шицкого 32 карти (Ю. Пап).

дзвонкова -вей ж. карт. оп. **дзвонка**.

дзвончки х. мн. бот. **1.** „*Campanula* L.” У укр. диял. Закарпатя у тим значеню хаснує ше *дзвонки, дзвіночки, дзвончики*, у укр. диял. Словацкей *дзвончкы, дзвончок*, у поль. *dzwonek*, у серб. *звончић* (Тимко 42). **2.** „*Aquilegia* L.” У укр. диял. Закарпатя у тим значеню *дзвоночкы, дзвонки*, у слц. диял. *zvonek dzvonček*. Вироятно ше назва у тим значеню хаснує независно од рошлїни *Campanula*. За тоту квитку ище хаснуєме назву *чинґибинґи* (Тимко 43). **3.** „*Fritilaria imperialis* L.” Домашне семантичне ширене спрам випатрунку квиткох рошлїни. Хасную ше ище назви *гаранґвиранґ, царска коруна*. (Тимко 64). **4.** „*djurdjica, Convallaria majalis* L.” (Ю. Пап).

дзвончок -чка х. **1.** „судзина и под. до хторей ше под час богослуженя збераю добродзечни прилоги вирних”: *дац до дзвончка*. Всл. *dac do dzvončka* „исте” (Buřa 70). **2.** „пенєжни средства назберани „до дзвончка”: [Керестурска церква] *ше од початку отримовала лем од „ґрайцарових” дарункох* (од „дзвончка”) (КостЛибер 77).

дзе присл. 1. за место: *Не знам дзе сом положел окуляры. 2. опитні а) „прецо, чом”: Але ту тэраз шэ сходза сушэдзі же би шэ Янчи оженел, вон не будзе. Нагваряю його: „Дзе би ти шэ не женел кед ти такі богати, перши жазда у валале.” (Етн29 25) б) (звич. у злученю та дзе) „як, чи можливе”: конік шэ му пита: „Чом плачеш, Трицец еден?” „Та дзе бим не плакал кед тот минеш подоіц мушим.” (Етн29 221); „Та дзе бим не плакал, кед на мне таке нацижанелі ...” (Етн29 214). Всл. dze, поль. gdzie. ◀ Праслав. къде. • **дзе там** 1. „ту и там”: *та би то-ти гуски у тим малим дворе виховала, дзе там дакус желеного, даякей трави на драги узберала (ЕтнV 101). 2. „голем дагдзе”: вноци у леіше, кед шэ видзе на древо, та дзе там шэ муши огень видзи (Етн29 45); **дзе же би не** (як одвит дакому) „то ци нїяким концом не дам, не допущим и под”: *Цо шэ морщиши як кед би ши нїгда не єдол запраженей юшки?! Когуцика би вон сцел – дзе же би не! (КовМихЦВ 144); Оздаль ши шэ не так ожар же не можеш ані лампу запалїц. Баи ци будзем ставац зпод цеплей перини, дзе же би не!... (РН 38/1936, 2, Яким Олеяр); **дзе же кед** „вон зна або може лем так, бо таке його прешвечене”: *А да му поп пове же йе магарец, верим же би и нато пристал, бо дзе же кед так поп гварел (РНКЗаря 1940, 52); (та) дзе* „не можливе, ані случайно”: *Американци ... не сцелї робиц чезжи роботи ... Яркі копац, пайпи ношиц, укладац, зоз будаками робиц, но, та дзе, да Американец робел (ЖирошМСМ, 179); Досц високи хижі вонї [Шваби] правелї, то облаки такі як дзвери, а широки, вецка дзвери чудо, то не мож було зограц. Дзе, то там требало класи, як гвари, на огень (В. Саб.).****

дзеведзешат числ. осн. „число и количество 90”. ◀ Од злученя дзевец дзешат, дзе форма дзешат представля стари генитив множини; у прекладу словозлучене би значело „дзевец дзешатки”.

дзеведзешати -а -е числ. поряд. гу основному числу 90.

дзеветнасти -а -е числ. поряд. гу основному числу 19.

дзеветнац числ. осн. „число и количество 19”. ◀ Од злученя дзевец на дзешец „дзевец додате на дзешец”, у хторим шэ форма дзешец редуковала до ц. У українским и сербским языку форма дзешец шэ меней редуковала: укр. *девятнадцять* < *девять на десять* (од *десять* остало *дцять*), серб. *деветнаест* < *девет на десет* (од *десет* остало *ест*).

дзевец числ. осн. „число и количество 9”.

дзевецери -их числ. збир. мн. гу числу 9.

дзевецеро -рих числ. збир. 1. означае збир особох хлопского и женского роду. 2. означае збир младих: *дзевецеро дзеци (унучата, качата, гушата).*

дзевецме числ. збир. з меновнїками хтори знача 9 особи хлопского роду: *дзевецме хлопц, лежинь.*

дзевецсто числ. осн. „число и количество 900”.

дзевяти -а -е числ. поряд. гу основному числу 9.

дзевятнїца ж. „дзевецдньова приготов-ка гу даякому швету зоз окремним богослуженьом”: ~ *до Крачуна, ~ пред Вельким постом* итд. (ГорКух 261).

[**дзе год**] присл. неодр. „дзе лем, вшадзи, гоч дзе”: *Дзежд була свадзба вон перши, дзежд бул обед вон не хибел. Пришол на гоч би и шекери падали, а людзе го з дзеку прияли (РН 37/1929, 2); Зато Руснаци шейце конопу дзе год лєм можеце (Заря 4/1940, 5).* ◀ Од серб. *где год*.

дзе же слов. опитне 1. значи нескладане, неприставане, неодоброване „як же, вера не”: *Дзе же би я предал хижу так туньо! „я би не предал хижу так туньо”. 2. значи складане, приставане, одоброване (дакеди з иронїю) „як же, вера так”: Ганьчу сцел еден други лежинь, але ю мац дала за Дюру: дзе же кед мал тал, а єдинец; Я то уж не раз видзел як нашо млади купую персценї до винчаня. Пойду до Жида и купя за драги пенез персценї, бо дзеже кед златни! (РН 21/1937, 2)*

дзека ж. „воля”. || Всл. dzeka и voľa, слц. ďaka. ◀ Од праслав. *děk-*, а тото од нем. Dank-. ♦ **буц у дзеки**: *Вона ми приповедала, як було у Заїребу и цалком уж була у дзеки*

(РН 48/1928, 4); Гинто ми баба була цошка у дзеки (РН 3/1937, 3, М. Ковач); **буц дакому у дзеки** „буц щиро прилапени од дакого”: *Єст медзи нами и таки, хтори зос дзеку робя на просвітним полю ... але су заш людзом не у дзеки* (РН 41/1932, 1); **буц не у дзеки** „буц нерозположени”: *вон жубронел и не у дзеки патрел* (РК 1935, 158); **вжац/брац дакому дзеку** „з доганяньом, ганьченьом и под. одберац дакому жадане за роботу, дію”: *не бер ми дзеку „не завадзай ми у роботы, не доганяй ми и под.”; дац/давац дакому дзеку* „з потримовку, похвалами, обещунками спонуковац дакого на роботу одн. даяку дію”; **дац дакому на (за) дзеку** „допущиц дакому же би робел по своєї дзеки”: *Мац руки ла-ме и гвари: / „Шицко му [синови] на дзеку даме, / купуєме, / не сануєме* (М. Ков., Загр. 5/2003, 3); *Родичи му булі добри та му далі за дзеку* (Сф. Мак.); **добрей дзеки** 1. „розположени”; 2. *прен. „дакус подпити”*: *Кед раз Митро пришоу дому „добрей дзеки”, Иля сцела и ту нагоду улапиц* (РН 43/1933, 3, др М. Б.); **за (на) дзеку исц/пойсц/ходзиц/робиц дакому** „робиц дакому по дзеки, вилагодзиц дакому”: *У тим зме за дзеку пошли войску* (КостЕфт 38); *Княжно наша! Наша княжно славна! / Шак ми тебе розвешеліц сцеме, / У шицким ци за дзеку идземе* (КостЕфт 74); *Вона ше так мило жу ньому оздзивала, же вец тот чловец ей за дзеку нігда ше не опивал* (РН 40/1930, 4); *Одрива [невеста] ... сина од родичох. Вон охабя ей за дзеку отца и мацера и одходзи* (РН 45/1935, 2); **з дзеки** „дзечне”: *думал же то Дюра так з дзеки плацел [пиво]* (РН 38/1930, 3); *кажде зме охабяли свойо роботы – и ишли здзеки помагач на будовлі [каплічки и школі]* (РН 37/1932, 3); *Кед чловец не з дзеки роби, але зос дудраньом, теди му робота чезжо приходзи* (РН 7/1933, 1, М. Винай); *Кед ше [кошніца] начуха зос пахняцу траву, [пчолы] здзеки остану у ней* (РН 14/1935, 4); **з (зо)з дзеку** „дзечне”: *Дзежд була свадзба вон перши, дзежд бул обед вон не хибел. Пришоу па гоч би и шекеры падали, а людзе го з дзеку прияли* (РН 37/1929, 2, Е. Кочиш); *Єст медзи нами и таки, хтори зос дзеку робя на просвітним полю ... але су заш людзом не у*

дзеки (РН 41/1932, 1); *свою церковну службу окончовал зос дзеку и од шерца* (РН 11/1932, 3); **з добрей дзеки** „по власней дзеки”: *Вецка видавач влапи за руку млодого и так вон ше пита млодому чи вон з добрей дзеки бере ту дзивку, чи є не наганяни лебо силовани* (Вес 5); *Ту треба да кажди дарує з добрей дзеки за фонд* (РН 2/1936, 1); **од дзеки** „дзечне”: *Одведол и наймладошого жеца нука, та му теди дал свою дзивку од дзеки за жену* (Етн29 60); **одпадно му од дзеки, одпадно му дзека** „страцел дзеку робиц дацо”: *од присутних достал таки одвит же му одпадно од дзеки ... спрведац наш народ* (РН 30/1936, 3); *Не ма перспективу у фаху, та му одпадно дзека од ученя* (Г. Р.); *Од суши ніч не рошине, та ми одпадно дзека робиц у загряди. Огурки накадзи преквитню, такой су горки, та ми одпадно дзека садзиц их* (Г. Р.); **од своєї дзеки** „по власней дзеки”: *Я християн, я од своєї дзеки ишоу з оцом и братами на то-то засидание* (РН 16/1930, 2); *напевно, же не одходзи [з функції] од своєї дзеки* (РН 39/1932, 1); *сами од своєї дзеки виявлюєме, же шицко тото цо зме пред вецей особами на млодого паноца ... нагуторели, було лем видумана клевета* (РН 3/1934, 5); *Форд те-раз од своєї дзеки звишал своїм роботніком ... плацу за 15 до 20%* (РН 35/1933, 3); **прешила го дзека** „страцел дзеку, жадане”: *прешила [ю] дзека далей ше мишац до хлопских бешедох* (КовМихКап 17).

дзекадзи *присл. „дагдзе, ту и там”*: *Дзекадзи було ище инігу* (М. Рам.); *Так то тра-яло дзекадзи по два до три тисячи роки* (РК 1923, 41, М. Винай). ◀ *Од дзе и кадзи.*

дзекеди *присл. „з часу на час, дакеди”*. ◀ *Од дзе и кеди.*

дзековац -куєм незак. 1. (дакому за дацо) „виражовац подзековносц, с. захва-льивати”: *Вон ей дзековал же го винесла на тот швет, а вона дзековала йому же ей дзе-ци очувал* (Етн29 33); *Уш Пешитика пришоу и пак нам принесол и ми ше барс зрадовали ... Барс крашине дзекуєме* (ЖирошМСМ 63); *И вони ци дзекую за дарунки и барс им мило* (ЖирошМСМ 65). Под уплївом сербского языка нешка место дзековац за дацо час-тейше гуториме дзековац на дачим. 2. „од-

ступац з даякого положення, функції”: *До войны бул новтаруш, а под час войны дзекотвал* (Йвг. Бл.); *я на своєї длужносци* [каси-ра] *дзекуем* (Заря 6/1938, 7). Зоз значеньом (1) всл. *dzekovac*, слц. *ďakovať*, укр. *дякувати*, поль. *dziękować*. ◀ Од дзека.

дзекотри -а -е зам. „даєден, дзепоеден”: *жу нїм почали приходзиц и дзекотри священїки* (РН 26/1928, 4). ◀ Од дзе и котри.

дзелїдба ж. „дзелене, дзельба”: *Але да ше вец при дзелїдби уродзая не мушине вадзиц, най будзе тебе тото, цо вирошине над жему, а мойо тото, цо вирошине у жеми* (РН 38/1932, 4). ◀ Од дзелїц (на часци).

дзелїц -їм незак. 1. „роздзельовац на часци”. 2. „давац дацо другим”. Слц. *deliť*, поль. *dzielić*, укр. *ділити*. ◀ Праслав. *děľъ*, *děľiti*.

дзелїц ше¹ -їм ше незак. взаєм. повр. „дзелїц дацо медзи собу”.

дзелїц ше² -їм ше незак. 1. (од дакого/дачого) „розходзиц ше, розлучовац ше з даким/дачим”: *Наш пан дзяк... пре вельку старосц од 76 рокох, пред Новим роком подзековал на дзяцкей служби... Шицким нам ше очи зоз слизами напільнели же уж пришоу тот час же ше мушине од нашого старого милого дзяка дзелїц* (РН 14/1928, 3); *Чезко нам ше було дзелїц од нашого владика. Цешели зме ше, бо нам владика обещали, же ище раз жу нам приду до Акрону* (РН 87/1926, 4, Русин з Барбетону); *ицки дзеци з радосцу примаю дацо, но чезко ше дзеля од того цо маю* (РН 16/1928м 3); *Велїм ше слизи у очох явели, ... бо зме ше неодлуга мали дзелїц од управителя нашої церквички* (РН 43/1935, 3, Єден з Риту); *А нам би ше тєраз дзелїц и на драгу рушац* (РК 1936, 93). 2. (од дакого/дачого) „оддвойовац ше, оддзельовац ше”: *Не дзелєл ше од пеца „вше шедзел або лежал при пецу”* (В. Саб.); *А ми [дзеци] ше аж до скорі не месцели, очи нам ше не дзелєли од нього [дїда]. Лєдво зме дочекали да запалї пипку [и почне приповедац]* (РН 34/1933, 2); *Шваби ше у Коцуре пред Другу шветову войну почали дзелїц „почали ше видвойовац од Руснацох и других”* (В. Саб.); ◀ Оп. дзелїц.

дзело с. „файта артилерийского орудия”. ◀ Од праслав. *dělo*, хторе ше у даєдних славянских языкох диференцовало на два значеня: 1. значене „артилерийне орудие”; 2. значене „дїло”: слц. *dielo* „дїло” и *delo* „артилерийне орудие”, поль. *dzieło* „дїло” и *działo* „артилерийне орудие”. Меновнїк дзело першобутно значел „орудие, тото цо человек направел, човеково дїло”. ♦ **як** ~ (**чезки, моцни** и под.): *Чезке як дзело* (Ю. Пап); *Вельо єдла, була як дзело „цєлата, тучна”*; *Наш сушєд моцни як дзело* (Лев. Ск.). Всл. *švíňa ja dzelo „тлуста швина”* (Buřa 68).

дзельба ж. заст. „дзелене, дзелїдба”: *будземе бавиц лем кус преферанс. / Настава дзельба, чека ше аса [...]* / Єдни цагаю, а други плаца (Винайм 44); [Повєкшанє продукції] *ше може посцигнуц зос више векишу дзельбу роботи* (РН 27/1934, 2). || Слц. *delba* „исте”. ◀ Од дзел-їц + ба. Нешка ше и у бєшеди и у лит. языку, под уплївом сербского деоба, звичайно хаснує синоним дзелїдба.

дзєнь дня х. Общеславянске. ◀ Од праслав. *děнь*. • ~ **за дньом 1**) „кажди дзєнь”: *Почали ше жаздове сходити до варошского дому, дзєнь за дньом, док не навладали да ше яраш помера* (ЕтнV 99); *людзе робя дзєнь за дньом и єден роби тото други гєвто* (РН 96/1926, 2); 2) „як преходза дні, з часом” *Дзєнь за дньом и више ше менєй приповедало о нїм* (РК 1933, 82); [Недобри кнїжки] *дзєнь за дньом нїца нївидлїво тоту будовлю* (РН 1/1930, 7, К.); ~ **и ноц** „цали дзєнь”: [А газдовска дзівка] *гоч будзе дзєнь и ноц на наднїци робиц, не може таки имати мац* (ЕтнV 103); ~ **на** ~ „кажди дзєнь”: *Дзєнь на дзєнь приходзели на парохию ицки тоти цо сцєли брац учасц у просвітней роботі на пораду* (РН 48/1932, 3); *Нашилїдєл од мацєри пенєжи, та ше тєраз нялоши, маторку купєл. А дзєнь на дзєнь пиє. Гварим єй: Милєно, докаж му най не купує маторку* (Фбр. Цп.); *Дзєвєцєраз вєцєй людзох чїта и вери дзєнь на дзєнь злєй штампи* (РН 101/1926, 1); ~ **при дню** „кажди дзєнь”: *Тєди вонї справелї свадзбу и бал и госцєлї ше за два тижнї дзєнь при дню од вєлькей радосци* (Етн29 282); *наука о природи ... дзєнь при дню одкрива тайни природних появох*

(РН 102/1926, 2); *Дзень при дню пада, дзе; ~ у ~* „з дня на дзень”: *бо кет биш мал роботи дзень у дзень то би и пенёжох було, то би чкода було охабиц* (ЖирошМСМ 127); ; **док** ~ „док видно, док ше не змеркло”: *понагляц поробиц док дзень* (Г. Р.); **еден** ~ 1. „за еден дзень (дацо поробиц)”; 2. „истого дня”: *Еден дзень нам вишли курчата, а твой лепиш* (Лев. Ск.); **за билого дня** „водне, през дзень”. *Треба понагляц поробиц за билого дня; слц. za biełego dnia „исте”; з дня на дзень* „кажди дзень”: *дзеци хлеб поедли, цо ма тєраз робиц тот худобни человек, од тей косидби до другого року косидби? Лем з дня на дзень на надніцу дзецом хлеба зарабяц* (ЕтнV 104); **пред тим** ~ „на дзень пред одредзену подію”: [Осовина] *поламана пред тим дзень* (Заря 1/1936, 4); **през** ~ „у цеку дня”: *Статок обраніц од мухох можеш легко в леце так, кед го вецей раз през дзень поуцєраш зос рєнду намочєну у води, у хторєй стоя полінчово конарчки зос лісцом* (РН 21/1937, 3); **през (три, штири, вецей итд. дні** „у цеку трох, штирох, вецей итд. дньох”: *Пса ошлєбодзиц од блихох можеш так да през даскєльо дні зос щєтку зос хтору ши кефал коні окефаш и пса* (РН 21/1937, 3); (**по Кирбаю, Крачує** итд.) **тот дзень**: *главна скардзка нашєй „Просвити” будзе того року у Коцуре по Кирбаю тот дзень* (РН 28/1930, 1, др Г. Костєлник); **цо** ~ „кажди дзень ше може дацо случиц, лємцо ше не случєло”: *Крава уж пред цєлєньом, цо дзень ше може оцєліц „кажди дзень ше може оцєліц”*. ♦ **глєда вчєрайши** ~ „вчєра му дзень прєшол, а ніч не зрєбєл, або не зрєбєл цо плановал; прєшєдзєл и под., та тєраз банує за страцєним часом”: *Нє поробєл, та глєда вчєрайши дзень* (Лев. Ск.); слц. *hladať včerajší deň* „дарємнє пробовац дацо; робиц дацо нєхасновитє”; **вжац** ~ **за ноц** „воднє думац жє то ноц”: *Кєд бул хори, та дзєнь вжал за ноц, а ноц за дзєнь „воднє думал жє то ноц, а вноци жє дзєнь”* (Ир. Фин.); **на (под) стари дні** „у старших рокох живота”; **розцаговац** ~ „нє починац на час робиц, помали робиц або нє робиц – док час прєходзи” (Лев. Ск.).

дзєнь-а-ноц присл. „нєпрєривнє и воднє и вноци”.

дзєнь и ноц нєпрєм. бот. „*Viola hybrida hort*”. Ма свєйю паралєли у вєл. *dzeńnos „истє”, та сєрб. даниноћ „истє”*. У укр. диял. назва *день-і-ніч* означує рошлїну *Melampyrum nemorosum* L.. Хаснує ше ищє назви *арвачка, волово очко, дяблєво очі*. (Тимко 61)

[**дзєнь-нєшка**] присл. звич. у злучєноу и ~ „и по нєшкайши дзєнь, ищє вшє”: *Дзєцом [з лагру] принєс лєм єдну малу стрибєнру ложичку хтору я и дзєнь нєшка чувам там у прєднєй хижі* (Сф. Мак.). ◀ Од сєрб. и дан-данас.

дзєпоєдєн -дна -дно зам. нєодр. „єдєн мєдзи вєцєй прєдмєтами або особами”.

дзєпокотри и дзєпохтори -а -є зам. нє-одр. оп. **дзєхтори**: *И од того часу дзєпохторих людзєх скушує, зводзи и обрабля Алкохол* (РН 23/27, 3); у *дзєпокотрих случайєх і воні шє єднєродзєлі* (КостЛибєр 9).

дзє-там присл. „мєстами, ту и там”.

дзєхтори -а -є „єдєн мєдзи вєцєй прєдмєтами або особами”.

дзєцински -а -є „хтори шє єдноши на дзєци”. Вєл. *dzecinski*, слц. *detinský*. ◀ Од *дзєц-и* + *-ин-ск-и*.

дзєцинствє с. „дзєцински вєрєст, дзєцински роки”. Слц. *detinstvo*. ◀ Од *дзєц-и* + *-ин-ств-о*.

дзєциска с. мн. „нєдобри вєкши дзєци”: *А шицко виновати тоти дзєциска, жє су таки, жє нє послуха, лєм ци вшє зрєби як упрєкосц, цо нє трєба. Лєм ци ганьби и трошкє нарєби и ніч иншє* (РН 32/1936, 2). || Слц. *detiská „истє”, detisko „вєлькє дзєцко”* (Kalal 92). ◀ Од *дзєц-и* + *-ск-а*.

дзєцко с. (мн. дзєци) „члєвєк у початним вику розвоєу”. Польш. *dziecko*, мн. *dzieci*. Од *дзєц-* + *-к-о*. Праслав. *děte*. ♦ **нє будз(цє) (як) дзєци** „нє рєзонуй(цє) як дзєци” (Лев. Ск.); **нє плачу ци (му итд.) дзєци** „нє ма(ш) домашні обєвязки, нє муши(ш) понагляц дому”.

дзєцков -а -о „хтори припада дзєцку”.

дзєчєчкє с. дєм. од **дзєцко**.

дзєчє присл. „зєз задовольствєм, од шєрца”. ◀ Од **дзєка**.

дзєчєни -а -є „хтори дзєчєнє сцє дацо зрєбиц” (Сс. Мак.): *Општина нє дзєчєна або є*

не у можлівосци то розришиц (ТамашРКер 107). ◀ Од дзека.

дзеш присл. (оп. дзешка) 1. „на неодредзеним месце, дзешка”: *И я млада и желе-на, шерцо у мне гине, / а мой чловек дзеш за морйом з другу жену жиє* (БиндКост 28); *С. дзеш случайно одишо, но там бул колежа Г.* (РН 28/1927, 3, М. В.). 2. модал. „на осно-ви шицкогo, дзешка”: *Векишина людзох себе дума, же робота не барс приемна ствар, а дзеш би то могло буц, бо и библия хвари: „у зноу лїца свойого будзеш есц хлеб свой.”* „на основі шицкогo то би ше могло заключиц” (РН 7/1933, 1, М. Винай). ◀ Од дзе + ш. Оп. дзешка.

дзешате -того: • **робиц з дзешатого** „робиц за дзешату часц урожаю (за дзеша-ти кошар и под.)” (В. Саб.): *То ше з дзеша-того жало [конопу] ... Шейдзешат крижи сом мушела нажац да буду мойо 6 крижи* (Рускинї 54).

дзешати -а -е числ. поряд. гу основному числу 10.

[**дзешатина**] ист. оп. **дзешаток**: и му-шели ей [комори] дзешатину давац (РК 1923, 70); *Держава брала дзешатину. Од шицкогo, цо чловек мал у своїм обисцу и на маєтку, мушел дац дзешату часц. Так, наприклад, давал: дзешати криж жита, дзешате баранче, дзешати кошар кукури-ци, дзешату куру, вайцо итд.* (ОлеярЯн, ПЗ1/1969, 13) ◀ Од серб. десетина „исте”.

дзешатковац -куєм незак. „швидко да-цо хасновац, трошиц”. Оп. подзешатковац.

дзешаток -тку/-тка х. ист. „одредзена часц приходу як даване держави (под час Австро-Угорскей”: *А вецка перше док по-читали кельо жазда ма крижи жита, то ше волато дзешаток, та зоз свойого жита жаз-да мушел дац седми криж: седми криж комо-ра брала од жазди* (ЕтнV 87); *У тото време ше плацел [манастиру у Шиду] як спагилу-ку дзешаток у натури* (РК 1935, 168). || Всл. dzešatek „исте” (Hal), слц. desiatok „исте”. У Павла Вукича и Янка Олеяра и сербизем дзешатина (оп.).

дзешец числ. осн. „число и количество 10”. • **дзешец** – **вещей ми ту не шедз** так гу-

торели хлапци и дзивки у газдинї кед тре-балo исц на 10 годзин дому (В. Саб.).

дзешецери -их числ. збир. мн. гу числу 9.

дзешецеро -рих числ. збир. з меновніка-ми с. р. хтори знача 9 младих: *дзешецеро дзе-ци* (унучата, качата, гушата).

дзешецме -цох числ. збир. з меновні-ками хтори знача 9 особи хлопского ро-ду. || Всл. dzešecmi „исте”: *može ich tam das dzešecmi* (Buffa 69).

дзешецніца ж. ткац. „бардо од дзешец пасма”.

дзешка¹ присл. 1. за место: *Дзешка сом охабел окуляри, а не знам дзе.* 2. за час: озна-чує приближни час: *То було дзешка коло Кирбаю.* 3. „одприлики, приближно”: *И я се-бе дзешка так думам* (ЛатякТал 143). ◀ Од дзе- (праслав. кѣде) + -и- + -ка.

дзешка² модал. 1. „на свой способ, якош”: [Зоз Америки] *до краю више ме ца-гало. Наручел я себе руски кнїжки зоз краю, же озда зоз кнїжками розберем ше, але дзеи-ка еци баржей ме цагало* (РН 24/1928, 3). 2. „на основі шицкогo, випатра”: *Та кед сом прештудирал тоти даскельо бабово слова коштантирал сом, же дзешка тота моя малженка ма право* (РН 19/1937, 2). ◀ Оп. дзешка¹. • ~ **так** „випатра же так”: *Ша дзе-шка так – правда – одвитує нараз и бачи Василь и бачи Микола* (РН 6/1934, 2, о. Я. Б.).

дзешкаль 1. присл. беш. оп. дзешка „на неодредзеним месце”: *Нашол дзешкаль пле-цени сиц, Илю до нього посадзел* (РН 43/1933, 3, др М. Б.). 2. модал. „випатра”: *А дзешкаль як да баба и ма право* (РН 45/1936, 2, М. Ко-вач). Всл. dzeškaj (Lacko 41).

дзеяки -а -е зам. неодр. „койяки, роз-лични”: *Друге рано цар розносила писма по швецe, по кральох, по царох, по дзеяких жрофох, же да приду* (Етн29 71); *Назбералї ... дзеяки конари, справелї колїбу* (Етн29 275); [Писарка суда] *ше уж почала рихтац жу робо-ти и преруцовала дзеяки напери, писаня* (РН78/1926, 1, М. В.). ◀ Од дзе + яки.

дзива бетеліна (требиконїна) ж. бот.: *Нарошине велька, квитне на жовто, чеш-ко ю вирвец зоз жеми* (В. Саб., СС Мак.). ||

Слц. диял. *dzivá jatelina*, *d'ivá detelina* „назва рошліни“ (SSN I, 318).

дзива гуска ж. зоол. „*Anser anser* L.” Слц. *hus divá*, поль. диял. *dzika gęś*, серб. *дивља гуска*. (Тимко 97)

дзива детелінка ж. бот. „*Cuscuta campestris* Yunck” (Тимко 58).

дзива дзивка ж. „существо з хторим ше страши дзеци же би не пошли таргац маку”: *Власи зос клоча ей падаю прейџ твари, та ей не видно ані очи ані нос. Лем ей вельки зуби стирча як два очисцени кромплі. Страши виключно дзеци цо таргаю и едза ище неузрети мак (Заградка 9-11/1992, 7, М. Шанта); „Не идз до маку, бо там дзива дзивка!”*

дзива качка ж. зоол. „*Anas platyrhynchos* L.” У руснацких бешедох сиверней Мадярскей тиж дзива качка, поль. диял. *dzika kaczk* (Т 97).

дзива косц оп. мертва косц.

дзива кура ж. зоол. „ярабица, *Perdix perdix*”. У руснацких бешедох сиверней Мадярскей дзива кура „исте”, всл. *dziva kura* „исте”, поль. диял. *dzika kura* „исте”, укр. диял. *дика курка* „исте”, серб. диял. *дивља кокошка* (Т 99). Частейше ше хаснуе дублет *ярабица*.

дзива мархва ж. бот. „*Daucus carota*”. Карп.укр. *морква дика* (Тимко 28).

дзива мушкатла ж. бот. „*Butomus umbellatus* L.” Пренешена назва зоз култивованей рошліни *Pelargonium*. Ище хаснуе назву как (Тимко 70, 75).

дзива петрушка ж. бот. „*Conium maculatum* L.”: *Галт! — сизгло за нїм кед уж лежал з главу захпану до шмердзацей дзивей петрушки и лопуша цо ту коло ярку було розбуйдошене* (КовМихЦВ 37). У руснацким языку у сиверней Мадярскей тиж дзива петрушка, карп.укр. *дика петрушка* (О. Тимко).

дзива ретхва ж. бот. „*Raphanus raphanistrum*”. Дзива ретхва ма лісца як репчень, корень ей як у ретхвочки, биле або червене (В. Саб.).

дзива ружа ж. бот. „*Rosa canina* L.” Карп.укр. (лемк.) *дз'ика ружа* (Тимко 55).

дзива цибуля ж. бот. „*Muscari neglectum* Guss”. Назва створена у нашим языку; настала по тим же тота рошліна не добра за едзене. Карп.укр. *дика цибуля* значи *Scilla bifolia* (Тимко 64).

дзива швиня ж. зоол. „*Sus scrofa* L.” Слц. диял. *divá sviňa*, кашубске *dzevó sviňa* (Тимко 112).

дзиве грозно с. бот. „*Solanum nigrum* L.” Назва настала пре отровноск плодох. Карп.укр. *дикое винце/вино*, слц. диял. *dzive hrozno* „без семантики” (SSN I, 318). Други нашо назви за тоту рошліну: *гадово грозно*, *гадово яблучка*, *пие грозно* (Тимко 53).

дзиве месо с. „вироснуце або рак на целу або у целу”: *Видало ше му дзиве месо „зявело ше му на целу вироснуце”; Ма полип, ми то воламе дзиве месо; Кед ми випаднуге око зашилї, зявело ше ми на тим месце дзиве месо, вец ми дзиве месо и косц орубалї, та ше зросло* (В. Саб.). || Слц. диял. *dzive meso* „исте” (SSN I, 318).

дзиве просо с. бот. „*Panicum capillare*”. Карп.укр. *ди́ке просо* (Тимко 67).

дзиви -а -е „некултивовани; неприпитомени”. ◀ Праслав. *divъ*: слц. *divý*, гор. луж. *dziwi*, укр. *дивий*. Праславянска форма *divъ* у даедних славянских языках була преширена зоз суфиксом -j- (серб. *дивљи*) або -ок; форма на -ок ше скрацела до *дікъ* (поль. *dziki*, укр. *дикий*, рсй. *дикий*).

дзиви гвоздзик х. бот. „*Centaurea scyapus* L.” Назву достал пре подобноск з квецом *гвоздиком*. Други нашо назви за дзиви гвоздзик: *белава косатка*, *бузави́рок* (Тимко 21).

дзиви гращок х. бот. „*Lathyrus pratensis* L.” Карп.укр. *дикий горох „исте”*, слц. диял. *dživí hrášok* „*Coronilla varia*” (SSN I, 318). Назва настала пре подобноск з *гращком* (Тимко 31).

дзиви мак х. бот. „*Papaver rhoeas*”: *Квети червени / маку дзивого пожазловани* (КовМихМШ, 15).

дзиви мугар(чик) х. „польска рошліна” (В. Саб.; СС Мак.).

дзивина ж. 1. „дзиви животинї”: *Сама ше живела од тей дзивини, як у леше* (Етн29

286); Чловек очкодовани кед му дзивина по-паше польо, кед му герчки поедза зарно, кед му сушед одоре з поля (М. Рм.). Слц. *divina „исте“*. 2. „дзиве древко як основа за каламене”: За дзивину бере ше обичну дзиву ружу (РК 1927, 126, Й. Надъ, уч.). 3. „дзиви рошліни, коровча, гази”: *непреривна борба з коровчом цо як дзивина рошнє* (ЖирошV 311).

[дзиви овес] *х. бот.* „*Bromus arvensis (Avena fatula L.?)*”. Калк зоз сербского (Тимко 68). То трава цо ма класки як овес (В. Саб.).

дзиви руменец *х. бот.* „*Anthemis argvensis L.*” У руснацким язичу у сиверней Мадярскей дзиви руменок. Друга наша назва: коньски руменец (Тимко 22).

дзиви хрин *х. бот.* „*Rumex crispus L.*” Назва настала пре подобносц з хрином (Тимко 39).

[дзиви цирок] *х.* „*Sorghum halepense*”. Можебуц калк сербского *дивљи сирак* (Тимко 68).

дзиви ярец *х. бот.* „*Phleum pratense L.*” Назва створена у нашим штредку (Тимко 68).

дзивиц -веем *незак.* „поставац дзиви”: У бешеди ше хаснує у виведзених словах: *подзивени, подзивиц*.

дзивка *ж. 1.* „млада неодата женска особа”. 2. „женске дзецко у одношеню гу оцови и мацери”. Всл. *dzivka и sera*. ◀ Од *дзив-* + *-к-а*. Праслав. *děva*. Серб. *дјева, дјевојка*. Наша архаїчна синонимска назва за дзивку то *цера* (оп.).

дзивков -а -о „хтори припада дзивки, хтори ше одноши на дзивку”.

дзивоцка трава *ж. бот.* „*Capsella bursa pastoris, с. тарчужак*” (Прегун 290).

дзивоцки -а -е „хтори ше одноши на дзивку”: *Знам я же ти вельки пророк кед ти знаш же я дзивоцка особа* (Етн30 132).

дзивоцтво *с.* „дзивоцки час, час дзивчєня”. Слц. *dievoctvo*.

дзивочка *ж. дем. и гипок. од дзивка.*

дзивуча и дзивуша *ж.* „векше дзивчє, од 12-13 роки”: *Дзивуча то векше дзивчє: уж не дзивчє, а ище не дзивка, я чула од мацери дзивуча* (Г. Р.); *познейше мойо парняки*

кед подросли до дзивучох, на дзивкох, а коло нїх хлапци одрастали до леґинькох, на леґиньох (МаринкМ 16); *У автобусу шофер єдней дзивучи гварел: Стань, най шєднє то-та жена.*

дзивуша *ж. оп. дзивуча:* Марча була уж така, *дзивуша*; Даяка дзивуша ипацитує з воячискими (КостВлБД 165); Я знам лєм форму дзивуша В. Саб.).

дзивчатєчко *с. дем. и гипок. од дзивчє,* лєм у народних писньох: *Нет то красше дзивчатєчко [в] тей мадярскей країни / яко моя наймилєниша кед вона ше умие!* (Етн9 ч. 253) Всл. *dzifcatko, dzifcatečko* (Buffa 69).

дзивчатко *с. дем. од дзивчє.* Всл. *dzefcatko „исте”* (Sipos).

дзивчатски -а -е „хтори ше одноши на дзивчата”: [Други валали] *на дзивчатски имати не троша тєльо* (РС 18. 02. 1949, 4).

дзивчє -єца *с. 1.* „женске дзецко у дзецинских рокох”. 2. (звич. у нар. писньох) „дзивка”: *Кед це вежнем, будзем це биц, / бо ти, дзивчє, не знаш робиц!*” (Етн9 ч. 102) || Всл. *dzivče* з обидвома значєнями (Czambel).

дзивчєцов -а -о „хтори припада дзивчєцу, хтори ше одноши на дзивчє”.

дзивчин -а -о, *мн. -о „дзивков”:* А дзивчина мац була долу под драбину, *та вислуховала* (ErRuth 68).

дзивчина *ж. лєм у нар. шпиванкох: 1.* „дзивка”: *Паметай, дзивчино, на то єдно слово / цо сом ци поведзел кед зме булі двоїо* (Етн9 ч. 154); *На полю верба, под вербу вода, / там дзивчина воду брала, / сама єдина* (БиндКост 58). 2. „дзивчє”: *Кед [дзецко] будзе дзивчина, Ержа му причина, / а кед будзе хлапец, жандар му є оцєц!* (Етн9 ч. 185) || Укр. *дівчина „исте”, поль.* *dziewczyna „исте”*. У уметніцкей поезії хаснує ше як поетичне слово зоз значєньом „дзивка”. ◀ Од *дзив-к-ина*.

дзивчиска *ж. аузм. и пейор. од дзивка:* Лєм да знає, мили родичи, *як живот у варошу опасни за младеж! Вишадзи шилки и ловки. За леґиньом стрєже погубєна дзивчиска зос своїм лукавим ошмихом* (РН 48/1935, 1).

дзивици -им *незак. оп. под дзивици ше.*

дзівчиц ше -им ше *незак.* „буц дзивка, препровадзовац дзівочки дні”: *Не знаю дзе бабов гроб, а дзівчелі ше од баби* (В. Саб.). Слц. *dievčič sa* „исте”. У Коцуре зазначена и неповратна форма **дзівчиц**: *Там дзе я дзівчела бул еден бачи Штефан. Дзе ви дзівчели?* (Пвл. Бл.) Таку форму находзиме и у нар. писні „Ой то там на гори дубина”, хтору нашо інтелектуалци пред Першу шв. войну принесли з Карпатох: *Ша док ши дзівчела, / шпивац ши любела* (Тон ч. 49).

дзівяк х. „древко дзівей овоци”: *Найменше розстояне може буц за: яблука (на дзівяки [каламени])* (РН 4/1937, 2); *Каламиц треба лъем овоци зоз магу, на дзівяки зоз магу* (РНКЗаря 1940, 133, Дю. Сабадош мл.); *Дзівяк то дзиви младнік, вигнанец* (Ю. Пап).

дзин-дзин и дзилин-дзилин *викр. оном.* означае звук дзвоненя.

дзира ж. 1. „роздарті, вибити, викопани и под. отвор”. 2. „отвор до руского пеца през хтори ше топи до пеца”: През дзиру ше руцало [до пеца] по даскельо вигризки и подрильовало ше их зоз кочергу (ДудашКс, 142). ◀ Од праслав. *děra*, а того поствербал од *děratī*, презент *der-q*: *дзира* по тим значело „роздране место” (прето В. Махек предпоставя же *дзира* перше значело подране место на шмати, обуї, а аж вец з тоту назву наволана и „дзира вообщє”). Всл. *džiga*, слц. *diera*, чес. *díra*, укр. *дира*, рсй. *дыра*. • ~ **до пойда** „отвор на повали комори през хтори ше виходзи на пойд”. ♦ **цма як у дзири** „барз цма”.

дзирава вареха „судзина з дзиркастим дном за прецадзоване”: *Галушки ше виварело у води, оцадзело ше их на дзираву плехову вареху и усипало ше до кромплѣох* (ХомаБл 176). У руснацких бешедох сиверней Мадярскей тиж *дірава вариха* (М. Жирош).

дзирави -а -е „на хторим ест дзира; празни зоднука”. Слц. *deravý*. ♦ **ма дзирави руки** „нелапшни є, часто му випадаю ствари з рукох”, слц. *má deravé ruky* „исте”; **най ше вон зашиє до дзиравого [меха]** „най будзе цихо, бо не ма право, бо треба же би ше ганьбел и под.”.

дзиравиц -им *незак.* „правиц на дачим дзиру (дзири)”.

дзириска ж. *ауѣм.* „велька дзира”.

дзирка ж. 1. дем. од **дзира**. 2. „отвор у носу”. Всл. *džurka: dve džurki v noše* (Czambel). 3. „отвор у цицки дойней животині”: *Даедна крава ше ... чежко дої, лебо ма мали дзирки лебо пре инше, млеко ей помали идзе* (В. Саб.). 4. мн. **дзирки** „пори, дзирочки у жеми”: *так гљибoko преорана жем ма у себе полно дзирки и до нѣй ше вода од дижджох и шньгох лѣхко и гљибoko упива* (РНКЗаря 1939, 129).

дзиркави -а -е оп. **дзиркасти**: *Шицок материял муши буц дзиркави и сухи* (РН 8/1934, 1, Н. Надь, уч.).

дзиркасти -а -е „хтори ма по себе дзирки”. Слц. *dierkastý: ~ syr, koláč*.

дзирковани -а -е „по хторим ест специјално направени дзирки як украси”: *Же би кабат бул широко, [млода] посподку облекла добре викрохмалєни били. Били могли буц дзирковани або илинѣовани* (Загр 8/1998, 15, шк. сост.). || Всл. *dzirkovany* (Hal).

дзирковац -куєм *незак.* „на окремени способ правиц дзирки як украси на шматох, плахтох и под.”: *Дзирковало ше так же ше зоз гадвабом вишивало по вибитих смужкох, а празни поверхносци (лєм мєниши) ше виштриговали зоз ножнічками* (ДудашКс 158); *За дзиркованє на машини ше гуторело штиковац* (Лев. Ск.). || Всл. *dzirkovac* „прєбивац дзирки (Hal).

дзияк х. „служитель у церкви хтори помага священїкови под час богослужєня”: *поп з дзияком у церкви службу служел* (Етн30 296). || Укр. *дяк* „исте”, всл. *dzijak* „школяр”. ◀ Од цсл. (стсл.) *диякъ*, у старославянским з греческого (греч. *διάκονος* „слуга”). Мадярске *diák* „diaconus” славянского походзєня. До нашого языка пришло виројтно директно з церовнославянского.

дзияковац -куєм *незак.* „шпивац у служби зоз священїком”: *Попри Давида дзиякує му и Матей* (РС 34/2012, 4, М. А.); *Дзияковац сом почал 1963. року ..., а испит за дзияка сом положел 1971* (РС 47/2013, 11).

дзйяковня ж. „будинок при церкві першобутно наменени за биванє дзйяка”: У тим кратким часу збудовали красну церкву 1900. р. парохію, дзйяковню и т. д. (РН 7/1930, 3). || Карп.укр. дьяковня „дзйяков квартал” (TichyFr). ◀ Од дзйяк-ов-ня.

дзйяцки -а -е „хтори ше одноши на дзйяка”: [Пановец му] у церкві по наказованю у мену шицких нас явно подзековал же свою дзйяцку службу през телі роки так точно и совисно випольновал (РН 14/1928, 3).

дзйячка ж. „дзйякова жена” (Ю. Пап): Була у нас пані дзйячка з Горніци, та до шмерци мишала бешеду (КостПр 46).

дзйячок -чка х. дем. од дзйяк: Я мали дзйячок, шпивам яко птачок (крачунска винчованка).

дзурйовка ж. бот. „польске квеце”: и по пажіци нараз заквитли вельо а вельо вше-ліяки квеца: пишина ружа, ганьбліва фиялочка, ... и бобката дзурйовка (РН 57/1926, 2, О. Няради). ◀ Вироятно вяза зоз назву швета Дзуря.

дзурйово квице с. бот. оп. дзурйовка (В. Саб.).

Дзуря „церковне швето св. Георгия (23. априла одн. 6. мая)”: Св. Георгий бул во-як хтори умар з мученіцку шмерцу за виру Христову 296. року (ГорКух); Дзуря – швето св. мученіка Георгия, котрого на образох найчастейше приказую на билим коньови, як зоз копию забива шарканя (ФейИр 70). ◀ Од Георгий. ➔ Форму Дзуря дакеди похоплюеме: 1) як номинатив єднини (як мено Дюра) або як ґенитив єднини (як назви шветох Петра, Михала (ном. єд. ту у прешлосци могол глашиц Дзур, як восточнословацке Dzur): До Дзуря да будзе поозартане; ти маш у Надьорді 4500, але интерес аж од Дзуря буду раховац (Жи-рошМСМ 52); 1888. теди Вельканоц була по Дзурю (РК 1922, 94). 2) як форму множини: Дзуря ше приближую. Вони буду и конєц мойого слугованя. Лєдво чекам. Пришли Дзуря (КочЕвЦП 98); а жу концу мешаца [априла] т. є. медзи Дзурями треба шац шеменец (= медзи шветом Дзуря по новим (23. 04) и старим календаре (06. 05)) (РК 1924, IV); И

не остане [служиц] лем по Дзуря. Остане ище по двої и трої Дзуря (КочЕвПА 17). || Всл. svati Dzur „св. Георгий” (Czambel).

дидик „викричнік хтори хасную бавяче у бависку чинаганю”: Хтори руцац добегнул зоз паліцу до вару, мал ю вдеріц по месце дзе бул чинаж и скрицац „дидик” (ХомаМ). Неяс-не.

ди-дит **викр. оном.** означує подражова-нє гласа труби и под. Поль. dudul!, dudnić (Brückner).

дидждж х. „атмосферске паданє у фор-ми водових капкох”. Всл. diždž, dišč: ~ pada, idze (Czambel). ◀ Праслав. dъždь. Прасла-вянске ъ у тим слову дало нехарактеристич-ни рефлекс и (обчековали бизме рефлекс о, одн. форму дождз, як укр. дощ и рсй. дождь. • **на** ~ „рихта ше падац дидждж”: Одганяю-ци мухи, котри на дидждж иципали, пилькал сом ше (РК 1930, 70, С. Саламон); Похма-рене. Хвиля на дидждж. Покус пирска (Ко-чЕвЦП 167). ♦ **плаче (иду му слизи) як** ~ „барз плаче”; **по вельким гирменю мали** ~ **пада** „од велького строєня на концу ніч не вишло; дакого барз похвалєли, а вон ше указал нїяки”.

диджджик х. дем. од дидждж.

диджджов[и] -а -о/-е „хтори ше одноши на дидждж”: ~ **хмара** „хмара хтора приноши дидждж”. Всл. diždžovo chmuri (Buffa 54).

диджджовка ж. „диджджова вода, с. киш-ница”. Всл. diždžuvka „исте”.

диджджовкара ж. „специална студня до хторей ше зліва диджджовка”. Вивєдзєне зоз сербским суфиксом -ара. Вироятно прело-женє сербске кишиничара.

диджджовни -а -е „з обилнима диджджа-ми”: ~ **дзєнь**: У диджджовних дньох бунду ше ношєло наруби же би скоро не помєкла (Вар-гаЛю 244); ~ **хвиля**: Найлєтше го [хмель] одкладац кєд диджджовна хвиля, кєд хмель одвєльгнути (РК 1927, 143); ~ **рок** „рок кєд пада вельо диджджу”.

диджджовно **присл. у функц. пред.** „дидж-джовна хвиля”: Кєд було диджджовно, та жито посходзєло на марадиких и брадлох (В. Саб.); Кєд ... не диджджовно або не пре-

велька суша вец и паша [за пчоли] лепша (Заря 1–2/1935, 10).

дикинь *х. бот.* „*Tirpha L., с. роғоз*”. Хаснує ше за плечене гасурых, ташкох, учерачох за обух, а у прешлосци и за плечене сакайтовох, порвислох и др.: *Та зоз того дикиню, док ище млади бул, висушелї го и вецка намачалї, таки фини штранґи зоз нього наплетлі, анї озда, зоз конопох красии не мож. И вецка зоз тим вязалї тот над [за закриване хижох] ... и то тримали, озда, сто пейдзешат – дваство роки тоти штранґи зоз того дикиню, то анї миши не прегризлі* (В. Саб.). || Карп.укр. *дикинь* и *дийкинь* „исте”, всл. *dikiña „исте”* (Тимко 67). ◀ Од мадь. *diékiény*, старша форма *dikinyböl*. Мадярске зоз старотурского. Наша першобутна назва за „дикинь” була *палька* (оп.); нешка тота назва значи „квиток дикиню”.

дикиньови -а -о/-е „направени з дикиню”: *И нашо прадїдове пчоларели у лозових кошніцох, вец у дикиньових, а на остатку у ладичкох з дескох* (РН 27/1934, 4); [Млода на розберанки здзива леґином на глави] ... *койяки стари дикиньово кошніци* (БиРК1937, 135). ♦ **сакайтов дикиньови** гандруюци вираз за дакус тутмастого, заязаного человека.

[**дикица**] *ж. бот.* „*Xanthium L.*”: *На нашей загради желена дикица* (нар. писня). ◀ Од серб. *дикица* (Тимко 21).

дилея *ж.* „гандруюче слово за хлопа, бунков”. ◀ Не зазначени карпатски паралели. Неясне.

диліни *ж. мн.* Першобутне значене того слова нешка ше забуло: старши людзе гваря же воно значи „доліни (у хліве) хтори немирни конь направи у жеми дупкаючи з ногами”. З тим значеньом записал го и Горбач (321. 6.). 1. У прешлосци, медзитим, слово значело „дески, патос у хліве або кармику”: дакеди, док було вельо древа и було туньше, патос у хліве и кармиках ше викладав з дескох; таки способ правеня хлівох и кармиках нашо стари принесли зоз Горніци. У Гнатюка слово *диліни* ище ма першобутне значене: *А того дябла конь Трайцих так гребе у хліве да аж диліни вируца спод себе*

(Етн29 115) [...] *Але гребе Трайцих у хліве, рубе диліни так, аж фалати вируцує* (Етн29 121) З тим значеньом слово зазначала и О. Папуґа: *Кармики на диліни (волаю их ище и з дилінами) були направени з дескох [...] На сподку були дески, хтори стали на цеглох або на древох* (ПапуґаОл 133). 2. Др Й. Сегеди наводзи ище едно значене слова *диліни*: *У гумне бул древени кармик з дилінами (окреме подвишене место дзе стал валов)* (СерДрЙ, ХК 15. 6.). || Всл. *diliñe* (єд. *dilina*) и *dile* „дески як патос у хижи, хліве”: *dile jest v hiži i v maštałni* (Czambel), слц. *dýl, dýla, dylina „исте”, поль. dyl, мн. dyle „груба деска”, укр. зб. дилиння „дески”. ◀ Шицко од нем. Diele „исте”. • **брудне як диліни** „барз брудне”: *до нешка [ше] слово диліни [дески як патос у кармику] хаснує за дацо цо барз брудне. Гвари ше же брудне як диліни* (ФейИр 103).*

дильов *х.* „узка польска драга, с. ленија”. ◀ Од мадь. *dűlő „исте”. • одорац/заорац од дильова* „одорац себе од люцкей жеми” (МудриАл).

дильовчик *х. дем.* од **дильов**.

дим *х.* „газови продукт гореня”. ◀ Общеславянске, праслав. *дѹмъ*.

[**динар**] *х.* „пенěžна єдинка у Сербїи и бувшей Югославиї”. ◀ Од серб. *динар*, тото од греч. *δηνάριον*, а греческе од лат. *de:narijus*. Од *динар* зоз суфиксом -ош виведзени нашо форми *дводинарош* и *пейц динарош* „метална монета од два одн. пейц динари”.

[**динарчок**] -чка и беши. *динарка х. дем. и гип.* од **динар**: *Ношела на пияц сира, млека, та ше справел динарчок* (В. Саб.); *Нешка шлебодни земледїлци предаваю свою роботу за даскельо динарки* (РН 59/1926, 2).

диня *ж. бот.* „*Melo sativus Sager ex M. Roem.*”. Поль. *dynia „бундава”, слц. dyňa 1. „диня”; 2. „герєга”. ◀ Общеславянске, праслав. dyňa. ♦ жовти як ~ „жовти у твари од хороти або старосци”: Два стари жени гваря трецей: Ми таки як динї жовти, а ви така червена* (В. Саб.).

динянки *ж. мн.* 1. „диньово нацине”. 2. „заєдніцка назва за наджемни часци герє-

гох и диньох” (Ю. Пап). Можлїве же зме у прешлосци слово хасновали и зоз значенєм „бостан”. З тим значенєм хасновал го Г. Костельник: *Раз ... врацел ше дїдо Маслей з поля, зос динянокх, з полным кочом ґе-реґох и диньох* (КостПр 98). Слц. *duňovisko* тиж значи „бостан”. По приселеню при-яли зме сербске *бостан*. ♦ *розпуццени як* ~ „пусти, невоспитани”; *розпуцци дакого (розпуцци ше) як* ~ (*динянка*) „воспитно запуцци дакого”: *Каждо [жена] кед ю лаєш, ... та постане под старосц добра, а кед ю розмазуєш, розпуци ше як динянка и вец пать цо будзеш тамаль познейше з ню робиц* (КовМихЦВ 221). Вираз виroyтно мотивовани з тим же ше *динянки* „нацине” буйно розцагую, розпуцую по бостану.

динька и диньочка ж. дем. од **диня**.

дирвец -еем *незак*. „гнїц од влаги (о древе и под.)”: *Кед древо, метла, чутки стоя на дижджу, та дирвею „гнїю”* (Мих. Рм.); *На ладьох мали конопово штранґи, бо конопов штранґ не дирвее* (В. Саб.). || Слц. *drviť* „дробити”: *zrno sa drvílo f stupke* „зарно ше дробело, мело у ступки”, *drvíč konopre* „трєц конопу”, *zdrviť* „зогнїц”, *чес. drviť* „приповедац глупосци, млец”. Древо и др. хторе дирвее постава *трушаце*, а наведзени словацки паралели знача „дробити, млец”: прето нашо *дирвец* можеме по значеню вязац за наведзени паралели. ◀ Од *праслав. drъviti* (Machek). Виведзени: *здирвец*, *здирвети*.

дирґац -ам *незак*. 1. „подскаковац, трєсц ше по неровней драги (о кочу, колєсах)”: *Коч дирґал по грудох; Так з нами дирґало!* 2. „трєсц ше (звич. од страху)”: *лем ше му почали ґамби трєси, а кус почалї под нїм и кед видзел Станислава ..., почал ше трєсц ... бєлави гачи дирґали на нїм як на колку* (Заря 10/1939, 7, Е. Кочиш). || Подобни значєня маю паралели: *всл. dergac* (Sipos), *digac še*, *digotas še* (Czambel), *слц. drgať*, *поль. derdać*, *gyrdać* (Brückner). ◀ Общєславянске слово, *праслав. drъgati*, хторе у превой зоз *drъžati* (Machek).

дирґаци -а -е: ~ **драга** „неровна драга по хторей коч дирґа”: *Накудовчєл сом ше*

на кочу по дирґацей драги (Мир. Рм.). *Всл. dirgaca draha*. Од *дирґац*.

дирґнуц -нем *зак*. 1. „подскокиц на неровней драги (о кочу, колєсах)”: *Ньє одлуга на єдним векишм каменю моцно дирґнул коч, вискочєл на жєм льовнїк а за нїм спадла шапка и льовч* (РК 1921, 59). *Всл. dirgnuc: jakoška dirglo i spadla z motorki* (Buffa 53). 2. „стрєсц ше од страху”: *Под час служби у церкви була велька буря. Кед нараз трєсло, кажде у церкви дирґло* (В. Саб.). 3. „нараз спаднуц (о цєнох)”: *алє задрұґаре худобни людзе, и най цєна конопи даяк дирґнє, барз би им чєжко було* (РН 41/1934, 4). Од *дирґац*.

дирґонїц -їм *незак*. 1. „моцно ше трєсц од жими, страху, болю”: *алє видно – и вон шицок [од страху] дирґонї* (КовМихЦВ 117); *Одразу ше Миколови з боку зявєла моцна шветлосц. ... Микола ше злекол аж му брада дирґонєла* (В. Саб., Заградка 5–6/1995, 12); *Аж дирґонї, так му жимно; Партизан на салашу сцєкол през облак од жандарох и дирґонєл зоблєчени на шнїгу док жандаре не пошли* (В. Саб.); *По цалим цєлу почал дирґонїц, боль, там дзе го вдерєло, не прєстава, а страх од чоґошик страшноґо, нєминовноґо, почал ше уцаґовац до косцох, до цєла* (КовМихЦВ 40). 2. „трєсц ше дирґаючи”: *Стари камион у рукох нєсхопноґо голобрадоґо шофера дирґонєл* (КовМих-Гриц 167). || Слц. *dȓgoliť*, *dȓgľovať* „трєсц”: *dȓgolila ho zima*, *horůčka ho dȓgľuje*. ◀ Од *дирґац*. Оп и *дерґєльовац*.

дирґочиц -им *незак*. „дирґонїц”: *Рука, котру ґу мнє [жобрак] випросцєну тримал, трєсла ше и дирґочєла* (РК 1935, 142). ◀ Оп. *дирґонїц*.

[диринджиц и диринчиц] -им *незак*. бєш. „чєжко робиц, трапиц ше”. ◀ Од *серб. диринцити* и *диринчити*.

диснов х. заст. *ридк*. 1. „швиня”. 2. *прєн*. „брудни, непорядни чловєк; прости, невоспитани, вулґарни чловєк” (ЛатякМадь): *А Голович мудерєц, мудерєц, / вон найвєкиши мєджи нїма маґарец ... А тот Пєтро маґистров, маґистров, / вон лєм таки мєджи нїма як диснов* (Етн9 ч. 375). ◀ Од *мадь. disznó* „швиня”.

дисновтор х. „забивачка з вечеру по за-
конченей роботи”: *На дисновтор ... прихо-
дзело вельо людзох, шицки власни, а часто
було и дальши родзини. Не дармо вец дахто
за такі гостини гуторел же то „шивиньска
свадзба” ... На дисновтор часто пришли и
прибранци. Вони виводзели койдзєяки фран-
ти (ФейИр 63–64). Всл. disnótor „исте”. ◀
Од мадь. disznótor „исте”.*

дисновторски -а -е: ~ *папригаши* „па-
пригаши яки ше вари на дисновторе: зоз
шивиньского мяса и нукашньосцох” (Латяк-
Мадь).

дих х. „дихнуце”. Всл. lapal dich „чежко
дихал” (Buřa 53). ◀ Праслав. дух-, духати.
♦ *ані диху* „ані слово”: *Та так ви, мамо,
а мнє о тим ані диху?* (КовМихЦВ 269)

диханє с. „процєс удихованя и види-
хованя воздуху”. ♦ *аж ми ~ пререзало*
(*прервало, прецало, става, стануло*) (од
велького несподзиваня, страху).

дихац -ам незак. 1. „удиховац и види-
ховац воздух”. 2. „видиховац воздухну
струю на дакого/дацо”: [Гейзир] *диха свою
пару на человека* (РК 1925, 46). ◀ Общесла-
вянске, праслав. духати.

дихнуц -нем зак. 1. „раз уцагнуц або
випуциц воздух на уста або нос”. 2. „ви-
дихнуц воздух на дацо”: *дихнуц на скло,
жвератко и под.* ♦ *ані не* ~ „ніч не повесц”:
*але найвекиши страх ма од подумки же кед
вон завре очи, ніхто о нїм о дзєнь-два ані не
дихне* (КовМихНО 15) Приклади информа-
торох: *Кед дахто таї, не сце повеси, гвари
ше: ані не дихнул; Купел сом, але сом ані не
дихнул нікому; Гварел же ше жені, а я о тим
ані не дихла нікому; „Нікому да ши не дих-
ла о тим цо сом ци приповедал.” ... Чутела
вона док була дома, але вецка, вецка ух* (РН
35/1929, 3, М. Ков.); *А ти паскудніку, мнє о
тим ані же би дихнул* (РН 15/1936, 4, прел.
М. Ковач).

дихциц -им незак. експр. „швидко и
гласно дихац”: *а овци ше збили до хладку
под дзиву зрушку та сити дихца* (ЧаканБас
55). Карп.укр. *дихтіти* „исте”, слц. *dychčať*
„исте”. ◀ Праслав. дух- з помоцнююцу мор-
фему -ц-.

дихцом присл. „барз швидко, дихцаци”:
И заш сом дихцом пребег заграду (ЧаканСаф
137).

диявол х. рел. „дябол”. У Гнатюкових за-
писох назва ше хаснує як синоним мєна Лу-
ципер „Луцифер” и мєновніка дябол/дявол:
*Я идзем до диявола од Луципера три вла-
си принєси* (Етн29 261); *Идзем до дябла до
Луципера по три власи* (Етн29 262); *Вжала
влас тота дзивка, дияволова жена, нацагла
руку, дала тамтому под посцель. ... Вона ше
зобрала, та му гуторєла: Дявол вєщи, вон
нас фришко власи* (Етн29 263); *Я справди на
то можем повеси, же диявол не таки чарни
як го малюю* (РН 36/1932, 3). || Укр. и цсл.
диявол. ◀ Од греч. διαβολοζ “очарньовач”,
а тото прєложєне зоз гебр. sa:ta:n „против-
бєшєднік, опозиционер”.

диякон х. церкв. „свєщенослужитєль
найнізшого ступня”. Цсл. диякон ◀ Од
греч. διακονοζ.

дї вкр. за гонєнє запрагнутих коньох.
Всл. dī „исте”: *kočiš šmignul, а – dī* (Czambel),
мадь. *gyí* „исте”, серб. *ђи* „исте”. ◀ У нас ви-
роятно мадярске.

Дїва ж. у злучєньох *Мария Дїва, Пре-
свєята Дїва Мария, Пречиста Дїва.* ◀
Церковнославянске Дїва, а то од прасла-
вянского дєва, од хторого вивєдєне и на-
шо дзивка, дзивчє.

дївица ж. „дзивка”, лєм у Гнатюкових и
других фолклорних записох: *стане пред
ніх* [родзину]: *староста, одпита од нїх си-
на, аби го ласкаво одпустили по дївицу, по
його младу* (Вес 20); *Я би чєкала рочок, пол-
друга, / ти би мє не вжал, ганьба би була ...
/ Ганьба би була за мойо лїца / же я остала
стара дївица* (БиндКост 60). ◀ Укр. и цсл.
дїва, дївиця „дзивка”.

дїдиско х. аузм. од дїдо.

дїдко х. 1. дем. и гиток. од дїдо. 2. а) ко-
лєс. „треножки у колєсарским мигєлю на
хтори ше здзива колєсо кед ше обраба” (Фа
29). б) коц. ткац. „часц ткацкого прибору”.

дїдо х. (вок. дїду) 1. „оцов або мацє-
ров оцєц (їх дзєцом). 2. „стари чловєк”. 3.
ткац. „постолє за круцєнє предзи, коже-
лєц”: *Прєдзєнко ше знімало зоз мотовидла*

и кладло на кожелец (зуторело ше и: класи на дїда) так же ше го розширяло до круга (ДудашКс 153). ◀ Общеславянске, праслав. dědъ. У нашей форми зачуване предньо-поднебне д', хторе у нашим языку переходзело до дз (як у словах дзело, дзивка); согласно тей пременки, наша форма би мала глашиц дзидо. ♦ **дїдове (баби) нам на слунку ведно задки (рици) грали** „ніяка зме не родзина” (Лев. Ск).

дїдов -а -о „хтори припада дїдови”.

дїдов дїдо х. „прапрадїдо, с. чукундеда”: *Старе то було барз древо. Засадзел го ище дїдов дїдо до заградки* (РН 1/1928, 2).

дїдовски -а -е „хтори ше одноши на дїда, хтори таки як у дїда”.

дїдовщина ж. 1. „край або место у хторим дахто предходно жил”: *За часох Папи Йоана (985–996) покресцена наша дїдовщина на Русь-Україна* (РН 29/1937, 1); *Але у себе бачи Предняк думал, же [до Керестура на Кирбай пойдзе] найбаржей прето, да ше у Керестуре похвалі зос нову руску церкву у П. „Уж зме не широти” – тото барз сцел повесц шицкей родзини и шицким познатим на старей дїдовщини, шицкому Керестурови* (КостПр 56). 2. „тото цо дахто нашлїдзел од своїх предкох”: *Остала му дїдовщина: хижа и жем; Вони ми вируцую на очи мойого оца и мойого дїда. ... Але най! З дїдовщини ме ніхто не вижене* (Одгук, 72, Е. Планчак); *У каждым народу вше було и будзе художних людзох, хтори немаю надосц хлеба на дїдовщини своєї, але го муша гледац индзей* (РК 1927, 60). 3. „традиция”: *Тото мале число Руснацох [У Господінцох], през своєї церкви, през паноца затримал[и] свою виру и народносц. Кед сом пришо до Дюрдьова питал сом ше людзом, же як могло таке малке число Руснацох затримац свою дїдовщину. Людзе ми дали тот отвит: „Ша то Коцурци – тварди Руснаци”* (РН 18/1932, 5).

дїдочко -ка и **дїдочок** -чка х. дем. и гипок. од **дїдо**: „А нешка цо [будземе есц]?” „Яй, дїдочку, голубочку, та остало од вицера даскельо кромпльочки!” (РН 12/1937, 3, М. Ковач)

дїлиш х. заст. „сход, схадзка”: *Тот рок бул вельки дїлиш у церковней порти ..., та теди одобрили 12 езри коруни да ше можу художни дзеци школовац* (ТамашРКер 134).

◀ Од мадъ. gyűlés „исте”.

дїло с. „продукт, резултат роботи”: *Кельо ше видава на алкоголь, на доган, на драги женски имати, на пахняци водички ... а кельо на дїла милосердия?* (РН 12/1929, 3, К.); *то би ши єдно добре дїло зробел за спас души своєї* (ЖирошМСМ 136) ◀ Од цсл. діло, а то од праслав. dělo. Тото кнїжково слово вироятно було познате нашим старим ище пред приселеньом.

дїтятко с. дем. од дїте або дїтя, лєм у Гнатюкових записох: *А я небожатко колїшем дїтятко* (Етн9 ч. 189).

длабац -бем *незак*. „робиц з длатом у древе”: *Вон ше наєдол, влалел ше до роботи, пилі, креше, струа, гоблюе, длабе, клінкуе* (Етн29 3). || Чес. dlabati, поль. dłubać, всл. dlabac. ◀ Общеславянске, праслав. dьlbati. Корені у превой delb- и dolb-, од dolb- нашо длобац.

дланиясти -а -е „хтори ма вельки длані” (В. Саб.).

длань¹ ж. „нукашня часц гарсци од кореня по пальци”. ◀ Общеславянске, праслав. dolnъ. У вост.слав. и зах.слав. языкох тот меновнік женского роду: слц. dлаћ, поль. dłoń, укр. ладоня и заст. длань, у сербским языку є хлопского роду: длан. • **на** ~ „на розстояню яка широка длань”: *Рамики з медом вибераю ше теди, кед видзие же 1/3 меду заліпена од прилики на длань од рамика* (РН 25/1935, 4); **ровни як** ~ „барз ровни (звич. о драги, але и о полю и др.)”: *Кед ше польо пооре и подерля, та ше гвари: оранїна ровна як длань* (Лев. Ск.); слц. govnu ako dлаћ „исте”. ♦ **душу на ~ виложиц (видац) дакому** (часто з негацию и дієсловом мочи) „вельо по дзеки зробиц дакому, шицко, и неможлїве од себе дац же би дакому було по дзеки”. *Не можем ци душу на длань виложиц „не можем ци тельо по дзеки зробиц”; Сцеш же бим ци душу на длань виложел? „сцеш же бим шицко, и неможлїве од себе дал?”; Не бул би задовольни ані кед биш*

му душу на длань виложел; Дахто ше бра-
ні же є не виновати, же дацо не гуторел и
под.: Не можем видац душу на длань же сом
не гуторел кед то не можем доказаи; слц.
dušu (srdce) by na dlaň vyložil „щери є, до-
брожичлїви”.

[длань²] х. „длань”: шпивал дзецку цо му
шведзело на широким дланю (РК 1941, 43). ◀
Од серб. длан х. Наша форма женского ро-
ду: на длані.

длато с. „прибор за длабанє древа, ка-
меня и под.”: [Колесарски] длата були
железни, а ручки мали древени. Конци
длатох барз оштри. ... *Ухате длато* за
длабанє штироуглових дзирох (Фа 38). ◀
Общеславянске слово, праслав. delto: слц.
dláto, поль. dłoto, укр. долото.

длобац -бем незак. 1. „шпиртаючи ви-
бєрац дацо дробне”. 2. „оправяц и под. дацо
дробне”. 3. *прен.* „не дац мира дакому у вязи
даякого проблема”: *ище више маю шмелос-
ци длобац коло столкох* (= поставяц питанє
розподзельованя столкох у церкви) (Та-
машРКер 130). || Чес. dlabati, поль. dłubać,
всл. dľubac, dľabac, укр. довбати, серб. дуп-
сти. ◀ Общеславянске, праслав. dolb-, ко-
рені у превою delb- и dьlb-. Оп. длабац.

длобач х. „ручне орудіє за подрезованє
газу, коровча”: Длобач (*штухар*) *випатрал*
як нож цо ше сламу реже, бул на *древеней*
ручки, *знука бул наоштрени на брусу*. У *жи-
це було вельо жордону*, *зоз длобачом подрезо-
вали жордону корень* (В. Саб.). У Керестуре
ше длобач волат *штухар*.

длуги -а -е (комп. у лит. языку *длугиши*,
у бешеди *длукиши*) 1. а) „хтори ма вельки
розмак од єдного до другого конца. б) хто-
ри ма одредзену длужину. 2. хтори длуго
тирва”. ◀ Общеславянске, праслав. dьlgъ.
Всл. dľuhi (dľužši и dľukši), слц. dlhý, поль.
długi. • **длуги роки** „вельо роки, длуги час”:
А *церковнік бул уж длуги роки церковнік*, *та*
*ишицко знал и ишицко нашому бачикови по-
гуторел* (КостПр 61); *Уж длуги (длугиши) ро-
ки живу у Немецкей*; укр. довгі роки „исте”,
długie lata „исте”; *спаднул (розцагнул ше и*
под.) яки є длуги „спаднул з цалим целом на
жем”: *поштоцел ше на ным [бачикови], та*

яки йе длуги – *ляп на нього* (РНКЗаря 1940,
121).

длуго присл. „вельо часу”.

длуговасти -а -е „хтори ма досц векшу
длужину як ширину”.

длугоки -а -е оп. длуги. Слц. dlhoký
„барз длуги”.

длугочава ж. *експр.* „дацо по упечатку
барз длугоке”: *По калдерми прешол камион*
з двома приколицами, така длугочава. И *за*
длугоки коч и длуги вендиговдали на нїм гу-
торя: яка длугочава (В. Саб.). ◀ Од *длугок-и*
и меновніцкого суффикса -ава.

длугочави -а -е „велькей длужини”: *длу-*
гочаве древо (Ю. Пап). У КовМихГриц **Длу-**
гочави назвиско човека високого росту.
Всл. dľuhočavi „длугоки”.

длужен -жна -жне 1. „хтори ма врациц
пенєжи дакому”: *Марко пил на борґ у кач-*
марки, вельо є длужен (Етн30 184); *Я длужен*
твойому оцови тоти пенєжи, та на ти.
Длужен сом му ище, але другираз принєшем
(КочЕвПА 58). Всл. dľužen „исте”. 2. „хтори
ма обовязку гу дакому/дачому и треба же
би дацо сполнел”. ➔ То кратша форма при-
кметніка, характеристична за народни язык
и за старших авторох: Младши авторе час-
тейше хасную полну форму того прикмет-
ніка *длужни -а -е: Кажди бавяч длужни и*
тренирац (место: *длужен и тренирац*) (РС
ч. 4/1983, 15); *Длужни сом ци живот* (мес-
то: *длужен сом ци живот*) (Киплинг, 143).
◀ Общеславянске. Оп. *длуство*.

длужина ж. 1. „пресцеранє дачого од єд-
ного до другого процивного конца”: [Ваги
на польопр. справах и др.] *не були єднакей*
длужини, грубини и форми (Фа 83). 2. „го-
ризонталне пресцеранє дачого як мера при
одредзованю одстояня”. 3. „часови розмак у
хторим ше дацо случує”. || Слц. dlžina, серб.
дужина.

длужнік х. „тот цо треба же би вико-
плнєл даяку обовязку, длужносц”. ◀ Оп. *длу-*
ство. Всл. dľužnik „исте” (Buřfa 54).

длужносц ж. „тото цо дахто муши, тре-
ба же би зробєл”: *И ищєце и неищєце, и про-*
свита и варварство у ивєце, ишицко походзи
од длужносци яку мац верши у доме (РН

10/1928, 2); Свойо длужносци и учительски и дзиячки вше окончовал з найвеку охоту и зос вельку любовю жу свойому рускому на-роду (РН 26/1932, 3). ◀ Оп. длуство.

длуство с. „пожичка у пенежу хтору дахто обовязни врациц”: Мудра жаздиня ... лєм тельо трошиц будзе кельо ей кишенка допуци да длуства не направи (РН 9/1928, 2); як да ше парасту поможе, да ше зба-ви своїх длуствох (РН ч. 39, 1932). Всл. dluzstvo: dluzstva eščik narobil (Czambel). ◀ Од *длуг-ство*, а то од праслав. *дѣлгъ*, хто-ре етимологи не вяжу за прикметник *длуги*, хтори тиж ма праслав. гомонимску форму *дѣлгъ*.

для и гля прим. з *жен.* зоз значеньом на-менки, лем у Гнатюкових записох: *але ище анї гуску [не ма] цо є так барз потребна каждой мацери хтора хова жля люцких си-нох дзеци* (Ос 29); *а ми таки худобни ити-ри або пейц дзивки виховаме, та ше тоти рахую же су жля люцких людзох* (ЕтнV 101, Ос 29); *Але не таку голувицу [млодому] як тоти два були приведзени для старостох, ... права голувица для котрей ше ми трудзи-ме* (Вес 23). || Укр. *для* „исте”, поль. *dla* „ис-те”, слц диял. *dla*: *dla potrebi* „по потреби”. ◀ Праслав. *дѣла* „длужина” (Machek). При-меновник *для/жля* могол буц зачувани у на-родним языку як синоним применовника *пре* (напр.: *мац шицко зроби для дзецох* и *мац шицко зроби пре дзеци*) або го Гнатюко-во приповедаче знали зоз кнїжкового угро-русского и цсл. языка.

днеш присл. „нешка”, лем у Гнатюкових записох: *Газда гвари слугови: „Днеш жазди-ня похибела кед нам торбу не приготавела* (Етн30 266); *Здрави будзце за любов котру сце нам днеш показали* (Вес 49). ◀ Од прас-лав. *дѣнь-сь*. Сучасне *нешка* виведзене зоз суфиксом *-ка*, а початково *д-* страцело, так и слц.диял. *dnes, dneska* „исте” (SSN I, 322).

дніна ж. „дзень”, лем у народней пое-зії: *Спомнеи ти мене, моя мила, голем раз на дніну, / а я тебе, мила, спомнеи сто раз на годзину* (Тон ч. 14; БиндКост 48). Укр. *беш. днина* „исте”, карп.укр. *днина* „исте” (TichyFr).

дно с. „сподок”: *Та му ... до дна нука на-сипали смоли, же цо будзе мерац, та ше на дно приліпи* (Етн29 206). Общеславянске. ◀ Праслав. *дѣно*, праславянске од старшей форми *дѣ-вно*, а тото од *ие.* кореня *dhub-* „глібоки”, серб. *дубок*. У сучасним языку ме-новник *дно* з часци поциснул свой синоним *сподок* (оп.).

до прим. з *жен.* **1.** „означае напрям до ну-кашньосци”: *Воишол до хижки*. **2.** означае на-прям гу населеню, території и под.: *Иду до варошу*. **3.** означае напрям рушаня: *Обрац ше, християнину, до виходу слунка, ука-же ци ше єдна дражка „обрац ше гу вихо-ду”* (Етн30 134). **4.** означае час: **а)** тирване дії: *копе му кукурицу перши раз до тижня, а о сухим хлебе „копе єден тидзень”* (ЕтнV 102); *ти мене ... служел до рока „служел ши ме єден рок”* (Етн29 22); *Вецка други мешац заш яблоня заквитла и одквитла до меша-ца и узрела „одквитла за мешац”* (Етн29 136). **б)** значи повторйоване дії у одредзе-ним термину: *[Ружи] добре залівайце два раз до тижня* (НК 1979, 14). **в)** значи конеч-ну часову граніцу тирваня дії: *Але Мелани тот оцов попатрунок вше бул на розуме и до оцовеї шмерци вельораз ми гуторела же вона не може забуц на тот попатру-нок як на ну оец теди остатњи раз по-патрел* (запис на боках РК 1935); *1931 року спаднул шних у децембру ... и була добра сањица до пийатого Марца* (запис на бо-ках РК 1932). **5.** означае орудие: *Попрагаце воли дома до плуга* (Етн29 152); *Кочиши по-прагал конї до коча, пошедалї на коч, та иду дому* (Етн29 268). **6.** означае наменку: *Жена му ушила имати до роботи*. **7.** у функції обекта: означае поняце хторому упущена, наменена дія: *Тот овес цо нам остал, тот зме пожичелї до людзох, кажди рок нам ве-цей ше приспорело* (Етн29 V); *Модля ше до св. Антония; Молитва до Марії Лурдескеї; „Мал би сом слово альбо два до милости ва-шей* (Вес 8); *Пише вона літери / аж до своєї мацери* (Етн9 ч. 17); *Ганьча пише літери / до Яничковей мацери* (Етн9 ч. 27). **8.** значи прихильносц або способносц за даяку ді-ялносц, роботу: *Вон езер-майстор до шиц-кеї роботи* (Ир. Фин.); *Скорей було вецей*

членох у фамелії, було по тройо-шесцero до поля (В. Саб.); Бул вон млади, моцни чловек до роботи (РН 13/1934, 2); СС. Василиянки у Шиду примаю до свого конвикту дзивчата способни до науки, хтори би сцели коньчиц гражданску школу (РН 27/1934, 4). **9.** значи дотиканє поверхносци дакого/дачого: Кед уж вечар, офицер пришол. Задуркал до дзверох, питала ше му, хто є. Я, гвари офицер. Бул лайтнант (Етн). **10.** у конструкторох з применовниками од ... до означує часови інтервал: Кед сом школу виходзел, пошол сом служиц. Достал сом трицец и пейц форинти од Велькей ноци до Нового року (Етн29 VI). ♦ **цо мне (цо йому, цо їм** и под.) **до того!? цо ти маиш (вон ма** и под.) **до того!?** „цо мне (тебе итд.) брига”: Цо же йому [газдови] було до того, же людзе вельораз падаю под вельку терху на полю (РН 4/1934, 2, з укр. И. П); Же ми моїо дзеци ноша єдзене? Цо ти маиш до того!? Най ме карма старого! (В. Саб.)

добегнуц -нем зак. „прибегнуц по одредзене место”: Кед Янко скорей добег дзе джмурач джмурал, зағаламал джмурача: Га-лама Йовґен! Та вец Йовґен по друи раз бул джмурач. Зағаламал тот хтори скорей до-бегнул (В. Саб.). Всл.: ledvo som dobehnul. ◀ Од бегац (оп.).

добеговац -гуєм незак. „прибеговац по одредзене место”.

доберани -а -е „виберани з множества по квалитету, вредносци”: не могли ше досц начудовац тим добераним сортом [жита], котрих ту було дас 10 (РН 31/1933).

доберац -ам незак. „зоз множества виберац по квалитету найлепши єдинки”: свою кукурицу земледїлец муши више доберац и на тот способ ю полвепишовац (Заря 22/1937, 7, Дю. Сабадош); Доберали цеглу [при купованю], а таку нїяку привезли; [Требало би] же би ше по можносци за кирбайски вечари доберали [театрални] фалати (РН 34/1937, 2); Доберай козака, не водз козу гоч под якого (В. Саб.). Укр. добирати „исте”. ◀ Од брац (оп.).

добивац¹ -ам незак. (жу **добиц**) „докончовац дакого з бицом, дотлучовац”. ◀ Од праслав. кореня *do-bivati* (зоз *i*).

[**добивац²**] -ам незак. „доставац, приїмац”. ◀ Од праслав. кореня зоз *ы* (*y*): *do-byvati*). Карпатски паралели не маю тото значене: укр. *добувати* „набавяц; здобувац; посциговац; зарабляц”, карп.русин. *добувати* „исте” (Чорі), слц. *dobývať* „залапйовац (у войни); посциговац”. Лем сербске *добижати* и *добивати* ма значене „доставац, примац” (попри значеньох „посциговац; зарабляц; здобувац” и др.). Значи же нашо *добивац²* сербского походзєня. Наш еквивалент *доставац*.

добивац ше -ам ше незак. „агресивно пробовац войсц”: Добивали ше толває до ней, та є злєкнута „крадоше пробова-ли насилу войсц” (Ир. Фин.); *ходзи „редактор” Горняк по Коцуре – добивал ше и до Дюрдьова и до Руского Керестура (але там поламал зуби) „пробовал пойсц, барз сцел пойсц”* (РН 32/1936, 2). ◀ Од *биц/-бивац*, праслав. кореня *do-bivati* (зоз *i*).

добиток -тку х. „заробок, хасен, профит” (М. Рм.): [Жид и Циган буду ведно водзиц тарговину.] *цо добиєме, будзе на поли добиток* (Етн30 290). Карп.русин. *дибыток* „приход, хасен”: *Урожай пишениці не дав великий добиток* (Чорі).

добиц¹ -иєм зак. „з бицом забиц, дотлучиц” (праслав. корень зоз *i*: *do-biti*): Так ю [югас ровку] *бил же шицко цо поєдла по комори потрацєла. И з тим ю добил* (Етн30 5). Слц. *dobiti* „исте”. ◀ Од *биц*, а тото од праслав *biti*.

[**добиц²**] -иєм зак. „достац, прияц” (праслав. корень зоз *ы* (*y*): *do-byti*). Серб. *добити* „достац, прияц”, карп. русин. *добити* „набавиц; здобуц, посцигнуц; заробиц”: *Яку ружу добудєш, таку й пахати будєш* (Чорі). Як и *добивац²*, од серб. *добити*. Наш еквивалент *достац*.

добока присл. „набок”: Янко Сук, цо му єдно плєцо до бока (РК 1936, 75, М. Ковач). Слц. *doboka* „исте”.

добрац -берем зак. (гу *доберац*) „зоз множества вибрац по квалитету найлепши

єдинки”: так добрану кукурицу треба чувац суху и чисту (Заря 22/1937, 7).

добре¹ присл.: 1. „так як треба”: Добре ши зробел. 2. „у векшей мири; цалком”: Уж ше добре змеркло кед приишол дому. 3. вираз за одобріванє, согласносц: „най так будзе, складам ше”: Добре, зробиме так як ти гварел.

добре² слов. „лемцо не”: Як я не знам прєжалошне плакац, / кед я мушим по тим блаце шляпкац; / по тим блаце, по груне, долїне, / добре у мнє шерцо не загине!” (= лемцо ми шерцо не загине) (Етн9 ч. 32). Всл. dobre ho ňeporažilo od zlosci (Buffa 55).

добре -рого с. „добри живот, задовольство”: Але то кажди може знац, же на швеце не лем саме добре, бо вшадзи єст и зло помишане (РК 1924, 156, М. Висл.). ♦ **висц (не) на** ~ „(не)добре, (не)щешліво ше закончиц”: Чи з того видзе на добре? (РК 1923, 22); А щешлівим више шицко на добре видзе (КовМихЦВ 192); шицко цо ше не роби так як би ше мушело робиц не на добре видзе (КовМихНО 247); поль. nie ma tego złego co by na dobre nie wyszło; **не идзе (не випатра) на** ~ „годно ше недобре закончиц”; **як не пред добрим** „случує ше дацо такє як кед би водзело гу недоброму”: Е-е, рушело нам так добре же ше ми уж и самому видзело же то як не пред добрим (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 157); Як не пред добрим, не стретла их полиция? Та такой жу нїм же их оштрофа, бо не маю лампаи (РС 21/2013, 16); Бул вельки танцош и знал звольовац. Мац гутори же кед ше вона одала за мойого оца, дідового унука, та так танцовал, як би людзе поведли, як не пред добрим (ФейИр 125).

добри -а -е 1. „хтори задоволює одредзени вимагання”: ~ филм. 2. „хтори не роби зло”: ~ человек, хлапец. 3. „досц вельки; у велькей мири”: добри фалат, добри метер...; Добру варешку масци и два варешки муки положиме до шерпенки (НКух 13); Уж добри вечар бул кед ше их двоє понаходзели (РН 49/1935, 2, М. Ковач). ◀ Общеславянске. Праслав. dobrъ. ♦ ~ **як благи дзень (як фалат(ок) хлеба, як хлеб(ик), як ангел)** „барз добри (чловек)”: Паноец Мартин бул ... Добри як хлебик (РК 1933, 75),

слц. dobrý ako kus chleba „исте”; **таки є** ~ **– на рану го приложци** „барз добри чловек” (Гел. Мед.); **тераз сом ци (вам)** ~ „тераз сом ци (вам) потребни (кед ши (сце) у нещесцу и под.)”, слц. teraz som ti (vám) dobrý.

добро с. „маєток, капитал”: шицко своєю добро на сина преписали, а себе вельку коменцию виеднали (Етн30 207); предала свойо добро цо мала. Мала там куцик худобки, та попредала (Етн30 94); А людзе више були жадни пенєжу и добра, бо ше спрєводзели, же их то ущесци (РН 9/1929, 1); Кед сцеш опомні го [діда] за добро да вон ушори як треба, бо ма добро твоего оца. То вам припада (ЖирошМСМ 57). || Всл. dobro „маєток, капитал”.

добросц ж. „доброта”: Правда, же вон приишол у жобрацких иматох, але му душа и шерцо блїща од добросци и покаяня (РН 52/1932, 3, Г. Букатко). || Карп.русин. добрість „исте”: добрість богатов не быває, укр. добрість „исте”.

доброта ж. 1. „прикмета того хто добри”: Воистину непреповедзена любов и доброта божия (РН 6/1930, 4). Слц. dobrotа „исте”, укр. доброта „исте”. 2. а) „дацо добре”: огурки, бундави и динї медзисобно губля квалитет сорти и доброты (РК 1922, май); И тєраз питайце ше: яку тот руски народ [у Америки] доброту ма и чи му дацо миле и веселе у ширим швеце (РК 1924, 156). б) „дацо цо ма добри смак”: печене месо яка то доброта!; хаснуєм кжду нагоду кед пойдзем до Керестура, напиц ше такей доброты [млека од крави „босанки”] (ФейИр 121). в) ирон. „дацо недобре; недобри чловек”: Пошол з другу жену, та з ню жил мешац, но и то доброта (Г. Р.); Таки були „доброты” обидвоме! Треба их до гарешту обидвох (Г. Р.). Оп. добросц и доброц.

доброц ж. „доброта”, лем у Гнатюковим запису: и шицки три [кухарки] ше жишлї и бешедую: Одкаль то пришло, тота ей [царицова] велька доброц цо ю вона тєраз ма (Етн29 131). Поль. dobroć „исте”, у всл. (Hal) форми dobros и dobrotа „исте”, у слц. диял. dobroť и dobrotа „исте” (SSN I, 327). У сучасней бешеди зме форму доброц не зазначели, але треба допущиц, на основи паралєлох,

же ю Гнатюков приповедач похасновал. Оп. и добросц.

довариц -им зак. „закончиц варене”.

доварйовац -юем *незак.* „закончовац варене”.

довезц -ежем зак. „привезц по одредзене место”.

доверйовац -юем оп. **не доверйовац.**

довершиц -им зак. 1. „закончиц”: Ду-мали зме *вишеліак тей єшені цалком нашу церкву довершиц* (РН 44/1933, 3, допис з Риту); *календар ше тих дньох мушел довершиц* (РН 51/1932, 2); *Служба Божя започала ше о дзешатей годзини и довершена була коло першей по поладню* (РН 7/1934, 3). 2. ~ **брадло** „положиц верх на брадло”: *Понагляли довершиц брадло за хвилі, завидна* (Ю. Пап). || Всл. *doveršic* „положиц верх брадла, копи шена и под.” ◀ *Од вершиц, верх.*

доверяц -ям *незак.* оп. **не доверйовац.**

довесц -едзем зак. „привесц по одредзене место, по одредзени ступень и под.”: *я вещей не заряхи, видзим цо робя, докля нас довели* (РН 10/1935, 3). ◀ *Од весц.*

доведна присл. 1. „до єдней цалосци (дацо злучиц, зложиц)”: *Ми хтори зме у шириим швецє знаме ценіц, же яка то благодат за єден народ кед ма свойо новинки ... Наши новинки шицких нас доведна звязую* (РН 42/1927, 4); *треба да як овци глави збиєме доведна, кед су у опасносци* (РН 10/1935, 1). 2. „вкупно, шицки ведно”: *Од туберкулози хорує и умера вещей людзох як од куґи и колери доведна* (РН 21/1930, 2, Налив.). || Карп. укр. *доведна* „ведно”: *Так вони доведна ходілі од малючка и бавилі, ... же они са ай залюбили доведна*; слц. диял. *doviedna „исте“* (SSN I, 371). ◀ *Од єден.*

довидзовац -дзуєм оп. **не довидзовац.**

довику присл. „навше, вично; цали живот”: *Но але не можеме буц до вику завадзени – та зме ше помирели* (РН 35/1929, 3, М. Ков.); *у пеклу пре тебе до вику гладни будзем* (РН 22/1930, 3, М. Ковач). Укр. *довіку „исте”*. ◀ *Од до + вик.*

довисока присл. „з напрямом нагоре, до висоти”. Слц. *dovysoka „исте”*, слц. диял. *dovysoka „исте”*.

довлєчиц -чем зак. „чежко принесц, прицагнуц”. ◀ Оп. *влєчиц.*

довлєчиц ше -чем ше зак. „чежко, пома-ли присц, прицагнуц ше

довожиц -им и **довождовац** -жуєм *незак.* „привожиц”.

доволац -ам зак. „поволац”: *Не довола-ли ветеринара жу крави* (Ир. Фин.). Слц. диял. *dovolat „исте”*: *Pán si ho dal dovolat* (SSN I, 372). ◀ Оп. *волац.*

доволац ше -ам ше (на дакого) „волац дакого, кричац на дакого док не учує, док ше не озве”: *Не мож ше на це доволац „длуго це уж волам, кричим, а ти ше не оздзиваш”* (Мел. Пвл.). Слц. диял. *dovolat sa „исте”*: *Ne dovoláte sa ich, su na humne* (SSN I, 372).

доволовац -луєм *незак.* „поволовац”.

доволовац ше -луєм ше *незак.* „волац єден другого (з векшей оддаленосци, з вещей местох).

доган х. бот. „*Nicotiana tabacum* L.” Карп.укр. *доган* (Дэже), всл. *dohan*. ◀ Од мадь. *dohánu*, мадь. диял. *dohán*, мадьарске од тур. *duha:n* „дим; доган”, а турске з араб. або перс. *duhan* „дим; дим з догану”. Даєдни язики превжали слово директно з турско-го: алб. *duhan*, рум. *duhan*, серб. *дуван/духан*, болг. *духан* (Кочиш/П).

доганіц -їм *незак.* 1. „вельо куриц”. 2. „стаємно дакого подмирийовац з доганом” (Дю. Латяк). ◀ Мадь. *dohányozni „куриц”*.

доганови -а -е „догановой фарби, кафови”.

догановисти -а -е „догановой ниянси, кафовкасти”: *Маме догановисту козу* (Г. Р.).

доганово квице с. бот. „*Nicotiana alata* Link et Otto”. Релативно недавно створене месне слово (Тимко 52).

доганяц -ям (дакому/дачому) *незак.* „находзиц дакому/дачому хиби з цильом зменшац му вредносц у очох других”. Карп. укр. *доганяти „исте”* (TichyFr), слц. диял. *doháňat’ „исте”* (SSN I, 333). Од праслав. *ganiti*, хторе у превую зоз *goniti*.

доганяци -а -е „хтори часто дакому/дачому доганя”.

доганьош х. „тот цо кури, куряч”: *Дога-ньош бул тварди, догану мал, сцел куриц, не*

мал ширки (Етн29 190). ◀ Мадь. *dohányos „исте”*.

догаряц -ям *незак*. „буц при концу гореня, гашиц ше”: *Но, палє, чутки у шпоргеце догаряю* (Сф. Мак.). Синоним *догорйовац* (оп.).

догвариц ше -им ше *зак*. „у розгварки дойсе до заедніцкого становиска, спорозумиц ше”. Всл. *dohvaric še „исте”* (Czambel).

◀ Оп. *гвариц*.

догварка ж. „заеднічка одлука, спорозумене”.

догваряц ше -ям ше *незак*. „у розгварки посциговац заеднічке становиско, спорозумйовац ше”. Всл. *dohvarac še* (Czambel).

догледовац -дуєм *незак*. „пробовац дознац дацо, розпитовац ше, вигледовац”: *Не сцела сом догледовац же цо и як там було; Догледуєце лєм тото цо Сталін робел, а друге зло не догледуєце* (В. Саб.); [Кед мац дзецка добра] *дума ше же цигурно и дзецко будзе як треба. Ніхто, медзитим, не догле- довал же яки бул оєц* (РЗаря 9/1936, 7). || Укр. *дошукуватися „исте”, поль.* *doszukiwać się „исте”, слц. диял. dohl'adovať „намагац ше дацо найсц”* (SSN I, 333). ◀ Оп. *гледац*.

доглупац -ам *зак*. „потолковац, доповесц дацо такому цо чежко похопює”: *Не мож му лєм доглупац „не мож му лєм потолковац, доказац, доповесц”* (Пвл. Бл., Г. Р.); *Аж и мнє сцели уцискац цидулку [лутрийни лоз]... Ледво сом их доглупал же мнє не треба лутрия, бо ю мам дома* (РН 14/1937, 2, М. Ковач). ◀ Од *глупи*.

доглупац ше -ам ше *зак*. „чежко похопиц”: *Так то, видицие, кед кніжки и нови- ни писани на нашим языку, та ше не треба мучиц, же би ше доглупац; цо значи тото або гевто слово, але одразу лапаш тото, о чим кніжка пише* (КостПр 138). Слц. диял. *dohlúpit' sa „исте”* (SSN I, 334). ◀ Од *глупи*.

догнац¹ доженєм (дакому/дачому) *зак*. „найсе хибу дакому/дачому з целью зменшац му вредносц у очох других”: *Догнал му же непедантно поробел*. ◀ Од *праслав. gъnati/goniti/ganjati* (нашо *гнац/гоніц/-ганяц*).

догнац² доженєм *зак*. 1. „злепшац дачо- му квалитет”: *Та тєраз сом жазда гоч на по- длей жеми. Та я ю доженєм!*” (РК 1927, 62) 2. (дакого) „убиц дакого, привесц го до чежкого стану, бригох и под”: *Бачи нам при- поведаль як войовал у войни; гварел: „Война доженє чловека” (= война убиє чловека, приведе го до чежкого стану)*. Слц. диял. *dohnatý „барз вистати”* (SSN I, 334). ◀ Од *праслав. gъnati „гнац”*.

догола присл. „до подполней обнаженосци”. Всл. *do hola „исте”* (Hal). Оп. *голи*.

догоре присл. „у напяме нагоре”: *Хусточка [дзивиц] ше вязала на два жужліки так же кончики (ушка) стали до горе* (Варга Лю 221). Слц. диял. *dohora, dohory „исте”* (SSN I, 334)

догориц -им *зак*. „погориц до конца, за- гашиц ше”.

догорйовац -юєм *незак*. „буц при концу гореня, гашиц ше”.

догутац ше -ам ше *зак*. „здогаднуц ше, огутац ше”: *Не могол сом ше догутац о ким то бешєда* (Дион. Цп.); *Не толковал сом им, най ше догутаю* (Шан. Сл.). Слц. диял. *dohútat' sa „исте”* (SSN I, 335). ◀ Оп. *огутац ше*.

догуториц -им *зак*. „повесц до конца”: *Послухай ме, не догуторєла сом ци; Не догуторєл ми шицко* (В. Саб.).

догаздовац -дуєм *зак*. 1. „нагаздовац” (Лєв. Ск.). 2. „препаднуц у газдованю” (Лєв. Ск.). Всл. *dogazdovac „препаднуц у газдова- ню”* (Buffa 56). Оп. и *догаздовац ше*.

догаздовац ше -дуєм ше *зак*. „препад- нуц у газдованю”: *Большевики розказа- ли ише раз тлациц шицку сламу ... Так ше большевики догаздовали* (РН 27/1932, 2). Оп. и *догаздовац (2)*.

[догод] *злуч*. „поклє лєм, док лєм”: *Ло- комотиву не мал хто заставиц и вона да- лей ишла догод цалком не вихладла а вєц сама станула* (РН 12/1929, 1). ◀ Од *серб. догод „исте”*.

[догодзиц ше] -и ше *зак*. „случиц ше, трафиц ше”: *Прешилого тижня нєназдавано догодзел ше огєнь у ново основанєй фабрики цукру у Старим Сивцу* (РН 44/1927, 1); Рид-

ко ше дождзи же би Дунай цалком замарз. Тей жими ше то дождзело на месце дзе Дунай найузиши (РН 6/1928, 3) ◀ Од сербского догодити се.

[догодзовац ше] -дзуе ше незак. „слу-човац ше, графяц ше”: *И прето ше дождзую телі крадежи у наших валалох а то нас гані і губи чесьц цалому рускому народови* (РН 9/1930, 1). ◀ Од серб. догађати се.

дограбац ше -бем ше и **дограбиц ше** – им ше зак. „дорвец ше, дохрапац ше (до дачого), с. дочепати се”: *але с циха, коло плота / дограбал ше жу люцкому* (РК 1928, 203, Я. Фейса). ◀ Оп. жрабац.

додавац -ам незак. „давац з руки до руки, придавац”.

додавачка ж. „жена хтора при тлаченю додава снопи шпайзерови” (МудриАл).

додалека присл. „далеко”. Слц. диял. doďaleka „исте” (SSN I, 330).

додац -ам зак. „дац з руки до руки, при-дац”.

додня присл. „барз вчас рано, кед почина швитац”: *Як ше навечераме, та спац полегаме, бо газда наказал да барз додня на надніцу понагляме, од двох, од трох годзин ставаме* (ЕтнV 98); *Додня, лем цо ше розвидні, уж ше и вона пребудзи* (РН 4/1934, 2); *Нашо поля веднак з їх, зато моя мац одходзела веднак з Ганчу до дня на польо* (РН 8/1934, 2, Елена П.). || Карп.укр. додня „исте”. • **од додня до ноци** „од швитаня до змерканя, цали дзень”: *Робиш од додня до ноци, без огляду чи хвиля чи не* (ЛатякТал 152).

додолу присл. „у напране долу, надолу”. Слц. диял. dodola „исте”.

до дому присл. „дому”: *До дому, до дому, кезде жу свойому, / а я небожатко, я не мам жу кому* (нар. шпив.). Всл. idzeme dodomu (Buřa 56).

доєдац -ам незак. „закончовац єдзене”: *Праве доєднал кед сом поишол до нго.*

доєден -дна -дно „шицки, шицко”: *Преподавательски руского языка доєдна доста-ли словник* (Ир. Пап.); *Курчата на резане до єдно брал* (ЛатякТал 89). Всл. dojeden „исте” (Buřa 57).

доєне с. дієсл. мен. од доїц.

доєсц -єм зак. „закончиц єдзене, по-єсц”.

дожац -жнем зак. „закончиц жаце”.

дожиц -ієм зак. 1. „дочекац у живоце, зазнац”. Слц. dožit „исте”. 2. „жиц до конца”: *Пойдзем медзи непознати швет и до-жиєм свой вик так як и други з людзми хтори не таки лукави* (КовМихЦег 58).

[дозвола] ж. „допущене”: **возачка** ~ , **рибарска** ~ . ◀ Од серб. дозвола. Але мєновник дозволенє (оп.) и дієслово дозволиц (оп.) нашо карпатски слова.

дозволенє с. „допущене”: *Чи би я могла даскельо слова побешедовац? Кед би з вашим дозволенєм* (Етн30 244); *„Модлім вас, ваше величество, будзце таки добри, одпуцце ме од служби.”* [...] *„Но, видзиш, я ци дозволенє дам; служел ши двацец и пейц роки, те-раз це одпуцим”* (Етн30 35); *Але ище єден лік би требало и то сом през твоего дозволе-ня не годна достац* (Етн30 6); *И так наново староста ше обраца жу оцови и пита заш друге дозволенє: „Мал би сом слово альбо два до милости вашей, кед би ше Богу небесно-му любело, та и милости вашей”* (Вес 8). || Карпатске слово. Слц. dovolenie „исте”, всл. dozvolene „исте” (Hal I 220). ◀ Од праслав. voliti, volja.

дозволиц -їм зак. „допуциц”: *Ша я би ци отворела / кед би ми мац дозволила, / але ми мац не дозволи, / вжала ключи од комори, / од комори, од шицкого / и од лічка румено-го* (Етн9 ч. 109); *Не дозволице же би гоч яки пройдисвит Вас збаламуцел! Будзце вирни дзеци своїх греко-католицких пастирох* (РН 34/1936, 2, о. Иванчо). || Карпатске сло-во. Всл. dozvolіc „исте”. Оп. дошлебодзиц и допуциц. ◀ Од праслав. voliti, volja.

дозвольовац -люєм незак. „допущо-вац”. Карпатске слово.

дознавац ше -ам ше незак. 1. „розпи-товац ше”: *У бешеди зо мну [ше] дознавал о наших Русиных: кельо нас и дзе єст и як жиєме* (РК 1927, 102); *У шицких ше местох, кадзи лєм ишол дознавал за ню* (РН 14/1930, 3); *Олеярово и Бачиково бо и вони ше више за тебе дознаваю як ши* (ЖирошМСМ 40); *Бул то їеден руски син зос Верховини. Я му ше*

дознавал за тих студентох цо бульи у нас у Югославіи (Заря 1/1939, 7). Слц. dozvedat' sa „исте”. 2. „интересовац ше”: Кед нешкаинї чловек ніч не чита, не стара ше да дацо вецей научи, да ше дознава, як швет стої, як жиє, ...теди тот и таки чловек випатра як шлєпи (РН 10/1931, 1). 3. „дознавац”: Наш народ уж ма синох по котрих ше дознаваю за нас и нашо браца у Галичини (РН 1/1935, 4); Слухаюци другого, више ше дознаваме цошка чого ми дотераз не знали, и так богацїме свойо знанє (РН 29/1936, 1). Всл. doznavać se „исте” (Hal I 220). ◀ Од знац.

дознац -ам зак. „достац информацию”: И ми з тих новинох дознали за неїсцє (РН 86/1926, 2); Отвор ми, мила, облачок / сциха най ніхто не дозна (нар. писня). ◀ Од знац. Оп. и дознац ше.

дознац ше -ам ше зак. „достац информацию, дознац”: Краљ ше за то дознал же цо вон гуторел; да го заволац жу себе (Етн29 60); Кед керестурска худоба ше дознала же єст тоти социялисти ..., пошли даскельо худобни хлопи до Кули кед там бул тот пан, же би и вони ше презнали яка то ствар (ЕтнV 104); Не рушай ти цудзе; / оїец кед ше дозна... / биц нас будзе (Я. Фейса, РК 1929, 131). || Всл. doznasć se „исте”: Marča še doznala o tim. Под уплївом сербского сазнати нешка частейше хаснуєме неповратну форму дознац.

дозревац -ам незак. „буц у закончуюей фази зреца”: Зос збиваньом гной скорей дозрева (Заря 4/1939, 6). ◀ Од зрец.

дозрети -а -е „узрети”.

дозрец -еем зак. 1. „постац узрети”. 2. (о жити и под.): твардо ~ „узрец до твардого зарна”, ~ на ногох „узрец непокошене”, ~ у снопе (брадле) „узрец аж по кошеню” (МудриАл). ◀ Од зрец.

до зукос присл. „назукос”: Дзири за писсти у насадох колесар видлабал до зукос, та санки стали нагнуті на нука под углом од 45 ступні (Фа 96).

доисциц ше -им ше зак. „прешвечиц ше”: Н. любел правиц плетки, интриги. Раз з єдним другим чловеком написали писмо єдней жени же ю муж спреведа. Вона ... вец ше

доисцєла же не правда (Пвл. Бл.); Доисцици ше же то не добре (В. Саб.); Габор закруцел свою витаргнуту браду до папера и однес ю до суду да ше судїї доисца и да Янка осудза (РК 1927, 93); Ту ше мож було доисцици, яке поєдине жито одпорне на полегнуце, проци ардзи и др. (РН 31/1933, 4) || Слц. uistiti sa „прешвечиц ше”, слц. diał. doistiti sa „исте” (SSN I, 337). ◀ Од праслав. istъ „прави, правдиви”. Од того и нашо исти, исто, наисце.

доїц -їм незак. „цадзиц млеко з вимня”.

◀ Праслав. dojiti.

доїц ше -їм ше незак. „давац млеко (о крави, кози и др.)”: Крава цельна 7 мешацї, але ше ище дої; Даєдна крава ше легко дої; даєдна ше чежко дої, лебо ма мали дзирки лебо пре инше, млеко єї помали идзе, муши ше барз сцискац, аж жили на рукох боля (В. Саб.).

дойка¹ ж. „дойна крава”: Дойки ... теди не ходзели на ноц до валау вони зато були на ярашу на ґрункох ... и там ноцовали дойки а ґаздинї вечар и рано там ходзели доїц крави (БиРК1936, 141). ◀ Од доїц.

дойка² ж. „жена хтора дойчи цудзе дзецко”: вона тому панови прияла ше за фраєрку, а його дзецку за дойку (Етн30 87); Тот чловек вжал дзеци, бо не малї ані єдно. ... Далї их на дойку (Етн29 274); У случаю, кед мац воопице не може дойчиц свойо дзецко, найлєпше би було за дзецко найсц дойку (РН 18/1930, 3, Налив.). || Слц. dojka з обидвома значєнями. ◀ Од доїц.

дойна прикм. ж.: ~ **крава** „крава хтора ше дої, дойка”: а вец дойни крави, швинї, кози, шицко, вишєляки статок цо на хасен при хижї (Етн29 23). Слц. diał. dojną krava „исте” (SSN I 339).

дойсц дойдзем зак. 1. „сцигнуц по (на) одредзєне место”. 2. ~ **до дачого** „присц до одредзєного стану, обставинох”: Гварели ми: „Дойдзєш ти до того же ши не годзєн тельо єсц”; але и я там не могол робиц. Уж сом на тельо дошол же сом инше ніч не могол єсц лєм желєне грозно (ЖиросV 166); Наисце, Михал уж до того дошол же мушел и хижу предац (ЛатякТал 101). 3. а) „узрец

одн. достаточного вироснуц (о плодох)”: Юшка зоз желєняви ше вари кед дойдзе на яр шицка желєнява (НКух 9); Кромплі уж пошивидко дойду, будзе их требац конац. б) „буц викармени до одредзеної потребней мери (о статку)”: Швині дошли, на предай су. в) „буц досц вироснути у утробі мацери (о фетусу)”: Крава ше нам не добре оцелєла: цєлє було дойдзєне, лєм не було живе „крава оцелєла мертвє цєлє” (Н. Ерд.). г) „довариц ше, допечиц ше”: Кед ше виключи рєлну, а єдзєнє ище не допечєнє, гвари ше: ище воно помали дойдзе (Г. Р.). 4. у злучєнє з обєктом: **дойсц до дачого** „достац дацо до своєї власносци, найсц, набавиц дацо”: Дошол до пенєжох, та купєл авто; Як вон до такєй хижі дошол? 5. „висц, накончиц ше (о одредзєним часу)”: Кед рок дошол, праве тот дзєнь кед Янчи до студні руцєлі, ишла тамаль ровка. Закукнє до студні, ... а там Янчи лєжи (Етн29 41). Слц. dōjst 1. „сцигнуц”; 2. „узрєц”. ◀ Од исц.

дойсц ше -їдзе ше безос. „дознац ше”: Нє приповєдай ти такє о нїм, бо ше дойдзе хто то ґуторєл, та цє будзе тужиц (Г. Р., СС Мак.).

дойчиц -им незак. 1. „кармиц дзєцко на першох (о мацери)”: вона го [дзєцко] будзе допатрац и при своїх першох дойчиц (Етн30 87); Посциц не длужни: ... Самодруги и мацери котри дойча (РК 1929, XXVII). Всл. dōjčis „истє”. 2. „давац младим цицац (о животиных)”: Правє [лєвица] дойчи тройо лєвчата (Етн29 79); И вон ... спаднул до тєй доліни, дзє була фаркашица, дойчєла фаркашата (Етн30 223). ◀ Од доїц.

док злуч. 1. наглашує ше источасносц дїйох, поклопйованє тирваня дїйох главного и зависного вирєчєня: Док сом бул лєґинь, при оцови сом бул и при мацери, добрє ми було (Етн); владичєство розказз дало ... да ше ... длугоки набожєньства у цєркви нєєтрїмаю, докз колєра тїрва (ЦапЦ 92). 2. у конструкторных з парнима злучнїками док-дотля: Док ше швєт вєлького варошу [позавєрал] до хижох, ... дотлї ше мали Мижо понаґлял з кантичку у рукох прєз улїци до фабрики (РН 21/1929, 1). 3. кед дїєслова обидвох вирєчєньох (главного и за-

висного) закончєни, поровнує ше мири їх дїйох: вєкша мира дїї єдного и мєнша мира другого вирєчєня: [Янчи и шаркань] Єдза оловяни поґачи... док шаркань єдєн поґач жє, Бобок Янчи вшє два-три. Наєдза ше, бу-ду пиц вина... Побєру гордови... Бобок Янчи два-три гордови випиє вина док шаркань єдєн (Етн). 4. злучнїк док жє значиц жє ше дїя главного вирєчєня окончєє послє зисцєня дїї зависного вирєчєня: Яй, повєм я, повєм своємому милому, / своємому милому док придзє до дому (нар. пєснє). Тото значєнє ма дакєди и злучнїк кєд: Ти кєд ше будзєш жєнїц, другу нє бєр, лєм мнє „док ше будзєш жєнїц” (Етн). 5. злучнїк док жє значиц гранїцу по хтору тирва дїя главного вирєчєня. У зависним вирєчєнєм ше часто хаснує нєґация нє, а у главным вирєчєнєм дакєди корєлативни присловнїк дотля або потамаль: Вон [Том Соєр] тєраз упарто патрєл на того нового ангєлчка [дзивчє]... док нє збачєл жє го и вона видзи (М. Твєн) „прєстал патриц на ню кєд збачєл жє го и вона видзи”; Най ше одаваю млади док нє видза яки то швєт (КостПр); Дотля ши ми фраєр мой / док нє подрєш ручнїк мой (Етн). Зависнє вирєчєнє жє буц и без нєґаций: Ишол за шейсц днї док дошол жу другому каштєлю (Етн); Док дому дойдзємє, до нїтки змокнємє (Етн9 ч 206); дїдо ше зблєк и купал ше с прашатми за три фєрталї годзини док их шицки полапал (БиРК1936, 142). ◀ Даєдни нашо авторє частєйшє хасную злучнїк покля/докля мєсто док тримаюци жє злучнїк док сєрбского походзєня. То и вироятнє, бо у старим краю (у карпатскоукраїнских, карпатскорусинских и восточнословацких диалєктох) форма док нє иснує, исную лєм форми доки, докля/докєль, покля и закля зоз значєнєм „док”. Напр.: Тот младєнєц нє мал покою, доки ю нє нашол (Czambel, 405); Кобула одповєда: ... доки я була шумна... та мой ґазда ше у мнє парадзєл, а як ими остарєла, та ми нє хцє дац ані слами, а доти [= дотля] ми давал сєна и овса (Czambel 411); Доти [= дотля] билї [ташку з чортами], докля ше чорци нє одпитовалї а так нє гварєлї: „Лєм пуц нас” (Czambel, 404); Шифа ишла... покєль нє при-

стала в... Невйорку (Ласко 80); Чека закля [дидждж] престане (Ласко 61). Можлїве же и ми у прешлосци мали форму доки, але во-на под улївом сербского док страцела кон-цове и. У нашим сучасним языку зачувани форми докля и покля, але форма док од нїх френквентнейша и уж би ю було неможлїве вируциц з хаснованя. У литературним языку ше зоз значеньом „док” углавним хаснує злучнїк покля, а докля найчастейше ма функцию присловнїка зоз значеньом „до кеди” (напр.: Докля так ма буц?) Медзитим, у прешлосци тоти два присловнїки-злучнїки ше виroyтно не розликовали по значеню, цо потвердзую приклади з тек-стох старших авторох: То значи же україн-ски народ нїгда не буде мац мира... докля не буде шицок жиц и твориц у своїм власним духу (Г. Кост); Не сцел згинуц, покля не об-раховал зос собу (Г. Кост.); Докля ест у те-бе капка рускей креви, не можеш ти забуц вилїйни вечари (РН 1/1930, 1). Злучнїки по-кля/докля зоз значеньом источасносци дїи и злучнїки кед и як зоз значеньом шлїдованя дїйох єдней за другу еквиваленти злучнїка док. У прешлосци зме их виroyтно хаснова-ли место док (одн. паралелно зоз доки).

докадз присл. „по хторе место”. Всл. dokadzji „исте” (Buffa 57).

доказац -ажем зак. 1. „прешвечиц”: На-шлїдзел од мацери пенези, та ше тєраз нялкоши, моторку купел. А дзєнь на дзєнь пиє. Гварим єй: Милєно, докаж му най не купує моторку (Фбр. Цп.); ... Кельо раз їм [дзєцом] гуторим: маце ваш вельки двор, красну заграду, ест вас троме, бавце ше до-ма ... Докаж ти им. Тєраз прє дзєци могла би сом ше ище повадзиц зос сушедами, лєм да сом сцєла.” (РН 88/1926, 2, Фруш.). 2. з нег-а-цию: не докаже му (не доказал би му) ані ... „по квалитєтох є над даким/дачим”: Мудра є, язиката, адвокат би єй не доказал „му-дрейша є и од адвоката, ані адвокат єй не ровни”; Стари, а так ище може робиц, ані двацєцрочни му не докаже „анї 20-рочни му не ровни”; Огурковей шалати зоз шметан-ку и цєском не докаже парадичова з цибулю „огуркова шалата вельо лепша од парадич-овой”; Уж сом го [вино] скривал и до чут-

кох, и под яшля, але моя Ганя ма на фляшки и коршови таки нюх же єй ані инспектор Меґре не докаже (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 153); У тей месарнї правя таки добри кулен, ані єден други кулен му не докаже (В. Саб.); Єден од тих моїх пайташох таки фиґлї зна до-казовац, же би му не доказал, ані прави комендияш (РН 27/1927, 3); Дакеди ше до су-шеда ходзело на бешеду, а тєраз – на кафу. Ані Турки нам не докажу (РС 12/2013, 16, Ю. Пап); [Баба була] боме и писката же би єй не могли доказац ані дзєшец радио грамофони (Заря 21/1935, 166). 3. „указац правдивосц, точносц дачого (з фактами, документами и под.)”: А же є [хижа] власна мойого оца то докаже перше же є на мойого оца жени, а друге же уш за оцового ґаздованя ше праве-ла (ЖирошМСМ 82). || Всл. dokazac „исте”: chto to dokaze, že on kradnul (Buffa 57).

доказовац -зуєм незак. 1. а) „твердзиц”: доказовал же авто коштал 500 милиони, а вон коштал 50 милиони; Ест хмелярох цо доказую же и садзєне хмєлю вєшенї лепше як на яр, але то ище цалком не дошвечєне (РК 1927, 142). б) „указовац правдивосц, точносц дачого (з фактами, документами и под.), гуториц на основи фактох”: Ма-ли решиц [на схадзки] чи нам ґ даю тоту припомоц ... Место того доказовали же нам тота припомоц не треба (Шв. 1/1988, 62, Е. Губаш); Искусство заш доказує же у по-єдиних наших жаданьох вєцєй раз зме щєш-лїви, задовольни (РК 1929, 90, М. Поливка); История доказує же славни основателє на-шого ... богослужєня, св. апостоли Кирил и Метод, тиж у звязи з римским Престо-лом були (РК 1927, 9, Дю. Биндас). в) при-поведац”: Дїдове доказую, же кед вожєли кукурицу дому, художоби дзєци стали на орсагдрагох и ...: „дїду дацє нам по 3 чут-ки кукурици, та вам пойдзєме зруцовац кукурицу зос коча?” (РК 1938, 134, М. Бирк.) || Укр. доказувати „твердзиц; прє-швєчєвац”: Лаврін доказував, цо то груши-його. У українским ест и синоним тверди-ти, тиж у польским: twierdzić, та мушимє допуциц же и нашо твердзиц не сербске, але карпатске. 2. а) „прєйґ мєри видавац зоз себе самоуверєносц, незадовольство,

указовац способнощи и под., вирабцяц”: Пришли сушедово дзеци, та доказовали „вирабляли койцо”; Мац гварела дзецку: „Кельо будзеш доказовац?” „яки ши недобри, немирни). **б)** з истим значеньом и у злученьох **доказовац фижлі (комендії и под.)**: Єден од тих моїх пайташох таки фижлі зна доказовац, же би му не доказал, ані прави комендіяш (РН 27/1927, 3, Федор.); а кед ше [прашата] наедли уж, та почали комендії доказовац: обеговали ше, пасовали и репели єдно до другого (РН 26/1927, 2); Кед сом служел войско, та на аеромитинжу єден пилот доказовал, вираблял комендії на авиону „робел, вираблял койяки акробації”. Поль. *dokazywać* „исте”, слц. *dijał. dokazovat’* „исте” (SSN I, 339). ◀ Од казац.

докаль присл. „до хторого места, покла”: [У виніці] Орезац шицки повредзени часци до места докаль єст повредзєня (РН 20/1937, 3). Оп. докля.

докармиц -им зак. „додатно кармиц до одредзєней мири”.

докармйовац -юєм незак. гу **докармиц**.

докеди присл. „до хторого часу”. Всл. *dokedi* „исте” (Buffa 57).

докладац -ам незак. „додавац гу положеному, уплаченому и под.”: вєц ше доклададо [на огонь] лем по єдну-два чутки (ХомаБл 179); Вжал под аренду жем, та кед требало плациц аренду, та ище докладад, бо ше му не зродєло. **2.** „додавац, гуториц гу поведзєному”: Хто вчас става, тому ... ше цали дзєнь живка ... И ище доклада: Ша то треба на тим швецє и уживац, а не лєм роб та роб (КовМихНО 61). ◀ Од класц, клад-.

докласц -адзем зак. „положиц ище гу положеному”. ◀ Од класц.

доклепац -пем (дакому) зак. **1.** „закончиц клєпанє (коси и под.)”. **2. прєн.** „прєшвєчиц дакого”: Нє мож му доклепац „нє мож го прєшвєчиц” (В. Саб.). ◀ Од клєпац.

доклі коц. оп. **докля:** Цєшєла би го Бог зна доклїи алвє ше чуло як оштро хтошка лупкал на капурки (РНКЗаря 1938, 94, Е. Кочиш).

докля 1. присл. **а)** за место „до хторого места, покаль”: [Бог] положєл граніцу докля

може чловєк пойсц и докля нє (РН 44/1930, 4, М. Мудри); **б)** за час: Докля же то ма так буц? **2.** злуч. часови: **а)** Бо докля єден народ вери у тоти своєю найвєкиши идеали и три-ма до нїх, вон будзє жиц (РН 31/1928, 1). **б)** у корєлалції зоз злучніком дотля: И докля худоба вздихує под порциову терху, ... дотля даєдних богачох прє порцию ані глава нє заболі (РН 34/1928, 2). || Всл. *dokla – dotla* „исте” (Czambel). ◀ Од праслав. *do + kolē*.

[**доклягод**] присл. „докля лєм”: Доклягод будзє жєнох на швецє, будзє и моди и украшования (Заря 9/1934, 45). ◀ Од серб. *докле год*. Наш еквивалєнт *докля лєм*.

докмало присл. „о кратки час, дораз”.

[**доколєнки**] ж. мн. „жєнски ботоши по колєна”. ◀ Од серб. *доколєнице*.

доконац -ам зак. „умрєц”: Кєд ми нїхто нє принєшє фалаток мєса, я нєодлуга доконам! (ЧаканБас 103) ◀ Од конац.

докончиц -им зак. „привєсц гу концу, закончиц”: ша я у тим [народним прєсвищованю] цали мой дотєрашні живот прєпровадзєл. Я у тим жил, жиєм и так и доконьчим свой живот (РК 1921, 98, Дю. Биндас); мальованє цєркии ищє нє докончєнє (РН 22/1936, 3). || Слц. *dokončit* „исте”. ◀ Од *конац “окончовац”, праслав. *konati*, а то од *копъ*, *копсь*.

докончовац -чуєм незак. „приводзиц гу концу, закончовац”: Дзвигли змє [каплічку] под кров ... а тєраз змє станули – далєй нє можємє доконьчовац бо нємамє уж пєнєжи (РН 37/1932, 3, єден з Риту); Єднєй соботи ... кєд ше косидба доконьчовала, ... принєс му „Радио” таке новє: На ютро ... придзє барз вєльки диждж и витор (РН 29/1932, 3, Керєстурєц). ◀ Од кончиц (оп.).

докотуляц -ям зак. „котуляючи придріліц, прикотуляц”. ◀ Од *до-котуляц* (оп. *котуляц*).

докотуляц шє -ям шє зак. „котуляючи шє присц, прикотуляц шє”.

докотурбичац -ам зак. „прикотурбичац, прикотуляц (швидко котуляючи)”. ◀ Од *котурбичац* (оп.).

докотурбичац ше -ам ше зак. „прикотурбичац ше, прикотуляц ше (звич. зоз швидким котуляньом)”.

докошиц -им зак. „закончиц кошене”. Оп. *кошиц*.

докрачац -ам зак. „сцигнуц крачаючи”. Оп. *крачац*.

докресциц ше -им ше зак. „дознац, здогаднуц ше”: *Не могли зме ше докресциц хторих ви Виславскових (Як. Дуд.); Не могол ше докресциц дзе положел кніжочку з телефонскими числами (Г. Р.).* ◀ По форми мож повязац зоз *кресциц*, (оп. и *окресцаніц ше*). Не зазначени карпатски паралели.

докрива присл. „у кривим напряме”: *Докрива кладли брадло, та ше им ззурбичало, виврацело (Мих. Рм.); [Пришол дому] шло-жірани ... З руку не може. И уста му до крива (Рускин 30)* ◀ Од криви „викривени”. ♦ **шмеяц ше** ~ *франт*. „плакац, йойчац”.

докричац ше -чим ше зак. 1. (на дакого) „доволац дакого з кричаньом”: *Не могла сом ше на нього докричац „кричала сом на нього, але ме не учул, не одозвал ше”.* 2. „учуц ше, догвариц ше кричаци еден другому”: *Ту білзко їх салаши, мож ше докричац (Ю. Пап).*

докричовац ше -чуєм ше незак. „догваряц ше кричаци еден другому”: *Вилетніки ше розишли по парку, та ше докричую медзи собу.*

докупиц -им зак. „ище купиц гу тому цо ше уж ма”: *Єдну [кошулю милому] сом вишила, другу му докупим, / заш лем за нього пойдзем, бо го щиро любим! (Тон ч. 38)* || Слц. *dokúpiť „исте”, поль. dokupić „исте”, серб. докупити „исте”.*

докупйовац -юєм незак. гу **докупиц**.

докуриц -им зак. „покуриц (цигаретлу) до конца”.

докурйовац -юєм незак. гу **докуриц**.

дол х. 1. „доліна (напр. медзи горами)”: *а прейѣ тей гори у єдним долу булі югаше (Етн29 259); Бега [елень] по тих горох, по долох, по лесох (Етн30 55); Там була єдна студня у долу (Етн30 220); Од мразу найвецей страдаю тоти виніци, хтори су у долох, а меней тоти цо на брегу (РН 22/1932,*

3). Всл. *dol „исте”.* 2. „прирва, препасц, бездна”: *коні иду єден за другим так по краю, да ше потишоци дораз би до того долу спаднул и отамац би ше живи не врацел (Заря 13-14/1937, 14).* ◀ Од праслав. *doľъ*.

доламац -мем зак. „закончиц ламане (кукурици), виламац до конца”.

доламовац -муєм незак. „закончовац ламане (кукурици)”.

долапиц -им зак. „потрафиц, сцигнуц”: *почали го биц з песцями по хрибце, перишох, дзе долапели (РН 17/1934, 3); видзел як Феркова жена буха [мужа] з песцями дзе долапи (РНКЗаря 1941, 65).* || Слц. *diyal. dolapit' „исте” (SSN I, 343).* ◀ Од *лапиц* (оп.).

долапиц ше -им ше зак. *експр.* „дойсц на жадане место”: *И вон ґарантовал за Тимка, гварел стражи же го позна зоз Коцура, и вец го пуцели та ше долапел свойого валалу (РуШ, 1/2006, 5, Я. Тир.); Долапел ше драги, дражки, свойого валалу (В. Саб.); та нє раз сом му уж вичитала да ше нє ожера, а вон лєм най ше долапи дагдзе [дзе ше пиє] (РНКЗаря 1938, 112); Вишол Шваб вонка и долапел ше загради и сцекол дому (РНКЗаря 1938, 113); Бачи Петро мал еше тельо храбросци же ше долапел дзверох, отворел их нагло и шмикнул як преплашена жвир (РНКЗаря 1939, 95).* ◀ Од *лапиц* (оп.).

долезнуц долежем зак. „помали, чежко дойсц, доцагнуц ше”: *а кед не дойдземе, голем долежеме (нар. писня).* Инфинитив того дієслова у прешлосци глашел *долєзи* (през. *долєжем*), але нешка воно прешло гу дієсловом на -ну- (як *залєзнуц*). ◀ Од праслав. *lězti, lězq.*

доліва присл. „наліво”: *Ліви варґоч ше закруца до ліва, а прави до права (Яким Олеяр, НК 1979, 88).* Слц. *doľava „исте”.*

долівац -ам незак. „додавац леючи, досиповац”. ◀ Оп. *ляц*.

долік х. „дзира у жеми у хторей ше чувваю кромплі, мархва и др.” Слц. *diyal. dolik „исте” (SSN I, 344).* ◀ Од *дол*. ♦ **хто другому долік копе сам до нього спадне** присловка; всл. *что под kim dolki kope, sam do ních spadne (Buffa 58).*

доліна ж. 1. а) „валалска доліна (одкаль копана гліна за набиване хижох)”. **б)** „доліна у хторей ше мочела конопа (валалска бара або спеціально викопана за мочене)”: *Конопу (витарту и невитарту) ше мочело у валалских долінох* (М. Рм.). **2.** „дзира”: *у тим лесу була фаркашова доліна. И вон ... спаднул до тей доліни, дзе була фаркашица, дойчела фаркашата* (Етн30 223). || Всл. dolina „исте”: *spadla krava mu do dolini* (Czambel). ◀ Од дол.

долінка ж. 1. дем. од **доліна**. **2. а)** „долінка на ліцу”: [Моей класи жадам] *долінки на ліцох од шмиху* (Загр 4/2003, 5, М. Колошнія). **б)** „долінка на карку”: *Кед ше пуци крив з носа, стари лік за тото: уляц кус жимней води до долінки на карку (на месце дзе ше сходза глава и шия)* (StRut 5, КолесарД). **3. а)** „углібене на вайцу як знак зароду”: *Кед ше вайца клadlo под квoкy, закуковало ше при лампи до вайца: кед вайцо мало на грубшм краю „долінку”, та мало зарод. Таки вайца ше клadlo под квoкy, а тоти цо не мали зарод не клadли ше. И спод квoки ше вайца винімало и пренатрало: кед вайцо мало при грубшм краю „долінку”, було завязане* (Вер. Рм, Г. Р.). **б)** „углібене на хрибце криви опрез клуба”: [Здута крава] *ше пребива на ливим боку за три пальци од клуба, у „долінки”* (РНКЗаря 1938, 119). **в)** „мале углібене вообщє”: *У галушкох зоз сиром направели долінку, у ней було масло* (В. Саб.). **4. а)** „бетонova долінка у хторей ше качки купаю”. **б)** „барка при студні, звич. под дзиру валова, у хторей вше було води” (Ю. Пап): *коло самей студні за соху, у долінки, замуривали ше качата* (РН 17/1937, 4, М. Ковач). **5.** „викопана долінка до хторей ше дацо садзи”: *За гніздо [за садзене хмелю] викопце долінку дас 30 центи глібоку* (РХ 11/27, 2); *Долінки дзе древко посадземе треба приправиц скорей, да ше жем у ніх добре вивитри* (РН 43/1934, 4). ◀ Од дол.

долні -я -є „хтори ше находзи на долнім краю або под дачим другим”. ◀ Од дол.

доложиц -им зак. 1. „положиц, приложиц гу дачому”: *А дзе ґу вам доложим палец, скочи од Вас искра* (РН 96/1926, 3, М. В.). **2. а)** „додац ище гу положеному”: *Тарґовец ми*

одмерал точно килу, а вец ми доложил пар деки; [Родичи най даю за школоване дзецох] кельо можу рочно жертвовац а друге най доложи церква (РК 1923, 129). || Слц. диял. *doložit „исте”*: *Določim či ešte sedem korún, a budež mač sto* (SSN I, 346). **б)** „додац, повесц ище дацо гу поведзеному”: *Гварел им: „Не бийце хлапца!”, а вец полугласно доложил: „Гоч би го требало добре набиц.”* || Слц. диял. *doložit „исте”* (SSN I, 346). **3.** ~ **себе** „погоршац себе здравствени и подстан”: *Доложел себе на тим витре „бул уж прехладзени, а на тим витре ше ище баржей прехладзел”*. ◀ Од *ложиц/лежати*, праслав. *ložiti/ležati*. • **хто доложи будзе божи**, або: **хто доложи будзе божи а хто не доложи спадне до доліка будзе стара мотика (будзе крива мотика)** (СС. Мак.) з тима словами питаю (звич. дзеци) од того цо дацо є, дацо ма и под.

доложиц ше -им ше зак. „догвариц ше”: *Доложелі ше же ю дотримаю, а вона на Кирбай надумала єц бобальки, та вец погубелі доварку* (Пвл. Бл.). || Слц. диял. *doložit sa „догвариц ше”*: *Vedz zme še jakoška doloželi* (SSN I, 346). ◀ Оп. *доложиц*.

долу присл. 1. „на нїзшим месце; на нїзше место”. **2.** „унапрямени надолу, нїжей”: *Яни зложел уста як мешачок з рожками долу* (РК 1937, 82, М. Ковач). Всл. *dolu „исте”*. ◀ Датив єд. од меновніка *дол* (оп.), праслав. *dolъ*.

долубрегом присл. 1. „долу по падни брега”. Всл. *dolu brehem „исте”*: *z nim [lancom] še koľeso hame ked idze vuz dolu brehem* (Czambel). **2. прен.** „недобре, горше, наспак”: *Чекал з якушик радосцу же и так пойдзе у обисцу шицко долу брегом* (Ков-МихЦВ 91). ◀ Од *долу + брег-ом*.

долуводом и долу воду присл. „у напруме цеку рици, с. низводно”: *и так ше згварел зоз свою жену да вони тото дзецко пуца на воду, ... да дзецко идзе долу водом* (Етн30 97); *Тройо дзеци зродзела, / долу воду пуцела* (Етн9 ч. 16); *Драва барз швидка там просто Вировитици ... Кед ту войдзеш до рици и плїваш, вода це однесе гет далей долуводом* (РyIII, 1/7006, 4, Я. Тир.). Всл. *dolu vodu*

„исте”: *tam klacik dolu vodu idze*. ◀ Од долу + вод-ом/вод-у.

долуглаву и **долуглавоу** присл. „з главу надолу, на главу, с. *главачке*”. || Всл. *dolu hlavu „исте”: dolu hlavu do preпасci ruhnu* (Czambel). Слово зазначене у Руских календарох 1921–1941, а у бешеди є не потверджене. ◀ Од долу + глав-у/глав-ов.

долуніц присл. „з твару обрачену гу жемі”: *Спаднул долуніц „спаднул на твар”; Шицки погане спадли долуніц, кланяю ше дияволови* (РК 1923, 99, Г. Кост.). || Карп.укр. *дол’уул’иц „исте”, укр. долілиць*. ◀ Од долуліц (долу + ліцо) „долу з ліцом”. У нашим слову, понеже забута етимологія, замінене л зоз н.

доля ж. „судьба”: *Полюбела я милого, полюбела, / ей, нещесна доля уж нас розлучела* (Тон ч. 255); *Можеш, мили, глядац / в ширим швеце долю, / ніжда ти не найдзеш / оцови на волю* (Тон ч. 166; БиндКост 53); *Чудни бул человек! Але ище дзешец раз чуднейша була його сереньча – доля* (КостПр 34). ◀ Од праслав. *dolja „исте”*.

Долян х. „житель Руского Долу при Шиду”: *Тоту качару и карчму у Беркасове ... дал владика розваліц Руснацом беркасовцом, а помагали и доляне* (РК 1935, 169, О. Губаш, уч.).

доляц -леєм зак. „додац леюци, досипац”: *доляц врацей води до гордова* (РН). Слц. диял. *doliat „исте”* (SSN I, 344). ◀ Од ляц.

дом х. „хижни будинок дзе человек жиє; обисце; фамелия”. • **жу домови** „дому; у напяме дому: за тебе [сом] ані не думала же ти ше поврацати еици раз жу домови” (Етн29 246); *пришол до чамца, шеднул и почал гоніц чамец жу домови* (Етн29 303); **до дому** „дому”: *Уверени пан пошол весело до дому* (Етн30 132); *До дому, до дому, кжде жу свойому, / а я, небожатко, я не мам жу кому* (нар. писня); **з дому буц** „буц дагдзе на страни, не дома”: *Його Мелана му запаковала даскельо белюши, печени ребра, фашири як длані ... Бо, гат, треба буц два-три дні з дому* (ПапДюКер 43); **з(оз) дому** у злученю з атрибутом „мац одреджене походзе-

не, характеристику и под.”: *Шицки стариши [регрути] барз легко збача же є зоз дому ху-добни и буду ше з нього видрижнѣовац* (КостОс 105).

дома присл. „у своїм доме”. Всл. *doma „исте”* (Buffa 58).

домагац ше -ам ше *незак*. „жадац по-сцигнуц дацо”: *приучели го [дзецко] ноишиц на рукох и воно у даним часу ше домага до того да го ноша* (РН 19/1930, 3, Налив.). Слц. диял. *domáhať sa „исте”, укр. домагатися „исте”, серб. домагати се „исте”*.

домашні -я -є **1.** „хтори ше одноши на дом”. Всл. *domašni „исте”* (Buffa 58). **2.** субст. (звич. х. р.) „газда у обисцу, с. *домашин*”: *Повинчовали зме домашньому*.

домение с. заст. **1.** „маєток, газдовство”: *[Ходзел на госцини] док мал свойого жаздованя ... а кед уж свойо домение ... розмарнел, не волап го ніхто на госцину* (Етн30 82); *вона свойо домение за осем дні ... шицко худобним пороздавала* (Етн30 133); *[У огню] згорело вельке домение, б фалати коні* (РН 91/1926, 4). **2. а)** „обисце”: *Кед ше наедлі, вина ше напилі: „Но, гибай, пайташ, да видзиш мойо домение!” Пойду вонка, стриберне гумно, стриберни кармики и красна заградка (у истим контексту синоним обисце: Но, гибай, пайташ, будзеш видзиц мойо обисце. ... Оловяни кармики, оловяне гумно, шицко красне)* (Етн29 81). **б)** „домашня челядз”: *Дораз ше побунело шицко його домение, бо вон почал слугох, служніци забивац* (Етн30 163). || Карп.укр. *доминия/домения „газдовство, маєток”* (Дэже), слц. *domenie „исте”*. ◀ Вироятно од мадь. *dominium*, а тото од лат. *dominium*. Форма на -ие настала вироятно под уплівом церковнославянских формох на -ие: *Вознесение* и др.

домерковац -куєм зак. „прикладко-вац цо дахто роби”: *Раз, кед Грицо з кумом Ферком у Мошки вчас вихилел два фляшки „горкей”, женка то домерковала, чмигла до карчми, Грица за плєца зграбела и дому* (РК 1927, 119); *През дзень мерковал чи ше крава не целі, але вноци не домерковал, крава ше сама оцелела; Вони домерковали, кед на граніци не було ... стражи и сцекли през грані-*

цу (РН 24/1932, 4). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Од мерковац.

домогнуц ше -нем ше зак. „посцигнуц, достац дацо”: Зос страхом, але и ришенос-цу, сцела ше домогнуц сухого побрежя (ЧаканБас 31).

дому присл. „до свогого дому, с. кући”. Всл. domu „исте”, укр. domiv „исте”. ◀ Од праслав. датива ед. domovi (тоту форму маме зачувану у виразу жу домови); форма дому од сучасней форми датива дому.

домуровац -руем зак. „вимуровац гу уж вимурованому”. Оп. муровац.

[донайпосле] модал. „наостатку”: До-найпосле, нашо людзе ше не приберали гоч кеди, лем до церкви, на вельки швета и на свадзбу (Ю. Пап). ◀ Од серб. донанпосле.

донгов х. 1. зоол. „Bombus terrestris L., с. бумбар”. 2. „вельке и тлусте дзецко; хлапчиско дзединского розуму” (ЛатякМадь). 3. „подляк”: То донгов божи, ніч не сце робиц (В. Саб.). 4. „майов хробак, с. гундель”: И майового хробака „жунделя” людзе волаю донгов (Ю. Пап). 5. мн. **донгови** „пасуля ‘тетовац” (В. Саб.) (Оп. джочкац ше). || Карп. укр. донгов, слц. диял. dongou. ◀ Од мадь. диял. dongou (Тимко 91). ♦ **донгов шеда** або **шеда як донгов** „гвари ше за того цо вистал або ше му не сце робиц, та часто шеда” (Лев. Ск., В. Саб.); **биє ше до шицкогo як донгов** „у вельким є понагляню, велькей роботы, та ше до шицкогo отлука, кажди час ше до дачого вдери” (Сф. Мак.). Так ше гвари кед человек вистати (Лев. Ск.); **забивац донгови** „ніч не робиц”: Вони донгови забиваю „ніч не робя” (В. Саб.).

донєдавна присл. „до недавного часу”. Слц. donedávna „исте”.

донєдавни -а -е „хтори бул донєдавна”.

доношиц -им незак. „приношиц; приношиц ише гу тому цо уж ест”: Кед бул у шпиталю, та вельо єдол, жена му доношела єдзєня, колбаси. || Укр. доносити „приношиц”, слц. donášať „приношиц як дарунок”.

доношовац -шуєм незак. оп. **доношиц**: Но вона и далєй зос любви жу братови дохodziла жу ньому и доношувала му, цо му тре-

бало (РН 56/1926, 2, О. Кост.); Наша коза ма мало млека, але син нам доношує кравского.

доокола¹ присл. „на шицки боки коло дакого/дачого”. Слц. dookola „исте”, укр. дивкола „исте”: Довкола запанувала тиша. ◀ Оп. около.

доокола² прим. з жен.: Стари приповедаю же Дунай ше раз так розлял же през три роки було води доокола валалу (ОлеярЯн, ПЗ 5/1969, 13). Укр. довила „исте”: Довкола села паслися корови. ◀ Оп. около.

доокругла присл. „на округло”: Лядовні доокругла копали у жеми и закривали з надом у форми копи (В. Саб.); Крадоше ви-кошували з люцкогo доокругла, цоскорей вируцали на коч и гонєли далєй (В. Саб.). ◀ Оп. округли.

допатрац -ам незак. 1. „обиходзиц дакого, старац ше о даким”: а син и мац ... вельки жаздове посталі. И барз худобу допатралі, бо зналі як то недобре кед нічого нет (Етн30 53); Оцец плаче же да [наймладши син] не идзе; гевти пошлі, ... та хто ме будзе допатрац дома? (Етн29 36); вон не запаметал свою власну мацер. Його допатрала мачоха (РН 14/1934, 6). 2. „старац ше о хорому”: [У немецкей] ест 20.000 монахох и монахиньох. У 1931. року допатрали вони вецей як милион и пол хорих по шпитальох (РН 45/1932, 4); 3. „пестовац, с. неговати”: Терезия найбаржей любела робиц хлопски роботы на полю. Кед мала кеди, допатрала квеце (РН 4/1934, 4); Допатрац статок, шаца (Ю. Пап); Гной іє як и вино, и вон вре и роби, и треба го допатрац бо иншак страци свою вредносц (Заря 4/1939, 6). || Всл. dopatrac „исте”: naj се dopatra pan buh. ◀ Од патриц (оп.).

допатрени -а -е „добре допатрани, пестовани”: У нас тотa крава будзе мац вецей млека як у тебе, бо будзе допатрена; Мам я квеце голубково ..., / на яр будзе ми желєне, / бо є крашине допатрене (шк. сост.); Заградка була як намальована, кажди квецик, кажди конарчок допатрени (Ю. Пап). ◀ Оп. патриц.

допатриц -им зак. „одредзени час або до конца допатрац”: дзекуєм моєй дзивки

ждови Веруни, же ме допатрела у моєй хороти (РН 90??/1926, 4); Бо тоти древка я сам посадзел, сам сом их допатрел и одховал (РН 47/1936, 2); Єй було на розуми, чи швекра допатри дзеци, чи ше не похори да-єдно през дзень (РНКЗаря 1937, 74). ◀ Оп. патриц.

допатрунок -нку/-нка х. „допатранє, старанє”: пойдзе до єдного варошу. Вименї себе квартиру у єдней кафани и конюви допатрунок: накармиц и шицко [друге] (Етн29 190); Привезли го до шпиталю, там го превжали на допатрунок (РН 81/1926, 3).

доперац -ам (дакого) незак. „окончовац приписок на дакого (же би дацо зробел, виволал и под.)”: Кед дахто не сце признац, та ше го допера най пове правду; Знам же мац нераз и доперала го [оца] о не дома преввадзених ноцях, але єй вон дал оштро до знаня най ше до його роботи не миша (Пап-гДюКШ 31). || Слц. діял. *dopierať* и *dopirať* „допивац дакому, не дац дакому мира”: *Dopiral doňho žeby už зробel* (SSN I, 353). ◀ Од праслав. *perti*, *ръгъ*, од хторого и нашо *зопрец*, *опрец* и др.

допервей и **допервейка** присл. „до пред кратким часом, до пред даскельома хвильками”. ◀ Од *пер(в)ши*, праслав. *ръгъ*.

допечиц -чем зак. „закончиц печене”.

допечиц ше -чем ше зак. „печиц ше до конца, упечиц ше”.

допивац¹ -ам незак. „випивац до конца”. ◀ Од *пиц*, *пиєм*.

допивац² -ам незак. 1. „буц дакому допити, неподношлїви; завадзац дакому”: Шедзи тацок на плоцику и шпива, / а кандур му спод плоцика допива: „Яки ши ми, небораку, весели, / дзе же це так вишпиво-вац учели?” (М. Ковач); всл. *dopijas* „исте” (Buffa 59). 2. „гуториц, доруцовац дакому уквильюци и под. слова”. ◀ Оп. *допиц²*.

дописац -ишем зак. 1. „додатно написац, додац гу написаному”. 2. „закончиц писанє”.

дописовац -суєм незак. 1. „додатно писац, додавац гу написаному”. 2. „закончовац писанє”.

[**дописовац ше**] -суєм ше незак. „водзиц медзисобну преписку”. ◀ Калк сербского *дописивати се*.

допитац ше -ам ше зак. „розпитац ше, признац ше; повипитовац ше”: мам я ту єдну грушку под облаком; дзе ше становииш, там ше становииш, допитаиш ше за мою грушку, же чом вона не родзи за седем роки, ані не пука (Етн29 255); Кед твой муж придзе, допитаиш ше чом того и того цара грушка не родзи ... и то ше допитаиш чи тот катона будзе мац одмену (Етн29 256). || Слц. діял. *dopytať sa* „опитац ше, признац ше”: *Ve valale še dopitaš dze biva richtar* (SSN I, 357), укр. *допитатися* „исте”.

допити -а -е 1. „хтори знемирює, дацо вимага, неподношлїви”: Цо ше тельо випитуєш, яки ши допити!; всл. *dopili* и *dopiti* „исте”: *bul barz dopili, ta som mu mušel dac; dopita jak fša* (Buffa 59). 2. „хтори виволує допитосц, неинтересантни”: То барз допита работа. ◀ Оп. *допиц²*.

допито присл. „с. досадно”. Всл. *dopito* „исте”: *tu u nas tak dopito* (Buffa 59)

допитовац ше -туєм ше незак. „розпитовац ше; випитовац ше”: Допитовала сом ше як ше целер садзи; Нешка их [ступки] нїждзе нет, а ані ше за нїх нїхто не допитує (Заградка 5–6/1995, 15); Надумала Орлиха оженїц svojого Василя, та ше почала допитовац за добрих людзох (РН 8/1934, 2, з укр. Елена П.); По драже ше допитує людзох, чи не чули, як там у нього дома (РН 19/1935, 2). || Укр. *допитуватися* „исте”. ◀ Од *питац (ше)*.

допиц¹ -иєм зак. „попиц шицко”. Од *пиц*, праслав. *piti*.

допиц² -иєм зак. „постац дакому допити, неподношлїви, вимучиц дакого, с. досадити”. ◀ Од праслав. *pytati* „питац ше”, од хторого виведзени славянски слова зоз значеньом: 1. „питац ше”: нашо *питац ше, допитовац ше* и др., укр. *питати* „питац ше”, слц. *pytać* „питац, модлїц” и др.; 2. „мучиц”: поль. *pytka* „мучене; мучилїще (у гарешту)”, *wziąć na pytki* „положиц на мучилїще”. Нашо *допиц* „постац допити, неподношлїви” (незак. *допивац*) ма слц. діял. паралелу:

dopřjať „исте“: ředopřijaj me už telo „не допивай ми уж тельо“, dopřítý „допити“ (SSN I, 354).

доплацац -ам незак. гу **доплациц**.

доплациц -им зак. „плациц ище даяку суму, розлику у цени“: а майстор мушел одпуциц тих странских наднічарох, бо им не сцел до форинта надніцу доплациц (EtnV 105).

доплацовац -цуем незак. гу **доплациц**.

доплівац -ам зак. „сцигнуц пліваюци, приплівац”.

доплянтац ше -ам ше зак. „сцигнуц плянтаюци ше”.

доповесц -ем зак. 1. (дакому) „повесц дакому дацо деликатне, у довирию; виволац, шепнуц”: Хтошка ей доповед же ю пайташка огваря; Доповедли би ци же така и така ствар, а ти би могла з того направиц грих у обисцу ..., ти би то посплетала (РН 28/1937, 2, М. Ковач); На тих схадзкох [з учителями] родителі би доповедли учительом хиби и недостатки своїх дзецох ... Но и учитель може дацо осетиц на дзецку цо родителі не осетели и допове то родительом (РК 1935, 137–138); Тельо вони знали, а гевто друге знал лем Василь. Василь знал, бо му було доповедзене же транспорт у хторим ишли браца страдал ... на драже до Немецкей (КовМихНО 142). || Слц. диял. dopovedať „исте“: Chtoška im dopovedziu že uoňi tam „хтошка им шепнул же вони там“ (SSN I, 355); карп.укр. доповісти „исте“: Доповів на свого сусіда „виволац на свого сушеда, удал свойого сушеда” (Чорі). 2. „прешвечиц, урозумиц дакого”: Не мож му (не да себе) доповесц „не мож го прешвечиц”; Слухай лем да ци погугорим цо сом надумал. Дай себе жено доповесц (РН 4/1930, 3, М. Ковач); Дюро, цо ши таки шишини?! Чом себе не даш доповесц? Видзиш же у календаре пише же Яна на пондзелок (РН 38/1930, 3). || Поль. dopowiedzieć „повесц до конца”, слц. dopovedať „исте”. ◀ Оп. повесц.

дополадня присл. „пред поладньом”. Слц. диял. dopoludňa „исте” (SSN I, 355).

дополниц -ім зак. „додац до одредзеной мири”.

дополниовац -нюєм незак. „додавац до одредзеной мири”.

допомагац -ам незак. гу **допомочи** и **допомогнуц**: Дома дзеци подросли, ... а Янош зоз свойого боку допомагал кельо могол (КовМихНО 47); мадярски слугове ... за добри награди допомагали оствареню викореньованя русского слова (РНКЗаря 1937, 21).

допомочи -можем и **допомогнуц** -гнем зак. 1. „помогнуц”: Барз ше помодлели Богу небесному же би им допомог (Etn30 105); Кед Бог допоможе, напишем вам о тим ... мало вецей (РН 87/1926, 5); хто нам тєраз допоможе, як да нам дупло допомог (РН 3/1931, 3); Дзековал сом и више дзекуєм Господу Богу, котри допомог подзвигнуц Руске Просвитне Дружтво, котре започало таку вельку роботу (РН 56/1926, 1); На яр кед нам Бог и добри людзе допоможу любели би зме доконьчиц цалком и церкву (РН 7/1933, 3, Єден з Риту). 2. „допринесц”: Да нам кукурица зродзи ище вецей можеме и ми сами тому допомочи (РС од 29. 07. 1949, 3); Прето наука – просвита вельо допоможе, да борба з оберацима хоротами будзе легчайша (РН 34/1932, 3); Витор котри дул еши допомогол розриваню насипох [коло рикох] (Заря 12/1937, 3). ◀ Оп. помогнуц.

доправа присл. „направо”: Ліви варґоч ше закруца до ліва, а прави до права (Олеяр Яким, НК 1979, 88). Слц. диял. doprava „исте” (SSN I, 356).

доправиц -им зак. 1. „додатно направиц гу уж направеному”: Доправена жу ней [хижи] на боку хижка (ЛатякТал 59). 2. „закончиц правене”.

доправяц -ям незак. жу **доправиц**: Часто ше случело же [порвисла] хибело, та ше мушело доправяц (ФейИр 27).

допражиц -им зак. 1. „додатно попржиц”. 2. „закончиц пражене”.

допресц -едзем зак. „закончиц предзене”.

доприповедац -ам зак. „виприповедац до конца”.

допроводзиц -им зак. „привесц, при-
проводзиц по одредзене место”.

допроводзовац -дзуем незак. *жу допро-
вадзиц.*

допроста присл. „просто”: Витор дул до
проста, та ше огень на сцернайки швидко
ширел (Мик. Ск.); А дражка повикривяна,
раз тадзи, раз тамадз, а не мож знац же
чом то не идзе до проста по високо дзвигну-
ту соху (Ш. Гудак). ♦ **послац дакого допро-
ста** „бридко дакому повесц, облац дакому”
(Мел. Пвл.); слц. диял. povedac doprosta
„повесц директно, отворено” (SSN I, 356).

допутовац -туем зак. „сцигнуц, припу-
товац”.

допуцац -ам незак. „допуцовац”: Кед
време допуца ... може ше садзиц кукурицу
(РК 1923, IV). Оп. и **допуцовац.**

допуциц -им зак. 1. „дац допущене, со-
глашиц ше”: Повем ци шицко, але дай ми
дацо загрисц, бо глад ми не допуциц шицко
розповесц (РН 82/1926, 4); Мудра жаздиня ...
лем тельо трошиц будзе кельо ей кишенка
допуциц да длуства не направи (РН 9/1928,
2); Но ёдно ми зато допуцице, да ше виро-
чинем на тей лавочки? (РН 16/1928, 2) ||
Всл. dopušćic „исте”: čom šī to dopušćil. 2.
„допуциц присц гу дакому або дагдзе”: Ні-
кого не допуцел жу себе, а ні з ким не сцел
бешедовац (РН 13/1928); Не допуцели нас жу
ньому „не допуцели нам же бизме пошли гу
ньому”; Зли пес нікого не допуцел до двора
(Ю. Пап). ◀ Од пуциц.

допуцовац -щуем незак. 1. „давац до-
пущене, соглашовац ше”. 2. (незак. гу допу-
циц (2)) „допуцовац присц гу дакому або
дагдзе”.

дорабцяц -ям незак. „дослужовац зоз
здравйом, моцу”: Стари людзе дорабцяю,
а млади ше не лапаю робиц (В. Саб.); И ми
дорабцяме „и ми дослужуеме, старееме” (В.
Саб.); Його трактор уж дораблял, та дал
жем под аренду (В. Саб.). ◀ Оп. робиц.

дорадзиц ше -им ше зак. „порадзиц
ше”: да ше дорадза взаємно и о иштредней
Европи и Балкану (Заря 5/1940, 6).

дораз присл. 1. „такой”: И кед цар рано
станул, дораз обачел тоту палату. Вон се-

бе думал: „То вчера не було, а тераз є ту.”
Послал дораз свойого пошту, же най вон
идзе опатриц же цо то. А пошта пошол
и питал ше дораз: „Дзе пан од тей хижи?”
Вон ше дораз озвал: „Я ту, я жазда.” ... Вон
ше зобрал дораз и пошол з тим поштом. Як
пошли до цара, вон ше дораз царови покло-
нел (Етн29 200); Таки сом бул мудри у шейсц
рокох, кед ми дахто давал жирячку, а я не
вжал; кед ми давал жрайцар, а я ше шмеял
и дораз сом го до кишенки положел „такой
сом го до кишенки положел” (Етн29 IV);
Пойдзе Янчи до хліва, конь зрегочи, бо го до-
раз познал. Тацок учул же конь зрегочал и
вон дораз зашпивал; дзивка учула же та-
цок зашпивал и вона дораз весела була, до-
раз ше шмеяла и бешедовала (Етн29 42). 2.
„о кратки час, докмало”: Чуем же ме волаш,
але не можем такой охабиц роботу, дораз
придзем „о кратки час придзем”. Значене „о
кратки час, докмало” у нашим языку могло
настац познейше, як результат семантичної
диференциаци присловнікох такой и до-
раз, хтори спочатку були истого значеня. ||
Всл. doraz „такой”: doraz ho poterhali. ◀ Од
до-раз. • не ~ „не пошвидко то будзе, то ише
далеко”: Тоти цо ше не каю не дораз пойду
до Царства (В. Саб.).

доразенка оп. **дораз-енки** (Ю. Пап).

дораз-енки присл. експр. 1. „такой-ен-
ки, у тей хвильки”: дзивки з того дораз по-
зналі же то їх шмати булі. ... И доразеньки
по сабола послалі (Етн29 175). 2. „о кратку
хвильку”: „Готови уж фриштик?” „Дора-
зеньки будзе готови” (РК 1928, 214).

доразучка/доразучки и **доразичка/до-
разички** присл. експр. „такой-енки, у тей
хвильки”: А дзивки як Янчи обачелі, та до-
разучка оцови пошлі гуториц же ту тот
цо их вибавел (Етн29 175); волац сом го же
го ви жадаце, а вон ми гварел: „Доразучки
идзем, док ше наполоднюем” (Етн30 115);
а там една хижна на страчей ноги викру-
ца ше ... А вон дупне з ногу же би тота хи-
жа застанула. И доразичка станула хижна
(Етн29 172); Цару, можеце ме доразички за-
губиц, бо я гришину чловек не родзен пойсц на
воздухи (Етн30 40). || Слц. диял. dorazička,
dorazučka, dorazučko и dorazučky „исте”:

Doražička še pozeblekaj, a spás. ◀ Од до-раз-и деминутивного суфікса -уцк-а/-уцк-и и -ичк-а/-ичк-и.

дорайдац ше -ам ше зак. 1. „барз вистац од роботи” (В. Саб.). 2. „зробиц неконтроловано вельку нужду” (В. Саб.); *Верунко, я ше дорайдал, ... та сом их [гачи] одруцел* (РС 18/2012, 13, Дю. Салонт.); *нараз ше пред нами зявели полице ... Е, кед сом ше теди не дорайдал!* (РС 23/2012, 11) || Слц. диял. doriadiť sa 1. „замасциц ше, завлачиц ше”; 2. „опиц ше”. ◀ Од праслав. гѣѣ, нашо *ред, літературне ряд (з метатезу йа > ай, те. ряд > райд).

дорастац -ам незак. „досциговац закончуџи ступењ розвою”: [Мац ма] свойо плани, , брижі, роботи и дзеци. Крем мне дораста шестра. Мам ище двох братох (КочЕвЦП 133); *Млади дорастаю и валал у моци* (ТамашРКер 85); *Дзеци дорастаю, уж почню ходзиц до штредней школи.* ◀ Од роснуц (корені *рост-/раст-* у превою).

дорачковац -куєм зак. „присц рачкуюци”. ◀ Оп. рачковац.

дорвац -вем и **дорвец** -ем зак. 1. „достац одн. найсц дацо/дакого (звич. з чужосцу), уграбнуц” а) (дацо): *шицки [залапени у лаг-ру] скакали ... и понагляли до кухні да дорву цепли фришитик* (РН 4/31, 2); *Не було ніжде кафи, а я дорвала едну; Була велька наложа за нафту, ледво сом дорвал 20 литри; але кед гоч дзешати сушед коле швині, то вон пойдзе, гвари же шацовац яка будзе швиня чужка, а не зато, але зато, знаце, же дорве дакус паленочки* (РН 47/1937, 3? 4?, М. Ковач); [Жена] *цага там [до манастира] цо дорве: масц, сланьину, вайца, муку, гварим ци цо дорве льем* (Заря 7/1937, 7). || Поль. dorwać „исте”. б) (дакого): *цалу годзину ши ковал план як ме дорвеш насамо да ше ви-поносуєш на Петра* (КочишКроч 41). 2. „найсц”: *Зохабела саме 5 рочне дзивче, котре дорвало дзешкаль папери и кладло до пецца* (РН 3/1929, 2); *Цогод дорве до рук, руци до мне* (РН 40/1930, 4). || Слц. диял. dorvat’ „исте” (SSN I, 360), поль. dorwać „исте”. 3. „вляпиц, зграбиц”: *дорвал паліцу, замахнул, же ю вдери* (РК 1928, 208). 3. у виразох **бил**

го кадзи дорвал и под.: *народ вжал кіяки и почал биц кривоклетника хто го кадзи дорвал* (РНКЗаря 1940, 119); *наредник ви-цагнул саблю и бил з ню воякох ... кого дзе дорвал* (РК 1929, 77). ◀ Од до-рвац, праслав. гъвати (незак. гувати). Од того и нашо одо-рвац, по-рвац, зо-рвац, на-рвац, урвец и др.

дорвац ше -вем ше и **дорвец ше** -вем ше (дакого/дачого, до дакого/дачого и без об-екта) зак. 1. „з чужосцу достац одн. найсц дацо, уграбнуц”: *Дакого/дачого: Не так же би кажди божи дзень ходзел пияни, але кед ше у карчми дорвал дружтва, знал у ней шедзиц и по два три дні при погарику ви-на* (КостПр 82); *До дакого/дачого: дорвал ше до пенєжох, та тераз лем троши.* Без об-екта: *Дорвали зме ше на сам верх брега и мало хибело же бизме ше почали спуцовац долу* (КовМихДия 57); *Було их [тащата] на бажренє ... але дорвец ше до нїх то бул прави кумит* (ЧаканСаф 9). || Поль. dorwać się (do czegoś i czegoś) „исте”: *dorwał się do władzy, pies dorwał się do mięsa.* 2. „найсц”: *Пароли [демонстрантох] о шмерци и о пакту, о гро-бе и о рабстве тиж так тримал як кед би ше дзеци дорвали ширкох и тераз сцу под-паліц огонь* (КовМихНО 150). ◀ Оп. дорвац.

доредзиц -им зак. „одредзиц, ришиц”: *Валал нам вежне часц загради за пияц. Так доредзели.* ◀ Од редзиц (оп.).

доредзиц ше -им ше зак. „догвариц ше (о одредзеним датуме, заедніцкей роботи и под.)”: *Ви двоїо єдно сцєце так, а друге сцєце так, та ше мушице доредзиц; Буду-ци сватово ше зишли же би ше доредзели кеди будзе свадзба; Идземе на вашар на його камиону, уж доредзене з нїм; Доредзели [ше] да ше идущого дня зиду на уским мосцику, хтори водзи през глібоки поток* (РНКЗаря 1937, 55). || Поль. porządzić się „видац роз-каз; організовац”. ◀ Од редзиц (оп.), а тото од праслав. гѣѣ.

дорезац ше -ежем ше зак. 1. „барз ви-стац”: *У єдного так вожелі гной. ... Бачи Ян-ко бул слабки, але мольбу мушел врациц, та ше до вечара дорезал* (ErRuth 85). 2. „барз ше злєкнуц и аж ше повлачиц”: *Ясне ми лем же ши ше, пребач на простим, дорезал од войни, та ци ше даєдни ясни и похоплїви*

ствари змишали (КочишПП 197); Дорезац ше – од страху аж нужду оконччиц до жачох (Мел. Пвл.); Дорезал ше кед ше барз злекол и од страху ше пос..л (В. Саб.). 3. „опиц ше”: Дорезац ше значи „докрайчиц ше”, т. є. зна-чи и „вистац” и „опиц ше” и „зарайдац ше” (С. Мйр.). Поль. *dotrząć się* „дотлучиц ше”, укр. *дорізати* „доклац, дотлучиц”, слц. ди-ял. *dorezať sa* „порезац ше; опиц ше” (SSN I, 359). ◀ Од праслав. *řezati, řězq*.

доривка ж.: **на доривки** „з часу на час, з преривками”: Вишиване [дзивкох] ше не вязало за одредзени час. Вишивало ше цали рок, так на доривки (ФейИр 11). || Слц. ди-ял. на *dorývku* „исте”: на *dorývku popri inej práci* „з часу на час попри другей роботі” (SSN I, 361). ◀ Од праслав. *gъvati* (превой зоз *ryti, гъvati*). Од того и нашо *порвац, ви-рвац...*, *одривац* и др.

доробиц -им зак. 1. „виробиц ше, до-служиц од роботи”: Уж вон свойо доробел „виробел ше, дослужел, остарел”; Пил ве-льо, а алкоголь сцагне человека, та доробел; Младиш син им на ноги вчас доробел, оцец их не так гонел робиц, але мац им була за-гиблїва за капиталом, лем робиц наганяла. 2. „остариц, похориц ше”: Человек и у пен-зиї треба да дацо роби, дацо цо люби, бо кед ніч не роби, та фришко дороби (Ян. Як.). 3. „страциц квалитет, препаднуц, дослужиц”: Кед падал вельки каменец, та поздзерал над на закрицох, та над доробел „дослужел, по-чал премакац” (В. Саб.); Шофер розсипал нафту з цистерни по шоре, та од того и калдерма дороби (В. Саб.); Кед ше ниє жим-не, та зуби швидко доробя (В. Саб.); Оче-ралі ми бетяре бицизлу, охабелі ми горшу, кузлици на ней доробелі, то уж дережля (В. Саб.); У церкви ше оправя шицко цо дороби, та би и дослужени жарадичи на казатель-ніцу требало оправити (В. Саб.); Кед ми до-роби сподок корпи, я го привяжем з манилу або дам виплесц нови (В. Саб.); Треба есц вельо витамини да нам зуби не доробя (В. Саб.); Гварел сом єй: Кед будзеш охабяц те-льо младніки на єдней лози, дороби ци лоза; требало ци охабиц лем по два (В. Саб.); Тре-ба да пада диждж, бо овоци доробя (В. Саб.).

дорозумиц -им зак. „до конца розумиц дачийо слова”: Не так сом ю дорозумела на телефон же цо роби дома.

доронга ж. 1. а) „друк у сувачу хтори обрацал конь”. б) „друк на ‘коньскей маши-ни’ за тлачене”: Перша видумана машина за тлачене була „коньска машина”. Тоту машину обрацали коні у „доронгох” (Олеяр Янко, ПЗ 7/1969, 13). в) „предмет у форми друка”: [Тоти риби] маю цело як вельки длу-ги мехи, а з ніх стирчи косцана доронга до шейсц метери длуга (РК 1927, 44). 2. прен. „особа високого росту”: **вельки як** ~ . ◀ Од мадь. *dorong* „друк; дручок”, а того од прас-лав. *drqgъ*.

дороснуц -ошнем зак. „досцигнуц за-кончуюци ступень розвою”: „Не идз, мужу [до Америки], остань дома, уж ци дзеци до-рослі, не мушиш так робиц барз...” (Етн30 208). ♦ **дороснуц до человека** „постац одрос-нути, узрети человек”: Так Деньчи виучел за месара и дорос до человека (РК 1937, 118).

доруциц -им зак. 1. „додац руцаючи”. 2. „досягнуц з руцаньом”.

доруцовац -цуєм незак. жу **доруциц**.

дорушиц -им зак. „дотхнуц”. ◀ Од ру-шац/рушиц.

дорушиц ше -им ше (гу дакому/дачо-му) зак. „дорушиц, дотхнуц дакого/дацо”: [Ладі] експлодирую страшно кед ше до ньей [мини] доруша (Заря 12/1939, 4). || Всл. *dorushić* ше „исте”: *Dorušić* ше *mojich lancach* а оїи *spadnu ze mñe* (Czambel). ◀ Од рушац/рушиц.

дорушовац -шуєм незак. „дотикац”.

дорушовац ше -шуєм ше (гу дакому/да-чому) незак. „дотикац”.

[досадзени] -а -е „хтори дакому допи-ва, досадзує”: Цо ши таки досадзени! Але як то барс чешко старе дотримовац цо є у шицким мерзене и досадзене, але кет и то ше муши (ЖирошМСМ 73). ◀ Виведзене од сербизмох досадзиц и досадзовац.

[досадзиц] -им зак. „допиц”: О тим во-на вше коньчела, / Та и брацикови / Барс уж зос тим досадзела (РН 48/1936, 4, Я. Фейса); През цали два годзини шпивали нашо жаздо-ве церковни писні на салашу – при винє. И не

досадзело їм, але радосці їм була. ... (РК 1930, 84, Г. Кост.) ◀ Од серб. *досадити*, а тото од *сидити* „сидиц”. Наш еквівалент *допиц*.

[**досадзовац**] -дзуєм *незак*. „допивац”: *Мухи в леще барз досадзую у кухні* (РН 21/1937, 3). ◀ Од серб. *досађивати*.

[**досадни**] -а -е „допити”. ◀ Од серб. *досадан*.

[**досадно**] присл. „допито”: *Кед мушине кашляц, живкац ..., треба главу обрациц на страну ... Бо може дахто думац же нам так досадно на гостини, та нам ше живка* (РН 24/1935, 1). ◀ Од серб. *досадно*.

доселіц (ше) -їм (ше) зак. „приселіц (ше)”. Форму хаснуєме под уплівом сербскей *доселити (се)*, наша форма зоз префиксом *при-*: *приселіц (ше)*.

досипац -лем зак. 1. „додац сипаючи (сипкацу матерію)”. 2. „доляц”.

досиповац -пуєм *незак*. 1. „додавац сипаючи (сипкацу матерію)”. 2. „долівац”.

досита и до ситосци присл. „до чвства ситосци”: *наєсц ше* ~ „цалком добре ше наєсц”: *Сам ше озда нігда до сита не наєдол* (КовМихНО 210); *накармиц (напоїц)* ~ „цалком задоволіц потребу за єдзеньом (пицом)”: *Кед би ше гачурик / з шеном видоволєл, / вец бим го з водичку / до сита напоєл* (Заградка 6/1993, 12, Ш. Гудак). || Слц. *najest sa do sytosti* „исте”, всл. *dosyta se najesc* (Hal) ◀ Оп. *сити*.

доскочиц -им зак. „досягнуц зоз скоком одредзену граніцу, меру”.

досладзиц -им зак. „додатно посладзиц”. Слц. диял. *dosladiť* „исте” (SSN I, 362).

досладзовац -дзуєм *незак*. „додатно сладзиц”.

дослужовац -гуєм *незак*. „буц вше меней моцни, витримовни (у роботы и под.)”: *Древо дослужує на чардаку, будзе требац оправиц чардак або справиц нови; Вон уж дослужує „траци моци, старее”* (Лев. Ск.); [Дзияцох маме мамо.] *Старши дослужую, а младших нет* (ФейИр 74). || Слц. диял. *dosluhovat* „исте”: *Šati ti už dosluhujú* „шматти ци уж дослужую”. Виведзене *подослужовац*: *Вельо робелі обидвойо, та жу старосци подослужовалі; Нешка ше [штира пайташки*

з младосци] ... каждая уж ма свойо болячки, и ходзене им уж оґранічене ... Ноги уж подослужовали (РС 41/2005, 5, М. Афіч). Под сербским уплівом нешка частейше хаснуєме форму *дослужовац*.

дослужени -а -е „дотирвани, витрошени”.

дослужиц -им зак. 1. „дотирвац, витрошиц моц, здравє”. 2. (дакому) „служиц дакому до конца у старосци, хороти”.

дослужовац -жуєм *незак*. 1. оп. **дослужовац**: *Тих дньох почати и поправки на Народним Доме у Керестуре. Тоти оправки були нужни, бо здание дослужовало* (РН 35/1937, 1). Под уплівом сербскей форми *дослуживати* нешка форму *дослужовац* частейше хаснуєме од форми *дослужовац*. 2. „служиц дакому у старосци”.

дослухац -ам зак. „чуц, вислухац до конца”: *А як то було, не дослухала сом „не вислухала сом ей слова до конца”* (Г. Р.).

досприч: *дац ше* ~ „упарто тверdziц або вимагац дацо; почац ше з даким спричкац, почац спрично одвитовац дакому”. Форма *сприч* ту ген. мн. од незачуваней форми женского роду *сприча*. || Поль. *wdać się w sprzeczkę* „дац ше до сприч”, укр. *суперечка* „дробна звада”. Оп. и под *усприч*. ◀ Оп. *спричкац ше*.

доста присл. „досц”, лем у „Русским соловею” М. Врабеля. Карп.укр. *доста* „досц вельо”: *Коло мене дуботало леґіників доста* (МушГолоси 153). ◀ Оп. *досц*.

доставац¹ -ам *незак*. „примац на розполаганє, с. добијати”: *Я ше вше интересуєм як ше мойо дзеци уча, ... яки задачи доставаю* (М. Скубан, РК1978, 189); *Кажди дзень достава по пошти новини*. ◀ Од праслав. *do-stati / do-stavati*.

доставац² -ам *незак*. 1. „досяговац, досциговац”: *Били му власи доставали до паса, а била му брада доставала до коленох* (РН 12/1934, 4). 2. „пробовац долапиц”: *Рендочки ей спадли, та их доставала* (Жи-рошМСМ). 3. *звич. безос.* (часто з неґацию не) „буц досц за одредзени час (о поживи, покарми и под.): *уцаг ше так гльбиoko зоз главу под заглавок же му воздуху нє доста-*

вало (РНК Заря 1939, 81). З тим значеньом ше дієслово частейше хаснує з неґацію не: не доставац (и: недоставац) (оп. недоставац¹). ◀ Од праслав. do-stati / do-stavati.

доставац ше -ам ше незак. „доходзиц, приходзиц, сциговац”: [Никотин] ше розпуцує у устох и так ше достава зос шліну до жалудка (РН 8/1934, 3). ◀ Од праслав. do-stati / do-stavati.

достаточни -а -е „зробени у достаточней мири; хторого єст досц”: Кед земледѣец найдзе у своим жице твардого иньцу теди гоньби хибу на жем, льебо на хвилю ... А кед му тоти хибы нє булы достаточна ублага, вец гвари же ше при тлачидби жито обра-ло (Заря 12/1939, 7). || Слц. диял. dostatočný „исте” (SSN), всл. dostatečný „исте” (Hal) У Рускей лексики (87. б.) зме прикметник достаточни, прето же зме го по теди не зазначели у народней бешеди, положили гу пожичком з язичия (яз. достаточный). ◀ Од достац².

достаточно присл. „досц, у достаточней мири”: [Луцерна] шейє ше скоро у каждого земледѣца, альє нє достаточно (Заря 12/1939, 5, Дю. Сабадош мл.). || Слц. диял. dostatočne: Bol aj dostatočne odeti „бул досц облечени” (SSN).

достац¹ -анем зак. 1. „прияц, с. добити”: а тоти людзе цо лєм сами хижы маю, и тоти покус ярашу достали (ЕтнV 100); Виє ми обецац же ми да [длуство], лєм чекай, и я чекал, нє могол сом од нього достац (Етн29 V); И цар му гварел: „Достанєш мою дзивку за жену и пол кральовства (Етн29 95). 2. „найсц, набавиц”: Але ище єден лік би требало и то сом през твойого дозволеня нє годна достац (Етн30 6); Нєшем дзецко кресцици, бо нє можеме кумох достац у валалє (Етн29 16). ◀ Од праслав. do-stati / do-stavati, а то-то з префиксом do- од stati. З тим значеньом паралельно хаснуєме и сербизєм добиц.

достац² -анем зак. 1. „досягнуц”: Достал з ногами до дна. 2. „долапиц, вжац нацагуюци руки, цело”. 3. безос. „буц досц до одредзеного часу (єдзєня, покарми и под.)”: Орало ше и шало кельо швет думал же му достанє до нового (КостОс 94). З тим зна-

ченьом дієслово ше часто хаснує з неґацію не (оп. недостац). ◀ Од праслав. do-stati / do-stavati, а то-то з префиксом do- од stati.

достац ше -анем ше зак. 1. „присц, найсц ше дагдзе”: Янчи влапел шарканя и забил го. А дзивка ше вецка барз зрадовала. Пита ше єй Янчи: Як вона ше там [до шарканя] достала (Етн29 173); И з тим виведли Исуca Христа, положили го клєчац жу свойому крижу и так му гуторели: Видзиш, да ши ше добре справовал, та би ши ше ту нє достал (Етн30 78); Так тота худобна жена, цо була од свойого човека охабена, так ше на добре достала (Етн30 87); О, матко Исуcова, модлі сина свойого же бизме ше достали до царства небесного (Етн). Всл. dostac še „присц, найсц ше дагдзе”: dostał še pred jednu veľku džuru (Czambel). 2. „припаднуц дакому”: Згваряли вони ше о єдну дзивчину / хторому ше достанє. / Єден гварел: „Будзе моя!” / Други гварел: „Як Бог да!” „догваряли ше кому дзивка припаднє” (Етн9 ч. 179); Нє сцєм навше дзивка остац, / кому же ше я мам достац? / Кед ше достанєм старому, / нє мило шерцу мойому, / кед ше достанєм младому, / то мило шерцу мойому (Бинд-Кост 43-44). 3. „посцигнуц”: Та як видициє и тей сом ше чєсци достал „и тоту чєсц сом посцигнул” (РН 42/1937, 4, М. Ковач). ◀ Оп. достац.

достойни -а -е „хтори дацо заслужує”: бо вон зна же чежко согришил, та є достойни и чежко церпиц (Етн30 16). Укр. достойний „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. dostojati, dostati „буц достаточни” (ЕСУМ).

достред прим. з žen. оп. доштрєд.

досушиц -им зак. „цалком осушиц”.

досушиц ше -им ше зак. „цалком ше осушиц”.

досц присл. 1. „у достаточней мири, достаточно”. 2. помощное значєне присловні-ка, означує меру дачого: ~ вельки, ~ добри, ~ мали; ~ вельо, ~ добре: А то Сентомаш од Керестура досц далєко (ЕтнV 102). Всл. dosc. ◀ Од до + сьти „до ситосци”. ♦ ~ кед бию „задовольства (єдзєнє, пицє и под.) човекови легко поднесц гоч и понад миру, чежко му витримац лєм то-то цо недо-

бре (кед бию) (так ше гвари звич. госцови кед ше вигваря же му уж досц понукнуто-го едзєня, пица)": „Мушим исц, осушел сом ше, палєнки напил, наслухал бєшєди досц ...” „Досц кед бию” „нє идзєє ише, ише сцє нє були досц у мнє” (КовМихЦВ 119-120). || Слц, диял. dosci je tedi keđ bijú „истє” (SSN I, 363), серб. доста је кад бију (туку) „истє”.

дота́дз и **доталь** присл. „по тоту грані-цу, пота́дз”: [Чловєк] *З роботу пришо́л до-та́дз, да може [плі́вац] по морю и рико́х* (РН 27/1934, 2). Всл. dotadzi „истє” (Buffa 60). ◀ Оп. та́дзи.

доталі́гац ше -ам ше зак. „чежко досйц, доца́гнуц ше”: *Таки хори яко́ш ше доталі́гал до брата* (В. Саб.). || Слц, диял. dotal'angaf sa „s pámahou dôjst” (SSN I, 367). ◀ Од та-лі́га „коч за єдного коня (з двома друка́ми)” (оп.).

доталѣ́бац -ам зак. „сцигнуц талѣбаю-ци, шля́пкаюци по бла́цє”. ◀ Од та́лѣбац (оп.).

доталь присл. оп. дота́дз.

дотама́дз и **дотамаль** присл. „по гєвту гра́ніцу, потама́дз”. ◀ Од до-там-а́дз/-а́ль.

дотєди присл. „до часу о хторим ше бєшєдує”. Слц, диял. dotedy „истє” (SSN I, 368). ◀ Оп. тєди.

дотєраз присл. „до того часу; до тєй хвильки”: „Нє думайцє же так будзє и одтє-раз як було дотєраз. Порция ше муши збиц на мєншє, наднічарови надні́цу подвисийц (Етн30 191); и до тєраз на штвартє куку-ри́цу копали (ЕтнV 102); Читал сом дзєшка, же єст у Талия́нскєй єдна цєрква, хторєй турня зоши́цким на бок стої, а нє звалєла ше до тєраз (РН 3/1929, 3, М. Ковач). || Всл. doteraz „истє”. ◀ Од до-тєраз (оп. тєраз).

дотєрашні́ -я -є: Нє таї́м вам, ч. п., же то [народнє просви́щованє] мнє нє нова ствар, ша я у тим цали мой дотєрашні́ жи-вот прєпрова́дзєл. Я у тим жил, жиєм и так и доко́ньчим свой живот (РК 1921, 98, Дю. Биндас); Тєрашні́ св. Отєц у дотєрашні́х трини́ц роко́х сво́його владаня указовал ше ви́шє як вєльки и мудри па́стир (РН 7/1934, 1). || Слц, диял. doterašný „истє” (SSN I, 368). ◀ Од до-тєраз (оп. тєраз).

дотик х. „дотхну́цє”: [Квиток хмєлю] *шу́ци на дотик з пальца́ми* (РК 1928, 151).

дотика́ц -ам нєзак. „приходзи́ц до нє-пострєдного доти́ку з да́ким/да́чим, дору-шова́ц”: *Надумали сєбє зато збудова́ц та́ку височаву турню цо єй верх будзє дотика́ц самє нєбо* (РН 36/1933, 2). ◀ Од праслав. tykati, тъknqti (оп. и дотхну́ц).

дотика́ц ше -ам ше (дакого/да́чого) „до-рушова́ц ше”: *И здрави людзє, котри су за-няти о́коло хоро́го, можу прєнесц шарлах на здрави дзєци, бо ше дотика́ю хорих* (РН 33/1929, 2, Налив.); [Пчо́ли] *осєтя же нє-маю матку, на ше збиваю до клупка и єдна другєй ше дотика́ю* (РН 14/1935, 4); [Мєло-дия] *дотика ше му до шєрца и вра́ца ше заш там одка́ль ю чу́ц* (Заря 13/1934, 7). || Слц, диял. dotýkať sa „истє” (SSN I, 370), карп.ру-син. доты́катися „истє”: *Ви́ся доты́кав до голо́го дру́та* (Чорі). ◀ Од праслав. tykati, тъknqti (оп. и дотхну́ц).

дотирвани́ -а -є „дослужєни́” (В. Саб.).

дотирва́ц -ам зак. „дослужи́ц” (В. Саб.).

◀ Оп. тирва́ц.

дотка́ц -ам зак. 1. „до́датно тка́ц до од-рєдзєней гра́ніци, мєри”. 2. „закончи́ц тка-нє”: *Вчєра сом доткала* (Жиро́шМСМ 57). ◀ Оп. тка́ц.

доткну́ц (ше) -нєм (ше) зак. ридк. оп. дотхну́ц (ше).

дотла́чиц -им зак. „закончи́ц тла́ченє зарна́”.

дотлі́ присл. коц. „дотля́”: *Алє до́к ба́ба ходзєла по вите́за, дотлі́ Ило́на вжала пир-ко, ... написала є́дно писємко* (Етн29 49). ◀ Оп. дотля́.

дотлу́миц -им зак. „дотлучи́ц, заби́ц”: *Бил пса до́к го нє дотлумєл* (СС. Мак.). ◀ Оп. тлуми́ц.

дотлучи́ц -им зак.: ~ **да́кого** „заби́ц мо-рално, духовно, физично́” (ХК1988, 97): *старого ко́нь з ко́питом дотлу́кол, а син ише ко́нал да́кус, а вє́ц и вон умар* (КовМих-Кап 62). ◀ Оп. тлучи́ц.

дотля́ присл. 1. „до часу о хторим ше бєшєдує, дотєди́”. 2. „за тот час”. || Всл. dotli и dotľaj, укр. дотля́. ◀ Од праслав. dotolě, а то од tolě „тєльо́” (ЕСУМ).

дотрапени -а -е „змучени, страпени”: Я була барз дотрапена ... штири роки требало витримац [служиж хорому] (Рускинї 123). || Слц. диял. dotrápený „исте“ (SSN I, 369). ◀ Од трапиц (ше) (оп.).

дотрапиц -им зак. „чежко закончиц даяку, звич. вельку роботу”: Руцаю кукурицу до кошарох, а вец до елеватора, остала ище мала громадка, еден пригварел: Уж то даяк дотрапиме; Уж лем даяк дотрапиме ламачку. ◀ Од трапиц (ше) (оп.).

дотрепани -а -е „дослужени, розтрепани”: Тот мост бул уж таки стари и дотрепани, же людзе, кед ишли ..., та ше бали преходзиц през нього (РНКЗаря 1941, 87).

дотрепац -пем зак. „розтресц, знїчтожиц, дотрискац (машину, коч и под., прен. и човека)”: Н. обидвох синых дотрепал, барз их гнал до роботи (В. Саб.). || Слц. диял. dotrepať „исте“ (SSN I, 369). ◀ Оп. трепац.

дотрепац ше -пем ше зак. 1. „розтресц ше (о машини, кочу и под.); дослужиж од роботи, трапеня”: Мой трактор ше дотрепал; У войски зме ше дотрепали „виведли зме себе шора: подоставали зме реому и под.” (В. Саб.); Гварел сом Марчи: Дотрепени ше з роботу, а вец будзеш бегац по дохторох (В. Саб.). 2. (до дакого/дачого) „дохрапац ше, дойсц до дачого, дограбиц дацо, с. дочепати се”: Кед ше тот дотрене едзения и пица, та ше аж похори (В. Саб.); Дотрепал ше того писма и вихасновал го за себе (на суду або под.) (В. Саб.); Качур ше дотрепал до сушедових качкох (В. Саб.). || Слц. диял. dotrepať sa „чежко дойсц, довлечиц ше” (SSN I, 370). ◀ Оп. трепац.

дотрескац -ам зак. „знїчтожиц з хаснованьом” (В. Саб.). ◀ Од трескац.

дотримац -ам зак. 1. „старац ше о даким, витримовац дакого до конца живота”: Придал му штири ютра жеми и хижу да го П. до шмерци дотрима (РН 36/1936, 3); Адвокат гварел жени: „Кед сце го не дотримали, не можеце брац зоз його жеми.” (Пвл. Бл.); Наймлаши, Янко, охабел оца пред двома роками. Вон го мал дотримац, але ше невеста и швекра не складали ... Розишили ше (ЛатякТал 48-49). 2. „отримац слово, обе-

цане”: [Оец] заволав жу себе свойого сина и зажадал од нього, да му то приобеца, же и вон так будзе робиц. Син приобецац и свойо обецане дотримал (РН 39/1927, 2); Правдолюбиви человек дотрима свойо слово, правду роби и за правду ше бори (РН 12/1929, 1); Пале – я свойо зробел, але ти свойо слова не дотримал (РН 41/1930, 4). || Слц. диял. dotrimať slovo „исте” (SSN I, 370). ◀ Оп. тримац.

дотримовац -муєм зак. „витримовац дакого до конца живота”: Янко дотримує мацер, та ше му браца и шестри одписали од хижі; Але як то барс чешко старе дотримовац цо є у шицким мерзене и досадзене, але кет и то ше муши (ЖиросМСМ 73). ◀ Оп. тримац.

дотрискани -а -е „знїчтожени з неуважним хаснованьом”.

дотрискац -ам зак. „знїчтожиц даяки предмет з неуважним хаснованьом”: Дзецко нарабляло з бависками, та их дотрискало. || Всл. roztrisknuť „розбиц” (Štolc 313), слц. dotrieskať „порозбивац”. ◀ Од триска (оп.).

дотрискац ше -ам ше зак. „дослужиж зоз здравйом, моцями пре нечуване, чежку роботу и под.”: Дотрискала сом ше „дослужела сом, виробела сом ше”. ◀ Од триска (оп.).

дотхнуц -нем зак. „присц до непосредного дотику з даким/дачим, дорушиц”. ◀ Од до-ткнуц (з пременку к > х), а то од праслав. tykati, tьknuti.

дотхнуц ше -нем ше (дакого/дачого, гу дакому/дачому) зак. „дотхнуц, дорушиц”: На поладне ше едла ані не дотхнул, онемел и не рушаюци ше шедзел при кнїжки (РН 58/1926, 3); верхи на кукуричанкох [ше] згинаю кед ше их дотхне вредна ... рука земле-ділца (КостОс 72). || Всл. dotchnuc še: ľem še ho dotchnul (Czambel). ◀ Оп. дотхнуц.

дохапац ше -пем ше зак. „дойсц до дачого цо ше чежко достава, дохрапац ше”. ◀ Оп. хапац ше.

дохматац ше -ам ше и дохмантац ше (В. Саб.) зак. „дограбиц, дохрапац ше”: часицела котрого ше жада зоз шицкими моца-

ми и гоч на яки способ дохматац (НадьЮ-Вен 44). || Всл. zachmatac še „доцагнуц ше”: Dzecko še tam jakoška zachmatalo (Buffa 316).

◀ Оп. хматац ше.

доховац -ам зак. „виховац до конца”: А тота žриž-мадарица не могла себе дзеци доховац, бо там вше ходзел еден гад, та ей вше поедол (Етн29 174); Едни не могли доховац дзеци, вше им помарли; Цо їм ше зродзело и цо доховали, с того жили „цо себе виховали статку, дробизгу и под.” (РН 64/1926, 2). || Слц. dochovať „исте”: deti k dospelosti dochováм, слц. диял. dochovať „исте” (SSN I, 336-337). ◀ Од ховац (оп.).

доходзиц -им незак. 1. „приходзиц до дакого, гу дакому”: [У Пишкуревцох не було паноца] Доходзел жу нїм досц часто ... о. Емилиян Коцаков зос Сибиню (РК 1927, 63); Доходзел сом и до його оца (Ю. Хр.); Но вона и далей зос любви жу братови доходзела жу ньому и доношовала му, цо му требало (РН 56/1926, 2, О. Кост.); Шейсц роки дому не доходзел, бо през школски одпочивок у городу вше нашоу роботи (ЛатякТал 25). || Слц. dochádzať и dochodiť „частейше порядне приходзиц дагдзе”. 2. „приблїжовац ше”: Кед поладне доходди, хлапец зна же мац ма принєсц полудзенок (ErRuth 28). 3. (дакому) „припадац, мац право достац”: та им дзєковала цо з нїма пребивала, ище цо ей доходзело зоз ей часци, та го їм даровала, а сама ишла зоз царовим сином до його дому (Етн29 140). 4. безос. (дакому) „спадац, буц шор, швечиц ше”: Вона [царица] ше му питала же цо вон [слуга] зоз ню сце же ше з ню ишпацїра, бо то не доходди младей царици ше ишпацїрац (Етн29 283); Дораз ей краль дал имати красни як єдней кральовней доходди (Етн30 250); Я чул же панове зоз младих курчатох мяса любя и з младих цялятох, та би [им] доходзело и зоз младих рибох єсц (Етн30 282); Да вихованє [дзєцох] таке як доходди, мали бизме и приватни и явни живот шорови (РН 47/1935, 1). 5. а) „дозревац”: Кед жито було за моци, т. є. не цалком узрете покошене, воно у марадилах, та аж и у брадлє доходзело „у брадлє дозревало” (В. Саб.); Перши крушки зрею кониом мешаца юла ... У августу у першей половки доходди Андре

Депорт, ... а у другей половки доходди „Вилємовка” ... У септембру зреє дас 8 файти хрушкох (РН 19/1930, 2). б) „допекац ше”: Виключела сом релну най яблука у тепишчїки помали доходди „най ше допекаю” (Г. Р.). 6. (до дачого) „доставац, здобувац дацо”: У Старей Югославїї до шицкогo ше чежко доходзело „чежко було набавиц, купиц жем и др.” (Ир. Ск.). ◀ Оп. ходзиц.

дохрамац -мем зак. „сцигнуц храмаючи”.

дохрапац ше -ам ше и -пем ше (до дачого/дачого) зак. „достац дацо, дойсц до дачого цо ше чежко достава, уграбнуц”: Дохранал ше до пенєжох, та просто до карчми; Бачи Янко Американец ма пенєжи же би могол хижу з нїма облїпиц, а одкаль же му их тельо? ... Та як би ше иншак дохранал пенєжох кед му их не намагал хованец (КовМихЦВ 147); Дзєцко ше дохранело до орманчика, та шицко вицагало вонка (Г. Р.). || Слц. диял. dochrápať sa „исте” (SSN I, 337), укр. дохранатися „дойсц дагдзе”, поль. dochrapać się „чежко дойсц”. ◀ Оп. храпац ше и хапац ше.

дохтор х. „лїкар”: Я думам же не буду смертельни [рани]; думам же то годзен вигоїц дохтор (Етн30 161). || Всл. dochtor (Sipos), поль. нар. у 16. в. dochtór. ◀ Вироятно преїг нем. Doktor од лат. doctor. • **давац на дохторох** „грошиц пенєжи на лїчене”: кед роботник [у Америци], бул слабого здравя и хорїовити, патрел же би цо скорей сцигнул до Краю и цо меней дал на дохторох (ЖиросV 188); **ходзиц по дохторох** „обиходзиц вещей дохторох гледаючи себе лїка”: Вона ишла по дохторох, але нїч не помагало (РН 20/1930, 2).

дохторка ж. „лїкарка”.

доцагнуц -нем зак. 1. „прицагнуц по одредзене место”. 2. „буц досц (поживи и под.) до одредзеногo часу”: Худобно жили теди людзе ... Ражови хлеб бул на столє, а и овшани ше ишпоровал, лєм да доцагне до нового (РК 1925, 53). || Поль. dociągnąć „дожиц (до одредзеногo часу)”. 3. „привєсц до одредзеногo стану, шора”: Запуцену жем чежко

доцагнуц „виправиц же би була добра” (В. Саб.). ◀ Оп. цагац/цагнуц.

доцагнуц ше -нєм ше зак. „прицагнуц ше по одредзене место, граніцу”.

доцекац -ам незак. „чечуци сциговац до одредзеного места, прицекац”. ◀ Од чечиц.

дочапариц -им зак. „чежко найсц, здибац, сцигнуц дакого”: *Ледво сом це дочапарела* (Пвл. Бл., Г. Р., Лев. Ск.). ◀ Оп. дочапариц ше.

дочапариц ше -им ше (до дакого/дачого) зак. „достац дацо, дойсц до дачого цо ше чежко достава, уграбнуц, дохрапац ше” (Пвл. Бл., Г. Р., Лев. Ск.): *Дочапарел ше до пенєжох, та тераз троши* (Лев. Ск.). || Слц. диял. dočarať sa, dočárať sa „чежко дойсц по блаце и под.” (SSN I, 330), серб. дочапити и дочапати „дочепати”. Нашо дочапариц (ше) бліске по значеню сербскому дієслову, але не ясне заявене суфиксального -ар- и повратней форми. ◀ Неясне.

дочаракац -ам зак. „прикрацац, дойсц”. ◀ Оп. чаракац.

до часу присл. „за єден час”: *До шашу, милєнка, до шашу, / будземе ше любовац до часу* (нар. писня); *Набереме води до гарчкох, та кед у водоводу нестане води, будземе мац до часу* (Лев. Ск.).

дочекац -ам зак. „причекац сполнене того цо ше обчековало”: *дочекала худобна мац зоз своїма дзецми краву вечар з вельку радосцу. Принєсла им крава млека* (ЕтнV 99). ◀ Од чекац (оп.).

дочекац ше -ам ше (дакого/дачого) зак. „з чеканьом посцигнуц, дожиц дацо”: *Не можем ше дочекац лета же бизме дагдзе одпутовали; Робел барз чешко у надїї, же и його дзеци дараз навраца йому тото, док подрошню. Але не дочекал ше* (РН 47/1927, 2); *Я ше ледво рас дочекал вашого писма и радо го читам* (ЖирошМСМ 35). Слц. dočakať sa „исте”, всл. dočekas še „исте: ěmuž še ho dočekas (Buffa 55).

дочековац -куєм незак. „чекац сполнене того цо ше обчекує”.

дочековац ше -куєм ше незак. *взаєм. повр.* „стретац ше, сходзиц ше”.

дочерпац -ам зак. „додац черпаючи”. ◀ Од черпац (оп.).

дочерповац -пуєм незак. „додавац черпаючи”.

дочиста присл. 1. „подполно, шицко”: *збойніки окрадли дочиста нашу худобну церкву* (РН 38/1930, 3); *Теди [у войни] барз вельо окрадли людзох ... до чиста, з хижки* (Рускинї 46). || Всл. do čista „исте”: *žjesć do čista „шицкко поєсц”* (Czambel). 2. „вонконцом, цалком”: *на дижджу дочиста прємок* (ЛатякТал 49).

дочитац -ам зак. 1. „закончиц читанє, пречитац до конца”. 2. „закончиц чишленє, пречишліц до конца”. ◀ Од читац (оп.).

дочитовац -туєм незак. гу **дочитац**.

дочувац -ам незак. оп. **не дочувац**.

дочувац ше -а ше незак. „приповедац ше, чуц приповеданя (по валале и под.): *Неда [невеста] старей ані жу котлянки ... а як ше дочувало, дзелї старей и єсц* (РК 1939, 75, Михалов).

дочуц -уєм зак. 1. (з негацию) оп. **не дочуц**. 2. „чуц до конца, шицко”. 3. „учуц, дознац”: *не жада же би тот дочул же Гак зна дацо* (ТвенМ 219); *Кед дочуєме вецей, ... та напишеме* (РН 47/1937, 3, М. Ковач). || Слц. диял. dočuť „исте” (SSN I, 330). Повратна форма того дієслова, з истим значеньом, частейша (оп. дочуц ше). ◀ Од чуц (оп.).

дочуц ше -уєм ше зак. „дознац”: *Тот младши жец не бул дома у тот час, а старши жец нацижанєл на нього же вон свойому швєкрови не верни ... Дочул ше младши жец* (Етн30 153); *його поставелї за цара. Турок ше дочул же єст нови цар, та на нього писал да му става до поля* (Етн29 67); *Вияло [дзецко] дзешка на себе горуцу воду, та ше попекло. Слаба була надїя на його живот. ... Дочула ше о тим єдна монахиня хтора помагала у шпиталю* (РН 8/1928, 4); *Дочули ше вони же єст у Пишкоревицох вельо а тунєй жеми на предай. Пришли, опатрели и купели* (РК 1927, 60); *Дочули ше же ма бишалмовеї палєнки, та шицку од нього купели* (В. Саб.). || Карп.укр. дочути са „исте”: *Та як краљ са о тым дочув, барз са страшнї*

заганбив (МушГолоси 196), слц. диял. dočut' sa „исте“ (SSN I, 330). ◀ Од чуц (оп.).

дошац -шеєм зак. 1. „закончиц шаце. 2. „додатно пошац”.

дошвечиц -им зак. 1. а) „доказац”: И видзел народ же то було правда зоз Христом, дошвечело ше зоз тим немим каліком (Етн30 92). б) „пошвечиц, пошведочиц”: Не може на тоту жену ніхто дошвечиц же вона сама тото дзецко задавала (Етн30 87). 2. „потвердзиц”: [Христос Петрови:] „Не идз-ме, Петре [до карчми вечерац], бо даяка напасц на нас придзе.” Петро на то шмело одповеда: „За свойо пенєжи, панє, праве ніжде не страдаме.” Христос му дошвечел: „Правда, Петре, добре гуториши, та гат лем пойдземе до тей карчми.” (Етн30 33) || Слц. dosvedčit' „потвердзиц”: dosvedčil kúpnutím hlavy. ◀ Од швечиц² (оп.).

дошвечиц ше -им ше зак. „прешвечиц ше, увериц ше”: Дюра питал одо мне железка на парачи плуг, а не були у мене, дал сом их сушедови; гварел сом Дюрови: „Питай ше сушедови, та ше дошвечиши дзе су”; Кто так меркує на гной, сам ше дошвечи, же му труд не будзе задаремни (РН 1/1930, 6); Готови сом прияц [длужносьц]! / Але напредз я ше сцем дошвечиц: / чи то ви примеце цо вам повем? / Бо и я мам свойо вимагання (КостЄфт 50); То, можебуц, випатра дакус чудно, же младши дзеци вецей неправду гуторя як стариш; але так є и у тим ше дошведчице (РН 29/1933, 2). || Укр. досвідчитися „дознац, прешвечиц ше на искуству”. ◀ Од швечиц² (оп.).

дошвечовац -чуєм незак. 1. а) доказовац”. б) „швечиц, шведочиц”. 2. „потвердзовац”: ясно дошвечую горе спомнути документи (ЦШкОдБКоц, 1905. р.). ◀ Од швечиц² (оп.).

дошвечовац ше -чуєм ше незак. „прешвечовац ше, уверйовац ше”: Я не верел до тераз ні до чого [до врачаньох], але як сом ше почал дошвечовац, та боме скоро и мене приходзи дзека да уверим (РН 7/1930, 2). ◀ Од швечиц² (оп.).

дошевац -ам незак. 1. „закончовац шаце”. 2. „додатно шац”.

дошкинтац -ам зак. „дойсц шкинтаючи”.

дошептовац ше -туєм ше незак. „шептац еден другому”. Карп.русин. дошептоватися „исте”: стояли в боці й про штось дошептовалися межи собов (Чорі).

дошлебодзиц -им зак. „допущиц”: ле-жинь гуторел же вон свойого коня не охаби ... А царица дошлебодзела же вон може и на тим коньови присц до двора (Етн30 103); Медзитим ипак ше покрадзми вельо пис. Прето, даєдни политичаре робя о тим да ше дошлебодзи предавац алкоголь (РН 42/1930, 3). || Всл. došlebodzic, а частейше dozvolíc „исте”. ◀ Од шлебодзиц, шлебода. Оп. и дозволиц.

дошлебодзовац -дзуєм незак. „допущовац”: Но жено, тераз уж ше можеме розисиц, бо моя нова вира ми то дошлебодзує (РН 50/1934, 1).

дошориц -им зак. „до конца ушориц”: Його нова хижа ище не дошорена, подкровле лєм омалтероване. ◀ Од шор, ушориц.

дошпицац -ам зак. „одшпицац до конца”.

дошпинтнуц -нем зак. „повесц доганяючи”: Можеце повесиц: цо ци, же ши ше так розплакал. И мали бисце право, кед бисце ми то дошпинтли (РН 45/1929, 3, С. С-н). ◀ Оп. дошпинтовац.

дошпинтовац -туєм незак. „гуториц доганяючи”: Тельо му дошпинтовала док не урвала грубиши конєц „док не була бита” (М. Римар, Заградка 4/2000, 5); докажем же знам жаздовац!! Теди ми жена ніч не годна дошпинтовац (ЛатякТал 67). || Слц. špina „бруд; шмеце”, špiniť „брудзиц”, špintať „брудзиц”, špintať na koho „безчесниц, ганьбиц дакого”, слц. диял. špintať 1. „брудзиц”; 2. „лац” (Kalal). По наведзених паралелох за-ключуєме же то нашо карпатске слово. ◀ Словацке špina зродне зоз греч. πιθος (Machek). Ми меновнік шпина не маме за-чувани.

доштред прим. з жен. означає напрям дії на место хторе ше находзи на штрעדку дачого: Засадзел квеце попод жраня, попри

древих, доштрעד заграткох (РН 57/1926, 3); Потрафел просто доштрעד мети.

до шута присл.: **оштригац до шута** „оштригац до глави, на нулу”: Нешка ше и жени до шута штригаю (В. Саб.). Оп. и **на шутто**. ◀ Од мадь. *suta* „накратко оштригати” од хторого и нашо *шутти* „безроги”, хторе вироятнo, як и словацке *šutý*, у прешлосци могло мац и заначене „голи, празни”; тиж так и укр. диял. *шуттий* окрем „безроги” значи и „лиси (без власох)” (оп. *шутти*).

доютра присл. „до ютрейшого дня”. Всл. *dojutra „исте”*: *musíš počekaš dojutra* (Buffa 57).

драбина ж. 1. „справа з карфами за грабане горе и зиходзене, с. *мердевине*”. **2.** „у хліве над яшлями за кармене коньох (зоз шеном и под.)”: *Руцел коньом шена за драбину* (Ю. Пап). || Всл. *drabina* „з обидвома значеннями”, поль. *drabina* „драбина”, чес. *drabina „исте”*, слц. *drabina „исте”*. ◀ Праслав. *drabъ, drabina*, зродне зоз нем. *Траппе, Терре „гарадичи*. Ономатопейске слово (пор. нем. *trappen „дупкац, чежко исц”*) (ЕСУМ). • **до драбин** 1. „кельо стане до коча до верху драбинкох”; 2. „векше количество”: *не зна дзе набави тельо швині и корнази же би направел додрабин кулені, кельо му дотични челеднік наручел* (РС 20/2011, 16); ~ **до пойда**: *Зоз комори ше вишодзело на пойд, та ту стала драбина до пойда* (ПапОл 15). ♦ **длуги (вельки) як ~ [до пойда]** „високого росту”: *з думкох зорвал Михала глас ... Раца, югаса од младосци, длугого як драбина* (КовМихНО 9); *Ту ище троме: еден длугоки як драбина, други повед биш – хлапчик, ... а треци у кожуху и скоряньох* (КовМихЦВ 108).

драбинка ж. 1. дем. од **драбина**. **2.** „бок селянского коча”. **3.** „оградзене наверх ормана и под.”: *На верху ормани могли мац драбинку або корунку же би не попадало з ормана тото цо на нього було положене* (ПапОл 33). || Всл. *drabina*.

драга ж. 1. „пасмо жеми наменене за транспорт, с. пут”. **2.** „уліца”: *Як це могло подресц тоту жену на драгу вируциц?* (Етн29

250). Дала му його шматки, видрирела го на драгу (Етн29 71). || Всл. *draha, поль. droga, укр. дорога*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *dogra*. • **боса** ~ „не асфалтована, не камена драга”: *Од Рискаши жу Керестуру, по асфалт у керестурским хотаре, боса драга равна як мангэль, диждж лем кус падал, трактори ходзели по ней, та ю угажели* (В. Ерд.); **крижна** ~ „место дзе ше два драги крижаю”; **на драже** 1. „на уліци”; 2. „на путованю”: *нве мог сом Вам писац бо сом бул барз дальеко на драже* (Заря 5/1940, 5); **по драже** 1. „по драги”; 2. „по уліци”; **прейж драги** (ридко и **прейж драгу**) „з другого боку драги”: *Кед нараз прейж драги на малей капурки зобачим хлапчика дас од пейцох рокох з длугу паліцу у руках* (БаковВТ 199); *Ми були прейжа драги. Та зме руцели око єдно на друзе* (Рускинї 64); [Бачиково Дюрово одношеня] *зоз сушеду прейг драгу* (РНКЗаря 1938, 92, Е. Кочиш); **при драже** „при драги”: *Чаловка Пейтер остал, мал пенежи вельо и читал их при драже* (Етн); **рушиц ше (пойсц, исц и под.) до драги** „рушиц ше на драгу, на путоване”: *З тим останьце здраві, я мушим уж исц до своєї драги* (Етн29 106); и *пуцел вон ше до тей далекей драги* (Етн29 133); *Янчи ше зобрал, та ше пуци до драги путовац* (Етн29 27); **свойов драгов (свойом драгом) пойсц**: *Пан староста, ... ви нас по тєраз претримали и нагосцели ... и ми пойдземе свойов драгов* (Вес 48); *поишол свойом драгом, одбил ше од свойого чупора* (ЖирошМСМ 172); **у драже 1)** „одсутни з дому, на путованю”: *док вон будзе у драже, робота ма исц своїм шором* (КовМихКап 15); **2)** „идуци драгом”: *У драже ... стретали дзепоедни єдинки* (КовМихГриц 161); **цалом драгов** „през цалу драгу”: *А Янкови тоти слова цалом драгов гурчали у ухах* (РК 1935, 162). ♦ **вивесц на драгу дакого** „помогнуц дакому же би завжал место у дружтве” (у М. М. Кочиша); ~ **як на Гаршаньскей гори** „подла, диргаца драга (на паломніцких путованьох до Маряюду у Мадярскей нашо паломніки преходзели и по тв. *Гаршаньскей гори*)”; **збиц/збивац дакого з драги** „уплівовац на дакого же би пременел одлуку, же би ше оддумал од дачого

цо уж почал робиц": *Тот кед надума дацо, та го не збиєш з драги; Не збивай ме з драги кед сом уж надумала так поробиц* (Г. Р.); [Церква и школа] *нас збивали зоз злей драги и наводзели на праву* (КостОс 130); **зисц з даким на єдну драгу** „не мочи ше з даким порадиц, зложиц”: *Єст таких людзох, з котрима не мож легко на єдну драгу зисц, особено кед ше дакус напию. Лаю, вируцю на оч койцо* (РН76/1926, 2); **зисц на праву драгу** „найсц праву животну драгу”: *Човек док жиє, виє може на праву драгу зисц* (РК 1923, 29); **преправиц/преправяц дакому драгу** „оможливиц, помогнуц дакому легчейше дацо посцитгнуц”: *Маиш дагдзе пойсц, але ци незгодно, та перше пошлєш дакого да ци драгу преправи* „те. да дакус напредок побешедує з даким и под.”; *А я, як маґарец ... Послал дзивчата школовац, а пуцел най сами себе драгу преправяю* (КовМихЦВ 79); **ставац дакому/дачому на драгу, стац дакому на драги** „завадзац дакому, зоперац дакого же би дацо не мог зробиц”: *Витримац мушиме гоч яки чєжкосци ставая на драгу нашого напредованя* (РН 22/1930, 1); *Алє цо? Ти можеш пойсц, шак тебе / нїч на драже не стої – дабоме!* (КостЄфт 58); поль. *stawać komuś na drodze* „исте”; (**таки**) **як стара** ~ „знаходливи, хтори шицко зна (Сф. Мак.); стабилни (В. Саб.); **як з крижней драги** (з **крижних драгох**) (**позберац, назберац**) „вшелїячини наприповедац” (В. Саб.); *Грих Богу поприповедац шицко, цо не поведла того дня. Позберала як з крижних драгох – шицко найгорше, ганьба повесц* (РН 8/1931, 3).

драги¹ -а -е (комп. драгши, беш. дракши) „хтори ше предава або купує по високей цени”. || Всл. *drahi* „исте”: *łem drahe lachi pośi* (Buřa 61), укр. *дорогий*. ◀ Од праслав. *dogъ*. ♦ **драге як шафран** „барз драге дацо”; **драґша юшка як месо** „вєкши трошок як хасєн”.

драги² -а -е „мили”: *Жєні ми ше, жєні Шєрєшанци Ферєнц / ..., мой любви, драги жєц* (Етн9 ч. 333); *Прєто драги браца и шєстри, дуркаме на Вашо русски шєрца* (РНКЗаря 1937, 45, Дю. Шанта); *Драги сину мой, модлї Бога да ци пошлє Духа премудрости, духа*

розума, духа страха Божия (ЖиросМСМ 27); *Мила мамо, як ше сєчам прєшлєй милоти яку сом ю уживал дома при Вас ... Аш тєраз мнє постало тото милє и барс драге* (ЖиросМСМ 60); у бєшєди зазначєнє и: *драги оцєц и драга мац „мили оцєц и мила мамо”*. || Всл. *drahi* „исте”: *sinu muj drahi* (Buřa 61). Общєславянскє. ◀ Як и **драги¹** од праслав. *dogъ*. • **драга душо** „мила моя (звич. при обрацаню гу дзивки)”: *Чом ти плачєш, чом жалуєш, драга душо моя?* (Етн9 ч. 147); *Здрава оставай, драга душо моя!* (Етн9 ч. 179); *Драга душо, отвор ми!* (Етн9 ч. 245); **Хрисцє драги!** при чудованю, нєсподзиваню и под. (В. Саб.); *Зохрань мє, Хрисцє драги* (В. Саб.).

драго присл. „по високей цени”.

драгов и драгом присл. 1. „по драги”: *Випатра, жє Коцур єднодушно пойдзє драгов руских своїх традицийох* (РН 3/1934, 4); *обєцал, жє и на далєй пойдзє драгов, по котрєй до тєраз ишол и заслужєл таке одликованє* (РН 105/1926, 2). 2. „идуци по драги”: *шпивачє шпивали драгов красни нашо народни писнї* (РН 45/1935, 1); *Идз, идз, и голєм да сєбє драгов ногу зламєш* (РН 27/1936, 3, М. Ковач); *Як гваря нашо людзє, нашо прадїдовє при сєлїдби драгов потрацєли своєє слова и набрали цудзи* (РН 30/1929, 3, М. Винай); *Завєдол стари вєк младого зоз лєса нїжєй до гаю, та му драгом толковал...* (ЧаканБас 28)

драготня ж. „високи цєни, драги продукти у предавальнєох”: *Виє вєкши драготня обачує ше з дня на дзєнь* (РН 34/1928, 1); *барс чєшко фамєлию отримовац нєшка у тєй драготнї, бо ношба виє финша и драґша, а наднїца виє мєнши* (ЖиросМСМ 100). Слц. *drahota* „исте”. ◀ Од **драги¹**.

драгоцини -а -є: ~ **камень** „минєрал з хторого ше вирабляю украси”: *Алє там тєльо з драгоцини камєня лєлїї жє не мож прєповєсц* (Етн29 56); *Було на нєй [на шаблї] драгоцини камєнь диямант* (Етн30 158). Всл. *drahoceny* „драгоцини” (Hal), слц. *drahocenný* „исте”, укр. *дорогоцінний* „исте”. На основи нашого *цєна* ту бизмє обчєковали форму **драгоцєни**. Нєяснє прєцо Гнатюк ту похасновал форму зоз *ц*: **драгоцини**.

[драго]: *цо ци* ~ „як лем сцеш, як ци по дзеки”. ◀ Од серб. *што ти је драго* „исте”.

дражка ж. 1. „узка пешацка драга”. Всл. *dražka* „исте”. 2. „дражка на зачесаних власох, с. *разделяк*”: *Хлапци и лежине ше чесали сами. Чесали ше „набок”. Перше ше власи розчешу, а потим ше на лівим боку направи дражка. Од дражки на єден и други бок заруца ше власи так же дражка идзе од чола аж по лопов на задку глави* (ОлеярЯк, РК 1979, 91). Всл. *dražka* „исте”. У бешеди хаснуєме и сербизем *разделяк* (оп.). 3. „шор воз шидлом видлобаних зарнох на чутки кукурици (пред лупаньом з руками, на столчку)” (В. Саб.). 4. „шлїд за дачим”: *Кед маджун загушнє так же ше оддзелює за варешку (кед ше маджун замиша, за варешку остава дражка на дну котла), вец є готови, уварени* (ДудашКс 149). ◀ Од драга. ♦ **мерац дражку** „исц плянтаючи ше (о пияному)”: *Кед би пан качмар ище и другираз дал тельо випиц даєдному пиякови, же тот мерал драшку власц му дораз завре карчму* (РН 5/1927, 4); *мера дражку (драгу)* „накратко крача, идзе ступай за ступаю” (В. Саб.).

дражніц -ім незак. „виволовац, геркац”: *А кед ище придзе пияни дому ... О бидни вон! Лем ето дражні брата, а оцови прекосци* (РН 40/1932, 2, Г. Букатко); *Любела ше вельораз дражніц зос д’дом Буриком и знала го так нагнѣвац* (РНКЗаря 1939, 107). || Поль. *drażnić* „виволовац, геркац”, слц. *dražiti* „исте”, слц. диял. *dražniť, dražniť: ňedražni psa, ta se ňeukuši* (SSN I, 382), укр. *дразнити* „исте”. ◀ Од праслав. меновника *dražнь*.

драггов х. „вельки хлапец (звич. упадліво високого росту)”. || Вироятно вяза зос слц. диял. *dranga* „часц огради”: *chudi jag dranga* (SSN I, 380), поль. *drag* 1. „колок, дручок”; 2. „незграбни, нерухоми человек”, *draǵal* „високи и незграбни, нерухоми человек”, *draǵowaty* „високи и незграбни, нерухоми (человек)”, чес. *drouh* „колок, дручок”, ст.чес. *družiti plot* „забивац до жеми слупки за плот”, карп.укр. *драґа* „ограда, аколь за овци”. ◀ Од праслав. *dragъ*. Од того и нашо *друк* и мадь. *dorong* „друк; дручок” (а од мадярского *dorong* нашо *доронґа*).

драндац -ам незак. „бербляц (о дзецку)”: *Дранда мале дзецко, а бербляц стариши* (Ю. Пап). || Чес. *trandati, drandati* „бербляц, сплєтац ше”. ◀ Од оном. *tor-tor* (Machek).

драндаци и дранджац -а -е „бербляци”.

драпац -пем незак. „парац поверхносп дачого”: *Мачка драпе*. || Поль. *drapać* „исте”, слц. *driapať* „исте”, чес. *drapati* „исте”. ◀ Од праслав. *drapati*. Виведзени форми законченого виду: *подрапац; удрапнуц, з(о)драпнуц, задрапнуц*.

драпац ше -пем ше незак. 1. „парац себе поверхносп”. 2. „грабац ше”: *Видзиме го як ше драпе на древа гу гнізду каждого птака* (Заря 12/1935, 91); *Кед зме ше драпали на високи гори, велі уж там наишли имери, кой од жими, кой од страху* (РН 41/1927, 2, М. Ковач). || Слц. *driapať sa* з обидвма значєнями. ◀ Оп. *драпац*.

драпаци -а -е 1. „хтори ма драпацу поверхносп”: *Лісцє даєдних рошлінох драпаци* (МудриАл); *будзе дирґоніц под драпацим покровицом* (КовМихГриц 14). 2. „не гладки, рапави”: *У младей крави (и целєца) роги драпаци и цо є стариша, то су гладши и швицацейши* (РК 1940, 153). ♦ ~ **як щетка** „спрични, упрєкосни” (Гел. Мед.): *Драпаци як щетка то упрєкосни* (Лев. Ск.); *Драпаци як щетка (щєц) то спрични, тот цо би ше побил. То таки як Н-ов Микола* (В. Саб.).

драпков -а -е „благей драповей ниянси”. З деминутивним суфиксом -к- од *драпови*. ◀ Оп. *драпови*.

драпови -а -е „драповей фарби”. || Слц. *drapový* „исте”, мадь. *drapp* „исте”, нем. *Drapp* „файта платна”, *drappfarbig* „драпови”. ◀ До нашого языка слово могло присц з немецкого або мадярского.

дратва ж. „насмолена шпарґа (за шидце)”. З истим значєньом слц. *dratva*, чес. *dratev*, поль. *dratwa*, укр. и рсй. *дратва*, серб. *дретва*, мадь. *dratva*. ◀ Од нем. *Draht*, од хторого и слово *дрот*.

драшочка ж. дем. од *дражка*.

[дребанк] х. „токарка, с. струг” (Мих. Фей., Йвґ. Бл.): *На дребанкох робел у Немецкей* (В. Саб.). ◀ Нем. *Drechselbank* „исте”.

древени -а -е 1. „справени зоз древа”: *Древену судзину ше куповало од пинтерох (гордови), кудзелярох або на пияцу. Зоз древа були ванічки, гордови, чобольови, чобольовики и розвалки (ХомаБл 201).* 2. *прен. „подли; нерухоми; нечувствительни”: А наш Владо древо древене, не дума на нас. Вера му тота Французкиня прицисла жачи, не име при ней писнуц (РН 32/2012, 11); [Жена го] секирала же ће строги гу дзецку, кельо раз му преруцовала же ће древени оцец (Заря 3/1940, 7).* • ~ **майстор** „цимерман”: *людзе их [цимерманох] ище волали и ... древени майстрове (ПапОл 18).*

древеняк х. „подли, нерухоми человек” (В. Саб.). *У Коцуре єдного волали Дрвеняк (В. Саб.).*

древко с. 1. „фалаток древа”. 2. „младе древо”: *Кед даєдно древко пре сплешненїну вигине, на його место дас два роки не треба садзиц друге древко (РК 1927, 144).* 3. „виточене древо з хторим ше капча штранг крави коло рогох”: *Штранг ше крави капчал з древком, а не з колчком (В. Саб.).*

древков -а -о: **древково печаци** „печаци у форми клайбаса (за розлику од водених печацих)”: *Пошедали зме, вжали деревково печаци и папер и пачали рисовац (Заградка 6/2003, 7); Як ше не нагнівац на младшого брацика кед позаламує деревково печаци (М. Римар, Заградка 8/2003, 7). Нови вираз.*

древніц -неєм незак. „тварднуц, поставац таки як дрвени”: *По дванац годзини требало у чижмох, лебо боси, стац у жимней води. Ноги марзли, древнели, церпли (ЖирошV 174).*

древо с. 1. „вещейрочна рошліна з твардим стеблом и конарами (коруну)”. 2. зб. „древо як материял (за будованє, топене)”. ◀ Общеславянске. Од праслав. *dervo*. ♦ **як [тото]** ~ „не озве ше; не реагує; не руши ше зместа”: *Гуторим му: идз, помож му, а вон ніч, як тото древо; Кед ше дакому не сце рушиц, гвари ше: Шедзи як тото древо (Лев. Ск.); (за)спац як ~ „твардо (за)спац”: Наєд ше и заспал як древо (В. Саб.); да ше влапи за ~ и ~ би ше осушило – гвари ше о*

таким човекови цо шицко коло себе упреспасує (В. Саб.).

древов -а -о „хтори ше одноши на древо”: *а вец го [гордов] напольніме до верха зос жимну воду же би вона вицагала тот древов запах з нього (РН 9/1937, 3).*

древоскравец -вца х. „цимерман”: *людзе их [цимерманох] ище волали и древоскравци або дрвени майстрове (ПапОл 18).*

древотня ж. 1. „громада, складище древа и дескох”: *вишиол до ноци, на двор, на гумно, на древотню (КовМихЦВ 44); видзели го на древотні, як рубє древа (РН 5/1933, 2, С. Саламон).* 2. „древо як материял за будованє”: *На своїх плєцох пренесол древотню за тоту свою хижочку (КовМихКап 29).* || Поль. *drewotnia* „место дзе ше рубє древо” (Brückner), слц. диял. *drevotňa* „место дзе зложене древо на топене” (SSN I, 386).

древянки ж. мн. (єд. *древянка*) 1. „файта дрвеней обуї, с. кломпє”: *Вжимє ше ношли деревянки, хтори були вигобљовани з древа; були легки, а же би були цепли, кладло ше до нїх слами. Обували ше на збивани ботоши, а найчастейше ше до роботи нога окруцала до онучкох (Лю. Варга, 240); До школи дзеци ходзели хлапци у чарних чижмох и деревянкох, а дзивчата найвечей у мацериних червених чижмох. Роботни вечари на прадки дзивки ходзели у деревянкох а у хижі брали предзово чарапи (РК 1937, М. Бирк.). Коцурски еквивалент *кљомпи* (оп.).* 2. „папучи з дрвену талпу” (Сф. Мак., Г. Р.). || Карп.укр. *деревянка/деревлянка* 1. „обуї зоз сламяним верхом и дрвену талпу”; 2. „миска видлабана у древе”, слц. *drevianka* „дрвени суд на воду”.

дрелїх х. „файта тканя”: *При тканю мехох ше хасновало штири подножаї и штири нічельніци. Таке тканє ше волато ткац на дрелїх (або на класку або на розмарию) (ДудашКс 155); Дрелїх ткала (Етн).* || Слц. диял. *drelich, drilich* „исте”, укр. диял. *дрелїх* „исте”, поль. *drelich* „исте”, нем. *Drillich* „исте”. ◀ Од лат. *trili:ch* „о три нітки”. Нашо виroyтно пришло преїг немецкого.

дремузгац -ам незак. „джамиц, млец, ламац, губиц” (В. Саб.): *Дремузгац значи*

„ламац”, напр. здремужац карсцель „поламац” (Лев. Ск.). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

дрец -ем *незак.* 1. „роздзерац; оддзерац”. 2. „знімац скору, оддзерац”. || З истима або подобними значеннями всл. dres, поль. drzeć, drę, укр. дерти, дру. Общеславянске слово. ◀ Праслав. derti, dьrьq.

дрец ше -ем *ше незак.* 1. „роздзерац ше”. 2. „барз кричац або йойчац, с. дерати се”: [Док бул хори] у розпуки заволовал Христа, курчел ше як хробак ... и дар ше на рату (РН 45/1936, 2). “Поль. drzeć się „исте”. 3. „нацаговац ше з даким, задзерац ше до дакого”: Не любим ше з ніским дрец ..., але мушим, зато за волю правди сом мушел дац ... то-ту вияву (Заря 33/1934, 8). ◀ Праслав. derti, dьrьq.

дрик х. 1. „штредня и долня часц хриб-та, пас”: Зотрице ми, бабо, на дрику, так ме болі у крижох. З пету му прицисла на дрику, бо го крижи болели (В. Саб.); високи витки дрик ше йей благо повіял при ходу (РНКЗаря 1939, Е. Кочиш). 2. „штредня часц стебла и под”: Дрик древка ше персценює, та дрекво не цага тельо води до себе; Дрик древа то стебло: наша вишня опилена, конари, а остал дрик (Лев. Ск., В. Саб.); главни часци жельеней бильини котра квітнє су: корень, стебло (дрик), лисце и квітки (Заря 12/1937, 6). || Всл. drik „стебло древа”: Strom та korini a drik (Buffa 62); чес. dřík „цело, главна часц ступа и под. (без паточки и глави), слц. driel „штредня часц предмета”: driel stromu. ◀ Од праслав. прикметніка drěкъ „високи” (Machek). • **до дрику ушите** „шмата жужена коло пасу, серб. у струк”, всл. до dliku „исте” (Hal); **таргац (потрец) на дрику** „масирац: з пальцями зацагнул скору на дрику, а з другу руку вдерел коло того” (В. Саб.): На „дрику ше таргало” так же хори легнул на брux и вец ше му з обидвома руками дзвигало скору на похребцинових ставцох од пасу на горе. Дрик значи пас. Кед ше скоро подзвигне, муши пукнуц, бо лем теди поможе (ФейИр 112); Кед дакого болели крижи, теди му дахто „потар на дрику”, односно, потаргал, пощипал му скору на крижох (але на ширше лапал, з цалу гарцу,

а не щипкал), та боль прешол (КолесарД); **достац по дрику** „буц бити”: Єст и стари вираз, кед ше грожи дзецом: „Дораз добиєш по дрику!” [те. „по задку”] (КолесарД).

дриляне с. „гужва”: Запалєл ше ... єден вельки биоскоп ... Медзи присутнима

дриліц -ім *зак.* „помкнуц, премесциц дриляючи, с. гурнути”: Дрилєла тепишу до пеца; Дрилєл го, та спаднул; Уж видим, же-но моя прекедвешна, же ши ми на зрадзе. Сцєш ме до студні дрилїц (Етн29 88). || Всл. drilic „исте”: Ti ju drilila do vodi (Czambel), слц. drulit „штухнуц, вдериц”. ◀ Оп. дриляц. Як синоним хаснуєме и сербизем журнуц. ♦ **дзе го дриля там остане** „несамостойни, несамоиницијативни”: Так ше гвари за такогo цо ше не зна озвєц, вигвариц (Лев. Ск., В. Саб.); Перша жена му ... була така добра же дзе ю дрилєл, там остала (РНКЗаря 1937, 53).

дриляне с. „гужва”: пришло до велького дриляня (РН 10/1928, 2); [Публика] давала досц приємну слику. Не було ніякей лярми, сцисканя, дриляня (РН 9/1929, 2, М. В.).

дриляц -ям *незак.* „премесцац дриляючи, с. гурати”: Боб Янчи дриля тот гордов напрез себе (Етн29 301). || Слц. drulať „штухац”, укр. дял. дрилити/дриляти „исте”, поль. drulić „исте”. ◀ Неясне (ЕСУМ). Як синоним хаснуєме и сербизем журац.

дриляц ше -ям *ше незак.* 1. „премесцац ше дриляючи; намагац ше дагдзе дойсц дриляючи ше”. 2. „правиц гужву, одрильовац ше у гужви”. 3. „виходзиц або уходзиц у велькей маси”: Дим ше швидко дриля зос комина (РК 1941, 122).

дримац -мем *незак.* „спац з легким сном”. || Всл. drimas „исте”, укр. дрімати „исте”, поль. drzemać „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. drēmati.

дримац ше -ме *ше (дакому) незак. без-ос.:* Дримє ше му.

дримоти ж. *мн.* (єд. дримота) „поспа-нось”: Кед я утнем, мой брацику, на ноти, / та каждого муша влапиц дримоти (М. Ковач). Слц. driemoty „исте”.

дринг х. „ход дрингом, дринганє”: Гонєл конї зоз салашу до валалу єден дринг „конї

ровно бежали” (Ю. Пап, В. Саб.); [Задихлі-вому коньови] *чешико му витримац длуґи и швитки дринґ и часто кашлі* (Заря 29/1934, 4). • **єдним дринґом** „з єдним забегнуцом”: Єдним дринґом *крави угнати до аклю* (ЧаканСаф 180); **у дринґу** „дринґаючи”: [Прах] *Дзвигли го коні у дринґу на польо* (ЧаканСаф 140).

дринґац -ам *незак.* „помали бежац, с. каскати”. || Всл. drindac „бежац; дробчиц; дирґац” (Buffa 62), а од того мадь. drindál; нашо и восточнословацке вироятно зродне зоз поль. dryndać „кивац ше; вишиц, ловґац”, dryndać nogami „махац з ногами”, укр. диял. дриндати „бежац з галопом”, дриндом „з галопом”, чес. drndat „влечиц ше; махац, кивац”, drncat „тресц ше; дирґац”, drnčet „тресц ше; черкац, дуркац”. ◀ По Г. Костельникови и В. Гнатюкови *дринґац* од нем. dringen „пребивац ше” (dringend „нагли, неодождни”, dringlich „исте”); по ЕСУМ-у диял.укр. *дринґом* „швидко” и слц. диял. dringom „исте” тиж од нем. dringen „пребивац ше”. ЕСУМ, медзитим, не наводзи дієсловну форму од основи *дрінґ-*, наводзи лем укр. *дриндати* „дринґац; дробчиц”, хторе не вяже за укр. диял. *дринґом*, одн. нашо *дринґом* (оп.).

дринґом присл. 1. „дринґаючи”: „*Цуришик!*” *Врацел коні дакус назад, наврацел на драгу, позацинал их и дринґом – до валалу* (ЛатякТал 158); *Дринґом пошол коч не по обичней драґи, але скруцел там през єден салаш* (РН 101/1926, 2, Федоренко); *Поуцинал ґазда коні та дринґом* (РН 3/1936, 2). **2.** „пошвидшано”: *Ньємиц кельо год лєм могли дринґом з ... вагонами вивожели жито, статок* (Заря 11/1938, 6). ◀ Оп. под *дринґац*.

дриндґиц -им *незак.* „бежац”: [Кандур] *дриндґи по трави язда му хвост запалєни* (Шветлосц 3–4/1995, 269, Н. Дудаш); *Гвари ше за човека же дринґи „дринґа”* (В. Саб.); *Щєне ... рушело, дас на пол метера од заднього колеса [бициґли], за мну. Радосно дриндґи више на истей оддалєносци* (ЧаканСаф 188). ◀ Од *дринґац*.

дринка ж. *бот.* „Cornus mas L.” || Всл. drinka „исте”, карп.укр. *дринка* „исте”, у

лемк. *дрінка*; у словацким ище 1763. р. зафиксоване *drynkwowe drewo*, у руснацких валалох сиверней Мадярскей тиж зафиксоване *дринка*; серб. *дрен* „исте”, *дрєнина* „дринков плод”, *дрєновина* „дринково древо”. ◀ Праслав. *derŋь/derŋь* (Тимко 42).

дринкача ж. „дринкова паліца”: *Вжал дринкачу (паліцу зоз хтору ше овци чувало) и ґайд до карчми* (РС 13/1997, 21, М. Кам., В. Саб.).

дринкова (дринчина) челядз ж. **1.** „недобри дзеци”. Звичайно ше хаснує при гандрованю дзєдох: *Хлапци на Крачун ходзели по шпиваню, зняли єдному човекови капурку, а вон кричал за нїма: Челядз дринчина!*; *Цица и пишичок мали, права дринкова челядз, вично ше однімали, хто дзе ма перши шедац* (СаламонІ 125). **2.** „вєкши дзеци”: *Дринкова челядз то лєґиньчкове и дзивчата, не гвари ше так кед ше з нїма вадзи* (Лев. Ск.). || Слц. диял. *drínova zima* „барз тварда жима (бўва vгај vtedy keť kvitne drieň „гваря же наиходзи теди кед квітне *дринка*)” (SSN I, 389). Словацки вираз не бизовна вяза зоз нашим *дринкова челядз*: прикметнік *дринков/дринчин* у тим виразу не ма семантичну вязу з меновніком *дринка*. ◀ Вироятнейша вяза зоз мадь. *derendócia* (1860) „лярма; вєшелє”, мадь. диял. *dérendóc* „durcáskodó gyermek, спрични дзеци” (ЕтМ).

дринковача ж. „дринкова паліца”: *спадла зос стола печена гуска на жем, а пес ю такой ухвацел и вибег з ню вонка, але ґазда бул на тельо хитри, влапел дринковачу и побил пса* (РН 12/1936, 4; В. Саб.).

дринков(и) -а -о „хтори ше одноши на дринку”: *Такой прибегли и двоє пастирє зоз дринковима квачками* (ЧаканБас 28).

дринчин -а -о оп. **дринкова челядз**.

дрискац -ам *незак.* **1.** „вируцовац ридки фекалії (о статку)”. **2.** *пейор.* „гласно окончовац нужду”. || Поль. *tryśkać* „биц у струї, шикац; пирскац”, чес. *dřístati* „мац прєґанячку”, *dříst* „ридка фекалія”, слц. *drist* „фекалія”, *dristať* „мац прєґанячку; сплєтац ше”, *dristačka* и *dřišťala* „прєґанячка”, *dristka*, *dristianka* и *dristliavka* „файта

шлівкох; *франт.* преганячка”. ◀ Праслав. *dryskati* и *dristati*.

дрискачка ж. *пейор.* „преганячка”: *Дрискачка то дакус жаднейше слово од преганячка* (В. Саб.). ◀ *Оп. дрискац.*

дриснуц -ишнем зак. 1. „вируциц ридку фекалию (о статку)”. 2. *пейор.* „нагло вируциц фекалию”. Слц. *drisnúť* „вдериц; спаднуц”, поль. *trysnąć* „вдериц у струї, шикнуц; пирснуц”. ◀ *Од дрискац (дриск-ну-ц).*

дристача ж. *оп. дрискачка* (В. Саб.).

дрични -а -е „красного росту; красни”, у Гнатюка и старших авторох: В[и]дзи муха комара, молодца дричного, / през жадного думаня сце поойсц вона за нього (Етн9 ч. 422); Але дрични то леґи́нь, як да го мац у млеку купала (РК 1923, 143, П. Ризнич). Слц. диял. *drіečny* „исте”, укр. диял. *дрічний* „красни; мощни”. ◀ *Од дрик.*

дричок -чка х. *дем. од дрик:* Дам ци [коньови] прибиц подковечки ище днеш. / [...] А на дричок шеделечко мальовац (Етн9 ч. 299).

дришля ж. „барз и неприємно мегка маса”: Єдна жена гварела: Влеце масло як дришля „барз мегке”. || Укр. диял. *дришля* „преганячка”, слц. диял. *drisľa* и *dristľa* „особа з часту преганячку” (SSN I, 390–391), слц. *drístka*, *drislianka* и *drisliavka* „файта шлівкох, *франт.* преганячка”, всл. *drisľa* „неузрета овоц; *zrasan-dievča*” (Hal), серб. *дришља, дришљо, дришљивац* „који има дрискавицу”. ◀ Як и *дрискац*, од праслав. *dristati*.

дрищац -шим и коц. **дрищиц** -им незак. „вируцовац ридки фекалии (о статку)”. ◀ *Од дрискац.*

дроб х. „нукашньосци у целу”.

дробенки -а -е „барз дробни”: Шніг зоз витром дробенки, дробенки падал (РНКЗаря 1937, 82).

дробенява ж. 1. а) „дацо дробне”: Кед би на древе було вельо кайси, та би то була дробенява „були би барз дробни” (В. Саб.). б) „дробна роба у тарговини”: Кед ше опитаме наших тарґовцох ... Як им тарґовина идзе ... єдногласно одповеда: „Нашо людзе нас якошик керую. Док купую даяку дробеняву, ище приду до нас, але кед купую за век-

шу суму, не приходза до нас ...” (РН 14/1936, 2); с тих пенєжох цо сом заробел на косидби ... купел [сом] двої имати ... ципели, сламянік, шапочку, куфер и койдзєяку дробеняву, та ше пенєж розишоу (ЖирошМСМ 89). в) „дробни ствари”: а у другей [сакристії] ше тримаю Христов гроб, швички и друга дробенява (РК 1933, 28). г) „дробни часци меса з розобраней живини и под.”: Дробеняву зос курчеца положиме вариц до тельо води да закрий месо и посолїме (НКух 38). 2. а) „дробни дзеци”: И ище тройо дробни дзеци... Хто то выслужи? Хто орайбе, поплата, умие? Така то дробенява. ... Дзе би вони то могли! Ша то ище дробенява, така дробенява, же жаль лем попатриц (РН 13/1931, 2–3). б) „беззначни людзе”: Я тей думи же чарни фрак якошик солиднейши. Цифровани баржей швеча секретаром, писаром и дробеняви, чвиркошом (РН 14/1936, 2, прел. М. Ковач). ◀ *Од дробни.*

дробизг -гу/-га х. зб.: 1. „домашні птици, живина”: та би тоти гуски у тим малим дворе виховала, ... так би єй було тот свой дробизг ... мило и легко обходзиц як и тот богати жазда ... свой нечитани дробизг або гуски на своїм вельким салашу ... обходзує (Ос 29); Так и дробизг (живина) ма своєю хороти (Заря 1/1936, 3). 2. „дробни домашні животини и птици”: [На вистави було] Одзелене за дробизг (голуби, *заяци*, кури, качки итд.), статок (коні, крави, овци итд.) (РН 22/1928, 4). || Слц. *drobizg* х. зб. „мали дзеци; птицово мали; дробни ствари”, поль. *drobiazg* „гевероване, неробота; дробніца”. 3. „дробни фалатки меса з нукашньосци швини и др.”: Тот дробизг до колбасох (В. Саб.). ◀ *Од дробиц, дробни.* Зоз значеньом „домашні птици” нешка место дробизг частейше хаснуєме сербизем живина.

дробиц -им незак. 1. „дзеліц на менши фалатки”: Дробиц хлеб до млека. Всл. *drobić* „исте” (Hal). 2. И влакно и вимички ше на концу „дробело”, односно чесало на густейших щецох (ФейИр 38). ◀ Праслав. *drobiti*.

дробкац -ам незак. „исц або бежац з дробними крочаями”: Герґелі бул вельки, а *Sipros* мали, та пейц метери дробкал за Гер-

гельом (В. Саб.). Всл. *drobkas* "исте" (Hal). ◀ Оп. *дробчиц*.

дробна цибулька ж. „арпаджия”. У Керестуре ше найчастейше хаснує дублет *арпаджия* (оп.).

дробни -а -е 1. „хтори ше состої з малих истофайтових часточкох”: *дробни заренка, дробне каменче*. 2. „мали, неодроснути”: *а тим дробним дзецом требало би вжац и даяку шматку* (ЕтнV 103). 3. мн. **дробни** „дробни пенежи”: *Маце дробни?* Всл. *drobne „исте”* (Buffa 63). ◀ Од праслав. *drobiti*.

дробно присл. 1. „на дробно”: [Месо ше] *динстує зоз дробно пошекану цибульку* (НКух., 49). 2. у присловнікох **на дробно** (оп.), **о дробно** (оп.).

дробнючки -а -е „барз дробни”. Всл. *drobňučký „исте”* (Hal).

дробошиц -им *незак*. 1. „на дробно танцовац” (Пвл. Бл.): *Єдна жена на свадзби так фино танцовала, так дробошела* (Йвг. Бл.). 2. „на дробно дупкац з ногами при ходу (о коньови)” (Пвл. Бл.). || Карп. русин. *дроботіти* 1. „исц з дробними крочаями”: *Дітвак дроботів пішаком до води; Дітинка, біжучи, дроботіла ноженятами*; 2. „дупкац у месце з ногами”: *Стояв и дроботів на місті, вбы не мерзли ноги* (Чорі). ◀ Од кореня *дроб-*ни як и дієслово *дроб-чиц*. Виведзене *подробошиц*: *Наймладша танцовала на остатку, и з тоту так исце раз-два раз поскочел куцик, подробошел, викруцел ше з ню, позлеталі обидва ципели з ногох* (Етн29 63). З истим значеньом и синонимска форма *друбочиц* (оп.) (неясне у ней -у- у кореню).

дробчиц -им *незак*. „на дробно крачац або бежац”. Слц. *drobčič „исте”*. ◀ Од *дробни*. Оп. *дробкац*.

дромбови х. мн. (єд. *дромбов*) „дески на кочу або прикочу хтори ше кладу поверх драбинкох одн. шрамкох же би ше до коча вецей месцело”: *На коч ше дромбови збивали з дескох до єдней целосци, а отверал ше бочни або задні дромбов (бул предні, задні и бочни дромбов); на приколиці ше дромбови складаю, т. є. кладу ше над страници кажди окреме (бочни, предні, задні); я мам уж*

двої дромбови (В. Ерд.); *Дромбови ше хасную за перевозене плеви и терекох, на сподок и на боки ше положила поньва*. У Коцуре ше за *дромбови* хаснує и назва *шрамки* (оп.) (В. Саб.). ◀ Неясне.

дрот х. 1. „метална нїтка, с. жица”. 2. „плецена ограда з дроту”. 3. **коляци** ~ „Джобаца дрот на оградах и под.”; всл. *kołaci drot „исте”* (Bartko 191). || Всл. *drut* (Czambel), слц. *drôt*, чес. *drát*, укр. *дрит*, мадь. *drót*, серб. *дрот*. ◀ По М. Кочишови, мадярска форма би у нас мушела дац *дровт*, та *дрот* у нашим языку вироятно не мадярского походзєня. Вицагованє дроту пренайдзєне у 14. в. у Нирнбергу, та немецке слово *Draht „дрот”* вошло до велїх языкох (КочишЛР).

дротар х. 1. „майстор хтори плата, дротує судзину”: *Кед ше гарчок розбил, не одруцовало ше го, але ше го дало дротарови задротовац* (ПапОл 12). Всл. *drotar „исте”*, серб. *дротар „исте”*. 2. „гунцут”: *А ти, дротару, а мойо сто динари?* (РН 45/1936, 2, М. Ковач). ♦ *ходзи як тот дротар „ходзи не-ушорени, нечисти, подрани”* (ХК1989, 93; В. Саб.).

дротачи ж. мн. (єд. *дротача*) „древени корчолї з грубим дротом оддолу”.

дротованец -нца х. „штранг з челїчного дроту”: *прейї драги преруцели груби дротованец* (РН 44/1928, 1).

дротовац -туєм *незак*. 1. „платац, дротовац судзину”. || Всл. *drutovac „исте”*: *harki drutovac* (Czambel). 2. „оправяц, капчац з дротом”.

дроцик х. „ценки дрот”.

друбочиц -им *незак*. 1. „на дробно танцовац” (Вер. Рм.). 2. „на дробно дупкац з ногами при ходу (о коньови)” (Вер. Рм.). Оп. *дробошиц*.

другераз присл. оп. **другираз**.

други -а -е 1. „други по шоре”. 2. „инши”: *Купел други авто. • буц (остац) у тим (у другим) шоре* оп. под *шор*.

другираз присл. 1. „у другей нагоди (у будучносци)”: *Придзем другираз*. 2. „дакеди, скорей (у прешлосци)”: [Служніци] *силую ше ещи лепше єдло навариц як цо дру-*

гираз, же кед вона [кралїца] ше поленшала, и вони їй лепше служицї буду (Етн29 131).

други швет х. рел. „посмертни живот, с. онаї свет”: И жем ше му дораз отворела ... Поишол на други швет, та себе дума же цо будзе тєраз робиц (Етн29 25); але перше будземе вечерац, бо знам же ши гладни кед ши так здалеки, аж зоз другого швета ту приишол (Етн29 26). || Слц. диял. druhí svet „исте” (SSN I, 397).

дружба х. „леґинь хтори у мено млодяхтох и їх родичох вола на свадзбу”: Того дня старши дружба (з млодийового боку) и младши дружба (з боку млодей) иду по валале волац госцох на свадзбу. Пред самим одходом приходза до свадзєбних родичох по список госцох котрих маю волац на свадзбу, доставаю ручніки, покрейтки и розмарії. Дружбове зоз собу ноша фляшку палєнки и тирсовку т.є. дружбову палїчку (Малацко). || Всл. družba „исте”. ◀ Од *drug, праслав. drugъ.

дружина ж. зб. „дружтво”, у народней писні: Виберай ше, сину, в щєшлїву годзину / же биш нє потрацєл ту свою дружину (БиндКост 31). Слц. družina „исте”. ◀ Од *drug, праслав. drugъ.

[**дружиц ше**] -им ше незак. 1. (з даким) „пайташиц ше, буц приятель з даким”: [Оцєц предруцовал синови] же ше дружи зоз тим пустим жаздовским хлапцом (Ков-МихНО 168). 2. (без обєкта) „сходзиц ше, забавяц ше у дружтвє”. ◀ Од серб. дружити се.

дружка ж. „дзивка одн. пайташка млодей або млодого на свадзби”: Кед ше млоди одпитал од своїх родичох и достал благослов о кратки час ше рихтал одход до млодей. Формовала ше свадзєбна колона у котрей на чолє ишол старши дружба зоз дружку, младши дружба зоз дружку, млоди тиж зоз дружку, за нїма сваишки, а на концу колони були старостове (Малацко). || Карп. укр. дружка „исте”, слц. družka „сотрудніца; товаришка; жена на веру”. ◀ Од *drug, праслав. drugъ.

дружтво с. 1. „група (познатих, приятельох и под.)”: Єдно векше дружтво, добре

„подимелєне” врацало ше Дунаєм до Футожу (РН 21/1929, 1). 2. „група людзох (коло 15 особи) хтора роби при тлачацєй машини”: Ище в лєцє у роботох зос дружтвом за машину ходзєла здрава, черства, весєла (РН 35/1935, 2). || Серб. друштво (з обидвома значєнями), слц. диял. družstvo „орґанизация; дутян” (SSN I, 400), всл. družstvo (школски вираз) (Hal I 226), карп. русин. дружство „орґанизация”: Зобрали-ся й утворили новєе дружство (Чорі). ◀ Од *drug, праслав. drugъ. По значєню нашо слово блїзше сербскому друштво як наведзєним карпатским паралєлом.

друзга ж. „дацо поламає на громади”: Кукурица кед погнїє, та є сама друзга.

друзгац -ам незак. 1. „руцац”: Друзгац значи „руцац” (В. Саб); Друзгац на громаду значи „руцац” (Лєв. Ск.). 2. „ламац ше, пуканц, пращанц”: Хижа горєла, друзгало у нєй (Йвг. Бл.). || Слц. družgať 1. „ламац, звич. з пуканьом, пращаньом”: orkán družgal všetko; 2. „пращанц, ламац ше з пуканьом, пращаньом”: družgali haluze pod nami; слц. drugz и drugot „пуканє, пращанє”, поль. drugać и drugotać „ламац”; у сербским и словєнским язїку исную форми зоз о и у: drozgati и drugzati (Brückner); рсї. друзг „сухи конари; дрєва хтори буря поламала”. ◀ Праслав. drugzati.

друзнуц -ужнєм зак. „руциц, шпуриц”: Гвари ше: Дружні то там до бежю! Або: Можем ту друзнуц? (В. Саб.). ◀ Оп. друзгац.

друк х. 1. „часц коча: дрєво на преднєй осовини”. 2. На крупари хтору обрацал конь дрєво ше волато друк, а нє доронґа (Лєв. Ск., Ир. Ск.). || Всл. druk „часц коча”, укр. друк „дрєво, дручок”, рсї. друк и дрюк „исте”, поль. drag 1. „дрєво, дручок”; 2. „незграбни, нерухоми чловєк”, чєс. drouh „колок, дручок”, карп.укр. дранґа „ограда, аколь за овци”. ◀ Праслав. drqgъ. Од того и мадь. dogong „друк; дручок” (а од мадьарского нашо доронґа). Наша и други форми зоз -к недосц ясни. ♦ **обрацєл ше** ~ „обрацєло ше на горше або на лепше (о обставинох, медзилюдских одношенєох)”: Дзивка волато оца дас на тидзєнь до себе. Обрацєл ше друк „помирєли ше”; Гвари ше так кед напр.

дахто бул главни у фирми, а тераз є уж не главни; Обрацел ше друк кед дакому вишло на недобре (Лев. Ск.).

[**друм**] х. срим. „калдерма”. ◀ Од серб. друм, а тото з греческого.

дручок -чка х. 1. „грубша длугша палїца”: Шприцованє [овоцох] мож оконьчиц зос обичну шприцу, а найлепша цо на длугих дручкох стої (РН 61/1926, 2, Б.); „Заставу” пред свадзбу правели млади жени. То бул длугоки дручок на котри були навязани хустки, хусточки и пантлічки (ФейІр 47). || Всл. dguček „исте”. 2. „колок за операне бициглох и под”: [Пред театром] бицигли опати на найбліши дручки (РС 14/2013, 3, Дю. Вин.). 3. „мали друк”: Кед копалї перши бежел, та гліну ... на кордох вивожелї (корда мала два дручки, а человек ю цагал) (В. Саб.). 4. мн. **дручки а**) „галов з двома дручками на бокох на хторим ше при тлаченю ноши плева, тереки и под”: елеватор [на трешки] не бул, сламу на дручкох ношили (БиРК 1937); два жени спод трешки вигартали плеву зоз деревенима грабелками и виношили ю на дручкох до плєвіка (К. Дудаш, 165). б) „носилки”: гевти двома го [мертвого] на дручкох маю принєсц (РН 48/1937, 3). в) „два грубши палїци з хторима ше подзвиговало и притримовало елеватор на трешки (МудриАл). г) недосц ясне значенє у нар. писні: Поишол би я до вас кажди вечар, / Пред вашима дзверми вельки мочар. / Прелож, мила, дручки, пойдзем помалючки (Тон). г) У повали були квачки до котрих були удзати дручки на котри ше вишало сланїну, шунки и колбаси (ФейІр 99). д) **верхні и сподні дручок** „верхня и сподня часц драбинки коча”: З простих грубих дескох колесар вирезал верхні и сподні дручки [на драбинку коча]. Длужина дручкох завишела од файти коча, бо ше кочи медзи собу розликовали праве по длужини дручкох; **штрєдні (нукашні) дручки** „дручки на драбинки коча медзи верхнім и споднім дручком”: Нукашні дручки требало предзиравиц преїџа, бо през нїх преходзели карфи (Фа 57). е) „бочни древа на деревеним фурику” (Фа 119). ◀ Од друк.

ду викр. оном. 1. за подражованє звуку штрєляня. 2. вещейраз повторене ду-ду-ду за подражованє гурчання трактора.

дуб х. бот. „Quercus l.” ◀ Праслав. dqbъ. Виведзени: дубина и дубрава. ♦ **як ~ (моцни, здрави, тварди)** „барз моцни (здрави, тварди)” (В. Саб.); Тварди як ~ то моцни, одпорни человек; Гвари ше за моцного человека: моцни як дуб (Лев. Ск.); Ище як сом зос дому, я више здрави як дуб и не лежал ані пол годзини (ЖиросМСМ 55). || Слц. chlap ako dub „моцни хлоп”.

дубина ж. 1. „дубово древо як материјал”: гори як дубина, тварда, суха (КовМихКап 59); Кармики и гамбар були з дубини. 2. а) „дуб”: Младосц моя и подоба / як ми гине яџод вода; / гине, гине, марно гине / як лісточок на дубинє (Тон ч. 18). б) у нар. писні у Гнатюка не цалком одредзене значенє: може буц и „дуб” и „дубов лес”: Дубина, дубина меджи дубинами, / жадни человек не зна цо є меджи нами (Етн9 ч. 154); тиж и у писні „Ой то там на гори дубина”, хтора принєшена з Карпатох пред Першу шв. войну) (Тон ч. 49). || Карп.укр. дубина „лес на верху гори”, слц. dubina „дубов лес”. ◀ Оп. дуб.

дубонїц -їм незак. „лопотац з одгукованьом”. Слц. диял. duboniť „дупкац; лупкац”: Po hiži duboniť z nohami; Co to tam tak duboniť? (SSN I, 403), укр. диял. дубонити „дупкац”, карп.русин. дубоніти „дупкац”: Ученики не злюбили вчителя и почали дубоніти, ги конї (Чорі). ◀ Ономатопейске.

дубонь х. „лопот з одгукованьом”: Чул ше лєм дубонь крочайох (КовМихГриц, 121); Кед штрєляли дзела, надалеко було чуц дубонь. ◀ Од дубонїц.

дубрава и дуброва ж. „лес (дубов?)”, лєм у Гнатюкових записох: Літай, птачку жрабулячку, по своєй дубравѣ (Етн9 ч. 36); Поишол твой син на лови / аж до желєней дубровѣ (Етн9 ч. 27). || Слц. dúbrava „дубов лес”, укр. дубрава, дуброва, діброва „лісцопадни лес у хторим єст найвєцей дуби”. ◀ Од праслав. dqbъrava и dqbъrova, а тото од dqbъгъ „лес”. Етимологи не вяжу по зродносци слова дуб и дубрава (Machek, ЕСУМ).

дубравка ж. у крачунскей шпіванки *Пасли пастире волки / на зеленой дубравки* (ЧапкоЛю). На основі контекста ту значи „пажица”. Од **дубрава** (оп.).

дуга¹ ж. звич. мн. „єден з древених лукох зоз хторих зложени гордов”. Общеславянске слово. ◀ Праслав. *dqga*.

дуга² ж. „природне зявене на небе по дижджу”. ◀ И **дуга**¹ и **дуга**² означую предмет у форми лука и обидва слова истого походження: од праслав. *dqga*. ♦ **пиц як** ~ 1. „пиц нагло и вельо води (о човекови, псови и др.)”: *Пищик пиє воду як дуга* (Лев. Ск., М. Ковач). 2. „барз пиц (алкогол)”

дугов х. „затичка з дуговогого древа”. Карп.укр. *дугов* и *дюгов* „исте”, слц. диял. *dugov* „исте” (SSN I, 406). ◀ Од мадь. *dugó* „исте”. ♦ **як** ~ „мали набити человек” (Лев. Ск.).

дуговчок -чка х. 1. дем. од **дугов**. 2. „закрутка на фляши”: *Кед правим сир з есенцом, та три дуговчки есенцу положим до млека* (Сф. Мак.). Того друге значене нове, з бачко-сримскей лексики.

дуда ж. „цицок, цуцла”. Всл. *duda* „сладке закручене у рендочки як замена за цуцлу” (Hal I, 227), чес. диял. *dudak* „цицок”. ◀ Оп. **дудла**.

дудац -ам *незак.* „цицац (о дзецку, младих животиных)”. Всл. *dudac* „цицац”, чес. *dudat* „цицац циюк”. ◀ Оп. **дудлац**.

дудва ж. бот. „*Amaranthus L.*” ◀ Од мадь. *dudva* „коровче, ґаз, *Conium maculatum*”. ➔ У карпатских бешедох **дудва**, як и у мадярским, значи „коровче”: укр. диял. *дудва* „*Conium, Chaerophyllum*”, всл. *dudva* „тиж” (Тимко 35). Нашо інтелектуалци хтори були по походженю з Карпатох (Михайло Полівка и др.) тиж у своїх написох (у РК и др.) хасновали слово **дудва** зоз значенном „коровче”. ♦ **роснуц як дудва**: *Гвари ше за хлапца: рошне як дудва „швидко рошне”* (Ю. Пап, В. Саб.).

дуди ж. мн. „музични инструмент *ґайди*”. ◀ Праслав. оном. *duda, du-du*. Же тото слово исновало у нашим языку заключае ме на основі слідуючого: исную карпатски паралели: слц. и чес. *dudy* „исте”, укр. и рсй. *дудá* „исте”. Словацї маю и дублет *gajdu*,

Поляци тиж маю обидва слова: *duda/dudy* и *gajda/gajdy*. Словацї маю, як и ми, нар. писню *Идзе баран по мосце, / неше дудви на хвосце*, але у словацкей варіанті други стих глаши: *nesie gajdy na chvoste*, а у нашої варіанті место *gajdy* маме **дудви**. Предпоставяме же и у нашої варіанті скорей було слово **дуди**: *неше дуди на хвосце*, а вец, понеже ше значене слова **дуди** забуло (частейше зме хасновали дублет *ґайди*), место нього почали зме у тим стиху хасновац по форми подобне слово **дудви**.

дудка ж. дем. од **дуда**.

дудкац -ам *незак.* дем. од **дудац** „цицац”: *Як тото коще дудка* (Г. Р.).

дудла ж. „цицок, цуцла” (В. Саб.). Чес. диял. *dud(l)ak* „цицок”. ◀ Од праслав. *dudъlo* „цивка” (хторе зродне зоз праслав. *duti* „дуц”) (ЕСУМ), або од мадь. *dudli* „цицок, цуцла” (1891) (ЕтМ).

дудлави -а -е 1. „дзирави, празни зоднука (о цвикли, мархви, кромплї, древе и под.)” (В. Р., Лев. Ск.): *Дудлава редхва и др. то така цо ма дзирки у штрעדку, не крека є* (В. Саб.); *Дудлава цвикла ма цверни у себе* (В. Саб.). 2. *прен.* „празни”: *Думай дакус зоз тоту дудлаву главу* (КовМихГриц 83). Укр. диял. *дудлавий* „дзирави зоднука (о древе)”, поль. *dudławy* „исте”, слц. *dudlavý* „исте”: *dudlavé vřby*. ◀ Праслав. *dudъlo* „празни штрעדок древа”, а тото зродне зоз праслав. *duti* „дуц”.

дудлавиц -веем и -им *незак.* „поставец дудлави”: *Червена редхва фришко дудлавее, достава дзирки у штрעדку, а швичка (файта редхви) не дудлавее* (В. Саб.). ◀ Оп. **дудлави**

дудласти -а -е (Єл. Шан.) оп. **дудлави**.

дудлац -ам „цицац дудлу” (СС. Мак., В. Саб.). Укр. *дудлити* „жадно пиц”, чес. *dudlat* „цицац циюк”, поль. *dudlić* „пиц”. ◀ Можливе од праслав. *dudъlo* „цивка”, хторе зродне зоз праслав. *duti* „дуц” (ЕСУМ).

дудликац -ам *незак.*: *Цо би вон [ґайдаш] дудликал, най дудлика гоч до трецого рана* (РН 2/1934, 2, М. Ковач). Укр. диял. *дудати* „пискац, грац на пищалки”. ◀ Оп. **дуди**.

дудніц -ї *незак.* „тупо гучац, одгуковац”: у дворе *гззди Л. Д.* [нараз вибила] *горуца вода.* *Спредз ше чуло як цошкаль дудні, а вец вибила вода* (РН 20/1928, 1); [У фабрики] *лопот бул таки же и ноцами у глави дуднєло* (ЖирошV 175). Всл. *dudnic* „исте”: *dudni jak v kamenej studni* (Hal I, 227), поль. *dudnieć* и *dudnić* „исте”, слц. *dudnieť* и *dunietť* „исте”. ◀ Од оном. *du-du*, од хторого походзи и меновнік *дуди* (оп.).

дудраци -а -е „хтори часто дудре”.

дудрец -ем и **дудрац** -рем *незак.* „полугласно виражовац незадовольство”: *почал дудрац бачи Грицо* (Заря 3/1939, 7). Всл. *dudrac* „исте”: *he dudraj telo*, слц. *dudratť*, чес. *dudrati* „исте”. ◀ Ономатопейске. ♦ ~ **як торба** „барз дудрец”.

дудрош х. „тот цо часто дудре” (В. Саб.). Всл. *dudroš* „исте” (Buffa 64).

ду-ду-ду *викр.*: *Єдноцилиндрови трактор лем ду-ду-ду* (В. Саб.). ◀ Ономатопейске.

дужи -а -е „досц вельки”: *Мойо курчата уж таки, дужи; на сам верх [корпи] положел слуга дужу фляшу з ягодачу* (РН 25/27, 3); *Плашел сом дуже цене од своєї бици-шли* (ЧаканСаф 187). || Польске *duży* перше значело „моцни, тварди”, а од 18. в. значи „вельки”, укр. *дужий* „моцни, тварди”, рсй. *дужий* и *дюжий* „исте”, слц. *диял. dŕŕi* 1. „исте”; 2. „високого росту” (SSN I, 415). ◀ Праслав. *duǵъ* и *dqǵъ* „сила, моц”.

дужо *присл. ридк.* „досц вельо”: *Ти дужо компоту уварел.* Всл. *dužo* „вельо”: *nakladol dužo dreva na voz*, укр. *дуже* „барз”, поль. *dužo* „вельо”. ◀ Од *дужи* (оп.).

дук х.: **дука му (ци) ище** „благе лаце” (В. Саб.): *А дука му ище, та озда є не у Петровцох уж* (РН 5/1936, 2, М. Ковач). ◀ Неясне.

дукат х. „златни пенєж”: *За джбан ци ше заплаци! / За твой джбан дукат дам* (Етн9 ч. 33); *Народ гвари: майски диждж кажда капка дукат кошта* (В. Саб.). || Всл. *dukat* „исте”, чес. *dukat* „исте”, серб. *дукат* „исте”. ◀ Вироятно преїг н.в.нем. *Dukat* од итал. *ducato*, а того од лат. *ducatus* „войводство” (< *dux*). Латинске *ducatus* перши раз було вибите на пенєжу апулского войводи Ро-

гера (Roger) 1140. р.: *Sit tibi, Christe, datus, quem tu regis, iste ducatus.* Слово *ducatus* у тим виреченю почало ше похопйовац и хасновац як назва монети (Machek). • **жовти як** ~ „красни жовти” (Ю. Пап): *Вайца таки фини, жолти як дукати* (Сф. Мак.); *А юшка, як дукат жовта, була добра, барз смачна* (НК 1973, 114); ♦ ~ **ци твой** „гандроване” (Лев. Ск.), **дуката ци твоего** „исте”: *А цо же ши бабочко, голубочко, нешка зрихтала. Цошка як да на тепиши.* „Кромплі...” *А дідо теди почал: А дукат ци ище бабовски, та докля же будзеши з тима кромплями войовац* (РН 12/1937, 3).

[**дуксер**] х. 1. „подкошуля з дуксерового платна”. 2. „шмата з дуксерового платна”: *У своєї тарговини ма ... красни будьки (дуксери) за дзеци и моцни тальповани чарани, малки и вельки* (РН 16/1931, 4). ◀ Од серб. покр. *дуксер* „цепла подкошуля”.

дуксеров(и) -а -о „ушити з грубого целого (дуксерового) платна”: *Хлапчикове ... ношили панталонки по горе ... Медзи ногами, на предку и на задку бул розпор ... Таки панталонки ше волали на капурку лебо дуксерово панталони* (ВапраЛю 208). ◀ Оп. *дуксер*.

дуловац -луєм *незак.* 1. „превращац, лопотац глядаючи дацо; нарабляц у бешнейшим бависку”: *Цо ти там дулуєши по кухні!?* *Хлапци дулую по хижи.* 2. „не мировац, ходзиц геваль-тамаль”: *Не ши по цалей ноци, але дулує* (Ю. Пап). Слц. *dulovať* „кутатовац, превращац, глядац”. ◀ Од мадь. *dúl* „пустошиц, бешніц”.

дум *викр.* 1. за подражованє штреляня. 2. за означованє тупого звуку при паду. ◀ Ономатопейске.

дума ж. 1. „думка, думанє” *А нашо думаю за кого ме даю. / У мене дума така: пойдем за гудака!* (Етн9 ч. 132); *Мили сину мой, кет би ти бул тей думи цо и я, то би ши ше такой дому [рихтал]* (ЖирошМСМ 139). 2. Авторе 1921–1941. хасновали тото слово и зоз значеньом „идея”: *С того вишла дума од початку основаня РНПД-а, да ше нашо вредни школяре позбераю до єдней громад-ки, своего союза* (РК 1930, 40, Дю. Биндас); *1936 року даскельм людзом пришла дума да*

ше збудує Русски Дом ... у Миклошевцох (Заря 6/1938, 5); Теди ше народзела идея (дума), же да ше збудує у Р[уским] Доли церквочка, що ше и на фришко зисцело (РК 1935, 169).

♦ **ані думи!** „не шмеш то зробиц”; **буц да-якей думи** „мац одредзене думане, думац” (напр.: я тей думи „я так думам”): **Придам** ше люцким людзом, а до Нового Саду жу дзивки не пойдем; я тей думи: не идзем з Коцура (Пвл. Бл.); Я тей думи же чарни фрак якошик солиднейши. Цифровани баржей швеча секретаром, писаром и дробеняви, чвиркошом (РН 14/1936, 2); Люби [кукурица] кед ю цо частейше окопуйеме. ... Зато нье саниуйме труд и добру дзеку, нье будзме тей думи же и нашо стари так обрябляли та зато жили (Заря 10/1937, 7); **по моєй (твоей** итд.) **думи** „по моім (твоім итд.) думаню”: Зато по моєй думи ми Русини длужни више каждую владу помагац (РНКЗаря 1936, 74); **присц на думу** „присц на розум, присц на идею”: Да тому дзивчатку придзе раз на думу / же да своєю младе шерцо чера зо мну (Етн9 ч. 261). || Всл. *duma* „думка”: *prišlo jomti u dume*, слц. поет. *duma* „роздумоване”, поль. *duma* „сон; мрия”, укр. *дума* „думка; епска нар. писня”. Од *дума* виведзене общеславянске и праславянске дієслово *думац*. ◀ Праслав. *duma*. По векшини етимологох (Фасмер, Brückner, ЕСУМ) праслав. *duma* то стара германска позичка: готске *do:ms* „розсудзоване”, староанглійске *do:m* „думане; рада, сход” и др. У сучасним літературним языку меновнік *дума* поциснути од кніжкового *думка* (укр. *думка*).

думац -ам *незак. и зак.* **1.** „мац одредзене думане, роздумовац, с. мислити”. **2.** „мац намиру”: Як сом уж напредз спомнул, пишем *тоти шорики пре тих котри можебуц думаю путовац там* [до Канади], а *сцели би дакус вецей знац цо их там чека* (РН 3/1927, 3, И. Крайцар). ◀ Общеславянске слово, праслав. *думати* (виведзене од праслав. *duma* (оп. *дума*)). ♦ **ані ~!** „ніяким концом то не шмеш зробиц”, слц. *ani myslieť!* „исте”; **думам себе!** „вироятно так як гвариш (гварице, гваря)”; **так бим думал** „я так думам, не бизовни сом же так”; **цо думаши (думаце)!** „задумайце! чи бисце верели?!”: А вон

лем зуби щирел, ніч не сцел робиц. ... Цо думаце! На порвазок мой оцц го вязал и так го цагал за собу на польо. ... Теди го презвали „Вайнажи” (КостПр 35).

[**думка**] ж. „психични процес думаня”. Меновнік кніжкового походзения (укр. *думка*) хтори поциснул з хаснования меновнік народного языка *дума* (оп.).

Дунай/дунай х.: Назва *дунай* ше спомина у вецей наших народных шпиванкох и приповедкох: У писньох: *Горе гай, долу гай, / Медзи нами Дунай, / заплакало дзивче, / заплакал и шугай* (БиндКост 86); У приповедкох: *Стретню єдного, лежи при Дунаю, пиє воду, а више кричи: Юй, пил би сом, юй, пил би сом!* (Етн29 5). У Бачкей и Срime нам найблізша рика Дунай, та и у наведзених прикладах задумуєме тоту рiku. Але у даєдних прикладах можеме обачиц нелогічностци: **1)** *Док за нїм пошлі [лапац го] вон дошол жу Дунаю, прегнал коня през Дунай крижом, пошол на други бок до єдного леса* (Етн29 187). У тим прикладу сцєкач вироятно прегнал коня през даяки поток або ричку, а през рiku Дунай вшелїяк не могол преїсц. **2)** *Мила моя премилена, цо робиши? / На Дунаю шмати перем, ша видзиши* (БиндКост 65). Валалски жени прали (райбали) шмати звичайно при найблізшим потоку або рички. **3)** *Я го [персцень] руцел до води, / до Дунаю, до тей бистрей води* (нар. писня, РК 1929, 50). Вироятно то була ричка у хторей була чиста, бистра вода. **4)** *Кед сом ишол з любованя, / спаднул ми конь до Дуная* (Етн9 ч. 263). Вироятнейше конь упав до даякого потока або рички. По тих прикладах заклочуєме же назва дунай/Дунай у наших языку могла значиц и „поток; ричка; гоч хтора рика”. || У карпатским краю *дунай/Дунай* тиж може значиц поток або ричку: всл. *dupaj* „рика” (Buffa 65), слц. *dupajšček* „поточок”, укр. *диял. дунай* „розлїв води; вельки поток”, поль. *dupaj* „глібока рика (далека и непозната)”. ◀ Од назви рики *Дунай*, праслав. *Dupajь*, тото з гот. *Do:navi/Du:navi*, а то од келтско-латинского *Da:nuvius/Da:nubius* „назва горнього цєку Дунаю (ЕСУМ).

дунда ж. дзец. „цицок, цуцла”. Всл. dunda „исте” (Buffa 65). ◀ Од дуда, зоз -н-, хторе му дава гипокористичну ниянсу (як цо од мандушки маме мандунди) (В. Саб.).

[**дунец**] -нца х. „скленяна судзина за конзервоване овоци и желеняви”. Серб. дунст „конзервована овоц”, мадъ. dunszt „исте” (1880). ◀ Од нем. Dunst.

дунца *непрем.: есц дунца* „есц конзервованей овоци (зоз дунца)”: Место шицких тих шалатох, зоз месом ше могло есц и дунца (ХомаБл 183); Рано ше у пецу упекло мяса и колбаси. З месом ше едло дунца. Поначиначо ше вецей дунци – вишинї, кайси, бишалми и друге (ФейИр 85). Форма дунца то форма ген. ед. од дунец (оп.).

дунцов -а -о: ~ *папер* „целофан”. ◀ Оп. дунец.

[**дунчик**] х. 1. дем. од дунец. 2. зоол. риба „Carassius auratus auratus”. Локална назва од дунец и дем. суф. -ик. Мотивация могла буц двояка: випатрунок цела риби, лебо, вироятнейше, факт же риба спочатку була акварийна, тримали ю у дунчихох, док ю не випуццели до бегельох. Хаснуе ше ище назва сунчаница (Тимко 105). ◀ Оп. дунец.

дуп *викр.* означуе тупе вдерене з ногу и под. до жеми. ◀ Ономатопейске.

дупка ж. „киянка за набиване хижы”: Коло краю, тє. коло шалунґох ше набивало зоз кончитим бунковом, итухачом, а по итредку зоз киянку – дупку (В. Саб.). ◀ Од оном. дупкац.

дупкац -ам *незак.* „биц з ногу и под. до жеми”: було чуц лем дубкане їх нових ципелох на змарзнутей дражки (ЛатякТал 19). Слц. dupkať „исте”, всл. dupkas „исте”. ◀ Од оном. дуп.

дупла 1. ж. „двараз векша сума”: И шицко ци дуплу заплацим цо ци наробел чкоди (Етн30 162). 2. присл. „двараз тельо, душло”: Вештак дупла пошол „душло подражел” (В. Саб.); У Горватскей дупла тельо плаца парастом (В. Саб.). || Слц. диял. dupla ж. „дупла ширина платна”, duplom и duplom присл. „двараз вецей, душло”: keđ mi je málo, daј mi duplom (SSN I, 410), карп.русин. дуплом „двараз вецей, душло”: заплаћять му за роботу дуплом (Чорі), нем. doppelt

„удвойнісцени, дупли”. ◀ Од мадъ. dupla „удвойнісцени, дупли” (1552), а тото од лат. duplus „дупли”.

дупли -а -е „удвойнісцени, двараз векши”. ◀ Од серб. дупли, а тото од лат. duplus, нем. doppelt.

дуповани -а -е 1. Платно дуповане да ше не подре (= душло, одвойне зошити); кед ше забила, заткала цива на шеячки, та вец у тим пошатим шоре було дуповане „два раз шате” (В. Саб.). 2. недосц ясне значене у прикладох (удвойнісцени, дупли?): [Баршонь ношела] Лем червени и желени, / а пантлічки дуповани, / цо ей хлапци надавали (Етн9 ч. 90). || Всл. duplovani „удвойнісцени, дупли” (Sipos), слц. диял. dupľovaný „исте”, карп.укр. дуповати „удвойнісциц” (Дэже), карп.русин. дупований „удвойнісцени, дупли”: За скорше зроблену роботу дістав дуповану платню (Чорі), серб. дулован „исте”. ◀ Оп. дупла. З оглядом же слово иснуе и у карпатских бешедох и у сербским, у нашим языку може буц и карпатске и нове.

дупови -а -о/-е „хтори ма по себе ружи истей фарби (о гадвабним платну за женски сукні)” (СС. Мак.): Дупово платно було биле (на кабати), целове, кайсочкове, белаве, цме белаве, жандарове (СС. Мак.); Були и дупово сукні (Сф. Мак.). ◀ Вяза зоз дупла, дупли, дуповани.

дупнуц -нем *зак.* „вдериц з ногу до жеми”: а там една хижа на страчей ноги викруца ше ... А вон дупне з ногу же би тота хижа застанула (Етн29 172). ◀ Од оном. дуп.

дурак х. „дурни человек”. || Всл. durak „файта картаня”, слц. durák „исте”. ◀ Од дур-ни.

дурачиц ше -им ше *незак.* „дурно ше справовац” (В. Саб.).

дурбак х. „дурак, дургов”: Идз ти, гварим я, дурбаку глупи (РН 39/1936, 3, М. Ковач). Всл. durbak „исте” (Buffa 66). ◀ Виведзене од дурак з помоцнююцу морфему -б.

[дурбин] х. „двогляд“. ◀ Од серб. дурбин, а тото з турского. Наш карпатски еквивалент мадяризем меселатов (оп.).

дургов х. „дурак, дурбак“: Ержа: „А то чия хижа, шестричко злата?“ Ката: „Янка Дурніцького.“ Ержа: Яй, того дурґова!“ Ката: „Баяко, ...“ (КостПр 15); Кед [це] не оженім, ти навикі останєш дурґов (РН 27/1936, 3, М. Ковач); Видзиш, дурґову єден, же зме ше даремно били (ЧаканБас 88). ◀ Од дур-ни, з морфему -ов з хтору ше закончую даєдни нашо мадяризми; консонант ґ ту дава слову експресивносц.

дуриц -им (дакого) незак. „наводзиц дакого на дацо недобре або дацо цо не мож сполніц“: Не дур го, бо кед надума, та ши го не годзен одгвариц; Худоба була щешилва же дошла до своєї жеми. ... Большевики лем з тим дурели людзох! (РН 46/1936, 2); Мац ше тераз єдовала / Нацо пенєж поруцала. / И тераз ше прешвечела. / Же врачарка ю дурела (РК 1940, Я. Мудри). || Всл. duric „ви-воловац, наводзиц; наганяц дакого; нагліц на дакого“ (Hal I, 430), карп.русин. дуріти „трациц розум, шаліц“ (Чорі). ◀ Од дур-ни.

дуриц ше -им ше незак. **1. а)** „вирабцяц дацо неозбыльне, дурне“: Шмеялі зме ше, дурелі, а вец гайд', изеде! (Сф. Мак.); Хлапци, цо ше тельо дурице! Престаньце ше уж раз дуриц! **б)** „барз ше виказовац з дачим“: Людзе ше дурия з памятниками на теметове „правя барз видумовани и драги памятни-ки“; Дзивки ше дурия з нову моду „нападно ше облекаю по новей моди“. **2.** „гнівац ше“: Том ше дурел у куце и у себе звекишовал сво-йо муки и трапези (ТвенМарк 26). || Карп.русин. дуритися „вирабцяц дацо неозбыльне, дурне“: на вечерницях прялося, забавлялося й по-всякому дурілося (Чорі), слц. durif sa 1. „гнівац ше“; 2. „бац ше (о коньох)“. ◀ Од дур-ни.

дуркац -ам незак. „лупкац“ || Всл. durkac „исте“, карп.русин. дуркати „исте“: ма-ти пригойкнула на дитвака, вбы перестав дуркати в двірі (Чорі), поль. durkać „исте“, слц. durkať 1. „лопотац, гирмиц“; 2. „шту-хац; биц“. ◀ Од ономаатопейского дурк.

дуркнути -а -е „дакус шалени, дакус не як треба“: По бешеди моїх селянох випа-трал би як „дакус дуркнути“, оштрейше поведзене и „дурни“ (РН 48/1935, 2, М. Ко-вач); Репели ше до нього, називали го дурним, дуркнути (РН 2/1936, 2, М. Ковач); А ище гу тому бул кус „дуркнути“, як ше гвари, та му часто пришло до глави таке, цо ше вола „ньемудрим“ (Заря 8/1939, 7). ◀ Од дурк-ац, дурк-ну-ц.

дуркнуц -нем зак. **1.** „вдериц, лупнуц“: дуркнуц: Капурка дуркла, пес збрехнул, а андя одхилела плахту и виукла вонка (РН 7/1929, 2, С. С.); Опать там у хижі цошка дуркло. **2.** прен. безос. „нараз присц на ро-зум, нараз ше здогаднуц“: Не могла ше здо-гаднуц цо то „кетишка“, аж вец ей дуркло же то на партку „а вец ей нараз пришло на розум“. ◀ Од ономаатопейского дурк-ну-ц.

дурни -а -е „дурного справованя, ша-лени“. Карп.русин. дурный „исте“: Улицьов ишов дурный Ферко, у котрого Бог удобрав розум (Чорі), слц. диял. durný „пишни, уоб-ражени; гніваці; бояжліви; глупи“ (SSN I, 412), слц. durný 1. „бояжліви, дзиви“; 2. „зли, груби“. ◀ Од праслав. durgъ, durnъ.

дурністи -а -е „дакус дурни“: вецей [ше] не будзе шлепо покорйовац Марйовой дурністей ... волі (РНЗаря 1937, 60); Гва-ря же бул таки дурністи, зоз дзеци ходзел по драже з куку, цагали го [за куку] (Руски-ні 59).

дурно присл. „на дурни способ“.

дурносц ж. оп. **дурнота**: Коню, ти ище на таки дурносци думаши! (КовМихГриц 50)

дурнота ж. „дурне справоване“: Па ище ше найду таки блазни мудерци того шве-та, цо гуторя, же ше людзе научели беше-довац од животинох ... То дурнота (РН 46/1928, 4, М. Мудри); [Глупи Август] пу-блику у циркусу з вшеліякими дурнотами забавя (РН 16/1935, 2); Кед ше дахто дури, та ше гвари же то таки дурнота (В. Саб.).

дурчиц -им незак. „моцно дуркац“: Пе-тре, Петре, возми ключи, / возми ключи! Хто там дурчи!“ / „А там дурчи матка бо-жа, / за ню стої гришна душа.“ (Етн9 ч. 12); Шицки дзвони дзвоня / Цала турня гурчи /

а я их так слухам, / Же аж шерцо дурчи (РН 20/1930, 4, М. Биркаш). || Всл. *durčić* „исте“: *vitör durči z oblakom* (Hal I. 230), *чес. drčeti* „тресц ше; черчац“. ◀ Од дуркац (оп.)

[дутья] х. „предавальня“. ◀ Найвироятнейше од серб. *дућан* (а сербске з турского). У мадярским тиж иснує слово *duttyán* „шатор турского тарговца“ (зазначене штредком 17. вику). Оп. *žrež* и *крам. • на дутьяни* „дзецинске бависко“. На дутьяни ше бавели дзеци меншого возрасту Дзивчата звичайно були дутьяндійошки; други дзивчата, а дакеди и хлапци купували; у таких „дутьянох“ предавало ше судзину (даяки шкатулки лебо маково шкарупини), соль, цукер, мука (гліна, прах, писок), колачи (черепчки) и подобне; пенези були зоз виштригнутого паперу, але найчастейше то було лісце: багреново лісце – дробнейши пенез, а ягодово лісце векши пенез (ХомаМ). ♦ *замкнуц* ~ „престац да-цо робиц, заврец „фирму““: *Лебо воюйце, лебо дутьян замикайце, та дому* (КовМих-Гриц 51; СС Мак.); *застарани (задумани) як жид у празним дутьяну* „барз застарани, задумани“ (Евф. Пл.).

[дутьяндійош] х. „тарговец, предавач у дутьяну“. А нач вам? – *опитал ше дутандійош* (РК 1931, 34, Г. Кост.). ◀ Виведзене зоз суфиксом *-ош* од сербского *дућаницја*. За жену-тарговца виведзена форма *дутьяндійошка*.

дутьянчик х. дем. „мали дутьян“.

дуфадло с. 1. „ковацки мех“ (Горбач): *Коня треба ковац так да нє патри до ковальньи, бо там видзи огонь и ковачово дуфадла та ше и од того бої* (РНКЗаря 1937, 98). 2. „прибор за пращковане“. 3 *тим сумпорним прахом посипує ше (запрашує) хори, а и здрави часци лози. ... За запрашоване єст окреме справене дуфадло* (РК 1940, 137). || Всл. *dufadla* „перина и заглавки (тє. дацо надуте)“ (Buřfa 64). ◀ Можливе од серб. *дувало/духало* „ковацки мех“. Але форма зоз *ф* у сербским не иснує, а у восточнословацким иснує.

дух х. 1. *рел.: Святи Дух* „треца особа святих Тройци“. 2. „характер, становиско гу животу; думанє“. *Тераз є дакус неозбыльни,*

але док пойдзе до войска, та достане други дух; Вони двоїо [муж и жена] истого духа. Кед вон гуторел, а вона такой прилапела, примаховала з главу же так (Пвл. Бл.); *най-векши ми старосц да идзем до Церкви ше помодліц, бо мам и зач, дзецко мойо. Єден дух цо у тебе то и у мнє, да можем єдино-му Богу служиц и за вас ше модліц и за вашо щєсце да до добра дойдзеце* (ЖирошМСМ 103). ◀ Праслав. *duxъ*, превой зоз *дѣхъ*, *духъ* („дихацъ“). ♦ *ані духа ані бруха* „барз худі чловека“. Вон не ма ані духа ані бруха; *ані живого духа [нет]* „цалком нікого нет (напр. на драже кед цма ноц, бридка хвиля и под.)“. А *вонка диждж зоз шнігом ... аж ше лампи по варошких уліцох гасли. Нігдзе ані живого духа не було видно* (РН 56/1926, 2, О. Кост.); *Цма ноц ... Ньигдзе живого духа* (РНКЗаря 1939, 92, Е. Кочиш).

дуц дуєм *незак*. 1. „дійствовац як воздушна струя“. 2. „давац сигнал з писканьом“. *Пополадню на годзину заш дує фабрика и роботньици понагляю на роботу* (РНКЗаря 1941, 118); *Вчас рано, кед кондаш дул и гонел швині на польо* (РК 1926, 105); *Дує сирена, дажде ма буц огонь; Ладя ше приближує жу пристаніщу и дує. Общєславянске слово*. ◀ Праслав. *dući, dujq*. Не ма етимологийну вязу зоз *дуц ше* „надувац ше“ (праслав. *dqti, dѣmq*) (ЕСУМ). ♦ *дує и до жимней юшки* „барз є осторожни“. *може тераз дуц до пальцох* „ма даяку чкодую, утрату“ (Йвг. Бл.); *а ютре кед то не по дзеки сушєдови Тодорови, може до пальцох дуц* (КовМихЦВ 119).

дуц ше дуєм ше *незак*. „гнівац ше у себе, виражовац гнів лєм з випатрунком и справованьом, а не и зоз словами“. Слц. *duť sa* „гнівац ше“. ◀ Од праслав. *dqti, dѣmq*, укр. *дути*, *дму*, серб. *надимати (се)*; не ма етимологийну вязу зоз дієсловом *дуц*, *дуєм* (ЕСУМ).

душа ж. „нукашні швет чловека, його свідомосц“. ◀ Праслав. *duša*. ♦ *аж да душу полага (полагал)* „барз вистал“. *Так вистал аж да душу полагал; аж му ~ на нос (на-верх носа) вишла, аж ми (му) душа у носу* „барз вистал; барз сцекал“ (В. Саб.); *журал фурик и Мироня дому. Кед з нїм сцихол по*

капурку, аж му душа була у носу, так ше ви-
фарadowал (РС 5/2014, 16); **ані живеї ду-
ши [нет]** „цалком нікого нет (напр. вноци
на драже)”; слц. (ani) živej duše niet „исте”
(оп. и под дух); **брац (вжац) себе на душу**
„тримац дачий поступок и под. як увре-
ду”: *Сце [предац] – сце, не сце – не сце! – не*
брал себе на душу Митро (КовМихНО 40);
випуциц душу „умрець”, слц. vypustiť dušu
„исте”; **витресц з дакого душу** „барз гоніц
робиц, барз биц и под.”: *Набил го аж да з*
нього душу витресол; Танцовали аж да зоз
себе душу витресли; Витресол би и душу з
нього, так го гоні робиц. Слц. vytriasť dušu z
niekoho беш. *франт.* „забиц дакого”; **вица-**
дзиц з дакого душу „барз вимучиц дакого
(з роботу и под.)” (Г. Р.); **дал Бог душу як до**
пняка гвари ше о особи звич. младей хто-
ра не ма роботни навикнуца, интересованя,
хтора ше не зна оstarac о себе: *А вон та-*
ки, нізач не дзба, як гваря, дал бог душу як
до пняка (Н. Ерд.); **дац (придац) Богу душу**
„умрець” (у М. Кочиша): [Похорел ше и] *до*
рана придац Богу душу (РН 2/1936, 4); поль.
oddac Bogu ducha „исте”; ~ **му у носу и аж**
да му душа на нос вишла „барз вистал” (Г.
Р.): *Так сом понагляля на роботу, аж ДА да*
ми душа на нос вишла; ~ у мене змарзла (за-
марзла) „барз сом замарз”: *Так ми жимно*
аж душа у мене замарзла; душу вигнац з чло-
века „барз гоніц дакого до роботи”: *Даядни*
жаздове так гонели роботнікох робиц, да ду-
шу вицагли (вигнали) з человека (В. Саб.); (з)
радей души „дзечне”: *И ми би з радей души*
сцели да розвешеліме наших предплатнікох
з єдну єдину новорочну новосцу ... да „Руски
новини” повекиама (РН 2/1936, 1); *А тераз,*
ноле, погудор мнє и тим паном ту ... дакус
зоз того цо ии научел! Знам же нам з радей
души погудориш (ТвенМ 41); *„Даче ми, су-*
шешо, вашу рошиту? ...” „Знаш Юло ... дала
бим ци радей души, але баш вицера сом на-
садзела квоку (РН 14/1929, 2, М. Ковач); **и**
душа му чарна „барз є гришни” (Сф. Мак.);
не сцем на свою душу „не сцем таке зро-
биц, не сцем на свою совисц”, поль. brać na
swoją duszę „исте”; **ношиц дакого/дацо на**
души „ношиц даяку терху на души”; **покля**
(кельо) ци (му) ~ жада „докля (кельо) лем

сцеш (сце)”, поль. иле дуsza запрагние „ис-
те”; **придал душу дяблови** „сам ше забил;
не вери до Бога; недобре роби”; **тераз му**
~ на месце (на мире) „посцигнул свойо, та є
тераз задовольни”; слц. maје dušu na mieste
„исте”; **як през души (бежац, прибегнуц)**
„барз швидко, злєкнуто и под.”, слц. letieť,
bežať ako bez duše „исте”.

душичка ж. дем. од душа. Всл. dušička.

душне присл. „такой, цо скорей”: *Тоти*
пришлї, дзивку вжалї, але лєм на мало. ...
душне ю назад неслї (Етн29 191); *Поволую*
ше шицки тоти цо прияли Руски календа-
ри за 1932. рок ..., да пенєж душне пошло
(РН 43/1932, 4); *Душне зберай цо за войну*
треба: / нових людзох, имати, поживене, /
та на войну душне нам посилай (КостЄфт
53); *Настал нови повоєни живот, котри и*
ми Русини душне прияли з найвекиш радос-
цу (РК 1932, 24); *Главне є, даклем, при ярнім*
ораню: нїзда не охабяц груди на други дзень,
але їх душне добре подерляц (РН 70/1926, 3,
Б.); *там [у Керестуре] би душне копац єд-*
ну глібоку студню, да ше уж раз там бид-
ни людзе престаню тровиц зос мутлянку и
– подлим вином (РН 96/1926, 2, М. В.); *По*
нещесцу душне го одвезли до Нового Саду
(РН 14/1933, 3); *Поволую ше шицки тоти,*
цо прияли Руски Календары за 1932. рок ...
да пенєж душне пошло (РН 43/1932, 3). ||
Всл. duškom и duškem „такой, цо скорей”:
~ idzem; поль. duszkiem „з єдним дихом”:
wypił wino ~, слц. duškom „исте”. ◀ Од дух/
дих.

душпастир х. церкв. „духовни оцец,
священїк”. Слц. dušpastier „исте”. ◀ З цер-
ковнославянского; у прекладу слово би зна-
чело „пастир душох”.

[дюбре] с. гандруюче слово, напр.: *Дю-*
бре єдно! Форма множини у нашим языку
глаши *дюбрета*, напр: *Дюбрета єдни!* ◀ Од
серб. ђубре.

[дювеч] х. кул. „вариво з порезаних па-
радичох, цибулі и др.”. ◀ Од серб. ђувеч.
Наша назва *парадичов наприжаи*.

дюг¹ х. бот. „джуга, дюга, Lathyrus tube-
rosus L.” Слц. džuk, đuk „исте”. ◀ Можлїва
вяза зоз укр. диял. дюк, дюж, слц. džuk, đuk,

поль. діял. dziuk, diuga „зли дух; хорота; ночни мотиль”, од хторого походзи и укр. діял. *дюговник* „Senecio L.”; слова зоз значеньом рошліни, виведзени од спомнутого *дюж*, исную у українських и словацких діялектох (Тимко 31).

дюг² х. зоол. 1 „Acherontia atropos L., укр. *мертва голова*”. Укр. діял. *дюг, дюк* „Deilephyla euphorbiae”, лемк. dziuk, всл. đug, đuk, поль. діял. dziug, dziuk „ночни мотиль”. **2.** „Satyrnia pyri Schiff” (Тимко 90). ◀ Од рум. diug, dug „здохліна”, а тото од мадь. dög „здохліна; хорота; чума” (Тимко 90).

дюг³ х. судзаци по значеню ніжей наведзених фраз. виразох, слово би мало значиц „чорт, дябол”. || Укр. діял. *дюк* и *дюж* „чорт, зли дух; хорота або шмерц хтору виволал зли дух”, поль. діял. dziuk, dziug, diuga „зли дух; хорота; ночни мотиль”, слц. diuk, đuk „зли дух; чорт; хорота статку”. ◀ Од рум. diug, dug „здохліна”, а тото од мадь. dög „здохліна; хорота; чума” (Тимко, ЕСУМ). ♦ **ані дюжа** „цалком ніч”: *И мой оцец и мойо браца гледали [щесце], но не нашли ані дюга* (РН 14/27, 2, М. Няради); **до дюжа** „до чорта, до дябла”; **дюжа!** „та дзе, нет з того ніч”: *Думали зме же кед жито туньше, будзе туньши и хлеб. А воно – дюжа!* (РС 11/2014, 16); **на дюжа!?** „нач, на чорта, на дябла”: *Надюжа ци рошта, и то дзирава?* (ЧаканСаф 137); **дюжа му (ци) ище** благше лаце (В. Саб.). || Слц. діял.: Tebe džug do teho „цо ци брига”, đuga dostañeš „не достанеш, купак достанеш”, nemá ani džuga „ніч не ма” (SSN I, 405).

дюга ж. оп. джуґа.

дюгов х. „чорт, дябол”, у виразу **дюжов го зна (би го знал)** (Йвґ. Бл.). ◀ Од дюж³ + ов.

дюговина ж. „плод рошліни джуґи”. ◀ Оп. джуґа.

дямбир х. „присмачка з пахняцей тропскей трави (до юшки, покерайох и под.)”. || Всл. đumbir, слц. đumbier, поль. imbir. ◀ Од мадь. gyömbér, мадярске од нем. Imber, Ingwer, ingewer, немецке зоз штредньогреческого, а тото зоз староиндийского.

дюр х., дюрник х., дюрник-трава и дюр-трава ж. бот. „Orobanchе L.”: *Кед го [грозно] поґазловали у кадзох, кед остало на комини помишаней з „дюрником-траву”, запахло зоз окремним пахом* (КовМихІВ 49). || Слц. đurovnik, đurské zelia „исте”, зах.укр. *юрики* „исте”, gyűrűvirág „исте”. Други нашо варианты тей назви: *дюр-трава, дюр, дюрник*. Од власного мена *Дюра, Дюри[к]*: то то квеце квитне коло Дзуря (те. св. Юрия = Дюру).

[**дюрдіца, дюрдің**] *ж. бот.* „квеце Convallaria majalis L.” Пожичка зоз серб. *ђурђица*, котре ше виводзи як вименете мадь. діял. gyöngyvirág, szentgyörgy virág „исте”, лебо суфиксални дериват од мена *Ђорђе*. У укр. закарп. діялектох у истим значеню ше хаснує *д’онд’орож, д’унд’уриж* (Тимко 63). По Ю. Папови то по руски *дзвончки* (оп.).

дюрник, дюрник-трава и дюр-трава оп. под дюр.

[**дютором**] *присл. 1.* „шицко нараз, шицко ведно”: *Купиц дацо дютором „купиц од тарговца шицку робу”; Поєднал ше зос дідом Балтаром ... же им закриє виницу. Дютором, за два форинти* (РН 1/1936, 3, М. Ковач). **2.** „шицки ведно”. ◀ Од серб. *ђутуре*, а тото з турского.

дючка ж. „долінка до хторей ше утаняю пильки и под. у вецей бавискох”. Дем. од *джуджа* (оп.).

дяблик х. дем. од дябол. Всл. đablik. • **дяблики ше му вишаю на павучайки** „барз ше му шпи, очи ше му завераю (звич. о дзецох)” (ИГК, В. Ерґ.).

дяблова катичка ж. зоол. „Pyrrhocoris apterus L.” Друга наша назва: **огньова блоицица** (оп.).

дяблово очи мн. бот. „Viola hybrida hort”. Други нашо назви: *арвачка, волово очко*.

дябловски -а -е „хтори ше одноши на дябла”.

дябол -бла х. У бешеди старших дакеди, а у Гнатюка часто и форма *дявол* (оп.). || Всл. dzjabol и đabol: horša jak sto đabli, слц. diabol. ◀ Од греч. διαβολος „дябол; очар-

ньовач", а тото преложене зоз гебр. sa:ta:n „противбешедник, оппозиционер”. ♦ **дябли му на твари грацок тлачели** „ма рапаву твар од покох; ма бридку твар”: *Моя твар така ягда дябли на ней грацок тлачели* (РК 1931, 97); слц. čerti mu na tvári hrach mlátili „рапави є”, поль. diabeł groch na kimś młócił „исте”, рсй. у него на лице черти горох молотили „исте”; **дяблү за хрибтом** „барз далеко, серб. богу за леђима”; ~ **до ньго воишол** „постал недобри”, слц. diabol doňho skočil (vošiel) „исте”; ~ **езерни**: на дябла езерного ци то? „нач ци то?”; дябол езерни го зна! „то ніхто не зна”; [На виберанкох] досталі дябла езерного (РН 44/1936, 3); ~ **ме бил по карку** и ~ **ме опискал** „дябол ме наведол на дацо недобре”; **най го дябол трапи (бере)** „най идзе до чорта”: *най их дявол трапи и родзину, ньє сцем аньи да чуйем за ньих* (Заря 12/1939, 7); **не споминай дябла (дяблика, чорта), бо ци ше укаже** „не споминай нещесце, не гутор таке, бо ше насправди може случиц”; слц. nemaľuj čerta na stepu „не страш з дачим неприемним”, серб. не чачкај мечку; **нет му ані дябла** „не повредзени є, не хори и под.”: *його мац [ше] курви з Петром, не хора є, нет ей ані дябол* (Етн29 79); слц. ani čerta mu nebude „ніч му не будзе”; **пойсц дяблү на буздовань** „даремно препаднуц”: *Мой маєток пойдзе дяблү на буздовань* (В. Саб.); **пойсц на дябли** „препаднуц (о капиталу и под.)“ (Лев. Ск.): *Пойдзе шицко на дябли – гвари ше кед дацо препадне, кед ше дацо зніщи и под.* (В. Саб.): *коцурска Задруђа пойдзе на дябли „препадне”* (В. Саб.); *Кед ши то однял човеку, то ци пойдзе на дябли „препадне ци”* (В. Саб.); **полтреца дябла** „недобри, пакосни, зли человек” (СС. Мак.): *Єдну недобру жену у Коцуре цо врачала волали полтреца дябла* (Пвл. Бл., В. Саб.); **поорал (поробел и под.) як дябол на когутови** „подло, гербаво поробел” (В. Саб.); *На Гаршаньскей гори орал дябол на когутови, та и нешка остали когутово ступај; и за Гаршаньску гору у Мадярскей гуторели: дябол орал на когутови* (В. Саб.); **попил би и з дябла скороу** „барз пие”; **придзе ~ по свойо, та однесе и тво-йо** „страциш и тото цо ши накраднул, на-

однімал, а ведно страциш и свойо”; **робиц дяблү на буздовань** „барз вельо робиц (кед ше не муши)”: *Лем роб, роб дяблү на буздовань!; Не будзем вецей робиц, озда дяблү на буздовань?; яки ~ таки чорт* „обидва можлівосци єднаки (звич. недобри)”; слц. čert ako (alebo, či) diabol „исте”.

дявол -ола х. „дябол”, попри форми дябол часто у Гнатюка, дакеди и у бешеди старших: *А кед рано стане, [жена] бريدка яко дявол* (Етн9 ч. 331); *А дявол ей гварел же го [дзецко] муши дац, же вона го обецала дяволуви ище лем ше зачал* (Етн30 121); *Тераз ши ме до рук достал, а уж ши ме дяволу до рук дал* (Етн29 16); *Але так най будзе кждому / Хто непослухни оцови свойому / хто волі слухац дявола* (РН 45/1932, 1); *Невеста не сце швекра и швекру. Цо то за жена, дявол – та* (приклад з бешеди). ◀ Од цсл. диявол можебуц под уплївом серб. ђаво (ген. ђавола).

дяволїца ж. „дябол женского роду, дяблица”: *Тот стари дябол кед поишол дому, питала ше му дяволїца: Дзе же су, чи ши их влапел?* (Етн29 110) ◀ Од дявол.

дялок присл. „пешо (рушиц, попонагляц за даким); бер ше, сцекай, марш оталь”. ◀ Од мадь. gyalok „пешо”.

дянта ж. „гудацка смола, калафоний”. ◀ Од мадь. gyanta „исте”.

дянташ х. 1. „юнак; нялкош; тот цо ше прави юнак, нялкош”: *Не поврацал длуства людзом, бо по закону не мушел, бул дянташ; Побил жену, та го охабела, то дянташ; Яки ми ту дянташ! Пале яки дянташ!* „яки ми ту юнак” (СС. Мак.); *Кед знал таке зло робиц, най тераз и на суду будзе дянташ. 2.* „бетяр”: *Задруђаре були дянташе: кед орали, та єден бул на єдним концу поля, а други на другим концу, конї сами цагали плуг по бразди, кед дошли на конец, тот на тим концу обрацел плуг и вони рушили, а кед дошли жу другому концу, гевтот их тиж так обрацел* (В. Саб.). ◀ Вироятно, як и дянтош, од мадь. gyantos „мали хлапец, срайдош”.

дянтовац -туєм незак. „чухац, смоліц з гудацку смолу смик на гушлі, ремень на ма-

шини, дратву и под.” ◀ Од *дянта* (Латяк-Мадь).

дянтош *х.* „мали хлапец, срайдош”. ◀ Од мадь. *gyantos* 1. „смолар”; 2. „мали хлапец, срайдош” (ЛатякМадь).

дятка *ж.* „цворень на ярму”. || Слц. ди-ял. *dadka* и *džatka* „исте” (SSN I, 289). ◀ Оп. *дятки*².

дятки¹ *ткац.* „палічки на концох двох крижних латкох на кожельцу хтори при-тримовали предзенко” (ФейИр 39). || Слц. ди-ял. *dadku* и *džatku* „древена часц на крос-нох хтора затримує навой” (SSN I, 289). ◀ Оп. *дятки*².

дятки² *ж. мн.* „латки у падлашу, чамблі”: *Латки у падлашу ше волаю дятки, тят-ки або чатки, а чамблі я нігда не чул* (Дю. Латяк). ◀ Корень словох *дятки*¹, *дятки*² и *дятка* вироятно бул зоз -д: *дяд* (словацки паралели тиж зоз *d*: *dadka*, *dadku*). У вос-точнословацким ест и слова *ďada* „дїдо”

(Hal I, 195), *ďadek*, *dzadek*, *džadek*, *dedek* зоз значеньом розличного прибору (SSN I, 302), та можліва вяза и нашого кореня *дят-/дяд-* з тим восточнословацким коре-ньом и з польским *dziad* „дїдо” (у ткацкей и ремеселніцкей терминології маме пар на-зви прибору виведзени од *дїдо*: у ткацкей *дїдо* „кожелец”, колесарски *дїдо* на хтори ше здзива колесо).

дятки³ и **дятьки** *ж. мн. оп. джачки.*

дъомрош *х.* „горка паленка, с. пелинко-вац”: *Чула сом од оца же гварел: попиєм себе дъомрош* (Сф. Мак.). ◀ Вироятно од мадь. *gyotog* „жалудок” (слово би значело „па-ленка добра за жалудок”).

дъорац -ам *незак. експр.* „нагло пиц”. У сербским ест лем дієслово *ђорнути се* „опиц ше” и *ђорнути* „галадно поєсц”, але форма „*ђорати*” не иснує у сербским. ◀ Неясне.

Е

[ево] слов. и викр. „ни-а, пале”. ◀ Од серб. ево.

егзамент и **агзамент** х. звич. мн. у бешеди найстарших „конец школского рока зоз испитами; испити на концу школского рока”: *На концу рока ше складало испити, та то екзамент* (Пвл. Бл.); [Учитель Еперт] себе кажди рок тельо труду дава, же його школяре више найлєнише од шицких зложа екзаменти (РН 25/27, 3). || Всл. egzament „испит”, поль. egzamen/egzamin „исте”, рсй. экзамен, рсй. нар. экзамент од часу Петра I прејиг польского. ◀ Од лат. еха:men.

егзеквент х. ист. „судски вивершител”: *Чекай, бабо, чекай, чекай ти на жи-му / Док егзеквент придзе по твою перину* (Етн9 ч. 345); *а кед не мог человек виплациц [порцию], придзе егзеквент, полицае дво-ме, напишу човекови коні, крави и веж-ню та предаю од человека шицко* (ЕтнV 88); *лем придзе егзеквент до хижи з єдним еш-кутом и єден кишбирів и єден полицай. Ег-зеквент скричи: Берце перину, а кишбирів муши брац, бо вон слуга, муши пана swojego слухац* (ЕтнV 96). || Слц. ехекvent „страна на чий хасен ше окончує егзекуция”, ехекútor „судски вивершитель”. Серб. егзеквирати „наплацовац длуство”, егзекутор „судски вивершитель”. ◀ Од лат. ехесутио.

егзецир х. „воєна вежба”: *Кед раз уж дзєнь, катонацом трубя на егзецир* (Етн29 112); [Вояци] *пошлї з того варошу аж до Босни. Там вони ходзелї на егзецир* (Етн30 220); *будземе ми, мила, егзецир провадзиц „будземе робиц воєну обуку”* (Етн9 ч. 285). || Слц. ехесірка „исте”. ◀ Од еже(р)цирац.

егзецирац -ам незак. „робиц воєну обуку”, у Гнатюка: *А як було седем годзин, при-*

шол жу нам офицер / и ми горе поставали, цакомпак зме егзецирали (Етн9 ч. 281). || Слц. ехесіроваџ „исте”, серб. егзерцирати „исте”. ◀ Прејиг нем. ехерзиєрен „робиц воєну обуку” од лат. ехерс:ге.

едеден-бедеден у дзєцинскей писньоч-ки и розчитованки: *Едеден-бедеден, цинжи-тай, / гайдук, шовгор мичкинай, / ди є сова кертисова дудала / жєре жєртом (жєртум) нар. Цала писньочка иснує и у восточнос-ловацким. ◀ Од мадь. egyedem-begyedem „римоване слово у розличних стихох и под”* (ЕтМ).

езер х. числ. „тисяч”. У єднини ше рид-ко меня як меновник х. р.: *єдного езра, а у множини ше меня: Н. езри, Ё. езрох, Д. ез-ром* итд. || Карп.укр. *езерь*, всл. ezer и jezer. ◀ Од мадь. ezer „исте”. • **на езри** „барз вельо”: *Вибєр себе, вибєр [мужа], маш ти их на езри; / вибєр себе поцєшенє хторе ци ше пачи* (БиндКост 95); ♦ **(мам брижи) не езер алє сто** „барз вельо” (Ю. Пап, Лев. Ск.).

езерка и **езровка** ж. „банкнота од 1000 дин.”: *Гваря, же бачикови Мишкови спадла ложка до меду, бо пришол якишиц тарго-вєц, ... па ту бомє падали стотки а и езер-ки* (РН 43/1932, 2, Ё. Букатко). Хаснує ше и форма *езровка* (оп.).

езермайстор х. „човек хтори зна вельо ствари робиц, хтори позна вєцєй, („езер”) ремєсла”. || Слц. ezermešter. ◀ Од мадь. ezermeister „исте”.

езерни -а -є: ♦ **до дябла езерного** „до чорта”, **дябол езерни би го знал** „чорт би го знал”, **до боляка езерного** „барз” (оп. кон-текст под боляк); **чорта езерного** „не прав-да”: *чорта езерного, то ти лєм так думаши и гуториши* (КовМихЦВ145) || Слц. jazerný

субст. синоним за дявол. слц. диял. *jazerný: potvora jazerná* „преклінане, гандроване” (SSN). ◀ По форми може буц од *езер*, але не ма значеньову вязу з числовником *езер*.

езровка ж. „банкнота од 1000 дин.”: У остатніх дньох чул ... же езровки старого видання вещей не буду вредзиц (РН 15/1936, 4); Баржей ше гутори езровка як езерка: купел сом за езровку (В. Саб.).

ей викр. 1. виражує несогласносц: „Сину, дай ми дакус з того погача, та ци поможем дакус робиц, бо сом барз гладни.” „Ей, я не можем давац, бо я ту на цали тидзень прииол робиц, та вец я не будзем мац цо єсц” (Етн29 1). 2. виражує одушевіє: Петро красни барнасти. Ей, чи го не мило попатриц, кед дзвигне главу, а прейдзе попод облаки. Найвекши, наймоцнейши у валалє (РН 6/1932, 2, М. Ковач). 3. обраца ше з нїм увагу на зміст наступного виреченя: Ей, не видно тот мой валал, / дзе ше я народзел (нар. писня); Ей, у Ганїчки на дворе / ставаю крижом сватове (нар. писня). 4. виражує протест, гроженє, одгражанє: Ей, не плєцце, не мотайце (нар. писня). 5. виражує незадовольтво, банованє: Ей, кед би я биду знала, нїгда бим ше не одала (нар. писня).

ейне викр. дакеди повторени **ейне-ейне** (и **ейне ейне**), часто заменлїви з викричнїком **ей**: 1. виражує чудованє, одушевіє и под.: Янчи ше заш нацаговац почне, та гутори: „Ейне, вера сом твардо заспал.” (Етн29 42); Баба видзе, та го збачи: „Ейне, ейне, яки красни пшичок ...” (Етн29 213); Опатраю ю шицки тоту красну злату рибу: „Ейне, вера є красна, уж красша не може буц.” (Етн30 63); Краль гутори: „Ейне, чи є мудра ваша тота дзивка.” (Етн30 249) 2. виражує незадовольтво (з ниянсу жалю, гроженя, банованя и под.): Як почал пиц, а вона му главу до води прибила: „Ейне, жено, шерцо мойо, уж видзим же ши ми на зрадзе (Етн29 88); Обудзи ше баба: „Ейне, ейне, не мал ши ме так окламац! Олупел ши ме од папучи цо ше море прекрачує, олупел ши ме од трицец и єдней дзивки моеї ...; але, чекай, придзеш ти ещи ...” (Етн29 212); Ейне, да я то знала же то таке добре месо з човека, я би

була це жедла (Етн29 33). || Слц. диял. *ejnie „исте”* (SSN I, 429). ◀ Од мадь. *ejnye*.

екстра прикм. *непрем.* „окремни”: Дос-тал пенєжи, купел себе имати, шицко екстра, як стражамешитере маю (Етн29 187). • ~ **соба (хижа)** „окремна хижа у ноцнїку”: Дойду жу єдней чарди, там буду ноцовац. Андри дораз вименєл екстра собу мацери (Етн29 76, Фаркаш); Войдзе до палати...., питал од келнера екстра хижу да ше дакус опорай (Етн29 247). || Слц. *extra „исте”, extra izba „окремна хижа”, карп.русин. екстра „исте”: То была екстра-клас паленка!*, серб. *екстра „исте”, екстра-соба „исте”, мадь. extra „исте”* (1796), нем. *extra „исте”*. ◀ Од лат. *extra: „исте”*. Кед же прикметнїк з карпатской лексики, до нашого языка прииол вироятно преїг мадярского; по приселєню могол присц преїг мадярского або сербского.

ектения ж. церкв. „кратка молитва свящєнїка на богослужєню у хторей ше виповедаю потреби вирних”: Паноєц однесол кадилнїцу до олтара, почал ектєнию кончиц (Етн30 296). || Серб. *јектєнија „исте”, рсї. ектения „файта церковного шпиваня; молитва за владаров дом”*. ◀ Од грєч. *ектєνηζ*.

[елеватор] х. „справа за дзвиганє терхи, терховни лифт”. Нем. *Elevator „исте”, мадь. elevátor „исте”* (1882), серб. *елеватор „исте”*. Европске слово. ◀ Од лат. *e:leva:tor*.

[елетрика] ж. 1. „електрична шветлосц”: Зашвиц елетрику (В. Саб.). 2. „кишенкова батєрийска лампа”. Серб. *електрика „електрична струя, шветлосц, инсталация и др.”* Европске слово. ◀ Од лат. *e:lectricus „янтарни, с. ћилибарски”, а то од грєч. ηλєκτρον „исте”*.

[елетричар] х. „майстор за електрични инсталациї”. ◀ Од серб. *електричар „исте”*.

елефант х. зоол. „с. слон”: *елефант* (РН 30/1927, 2). У старословацких жридлох лексема зафиксована 1648 р., а у мадярских 1113. р. До нас назва *елефант* пришла през мадярске лебо немєцке поштреднїцтво (нем. *das Elephant*) зоз латинского лебо грєчєского. Хаснує ше и синонимска форма

елефант (оп.) и сербизем **слон** (Тимко, 84, 85).

енґедовац -дуєм (дакому або без обекта) зак. и ридко незак. 1. „попущиц (у медзисобним нескладаню, правоценю и под.)”: *Ещи и тєраз од нїх [порцию од худобних] питаю, не енґедую док лєм ма на себе остатні своєю шмати* (ЕтнV 96); *Газдиня му гвари: „Лєм ти идз на польо та ор, я поношим [дерево] и сама.” Але Древинец не сцел енґедовац. „Чи ви то зробице, чи не, а я кед зробим, знам же будзе зробене.”* (Етн29 168). 2. „допущиц дацо зробиц”: *Уж цар видзи же [дзівка] другого [леґиня] не сце, та ей енґедовал [пойсц за того хторого вибрала]* (Етн29 71); *Та ше заш питайце од стражамештера да вам енґедує присц ту ещик два годзини* (Етн29 193); [Марко] *гварел же вон за три дні слави кресцени дзень и не годзен ше биц. И цар му енґедовал „допушел му же би ше не бил за н҃го”* (Етн30 160). 3. „попущиц, ослабиц у интензитету (о хороти)”: *Вчера дакус енґедовало, але нешка сом заш хора.* 4. „пребачиц; одпущиц кару”: *Патри да го [гной] вируцаи тєраз вечар, та ци енґедуєм, не видрем ци три ременї з хрибта* (Етн29 19); *Вон ю влалел, почал ю биц. Вона ше му питала най ю не забиє, будзе його жена. ... Вон ей енґедовал, охабел ю най шти* (Етн29 241). 5. „препущиц дацо зробиц”: *Мац, пришла до дзівки, а дзівкова сушеда ю [мацер] пришла опатриц. Мац гвари: „Я би не енґедовала, пошла бим до вас” „я би не препущела нагоду пойсц до вас”; Уж кед ши три роки ходзел з дзівку, а сце це, та не енґедуй, вежні ю „не препущ тоту нагоду). || Карп.русин енґедовати „допущиц”: Богачі можуть собі енґедовати гостину хоть коли (Чорі); слц. диял. engedovať „пребачиц” (SSN I, 430), карп.укр. енґедовати, инґедовати, всл. engedovas. ◀ Од мадь. enged „слухац, не процивиц ше; допущиц, пристац; пребачиц; буц благи”.*

[**Енґлейз**] х. „Анґлиеєц”. ◀ Од серб. Енґле:з. Сонант *й* после *е* маме як и у сербизмох (з длугим *е*:) *Кинез/Кинейз, кинезки/кинейзки, артейска студня.*

[**енґлейзки**] -а -е „анґлийски”. ◀ Од серб. енґлески.

енджелїр х. 1. „геометер”: *Уж привели енджелїра / Да вон їм жем покласира* (Етн9 ч. 380). 2. „инженер”. || Слц. диял. hinžilır, vindžilır „инженер” (SSN I, 705). Европске слово. ◀ Нем. Ingenieur < франц. ingénieur < лат. ingenium „мудри пренаходок”.

[**енекция**] ж. „инекция”, у бешеди старших: *вєцка дохтор написал ліки таки и таки, и енекцию ми дал* (Рускинї 183). Оп. *инекция.*

енки присл. „у тей хвильки, такой-енки”. ◀ То суфиксална часц присловніка *такой-енки* (яку маме и у приметнікох *милєнки, дробєнки* и др.).

енучки присл. експр. „у тей хвильки, такой-енки”. ◀ Виведзене од *енки* зоз суфиксалним елементом -уч-, з хторим ше по-мощное значенє присловніка.

епитрах х. нар. церкв. „епитрахиль” (Лев. Ск.).

епитрахил(ь) х. церкв. „часц свящєніцкоґо облєчива”: [Паноєц кладзе епитрахил] *през главу на себе. Епитрахил закрива перши и виши попод колєна. Зошити є зоз истого материялу як и пояс* (Гор-Кух 258). ◀ Церковнославянске слово, од грєч. епитрахѣλιον „на шиї, нашійнік”.

ерар х. ист. „державни маєток у Австро-Угорскєй”. || Слц. erár 1. „державна каса”; 2. бєш. „державни маєток”. ◀ Нем. Ärar „державна каса”.

ердек у функц. пред. 1. „зла особа, дябол”: *Тота би свойому братови вжала пєнєжи, то ердек* (В. Саб.). 2. „оштри, пишни, важни”: *Була сом опатриц хороґо шовєра, думала сом же нина будзе ердек, але була добра* (Пвл. Бл.). || Слц. диял. erdeg „силни, мощни” (SSN I, 430). ◀ Од мадь. ördök „дябол”. Оп. и *ердек-бочкор.*

ердек-бочкор х. „оштри, пишни, важни человек”: *Ердек-бочкор то таки цо дума же шицко зна, цо ше прави важни* (Лев. Ск.). ◀ Од *ердек + бочкора*. Синтаґма могла значиц „важна бочкора”, тє. „ходзи у бочкорох, а прави ше вельки, важни” (оп. *ердек*).

[**есєнц**] х. „оєт, с. сирѣ”. ◀ Од мадь. eszenc.

есєнцовац -цуєм незак. „додавац есєнцу до єдзєня”. ◀ Оп. *есєнц.*

[еспан] х. 1. „роба”: Пойду вони нука до *žалийох*; *опатраю еспан* (Етн29 218). 2. „ствари у обисцу, сермия” (Ю. Пап). ◀ Од серб. *еспан*, а того з турского. У нашим языку слово *еспан* хасноване у 19. и у першей половки 20. вику, а у другой половки 20. вику є поциснуте од сербизма *роба*. Нашо карпатски еквиваленти за *робу* то *товар* (оп.) и *портейка* (оп.).

[ето] слов. и викр. 1. „ни-а, пале”: не купел му [газда] ані имати, але ходзи *ето розтаргани* (РН 46/1932, 2, Г. Букатко); *Тераз ше ето указала красна зџода же кажде руске обисце може купиц наші руско-українски „Алманах”* (РН 21/1936, 3); *Мама приклад од самого апостола Петра, хтори ше барз збизовал на својо сили, па, ето, затаєл од страху Христа* (РН 26/1927, 4); *Ето, так ше вилярмала Маря на Якова* (РНКЗаря 1941, 59). 2. „пате(це), приходзи (приходза, пришли)”: *На други знак зос мажарох ето осемнац леґиньох на украшених коньох и двацец з квецом и баряками оквечени кочи з радосну млада челедзу* (РН 95/1926, 2). ◀ Од сербского *ето*. Нашо еквиваленти то словка *ни-а* и *пале*: ... але *ни-а (пале)* ходзи *розтаргани*; *Тераз ше ни-а указала красна зџода*; ...та, *ни-а (пале)*, *затаєл од страху Христа*.

ешкут х. ист. „валалски судия, пришажнік у Австро-Угорскеј”: *Вони не дзбаю гоч худобна жена плаче и нарика, їм то ані не бриґа, лем придзе еґзеквент до хижы з єдним ешкутом и єден кишбиров и єден по-*

лицай. Еґзеквент скричи: Берце перину, а кишбиров муши брац (ЕтнV 96). || Слц. *eškut „исте”, серб. ешкут „исте”. ◀ Од мадь. esküdt „исте”.*

ештанция ж.: *правиц ештанцию* „писац молбу же би ше малолітна дзивка могла одац” (Лев. Ск.): *Хто надумал таку [барз млада] дзивку одац више нашолю причину и правел молбу вишей власци „иштанциї” да му ше доилебодзи одаванка малорочней дзивки. Людзе гварели „правиме ештанцию дзивки” або „купуєме роки дзивки”* (РН 17/1939, 3). 3 прикладу неясне чи *иштанция* и *ештанция* ту маю исте значене. || Всл. *eštancia* (Czambel) и *inštancia* (Hal I, 309), поль. заст. *instancja* „заберане за дакого, молба”. ◀ Од мадь. *instancia, estántzia* „молба; уряд висшей власци”, а то од лат. *instantia* „молба”.

ештике с. бот. оп. вечарша фрайла.

еще и ешек присл. и слов. коц. оп. **ище:** *и там зме завершељи шицку ... роботу, лем ешчек остало за наґар* (запис у РК од 1935); *место не мож достац, па аґи роботи нет ґиґакеґ, а и Јаким ешчек през места* (запис у РК од 1935). || Всл. *ešče* (Hal).

ещи и ещик присл. и слов. коц. оп. **ище:** 1. присл. „ище”: *А то лес бул стриберни. Йо-му тот лес ещи баржей ше пачел. ... Пойду до златого леса. Але хлапцу то ещик баржей ше пачело* (Етн29 61–62). || Слц. диял. *ešči, eščik „исте”* (SSN I, 429).

ея ж. оп. гея¹

Є

євангелія ж. и **євангеліє** с. *церкв.:* „Євангеліє то церковна кнїжка у хторей євангелисти св. Матей, Марко, Лука и Йоан описали діла и учене Исуса Христа. Євангеліє чита священїк або диякон. Євангеліє ше чита на каждой служби. Воно вше стої на пристолю (ГорКух 259); *сященїк вежне жу себе млдого и млоду, положила пальци на євангелію, пред сященїком пришагаю* (Вес 29). || Поль. ewangelia, слц. evanġelium, укр. євангеліє, укр. диял. євангеліє, рсї. євангеліє. ◀ Од греч. ευαγγέλιον „радосна вистка”. Частейше хаснуєме форму *євангелія*.

євка ж. „часц швиньского жалудка хто-ра ше при забивачки полні з млетим месом (з материялом як за гурки)”. По М. Байцови з Вербасу *євка* ше по сербски (у Вербаше) вола (j)евка, буцак и ката. Анї єдну з тих трох лексемох не зазначели зме у МС и РСКиН. ◀ Неясне.

[**Єврей**] х. „припадник израелского народу”. ◀ Од серб. *Јеврејин*. Наш карпатски еквивалент *Жид* (оп.).

Єгипет х. „Египат”. Форма з церковно-славянского преїг казаньох о Мойсейови и др. вошла до народного языка (под уплївом сербского хасновали бизме форму *Еџипат*).

[**єгуля**] ж. зоол. „*Anguilla anguilla* L.”. ◀ Од серб. *јегуља*. По О. Тимковей, наш карпатски еквивалент **чик** (оп.) (Тимко 106).

єгумен и **єгуман** х. „старшина монастира”, лем у Гнатюка. Оп. **игумен**.

єд х. „гнів”: *А Марча ... сцисла песци на почала з нїма биц по столе – Читце, Лацкань, не кричце! ... И од єду два вельки слизи спадли Марчи з очох* (КостПр 84); *Гвари ше же дахто єдовити або же ма єд у себе „гніваци є”* (Пвл. Бл.); Любел каждого насе-

кирац, а до кого ше влалел, того так насекирал, же широта человек нье знал од йеду цо робиц (Заря 3/1939, 7). || Слц. и слц. диял. jed „гнів”, од jedu „од гніву”. ◀ Общеславянске слово, од праслав. jaďъ. Виведзени: *єдовац ше, єдовити*.

єдач х. „тот цо може добре єсц”. Слц. jedák „исте”, dobrý, slabý jedák. ◀ Од *єсц*.

єдачка ж. „тота цо може добре єсц” (Мел. Пвл.).

єден¹ -дна -дно числ. **1.** „число и количество 1”. **2.** „сам, єдини”: *знаєце добре, же бул єден у мацери и оца „сам у мацери и оца, єдинец”* (РН 9/1937, 2). ◀ Праслав. edinъ и edьпъ. • **єдно на друге** „штредне, просеково”: *од здравственой задруги маю найвекишу пользу сами задружаре, бо кед ше вежне єдно на друге вец кажди задругар за єден рок пришпоровал 200 до 400 дин. на видаткох за дохтора и ліки* (Заря 6/1937, 4); **єдно за другим** „за шором, с. узастопце”: *Три дні єдно за другим треба же би було жимно же би почали топиц* (Г. Р.); **лєм тото єдно и праве тото єдно** „лем єдно треба окреме наглашиц, с. єдино што”: *лєм тото єдно, же цала жем под большевицку владу є державна, а земледїлци су як арендаше* (РН 27/1927, 1); **цо за єден?** „хто то?”: *а вона себе так подумала: „Палє, од кеди я ше з нїм зишла, нїжда сом ше му не опитала же цо є за єден ...”* (Етн30 98). ♦ **єден (єдно, єдна) пред другим (другу)** з компаративним значеньом: „обидвове (обидвойо) у єднакей мири”: *Фабрики ше обеговали єдна пред другу як да ... повекишаю и полєгчаю виробованє своєї роби* (РН 26/1932, 1); **єден як єден и як єден а єден** „цалком су исти”: *Микола и Дюра єден як єден, зато ше и вадза* (В. Саб.); Но,

но фляши як єдна а єдна. Положим ю на исте место, а паленку себе пресинем до другой фляшки (РК 1932, 112); **єдно з другого** „єден (єдна, єдно) од другого (другей) видзел, приял прикмети и под., та тєраз обидвоме (обидва, обидвойо) єднак робя”: Єдно з другого, та тєраз уж шицки дзеци купую синтисайзери; Млади з Керестура барз одходза до Канади: єдно з другого, єдно з другого, та пойду шицки до Канади „єдно на друге ше упатри” (В. Саб.).

єден² -дна -дно прикм. 1. „цали, шицок”: дораз себе купелі красну хижу, ... та булі жаздове перши у єдней вармеді „у цалей вармеді” (Етн29 65); лєм же я то знам же ме буду осудзовац у єдней вармеді вишадзи же ти мне за єден роцок служел (Етн29 23). 2. значи вельку миру дачого: „сами, чисти, подполни”: Бул єдна вода од зноу „бул сама вода” (СС. Мак.); На полю єден цирок „сами цирок” (Лев. Ск.); На ашов заджобнем до жєми, та уж зос ней вода чвирка. .:; шак под жєму на пол вата єдна вода (КостПр 90–91). || Слц. telo jedna rana, ruku jeden mozoľ.

єденасти -а -е числ. поряд. гу основному числу 11.

єденац числ. осн. „число и количество 11”.

єденацєцєро -рих числ. збир. з меновніками с. р. хтори знача 11 млади: Швиня ми опрашєла єденацєцєро прашата (В. Саб.).

єденацмє числ. збир. з меновніками хтори знача 11 особи х. р.: єденацмє хлопи, во-яци, хланци.

єдзєнє с. 1. „процєс єдзєня”: При єдзєню ше и порадзєли; При єдзєню ше не шпива. 2. „єдло”: На столох було вишєлїяки єдзєня. Всл. jedzeńє з обидвома значєнями. ◀ Од єсц. • **слабого є єдзєня** „мало є”.

єдинєц -нца х. „син як єдинє дзєцко у родичох”. || Укр. єдинець „истє”; слц. jedinák „истє”.

єдини -а -є „сам у своєй файти”: [Вислуховал сом] як ти, невєсто моя, Петра нагваряла твоего мужа, а мойого єдино-го сина, же би мнє випратал з обисца и до дому за старих послал (КовМихГК 115). || Слц. jediný „истє”. • **єден** ~ и ~ **єден** „лєм тот єден”: Наш салаш бул у вєпровацким єдини

єден. Коло нас були шицки швабски салаши (Рускинї 45).

єдинїца ж. „дзивка як єдинє дзєцко у родичох”. || Слц. jedinica „истє”.

єдинїчка ж. оп. **єдинїца**.

[**єдинка**] ж. „єден (1) як школска оцєна”.

єдинчє -єца с. (мн. єдинчата) „єдинє дзєцко у родичох”: Вєц вєлькє старанє родичох коло єдинчєца твори у нього думку же нїч на швєцє нє можє буц през нього! (РН 44/1936); Обидвойо, муж и жєна, су єдинчата, а добрє ше складаю (В. Саб.).

єдло с. „єдзєнє”: дацо би сєбє там поса-дзєл, даяку жєлєняву потрєбну за єдло (ЕтнV 101). || Слц. дял. jedlo „истє” (SSN I, 722).

єднак присл. „у истєй мєри, на исти способ”: Вона фурт єднак рапка „нєпрєривно приповєда” (Лєв. Ск.). || Слц. дял. jednak: (SSN).

єднакє у функи. пред. мат. „дава рєзул-тат”: 4 + 5 єднакє 9.

єднаки -а -є „хтори ше нє розликує од другого, таки исти”. || Всл. jednaki: kařda služba jednaka.

єднанка ж. 1. „тарговинскє и под. єд-нанє”: А тєди бул обичай, же жазда при єд-нанки давал слугови мєду (РН 6/1933, 3). 2. „догварка послє єднаня, розгваркох”: алє и то було у єднанки же би вон [дябол] вишє бул прилапєни з роботу, да вон вишє ма цо робиц, бо кєд нє будзє мац цо робиц, яї нам шицким (Етн29 267); У вигнаню на острову Крфу жиши ше предняци Сєрбох, Хорватох и Словєнцєх у мєшацє юлу 1917. р. и зрєбє-ли мєдзи собу єднанку же Сєрби – Хорвати – Словєнци єден народ и єдну державу осную (РК 1932, 24). 3. „догварянє одн. спричка-нє двох спротивєних странох”: Зато вони [батогашє] би ше сцєли єднац з нами. Чи єст з „батогашами” єднанки? Повємє им ясно до оч, най знаю: З „батогашами” нєт єднанки! Батогашом нєт мєста у чєсним руским обисцє! (РН 31/1934, 2) || Слц. дял. jednanka „єднанє о цєни и под.” (SSN).

єднац -ам (дакого) незак. „єднац ше з даким о роботѣ хтору тот ма робиц”: Члє-вєк ... пошол на пияц слугу єднац (Етн30 265).

єднац ше -ам ше *незак*. 1. „догваряц ше о цени”; слц. *jednat sa „исте”*. 2. „не соглашовац ше, упрекосно дацо твердзиц”. 3. „догваряц ше, спричкац ше (о двоох спроцивених странах)”: *Зато вони [батогаше] би ше сцели єднац з нами* (РН 31/1934, 2). ◀ Од єден: дієслово *єднац ше* першобутно значело „приблїжовац оддалени становиска до єдного”.

єдначиц -им *незак*. „виєдначовац, давац дачому єднаку форму”. ◀ Од *єден*.

єдначиц ше -им ше *незак*. 1. „виєдначовац ше, доставац єднаку форму” (Люб. Як.). 2. „не правиц розлику (у медзисобних одношеньох)”: *Барз ме почитовали. ... То ніжда не було же баба-баба, то шицко єдно, мац. Я ніжда ані не гварела швекра. Мац! То так ше, єдначело ше* (Рускинї 65). ◀ Од *єден*. Оп. и *зедначиц ше*.

єдни -их числ. збир. мн.: ~ **бочкори, ножнічки, дзвери**.

єдністи -а -е „хтори ма єдну з можливих двоох, трох итд. єдналих часцох”: ~ **плуг** „плуг о єдну бразду”: *Були єдністи и двоїністи плуги* (Ивг. Бл.); *Єдністи плуг фино орал* (В. Саб.); ~ **облак**: *Єдністи облак тот цо ма єдно кридло и єдно очко* (Г. Р.); *На хижи єдністи облаки и облашніци* (В. Саб.). ◀ Од *єден*.

єдно¹ присл. „дас, приблизно”. || Слц. *jedno „исте”: jedno dva-tri roky*.

єдно² модал. у конструкційох **єдно ... друге** „перше ... друге”: *При тей нагоди спомяне єден случай ... Єдно прето, же застараних родичох поцеши, да надії на добре, бо єст и у нашої держави таки дома науки и вихованя ..., а друге, же тоти дома ... заслужели и нашо признане и похвалу. То су семинари* (РК 1939, 49, о. О. Тимко).

єдовац -дуюм (дакого) *незак*. „гнівац”: *Тота його прикмета найвецей єдовала його жену, єдовиту Марю* (КовМихЦВ 213). Всл. *jedovac „исте”* (Hal).

єдовац ше -дуюм ше *незак*. 1. „гнівац ше”: *Єдуюм ше – да пукнем. Дзе вон видал мне худобней жени приводзиц ище и жайдаша!* (РН 2/1934, 2, М. Ковач). 2. „мучиц ше, нервовац ше, секирац ше”: ... *Кельо раз їм [дзецом] гуторим: маце ваш вельки двор,*

красну заграду, єст вас троме, бавце ше дома ... Докаж ти им. ... Так ше мама єдовала. (РН 88/1926, 2, Фрушк.); *але ше будзе Мелана єдовац як то учує* (РК 1936, 99, О Торма); *Мац ше тераз єдовала / Нацо пенєж поруцала. / И тераз ше прешвечела. / Же врачарка ю дурела* (РК 1940, Я. Мудри). || Слц. *jedovat sa „гнівац ше”, всл. jedovac se „исте”* (Hal). ◀ Од *єд*.

єдовити -а -е „гнівати”: *Гвари ше же дахто єдовити або же ма єд у себе* (Пвл. Бл.); *Пре тоту його скупоси, а и прето же бул так дакус тутмасти, людзе знали з нього имихи робиц. Тота його прикмета найвецей єдовала його жену, єдовиту Марю* (КовМихЦВ 213). || Всл. *jedovity „исте”* (Hal). ◀ Од *єд*.

єжибаба ж. *празн.* „босорка; стара зла жена”: *а вони малі у обисцу єдну Єжибабу. Вона ше барз гнівала же краль ей дзивку за жену не вжал* (Етн29 188). || Всл. *ježibaba „исте”, поль. jędza „зла жена, чародійка”, укр. язї-баба „босорка, чародійка”, укр. ди-ял. язя „босорка; зла жена”. ◀ Перша часц по ЕСУМ-у од праслав. (j)ęga и (j)ęza. Од того и серб. *језив „страшни”, језа „страх”*. Синоним *вражибаба* (оп.) виведзени од *враг*.*

***єзеро** с. „озеро”. Так би мала глашиц форма того праславянського слова у нашим языку. Єдини шлїд у народней писнї: *Дали сце ме, мамо, за дванац єзери, / волели сце ме дац дзе нет хижом дзвери!* (БиндКост 88). || Слц. *jazero, jezero „исте”, всл. jezero „исте”* (Hal), поль. *jezioro „исте”. ◀ Общеславянске слово, праслав. jezero. Литературна форма озеро превжата з угорурского (язичия): укр. озеро, рїй. озеро.*

ей зам. присв. за шицки три роди и множину: *ей человек, ей дзивче, ей дзецко; ей дзеци.*

єлень х. зоол. „Cervus elaphu L.” Общеславянска лексема. У лемковских бешедох *jejen, jejen*, у слц. *jelej*, у поль. *jeleń*, у серб. *јелен*. Початне е- ма прикмети южно- лебо заходнославянских языкох (Тимко 112).

єленьов -а -о „хтори ше одноши на єленья”.

елефант х. „слон”. М. Кочиш записал двояку форму: зоз е- и зоз є- (КочишЛР, 118). Гнатюк записал форму зоз є- и зоз л’ (*єлефант*, у бешеди зме таку форму не зазначели): *Ти то ані не видзел ... яки [у леше] вельки медведзи и леви, елефанти и гади, ... Жвири було шеснац елефанти у чупоре* (Етн30 214–215). ◀ Од мадъ. *elefánt* „исте” або нем. *Elephant*, а тото зоз латинского и греческого. Синонимска форма *елефант* (оп.).

Ерусалим х. „варош у Палестини, у на-роду познати зоз библийских текстох о Христови”. ◀ Зоз греческого.

[**єсетра**] ж. зоол. „*Acipenser sturio* L.” Общеславянска лексема. Чес. и слц. *jeseter* х., поль. *jesiotr* х., укр. *осетер* х.. По фонетичних ознаках, окреме по початковим *је-*, лексема заходно- або южнославянського походження, але пременка граматичного роду (у нас женского роду) подтвердзує сербски вплив (серб. *јесетра*) (Тимко 109).

єсни -а -е „тот цо може добре есц”: *При купованю [прашатох на пияцу, вашаре] мерковац: Чи тоти прашата весели, чи су єсни* (РН 105/1926, 3). || Слц. діял. *jestný* „исте”: *Dobre tej maceri co ma jesne dzeci* (SSN I, 726).

єст (3. ос. єд. од **буц**) „иснує, исную, с. има”: *Єст таки художни, кед януар, уж нічого не маю* (Ос 29); *Єст таки оцове и таки мацери, муша ходзиц боси и о твардей жи-ми* (Ос 26); *Чи наисце постої тот живот вични ...? ... Єст, воистину, живот вични, так як цо єст Бог на небе, як гвизди на небе, як людзох на жеми* (РН 34/1927, 4, М. Мудри). || Всл. *jest ich więcej, tego was tu jest* (Hal).

єсц єм *незак*. 1. „брац, уживац едзе-не”. 2. *прен.* „секирац, ‘жрец’”: *Бешеда нам не барз ишла; а то нашого фільшоша єдло, та нас почал геркац* (РН 27/1927, 4). ◀ Од праслав. *jasti*, -ѣти. • **ношиц** ~ „нацивйовац положніцу и ношиц ей легке едзе, кола-ча и под.”: *док положніца лежала, родзини ю ходзели опатриц – ношили еси, як ше теди гуторело* (ФейИр 111).

єсц ше єм ше *незак*. „секирац ше, ‘жрец ше’” (В. Саб.): *Бодай би вас ... Та зато я вас вжал зос собу да ше ту єм!?* (РК 1933, 47, М. Ковач)

[**єфтика**] ж. мед. „туберкулоза”. ◀ Од серб. *јектика*, а сербске з греческого. У другой половки 20. віку слово *єфтика* по-циснуте од сербизма-интернаціоналізма *туберкулоза*. Наш карпатски еквівалент то слово *сухоти* (оп.), хторе мало ширше значене, одн. значело не лем туберкулозу, але и кожду хороту од хторей ше слабне.

єфтикави -а -е „туберкулозни”: *Єфти-кави най не бива у истей хижі з другима, котри здрави* (МедТерм 160). ◀ Оп. *єфти-ка*.

єчменок -нка х. *бот.* „ярец, *Hordeum vulgare* L.”, лем у Гнатюкових записох: *По-шал сом ей житко, / Єчменок желєни* (Етн9 ч. 352). Слц. діял. *јаштей „исте”, укр. ячмїнь „исте”*. Общеславянске слово. ◀ Од праслав. *јєсьму*.

єшенїна ж. „польо з ешеньскима плода-ми? польо за ешеньске шаце?”, лем у Гнатю-кових записох: *Яй, горе ядловцом оре дзивче з їдовцом; / оре єшенїну, Боже, не швечи му!* (Етн9 ч. 330)

єшень ж. „друга часц рока”. Слц. *jesień*, поль. *jesień*, укр. *осїнь*. ◀ Од праслав. *jesenъ*.

[**єшеньска ружа**] ж. *бот.* „хризантема, *Chrysanthemum* L.” ◀ Калк зоз серб. *јесења ружа* (Тимко 22).

єшеньски -а -е „хтори ше одноши на ешень”.

єшеньчатко с. *дем. и гипок. од єшень-че*: *Кед так [влапим] єшеньчатко, та теди мам до чого вохпац нохиц сладко* (Г. Г. Надъ, ПЗ 2/1955, 11).

єшеньче -єца с. „младе дробизгу хто-ре дораста вешенї”: *Вежнем єшеньчата, єшеньски курчата* (Пвл. Бл.); *Єшеньчата мали вайца нешу* (В. Саб.); *Єшеньчата то єшеньска живина цо вешенї рошине, найве-цей курчата* (Лев. Ск.). || Слц. діял. *jesienča* „праше опрашене вешенї” (SSN I, 725).

Ж

жаба ж. зоол. Общеславянське, праслав. *žaba*. • ~ **под язиком**: *Пред дзецком ше, по-кля не напільні єден рок живота, не имело повесиц „жаба”, бо ше верело же му вец ви-рошине жаба под язиком, та будзе шепетліве* (КолесарД); **жабом по уха** „плітке; нізке”: *Житоросло жабом по уха „мале жито”* (Ю. Пап). ♦ **дує ше (надул ше) як** ~ „гніва ше, ма нагнівани випатрунок” (ХК1988, 97); **кліпка як ~ у мутлянки (у помийох, у студзеніни, у кислим млеку)** „кліпка несвидоми цо ше з случує” *Раз нас оецц zobудзел додня рано. Вонка ище було цма. Пошедали зме и кліпкали як жаби у мутлянки. Чу-хали зме очи не знаюци цо ше збува* (Заград-ка 6/2012, 8); „Прецо ши ше бил?” Штефан кліпквал як жаба у помийох ...: „Модлім... модлім не знам!” (КочишКроч 70); **ма пене-жи як ~ шерсци** „не ма пенежи” (В. Саб.); **упера ше як ~ до праху** „твардоглави є, сце буц наймудрейши”: *Упера ше як жаба у праху тот цо сце буц мудрейши од друго-го, сце буц наймудрейши* (Лев. Ск., Ир. Ск., В. Саб.).

жабка ж. 1. дем. „мала жаба”. 2. „троу-гласти еластични виросток на задней часци копита коня и др”: *Жабку на конских копи-тох при кованю не дайме цалком зостругац ... Жабка служи коньови як жумова запет-ка чловеку, же би му ход бул мегчейши* (РН 28/1937, 3). || Серб. *жабица* „еластични ви-росток на задней часци коньского копита”, укр. *жабка* „розростання кісток у суглобах кінцівок тварин, перев. коней внаслідок за-палень чи різних травм, що призводять до кульгання”. 3. „часц сподка коча”: *Ковач за-дні шніци сциснул зоз жабку зоз грубого пле-ху* (Фа 76). 4. мн. **жабки** „украси на женской

блузни”: *Даєдна блузна була напредку од ру-кавох жу газучки позберана до ранцочкох, а даєдна мала кошнічки т.є. жабки (на дро-бенко виштапани коцочки), як на фитюли* (ВаргаЛю 214). • **на жабки**: *Ушите дацо на жабки то позберане на фурму ромбоидох: блузна на жабки* (Г. Р.).

жабки ж. мн. бот. „*Sedum spurium* Vieb”. Назву тоту рошліна достала по тим же ше ей лісца надуваю (як жаба). Укр. ди-ял. *жабки* означує рошліну *Linaria vulgaris* Mill (Тимко 48).

Жабняк х. „назва периферийней час-ци Керестура”: *Руцал я кладиво у Кересту-ре вельо. На велькей пажници, на жабняку* (РочКн 93, Я. Баков).

жабово коритко с. зоол. „сладковод-не коритко, школька, *Anodonta cygnea* L. (*Unio pictorum* L.)”. || Всл. *koritko* и *žabacé koritko* „исте”, карп.укр. *жабині коритця, жабі коритця, жаблячі корыттята, корит-ка „исте”* (Тимко 117).

жабурина ж. „желене пасмо з алгох и др. на поверхносни стоящей води, с. жабо-кречина”. || Слц. *žaburina* 1. „жабова икра; 2. „жабурина”, всл. *žaborini, žaburini* „жабова икра” (Buffa 334), укр. діял. *жабуріння* „жа-бова икра”. Судзаци по паралелох и нашо *жабурина* перше могло мац значене „жабо-ва икра”. ◀ *Од жаба*.

жабуркови -а -о/-е „з меней наглашену жабурову ниянсу (оп. *жабурови*)”.

жабурови -а -о/-е „бляди жовкаво-же-лени”: *Па хустки ... красни барз мала. Же-лену, на целову, на белаву, на жабурову, на жовту* (Рускинї 35). ◀ Назва настала пре подобносц зоз фарбу *жабурины*.

жабче -еца с. 1. „мала жабка”. 2. прен. „мала, недороснута особа, смаркош”.

жадане с. „нукашне намагане гу зисценю дачого, с. жеља”.

жадац -ам незак. 1. „вимагац, гледац, питац”: *Дай ми, Боже, дай ми цо од тебе жадам: / Того шугайка цо за нїм препадам „дай ми цо од це питам”* (Етн9 ч. 159); *Воно [Боже милосердиє] ци готове одпуциц шицки твайо грихи, лем зроб то цо Бог од тебе жадаю, „зроб цо Бог од це вимага”* (РН 13/1928, 2); *Студирац нешка чежко, тельо жадаю од студентох же страх божи „вельо гледаю, вимагаю од студентох”* (Пвл. Бл.); *Приступел жу нам погранічни жандар и жадал од нас пасуши „питал од нас пасоши”* (РН 20/27, 2). || Карп.укр. **жадати** „вимагац”: *А я тобі давал, што єсь од мя жадал* (МушГолоси 136). Зоз тим значеньом у сучасним литературним языку хаснуєме українске **вимагац**. 2. „одказовац на дакого же би пришол, волац дакого”: *„Та я пришол жу вам, кралю найяснейши же нач сце ме жадалі.” „Нач сом це жадал? Да ми повеш цо ши гуторел пред людзми.”* (Етн29 60); *Паноцец, жада владика жу себе* (Етн30 114); *„Дому, жаздо, дому, дому це жадаю, / твайо врани коні на яшльох гримаю!”* (Етн9 ч. 354). 3. безос. (дакому) „жадац дацо есц, пиц и под”: *Барз ми жада овоци „барз бим едол овоци”; Барз ей жада дацо квашне „ма потребу, жада поєсц або попиц дацо квашне”; Розохпана є, та ей жада есц* (С. Мйр.). 4. „мац жадане”: *Жадаме же би нам дзеци були щешліви*. 5. „жичиц (дакому дацо)”: *И не думай же ... ци зле жадам. Не! Прето ци то гуторим же ци добре жадам* (КовМихНО 76); *Жадам ци щесце.* || Карп. русин. **жадати** „исте”: *Радуйся щастю й чужому, а біды не жадай нікому* (Чорі). ◀ Общеславянске. Од праслав. *žędati*. ➔ Дієслово **жадац** зоз 4. и 5. значеньом у сучасним языку под уплївом сербского **желети** постало фреквентнейше. У народним языку ше воно у прешлосци ридше хасновало з тима значеняма. Зоз значеньом „мац жадане” место **жадац** частейше ше хасновало дієслово **сцец**: *Микола не сце буц тарговец; з 5. значеньом дієслово жичиц: Хто друго-*

му жичи, сам ше покалічи. Сербски уплїв у тих двох значеньох илуструю и тоти приклади предкладох: *Bogataševa žena zažele da kupi sat* (Olujčić 136) > *богачова жена жадала купиц годзину* (место *сцела*) (Олуїч 106); *Nježno te je volio i želio ti dobro* (Defo 11) > *Нїжно ме любел и жадал ми добре* (место *жичел ми добре*) (Дефо 7).

жадло с.: 1. „орган за одбрану и напад при пчолох”: *Пчола му пушцела жадло „пчола го укушела”*. 2. „язык у гада” (Лев. Ск.): [Гад] *жадло виваљує, строїше, да го ... отрови* (РН 13/1929, 4). || Чес. *žadlo*, поль. *żądło*, всл. *žadlo*, укр. и рсй. *жало*. ◀ Общеславянске. Праслав. *žędlo*. ♦ **оштри** (**оштра**, **оштре**) **як** ~ „барз оштри, сам идзе до цела”: *Дай да видзим чи ци виклепана коса, о-о, оштра як жадло* (В. Саб.).

жадни¹ -а -е 1. „хтори дацо жада”: [Мац] *заплакала же цо робиц будзе, же од нешка свою дзивку жадна видзиц будзе* (нар. шпив.); *А людзе вше були жадни пенежу и добра, бо ше спредозели, же их то ушесци* (РН 9/1929, 1). || Поль. *żądny* „хтори дацо жада”, всл. *žadni* „исте”: *nićoho žadni niebol*, укр. *жадный* „хтори дацо жада; незаситни”. 2. „смиядни”. З тим значеньом прикметнік ше хаснує у Керестуре, у Коцуре ше хаснує синоним **смиядни**. || Поль. *chce mi się pić „пил бим води”*. ◀ Од **жадац**.

жадни² -а -е и **жаден** -дна -дне зам. „ані еден, нїяки”: *А млада челядз жиє так як риба у водзе, не зна жадней нужди „не зна нї за яку нужду”* (ЕтнV 88); *Дубина, дубина меджи дубинами, / жадни чловек не зна цо є меджи нами „ані еден чловек не зна”* (Етн9 ч. 154); *Зашипвай, когутку, на желе-ним прутку, / жаден чловек не зна ту нашу зармутку* (Етн9 ч. 105); *але нїря гоч би лем з курох назберац сцела, та не може кед ей жадну тримац не даю „ані одну куру ей тримац не даю”* (ЕтнV 101). || Слц. *žiađny* „ані еден”, всл. *žadni* „исте”. ◀ Общеславянске. Як и предходне **жадни¹** походзи од **жадац**, праслав. *žędati*. Терашне значене „ані еден” настало од значеня „ані жадани”, напр.: *Шицко потрошел, не остало му жадного динара „не остал му ані еден динар, те, не остал му еден жадани динар”*.

жадніц -ім незак. „паставац жадні, смяядні”. ◀ Од жадні, жадац.

жадосц ж. „жадане”, у медзвойнових авторох: *И мали народ ма у себе жадосц, да ма шицки тоти условия за щесе и радосц, як вельки народ* (РН 29/1929, 1, М. Мудри); *Од коліски моёй, / Више я зло дозволил. / Тей моёй младосци, / И моёй жадосци. / Шерцо цо лем сцело, / Цело то робело* (РН 32/1936, 3, Я. М-ш); *То [право на язык и школы] нам закон дава и тей жадосци нашей держава више видоволі* (РН 1/1938, 3, Д. Б.); *Най нам у шерцу више жадосц будзе: / да сце поштени и вредни людзе* (НЗ 2/1937, 3) || Слц. *žiadost* 1. „молба”; 2. „страсне жадане”, всл. *žadosc „исте”* (Hal II, 1366), чes. *žádost „исте”*, карп.укр. *жадост „жадане”*: *Потім ішо л тот жадза з веліком радостьом до дому, же виполніл своїм сином жадост, што просілі од нього* (ЕтнV1988, 74). ◀ Од жадац. У сучасней бешеди зме не зазначели слово жадосц.

жажда ж. 1. „вельке жадане за дачим”: **а)** за едзеньом: *Дзеци барз ходза оберца черешні перед нашу хижку. Така жажда за черешнями* (Пвл. Бл.); *Мам жажду, але не можем есц, бо мам рану у устох „мам жадане есц”* (Б. Мал.). **б)** за пицом: *Вон пие, таку ма жажду* (М. Рм., Ывг. Бл.); [Писмо човека хтори пре алкоголь страцел роботу у Америки:] *Так думам же досц треци рок задармо робиц. Але то ми ніхто не причина лем моя жажда вислабена кед ей розказац не можем* (РС од 27. 11. 1987, 13); *Алкохол ... не гаши жажду: Цо го человек вещей пие то ма векушу жажду. Алкогол не крипи* (РН 37/1929, 3). **в)** за куреньом (Ю. Пап). 2. **прен. а)** (за дачим позитивним, добрим): [Жадам писац] *о наших добрых и вредных школярох, котри су полни жажди за науку* (РН 26/1935, 2, Д. Б.). **б)** (частейше за дачим негативним, недобрим) „жадане за пенезом, уживаннями и под”: *Страшна жажда за пенезми ані мертвим неда мира* (РН 11/1931, 2); *Бо людзе сами у своёй ... жажди за уживанем и за цо векишм хасном у жажди за мамоном привели швет до терашнього стану* (РН 15/1933, 4); *Чувайме ше, да нам жажда за богатством не погуби нашу*

душу (РН 13/1933, 4, М. Винай); *Цо мож од такого, од жажди за славу хорого человека, обчековац?* (РН 16/1935, 2). ◀ У угроруским языку (язычию) *жажда „исте”*: *мене мучила страшна жажда [пиц]* (Неділя 1/1903, 12), рсй. *жажда „исте”*, цсл. *жажда „исте”*. По рефлексу dj > дз, хтори маме у словах *кадза, медзи*, наша форма би мала глашиц *жадза*, як польске *żądza „исте”*. Понеже слово розширене у бешеди, могли зме го прияц зоз цсл. языка ише пред приселеньом.

жалір х. „вояк”, лем у Гнатюкових записох: *Дванац жалірох зрихтала. / „Ставайце горе, жаліре, / ... билого Яничка лапайце* (Етн9 ч. 27). ◀ Оп. жолнір.

жаліц -ім незак. „жаловац”: *Дзивче дукат не сцело, / Лем за джбаном жалело* (Етн9 ч. 33). || Слц. *žaliť „исте”*. ◀ Од праслав. *žalь*.

[**жаліц ше**] -ім ше незак. и зак. „обрацац ше дакому зоз жалбу”. ◀ Од серб. *жалити се*.

жалоба ж. „знак жалосци за покойним”: *Зос войны уж иду, / А ей наймильшого / Лем конічка веду. / Тот конічок били / З жалобу прикрити, / А ей наймиленьши / Лежи там забити* (БиндКост 19). || Всл. *žaloba „смуток, жалосц”*. ◀ Од праслав. *žalь*. ♦ **ношиц жалобу за даким** „ношиц чарне як знак жалосци за покойним”. Карп.русин. *ходити в жалобі: Умер отиць, и типирь уся родина ходила в жалобі*.

жаловац -луем незак. 1. „буц жаль”: *Жалуем, бануем и будзем до вика / Же сом поганьбела того челедніка* (Етн9 ч. 159); *шицко тото цо зме пред вещей особами на младого паноца ... нагуторели, було лем видумана клевета. Барз жалуеме, же зме то то поробели и моdlіме явно ... за пребачене и одпущене* (РН 3/1934, 5). 2. **а)** „сановац дакого, сочувствовац з даким”: *Вельо народа було цо ю жаловали, бо знали же ше позбула єдиного сина* (Етн30 79); *Оцец барз ю жаловал и тоти двойо дзеци* (Етн29 286). **б)** „сановац трошиц, давац и под”: *Не жалуйце трошиц дзе ше роби о добрим вишколованю ваших дзецох* (РН 6/1928, 4). || Всл. *žalovac „сановац”*.

жаловац ше -луєм ше незак. „поносовац ше”: Пошла жена, клекла пред пана, так заплакала и барз ше жаловала: „Я, мой пане, ніч не причина тому дзецку ...” (Етн30 87); Не швечи маґарцови жаловац ше обичним овцом! (ЧаканБас 42) || Всл. žalovac še „исте”.

[**жалосна верба**] ж. бот. *Salix babylonica* L. У укр. діял. верба плачуча „исте”. Вироятно калк зоз серб. жалосна врба. (Тимко 34) Наш народни еквивалент смутна верба (оп.).

жалосни -а -е „ожалосцени, смутні”.

жалосно присл. оп. **жалошнє**.

жалосц ж. „ожалосценосц, смуток”.

жалосциц -им незак. „робиц жалосним, ожалосцовац”.

жалошциц ше -им ше незак. „буц жалосни, ожалосцени”: [Зармуцели зме ше] кед зме подумали на наш руски народ. ... Жалосцели зме ше, бо знаме, же нашо Руски новини ище не ходза до каждой рускей хижи. Жалосцели зме ше, бо ми ище до тєраз не маме жадней фундації пре наших ученїкох (РН 32/1927, 2).

жалошлїви -а -е „жалосні”: Барз жалошнє Дюра плакал. Жена ше му питала: „Дюро, цо сцє таки жалошлїви?” (Етн30 39); Кед [дзецко] заплаче, кед постане вон кус процивлївим, / Весела му вона шпива гласом жалошлївим (КостИдил 6). || Поль. żalośliwy „исте”, укр. жалісливий 1. „исте” 2. „сочувствующи, сануючи”.

жалошнє присл. „смутно, ожалосцено”: Познала мила милого [медзи гусарами], / жалошнє патри на нього: / „Мили, мили, вименїм цє, / за сто злати чи даю цє?” (Етн9 ч. 306)

жалудз х. 1. „дубов плод”. Всл. žaludz „исте”. Праслав. želqđь. 2. „фарба картох”: нїщок, хлоп, краль, туз, дзвонкова, жалудз, червень, желень.

жалудзни и жалудни -а -е: ~ **туз** „єдна з картох за картанє” (В. Саб.).

жалудок -дка х. „орган за тровенє”. || Всл. žaludek, слц. žalúdok, поль. żółdek. ◀ Од праслав. želqđькъ. • **чежке му на жалудку** „од чежкого, наглого и под. едзєня ма чувство же му жалудок чежки”: Так хвата-

ла палачинки, та єй тєраз чежке на жалудку (Г. Р.).

жаль¹ х. 1. „чувство жалю, жалосц”: Розплакала ше од жалю. || Всл. žal „исте”: ěeznal co od žalu robic (Czambel). 2. у функції предикативного слова: Барз ми жаль же ше так стало. ◀ Праслав. žalь. ♦ **дало ше му на жаль** „розжалєл ше”: Хланчик отворєл очка и, кед видзєл же достал лєм стари žрайцар, дало му ше ище баржей на жаль (КовМихЦВ 225).

[**жаль**²] (дакому дакого) х. у безособних вирєчєньох **жаль ми го, було нам ю жаль** и под.: Жаль ми цє же мушии пойсц по тим витре; Жаль ми тих дзецох цо муша так вчас ставац; Жаль ми людзох цо маржню на тєй жими (Гел. Мед.). ◀ Од серб. жао: жао ми га је, било нам их је жао и под. Наш еквивалент дїєслово сановац: Сануєм цє же мушии пойсц по тим витре; Сануєм тоти дзеци цо муша так вчас ставац; Сануєм людзох цо маржню на тєй жими.

жандар х. (мн. жандаре). || Всл. žandar „исте”. ◀ Од мадъ. zsandár.

жандаркови -а -о/-е „з менєй наглашену жандарову ниянсу (оп. жандарови).

жандарови -а -о/-е „цми желєні”. Ниянса так наволана по фарби жандарскей униформи у Австро-Угорскей (В. Саб.).

жатва ж. „косидба”, найстарши приклад зазначєни у Гнатюка: дополнєл наднїцу форинт хлопови и дзєвєц сексєри жени до жатви, а у жатви хлопови форинт двацєц, а жени наплацєл форинт (ЕтнV 105). || Укр. діял. жатва „исте” (укр. лит. жнива), карп. русин. жатва „исте” (Керча), слц. žatva „исте”, рсй. жатва „исте”. У восточнословацким зме форму žatva не зазначєли. ◀ Од жац (оп.). Од 20. вику за кошенє хаснуєме сербизєм косидба (оп.).

жац жнем незак. „кошиц, резац жито, траву и др. зоз косиром, шерпом”: Скорєй и зоз шерпами жито жали (В. Саб.); За конопу ше гуторєло: резац або жац конопу (В. Саб.); Два жени раз пошли до Филїпова глєдац конопи брац [таргац з корєньом], та там видзєли як Швабици зос косирами жали конопи (БиРК1938, 132). || Слц. žať,

žnem и поль. *żać, żnię* 1. „исте”, 2. „кошиц”.
 ◀ Праслав. *žęti, žьпq*.

жаце с. „резане конопи”: *Конопи тре-ба барз вельку вилагоду, бо конопи сцу мац шицко на време, як порихтане жеми, так оране, гноєне, шаце, жаце* (РН 6/1934, 4).

жач х. „хлоп хтори жне”: *Жало ше [ко-нопу] „зоз дзешатого”: кажди дзешати сноп припадав жачови односно жачки* (ФейИр 32).

жачка ж. „жена хтора жне”. Оп. *жач*.

жачко х. срим. „жец”. Слц. нар. *zaŋko „исте”*. ◀ Як и форма *жец*, од праслав. *zęť*.

жачков х. „мешок за доган, пенєжи и под”: Жачков бул зоз швиньского мехира, на верху орубени, дзе була удзата шпарга з хтору ше зацаговал одн. заверал жачков; служел за тримане догану, пенєжох; ношел ше звичайно обешени на шиї або ухпати под пазуху (В. Саб.); *Лем зберала пенєжи до жачкова цо го тримала под заглавком* (РК 1935, 145). || Всл. *žačkov „исте”*, слц. *žačkov „исте”*, карп.русин. *жачків „исте”*: *Вторговані гроші клала в жачків; Нарізаний доган носив при собі у жачкові* (Чорі). ◀ Од мадь. *zacsko „мешок”, zśak „мех”*. По М. Кочишови, у Коцуре ше паралелно хасновал и синоним *мецок*.

жвератко с. „скло хторе дава одражене предметох”. ◀ Од старшей форми *жверкадло* (оп.), хтора блізна карпатским паралелом: поль. *źwierciadło*, слц. *zrkadlo*, слц. нар. *dźveradlo, dźviradlo*, чес. *zrcadlo, zrkadlo*, укр. (д)зеркало, рсй. *зеркало*. Общеславянске, од праслав. дієслова *zъrkati/zъrcati*, то-то од *zъgęti „патриц”*, хторе маме зачуване у дієсловах *ви-жер-ац (очи) „барз патриц”, за-жер-ац „попатрац”* (тото друге у Гнатьюка), цсл. *у-zrіti „обачиц”*. Наша сучасна форма *жвератко* настала по аналогії з деминутивами на *-атко (зачатко, целятко)*.

жвератков(и) -а -о/-е: Образи були на паперу, але и мальовани на склу або жвератково (ФейИр 97).

жвераточко с. 1. дем. од *жвератко*. 2. „мале жвераточко як украс на шмати и под”: *На баршоню [оплечка] були нашити*

пацєрочки, фалатки брушеного скла у фарбох або жвераточка (ВаргаЛю 216).

жверкадло с. арх. „жвератко”, лем у Гнатьюкових записох: *Пайташочки мойо, дайце ми жверкадло / Най я ше опатрим чи ми лічко зблядло* (Етн9 ч. 94). ◀ Оп. *жвератко*.

жвир х. (и ж.?) 1. „животиня”: *По потоци швета кед Ной випуцел шицки жвири зос свойого корабу* (РН 12/1936, 4); *Спомєдзи жвиروه папажай жиє до 200 роки* (РК 1930, 159). 2. У старших авторох жвир значи и „животиня” и „кревожадна жвир”: *би-єм ше од дуба до дуба, док на мене даяки жвир не наидзе, та ме же* (Етн29 85); *Фаркаш пошол, дораз стража кричала: „Идзе ту єден жвир, чи го треба пуцицї нука чи забиц”* (Етн29 95). || Всл. *džvir х. и ж. „дзива животиня; дзива кревожадна жвир”*: *Liška je džvir. Tam ho dajaka džvir ži* (Czambel); всл. *džvir* у Галаґи хлопского роду: *dziki, lesny džvir*. Судзаци по восточнословацкей паралели, нашо жвир, и хлопского и женского роду, могли зме принесц уж з Горніци, з тим же форма х. р. до конца 19. вику була фреквентнейша од форми ж. р. По приселєню основне значєне слова було „животиня”. У сучасним языку форма ж. р. зоз значєньом „дзива кревожадна животиня” розширєла ше под сербским уплївом. Зоз значєньом „животиня” маме и синоним *жвирина* (оп.) и збирну форму *жвирыта* (оп.). ◀ Шицки три форми од праслав. *zvęřь*.

жвирина ж. „животиня”: *Кед лєв уж раз устарєл и нє мог нїяку жвирина за себе уловиц и справєл ше хорим и начал йойчац. На то го други жвири ишли патриц. Хтори пришол до його дзири патриц, а вон каждого жєдол* (Етн30 7); *Пойдзєме ми до гай поля! / Улапимє там жвирина – / од дванац рочки дзивчину* (Етн9 ч. 38). || Всл. *džvirina „исте”* (Hal). ◀ Од *жвир*.

жвирка ж. дем. „животиня, жвир”, лем у Гнатьюкових записох: *Козак ровки гуторєл: Чекай, ти гамішина жвирко, я тебе добре зробєл, а ти мнє запрєпасцєла* (Етн30 8).

жвирски -а -є 1. „животиньски”: *У найстарших часох його [чловека] живот бул єднаки жвирскому. Жил по дзиروه и пєще-*

рох, єдло му були кояки кореня, овоци и месо, облєчиво даяке од жвирских скорох (РН 98/1926, 3). 2. „хтори ше одноши на крвожадну жвир”. || Всл. džvirsky „жвирски; сурови; шалени” (Hal.).

жвирята с. мн. „животинї”: И шицки жвирята ходзели царя лева патриц яки є барз хори (Етн30 5); Жвирятом дала природа готове облєчиво, єдло ... и инстинкт, а човекови дала руки – да роби, розум – да дума (РН 43 (2001)/1928, 1); шицки птахи и жвирята служа нам за свого вику (РН 8/1936, 3). → Форма єднини жвире, Г. жвиреца (як целе, -єца) у нашим языку не зачувана, пор. всл. džvire, Г. džvireca: žadlo maju jedovite džvirata: osa, pčola (Czambel).

жгіртац -ам незак.: ~ **зоз зубами** „у гніву, нервози и под. мощно чухац зоз сподніма зубами до верхніх”. || Всл. žgritac, чes. skřehotati, поль. zgrzytać, укр. скреготати, рсїй. скрежетать, серб. шкргутати. ◀ Ономатопейске.

жгіртнуц -нем зак. раз зажгіртац зоз зубами”.

жґрид х. 1. „ушєдок, сподок (у препражєним маслу и под.), с. талог”: Масло ше препражєвало ... На сподку остал **жґрид**, а масло ше зляло и воно ше познейше стидло (ДудашКс 143). 2. „нечистота у чєчносци”: кєд вино почнє врєц, настава пєна хтора виходзи на верх, а зоз ню и шицок бруд и имєцє. А вєц ... тот **жґрид** ше помали ушєдує, пада на дно, пєна нєстава, а горє остава чистє бистрє вино (ПапДюКер 61). ◀ Неяснє. Нє зазначєни карпатски паралєли. ♦ **хвали до повали а на палєц жґриду** „хвали безвредну ствар” (В. Саб.).

жє¹ злуч. 1. у обєктових вирєчєньох: Гварєл ши жє придзєш. 2. а) причинови у прєпозициї, звич. у злучєню **алє жє**: заш мушєл пойсц такой на царску жєм, алє жє нє пошол тот дзєнь цо го гонєли на роботу, други дзєнь кєд бул на роботи нє дал му урбар, нє записал, ... та мал штроф за тото (ЕтнV 87); Я робим уш от осємнастогò авґуста, алє жє сом мушєл плацу на прєдок [дац за] квартал ... зато сом Вам с першєй плаци нє мог послац 1000 динари

(ЖиросМСМ 24). б) причинови у постпозициї: Болї мє главичка, болї мє пол бочка, / Жє я нє видзєла милого пол рочка! / Болї мє лїви бок, болї мє прави бок / жє я нє видзєла милого цали рок” „прєто жє, понєжє” (Етн9 ч. 156). 3. у атрибутових вирєчєньох: Тєраз таку жєну мам жє од нєй нєт два лєпиш у валалє: врєдна, послушна, нєт з нєй нїяка хибя (Етн29 VII).

жє² слов. 1. змощнє значєнє заменовнікох и присловнікох за хторима стої: Тот худобни чловєк плачє у варошским дому: та цо жє я будзєм тєраз робиц? Дзє жє пушим коня и краву и гуски? Увґажцє до хлїва, та будзєцє кармиц. На то одповєда худобни чловєк з плачом: Панє и ви биров жґздо! Я краву увґажєм до хлїва, **хто жє** єй да єсц кєд я пойдзєм на своїм худобним конїкови на польо (ЕтнV 99-100); Дзє жє юни, дзє жє юли, док нам хлєба закошєного даю! (ЕтнV 103) 2. (у народнєй поезиї) подобно словку лє змощнє значєнє дїєсловох: Повєдз жє ми, душо моя, чия будзєш? / Повєдз жє ми, душо моя, з ким жиц будзєш? (БиндКост 12); Ей, ти ждо-вєц, ти ждо-вєц, правду жє ми повєдз: / Кєльо ти дзєци маш, чи мє нє окламєш? (Етн9 ч. 168); Вєжні жє ю [жєну], панє Божє, дай жє ми другу!” (Етн9 ч. 334). 3. „нїби, с. тобожє, наводно”: а) Вєц хвалєл комунистичку Росию, у хторєй жє „шє рихта найсовершенша демократия” „у хторєй шє нїби рихта” (РН 28/1936, 3). б) у злучєню зоз злучніком бо: У своїм чашє дзєкотри учєни з Галициї сцєли нас по языку зачишилїц жєу Словаком, бо жє наша бєшєда барз пословачєна „бо нїби наша бєшєда пословачєна” (КостПр 199.); У Чєрвинки прєдаваю жидовску цєркву, бо жє им уж нє трєба цєркву кєд нє маю Жидох „бо им нїби уж нє трєба” (РН 43/1936, 2, М. Ковач); И кєд сом послє поновного чєканя у шорє придал формулари, позната службєнїца ми их вращєла, бо жє сом шє подписал на погришинє мєсто (РС 49/2012, 11, Ю. Пап). 4. зоз значєньом „гваря, приповєда шє”: Долар жє тєраз пада „гваря жє долар тєраз пада” (Г. Р.) 5. зоз значєньом „я думам, я прєдкладам, гайдє”: Жє да ми тоту роботу одложимє за ютрє.

же би¹ злуч. 1. з цільовим значенням: *Але ту тєраз ше сходза сушєдзи же би ше Янчи ожєнєл, вон нє будзє* (Етн29 25). 2. у обєктових вирєчєньох: „О, нїгда сом нє видзєл же би шалєни Янчи шїол на жалиї так по сухєй жєми як други по води.” „Вєра и я нє видзєл, Янчи му гутори, же би єдєн таки хромї нїгда ше нє могол набєгац (Етн29 4).

же би² слов. за творєнє императива: *же би ши нє шєдал на мнє з правого боку, алє з лївого* (Етн29 128). • (дзе) **же би нє** „ищє цо, нє будзє з того нїч”: *Цо ше морициш, як да ши нїгда нє єдол запражєнєй юшки. Когуци-ка би вон сцєл – дзєжє би нє* (РН 22/1930, 3, М. Ковач).

жєгнац -ам *нєзак*. „благословиц”. Слц. *žehnať* „1. благословиц; 2. дзєковац; 3. жадац”. Оп. *жєгнац ше*.

жєгнац ше -ам *ше нєзак*. „правиц з праву руку знак крижа на сєбє”. Поль. *żegnać się* „истє”. ◀ Од нєм. *segnen* „благословиц”, а тото од лат. *signare, signum* „знак крижа”.

жєдзєни -а -є „счухани, витрошєни од єдзєня (о зубох)”: *Зуби ми уж жєдзєни* (Н. Ерді); *Зуби жєдзєни и крави, коньови и чловєкови* (В. Саб.). ◀ Од *жєсц*.

жєдлїк х. „жидлїк”: *У Коцурє ше гуторєло жєдлїк палєнки* (В. Саб.). Оп. *жидлїк*.

жєдляр х. „тот цо бива у цудзєй хижи, квартєльош, с. станар”. || Всл. *želar* и *slc. želiar* „бєзжємни сєлян; наднїчар”, карп.укр. *жєляр, жидляр* „истє”, словєн. *želar* „сєлян хтори ма хижу зоз малє лєбо ані кус жєми”, сєрб. *жєльєр* „квартєльош”. ◀ Од мадъ. *zsellér* „квартєльош”, а тото од стр.в.нєм. *siedlaere*, нєм. *Siedler*.

жєдлярїц -им *нєзак*. „бивац як квартєльош у цудзєй хижи”. Слц. *želiariti* „истє”.

жєдлярка ж. „тота цо бива у цудзєй хижи, квартєльошка, с. станарка”: *а худобни и жєдлярки (цо нє маю свою хижу) дзивки дома нїч роботи нє маю, же би дацо садзєли, а лєбо оплєли* (ЕтнV 98-99).

жєдлярски -а -є „хтори ше одноши на жєдлярох”: *моя дзивка найстарша штер-нацрочна у моєй худобнєй, жєдлярскєй хижи млєко ані нє видзєла, ані своєю млади уста при мнє нє змасцєла* (ЕтнV 98).

жєдлярство с. „биванє по цудзих хижох, квартєльошство”: *Я сєбє думал: Добрє то будзє [справиц сєбє хижу], нє будзєм хоздиц по жєдлярству* (Етн29 V).

жєжиц -жєм *нєзак*. 1. „барз печиц (о слунку)”: *Алє жєжє „алє пєчє”* (М. Рм.). 2. „квилїц, психично мучиц дакого”: *Вон жєжє свою жєну так жє страх* (Пвл. Бл.). ◀ Общєславянскє, од праслав. *žegti*.

жєзлє с. „владикова палїца”: *Жєзлє владика трима у лївєй руки, а у правєй трима владичєски криж з котрим благослови. Жєзлє ма значєнє найвисєий пастирскєй власци архирєя* (ГорКух). || Рсї. и укр. *жєзл* „владарова палїца”, слц. *žezlo* „истє”, сєрб. *жєзлє* „палїца гү хторєй пастирє привязую своєю пси”. ◀ Од старославянского *жъзль*. Далџє походзєнє ше вяжє зоз д.в.нєм. *kegil* „колок”, *geisala* „бич, батог”, нєм. *Kegel* „гүглашка бабка, с. чунь” (Фасмєр, ЕСУМ). Як синоним хаснує ше и слово *палїца*.

жєлє с. 1. а) „лїковита рошлїна”: *Стари знали койяки жєлє: тото од тєй хороти, тото од тєй* (Пвл. Бл); *Нє ма дохтор такей масци / Би вилїчєл цєло, косци. / Ма Ганїчка таке жєлє / Цо вилїчи до нєдзєлї* (Етн9 ч. 112); *Дзє найдзємє тото чуднє жєлє, котрє шицким здравє дава* (РН 49/1937, 2). б) по даєдних информаторох жєлє то окрємна файта польскєй лїковитєй рошлїни: *Мали дзєци цо мали сухоти купали у жєлє, якбачу у тим цо ше на Яна швєци* (Пвл. Бл). 2. „рошлїна, квєцє”: *Дробна розмария – то пахнџє жєлє, / нє єдєн паробок фрџєрєчку вєжнє* (Етн9 ч. 208); *Гоч бим вибєрала як в заградзє жєлє, / уж я сєбє нє вибєрєм своєю поцєшєнє. / Гоч бим вибєрала як в заградзє ружа, / Уж я сєбє нє вибєрєм на свою дзєку мужа* (БиндКост 95). 3. прєн. „коровчє”: *А то ані нє пєршираз жє „батогашє” нападаю свџєнїкох Хорватох. Ша Русини мали такогò жєлџє ищє под Мадџарску. И тєди так само тєдишинї „батогашє” нападли – свџєнїкох Хорватох* (РН 36/1933, 4). 4. „заградкова жєлєнява”: *[У фєбруару] кєд су ноци жимни трєба младє жєлє закривац проци мразу, зос сламу, сухим гнойом або ... кукурїчанку росцєлїц* (РК 1924, II). 5. У

свадебней писні неясне значенє (можебуц „капуста”): *На століку желе, / шицким на вешеле* (Тон ч. 204). || Слц. нар. *zelie* „капуста”, поль. *ziele* „трава”, всл. *žele* „исте”, серб. *zeље* 1. „рошліни *atriplex viridis*, *rumex patientia*, *rumex pulcher*”, 2. „капуста”. ◀ Од праслав. *zельje*.

жележиво с. 1. „железни предмети, фалати железа (звич. на громади)”. Слц. *železivo* „исте”. 2. „железни материял”: У жележиву за дзвоніцу [у Дальским риту] даровал Штефан Бабинчак суму понад 100 Дин. (РН 28/1935, 3)

железко с. 1. „оштра часц плуга хтора при оранку реже жем, с. раоник”: *Тупи железка на плугу* (Ир. Фин.). Синоним железо (оп.). Всл. *železo* „исте” (Bartko 210). 2. „железко на парачим або огартачим плущку, мотичка”: *Огартачи железка* (Дю. Сак.). 3. „железо за очухованє ципелох од блата (перед уходом до обисца и под.)” (ЛатякТал 100).

железна баба ж. *празн.* „существо хторе жиє у студні и з хторим ше страша дзеци”: *Же би дзеци не закуковали и спадли до студні, страшело ше их же нука „железна баба зоз клюку” и уцагне их нука* (НК 1980, 68). 7. || Всл. *železna baba* „исте”.

железна драга ж. „гайзибанска драга”: *налецел инелицуž ... на єден коч, котри переходзел железну драгу* (РН 46/1933, 3); *иніго-ва буря засипала железну драгу* (РН 8/1932, 1). То наш нови вираз.

железна мачка ж. 1. „справа за лапанє дзивих животиных”. 2. „длугши дручок з трома железнима квачками на концу (зогнутима догоре) за винїманє предметох з глібшей води” (В. Ерд.): *Кабел [у студні] ше знал одкващиц од клюки и зачириц ше до студні. Винїмало ше го з такв. железну мачку* (ПапОл 49).

железни -а -е „направени зоз железа”. • **железни имати** „панцир, оклоп”: *Облечени булі шицки троме у железних иматох, кажди мал при себе своєю оружиє* (Етн30 153).

железо с. 1. „хемийски елемент: чежки метал шивей фарби”. 2. *оп. железко* (1):

[Коваль прави] *орачи железа, плуги, граблі* (РК 1931, 124); [На Вилію за вечеру] *Под стол кладзе жазда и железо с плуга як главну справу жаздовску* (РН 57/1926, 5, Д. Биндас); *в жиме треба тот угор цо гльбише мож преорац зос уским жельзом на плугу* (Заря 9/1937, 5). 3. „предмет з хторим ше тлуче зарно и под. у ступки, авану”: *До ступки ше сипало мак лебо отрушини, та ше зоз окремну паліцу, на дну грубишу, а найчастейше то було железо, тлукло тото цо було на сподку же би ше помелчело* (Загр 5–6/1995, 15, шк. сост.). 4. „панцир, оклоп”: *Видзелі то Турци же яки то троме иду облечени у железу и оружени* (Етн30 155) (оп. и железни имати). 5. *звич. мн. железа* „окови”: *писал писар Кайзерови [...] / би Бодая улапели, / до железох посцискали* (Бинд-Кост 102); *Вуча денераль впапел трох рацких юнацох, ... Повязал их до железа и руцел их на сами сподок до цемніци* (Етн30 178); *Надзорник цемніци покладол на их [апостолах] ноги железа и завар* (РН од 17. 08 1934, 4); *Заковали мене там до железох и двох катонех поставели обок при мене да ме чуваю* (РН 25/1934, 4).

желена пасуля ж. *бот.* „мауна”. || Карп. укр. *зелена пасуля* „исте”, слц. *zelená fazuľa* „исте”, у руснацких валалох сиверней Угорскей *желена пасуля* „исте” (Тимко 32); мадь. *zöldbab* „исте” (у прекладу значи „желена пасуля”). Назва за исту рошліну мауна зоз сербского.

желене -ного с. „желена покарма, потрава”: *та би тоти гуски у тим малим дворе виховала, дзе там дакус желеного, даякей трави на драги узберала* (ЕтнV 101).

желени -а -е „желеней фарби”. • ~ **жаба** зоол.: [Пред дижджом] *Пред вечаром мож видзиц желени жаби (кані)* (РК 1941, 123); оп. *каня*; ~ **шалата** бот. „файта шалати з велькими желенима лісцами”; **попарена желена шалата** кул. „желена шалата попарена у кислим млеку (Г. Р); попарена у горущей масци, посипана зоз шметанку” (РКух 141).

желени венок х. „у народней поезиї: дзивоцка чесц”: *Бодай сом це, мили, ніжда не спознала! / Ні тебе самого, ні коня твого,*

/ та биш ме не збавел венка желеного, / ... дзивоцкей коруни и младей персони!" (Етн9 ч. 178).

Желени швета *мн. церкв.* „Русадля”: На Русадля ... обисца ... украшени зоз желенима конарчками и квецом. Озда прето ше Русадля скорей, а медзи Українцями и нешика, во-лалі и Желени швета (ФейИр 75); Кед заш пришло време желеного швета, / а з моєй виніци уж трецина спрета (КостПоез 170). || Укр. Зелені свята „исте”, поль. Zielone swiętki „исте”.

Желени штварток *х. церкв.* „штварток пред Вельку ноцу”: То штварток у Вельким тижню пред вельконоцу недзелю. То-то швето пригадує Тайну Вечеру (ГорКух). Всл. zeleny štvartek „исте”, чes. Veliký/Zelený čtvrtěk „исте”. Оп. и Вельки штварток.

желеніц -неєм и -їм незак. „поставац желени”.

желеніц ше -неєм ше и -їм ше незак. „буц желени, буц обачліви зоз желену фарбу”.

желенкави и желеңкасти -а -е „у меншей мири желени, покус желени”. Слц. zelenkastý „исте”.

желенява ж. 1. „рошліни хтори ше хасную як пожива за людзох, с. поврће”: дацо би себе там посадзел, даяку желеняву по-требну за єдло (ЕтнV 101); цвикла, овоц, желенява родзела нам (...) льепши як скорей (Заря 1939, 59). У укр. закарп. зеленина, слц. zeleňava, поль. zielenina (Тимко 13, 15). **2.** „рошліни, желеңідло”: Воно [остров] од каждой желеняви як обривтвене. Пусті били каменъ, цо ше пече на горуцим слунку (РН 30/1934, 3, М. Мудри); Ту и там, коло заградох вично желеңе бамбусово древо (тирсовка), а коло хижох ... желени кипариси. Цали край у желеняви (РН 35/1937, 2). **3.** „желе-на покорма”: [Кармене статку зоз силажу] потполно заменює желеняву ... през шейсц жимски мешащи (РК 1937, 103).

желень х. карт. „єдна зоз штирох фарбох картох за картане (карта желень ма желени лісца)”. Слц. zeleň х. „исте”.

жем ж. 1. „розтресаца материя на поверхносни Жемі, гліна”. **2.** „обрабця по-

верхнось, польо”: Його жем такой при драги. **3.** „жемови патос у просторіи”: Долу [у хижі] була жем, а познейше ше почали класц гасури або керпари (ПапОп 10). **4.** „держава, национална територія”. • **орац аж по жем** ирон. „барз плітко орац”: Коня наяр ледво дзвигли, та ше кус випасол, а вец на нїм оралі, мало то буц оране аж по жем (В. Саб.); **моцна** ~ „добре погноєна жем” (МудриАл); **празна** ~ : За жем на хторей ніч не посадзене гутори ше празна жем (МудриАл); **слаба** ~ : За некавалитетну жем ше гвари слаба жем и плана жем (МудриАл); **цепла** ~ : На яр кед шніг одпуци, кед оцеплее, гвари ше же жем цепла. Кукурица ше садзи до цеплей жеми (МудриАл).

жемичка ж. дем. и гипок. од жем (2): По штирме людзе ведно цимборели и так жемичку орали (Ос 5).

жемлік х. „файта печива: округли хлебик звич. з билей муки, с. земичка”: Та питам од качмара за два жрайцари паленки, за два жрайцари єден жемлік (Етн29 74); Дал гевтому найташови єдну коруну ... най себе купи вина и жемліки (Етн29 187). || Всл. žemlik „исте”, слц. žemľa „исте”, чes. žemle „исте”, pol. żemla „исте” (15. вик). По В. Махекови од нем. Semmel, а тото од лат. simila „фина мука” (Machek). По М. Кочишови ми нашо жемлік прияли преїг мадь. zsemle „исте” (КочишІР).

жемліков -а -о/-е „хтори ше одноши на жемлік”; жемліково кромплі оп. под **кромплі**.

жемлічок -чка х. дем од жемлік: пришила єдна баба турска, предавала жемлічки катонацом (Етн30 156); Так ше Ганча / Не добре ховала / А више баржей / И видумовала. / Место хлеба / Єдла лем жемлічка, / Цукру, меду; / Божого хлебичка (РН 49/1936, Я. Фейса).

жемни ягоди ж. мн. (єд. жемна ягода) бот. „Fragaria” (М. Рм.). Частейше ше хаснує меновнік без атрибута: ягоди.

жемочка ж. дем. и гипок. од жем: Маи кус жемочки гоч лем гарапацок, але вона припада тебе. ... Ти на твоей жемочки король! (РН 16/1930, 1).

жемски -а -е „хтори ше одноши на Жем”: *Ми ше отресли од шицких своїх жемских бридох* (РН 22/1932, 2).

[**жемуніца**] *ж.* „биванє укопане у жемі”: Руснаци кед ше приселели до тих крайох та перше правели жемуніци. ... Там, у брегу дакус, же кед вода будзе, да не идзе до хижи. Та вонї вецка, укопалі на штири угли хижу ... та вецка, наруцалі пняки там и запалелі, розкладлі огонь, та дас два дні то горело, да висуши, тоти мури ше спеклі ... вецка з надом закрилі наокругло ... вецка у муре викопалі и дзиру там єдну, та там хлеба пеклі (В. Саб.). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Од серб. *земуница*.

жена *ж.* 1. „женска особа”. 2. „супруга”. ♦ *• трима у хижі три слупи а человек лєм єден* „жена у фамелії и обисцу вещей вредзи од хлопа (мужа) (Лев. Ск.); *кед Бог сце видзиц шаленого человека най му жену вежне* „чловеку барз чежко буц без жени” (В. Саб.).

женети -того прикм. „оженети”.

женїдба *ж.* „ступанє до малженства”. Слц. *ženitba* „исте”. • *леґинь на женїдбу* „леґинь хтори дорос за женїдбу; и ирон.: хтори не дорос за женїдбу”.

женїн -а -о (мн. женїно) „женов”: *То женїно дзеци з першого малженства*.

женїска *ж.* и **женїско** *с.* аўѣм. „велька, моцна жена”: *Опачь яке то женїско* (В. Ерд.).

женїц -їм *незак.* (дакого з даким) „робиц оженетим”: ~ *сина*.

женїц ше -їм *ше незак.* „ступац до малженства”.

женов -а -о „хтори припада жени; хтори ше одноши на жену”.

женочка *ж.* *дем.* и *гипок.* од **жена**.

женска -кей *ж.* „женска особа”: *бо ти хлоп, а я женьска* (Етн30 93); *Придзе жу нїм єдна женска, та им висулує* (Вес 25). || Слц. заст. експр. *ženská* „жена”, всл. *žeňska* -кей „исте”, серб. *женска* „исте”. На основи наведзених карпатских паралелох тримає же то може буц и нашо карпатске слово.

женски -а -е „хтори ше одноши на жену”.

жентица *ж.* „давні напиток: преваре-на серватка з овчого млека”. Жентица могла буц квашна лебо сладка, квашна була облюбени напиток югасох. || Карпатске пастирске слово: укр. *жентиця*, слц. *žinčica*, *ženčica*, *žentica*, чес. *žinčice*, поль. *żętyca*, *żyntyca*. З Карпатох слово ше розширело до румунского: *jintița*, до малярского: *zsendice*, *zsincica*, до сербско-горватско-бошняцкого: у Босней *жетица*. ◀ Праслово *žetica* виро-ятно од праслав. *žeti*, *žьmъ* „сцискац, цадзиц”, першобутне значенє слова *жентица* би було „видавена, вицадзена (зоз сира) чечносц” (Machek, ЕСУМ).

женяч *х.* „тот цо ше женї, с. младожења”: *Поради за женячих* (РН 26/1928, 4); *Вец то наш женяч з Павлину ходзи, / вечари при ней цали преводзи* (РН 7/1936, 2).

женячка *ж.* „женїдба”: [Тота писня] *то заохота днешньому старшому швето-ви, котри ше не сце женїц до женячки* (РН 17/1933, 2); *як ше творя (пре женячку) класи у дружтве* (РН 1/1936, 3). Всл. *žeňačka* „исте” (Buffa 335).

жерави -а -е „били конь зоз шивима ‘бугерами’ (дробними платками)”: *Жерави конь ма як бугери по себе, билей є фарби, а шиви бугери, цо є стариш, фарба шерци ше виедначує до шиво-билей* (М. Рам.). Слц. *žeravý* „розпечени”: *žeravé uhlíky*, *žeravé slnko*, чес. *žeravý* „исте”, серб. *жеравица* „жирячка”. ◀ Общеславянски корень, од праслав. *žag-/žeg-/gog-ěti*.

жеравка *ж.* „жерава кобула”: *Мам два кобули, єдна чилашка, а єдна жеравка* (Мит. Сал.); *Мироньова кобулка жеравка* (М. Рам.). ◀ Од *жерави*.

жертва *ж.* 1. „у давних релиґиїох: предмет або существо приношене як дар божеству”: [При правеню хижи у Сриме] *Як жертву, на викопаних фундаментах ше резало куру, качку або гуску и з їх креву ше по-пирскало фундаменти* (Радудовачки 108). 2. *прен.* „самопожертвованє”: *Шицки [приведзени на шибень] горко заплакали, / Сами ше на жертву дали* (БиндКост 21). Стих Сами ше на жертву дали не ясни, але заш лем потвердзує же слово *жертва* исновало

у народним языку. || Слц. žertva, укр., рсй. *жертва*, карп.русин. *жертва*: *Бідна вівиця стала жертвов вовків* (Чорі). ◀ Праслав. žyrtva.

жертвовац -вуєм незак. и зак. 1. „приношиц як жертву”. 2. „одрекац ше/одрекнутц ше дачого на хасен дакого/дачого”. 3. „даровац (на добротворни цилі и под.), офировац”: *Нікому того року не припадне чежко одорвац даскельо корци жита и жертвовац на нашо народни потреби* (РН 29/1928, 1); *Вон зос провизий жертвує 1/2 на фонд „Руских новинок” ... По метеру вон офирує 1,25 за фонд „Руских новинок”* (РН 91/1926, 4); *Прето модля ше шицки хтори маю дзеку дацо даровац на опіце добре, най то дарую на фонд руских школярох. ... Думајце на то браца Русини и меркујце на цо и кому жертвуєце свой маєток* (РН 21/1936, 2).

жертвовац ше -вуєм ше незак. и зак. „одрекац ше/одрекнутц ше на хасен дакого/дачого”.

жесц жем зак. 1. „поесц”. Всл. zjesc: zjedol šicko. 2. „ослабиц квалитет дачого з ерозивним и под. дійством”: *У стоящих долінох муши человек мерковац да ю [конопу] не премочи, а у долінох цо вода преходзи през ніх ... да ю вода не же* (РН 8/1934, 4).

жесц ше жем ше зак. „счухац ше, витрошиц ше (о зубох)”. Оп. *жедзени*.

жец х. „дзивков муж”. Всл. žes, žas (Czambel), žes (Sipos). Общеславянске слово. ◀ Праслав. zęť. У Срме ше хаснує и форма *жачко*.

жецов -а -о „хтори припада жецови; хтори ше одноши на жеца”.

жив х. *ткац*, „простор медзи нітками основи през хтори преходзи чолнок при тканю, с. зев”. Укр. *зів*, „исте”. ◀ Праслав. zěvъ, zěviti, вяза зоз zvjati.

жива вода ж. „вода хтора мертвому враца живот”, лем у Гнатукових записох: *Лев и медведз пребудза ше, а їх жазда не живе. Глава му одрубана. Дораз лев гварел медведзови: „Бегај до Седмограцкеј жеми, принеши живеј води, зрослей масци, да оживиме нашого жазду!* (Етн29 95)

живань х. „збойнік” (КолесарЮ). Слц. živaň 1. „збойнік”; 2. „гунцут”, карп.русин. *жіван* „погубени, лукави человек”: *Тот її Иван – то великий жіван* (Чорі). ◀ Од мадь. zsvány „крадош, бандит, збойнік”.

живань-банда ж. „дружтво недобрих, збитлівих хлапцох” (М. Рм.): *За недобрих хлапцох ше гвари живань-банда* (В. Саб.). ◀ Од живань (оп.)+ банда.

живац -ам незак. *ткац*. „з прицисканьом подножайох розширювац основу же би чолнок могол прејсц помедзи верхню и долню основу”: *Набера ше так же ше бере по два нітки и удзива ше по єдну до предней, єдну до задней нічельніци, та кед ше жива з подножajами, єдна нітка идзе горе а єдна долу* (ФейИр 40–41). ◀ Од старшей форми *зивац, праслав. zěviti, zěvъ (оп. и живкац).

живе древо с. бот. „файта коровского черяка”: [У лєнівого человека] *габза и живе древо одніма заграду* (Дзвони 2/1994, 24, Радвані).

живе квеце с. бот.: *Живе квеце то то-то цо и на моцним слунку желєне* (Ир. Фин., Лев. Ск.).

живе стрибло с. „хемийски елемент Hg”. Слц. živé striebro, поль. żywe srebro. У славянских языкох иснує и друга назва за *живе стрибло* – *ртуть*: чес. rtuť, слц. ortuť, поль. rtęć, укр., рсй. *ртуть*; у нашим языку є не зачувана. ♦ **як живе стрибло** „барз живе дзецко”.

живи -а -е 1. „хтори жиє”. 2. „живого справованя, швидких рухох”. ◀ Праслав. živъ.

[**живина**] ж. „домашні птици, дробизг”: *Поки при живини каждого року зроби вельку чкodu. Од тей хороти вигинє шицок дробизг* (РН 3/1930, 3). ◀ Од серб. *живина*. Наш еквивалент *дробизг* (оп.).

живиц -им (дакого) незак. „давац дакому средства за живот, витримовац, кармиц дакого”: *Марча живи свою мајер* (Пвл. Бл.); *Видзице, гвари, лем тоти мойо руки ме живя. А живелі вони... Жидох, живелі дармоїдох... А на старосц муша мнє живиц* (РН 23/1928, 2). ◀ Од жиц, праслав. žiti/živ-. ♦ **най це бог живи** „най це бог провадзи, бла-

гослови”: Да ю [млоду] Бог живи и благослови (Вес 5). Слц. *živiti* „исте”: *nech ťa panboh živi*.

живиц ше -им ше незак. „витримовац ше, кармиц ше”: *Худобни людзе булі, лєм тельо малі цо ше сами живиц могли* (Етн29 85); *Яник заш на лови, а Ганьча у коліби роби свою роботу, шиє и предзе. Так вони ше живя там за єден час* (Етн29 275); *Орал бим, шал бим, та так бим ше живел* (Етн30 46); *Кед хлопи до леса на древо ишли, брали себе кукурничного хлеба або жоргеля и у скленки олею и так ше през драгу живели* (БиРК1939, 112). || Всл. *živic še „исте”*: [*žena, dzeci plaću*] *jak še budu živic ked ostaŋu sami* (Lacko 11), слц. *živiti sa „исте”*. ◀ Оп. живиц.

живкац -ам незак. „рефлексно удиховац и видиховац воздух з широко отворенима устами”: *Кед мушине кашляц, живкац ..., треба главу обрациц на страну* (РН 24/1935, 1). ◀ Од *зивац „живкац, т. є. рознімац, розширювац уста” (з пременку з > ж и суфиксом -к-). Слц. *zivať „живкац”,* чес. *zivat „исте”,* рсй. *зевать „исте”,* серб. *зевати, зијевати*. Праслав. *zěviti, zěvъ*. Старша форма *живац* (оп.) зачувана зоз значеньом „розширювац основу при тканю”.

живкац ше безос.: *живка ше ми* „мам потребу живкац”: *Кед мушине кашляц, живкац ..., треба главу обрациц на страну ... Бо може дахто думац же нам так досадно на гошцини, та нам ше живка* (РН 24/1935, 1).

живкнуц -нем зак. гу **живкац**: *живкла ... даскельо раз и почала розпатрац по церквѣ* (Заря 6/1939, 7).

живкнуц ше -не ше безос. „живкнуц”: [Осудзени є на кару] *прето же ше му вещей-раз живкло наглас, кед бул на викладу Др. Михаелиса* (РН 35/1937, 4).

живо присл. „рухомо, з живосцу”. Слц. *živo „исте”*.

живот х. 1. „стан живого существа, жице; животни вик”: *а вон [лев] каждого жедол и з тим себе живот оддальовал* (Етн30 6). 2. „нукашньосци цела, звич. у швинї, крави и под”: *Мой оцєц бул у Америки и там и страдал. Ноги му одрезало по живот. ...*

Дрилял угле, чи цо, и иштрицкара на нього на-бегла. ... залапела и такой му одрезала ноги (ЖиросV 152). || Всл. *život* з обидвома значеннями, поль. *żuwot „живот, жице”*. ◀ Од праслав. *živъ*. • **за живота** „поклѣ дахто жие”: *Я, мой сину, уж остарела, ... ожень ше, мой сину, док я жиєм, да мам жену за мойого живота* (Етн30 174); *а дзивка чекала ... док други питац не придзе ... цо з нїм будзем жиц крашнє за живота* (Етн30 245); **настрадац животом** „погинуц”: *При Сплиту побили ше медзи собу жителе трох валалох ... На щєсцє нїхто животом не настрадал* (РН 31/1930, 1). ♦ **не мац живота даждє** „не мац даждє условия за живот”: *та бим прето радзел нашим худобним людзом цо им ше не ушло жеми у наших руских валалох лебо там живота не маю, да ше населя до Господїнцох* (РН 2/1929, 3).

[**животиня**] ж. „живе существо хто-ре ма способносц рушац ше и чувствовац (за розлику од рошлїнох)”. ◀ Од серб. *животиња*. Наш еквивалент *живир х.* (оп.).

живучки -а -е звич. у злученю *живи* ~ „цалком живи”.

[**живци**] х. мн. (єд. *живец и живац*) „нерви”. ◀ Од серб. *живци*. Литературне *нерви*.

жигалка ж. бот. „*Urtica urens L.*” Укр. диял. *жигалка „исте”,* карп.укр. *жигалка, жыгалка, жыхавка, жихавка „исте”,* поль. *żagawka „исте”,* всл. *žihlavka „исте”,* слц. *žihlava „исте”,* ◀ Од праслав. *žegti „печиц”* (Тимко 46).

Жид -а (мн. *Жидзи* -дох) х. „Єврей”: *Пита ше од найвєкшого до найменишого чи не видзелі даждє такого и такого Червеного Жида* (Етн29 195). || Слц. и чес. *žid*, поль. *żyd*. ◀ З романских языкох, вироятно од ст.итал. *giudio*, а того од лат. *iudaeus*. Меновник *Жид* ше нешка хаснує у бешеди старших; у сучасним литературним и бешедним языку хаснує ше синоним *Єврей* од сербского *Јеврејин*.

жид х. „Єврей (Жид) хтори трима дутян, тарговец, дутяндїюш”.

жидель -для х. „мали суд за чечносц, од 1-2 дл”: *Да бул ище жидель, та би була галва масци* (Мих. Рм.); *Тому честному Комї-*

нарови дай на еденъ жідель віна (КостЛибер 51). У Коцуре ше гуторело жидлік паленки (В. Саб.). || Слц. žideľ, žajdeľ, žajdlík „исте“, всл. žideľ „гарчичок“ (Bartko 211). ◀ Од нем. Seidel „стара мера за чечносц“, а тото од лат. situla.

Жидзик х. „подшмихуюча форма за Жида (Єврея): Найвецей [у Гайзибану] упадали до оч якиш два жидзики у длугих кафтанох и зос викрученима пейсами (РК 1925, 56, И. Крайцар).

жидзик х. 1. зневаж. „тарговец“: Так на приклад придзе нам до валалу жидзик, райзендер, котри нашим чесним жаздом даяки сепаратор предац сце (Заря 11/1934, 3). 2. „тот цо любі пенежи, цо лем одклада, скупи“ (М. Рм.). 3. „необилена платка на муре, ‘басовка’“: Недобре ши обилела мур, остал за тобу жидзик (С. Мйр.). 4. „округла била пасуля з червеним, вишньовим и под на верху“. Назва жидзик ше хасновала при джочканю (В. Саб.) (оп. джочкац ше).

жидзиско х. пейор. „дутьандійош, качмар“: Цо ше питаиш жидзиску – дай ми ‘малу’ та ци виприповедам (РН 35/1929, 4, М. Ков.); А я того жида знам, добри жидзиско; вон мне не окламе (РН 46/1930, 2). Всл. Židzisko „исте“.

жидлік х. оп. жидель.

жидлічок -чка х. дем. од жидлік и жидель: Паленки жидлічок и цали хлебичок, / То будзе добре „од Мадри“ (БиндКост 117); Заплациш им ... жидлічок-два паленочки и ушорене (РН 41/1936, 2, М. Ковач)

Жидовин х. „Жид“, лем у Гнатьюкових записох: при дзверох стал еден Жидовин барз цундрави (Етн30 197). || Стсл. жидовинъ, укр. жидовин.

Жидовка ж. „Єврейка“.

жидовня ж.: Хижу у Коцуре дзе Жид мал дутян волали зме жидовня. Жидовску церкву зме не волали жидовня. Ми синагогу у Коцуре на Вербовцу волали жидовска церква (В. Саб.).

жидовска церква ж. „синагога“: У Червинки предаваю жидовску церкву, бо же им уж не треба церкву кед не маю Жидох (РН 43/1936, 2, М. Ковач)

жидовски -а -е „хтори ше одноши на Жидох/жидох“. • ~ **мех** „купчи, тє. не з домашнього платна мех (купени вироятно у жидовим дутяну): Давно ... мехи, поньви золніци и иньше не хибело у обисцу. А нешка жотово шицко тото купче, ... а мехи як ше то гвари „жидовски“ (РК 1931, 126, Д. Биндас). ♦ **розвязал ше як жидовски мех** „розприповедал ше“: вше ма кеди стануц до беишеди и розвязац ше як жидовски мех (КовМихНО 215).

Жидовче -еца „жидовске дзецко“: Жидовче уж од малючка уча: читац, писац, раховац (РН 30/1936, 2).

жидрак х. пейор. 1. „тарговец, дутьандійош; качмар“: Шмеяли ше, жидраку, жидраку, шмеяли! (РН 35/1929, 4, М. Ков.); О, чудак жидрак. Як жидрак, вон вше винюха, так спод руки (Заря 6/1938, 8); Тот Жидрак уж тельо рази банкрутовал и ви го сцеце вжац до компаний? (РН 45–46/1937, 4) 2. „политични агитатор“: [Пущали нас скорей з роботи лем кед] правели политични схадзки, кед приходза жидраци з варошу приповедац (РН 47/1936, 2).

жижа ж. дзец. „дацо цо ше швици або гори, огонь, шветло“. || Слц. žiža „исте“, žižavý „розжирячени“, морав. (лаш.) žiža „жирячки“, укр. жижа „огень“. ◀ Од праслав. žegti (žegq)/žyg-/žig-. Ту идзе и поль. диял. żegawka „покрива“, слц. žihlava „исте“ и нашо жежиц (оп.) и жижачиц (оп.) (Machek). Мадь. zsizsa „огень“ славянска пожичка.

жижачиц -им и жижачиц ше -им ше незак. 1. „слабо швициц“: Каганец лем жижачи; тота лампа не швици, лем жижачи (Ю. Пап); струя була слаба, ... та грушочки лем жижачели (РС 24/2013, 11, Дю. Сал.); Под Зомбором вишли на главну драгу. Цмацмов, лем ше лампаиш дакус жижачи (РС 21/2013, 16, М. Симун.). 2. „жирячиц ше“: Кед у шпоргету лем жирячки, гвари ше же ше жижачи (М. Рам.); Чи то ище жижачела у нїм стара жажда за гольтами, лебо ше уж знова розгорела гевта друга: за дожицями? (КирдаЗаГ 210). ◀ Од жижа (оп.).

жила ж. 1. „векша кревова судзина”: *Да-една крава ше ... чешко дої, ... млеко ей помали идзе, муши ше барз сцискац, аж жили на рукох боля* (В. Саб.). 2. „жила у кореню рошліни”. 3. *анат.* „пупкова пантліка”: *обрацела ше жу Митрови тримаюци у єдней руки червену жилу: Прегриж, Митре, бо зуби не мам* (ЛатякТал 43; СС Мак.). 4. *оп. буюча* ~ . ◀ Общеславянске и праславянске žila. • **рубцац жилу дакому** „пущац дакому крев”: *Кед дахто спаднул, твар му почервенела и страцел свідомосц, у народзе ше гуторело же „скирвавел, заражело го”. Вец швидко бежали по жену котра „рубала жилу”: хори сциснул (кед бул при себе) метлу най му видзе жила, долу, при длані, а жена му вец кус зарезала жилу на руки и „спущела му крев”, вона уж знала же кельо. Кед було досц, сцисла жилу, закруцела з дачим, а чловекови оддало од того пуцання креви (КолесарД 178); *Дохтор му рубал жилу, бо мал прицисок. Скорей кед мали прицисок та рубали жилу „пущали крев зоз вени на руки”* (В. Саб.). || Всл. žila: horemu dakedi žilu muša rubac (Czambel).*

жиласти -а -е „полни жилох (о кореню)”.

жилка ж. дем. од **жила**.

жима ж. 1. „штварта рочна часц; нїзки температури”. 2. а) „хорота провадзена з трешеньом и повисшену температуру”: *бие го жима, збила ме жима*. Всл. žima me bila. б) „храста на устох од жими”: *Кед ше дакому вируцела жима на гамби (герпес), чухалю поцихи зоз суху соду бикарбону и вона ше зменишала, осушела и прешла* (КолесарД); *Вибила му жима на твари (АрваЯ); Видала ше му жима на гамби.* • ~ **ме ламе, так ме ~ ламе** „чувствуем жиму и слабосц у цалим целу” (Г. Р.); **набрац (нацагац) до себе жими** „намарзнуц ше и єден час потим чувствовац жимносц у целу” (Г. Р.). ♦ **бодай це жима била, жима би це била** „гандроване, клятва” (В. Саб.); *Мила моя, мила, зима бы тя била* (МушГолоси 140); *аж го ~ прешла (збила), жима го преходзи* „поцерпал (од страху и под.): Але цо вецка кед лїк непоможе? Аж го жима прешла у тей думки (РН 106/1926, 3); *Вежню ме, одведу до церкви [на*

винчане] ... *Ах! Аж ме жима преходзи. Збогом дотерашня моя дзивоцка младосц* (РН 28/1936, 2, М. Ковач); *А мне [од страху] аж жима збила* (РК 1923, 66).

[**жимица**] ж. мед. „жима, горучка”: *народъ од жїмїцы страїнїє пателъ ѝ умералъ* (ЦапЦ 97); [Под час вельких водох] *Жимицы убивали народъ* (ЦапЦ 106). Обидва приклади зоз хроніки Павла Вукича. У Вукича то виројатно сербокроатизем: серб. зимица „жима, горучка”. В. Сабодайко зна форму **жимніца** (оп.).

жимни -а -е „з нїзку температуру”. Всл. žimni: žimna voda (Czambel).

жимніц -неем **незак.** „поставац вше жимнейши”.

жимніца ж. мед. „жима, горучка”: *Вельо людзе од жимніци помарлі; жимніца то хорота, хорого жима била аж му зуби цвенкали* (В. Саб.). || Слц. žimnica „исте” (Kalal), чес. žimnice „исте”.

жимно присл. „о жимней хвилі; о чувству жими”. Карп.укр. **зимно**.

жимнющки -а -е **звич.** у злученю ~ **жимни** „цалком жимни”.

жимняви -а -е „дакус жимни”.

жимоване¹ с. „препровадзоване жими”: *Треба ше облечиц, порихтац ше за жимоване* (М. Рм.); *Пеци за жиму уж тераз треба порихтац за жимоване* (РН 33/1937, 3). ◀ Од **жимовац** ше.

[**жимоване**²] с. „одпочивок у жимским центру”. ◀ Од серб. **зимоване** „исте”.

жимовац -муем **незак.** „тримац, кармиц през жиму (статок и под.): *Янко сце тримац 15 кози, сце 15 кози жимовац. Гварел сом му: Кед сцеш тримац кози, пошей дас пол гольта требиконїни. Нажебубдаш кози, а не будзеш им мац цо дац есц* (В. Саб.); *Оцец жимуе конї, а воли ми. Дали шовѣрови єдну краву, а и я себе купела яловку за два езри динари, та терас ми жимуеми штири глави* (ЖирошМСМ 157).

жимовац ше -муем ше **незак.** „препровадзовац жиму, жиц дагдзе през жиму”: *Та уж ту у новей хижї ше будзеце жимовац?* (Пвл. Бл.); *Даєдни Роми ше жимовали под мостом у картонских шкатулох, вец му-*

ша мац туберкулозу (В. Саб.). Слц. *zimovať* „исте”. Виведзени: *прежимовац ше* (оп.).

жимовня ж. „живот през жиму”: *Приходзи ешенъ, мали ѓазда а тиж и роботнік и майстор муши приготоувиц жимовню* (РК 1926, 147, Биндас). Всл. *zimovňa* „zimovisko”, препровадзоване жими, живот през жиму” (Hal), всл. *zimovňa* „исте” (Buffa 334).

жимска фиялка ж. бот. „*Cheiranthus cheiri* L.” Назву достала пре подобносц зоз фиялку (*Matthiola*) (Тимко 44).

жимски -а -е „хтори ше одноши на рочну часц жиму”. • **жимски дзвери** „полни дзвери без склох”.

жимушні -я -є „жимски”: *Дакус пенезжи заробели, купел оецц шицким дзецом по даякей жимушней шматки* (ЕтнV 99); *радо сом ше приял да и я участвуем у жимушнім курсу за народне просвищоване* (РК 1927, 98); *Жимушні вечари длуги* (РК 1931, 126); *Його жена през жимушні час ... випредла – виткала ... за вецей як 1000 Дин.* (РК 1931, 127). || Слц. нар. *zimušný* „исте”, всл. *zimušňi* „исте”. У суч. бешеди и лит. язика под сербским уплівом превладала синонимска форма *жимски*.

жинори х. мн. (єд. жинор) „украши на шматох (гадwabни шуйташи и под.)”: *Жинори (шуйташи) яѓод шнурочки були швицаици* (ВаргаЛю 219). ◀ Од мадъ. *zsinór* „украш”.

жирносц ж. „масносц, масна ткань”: *Слаби ци конь, треба му дац дакус жирносци* „треба го баржей оброковац” (В. Ерд.). Слц. *žirny* „тлусті” (Kalal), укр. *жир* „масц, масносц”. ◀ Праслав. *žigъ* „масносц”.

жирячи -а -е „розжирячени”. Прен.: *Ей, нас двою [легиня и дзивку] до млїну завреци би не имели, / бо нам очи жирячи млїн би запалели* (= нашо од любви горуци очи) (нар. писня). || Всл. *žiraci / žiriaci popil (uhel)* „печаци, горуци” (Hal), всл. *žiraci* „розжирячени” (Buffa 336).

жиряиц -им и жиряиц ше -им ше „буц розжирячени, гориц як жирячка”: *Розцопкац циѓар (пипку, пипосар) значи „поцагнуц вецей раз же би жиричел”* (В. Саб.); *Паленїско то кед уж погорело, але ещи ше жирячи, ещи ше з нього кури* (Г. Р.);

[Кед слунко] *ясне и швици так як да ше жирячи, будзе красна хвиля* (РК 1932, 134).

жирячка ж. „наполи погорени розжирячени остаток древа и под.” ♦ **як** ~ „швидких рухох, несцерпени, понагляици”: *Владо бул як жирячка, часом поробел, побегал* (Ир. Фин.); **як на жирячки** „немирни, знемире-ни; у страху, поцерпаню; несцерпени”: *Док циѓанка Колесарку чесала, вона шедзела як на жирячки. И ганьбела ше и страшно ей було и так якош чудно, же уж єден час сцела стануц* (РН 33/1933, 2); *Война и нешка у Африки и Азиї забива людзох, а цали швет як да на жирячки шедзи* (РН 84/1926, 2). || Всл. *žiraci / žiriaci popil (uhel)* „печаци, горуци”, *žiraička „žiraci uhlik”* (Hal), укр. *диял. жарий и жирий* „огняно-червени”. ◀ Од общеславянского *жар*, праслав. *žagъ*.

[житель] х. „тот цо жие у даедним варошу, краю, жеми, с. становник”: *изъ благоволенія жителей* (запис од 1852). ◀ Кнїжково слово: укр. *житель*, рсї. *житель*. Од *жиц*.

житие с. „живот святого; живот полни церпеня”: *вжала пирко и єден папер, описала шицко своєю житие* (Етн30 100); А як пришол тот поп з тей страни моря, справел єдну кнїжку, списал египетскей Марїї житие (Етн30 93); *Уж видзел Алексия же уж умре, шицко списал своєю житие на єден папер, як чежко у оцовим дворе перебувал* (Етн30 109). ◀ Кнїжково слово. Цсл. *житие*. Од *жиц*.

житко с. дем. и гипок. „младе або мале жито”.

житни -а -е „зоз жита”: *и людзе худобни не маю одкаль да даю жита кед сами житного хлеба не єдза ані влєце, кед робя* (ЕтнV 96); *Розвяже торбу ѓазда лебо ѓаздиня, ви не красни хлеб житни, ... та фриштикую* (ЕтнV 104). • ~ **мука** „мука зоз жита”; ~ **хлеб** „хлеб зоз житней муки”; ~ **пита** „пита затрепана зоз житней муки, млека и вайцох” (Ю. Пап).

житнїско с. „польо на хторим було пошате жито (хторе уж скошене)” (Лев. Ск.): *Жито [нашо стари] шали до одпочинутих жемох, найбаржей ше чували од тей хиби*

да не пошею до овийска або до житніска, єдним словом, чували жито од каждой сцерні (РН 43/1937, 3, М. Биркаш). || Карп.укр. житниско „исте”, укр. житнище „исте”, слц. žitnisko „исте”. ◀ Од жито.

житнянка ж. „житна слама”: Слама така драга була – 5 форинти коч житнянка (ТамашРКер (у рукопису), 158. и 160).

жито с. „Triticum vulgare, с. пишевица”. Всл. žito „исте”. Праслав. žito, а то од žiti „жиц”.

жиц жиєм 1. „буц у живоце; егзистовац”. 2. (з даким) „буц з даким у малженскей заєднїци”: *И я млада и желена, шерцо у мне гине, / а мой человек дзеш за морйом з другу жену жиє* (БиндКост 28). 3. „буц рухами, комотни, небарз сциснути”: Шицки тоти часци [на сподку коча] мушели на тим месце „жиц” – буц рухами. Кед ше з кочом круцело, шицки сподні часци окрем розвори и фергетьова рушали ше лїво-право так же ше окруцали коло того цвореня (Фа 76); за кажди друк було барз важне же би „жил”. То значи же ані гу ваги ані гу кочу не шмел буц мощно утвердзени, але мушел мац голем даскельо центи места рушац ше лїво-право; мушел „жиц” же би ше, кед ше нагло скруцовало, не урвал або поламал (Фа 82). 4. у литературним и бешедним языку под сербским уплївом хаснує ше и зоз значенєм „пребувац; бивац”: *И за полудзенком ше розпитую же хто бива на горнім поверху у тей хижі. Ніхто не знал, лем лакей домашнього гварел, кед ше му питали же чи горе жию мамзели, же их ту єст барз вельо* (ТолстойАК 148). ◀ Праслав. žiti/živ-. ♦ **ані жиц ані умрец** „буц у чужкей є ситуациі”: *Тот человек цо ма на пр. у Керестуре дватри ланци жеми и хижу и не може на тим, як ше гвари, ані жиц ані умрец, лєм ше мучи* (РК 1932, 90).

жице с. „живот”: *Прешили, прешили мойо рочки жица радосного* (Тон ч. 14). Всл. žice „исте”: bulo predobrene žice (Lacko 84).

жицац -ам незак. 1. „брац пожичку од дакого”. 2. „давац дакому пожичку”. Оп. жициц. • ~ себе: *тота робота* [правене хижі] *окончована так же себе людзе жичали*

(я тебе, ти мне), спраговали ше, цимборели, компаловали ше (Радуловачки 108).

жичиц¹ -им незак. (з директним обектом) „жадац дакому дацо”: *Вредним нашим косачом и одберачком и нашо Руски Новини щедро жича: щесце Боже дай у роботі и уживаню Боских дарох* (РН 27/1928, 1); *Жичим Тебе и шицким твоім госям весели кирбай* (КостПр 368); *Я живи и здрави, цо и я ци жичим* (ЖирошМСМ 81).

жичиц² -им незак. (без директного обекта) „жадац дакому добре”: *Вельо людзе у нашим валале баржей жича цудзому, як сами себе „жича цудзому добре”. Брат брату завидзи, же є исто таки богати, лебо богатиши, як вон. ... Людзе завидза своїм, зато им ані не жича „не жича им добре”. [Напр., руски газдове уложили свой пенєж до швабскей, а не до рускей банки.] вони веря, жича швабом, на их и спомагаю* (РН 3/1929, 1); *Сама купа [мац хоре дзецко] / И сама го лічи, / Зна мац добре, / Же дохтор нежичи* (РК 1924, 152, Влад. Няради). ◀ Од жит-чиц < жиц, праслав. žiti. Од того и нашо жичац „брац пожичку” (першобутне значене дієслова би було „давац на хаснованє, на живот”), тиж и *ужиток* (оп.). ♦ **хто другому жичи сам ше покалічи** „хто другому жичи зле, того самого зле посцигне”.

жичліви -а -е „хтори другому жичи добре, добронамирни”: *мушиме и ми буц праведни ..., блага, жичліви жу своїм ближнім* (РН 11/1929, 4); *Цалого swojego живота бул жичліви каждому, бул справедліви примир учителя педагога-воспитателя swojego народу* (РК 1938, 126, Биндас Дю.). || Цсл. жичливий: *А враг злосливий, а не жичливий* (Етн9 ч. 1), слц. žičlivý „исте”, укр. зичливий „исте”, поль. żyćliwy „исте”. ◀ Од жичиц.

жобрак х. „тот цо ходзи по питаню, жобраню”. Всл. żobrak, żebrak „исте”. ◀ Од жобрац. ♦ **одняц од жобрака палїцу** „вжац од найбиднейшого того цо ма”: *Ех, цо ци тот швет погубени! Одняц би и од жобрака палїцу* (ЛатякТал 176).

жобране с.: *ходзиц по жобраню* „ходзиц по питаню, жобрац”. Всл. chodzic po żobranu (Czambel 624).

жобрац -ам *незак.* „питац милости-ню; ходзиц по питаню”. || Слц. *žobrat*, *чес.* *žebřati*, *поль.* *žebrać*, *укр.* *жебрати*. ◀ Заходнославянска позичка з 15. віку зоз ст.нем. *seffr*.

жобрацки -а -е „хтори ше одноши на жобрака”. ♦ **присц (привесц) до жобрацкей торби** „постац жобрак; зробиц дакого жобраком”: *пофришко препаднул цалком, прииол до жобрацкей торби* (РН 12/1933, 3); **спаднуц на жобрацку (жобрачу) паліцу** „постац жобрак”: *Дзецом жичи же би на жобрацку паліцу спадли* (МКовЦВ 124); *Як то же сце спадли на жобрацку паліцу* (РН 21/1928, 2); *Други син охабени од своєї наве-рошки на жобрацку паліцу доиол* (РК 1923, 194).

жобраче -еца с. „дзецо або младе жо-брак”: *Же би ши ше не усудзел випитац и до мойого чесного дому привесц тото жобраче [те. тоту дзивку]* (РК 1935, 161).

жобрачи -а -е *оп.* **жобрацки**: [Опивали земледілца] зос паленку, доводзели го зос вишеліякими лукавствами часто до жобрачей торби (РН 87/1926, 4).

жобрачиц -им *незак. експр.* „жобрац”: *Нешка жупан, та жупані, / А кед ютро, та жобрачи – прииол други, треци...* (КостПо-ез 191). *Укр.* *жебрачити*.

жобрачка ж. 1. „женска особа жобрак”: *кед злодійох влпели, припознали вони, же пенез украдли од жобрачки* (РН 5/1930, 3). **2.** *прен.* „худобна женска особа”: *таки краси хлапец та да вежнеи жобрачку?* (Заря 1/1938, 7)

жовкави и жовкасти -а -е „дакус жов-ти”. Слц. *žltkastý* „исте”.

жовкнуц -нем *незак.* „поставец жовти”: *Жито уж жовкне* (МудриАл).

жовта глін(к)а ж. и жовта жем ж. „ило-вача”: *воні у самим початку лем зоз жолту глінку билелі [хижи]. Не малі на вапна. ... Аж вец после звонка лем зоз жолту, лем ну-ка вецка зоз вапном билелі* (В. Саб.); *Калий ше у води барз лехко топи, а часто го єст цалком досц у жовтей жеми (иловачи)* (РН 92/1926, 3). Як синоним хаснуєме сербизем *иловача*.

жовтачка ж. мед. „хорота печинки и черевох хтору провадзи жовкаста офарбе-ноц скори, icterus”. Слц. *žltačka* „исте”, *всл.* *žoltačka* „исте” (Hal). ◀ Може буц и карпат-ске и преклад сербского *жутица*.

жовти -а -е „писковой фарби”. ◀ Обще-славянске, *праслав.* *žьltъ*. Керестурска фор-ма з рефлексом *yl > ov*, а коцурска зоз *yl > ol*.

жовти гвиздочки ж. мн. бот. „*Gagea lutea* L.” *Укр.* *зірочки жовті* „исте”. (Тимко 64)

жовти ружички ж. мн. бот. „*Gaillardia pulchella* Foug”. *Ружички* ту значи „квитки”. Друга наша назва за тоту рошліну *христо-во очи* (оп.) (Тимко 22).

жовциц -цеєм и -им *незак.* „поставец жовти”.

жовциц ше -цеєм ше и -им ше „видавец зоз себе жовтосц, буц жовти”.

жовч х. анат. „чечносц хтору видзелюе печинка”. Общеславянске, *праслав.* *žьльс*. Коцурска форма *жольч* (оп.).

жовчок х. -чка х. „жовти штредок вай-ца”. Коцурска форма *жольчок* (оп.).

жолкави -а -е *коц. оп.* *жовкави*.

жолкасти -а -е *коц. оп.* *жовкасти*.

жолкнуц -нем *незак. коц. оп.* *жовкнуц*.

жолнір х. „вояк”, лем у Гнатьюка (у нар. писных): *Ииол жолнір з Будзина, / Несол меду и вина ... / Пан ше пані спитує: „Цо за жолнір за дзверми?”* (Етн9 ч. 22); У Етн9 ч. 27. деформоване **жалір**: *Док го до дому во-лала, / Дванац жалірох зрихтала. / Ставай-це горе, жаліре, / Мойо дванацме фраєре! / Билого Яничка лапайце, / на дробни косци рубайце.* || *Укр.* *диял. жовнір* „вояк”, *поль.* *żołnierz* „вояк” (од старшого *żoldnierz*), *чес.* *žoldněř* „наємни вояк”, *žold* „вояцка плаца”, *слц.* *žoldnier* „наємни вояк”. ◀ Заходно-славянска позичка од стр.в.нем. *soldenaere* „наємни вояк”, *нем.* *Sold, Söldner*, *немец-ке* од ст.фр. *solde* „плаца”, а тото од лат. (*nummus*) *solidus* „тварда монета”.

жолтачка ж. коц. оп. *жовтачка*.

жолти -а -е *коц. оп.* *жовти*.

жолтнуц -нем рид. оп. жовкнуц: *Овес остане у хладку, дораз обачиме, же почне жолтнуц, препадац* (РН 10/27, 2).

жолциц -им коц. оп. жовциц.

жолциц ше -цеем коц. оп. жовциц ше.

жольч х. коц. оп. жовч.

жольчок -чка х. коц. оп. жовчок.

жорно с. верб. „млінски камень”. || Карп. русин. *жорно „исте”*: *Доброє жорно все перемеле* (Чорі), укр. *жорно „исте”*, рсй. *жернов „исте”*, чес. *žernov „исте”*, поль. *żarnów „исте”*. ◀ Праслав. *žьгновъ*.

жоха ж. а) „недобра женска особа”: *Но та идз на схадзку жу таким жохом: вони ше напредок подогваряли и вибрали до руководства* (Г. Р.). **б)** „женска особа готова сприведнуц, украднуц”: *Не сцем я таку жоху за станарку* (Пвл. Бл.). **в)** *Жоха ше гвари кед ше вадза: жохо єдна!* (Лев. Ск.) ◀ Не зазначени карпатски паралели. Неясне.

жохтар х. „суд до хторого ше дої млеко, с. музлица”. || Всл. *žochtar „исте”*, слц. *šechtár, šochtar „исте”*. ◀ Неясне.

жребиц -и незак. прех. „приношиц на швет младе (о кобули)”.

жребиц ше -и ше незак. „приношиц на швет младе (о кобули)”.

жребна прикм. ж. „хтора ноши гаче, бременита (о кобули)”. Всл. *žrebna kobula*, слц. *žrebná*, укр. *жеребна*. Общеславянске слово, од праслав. *žerb-*.

жренко с. „отвор у длужки (iris-y) ока през хтори уходзи шветлосц”. || Поль. *żrenica „исте”*, чес. *zenice „исте”*, серб. *зеница „исте”*. ◀ Од праслав. *žьgěti „патриц”*. О. Горбач зазначел и синоними *чловечок* (К) и *жренько* (Б, П).

жрец -ем 1. „галадно есц”. 2. „вельо пиц (алкогол)”. 3. *прен.* (дакого) „секирац, мучиц”: *Вона позна характер svojого чловека: прешпи ше [после пьянства], а наютре будзе, пре тоту свою слабосц, жрец самого себе* (КовМихНО 234). || Всл. *žrec*, слц. *žrať*, поль. *żreć*. ◀ Общеславянске слово, праслав. *žerti, žьgь*.

жрец ше -ем ше незак. „секирац ше, мучиц ше”: *Але ше гевти двома буду жрец кед*

дознаю же капитал у моїх руках (ЛатякТал 54).

жриделко с. дем. „мале жридли”.

жридли с. „место дзе вода вибива зоз жеми”. З истим значеньом слц. *žriedlo*, всл. *žridlo*, чес. *zřidlo*, поль. *źródło*, укр. *джерело*. ◀ Од дієслова *жрец* < праслав. *žerti, žьgь*. *Жридли* першобутно значело „отвор до дачого”; истого походзенья слово *гарло* < *ger-dlo*, корені *žer-/ger-* у превою. Гнатюк, можебуц под уплївом карпатских бешедох, записал слово у форми *жэридли*: *Оцец ей гутори: „Патри виадзи по морїох, по жэридлих, по шицких кутох”* (Етн30 66); всл. *žridlo* и *žgřidlo* (Buřa 337).

жубране с. дієсл. мен. од **жубрац**.

жубрац -ам и -рем незак. „жубротац” (Ир. Фин., Ю. Там.): *Я жубрем* (М. Др.); *Бачи жубре же не понагляме* (Сл. Сб.). ◀ Оп. *жубронїц*.

жубронїц -їм незак. „жубротац”: *О, пале, пале, цо ту нове...* *жубронел себе стари под нос и упар очи позорнейше на место у новиох дзе писало: „Страховите неїсесце”* (РН 32/1928, 2. М. Ковач); *Священїк тримал казань и так монотонно жубронел* (М. Твен, 46); *У школи жубронели дзеци як пчолы у кошніцї* (РН 16/1934, 2, К. Бесер.). ◀ Ономатопейске.

жубротац -ам незак. 1. „полугласно приповедац, жубронїц”. 2. „з жубротаньом виражовац незадовољство”: *Го убило це чудо! И мушии ту тєраз кашиляц – жубротал дзіяк* (Заря 8/1939, 7). ◀ Ономатопейске.

жувац -ам незак. 1. „дробиц, млец зоз зубами єдзєне”. 2. ~ **дзецку** „кармиц мале дзецко з пожуваним єдзєньом”: *уж млади мацєри требали би да зохабя жуванє дзецом, бо то єден барз не здрави способ* (РК 1940, 162, Є. Солонар). || Слц. *žuvati, žuť*, укр. *жувати*, поль. *żuć*. ◀ Общеславянске, праслав. *žьvati, žьgь*.

жуваче -ча с. „гумаства лакотка хтора ше жува, с. жвакаћа гума”. Нашо слово, вивєдзєне у 20. вику. Коцурска назва за жуваче – *чунжам* (оп.).

жужліц -їм незак. експр. „помали есц”: [Богова] *катичка справди „наше” кед ше*

карми з лісцовима вишами, вона их гамжи и жужлі, подобно як крава або овца (Ю. Пап, Заградка 7/1992, 20); Кед уж [дзеци] могли шедзиц (5-6 мешаици) и тримац з ручку, да-ло ше му скорку зоз хлеба най ю жужлі, та було забавене (КолесарД). ◀ Од дієсло-ва жувац, праслав. *žvati*, *žujq*, од хторого у славянских языках ест вельо виведзени експресивни дієслова, напр.: чes. *žudlit* „га-ладно єсц”, поль. диял. *żuchleć* „помали єсц” (Machek); Голуб-Копечни наводза и чes. експр. *žůžlati*.

[жуляви] -а -е „полни жульох”: **жуляви руки** „надавени руки, руки полни жульох”. ◀ Од серб. жуљав.

[жуляц] -ям незак.: 1. „давиц, чухац но-гу (о обуй)”. Наш еквивалент **глодац** (оп.): Жуляю ме ципели – нашо: Глодаю ми ци-пели. 2. „чухац, давиц цело (о шматох)”: Зос зольніци кошуля, да му хрибет не жуля (БиндКост 107) Наш еквивалент **чухац**. ◀ Од серб. жуљати, а того зродне зоз гулити.

[жуль] х. 1. „надавене место на руки, ноги”: На ногох ... то звичайни жулі, полукружни, вистирчени затварднуца, най-частейше на пальцох. Виволовала их цесна обуй, котра наглодала ноги и барз болели кед ше их прицисло. Людзе их лічели так же тримали ноги у цеплей води и кед ше жуль

розмочел, та го одрезали (вировнали зоз ско-ру) зоз жилетом (КолесарД). Наш еквива-лент **надавене** -ного с. и надавени -а -е: Ма жуль на руки – нашо: Ма надавене на руки, Надавена му рука. 2. „надавене место з ме-хиром на руки або ноги”. Наш еквивалент **мехир**: Ма жулі на руках – нашо: Ма мехири на руках. ◀ Од серб. жуль (оп. и жуляц).

жумротац -ам незак. „жубротац”: цош-ка **прежумротал** (ВочиОп 44); У Коцуре ше **гвари жумротац** (В. Саб.).

жупа ж. „снопи зоз слами за закриване хижох”: Спочатку хижы були закривани зос сламу „жуну”. То були снопочки груби коло 20 цм у пречніку, а длугоки яке виросло жи-то. Познейше почали закривац хижы зоз на-дом (Янко Олеяр, ПЗ 4/1968, 13). || Всл. *župa* „исте” (Hal), карп.русин. *župa* „исте”: *chyža župov prykryta* (Šišková 196). ◀ Од мадь. *zsúp* „слама за закрица”.

[журиц ше] -им ше незак. срим. „пона-гляц”: Вообщє кед пречитацє тоту кнїж-ку ... питацє ше: чом автор дакус лепше не „прежувал” тото цо писал? Бо випатра же автор ше журел лєм да цо скорей напише не думуюци ... чи то добре за дзеци чи не (РН 33/1936, 3, В. Пап). То нашо звичайне слово у Сриме. ◀ Од серб. журити (се).

з¹, зоз (и **зо** у злученю зо мне) прим. з *ґен. 1.* значи напрям дії оддакаль: *Вицагли коч зоз шопи; Винял пенєжи з кишенки; Врацаю ше з поля.* **2.** означує час на початку часци рока або дня: *З яри почали роботи на полю.* **3.** значи походженє: *Я чул же панове зоз младих курчатох мяса любя и з младих целятох, та би [им] доходзело и зоз младих рибох єсц* (Етн30 282). **4.** значи способ дії: у злученю з порядковима числовніками означує часц приходу за хтору роботнік роби у роботодавца: *ми худобни мушиме у ґаздох робиц, мушиме од нїх брац кукурицу зоз штвартого* (= робиц за штварту часц приходу) и *мушиме им и одрабяц два-три дні цо нам далі з рису кошиц з дванастого* и *мушиме им тлациц и повожиц до брадла* (ЕтнV 95). **5.** означує причину: *Ой, мамочко моя, ледво ножки стоя / з роботи, клопоти* (= ледво стоїм од роботи) (Тон ч. 49); *Не гварела сом то зоз злого* (С. Мйр.). **6.** значи средство за живот: *жиц з дачого: Кед раз у Керестуре побило скоро пол хотара, людзе у валалє були як зварени, барз ше забановали, ламали з руками же, гат, з чого ше будзе жиц* (РС 22/2012, 16, М. Симун.). **7.** означує количество, меру: *з пальца одрезала мяса* (= одрезала нагрубо як палец), *з цента напало иніґу* (= нападало на єден цент). **8.** (у бешеди старших) означує объект: *Якимова декламовала писню о баби цо сцела нови кабат; пригварела: Як з бабох* видумаю (= яке о бабох видумаю); *Дзивчата шпивали шпиванку зоз учителя* (= о учительови) (Люб. Як.); *Направим я шпиванку з вас „зложим, напишем писню о вас”* (В. Ерד.). **9.** значи видзельованє з множества: *єден з нїх, нїхто з нїх* и др.: *Зато ше ми єдно око више имєє же мам трох синоп, а друге зато*

више плаче же з трох синоп ані єден не юнак (Етн29 35).

з², зоз (и **зо** у злученю зо мну) прим. з *инстр. 1.* означує средство: *Ми маме з длугокими щетками ґланцац цегелки* (ПапгДю); *Вдерел з млатком по гвоздзе* (М. Скуб.); *Шопа була закрыта зоз черепом* (Е. Коч.). **2.** означує постредніка: *Гварелі сцє же нам [фриштик] пошлєце з Ганьчу* (Етн). **3.** означує дружтво: *[Пенєжи] потроши з товаришами* (М. Ков.); *А єдол сом з нїма за столом* (М. Ков.); *Цар зоз царицу пошлї далеко на гостину* (Етн.). **4.** означує способ дії: *исц зоз страхом, патриц з недовирійом, дочекац дакого зоз слизами, кричац з грубим гласом, питац ше з ошимином; Ходзи... з руками у кишенках* (М. Скуб.). **5.** означує причину (конструкції з дієсловами *хвалїц ше, цєшиц ше* и под.): *А було би ше з чим похвалїц* (Дю. Папг.); *Як ше буду преказовац з костимами* (М. Скуб.). **6.** значенє объекта: **а)** з дієсловами хтори знача „бешедовац”, „сходзиц ше”, „злучиц (ше)”, „(по)мишац (ше)”, „бавиц ше”. „(по)вадзиц ше” и др.: *Побешедовал з товаришами; Сходзел ше зоз такима истима пияніцями* (М. Ков.); *Кед це дацо мучи, подзель з даким* (Е. Коч.). **б)** знача дію хтора ше окончує над поняцом у инструменталу, дію з хтору воно, як объект, залапене: *Гибай но. Цо же знам з тобу* (Дю. Папг.); *Дал [ше] на тарґовину з коньми* (М. Коч.); *[Власц] розбивала главу як управяц з народом* (М. Ков.). **7.** у злученьох зоз значеньом атрибута: *хлпчик з блядима власами, дзивче зоз чарними краткими власами, облачок зоз рошительом, капут зоз бундичку на ґалеру*. **8.** поняце у инструменталу означує окончователя дії: *Материялна чкода*

спричинєта зоз тоту катастрофу оцєнєна на понад 70 миллиарди динари (= материялна чкода хтору спричинєла тота катастрофа) (НК).

за¹ прим. з *ґен.* значи источасносц, „под час”: **1.** За комунистох людзе вецей ходзєли до церкви як нешка (= подчас комунистох) (В. Саб.); за пароха Петра Копчая видало ше на поправяє церкви 900 фор. (= под час пароха Копчая) (КостПр 177); Треба ше тєраз за жимушнїх длугих вечарох влапиц до кнїжки, до „Руских новинох” (= под час жимушнїх вечарох) (РН 58/1926, 1); бачи Михал, за леґињства перши у шпиваню (РН 20/1930, 2); Жандарох єст найвєцей у Поткарпатской Руси, вецей як за Мадярской (РН 41/1927, 2); Пирскац [лозу] ше муши лєм за сухой хвилї, а кєд єст рано роси, треба причєкац, док роса прейдзє (РН 19/1932, 2, Я. Лендел); Прето ище за Австриї основали нашо браца приватне друштво, цо му дали мєно „Рїдна школа” (РН 18/1933, 1); Кукуричанку ше рубало и за мразу (В. Саб.); А же є [хиха] власна мойого оца то докаже перше же є на мойого оца жени, а друге же уи за оцового ґаздованя ше правєла (ЖирошМСМ 82); да то [так добре жиц] було за младосци, та добре би було (Рускинї 191). **2.** у даєдних виразох и злучєньох: **за суха** „поклє сухо, поклє не пада диждж”, **за хвилї** „док хвилє”, **за роси** док роса”: За суха, за хвилї робєли инше (М. Магоч); За хвилї було звєженє, а вєц пришили дижджи, та нє мож було тлациц (М. Рм.); [Сцєли] же би тот хлапєц за малючка знал од якого поколєня ... походзєл (Етн30 101); Людзє робя як ґрамушки, понагля ше же би ше за красней хвилї и на час цо вецей поробєло (РС 42/2005, 7); Зберац грацок треба за роси (Ю. Пап).

за² прим. з *акуз.* **1.** значи напрям на место за даким/дачим: Пошєдали за стол; Скрил ше за брадло. **2.** значи час тирваня дїї: **а)** копє [кукурицу] за два тижнї о сухим хлєбє (= два тижнї копє) (ЕтнV 102); А худобни го [ґазду] модлїї: нє можєм, ґаздо, за штири днї вам задармо траву кошиц (= штири днї кошиц) (ЕтнV 103); Кєд ме рука болєла, за два роки и два мєшацї сом нє шила (= два роки сом нє шила) (Лю. Яким). **3.**

значи циль: **а)** значи даяку длужносц, функцию як циль: Хтори ґазда владни, прави молбу, та його син пойдзє за катону лєм на два мєшацї (ЕтнV 101); И так сом на тринац роки пошол за шеґєрта (РС 47-48/1994, 5); вона тому панови прияла ше за фразку, а його дзєцку за дойку (Етн30 87); Жила раз недобра баба, а мала вона за служнїчку невєлькє дзивчє (РК 1926, 123). || Карп.укр. за „истє”: А ун, тотєн прїнци, волає мїньштра бачикєм, бо ун бул му за оца (= бул му як оцєц, замєньовал му оца) (ЕтнV1988, 76). **б)** значи оковчанє даякєй дїї як циль: Оцєц и мац пошлї за роботу: оцєц до дїда (оправлялї хлївок), а мац з кудзєлю до сушєди (РН 7/1929, 2, С. С.). **4.** значи причину: Пановє, пановє, пан Бог вас побїє / за ту младу чєлядз цо у войнє гинє (= прє тоту младу чєлядз) (Етн9 ч. 291); Достанєш ти за тото (= будзєш покாரани прє тото). **5.** значи цєну дачого: „ґа дайцє ми тот роцок цо мацє у хлївє за дзєрми.” „ґй, вєра, си-ну, я то тєбє нє дам. Ша би мє людзє вишмє-ялї же ти мнє за єдєн роцок служєл до рока” (Етн29 22). **6.** (у бєшєди старших) з дїєсловами бєшєдованя и думаня значи обєкт дїї: Я им приповєдал за царох и за циганох, а вонї так слухалї, цихо булї (= я им приповєдал о царох и о циганох) (Етн29 IV); Два мєшацї и пол як ми мац умарла. Од тєди нєт вєсєлосц при нашєй хихи. Алє кєд будзємє длужєй жиц, та оздаль забудзємє за мацєр, та нам лєпшє будзє (Етн29 VII); На тєлєвизїї єдна новинарка бєшєдовала за Кастра (= о Кастрови) (В. Саб.); Нємєцки дзєци под час Фашизма учєли лєм за Нємєцку (= учєли лєм о Нємєцкєй) (В. Саб.). **7.** у функциї мєнового предиката: А наймладши таки бул куцичко, як за шалєного го трималї (Етн29 21). • **вжац за свєйо:** Єдна млада фамєлия прєз дзєцох ... сцє прияц єдно дзєцко – широтку за свєйо (РН 4/1930, 3).

[за³] прим. з *акуз.* зоз значєньом наменки: **а)** гордов за капусту, шимати за кажди дзєнь – под уплївом сєрбских синтаґмох бурє за купус, одєло за сваки дан и под. Наш еквивалєнт ту примєновнїк на: гордов на капусту, шимати на кажди дзєнь. **б)** кнїжки за дзєци, дражка за бициґли – под уплївом

серб. књиге за децу, страза за бицикле. Наш еквивалент ту бул применовник пре: кнїжки пре дзеци.

за⁴ прим. з инстр. **1.** означує окончова- не дії по даким/дачим те. после дакого/да- чого): **а)** Пиц води за шунку; У авѣусту ше [у Татрох] почима раж кошиц – а за нїм овес (РН 31/1927, 1); За дижджами обично ше трафи же придзе мраз (РН 22/1932, 3, Я. Лендел); року 1777 парохъ булѣ Силваши, за нїмъ Кончай Петро (ЦапЦ 79); У цесней звязи з индустриалну ... стої криза финан- цијална – пенєжи. За ню приходзи криза ца- лого державного живота (РН 2/1932, 2); За каждим целеньом остане по єден персценъ на дольнїм краю рога (РН 46/1935, 4). **б)** Ко- нопна найволї буц за єшеньским шацом (РН 6/1934, 4); ми у Бачки найвецей шеєме жи- то за кукурицу (РН 6/27, 3); нашо дїдове [ше] зобрали и пошили на польо шац овес (давно вельо шали овса) а за овсом (до овшииска) шали жито, бо думали, же за кукурицу (у копачох) не будзе жито (РК 1936, 135, Бирк.); мушїме водзиц рахунку и о тим же цо ше за чим шеє (РЗаря 10/1936, 6). **2.** означує циль: **а)** шлїдзене, рушане за да- чим: Кед зме були куповац платна, зацмели зме ше у Керестуре, та зме до Коцура иш- ли за дзвоном (Пвл. Бл.). **б)** „окончовац дїю провадзаци средство за роботу”: Давно за плугом садзелї кукурицу (В. Саб.); Садзиме их [кромплї] за плугом або под мотику (За- ря 3/1937, 5); Кед зогинали плех, за просту лату поцагли смугу (Йвг. Бл.). **в)** **пойсц за роботу** „пойсц дацо робиц”: Пошла за ро- боту (Ир. Фин.); нема кеди, бо мушї пойсц за роботу (РН 22/1933, 3). **г)** у злученю **служба за даким** „служба за покойного”: Служба була за моїм мужем (В. Саб., Ю. П.). **3.** означує место за даким/дачим у порядку, статусу и под.: [Майстрове] На валалох и меньших вароцикох були то за панотцом и учительом найинтелигентнейши людзе (РН 40/1930, 1, Д. Биндас); [Др Дзержон, 1811–1906] видумал ладичку и рамики од ладичкох. ... За нїм бул тиж славни пчолар ... Маєр Грушка, котри видумал фуркацу

машину (РН 27/1934, 4). **4.** означує место звонка населєня, простору и под.: за варо- шом нападли троме збойнїци на авто (РН 19/1937, 4); гварели ...да иду з нїма на дру- ги валал жу жандаром. На полю за валалом их поштреляли и посцекали (РН 19/1937, 4). **5.** у безособових виреченьох: „чувствує ше пах (звич. неприємни) дачого”: Яка то ганьба писац за земледїлца же го за гнойом и за хлївом чуц (Заря 17/1935, 130). • **буц за дачим** **1)** „буц опредзелени за одредзе- не ришене, буц одредженого становиска”: З початку му [фалшивому лікарови] поли- ция забранєла таке лічене, але вец сами до- хторе були за тим най вон лєм „лічи” та ше так скорей вияви його – циғаньство (РН 21/1933, 3); Шицки мушели дзвигнуц руки, же су за тим, бо ше бали (РН 16/1933, 2); [Панове предкладали послац Мештровича до школи.] Особено за тим бул грекократ. паноец викар Лабош (РН 35/1933, 2); шиц- ки су за тим, да ше дацо справди роби (РН 26/1932, 1); У парламенту єст вельо посла- никох за тим, да ше войскова служба скра- ци (РН 17/1931, 1); а раз сом на собранию дал предлог и шицки були за нїм, и сцеце та- ке, духовни стол го понїшел (Заря 5/1937, 8); **2)** „жадац, любїц дацо”: Знаце куме, я яко- шик не за вином, бо сом ище не вечерал (РК 1936, 86); **буц за даким** „буц барз вязани за дакого): Мац барз за сином (= мац барз вя- зана за сина, барз ше о нїм стара); Янко ... ходзел жу Амали месаровей ... Вон бул та- ки барз за ню ... барз ю сцел (Рускинї 61); **исц за дачим** „намагац ше за дачим”: Треба исц за тим, да ше новини [те. тираж] пове- шаю (РН 25/1934, 1); У Румунскей ... Руму- ни иду за тим, да Русинох румунизираю (РН 20/1934, 2).

за⁵ присл. зоз значеньом „барз”: Наяр и влєєе вонка ми за мило робиц (М. Магоч); Мне за мило пойсц доїц краву (Пвл. Бл.); Си- ну мой, та уш идзе твоя косидба, та ше я уш и боїм, бо на косидби твоей ми више барз за чешко, бо по три мешащи писмо твоей не мам па сом така аш хора (ЖиросМСМ 112).

за⁶ у злученню **цо за** у функції словка: *Цо то, людзе, за нове, / зишли ше троме жаздове!* (Етн9 ч. 388); *але ніяк не сцел повесц цо є за єден и одкадз є (= не сцел повесц хто є)* (РН 7/1930, 2).

заардзавени -а -е „залапени з ардзу”. Всл. zaardzaveni (Czambel)

заардзавиц -веем и -им зак. „буц залапени з ардзу”.

заабрац -рем и **заабрець** -ем зак. „загубиц з рушаньом, бабраньом”.

забава¹ ж. 1. „забавяне, розвага”: *По поладню мала младеж свою забаву з таньцями, а стариши ше забави младих припатрали* (РН 38/1933, 4). 2. „програма, рецитації; театрални фалат”: *Представа [Єфтайовой дзивки] була краише одбавена як и вше, народу було досц, але могло буц и вецей. Причина, же не було вецей народу на представи, єст тота, же ше у исте време давала и друга забава* (РН 22/1932, 3); *Вечар на 9 годзин давало Руске Просв. Дружтво [у Шиду] у карчми Марії Лазор забаву зос народного животу „На синокосу”* (РН 34/1933, 2, С.). || Слц. zábava ма значене сербского забавы, а всл. zabava значи „танец”.

забава² дюрдь. „дзецинска заградка, овода”. То нове значене: дзецински заградки у нас отверани у 20. віку.

забавени -а -е „заняті, завжати з даяку роботу”: *Яни шеднул за стол и сцел чिताц. Не мог (бул забавени з другим думами)* (РН 7/1929, 3); *Ситсуко так була забавена зос складаньом древа, и ані не чула же ше єй муж врацел* (РН 12/1933, 2).

забавиц -им (дакого) зак. 1. „затримац дакого док роби”: *Не закончила полудзенок на час: пришла сушеда, шедзела пол години, та ю забавела.* || Всл. zabavic „исте”: zabavil me, bo som ho musel sluchac (Buffa 313). 2. „затримац дачию увагу на дачим”: *Забав тото дзецко дакус най не плаче* (Г. Р.).

забавиц ше -им ше зак. 1. а) „затримац ше”: *гроф Чано забавел ше даскельо дньи у Югославіи* (Заря 2/1939, 5). Всл. zabavic ше „исте”: vun še tam zabavil až do večera (Czambel). б) „затримац ше и не покончиц на час обовязки”. 2. а) „найсц у дачим заба-

ву”: *Кед уж [дзеци] могли шедзиц (5-6 меша-ци) и тримац з ручку, дало ше му скорку зоз хлеба най ю жужлі, та було забавене* (КолесарД). б) „найсц себе розвагу”. || Всл. zabavic ше „найсц у дачим забаву, с. забавити се” (Czambel), карп.укр. забавіц ше „найсц себе розвагу”: *йа би ішо л даждзе меджі панох ... ше забавіц* (ЕтнV1988, 77).

забавка ж. 1. „робота хтора вимага вельо часу, хтора затримує”: *То мне велька забавка таке робиц; Оберац качку велька забавка, бо качка ма вельо стопици* (Ир. Фин.). 2. „забавяне, препровадзоване часу у забави”: *бул богати, ніжда ше не моделел Богу, вше ходзел на забавки до касини* (Етн30 118). || Слц. zábavka „забава, забавяне, розвага”, карп.русин. забавка „исте”: *Хлопці й дівки ... проводили коло церкви свои павечерничні забавки* (Чорі).

забавяц -ям незак. 1. „затримовац дакого, одберац дакому час”. Карп.русин. забавляти „исте” (Чорі). 2. „правиц дакому розвагу, с. забавляти”. || Всл. zabavjas „исте”: znal [dzjevče] pekňe zabavjas (Czambel).

забавяц ше¹ -ям ше незак. 1. „затримовац ше длужей як треба, трациц час”: *„Ганьо, я берем канту та идзем на артейску!” „Добре, льем ше там нье забавяйце”* (Заря 3/1939, 7). 2. „препроводац час”: *Кухня є лем за варене и у ней ше треба забавяц лем док ше вари* (РНКЗаря 1936, 81).

[**забавяц ше²**] -ям ше незак. „ходзиц як пара (о лєгіньюви и дзивки)”: *А мой супруг ше зоз єдну и забавял, и шицки други потримовалі єй страну* (Рускинї 200); *Од серб. забавляти се.* Наш еквивалент ходзиц (з даким).

забагнуц -не звич. безос. 1. (дакому) „зажадац” (СС. Мак.): *Забагло му дацо „барз пожадал дацо, загло му за око дацо”: Забагло ми дацо купиц. Забагло ми замешки єсц* (СС. Мак.). б) (дакого) „затримац”: *Кед сом була даждзе, та ме дацо забавло.* || Укр. забагнути и забати „барз зажадац”: *Що тільки забавне вона, все їй дістане „цо вона зажада, вон єй найдзе”* (СУМ); укр. безос. забагнутися и забатися „исте”: *Грицеві*

дуже забалося піти до родини „Гриц барз жададал пойсц до своїх” (СУМ). Українське виведзене од диял. *багнути* „барз жадац” и безос. *багнутися* „исте”: Мій син багне йти до школи „мой син жада ходзиц до школи” (СУМ); Семенкові багнеться бути кондуктором „Семенко жада буц кондуктер” (СУМ); всл. *zabažic* и *zabahac* „пожадац”: *šicko ma, co ľem jej duša zabaži, zabažic še* „достац жадане”: *zabažilo še mi dobreho jedzeňa* (Buffa 313), чes. *bažit* „барз дац жадац”, слц. *bažit* „исте”. ◀ Од праслав. *bagnŕti*, *baže:ti* (од *bage:ti*). По ЕСУМ-у наведзени українськи слова истого походзенья як и укр. *багаття* „огніско”: першобутне значене слова *багнуц* було „барз печиц”. Вироятно вяза зоз *багловац* (оп.).

забадац -ам незак. „патриц, закуковац”: Нина Ганя О. у Геленки през отворени дзвери шпайза видзела шунку. Геленка ей гвари: „Єст ту и вецей”. Нина: „Я далей за дзвери не забадала.” ◀ Оп. бадац.

забаламуциц -им зак. „збунїц, звесц”: *гамишино ше служи моїм меном, да забунї и забаламуци руски народ* (РН 43/1934, 3); *забаламуцел даскельо баби и дзивчатка, дзвонара и даскельо хлопох* (Заря 19/1935, 146). Оп. *баламута, баламуциц*.

забанац ше -ам ше зак. „закивац ше, занесц ше з целом, страциц равновагу”: *Кед вон начал тоту цибулю єси, кед жедол два, уж ше му глава покивала, кед жедол и трецу, кед ше забанал жу пецу, кед хвацел жену, кед ю почал биц* (Етн30 201); *И кед сом после даскельо годзинох сцигол по шалтер, службенїца ми гварела* [най идзем на шалтер на першим поверху] *Мало сом ше не забанал* [= мало сом ше не заплантал од несподзиваня] (ПапДюКер 57). Не зазначене ані у карпатских бешедох ані у сербским. ◀ Неясне.

забановани -а -е „смутни (пре дацо страцене)”: *Дїдо не бул забановани, та ані ухилени, але з билима власами, моцним гласом, одличним паметаньом* (ЖиросhV 215); *Пишчок оставал забановани кед баба унукох поводала на полудзенок* (Заградка

8/2004, 5, С. Мак.); *бо человек кед до Америки придзе и вон є забановани цали час док є ту, бо не ма тото цо уживал у краю* (РК 1924, 157).

забановано присл. „смутно, жалосне (пре дацо страцене)”: *Рогати вол здихнул и забановано почал скаржене...* (ЧаканБас 62)

забановац ше -нуем ше зак. 1. „буц обняти з вельку жалосцу, банованьом и под. пре даяку утрату, не мочи себе дац ради, постац апатични”: *Микола, правда, престал пиц од того часу, але якошик отупел, забановал ше, трацел ше у бешеди и ище ані война не була закончена, умар* (КовМихЦВ 45); *Сушеда ше забановала кед ей дзивка и жец вжали пенєжи цо ей арендаи принес; у ей обисцу биваю и робя як сцу* (Гн. Фей.); *Кед раз у Керестуре побило скоро пол хотара, людзе у валале були як зварени, барз ше забановали, ламали з руками же, гат, з чого ше будзе жиц* (РС 22/2012, 16, М. Симун.). 2. „окляпнуц, не напредовац (о пресадзеной рошлїни и под.)”: *Пелаґония ше ми забановала, не квитне* (Вер. Рм.); *3 моцним отро-вом попирскал кукуруцу, та ше забановала, але вец ше одняла* (Мик. Ск.). ◀ Од бановац (оп.).

забегнуц -нем зак. 1. а) „на швидко зайсц дагдзе”: *Гнетка забегнем до шовґра Миколи...* (ПапДюКер 9). б) *прен. „упаднуц до авантури”: любел забегнуц – як ше гвари – дараз и до чкоди* (РНКЗаря 1938, 92); *вам зато шльбодно забегнуц гу даякей жени або дзивки?* (РНКЗаря 1939, 89) 2. „неконтроловано скруциц на бок”: *Кед орем жем на хторей заорани копачи, плуг ми забегне и дзешец копачи нараз вируци горе* (Мк. Скуб.); *Пол литри палєнки попил, шеднул на моторку, ані му кормань не забегнул* (Зд. Фей.); *бизовно же жидови [при писаню] у наглосци забегло пирко* (РН 35/1929, 4, М. Ков.). 3. *звич. безос. (дакому) „остац у гарле (о єдзеню)”: Забегло му, та ше закашлял.* Слц. *zabehnŭť* „исте”.

забегнуц ше -нем ше зак. 1. „розбегнуц ше, залєциц ше”: *забегне ше [цап], стане на задні ноги и гоп! до хлапчика* (РН 39/1932, 4); *Надумал прескочиц ярк цо водзел коло драшки. И забегнул ше, прескочел* (РНКЗаря

1938, 116). 2. *прен.* „нероздумано ше зале-
циц на дацо; попонагляц зробиц, повесц и
под”: *Най ше ипак ніхто не забегне, да цали
свой капитал уложи до того* (РК 1927, 144,
Ред.); „*Не може буц, то не тота цидулка*” –
*забегнул ше Михал и сцел вжац од Янка пи-
сане* (РК 1941, 69).

забеговац -гуєм (за даким) *незак.* 1.
„з часу на час бежац, побеговац за даким
(звич. о дзецох)”: *Дідо Мраз вше сам. Даке-
ди за нїм забегую патульки и други дробни
и розбавени створеня* (Заградка 4/2000, 5),
М. Римар; *Ишли ми так далей, ишли, иш-
ли, а Меланка забеговала раз тадзи, раз
тадзи* (НЗ 2/1937, 11, Ир. Калінова) 2. „ста-
ємно походзковац за даким (з одредзеним
цільом)”: *Гевтот цо забегує коло Бойовича,
видзиш го* (ШанПапуча 197). 3. „нашвидко
дагдзе вецей раз заходзиц”: *Кед ше враца
з роботи, часто забегує до карчми.* 4. „од
вдереня ше зберац на боляцим месце, по-
дбеговац (о креви)”: У виведзеной форми
назабеговац: *Бул на шопи на шена, лата ше
под нїм подламала, та спаднул зоз шопи на
бетон, барз ше потлук, креви назабеговано,
шицок є белаво-желени* (Мар. Рм.).

забеговац ше -гуєм ше *незак.* „роз-
беговац ше, залєцовац ше”.

забелавиц ше -веєм ше и -им ше *зак.*
„почац ше белавиц”.

заберац -ам *незак.* 1. „однімац, насилу
брац”: [Земледілци] *скривали поживленє...,
бо большевики од нїх заберали* (РН 15/1928,
2); *Як можеш вериц, же ци паленка моц да-
ва, кед ци, ето, забера и розум и руки и ноги
– македи ше напиєш* (РК 1922, 133). 2. „при-
свойовац, брац”: *Тераз власци не даю да ше
людзе придаваю шестром, бо манастири
так заберали тали людзом* (Пвл. Бл.).

забечац -чим *зак.* „почац бечац; збе-
чац”.

забешедовац -дуєм (дакого) *зак.* „затри-
мац дакого у бешеди”: *Пришол кед сом ше
праве зберал до церкви, забешедовал ме, та
сом запожнел до служби* (В. Саб.).

забешедовац ше -дуєм ше *зак.* „за-
тримац ше у бешеди”: *Час ми исц дому, уж*

не скоро. Забешедовала ше я з тобу (РН
11/1931, 2).

забзнуц -нем *зак.* „кус натопиц до пе-
ца”: *Швекор забзнул кус до пеца, та жимно
у хижі* (В. Саб.). ◀ *Од бдзиц* (оп.).

забзнуц ше -нем ше *зак.* „пущиц газ”:
*Пошли до комори, як брالی дукати, забзнул
ше дябол; од того луфту Циғана аж горе по-
днесло* (Етн29 146). ◀ *Од бдзиц* (оп.).

забивац -ам *незак.* 1. „насилно однімац
живот дакому/дачому”. 2. „зоз вдеренями
уганяц гвозд, клінок и под.”

забивац ше¹ -а ше *незак.* „затицац ше,
гациц ше (о рощі и под.)”: *Шприцла ше ми
забива* (В. Саб.).

забивац ше² -ам ше *взаєм. повр.* „заби-
вац еден другого”.

забивачка ж. „клане швині; дисновтор”:
*Паметал вечари, окреме жимски вечари
... Забивачки, прадки, швета* (КовМихНО
128). Слц. *zabijačka* „исте”.

забидкани -а -е „забановани; хтори
препада за дачим”: „*Прешло кирбайоване?*”
„*Я не така забидкана за Кирбайом* (= не
препадам за нїм) (Гел. Мед.).

забидкац ше -ам ше *зак.* „спаднуц до
розпуки, застарац ше, забановац ше у дая-
ким нещесцу, бриги и под.”: *На концу* [ав-
тор] *заключує: у неволі не треба ше барз
забидкац, а щесцу удян радовац* (РС од 4. 06.
1999, 14, М. Симун.); *Цо ши ше так забид-
кал?* (М. Рм.); *Цо ше бидкаш, будзе то добре*
(В. Саб.). ◀ *Оп. бидкац ше.*

за бизовно *присл.* „бизовно, сигурно”, у
старших авторох: [Учитель] *бул барз учени
и шицко добре и за бизовно знал* (РН 69/1926,
2, О. Кост.); *па нам поведце, яке би то могло
зло на швецє настац?* „*Яке? То вам я не мо-
жем за бизовно повеси, але може присц ко-
лера, глад, суша або потопа або война* (РН
69/1926, 2, О. Кост.); *И тераз знам за бизов-
но, же ти єдини можеш зробиц, да моя Ве-
рочка заш будзе здрава* (РН76/1926, 2).

забиліц -ім *зак.* 1. „обиліц недосц билу
часц мура и под.”: ~ **мур.** 2. *зак.* гу **забилю-
вац** (2).

забиліц ше -леєм ше и -ім ше *зак.* „по-
чац ше биліц”

забилювац -люєм *незак*. 1. „биліц не-досц билу часц мура и под.” 2. ~ **жем** „замасцовац жемову подлогу у хижі зоз окреме розправеним блатом”: *требало забилювац жем зоз чутаком, та* (Рускинї 183). Оп. и **зацаговац/зацагнуц жем**.

забирешиц ше -им ше *зак*. „пойсц за биреша (оп. *биреиш*)”: *Стариш [брат] му до-пушел остац у обисцу покля ше не забиреши* (ЛатякТал 76).

забити -а -е *дієприкм.* од **забиц**. Слц. *zabity* „исте”.

забиц -ієм *зак*. 1. „насилно одняц живот дакому/дачому”. Слц. *zabić* „исте”. 2. „зоз вдеренями угнац гвозд, клінок и под., с. укуцати”. Слц. *zabić* „исте”: *zabić klin do steny*. 3. ~ **швиню** „заклац швиню”: На Горніці коло Мучоню: *швиню зме забили* (РС ч. 35/1988, 9, М. Жирош). 4. „задавиц рошліни коло себе (о моцнейшей рошліни)”: *Треба попирскац (окопац) да жаз не забие кукурицу* (В. Саб.); *Дзиви цирок забил про-со* (Лев. Ск.); *Репчень у овсу пуцал фатюги, та знал забиц овес* (В. Саб.).

забице с.: **до забица** „док (дакого) не забили, до шмерци”: *Лем себе подумайме на муки у Пилатовим дворе! – кед Христа рубали и били зос оштрима корбачами до забица, як осудженого на шмерц* (РН 14/27, 4, М. Мудри). ♦ **до забица дацо (не) сцец, не послухац** и под. „барз дацо (не) сцец, не послухац и под.”

забиц ше -ієм ше *зак*. 1. „одняц себе живот”. 2. „погинуц (звич. при паду)”. 3. „заткац ше, наповніц ше з дачим”: *Топели зме з ульом до кальового пеца, та ше нам пец забил у дзири до коми́на* (Н. Ерд.); *Кед орал, наишо́л на вельке пупче (пипине), плуг ше му забил* (В. Саб.).

забияк х.: **як** ~ „барз чежки, нерухоми, тварди и под.”: *За коня хтори чежко ходзи, за човека хторому чежко робиц гвари ше: таки як забияк* (Мих. Рм.); *тоти купчи колачи тварди як забияк* (Пвл. Бл.); *Чежки як забияк* (Евф. Пл.); *пец як* ~ „пец слабо грее” (Ир. Ковач, Г. Р.). Слц. *zabijak/zabiják* *беш. експр.* „предмет за забиване, звич. нож”.

забляцени -а -е „забрудзени, замасцени, запирскани з блатом”. Укр. *заблочений з гови до ніг*. ♦ ~ **по уха** „барз забляцени”: *а кед рано, а вон ту пияни як швиня, забляцени аж по уха* (КовМихЦВ 221).

забляциц -им *зак*. „забрудзиц, замасциц з блатом”: *забляциц ципели*. Слц. *zablatić* „исте”.

забляциц ше -им ше *зак*. „забрудзиц ше, замасциц ше з блатом”: *Дабо́ме же ше пано-цец забляцел аж по колена* (КостПр).

забляцац ше -щим ше *зак*. „почац ше бліщац; бліснуц”.

заблудзиц -им *зак*. „заблукац”: *Та чи ше [свашка як кочияш] опила, а чи заблудзела / же коцурску драгу зоз млоду страцела!* (Етн9 ч. 406); *Пойсц би ше трафело / даґдзе жу хорому, / а я [паноцец] би заблудзел / к дзивчецу шварному* (БиндКост 113-114); *та тот пан ... пошо́л там на ноц, бо заблудзел* (Етн29 254); *Панове од вармеді вишли до того леса на лов и у тим леше заблудзели* (Етн30 210). || Слц. *zablúdiť* „исте”, поль. *blądzić* „блукац”, *bląd* „гришка”. ◀ Праслав. *blqđiti, blqđь*. Од того и нашо *блуд* и *блудни*. Од *blqđiti* виведзени и славянски форми з коренюм *блук-*: нашо *блукац (ше)*, укр. *блукати* „исте”, поль. *bląkać* „исте” (Фасмер, ЕСУМ).

заблукац -ам *зак*. „страциц ориентацію при рушаню, скруциц з правей драги”. ◀ Од *блукац*.

заблукац ше -ам ше *зак*. оп. **заблукац**: *Чежко путником котри ше тадзи заблукаю* (РН 33/1932, 2); *[Маю сухого едла] и зацали рок же би ше заблукали* (Заря 21/1937, 3). || Всл. *zablukas* и *zablukas se* „исте”. Повратна форма характеристична за старших авторох. У сучасним языку є поциснута од неповратней форми *заблукац* виroyтно под уплівом сербскей неповратней форми *залутати*.

забляхотац -ам *зак*. „на швидко дацо увариц або упечиц”: *Идзем дацо забляхотац* (В. Саб.). ◀ Од оном. *бляох-*. Оп. и *збляхотац/збляхотиц, бляхотиц ше, блях-цені́на, блячка*.

забобани -а -е „духовно ограничені”. Всл. *zabobašeni* „нахмурени”, (Hal), укр. забобонний „празновирни, суєверни”, карп. русин. *zabobonnyj* „исте”: *Чоловічок у неї дуже забобонний* (Чорі), чес. *zábobon(ka)* „празновире; дацо видумане, плетка”. ◀ Ономатопейске або зродне зоз укр. диал. *баяти* „приповідац; чаровац (вращац)” (ЕСУМ).

забовчац -чим зак. „почац бовчац; збовчац”.

забога *викр. и слов.* „пребог(а) (при прешвечованю, преклінаню и под.)”

забожац -ам (дакого) зак. „з божим меном загрожиц, розказац дакому же би дацо не робел”: *Забожал го же би нікому не повед, же би дацо не зробел и под.* (СС. Мак.).

заболіц -ї зак. „почац боліц; почувствовац боль”. Слц. *zaboliet* „исте”.

забочкани -а -е: Пенєж котри млода достала кед бочкала свадзєбних госцох ше наволоує „забочкани пенєж” и то перши „капитал” младих (Малацко).

забочкац -ам зак. „надоставац пенєжи од свадзєбних госцох при їх обочкованю (о млодей)”.

забраніц¹ -їм зак. „не допуциц, с. забранити”. Од *браніц*².

забраніц² -їм зак. „побраніц шаце зоз брану”: *Кед пошеєм, я забранім за собу* (Мик. Ск.). ◀ Од *брана*.

забраньовац -ньюєм *незак.* „не допушовац”: *забраньюєме му, да у будуче у Керестуре коньчі душпастірство* (Кост/Либєр 115). Од *браніц*².

забрац -берем зак. (у Гнатьюка и старших авторох) **1.** „вжац, побрац”: *Вежне чоловік шекеру, почне тото древо рубац, лєм ше висипу барз вельо дукати. ... Чим скорей забєру тоти пенєжи, посипу их до єдней лади* (Етн30 139); *Забер, мили, голєм хустки [на коня] /, сцишні хустки до стремєна, / а я пойдзем коло коня* (Етн9 ч. 29). **2. а)** „одняц, насили вжац”: *И ... цо мали у пивніцох, поживленє, жито, хлеб, омасту – то шицко од нїх забрали* (ЕтнV 90); *„Я вам з того [єдзєня] не дам, бо и я лєм достал.”* Вони ше длуго

не питалі, звалєлі го до жеми, шицко од нього забрали, ещи добре го набили (Етн30 36); *забрали од нас шицки пенєжи* (РН 2/1931, 2). **б)** „вжац; однесц”: *Цо я мучне орал и наскладац, скошел и заграбал, / а Илия пришоц, та зоз витром забрал* (ЕтнV 97); *Цо будзєме робити, катоначки жени? / Забрали нам мужох до французкей жеми* (Етн9 ч. 288); *Наступєла страшна свитска война, котра найвєцей жертви забрала мєдзи южними Славянами* (РК 1932, 44); *тота хорота вельо животи чловєчески забрала* (РК 1922, 119); [Генєрал сце] *на силу забрац власц до своїх рукох* (Заря 7/1937, 2).

забрєнкац -ам зак. „почац брєнкац; оглашиц ше з брєнканьом”.

забрєнчац -чим зак. „оглашиц ше з брєнчаньом, задзвоніц: *И тих дньох забрєнчєа коси; покрию поля одбєрачки* (РН 28/1933, 1).

забрєхац -єшем зак. „почац брєхац; збрєхнуц”.

забрєшкац (або **забрєжкац?**) -ам зак. „посквачовац, заштопац подране место (на шматох и под.)”: *Пєс єй погриз шмату, та ю забрєшкала* (Пвл. Бл., Г. Р., Лев. Ск.). Не зазначєни карпатски паралєли. ◀ Неяснє.

забриговани -а -е „застарани”. ◀ Од серб. *брига*.

забриговац -гуєм зак. „привєсц дакого до бриги”. ◀ Од серб. *брига*.

забриговац ше -гуєм ше зак. „застарац ше”. ◀ Од серб. *брига*.

забридац -ам *незак.* **1.** „бридзиц, губиц; не пасирац”: *Єден деталь губи, забрида цалу слику (= губи цалу слику)* (Г. Р., Лев. Ск.); *Тоти сухи конари на помраженєй младей кайси забридаю, орєж их; Тота нефина кура ци забрида гєвти други* (В. Саб.). **2.** „завадзац, допивац”: *Забридац значи завадзац, допивац* (Лев. Ск.); [Муж жени:] *Идз там гу своїм милим и любим най цє не видзим ту як ми на каждим крочаю забридаш!* (Ков-МихЦВ 47). ◀ Вироятно од мадъ. *zabridál* „доганяц з дробніцями; допивац”, хторє прєвжате од Славянох (укр. *набридати* „допивац”).

забридзиц -им зак. „зробиц бридким; замасциц, завлачиц”. Слц. *zabriditi* (sa) „исте”. ◀ Оп. бридки.

забриніц -ім зак. „почац бриніц; оглашиц ше з бриненъом”.

забрудзени -а -е „замасцени, брудни”.

забрудзиц -им зак. „зробиц брудним, замасциц”.

забрудзиц ше -им ше зак. „зробиц ше брудним, замасциц ше”.

забруніц -ім зак. оп. **забриніц**.

забубац -ам зак. „добре облечиц, закруциц, загуляц”: *Я у покровцох забубани. / Три тижні коні непрагани / як витор нешу нашо санки* (Рамач М., Загр. 5/2003, 3). ◀ Оп. *забубац ше*.

забубац ше -ам ше зак. „добре ше облечиц, закруциц ше, загуляц ше” (СС. Мак.): *Забубац ше значи „загультац ше”, аж и главу закруциц до хустки кед барз жимно* (Мел. Пвл.); *У хотаре кукурици [под шнігом] / цо не виламани / як пані у билих бундох / по нос забубани* (Мел. Пвл., Заградка 4/1995, 11). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Можліва вяза зоз серб. *забубати* „захпац, уцискац”: *спава, забубала главу у поңаву*.

забувац -ам незак. „трациц з паметаня, не чувац у паметаню”: *Кед идзеце на польо, не забувайце дац живини надосц води* (РН 29/1936, 4).

забувац -а -е оп. **забудлїви**

забудлїви -а -е „хтори швидко забува”.

[забуніц] -ім зак. „замиліц, помиліц дакого”. Од серб. *забунити*.

[забуніц ше] -ім ше зак. „замиліц ше, погришиц”. Од серб. *забунити се*.

забуц -удзем зак. „страциц з паметаня, не зачувац у паметаню”: *Аље Мелани тот оцов [смутни] попатрунок вше бул на розуме и до оцовеї шмерци вельораз ми гуторела же вона не може забуц на тот попатрунок як на њу оцец теди остатњи раз попатрел* (запис од 1935. на празних бокох РК 1935). || Всл. *zabuc „исте”* (Czambel). ◀ Од *за-буц*, *праслав. быті*. ♦ ~ **як умарти** „цалком забуц” (Лев. Ск.).

забуц ше -удзем ше зак. „страциц присебносц, моц розсудзованя”: *кед випил по-*

гарчок паленки або вина, ... Часто ше так забул, же пред дзецми гуторел тото шицко, цо вон як хлапец и леґинь поробел (РН 13/1929, 1); *Аж тєраз почал приходзиц ґу себе и почал озбиљно роздумовац о тим, як ше могол так далеко забуц и таки ствари поробиц* (РН 12/1930, 2); [Жена отворела дзвери.] *Аље ше вона шицка забула и зос страхом ступела назад, кед пред собу увидзела младу маїцер* (РН 33/1932, 2). ♦ **аж да ше човек забудзе, аж сом ше забул** и под.: „страциц свидомосц, присебносц од велького несподзиваня и под.” (Лев. Ск.): *Да ше человек забудзе кед ше таке недобре случи* (Ир. Фин.); *Кед сом ступел до додзеленої ми хижи у першей кондеґнациї, аж сом ше забул. ... Чистота, яку у варошу не найдзеш* (РН 28/1927, 3, М. В.); *Кед препатриме кельо ше пошло остатнїх 50 рокох напредок, цо маме шицко нешика ... Аж ше забудземе; препознац зме ше не годни* (РН 23/1928, 3, Ю. Малацко); *Аж сом ше забул на таку новину з нашої дїдовцини* (РН 21/1930, 1).

забуячиц -им и **забуячиц ше** зак. „вироснуц до моцного, швидко ше розвиц”: *Ваши кандур ище ценки, ище не забуячел. Кед ше дахто ценки розвие, гвари ше же забуячел. Єден гварел: Патри як сом забуячел. Петро гуторел: Я ше тєраз забуячел. И за жену ше гвари же ше забуячала* (В. Саб.). || Всл. *бујаїс се пейор*. „справовац ше розпусно, насилніцки, розвратно” (Hal I, 157). ◀ Од *бук*.

завада ж. 1. „дацо цо завадза”: *указала ше нова завада, препятство* (РК 1924, 101, Ф. Лабош). **2. буц (стац) [дакому, даґдзе] на завадзе** „завадзац”: *Кед двоєме бешедую, а ти при нїх стоїш, а не треба це там же биш чул, та ци повеме: Не стой там на завадзе* (Мих. Рм.); *Дїдо ше ровно круцел и шпотал по кухні, док го баба не викирела, бо єй вше бул на завадзе* (РС 21/2012, 16); *Почим вони [бундави] дозреваю познейше як кукурица, при ламачки були ламачом барз на завадзе* (ФейИр 59). || Всл. *zavada „исте”* (Hal), укр. *завада: бути (стояти) на заваді „исте”, поль. zavada: stać na zawadzie „исте”*. ◀ Оп. *завадзац*.

завадзац -ам *незак.* „робиц дакому чужосци, зоперац дакого у окончовану роботи”: *Не завадзай му док роби!* || Слц. *zavadzať* „исте”, укр. *вадити* „чкодзиц”, *вадкий* „чкодліви”, *вадитися* „вадзиц ше”, *довадливий/довадний* „допити”, *звада* „роздор, звада”, поль. *uwadzić się* „замотац ше, заплесц ше”. ◀ Як и дієслова *увадзиц* „заквачиц (з кочом до слупа и под.)”, *вадзиц ше* и меновнікі *звада*, *завада* (оп.), од праслав. *vaditi*.

завадзени -а -е „повадзени”: *Зоз шестру су завадзени* (Ир. Фин.). Од *завадзиц ше*.

завадзиц (ше) -им (ше) *зак.* „повадзиц (ше) (звич. баржей, на длугши час)”. ◀ Не зазначени карпатски паралели зоз префиксом *за-*. Вироятно од серб. *завадити* (се).

заважиц -им *зак.* „повекшац терху, чужину дачого”: *Вежні и тот мех на коч, не заважи ци вельо „не повекша ци вельо терху”*; „*Мне єй [дзिवково] богатство не треба. Я будзем мац и свойого досц.*” „*Та знам же будзеш мац. Але ци ані гевто не заважи*” (РК 1936, 102, О. Торма). || Поль. *zaważuć* „поцагнуц (на мажи, килашок)”. ◀ Од *вага* (оп.).

завалени -а -е **1.** „хтори ма на хрибце, на крижох з двох бокох долінки (о цельней крави, котней кози)”: *Наша коза ше уж окоци, така є уж завалена* (Г. Р.). **2.** ~ **вайцо** кед кус шкарупина завалена, розбита (В. Саб.).

заваліц -ім *зак.* „младнік лози, розмариї и под. закопац до жеми же би пущел жили и вигнал нови младнік” (Мих. Рм.). ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

заваліц ше -ім *ше зак. 1. а)* „под терху або од вдереня пукнуц лебо спаднуц, подваліц ше, препадноц”: *Там була велька копальня угля ... Медзитим, недавно завалела ше жем на єдним месце два километри од бувших копальньох* (РН 13/1928, 4); *Людзох полно на пияцу, да ше пияц завалі; Кед у лаґру у Немецкей ношели шац з води, та ше под оцом завалело* (= ляд ше под нїм завалел); *Мост ше завалел под парнячу* (Йвґ. Бл., Дю. Сак.); *Кура знесла мегке вайцо, кус на нього станула, уж є завалене* (Г. Р.); *Кед ше гроб уж завалел* (= штредок гроба упаднул),

а шмати здирвелі, та родзини уж не моглї препознац погинутого у войни (В. Саб.); *Кед зме ше корчолялі на доліни, вельо раз ше завалел ляд под нами* (В. Саб.); *Єдно вайцосом нашла у корти завалене, мала квока на нього стануц* (Г. Р.). **б)** „розваліц ше на єдним месце”: *Пец ше завалел* (= вдерели зоднука з кочергу та вибили дзиру) (Ю. Пап). **2.** „одваліц ше, зваліц ше, спаднуц”: *Мур на Шантовей хижі ше завалел „спаднул”* (Лев. Ск.); *кед оддолу бул мур подрити, та ше мур завалел* (В. Саб.). **3. очи ше му завалели** „вошли до глави (од болю)”: [Христови ноги] *так на штранґу нацаговали, аж ше Христови очи до глави завалели* (= вошли му очи до глави) (Етн30 78). || Укр. *завалитися* **1.** „подваліц ше, препадноц, упадноц”; **2.** „зваліц ше, треснуц, бухнуц”, слц. *zavaliti sa* „зваліц ше, треснуц, бухнуц”, поль. *zawalić się* „исте”. ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

заваляни -я -е „замасцени, завлачени”: [Гудаци] *ше ганьбели ходзиц з такима заваляними надраґами, а не могли прервац свацбу, же би пойсц дому преблечиц ше* (КостПр 75); [Пияни ше будзели] *зос подартима и заваляними шматами* (РН 15/1937, 3); *Ми були заваляни и масни, и шицка наша робота, да ше очисциме, була задармо* (РН 47/1928, 2). ◀ Оп. *заваляц*.

заваляц -ям *зак. 1.* „забрудзиц, завлачиц”: [Мали дзеци] *рачкую по жеми, заваляю пальци, руки, бависка и други ствари, а вец их кладу до устох* (РН 21/1930, 2, Наллив.); *Дзецко бегало, поштоцело ше и заваляло у блаце свою сукенку* (РН 20/1932, 4); [Опрашеним прашатком] *треба порихтац цеплу и чисту посцель, а за 3 дні не треба их пуцац зос кармика да себе не заваляю рану* (БиРК1941, 121). **2. прен.:** *Треба да умреме на геройски способ ..., да не заваляме славу нашу* (РН 48/1927, 2, М. Ч.). ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

завальовац ше -люєм *ше незак. 1.* „подвальовац ше, препадац, упадовац”: *Шнігова скоро ше местами завальовала под нїм. 2.* „одвальовац ше”: *Було случаї же ше студні копало у форми велькей дзири же би ше*

потим на стредку вимуровало студню. ... але такі способ указал ше як барз слаби, бо копанє помали напредовало и студня ше завальовала (НК 1980, 64). 3. „угинач ше на верху у фази дозріваня (о зарнох кукурици и под.)”: Кед кукурица зрее, та ше завалює, на верху напучнєти зарна ше угинаю на штредку (В. Саб.); Кукурици єст ище такі цо ше лєм завалюю, та им диждж помогне (В. Саб.). ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

завантуліц -ім зак. „започац вельку роботу поверх своїх моцох” (Ир. Ков., Гел. Мед.). Оп. **вантуліц** и **навантуліц**.

завариц¹ -им зак. „положиц вариц до юшки резанки, галушки и под.”

[**завариц**²] -им зак. „зашвайзовац”. ◀ Од серб. (за)варити.

заварйовац¹ -юєм незак. гу **завариц**¹: Нешка ше до юшки заварюю резанки, резаночки або галушочки (ХомаБл 173).

[**заварйовац**²] -юєм незак. гу **завариц**².

заваровац -руєм зак. „охранїц, зачувац”, часто у виразох **най бог (небесни) заварує, най Христос заварує** „не дай боже таке зло нікому”: Бул єден дідо барз стари ... И вон так барз ше модлєл ... да го бог заварує од вельох пенєжох (Етн30 136); **Най Христос заварує кед ше двоїо** [муж и жена] **на обичай не здаю** (Пвл. Бл.); 1875. roku lyad strasnye zbil sicko, tot rok taku som gadnu rokovinu dostal, nyay boch zavaruje – 54 pozsonci, bo ja tu nye dostanyem vecerj rokovini jak 54 pozsionci (з писма єдного священїка од 1878, Архив Парохії у Керестуре). ◀ Од варовац.

заварти -а -е 1. дієприкм. од **заврец**. 2. „тот цо витримує кару у гарешту”: Бул **заварти** „бул у гарешту”. Pre pletki zavarti šedzel (Czambel).

завезц -ежем зак. „засипац, загребац”: Оцец завезол стару студню, а други рок вона шедла (В. Саб.); Доліна при хижі завежена (В. Саб.).

за вельо „барз вельо, превельо”: Ах, приятелю, дзецох човекови нігда не за вельо (РН 44/1928, 2); За вельо биди и нужди препровадзел (РК 1932, 106); Нємци ... за ве-

льо войска тримали на руским фронту (РН 26/1930, 2).

заверабожац ше -ам ше зак. „закляц ше, пришагнуц зоз словами „вера боже”: Але я ци ше можем заверабожац же я справди не знам (КовМихНО 68). ◀ Од вера (праслав. *věra*) + бог. Оп. **верабожац** ше.

заверац -ам незак. „заградзовац уход, отвор”.

заверац ше¹ -ам ше незак. „заградзовац за собу уход, отвор, с. затварати се”.

заверац ше² -ам ше а) зак. „закляц ше, пришагнуц”: Заверай ше же не повеш нікому, бо кед повеш, да маш тельо грихи як на небе гвизди (Вер. Рм.); „Наисце нє знаиш?” „Наисце!” „Шмеш ше заверац?” „Верабоже!” „И я ше шмем заверац же сом видзел ... же вошол человек до твоего двора!” (Заря 10/1939, 7) б) незак. „заклінац ше, пришагац”: **непрестано ше заверала, же правду гутори** (РК 1928, 104); а баба Юла ше заверала ... же Цила воишьє ходзи (Заря 1/1938, 7). || Слц. *verif sa* и нар. *verať sa* „пришагац, заклінац ше”. ◀ Од праслав. *věra*, нашо **вера/вира: заверац** ше значи „пришагнуц зоз свою виру”. ➔ У Я. Бакова и форма зак. виду **завериц** ше (оп.).

завербовац -буєм зак. „придобиц, уцагнуц до даякого руху, роботи, організації и под.” ◀ Од **вербовац** (оп.).

завериц ше -им ше зак. „закляц ше, пришагнуц”, у Я. Бакова: **И я ше гласно заверел же, кед ше не найдзем под лядом по Зомбор, зайдзем опатриц Ирину!** (БаковВТ 96); **Друге, же нам кандур змасцел пол туца заячата. Барз нас то болєло кед зме видзели. „Ошвециме ше, заверели зме ше у хліве** (БаковВТ 153). ◀ Оп. **заверац** ше.

завершиц -им зак. 1. „закончиц”: У Р. Керестуре **вартанє Артейской студні ... зос добрим успихом завершили** (РН 3/1930). Слц. *zavřít*: ~ *razhovor*. 2. ~ **брадло** „положиц остатні шор снопох на брадло”; слц. *zavřít stoh slamy*. ◀ Од **верх, веришиц**.

завершиц ше -им ше зак. „закончиц ше”.

завершовац -шуєм незак. „закончовац”.

завершовац ше -шуєм ше *незак*. „закончовац ше”.

завесц -едзем *зак*. 1. „одвесц на часци драги, запровадзиц”. 2. „увесц, запровадзиц даяке правило и под”: *Таке було заведзене „таки бул шор”* (М. Рм.); *у насъ Руснацохъ одъ першого початку завецено, да ше руко-вина одъ хижы плаци* (ЦапЦ 120); *У русских школах заведльи украински язык* (РНКЗаря 1939, 30). 3. „увесц, инсталовац”: *То-го [1925] року з яри заведзена до Церкви ... Електрика* (КостЛибер 189, М. Мудри). || Слц. zavjest „исте”. ◀ Од *весц/водзиц*.

завесц ше -едзем *зак*. 1. „ступиц до блізших одношеньох з даким”: *Заведол ше зоз секту (= постал член секти)* (В. Саб.); *Дзивка ше заведла з леґином, леґињ з дзивку (= почали урядово, явно ходзиц як заручніки)* (СС Мак.). 2. „зявиц ше, почац, настац”: [*Пре поганох*] *страдал цали швет, бо ше заведло многоженство* (РН 3/1930, 4); *Яка би була причина терашиней появи у нас, же ше леґине не сцу женіц? ... Заведла ше така „мода”* (РН 49/1934, 3, М. С.); *Тото року [1920] заведла ше у валале Социял-демократска странка под водством Николи Павловича, качмара. Парохияне ... не знаю же вона роби процив Церкви* (КостЛибер 184, М. Мудри). || Укр. заводитися/завестися „1. з’явлюватися; 2. встановлюватися, утверджуватися”: *На фермі заводилися нові порядки*. ◀ Од *весц/водзиц*.

завжац ше¹ -вежнем *зак*. 1. (на дакого) „виражовац скрите неприязньство гу дакому”: *Завжала ше на нього, та го вишадзи огваря*. || Карп.русин. завзятися „исте”: *Она ся завзяла на нього и шкодить му чим може и де лем може* (Чорі); поль. zawziąć się *па kogoś „барз ше рознівац, постац сурови; скриц увреду”*. 2. „упрец ше, остац упорни”: *Баба и дідо ... завжали ше же ше о мнє остараю, и кельо лем годни помогню моім родичом вишколіц ме* (РС 2-3/2014, 10); *не-приятеле св. вири баж ше завжали, да го за-бію* (РК 1924, 98, др Калай). ◀ Од *вжац*.

[**завжац ше**²] -вежнем *зак* (за дакого) *зак*. „потрудзиц ше же би дахто дацо по-

сцигнул, постарац ше за дакого”: Не могол найсц ніжде роботу, а вец ше завжал за нього його бачи и нашол му добру роботу.. ◀ Од серб. *заузети се* (за кога/што) „подтрудзиц ше, постарац ше за дакого/дацо”.

завивац¹ -ам *незак*. „закруцац (рану, бо-ляце)”. ◀ Од *виц*¹.

завивац² -ам *незак*. „виц (о псови и под.)”. ◀ Од *виц*².

завидзиц -им (дакому) *незак*. „чувствовац зависц, буц обняти зоз злосцу пре дачий успих, щесце и под.”: *богати жазда за-видзел худобному човекови же вон ма сво-його коня* (ЕтнV 99). || Всл. zavidzic „исте”, слц. zavidieť „исте”, чес. zaviděti „исте”. ◀ Праслав. zaviděti.

завидліви -а -е „хтори завидзи дакому”. || Укр. *завидливий* и *завидний* „исте”, серб. **завидљив** и **завидан**. Други карпатски паралели у тей форми не зазначени: лемк. *завистливий* и *завистний*, всл. zavičlivi, слц. zăvistlivý и zăvistný.

завидна присл. „док ище дзень, док ше не змеркло”: *я ту дома ище завидна* (КочЕвЦП 194). || Всл. *přišla za vidna „исте”, поль. za widna „исте”*.

завидни -а -е „завидліви”: *не була сом завидна тей шестри, бо я знала же то ей [мачохова] дзивка* (Рускинї 196). Паралели оп. под *завидліви*.

завидовац -дуєм *незак*. „провадзиц, управяц”: *Завидовац значи „провадзиц з домом, маєтком”*: *Бела завидовал з пустиню Белу-пусту* (Вер. Рм.); *пришол ше учиц [за дзияка] влонї у новембру мешацу и тєраз уш сам зоз Церкву завидує кет Няради не дома* (ЖирошМСМ 138); *дотля док вон не годзен сам управяц и завидовац зоз жему цо му од оца остало, я порихтани обрабяц його жем* (КовМихНО 56); *Скорей ше гуторе-ло же владар завидовал, а нешка ше гутори же влада* (Пвл. Тир.). || Укр. *завідувати „исте”, слц. zavedovať „исте”, поль. zawiadować „исте”, рсй. заведовать „исте”*. ◀ Од праслав. дієслова *věděti*, од хторого виведзене и нашо *повесц (по-вед-ти), приповедац (при-по-вед-а-ц)*, литературне *свидоми, совисц, вистка* и др.

завинїц -їм зак. (дацо и дацо дакому) „буц виновати пре дацо; спричинїц дацо”: *Завинєли, та ше счисцели з держави* (Ир. Фин.); [Ми ше го одрекали] *а человек нам ніч не завинєл* (РН 30/1934, 2); *Жено моя, прецо ши ме до биди нагнала? Цо сом ци завинєл? Ніжда сом ци слово крижом не прегварел* (ЛатякТал 100); [Треба] *поправиц шицко, цо ши завинєл другому, помириц ше* (РН 102/1926, 4, М. Мудри); *Людзе добри, змилуйце ше надо мну! ... Цо сом вам завинєл?* (РН 24/1933, 3, М. Ф-к); *влада сцела затайц тото вельке нещєсце, котре завинєли ... несовисни железничаре* (РН 5/1932, 4); *шицки три [огні у валале] завинєли дзеци* (РН 14/1936, 3); [Оцец] *зоз тим своим нєе досц предуманим поступком завинєл вицасну шмерц уж хорого сина* (Заря 5/1938, 8). || Слц. *zaviniť „исте”,* всл. *zavinić „исте”,* карп.русин. *завинити „исте”* (Чорі).

завинчовац¹ -чуєм зак. 1. „повинчовац”: *а вєц го [крачун] унєшу до хижи, же би завинчовац на прагу як найстариши шицким домашнім: „Днесь Христос спаситель”* (РН 1/28, 3); *Ище бим лєм мал завинчовац, як то шор у панох пред Вельку Ноцу, вам панє Редакторе и там дзехторим* (РН 17/1937, 5, М. Ковач). 2. „питац вельку цену за свою услугу, робу”: *Наднічаре им завинчовали три милиони надніцу, а пред тим була 2,5 милиони* (Мел. Маг.).

завинчовац² -чуєм зак. „достац пенєжи винчуюци на перши дзень Крачуна, заробиц з винчованьом (о дзецох)”. ◀ Од *винчовац*.

завирґац -ам зак. „почац вирґац”.

завирчац -чим зак. „почац вирчац; звирчац”.

зависи (єд. *зависа*) и **зависки** (єд. *зависка*) „метални окови за вишанє дзверох, облакох, с. шарке”: *Кед будзеш исц вонка, там за дзверми виши на зависи мой мецок, у нїм кремєнь и оцилка, та ми го принєшеш* (Етн29 189); *Тото [шлосерске] ремєсло вирабя финьши предмети ... як на пр. замки, зависи, цифри на ствари, вирабя вшелїяки машинки и т. д.* (РК 1931, 124, Дю. Биндас); *На єден шаш ковач заквачел рєтяз*

як зависку на дзверох (Фа 85). || Укр. *завіса „исте”,* всл. *zavesa: čop še šturi do zavesoch* (Czambel). ◀ Од дієслова *вишиц/вишац*.

за високи -а -є „понад мєру високи”: *орман за високи бул гоч ше и на карсєцєлє стануло* (РК 1935, 141).

зависц ж. „чувство ненависци вивола-не з успихом другого”: *Од теди жила у зло-сци, мержні и зависци* (РН 1/1929, 4). || Всл. *zavisc/zavist: to ze zavisti robi* (Sipos), слц. *zavist „исте”,* чєс. *závist „исте”*. ◀ Праслав. *zaviděti, zavistь*.

завиц¹ -иєм зак. „закруциц”. Слц. *zaviti: ~ choreho do obkladov*. Од *виц*¹.

завиц² -иєм зак. „почац виц, завивац”. Од *виц*².

завишиц¹ -им зак. „обєшиц”: *Яким за-вишел образ над свою посєцєлю* (РК 1928, 193); *Марко Краљович кед то учул, ... обєшел на коня себе на шєдло буздовань, на дру-ги бок завишел єден мєх полни з вином да му нє криви ше шєдло з бока на бок* (Етн30 160). || Всл. *zavešic „исте”,* карп.русин. *завісити: завісила блузку на шпаргу в дворі* (Чорі). Оп. и Етн30 129. ◀ Од *вишац/вишиц*.

завишиц² -им незак. „буц у зависней вязи”: *Завиши яка будзе хвиля* (М. Рм.); *Од тих джиджох завиши яки будзе рок* (РН 27/1927, 1); *Так видзице, браца и шєстри, и нашо културни прилики, як и сама народ-на просвита, завиши баш лєм од нас, ... до нас стої чи културно на вики препаднєме або на живоце останєме* (РН 38/1932, 2). || Слц. *závisieť „исте”: úspech závisí od práce,* всл. *zavisić „исте”* (Hal II, 1306), карп.русин. *завісити „исте”: матеріально він завісів уд свої жоны бозачкы* (Чорі), рсй. *зависеть „исте”* (поль. *zależec „исте”,* укр. *залежати „исте”*). || Од *вишац/вишиц*. На основи восточнословацкей, словацкей и карпато-русинскей паралєли тримамє же и нашо дієслово з карпатскей лєксики.

завишиц ше им ше зак. „обєшиц ше”.

завищац -щим зак. „почац вищац; звищац”.

[завладац] -ам зак. „запановац”. ◀ Од сербизма *владац*².

завлачени -а -е „забрудзени, замасцени”. Од *завлачиц* (ше). Слц. експр. *zavlačený „исте”*.

завлачиц -им зак. „забрудзиц, замасциц”: *завлачили* *својо б’ли руки о тоти пенъежи* (Заря 9/1939, 4).

завлачиц ше -им ше зак. „забрудзиц ше, замасциц ше”: *Кед човек ходзи по блаце и завлачи ше од петох по главу* (РНКЗаря 1938, 83). Слц. *zavlačit (sa) „исте”*. ◀ Од дієслова *влєчиц/влачиц „цагац”*: першобутне значенє дієслова *завлачиц (ше)* було „забрудзиц ше з цаганьом одн. влєченьом/влєченьом по жеми, блаце, роси”.

завод х. „раз”: *на перши* ~ „перши раз”, *на други* ~ „други раз”, *на єден* ~ „раз; у єдней хвильки”, *на два заводи* „два раз”, *на даскельо заводи* „даскельо раз, вецей раз”: *Служел я там до лета, вец сом ше похорел, на три заводи ме принєслї дому. На треци завод кед ме принєслї, прииол сом зошицким* (Етн29 VI); *На єден завод сом подумал же є жу мнє цири* (СС. Мак.). У народней писні и у форми локативного словозлученя: *на першим (другим, трецим) заводзе*: *Тераз так свашка зашпица: Смутна и жалосна каждей дзивки служба, / бо ми ю винєше на три раз пан дружба. / На першим заводзе ладу мальовану, / на другим заводзе посцель цифровану, / на трецим заводзе млоду за ручочку: / так то виплаує каждая мац дзивочку* (Вес 27). || Всл. *zavod „исте”*: *na druhi ~, na treci ~, na dva zavodi*. ◀ Од *вєсц/водзиц*.

заводзиц ше -им ше незак. 1. „ступац до тирвацих одношеньох з даким”: *Дзивка ше ище не сце заводзиц з леґиньом, бо ше ище не сце одац (= не сце з нїм явно ходзиц як заручнїца)* (СС. Мак.); *Кед ши не прииол, мили, вчера вечар, / а нешка ше не заводз* (БиндКост 93–94). 2. (за даким/дачим) „давац ше звєсц цудзим бешедом, нагваряньом и под.”: *Роздумуйме сами зос свою главу, не заводзме ше за бешеду и поуку тих котрим дотлі добре док пуциме да за нас думаю* (Заря 17/1935, 136). ◀ Од *вєсц/водзиц*.

завожиц -им зак. гу *завожовац*: *Ма мой оецц итири воли / цо завожи тоти доли*

(Етн9 ч. 235); *Тих [бацилох] єст найвецей у стаячих водах. ... Но, найсиґурнейше то, кед ше таки места завожа и осуша! А то може кажди хтори ма таку бару. ... [Валал ше] може зложиц и завожиц* (РН 25/1930, 2). || Слц. *zavozit „исте”*. ◀ Од *вожиц/вєзиц*.

завожовац -жуєм незак. „привожиц гліну до долини и под. и загартац ю”: [У долини при хижи] *вода више була, та вец више завожовалї* (В. Саб.).

завойовац -юєм зак. „почац”: *Завойовал глад „почал глад”* (В. Саб.).

заволац -ам зак. „поволац”, часто у Гнатюкових записох: *Под явором, под желєним / оре дзивче з волком єдним; / ище бразду не зорало, / уж ю мацї заволала* (Етн9 ч. 40); *Да цар заволац найстаришу [дзивку], тота не сце ані слухац. Вола друєу, друга ані тєльо. Завола наймладишу, младиша дораз гвари же вона пойдзе* (Етн29 248); *Дораз далї тих истих мулярох заволац цо го там замурувалї, най го виню отамаль вонка* (Етн29 101); *Дал сом заволац Сидора* (РН 46/1928, 4). || Всл. *zavolac: nas na svoju svadzbu zavolaš*. ◀ Од *волац* (оп.). Нешка, виројтно под уплївом сербского *позвати*, частєйше хаснуєме форму з префиксом *по-*: *поволац*.

заволовац -луєм незак. „поволовац”: [У хороти] *у розпуки заволовал Христа, ... и дар ше на рату* (РН 45/1936, 2).

заврацєни -а -е „омамунєни, як не при себе; хтори страцєл присєбносц, хтори ше страцєл (у нещєсцу и под.)”: *Така сом заврацєна, не знам кєльо ми кури украдли* (Ир. Фин.); *Кед ми муж умар, така сом була як заврацєна* (Ир. Фин.). ◀ Од *заврациц*.

заврациц -им зак. „зашалїц, здуриц”: *Не више ю єднак завраци (= не вше ше єднак страци (хора жена)).* ◀ Од *врациц*, *праслав. vortiti*. ♦ ~ *дакому розум, ~ дакого* (М. Рм.) „зашалїц, омамунїц дакого”; поль. *zawrócić głowę komu „исте”*.

заврациц ше -им ше зак. „страциц присєбносц, страциц ше”: *Як ше то человек завраци (= як страци присєбносц, страци ше (у нещєсцу и под.)).*

[завредзиц] -им зак. „буц вредни дачо-го, заслужиц дацо”: *Више частейише мож чуц пригварки, же тоти цо ... завредза, да им ше поможе, достаню меней, як тоти, котри не так принуждени* (РН 1/1932, 2). ◀ Од серб. *завредети* и *завредити* „бити вредан нечега, заслужити”.

заврец -ем зак. 1. „запрец, заградзиц уход, отвор”: ~ *дзвери (облак)*. 2. „загареш-товац”: ~ *дакого до гарешту*. || Всл. *zavrec „исте”:* *či jich zavru (до гарешту)* (Lacko 22), *pre pletki zavarti šedzel* (Czambel), слц. *zavrieť „заврец”, zawrzeć „исте”*. 3. (у бешеди старших) „виключиц (радио, ТВ)”: *бомба бухла, а нам облак бул отворени, а я гварим: Заври телевизор!* (Рускинї 59) ◀ Праслав. -verti, vьrъ, одн. од кореня *ver-/vьr/vor-*.

заврец ше -ем ше зак. „запрец ше”.

завчас присл.: ~ **зрана** „вчас рано”, у Гнатюка: *Не пойдзем я завчас зрана на воду, / лебо ме там млади жени наведу* (Етн9 ч. 232). Всл. *zavčas rana „вчас рано”* (Hal).

завчерайши и **завчерашні** -я -е „хтори бул пред вчерайшим дньом”. Всл. *zavčerejši „исте”* (Hal).

завчером присл. „пред вчерайшим дньом, позавчером”. Всл. *začsegom „исте”* (Bartko 210). Оп. *вчера*.

[завше] присл. „навше”. Префикс на-заменени ту зоз за- под уплївом сербского за-увек. Наш карпатски еквивалент *навше* (оп.).

завязани -а -е 1. дієприкм. од **завязац** (ше). 2. „незнаходлїви, некоммуникативни”.

завязац -яжем зак. „звязац”: Так и бабкова сукня була готова, лем ю требало ище завязац у пасу (ХомаМ 13). ♦ **завязац** (звязац) **швет дакому**, ~ **швет з даким** „огранічиц дакому шлебоду (з любову, малженством)”: *Иице ше модлі Богу, же сом себе з тобу швет звязала, бо би ши таки ходзел до гробней дески* (РК 1940, 41); слц. *zaviazat si svet „огранічиц себе шлебоду (з нещешлїву одаванку и под.)”*; ~ **шлебоду дакому** „вжац дакому шлебоду (напр. младенцом з винчаньом)”: *Кульпински пан фатор [паноцец] красну казань каже, / не єдней дзивочки шлебоду завяже* (Етн9 ч. 121).

завязац ше -яжем ше зак. 1. „звязац ше”. 2. а) „по квитнуцу почац роснуц (о плоду), с. заметнути се”: *працок з чулки пада на власки чутки, и теди гвариме же ше кукурица зяже. На кельо власки спадне працок з чулки, тельо ше зарна завяжу* (РС од 29. 07 1949, 3); *Кед преквитню (парадичи, огурки и др.), та ше вяжу; кед преквитню, а не завяжу ше, та квиток одпадне* (М. Рм., Г. Р.); *Бундавка ше завязала, але не рошнє* (В. Саб.). б) (о вайцох под квочку): *И спод квочки ше вайца винїмало и препатрало: кед вайцо мало при грубїшим краю „долїнку”, було завязане* (В. Р., Г. Р.); *О осем до дзеишец дньи по насадзованю треба вайца препатриц чи ше кажде завязало* (Заря 5/1937, 8). || слц. *zaviazat sa „исте”, поль. zawiązać się „исте”*.

завязовац -зуєм незак. „звязаовац”: *завязовало ше ю [шпаргу] на два жузли* (ХомаМ 21).

завязовац ше -зуєм ше незак. „вязац ше (о плодох)”: *Капуста ше завязує до главкох* (Ир. Фин.); *То було коло Петра, кед же-реїи ище квитли и лєм цо ше завязовали* (КостПр 107).

завязовачка ж. оп. *вязачка*¹.

завяц -веем зак. „занєсц, закуриц зоз шнігом”. слц. *zaviať „исте”*. ◀ Од *вяц*.

зага ж. „неприємне печене у пажераку и гарле по даєдних єдлох”, звич. у злученю **пече ме** (го, ю и под.) **зага**: *Зага пекла лєм одроснутих людзох. То ше у жалудку створел звишок жалудковой квашиїни. ... Теди ше зна подзвигнуц дакус зоз тей квашиїни, та у гарле горке и пече* (КолесарД); *Ша ти место кромплєох поєдол оброк за пульчата*” ... „А, зато мнє пекла зага през цалу ноц. Три раз сом ставал води ниц (РС 32/2012, 11). || Карп.укр. *зага „исте”* (TichyFr), слц. *záha „исте”,* чes. *žáha „исте”,* поль. *zgaga „исте”*; мадярске *záha* зоз словацкого. ◀ Од праславянского *žegti/žьg-/žig-* „печиц” (Machek, Brückner). Од того и нашо *жежиц, жигалка, жижачиц*.

загадац -ам незак. „задавац задатки”, лем у Гнатюкових записох: *Нагнал сом их [заячки] нука, та зме питалї [од цара] дзивку. Але вони нам ту ещи вельо загадалї и*

вельо розказовалі. Ми шицко зробелі (Етн29 15). Слц. zahádat' зак. „задац загадку”. ◀ Од гадац.

загадка ж. „задате питанє на одгадованє, с. загонетка”. Укр. *загадка* „исте”, поль. *zagadka* „исте”. ◀ Од гадац, праслав. *gadati*.

загакліви -а -е „хтори ше загакує при бешеди”. Карп.укр. *загакливий* „исте” (TichyFr). ◀ Од загаковац ше.

загакнуц ше -нем ше зак. „вигвариц загакуюци ше”.

загаковац ше -куєм ше незак.: „запинац у бешеди, на претарговацо бешедовац”: *Стари гуторел занєшено, но не навикнути на фришку бешеду, загаковал ше, мервел* (РН 14/27, 2). || Укр. *загакуватися* „исте”. ◀ Ономатопейске. Оп. и гикац.

загаматляц -ям зак. „руциц з моцним замахнуцом”: *Владимир бул вельки моцак и кед вон загаматлял лабду до жолу, жолманє думали же до ніх тресло* (РС 49/2011, 16); *Обрац авто та назад, а тот джи-пи-ес склонь ми з очох, во го загаматлям до кукурици, аж будзе пукац* (РС 36/2012, 11). ◀ Неясне. Оп. гаматляц.

загамбрац -ам зак. „залапиц з руку (руками)”: *Жнє ше [конопа] на тот способ же ше зоз ліву руку „загабра” єдно наруче конопни, а зоз праву з косиром ше реже аж коло сажей жемі* (МедЛютрад 248). ◀ Од гамрац (з помощнючим елементом б), а тото од викр. *гам*. Оп. *гамрац*, *нагамрац*.

загамовац -муєм зак. „застановиц з гамованьом”. Оп. *гамовац*.

заганяц -ям незак. 1. „з часу на час гонїц напредок (статок хтори паше, коч (трактор) при кладзеню шена и под.)”. 2. ~ **годзину** „премесцац мунтатов годзини напредок”: *Заганя годзину кед лєтне рахованє часу* (В. Саб.). 3. ~ **глад** „заглушовац, спреведац глад зоз кус єдзєня”. ◀ Оп. **гонїц**.

заганяц ше -ям ше (з дачим) незак. „мочи буц одн. витримац до конца з дачим чого мало єст, длуго мац резерви дачого”: *Длуго зме ше заганяли з тим дровом (= длуго зме тото древо топели, длуго нас тримало)* (Пвл. Бл., Лев. Ск.). ◀ Оп. **гонїц**.

заганьбиц ше -им ше зак. „почувствовац ганьбу”. Слц. *zahanbiť sa* „исте”. Оп. *ганьба*, *ганьбиц*.

загарнуц -нем зак. „засипац, з гарнуцом закриц, заплнїц”. Слц. *zahrnúť* „исте”. Оп. *гарнуц*.

загартац -ам незак. „засиповац, з гарнуцом закривац, заплнїовац”. Оп. *гарнуц*.

загартовац -туєм зак. 1. „з гартваньом зробиц железо твардейшим”. 2. *прен.* „зробиц дакого одпорнейшим, твардейшим”: *Пуцел на угратого коня жимну воду и загартовал го* (В. Саб.). ◀ Од *гартовац*.

загартушиц -им зак. „задавиц одбераючи воздух”. Од *гартушиц*.

загаснути -а -е „хтори ше загашел (о огню и под.)”.

загаснуц -ашнем зак. „загашиц ше (о огню, шветлу)”: *уцагні ніско жнот [на лампи], на вона по кратким часу и сама загаснє* (РН 23/1937, 4). Слц. *zahasnúť* „исте”. ◀ Од *гашиц* (оп.).

загациц -им зак. 1. „застановиц”: а) (воду з гацу): [Морски залїв] *мал до моря 30 километери широки „дзвери”. Тераз мурдри Голандези загацели вельки дзвери з вельку гацу, вец воду з того озера ... випумпую* (РН 24/1932, 4). Слц. *zahatiť* „исте”. б) (эпидемию): *хорого треба добре лічиц, да ше зараза претнє, загаци, да ше не розшири як епидемия (порядка)* (РК 1928, 115, А. Н.). 2. „до максимума виполнїц, преполнїц”: *Газда маґазину примал олупану кукурицу, але го вец загацели з кукурицу (= преполнєли маґазин), та вецей не ма дзе сипац* (В. Саб.). Од *гац*. 3. ~ **смияд** „загашиц смияд”. ◀ Од *гац* (оп.).

загациц ше -им ше зак. „заткац ше, забиц ше (о рошти, циви)”: *У рудокону ... настала катастрофа прето же ше загацела вода у [водоводних цивох] и вода заляла ... 30 роботнькох* (Заря 14-15/1937, 3). ◀ Од *гациц ше, гац*.

загацовац -цуєм незак. 1. *незак.* *жу загациц* (1-2). 2. ~ **смияд** „гашиц смияд”: *Више бул смиядни, а смияд не могол загашиц-зопрец. Кед ишол з роботи, загацовац го у драже по карчмох* (ЖиросV 151).

загашиц -им зак. 1. „зробиц же би дацо престало гориц або швициц”: а) ~ **огень**; б) ~ **лампу**. 2. ~ **вапно** „зединиц живе вапно з воду”.

загашиц ше -им ше зак. 1. „престац го-риц”. 2. „престац швициц”.

загвариц -им зак. 1. „з бешеду одвращиц дачию увагу од дачого”: Лем Иво бул гунцут, та знал више так схопно загвариц, же му ніхто ніч не могот (КовМихГриц 70); Оцец ше почал вадзиц з дзеци, але мац го загварела, та ше на концу умирел. Слц. zavtaviet „исте”. 2. „затримац з бешеду”: Роз-приповедала ше, та ме загварела з бешеду, не сцигла сом поробиц „затримала ме” (В. Саб.).

загваряц -ям *незак.* „з бешеду одвращац дачию увагу од дачого”: Понукам я його [же би то не зробел], загварям: ая! Не да ше стара бида звесц (РН 2/1934, 2, М. Ковач).

загвижджац -джим зак. „почац гвижджац; оглашиц ше з гвижджаньом”. ◀ Од гвижджац.

загвиздац -ам зак. „почац гвиздац; оглашиц ше з гвизданьом”.

загибац -ам (за дачим) *незак.* „барз дацо жадац, препадац за дачим”: Як сом пращата спомнул, [Циган] одразу очи вишицрел. Ти знаш як Циғане за прашатми загибаю (РН 46/1928, 2, С. Скубан). || Укр. *загибати* „гинуц, препадац”: Я в чужині загибаю. Зазначене лем у наведзеним прикладу, але исноване того дієслова потвердзує прикметник *загиблїви* (оп.) и форма истого дієслова зак. виду *загибнуц* (оп.).

загибель ж. „погинуце, препасц”: Легко було царови кед вон чул свойо загибелї [= знал же го сцу отровиц] (Етн30 145). || Всл. *zahibelʹ* „препасц”: dzeñ *zahibelʹ* pri Mochaču, карп.русин. *загибиль* „шмерц” (Чорі). ◀ Од *загибац*, *загибнуц* (оп.). ♦ *исц дакому о загибелї* „жадац дакого знічтожиц, забиц” (М. Рм.). Зазначена и форма *погибель* (оп.).

загиблїви -а -е (за дачим) „хтори барз за дачим, хтори барз дацо сце”: *Загиблїви то таки хтори барз дацо жада, препада за дачим; хтори ше за шицко бої; хтори нажерни за люцким, завидзи люцкому. Єст людзох*

загиблївих, кед видзи у другого та му сануе же ма, аж ше розхори прето (В. Саб.); *Загиблїви за роботу то таки цо барз бежи за роботу*” (Пвл. Бл., Лев. Ск.); *Синох родичи доробели. Младиши им на ноги вчас доробел. Оцец их не так гонел робиц, але мац им була загиблїва за капиталом, лем робиц наганяла. Може буц и загиблїви за заробком, роботу (= барз сце мац)* (В. Саб.). || Всл. *zahiblivı* „лакомни, хтори барз дацо жада” (Buřa 315) ◀ Од *загибац*, *загибнуц*, праслав. *gybati*, *gybnqti*.

загибнуц -нем (за дачим) зак. „барз жадац дацо, препаднуц за дачим” (Г. Р.). Укр. *заги[б]нути*. ◀ Оп. *загибац*.

загимбац -ам зак. „загойсац, закивац”. ◀ Од *гимбац* (оп.).

загимбац ше -ам ше зак. „загойсац ше, закивац ше”.

загинуц -нем зак. 1. „препаднуц”: [За тобу бим, шугаю] *Дунай прескочела, Тису преплївала, / ище бим ци, чадо, загинуц не дала* (Етн9 ч. 119); *Таки народ не загине, докля ше трима вири и церкви* (РН 92/1926, 2-4, вл. Дионизий); *Браца мойо мили, Заря ньѣда нѣе загинѣ, альѣ више яснѣйша будзе* (Заря 6/1937, 8); *Людзе робя як пчоли ... же им анї єден дзень у року не загине, же би им хасен не приношел* (РК 1923, 120, Биндас). 2. „погинуц, страциц живот”: *але вонї булї пришагнути шицки троме вѣдно, дзе єден загине, там муша шицки троме* (Етн30 156); *Тим красним леґињом загинуц [у войни] не дайце* (Етн9 ч. 292); *гайзибан спаднул з велькеї висини и розбил ше, и при тим загинуло вельо людзи* (РН 8/1931, 3). 3. „угинуц, здохнуц”: *лем котра [шашка] снадла долу, же не могла лециц, тота загинула там* (ЕтнV 89); *Вельке число живини загинуло* (РС од 1. 07. 1949, 4); *Самица [голуба] загинула, а вон гурка [вола другу]* (Ир. Фин.); *Птах Ной, ... котри ше находзел вецей роки у зоолошкей загради у Лондону, загинул, бо жедел барс вельо гвозди* (РН 5/1928, 4); *Од белавей шветлосци муха фришко вистанє и загине* (РН 26/1937, 4). || Слц. *zahynút* „погинуц, умрец”. ◀ Од *загибнуц*, праслав. *gybati*, *gybnqti*. ♦ *шерцо (дакому, у даким) загине:*

Як я не знам прежалошне плакац, / кед я мушим по тим блаце шляпкац; / по тим блаце, по груне, доліне, / добре у мне шерцо не загине!" (Етн9 ч. 32)

загірмиц -им зак. „одгукнуц, зачуц ше (о грому)”.

загірмотац -ам зак. „загірмиц (вещей-раз едно за другим)”.

заглабяц -ям незак. „заглобйовац, класц пориско до мотики и под.”: ~ шекеру, мотику (Пвл. Бл.). Слц. zahlobit/zahlábat „исте”. ◀ Оп. заглобиц.

заглавок -вка х. 1. „мекки подкладач под главу”. 2. „верх на заглавок, заглавчина”. Всл. zahlavek „заглавок” (Czambel). ◀ Од глава.

заглавчина ж. „верх на заглавок, с. ястучница”: уш сом ци послала єден заглавок пиря и два заглавчини (ЖиросМСМ 107). Всл. zahlavčina „исте” (Buffa 315).

заглавчок -чка х. 1. дем. од **заглавок**. 2. „заглавчок коло пасу хтори тримал пасово сукні”: Дзивки заглавчок вязали коло пасу; нука мал пире, пирйова часц була баржей назадку, на бруху не було пиря же би дзивка не випатрала брухата, напредку ше шнурки завязали; поверх заглавчка ше вязали пасово сукні, та вец не спадовали; кед ше сукні повязали, пире ше дакус подало (В. Саб.). 3. „хрибтова часц штверцох (на сподку є мегчейша же би штверц не давела коньови хрибет”: [Заглавчок] ма на верхней часци два карики за деплови (СегедиМ, ПЗ 3/1974, 15).

загласкац -ам зак. „вировнац, виглазциц”: Кед по дворе коч преиол, мой дідо такой загласкал коляя з лопату (В. Саб.). ◀ Од гласкац.

загласкац ше -ам ше зак. „гладко зачесац власи”.

загласковац (ше) незак. жу **загласкац (ше)**.

загледац -ам зак.: ~ себе 1) „народзиц немалженске дзецко” (В. Р., Евф. Пл.). 2) „мац любовніка”: Вона не така як други жени. Кед себе загледаю, та най их мужове и бию! (ЛатякТал 61–62). ♦ ~ себе брижу „направиц себе бриги”.

заглобиц -им зак. 1. „утвердзиц дацо з клінком и под. же би твардо стало, же би ше не кивало”: ~ пориско до мотики, до туляйки. Слц. zahlobit „исте”. 2. прен. „’поклопиц’ з одвитом” (В. Саб.): Баба ше вигваряла же не мала пенєжи купиц унуком модерни имати. Унуки ей гварелі: „Ви, бабо, не сцелі купиц!” Так ю заглобелі (Пвл. Бл.). ◀ Од глобиц (оп.).

заглобиц ше -им ше зак. „буц заглобени, не дац ше вицагнуц”.

заглобйовац (ше) -юєм (ше) незак. жу **заглобиц (ше)**.

заглупани -а -е „глупи, ограничені” (Мел. Пвл., М. Рм.): Лєм заглупани и непросвищени народ и така иста його интелигенция ше да предавац и куповац як нерозумни статок и бидло (РН 34/1935, 4).

заглупнуц -нем зак. „постац глупи”: Я му сцела повесц слово-два, але, признавам, заглупла сом (РН 27/1936, 2, М. Ковач).

заглушиц -им зак. 1. „зробиц же би ше дацо меней чуло”: Шерцо нам ше радовало ... кед нас заглушело кляпканє красоти ... народней писні (РН 22/1935, 3). 2. прен. „ублажиц боль або интензитет хороти”: Морфиум заглуши боль, але лєм дакус (В. Саб.); У веліх случайох ліки заглуша хороту (РН 16/1930, 3); Паленки полож на зуб кед це болі, та ци заглуши боль (Ю. Пап); Кед у зубе була дзира, до ней ше могло вохпац кус цеску, та заглушел боль (КолесарД). 3. „виволац чувство млосци, замлоіц”: [Хто сце од пчолох вжац мед] най пчолі не уби-ва з ширковим димом, но най их заглуши з димом шалітровим (Заря 1/1936, 5). ◀ Од глухи.

заглушовац -шуєм незак. жу **заглушиц**: 1. Йойк раньетих и умерающих заглушуйе (Заря 4/1940, 7, Е. Кочиш). 2. прен.: гнів, цо человек заглушовац у своїм шерцу на ню вилял (РК 1935, 159).

загнац заженем зак. 1. „погнац дакус напредок”: ~ коч (при воженю шена и под.); 2. „премесциц мунтатови годзини напредок”: ~ годзину, бо заостава; У марицу уж будзе загната годзина напредок, бо почне летне рахованє часу (М. Рм.). 3. „одогнац”:

Фришко побили и надалеко загнали непри-
ятеля (Етн30 103). 4. „заглушиц смияд”: По
ѣдзеню перше попил води, а вец пива, гва-
рел: „З воду мож загнац смияд, а з пивом не.”
(Йвг. Бл.) || Слц. zahnať „зробиц же би да-
цо прешло, нестало, одстраніц дацо звич.
неприємне”: ~ hlad, smäd, spánok, driemoty,
únavu, smútok, strach. ◀ Од гнац (оп.).

загнац ше -аженем ше зак. „мочи буц
одн. витримац до конца з дачим чого мало
єст”: Кед мам мало древа за жиму, заш лем
повем: *заженеме ше и з тим* (Лев. Ск., Ир.
Ск.); *Загнали зме ше з тим древом цалу жи-
му* (В. Саб.). ◀ Од гнац (оп.).

загнєсц -єцем зак. „направиц цесто”: ~
хлеб, цесто. Всл. zahñesc: zahñese bandurki z
muku (Czambel). ◀ Од гнєсц (оп.).

загноєни -а -е „полни отку, гною (о ра-
ни)”: ~ рана. Слц. zahnojeńú „исте”.

загноїц -їм зак. „погноїц”: Два черешні
були уж стари, вельки, загноєл сом их, те-
льо зродзели! (В. Саб.); Треба ... жем добре
обробиц и загноиц (РНКЗаря 1939, 125).

загноїц ше -їм ше зак. „наполниц ше з
отком, гнойом (о рани)”. ◀ Од гной.

загнуц -гнем зак. „зогнуц поза дацо”. ◀
Од -гнуц, праслав. gъnqti < gъbnqti.

загоїц ше -їм ше зак. 1. „залічиц ше (о
рани, боляцим)”. Всл. gapa še zaĥoji (Lacko
86). 2. У Гнатьюкових записох значи и „за-
влачиц ше”: Бобок Янчи два-три гордови
випис вина, док шаркань єден. Шаркань уж
видзи же його жачи нечисти. Уж ше загоєл
єщи за столом (Етн29, 158). ◀ Од гоїц (ше)
(оп.).

загойсац -ам зак. „закивац, загомбац”.
◀ Од гойсац (оп.).

загойсац ше -ам ше зак. „закивац ше,
загомбац ше”.

загомбац -ам зак. „загойсац, заколім-
бац”. ◀ Од гомбац (оп.).

загомбац ше -ам ше зак. „загойсац ше,
заколімбац ше”.

загон х. „парцела поля”, лем у Гнатьюка:
пойдзем на кочу на свойо польо, / станем з
косу до загону свойого. / Одбєрачка за мну

стої зо шерпом (Етн9 ч. 52). Укр. загін „ис-
те”, слц. zaĥon „исте”. ◀ Од гнац/гонїц (оп.).

загориц¹ -им зак. „осушиц ше над коре-
ньом од слунка и суши (о рошліни)”: *кошиц
[мугар] треба скорей док не затварднє, бо
кед затварднє, та конї правя знього вигриз-
ки, а особито кед уж од сподку загори* (РК
1922, юлий). Серб. *загорети „исте”: трава
беше загорела.* ◀ Можлїве од сербского за-
горети.

[**загориц**²] -им зак. „дакус погориц на
дну судзини при вареню або печеню (о
ѣдзеню)”. ◀ Од серб. *загорети*. Наш екви-
валент *пригориц*.

загоруца присл. „такой, цо скорей,
док ствар ище актуална”: *загоруца гваре-
ла: Юлине, поведзце чи вам так будзе пра-
во*” (Пвл. Бл.); *думал же би добре було да ше
ставянка плаци ище за горуца* (РН 38/1930,
3). Всл. за ĥogusa „исте” (Hal).

загорчиц -им зак. 1. „зробиц горким”. 2.
прен. „зробиц чежким, неподношлївим”: ~
дакому живот (Вер. Рм.): *Хоч маме шицкоґо
народу, а майме лем єдного упартого гнів-
ніка, загорчени будзе нам цали наш живот*
(РК 1929, 63, М. Поливка); *А мал сом яке-
шик предчувствованє ... же би ми конєц мо-
гол буц загорчени* (РН 47/1928, 3).

загорчиц ше -им ше зак. „за приємним
смаком почувствовац горки смак дачого”:
Загорчиц ше з горку наприжу и под. (Ю. Пап).

загорчовац -чуєм незак. 1. „робиц гор-
ким”. 2. прен. „робиц чежким, неподнош-
лївим”: *живот [ми] загорчую* (РН 38/1937,
3).

заграбац -бем зак. 1. „зоз грабаньом по-
ровнац або загарнуц нашеє и под.” 2. „сца-
гац зоз граблями остаток слами и под.”: ~ за
марадиками (МудриАл). ◀ Од грабац (оп.).

заграбац ше -бем ше зак. „нашвидко ше
зачесац”.

заграда ж. „парцела звич. за хижу на
хторей посадзени овоци, шеє ше желєнява
и под.”. Всл. zahrada „исте” (Czambel). ◀ Од
град-, праслав. gordъ.

заградар х. „тот цо отримує заграду”.

заградзиц -им зак. „оградзиц”: *Заграда зом качки* (Пвл. Бл.). ◀ *Од град-*, праслав. *gorǫbъ*.

заградзиц ше -им ше зак. „оградзиц ше”.

заградзовац (ше) -дзуем (ше) *незак. жу заградзиц (ше)*.

заградка ж. 1. „мала парцела при самей хижі зоз желеняву, квецом и др.” Всл. *zahrádka „исте”* (Czambel). 2. „парцела на полю на хторей ше шее желенява и под.” • **цепла** ~ „градка, посцелка до хторей ше шее рошліна за пресадзоване”: *Да добиєме скорей плод як обично, ... мушїме ше оста-рац да себе справїме цеплу заградку* (Заря 22/1935, 172). Оп. *посцелка* (4).

заградкар х. „тот цо у заградки на полю садзі желеняву (оп. *загртадка* (2))”.

грац -граєм зак. 1. „почац грац на муз. інструменту”. 2. „заробиц граючи”: *Хлапци и дзивчата танцюю. Я граєм задармо. Але вше сом заграл даскельо динари* (КочЕвЦП 100). ◀ *Од грац*¹.

загребац -бем зак. „засипац, закриц зоз гребаньом”. Слц. *zahrebat „исте”,* всл. *zahreac „исте”* (Hal). ◀ *Од гребак* (оп.).

загребовац -буєм *незак. жу загребац*.

загризц -ижем зак. „закушиц”.

загрозиц -им и **загрозиц ше** -им ше зак. „погрозиц”: *Як ше Габор дознал же му осудзели, загрожел ше Янкови пред шведками* (РК 1927, 63).

загромкац -ам зак. „учиткац дакого, дац му знак же би бул цихо”: *Кед дахто дацо сце повеси, та ше на нього нахмуриме, даме му знак же би бул цихо, або почнеме другу бешеду и так го застановиме* (Г. Р.). || Слц. *zahromovat „закляц; вивадзиц ше”,* *zahromiti „вивадзиц ше; загрозиц”,* укр. *гримати „кричац”, гримнути „викричац ше на дакого.”* Інформаторка Л. С. наведла и (вироятно деформовану) форму загаронкац „исте”. ◀ *Вяза зоз гирмиц*.

загрубнуц -нем зак. „постац грубши”: *Тей єшені мала одлични апетит, та дакус загрубла* (Загр. 4/2000, 5, М. Римар); *Червена цвикла зишла на густо, а даєдна ше вибиє и загрубне* (Г. Р.). ◀ *Од груби* (оп.).

загружац -ам зак. „упаднуц, залезнуц”: *думал, же дажде лєм видзе на край леса, але не одлуга по нас загрузжал до инігу* (РН 39/1928, 3, Сам. Скубан). ◀ Оп. *загружиц ше*.

загружиц ше -им ше зак. 1. „упаднуц, залезнуц”: *загружиц ше до инігу або блата* (Лев. Ск.). 2. „барз ше задлужиц” (В. Р., Лев. Ск.). 3. „барз ше нагнівац”: *Так ше загрузел на нього* (Вер. Рм.). Слц. *zahrúžiť sa* 1. „заглібиц ше (до читаня, думкох); 2. „замуриц ше, зачириц ше”, укр. *грягнути, грузнути „упадовац”*. ◀ Од праслав. *gręznqti*.

загубени -а -е „погубени (о єдзеню)”: *Полиція ... покарала жазду, же предавал загубени сир* (РН 31/1927, 1).

загубиц¹ -им зак. 1. „погубиц”: ~ *дакому бависко, започату роботу, направени шор; Тот план загубени бул бо вибухла шветова война* (РНКЗаря 1936, 23). 2. „запрепасциц, знїчтожиц”: *Оцец мацер одступел, пошол з другу, и живот мацери и дзецом загубел, та го дзеци тєраз не сцу* (Пвл. Бл.); *Курка миску загубела (= розбила)* (нар. писня). ◀ Од губиц, праслав. *gubiti*. Оп. *губиц и погубиц*.

загубиц² -им зак. „забиц”, у Гнатюка: *Док Андри у лєше, та воні ше згварялі дво-йо як би моглї Андрия загубиц. Не иму ше до нього влапиц да го забию, бо є барз моцни* (Етн29 78); *але дзивка плаче же най го не обєша, але кед же уж так же ше муши загубиц, треба го дац замуровац наоколо зоз цєглами, та най там скапе* (Етн29 97); *Плачу у цара, бо их гевтот краль загуби* (Етн29 98); *Вецка вона мала дзецко, та го загубела як ше народзело* (Етн.30, 94). || Карп.укр. *загубити „забиц”* (TichyFr), всл. *zahubic „исте”: budu chcec tebe zahubic* (Czambel). ◀ Од губиц, праслав. *gubiti*. Оп. *губиц и погубиц*.

загубиц ше -им ше зак. 1. „погубиц ше (о єдзеню)”: *Да нам ше мєсо не загуби од вла-ги, солїме го* (РК 1933, 129). || Всл. *zahubic še „исте”: meso še zahubelo* (Bartko 210). 2. „до-стац хибу або хороту”: *У Индії умера рочно пре недопатрунок жєнох у породу вєцей як два милиони новородзєних дзєцох, а умераю, або ше загубя и прєвелї мацєри* (РН 48/1928,

3); Не бул хто доіць краву, та ше загубела, загубело ше ей вимне (Пвл. Бл., М. и В. Р.).

загуковац -куєм незак. „зацисковац, класц”: [При корчоліню] Штухачку ше загуковало медзи ноги и так ше оддрильовало по лядзе (ХомаМ 24). ◀ Вироятно зродне зоз слц. діял. *húkať* „лезнуц, препадац до шнігу”, *húknúť* 1. „моцно вдерц, бухнуц”; 2. „спаднуц, бухнуц” (SSN), а тото, як и нашо гук, од ономотопейского *hu*.

загуляц -ям зак. „закруциц, завиц”: ~ главу до загульовачки (М. и В. Р.); Зоз перину мегку билу / [жима] природу загуля / най ше житко, польо, травка / под ей покров стуля (Мел. Пвл., Заградка 4/1995, 11). Всл. *zahulať* (se) „закруциц (ше), завиц (ше). ◀ Основа *гуля-ц неясного походження. Од того и загультац.

загуляц ше -ям ше зак. „закруциц ше, завиц ше”.

загулячка и загульовачка ж. „мала хустка до хторей ше закруцала глава”: Загульовачка була велька як женска хусточка, вязала ше назадку, на шиї, куповали ше найвещей фабрични, але було и штрикани, волала ше и *огулячка* (Вер. Рм.); каждая дзивка [кед ишла „на драгу”] патрела нашивидко закруциц власи и положиц билу хусточку на главу, а вжме „заруцовачку”, „загульовачку” (НК 1979, 89. б., Яким Олеяр). ◀ Од загуляц (оп.).

загультац -ам зак. 1. „нашивидко, недзбало закруциц, завиц”. 2. а) „гоч цо повесц, уплесц. б) сциганіц”: Люби загультац. Кед загульта, та ані пес (мачка) на хвост не позбера (В. Саб.); Гульов тот цо циғані, гульта: Але го загультал „укруцел, сциғанел” (В. Саб.). ◀ Од загуляц (оп.).

загуркац -ам и **загуркотац** -ам зак. „почац гурк(от)ац; оглашиц ше з гурк(от)аньом (о голубох)”. ◀ Од оном. *гурк(от)ац*.

загурчац -чим зак. „почац гурчац; згурчац”. ◀ Од оном. *гурчац* (оп.).

загуснуц -ушнем зак. „постац густейши (о ридкей чечносци: юшки, мачанки и под.)”. ◀ Од *густи* (оп.).

загучац -чим зак. „почац гучац; згучац”.

загушніци и заушніци мн. мед. „запалене шлінових шліжнікох коло ухох преважно при дзецех”: Хорому на загушніци спухне под ухами, зна попухнуц аж и под браду, од уха по ухо, а може спухнуц лем под єдним ухом. Хорого тото попухнуте барз болі, не може ліжац, и 2-3 тижні є таки хори. Основни лік – треба же би лежал у цеплим (КолесарД). Укр. за(в)ушниця „исте”, рсй. заушница „исте”. ◀ Од ухо.

загаграц ше -ам ше зак. „заприповедац ше”. ◀ Од оном. *žagrac*.

[загадзиц] -им зак. „барз забрудзиц; напוליц з брудом, нечистоту”: нешка людзе вецей меркую на гиґиєну цела, та ше каждый вред збие на початку, а не дочека ше най ше так барз загадзи (МедТерм 172, КолесарД). Од серб. *загадити*.

[загажиц] -им зак. „погажиц, затапшац”: Мокре, та кед будзе тераз шац, та загажи (Мик. Ск.). ◀ Од сербизма *žagiti*. Наш синоним *затапишац*.

заґаладзиц -им зак. 1. „поґаладзиц” (Мел. Пвл.): Посцелі поборикани, хижа заґаладзена а сека [коза] на верх пеца (РН 8/1931, 2); мачка заґаладзела ... просторії (РН 40/1936, 2); нука вецка зоз вапном билелі [хижу], и то два раз до рока, вешені, бо мухи знаже заґаладзелі мури (В. Саб.). 2. „заґадзиц”: Бокси у бараки, сами бараки и цали круг концентрацийного лаґра Святи Грґур заґаладзени з дизентерию (БильняАзЄсм 86); [Руцел трупло до студні] и студню им заґаладзел (РН 21/1936, 4). ◀ Од мадьяризма *žaladziti* (оп.).

заґаламац -ам зак. „скричац *ґалама* у бависку на писпас”: Кед Янко скорей добег дзе джмурач джмурал, заґаламал джмурача: Галама Йовґен! Та вец Йовґен по други раз бул джмурач. Заґаламал тот хтори скорей добегнул (В. Саб., КамМик 190). ◀ Неясне.

заґалециц ше -им ше зак. „завиц ше до галети (о гушеніци мотилія)”. ◀ Од сербизма *žaleta* (оп.).

загігац -ам зак. „зарезац”: Кед ше дзецко под шию ґуцка, гутори ше му: заґиґам це „зарежем це” (Вер. Рм.). Всл. *gigas* „резац, пиліц” (Hal I, 491), *zagigas* „зарезац” Hal II,

1247). Ми основну форму *žiŋaц* не маме зазначену. ◀ Неясне (Можлива в'язка зоз мад'я. *gége* „гарло“).

загнирац ше -ам ше *зак.* „унесц ше до роботи”: *Загнирал ше, та не чує же му гуторим* (С. Моск.). Оп. *žniрац*.

[загонетац] -ам *незак.* „вше дацо питац, вимагац; допивац зоз вше новима вимаганнями”. ◀ Од серб. *загонетати* „задавац загадки; оддалей ше розпитовац о дачим”.

загравчац -чим *зак.* „почац гравчац; згравчац”. ◀ Од оном. *žравчац*.

загругліц -ім *зак.* „почац гругліц; оглашиц ше з гругленьом”. ◀ Од оном. *žругліц*.

загужлени -а -е **1.** „завязани на гүзел; замервени”. **2. а)** „упарти у своїх становискох”: *Комунисти були загужлени* (= не дали ше пременіц). **б)** „некомуникативни”: *Загужлени то некомуникативни, не зна повесц цо и як треба* (Ир. Ск.). ♦ ~ *як гүзел, ~ на два гүзли* „таки з хторим ше не мож догвариц” (В. Саб.).

загужліц -ім *зак.* „завязац на гүзел; замервиц”. ◀ Од *гүзел* (оп.).

загужліц ше -ім ше *зак.* „завязац ше на гүзел; замервиц ше”.

[загүшливи] -а -е „давяци”. ◀ Од серб. *загүшлив*.

задавац -ам *незак.* **1.** „давац, поставяц задатки, роботи”: ~ *дакому роботи, задатки; Цо думає, пайташе? Ша тому ніжда не будзе гүя и конєц. Вон [цар] нам вше будзе задавац койцо. Тераз ми гварел же ма єдну хижу цо попод ню вода идзе, а бритви режу, кед дахто до ней войдзе* (Етн29, 11); *Жени роботи коло вислугованя не сцє задавац* (КовМихНО 237). **2.** „спричиньовац”: *коровче вельо чкоди роби ... задава му [земледілцови] вецей роботи* (Заря 16/1937, 6); *Огень, муки, жири ... не задаваю нам ніяки страх* (РК 1933, 19). • ~ *дакому брижі* „правиц бриги, проблеми дакому”: *Кед ше опитає наших таршовоцх ... Як им таршовина идзе, цо им задава найвекишу брижу, єдногласно одповедза: „Нашо людзе нас якошик керую. Док купую даяку дробеняву, ище приду до нас, але кед купую за векишу суму,*

не приходза до нас ...” (РН 14/1936, 2). ~ **дакому загадки** „гүториц загадки хтори треба одгаднуц”.

задавац ше -ам ше *незак.* „правиц ше, фолирац”. Оп. *задац ше*.

задавиц -им *зак.* **1.** „з одбераньом воздуху загартушиц дакого”. Слц. *zadávít* „исте”. **2.** (о крєви): *крєв себе пуццали же би их нье задавела* (Заря 4/1939, 6). **3.** „знїчтожиц културни рошліни коло себе (о коровчу)”: *Бо кед репчєнь зидзе зос конопу, репчєнь задави конопу* (РН 6/1934, 4, Я. Гафич); *пилно мерковав на жордон, котри би могол задавиц рошліни и отровиц жем* (РН 40/1935, 2).

задавиц ше -им ше *зак.* **1.** „закончиц живот у води, затопиц ше”. **2.** „затопиц ше (о ладї)”: *Прешлого тижня велька америцка ладя „Тахити” ше задавела. Лем радио ма ше задєковац, же ше шицки путники не подавели, бо на време пришла помоц* (РН 35/1930, 3); *Од Владу и од майстра сом ище до терас писмо не достал, лебо ми не писали, лебо ше задавели зос шифу „Принцєзу Мафалди”* (ЖиросМСМ 37). З тим значєньом дієслово *задавиц ше* ридко хасноване у медзिवойновим чаше попри синониму *затопиц ше*. **3.** „загартушиц ше”. Слц. *zadávít* са „исте”. • **задав ше з нїм (ню, нїма** и под.) *гвари ше кед ше дакому дацо недзєчне дава, звич дацо цо ше трима же не заслужєл*: *однес Петрови ище єдну надніцу: „На, задав ше з ню!” – ишурєл му пенєж на стол у приклєцє* (ЛатякТал 130).

за далеко *присл.* „барз далеко”.

задаремни -а -е „даремни”: *Розуми ше, же то задаремна работа* (РН 36/1927, 3); *Хто так меркує на гной, сам ше дошвєчи, же му труд не будзе задаремни* (РН 1/1930, 6).

задармо *присл.* **1.** „безплатно”: *алє ми мушии присц задармо иштири дні траву кошиц* (ЕтнV 103). Слц. *zadarmo* „исте”. **2.** „даремно”: *Вельо ше лічєла, алє шицко задармо. Хорота ишла вше на горше* (РН 5/1928, 3); *Задармо ше трудєл да найдзе роботи, шицко задармо* (ЖиросМСМ 154). ◀ Од дармо

(оп.). ♦ **сипе (лєє) (дидждж) як** ~ „дидждж барз лєє” (Лев. Ск.).

задаток -тку/-тка х. „задата обовязка”: Достал задаток шицко исти дзень поро-биц. || Серб. задатак „задата обовязка, задаток”, карп.русин. задача „исте” (Керча, Чорі), поль. zadanie „исте”; всл. zadatek „капара” (Hal, Buffa), карп.русин. задаток „капара”: Дав задаток, обы быти увіренным, ош сусіда нікому другому коня не продаст, лем йому (Чорі), лемк. задаток „исте”, поль. zadatek „исте”, рсй. задаток „исте”. ◀ 3 єдного боку, прето же маме дієслово задац „дац, поставиц дакому обовязку”, виведзени меновнік задаток могли бизме тримац за нашо карпатске слово; але, з другого боку, прето же наведзени восточнословацки, карпаторусински и др. паралели знача „капара”, нашо задаток по значеню найблізше сербському задатак, та у нас може буц и сербизем.

задац -ам зак. 1. „поставиц дакому задаток, загадку и под”: уж сом готови з мостом цо сце ми задалі [направиц] (Етн29 109); Но, уж вам не мам ніч цо задац [даяку роботу], лем мам еци єдного заяця, седем роки го кармим; хтори го влапи, того [моя дзивка] будзе жена (Етн29 151); И кед пойдзеш нука, кед мой оцєц зада ци даяку гадку, ти ше не старай же то ши не годзен скончиц (Етн29 107); Задам ци таку гадку, не саднеш ю до пиятку. 2. „нанєсц, спричиніц бригу, рану и под”: Змагаю ше да виправя и вигоя чєжки рани цо их война задала (РК 1927, 130). || Слц. zadať: ~ prácu, otázku, žalobu, trapienie. • ~ молбу, тужбу и под., ~ до суду: [Суд у Ш.] послал на векиш суд до Београду тужбу, котра задата 1874 року (РН 49/1927, 2); задал молбу ... же би бул прияти до варошко-го широтного дому (РН 7/1930, 1); задала до суду свойого мужа жена, же ю опуцел и жадала да єй плаци коменцию (РН 67/1926, 4).

задац ше -ам ше зак. „направиц ше, фолирац”: Кед це дацо интересує, а не сцєш ше директно питац, направиш ше, задаш ше же сцєш дацо инше дознац, та вєц попри тим дознаш и тото цо сцєш знац (Г. Р.); Кед муж пияни, жена дакеди пойдзе до суше-дових и вола их най пойдү з ню, бо ше бої од

мужа, але вони не любя пойси, не маю ше на цо задац (= не маю вигварку прецо пойсц). Дакеди вона придзе до нас по оца, оцєц пойдзе з ню, та ше зада же пре дацо пришиол (Пвл. Бл.); Кед сом седемнац наполнєла, мой оцєц питачком отворел капурку. Та, мало мало, та ту питачка. Перше ше обично задала же би єй цверни, або шуфи, а вєц уж так з далєй же нач вона пришла (Сф. Мак.). || Всл. zadac še: ňij mu ňebulo, on še ľem tak zadal „ніч му не було, лем ше так направел” (Bartko 210).

задєпиц -им зак.: ~ жем „охабиц орачу жем же би заросла з траву и постала деп”. ◀ Од дєп (оп.).

заджмуриц -им зак. „заврец кліпки”. ◀ Од джмуриц (оп.).

заджубац -бем зак. 1. „пораніц або забиц джубаючи”: Кури заджубали куру хтору не сцу (= джубаючи ю забили); Тото вихасновал гавран, прибегнул жу гнізду и сцел заджубац бибичку (ЧаканБас 23). 2. прєн. „повредзиц або знічтожиц зоз злим нападаньом, притваряньом”: „Ти ше не мишай, бо и тебе лем тал прицагнул жу хорому!” – витресла ше и на ню Иля. ... „... Петре, ой ю! Не видзиш же ме сце заджубац?” – обрацєла ше Мелана жу свойому мужови (ЛатякТал 178). || Поль. zadziobać/zadziobać „пораніц або забиц джубаючи (и прєн.)”. ◀ Од джубац (оп.).

заджобнуц -нем зак. „задзац”: Заджобнул ашов до жеми, а там на 10 центи вода. ◀ Од джобац (оп.).

заджобнуц ше -нем ше зак. „задзац ше”.

заджобовац -буєм незак. „задзивац”.

заджобовац ше -буєм ше незак. „задзивац ше”.

задзац -дзеем зак. „заджобнуц, захпац”: Кед вигинул єден чокот, задзал жазда пруцик другей лози (М. Ковач); Задзац гребєнь, квиток, орнодлу до власох (Ю. Пап). ◀ Од праслав. děti, dějati, од хторого и нашо подзец ше, прездзивац, сподзивац ше и др.

задзац ше -дзеем ше зак. „заджобнуц ше”.

задзвініц -ім зак. „видац метални тре-пецаццi звук”. ◀ Од дзвініц (оп.).

задзвоніц¹ -ім зак. *непрех.* **1.** „пачац дзвоніц”: *кед задзвонелi други раз, вон уж з унучатком бул на пол драги до церкви* (РН 35/1928, 2). **2.** „подзвоніц зоз шицки-ма дзвонами за пачаток служби”: *Задзвонелi до вечурні „подзвонелi и у тей хвильки пачала вечурня”*. Оп. и *задзвоньовац*. ◀ Од дзвоніц (оп.).

задзвоніц² -ім *прех.* (дакого) „пачац дзвоніц за пачаток служби док ище дахто у драже до церкви, док ище не сцигол до церкви”: *Понагла до церкви, бо го задзвонел „видзвонело за пачаток служби, а вон бул ище у драже”* (В. Саб.). ◀ Од дзвоніц (оп.).

задзвоньовац -нюєм *незак.* „дзвоніц зоз шицкима дзвонами за пачаток служби”: *Пред вельку службу и пред вечурню периши раз и (о пол годзини) други раз ше дзвоні з єдним дзвоном, а треци раз, пред самим пачатком служби ше задзвонює зоз шицкима дзвонами, задзвонює ше на пачатку служби* (В. Саб.). || Всл. *zadzvaňas „треци раз дзвоніц за пачаток служби”* (Bartko 210).

задзековац¹ -куєм *зак.* „подздековац”: *Сину мой не можем Богу задзековац за вас обидвох же вас таки(х) создал* (Жирош-МСМ 34); *Прешилого тижня велька америцка ладя „Тахити” ше задавела. Лем радио ма ше задзековац, же ше шицки путники не подавели, бо на време пришла помоц* (РН 35/1930, 3); *Више зна з красним ошмихом задзековац за дарунок* (Гел. Мед.). Карп.русин. *задякувати „исте”* (Чорі).

задзековац² -куєм *зак.* (и з дативом: дакому) „одступиц з длужносци, функції” (Ю. Пап): *а вецка же вонь [учитель] задзекуе на йешень коиурскому обществу* (ЦШкОд-бКоц, 1907. р.); [Биров] *за знак протеста, руцел свою бировску паліцу и задзековал* (Заря 6/1935, 47); *Редактор задзековал, та розписани конкурс на тото роботне место* (Гел. Мед.). ◀ Од дзековац, дзека.

[**задзековац ше**] -куєм *ше зак.* „подздековац”: *Патраче ше задзековали виводза-*

чом з вельким аплаузом; Не сцигли зме ше вам ані задзековац, так сце швидко по-шили; Задзековал ше у мено наградзених (Гел. Мед.). ◀ Од серб. *захвалити се*. Наш еквивалент неповратна форма *задзековац* (и *подзековац*).

задзеліц -ім *зак.:* *задзелели дакому виши* оп. под уша.

задзерац ше¹ -ам *ше незак.* „пачинац ше местами дрец”. ◀ Од *дрец* (оп.).

задзерац ше² -ам *ше* (до дакого) **1.** „не дац мира дакому, виволовац, провоковац дакого, репиц ше до дакого”: *Єдна чета катонацох опила ше и пачала ше задзерац до народа. Мало по мало и пришло до битки* (РН 33/1928, 3); *Лукава страка облєтує коло салашу ... та ше задзера до павура...* (ЧаканБас 22); *Питаєме ше тєраз шицких розумних людзох: ком[у] потрєбн[е] таке задзеранє? Чи мало фурму на поволанки дац штампанц таке дац?* (РН 32/1928, 3). Слц. *zadierať „исте”: do každeho zadiera*. **2.** „намагац ше здобуц прихильносц особи процивного пола”: *Хлапци ше задзераю до дзивкох*. ◀ Од *дрец* (оп.).

задзерністи -а -е „хтори ше часто задзера до дакого, виволує, провокує дакого”.

задзивац -ам *незак.* „заджобовац, удзивац”. ◀ Од *задзац* (оп.).

задзівени -а -е „запуццєни у воспитаню”: *па чи чудо же су дзеци пусти и задзівєни* (РНКЗаря 1939, 118).

задзівчыц -им *зак.* „пачац облекац и тримац женске дзецко як дзівку”: *Мац ю задзівчєла од 14 рокох*.

задзівчыц ше -им *ше зак.* „пачац ше облекац и тримац як дзівка, войсц до фази дзівочтва”: *Кєд дзівчє напoлнєло 12-14 роки, пришо л час же би ше „задзівчєло”, же би дзівчє постало дзівка. Преход дзівчєца до стану дзівки при веліх народох ше окреме означає, та и при нашим народзе. ... Одредзєного дня (12. юлия) на церковне швєто св. Петра дзівчєцата одвитуєцого возросту периши раз у церкви ставали [облєчєни уж як дзівки] на место котре инішак одредзєне лєм за дзівки. До тєди шицки дзівчєцата*

ставали на место дзе ставаю дзеци (НК 1979, 88, Яким Олеяр); *Накадзи ше* [дзівка] *задзвичи, купя ей кудзель, лебо ше ей уйдзе од даедней старей баби* (ФейИр 9)

задижджени -а -е „барз дижджовни, зоз частима дижджами”: *кед ше притрафи задижджена хвиля, не маю дзеци хлеба* (ЕтнV 98). Слц. *zadaždený „исте”*: z-á jeseň, z-é leto, ~ deň.

задижджиц ше -и ше зак. „почац час-то, през вещей дні падац (о дижджу)”: *Длуго не падал диждж, а вец ше нараз задижджело, два тижні не мож було висц на польо*. Слц. *zadaždiť sa „исте”*.

задимени -а -е „закурени, полни диму”.

задиргоніц -ім зак. „почац ше тресц, диргоніц (од жими, страху)”. ◀ Од *дирґоніц* (оп.).

задих х. „задихлівосц” (Мих. Фей.); *Ма задих тот цо задихліви* (В. Саб.); *Задих часто причина же ше конь не име так гоніц як здрави* (Заря 29/1934, 4). Всл. *zadich „исте”*: *ma zadich, duši ho* (Buffa 314).

задихани -а -е „хтори чежко диха од вистатосци”.

задишац ше -ам ше зак. „почац чежко дихац од вистатосци”. Слц. *zadychať sa „исте”*.

задихліви -а -е „хори од задихлівосци”: *Велі людзе праве пре конопу постали задихліви, односно достали астму* (ФейИр 34); *Задихлівого коня треба кармиц на одредзени час зоз мехку покарму* (Заря 29/1934, 4). || Поль. діял. *zadychliwy „исте”*.

задиховац ше -хуєм ше незак. „часто виставац до задиханосци”.

задихцени -а -е експр. „задихани”: *вонка уж коч чека на священіка, кед лем понагля єден чловек задихцени [задихцени]: „Паноцец, модлім вас, не идзе бо ми ше дораз дзецко народзи, та да го окресцице ...”* (РН 18/1935, 3, Фрушк.).

задищиц ше -им ше зак. експр. „задишац ше”.

задком присл. „зоз хрибтом обращеним у напране рушаня, назадок”: *Кед треба рушиц ... [конь] задком на вагу шеда да друк поламе* (РНКЗаря 1937, 97).

задлуга присл. оп. **задлуго**: *Так ше Илько затримал задлуга* (РН 19/1930, 3); *За-длуга сом ше не мог здогаднуц; задлуго ме болело; задлуго ме нагваряли да ше з ню оженім* (В. Саб.).

задлуго присл. „длуго, длути час”: *Кед зме у школи мушели бешедовац по малярски, поили двою на пияц и питали ше: „Годя цвибуль?” Та ше вец задлуго приповедало у Коцуре: Годя цвибуль* (Люб. Як.). || Слц. заст. *zadlho „длути час”*: *kde si bol tak zadlho?* ◀ Од *длути, длуго* (оп.).

задлужиц ше -им ше зак. „набрац длуства”. || Поль. *zadłużać się „исте”*, карп.русин. *задовжатиця „исте”* (Чорі). ◀ Од *длу-ство* (длуг-ство), праслав. *dъlgъ*.

задлужовац ше -жуєм ше незак. „брац длуства, пожичовац”.

задні -я -є „тот цо на задку”: *задні и предні колеса на кочу, задні двор „гумно”; задня, штредня и предня хижа*. Всл. *zadňi: zadňe koleso sa mi rozbilo* (Sipos). ◀ Од **зад*, праслав. *zadъ*.

задніца ж. „природзене самици штириножней животини” (С. Буд.). Всл. *zadňica „исте”* (Bartko 210), *zadňica „задок крави”* (Buffa 314); серб. *задњица „задня часц цела, задок”*. Судзаци по значеню, нашо слово з карпатскей лексики.

заднуц -дне (перф. -дло) зак. безос.: **за-дло го** „заварло ше му задне черево”: *Задло дакого кед не може пойсц за себе* (Пвл. Бл.); *Кед дзецко задло, не могло пражніц черева, теди плакало, горучка ше му звекшала, брущок му бул напнути. Теди ше му могло олегчац: вистругац зоз мидла своей роботи чопик и гурнуц го дзецку до анального отвору (чмару). Чопик надражел черева и вони ше такой випражнели* (КолесарД); *Захорели ми курчата, дала сом им отруби, та их задло* (Ир. Фин.); *Дахто гвари: Видой клий [перше млеко по оцеленю] з вимня крави, бо кед го целе поцица, та го задне. Але кед целе и задло, воно ше пучело и вибалежовало ше* (В. Саб.). || Слц. *zadnitъ „положиц дно на дацо”, zadebnitъ „заврец (з десками)”*, укр. діял. *заднити „положиц дно”*. Кед чловека задне, та як кед би у заднім череву мал

положене дно, хторе го завера. ◀ Од дно, праслав. дѣпо.

заднуц ше -нем ше зак. „забиц ше, постац непрепущовац”: *И грудніца ше може заднуц, та не одцека серватка з ней* (КолесарЮ). ◀ Од дно.

задоволіц -ім зак. „спричиніц дакому задовољство”: *думам же ю тоти седемдзешат проценти так не задоволели* (ЖирошМСМ 107). ◀ Оп. задовольни.

задоволіц ше -ім ше зак. „постац задовольни”: *З нїчого пришли на мало и то им досц не було. З малого пришли на вельо и з тим ше не задоволели и дотля згартали, док себе и не почкодзели* (РН 8/1929, 3, М. В.); *Явим ци, Дюри, же я твійо писмо уш добила по барс длугом чеканю, и уш сом ше задоволела, бо чуем прецо ши так длуго не писал* (ЖирошМСМ 72). ◀ Оп. задовольни.

задовольни -а -е „тот цо чувствує або виражує задоволеносц, задовољство”: *Чест. одбор задовольній и нвич нєма против Даниїла Москаль церковного Газди* (ЦШкОдбКоц, 1888. р.); *Будзме задовольни, кед нам ше уда гоч и мало швет полєшица* (РН 45/1932, 3, Г. Костелник); *бул задовольни, же му дзеци уж починаю помагац у роботы* (РН 30/1933, 2). Понеже зме у восточнословацким и у руснацких бешедох сиверней Мадярскей не зазначели лексеми задовольни, задоволіц (ше), тримали зме их за сербизми у нашим языку (серб. задовољан, задовољити (се). Медзитим, исти або подобни по форми лексеми исную у карпаторусинским, лемковским, польским: карп. русин. задовільний „задовольни”: *Остався незадовільный тым, як продав коня* (Чорі), лемк. задоволений „исте”, поль. zadowolony „исте”; у язичию задоволитися „задоволіц ше” (Неділя), поль. zadowolić (się) „задоволіц (ше)”. Прето конечне заключене о тим чи лексеми задоволіц (ше) и задовольни у нас з карпатскей лексики зате-раз чежко вивесц. ◀ Од воля.

задойчени -а -е: ~ **дзецко**: *Кед ше случело же [жени] зачали и попри тим же ище дойчели перше дзецко, за тото друге ше гварело же є задойчене* (КолесарД).

задок -дку х. 1. „задня часц дачого”: *Написал на задку [папера]* (Йвг. Бл.). 2. „задок цела, с. тур”: *Кошулька ше заедала дзецку до задку* (В. Саб.); *за кару ... каждому дава ... зоз шаблю по задку* (КочЕвЦП 173). || Всл. zadok „исте” (Czambel). 3. „польски ве-це”: *Пошол на задок; Од страху на задок бежала* (Пвл. Бл.). ◀ Од *зад, праслав. задѣ. ♦ **буц там дзе псом задки бруша 1)** „буц уж стари, хори, на умрецу”: *Ми уж таки же там дзе псом задки бруша* (= ми уж таки стари же уж лем умрец маме) (В. Саб.); 2) „цалком препаднуц, ніч не мац, ‘буц на остатней станіци’” (Лев. Ск., Ир. Ск.); **дац (достац) по задку (на задок)** „буц бити по задку”: *Перше му дали двацец и штири на задок* (ЕтнV 87); **тримац дакому палец у задку** „робиц по дачиєй дзеки” (В. Саб.).

задосц присл. „досц вельо”: *агенти про-вокаторе, котрих теди там за досц було* (Заря 1/1934, 7).

задрапац -пем и **задрапнуц** -нем зак. „очкодовац або начац поверхносц з драпаньом”. ◀ Од праслав. drapati.

задрец -ем зак. „часточно роздрец (край паперу и под.)”.

задрец ше -ем ше зак. 1. „часточно ше роздрец на краю”. 2. (до дакого) „зарепиц ше до дакого” (оп. *задзерац ше*²).

задриліц -ім зак. „премесциц напредок або помкнуц дреляючи”.

задрильовац -люєм незак. *жу задриліц*.

задримац -мем зак. „почац дримац, при-дримац”. Всл. zadrimalac: mila moja zadrimala, ja zaspal (Czambel). ◀ Од дримац.

задримнуц нем зак. „на хвильку задри-мац”: *а вжме кельо раз и задримне даєдна вечар при кудзелі, бо [є] уж барз вистата* (РН 7/1928, 2).

задримац ше -ме ше и **задримнуц ше** -не ше (дакому) зак. безос. „почувствовац потребу за дриманьом, задримац”: *При целним пецу ше му задримало*.

задротовац -туєм зак. 1. „оправиц, утвердзиц з дротованьом”. 2. „поплатаци розбиту гліняну судзину”: *Кед ше гарчок розбил, не одруцовало ше го, але ше го дало дротарови задротоваци* (ПапОл 12).

[**задруга**] ж. „привредне и под. здружене”. ◀ Од серб. *задруга*.

задубени -а -е „барз забити, засицени з брудом, масносцу (о шматок, власок)”: *Шмати задубени кед су пред тим недобре райбани, та их не мож дорайбац; задубени шмати то недобре вирайбани, з брудом и масносцу забити шмати* (СС. Мак., В. Саб.); *Бере миделко и мидлі мойо задубени власи* (ПапгДюКШ 165); *Билеє ше задубена подрана кошуля без ґалера* (БильАзЄсм 75). ◀ Од назви древа дуб, праслав. *dqbъ*. З дубовой лупи ше правело средство за квашене, вирабяне скорох, та од *dqbъ* виведзене и дієслово: поль. *dębić (skóry)* „квашиц, вирабяц скорои”; рсй. *дубить* „исте”, укр. *дубити* „вимакац, мочиц”; наша форма би тиж глашела **дубиц*. Далей настали пренешени значеня: поль. *zadębiały* „стварднути, рапави”, *zadębieć* „постац тварди, рапави”, слц. *zadubený* „запущени, брудни”: *zadubené ruky*, ~ *hotel*, слц. *zadubiť sa* „постац запущени, брудни”, всл. *zadubic* „забрудзиц” (Buffa 315). Нашо *задубени* пешобутно значело „затварднути як скоро од броду, масносци”.

задубиц -им зак. „здревніц (од жими, страху)”: *озвал ше глас, а я задубел як злодій* (РН 13/1938, 4, РН 9/1938, 3. и 5.; у леше сом задубел гладни, вистати, замарзнути; у лядовой води у рику и розум ми задубел (РН); *Од цуґу му задубел ліви бок* (Гел. Мед.); *Од того гласу од страху задубела* (Гел. Мед.). || Укр. *задубити* „стварднуц ше, затварднуц”, карп.русин. *задубіти* „исте”: *Щи мало и міг задубіти пуд таким морозным вітром; Долоні у нього были такі тверді, задублені* (Чорі), всл. *zadubic* „забрудзиц” (Buffa 315). ◀ Од дуб (оп. *задубени*).

задубиц ше -им ше зак. „забиц ше з брудом, масносцу (о шматок, власок)”: *Док райбала, шмати ше задубели и таки задубени их престарла сушиц* (Г. Р.); *Шмати ше му задубели „забили ше з масним и з прахом”; таки шмати виварйовали док ше не пуцело* (В. Саб.). Оп. и *задубени*. Нешка приклади хаснованя дієслова *задубиц* ридки. Медзитим, повратне дієслово *задубиц* ше часто хаснуєме, окреме кед ше роби о шматок, платну або власок: *Тот роботни мантил*

иш не попарела з врацу воду, та ше задубел (= забил ше з масносцу); *Барз брудни шмати треба добре намидліи, бо ше задубя; Не положила досц праицку до машини, та ше єй били шмати задубели; Били пирнаґи ше не задубя кед ше до води дода содабикарбони; Власи ше не задубя кед ше до води за виплоковане дода кус оцту; Вода не була досц цеpla кед ше змивал, та ше му власи задубели* (Гел. Мед.). ◀ Оп. *задубени*.

задубоніц -ім зак. „почац дубоніц”.

задудац -ам зак. „? заграц”, лем у Гна-тукowych записох: *Заграй, задудай, заградка мала!* (Етн9 ч. 103). Слц. *zadudať* „заграц на гайдох”. ◀ Оп. *дуди, дудлави*.

задудніц -ім зак. „тупо одгукнуц”.

задумани -а -е „заглібени до думкох”.

задумац -ам зак. „представиц себе у думкох”. Слц. *zadumať* „исте”, укр. *задумати* „исте”.

задумац ше -ам ше зак. „заглібиц ше до думкох”. Слц. *zadumať sa* „исте”, укр. *задуматися* „исте”.

задумовац -муєм *незак*. „представяц себе у думкох”.

задуркац -ам зак. „почац дуркац; по-дуркац”. Од *дуркац* (оп.).

задуц¹ -уєм зак. 1. „почац дуц”: *Задул моцни витор*. 2. „дац знак, сигнал з дуцом”: *Задула сирена*.

задуц² -уєм зак. прех. 1. „зоз дуцом за-гашиц”: ~ *лампу, швичку*. 2. „закриц з дуцом”: *пуцел ше до шнігом задутей драги* (РН 39/1928, 3, Сам. Скуб.). ◀ Од *дуц* (оп.).

задушни -а -е: ~ **sobota**: *Задушни соботи то дні у року у хторих ше Церква здогадує своїх покойних и модлі ше за їх души* (ГорКух 277); *На Задушну соботу Руснаци [у Сриме] не робя и не райбу шмати, же би их не болели руки* (Радуловачки 124); ~ **дзень**: *Руснаци почитую пейц задушни дні у року, зоз хторих иштири задушни дні падаю кед пост. Вельки задушни дні пред Русадлями, кед ше идзе на теметов* (Радуловачки 124); *На 1. новембра будзе задушни дзень* (Ир. Фин.). || Слц. *zádušný*: ~ *ámša*, поль. *zaduszny dzień*.

заєдац¹ -ам незак. „з часу на час покус єсц”: *Найлепше покус заєдац, а не нараз ше охпац* (В. Саб.); *аньи нье мала часу кеди йєси, та так на ходзаци з часу на час покус зайедала* (РНКЗаря 1938, 115). Слц. *zajedať si „исте”*. ◀ Од єсц (оп.).

заєдац² -ам (дакого) незак. прех. „про-воковац, скусовац”: *Скусовац значи „штухац, заєдац” дакого* (М. Фей.); *Але шицко ма свою миру, та и Осифови досадзели заєданиа: вдерел якогош Пишту* (Заря 6/1934, 7). ◀ Од єсц (оп.).

заєдац ше -ам ше незак. 1. „урезовац ше або ше уцаговац до скори, цела (о ременьчку на обуї и под.)”: *Штрумпадла ше заєда до ноги; Кошулька ше заєдала дзецку до задку* (В. Саб.). 2. прен. „завжац ше, упивац ше, нападац на дакого”: *Заєдала ше на нього же є таки худи* (Пвл. Бл.). ◀ Од єсц (оп.). Оп. и уедац ше.

заєдзени -а -е дієприкм. од **заєсц ше** „урезац ше”.

[**заєднички** и **заєдніцки**] -а -е „хтори ше одноши на вецей особи, єдинки, общи”. ◀ Од серб. *заједнички*, а то од *један* „єден”.

заєсц -єм зак. 1. „дакус поєсц, прехвацц”: *Придзем с поля дому виробєни и льєдво чекам да дацо цепле заєм* (Заря 7/1937, 7). Слц. *zajest’ si „исте”, всл. zajesc „исте”: dakušćik chleba zajed.* 2. „нападнуц дакого, виражиц гнів на даким”: *Кед повем дацо єй дзивком, та ме заєдза, зорвем на себе* (Пвл. Бл.); *Кед оштригам бабу на кратко, єй дзивка нина Г. ме зає* (Зд. Фей.).

заєсц ше -єм ше зак. 1. „урезац ше до дачого, уцагнуц ше до скори, цела (о ременьчку на обуї и под.)”: *Крамблї [ковач] моцно посцискал зоз штирома 16-миліметровима шрубамі, так же ше аж заєдлі до древа* (Фа 111). 2. „завжац ше, упиц ше на дакого и почац го нападац, критиковац”: *Заєдол ше на нього „завжал ше на нього”* (Вер. Рм.); *Заєсц ше на дакого значи „упиц ше, завжац ше на дакого”* (В. Саб.).

зажадац -ам зак. 1. „вимагац”: [Оцец] *заволап жу себе свойого сина и зажадал од нього, да му то приобеца, же и вон так будзе робиц* (РН 39/1927, 2); *Бачи Дюра пошол*

до писарні „Вандерер-ауто”, и ту зажадал, да му ше укажу даскельо аутомобили (РН 6/1929, 2). 2. (дакому) безос.: **зажадало ми** „пожадал сом”: *Зажадало ми овоци* (= пожадал сом єсц овоци). ◀ Од жадац (оп.).

зажадац ше -ам ше (дакого и дацо) зак. „пожадац дакого/дацо видзиц, достац и под.”: *Давно зме дакого не видзели, та зме ше го зажадали видзиц* (М. Рм., Вер. Рм.); *Кед ше мац зоз Керестура зажадала дзивки одатей у Коцуре, звязала зайду та гайд прейж Билей* (Сф. Мак.). || Слц. *zažiadať sa „исте”: zažiadala sa mi sloboda, zažiadalo sa mi volnosti, укр. зажадатися „исте”*. ◀ Од жадац (оп.).

зажаднєти -а -е „хторому ше дацо барз зажадало”.

зажадніц ше -ім ше (дакого/дачого) зак. оп. **зажадац ше**: *Кед ше зажаднім кафи, та себе уварим* (С. Мйр.); *Я вас ше уж зажаднєла* (= уж сом вас барз пожадала видзиц, бо сом вас длуго не видзела) (Люб. Як.).

зажалїц ше -ім ше зак. „спаднуц до стану депресії, забановац ше”: *Єдна старша жена достала главоболї, зажалєла ше, та гварела синові най єй купи место на теметове, так ше забановала* (Пвл. Бл.); *Так ше зажалєла за човеком же ше аж похорєла* (Г. Р.). || Слц. *zažialiť sa „зармуцц ше, розжалїц ше”: srdce sa mu veľmi zažialilo.* ◀ Од жаль.

зажац -жнєм зак. „зоз жацом достац одредзєну часц (звич. конопи)”.

зажгіртац -ам зак. „почац жгіртац, жгіртнуц (зоз зубами)”. ◀ Од оном. *жґиртац*.

зажегнац -ам зак. 1. „прежегнац, положиц знак крижа на дакого/дацо”: *Єден зоз способох лічення яриу [охорєне ока] бул и чуханє до заглавка: вечар, пред спаньом, требало вжац до рук лїви горні кончик заглавка ... та начухац з нїм по яриу, зоз словами „яки ти мнє госц – таку я тебе єсц”. Вец зажегнац з руку тот кончик (направиц криж-краж з руку) и преруцц заглавок прейж глави же би кончик прииол долу, на прави бок* (СлМед 173, КолесарД). 2. „охабиц, нягац дацо цо допило, цо чежко идзе

и под”: Не зажегнали сце ище тоту вашу роботу? (Пвл. Тирк.); На свадзби еден волац жени на танец, але ані една не сцела танцювац; вон єдну зажегнал, а другу ишоц волац (= єдну охабел, а другу такой волац) (Пвл. Бл.). || Слц. zažehnať кніжк. „одвращиц, од-страніц дацо грожаце”: ~ katastrofu. ◀ Од жегнац (ше).

зажеленіц ше -неєм ше и -їм ше зак. „почац ше желеціц”.

зажерац -ам незак. „патриц, попатрац (ненападно, покрадзме)”: Хтора дзивка през фраєра, / най до карчми не зажера! / Волі дома очка виснац / як у карчми долчок вистац (Етн9 ч. 235); Я не зажерам цо ми болничар роби, зоз чим ми рану масци (С. Мйр.). || Слц. zazerat „ненападно, покрадз-ме попатрац, звич. з интересованьом”: lep nezazeraј, Pavel, za vydatými (= не попатрай за одатима). ◀ Од праслав. zьgěti „патриц, видзиц” (оп. зазрак).

заживац -ам незак. 1. „уживац, хасно-вац”: Так и школярска наука, така є спочатку горка як на ореху лупа, а як ше виуча и достаю свой хлеб, теди заживаю з ореха ядро (Етн30 3). || Поль. zażywać „хасновац, примац”, слц. zažiť заст. „поєсц, попиц”. 2. прен. „доживйовац, церпиц, зазнавац”: Мили сину, мойо шерцо не може тоти чешкосци визуториц, яки сом их зоз дідом заживала (ЖирошМСМ 102).

зажижачиц -им и **зажижачиц ше** -им ше зак. „почац слабо швициц; почац ше жи-рчиц”. Оп. жижачиц (ше).

зажимніц -неє и -ні и **зажимніц ше** -неє ше и -ні ше зак. безос. „постац жимно”: По дижджу зажимнело (= постало жимно); Топиме до шпоргета одкеди ше зажимнело (Лев. Ск.).

зажиц -ием зак. „остац у живоце (о на-родзеним дзецку): Периш дзеци єй не зажи-ли ... остала сама зоз наймладшим Янком (РНКЗаря 1937, 74).

зажичиц -им зак. „пожадац (дакому да-цо)”: при тим [ми] зажичел щешліву драгу (РК 1925, 57).

зажобрац -ам зак. „достац, заробиц жо-браючи”: вон жобрал по Ньюорку и на ти-

дзень зажобрал 500 долари (РН 3/1929, 4). ◀ Од жобрац (оп.).

зажубрац -ам, **зажуброніц** -їм и **зажу-бротац** -ам зак. „почац жубрац (жуброніц, жубротац). ◀ Оп. жубрац, жуброніц, жу-бротац.

зажуриц ше -им ше зак. „? зармуциц ше”, лем у Гнатюкових записох: Зажурел ше комар, / сцел вон ше женіци (Етн9 ч. 422). Укр. зажуритися „зармуциц ше”, журитися „буц смутни”. ◀ Од праслав. žuriti. Од того и сербске журити „понагляц”.

зазберовац -руєм незак. „зберац еден по еден предмет”.

заздихани -а -е гандр. „хтори длуго шпи, невиспани”: Пришоц [коваль] дому на дванац годзин, задурка до дзверох, а звреци: „Отвор ти, суко заздихана!” ... Але вон ло-поци, а лає (Етн29 130). ◀ Од здихац (оп.).

заздравкац -ам (на дакого) зак. „наздра-виц з погаром, пицом”, у Гнатюка: И так вежню фляшку и староста заздравка на младшого старосту, младиш староста на оца, оец на мацер, мац на стариу свашку, стариа свашка на младишу, младиша сваш-ка на млодого, а млоди заздравка на млоду и так [фляшка] придзе заш старишому старо-стови до рук (Вес 18); И як царя провадзели, вельку му там чєсц давали: Цару найясней-ши, – заздравкали з погарами! (Етн30 145) || Слц. zazdravkať „исте”. Зазначена и форма **поздравкац** (на дакого) (оп.). Нешка под сербским уплівом хаснуєме форму наздра-виц (дакому). Оп. здравкац.

зазнавац -ам незак. (гу **зазнац**) „упо-знавац з особним искуством; доживйовац, преживйовац, упознавац”: Хто любі Бога ... його душа напoлнєта зос необичну поті-ху, зос потіху, яку не зазнава тот, цо є при-вязани жу жемскому добру (РК 1935, 25, о. В. Сабов).

зазнац -ам зак. 1. „упознац з особним искуством”: Бодай сом цє, Яни, нігда не за-знала! / Ні тебе самого, ні коня твоего, / бо ши ме збавел венка желєного! (Етн9 ч. 181). У Етн9 ч. 178. у вариянти тей писні похасновани синоним спознац: Бодай сом

це, мили, нігда не спознала! / Ні тебе самого, ні коня твогого...; Скорей як Європейцох не зазнали мали красну вельку державу (РК 1927, 45). 2. „дожиц, прежиц, упознац”: Аж тераз, на концу, зазнал сом цо то живот (РН 29/1936, 2, М. Ковач). || Поль. *zaznać* „исте”: *zaznać biedy*. 3. „запаметац”: Такого сом го зазнала од дзециństwa (Г. Р.).

зазнац ше -ам ше зак. „паметац ше, знац за себе”: Одкеди ше зазнала вше у худоби жили (= одкеди ше памета) (Лев. Ск.).

зазначиц -им зак. „записац”: И кед ше ходзело орац [на панске, т.е. на державне] ..., кед справел басовку, дзе недобре подорал, та звалели го ... дали му дванац паліци и тот дзень не мал зазначени же урбар. Заши други дзень мушел пойсц робиц, аж так му записали урбар (Ос 12; и ЕтнV 87); Хторе писмо тебе пошлем, такой и себе зазначим, а и ти будзеш знац чи кажде мойо добиєш лем по числох (ЖирошМСМ 48).

зазрак х. експр. „психично недороснута, неодвичательна, дурніста особа”: Шнивал себе человек яка йому мука. / Оженел ше зазрак, вжал себе трупака! (Етн9 ч. 341); Ержа: „А ту хто бива?” Ката: „Михал Нялкош.” Ержа: „Яй, тот зазрак!” Ката: „Шак тот.” (КостПр 15); Думам себе и я, як сом могол буц таки зазрак та ю [жену] саму пуциц, да ме пред шветом ганьби (РН 35/1929, 4, М. Ков.); Та дзе це ту чорт принес, зазраку, хто це таке глупе нагварел? Чекай, збереш ти дома! (Сф. Мак.) || Чес. *zázrak* 1. „зьявене у воздуху (комета и под.)”; 2. „чудо; дацо чудне, незвичайне”; 3. „дацо надприродне”, слц. *zázrak* и всл. *zazrak* „чудни человек, чудац”, слц. *na zázrak sveta* „да ше швет чудує”, ст.чес. *zračiti se* „указац ше, зьявиц ше (о дачим надприродним, напр. у воздуху)”. Нашо зазрак першобутно тиж вироотно значело „чудни, незвичайни человек”. ◀ Шицко од кореня *зрак-*, праслав. *zorkъ*, а тото од дієслова *zъгѣти* „патриц, видзиц”, цсл. *uzříti* „увидзиц”. Од того и нашо *зажерац* (оп.) и *жвератко* (оп.).

зазубадлац -ам зак. „положиц зубадло коньови”. Слц *zazubadliť* „исте”. ◀ Од *зубадло*, а тото од *зуб*.

зазубя с. мн. „месо зоз швиньских пискох”: *Зазубя ше хасную на студзеніну, до капусты* (Вер. Рм.).

зайда ж. „звязани шмати и под. у плахитки и под., с. завежља”: *Кед ше мац зоз Керестура зажадала дзивки одатей у Коцуре, звязала зайду та гайд прейж Билей* [до Коцура] (Сф. Мак., РуШ, 1/2006, 8). || Слц. *zajda* „исте”, мадь. *zajda* „исте” (Kniezsza), всл. *zajda* 1. „исте”; 2. „зольніца, поньвичка за ношене трави”: ~ *travi* (Czambel, Sipos), чес. *sajdák* „паперови мешок”, чес. (валашске) *zajda* „дацо цо ше ноши, терха”, поль. *zajda* „мешок за ношене на хрибце шена и под.”, укр. *зайда* „мешок”. ◀ Од тур. *saydak* (Machek). До нас пришло вироотно прейг мадярского. ♦ **звлекол ше (звлечени) як** ~ „хори є або подли, та ше му ніч не сце”: *Кед ше дакому ніч не сце, гвари ше: звлечени як зайда* (Лев. Ск.); О хорому або подлому гвари ше: *звлекол ше (звлекла ше) як зайда* (С. Мйр.); **влече ше як** ~ „ходзи як подли або хори”.

зайдичка ж. дем. од **зайда**.

зайсц¹ зайдзем зак. **непрех. 1. а)** „идуци скруциц за дацо”: ~ за угел. **б)** „буц заклонени з хмару (о мешацу, слунку)”: *Мешац зашиол за хмари „хмари заклонели мешац”*. 2. „спуциц ше, скапац на горизонту (о слунку)”: *Слунко уж зашило*. 3. „накратко з драги пойсц дагдзе”: *Врацал ше з роботи дому, та зашиол до пайташи*. ♦ **зайсц за нохци: зашило му за нохци** „барз му замарзели пальци на руках, та го аж боля пальци”; всл. *zaNEXTI zajde* (Sipos). Од *исц*.

зайсц² зайдзем зак. **прех. 1.** „затримац, зопрец”: *З вечара цма, з вечара цма, / а над додньом ясно, / нет мойого наймилишого, / цошка ми го зашило. / Зашила ми го, зашила ми го диждова росичка* (нар. писня); *Бачика у валале цошка важне зашило* (ЧаканСаф 180). || Всл. *zajsc: dze ce noc zajdze tam posuj* (Czambel). 2. „знайсц, посцитнуц”: *а кед нас зайдзе смуток и теди то братски медзисобно подзеліме* (РК 1930, 144, Данил Рац). Од *исц*.

зайсц ше зайдзем ше зак. **1.** (без дачого) „мочи буц, обисц ше без дакого/дачого”: *Кед не маме млаток, зайдземе ше тельо*

без нього, бо маме шекерку; Нач ми треба-ла жена? Чи ше я през ней не могол зайсц? (РН 15/1936, 4); Крем красних хижох по валале ... будую ше у нас остатні два роки и здання през котрих би ше могло зайсц. Будую ше карчми (РН 1/1937, 3); Шицко мож найсц през чого ше не мож зайсц (РК 1939, 123, М. Бирк.). || Слц. *zajst sa* „исте”. 2. (з дачим) „буц досц дакому дачого”: А чи не було би лепше зос найнужнейшим ше зайсц, а тот пенєж, цо би ше го видало на напої, дац млодятом (РН 19/1929, 4, К.); Од полу-дзенку нам остало кус кромплі, дахто ше зайдзе з тим за вечеру (= дакому тото будзе досц за вечеру) (Г. Р.). 3. (на дачим): **най ше на тим зайдзе** „най ше з тим закончи то-та неприємносц, най не будзе ище векша”: Хорт нам подавел 40 курчата и морчата. Най ше на тим зайдзе (= най ше з тим закончи, най вецей не подави) (Н. Ерд.). 4. „страици дихане од шмиху або плачу”: Кед сом ей вириповедал, так ше шмєяла, да ше зашла (В. Саб.). || Слц. *zajst sa* „исте”. Од исц.

заказац¹ -ажем зак. у Гнатьюка и у язику найстарших: 1. „розказац, наказац (звич. категорично, строго), с. наредити”: Баба му заказала же би до тих конопох не гонєл [овци] (Етн29 239); Дала матка цєру / далеко од себе, / заказала ей, приказала ей / би не ишла до ней (Етн9 ч. 20); Дохторка ми гварела же мушим барз диєту тримац, а я не годна так жиц и таке єсц як ми вона заказала (Ир. Фин.); Заказане ми да нікому не гуторим о тим (Пвл. Бл.). 2. старши авторе (РНПД-а и др.) хасновали тото дієслово и зоз значєньом „забраніц”: Новини являю, же погански житєлє у Тибету ... заказали под кару шмерци чужинцом жрабац ше на верх [Еверест] (РН 82/1926, 4); Заказана и чкодіва овоц найсладша им [людзом] (РК 1927, 149); Ямауд не шме буц куриплах! Алах то заказал (ВочиОп 42); Я кед би знал же дацо заказано, я би то не робел (РН 41/1930, 2, М. Биркаш). || Слц. *zakázat* „забраніц”, укр. *заказати* „исте”, поль. *zakazać* 1. „исте”; 2. заст. „розказац, с. наредити”. ◀ Од казац (оп.).

[**заказац²**] -ажем зак. „одредзиц напредок отримоване схадзки и под.” ◀ Од серб. *заказати*.

заказовац -зєм нєзак. (гу **заказац¹**) „браніц, забраньовац”, у старших авторох: [Розказал] да ше хлапцу ніч не заказує, але шицко видоволї цо лєм зажада (РК 1923, 194); Нє дала ше му ... ані приберац. Шицко му заказовала (РК 1926, 117).

закалайсац ше -ам ше зак. „повлачиц ше (о дзєцох або хорих)” (Сс. Мак.). ◀ Оп. *калайсац*.

[**закаламиц**] -им зак. „положиц конарчок з пупчком питомей рошліни под лупу дзивей”. ◀ Од *каламиц* (оп.).

закалісти -а -е „на твардо упечени, нєдосц викиснути хлеб и под.” (Пвл. Бл.); *Закалісти ше гвари кед ше дацо недобре упече (колач, хлеб)* (Лєв. Ск.). || Всл. *zakalísti* „слабо випечени хлеб” (Buffa 317), поль. *zakalisty* „исте”, поль. *zakalec* „невикиснути, недзиркасти хлеб”, укр. *закалець* „исте”. ◀ Од праслав. *kaľъ* „блато”. Тот праслав. корєнь маме и у архаїчним прикметніку *кални* (оп.).

закаменєти -а -е 1. „затварднути”: Єдна цицка кози закаменєта (Пвл. Бл.). 2. прєн. „заслупнути од несподзиваня и под.”: Приблїжели ше жу облаком и остали як закаменєти. Патрєли, як вонка пада ляд, як ше ламу овоцово дрєвка (РК 1941, 75). 3. прєн. „непоправлїви”: Най нікого не бунї, же на тим швеце вєльо раз барз ше добре поводзи безбожником и закаменєтим гришником (РН 10/1931, 4); чом да Бог не допуци да и закаменєти гришник прима свою плацу? (РН 37/1930, 4).

закаменіц¹ -нєєм зак. *нєпрєх*. „постац тварди як камень”: Як закаменєти упар своєю очи на дзивчє (РК 1935, 158).

закаменіц² -ім зак. *прєх*. „зробиц твардим як камень”: Гриши тота мац хтора уж од марносци засадзи жажду [до] души своєго дзєцка лєм за жемским благом, за богатством. З тим му *закаменї* шерцо, затупи у нїм чувство, таке дзєцко постає себичне, насилне, обшєднє го мамуна (РН 10/1928, 2).

закапкац -ам зак. „пущиц даскельо капки ліковитей чечносци на рану и под”: *Идзем Гані око закапкац* (Г. Р.).

закапкавац -куєм незак. *жу закапкац*.

закаправиц -им зак. „постац каправи”: *очи им ше* [хорим швиньом] *зачервения и закаправя* (РН 8/1936, 3).

закапчац -ам зак. „притвердзиц з капчу”. Всл. *zakarčas „закапчац гомбичку”* (Bartko 210).

закапчац ше -ам ше зак. „притвердзиц ше з капчу”.

закарбиковац -куєм зак. „зарубац, зарезац, означиц зоз зарезом”. ◀ Од *карби* (оп.).

закариказовац -зуєм зак. 1. „питац велику цену” (С. Мак.). 2. „направиц чкоду, недобре поробиц (нароком або недзбало); подваліц дакому, увредзиц дакого” (Ир. Ск., В. Саб.). 3. „присвоїц люцке”: *Закариказовац значи „присвоїц люцке”, напр. одорац дакому з поля* (Ир. Ск.). 4. „руциц”: *При теканю ше гварело же закариказовал паліцу до теки „руцел”, и при чинаганю закариказовал паліцу до чинага* (В. Саб.). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Неясне.

закартац -ам зак. „сцагнуц, достац на картаню”: *Предал зос себе [панталони], гвари, да закарта дзецом хлеба* (РН 7/1941, 3).

закасани -а -е 1. ~ *сукня* „сукня загнута горе же би ше не блацела, змочела”: *Млада гдовица баш на прагу svojого приклета закасана, кущик нагнута од роботи ношела корпочку* (РН 20/1928, 3, Ф. Лабош). 2. „викасани (звич. о рукавах)”.

закасац -ашем зак. 1. „загнуц горе сукню, панталони же би ше не блацели”. 2. (рукави) „викасац”: *Станула я коло корита, закасала рукави на райбем, и райбем – и райбем* (РН 11/1931, 2, МФ); *и вони ... буду присиловани закасац рукави и лапац ше и до других роботох* (РН 30/1930, 3, М. Мудри). || Всл. *zakasac „исте* (1–2)”: *nohafki zakasal do butoch* (Buffa 317).

закасац ше -ашем ше зак. „загнуц ше”: *Пире на шії ше ей [врани] закасало, та главу не могла вицагнуц* (ЧаканБас 50).

закасовац -суєм незак. *жу закасац*; *а на кошулі длугі і шірокі рукаві (хторі ше не капчали, але закасовали* (КостЛибєр 52).

закашляц ше -лєм ше зак. „почац кашляц; достац напад кашлю”.

закашльовац ше -люєм ше незак. *гу закашляц ше*.

[**закашніц**] -ім зак. „нескоро присц, запожніц”. ◀ Од серб. *zakasniti* (оп. *кашніц*). Нашо еквиваленти *нескоро присц* (пойсц) и *запожніц*.

заквацкац -ам зак. „покапкац густу чечносц, масу по дачим”: ~ стол. Слц. *zakvackat „исте”*. ◀ Оп. *квацкац*.

заквашніц -ім зак. „зробиц квашним”. ◀ Од *квашни*.

заквачиц -им зак. „споїц єден предмет з другим з квачку и под.” ◀ Оп. *квачиц ше*.

заквачиц ше -им ше зак. „приквачиц ше, прилапиц ше за дацо”.

заквитнути -а -е „розквитнути; закрити з розквитнутима квитками”: *луки ... у тот час були заквитнути зоз вшеліяким дзивим квецом* (КовМихІриц 70).

заквитнуц -нем зак. „розквитнуц”: *Док мешац вишиол треци, заш заквитла яблоня* (Етн29 136); *Яблоні ми барз розквитли, ай-даред то таке заквитнуте було!* (В. Саб.) Слц. *zakvitnuť „исте”*. ◀ Оп. *квитнуц*.

заквициц -им зак. „оквециц, оквициц”. ◀ Оп. *квициц, квециц*.

заквициц ше -им ше „оквециц ше, оквициц ше”: *Наша ... младеж, кед сце да ше єдно од другого цо баржей виноши, вец ше заквициц [з квецом]* (РК 1927, 135).

заквочиц -им зак. „почац квочиц, оглашиц ше з квоченьом (о квочи)”. ◀ Оп. *квока, квочиц*.

заквочиц ше -им ше зак. „достац инстинктивну потребу шедзиц на вайцох (о кури, квочи)”.

[**закерчиц**] -им зак. „зробиц непреходним, препречиц преход”. ◀ Од серб. *zakrčiti*.

закивац -ам зак. „покивац”. ◀ Оп. *кивац*.

закивац ше -ам ше зак. „покивац ше”.

закинчлїви -а -е „заварти, ганьблїви”: Од мешаца не було диджджу. Гоч и надходзе-ли хмари, та якиш таки „замкнути” у себе, закинчлїви, же нїяк не могли видац зос себе дидждж (КостПр 106). Костельник ту (тиж и у своєї граматики) похасновал форму зоз к: закинчлїви, медзитим, у бешеди нам вона не позната, зоз бешеди знаме форму затинчлїви. ◀ Оп. затинчлїви.

закирвавиц -им зак. „окирвавиц”: Мили, мили, цо ши робел / же ши меч так закирвавел? (Етн9 ч. 40). ◀ Оп. кирвави.

закладац -ам зак. 1. „класц дацо коло дачого так же би тото було заградзене, прициснуте”: Закопал слуп у хлїве, та заклада краву з дровом, бо ше не да доїц (= кладзе древо коло крави так же ю воно прициска гу муру) (ЙвГ. Бл.). 2. кух. „часц розогнатого цеста класц поверх його drugiej часци”: Цесто ше скруцело и три таки цеста ше сплетли отройне як варьоч. Вец ше кжде цесто заклало раз з єдного боку раз з другого, помасцело ше з вайцом и клadlo ше до округлей плеховой тепишчки (ХомаБл 191-192); Кед ше кремпитово цесто розжене, єдна його третина заклада ше на штрeднeю третину (= кладзе ше поверх штрeднeй третини, преклопое ше з ню штрeднeя третина), друга третина ше тиж так заклада на штрeднeю, а предня и задня часц ше заклада на штрeднeю, вец ше цесто знова розганя (Г. Р.). 3. „при кладзеню коча або брадла класц шор снопох поверх предходного, споднього шора, прикладац єден шор з другим” (МудриАл). 4. ~ **роги** „павиц угли на брадле слами або на кочу кед ше на нього кладзе слама”: Загурчала машина мeдзи брадлами Микола Горняков шицок од праху. Красни роги на брадлe заклада (ЛатякТал 136). ◀ Од класц (оп.). ♦ ~ **франти** „франтовац” (Ю. Пап).

закладац ше¹ -ам ше незак. 1. „з иснуючим станом, випатрунком (добрим або недобрим) нависцовац, наявйовац одредзени резултат, ище лепши або горши стан”: Попатрела през облак и видзела же ше заклада красна хвиля. Нїгдзе не було видно ані єдну хмарку (= по небе заклочела же годна буц красна хвиля) (ЛатякТал 62); Кукурици ше

закладаю барз добри и конопи, лем кед их Господь зачува (= по терашнім випатрунку кукурици годни буц добри) (РН 26/1934, 4); Мадїстрова заграда, / подло ше, гей, заклада, / мадїстри ю чуваю, / лежине ю гараю (БиндКост 112); безос.: Як ше заклало, уж ме не так болї „спочатку баржей болело, а вец меней” (В. Саб.). 2. **дидждж, шнїг, буря** и под. **ше заклада** „рихта ше падац, лемцо не пада; рихта ше буря”: Више ше лем хмари, а дидждж ше не заклада (В. Саб.); Шнїщок ше заклада (= попадує по єден, та годзен падац шнїг) (В. Саб.); Яки хмари шили, як ше заклало (= обецовало бурю), не думал сом же так добре прейдзе (В. Саб.). || Всл. zakladac še „исте (1–2)”: zaklada še na diždž (Buřa 317), поль. zakładać „покладац надїю на дацо”. ◀ Од класц.

[**закладац ше**²] -ам ше незак. 1. „трудзиц ше, намагац ше дацо витвориц. 2. „по-тримовац дакого у його намаганьох”. ◀ Од серб. залагати се.

закладаци -а -е: ~ **капура** оп. под **капура**.

закладка ж. „папер и под. до хторого закладкана кнїжка, тека”. Поль. okładka „рамйки кнїжки, с. корице, омот”. ◀ Од класц (кладз-ем), клад-ка.

закладкац -ам зак.: ~ **теку, кнїжку** „обложиц кнїжку, теку з папером и под.”. Поль. okładać „обкладац, закруцац”. ◀ Од класц (кладз-ем), клад-ка.

закладковац -куем незак. „обкладац кнїжку, теку з папером и под.”

заклаптавиц -им и **заклаптавиц ше** -им ше зак. „постац клаптави, опушиц ше (о ухox)”: [Пес] ровно зоз предніма лабами доходзел жу хробакови ..., а при тим главу так гнївно заруцовал, же ше му кжди раз аж уха заклаптавели (ТвенМарк 47). ◀ Оп. **клаптави**.

закласц -адзем зак. „накласц дацо по-верх або опрез дачого и цалком го закриц, заклонїц”: Мур закладзени з кнїжками (= поліца полна з кнїжками, та мур заклонени з нїма); Закласц стару сламу з нову (= нову сламу наруцац поверх старей); Закласц, **прекриц** предходни шор снопох з новим шо-

ром (кед ше кладзе жито и под. на коч або на брадло) (МудриАл). ◀ Оп. класц.

заклац -колем зак. „забиц з оштрим орудийом”. Слц. *zaklať*: ~ *sviřu*. ◀ Оп. клац.

заклііц -ім зак. „заліпиц з кліймо”: Дахто заклиєл рендочку зоз столарским кліймо и округел ю коло пальца, а не знімал покля ше не загоєло (КолесарД).

закліінац -ам незак. „прекліінаючи мод-ліц”: Вона [лішка] го [вовка] збачела, мод-лела и закліінала да ю ... вицагне [зоз студні] (РС 25/1945, 4). ◀ Од кляц (ше).

закліінац ше -ам ше незак. „кляц ше, пришагац”: влалел Івана з Марю у загради под яблоню, як ше йедно другому закліінаю на верносц и послушиносц (Заря). У Гнатюка закліінац ше похасноване у истим контексту зоз синонимом лац ше: А Жид заш ше з Богом заклііна же вон ю [грудю сира] жедол. Зато ше так шицки Жидзи з Богом лаю же тот Жид ше перши так лал (Етн30 156). || Слц. *zaklínat sa* „исте”. ◀ Од кляц (ше). Оп. и *прекліінац ше*.

заклііновац -куєм зак. „утвердзиц з клінками”. ◀ Од клінковац (оп.).

[**заклон**] х. „склонііце, укрице”. ◀ Од серб. *заклон*.

[**заклонііц (ше)**] -ім (ше) „склонііц (ше)”. ◀ Од серб. *заклонити (се)*.

[**заклоньовац (ше)**] -ньюєм (ше) „скла-няц (ше)”. ◀ Оп. *заклонііц (ше)*.

[**заключиц**] -им зак. „вивесц заклю-ченє”. ◀ Од серб. *закључити*.

закля присл. коц. присл. и злуч. „покля, док”: гудаци цихо граю, закля вона рецитує (КостЄфт 64).

заклягац -ам зак.: ~ **сир** „положиц кля-гу до млека же би ше направел сир”. ◀ Од кляг (оп.).

закляц -леєм зак. „строго, зоз клятву дакому дацо розказац”: И на тото слово заклала го [дябла] пресвята Богородица, а жем ше розступела, вибег пламень, а дябла нараз нестало (Етн30 84); Оцец не шедзи длуго вечар у сушеда, бо є заклати (= роз-казала сом му же би не оставал длуго, бо сушед муши рано на роботу) (Пвл. Бл.). || Слц. *zakliat* 1. „вивадзиц ше, вилац”; 2. „за-

чаровац”, поль. *zakląć* „исте”. ◀ Од кляц, *праслав. kleti*.

закляц ше -леєм ше зак. „пришагнуц, залац ше, дац клятву”: У себе ше заклал же ше вецей не будзе нігда ставяц (РН 38/1930, 3). Слц. *zakliat sa* „исте”.

закон¹ х. 1. „общеприлапени шор, пра-вила”: А у ніх [у їх фамеліі] таки закон бул: еден дзень еден [син] служел оцови, други дзень други служел оцови, а треци дзень треци служел оцови (Етн29 34); Бо ту та-ки закон у нас же кажди муши по тей ско-ри вдеиц и на ню плювнуц (Етн29 281). 2. „вира; правила вири”: И вона з німа [мац зоз синами] обтримовала свой закон оцов-ски. А тот цар ше дознал же тота жена не жиє по царским закону ... Кед царски ви-слуговаче привели пред цара найстаршого сина, шцел ше го сам цар опитац же чом вон тот закон не одступи котри його мац науче-ла. Тот найстарши син шмело пред царом одвитовал: „Я, царю, не одступим до шмер-ци од того закона на хтори закон мне моя мац научела! ... А тота мац лєм своїм сином барз наказовала ... да не одступа свой закон божи (Етн30 19-20); преступель зо сербско-го закону кь намь (= прешол зоз сербскей вири на нашу) (ЦапЦ 101). || Слц. *zákon* „вира, правила вири”. ◀ Праслав. *законь*, од кореня *коп-*, од хторого виведзене и на-шо конац, ви-конац, конєц.

[**закон**²] х. „акт державней власци”: за-кон о роботи, закон о школству. З тим зна-ченьом зме слово закон почали хасновац виroyтно аж по приселєню, а превжали зме го зоз угро-русского або сербского языка.

законтрачиц -им зак. „направиц контр-акт о предаваню польопривредних продук-тох”. ◀ Од *контрак* (оп.).

закончисциц -им зак. „зробиц кон-чистим, застругац”: на єдним концу их [клінчки] барз закончисцел (Фа 53). ◀ Од *кончисти*, *конєц*.

закончиц -им зак. „завершиц”. ◀ Од *ко-нєц* (оп.).

закончиц ше -им ше зак. „завершиц ше”.

закончовац -чуєм незак. „завершовац”.

закончовац ше -чуєм ше *незак.* „завершовац ше”.

закопац -пем *зак.* 1. „копаючи загребац”: *Закопал слуп у хліве, та заклада краву з дровом, бо ше не да доїц* (Йвг. Бл.). 2. „заджобнуц з ашовом до жеми”: [Було поджемни жридли] *на кед ше зос ашовом двараз-трираз закопало до жеми, такой ше дошло до води* (РН 7/1936, 3). 3. „заробиц з копаньом, окопованьом”: *Чежка у Керестуре художного закопана кукурица!* (ЕтнV 103)

закоповац -пуєм *незак.* 1. „копаючи загребовац”. 2. „заджобовац з ашовом до жеми”.

закоравени -а -е „стварднути”.

закоравиц и **закоравиц ше** -веєм (ше) и -им (ше) *зак.* „стварднуц ше”: *Окопац треба кукурицу тельораз, кельораз* [од дижджу] *закоравее жем* (РН 71/1926, 3, Б.); *На влажним жимским канадским витре имати ше закоравя, цело здревнее, дихане ше зялядзує* (МедЛюЯвор 67). ◀ Од праслав. кога „лупа, скоро”. Оп. *корави, коравиц.*

закорачени -а -е „стварднути”: *Кед ше мокре зорало, та затвардло, було закорачене* (Вер. Рм.). ◀ Од праслав. кога „лупа, скоро”.

закорачиц (ше) -им ше *зак.* оп. **закоравиц (ше)**.

закоренїц ше -їм ше *зак.* „пущиц, розшириц коренї”: *Закоренели ше ми квашияки од сушеда, барз пуцаю коренї* (Ир. Фин.); *Дзе нет Божей вири, там ше кажде зло може закоренїц* (РН 26/1932, 4).

закормацац ше -ам ше *зак.* „почац ше кормацац; рушиц ше”. ◀ Од *кормацац ше* (оп.).

закорциц -им *зак.* „заинтересовац”. ◀ Од *корциц* (оп.).

закоткодац -ам *зак.* „почац коткодац; оглашиц ше з коткоданьом”: *Кура знесла яйцо и закоткодала.*

закотуляц -ям *зак.* „почац котуляц; задриліц котуляючи”. ◀ Од *котуляц* (оп.).

закотуляц ше -ям ше *зак.* „почац ше котуляц; рушиц котуляючи ше”.

закошиц -им *зак.* 1. „замахнуц з косу”. 2. „заробиц з кошеньом”: *а художного члове-*

ка дзеци праве поедза тот хлеб цо закошел (ЕтнV 104); *Пошли на рис до Србобрану, та себе на хлеб закошели* (В. Саб.).

закракац -ам *зак.* „почац кракац; оглашиц ше з краканьом”: *Врани закракали.* ◀ Од оном. *кракац.*

закрамбљовац -люєм *зак.* „споїц метални часци” (Ир. Ск.): *Най им кломфер напасує циву и най закрамбљує зоззадку.* ◀ Од *крамбљовац, крамбля* (оп.).

закрамендац -ам *зак.* *експр.* „моцно вде-риц, бовкнуц, руциц”: *Кед це закрамендам!* (В. Саб.) ◀ Не зазначени карпатски паралели. Можліва в'яз зоз укр. *диял. краманеди и крами „плеча”: взяти на крами „вжац на плеча”; у ЕСУМ-у ше допущує же то зляти применовник к и меновник рама „плеча”, але бизовна етимологія ше не дава.*

закривац -ам *незак.* 1. „прикривац, покривац”. Слц. *zakrývať*. 2. (лозу вешенї): *У тот час робота худобних, безжемних була одходзене до Сримских Карповцох закривац и одкривац винїци, грозно оберац* (ЖирошV 134). ◀ Од *криц, -кривац.*

закривац ше -ам ше *незак.* „прикривац ше, покривац ше”. Слц. *zakrývať sa*

закриц -иєм *зак.* „прикриц, покриц”. Слц. *zakryť*. ◀ Од *криц.*

закриц ше -иєм ше *зак.* „прикриц ше, покриц ше”. Слц. *zakryť sa*.

закрице с. „верх хижи”: *Древена хижа з нїзким закрицом* (ВочиОп 24); *Ст. Вербас. Будовня церкви до teraz вельо напредовала. Уж ше робело на турні да ше закончи, а так и закриц[e] церкви и др.* (РН 35/1939, 3); *У Дюру под єдним закрицом шицко [шицки просторї]* (М. Рм.); *Ище даскельо черепи, та хижа будзе под закрицом* (Евф. Пл.). ◀ Од *криц.* Слово характеристичнейше за литературни язык, еквивалент у народним языку *верх: верхи руцаю долу* (Шв. 3/1991, 76); *буря зруцела верх з хижи. У бешеди ше найчастейше хаснує сербизем кров.*

закричац -чим *зак.* „почац кричац; скричац”: *А душички єдним гласом закричали: „Най у цми не останеме ...!”* (Етн30 79).

закрохмалїц -їм *зак.* „намочиц вирай-бани шмати у крохмалю”. ◀ Од *крохмалъ.*

закрочиц -им зак. 1. „крочиц, ступиц”: Кед закрочел през жарадичи спаднул и замлел (РН 37/1930, 1). 2. прен. Далеко закрочел (= далеко пошол, прешол граніци у даякей, звич. недобрей дїї) (М. Рм.). ◀ Од крок, крочиц.

закрутка ж. 1. „райбер за заверанє дзвєрох и под.” (СС. Мак.). 2. „канджурка” (СС. Мак.). 2. „матка на шрубику”: Закрутка то матица на шрубику, а шрубик идзе до матици (Ю. Пап). ◀ Од круциц (оп).

закруцац -ам незак. 1. „замотовац, закруцовац, завивац”. 2. „закруцац шрубик и под.” Слц. zakrúcať. ♦ ~ **брух** (у **бруху**, у **жалудку**) 1) „чувствовац вельки глад”: А у бруху закруца. Черепчи нука як кед би три празни кочи лопоцели (КовМихЦВ 144); Запражена юха закруца и брух и жалудок (РН 22/1930, 3, М. Ковач); 2) „мац неприємне чувство у жалудку”: лебо му цошка у жалутку лебо черевох закруца лебо шулі поруша, а на шицки тоти хороти палєнка є добри лік (РК 1926, 108).

закруцац ше -ам ше незак. оп. **закруцо-вац ше**.

закруциц -им зак. 1. „замотац, завиц”. 2. „закруциц шрубик и под.” Слц. zakrútiť

закруциц ше -им ше зак. 1. „почац ше круциц”. 2. „замотац ше, завиц ше”.

закруцовац -цуєм незак. оп. **закруцац**.

закруцовац ше -цуєм ше незак. „замотовац ше, завивац ше”: [Фатюги келя] закруцюю ше до главкох (Заря 13-14/1937, 11).

[**зактевац** и **захтевац**] -ам незак. и зак. „вимагац, гледац”: Но уж, панє, готове цо сце зактевалі одо мнє (Етн29 108). ◀ Од серб. захтевати и диял. зактевати „вимагац”.

закукнуц -нем зак. „руциц попатрунок (през даяки отвор и под.)”. Всл. zakuknuc „исте”. ◀ Од нем. gucken, kucken.

закуковац -куєм незак. „руцац попатрунок, попатрац (през даяки отвор и под.)”.

закукурикац -ам зак. „почац кукурикац; оглашиц ше з кукуриканьом”.

закупиц -им зак. „подкупиц, подплациц, придобиц”: Закупела шведкох, бо ма пенєжи (С. Мйр., СС Мак.).

закурени -а -е „окурени од диму або праху”.

закуриц¹ -им зак. **непрех**. „почац вяц, куриц, фуркац (о шнігу)”: Кус познейше задул жимни витор, а неодлуга закурел и шніг (ЧаканБас 39). ◀ Оп. куриц.

закуриц² -им зак. **прех**. 1. „закриц, завяц (о шнігу)”: Високи шніг штрєдком фебруара тельо нападал же закурел шицки пняки на пажиици (ВочиОп 24); Шніг закурел драги и дражки (Е. Кочиш). 2. „закриц (о праху)”: Прах нас закурел (Ю. Пап). 3. „запалїц цигар, почац куриц” (Ю. Пап): Аж и закуриц можеш (КовМихГриц 53). ◀ Оп. куриц.

закуриц ше -им ше зак. „постац закурени”. Поль. zakurzyć się 1. „запылиться”; 2. „задымиться”

закусовац -суєм незак. „секирац, штухац, увредзовац, скусовац”: „Нашило би ше ище таких кед би ви знали з людзми побешедовац так як ше з людзми бешедує!” не прєставал твой брат закусовац (КовМихЦег 64). Оп. скусовац.

закутна баба ж. „особа хтора нігдзе не виходзи з дому”: Та ... наишли на єдну закутну бабу. Та ше єй питали чи зна дзе тоти Павуници биваю? (Етн29 137). || Укр. закутний, закутковий „далеки, заруцєни”. ◀ Од кут. ♦ **як закутна баба** „о даким хто нігдзе з дому не виходзи”: Не заявєє ше явно, не мож го видзиц, таки є як закутна баба (В. Р., В. Саб.).

закутнік х.: **як** ~ „хтори нігдзе не виходзи з дому”: Шедзи як ~ (СС. Мак.); Вон нігдзе не ходзи, таки є як закутнік (Лев. Ск.).

закуция ж. „хтори вельо видумує, вимага, прави проблеми”. ◀ По ЕСУМ-у то деформованє слово єгзекуция „тілесна кара; кара пре задлуженосц одн. борги”; укр. закуція „тото цо завадза; громада людзох”, всл. zakucia „єгзекуция”. Од мадь. egzekútió, а то од латинского exsecutio.

закушиц -им зак. „загрицц”. Всл. zakušić „исте” (Bartko 210).

заламац -мем зак. 1. „не цалком зламац”. 2. ~ **клайбас** або **печац** „одламац графітні верх клайбаса одн. печача”: Як ше не нагнівац на младшого брацника кед позаламує древково печаци (М. Римар, Заградка 8/2003, 7). 3. „заробиц на ламачки кукурици”: теди були людзе жадни кукурици баржей як нешка, бо теди худобни не могли себе заламац кукурици з рису, бо керестурици не давали кукурицу на рис, бо могли и сами виламац (БиРК 134); Ми ше наробели / Кукурици заламали / Же би ви през жиму / З ней „жоргеля” випекали” (РК 1938, 136, М. Биркаш). ◀ Од ламац (оп.). ♦ ~ з **руками**, ~ **руки** „почац у розпуки дзвигац, шириц и под. руки”: Аж руки ламал (Г. Р.). Укр. заламати руки „исте”.

заламац ше¹ -мем ше зак. 1. „заваліц ше, пукнуц”: Не заламал ше шніг под ногами (= шнігова скоро ше не завалела) (Фебр. Сак., Г. Р.). Укр. заломитися „исте”: заломився на тонкім льоду. 2. „не цалком ше зламац”. 3. „одламац ше на верху”: Клайбас ше ми заламал „одламал ше ми верх клайбаса”.

[**заламац ше²**] -мем ше зак. (дакому) безос. „знайсц дакого, случиц ше дакому (добре або недобре)”: Петро: „Нешка сом бул у Новим Саду по роботі, на штварток мам пойсц на схадзку спортского клуба, на пияток маме схадзку у Месней заедніци.” Дюра: „Але ци ше заламало!” (Г. Р.); Тоти достали хижу на лутрії, дакому ше заламе.” ◀ Не зазначени карпатски паралели. Тото значене – калк сербского заломити се „пасти у део (о судбини, срећи)”: у рату је како се коме заломі.

залапени -а -е „зарабровани (у войни и под.)”: Вчера рано сом му падла до рукох и однесол ме гу дванац Арапином; не тримаю ме як залапену, але ме бию з ременим батоном (Етн30 168); Рус цо бул на то одредзени одвез залапених на польо робиц (М. Рм.); [Немецка ладя] ношела вецей як 300 англійских залапених (Заря 4/1940, 5).

залапиц -им зак. 1. „з руку, судзину и под. вжац одредзене количество; залапиц з дію дакого/дацо”. Всл. zalarіc „вжац, вла-

пиц” (Hal.). 2. „влапиц до рабства, зарабровац (у войни и под.)”: вон тих гоні живих цо Турци залапелі (Етн30 160); ти однімаи дзивку од нас цо ми ю залапелі (Етн30 168). 3. „зоз силу вжац територію, оружје, вредносци и под. (звич. у войни)”: Енґлези залапели лем сиверну часц Борнея (РК 1932, 43); Европа по одкрицу Америки посилала на громади своїх людзох до новей жеми, да на збераю блага и да залапя себе нови жеми (РК 1925, 42). У спомнутим периодзе залапени 316 дзела, 390 миноруцачи ... и други воєни материял и опрема (РС од 17. 05. 1985, Ком. 4). 4. „засцингуц достац, приграбиц”: Особено крашнє заробели [у Французкей] людзе ... котри пришли скорей ... Шицки вони залапели добри места, бо уж знаю по французки бешедовац (РН 1/1932, 3); народ уж од полноци почал польньиц ульици кадзи прейдзе войско, да би залапел место (Заря 10/1938, 5, Г. Шарик). ◀ Од лапац/лапиц (оп.).

залапйовац -юєм незак. 1. гу **залапиц** (1). 2. „лапац до рабства”: Будзем видзиц чи тєраз буду залапйовац Арапох, живих пред цара гоніц (Етн30 160–161). 3. „заберац зоз силу територіи и под. (звич. у войни).

заласкотац -ам зак. „почац ласкотац; дотхнуц ласкотаючи”. ◀ Од ласкотац.

залац ше -аєм ше зак. „закляц ше, зарекнуц ше, пришагнуц”: Я ци так не верим же ти ме вежмеш за жену док ти ше ми не залаєш и не пришагнеш предо мну (Етн30 171); я ше залаєм живим Богом же я би то не зробел ... тото цо вон на мнє гуторел (Етн30 154); Не дали му ю вжац [синови дзивку], але вон гварел же ше зарекли єдно другому, же ше залали (Пвл. Бл.); Залал ше єден ... же не прєгвари вецей ані слово аж до своєй шмерци ... и наисце през 30 роки вон потримал цо обецац (РН 8/1928, 2); А я му ше залал зос жену и з дзецими своїма, же не придзем дому без наймладшого брата (РН 43/1935, 3). ◀ Од лац (оп.).

залегіньчиц ше -им ше зак. „постац леґинь, ступиц до фази леґиньства”. Од леґинь (оп.).

залегнуц¹ -нем зак. 1. а) „на густо закриц, заплніц, зашєднуц”: ишли воні тро-

ме до турского табору, а Турок залегнул барз вельке польо Косово (Етн30 154); Маси залегли широки поля (РК). **б)** „нападнуц у маси”: залегнул хробак жито (Лев. Ск.). **2.** прен. „прициснуц”: Така нас криза залегла [инфляция и др.] (Гел. Вд.); Брижа, непогода и под., залегло их (С. Мйр.). **3.** ~ **лозу** „заваліц лозу: загребац младнік же би на тим месце вигнал нови младнік” (В. Саб.), оп. и **заваліц (лозу и под.)**; ~ **жем** оп. под залеговац. ◀ Од легнуц, праслав. legti, lęgati, ležati.

[залегнуц²] -нем зак. „буц досц, покриц (длуство и под.)”: а пойд змечени. Ище ані не залегло обавезу (ЛатякТал 150); Так пришол шор пописац маєток котри би залегнул порційне длуство (РС 47-48/1994, 17); Бецийови залегло тото цо заробел (С. Мйр.). ◀ Од серб. залећи „исте”: једва би му кућа за дуг залегла; Остало је толико земље да ће залећи судске трошкове.

залеговац -гуєм незак.: ~ **жем** „гноїц жем з овцами”: З овцами ше ноцовало на полю же би през ноц нагноели жем; аколь з овцами ше каждую ноц премесцал на друге место так же цала жем остала загноєна. Першобутне значене нашого залеговац виројтно було „на густо закривац, заплньовац, зашедовац”, одн. воно мало исте значене як и форма зак. виду залегнуц. То потвердзує и поль. zalegać/zalegiwać „на густо закривац, заплньовац”: tłumy zalegały wszystkie ulice „громади людзох заплнюю шицки улїци”. ◀ Од легнуц, праслав. legti, lęgati, ležati.

залезнуц залежнем и залежем зак. „упаднуц до блата и под.”: озда не залежню до блата з автом, хлопн су, єст хто го пожурац (РС 5/2012, 16). Слц. zalięzł „уцагнуц ше”: pes zalięzol pod stol. Форма презента залежем од форми инфинитива без суфикса -ну- залези, яка не зачувана у сучасним язiku; форма презента залежнем од инфинитива залезнуц. ◀ Од лезиц.

заленіц ше -ім ше зак. „постац леніви, оподліц”: горуцо було више, та ше [Индиянци] заленели (РК 1926, 59, М. Мудри; Ю. Пап).

залетнік х. 1. „остатні у ‘ланцу’ у бависку **на залетніки**”: Хлапци и дзивчата ше полапали за руки и направили ланц. Вец шицки почали бегац, а бавяч лебо бавячка хтори бул перши у ланцу водзел раз на ліво, раз на право, а вец нагло заокруцел так же ше гевти остатні бавяче – **залетніки** – не могли затримац у ланцу, але залетовали доокола и падали на жем. Потим ше бависко предлужовало од початку (ХомаМ; Мел. Пвл.). **2.** прен. „остатні у дачим”: Керестурци сцу шицко [= сцу мац главне слово у нашей култури], а ми, Коцурци и други, замахайло, залетніки (В. Саб.); У служби владика и паноцец М. були вельки [велького росту], а треци паноцец попри ніх як залетнік (Пвл. Бл.). ◀ Од лезиц/летац (оп.).

залетовац -гуєм незак. **1.** „падац, попадавац по єден (о шнігу)”: кед пахульки залетую, / знам же уж жима сцигує (Заградка 4/2000, 16). **2.** „у велькей швидкосци зановиц ше набок”: По калдерми прешли даскельо авта, та шніг бул уґажени. Тамаль саночки лезчейше залетовали (шк. сост.). ◀ Од лезиц/летац (оп.).

залівац -ам зак. „полівац (квеце и под.)”.

залізац ше -їжем ше зак. „гладко ше зачесац, загладкац власи”. Укр. **зализатися** „исте”, серб. **зализати се** „исте”.

заліпиц -им зак. „приліпиц”.

заліпиц ше -им ше зак. „приліпиц ше”.

залічиц -им зак. „загоїц; часточно або дочасно вилічиц”. Укр. **залікувати** „исте”, всл. zaličiti „з чарованьом, врачаньом вилічиц” (Buffa 318).

залічиц ше -им ше зак. „загоїц ше; часточно або дочасно ше вилічиц”. Укр. **залікуватися** „исте”.

залог х. „вредна ствар хтору длужнік дава поверительови як ґаранцию же враци длуство”: Кед пуцим [гуски] на драгу, та пойду на яраш, вежнеце их до залогу (ЕтнV 100); думам же би [Марко Кральович] намирел и попох же би не бралі од худобних людзох залози за роковину (Етн30 190); Но дружба стариши наредзи двоох од свадзебних ... [же би од ніх вжали] калани як залог (Вес 49); Беру до залогу, секвестираю кельо

ма вредносци (Пвл. Бл.); Вжали му до залогу краву (М. Рм., В. Рм.). || Слц. *záloh* „исте“, карп.русин. залог и залога „исте“: Не мав коло ся гроші, то лишив у залог годинку (Чорі), серб. залог „исте“. ◀ Од праслав *ležati*, *legti*, *ložiti*.

залоговац -гуєм незак. „брак до залогу“: Гуски залогую худобним мацером. / Кед худобна мац гуски не одплати, / придзе ей егзеквент, стане ей ґу дзвером (Етн9 ч. 381). || Слц. *zálohoваť* „давац капару“, карп.русин. заложити и заставити „дац до залогу“: За довгы корчмарьови заложив свою хыжу (Чорі). ◀ Од залог (оп.).

залоени -а -е: **залоени власи**: кед ше власи недобре змиє, не з цеплу воду, кед ше стара масц з власох не змиє, та власи залоени: тварди, таки як дроцики, таки як склепени (В. Саб., СС. Мак., Лев. Ск.); **залоени шмати**: недобре, не з цеплу воду вирайбани шмати, кед у ніх остало масного, та су затварднути, як скоро (С. Мак.); **И платно залоене** кед ше райбе з недосц мидла, та остане масного, бруду, та платно тварде, кораве (Г. Р.); **залоени кромпілі** „затварднути“: Не будзем уварену кромпілю охабця за ютре, бо ютре будзе така як залоена, ютре уварим други кромпілі за пире (Г. Р.). ◀ Од *лой*.

заложени -а -е „груби, мощни, тучни“: Єдна [дзивка] з широтинца була така заложена (= широка, мала широки косци), а друга була така нічомна (Пвл. Бл.); Заложени то тучни (Лев. Ск.). Не зазначени карпатски паралели.

заложниця¹ -им зак. 1. „положиц дацо коло дачого так же би тото було заградзене, заклонене, приписане (оп. *закладац*)“. 2. „поставиц, розложиц“: Ту ци єден розклада свойо мрежи да ци забере святу виру ... Вон ци сце **заложниця** мрежу ... комуністицку ... Прето, позорни будз на тоти шицки зашедки (шильки) (РК 1925, 135-136). 3. „положиц єдно поза друге“: [При правеню порвислох чомов ражовой слами] розделело ше на поли и заложело чулки, єдни за други (ФейИр 26); повиберал вайца з гнізда и заложел за гачнік, так – и хлапец указал, же як ше на бруху загинаю ґачи кед ше яблу-

ка а и вайца крадню (РК 1937, 77). 4. „Винеш, Ганьчо, винеш маљовани стол, ... / А полож ти на нього вино, хлеб и соль, / та залож ти зоз тим нас цо род зме твой (нар. писня). По контексту дієслово **заложниця** у остатнім стиху би могло значиц „понукнуц, погосциц“ (маме дієслово **заложниця** *ше* „заєсц“ (оп.)). Карпатски паралели за тото значене не зазначени. Але у другей варіанти тей писні **заложниця** значи „положиц, змєсциц“: Престри ти Ганічко шити парток свой. / А **залож** ти за нього оца, мацер свою, / а предлож ти пред ніх хлеба, сира, соль (Малацко). ◀ Од *-ложниця*, праслав. *ložiti*.

заложниця² -им зак. „дац до залогу“. У Гнатюкових записох зазначене дієслово незак. виду *залоговац* (оп.) || Слц. *založit* „дац до залогу“, карп.-русин. заложити „исте“ (Чорі), серб. заложити „исте“. З истим значеньом маме и форму зак. виду *заставиц* (оп.). ◀ Од *ложниця*, праслав. *ložiti*.

заложниця *ше* -им *ше* зак. 1. *повр. ґу заложниця* (1). 2. „заєсц“. 3. „мац даяки початок, з иснуючим станом, випатрунком (добрим або недобрим) нависцовац одредзени результат, ище лепши або горши стан“: Тераз є уж лепше з ногу, не так го болі, а яке теди *ше* заложело (= яке *ше* рихтало, заклада-ло, те. як го мощно почала боліц) (Н. Ерд.); Жито *ше* добре заложело, а вец не зродзело, хвиля не потримала (= добре *ше* заклада-ло, обецовало (оп. *закладац* *ше*¹ (1))); Целе *ше* добре заложело, але кед виросло, не була добра крава (В. Саб.). ◀ Од *-ложниця*, праслав. *ložiti*.

залойц *ше* -ім *ше* зак. „поставц залоени“. ◀ Од *лой*. Оп. *залоени*.

залоньски -а -е „хтори *ше* одноши на предпрєшли рок“: *та то залоньска швецена вода!* (РК 1932, 111); *и прєшлого и залоньского року ... у тот час уж прєходзела прєйґа* [Дунаю] (ЖирошV 301). ◀ Од *влоні* (оп.).

залоньским *присл.* „предпрєшлого року“: Од теди сом *ше* стретнул зос нїм аж залоньским (РК 1927, 12, Д. Биндас). Слц. *zalanškým* „исте“. ◀ Од *влоні* (оп.).

залопо́тац -ам и **залопо́циц** -им зак. „почац лопотац”. ◀ Од *лопотац* (оп.).

залотяц ше -ям ше зак. „змачкац ше од брата, залюштац ше” (Мел. Пвл.): *Залотяц ше значи „затрепац ше” (цители, панталони) (М. Рм.). Вяза зоз слц. диял. ločkať и lodžgať „мутькац” (SSN) и нашим лотяц „опивац ше, пиц”, лотька „пияніца”. Оп. лотька, лотькац.*

[залудзиц] -им зак. „зашаліц”: *Го убил ю буцко и Цилу ... же це так залудзела (Заря 1/1938, 7).* ◀ Од серб. залудити. Але дієслово лудзиц „мамити” нашо карпатске (оп.).

залу́пац и залу́пкац -ам зак. „почац лупац/лупкац”: *Шерцо єй баржей залупкало (РНКЗаря 1941, 91).* ◀ Од *лу́пац*².

зало́биц ше -им ше зак. „полюбиц”: *Як сом ше залюбел, мила моя, до тебе, / ані себе не верим же єст красиша од тебе (нар. писня); А тот офицер ше барз залюбел до ней, гварел єй: Пуц ме жу себе (Етн29 112).* || Слц. zalubiti sa „исте”, карп.укр. залюбити са „исте”: *ходілі од малючка и бавили, ... же они са ай залюбили доведна (МушГолоси 196).*

залю́штани -а -е „затрепани, змачкани од брата, роси”. || Всл. zaluštani „масни, замасцени”: *najdzem sebe frajerečku špišačku, ňe to taku zaluštanu prešovsku (Czambel).*

залю́штац ше -ам ше зак. „затрепац ше, змачкац ше од брата, роси”. Всл. zluštac še: *chtori rano idze po roše, ta še zlušta (Czambel).* ◀ Од мад. *lusta* „леніви”.

зая́ц -леєм зак. 1. „виляц ше преїг побрежя и прекриц жем, с. поплавити”: *Вода заяляла 85 валали на Укрїни, бо пре вельки дижджи рику ше виляли (РН 10/1928, 2); Рика Мисисипи заяляла 25.000 ютра жеми и 6 вароши (РН 19/27, 3); Словения и так барз худобни край, орачей жеми там барз мало, а и тоту тєраз вода заяляла и однесла (РН 38/1933, 3); При варошу Сиску Сава наросла за 8 метери, претаргла гац и заяляла єдну часц варошу (РН 12/1934, 3); Тиса ... у околиці Сеґєдина заяляла 1500 голти жеми (РН 16/1932, 2).* 2. „уляц води и под. до єдзєня при варєнню”: *Заяляц з воду, юшку, млеком єдзєнє при готовєнню (Ю. Пап); Заяляц дун-*

ци „заяляц з воду овоц у дунцох” (Ю. Пап). 3. „напиц ше”: *Добре ше наєсц и заяляц з воду або вином (Ю. Пап); Маш дацо заяляц? (= маш дацо попиц (палєнки и под.)).* 4. *спєц. „прекриц обите место на оліваней судзини”: Кєд ше олівани гарчок або дацо другє отлукло, ношєло ше го до клємфєра же би го заялял (ПапОл 13).* ◀ Од *ляц*.

зальомпани -а -е „барз затрепани, змачкани од брата, роси”: *Стрєтнул зальомпани пєс Бойтар на дражє красну билу сучку Пудлу... (ЧаканБас 59).*

зальомпа́ц -ам зак. „затрепац, змачкац”: *Кєд ше вижинало по кукурици, ґаздове тоти [били] гачи барз зальомпали, залюштали, та их трєбало добре вирайбац (ВарґаЛю 247).* || Карп.русин. *зальопати* „забрудзиц, записрац”: *немытыми руками ... зальопав на нів білу блузку (Чорі).* ◀ Оп. *зальомпац*.

зальомпа́ц ше -ам ше зак. „затрепац ше, змачкац ше”. || Карп.русин. *зальопати-ся: Ишов болотянов улицьов и зальопався (Чорі).* ◀ Од мад. *lompos* „нєшорови, люштави, нєдзбали”.

замазґрани -а -е *експр.* „замасцени, брудни”: *Дзєци повиходзєли зос вишєляких куцїкох, нє зачесани, замазґрани, нє умити (РН 37/1929, 3).* ◀ Од *мазґрац*.

замазґра́ц -ам зак. *експр.* „замасциц, забрудзиц”. ◀ Од *мазґрац*.

замазґра́ц ше -ам ше зак. *експр.* „замасциц ше, забрудзиц ше”.

зама́кац -ам *нєзак.* „прєпущовац воду до своєй нукашньосци”: *Найлєпше ю [кукуричанку] поскладац до копох алє так да нє замака, диждж да ше можє з нєй цадиц, а шнїг да нє накури до нєй (РН 42/1937, 2).* ◀ Од *мокнуц/мак-*.

за мали -а -е „барз мали”: *Кирбай прєславєни вєльким торжєством. ... Вєлька кєрєстурска Цєрква тот дзєнь була за мала (РН 21/1928, 4).*

за мало *присл.* „барз мало”.

за малю́чка *присл.* „у вчасним дзєцинствє, як малє дзєцко”: *За малючка страцєл родитєльох и остал сам єдини на швєцє (РН 73/1926, 2); [Корпа] у котрєй ше його*

несуджена Пепка замалючка колісала (РН 26/1927, 4). Зазначена и форма **за малючки**: Понеже за малючки остала без родичох, котри би ю зачували од злого, була вона препущена сама себе (РН75/1926, 4).

замаму́нени и замаму́нети -а -е „з помуцену свідомосцу, заврацени”: Бул му виновати оцц, же жил не як швет, зашлепени, замаму́нени з якушик свою виру, пре хтору вони, дзеци, церпели (КовМихЦег 13); Сцели би знац правду и гледаю, але ... цемни и замаму́нети не находза нігде правду (РН 22/1927, 4, М. Мудри). ◀ Оп. омаму́ніц.

замаму́ніц -ім зак. „помуциц дакому свідомосц, заврациц дакого”: Цалком замаму́нела жену [з врачаньом] (РН 32/1933, 2). ◀ Оп. омаму́ніц.

замаму́ньовац -нюєм незак. „помуцовац дакому свідомосц, заврацовац дакого”: єст по вароших и гайзибанох вишеляки коцкаре, котри зос трома картами ... замаму́нюю, спрведаю народ за векши суми пенєжох. ... А цо найбаржей замаму́нює швет то тото, же ше каждому видзи, кед дава на карти, же бизовно вон сцагне (РН 36/1929, 4). ◀ Оп. омаму́ніц.

заманту́ліц -ім зак. „мочно руциц, загамтляц”. ◀ Вироятно од **заванту́ліц** (оп.).

замарзац -ам незак. (жу замарзнуц) 1. „змарзац ше”: У найцеплейшим часу в ноци там вода замарза [= змарза ше] (РК 1925, 112). 2. „премарзац”: Часто ноги у ніх [ципелох] так замарзали, же аж зацерпли (КолесарД).

замарзнути -а -е 1. „хтори замарз (оп. замарзнуц (1.а)). || Всл. zamarznuti „исте”. 2. „змарзнути”: Дунай цали замарзнути (РН 49/1933, 3); [Морйо] уж було замарзнуте и ми по ляду пришили на остров по мену „Попов”. ... [Большевик розказал] да ше на каждого принєше коло 30 деки хлеба и кущик замарзнутей юшки (РН 2/1931, 2).

замарзнуц 1. а) „почувствовац неприємну жимносу у целу”: По чужкей цалодневней роботи приходзели ми з леса цалком вистати, замарзнути, часто и мокри (РН 4/1931, 2). || Всл. zamarznuc „исте”. б) „барз

замарзнуц, лємцо ше не змарзнуц”: На желєзней драги жу Девделіі [на велькей жими] замарззли 17 чуваре и мушели буц пренєшені до шпиталю на ліченє (РН 50/1927, 1). || Укр. замерзти „исте”. в) „буц обняти з жимносу и не почач киснуц (о цесту)”: Вец ше го [цесто] охабело най кишинє на посцелки кус далєй од пеца да ше не запари, а не так далєко од пеца да цесто не замаржне (ХомаБл 184). 2. „змарзнуц ше”: Тєрашина жима барз чудна, нєстаємна. ... Волға ... замарзла лєм [= аж] на 15. дєцємбра, так позно нїгда ище не замарзла (РН 61/1926, 3); Ридко ше дождзи же би Дунай цалком замарз. Тей жими ше то дождзело на месце дзе Дунай найузиши (РН 6/1928, 3); Нашей мачки нєт, замарзла дагде (Пвл. Бл.); Вецей як годзину розгребовал вон [пєс] шніг зоз своїма моцнима пазурами, ... и зато лєм визрєб хлапца з под шнігу. Хлапєц ище не замарз (РК 1925, 113); У Словєніі було в недзєлю и пондзєлок и 32 стєпени мразу. ... Рици Сава, Куна и Уна замарззли (РН 8/1932, 1). || Укр. замерзти „исте”. ◀ Од марзнуц.

замасцєни -а -е „забрудзєни з дачим масним”: [Калап] зос замасцєну пантліку (РК 1941, 36).

замасциц -им зак. 1. „забрудзиц з дачим масним”. || Слц. zamastiť „исте”. 2. „премасциц з малтером и под.” ◀ Од масциц. ♦ ~ **дакому очи** „з малим задоволїц, спрвєсц дакого”: З тоту еко-воду у валалє людзом лєм замасцєлі очи (В. Саб.).

замасциц ше -им ше зак. „забрудзиц ше з дачим масним”. || Слц. zamastiť sa „исте”.

замахайло и замахайле с.: **седме** (ридко **пняте**) ~ „особа малєй важносци” (С. Мак.); И вон на якєйшик функиї, якєши є, там, **седме замахайло** (СФ. Мак, РХК 2013, 216); Таки як седме замахайло гвари ше за чловека без авторитєта (Ир. Ск., Лев. Ск.); До одбору [за будованє православней цєркви] ше положили шовгоре дїда Андрия Губаша, а як **пняте замахайло** прииол и Павлє Колєсар (РН 28/1935, 3); Кед сцє уж так надумали робиц як сами сцєцє, та так и робиц як знацє. Я ту и так поставам седме замахайло! (КовМихНО 249). ◀ Не зазначєни

карпатски паралели. Очиглядно вяза з дієсловом *махац*: *замахайло* би бул тот цо на задку замахує, маха”. ♦ *штири тики, два патики, седме замахайло* нар. загадка (одвит: *крава*; *замахайло* ту значи „хвост”).

замахач -ам зак. „почац махац”. ◀ Од *махац*.

замахнуц -нем зак. „зробиц замахуюци рух”. ◀ Од *махац*.

замахнуц ше -нем ше зак. оп. **замахнуц**: *Замахнул ше з шекеру на єдно древо, ... шекера такой одлецела до рици* (РН 22/1932, 4).

замачац -ам зак. „зачириц до чечносци”. || Всл. *зачас* „исте”: *pirko zamaczam do tinti* (Lacko 86), поль. *zamaczasz* „исте”. ◀ Од *мачац*.

замачац ше -ам ше зак. „зачириц ше до чечносци”. || Поль. *zamaczasz się* „исте”.

замендац -ам зак. „моцно одруциц”: *Кед зме ше текали, та кед даєден добре вдерел теку, гварели зме: але ю замендал* (= але ю добре вдерел) (В. Ерд.). ◀ Неясне. Не назначени карпатски паралели. Вироятна вяза зоз *закрамендац* „моцно вдериц, бовкнуц” (оп.) (те. зоз другу часцу -мендац).

заменіц -ім зак. „вжац, положиц и под. место другого”. ◀ Оп. *меняц*.

заменіц ше -ім ше зак. „медзисобно заменіц места, улоги и под.”.

замервени -а -е „заплєчени, змервени”. ◀ Од *мервиц* (ше).

замервиц -им зак. „заплєсц, змервиц”. ◀ Од *мервиц* (ше).

замервиц ше -им ше зак. „заплєсц ше, змервиц ше”.

замержачени -а -е „повадзени на длугши час”: *зйединици роздзельєне и замержачене отечество* (Заря 1/1939, 8).

замержачиц -им зак. „розшириц ненависц медзи даким, завадзиц дакого”: [Вони] *ше появили да еше баржей замержача уж и так досц нєзложне славянство* (Заря 3/1939, 5, Г. Шарик).

замержачиц ше -им ше зак. „повадзиц ше (на длугши час)”. ◀ Од *мержачиц* ше.

замержиц -им зак. „почувствовац ненависц гу дакому/дачому”. ◀ Оп. *мержиц*.

замержиц ше -им ше зак. „почац ше не навидзиц”.

замерковац -куєм зак. „обачиц, примерковац”: *Не замерковала сом дзе пошла* (Люб. Як.). ◀ Од *мерковац*.

замертвиц -им зак. 1. прех. „зробиц привидно мертвим”: *Тот ... гуторел же чловека, пса и др. [у будучносци] годно замертвиц, залядзиц* (Пвл. Бл.). 2. непрех. „престац ше чувствовац, постац таки як мертви”: *Вдерело го древо по боку, та му гурки замертвели* (Пвл. Бл.); *Од вдереня замертвела дакому рука, нога и под.* (Лев. Ск.). ◀ Од *мертви*.

замєсц -еєм зак. „почисциц з метлу”. Слц. *zamiesť* „исте”. ◀ Од *месц*, праслав. *mesti* (< met-ti).

заметак -ам незак. „чисциц з метлу”. Слц. *zametati* „исте”. ♦ ~ з **даким** (як зоз *стару метлу*) „робиц, вирабяц з даким як ше сце”: *Директор шицким повладзує, шицки заметаю з нїм* (= робя, вирабяю з нїм цо сцу) (Г. Р., Лев. Ск.).

замешка ж. „густа каша на слано з куричней муки, с. качамак”. Всл. *zameška*; карп.укр. *змишика*, а тото превжали Мадяре: *zamiska* (Kniezsa). ◀ Од дієслова *мишати* (з рефлексом *e* < *ě*), праслав. *měšati*. Укр. *мамалига*, рсй. *мамалыга* и поль. *mamalyga* з румунского *mămăligă*, а тото ше вяже з италиянским *malica* и *melega* „кукурица” (Фасмер). • *печена* ~ кул. „уварена, а вец на масци упечена замешка” (РКух 153); **кромпльова** ~ оп. под **кромпльов**.

замидліц: ~ *очи дакому* оп. под *око*.

замикац -ам незак. „заверац з ключом”. Слц. *zamykať* (sa). ◀ Од кореня *мик-/мк-*, праслав. *мук-/мък-*, хтори значел швидки рух цо спричинює даяку прєменку. Од истого кореня виведзени и нашо слова *закнуц*, *умкнуц*, *вимкнуц*, *змикац* ше, *змикац*...

замикац ше -ам ше незак. „заверац ше з ключом”.

замик-мик *викр. дзец*. „замикам (та не войдзеш)”.

замиліц -ім зак. „побуніц, змилиц”. ◀ Од *милиц* (ше).

замиліц ше -ім ше зак. „погришиц, змиліц ше”: *Ноце ле, треба то у календару опатриц. Кед ше баба замишела, календар правду пове* (РН 38/1930, 2). ◀ Од млііц (ше).

за мило присл. „барз мило”: *Замило ми робиц у моєй заградки.*

замишац -ам зак. „додац, умишац”: *положимо дас два струча пошеканого цеску, замишамо нука най ше попржи* (НКух 50).

замишац ше -ам ше зак. „умишац ше, реаговац”: *Оцец ім ище бранел але ше замишала мац* (РН 14/1933, 2).

замишиц -им зак. „направиц цесто за даяке едзене”: ~ хлеб, ~ цесто. Слц. *zamiesić cesto*. ◀ Од мишиц.

замкнуц -нем зак. „заврец на ключ”. Всл. *zamknuc/zanknuc* (Sipos), слц. *zamknút* (sa). ◀ Оп. замикац.

замкнуц ше -нем ше зак. 1. „заврец ше на ключ”. 2. *ткац. „помервиц ше при збераню поснованей предзи”: Основану предзу ше зоз сновальніци збрало до „ланца”. ... Єдна тримала сновальніцу и помали ю обрацала, а друга збрала. Мушело ше барз мерковац же би ше предза не „замкла”, цо значи не помервела* (ФейИр 40). ◀ Оп. замикац.

за млада и за младу присл. „у чаше младосци”: *Так то и чловечи живот: за младу ше видзи, же му нет конца-края* (РН 17/1929, 5); *кажди Руснак [ше] ище за млада ожені* (КостЛибер 177, М. Мудри). || Карп. русин. *замолоду „исте”: Не лінуйся замолоду вчитися* (Чорі).

замлети -а -е „без свідомосци”: *А Емил ю як замлету виложел на коч и погнав коня* (РН 20/1930, 2).

замлец -еем зак. „страиц свідомосц”: *Нараз ше чул Томов глас: „Йой, йой, брадла ми горя!” У тим часу спаднул вон на жем и замлел* (РН 29/1932, 4). || Всл. *zemdľec „исте”: od žalu zemdľela* (Czambel). ◀ Од праслав. *mydlěti* (праслав. прикметник *mydlě „мили”*).

замлодзени -а „хтори/хтора ма статус зарученого/зарученей, молодого/млодей”. ◀ Од млоди, млода.

замлодзиц ше -им ше зак. „почац ходзиц як заручнік и заручніца, як млоди и млода”: *Кед дзивка була спитана, гуторело ше же ше замлодзела. Млоди почал ходзиц до єй обисца „жу млодей” и почало догваряне о свадзби* (ФейИр 45).

замлоєни -а -е „обняти з чувством млосци”. ◀ Оп. млоїц.

замлоїц -ім зак. „виволац чувство млосци”: *Кед [нашо стари] сцели виберац мед, замлоєли пчоли и закопали их до жеми и так виберали мед. Од кеди вишла фуркача машина од теди ше не закопую пчоли до жеми* (РН 27/1934, 4). ◀ Оп. млоїц.

замлоїц ше -ім ше зак. „буц обняти з чувством млосци, замлец”: *Замлоїц ше у тим автобусу!* (С. Мак.)

замодііц -ім зак. „запитац”.

замок¹ -мку/-мка х. „замчок за замикане”: *Знали дияволи же уж їх неприятель приходить. Справели вельки замки на свойо пекло* (Етн30 79); *Тото [шлосерске] ремесло вирабя финьши предмети у їаздовству и обисцох, як на пр. замки, зависи, цифри на ствари* (РН 43/1930, 1, Д. Биндас). Форма замки ту може буц и множина од замчок, понеже у нашим языку часта пременка: *слупчок* – ген. *слупка*, мн. *слупки*, *рощок* – ген. *рошка*, мн. *рошки* итд. У кождим случаю форму номинатива замок мушели зме мац у прешлосци, пор. всл. *zamek* „замчок за замикане, кладка” (Czambel). ◀ Од замикац.

замок² -мку/-мка х. „каштель, с. замак”: *Добре тебе, Янку, в варадиньским замку! / Людзе ору, шею, а ти шедзиш в хладку!* (БиндКост 100). || Всл. *zamek* и *zaмок „исте”* (Czambel), слц. *záмок „исте”, поль. zamek „исте”, карп.укр. замок „исте”: А тота же-на бывала коло кральовского двору у замку* (МушГолоси 196). ◀ Семантични калк немецкого *Schloß „исте”*.

замокнути -а -е дієприкм. < **замокнуц**: *Кед позамакало жито у брадле, дзе ше баржей вода зляла, там ше волато фораиш; на замкнутой слами фораиш бул аж до сподку або до поли* (М. Рм.).

замокнуц -нем зак. „помокнуц под по-верхносцу, премокнуц – о зарну, брадлу слами и под.”: *Кед ше почало хмариц „адяи” ше прикривал зоз сламу же би жито не замокло* (ЖирошV 218); *Замокло му жито на гумне розложене за адязоване* (В. Саб.); *Най-лепше кед ше ю [конопу] такой по вязаню звожує. Бо кед замокне та ше ю муши на ново розвожовац и сушиц* (РН 9/1934, 4, Я. Гафич). || Слц. zamoknúť: slama zamokla. ◀ Од мокнуц.

замолжени -а -е „закрити з молгу”: *Кед сом ишол рано на польо, було таке замолжене (= була молга)* (Мик. Ск.).

замолжиц ше -им ше зак. „спущиц ше (о молги)”: *Рано ше так замолжело* (Лев. Ск., М. и В. Рм). ◀ Од молга (оп.).

замоцнети -а -е 1. „хтори замоцнел, змоцнети”: *[Тот овес] ше шеє в ешенї кус скорей да замоцнети дочека жиму а дава до 20 метери по ютру* (РЗаря 7/1936, 8). 2. *прен. „досц маєтни, огаздзени”: Тот ей жец замоцнети, не требало му помагац правиц хижу, сам справел* (Г. Р.).

замоцніц¹ -неєм и -нім зак. 1. „постац физично моцнейши”: *[Вода з минералами и под.] барз хаснує слабей жеми, бо од ней замоцнеє и вида красни и буйни рошліни* (РК 1927, 152); *[За пол рока] чежкей роботи на полю або у загради слабиш вароцанє и вароцанки замоцнею и окрия свойо здравє* (РН 27/1935, 3). 2. *прен. „постац духовно, культурно моцнейши”: Зоз своїма членаринами, дарами па и хаснами од представох замоцнела наша Просвита не лєм морално, але и материялно, т.є. с пенєжми* (РК 1929, 85); *Гоч ми ше даєден видрижнял пре банкротство, векшина ми обецала, же ми будзе помагац, док не замоцнеєм* (РН 11/1935, 2). ◀ Од моц, моцни.

замоцніц² -ім зак. *прех. „зробиц моцнейшим”: [Зоз бетеліну] зме жем ... замоцнєли* (РНЗаря 1938, 121).

замочиц -им зак. „положиц мочиц”: *Бо найлепша тота конопа у модерних долінох, хтора ше замочи в ешенї* (РН 7/1934, 4, Я. Гафич).

замравчац -чим зак. „почац мравчац; змравчац”.

замрачени -а -е „з вдереньом позбути свидомосци”.

замрачиц -им зак. „зоз вдереньом позбуц дакого свидомосци”. || Поль. zamroczyć „исте”, слц. omráčiť „исте”. ◀ Од основи мрак „цмота”, праслав. morkъ, дословно би дієслово значело „зацмиц дакого, привесц дакого до стану цмоти”. Слово мрак у прєвою зоз з-мерк.

замрачиц ше -им ше зак. „страциц свидомосц од паду або вдереня”.

[замрзивач] х. „змарзовач, змаржляк”: *Уж би ми пребог чисиц замрзивач* (В. Саб.). ◀ Од серб. замрзивач. Старши хасную наш синоним змаржляк.

замуліц -ім зак. „закриц з блатом, мульом”: *Зос корита рика Нил вилєє, / Шицки плодни ливади замулі, / Шицки поля уродза обилно* (РН 38/1935, 3). ◀ Од муль (оп.).

замуляни -а -е „закрити, запирскани з блатом”: *Ище длуго не буду парасти годни ніч на своїм полю робиц, а статок не будзе мац дзе паси, бо шицки вельки посавски ... нажици буду замуляни* (РН 17/1932, 2, МФ). ◀ Од муль (оп.).

замуляц -ям зак. „закриц, запирскац з блатом”: *Ягоди ми замуляни од дижджу, але наженю нови* (Ир. Фин.); *Бул вельки диждж, та ше нам квеце у заградки замуляло*. || Слц. zamúliť „закриц з мульом”: obloky zamúlené dažďom, укр. замулити „исте”: щоб мені дощі не замулили гречки, поль. zamulać и zamulić „исте”, серб. замуљати и замуљити „исте”. Понеже дієслово иснує и у словацким, українским и польским языку, тримає же и нашо замуляц и замуліц не сербске, але тиж карпатске. ◀ Од муль (оп.).

замульовац -люєм незак. „закривац з мульом, блатом”: *Дунай зос собу ноши тисок и блато та замулює корито* (РК 1931, 44, М. Надь, уч.).

замуриц -им зак. „зачириц”. Всл. zamuric: ked pohar prevraceni do vodi zamurime ěnapulňi še (Czambel). ◀ Од муряц (ше).

замуро́вац -руєм зак. „заградзиц, завре́ц з муром”: *Дораз далі тих истих му-*

лярох заволац цо го там замуrowали, най го виню отамаль вонка (Етн29 101). Слц. замуrowať „исте”. ◀ Од мур (оп.).

замурцавени -а -е „замасценой твари, мурцави”: Други дзень посал оец Ицика до школы ице баржей замуrowаного (РН 13/1932, 4).

замурцавиц (ше) -им (ше) зак. „замурцац (ше)”. ◀ Од замуриц(к)ац ше.

замурцани и замурицкани -а -е „замасцени од едзения, слизох и под. коло устох и по твари (звич. о дзецох)”.

замурцац (ше) и замурицкац (ше) -ам (ше) зак. „замасциц (ше) од едзения, слизох и под. коло устох и по твари (звич. о дзецох)”. || Всл. замурицас ше „замасциц ше” (Czambel), укр. замурицатися, замурицкатися „замасциц ше, забрудзиц ше”. ◀ Наведзени украински форми од поль. замурицас „замасциц”, замурицас, замурицас (< замурицас) „масциц, биліц; гладзиц”, а польске, можливе, зродне з литавским mutu „здзивац, нацаговац”, латвийским mutu „исте”, латинским movere „рушац” (Brückner, ЕСУМ).

замурцац -чим зак. „почац мурцац; мурцац”. ◀ Од мурцац (оп.).

замуциц -им зак. „зrobiц мутним, замуциц”. ◀ Од муциц (оп.).

замуциц ше -им ше зак. „постац мутни, замуциц ше”: Юшка ше варела ані не барз на цихим, ані не барз на вельким огню, же би ше не замуцела (ХомаБл 173).

замчок -чка и -мка х. „прибор за замикане”. ◀ Оп. замок¹.

замявкац -ам и **замявчац** -чим зак. „почац мявкац/мявчац; оглашиц ше з мявканьом/мявчаньом”. ◀ Од оном. мявкац/мявчац.

занавше присл. „навше”.

[занат] х. „ремесло”. ◀ Од серб. занат, а тото з турского.

занатхавиц -им зак. „постац натхави”: Так сом занатхавел. ◀ Од натха.

занедзбани -а -е „о хторим ніхто не дзба”.

занедзбац -ам зак. „престац дзбац о даким/дачим”. ◀ Од дзбац.

занедзбац ше -ам ше зак. „престац дзбац о себе”.

занедзбовац -буем незак. „преставац дзбац о даким/дачим”: [Вишивани ручніки и под.] Это у тим лежи нашо вельке народне добро..., а ми го занедзбуеме..., а у тим наша велька чесц и похвала (РК 1931, 127, Дю. Биндас). ◀ Од дзбац.

занедзбовац ше -буем ше незак. „преставац дзбац о себе”.

занемиц -им зак. „страциц моц бешеди”: Занемел од чуда (М. Рм., В. Р.).

занесц -ешем зак. 1. „однесц дакус напредок”: Занеи дакус хлапцови канту з воду, бо му є чежка. 2. „закриц з прахом, шнігом”: Шицко занеиене з прахом (Ир. Фин.). Поль. drogę zanieśło śniegiem. ◀ Од несц/ношиц.

[занімац ше] -ам ше незак. „буц заняти з дачим, мац даяку преокупацию”. ◀ Од серб. занимати се.

[зановетац] -ам незак. „допивац, досадовац з вимаганнями, доганяньом и под.” ◀ Од серб. зановетати, зановијетати „исте”, а то вяза зоз вијеће (Скок).

занохици ж. мн. „задарта скорочка коло нохца” (СС. Мак.): [На його руки] на пальцох були чарни занохици коло цмих нохцох за котрима понабиване чарне (ЛатяТал 18). Укр. диял. **заногиця** „задарта скорочка коло нохца, всл. zahnoscice „исте” (Buffa 316), карп.укр. заніхтиця „загноене под нохцом”, серб. заноктиця „1. скорка коло нохца; 2. задарта скорочка коло нохца”. Прето же ма карпатску паралелу, вироятно є и у нас з карпатской лексики.

заноциц ше -им ше и **заноціц ше** -ім ше зак. „буц у драже, на полю и под. до ночи, не сцигнуц дому до ночи” (Мих. Рм., Г. Р., СС Мак): Слухай, заноциме ше. Врацме ше ми назад – опомина ме Юлин патраци на то же нам слунко скапало за кукурицами (ПапгДюКШ 38); Заноцінели ше „влапела их ноц” (Лев. Ск.): Понагляйме, бо ше заноціме (= бо нас влапи ноц) (В. Саб.). || Карп.русин. заночоватися „преноцовац”: Зайшов до крайньої хыжі в селі и попросився заночовати (Чорі), серб. заночати се и

заношити се (безос.) „спушиц ше (о ноци)”. Нашо заношиц ше и заношїц ше розликує ше по значеню од сербского дієслова, та нашо не муши буц зос сербского.

заношиц -им и **заношовац** -шуєм незак.

1. „преношиц дакус напредок”: *Штирирочна Сенка* [на полю у косидби] заношела чежки коришов зоз воду (= те. з часу на час преношела коршов за оцом и мацеру же би вода за пице вше була при нїх) (Заградка 1/1995, 18, шк. сост.). **2.** „зацаговац за собу, преношиц”: *Таки теди були капури, цо вишели на єдним слупе, на чопе, та ше од другого боку заношели* (КостПр 74).

заношовац -шуєм незак. оп. **заношиц.**

занягац -ам зак. **1.** „занедзбац”. **2.** „охабиц, напушиц”: *Нашило ше даскельо и нашо Русини у Керестуре, котри то започали [шац хмель], але пре нестаетну цену хмелю на фришко занягали* (РК 1927, 141, Ред.); *швет за кратке време занягал свою пожанску виру и приял нову – Христову* (РН 31/1928, 4, М. Мудри); *У априлу, достал дідо Арон писмо з Краю. Писал му його оцец ... же най заняга уж гет до беса тоту Америку, але най ше схопи та най приходзи дому цо скорей* (КирдаЗаГ 204); *Вони гваря, же кед земледїлство не принесе вельо чистого профиту теди го треба занягац и напушиц* (РН 14/1930, 1). || Слц. *zanecati* „исте”. ◀ Од нягац (оп.).

заняговац -гуєм незак. **1.** „занедзбовац”: *кед би майстор часто заняговал ... и охабял свою роботу и еспап на калfox и помочнікох, на фришко би го охабяли муштерїї* (РК 1931, 121–122). **2.** „охабяц, напушовац”.

заняти -а -е **1.** „завжати з роботу”: [Чесни] *Шестри нї з чим не заняти, лем з тим да другим служба* (Пвл. Бл); *Барз є заняти, не може пойсц* (М. и В. Рм.); *Писал ми Микловш з Миклошевцох, сце мойо кнїжки. Але я тераз барз заняти, а и чекам док видзе моя „Писня Богу”, ..., та му вец шицко пошлем* (КостПр 356); *Рабове були заняти зос своїма роботами* (РК 1929, 102); *И здрави людзе, котри су заняти около хорого, можу*

пренесц шарлах на здрави дзеци, бо ше дотикаю хорих (РН 33/1929, 2, Налив.); *Мац у тей фамилиї була барз условна жена. Бог ю обдаровал з вельким числом дзецох и вона вше була занята з домашніма роботами* (РН 12/1930, 2); *Шицки школяре треба да су през вакації заняти* (РН 23/1930, 2). || Укр. *зайнятий* „исте”, поль. *zajęty* „исте”. **2.** „хтори дагдзе роби, ма дагдзе роботу”: *На саму Вельку суботу в ноци докончовали железнички мост на Тиси при Тителю. При тей роботы бул заняти и наш єден майстор Теофил Провчи* (РН 20/27, 3); [Краль] *наказал, же шицки жени, котри заняти у його доме нешму штригац власи* (РН 46/1927, 3). У сучасним литературним языку дієприкметник *заняти* зоз значенюм (2) хаснуєме як еквивалент сербизма *запошлени* (серб. *запослен*). ◀ Од *за-н-я-ти*, праслав. *jęti*, од хторого виведзене и нашо *вжац, зняц, при-яц* и др.

заоблівац -ам зак. „достац як дарунок на вельконочним обліваню”: *Було лем брижи кед требало застановиц бициглу, та ше теди знало трафиц же ше заоблівани писанки нашили и у праху* (РС 16/2012, 16, С. Дор.).

заокругліц -їм зак. „дац дачому округласту форму”: *колесар вирезану вагу по цалей длужини заокруглел* (Фа 85). || Всл. *zaokruhlic* „исте” (Hal), слц. *zaokruhliť* „исте”, серб. *заокруглити* „исте”.

заобрацац -ам зак. „почац обрацац”: *Шеднул сом на циву [бицигли], Магдаленка заобрацала педали, скруцела по улїчки* (ПапгДюКШ 163).

заоначиц -им зак. **1.** *Заоначиц значи започац правиц дацо вельке, напр. вельке брадло, вельку хижу, питац вельку цену за дацо и под.* (Ю. П.); *Заоначиц значи и вжац вельку роботу поверх своїх моцох: Нач ши то заоначел?* (М. Рм.); *Просвитне воспитане народа ... заоначели (закомпліцирали) и прето воно вецей кошта як цо потребно* (РН 46/1933, 1, М. Винай). **2.** „рушиц, копнуц лабду и под. до далека” (Мел. Пвл.). **3.** „звесц, навесц”: *Та вец и шицких апостолах на грих Юда заоначел* (Етн30 71); *гевти цо завойовали и заоначели швет* (КовМихНО

205). || Слц. *zaonačiť* „ушориц, зробиц, вивесц”, всл. *zaonačis* „*zaondiat*”: *zaonačil sebe do palca* „урезал ше”, *zaonač toto radijo* „виключ тот радио”, *zaonačil to do falatka chleba a tak polknul* „скруцел то до фалатка хлеба (фалаток мяса и под.)” (Buffa 319). ◀ Оп. *оначиц ше* и *наоначиц*.

заоначиц ше -им ше зак. 1. оп. **заоначиц (1)**: *Заоначел ше кед вецей купел як мал пенєжи, кед вжал вецей роботи як може по-сцигнуц* (М. Рм.); [Дзецински летни задовольства] *Не дам их ... / аж док єшень ше не заоначи* (РамачРап 27). 2. „дац ше до оначєня, спричканя, почац ше оначиц”: *Заоначел ше дахто кед ше упар да будзе по його* (В. Саб., Г. Р.). ◀ Оп. *оначиц ше* и *наоначиц*.

заорац -рем зак. 1. „закриц з ораньом”: *Заорал копачи*. 2. „започац бразду, почац орац”.

заорйовац -юєм незак. 1. „закривац з ораньом”. 2. „започинац бразду, починац орац”.

заоставац -ам незак. „при ходзеню оставац назадку, за другима; у роботи помалши робиц од других”. Слц. *zaostavať* „исте”. ◀ Од *стац/ставац*.

заостац -анєм зак. „при ходзеню остац назадку, за другима; у роботи помалши робиц од других”. Слц. *zaostať* „исте”. ◀ Од *стац/ставац*.

заотякац и заочакац -ам зак. (форма зоз ч записана од И. Г. Ковачевич, а зоз ть од Ю. Папа) 1. „започац даяку вельку роботу (вельку хижу, вельке брадло)”. 2. „одрезац, одламац вельки фалат дачого”. 3. „мощно руциц, загаматляц”: *Кед дзешка у иштрєд бависка [рукомету] Владимир заочакал з лабду, вона вдерела там дзе ше злучую статива и пречка и – капюра ше розпадла* (РС 32/2012, 16). || Слц. диял. експр. *očáknut* „вдериц з палицу”: *Ked ta tu ešte ras uvidím, náležito ta očáknem, to si merkuj!* (SSN II, 511). ◀ Неясне.

заочкац -ам зак. „закаламиц з очканьом”. ◀ Од *очко* (3).

заоштриц -им зак. „зробиц оштрим одн. оштрейшим”.

заоштровац -руєм незак. „робиц оштрим одн. оштрейшим”.

[**запад**] х. „заходна страна швета”. ◀ Од серб. *запад*. Наш еквивалент *заход* и *заход слунка* (оп.).

западац -ам зак. 1. „почац длугши час падац, звич. у векшим количестве (о дижджу, шнігу)”: а) (о дижджу) *Розручал сом гной по полю, а диждж западал, та остал незаорани, але диждж го змиє, та пойдзе до жеми* (В. Ерд.); *Вешені кед запада диждж не може прейсиц преїж драги хто нема чижми до колєна* (РН 3/1929, 3, М. Ковач). б) (о шнігу): *У нашей жеми, як и у цалєй Европи, западал вельки шніг, котри на местох по вецей метери високи* (РН 1/1928, 1); *Влеце ище-ище, але вжме, кед запада шніг и задує буря, теди боме недобре* (РН 102/1926, 2); *Вельки шніг западал и у Еспаниї, дзе инак шніг ридка поява* (РН 4/1933, 2). 2. **безос.:** *западало го* „не сцигнул сцекнуц од дижджу, влапел го диждж”; всл. *ona še skrila pod kapličku žebi ju* *nezapadalo* (Czambel).

западнуц -не зак. 1. „залєзнуц”: *Уж барз глібоки коляї. Блато густе, та конь лєдво ноги вицагує. То уж остатні коч кукурици. Ані раз зме не западлі, та озда и нешка даяк прежажме* (СабодРцар 15). || Слц. *zapadnúť* „исте”, серб. *запасти* „исте”. 2. „сцигнуц, потрафиц, знайсиц дакого (о щєсцу або нещєсцу)”: *Палє тей босорки, дума себе дїдо, западло ю щєсце, а вона ... уж ме ані за чловека не трима!* (РН79/1926, 3); *Таке го западло* (Г. Р.). || Серб. *запасти* „исте”: *Та је судбина запала и њєга. Тото друге значєне може буц зоз сербского*.

западовац -дуєм незак. „упадовац, лєзнуц”: *Конї западовали до блати* (В. Саб.).

запажовани -а -е „збити, утвердзєни з помоцу чопах (о дескох, древох при правєню, будованю)”: *Студні [нашо стари] копали на „тевичир”, од далєй, та виє на узше же би дакого не привалєла гліна. Кед положили паланки на штири ули зоз дубового древа „запажовани”, так ше ствардлі и „скаменєли”, же их ніхто не могол вицагнуц* (ОлєярЯн, ПЗ 4/1968, 13). З наведзєного контекста не ясє значєнє слова *запажо-*

вани, а констатовали зме го аж на основі карпатських паралелох (слц. диял. *rah*, укр. *паз* и др.), хтори переважно знача углібене, ярчок и под. у єдним предмету до хторого ше кладзе, заглабя одвитуюча часц другого предмета. Нашо слово *запажовани* би ту мало значиц: заглобени єден до другого з помоцу направених ярчкох (деска до дески и под.) и з помоцу чопованя (дерево до древа, оп. *чоповац*). На основі паралелох заключаєме же зме мали и дієслово **пажовац* „правиц ярчки, углібєня у єдней дески або дерева и до нїх заглабяц други дески або древа, чоповац” и **запажовац* „утвердиц з помоцу пажованя”. Напр. при закриванню хижох зоз шиндлями (дещичками) нашо предки **нажовали* дешчички, те. правели у нїх ярчки, до хторих глобели, запихали одвитуючи вистирчени часци других дешчичкох (подобно як цо ше глоби ламперия до ламперії). || Всл. *ražić* и *ražovac* „правиц „ярчки” на шиндльох (дещичкох за закриванє хижі)” (Buffa 202), слц. *raženie* 1. „древене преградзєне у просторї”; 2. „древена обкладка мура”, чес. *ražiti* „роздзельовац просторию на менши оддзелєня”, *ražba* „древена обкладка мура”; наведзени форми зоз ж настали од старшей форми зоз з: од дієслова *ražiti*, а тота од праслав. *razъ*: рсй. и укр. *паз* „урезани ярчок у дески и под.; пукленїна”, словен. *râz* „исте”, чес. и поль *раз* „исте”, слц. диял. *rah* „ярчок до хторого ше кладзе друга часц при будованю и под. (напр. ярчок у ламперії до хторого ше кладзе друга ламперия)” (SSN II, 695), словен. *râž* „древени мур”, укр. *паз* „углібєне у єдним предмету до хторого ше кладзе, пасує одвитуюча часц другого предмета”. ◀ Од **паз*. праслав. *разъ*.

***запажовац** -жуєм зак. „злучиц древа, дески заглобуючи их до ярчкох”. оп. **запажовани**.

запаковац -куєм зак. „закруциц до паку, спаковац”. ◀ Од *пак*.

запалїц -їм зак. „зробиц же би дацо почало гориц”.

запалїц ше -їм ше зак. 1. „почац гориц”. 2. „буц залапени з дійством повисшеней температури”: *Кед є [у меху] цепли треба*

хмель висипац з меха, да ше не запалї (РК 1927, 143, Ред.).

запалька ж. „упаляч” (Ю. Пап). Слц. *zápalka* „ширка”, поль. *zapalka* „исте”. Назва *запалька* ше ту одноши на нове поняцє (з 20. вику), але можлїве же нашо стари и *кремень* и *оцилку* волали „запалька”; так як цо Словаци и Поляци ширку (з 19. вику) наволали *запалька*.

запальовац (ше) -люєм (ше) *незак. жу запалїц (ше)*.

запаметац -ам зак. „зачувац у паметаню”. Всл. *zapametas* „исте”. ◀ Оп. *памец, паметац*.

запановац -нуєм зак. „почац пановац”. ◀ Од *пан*.

запара ж. „горучава, спройносьц”: *Шицко ше склонєло од запари* (РК 1938, 78). || Слц. *zápara* „горучава, спройносьц”, серб. *запара* „исте”. Окрем у словацким, слово *запара* зме у других бешедох карпатского ареала не зазначели, а поняцє „запара” часто виражуєме зоз присловніком *спройно*. Прето можлїве же слово *запара* до нашого языка пришло зоз сербского.

запариц -им зак. 1. ~ *гордов* „поляц гордов з горуцу воду же би затугнул”. 2. „пофойтовац, подавиц з цеплоту и влагу”: *Сушєда запарєла курчата, бо их не одкривала, та не мали досц воздуху* (С. Мйр.). Од *пара*.

запариц ше -им ше зак. „у векшей мистри поцагнуц влагу, овлажиц ше”: *Шєно не треба грабац влажне же би ше не запарєло; Запариц ше могла и слама и кукуричанка; Шєменєц ше за роси позбера, вирубе, складзе ше до копи, обложи ше з кукуричанку да ше запари, вєц ше висуши на слунку, та ше вєц таки добре витлучє, так исто ше и пасуля за роси позбера да ше осушена лєпше витлучє; Мож закриц и з найлоном да ше дацо запари* (Лєв. Ск., Ир. Ск.); *шєно [треба] грабац кед є добре висохнутє, да ше не запари* (РК 1924, VI); *Кед ше замєшка недосц вари, та ше кукурична мука не увари добре, мож замєшку єси, бо мука запарєна дакус, алє є ище не уварєна* (В. Саб.); [Загнєченє цєсто

ше] охабело най кишне на посцелки кус да-лей од пеца да ше не запари, а не так далеко од пеца да цесто не замаржне (ХомаБл 184).

запарйовац -юем *незак.* гу **запариц** (1): [Суди за вино] *запарюе ше и зос горуцим вином* (РН 41/1932, 3).

запарладжиц -им *зак.* 1. „охабиц жем парлагом” (В. Саб., Г. Р.): *Скорей жем часто була запарладжена* (В. Саб.). 2. „допущиц ширене коровча, газу на полю”: *Зоз слашим отровом ми попирскал польо, та жем те-раз полна газу, запарладжел ми жем, не можем ю до шора увесц* (Мик. Ск.). Паралелно ше хасную и форми **запарлажиц** (Лев. Ск., СС. Мак., В. Р.) и **запарлачиц**; *запарлачена* жем (Дю. Рм., Н. Ерд.). ◀ Од *парлаж*.

запарлажиц -им *зак.* оп. **запарладжиц**.

запарлачиц -им *зак.* оп. **запарладжиц**.

запарти -а -е 1. „заварти”: *Апатика да-кеди запарта, а трафика нїзда* (РН 23/1937, 3); [Кед кукуричанка] *у шопи лебо у иншаким другим запартим месце, вона ... поплешнее и заш ю статок не будзе есц* (РН 42/1937, 2). 2. „заварти у гарешту”: [Пошла] *дзе ей человек бул запарти* (РН 38/1927, 3); *Медзи запартима по чезжих цемницох на-ходза ше ище и нешка ... и троме католиц-ки владикове* (РН 11/1930, 4). ◀ Од *запрец*. Частейше ше хаснуе форма **заварти**.

запасани -а -е 1. „тот цо ма запасану кошулю и под.” 2. „упасани под пас одн. ремень”.

запасац -ашем *зак.* „упасац под пас одн. ремень”: ~ *кошулю*. ◀ Од *пас*.

запасовац -суем *незак.* гу **запасац**: *Кед ше шило хлопски кошулі, пушало ше им длугоки стань, прето же ше не запасовали* (ДудашКс 156).

запасовац ше -суем *ше незак.* „запасовац кошулю и др. под пас одн. ремень”.

запатрац ше -ам *ше незак.* „вещейраз уважно попатрац”: „*Уж шицку цеглу одвез-ли?*” „*Не так сом ше запатрал, не знам*”. ◀ Од *патриц*.

запатриц -им *зак.* „видзиц; обачиц”: *Еден человек таки високи, не мож го запатриц* (Ир. Фин.); *Леци, леци* [шкорванчок],

лем куиичко запатри го око (КостИдил). ◀ Од *патриц*.

запатриц ше -им *ше зак.* 1. „длужей па-триц на исте место”. *Поль. zapatrzyc się „ис-те”*. 2. „уважнейше попатриц”: *Гриц аж кед ше запатрел у цмоти, видзел же його пара весели Иво* (КовМихГриц 67).

запах х. „пах”: *Але кед человек до тей красней хижі войдзе, осети не барз красни запах од влажного муру и од влажней жеми спод посцелі* (РН 22/1933, 3); *а вец го [гор-дов] напольніме до верха зос жимну воду же би вона вицагала тот древов запах з нього* (РН 9/1937, 3). || *Слц. zápach „исте”*. ◀ Оп. *пахац*.

запахнуц -нем *зак.* 1. „видац зоз себе за-пах”: *Зоз заградки запахло квеце*. *Слц. заст. zápchnuť „исте”*. 2. (дакому) „почувствовац запах”: *Запахло му едзене зоз кухні*.

запекац -ам *незак.* оп. под **запечиц**.

запеніц ше -ім *ше зак.* 1. „закриц ше з пену”: *През ноц мука [полята з воду] скиш-не и запені ше* (РН 25/1937, 4). 2. а) „закриц ше з пену коло устох. б) *прен.* „охабяц упечаток запененосци коло устох”: *Нагло цош-ка приповедал аж ше запенел* (РН 41/1933, 3, М. Ковач).

заперац -ам *незак.* „заверац”. ◀ Оп. *за-прец*.

заперац ше -ам *ше незак.* „заверац ше”.

запетка ж. „часц талпи обуї под пету”. *Карп.русин. запятток „исте”* (Чорі), *слц. podpätok, opätok „исте”*. ◀ Од *пета*.

запечатовац -туем *зак.* оп. **запечето-вац**: *Жидзи дали запечатовац гроб Хрис-тов* (РН 15/27, 4). У старших авторох и у бешеди старших частейша форма **запече-товац** (оп.).

запечени -а -е 1. „спечени, ствардну-ти од мощного слунка або високей темпе-ратури”: *на польох ше у тим чаше робело з примитивними средствами, а кед ше око-повало кукурицу, жем була запечена, чезжка за копане, та ше гуторело же то „скрежец зуби”* (НК 1980, 63). 2. *кух.* „у конечней фа-зи готовения едла допечени у релни або пе-цу”: **запечени галушки** (РКух 147).

запечетовац -туєм зак. 1. „положиц печад на писмо, пак и под”: *Андри вежне, винял писмо, та го пречитал. Заш краише запечетовал, та му го дал назад* (Етн29 75); *А тот пан написал писмо ... И вон то то писмо запечетовал, а нумер положел на верх, до хторей ма пойси у варошу* (Етн29 254); *описал свой живот до єдного писма, запечетовал, бо уж знал же умрець ма* (Етн30 124); *Стари жрунтовници запечетовали* (Йвг. Бл.); *Тота фамилия мала єден запечетовани тестамент, хтори ше лєм придавал од оца на сина* (РН 63/1926, 4); *Шицким тим даровательом од шерца благодариме, їх мена упишеме на єден папер, котри заправиме – у запечетованей моцней фляши до фундаменту церкви* (РН 17/1934, 4, Єден зос Риту). 2. ~ **гроб**: *Пред закопованьом священік перше запечетує гроб. т. є. перше з ашовом направи криж, односно заджобне го на шицки штири боки гроба. Вець гвари: „Идз по своїх ділох!”* (РК 1992, 148, Ножинич). ◀ Од печад (оп.).

запечиц -им зак. кух.: ~ **єдзене у пецу**, „положиц єдзене накратко до пеца же би ше баржей упекло” (Ю. Пап): [На тепшу] *пошоруєме половки вайца, посипеме зос шметанку и презлами и запечеме их* (НКух. 37); ~ **дунци**, „тримац дунци накладзени з овоцу на повисшеней температури же би ше добре позатикали”: *После ше дунци прикрива зоз заглавком же би ше запекли. Старши жени дунци запекаю у руским пецу. Дунци ше наскладаю до тепиши и охабя найдакус постоя. Так запечени дунци можу длого стац* (ДудашКс 149). ~ **палачинки**, „покруцени палачинки допечиц у релни або пецу”. || Укр. *запекти* „исте”: *по мистецьки запекла качку*, серб. *запећи* „исте”. ◀ Од печиц (оп.).

запечиц ше -чем ше зак. „спечиц ше, стварднуц ше од моцного слунка або високей температури”. Оп. и **запечени**.

запивац -ам незак. „покус пиц (води, паленки и под.):” *Є ше, а и запива* (РНКЗаря 1935, 68); *Фурт соку запивали* (Г. Р.); *Дідо Михал ... и дідо Петро ... у хижі бешедуя,*

запиваю и сватаю ше (Заря 21/1935, 166).

◀ Од пиц.

запилькац -ам зак. „сцагнуц, заробиц у бависку пильканю”. ◀ Од пилька, пилькац ше.

запинац -ам незак. „заквачовац при преходу”. ◀ Од праслав. *reĭti/pin-*.

запирскац -ам зак. „опирскац, попирскац”. ◀ Од пирскац.

запирскац ше -ам ше зак. „опирскац ше, попирскац ше”.

запирсковац (ше) -куєм (ше) незак. гу **запирскац (ше)**.

записане (дакому) у функц. пред. „судзене дакому”: *а кед перши одкоси спадли, спаднул и вон. Так му озда було записане* (КовМихНО 14).

записац -ишем зак. 1. „пишуци зазначич”. 2. (до школи и под.) „уписац”: *Записали сина до школи (= уписали)*. 3. (даяку робу и под.) „наручиц”: *Треба пойси записац курчата за кармене* (Мар. Рм.). ◀ Од писац.

записац ше -ишем ше зак. „уписац ше”: ~ *до школи* „уписац ше до школи”. Слц. *zapisat sa „исте”*: ~ *na fakultu*.

запискац -ам зак. 1. „почац пискац”. 2. „оглашиц ше, дац знак з писканьом”: *Вжал єдну пицалочку, запискал на ней, шицки жвири ше зишлі* (Етн29 195). ◀ Од пискац.

[**записник и записнік**] х. „службени документ у хторим записани цек схадзки и под.” ◀ Од серб. *записник*.

записовац (ше) -суєм (ше) незак. гу **записац (ше)**.

записасац ше -ам ше зак. „скричац писпас за мње у дзецинским бависку на писпас”. ◀ Од писпас (оп.).

запитац -ам зак. 1. „питац, гледац”: *Кед слуга пришо ... запитал ключ од пана и пошо до хліва* (Етн30 227); *Више треба им [дзецом] указац кед дацо запитаю* (РНКЗаря 1936, 60); *Мой ... приятель запитал одомне писні, хтори сом мал списани* (Заря 6/1935, 44). 2. „питац одредзену суму пенєжи за зробену роботу, услугу”: *Питал сом седемдзешиат форинти, а вон ми ніч не зби-вал од моеї плаци, цо сом запитал* (Етн29

VI). 3. „поволац”: „На здравље, сину, фриштик!” Вон му врацел же здрави будзце. Але старого оца не запитал на фриштик (Етн29 1); Воні цара запиталі на други дзень же би пришоу зоз цалим войском на госцину (Етн29 281). || Слц. zapýtať 1. „питац”; 2. „питац одредзену суму пенєжи за робу”. ◀ Од питац.

запитац ше -ам ше (дакого и дакому) зак. „опитац ше”: „Та цо сце ми доброго або нового принєсли бачи Горки?” запита ше ми вон (Заря 6/1937, 7, Б. Горки); а кед зме пришли дому я ше го запитал як ше му пачи нашо село, живот и церква (РЗаря 12/1936, 6).

запитовац -туєм незак. „поволовац”: [Газда] ме барс запитовал и на идуци рок [робиц у ньго], а я му и обецал (Жи-рошМСМ 55); Я го запитовал да придзе дакеди до мнє, да видзи як ми жиєме (РЗаря 12/1936, 6); Отец мисионар їх любезно запитовал лем най приду цо частейше (РК 1927, 51). || Всл. zapytovac „исте” (Hal).

запихац -ам незак. „хпац до дачого”. Укр. запихати „исте”. ◀ Од хпац (оп.).

запихац ше -ам ше незак. „уцаговац ше, хпац ше до дачого”: Прашата ше запихаю до слами у куце (Ю. Пап).

запиц¹ -иєм зак. „попиц, заляц єдзене з дачим”: Запиєце дацо? „попиєце дацо?” || Слц. zapiti „попиц по єдзеню”: zapiti guláš pivom, укр. запити 1. „попиц по єдзеню дачого”: запити хліб молоком, 2. „попиц (алкогол) з нагоди дачого (за олдомаш и под.).”

запиц² -иєм зак. „препиц”: Гибай, поме до карчми, па кожуцок краише запиєме ... Човек запил и брану и плуг (РН 60/1926, 3); [Пияніци] котри лебо у младосци запили свой маєток, лебо кед го не мали, не могли себе ніжда ніч приобриц (РН 27/1933, 3); Єден пияніца ... запил шицко, цо мал (РН 3/1933, 4). ◀ Вироятно од серб. запити „потрошиц пиюци, препиц”.

запиц ше -иєм ше зак. „длуго ше затриммац пиюци у дружтве”: Кед ше бачи запил – а то не було ритко – дабоме жена го вше секирала (РН 22/1930, 2, М. Ковач); Запил

ше у карчми, ише го нет дому (= длуго за затримал пиюци) (В. Саб.).

запищац -щим зак. „почац пищац; оглашиц ше з пищањом”. Од оном. пищац.

заплагани -а -е „зоз заплагану твару, зоз слизами у очох”.

заплакац -ачем зак. „почац плакац”.

заплата ж. „плаца, заплацєне”, у Гнатюка и старших авторох: Привеж ти му гоч пол вата, / будзе то твоя заплата (Етн9 ч. 388); За допуцєне на школованє не шлебно жадац [од школярох] ніяку заплату (РН 30/1937, 2). || Слц. záplata „плаца”, поль. zapłata „плаца”, карп.укр. заплата: Оце ж тобі, Грицю, за тєє заплата (МушГолоси 193). ◀ Од плациц.

заплатац -ам зак. „поплатац”. ◀ Од плата, платиц.

заплациц -им зак. „дац дакому одредзену суму, плациц”: Ише и од ланца худобни човек жаздови заплациц мушел три форинти (ЕтнV 102). Слц. zaplatiti „исте”.

заплєсц -єцем зак. „сплєсц”: ~ варґоч (Ю. Пап); ~ дацо розплєцєне. Слц. zapliesti. Од плєсц.

заплєсц ше -єцем ше зак. „сплєсц ше”. Слц. zapliesti sa „исте”.

заплєтац -ам незак. гу **заплєсц**. ♦ ~ з ногами 1) „вирабляц танец”: А я ше тельо викруцал, цифровал, з ногами заплєтал, вера я уквачел з мою острогу до меха (Етн29 VI). 2) „небизовно исц (пре напитосц и под.): Бачи Антонь дакус напитки. Заплєта кратки ножки (РН 48/1935, 2, М. Ковач). Слц. zapletať nohami „исте”; **заплєтац** (з языком) „небизовно, чежко вигваряц”: Заплєта з языком, лєдво вигваря (РН 1/28, 3, М. Ковач); Осифови було чежко бешєдовац. Заплєтал з языком (РН 24/1929, 3, С. Саламон); Пияни послужитель ... почал заплєтац: Пан б-б-бир-р-ов (РК 1936, 81, М. Ковач). ◀ Од плєсц.

заплєтац ше -ам ше незак. „сплєтац ше”. Слц. zapletať sa „исте”.

заплївац -ам зак. „рушиц ше плїваюци”.

заплювац -ам зак. 1. „оплювац, поплювац”: Хлопи курели и заплювали дески у хижи. 2. „забрудзиц з ,плюванњом” (о мухох):

[Месо] *орезовали од косцох, на паньваши вишали як шмати и то ше сушело на слунку. Питал сом ше чи то мухи не заплювали. Гварел же не, же там нет тельо мухи* (Жи-рошМСМ 169); *Мухи заплювали жвератко*. **3.** ~ **дзецко** „плывнуц на мале дзецко же би му ,з оч не спадло“: *Кед млада невеста вне-дзелю идзе з дзецом до мацери, а по драже шедза жени та каждая сце видзиц дзецко и заплювац го* (ОлеярЯк, 214). **4.** **прен.** „по-плювац на знак зневажованя“: *плювли на свойо, заплювали свойо власне гніздо, котре их одколісало* (РН 15/1935, 3); *а виру кед треба вон заплюва* (РН 28/1936, 3).

заплювовац -вуєм **незак.** **1.** **незак.** *жу заплювац*. **2.** **празн.** „плювац на дзецко од урекнуца“: *При заплювованю [дзедка] зви-чайно ше прегваря: Бодай биши вельки вирс-нул* (АрваЯ).

заплюскац -ам **зак.** „оплюскац“.

заплющац -щим **зак.** „почац плющац“: *Заплющал диждж*.

заплянтац ше -ам **ше зак.** „закивац ше при ходу, почац ше плянтац“.

запнуц -нем **зак.** „заквачиц при пре-ходу“. ◀ Од праслав. *periti/pin-*.

заповедани -а -е: **заповедани швета** *церкв.* „швета хтори християне обовязни швециц (ходзиц до церкви, не робиц чежки роботи)“. Серб. *заповедни празници „исте“*. Наша форма од цсл. *заповідани свята*, а -е у кореню -вед- од дієслова *заповедац*, хторе зме превжали зоз сербского.

[**заповедац**] -ам **незак.** „давац розкази, розказовац“. ◀ Од серб. *заповедати*. Наш еквивалент *розказовац*.

заповід ж. рел. „основне правило, на-чало християнского живота“; **дзешец за-повідиди** „дзешец начала християнского живота“. Укр. *заповідь „исте“*. ◀ З церков-нославянського.

заповідани -а -е **оп. заповедани**.

заподзец -дзеєм **зак.** „положиц дацо дагдзе и забуц дзе ше находзи, затрациц“ (С. Мак.): *Гледам калап: дзе сом го заподзел? Патрим, а калап ми на глави* (В. Саб.). ◀ Од *подзец*.

заподзец ше -дзеєм **ше зак.** **1.** „подзец ше, затрациц ше“: *Не знам дзе ше заподзел „не знам дзе би бул, дзе ше затрацел“* (Лев. Ск.); *Дзе ше заподзела слика?* (Ир. Фин.). **2.** „пойсц дагдзе, найсц себе место“: *По-шла сом жу синови до Крушевицу ненаявена, та сом не знала дзе ше подзец; диждж барз падал, а я криста-крижом мокра, а не знам дзе ше заподзец* (Лев. Ск.). || Укр. *заподітися „подзец ше“*. Оп. *подзец ше*.

запожніц -ім **зак.** „нескоро присц одн. пойсц, с. закаснити“ (М. Рм.): *Запожнел ши, чом пожніи?* (В. Саб.). || Всл. *зароżnić „исте“* (Buffa 320), поль. *spóźnić się „исте“*, укр. *спізнитися „исте“*. ◀ Од *позно*.

заполнєни/заполнєти -а -е „цалком на-полнєти“: *Шицки фийовки у дутяну запо-лнєни з малярскими шульками* (Пвл. Бл.); *Чардак заполнєти з кукурицу* (Мих. Рм.); *Його душа полна зоз инвентаром живота – заполнєта и зоз хижамы у валалє и з людзми и з коньми, кравамы, думамы о нїх* (КостПр); *Най ме там на край [на нови теметов] за-ховаю, ту шицко заполнєте* (М. Маг.); *и калєндари нам више полни зос красним чи-таньом и нашо „Новини“ више заполнєти* (РН 28/1930, 1, др Г. Кост.).

заполніц -ім **зак.** „цалком наполнец“: *У рабстве у Немецкей єден єдол вельо кромплї, и з кромплями мож брух заполніц* (Йвг. Бл.). Укр. *заповнити „наполніц“*.

заполньовац -ньюєм **незак.** „цалком на-полньовац“: *По вибитей мустри ше могло вишивац так же ше заполньовала цала по-верхносц на мустри (напр. даяка ружичка) – то було полнєте* (ДудашКс 158). Укр. *запо-внювати/заповняти „наполньовац“*.

запор х. „моцни, недлуготирвацци лєтни диждж“: *Єден чиковиш приповедал же кед єд-ного лєтнього вечара пришла страшна бу-ря зоз запором и гирменьом-тресканьом, та ше шицки конї розбегли широм по цемней ноци* (РК 1936, 140, М. Биркаш); *Пришол запор, так запрало польо под слунєчніком, було таке тварде як тот бетон* (Дюлуш М.). || Слц. *zápor* „вельки нагли диждж, с.

плъусак”. ◀ Од мадь. zárog „вельки нагли диждж, с. плъусак”.

запорсток -стка/-стку х. „незавязане вайцо; погубене вайцо, с. муһак”. || Укр. *запорток, запороток, запородок* „незавязане вайцо”, рсй. *запорток* „исте”, слц. *záprtok* „погубене вайцо”, чес. *záprtek*, поль. *zapartek, zaparstek*. ◀ Од праслав. *zǫpъrtъkъ*, а то од *zǫpъrtiti* „шедзиц на вайцох, вишедовац млади птици”.

започац -чнем зак. 1. „почац”: баба ... / *приповедац започала о предавних часох, / дзеци сцели би ю слушац, уха напинаю* (КостИдил 9); *Нашило ше даскельо и нашо Русини у Керестуре, котри то започали [шац хмель], але пре неслаємну цену хмелю на фришко занягали* (РК 1927, 141, Ред.); *Дзековал сом и вше дзекуем Господу Богу, котри допомог подзвигнуц Руске Просвитне Дружтво, котре започало таку вельку роботу* (РН 56/1926, 1). || Слц. *зароцаѣ „исте”, поль. заросзаѣ „исте”*. 2. „указац дакому як треба робиц, почац дакому роботу” [Нашо стари хасновали дієслово *започац*] кед едно започало роботу, а друге ю кончело и докончело. Поведзме, родичи своїм дзецом кед их перши раз одвели на польо копац кукурицу гварели: „Я ци започнем, а ти вец далей коп”. Або мац кед учела дзивку вишивац на крижики, та ей гвари: „Я ци започнем, а ти вец далей предлужиш...” (М. Симун., Шв. 4/2006, 551). 3. ~ **брадло** „почац класц, складац брадло (жита, слами)” (МудриАл). ◀ Од *почац*.

започац ше -чне ше зак. „почац”, у старших авторох: *започала ше торжествена архиерейска Литурґия* (РН 104/1926, 3); *Служба Божа започала ше о дзешатей годзини и довершена була коло першей по поладню* (РН 7/1934, 3).

започинац -ам незак. гу **започац** (1–2).

[**запошліц ше**] -ім ше „достац роботу, ступиц на роботне место”: *а вец сом ше запошлела до Петроварадинскей библиотеки* (Рускині 105). ◀ Од серб. *запослити се*.

заправа ж. „рамики на слики”: *Андя Л. вишила ґоблен „Тайна вечера”, гварели ей же вредзи 1.000 марки; и справа на нїм барз*

драга, андя ношела до Суботици класц заправу (Вер. Рм.). || Слц. *záprava и zápravka* „оградзене место у комори, хліве”. ◀ Од *правиц*.

заправиц -им зак. 1. „замуровац”: *раз чує же у муре цошка грає ... А то була царова дзивка у муре заправена* (Етн29 183); *Шицким тим даровательом од шерца благодариме, їх мена упишеме на еден папер, котри заправиме – у запечетованей моцней фляши до фундаменту церкви* (РН 17/1934, 4, Еден зос Риту). 2. „заткац даяки отвор”: *Єст там дзверка, але су заправени* (В. Саб.). Слц. *zapravit* „заткац, заправиц (дзири у плоце и под.)”, всл. *zapravic „исте”* (Czambel). 3. „положиц слику до рамикох”: *А кед же ми ю [дзивку] не даце, / а ви себе ю тримайце! / Заправце ю до скла / же би вам виросла, / та ше на ню припатрайце* (Етн9 ч. 296. и 297). || Всл. *zapravic „исте”: zapravil sebe obrašček do ramika* (Buffa). • **заправиц/заправяц хлеб (цесто)** „(по)рихтац заправку на хлеб”: *Кед цесто добре заправене и добре вимишене, вец и хлеб видзе добри и смачни* (РН 14/1936, 3); *Дудре Иля и понагля, ... и фришко заправя квас на другу [паску]* (РН 17/1937, 3). ◀ Од *правиц*.

заправка ж. кух. „з квасом або квацком затрепане цесто з хторого ше мишел хлеб”: *Кед квацок и пар добре одмокли у води, шицко ведно ше усипало до муки, хтора стала у корице при пецу. Тоту заправку ше мишало – затрепало зоз древену вареху лебо древену лопатку. ... Заправка мушела киснуц през цалу ноц. ... До заправки ше давало ище муки и літней води, док ше не достало тельо цеста кельо ше сцело мац хлеба. Цесто ше з руками джамело, прицискало – мишело ше хлеб* (ДудашКс 139–140). || Слц. *zápravka „квас”*. ◀ Од *правиц* (оп.).

заправочка ж. кух. „заправка (оп.)”: [За паску] *заправела ше заправочка: кус квасу, муки, квацок, літней води, розмишало ше и охабело най постої дас пол годзини* (ХомаБл 190).

заправяц -ям незак. 1. „замуровйовац”. 2. „затикац даяки отвор”. 3. „класц слику до рамикох”.

запрагнуц -нем зак. „попрагац”. Всл. *zapragnus* кош. ◀ Од *прагац* (оп.).

запраговац -гуєм незак. „прагац”.

запражени -а -е 1. „уварени зоз запражку” 2. ~ **юшка** „юшка зоз запражку (без меса)” (РКух 63): *було брижи – не було цо єси, кажди дзень ... запраженой юшки, кромплі на густо, подбитей пасулі* (ГорМих, РуШ, 1/2006, 22).

запражиц -им зак. „додац запражку до едзень”. Слц. *zaprążyć* „исте”. ◀ Од *пражиц*.

запражка ж. „присмачка зоз попраженой муки на масци”. Карп. укр. *запрашка* „исте”.

запражовац -жуєм незак. „додавац запражку до едзень”.

запратяц -ам зак.: ~ **дакого дацо робиц** „задац геверному, безроботному дацо робиц”. ◀ Од *пратяц*.

запрац -перем зак. „припрац (о дижджу)”: *Трава була запрана* (Ир. Фин.); *Прииол запор, так запрало польо под слунечніком, було таке тварде як тот бетон* (Дюлуш М.); *Запрало пасулю, та не може посходзиц* (В. Саб.); *Пацеркова жем препуцує воду и баржей ше розмражи, та од дижджу не будзе на ней скоро; на пацерковой жеми диждж не заперє пошате* (В. Саб.); *Кед диждж заперє кукурицу, та не мож попарац* (В. Саб.); *кед диждж заперє [шаце] треба пороляц, да ше скоро на ніх здоби* (РК 1922, май). ◀ Од *прац*.

запращац -щим зак. „почац пращац; спращац”.

запрашковац -куєм зак. „дезинфиковац з пращком”. Литературна форма *запращковац*.

запревац -ам незак. (жү **запрец**) „кляпуец, не цалком прец” (Лев. Ск.).

запредавац -ам незак. „зрадзовац”: *Ево шицки тоти ... запредаваю русски народ* (Заря 2/1938, 3).

запредац -ам зак. „зрадзиц”: *А стариши [царов] жец нациганел на нього же вон свойому швекрови не верни, же кед вон пойдзе до войни, вон свойо войско запреда гевтому царови* (Етн30 153); [Милош] *Гварел* [турско-му] царови: „... Я не прииол запредац мойого

цара войско, я не прииол нікому ше подлізовац, я лем прииол до войни, до битки (Етн30 155); *Цветкович и Мачек подписали у Бейчупакт зос Гитлером! ... 1941 року у марицу народ бул запредани* (РК 1946, 5); *а кед [чловек] запреда свою виру, шицко страцел* (РН 47/1935, 4); *то руски людзе хтори запредали свойо славне руске мено* (Заря 13/1938, 6, Г. Шарик). || Всл. *zapedac* „исте”. У язичию *запродати*: *Осмь священников (мядяронов) повстало против честнѣйшого А. Павловича да и против мене, запродали його як братья Иосипа в Египет на суд мірській ложью и клеветами* (ДухнТвори3, 309). ◀ Од *предац*.

запрепасциц¹ -им зак. „знічтожиц, упрепасциц”: *Козак ровки гуторел: Чекай, ти гамиина жвирко, я тебе добре зробел, а ти мне запрепасцела* (Етн30 8); *Я знам же алкоголь шкодзи и запрепасцел уж езри и езри нашого народу* (РК 1925, 134); *Бо з Богом ище ніхто войну не виграл, не виграю ані ошалени большевицки комесаре*. Лем наробя вельо шкоди и веліх запрепасца (РН 30/1932, 1); [Козак] *всцекал од преганятельох єден и пол дзень и два ноци, преморел на имерц єдного коня, преиол у драже на другого, запрепасцел и його и аж на трецим сцигнул до запорожского табору* (ГогольТБ50, 87. б.); *Кед сом ногу опарела, дохторе и людзе раздели ми раз єден раз други лік, та ми ногу запрепасцели* (Пвл. Бл.); *Мац по своєї дзеки, недобре одала дзивку, та ю лем запрепасцела* (В. Рм.); *гора Везув ... зос огньом запрепасцела два красни вароши Помпеї и Геркулани* (РК 1931, 48). || Укр. *запрєпасити* „исте”, поль. *zaprępaścić* „исте”: ~ *swoj talent*, яз. *запрєпасити* „исте”: *Недвижимостъ свою [селяне-крипаки] не сміли запрєпасити, бо она изчасти и ихъ властелину належала* (Неділя ч. 13, 16/29 03/1903, 194), всл. *zaprępaścić* „исте” (Buffa 320). ◀ Од *препасиц*. Под сербским уплівом у сучасним литературним язичу хаснуєме форму *упрепасциц*: *Можебуц даєдно и розбило гарчок, та думало же бог зна яке благо упрепасцели и склонели черепки* (КовМихГК).

[запрепасциц²] -им зак. „барз не-сподзивац, зачудовац”. ◀ Од серб. *запрепастити*.

запрепасциц ше¹ -им ше зак. „зніч-тожиц ше, упрепасциц ше”.

[запрепасциц ше²] -им ше зак. „барз ше несподзивац, зачудовац”. ◀ Од серб. *запрепастити се*.

запрепасцовац -цуєм *незак.* „знічтожовац, упрепасцовац”: *Вельо мацери запрепасцюю их [дзецох] здраве, лем прето, бо им не даю добру поживу* (РН ч. 21, 1933, 1); *[Недобри кніжки] шею мержно и погубеноси, ... и запрепасцюю шицко цо добре, племените и святе* (РН 83/1926, 1).

запрепасцовац ше -цуєм ше *незак.* „знічтожовац ше, упрепасцовац ше”.

запрец¹ -ем зак. „заврец”: [Гуски] *не запрем до хліва, бо хлів не мам* (ЕтнV 100); [Газдиня] *фришко запре дзверка од курніку* (РН 44/1937, 2); *Там [у дворе] би му були запарти його художни три-штири гуски* (ЕтнV 101). ◀ Од праслав. *periti*, *ръгъ*.

запрец² -еєм зак. 1. „дакус попрец, окляпнуц” (Лев. Ск.): *Гережи скорей були мекей луни, та часто запрели* (Вер. Рм.); *запрети кукурици*. 2. „почац худнуц” (Ю. Пап): *На початку хороти швиня руца и запрее* (= почне худнуц) (РС 12. 08. 1949, 4). ◀ Од *прец*.

запрец ше -ем ше зак. „заврец ше”. Всл. *zaprec še „исте”* (Czambel).

запречиц -им зак., у медзивойнових авторох. 1. „зопрец, застановиц у роботі”: *Вон намащел миску ліпким кліюм, да их [брамушки] запреци у роботі* (РН 9/1928, 4); *Барлов дума ... же би вон могол з тим апаратом запрециц каждую войну* (РН 10/1932, 1). 2. „забраніц”: *ніхто нам не може запрециц, да иншак думає, лем так як сцеме* (РН 45/1928, 4). ◀ Оп. *запречовац*.

запречовац -чуєм *незак.*, у Гнатюка и медзивойнових авторох 1. „не складац ше, не одобровац”: *Повед вон своему оцови же вон милиу на шерцу не ма од ней, чи би то могло буц да вон ю вежне. Оцец му запречовал лем у тим же му ганьба велька будзе кед будзе мац жену през рукох* (Етн29 285).

2. „зоперац; браніц”: *Гоч як староста [на свадзби] запречовал, ипак медзи другима и Михал штрелял з револьвера* (РН77/1926, 3); *Ми нїкому нє запречуйеме да чита гоч цо цо державни закони нє запречуйу* (РНКЗаря 1939, 23, др Й. Шарик); *у славним Русским Керестуре, найбаржей [ше] запречовало руске слово у школи* (РНКЗаря 1937, 27, Н. Олеар). || Укр. *заперечувати/заперечити* „оспорювац, процивиц ше, не складац ше”, поль. *zaprzeczać/zaprzeczyć „исте”*.

◀ Од праслав. *perk-*, од хторого и наш применовнік *прейѣ*. → Гоч наведзени приклади за форму законченого (*запречиц*) и форму незаконченого виду (*запречовац*) не цалком истого значеня, роби ше ту о истим дієслову. З оглядом же форму *запречовац* зазначел уж Гнатюк и же українски и польски паралели подобоного значеня, можеме тримац тото дієслово за нашу карпатську лексему.

заприповедац -ам зак. *прех.* „приповедац з даким длуго, та го затримац”: *Заприповедала ме Ганьча* (= затримала ме з бешеду) (В. Саб.).

запричасцац -ам (коц.) и **запричащац** -ам (кер.) зак. *церкв.* „дац дакому причасц, випричащац”: *Дочекал их [госцох на бичаку] и „паноцец”, та их мушел запричащац зоз бишалу з дунца (у хторей насипана паленка), а були и други фізілі* (РС 47/2013, 16).

запричасцац ше -ам ше (коц.) и **запричащац ше** -ам ше (кер.) зак. *церкв.* „випричащац ше” (СС Мак.): *Мала страх и бала ше, гварели ей най ше запричасца, та ю преїдзе страх, та и ви будзеце робиц, не буду вам исц страхи* (Мел. Мгч.); *[Можу достац] подполни одпуст ... кед ше лем добре висповедаю, запричащаю* (РН 14/1933, 3).

запричиніц -ім зак. „виволоц, спричиніц”. Всл. *zapričińic „исте”*: *to šicko ona zapričińila* (Buřfa 320), слц. *zapričińit „исте”*.

◀ Од *причина*.

запричиньовац -ньюєм *незак.* „виволовац, спричиньовац”: *Тоту хороту запричинює инфлуенцов бацил* (РК 1922, 119, др Жилник). → *Запричиніц/запричиньовац* у

нас ридко хасноване дієслово, та ту може буц и кнїжкового походження.

запровадзиц -им зак. 1. „одпровадзиц на часци драги, завесц”: *Запровадз дакус хлапца, бо уж ноц.* || Поль. zaprowadzić „одвесц”: ~ do domu. 2. „увесц, установиц, направиц, с. спровести”: *Запровадзиц даждзе шор; Вон [главни дзияк] ше ма старац, да чим скорей запровадзи у парохії шпивацки хор* (РН 50/1927, 3); *жадаю, да ше катакис запровадзи до шицких школах* (РК 1928, 159). || Всл. zaprowadzić „исте”: zaprowadzeli nam elektryku (Bartko 210). Од провадзиц.

запровадзовац -дзуєм незак. 1. „одпровадзовац на часци драги”. 2. „уводзиц, установйовац”: *Коцур ше дзвига. Тих дньох запровадзую електрику. ... Кажда друга хижа запровадзи електричне шветло* (РН 36/1932, 2).

запрошовац -шуєм незак. „модліц дакого же би дацо зробел”, лем од єдней особи зазначене: *Нина Т-ова ю запрошувала помагач рихтац полудзенок* (Пвл. Бл.); *Подойм сама док придзем зоз церкви, не будзем тельо андю запрошовац [же би подоєла].* || Укр. *запрошувати/запросити* „волац дакого, предкладац дакому же би зробел дацо”: *Я запросив обох їх дати щось до збірника.* ◀ Общеславянске и праслав. *prosi*ti.

запупкациц -им зак. „затиц до бруха”: *Гварела ми же сом худі, озда да запупкацим на 80 роки? Гвари ше и: запупкацел як вепер* (В. Саб.).

запупчиц¹ -им зак. *непрех*. 1. „почац наяр гонїц пупча”: *Древа запупчили* (Дю. Лятяк). 2. „почац доставац перши (о дзивки)”: *Дзивка запупчала (= дзивки почали роснуц перши)* (Дю. Лятяк). ◀ Од пуп-/пупче.

запупчиц² -им зак. *прех*. „закаламиц”: *Познати професор ... у Кракову запупчел 1915 року вербу зоз грушку* (РН 2/1927, 4); *а палє тоту сом пред дзешец днями запупчел – и уж гонї* (РН 88/1926, 2). ◀ Од пуп-/пупче.

запусциц -и зак. „постац занедзбани, пусти, запущени”: *Нашу заграду недосиц обрабямє, та у ней запущцело* (Сил. Млій.).

Укр. *запустіти* „стати занедбаним, спустіти”: *люди втекли, села спустіли*. В. Саб. зна форму *опусциц* (оп.).

запутац -ам зак.: ~ *кона* „положиц коньови пута”: *Пойдзе з німа [кобулами] вонка млади краль, запута их крижом, та их пуци насц* (Етн29 118). ◀ Од *путьо, путац*.

запутац ше -ам ше зак. „заплесц ше з ногами до дачого”.

запуткац -ам зак. „навесц, послац”: *Повеь Левони же ме лєм запуткала да я придзем, а могла и вона* (Йвг. Бл.). ◀ Можліва вяза зоз сербизмом *упутиц/упуциц*.

запутковац *незак.* „наводзиц, посилац”.

запухнути -а -е дієприкм. од **запухнуц**.

запухнуц -нем зак. „спухнуц, опухнуц (о часци цела)”. Слц. *zaruchniť* „исте”. ◀ Од *пухнуц*.

запуциц -им зак. „на часци розпучиц”: *Станула сом на каче и запучела сом го* (Ир. Фин., В. Саб.). Од *пучиц*.

запущени -а -е дієприкм. од **запущиц (ше)**: *А конь, ... красни, елегантни у целу – кедишик, тераз бул запущени* (РК 1932, 114).

запущиц -им зак. 1. „занедзбац, престац допатрац дакого/дацо”. 2. ~ *корень (корене)* „пущиц корень, почац роснуц”: [Зарно] *глібоке корене запущи* (РК 1931, 70, о. Сабов).

запущиц ше -им ше зак. „престац дзбац о себе”.

запущовац (ше) -щуєм (ше) *незак.* гу **запущиц (ше)**.

запшевац -ам *незак.* „поставац запшети”.

запшети -а -е „заостати у розвою”.

запшец -еем зак. „заостац у розвою, с. закржляти”. ◀ Од слова *пес*, од хторого и у других славянских языках виведзени слова хтори означую дацо безвредне, подле, нїяке (Machek): поль. *zepsuć* „погубиц; погоршац”, укр. *зіпсувати* „исте”. Од того и нашо *попищиц ше* „погубиц ше, постац горши (о човекови)”.

зарабровани -а -е 1. „прициснути з чежку роботу”: *Ми уж як хлапци були таки*

зарабровани (= у велькей роботы, завжати, приписнути з роботу) (Мих. Рм.); *Я не сцел пойсц до Немецкей робиц, бо сом пред войну у Коцуре бул у Шваба зарабровани, ношел сом у ньго мехи* (Силв. Рдв.); [Большевики] видали указ же каждая мужка и женска особа на валалє муши робиц задармо за державу [на державних доброх]. *Тоти парасты цо су зарабровани на державних доброх „колгоспох” маю робиц держави б дні на яр и б на ешенє и то зос коньми, а тоты парасты цо ше до тєра не дали присиловац да буду раби на „колгоспох”, маю робиц як за кару 12 дні на яр и 12 в ешені* (РН 13/1936, 1). **2.** „порабени, зробени рабом”: [Церква] *ше вше старала за бидних и невольних (зараброваних)* (РК 1923, 19). **3.** У літературнім языку хаснує ше и зоз значєньом „залапени у войни”: *Року 1915. у авґусту добілі зме до валалу зараброваних Русох – дас 70. Од тїх дас 12 Москалє, а гевті Українці* (КостЛибєр, М Мудри); *Медзи нами єст напевно вельо таких котри, док були у войни зарабровани, доставали од Червеного Крєста помоц у пенєжох, шматох, поживи* (РН 18/1933, 3); *Нешика ше врацєли зос рабства у Русії Ш. Т. и Ж. С. ... Ш. Т. бул зарабровани у Перемішлю и отпrowадзєни до Русії. ... Так гуторя же 1921. року вельо єзри зараброваних од гладу поумєрєли* (РН 2/1931, 2). **4.** „тот цо под цудзу власцу, окупацію”: *Здогадайме ше ... и на наших зараброваних братох, хтори може буц на нєшкайиши дзєнь прєльиваю слизи жалосци за страцєну шлєбоду* (Заря 1/1939, 1). Оп. рабровец.

зарабровец -руєм зак. **1.** „зробиц зависним, рабом”: *Маю людзє по валалох шицкоґо, ... алє пенєжи нєт ніч. ... Пенєж зарабровал чловека цалком* (РН 24/1933, 1). **2. а)** „завжац у войни (варош, територію)”: *Грєли Турци, грєли кєд Билоґрад брали; / сто раз красше грєли кєд зарабровали. / Кєд зарабровали, младу чєлядз брали* (Етн9 ч. 46); ... *войовац зос єще нє зарабровану часцу Абисинії* (Заря 3/1936, 4). **б)** „залапиц у войни (людзох, оружіє и под.)”: *Подчас войни зарабровала Антантє милион и пол воякох централних силох, а централни*

сили мали зараброваних коло 2 млн. воякох Антантє (РН 30/1934, 3); *Енґлєзи [им] розбили ґрад Кантон зос морскимє ґалиями и зарабровали од нїх 1200 дзєла* (РК 1930, 47). Зоз значєньом под (2) у народнім языку звич. *ше хаснує дїєслово залапиц* (оп.). ◀ Недосц яснє походзєнє (оп. толкованє под **рабровец**).

зарабяц -ям незак. „здобувац, заслужовац з роботу”: *ище ше радує же им на трєцє копац даю, ... та о сухим хлєбє трєцу чутку себе зарабяю* (ЕтнV 102). Всл. *zarabjas „истє”*.

заражєни -а -є и у злучєньу з **витром** **заражєни** „шлогирани”: *нараз єй постало ище у церкви недобрє, спадла з витром заражєна* (РН 11/1928, 3); *У своїм живоцє прєцєрпєл вельо, бо бул заражєни зос витром* (РН 24/1929, 3). ◀ Оп. **заражиц**¹.

заражиц¹ безос. **1. заражєло го и витор го заражєл** „шлогирало го”: *Нєраз ше случи же цалком здрави и полни моци чловека несподзівано спаднє на жєм, як кєд би го моцно вдерєли по глави. Причина тому то наглє вилїванє крєви до мозґу: зоз овапнєнєй пукнутєй жилки насходзєна крєв моцно прищиска мозоґ, та вон з часци або цалком прєстава робиц. ґварєло ше же чловека **заражєло** або же го **витор заражєл** або же **скирвавєл*** (КолєсарД, СлМєд 178); *Того заражєлє вґторє у купєльи Лїпнику* (ЦапЦ 99); **2. прєн.** „стац заслупнути од несподзіваня”: *Цудзинєц там станул при мєртвому, як да го витор заражєл. ... Лїцо раз чєрвєнє, раз блядє поставало* (РН 15/1930, 3). || Карпатски паралєли зоз цалком истим значєньом як нашо **заражиц**¹ нє зазначєни: слц. *zaraziť* **1.** „забиц (напр. колок до жєми), **2.** „зачудовац; несподзівач; поражиц”, поль. *zarazić* „заражиц з хороту”, укр. *заразити* „истє”. ◀ Од прєслав. *raziti*. Од того и нашо *виражиц ше* (на дакого) „видац зоз сєбє гнїв и под. на дакого”, а у літературнім языку и *ви-раз, ви-раж-иц, од-раж-иц ше, за-раж-иц, за-раз-а* и др.

[заражиц²] -им зак. „прєнєсц на дакого хороту”: *комар заражи чловека зоз маларію* (Заря 10/1939, 3).

[заражиц ше] -им ше зак. „достац обе-
рацу хороту”. || Карп.русин. *заразити(ся)*
„исте” (Чорі), укр. *заразити(ся)* „исте”,
поль. *zarazić (się)* „исте”. Нашо старши час-
тейше хасновали синоним *обрац ше* (оп.).
Прето, гоч дієслово ма карпатски паралеле-
ли, у нашим языку го тримама за сербизем
(серб. *заразити (се)*).

зарайбац -бем зак. „вирайбац замас-
цену часц шмати и под.”: *Квацло ми єдзене*
на сукню, та ю идзем зарайбац до купатила
(Пвл. Бл.). ◀ *Од райбац.*

зарайбовац -буєм незак. *жу зарайбац.*

зарайдац ше -ам ше зак. експр. „повла-
чиц ше”: *Кед ше ми спуцела жлезда, я ше*
преплашила, аж да сом ше зарайдала, по два
ноци сом не спала (С. Мйр.). || Слц. диял.
doriadiť sa 1. „замасциц ше, завлачиц ше”; 2.
„опиц ше”. ◀ *Од праслав. гѣдѣ, нашо ряд* (з
метатезу *йа > ай*, те. *ряд > райд*).

зарастац -ам незак. 1. „гоїц ше, залічо-
вац ше (о рани)”. 2. „нагусто обрастац (з
траву и под.)”: *Же цвикала зараста треба ю*
прейг льета ище раз або двараз окопац (За-
ря 6/1938, 7); *Окопана кукурица уж заш за-*
раста.

зараховац -хуєм зак. „ураховац”: *До*
тих других, лениших [описох] мож зарахо-
вац писню дзивчеца на полю при коліски
(РН 7/1934, 1); *При утвердзованю трошкох*
обрабяня ... земледієлец себе не име зарахо-
вац свою роботу и трапезу (РН 50/1933, 1).

зарвац -вем зак. „залапиц з вдереньом
часц цела або одорвец часц шмати, цела”:
Оцец вжал заш вельки нож, та до ньго ру-
цел, але го не зарвал (Етн29 34); *Идзе вонка,*
... идзе, вдери дванац годзин, зарвало коньо-
ви хвост и одрубало аж попри рици (Етн29
190); *Юлин ше вимахнул на мнє з таишку же*
ме вдери, я ше вимкнул, а вон ме зарвал лєм
по плєцу (М. Скубан). || Поль. *zarwać* „од-
орвец”. ◀ *Од -рвац/-рвец, праслав. гъвати/*
гъвати.

зардзавени -а -е „заардзавени”, лєм
у Гнатюкових записох: *Келеменік, вельки*
збойнік. ... ніжда добре не принєше, / лєм шаб-
льочку зардзавену / и кошулку скирвавену
(Етн9 ч. 41). По числу складох у наведзених

стихox (8) заключаєме же ту маме префикс
з-. Всл. *zardzaveti* „заардзавени” (Buffa 320).
Наша сучасна форма *заардзавени*.

зарегочац -чим зак. „почац регочац;
зрегочац”. Оп. *регочац.*

зарезани -а -е: *спац (заспац) як* ~ „твар-
до (за)спац”.

зарезац -ежем зак. „забиц з ножом, за-
клац”: *Газдиня зарезала куру; А нешка –*
приволал гудацох, зарезал цєле и шедзи за
столом у веселим дружтве (РН 1/1933, 3).
Слц. *zarezať* „исте”.

зарезац ше -ежем ше зак. 1. „урецац ше
ше до скори, цела, жеми (о порвазку, дро-
ту, колєсу и под.)”: *зос ярніх каламкох тре-*
ба розязац овязки да ше не зарежу до скори
на древох (РК 1922, юний); *Дакеди ше сан-*
ки, кед иніг бул глібоки, „зарезали” до ньго
та и теди коньом було барз чежко вицагнуц
их вонка (Фа 97); *Колєса коча ше зарезали*
до мегкей жеми (МудриАл). 2. „забиц ше з
ножом”.

зарекац ше -ам ше незак. „заклінац ше,
давац слово, пришагац”: *почал [ше] заре-*
кац, же не вон то зробел (РН 38/1927, 3); *бо*
вона ше мужу зарека, зарека / же єй уж не
треба человека (нар. писня). ◀ *Од рекнуц.*

зарекнуц ше -нем ше зак. 1. „дац слово,
пришагнуц, залац ше”: *Не дали му ю вжац*
[синови дзивку], але вон гварел же ше заре-
кли єдно другому, же ше залали (Пвл. Бл.);
Михал ше зарекнул, же вецей зос Осифом не
будзе путовац (РН 7/1930, 3); *бачи Илько*
[ше] зарек, же вецей нє будзе пиц (РНКЗа-
ря 1940, 125). || Слц. *zarieć sa* и *zarieknąć sa*
„дац слово, пришагнуц, залац ше”. 2. (дако-
го/дачого и од дакого/дачого) „дац слово
дачого ше одрекнуц”, у Гнатюка и старших
авторох: *Кед сом ишол вчера вечар з любова-*
ня, / спаднул ми конь ... до Дуная! / Помож,
Боже, зоз Дуная - / зарекнем ше любованя! /
Кед сом ишол вчера вечар од фраєрки, / спад-
нул ми конь ... до студзенки. / Помож, Боже,
зоз студзенки, / зарекнем ше тей фраєрки
(Етн9 ч. 262); *А я гварим Осифови, же най*
ше зарекне од палєнки, та вец можеме име-

ло путовац (РН 7/1930, 3). || Всл. zareknuc se „исте” (Hal) ◀ Од рекнуц.

заренко с. 1. дем. од зарно (1). 2. „культка, зарно на пацеркох”.

зарепиц ше -им ше зак. 1. „заквачиц ше, заліпиц ше (о репику)”. 2. прен. „заквачиц ше до дакого, започац з даким зваду, битку”: Вон ше периши зарепел (В. Саб.). ◀ Од репиц ше.

заривац -ам незак. 1. „задзивац, запихац”. 2. прен. „задзирац ше до дакого, провоковац дакого”: Вон заривал до ней же ма незаконите дзецко (Пвл. Бл.). || Всл. zarivac „исте”: ње zarivaj do mñe, bo dostañeš (Buffa 320). ◀ Од -рвац/-рвец, праслав. гъvati/гъvati.

заривац ше -ам ше незак. „задзивац ше, запихац ше”.

заринявени -а -е „хтори ма ринї по целу”: Даскельо тисячи предпотописки подоби, заринявени од бруду пре неумиванє тижнями ... стоя на худих голих ногах (БильАзЄсм 77). ◀ Оп. ринї.

заринявиц -веєм и -им зак. „достац ринї по целу”. ◀ Оп. ринї.

зарипац -пем зак. „почац рипац; начац або очкодовац рипаючи”. ◀ Од рипац.

зарипнуц -нем зак. оп. **зарипац**; Зарипнул [стари баран] зоз тупим рогом глібше и вирил шмердзаце блато (ЧаканБ2 16).

зариц -иєм зак. „задзац; захпац”. ◀ Од риц (риєм).

зариц ше -иєм ше зак. „задзац ше; захпац ше”: Мачка рано була у хліве зарита у слами при яшльох, там спала (Г. Р.).

заричац -чим зак. „почац ричац; зричац”.

зарї ж. мн. (єд. заря) „пасма слунковой шветлосци, с. зраци”. Укр. заря и зоря „ранша або вечарша слункова шветлосц на виходу одн. заходу”, рсї. заря „исте”, слц. zore (мн.) „исте”: ganne zore, večerné zore, поль. zorza „исте”: poranna ~, wieczorna ~. ◀ Од праслав. zarġa и zorġa. Оп. и зоря.

зармутка ж. „зармуток”, форма ж. р. лем у Гнатюкових записох: Зашипивай, ко-

гутку, на желеним прутку, / жаден человек не зна ту нашу зармутку (Етн9 ч. 105).

зармуток -тку х. „зармуценосц, смуток”: У своєй фамелиї попри радосци дожил зармуток, же му син Максим остал у шветовой войны (РН 32/1930, 3). || Слц. zármutok „исте”. ◀ Ведно зоз смуток, смутни виведзене од мутни, муциц (оп.). Консонант -р- ше ту зявел под уплївом (у нашим языку не зачуваного) кормуциц < кор-муциц (чес. kormútiiti „жалосциц”), хторе настало од старшей форми коломуциц < коло-муциц „доокола знемирийовац” (поль. kołomącić „знемирийовац, збуньовац”) (Machek, ЕСУМ).

зармуцени -а -е „смутни, ожалосцени”: [Цар] Више бул смутни, зармуцени, незадовольни (Шв. 3/2007, Ю. П.). Всл. zarmuceni „исте”.

зармуциц -им зак. „ожалосциц”. Слц. zarmútiť „исте”. Оп. зармуток.

зармуциц ше -им ше зак. „постац смутни, ожалосциц ше”. Слц. zarmútiť sa „исте”.

зармуцовац (ше) -цуєм (ше) незак. žу зармуциц (ше).

зарнасти -а -е „подобни зарну”.

зарно с. 1. „поединечни плод жита, кукурици и под.” 2. зб. „житарки, с. житарице”: А кед ше покошело шицко зарно царске, ишпан розказовал же ані єдному ġаздови не шлебодно своєю зарно вожиц дому док царске ше не повожело и не складло до брадла (ЕтнV 87); Же би єден ġазда 20-30.000 дин. достал за зарно (жито, овес, кукурицу) на то му треба мац зашато 20-50 голти жеми (РК 1927, 140). || Всл. зарно з обидвома значенями. У литературним языку нешка з тим значеньом хаснуєме сербизем житарки. 3. „культка на модлячих и под. пацеркох”: пацерки з билима зарнами (РК 1937, 15); оп. и заренко (2). • жито и др. ġура зарно (до зарна) „гонї до зарна, повекшує зарно” (МудриАл, В. Ерд., Ю. Пап).

заробени -а -е „завжати з роботу”: Ми не обрацали увагу на наставнїцу, були зме заробени з роботу (шк. сост.); Мацери не

мали часу бавиц ше и розмазовац дзеци, бо були заробени зоз роботу на полю и коло обисца (Н. Мудрох); людзе у загради шицки заробени (ПЗ 1960).

заробиц -им зак. „заслужиц з роботу, достац надополнене за роботу”: я [у Америци] уж тельо заробел и насклада же сом могол и комотнейше жиц, але до краю више ме цагало (РН 24/1928, 3). || Всл. zarobic „исте”: teło zarobi keło spotrebuje.

заробиц ше -им ше зак. „занесц ше до роботи”.

заробок -бку х. „надополнене за роботу”: Калфове ... свой заробок одкладали, шпорovali (РК 1931, 117-118, Дю. Биндас). || Всл. zarobok „исте”: ñit zarobku (Czambel).

♦ **заробок** – **бобок** „слаби, нїяки заробок, заробок „мали як бобка” (Лев. Ск.).

заровнац -ам зак. „поровнац, загласкац неровне место” (МудриАл).

зарод х. **1.** „зачаток плода у вайцу”: Кед ше вайца кладло под квоку, закуковало ше при лампи до вайца: кед вайцо мало на грубшим краю „долїнку”, та мало зарод. Таки вайца ше кладло под квоку, а тоти цо не мали зарод не клали ше. И спод квоки ше вайца винїмало и препатрало: кед вайцо мало при грубшим краю „долїнку”, було завязане (В. Р., Г. Р.); Гвари ше же у вайцу зарод, не зародок (Лев. Ск.). **2.** „зачаток плода рошлїни”: При Заґребу у єдней загради тих дньох преквитла поновно єдна грушка. Под кветами указує ше и зарод плода, але бивовно не узрее бо наступя уж хладнейши днї (РН 33/1929, 1). **3.** пчол. „пчолово ваїчка, нашене”: У хторей кошнїци видзиме вельо меду, треба зос штрєдку гнїзда 2-3 рами виныц и положиц празни рам да маю дзе зарод садзиц. ... Трудово рамики треба повиберац док нет у нїх зарод и заменїц зос пчоловима початками, да ше шеє роботна пчола, а не труд (РН од 10. 08. 1934, 4); Добре дац пчолом кус грацковей муки, котра за зарод добре послужу (РН 66/1926, 3, Б. Д.). **4.** прен. „зачаток култури, просвити”: нашо предняци ані зарод своєї рускей просвити не

припознаваю (РН 1/1928, 3). ◀ Од праслав. rodъ, roditi.

зародок -дку/-дка х. **1.** оп. **зарод** (1–2) **а)** Зародок то зачаток у вайцу (Сс. Мак.); Пред насадзованьєм треба вайца препатриц чи маю зародок (Заря 5/1937, 7). **б)** Кажди завязани плод (и у овоци и др.) то зародок (Ю. Пап). **2.** „вигнати початок младнїка”: Кед сцеме мац красни вельки диньи, вец их мушиме шкониц. Шкони ше так же ше на коренку нє охабя вецей зародки як 3-4 (Заря 9/1937, 5). **3.** прен. „зачаток дачого”: Я и теди кед випатрам чиста несєбична скривам у себе зародок себичносци (Заря 3/1937, 7). ◀ Од праслав. rodъ, roditi.

зароснути -а -е **1.** „пороснути з траву, газом”: [Мочари] були зароснути з буйну високу траву (КовМихГриц 126). **2.** „не оштригани, не обривени”: Вон и так випатрал страшно, ... твар брудна и зароснута, власи не зачесани (РН 31/1936, 3).

зароснуц¹ -ошнем зак. **непрех.** **1.** „пороснуц з траву, газом”: А и ви не маце [цо єсц], бо вам котлянка зоз траву заросла (Етн29 188); Хторе польо доношує вецей плоди, чи цо добре и шорово оробене, чи цо з тараску зароснуте? (РН 7/1928, 2); Кукурица зароснута, аж ше ми сце плакац (Лев. Ск.). || Всл. zarosnuc „исте”: zarosnuta je zahrádka (Sipos). **2.** „загоїц ше, залічиц ше (о рани)”. ◀ Од роснуц.

зароснуц² -ошнем зак. **прех.** „з роснуцом закриц”: а дальей ше треба старац лєм да ю [жем] нє зароснєе трава (Заря 9/1937, 6).

зарубац -бем зак. **1.** „вдериц з оштрим шекери и под.” **2.** „забиц зоз шекеру и под.”: И дораз витаргнул шаблю зоз пошиви и сцел ю зарубац. Дораз му рука омлєла и почал ше шицок трєсц (Етн30 143); вноци пришоЛ П. на польо и зарубал на спаню Ж-а зос шекеру (РН 36/1936, 3). ◀ Од рубац.

зарубиц -им зак. „орубиц, обшиц коло краю”: Кажда пасова сукня була долу знука зарубена зоз иншаким, туньшим платном, хторе ше волало подклад (ВарґаЛю 217). ||

Укр. рубити „орубйовац, обшивац”. ◀ Од руб (оп.).

зарубйовац -юєм незак. „правиц рубец, обшивац”.

заруки мн. „заручованє легиня и дзивки”: [На зарукох] швекра будучей невести даровала хусточку або фитюлу, цо бул знак же ю прима до обисца. Млода ше до тей фитюли на свадзби зачепела. На концу зарукох млодята себе подавали руки одкаль напевно и походзи слово „заруки” (Малацко). || Укр. заручини „заруки”, карп. русин. заручини „исте” (Чорі), поль. za ręczny „исте”, серб. заруке „исте”. (Укр. зарука „гаранция”, слц. záruka „исте”, поль. za ręka „исте”). Судзаци по форми, нашо заруки може буц зоз сербского (а сербске, як и наведзени паралели, од общеславянского рука). Дієслово заруциц (ше) може буц карпатске. ◀ Од рука.

заруцац -ам зак. „наруцац на дакого/дацо и з тим го закриц”: Сам кладол брадло, та го заруцали зоз сламу (В. Саб.). ◀ Од руцац/руциц (оп.).

заруциц -им зак. 1. „положиц, преруциц (облечиво або його часц) на себе”: Вжмє хлопи на своєю порядне облечиво, на уяш, заруцели бунду, але барз часто лєм канков (по: ЛабошИст 240); Заруцела хустку на себе и вишла (РН 11/1931, 2). 2. „єдну часц партка, плаhti и под. преруциц набок”: прелож тоту судзину зоз стола и заруциме парток (ЛатякТал 180). 3. „преложиц задок превозки и под. на єден бок”: Кочи давно не були чежки, человек сам могол заруциц коч (В. Саб.); Бачи Янко бул моцни, аж прави моцак. У валале го велі и нешка паметаю же му не було проблем заруциц полни коч кед ше звозовало (Я. Тирк). ◀ Од руцац/руциц (оп.).

заруцовац -цуєм незак. (гу заруциц)

1. „класц, преруцовац (облечиво або його часц) на себе”: Горе [на бунди] бул вельки жалер, а назадку на плєцох газуґа (капуляча), котру ше у случаю дижджу заруцовало на главу (StRuth 6/1998, 244). 2. „руцац, гарнуц гліну при ораню (о плугу)”: Оцец више оправлял плуги, гварел же му не заруцую добре, не руцаю ровню гліну, вон цел да за нїм

будзе таке як подерляне (Лев. Ск.). 3. кух. „преруцовац розцагнуте цесто єдно поверх другого”: Вец заруцуєме краї [цеста] и заш посипуєме и так поступаєме док не наскладаєме вельке як тепши (НКух 67). ◀ Од руцац/руциц (оп.).

заруцовачка ж. „файта малей хустки”: Заруцовачка була мала хустка, заруцовала ше на хрибет и на плєца, але ю не мож було вязац на хрибце (Г. Р.); каждая дзивка [кед ишла „на драгу”, те. на уліцу] патрела нашивидко закруциц власи и положиц билу хусточку на главу, а вжмє „заруцовачку”, „загульовачку” (Яким Олеяр, НК 1979, 89).

заручени -а -е „обецани єдно другому (о легиньови и дзивки)”: Були зме заручени, не длуго. ... По Велькей ноци зме ше побрали (Рускинї 182). Оп. заруциц (ше).

заруциц¹ -им зак. 1. „обецац свою дзивку легиньови (на зарукох)”: Заручел Грешиак старишу дзивку за якогошик ждовца (РН 1/1934, 3). 2. „заруциц ше з дзивку (о легиньови)”: Млода, кет ю дахто уш заручел дорас почала ношиц „парту” на верх глави и то ше куповало у дутяну (БиРК1937, 136). || Карп.русин. заручити „справиц заруки” (Чорі). ◀ Од рука, праслав. rǫka. Оп. и заруциц ше.

заруциц² -им зак. „догвариц, поєднац, безецовац”: нашо родичи пред тим як випровадза дзеци до стану малженского, иду заруциц салу до карчми або до ресторану, а заруцую и гудацох хтори на тим вешелю буду грац. Салу ше, значи, ані не наручує, ані не поручує, але заруцує, а гудацом ше тижді не поручує ні по ким ніч, ані ше на нїх ніч не одказує, але ше их заручи – замодлі и поєдна ше з нїма же кеди, дзе и за яки пенєжи буду грац (Гел. Мед.); Перши танєц [на свадзби] бул заручени лєм за млоду и млодия, свашки и дружбох. Потим ше до танцу приключели и шицки други (Малацко). || Всл. za ručis „гарантовац” (Hal), слц. za ručiti „обезпечиц; гарантовац”: ~ národom mier, поль. za ręczує „дац гаранцию”, укр. ручається „гарантовац”. ◀ Од рука. Оп. и руциц „гарантовац”. Дієслово заруциц² нашо карпатске.

заручиц ше -им ше зак. „обовязац ше на ступане до малженства”. || Укр. *заручитися „исте”*, карп.русин. *заручитися „исте”*: *Перед тым, як наруковати, хотів ся заручити из свойов дівчинов (Чорі), рсй. обручитися „исте”, цсл. обручитися/обручатися, серб. заручити се „исте”*. ◀ Од рука, праслав. *грка*. На основи наведених паралелох заключаеме же нашо заручиц ше може буц карпатске (сербски уплів ту меней виroyатни, бо у сербским ше частейше хаснує синоним *верити (се)*). ➔ У Гнатьока маме и синоним *руковац ше „заручовац ше”* (оп.) и діеприкм. *руковани „заручени”* (оп.), та нам остава потолковац яке у прешлосци було одношене лексемох *руковац ше* и *заручиц (ше)/заручовац (ше)*. Оставаю недосц ясни меновніки *заруки „заручоване, с. веридба”, заручини „исте”* (як и слідующе *заручнік*, оп.). За меновнік *заруки* не маме зазначени карпатски паралели, вон иснує лем у сербским (с. *заруке „исте”*); *заручини* находзиме у старших авторох: *Зос тим су заручини звершени. О два лебо три роки будзе свадзба* (РК 1930, 111). || Укр. *заручини „заруки”, карп.русин. заручини „исте”* (Чорі), поль. *zaŕęczyny „исте”*. Форма *заручини* у нас виroyатно кнїжково слово.

заручнік х. „тот цо ше обовязал на ступане до малженства”. Укр. *диял. заручник „исте”, серб. заручник (и вереник) „исте”, укр. заручений -ного „исте”*. ◀ Маме зазначену лем єдну карпатску паралелу на -нік, та нам лексеми *заручнік* и *заручніца* оставаю недосц ясни, гоч дієслово *заручиц (ше)* може буц нашо карпатске.

заручніца ж. „хтора ше обовязала на ступане до малженства”. || Укр. *диял. заручниця „исте”, серб. заручница „исте”, укр. заручена -ної „заручніца”*. ◀ Оп. *заручнік*.

заручовац (ше) -чуєм (ше) незак. *жу заручиц (ше)*.

заря ж. оп. *зарї*.

заряше х. мн. (єд. *заряш*) „члени и прихильніки „Културно-просвитного/национального союзу южнославянских Русинов (1934–1941), хтори ше по националней

орієнтації не складали з „просвиташами” (оп.).

засадзиц -им зак. „посадзиц”: *Одкадз слунечко виходзи, / там дзивче яблонь засадзи* (Етн9 ч. 88); *Старе то було барз древо. Засадзел го ище дідов дідо* (РН 1/1928, 2). Слц. *zasadiť „исте”*.

засановац -нуєм зак. „завидзиц дакому же дацо вигодно достал, купел и под”: *Кед дахто дацо туньо купел, други му завидзи, засановал му, та тот вец не мал щесца. И мой син купел добру козу, та му ю засановалї, та не остала котна* (В. Саб.); *Кед вам дахто засанує тото цо поєце, можеце ше од того похориц* (В. Саб.). || Всл. *zasanovas „зашпоровац, зачувац”*. ◀ Од *сановац*.

засипац -пем зак. 1. „загребац”: *Одвалела ше жем од брега при Скоплю и засипала трох людзох* (РН 16/1928, 1); *На Мадейри острову одвалел ше єден брег, засипал єдну часц варошу Фунчал* (РН 14/1929, 3). 2. „завяц (о шнігу)”: *При варошу Лос Анджелос ... падал, тому тидзень, таки шніг, же засипал єден швидки воз* (РН 31/1929, 3); *Велї автобуси остали на полю засипани зос шнігом* (РН 13/1933, 3); *шнігова буря засипала желєзну драгу* (РН 8/1932, 1).

засиповац -пуєм незак. *жу засипац*.

[засириц ше] -им ше зак. „постац таки як сир”: [При вареню сирца] *До шерпенї ше уляло 3–4 литри млека ... усипало ше розтрепани вайца ... мишало ше на цихим огню док ше не засирело* (ХомаБл 191). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Виroyатно серб. *засирити се* „постац сир або таки як сир (о млеку, креви)” (МС). Оп. и *сириц (ше)*.

засихац -ам и **засихац ше** незак. „поставац сухи, висушовац ше”: *скора [на хорим коньови] перше почервенї, постаню по ней мехирки, пукаю и засихаю з ранами* (РН 48/1937, 3); *зос нїх [отокох] чури били гной, так ше засиха и оставаю лем храсти* (РС од 12. 08. 1949, 4); [Треба] *прекопац, пограбац да не засиха и садзиц – шац желєняву* (РК 1923, III). || Всл. *zasychac „исте”, слц. zasychat „исте”*. ◀ Од *сухи/сих-*.

засициц -им зак. „зробиц ситим”. || Слц. *zasýtiť* и *nasýtiť* „исте”, укр. *наситити* „исте”, серб. *заситити* „исте”.

засициц ше -им ше зак. „постац сити”. || Слц. *zasýtiť sa* и *nasýtiť sa* „исте”, укр. *насититися* „исте”, серб. *заситити се*.

заскаковац -куем незак. **1.** „не мировац, бегац”: Дзеци ше радовали же пойду дому, и заскаковали коло коня (РНКЗаря 1940, 107). **2.** „понагляц заскакуюци”: Я го [дїда] запаметала старого, але и теди крачал, як куля. Кед сом дакеди з нїм дадзє ишла, така дробна, лем сом заскаковала за нїм (ФейИр 123). **3.** прен. „заходзковац, удваряц ше”: А ти не засакауй коло тих художних дзивчатох (ЛатякТал 17).

засланияц -ям (дакому) незак. „закланияц шветлосц дакому”. Оп. *заслонїц*.

заслонїц -їм (дакому) зак. **1.** „заклонїц шветлосц дакому”. **2.** „закриц, заклонїц”: Кед ше сходзи зос горней цемніци до дольней видно ту єдно место у муре дзе є заслоне-те зос преплеченим дроциком (РН 34/1928, 2); А кед окремей хижи за хорошего нет, треба голєм його посцель зос плахтами оддзєліц и заслонїц (РН 39/1934, 3, Налив.). || Укр. *заслонити/засланиати* „закриц, заклонїц”, поль. *zasłonić/zasłaniać*: *chmura zasłoniła słońce* „исте”, серб. *заслонити/заслањати* „исте”. ◀ Общеславянске, праслав. *sloniti*.

заслуга ж. „зробени хасен, доприношене”. Слц. *zsluħa* „исте”, всл. *zsluħa* „исте”, укр. *заслуга* „исте”, карп.русин. *заслуга* „исте”, серб. *заслуга* „исте”.

заслуговац -гуем незак. „мац моралне право на дацо, буц достойни дачого”: *Нашио „Руски новини” по своїм ушореню и содержаню припадаю жу найлепшим новином. ... На жалосц мушине признац же вони не так розширени медзи нашим народом як то вони заслугоу, бо попри 25.000 душох не имело би буц 1.000 предплатніки але голєм пейцраз тельо* (РН 35/1937, 3, Данил Рац); [Сам вон] *збера жертви по фамилийох пре хорих и убогих и так себе заслугоує царство Боже* (РН 67/1926, 3). || Слц. *zsluħovať* (si) „исте”, всл. *zsluħovac* „исте”, укр. *заслугувати* „исте”.

заслужени -а -е „заробени”: *Заслужени то художного человека хлеб* (ЕтнV 102); *Пришла до нас [врачкара] ... да позбера од людзох чежко заслужени пенєж* (РН 3/1934, 4, Б.).

заслужиц -им зак. **1.** „заробиц”: *Так ше вон сеґинятко турбалує и трапи, да заслужи фалаточок хлеба* (РН 102/1926, 2); *Робим чежко од рана раньшого до позней ноци и [ледво дзецом] заслужим хлеба* (РН 16/1931, 2). **2.** „заробиц як слуга”: *Пренашол вон кушніра и заш ше поєднал у нього служиц. И заслужел себе бунду* (РН 17/1932, 4); *„Апо, пойдзем я служиц, кед Петро и Дюра ніч не заслужелї, але заслужим я.” „Мань ше, фиям, кед гевти двоє ніч не заслужелї, та и ти не заслужиш”* (Етн). **3.** „мац моралне право на дацо, буц достойни дачого”: ~ *награду, ~ кару*.

заслужовац -жуем незак. „зарабляц”: *Вон до тераз ище крашїне заслужовал [у Америци]* (РН 95/1926, 3); *Бул ципеларски ремесельнік и добре заслужовал* (РН 9/1934, 2).

заслупнуц -нем зак. „од несподзиваня, страху и под. остац нерухоми (як слуп)” (В. Саб.): *опрез нїх ше нараз створел високи хлоп. Вонї од страху заслуплї* (СабодРцар 26). Поль. *osłupieć* „исте”. ◀ Од *слуп*.

заслутнїц -їм (-неєм?) и **заслутнуц** -нем зак. „постац слуги, парализовани, нерухоми”: *Рука заслутнї кед ше з ню не руша* (вл. Й. Сег.); *Заслутла му рука або нога, инфинитив заслутнуц* (В. Саб.).

засмачиц -им зак. „з присмачками и др. дац єдзеню задовольюци смак”. Укр. *засмачити/засмачувати* „исте”. ◀ Од *смак*.

засмачовац -чуем незак. *жу засмачиц*.

засмуцени -а -е „смутни, зармуцени”: *„Попод наш облачок дражка виходзена, / цо ши, моя мила, така засмуцена?”* (БиндКост 58) || Всл. *zasmuceni* „исте”.

засмуциц -им зак. „ожалосциц, зармуциц”. ◀ Од *смуток, смутни*.

засмуциц ше -им ше зак. „ожалосциц ше, зармуциц ше”: *„... кед то не зробиш, [та] ци главу здеймем.” Вон ше засмуцел* (Етн29 17); *Белави ше очка засмуцели и за минутку полни були слїзами* (РН 17/1928, 2, Ф.

Лабош); *Хто зос нас Русинох читал дараз статистику о предплатнікох на нашо новини, бизовно кажди ше на ней зачудовал и засмуцел яжд и я. Бо ша хто би лем и подумал, же нашо Руски новини маю тельо мало предплатнікох* (РН 47/1929, 1, Данил Рац). || Всл. *zasmucic se „исте”*. ◀ *Од смуток, смутни*.

засмуцовац -цуєм незак. „жалосциц, зармуцовац”: *Домашні маю мерковац да коло хорого не бешедую ствари котри го можу засмуцовац и пригадовац му його нещесце* (РН 33/1936, 4).

засмуцовац ше -цуєм ше незак. „жалосциц ше, зармуцовац ше”.

заспац зашпим зак. „почац спац”.

застава ж. 1. „застава на свадзби”: *Застави було скорей, до войны, до 1919. року, гваря. Дакедишню заставу правели млади жени (вечар кед ю правели волали „свашков вечар”); то бул еден дручок и на тим дручку були хустки пански навязани и целова, и желена, и белава ... и було машилї, пантліки на ней навязани, и то ношел еден заставнік, млади человек лебо лежінь, и вон ишол напредок (Малацко). 2. „державна застава”. || Слц. *zástava* 1. „свадзедна застава, *svadobná zástava*” 2. „застава (державна)”; 3. „дацо заложене, залог”, карп.русин. *застава* „свадзедна застава” (Керча), всл. *zastava* „дацо заложене, залог”, серб. *застава* 1. „державна застава”; 2. „свадзедна застава”. ◀ По В. Гнатюкови то у нашим языку сербизем. Медзитим, слово познате и у карпатских бешедох: слц. *zástava*, карп.русин. *застава*, та у нас то не муши буц сербска пожичка. Од -ставиц, праслав. *staviti*.*

заставац -ам незак. *жу застац*.

заставиц -им зак. „дац до залогу, заложитц”, лем у Гнатюкових записох: „*Качмаречко з Штидринова, ..., / чи то власна дзивка твоя?*” „*Ей, не моя власна дзивка, / лем є у мнє заставена / за сто злати, за червени / и за персцень, за стриберни!*” (Етн9 ч. 25) || Всл. *zastavic* „дац до залогу, заложитц”: ~ *gerok*, слц. *zastaviti* „исте”: ~ *perinu*, укр. *заставити* „исте”, поль. *zastawić* „ис-

те”; у карп.русин. зазначени синоними заложити и заставити „дац до залогу”: *За довгы корчмарьови заложив свою хыжу; Обы дістати гроші из банка, мусів заставити маєток* (Чорі). ◀ Од -ставиц „класц” (оп. *ставяц*). Форму незак. виду *заставяц* не маме зазначену (пор. укр. *заставляти*, поль. *zastawiać*).

заставка ж. „ставене, ставяне, ставян-ка, с. опклада”: *У єдним варошу у карчми вешелели ше млади людзе. „Ипак би добра франта була”, озвал ше еден, „кед бизме ше зоз франти споведали!” Кед ше други з того имєали, виявел вон, же тоту франту готови є гоч кеди окончыц. Ставели ше. Другого дня пошол до церкви, да окончы свою безбожну заставку. Пошол жу першей сповидальніци и повед священікови, же вон лем прето пришол на споведз, да виграє заставку (РК 1929, 111). || Всл. *zastavka* „исте”: *vojak vihral zastavku*. ◀ Од *ставиц* ше.*

заставнік х. „тот цо на свадзби ноши заставу”: *Пред Першу шветову войну на свадзби бул и „заставнік”. ... Заставнік зоз заставу вше ишол на предку. Часто го волали и „звинік”, бо його длужносц була звисковац (ФейИр 47); На чолє свадзедней колони ишол заставнік котри цали час махал зоз заставу (верело ше же ше зоз маханьом застави и звискованьом од’жене зли сили) (Малацко). || Слц. *zástavnik* „тот цо ноши заставу”, серб. *заставник* „тот цо ноши свадзедну заставу”. ◀ *Застава* (свадзедна) иснує и на Горніци (оп. *под застава*), та и форма заставнік у нас не муши буц сербского походзєня.*

заставяц -ям незак. „давац до залогу”.

застановиц -им зак. „становиц, зопрецурушанє”: *Кед попатри, а там єдна хижка на страчей ноги викруца ше. Вон пойдзе жу тей хижки, та же да ю застанови, а вон ю не може застановиц* (Етн29 172). || Слц. *zastaviti* „застановиц, зопрецурушанє”. ◀ Од *стац, стануц*.

застановиц ше -им ше зак. „становиц ше, зопрецурушанє, стануц”: *Кед випуциц предня жума, та кормань бега док ше авто не застанови* (Йвг. Бл.).

застановяц -ям *незак.* „становяц, спе-рац рушане”.

застановяц ше -ям ше *незак.* „становяц ше, ставац”.

застануц -нем *зак.* „застановиц ше на хвильку”: *а там єдна хижа на страчей ноги викруца ше ... А вон дупне з ногу же би тота хижа застанула* (Етн29 172).

застарани -а -е „забриговани”: *А вец длуго шедзел под тернацом застарани* (КовМихЦВ 39); *Цо ши таки застарани?* || Всл. *zastarani: čo si taki zastarani* (Sipos). ♦ *цо ши таки застарани ягда ци шицки поумерали (ягда це окрадли)?* (В. Саб.) ◀ Оп. *старац ше.*

застарано присл. „забриговано”.

застарац ше -ам ше *зак.* „забригов-вац ше”. Всл. *zastarac še „исте”: chlapec še zastaral, barz smutni bul* (Czambel). ◀ Оп. *старац ше.*

застариц -еем и -им *зак.* „постац застарени”: *Кед огурки пожовкню и застарею, за єдзене су не добри* (ХомаМ 14); [Хорота] *кед застареє та ю вец чешко лычиц* (Заря 2/1938, 2).

застац -анем *зак.* „сцигнуц дагдзе скорей як дахто отадз пошол, с. затєхи”: *Вельо раз ю знала застац ноц у загради медзи квицом* (РН 16/1930, 2); *Поишол сом [до СУП-у] вовторок рано. Там сом застал огромни шор, аж по уліцу* (Ю. Пан). || Поль. *zastać „исте”: nie zastałem go w domu.* ◀ Од *стац.*

застиднути -а -е дієприкм. од **застиднуц** ше.

застиднуц ше -нем ше *зак.* „охладзиц ше, згуснуц ше”. Слц. *zastydnąć „охладзиц ше”. ◀ Од стиднуц ше,* а то од праслав. *studъ „жимнось” и stydъ „ганьба”.*

застояц -оїм (на дакого) *незак.* „неприятельски ше одношиц гу дакому, нападац дакого”, *Оначели ше [синове] медзи собу, ... и застояли зоз злосцу єден на другого ... Познейше сродни славянски племена ... не-престано застояли на руску жем* (РК 1923, 112–113, Д. Биндас). || Всл. *zastójic na koho „исте”* (Hal). ◀ Од *стац.* Дієслово **застояц** зме зазначели лем у Дю. Биндаса. На осно-

ви восточнословацкогo *zastójic* предпоставе же го Биндас знал з нашого народного языка, гоч можливе же го знал и зоз язичия.

застрец -ем *зак.* „закриц”: *кед даєдна хмарка застре Слунко, пада температура на 0 [нулу]* (РН 17/1929, 6). Слц. *zastrieť „исте”,* серб. *застрети „исте”.*

застрикац -а *зак.* „почац стрицац”. ◀ Од *стрикац.*

заstrугани -а -е: *на (оби)два конци заstrугани* то таки цо не ма становиско, и тадзи пристає и тадзи, не ма своєю „я” (В. Саб.): *Випатра же сом ю прешвечел, змирила ше, ша цо будзе зо мну, зна же сом на оби-два конци заstrугани* (РС 18/2012, 13, Дю. Сал.).

заstrугац -ам *зак.* „закончисциц зоз струганьом”. Слц. *zastrúhať „исте”: ~ kolík.*

заstrуговац -гуем *незак.* *жу заstrуговац.* Слц. *zastruhovať, zastruhávať „исте”.*

заstrуговаче с. и **заstrуговачка** ж. „машинка за заstrуговане клайбасох”. Нашо нове слово.

заstrукац -ам *зак.* „почац стукац”.

заступац¹ -ам и **заступовац** -пуєм *не-зак. 1.* „бранїц, охраннывац”: **а)** форма *заступац:* *Бранєл, заступал дзивку* (В. Саб.); *А шестричку любим, бо вона вше пред оцом и мацєру заступа, кед дацо завинїм* (НЗ 5/1940, 10); [Земледїлец] *ніодкаль не-ма нїякого заступаня (= не ма защиту)* (РК 1930, 118). || Укр. *заступатися (за кого) „исте”:* за неї всі заступаєтесь, всі проти мене. **б)** форма *заступовац:* [Краль Матяш] *вон барз любел худобу заступовац. ... Поишол вон пред валалску хижу, сцел вон видзиц, яку биров ма милосердносьц на худобу* (Етн30 192); *За тот час [паноцец] бул совисни и неутрудими у окончованю своєї служби. Шмело заступовал права своїх вирнікох у кождим поглядю* (РН 3/1937, 3); *заступовал своїх людзох пред Богом, кед завинєли* (РН 6/1930, 4). У першим и другим прикладу форму зоз суфиксом -ова- похасновали двоє розлични приповедаче, та заключаєме же така форма теди хаснована у народним языку попри форми *заступац. 2.* „заменявац”: *Инишак на тарговских пияцох уживалї злато ридко. Стрибло заступало його и було найкра-*

ши пенєж (РН 36/1929, 2, С. Скубан); Тераз млади дзіяк муши заступац старого (Заря 7/1939, 8).

[заступац²] -ам нєзак. „виступац у ме-но дакого”: Адвокат у исти час заступал у по два медзисобно завадзени странки. ◀ Од серб. заступати „исте”.

заступац ше -ам ше нєзак. оп. **заступац (1)**: [Нашо покойни] ... буду ше за нас заступац и модліц у нашого небесного оца (РН 40/1932, 3).

заступиц -им зак. 1. „браніц/одбраніц, охраниц дакого”: Кед на дакого рубу, та го заступиме (М. Рм.); Та най вас Мац Божя заступи! (РК 1923, 65); Кед ши дацо схибел, я це не пойдзем заступиц (Г. Р.). || Слц. zastúpiť и zastúpiť sa „исте”: za chudobnú ženu sa nikto nezastúpi, укр. заступитися (за ко-го) „исте”. 2. „заменіц”: Твоя мац то єдина ствар, котру у живоце ніхто не може заступиц (РН 15/1930, 3); Научел ше [млади дзіяк] шицко так, же могол и „старого” ... заступиц (Заря 7/1939, 8); У роботах польо-ділских показали ше жени керестурски барз вреднима, заступели [под час войны] вишадзи своїх мужох ... так же хотар керестурски бул више крашнє обробени (КостЛибер 174, М. Мудри). 3. „буц дачий заступнік”: О, Ти Пресвята Мац Божя змилуй ше над нами, заступ нас и мужа мойого пред Сином Твоїм (РН 1/1938, 4).

заступовац -пуюм нєзак. оп. **заступац¹**.

засукац -ам зак. 1. „зосукац, зашулькац, закруциц”: ~ порвацок з конопі. 2. „скруциц”: На тей бляхи вишел орчик, але го ковач кладол без карики, а же би орчик на ваги не вишел крижом але паралелно зоз ню, бляха на орчику, односно єй верх, мушел буц засукани [тє. скруцени у форми осмици] (Фа 88).

засуковац -куєм нєзак. 1. „зосуковац, зашулькавац, закруцовац”. 2. „скруцовац”.

засуха присл. „кед сухо, кед не пада диждж”: Засуха у ніх [чарапох/шуфох] ше ходзело до валалу (ВарґаЛю 246). || Всл. zasucha „исте” (Hal).

засушиц ше -им ше зак. „висушиц ше”: [Немци не охабя пооране польо] же би не подерляли. Не даю ше жеми засушиц (РН 70/1926, 3); И знаи як ше тоті рани вецка почали гоїц од тей масци? То ше крашнє засушело, то ше храсти направели, и однадовали (Рускинї 48); На древох єст ... „осушеной овоци” ... Тота засушена овоц у ствари заражена овоц (РС од 1. 04. 1949, 4). || Поль. zasuszyć się „висушиц ше; висхнуц”, укр. засушитися „исте”, слц. zasušiť sa „дакус ше висушиц”.

[засушиц ше] -им ше зак. „престац давац млеко, заяловиц ше (о крави, кози)” (Мих. и В. Рм.): приходзела сушєдна бирешка шорово подоїц [краву] же би ше млеко не засушело (ЛятякТал 80). ◀ Од серб. засушити и засушити се „исте”. Нешка хаснуєме у бешеди дієслово засушиц ше, але старши хасновали наш еквивалент заяловиц ше.

засуцац -щим зак. „почац суцац”.

засхнуц -нем и **засхнуц ше** -нем ше зак. „осушиц ше”: По драги идзе жена! Шофер спомалилєл воженє. Миронови засхло у гарлє. Ліџа шліну, а шліни нет (БильАзЄсм 179); Комбайни коша по мокрим, а яка там жем будзе кед засхнє, то увидзиме (В. Саб.); Кед у непомитей судзини засхнє, вец чежко помиц (В. Саб.); Припекло лєтушнє слунко на розпуканей пажници дзе трава уж цалком засхла (ЧаканБас 34); Кед по драгох було блато, коньом мушели умивац ноги коло копитох, бо ше им иншак правели рани, тота слатина кед ше засхла (В. Саб.). ◀ Од сухи/-сих-.

засцелени -а -є „закрити, застарти”: Засцелєна жем з дзивим цирком (= дзиви цирок нагусто рошнє по полю).

засцеліц -ім зак. 1. „закриц, застрєц”. 2. „насцеліц, престрєц слами”: [На Вилію] До наших хижох засцєльєних зос сламу ... уходзи ... оцєц фамеліи (Заря 13-14/1937, 1); Засцєлєл кравом (Ю. Пап, Ир. Ковач). 3. „намесциц, посцеліц посцєль после спаня” (Ю. Пап). ◀ Од сцєліц (оп.).

засцеліц ше -ім ше зак. „розшириц ше по поверхносци (о молги, цагацих рошлїнох и под.)”: Ягоди треба копац, бо би ше

засцелело шицко (= розширили би ше вшадзи и заросли би до коровча) (Н. Ерд.). || Укр. застелитися „закриц ше з дачим”.

засцельовац -люєм незак. „закривац по поверхносци”: Широки, мокри платки инїгу сипали ше як з решета на жем и засцельовали цали видокруг (РН 10/1931, 2).

засцигнуц¹ -нем зак. непрех. „сцигнуц дацо зробиц”: Не засциг ані капурку заврец, так сцекал; [Витор] дзвигнул до неба шицко живе цо ше не засцигло на час даддзе зацискац на сиژурне (ЛатякТал 90–91); Там заш жазда скорей як сцекае, сце фришко под мур закопац у гарчку свойо стрибло и злато, але не засциг (РН 67/1926, 2, М. Мудри); Хто засцигнул сцекнуц [од ерупції Везува] спасол живот (РН 66/1926, 3, М. Мудри). ◀ Од сцигнуц (оп.).

засцигнуц² -нем зак. прех. (дакого) „несподзівано присц на дакого (звич. о дачим недобрим)”: А цо ше стане зоз человеком котри жиє у смертельних гримох кед його засцигне шмери, як ше то трафи каждого дня? (РН 13/1928, 2); Гинто кед нас засцигла кара Бога [каменец], та сом здзал кошар на главу (РН 24/1937, 3, М. Ковач); Чежки часи цали швет засцигли: Бога, виру нападає ад (РН 47/1937, 3). ◀ Од сцигнуц (оп.).

затаєни -а -е „притаєни, скрити”: кажди котри ше сам чежко-нелегко витулял, мушел остац затаєни пред шветом, а познати лем свойому народу (РК 1935, 121); Не гварела дзе єй муж одручовал, вона така дакус затаєна (Г. Р.); Кед человек не пове ніч нікому гвари ше: Мани го, то таки затаєни! (В. Саб.).

затаєно присл. „тайно” (Пвл. Бл.).

затаїц¹ -їм зак. 1. „скриц, утаїц” (В. Саб.): влада сцела затаїц тото вельке нещесце, котре завинели ... несовисни железничаре (РН 5/1932, 4); [На споведзи] треба да виповеш шицки свойо гримхи ... Хто затаї лем єден вельки гримх добровольно, не вредзи му цала споведз (РН 102/1926, 4); як далеко идзе [глас] за каждого гоч през море, а не мош затаїц ані бритики глас, а то идзе ище далей, бо так муши буц, а не мош го назат

вратиц (ЖирошМСМ 85); Велї и на смертельней посцелї ... затая свойо гримхи (РК 1925, 16). 2. „присвоїц (пенєжи и под.)”: Па да ... не думаши, же зме пенєж затаєли, ми тот пенєж принесли назад (РН 43/1935, 2). 3. „не припознац”: Худобни а вредни нашо людзе з маткох Керестура и Коцура – постали там [у Дюрдьове] моцни жаздове. Не мож затаїц Дюрдьову нешкка, да не пришли тоти чежки жаздовски часи – здогонєл би уж и Коцур (РН 6/1932, 1, Д. Б.); Кажди обачел Верочкину красоту и ніхто ю не затаєл (= кажди ю припознал) (РН 76/1926, 2). ◀ Од таїц (оп.).

затаїц² -їм (дакого) зак. „одрекнуц ше дакого”: Владикох [у Мексику] позапєрали до цемніци, ... священїкох и вирнікох велїх пороштрельовали, бо не сцели затаїц святу виру (= не сцели ше одрекнуц од вири) (РН 11/27, 27); Маме приклад од самого апостола Петра, хтори ше барз збизовал на свойо сили, па, ето, затаєл од страху Христа (РН 26/1927, 4); Не погнївал ше [Христос] на своїх найблїших апостолах Петра и Фтому, кед го затаєли. Лем благо на ніх попатрел (РН 31/1929, 4, М. Мудри). ◀ Од таїц (оп.).

затаїц ше -їм ше зак. „не указац ше, притаїц ше”: Вони дуркали до огради, та геркали пси, а я ше затаєл, та сом ше припатрал (Зд. Фей.).

затайовац -юєм незак. 1. „скривац, таїц”: Пєриши закон исторії єст да ше [историчаре] не усудза повєсц ніякого ци-жаньства, а вєц да не затаюю правду (РН 4/1935, 1); волала паноца да му пове гримх, цо го тєльо затайовала (РК 1928, 79). 2. незак. жу затаїц (1–3).

затанцовац -цуєм зак. „заробиц танцу-юци на свадзби (о млодей)”: Стариши староста збере суму пенєжом, кельо млода ... затанцовала (Вес 35).

затапшац -ам зак. „загажиц, погажиц”: Кед дацо посадиши у загради та тото место затапиши да нашенє будзе баржей прициснуте (Г. Р.); Садзели зме у загради, та нам є шицка затапишана. И кед дробизж и др. походи по загради, та є затапишана (Г.

Р.); *Не будзем по мокрим орац, бо затапишам* (Мик. Ск.). ◀ Од *тапишац* (оп.).

затапшовац -шуєм *незак.* *жу затапшац.*

затарациц -им *зак.*: ~ *жем* „запущиц жем же би ше по ней розросла тараска” (В. Саб.). ◀ Од *тараска* (оп.).

затарациц ше -им *ше зак.* „пороснуц зоз тараску (о жеми)”.

затачкац ше -ам *ше зак.* „закивац ше (на ногох)”: *Затачкала сом ше од страху* (Ир. Фин.); *сцел сушеда вдериц преїж стола ... затачкал ше и тот час ше наишол под столом* (РНКЗаря 1938, 112). || Всл. *zatačac še „исте”*: *Dostal po pisku, až še zatačal* (Buffa 322). ◀ Од *тачкац ше* (оп.).

затварднути -а -е „задарті, непоправліви, закаменети, с. окорео”: *але затварднути большевик не сцел сам дац svojому дзецку християнске мено* (РН 13/1936, 3).

затварднуц -нем *зак. 1.* „стварднуц ше”: *Так затвардла скоро на жеми* (Пвл. Бл.); *Кед ше [крава] добре не подої, вимне запухне и затвардне* (РН 47/1935, 3, Торма) **2.** *прен. а)* „замоцніц”. **б)** „постац задарті, непоправліви, закаменети”: *млада челядз легчейше прима добри обичаї и охабя зли, як уж одросли людзе, котри у своїх хибох затвардли* (РН 7/1932, 4, М. Поливка); *Страшни є человек, кед му душа затвардне у грихох* (РН 12/1935, 4). || Слц. *zatvrđnuť „стварднуц ше”*: *cement zatvrđnúl*.

затежки *ж. мн.* „усукани порвацки на розпору кошулі”, у Ф. Лабоша: *Кошуля на предку була з розпором, а обцагли ю зоз затежками (усукани порвацок), зоз хтори-ма ше розпор заверал* (ЛабошИст 239). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Можліве од *за-цаг-нуц, за-цаг-овац*, праслав. *tęgnęti „цагац”*.

затикац -ам *незак.* „заверац”: *Фляши [з парадичанку] ше затикаю зоз целофаном лебо зоз сухим черевом (як то було дав-но)* (ДудашКс 149). Всл. *zatykač „исте”, поль. zatykač „исте”*. ◀ Од *заткац/затикац*, праслав. *tykati/тък-*.

затикац ше -ам *ше незак.* „заверац ше, забивац ше, загацовац ше”. Поль. *zatykać się*.

затинчени -а -е „заганьбени”: *Страка лем нахмурено попатрела на каранініка и затинчена одлетла* (ЧаканБ2 83). ◀ Оп. *затинчліви*.

затинчиц ше -им *ше зак.* „заганьбиц ше”: *Затинчела ше и не сцела ше озвец ані єдно словечко* (М. Римар, Заградка 9/2001, 4). ◀ Оп. *затинчліви*.

затинчліви -а -е „ганьбліви (звич. о дзецку)”: *Затинчліви то „ганьбліви”, так ше гвари о дзецох кед ше боя озвец* (В. Р., М. Рм.); слідуючи приклад ше одноши на одроснуту особу: *Фебронка така затинчліва, чежко ше ей озвец* (Йвг. Бл.). || Укр. *диял. затинчливий „твардоглави, зацати”, затинчивий „исте”* (ЕСУМ). ◀ Од праслав. *za-tęti* (ЕСУМ), од хторого и нашо *зацинац ше/зацац ше*, укр. *затинатися/затягтися*. Наша форма би ту мала глашиц *заццичліви* „тот цо ше ’зацина’, те. чежко ше му озвец”. Од того и наш прикметнік *зацати* „упарти, твардоглави” (оп.). Г. Костельник у своєї Прози похасновал форму зоз -к-: *закинчліви „заварти, ганьбліви”: закинчліви хмари „заварти хмари, хтори не можу зоз себе видац диждж”* (КостПр 106) (у бешеди нам форма зоз -к- не позната). А у своєї Граматики Костельник наводзи форму *закинчліви* як мадяризем, але мадярске жридло не наводзи (КостПр 245).

затиц -ієм *зак.* „постац тлусті”. ◀ Од *тиц* (оп.).

затичка *ж.* „дугів и под. за заверане фляшох”. || Всл. *zatička: [v jarme je] drevený alebo železný klin, to je zatička* (Czambel). ◀ Од *заткац/затикац*.

заткац -ам **1.** „заврец отвор з дугівом и под.” || Всл. *zatkač „исте”, поль. zatkač „исте”*. **2.** (дакому) „учиткац дакого з одвитом, заглобиц дакого, серб. *поклопити кога*”, по-дрозумює ше значене „заткац дакому уста”. ◀ Од праслав. *tykati/тък-*. • ~ *облак* „зацагнуц фиронгу же би було цмейше у хижи” (Дю. Л., Г. Р.); ~ *пец* „заврец з брилу руски пец после топеня”.

заткац ше -ам *ше зак.* „не мочи випражніц черева, заднуц”: [При хорей швині] *нес-*

танє дзеки за єдзеньом, швиня ше затка и почне ше цала тресц (РН 11/1937, 2).

затлець -єєм зак. „почац тлець” (Лев. Ск.).

◀ Од тлець.

затлі присл. оп. **затля**: Енци єден тидзень нам будзеш ношиц єси, та озда затлі ушине-ме [чижми] (Етн30 11). ◀ Оп. дотля.

затля присл. „за тот час, дотля”: Но, Янчи, сину, идз та себе тераз вирез єден добри младнік, а я затля оправим цо ту енци треба (Етн29 4); Док дзивки гуторелі ..., а Янчи затля пошол гетка отамаль (Етн29 175); Вона не пойдзе до пришаги затля док ше у тим млеку дахто не окупа (Етн29 221). Ридше у Гнатока находзимо форму затлі (оп.). ◀ Оп. дотля.

зато¹ присл. „прето”: Цила ма 17 сукні, зато знам же сом шила тоти сукні (Люб. Як.).

зато² слов. з допусним значеньом „заш лем”: Але више ше таки мештер нашол чловек же могол украднуц два-три пожонци [жита] ... а то царске жито було и вони зато украдли (= заш лем украдли) ... И так окламали зато цара (= заш лем спредведли цара), яждо го и тераз кламу (ЕтнV 87); Хвиля ше куцик поправела. Дас кельо дні краш-не швици слунечко, но робиц зато не мож (= робиц заш лем не мож), бо вишадзи вельке блато (РН 62/1926, 3). • ~ **лем** „заш лем”: Вецей як годзину розгребовал вон [пес] шніг зоз своїма моцними пазурами, ... и зато лем вигреб хлапца з под шнігу (РК 1925, 113); **ніч то** ~ „не хибя”: Конік му гутори: „Ніч то зато, лем не плач, пойдземе до баби” (Етн29 214).

зато бо и зато же злуч. причинови (старши авторе дакеди роздзелюю зато и бо зоз запяту): а) **зато бо**: Там вишли по драбини и отамац патрели, мерковали да дахто не лае ані свою, ані люцку кукуруцу, зато, бо ше теди барз крадло шицко зос поля (БиРК1938, 134); То не шмих зато, бо давно ше не вожел гной лем раз у року (БиРК1936, 137); Єдзена од хторих швиня тие зато не илебодно єй давац бо у швині затие барз утроба и прашатка, та ше вец чежко праши (БиРК1941,

118). б) **зато же**: Не пошол на роботу зато же ше похорел. У препозиції: Зато же прашина швиня, кед ше ма уж фришко опрашиц, пати од завераня утробы, добре єй давац варени кромплі, або вареной кравскей цвикли, бо тота пожива ю розширює (БиРК1941, 118); Зато же бул пилни, фришко научел шицко цо ... їедному дзіякови треба знац (Заря 7/1939, 8). ➔ У литературним языку ше у препозиції частейше хаснує церковнославянски злучнік понеже.

затопиць¹ -им зак. 1. „задавиц у води”: А мили ше з ню нашалєл, / до Дуная ю зашмарел. / ... „Мамо, мамо, цо я зробел, / ващу дзивку сом затопел.” (БиндКост 69) 2. „заляц, серб. поплавити”: велі ріки ... затопели плодни зашати поля (РН 1/1933, 7). || Слц. zatopiť „заляц з воду, потопиць”, всл. zatopic „задавиц у води”: miši topic (Bartko 208). ◀ Од топиц.

затопиць² -им зак. „дакус натопиць” (Ю. Пап): У хижі уж було жимно, бо жена вечар лем дакус затопела (СабодРцар 17). ◀ Од топиц.

затопиць ше -им ше зак. „потопиць ше, зачириць ше”: Затопела ше подводна ладя (РН 28/1932, 3); Трафи ше на приклад на морю нещесце и затопи ше ладя (РН 47/1932, 4).

заточени -а -е „заварти, замкнути”, у народней писні: „Ей, пуцице нас, пуцице / през тоти вельки мости!” „Ей, не пуциме [вас през мости], / бо нет пана дома, / нашо мости замкнути, / столом заточени ...” (нар. писня). || Укр. заточити „заврец (до гарешту и под.)”. ◀ Праслав. točiti.

затрачени -а -е „страчени (и прен.)”: кажди [наш] школяр, од перших часох свого школованя на далей више є як ож затрачени. Помоц му треба (РК 1930, 119, М. Рамач).

затрациць -им зак. „дочасно страциць, страциць дацо цо ише мож найсц, дагдзе у білзкосци коло себе”: Не знам дзе сом затрацел бичак (Г. Р.). Поль. zatracić „страциць”. ◀ Од трациць (оп.).

затрациць ше -им ше зак. „страциць ше медзи другима предметами”: и моя молба

там, або ше, хто зна, могла и затрациц дагдзе (КочЕвЦП 137).

затребузгач -ам зак. „нашвидко, гоч як увариц”: *Затребузгала там якеш едзене „гоч як уварела”* (Вер. Рм.). ◀ Оп. *стребузгач*.

затрепани -а -е 1. „заблацени, залюшта-ни”. 2. кух. „з трепаньом замишени”: ~ *галушки* (РКух 77, оп. и *затрепанци*). 3. „обтерховани”: ~ з *роботу* (Ю. Пап). ◀ Од *трепац*, праслав. оном. *trep-, trepati*.

затрепанци х. мн. (ед. *затрепанец*) кул. „затрепани галушки”: *Затрепанци то галушки зоз затрепаного цеста цо ше з ложку кладу до юшки або паприжашу* (СС. Мак.). ◀ Од *трепац*, праслав. оном. *trep-, trepati*.

затрепац -пем зак. 1. „заблациц, залюштац; замасциц”: *видзим [школски] дзеци же док дойду до штредовиска [валала], та затрепу и уха* (РН 45/1936, 2, М. Ковач). 2. „замишиц, витрепац”: *Тоту заправку ше мишало – затрепало зоз древену вареху лебо древену лопатку* (ДудаШКс 139-140); ~ *палачинки* (Ю. Пап). || Слц. *zatrepāt*: ~ *polievku, omačku*. ◀ Од *трепац* (оп.), праслав. оном. *trep-, trepati*.

затрепац ше -пем ше зак. „завлачиц ше; заблациц ше”: *Ша вера и мне не роскош, кед сце ше так затрепалі, змачали* (РН 33/1929, 3).

затресц -ешем зак. „потресц”.

затресц ше -ешем ше зак. „потресц ше”.

затрец -ем зак. „заробиц зоз трецом конопи”: *затарти пенєжи „заробени з трецом конопи”* (РН 41/34, 4). ◀ Од *трец* (оп.).

затрецац -щим зак. 1. „почац трецац”. 2. „треснуц, стрещац”.

затримац -ам зак. „застановиц дачийо рушане, напредоване и под.” Поль. *zatrzymać „исте”*. ◀ Од *тримац* (оп.).

затримац ше -ам ше „остац дагдзе одредзени час”: *Калфове путовали пешо од валалу на валал ..., а дзе себе наишли роботи, там ше затримали и длугие време...* (РК 1931, 117-118, Дю. Биндас). Поль. *zatrzymać сіє „исте”*.

затримовац -муєм незак. „застановяц дачийо рушане, напредоване и под.”

затримовац ше -муєм ше незак. „оставац дагдзе одредзени час”.

затротяни -а -е „завлачени з фекалию” (С. Мак.).

затротяц ше -ям ше зак. „завлачиц ше з фекалию”. Ономатопейске.

затугнуц -не зак. а) „поцагнуц до себе влагу и напучніц, затварднуц (о намоченим древе и под.)”: *Кед ше розсушени гордов, колесо и под. полєе, та затугне; Кед колесо розсушене, треба го поляц да му багра затугню* (Ю. Пап); *Чордаш цо тримал карчму мал половичара, та го послал да одвеже гордов з воду на салаш, а вец назад до валалу, да гордов „затугне”* (В. Саб.). б) „дакус ше пресушиц, затварднуц по дижджу (о жеми)”: *Тераз по дижджу мокре, та привежу цеглу на киперу док дакус затугне; в) „дакус затварднуц одн. загуснуц (о затрепанім цесто и под.)”: Вельо раз кед ше [палачинково цесто] сие до палачинкари, цесто ше муши розмишац або доляц млеко, бо воно кед стої, та затугне* (ХомаБл 184). || Слц. *tuhý* „тварди”: *tuhé cesto*, чес. *tuhý „исте”: tuhé těsto*, поль. *tęgi „полни; груби; вельки; мощни”*. ◀ Од праслав. *tqgъ „тварди”*.

затуговац -гуєм незак. *жу затугнуц*: *Треба гордов намочиц най затугує* (В. Саб.). ◀ Оп. *затугнуц*.

затупени -а -е „дакус глуми, не до шве-та”: *Малі єдни сина, а вон бул таки, як ми нешка гвариме, затупени. Малі вонї овци, та вон вше бул при ніх на салашу* (ErRuth). Од *тупи* (оп.).

затупиц -им зак. „зробиц тупим”.

затупиц ше -им ше зак. „постац тупи”.

затутмани -а -е „хтори недзечне бешедує”: *Таки є затутмани, ишицко ноши у себе, ніч не пове* (В. Саб.). ◀ Оп. *затутмац*.

затутмац -ам зак. „подзец, одрадзиц, забуц дзе дацо положене”: *Моя баба часто гуторела: Не знам дзе сом окуляри и под. затутмала „подзела, одрадзела”* (В. Саб., Г. Р.). Всл. *tutmac „поцме мацац, гледац; длобац коло даякей дробніци”* (Hal). ◀ *Вироятно зродне зоз тутмак „дакус глуми, нешмели”* (оп.).

затутмац ше -ам ше зак. „уцагнуц ше необачено”: *Бачи нам воишол до обисца, затутмал ше и роби* (Мих. Рм., Г. Р.); *Гвари ше за дзецко же ше дагдзе затутмало, напр. кед рачкуе „скрило ше”* (В. Саб.). ◀ Оп. затутмац.

заумарти -а -е „хтори накратко у стану клінічней шмерци”. Слц. *zamrieť* „замлец, страиц свидомосц”, всл. *zaumarti* „привидно умарти”: *Іем zaumarta bula* (Buřa 322).

заумрец -ем зак. 1. „на кратко буц у стану клінічней шмерци”: *Випатрал ягда умар, але лем заумар, вец ше наврацел* (Вер. Рм.); *Вельо раз человек заумар, та думали же є умарти, а вон вец приишол жу себе* (В. Саб.); *Кед пострадали заумар (замлел), треба го пирскац з воду и з пальцами нацерац по першох* (РН 2/1932, 5, Налив.). 2. прен. „застановиц ше у духовним напредованю”: *Шицким випатрало, же уж нет нашого народу, бо зошицким заумар його дух и змагане до шлебоди* (РН 32/1937, 1). ◀ Оп. умрец.

заупокойни -а -е: ~ *служба* „служба за умартого”.

[**зауставиц (ше)**] -им (ше) „застановиц рушане, ход”. Од серб. *зауставити (се)*. Наш карпатски еквивалент *застановиц (ше)*.

заушніци мн. оп. *загушніци*.

зафайтовац ше -туем ше зак. оп. **зафойтовац ше**: [У пиньвици без оксигену] *швичка би ше загашела, а и человек би ше зафайтовал* (РН 91/1926, 2).

зафарадловани -а -е „барз заробени, утрапени з роботу” (ЛатякМадь). ◀ Оп. *уфарадловац ше*.

зафариковац -куем зак. „при швидким окруцаню у кругу або при наглим меняню напряду одн. при скруцованю зопрец ше дійству центрифугалней сили”: *Вибегнул [кандур з хижі] до приклетя и то так силовне, же да не зафариковал, озда би вибил и мур у приклеце* (ХК 1988, 123). ◀ Од *фаровац* (оп.).

зафергесциц -им зак. „загубиц (роботу)”. ◀ Неясне.

[**заферкавац**] -ам *незак.* „задзерац ше до дакого, штухац, рушац дакого”. ◀ Од серб. *зафркавати*.

зафинкац -ам зак. „почац финкац”.

зафойтовац (ше) -туем (ше) зак. „задавиц (ше) пре недостаток воздуха”. ◀ Од *фойтовац (ше)* (оп.).

зафришка присл. „док дацо праве актуалне, започате робиц”: *Поодкладала купене месо за фришка до змаржляка* (Г. Р.).

зафукац ше -ам ше зак. „задихац ше”. Всл. *fukas* „дуц”. ◀ Од *фукац* „дуц”.

зафукнуц -нем зак. „задуц”: *Зафукнул лампу „задул лампу”* (ИГК). ◀ Од *фукац* „дуц”.

зафуліц -їм и **зафуляц** -ям зак. „недобре, погришно зробиц, загубиц дацо”: *Зафулел кед недобре поробел, кед поведел не як треба* (В. Саб.); *Не вигварай ше, але принай же ши з німа [дзецми] зафуляла* (ИГК, Шв. 1/2015, 155). || Слц. *fúľať* „брудзиц, масциц, *zafúľať košelu* „замасциц кошулю”. Ми форму без префикса *фуляц* не зачували. ◀ Неясне.

зафуркац -ам зак. 1. „почац фуркац (о шнігу)”. 2. „завяц (о шнігу)”: *Шніг зафуркал дражку*. ◀ Од *фуркац* (оп.).

захировац -руем зак.: *ані ~ дакого/дачого* „ані шліду од дакого/дачого”: *Прожнозую диждж, а дижджу ані захировац* (В. Саб.); *Мали нам присц гosci, а гosciх ані захировац* (В. Саб.). ◀ Од *хир*.

захладзиц -и зак. безос. „почац буц жимнейше (о хвилі)”: *Прешилого тижня нападал шніг у цалей жеми и барз захладзело* (РН 14/1929, 1); *Кед лем захладзи и куром постане жимно, такой ше вони престанно несц* (РН 10/1931, 4).

захладнуц -нем зак. 1. „замарзнуц и прехладзиц ше” (М. и В. Р.): *Захладли ми курчата, та поздыхали* (Ир. Фин.); *Облеч ше да не захладнеи* (Ир. Фин.); *уж сом од долу и захладнул, бо знаце шедзел сом на гарадичох* (РЗаря 9/1936, 5). 2. „охладзиц ше”: *А кед едло принешем, не да пред вами захладне, але дай Боже, же би я спред вас празни миски виношел* (Малацко). 3. и безос. „постац жимнейше (о хвилі)”: *Кед за-*

хладне, та ме болі рука (Пвл. Бл.); Драга будзе длуґа, а време захладло (РН 19/1936, 3, М. Ковач). || Слц. zachladnúť „охладзиц ше”: vupila zachladnutú kávu.

захлопени -а -е „таки уж як хлоп (звич. о хлапцови)” (Г. Р.).

захлопиц -им зак. „постац уж таки як хлоп (звич. о хлапцови)”.

захмарени -а -е „похмарени”: Наш душевни живот подобни цмей захмареной ноци (РН 91/1926, 3); Нешка не захмарене (Ир. Фин.); ґоч дзень бул дижджовни и захмарени, ипак за нас бул весели и живи (РН 49/1935, 3).

захмариц ше -им ше зак. (и безос.) „похмариц ше (звич. през цале небо)” (Ю. Пап): Захмарело ше, та не верим же будзе слунко (Г. Р.); Коло 8 годзин навечар захмарело ше и спуцел ше диждж красни, обильни и падал до 10 г. (РН 25/27, 3); Уж ешень. ... Небо ше захмарело (РН 43/1933, 3, др М. Б.); приходзела нам думка да ше цо скорей вибераме [дому з вилету]: може ше захмариц небо, а слунко швидко зайсц (РН 48/1934, 3, С. Саламон).

захмуриц ше -им ше зак. „нахмуриц ше наґнівано” (М. и В. Р.): Захмурела ше [дзивчатко], главку долу, та до плачу (Люб. Як.). Слц. zachmúriť sa „исте”.

заховац -ам зак. „поховац”: а тот жвир викопал гроб, ... там ю заховали (Етн30 93); Най ме там на край [теметова] заховаю, ту шицко заполенете (Мел. Мг.). 2. „положиц и забуц дзе положене” (Ю. Пап).

заход х. „заходна страна швета”. У Гнатюка и даедних старших авторох и злучене **заход слунка**: Най идзе наютре до заход слунка, там ест троме юнцки (Етн29 68); тоти хмари цо ше почали громадиц од заходу слунка (КовМихНО 81). Всл. zachod „исте”.

заходзиц -им незак. 1. „скруцовац за дацо”: ~ за угел. 2. „спущовац ше, щезовац на горизонту (о слунку)”. 3. „накратко одходзиц даґдзе, нащивйовац”: хто час-то до карчми заходзи ... тот люби пиц (РН 13/1935, 1); Дакеди у нашим валалє було штири карчми ... Дюра и я заходзели до каждой (РС 3/2012, 13); наш Р. Календар ...

заходзи до каждого руского обисца, путує з рук до рук, а каждый го сердечно вита и при-ма (РН 47/1927, 2); Гриц як хлапец заходзел до обисцох дзе мац служела (КовМихГриц 34). || Слц. zachodiť зоз знач. 1–3. 4. **заходзи за нохиц дакому** „чувствує вше баржей жиму у пальцох”: ~ жимно вше баржей, за нохиц почало заходзиц (Шан. Сл.); Жимно ми, за нохиц ми заходзи, дуєм до пальцох и плачем: „Мамо моя, дзе сце, да видзице „розкош” своєї дзивки!” (Сф. Мак.)

заходзиц ше -им ше незак. 1. „мочи буц, обиходзиц ше без дачого, хасновац дацо док нет лепшого, одвигуюцшого”: Будзем ше з тима ліками заходзиц док ми не при-нешеш други (= буду ми достаточни тоти лі-ки док ми не принесеш други) (Ир. Фин.); [Винова пипа] наґризує лісце при верху и на конарчку. Но тот чкодліви хробачок невше ше заходзи лєм зос лісцом (= не вше му досц лєм лісце). Вон ... ше лапа и до очкох па и младнікох виновей лози (РН 21/1932, 3, Я. Лендел); [Земледілец у колхозу] през лето ше заходзи зос бундаву, кукурицу и огурка-ми, а лєм по косидби мож и хлеб на столе видзиц (РН 31/1937, 2). 2. а) „трациц свидо-мосц, давиц ше од плачу”: плакал, ламал ру-ки, аж ше заходзел (РН 37/1937, 3); Дзецко престрашено патрело на мацер з наруча, ... почало ше тресц и заходзиц. ... Дала му да-кус води же би ше наврацело (ЛатякТал 60)). Слц. zachodiť sa „исте”. б) ~ **од шмиху**: Дьо-ка ше заходзел од шмиху. Ледво змогнул сло-ва (КовМихГриц 23).

заходзковац -куєм незак. „з часу на час ходзиц за предметом интересованя”: Ей, Юлияне, Юлияне! Теди кед ти у червеним рекельцецу у юлийскей пекоти заходзковац за моїма петами (ПапГДюВн 18).

заходни -а -е „хтори ше одноши на за-ход”.

заходно присл. „з драги, зґодне зайсц”: Не зайдзем нешка до це, бо не будзем исц ко-ло вас, та ми не будзе заходно.

захорени -а -е „хори”: Стари баби и през зубох и захорени вельораз под старосц и од туберкулози, жуваю младим дзецом кед их карма (РС од 3. Об. 1949, 3); Єдно важне

знац: Захорени кури нешлебодно шприцовац (РС од 4. 03. 1949, 3). *Мой братняк Онуфрий бул у войны одведзени до гарешиту до Сеґедину. Врацел ше зоз Сеґедину захорени* (Ю. Хр.).

захориц -им и -реєм **зак.** „баржей и на длужей ше похориц”: *Захорел, та ані не було лепше* (Вер. Рм.); *Захорели ми курчата, дала сом им отруби, та их задло* (Ир. Фин.); *захорел на черева и од тей хороти вельо церпел* (РН 27/1936, 2); [Кромплі] *ше гноїц муши вешені а не на яр, бо од ярнього гноєня кромпля захорее* (РН 41/1937, 3). || Слц. zachorieť „похориц ше”, поль. zachorować „исте”. ◀ Оп. хори.

захпац -ам **зак.** „зацискац, вохпац”. ◀ Од хпац.

захпац ше -ам **ше зак.** „зацискац ше, вохпац ше”.

захраніц -ім **зак.** „охраніц, спашиц”: *Отворце, модлім вас, отворце! Захраніце нас од страшной бурі* (РН 33/1932, 2); *Боже провидіне захранело руску жем* (РК 1923, 113). Слц. zachrániť „исте”. ◀ Од храніц.

захрапиц -им **зак.** „почац храпиц”. ◀ Од храпиц (оп.).

захраставиц -им **зак.** „постац хростави”.

захрипнути -а -е „хтори захрипнуто бешедує”. Слц. zachrípnutý „исте”.

захрипнуц -нем **зак.** „почац захрипнуто бешедовац”. Слц. zachrípnut „исте”. ◀ Оно-магопейске.

захудобніц -ім **зак.** „охудобніц”: [Кед би панове витаманели рабох] *вецка би не мали ніякого доходу и захудобнели би зошицким* (РК 1927, 49). ◀ Од худобни.

зацагац -ам **зак.** „цагаючи ше закриц зоз собу поверхносьц (о рошліни)”: *Тота фольовка така досадна, шицко зацагала* (В. Саб.). ◀ Оп. цагац.

зацагац ше -ам **ше зак.** „на густо ше розроснуц (о рошлінох)”: *Грацок ше ми так зацагал* (Г. Р.); *Зацагац ше гвари ше за рошліни хтори ше цагаю по жемі як напр. дині и ґереґи* (МудриАл).

зацагнути -а -е **1.** „нацагнути, напнути”. **2.** „обцагнути, прекрити”: *Око му за-*

цагнуते „закрите з бильмом” (Лев. Ск.); *Цале небо зацагнуते „прекрите з хмарами, похмарене”; Пол неба, и вецей, було зацагнуते зоз белавима хмарами. ... Ноц летушняя, спарна, зацагнута зос цмима хмарами* (КовМихЦВ 13). ◀ Оп. цагац.

зацагнуц **зак.** -нем **1.** „сциснуц зацагуюци”: ~ *ремень „сциснуц з ременьом на кратше”; Ботошу ше потим добре зацагло прейг лабди и знова ше ю завязало лебо зашило на другим боку и лабда була готова* (ХомаМ 23). **2.** „закриц, прекриц”: **а)** *Облак бул ошвицени, алье зацагнути зоз завису* (РНКЗаря 1940, 106); [Везув] *руцал зос себе густі чарни дим, котри падал як диждж на шицки страни, и зацагнул зос чарну хмару небо так, же постала од дня цемна-страшна ноц* (РН 66/1926, 2, М. Мудри). **б)** *и безос.: Хто то посадзел блюц на теметове? зацагне цали теметов, уж даєдни гро-би зацагло* (В. Саб.). **3.** „розцагнуц з даяку роботу, длужей ю робиц як треба”: *Вечар [млади] очисцовали (“лупали”) кукурицу до дзешец годзин, але знали дакеди зацагнуц и до пол ноци* (Янко Олеяр, ПЗ 8/1969, 13); *Чловек не виплацел на час майстра за лупане кукурици; кед пришо лупацци, гварел: „Зацаг сом, мали зме свадзбу.”* (Пвл. Бл.). **4.** „мац запожнени пород (о домашніх животиных)”: *И коза може зацагнуц з коценьом и крава з целеньом; коза ноши пейц меша-ци* (В. Саб.). **5.** *звич. безос. зацагло го (ю) а)* „одняло му (ей) руки, цело, та ше не може рушац” (Ир. Фин.); *Андю Марю моцни ліки зацагли, уж ані бешедовац не могла* (Г. Р.). **б)** „почувствовац слабосц од пресилованя под терху”: *Чезке ношел, та го зацагло назадок* (С. Мйр). **6.** „предлужиц дакому свидомі стан”: *Вдерел го конь до бока, його шестра [медицинска шестра] му дала инекцию да го зацагне (т. є. да не умре) док му мац не придзе* (Пвл. Бл.). **7.** „замасциц з блатом жемову подлогу у хижи” (оп. зацаговац (2)). ◀ Оп. цагац.

зацагнуц ше -нем **ше зак.** **1.** „уцагнуц ше, зацискац ше, захпац ше”: *Африка палачинка-коритнявка така скляпчисцена, же ше може зацагнуц до розпукліни у ка-*

меня (Заградка 8/2000, 22). 2. „потирвац длузей як ше обчекує, одцагнуц ше”: Кед будзем чекац до пиятку длуго ше ми зацагне киснуце кома (В. Саб.); Така [партизанска] война зацагла би ше длузей (РН 23/1936, 1); [Треба] да ше представи починаю точно у назначеним часу и да ше ніяк не зацагну поза полноц (РН 20/1937, 3); Вельораз ше им зацагла шеячка аж до Михала (21. новембра) (БиРК1938, 137). 3. „закриц ше, прекриц ше”: Небо ше фришко зацагло; почало дуц, а за кратке време шицко ше зацмело (РН 30/1933, 2); Там ше не видзел ані єден брещок и випатрало яғод да цали тот бок зацагнути зос шиву завису молги (РН 30/1933, 3). 4. „пресиловац ше под терху и почувствовац слабосц”: Помали сом ношел шечку кравом да ше не зацагнем (Йвг. Бл.); Помалши нош да ше не зацагнеиш! Не барз гонь конї да ше не зацагну (вец би спадли) (В. Саб.). 5. „постац нерухоми, здревнїц”: [При породзеню ме бабица] дакус випляскала, бо сом не могла да дам силу, а я ше зпекла, та сом шицка ше зацагла, уочела (Рускинї 121) ◀ Оп. цагац.

зацаговац -гуєм незак. 1. „нацаговац, сцискац; розцаговац”. 2. „закривац, прекривац”: Белави хмари вше баржей зацаговали небо (КовМихЦВ 13). 3. „одцаговац з роботу”: [Суд у Ш.] послал на векши суд до Београду тужбу, котра задата 1874 року. Вона ше не могла скорей довершиц бо вше дахто хибел од странкох, и адвокати зацаговали (= одцаговали, розцаговали судзене) (РН 49/1927, 2); Уж тераз нарикаю Абесинци на свойого Неғуса, же зацагує початок войны (= одцагує, одклада початок войны) (РН 38/1935, 1). 4. ~ **жем** „замасцац, забильовац жем, подлогу у простори”: Долю, у хижох, була жем и ю ше часто зацаговало (гуторело ше ище же ше жем билело або забильовало). ... Кед ше хижу заметло, могло ше зацагнуц жем. У води ше розмишало гліну, хтору ше розмасцало по жеми зоз клочом. Найлепша гліна за зацаговане була кертечина ... Жем ше могло зацагнуц и зоз кравенцу (кравску балежу), хтору ше умишало до гліни и додало ше води. Кравенца помагала же би верх бул твардейши (Па-

пол 23). Оп. и **забильовац/забилїц жем**. ◀ Оп. цагац.

зацаговац ше -гуєм ше незак. 1. „хпац ше, зацисковац ше”: Кури ше любя зацаговац койкадзи кед ше нешу (В. Саб.); [Хори пес] постане смутни, непослухни, зацагує ше койкадзи (РН 30/1936, 4). 2. „длузей тирвац, не преставац”: Война Японцох з Китайцями вше ше баржей зацагує (РН 11/1931, 2). 3. „закривац зоз собу небо (о хмарох); закривац ше зоз хмарами”: Добре ше зацагаю хмари (= хмари у велькей мири наиходза, закриваю небо) (Г. Р.); Нараз би-ли хмари и вше белавейши на небе од теметова. Вше баржей ше зацаговало небо (РН 48/1935, 3). ◀ Оп. цагац.

зацати -а -е 1. „упарти, твардоглави, непопущуюци”: „То твоя палїца? – опитам ше хлапчикови ... Знаш скакац на ней?” „Знам.” ... „Ноле скоч да видзим.” „Не будзем.” „Ша скоч най пан видзи – озвала ше баба, але зацати хлапчик не скочел (БаковВТ 200); Пилат и фарисее були цалком зацати зос еґоизмом – себичносу. Пилат с початку пробовал обранїц Исуса, ... а вецка ше ипак подал пре свой интерес. Фарисее були од початку зацати у своїм самолюбству, и не попуцали ніч од того, цо надумали (РН 21/1929, 4). || Слц. zařatý „твардоглави, непопущуюци”: ~ chlapец (оп. и под зацац ше). 2. „нерухоми, таки як парализовани”: Зацата дакому рука кед чежко робиц з ню (Пвл. Бл.); Кед було жимно, була ми рука як зацата [опухла и чежко ми було робиц з ню] (Пвл. Бл.). || Слц. zařatý „мощно сциснути”. ◀ Оп. зацац.

зацато присл. „упарто, твардоглаво, не попуцуюци”: У борби ше найзацатише тримали Михал Максимович и Ирина Максимовна. Вони нападали як герчки (БаковВТ 148).

зацац затнем зак. 1. „зарубац; заджобнуц”: Ей, зацалї му до пояса: „Нацо тебе шестра наша?” (Етн9 ч. 22); Кед ишла чарна хмара ... зацало ше шекеру до жеми же би не було каменцу (ОлеярЯк 237); [При кошеню єден за другим] Не шме го человек охабиц за собу, бо яки є „дурни”, затне остатньо-

му до пети, кед ше не будзе понагляц (РН 3/1936, 2). **2. ~ конї (коня)** „почмигац конї (коня)”: Зацал коня (Мих. Хр.); Осиф зацал коня, и везлі ше як на шифи преко Океяну (РН 7/1930, 3). ◀ Од -цац/-цинац, праслав. *tęti/tinati*. ♦ **зацац зоз зубами, зацац зуби 1)** „мочно сциснуц зуби (од гніву, болю, у хороти и под.)”: Микола зацал зоз зубами, а у твари ше так пременел, же тот вираз ніч доброго не обецал. Шекеру сциснул з обидвома руками (КовМихЦВ 55); Зацал строго Яни зуби (РН 14/1936, 3). **2) безос. зацало му зуби** „зуби, видліци му сцисло, парализовало” (у чежкей хороти, од жими и под.) : А вец му зацало зуби и – остало думац лем на кончину (ЛатякТал 175); бачи Янко не могол бешедовац од жими, так му зуби зацало (РН 41/1930, 2, М. Биркаш); **зацац зоз зубами до жеми** „страциц живот, погинуц”: а я шекеру спод бетелїни вицагнул и ришел же еден з нас затне зоз зубами до жеми (КовМихНО 8).

зацац ше затнем ше зак. **1.** „зарубац ше (заджобнуц ше) и остац заглобени”: Шекера ше му зацала до древа „шекера ше заглобела у древе”; Коса ше му зацала до жеми (= заджобла ше); Раз му ше цигонь зацал до пальца, так же му го оецц мушел зоз бичаком винїмац (РК 1924, 96). **2.** „заглобиц ше, с. заглавити се”: так-так-так... коши митралез. Нараз ше зацал и уцих ... баш те-раз дефект (РН 24/1937, 2). **3.** „мочно ше сциснуц, здревнїц”: Сцисла зуби нательо же ше ей аж уста зацали, але боли не претавали (ЛатякТал 42). Сциснул зуби аж ше му видліци зацали. **4.** „упарто, твардоглаво не попуциц”: Кед тарговец дацо предава на вашаре, купец гвари най спуци цену, а вон ше зацал и не спуци (М. Рм.); Хлапец не сцел мачоху, зацал ше и не сцел (Пвл. Бл.). || Слц. *zařat' sa* (нар. и *zatnuř' sa*) **1.** „заджобнуц ше, зацац ше”; **2. беш.** „постац твардоглави, непопуцуюци”: *zatne sa a ani slova z nej nevitiahneř*. ◀ Оп. зацац.

зацвакани -а -е „заквацкани” (СС. Мак.). ◀ Од ономатопейского цвакац (оп. и квацкац). Гвари ше: зацвацкани (В. Саб.)

зацемнїц -им зак. „зробиц цмим”. Всл. *zatemnić* „исте”. ◀ Од цемни.

заценїц -їм зак. „питац одредзену цену за робу”: Вельо заценел хижу (= вельо пита за хижу) (Дю. План.); „Добра жем! Перша класа!” – хвалї Янко, а Швабови ше аж очи швица. Заценел Янко не вельо, же би Шваба прилапиц (КостПр 39). || Слц. *zaseniř* „исте”, поль. *zasenić* „исте”, серб. *заценити* „исте”. ◀ Од цена.

зацерпнуц -нем зак. **1.** „страциц чувствительносц часци цела пре слабу циркуляцию криви, почувствовац „джобкане иглох”, с. утрнути : Нога (рука) му зацерпла; Ютре-дзень, кед жени облівали, а Янко себе порихтал дзиру у копи, та ше там скрил. Щупени, кучал там цали дзень, аж зацерпнул, але Хоманї нет та нет (РС 15/2012, 16, М. Симун.); [Ципели] були часто и дзирави, препуцовали воду. Часто ноги у нїх так замарзали, же аж зацерпли (КолесарД). || Всл. *ruka scerpiře* (Czambel). **2.** „заслупнуц од страху и под., с. претрнути”: У тим ... вишол други фаркаш напрез нього. ... Вон ше злекнул барз, ... на глави власи му горе поставалї шицки, так зацерпнул же уж не знал и сам дзе є (Етн30 220); [Од штреляня] Митро ше стресол, зацерпнул и страцел свідомосц (Заря 2/1939, 8). ◀ Од церпнуц (оп.).

за цесно присл. „барз цесно”: Дзе ше змесци телї цвѣт [док ше намножи] кед и тѣраз даєдним за цесно (РН 44/1928, 3).

зацинац -ам незак. „зарубовац, заджобовац”. ◀ Од -цац/-цинац, праслав. *tęti/tinati*. • **зацина зуби** (дакому) „зуби, видліци сциска, парализує (од жими и под.)”: [Видзме зоз жимней води] бо ми уж зуби зачина (РН 41/1930, 2, М. Биркаш).

зацинац ше -ам ше незак. **1.** „зарубовац ше, заджобовац ше и не дац ше вицагнуц (о шекери, коси и под.)”: Коса ше му зачина до жеми. **2.** „глобиц ше и не дац ше отвориц (о дзверох, капури)”: Капурка ше нам зачина, та кед дахто сце войсц, дума же є замкну-та. ◀ Од -цац/-цинац, праслав. *tęti/tinati*.

зацискац -ам зак. **1.** „захпац, уцискац”. **2.** „положиц дацо дагдзе и забуц дзе є положене”: Дзе сом зацискала пенєжи? Не можем их найсц (Ир. Фин.). ◀ Оп. цискац.

зацискац ше -ам ше зак. „захпац ше, уцискац ше”.

зацисковац -куєм незак. „запихац, уцисковац”.

зацисковац ше -куєм ше незак. „хпац ше, уцисковац ше”.

зацих х. 1. „цихе место (од витру)”: *Вонка шніг залётуе, витор го заноши до зацихох и замета калдерму* (КовМихНО 209). 2. „место дзе нет мразу”: *до зациху може пошац вицасну капусту, келераб и кель за пресаду* (РК 1727, II).

зацихнуц -нем зак. „уцихнуц”.

зацциани -а -е 1. дієприкм. од зацицац/зацциовац. 2. ~ **чутка** кукурици: *Чутка кукурици на хторей зліпене лісце – зацицана чутка* (МудриАл); *лісце на ней длугше и зацицане, позацицована є* (В. Ерд.). 3. **зацциани гамби** „сциснути, таки як зліпени”: *Ліца му вше були червени, а ценки гамби вше зацциани* (ЛатякТал 48).

заццицац -ам зак.: ~ **гамби** 1. оп. под зацицовац. 2. „баржей сциснуц”: *Наталка [у роботи] ані слово не прегваря, лем зацицала сподню гамбу и понагля* (ЛатякТал 138).

зацциовац -цуєм незак.: **заццицац/зацциовац гамби** „на окреми способ намесциц/намесцац гамби же би ше охабел упечаток префиненосци (о дзивкох)”: *Яй, же ти то, Ильчо, так уж шицко знаш! / Хто же це на-учел зацциовац гамби?* (КостПоез)

зацмиц -им зак. „зробиц цмим”.

зацмиц ше зак. 1. -и ше безос. а) „змеркнуц ше”. б) „постац цма”: *Кед ше спуццела хмара, нараз ше зацмело*. 2. -им ше „не сцигнуц дагдзе до змерку, заноциц ше дагдзе”: *Кед зме були куповац платна, зацмели зме ше у Керестуре, та зме до Коцура ишли за дзвоном* (Пвл. Бл.).

зач присл. 1. „за яке надополненє, за яку цену”: *А зач же би ши дал [заячки], члове-че? Барз би ми их требало* (Етн29 8); *Боже мили, цо мам робиц? / Празни скленки, не мам зач пиц! / Празни скленки и пинтовки, / не мам гроша у кишенки!* (Етн9 ч. 339); *нема зач купиц себе хлеба* (РН 2/1929, 2). 2.

„прецо, у вязи зоз чим”: *Таки вам нешкайши лежине. Любя ше биц, а зач, не знаю се-бе роздумац* (РН 16/1930, 2); *на другим боку треба написац, же зач ше пенєж посила* (РН 10/1932, 3); *треба да жиєме за то зач жил и Исус Христос* (РН 5/1936, 4). 3. „за яки цель”: *Ми ... знаме зач зме ше борели ... и знаме же наша ствар нє препадла* (Заря 7/1939, 3); *аньї сами нєзнаце цо сцєце и зач сцє* (Заря 7/1939, 3). ◀ Од за + цо.

зачапашиц -им зак. „направиц чапаш у шнігу, на ораніни и под.” (ЛатякМадь). ◀ Од чапаш (оп.).

зачапкац -ам зак. „замасциц чапкаючи (зоз фарбу и под.)”. ◀ Од чап, чапкац (оп.).

зачарніц -ім зак. „премасциц дацо з чарну фарбу”: *Кед дзивка мала били оберва, гварели ей: полож палец до комина, та зачарні, вец з нїм зачухай оберва* (В. Саб.).

зачаровац -руєм зак. (дакого) „поробиц, наврацац дакому”: *Одчарйовали ю, бо ю зачаровал да го люби* (Люб. Як.). Од чаровац (оп.).

зачац -чнем зак. 1. „почац”: *терас опра-вям машини и о итири дні зачнем кошиц* (ЖирошМСМ 78). 2. „зачац дзецко”: *Тераз кед зачне такой уж гутори же будзе мац бебу* (Рускині 179). ◀ Од -чац/-чинац (од хторого и нашо почац/починац, начац/начинац), праслав. -čęti.

зачац ше -чнем ше зак. „настац у зароду”: *А дявол ей гварел же го [дзецко] муши дац, же вона го обецала дяволу ище лем ше зачал* (Етн30 121).

зачвиркац -ам зак. „запирскац, замасциц чвиркаючи”. ◀ Од чвиркац

зачвирковац -куєм незак. „запирско-вац, масциц чвиркаючи”: *Яка чкода велька; / ... / таки гарди кросна / кури зачвиркую* (Сф. Мак., Заградка 10/2004, 5).

зачециц -им зак.: ~ **млоду** фолкл. „зняц млодей на свадзби (по полноци) венец и увязац ей чепец (у терашнім чаше хусточку або фитюлу) (оп. чепец (1)”: [На зарукох] швекра будучей невести даровала хусточку або фитюлу цо бул знак же ю прима до обисца. Млода ше до тей фитюли одн. хусточки на свадзби зачепела (Малацко). ||

Всл. роѣрѣс и заѣрѣс „исте”: *bo som začepena* (Czambel). ◀ Од чепец (оп.).

зачерац -ам зак. „очерац”: Як зме шерца зачерали, / душу боль розпина (Тон ч. 13); вояци [ше] окреме на Шарѣу лакомели и мало хибело же би ю не зачерали за єдного свойого коня (ПапгДюКШ 171). ◀ Од черац (оп.).

зачервеніц ше -неєм ше и -ім ше зак. „почервеніц”: Дзивка ше зачервенела (РК 1941, 38, М. Ковач).

зачерствиц -веєм и -им зак. „постац черстви”. ◀ Од черстви.

зачесац -ешем зак. „ушориц власи з гребеньом”.

зачесац ше -ешем ше зак. „ушориц себе власи з гребеньом”.

зачинац -ам незак. гу **зачац**.

зачириц -им зак. „замуриц, потопиц”. ◀ Од чиряц (оп.).

зачириц ше -им ше зак. „замуриц ше, потопиц ше”.

зачитац -ам зак. 1. „вигвариц одредзени слова або молитву над хорим же би хорота прешла”: Мала сом мертву костку за ухом, та ми ю моя прабаба зачитала (С.С. Мак.); И куре око мож зачитац чухаюци го з дачим, зоз словами: Так як ше Мешац звекише, так най ше томо цо чухам зменише (Ар-ваЯ); Ярец на оку прейдзе кед ше го поджобе зоз роцком заглавчка и зачита зоз словами: Яки ти мне гosci, таку я тебе чесц (Ар-ваЯ). 2. „недобре почишліц, спревесц при чишленю”. ◀ Од читац.

зачитац ше -ам ше зак. „читаюци забуц на други обовязки”: Зачитала ше, та ей млеко збегло (Ю. Рм.); Дзекеди ше так зачита, же ... ніяк не може да ше одорве од кнїжки (РК 1926, 152).

зачиткац -ам зак. „учиткац”: „Загаранкац” значи зачиткац дакого да не гутори далей (С. Мйр.); Пременіц чловека на збойніка ... мож лем теди, кед ше у ньому зачитка цалком совисц, кед вон постане жвир (РН 23/1929, 1); Премудри Греки, силни Римляне, лукави Жидзи сцели зачиткац тото слово любви Христовей, цо вишило до шве-

та на уста апостолски (РН 13/1930, 4, М. Мудри). ◀ Од чит, читкац.

зачитованє с. дієсл. мен. од **зачитовац**: -таке исте празноверіє зачитованє (РК 1926, 25, Д. Биндас).

зачитовац -туєм незак. 1. „з молитву чаровац, врачац процив даякей хороти”: Кед дзеци дацо боли, баба зачитовала (= читала молитву же би боль прешол) (Вер. Рм.); Кед дакому „спадли чопи”, то таке як загушніци кед запухли, баби знали розчуховац або зачитовац (Вер. Рм.); Рану дзецку баба вше „зачитовала”. Жегнала вдерење, лебо порезане место на крижик и при тиим вигваряла слова: „Рана, рана од барана, не бой ше ти, не будзе ци ніч до рана. И то бул лік, дзецко ше змирело (ФейИр 116). Слц. *začitať* „почаровац, поврачац”. 2. „недобре чишліц, спреведац при чишленю”: Курчата на резанє до єдно брала, а ґазда вше нароком тройо-штvero зачитовал, а на Габра лем джмуркнул же би ґаздиня не видзела (Латяк-Тал 89). ◀ Од читац.

зачитнуц -нем зак. „учитнуц, уцихнуц”. ◀ Од чит (оп.).

зачоповац -пуєм зак. „положиц, вдериц чоп на гордов и под.”: Зачоповал бечку же би могол точиц пиво (В. Саб.). ◀ Од чоп (оп.).

зачудовани -а -е „обняти з чувством чудованя”.

зачудовац -дуєм зак. „виволац чудованє”.

зачудовац ше -дуєм ше зак. „виражиц чудованє”.

зачухац -ам зак. 1. „розмасац з масцу”: „Зачухац боляце место” значи намащциц боляце з ліковиту масцу и розчухац, розмасац (Лев. Ск.). 2. прен. „прикриц, зашушкац, с. забашурити”: жандаре не дали, да ше то [крадза] лем так зачуха и крашнє наших добрих леґиных одпровадзели до Варадина и придали суду (РН 23/1937, 5). ◀ Од чухац.

зачуховац -хуєм незак. ґу **зачухац**.

зачуц -уєм зак. „не цалком ясно чуц, дакус учуц”: Небарз сом зачула цо приповедали о дохторови К. (Ир. Фин.); Так сом зачула же яґда мац гварела синові: „Набий ю [же-

ну]” (Ир. Фин.); *Не зачул цо ше му питам. Станул и патри* (КочЕвЦП 176). Сербске зачути значи „учуц, чуц”: *зачух звоњаву, он зачује лавез пса.* ◀ Од чуц¹

зачуц ше -уєм ше зак. „учуц ше (не цалком ясно або здалека)”: *Дзеци яжд да на церню шедза сцели би уж ходзиц по шпиваню. На два на три ше навечераю, ... а вец кед ше уж перши гласи зачули по валале – гайд и вони* (РН 57/1926, 2, О. Кост.). ◀ Од чуц¹

заш присл. 1. „ознова”: *Заш ши пришол?* 2. модал. „з другого боку”: *Не знал цо да почне. Цожд роби више му лем Америка на розум. Видзи же ту нїяк не годзен витримац, а заш ше бої од цудзого швета* (РН 13/1934, 2). || Слц. и чес. *zas* и *zase* „ознова, заш”, поль. *zaś* „исте”, укр. диял. *zas* „але”. ◀ Од *za* + *se* (тє. *za* *ше*) „назад”: словацке *vrátil se zase* значело „вращел ше назад”, а од того вец настало значене „вращел ше, пришол заш” (Machek, ЕСУМ). • **заш лем** модал. „и попри тим”; *то не заш* у поровнаньох кед ше сце окреме визначиц вредносц дакого/дачого: то не таке (таки) як: *еден прости человек так шицко крашнє понаписує [до новинох], а и досц мудро, ... то не заш знац приповедац о Кральовича Марка* (РН 47/1937, 4, М. Ковач).

зашалени -а -е „наведзени на погришну драгу, здурени”: *Национал-социялисти у Немецкей нательо зашалени зос националну идею* (Заря 3/1937, 3).

зашалїц -лїм зак. „навесц на погришну драгу, здуриц”: *Ша то лем так паноцове приповедаю да зашала народ* (РН 34/1927, 2, М. Ковач); *Але ше даце зашалїц, та вон то у франти спомнул* (РН 13/1929, 3). ◀ Од *шалїи*, праслав. *šaliti*.

зашальовац -люєм незак. *жу зашалїц*: *не будзеш вецей мнє зашальовац* (РН 23/1930, 3).

зашаплавиц -им и -веєм зак. „постац шаплави, запшети, нерозвити”. ◀ Од *шаплави*.

зашац -шеєм зак. „пошац”: *сам зашее цале польо* (РН 38/1937, 2).

зашвинїц -їм зак. „забрудзиц, замасциц”: *зашвинена читанка* (ТвенМарк 157).

◀ Од *швинїц*, *швиня*.

зашвициц¹ -им зак. „почац швициц”: *Зашвицело слунко ясне / з рана на ягоду* (нар. писня). ◀ Од *швициц*.

зашвициц² -им зак. прех. „зробиц же би дацо швицело”: *Намацала пошевку ширки на угле руского пеца и зашвицела лампу* (ЖиросV 300). ◀ Од *швициц*.

зашвициц ше -им ше зак. „видац шветлосц зоз себе”.

зашевац -ам незак. 1. „шац”: *звичайно газда подзелї жем на три часци: едну час зашева зос житом, другу с кукурицу, а трецу зос покарму* (Заря 3/1934, 5); *Прето тоти млади, цо куря ... зашеваю до свойого орғанизму рижни хороти* (РН 8/1934, 3). 2. „подшевац”: *Зашевала празни места* (Ю. Пап). ◀ Од *шац*.

зашедзиц -им зак. „почац шедзиц на вайцох (о квоки)”: *Квока зашедзела и виведла курчата* (Вер. Рм.). ◀ Од *шедзиц*.

зашедзиц ше -им ше зак. „затримац ше дагдзе длужей як треба у бешеди и шедзеню; длужей шедзиц док робота стої”: *Була сом у ўрофици Лидиї и сцела сом скорей присц, але сом ше зашедзела* (ТолстойАК 156). *Як сом ше зашедзела, а треба робиц* (Г. Р.) || Слц. *zasedieł sa* „исте”, поль. *zasiedzeć się* „исте”, укр. *zасидітися* „исте”, серб. *заседети се* „исте”. ◀ Од *шедзиц*.

зашедка ж. 1. „зашеда, стрежиско”: *Вон себе подумал да ей [птици] будзе у помоци; та вон тому гадови на зашедки шеднул, кед будзе исц жу тим младим да го забиє* (Етн29 174); *Ту ци еден розклада свойо мрежи да ци забере святу виру, там заш други биє на твою народносц ... Прето, позорни будз на тоти шицки зашедки (шильки)* (РК 1925, 135–136). 2. „ловарске стрежиско”: *У зашедки [на ловах] були я и мойо младши товарише* (РС ч. 21, 1983, 11. б.). Зоз значеньом под (2) и О. Горбач зазначел тото слово (Горбач 319). || Укр. *засідка* „зашеда, стрежиско”, поль. *zasadzka* „исте”. ◀ Од *шедзиц*.

зашеднуц -нем зак. 1. (дакого) „шедзиц у дакого, та го затримац, забавиц”: *Зашедли*

зме вас (= шедзели зме у вас, та зме вас за-тримали) (СС Мак.); *Так ме зашедла* (Пвл. Бл.). 2. „населіц ше дагдзе”: *зашедли нашо Руснаци шицки гори і долини сиверо-восточних Карпатох. Ту вони у сто и сто валалох и варошикох медзи горами и лесами* (РН 28/1927, 4). 3. „розшириц ше, розмножиц ше и нападнуц (о паразитох, газу)”: *Брескині виша зашедла* (С. Мйр.); *Коровче би жем зашедло, / коровче би жем вам жедло, / да нас [ковальох] нет, / да нас нет!* (ПЗ 2/1953, 2, М. Ковач). 4. „завжац (з войском)”: *Кед Американци ишли на Немцох, перше два-три тенки ишли напредок, кед ніхто на ніх не штрелял, пришло и друге войско, та зашедли валал, место* (Мих. Рм.); *У окремих магазинох приправено поживлення за пол рока за случай, кед би неприятель зашеднул Париз* (РН 2/1931, 2. б.); *Америцке войско зашедло часц коло Райни* (РН ч. 36, 1932, 2. б.). 5. „почац шедзиц на вайцох (о квоки)”: *Качка ми зашедла* (Ир. Фин.); *Кура ми зашедла у вигризкох (= почала шедзиц на вайцох хтори ше сама нанесла)* (В. Саб.). || Слц. *zasadnúť* „завжац дакому место за шедзене; уселіц ше дагдзе”. ◀ Од *шедзиц*.

зашивац -ам *незак.* „зошивац дацо розпаране, подране”. ◀ Од *шиц*.

зашилени -а -е 1. „сциснути зоз шильку”. 2. „задавени зоз зашиленім штрангом (о коньови, крави)”: *Зашилени конь то як задавени, кед є недобре завязани, кед ше одцагує* (Мих. Рм.); *вошли до обисца през заграду и мали цо видзиц: у хліве конь зашилени* (ПапгДюВн 109). ◀ Од *шилька*.

зашилїц -їм *зак.* „сциснуц зоз шильку”: *Кед ше вам коза не да доїц, манилу єй зашилїц на ногу* (С. Мйр.). ◀ Од *шилька*.

зашилїц ше -їм *ше зак.* 1. „задавиц ше, загартушиц ше у шильки”: *Конь ше зашилел „конь ше задавел, бо ше на штрангу з хторим бул привязани направела шилька”*. 2. *кура ше зашилела* (= кура не може знесц вайцо). ◀ Од *шилька*.

зашиц -иєм *зак.* 1. „зошиц дацо розпаране, подране”. 2. „заробиц зоз шицом” (Ир. Фин.).

зашиц ше -иєм *ше зак.*: ♦ *най ше вон зашиє до дзиравого [меха]* „гоч цо приповеда, не ма право”.

зашквирчац -чим „почац шквирчац”. ◀ Оп. под *шквирчац*).

зашкинтовац -туєм *незак.* „ходзиц храмаючи за даким”: *Зашкинтовав стари елень за чупором на чиім чолє бул млади елень...* (ЧаканБ2, 26) ◀ Од *шкинтац*.

зашкрабнуц -нем *зак.* „шкрабаючи очкодовац, означиц и под.” ◀ Од *шкрабац*.

зашкрипац -пим 1. „почац шкрипац з дачим”: *Верцел ше и зашкрипал з карсцельом*. 2. „видац шкрипаци звук”. ◀ Од *шкрипац*.

зашкрипиц -им *зак. оп.* **зашкрипац**: *Зашкрипели дакус колеса, але пошло* (РН 1/1936, 3, М. Ковач)

зашкрипнуц -нем *зак.* „видац шкрипаци звук”: *Дзвери куцичко зашкрипню: Янку* (РК 1938, 99).

зашкуліц -їм *зак.* „попатриц шкуляци”. ◀ Од *шкуліц*.

зашлайфовац -фуєм *зак.* „почац шлайфовац”: *мой варбурґ ище нігда не остал у блаце – хвалі ше Гача. Лем цо то виповед, а авто зашлайфовал и станул* (РС 5/2012, 16, Любо Рац). ◀ Од *шлайфовац* (оп.).

заш лєм слов., модал. „и попри тим”: *Перши дні ... зрана жазда сам покус видоївовал, а пред вечаром заш лєм приходзела сушедна бирешка шорово подоїц же би ше млеко не засушело* (ЛатякТал 80).

зашлєпиц -им и **зашлєпнуц** -нем *зак.* „дочасно зробиц шлєпим”: *Зашлєпела их моцна шветлосц*.

зашлягнуц -нем *зак.* „згориц од смияду”: *Ноле, дай ми води, бо зашлягнем* (КочишПП 115); *Така сом смиядна аж да зашлягнем* (Г. Р.). || Слц. *zašľahnúť* 1. „помражиц (о мразу)”: *mraz zašľahol listy* „мраз помражел лісца”, 2. „перуциц ше на друге место (о огню)”, слц. *šľahať* 1. „бовчац (о огню)”, 2. „чмигац, биц (з батогом)”, поль. *szlag* и (у Брукнера) *szlak* „заражене, шлог, апоплектичне вдерене”, *szlag go trafił* „заражело го, шлогирал ше”, укр. *шляк*: ~ аби

трафив „бодай би го...”. ◀ Шіцко од нем. Schlag „шлог, апоплектичне вдерене”.

зашляпкац -ам зак. „почац шляпкац”.

зашмантлац ше -ам ше зак. „зашпотац ше, заплесц ше” (СС. Мак.). ◀ Оп. *шмантлац* ше.

зашмариц -им зак. лєм у Гнатюковых записох **1.** „руциц, шмариц”: *А мили ше з ню нашалєл, / до Дуная ю зашмарел. / ... „Мамо, мамо, цо я зробел, / ваши дзивку сом затонел”* (БиндКост 69). **2.** „замахнуц ше”: *На волки зашмарел, шибеняка вдерел* (БиндКост 101-102). ◀ Од *шмариц* (оп.).

зашмели -а -е „барз шмели”.

зашмердзиц -им зак. **1.** „зробиц шмердзацим”. **2.** „загубиц бависко чинажання”: *Хто у чинажання загубел бависко (прекročел поцагнуту граніцу), гуторели му: Ти зашмердзел!*” (Дю. Ив.).

зашмердзовац -дзуєм незак. „робиц шмердзацим”: *Людзе зоз других валалох чудовали ше ... же чом себе тоти Керестурци зашмердзую [цали валал з конопу]* (Заря 4/1940, 4).

зашмецени -а -е „нашмецени”.

зашмециц -им зак. „зробиц шметним, нашмециц”. ◀ Од *шмеце, шмециц*.

зашмеяц ше -еем ше зак. „почац ше шмеяц; нашмеяц ше”.

зашніцени -а -е „загубени, неісправни”: **1.** ~ *праше* „праше хторе швиня опрашела недосц розвите”: *Швиня ше му опрашела осмеро, а єдно було зашнічене* (Лев. Ск.). **2.** *зашніцени класки, чутки кукурици, плоди овоци* и др. „загубени, осушени пре хороту и др.” (Ю. Пап). ◀ Од *шніц* (оп.).

зашніциц -им зак. *прен.* „загубиц (даяку роботу, бависко, догварку и под.)”: *Виплейце [большевицки коров, бо] нам зашніци наш народ* (РН 103/1926, 3); *Кліц гайд та-дзи, гайд тамаль так, ноле инашак, та ше и вон тиж так возбужел и тиж так зашніцел ствар як и сами хлапци* (ТвенМарк 64). ◀ Од *шніц* (оп.).

зашніциц ше -им ше зак. **1.** „охориц (о рошліни)”: *Кед ше млади орех орезує, може ше зашніциц и висушиц* (Ю. П.); *Скорей*

як ше калами треба поорезовац з подлоги шицки младніки. Добре охабиц дакус лісца (зашніцици младніки) (РК 1940, 149). **2.** *Вайца ше зашніцици под квоку або у инкубатору „курчата ше у вайцох подавели”* (Фебр. Сак., С. Мйр., Г. Р.). **3.** *прен.* „погубиц ше”: *Але тоти людзе, наша интелигенция, ше покус однародзує од нас, а випатра же ше потполно „зашніцици”* (РН 41/1932, 1). || Всл. *zašnicic še „буц залапени зоз шніцом”*: *ršeniča še mi zašnicila* (Buffa 322). ◀ Од *шніц* (оп.).

зашнурац -ам зак. „шнураючи появацац”. ◀ Оп. *шнур, шнурац*.

зашолоавени -а -е **1.** „тот цо ма уши”. **2.** „подли, запшети”: *Шолаве то кед дацо подле: праше, целе, дзецко, таке запшете, зашолоавене* (М. Рм.). ◀ Оп. *шолоави*.

зашором присл. „єдно за другим”: *Кед прейдзе поладне, слунко по Новим шоре швици просто отамаль одкаль иду зашором числа на хижох* (СкубанКол 44); *Иста тота моя баба мала, кед ище мойого оца не купела, двох зашором Йовжєнох, але, нажал, обидвоме помарли як беби* (НК 1980, 132).

зашпивац -ам зак. „почац шпивац”.

зашпоровани -а -е „нашпоровани, наодкладани”: *Почала ше тота славна „криза”*. *Людзе почали нагло винімац свойо зашпоровани пенєжи* (РН 16/1932, 2). ◀ Оп. *шпоровац*.

зашпоровац -ам зак. „нашпоровац, наодкладац”: *Єст людзох цо су способни зашпориц и зашпоровац* (РНЗаря 1935, 60). ◀ Оп. *шпоровац*.

зашрубовац -буєм зак. „закруциц шруб; счиснуц зоз шрубом”. ◀ Од *шруб*.

заштреліц -ім зак. **1.** „забиц з пушку, пиштольом и под.”: *Воно [дзивче] ше му скрило под єдну лещину / же би го пан не заштрелєл пре дзиву жвирину* (Етн9 ч. 209); *Полицеє го на месту заштрелєли* (РН 26/1934, 1). Всл. *zaštrelic: či zaštrelel daco?* (Czambel) **2.** „окончиц смертельну кару над даким зоз штреляньом”: *Хто ше тому процивєл, того заштрелєли* (РН 39/1928, 2); *були замишани до буні ... и двоме од нїх були заштрелєни* (КостЛибєр 176, М. Мудри). У

Гнатюкових записох находзимо и синоним *розштреляц* (оп.). ◀ Оп. *штреляц*.

заштреліц ше -ім ше зак. „забиц ше з огньового оружия”.

заштригнуц -нем зак. „направиц рез з ножнічками”: *зоз дакус грубишого паперу виштригло ше квадрат ... и по диягоналох заштригло ше дакус вецей як до половки* (ХомаМ 22). ◀ Оп. *штригац*.

заштрикац -ам зак. / **заштриковац** -ку-єм незак. „(за)платац штрикаючи”: *мож и заштриковац односно платац. Заштрикуе ше так же ше на игліцу позбераю стари очка и на ніх ше доштрикую нови* (Ду-дашКс 159). ◀ Оп. *штрикац*.

заштудирани -а -е „задумани”.

заштудирац ше -ам ше зак. „задумац ше”. ◀ Оп. *штудирац*.

зашулькац -ам зак. : *Нет уж ані шлі-ду од тих гирешох цо з вечара цапчели, ту пред дзивчатми, зашулькани циґаретли* (ПапгДюКШ 147); *Якош зашулькал циґар по витре* (Ю. Пап). 2. коц. „з ролю зароляц, прициснуц зарно же би скорей зишло” (Ю. Пап). ◀ Од *шулькац*, *шульок*.

зашушкац -ам зак. 1. „засушац”: *Кед чу-єм, у приклеце цошка зашушкало, як миш* (РН 11/1931, 2, МФ). 2. „загвариц, затапшац, зробиц по своїм, без догваряня з да-ким”: *Дзеци сцели телефон, оцец не сцел увесц, але мац зашушкала и уведла теле-фон* (Пвл. Бл.); *Зашушкац значи „заташка-ти, забашурити”*. 3. „закруциц дзецко (и умириц)”: *Зашушкац дзецко до перинки* (Ю. Пап). ◀ Од *шушкац* (оп.).

зашушкац ше -ам ше зак. „уцихнуц, умириц ше у даякей роботі або бависку”: *Дарко [хлпчик] ше зашушкал кед му мац пошла робиц вонка* (Пвл. Бл.); *Дзецко ше зашушкало значи „забавело ше”* (Лев. Ск.); *Андя збачела же якиш стариш чловец цош-ка роби у заградки, та ше ґу ньому озвала, але Владика ше цошка зашушкал, та ю не чул* (РС 1-2/2013, 16); *Дзецко ше зашушкало под лавку, та є цихо* (В. Саб.). 2. „закруциц ше”: *Дзецко ше зашушкало до перинки* (Ю. Пап, В. Саб.). ◀ Од *шушкац* (оп.).

зашушац -щим зак. „почац сушац; шушнуц”: *Ш-ишиш!! зашушело над главу* (РН 28/1933, 2). ◀ Оп. *шушац*.

заципиц -им зак. „кус розципиц з края”. ◀ Од *ципац*¹

заципиц ше -им ше зак. „кус ше роз-ципиц з края”: *кед ше копито [коньови] заципи, а так исто и рани над самим копи-том ліча ше на исти способ* (РН 48/1937, 3).

заяйкац¹ -ам зак. „почац кричац яй-яй (у бриґи, нещесцу, страху и под.)”.

заяйкац² -ам (дакого/дацо) зак. *прех. „зоз яй, яй похваліц дацо и з тим го урек-нуц”: Заяйкали дзецко, та є хоре (= хвале-ли дзецко: Яй, яке є красне (добре и под.) и з тим го урекли* (Лев. Ск.); *Не заяйкай ми краву (праишата и под.)*. ◀ Оп. *яйкац*.

заяловиц -им зак. 1. ~ **краву (козу)**: „пред оцеленьом (коценьом) престац до-іц краву (козу)”. 2. „викастровац”: *Барани у чупору було лем тельо кельо требало за оплодзоване. Гевти непотребни барани ше заяловело ... Заяловени барани ше волали шкони* (Янко Барна, РК 1998, 156). ◀ Оп. *ялови*.

заяловиц ше -и ше 1. „престац ше до-іц пред оцеленьом одн. коценьом (о крави, кози)”: *Менеї оброчку давайце кози, та ше заялови* (Ир. Фин.); *Крава целна, уж мало млека ма, требало уж да ше заяловела* (Йвґ. Бл.). Нешка частейше хаснуєме сербизем *засушиц ше* (оп.). 2. „не видац обчекова-ни диждж зоз себе (о хмарох)”: *Хмарело ше, але ше хмари заяловелі* (В. Саб.). Слц. *jalovieť* „поставац ялови, неплодни (о животиных)”. ◀ Оп. *ялови*.

заяловйовац -юєм незак. 1. „пред оце-леньом (коценьом) преставац доіц краву (козу)”: *Хвалі ше же до целеца дої, не заяло-вює краву* (В. Саб.). 2. „кастровац”.

заяц х. зоол. „*Lepus europaeus* Pall”. || У карп.укр. *зайац*, у укр. бешедох Словацкей *zajac*, у лемк. *zajac*, у слц. *zajac*, у рсй. и би-лор. *заяц*. ◀ Од праслав. *zajęsь* (Тимко 110).

• **на заяци** хлпцовске бависко: еден оганяч оганял за вецей бавячами-„заяцями”; дво-ме-троне бавяче шедзели на жеми и були

„дзири”: кед сцекач шеднул на руки даедней „дзири”, оганяч го охабял и оганял других; хторого влапел, тот бул далей оганяч (ХомаМ); ♦ **спац як** ~ „немирно спац, часто ше будзиц”: *И наш народ не будзе мочи мирно спац [од толвайох], але ... и далей як заяц муши спац, а такі не випочинути заш рано ставац* (РН 96/1926, 4, Н. Надь); **швидки як** ~ „барз швидки”.

заяча бетелінка ж. бот. „Oxalis acetosella”. Укр. квасениця звичайна, карп.укр. заяча команиця, лемк. *zajęcza kapusztą*, слц. диял. *zajačia đatelinka*, поль. *zajęczy szczawlik*, серб. *зечја соца, зечја детелина* (Тимко 38).

заяча масц ж. „масц у народней медицині”: *Вреди ше масцело зоз заячу масцу (виражене саделко зоз заяца)* (КолесарД).

[**заяча талпа**] ж. бот. „Geum urbanum L.”. Укр. *гравілат міський*. Назва мотивована з форму лісцох рошліни. ◀ Калк сербского *зечија стопа*. У вецей славянских языкох за назви файтох бетеліни хасную ше подобни вирази: укр. диял. *заячі лапки*, серб. *зечја нога*, поль. *zajęcza póżka* и др. (Тимко 58).

заячар х. „ловар на заяця”: *Оцец видзел же заячаре иду [на лови] штреляц* (Етн30 269).

заячатко с. дем. од **заяче**.

заяче -еца с. „младе заяца”.

заячи -а -е „хтори ше одноши на заяца”.

заячи (заячково) баюс(к)и мн. бот. „Centaurea calcitrapa, с. зечина, зечји брк”. ◀ Вироятно зоз сербского.

заячина ж. „месо зоз заяца”: *До заячини ше кладло и цеску* (ХомаБл 179).

[**заячи уха**] мн. бот. *Euphorbia variegata* Sims, укр. *молочай строкатий*. ◀ Калк сербского *зечије уши*. У українских диялектох тиж позната назва *заячі вуха*, але зоз значеньом *Verbascum thapsus* (Тимко 50).

заячица ж. „самица заяца”.

заячок -чка х. дем. од **заяц**.

збабени -а -е звич. у женским роду **збабена** „устарена младша жена”: *Збабена то кед ше млада устари* (В. Саб.); *Шедзим у*

шпиталю збабена, а еден ше ми пита чи пойдзем з нїм до Коцура (С. Мйр.).

збавиц -им зак. „позбуц, одняц”: *Бодай сом це, мили, нїгда не спознала! / Нї тебе самого, нї коня твогого, / та биш ме не збавел венка желеного, / ... дзивоцкей коруни и младей персони!* (= та биш ме не позбул желеного венка) (Етн9 ч. 178); *Шедай, Ганьчо, шедай до нового коча, / ша ми це збавиме чарного варґоча* (БиндКост 32. б.). || Слц. *zbaviť* „одняц”, поль. *zbawić* „виратовач, охраниц”. ◀ Од -*бавиц*, праслав. -*baviti*, а то од *byti* „буц”.

збавиц ше -им ше зак. „ошлебодзиц ше, позбуц ше”: *як да ше парасту поможе, да ше збави своїх длуствох* (РН ч. 39, 1932); *Збавели зме ше тлачительох, котри виками нас мучели* (Заря 13/1934, 6). || Слц. *zbaviť sa* „исте”, поль. *zbawić się* „исте”. ◀ Оп. *збавиц*.

збадац -ам зак. „обачиц, видиц”, лем у Гнатюкових записох: „*Сциха сом отверал, сциха сом заверал, / при моей миленкей збадац ме мушели!*” (Етн9 ч. 369). Слц. *zbadat* „исте”. ◀ Вяза зоз праслав. *badati* „штухац, джобац” (ЕСУМ, Brückner).

збаламуциц -им зак. „збунїц”: *Неприятеле св. Церкви ... видумую вишелїяки ствари, як да збаламуца наших людзох* (РН 35/1928, 4); *Не дозвољте же би гоч яки проидисвит Вас збаламуцел! Будзце вирни дзеци своїх греко-католицких пастирох* (РН 34/1936, 2). ◀ Оп. *баламута, баламуциц*.

збан х. оп. **дзбан**

збачиц -им зак. „обачиц”: *Баба видзе, та го [пшичка] збачи: „Ейне, ейне, яки красни пищик ...”* (Етн29 213) || Всл. *zbaćić* „исте” (Czambel). Укр. *бачити* „видиц”, поль. *baczyc* „исте”. ◀ Од *об-ачиц* (праслав. *ob-ačiti*), а -*ачиц* звязане зоз *око*. Форма *збачиц* хаснуе ше паралелно зоз *обачиц*, напр. у Гнатюка у истим контексту: *Тельо вон там походзковал коло облака, закуковал, вера його паноцец збачел* (Етн29 26); *...вера його паноцец обачел* (Етн29 25).

збегац -ам зак. з директним обектом, „обисц вецей места, вшадзи побегац”: *Кулу сом збегала, а не нашла сом тепих* „од зи-

да до зида” (Мар. Рм.); *Та гат здрави оставайце ... знаце мушиим ещи збегац валал бо швиньи муша буц Збегала сом цали Вербас кед сом куповала* (Г. Р.). || Слц. zbehať „исте”: ~ všetkých přátelov. ◀ Оп. бегац.

збегнуц -нем зак. 1. „прибегнуц од горе”. 2. „зоврец и преляц ше преїг бокох судзини (о млеку, юшки), с. прекипети”: *Млеко ми збегло*. ◀ Од бегац.

збегнуц ше -нем ше зак. 1. „прибегнуц на едно место (о вещей людзох)”: *На йойчане дзецка збегли ше сушедзи* (РН 37/1930, 1); *Не мож препатриц як ше народ збегнул и дораз шицки конари таргали, ... а напредз Христа долу на жем пресцерали* (Етн30 69). || Слц. zbehnúť sa „исте”: zbehla sa cela dedina. 2. „наисц у истим чаше (о вещей дійох)”: *Косидба того року [пре дижджи] почала нескоро ... Кукурици єст и неокопаней. З єдним словом шицка польска робота збегла ше нараз* (РН, ч. 28, 1940, 4). 3. „зошліс-нуц ше, спаднуц, скотуляц ше од горе”: *На верх [паски] ше кладло ружички. ... Кед ше паска уж садзала, зарезало ше на верху ярчок и зоз ширку ше заджобло же би ше ружа не збегла* (ХомаБл 190). 4. „зисц ше, сцагнуц ше (о платну)”: *Збегло ше платно, та шмат менши* (Вер. Рм.). ◀ Од бегац.

збегньов х. „лапош до хторого ше вода зліва, збегує”: *Йовген ше питал госцинскей з Мучоню чи гуторя збегньов* (Йв. Фей.). • **на** ~ „прикри, зоз падину”: *На збегньов дацо цо ма падину* (СС Мак., В. Саб.). ◀ Од збеговац ше/збегнуц ше. Од того напевно и назва уліці у Керестуре Збегньов.

збеговац -гуєм незак. „прибеговац, бежац од горе”. ◀ Од бегац.

збеговац ше -гуєм ше незак. 1. „котуляц ше, падац долу по падини”. 2. „злівац ше долу по падини (о води)”: *Хижа треба да буде на сухим месце и да ше од ней вода лехко збегує* (РНКЗаря 1936, 78). Оп. збегньов. 3. „прибеговац здалей на едно место (о вещей людзох)”: *Кед Папянка на своей жеми кошел на машини, людзе зоз далека ше збеговали патриц – „чудо”* (БиРК 1937). ◀ Од бегац.

збеговаци -а -е „з падину”: *так сом ше бала исц по шлізким коло чардаку, бо там*

було збеговаце, та сом ше бала же ше пошліишем и спаднем (Г. Р.).

збелавени -а -е „побелавени од вдере-ньох и под”: *Така сом була збелавена яґда ме дахто побил место при месту*. Всл. zbelaveti: zbelaveta tvar.

збелавиц¹ -веєм и -вим зак. *непрех*. „поставц белави, побелавиц (од вдерењох, гніву и под.): *Шваб ше ... розед, збелавел и почал хватац його пайташа за перши же най му враци пенєж* (НК 1988, 152). ◀ Од белави.

збелавиц² -им зак. *прех*. „побиц дакого так же би збелавел”: *Цихо будз, бо це збелавим!* (В. Саб.). ◀ Од белави.

зберани -а -е „вшеліяки, не найлепши”: *Приходзелі дакле до Керестура такі зберані паноцове, які бул у Керестуре і народ* (Кост-Либєр 58). Тот прикметник зазначени лем у Г. Костельника, але предпоставяме же ше вон хасновал у бешеди, бо маме и виведзени меновник збераніна (оп.).

збераніна ж. 1. *Збераніна то даяки не-фини ствари, кед дахто ма шицко лем таке назберане* (Пвл. Бл.); *Збераніна то вшеліяки новосци, приповедки* (Мих. Рм.); [У їх статъох] *зачудує це кажде слово, кажди шорик. ... Збераніна шицких руских и неруских ди-ялектох* (РН 16/1935, 2). 2. „група переважно нешорових людзох”: *И видзице, тота збераніна од неподполних пол посто нашо-го народу, тоти сто людзе направили якиш [союз]* (РН 30/1929, 1); *койяка збераніна на-иходзи з каждым дньом до валалу* (КовМих-Гриц 91). || Поль. zbieranina 1. „найгорши людзе, остаток швета”; 2. „мишаніна”. ◀ Од зберац.

зберац -ам незак. 1. „сипац з каблами до мехох”: *Просо ми на громади на пойдзе. Кед го сцем предац, збераме го до мехох и спуцуєме мехи з пойда* (Мик. Ск.). 2. „за-зберовац”: *тоту желену кукурицу цо на-претарговали, та дзеци збераю зоз свою мацєру* (ЕтнV 102). || Слц. zberať „исте”. 3. „рихтац дакого за одход”: *Мац збера дзеци до школи*. ◀ Од брац/бер-. • ~ **млеко** „до-їц покрадзме люцки крави”: *Даєдни людзе, жени зберали млеко – доєли люцки крави* (С. Мїр.); ~ **пасулю**: *Пасуля ше витарговала*

з копиньом ... То ше мушело робіц вчас рано док іще було роси, та копине було дакус мегчейіше. Іншак руки страдали. (ФейІр 59); ~ **класки** „по скошеним полю зберац по жеми попадани класки жита”: Баба Галийова (худобна була), славна, бо назбєрала зос класкох 2 мірова жита (БіРК1937, 137), всл. klasek: klasky zbíracs „істе” (Hal).

зберац ше -ам ше незак. 1. „ріхтац ше за одход, віберац ше”: Збераю ше до цєркви. 2. „ріхтац ше, готовіц ше”: Большевікі ше збераю на войну (РН 21/1932, 1). Всл. zbéracs še (Czambel), zberacs še „істе”: každý še zbєra na bal (Lacko 81). 3. „гноїц ше (о рани, боляцим)”: То су бактеріі хтори виволую ... потскорово гноєне (зберане) (Заря 33/1934, 5). ◀ Од брац/бер-.

збетежєні -а -є „здути од бетєліні (о статку)” (КочішІР 113). Карп.укр. бетіж-ний „хори” (Дэже). ◀ Оп. бетега.

збєчац -чим зак. „оглашіц ше з бєчаньом”. ◀ Оп. бєчац.

збєшєдовац ше -дуюм ше зак. „у бєшєди присц на одрєдзєну тєму”: Мацєри ше збєшєдовали и о учєню дзєцох и констатовали же нєшка дзєци вєцєй науча у школи як дакєди.

збєшнєти -а -є „хори од збєшнєтосці”: На псу [спочатку] нє познац же є збєшнєти (РН 30/1936, 3). ◀ Оп. бес, бесни. ♦ **як** ~ „як шалєні”: И док я так як збєшнєти лал, прєдо мну ше створєл єдєн худобні дїдо (РН 35/1929, 3, М. Ков.); кєд сом вишпівал ... а вон ше рєготал як – збєшнєти (РН 26/1937, 4); Таки бул Гітлєр як збєшнєти (Пвл. Бл.). || Всл. zbešňeti: to take buli jag zbešňete (Sipos). ◀ Од бес, бесни.

збєшніц ше -ім ше зак. 1. „похоріц ше од збєшнєтосці”: [Пєс] мєжє ше збєшніц кєд ше прєз плот нюхци зос збєшнєтим псом (РН 30/1936, 4). 2. прєн. „барз ше нагнівац, страціц присєбносц од гніву”: Оцєц ше збєшнєл же му дзівка ходзі зос слугом (В. Саб.); Жєна го охабєла, пошлєла з другім и одвєдлєла сина. Вон ше збєшнєл, пошлєл до нєй и забіл сина же би ше єй вимсцєл (В. Саб., Г. Р.); и за члєвєка ше гварі же побєшнєл, и прєклїна ше людзох: бодай ши ше збєшнєл (В. Саб.). ◀ Оп. бес, бесни.

збивани -а -є „на спєціалні спосіб обробєні матєріял жє би бул густєйші, цєплєйші”: ~ **платно**: Югашє малі чугані шматі (панталоні и др.), то було збиванє волнянє, густє платно (Лєв. Ск.); Чужанка то фалаток (дас 20 X 20 цм) сукна, грубого збиваного волняного платна хтори хасновалі штранжарє (В. Ерд.); **збивани ботоши**: [Хлопі прєз жиму ношєлі] збивані ботоши ..., так жє вжимє могли ходзіц и у папучох (ФейІр 91); **збивані чарапі**: За сухі часі и коло хижі куповало ше [жєном] грубі, збивані чарапі (и нєшка ше ноша) (ВаргаЛю 246); чарапі, грубі, як змє тєді ношєлі, тоти чарні збивані (Рускіні 54).

збивац -ам незак. 1. „прібівац єдєн прєдмєт гу другому”: Збивац латі (дєскі). 2. „зганяц шіцкіх вєдно”: Збивац дакого до громаді. 3. „змєншовац дакому цєну, заробок, длуство”: То фабрїкант ... збивал надніцу роботніцом (РН 4/1928, 1); Пїтал сом сєдємдзєшат форінті, а вон мнє ніч нє збивал од моєй плаці цо сом пїтал. Дораз вїнял, пєйц форінті капару мнє дал (Етн29 VI); цукрарні и конопнярні ше удружєлі и збиваю цєні цукровєй цвїклі и конопом (РН 67/1926, 1); Розумі ше, жє тота цєна [жємі] ше да іще збивац; то тєльо пїтаю алє даю и туньшє (РН 11/1929, 3); трішкі трєба збивац, змєншовац (РН 15/1930, 4). 4. „змєншовац горучку, прицїсок, хороту з лікамі”. 5. „збивац плоді з дрєва”. 6. „злучовац, змїшовац”: Кєд ше пчолі збиваю (сцү змїшац) тєді их нє трєба з барз моцнім димом ... покуріц (РН 11/1935, 2, О. Губаш, уч.). 7. „побівац дачїйо думанє, слова”: Гоч як му повєм, вшє мє збіє, а шовгџор Я. нїгда мє нє збивал (Пвл. Бл.). 8. (пальці, колєна) „здзєрац”. • **збивац олєй** „цадзіц олєй з рєпчєню и др.”: У олєярньох збивалі олєй. Кєд ше вїтлєчєло овєс, рєпчєнь спод трєшкі ше овяло, та ше вєц збивало олєй зоз того рєпчєню; рєпчєню найвєцєй було у овшє, вєльо овса ше шало (М. Рм.); жазда го раз послал до олєярні да збиваю олєй зоз чуткох (Етн30 307); Карп.укр.: млин котрый бьєть олієй (Неділя).

збивац ше -ам ше незак. *жу збиц ше.*

збидовани -а -е „убити, забриговани”:

Андя Ц. *ходзи збидована* [ма проблеми зоз синами] (Лев. Ск.); Нина, *док шовзор бул хори и кед умар, више була така збидована, а тераз є така фина одмладнута* (Г. Р.). ◀ Оп. бида.

збизовац -зуєм зак. „звериц, препущиц”: *Пошли до войни; краль збизовал свойо войско на двох старших жецох, а на того наймладшого ані не подумал* (Етн29 58); *Оцец, кед би сцел, могл би цали свой маєток на нього збизовац як на сина* (КовМих. ЦВ, 8). ◀ Од бизовни (оп.).

збизовац ше -зуєм ше зак. „буц бизовни, опрец ше на дакого/дацо, вериц до дакого/дачого”: *не научела робиц и слухац, бо ше превельо збизовала на свойо богатство* (РН 9/1928, 1); *Маме приклад од самого апостола Петра, хтори ше барз збизовал на своєю сили, па, ето, затаєл од страху Христа* (РН 26/1927, 4). || Всл. *zbizovac še „исте”*: *na ņeho še ņemož zbizovac* (Bartko 210). ◀ Од бизовни (оп.).

збилиц -леєм и -ім зак. „побилиц, достац билу фарбу”: *Дзеци були престрашени, збилиени* (Пвл. Бл.). ◀ Од били.

збити -а -е 1. дієприкм. од **збиц (ше)**. 2. „хтори ма збиту, спресовану масу”: *Нєско-ро, у маю, не коп з ашовом, бо жем напири, подзвигне ше, стої як пире напирена, не збита* (В. Саб.); *Жем барз пресиха кед є така напирена, зато ше и шулька да будзе збита жем, кукурица любви збиту жем, лєпше ше лапа за жем* (В. Саб.); *Гоч як да зме добре оробели и пририхтали жем под єшенське шаце житох, ипак осетиме з яри, кед ше жем висуши, же є збита и тварда* (РН 9/27, 2). 3. „набити, побити”: *Не виспана сом, та сом така як збита* (Єл. Шан.). 4. „невисоки а груби, набити (о човекови)”: *У валале не було такого моцного човека як бачи Антонь. Мали, збити, неограни вельораз заганьбел и наймоцнейшого хлопа* (РН 2/1936, 2, М. Ковач).

[**збитки**] *мн.* „паради, пакосци”, лем у нар. писні хтору записал О. Тимко: *я ше зисиц з нїм [шугайом] сцела, / прето сом му*

з овечками збитки наробела [скрила му овци] (Тон ч. 298). Укр. *збитки* х. *мн.* (єд. *збиток*) „материялни утрати”, *диял.* „пакосци, чкоди”; лем *мн.* *збітки* *диял.* „несташносци, франти”: [Батька] *веселять збитки дитячі*. ◀ Судзаци по словох *густеньки* и *полонина* у тей писні, вона вироятно преложена з українского, та и слово *збитки* вироятно кнїжково. Виведзене од *биц*.

збиткош х. 1. „тот цо ше любви биц”: *А хто преходзи коло проща? То весели збиткоши и имели франтоши цап, цо добре виучел свою роботу з главу и з каждым ше готови бориц, бо роги його вельки, а глава тварда* (РН ч. 39, 1932, 4). Всл. *bitkar „збиткош, збитлївец”* (Hal 135). 2. „пакошник”: *Ох нашо збиткоше уж полапани! ... Вони у паньскей загради поламали проще и конари. Наробели вельо чкоди ... Так им и треба, най знаю, яки смачни цудзи яблука* (РК 1933, 64). ◀ Од *биц*. Оп. и **биткоши**.

збитлїви -а -е „тот цо ше любви биц”. ◀ Од *биц*.

збитник х. оп. **збиткош**.

збиц збием зак. 1. а) „прибиц єден предмет гу другому”: [Рачки на кориту за гнєчене] *могли буц збити зоз итирох латкох* (ДудашКс 140); слц. *zbiti „збиц два предмети”*. б) „направиц, збиц дацо з дескох и под.”: *ютре рано треба труну даяку збиц и криж справиц* (РК 1940, 36, М. Ковач). 2. а) „зognaц шицких ведно”: *Збили их до громади*. б) „злучиц, змишац до єдней громади”: *Хтори два кошинїци ... сцеме збиц (змишац) мушиме їм дац исти запах, або зос медовку, або нарецац на папер цибулі* (РН 11/1935, 2). 3. „зменшац дакому заробок, плацу, длуство”: „Порция ше муши збиц на менше, наднічарови надніцу подвисиц” (Етн30 191); *Млєчаре збили млеку масну єдинку* (В. Саб.); *Таршовци збили цену кукурици* (Мих. Рм.); *Власци сцели збиц месо (= сцели зменшац цени)* (В. Саб.); *шицким плацу збиц и нову им одредзиц* (РК 1929, 65). 4. а) „зменшац горучку, прицисок, хороту з ліками” (Вер. Рм.): *Осетел би ше дахто и однесц му кантичку кислого млека же би му горучку збило* (ЛатякТал 121); *Най гутори хто цо сце, з парадичами и цеском сом збила прици-*

сок (Люб. Як.); *Дохторка ми гварела: „Почал вам чир у жалудку, але го збієме.* (Йвґ. Бл.); *Да роби, та би збил цукер зоз дзевец на пейц.* **б)** „застановиц дакого/дацо у напредованю, намаганьох, жаданьох”: нешка не исную ані пострел, ані обишка, бо нешка людзе вецей меркую на гижиєну цела, а и медицина напредовала, та ше кажди вред збіє на початку, а не дочека ше най ше так барз заґадзи (КолесарД); *Бойовни жаданя Италиї треба збиц, на гоч и зос оружану силу* (РН 38/1935, 4). **5.** „збиц плоди з древа”: *Збиц яблуко, орехи; слц. zbić „збиц плоди”.* **б)** „побиц дачийо думанє, слова”: *Гоч як му поведем, више ме збіє, а шовґор Яким нїзда ме не збивал* (Пвл. Бл.). **7.** (дакого) „уплївовац на дакого же би пременєл одлуку”: *Сцел пойси, але ше оддумал, його жена го мала збиц „ви-роятно го одгварела”* (В. Саб.); *Гвари ше и збиц дакого з драги* (В. Саб.). **8. а)** „барз набиц, побиц дакого”; всл. *żenu zbil* (Czambel) **б)** „побиц неприятельске войско”: *Так го Турок збил же и його самого зоз собу вжал* (Етн29 67); *Чарного краля войско за єдну минуту за два Червеного краля войско шицко збилі* (Етн29 59). **в)** „побиц (о каменцу)”: *Каменец шицко збил; Ище под час бурї ше спуцел таки каменец як голубово вайца и шицко на польох до жеми збило* (ЛатякТал 90–91). **◀** Од биц. **• жима го збила** „мал повисшену температуру, а цело ше му тресло”; всл. *ta ho až žima zbila* (Czambel); **збиц капитал (жем):** и сама гвариш, же ше часто дзеци маю побрац лем прето, да ше збіє капитал (РН 28/1937, 2, М. Ковач); **~ на-лец, колєно** „вдериц палец, колєно до твардого и здрец го”; поль. *zbić kolano* „исте”; **цєлє збило краву, коцє збило козу** и под.: *Доєл сом краву до цєлєца, та препадла, цєлє ю збило (= цєлє вельо цицало, вельо до ней тукало, та од того ослабла, препадла)* (В. Саб.); *Я мойо цєлє од початку кармим на фляшку, та не збіє краву, а и легчийше го вєц одлучим* (В. Ерд.); **жито збите (збило) на ногох** „ляд побил уж узрете, а ище не покошене жито” (ИГК, В. Ерд.); **♦ збиц дакого на белаво** „побиц дакого же би аж побелавел”.

збиц ше збием ше зак. **1. а)** „збиц ше до громади”: *а овци ше збили до хладку под дзиву грушку та сити дихца* (ЧаканБас 55). **б)** „поклопиц ше у чаше (о двох дійох и под.)”: *Збили ше му два схадки, та на єдну не може пойси; Збили ше ми вецей роботи нараз, та не знам як почац.* (Лев. Ск.) **2.** „вдериц єден до другого”: *Понагляли обидвоме, та ше збили; Збили ше авта.* **3.** „стварднуц ше од прицисканя, длугого станя и под (о муки, жеми и под.)”: *На пойдзе було два мєхи билей муки, 3-4 хлебовей и мєх-два кукуричней. Више кед ше ишло на пойд на муку, порушало ше ю да ше не збіє* (ХомаБл 177); *Док залївам капушту, ґазлуєм ю помеджи шори, та ше жем збила* (В. Саб.); *Кед би ше жем до яри барз збила, теди ю пред садзєньом зорце 7–8 центи* (РН 20/27, 3).

зблациц -им зак. „забрудзиц, замасциц з блатом”.

зблациц ше -им ше зак. „забрудзиц ше, замасциц ше з блатом”.

зблїжей присл. „зблїзка (з компаративну ниянсу)”: *Хто лєм кус зблїжей позна наших людзох дораз то обачи* (РН 29/1934, 1).

◀ Од блїзо.

зблїжиц ше -им ше зак. „присц блїжей, приблїжиц ше”. Всл. *zblżić się „исте”* (Lacko, 71). ◀ Од блїзки.

зблїжовац ше -жуєм ше нєзак. „приходзиц блїжей, приблїжовац ше”: *Кед вони ше зблїжую ґу Маркови, видза же вон уж не подобни спаню, але так лежи як умарти* (Етн30 190); *уш ше яр зблїжує* (ЖиросМСМ 49). ◀ Од блїзки.

зблїзка присл. „з блїзкосци, одблїзка”. Всл. *zbliska „исте”* (Шипош).

збляднуц -нєм зак. „постац бляди”: *Пайташочки мойо, дайце ми жверкадло / Най я ше опатрим чи ми лїчко зблядло* (Етн9 ч. 94). ◀ Оп. бляди.

збльохтац -ам и **збльохциц** -им зак. „на швидко, гоч як увариц єдзєне”: *О даяки час єдло на столе, а вона чамка ци чамка, потим му дава єден комплимент же би бул прикладни фармер, бо зна збльохциц одлични помиї* (Мак, ч. 2, 1982, 24). ◀ Од оном. бльох-. Оп. забльохтац.

зблѡхцени -а -е „нашвидко уварени” (Сф. Мак.). ◀ Од зблѡхтац.

зблѡхциц -им зак. оп. зблѡхтац.

зблѡчкани -а -е оп. зблѡхцени (Сф. Мак.). ◀ Як и зблѡхтац ономотопейске бльѡч-

зблѡчкац -ам зак. оп. зблѡхтац.

збовчац -чим зак. „нараз ше розгориц, бовкнуц (о огню)”. Слц. (v)zblčat „исте”. ◀ Оп. бовчац.

збогациц ше -им ше зак. „постац богати”: Тот „краль шпизи” то найлєпиш приклад як ше у Америки мож збогациц (РН 30/1933, 1). Всл. zbohacis še „исте” (Czambel).

збогачовац ше -цуєм ше незак. „поставач богати”.

збогом викр. поздрав при розходзеню; одпоздрав домашнього одходзацому: **збогом** або **збогом ходз(це) здрави**. Всл. zbohom „исте” (Sipos).

[**збогом**] викр. оп. збогом. ◀ Од серб. збогом. Наш еквивалент зоз г: збогом (оп.).

збойнік х. „розбойнік”: У ней [карчми] шедзи Келеменік, / Келеменік, вельки збойнік. / Вноци пойдзе, вноци придзе, / нігда добре не принєше, / лєм шабльочку зардзавену / и кошульку скирвавену (Етн9 ч. 41); А тот Грицко вельки збойнік з Гайдошом, / бо вон поклат сержаньох из ножом (Етн9 ч. 390). || Всл. zbojnik „исте” (Czambel, Štolc), слц. zbojnik „исте”. ◀ Од биц/бой. У Гнатюка зазначени и єден приклад форми розбойнічок (дем. од розбойнік): „Гибай, цєро, гибай дому, / видавам цє за Яничка, / за велького розбойнічка! / Вноци пойдзе, вноци придзе, / нігда добре не принєше, / лєм кошульку скирвавену, / а шабльочку зардзавену (Етн9 ч. 40). У сучасним языку форму розбойнік хаснуєме под сербским уплївом. У Гнатюкових записох ше як синоним хаснує и гарамбияш (оп.).

збойнічки -а -е „хтори ше одноши на збойнікох”: Там вон лежи [в] пустих горох, / при збойнічких трох коморох!” (Етн9 ч. 40).

збоку присл. „з бочней страни”. Слц. zboку „исте”.

зболіц -ї зак. „заболіц”: Иринку зболєли клуби, та станула (Заря 29/1934, 8).

[**зборніца**] ж. 1. „заєднічка простория преподавательох, наставнічка зборніца”. 2. Будинок одн. простория у хторей ше збераю и зашедаю члєни церковного одбору наволює ше зборніца (ГорКух). ◀ Од серб. зборница.

зборньов х. „вояцка торба”: Ви, вояци, красни хланци, лєм зборньови рихтуйце!” / „А мой зборньов зрихтовани, на столє зложєни, / винєш ми го, мила моя, винєш ми го пред дзєвери!” (Етн9 ч. 309). || Слц. bogňov „исте” (Kalal). Наша форма зоз з- виоротно тиж настала од старшей форми борньов (неясне тото початково з-). ◀ Од мадь. bornyó „вояцка торба”.

збочкани -а -е „злучени, сциснути ведно”: Задні шніци стали на розвори ведно, а не роздєлєни зоз древком як предні. На тим месцє дзе були збочкани колєсар вифуровал вельку дзиру прейѣа през нїх и през розвору (Фа 74). ◀ Од бочкац. У нашей статї Нова лексика у Костельниковим Идилским венцу „З мойого валала” дієслово збочковац ше положили зме гу Костельниковим новим словом хтори вон сам вивєдол (у других авторох зме го не зазначєли). Медзитим, з оглядом же прикетнік збочкани похасновал чловєк з народу, форми збочкани, збочк(ов)ац ше треба тримац за народни. || У словацким иснує дієслово збочковац ше: zbozkávať sa „вельо раз ше побочкац, вибочкац ше”.

збочкац ше -ам ше зак. „злучиц ше, сциснуц ше ведно (звич. о двох предметох)”. ◀ Од бочкац.

збочковац ше -куєм ше незак. „злучовац ше, буц сциснути ведно (звич. о двох предметох)”: А там дзе округлє з жєму ведно ше збочкує, / през числа ше габох билих бистро прєлївує [= там дзе ше небєсни звод зоз жєму злучує, тє. на горизонту] (КостИ-дил 15). ◀ Од бочкац. Оп. и збочкани.

збрехнуц -нєм зак. „оглашиц ше з брєханьом (о псови)”: Капурка дуркла, пєс збрєхнул (РН 7/1929, 2, С. С.). Слц. zbrechnút „исте”. ◀ Од брєхац.

збридзени -а -е „забридзени” (Люб. Як.).

збридзиц -им зак. „загубиц, зробиц бридким”: *Пас я кози, пас я воли на желе-ней травички, / ... И сам перши [гайнік] жу мнє гварел: „Чкоду ши нам направел! / Ти, гуницуту, цо ту робиш, шицко жито нам збридзиш.”* (БиндКост 116) || Всл. zbridzic „зробиц бридким”. ◀ Од бридки (оп.).

збриднуц -нем зак. „постац бридки”: *Збрид бим вецей, як мера?* (КостПр 65) || Всл. zbridnuc „постац бридки” (Hal), укр. збриднути „исте”.

збривциц -им зак. „скошиц з косу и под”: *Збривел сом нешка гольт* (В. Саб.).

зброй х. або **зброя** ж. неясне слово у двох народних писньох: *Ваша цера ширим полю ходзи, / вибирає куковицу зброю* (Етн. 9. ч. 305); *Ширим полю катонаци стоя, / вибераю куколїче з броя, там. / Ещи вона шицко не вибрала, / уж гусаром дивиция стала, там* (Етн9 ч. 311) Слово, и по форми и по значеню, неясне анї зоз ширшого контекста у тих двох писньох. Неясне анї слово куковица/куколїче. У першей писні стих першобутно могол глашиц: *вибирає куковицу з(оз) зброю*, та би форма зброю могла буц ген. ед. од *зброй „оружие”. У другой писні стих першобутно могол глашиц: *вибераю куколїче з(оз) зброя*. Судзаци по слц. zbroj „оружие”, всл. zbroj „пушка” (Czambel), укр. зброя „оружие”, поль. zbroja „наоружане; вояцки панцир”, и нашо слово могло значиц „пушка”, „оружие” и под. Слово зброй/зброя етимологи вяжу за поль. broić (броїц) „вирабляц, шалїц ше, паратовац”, чес. brojiti „бориц ше” (першобутне значене тих дієсловох було „рубац”), серб. број и болг. брой „число, нумер”, хторе перше значело „зарубане, зарезане” (число предметох спочатку ше означовало зоз зарезами у древе и под.). Тиж го вяжу и за праслав. briti, brǫjъ, хторе у сучасних славянских языкох значи „бритвиц” (Фасмер, ЕСУМ).

збрудзиц -им зак. „забрудзиц”. ◀ Од бруд.

збрудзиц ше -им ше зак. „забрудзиц ше”: *Тот фартух ше ми так фришко збрудзи* (Г. Р.).

збувац ше¹ -ам ше незак. 1. „позбувац ше, отресац ше дачого”: *Оцец купел половни трактор од Словака. Тот ше збувал трактора, гварел же го да за тепишу риби, а трактор виробени* (Лев. Ск.). Укр. збуватися „исте”. 2. „одрекац ше дачого, оставац без дачого”: *шицко сом порозпредавала. Чешко нам худобним svojого добра ше збувац* (РК 1941, 49). ◀ Од бувац, буц.

збувац ше² -а ше незак. „случовац ше”: *Кельо часу прешило и цо ше з нїм шицко збувало, Гриц не знал* (КовМихГриц 163). У литературним языку хаснуеме и меновник збуване „случоване” и мн. збуваня „подї”. ◀ Од бувац, буц.

збудзиц -им зак. „зобудзиц”. Укр. збудити „исте”, поль. zbudzić „исте”.

збудзиц ше -им ше зак. „зобудзиц ше”: *Други раз теметов обишиол, / та своєї милей гробик нашо. / А у тим ше мила збудзела, / з цемного гроба прегварела* (БиндКост 81). Укр. збудитися „исте”, поль. zbudzić się „исте”. ◀ Оп. будзиц.

збудовац -дуюм „вибудовац, справиц”: *Пошо.л до.му, дал себе збудовац вельке обисце, накупел вельо жеми* (Етн29 67); *валал принушени ... себе збудовац єден дом, котри будзе „народни”* (РН 43/1929, 1).

[збунїц] -їм зак. 1. „змиліц, помилїц”. 2. „виволац при даким збуненосц”. Оп. збунїц ше.

[збунїц ше] -їм ше зак. 1. „змиліц ше, помилїц ше”; 2. „збунено реаговац, не знайсц ше”: *Валалски крави на наши ше пред бурю знали збунїц. Кед ишла буря, кравар стримовал крави же би не рушили скорей до валалу* (В. Саб.). ◀ Од серб. збунити се.

збуравиц -веем зак. I *непрех*. „постац бурави”: *Збуравее кози шерсц* (В. Саб.); *Патрим на мойо збуравени власи рано у жвератку* (шк. сост.). II *прех*. „побуравиц дакому власи”. ◀ Од бурави, буриц ше.

збурени -а -е „набурени”: *Не любим пойсц купци до їх дутяну, бо вона више така збурена* (Пвл. Бл.).

збуриц -им зак. „набуриц”: *Дараз витри загуча коло ладї ... збуря вельку воду* (РК 1927, 43).

збуриц ше -им ше зак. „здуриц ше, нагнівац ше, набуриц ше”: *я напишем таке дацо до новинох, а жени ше збуря та будзе горше стораз як з хлопами* (РН 28/1937, 2); *Ганя кед ше збури, та сцекац „кед ше нагніва, та да человек сцека”* (Г. Р.). ◀ *Од буриц ше* (оп.).

збуртац -ам зак. експр. 1. „зобудзиц, зогнац, звич. нагло, грубо”: *Збуртал ме вчас рано* (Мих. Рм.); *Кед сом бул у лаґру у Немецкей, та ми домашні винчовали „пурстак” [= родзени дзень], ище и дзеци позбуртовали, та ме рано дочекали и шицки ми давали руки* (Йвг. Бл.); *Оцец ме више мал обичай нагло зобудзиц, збуртац* (СС. Мак.). 2. „знемириц”: *Опитај ти ше паноцови чи однес кнїжки до Коцура, да го не збуртам я ище раз* (Ю. Пап). Слц. *zburovať „исте”*. ◀ *Од буриц (ше)*.

збутнети -а -е „поплешнети од влаги”: *скоро шицки ствари [ше] нашли на єдним полю закопани у кукурици – але дабоме цалком подрани и збутнети* (РН 38/1930, 3); *О даскельо дні од жита остала лєм повалена збутнєта слама* (ЛатякТал 91). ◀ *Од бутніц*.

збутніц -неем зак. „поплешніц од влаги”: *Кед зохабиме дацо на влажним месце, сплешнеє, збутнеє* (РК 1933, 128). Всл. *zbutnić „исте”* (Bartko 210). ◀ *Од бутніц*.

збутько х.: (*таки*) **як** ~ „округли, набити, тлусті”: *Любо бул як збутько* (С. Мйр., Лев. Ск.); *Збутько то тлусті и брухати* (В. Саб.). С. Мйр. зна и форму **здутько**. ◀ Кед же першобутна форма була **здутько**, яку зна наша информаторка, вец слово походзи од дієслова *здуц ше*: *здутько* би бул человек хтори здабе на здути статок. Форма *збутько* по тим би настала з пременку *д-ть* > *б-ть* од форми *здутько*.

збухац -ам и **збухциц** -им зак. 1. „нашвидко и гоч як дацо зробиц”: *Його жем так гоч як поорана, так ю збухцел* (В. Ерд.); *Вони двоєме якуш вечаришу ишколу збухалиї (= нашвидко закончили)* (В. Саб.). || Всл. *huj-buj zbuchac „нашвидко, гоч як (поробиц)”* (Hal I, 292). 2. „поробиц векше количество дачого”: *Збухал сом нешка гольт жита „покошел сом з косу цали гольт”* (В. Саб.). ◀ *Од бухац*.

збухац ше -ам ше зак. експр. „збунїц ше, помилїц ше”. ◀ *Од бухац*.

збухциц -им зак. оп. **збухац**.

збуц ше¹ збудзем ше зак. „позбуц ше, отрєсц ше”: *Сцел би ше збуц трактора* (Вл. Ерд.); *Пришол дому и як да ше збул велькей терхи* (РН 36/1932, 4). Укр. *збутися „исте”*. ◀ *Од бувац, буц*.

збуц ше² збудзе ше зак. 1. „случиц ше, трафиц ше”, у суч. лит. языку и у бєшєди: *Не знам цо ше далєй збудзе* (Євф. Пл.); *Дванац роки сом мала, и до тєди и од тєди вельо ше того збуло* (РК 1978, 113); *Перши раз ше у його живоце збуло же зло злярмал на свою мацер* (ГудакПрип 41); *Так ше з кждим збудзе, / Кед другому у роботі / Вон завадзац будзе* (РН 48/1933, 4, А. Мудри); *Чи ше то то цо астролоґ гвари дараз збудзе чи не* (В. Саб.). 2. „здїйсніц ше, витвориц ше”: *кед будзєме доведна робиц на нашим народним просвищованю, тєди ше збуду слова нашоґо славного поєта: Буду нашо кнїжки злати / А ми о двойнє богати* (РН 35/1937, 3). || На основи укр. *збутися „случиц ше”* и всл. *zbuc še: co bulo, še zbulo „исте”* (Czambel) тримаєме же и дієслово *збуц ше*² / *збувац ше*² з карпатскєй лексики. ◀ *Од бувац, буц*.

збушок -щца х. „суд за муєне масла”: *Масло ше муцєло у збуцку зоз муцєлку Муцєлка мала длугоку ручку, а долу дзира-ви танєрчок. На верху збуцка стал лоповик хтори заверал дзиру збуцка - же би ше шметанка не виплюсковала вонка. Муцєло ше дотля док ше шметанка не позбивала до грудкох масла и оддвоєла од цмару* (ДудашКс 143). У руснацких бєшєдох сивєрнєй Мадярскєй *збуцок „исте”* (М. Жр, РС од 28. X 1988, 13). || Всл. *zbušek „исте”* (Czambel).

◀ Од бухац. ♦ **тлусті (округли) як** ~ „тлусті и округли” (РК 1922, 135); *стари, округли як збуцок, дідо Микола* (КовМихЦВ 29).

звада ж. „оштре спричане з неприятельським и увредливим тоном”. Всл. *zvada „исте”*. ◀ Од *вадзиц ше* (оп.).

звадліви -а -е „тот цо ше часто вадзи”.

зважиц -им зак. 1. „мац одредзену чужину”: *Волім качури на месо як качки, бо качур зважи штири кили* (Пвл. Бл.); [Хлопи при опалених швиньох] *поприповедаю, пошацую котра швиня кельо зважела на мажи* (ФейИр 63). 2. „прегнуц, сцагнуц зоз свою чужину на єден бок”: *виньєшице голу правду о грихох батогашских „вождох” ... на їеден бо, а ми виньєшема ваю на други бок та увидзимо чийо нъижей зважа и чийо векши* (Заря 5/1937, 5, Евг. Кочиш). ◀ Од *вага*.

зважиц ше -им ше зак. „ришиц ше, наважиц ше”, у Гнатюка: *Не мог ше зважиц монах же би жу нїм пошол, бо ше му так видзело же будзе пред нїма розплакани* (Етн30 126). || Укр. *зважитися „исте”*. ◀ Од *вага*. Оп. и *наважиц ше* и *одважиц ше*.

звалїц -їм зак. 1. „виврациц”. 2. „покошиц зоз косу (зоз чаповку)”: *Звалел сом нешка пол гольта (= покошел сом)* (Ю. Пап). ◀ Праслав. *valiti/valjati*.

звалїц ше -їм ше зак. 1. „виврациц ше, спаднуц”. 2. „дакус легнуц одпочинуц, с. прилећи”.

зварац -ам незак. „райбац у гаровим луку (у горуцей води прелятей през гар)”: *Зварало ше лем шмати ушити зоз платна своєї роботи и лем барз брудни шмати. Шмати ше покладли до зварки (оп.) и преляли зоз чарним мидлом лебо жаровим лугом (оп. луг¹); охабели ше най дакус постоя – мочели ше. Кед ше одмокли, брало ше фалат по фалат и прало (оп. прац)* (ДудашКс 161); *Готови предзенка ше пред снованьом мушело ище „зварац”. Тото ше робело у зварки. Предзенка ше попарело з горуцу воду и так стали док ше не охладзели* (ФейИр 39); *Кед му жачи зварала, ... / з крижним древом бухала, до комина вишала* (Етн9 ч. 315).

|| Карп.укр. *зваряти „исте”* (TichyFr). ◀ Од *вариц, врец, праслав. variti*.

зварени -а -е дієприкм. од **звариц ше**.

♦ **як зварени** „не у дзеки, розчаровани” (СС Мак.): *Кед раз у Керестуре побило скоро пол хотара, людзе у валалє були як зварени, барз ше забановали, ламали з руками же, гат, з чого ше будзе жиц* (РС 22/2012, 16, М. Симун.).

звариц ше -им ше зак. „претвориц ше до грудкастей маси (о превареним млеку), с. згрушати се”: *Да ше млеко не звари, усип до ньго скорей як го жу огню приставяш на верх ножа соди бикарбони* (РН 23/1937, 4). || Слц. *zvarit' sa „исте”*. ◀ Од *вариц, врец, праслав. variti*.

зварйовац ше -юєм ше незак. жу **звариц ше**.

зварка ж. „древени широки суд з дугох, подобни гордову”: *Зварка була векша од шафліка, а менша од гордова, широка, нїзка, могла буц и длоговаста. Хасновала ше за зваране; людзе ше купали и проєли у зварки, мочели у ней витарту конопу и др.* (В. Саб., Лев. Ск.); *Придзе вон [з ловох], мац му гвари: „Куцик ми лепше, дай най це окупам. Зоблєч ше, та шедні до зварки* (Етн29 71); *Витарти конопи мочели у старим бежелю кед не бул сухи, а кед бул сухи, та дома у зваркох* (БиРК1938, 133). ◀ Од *зварац, вариц*.

зведзени -а -е „зробени, витворени по одредзеним плану, задумки”: *Кед дацо добре або недобре направене, гвари ше: добре зведзене, або: недобре зведзене* (Вер. Рм.); *Хижа ма добри або недобри звод кед є недобре направена, кед не ма фурму, кед є недобре зведзена* (В. Саб.); *Ваша хижа добре зведзена* (Пвл. Бл.). ◀ Од *з-вєц* (з-ведзем).

звєзц -ежем зак. 1. „позвожовац до брадла покошене жито, шено и под”: *те-раз тот худобни чловец, док му [газдови] задармо звеже и витлачи* (ЕтнV 104); *Най-вєцей ше звожовало дому, а на польо ше лем теди звєзло, кет було барс дижджовне лето, же ше не могло цагац до валалу* (БиРК 138). || Слц. *zviezt' „исте”*: ~ *seno, obilie*. 2. „привєзц од горе долу”, лем у Гна-

тюка: *И то було народа [приселенцох] од Земпліну и од Макова. ... И звезли зо собу тоти од Макова єдного маїстра. Дознали ше ... и врацели ше и гевти зоз Шови. И звезли зо собу єдного попа рацкого* (ЕтнV 79). || Слц. *zviezt* „привезц од горе долу; привезц”. ◀ *Од везц, вожиц.*

з векшого присл. „з векшей часци”: [Хасную] *паданє велькей количини води з векшого лєм за добиванє електричной енерґії* (РК 1930, 87). Всл. *zvekšeho* „исте”: *zvekšeho už mam porobene šicko* (Buffa 332).

з велького присл. у виразу: ~ *буц дакому* „буц дакому чежко, представляц проблем (напр. дагдзе пойсц, дацо зробиц)”: *Чи би я ю [украднуту жену] могол назад достац?*” – *пита ше Янчи чилаши. „Чилаша му гвари: „Мог биш, але то барз з велького (= але то будзе барз чежко посцигнуц)* (Етн29 125); *Мнє уж з велького пойсц пешио на други конець валала (= мнє уж чежко пойсц)* (Вер. Рм.); *Треба чувац стари папери [потвердзєня и под.], бо можу [администрация] послац ище раз порцию, у нїх то не з велького таке ше случиц* (Сил. Рдв.); [Тарговец] *идзе од валалу до валалу и понукує свой товар роботніцом, хторим би зоз велького було пойсц до першого городу и там ше аж обновиц* (РН 16/1928, 2); *Пил, а и побиц ше му не було з велького* (В. Саб.); *То будзе з велького зменїц терайних руководителюх у власци* (В. Саб.); *То будзе з велького да вон схуднє, бо є барз тлусти* (В. Саб.).

звербовац -буєм зак. „вербовац, анґажовац, поволац”: *Мушиме вецей Руснацох ту [до нового валалу] звербовац. Голєм да нас єст два-три хижы, уж би нам було легчейше* (КостПр 53). || Всл. *zverbovac* „исте”, поль. *zwerbować* „исте”. ◀ *Од вербовац.*

звербовац ше -буєм ше зак. „пойсц до войска”: *Идзе вербунґ, идзе, горе Керестуром, / звербуй ше, Яничку зоз пайташом Дюром* (нар. писня). ◀ *Од вербовац.*

зверени -а -е „заручени?”, лєм у Гнатьюка: *Чом же ми не пишеш [з войска], / мили мой зверени* (Етн9 ч. 295). || Слц. *zverenŭ* „заручени”. На основи словацкей паралели

предпоствяме же и нашо зверени мало исте значєне. ◀ *Од вера*¹.

зверестовац -туєм зак. „злярмац нагнївано”. Карп.русин. *зверещати* „зверещат”: *Перепудився и зверещав нелюдським голосом.* ◀ *Од верестовац.*

звериц ше -им ше зак. 1. „повєсц дакому дацо у довирию”: *и теди ше не зверела свойому човекови же вона то його дзивка* (Етн29 285). 2. *Лєм ше, сину, не звер так на твардо нікому, бо не знаш цо у нїм лежи, чи ци не начкодзи на здравлю або на щєсцу* (ЖирошМСМ 85). „з довирийом ше збизовац на дакого”: *Не вер леґиньови, ані ше му не звер, / док зоз нїм не клекеши пред олтар на камень* (нар. писня). 3. „заручиц ше?”. И тото друге значєне дієслово *звериц ше* мушело мац, понеже у нар. писнї зачувани дієприкметнік *зверени* (оп.). Слц. *zverit sa* 1. „повєсц дакому дацо у довирию”; 2. *заст. „заручиц ше”*.

зверйовац ше -юєм ше *незак. жу звериц ше.*

зверх прим. з ґєн. „зоз верху дачого”: *Вода з верх жеми по дзирах и пукотинох спуца ше аж долу, аж жу тей горуцосци* (РК 1925, 46); *Камень ше одвалєл зверх брега.*

з верху присл. 1. значи напрям з верхней поверхносци дачого. Слц. *zvŕchu* „исте”. 2. а) „на верхней поверхносци дачого, на верху”: *и на концу прешли зме през з верху закриту капуру* (РН 8/1929, 2, М. В.). б) *прєн. „на випатрунок”: Вони були лєм з верху святи. Вони приходзєли до церкви ... да их лєм други видза* (РН 35/1936, 3).

звершєни -а -е „одроснути, узрєти (чловєк)”: *Звершєни людзе писали тоту кнїжку, а таке написали [неозбыльнє]* (С. Мїр.); *Ту у ваших новинох єст таки ствари хтори су лєм за дзеци а не за звершєних людзох* (РЗаря 9/1936, 6).

звершиц -им зак. 1. „закончиц”, у найстарших авторох: *але и в ноци мушєли робиц при огню, док ишицко не звершєли* (РН 4/31, 2); *Найстариши унук старєй мацєри звершєл високи школи* (Заря 1939, 78, Евґ. Кочиш); *Єдного дня тот параст звершєл оранє и пред вечаром ше зберал дому* (РН

38/1932, 4); Зос тима словами звершел з мацери [бешеду] ... и розповед: „Прагайце фришко” (РН 29/1932, 3); терас оправям машини и о итири дні зачнем кошиц. Док ту звершим, та пойдзем заш до того жазду дзе сом бул и влоні (ЖирошМСМ, 78). || Слц. zvršit „исте”. 2. „забиц дакого”: „Уж сом звершел гевтого у желеней бунди, та пойдзем назад.” „Но кед ши його звершел, та ши и мне викупел” (Етн29 30); Догварелі воні ше двома да воні го зверши, же да воні однешу оцови ташка, не шалени Янчи (Етн29 41); Янчи вохпал руку до торбички, винял дванац язики шарканьово и дораз цар уверел же го Янчи звершел, бо вон [Червени витиз] не мал ніч цо указац (Етн29 96). Тото значене зме не зазначели ані у карпатских бешедох ані у сербским. ◀ Од вершиц, верх, праслав. вьгхъ.

звершиц ше -им ше зак. „закончиц ше”, у найстарших авторох: Звершела ше Служба Божа (РН 38/1927, 2); То не випатра, же ше добре зверши (РН 41/1927, 2, М. Ковач); Борби почали 12. фебруара и ище ше не звершили (РН 7/1934, 2); Весели швета Исусового Рождества звершили ше за коцурских парохиянох на барз красни способ (РН 3/1934, 4); Заш приходза висти, же ше война на далеком востоку ище не звершела и хто зна, кеди ше вона зверши (РН 18/1932, 3). || Слц. zvršit sa „исте”. ◀ Од вершиц, верх, праслав. вьгхъ.

звесц -едзем зак. 1. „навесц дакого на недобре, на зло, на криву драгу”: *звесц* дзивку. Слц. zviest „исте”. 2. (войну, зваду) „спричиніц, започац”: А хто зведзе войну? Перши людзе у держави! (Йвг. Бл.). || Слц. zviest boj, bitku „започац бой, ступиц до бою”. 3. „направиц, зробиц дацо по одредзеним плану, задумки; направиц розпорядок, план, состав дачого”: а) Кед крашине зробена хижка (и вонкашньосц и нукашньосц), та ше гутори: Крашине вам майстор зведол хижу (Г. Р.); Добре зведли брадло жита, слами „добре формовали брадло” (МудриАл). б) „ушориц дацо”: Так зведли одпитоване на хованю же покойного од першей невести одпитовали, а не од drugiej (Вер. Рм.); Так ше ма звесц да ше струж не преда (Пвл. Бл.). 4. „заклучиц,

похопиц, повязац дацо у думкох”: Я лем недобре зведла хто кому родзина (= недобре сом заключела, похопела) (Пвл. Бл.). ◀ Од весц, водзиц.

звесц ше -едзем ше зак. 1. а) „настац як резултат медзисобних непорозуменьох (о войны, звади)”: Янко и Дюра уж длуго не бешедую. Янко раз не сцел присц помогнуц Дюрови. На тим ше шицко зведло. Нелюдзе су одтеди (Пвл. Бл.); „Цо за божя годзина!?” гвари ше кед напр. дакто вноци несподзивано прииол, залопоцел на облак, принес (не) добри хир, дацо ше зведло човеку (Вер. Рм.). б) (на даким/дачим, на дакого/дацо) безос. „остац виновати пре дацо”: У войны при їх салашу нашли забитого човека, не знало ше хто го забил, але на ніх ше зведло (= на ніх спадла хиба) (Лев. Ск.); Вон бул длуго роки хори на жалудок, гварел же то од погубеного едзена, але то мало буц од иншого, лем ше на то зведло [на погубене едзене] (Г. Р.). || Укр. звестися „почац з даким зваду, битку”: за цо ви звелися? „чом сце ше повадзели (побили)?”; слц. zviest sa безос. „прейсц даяк, случиц ше дакому даяк”: vybral sa tam, že aj jemu sa môže tak dobre zviest ako jeho bratovi (SSJ). 2. „розмножиц ше, зявиц ше у векшим количестве (о паразитох)”: Зведол ше му моль у зарну; Мам мушку звездзину у жице; Недостаток тих вишньох же ше фришко хробаци у ніх звезду (Г. Р.). - а баба такой за нім: „Стой, сину, стой, ... Шедні ле ту, най це дакуицкичко поискам, бо знам же ши давно з дому, та ци ше и у глави зведло „зведли ци ше вши” (Етн29 12); вона [коньска муха] своєю ваїчка „наплюва” под скору животиньом, а зос тих ваїчкох звезду ше под скору мали хробачки (НЗ 2/1938, 18). ◀ Од весц, водзиц.

звечара присл. „у змерку”: Вистата була, та озда заспала звечара (КовМихГриц 38). Слц. zvečera „исте”. ◀ Оп. вечар.

звечариц ше -и ше зак. „спуциц ше, настац (о вечару)”: Вонка ше уж и звечарело (ЛатякТал 123-124); звечарело ше и ловаре спокойно пошлі дому (РН 38/1928, 4, Сам. Скубан). Слц. zvečerit sa „исте”.

[звизнуц] -ижнем зак. „мочно вдериц”: Звизнул му єдну позауха. ◀ Од серб. звизнути „исте”: Звизну му изнаенада шамар.

звик х. „звикнуце”. Всл. zvik „обичай”: starodavne zviki (Buffa 333).

звикнуц -нем зак. 1. „привикнуц”: *На-сам предз звикол бачи Предняк жу свойому обисцу. Ушорел го, як сам сцел и гумно и хлів и кармик и хижу* (КостПр 52); *Звикнуц раховац не гледа ше лем у тарговини, але и вишадзи у практичним живоце* (Заря 4/1937, 7). 2. „мац обичай дацо робиц”: *Мали дзеци чесала мац. ... (єден час мацери звикли дзецом правиц „когуцика” на глави)* (Яким Олєяр, НК 1979, 91); *Але ми ше з нїм нацаговали, як то звикли леґине, кед ше спомедзи нїх да-єден женїц рихта* (РН 105/1926, 2); *видзело ше на нїм, же му чешко [питац од людзох], бо не звикол гледац алмужну* (РН 1/1929, 2). 3. безос. „звичайно ше случовац”: *почина оберачка хмелю. То звикло буц у нас коло 25. авґуста* (РК 1927, 143, Ред.). || Слц. zvyknúť (si) „привикнуц”: ~ на školu, укр. звикнути „исте”. ◀ Од праслав. vyknuťi „здобувац знаня, навикнуца; учиц ше”, а то з превойом повязане зоз па-ука, učiti.

звикнуц ше -нем ше зак. „привикнуц ше”: *Легко то ше звикнуц на лепше; Уж зме ше звикли у варошу* (Ю. Пап).

звинїц -їм зак. „завинїц”: *цо ци звинел кандур же го так трескаш?* (РН 5/1930, 2, М. Ковач); *Цо же 855? Цо ши тєраз звинел?* (БильАзЄсм 143). ◀ Од вина.

звирґац ше -ам ше зак. „зруциц з ногами зоз себе покривач (звич. на спаню), скопац ше”: *Кед ше вирґам, будзе ми жимно* (Йвґ. Бл.). ◀ Од вирґац.

звирлїц -їм зак. „обещац, а не виполнїц, здуриц”: *Звирлїц дакого же у Америки чече мед и млеко, же у Срїме барз туня жем и под.* (Ю. Кол.); *Но, та и ми сновали странку. ... Поправдзе, на то нас звирлєл тот Данил з Куцика, цо є не богзна яки параст* (ПапДюКер 20). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

звирльовац -люєм незак. гу **звирлїц**: *Нас длуго велї звирльовали и спреведали, та*

не чудо же з початку так було як було (Ков-МихЦег 75).

звирчац -чим зак. „одреаґовац вирча-ци”. ◀ Оп. вирчац.

звисковац -куєм незак. 1. „кричац ю-ю на свадзби, вешелю и под, с. подврискивати”, контекст оп. под звиснуц. || Укр. виск „скинчане, йойк”, *вискати, вискнути, вицати, визгати*, поль. wiskać, wiszczeć, слц. výskať „ликовац, кричац од одушевия”. 2. *прен. „вадзиц ше, гараздовац”*. ◀ Од праслав. оном. viskъ.

звиснуц звишнем зак. 1. „скричац ю-ю на свадзби, вешелю и под., с. подвриснути”: *Кед дябол звиснул, на седем милї далеко чуц го було. Циґан му гварел: „Ти барз можеш звисковац, але я кед звишнем, ... оглухнеш.”* (Етн29 146). 2. „скричац, зйойчац”; *Но то би ми еще требало, звисла сушеда ягод да зорвала даєдну* (РНКЗаря 1938, 102).

звисока присл. „з висоти, з високого места”.

звисше присл. „з висшого места, од висше”: *Вельки є, та звисше могол таргац овоци* (В. Саб.).

звитяжиц -им зак. 1. „вибориц ше за дацо, посцигнуц дацо”: *Сучка-Янчи им гвари: „Як пойдземе дому кед зме нїч неavitяжелї* (Етн29 232); *Тота мала громада, ..., / та цо вонаavitяжи же Войнїча не жада [за посланїка]?* (Етн9 ч. 378) 2. „зробиц да-яку пакосц и звич. буц покарани”: *на мне здрильовали хибу кед зме дацоavitяжелї* (Загр. 6/2003, 7); *на даяки час [ше] змирел и ходзел шорово до школи док заш дацо нєavitяжел* (РНКЗаря 1941, 87). || Слц. zvíťaziť „победзиц”. ◀ Од *витяз-*, праслав *vitędzъ*, а тото од герм. Wiking (оп. и *витис*).

звичай х. „обичай”. Всл. звуґај „исте” (Hal).

звичайни -а -е „обични”.

звичайно присл. „обично”: *Василь себе през дзеньзвичайно попивковал у даєдней валалскей карчми* (РС 32/2012, 11); *Словозвичайно ше хаснує у бешеди* (В. Саб.). Всл. звуґајне „обично” (Hal).

звишени -а -е „хтори виши нїжей як треба (о дзверох, шматох и под.)”: *Шмати на нїм звишени*, „шмати виша з нього, бо су му велики и под.” (Г. Р.); *кишенки [нам] були звишени и набити з рижними каменьчками* (ЧаканСаф 86); *Дзвери звишени, та чухаю до патоса*. Укр. *звиснути/звисати* „спущиц ше, спаднуц”, слц. *zvesit sa* „исте”: *hlava sa mi zvesila dolu*. ◀ Од вишииц.

звишиц ше -им ше зак. „спущиц ше нїжей як треба (о дзверох, шматох и под.)”: *а рекла ... вишела му по пети, а задні жомбички ше му звишели аж дзешка нїжей од хрибта* (ТвенМ 53); *панталони ше му опуцели з бокох, фалаток ременьового конца вишел спод блузи, а и сама блуза ше звишела* (НК 1980, 142); *Дзвери ше звишели кед ше при отвераню цагаю по жеми* (Вер. Рм.). ◀ Од вишииц.

звишки мн.: *ходзиц по звишкох* „грабац ше по дачим звич. високим: по древох, закрицох, по мебльох и под.”: *Тота, як дзецко була нештаина, та по карсцельох, по лавкох, на лавку*. А вона [баба] *више*: *Цо ходзиш по тих звишкох, сидз долу, бо спаднеш!* (Рускині 43). ◀ Од вис-: високи, високо.

звишнік х. „старши дружба млодого цо идзе зоз заставу” (О. Горбач): *Заставнік зоз заставу више ишол на предку*. Часто го волали и „звишнік”, бо його длужнось була звисковац (ФейИр 47). ◀ Од звисковац: тот цо идзе на предку и звискуе.

звишовац ше -шуєм ше незак. „спущовац ше, падац нїжей як треба (о дзверох, шматох и под.)”: *Дзеци ше нам вецей не вишаю на дзвери, та ше нам дзвери не звишую*. ◀ Од вишииц.

звищац -щим зак. „зврещац”: *Яй! Боже милосердни – звищала Иля* (РНКЗаря 1937, 79). ◀ Од вищац.

звладац -ам зак. 1. „премогнуц, надвладац”: *веря же Ньемецку звладаю з гладом* (Заря 1–2/1940, 6). 2. (о сну): *Прешило еденац годзин, сон го звладац, заспал* (Етн29 117); *Читайце вечар у посцелі, та вас звлада [сон]* (Мел. Мг.); *Вистатосц и сон звладаю го и вон зашти* (РН 12/1929, 2). || Слц. *zvladať* „премогнуц, надвладац дакого/дацо; висц

на край, порадиц себе з даким/дачим”: ~ *splašeného koňa* „умириц сплашеного коня”, всл. *zvladať sa* „поправиц ше (од хороти и под.)” (Buffa 333). ◀ Од владац (оп.).

звлечени -а -е „дакус хори; хторому ше нїч не сце”: *Звлечени то дакус хори або таки цо ше му не сце робиц; гвари ше: таки як звлечени або: звлечени (звлёкол ше) як зайда* (Лев. Ск.); (Лев. Ск.); *Кед дахто идзе як хори, звлечени, гвари ше: цага ше як тота ишвеченина* (С. Мйр.); *О хорому або подлomu гвари ше: звлёкол ше (звлёкла ше) як зайда* (С. Мйр.). ◀ Од влечиц (ше).

звлечиц ше -чем ше зак. „постац бездзечни пре хороту, достац хори випатрунок; опущиц ше, оподліц у нероботи”: *Сушеда више помагала Марі у роботі; тераз ше сушеда похорела, а Маря гвари же и вона тераз не може робиц, а вона не може робиц, бо ше звлёкла* (С. Мйр.); *О хорому або подлomu гвари ше: звлёкол ше (звлёкла ше) як зайда* (С. Мйр.). || Укр. *зволікатися* (зак. *зволуктися*) 1. „чежко ставац одн. зиходзиц з дачого”: *я зволікся з ліжка „я чежко станул з посцелі”*; 2. „помали дацо робиц; одцаговац з дачим”: *зволікав з відповіддю „одцаговал з одвитом”* (СУМ). ◀ Од влечиц (ше).

звод х. 1. „вонкашні и нукашні состав, склоп, конструкция”: *Кед будинок краише направени, краише звездзени, гвари ше же ма красни звод* (Евф. Пл.); *Кед сом 1932. року покладац майсторски испит у Н. Саду, на муре були схеми моторох, требало знац звод мотора* (Йвг. Бл.); *Кед недобре (одн. добре) одношене компонентох у колачу, гвари ше же колач ма недобри (одн. добри) звод* (Г. Р.); *Хижа ма добри або недобри звод кед є недобре направена, кед не ма фурму, кед є недобре звездзена* (В. Саб.). Под того значене можеме подвесц и таки приклад: *Кед конь краише або некраише идзе, гвари ше же ма таки звод, же є такого зводу; и за човека ше так гвари* (Вер. Рм.). 2. „обставини, події; шицко цо вязане за єдну подію, вкупносц обставинох”: *Н. Н. ше сходзела з єдним човеком, я бул теди поштар, та сом знал цали звод (= знал сом шицко цо у вязи зоз*

тим) (Мит. Сал.); *Не да оецц [побрац ше нам], не да мац, / ... Не да шестра ані брат, / ... Не да цала країна, / а причина цали звод, / бо зме себе блізки род* (Тон ч. 258). **3.** „способ”: Як школяр Губашицх дзияцхх знал точно церковни богослуженя и зводи церк. пинийох (РН 3/1937, 4); [Даєдни курсисти] дакус знаю, але су не сиџурни у зводу собираня, множеня и дзеленя (РН 40/1937, 2); Було то чежке обрабяне [жеми], але теди таки швет и звод живота бул (= таки бул способ живота) (Дю. Биндас, РК 1927, 140); [Руснаци] на то похопни були же свойо дзеци посилали џу Нємцом и служии, лем най би ше научели звод напредного џаздованя (РК 1924, 117, Д. Б.). || Слц. *zvod* 1. „приводжене дакого/дачого на едно место”; 2. „приводжене на едно место пре предаване”: *viest kravu* на *zvod*; 3. „кладжене дачого до єдней цалосци”: *letopis je zdomom rozličných tekstov*; укр. *звід* „зборнік текстох, законох и под.”: ~ *законов*, поль. *zwód* 1. „вкупносц правох, устав; кодекс, статут”; 2. „спреводзка, лувкавство, интрига”. ◀ Од *водзиц/веси*.

зводзиц -им зак. 1. „наводзиц на недобре, на зло, на криву драгу, с. заводити”: *Диявол: Уж вельо роки мам наложено людзох скушовац и зводзиц, та само вера уж и вистал. ... Алкогол: Знаиши ти цо? ... я ци будзем на помоци, будзем людзох зводзиц и џу тебе лиферовац. ... Ти не мушиши шицких людзох скушовац и зводзиц. Єдну вельку част приобрим ци я ... И од того часу дзепохторих людзох скушує, зводи и обрабя Алкогол* (РН 23/27, 3). 2. „унапрямовац, цагац инкадзи”: *А вон гуницут не слуха о џомбички, але на друге зводи бешеду* (РК 1937, 84, М. Ковач). || Слц. *zvádzať* „исте”. ◀ Од *водзиц/веси*.

зводзовац -дзуєм *незак. оп. зводзиц*: *ходзи по наших валалох и плєце неправди о нашим народу ... и зводзує неуких и некритичних людзох* (РН 29/1936, 2); [Держава] допущєла тим аџентом, да зводзую людзох на криви и фалшиви драги (РН 15/1937, 4).

зводзовац ше -дзуєм *ше незак. „случовац ше, зявйовац ше”*: *Муши буц у Керестуре вельо госцох кед ше там таке зводзує*

[койяки манифєстациї и под.] (Евф. Пл.). Оп. *звесц ше*.

зводитель х. „тот цо зводи на недобру драгу, зводнік, с. заводник”: *Не будз таки як оецц твой! / Не бул твой оецц пан панейски, / лєм бул зводитель кармажейски* (Етн9 ч. 21); *а зли людзе и зводителе приду до ище горшого* (РН 5/1933, 4); *У такей влади приду на власц дзеяки зводителї народа* (РК 1925, 77, М. Винай). || Слц. *zvoditel* „исте”. ◀ Од *водзиц/веси*.

зводителька ж. „зводніца, с. заводница”: *Гибай лє, стара, тадзи, ти зводителько!* (РН 25/1936, 2, М. Ковач).

звожиц -им зак. „позвожовац до брадла покошене жито, шено и под.”: *накеди ше звожи зарно дораз треба угориц сцєрні* (РК 1922, юлий). ◀ Од *везиц, вожиц*.

звожованє с. „звоженє покошеного зарна до брадла пред тлачидбу”.

звожовац -жуєм *незак. „привожиц скошене зарно з поля до брадла”*: *придзєши за дармо два дні звожовац жито и овес до брадла* (ЕтнV 103). ◀ Од *везиц, вожиц*.

звожовачка ж. оп. звожованє.

звозидба ж. „звожовачка, звожованє” (Мих. Рм., В. Саб.). || Слц. *zvoz* „привоженє плодох на едно место”: ~ *úrody, obilia, sena*.

звойовац -юєм *зак., лєм у нар. писньох*: 1. „завжац, залапиц”: *Кед когути зашпивали, / Турки валал звойовали. / Громадами людзох гнали / з порвазами повязани* (БиндКост 21). 2. „заплєнїц”: *Сину, сину, укаж товар / цо у войниши звойовал* (БиндКост 24). || Всл. *zvojovac* „побєдзиц”: *Jakim sposobom ti much tich šarkaňov zvojovac?* (Czambel); укр. *звоювати* (незак.) „заберац (цудзу жем); побєдзовац у борби”. ◀ Од *войовац* (оп.).

зволац -ам зак. „поволац шицких на едно место”: *Цар вєц надумал да вон звола ніцих, вандровніцхх и жобрацхх. Справел и їм госцину* (Етн29 230). Слц. *zvolat* „исте”. ◀ Од *волац*.

зволовац -луєм *незак. „поволовац шицких на едно место”*.

зволя ж. „шлєбода, шлєбодни живот”, лєм у нар. писньох: „Зволя ми є, зволя, нет

ми мужа дома, / наварим циберей, то є душа моя!" / Нет лепше, нет милише як младей невесте: / мужа вишиє орац, сама роби цо сце! (Етн9 ч. 347); Зволя моя, зволя, дзе ти ше подзела? / Чи ти по Дунаю водом полєцела? / Кед би я це могла ище раз улапиц, / вера бим це дала седем раз позлаици! (Етн9 ч. 53) || Всл. zvoľa „шлебода”: Dzeci majú zvoľu, bo mas-osec nedoma (Hal). ◀ Од воля (оп.).

звольовац (себе) -люєм (себе) незак. „жиц шлебодно, неспутано”: Зволюй, дзивче, зволюй, при своей мацери; / док жу мойей придзеш, звольовац не будзеш! (Етн9 ч. 53); Боже, Боже, дай таки мор, / же би умар тот фраєр мой! / Так бим себе звольовала, / три дні карчми танцовала (Етн9 ч. 160); Внєдзело пред свадьбу у млодийовим обисцу ше сходзели пайташе и правела ше гosciна, котру волали „остатня”. ... Часто приведили и гудацох, або голєм гармоникаша, же би „звольованє” було цо веселише (ФейИр 45); Зволюй себе, пуц пупок! Нїхто ци не видзєлює єдзєне (ЧаканБас 86); Витор жимни цагал зос сивєро-заходу од Карпатох и звольовал по мирних, поспаних польох (КовМихЦВ 25). || Карп.русин. зволяти „допушовац” (Чорі). ◀ Од воля (оп.).

звонка, зодвонка и зоз вонка присл. 1. означає напрям зоз вонкашньосци: Звонка чуц бешеду. 2. „означає место на вонкашней страни”: Вжмє [хлопи] место брушлїка ношєли слутняк зоз баранцевоєй скори. Облєкали го так же скоро була звонка, а волна знука при целу (ЛабошИст 239); 244); Хижу будзєм мац вельку, з вонка и зоднука краишнє вибилєну (РН 33/1932, 4); И звонка и зоднука Дом ма красни вигляд (РН 30/1937, 3); А рускомо народу у рускосци грожа нешка вельки опасносци як зос вонка так и зоднука (РЗаря7/1936, 1). ◀ Од вонка.

зврєщцац -щим зак. 1. „скричац з врєщацим гласом”: Кед ше єй дараз питал: „Цо же будзєм, жєно, єсц?” А вона на ньго зврєщєла: „Єщи и тєраз не знаи цо?” (Етн29 129); Прииол [коваль] дому на дванац годзин, задурка до дзєрох, а зврєщи: „Отвор ти, суко заздихана!” (Етн29 130). Слц. zvrešťati „истє”. 2. „зйойчац з врєщацим гласом”: Зврєщєла од страху. ◀ Од врєщцац.

зврищац -щим: Шопа [гори]!? Яй, а моїо дзєци шпя на шєну! – зврищєла жєна (РН 14/1933, 2). ◀ Оп. врїщац.

звязанка ж. „звязка?”, лєм у Гнатюкових записох: Плаче за нїм жєна и копичка шєна / и зязанка слам[и] (Етн9 ч. 37).

звязац -яжєм зак. 1. „завязац”: звязєла зайду та гайд прєйж Билєй [до Коцура] (Сф. Мак., Руш 1/2006, 8). 2. „злучиц з вязаньом два предмети”. ◀ Од вязац.

звязац ше -яжєм ше зак. „завязац ше; злучиц ше з вязаньом”.

звязка ж. „снопочок, чомов, с. свєжањ”: ~ жєлєняви; ~ слами; Як дзєци змє вишє ношєли звязку [порвислох] на хрибцє, и кєд сом шє одала, та сом вишє мала звязку на хрибцє и шєрп под пазуху (Рускинї 44–45). Укр. зв'язка „истє”. ◀ Од вязац.

звязовка ж. „єдна з двох пантлїкох на фартуху з хторима ше фартух вяжє коло пасу”: На задку [фартух] мал звязовки (два пантлїки пришити на конци фартуха), хтори були викрохмалєни на твардо. Звязовки ше на задку вязали на випирєну машлю, а то ше водало на голубичка лєбо на мотилька (ВаргаЛю 221); Засцигнул мє лєм влапиц за зязовку на фартуцку. Так тот фартуцок у його рукох (КовМихЦВ 134). ◀ Од вязац.

згаднуц -нєм зак. „одгаднуц”: Вон дал поволац шицких панох, хто згаднє з чого му вирослї шейсц злати грушки. Нїхто нє мог згаднуц (Етн29 18). Слц. zhádnut „истє”. ◀ Од гадац. Оп. и саднуц.

згайскани -а -є: ~ имати и под. „очухани, забрудзєни”: Тепих ми уж бул згайскани, та сом го вируцєла (С. Мак.). ◀ Од гайскац.

згайскац -ам зак.: ~ имати „очухац, забрудзиц шмати”. Всл. zhajšac „счухац” (Bartko 210). ◀ Од гайскац (оп.).

згаловац ше -луєм ше зак. „счухац ше (о металних, каменних предмєтох)”: Кєд сом роширєл писмо, зашущєло цошкаль долу; зогнул сом шє и подзвиг сом; була дзєшатка. Гєвта цєнка, згалована дзєшатка, котрєй уж давно вєцєй нєт (ЦанкарВТ); Крави шє згаловали зуби (= счухали ше) (Г. Р., Ївг. Бл.); Зуби на зубчанїку згаловани (= счухали) (Г. Р., Ївг. Бл.). || Всл. zhaľec še, halovac

še: koňec hušeho pírka še nahle sčuchal, zhalel; bo še upotrebovaňom [peňeži] ešče skorej zhaliju (Czambel 620); co še hasnuje, to še haluje (Czambel 511); слц. hálka „купола; кулька”, чес. hálka „нездрави виросток на рошліні”, поль. gałka „округли предмет, кулька”. ◀ Превжате у праславянским чаше з немецкого: нем. Galle „предмет округлей форми”, а тото од итал. и лат. galla. Праслав. gala, galiti (Machek 158). Од того и нашо галушка (оп.). У нашим языку не маме зазначену форму без префикса галовац ше.

згаматляц -ям зак. 1. „згужвац, сциснуц, зграбиц; руциц згужване”: Познімала сухи шмати з паньващика, та их згаматляла на громаду; Так гоч як згаматляла сламу, шено у брадле (Ю. Пап); Запалела швичку у приклеце, згаматляла слами та з нїм до пеца (РК 1937, 86, М. Ковач). 2. прен. „украднуц”. ◀ Од гаматляц.

згамрац -рем зак. „хващиз, зграбиц”, лем у Гнатюка: *Згамре го* [целє] до гарсцох, та бежи зот нїм до загради. ... та сом го *хвацел* и однесол сом го до загради до тей долїни, та сом го там руцел” (Етн30 270); *Згамрац* то нефино влапиц, зграбиц (В. Саб.). ◀ Од гамрац (оп.).

зганянка ж. „комасация”: То ище од зганянки жеми, кед була зганянка (М. Рм.). ◀ Од зганяц.

зганяц -ям незак. 1. „приганяц до громади”; 2. а) „будзиц”: Мила мамо, кед сом до школи ходзел, кельо рас сце ме сганяли и гуторели: „Гайде, ставай, Дюри, бо уш пол седмей” (ЖирошМСМ 60). Всл. zhañas „исте”: doraz skoči a shaňa gazdu. б) ~ **статок** „наганяц статок хтори лежи же би поставал”. 3. ~ **жем** „окончовац комасацию жеми”: 1877. Жем ше мерала и сганяла на салаши (РК 1923, 80). ◀ Од гонїц/ганяц.

згардиц -им зак. „дац дачому бридки випатрунок, погубиц дацо” (Пвл. Бл.). Лем од єдней особи зазначене. ◀ Од гарди (оп.).

згарнуц -нем зак. 1. „зосипац долу”. 2. „позгартац на громаду”. ◀ Од гарнуц.

згарнуц ше -нем ше зак. 1. „зосипац ше долу”. 2. „згромадиц ше, згирчиц ше до

громади”. Слц. zhrnúť sa „исте”. ◀ Од гарнуц ше.

згартац -ам незак. 1. „гарнуц долу”. 2. „гарнуц на громаду”. 3. прен. „згартац капитал, пенєжи”: дотля згартали, док себе и не почкодзели (РН 8/1929, 3, М. В.); Нье думайце же би и вони нье могли згартац пенєжи (РНКЗаря 1939, 26). ◀ Од гарнуц/гарт- (оп.).

згвариц ше -им ше зак. 1. „догвариц ше”: и так ше згварел зот свою жену да вони тото дзецко пуца на воду, ... да дзецко идзе долу водом (Етн30 97); О тей славней свадзби вони ше згварели / и на тоту свадзбу / госцох поволали (Етн9 ч. 421); Док ше камарати огутали и згварели же би волац дотхтора, ... вон ше и видихал (ЖирошV 151). 2. „спорозумиц ше з даким хто не зна язык, зот твардоглавим, глухим и под”: Недотикани то человек жу хторому ше не мож озвец, з хторим ше не мож згвариц; ти му повеш так, а вон ци одповеда так (М. Рм., В. Р.). || Всл. zhvaric še: ñemože še zhvaric [з глуху бабу] (Lacko 14). 3. „присц у медзисобней бешеди на одредзєну тему”: Вец зме ше у бешеди згварели о своїм живоце, приликох, нуждох ... И вец ми тот человек ... гвари же ма сина за женїдбу (РК 1936, 90); По вечери ... вецка ше сварелї [= згварелї]. Питал вон ше им: „Як ви ту жиєце? Чи сце сами, чи ви малї дакеди дзеци, чи як?” (Етн29 200). ◀ Од гвариц (оп.).

згваряц ше -ям ше незак. 1. а) „догваряц ше”: Згваряли вони ше о єдну дзивчину / хторому ше достанє. / Єден гварел: „Будзе моя!” / Други гварел: „Як Бог да!” (Етн9 ч. 179); Кед зме ше навечералї, я ше пошол бавиц жу дзивчатом. Раз чуєм же ше згваряю: Коцуца треба побиц Етн29 73); И вони ше так згваряли як ше подзєля зот тима пенєжми (Етн30 136); Раз ше оец и мац згваряю: „... Дайме ми того нашого сина за катону, бо є барз недобри, та го там науча чловєства” (Етн29 186, И. Фаркаш). б) „дискутовац”: О тим ше згваряли у Лондону тарговыц чи лепше будзе исц тарговина у дутяну кед им дзєвери више отворени чи кед су заварти (РН 48/1937, 4). 2. „спорозумїовац ше з даким хто не зна язык, з твардо-

главим, глухим и под.” **3.** „бешедовац медзи собу на одредзену тему, розгваряц ше”: Бул раз еден краль, а то таки бул краль, єдно око му ше вше имєяло, а друге око му вше плакало. ... Його синове ше вше згварялі же чом їх оцови єдно око плаче, а друге ше вше имєє. Догварєлі вони ше да вони ше опитаю оцови (Етн29 34); А вон [Бобок Янчи] то учул же як людзе ше згварялі же вони [його родичи] малі тройо дзеци, та им скапал Етн29 156).

згербени -а -е „згорбени”, лєм у М. Ковача: *тот сухи, згербени, пожовкнути человек* (КовМихНО 237). Оп. **згорбени, згорбиц (ше).**

згинац -ам незак. „зогинац”. ◀ Оп. зогнуц.

згинац ше -ам ше незак. „зогинац ше”.

згинаци -а -е „хтори ше легко зогина”: Любел я дзивче, гнучку тополю, ... стан ей згинаци, очка патраци (М. Ковач).

згинуц -нем зак. „погинуц, препаднуц”: Дюро, чи ши чул цо нове, нове то же Заря згинула (Заря 6/1937, 8); Тот катона згинул у войни, у Сербії (КостЛибєр 178). ◀ Оп. гинуц.

згирмиц -им зак. **1.** „моцно спаднуц, бухнуц” (С. Мак.). Слц. zhrmieť „исте”. **2.** „моцно скричац”: Так на ньго згирмел (В. Саб.).

згирчиц -им зак. „нагромадзиц”. ◀ Од гирчиц (оп.).

згирчиц ше -им ше: „збегнуц ше, згромадзиц ше”: кед ше огонь трафел, згирчело ше там сила школских дзецох (РН 14/1936, 3). Слц. zhrčiť sa „исте”. ◀ Од гирчиц (оп.).

згладнєти -а -е „вигладнєти, витрапени од гладу” (Ир. Фин.): *Тот [приблукани] пищик бул таки згладнєти, вельо єдол кед сом го кармєла* (Г. Р.).

згладніц -їм и -неєм зак. „постац вигладнєти, витрапени од гладу”: Я би згладнєла да мушим єсц лєм поснє як вон (Г. Р.)

згледовац -дуєм незак. „гледац и зазбєровац” (Люб. Як.): *Рано кед идєм до школи згледуєм теки и кнїжки* (шк. сост.). ◀ Од гледац (оп.).

згледовац ше -дуєм ше незак.: *По цалим хотаре кочи попрєвращани* [од бурї], *конї посцєкани, а поєдини фамилії ше длуго згледовали* – чи су у живоце (РН 4/1931, 3).

згнїти -а -е „зогнїти, погнїти”.

згнїц -їєм зак. „зогнїц, погнїц”. ◀ Од гнїц.

згола присл. „цалком, тотално”: *Нїчомнїна то по сербски „ништавило”, нїчовка, згола нїч* (Мел. Пвл., Ю. Пап). Всл. zghola „исте”: ona ћerobi zghola ћiћ (Buffa 327). ◀ Од голи (Machek).

згорбени -а -е „погорбени, погнути”: *Периши раз ше у його живоце збуло же зло злярмал на свою мацер ... Обачел лєм ей згорбену подобу, згорбени хрибет, як ше ... траци ... у напрямє приклетних дзєвєрох* (ГудакПрип 41). ◀ Од горб (оп.).

згорбиц -им зак. „погнуц, погорбиц”. ◀ Од горб (оп.).

згорбиц ше -им ше зак. „погнуц ше, погорбиц ше”: *Под терху рокох плеца ше згорбели* (РН 17/1929, 5).

згоре присл. „од горе”.

згорєни -а -е ~ **гной** „гной хтори ше почал розпадавац”: *згорєни хлївски гной то сплєшнєти, збити, спєчени гной* (В. Саб.); *Кед ше [у винїци] мушєло вельо чокоти орезовац и барз нїско, вєц добрє коло овоцних древох и чокотох накласц добрє згорєного гною* (РН 20/1937, 3).

згориц -им зак. **1.** „погориц (цалком)”. **2.** (од слунка и суши) „висхнуц”: *У крайох, дзе народ хова статок, трава цалком спрєла и од суши згорєла. Так муши предац статок буд почим, бо го нє годзєн вижимовац* (РН 30/1927, 1, П.); *Кукуруици, трава, шицко згорєне од суши* (В. Саб.).

згоркнути -а -е „хтори у процесу губєня достал горкави смак”: *Боїм ше чи пах кому нє згоркнути* (В. Саб.); *Погубєнє мєсо, стари колбаси, згоркнути сир, стухнуту рибу ... же ши дагдє йєдол ... у карчми, на вашаре* (Заря 3/1939, 7).

згоркнуц ше -нєм ше зак. „у процесу губєня достац горкави смак”. Слц. zhorknúť: maslo zhorklo. ◀ Од горки.

***згорше** присл. оп. незгорше.

***згорши** -а -е оп. незгорши.

зготовиц -им и -туєм зак. 1. „навариц єдзене”: *Наша пані кухарка осемдзешат роки пережила, ище таку кашу сладку нігда не зготов[е]ла* (Вес 45). 2. „пририхтац, приготоуиц”: *млода гуторела же зготовела од-ійниє брачне* (Вес 24). ◀ Од готови.

згризц -ижем зак. „погризц”: *Сушедово пси прескакую до нашого гумна, вони згри-жу нашого пса* (Пвл. Бл.); *Трава була згорена и до кореня згрижена* (РочКн 105, Е. План-чак).

згришиц -им зак. „зробиц грих”.

з грубошого присл. „у одредзеной мири, кельо-тельо”: *Меней-вещей кажди розумни человек, цо голєм з грубошого позна швет, то-то легко порозуми* (РК 1939, 49, о. О. Тим-ко).

згрудавиц ше -им ше зак. „достац фор-му грудох (о зарну, маси и под.)”: *Я думал же одкутую лем чисту кукуруицу, кед я по-патрим, а там и згрудавена и койяка погу-бена* (В. Буч.).

згрудкавиц ше -им ше зак. „достац форму грудкох”: *Сир ше згрудкавел, масло ше згрудкавело „направели ше грудки”* (Ю. Пап).

згружац ше -ам ше и **згружиц ше** -им ше зак. „вивраиц ше, спаднуц, згурби-тац ше”: *Заиш бул ... на своїм коньове, та ше згружел заиш до ярку глібокого, спаднул зоз тим подлим коньом* (Етн29 59); *Заиш [после трецого бою] ше згружал, спаднул до того ярку* (Етн29 59); *Згружац ше значи „вивра-иц ше з кочом”* (Вер. Рм.). || Укр. *вгрузати* (зак. *вгрузнути*) „препадац, лезнуц до дачо-го”; слц. *hružiti* „чиряц”, чес. *hroužiti* „исте”, поль. *grążyć* „исте”, *grąz* „блато”. ◀ Од прас-лав. *grqz-/gręz-*.

згубиц -им зак. „погубиц, запрепас-циц”: *Згубела сом живици* (Пвл. Бл.); *Згубиц дакому живот зоз плетками* (Пвл. Бл.); *Бо-ім ше же кед будзем преправяц твой три-ков, та го згубим* (Г. Р.). ◀ Од губиц (оп.).

згудляц -ям зак. „згужвац доведна”: *Згудлям тоти стари новини на жеми и ру-чим до пеца* (Г. Р.). ◀ Од гудляц (оп.).

згужвац -ам зак. „сциснуц гужваюци”.

◀ Од гужвац (оп.).

згукнуц -не зак. „розчуц ше, одгукнуц”: *Згукло по валалє „розчуло ше”* (Сс. Мак.); *Дацо важне згукло по цалим валалє* (В. Саб.). ◀ Од гук (оп.).

згультац -ам зак. 1. „згужвац, сциснуц, скруциц”. *Згультац краишє випейжлану сал-ветку; [У руки му] була шапка и згултани вояцки имати* (КовМихГриц 20). 2. *прен. „наробиц, вистроїц дацо”: Гваря же преди-сатель цошка згультац з пенєжом „зробел цошка нечесне у вязи з пенєжом”* (В. Ерд.). ◀ Од гультац (оп.).

згуркнуц -нем зак. 1. „скочиц, напад-нуц, дзвигнуц лярму”: *Не гутор то за ніх, бо згуркну на це шицки як врани* (Г. Р.). *Згур-кли на ньго як врани* (В. Ерд.). 2. *безос. згур-кло по валалє „розчуло ше, розхирело ше”* (ИГК). ◀ Од оном. *гурк(от)ац*.

згурчац -чим зак. 1. „видац гурчацц звук”. 2. *прен. „розхириц ше, одгукнуц, роз-чуц ше”: Ганьба би то була не мала / кед би по валалє згурчала* (нар. писня); *Вистка згурчала по валалє* (Ю. Пап). ◀ Од оном. *гурчац*.

згуснуц -ушнем „постац густейши”: *най ше [рискаша] на краю сциха вари док не згушнє и не постане мєгка* (РКух 40).

згуснуц ше -нем ше зак. оп. **згуснуц**.

згушльовац -люєм зак. „неквалитетно, фушерски поробиц” (М. Чак.). Вироятно вяза зоз слц. *huzlikat* и *hušlikovat* „1. слабо, брідко грац на гушлі”; 2. „слабо, нез-грабно резац” (SSN). ◀ Од гушля.

[згадзиц ше] -им ше зак. „почувствоуац гадзене”. ◀ Од серб. *згадити се*.

[згажиц] -им зак. „прейсц з превозку през дакого/дацо; роздавиц з ногу дакого/дацо”. ◀ Од серб. *згазити*.

згаздовац -дуєм зак. „повекшац маєток, змогнуц ше”: *Я аиш теди ше думам оженїц док дакус згаздуєм* (ЖирошМСМ 117). Слц. *zgazdovat* „исте”; *Я ше устарел, 80 ланци згаздовац* (РК 1940, 67).

згазловац -луєм зак. 1. „згажиц”. 2. „за-дню часц ципелох и под. пригазловац з пету гу талпи (и з тим дац ципелом и под. випа-

трунок папучох”: У згазованих ципелох ходзи „у ципелох згажених на петох” (Пвл. Бл.). ◀ Од *газловац* (оп.).

зганьчиц -им зак. „поганьчиц, подоганяц” (Вер. Рм., Г. Р.). ◀ Од *ганьчиц* (оп.).

згваздац -ам зак. „споли поробиц” (Сф. Мак.). || Всл. „нашвидко порихтац едзене”: *už ľem so-to zgvezdala ked prišli hosce* (Buffa 41). ◀ Од *гваздац* (оп.).

згвалтовац -туєм зак. „сциснуц, згужвац” (Ив. Фей.). || Всл. *zgvalcovac* „мочно прициснуц”, поль. *gwałtować* „упарто ше намагац достац дацо, паратовац”, слц. нар. заст. *gvalt* „насилносц”, укр. *гвалтувати* 1. „силовац (женску особу)”; 2. кричац, лярмац”; 3. „барз брехац”; 4. „знемирийовац”; 5. „дзвоніц на узбуну”. ◀ Од *гвалт* (оп.).

згебнути -а -е „замарзнути”. Оп. *згебнуц* (ше).

згебнуц -нем и **згебнуц ше** -нем ше зак. а) „замарзнуц, здревніц, щупиц ше од жими”: *Так сом згебнул „так сом здревнел од жими”* (Сс. Мак.). б) „буц щупени и як здревнети од хороти”: *Згебла сом ше* [од хороти]. ◀ Вироятно вяза зоз укр. диял. *геба* „назва крави”, *жиба* „худи конь”, а то од мадь. *gebe* 1. „подли, слаби конь” (1566); 2. „слаби, худи человек”.

згебуздац -ам зак. 1. „гоч як, споли поробиц; гоч як замишиц и упечиц”. 2. „зруцац, згужвац до громади”: *Напр. попеїглане гоч як руциц, згужвац* (Сс. Мак.); *Правда, робота муши буц подзелена. Не мож згебуздац шицко до громади. Але цалком хибно поставени граніци медзи тілесну роботу и душевну (розумову)* (РН 8/1933, 2, М. В.). || Вироятно зродне зоз слц. *gebuzina* „безвредна мишаніна; подле, несмачне едзене; позлівани напой; сплетаніни”. ◀ По В. Махекови експресивне слово неясного походження.

згемахтовац -туєм зак. „украднуц” (Мел. Пвл., М. Рм.): *Згемахтовал значи „украднул”* (В. Саб.). Форму без префикса *з-* не маме зазначену. Карпатски паралели тиж не зазначени. ◀ Неясне.

згеmuzдац -ам зак. „зруцац, змервиц”: *Да ши бетеліну згеmuzдал на громаду, та*

биш ю не могол повязац до снопох (В. Саб.). По значеню очиглядне же то формова варіянта дієслова *згебуздац*. Оп. *згебуздац*.

згербени -а -е „згорбени, погнути”: *Не сановали бидну згербену жену, лем да их [їх] право остане* (РН 49/1927, 4). ◀ Зоз сербского або мадярского, оп. *гєрба, гєрбави*.

згербиц (ше) -им (ше) зак. „згорбиц ше, похиліц ше”. ◀ Оп. *гєрба, гєрбави*.

згирчиц ше -им ше зак. „достац загрубнуца по поверхносци”: *Кед ше обилі мур, та ше на местох вапно подує, гвари ше же ше шицко згирчело* (Вер. Рм.); *Кед ше крохмалі, та шматта неєднак уиє крохмаль и поставне неєднака груба, гвари ше же ше згирчела* (Вер. Рм.). ◀ Од *гирч* (оп.). Дієслово ше дакеди под сербским уплівом погришно хаснує зоз значенєм сербского *згирчити се*.

[зглоб] х. „ставец”. ◀ Од серб. *зглоб*. Наш еквивалент *ставец* (оп.).

[згода] ж. 1. „вигодни случай”: *Тераз и нїжда вецей, не препуциє таку згоду, котра вам ше трафя. Предавам у Миклошевцох два паньски хижи* (РН 45/1929, 4); *Пошол сом на вашар лапац згоду* (РН 11/1935, 2); *Тераз ше ето указала красна згода же кажде руске обисце може купиц наш руско-українски „Алманах”* (РН 21/1936, 3). 2. „нагода”: *Паноцец при тей згоди отримал барз красну казань* (РНЗаря 1941, 93). 3. „подія”: *Недавно сом бул шведок истей згоди* (РН 12/1934, 3); *Згоду приповедал Владо Штефанчик зоз Ступи, мой пайташ з дзецинства* (Ю. Пап). ◀ Од серб. *згода* „подія; дожице; вигодна обставина”. Польске *zgoda* значи „злагода”.

згодзиц -им зак. „вдериц, потрафиц”, лем у Гнатюкових записох: *И вецкаль так го згодзел тот конїк по лопатки вайчака* (Етн29 220). || Поль. *ugodzić* „потрафиц, вдериц дакого”, *godzić w (na) kogo* „цільовац”. ◀ Од праслав. *godь*.

[згодне] присл. 1. „вигодно”. 2. „духовито, забавно, інтересантно”. ◀ Од серб. *згодно*.

[згодні] -а -е 1. „шумни, красни (о чловекови)”. 2. „одвитуюци, вигодни”: *Влеце*

треба му [хорому на туберкулозу] *приправиц згодне место у загради, вжме у окре-
ней хижи* (СлМед 160); *Нашли згодне место
за одпочивок; [Виду] нови дописни кар-
ти згоднейши за писане як тераині* (РН
84/1926, 1). 3. „духовити, забавни, интере-
санти”. *Гвари ше за дакого кед дацо забав-
не, духовите пове або зроби: Яки є зжодни.*
◀ Од серб. згодан 1. „леп, наочит”; 2. „по-
годан”. Значене „духовити, забавни, инте-
ресанти (о човекови)” не зазначели зме у
сербским языку.

зграбиц -им зак. „нагло влапиц, хва-
циц”. ◀ Од *žрабац* (оп.).

згравчац -чим зак. „оглашиц ше з грав-
чаньом”: *згравчала квока зоз курчатми и
улецела до приклетта ... каба курче однесла*
(Етн30 208). ◀ Од оном. *žравчац*.

[**зграда**] ж. „будинок”. ◀ Од серб. *згра-
да*, а тото од *градити*.

згуба ж. „утрата” (СС. Мак.): *То чис-
та згуба!* „то чиста утрата” (СС. Мак.); *На
згуби сом „страцел сом, мам утрату”* (СС.
Мак.). || Поль. *zguba* 1. „дацо страcene”:
szukać zguby „гледац страцени предмет”; 2.
„утрата” (SJP11), укр. *згуба* 1. „дацо страце-
не”; 2. „утрата”: *згуба крові „утрата креви”*
(СУМ). Хаснує ше и форма *žуба* (оп.). ◀ Од
згубиц. Оп. и *žуба*².

згубацени -а -е „помервени до губох (о
власох, волни, платну)”: *Згубацени ци власи
/ ... дзе пойдзеи така рохлява* (ДудашГадв
55); 3 *єдней шубари одпадла китайка, друга
була згубацена* (М. Римар, Заградка 4/2000,
5). ◀ Од *згубац*иц ше (оп.).

згубациц -им зак. „помервиц до губох”.

згубациц ше -им ше зак. „помервиц ше
до губох (о власох, волни, платну)”: *Ище
векиа ей [дзивики] була ганьба кед би ше ей
власи пре недопатране „згубацели” и мали
„кудли”* (Яким Олеяр, НК 1979, 92). ◀ Од
*žуба*¹.

згубец -бца х.: *Тот цо страцел у бависку
млінчанню волап ше згубец* (М. Хома). Оп.
згубиц.

згубиц -им зак. „препуциц нагоду;
страциц, мац утрату”: *прето человек и по-
нагля [потарговиц] да не згуби* (РК 1931, 90,

П. Ризнич); *Згубел ши же ши не пришол* [дзе
ше добре єдло, пило и под.]. Гоч у сербским
єст дієслово *згубити* „страциц”, дієслово
згубиц вироятно нашо карпатске слово, цо
нам потвердзує польске *zgubić* „страциц”:
Bronka zgubiła czerwoną kokardę z warkocza
(SJP11), українске *згубити* „страциц”: *чи
я ключі десь згубила?* (СУМ), а тиж и на-
шо *згуба* и *žуба*² „утрата”, хторе не иснує
у сербским, але *згуба* иснує у польским и
українским (оп. *згуба*). ◀ Праслав. *gubiti*.
Од того и нашо *губиц*.

згурбитац -ам зак. „скотуляц; вивра-
циц” (В. Саб.).

згурбитац ше -ам ше и **згурбичац** ше
-ам ше (коц. -чим ше) зак. „скотуляц ше;
виврациц ше”: *Янко ше напил и згурбитал
ше з трактором до ярку* (Йвг. Бл.); *Кед ше
дацо скотуля з брега, та ше згурбита* (Г. Р.);
Салфа ше на ніх згурбитала (РН 48/1937,
3); *Шицких барз рушела тота ява, два кап-
ки слизи згурбитали ше зос ліца мудерца*
(РК 1931, 184); *До крива кладли брадло, та
ше им згурбичало (= виврацело ше)* (Мих.
Рм.); *Положел сом скленічку з киселину на
карсцель, та ше згурбичела долу и висипа-
ла* (Йвг. Бл.); *Кед сом попірскал кукурицову
златку з отровом, попадала долу и згур-
бичела ше до яркох коло шорох кукурици*
(Мик. Ск.); *Кури ше нам нешу на приколиці
на слами, кед ше то раз згурбичи долу* (Пвл.
Бл.); *Снопар так руцал снопи зоз брадла на
треишу же ше сноп згурбичал на треишу*
(В. Саб.). ◀ Оп. *žурбитац*иц ше и *žуричац*иц ше.

згурбичиц ше -им ше зак. коц. оп. *згур-
битац*иц ше.

згурчиц ше -им ше зак. коц. „скурчиц
ше”: *Хторе курче ше згурчи тото готове,
угинє* (В. Саб.); *Кед ше хвиля меня, та го
склопи, скриви го, згурчи ше* (В. Саб.); *Кед
це жалудок болі, згурч ше, та це преїдзе* (В.
Саб.). ◀ Од *курчиц*иц ше, *корч*.

здабац -бем и заст. -ам незак. „буц по-
добни”: а) *Вон здабе на свойого брата*. б)
Горнякова шопна на Швабицу здаба, / а то
шицко зато же з ней стреха пада (Етн9 ч.
386); глава ей [хлісти] *здаба* на главу игли
(Заря 12/1935, 93); *Мац хтора лає и преклі-*

на здаба на мачку цо з лацом тарга своїм дзецом душу; дзивка хтора лає и прекліна здаба на отровного гада, хтори ше руца док дакого не укуши и отрови! (РН 45/1936, 3).

◀ Превой зоз подоба, подобни.

здавац -ам незак. 1. (дацо на дакого) „придавац дакому на управяне, на провадзене свой маєток, роботу и под.”: *Газда помали на мнє здавал више вецей роботи, форсирал ме и робел сом главни роботи котри ми вон препуцовал* (РС 21/2013, 11); *Почим ше на тих працкох оставало цали дзень, а дома остава шицка домашня робота, ю ше найчастейше здавало на хлопох. Жени ше мали врациц дому до вечара* (ФейІр 16); *Оцец више находзел койцо правиц през жиму, та на мнє здавал намиряне* (КочЕвЦП 143). 2. „покладац (испит)”: *Здавали зме испит* (РН 44/1930, 2, Н. Надь уч.). 3. мат. „собирац, с. сабирати” (Ю. Пап). ◀ Од дац/давац.

здавац ше¹ -ам ше незак. „складац ше, злагодзиц ше”, у бешеди старших и у старших авторох: *Як то ше вони двойо [муж и жена] здаваю кед су не єднаки по обичаю* (Пвл. Бл.); *Ридко ше пес и мачка здаваю, а нашо ше здаваю* (Г. Р.); *Док тоти два фарби виблядню, не знам чи ше вец буду здавац; гвари ше за два фарби же ше здаваю або не здаваю* (Г. Р.); *Кед сом пришила дому з апатики, цошка ше ми не здавало у рахунку, а не знала сом цо, а други дзень ми апатикар послав ище єдни ліки хтори ми теди не дал* (Г. Р.); *Але слунко и морйо слухаю лєм того, чийо слово ше здава зос божим словом* (Г. Кост., РК 1929, 101); *З далека чуц писню ... То лежине вожа шпиваюци зос розберанки ладу. Їх ше гласи не здаваю* (РН 28/1933, 2); *Фришитиковала яблуко и млека, здавало ше яблуко и млеко!?* (Ир. Фин.); *Масц и есени ше не здаваю на боляцей руки [кед ше их ведно приклада на боляце]* (Пвл. Бл.); *„Заправо” сербск. походзена, але уж є приняте у народзе, а з духом нашей бешеди ше добре здава* (КостПр 343); *И за два фарби ше гвари же ше здаваю* (Мих. Рм.). У Г. Костельника и з применовником жу: *Жена здрава, здаваме ше*

єдно жу другому та нам добре (Г. Кост., Шв 3/1978, 457). || Всл. *zdavac še* „римовац ше (= складац ше)” (Buřa 324). 2. безос. „видзиц ше, випатрац”: *пришили опредз нїх тиж лежине на коньох, так, же ци ше здавало, же то не иду понїжни убоги монахи, але славни дайки войсководя* (РК 1925, 19). Оп. и форму зак. виду *здац ше⁴*. ◀ Од дац/давац.

здавац ше² -ам ше незак. (гу *здац ше³*) „буц вигодни, хасновити у потребней хвильки”: *То ше им барз здавало* (Мих. Рм.). Укр. *здаватися „исте”, поль. zdawać się „исте”*. Форма зак. виду *здац ше* частейша у бешеди. ◀ Од дац/давац.

здавен-давна присл. „од барз давна”, слц. *za dávnych dávén „исте”*.

здавна присл. „оддавна”: *Гуториме и здавна и оддавна* (В. Саб.).

здалей присл. „оддалей”: *Вонка ше чує гранє, котре прихodzi здалей* (РН 41/1932, 2).

здалека и здалеки (и у форми **зоз далека и зоз далеки** присл. 1. „з далекого места, з далекосци”: а) **здалека**: *А їх оцове ані здалека не попатра на своїх синых [як ше неумерено вешеля, нарабляю]* (РН 10/1928, 3); *И видзи вон зоз далека же там красна палата стої* (Етн29 135). б) **здалеки**: *У тим часу указало ше здалеки шветло* (РН 82/1926, 2); *Видзи Андри заш еци здалеки же стої стража на мосце* (Етн29 76); *але перше будземе вечерац, бо знам же ши гладни кед ши так здалеки* (Етн29 26); *апарат хтори спомоцу зуба дава чуц зос далеки влапени глас* (РК 1930, 127). 2. „на векшим одстоянню (исц за даким)”: а) **здалека**: *дал им [псом] жемліка, та сам за нїма так здалека ишол* (Етн29 284). б) **здалеки**: *як войско пошло, вон заш на свойого коня шеднул, та идзе за нїма здалеки* (Етн29 58). ◀ Оп. далеко.

здани и здати -а -е (на дакого/дацо) „препуцени”: *Цело и душа зязани су до єдного человека. Прето вони здати єдно на друге* (РН 47/1928, 4, М. Мудри); *прилики у хторих вон [човек на островє] жиє су за нашо понятіє чежки. Вон є здани на голи сухи камень и морску воду* (РН 30/1934, 3,

М. Мудри); Покойна ... зохабела за собу пецеро широти, хтори су здани на Бога и на их бліжніх (РН 40/1932, 3). ◀ Од дац.

здац -ам (дацо на дакого) зак. „придац дакому на управяне, на провадзене свой маёток, роботу и под.”: Дал [краль] справиц вельку госцину и свадьбу своей дзівки наймладшей и жецови. Шицко войско и кральовину на нього здал (Етн29 60); Як уж стари, хори бул [краль], ... здал себе на сина кральовство (Етн29 114); Главне у тим то ... же би жазда при тей роботы и сам присутни бул, а не лем на челядз здал роботу (РН 71/1926, 3, Б.); [На схадзкі] учасніцы здали на О. Биндаса да пише по напряду яки значел у своей реферады (РН 3/28, 2). || Всл. sdac „исте”: žeby už na ňho sdať svojo gazdovstvo (Czambel). ◀ Од дац.

здац ше¹ -ам ше зак. „зложиц ше медзисобно”: Не знам як вони [муж и жена] жили, як ше здали (Пвл. Бл.); Як млади жлумели зме ведно з Фемку у забавох, барз зме ше здалі (В. Саб.). ◀ Од дац. ♦ ~ на **обычай** „зложиц ше по обычайох (звич. о супружніках): Най Христос заваруе кед ше двою [муж и жена] на обычай не здаю (Пвл. Бл.); Но а вец, кед му [мужови] уж вибачела норов, та и вон раз преноцовал под сламу. И кед ше уж здали на обычай, та вец було добре (М. Ковач, РК 1941, 36); Жили ми себе щешліво и задовольно! Як гваря: „Здали зме ше на обычай” и вец таким легчейше подношиц терхи живота (РН 49/1936, 2). Од дац/давац.

здац ше² -ам ше (на дакого) „збизовац ше”: На нього ше могло здац „на нього ше чловек могол збизовац”; Исус на концу дал поуку шицким, же ше треба здац на Бога у шицким, бо цо ше нам видзи не возможне, бо у Бога можліве (РН 4/1929, 4, М. Мудри); таки чловек практични, карактерни и на нього ше мож здац (РН 11/1930, 4); чловеку по натури треба на тим швецце шерцо, цо го порозуми, цо му бліжне; хторому може шицко повеси, виносовоац ше, здац ше на нього, радовац ше му (РН 5/1930, 4, М. Мудри). ◀ Од дац.

здац ше³ -ам ше и безос. „буц выгодни, хасновити дакому у одредзеной хвиль-

ки, придац ше”: але сом цошка щемерети. Здало би ше дакус понацаговац, да ше дакус пасуе (Етн29 82); У каждой домашней роботы гледа ше, и више ше зда, знане жаздині (Заря 6/1937, 6). || Всл. sdac še „исте”: oňi pevno ňvečeraľi, ta bi še jim sdalo daco prekušic (Czambel). ◀ Од дац.

здац ше⁴ зда ше зак. рид. „привидзиц ше, випатрац”: У нар. писні: здало ше ми „видзело ше ми”; И слунечко ми ше зда же ту [у Карпатох] красие швици (Заря 1/1934, 7, др Губаш). || Слц. zdať sa „привидзиц ше, випатрац”: zdalo sa mi, že počujem známe hlasy, поль. zdać się „исте”, чes. zdát se „исте”: zdá se mi „видзи ше ми”. ◀ Од праслав. dě(ja)ti (děj)q, оп. наздац ше.

здеймнуц -мем зак. 1. „зняц”: а ти станеши, пойдзеши жу тей клітки, та ю здеймеш, але сциха, же би баба не осетела (Етн29 216); вона шедла на гинтов, та пошла на бал. ... Царицов син вишол, та ю на карсцелю здеймнул [з гинтова] (Етн29 293); А тебе кед увидзим з нїм – з коча льовчу здеймем, а як Юлчу це побием. Юлча було мено кобули (РК 1932, 95); Старого ... жазду не убиеш кед од каждого коча метер жита здеймеме (РК 1940, 31, М. Ковач). 2. ~ **дакому главу** заст. „одрубац дакому главу”: Кед ... не зробиши як ци повем, [та] ци главу здеймем (Етн29 17); идз нам принеши того коня цо у хмарох лета, ... а кед не пойдзеши, та ци ше глава здейме (Етн29 37). У Гнатюка тото дієслово анї раз не зазначене у форми инфинитива; на основі форми перфекта здеймнул у другим вирачєнню заклочуєме же инфинитив глашел здеймнуц; медзитим, по форми простого будучого часу здеймем, здейме обчєковали бизме инфинитив здеймац (як зрубац – зрубем, дримац – дримем). С. Цамбел тото дієслово у восточнословацким зазначел у формох sdejmu: kedz me sdejmu zo šibeňi, zdejmic и sejmac (Czambel), Бартко у форми zdejmac: kalap zdejmal z hlavi (Bartko 210). ◀ Од праслав. єti (презент јѣmq), од хторого и нашо подейма (родъ-јѣm-а), зняц (сѣп-єti), подняц ше и др.

здох х. „эпидемия, здишка, с. помор”: *Пришоу здох на кури* (Ю. Пап). ◀ Превой зоз *здох-нуц, з-дих-ац*.

здохнуц -нем *зак.* „здохнуц”: *Гуторя здохнул „здохнул”* (В. Саб.). Всл. *zdechnuć „исте”: vam ten osel zdechnie* (Czambel). ◀ Превой зоз *здохнуц* (оп. *здох*).

зджамиц -им *зак.* „розпучиц; згажиц”. ◀ Од *джамииц* (оп.).

зджамчиц -им *зак. експр.* „зджамиц” (Г. Р.). ◀ Од *джамииц* (оп.).

зджвангац -ам *зак.* „дацо поробиц же би випатрало як згужване: недобре пошиц и под.” (Сф. Мак.). ◀ По значеню дієслово мож повязац зоз слц. *džvangať „гласно есц, чамкац”* (SSN I, 428), бо тото цо поробене як згужване випатра таке як и „жуване”; а и нашо *зджвангац* и словацке *džvangať* вяжеме зоз нашим *джвангац* „вельо приповедац; дудрец”. Оп. *джвангац*.

зджубац -бем *зак.* „заджубац, забиц з джубаньом”: *Квока забива свойо курчата, кед учує же даєдно запищи у вайцу, такой го зджубе* (Пвл. Бл.). ◀ Од *джубац* (оп.).

здзац здзеєм *зак.* 1. „надзац; положиц”: *здзал [вола] на рожень, але го пече, але го пече!* (Етн29 162) 2. „положиц дацо же би вишело одн. же би ше на дачим тримало”: ~ *персень на палец, ~ на латки кантичку од млека*. 3. „облечиц одн. обуц шмату, обуц”: ~ *калап на главу*. || Всл. *zdzac „надзац”: žabku zdzala na paličku* (Czambel). ◀ Од -*дзац/-дзивац*, а то од *праслав. dē(ja)ti (dēj)q*. Оп. *наздац ше*.

здзац ше -здзеєм ше *зак.* „надзац ше”.

з дзеки *присл.* „дзечне”. Оп. *дзека*.

здзерац -ам *незак.* 1. „оддзерац”: ~ *храс-ти*. 2. *прен.* „безоглядно хасновац, окрадац”. Слц. *zdierať „исте”: bohači zdieraju narod*. ◀ Од *дрец/-дзерац*, *праслав. derti, dьrьq. Серб. дерати „дрец”*.

здзернік х. „безоглядни вихасновйователь, окрадац, с. лихвар”. Слц. *zdierač „исте”, всл. zdziřnik „исте”*. ◀ Од *здзерац* (оп.).

здзечне *присл.* „з дзеки, дзечне”: *Чло-век робел здзечне же лем* (Пвл. Бл.); *У Ко-цуре ше хаснує и дзечне и здзечне* (В. Саб.); *Аньи наш народ, аньи держава нє могли*

здзечне пріяц [тих цо завадзую народ] (За-ря 7/1939, 5).

здзивац -ам *незак.* 1. „надзивац”: а) ~ *доган* „зоз грубшу иглу/иглицу надзивац желе-лене лісце догану на шнур же би ше, обе-шене под стреху, висушело”: *Оберали, а вец здзивали доган*. б) „класц орезани, мо-кри калапи слунечніку на копачи же би ше висушели од дижджу” (МудриАл). 2. „об-лекац (шмату на себе)”: *Понеже ше оплеч-ко здзивало на главу, ... на предней часци на першох мало розпор (розрез)* (Варґа/Лю 216). || Всл. *zdivac*. ◀ Од -*дзац/-дзивац*, а то од *праслав. dē(ja)ti (dēj)q*. Оп. *наздац ше*.

здзиваче с. „порвазок на хтори ше здзи-ваю налапани риби”. ◀ Од *здзивац*.

здибац -ам *зак.* „сцигнуц, влапиц дако-го”: *Сцекал, але сом го здибал*. || Поль. *zdybać „влапиц, несподзивац”, укр. дибати „швидко исц з дробними крочаями, дроб-чиц”, слц. dibať „ходзиц на пальцох”* (Kalal). ◀ Од *праслав. dьbati „ходзиц”*.

здирвети -а -е „погніти од влаги и длу-гого станя (о древе и под.): *Пендрам ше по уж здирветей драбини хтора ше згина под каждым моім крочайом* (Заградка 10/1996, 9, шк. сост.); *Керестурски Лонцов би уж тре-бало обновиц, на огради над уж здирвети* (В. Саб.). ◀ Од *дирвец* (оп.).

здирвец -еем *зак.* „погніц од влаги и длугого станя (о древе и под.)”: *Кед ше гроб уж завалел, а шмати здирвелі, та родзини уж не могли препознац погинутого у вой-ни* (В. Саб.); *И пориско на краварским ба-тогу ше масцело, як и чапов, да не здирвее* (В. Саб.); *Же би брадло слами не одкрив ви-тор, на ньго ше преруцовали цегли привяза-ни на надвязаних порвислох; покля порвисла не здирвелі, брадло ше потамаль улегло* (В. Саб.); *Кед древо, метла, чутки стоя на дижджу, та гніє, здирвее* (М. Рм., В. Р.). ◀ Од *дирвец* (оп.).

здиргац ше -ам ше *зак.* „од дирга-ня спаднуц ніжей”: *Плуг ше му здиргал на трактору* (Йвг. Бл.). ◀ Од *диргац* (оп.).

здиргоніц -ім *зак.* „почац ше тресц (од жими, страху)”: *Премоклі и здиргонелі (=*

почали ше тресц од жими) (В. Саб.). ◀ Од *дирґоніц, дирґац* (оп.).

здихац -ам *незак.* 1. *незак.* гу **здохнуц**: Здихаю им кури. 2. *експр.* „спац”: А гевти патра же дзе є так длуго, ... Кажу гевтому ... най патри тераз же дзе є, чи не здиха даґ-дзе (Етн29 12). || Всл. *zdichac „исте”*. ◀ Од *дихац*, праслав. *duxati/dъxnqti*

здихнуц -нем *зак.* „випуциц здихнуце (жалуюци за дачим и под.)”. Слц. *vzdychnúť „исте”*. ◀ Од *вз-дихнуц*, праслав. *duxati*.

здоховац -хуєм *незак.* гу **здихнуц**. Слц. *vzdychávať „исте”*.

здишка ж. „эпидемия, здиханє при животиньох”: Здишка пришла на кури (Вер. Рм.); Гваря же нешка нїдзе нет здишки, а скорей було (В. Саб.); [Не шлебодно] *обеици зазинуту куру на плот або древо и так одганяц здишку, як то робя суевєрни жени* (Заря 1/1936, 3). || Всл. *zdiška „исте”*: *přišla zdiška na kuri* (Buffa 325). • **буц на здишких** „буц пред угинуцом”: Цошка ше оздизвало, стукало у бателїни, то бул герчок, випатра же бул отровани або го пси задавели, уж бул таки на здишких „бул пред угинуцом, здишал” (В. Саб.). ◀ Од *здихац* (оп.).

здогадац -ам *зак.*: Красна казань ... *почачела ше шицким вирним. Тота казань здогадала нас на вельке значенє мена священик* (РН 16/1937, 1). ◀ Оп. *здогадац ше*².

здогадац ше¹ -ам *ше незак.* „здогадавац ше”: Нешка Кузмьяка паметаю ище найстарши особи у Керестуре и знаю го спомнуц здогадаюци ше на школярски роки, як доброго учителя (Г. Г. Надь, РС од 14. 01. 1949, 2). У суч. лит. языку хаснуєме форму *здогадавац ше* (оп.). ◀ Оп. *здогадац ше*².

здогадац ше² -ам *ше* (у старших текстох) и **здогаднуц ше** -нем *ше зак.* 1. „присц на идею, с. досетити се” (форма перфекта *здогадац ше, -ала ше*): *Невесто моя премила, / хто ци таку пораду дал?* „Сама я ше здогадала” (Етн9 ч. 19); *А чи сце ше здогадали, / як мацєром треба врациц; зос чим и на яки способ, / труд им мацє тот заплациц?* (РН 17/1929, 4, Я. Фейса). || Всл. *zdohadac še „исте”*: *robi ľem ked mu človek nakaže, sam še ňezdohada* (Bartko 210). 2. у

виданьох по Першей шв. войны дїєслово *здогадац ше* хаснує ше и зоз значеньом: а) „присц на розум, с. сетити се”: *треба да ше ... здогадаме, же през труду и жертвох не можу настануц вельки и важни ствари* (М. Винай, РК 1923, 129); *Ту прииол ґу себе и здогадац ше шицкого цо скорей гуторел* (ВочиОп 17); *Здогадай ше Петре трираз ци опросцел Христос ... Здогадай ше дальей як ши ше Христови обещал же го до самеї имерци нье охабиш* (РНКЗаря 1940, 100).

б) „у одредзеної хвилки подумац на дакого/дацо”: *Здогадайме ше ... и на наших зараброваних братох, хтори може буц на нєшкайши дзєнь прельваю слизи жалосци за страцену шльєбоду* (Заря 1/1939, 1). ➔ У сучасним литературним языку ше хаснує форма *здогаднуц ше* (з ген. без применовнїка: ~ *дакого/дачого* и з акуз. з прим. на: ~ *на дакого/дацо*, перф. *здогаднул ше, -дла ше*). То илуструю преклади Гогольового „Тараса Бульби”: у прекладу од 1950. р. форма *здогадац ше* (перф. *здогадац ше, -дала ше*): *Збогом! ... Пред своїм смертьним часом здогадаце ше мнє!* (129. б.). У прекладу од 1982. форма *здогаднуц ше*: *здогаднєце ше на мнє* (121. б.). У других сучасних авторох тиж форма *здогаднуц ше*: *Муши же ше здогаднул на старе длуство!* (Олуїч 70) || Укр. (з)догадатися „с. досетити се” (значенє „сетити се” ма укр. *згадати, спом’янути*); слц. *dohádať sa „исте”*: *keby sa dohádali pristi*; всл. *zdohadac še „исте”*: *jazyk tej klapanciji je barz pomešany, jak še každy može zdohadac* (Lacko 54). ◀ Од *гадац* (оп.), праслав. *gadati „ду-мац; бешєдовац”*.

здогадлїви -а -е „с. досетлїви”. Укр. *здогадливий „исте”*.

здогаднуц ше -нем *ше зак.* оп. *здогадац ше*².

здогадавац ше -дуєм *ше незак.* 1. зоз значеньом сербского *досећати се*: *Мож ше з того здогадавац, же єдна часц народу у Керестуре не була задовольна зос Поповічом* (Кост/Либєр 113). 2. (без обєкта, з ген. без прим. и з акуз. з прим. на) „приходзиц на розум, с. сећати се”: *И часто сом ше здогадовал свойого малого приятеля Ксурия* (Дефо 76); *Алє ... покля ше будзєш на мнє*

здогадавац – будзем ци приятель (Олуїч 110). У старших авторох и форма здогадац ше¹ (оп.). ◀ Од гадац (оп.), праслав. *gadati* „думац; бешедовац”.

здоганяц -ям незак. 1. „понагляц за даким з цільом сцигнуц го”: Ей, а ви, браца, горе станьце, / коня себе ошедлайце, / шестру себе здоганяйце (Етн9 ч. 23); Оглядла ше, – ніхто ю не здоганял (РН 41/1933, 3, М. Ковач). 2. „сциговац (у роботі, результатах)”: Усиловни и вредни наші земледілецзато у шицким здоганял своїх сушедох (немцох) (РК 1937, 142, Д. Биндас). ◀ Од праслав. *goniti* (меновнік *гонѣ*), хторе у превною зоз гъпати (*гнац*) и гапати (*о-ганяц*, *з-ганяц*).

здогоніц -ім зак. „с. сусітїи”. Всл. *zdohōnīc* „исте”. Оп. здоганяц.

здогоніц ше -ім ше зак. „повекшац свой маесток, змогнуц ше”: На тим ше здогонєл! (В. Саб., Г. Р.) ◀ Од *гоніц*, праслав. *goniti*.

здоу присл. 1. „зоз напряду долней страни”. 2. „на долней страни”: Икони у першим шоре здоу волаю ше намисни икони (РН 17/1929, 3).

здоокола присл. „зоз места хторе ше находзи доокола”.

здохліна ж. „мертве цело животині”. Всл. *zdechlina* „исте”. ♦ (*подли, лежи, влече ше*) як ~ „барз подли, леніви” (В. Саб.): Попать на свою [непопораєну] хижу ... а ти сам лежиши як здохліна (РН 16/1936, 2, прел. М. Ковач); *жимни* як ~ „хтори ма жимне цело, руки” (В. Саб.); *шмердзи* як ~ „барз шмердзи” (Сф. Мак.).

здохнуц -нем зак. 1. „угинуц”: А вон ше бал же му тоті коні здохну (Етн30 81). Слц. *zdochnūt* „исте”. 2. прен. „загашиц ше (о шветлу, огню)”: Уживали у тим: пойсц до жаздині жу меньшим, вошли до хижі, єден станул жу каганьцу кихнул и каганец „здохол” (БиРК1939, 110); вец ше доклададо [на огонь] лєм по єдну-два чутки, тельо же би огонь не здохнул (ХомаБл 179). ◀ Превой зоз з-дихац и з-дехнуц.

здраве (ген. *здравя*) с. „здраве, серб. *здравље*”, у старших авторох и у устаємнених виразох: Инше нам не хиби, лєм да маме *здраве* (Етн29 VII); Варене барз важне.

Од поживи овиши *здраве* дзецох, а од *здравя* щесце. ... Вельо мацери запрепасацую их [дзецох] *здраве*, лєм прето, бо им не даю добру поживу (РН ч. 21, 1933, 1); Преч. О. Дюра Биндас мушел пре свойо *здраве* и пре завжатоци у других роботох редакцию одложиц (РН 14/1932, 4); Бо кед народ страци виру ... вец ше пода и найгорішим грихом, не меркує ані на *здраве* цела ані на *здраве* души, па вец баяко муши зогніц и препаднуц (РН 14/1934, 5). || Всл. *zdrave* и *zdravje* „исте”: Bože daj *zdrav'e!* Dobroho zdrav'a! (Czambel); Bože vam daj *zdrave* (Buffa 325). → У сучасним литературним язiku хаснуєме форму *здраве* (ген. *здравя*), а у бешеди, под уплївом сербского, форму *здравље*. ◀ Оп. *здрави*. • **дайбоже здраве** и **наздраве** при наздравляню: най нам будзе на *здраве*; **добре здраве!** (при *здравканю*) „жичим вам добре *здраве*” (одвит: **дай боже (и вам)!**); **наздраве!** „най вам єдзене послужи на *здраве*, смачного!”, тиж и при наздравляю.

здраве присл. у функції предиката „хасновите за *здраве*”: Не ~ вельо єсц. ◀ Оп. *здрави*.

здравеньки -а -е „здрави”, звич. у поздравох: ~ *оставайце (останьце)*!

здрави -а -е „хтори у добрим *здравственим стану*”: Най *здрави* буду хто будзе читац, а най *здрави* будзе хто будзе слухац (Етн29 VII). ◀ Общеславянске, праслав. *съdorъ*. ♦ **здраве** як од *мацери родзене* „*здраве дзецко*”: Наш народ звикол повесц: *Здраве* як од *мацери родзене*! – кед видзи *здраве*, чисте и уредне *дзецко* (Заря 12/1939, 4, И. Чельовски); • „**здрави оставайце (останьце)!**” „**ходзце здрави!**” поздрав и одпоздрав при дачиім одходу: Пайташочки мойо, / *здрави оставайце*, / уж не пойдзем з вами, / з вами вечарами (Тон ч. 1); „Кед не даце [гаче], я идзем. *Здрави оставайце!*” Пойдзе на фалаце, баба го навраци: „Гибай назад, дам ци того гаче ...” (Етн29 119); ~ **будз(це)** „дзекуєм”.

здравичко с. дем. и гипок. „здраве”.

здравкац -ам незак. 1. „упутйовац дакому поздрав при стретнуцу” а) (дакому): *Вон вше здравка старшим.* б) (дакого) у старших авторох: *Здравкаме обично лєм тих людзох, котрих познаме! ... на валалох здравкаме каждого чловека* (РН 20/1935, 4); *учителька жадала же би ю школски дзеци при одходу зос школи здравкали зос словами: „До видзєня панї”* (РН 31/1936, 2). 2. „наздравяц з пицом, погаром”: *Домашнї кухарки з паленку здравкаю* (Етн9 ч. 406); *После полудзенку почню себе здравкац зоз винком* (РНКЗаря 1938, 112). ◀ Од здрави.

здравкац ше -ам ше заст. „привито-вац ше”, у старших авторох: *Виходзїме з ва-жону. Упознаваме ше з братами, здравкаме ше з братами, здравкаме ше з познатима и шицки ведно у громади идземе до валалу пред нашу церкву* (РН 15/1935, 2).

[здравле] с. „здраве”: *Таке дзецко збляд-не и здравле му вислабне* (РНКЗаря 1936, 82). Под уплївом сербского здравље виме-нена народна форма здраве.

[здрaво] викр. як поздрав при стрет-нуцу або розходу. ◀ Од серб. здраво.

здравучки -а -е звич. у злучєню **здрави** ~ „цалком здрави”.

здрaпaни -а -е „подрапани (у векшей мири)”: *Мачка го подрапала, шицко му твар здрaпaна* (В. Саб.).

здрaпaц -пем зак. „подрапац (у векшей мири)”. ◀ Оп. драпац.

здрaпнуц -нем зак. „зняц, зодрец дра-паючи”: *Дзецко здрaпло хрaсту, та му идзе крeв.*

здрaпoвaц -пуєм незак. „знїмац, здзе-рац драпаючи”: ~ *хрaсти.*

здрeбузгaц -ам оп. **здрeмузгaц.**

здрeбузгaц ше -ам ше оп. **здрeмузгaц ше.**

здpeвнєти -а -е „нерухоми, парализо-вани (од жими, страху)”: *цaлe йогa [тацко-во] цeлo булo як здpeвнєтe и трeслo шe од страху* (РК 1927, 72); *а мoй пaйтaш з вaрo-шy од жими аж здpeвнєти тy зoз нaкoм пoд пaзyхy* (РН 5/1928, 2, Федор.).

здpeвнїц -нєєм зак. 1. „стварднуц шe як дрeвo”. 2. „пoстaц нeрyхoми, пaрaлiзoвaни (од жими, страху)”: *Нa влaжнiм жимским кaнaдским витрe шмaти шe зaкoрaвa, цe-лo здpeвнєe, дихaнє шe зaлaдзyє* (МeдЛю-Явoр 67); *Нoги мaрзлi, дрeвнєли, цeрплi рaз eдeн, рaз дpyгi. Кeд нoги здpeвнєли, вoни шe змєньoвaли* (ЖирoшV, 174). *Пoль. zdrewnieć „истe”.* 3. „цaлкoм шe oхлaдзиц (звич. o пoкoйнoмy)”: *aндя Мaрa [гo] и мaс-цeлa и рyки мy рoзчyхoвaлa ... дoк eй пoд рyкaми нe здpeвнєл* (РН 4/1927, 2, Федор.). ◀ Од дрeвo.

здpeвнїц шe -нєєм шe зак. оп. **здpeвнїц** (2): *Здрeвнєл сoм шe од жими. И кeд члoвeк вистaти, тa пoвe: Тaки сoм як здpeвнєти* (В. Сaб.).

здрeмузгaц -ам зак. 1. „гoч як склaсц, зрyцaц”: *Здрeмузгaл брaдлo, нїяк гo нe ви-клaдoл. Здрeмузгaл нa грoмaдy шeнo* (В. Сaб.); *Здрeмузгaл гoч як кyкyричaнкy, зрy-цaл бeз шoрa з кoчa, тaкe здрeмузгaнe, тy нїхтo шoрa нe знa* (В. Сaб.). 2. „здpoбиц, зджaмиц”: *Кeд рoбeлa при трeшкi, тa eй мaшинa рyкy здрeмузгaлa, тa eй вeц oдрeзa-лї рyкy* (Лeв. Ск.); *Дрeмузгaц знaчи „лaмaц”, нaпр. здрeмузгaц кaрсцєль „пoлaмaц”* (Лeв. Ск.). ◀ Од дрeмузгaц. Нeяснe.

здрeмузгaц шe -ам шe зак. „спaднуц, стрeпaц шe”: *Здрeмузгaл шe з бигiглi дo блaтa* (В. Сaб.); *Пoшoл нa пoльo, aлe нe пo-рoбeл як трeбa, здрeмузгaл шe (= стрeпaл шe, спaднyл з пpикoчa)* (Лeв. Ск.).

здрилїц -їм зак. 1. „дрилїц дoлy з дa-чoгo”. 2. *пpeн.* (дaцo нa дaкoгo) „пpиписaц свoю oдвичaтєльнoсц, винy дpyгoмy”: *Вo-нї нa нaс шицкo сцy здрилїц (= шицкy хибy нaм сцy пpиписaц)* (В. Сaб.); *кaжди винoв-нїк сцe зoс сeбe хибy здрилїц нa дpyгoгo* (РН 10/1935). ◀ Оп. дpиляц.

здрильoвaц -люєм незак. 1. „дpиляц дaцo дoлy”. 2. *пpeн.* „пpиписoвaц свoю oд-вичaтєльнoсц, винy дpyгoмy, гoнїц хибy нa дaкoгo”: *здрильoвaли eднo нa дpyгe* (РН78/1926, 1); *Кeд Бoг y рaю питaл Aдaмa, чoм eдoл зoс зaкaзaнoгo дрeвa, здрильoвaл вoн хибy нa Eвy, a Eвa зaш нa диявoлa* (РН 10/1935); *Бaбa нe дa [кyпиц кoмпyтep], бo*

вон барз троши струю – здрилюєм я на бабу (РС 5/2013, 13). ◀ Оп. *дриляц*.

здобиц -им зак. „розтрушиц”. ◀ Од добиц.

здрузгац ше -ам ше зак. „поламац ше при паду, розпаднац ше”: метер скоро була [набивана хижа] у води, анї една ше не звалела, а да вальки булі, га то би шицко ше зрузгало там (В. Саб.). Слц. *zdrúzgaf* „поламац”. ◀ Оп. *друзгац*.

здубоніц -ім зак. „одгукнуц з дубо-ньом”: *Вец [орел] чежко здихнул ... и спаднул зос сухого конара – аж здубонело!* (ЧаканБас 26) ◀ Од *дубоніц*.

здувац ше -ам ше незак. „надувац ше од едзєня желєней покарми (о статку)”.

здудлавиц -вєєм и -им зак. „постац дудлави” (оп. *дудлави*).

здудніц -ім зак. „видац дудняци ефект”. Од *дудніц*.

здумац -ам зак. „виплановац, надумац”: *мал вон себе тоту бешеду оддавна здумац* (РС 6–7/2012, 13, Сф. Мак.).

здумовац -муєм незак. „плановац, надумовац”.

здуриц¹ -им (дакого) зак. прех. „пребудзиц у даким жадане, дзеку за дачим; ви-волац при даким негатиwне одношенє, процивєне гу дакому/дачому”: Кед ши го уж здурел, та му и виполні! || Слц. *zdurif* „поплашиц, настрашиц”: *zduril voly*.

здуриц² -им зак. непрех. „пошаліц”: на-думал ше женіц ... и нараз – напосто здурел, наед ше маковини, глупи як пориско (РН 16/1936, 3, прел. М. Ковач); Да не познали Антоня пошли би твардо уверени же баба здурела (РН 2/1936, 2, М. Ковач); Ти здурел, чи цо? (Ю. Пап, СС Мак.) ◀ Од *дурни* (оп.).

здуриц ше -им ше зак. „буц нараз обняти з даяким жаданьом, чувством и под”. ◀ Од *дурни* (оп.).

здути -а -е „надути од едзєня желєней бетеліни и под. (о крави, овци и под.)”. Слц. *zduťy* „исте”: *zduťa ovca*. ◀ Од *здуц* ше.

здутько х. оп. **збутько**. ◀ Вироятно од *здуц* ше.

здуц -уєм зак. „надуц”: [Циберей] *гаши жажду и не здує це як вода* (РН 23/1937, 4). ◀ Од *здуц* ше.

здуц ше -уєм ше зак. 1. „надуц ше од едзєня желєней покарми (о крави, овци и под.)”. 2. *прен.* „нагнівац ше” (СС. Мак.): Кед видзела щетки, кед тота ше здула: „По-же ши таки щетки купела?” (Пвл. Бл.). 3. „оєсц ше” (СС. Мак.). ◀ Од *праслав.* *dqti*, *dъmъ*, укр. *дути*, *дму*, серб. *надимати* (се)); не ма етимологійну вязу зоз дієсловом *дуц*, *дуем* (ЕСУМ).

[**здушне**] присл. „усердно, совисно, пилно”, у старших авторох: подзєковал ей у мену шицких широтох, котри вона здушне помагала (РН 7/1936, 3). ◀ Од серб. *здушно* „исте”: Своје званє вршио је здушно.

[**зебра**] ж. 1. „файта копитара *Equus zebra*”. 2. „пешацки преход на коловозу”. ◀ Од серб. *зебра*.

[**земледілец**] -лца х. „чловек хторому главне заніманє обрабняє жеми, параст”. ◀ Кніжково (од угроского *земледілец*).

[**зеппи**] ж. мн. (єд. *зепа*) срим. „чарапи”. ◀ Од серб. *зепе*. Керестурски еквивалент *чарапи* (оп.), а коцурски *шуфи* (оп.).

зедзєни -а -е „худи и барз нервозни”: Таки є худи, зедзєни (гвари ше кед ше дахто є у себе, кед є нервозни) (Г. Р.).

[**зєдиніц (ше)**] -ім (ше) зак. „злучиц (ше)”: медзи Немецку и Австрию постоя потаємни плани, на яки способ би ше то-ти два держави зєдинєли (РН 64/1926, 2). ◀ Од серб. *сјєдинити* (се).

зєднац -ам зак. „позбєрац ведно, обєди-ніц”:

зєднац ше -ам ше зак. „догвариц ше о цєни, поєднац ше”: Зєднал ше з купцом „га-номага” (Г. Р.); „Почим, чипкар, тим ручніч-ком цєна?” / „Вибєрай си ..., / ша я видзим же ше з тобу зєднам.” (Етн9 ч. 32) Слц. *zjednať sa* „исте”. ◀ Од *єднац* (ше) (оп.). Звич. ше хаснує синоним *поєднац* ше.

зєдначиц -им зак. 1. „виєдначиц, виров-нац”. 2. „зєдиніц”. Слц. *zjednotiť* „зєдиніц”. Оп. *зєдначиц* ше.

зєдначиц ше -им ше зак. у Гнатюка и у бєшєди старших 1. „виєдначиц ше, виров-

нац ше”: *Палє як ше дим з локомотиви зєдначел (= гомбулі диму ше розширили до гомогеней маси) (Евф. Пл.); Нєєднак ми поскходзело, а вєц диждж спаднул, та ше зєдначело (В. Саб.). 2. „зєдиніц ше”: барз ше моделла и прєсята Богородица, кєд би ше мой син зо мну зєдначел. ... И пришиол Христос з вєльмоа ангєлами ... и однес ю з ангєлами на небо (Етн30 80). || Слц. zjednotiti sa „зєдиніц ше”. ◀ Од єден.*

зєдначовац -чуетм незак. „виєдначовац, вировновац; зєдиньовац”: *Од уєдинєня 1/ XII. 1918. року ... остали стари порєзки закони на моци у каждєй покраини нашєй держави ... Од 1./I. 1929. року ступи на моц нови порєзки закон, хтори зєдначує за шицку державу порєз (РК 1929, 93, О. Сакач). Оп. зєдначиц ше.*

зєдначовац ше -чуетм ше незак. заст. „виєдначовац ше, вировновац ше; зєдиньовац ше”.

зжовкнуц и коц. зжолкнуц -нем зак. „постац жовти, пожовкнуц”: *Зжолкла трава, зжолкло лїсце (РК 1928, 99).*

ззукоса присл. „збоку, зоз зукосого напряму”. ◀ Оп. зукоси.

зидзени -а -є **1.** „виключкани зоз зарна”: *Пришла якашик блиха, чи цо, и лєм зидзену цвickлу им жєдла (ЖиросМСМ 169).* **2.** „змєншани, сцагнути по поверхносци (о платну и под.)”. ◀ Од зисц.

зисц¹ зидзем зак. **1. а)** „спущиц ше, пойсц долу”: *Зишиол з пойда з мехом жита; слц. zíst „истє”. б)* „висц з гайзибана, автобуса и под.”: *Зишили з гайзибана и вошли до автобуса. 2. „очисциц ше з райбаньом и под., нєстац, скапац (о шпляху и под.)”: „Замасцєла ше ми шматат.” „Нє хиба, зидзе то.” 3. „опаднуц (о уровню води)”: вишадзи видзимє вєльки води по польоху, котри кєд нє зиду, годни вєльку чкоду нанєсц людзом (РН 62/1926, 3); А зос модєрних долїнох вода ше крашиє спуци вєчар, до рана зидзе зос нєй, так же ше [конопа] можє руцац у чистих шматох (РН 9/1934, 4, Я. Гафич). 4. „поопадавац (о волни, шерсци)”: З терпєнтином овци мачали кєд мали шуґу. З мєстох заплапєних зоз шуґу зишла волна, остало яґод хрости, та тоти хрости мачали з тер-*

*пєнтином (В. Ерд.). 5. „спаднуц (о цєни)”: Кєд оцєц лупал, вєльо раз сом чула жє людзє понагљяю лупац, бо кукуруица уж лєм на таку и таку цєну зишла (Г. Р.); Парадичи наяр булі по 70 динари, а тєраз зишлі на 30 динари (В. Буч.). 6. (на дацо) а) „матєриално прєпаднуц, остац на малим маєтку”: и наказовал сом жє би чували тоту остатњу краву, бо сом уж лєм на єдну зишиол, а кєд нє будзєцє ниц та вам пошлєм [пєнєжи] (РН 24/1928, 2); Уж ши зишиол на нїч: прєпад ши здравствєно и матєриално (Г. Р.). б) „постац духовно убити”: Думки мойо, думки, / на цо сцє ми зишили? / Уж оглашки моєй милєй / тєй нєдзєлї вишили. / Уж оглашки вишили, / свадзба ше готує (Тон ч. 115). 7. (на дацо) „застановиц ше у бєшєди або думкох на одрєдзєнєй тєми”: То дїдо тутор, кєд на то зишило, вишє приповєдал (КостПр 76); Бєшєда на то зишла (Г. Р., Мих. Рм.); Зоз того зишило (= од гєвтєй тєми пришли змє на тоту другу) (С. Мйр.); У бєшєди зишили Японци на японьски народни писнї и твєрдзєли, жє японьски писнї су барз музикални (РН 38/1928, 4). || Укр. зійти на цо „достац нову форму, постац, прєтвориц ше”; поль. zejść „прєйсц (о часу)”: czas zszedł szybko „час швидко прєшол”. ◀ Од исц, праслав. (j)iti. ♦ **зисц з (правєй) драги** „зисц, скруциц з добрєй драги”: *Алє тот циль трєба да нам будзє вишє прєд очами, кєд нє сцємє зисц з правєй драги (РН 46/1933, 1, М. Винай).**

зисц² зидзє зак. „вицукнуц и почац роснуц (о рошлїни)”. Слц. vzíst „истє”. ◀ Од вз + исц (пачаткovo в ше страцєло). ♦ **зидзє/сходзи (и) дзє го нє (по) шали** „вшадзи шє винайдзє”: *приповєдали ... жє вони [партизанє] и там сходза дзє их нє шали (КовМих-Гриц 76).*

зисц ше зидзем ше зак. **1.** „позбєрац ше до ґрупи, громади”: *Цо то, людзє, за новє, / зишили шє тромє жаздовє!” (Етн9 ч. 388); Зишлі змє шє в новим родзє до вашого дому (нар. писня). 2. „стрєтнуц ше”: Зишили змє шє на углє; Я видзєл, як шє твоей очи зишили зос його очми и жє од тєди ти постала застарана (РН 11/1930, 3, Кс. Лабош). || Всл. zijst še: z mamu ši še nezišla (Sipos). 3. „пачац жиц у малжєнствє (о чловєкови и жєни)”: и*

зос тим ше леґином повинчала ... так подумала: „Пале, од кеди я ше з нїм зишла, нїжда сом ше му не опитала же цо є за єден ...” (Етн30 98); рок аш на Михала, як ше зишла зоз Штранґаром (ЖирошМСМ 101). 4. „зменшац ше по поверхносци (о платну, скорі и под.)”: Скорка на ципели и др. ше зишла або ше сцагла (М. Рм.); Бунда з поларней лїшки ю цагала у плецох, а гевта бизонова ше зишла у пасу (М. Римар, Заградка 4/2000, 5). ◀ Од исц.

зисциц ше -и ше зак. „оствариц ше, здїйснїц ше”: вона [думка] ше така праве и зисци (КовМихЦВ, 40); Теди ше народзела идея (дума), же да ше збудує у Р[уским] Долу церквочка, цо ше и на фришко зисцело (РК 1935, 169). Поль. *ziścić się* „исте”. ◀ Од праслав. *istъ*, хторе маме и у наших словах наисце (оп.), наозай (оп.), (Machek).

зиходзиц¹ -им незак. 1. „спущовац ше долу, сходзиц”. 2. (з гайзибана, автобуса): Автобус станул на Венец. Зиходзиме (РН 37/1937, 2). ◀ Од з-ходзиц.

зиходзиц² -им незак. „сходзиц (о пошатим зарну)”: зоз тим зменяю моц зиходзєня зарна (РНКЗаря 1940, 133). ◀ Од вз-ходзиц.

зиходзиц ше -им ше незак. 1. „зберац ше до групи, громади”. 2. „стретац ше”. 3. „починац жиц у малженстве (о човекови и жени)”. 4. „зменшовац ше по поверхносци (о платну, скорі и под.)”.

зйойкнуц -нем зак. оп. **зйойчац**: Обаче-ла то вивирка и застрашена з єдного кона-ра зйойкла (ЧаканБ2 50).

зйойчац -чим зак. „оглашиц ше з йойчаньом”. ◀ Од оном. *йойчац*.

злагода ж. „живот у согласносци, с. слога”: Троме браца и далєй ше барз любели, у злагоди жили (РК 1928, 217). Всл. *zlahoda* „исте”. ◀ Од праслав *lagoditi*, *lagodъnъ*.

злагодзиц ше -им ше незак. 1. „складац ше медзи собу, жиц у злагоди”: Злагодзелї ше шицки три невести (Пвл. Бл.); Муж и жена ше не злагодзелї, та ше розишлї (Пвл. Бл.); Скорей вельо людзе жилї у єдней хижі, даждє ше злагодзелї (Пвл. Бл.); На їх шоре кажди вечар 19 хлопи брали шамлоч-

ку и сходзели ше пред Брундзову хижу, там им було шедзиско, шицки ше злагодзелї (В. Саб.); Шицких наших школярох поволуєме да ше медзи собу злагодза, дописую и догваряю (Дю. Биндас, РК 1927, 135); а мал ... и дзивку красавицу, котра ше не барз злагодзела зос Р-у, так як да ше надбивали, котра лепша и одличнейша (РН 48/1928, 2). 2. „складац ше з дачиїм думаньом, поступком и под.”: Присутни ше потполно злагодзели стим (Заря 4/1937, 7); Добре робя нашо члени, котри пропагираю да нам ше у Югославиї даю русски школи, и я ше злагодзим з нїма (РНКЗаря 1937, 29). ◀ Од праслав *lagoditi*, *lagodъnъ*.

злагодни -а -е „хтори зоз шицкими у добрих одношеньох”: Цали Миклошевиц барз зармуцени, же так настрадал тот злагодни человек (РН 17/1929, 7); Злагодни ше з каждим злагодзел (В. Саб.). ◀ Оп. *злагода*.

злакомиц ше -им ше зак. „патраци на дацо достац жадане за тим, налашиц ше”: Дїдо Михал ... приповедал ... як ше вояци окреме на Шарґу злакомели и мало хибело же би ю не зачерали за єдного свогого коня (ПапгДюКШ 171). Всл. *zlakomic se* „исте”. ◀ Оп. *лакомни*.

зламац -мем зак. „розламац, преламац”. Од *ламац*.

зламац ше -мем ше зак. 1. „розламац ше, преламац ше”. 2. „навикнуц ше на цалком нову ситуацию, дружтво и под.”: Не знали зме чи будзе добра супруга, алє зламала ше (= постала добра, приучела ше на шор) (Г. Р.).

злати -а -е 1. „справени зоз злата”: лєм стресол зоз златим кантаром, дораз бул на златим коньове, у златих шматох (Етн29 58). 2. прен. „мили”: Ержа: „А то чия хижа, шестричко злата?” Ката: „Янка Дурнїцко-го.” (КостПр 15). 3. „златна монета”: Познала мила милого [медзи гусарами], / жалошине патри на нього: / „Мили, мили, вименїм це, / за сто злати чи даю це?” (Етн9 ч. 306) ◀ Од *злато*. ➔ Уж у Гнатюка находзиме и сербску форму *златни*: положел на ... його златни шмати його стару бунду (Етн29 243). Неш-

ка и у литературним языку и у бешеди превладала сербска форма *златни*.

[**златица** и **кромпльова златица**] ж. „хробак хтори напада кромплі” (МудриАл).

златко с. 1. „украсна швицаца фолія до хторей ше закруцали орехи и др. як украси на крачунским древку”. 2. „розлични украси зоз швицацей фоліі”: [Покрейтка] на верху мала по себе златка поцагани (БиРК 1937); а *фартуцок сом мала исто лилови, ... на нїм полно жовти златка наприишвани и реци* (Рускинї 35). || Всл. *zlatko „staniol”* (Buffa 328). ◀ Од *злато*.

златна нїтка ж. бот. „*Cuscuta campestris* Yuncsk”. Укр. диял. *золота нитка* „исте”, лемк. *злата нїтка* „исте”, слц. *zlatá nit* „исте” (Тимко 58).

[**златни**] -а -е „справени зоз злата”. ◀ Од серб. *златан*. Наш карпатски еквивалент *злати* (оп.).

злато с. „благородни метал жовтей фарби як мерадло вредносцох”. ◀ Общеславянске, праслав. *zolto*.

злациц -им *незак*. „обцаговац зоз златом, позлацовац”: 1893. *церкву мальовали, иконостас злацели* (РК 1922, 94).

злашиц ше -им *ше зак*. „достац жадане за дачим (патраци на исте и под.)”: [Читуюци оглашку] *Розуми ше же сом ше дораз злашел и набавел сом їеден пар ангорки [ангорски заяци]* (Заря 3/1938, 4). ◀ Од *лашиц* ше (оп.).

зле (ген. злого и зла) с. оп. **зло**: *Рок були ведно [брат и шестра], а нїяке медзи собу зле не спознали* (Етн30 99); *Бул єден циґан, вельо раз зле зробел, а нїгда го влапиц не могли* (Етн30 282); *Бо у людскей природи є усадзена борба проци злого* (РН 47/34, 2). ♦ **вжац дакому дацо за зле**: [На госцини] *мож цалком не пиц и нїхто то нам не име вжац за зле* (РН 24/1935, 1). ◀ Од *зли*.

злегка присл. „дакус, полегко”.

злегнути -а -е „збити до єдней маси од длугого лежання (о шніґу, гліни и под.)” *ярнє ораньє ... ма вельо векишу вредносц як їе-шенске, а то прето жем нє зльегнута и нє збита* (Заря 10/1937, 6). ◀ Оп. *злегнуц* ше.

злегнуц -нем *зак*. „породзиц, с. породити се”. Всл. *prišli do kupeli, a ona tam zlehla* (Czambel). ◀ Од *лежац, легнуц*.

злегнуц ше -нем *ше зак*. „збиц ше до єдней маси од длугого лежання (о шніґу, гліни и под.)”: *Шніґ ше злегнул, слама ше злегла, гной ше злегнул, розкопана жем ше злегла* (В. Саб.); *а як тей яри падаю вельо диґджи, жем ше на тим месце нательо злегла, же готово цала мала хижка упадла до долїни* (Заря 16/1937, 2). || Слц. *zľahnúť: zem zľahla* „исте”, укр. *злежатися* „исте”, поль. *osiąść „исте”,* серб. *злегнути се „исте”*. ◀ Од *лежац, легнуц*.

злеговац ше -гуєм *ше незак*. *Їу злегнуц ше*: *Силажа ше будзе злеговац и кажди дзень треба дзе попукане позгажовац да воздух не придзе до силажи* (РНКЗаря 1937, 102).

злежац ше -жим *ше зак*. „постац ленїви, оподліц”: *Швекра гварела невести: Ставай [з посцелї], бо ше злежиш* (Вер. Рм.); *Хори треба да ходзи коло стола да ше не злежи* (Г. Фей.). || Укр. *злежатися* „очкодзиц ше од длугого лежання (о платну и под.)”, поль. *zleżeć się „исте”,* слц. *zležaňy* „очкодзени од длугого лежання, стари (о шену и под.): *zležané seno*. ◀ Од *лежац, легнуц*.

злежене с. „пород, полог”: *Друга мала єдно дзецко таке, могло мац пейц ферталї рока и такой на злеженю була, цо дзень будзе мац мале, не преїдзе два тижні* (Етн29 63). || Слц. *zľahnutie „исте”*. ◀ Од *лежац, легнуц*.

злежени -а -е „хтори часто лежи, пре хороту або ленївство”: *Єдна жена була више хора, нїч не могла робиц, не могли єй найсц ліка. Єден дохтор гварел єй мужови: Вона не хора, але є злежена, ви ше раз направце пияни, почніце ю оганяц, та вона нараз виздрави. Чловек ю наисце раз почал оганяц, вона сцекала до загради и од меди нараз „виздравела”* (Г. Р.).

злєкнути -а -е „полни страху”. Од *злєкнуц* ше.

злєкнуц -нем (дакого) *зак*. *прех*. „виволац страх при даким, настрашиц дакого”: *Єдна жена ше прибрала за босорку, та сце-*

ла злєкнуц дзеци. Дзеци ю набили же их сцє-ла настраишиц (шк. сост).

злєкнуц ше -нем ше зак. „почувствовац страх”. || Слц. *zlaknúť sa* „исте”, поль. *lękać się* „исте”, чєс. *lekát se* „исте”, *ľakať sa* „исте”. Общєславянскє слово. ◀ Од праслав. *lękatī*.

злєковац ше -куєм ше нєзак. „бац ше”, лєм у Гнатюкових записох: *Ти там будзєши мирно спац, / нє будзєши ше злєковац* (Етн9 ч. 137). Слц. *ľakať sa* „исте”. ◀ Оп. злєкнуц ше.

злєнєти -а -є „хтори страцєл жимску шерсц”. Оп. злєнїц ше.

злєнїц ше -їм ше зак. 1. „страциц жимску шерсц (о псови, овци и под.): Єдну жиму сом тримал буяци под шопу, та на яр була на нїх така [велька] шерси, алє злєнєлі вонї ше (В. Саб.). 2. прєн. „прємєнїц облєчиво”: [Под нову власцу] *запрєдави нашого народу мушєльи ше злєньиц ... и облєчиц ше до ... [новєй] скорї* (РНКЗаря 1941, 75). ◀ Од лєнїц ше (оп.).

злєпшац -ам зак. „зробиц лєпшим” Слц. *zlepšit* „исте”.

злєпшац ше -ам ше зак. „постац лєпши”. Слц. *zlepšit sa* „исте”.

злєтки мн.: *на злєткох є* „барз понагля, нагло на нъго”: *Кєд дакому трєба исц, кєд понагля даждє, гвари ше: На злєткох є* (Мих. Рм.). ◀ Од лєтац.

злєтнуц -нем зак. „спушиц ше нїжєй у лєту”: *Тому лїику обачєл вєльки орєл. Злєтнул и однєс лїику ... на гору* (РН 15/1937, 4); *Мали соловєйко ... злєтнул ищє нїжєй на ко-нар...* (ЧаканБас 32)

злєтовац -туєм нєзак. „спущовац ше у лєту на одрєдзєнє мєсто”: *Обачєл заячок пчолку як злєтує з квитка на квиток...* (ЧаканБас 58)

злєциц¹ -им зак. „прєлєциц од горє долу, спушиц ше”; слц. *zletieť* „исте”.

злєциц² -им „полєциц, одлєциц”: Тузоки були досц вєльки, як гуска або пуляк, нє були ногати, ходзєли у чупорє, були досц нєлапшни, нє так швидко злєцєли, хто бул хитри, могол ше прицагнуц гу нїм и забиц з колїком (М. Рм.). ◀ Од формї *вз-лєциц*. Слц. *vzletieť* „исте”, сєрб. *узлетети* „исте”.

зли -а -є 1. „хтори роби злє”. 2. (на дакого) „нагнївани; хтори ше на дакого гнїва”: *вон зли на Яника вишол, хватнул од нъого кнїжку* (РН 35/1928, 3); [Сушєд] *цо змє го нє любєлі, бо нє любєл анї вон нас. А нє лєм вон бул таки зли на нас дзеци, алє и баба Мачанканя* (Сф. Мак.). 3. „готови нападнуц, поврєдзиц дакого”: *зли пєс*. 4. „подли, нєдобри, с. лош”: *Одпуст (кирбай) коцурски бул до 1820. року тримани вишє на „Покров” т. є. у октобру, алє прє злу єиєньську хвилю прєнєшєни є на „Успєниє”* (В. М. Божє) (коцурска хронїка Йоана Москаля, РК 1923, 79); *А якє чкодлївє злє вихованє або нєвихованє за худобних* (РН 47/1935, 1). 5. прєн. „нєдобри, погубєни”: *Добра писовня – кнїжка, новина приноши добри и будуючи плоди, а зла писовня – кнїжка, новина, – приноши сижурно лєм зли плоди – овоци* (РН 6/1932, 1, Д. Б.); *Млади Тома уж як лєгинь вєльо читал зли кнїжки, часто ходзєл до злих забавох и дружтвох* (РН 29/1932, 3); *Пиянїца отвичательни за своєю пиянство ... уж прєто, бо соблажнює, бо соблажнює ближнього и дава му зли приклад* (РН 26/1934, 2). 6. „оштри”: *Зли шерп мала, гладко жала, / паньски лучки вижинала* (Етн9 ч. 38). 7. „опасни”: *Зато вона ше хору правєла, да го можє посилац койкуда на зли мєста мєджи жвири, да го тоти сконча* (Етн29 79).

зліва и **зос лїва** присл. „з лївого боку”: 3 *права брєги, з лїва рики* (РН 7/1936, 4); *Гвари ше: зліва, справа* (В. Саб.); *прєбєгнє заяц зос лїва на право* (РК 1930, 111).

злівац -ам нєзак. „одлївац вєрх чєчносци”: ~ *шмєтанку „знїмац шмєтанку з вєрху кислого млєка”*.

злівац ше -ам ше нєзак. 1. „одлївац ше з вєрху”. 2. „нагло падац (о дижджу)”: *зрива ше силна буря и нагло ше зліва зос хмарох вєльки диждж* (РН 25/1937, 3).

злізани -а -є 1. „очухани, оштрамбани (о шмати и под.)” (Мєл. Пвл.): *Ша, палєниа, панталони ми уж стари та их дам йому, а жалєр на кошулі ми злізани, та и вона будзє його* (ErRuth 82). 2. „барз блїзки, барз сприятєлєни”: *Тоти двої сушєдово злізани* (Г. Р.).

злізац ше -їжем ше зак. 1. „счухац ше”: зльизани санки (РНКЗаря 1940, 104). 2. прен. „постац барз блізки, барз ше сприя-теліц”: *И бачи Петро ше з лызал з ню, а да ныхто нье знал. Потайно ... сходзел ше з Марю* (РНКЗаря 1939, 91, Е. Кочиш).

зліпиц -им зак. 1. „злучиц з дачим ліп-кацим”. 2. „вибудовац, склепац; змогнуц”: *слуговал, хижу ледво зліпел* (РС од 18. 08. 1949, 4); *чесни жазда, котри зліпел у жульох младих рукох маєток, мал фалацник жеми и красни коні* (РК 1937, 63, С. Саламон). ◀ Од ліпиц.

зліпиц ше -им ше зак. „злучиц ше з да-чим ліпкацим”.

зліпйовац (ше) -юем (ше) и зліпкавац (ше) -куем (ше) незак. (жу зліпиц (ше)): *Упечени [колачики] зліпкуеме два по два з кайсовим маджуном* (НКух 71).

зліпнуц (ше) -нем ше зак. оп. зліпиц (ше) (Йвг. Бл.).

зліціц -им зак. „кус зограц”: ~ воду. Слц. *zletnieť* „постац літни”: *voda zletnela* „вода ше зліцела”. ◀ Од літни.

зліцовац -цуем незак. жу зліціц.

зло зла с. (противне од добре, добро) „дацо недобре, чкодліве; нещесце, неволя”: *нет зла да на добре не видзе* (РН 7/1933, 2).

♦ **на зло хасновац** „злохасновац”: *Докля ше будзе на зло хасновац доброта и церпезлі-восц Коцуцох?! (РЗаря 4/1936, 3)*

зло присл. 1. „недобре, погришно”: *Па-метайме вше на то же кед ше дзецко зло ви-хова у младосци, чежко з такого будзе добри оцец, добри гражданин або добра мац, добра жаздиня* (РН 6/1928, 4). 2. у функц. пред. „не-добре”: *Мам и цо есц и не зло ми у твоєй мацери, ..., лем ми барз вельки жаль* (Етн29 78). ♦ **дац ше на зло**: *а кед ше го [пирщок] порушало, могло ше дац на зло* (КолесарД, 175–176).

злоба ж. „неприятельске розположене гу дакому, злосц”: *бо у цибулі шицка злоба: вона горка и нос круци, а баби ребра лупи* (Етн30 202).

злобни -а -е „неприятельски розполо-жени гу дакому, зли”.

зловиц -им зак. „влапиц, уловиц”, лем у Гнатюкових записох: *Рано Андри вежне пушку на плєцо, пойдзе до леса зловиц єдно медведжатко* (Етн29 78); *идзе до леса зловиц мацери єдно лєвчатко* (Етн29 79). || *Поль. złowić* „влапиц”. ◀ Оп. ловиц.

[злога] ж. „злагода”. ◀ Од серб. *слога*. Наш еквивалент *злагода* (оп.).

зложиц -им зак. 1. „положиц, прило-жиц єден предмет гу другому”. 2. „поскла-дац (до шора, цалосци)”: *Розобрал, оправел, а вєц знова зложел мотор*. 3. „положиц (до-лу, на жем и под.)”: *Вжал го [гаче] на плєцо, та неше ... Станє, гаче зложи, гаче ше стре-ше, таки красни конь бул з нього* (Етн29 120); *положел го [целятко] на себе на карк та го неше ... Зложел цялятко долу: Пойдзем я и по гєвту папучу* (Етн30 237); *И вон зло-жел фєдєвєр долу, дума себе: Як войдзе ну-ка ...?* (Етн30 217); *Зложела дзецко назад до коліски* (РНКЗаря 1937, 72); *Везол их на ав-ту, а вєц их зложел при драги [= висадзал, витоварел их]* (Ир. Фин.); *И вжал хлапца ... и поиол з нїм далеко до єдного леса, та го зложел до черяку* (Етн29 253); *Як уж ви-стал ..., станул, зложел ... древа на жем* (РН 13/1929, 3); *Знеє окуляри, зложи их на кнїш-ку* (РК 1926, 153). || Слц. *zložit* „зняц долу”. 4. „дац, приложиц, подаровац”: *чесни жазда Сабодош Василь зос Велького шору з Керес-тура, котри скорей зложел на дзвони 540 Дин., тєраз зос 460 Дин. дополнил да його дар будзе на наш дзвон цали 1000 Дин.* (РН 35/1933, 4). 5. „составиц, написац (писню и под.)”: *Наши поєта Г. Костельник зложел красну привитну писню* (Дю. Биндас, РК 1930, 34). 6. а) „положиц (испит)”: [Учитель Еперт] себе кажди рок тєльо туду дава, же його школяре вше найлєпше од шицких зло-жа єкзаменти (РН 25/27, 3); *лєгко му було зложиц и жимназийски приємни испит* (РН 17/1934, 3). || Слц. *zložit* „истє”: ~ *skúšku*, *поль. złożyć egzamin* „положиц испит”. б) „закончиц, положиц (класу, школу)”: *аж и тоти пєйц класи ... лєдво зложел* (КовМих-Гриц 141); *Ище не зложела факултет?* (Пвл. Бл.). 7. (на дакого): „зваліц вину на дакого”: *обишол [сом] правду и зложел на редкато-ра* (Заря 10/1935, 75). ◀ Од -ложиц, праслав.

ložiti. • ~ **руки 1**) „зложиц руки на молитву”. Всл.: [žena] zložī vjedno ruki [перед крижом] (Lacko 66); **2**) (дакому) „прекрижиц руки на першох покойному”: *Єст присловка: „Змирим ше док ми руки зложат”* (ГардиТ); ♦ ~ **руки** „зачудовано, несподзвано зложиц руки”: [Оцец] *Пришо л біжей та лем руки зложел. Черешня була без скори, лісце спрете, а конарчки ше обешели долу* (РН 28/1934, 4); **зложиц косци** „умрець”: [Шмерц ю] *припровадзела до родзеного Керестура, да ту зложи свойо косци* (РН 3/1934, 4).

зложиц ше -им ше зак. **1.** „наскладац ше пенежи на дацо”: *Зложели ше на литру вина*. Всл. *zložili še na paľenku* (Buffa 328) **2.** „дац согласносц, пристац”: *Шеф му понукнул нове роботне место и вон ше зложел*. **3.** „посцигнуц согласносц, зложносц”: *а не може ше кажди карактер з каждым зложиц* (РН). **4.** „з пременку обставиных достац нову форму”: *Шіцко тото зложело ше на то, же бешедла наших Руснацох ... постала їх власна, хтора їх одлучує од Горняцох-Руснацох* (КостЛибер 35). ➔ Карпатски паралели (за значеня 2–3) зме не зазначели, та будзе требац перевіриц тото дієслово и у нашим языку и у карпатским ареалу. То ше тиж одноши на прикметнік *зложни* и присловнік *зложно*. Серб. *сложити се* (з обидвома значенями). ◀ Од *-ложиц*, праслав. *ložiti*.

зложни -а -е „хтори виражує злагодзенє, гармонични”: *Лем єдно нам потребне, а то є: да будземе више и вишадзи зложни, кед ше то тика наших народних интересох* (РН 1/1938, 3, Д. Б.); *Кед два коньї зложни ... зос моцну енергию и волю цагаю* (РНКЗаря 1937, 97); *Зложни хлапци шугайкове широм ше розшиали; / Кед би пришло гори валяц, и їх би зровнали* (Тон ч. 299). По Тонові то писня з групи „Б”, те. настала у Бачкей-Сриме, а то значи же прикметнік *зложни* ту може буц сербизем. Не зазначени карпатски паралели. Серб. *сложен* „исте”.

зложно присл. „злагодно, гармонично”. Серб. *сложно* „исте”.

злопоици -им зак. „спаднуц, бухнуц з треском”: *Мур злопоицел (= мур ше звалєл з треском)* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *лопоици*.

злочиц -им зак. експр. **1.** „украднуц” (С. Мйр., Мел. Пвл.). **2.** „зграбиц и поєсц”: *По цалим дню [мачка] лем ходзи и меркує да дацо злочи. Кед видзи же не може, вєц видзе на двор и чека док будзем кармиц кури, та да себе влапи даєдного тацка* (ПЗ ч. 7, 1964, 15). || Слц. *złopnúť* „галадно поєсц”, укр. *лопати* „жрець”, *злопати* „пожрець”, рсй. *лопать* „жрець”, болг. *лопам* „жрем”. ◀ Од праслав. *lorati* „нагло єсц або пиц” (ЕСУМ). По Фасмерові то превой зоз лапац. По Ю. Папові може буц и од мадь. *larni* „украднуц”.

злосліво присл. „зло, злобно”, лєм у Гнатюкових записох: *Як вигуторел, розгнівани попатрел на свойого шовѣра злосліво и так му гуторел: Будз ти прекляти* (Етн30 154).

злосц ж. „злоба, пакосц; нагніваносц”: *Зобрала ше и тамта треца [служніца] ... да и вона чує чи би то могла буц правда же би вона [краліца] була така добра, дзе би то ше вжало од тей ей велькей злосци* (Етн29 130); *Од злосци му то повед (= бул зли, нагнівани на нього, та му прето повед)* (Вер. Рм.); *Од теди жила у злосци, мержні и зависци* (РН 1/1929, 4). Всл. *złosc* „исте”: *od złosci źeznal čo robiť* (Sipos). ◀ Од зли.

злосциц -им незак. „гнівац, виволовац у даким гнів, злосц”: *Пред богом пришагнем же вецей ниц не будзем ... Себе унрепасцовац, тебе злосциц, хороту на це наганяц* (КовМихЦВ 103). || Слц. *złostiť* „гнівац, виволовац у даким гнів, злосц”, поль. *złościć* „исте”.

злосциц ше -им ше незак. „гнівац ше, едовац ше”: *Хто траци ма ше право и злосциц, але при тим не шме забуц на свою чєсц* (Заря 16/1935, 123). || Укр. *злоститися* „гнівац ше, едовац ше”.

злупиц ше -им ше зак. „страиц верхне пасмо скори, епидерм”: *Припекло го слунко на хрибце, а о тидзень ше злупел; Хори [на шарлах] више опасни за свою околину док ше цалком не злупи* (СлМед 157). ◀ Оп. *лупиц*.

злучиц -им зак. „споїц, зєдинїц”: *Обидва класи [у школи] злучени и иду веднак до школи* (РН 6/1936, 3). Укр. *злучити* „исте”, слц. *zlúčiť* „исте”. ◀ Од праслав. *-lqčiti*.

злучиц ше -им ше зак. „спойц ше, зеди-
ніц ше”. Укр. *злучитися* „исте”, слц. *zlúčiť sa*
„исте”.

злучовац -чуєм незак. „зєдиньовац”. ◀
Оп. *злучиц*.

злучовац ше -чуєм ше незак. „зеди-
ньовац ше”.

злюбиц ше¹ -и ше зак. звич. безос. часто
з негацию „попачиц ше”: *Родичи ю за удоб-
ного ані не даю. Прето ше Янкови єй родичи*
такој не злюбели накадзи перши раз о нїх
чул (ЛатякТал 26); *То ше му барз не злюбело*
(= то ше му барз не попачело). || Слц. *zľubiť*
sa „исте”: *niečo sa jej ňezľubilo*. ◀ Од *любиц*.

злюбиц ше² -им ше зак. „сприятелїц ше,
взаємно ше полюбиц”, у старших авторох:
*П. управ. Еперт дїйствує уж 17 роки як про-
свититель нашого народу у Дюрдьове так*
*же ше цалком злюбел з нашим руским наро-
дом як прави Руснак* (РН 21/1928, 4); *Кед ше*
*пчолї з матку любя, ... матку [гу нїм] ви-
пуциц. Кед ше пчолї з матку злюбели, во-
на дораз почне легнуц нашенко* (РН 11/1935,
2). || Карп.русин. *злюбитися* „полюбиц ше”:
Кїть злюбилися – най бы й побиралися
(Чорї). ◀ Од *любиц*.

злюдни -а -е „приязни гу людзом, лю-
безни, не бесни”: *Нови службенїк у валале*
злюдни, не будзе бесни, а то людзом вельо
значи (Пвл. Бл.). || Всл. *zľudny* „исте” (Hal).
◀ Од *людзе*.

злюштац -ам зак. „заблациц, змочиц,
залюштац”. ◀ Од *люштац*, *люштави* (оп.).

злюштац ше -ам ше зак. „заблациц ше,
змочиц ше, залюштац ше”: *Пойдзеце на те-
метов, та ше шицко злюштаце, тераз там*
трава мокра (Г. Р.).

злярмац -ам зак. „моцно або гнївац
скричац”. ◀ Од *злярмац* (оп.).

зляц злєєм зак. 1. „одляц з верху”. 2.
„змишац леюци”. ◀ Од *зляц*.

зляц ше злєєм ше зак. 1. „змишац ше
злїваюци ше”: *Шпивай, тацку, шпивай, / и*
я би шпивала, / злею ше нам гласи / нїжей
од валала (Тон ч. 39). 2. „нагло спаднуц (о
дижджу)”: *надишла ище єдна хмара и зляц*
ше диждж (КочЕвЦП 195).

зльомпац -ам зак. „зальомпац, залю-
штац”. ◀ Оп. *зальомпац*.

зльомпац ше -ам ше зак. „зальомпац
ше, залюштац ше”: *Янко водзел Шваба по*
оранїни док ше тот не зльомпал по колена
(В. Саб.).

змагане¹ с. „пробоване посцигнуц дацо,
намагане”: *нашо змагане за воспитоване*
*злоги може буц успишине лєм теди, кед по-
знаме сами себе* (М. Поливка, РК 1929, 61).

[**змагане**²] с. „с. такмичење”. ◀ Кнїжко-
во, укр. *змагання* „исте”.

змагац -ам незак. „повекшовац свой ма-
єток”: *Лепше би було кед би ... змагал як цо*
змагал и його дїдо и прадїдо. ... Змогли покус
жемички (ЛатякТал 143).

змагац ше -ам ше незак. 1. (на дацо) „по-
векшовац свой маєток”: *Змагали ше на нову*
хижу. || Слц. *zmáhať sa* „исте”, всл. *zmahas se*
„исте” (Hal). 2. „пробовац посцигнуц дацо,
намагац ше, с. настојати”: *Кажди го [Циґа-
на] раз вдерел и пан го виплацел и Циґан по-
иол, ані ше вецей до нього [газди] не змагал*
(= ані ше вецей не намагал, ані не пробо-
вал присц до газди) (Етн30 289); *Кед зме лу-
пали кукурицу, кури ше змагали жу машини*
(= сцели присц гу машини и джубац зарна)
(Йвґ. Бл.); *Змагаю ше да виправя и вигоя*
чежки рани цо их война задала (РК 1927,
130); *Нешка ... ошлебодзени калфа не зма-
га ше, да своєю майсторске знане усоверши*
(БиндасДю, РК 1931, 119); *Таких майстрох*
*[корпарох] не маме. треба ше, даклем, зма-
гац, да цо скорей и цо вецей виучиме шеґер-
тох у тим ремеслу* (БиндасДю, РК 1931,
129); *Од давень давна Славяне вопице нїґда*
*ше не змагали нато, да над иньшима наро-
дами запаную* (РК 1932, 20). || Слц. *zmáhať*
sa „исте”, поль. *zмагаć się* „бориц ше”, укр.
змагатися „такмичиц ше”, всл. *zmahas še*
„такмичиц ше” (Czambel). ◀ Од праслав.
съмагати, а то од *мочи*, праслав. *mogti*.

[**змагац ше**] -ам ше незак. „с. такмичи-
ти се”. ◀ Кнїжково, укр. *змагатися* „исте”.
Нашо карпатски еквиваленти *надбивац ше*
(оп.) и *обеговац ше* (оп.).

[**змазац**] -ажем зак. експр. „поесц або
попиц”: *Микола барз пил. „Бачи, єст тей*

моцней?” – питал ше и док литру не змазал не охабял ю (ЖирошМСМ 196). ◀ Од серб. *смазати*.

змайстровац -руем зак. „вимайстровац, направиц”. ◀ Од майстор.

змалючка присл. „одмалючка”: змалючка научел на гушльох грац (РК 1926, 121).

змаржляк¹ х. 1. „тот хторому вше жимно”; слц. *zmrzliak* „исте”. 2. „фалат дачого змарзнутого”: Замокнути бали слами змарзли, таки там змаржляки були (= змарзнути бали) (В. Саб.). ◀ Од марзнуц.

змаржляк² х. 1. „з(а)марзовач, с. замрзивач”: У нешкайших условийох месо ше кури мало, бо ше воно углавним одклада до змаржляка (ХомаБл 199); нешка [сом] мала од недзелі юшку, але у змаржляку. Змарзнута юшка така як да тераз уварена. Другу да кльохчим, а тоту да одручим? (Рускині 190) У литературним языку хаснуе ше форма **з(а)марзовач**.

змарзаци -а -е „хтори швидко замаржне, хторому часто жимно”.

змарзнуги -а -е 1. „хтори у змарзнутим стану”. 2. „хторому жимно; хтори ше длугши час намарз”.

змарзнуц -ржнем зак. 1. „змарзнуц ше”: Нашей мачки нет, змарзла даддзе (= змарзла ше даддзе) (Пвл. Бл.); Змаржне сланіна як косц (В. Саб.). 2. безос. „прейсец до змарзнутого стану”: Кед накурел шніг и моцно змарзло, мож було правиц шліцанку, саночкац ше, оруцовац (Янко Барна, Заградка 7/2000, 15). ◀ Од марзнуц.

змарзнуц ше -ржнем ше зак. „претвориц ше до ляду; закриц ше з лядом”: Превельку жиму, котра настала змарзли ше рици Дунав и Сава, так же людзе пешо переходза през ніх (РН 4/1929, 1); вец пришла велька жима и вода [вилята з рикох] ше змарзла (РН 2/1929, 3). ◀ Од марзнуц.

змарнети -а -е 1. „знічтожени, препаднути”: кельо труду и зноу уложили, а тераз то шицко було надармо змарнете [од каменцу] (РК 1941, 76). 2. „тілесно препаднути, збидовани”: Вон не видзел змарнети ліца своєї жени, котра ше у думках вра-

цала до своєї хижки (КовМихЦВ 31). ◀ Од марни (оп.).

змарніц¹ зак. *непрех*. -ім и -неєм 1. „схуднуц”: вецей раз не могол ані есц ані спац, так же и на целу змарнел (РН 17/1930, 2). 2. „препаднуц”: Най невиносец у вашим шерцу не змарнеє, не загине (РН 1/1938, 3).

змарніц² -ім зак. *прех*. „знічтожиц; одрадзиц”: Та цо ши тому веприкови наробел, ти бетяру нінач валушни. ... Кед ши го змарнел, та го и спратай, да го не видзим! А да ше ми вецей на очи не укажеш! (РН 46/1928, 4); Модлім це краинє ... нови новучки чижми, и чи их не змарнел?!?! Нестало их (РН 15/1929, 2, М. Ков.). || Слц. *zmárníť* 1. „знічтожиц”: *oheň všetko zničí*; 2. „нехасновито препровадзиц, страциц (час и под.): *zmárníť popoludnie*; поль. *zmarnieć* 1. „погинуц, препаднуц”; 2. „запшец, с. закржляти”. ◀ Од марни (оп.).

змарніц ше: змарнел ше дакому швет „спаднул до чежкого психичного стану”: Стала вона [дзівка], стала, / горко заплакала, / змарнел ше ей швет (БиндКост 16); Дзівки ше тот змарнел швет. / Ніч не види, ніч не чує (РН 11/1932, 3).

змасциц¹ -им зак. „замасциц”: моя дзівка найстарша штернацрочна у моєй худобней, жедлярскей хижки млеко ані не видзела, ані свойо млади уста при мне не змасцела (ЕтнВ 98); Мед кед ше є, треба го тримац длуго у устох, та вон вец змасци гарло (В. Саб.); Змасцел и погужвал оцову фотографію, бо ю опатрал, плакал над ню (ЖирошВ 149).

[змасциц²] -им зак. „шицко поєсц”: Змасцел полни танер. ◀ Од серб. *смазати*.

змасциц ше -им ше зак. „замасциц ше”.

змахнуц -нем зак. „замахнуц”.

змачац -ам зак. „змачкац, поляц”: [Вжиге мерковац] да себе живина не змача миндуюши кед пие воду (РН 5/1937, 3). ◀ Од мачац.

змачац ше -ам ше зак. „змачкац ше, поляц ше”: Ша вера и мне не роскош, кед сце ше так затрепалі, змачали, та кельо тераз мам роботи док шицко до шору приведезм (РН 33/1929, 3).

змачкани -а -е „змачани, поляти”: *Ник руцела неспокойни погляд на шмати змачкани од морскей води* (Заградка 3/2004, 9).

змачкац -ам зак. „змачац, поляц”: *Кед не одходзела вода у судопери, та сом ю пумпавала, шмату сом змачкала* (Г. Р.). ◀ Од *мачац*.

змачкац ше -ам ше зак. „змачац себе шмати, поляц ше з воду”.

змекнуц -нем зак. *прен.* „постац благиши, попустлївши у справованю”. ◀ Од *мекки*.

змелчиц -им зак. „потрушиц, помелчиц”. ◀ Од *мелки*.

змелчовац -чуєм незак. „трушиц, мелчиц”: *после [треба] дерляц да ше их [газох] корене зос жеми видерля и стим ше жем змельчує* (РК 1922, юлий).

[**змена**] *ж.* „одредзени час после хторого ше зменяю роботни и др. групи”. ◀ Од серб. *смена*.

змендац -ам зак. „поєсц, полопотац”: *Шицко змендал* (В. Ерд.); *Змендал цали шмацмол (гурку, хлеб, лепињ* (В. Саб.). ◀ Од *мендац* (оп.).

[**зменіц**] -іім зак. „заменіц (дакого з длужносци и под.)”. ◀ Од серб. *сменити*.

зменіц ше -іім ше зак. „пременіц ше”: *Одходзи дому, але справди зменени! Його твар поблядла за тот час, почал покашльовац* (РН 15/1928, 2). Укр. *змінітися „исте”*, слц. *zmeniti sa „исте”*. ◀ Од *меняц*.

зменшац -ам зак. „зробиц меншим”. Поль. *zmniejszyć „исте”*. ◀ Од комп. *менши*.

зменшац ше -ам ше зак. „постац менши”. Поль. *zmniejszyć się „исте”*.

зменшовац -шуєм незак. „робиц меншим”. Поль. *zmniejszać „исте”*.

зменшовац ше -шуєм ше незак. „поставац менши”: *приходи [ше] зменьшую, а расходи повекушую* (РНКЗаря 1935, 59). Поль. *zmniejszać się*.

змерац -ам зак. 1. „померац”: *Вибубноване у Керестуре же ше яраш змера, кому ше не лоби най тужи до панства* (ЕтнV 99); *а худобни человек ... пойдзе на валал, та ше пита бирерови лебо панови новтарушова: чи то, пане, наисце яраш змераю?* (ЕтнV

99). 2. ~ *на мажи, на килашох* „спревесц купца погришно мераюци на мажи, килашох”.

змервиц -им зак. 1. „помервиц”. 2. „нагло поєсц” (В. Саб.). 3. *вулж.* „облюбиц же-ну”.

змерк *х.* „наступане ноци по заходу слунка, змерканє”: *Змерк ме лапал, та сом понаглял* (В. Ерд.); *Влапел го змерк у драже*.

◀ Од *праслав. morkъ*. • *од рана до змерку* „од рана до ноци”: *Знаи ти же я ище више чувствуєм пах тей жеми цо сом ю млади орал, з коньми за плугом ходзел од рана до змерку, кельо раз и по мешачку* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 159). || Слц. *mrk „исте”*, поль. *zmierzch „исте”*.

змерканє *с. оп.* *змерк: пред змерканьом* „пред змерком”: *полегали [зме] спац без полудзенку ... Пред змерканьом ше пребудзел я перши* (КочишЕВЦП 129).

змеркац ше -а ше *незак.* „спушовац ше (о ноци)”. Всл. *zmerkac się „исте”* (Szambel).

змеркнуц ше -не ше зак. „спушиц ше (о ноци)”. || Всл. *zmerknuć się „исте”*.

[**зместа**] *присл.* „такой, у истей хвильки”. ◀ Од серб. *сместа „исте”*.

змесц -еџем зак. 1. „з метлу одстраніц з дачого”. 2. „з метлу позберац ведно”. ◀ Од *месц*.

змесциц -им зак. „положиц на место, найсц дачому место”. ◀ Од *место*.

змесциц ше -им ше зак. „найсц себе место”. Слц. *zmestić sa „исте”*.

змесцовац (ше) -цуєм (ше) *незак.* *жу змесциц (ше)*

зметац -ам *незак.* 1. „з метлу одстраньовац”. 2. „з метлу зберац ведно”. ◀ Од *месц*. • ~ *пойди*. „шицко брац людзом з пойдох (под час „обавези”, те. обовязного давання держави у натури по Другей шв. войны)”: *Под час обавези, Н. зметал пойдти, та и чикманду (кукуруцу) у чуткох з пойда човекови знял* (В. Ерд.).

змивац -ам *незак.* „зоз змиваньом, сцераваньом одстраньовац з поверхносци”. ◀ Од *миц/-мивац*.

змивац ше -ам ше *незак.* „умивац власи”: *Змивали ше зоз своєї роботи мидлом*

або з лугом (на лавор положили ренду, до неї жару и успали през тото води, прецадзели ю през жар) (КолесарД).

змидлиці -ім зак. експр. 1. „украднуц” (Лев. Ск.): *вецка им пред очи вишла украднута шунка и сланіна; ... а змидлиці сланіну, шунку и таки драги ствари, е, то просто-напросто крадза* (ТвенМ 111). 2. „сцекнуц, страциц ше” (Лев. Ск., СС. Мак., Г. Р.): *Не же госцох не сцел, але познал свойо обисце и кишенку, та мушел змидлиці* (Сф. Мак., РуШ 1/2006, 8). ◀ По форми вироятно од мидліці, гоч не цалком ясна значеньова вяза мидліці – змидлиці: можліве прето же мидло шлізке, та ше и украдзена ствар „зошлішне” до рукох крадоша, а сцекач „ше вишлішне” з рукох оганячох.

змиліці ше -ім ше зак. „забуніці ше, погришиці”: *змилела ше у виніцох и вошла до гевтей од бачика сушеда* (РН 36/1928, 4). ◀ Од миліці (ше).

змиловац ше -луєм ше (над даким и дакому) зак. „указац милосці гу дакому”: *Кед ше не змилує ніхто над худобним чловеком, так чежко жиці у нас же баржей не мож* (ЕтнV 96); *Людзе добри, змилуйце ше надо мну! ... Цо сом вам завинел?*” (РН 24/1933, 3, М. Ф-к). || Всл. zmilovac še „исте”: bože, zmiluj še (Sipos). ◀ Од мили.

змирени -а -е „спокійни, мирни”. Всл. zmireny „исте” (Hal).

змириці -им зак. „умириці”. Всл. zmiric „исте” (Hal). ◀ Од мир.

змириці ше -им ше зак. „умириці ше”: *И огонь теди нараз бовкнул и такой ше змирел* (РН 2/1932, 4, М. Ф.). Всл. zmiric se „исте” (Hal). ◀ Од мир.

змирювац -юєм незак. „умирювац”.

змирювац ше -юєм ше незак. „умирювац ше”.

змиці змиєм зак. 1. „зоз мицом, змиваньом одстраніці”: *Диждж змиц прах*. 2. „умиці власи, главу”: *Кед вон пришо до дому, вона му дораз гуторела: „Дай, брату, та це змиєм!”* (Етн29 93) || Поль. zmyć głowę „змиці главу, власи”. ◀ Од миці.

змиці ше змиєм ше зак. „умиці власи, главу”.

змишани -а -е „потрачени у розуме”: *Вон таки дакус змишани: не познал жену, а родзина му є* (Люб. Як.).

змишац -ам зак. „помишац”.

змишац ше -ам ше зак. „помишац ше”.

змогнуц -нем зак. „зоз трудом себе дацо створиці”: *Змогли покус жемички* (ЛатякТал 143); *През вецей роки змогол красни капитал*. ◀ Од мочи, праслав. mogti.

змогнуц ше -нем ше зак. „повекшац свой маєток”: *Змогол ше на хижу (= заробел и купел або направел хижу)*. ◀ Оп. змогнуц.

змокнути -а -е „мокри од дижджу, помокнути”. Слц. zmoknutý „исте”.

змокнуц -нем зак. 1. „помокнуц”; слц. zmoknúť „исте”. 2. „барз ше узноіці”: *Мац приповедала же оцці шицок змокол док масирал вимне крави* (Г. Р.). У сербским (МС) нет тото значенє. 3. „опиці ше” (СС Мак.): *При тим ше не раз дождзи, же кум, сват, або сушед и „змокню” на обедзе, а то шицко, дабоме, за „спасение” помершого* (РН 20/1930, 1). ◀ Од мокнуц.

зморщени -а -е „хторому наморщена, зранцована твар”.

зморщиці -им зак. „наморщиці, зранцовац (твар)”. ◀ Од морщиці (ше) (оп.).

зморщиці ше -им ше зак. (СС. Мак.) 1. „наморщиці ше виражуюци з тим неприємни смак, чувство и под.”: *Игор одпил [ягодачи] з погара раз, вец други раз. Зморщел ше и стресол* (ШанПапуча 201); *Кед пришли на салаш, найбаржей ше зморщела невеста, поготов кед чула же на салашу нет струї* (РС). 2. „зранцовац ше”: *Черстви хлеб од три-штири дні ше змориці и позавалює* (В. Саб.). ◀ Од морщиці (ше) (оп.). ♦ **зморщел ше як кед би лимун жедол** „барз ше зморщел” (Сф. Мак.).

змоцніці -неєм зак. „замоцніці”: *Не сцела сом умрець у Канади. Верела сом же дома оздравим и же ше заш врацим, док дакус змоцнеєм* (ЖирошМСМ 201). ◀ Од моцни.

змочиці -им зак. „помачац, змачац”. ◀ Оп. мочиці.

змочиці ше -им ше зак. „помачац ше”: *На сухим конаре дзивей грушки шедзела врана, змоченого пиря...* (ЧаканБас 30)

змошиц ше -им ше зак. „од частого об-
леканя и штраббаня достац мохоткави
випатрунок (о шмати)”: *З єдней шубари од-
падна китайка, друга була зѣубацена, кри-
сати калап ше змошел* (М. Римар, Заградка
4/2000, 5). ◀ *Од мох* (оп.).

змравчац -чим зак. „згравчац, замрав-
чац (о мачки)”. ◀ *Од мравчац* (оп.).

змражиц -им зак. „залапиц з мразом,
помражиц”: *Кед вешені нараз охладло, та
кукурицу змразело* (В. Саб.). ◀ *Од мраз*
(оп.).

змудриц -реєм и -им зак. „постац му-
дри, мудрейши”: *Видзиш, змудрел ши! Ви-
дзиш же я у праву* (РНКЗаря 1939, 94). Слц.
zmúdriet „исте”.

змуляц -ям зак. „закриц, запискац з
блатом”: *Вельки диждж змулял шицко у за-
гради* (В. Саб.). ◀ *Од муль*.

змурчац -чим зак. „оглашиц ше з мур-
чаньом”.

змухавиц ше -им ше зак. 1. „збуніц ше;
здуриц ше”: *Ми ше сцеме з вами бориц про-
цив Швабох! – не дал ше змухавиц Кирил*
(КовМихГриц 153). Всл. *krava še zmuchavela*.
2. „обещац, а не зробиц, не буц од слова”:
Рихтал ше дацо зробиц, а вец ше змухавел
(Г. Р.). ♦ *змухавел ше як конь* „збунел ше,
знемирел ше” (С. Мйр.).

змуциц -им зак. 1. „замуциц, знемириц
чечносц”: ~ *воду*. Слц. *zmútiť vodu* „исте”; 2.
~ *масло* „направиц масло з муценьом шме-
танки”. Слц. *zmútiť maslo* „исте”. ◀ *Од му-
циц*.

змуциц ше -им ше зак. „помуциц ше (о
розуме)”: *змуцел ше му розум* „похорел ше
у розуме” (Лев. Ск.).

змучени -а -е „вимучени, витрапени”.

змучиц -им зак. „вимучиц, витрапиц”.
◀ *Од мука, мучиц*.

змучиц ше -им ше зак. „вимучиц ше,
витрапиц ше”: *Струї раз єст, раз нет. Так
сом ше уж змучела з тоту струю* (Пвл. Бл.);
*на косидби твоей ми вше барз за чешко, бо
по три мешацци писмо твоей не мам па сом
така аш хора. Так ше змучим и так ми не
добре же не мам мира ніжде* (ЖирошМСМ
112).

знад прим. з *жен.* означує напрям з места
хторе ше находзи над даким/дачим”: *Знял
слику знад глави и положел ю на други мур*.

знаже слов. (и у злученю зоз злучніком
же: **знаже же**) за помоцньоване вислову:
„розуми ше, праве так”: а) *Признац шицки
ми мушине / Знаже би требало да ше / Ме-
дзи собу злагодиме* (РН 29/1937, 2, Я. Фей-
са); *Знаже и я думала лем як шалена кед сом
ше под старосц надумала видавац* (КостПр
16). б) *„Єдол ши там печени кенѣури?” „Ша
знаже же сом єдол!”* (Заградка 7/2003, 22);
*Лепше би було кед би пошла [до Америки].
Знаже, же ю шестри не сцу убиц – кед єй пи-
шу* (ЖирошV 147); *А фиронги знаже же не
були найлоново, але то шицко було платно*
(Рускинї 28).

знайсц -йдзе „случиц ше (дакому да-
цо)”: *Недавно знашило нашого чесного май-
стра коваля ... неещесце* (РН 3/1929, 3); *1935
вельки потрес нас знаиол кед нам одумар
наш маїстор и добри пайташ Шандор* (за-
пис у РК 1935, XI); *неещесце хторе знашило
Осифово пчолы и гевто цо знаиол цали
ишет* (КовМихНО 205). ◀ Не зазначени
карпатски паралели. Вироятно калк серб-
ского *снаћи*.

знайсц ше -йдезм ше зак. „не збуніц ше,
найсц ришене у одредзеной ситуациі”: *велї
ше нашо людзе знайсц не могу, бо цале сво-
йо жаздоване водза так лем по старим оби-
чаю, на шлено, – без рахунку* (РН 24/1937,
1); *Покойни бул приклад твардого руского
кореняка, котри у шицких прикросцох жи-
вота зна ше знайсц и твардо вше стої при
своей рускей народносци и своей грекокато-
цїркви* (РН 28/1935, 3). || Слц. *vynájsť sa* „ис-
те”, всл. *znajsc se* „исте” (Hal), укр. *знайтися*
„исте”: *Катерина не змовчала, знайшилася
на відповідь, він не знайшовся, що на них [ці
слова] сказати* (= не знаиол ше, не здогад-
нул ше цо одвитовац на тоти слова), серб.
снаћи се „исте”. ◀ *Од найсц*. Карпатски па-
ралели указую же дієслово и у нашим языку
з карпатскей лексики.

знак х. 1. „означене”: *младша не сце
пойсц ні за кого, лем хто садне же яки во-
на знаки ма на себе* (Етн29 57). || Всл. *znak*
„исте”: *napisal jej znak na čolo* (Czambel). 2.

„гест и под. з хторим дахто виражує свойо жадане, думки”: Кед єденац годзин, шаркань ше брал дому, руцел буздовань на бакарне гумно на знак же да [жена] вари полудзенок, же уж идзе дому (Етн29 165). 3. ткац. „5–5,5 метери натканого платна”: предзу ше водзело на сновальніцу. Обсяг сновальніци виношел коло шейсц метери и то бул єден „знак” (ФейИр 40); А дванац знаки и тєраз маю вимичково накруцено (РНК 1946, М. Бирк.); [Левона] витка бог зна кельо знаки керпари и домашнього билото платна (КовМихГриц 34). ◀ Од праслав. *znakъ*, *znati*.

знакомити -а -е „познати”: Кед сом иши-ла до вас, скруцела сом коло самопослуги, бо сом уж познала червени черепи на хижох. Ту ми уж були знакомити хижи (Пвл. Бл.); Кед ми дацо познате, та то ми знакомите (В. Саб.). Укр. *знакомитий* „добре познати по дачим”: *твори знакомитих поетів*.

знанє с. „познаванє даєдней обласци, информованосц”. ◀ Од *знац*. • *дац/давац на* ~ „явиц/вяяц”: Чом ви мнє не дали на знанє...! (Вес 22–23); Горе написане Вам да-ваме на знанє (ЖирошМСМ 163).

знани -а -е „хтори зна свою роботу, способни”: Тот майстор знани (Пвл. Бл.). Знани то познати, с. чувен (В. Саб.). Укр. *знаний* „познати (з предходних стретну-цох)”, поль. *znaпу*, „исте”. ◀ Од *знац*.

знаходзиц ше -им ше незак. „не збуньо-вац ше, находзиц ришенє з одредзеной си-туаций”: Понеже дакеди купче бависко було права ридкоси, дзеци ше на рижни способи находзели як го себе направиц (ХомаМ 19). Слц. *wynachádzať sa* „исте”. Укр. *знайтися* з тим значеньом не ма форму незак. виду. ◀ Од *найси/находзиц*.

знаходлїви -а -е „хтори ше не збунює и легко находзи ришенє у одредзеной си-туаций”. Може буц и виведзене од нашого *знайсц ше/находзиц ше* и калк сербского *сналажљив*.

знац **знам** 1. „мац факти, податки о да-ким/дачим”. 2. а) „мац обичай, навикну-це дацо робиц”: кед ше у карчми дорвал дружба, знал у ней шедзиц и по два три дні при погарику вина (КостПр 82); Єй [ма-

церово] *руки ме часто знаю погласкац* (За-градка 7/2000, 18, шк. сост.); *Посходзели ше [на прадки] зоз вецей салаших, знали себе и гудацох привесц* (ФейИр 17). б) „случовац ше, робиц як по даяким правилу”: *Нешика Кузмяка паметаю ище найстариши особи у Керестуре и знаю го спомнуц здогадаючи ше на школярски роки, як доброго учителя* (Г. Г. Надь, РС од 14. 01. 1949, 2); *Та и пси ше знаю гриси, цо ше вецей колю тим ше бар-жей роздражняю* (РК 1927, 94). в) „вецей раз ше случовац, повторйовац”: [Масц] *ше помасцело на фалат хлеба ... и дзецом, а и старшим то часто знали буц оловранти* (ХомаБл 179); *Не раз ше єдзене [варене на котлянки] знало прикуриц так же [го] було чуц за димом* (ПЗ 8/1970, 14, Янко Олеяр). 3. у функції модального дієслова, звич. у опитних виреченьох а) значи „мочи”: „Зруц и шедло [з коня].” „А як го знам зруциц кед є твардо прикапчане?” (= як го можем зру-циц?) (Етн29 121); Яник придзе зоз школи, Ганьча ше му поносує же мац [мачоха] ю више лає. „Ніч то, лєм церп; дзе знаме пойсц кед не маме нікого?” (= дзе можемо пойсц?) (Етн29 274); Як знаме, стари оцей, одпочи-вац и вам мира дац, кед ми ше барз люби-ме, а тєраз да ше розставимє (= як можемо одпочивац и вам мира дац) (Етн30 40); Цо знали робиц? Мушели буц задовольни зос тим (= цо могли робиц?) (РН 12/1936, 3); Пришол вовторок, а мой Осиф пошол. Бу-ло ми кус жаль, але цо же знаме (= але цо можемо?) (РН 37/1937, 2); Идзе, идзе и бум! – вдерел з ногу до кантички з кислим мле-ком и розлял го. ... „А не знала ши зпод ноги склонїц да ю не преврацим.” (= не могла ши ю склонїц) (РН 38/1936, 2). б) звич. з нега-цію, у висловох **як не знам плакац (вадзиц ше, буц жалосни** и под.) значи оправдова-не своїх поступкох або стану: „як же бим не плакал (вадзел ше, бул жалосни и под.)”: *та єден [син] гутори цо найстариши: „Чом ви, мамо, плачеце ...?” Вона гутори: „Як не знам плакац кед тєльо вас вельо [дзеци] мам. Цо сом дацо мала, та сом ишицко уж потрошела. Як же вас ховац тєраз будзем уж кед ніч не мам?”* (Етн29 222); *Тот цо най-стариши, та ше пита оцови: „Чом ви ше,*

апо, так стараце?" Вон гутори: „Як ше не знам старац кед вас аж трох мам, а ніч не мам?" (Етн30 43); „Чом же ши, мила, чом же ши, душо, / така смутна?" / „Як я не знам, як я не знам / смутна ходзиц? / Фраєр ше жені, мили ше жені, / а мне не сце!" (Етн9 ч. 148); „Но, фиям, гибай, та ше порахуєме." „Та цо ше знаме раховац, стара мац?" „Но цо, вишиол ци рок, дам ци твою плацу, гибай та ци одмерам корец пенєжи." (Етн29 22). **в)** у опитних виреченьох типа **цо (же) му (з нїм) знам?** „иншак не мож було; не мож виправиц": Допущела сом му най роби як сце, цо же му знам? „цо же бим инше могла зробиц?"; Жалує же попил пенєжи, але – цо му зна (РНКЗаря 1936, 84); старших ше муши послухац. Цо му знаме? (РНКЗаря 1941, 41) **4. ~ до дачого** „розумиц ше до дачого": Вон зна до култури як кура до пива (В. Саб.); Вони сиу писац критики о драмох. Цо вони знаю до драмох? (= одкаль же ше вони розумя до драмох) (В. Саб.); Його оцец зна шицко до парастованя (В. Саб.); Мой муж знал до того кеди хтори церковни швета (Ир. Фин.); Я не знам до нїх [сушедових] (= не знам яки шор у нїх) (Пвл. Бл.); Я не знам до того 1. „я ше до того не розумим"; 2. „я не знам тото о чим ви приповедаце" (Вер. Рм.). **5.** у форми 2. ос. звич. єднини як слово опоминаня, гроженя „слухай, меркуй ше": Знаш, кед видзем горе, та це пооганям аж до Туркох (РС 23/2012, 11). ◀ Общеславянске. Од праслав. znati. • **дац/давац (да-цо дакому) знац** „явиц/являц дацо дакому": и цо скорей одбегнул и дал финанцом **знац**, же у Осифовой ладі єст скрито догану (РК 1929, 122); Цихо у церкви, як у лєше, лєм черкоточки на кадилу бренкаю и бреньча... Ангели дзвери неба отвераю, бренкаю, даваю знац, же ше почина святе богослужение... (КостПр 62) Карп.укр. дати знати „исте": Дайте, слуги, ... до Бондаря знати, / та най прийде старий Бондар дочку поховати (МушГолоси 189). Под сербским уплївом паралелно ше хаснує и синонимске дієслово явиц/являц (оп.); **не не знам яки (як, хто, цо, кельо** и под.) „не богзна яки (як, хто и под.": Як шицки знаме, то не не знам яке

задовољство поставац стари (ЖирошА-мерМен 239).

значи модал. (як заключаюче слово): У такей, значи, дзиравей хижи най дахто гласнейше приповеда, глас найдзе драгу кадзи ше пребиє (КовМихЦВ 18); Война, значи, ... не лєм стриберна металия (КовМихЦВ 39). || Укр. беш. значить „исте", карп.русин. значить „исте": Значить так: мі йдеме а ві на нас зачекаєте (Чорі), у всл. знаїс „означовац", модална форма знаїш ше не наводзи (Hal), рсї. значит „исте", серб. значи „исте". У бешеди ше з истим значенєм паралелно хаснує и словко **вец** и **вецка**: Значи/вецка ти уж знаш. ◀ Од праслав. znakъ, znati. У нас може буц и карпатске и сербске.

значиц -им **незак. 1. а)** „означовац дацо, класц на дацо знак": ~ качки, гуски и под.; Банкноти од 1.000 динари буду ше значиц (РН 17/1931, 3); слц. značit „исте": ~ jahňata. **б)** „записовац, зазначовац": Вон най значи кельо гришки справиме (Йвг. Бл.); слц. značit „исте": ~ si niečo do zapisnika. **2.** „буц, представляц знак дачого": Кед уж вода варла, руцело ше галушочки и кед виплївали на верх, то значело же були виварени (ХомаБл 173); Кед доєл вирґацу краву, та кладол ґу ней нож, не знам цо то йому значело (Пвл. Бл.); А то тельо значело да вицагне шаблю, та да катонови главу одотне (Етн29 138). слц. značit „исте": mne sa snivalo o kvetoch, to znači radosť, карп.укр. значити „исте": Если збачиме, что зеленина поростки пускае, то значитъ, что дачто чинити треба съ нею (Неділя ч. 9. од 16. 02. 1903, 138). **3.** „мац даяке значене, семантику": Так то, видзице, кед кнїжки и новини писани на нашим язiku, та ше не треба мучиц, же би ше доглунац: цо значи тото або гевто слово, але одразу лапаш тото, о чим кнїжка пише (КостПр 138). Поль. co to znaczy? „цо то значи?". ◀ Од праслав. znakъ, znati.

знемирени -а -е „немирни, неспокойни".

знемириц -им **зак. „онеспокойц"**: А знаце нач сом вас знемирела? Дайце ми вашу купачку, сцем ютре порайбац (РНКЗаря 1938, 94). ◀ Од мир.

знемириц ше -им ше зак. „онєспокойц ше”.

знемирийовац -юєм незак. „онєспокойовац”: *рушанє [пчолох у кошніци] ше може виволац ... кед ше пчолки знемирюю з преношеньом* (Заря 1–2/1935, 10).

знемирийовац ше -юєм ше незак. „онєспокойовац ше”.

знєнавидзиц -им зак. „почац ненавидзиц”: *але кед я видзел, цо вона [паленка] зробела зос моїх наймильших родителюх я знєнавидзел паленку* (РН 23/1928, 4); *Гвари ше: знєнавидзел „замержел”* (В. Саб.). Всл. *zñenavidzес „исте”* (Buřa 330) ◀ Од *ненавидзиц* (оп.).

знєсц знєшем зак. 1. „пренєсц долу”. 2. „витримац, поднєсц”: *Умрец? Легко то устом виповєсц, але чєжко шєрцу знєсц* (КостПр 14). Слц. *zniesť „исте”*, укр. *знєсти „исте”*, всл. *znesc svůj križ „прецерпиц свой криж, терху”*. 3. „знєсц вайцо (о птици)”: [Тота файта кури] *Барз є добра за нєшенє, знєше 160–190 вайца* (РН 44/1937, 2). 4. *безос.: Знєсло го – умартє кед длуго стої у труни, та аж придзе до розпаданя, почина з нього капкац, под труну ше подклада купачка* (Мел. Пвл.); *Понагляю го поховац, горуц, та же би го не знєсло* (РС од 4. Об. 1999, 14, М. Симун.). ◀ Од *несц*.

знєсц ше -єше ше зак. „знєсц вайцо (о птици)”: *Идзем патриц цо кури таке коткоданє робя, чи ше даєдна не знєсла* (Пвл. Бл.). ◀ Од *несц*.

знєшени -а -є „залапени з процесом розпадованя (о покойному)”: *Бул знєшени, але кладли ляду коло нього, та го не було чуц* (Ир. Фин.); *Три дні бул у води задавени, уж бул знєшени* (Ир. Фин.). ◀ Оп. *знєсц* (4).

знїжиц -им зак. „зробиц нїзшим”. Всл. *znižis „исте”* (Hal). ◀ Од *нїзки*.

знїжовац -жуєм незак. „робиц нїзшим”. Всл. *znižovas „исте”* (Hal).

знїзка присл. „з нїзкого места, не звисока”: *Спаднул знїзка, та ше не вдерел* (Г. Р.)

знїкац -ам незак. „капац, нестача”. Укр. *зникати „исте”*, карп.русин. *зникати „исте”*, всл. *znikas* 1. „сцєкац”; 2. „наставац, зявиц ше” (Hal). ◀ Оп. *знїкнуц*.

знїкнуц -нем зак. „скапац, нестача”: *Нараз дацо знїкло „скапало”* (В. Саб.); [Концом войни] *скапал новтаруш ... Знїкли и полицає. Валал без власци* (КочЕвЦП 63). || Укр. *зникнути*, карп.русин. *зникнути „исте”*, всл. *zniknuc* 1. „сцєкнуц, умкнуц”; 2. „настац, зявйовац ше” (Hal). Общеславянске. ◀ Од праслав. *niknqti*. Дїєслово *знїкнуц/знїкац* у народним языку ма дублет *скапац/капац*, та, гоч ма карпатски паралели, остава неясне чи є у нас кнїжкова пожичка чи є з карпатскей лексики.

знїмац -ам незак. „брац з висшого места; прекладац з висшого на нїзше место”. ◀ Од праслав. *imati/jeti*.

знїчтожиц -им зак. „знїщиц, с. уништи-ти” (Пвл. Бл., В. Р.). ◀ Оп. *унїчтожиц*.

знїчтожовац -жуєм незак. „знїщовац, с. уништавати”.

знїщиц -им зак. „знїчтожиц, с. уништи-ти”: *Кед два раз попарал кукурицу, та знїщєл жоровчє* (В. Саб.); [Ляд] *знїщєл цалком винїци, овоци и шицку потраву у полю* (РН ч. 4, 1931, 3); *Дагдзе [хорота] знїщєла жито на 50 и 60%* (РН 28/1932, 4); [Китайска рика Гоангго] *каждого року видзе зос корита, знїщиц пошати поля и наноши на нїх каменя, так же их вєцка чєжко обрабляц* (РН 36/1937, 2). || Укр. *знищити „исте”*: *філоксєра може знищити всі виноградники*; слц. *znišiti „исте”* (зазначєне 1564) (HSSJ), у Калаловим словнїку и *znišiti „исте”*, всл. *znišćis „исте”* (Hal), карп.русин. *знищити: вітры можуть знищити ... насаженя рослин* (Чорі). ◀ Од заменовнїка нїч: дїєслово пешобутно значєло „претвориц до нїчого”.

знїщовац -щуєм незак. „знїчтожовац”: *а я гайд жу пчолом та зме тоти трути знїщовалї* (Рускинї 205); *Я [алкогол] обецуєм моцнїшим зробиц люцкє цело; а я го знїщуєм* (РН 15/1937, 2); [Большевизам] *знїщуєє личну свойину, знїщуєє фамелию и виру* (Заря 7/1937, 1).

знова присл. „ознова, заш”. Всл. *znova „исте”*. ◀ Од *нови*, праслав. *новъ*.

зноїц ше -їм ше незак. „вилучовац зоз себе зной”. Всл. *znójic še „исте”* (Czambel). ◀ Од *зной*.

зной х. „чечносц хтору вилучую знойово шліжнікі”: Але вон ше влапи заш до гною; ноши, аж з нього зной чече (Етн29 19); Але робя двойо, лем з ніх так зной чурі! (Етн29 22) Слц. *znoj* „исте”, поль. *znój* 1. „исте”; 2. „горучава”. Общеславянске слово. ◀ Од праслав. *znojъ*. ♦ **у зною ліца свойого** „з власним трудом”: Весело робел жем у зною свойого лица (РН 26/1933, 2); **облял го жимни зной** „почувствовав вельки страх, поцерпане”: *привидзовало* [му ше] *яжд да споза каждого древа хтошка викукуе, ... жимни му зной чоло облівал* (КостОс 97).

зноровиц ше -им ше зак. „здурец ше, почач ше каприциозно справовац”: Чи ше вон [уписани студент] заш не знорови и не охаби студії (Лев. Ск.); *Цо треба робиц, кед ше конь у кочу знорови? Не треба ані биц, ані кричац наньго, лем треба дзвигнуц єдну його ногу, и зос каменком лебо з млатком удериц вецейраз по подкови* (РК 1925, 143) || Поль. *znagowiec się* „исте”, укр. *зноровитися* „исте”. ◀ Од праслав. *pnъvъ*; од того и сербске *нарав*. У лит. языку *норов* пожичка з язичия (угроруского) и українського.

зношени -а -е „виношени, згайскани (о шматох)”: *Задоволел ше зоз зношением обличивом и полным жалудком* (ЛатякТал 120). ◀ Од *зношиц*¹.

зношиц¹ -им зак. 1. „згайскац, виношиц (шмати)”: *Гвари ше зношиц имати, а не поношиц* (Лев. Ск.). Слц. *znosiť* „исте”, поль. *znosić* „исте”. 2. „поношиц, позношовац”: *У тих седем рокох бул єден рок барз сухи, так же хто мал и до штири ферталі жеми, могол до хліва [до] єдного конца потраву зношиц* (Ос 6).

зношиц² -им незак. „церпиц, подношиц”: *Поволал нас надалей, да слабосци и крехкосци єдни других церпезліво зношине* (РН 43/1935, 3): *Дідо Лисого зношел шицко [повойново неволі и под.]* (Вер. Рм.); *Дакле да самоту можеме зношиц, жу тому треба да будеме ... мудри* (М. Поливка, РК 1929, 92); *Але и найчежиши хороти церпезліво зношела* (РН 5/1927, 2); *Я то паноцец тоти неправди уш вельо роки чуем лем так поза мой хрибет и я то прияла от Бога же*

є то мой криж и зношела церпезліво (Жи-рошМСМ 75).

зношиц³ -им незак. „зношовац”: *Витор зоз сушедовой хижі зноши шніг до нашого двора* (Г. Р.).

зношовац -шуем незак. 1. „приношиц з вецей местох на єдно место”: *Вон [вовк] почал зношовац косци на другу громаду...* (ЧаканБас 64). 2. „приводзиц одвшадзи” (тото значене у беседи не потвердзене): *Зношує вон [краль] дохторох, лічи ю [краліцу], ... але више баржей и баржей є хора* (Етн29 51); *Але раз ше му жена барз похорела, позношовал шицких дохторох цо булі по швецце же да ю виліча* (Етн29 51).

знука и зоднука присл. 1. значи напрям зоз нукашньосци: *Знука* чуц бешеду; [Пенеж] *греє нас зоднука, да го дриліме вонка* (РК 1937, 148). 2. значи место у нукашньосци: *Вжме ше ношели скоряни бунди. Бундичка була зоднука, а скоро звонка* (ВаргаЛю 244); *Вжме [хлопи] место брушліка ношели слутняк зоз баранчецовей скорі. Облекали го так же скоро була звонка, а волна знука при целу* (ЛабошИст 239); *Хижу будзем мац вельку, з вонка и зоднука крашине вибилєну* (РН 33/1932, 4); *И звонка и зоднука Дом ма красни вигляд* (РН 30/1937, 3). || Слц. *zdnuka* „исте” (1–2). ◀ Од нука (оп.).

зняц знеем зак. 1. „вжац з висшого места; положиц, спушиц з висшого на нїзше место”. 2. „вжац предмет з одредзеного места”: *зняц штверци з колка, калап з глави*. Всл. *zñac: zñav tedi svoj persceñ* (Czambel). 3. „одчаровац, зняц наврачане”. ◀ Од праслав. *imati/jęti*.

зо прим. оп. 3.

зобачиц -им зак. „обачиц”: *Кед нараз прейї драги на малей капурки зобачим хлапчика дас од пейцох рокох з длугу палїцу у рукох* (БаковВТ 199); *Дахто гвари и зобачел* (В. Саб.). ◀ Од *обачиц*.

зоблекац -ам незак. 1. „знїмац обличиво”. 2. „знїмац верх з пирнагох”. ◀ Оп. *облекац*.

зоблекац ше -ам ше незак. „знїмац зоз себе шмати”. ◀ Оп. *облекац*.

зоблечиц -им зак. 1. „зняц облечиво”. 2. „зняц верх з пирнагох”. ◀ Оп. облечиц.

зоблечиц ше -им ше зак. „зняц зоз себе шмати”. || Всл. zeblec (še) „исте”: kralovske šmati ze sebe zeblik (Czambel), слц. zobliect (sa) „исте”.

зобрац зоберем и зберем зак. 1. „побрац, позберац”: *Та зобрал вец своєю има-ти, будзе путовац далей. ... Кед ше обудзи, а при нїм нет жвири, але ручніки. Зобрал тоти ручніки, та идзе* (Етн29 30); *уш того року шовзор зобрал зоз пейц гольтох зарна, з ланца и ферталя кукурицу, а и жито* (ЖирошМСМ 157). 2. „позберац коло себе вещей особи”: *Так и тєраз [учитель] зобрал коло себе хлапцох, на им приповедал* (РНКЗаря 1941, 85). 3. *прен. „буц вигандровани або бити”: Меркуй цо робиш, бо збереи!* ◀ Од брац. ♦ **зобрац чорта (дябла, своєю)** „достац своєю; буц покарани”: *Хоманя, вонконцом мокра, ... гвари му же наютре, док го вона придзе облївац, най ше добре скрие, бо збере чорта* (РС 15/2012, 16, М. Симун.); *Ша я вам дам! ... А ти Марїо збереи своєю!* (Заря 21/1937, 7)

зобрац ше зоберем ше и зберем ше 1. „порихтац ше за одход”: *Та як зме ше ви-модлели, та други рок вецка ше [шашка] зобрала и так полєцела горе як велька хма-ра идзе* (ЕтнV 89); *Зобрал ше пондзелок рано, та пошол до лєса робиц* (Етн29 1); *Янчи ше зобрал, та ше пуци до драги путовац* (Етн29 27); *Станула, зобрала ше, пришла дому* (Етн29 111); *Зобрала ше и тамта треца [служніца] ... да и вона чує чи би то могла буц правда* (Етн29 130). Всл. zobrac še и zabras še „исте”: s tim sa zobral a išiel het (Czambel). 2. „позберац ше ведно, зисц ше”: *Ми ... котри зме ше зобрали у Заґребу на своєю засидание* (РН 11/1930, 4); *В недзєлю зме ше зобрали шицки у парохії* (Заря 34/1934, 4); *Катакомби не мали такей велькей каплічки, дзе би ше векише число вирних могло зобрац* (РН 40/1932, 2). ◀ Од брац.

зобувац -ам незак. „знїмац з ногох обуй”. ◀ Оп. обуц/обувац.

зобувац ше -ам ше незак. „знїмац зоз себе обуй”.

зобудзиц -им зак. „пребудзиц”. Всл. zobudzić „исте” (Czambel, Sipos). ◀ Оп. будзиц.

зобудзиц ше -им ше зак. „пребудзиц ше”.

зобуц -уєм зак. „зняц з ногох обуй”. ◀ Оп. обуц/обувац.

зобуц ше -уєм ше зак. „зняц зоз себе обуй”. Слц. zobuť (sa) „исте”.

зоврец -ем зак. „почац врец”. Слц. zovrieť „исте”. ◀ Од врец.

зовяц -веем зак. „очисциц зарно од пле-ви и шмеца, овяц”: *Як потлачели панске жито и краинне зовяли од плеви* (ЕтнV 87); *а гевтим була длужносц до полноци ишли зовяц* (БиРК1937, 139). ◀ Од вяц.

зогинач -ам незак. 1. „згинач, кривиц”. 2. „згинач, горбиц (хрибет)”. ◀ Од -гнуц/-гинац, праслав. gъnqti < gъbnqti.

зогинач ше -ам ше незак. 1. „згинач ше, кривиц ше”. 2. „згинач ше у хрибце”.

зогнати -а -е: ~ **жем** „скомасована жем”: *А [жем теди] не була зогната так, же кажди чловец хто мал лєм мало жеми, була му на дзевец местох* (БиРК 137); *Газдованє у Керестуре ше нагло пременєло одтеді одкеді жем зогната* (1876. р.) (КостЛибер 51).

зогнац зоженем зак. 1. **а)** „позганяц, пригнац дакого до громади”: *У школи, дзе шицких гарєштованих зогнал, барз их побили* (КовМихГриц 90). **б)** „позберац зарно и под. до громади”, лєм у Гнатюка: *Вечаром заш натлаченє з граблями зогнали / и до длу-гей ноци вяли, до грота сипали* (КостИдил 15). **в)** ~ **жем** „окончиц комасацию жеми”: 1876. *тот рок жем зогнали у Керестуре* (РК 1922, 93) (оп. и под **зогнати**). 2. „пребудзиц дакого же би станул”: *Рано своєюго чловека зогнала* (Етн29 108); *Мац ю [дзивку] пойдзе зогнац. Оцец єй гутори: Дай єй покой, най ипи* (Етн29 99). || Карп.укр. *зожень мньа йутро рано* (ЕтнV1988, 67). 3. „виражиц, с. искалити”: *Вон сцєл зогнац свой гнїв на Ян-кови* (РК 1938, 105). ◀ Од гнац.

зогніц -їєм зак.: *Як зогніє [приорана сце-рень] ..., теди ше почнє гноїц* (РН 6/1934, 4,

Я. Гафич); *лем старого поховала, млади ви-тал. Ище стари и не зогніл, млади ю уж до-бре три раз набил* (Тон ч. 35). ◀ Од гніц.

зогнути -а -е „схилени”.

зогнуц -нем зак. 1. „скривиц”. 2. „схи-ліц (хрибет)”. ◀ Од -гнуц, праслав. гънqti < гъбnqti.

зогнуц ше -нем ше зак. 1. „скривиц ше”. 2. „схиліц ше”.

зограц -реєм зак. „зробиц цеплим”. Всл. zohras -rejem „исте” (Sipos). ◀ Од грац (гре-єм).

зограц ше -реєм ше зак. „постац цеп-лейши”.

зогрівац -ам незак. „робиц цеплей-шим”. ◀ Од грац (греєм).

зогрівац ше -ам ше незак. „поставц цеплейши; грац ше”.

зогришиц -им зак. „зробиц грих”: *Вон себе подумал же чи вон не зогришел же вон паноца спрвед* (Етн30 137); *Сповідцац по Божей заповесци мушине шицки, цо зме зогришели* (РН 89/1926, 4, М. Мудри); *Ева зогришела у раю, а Мария одбувала за ню* (В. Саб.). ◀ Од грих, гришиц. То „порусначена” форма (зоз суфиксом -зо-) церковнославян-скей форми *согришици*, хтору тиж хаснуєме (оп. *согришици*).

зодвонка присл. оп. **звонка**.

зоднука присл. оп. **знука**.

зодрец -ем зак. „одтаргнуц (звич. дацо приліпене)”: *зодрец храсту*. ◀ Од дрец.

зожалети -а -е „погубени (о сиру, ме-су)”: *Сир зожалети кед длуго стої, та пожовкне, цага ше* (Вер. Рм.); *Зожалета сла-ніна кед почала жовкнуц* (СС. Мак.). Хаснує ше и форма *зожалени* (Ю. Пап). ◀ Неясне.

зожаліц ше -леєм ше зак. „погубиц ше (о сиру, месу)”: *Кед ше сир не посолі, та ше фришко зожалее* (Лев. Ск.). ◀ Неясне.

зожерац -ам незак. *жу зожрец*.

зожовкнуц -нем зак. „пожовкнуц”: *А Мария-Мафта питала ше Христови же чом не вечера? А Христов образ так зожов-кнул же як жовта ружа. А Христос им гва-рел же зато му так образ зожовкнул же го*

уж Жидзи наютро улапя (Етн30 66–67); *Во-на [филоксера] ма рило, з котрим удзьоб-не до жилох чокота и цицка з нього осоку, прецо чокот пренада, зожовкне ... док нао-статку не угине* (РН 18/1932, 6).

зожрец -ем зак. „пожрец”.

зожувац -ам зак. „пожувац”.

зоз прим. оп. **з**.

зоз вонка присл. 1. „з вонкашньосци, одвонка”: *А дзівка зоз вонка пришла на дзвери, а вон ше так злекол од ней* (Етн30 131). 2. „на вонкашней страни”: *Зос вонка треба коло мура покласц цеглу и заляц зос бетоном* (РН 22/1933, 3, С. Л.). Оп. **звонка**.

зоз задку присл. „зоз задней страни, од-задку”: [Племена] *нападали на абесинцох зоз задку* (РН 18/1936, 4); *Най им кломфер напасує циву и най закрамблює зоз зад-ку* (Ир. Ск.); *Тоти итирме го нье видзе-ли спретку, льем од дальей зоз задку* (Заря 10/1939, 6).

зоз нука присл. 1. „з нукашней страни”. 2. „у нукашньосци, нука”: [Палата] *зоз нука є брудна и паскудна* (РН 9/1929, 3).

зоз тим оп. **з тим**.

зоз штред прим. **з** *жен*. означує напрям зоз штредку дачого: *Сцела Марча бабку свою / краине поприберац, / та почала зоз итред плахти, / плаценко видзерац* (РН 6/1929, 4, Я. Фейса); *И боме тот пияток прешол у строгим посту, бо не було хто би принєс тепиу зос итред двора* (РН 12/1937, 4, М. Ковач).

[**зокни**] *ж. мн.* (єд. зокна) „кратки бото-ши”. Серб. *сокне*. ◀ Од мадь. *zokni* (1906), а тото од нем. *Socken*.

***золіц** -ім незак. „намакац райбаніну до луговки; виваріовац у луговки”. ◀ Оп. *озо-ліц*. На основі зазначеной форми зак. ви-ду *озоліц* препоставяєме же зме хасновали и форму незак. виду *золіц*.

зольніца *ж.* „плахитка за ношене сла-ми, шена и под.” ◀ У нашим языку зачуване дієслово *озоліц* (*о-зол-іц*) „намочиц у лугу (луговки) шмати и под. за райбане (луг ше доставал кед ше до горуцей води положел у ручніку и под. завязани гар)” (кед же ше гар вязал и до плахитки хтора служела за но-

шене слами, шена, вец и слово зольніца походзи од озоліц). Дієслово озоліц виведзене од у нас не зачуваного зола „луг(овка)”. Єдні етимологи слово зола тримаю за превою од желени (< зелени) (М. Фасмер), други тримаю же воно походзи од нем. Sole „слава вода” (Machek 718). Кед же корень зол- у превою зоз зел-, вон першобутно могол значиц и „желене”, та нашо зольніца могло настац од зол- зоз тим значеньом, одн. спочатку могло значиц „поньвичка за ношене желеняви”. Укр. *зольниця* и *зільниця* „древени суд за озольоване райбаніни”; слц. *zola* „гар з вапном (за знімане шерсци зоз скори)”; моравске *zolit* достало значене „брудзиц, масциц”, *zazolený* „забрудзени, замасчени”.

зольнічка ж. дем. од зольніца.

[**зомбульки**] ж. мн. (ед. зомбулька) бот. „Hyacinthus (Tourn.) L.” ◀ Дем. форма зоз формантом -ка од серб. зумбул „исте”, котре од турцизма персийского походзения: *sümbül*. Хаснуе ше ище назва канчовики (Тимко 64).

зомкнуц ше -нем ше зак. „зошліснуц ше, спаднуц”: *пейцрочне дзивче ше виґраба-ло на карсцель да видзи едзене у шпорґету, але ше так зомкло з карсцеля же сцагло и жирычку; Меркуй, бо ше зомкнеи* (Г. Р.); *Сла-ма ше зомкла з брадла, драбина добока ста-ла, та ше зомкла з брадла* (В. Саб.). || Поль. *zemukakan się* (незак. *zmykać się*) „зошліснуц ше, спаднуц”: *zemukakan się drabina*, всл. *zemukakan se* „пошліснуц ше”. ◀ Од кореня мик-/мк-, праслав. *myk-/mъk-* (*mykati*) хто-ри значел швидки рух цо спричинюе даяку пременку (ЕСУМ). Од того и нашо *микац* (ше), *помкнуц* (ше), *замкнуц*, *вимкнуц* и др.

зомлец -мелем и змелем зак. „помлец”: *вжал мех з кукурицу або з ярцом, пошол до сувачу, зомлел* (ЕтнV 99); *вон ма свойого коня, та себе на нїм змелю* (ЕтнV 99). Всл. *zemleť* „исте”. ◀ Од *млец*.

зоперац -ам незак. „застановяц”. ◀ Од праслав. *perti*, *рьрґ*.

зоперац ше -ам ше незак. „застановяц ше”.

зопнуц -нем зак. „сквачиц”: *Машилю [баршоня] ше перше спинало зоз ґомбош-ками, вец ше ю зоз двома орноґлами зопло ґу варґочом же би ше не звишела на долу* (ВарґаЛю 216).

зопнуц ше -нем ше зак. 1. „подзвигнуц ше на пальци”. 2. „виґрабац ше, висц горе”: *Хлапчик ше зопнул на орманчик и спаднул* (Н. Ерд.); *Пооглядал ше чи го дахто нье ви-дзи, а вец ше зопнул на ограду [моста]* (За-ря 21/1937, 7); *У наших Русиных ше зопли на сами верх души найделикатнѣйши чув-ства* (Заря 10/1937, 6). 3. „стануц на задні ноги (о коньови)”: *вец ше [кобула] зопла на два ноги, скруцела, ... а коч ше нашол знами вѣдно у ярку* (РК 1933, 51, М. Ковач). Поль. *wspiąć się* зоз шицкими трома значенями: ~ на *szczyt góry*, ~ на *palce*. ◀ Од праслав. *рѣти*, *рьрґ*, од хторого и *випинац* ше, *спинац* ше, *припинац/припнуц* и др.

зопрец -ем зак. 1. „застановиц”. 2. „за-браніц”: *Но, кед пойдзеш, пойдзеш, не мо-жем ци зопрец* (Етн29 1); *До ґаздині? А нос не знаю поуцерац?! Та дзе же им родителе да им зопру?* (РН 47/1936, 3, М. Ковач). ◀ Од праслав. *perti*, *рьрґ*.

зопрец ше -ем ше зак. 1. „застановиц ше”: *ґалияш ... нагнал [з ладю] ґу краю, ру-цел мачку до води, та ше ґалия зопарла* (Етн29 180). 2. (дакому) „спротивиц ше”. || Слц. *vzopriet sa* „спротивиц ше”.

зор х „вечар?; заход слунка?”, лем у нар. писні у Гнатюка: Чекала я його [милого] од зору темного, / од зору темного до рана би-лого (Етн9 ч. 131). || Слц. *zora* „ясне небо пред виходом слунка”, укр. *зоря* „ранша або вечарша шветлосц на горизонту”: *вечірня зоря*. ◀ Од праслав. *zarja* и *zorja*. Оп. и **зоря**.

зорац -рем зак. „поорац”. Слц. *zorať* „ис-те”.

зорвац -вем и **зорвец** -ем зак. 1. „од-орвац (квиток и под.): *Зорвани яблука и грушки сушице на слунку* (РН 29/1936, 4); всл. *zorvac kvet* (Czambel). 2. „таргнуц; зобудзиц”: *Бог зна докля би вони так шедзе-ли и думали на преиши часи да ю не зорвало лупкане на капурки* (РН 1/1928, 3, М. Ков.); *Моцни гуркот колесох ... зорвал ме од тих*

думох (РК 1925, 55). 3. „спричиніц, направ-
виц”: *Опил ше и ... у картаню зорвал зваду
и битку* (РН 36/1928, 2). 4. ~ **на себе** „на-
цагнуц на себе дачию ненависц, гнів”: *Кед
повем дацо ей дзивком, та ме заедза, зорвем
на себе* (Пвл. Бл.). ◀ Од -рвац/-рвец, прас-
лав. гъvati.

зорвац ше -вем ше и **зорвец ше** -ем ше
зак. 1. а) „порвац ше, таргнуц ше”: *Поча-
ла Ганя врещац, аж ше и пси зорвали у гум-
не* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152). Слц. *zorvať
sa „исте”*. б) *прен.* „реаговац, обрациц ува-
гу”: *Любел цмагац, жена на нього кричала,
але вон ше не зорвал* (В. Саб.). 2. „нараз на-
стац (о войны, звади, бурі)”: *Пліва человек
у ґалиї як у ореховой лупки. У води му ше
грожа лядово криги, ... а у въздуху зорву ше
бурі, цо потопя ґалию* (М. Мудри, РК 1925,
41); 1848. *ше буна зорвала у Мадярскей* (РК
1922, 92); *Зорве ше раз звада медзи німа як
медзи сушедами. ... Звада ше зорвала ... зос
нічого* (РК 1927, 92); *Аж ше подо мну ноги
стресли кед ше у сушедових Дзвонаркових
огень зорвал* (Вер. Рм.); *Више ше даґдзе да-
цо зорве* [даяка звада, парада] (Люб. Як.). ||
Укр. *зірватися* „настац, почац (о природ-
ним зявению)”, поль. *zerać się* „нараз почац,
настац”: *zerał się silny wiatr*. ◀ Од -рвац/-
рвец, праслав. гъvati.

зорвец -ем зак. оп. *зорвац*.

зорвец ше -ем ше зак. оп. *зорвац ше*.

Зорнічка ж. народна назва за планету
Венеру. Слц. *zornica* и *zornička „исте”*. ◀ Од
праслав. *zarja* и *zorja*. Од того и *зарї, зор, зо-
ря*.

зоря ж. „червене небо на востоку одн.
заходу кед виходзи одн. заходзи слунко”
(Мих. Рм.): *Кед сом ишол од милей, / уж була
зоря* (Žganec ч. 100). || Укр. *зоря „исте”*, слц.
мн. *zore „исте”*: *ranne, večerné zore*, поль.
zorza „исте”: *poranna, wieczorna zorza*. ◀ Од
праслав. *zarja* и *zorja*. Од того и *зарї, зор, Зо-
рнічка*.

зосипац -пем зак. „одсипац з верху”.

зосихац ше -ам ше *незак.* „сушиц ше”. ◀
Праслав. гъхnqti.

зосовени -а -е „похорени, хтори ше
сови”: Таки як зосовени бул (Пвл. Бл.).

Поль. *osowieć* „постац смутни, апатични”,
osowiały „смутни, апатични”, рсй. *осоветь*
„пошаліц”, укр. *посовиніти* „страциц при-
себносц, омамуніц ше”, *усовитися* „буц за-
думани, не у дзеки”, *засовитися* „нахмуриц
ше, надуц ше (як сова)”. ◀ Од сова, праслав.
sova. Оп. и совиц ше.

зостарени -а -е „хтори дава упечаток
старого, постарени”: *Шалата у загради на-
яр була зостарена, а тєраз барз фино випа-
тра* (Пвл. Бл.). Слц. *zostarieť „остариц”*.

зостац -анем зак. „остац”, у Гнатюка и
бешеди найстарших: *Идзем на вашар до
Праги, / уж я свой товар послала, / сама
ту на ноц зостала* (Етн9 ч. 21); *Но, та так
Руснаци зосталі без ждралового мяса* (В.
Саб.); *До рана не сцем же би ані єдно з вас
у тей хижі зостало* (МаринкМ 35). || Всл.
zostac „исте”.

зостиднуц ше -нем ше зак. „стиднуц
ше”. ◀ Од праслав. *studъ* „ганьба” и *studъ*
„жимносц”.

зостред прим. з ґен. оп. *зоштрєд*.

зостругац -ам зак. „стругаючи зняц з
поверхносци”: *Оре ше плітко, тєльо да ше
горні слой зос сцєрнянку зоструга и заоре*
(РН 6/1937, 2).

зосукац -ам зак. „скруциц, зошулькац”.

зосушени -а -е „сухи”: [Хорйовити хла-
пец] *више бул зосушени и бляди, бруцок ви-
пучени, ліца упаднути* (РН 70/1926, 2).

зосушиц ше -им ше зак. „осушиц ше”:
*покошиме го [ярец] и так охабиме у гарсцох
даскєльо дні, да ше зосуши, а вєц го звежемє*
(РК 1926, 142).

зосхнути -а -е „сухи, осушени”: *И за
барз тварди, зосхнути хлеб ше гвари: твар-
ди як пєцина* (В. Саб.); *Здабала ми на ... уж
добре зосхнути слунєчніков калап*.

зосхнуц ше -нем ше зак. „осушиц ше”:
*Змокнута бетеліна ше зосхнє; Кукурица
ше у чардаку до яри зосхнє* (В. Саб.); *Жито
би ци ше зосхло да ши го потєраз чувал на
пойдє, та би було лєгчєйше и менєй биши
заробєл* (В. Саб.); *Кед ше шерсц добре ви-
шулькала и добре зосхла, та ше [на шерс-
цанєй лабди] добре тримала* (В. Саб.); *зос
тих пирицох познєйше чєчє гной, хтори ше*

розляти по целу зосхне и так поставая хрasti (РН 19/1936, 4). ◀ Праслав. съхпѣти (корені у превою сух-/сих-/сх-).

зосцец -ем зак. (лем у будучим часу): Пришаглі ше пред нїм шицки три так же ашов, мотика их не розрубе, хтору зосце и кедик зосце за жену вжац, пойду више, гоч хтора (Етн29 83); „Можеце ми позичиц 100 дин.“ „Можем, але не сцем.“ „Думаце же вам не зосцем врациц?“ „Зосцеце, але сце не годни“ (РН 25/1937, 4). ◀ Оп. сцец. У сучасней бешеди хаснуе ше и синонимска форма будзем (будзеш, будзе) сцец.

зосцец ше -е ше (дакому) зак. (лем у будучим часу): Янчи му гутори: „Гайде, гайде, лепше ше нам зосце робиц кед будземе дво-ме“ (Етн29 4).

зотнуц -нем зак. „одоцац, зоцац“: вонї видзелї же вон мал написано на його клобуку же вон тринац глави зотнул и почалї сцекац (Етн29 91). ◀ Праслав. tětī (tъnq), од хторого и зоцац, одоцац, прецац, витнуц и др.

зотрец -ем зак. 1. „посцерац“. 2. прен. а) „знїчтожиц“: Живи и свидоми народ ше зотрец неда (РН 37/1930, 2); Пан о. Виславски ... [трима у Коцуре] здравствени предаваня зос филмом. На то му ставаю в оч нашо заслїпаше. Сцели би вжац монопол у просвищованю русинох ... да му зотру то-ту просвітну роботу (РЗаря 9/1937, 3). б) „утаргнуц, преглашиц за неважаце“: даскельо сто безбожніки ... розвалели и позапєрвали церкви, християнські праздники и неджело зотарли (РН 4/1932, 1, Д. Б.); стари погібєльні закони ище не були зотарти (РК 1927, 51).

зохабени -а -е „розидзени зоз жену“; ж. р. **зохабена** „розидзена з мужом“.

зохабиц -им зак. „охабиц, напушиц“: Одкеди ши ме зохабел, / не мам шерцу пок-оя (БиндКост 55). Слц. zochabiť „исте“, всл. zochabic и zohabic „исте“. ◀ Од праслав. habiti. Оп. и охабиц.

зохабиц ше -им ше зак. оп. **охабиц ше**: А ти ше його зохаб. Вон не за тебе (Латяк-Тал 30).

зохабяц -ям незак. „охабяц, напущо-вац“.

зохпац -ам (на дакого) зак. „зложиц хибу на дакого“: Браца и шєстри више зохпалї на Цилу (Пвл. Бл.); Зохпал на другого „зложел на нього хибу“ (В. Саб.). ◀ Од хпац (оп.).

зоцац зотнем зак. „одрубац; одрезац з наглим замахнуцом“: Шаркань [их] здогонєл, та му гварел же да є еше мало векиши та би му главу зоцал (Етн29 140); Пєриши векиши мрази звая траву... Котра не спад-не мушиме ю зоцац (ЖирошV 259). ◀ Праслав. tětī (tъnq), од хторого и зотнуц, сцинац, одоцац, прецац, витнуц и др.

зоцинац -ам незак. „одрубовац; одрезовац з наглим замахнуцом“. ◀ Праслав. tětī (tъnq).

зошекац -ам зак. „пошекац; потрушиц“: уж якбачу по треци рок як ю [сламу до хижи на Крачун] не уношиме ... Зошека ше слама през Крачун, та праху вшадзи (ЛатякТал 167).

зошивац -ам незак. „злучовац зоз шицом“.

зошиц -им зак. „злучиц зоз шицом“.

зошицким присл. 1. „цалком“: Ну и не знаю людзе дзе вона [шашка] станула: чи ше потопела у водох, чи так препадла нараз зошицким (ЕтнV 89); И облєчиво им [Японцом] зошицким иньшаке од нашого (РК 1927, 47); вон уж зос шицким вистати шєднул, спаднул на жем, же би одпочинул (РН 2/28, 2, П. О-р). 2. „дефинитивно, конєчно“: Служел я там до лета, вєц сом ше похорєл, на три заводи ме принєслї дому. На треци завод кед ме принєслї, пришол сом зошицким (Етн29 VI). ◀ Од шицок.

зошкварени -а -е „сухи, зморщени у твари як шкварка“ (СС. Мак.).

зошквариц и зошкварчиц -им зак. „сцагнуц, зранцовац дацо з горущим, з огньом“. ◀ Од корєня шквар-/шквир-, праслав. skvar-, од хторого и шкварка, шкварчиц, шквирцац.

зошквариц ше и зошкварчиц ше -им ше зак. „сцагнуц ше, зранцовац ше од горущого, од огня“: Найлон ше зошквирї од горущого (Пвл. Бл.). Слц. zoškvariti sa „змен-

шац ше од печеня, барз ше упечич”. ◀ Оп. зошквариц.

зошкрабац -бем зак. „зоз шкрабаньом зняц з поверхносци”: *Тоти дзеци цо мали чарни поки вецка остали рапави кед храс-ти зошкрабали* (Рускинї 39). ◀ Оп. шкрабац.

зошкрабовац -буєм незак. *жу зошкрабац*.

зошлізнуц ше -нем ше зак. коц. „зошліснуц ше”: *Барз ше му [Яникови] попачело у води и ишол вше до глібішого. Вец ше му зошлізли ноги и скапал зоз поверхносци* (В. СабодРцар 37). ◀ Од шлізки, шлізкац ше.

зошлізковац ше -куєм ше незак. *жу зошліснуц ше*.

зошліснуц ше -нем ше зак. „спушиц ше або спаднуц шлізкаючи ше”: *Гриц ше припил жу найблізшому древу. ... Помалючки ше зошліснул до трави и на локцох ше одцагнул*. ◀ Оп. зошлізнуц ше.

зошмариц -им зак. „зруциц”: [Тигриш] *вше змагал ше на ноги, же би вельку тер-ху зос себе могол зошмариц, але гад вше го жу жеми прицискал* (РН 38/1928, 3). ◀ Оп. шмариц.

зошмердзени -а -е „хтори постал шмердзаци”: *Зрадніку! ... Гнойовко зошмердзена!...* (В. Бильня, РК 1997, 79). ◀ Оп. шмердзиц.

зошмердзиц ше -им ше зак. „постац шмердзаци”: [Вода] *цо стої на єдним месце виложена опасносци да ше зошмердзи* (Заря 11/1934, 2).

зошмец -ем зак. (лем будучи час) „мац шмелосци, шмец”: *Пойдзем кед зошмем (= пойдзем кед будзем мац шмелосци)*. ◀ Од шмец.

зошмикнуц ше -нем ше зак. „зошліснуц ше”: *Зошмикнул ше [шедлач] з коня* (Йвг. Бл.). ◀ Оп. шмикац ше.

зошмиковац ше -куєм ше незак. „зошлізковац ше”.

зоштред прим. з *жен.* означає напрям зоз штредку дачого: *Вивезли шніг зоштред двора; Тренер кричи зоштред стадиона*.

зошулькац -ам зак. „закруциц шулькаючи”. ◀ Оп. шулькац.

зошулькавац -куєм незак. *жу зошулькац*.

з предку присл. значи напрям з предней страни: *Вон кричи з предку гевтим назадку*.

збрововани -а -е „згажени, сталанговани” (Вес. Бесер.): *Там шицко жем збровована* (Г. Р.). ◀ Оп. рабровац.

зрада ж. „невирносц”: *Мила моя млада, ти мнє велька зрада, / кед би мнє забили, ти би тому рада* (БиндКост 111). || Всл. *zrada „исте”: bratovi na zradze stala* (Czambel), *zrobi veljku zradu* (Lacko 56), слц. *zrada „исте”, поль. zdrada „исте”*. ◀ Трима ше за калк немецкого *ver-raten „зрадзиц*. Од *зрада* и нашо *зрадзац/зрадзовац, зрадзиц, зрадліви*.

♦ **буц дакому на зрадзе** „буц невірни”: *Уж видзим, жено моя прекедвешина, же ши ми на зрадзе. Сцеш ме до студні дриліц* (Етн29 88).

зрадзац -ам незак. „буц невірни, зрадзовац”, у нар. писні: *Гей лебо ме, мили, не зрадзай, / лебо ми хусточки поврацай!* (БиндКост 50) Слц. *zradzał „исте”*. ◀ Оп. *зрада*. Форма инфинитива зоз суффиксом -а- зазначена лем у тей писні. У суч. лит. языку ше хаснує зоз суффиксом -ова-: *зрадзовац*.

зрадзиц -им зак. „потупиц дате слово, буц невірни, с. издати”: *„Зрадзел ши ме, зрадзел, / кому ши ше радзел?” / „Нікому другому, / пайташу верному”* (нар. писня записана од Мих. Рм.). Слц. *zraditi „исте”*. ◀ Оп. *зрада*. Старши авторе хасную и синоним *запредац* (оп.).

зрадзовац -дзем незак. „буц невірни”.

зрадліви -а -е „невірни, прихильни зради”: *Пошла по нього Ганічка, / його зрадліва женочка. ... / Док го до дому волала, / дванац жалірох зрихтала. / „Ставайце горе жаліре, / мойо дванацме фраєре! / Билого Яничка лапайце, / на дробни косци рубайце* (Етн. 3, ч. 27). Укр. *зрадливи „исте”*. ◀ Оп. *зрада*.

зрадовац ше -дуєм ше зак. „постац радосни”: *Пошол до свого оца. Його оцєц барз ше зрадовал и його мац. Од радосци и плакалі цо ше му зрадовалі* (Етн29 112). ◀ Оп. *радовац ше*.

зражиц ше -им ше зак. „повадзиц ше” (Мих. Рм.). Слц. *zraziť sa* 1. „почац ше биц, ступиц до бою”; 2. *експр.* „повадзиц ше”. ◀

Од праслав. *gaziti* „биц”. Од того литературне зражене, поражене, заражиц, вираз, виражиц и др.

зражовац ше -жуем ше *незак.* *жу зражиц ше.*

зразу *присл.* „одразу, нараз” (СС. Мак.): *Отвор, мила, дзвери, идзем к вам, / але ше ми зразу бочкац дай!* (Й. Рац, Дуга 21); *риж-ни цифри на ней [сукні] як кед би зразу жили* (Заградка ч. 10, 1996, 9). ◀ *Од раз* (оп.).

зрайбани -а -е „хтори од велього райбаниа постал счухани, таки як ренда, страцел фарбу”: *Фиронґа ми ище не зрайбана* (Г. Р.).

зрайбац -бем *зак.* „зробиц зрайбаним”. ◀ *Оп. райбац.*

зрайбац ше -бем *зак.* „од частого райбаниа ше счухац, страциц фарбу, постац як ренда”.

зрайбовац -буем *незак.* „робиц зрайбаним”: *Дуксер сом лем кус вирайбала, чкода тот дуксер зрайбовац* (Г. Р.).

з рана *присл.* „рано”: *Перши дні ... зрана ґазда сам покус видойовал, а пред вечаром заш лем приходзела сушедна бирешка шорово подойц* (ЛатякТал 80). Всл. зґана „исте”.

зраніц -ім *зак.* „пораніц, нанесц дакому рани”: *Кед на коня шедала, / сама горко плакала; / кед до войны ступела, / тристо хлоп-пох зранела* (Етн9 ч. 39); *Ма вона [Юлишка] сукню червену, / а инурованку желену, ... а главка ей барз зранена* (Етн9 ч. 35). ◀ *Од рана.*

зранцавени -а -е *оп.* **зранцовани:** *по-сходза [ше] шиви глави и счарненни зранца-вени твари* (КовМихНО 9).

зранцавиц ше -им *зак.* *оп.* **зранцовац ше.**

зранцовани -а -е „хтори ма по себе ранци”.

зранцовац ше -цуем *зак.* „позберац ше до ранцох”. Слц. *rancovať* „правиц на дачим ранци”. ◀ *Од мадь. ráncolni* „исте”.

зранявени -а -е „з ранами на вещей мес-тох”: *Побил ше, та пришол зранявени, зби-ти, скирвавени* (В. Саб.).

зрастац -ам *незак.* „прирастац єдно гу другому”: *Тот способ [каламеня] не таки*

добри и сиґурни, бо калам з подлогу чежко зраста и барз ше ошліскує при вязаню (РК 1940, 147).

зрастац ше -ам *зак.* *1. оп.* **зрастац.** *2.* „гоїц ше, зрастац (о рани)”. ◀ *Оп. рос-нуц.*

зреготац -ам *зак.* „зрегочац”, лем у Гна-тюкових записох: *Кед дванац прешло, вон одв'язал коня, ... конь зреготал як го виведол на двор, дораз го влапелі* (Етн29 38); *Раз га-че вишло вонка, зрегота лем* (Етн29 228). ◀ *Оп. регочац.*

зрегочац -чим *зак.* „оглашиц ше з ре-гочаньом (о коньови)”: *Пойдзе Янчи до хлі-ва, конь зрегочи, бо го дораз познал. Тацок учул же конь зрегочал и вон дораз зашпивал* (Етн29 42). ◀ *Оп. регочац.*

[зредзиц] -им *зак.* „ушориц, пошориц”. ◀ *Од серб. средити.*

зрезац -ежем *зак.* *1. а)* „одрезац”: *по-спалі, баба мерковала дзе вон ше зоблека, зрезала му єдну ґомбичку зоз задку зоз ке-пеня* (Етн29 103). *б) ~ слунечнік, капусту* и под. „орезац”: *Зоз кельового кореня, або глужа, кед ше зреже главка, знова гоня но-ви фатюги и закруцую ше до главкох* (За-ря 13-14/1937, 11). *2. а)* „скрац шмати при шицу”: *Сушеда ми давала шиц за ей мужа, а я ей гварела: „Я вам зрежем, а ви пошиї-це”* (Люб. Як.). *б)* „поскрацац древо при бу-дованю”: *Греди, роги и штафли ... под час набиваня мурых були зрезани, же би такой по законченю мурых були положени на свойо место* (ЖирошV 295). *3. а)* *експр.* „моцно вдериц”: *Кед ми дацо повед, а я плюс [пляс-ла го] ... ніґда ми не врацел, але сом му зре-зала спак руки* (Рускинї 187). Укр. *врізати* „вдериц, бовкнуц”, слц. *zrezať koľo* „побиц, набухац дакого”. *б)* **зрезац зоз собу** „моцно спаднуц”: *Так зрезал зоз собу!* ◀ *Од резац.*

зрезац ше -ежем *зак.* *1.* „моцно ше вдериц”. *2.* „опиц ше”.

зрезовац -зуем *незак.* *1. а)* „одпильовац, одрезовац”: *Понад иніґ зме ядловци зрезо-вали* (РН 30/1937, 2). *б) ~ слунечнік* „оре-зовац узрети слунечніково калапи” (Люб. Як.); *~ капусту* „орезовац главки” (Му-

дриАл); ~ *žereži* „зберац узрети гереги”. 2. „скравац (шмати при шицу)”: *Кед ши-єм, перше мушим зрезовац, а вец фирцовац* (Люб. Як.). За значенє под (2) не познати карпатски паралели. ◀ *Од резац.*

зрекнущ ше -нем ше зак. „одрекнущ ше”: *Можебуц же Увод дакус длуґши як цо зме звикли, але не знам чого биш ше зрекол, бо шицко на своїм месце. Просто бим ніч не меняла, ніч не звишок* (Гел. Мед.). || Всл. *zreknuć se „исте”*: *Ona še ho zrekla* (Buffa 331), ◀ *Оп. рекнуц.*

зрели -а -е „узрети”, лем у нар. писні у Гнатюка. Слц. *zreľu „исте”*.

зрепеґац -ам зак. „зґажиц, сталанґовац (щаца, польо)” (СС. Мак.). ◀ *Оп. репеґац.*

зрец -еем незак. 1. „дозревац (о плодох)”. 2. „з гніцом доставац квалитет (о гною)”: *Гной вожи на громади да до єше-ні зреє* (РК 1923, IV). Укр. *зріти, зрію, слц. zrieti, zrejem*. ◀ *Од праслав. zbrěti.*

зривац -ам незак: ~ *очка дакому* „бу-дзиц? не дац спац?”, лем у нар. писні у Гнатюка: *Ей, Яни, Яни, пойдз дому, / не зривай очка нікому* (Етн9 ч. 27). ◀ *Оп. зривац ше.*

зривац ше -ам ше незак. 1. „тарґац ше зоз сна”: *Навечераю ше, легаю спац. Не зрива ше Янчи додня, станул кеди слунко ставало* (Етн29 22). 2. „нагло наставац (о бурі и под.)”: *У летни дзень кед влада велька спека, явя ше на горизонту чарна хмарка ..., зрива ше силна буря и нагло ше зліва зос хмарох вельки диждж* (РН 25/1937, 3). 3. звич. з неґацію **не зривац ше а**) „не дзбац, не старац ше, не обрацац увагу”: *Мудра жаздиня не зрива ше над тим кельо ей сушеди троша, як ше облекаю итд., вона лем тельо трошиц будзе кельо ей кишенка допуци да длуства не направи* (РН 9/1928, 2); *Гандруєм го, але ше ані кус не зрива; Гваря же пречисцена вода з водоводу не добра, але у валале ше ніхто прето не зрива* (В. Саб.); *Гуторя му до оч, але вон ше не зрива* (В. Саб.); *вон фамилию не ма, а свойски ше, випатра, не барз зриваю же Штефан сам* (ЛатякТал 174). б) „не унімац ше; не чувствувац страх”: *То-*

ти [запущени дзеци] иду з мирну совисцу краднуц або ... гоч яке зле діло зробиц и не зриваю ше ні пред чим (РН 51/1927, 3). || Всл. *zrivac še „бац ше”*: *Nestrachuj se, moja dívko, nezrivaj se* (Czambel). ◀ *Од праслав. gъvati* (превой зоз *ryti, ryvati*).

зрипац -пем зак. „орипац”. ◀ *Оп. рипац.*

зрипац ше -пем ше зак. „опиц ше, на-рипац ше” (СС. Мак.): *Але ше зрипал!* (В. Саб.). ◀ *Оп. рипац.*

зриповац -пуєм незак. „ориповац”: *Я омасцим мур да не мушим за нїм [хлопом] зриповац* (Г. Р.). ◀ *Оп. рипац.*

зрихтац -ам зак. 1. „порихтац”: *Уж сом воду зрихтала, лем ше треба окупац* (Етн29 196); *Дванац жалірох [= вояцох] зрихтала. / „Ставайце горе, жаліре, / билого Яничка лапайце* (Етн9 ч. 27). 2. „увариц, пригото-виц”: [Дзивче у Китаю] *уча же нема думац о нічим иншим, лем як зрихта єдло* (РН 37/1933, 2); *А цоже ши бабочко, голубочко, нешка зрихтала. Цошка як да на тепши* (РН 12/1937, 3). Слц. *zrichtovať „ушориц”*. ◀ *Оп. рихтац.*

зрихтовац -туєм зак. „порихтац”, лем у нар. писні: *Ви, вояци, красни хлапци, лем зборньови рихтуйце!* / *„А мой зборньов зрихтовани, на столе зложени ...”* (Етн9 ч. 309). ◀ *Оп. рихтац.*

зриц -иєм зак. „розриц, пориц”: *Керти-ца ми зрила заграду* (Г. Р.). Поль. *zguć „исте”*, укр. *зріти „исте”*: *свині й небо зрили б.* ◀ *Оп. риц.*

зричац -чим зак. „оглашиц ше з рича-ньом”. ◀ *Оп. ричац.*

зробени -а -е: **зробени руки** „тварди, на-давени, виробени руки”; слц. *zrobený „ис-те”*: *zrobená ruka*. ◀ *Оп. робиц.*

зробиц -им зак. 1. „поробиц”; *zrobiť „исте”*. 2. „направиц”: *Два километри пред водопадом першим зробели вони єден канал [за електричну централу]* (РК 1927, 59). Всл. *zrobic „исте”*. ◀ *Оп. робиц.*

зробиц ше -им ше зак. „постац”: *А кед зме вишли зос тунелу, зробел ше тот гур-кот [колесох] цихшим* (РК 1925, 55, И. Крайцар).

зровнац -ам зак. „поровнац”: Зровнай, Боже, зровнай ґруни з долінами, / ище, Боже, зровнай пишини дзивки з нами! (Етн9 ч. 73).

◀ Оп. ровнац, ровни.

зродзиц -им зак. 1. „дац род, урожай”. 2. „народзиц”, у Гнатюка и бешеди найстарших: Тройо дзеци зродзела, / долу воду пуще-ла (Етн9 ч. 16); Але вона гварела же ми таки двойо дзеци зродзи цо хлапец будзе мац на перших мешац, а дзивче на перших гвизди (Етн29 282); Яй пришош ши, а я ци сина зродзела (Рускинї 121). || Слц. zrodiť „исте”. ◀ Оп. родзиц¹.

зродзиц ше -и ше 1. „дац род, урожай, зродзиц”: а) (о рошлінох): Зродзели ше му шлівки (Лев. Ск.). б) безос.: Више ше зродзело цо зме могли царевину виплациц (ЕтнV 88); [Худобни человек] не мал ніч, ніякого статку, лем ше му зродзело на люцкей жеми бундави барз вельки (Етн30 292); Того року ше не зродзело, та вецей не сце вжац жем под аренду (Пвл. Бл.). 2. „настац”: Подобне чувство тому зродзело ше тиж и у наших душох нешка на Яна, кед ше ...помедзи дунайски верби озвал радосни глас дзвона з нашей новей дзвонїци (РН 28/1935, 3, Рит). Слц. 1. zrodiť sa „исте”; 2. „народзиц ше”. ◀ Оп. родзиц¹.

зрозумиц -им зак. „похопиц”: Хто би зрозумел душу виселенца? Лем тот цо є и сам виселенец (КостПр 51). || Укр. зрозуміти „исте”, поль. zrozumieć „исте”. ◀ Оп. розум.

зронїц -ім зак.: ~ **дакого зоз швета** „забиц”: але я то не думал же кед вежнем зоз собу мою шестру, же вона мне з того швета зронї (Етн29 93). ◀ Од *ронїц, праслав. roniti „пущиц же би дацо цекло, падало”, а то стара германска пожичка (ст.нем. rīnpan „чечиц, бежац”).

зросли -а -е: **зросла масц** „ліковита масц”, лем у Гнатюка: Дораз лев гварел медзведзови: Бегай до Седморацкей жеми, принеши живеї води, зрослей масци да оживиме нашого жазду (Етн29 95). ◀ Оп. роснуц.

зроснуц ше -ошнем ше зак. „зароснуц, загоїц ше”: Зрошнє то ше [рана] (С. Мйр.); Кед ми випаднуте око зашилї, зявело ше ми на тим месце дзиве месо, вец ми дзиве месо

и косц орубалї, та ше зросло (В. Саб.); Зросла ци ше зламана рука (В. Саб.). || Слц. zrósť и zrósť sa „исте”: zlomena ruka sa mu zróstla.

◀ Оп. роснуц.

зрост х. „рост”: Дохтор М. високого **зросту** (Лев. Ск.); Вон малого **зросту** (Пвл. Бл.); патрел на високи зрост непознатого (РН 39/1928, 3); При вибору дакле кукурици за садзене мушиме мерковац на **зрост** стеблїки, лісце, колєнка ... и на красни шорикки на чутки (РК 1935, 167). || Поль. wzrost „исте”: średniego wzrostu, слц. vzrast „исте”. Даедни знаю лем форму **рост**: Мали є з **ростом** (М. Рм.). ◀ Оп. роснуц. Як и словацка и польска паралєла, и нашо **рост** мало першобутну форму зоз префиксом **вз-**: **взрост**. Оп. и **рост**.

зруковани -а -е „заручени”: Мили мой за воду, / як ми жаль за тобу / як кед би я була / зрукована з тобу (Етн. 9). || Всл. zrukovac še „заручиц ше” (Buřa 331). Оп. **руковац ше**¹.

зруцац -ам зак. 1. „поруцац з дачого долу”. 2. „поруцац на громаду”. ◀ Оп. руцац/руциц.

зруцац ше -ам ше зак. 1. оп. **зруциц ше** (1). 2. а) (од дакого и без обєкта) „погубиц заруки (о дзивки або леґиньови)”: Була спитана за нього, а вец ше зруцала. б) „одрекнуц ше священїцкого чину”: И за паноца кед зохаби паноцовство гвари ше: зруцал ше (Мих. Рм., В. Р.).

зруциц -им зак. 1. „руциц од горе”: „Зруц и шедло [з коня].” „А як го знам зруциц кед є твардо прикапчане?” (Етн29 121). 2. „зоблєчиц (шмату); зняц (шапку)”. || Поль. grzucić „исте”. 3. „зняц з функції”: Але [паноц] Попович ше не поправел, та го после полдруга рока зруцели, як му ше грожели одавна (КостПр 93). ◀ Оп. руцац/руциц.

зруциц ше -им ше зак. 1. „зоблєчиц ше”. 2. оп. **зруцац ше** (2.а): Кед сом ше женел, спитал сом себе першу; не пачела ми ше, зруцел сом ше. Походзел сом и Коцур и Керестур, оженїц сом ше не моґол. [...] Кед на шор пришло, [я] лем тоту вжал цо сом ше перше од ней зруцел (Етн29 VI-VII).

зруцовац -цуюм незак. 1. „руцац од горе”. 2. „руцац з векшей поверхносци на

громаду”: Зруцовац шено „покошене шено зруцовац малих копкох”. ◀ Оп. руцац/руциц.

зруцовац ше -цуєм ше незак. „зоблекац ше”.

зруч присл. 1. „на згоди, згодне положени”: На кочу и др. дацо зруч стої, легко знееш (В. Саб.). || Всл. zruč brас, žгес „з рукох брац, есц (напр. конь му є з рукох)” (Hal). 2. „з руками”: Шали жито, мишлинг, требиконїну зруч „з руку” (В. Саб.). ◀ Од рука.

з тим присл. 1. а) „теди, вецка”: Паноцец го поблагословел, та з тим [Янчи] пошол далей до драги путовац (Етн29 26); А вон на ньго удерел ещи дас два чи три, та го з тим охабел (Етн29 54); винеше [чутаки з грозна] на драгу, висипе до ярку. З тим ше обраци, та идзе нука (Етн29 154). б) „но та вец(ка)”: З тим останьце здрави, я мушим уж исц до своєї драги (Етн29 106). 2. (и **зоз тим**) „прето”: З тим знам же война була до 1918. року, бо зме за три роки през войну ходзели на прадки (= прето знам) (Люб. Як.); З тим я лем знам же у їх краю мали хижки, бо нина Н. и ей шестра були опатриц (= прето знам) (Пвл. Бл.); Красни гинтов дома мам, / з тим сом велькоможни пан (Етн9 ч. 416); то перши раз у Петровцох же би Руснак бул новтаруш, а тельо нам милше зоз тим же вон родзени у Петровцох (= прето же вон родзени у Петровцох) (РН 15/1928, 3); Купели сце уж годзину за трофазну струю? Я лем зоз тим [гуторим] же годзину будзе требац, та ю треба купиц (Йвг. Бл.). 3. „на тот способ”: и школяре треба да ше познаю, удружа. С тим розвивац буду свою любов жу народу рускому (РК 1927, 134, Дю. Биндас); Голандяне ... повали и мури у хлівох прецагну зос жовту (як жовчок) фарбу, а то за мухи ище горше, – с тим ше их цалком одбие (РН 26/1937, 4); зотніме кажду шніцовиту кукурицу, лем най нам при тим не пукне шніцов мехир, бо го з тим лем розшиееме заш (РН 28/1937, 3). ◀ Оп. тот.

зуб х. 1. „орган за кусане едзения”. 2. „часц розличних орудийох подобна зубу”: дерляли зос деревенима дерлячами и зуби бу-

ли у нїх деревени (БиРК135); Железни краки хтори лапаю шено, сламу и под. при грабанию на грабачки волаю ше зуби (МудриАл).

◀ Общеславянске. Праслав. zqбъ. • **кобула му випердла зуб** гвари ше у франти дзецом кед им хибѣ даеден зуб; всл. kobilа tu viperdzela zubi „исте” (Buffa 205); ♦ (**тельо, як**) **под зуб** „кус (едзения)”: Тельо под зуб ши поедла колача (= мало) (В. Саб.); Вон є по фалаточку як под зуб (В. Саб.).

зубадло с. „железна часц оглавка хтора ше коньови кладзе до пискох”. Слц. zubadlo „исте”. ◀ Од зуб.

зубадлац -ам **незак.**: ~ **коня** „класц зубадло и оглавок коньови”. ◀ Од зуб.

[**зубар**] х. „стоматолог”. ◀ Од серб. зубар.

зубати -а -е 1. „хтори ма вельки зуби”. 2. ~ **кукурица** „кукурица хтора на зарну ма оштре у форми зубчка”: [Посадиц треба позну кукурицу] **зубату**, бо вона вецей принесе у роду и у билю и у чуткох (РНЗаря 1937, 102, Дю. Сабадош мл.).

зубиско х. аузм. „вельки зуб”.

зубки х. мн. (ед. зубчок): На столчку за лупанє кукурици були зубки (Лев. Ск.).

зубчок -чка х. дем. „мали зуб”.

зугориц -им зак. „плітко поорац сцернянку”. Слц. zúhoriť „исте”. ◀ Оп. угор.

зужиц -им зак. „зробиц узшим”. ◀ Од узки.

зужиц ше -им ше зак. „постац узши”.

зукос присл. „зукосо”: З облакох ше видзело, як шніг зуко пада на жем и по стрехох (РН 16/1934, 2); Понеже ... железна драга ... стої зуко, шицок воз зоз 33 вагонами полецел назад (РН 33/1928, 1); вецей нам очи не ишли зуко (РС 14/2013, 11). ◀ Оп. зуко-со, зукосом и зукоси.

зукоси -а -е „хтори стої або є унапрямени добока, докрива”. || Укр. косий „зукоси”, зукісьний „исте”, косити „патриц добока”.

◀ Од праслав. косъ.

зукосо присл. „добока, докрива”: латка на сподку [корчолї] була зукосо вигобльована зоз бокох (ХомаМ 24); Вжало ше єдну векишу огурку и зоз ножиком ше зукосо

одрезало еден ей конец (ХомаМ 14). || Поль. *z ukosa* „исте“, укр. *зукісь* „исте“, *укосом* „исте“. ◀ Од *зукоси*. Тиж и форми *зукосом* и *зукос* (оп.).

зукосом присл. оп. **зукосо**: Резало ше [цесто на садляніки] на пантліки на два пальци широки ... Пантліки ше резали *зукосом*, як на пироги (ХомаБл 193); Од чежкосци його [дзецкових] слизох очи му остали *зукосом* (Заградка 7/1999, 7); Ми их [Японцох, Китайцох] себе представляме як малих мирних людзох, очи *зукосом* (РН 8/1932, 2); Уж слунко *зукосом* закуковало през облак до хижки (РН 33/1933, 2).

зуновани -а -е „вистати, змучени”: Я не-вистани. Чувствуем ше *зунованим* (Е. КочишЦП 135). || Слц. *zupovaný* „исте“, всл. *zupovani* „исте“. ◀ Од *зуновац*.

зуновац -нуем зак. 1. „барз вистац, змучиц ше”: „Ейне, жено, уж видим же ши ми на зрадце, же ме сцеш зоз швета знеси. *Зуновала ши ме водзиц*.” „Не *зуновала*, не, подбочніку мой злати! Лем пий!” (Етн29 88); *Зунуем шедзиц* цали боговити дзень (Лев. Ск.). || Всл. *zupovac* „исте”. 2. (дакого) „барз вистац, змучиц ше служаци дакому, церпяци го и под”: *И баба як ше барс цеши* [у це] ..., але я ю уш барс *зуновала*, бо ю барс треба служиц, бо не чисто лежи, а не барс є хора лем є слаба (ЖиросМСМ 52). ◀ Од *праслав*. *naviti/nyti* (nyjq).

зурдзени -а -е 1. „сцагнути, зранцовани”: Видзела сом нину на хованю, забанована є за шовѣром, така є *зурдзена* (Пвл. Бл.). 2. „згрудкани, у громадкох, скрупени, не компактни”: Кед ше напр. до мачанки усипе води, та є не розмишана, але *зурдзена* (Г. Р.). ◀ Оп. *зурдзиц ше*.

зурдзиц -им зак. 1. „спричинїц, звесц”: Верим же людзе ані у Горватскей ані у Сербії войну не *зурдзели* (М. Зазуляк, РС од 11. 10. 1994, 4); То ти шицко *зурдзел* „направел, погубел” (В. Саб.). 2. безос.: **зурдзело му** „обридло му дацо у живоце, згадзело ше му” (М. Жирош). ◀ Оп. *зурдзиц ше*.

зурдзиц ше -им ше зак. 1. а) „скрупич ше, позбивац ше”: Млеко кед ше *звари*, та ше *зурдзело* „скрупело ше” (Вер. Рм.); Кед

ше *старе млеко* сце *превариц*, та ше на нїм *направи* *таке як грудки*, *звари* *ше же* *ше млеко зурдзело*, а не *преварело* (В. Ерд.); Кед ши *посипал* по *млетим месу* *наприѣи*, не *сип* по нїм *млеко*, бо *ци ше наприѣа* у *млеку зурдзи*, *перше розмишай* *месо з наприѣу*, аж *вещ сип* *млеко* (Пвл. Бл.); || Всл. *zurdzic še* „исте” (Bartko 210). б) И за *даяке едзене* *недобре уварене звари* *ше же* *ше зурдзело*, не *муши буц* *грудкаве* (Вер. Рм.) Млеко ше *зурдзело* „скавшнело ше, шметанку *вируцело*, але ше *ище* не *скисло*”, и *мидло* *ше дакому зурдзело* „не *збива* ше” (В. Саб.). в) „сцагнуц ше, зранцовац ше”: Не *треба класц* *горуци гарчицок* на *пластични парток*, бо *ше парток зурдзи* (Пвл. Бл.). 2. *прен.* „настац, звесц ше (о звади, дачим *недобрим*): Кед у *фамелиї* *непорозуменє*, *звари* *ше*: Там *ше зурдзело* (Мих. Рм.); У *таких добрих* *одношеньох* *були*, а *вещ* *ше* *им зурдзело* (Пвл. Бл.); *Зурдзело* *ше* *му „трафело* *ше* *му* *недобре*” (Сф. Мак.). ◀ Од *карпатского* *слова* *урда* „овчи сир”: *карп.русин.* *урда* „исте”, *слц.* *urda* „исте”, *поль.* *urda* „масна жентица (оп.)” – *шицко* од *рум.* *urdă*, а то од *лат.* *butyrum* (Machek). Овчи сир ше *правел*, як и *нешка*, так же ше до *овчого* *млека* *положело* *клягу*, *млеко* *ше* од *клягу* *зосирело* и *постало* *грудкаве* (як *зварене млеко*); од *того* *настало* *восточно-моравске* *mleko se surdilo* „млеко ше *згрудкало*”, всл. *zurdzic še* и *zhurdzic še* „исте” (Buffa 332); *заключуеме* *же* и *нашо стари*, *кед* *ше* *овче млеко* од *клягу* *зосирело*, *згрудкало*, *гуторели* *млеко* *ше зурдзело*. Од *того* *значеня* *настали* и *други* *наведзени* *ниянси* *значеня* и *хаснованя* *дієслова* *зурдзиц* (*ше*). ♦ **зурдзел ше му швет** оп. под *швет*.

зурдзовац (ше) -дзуем (ше) *незак.* *жу зурдзиц (ше)*.

зурка ж. „назва *народного танцу*”: Од *старших танцох* *памета* *ше „танец”*, „*тропотянка*” и *танец по пари* „*зурка*” (РК 1997, 122). ◀ Неясне.

зучиц -им зак. „*приучиц*, *навикнуц* (напр. *два коні* *едного гу* *другому*)”. ◀ Од *з + учиц*.

зучиц ше -им ше (з *даким*) зак. 1. „*приучиц* *ше*, *навикнуц* *ше* *еден гу* *другому*”: *Спрагнути* *коні* *ше зучели* „*научели* *еден гу*”

другому” (Вер. Рм.). 2. „навикнуц гу новому штредку и под”: *Млади ше зуча у варошу „навикну ше на нови штредок”* (Пвл. Бл.).

зучовац -чуєм *незак*. „приучовац єдно-го гу другому”: *Конї зучовали, та ше перше немирели, але вец ше примирели* (Мих. Рм.).

зучовац ше -чуєм ше *незак*. 1. „приучовац ше єден гу другому”. 2. „навиковац ше гу новому штредку и под.”

зуяни -а -е „знемирили; нагнівани, розєдзени” (Мих. Рм.), нагнівани, але не сце повесц, трима у себе” (Дю. Папг.), уфарад-ловани” (М. Скуб.): *зуяна муха* „знемири-на, розлецена муха” (Ю. Тамаш); *Паметам же ме так барз болєл зуб же сом не знал цо робиц. ... Цалу ноц сом бул як зуяни, до ра-на сом не спал* (РС 49/2012, 11); *Нина Ержа пошла дому альє бега по дворе як зуяма [= зуяна], нье може себе места найсц [бо це-на швиньом спадла]* (автор ту похасновал форму зуяма место зуяна: лебо у бешеди та-ку форму хасновал, лебо то друкарска хи-ба) (Заря 8/1938, 8, Б. Горки). || Поль. нар. *zaziajać się* „задихац ше”, *zziajaņu* и *zjajaņu* „задихани”, *ziać* (*zieję*) 1. „видиховац; ви-руцовац дацо”, 2. „рознімац (писки и под.)”, *ziew* „писки”, *ziewać* „живкац”, поль. церкв.

zijać „живкац”, серб. *зинути, зијевати* „ис-те” (Brückner), укр. *зів* „писки”, укр. *зяяти* „мац отворени уста”, серб. *зијати* „исте”. Од карпатских паралелох нашому зуяни и по форми и по значеню найблізше польске *zjajaņu* „задихани”. ◀ Наведзени карпатски форми од праслав. *zěvъ* (а то вяза зоз *zъjati*). Од того и нашо *живкац* и *ткацке жив* и *жи-вац* (оп.).

зявене с. „приход, указанє”. Всл. *zjaveŋe* „исте”: *kuka jak na zjaveŋe boske „зачудова-но патри”* (Buffa 327).

зявиц ше -им ше *зак*. „указац ше, поя-виц ше; присц”: *На даскелїх крайох нашей держави зявел ше опасни хробак, котри по-дгриза класки жита* (РН 21/1929, 1). || Укр. *з’явитися* „исте”: *жоден з його колег не з’явився сьогодні на роботу, поль. zjawić się „исте”, слц. ујавић са „исте”, руснацке у си-верней Мадярскеј: шята пречиста што у Повчу же шьа зявила* (М. Жирош, РС од 28. 10. 1988, 13), всл. *zjević se* „исте” (Hal). ◀ Оп. *явиц*¹.

зяййовац ше -юєм ше *незак*. *џу зяйиц ше*.

зяз- оп. звяз-

И

и¹ злуч. **1. а)** составни: *Комбайн коши и такой тлачи. б)* при основних числовнікох злучує дзешатки и єдинки: *Лєм ше того бо-ім же длуго жиц будзем; як ми планейта опи-сує, дзеведзешат и дзевец роки жиц будзем, а я би то не любел. Досц би ми було дзеведзе-шат и осем* (Етн29 VII). **2.** у злученьох з не-одредзеним значеньом **таки и таки, там и там, тот и тот, тельо и тельо, так и так** и под.: *Не може ше одредзиц за шицки часи: цена єдного пару ципелох одповеда та-кей и такей мери жита; така и така мера платна и жита вредзи тельо и тельо ...; за тельо и тельо годзини роботи у фабрики и у рудокопу ма роботнік добиц тельо и те-льо* Динари (РН 29/1934, 3).

и² слов. **1.** за наглашованє, визначованє: **а)** „тиж”: *Сушед дідов Йова и вон бешедовал по нашим* (КочЕвЦП 67). **б)** „ані”: *И мне ше не пачи така робота. в)* наглашує даєден член виреченя, „аж и”: *Бул барз роботни, и по два плаци знал заробиц. 2.* виражує не-одоброванє, чудованє, критику, „но”: *Боїш ше!? И ти ми якиш юнак!*

и³ и повторене **и-и** викр. и слов. з одре-каючим значеньом „не, та дзе”: *Як [Яни] дойдзе жу найстаршому братови: „Та, як же, брату, не достал ши ю [дзивку]?” „И, та хто би там могол дойсц?”* (Етн29 280); *„Влапел ши [хорта]?” „И! Влапел! Не при-дзе вон нешка”* (РН 4/1930, 3, М. Ковач); *Кед раз, а ту и питачка же чи ме даю за Мафтея... Але вон [оцец], ишиц, та дзе, не сце ані чуц, дзе за тоту худобицину* (Сф. Мак.). ➔ За словко и викричнік **и²** зоз зна-ченьом (1) не маме зазначени карпатски паралели (тиж ані у сербским языку); з тим

значеньом воно блізде викричніку ай (оп.), хтори тримає за карпатску лексему.

и-га-га викр. за подражованє коньско-го регочаня. Слц. *ihaha „исте”*. ◀ Ономато-пейске.

игелка ж. дем. „мала игла”.

игла ж. „прибор за шице”. ◀ Од пра-слав. *jьgъla*. ♦ **дзе идзе игла там муши пойси и цверна** „жена треба же би вша-дзи провадзела мужа”: *Так як вон [муж] сцел, мушела и я зробиц и я присц. Як гва-ри мой оцец „дзе идзе игла там муши пойси и цверна!”* Пошла сом до Канади, бо ме во-лал! *Мушела сом присц и назад, бо ... так сцел* (Жирос ММС 210); **яжд да го з иглу уштухнул** „скочел як опарени”: *Наш брат коцурец, яжд да го зос иглу уштухнул, ско-чел* (РН 12/1935, 2).

игліца ж. **1.** „игла за штриканє”. Всл. *ihlica „исте”* (Hal.). **2.** „игла за здзиванє ліс-цох догану пред сушеньом” (МудриАл). ◀ Од игла.

иглічка ж. дем. „мала игліца”.

играц ше -ам ше незак., лєм у Гнатьока **1.** „бавиц ше”. **2.** прен. „любиц ше, любо-вац ше”: *Нашилї зме го [персцень], нашилї // под желеним гайом, // дзе ши ше играла // з Яничком шугайом* (Етн. 9, ч. 190); *и надумал сушедов лежинь да ... ше з ню игра. Кед уж було по полноци три годзин, дзивка не мала дзеку ше з лежиньом играц* (Етн30 313). || Слц. *ihrať sa* 1. „бавиц ше”; 2. „флертовац”; 3. „длуго дацо робиц, бабрец”. ◀ Од *грац, праслав. *jьgrati*.

игумен х. (у Гнатьока и **гумен**) церкв. „старшина манастира, настоятель”: *а я пойдез появиц игуменови же ши породзе-ла двою дзеци* (Етн30 100); *Пошла царица*

зоз свою дзивку жу гуменови, барз модлели же би умодлел зоз свою молитву монаха ... Уплашени гумен пошол жу монахови...: Сину, чого ши так велького уробел! ... Док игумен приповедал свойому монахови о тоти ствари, пришили од цара катонаци (Етн30 126). Приповедач Андри Шанта похасновал форми ежумен и ежуман, хтори можу буц контаминация од игумен и сербского игуман (неясне одкаль походзи початково е-): а тот найстарши ежумен гутори: Идз, патри хто дурка ... А тот поп, ежуман, дораз себе подумал на грех (Етн30 110). || Укр. игумен, рсй. игумен, стсл. игумень. ◀ Од греч. ηγουμενος.

иглинец х., иглинац -нца х. и иглинца ж. „файта дробней рибки”: иглинци длугоки дас як штредні палец на руки одроснутих. Звичайно пліваю коло прелазкох у громадох (ЧаканСаф 132); Риби и рибки ше дакус знемирели... и кед ше шицко дакус змирело, една иглинца вигварела... (ЧаканБ2 33); Иглинац ме зеза, коляк пальци коле (ПапгДю). Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

[игралиште] с. „спортски терен”. ◀ Од серб. игралиште.

[игранка] ж. „вечар танцох”. ◀ Од серб. игранка. Наш еквивалент танец.

[извиніц ше] -ім ше зак. „замодліц за пребачене. ◀ Од серб. извинити се. Нашо еквиваленти препитац (ше) (оп.) и замодліц за пребачене (оп. пребачене).

[излог] х. „облак, витрина з вилужену робу”. ◀ Од серб. излог. Наш найстарши еквивалент облак (оп.), а хаснуеме у бешеди и германизем авзлаж и авзлож.

[изложба] ж. „вистава”. ◀ Од серб. изложба. Наш литературни еквивалент вистава.

[изненадзиц (ше)] -им (ше) зак. „несподивац (ше). ◀ Од серб. изненадити (се). Нашо несподивац (ше).

Израил х. „библейска жем на Блізким Востоку”. ◀ Од цсл. Израиль, а то од греч. Ισραήλ.

Израилци х. мн. (єд. Израилец) „жителе библейскей жеми Израилу”.

ий викр. и слов. оп. **и³: ий та дзе:** Дюра помали круци на главну драгу ... Я думал же сце наврациц назад пред карчму, а воно, ий, та дзе, авто полукружно обрацел на драги и помали до ярку (РС 3/2012, 13, Лю. Рац); Пита ше му мац и браца кед пошол дому: „Та уж готова жалия?” „Ей, готова! Нет там жалиї, але ещи ані єдней триски ... ” (Етн29 2) [Гнатюк ту похасновал форму ей: Ей, готова..., але приповедач вшелїяк похасновал форму ий, бо ше форма ей з тим значеньом не хаснує у народним язичу.]

иконостас х. церкв.: Иконостас ... украшени зоз иконами (образами). У перших вицох християнства иконостаси не було у церкви. По приданю св. Василий Вельки до церкви уведол иконостас у 4. вику (ГорКух). ◀ Од цсл. иконостасъ, а то з греческого.

икра ж. 1. „рибово ваїчка”; слц. iкра „исте”. **2.** „садласта ткань на целу”: Їх крава ма грубу икру у вимню и цицкох, та у цицкох мали отвор за млеко (Пвл. Бл.); Коза котна, та прави вимне, але то у вимню ище не млеко, то лєм икра (В. Саб.). || Рсй. икра „сaddle, сланина”. ◀ Праслав. ѥкра.

икрави и икрати -а -е 1. „хтори ма садластей тканї у целу, збити як икра”: Сушедова крава ма барз икраве вимне (Пвл. Бл.). **2.** „хтори таки як икра”: Икрава таргоня то „надробно направена таргоня” (В. Саб.).

Илії (ген. Илийох) „церковне швето пророка Илії, 20. юлия/2. августа”: Св. Илия бул пророк и жил коло 816 року пред Христом у чаше цара Ахава (ГорКух); 1880. всоботу пред Илиями була велька буря (КостЛибер 130); Єдно ше стало пред Илиями, а друге по Илийох (В. Саб.); Владо роби у Паши. ... От Илийох є дома (Жирош МСМ 49). ◀ Од греч. Ιλίου. → Назви церковних шветох звичайно хаснуеме у форми ген. єд.: Петра и Павла, Яна, Михала итд., у других припадкох тиж форми єднини: пред Петром, по Петрови, пред Михалом, по Михалови итд. Прето би було логичне кед би и форма Илії була ген. єд., тє. кед бизме гуторили: пред Илийом, по Илийови. Медзитим, у других припадкох хаснує ше форма множини: пред Илиями, по Илийох – як кед би и форма Илії була у номинативе множини.

илиш х. „место назадку у кочу”: *шеднуц до илишу* „шеднуц назадок до коча” (Люб. Як.); *Гайде, шедайце ту до илишу* (Ков-МихЦВ 159). Исте значенє ма и вираз *шеднуц до шорожљох* (оп. шорожлі). ◀ Од мадь. *ülés* „шедзиско”.

[**иловача**] ж. „файта жовтей гліни”. ◀ Од серб. *иловача*. Наш еквивалент *жовта гліна* и *жовта жем*.

[**имане**] ж. „маєток”. ◀ Од серб. *имање*. Наш еквивалент *маєток* (оп.).

[**имени дзень**] „дзень кед дахто швеци святого чийо мено ноши”: *Раз, паметам, на свой кедиинї имени дзень попил сом фертальче* (РН 19/1929, 3, др М. В.). Укр. *іменини*, слц. *meniny*, поль. *imieniny*. ◀ Од сербского *имендан*. Наш еквивалент бул *на (дачийо) мено* „на (дачий) имени дзень”: *вон кажди рок на свойо мено, як на свой дзень, позволявал ... же би ше зишли шицки до ньго на гощину* (Етн30 82) (оп. под мено).

[**именяк**] х. „тот цо у одношеню дакого другого ма исте мено”. ◀ Од серб. *имењак*.

ина ж. „змарзнути водово часточки на-лапани на предметох, змарзнута молга”: *10 Марца падало љем було мегко ... 14 рано вељка була жима, ина на древох ... 17 од-мекло, дижд попадавал* (запис на празних бокох РК 1932); *1902. року вчас жима була – ина була за шейсц дні, барз жимно було* (ТамашРКер 123). || Укр. *іней*, чес. *jíni*, слц. *диял. ій, hín, im, híh* х. и ж. „исте” (SSN, I, 703), серб. *иње*. ◀ Праслав. *іпъѣ*.

индзей присл. „на другим месце”: *Наднічаре лем кед индзей не могли до-стац роботу та приходзели до нас ро-биц* (КовМихЦВ). || Всл. *indze(j)* „исте”: *podzme ztadz indzej* (Czambel), поль. *indziej* „исте”, укр. *інде*. ◀ Од *ин* „инши, други” (праслав. *іпъ*) + *дзе*.

инкадз(и) присл. „у другим, иншакиим напрямє”: *Думи мойо инкадз ме цагаю* (РН 47/1928, 4). Всл. *inakadzi* „исте” (Hal), слц. *inokade* „исте”. ◀ Од *ин* „инши, други” (праслав. *іпъ*) + *кадзи*.

интереш х. у бешеди старших **І**. „кама-та”: *И ви будзеце мац таки вельки интереш на кредит?* (Пвл. Бл.) Карп.укр. *интереш*

(Дэже). **2**. „интерес, хасен”: *націонални ин-тереши муши буц вше високо* (Заря 21/1935, 162). ◀ Од мадь. *interes*. Сучасни синоним за значенє (2) *интерес* од сербского *инте-рес*.

иншак присл. „на иншаки способ”. Слц. *inakšie* „исте”. ◀ Од **ин* „инши, други” (праслав. *іпъ*) + *шак*.

иншаки -а -е „хтори по дачим не исти, розлични”: *Дзе би ти зо мну сцекол таки мали, кед мойо браца булі иншаки хлопи, а не сцеклі!* (Етн29, 167) || Всл. *inšaki* и *inakši* „исте”: *každy dzej bul u inšakich šatoch* (Czambel). ◀ Од **ин* „инши, други” (праслав. *іпъ*) + *шак-и*.

инше -шого с. зам. „дацо друге”: *Ин-ше нам не хибі, лєм да маме здраве, вельо пенєжи, а вец Богу служиц* (Етн29, VII). То форма штреднього роду числовніка-заменовніка *инши* -а -е, хтори ше нешка у бешеди не хаснує, а у лит. язiku ше досц часто хаснує (уж у виданьох РНПД) место числовніка-заменовніка *други* (оп. *инши*). Всл. *inši: inše nič nemohla zrobit* (Czambel).

инши -а -е **І**. „даеден други”: *Нашо чес-ни валалци мушели би ше о тим на време як добри християне постарац, да ше вашиар преложи на иньши дзень* (РН 15/1930, 6); *Але наша длужносц же би зме виадзи у старим як и новим краю затримали нашо крас-ни руски свойствия: поштене и роботносц. На тот способ себе приобриме добри глас и поштованє инших народох* (РН 1/1930, 7, П.). **2**. „иншаки”: *Млади Тома уж як леґинь ... часто ходзел до злих забавох и дружтвох. З єдним словом пуцел ше цалком по иншей драги як ишли його оцєц и мац* (РН 29/1932, 3). || Слц. *inší* „иншаки; лепши” (SSN, I, 704). ◀ Од **ин* „инши, други” (праслав. *іпъ*) + *ш-и*. ➔ Слово ше не хаснує у сучасней бешеди, можлїве же то кнїжкове (укр. *інший* „не тот але други, даеден други”).

[**ипак**] присл. „заш лєм”: *Правда же [оцєц з войни] прииол окалічени, але зме ше ипак шицки радовали* (РН 27/1927, 3); *нашо дідове и прадідове просвиту немали, за културу ані не знали па ипак на швецє живи остали и свою народносц [не] незадз-*

бали (РН 38/1932, 2). ◀ Од сербского *ипак*. Наш еквивалент *заи лем*.

ирґа ж. зоол. „глодар *Citellus citellus* L.” ◀ Од мадь. *ürge, irge* „исте”. Серб. *текуница*, рсй. *суслик*, укр. *ховрах*, поль. *suseł*, слц. *susel*. ♦ (*швидки*) **як** ~ „барз швидки; барз вертки”: А нашо мали заячатка швидки як *ирґи* (ЧаканСаф 27); [Невеста] *вредна*, а швидка як *ирґа* (КовМихНО 58); Швиня ми опрашела еденацецера пращата як *ирґи*, верцаци (В. Саб.).

ирка ж. „тека, с. свеска”. ◀ Од мадь. *irka* „исте”. Слово хасноване пред Першу шв. войну (КочишЛР).

ирод х. *гандр*. „недобри, зли человек”: *То ирод! Гвари ше дакому: ироду еден* (В. Саб.). ◀ Од мена библийского цара *Ирода*.

искац -ам *незак*. „гледац дакому у вла-сох уши и гніди и розпучовац их”: *Вон шедне, а баба го почне искац* (Етн29 12). || Всл. *iskac* „исте”, слц. *ískať* „исте”, поль. *iskać* „исте”. ◀ Од праслав. *iskati* „гледац”; серб. *искати* „гледац, рсй. *искать* „гледац”.

искац ше -ам ше *незак. повр. ґу искац*.

искерка ж.: (*таки*) **як** ~ гвари ше о малих бистрих дзецох: *Марчов младши брат ми принес капусту зоз свадзби, таки як искерка, гварел ми же не мушим ані помиц* (Пвл. Бл.). || Всл. *iskerka* „искрочка” (Hal).

искирички ж. мн. бот. „*Bellis perennis* L.”. Слц. диял. *iskrika, iskriška* „исте”, ст.поль. *jaskierki, iskierki* „исте”. ◀ Назва значи „искрочки”. Други нашо назви за тоту рошліну: *ґрайцарики*, *яново квеце*, *марґарета* (тота треца назва зоз сербского). (Тимко 22)

искра ж. „розжирячена часточка хтора вилеци з розпеченого метала и под.”: *скре-ше* [з оцилку и кременьом], *та пирише му искра на доган до пипки, та будзе куриц* (Етн29 190). || Слц. *iskra* „исте”, поль. *iskra* „исте”. ◀ Од праслав. *jъskra*.

[искрени] -а -е „щирі”. ◀ Од серб. *искрен*. Наш еквивалент *щирі*.

[искусни] -а -е „хтори ма власного спознаня”. ◀ Од серб. *искусан*. Нашо старши авторе хасновали еквивалент *пробовни* (оп.).

[искуство] с. „власне спознане”. ◀ Од серб. *искуство*. Оп. *искусни*.

[испит] х. „урядове перевірюване дачи-його знаня”. Наш карпатски еквивалент *еґ-замент* и *аґзамент* (оп.).

истерни -а -е звич. у злученю *исти истерни* „цалком исти”. Всл. *isterni* „тот исти” (Czambel). ◀ Од *исти* (оп.).

исти¹ -а -е **1.** „цалком еднаки, идентични”: *Йоан ишоу по тим истим месце ка-дзик и його браца* (Етн29, 46). **2.** ~ *оцец* „син барз здабе на оца”; ~ *мац* „дзивка барз здабе на мацер”. Слц. диял. *isti* „исте”: *isti* осес; укр. *істий* „прави, правдиві”.

исти² -а -е зам. „тот о хторим ше бешедує”: *Иста* *тота моя баба мала, кед ище мойого оца не купела, двох зашором Йовґе-нох, але, нажаль, обидвове помарли як беби* (НК 1980, 132); *Унучатка, дзеци цо по си-нови остали були, випатра єдина радосц старого. Ані з истим сином не мал вель-ку бешеду* (КовМихНО 31). ◀ Од праслав. *jъstъ*.

истини -а -е „прави, правдиві”, лем у Гнатюка”: [Ангел пришвечел:] *То истини ваш цар* (Етн30 147, Г. Рамач); *Пан видавач идзе до другой хижі по праву истину голу-бцу* (Вес 23). || Укр. *істинний* „прави, правди-ві”, рсй. *истинный* „исте”, слц. диял. *istný, isni* „исте” (SSN, I, 707). Гнатюк тоту форму писал з єдним -н-, док ше укр. и рсй. фор-ма пише зоз двома -нн-. У Гнатюка находзи-ме и злученє *истина правда* „чиста правда, правда иста”: *А тот пан небарз доверял [дяблови] чи би то могла буц истина прав-да* (Етн30 83). ◀ У нас то може буц церков-нославянизем.

исто присл. **1.** „тиж”: *А вон исто мал ма-цер мачоху, цо не дзбала за нїм* (Рускинї 42). **2.** „так исто”: *Я би зробел исто як и ти*.

истучки -а -е звич. у злученю *исти ~ „цалком исти”: цалу сом годзину исте ис-тучке думал* (РК 1938, 58).

истучко присл. звич. у злученю *исто ~ „цалком исто”: не ищкі [приселенци з Гор-ніці] баш так істо-істучко гуторелі, кед ше у Керестуре зішли* (КостЛибер 33).

исц идзем незак. 1. „рушац ше з єдного места на друге, ходзиц”: *Ишло дзивче до заградки траву жац* (Етн. 9, ч. 63). 2. **а)** „чечиц з рани (о креви)”: *пришли троме бандуре, та го прицисли на жем, ... а треци бил, аж му крев ишла през жачи* (ЕтнV, 88). 3. **б)** „чечиц (о рики, потоку)”: *През тот лес ишла велька вода* (Етн30 214); *Коло того варошу ишла єдна широка вода* (Етн29 302). 4. **а)** „одавац ше/одац ше”: *Идз за Палка, идз за Палка [= одай ше за Палка]* (Етн30 205). 5. **а)** „напредовац, брац, тиц”: *Прашата иду од концентрату, иду як з води* (В. Саб.); *Ношим од сина серватки швиньом, швині барз добре иду од серватки* (В. Саб.). 6. **а)** „удавац ше, поспишовац ше, напредовац”: *Пробовал пред тим вицаговац стренчину, не ишло и наше-не падало долу* (ЖирошV 264). 7. **а)** „водзиц (о драги)”: *Драга котра ишла до сушедно-го валалчика ... Од хижки по хлів ... ишла розчисцена дражка* (ВочиОп 24); *предлужел по драги котра ишла просто до леса* (Ков-МихГриц 79). 8. **а)** „приблїжовац ше (о рочних часцох, непогоди и под.)”: „Не старай ше, сину, же ци жена зла! // Уж то жу яри, иду вашари, вона ше преда” (Етн9, ч. 321); *Валалски крави на паши ше пред бурю знали збунїц. Кед ишла буря, кравар стримовал крави же би не рушили скорей до валалу* (В. Саб.); *ишла копачка та себе думали же най и нам браца поможу* (Заря 9/1939, 7). 9. (на дакого) **а)** „нападац, пакосиц з ненависци”: *Його оец и мац ю [невесту] не любелї, ишли на ню* (Пвл. Бл.). 10. **б)** „гонїц на лицитациї”: *Вельо бим дала да на мне не иду [на лицитациї]* (Г. Р.). 11. **а)** з інструменталом: **исц за дачим**: *Наша орґанизация ... би нїзач не имела исц за тим, же би членом своїм одвише забави и бали рихтац могла, ... але за тим, же би од того мал народ ... свой заслужени хасен од нас* (РН 14/27, 3, М. Буила); *Ми идземе за тим да окончуєме християнску любов* (РН 11/1928, 1); *Вони єдним словом не чувствую нїякей иншей потреби крем наєсц ше, напиц ше, виспац ше и збогациц ше. ... Вони и посцигну то то за чим иду – богатство, але хто ма од того хасен?* (РН 30/1928, 1); *Медзитим, ... Радич посцигнул за чим ишол: утвєрдзел свойо*

положенє у народу (РН 63/1926, 1); *Не лєм же не нашол, за чим ишол, але достал ше и до велькей нужди* (РН 64/1926, 4, М. Мудри); [Чловек] *през цали живот лєм за єдним идзе, єдно кончи, за єдним препада: як да назбера маєтку, збогаци ше и ужива* (РН 8/1931, 4); *Да видзимо, цо вони [батогаше] гуторя, за чим иду и цо сцу* (РН 28/1934, 1); *Треба исц за тим, да ше новини [тє. тираж] повекишаю* (РН 25/1934, 1); *Жидзи „ционисти” (т. й. тоти, котри иду за тим да осную свою самостойну державу у Палестини), отримали в недзелю свойо собрание у Суботици* (РН 48/1927, 1); *лїчел тлустих своїх пацієнтох, котри ишли за тим да схудню* (РН 44/1927, 2). 12. **б)** з локативом: **исц о дачим**: *Вон лєм о тим идзе да цо вещей зароби* (Г. Р.); *Вон идзе лєм о заробку* (В. Р.). ◀ Общеславянске слово. Од праслав. (j)iti. • **идзе робота, идзе?** „добре вам идзе робота?”; ~ **за себе** „исц пражниц черева”: *Заднул ше, та не може исц за себе* (Пвл. Бл.); *Рицинус зейтин ... кед дакто не идзе шорowo за себе* (РК 1941, 136). ♦ **яке ишло таке стретло** „хто яки, таких и пайташох ма, такого и супружника ма и под.”

исциляц -ям и **исцильовац** -люєм незак. „вилїчовац”: *Пришол тот монах ... та так ме исцилял* (Етн30 126); „Назберай ти вшелїякей трави цо ти будзеш вшелїяких оздравльовац и исцильовац (Етн30 141). ◀ З церковнославянського. Рсй. кнїжк. исцелять „исте”, укр. зціляти „исте”.

[**их**] слов. за виражованє зневажованя: *Их, и ти ми якиш юнак!* ◀ Од серб. их: Их, и ти си ми неки јунак!

[**ишияс**] х. „файта реуматичней хороти”: *Госцец то ишияс, вон верта до косцох; Гвари ше: госцец ме круци або: скруцел ме госцец* (В. Саб.); *Кед чловек ма ишияс, теди го барз болї у крижох. ... народни лїк: овшану сламу попариц зоз горуцу воду и окупац ше у ней вечар пред спаньом. Або: рано задком войсц до [нагопеного] пеца (глава ... вонка, же би ше чловек не зафойтовал)* (СлМед 176, КолесарД). Так у пецу треба кучац або клечац оштвернож. ◀ Од серб. ишијас, а то од греч. ισχίον.

ишпан х. „управитель панового або державного маєтку у Австро-Угорській”: *Бога-ти дзивки крича: „Ми, пане, алебо ишпане, ми вам за пол плаци туньше робиц придзе-ме* (Ос 26); *Кед не пошол на време [робиц панову жем], бандур го придал ишпанови* (ЕтнV 86). || Карп.укр. *ишпан „исте”* (Дэже), слц. *išpán „исте”*. ◀ Од мадь. *išpán „исте”*, а того од славянського *župan* (Kniezsa).

иштанция ж. оп. *еиштанция*.

ище¹ присл. 1. „заш”: *Придзеш ище да-кеди? 2. „уж”: Видзи Андри заш здалеки же стої стража на мосце* (Етн29 76); *Пошол ище пред тижньом. 3. „потераз”: Тельо му роки, а ище є здорови. 4. „ище єст часу”: Цо мам понагляц, ище сцигнем. 5. при компаративе виражує висши ступень: Вон ище лепши роботнік. • ище раз так (тельо) „дупло”: Докля єст у тебе капка рускей кре-ви, не можеш ти забуц вилійни вечари, анї ніхто други, гоч ище раз так далеко будзе од своїх валалох* (РН 1/1930, 1). ♦ *пахне на ище* „єдзене хторе сце нам понукли смачне, пристали бизме ище єсц” (В. Саб.).

ище² слов. 1. з допусним значеньом: „заш лем, и попри тим”: *Але ище крава будзе стац гладна, бо є увязана, але гуски не увяжем, бо не мож повязац* (ЕтнV 100); *вечар дойду [пешо] до Сентомашу, ище ше радую же им на треце копац даю, анї им не чежко же пешо пришли* (ЕтнV 102). 2. зоз значеньом додаваня: „гу тому, попри тим”: *Єдну ноцку з паньом спал, // ищек ми пан дукат дал!* (Етн9 ч. 22); *Палє ти ше, яки вон! Ище ше вадзи* (РН 25/1936, 2, М. Ковач). 3. зоз значеньом нескладаня, проци-вєня, „же би(м) не”: *Ище сом то не робел (= не будзем озда того робиц). 4. значи же ше дацо условно прилапює: Бул добри май-стор. Ище кед би не пил* (КочЕвЦП 85).

ище-ище присл. 1. з допусним значеньом, „як-так”: *Влєце ище-ище, але вжи-ме, кед запада инїг и задує буря, теди боме недобре за ньго* (РН 102/1926, 2). 2. за по-моцньованє значєня прикметніка: *На польопривредних роботох була мала пла-ца. През лето ище-ище даяка плаца, а вжи-ме треба до лєса исц робиц* (Жирош МСМ 194).

ищек присл. у бешеди старших, оп. **ище**: *ищек ми пан дукат дал* (Етн9, ч. 22).

[**ияки**] -а -е зам. „ніяки”: *генерал Фран-ко гльєда да му ше прида през ияких фор-малносоцох и условіох цала Шпанія до рук* (Заря 5/1939, 5); *Так ше приповеда же пан Горняк през иякого моралного чувства при-шол, оженьєл ше зос дзивку нашого їедно-го чесного Русина, забрал од ньей пенєжи и сцєкол до Америки* (Заря 3/1937, 5). ◀ Од серб. *икакав*.

и-яй викр. и слов. 1. за виражованє неґа-циї: *„Барз то далеко?” „И-яй, та дзе, такой покониц валала”* (РС 18/2012, 13, Сф. Мак.). 2. за виражованє зневажованя: *И-яй, озда му вериш?!*

ї

їж х. зоол. „*Eginaceus europaeus*”. Слц. *jež*, укр. *їж*. Общеславянске. ◀ Праслав. *j-єзь*.

їжиц ше -им ше *незак*. „дзвигац ше (о власох), с. јежити се”. Всл.: *až še vlasu jīžu* (Lacko 78).

їжов -а -о „хтори ше одноши на їжа”.

їх зам. присв. „хтори припада їм”.

їшка ж. „лішка”, у Гнатюка: *Вецка ишол, ишол, та стретнул їшку; була єй нога за-квачена у древе* (Етн29, 138). Оп. *лїшка*.

їще -єца с. „младе їжа”.

Й

йобадь х. „зависни селян, крипак, с. кмет”: [Владика спонукал] *Коцурицх, же би до Шиду селели, не як поданици „йобаде”, але под контракт* (РК 1923, 72, П. Вукич). ◀ Од мадъ. *jobbágy* „исте”.

йов *викр.* за виражоване чувства болю. Всл. *jou* виражує несподзиване; *Jou, ta to stare* (Buffa 114). ◀ Ономатопейске.

його *зам. присв.* за 3. ос.: шицки три роди и множину: *його син, його жена, його дзецо; його дзеци*. Всл. *jeho* „исте” (Buffa 114).

йой *викр.* за виражоване чудованя, несподзиваня, чувства болю и под. ◀ Ономатопейске.

йойк х. „йойчане”: *Йойк, вриск женох, плач дзецох помишани зоз праском огня* (Заря 3/1940, 7). || Всл. *jojk* „исте” (Hal). ◀ Од оном. *йой*. • **дац ше до йойку** „почац йойчац”: *И почал [дїдо] параду правиц на тельо же ше баба аж дала до йойку* (РН 12/1937, 3).

йойкнуц -нем *зак.* „зйойчац”: *Кед дохтор прицишине пацієнтови печинку, вон йойкне* (В. Саб.).

йойчац -чим *незак.* „плацац”: *справел ше хорим и начал йойчац* (Етн30 7). Слц. *jojčať* „исте”, слц. диял. *jojčať, jojčit’* „исте” (SSN I, 727) ◀ Од оном. *викричнїка йой*.

йойчацци -а -е „хтори часто йойчи”: *Така була йойчаца* (Люб. Як.).

йойчиц -им *незак. коц.* „йойчац”.

йокли -ия х. *коц. гандр.* „дуркнути, легкого розума” (Пвл. Бл., Лев. Ск.): *Таки як йокли „легкого розума”* (Лев. Ск.); *Йоклию єден! „дургову єден”* (В. Саб., Лев. Ск.). ◀ Од нем. диял. *Jokel* „селян, простак” (то може буц пожичка од коцурских Швабох).

[йорган] х. „паплан”. ◀ Од серб. *јорган*, а тото з турского. Паралелно хаснуєме и мадяризем *паплан* (оп. *паплан*²).

[йоргина и коц. йоргиня] ж. *бот.* „квеце *Dahlia pinnata Cav.*” Укр. диял. *ор-жинія, йоргеніія, йорґеніія, йерґина*, поль. *georginia, jerginia, orginia*, слц. *georgina*, слц. нар. *đordinka*. Од форми *ґеорґина*: у гия-ту медзи е и о зявело ше *й*, а вец ше перши склад страцел (Тимко). Форма *георґина* ше у славянских языкох розширела з немецкого: у немецким назва *Georgine* створена 1801. року по мену російского професора немецкого походзєня *Георґи* (Georgi) (ЕСУМ 496). По тим виходзи же наша форма превжата з даєдного языка по приселєню до Бачкей.

Йосифова лелия ж. *бот.* „*Hosta lancifolia Engl.*” Св. Осиф на образох вше приказани з лелию у рукох. Карп.укр. *лелия Йозефова, Йосифовы лелїї „исте”* (Тимко 64).

К

к прим. з дат. „гү”, лем у народних писнях: *Не будзе зо мне поп, ... / Кед би ше трафело пойсц дагдзе к хорому, / я би перше пошол к дзивчатку красному. / Притрафело би ше оліво ошвециц, / я би перше пошол жу дзивчатом шедзиц* (Етн9 ч. 193); *Придз ти, шугай, к нам, / але не идз сам, / вежні себе камерата / през желени гай* (БиндКост 47). || Всл. к „исте”: *pricisnul ju k sebe* (Buffa 115), поль. заст. *ku „исте”*.

каба ж. зоол. „файта птици-хватачки *Accipiter nisus* L.”, укр. малий яструб (Тимко 104): *здравчела квока зоз курчатми и улещела до приклетта. ... каба курче однесла* (Етн30 208); *розгнівани [Милош] так бил Турцох як кед каба улещи меджи вельо ташки* (Етн30 156). || Форма каба иснує и у руснацких бешедох у сиверней Мадярскей и у словацких и українських бешедох (Тимко). ◀ Од мадь. *каба*, а тото од общеславянско-го *коба*, од хторого походзи и сербске *кобац*.

кабат х. 1. „комплет хтори до 60-70-их рокох прешлого вику млода облекала на дзень винчання: била сукня, била блузна и били фартух”. 2. Давнейше ше *кабат* вола-ла лем била сукня: [Дзивки] *навелки швета облекаю уместо сукні вел[х]ней бил[и] кабат ато зоз паргари або билото фатьолу* (Шветлосц ч. 3/1991, 69, Югик); *Кабат – то була лем сукня, без фартуха и блузны. Бул лем били. Дзивки го ношили на вельки швета* (Пвл. Бл.). По Любици Якимовой з Коцура *кабат* мал долу широке пасмо назбране (а сукня таке пасмо мала лем цалком долу). 3. Старши авторе дакеди хас-новали тото слово и зоз значеньом „длуга шмата”: *И облечиво им [Японцом] зошиц-*

ким иньшаке од нашого. Крем сподней шма-ти, долги кабат у штрעדку припасани з поясом (Мих. Мудри, РК 1927, 47); Там [при Ниягарових водопадах] *зме пооблекали на себе скоряни кабаты, на главу покладли так само од скори кукуліцу, – так же нам ше лем сами очи видзели* (Й. Бучко, РК 1927, 58). 4. У даєдних прикладах з народних писнях значене слова *кабат* недосц ясне: можебуц означує обичну сукню: „*Сербус брату ка-мерату, цо нове? / Чи жу моей жени ходза па-нове?*” „*Яй не ходза, ходзи вона за німа, / аж ше за ню сукня, кабат розвива*” (БиндКост 30) (слова сукня, *кабат* у тим случаю тре-бало написац зоз смужку (сукня-кабат); може значиц и даяку файту святочнейшей сукні: *Ишол дідо, подудровал, / сам зоз со-бу бешедовал: / „Мам я дома таку бабу / цо сце ходзиц у кабату, / стари дзешка одра-дзела, / а тераз би нови сцела*” (нар. писня) || У восточнословацким *кабат* значи „сукня” (Czambel, Sipos). У руснацких бешедох у си-верней Мадярскей тиж: „*Кеди вас [млоду] зачепели?*” „*На пол ноци. Уж тедик черве-ни кабат зме вжали, а и червену густку, а контю поправили, атласова густочка*” (М. Жирош, РС, ч. 35/1988, 9). ◀ Од мадь. *kabát* 1. „файта верхнього облечива, мантил”; 2. „кратки капут, рекла”; 3. „сукня”.

кабац х. дем. „вироятно: сукенка”. На Андрия ше винчує: „*Принес сом вам вайца!*” „*А дзе же су?*” „*У куцику на пойдику у черве-ним кабац*” Всл. *kabacik „исте”*: *dzifęcus ušila kabacik* (Buffa 115).

кабац -им незак. 1. „барз ше вадзиц з даким, лац дакого; доганяц, критиковац”: *Вец го почала на чудо верестовац ... Вишол Микола на штрעד двора, не сце слухац Фе-*

брону як го кабацци (РС 43/1999, 17, М. Симун.); Кабацциц значи „барз лац” (Лев. Ск.). 2. „губиц; губиц шор дакому”: У шоре, не будзем ци я то кабацциц (= губиц) (Ю. Пап, Мир. Рм.). || Укр. диял. *кабатувати* „зармуцовац, жалосциц”. ◀ По ЕСУМ-у укр. *кабатувати* неясне слово, але можліва вязы за зоз укр. диял. *кабат* „вояцка блузна” (то нашо *кабат*, оп.); ту и старопольске *kabat* 1. „облечиво за осудзених пред смертельну кару”; 2. „прибор за вязане, капчане гарештанцох”; 3. „цемніца, гарешт”; староческе *kaбат* „прибор за вязане, капчане гарештанцох”; А. Брукнер под *kabat* наводзи и польске *przekabacić* 1. „преробиц, преправиц”; 2. „прецагнуц на свой бок”. В. Махек под *kaбат* наводзи и словацке *prekabátiť* „спреведнуц дакого”. Єдина можліва значеньова вяза нашого кабацциц зоз наведзенима паралелами може буц у тим же кед дакого кабацциме, та ше одношимо гу ньому як гу осудженому, гарештанцови и под. И по В. Махекови и по А. Брукнерови *кабат* походзи од персийского (персийско-турского) *каба*: „капут, мантил”, од хторого виroyтно походзи и мадярске *kaбат*, хторе значи розлични файти облечива (Brückner, Machek). Ми нашо *кабат* (оп.) превжали преiг мадярского, а дієслово кабацциц, хторе страцело значеньову вязу зоз *кабат*, нашо стари бизовно, як и *кабат*, хасновали ище на Горніци, як цо ше хаснує и польске *przekabacić*, словацке *prekabátiť*, українське *кабатувати*.

кабел -блa х. „суд на воду, ведро”. ◀ По Гнатюкови од серб. *кабао* „исте”. Медзитим, слово *кабел* зоз значеньом „суд (на зарно, воду и под.)” иснує и у Карпатох: всл. *kabel* и *kabel: dva kabli zarna* (Czambel), всл. и *gbol* (Czambel); мадъ. *köböl*. По Голубови-Копечному общеславянське *къблъ* од старонемецкого *kubil* (сучасне *Kübel*). У нар. писньох з тим значеньом маме зачуване и праславянське *ведро* (праслав. *vědro*), хторе постої и у других славянских языкох: словацке *vedro*, ческе *vědro*, польске *wiadro*, українське *відро*, сербське *ведро/вједро*, восточнословацке *vedro* итд. Значи же и у нашим языку тото слово постояло, але є нешка поциснуте од общеславянського *кабел* (гоч ше слово *кабел*

у нашим языку, як давна немецка пожичка, зявело познейше од праславянського *ведро*). Слова *кабел* и *ведро* находзимо у истей народней шпиванки *Миленка моя, напої ми коня*. В. Гнатюк ю у Етн9 под ч. 220. записал зоз словом *ведро*: *Док будзем твоя, / Напойім ци два / С тей студзенкі мурованей, / З нового ведра!* М. Врabelь у „Русским соловоеу”, 43–44. б. (записал А. Лабош мл.) – зоз словом *кабел*: *Якъ буду твоя / Напою ти два / З той студеньки мурованой / З нового каба.* Прето конечне заключене о походзеню слова *кабел* – чи є у нашим языку сербська пожичка чи є з нашей карпатськей лексики – ту ище не можеме дац. Же Гнатюк слово *ведро* не похасновал „случайно”, те. прето же го знал з карпатских бешедох, дзе є розширене, але прето же го наисце чул и у нас, потвердзує и форма *ведерко* у трецей строфи: *Нове ведерко, / Красна фрайерко!* Вона ше ту римує зоз словом *фраерко*. Значи же народни шпивач так и одшпивал Гнатюкови шпиванку, а Гнатюк ю так записал як ю чул. А *кабел* у Врabelьовим зборніку? Прето же слово *кабел* концом 19. вику у нашим языку уж превладало, легко могло буц же народни шпивач вишпивал тоту шпиванку записовачови зоз *кабел* место *ведро*.

каблїк х. дем. од *кабел*.

кав х. 1. „долінка у бависку *на кави*”:

Кав то була долінка до хторей ше з нохом удрильовало жомбички у хлапцовским бависку *на кави* (ХомаМ). 2. „круг у бависку пинциканю, чуляню и др.”: *На жеми ше направел кав ... описани круг пречніка 1-1,5 метера, а до штрєдку каву ше положело пинцику* (ХомаМ).

◀ Виroyтно од мадъ *káva*, хторе окрема значеньох „карика; ограда на студні и др.”, ма и значене „кратер” (оп. и *кава*).

кава ж. „долня железна часц древеней льовчи коча, здзивала ше на шапку колеса” (Фа 68). ◀ Од мадъ *káva* „карика; долня часц льовчи коча; ограда на студні, паланки” (ЕтМ).

кавалер х. оп. *жавалер*

[кавчук] х. „еластична материя зоз соку даєдних рошлїнох”. Мадъ. *kaucsuk* „исте” (1826), серб. *каучук* „исте”. ◀ Европське сло-

во. Прейг' немецкого або французкого зоз индiянського. У нас може буц зоз мадiарсько-го або сербського.

каганец -нца х. „давни прибор за ошви-цоване: судзинка з масцу, олейом и под. и у ней замачани ģноцик закручени з рен-дочки и под.”: [Старши легине] *Уживали у тим: пойсц до ģаздині ģу меньшим, вош-ли до хижи, еден станул ģу каганьцу ких-нул и каганец „здохол”* (БиРК 1939). || З истим значенъом карп.укр. каганец, укр. каганець, рсй. каганец, поль. kaganiec, чес. kahan и kahanec, слц. диял. kahanec, kahan „исте” (SSN I, 734). ◀ По ЕСУМ-у од прас-лав. kaganъ, а дальша етимолоģия не ясна.

[када] ж. „векши суд за купане и под.” ◀ Од серб. када. Наш еквивалент кадза (оп.).

кадза ж. 1. „вельки длуговасти суд (за купане, мочене и под.)”: *Зограла води, наси-пала до едней кадзи и вон вошол нука и во-на го умивала* (Етн29 93); *Вецка вони сцели райбац, та мали едну таку вельку кадзу цо у ней воду ношели на райбане* (Етн29 141); [Витарту конопу] *посциска ше ю до дре-вох и замочи ше до води, и то найлепше до даякей кадзи, гордова т. е. да кишне, а да лепше викишне, кладзе ше отруби до кадзи* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич). 2. „суд за джамене грозна (на вино) або за ком (на паленку)”: *Вино давали тоти виніци добре, черве-не и моцне. Кед го поģазловали у кадзох, кед остало на комини помишаней з „дюрюком-траву”, запахло зоз окремним пахом* (КовМихІЦВ 49); *Але зато з тебе воні як з паленковой кадзи* (РН 44/1932, 2, Г. Букат-ко). || Всл. kadza „исте”: v ģim še ģudze kupju, укр. и рсй. кадь, слц. kađa, поль. kadź, би-лор. кадзь, серб. када, стсл. кадь, праслав. кадь. ◀ Од греч. кадіов, кадоџ, а тото од гебр. kad „древени кабел”.

кадзи¹ и **кадзик** присл. „у хторим напря-ме”: *Кадзи я будзем иси, за мну будзе роснуц желена дражка* (Етн29 47). Форма кадзик нешка застарена: *Та ше зобрал и пошол; по тей истей драги ишол кадзик ѣого браца* (Етн29 166); *Знала кадзик драга, ģуторелі ей ģарамбаише* (Етн30 243). || Всл. kadzi, kadzik и kadi „исте”: ģeznam kadi pujdzem (Czambel). ◀ Од праслав. kady.

кадзи² злуч. „накадзи”, у старших авто-рох: *Зато кадзи би ше появела обераци хо-рота, такой би требали одстраніц хорого* (РН 16/1930, 3). || Слц. диял. kadzi, kade, kadek и у значеню „кадзи, у хторим напря-ме” и у значеню „накадзи” (SSN I, 732).

кадзик присл. оп. **кадзи¹**.

кадзиц -им незак. 1. *церкв. „шириц за-пах ладану (тамян) з кадилніцу”. 2. „ку-риц”: „Тот бачи Дюра ше преславел зос своім писанъом по новинох, ... а ви ту ше-дзице под пецом и лем кадзице з тей пипки!”* (РН 44/1936, 3) || Укр. кадити, рсй. кадитъ, стсл. кадити, поль. kadzić, чес. kaditi. ◀ Од праслав. kaditi „окурйовац”. Праславянске kaditi у превую зоз ģадъ.

кадзиш присл. „дакадзи”. Всл. kadziš „исте” (Hal). Од кадзи + иш.

кадилніца ж. *церкв. „прибор з хторим ше кадзи”: Тота кадилніца теди купена, а тота теди... Тота тельо коштала, а то-та тельо* (КостПр 61-62). || Укр. кадильни-ця, поль. kadzielnica. Частейше ше хаснуе синоним кадило (оп.). ◀ Оп. кадило.

кадило с. *церкв. „прибор з хторим ше кадзи”: Кадило ше хаснуе за кадзене под час богослуженя, на хованю и под. До кади-ла ше зоз малу ложичку кладзе на жирячку ладан (тамян). Ладан то пахнѣца смола. ... Кадило ше више трима у правой руки. Лан-ци на хторих виши кадило дзекеди маю на себе дробни дзвончки. Кадзене символизуе молитву до Господа* (ГорКух 250). ◀ Ми хаснуеме церковнославянску форму зоз незмеччаним д и зоз л; наша форма би ма-ла буц зоз дз и з праславянску ģрупу дл: ка-дзидло, пор. словацке kadidlo.

[кадифа] ж. „баршонъово, сомотово (зоз краткими влакнами) импреģноване платно”: *Найкрасша и найдраģша була ģат-ласка кадифа, ношели ю лем богатиши дзив-ки. Кадифа найчастейше мала цму подлогу зоз ģатласа: белаву, чарну, желену, кафову, а ружи по ней були истей фарби, але блишово, так же ше ģатласка подлога ивицела, а ру-жички на ней випатрали цмейше* (ВарģаЛю 219). То було найдраģше платно. ◀ Од серб. кадифа, кадива, а сербске з турского.

[кадифов(и)] -а -о/-е „хтори ше одноши на кадифу”: кадифово платно, ~ сукня.

[кадри] -а -е „валушни, способни”: не були кадри себе през рок заробиц динарчок зоз чим би ше даяк преживовали (РС 34/2012, 16). ◀ Од серб. кадар, а тото з турского.

кажде -дого х. и с. пообщена форма за шицки три роди заменовніка *кажди*: *Шицки едлі, бо każde робело* (Етн30 193).

кажди -а -е зам. одр. 1. одноши ше на шицки одредзени поняца. 2. як субстантивована форма х. и ж. роду: *Нешка лем кажды себе роби, ніхто му не заповеда* (ЕтнV 88); *наш Р. Календар ... заходзи до каждого руского обисца, путує з рук до рук, а кажди го сердечно вита и прима* (РН 47/1927, 2). Оп. и *кажде*. || Слц. диял. *každý „исте”* (SSN I, 759). ◀ Од праслав. *къждо/къжде*, у основи заменовніцки елемент к-.

каждучки -а -е звич. у злученю *кажди* ~ „безвинімово кажды”. || Слц. *každučku „исте”*. Слц. диял. *každučků „исте”* (SSN I, 759).

[кажніц] -їм зак. и незак. „покарац; карац”. ◀ Од серб. *казнити*, а тото од праслав. *kazati „гугториц; розказовац”*. Оп. *казна*. Нашо карпатски еквиваленти (по)карац и (по)штрофац.

[казалька] ж. „стрелка на годзини и под”. ◀ Од серб. *казалька*. Наш карпатски еквивалент мадяризем *му(н)татов* (на годзини), а у лит. языку *казатель* (на годзини) и *указовач* (на апаратох).

казанє с. церкв. „проповід, казань”, лем у старших авторох: *тримал Преосв. влади-ка вирним красни казаня* (РН ч. 17/1931, 3); *У красним казаню поволат нас наш паноцец, же бизме заблагодарили у першим шоре Господу Богу* (РН 29/1930, 2, Єден з Риту); *Габбор Костельник ... тримал у Львовє на нови рок у нашої церкви казанє, котре примало львовске Радио и рознесло по цалим швецє* (РН 6/1932, 3). || Слц. диял. *kázanie „исте”* (SSN I, 758). Звич. ше хаснує синоним *казань* (оп.). ◀ Оп. *казань*.

казань ж. церкв. „проповід”; (о)тримац ~ „(о)тримац проповід”. Слц. *kázeň „исте”*. ◀ Од казац. ♦ (о)тримац дакому ~ ирон. „поучовац, критиковац и под. да-

кого”: *Петро ше дакус у себе и гніва же му єден валалски чловек, необритвени, у старим кожуху, плаци паленку и казань трима* (КовМихЦВ 112).

[казань] х. „котел”: а вони на стотки у шоре стали у Торонту, Монтреалу ... же би з „казаня” достали літней юшки. Не було цо єсц (ЖирошМСМ 202). У карпатских бешедох не зазначене. ◀ Од серб. *казан „котел”* або мад. *kazán „исте”* (1632), а сербске и мадярске з турского.

казар х.: *пошол як з казаром* „пошол вигандровани, виганьбени” (Евф. Пл.). Слц. *kazár* 1. „адут у картох” (Kalal 234); 2. „дисциплина”, слц. диял. *kazar* 1. „строги чловек”; 2. „строга дисциплина”: *zobrať na kazár „вжац дакого на грабки, поучовац”* (SSN I, 758). Лем од єдней особи зазначене. ◀ Од казац.

казательник и казательнік х. 1. „священік хтори трима казань у церкви”: *Народ себе го [паноца Релича] запаметал як доброго казательніка* (КостЛибер 131); *Паноцец Павич бул добри казательник* (Вер. Рм.). 2. „проповіднік”: *Анатолій єпископ зос Солуну у IX. ст. познати як вельки казательник* (РН 57/1926, 5, Ю. Павич); *Тєраз бул зос Индії пугуюци казательник* (РН 100/1926, 4). || Слц. *kazateľ „исте”*. ◀ Од казац.

казательніца ж. „видзвигнуте место у форми балкона на лівим боку церкви те. храма вирних, з хторого священік наказує”: *Вельораз сом слухал од наших дідох як учени и побожни парох керестурски благопокойни Копчай з казательніци и на каждым месє поучовал людзох, як треба да обрабяю жем* (РН 19/27, 2, Я. Калай). || Всл. *kazateľnica „исте”* (Czambel), слц. нар. *kazateľnica „исте”*. ◀ Од казац.

казац кажем незак. 1. зак. „розказац; повєсц (з ниянсу розказованя)”: *цо я му казал вжац дзивку, вон не сцєл* (Етн29 V); *Не питай ше, гварим, ає роб так як ци кажем!* (ПапДюКер 17); *Вон не сцє ше женіц. ... И ти не кажеш, та най будзе як ви сцєцє, мнє право* (ЖирошМСМ 28). Всл. *kazac „исте”*: *rano jim казал žebi pošli do brata* (Czambel). 2. незак. „тримац казань”, лем у Гнатюка: *Куль-*

пински пан фатор [паноец] красну казань каже, / не єдней дзивочки шлебоду завяже (Етн9 ч. 121). ◀ Од праслав. kazati.

[**казна**] ж. „кара”. Общеславянске: укр. діял. казня „гарештанска хижа, келія”, рсй. казнѣ „смертельна кара”, поль. kaźń „кара”, слц. kazeń „проповід, казань”, нашо казань „исте”. ◀ Праслав. kaznъ, а то од праслав. kazati „повесц, гуториц”. Значене праславянського казнъ меняло ше так: бешедоване > розказоване, поучоване > розказ, ришене > ришене о карі > кара. Нашо од серб. казна (оп. и кажніц).

кайзер х. „цар?”, лем у Гнатюка: Ей, писал, писал Кайзерови / би одписал жу царови (БиндКост 102). ◀ Од нем. Kaiser „цар”, а тото од лат. Julius Caesar.

кайни -а -е „блатни, мутни”, лем у Гнатюка: Лецела качочка, лецела високо ... / „... Моїо дробни чада на каменю шедза, / кайну воду пию, дробни писок єдза!” (Етн9 ч. 132). То деформовани прикметнік ***кални** (оп.).

кайса ж. бот. „Armeniaca vulgaris Lam”. || Слц. kajsa „исте” (Kalal), карп.укр. койсинкы „исте” (Тимко), рум. sais „кайсово древо”, saisă „кайсов плод”. ◀ Од мадь. діял. kajszі. Сербске кајсија з турского.

кайсов -а -о „хтори ше одноши на кайсу”: ~ **маджун** „маджун з кайсох”; ~ **сок** „сок з кайсох” (РКух 228).

кайсов(и) -а -о/-е оп. **кайсочкови**.

кайсочка ж. дем. од **кайса**.

кайсочкови -а -о/-е „кайсовей фарби, жовто-целовкасти” (СС. Мак.).

кайстрала ж. лем у народней піснї: Було би цо поєси, / було би цо попиц, / але нет зготовиц, / Дали нам кислици, / до рукох **кайстрали**, / а я, бидни гусар, / страцим главу свою (нар. пісня у запису М. Каменіцького, ПЗ 8/1971, 6). У тей піснї слово **кайстра**ла, вироятно деформоване, очиглядно значи файту судзини, як и слц. діял. kastról(ik) „файта пліткей кухньовей судзини” (SSN), укр. **каструля** „метална кухньова судзина”, мадь. kasztrol, kajsztron, krajszton и др.. ◀ Прейг нем. Kasserolle од фр. casserole. До нашого языка могло присц и преїг мадярського.

как х. бот. „Butomus umbellatus L.”: Дзеци себе зоз каку плели оштверне батощки за бависко (В. Саб.). ◀ Од мадь. (virág)káka „исте”. З истим значеньом хаснує ше и вираз **дзива мушкатла** (оп.) (Тимко 70).

[**какао**] с. и х. (жен. какава, *инстр.* з кавом/какао): *тото какао* (Єл. Хм.). || Всл. kakavo „исте” (Hal), слц. какао (1760). ◀ Од серб. какао або мадь. какао (1757), а то преїг нем. *Какао* од шпанского *сасао*.

какац -ам *незак. дзец.* „пражніц черева”. || З истим значеньом слц. kakat, поль. какаś, укр. *какати*, рсй. *какать*, серб. *какити*. ◀ Од праслав. kakati (ЕСУМ).

[**кала**] ж. „поен, бод у дзєцинским бависку пильканю”: *Скорей бависко [пильканя] дзєвчата ше порадези до кельо **кали** буду бавиц. Кали, односно боди ше зоз смужками означовало на жеми. Кажда пилька означовала (= ношела, вредзела) єдну калу. ... Хтора бавячка назбєрала найвєцей кали, лебо перша дошла до догварєного числа калох, була побидніца* (ХомаМ; КамМик 191). ◀ Можлїве од серб. **кала** и **кало** „чкода, утрата при роби кед длуго стої, кед ше транспортує и под.”, а сербске од ит. calo.

[**калай**] х. „хемийски елемент Sn”. ◀ Од серб. **калај**, а тото з турского. Наш карпатски еквивалент **цин**² (оп.).

калайсац -ам *незак. пейор.* „пражніц черева”: *Хори више калайса* (В. Саб.). ◀ Вироятно од праслав. kaľь „бруд”, kaliti „брудзиц”. Од того чес. **káletі** „пражніц ше”, vŭkal „фекалия, вируток”, укр. **кал** „фекалия”, **каляти** „брудзиц”, поль. kał „фекалия” (оп и нашо **закалісти**).

каламар¹ х. коц. „фляшочка за тинту”. З истим значеньом слц. kalamár, всл. kaľamar (Czambel), чес. kalamář, поль. kaľamarz, укр. **каламар**, рсй. **каламарь**, мадь. kalamáris (уж у 16. в.). ◀ Од лат. calamarium „шкатулка за прибор за писанє”.

[**каламар**²] х. „нож за каламене” (Ю. Пап). ◀ Од нашого сербизма **каламиц** або од серб. **каламарчица** „нож за каламене”.

[**каламиц**] -им *незак.* „класц конарчок з пупчом питомей рошлїни под лупу дзєвей рошлїни”. ◀ Од серб. **каламити**, а то

балкански турцизм греческого походження. Нашо карпатски еквіваленти *очкац* (оп.) і *пупчиц* (оп.), з тим же нешка правиме розлику медзи *очкац* / *пупчиц* і *каламиц*: *очкац* те. *пупчиц* значи „закаламйовац пупче”, а *каламиц* „закаламйовац конарчок до стебла”; слц. *oškovati* (зазначене у 18. в.) і *štepiti* „каламиц (дословно: зашпийовац)”, слц. диял. *oškovati* „исте” (Словаци не правя розлику медзи *oškovati* і *štepiti*), чес. *oškovat* і *štěpovat* „исте”, поль. *szczerić*, *zaszczerić* „исте (дословно: зашпийовац)”, укр. *прищеплювати/прищепляти, прищепити* „исте (дословно: прищипйовац)”. У РК 1925, 119 (В. Еделински) зазначили зме форму *щипене* „каламене”: *Помедзи шицких способох щипеня каламене є найважнейше*. Дієслово би ту глашело *щипиц* „каламиц”. То недостаточни приклад же бизме заключили чи нашо стари у прешлосци правели розлику медзи *очкац* і *каламиц*, а кед правели розлику, хтори термин хасновали за *каламиц*.

[**каламок**] -мка х. „конарчок хтори ше закаламює” (Ю. Пап). ◀ Од серб. *каламак* „исте”.

калап х. 1. „часц облечива хтора закрива главу: доокола мал *крису* (оп.), а на верху *главку* (оп. *главка* под 5) або *лоповик* (оп.)”: Валалски легіне ридко ходзели гологлави, за розлику од гевтих у варошу. Калап ше обовязно знімал з глави лем у урядох, при умартому, на хованю, але на танцу і у карчми бул више на глави. Худобнейши ше легіне у єдним калапе вилегиньчели, а дакеди ше у нїм і оженели, прето же нови калап бул драги (ВарґаЛю 238). 2. „предмет подобни калапу”: а) „калап слунечніку, с. глава”; б) „верх, руского пеца, главка”: *Мали зме пец з калапом* (Пвл. Бл.). 3. оп. *калати*. || Всл. *kalap* „калап”. ◀ Од мадъ. *kalap* „калап”. ♦ *ані ~ не ма* „барз є бидни” (В. Саб., В. Ер.); *мац (не мац) под калапом* „буц (не буц) мудри”: *Тот не ма ніч под калапом* „глупи є, ніч не зна”; *Тот ма под калапом* „тот мудри, тот вельо зна”; *Озда мам под калапом* „озда мам тельо у глави”; *ношиц* ~ „буц хлоп, розказовац у обисцу”: *У нашим обисцу я калап ношим, а ти ме маши слухац*; [На Кавказу] *жіє племя ... При ніх жени веду у шицким*

предок, лебо як ми гуториме, ноша калап (РН 45/1927, 3). Слц. *nositi klobuk na hlave* „исте”; *не зніма (не знял) калап ягда под нїм тацка ма* „не здравка” (Заря 17/1935, 134): *одпоздравкац не сцу, але преходза коло ньих як да маю ташки под калапом* (Заря 1/1936, 6).

калапар х. „майстор хтори прави і оправя калапи”.

калапи х. мн. „*Nymphaea alba* L.” Назва настала пре подобносц лісцох рошліни з калапом. Укр. диял. *капелюші* „исте” (укр. *капелюх* „калап як часц облечива”) (Тимко 47).

калапчок -чка х. дем. од **калап**.

калафия ж. бот. „файта квеца”, лем у Гнатюка: „*Чекай, мили, чекай, / дам ци калафию / цо ци буде пахнуц / цалу компанію.*” / *Капитан ше пита: „Цо то так барз пахне?” „Ружа калафия / цо ми дала мила!”* (Етн9 ч. 310); *Желена калафия, дробна фиялечка, / уж ме занягала моя фрайречка* (Етн9 ч. 224). ◀ Вироятно од старшей форми зоз -р-: **карафия*, яка иснує у словацким і ческим: слц. *karafia* і *karafiát*, чес. *karafiát* означає квеце *гвоздзик* (оп.), а походзи од итал. *gariofilata* (тото зоз греческого).

калаци -а -е: **калаца риба**: *У велькей воді коло валалу людзе лапали риби, сушили их і одкладали за жиму. Тоту рибу наволовали „калаца” риба* (Янко Олеяр, ПЗ 5/1969, 13). ◀ Гоч по наведеним виреченю *калац* може значиц „сушиц”, тото значене не бивовне, бо го автор ні з чим не потвердзел. Сербі у Войводини хасновали дієслово *калати* „резац, розберац (дробизг, рибу і под.)”: *Када се реди, припрема живина или риба, последња радња, пред сољење и у рерну турање, зове се – калати. Може се казати и: сећи, черечити, резати, пандловати, кројити... али најтачније је рећи – калати*. Значи, і нашо стари пред соленьом і сушеньом рибу вироятно резали на длуговасти фалати, „ремені”: **калалі* ю. || Дієслово ма і карпатски паралели, та чежко утврдиц чи і нашо *калаци* карпатске чи є сербизем: слц. *kálat* „рубац, щипац”, *kálat drevo* „рубац, шипац древо”, *zakálačka* „забивачка”, слц. (у *Kalala*) *kálanec*, *kálenec*, *kálenica* „щи-

паніца”. Наведзени паралели з коренем кала- то ітеративни (повторюючи) форми дієслова *клац*, праслав. *kolti*, ітеративне *kalati*.

Калвария ж. 1. „церковка на католицьким теметове у Коцуре”. **2.** „назва возвишення на Телечки за Кулу” (Ю. Пап). **3.** „гора дзе Ісус розоп’яти”: *Под саму калварію нашо Іуда страшну шмери: обешел ше там* (РН 21/28, 2). **4. прен.** „даяки прежити чужкосці”: *Мой дідо прешол калварію – прешол цалу Албанію* (Ю. Пап). || Серб. *калварија* „видзвинуте место з трома крижами у даєдних малярских населєньох, хторе служи як место паломніцтва”, всл. *kalvaria* „трапєне” (Hal). ◀ Вироятно од мадь. *Kálvária* „гора дзе Ісус розоп’яти, Голгофта”, а то од лат. *Calvaria* „исте” (лат. *calvus* „лиси, голи”).

[калдерма] ж. „камена драга”. ◀ Од серб. *калдрма*, а то то з турского. Народ хасновал и вираз **камена драга**: *Беґельчки сом копал коло каменей драги – то було Вєльким шором* (ТамашРКер 140).

календар х. Европске слово: укр. *календар*, всл. *calendar*, чєс. *kalendař* (уж у 15. в.), нєм. *Kalender* – од лат. *calendarius* „календар”, а то то од *calendae* „перши дзєнь у мєшацу”.

каліка х. и ж. „особа з чєжким тілєсним нєдостатком”: *То є жобрак убоги, / каліка є на ноги* (Етн9 ч. 22). || Слц. и чєс. *kalika* „исте”, поль. *kaleka* и диял. *kalika* „исте”, укр. *каліка*, рсй. *калека*. ◀ Восточна пожичка: звич. ше виводзи з тур. *kalak* „очудацєни”.

каліна ж. бот. „дрєво *Viburnum opulus* L.” ◀ Общєславянскє слово: слц., чєс. и поль. *kalina*, укр. *калина* – од праслав. *kalina*, а то то од *kaľ* „мокра жєм, блато”; назва мотивована з тим же каліна рошне у влажнєй, мочарнєй жєми. Друга наша назва за каліну – *шнігово лабди* (оп.) (Тимко 62).

калінов(и) -а -о: ~ лєс; всл. *kalinovi*: ~ лєс (Sipos).

калічиц -им нєзак. „наношиц дакому чєжки тілєсни нєдостаток”. Всл. *kalīčic* „исте” (Czambel). ◀ Од *каліка* (оп.).

кални -а -є „блатни, мутни”, лєм у Гна-тєука: *Лєцєла качочка, лєцєла високо ... / „...*

Мойо дробни чада на каменю шєдза, / кайну воду пию, дробни писок єдза!” (Етн9 ч. 132). То деформовани прикметнік **кални*, У Биндасовим-Костєлниковим зборніку у истєй писні место *кайни/кални* похасновани синоним *мутни*: *Мойо дробни дзєци на каменю шєдза, / мутну воду пию, дробни писок єдза* (БиндКост 90). || Слц. *kalný* „мутни, брудни”, слц. *kal* „блато”, укр. *кал* „исте”, поль. *kaľ* „исте”, серб. *каљав* „блатни”. ◀ Од праслав. *kaľ*. (оп. и *кайни*).

[калопер] х. бот. „*Tanacetum balzamita*”. У укр. диял. *калуфер*, *калунір*, *кануфер*. Пожичка зоз грєчєского, вироятно прєйг серб. *калопер* (Тимко 22).

[калудєр] х. „монах”. ◀ Од серб. *калуђєр*, а то то з грєчєского. Наш карпатски еквивалєнт *монах* (оп.).

[калфа] х. „тот цо послє шєгєртского испиту достал висшу кваліфікацію, майстров поміцнік”: *Жє би калфа постал майстор, до тєй калфовскєй кніжочки мушєл назбєрац три роки калфовского стажу* (Фа 18). ◀ Од серб. *калфа*, а то то з турского.

[калфовац] -фуєм нєзак. „буц калфа: робиц три роки калфовского стажу, послє хторого калфа поставал майстор”. ◀ Од серб. *калфовати*.

[кальови] -а -о/-є: калъови пєц. ◀ Од серб. *каљєва пєћ*. У бєшєди шє хаснує и еквивалєнт *цєгєлкови пєц*.

[кальоши] ж. мн. „гумово ципєли за блато” (Пвл. Бл., Г. Р.): *За німа прєйдзє пан ... у швицацих калъоших* (РК 1926, 156). ◀ Вироятно од серб. *каљачє*, а то од *кал-*, оп. *кални*.

камарат и камерат х. „товариш, приятєль, цимбора”: *Таки людзє [цо у Америки вєльє робєли, а пили] длуго нє хоровали. Накадзи шє о ніх камарати почали старєц, глєдац лікара, обєзнєчовац ліки – трєбало рихтац трєну* (ЖирошМСМ 179); *Кєд я ишо з Америки до дому, / стрєтнул я там камерата на морю. / „Сєрбус брату камерату, цо новє? ...”* (БиндКост 30); *Придз ти, шугай, к нам, / алє нє идз сам, / вєжні сєбє камерата / прєз жєлєни гай* (БиндКост 47). || Всл. *kamarat*, слц. *kamarát*, чєс. *kamarád*, поль. *kamrat*, карп.русин. *камарат* (Кєрча,

Чорі): *добрий камарат – як рідний брат* (Чорі), мад. *kamerád*, нем. *Kamerad*. Судзаци по карпатських паралелох, у нас старша форма *камарат*. ◀ Шицко вироятно од фр. *camarade*, хторе ше у тих языкох розширело преїг войска.

камаратка ж. „товаришка, пайташка”. Слц. *kamarátka* „исте”, карп.русин. *камаратка* „исте” (Керча, Чорі). Оп. *камарат*.

[**камата**] ж. „интереш”. ◀ Од серб. *камата*, а тото з греческого. Оп. *интереш* (2).

камена драга ж. оп. под *калдерма*.

камена ружа ж. бот. „*Sempervivum* L.”

◀ Можліве калк з мад. *kővirózsa* „исте”. Друга наша назва за камену ружу *груби лістки* (оп.) (Тімко 48).

каменец -нцу х. „змарзнути капки дижджу, ляд”. Всл. *kameňec: chotar kameňec zbil* (Czambel). ◀ Од *камень*.

камени -а -е „направени з каменю”: *Та мушиши ми викласц камену драгу* (Етн29 266). Всл. *kamení* (Sipos).

каменісти -а -е „камени; полни каменя, каменюви”: *У горох видрапал ше ... на єдну високу каменісту скалу* (РН 8/1934, 2); *Мушла вона зоз тей посней каменістей жеми вицагнуц поживу* (КовМихГриц 136). || Всл. *kamenisty* „исте” (Hal).

каменічка ж. „камени будинок”, лем у Гнатюка: *Увидзел сом каменічку, / на три угли шибенічку* (Етн). || Слц. *kamenica* „камени будинок”, укр. *камениця* „исте”.

каменки х. мн. (єд. каменок -нка або каменьчок -нка) мед. „каменьчки у жовчу або покруктох”: *У жовчу ше можу направиц и каменки.... Каменки у жовчу частейше маю жени як хлопи. ... За розбиване каменкох чарна редква оддавна позната як лік. Треба ю есц цо вецей и то сирову* (КолесарД). || Слц. *kamienky* „исте”.

каменковац -куєм *незак*. „мачац шаце з балавим каменком и вапном”: *Нье думам же каменковац жито нье добре, алье йе ... вельо льпше жито напрашиц зоз спомнутим прашком* (Заря 12/1939, 7). ◀ Од *каменок*.

каменкови -а -е/-о „шветлобелави, те. такой фарби як белави каменок”.

каменок -нку х. часто у синтагми *белави ~ хем*. „куприсулфат”, помишани у води зоз загашеним вапном хаснуе ше за пирскане лози и под”: *Каменок ше мишиа до води же би курчата не преганяло* (Заря 12/1935, 94). || Слц. *kamenček modry* „исте” (Kalal), чes. *skalice modrá* „исте”, карп.русин. *синьый камінь* „исте” (Чорі), всл. *belavi kaminek* „исте” (Buffa 116). ◀ Од *камень*.

каменцови -а -е/-о: ~ *хмара* „хмара хтора приноши каменец”.

камень х. 1. „минерални агрегат розличного составу у компактней маси або у фалатах”. 2. „млінски камень”: *Кед ше осуша [конопи] ... одвеже ше их под камень да их помегчее. Под каменюм ше мелю 1 годзину* (РН 10/1934, 4, Я. Гафич). 3. „камень на меджи медзи полями” (МудриАл). ◀ Од праслав. *каму*. ♦ ~ *би ше розплакал* кед ше бешедуе о дачим барз жалосним; ~ *на каменю не остал* „цалком зруйновани будинок и под”: [Єрусалим] *цар Тит зошицким розвалел – камень на каменю не остал у нїм* (РН 12/1928, 2); *чежки як* ~ „барз чежки”: *Дюрови тоти слова булби чежки яждо камень* (Заря 1/1938, 7); *чежко як з каменя* „барз чежко дацо посцигнуц, з даким ше зложиц и под.” (Пвл. Бл.): *Гвари ше „чежко як з каменя” кед з дакого не мож слово вицагнуц, напр. кед дзецко почина бешедовац, та дацо пове, а вец з нього не мож слово вицагнуц, гвари ше: идзе з нього як з каменя* (Лев. Ск.).

каменьовац -ньюем *незак*. (и зак.?) „карац дакого руцаючи до нього камене”: *У Христовим чаше невірну жену каменювали* (Ир. Фин.); *тот безбожник, комунист ... и того треба каменювац* (Заря 7/1937, 2). Укр. *каменувати* „исте”.

каменьче с. 1. „дробни фалаток каменя”. 2. зб. „дробни фалатки каменя”. Слц. (збирна форма) *капенче* „исте”. 3. мн. **каменьча** „каменки у жовчу або покруктох” (оп. **каменки**).

камилавка ж. церкв. „шапочка яку ноша восточни духовни особи”. || Рсй. *камилавка* „исте”, укр. *камилавка* „исте” ◀ Од греч. *καμίλαυκα*; греческе слово виведзене

од каμηλα "гамила": камилавка спочатку була зоз ґамилової шерци.

[канабель и канабей] х. „файта кавча”: дарувала своєї церкви красни канабей (РК 1927, 133, Д. Биндас). ◀ Од мадь. kanaré(j) „файта кавча” (1736), а тото од нем. Канареє „исте”.

канабеляр х. „кавчар”: Канабеляре хозда на пияц (В. Саб.). ◀ Оп. канабель.

канджурка ж. „скручене, скандрасцене пасмо власох и под”: Оберва як инурки, власи як канджурки (Етн9 ч. 398). || Всл. kanderki и kandri „кандрасти власи” (Czambel), поль. kędziory „канджурки”, kędzierzawy „кандрасти”. ◀ Од праслав. kqderъ „скандрасцени власи”. У нашей форми зачувани рефлекс -ан- за праславянске q, подобно як у польским. Оп. и кандрасти.

кандрасти -а -е „хтори ма покручене власи або шерц”. Всл. kandrati: dzivče s kandratima vlasami (Czambel). ◀ Од праслав. kqderъ „скандрасцени власи”. Оп. и канджурка.

кандур х. „самец мачки”. Всл. kandur „исте”. ◀ Од мадь. kandúr „исте”.

кандурик х. 1. дем. од **кандур**. 2. „мачатко хлопского роду”.

кандурово вайца мн. бот. файта квеца.

каникула ж. „велька горучава (звич. у августу), с. пасји дани”: Фи-га! Но то горучо! Як да пришла каникула! – почал дідо сцераючи зоз чола вельки грашки [канки] зноу (ПЗ 1/1953, 8, опис косидби). || Слц. kanikula „исте”, поль. kanikuła 1. „исте”; 2. заст. „розпуст”. ◀ Од лат. canīcula „пес”, die:s canī:cula:res „пши дні”. Латинска назва настала по назви *пес Ориона* (то стара назва гвизди Сириюса): греч. κυων „пес Ориона”, κυνοφωμί „пша горучава”. Слунко под час вельких летних горучавах бліжей гу Сириюсу, та ше тота гвизда видзи праве кед найгоручейши дні и стари Греки тримали же од ней приходзи горучосц. Од того и англ. dogdays, нем. Hundstagen, фр. jours caniculaires.

канков х. „файта хлопского длугокого мантила” (Сс. Мак.): По Першу иветову войну вше мож було видзиц старших хлопх

з длугокими власами, а вжме у канкових або бундох (по Ф. Лабошови); Канков ше вжме дакеди заруцовал на уяш место бунди. Длугоки бул до попод колен, по костки. Бул подобни чуги. У даєдних нагодох канков бул вираз одредзеней чесци. Кед ше вжме ишло на даяку схадзку, не ишло ше без канкова. Лем у цеплих дньох го не ношили. По тим опису видно же канков ношили лем панове и же то було широке облечиво без рукавох, хторе ше заруцовало (серб. пелерина) (ВарґаЛю 243; ЛабошИст). || Слц. діял. kankov „файта хлопского роботного облечива” (SSN I, 744). ◀ Од мадь. kankó „файта мадярского селянского мантила”.

канта ж. „суд на воду зоз ручку и циву за сипане”. ◀ В. Гнатюк слово *канта* трима за сербизем (Етн30 340); Д. Мирковић ческе kanta у Славоніі тиж трима за сербизем. Сербске *канта* од немецкого Kante; у сербским/горватским языку слово ше хаснує од 16. вику. Судзаци по старосци того слова могли зме го прияз з немецкого уж на Горніци зоз значеньом даякого суда (не як терашня канта). То потвердзує всл. kanta „файта суда”: mal jednu kantu vina (Czambel), карп.русин. kanta, kantočka „глїняни суд на млеко” (Šišková), карп.укр. *канта* „файта суда” (Мокань 62). Нашо *кантичка* „черепови суд на млеко” вироятно тиж принесене з Горніци, всл. kantička „суд” (Kalal). Кед же зме слово *канта* превжали з немецкого уж на Горніци, можливе же нашо стари з нїм означовали даяку другу файту суда, а не терашню канту.

кантар¹ х. „оглавок шедлаого коня”: „Чилаша му гвари: „... Лем порихтай на мене кантар и шедло, та пойдземе!” (Етн29 125). || Карпатски паралели всл. kantar, поль. kantar, чес. kantár, слц. kantár, укр. *кантар* у литератури ше наводза зоз значеньом „с. узда”, а то по нашим „кефетик” або „наручок”. Вироятно ше ту и у нашим языку и у карпатских бешедох роби о истим предмету. ◀ Од мадь. kantár 1. „с. узда”; 2. „мрежа (торбичка) направена з ременькох або порвазкох”; 3. „пантліка як часц шматох”. Мадярске з туркийских языкох (ЕтМ, ЕСУМ).

кантар² х. „велькооцна писанка писана на окремини способ; белава писанка”: *После облівання кажди леґинь достал „кантара”, писанку писану на окремини способ* (ФейИр 70); *Белава писанка ше волала кантар* и вона ше давала хлапцом кед пришили облівац (ХомаБл 190). ♦ **достац кантара** „заоблівац дацо (звичайно писанку або погарик вина чи паленочки, та вец и – вивалац ше од телїх „кантарох” у блаце (о пияному)” (ИГК, Гел. Мед.); **назберал кантара** „вшадзи покус пил и опил ше” (Ю. Пап). ◀ Неясне чи у прешлосци исновала значеньова вяза нашого кантар² „писанка” зоз кантар¹ „оглавок”. Вироятнейша вяза нашого кантар² зоз кантара „дзвончок” (оп.): облівач бизовно доставал писанки до даякей торбички; то би потвердзели и вирази *достац кантара, назберац кантара*.

кантара ж. коц. „мещок або судзина до хторей ше под час служби у церкви збираю добровольни прилоги, дзвончок” (М. Фей.). || Слц. диял. *kantárik kantárok* „мала торбичка” (SSN). ◀ Од мадь. *kantár* „мрежа (торбичка) направена з ременьчкох або порвазкох”.

кантарка ж. „пантліка, пантлічка”, лем у Лабоша: *Дзивка, кед же уж млада була, ходзела у парти. ... При верху була палічка крижом положена, на котру ше вязали кантарки* (ЛабошИст 241). || Слц. диял. *kantárik* и *kantárok* „порвазок; ланцушок; ременьчок зоз бренчком”. ◀ Як и кантар¹, од мадь. *kantár* „пантліка як часц шматох”.

кантер нуштер и кател-настер х. лем у Гнатюка: *Кед ти поп швецени, / читай кантер-нуштер! / Не любуй ти шварне дзивче, / але любуй коцел!* (Егн9 ч. 34); *Читай кател-настер* (Вес 45). ◀ Деформовани латински вираз *pater noster* „отче наш”.

кантичка ж. 1. „гліняни суд на млеко”: Звишок млека ґаздині зосиповали до гліняних кантичкох. На одредзеной температури млеко ше скисало (ДудашКс 143). 2. „олівана кантичка на воду и др.” 3. „плехова судзинка за олей за подмасцоване машинох”: *вжал пан Ферко кантичку и пошол ... гу лагером* (РНК Заря 1939, 101). ◀ Оп. под канта. • **класц (руцац) кантички на пупок**

„лічиц даєдни нукашні хороти (щемерене и под.) з прикладаньом гліняних кантичкох на цело” (Ю. Пап): *до єдней руки ше вжало кантичку, наспак обрацену, а з другу ше под ню тримало запалену швичку. Нука ше воздух зограл и розридел. Теди кантичку швидко требало положиц на пупок, на голе цело и охабиц да ше охладзи. Вона ше зацццала, аж уцагла брux до себе. Теди ю требало одважиц од zcela, тото потресло черева и рушело жалудок* (КолесарД); **на кантички** „дзедцинске бависко”: „кантички” кучали у шоре, а „баба” их чувала; „кандур” ше намагал „виврациц” даєдну кантичку (од предку, не од хрибта), але го баба плашела; кед виврацел даєдну кантичку виврацена кантичка далей була кандур; улога баби ше не меняла (ХомаМ; ФейИр 20).

кантичков -а -о „хтори ма випатрунок гліняней кантички”: *Више сом мал добру конопу, таку „клайбасову” и цвиклу „кантичкову”, а не подлу „яблукову”* (РС од 20. 03. 1992, 7).

кантор х. 1. „дзияк”: *Вон бул славни кантор. ... Шицки зме ше виношели зос його гласом, бо бул прекрасни* (РН 45/1927, 2, М. Поливка). 2. „тот цо у церкви грає на оргульох”. || Укр. кантор „дзияк; шпивач у хору; учитель церковного шпивання”, слц. *kantor* „шпивач; учитель”, поль. *kantor* „шпивач”. ◀ Прейґ нем. *Kantor* од лат. *cantor* „шпивач”.

канчов х. „суд з ухом на воду”. Всл. *kančov* „исте”, карп.укр. *канчуу* „исте”. ◀ Од мадь. *kancsó*.

канчовик х. дем. од канчов.

канчовики¹ х. мн. бот. „зомбульки, *Hyacinthus (Tourn) L.*” Од мадяризма *канчов(ик)*. Назву тото квеце достало пре подобиносц його квиткох з канчовиками. Назва *канчовики* характеристична за коцурску бешеду, у керестурскей бешеди ше хаснує сербизем *зомбулька* (оп.) (Тимко 64).

канчовики² х. мн. (єд. канчовик) „часц електричней инсталациі”: *Вон бул у порцеланки, дзе ше тоти канчовики лялі за електрику, за бандери* (ЖиросV 187). Нашо нове слово.

каня ж. зоол. „файта жаби хтора ше претримує на деревах и по гушаволах, *Hyala arborea* L., серб. гаталинка”. По народним вереню каня гравчи пред дижджом; народ хаснує и пригварку: **чека як каня дижджу** „барз чека дацо”. Слово принесене з Горніци, але у карпатским ареалу воно означує ястрабови подобну птицу хватачку „*Buteo*”, по даєдних авторох означує и птицу „*Milvus* L.”, хтора ше по народним вереню тиж оглашує пред дижджом, та и на Горніци иснує вираз **чека як каня дижджу** (напр. поль. *czeka jak kania deszczu*), але там каня значи файту птици хватачки. ◀ Од праслав. каѣа „птица *Buteo*”. Тоту славянску назву превжали и Маляре: мадь. *kánya* „птица *Buteo*” (Тимко 117). У карпатским ареалу того слово ше хаснує лем зоз значеньом птици хватачки „*Buteo*” и „*Milvus* L.”: укр. каня и канюк, слц. каѣа, поль. *kania*. У Вральовим „Русским соловею” на 99. б. у писні записаней у Земплину каня тиж значи „птица”: *Радней я ше зробим тоту чарну каню, та будземъ лїтала по надъ шиву скалу. Прето заключуєме же пременка у значеню „Buteo” > „Hyala arborea* L.” у нашим языку настала по приселеню. Вираз **чека як каня дижджу** принесени з Горніци, але у нїм под каню уж не подрозумуєме птицу хватачку, але жабу.

[**капара**] ж. „часц догвареней вредносци хтора ше напредок дава при еднаню”. ◀ Од серб. *капара*, а того од ит. *saragga*. || У Гнатюка и бешеди старших слово залог значи „вредна ствар хтору длужник дава поверительови як гаранцию же враци длуство (серб. *залог*)”: *Вжали му до залогу краву* „вжали му краву док не враци длуство”; слц. *záloh* „исте”, карп.русин. *залог* и *залог* „исте”: *Не мав коло ся гроші, то лишив у залог годинку* (Чопі). Словацке *záloh* значи и „капара”, *zálohoval* „давац капару”, чес. *záloha* „капара”, *zálohoval* „давац капару”. Предпоставяме же кед словацке *záloh* значело и „залог (гаранция длужника поверительови)” и „капара (аванс)”, та вец и нашо **залог** „гаранция длужника поверительови” могло значиц и „аванс, капара” и же нашо **залог** було еквивалент сербизма *капара*. Оп. и **здаток**.

капац -пем *незак.*, обще значене „неставац, щезовац, препадац” можеме розбиц на вецей узши значеня: 1. „буц покрадзме однешени, украднути”: *Капу им ствари з хижи, а не знаю хто их одноши* (Пвл. Бл.); *Кури капали на Шандоре* (= одношели их, крадли) (В. Саб.). 2. „пушац ше (о шнігу)”: *Шніг пада и такой капе* (= и такой ше пуша) (Пвл. Бл.). 3. „здихац (о дробизгу)”: *Кури ей капу* (= кури ей здихаю). 4. „худнуц, препадац тілесно”: *Нараз почал више баржей капац*; [Патрел на ню] *як зблядла и як капе* (РН 18/27, 2). 5. а) „препадац, неставац, щезовац”: [По статистици] *била раса више баржей капе* (РН 26/1932, 1); *Тото красне облечиво, широки сукні по войни тиж почали капац* (ФейИр 25). б) *прен.*: *Рознада ше [шерцо] на два страни, / бо мой мили за горами. ... / Зармуцени [нашо шерца] обидвойо, / зармуцени, та и буду, / док по швецце капац буду* (Етн9 ч. 128); *Спочатку я не бул прешвечени до того, але як баба приповедала, так мойо недовирєе капало як ярні шніг* (СабодРцар 5). || Слц. *караѣ* „неставац, щезовац, препадац”. ◀ Праслав. *kapati*. Виведзене *скапац* „нестац, щезнуц, препадуц”.

[**капелан**] х. *церкв.* „парохов помоцник”. ◀ Од серб. *капелан*, а то з латинского. Наша карпатска форма була *каплан* (оп. *капланечок*).

[**капелания**] ж. „квартиль капелана”: *Капеланію тамъ мушій самъ народъ оправяцъ* (ЦапЦ 80). ◀ Од серб. *капеланија* „подруче капелановой служби”.

капитал х. „маєток; богатство”. Европске слово: укр. *капітал*, поль. *kapitał*, слц. *kapitál*, серб. *капитал*. ◀ Од лат. *capitalis*.

капитан х. „воєни чин”: *А як було по полноци, пришол жу нам капитан / и ми горе поставали, шаблички зме почухали* (Етн9 ч. 281). Карпатски паралели тиж зоз -и-: всл. *kapitan*: *kapitan zbuŋnicki*, слц. *kapitan*, мадь. *kapitány*. ◀ Од старонемецкого *kapitan* (Doruła 94). Уж у Гнатюкових записох попри карпатскей форми *капитан* находзиме и сербску форму *капетан*: *Бул у служби при єдним офицери, капитанови ... По трох ме-*

шацох дал го капетан да вон будзе тромбеташи (Етн30 220).

капитан(ь)ски -а -е „хтори ше одноши на капитана (оп.)”: **Капитаньска улічка** „стара назва часци нешкайшей Русинскей уліці у Керестуре”. ◀ Од капитан (оп.): по традиції у тей уліці ше претримовали во-яци австроугорского войска, хторе у даєдних рокох перебувало у Керестуре.

капка ж. „часточка чечносци, с. кап”. Всл. карка, каре́чка „исте”. ◀ Од праслав. оном. karati.

капкац -ам незак. „падац капка по капку”: *З голих конарох ... капкали на по-жовкнуте лісце и густе блато вельки капки ... молзи* (КовМихЦВ). Укр. *капати*, рсй. *капать*, поль. *кара́с*, чес. *karati*, слц. *kvarkať*, всл. *karкас*: *slizi mu karкали* (Czambel). ◀ Од праслав. оном. karati. ♦ **кед не чури та капка** „не зарабя ше по вельо, лем покус, але и то добре”; всл. *ked neseče holem čvirkne „исте”* (Hal), *ked nečuri ta cholem kapka* (Buřa 49), серб. *ако не чури а оно капље „исте”*.

***каплан** х. церкв. „парохов помоцнік, капелан”. Судзаци по наведзених карпатских паралелох под капланечок, каплан була и наша карпатска форма. Оп. капланечок.

***каплун** х. оп. паплан¹.

капланечок (або **капланечек**) -чка х. (дем. од ***каплан**) церкв. „капелан”, лем у Гнатьюка: „Дзивче, дзивче, цо ту робиш? / Коло фари ше преходзиш?” / „Ходзим, чекам капланечка, / бо я його фрайречка ...” (Етн9 ч. 363). || Слц. *karláp* „капелан”, всл. *karlap „исте”* (Hal), нем. *Karlap „исте”*. ◀ Од лат. *capella:nus* „духовни администратор”, а то-то од *capella* (оп. капліца). Сучасне капелан зоз сербского.

[**каплар**] х. ист. „нізши воєни чин”. ◀ Од серб. *каплар*, тото од нем. *Karal „исте”*, а то од фр. *сарога* „исте”. Наша старша форма капраль (оп.).

капліца и **каплічка** ж. „мала церквочка, модляльня, с. капела”: *дал еден монах ... збудовац едну капліцу* (РК 1935, 96). Форма каплічка не ма деминутивне значене, одн.

значи исте як и капліца, але ше частейше хаснує. Всл. *kaplica* и *kaplička*: *do tej kaplički še išol modlic* (Czambel), поль. *kaplica* и *kapliczka*. ◀ Од лат. *capella* „место модлєня у палати франкских кральох”; хор у ней ше тиж волає *capella*.

капнуц -нем зак. гу **капкац**.

капов: **на** ~ **руцац** и под. „руцац и под. дацо довисока же би у воздуху правело лук и падало долу”. 1. Бависко руцац лабду на капов: *Хлапци и дзивчата поставали до двох шорох; еден з першого шору руцел лабду другому шору, ту ю дахто лапал; тот цо влапел лабду, руцал ю заш першому шору* (М. Рм.). 2. при бависку теканю (оп. **текац ше**): *На єдним концу дески було вистругане плітке углібєне до хторого ше кладла тека* (древена лабда, куля). ... *Кед ше моцно вдєрело по тим концу дески, тека одлецєла на капов* високо и далеко до поля (ХомаМ); *кед тека ле-цєла горе, а вєц долу, за того цо лапал теку гуторело ше же лапа капов, або ше гуторело же дахто будзе лапац капови*. А за того цо бил теку гуторело ше же бие капови. Тоти цо найлепше билі, тоти билі остатні, волає ше самец и самица (В. Саб.). 3. Кед ше робєло на маєтку Рискаша при Керестуре, та керестурски дзивчата так шпивали коцурским: *Коцурски дзивчата / цо не вичудумали? / З перацого столка / на капов ш...* (ErRuth 109); *Руцел високо як на капов* (Лєв. Ск.). || Укр. капів 1. „ловарски пес”; 2. „вдєрене у бависку з лабду, слц. коров „ловарски пес”, серб. *капов* „мєно псови хторому шерсц вше дзвигнута”. ◀ Од мадь. корó „ловарски пес; пес-гледач” (ЕСУМ). Нашо руциц на капов, биц капови, тека леци на капов білєке зоз укр. капів „вдєрене у бависку з лабду”, а тото тиж од мадь. корó (значєне „вдєрене” не зазначєли зме у мадярским, гоч укр. капів ма и тото значєне) (ЕСУМ). ♦ **дочекац дакого як на** ~ „дочекац як на нож”, лем у Зарі: *не знал сом як да почнем, бо сом знал же кажде мойо слово дочека як на капов* (Заря 6/1937, 7, Б. Горки); **пойсц на** ~ „препадуц”: *кед би, поведзме, тєраз вас ту не було, цали труд ... – шицко би то пошло на капов* (КовМихЦег 63).

капочка ж. 1. дем. од *капка*. 2. кух. *капочки зоз цеста* „цесто затрепане зоз муки, млека и вайца пуца ше по єдну капку до врацей юшки” (РКух 79).

капра ж. „нечистота, гной у куце ока”. Карп.укр. *капра* „исте” (TichyFr), слц. *karpa/karpina* и *karpa/karpina* „исте”. ◀ По ЕСУМ-у од праслав *карпа*, а то од *karati* (нашо *капка*). По В. Махекови слово неясно-го походзєня.

каправи -а -е „хтори ма у очох капри”: *каправи очи*. Поль. *karpowy* „исте”, слц. *karpaŭ* „исте”: *karpaŭ* оці, укр. *каправий* „исте”.

каправиц -им/-вєєм *незак*. „поставач капри”. Всл. *karpavec*: оці ми *karpaveju* (Buffa 118).

капраль х. *ист.* „нізши воєни чин”: *Идзе Яни мальовани. / А там горе Косицями / капраль за нїм коня ведзе* (Етн9 ч. 298). У Гнатюка и форма *капляр*: [Син з войска] *одпише на оца, же най му оцец пошле 3800 форинти, бо вон уж капляр, же би мал на трошок* (Етн29 186). || Всл. *kapraľ* „исте”, слц. *kapráľ/kapráľ* „исте”. ◀ Од нем. *Kapral* „исте”, а тото од фр. *caporal* „исте”. По Першей шв. войны у нас превладала сербска форма *каплар*.

[**капсла**] ж. „упаляч у патрони, ґранати и под.” ◀ Од серб. *каписла*, *капсла* < нем. *Kapsel* < лат. *kapsula*.

капура ж. 1. „уходни дзвери за превозки до обисца, двора и под.” Всл. *kapura* и *vrata*. У нар. писньох тиж маме зачувани и праславянски дублет *врата*. 2. „рампа”: *Кед обачел, же идзе гайзибан, ... знал же „бохтер” завар капуру* (РН 7/1930, 3) 3. спорт. „гол”: [Голман и бекове] *бранели свою капуру* (РН 10/1934, 3). 4. „брана на шлайсу и под. хтора завера воду”: *У Дунаю вода так наросла же вишла поверх капури хтора завера уход води зоз беґєлю до Дунаю* (Заря 6/1940, 3). ◀ Од мадь. *кари* „капура”, *карига* „на капуру”. • **капура на дерму**: *Капури* [на старинских хижох] *ше не отверало на штрєдку, але на єден бок, таки капури ше ище волали на дерму. Од конца капури ишол штранґ на други край, прейґ слупа на хторим капура*

вишєла, на нїм було обєшенє даяке железє, хторе не допуцєвало же би ше капура звишєвала (ПапОл 32). ♦ **патриц як цєлє на нову капуру** „патриц не похопюючи”: *Як ти то, бабо, думаи? – питаю ше и патрим на ню як цєлє на нову капуру* (РН 46/1936, 2, М. Ковач).

капурка ж. „уходни дзвери до обисца (за пешакох)”. Всл. *kapurka* „исте”. ◀ Од *капура*. • **панталонки на капурку** оп. под *панталонки*.

капусни -а -е 1. ~ **юха** „слана вода у хтореј квашєна капуста, с. купусни расол”. 2. кух.: ~ **юшка**: *Капусна юха ше розблажєла з воду (два часци води) и преварєла, до татєра себе каядє до юшки додавало виварєни галушки* (ХомаБл 171). Всл. *haluški s kapusnu juhu* (Czambel); ~ **мачанка** „попразєна мука ше залєє зоз капусну юху (зоз квашєной капусти) и печє ше (з ребрами и под.) у пєцу (РКух 132).

капуста ж. бот. „*Brassica oleracea* var. *capitata* L.” Но-та, ниа, цо ше ми случєло гинто, кєд зме з Ганю кладли капусту до гордєва (ПапЮ, Шв. 1/2009, 152). || Всл. *kapusta*, слц. и чєс. *kapusta*, укр. и рсї. *капуста*. ◀ Давна общєславянска пожичка з латинского: лат. *composita* „квашєна капуста”, *compositus* „складани, змишани”. Од Славянох превжали Мадяре: мадь. *káposzta*. • ~ **на сладко и сладка** ~ : Давно ше варєла и сладка капуста (*капуста на сладко*); кєд бул посни дзєнь, капуста була без мєса, а кєд не бул пост, вєц ше до нєй кладло ратички, похрєбцину, ребра (ХомаБл 180); **квашина** ~ : До премитєй квашєной капусти (з гордєва) порєзало ше два цибулі, положєло мєсо и заляло з воду; до запразки ше не кладзє мука (ХомаБл 181); Любитєлє мєса, кєд го маю надєсц на столє, дакєди пригваряю: „Єдзцє, кумє, капусти”, а други одвитує: „Добрє, кумє, и мєсо”.

капустар х. „продуковатєль одн. предавач капусти” (М. Рм.). Серб. *купусар* „исте”.

капустов -а -о „хтори ше одноши на капусту”: ~ **лїсцє**.

[**капут**] х. „вєрхнє жимскє облєчиво (хлопскє и жєнскє)”. ◀ Од серб. *капут* „ис-

те”, а то, преїг турского *karut*, од ит. *sarra santa*; од того и сербске *капа* „шапка”.

капуцик *х. дем. од капут.*

капушніки *х. коц. оп капушаніки:* [На Вилію за вечеру] *уживаю боски дари: омилєни бобальки, олеїніки, капушніки, осух, па и риби* (РН 57/1926, 5, Д. Биндас). || || Всл. *karušnik* „лепінь з капусту” (Hal), слц. диял. *kapustnik* „колоч лебо погач полнєни зоз капусту” (SSN I, 749)

Капушани шор *х.* „назва улїци у Керестуре”. Зазначена и форма *Капустов шор*, хтора одредженше указує на походжене назви од *капуста*: *Капустов шор ма 33 хижи* (ТамашРКер 78).

капушаніки *х. мн. (єд. капушанік)* „лепинї з капусту”: [Квашену капусту з попражену цибулку ше] *громадку по громадку кладло на розгнєчене цєсто и тото цєсто ше на верху залїпело же би тота капуста не повипадовала, розогнало ше як лепинь, дрїлело ше до пеца на хлебовей лопати и кед почервенєли, єден по єден ше вицаговали* (ХомаБл 195). || Укр. диял. *капустяники* „печива з капусту”.

капча *ж.* „метална квачка за капчанє”: *Капчала ше [байка] зоз капчами* (Лю. Варґа). Всл. карґса „исте” (Bartko 195). ◀ Од мадь. *карос* „исте”.

капчадло *с. оп. капча:* *Цифри* [на кацабайки] *були чарни, ... пришивало ше их коло капчадлох на обидвох бокох и долу дзе була фодра* (ВарґаЛю 234).

капчац -ам незак. 1. „злучовац з капчами”. Всл. карґсас „исте”. 2. ~ **снопи**: *Прикладзєню брадла або коча снопи ше муша повязаи, зєдинїи, односно капчац (прикладц зоз снопами предходни шори снопох) же би брадло твардо стало* (МудриАл). ◀ Од мадь. *карґсол* „исте”. Сербске *копчати, копча* – балкански турцизем з терминології облеканя: тур. *сорґа* од корєня *kov-* „груби, округли”.

капчац ше -ам ше повр. *ђу капчац, ♦ (и) я ше уж не капчам назадку (назадок)* „и я уж одроснути, озбільни чловец”: *Мали хлапци ношєли панталонки цо ше капчали назадку, аж кед подросли, та ношєли*

панталони з клїном; кед дахто гварєл: я ше уж (и я ше) не капчам назадку, сцєл повєси; и я уж вєльки, хлоп, и я уж озбільни чловец (В. Саб., М. Фей.).

капчац -а -є „хтори ше капча, прикапчує гу дачому”: ~ **капчац** *ципєли* „ципєли з єдним або двома ремєньками хтори ше капчали на боку” (ВарґаЛю); ~ **ђомбошка** „ђомбошка з хтору ше дацо прикапчує гу шматом и под.”; **капчац** *зуби* „протєза”, у старших авторох: *кєд дахто ма капчац* *зуби, да ше даяк з нїма не задави* (РК 1940, 160).

кара *ж. 1.* „мира процив того цо зробєл преступ”: [Цар му] *дал таку кару же го коньом за хвостами розтаргац дал* (Етн29 176). 2. „скаранік, обєшеняк; поган”: *То бул кара чловец: ходзєл коло дзивкох з воду и каждєй гуторєл: „Не сцєиш? Не сцєиш?”* (Ир. Фин.); *Яй, каро єдна* (Ю. Пап); *Та тот качур, стара кара, виучєл ше за – рибара* (КовМихЗагр 55); *Та пуц ме ти, каро єдна!* (РК 1923, 150, П. Ризнич) || Всл. *kara*, поль. *kara*, укр. *кара*. ◀ Праслав. *kara*, *karati*.

карабин *х.* „кратка пушка”: *а на бочок шаблїчку, / а на плєцо карабин, / уж цє, мила, зохабим* (Тон ч. 225). || Слц. *karabín* и *karabína* „исте”. ◀ Од нем. *Karabiner* 1. „кратка пушка”; 2. „назва за коняніка коло 1600. року”.

карагулі *ж. мн. (єд. карагуля)* „палїци за подперанє при ходу, с. штаке”. || Слц. диял. *karagula* и *garagula* 1. „вєкша палїца; 2. мн. „палїци з хторима мож ходзиц над жєму” (SSN). ◀ Вироятно од мадь. *garagulya* „палїца на хтору ше вишаю суди з воду кєд ше ноша на плєцу” (то вироятно лєм єдно зоз значєньох того слова у мадярским язїку).

карам *х.* „оградзєне за статок”, лєм у Гнатюка: *Янци гутори оцови: „Апо, гайде правмє шопи, хлїви, карами, кармики и шицко як у богатих людзох”* (Етн29 24). || Слц. диял. *karam* „оградзєне место на полю дзе ше през лєто трима статок або дробизг” (SSN). ◀ Од мадь. *karám* „обор”.

караніїні -їя и **караніїнік** *х. зоол.* „*Ascecephalus arundinaceus* L.”: *Сцєла страка злєтнуц на караніїніково гнїздо котрє було мєдзи трома надами над воду* (ЧаканБ2

83). ◀ Ономатопейска назва: оглашоване тей птици ма форму *кара-кара-ніні*. Хаснує ше ище назва *надзикар* (Тимко 94). Серб. *трстењак* „исте”.

каранкозов х. 1. „недобри, звадливи человек”: *Дзе би вона за нього пошла? Гварела: „Єдного каранкозова [першого мужа] сом ше отресла, а за другого пойдзем!”* (Дю. Сак.); *Каранкозов ше гвари за дакого хто недобри: И то якиш каранкозов!* (Вер. Рм.); *За недобре дзецко ше гвари: таке як каранкозов* (Лев. Ск.). 2. „кепкар, с. спадало”: *Тот каранкозов Микола заш таке понаписовал до новинок* (С.С. Мак.). ◀ Вироятно од мадь. *károkozó* „чкодлівець”.

карапачи х. мн. (єд. карапач х. и карапача ж.; по єдних то меновнік хлопского роду (В. Саб., В. Ерד.), а по других женского роду (Ю. Пап)) кул. „п्राжени сладки погачики замишени з муки, жовчкох и млека”: [Цес-то ше] *розжене на ценко, помасци зоз масцу и охачи най стої ..., розжене ше го ище раз и реже зоз острожку на коцки; до каждой ше положи маджун або сир и пражы ше исто як и чережи* (ХомаБл 187). ◀ Неясне. Друга назва карапачох *надувари* (оп.).

карас х. зоол. „сладководна риба *Carassius carassius*”. Слц. *karas*, чес. *karas*, поль. *karas*, серб. *караш* и *карас*. ◀ Праслав. *karasъ*. Од Славянох превжали Мадыре: мадь. *kárász*. У бешеди ше хаснує и серби-зем *караш*.

карац -рем *незак*. „применьовац миру против того цо зробел преступ”. Всл. *karas*, слц. *kárať*, поль. *karas*, укр. *карати*. ◀ Праслав. *karati*.

каращик х. дем. од **карас**: *Каращик кус глібіше цвенка* (ПапГДю, Загр. 7/2005, 7).

карбасти -а -е „хтори ма по себе карби (оп.)”.

карбасто: *на* ~ „неровно, з ‘гарадичами’ (оштригац и под.)”: *На карбасто го оштригали* (Вер. Рм.). ◀ Оп. *карби*.

карбасниц -им *незак*. „правиц карби(ки) при штриганю и под.”: *а власи стригали одока, койяк карбасцели* (СопкаЛюВІІІ 118). ◀ Оп. *карби*.

карби х. мн. (єд. карб) „ярчки на гліняним суду за печене гуглофа”: *Гліняни жулоф мал карби, та кед ше [упечени] жулоф з нього витресло, вон мал ребра* (од тих карбох) (ХомаБл 186; Лев. Ск.). ◀ Од нем. *Kerbe* „зарез, ярчок”. Германизем *карб* – общепознате слово у карпатским ареалу. Поль. *karb* 1. „зарез, ярчок”; 2. мн. *karby* „покручени власи”, *karbik* 1. „дем. од *karb*”; 2. мн. *karbiki* „покручена шерсц, кудли на шерсци”, *karbować* 1. зарубовац, правиц ярчки”; 2. *заст.* „круциц власи”. З польского ше розширело до восточнословацкого: всл. *karb* 1. „зарез, ярчок”: *každy sebe jeden karb virubal* (Czambel); 2. „зарез або други знак же дахто длужен на борг”; паралелно зоз *karb* з тим значеньом ше у восточнословацким хаснує и слово *говаж*; число статку хтори чувал пастир зазначовал на паліцу зоз зарезами – *karbikami* (Blanár 230). Укр. *карбувати* „рубач, кресац у каменю”; укр. *карбованець* и рсй. *карбованец* „рубля (пенєж)” од поль. *karbowaniec*, а того од *karbowany pieniądz* „пенєж зоз зарезами, ярчками коло краю”.

карбикасти -а -е „неровни, хтори ма по себе карбики (оп.)”: *приповедала йедней жени же як ткаце на чудо, же вам на чудо швецке карбикасте* (Заря 6/1938, 8, Б. Горки). • ~ **нож** „пилкасти, зубкасти нож”: *З тим ножом не мож резац папер, бо є карбикасти* (Пвл. Бл.). ◀ Виведзене од *карбик* (оп. *карби*).

карбики х. мн. 1. „неровни места, ‘гарадичи’ на недобре оштриганих власох, на домашнім платну и под.”: [Кед ше людзе сами штригали, та часто повиштриговали з власох вецей як треба,] *не було незвичайне же дахто ходзел зоз ‘гарадичами’ або ‘карбикиами’ на глави* (Яким Олеяр, НК 1979, 92); *Оштригал го на карбики, власи сами карбики* (Г. Р.); *а вона ми баиш приповедала же як на чудо ткаце, же вашо платно сами божи карбики* (Заря 6/1938, 8). 2. „зарубани места, ярчки на поверхносни дачого”. ◀ Дем. од *карби* (оп.).

[карбит] х. „материя (у черствим стану) хаснована як гориво у лампах место ви-триону”. Серб. *карбид* и *карбит*. ◀ Од нем. *Karbid*, мадь. *karbid*;

[карбитов] -а -о: ~ *лампа* „у першей половки 20. вику: лампа у хторей як гориво служел карбит”.

карика ж. „векша каричка”. • **правиц карики**: Кед крава зоз задню ногу вирѣа набок (напр. при доеню), гвари ше же прави карики (Пвл. Бл.). Всл. *karika*. ◀ Од мадь. *karika* „исте”. Сербске *карика* тиж з мадярского.

карима ж. оп. **карина**

карина¹ ж. „место на муре за вишане судзини”: У [старих] хижох були приклети з отворенима коминами. ... У приклеце, у муре од сушеда, була вирубана дас 15 центи глібока „*карина*”, у котрей були дооккола виложени красни мальовани танєри. На нїх були намальовани гусаре, дзивки, квеце у вази и инше (Янко Олеяр, ПЗ 4/1968, 13); У *карими* до мура були набити цернї христового баґрена, на нїх вишали танєри; тоти цернї були длуги и тварди. През отворени комин диждж падал, та коло карими по муре часто було почурене, чарне од садзи (В. Ерд.). Др Й. Сегеди у опису хижох на Горніці похасновал форму зоз -м-: *карима*: У приклеце отворени комин. Под комином *карима* зоз танєрами и судзина (ХК 1977, 79). Форму *карима* наводзи и О. Горбач. ◀ Од мадь. *karima* „руб, край”, а тото по Книежови од славянского *kroma*, *krojiti* (Kniezsa).

карина² ж. „наношеніско шнігу”: Вжиге були части карини (нанешеніска шнігу) (КовМихДия 54). Слово не ма значеньову вязу зоз *карина*¹. Серб. *карина* 1. „велики фалат древа”; 2. „одпаднути сухи конар у леше”. ◀ Неясне.

каричка ж. 1. „персень, обруч на ланцу и под.” 2. „каричка з хтору ше коса притвердзує гу кошиску, с. гривна” (М. Рм.). 3. „винчани персень”; всл. *karička* „исте”: [Пред винчаньом] Священік, жегнаючи млодого, перше му здзива каричку на руку и гутори: „Заруче ше раб божи ... Жегнаючи млоду священік ей тиж здзива каричку на руку и ознова вигваря исти слова (по: ГорКух). 4. „мендюша”: Скорей ношели карички, а не мендюши (Люб. Як.). Укр. *диял. карічка* „исте” (ЕСУМ). 5. „назва бависка”:

Понеже ше у подобних бавискох робота одвива у кругу ..., у Руским Керестуре то наволую каричка (КамМик, РК 1997, 148); єден восточнословацки танец хтори ше танцує у кругу тиж ше наволує *karička*. 6. „часц кудзелї”: Кудзель ма тоти часци: вершнік, палїчку, локец, пиро, вреценко, каричку на пиру, кольче, циґанку, шнур, лабку и кудзель або рам (Лю. Медеші, Заградка 1/1999, 15). ◀ Од *карика* (оп.). • **на карички (порезац)** „на колечка”: Яблука ше порезало на карички, поздзивало ше их з иглу на цверну и сушело ше их на слунку, то були сушинки (Лев. Ск.); Даскельо мархви добре очисциме, порежеме на карички и положиме до шерпенї динстовац (НКух 21). ♦ **каричка божжа** „недобри человек, кара божжа”: Тот М. каричка божжа. (В. Саб.); И то була каричка божжа, найгорши человек жу ней ходзел (В. Саб.); **лем му каричку до носа не положили** „так го цагаю за нос, робя з нїм цо сцу” (В. Саб.); **лем да му каричку до носа не положи** „лем же би з нїм не вирабляли як сами сцу – гвари ше о ‘младим бачикови’ кед ше двоїо побєру” (Лев. Ск.); **най кажди попуци за єдну каричку** „кед кажди у непорозумєню дакус попуци, та будзе добре” (Сф. Мак.).

каричковац -куєм *незак*. „цифровац у форми каричкох (напр. при филованю колача)”. Виведзене: [Вариво] по верху покаричкуєме зос шметанку (НКух 21).

карк х. 1. „шия”. 2. „горня задня часц шиї, затилок, с. потиљак”: Андри го удерел з пушку по карку и тот спаднул там на гевтих (Етн29 77). Всл. *карк* „исте”. ◀ Праслав. *къгкъ*. ♦ **зламац (поламац) карк** „настрадац, погинуц”; **буц дакому на карку** „буц дакому на бригу”, всл. на *karku* мас „исте” (Hal); **зисц дакому з карку** „престац буц дакому на бригу, терху”: Више гварим же да ме Циґан Данил питал и за ньго би ме [мац] дала да ей зидзем з карку (Рускинї 181–182).

каркач х. „часц штверцох: ремень коло карку”: Тиж и няклови на друку були з попруги и каркач цо тримал першняк (В. Саб.).

каркиламаючи: пойси ~ „пойсц вочи препасци”: Ганча не прєгварела вецей ані слово, витла якошик упрекосно зос сукню

и пошла – карки ламаючи (КовМихЦВ 206); **идз карки ламаючи** „идз гет, идз до чорта” (Ю. Пап). || Всл. karky lamac „вирабця несташносці” (Hal).

кармажейски -а -е недосц ясне слово, лем у Гнатюка: *Облеч ти имати паненски / и папучи кармажейски* (Етн9 ч. 21); „Галай, беляй, сину мой! / Не будз таки як оцец твой! / Не бул твой оцец пан панейски, / лем бул зводитель кармажейски (Етн9 ч. 21). По Н. Пулькашовой з Керестура кармажейски значело „баршоньови”; таке значене могол мац перши приклад: *папучи кармажейски*. ◀ Ту можлива вяза зоз мадь. karmazsin „червена фарба; платно або скоро червеной фарби”; К. и М. Kalal тиж кармажейски, хторе зазначели у Гнатюка, вяжу за karmazin и karmazin. Слц. дял. červení ako karmazin „барз червени” (SSN). То европске слово *кармазин* < ит. carmesino „червена фарба”, а тото арабского походження. Други приклад (*зводитель кармажейски*) скорей би ше одношел на даяке населене.

кармик х. „оградзени простор за швинї, с. свиѧц”. Всл. karmik „хлїв(ч)ок” (Sipos). ◀ Од *кармиц*.

кармиц -им зак. 1. а) „давац дакому есц, с. *хранити*”: *Уж вечар, треба кармиц*. б) „кармиц на тлусто, с. *товити*”: *Карми два буяци*. 2. „давац статку одредзену покарму, трошиц покарму”: *Нашо людзе при копаню кукурици ... речень витаргую и карма го*. При наших влада прешвечене же речень „*виструза*” *прашата и же потим лепше едза* (РС од 17. 06, 1949, 3); *Стару кукурицу зме покармили, уж кармиме нову*. 3. ~ **трешку** „пуцац снопи до трешки при тлаченю”; всл. *do bubna davac* (*karmic buben*) „исте” (Hal 154). ◀ Праслав. kърmitи.

карспелїк х. дем. од **карспель**.

карспель х. „часц меблю (за шедзене)”. ◀ Од мадь. karszék, karosszék „исте”.

[**карта**] ж. 1. „лісток и др. як потвердзене о праву на дацо”. 2. „географска мапа”. ◀ Од серб. *карта*, нем. Karte.

[**картарош**] х. „тот цо ше карта, карташ”. ◀ Од серб. *картарош*.

картац ше -ам ше *незак*. „бавиц карташске бависко”. Всл. kartac še „исте”, с. *карта-ти се*. ◀ Оп. *карти*.

карташ и картош х. „тот цо ше карта”: *еден богати жазда прекартал цали свой ма-еток ... Ето до чого приходзи кед чловец пїяніца и карташ* (РН 22/27, 3); *Керестурик давал [карчму], а мал вон таку обашка хижку там дзе тоти карташе булі* (ЖиросV, 171); *як кед би картош ... у рукох карти тримал* (МаринкМ 104); *Чул сом од картошох: „Але сом го обробел!”* (М. Рм.); *Кед ше картоше картаю, та дру карти* (В. Саб.). ◀ Од *картац ше*. Форма **картарош** зоз сербского.

карти ж. мн. „карти за картане”. Всл. karti. Назва *карта*, мн. *карти* з тим значеньом иснуе при шицких Славянох. ◀ Од ит. carta, а тото од лат. charta. „Мадярски” карти ест 32 (8х4). Фарби картох (4): *жалудз (мак), желень, червень, дзвонка; вредносци картох (4+4): седмичка, осмичка, дзевятка, дзешатка, нїцок, хлоп, краљ, туз*. Напр.: *жалудзни туз, желена дзешатка, червени краљ, дзвонкови нїцок* итд.

[**каруца**] ж. „луksузни коч на штири колеса з коньску запрагу”: *Каруца була без драбинкох и шороґльоох, а у задку мала скоряни сиц; мала шарганьови, а на осовинох за колеса фейдери, та не так дирґало; не мала льовчи на колесах* (Фа 80). *Кондаицк зишиол зоз свойого места зоз каруци долу* (Етн29 63). || Серб. *каруце* ж. мн. „исте”. ◀ Од мадь. *кагуса* „файта малого коча” (зазначене у другой половки 17. вику), мадырске од итал. *carrozza*, а тото од стр.лат. *carr* + *otia*.

карфа ж. 1. „дешичка, латка крижом на драбини (на карфи ше става кед ше идзе горе по драбини)”. 2. а) **криви карфи** „предня и задня часц драбинки коча”: *Далей, колесар скравал криви карфи драбинкох* (Фа 57). б) мн. **карфи** „дешички крижом на драбинки селянского коча (медзи верхнім и споднім дручком)”: *Найвекиши украс на драбинкох, та и на цалим кочу, були карфи. Прето колесар вираблял [на карфох] рижни цифри. ... Карфи мушели буц цениши и од вонкашніх и од нукашніх дручкох, а дуги були 20 цоли* (Фа 57). ◀ Од мадь. *karfa* „ограда, наслон”.

карфіол х. бот. „Brassica oleracea var. bothrytis L.” ◀ Прейг сербского лебо мадярського постредніцтва назва позичена зоз немецкого лебо талианского (Тимко 45). Слц. *semeno karfiolove* (1664) (HSSJ).

карчма ж. „пogosцигельни локал”: А кoстираме ше сами бо ту варени кoст барс драги у карчмох и приватно (ЖиpошМСМ 24). Всл. *karčma*, поль. *karczma*, укр. корчма, серб. *крчма*. ◀ Праслав. *кѣгсьма*. ♦ до едней крачми ше барз вельо хижи и фер-таліі змесца „у карчми мож барз вельо по-трошиц” (БиРК1930, 158).

карчмар х. „качмар”, у даєдних старших авторох и у О. Горбача: *А кеди нашо карч-маре мали дацо добре [пиц]!? (РК 1936, 85, О. Торма) У бешеди звичайнейша форма качмар (оп.).*

карчмичка (лєм у Гнатюка) и **карч-мочка** ж. дем. од **карчма**: *Будзем ходзиц до карчмички! / „Качмар, качмар, дай ми галбу (Етн9 ч. 338).*

каса ж. 1. „ладичка и под. за чуване пенежу, с. благайна”. 2. „пенєжи у каси”: *Н-ово, бачи и андя, два каси мали, кажде свою (Пвл. Бл.).* Укр. *каса*, слц. *casa*. ◀ Общеславянске и европске слово од ит. *cassa*, а тото од *сарса*.

касарня ж. „будинок за воєни єдинки”. Всл. *kasareň*, слц. *kasareň*, чес. *kasárna*. ◀ Наша форма од мадь. *kaszárnya*, мадярске од нем. *Kaserne* и фр. *caserne*, а тоти од ит. *caserma* (Holub-Кореšný).

касац ше кашем ше *незак*. 1. „змагац ше, с. такмичити се”. 2. „спричкац ше, нацаговац ше, прец ше, вадзиц ше”: *У чекальні амбуланти ше касала з дохторку, бо ю не сцела прияц (= спричкала ше) (Ир. Фин.); Покасали зме ше з Дюром (Ир. Фин.); Каше-ме ше з мужом пре тоту писню, вон гвари же текст не дообри, же го треба пременїц, а я гварим же не (Г. Р.); Вон „українец”, а шов-жор му прорус, та ше так касалї! (В. Саб.)* Слїдуючи приклад з писні заряшского поєти Михала Малїка виpоpятно значи „спричкац ше, вадзиц ше” прето же ше одноши на просвиташох-проукраїнцох: *Най ше з нами украинци / уж надалей нє кашу (РНКЗа-*

ря 1939, 112). || Слц. *kasat' sa* „хвалїц ше; ви-ношиц ше, пишиц ше”, слц. диял. *kasat' sa* „вадзиц ше; биц ше” (SSN), поль. *kasac się* „1. виволуючо, провокативно, пирскачо ше справовац; 2. рихтац ше; намагац ше”. ◀ Праслав. *kasati*. Од того нашо *закасац (ше), викасац (ше), подкасац (ше)*. Нашо *касац ше* „змагац ше; спричкац ше, прец ше, вадзиц ше” першобутно значело „викасовац ше, рихтац ше биц процив дакого”.

[Касигарда] ж. „административни будинок на пристанїшох у ЗАД през тхори од конца 19. в. преходзели имигранти при уходу до Америки (и при одходу з ней)”: *Кед я ишол з Америки дому, Помодлїм ше в Касигарди Богу. ... / Же бим пошол щєшил-во до дому (БиндКост 29).* Исту назву находзимє и у М. Жироша: *Шицки зме [путнїки до Америки] малї и пакецик зоз єдзеньом, то було плаценє у карти. Досталї зме то у „касигарди” (ЖиpошV 163).* ◀ По англійски кондзелария на острове Илис пред Нью-Йорком, през тхору преходзели имигранти до Зєдинєних державоx од августа 1885. по април 1890. року, волала ше *Castle garden*. *Castle* по англійски значи: 1. „вельки будинок з утвєрждєнями, каштель, замок, твєрдиня”; 2. „велька импрєсивна хижа (дом, будинок)”, а *garden* значи „заграда, заградка”. По нашим *Castle garden* би значело „Замкова заграда”. Нашо виселєнци тоту англійску назву вигваряли по своїм: *Касигарда*.

касир х. „тот цо водзи касу”: [Сидор] *гварєл же заш касирє од нього сто динари питали за пашков (РН 46/1928, 2, Сам. Скубан); я на своєй длужности [касира] дзекуєм и пристанєм буц аж вєцка заш цєрковни касир, док народ будзе з цєрковним пенєжом сам газдовац (Заря 6/1938, 7).* || Всл. *kasyr „истє” (Hal).* ◀ Оп. *каса*.

[касно] присл. „позно, нескоро”. ◀ Од серб. *касно* (оп. *кашинїц*). Нашо карпатски еквивалєнти *позно* и *нескоро*.

кат¹ х. 1. „джелат; мучитель”: *А док Исус Христос зоз Юдом бєшєдовали, а катове, катонаци, улапєли Исуса Христа, так з нїм до жєми вєрєрєли (Етн30 76); Шицких, цо пили крєв своїх братоx, цо им були кат-*

ве-мучителе, чека осуждение (РН 11/1929, 4); Давно уж прешли тоти часи, кед школа у очох даедних непросвищених людзох була „мисто мучения” а учитель якешик страшидло лебо кат з кияком у руках (РН 33/1929, 1, П.). || Укр. и рсй. кат „исте”, всл. кат „исте”, поль. кат „исте”. 2. гандр. „зли человек, поган”: Ав! Якишик строги тот челеднік, кат еден! (КовМихЦег 68) ◀ ЕСУМ вяже кат за дієслово катати „котуляц” (од праслав. kotiti): давне средство за мучене осудзених було у форми колеса. По даедних етимологох кат походить од стр.в.нем. gat „джелатов помощник”. Сучасне джелат зоз сербского. ♦ до триста катов (катох) „гандроване, лаце; до чорта”: Док є ище у моци, та го [обисце] допатра як може и зна, а кед силох нестане, та най идзе иицко до триста катох... (КовМихЦВ 73).

[кат²] х. горв. „поверх, шток”. ◀ Од горв. кат, а тото з турского.

ката ж. 1. хлопска ~ „жена з прикметами хлопа”. 2. як ~ „бербляца, язика”: Алеши як ката „бербляца ши” (В. Ер.). ◀ Од женского власного мена Ката.

катакиз х. церкв. 1. „наука о вири; учебнік о вири”. 2. „настава виронауки” (М. Рм.). Гнатюк записал слово зоз е: Катекиз, библию, то сом знал так як по води (Етн29 VI). || Мадь. katekizmus „учебнік о вири” (зазначене у 16. вику), поль. katechizm. ◀ Од лат. cateche:sis, а тото од греч. κατηχησις.

[катастер] -тра/-тру х. „жемова кніжка”. Мадь. kataszter (1943), серб. катастар. ◀ Од лат. catastum.

[катедра] ж. 1. „древени подиом у учальні на хторим стої наставніков стол”: Школяре положили кніжки на катедру (шк. сост.). 2. „подиом за гудацох у танечней сали”: Тото дзе гудаци граю у Коцуре волаю катедра (Лев. Ск.). 3 истима значеннями (1–2) хасноване и слово кательніца (оп.). || Поль., чес., слц. katedra, серб. катедра. Укр. и рсй. форма кафедра. ◀ Од лат. cathedra, греч. καθέδρα.

катекиз х. оп. катакиз.

кательніца ж. 1. оп. катедра (1): [По ошлебодзенью 1945. у Керестуре отримани сходи о тим яки будзе наставни язык у будущей рускей гимназії.] На другим сходзе, у Гимназії, ... були присутни и официре Червеной армії. Еден бул Українець, та кед станул на кательніцу, закладал ше за українски язык; други бул Рус, та кед ступел на кательніцу, закладал ше за русийски язык (РС 13. од 31. 03. 1995, 21). 2. „подиом за гудацох”: више бул медзи тима хлопцями котри имели гудацох одвесц зоз кательніци на драгу же би им там грали (ЛатякТал 110). Оп. катедра (2) (М. Рм.). ◀ Не зазначени карпатски паралели. Чежко повязац кательніцу зоз нашим кат „мучитель; джелат”, катовац „мучиц осудзеного” (оп.), хторому по форми подобне поль. katownia „место дзе муча осудзених”, укр. катівня „исте”. Места за мучене тиж були на повисшеним месце (укр. стіл для катувань „стол за мучене”). Предпоставме же и ми у давней прешлосци (до 17–18 вику) повисшене место, стол и под. за мучене осудзених и окончоване смертельних карох волали кательніца. Медзитим, чежко вериц же би народ назву хтора означовала мучене и кару шмерци познейше почал хасновац зоз значеньом „школска катедра” и „катедра за гудацох”. Тиж так чежко повязац лексему кательніца зоз церковним казательніца (оп.), зоз хторей ше проповидало о любови гу ближньому (и трацене елемента –за- ту би було чежко потолковац). Нашо кательніца затераз остава неясне.

кaticка ж. оп. богова кaticка

катовац -туєм незак. „мучиц”: Поставели го пред мацерино очи и пред шейсцох братох, там го били, катовали док у нїм живеи криви мали (Етн30 20); Бо кед ме буду мучиц, катовац, пойдзе моя крив по сухой жеми (Етн30 69); [Християне] до того часу були преганяни и катовани (РН 82/1926, 4, М. Мудри). || Поль. katować „исте”, слц. katovať „исте”. ◀ Од кат. Од того и скатовани „змучени”: твоей цело будзе скатоване (РК 1937, 24, Д. Биндас); всл. skatovani „исте” (Hal.), скатовац „змучиц”, всл. skatovac „исте” (Hal.).

католік х. „вирнік католіцкей вири”. Укр. *католик*, слц. *katolik*, поль. *katolik*. ◀ Од лат. *catholicus*, а тото од греч. καθολικός.

катона х. „вояк” || Карп.укр. *катона* „исте”, всл. *katonak* „исте”, слц. *katónák* „мадярски, угорски (а не мемецьки) вояк”. ◀ Од мадь. *katona* „вояк”. У нашим языку вироятно, паралелно з форму *катона*, иновала и форма *катонак* (як и слц. и всл. *katonak*), а од ней настала форма множини *катонаци*, хтору и нешка хаснуеме. • **пойсц за катону** „пойсц служиж войско”: *Раз ше оец и мац згваряю: „... Дайме ми того нашого си-на за катону, бо є барз недобри, та го там науча чловества”* (Етн29 186, И. Фаркаш); **буц (служиж) за катону** „служиж войско”: *Ей, кед бим то шицко мал за катону – ані бим ше дому не врацел! (ПапДюКер 51); Гей лем ти мне одпиш як ше дома владаш? / Чи ши у розкошох, чи у вельким жалю / же я за катону у тим цудзим краю? (БиндКост 14); присц споза катону* „вращиц ше з войска”.

катонацки -а -е „хтори ше одноши на катонацох, вояцох”: *Стал пред ню, през чужи у катонацких иматох погорбени, не обривтвени* (РН 1/28, 4, М. Ковач).

катоначка ж. „жена хторей муж служи войско”: *Цо будземе робиц, катоначки жєни? / Забрали нам мужох до французкей жєни* (Етн9 ч. 288).

[кафа] ж. „зарна тропского тв. „кафово-го древа”. Слц. и чєс. *káva*, поль. *kawa*, укр. *кафа, кофе*. ◀ Од серб. *кафа, кава*, а тото прејг турского зоз арабского. По штредок 20. вику кафу зме волали **чарна кафа**, а назва *кафа* хаснована за **билу кафу** (млеко з цикорию): *Поволуєм вас жу себе на чарну кафу* (РН 107/1926, 3); *Чарна кафа, тея, курєнє и другє тому подобнє крадно чловекови сон, а нїяк му нє даваю одпочивку* (РН 3/1929, 2).

[кафана] ж. „карчма”. ◀ Од серб. *кафана*.

кафови -а -е „кафовой фарби”. Серб. *кафен*.

кацабайка ж. „файта верхнього женского облєчива”: *Єден час байки були длугши, та ше волали кацабайки. Кацабайку ше*

вжимє ношєло; була скравана попри пасу, а на задку мала фодру; на предку були гомбички, а коло рукавох тиж були, алє ше нє капчали; була виробєна зоз гадвабу, була барз швицаца, а на нєй коло капчадлох були напришивани цифри як украс (ВарґаЛю 236). || Зоз истим або подобним значєньом назва иснує у заходно- и восточнославянских языкох: укр. *кацабайка* и *кацавейка*, рсї. *кацавейка*, поль. *kasabaja, kasabajka, kusbaja*; слц. диял. *kasabajka* „файта женского и хлопского облєчива” (SSN); женске и хлопске облєчиво з назву *kasabajka* (1851) ношєли и Мадяре. ◀ У шицких спомнутих языкох тота назва походзи од нем. *Kutzboi* „грубє сукно”. ♦ **кажда баба дума же єй кацабайка найкрасиша** „каждє о сєбє дума найкрасшє” (БиРК 1931).

кач викр. за одганянє качкох. Слц. *кач* викричнїк за воланє качкох.

[качара] ж. „будинок у хторим стоя гордови, кадзи з овоцу и под”: *У Беркасовє на край валала ... обстојала качара ..., дзе ше увозовал позберани дзєшаток зоз владичєского спагилуку. До тєй качари ше увозовало грозно и шлївки, ту ше пєкла палєнка и до вєлького посту* (РК 1935, 169). ◀ Од серб. *качара*, а тото од ит. *cazzuola, cazza*.

качатко с. дем. од **качє**.

качац -ам незак. „пєйглац’ шмати на качацим пранїку”: *Шмати змє тєди мали вєльє своєй роботї: длуги жа́чи о два поли, сукні, подолки. Вирайбани и осушєни шмати ше накруцєли на розвалку и катуляло ше их тадзи-тамаль по качацим пранїку (хтори мал по сєбє ребєрка). Вєц ше сцагли з розвалки, та ше ищє дакус побило по нїх. Викачани шмати були барз прости, ровни (Лєв. Ск., ДудашКс); Пєйжланє „на сухо” и „на жимно” окончовало ше зоз качацим пранїком и зоз розвалку. Качало ше понайвєцєй ровни платна (кєрпари, посцєлїну, партки) (ВарґаЛю 247). || Укр. качати 1. „истє”; 2. „розганяц цєсто”, укр. *котити* „катуляц”. ◀ Од праслав. *kotiti* „руцац; превращац” (ЕСУМ).*

качаці -а -є: ~ **пранїк** „прибор (пранїк) за сухє пєйгланє вирайбаних шматох”: *Ка-*

чаці пранік бул дрвени, кус векиш як пераці пранік и мал по себе ярчки (реберка) (ДудашКс 161).

качац ше -ам ше незак., лєм у нар. писні: Качали ше доли, гори, / на доліне стали, / любели ше чарни очи, / але уж престали (БиндКост 48). На основі укр. качатися „гойсац ше, кивац ше” предпоставяме же *качац ше* и у нашим языку мало того значене. ◀ Як и предходне *качац*, од праслав. kotiti.

каче -еца с. „младе качки”. Всл. каџе -еса.

♦ **мокри як** ~ „цалком мокри”: Приходзели як качата мокри, узноєни, не тельо пре роботу, кельо од горучави (Жирос V, 208).

каче мидло с. бот. „Chaerophyllum hirsutum L.” Од прикм. *качи* и *мидло*. У укр. бешедох Словацкей *кача́чой мыло*, у ст. поль. *kasze mydło* (зоз значеньом *Hernaria glabra* L.) а у словац. *kačacie mydlo* (зоз знач. *Anagallis*). У руснацких валалох сиверней Мадярскей *каче мидло* „каче мидло”. Вироятно польского походзєня, котре ше там хаснує за означованє даскельох рошлінох зоз подобнима прикметами (Тимко 28).

качи писки мн. бот. „Tropaeolum majus L.” – у українски диялектох хаснує ше назва *каче писки* зоз знач. *Iris germanica* L., а назва *качечі писки* означує рошліну *Alisma plantago aquatica* L., слц. *kači pisk* зоз знач. *Lotus corniculatus* L.. У нас ше ище хасную назви *драголюб*, *дражулька*, *петка* (Тимко 38).

качка ж. зоол. „*Anas boschas domestica* L.” – у укр. *качка*, всл. *ка́шка*. Назва ше хаснує у сиверней часци славянских языкох. ◀ Толкую ю як ономатопею од викрику *ках*, але у тим случаю не мож поясніц фонему ч. Кед ше ю пояшніне як пожичку зоз мадярского *kacsa*, вєц формант -к- спочатку мал деминутивну функцію, як у *гуска*, *курка*. Деминутивна назва *каче* створена спрам модела творєня: *курче*, *маче*, *пульче*... У закарп. укр. *кача*, всл. *каџе*, поль. *kasze*. **Качур** – ареал хаснованя исти ягод и у лексеми *качка*. Восточнославянски языки творя назви самца з помоцу суфікса -ур. укр. *качур*, всл. *kačur* (Тимко 98). ♦ **правиц ше злату качку** (*злата качка*) „правиц ше невинно-

вати, фини”: А кед же ше лєм так пред нами криє и прави злата качка, теди най видзи же и ми знаме у чийм мену медзи нас прииол и цо ту сцє (РН 31/1936, 1–2); **качка го (цє и под.) копла** „благше гандрованє”: *капура*, *качка* ю копла, була отворена, та *крава* ... *почала вигравац* ... *вельким шором* (РК 1937, 118); всл. *bodaj se kačka kopla „исте”* (Buffa 115).

качка черкотка ж. зоол. „*Mareca penelope* L.” – у лемк. *черкитка* зоз знач. *Ruticilla phoenicure*, у вост-слц. *čirka*, *čirkoška* зоз знач. *Anas crecca* L., у поль. *kaczka piszczalka*, *kaczka gwizdząca* зоз знач. *Anas penelope* L. (Тимко 98).

качмар х. „тот цо трима карчму”. Всл. *kačmar* (але *kačma*) (Czambel). ◀ Од *карчма* одн. од старшей форми зоз -р- *карчмар* з дисиміляцію два р.

качмарка ж. „жена хтора трима карчму; качмарова жена”: *Марко пил на борґ у качмарки, вельо є длужен* (Етн30 184).

качур х. „самец качки”. Всл. *kačur* (Czambel), карп.укр. *качур* (TichyFr).

качуриско х. ауџм. од **качур**.

каша ж. „сладке єдзєне з кукуричних крупох и млека”. Укр. *каша*, слц. *kaša*, поль. *kasza*. Праслав. *kaša*. ♦ **вшадзи мишац кашу** „вшадзи, до шицкого ше мишац”: *Тота вшадзи кашу мишала* (В. Ерґ.).

кашель -шлю/-шля х. Укр. *кашель*, поль. *kaszel*. ◀ Праслав. *kašľ*.

кашка ж. 1. бот. „*Lemna trisulca* L.” (Тимко 63). 2. „дробни квитки на конопи, плева конопи”: *Конопа ше руца вонка зос води ... док почне з ней плева (кашка) зиходзиц и док ше почне влакно одзерац од паздзера* (РН 9/1934, 4, Я. Гафич). 3. „плод габзи, габза”: *Масцєли зме ше зоз кашку, як ше плод габзи вола ... Раз ме Мижо дрилєл до кашки. Гачи ше зафарбели* (КочЕвЦП 39). 4. бот. „*lemna gibba*” (Прегун 292), оп. *водово коровче*. || Укр. *кашка* „дробни квитки на розличних травових рошлінох и на древох”, слц. *kaška* „вчасна ярня рошліна з жовтима квитками, *Primula veris*”, поль. *kaszka* „рошліна з дробнима квитками, *Gypsophila paniculata*”, поль. фраз. *w drobną kaszkę* „на

дробни фалатки”. ◀ Од каша: спочатку слово кашка могло значити вкупносі зарнастих плодох на класки або метолки, окреме таких хтори вигодни за готовене каші (ЕСУМ).

кашляц -лем незак. Общеславянске. ◀ Праслав. оном. kašľati.

[кашмиров(и)] -а -е/-о „зоз материялу кашмиру”: [Хустки] Були вишеліяхих фарбох, и то штофово-кашмирово, котри волали паньски (ФейИр 89). ◀ Европске слово. Од назви обласци Кашмир у Индії.

[кашніц] -ім незак. „пожніц”. ◀ Од серб. каснити, а то од праслав. късьпъ „позни” (Skok).

каштель х. „замок, дворец”: То заповедам, же би ту на Дунаю злати мост бул крижом през Дунай и на тим мосце злати каштель и я там зоз мою жену, да шпим на красней посцелі (Етн29 194); И вон ше пушел по єдней дражки нука до леса. Досц далеко ишол и нашол красни каштель (Етн29 92); Прес драгу зос Заґребу до Бейчу сом видзел барс красни гори ... красни вили ... и каштелі за яки сом до терас ані не знал (ЖиросМСМ 18). || Карп.укр. каштел „исте” (Дэже); по С. Цамбелови у восточнословацким kašteľ и kaštiľ „исте”, а у восточнословацких нар. приповедкох и zamek/zamok и burk (од нем. Burg), серб. кастел „исте” (Czambel). ◀ Од мадъ. kastély „исте”, а то од лат. castellum. Од того и нашо арх. косцел (оп.).

[каштига] ж. „кара”: Бог посила медицину у каштиґох, да ше людзе обраца ґу ньому (РН 15/1931, 4). ◀ Од серб. каштига „кара”, а то од ит. castigo „исте”.

[каштиговац] -гуєм незак. „карац”: Кед милостивому царови Йовишкови ... забили сина дзешка у Босни, родолюбиви народи двойністей монархії попонагляли каштиґовац вишлавих збойнікох (КовМихНО 38). || Не зазначени карпатски паралели. ◀ Од серб. каштиг(ов)ати „карац”, а то од ит. castigo „кара”, castigare „карац”.

каяц ше¹ -ем ше незак. як вирски термин: „жаловац и покутовац ше пре зробени грих”: Там зме ше могли не лем каяц за свойо

грихи, але в єдно и покутовац за свойо дочасни кари (РН 67/1926, 3).

каяц ше² -ем ше „бановац, с. каяти се”. Под сербским уплївом нешка дієслово каяц ше (пре грихи) частейше хаснуєме зоз значеньом „бановац”. Скорей зме частейше гуторели: Не роб то, бо будзеш бановац, а нешка гуториме и: Не роб то, бо ше будзеш каяц. || Всл. kajас še „бановац”: kajal še а мосно banoval (Czambel), поль. kajać się „бановац”. ◀ Праслав. kajati se.

[квадрат] х. ист. „квадратни ват (мера за поверхносц)”. Европске слово, од лат. quadratum.

квaкa ж. 1. „векша квачка”: Други коңец ваги [за три коңі] мал квaкy на котру ше квачело орачу вагу за два коңі; тоту квачку ґу ваги коваче утвердзовали на рижни способности (Фа 89). 2. „рачкасти фалат древа на паньвашу з хторим ше вяже полни, накладзени коч”: Кед ше вязал накладзени коч, квaкa на паньвашу ше превязовала тє. премесцала ше же би ше лепше коч сциснул (В. Саб.). || Слц. диял. kvaka 1. „квачка”; 2. „паліца з квачку на коңцу”... (SSN), серб. квaкa „квачка, кука”. ◀ Праслав. kvaka.

[квант] х. „рата (кредита, порції и под.)”: Ютре такой достали опомену да плаца порцію, бо уж два кванти не виплацели (КостОс 77); Финска ... виплаци свой квант длуства ... цо є Америки длужна (РН 45/1933, 3, др М. Б.); [Дански земледілец] могол достац од держави пожичку ... да себе купи жем и збудує хижу. Тоту пожичку мал виплацовац за 98 роки у малких квантох (РН 41/1934, 3). ◀ Серб. квант „найменше количество дачого”, а то од лат. quantum „кельо”.

квaп х. 1. „кашаста маса”: Єдли и ми то-ту юшку хтора наостатку здабала на ридку мачанку з галушочками. Стари шовґор Микола ... таку юшку волап – квaп ... знам же ше воно у нас хаснує кед цесто у юшки загушнє (Михал Ковач, РС од 8. 08. 1986, 12); Кед ше вода вивари з галушкох, та останю сами галушки, гвари ше: яґод квaп (Лев. Ск.); Кед рано, [шеґертови] шолька млека ледво полна. Я себе надробел хлеба як квaп,

та ме майсторица дакеди сановала и доля-ла млека (РС 21/2013, 11). 2. „ком з хторого вицагнута, випечена паленка, с. цибра” (Мик. Шан.). 3. „покарма хтора ма у себе кашастей маси”: *Даваюци швиньом квап як цо заварена цвикла, бундави, желеней ку-курици, бетеліни, запарени кромплі, помії итд., преширюєме им жалудок и черева* (РС од 9. 09. 1045, 4); *Бундави варели и швиньом, мишали их з отрубам и правели таквола-ни „квап”* (ФейІр 61); [Вепер] *лапка цепли квап* (ЧаканБас 101). || Укр. диял. квап „покарма за швині з кромпльох и муки”, всл. квар „густа маса” (Hal), всл. квар „розварене густе єдло” (Buffa 144), поль. kwarpu „блатни”, чес. kvaratı „капкац”, слц. kvarať „исте”, чес. и слц. квар(к)а „капка”, рсй. ква-пить „капкац”. ◀ Од праслав. кваръ „гору-ца вода; викинуте цесто”, а то превой зоз курѣти „врец” (як цо праслав. kvasъ у пре-вою зоз kysnqti „киснуц”) (ЕСУМ, Brückner, Machek).

кварни -а -е „ґаладни, пажерни (звич. о мачки)”: *За гладну мачку, кед би шицко єд-ла, гвари ше: кварна мачка* (Пвл. Бл.). || Слц. kvárny и всл. kvarny „ґаладни”, слц. kvárit 1. „пажериц ше”; 2. „губиц”, kvárnik „крадош; злодій”, карп.укр. кварніця „ґаладна, пажер-на жена (ту: невеста)”: *Піднимай, мамоч-ко, догоры поліцію, / бо мы ті веземе велику кварніцію* (Мушґолоси 135), серб. кварити „губиц”, квар „дефект”, кваран „погубе-ни; очкодовани”. ◀ Праслав. kvaгъ „чкода; очкодоване”, kvariti „губиц”. ♦ ~ **як мачка**: *Кед дахто пажерно є або ше не ганьби єсц кед го понукню, гвари ше: таке кварне як мачка* (Вер. Рм.).

квартиль х.: 1. „биване за человека, с. стан”: *Кед уж вечар, прииол пан на єй квар-тель* (Етн29 113). 2. „хлїв, ноцнік за коні”: *Воиол нука [до чарди], вименел квартиру за коня, коня накармиц добре и очисциц, а сам поиол до карчми* (Етн29 35). || Всл. kvartel (Sipos) и kvartil (Czambel) „биване за чове-ка”, слц. kvartiel „исте”. ◀ Од мадь. kvártely „исте”. У Гнатюка находзиме и форму квар-тиль, хтора у бешеди не потвердзена: *И воні себе вименелі єден квартиль* (Етн30 38). • **буц даґдзе на квартиру** „бивац даґ-

дзе”: *Дораз качмар явел [царови] же вон ма странского. Рано приишлі бандуре дзе вон на квартиру, дуркаю да одомкне* (Етн29 178).

квартильовац -люєм незак. „бивац”: *Поиол аж за море. Там себе наиол єдну бо-гату жену и там квартирувал* (Етн29 248); *теди сом ушорел так же ше будзем у ніх костирац и квартирувац за 50 песи* (Жи-рошМСМ 154). У Гнатюка и форма кварти-льовац, хтора у бешеди не потвердзена: *Кед пойду до леса, наишлі єдну малу воду и єдну каплічку: Ту будземе квартильовац* (Етн29 230). || Всл. kvartilovac „исте” (Czambel). ◀ Од квартира.

квартиль х., лем у Гнатюка, оп. квар-тель.

квартильовац -люєм, лем у Гнатюка, оп. квартирувац.

квас х. „маса хтора виволує киснуце, с. квасац”. || Всл. kvas: bez kvasu cesto ňeskišne (Czambel), карп.русин. квас „исте”. У укр. лит. квас значи файту напитуку, а квас за цесто ше вола дріжджі. ◀ Праслав. kvasъ. ♦ **поєдна** ~ „самодруга є”; **як на квасу** „не у дзеки, недотикаци”.

кваскави -а -е „дакус квашни”. Оп. квашни.

квасковити -а -е оп. **кваскави**: кваско-вити яблука.

кватерка ж. заст. „судзина и мера од ¼ литри”: *Єиц єдну кватерку напиєм, / пой-дзем дому, бабольшу побием!* (Етн9 ч. 355) || Слц. kvaterka „исте”, поль. kwatерka „ис-те”, карп.укр. кватирочка „исте”. ◀ Од лат. quartarius < quartus „штварти”.

квац викр. означає звук кед дацо квац-не, капне. ◀ Ономатопейске.

квацкац -ам незак. 1. **непрех.** „одпа-довац у векших капкох (о густей чечнос-ци, маси)”. 2. **прех.** „капкац густу чечносц, густу масу по дачим”. || Слц. kvackať „исте”, чес. kycati „исте”, валашке kvácať „падац у вельких пахулькох (о шнігу)”, укр. квацяти „розмасцовац”. ◀ Од праслав оном. kvasati (ЕСУМ).

квацнуц -нем зак. жу квацкац.

квачиц -им незак. „заквачовац”: [Кари-ка] зоз котру ше орчик квачело на вагу (Фа 91).

квачиц ше -им ше незак. 1. „заквачовац ше”: *Гоч ше як мерковало, нашене стренчини ше заєдало до шматох. Квачело ше на ботиши, панталони, рукави* (ЖирошV 263). 2. „започинац спричане, зваду”: *настали у Мексику кваченя держави и Церкви* (РН 22/1929, 2). || Слц. *zakvačiti* „заквачиц, обещиц”, *čes. přikvačiti* „влапиц; сцигнуц”. ◀ Праслав. *kvaка*.

квачка¹ ж. 1. „предмет на хтори ше дацо заквачує, виша”: *Обешел оброшніцу на квачку на слупе*. Слц. *kvaška* „исте”. 2. „железна часц (у форми палічки) на ваги санкох на хтору ше приквачує орчик”: *ковач квачки на вагу кладол прето же би ше звекшало розстояне коня од санкох, бо санки могли легко улеціц коньом до ногох* (Фа 85).

квачка² ж. 1. „предмет з хторим ше дацо заквачує, обещує на фогаши и под”: *на ґалєру [сподніх сукньох] були на широко пришити два квачки и зоз німа ше квачели сукні на гвоздзики прибити у орманє* (ВарґаЛю 216–217); *квачка на ґалєру рекли, капута и под*. 2. „часц плоду рошліни з хтору ше плод заквачує за други предмети и так ше розшева”: *Гоч ше як мерковало, нашене стренчини ше заєдало до шматох. Квачело ше на ботиши, панталони, рукави...* З квачками ше моцно лапало и єдно за друге, так же не одлуга чежко було и ходзиц (ЖирошV 263). 3. *прен. „штухаци, задзерністи чловек”: Кед ше напиє, та є така квачка* (Ам. Шов., В. Саб.). ◀ Праслав. *kvaка*.

квашени -а -е „консервовани з квашеньом (о шалатох)”: *квашена капуста, квашени огурки*. Укр. *головка квашеної капусти*, слц. *kvasený* „исте” (SSN I, 922). ◀ Од *квашиц*.

квашиц -им незак. 1. „консервовац з квашеньом”: ~ **капусту**: *Квашело ше ю до найвекших древених гордвох або до древеней ванічки. Капусту ше гобльовало зоз гобльом у хижи, вирезовало ше грубле. Вец ше сипало ванґлу по ванґлу гобльованей капусти и после каждой ванґли посиповало ше зоз*

солю (ХомаБл 200). Слц. *dialect. kvasiti* „исте”, *карп.русин. квасити* „исте”: *Капусту квасили в гордові, а огурки в фляшках* (Чорі). 2. „обрабця з квашеньом (скору и под.)”: *Мой оцєц робєл [у Канади] найчєшии, „найбруднєйши” роботи ... Солєл и квашєл скори* (ЖирошМСМ 198). ◀ Од *праслав. kvasъ*.

квашна трава ж. *бот. „Rumex, с. кисельак”: викашу ногавки, та буду ходзиц по лукох зберац квашну траву, щавель би нашо поведли, а шицки тоти квашни желєни язички просто кисельак волаю* (Ков-МихНО 200). Неясне чи М. Ковач синоним *щавель* знал зоз бєшєди Руснацох у Бикичу чи, можебуц, зоз українського языка: *укр. щавель „исте”. Карп.русин. щава и щавик „исте”* (Керча). ◀ Сама назва *щавель* вивєдзєна од *праслав. ščavъ* як и дїєслово *вищавиц* (оп.).

квашни -а -е „квашного смаку”. Всл. *kvašni* „исте”. ◀ Од *праслав. kvasъ*. ♦ **направєл квашну твар** „направєл незадовольни вираз твари”; *всл. kvašni: taku kvašnu tvar zrobєl* (Czambel).

квашніц -ім незак. „робиц квашним”.

квашняк х. „файта древа” (Йвґ. Бл.): *Висока цма желєнява квашнякох ... спричиньовала ... силну цмоту* (СопкаЛюВІІІ 48). Слц. *dialect. kvašňak* „коньска шовшика, Rumex” (SSN I, 759), *сєрб. кисельак „исте”*. ◀ Од *квашни*, можлїве калк *сєрбского кисельак*.

квашуга ж. „дацо барз квашне (овоц и под.); дацо сквашнєтє” (СС. Мак.): *Квашуга то квашне єдло, дацо сквашнєтє, гвари ше напр.: Хлєб таки як квашуга* (С. Мїр.); *Кайси у їх дутяну квашуга* (Ир. Фин.); *Муж положєл вельо лимуну до рускей шалати, а жена му гварєла: то квашуга!* (Г. Р.); [У карчми] *нє точи ше вєцєй ту ані мадярске ані бараньске вино, лєм дакеди квашуга [= квашне вино] з тєй писковні* (ПєтрВєлькo 183); *Привєз до палєнчарні ком зоз жємних ягєдох, барз квашни, гварим му: Ти з того сцєиш палєнку пєчиц? Покоштуй ком, ша то квашуга!* (В. Саб.) || Всл. *kvašuha* „исте”: *varila paľenku, no višla ľem jakaška kvašuha* (Buffa 145). ◀ Од *квашни*, *праслав. kvasъ*.

квацок -щку х. *кух.*: Квацок то невельки, як погач, фалаток хлебового цеста скиснути и висушени; при мишеню хлеба квацок ше мишал до води и сипал до хлеба (В. Р.; ДудашКс 139-140). || Слц. диял. kvasek „исте” (SSN). ◀ Праслав. kvasъ.

квет х. 1. „квиток”. 2. звич. мн. **квети**, цифри, шари зоз змарзнутей пари на склох зоднука у хижох вжиме”: На даєдних облакох мраз уж нарисовал били квети (шк. сост.). ◀ Од праслав. kvěť / svěť.

кветовани -а -е 1. „украшени з намальованима кветами и под”: Мой сину, / видзиши на муре тоту нашу древену, кветовану / з кулями ... стару годзину (КовМихМШ 64); [Вона] ше у думкох врацала до своєї хижки, ... зоз образами, зоз висцеленима посцелями, зос кветованима лавками и орманами (КовМихЦВ 31). 2. **кветовани танери**: кажде обисце мало за каждого танери зоз хторих ше єдло и кветовани танери (украсни), хтори вишели на муре. Вони тиж були гліняни ... Кветовани танери предавали жидзи, а дакеди их черали за стари ренди (ПапОл 12). || Слц. kvetovaný „исте”: kvetovaná sukňa, kvetovaný ručník. ◀ Од *квет*.

квеце с. 1. „квиток (звич. ведно з конарчком и лісцом)”. 2. зб. „квети, с. цвеће”: видзел я уж вишадзи веле / барз пахняце квеце (ФейсаЯ); Поводзела Йоана по заградки, поуказовала му квице красне, древа, овоци красни (Етн29 48). Попри збирней форми квице хаснує ше и множина квеца/квица: А на тим мосце красни древа желєни и вишлїяки квица (Етн29 281). У литературним язiku коцурска форма квице ше хаснує и як поетичне слово. Од *квет*.

квещиц -им *незак.* „украшовач з квецом и под.” У литературним язiku коцурска форма квищиц хаснує ше и як поетичне слово. Од *квет*.

кви *викр.* звич. повторени, за подражованє квичаня пращеца, швини. ◀ Онома-топейске.

квиліц -ім *незак.* „психично мучиц дакого з понїжованьом, увредзованьом”: Я мам дзевецеро [дзеци] та ме муж квиліи (Заря 12/1937, 5); а вона ше и тєраз не сєти

же як не добре роби и як зо мну робели, квилєли, пляскали, потребу за дзеци ми не дали, лєм ме прет людзми ганєли (ЖиросМСМ 102). || Слц. kviliť „жалошне плакац”, чес. kviliti „исте”, поль. kwilić „здиховац”, серб. цвилети „плакац; вищац”. ◀ Праслав. kvělitі / svělitі „приводици до плачу”.

квит *прикм. неперм.* у функції предиката: Тєраз зме квіт „тєраз зме розраховани”. Всл. budzeme kvit (Buffa 145). Общеславянски визраз. ◀ Оп. *квита*.

квита ж. „признаніца о уплати”. Слц. kvit „исте” (1723) (HSSJ), укр. *квіт* „исте”, розквітатися „розраховац ше”. ◀ Од лат. quietus „шлєбодни од обовязки плацєня”.

Квитна недзєля ж. *церкв.*: То шєста недзєля у вєльконоцим посцє. Тєй недзєлї ше прєславює святочни уход Исуса Христа до Єрусалиму, дзє го людзє дочекали махаюци зоз палмовима конарчками. Нешика ше у цєркви на тото ивєто дзєля пошвєцєни багнітки, хтори символізую тоти палмово конарчки. Багнітки людзє ношиа дому и чуваю их прєз ціли рок (ГорКух 274). || Чес. květná neděle „исте”, слц. диял. Kvetná neděl'a, Kvetná nedzela „исте” (SSN I, 924).

квитнуц -нєм *незак.* „розвивач квітки (о рошлїни)”. Всл. kvitnuc „исте” (Sipos). ◀ Од *квет* (оп.).

квиток -тка/-тку х. „квет”. Всл. kvitok „исте” (Czambel).

квице¹ с. *коц. оп. квеце.*

квице² с. „квитнуце”: (рошлїна) у **квицу** „рошлїна у квітнуцу, рошлїна квітне”: Мушка вошла до пасулї кєд була у квицу (= кєд квітла) (Г. Р.); *тєрєба мєрковац, да ше [лоза] праши пєришираз дораз, накеди младніки виросли на 10 цм., другираз прєд квицом, а тєрицираз дораз по квицу (як прєквітнє)* (РН 19/1932, 2).

квищиц -им *незак. коц. оп. квещиц.*

квичач -чим *незак.* „видавач квичащи глас (о дзєцох, младих животиньох)”. З истим або подобним значєньом слц. kvičať, чес. kvičeti, поль. kwiczeć, укр. *квичати*, рсї. *квичать*. ◀ Онома-топейске.

квока ж. 1. „кура хтора шєдзи на вайцох або вишєдзєла курчата”. 2. *гандр.* „недобра жєна або жєнскє дзєцко”: Дзєцом ше напр.

гвари: *Цо ши наробела, квоко єдна!* (Вер. Рм.) || Поль. kwoka „недобра, звадліва жена”
 ◀ Общеславянска назва ономатопейного походження. У нас ше хаснує без деминутивного суфікса -к (як сербське *квочка*). У руснацких валалох сиверней Мадярської квока. Хаснує ше и у веліх диялектах карпатского ареалу: буков. квока, лемк. kwoka, укр. диял. Словацкей квока, всл. kwoka „исте”: ~ višedzela kurčata, поль. kwoka „исте”, kvočka „исте” (Тимко 100). • **насадзиц квоку**: *А квоки и тєраз ма сваха пейц насадзєно...* (РНК 1946, М. Бирк.). ♦ **верциц ше як** ~ „немирно шєдзиц”: *сцєм нагнац до скєли ... а моя баба, да ми прєбачицє, верци ше на тим шєдзиску як квока* (РК 1946, М. Ковач); **змокнуц як** ~ „барз змокнуц” (СС Мак., Г. Р.): *Змокнє як квока* (РН 48/1935, 3, М. Ковач); **шєдзиц як** ~ **на вайцох** „длуго шєдзиц дагдзє; мирно або злєкнуто шєдзиц” (М. Фей., Г. Р.): *Баба цєнкала зос зубами, а я як ше гвари шєдзєл як квока на вайцох* (РК 1933, 52, М. Ковач).

квочиц -и *незак*. „видавац звуки подобни на кво-кво (о квоки)”: *Квока злєцєла з гнїзда и квочєла. Квоку трєба замочиц до води, та ю прєйдзє квочєнє* (В. Саб.). ◀ Од квока.

квочиц ше -и *ше незак*. „достац нагон за шєдзєньом на вайцох (о кури)”.

кевелїц ше -їм *ше незак*. 1. „буц кєвєльни, чувствитєльно реаговац”: *Кєд напр. дзєцко нє да цєрєнь виняц, гвари ше му: Та цо ши таки кєвєльни, цо ше тєльо кєвєлїш!* ((Вер. Рм.). || Всл. kevelic se „исте” (Hal). 2. „розмазовац ше, випинац ше”: *Вона ше кєвєлєла, бо була богата, а єй муж нє бул* (Пвл. Бл.); *Кєд ше дахто барз розмазує, гвари ше же ше кєвелї; Дацо члєвєкови понукає, а вон ше одмага, кєвелц ше; дахто ше помали лапа до роботы, нє идзє му робота, повєдза за ньго же ше кєвелї* (В. Саб.). ◀ Од кєвєльни.

кєвєльни -а -є 1. „чувствитєльни на цудзи слова, недотикаци”. || Всл. kevelny „исте” (Hal). 2. „чувствитєльни на жиму, боль и под.”: *Кєд напр. дзєцко нє да цєрєнь виняц, гвари ше му: Та цо ши таки кєвєльни!* ((Вер. Рм.); *Гвари ше за члєвєка же є мєглолупи кєд*

є кєвєльни на жиму, кєд нє можє дацо чєжше прєнєсц и под.” (СС. Мак.) ◀ Од мадь. kevély „горди”.

кєд злуч. 1. часови а) значи же ше дїя главного вирєчєня окончує послє дїї зависного вирєчєня: *Вєчар ... кєд уж є нєдалєко од дому, дзивки го чєкаю шицки три ... Кєд дошол до дому, питаю од нього шицки три лєию* (Етн29 56); *Кєд ше войска зиили, Чарни краль ... Чєрвєного кралья войско шицки розтрєпал* (Етн29 58). б) зоз значєньом „док”: *Ти кєд ше будзєш жєнїц, другу нє бер, лєм мнє „док ше будзєш жєнїц”* (Етн). У сучасним язику тото значєнє частєйше ма злучнїк док: *Яй, повєм я, повєм свойому милому, / свойому милому док прїдзє до дому* (нар. писня). в) означує источасносц дїйох зависного и главного вирєчєня: *Кєд ишли на вашар, та стрєтали людзох цо ше уж врацали з вашару. г) зоз злучнїками кєд ... тєди: Кєд би ше жєм до яри барз збила, тєди ю прєд садзєньом зорцє 7–8 цєнти* (РН 20/27, 3). 2. у функції часового вирєчєня зоз значєньом „кєд ми попатрєли, кєд ми прїшли и под.”: *вон ше зогнул и спод покровца вируцєл прєз шорозлї єдного завязаного члєвєка, кєд а то бул єдєн од Крижаньових братох, ту вам є та му судзцє* (ГорМих, РуШ 1/2006, 24). 3. условни: а) „Чи ви то зробицє, чи нє, а я кєд зробим, знам же будзє зробєнє.” (Етн29 168). б) У злучєню кєд... то и кєд ... та: *кєд ше шицки у валалє нє буду старєц да ше хорота цо скорєй затаманї, то задармо буду шицки старєня поєдиних людзох* (РН 2/1927, 2, Фирак). 4. причинови: а) *Нагваряю його: „Дзє би ти ше нє жєнєл кєд ти таки богати, пєриши жазда у валалє.”* (Етн29 25) б) зоз злучнїком бо кєд: *А вон гладни. ... и пси му гладни, вишє ше кусаю, бо кєд би єдли* (Етн30 212). 5. процивни: а) „Правє ше ми шїло жє да ти пойдзєш, да сєбє прївєдзєш Тиндирсєп Илону за жєну, як би нам ту добрє було! ...” „Єй, Ганїчко и шєстричко, кєд то барз далєко” (= алє то барз далєко) (Етн29 278). б) у злучєню **алє кєд** у функції процивного злучнїка: *Идзє дас пол днє, дойдзє жу єднєй води, алє кєд скєла правє пошла з того краю на гєвтот. Цо будзє робиц?* (Етн29 29) 6. у функції присловнїка визначує дацо незви-

чайне, необчековане, „кед нараз”: у Галиції бул зарабровани до Русії. ... його родителе ніч не чули о нім и думали, же го нет у живце. Кед пред крачуном достали писмо од нього, у котрим пише, же є живи и здрави (РН 3/1930, 1); Сама сом у хижі, ... лем райбем. Кед чуєм, у приклеце цошка зашушало, як миш (РН 11/1931, 2); Патри, слуха, ... кед а хтошка кричи зоз тей муляви: „Ратуйце пре Бога ратуйце!” (РНК Заря 1941, 44) З истим значеньом ше хаснує и сербске кад: Кад да видиш чуда под шатором, / под шатором триест жевојака. • **кед (на)раз** присл. „необчековано, несподзivano”: Врацал сом ше пред вечаром з бежелю ... Кед нараз прейџ драги на малей капурки зобачим хлапчика дас од пейцох рокох з длугу паліцу у руках (БаковВТ 199); Вона сцела з манастира пойсц, гледац у шнігу своєю дзецко, кед раз а [пес] Диямант ту (РК 1925, 114). || Слц. диял. *ked, ked'* „исте у шицких значеньох” (SSN I, 761).

кедвешни -а -е „мили”, у Гнатьюка и старших авторох: Вноци предла кудзельочку, / водне шила кошульочку. / Так ме горко виховала / моя кедвешна мац стара (Етн9 ч. 84); Ужгород, Мункач и Кошице спадло до води, предане кедвешним братом (Заря 15/1938, 2). Карп.укр. кедвешний „исте” (Дже), всл. *kedvesni* „исте”. ◀ Од мадъ. *kedves* „исте”.

кеди' присл.: Кеди ши ше врацел? ◀ Од праслав. опитного заменовніка кь, од хторого виведзени и заменовнік хто (праслав. кьто).

кеди² злуч. часови 1. ридко означує источасносц дїйох главного и зависного виреченя: Дай ме, мамо, дай ме кеди ме питаю, / кед ружа розквитне, теди у таргаю (Етн9 ч. 79). 2. переважно у нар. письменох, место злучніка кед: значи же ше дїя зависного виреченя окончує пред дїю главного виреченя: Першу [хусточку] сом ци дала бильочку / кеди ши ме сциснул за ручку, / другу сом ци дала червену / кеди ши ме питал за жену; / трецу сом ци дала з ружами / кед ши пришо до нас з дружбами (БиндКост 50). У сучасним языку у таких конструкційох звичайно хаснуєме злучнік кед: Першу сом ци дала бильочку / кед ши ме сциснул за руч-

ку, / другу сом ци дала червену / кед ши ме питал за жену. 3. у обектових виреченьох означує одредзени час: Заменник ше на тельо заньес у бешиди же аньи нье обачел кеди ше людзе розишли (Заря 15/1938, 7). • **(не) мац кеди** „(не) мац часу”. Всл. ја ћемат *kedik* (Czambel).

[**кед(и) год**] злуч. и присл. „вше кед”: Кедижд видзим даєдного руского школяра, вше бим рад закукнуц до його души и питаю ше: цо будзе з того малого ученіка (РН 26/1935, 1); И кед жод вежнеце до рук тоти нашо мали новинки Ваша дума преноши ше далеко геть до старого краю (РН 1/1930, 7, П.). ◀ Од серб. *кад(а) год*.

кедик¹ присл. оп. **кеди**¹: Брату, кедик уж буду мойо чижми готови? (Етн30 11); Кедик ши ше рушел за нами?” „На треци дзень.” (Етн29 210)

кедик² злуч. 1. оп. **кеди**² (1): Пришаглі ше пред нім шицки три ... хтору зосце и кедик зосце за жену вжац, пойду вше (Етн29 83). 2. у обектових виреченьох: Мой брат гуторел же вам принєше єдного златого ташка цо на седем роки напредок вишпиива кеди буду цесни роки и кедик буду бивни роки (Етн29 215). || Слц. диял. *kedu, kedyk* „исте” (SSN I, 762).

кеди-некеди присл. „з часу на час”: Пес ше кеди-некеди порушал зоз предніма ногами, та ше вецей раз єдно за другим облізнул кед жазда винімал зоз огня палічку [зоз сланіну] (РН 5/1927, 2, Федоренко). || Слц. диял. *kedu-nekedy, kedys-nekedys* „исте” (SSN I, 762).

кеди-теди присл. „раз, дакеди у будучносци”. Слц. *kedu-tedy* „дакеди, з часу на час”.

кедиш и кедишик присл. 1. „раз, дакеди, у єдней хвильки у прешлосци”: Жалосне єй припадо тєраз тото вельке швето. Пада єй на розум як кедишик славела Крачун. ... [По канабелю] прекрасни заглавчки. ... Кажда робота то бул фалат єй души кедишик. А тєраз? Вона тото ніч не видзи. ... Шицки тоти кедишик за ню мили ствари не маю тєраз ніякей вредносци (РН 1/1927, 3, Фрушк.). 2. „не так давно”: Кедишик зашо до нас. || Слц. *kedysi* „у неопредзеним

чаше, дакеди (у прешлосци, рид. и у будучности)”.
кедишка присл. „кедиш”: [Шерца] грею памятку на давну мацер, / цо нас кедишка на ивет тот дала (КовМихМШ 13). || Слц. диял. kedyska, kedyskaj „исте” (SSN I, 762). Старши дакеди хасную у бешеди тоту форму.

кедишні -я -є „дакедишні”: Мой бачи Андри бул славни человек у русской часци кедишнього Шиду. Славни бул прето же длуги роки служел народу як дзвонар у русской церкви (КовМихКап 13); Раз, наметам, на свой кедишні имени дзень попил сом фертальче (РН 19/1929, 3, др М. В.).

кезеш х. „жирант”: Подписала ше му за кезеши, та мушела врацац його длуство (Пвл. Бл.). ◀ Од мадь. kezes „исте”.

кекреш х. „вельки когут”: Гиған то вельки когут, кекреш. ◀ Неясне.

келемеш х.: Скорей так леґиньох волали, ословйовали (Мел. Куч.). ◀ Од мадь. kellemes „приемни”.

келераб х. и **келераба** ж. оп. **керелаб**.

келі -я -є числ. неодр.: Келі милиони стукаю под прищиском богатих, розпуццених, бесних! (Е. Коч.).

келіх х. церкв. рид. „чаша з хторей ше дава причасц”: Келіх полни з боску креву (КостПоез 196); Йому [паноцови] ше на памятник вирубе келіх (чаша зотрех ше дава причасц) (РК 1992, 154, Ножинич). У Гнатюка и Руских новиных зазначена и форма келюх (неясне одкаль ю приповедач одн. автор знали): А приду ангели зо сятим келюхом, позбераю цо зо мне викапне ище дакус креви (Етн30 69); Нестало ищицких церковних стварох: келюх, пейц ризи, кошулі, плаццаници (РН 34/1930, 3). || Укр. келіх/келіх „исте”, рсй. келюх/келях „исте”, поль. kielich „исте”. ◀ Од ст.вис.нем. chelich, стр. вис.нем. kelich, а тото од лат. calix. Народ не хаснуе форми келіх и келюх, зна лем синоним чаша.

[келнер] х. „послугувач у погосцительним обекту”. ◀ Од серб. келнер, а тото од нем. Kellner, або директно з немецкого. Наш еквивалент у прешлосци бул качмар.

келюх х. оп. **келіх**.

[кель] х. бот. „Brassica oleracea var. sabauda L.” ◀ Од серб. кель, а тото од нем. Kehl.

кельо¹ присл. „яке количество”.

кельо² числ. неодр. оп. **келі**.

[кельо год] присл. и злуч. „гоч кельо”: але то горко. Ша брал одо мне кельо жот мо-гол однеси (ЖирошМСМ 68); Зато Руснаци шейце конопу дзе год льем можеце, кельо год льем можеце (Заря 4/1940, 5). ◀ Виведзене зоз сербским словом год.

[кельо год раз] присл. и злуч. „гоч кельо раз”: Кельо год раз гришине, тельораз Богу гуториме: „Боже, не будзем Тебе слухац” (РН 3/1934, 6). ◀ Виведзене зоз сербским словом год.

кельо-тельо присл. „голём дакус”: Прах, жем, траву таргал и приклада до ліца, до рукох, да уциши страини боль голём кельо тельо (РН 2/1929, 3). || Всл. kelo-telo „исте” (Hal).

кенка ж. дем. дзец. „сукенка”.

[кель] х. бот. „Brassica oleracea var. sabauda L.” Вироятно од серб. кель (Тимко 45).

кепенячок -чка х. дем. од **кепеняк**. ◀ Оп. под. **кепень**.

кепень (а) и ридше кепеняк (б) х. „верхне хлопске облечиво, файта мантила”: **а) кепень:** Кед вони пойду спац, поспалі, баба мерковала дзе вон ше зobleка, зрезала му єдну жомбичку зоз задку зоз кепеня. Та себе дума: Тераз ши мой! (Етн29 103); А вон ше з ню ипацирал, а вона видзела зоднука же вон ма у кепеню пиштоль (Етн29 283). **б) кепеняк:** Тот пан як заспал и качмарка, пан катона спод яшльох вишиол, та му зоз кепеняка єден фалат одрезал (Етн30 236); „Прикри же ме з твоім кепенячком! / Твой кепеняк на три рочки дани / би под нього жени не легалі.” (Етн9 ч. 322). || Карп.укр. кепеняк „исте” (Дэже), слц. керей „длуги плащ без рукавох”, поль. kiereniak „плащ” (у 16. вику). ◀ Од мадь. köreny и körönyeg „мантил”, а тото од тур. kâranâk „плащ од дижджу”.

кепкар х. „шмиховалец, фигляр, тот цо кепкари”. || Укр. кепар и кепкун „исте”, кеп „дурак”, кепкувати „вишмиховац, подшмиховац ше”, поль. kier „глуптак”, слц.

диял. *kerkár* „интригант, плеткар” (SSN I, 764). ◀ Од праслав. кър- .

кепкариц -им *незак.* „франтовац, правец фиглі”: „Штефане! Забили сје вицера рано жовляка на пажници?” ... А Штефан ише кепкарел: Га, паноцец, ... вера сом не познал, же то [говляк] ваи (КостПр 25-26); Любел франтовац и кепкариц, то бул фуртак (Пвл. Бл.); наиши ше даскельо шмиховальни людзе, котри ... пробовали кепкариц з їх св. роботу (PK 1928, 16). || Слц. диял. *kerkovať* „исте” (SSN I, 764). Оп. *кепкар*.

кепкарски -а -е „хтори ше одноши на кепкара”: *кепкарски ше ошмихнул* (РН 5/1936, 2, М. Ковач).

кергетовац -туєм *незак.* 1. (у Керестуре) „моцно гандровац, лац”. 2. (у Коцуре): „ви-ганняц з гандрованьом, лацом, звадү”. ◀ Од мадь. *kergetni* „гоніц; преганняц”.

керелаб х., **керелаба** ж., **келераба** ж. бот. „*Brassica oleracea* var *gongylodes* L.” У закарп.укр. *каралаба* и *калараба*, у всл. *keleráb*, серб. *келераба*, мадь. диял. *kalarábé*, *keleráb*, *kelerábe*. ◀ Пожичене преїг мадярского языка з немецкого. Вельке количество фонетичних вариянтох назви шведочи же лексема недавно настала и же мала зложену драгу уходзєня до языкох Европи (Тимко 45).

керелабов -а -о „хтори ше одноши на керелаб”: кул. ~ *юшка (юха)* (НКух 8).

керепадло с. „справа хтора дурка на витре же би ше бали чкодліви птици у загради” (Вер. Рм.). ◀ Од оном. *керепкац*. Оп. и вариянти *керепкадло*, *шкерепадло*, *керепадловац*, *шкерепадловац*.

керепадловац -луєм *незак.* „дуркац як керепадло (оп.): [Млїнчок] *керепадлує* цали дзєнь и ноц (PK 1932, 47, М. Мудри). Оп. и вариянти *керепкадло*, (ш)*керепадловац*. ◀ Ономатопейске.

[**керепара**] ж. „двокридлови авион”. Вивєдзєне зоз сербским суфиксом -ара, хаснованє у першей половки 20. вику. ◀ Можліва вяза зоз *керепкац* и *керепадло* (оп.) (у воздуху керепара видавала звук подобни керепканю). Не ма значєньову вязу зоз мадь. *kerékrár* „бицигла”.

керепкадло с. „справа з хтору ше на Вельки пияток „керепка” место дзвонєня”: *На Вельки пияток дзвони не дзвоня, лєм керепка „керепкадло”* (ФейИр 67). Оп. и *шкерепадло*.

керепкац -ам *незак.* 1. „дуркац, лупкац”: *У тот час каждую ноц до полноци по цалим валалє лєм сами витєрніци керепкали, а вєц обично од полноци ишли спац и до трох годзин рано спали* (БиРК1937, 139). 2. „дуркац зоз (ш)керепадлом на Вельки пияток (место дзвонєня дзвонох)”: *толковала ми же на Вельки штварток буду „страци”*. *Будзе ше читац у церкви дванац євангелиї, а место дзвонох будзе ше керепкац* (КовМих-Дия 9, опис Руснацох у Мучєню у Мадярскей). 3. „черкац зоз писками (о говлі)”: *Лєм дакеди би даєдна жовля закєрепкала зоз писками* (ЛатякТал 62). ◀ Ономатопейске.

Керестурец -рца и **Керестурчань** х. „житель Керестура”: *добри побожни Керестурчанє, стари и млади, жени и хлопци собрали ше у Церкви* (РН 32/1928, 1).

[**керєфеки**] мн.: *правиц (робиц, виводзиц) керєфеки* „дуриц ше, робиц глупи видумки”. ◀ Од серб. *керєфеке*.

кєровац -руєм *незак.* 1. „заобиходзиц”: *Людзе керую блато, та прєходза з кочом по люцкей жєми*. 2. „заобиходзиц дакого не жадаючи ше з нїм стрєтнуц”: *до оч не имєл нїкому понатриц, людзе го керовали, прєходзєли на други бок улїчки, знало ше же вон бул єдєн од одвичательних за забиванє* (ГорМих, РуШ 1/2006, 21). 3. „сцєкац од обовязкох, роботи”: *Не керовал нї од якєй роботи* (РН 40/1933, 4). || Слц. диял. *kerovať* „заобиходзиц”. ◀ Од мадь. *kerül* „истє”.

[**керпара**] ж. „поньвичка виткана з рєндох”: *Кєрпари ше ткали зоз рєндочкох зоз старих иматох. Стари, зрайбани имати ше подарли на узки пантліки. ... На керпарох ше спало (прєсцєрало ше поверх поньвох на спанє), а прєсцєрало ше их и долу на жєм* (ДудашКс 155). ◀ Од серб. *крпара*, а то од *крпа* „рєнда”.

[**керпиц**] -им *незак.* 1. „платац”. 2. *прєн. „гандровац”*. Слц. диял. *kírať* „некрашнє шиц” (SSN). ◀ Од серб. *крпिति* 1. „платац”; 2. „гандровац”.

кертечина и кертичанка ж. 1. „громадка жеми хтору кртица вириє на поверхносц, с. кртичњак”: *У загради стирчели з жеми ... кертечини* (РК 1932, 114). 2. „гліна з кертичанки”: *Найлепша гліна за зацаговане [забильоване жеми] була кертечина. Кертечина то гліна з места дзе жем вириє кртица у загради або на полю. То здрава жем и барз мелка* (ПапугаОл 119); *Жем у хужи обцагли з кертечину* (В. Саб.). || Слц. диял. kertičina „исте”. ◀ Од кртица.

кертис х. „заградар у панскей загради, с. баштован”, лем у Гнатюка: *Ишло дзивче до заградки з мотичку, / викопало розмарию веліку. / Пошло воно кертисови ше радзиц / дзе воно ма розмарию засадзиц* (Етн9 ч. 65). || Всл. kertis „заградар у панскей загради” (Czambel). ◀ Од мадь. kertesз „заградар”, а тото од kert „заград(к)а”.

кртица ж. зоол. „Talpa europaea L.” Общеславянска назва зоз феминизуючим суфиксом -ица. У руснацких валалох сиверней Мадярскей тиж зафиксоване *кртица*. У такей вариянти слово ше ище хаснує лем у укр. карпатских бешедох: *кртица* (TichyFr), *кртиця*, *кыртыція*, *кртиц’а*, и у дзепоедних восточнословацких бешедох (Тимко 111).

кртичанка ж. оп. **кертечина**.

керуль х. 1. „польочувар”: *Людзох цо чували поля наволовали „чуткаре”, бо чували кукурицу, и керуле (по мадярски – обиходзаче котри чували державни маєток)* (Я. Олєяр, ПЗ 6/1969, 13). 2. у Гнатюка слово значи „слуга, чувар обисца”: *Краль ше пита керульови же чи єст ещи дакого у обисцу; ... Керуль му гутори же нет нікого* (Етн29 57). || Всл. kerul „чувар леса, лесар; польочувар”. ◀ Од мадь. kerülő.

[**кертчи**] -им незак. „вирубовац, чисциц терен вирубуюци древа и под.”: *кертчел коло проща коров* (РН 103/1926, 2); *По драже кертчел зос шекеру лес и коровче* (РН 23/1932, 3). ◀ Од серб. кртчити.

[**кеса**] ж. „мещок”. ◀ Од серб. кеса, а то то з турского.

кесега ж. „файта сладководней риби, Alburnus” (СС Мак.). Слц. диял. kesega „исте”, серб. кесега „исте”. ◀ Од мадь. keszeg

„исте”. ♦ *чуц го за (на) кесежу* „чуц го за дачим неприємним” (Евф. Пл.).

кест, кесте и кешт викр. за одганяне пса: *Кешт! Палє ти ше його! Озда не познаш своїх!?* (ЛатякТал 166) Форма *кесте* записана у Коцуре (СС. Мак.). ◀ Вироятно од нем. gehst „идзеш” (gehen „исц”).

кетиши мн. оп. под **кетишка**.

кетишка х. „широка вишивана, звич. червена пантліка ушита по длужини доштрєд партка” (Вер. Рм.). ◀ Од мадь. kötés „вишиванє, вишивка; штриканє”. ➔ Зазначена и форма множини **кетиши** вироятно з подобним значєньом: [Жена му дала свою торбу] *новучку нову, зос ормана, билу як иніг, зос „кетишами” ушиту* (РН 40/1930, 3, М. Биркаш).

кефа ж. „щетка за чуханє коньох”: *Идз питай най ци даю шєдло ... старє и кантар, огребло, кефу и покровец* (Етн29 120). Слц. диял. kefa „исте”. ◀ Од мадь. kefe „щетка”, а тото од тур. kefe.

кефетик х. „часц коньского прибору хтора ше здзива коньови на главу”. Карп. укр. *кетєфик „исте”* (Мокань 64). ◀ Од мадь. kötőfék. ♦ *спуциц ше з кефетика* „нєстримано ше справовац, робич чкоди”: *любєл ше оєд часу до часу „спуциц зоз кефетика”. Оцєц то видзєл и знал, та го ожєнєл зоз Мишканьову Ирину* (КовМихНО 58).

кефовац -фуєм незак. 1. „чухац коня зоз кефу”: *Поеднали воні ше фришко, карми вон того коня, чєше, кефує, чисци* (Етн29 38). || Слц. kefovať „чисциц зоз щєтку (шмати, ципєли)”, серб. *кефати „исте”*. 2. „чухац, чисциц зоз щєтку”. ◀ Од кефа (оп.).

кех х. „коньска хорота, кашель”: *Кєд коні кашлю, маю кєх* (Вер. Рм.). || Серб. кєх „исте”, всл. keh „исте” (Bartko 195). ◀ Од мадь. keh (16. вик), а то од нем. Keiche. ♦ *да не ма тот кєх уж би давно здєх* гвари ше за задихлівого чловека: *тота задихлівосц го трима, тє. кєд би не бул задихліви, та би уж давно умар* (В. Р., Лев. Ск.).

кечига ж. зоол. „Acipenser ruthenus”. ◀ Од мадь. keszege, можебуц през серб. *кечи-га*. Назва позната и у даєдних укр. бешедох

як *кечежа*, и у слц. диял. *kečega*, *kečiha* (Тим-ко 109).

кеша ж. „кешелїста кобула (хтора ма биле над копитами)” (В. Саб.). || Слц. *keša* и *kešo* „таркасти, пестри”, *kešavý* „исте” (Kalal), слц. диял. *keša*, *kešul’a* „крава бледей догановей фарби” (SSN I, 766). ◀ По значеню нашо *кеша* блїзше сербському *кеша* „конь з билим на чоле або на ноги”. Оп. *кешелїсти* и *кешель*.

кешелїсти -а -е: *Кешелїста кобула ма биле над копитами* (В. Саб.).

кешель х. „конь хтори ма били задні лебо предні ноги до пол колен, с. путаст” (М. Рм.). ◀ Од мад. *kesely lábú* „исте”.

кешт викр. оп. кест.

кея ж. оп. гея¹

ки зам. опитно-односни „хтори, яки”. Лем у устаємнених виразох, зачувана лем форма ном., ак. и ген. єд. х. р.: *ки пшемац (бес, чорт, дябол)?!*, *кого пшемаца (беса, чорта, дябла)?!*; *Ки то пшемац (бес, чорт, дябол)?!*; *Кого пшемаца (беса, чорта, дябла) ши там гледал?!*; *Кед гевта обачела царов гинтов, ... почала бежиц за гинтовом ... А коваль ше припатра на ню, та ше зоз ней шмее: „Ки ци пшемац, та ши ше ошалела за царским гинтовом бежиц?”* (Етн29 132) || Стсл. кьи, кая, кое, рсй. *кой*, кая, кое, чес. *ký*, *ká*, *ké*, поль. *ki*, укр. *кий бїс* „ки пшемац (бес)”, всл. *ky fras ho prinis* (Hal). ◀ Праслав. *кѣј* < *кѣ* + *ј*; заменовніцки елемент *кѣ* маме и у заменовніку *кто* (нашо *хто*), у сербским *који* и др.

[кибла] ж. „горня, мурована часц фасади, предок пойда хижи”: *Кибли перше були з блата, а познейше з цеглох. Кибла з блата була направена так же ше спопчки наду позаджобовали до мура на предку хижи. Над ше оляпкало з блатом* (ПапОл 20). || Серб. *кибла* „исте”. ◀ Од нем. *Giebel*.

кивац -ам незак. „нагинац лїво-право, горе-долу”. || Слц. *kývať* „исте”, укр. *кивати* „исте”, поль. *kiwać* „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *kyvati*.

кивнуц -нем зак. „нагнуц лїво-право, горе-долу”: „Шедні, путніче!” *понуکنє старїца мац человека а дзивки кивнє з главу, же*

би дацо погледала за дзецко (РН 1/1929, 2). || Всл. *kyvnuc zos hlavu* (Hal).

кивот х. *церкв.* „шкатула у хторей ше у окремней судзини (путиру, чаши) чува Христово цело (причасц)”. Рсй. *кивот*, укр. *кіот*. ◀ Од греч. *κίβωτος* „ладичка”.

[кидац] -ам незак. експр. „швидко сцекац”. ◀ Од серб. *кидати* „исте”, а то од праслав. *kyd-* „руцац”.

кий х. „кияк, палїца”, лем у Гнатюка: *Ещи єдну кватерку попиєм, / пойдзем дому, бабольшу побием! / А я на ню кийом, грозом, / вона ше не бої!* (Етн9 ч. 355); „*До ци ми-нар гварел, чарни баранє?*” / „*З кийом бухал, до мнє штухал, мой Марцин-панє!*” (Етн9 ч. 427). Од кий виведзене сучасне *кияк*, *кьянка*. || Укр. *кий* „кияк, палїца”, поль. *kiј* „исте”. ◀ Общеславянске. Праслав. *кујъ*; од того и топоними: у Сербїї *Кијево*, у Ческей *Кујов*; тиж и староруске власне мено *Кый*, а од того назва українского варошу *Києв* (Фасмер, Brückner).

кикевки ж. мн. оп. **тиковки**: *Кикевки округли и таки вельки як помараньчата, цагаю ше по плоце, ховаю ше лем за украс* (Пвл. Бл.). ◀ Од форми *тиковки* зоз замену початкового *т-* до *к-*.

[килаш] х. коц. оп. **килаши**.

[килаши] мн. „справа за меранє менших чежинох”. ◀ Вироятно од серб. *килаш*.

[килер] х. коц. заст. „змаржляк, замарзозвач” (СС. Мак.): *Мой оцєц гуторел: пречурел килер* (Г. Р.). ◀ Од сербского германизма *килер* або директно од нем. *Kühler* „исте”.

[ким] х. бот. „*Carum carvi* L.” Пожичка преїг серб. *ким*, зоз нем. *Kümmel* „исте” (Тимко 29). Нашо карпатске *рашка* (оп.).

киндиш х. коц. „закручени власи дзєцом на предку, на чулки” (СС. Мак.). ◀ Од нем. *Kindisch* „дзєцински; по дзєцински”.

[Кинез и Кинейз] х. „Китаєц”. ◀ Од серб. *Кинез*.

[кинезки и кинейзки] -а -е „китайски”. ◀ Од серб. *кинески*.

кинїц -ям незак. „слабо, нїяк роснуц (о рошлїні)”: *Кинї там, нїяк не рошнє* (В. Саб.). || Всл. *куѣас* „подримовац аж глава пада” (Hal), всл. *kinkas* „исте” (Buffa 122),

укр. диял. *кимати* „дримац“, поль. *kimać* „исте“ (ЕСУМ). Очиглядна значеньова вя- за нашого *кинїц* и наведених паралелох. ◀ По ЕСУМ-у од греческого *κείνομαι* „лежим, одпочивам“.

[**киоск**] х. „будка“. ◀ Од серб. *киоск*, а тото з турского.

кираль х. у виразу *Матяш кираль* „краль Матяш“: *И то шицко зато, пре Матяш киральову мудросц* (Етн30 193). ◀ Од мадъ. *király* „краль“.

[**кирбай**] х. „храмово швето“: *Отпуст* (кирбай) *коцурски бул до 1820. року тримани вше на „Покров“ т. є. у октобру, але пре злу єшенську хвилю пренешени є на „Успение“* (В. М. Божя) (РК 1923, 79). ◀ Слово *кирбай* Руснаци превжали у другей половки 19. вику од войвоводянских Немцох (нем. *Kirchweih* „церковна слава“) або войвоводянских Сербох (серб. *кирбај* и *кирвај* „црквена слава, црквени сабор“). Пред тим Руснаци за тото швето хасновали слово *отпуст* „швето кед ше ишло до церкви на одпуст, т. є. на одпущене грихох“. ♦ **на кирбай не мож без жрайцара**: [Шветова криза ше обачела] и на нашої народней схаdzки – храму церкви у найвекшим нашим сримским валале Петровцох. Не було тельо швета, як други роки, бо „на кирбай не мож без жрайцара“ – гвари народна присловка, и людзе ше стримую, бо инак не мож. Шицко цихе, инак як други роки (РН 10/1931, 3).

кирбайов -а -о „хтори ше одноши на кирбай“: *Мила мамо, нешка у Вас баш кирбайова вечера* (ЖирошМСМ 62). ◀ Оп. *кирбай*.

кирбайош х. „тот цо приходзи на кирбай зоз справами и реквизиатами за забаву“: *Кирбайоше* [з коніками и др.] *приходзели дзень пред Кирбайом* (ФейІр 72). ◀ Оп. *кирбай*.

кирвава гушенїца ж. зоол. „файта гушенїці“: [У загради] *треба таманїц кирвави гушенїци* (РК 1922, май); *а проци кирвавей гушенїци и других ушох на лїсцох треба пирскац зоз ... догановим екстрактот* (РК 1922, юний).

кирвави -а -е „од креви“. Всл. *kervavi* (Sipos). ◀ Од *крев*.

кирвачни -а -е „кирвави; чежки“, у Гнатюка и старших авторох: *Службени* [= служовски] *хлеб смачни, а барз є кирвачни!* / *Кед слуга одкрає таки фалат хлеба / ... як з вербини лїсток, / Газда ше опита чи годзен жесц шицок* (Етн9 ч. 191); *дзе ми свойо кирвачни муки розношине и ... трачине и то з векшей часци лем пре тот наш обичай* [правеня вельких драгих свадзбох] (РК 1924, 121, Ф. Радвані). || Всл. *kervacni*: *košeňe to kervacna robota; chlib je smačni, ale kervacni* (Buffa 121). ◀ Оп. *кирвави*.

***кириц** -им *незак.* „оганяц, виганяц“. Оп. *викириц*.

[**кирия**] ж. „плачене за биване“. ◀ Од серб. *кирија*, а тото з турского. • **дац/давац под кирию** „видац/видавац на биване и хасноване“: *Давам Под кирию добру хижу зос столарским михельом з машинерию* (РН 5/1930, 4).

киркнуц -нем *зак. експр.* „повесц, спомнуц (звич. дацо цо ше криє)“: *Одавала ше, а ані не киркла о тим „нікому ніч ані слово о тим не поведла“* (Г. Р.); *Знал о тим, але ані не киркнул нікому ніч „не повед нікому ніч“* (Вер. Рм.). || Слц. диял. *krknút* и *kirknuc* „повесц слово, видац глас“ (SSN). ◀ Оно-матопейске.

кирхнуц -нем *зак. 1.* „спомнуц“: *Пред оцом ше таке не имело ані кирхнуц* (Сф. Мак.). **2.** „шепнуц“ (СС. Мак.). **3.** *безос.* „розчуц ше, згурчац“: *Кирхло по валале (= розчуло ше)* (СС. Мак.). ➔ *Киркнуц и кирхнуц* – очиглядно исте дієслово, зоз розлику у значеню под (3): *Кед ше дацо нове розчуло, та ше гвари же кирхло* (В. Саб.). ◀ Од *киркнуц*.

[**кисеоник**] х. „оксиген“. ◀ Од серб. *кисеоник*.

кисинтовац -туєм *незак.* „правиц, збивац“: *Шопа кисинтована з дешичкох* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. *скисинтовац*.

кисле млеко с. „скиснуте млеко“. Всл. *kisle mleko* (Sipos). Сам прикметнік *кисли* „квашни“ не хаснуєме звонка того злученя. То общеславянски прикметнік: слц. *kyslý*

„исте”, укр. кислий „исте”, рсй. кислый „исте”. ◀ Од *киснуц*, праслав. *kysnqti*. У превною зоз *кисли* меновнік *квас* и прикметнік *кваши-ни*.

кислища ж. „файта єдзєня?”, лєм у народней писні: *Було би цо поєси, / було би цо попиц, / але нет зготовиц. / Дали нам кислици, / до рукох кайстрали* (нар. писня у запису М. Каменіцкого, ПЗ 8/1971, 6). || Укр. *кислища* „дзива яблоня; дзиве яблуко”. ◀ Од *кисли*.

киснути -а -е „загнєчени на квасу”: *киснути кифлочки* (Г. Р.).

киснуц кишнем *незак*. 1. „роснуц под дійством квасу (о цєстру)”. 2. „буц у процесу киснуца”: *У пивніци кєд нови вина уж престаню киснуц* (РЗаря 8/1936, 4); *Зоз поля конопа ше вожєла до долинох, прикладала зоз блатом и ту кисла (осєм до дзєшєц дні)* (ДудашКс). || Всл. *bez kvasu cesto ňeskišne* (Czambel), укр. *киснути*, поль. *kisnąć*. ◀ Од праслав. *kysnqti*.

китайка ж. „украє округлей форми хто-ри звичайно виши на шмати”: *Рис [ма] длугоки ноги, кратки хвост, длугоки китайки на ухox* (ПЗ 5/1973, 15). || Всл. *kitajka* „исте”: *konce chvosta je jedna velka kitajka*, слц. *kytajka* „исте”, карп.укр. *китайка* „китиця на шапці”, поль. *kitajka* „гадвабне платно”. ◀ Пришло преїг українского и русийского *китайка* „файта гадвабного платна”, а тото од назви держави *Китай*.

[**кифла**] ж. „файта финого печива у форми полумєшаца”. ◀ Од серб. *кифла*, а то од нем. *Kirpfel*.

кифлочки ж. мн. (єд. кифлочка) кул. „файта сладкого печива”: ~ з *орєхами* (НКух 81–82), ~ з *маком*, ~ з *маджуном*, *їєстиньово* ~ (НКух 87–89). ◀ Од *кифла*.

кихац -ам *незак*. „рефлексно, пре надраженє шліжацей скорочки у носу, вируцовац воздух з плюцох през уста и нос”. Укр. *чихати*, слц. *kýchať* „исте”. ◀ Од праслав. оном. *кухати*.

кихнуц -нем *зак*. гу *кихац*.

кихотац ше -ам ше *незак*. „нєстримано, пищацо ше шмєяц”: *Барз зме ше за канурку кихотали* (шк. сост.); *Дзєци ше кихота-*

ли (Ю. Пап). Слц. *chichotať sa* „исте”, серб. *кикотати се* „исте”. ◀ Ономатопейске. У литературним язичу частєйша форма *хихотац ше*.

[**кичица**] ж. „щєточка за виписованє писанкох”: *Виписовац ше могло зоз кичицу або зоз гушим пирком. Кичица ше правєла з бляшки (шапочки) цо була з ню обнєшена пипка: бляшку ше зняло зоз пипки, омотало на цєнку метлінову палічку и з инурку и цвєрну сцисло да ше нє мика* (ХомаБл 189). || Всл. *куčka* „звязка слами за закриванє хижы” (Hal), *куša* „паліца; дручок” (Hal), слц. *диял. куčka* „варгочи скручени до конті” (SSN), *чес. диял. куčka* „звязка пиря (пиркох) як украс” (ЕСУМ), серб. *кичица* „маллярска щєточка”, *кика* „варгоч”. ◀ Шицко од праслав. *кука* „дацо зогнутє, скрученє, сплєченє” (ЕСУМ). По суфиксу -ица нашо слово вироятно од серб. *кичица* (з тим баржєй же нашо жени при виписованю писанкох хаснує и *гуше пирко*, та назва *гуше пирко* може буц старша од назви *кичица*; гу тому, нє зазначєли зме карпатську форму з того корєня на -ица).

кичкиридж, кичкирич, кичкирик х. бот. „*Narcissus poeticus* L.” ◀ Варианта *кичкирич, кичкиридж* вименєта мадь. форма *kikerics*, лебо мадь. *диял. kikircsnek, kikirics, kikirtse* „*Colchicum autumnale*”. Прємєнка концового -ич на -ик у варианти *кичкирик* условєна, вироятно, з аналогию до деминутивох типа – *гвоздзик, канчовик, лампацик, млєчнік* та др. (Тимко 64). *Кичкириджи* єст библи, жовти и кремєво.

[**кичма**] ж. „главна часц косцаніка цєла”. ◀ Од серб. *кичма*. Наш карпатски еквивалєнт *похрєбцина* и *хрибет*.

кишбиров х. ист. „општински службєнік и бугнар у Австро-Угорскєй”: *Служєл сом за штири роки валалську хижу, бул сом кишбиров* (Етн29 V); лєм *придзє єжєквєнт до хижы з єдним єшкutom и єдєн кишбиров и єдєн полицай. Єжєквєнт скричи: Берцє перину, а кишбиров муши брац, бо вон слуга, муши пана свєйого слухац* (ЕтнV, 96). || Всл. *kižbиров „исте”* (Bartko 195). ◀ Од мадь. *kisbíró „исте*. Коцурска назва за кишбирова – *цєтнік* (оп.).

кишенка ж. „ушити на шматох мешок за дробни ствари”: *Винє шерсц зоз кишенки, оцилку и кремень, скреше* (Етн29 117). Всл. кеґенка „исте” (Czambel). ◀ Оп. кишень. • ~ **зоднука**: з нукашнього боку [рекли] була кишенка зоднука (ВаргаЛю 235).

кишеночка ж. дем. „мала кишенка”. • **верхня** ~ : *На лівим боку [рекли] горе була верхня кишеночка, до хторей ше дакеди кладла била хусточка* (ВаргаЛю 235).

кишеня ж. 1. „кишенка”: *Не одавайце ше анї за такого леґиня, хтори любии карти, бо тому вше празна кишеня* (РН 17/1937, 7); *При тей роботі патрели вони [збераче порційох] и на свою кишеню, па були пред народом омержени, як явни гришники, котри ше анї бога не боя, анї людзох не ганьбя* (РН 62/1926, 4, М. Мудри). 2. оп. **кишень** (2): *А заш тота ке-ке-ке-ке у кишені под сукню, сами форинтоши ... та себе з порвазком завязує кишеню, же би ей не украдли. А кишеня масна – як жобракова торба!* (КостПр 45).

кишень ж. 1. „кишенка”: *А Н. то дознал, та ей кишень роздар* (В. Ерд.). 2. „мешок за пенєжи и др. хтори жени ношели под фартухом: *Кишень за пенєжи и др. жени ношели под фартухом, кишень мала два порвазки, та ше вони обнесли коло пасу, а вец ше завязали напредку* (Лев. Ск., В. Саб.); *Кишень була з ґуму або порвазком хтори ше зацаговал, як мешок* (Г. Р., В. Саб.). || Укр. кишеня „кишенка”, рсй. кишень и кишеня „исте”, поль. kieszeń „исте”, слц. кеґей и кеґеґа „исте”. ◀ Од тур. kese, kâsâ „мешок”.

кияк х. „паліца”: *Паліца ровна, а кияк ма на концю ґузел* (В. Саб.). Слц. куґак „груба паліца шириша на єдним концю”. ◀ Од кий.

киянка ж.: 1. „груби колік”: *ище их большевицки стражаре зоз киянками добре набили* (РН 2/1931, 2). 2. „чуския; файта чуский”: *Киянка була широка, на итири угли, на верху мала дзиру за пориско, з ню ше ровнало жем; итухач бул грубіше древо, долу дакус закончисцени, з нїм ше убивало* (В. Саб.). 3. „щипаніца у огради и под.” (СС. Мак.). 4. „железна часц з хтору ше тлукол мак у ступки”: *Ступка була груба и ровна,*

зоднука була вивартана, дас пол метера висока, тлукол ше у ней лем мак; киянка у ней була железна, на верху кус скруцена да ю мож тримац, а долу була грубіша да мож добре тлущиц, то таке було виковане (Лев. Ск., Ир. Ск.). || Слц. куґанка деминутив од куґаґа (оп. под кияня). ◀ Од кий.

кияня ж. „кияк, паліца”: *Когут за ню зоз кияню, / вдерел курку по петки* (нар. дзец. писня); *Слунечніково калапи ше отлукало з древом (кияню)* (Радуловачки 107). || Слц. куґаґа „груба паліца шириша на єдним концю”, куґаніца „древени млаток”. ◀ Од кий.

киячка х. „хляпчиско, гунцут”: *Фитькош то киячка, хляпчиско, несташко, гунцут* (Дю. Л.).

киячок -шка/-щка х. дем. од кияк.

[**кладзиц ше**] -им ше зак. и незак. „ставиц ше”. ◀ Од серб. кладити се. Оп. ставиц ше.

кладка ж. „справа зоз замчком за замиканє, с. катанац”. Всл. kladka: na dzveroch veľka kladka (Czambel), слц. klada „древу, стебло”, kladka „древу за заверанє дзверох и под.”, поль. kłódka „кладка”, чes. klatka/kladka „древу за заверанє дзверох”. ◀ Праслав. kolda. • **заврец (замкнуц) на кладку**: *У твоей мамочки [хлеб] зос партком прикрити, / а у моей, дзивче, на на кладку замкнути* (Етн9 ч. 255).

клайбас х. „графітний прибор за писанє”. Слц. диял. klajbas „исте” (SSN I, 770). ◀ Мадь. plajbász (зазначене 1759), нем. Bleiweisstift. ♦ **достац (вжац и под.) на** ~ „на борг (борг ше записовал з клайбасом и под.)” (В. Саб.): *Давал людзом робу на клайбас* (В. Саб.).

кламар х. „спреводзкош”: *Ой, жандаре, жандаре, / ви сце вельки кламаре! / Скламалї сце дзивче, гея, гоя, гої* (Етн9 ч. 186). Слц. klamár „исте”. ◀ Од кламац.

кламац -мем незак. „спреведац”: *Але вше ше таки мештер нашол человек же могол украднуц два-три пожонци [житя], ... И так окламали зато цара, яґод го и тєраз кламу* (Етн. V, 87); *И кед ше ходзело орац [на панску жем],... кед справел басовку, же не-добре подорал, та звалели го, дали дванац*

паліц же кламе царску жем (Ос 12, ЕтнV, 87). || Укр. діял. *кламати* „спреведац”, слц. *klamať „исте”*, поль. *kłamać „исте”*. ◀ Праслав. *klamati*.

кламац ше -мем ше *незак*. „спреведац ше”: О, як би ше кламали родичи, кед би о тим не водзели рахунок (РК 1939, 49).

кламство с. „спреводзка”: зробел безчи-слено кламствох (РН 102/1926, 2); Клам-ство ше відкрило, С. пришол под суд (РН 2/1929, 2). ◀ Од *кламац*.

кламфа ж. 1. „двокраки метални три-мач”: [Кламфи] були зоз железа, випатрали як буква „П”. З німа ше попритвердзовали – закламфовали два конци – крижне древо и стебло хторе ше обробйовало (ПапОл19). 2. „криви плех хтори трима дижджову ци-ву” (С. Мак.). ◀ Од нем. *Klumpfe*, можливе преїг серб. *кламфа*. Синонимски форми *кланфа* и *кломфа*.

[**кламфер**] х. „кломфер, с. лимар” (Сс. Мак.): Гвари ше и *кламфер* и *кломфер* (Сф. Мак.); *Кламфер* виведзене од *кламфа* „кри-ви плех хтори трима дижджову циву” (С. Мак.). Оп. *кломфер*.

кланіца ж. „вертикални колок у функ-ції льовчи на боку санкох (трима бочни дески)” (Фа 96). || Слц. *klanica* „бочна под-порка на кочу”, чес. *klanice „исте”*, поль. *kłonica „исте”*, укр. діял. *клониця* и *клани-ця „исте”*, всл. *klańca „исте”* (Buřa 123). ◀ Од праслав. *kolnica* „колік, колок”, а то по ЕСУМ-у од праслав. *kolti* „джобац, удзи-вац”. *Кланіца* би по тим значело „колок хтори ше удзива до насади на санкох (оп. насада)”.

кланфа ж. оп. **кламфа**: Скапчац древа з *кланфами* (Фа 23).

кланяц ше -ям ше *незак*. „зогинач ше на знак поздраву, почитованя и под.” Слц. *klaňať sa „исте”*, укр. *кланятися „исте”*. Об-щеславянске. ◀ Праслав. *kloniti*.

клапачки ж. мн. (ед. *клапачка*) 1. „ви-дліці; гамби (напр. при швині)”: Говля ма *клапачки*, та *клапка*; Том го [кандура] *вла-пел*, розтворел му *клапачки* и уяля до нього „анти-боль” (ТвенМ 99). Ридше ше хаснуе форма єднини *клапачка*: [Питон] *подло-*

жел сподню клапачку под главу тиґриша и почал го цалого ліґац (РН 38/1928, 4, Сам. Скубан). || Чес. *klapačka „гамба”*, пейор. *klampačka „гамба”*, *klapati „бербляц”*, слц. *klarka „верх за заверане; вентил”*, *klapnúť „дуркнуц”*, *klapať „дуркац”*, *klapačka „деска з хтору ше дурка”*, поль. *kłapać „дуркац”*. ◀ Праслав. *klapati / klopiti / klepati*. ♦ **достац по клапачки експр.** „достац по гамбох, по устох (пре языкатосц, одповедане и под.)” (Сс. Мак.).

клапкац -ам *незак*. 1. „дуркац”: Говля ма *клапачки*, та *клапка*; *Клапка*, *клапка* на об-лак чи є минар дома (Жганец, ч. 54). 2. „ве-льо гуториц, клепац”: Так му *клапкала!* (Г. Р.). ◀ Праслав. *klapati / klopiti / klepati*.

клапнуц -нем *зак*. „нараз заврец писки, вдериц з писками, видліцями”: Пес дочекал *патканя* у *воздуху* и *клапнул* и *такой лапал* *другого* (В. Саб.). ◀ Оп. *клапкац*.

клаптави -а -е „хторому уха виша до-лу”: *Клаптави* може буц *пес*, *швиня*, *чло-век* кед му уха виша (М. Рм.); *Клаптави* пси добри за *паткані*, то уж *визнали* *людзе* (Пвл. Бл.). || Чес. *klapatý „хтори виши долу”*: *klapaté uši „клаптави уха”*, *klapaté rohy „ро-ги хтори виша долу”*, укр. *клапоухий „клап-тави”*, *клапонький „вишаці”*. ◀ Од праслав. *klapati / klopiti / klepati* (ЕСУМ). Од того и *кляпкац*, *окляпнуц*, *кляпчисти*.

клас¹ х. „класка”, у Гнатюка и старших авторох: *Кажди [катона] витаргнул єден клас* и *одул го*, *руцел до гамбара*, *єци ше єд-ному катонowi не ушол клас*, *готове було шицко* (Етн29 17); *вжал єден клас [жита] и почал го трушиц* (РН 42/1930, 3); *теди клас жита не давал [50 лебо 60] рази вецей зарна* (РН 20/1932, 4). Оп. *класка*.

клас² х. „класа, категория, квалитет (жеми)”: [Енджелір] *розпатрел яраш* и *по-класирал*. ... *Перши клас* ма *ферталь жеми* 950 к[вад]рат[ни] *вати*, а *други клас* ма 410 к[вад]рат[ни] *вати* [Виречене так розуми-ме: *ярашу першей класи* було 950 кв. *вати*, *ярашу другой класи* було 410 кв. *вати*] (Та-машРКер 113); *У Керестуре першу и другу класу жеми волали перши клас* и *други клас* (Ю. Пап). ◀ Вироятно од мадь. *klassz „до-*

бри, красни, фини”, а то од нем. Klasse „дацо добре, класа” (ЕтМ).

класа ж. 1. „одреджена фаза школованя у основней або штредней школи; школяре истей фази”; слц. klasa „исте”; карп.укр. класа „исте”, рсй. класс „исте”. 2. „учальня у основней або штредней школи”. ◀ Од нем. Klasse.

класати -а -е „хтори ма вельки класки”: Красни цирок класати (нар. писня); а жита нешка яки класати, напучнети (Ков-МихНО 238). Всл. klasaty „исте” (Hal).

класка ж. „квиток даедних зарнових рошлінох”: Кед спадла класка то значи же рошліна хора або слаба (МудриАл). || Всл. klasek „исте” (Czambel), слц. klas „исте”, поль. kłos „исте”, укр. колос „исте”. ◀ Од праслав. kolsъ. • **зберац класки** оп. под зберац; **ткац на класку (до клаша)**: При тканю мехох ше хасновало штири подножаї и штири нічельніци. Таке тканє ше волато ткац на дреліх (оп. дреліх) або на класку або на розмарию (ДудашКс 155); тиж и до клаша (оп. под клаше).

класц кладзем **незак.** 1. „змесцовац дагдзе, с. ставляти”. Всл. klas „исте” (Czambel), укр. класти „исте”. 2. ~ **брадло** „класц, складац снопи жита, сламу до брадла; ~ **коч** „класц, складац снопи жита одн. сламу, шено на коч” (МудриАл). ◀ Общеславянске. Праслав. klasti < klad-ti. ♦ **класц на дакого 1)** „обтерховйовац дакого з роботу” (Сф. Мак.); 2) **класц на дакого то значи** „биц дакого” (В. Саб.).

клац колем **незак.** 1. „забивац (з ножом и под.)”. 2. **безос.** „чувствовац клаце”: **копе ме у боку** „чувствуем клаце у боку”. Общеславянске слово: всл. klac (Czambel), слц. klať, поль. kłóć. ◀ Праслав. kolti, kolq.

клацик х. „запетка”: Вона ма високи клацики (Йвг. Бл.). || Всл. klacik „фалат древа; щипаніца” (Buffa 123, Czambel): tam klacik dolu vodu idze (Czambel 533), слц. klát „древцо, стебло”, klátik „фалат древа; щипаніца”. ◀ Недосц ясне походжене (Machek).

клациков -а -о „хтори ма запетку (о обуї)”: Папучи цо стари ношели були клациково (Пвл. Бл.). ◀ Од клацик.

клаше с. зб. „класки”: ой да Вон [Бог], па влєце будзе клаше з зарна того (КостИдил 38). • **до клаша** „файта тканя у форми класки жита (те. у форми оштрих углох)”: Та сом нашла ... штоф драпови, таки красни ... так до клаша ишо (Рускинї 56); Покровци ше ткали з клоча. Ткало ше их до клаша, на штири подножаї. Оп. и **на класку** (под класка).

клашиц ше -им ше **незак.** „гонїц класки (о жице и под.)”: Жито ше клаши (М. Рм.); Жито ше клаши кед руца класки (В. Саб.). Слц. klasit sa „исте”. ◀ Од клас, клаше.

класчок -щка х. дем. (од **клас**): з нього [зарна] вироине класчок, котри принєше 30, або 60, або 100 зарна (РК 1927, 7).

клевета ж. „нагаторена неправда о даким, огварка”: Треце правило є тото: Да нїжда не повеме на свойого ближнього неправду або клевету. Таке криве слово, кед є ствар о вельким, є чезки грех (РН 13/1929, 4, М. Мудри); виявлюєме, же шицко тото цо зме пред вецей особами на младого паноца ... нагаторели, було лєм видумана клевета (РН 3/1934, 5). || Укр. клевета, чес. kleveta, слц. klebeta, слц. діял. klebeta, klebetit „шириц клевети” (SSN), серб. клевета. ◀ Общеславянске, недосц ясне (ЕСУМ). На основи виведзеного клеветніца (оп.), зазначеного у нар. писні з вецей архаичними словами (швекруша, вер, цеста, оговарац, скленіца), тримаєме же и клевета и клеветац нашо карпатски слова.

клеветац -ам **незак.** „огварац”: Вони ше виселюю з валалу, а други ище на нїх и клеветают (Йвг. Бл.). || Слц. и слц діял. klebetit „исте”, карп.русин. клеветати (Чорі), серб. клеветати „исте”. ◀ Оп. клевета.

клеветніца ж. „жена хтора клевета, огвара”: Кед би я вер знала хто ме оговара, / вер би му наляла вина до погара, / вина до погара, води до скленіци, / побий, Боже, побий стари клеветніци! (Етн9 ч. 165) || Всл. klebetnica „исте” (Sipos), карп.русин. клеветниця „исте” (Чорі), серб. клеветница „исте”. ◀ Оп. клевета.

клен х. бот. „Acer L.” ◀ Общеславянска назва. Кед би ше притримовало фонетичних законох нашого языка мала би звучац

клен. Така назва зафіксована у руснацких валалох сиверней Мадярскей. Вона ше хаснує и у всл. бешедох k'len (Тимко 58). Можлива вяза зоз кленова масц (оп.).

кленков -а -о „направени з клену”: Яворово колки, кленково розворки, / треба би их поковац (БиндКост 93). ◀ Од кленок.

кленок -нка ж. дем. од **клен** (оп.). Оп. кленков.

клепетац -ам незак. „вельо приповедац”: Його жена му вше клепетала, мушело буц як вона сцела (Пвл. Бл.); Дахто клепета – меле з языком, плеще, бербля (Мел. Пвл.); Клепетац значи вельо приповедац (Вер. Рм.). Укр. диял. клептати „вельо приповедац”, ◀ Як и клепац (оп.), од праслав. оном. klerati.

клепетка ж. „справа хтора дурка, клепета (и одганя птици), керепадло”: [Шпаки] виплашени зоз виніци зос клепетками и штрельбу пушки (ЧаканБас 78). ◀ Од клепетац.

клепетюха ж. „жена хтора вельо приповеда, клепета” (Сс. Мак., Лев. Ск., В. Саб.). Серб. клепетуша „исте”. ◀ Од клепетац (оп.). → С. Мйр. похасновала у бешеди и форму лепетюха „исте”: Пришла до нас як тота лепетюха, та страшела мою Сенку же шицки з валалу будземе вигнати. Укр. лепетуха „исте” од лепетати. Обидва форми, и клепетюха и лепетюха виroyтно хасновани у нашим языку.

клекац -ам незак. „спущовац ше на колена”. Слц. k'akaf „исте”. ◀ Праслав. k'ekati (Machek).

клекнуц -нем зак. „спущиц ше на колена”. Всл. k'eknuc „исте”.

кленова масц ж. „ліковита масц”: Ту [при хороти жалудка] поможе по моім лем кобулянка, а з оцтом, а од часу до часу и кленова масц (РН 8/1941, 2, М. Ковач). ◀ Неясне чи назва ма вязу зоз древом клен (оп.).

клепац -пем незак. 1. „оштриц з млатком косу и под”. Слц. k'epaf „исте”, поль. k'epas „исте”. 2. *прен.* „вельо гуториц дакому дацо же би запаметал, же би добре зробел”: Клепал сом му [школяррови] – здогадам

ше – о Питагоровим правилу (РН 45/1929, 3, С. С-н); Но видзице, діду, тельо вам баба клепала, же да ше охабице тей роботи (РНКЗаря 1937, 68). Общеславянске онома-топейского походзєня (Фасмер). ◀ Од праслав. оном. klerati. ♦ **(на)клепац дакому до глави** оп. знач. (2): И кельо раз му клепем до глави, а вон вше роби свойо, – поносує ше нераз оцец, або мац на свойого малого сына (РН 21/1937, 3).

клечац -чим незак. „буц у положєню на колєнох”. ◀ Праслав. k'ęcati.

клечиц -им незак. коц. оп. **клечац**.

[клизальки] ж. мн. (ед. клизалька) „корчолі”. ◀ Од серб. клизальке. Оп. корчолі.

клий х. 1. „ліпкаца материя хтору вилучує древо”. 2. „перше млеко при крави по оцєленю, при кози по окоцєню и под”: Дахто гутори: Видой *клий*, бо кед го цєлє позица, та го заднє. Але кед цєлє и задло, воно ше пучєло и вибалєговало ше. Перше млеко ше давало и крави при цєлєню, та доста-ла сили и лєгчєйше ше счисцєла по цєлєню (В. Саб.). 3. „файта ліпкача”. || Чес. klí, klej и klíj „ліпкаца материя”, поль. klej „исте”, укр. клей и клий „исте”. ◀ Праслав. k'ъlěъ або k'ъlьъ (Фасмер, ЕСУМ).

[клизура] ж. „узки преход медзи горами”. ◀ Од серб. клисура. Лит. цесніна.

клін х. „розпор на панталонох и под”. Всл. k'lin „исте” (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. k'linъ. У славянских языкох основне значєнє слова „предмет клінкастей форми (клінок, гвозд и под.)”. У нашим языку слово достало значєнє „розпор” прето же и розпор ма форму клінка. Зоз першобутним значєньом „клінкасти предмет” нешка хаснуєме форму клінок (оп.), хтора страцєла деминутивне значєнє.

клінец -нца х. „гвозд”, лем у Гнатюка: „Ой, лєгиню, а чи ти знаш клінци ковац?” (Етн29 272) (гвозди у прєшлосци ковали ковачє.) Слц. k'linєc „гвозд”. ◀ Од клін, праслав. k'linъ.

клінковац -куєм незак. „злучовац одн. помоцньовац з клінками древени часци”: колєсар позабивал [древени] зуби до дзирох у граблєох, а вєц ше зуби ище зоз другого бо-

ку граблѣох, там дзе викукли вонка, клінковало (Фа 124). || Слц. *klincovať* и *klinovať* „злучовац з клінками”. ◀ Од клін, праслав. *klīnъ*.

клінок -нка х. 1. „предмет пирамидалней форми за утвердзоване состояних часцох”. 2. оп. *кольчок* (5). ◀ Од клін, праслав. *klīnъ*.

клінчковац -куєм *незак.* „утвердзовац з клінчками, клінковац”: Потим [коле-сар] колесо сцинул до кобули, бо го требало *клінчковац*. Перше зоз твардого древа настругал клінчки длугоки дас 4 центи, а на єдним конциу их барз закончисцел. До каждой дзири на верху багра, дзе шпица викуковала, вдерел клінчок (Фа 53). ◀ Оп. *клінковац*.

клінчок -чка х. „древени клінок за утвердзоване шпицох у багру колеса” (оп. под *клінчковац*) (Фа 48, 53).

кліпкац -ам *незак.* 1. „трепац з кліпками, очми”. Слц. *klipkať* „исте”, чes. *klípati* „чежко рушац (з очми, ногами)”. 2. „кліпкац пред гашеньом (о лампи)”: *Витрионова лампа, котрей Яким вихпал жнот ... почала кліпкац* (ЛатякТал 145). ◀ Итеративна (повторююца) форма од праслав. *klipnqti* „закриц”.

кліпки ж. мн. (єд. кліпка) *анат.* „palpebra, с. очни капци”: *Кліпки на очох* (Мел. Пвл.). ◀ Од *кліпкац*.

кліпнуц -нем *зак.* 1. „у хвиліки заврец и отвориц очни кліпки”. 2. (*ані*) *не ~ (з очми)* „не реаговац”: *Створел ше пред німа того часу и ані не кліпнул кед ше му оцец питал за жережи* (КовМихЦВ 217); *Циžані, ані не кліпне (= до оч цигані)* (В. Саб.); *кажди уста отворел а з очми нье кліпнул и зачудовано слухал* (Заря 3/1939, 1). ◀ Оп. *кліпкац*.

кліпнуце с.: *у кліпнуцу ока* „барз швидко, окомгнуца”: *виздравел у кліпнуцу ока* (РК 1939, 116); *Жима прешла швидко, як кліпнуце ока* (ЛатякТал 101). ◀ Оп. *кліпкац*.

клітка ж. „зоз мережу и под. заварти простор”. Всл. *klitka* „исте”, слц. *klietka* „исте”, поль. *kleś* „хижка”, серб. *клијет* „коморка”. ◀ Общеславянске слово, праслав. *klěť* „мала простория”. → У лит. языку хаснуеме

українізем *клитинка* „келия организма” (укр. *клітинка*), хторе тиж виведзене од *клітка*, праслав. *klěť*, але го вигваряме зоз л место зоз ль (требало би: *кліт-инка* або *кліт-очка*).

кліщ х. зоол. „*Forficula auricularia* L.” У укр. бешедох зафиксоване *кліщ*. ◀ Назва общеславянска, праслав. *klěššъ*, але ше хаснує за означоване *Ixodes*. Варианти *kl'išč* и *kl'iščar* у нашим значеню хасную ше у восточнословацких бешедох (Тимко 92). ♦ **як ~ 1)** *Сухи як кліщ* „барз худі”; 2) може значиц и допиту особу: *Приліпел ше за нього як кліщ* (або як *репик*), цо значи же ше од дакого не мож одняц (Гел. Мед.). Оп. *кліщар*.

кліщар х. зоол. „*Forficula auricularia* L.” У укр. бешедох *кліщар* у истим значеню. Назва общеславянска, але ше хаснує за означоване *Ixodes*. Варианти *kl'išč* и *kl'iščar* у нашим значеню хасную ше у восточнословацких бешедох (Тимко 92). Оп. *кліщ*.

кліщи мн. „метални серсан, с. клешта”. З истим значеньом всл. *klešče* (Sipos), слц. *kliešte*, поль. *kleszcze*, чes. *kleště*, укр. *кліщі*. ◀ Праслав. *klěššъ*. ♦ **треба з нього з кліщами цагац** „барз є небешедліви, чежко од нього одвит достац”: *Не кури, не пиє, не лає, роби ... Лем слова з нього зоз кліщами треба вицаговац* (КовМихНО 17). Слц. *řahať z niekoho niečo* (ako) *kliešťami* „исте”.

клубук х. „калап”, у Гнатюка: *Як ше напую, вдери до стола з калапом, гвари качмарови: „Плацел мой клубук?”* (Етн30 256) Слц. *klobúk* „исте”, поль. *kłobuk* „исте”, серб. *клубук* „исте”. ◀ Общеславянске слово превжате зоз туркийских языкох.

клубучки *pl.t. бот.* „*Calistegia sepium* (L.) R. Br.” Деминутив *клубучок* од туркизму *клубук* (оп.). Можліве же утвердзованю назви помогнул сербизем *клубучић* у зн. *Aconitum* лебо слц. диял. *klobušiki* у зн. *Convolvulus*. За тоту рошліну хаснуеме ище назву *цагаче* (Тимко 58).

клубучок -чка х. дем. (од *клубук*) „калапчок”: *Тебе квитне за клубучком з ружи квет, / а мне гине, фалечніку, пре це швет* (БиндКост 66). ◀ Оп. *клубук*.

кловаки *х. мн.* (єд. кловак) **1.** „зуби медзи шекацима и череновима зубами (звич. у животиных)”. **2.** *гандр.* „зуби”: *Цо вищиряш тоти кловаки!* (Ю. Пап) || Всл. *klovak* (Bartko 196), укр. *ікло* „кловак”, укр. диял. *кловий* зуб „кловак”, поль. *kieł* и диял. *кю* „исте”, слц. *kel* „исте”. ◀ Од праслав. *къъ* и *къю* „кловак, с. очъак”, а то вяза з превойом зоз праслав. *kolti* „клац”.

[**клозет**] *х.* „тоалет, WC”. ◀ Прейг серб. *клозет* од англ. *closet*.

клокот *х.* „дуркане”: *Чуц клокот кочох на драже* (В. Саб.). ◀ Оп. *клокотац*.

клокотац -ам *незак.* **1.** „дуркац”: *Коч або машина далеко клокота* (М. Рм.); *Колеса на кочу клокотаю* (В. Саб.); *Кед дахто дурка, гвари ше: цо там клокота?!; Наш сушед майстор вше клокота* (Лев. Ск.) **2. а)** „булькац при сипаню”: *При сипаню чечносц клокота або жолта; жолта и у фляши кед ше фляша кива* (В. Саб.). **б)** *Кед барз вре вода, кед пуца жомбулі, та ше гвари же клокота* (В. Саб.). || Слц. *klokotať* „моцно врец, булькац”, поль. *kłokot* „дуркане у мліну”, рсй. *клокотать* „моцно врец, булькац”. ◀ Общеслянянске, од праслав. оном. *klok-*.

клокочка *ж. 1.* *бот.* „файта трави хаснованей при врачаню”: *Кед босорка вжала од крави млеко ... Пошло ше до леса або на пажису и зазберовало ше траву такволану „клокочку”*. Вона родзела таки мали дробни бобки, котри мали жовту фарбу а були барз горки. Назберало ше тоти бобки, принесло дому и осушело, а потим ше потлукло на дробно у даякей судзини або у ступки. То ше давало крави поесц и то през три дні (ОлеярЯк 232). **2.** „палічка”: *поєдини баби знаю вивесц паткані. ... Домашні муша легнуц спац, баба ше цалком зруци, преруци ше з билу плахитку и зос „клокочку”, т.е. зос єдну злогову палічку, зос шпивом и танцом паткані виведзе* (Папгаргай В, НК 1946, 83). || Укр. *клокичка* „черякова рошліна *Staphylea pinnata*”, поль. *kłocaczka* „исте”, слц. диял. *klokoč* *х.* „исте” (SSN), серб. *клокоч* „исте”; всл. *klekočka* „кияк, паліца (Hal)”. ◀ Од праслав. *klokočь*, а то виведзене од *klokati* „видавац кратки тупи звуки (узрете нашене тей рошліни суци у своєї

‘лабдочки’)” (ЕСУМ). ➔ Судзаци по українским *клокичка* (тиж и польскей и слц. диял. паралели) и нашо *клокочка* под 1 значи *Staphylea pinnata*. По опису Якіма Олеяра вона мала дробни бобки, а по ЕСУМ-у нашене у тих бобках суцало. По восточнословацкей паралели *klekočka*, нашо *клокочка* под 2 могло значиц „паліца, палічка”. Медзитим, авторов опис под 2 недосц прецизни: виходзи же *клокочка* и *злогова* (= *галагоньова*, оп. *жалагоня*) *палічка* єдно исте. Предпоставяме же „баба” ту „черкала” на паткані зоз *клокочку* те. зоз ей бобками, а зоз *злогову палічку* их „виводзела”, так же и под значеньом 2 *клокочка* могла буц *Staphylea pinnata*.

кломфа *ж. оп. кламфа*.

[**кломфер**] *х.* „майстор хтори вирабля предмети з плеху”. ◀ Серб. *кламфер* и *кломфер* „исте”, нем. *Klempner*.

клонцац -ам *незак.*: ~ **зоз зубами** „черкац/черкнуц зоз зубами (звич. о псови)”: [Тигриш] *клонцал гнівацо зос зубами коло себе* (РН 38/1928, 3, Сам. Скубан); Кирилови не було до шмиху, бо му зуби почалі клонцац [од жими] (РН 33/1929, 3). || Карп.укр. *кланцати* зубами „черкац, клонцац зоз зубами”, укр. диял. *кланці* „зуби животиных”, *кланцатий* „зубати”. ◀ Од праслав. *къъ* и *къю* „кловак, с. очъак”. Од того и нашо *кловаки* (оп.).

клонцнуц -нем „черкнуц зоз зубами (звич. о псови)”: *Паткань кед скочел з чардака, пес лем клонцнул зоз зубами и паткань бул готови* (В. Саб.). Незак. гу *клонцац*.

клопац -пем *незак.* „дуркац”, у Гнатюка: *Ходзи мили по уліци, / клопе до дзвери: / „Чи тишиш, мила, чи чуеш, ... / отвор ми дзвери!”* (Етн9 ч. 108) || Укр. диял. *клапкати* „дуркац”, слц. *klapať* и *klopať* „дуркац”. ◀ Праслав. *klapati* / *klopiti* / *klepati*.

клопкац -ам *незак.* „дуркац; видавац дуркаци звук”: *Чул сом же хтошка клопка у цителох по дражки, та сом вишол опатриц* (Йвг. Бл.); *Клопкал у клямпах по дворе* (В. Саб.); *Мойо качки не клопкаю* [= не дуркаю з писками], *лєм сича* (Ир. Фин.); *Толває Гайдош и Грицко виведли коні з хліва, коні почали клопкац з копитами, жазда ше зо-*

будзел, наштикал на ніх пси, та вецка жазду забили (В. Саб.). || Слц. klorpatъ „поцихи дуркац”, всл. klorкас „дуркац” (Hal). ◀ Од клопац.

клопота ж. „велька робота, беганіна, брига”: Ой, мамочко моя, ледво ножки стоя / з роботи, клопоти (Тон ч. 49); Анґлия наро-бела европейским державом вельо клопоти зос своїм законом о царинох (РН 16/1931, 1); Не будземе ту шицко описовац яки клопоти у нас були пре обцинску управу (РН 11/1936, 3). || Укр. клопiт „бриги, турботи”, укр. диал. клопота „исте”, слц. chlorota „велька робота, беганіна”, чес. klorotati „понагляц; дуркац”, поль. klorotaс „мучиц”, рсй. хлопо-татъ „робиц, старац ше”. ◀ Праслав оном. klorotъ „дуркане; галайк, немир”, а то вяза з праслав. klapati / kloriti / klerati (оп. клоп(к) ац, клапкац).

клопотац -ам незак. „дуркац”: Я рубем [кукуричанку], але ми у глави драга, Ниш, Београд и ище у ухах черкане колесох – тика-така, тика-така як клопотали док сом путовал (КочЕвiЦП 132); Сокол [конь] предлужел по ишлянавей драги. Колеса моно-тоно клопотали (ЧаканСаф 195); Гвари ше и клокотаци и клопотац „дуркац” (В. Саб.).

клот х. „густо ткане гладке швицаце платно”: [Байка була подшита] зоз червеним або чарним клотом (ВарґаЛю 234); На каждей верхней сукні предок сукні бул зоз туньшого платна, звичайно клоту (платно зоз предзи). Тот предок не було видно, бо фартух закривал сукню, та ше так прищиповало (ВарґаЛю 219). || Серб. клот „исте”, мадъ. klott „исте” (1912). ◀ Од нем. Cloth, Kloth, англ. cloth. До нашого языка слово могло присц прейт сербского або мадярского.

клотка ж. „справа за спушоване губкох на покровци”. ◀ Од клоткац.

клоткац -ам незак. „спушовац на клотки губки на покровци (клотка ше при спушованю обрацала)”: Пополадню ... пред Гарвиљчакову хижу на Янковой уліци ше по-сходзели жени – котра пресц, котра клот-кац або пачески чесац (ЛатякТал 34). ◀ Кед основне значене нашого дієслова „обрацац, окруцац”, вец го мож повязац зоз слц. klátiti

„кивац, гойсац, колісац”, чес. klátiti „исте”, поль. kłócić „муциц, мутькац чечносц”, укр. колотити „мишац; мутькац; муциц; муциц масло”, рсй. колотить „тлущиц, биц”. Праслав. koltiti, koltq „биц; дуркац; мишац; тресц” (Machek, ЕСУМ). У наших словах клот-ка, клот-ка-ц мали бизме польски рефлекс праславянского tolt- > tlot- (як у словах хлоп, плокац, млоди, млода).

кловови -а -о/-е „зоз клоту”: На главах [жени] ношили хусточки: кловово, фарбар-ски, а вжме порхетово лебо блишово, у свя-точних нагодох баршоньово (ФейИр 90). ◀ Оп. клот.

клоцкац -ам незак. „черкац, биц, дур-кац”: [Баба] кед дацо єдла та єй брада клоц-кала по носу (РН 13/1928, 2, М. Ковач); Кед ишруб даждзе одпущени, та клоцка (Г. Р.); Дідо Ч. клоцкал з ложку по танеру кед не-веста не принесла на час єдзене на стол (В. Саб.). ◀ Вироятно вяза зоз клоткац (оп.).

клоцнуц -нем зак. „пукнуц”: Чул и Яни-ка, же клоцнул з языком (РН 13/1928, 2, М. Ковач). ◀ Оп. клоцкац.

клочани -а -е „справени зоз клоча”: з якушик жажду джобал до клочаней бабки (КовМихГриц 142).

клоче с. зб. „остаток вичесаней коно-пи, с. кучине”. || Карп.укр. клочье „исте” (TichyFr), укр. диал. клочанка „предза з клоча”, рсй. клоч (мн. клочья) „прамень, гу-ба (власох, шерсци)”. ◀ Од праслав. kľъкъ „найпростейша предза” (ЕСУМ). По М. Фасмерови неясне слово.

клуб¹ х. анат. „горні ставец сцегновей косци, с. кук”. Укр. клуб „исте”, слц. kľb „ста-вец”. ◀ Праслав. kľqbъ „кулясти предмет”. • **положиц руки на клуби** „положиц руки на пас”: бешедує фришко, як тарговец, и кладзе руки на клуби (РН 21/1936, 3, М. Ковач). У бешеди часто хаснуєме и сербизем кук.

[**клуб²**] х. „дружтво, організація або простория дружтва, організації”. Од серб. клуб, а то од англ. club.

клубати -а -е „хтори ма широки клуби (о жени)”: Скорей жени були розроснути, клубати, легко родзели (В. Саб.). Укр. клу-батий „исте”. ◀ Оп. клуб.

клубачиц -им *незак.* „скруцовац (ше) у форми клубка”: *А вон – капка у морю, писок на побережю, сламка на витре котри клубачи и валя народи и держави* (КочишПП 153). ◀ Од клубко, а то, як и клуб¹, од праслав. *klqбъ* кулясти предмет”.

клубачиц ше -им *ше незак.* „скруцовац ше у форми клубка”.

клубешко с. „мале клубко”: *скруцел го [дрот] до клубешка* (КочЕвЦП 116). ◀ Оп. клубко.

клубко с. 1. „нітка и под. скруцена у форми лабди”. Всл. *klubko „исте”* (Czambel), серб. *клушко*. **2. а)** *пчол.* „пчоли збити до громади у форми клубка”: *Треба мерковац, дзе ше пляйстра з медом у кошніци находзи, бо кед є далеко од клубка та мед охладне и пчоли го ані не доруша* (РН 23/27, 4); [Пчоли] *осетя же немаю матку, па ше збиваю до клупка и єдна другей ше дотикаю* (РН 14/1935, 4). **б)** „дахто/дацо скруцени у форми клубка”: [Голуб] *шедзи нещесни / На стрехи у клубку* (РочКн 106, Я. Баков). **в) до клубка** „до громади”: *наганяли до „клубка” шицок статок* (Я. Олєяр, ПЗ 6/1969, 13). ◀ Праслав. *klqбъ* „кулясти предмет” (оп. клуб¹).

клусти -а -е *оп. тлусті.*

клювац -ам *незак. 1.* „джубац”: *Дробне цело му розтаргла и мозок клювала* (Г. Г. Надь, ПЗ 2/1955, 11). Укр. *клювати „исте”, поль.* *kluć „исте”*. **2.** „повекшовац ше (о боляцим)”: *Боляк бул єдна файта тумору, роснул на целу, поставал вше векши. За нього не помагали ніяки способи лічення и од нього ше умерало. Людзе гуторели: „Росло му таке, клювало, клювало и – умар”* (КолесарД). ◀ Общеславянске, праслав. *klъvati „джубац”*. Можлїве же Г. Надь похасновал тото дієслово под уплївом українського, але воно виroyтно исновало у нашим языку, бо го потвердзує повратна форма *клювац ше* (оп.).

клювац ше -ам *ше незак.* „наставац, починац, роснуц”: *„Одкеди ше вони [фамелия] не сходза?” „Оддавна, то ше уж оддавна клювало”* (= тото непорозумєне, звада ше уж оддавна рихтала) (Пвл. Бл.); *Таки ше ми*

вред клюва (= таки вред ми почина роснуц) (В. Р., М. Рм.). || Слц. *klut̕sa и kluvat̕sa 1.* „ви-дзубковац ше (о младих птицох)”; **2.** „ви-пуковац, починац роснуц (о рошлінох)”; **3. прен.** „наставац, починац”, укр. *клювати „джубац”, поль.* *kluć „исте”*. ◀ Общеславянске, праслав. *klъvati „исте”*.

клюка ж. 1. „длуги дручок у студні на хтори заквачени кабел”. **2.** „железни верх ожога”: *Ожог мал дремене пориско, а клюка була железна* (ПапОл 29). **3.** „длуги дручок звич. з квачку на концу з розличну намену”. || Всл. *kluka „исте”*: *maju kluki pri haseni ohňa* (Czambel), укр. *клюка „квачка”, поль.* *kluka „исте”, рсй.* *клюка „крива палїца”, клюкать „ходзиц з криву палїцу”*. ◀ Праслав. *kluka* (Machek, ЕСУМ).

[клюкац] -ам *незак. 1.* „кармиц живину цискаючи ей до воля кукурицу же би скорей натила”: [Гуски и качки] *Клюкало ше кжде рано и вечар, а кукурицу ше пред тим намочело до води. Кукурицу ше зоз пальцом хпало до воля гуски лебо качки, а кед вольо було полне, вец ше хпало з помоцу древеного рамача* (ДудашКс 168). || Всл. *parichas huś* (Buffa 170). **2. прен.** „у велькей мири кармиц дакого”. ◀ Од серб. *кљукати*, а то од праслав. *kljukati „джубац”*. → Кед же клюкане исновало и на Горніци, вец наш карпатски еквивалент могол буц *напихац*, як и всл. *parichas*.

кљумпи ж. мн. (єд. кљумпа) *коц.* „древянки (1)”. ◀ Од мадь. *klumpa „древена папуча”, а то од нем.* *Klumpе „исте”* (Albrecht 51). У „Рускей лексики” Ю. Рамача ше як жридло наводзи сербске *кломпе*; медзитим, нашо *кљумпи* блїзше по форми мадярському и немецкому слову.

[кљун] х. „писки у птици”. ◀ Од серб. *кљун*. Нашо еквиваленти *пицок* (при младай живини и птицох), *писки* (при качки, гуски), у лит. языку *дзубок*.

ключ х. „металне орудіє за заверане и отверане замчка”. ◀ Общеславянске, праслав. *klučь*. • **бегац (оганяц ше) по ключу** „дзецинске бависко”: *Дзеци направели з мотику дражку у форми велького ключа (коло 30 м) и по тей дражки ше оганяли по од-*

редзених правилох (ХомаМ); **хижа** (**шопа и под.**) **на ключ** „хижа на же, до винглі”: А обисце, слава богу, не мале. ... шопа на ключ боком од хліва зоз вязаним пойдом (Латяк-Тал 175).

ключка ж. 1. „паліца зоз железну квачку за цагане слами, шена з брадла”: Нацагал з ключку шена з брадла до зольніци и однес руциц коньом. **2. бот.** „рошлінски зародок, с. клица”: Дакеди ... конопа не може зисц [под тварду скору], зато не треба чекац док шемецец пуци ключки, але ... крижом дерляц ... да ше тота скорка потарга (РН 6/1934, 4, Я. Гафич); [Кромплі пред садзеньом] по-сипеме их до цеплей комнати же би вигнали ключки. При садзеню треба мерковац же би ше ключки не оламовали (Заря 3/1937, 5). || Укр. *ключка* „паліца; квачка, кука”, поль. *diął. kluczek* „длуги дручок з квачку на концу”, слц. *kľučka* „клянка (ручка) на дзверох”. ◀ Од праслав. *kljuka* „паліца з квачку, куку”. • **завязац на ключку** „с. везати петгю”: Завязала хусточку на два ключки под браду (Ю. Пап); всл. *šnurka še može zavjazas na kľučku i na guzel* (Czambel 511); **руцац/руциц (пуцац/пуциц) ключки** „ви-пуковац, сходзиц (о зарну)” (М. Рм.): *Скорей як кромплі посадземе, треба их покласц до ладох ... же би ... пуцели ключки* (Заря 10/1935, 78). Слц. *vyháňat kľičku „исте”*.

ключкац -ам незак. „руцац ключки, сходзиц (о плоду рошліни)”: *Кромплі стали у магазину дутяна при облаку до хторого било слунко, та барз ключкали, гонели* (В. Саб.). Укр. *диал. ключкувати „исте”*. ◀ Од *ключка* (оп.).

ключов -а -о: ~ дзирка „отвор за ключ у клянки”: *Вон вошол на ключову дзирку* (Етн29 300). Всл. *kľučova dzjera „исте”* (Hal).

ключочка ж. оп. ключка (2) (Мудри-Ал).

кляг х. „часц цялячого жалудка як средство за правене сира, с. сириште”: *Нешка кляг мож купиц у предавальні, а скорей газдині мушели сами правиц кляг. Як кляг ше хасновал фалаток зоз жалудка лебо черева зоз цецеца хтори ше умил и мочел у води* (ДудашКс 145). || З истим значеньом карп.

укр. *кляж* (TichyFr), чес. *kľag* (*прен. „несмачна мачанка або юшка; слаби человек”*), поль. *kľag*. ◀ Карпатске пастирске слово, од рум. *chiag*, тото од старших формох *clagum*, *quaglum*, а тоти од лат. *coagulum* (Machek, ЕСУМ).

клягани -а -е: ~ сир „сир справени з помоцу кляжу”. Оп. *кляж*.

клягац -ам: ~ сир „правиц сир з помоцу клягу”: [Цепле] *млеко ше дакус посолело и усипало ше [до нього] клягу. Млеко заклягане теди кец ше позбива, згушне. Теди ше го може успац до грудніци и обещиц на паліцу же би ше одцекло. Скорей газдині заклягани сир кладли до древеней ванічки и добре го прицисли зоз денком (древена округла дешчикка велькосци ванічки). На ванічки ест уха, до хторих ше кладзе дешчикка, вона ма на штредку шруб. На сир ше положи денко и як ше закруца шруб, так денко прициска сир. У ванічки сир стал даскельо дні, тельо кельо ше сцело же би бул стари* (ДудашКс 145). || Всл. *kľagac „исте”* (Czambel), карп. укр. *клягати „исте”* (TichyFr); карп.укр. *клягатиця „збивац ше до грудкох (о заклангним сиру)”* (Сабадош). ◀ Од *кляж* (оп.). Виведзене: *закляжац (сир)*.

клягац ше -ам ше незак. 1. „падац з ногох од слабосци”. Всл. *kľagac še „исте”: pįjani še kľaga do domu* (Czambel). **2.** „падац, зогинац ше такой по пресадзованю (о пресадзеним кореньку рошліни)”: *Капусту при пресадзованю треба добре поляц да ше не покляжа* (В. Саб.). Виведзене: *скляжац ше „спаднуц з ногох”*. || Всл. *kľagac še „трациц свидомосц, млец”* (Bartko 195), всл. *zakľagnus še „слабо ше упечиц, упражиц, увариц”: Zakľagři še mi buchti* (Buffa 317), чес. *kľag* 1. „кляг (за клягане сира)”; 2. „слаби человек” (Machek). ◀ Недосц ясне. На основи чеського *kľag* „слаби человек” и всл. *zakľagnus še* (кед недобре зготовене едзене ма неправилну, покручену и под. форму) и нашо *клягац ше „падац, зогинац ше, скруцовац ше од слабосци”* могли бизме вязац за *кляж, клягац* (оп.). Медзитим, маме укр. *диал. клякати „клекац”, поль. kľękać „исте”, слц. kľakať „исте”, серб. клецати „зогинац ше (о коленох)”* – общеславянске од прас-

лав. *kļēkati* „стац або исц зогнути (ЕСУМ). Нашо *кляґац* *ше* по значеню мож повязац и зоз тим кореньом, а гласова пременка *к > ґ* тиж характеристична за даєдни нашо слова (применовник *ку > ґу, варкоч > варґоч*).

клянка ж. 1. „ручка за отверане дзверох”: *Стане [штредні син] ґу дзвером, влапи ше за клянку, та ше пита оцови: „Апо, чом вашо око єдно вше плаче, а друге ше вше шмее?”* (Етн29 34) 2. „механізм з ручку за отверане дзверох”. Зоз значеньом „ручка и под. за отверане дзверох” и всл. *kłamka* (*Sipos, Doruła*), поль. *kłamka*, укр. *клямка*. ◀ Од нем. *Klinke* „исте”, ст.в.нем. *klam*, нем. *klemmen* „сцискац”.

кляпкац -ам *незак.* 1. „биц, звич. ніж-но, з дланю”: *кляпкац коня по хрибце*. Всл. *kłapkas* ро *płecu* (Hal). 2. „аплаудирац”. Всл. *kłapkať* „исте”: *ludze mu barz kłapkali* (Hal). ◀ Ономатопейске *кляп* (превой зоз *кле-пац*), од праслав. *klapati / klopiti / klepati* (ЕСУМ).

кляпнуц¹ -нем *зак.* „вдериц з дланю до длані”. ◀ Оп. *кляпкац*.

кляпнуц² -нем *незак.* 1. „преставац буц надути, напучнети”. 2. „прец по пресадзо-ваню (о рошліні)” (МудриАл). ◀ Од оном *кляп*. Оп. *окляпнуц* и *кляпкац*.

кляпчисти -а -е „сценшаней форми, широки и ценки”. Всл. *kłapčisty* „исте” (Hal), *kłapčisti* *kameň* (Bartko 196). ◀ Од оном *кляп*. Оп. *кляпкац*.

клятва ж. „преклятство, с. клетва”: *Гвари ше же падла (спадла, остала) клятва на дакого* (В. Р., М. Рм.); *На дакого ше чита псалтир да на нього спадне клятва* (Г. Р.); *Кед ляд шицко збил, гвари ше: Божа клят-ва* (Г. Р.). || Укр. и рсй. *клятва*, поль. *kłątwa*, слц. *kliatba*. ◀ Од *кляц*.

кляц клеєм *незак.* „заклінац”. || Укр. *клясти* (клену), рсй. *клясть* (кляню), слц. *kliat*, поль. *kłąć*. ◀ Праслав. *kļēti*.

кляц ше клеєм *ше незак.* „заклінац ше”: *И дораз му єден [катона] гуторел: „Ти його [Христов] ученик, бо я тебе добре познам.” А Петро дораз ше клял же го [Христа] ніґ-да не видзел* (Етн30 77); *Марко ... на шап-ку паптрел и бешедовал ... Дзивка думала, же*

вон ше ей клеє, а вон ше шапки своєї (Етн30 171). Общеславянске слово. ◀ Праслав. *kļēti*.

кльохициц -им *незак.* 1. „вариц (звич. нашвидко)”: *нешка [сом] мала од недзелі юшку, але у змаржляку. Змарзнута юшка така як да тераз уварена. Другу да кльохи-цим, а тоту да одручим?* (Рускинї 190). 2. „вариц ше, врец, булькац”: *Кед ше дацо сци-ха вари, гвари ше же кльохици* (Мел. Пвл.). 3. „булькац як при вареню”: *яка сила Божия, котра и устред жеми ма огень, цо кльохи-ци [на дну вулкана] и бухци безчислени ро-ки* (РН 62/1926, 2, М. Мудри). || Укр. діял. *клохтіти* „моцно врец”, слц. експр. *klochtiť* „вариц”. ◀ Ономатопейске.

кльохициц ше -им *ше незак.* 1. „врец; булькац”. Прен.: *За нами ше кльохцела чар-на хмара, хтора поставала вше моцнейша* (шк. сост.); *Од гладу ше кльохици у жалудку* (= гурчи у бруху) (Сф. Мак.). 2. прен.: *[Бу-ря гніву] котра ше уж кльохцела у бачикови* (КочишКроч 90). ◀ Оп. *кльохициц*.

кніжка ж. *паноецц шедзи при столе та чита з кніжки* (Етн29 25). Всл. *kñiha, kñiška* (*Sipos*). ◀ По В. Махекови общеславянска форма *kñiga* походзи з Востоку, а остатне жридло китайске *king* „кніжка”. По М. Фас-мерови праславянске *кънїга* тиж з Востоку: *прейг туркийского küinig, küinv зоз китай-ского küen „звязка”*. По ЕСУМ-у од прас-лав. *кънїгу мн.*, хторе не цалком ясне. ♦ **як з кніжки читац** „крашне, чечно бешедо-вац”: *Гуторела яґод да зос кніжки чита* (РН 11/1937, 2, Фрушк.).

кніжочка ж. 1. дем. од **кніжка**. 2. *коц. „тека”*.

княгня ж. „нероботна, подла жена”, лем од єдней особи зазначене: *Така є подла як княгня; и за недобру жену, кед не слуха чло-века, гвари ше: кнігня єдна* (Лев. Ск.). ◀ Вироятно од *княгиня*. || Укр. *княгиня* „кня-гиня”, слц. *kňazná* „исте”, поль. *księżna* „ис-те”. ♦ **шедзи як княгня** „шедзи як принцеза, ніч не роби” (Лев. Ск.).

княз х. „паноецц, священїк”, лем у Гна-тюкових записох: *Лем це, мила, тельо пи-там: Поховай ме з тим князом ... з тим*

веліким фараром / цо ми будзе службу служиц пред тим вельким олтаром (Етн9 ч. 161); Дам я його [сина] виучици, / будзе з нього княз (Етн9 ч. 188). || Слц. kňaz „пановец, священік”, укр. князь „князь, с. кнез”. ◀ Праслав. kъnędzъ (Machek). Сучасне княз „владарска титула” у лит. языку нова восточнославянска позичка (укр. князь).

кобане с. „хлупцовске бависко подобне бависку на однімане жеми (оп. под однімац)”: Круг пречніка коло 1 м подзелел ше на число бавячох. Тримаючи конец ножа з двома пальцями, бавяч руцал нож так же би ше обрацел у воздуху и заджобнул до процивніцкей жеми. Кед руцане було успишне, одкравало ше зоз процивніковей жеми у напране оштрей часци ножа по конец круга и по свою граніцу; тот часц ше приєдинєла гу власней території (ХомаМ). ◀ Можліва вязы зоз серб. покр. *кобачити* „однімац”.

[**кобаяги**] присл. „ніби”. ◀ Од серб. *као* (ко) *бајаги*. Наш еквивалент *почустом(ок)* (оп.), а у лит. языку *кнїжково ніби* (укр. *ніби*).

кобдзиц -им *незак*. 1. „гориц з чарним димом; палїц дацо цо гори з чарним димом”: *Кобдзи дацо кед нїяк не гори* (В. Саб.). 2. „куриц (цигар)”: *А мой скаранік, як кум, круци до тих новинох, а кобдзи як зоз фабричного коми́на* (М. Биркаш); *Гвари ше же дахто на пипки кобдзи „кури”* (Лев. Ск.). || Форма з дзвонкими б и дз настала од старшей форми з недзвонкими п и ц: *копциц*. Слц. *копт* „садза”, *чес. копт* „исте”, *поль. корєс* „исте”, *чес. коптїт* „гориц з чарним димом”, *всл. корсіс* „исте” (Buffa 131), *поль. корсіс* 1. „куриц ше”: *лампа корсі* „лампа ше кури”, *рієс корсі* „з пєца ше кури”; 2. „куриц”. ◀ Праслав. *корѣтъ*.

кобза ж. *гандр*. 1. „недобра, зла, пакосна женска особа”: *Гвари ше: кобза єдна!* 2. „гандруюца назва за краву, мачку и под.”: *Кобза єдна!* || *Всл. експр. kobza: taka kobza leňiva* (Buffa 126), *чес. kobza* и *kabza* „гандруюца назва за жену, слц. *kabzovať* „ходзиц, блукац ше по ноцох”. ◀ Од нем. *Kebsе* (од того и нем. *Kebsweib* „любовніца”).

коборлов х. „швиня цо коборлує (оп.), паратує, ріє по кармику; *прен.* человек хтори паратує, лопота, дацо превраца” (Сс. Мак., В. Саб.). ◀ Од мадь. *kóborló* „вандровнік”, *kóborol* „скитац ше, блукац ше” (*kóbor* „скитацки, блукацки”, *kóbor kutya* „пєс блукач”).

коборловац -луєм *незак*. 1. „паратовац, лопотац, преврацац (звич. о швині): *Швиня у кармику коборлує* (Сс. Мак.); *Швині од квасу добре шпя, та не коборлую* (Дю. Сал.). 2. *прен.* (о човекови): *Коборлує як тот швиня у оборе* (Лев. Ск.); *Цо там коборлуєш, коборлову єден!* (В. Саб.). ◀ Од коборлов (оп.).

кобула¹ ж. Общеславянска лексема. У укр. диял. коло Ужгороду, котри страцели фонему *ы*, хаснує ше назва *кобула* (Тимко 111). *Всл. kobula* (Czambel), *слц. kobyła*, *поль. kobyła*, *укр. кобила*. ◀ Праслав. *kobyła*. ♦ *забула кобула же и вона дараз гаче була* „забули старши же и вони дараз дзеци були” (РН 43 (2002)/1928, 2).

кобула² ж. *колєс*: У колєсарским мигєлю то два груби моцни древа закопани вертикално глїбоко до жеми, над жєму дас 40 центи, помєдзи нїх у жеми бул викопани ярчок. На кобули ше длабало главу колєса и набивало ше шпици до ней (Фа 28). ◀ Прєнєшенє значєнє од кобула¹.

кобулка ж. 1. „гачатко женского роду; млада кобула”: *Вайчачок то хлопске гачє, а кобулка то женске гачє* (В. Саб.). *Всл. kobulka* „млада кобула” (Czambel). 2. „женска капча на шматох” (Ю. Пап).

кобулянка ж. „коньска балєґа”: *Скло на лампи ше чухало зоз кобулянку, бо зоз ню чарни жар найлєпше зишол. Перше ше начухало скло зоз кобулянку и вєц умило з воду* (ПапОл 14). *Всл. kobulanka „истє”*: *nazbiraj kobulanek* (Hal), *kobuliñes „истє”* (Czambel). ◀ Од кобула. Друга назва кобулянки *коньска балєґа*.

[**кобура**] ж. „брига”: *Дай му покой, не рушай го, бо ше обудзи, та будзе з нїм кобури, будзємє мац бриґу* (Етн29 61); *Купєли жєм цо воду не сцє ниц, сєйковиту жєм, та ше нарєбєли, нарєбєли... Ору, ганти ше на-*

права, слунко запече, та вше кобура, вше кобура (ЖирошV 198). ◀ Од серб. кубура, а у сербским турцизмом арабского походження.

[кобуриц] -им *незак*. 1. „бориц ше з чежкосцами, з недостатком дачого и под.” 2. „мац бриги, проблеми”. ◀ Од серб. кубурити. Оп. кобура.

ковадліна ж. оп. *ковадло*.

ковадло с. „ковацки прибор на хторим ковач кує” (В. Саб.): *вон з дня на дзень, полни 55 роки бил по ковадлу* (ФейИр 123). || Укр. *ковадло* „исте”, всл. *kovadlo* „исте” (Hal). ◀ Од *ковац*, праслав. *kovati*. → О. Горбач записал два форми: *ковадло* и *ковадліна* (слц. *kovadlina* „исте”).

ковалік х. зоол. „*Phoenicurus phoenicurus* L.”: *а коло мочара побеговал ковалік, гледал хлісти* (ЧаканБ2 54). Семантичне творене *коваль* мотивоване зоз дзвонким криком птици, котре подобне як звучане металу, познате у веліх славянских языкох. У нашим значеню назви створени од *ковач* хасную ше у даедних укр. бешедох: *ковальчук*, а у польских бешедох *kowalik*. У инших українских бешедох тиж ше хаснує назви котри походза од *коваль* на означоване рижних файтох птицох: у укр. карп. бешедох – *коваликѡ*, *коваль*, у вост.слц. *kovalik* у зн. *Sitta europaea*, у серб. диял. *ковач* у зн. *Alcedo ispida* L. Ми ище хаснуєме назву *ковач* (Тимко 95).

коваль х. коц. „ковач”: *Коваль обецує же ми их [коні] подкує, / а ковалька дзивче на яр приготує* (Тон ч. 15). Всл. *kovaľ* „исте” (Szambel). ◀ Од *ковац*.

ковалька ж. коц. „ковальова/ковачова жена” (оп. *коваль*). Поль. *kowalka* „исте”.

ковальня ж. „ковачова роботня”: *У Керестуре завар шмикну и пошол до Арґентини. Я уж теди бул оженети, мал сом свою ковальню* (ЖирошМСМ 166).

ковальчик х. дем. и *зневаж*. од *коваль*: *Доганяли дзивки же леґинь ковальчик, най не идзе за ньго* (Пвл. Бл.). Слц. *kováčik* „исте”.

ковац куєм *незак*. Общеславянске. ◀ Праслав. *kovati*.

ковач х. кер. 1. „ремеселнік хтори кує и обрабя железо”. Слц. *kováč*, слц. нар. *kovaľ* „исте”. 2. оп. *ковалік*. ◀ Од *ковац*.

ковіруш х. оп. *ковруш*.

ковдуш х. 1. „ніяки, бидни”: *Вона му гутори: „Но шак аж тєраз сцєкнєши! Иниаки ши коні мал, та ши не сцєк, а на тим ковдушу сцєкнєши?”* (Етн29 128) 2. „чловек не до швета, хтори ше ніяк не справує”: *Мала три дзивки и трох синох, свойо дзивки сановала дац люцким леґиньом, гварела же муши церпиц люцким ковдушом* (Сф. Мак.); *Дідо ше вадзел з унуком: ковдушу єден!* (В. Саб.) || Карп.укр. *ковдош* „жобрак” (Дэже). ◀ Од мадь. *koldus* 1. „жобрак”; 2. „бидни”.

ковиль х. бот. „*Stipa* L.” Варианта общеславянскей лексеми, котра зродна зоз укр. *кови́ла* и укр. диял. *ковиль* (Тимко 68), слц. *kovuľ* „исте”, серб. *ковиље* „исте”. ◀ Праслав. *kovuľ*.

ковруш х. „балкон, поверх у церкви”. У керестурскей церкви єст *хлопски ковруш* (на задку) и *женски ковруш* (на бокох). || Всл. *choruś* „место на поверху у церкви дзе оргулі и хор” (Hal). ◀ Од мадь. *kórus* 1. „церковни хор”; 2. „поверх, шток у церкви” (ЕтМ). У старших авторох находзиме и форму *коруш* (оп.). У бешеди ше хаснує и форма *ковѣруш* (Ю. Пап).

ковти ж. мн. (єд. *ковта*) муз. „ноти”. ◀ Од мадь *kotta* „исте”. Нетипови преход мадьярского краткого *о* до *ов*. Ридше ше хаснує синоним *коти* (оп.).

Когіляк х. „назва часци коцурского хотара”: *Жем за обробок була видзвигнутиша на Когіляку и Ступи, дзе ше у подводних рокох означовало мали випученя жеми, док на другим краю хотара вишадзи була глібока вода* (НК 1980, 62). ◀ Неясне.

когут х. „самец кури”. У зах.укр. когут, лемк. *kohut*, слц. диял. *kohut*, поль. диял. *kogut*. Толкує ше як заєднічка пременка псл. **kokotъ*, лебо як восточнославянска позичка прейґ польского зоз ческого. На початку XVII в. лексема *когут* ше хасновала у векшини заходноукраїнских бешедох. Вироятно ономотопейского походження (Тимко 100).

когутов гребень *х. бот.* „*Celosia cristata* L.”: *Когутов гребень* то червене квеце, зда-бе на когутов гребень (Н. Ерд.) Подобни семантични творення за означоване истей рошліни пре ей специфичну форму квитка хасную ше у укр. диял. – *півнячий гребінь*, слц. *kohútov hrebeň*, чес. *kohouti hřeben*, серб. *петлова креста*, мадъ. *kakastraj* (Тим-ко 35).

когуцик *х. 1. дем. и гипок. од когут:* Когуцик ярабик, не идз до заградки, бо погребеш лелию (нар. писня). **2.** „на окремени способ зачесани власи дзеца”: *Мали дзеци чесала мац. ... (єден час мацери звикли дзецом правиц „когуцика” на глави)* (НК 1979, 91, Яким Олеяр); *Когуцик на глави то таке як когутов гребень* (В. Саб.). **3.** „цвенчок на пушки, пиштолю, с. обарач, ороз” (В. Саб.): *Гриц нацильовал ... и поцагнул когуцик* (КовМихГриц 108); слц. *kohútik „исте”*. **4.** „язичок на мажи, килашох, с. язичац” (Гел. Мед.); *Язичок то сербске* (В. Саб.). **5.** нове значене: „квачка за заверане железней пейгли”: [Іаздиня положила жирячки] до железней пейгли хтора мала древену ручку. Зоз когуциком заварла пейглу же би ше при преношеню и пейгланю не отверала (Заградка 3/1995, 19, шк. сост.).

когуцина *ж. и х. „когут”*: **1.** *Мойо курчата сама когуцина* (Ир. Фин.). **2.** „месо з когута” (В. Саб.).

кожелец¹ -льца *х. ткац.* „постоле за круцене предзи”: *Предзенко ше знімало зоз мотовидла и кладло на кожелец (гуторело ше и: класц на діда) так же ше го розширяло до круга. Зоз кожельца предза ше круцела на файфу ... з помоцу шпуляра. Файфа стала на пишчику* (ДудашКс 153); *Гурчи шпуляр зоз цивками. Там видзиш діда дзе обраца кожелец* (РН 3/27, 2). || слц. *kozelec „звязка конопи”*, чес. *kozlík „ножки, коза за резане древа”*, поль. *kozły „исте”, koziolatek „ножки фотографского апарата”*. ◀ Праслав. *kozьbъ*, од *коза*.

кожелец² -льца *х. бот.* „*Tragopogon major* Jacq.”. ◀ Лексема праславянского походження (од *коза*). З истим значеньом хасную ше назви у укр. диял. *козелець*, ст. слц. *kozelec*, вост.слц. *koz'ia brada*, поль.

kozibród, серб. *козја брада* (Тимко 22; Прегун 288).

кожи -а -е „хтори ше одноши на козу”. • *кожи цицки* „файта билого грозна з велькими длуговастима бобками”, коц. *кози цицки*, слц. диял. *koze cecki* (SSN II, 531).

кожиска *ж. аузм.* „велька коза”: *Била коза ци була велька, кожиска, мала широки крижи* (В. Саб.).

***кожліц ше** -їм ше *незак.* „не мочи ше стримац од пакосци, гніву и под.” Тото дієслово (без префикса) не маме зазначене, але воно, судзаци по паралелох, вироятно у прешлосци исновало у нашим языку. Маме зачувану лем виведзену форму *скожліц ше* (оп.).

кожух *х.* „жимске верхне (хлопске и женске) облечиво з овчей бунди”: *Кожухи ше шили зоз овчей скорі. Звонка була скорі, а по сподку була бундичка – волна. Були з рукавами, капчали ше на предку. [Дзивоцки кожухи] звонка були вишити з волну або баволну рижних фарбох, лебо були поуукрашовани з пацерочками, скленчинами и под. Кожухи волали и бирчаки (оп.)* (ВаргаЛю 224); *Дзивки ходзели у червених чижмох, у цифрованих кожухох зос длугима рукавами* (БиРК1939, 109). || З истим значеньом укр. и рсй. *кожух*, слц. *kožuch*, поль. *kożuch*, серб. *кожух*. ◀ Праслав. *kožuxъ*. Од *кожа „скора”*, праслав. *koža*.

кожушок -щка *х. дем. од кожух.* слц. *kožuštek, kožušok „исте”*.

коза *ж. 1.* „домашня животина”. **2.** „накриж збити ножки за резане древа”; чес. *kozlík „исте”, слц. sar „исте”, рсй. козлы „исте”*. **3.** *дюр.* „колесарски столчок при тезгі, ноґар” (Фа 27). **4.** *мн. кози „древена посцелка”*: *Од пеца та по посцель була посцелка, направена зоз древох котри ше волали кози. На козох була сламяча закрита з керпа-ру* (Заградка 10/1996, 3). • *баба гоні кози* „габи, хмарки на горизонті под час летних дньох”: *як зос билей молги габи заляли цали видок, та пліваю, пліваю ... „баба гоні кози”* (КостПр 104); слц. *baránky „исте”*. ♦ *и ~ си-та и капушта цала* „и една и друга страна задоволена”, с. и вук сит и козе на броју: [на

Крачун здравкам] по керестурски „Христос раждається”, и по варошски „Добри вечар” ... Най будзе и коза сита и капуста цала (РС 52/2004, 13, Дю. Латяк); **любиц дакого як коза капусту а фаркаш барана** „любиц пре интерес”: Сидор го [праше] барз любел.” „Любел го ... як коза капусту, а фаркаш барана!” (РН 46/1928, 4, С. Скубан); **любиц дакого/дацо як коза нож [а фаркаш капусту], патриц на дакого/дацо як коза на нож** „барз не любиц дакого/дацо; бац ше од дакого” (В. Ерд., В. Саб.): **жили зме себе крашине, а тераз кажди патри на мне як коза на нож** (РН 43/1936, 2, М. Ковач); **патри як ~ зарезана** „цихо, без розуменья патри”: [Дзецко на шицко нове] будзе патриц спрец „як коза зарезана”, а вец кус по кус бачиц, распатрац, поровновац (РЗаря 5/1936, 5); **пришла ~ под нож** „конечно є заслужено покарани” (В. Саб.); **шедзи як ~ зарезана** „цихо шедзи”; **я о коже ти о боже** „я ци гуторим єдно („о кози”), а ти о цалком другим”; слц. *jeden o koe (a) druhy o voze* (= о кочу) „исте”; вироятно и у нашим виразу дакеди место боже було воже (лок. од воз, оп. *воз).

козак х. „самец кози, цап”: Пришло поладне, прииол єден козак смиядни. Прииол жу студні, а патри нука (Етн30 7). || Слц. *sar* и нар. *kozol* „исте”. У литературним языку прилапена и форма *цап* „козак” (оп. *цап*²). Лексему *цап* хаснуєме и у ткацкей терминології (оп. *цап*¹).

кози -а -е: **кози цицки** коц. оп. **кожи цицки**.

козичка ж. 1. „женске младе кози”. 2. *гипок.* „коза”.

[кой] присл. 1. (у повторюваню) „з часци, у одредзеной мири; з єдного боку ... з другого боку; лебо ... лебо”: Яки вон бул способни и роботни видзи ше з того, же себе кой у Америки кой дома стекол красни маєток (РН 8/1932, 3); У остатні часи вельо ше росправя о нашей вири и нашей народности кой преїж новинок, кой у дружтве (РН 26/1934, 4); Плеву ше кладзе и до блат, та ше зню чатлує кой брили кой повали (РН 31/1937, 4, М. Ковач). 2. *злуч.* „лебо”: На зберай себе вшеліяки трави кой кореня (РК

1935, 144). ◀ Од серб. *које*: *Које од старости, које од страха једва се кретае*. Нашо еквиваленти лебо/або, чи.

[койдзе] присл. „на розличних местох”: Вон збера стари койдзе друковани кніжки. ◀ Од серб. *којезде*.

[койдзеяки] -а -е 1. „розлични, вшеліяки”: Долню часц пицка могло ше крашине вицифровац зоз вирезованьом койдзеяких мотивох (ХомаМ 15). 2. „дацо подозривей вредности”: появили [ше] у нашим валале койдзеяки коцкаре (РН 3/1934, 4, Б.); *своей вири и наций [ше] одрекаю за койдзеяки нігда не виполнени обецунки* (РН 36/1933, 3). ◀ Од серб. *којекакав* (од *које* и нашого заменовніка *дзеяки*): *На пијаци се продају којекаква стара кола*. Наш еквивалент заменовник *дзеяки*: *На пијцу ше предавају дзеяки стари авта*.

[койкадзи] присл. „на розличних местох; у розличних напрямох”: *Розишили ше койкадзи по швецце*. ◀ Од серб. *којекуд(а)*: *Разиђоше се којекуда по свету*.

[койодкадз и койодкаль] присл. „з розличних местох або напрямох, одвшаdzi”: *Посходзели ше койодкаль*. ◀ Од серб. *којеоткуда(а)*: *Окупише се којеоткуда*.

[койхто] зам. „даєдни, дахто, дзехто”: *Койхто уж поиол робиц до иножемства*. ◀ Од серб. *којеко*: *Разговарао је о томе које с киме*. Нашо еквиваленти заменовніки **даєдни, дахто, дзехто**: *Дахто уж поиол (даєдни уж поили) робиц до иножемства*. Слц. *дизл. dzechto*. И Г. Костельник наводзи заменовник *дзехто* (КостПр 263).

[койцо] койчого зам. „розлични ствари, вшеліячина, дзецо” *автомобил ше рушел и вдерел до єdney буди, у котрей ше находзели два жени и куповали койцо* (РН 44/1928, 1); *Шедзим гинто з бабу себе под конком, та так о койчим розгваряме* (РН 28/1937, 2). ◀ Од серб. *којешта*: *Којешта га је запиткивао*. Наш еквивалент бул заменовник *дзецо* (всл. *dzесо „исте”*): *Куповали дзецо*.

[койчий] -ия -ийо зам. „хтори припада розличним особом”: *На швето поприходзели койчийо родзини*. ◀ Од серб. *којечији*: *За празнике су дошли којечији рођаци*. Наш

еквивалент бул заменовнік дзечий: ... *поприходзели дзечийо родзини*.

[**койшта**] Г. койчого *оп. койцо*: [У карчми] *шедзели вельи людзе ... и пили себе койшта* (РНКЗаря 1939, 101). ◀ Од серб. *којешта*.

[**койяк**] *присл. „на розлични способи“*. ◀ Од серб. *којекако*.

[**койяки** и *беш. кояки*] -а -е „розлични, вшеп’яки”: *вше слухаш кояки бабовски сплётки* (РНКЗаря 1938, 101); *У варошу накуповали койяки непотребни ствари* ◀ Од серб. *којекакав*: *У граду су покуповали којекакве непотребне ствари*. Наш еквивалент бул заменовнік дзеяки (зазначени у Гнатюка): ... *покуповали дзеяки непотребни ствари*.

коконци *х. мн. (ед. коконец) кул.*: *Зоз цеста загнеценого зоз сиром права ше коконци „кульки, бобальки”, уваря ше, а вец ше поверх ніх сипу презли* (Пвл. Бл., Юст. Дуд.). ◀ Вироятно од лексеми *кокон* „мотильова галета; галета гадвабней буби”, хтора у нашим языку не зачувана (*коконци* по форми здабу на галети). Пор. укр. *кокон* „мотильова галета”, слц. *kokón „исте”*, рсй. *кокон* „галета гадвабней буби”, поль. *кокон „исте”*, серб. *кокон „исте”*. Од нем. *Кокон* „галета гадвабней буби”, а тото од фр. *сосоп*.

кокош *х. „когут”*, лем при одганяню, плашенню когута: *Кокош!* || Укр. *диял. кокош (х.) „когут”*, слц. *нар. kokoš х. „исте”*, мадь. *kakas „исте”* (славянского походзения), рсй. *кокошь „кура”*, серб. *кокош (ж.) „исте”*, поль. *kokosz ж. „квока”*. По М. Фасмерови праславянске ономотопейске *кокош* означовало и куру и когута.

кол *х. „колік”*, у виразу: *кресац над даким коли (колки)* „увредзовац, поніжовац дакого”: *Вона не сце пойсц до сушеди яџда тота коли над ню креше* (Пвл. Бл.); *Кед дахто дакого не почитує, поніжує, увредзує гвари ше же креше на нім колки* (В. Саб.). Укр. *кіл*, слц. *kôl*. ◀ Праслав. *kolъ*, а то од *kolti* „джобац, клац”.

колач *х. „сладке едзене з финого печеного цеста”*. Слц. *kolač „исте”*, поль. *kołacz „лепінь”*, рсй. *колач „плечени жемлік”*. ◀

Од праслав. *kolo* „колесо”: перши десертни едзения вироятно були округлей форми.

• **жимски** ~ „колач замишени з муки, масла, цукру и лимуновой потартей лупки” (РКух 185).

колачик *х. 1. дем. од колач. 2. мн. колачики кул.* „файта дробних колачох” (НКух 85).

колбаса *ж. „млете месо надзате у череву”*. || 3 истим значеньом *всл. kolbasa, слц. klbasa, поль. kiełbasa, укр. ковбаса, рсй. колбаса, серб. кобасица*. ◀ Од праслав *кълбаса*. Мадярске *kolbász* од Славянох. ♦ **вецей дні як колбаси 1)** „треба шпоровац, бо рок длуги”: *На польо робиц не пойдзе. ... а дні вельо. Вецей як колбаси...* (КовМихЦВ 114). **2)** „робиц не понагляючи”: *Помали [робиме]. Кед не будзе нешка, будзе ютре. „Вецей дні як колбаси”, гуторели зме*.

колбашніці *ж. мн. (ед. колбашніца)* „швиньски ценки черева до хторих ше надзиваю колбаси”: *Зоз черевами ше робело барз длуго, мушело ше их добре премиц и очисциц. Колбашніці ше шкрабало зоз тупим крайом ножа на древеней децички лебо сцаговало зоз злам’яним пирком. На таки способ ше зоз черевох виганял шнур, а оставали ценки, чисти колбашніці* (ДудашКс 150). ◀ Од *колбас- + -ніца*.

колера *ж. „чужка обераци хорота хтору виволуку бактеріі Vibrio cholerae”*. *Всл. kolera „исте” (Hal), слц. cholera „исте” (1721) (HSSJ)*. ◀ Од мадь. *kolera (1592)*, а тото од лат. *cholera (EtM)*. У сербским тото слово ма тиж форму *колера*, але ше тота хорота заявйовала и у часох пред нашим приселеньом, та ей назва до нас могла присц лем з мадярского.

колеяндер *х. бот. „Coriandrum sativum L.”* Укр. *коріандр*, укр. *диял. коляндра*, слц. *koriander*, поль. *korijander*, поль. *диял. koleander*, серб. *коријандер*, мадь. *koriander*. Пожичка зоз латинского чи греческого, котра уж у XVII ст. зафиксована у словацких диялектох. О польским постредніцтву шведочи дисиміляция *pp > lp* (Тімко 29).

коленко *с. „гузел на кукуричанки и под”*: *Гушлю зоз вигризки правело ше так*

же ше зоз сухей и цалей вигризки одрезало фалаток, але так же ше на його кінцях оха-бело коленка (ХомаМ 19); кед почне [кукурица] ... чутки руцац, треба примерковац и на то, кельо ма коленка и чи су надалеко (РК 1935, 167). Слц. диял. kolienko „исте”: Na každej slame su koľenka (SSN). Друга наша назва за коленко то *жүзел* (оп.). ◀ Од колено.

колено¹ с. „ставец медзи сцегнову косцу и циву”. || Слц. koleno, поль. kolano, укр. коліно. Общеславянске. ◀ Праслав. kolěno. • **до колен** „по колена (глібоко)”: гоч у цинелох, вошол до блати скоро до колен (РС 5/2012, 16, Любо Рац); **до пол колен** „до пол лістох (дацо досягує, напр. висина води и под.)”; **до попод колен** „ніжей од пол лістох”: [Канкови] Длугоки були до попод колен, по костки (ЛабошИст 240; СС Мак.). ♦ **биц ше по колєне** „з гестикацию и под. виражовац чувство банованя”: вец [ше] будзе биц по колєне, но будзе му даремне (РочКн 58, Я. Баков); **по(д)масциц колєна (попод колен(а), под колєна)** „рушиц ше пешо”: сам помасцел под кольєна и шмикнул, а ви бидни селяньє гиньце (Заря 6/1939, 3); помасцели под кольєна та пришли аж до Керестура (Заря 7/1939, 7, Б. Горки).

колено² с. „поколенє”: Праведни Бог влапи грїх отцох и на штвартим колєну потомкох (РН 38/1930, 4); так будзе ме єдно колєно дальша родзина (РНКЗаря 1937, 125). || Всл. koleno „исте”: budinek ma pretrimac i tri, i štiri koľena (Buffa 128).

коленчиц -им незак. 1. „робиц у полю або заградки на колєнох” (МудриАл). 2. „строого випитовац”: Хто му то дал знац, га? – колєнчи командант Сову (ГудакШлїд 39). Як и наведзени паралели, и нашо колєнчиц (2) першобутно вироятно значело „прицискац дакого з колєном при випитованю и под.” || Укр. колінчити „биц (дакого)”: я його за це колінчив; карп.русин. колінчити „прицискац з колєном”: Звалив го ... и почав му колінчити спину двома колїнами (Чорі).

колєсар х. „ремеселнік хтори прави кочи”. Всл. kolesar „исте” (Sipos).

колєско с. 1. дем. од колєсо. 2. „колєсо на парачим, огартачим и под. плугу, на фурику” (В. Саб.).

колєсо с. „с. точак”. Всл. kolēso „исте”. ◀ Од праслав. kolo.

колєчко с. 1. **порезац на колєчка** „порезац у форми колєскох”: Порезац шалату (огурки и под.) на колєчка; [Масц] ше помасцело на фалат хлеба ... и вец ше [парадичи на ньго] порезало на мешачки або на колєчка (ХомаБл 179). 2. „часц на гушлі або тамбури за зацагованє струнох”. Друга наша назва колчок (оп.).

колєшиц -им незак. 1. „ходзиц, бегац, летац коло дакого/дакого”: Вец, єдного дня шветлого, весели / ластовчата кридла подоставали, / коло гнізда свогого колєшели, / криделком ше своїм новим радовали (М. Ковач, Заградка 7/2004, 4). 2. **прен. а)** „ходзиц, кружиц за даким/дачим жадаючи го сцигнуц, достац” (Мел. Пвл.): вовки пошли колєшиц еленя (ЧаканБас 95). **б)** „пробовац дознац, вицагнуц дацо од дакого”: Кед ше сце од далєй дознац дацо, та ше дакого колєши: тельо го колєшели док им не повед (М. Рм., В. Р.). ◀ Од колєсо.

колїба ж. „с. колиба”: Назбералї [...] дзе-яки конари, справелї колїбу (Етн29 275). Серб. колиба. ◀ Зоз греческого. Карпатски румунски пастире (рум. colibă) пренесли слово Заходним Славяном: слц. koliba, поль. koliba, укр. диял. колиба. Мадь. kolyiba од Славянох.

колїбка ж. дем. од колїба: уж ноц, не мож далєй пойсц; справме себе даяку колїбку (Етн29 275).

колік х. 1. „палїца, с. мотка”: два же-ни шедли до чамца або корита, вжали два колїки так ше дриляли (БиРК1936, 141). 2. „колік при парадичох, лози, оп. тачка”: Под край юна тотта гушенїца спуща [ше] долу зос гиризди и зацагне ше под скору на колїкох лебо под скору чокота (РН 21/1932, 3); [Треба] нови племенити конарки жу колїку привязац (РК 1927, 137, Й. Надь, уч.). ◀ Од кол (оп.). ♦ **вдериц дакому ~ до глави**: Кед дакому повеш дацо най штудира, най ше за-дума, гвариш: вдерел сом му колїк до глави

(Лев. Ск.); **древени як** ~ „подли, нерухоми”: *А ти озда сплетки не правиш, свогого мужа по сушедстве не огваряш же є як колік деревени – гварела єй на розум* (КовМихЦВ 207); **кресац на даким коліки**: *Кед дахто леніви, повольни, та ше гвари за нього: мож на нїм коліки кресац* „не реаґує, не руши ше так легко” (М. Рм., В. Саб.); **яґда ма ~ у глави** „ніч не дума” (В. Саб.); **як псу** ~ „не треба му”: *Н. барз вельо кури, треба му то як псу колік* (Пвл. Бл., В. Саб.).

колімаж ж. „масц за подмасцоване колесох селянского коча”. || Всл. kolímaž ж. (Czambel), слц. kolomaž ж., поль. kołomaż ж., рсй. коломазь. ◀ Праслав. kolo-mazъ (у другей часци корень праславянского дієслова *мазати*). Мадярске *kołyimáz* од Славянох. → У Руских новинох зазначена и форма х. р.: *Колімаж добри и сам себе направиш* (РН 21/1937, 3).

колімбац -ам *незак.* „гомбац дакого на колімбачки”: *Брацик колімбал шестричку*. Всл. kolimbac „гойсац” (Czambel). ◀ Праслав. kolēbati.

колімбац ше -ам *ше незак.* „гомбац ше на колімбачки”. Всл. kolimbac še „гойсац (ше)” (Czambel).

колімбачка ж. 1. „вишаца направа за гойсане, с. льюлашка”. 2. „ринґишпил”: *Положел [дідо] унука на колімбачку, закапчал го, а вец ше и сам видрапал* (РС 21/2012, 16). Слц. нар. kolimbačka „коліска; гомбалка”.

колісац -ішем *незак.* „гойсац дзецко у коліски”. || Всл. kolísaс (še) „исте” (Czambel), поль. kołysać (się) и kołychać (się) „колісац (ше); гойсац (ше)”, укр. *колисати(ся)*. ◀ Праслав. kolysati.

колісац ше -ішем *ше незак.* 1. „гойсац ше у коліски (о дзецку)”. 2. „гойсац ше”.

коліска ж. „посцелка за мале дзецко хтору мож гойсац, с. колевка”. || Всл. kolíska „исте”, слц. kolíska „исте”, карп.укр. *колиска/колыска „исте”*. ◀ Од *колісац*. • **дзецко у коліски** „мале дзецко хторе ище шпи у коліски”: *Кажди зна, же дзецко у коліски ... не може ше отримати на живоце зос своім трудом* (РН 26/1934, 2). ♦ **од коліски** „од народзєня, од дзецка”: *Тото дзецко недобре*

од коліски (М. Рм., В. Р.); *Од коліски моєй, / Више я зло дозволил. / Тей моєй младосци, / И моєй жадосци* (РН 32/1936, 3, Я. М-ш).

коло¹ с. 1. „простор або предмет у формі круга”: *Мала сом на полю єдно коло дзівого судану, не могла сом го витребиц* (Мел. Мг.); *Купел єдно коло арматури* (Пвл. Бл.); *Тот [Сатурнов] персєнь ше склада зос милийони малих мешачкох, котри леца у колу 6000 километри широким* (РН 20/1937, 3); *Кед коло мешачка червене коло, циџурно будзе витру* (РК 1932, 135). 2. „файта танцу”. ◀ Од праслав. kolo „колесо; круг”.

коло² прим. з ґен.: 1. „доокола, наоколо”: *Коло того моста ... ма буц вшелїяка овоц насаджена* (Етн29 108). 2. „попри, паралелно”: *положи на коч хлеб и своєю гандри, а сам и зоз дзецми иду коло коча пешио* (ЕтнV 102); *Шор коло шора [кукурици] пушчал пращок зоз сецєром* (М. Рм.). 3. означає обставини: *Коло доброго мужа жена як ружа* (Пвл. Бл.). 4. означає обєкт діялносци: *кед ше тоти обовязни вечариши роботи у обисцу и коло обисца позакончую* (КовМихНО 248); *Нешка ма роботи коло дому*. Карп. укр.: *Робота коло саду легка и мила* (Неділя ч. 14, 215). 5. „означає час пред або по одредзєним датуму”: *коло Крачуна „кратки час пред Крачуном або по Крачуне”, коло коло Нового року, коло Кирбаю*. Всл. kolo Rusaloč „коло Русадльох” (Hal). ◀ Од праслав. kolo „колесо; круг” (од акузатива єднини того меновника).

коло³ слов. означає приближносц: *Крави рочно треба коло 1000 снопи кукуричанки* (Йвг. Бл.). ◀ Од коло².

коловрат х. „кудзель”: *Кудзель скорей волали коловрат*. Всл. kolovratek „исте” (Hal), слц. kolovrat „исте”. ◀ Праслав. kolovortъ, од *коло* и *верциц*. ♦ **круци ше як** ~ „бега, не мирує”: *кед ше дзецко окруцало и спадло, вадзели ше з нїм: цо ше круциши як коловрат* (В. Саб.).

колок -лка х. 1. „грубша палїца”: *Ей, кед вежнем тот колок!* 2. „колок у муре за вишане (у хліве, комори)”: *Обешиц итверци (бунду, калап) на колок*. Всл. kolek: *kalap zvešel na kolek* (Czambel). ◀ Од *кол*, прас-

лав. kolъ. Превој зоз клац (колем). ♦ **пришло з колка на** ~ „указал ше прави стан, прави обставини; указала ше правда”: и чесна „Заря” [дзвигла] глас одушевленя, же скоро цали Коцур прешол на православие, а кед пришло з колка на колок, а то прешло од скорей до теди шицкогo 40 особи (РН 28/1935, 2); **вдериц дакому колок (колїк) до глави** „задац дакому вдерене, боль, бригу”: Я бабу до кожного рогу зогнал, ... але и вона ми вдерела колїк до глави (РН 45/1936, 2, М. Ковач); Мила мамо, зос своїма праве християнскими ділами и чеснотами вельки колок сом вдерел до глави тим цо гуторя же нт Бога (ЖиросМСМ 154).

коломбовац -буем незак. заст. „бренац, дзвонїц”: Куп ти, мила, дзвончок, та будзеш танцовац, а вон ци будзе коломбовац (ErRuth 91). Можлїва вяза зоз слц. ди-ял. kolondovať „вельо приповедац” (SSN). ◀ Мадъ. kolomp „бренок на статку, цингалов” (1604).

колчковац -куем незак. „злучовац часци цалосци з колчками”: Тераз багра требало колчковац. Зоз багренового древа настругал [колесар] колчки дас 5 центи длугоки, у стредку грубиши, а при концох цениши, дакус закончисицени. Колчки укладал медзи багра (Фа 53). || Всл. kolkovac čizmy „kolkami podbiť podošvu” (Hal). ◀ Од кол(в)чок.

колчок -чка х. оп. **КОЛЬЧОК**.

коляда ж. кнїжк. „крачунска писня”. Общеславянске. ◀ Од лат. calendae „перши дзень у мешацу”. Од того и календар. Народ коляди вола крачунски писні.

коляй ж. звич. мн. „у жеми урезани шлїд колеса коча и под.”: Патри гоч лем даждзе з коляї або з даякей бари, кед нет иншакей [води], и то добра будзе (Етн30 88); Накадзи спаднул и найменши дижджик, коляї ше розмочели, а блато ше цагало вишадзи (ХомаМ 23); Уж барз глібоки коляї. Блато густе, та конь ледво ноги вицагує (СабодРцар 15). || Слц. koľaj „исте”. ◀ Од праслав. kolēja, а то од коло „колесо”.

коляйка ж. дем. од **коляй** (МудриАл).

коляк х. зоол. „Perca fluviatilis L.” У сербским ше хаснує назва **коляк**, але означує ри-

бу Gadus aeglefinus L. У руснацких валалох сиверней Мадярскей хаснує ше **кол’ачка** у значеню Gasterosteus aculeatus; у всл. зафиксоване kol’ak (Тимко 106).

коляци -а -е „джобаци”: **коляца** ружа, **коляце** церне. || Всл. koľaci „исте” (Hal). • ~ **дрот** „джобаци дрот на оградах и под.”; нешка частейше гуториме **джобаци дрот**.

коляци вовчок х. бот. „Ononis spinosa L.” У укр. бешедох **вовча трава**, **вовчуг**, **вовчак** **колючий** и **вовки** з таким значенюм; серб. зечји **трн** (Тимко 32; Прегун 289). Назва **вовчок** виведзена од **вовк** (озда прето же **вовчок** **джобаци**).

колячка ж. „забивачка” (РК 1997, 121).

колька ж. „спеченосц черевох, задну-тосц”: **Кольку** ше могло мац у черевох и вона спричиньовала вельки боли. То ше гурки (черева) поспекали, жужели, та человек не могот исц „за себе” (КолесарД 182). ◀ Оп. **кольки**.

кольки ж. мн. 1. „клаце у боку пре розлични причини”: **Кольки** – то кед коле у боку под ребрами, бо ше понагля, бежи (КолесарД 182); Часто приходза на человека вишелїяки хороти, часово слабосци, як поведзме боль глави, жалудка, **кольки** у боку и т. д. (РН 19/1937, 2); Кед дахто почне нараз чежко дихац, добїє боляци кашель, а дакеди и **кольки** у боку, коло реброх, ... най ше сподзива, же то запалєне плюцох (РН 20/1937, 2). 2. „хорота статку”: Кед ше крава похори, кед ей стане румежане, та ше гвари же ма **кольки** (В. Саб., Лев. Ск.). || Карп.укр. **колька** „клаце у боку”; з истим значенюм слц. kolika, поль. kolika, рсї. колики (ед. колика), нем. Kolik, фр. colique и др. ◀ Од лат. colica, латинске од греч. κωλική, а то од κωλον „грубе череве”. По наведзеных паралелох и нашо слово би мало глашиц **коліка** або **коліки**, але воно вименело форму под уплївом дієслова **клац**, **колем**.

кольчата с. мн. (ед. **кольче**) „колеска на плугу”: Праве колеско ишло нїжей, по бразди, та мушело буц векше, же би плуг не стал до бока (Фа 104; В. Саб.); [На давних плугох були] **Кольчата** древени и осовини ... На **кольчатох** плуга стала оброшнїца зос клїнками и шекеру (бо теди ше и у стред гонох плуг погубел (БиРК1936, 136); Хтора млада

не пришла [на прадки], ишли по ню шицки з кошаром, або зос кольчататами цо ше оре на ніх (РК 1939, 111, М. Бирк.). || Всл. *kolčata* (єд. *kolče*) na co še pluh položi (Czambel).

кольче -еца с. 1. „кольче за цверенки, с. калем”. 2. а) „колесо на даєдних справох (на парачим плугу, кудзелі и под.): *Кудзель ма тоти часци: вершинік, палічку, локец, пиро, ... кольче, циғанку, шнур* (Медеші Лю., Заградка 1/1999, 15).

кольчкочовани -а -е: **кольчкочовани ципели** „ципели на хторих талпи прибити з деревина колчками” (СС. Мак., В. Саб.). Лит. форма *колчкочовани*.

кольчковац -куєм *незак*. 1. „означавац терен пред будователньніма и под. роботами”: *Кед енджелір жем помера, та ше вец жем кольчкуе: забиваю ше коліки на меджи* (В. Саб.). 2. „утвердзовац з колчками”: *Кед колеса на кочу барз розсушени, та ше кольчкую: бию ше кольчки до дзирох дзе шпици загробени до глави, а дахто и под шину набіє кольчки; то ше вец поляло да затугне; але то не надлуго, кольчки не тримали длуго* (В. Саб.). 3. „прибивац з колчками талпи на обуи”. ◀ Од *кольчок*. Лит. форма *колчковац*.

кольчок -чка х. 1. „прибор за ламане кукурици: застругане древко у форми клайбаса за паране лісца на чуткох”; коцурска назва *швайка* (оп.). 2. „колчок за капчане штранга статку коло шії або рогох”. 3. „кольче на гушлі и тамбури за зацаговане струнох”; друга назва *колечко* (оп.). 4. друга наша назва за *можнік* до *кольчок*, серб. *можданик*. 5. (цимермански): *Роги [закрица] ше на верху сходзели, а же би ше не розишли, место гвоздох ше хасновали древени колчки (гвари ше и клінки). Вони випатрали так як вельки гвозди, а правели их цимермане през жиму, же би були за лето порихтани, кед ше правело хижу. Були викресани зоз шекеру, вельки як чутка зоз кукурици* (ПапОл 19) ◀ Од *кол*, *колок*. Лит. форма *колчок*.

[ком] х. „овоцна маса з хторей ше пече паленка”. || Укр. *кім* „груд(к)а”: *кім снігу* „груда шнігу”, *чес. komínu* „ком”, серб. *ком* „исте”. ◀ Праславянске *комъ*. У нас зоз

сербского. У Восточней Словацкей *ком* волаю *kvas*.

комар х. „суньога, *Culex ripens* L.”, лем у Гнатюка: *В[и]дзи муха комара, молодца дричного* (Етн9 ч. 422). ◀ Общеславянска назва од праслав. *комагъ*. У такей варіанти ше хаснує у українским, словацким и польским языку (Тимко 87). У сучасней бешеди превладає мадяризем *суньога* (оп.).

[комасация] ж. „збиванє, зганяне жеми до векших целосцох”: *Крає ше комасация жеми (= рихта ше комасация)* (Пвл. Бл.). Серб. *комасација* „исте”. ◀ Од лат. *со(n)-и massa*. До нас виroyтно преiг сербского. Виведзене: *скомасовац* (оп.). Наш еквивалент *зганянка* (оп.).

[комбай и комбайн] х. *польопр*. „машина хтора коши и тлачи”. ◀ Од серб. *комбайн*, а то од англ. *combine*.

[комбайнер] х. „тот цо управя з комбайном”. ◀ Од серб. *комбайнер*.

[комбиней коц. и комбинет] х. „женска сподня кошуля, с. комбинезон”: *Не сцела облечиц комбиней* (Пвл. Бл.). ◀ Од мадь. *kombiné* и *kombinét* „женска кошуля” (1928), а то од нем. *Kombination* „исте”. Европске слово.

комендия ж. „парада, шмихи”, звич. у злученю *правиц (робиц) комендиі* „вирыбцяц шмихи, паради”: *Охабце ше сушєд комендиі бо повєм сушєди* (РНК Заря 1938, 93); [Дзеци] *чердали койдзєяки бависка, и оначєли ше, били, вижєрєли очи и правєли тристо шалєнствє и комендиі* (ТвенМ 15). || Всл. *komedía* „исте” (Hal), *komédie zme robili* (SSN). ◀ Од лат. *comoedia*, а тото од греч. *κωμῳδία*.

коменция ж. 1. „плаченє у натури за дачийо витримованє”: *Як воні ше устарєлі, шицко свойо добро на сина преписалі, а себе вельку коменцию виєдналі (= поєднали ше зоз сином же их будзе витримовац, т.є. же им будзе плациц у натури (у жити и др.))* (Етн30 207); *Добре треба мерковац якому чловекови даваш ше на коменцию и найлєпше тримац ше свойо* (РН 36/1936, 3). || Всл. *komenciја* „исте”, мадь. *komenció* „исте” (у мадярским зазначєнє 1652. ро-

ку). 2. „алиментация”: *задала до суду својого мужа жена, же ю опушел и жадала да ей плаци коменцију* (РН 67/1926, 4). ◀ Од лат. *konventio* „догварка”. До нашого языка ви-роятно пришло преїг мадярского.

[**комесия**] *ж. заст. „комисия”*: *Дзияцки испит зложел дня 5. авґуста пред комесию у Керестуре коцурски поддзияк Янко Иван* (РН 30/1937, 4); *Иван ... мушел одирубо-вац свою ногу и придац комесий* (РН 37/1936, 2). Европске слово. ◀ Од лат. *commessio*. До нашого языка пришло вироятно преїг сербского: серб. *комисија*, нар. *комесија*.

комин *х. (лок. -не/-ну) 1.* „отвор за одвод диму зоз пеца, с. димняк”: *Комин ше на широко почал муровац. Вон ґарадичи мал, з цеглами ше заверало комин. А дзири булі на бокох. Комин мал осем дзири около, знаш, два на єдним, два на другим, два на трецим, два на штвартим – осем дзири* (В. Саб.). || Слц., чes. *komín* „исте”, поль. *komín* „исте”. 2. „отвор одн. вентиляция на викованим доліку (оп. облачок (5))” (МудриАл). ◀ Од нем. *Kamin*, а тото од лат. *camī:nus* „огніско”. ♦ **вироснул як за комином**: *Кед дахто длуго, од єшенї до яри, не видзел дзецко, а воно досц виросло, пове: вироснул як за комином* (Лев. Ск.); **и за комином би вирос (-ло, -ла)** гвари ше о дачим цо барз легко рошне: *Гордонь би и за комином вирос (= вшадзи добре рошне)* (В. Саб.); *тот би и за комином вирос – гвари ше напр. за хланца кед не ма условия, а барз рошне* (В. Саб.).

коминяр *х.* „ремеселник хтори чисци, вимета комини, с. димнячар”. Всл. *komīnar* „исте” (*Czambel*), слц. *komínár* „исте”, карп. укр. *коминарь „исте”* (*TichyFr*). ◀ Од *комин*.

комисни -а -е „нїяки, гоч яки”: *Унекла покераї, але таки комисни (= не бозна яки, нїяки, слабо ше ей удали)* (В. Саб.). || Слц. *komisný* 1. „достати, додзелени од держави, державни”: *komisný chlieb*; 2. *прен. „груби, неокресани”*: *komisný človek*, укр. диял. *комісний хліб* „вояцки хлеб”. У нашим языку прикметник достал пренешене значене: вироятно єдзене и под. достате од держави було некавалитетне, та так настало и значене „нїяки, гоч яки”. ◀ Од нем. *Kommiß*

„армия”, *Kommißbrot* „вояцки хлеб”, а то од лат. *commissum* „ствар дата на довирие” (ЕСУМ)..

[**комовица**] *х.* „паленка випечена з грознового кому, лозовача”: *Так порезане бабково лісце ... полож до фляши ... и на нього насип комовици паленки* (РН 1/1938, 6). ◀ Од серб. *комовица*.

комора¹ *ж.* „простория у обисцу за зарно, покарму, поживу и под”. Всл., слц., поль. *komora* „исте”. ◀ Европске слово з латинского (*camara*, *camera*) и греческого (*καμαρα*), можливе преїг нем. *Kammer* „мала хижа; комора”.

комора² *ж.* „управа державного маєтку; державна каса; держава”: *зоз својого жита ґазда мушел дац седми криж: седми криж комора брала од ґазди* (ЕтнV 87). ◀ Оп. *комора*¹.

коморка *ж. дем. од комора*¹.

комот *присл. коц.* „без чежкосцох, без проблемох, легко”. *Ви комот можеце дожиц до 2025. року, бо сце ище млади* (В. Саб.); *Од итерацеї єзрох плаци вон комот може жиц* (В. Саб.); *За три дні тот хлеб комот можеце поєсц* (В. Саб.). У сербским языку форму *комот* зме не зазначели. Оп. **комотно** (2).

комотни -а -е 1. „бивни, не цесни (о шмати, обуї), с. комотан”. 2. „шлебодни у справованю медзи людзми, с. комотан”. || Слц. *komótny* 1. „не понагляци”: *komótny človek*; 2. „удобни, згодни”: *komótné topánky*; всл. *komotny* „не понагляци” (*Hal*), всл. *komotni* „удобни, приємни” (*Buffa* 129), серб. *комотан* и *комодан*. Слово познате на цалей сербско-горватскей території. ◀ Окрем словацких и восточнословацких, други карпатски паралели зме не зазначели. И. Керча у Русинско-русинском словнику наводзи прикметник *комотный* „удобни, непонагляци” и меновник *комоція* „комотносц” лем як бачванско-сримски лексеми (Керча). Без огляду же иснує у восточнословацким, тот прикметник нам ище недосц ясни и прето же зме за дієслово **розкомоциц ше** (оп.), хторе тримає за сербизем, не зазначели ані восточнословацки ані други карпатски паралели. У сербским тот прикметник од лат. *commodus*, а то од синтаґми

cum modo „тото цо по мери, потреби, згоди”. Од того и сербски и европски слова *комодитет*, *акомодирати се* и др.

КОМОТНО присл. (од **комотни**) 1. „розко-моцено”. 2. „без чежкосцох, без проблемох, легко”. || Всл. komotŋe „опущено, помали”: už barz komotŋe robi (Buffa 129), серб. *комотно* „без чежкосцох, без проблемох, легко”: *Са старом пшеницом свет би се комотно могао исхранити до нове жетве*. ◀ Оп. *комотни*.

КОМПАЛОВАЦ ШЕ -луем ше *незак*. „здружовац ше у даякей роботѣ”: [Правене хижѣ] *тота робота окончована так же себе людзе жичали (я тебе, ти мене), спраговали ше, цимборели, компаловали ше (Радуловачки 108)*. ◀ Оп. *скомпаловац ше*.

КОМПАНИЯ и **КОМПАНИЈА** ж. 1. *ист.* „воєна єдинка у Австро-Угорскеј”: *Чекай, мили, чекай, / дам ци калафию, / цо ци будзе пахнуц / цалу компанию.* / *Капитан ше пита: / „Цо то так барз пахне?” / „Ружа калафия, / цо ми дала мила!”* (Етн9 ч. 310). У Руским календаре зазначена и форма з незмегчаним н: *Єдна стаємна компания катонацох чува тот парк* (РК 1925, 46, Мих. Мудри). 2. „векше дружтво”: *Лепши є младенец як тот стари ждовец! / ... Лепши то молодого єдна ногавица / яко є старого цала компанија* (Етн9 ч. 168). И з тим значеньом зазначена и форма з незмегчаним н: *компания: Апочко, мамочко, ... / Виховали сце ме як билу лелию, / тераз ме одведу з цалу компанию* (Вес 28). З истима двома значенями и нем. *Kompanie*. ◀ До нашого языка слово могло присц з мадярского: мадь. *kompránia* 1. „воєна єдинка” (зазначене 1597. р.); 2. „дружтво” (зазначене 1651. р.) (ЕтМ).

[**КОМПОТ**] х. 1. „консервована овоц як десерт”. 2. „варена овоц як десерт”. ◀ Европске слово од фр. *compote*, а то од лат. *compositus* „зложени”. У нас зоз сербского.

КОМФИСКОВАЦ -куєм *зак*. и *незак*. „одняц, заплениц маєток на хасен держави”. З истим значеньом карп.укр. *комфискувати*, слц. *konfiškovať*, всл. *komfiškovac*, мадь. *konfiskál* (зазначене 1595. р., ЕтМ), нем. *konfiszieren*. ◀ Од лат. *confiscare*.

КОНАР х. „бочни виросток древа, с. гра-на”. Слц. *konár* „исте”, укр. *конар* „груби конар”, поль. *konar* „исте”. ◀ Од праслав. *konagъ*, а то повязане зоз кьпъ „орубане стебло древа” (ЕСУМ).

КОНАРЧОК -чка х. 1. *дем.* од **конар**. 2. „конарчок на плоду, с. петелька на воћу”: *верх [парадичи] дзе конарчок одрежеме* (Нкух 48); *Дахто черешні и вишині обера лем з конарчками*.

КОНАЦ -ам *незак.*, у Гнатюка и старших авторох. 1. „умерац”: *Понагляй ше, мили, бо ци мила кона* (Етн. 9); *бо же им сушеда гварела же уж зложел своєю косци, лебо же и кона* (РН 4/1927, 2). 2. „буц барз хори, на умрецу”: *старого конь з копитом долтукол, а син ище конал дакус, а вец и вон умар* (КовМихКап 62). || Укр. *конати* „исте”, поль. *konać* „исте”, слц. *konat* „робиц”. ◀ Од *кон-*, *конец*, праслав. *konati* „окончовац”.

КОНДАШ х. „пастир цо чува швині”. Всл. *kondaš* „исте” (Czambel). ◀ Од мадь. *kondás* „исте” (мадь. *konda* „чупор швині”).

КОНДАШИЦ ШЕ -им ше *незак*. „правиц ше важни, способни, мудри” (В. Саб.): *Редактор їх редакції ше кондаши* (Я. Лаз.). ◀ Очиглядно од *кондаш*, але неясне з чим мотивоване тото значене.

КОНДАШКЕ -кого с. „кондашка плаца”: *Кондаш валалски не сце тото ваши праше чувац. Гвари же да му ше кондашке заплаци.* „Та кельо треба того кондаского плациц?” (РН 46/1928, 2)

КОНДАШИЦ х. *дем.* и *гипок.* од **кондаши**.

КОНДЕГНАЦИЯ и **КОНДИГНАЦИЯ** ж. *заст.* „шток, поверх”: *Дойдзе жу царскей палати, а царска дзивка була горе на штвартей кондегнації* (Етн30 56); *Сип Илона на верхней кондигнації шедзела на облаку, та ше припатрала* (Етн29 50); *Я видзем на високу хижу хтора є на два кондигнації* (Етн30 97) *Уж єст [хижи у Ньюорку] и на 62 поверхи (кондегнації)* (РК 1925, 42); *Чловек то велька розкошина палата, цо ма вецей поверхи (кондегнації) и велю хижи* (РН 4/1931, 3); *Враци ше дідо, а место малей хижки, камена стої хижка на три кондегнації подзвигнута* (РН79/1926, 3). || Поль. *kondygnacja*

„исте”, слц. диял. kondignácia „исте”. ◀ Од лат. contignatio „исте”, contignare „злучовац греди”. Слово у нашей бешеди хасноване до конца 19. вику, ридко познейше. Медзи двома войнами превладало немецке *шток*, а од пейдзешатих роках 20. в. – сербске *спрат* одн. горватске *kat*.

[кондоктор] х. „кондуктер” (Лев. Ск.).

◀ Од мадь. kondoktor „исте”.

кондзелария ж. „канцелария”: на пол 11 годзин сом пошол до кондзеларіи (РЗаря 9/1936, 6). Деформована форма од канцелария. Европске слово. Мадь. kancellária (1538). ◀ Од лат. cancellaria, а то од cancellarius „писар”.

[кондзерва и конзерва] ж.: А я пришла, бо ту вояци шедзели, / та скорки хлеба лебо кондзерву / чи не охабели (КовМихМШ 44). Европске слово. ◀ Од лат. co:nserva:re „чувац”. Форму кондзерва могли зме прияц прейг мадярского: една з мадь. формох була kondzerva.

конец -нца х. 1. „край, закончене дії”.

2. а) „край предмета длуговастей форми”: *конец паліци, пальца, штранґа, поля, валала*. б) „кончисти край ножа, игли и под”: *Тот [ручени] нож так воиол до дзверох, же му конец крижом прешол* (Етн29 34). Слц. koniec: palica ma dva konce, поль. koniec: ~ kija, palca. ◀ Праслав. копьсь. • **долу концом** „з концом обращением надолу”: *перши углік долу концом дораз шеднул кед сом му руцала угліки* (РН 4/1927, 2); **џу концу** „пред концом, білзко при концу”: *џу концу мешаца [априла] ... треба шац шеменец* (РК 1923, IV); **под конец** „пред концом, гу концу”: *були барз чезжки часи, котри ше под конец рока ище и погоршали* (РН 9/1932, 3).

♦ **даяким концом** „даяк, на даяки способ”: *Пробовал заврец очи чи би ше сон даяким концом не предлужел* (КовМихЦВ 45); **зробиц конец дачому** „застановиц звич. даяке зло”: *Одлучел зробиц конье шицким патньом и то твардо* (РНКЗаря 1941, 66); **на концу конца** „на концу шицкого”: *Я тот бачи цо ма босорку за жену, цо на концу конца и сам постал пайташ рошкату* (РН 35/1929, 4, М. Ков.); **не будет конца** (Г. Р.)

„дацо ше безконечно длуго случуе, роби и под.”: *Скоро дваецц роки у Сербіи тирва и процес приватизації, а як ше указуе, ище му не будет конца* (РС 23/2007, 2); *„Дзе ши, школски, сто роки зме ше не видзели.” кричи на ньго споза шанку його пайташ. Янко такой џу ньому, та бешеди не будет конца* (РС 17/2012, 16); **ніжда конца-края** „дацо ше безконечно длуго случуе, роби и под.” (Єл. Шан.); *Але лес таки же му конца-края не видзиш* (КовМихНО 173); Слц. *nemať konca-kraja* „длуго тирвац; буц длугоки, вельки”; *rečiam nebolo konca-kraja* „барз длуго тирвала бешеда”; **ніяким концом** „ніяк, ні на яки способ”: *Длуго роздумовал але ніяким концом не могол себе дац ради. Зобрал ше и пошол до Дюри ... модліц го за пораду* (РН 44/1930, 2).

конік¹ х. 1. дем. и гипок. од **конь**: кед я пойдзем на своїм худобним конікови на польо (ЕтнV 100). 2. „часц гушлі за зацаговане струнох”. 3. „хлопска часц капчи”: **конік и кобулка** „хлопска и женска часц капчи” (Сс. Мак., В. Саб.). Друга наша назва за коніка на капчи – *вайчачок*. 4. **на коніка**: *Хто у чинаґаню загубел бависко (прекрочел поцагнуту граніцу), гуторели му: Ти зашмердзел!”, кладли го „на коніка”: мушел „ошедлац” салфачу, а двома го подруцовали на ней* (Дю. Ив.).

конік² зоол. „Locusta viridissima L.” Пренешена назва пре способ скаканя. У ст.укр. текстох зафиксована назва ище XVI-XVIII в. Нешка ше лексема коник чува у лемковских, гуцулских бешедох, поль. диалекстох и всл. бешедох як *końik* (Тимко 93).

конікаре х. мн. (ед. конікар) „тоти цо приходза на кирбай зоз справами и реквизидами за забаву (преважно з древенима коніками)”: *Звичайно даскельо дні пред Кирбайом у валале уж були конікаре, гомбалкаре и други забави под шатрами* (Ю. Пап).

конічок -чка х. дем. и гипок. од **конік**. Всл. *žri koňičku žitnu slamu* (Czambel 609).

[конк и конг] х. „отворена, незамурована часц на боку хижного будинку”: *Ставай топиц. Маме кону наду у дворе и под*

конжом (СабодРцар 18). ◀ Од сербского германизма конк або директно од нем. Gang.

конко х. дзец. и гипок. „конь, конік”: Ти, Мижу, пале ниа, будзеш ту гонац, правиц чардаки и бавиц ше на конки (Янко Рац, Заградка 7/2005, 5). Слц. гипок. končo „конік”.

[**конобар**] х. „келнер”. ◀ Од серб. конобар, а тото з латинского. У прешлосци зме тото поняце означовали зоз словом качмар.

конопа ж. бот. „Cannabis sativa L.” Общеславянска назва. Одсуство l erpeticum указує на заходнославянску варіанту назви, гоч ше и у зах.укр. хаснує конопа (Тимко 47). Слц. копоре ж. мн. „исте”, поль. копоріє ж. мн. „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. копорја. По В. Махекови праславянска лексема преїг Скитох пожичена з Востоку. По М. Фасмерови од народнолатинского sanapis або cannarus. По ЕСУМ-у од праслав. копорја, а тото з непознатого жридла.

конопар х. „тот цо продукує конопу” (МудриАл).

конопарня ж. „фабрика за преробок конопи”: И наисце тєраз рок збудована на лукох „Задружна конопарня” (РН 41/1934, 4).

конопарка ж. зоол. „птица Carduelis cannalina L.” Общеславянска назва. У укр. бєш. конопляник, конопляр, коноплярка, у слц. копорка, у поль. копорка, kopornik, koporniczek, у серб. конопльарка. По фонетичних прикметох – лексема заходнославянского походзєня (Тимко 95).

конопки мн., ридше єд. „ценши конопи за вязанє снопох конопи”: Вецка ше сирови конопки, таки цо найцєньши, порозручує по снопах, добре кєд су дакус влажни,... по 2-3 конопки на єден сноп (РН 9/1934, 4, Я. Гафич); И вец на верху сциинєцє го [сноп вимочєней конопи] у чулках зос єдну конопку, алє нє барз (РН 9/1934, 4, Я. Гафич).

коноплянка и конопнянка ж. 1. „конопова сцєрнянка” (В. Саб.): По конопнянки зме бєгали боси. 2. „польо на хторим були конопи”: Пасулю [позберану] ше виношєло на бок, кєд же було сцєрні, лєбо коноплянки (ФейИр 59); И кєд конопи були витаргани, та ше жєм волала конопнянка. Жито у ко-

нопнянки було барз добре (В. Саб.). || Карп. укр. (бойк.) конопнянка „исте”.

конопов(и) -а -о/-е 1. „хтори ше одноши на конопу; справєни з конопи”: Поєдини нашо людзє и сами почали будовац мєньши-вєкши конопово фабрики (РК 1937, 143). 2. „справєни з платна своєй роботи (з конопи одн. коноповей предзи)”: На ладьох мали конопово штранжи, бо конопов штранж нє дирвєє (В. Саб.); Руки сом лєм помачал, та сом их такой поуцєрал до конопового ручні-ка ... Вец [баба] набрала з двома пальцами цукру з малєй коноповей торбички (СабодРцар 9).

контрак х. „урядова, писмена догварка, с. уговор”: И воні ше поєднали и контракт справєлі, алє так ... же би му вше далі роботити, же би нігда прєз роботи нє бул (Етн29 265). Народна форма страцєла концовє -т; од нєй вивєдзєнє дїєслово (за)контрачиц „направиц контракт зоз задругу о продукциї зарна и др.” Литєратурна форма зоз -т: контракт. || Всл. kontrak „исте” (Hal), слц. kontrakt „исте”. ◀ Од нем. Kontrakt „исте”, а тото од лат. contractus „исте”. ♦ **подрец контракт(т)** 1. „погубиц догварку”. Поль. zerwać kontrakt „исте”. 2. прєн. „повадзиц ше”: з Дудликовима подарли контракт. Мєржєли ше од тєди як пси и мачки (М. Ковач, РК 1932, 94–95); [Тоти] уж випатра же цалком подарли контракт з богом и з цєрковні-ком (РН 36/1937, 4).

контрачиц -им нєзак. „правиц контр-акт, догварку; давац капару”: А хижу ищє нє контрєчєли бо нє маю пєнєжи да виплаца (ЖиросМСМ 113). ◀ Од контракт(т).

контя ж. 1. „скруцєни варгочи на задку жєнскєй глєви, с. пунђа”: Давно жєни и дзивки ношєли длугюки власи, та их плєтили до варгочох и скруцовали до контьох. Дзивки коло конті вязали баршонь. Млади одати жєни на контю вязали фитюлу, а старши жєни чєпєц. Поверх чєпца и фитюли ше вязала хусточка на глєву (ДудашКс 157); Дзивки надплєтали варгочи з рєзанима власами да им буду длугиши; з длугиших варгочох направєлі вєкиу контю, та баршонь на конті лєпшє стал (Люб. Як., В. Саб.); а кєд му [мужови] дацо одповєм, такой мє за контю

лапа (РНК 1946, М. Бирк.). || Всл. konfa „исте”. 2. фам. „задня часц верху хлопской главы”: а жимски шапки им [легиньом] стали цалком на контьох же би ше им не погубели бреновани чулки (ЛатякТал 18). ◀ Од мадь. konty „скручени варгочи на задку женской главы, с. пунђа”. ♦ **дац дакому** (звич. жени) **по конті** „вдериц по главы”: Пошла – ух, да ше тєраз враци альє би сом їей дал по конт’ (РНКЗаря 1940, 110).

концом прим. з жен. „при концу”: концом тижня. Слц. koncom týžďňa, roku.

концошка ж. „женска особа хтора бива на концу валала”: а и тота баба концошка мушела ми драгу прейси... такой сом знал же будзе нещєсца (РН 35/1928, 3).

кончанє х. мн. (єд. кончань) „тоти цо биваю на концу або при концу валала”: Вельо-раз ходзели єдни до других [на пратки], з конца на кєнєц. Прето єдни других наволовали „коньчанє” (Я. Олєяр, ПЗ 5/1970). || Укр. диял. кінчанин „исте”.

кончаньски -а -є „хтори ше одноши на кончаньох”: Кєд хвиля, треба да и кончанске дзєцко [по законченю настави] за фєрталь годзини дома. Кєд го за тот час нєт дома, заслужує кару (РН 14/1936, 3).

кончик х. дем. од **кєнєц**. Всл. končik: končiki rožkoch (Czambel). • **вязац хусточку на кончик** „вязац конци на узко” (СС. Мак.).

кончина ж. 1. а) „кєнєц, шмерц”: вон ше тамаль шпацирал да вон видзи тих людзох кончину цо су невиновати (Етн30 264); страшна буря була там на морю, же жителє того острова думали, же им будзе кончина (РН 4/1930, 2). б) мн. **кончини** „кєнєц живота”: У першох го колє. Сушеди приповєдаю же му то уж и кончини, бо му шєйдзєшати прєшол (ЛатякТал 109). || Укр. кончина „шмерц”, рсї. кончина „исте”. 2. „кєнєц, законченє”: кончина буні (Мафтей Винай); Тот, Стари рок, при коньчини (В. Мудри, ПЗ 4/1969, 7); При шицких твоїх дїлох патри на кончину! ... И наисцє, кєд би человек на кончину вєцєй думал, менєй би глупствох поробєл (РН 49/1927, 4). ♦ **кончина швєта** „кєнєц швєта”: [Пророчєство пише] же пред кончину швєта буду ище два

вєльки войни (РН 32/1927, 4); Тото нє перши раз, же тоти спрєводніки баламуца на-род зос кончину швєта (РН 8/1930, 3).

кончисти -а -є „з оштрим концом, шпицасті”: ~ **нож**: Зоз кончистим ножом ше по длужини подрєзало тоти рубци (ХомаМ 19). || Всл. končisti (Czambel) „з оштрих концом, шпицасті”, слц. končistý „исте”, поль. заст. kończysty „исте”. ♦ **буц при кончистим 1)** „буц пред шмерцу”; 2) „буц при концу моцох, витримовносци”; 3) „буц при концу з резервами”: Давно, кєд забили швиню, пражєнє мєсо положєли на сподок до ванїчки, заляли го з масцу до верху ванїчки, масц хасновали, у ламачки масц уж була при кончистим, та вєц зоз сподку брали мєсо (В. Саб.).

кончисциц -им незак. „закончисцовач”: Набити [до грабльох] зуби колєсар ище поровнал, ... а потим их кончисцєл зоз обручним ножом (Фа 124).

кончиц -им незак. 1. „робиц, окєнчовац”: Я мушим свойо кончиц, бо сом вжал на себе (Етн29 184); Тєраз почнє старши староста кончиц свою молитву (Вес 21); по давним и мудрим обичаю людзє конча и одплацую пожички ... пред шведками (РК 1932, 51, Мих. Полївка); Цо думаєш же ше тарџовина кончи у крилосу! (ПапгДюКШ 31); и я бул исти дзєнь гарєштовани. И такой сом мал буц штрєляни, тєди нє було милосци. Но, мал сом щєсцє же то прєложєнє, же нє кончєли штрєлянє такой, и заварли мє, осудзєли як политичного (РуШ 1/2206, 7, Я. Тир.); Баба Маря ше лапєла до вєлького порєня. ... Дїдо Митро ше єй виступєл, нє сцєл буц на завадзє, та кончєл цошка у шопи и коло салашиу (РС 36/2012, 11). || Всл. končic „исте”: taku robotu њє mohla končic; ta už konč svojo (Czambel). 2. „приповєдац (звич. дацо твєрдзаци, вимагаючи и под.)”: Вон кончи вшє єдно истє (В. Саб.); Кончєли наяр на тєлєвизії же будзє горуцє лєто, а у юнию и юлиу лєм дижджи (В. Саб.); За тот вулкан амерички конча на тєлєвизії кажди дзєнь же шицко коло сєбє знічтожи (В. Саб.); То и каждого Русина главнє правило ма буц: нє лєм вшє стару приповєдку коньчиц: чом то так лєбо так, алє ше змагаймє,

да будзе ... баш так як треба (РН 46/1927, 1, Б.); [Чловек] през цали живот лем за єдним идзе, єдно кончи, за єдним препада: як да назбера маєтку, збогаци ше и ужива (РН 8/1931, 4); О тим вона више коньчела, / Та и брацикови / Барс уж зос тим досадзела (РН 48/1936, 4, прел. Я. Фейса). 3. ~ **школи** „за-кончовац школи, школовац ше, ходзиц до школи”: [Силую дзеци] да виши школи конча, да буду чиновници и друге (РН 5/1928, 2, Я. Шандор); Р-а после учительской школи вельо покладала на то, да далей кончи школи и старала ше да то може кончиц у Заґребу (РН 49/1928, 3); СС. Василянки у Шиду примаю до свойого конвикту дзивчата способни до науки, хтори би сцели коньчиц гражданску школу (РН 27/1934, 4). ◀ Од *конац „окончовац”, праслав. konati, а то од копъ, копьсь.

кончиц ше -им ше незак. 1. „случовац ше, одбувац ше” (М. Рм., В. Р.): 3 тих морских жвирах находзи ше налапано вельо у ньюйоркским музею, па ше с того кус видзи, цо ше там кончи на дну моря (РК 1927, 44); [У Японю] 3 дикийом прекрити патос на жеми у хижі, то є єдино позорище, дзе ше кончи цали фамиліярні и дружтвени живот (РК 1927, 45); Просвітна робота ше по наших валалох коньчи у дружтве [те. у РНПД], и то вечарами, кед дома уж шицко понамиряне (РН 15/27, 1, Осиф); Понеже там [У Помпейох] през цали рок влада цеплота, то ше людзе не барз заверали до хижох. Их живот ше кончел вонка у дворе и ходниках (РН 67/1926, 2, М. Мудри). 2. „отримовац ше”: а по Служби, котра ше кончела вонка при церкві, одслужел Молебен (РН 41/1937, 3).

конь х. 1. „домашня животиня Equus caballus”. 2. ткац.: А кед ше погришело ише при снованю предзи, вец ше гуторело: маме **коня** на сновальніци! (ДудашКс 155). 3. звич. мн. **конї** „коньски глави наверх преднього щита (кибли) хижі”: Од драги киблу и над ше обрубело зоз ширшими десками. На самим верху дзе ше роги сходзели дески були предлужени ... з нїх були повирезовани коньово глави (ПапОл 20–21). || Рсй. конек „исте”, серб. коњић „исте”, укр. гребінь

„исте”. ◀ Общеславянске и праславянске: слц. кої и киї, слц. кої, поль. кої, укр. кінь. Праслав. коїь. • **бавиц ше на конї** „бависко хлапцох младшого возросту”: двома хлапци були „упрагнути” до шпарґи („штверцох”), треци тримал шпарґу („деплови”) и „гонел конї” (ХомаМ); **(исц, пойси) на коньове** „на коньови”: син на своїм коньове однесе отцови тото яблуко (РК 1928, 217); **сциснуц коня** „уштухнуц коня з ногами же би ше рушел (о шедлачови)”: Я сциснул коня, скорей сом пришол як ви (Етн29 73); Сциснул чилашу, подлецел ґу облаку и вжал свою любезну Илону попод пазухи (Етн29 50); **шеднуц/шедац на коня** „с. узґахати/узґахивати коња”: як войско пошло, вон заш на свойого коня шеднул, та идзе за нїма здалеки (Етн29 58); Шеднем себе на враного коня, / та прелецим милей коло двора (нар. писня); Одязал ю [чилашу], вивед ю вонка, положел на ню кантар, та на ню шеднул (Етн29 50); Копию припасал коло пояса, шеднул на коня (Етн30 160). И: Етн29 114–122; Кед на коня шедала, / сама горко плакала; / кед до войни ступела, / тристо хлопох зранела (Етн9 ч. 39). Виведзене пошедац: Як вонї ше позбералї, / на конїчки пошедалї (Етн9 ч. 206). Нешка место шеднуц/шедац на коня гуториме ошедлац/шедлац коня (а у прешлосци ошедлац коня у нашим язiku значело „положиц шедло на коня, порихтац коня за шедланє”). ♦ **коньом роги омарзли франт**. „барз вельке швето”: Кед зме рушили до церкви, а мац ше пита: „Яке же то нешка швето же идзе до церкви?” „Мамо, нешка вельке швето, коньом роги омарзли (так стари баби гуторели давно у такей нагоди)” (РуШ, 2/2010, 16, Марл. Орл.)

коньська машина ж. Перша видумана машина за тлаченє була „коньська машина”. Тоту машину обрацали конї у „доронґох”. Познейше бул справени „медведз” котри круцел и гонел машину (Янко Опеяр, ПЗ 7/1969, 13). Сербска назва у Войводини коњара (ДрагинГ 651).

коньська муха ж. „овад” (В. Саб.): [Коня] озда коньська муха укушела, та вицинал з хвостом (КочЕвЧай 60); Допита ши як

конська муха, як виша (КовМихГриц 140); За конську муху знає же є барз напасна. Коні ше од неї боя, бо вона своєю ваїчка „наплюва” под скору животиньом, а зос тих ваїчкох зведу ше под скору мали хробачки (НЗ 2/1938, 18).

конська пахнячка ж. бот. „Stachys palustris L.” У укр. діал. кінська пахн’учка „дзива мента”. У нас ше за тоту рошліну ище хаснує назва чисец (Тимко 40).

конська шо(в)шка ж. бот. „Rumex L.”: Конська шошка знам же була од преганячки (Рускині 72). ◀ Полукалк зоз мадь. lósóška (lós „конь”) (Тимко 39). Хаснує ше и назва **лошовишка** (оп.).

коньски -а -е „хтори ше одноши на коня”. • ~ **глава** дюр. „предня, догоре скривена часц санки” (Фа 95); ~ **пост** „час од Илийох по Дзвига кед коньом покармена стара кукурица, а новей ище не було”: кед уж людзе вельо ходзели [гу бировови], же би ше уж могла почац ламачка ... бо кукурица узрела, а и коньски пост уш преходзел (пост бул длуги од Илийох на аж до Дзвига) ровно 9 тижні за коні, бо стару поедли, а новей не було шлебодно (РК 1938, 134).

коньски руменец х. бот. „Anthemis arvensis L.” У слц. діал. зафиксована назва konski rumañes у зн. Leucantemum vulgare L., а у укр. діал у Словацкей – кунс’кій руменец у зн. Pyrethrum parthenium. У нас ше ище хаснує назва дзиви руменец (Тимко 23).

коньски хвосцик х. бот. „Equisetum arvense L.” Стара метафорична назва, позната у укр. діал. як кунс’кий хвыиц, рос. конский хвост, серб. коньски реп (Тимко 71).

копа ж. 1. „у форми копи зложено шено и под”: ~ **шена, кукуричанки**. 2. „предмет подобни копи, громада”: У штред котла [Везува] дзвига ше єдна копа од чарного жару, висока до 60 и вецей метри а з неї ше кури раз жовти, раз били, раз чарни густидим (РН 63/1926, 2, М. Мудри). || Всл. кора šena (Czambel), слц. кора „громада”, укр. и рсй. копа „браделко жита и под. од 60 снопи”. ◀ Праслав. кора. • **на копу** „на громаду; на громади”: У помивачки судзини на

копу (= вельо, громада) (шк. сост.); Питали ше му якого сче мяса, а вон гварел: Я найволім на копу мяса (= найволім кед мяса у танеру ест велька громада) (В. Ерд.); **на копи** „барз вельо”: За свогого живота таки поніжованя було на копи, але остатне, остатне верх вжало, дополнело погар жовчи (КовМихЦВ 238).

копац¹ -пем незак. 1. „копац з ашовом”: Копал з ашовом долінки и садзел до ніх млади дрєвка. 2. „окоповац з мотику”: Пошла керестурска худоба до Сентомаша ... питац на штварте копац кукурицу, бо и до тераз на штварте кукурицу копали (ЕтнV 102). Слц. корат „исте”. 3. ~ **кромплі** „з ашовом винімац зоз жеми узрети кромплі”: Кромплі уж пошивидко дойду, будзе их требац копац. Оп. копац².

копац² -ам (до дакого/дачого) незак. „биц з ногу”: Хлапци копали до лабди. Слц. корат „исте”. ◀ И копац¹ и копац² од истей праслав. форми kopati (Machek).

копач¹ х. „тот цо копе (з мотику, ашовом)” (МудриАл).

копач² х. „копача” (оп.): Кукурицу рисо-вали [= дзелели] з корпами. Гу громадки кукурици хтора припадала рисарови кладли копач (В. Саб.). У сучасней бешеди ше звичайно хаснує форма женского роду **копача**. || Карп.укр. (бойк.) **копач** 1. „колок гу хторому ше привязує конь”; 2. „колік, тачка у загради”, слц. діал. корат х. „остаток од одпиленого або одламаного стебла” (SSN). ◀ Оп. копача.

копача ж. „остаток над жему од одрубаней кукуричанки”. ◀ Вироятно вяза зоз мадь. корас „гушава; древо; скоро, лупа; лупа древа; желена лупа гестині, ореха и под.” (ЕтМ). • **зберац копачи** „зберац по копачанки повивальовани копачи на огонь”: Гліна ше з копачох обивала з паліцу або ше з копачу било до дрєвянки (кљумпи) на ноги (МудриАл); **горуцо копачи зберац**: Кед влєце велька горучава, тоти цо робя на полю пригваряю: горуцо копачи зберац; **чухац копачи** „вивальовац копачи зоз жеми же би ше их могло позберац”: Кед ше шицки до

тераз начишлени роботи поробело, „чухало” ше копачи. Ламало ше их и то так же ше по ніх цагало [з коньми] грубе древо (ФейИр 61); Шульок з ролі ше цагал по копачох, вивальовал их, а вец ше копачи зберали на огень.

копачанка ж. „польо на хторим була кукурица, одн. на хторим вирубана кукурчанка, та остали лем копачи”: Чували крави по копачанкох. Од копача.

копачи плуг „першобутна назва парачого плуга”: А як видумани сецери, хтори просто садза до шорох кукурицу та даскельо роки потим и копачи плуг видумани (БиРК1937, 137); Чизмар други рок, кед Шваб копал з плугом кукурицу, вон ше на ньго припатрал и вец вон замоддел Шваба да му попаре кукурицу. Шваб му попарал, Чизмар вец надумал да себе купи парачи плуг (БиРК1937, 137); Кед кукурица штири лісца вижене теди ю преїда и крижом з копачим плугом преїдземе. Перше копане з плугом най барз плітке будзе (РН 71/1926, 3, Б.); [Д. П. у своїм дутяну] Ма и орачи и копачи плуги (РН 17/1932, 4).

копачка ж. „копане, окоповане (кукурици)”: Чом же то же нам не шлебодно худобним краву тримац и на жаздов яраш на пашу пуциц, а шлебодно нам, кед придзе копачка або косидба сина царови за катону дац? (Етн. V, 100); Барз хаснуе кукурици, кед ше при першей або другей копачки поруца по ней ... шалітри (РН 13/25, 2). || Слц. беш. кораска „исте”. ◀ Од копац¹.

копер х. бот. „Anethum graveolens L.” У укр. діял. *копер*, слц. *кореп*, поль. *кореп*. Общесловянска назва, праслав. *коргъ*. По фонетичних ознаках и локалізації – заходнославянизм (Тимко 29).

копильче -еца ж. „немалженске дзецко”: жиєме ... по церковних законох а ані єден не кармиме копильчата (Заря 22/1935, 172). || Укр. діял. *копил*, *копилча*, *копилчук* „исте” (ЕСУМ), слц. діял. *koril*, *koriliak*, *korilec* „исте” (SSN), серб. *копиле* „исте”. ◀ Од праслав. *коріѣ*, а то зоз старих румунских або албанских бешедох (ЕСУМ).

копине с. зб. „наджемни стебла кромпльох, бундавох и под”: Пасуля ше витарговала з копиньом ... То ше мушило робиц вчас рано док ище було роси, та копине було дакус мегчейше (ФейИр 59); Бундави ше [у кукурици] садзело до каждого дзешатогодванастого шора, але же вони пуцаю барз длугоке копине, та ше розцагали по цалей кукурици (ФейИр 59). || Слц. діял. *коріѣ* х. „конарчок плода овоци; сухе стебло рошліни”, всл. *korinek* „ножка печарки; конарчок яблука”, *korinok* „пориско пирка” (Buffa 131). ◀ Неясне.

копитко с. бот. „файта ліковитей трави”: На рани (пребите, порезане) ше досц кладло и ліковити трави: бобков лісток, копитко, шалвию. То ше закруцело з рендочку. Меняло ше лік покля не преїдзе (СлМед 176, КолесарД). || Слц. діял. *koňske kopito* „лесова ліковита рошліна, Asarum”, слц. *korutník* „исте”. Понеже ше копитко приклададо на рани, вироятно то иста рошліна як и слц. діял. *koňske kopito* (Asarum). ◀ Назва общеславянска: укр. *копитник*, рсй. *копытник*, поль. *copytnik*, серб. *копитњак*. Тота рошліна ма лісце у форми коньского копита (ЕСУМ). Дахто хаснуе и форму копитняк, хтора вироятно зоз сербского.

копито с. 1. „рогова часц ноги при копитарох”. 2. а) „дипеларски, калуп”. б) „копито, калуп” за платане ботошох”: За платане ботошох були направени копита зоз дрєва. Тоти копита мали форму лаби, та ше подарта ботоша на ніх здзала и на дзирку ше пришила даяка рендочка – плата (ДудашКс 157). || Всл. *kopito* „исте” (Buffa 131). ◀ Праслав. *коруто*, а то од *корати*.

копия¹ ж. 1. „старинске оружје: палїца з кончистим крайом, с. копље”: Одведу го до єдней хижи, там полно було пушки, шаблі и копії (Етн29 77); Копию припасал на прави бок жу ноги, шаблю припасал коло пояса (Етн30 160). || Слц. *коріја* „исте”. 2. „пориско церковней застави (крижа)”. ◀ Праслав. *коръје*, а то вязане зоз *корати*. Сучасна бешедна форма *копле* зоз сербского.

[копия²] ж. „прекопирани предмет”. ◀ Од серб. *копија*, а то од лат. *copia*.

копка ж. дем. од **копа**: ~ шена. Всл. *korpa šena* (Czambel).

[**коплє**] с. оп. **копия** (1). ◀ Од серб. *коплє*.

[**копно**] с. „поверхносц Жеми хтора не под воду”. ◀ Од серб. *копно*. Наш еквивалент *суха жем* (оп.).

копнуц -нем зак. (жу **копац**²) „вдериц з ногу”: *конь копнул до нього, копнуц до лабди*. Слц. *kopnúť „исте”*.

копов х. „велького росту, цела”: *Тот когут цо мац зарезала бул копов (= бул вельки) (М. Рм.); О човекови, лежиньови и др. гвари ше: вельки як копов; або ше гвари за младе: рошине як копов. Або: ти, копову еден, цискаш ше, а не месциш ше ту (В. Саб.).* || Слц. диял. *коров „човек спомалшених рухох, непонагляци, генгліви” (SSN), всл. коров „ловарски пес” (Hal).* ◀ Можлїве од мадь. *koró „ловарски пес”: заедніцке значење мадярского и нашого слова – „дахто/дацо велького росту”*.

коповац -пуюм незак. „складац до копи (кукуричанку)”: *Кукуричанку на полю коповалї. За роси вожелї да ше кукуричанка не отруши, да ше не отре. До малих копкох складалї кукуричанку, а до вельких копох коповалї. До копкох ю складалї обок на уго-ру, бо копачанку понагляли поорац и пошац жито (В. Саб.).* ◀ Од **копа**.

коптато с. „пантліка з твардого платна зоднука на сподней часци панталонох (же би ше панталони не штрамбали од обуї), с. трцалица”. ◀ Од мадь. *koptat „штрамбац, чухац”*.

корабель -бля х. звич. у злученю **Нойов корабель** библ. „Нойова ладя”. Укр. *корабель „ладя”, слц. koráb „исте”, поль. korab „исте”. Общеславянске слово.* ◀ Праслав. *korabъ*. Од греч. *καράβιον, караβос* ”ладя”.

корави -а -е „стварднути на поверхносци як скоро; тварди”: *После дижджу кораве у загради (В. Саб.); Таке тварде [платно своей роботы], як викрохмалене, дали го зафарбиц на доганово, та до скравца. Панталонки були красни, але тварди, корави; так нас начухали медзи ногами же зме ходзели на широко, як кавбоє (Ш. Гудак, Заградка*

1/2001, 8); Кед на мокру жем придзе диждж, та ше на ней направи скоро, вец жем корави (М. Рм.); И платно залоење кед ше райбе з недосц мидла, та останє масного, бруду, та платно тварде, кораве (Г. Р.). || Слц. диял. *koravi „змарзнути на мразу”: korave platno (SSN); серб. корав „тварди; стварднути; рапави”: корава кошуља од мраза, корави опаници, корави дланови.* ◀ Од **кора*, праслав. *korā „скора”*.

коравиц 1. прех. (-им) „робиц коравим”: *наддодньова швижосц коравела ско-ру на хрибце (КовМихГриц 139).* 2. -веєм и -им незак. „поставец корави”. Всл. *koravec -еје „поставец тварди, оштри” (Hal).* ◀ Од **кора, корави*.

корба ж. „колесо на студні за цагане ка-бла з воду на ланцу”. Звич. ше хаснує дублет *колесо, ридше вальок*. || Слц. диял. *korba „ручка з хтору ше дацо обраца”: studňa na korbu (SSN I, 826), укр. корба „исте”.* ◀ Од нем. *Kurbe „исте”*.

корбач х. „ременьови батог”: *Та ещи му и надніцу треба? Упаль на нього з тим корбачом дас три (Етн30 192).* Всл. *korbač: korbačem še dzeci biju, слц. korbač, поль. korbacz, мадь. korbács.* ◀ Од *тур. kerbač*. По М. Кочишови слово до нашого языка пришло преїг мадярского (Кочиш/Р).

корбачовац -чуєм незак. „биц з корбачом, бичовац”: *Подумайме себе як Христа корбачовальи (Заря 3/1938, 7).* Всл. *korbačovac (Hal).*

корда ж. 1. *Корда* то була лада на двох колесох, з двома друкками; лебо ше ю цагало/дриляло лебо ше до ней прагало єдного коня. Кед ишли з Горніци, та человек хтори не мал коня попкавал свою худобку на корду, надзал путнак поза шию и попод назухи, та цагал. Кед копали периши беґель, та гліну виношели на гац на хрибце у мехох (мехи малї два ременї, та их вишалї на плєца) або на кордох вивоґелї. А кед на початку 60-их рокох 20-ого вику копали беґель Дунай-Тиса-Дунай, та на кордох вивоґелї писок з беґлю (В. Саб.). 2. Чейзи хтори на задку мали вельку ладу за рижни потреби волали ше корди (Загр 10/1996, 17). ◀ Од мадь. *kordé „талїга, с. таґиге”*.

кордовани -а -е „зоз кордовановей скоричи“, лем у нар. писні: *А и чижми кордовани / зоз златима острогами* (БиндКост 103). Слово у тей писні ма форму прикметніка, як и всл. *kordovane čizmi* „чижми з червеной скоричи“ (Hal), *kordovane čizmi* „чижми з мегкей скоричи“ (Buffa 131). Понеже у основі меновник *кордован* „файта кожей або овчей скоричи“, звичайнейша форма би була *кордованов*. || Слц. *kordován* „файта кожей або овчей скоричи“ (прикм. *kordovánový: kordovánové čizmy*), чес. *kordovan* „исте“. ◀ Од ит. *cordovano*, а тото од мена шпанского варошу Cordoba.

корене с. 1. зб. „корені“: *Стари камень так му [ядловцови] гуторел: Я боме не пуцим до мойого цела твоей корене!* (РН 57/1926, 3); [Ту] и найгрубиши древа могли пуцац своєю корене и добре ше тримац (РН 1/1933, 5); през лісце випарує з дrevка вода, та drevko сохне и може цалком висохнуц скорей як ше корене влапи (РН 43/1934, 4). 2. „долня часц снопа кукуричанки“ (МудриАл). 3. прен. „походжене“: *Бешедовали жени пред розправу у суду хто яке корене (= хто яке ма походжене, т.е. хто яка родзина покойному) (Пвл. Бл., В. Саб.); Нашо корені на Карпатох (В. Саб.).* ◀ Оп. *корень*.

кореністи -а -е 1. а) „хтори ма моцни корень“: *Вон ма кореністи зуби (Пвл. Бл.).* || Укр. *коренастий* и *коренистий* „хтори ма моцни корень“: *коренистий дуб*. б) „хтори ма вельо жилки“: ~ *хрин* (МудриАл). 2. „тварди у чуваню традиції“; тото значенє може буц и кніжкового походження: *Коцур ше дзвиза. Тих дньох запровадзую електрику. ... А шветло просвити випатра же ше не уведзе скоро. Бо швет там, гоч познати як кореністи у народних стварох и у гордосци, нема, нема свідомосци* (РН 36/1932, 2, С. Саламон); *По моім вон тип старого кореністого „Руснака“, котри готови на франту, на роботу и жу фляшки* (РН 48/1935, 2, М. Ковач); [Вон] бул еден од тих наших старих кореністих Русинох у погляду вирским и националним, котри свою церкву поштиту и любя а рускосц свою чуваю (РН 9/1937, 4).

коренясти -а -е: ~ *желенява* „рошліна чий плод корень (напр. хрин, мархва, пеструшка)“ (МудриАл).

корень х. 1. „корень рошліни“. 2. „чокот хмелю, лози“: *набавиме 10–14 цм. длугои здрави хмельово корені. Тоти чокоти ... на еден кат. голт треба 3300 ... Правда, же досц и лем еден чокот (корень) посадзиц, лем то главне, да ше приме* (РК 1927, 142, Ред.). 3. прен. „причина, виновник“: *Ствар нам будзе ясна кед кус гльбише закукнемє дзе стои корень тому дзельню* [Руснацох] (РНКЗаря 1939, 42); *Баи за нешкаинє време найлєпше приставаю слова св. Павла, же корень шицкому злу лакомосц* (РН 19/1934, 1). || Всл. *koreň: keľo huncutoch jest, ta von jím koreň* „вон найвєкши гунцут“ (Buffa 132). ◀ Общеславянске. Праслав. *korę* и *корєнь*. ♦ *од кореня до нашеня* „шицко (ви-приповедац, дознац и под.)“: *Алє баи вам не повем. Нє мушице знац шицко „од кореня до нашеня“* (РН 14/1928, 3, М. Ковач); *Алє мушим почац шицко од початку, лебо як стари людзе гуторя „од кореня до нашеня“* (РН 33/1929, 2); *вляпиц* ~ „розроснуц ше, розмножиц ше дагдзе“: они [Руснаци] *вляпели корень у Коцуре* (ЦапЦ 78); *пуциц* ~ 1) „пуциц жили, почац роснуц“ и прен. „почац дагдзе жиц“: *Ми селянє пуцели корені до тей жеми, як тоти стари орехи, и ніхто нас оталь не витарга* (ПапДюКер 25); 2) прен. „буц барз несцерпени чекаючи дакого/дацо“: *пуцел корень чекаючи дакого/дацо (= барз длуго чекал)* (Сл. Сабо, Ю. Пап).

кореньче -а с. „кореньчок за пресаждованє“: *Пред садзеньом мушкатлох на яр кореньча им тримай два-три дні у води* (Ир. Фин.).

кореньчок -нка и -нчка х. 1. а) „мали корень зидзеной рошліни“: *пуцац ~, гублиц од кореньчка: шніц або хробачок губи [рошліну] од кореньчка* (МудриАл). б) „кореньчок пресади“: *Колошнійово мали пар коренки жєрежи посадзени лем за себе, алє наросли барз вельки, як кошари* (РС 44/2005, 4, М. А.). 2. мн. **коренки** „долні, грубиши часци стебелка рошліни (гу кореню)“: *Снопи [пожатеї конопи] ше вязало коло чулках и коло коренкох и вєц ше их складало до копкох. У*

єдней копки було дваццє снопи (ФейИр 33); *Як ше [конопа] осуши, повязац и у коренкох и чулкох и посклада ше до громадкох лебо до лавкох* (РН 6/1934, 4, Я. Гафич).

корец -рца х. *ист.* „суд и мера за зарно и под. (коло 30 кили)”: *Водни рок бул та-ки дарас, же ше немогло покошиц. Досц го [жита] мало було, а полак ище и од води страдало, на вец не чудо, же людзе ишли до Кули по корцу и по два куповац жита* (БиРК 138); *Вецка послал дзивче до братох же да му даю корец, та буду мерац пенежи. ... А вони ше шмєяли же таки удобни, не ма ніч, а тєраз да пенежи зоз корцом мера* (Етн29 206); *... вишиол ци рок, дам ци твою плацу, гибай та ци одмерам корец пенежи* (Етн29 22). || Всл. *korės „истє”: štvrtka gbolu, слц. korės „истє”; поль. korzec „мера и суд за зарно, 98 кили”, укр. корєць „мера и суд за зарно, 100 кили”. Восточно- и заход-нославянске слово. ◀ Праслав. когьсь, а то од кога „лупа, скоро” (корец бул направени з древовой лупи). ♦ **полни** ~ „цалком досц, поверх глави” (Ю. Пап).*

коритар х. „ремеселнік хтори прави корита”. Слц. *kotyťár „истє”*.

коритко с. „мале корито”: *Дзецко спало у коліски лебо у коритку (и воно ма заокруглєни сподок, та дзецко и у нїм мож колїсац)* (СлМед 170, КолєсарД).

коритнявка ж. зоол. 1. „*Emys orbicularis* L., с. корњача” У укр. диял. Карпатох *коритнячка, коритянка, корітна жаба, корытниця*. Общєславянска лексема, алє з таким семантичним прєношєньом зафиксована лєм у українских диялектох (Тимко 118). 2. *Коритнявка то вєлька желєна жаба; у даєдних крайох сцєгна зоз нєй кладли до студзенїни. Дахто и корнячу вола коритнявка* (В. Саб.). ◀ Од *корито*. ➔ Меновнік *коритнявка* прилапени у литературним язiku место сербизма *корняча*. Неясне чи *коритнявка* и *коритова жаба* нашо народни (карпатски) чи су кнїжково слова (укр. *коритнячка, коритянка, корітна жаба*).

корито с. „з древа видлабани суд за райбанє и под.”. Всл. *korito* (Czambel), слц. *koryto*, поль. *koryto*, укр. *корито*. ◀ Прас-

лав. *koryto*, хторе ше вяже за прслав. *koга „лупа, скоро”* (Фасмер, ЕСУМ). ♦ **най ше скриє под корито** „най вон будзе цихо, бо є недостойни, не дорос, нїнач є и под.” (В. Саб.).

коритова жаба ж. „коритнявка” (у РК). У бєшєди хаснуєме сербизєм *корняча* (оп.), а у литературним язiku форму *коритнявка* (оп.). || Укр. *коритна жаба*. Оп. и **коритнявка**.

кориц -им незак. „гандровац”: *Кєд ше оцєц за то дочул, розгнївал ше на ньго [сина] ... и почал го кориц. Од слова до слова пияни син узвади ... вдерел оца* (РН 34/1929, 3); *Ми на тот способ директно коримє дзецко и то його увредзи* (РН 29/1933, 2); *Кориц значи и гандровац и поучовац, совитовац* (В. Саб.). || Укр. *корити* „вадзиц ше з даким, гандровац дакого”. ◀ Праслав. *koriti*, а тото од когь „увреда”. З оглядом же (у)кориц зазначєне у Гнатюка и у старших авторох, не мушєло би буц зоз сербского. Оп. и *укориц*.

корияндєр х. бот. „*Coriandrum sativum* L.” Укр. *коріандр*, укр. диял. *коляндра*, слц. *korlander*, поль. *korijander*, поль. диял. *koleander*, серб. *коријандєр*, мадь. *koriander*. ◀ Пожичка зоз латинского чи грєческого, котра уж у XVII ст. зафиксована у словацких диялектох (Тимко 29).

кормань х. „кормань на ладї, бициглі, трактору и под.” Всл. *kormaň „истє”: trime še kormaňa* (на бициглі) (Lacko 28). ◀ Од мадь. *kormány*, а тото од южнославянского *kъrma* (Kniezsa).

кормань-дєска ж. „табла плуга”: *Гу талпи и жу глави плуга, над самим орачим желєзом, ковач прикруцовал кормань-дєску. Вона лята зоз получєліку. Кормань-дєска була скривєна так же би на прави бок руцала гліну котру орачє желєзо виорало, та за плугом оставала бразда* (Фа 101); *Зламала ше кормань-дєска, / не пойдзєме орац неш-ка* (нар. писня.). Всл. *kormaňdeska „истє”* (Bartko 196). ◀ Од мадь. *kormány-deszka „истє”*. Познєйше за кормань-дєску прилапєна назва *табла*.

корманьовац -ноюм *незак.* „управяц з ладю, трактором и под.” (М. Рм.): *Часто ше случи, же пре управляње (корманьоване) плуга криви бразди виду* (РН 57/1926, 7, Б.). Карп.укр. *корманьовати „исте”* (Сабадош 150). ◀ Од *кормань*.

корманьош х. „тот цо управя, корманюе з ладю”: *Пораховал пан корманьош цо є на ґалиї: „Треба, жено, плациц [за превоз], пейдзешат фортинти* (Етн30 96). Крп.укр. *корманьош „тот цо управя зоз дереґлю на рици”* (Сабадош 150), *корманьошство „спущоване вирубаних древох по рици”* (Дэже). ◀ Од мадь. *kormányos* „тот цо управя, корманюе з ладю”.

кормацац ше -ам ше *незак.* 1. „верциц ше, рушац ше з целом на шедзиску, посцелї або стояци на єдним месце”. 2. „пре нелагодне чувство немирно шедзиц або стац”: *Товарише цо их випитовали обачели як ше кормацаю и же би Гриц ише и курел* (Ков-МихГриц 83). || Всл. требишовске *kormasac še* 1. „верциц ше на шедзиску, посцелї”; 2. „котуляц ше”, всл. земплинске *kormacať sa „превращац ше, котуляц ше”*: *Dzeci še kormacaľi a skakaľi jedno prez druhe* (SSN I, 830); всл. *koraścac se „чешко ше влечиц”* (Hal). ◀ Неясне. Форми *кормацац ше* и *кормоциц ше* (оп.) виroyтно истого походження.

кормоциц ше -им ше *незак.* „кормацац ше”: *Кед человек не шипи вноци, лем ше обраца, гвари ше же ше кормоци. И я ше вноци кормоцим, бо не шипим* (Лев. Ск.). ◀ Неясне. По значеню исте як и *кормацац ше*. Не зазначени карпатски паралели. Восточно-ловацке *kormuścic se „жалосциц ше”* (Hal) и словацке *kormútiť sa „исте”* не ма значеньову вязу з нашим *кормоциц ше*. Оп. *кормацац ше* и *розкормоциц ше*.

корнажиц ше -им ше *незак.* *пейор.* „правиц ше важни, стопорциц ше”: *Замоцнели (пришли на власц и под.), та ше тєраз корнажа* (В. Саб.); *Цо ше корнажиш!?* (В. Саб.). ◀ Од *корназ*.

корназ х. „самец швинї, с. нераст”. Всл. *kornaz „исте”, dzivi kornaz „дзива швиня?”*: *idze ku nim ~ (Czambel)*, укр. *корназ, кнороз*

„самец швинї”, поль. *kiernoz/kiernos „исте”*. ◀ Недосц ясне. Єдно з толкованьох: од праслав. *кѣрнозъ*, тото од старшого *кѣрнорзъ*, а то од *кѣпъ „одрезани”* + *огзъ „ядро”* (ЕСУМ).

[корняча] ж. „коритнявка”. ◀ Од серб. *корњача*, а тото од *кора*, праслав. *korā „лупа, скоря”*. Оп. *коритнявка*.

коров х. „газ, коровче”: *керчел коло проща коров* (РН 103/1926, 2); *Коров ше тєраз гутори, скорей баржей гварели ґаз: вдерел ґаз до жита* (М. Рм.). ◀ Од серб. *коров „исте”* лебо мадь. *kóró „исте”* (сербске *коров* з мадярського).

корово¹ с. „газ, коровче (оп. *коров*)”: *Зос жимским ораньом чисциме жем од рижного корова, и то корова котре ше барз легко и нагло шири, як цо то тараска, фольовка итд.* (РС од 9. 09. 1949, 3).

корово² с. *бот.* „файта водовой рошлїни: *Myriophyllum L.*” Пожичка зоз мадь. *kóró*, лебо мадь. *диял. kóuróu*. Приклад семантичней адаптациї и жуження, бо лексема *kóró* у мадярским означує було яку некултивовану рошлїну (Тимко 35).

коровче с. „газ, коров”: [У заградки] *фришко превлада чисту жем дудва, тараска ... и вишелїяке коровче* (РН 3/1931, 4); *Рано росла ише трава и коровче на тим месце* (РН 11/1931, 4); [Викопал долїну за лапанє заяцох.] *Тоту долїнку позакривал зоз ценкима пруциками и зоз кояким коровчом, а на тото намесцел главку капусти* (РК 1936, 154); *По драже керчел зос шекеру лес и коровче* (РН 23/1932, 3). У Коцуре слово ше вигваря зоз ґ. *ґоровче*. ◀ Од *коров* або *корово*¹.

корпа ж. *коц.* „кошар”. ◀ По форми бизме обчековали же слово сербского походження (серб. *корпа „кошар”*). Медзитим, то коцурске слово, а у Коцуре з Руснацами жили Немци и Мадяре, док Сербох було барз мало. Коцурци тото слово могли прияц од Немцох: нем. *Korb „кошар”* (мадярске когра ма цалком иншаке значенє: „парплї; лупки зоз злупеней скори”). Медзитим, ЕСУМ наводзи восточно- и заходнославянски паралели подобного значеня: укр.

диял. *корба* „древени суд за воду”, поль. *ди-ял. korba* „торбичка з деревей лупи”, рсй. диял. *корба* „торба”, а то од праслав. *korbъ* „плечени або древени суд”. Деминутив *кор-ник* (од *корп), хтори зазначела Лю. Чапко у крачунскей писні очиглядно тиж од праслав. *korbъ*: *А на себе [народзени Исус] ніч не ма, / лем єден корник шенка / под ножки, под колена* (МакайКоляди).

корпочка ж. 1. „мали кошар одн. кор-па”. 2. оп. *кошарка* (2).

[**кортешоваци**] -шуєм „агитовац”: *Яки-шик „мисионаре” зос Горніци почали хо-дзиц по валадох и явно кортешовали за издайством своєї вири, ... людзом обещова-ли жем, ... а найбаржей ше агитовало же их повинчаю зос їх конкубинами* (РН 28/1936, 1). Серб. *кортешовати* „исте”. ◀ Од мадь. *kortes* „агитатор (пред виберанками и под.)” (1750), а мадярске, як и англ. *cortes* и фр. *cortés*, зос шпанского *cortes*.

коруна¹ ж. 1. „на глави як знак владар-скей чесци”. 2. „часц древа од чеперкох го-ре”; всл. *strom ma konare, haluže, a na verhu korunu* (Czambel). 3. *заст.* „корунка посце-лі”: *Ей, а там далей хижка вибилена, / у тей хижки посцель и коруна, / на посцелі барна-ста невеста* (Етн9 ч. 393). ◀ Общеславян-ске: слц. *koruna*, укр. *корона*. Од лат. *coro:na* „венец, венчик”.

коруна² ж. бот. „*Fritilaria imperialis* L.” За тоту рошліну хасную ше подобни на-зви у серб. *царска круна*, вост.слц. *kraľova koruna*, мадь. *császárkorona*. Вироятно наша адаптация сербскей лебо мадярскей назви. Хаснуєме ище *гаранђвиранђ, дзвончки* (Тим-ко 65).

корунка ж. 1. „предня або задня часц посцелі”: [Посцелі мали] *два корунки: вис-шу, хтора була опарта жу муру у чолє при облаку ... и нїзуу* (ПапОл 36). 2. *На верху ормани могли мац драбинку або корунку же би не попадало з ормана тото цо на ньго бу-ло положене* (ПапОл 33).

коруш х. „ковруш у церкви”: *На кору-шу крашнє шпивала гармония (хор)* (РН 10/1931, 3); *Тих дньох вируцани зос церкви коруш и уж поставени нови з бетону* (РН 26/1934, 4). Оп. *ковруш*.

корциц (дакого) лем 3. ос. и безос. „барз жадац дацо дознац, мац и под.”: *Так ме кор-цело „так сом барз жадал дознац, видзиц и под.”; Барз ме корци исц опатриц цо моя жена роби* (РК 1937, 106). Поль. *korcić* „ис-те”, карп.укр. *кортіти* „исте” (TichyFr), укр. *кортити* кого „исте”, рсй. *кортетъ* „исте”, билор. *кариць* „исте”. ◀ Недосц яс-не (ЕСУМ). ♦ **корци го як словака жемлїк** „барз го корци”.

корцмолїц ше -їм ше *незак.* „верциц ше, кормацац ше”: *Цо ше тельо корцмолїш!* (В. Саб.). *Не може мирно шедзиц, лем ше корц-молї* (Лев. Ск.). Вироятно исти корень як и у дієслову *коцмориц* ше (оп.). ◀ Неясне.

корч х. „нагле и боляце рефлексне сца-гованє мускулох, с. грч”: *Корч му влалел но-гу; Так робели док могли, а длуго не могли. Ноги их болели, корчи их ламали* (Жирош V, 174); *Ма корчи у бруху*. Всл. *kurč* „исте” (Sipos). ◀ Праслав. *кър҃съ*. • **зли корчи мед.** „склопци, тетанус”: *и против злих корчо-х (тетануса) швет ше превентивно ... пел-цує* (РНКЗаря 1939, 113, др Сакач).

корчолї ж. мн. (єд. корчоля) „метални справи за шлізканє по ляду, с. клизальке”. Всл. *korčula* „исте” (Hal). ◀ Од мадь. *korcsolya* „исте”.

корчоляц ше -ям ше и **корчольовац** ше -люєм ше *незак.* „шлізкац ше по ляду на корчольох”: *мойо пайташки ту у долїни ше шлізкаю, корчольоу* (Рускинї 199). Всл. *korčulovac se* „исте” (Hal).

корчольаш¹ х. „тот цо ше корчоля”.

корчольаш² х. зоол. „*Hydrometra stagnorum*”, серб. *газивода*. *Корчольаш бега поверх води и випатра як кед би ше шліз-кал, корчольал по води*.

корчольовац ше -люєм ше оп. **корчо-ляц** ше.

коршов х. „суд на воду”. Всл. *koršov* „ис-те”: *priñeš koršov vodi* (Czambel), серб. *кор-шов* „исте”. ◀ Од мадь. *korsó* (у мадярским зазначене коло 1395. р.). В. Гнатюк у словні-ку на концу 30. тома наводзи нашо *коршов* як сербизем.

коршовик х. дем. од **коршов**.

коса ж. польонр. 1. „орудіє за ручне кошене”. 2. „часц машини косачки хтора подрезує стебла жита, трави и др.” ◀ Общеславянске. Праслав. *kosā*.

косатка ж. бот. „*Delphinium* L.” У руснацких валалох сиверней Мадярскей у тим значеню зафіксовани назви *косатка* и *козатка*. Назва *косатка* зоз значенюм „*Aconitum*” позната у укр. диял., а зоз значенюм „*Consolida regalis*” у укр. диял. у Словацкей, а назва *kosacієs* зоз зн. „*Iris*” хаснує ше у польских диялектох, укр. *ко-сатий* „власати, з длугокими варгочами” (Тимко 43). ◀ Повязане зоз праслав. *kosā* „власи” або праслав. *kosā* „орудіє за кошене”: по чеських и словацких етимологох слц. *kosatec* „*Iris*” и поль. *kosacієs* „исте” походзи од *коса* „орудіє за кошене” (лісце тей рошлїни подобне мечу, коси).

косач х. „тот цо коши”: Вредним нашим косачом и одберачком и нашо Руски Новици щедро жича: щесце Боже дай у роботі и уживаню Боских дарох (РН 27/1928, 1). || Всл. *košač*: *košač* *koši* *žito* (Czambel), укр. *ко-сар*, слц. *kosec*, поль. *kosarz*.

[**косидба**] ж. „кошене зарнох, жатва”: У цалей нашої держави почала ше косидба жита (РН 27/1936, 1). Слц. диял. *kosba* „кошене зарна або трави” (SSN). ◀ Од серб. *косидба* „кошене зарнох або трави”. Еквивалент у лит. языку *жатва* (укр. *жатва*, слц. *žatva*). У Г. Костельника и форма *кошачки* мн.

косир ж. „польопривредне орудіє з хторим ше жне конопа, мишлинг и др.”: Два жени раз пошли до Філіпова глядац конопи брац, та там видзели як Швабици зос косирами жали конопи. Вони пришли дому, розказали мужом, да им іду дац до ковача направиц косири (БиРК1938, 132); Косири ковале правели зоз коси, з єдней коси мож було направиц два косири (В. Саб.). || Серб. *косир* „шерпасте орудіє за орезоване конарох, лози и под.” Карпатски паралели не зазначени. ◀ Од *коса*.

коскови -а -о/-е: „затварднути”: Кед кукурица будзе преходици зос млечносци на *косково* стане, ... теди ю треба резац на

шечки (РК Заря 1937, 102, Дю. Сабодош мл.). ◀ Од *косткови*, тє. од *костка* (оп.).

космачки 1. *pl. t. бот.* „*Grossularia reclinata* (L.) Mill.” У укр. диял. *космачка*, слц. диял. *kosmačke*. Назви повязани зоз коренюм *косм-* „прамень власох и под., губка”. Рахує ше же то локалне славянске витворене. Нешка ше хаснує у українским и заходнославянских языкох (Тимко 48). 2. *єд. космачка* „космачков черяк”: На салашу опрез хижи мали вельку космачку (Сф. Мак.).

косоров х. „венец, венчик”, лем у Гнатиюка: Та вецка вежнєш од каждой дзивки косоров, та положиши каждому братови єден жу глави, а од каждого брата калап положиши каждой дзивки єден поконицу глави (Етн29 211). ◀ Од мадъ. *koszorú* „венец”.

кост х. 1. „костиране, карменє”: *буц дагдзе на косту* „костирац ше, кармиц ше дагдзе”: У цара зме на косту (= у цара ше костираме, цар нас карми) (Етн29 6). 2. „єдзене, пожива”: А на тей жалиї подли кост ми мали: / по фалатку гурки и по три бандурки (БиндКост 26); Єст и таки цо вежнє худобни робиц о своїм косту; єст и таки цо их жазда костира (ЕтнV 95); Гвари ше: поєднац дакого на наднїцу и кост (Ю. Пап). || Слц. *kost* „исте”: *był na koste* и *niekoło*. ◀ Од мадъ. *koszt* „исте” (у мадярским зазначене 1684. р.), а мадярске од нем. *Kost* „исте”.

костирац -ам *незак.* „давац єдзене, кармиц дакого”: нас жазда костирал док зме у нього робели (ЕтнV 95); Костирала сом майстрох, варела сом им (Пвл. Бл.). ◀ Од *кост*.

костирац *ше* -ам *ше незак.* „кармиц ше дагдзе, буц дагдзе на косту”: А костираме ше сами бо ту варени кост барс драги у карчмох и приватно (ЖирошМСМ 24).

костка ж. „магочка овоци”: [Поедла сом шлівки.] *Остали ми костки* (РК 1930, 164). Слц. диял. *kostka* „исте” (SSN I, 859). ◀ Од *кост*.

костки ж. мн. (єд. *костка*) 1. „ставци медзи цивову косцу и лабу, с. чланци”: Вжиме ше ношели скоряни бунди ... Бунда була длугока аж по костки и не мала рукави (Вар-

гаЛю 244). Всл. *kostki „исте”* (Sipos), поль. *kostki „исте”*. 2. „вистирчени косци на талпох од цесних ципелох”: *Теди ше косц под вельким пальцом вистирчала на бок ..., а часто до ней стрикало, окреме кед человек бул длуго у ципелох. Инишакей помощи не було, лем ношиц комотну обуй* (КолесарД). ◀ Од *косц*.

косточка ж. дем. од **костка**: *косточка зоз черешні* (РН 10/1928, 3).

костош х. „тот цо ше дагдзе костира, абонент на едзене”: *Тримала мац костоших, варела, райбала пирнаги, орайбовала хлопох* (ЖирошV 208). Слц. *kostoš „исте”*. ◀ Од мад. *kosztos „исте”*.

косц ж. „часц косцаніка”. ◀ Общеславянске слово, праславянске *kostь*. ♦ **аж за косци лапа** „барз жимно” (В. Саб.); **до косцох премарзнуц (замарзнуц)** „барз замарзнуц”; **з косцами (до косцох) недобри** „барз недобри”: *Така ци цала фамелия! До косцох сце недобри* (КовМихЦВ 150); слц. (*skazený*) *až do špiku kostí „барз, цалком”, поль. do szpiku kości „исте”; охабиц (осушиц) дагдзе косци* „умрец дагдзе (у цудзей жеми, далеко од дому)”: *При копаню Бачкого бежелю велі французки зарабровани осушелі косци* (В. Саб.); **сама ~ и скоро** „барз слаби, худі (човек або животины)”; слц. *košť a koža „исте”, серб. kost и кожа „исте”; ягда ше ми косци розходза* „шицко ме болі” (Лев. Ск.).

косцани -а -е „направени з косци”: ~ *гребень*; слц. *kostený: ~ hrebeň, ~ ihla*.

косцати -а -е „хтори ма вельки, мощни косци”. Всл. *koscaty „исте”* (Hal).

косцел х. „церква”, лем у нар. писньох у Гнатюка: *Кед ши поп швецени, ... / не любуй ти шварне дзивче, / але любуй косцел!*” (Етн9 ч. 34); *Ишли дзивки до косцела, / кажда ружу ухвацела* (Етн9 ч. 24 (Б)). || Всл. *koscel „исте”, слц. kostol „исте”, чес. kostel „исте”, поль. kościół „исте”, укр. костіл „католицка церква”, рсй. костёл „исте”*. ◀ Од д.в.нем. *kastel*, а тото од лат. *castellum*. Од того кореня и нашо презвиско *Костелник* и мадяризем *каштель* (оп.).

[**котва**] ж. „сидро за застановяне ладбох”. ◀ Од серб. *котва*, а то од праслав.

koty, ген. *kotъve*. Наш еквивалент *мачка* (оп. *мачка*²).

котел -гла х. „шпижови суд за варене на котлянки”. Всл. *kotel „исте”* (Sipos), с. *котао*. ◀ Праслав. *котьль*, а тото од гот. *katils* або *katilus* (Фасмер).

коти ж. мн. (ед. *кота*) „ноти”: *Сами муша знац церковне простопиніє и точно шипивац по котох* (РН 50/1927, 3); *краса тей писні, особено хорovej, овиши о тим, як є до котох положена* (РН 38/1932, 1). ◀ Оп. *ковти*.

котинец -нца х. „оградzene место у куце хліва за покарму”: *У хліве у куце бул направени котинец. Вон могол буц вимуровани з цеглох. Сподок и боки зоднука були оциментовани. У нїм ше розправляло оброк. При котинцу стала мирица и сакайтов, а на нїх була преруцена зольніца* (ПапОл 44). У прешлосци *котинец* служел за видзельованє, заверанє даєдних домашніх животиных, напр. овцох хтори ше коцели (але назва *котинец* не ма вязи з дієсловом *коциц ше*, одн. вона значела „оддзелене, оградzene место, хижка”). || Всл. *kosieñes* и *kosinek* „простория приправена при гамбапе” (Czambel), слц. *koteres* „оддзелене место у хліве за домашні животины”, чес. *kotec „исте”, којес (од kocies) „исте”*. ◀ Праслав. *котъ* и *котьсь* „клітка (ЕСУМ III, 58). Слово иснує и у неславянских языках: стангл. *cot „хижка”, фин. kotus „ловарска хижка”, авест. kata- „комора”; од истого кореня походзи и укр. хата „хижа”*.

котко-да *викр.* з хторим ше подражує коткодане кури. ◀ Ономатопейске.

коткодац -ам *незак.* 1. „видавац глас котко-да (о кури)”; || слц. *kotkodákať*, укр. *кукудакати*. 2. *прен.* „приповедац, вадзиц ше (о жени)”: *Цо тельо коткодаш!* (Сф. Мак.) ◀ Од ономатопейского *котко-да*.

котлік х. 1. дем. од **котел**. 2. „глібше место у валалскей доліни дзе ше копало жем за вальки”: *Я у єдним котліку налапал з кошаром полно риби. У тим котліку копал гліну єден Виктор цо правел вальки до валалу, та ми хлапци тот котлік волали „Викторка”, у Викторки зме ше купали* (В.

Саб.). 3. „долінка до хторей хлапци руцали ґомбички при бависку коцканю”: *На жеми дзе не було трави викопало ше котлік, малу долінку ширини коло 5 цм. Дас на 4 метери од котліка поцагло ше смугу одкаль бавяче ... цильовали зоз ґомбичками до нього* (ХомаМ). || Карп.укр. (бойк.) *котлик* „мали котел у хторим ше вари єджене на горским пасовиску”, слц. диял. *kotlík* „менши котел” (SSN I, 846).

котлікар х. 1. „гунцут”: *И мой мали син котлікар, не так люби обовязки.* 2. мн. **котлікаре**: Котлікаре то були прибранци, фіґляре, хтори вноци одходзели на польо и страшели людзох хтори робели на полю вноци (рубали кукурічанку и под.): котлікаре ишли, били до даяких гарчкох, а людзе ше бали и сцекали. Кед дахто ишол нескоро вечар на польо, людзе му гуторели: *Врацце ше назад, бо вам котлікаре задки з блатом замасца. Гуторело ше же котлікаре ходза з котліками* (В. Саб., Лев. Ск.; Заградка 9-11/1992, 7).

котлікац ше -ам ше *незак.* „у хлапцовским бависку: руцац ґомбички до котліка” (оп. **котлік** (3)) (В. Ерד., ИГК).

котлянка ж. „место дзе ше кладзе огонь под котел”. Котлянка була и у приклеце под отвореним комином: *Над котлянку було вимуроване на овтгайташ по греду на штрєдку, а од греди на други бок бул падлаш* (В. ЕрД.); слц. диял. *kotlanka* „исте” (SSN I, 846)

котна прикм. ж. „бременита (о овци, мачки и др.)”. Слц. *kotná* „исте”, укр. *кітна* „исте”, поль. *kotna* „исте”. ◀ Од *коциц ше*, праслав. *kotiti se*.

котри -а -е зам. „хтори”: *лєм котра [шашка] спадла долу, же не могла лециц, тота загинула там* (ЕтнV 89). У Гнатюкових записох *котри* ше хаснує паралелно зоз *хтори*. Слц. диял. *kotrú* „исте” (SSN I, 847). ◀ Праслав. *kotrъ, kotorъ, къторъ*.

котришик котрашик, котрешик зам. *неодр.* „неодреджене хтори”: *Шедзим котришик дзень у карчми, та думам – хто би бул найлепши биров* (РН 45/1936, 2, М. Ковач).

котуляр х. бот. „*Eryngium campestre* L.” Нашо слово виведжене од дієслова *котуляц*. Ономасиологично зродне зоз укр. диял. *перекотиполе*, слц. *kotúč*, ст-поль. *kotwice*, серб. *котрљан*. Хаснуєме ище назви *баланжов, баранкоров, витровнік* (Тимко 29).

котуляц -ям *незак.* „дриляц котуляючи дацо округле”. || Всл. *kotułas* „исте”, укр. диял. *катулятися* „гойсац ше”, *коткий* „округли”, поль. *kocić się* „помали крацац”. ◀ Праслав. *kotiti* „руцац; преврацац” (ЕСУМ).

котуляц ше -ям ше *незак.* „исц, рушац ше обрацаючи ше”. Слц. *kotułas se* „исте” ◀ Оп. *котуляц*.

котулька ж. „на округло формована кулька”. Укр. диял. *катулька* „розвалка”. ◀ Од *котуляц*.

котурбац (ше) -ам (ше) *незак.* „котуляц (ше)”: [Вона] *войдзе до гордова, а вон будзе [гордов] котурбац* (Етн30 298). ◀ Од праслав. *kotiti* „руцац, преврацац” (оп. *котуляц*). Од того и серб. *котур, котурати*. Не зазначени карпатски паралели.

котурбитац (ше) -ам (ше) оп. **котурбичац (ше)**. Виведжене: **скотурбитац (ше)**: *Я сцем да вас спашим з препасци, до котрей сцеце, да ше скотурбитаце* (РК 1933, 77–78). ◀ Од *котурбац (ше)*.

котурбичац (ше) -ам (ше) *незак.* „швидко (ше) котуляц”. ◀ Од *котурбац (ше)*.

[Коть] х. „бара, долина при Дюрдьове”. ◀ Серб. *коћ* „удубљење на њиви” (ДрагинГ 35).

коханечек -чка х. „мили, любени”, лем у нар. писні у Гнатюка: „... *Виходзуйце, пахольята, на тот нови двор! / Випатрайце чи не идзе коханечек мой!*” / „*Идзе, идзе, млада пані, коханечек твой! / Под нїм скаче, под нїм плаче його врани конь*” (Етн9 ч. 36). ◀ Деминутив од **коханек*, а то од дієслова *кохац* (оп.). Поль. *kochanek* „мили, любени”.

кохац -ам *незак.* „з любову допатрац, пестовац”: [Ваша церква] *Як добра мац вас кохала* (РН 29/1937, 2, Я. Фейса); *Квеце виховане! / Од щирого шерца / Любене, кохане* (РК 1926, 84, М. В.); *Парадно пооблекани, з млечками и цукриками кохани, але почито-*

ни гадвабни роити, хтори були длуги, дас 20 центи, густі и ценки (ВаргаЛю 223). 3. гандр. „старша жена”: *та тота моя кочерга уж давно превалєла штерацету* (РНКЗаря 1940, 116, Б. Горки). ◀ Од праслав. *košьrga*. • **на кочергу спущене** „зоз закрицом на єдну воду, з благим падом (шопа и под.)” (Лев. Ск.): *Ма шопу при хижі на кочергу спущену. ♦ як кочерга* „худа, згорбена и под. особа”: *жени потребні хлоп, а не такі сухі и як кочерга окурени и згорбени чловечок* (Ков-МихНО 64).

кочик х. 1. дем. од **коч**. 2. „кочик за мали дзеци”.

кочиковац -куєм незак.: ~ **дзецко** „вожиц дзецко у кочику, шейтац ше з дзецком у кочику”.

кочиш х. „тот цо гонї конї попрагани у кочу, с. кочијаш”: *Кочиш попрагал конї до коча, пошедалї на коч, та іду дому* (Етн29 268); *И вон на кочиша: „Прагай, кочиш, штири конї до каруци!”* (Етн29 253). || Всл. *kočiš* „исте”. ◀ Од мадь. *kocsis* „исте”. Слово *кочиш* нешка забуте, место нього хаснуєме сербску форму *кочияш* (оп.), хтора тиж мадярского походження.

[**кочияш**] х. оп. **кочиш**: У Гнатюкових записох уж ше, попри *кочиш*, паралелно хаснує и форма *кочияш*: *А цар як обачел, же вона бежи, скричел на кочияша: Гонь як найшвидше можеш, же би ше нам за коч не влапєла* (Етн29 132). ◀ Од серб. *кочијаш*.

кош х. „зоз пруща плєцени гамбар за зарно” (ПапугаОл 131): *А до дому кед ше придзе, вец ше мехи [зоз житом] ноша / по драбинки – и сипу ше до велького коша* (Г. КостИдил 17); *У ламачки кукурицу у чуткох сипали до кошох* (В. Саб.). Серб. *кош* „плєцени гамбар за зарно”, слц. диял. *кош* „кошар розличней наменки (SSN); слц. диял. *кош* и карп.русин. *кош* для зерна „вельки кошар на зарно” (Сополига 37), всл. *koš* 1. „зоз пруща плєцени драбинки, оградзєне на кочу або санкох”, 2. „грот у млїну до хторого ше сипе зарно” (Buřa 133). ◀ Праслав. *košь*. Нашо *кош* истого значєня як и сербске *кош*. Кед же зме слово *кош* прияли зоз сербского, остава неясне хтори бул наш

карпатски еквивалент, одн. яки обект зме на Горніци хасновали за змєсцованє зарна.

кошар х. 1. „с. котарица, корпа”. 2. **плєцени** ~ „плєчена кошарка з верхом, на дрєвених ножкох (за одкладанє хлеба)”: *Хлеб ше одкладал до плєченого кошара* (ДудашКс 141); 3 *мошовом ше чухала судзина, кошар за хлеб и др.* (Вер. Рм.). 3. „велька плєчена длуговаста кошарка з двома ухами”: *У кошаре ше ношел хлеб на свадзби* (Сф. Мак.). || Укр. и рсї. *кошара* „аколь за овци (зоз плєчених прєношащих часцох)”, слц. *košiar* „исте”, поль. *koszara* и *koszar* „исте”, кар.русин. *кошар* „? кошар”: *Склала сливы у кошар – и на базар* (Чорї), серб. *кошара* и *кошар* „кошар за риби”, мадь. *kosár* 1. „аколь за овци” (1313); 2. „плєчени гамбар за зарно” (1753); 3. „кошар, корпа” (1395). ◀ Звичайно ше толкує од *кош*, праслав. *košь* (першобутне значєнє того слова було „плєчена ограда”). Од того и мадь. *kosár* „кошар, корпа” (зазначєне у 14. вику). Судзаци по значєню, нашо *кошар* могло присц прейг мадярского (так го толкує М. М. Кочиш). Коцурски еквивалент *корпа* (оп.). • **вельки як кошари** „барз вельки (о ґєреґох, бундавох и под.)”: *Колошнійово мали пар корєнки ґєреґи посадзєни лєм за себе, алє нарости барз вельки, як кошари* (РС 44/2005, 4, М. А.).

кошарик х. дем. од **кошар**. • **до кошарика** (*скакац/скочиц*) „скакац/скочиц до води на кучаці, зоз скурченима ногами”.

кошарка ж. 1. „с. корпа”. 2. „прибор хтори ше здзива даєдним животињом на писки: цєлєцу же би не могло цицац, псови же би не кусал, коньови же би при паранню кукурици не огризал лїсца кукурици”: *Положим му [медведзови], ґаздо, кошарку на писки, та не будзе швиню рушац* (Етн30 230). • **на кошарку**: *Кошарка [з паску] ше закрийє з покривачом. То украшєни, вишити лебо виткани фалат платна, котри єдноставно волаю „на кошарку”* (ФейІр 68). ◀ Од *кошар* (оп.).

кошачки ж. мн. „косидба, жатва”, лєм у Г. Костельника: *А кед швето и недзєля по кошачкох придзе, / лєґинь кажди рано станє, и за коньми идзе* (КостИдил 17).

кошиско с. „пориско коси”. Всл. kosisko „исте” (Hal), поль. kosisko „исте”.

кошиц -им *незак.* „резац, одцинац з косу”. Всл. košić „исте”. ◀ Праслав. kositi. • ~ **за моци** „кошиц не цалком дозрету рошліну” (МудриАл); ~ **на руках** „кошиц з косу (а не на машини)”.

кошніца ж. 1. „специально направени кош або лада за тримане пчолох”: *пришли людзе, пробовали кошніци, хтора найчешча ... Гуторя: Ту ест вельо меду, то барз чешжа* (Етн30 258); *Керестурь и Коцурь ... були якъ два кошн'цы* (ЦапЦ 76). 2. *звич. мн. кошніци* „людски фекалії у гумне коло брадла слами, копох и под. (у давнейшей прешлосци ше за пражнене не вше хасновал WC, але часто и гумно)” (В. Саб.). ◀ Од **кош*, праслав. кошь. По В. Гнатюкови нашо кошніца од сербского кошница (Етн30 341), цо не муши буц точне, понеже и Словацки маю исте слово: košnica (паралелно зоз ůl); гу тому, лексеми кошніца и кошнічка ше у народней бешеди хасную у вецей виразах, хтори вироотно давного походзєня (оп.). У других карпатских бешедох слово кошніца зме не зазначели. Други паралели за кошніцу: поль. ůl, укр. вулик, вулень, вулий, рсй. улей. Старши пчоларе попри кошніца хасновали и слова лада и ладичка. З оглядом же найстарши кошніци були плєцєни з пруща, дикиню и под., вшелїяк же слово кошніца старше, а назва лада ше зявєла аж кед ше кошніци почали збивац и зоз дескох. • **скласц до кошніци**: *Складол сом кукурицу у чуткох до кошніци, то ме оцєц научел: на сподок ше накладу вигризки, на нїх коло краю, доокола, тиж єден шор снопи вигризкох, а до штрєдку ше сипє кукурица; вона приципинє вигризки доокола и не да им вишлїснущє ше вонка; як ше сипє кукурица, так ше кладу нови шори вигризкох доокола, вше на узше; доокола ше вєц поопераю снопи кукурчанки, як до копи* (Мир. Рм.); **(по)кошиц до кошніцох** оп. под **кошнічка**.

кошнічка ж. 1. *дем.* од кошніца. 2. *мн. кошнічки* „украсти на женскей блузни, фитюли и др.”: *Даєдна блузна була напредку од рукавох жу газучки позберана до раницокох, а даєдна мала кошнічки тє. жабки* (на дро-

бенко вишитапани коцочки), як на фитюли (ВаргаЛю 214); *Пацерково фитюли були доокола обрубєни з пацерками и позберани на кошнічки* (ВаргаЛю 230–231). 3. а) **(по)кошиц до кошніцох/кошніцох** „позгартац з косу покошене з вецей бокох на громадки” (В. Саб.). б) **буц у кошніцох** „буц позгартане з вецей бокох до громадки”: *По дижджу и бурї жито на полю було шицко у кошніцох* (= було покручене у форми форгова (витор го так поскруцовал)) (В. Саб.).

коштац -ам *незак. и зак.* 1. „буц од хасну, помощи, вредзиц”: *Кед є [дябол] уж недалеко од Янчия, Далековидзи гутори гєвтим двом: „Поме, бо уж є недалеко!” Та ше вдерел до дзєрох. То нїч не кошта. Далєкочує заш так гуторєл: „Поме, бо уж йойчи наш жазда!” Вдєри ше до дзєрох, нї не кошта* (Етн29 30); *Но, палє, наш цар не може себе вилїчиц жєну. Потрошєл вельо пенєжи цо дохтором, цо до апатикох, а то нїч не кошта; а я би му вилїчєла през жрайцара!* (Етн29 51). 2. а) „мац вредносц”: *Пан го [вояка] покляпкєл за плєца, гварєл му: „Видзиш, мой сину, вецей тото кошта цо ши таки имєли, як єзер форинти. Алє катонови не кошта то нїч, йому би коштало, волєл би да му заплаца, бо бул худобни катона. Панови би коштало, вон би ше у тим барз цєшєл же вон то имєл зробиц* (Етн30 218); *Жєно моя, ... женска робота чєжша як цо хлопска; бо я лєм єдну роботу на полю робим, а ти дома шицко мушиши поробиц. Нїгда вецей ци не повєм же твоя робота нїч не кошта.*” (Етн30 208); *Я не сануєм струю за зогриванє, мой живот вецей кошта* (С. Мїр.); *Народ гвари: майски диждж кєждє капка дукєт кошта* (В. Саб.). б) „мац одрєдзєну цєну”: *И дорєз його далї на гайзибан и драгу му одплацєлї цо кошта аж на мєсто* (Етн29 85). Гнатюк зоз значєньом „мац одрєдзєну цєну” зазначєл и форму *коштовац* (оп.). || Всл. koštovac 1. „пробовац смак” (Sipos); 2. „мац вредносц”: prijazne slovo malo koštuje (Czambel), поль. kosztować „пробовац смак; мац вредносц”, укр. коштувати „мац вредносц”. Як видзимє, у заходно- и восточнославянских языкох тото дїєслово зоз суфиксом -ова-. Значи жє змє тот суфикс

заменели зоз *-а-* (*кошт-а-и*) аж по приселенню, под уплївом сербского *коштати*. ◀ Од нем. *kosten* „вредзиц; коштовац, пробовац”.

коштиваль *х. бот.* „*Symphytum officinale* L.” У укр. диял. *коштивал*, *коштівал*, у укр. диял. Словацкей – *коштивал*, вост.слц. *koštival*. Пожичка зоз заходнославянских языкох: поль. *kostywał*, слц. *kostival*. Серб. *гавез*. ◀ Вироятно зложене слово од меновні́ка *коци* и дієслова *валити* „гоїц, спричинювац зрастане”. Початне жридло немецки язык. *Коштиваль* – ліковита рошліна котра ше хасновала за загойоване зламаних косцох (Тимко 58-59).

коштовац -туєм *незак*. 1. „пробовац смак”. 2. у Гнатюка и старших авторох: „мац одредзену цену” (оп. *коштац* (2.6)): *Пита ше ковальови цо коштую шицки три [буздовані]* (Етн29 231). Иста форма и у Руских новинох: [Календар] *будзе коштовац лем 10 динари* (РН 11/1931, 4); [Тот корабель] *збудовани пред 4 роками, а коштовал у днешніх наших пенєжох 320.000.000 динари* (РН 84/1926, 2); *Єдна шматта богатеї дами за таку гosciну коштує вельо вещей, як забава принєше чистого приходу* (РН 8/1931, 2). ◀ Оп. *коштац*.

кошуленка *ж. дем. и гипок.* од *кошуля*, лем у нар. писні: *Кошуленко ценка, шила це милєнка* (нар. писня).

кошулец -льца *ж.* 1. „файта женскеї кошулі”: *На себе мала кошулец зос широкима рукавами* (РК 1930, 65, М. Ковач). 2. *Хлопску подкошулю волали кошулец* (В. Ерд.); У жимских часох ше ище под кошулю ношело кошулец. То була кошуля без ґалєрох, вирізана коло шії, з краткими рукавами, без дяякого цифрованя; служела єдино же би чоловікови було цєплєйше” (ВарґаЛю 234). Слц. диял. *košelica* „длуга женска сподня кошуля” (SSN). ◀ Од *кошуля*.

кошуля *ж.* 1. „горне хлопске облєчи-во”: Давно хлопи ношели били кошулі з домашнього платна, хторе добре упивало зной, легко ше райбало и було найтуньше; були краткого крою, та при хиялню у роботи хрибет до половки остал голи, влєде бул од слунка огорени, счарнети; на предку були з розпором, а зацаговало ше их зоз за-

тежками (усукани порващок). Познейше кошулі були длугши, з длугокими рукавами, хтори ше у роботі закасовали (по: ВарґаЛю 242). || Всл. *košuľa* „исте” (Czambel), слц. *košela* „исте”, поль. *koszula* „исте”, укр. диял. *кошуля* „исте”. 2. „женска сподня кошуля”: *Посподку були кошулі. Кошуля була така прейґа, як тєраз, да повем, трудничка* (Рускинї 181). ◀ Общеславянске, праслав. *košuľa*. Од лат. *casula* „плащ зоз шапочку”. ♦ **дру кошулі за нїм** гвари ше иронїчно о даким хто дума же є барз гледани, потребни: *Гвари же кед ту страци роботу, та пойдѣ до Канади, гей, там го барз чекаю, дру кошулі за нїм* (В. Саб.); **не дам на себе кошулю подрец** „не будзем ше барз одмагац, не дам ше барз понукац”: *Кед дакого понукаю єси, пиц и под., вон пове: Добре, вежнем, не дам на себе кошулю подрец* (= т.е. не допуцим же бисце ме барз цагали за кошулю, за рукав) (В. Саб.); **меняц (виру, прєшвєченє) як кошулю** „часто меняц своєю прєшвєченє”: *Прєшв. дружтво ... виступало лєм процив тих людзох, за котрих знало, же своєю уверєня меняю як кошулю* (РН 35/1937, 1).

кошуляча *ж.* „хлопска жимска цєпла кошуля”: Вжїме ше кошулі шило зоз грубшого цмєйшого платна же би цєлу було цо цєплєйше, а така кошуля ше волає кошуляча (ВарґаЛю 236).

кошулька *ж.* 1. *дем.* од *кошуля*. 2. „облєчиво найменших дзецох, файта сукєнки”: *Кед уж дзецко почало ходзиц лебо рачковац, облєкало ше му кошульку, дас до 6-7 рокох, а дакеди и до 10. Кошулька спочатку була з конопного платна, а потим з купного; була длугока аж попод колєна* (ВарґаЛю 207).

кощак *х.* 1. „барз тварди орєх (хтори чєжко розбиц)”. 2. *прєн.* „тварди, здрави чловєк”: *А вон здрави як кощак, а уж му ютрє-поютрє вибиє шейдзєшати* (Латяк-Тал 142). Слц. диял. *košliak*, *koščlák* „исте (1-2)” (SSN I, 843). ◀ Од *кощи*.

кощатко *с. дем.* од *коще*.

коще -єца *с.* „младе кози”.

[**кояки**] -а -є *оп.* **койяки**.

крава *ж.* „*Bos taurus* L.” Общеславянска лексєма зоз словацким лебо сербским непольногласїєм (Тимко 113). ◀ Праслав.

koŋva. Индоевропейске слово. ♦ **добра** [жена] **як тота ~ цо до полного жохтара вирґне** „недобра жена” (= кед газдиня доі краву и надоі полни жохтар (оп.), недобра крава вирґне до жохтара и висипе плеко); **и ~ старша а целєцу риц лїже** гвари ше кед старши младшому служи, кед му дава чєсц; або младши так гутори старшому кед сцє же би му старши служел, дал чєсц; **кед (дзе) пошла ~най идзе и целє** „кед ше тельо потрошело на дацо, та най ше потроши и тото кус”; **розруцац (розтрєсц) як крава бале-жу** „нешорово поскладац (шмати, ствари и под.)”.

кравар х. „пастир хтори чува крави”. Слц. kraviar „исте”.

краварски -а -е „хтори ше одноши на краварох”: ~ **батог** „батог з кратким пориском, длугим штрангом и ошторгельом на концу”. Часци краварского батога: **пориско, урвацка** „шпарґа и под. з хтору штранґ привязани гу пориску”, **шаланґи** „ременьово украси” (повязани медзи собу зоз **каричками**), **споднік** „нукашня часц шаланґи, на ней каричка”, **штранґ, чапов** „скоряна часц батога” (привязани або придротовани на конец батога), **оштрогрель** „з конопи або шашу виплецена часц батога” (заквачени за конец чапова). Коцурска назва за **ошторгель** – **шимґар**.

кравенца ж. „кравска балеґа”: **а да ми пребачице, мушел сом и кравенци зберац и сушиц – лєм да ше не змаржнем в жиме** (РК 1927, 62). Слц. диял. kraveñec, kravinec „исте” (SSN I, 868). ◀ Од **крава**.

кравичка ж. дем. и гипок. од **крава**. Всл. kravička: *ňemal vecej jak jednu kravičku* (Czambel).

кравски -а -е „хтори ше одноши на краву”.

[**краґна**] ж. 1. „ґалер на гоч хторей шмати”. Наш карпатски еквивалент мадяризем **ґалер** (оп.). 2. „ґалер на женскей блузни”. Наш карпатски еквивалент **газучка** и **газуґа** (оп.). Од серб. **краґна**, нем. Kragen.

крадза ж. „тайне присвойованє цудзо-го”: **банда, котра робела вельо крадзи** (РН 37/1933, 3). Слц. kradež „исте”, укр. крадіж „исте”, рсй. кража „исте”. ◀ Од **краднуц**.

[**крадват**] х. „квадрат (оп.)”: **крадватни метер буде коштєвати 3К70Ф а шицких крадватєв буде до 600** (ЦШкОдбКоц, 1908. р.). 3 метатєзу вимєнена форма **квадрат** (оп.).

крадзєне -ного с. „украднутє”: **здогонєли [крадошєх] и одобрєли крадзєне** (РН 30/1932, 4). ♦ **крадзєне нє благословєне** „тото цо украдзєне нє принєше щєсцє крадошєви”: **Алє нє дармо ше гвари: „Крадзєне нє благословєне”** (РН 30/1933, 4).

краднуц -нем **незак**. „тайно присвойовац цудзє”. 3 истим значєньом всл. kradnuc и krasc (Czambel), слц. krasť, поль. kraść -dnę, укр. **красти** -ду. ◀ Праслав. krasťi -dq.

крадош х. „тот цо краднє”. Слц. бєш. експр. kradoš „исте”, всл. kradoš „исте” (Hal).

крадучки -а -е „барз кратки”. Слц. диял. kradučký и kratučký „исте”. ◀ Оп. **кратки**. Наша форма зоз дзвонким д место **т**.

країна ж. „жем; держава”: **Нєт то красше дзивчатєчко [в] тєй мадыарскєй країни / яко моя наймилиниша кєд вона ше умїє!** (Етн9 ч. 253); **Идзє Поляк до дому / из країни далекей** (Етн9 ч. 39); **Кафа похєдзи зєс країни Абисинїї** (РК 1927, 149); **Вон [Гавриїл Костельник] гєч далеко од своєй країни и роду, позна кажди куцїк своєго народу, йєго думанє и зна цо му трєба у тих часєх** (РК 1930, 31, Дю. Биндас). || Всл. krajina „исте”: *přišli do cudzej krajini* (Czambel). ◀ Од **край**.

край х. 1. „конец”. 2. „побрежє, с. обала”: **Кєд члєвєк шєднє до ґалиї и одидзє од краю, па ше найдзє на ширим морю, тєди осєти якї члєвєк малки по при силному швету** (РК 1925, 41, М. Мудри). 3. „обласц”: **Пєчал вон ше єй випитовац: дзє вона бива, кадзи, у котрим краю** (Етн29 133). 4. (**Край**) „родзєни край, отчєство (у бєшєди наших висєлєнцєх)”: **Пєйдзєм я зєс краю в [= до] Америки, / жє би ми зарєбїц у фабрики. / Зарєбим я у нєй сто долари, / пошлєм я до краю моєй жєни** (БиндКост 96); **Пошєл мой мили муж зєс краю, / придз на вєчар ґу мнє, шугаю!** (БиндКост 25); **Я уж тєльє зарєбєл и наскладєл жє сом мєгол [у Америки] и комотнєйшє жиц, алє до краю вшє мє цагалє. Наручєл я сєбє руски кнїжкї зєс краю, жє озда зєс кнїжкєми розбєрєм шє, алє дзєшика єщи баржєй мє**

цагало. *И пришол я до краю* (РН 24/1928, 3); *У априлу, достал дідо Арон писмо з Краю*. Писал му його оцц ... *же най заняга уж гет до беса тоту Америку, але най ше схопи та най приходзи дому цо скорей* (КирдаЗаГ 204). || Всл. kraj „исте” (Czambel). • **стари край** „родзени край; край з хторого дахто приселени”: *У своїм писму виявели сце нам вельку радости, же вам приходза Руски Новици и же ше по ніх презнавае о старим Вашим краю. ... И кед жод вежнице до рук тоти нашо мали новинки Ваша дума преноши ше далеко геть до старого краю* (РН 1/1930, 7, П.). ➔ Зоз значеньом (4) („родзени край”) тот меновнік би требало писац з вельку букву К (як у остатнім прикладу), бо **край** ту означає мено родзеного краю, держави (як *Бачка*, *Югославия* и под.): *Пойдзем я зоз Краю в [= до] Америки ... Заробим я у ней сто долари, / пошлем я до Краю моеї жени*.

крайни -а -е „крайні”, лем у нар. поезії: *Кед себе подумам на єдну богату, / дораз ми [фуяра] записка на ту саму крайну* (Етн9 ч. 249); *Дораз вишла ту крайна жаздиня: / Почим, чипкар, тим ручніком цена?* (Етн9 ч. 32). || Слц. krajnú „исте”.

[крайники] х. мн. анат. „мандулї”. ◀ Од серб. крајници. Наш еквивалент мандулї (оп.).

крайні -я -є „хтори ше находзи на краю”: *Крайнім ярком [панове] ипациралї, / та ризкашу опатралї* (Етн9 ч. 385); *Ишол чипкар з дедїни на другу / ... Дораз вишла ту крайня жаздиня: / „Почим, чипкар, тим ручніком цена?”* (Етн9 ч. 32). ◀ Од **край**.

крайом присл. „по крайней часци, коло краю поля и под.”: *Очивисно будзе интересантнейше исц по дражки на беделю яжд так, крайом по кукурицох* (ПапгДюКШ 38). Карп.укр. краєм: *Вінчик дунаєм, дівчина краєм* (МушГолоси 79). ◀ Од **край**.

крак х. 1. „часц кореня коренїстей рошлїни, менши корень попри главним кореню”: *Петрушка ма вецей краки* „ма вецей коренї” (Ир. Фин.). 2. (рідко) „рог видлох” (МудриАл). 3. „нога”: *И жаба ма краки „ноги”* (Ю. Пап). || Укр. диял. **крак** „конар; гущава”, **кракатий** „конарасти”, слц. **krak** „гущава”, всл. **krak** „черяк, гущава”, серб.

крак „конарок дачого (рики, драги, предмета)”. ◀ Праслав. кѣгѣакъ. Оп. и **кракористи**.

кракати -а -е „ногати”: *и кед ище дахто таки кракати як я бул теди* (КовМихНО 26). Серб. **кракат** „ногати”. З оглядом же маме меновнік **крак**, прикметнік **кракати** не муши буц сербизем.

кракац -ам **незак.** „гравчац (о врани)”: *Врани кракаю* (М. Рм.); *Стара врана ніжда не крака без причини* (РН 5/1932, 2). || Слц. **krákať** „исте”; укр. диял. **кракати** „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. оном. **krakati**.

[кракер] х. „файта безалкогольного газованого сладкого напитку”: *[На брацкованю] пило ше вина, соди и кракеру ... котри правели содаре* (ФейИр 13); *На Кирбай або вашар од цукрара ше куповало кракер и синалку. Кракер бул червени, а синалка жовта* (ХомаБл 198). ◀ Од серб. **кракер** „исте”. Оп. и под **синалка**.

кракористи -а -е „хтори ма вецей кореньчки (о мархви, петрушки и под.)”: *Кракористи пастернак* „пастернак з вецей кореньчками” (Ир. Фин.); *Кед мархва, петрушка, пастернак ма вецей кореньчка, та ше гвари же є кракориста* (Лев. Ск.). ◀ Од **крак** (оп.).

кракориц **ше** -им **ше незак.** 1. „видавац гласи подобни **кра-кра** (о кури)”: *як кед, наприклад, кура, хторей по законє одредзене же би ше кракорела и несла вайца, почне єдного дня – кукурикац* (КовМихНО 250). Слц. **krákorit** „исте”. 2. **прен.** „гласно бешедовац”: *У Керестуре у моїх не мож рано спаи, жени под облаком ше кракоря*. ◀ Оно-матопейске.

кралїк х. зоол. „Regulus regulus L.” ◀ По Булаховским ище єден зоз європейских калкох зоз латинского **re:gulus** (re:x „краль”), котри ше хаснує у векшини славянских языкох: **птичка** ма **пиряни** украс на глави хтори здабе на корунку. По фонетичних прикметох то словакизм: слц. диял. **kráľík**, укр. **жовтоголовий корольок** „исте” (Тимко 95).

[краліца] ж. „кральова жена; жена краль”. ◀ Од серб. **кральица**. Наш еквивалент **кральовна** (оп.).

краль х. 1. „титула владара”: *И положелі го за краля и нешка кралюю кед не помарлі* (Етн29 122). **2.** „назва карти за картане”. Общеславянске слово. ◀ Праслав. *korl*. Од мена франкского владара *Карла Велького*, лат. *Carolus*.

кральовац -люєм *незак.* „пановац як краль”: *До тераз вон кральовал, стари, а тераз будзе кральовац його жец наймлаши* (Етн29 60); *И положелі го за краля и нешка кралюю кед не помарлі* (Етн29 122). Всл. *kraľovac* „исте”.

кральовна ж. 1. „краліца”: *Краль го не могол познати, ані кральовна, ані його дзивка* (Етн29 102); *И тота [служніца] ше ей [краліци] так пита: „До же будземе вариц, млада кральовно?”* (Етн29 130). **2.** „кральова дзивка”: *Стань, кральовна, питаче ци приши!* (Етн30 256–257) || Всл. *kraľovna* „краліца”: *povedzeľi starej kraľovne* (Czambel), слц. *kraľovna* „исте”. Форму *краліца* зме прияли зоз сербского. У суч. лит. языку форму *кральовна* хаснуеме лем зоз значеньом „кральова дзивка”.

кральовски -а -е „хтори ше одноши на краля”. || Всл. *kraľovski kočiš*, слц. *kráľovský*, укр. *королевский*, поль. *królewsky*.

кральовство с. „кральовина, кральова держава”: *Як уж [краль] стари, хори бул, видзел же уж муши умрец, здал себе на сина кральовство* (Етн29 114). || Всл. *kraľovstvo* „исте”, слц. *kráľovstvo* „исте”, поль. *królewstwo* „исте”, укр. *королівство* „исте”. У суч. лит. языку хаснуеме адаптовану сербску форму *кральовина*.

крам х. „дутьян”: У кооперативи мож купити шицко туньше и лешие як у варошких крамох (дутьянох) (РН). У бешеди зме тото слово не зазначели. Але воно общепознате у заходнославянских языках и у українским, та го автор вироятно знал з даєдного з тих языкох: слц. *krám* „исте”, поль. *kram* „исте”, укр. *крам* „исте”. У тих языках виводза ше и други слова од *крам*: слц. *kramár* „дутьяндійош”, *kramárit* „тримац дутьян, тарговиц”, поль. *kramarz* „исте”, *kramarzyć* „исте”, укр. *крамар* „исте”, *крамарювати* „исте”. У нашим языку од меновніка *крам* маме виведзени прикметнік *крамски* у виразу *крам-*

ска соль (оп.), а то значи же нашим предком на Горніци тот меновник бул тиж познати. ◀ Од нем. *Kram* „дробна роба”. Тот германизем постої и у сербским языку: серб. *крама* „дробна тарговинска роба”, *крамар* „тарговец зоз „краму”, *крамарити* „тарговиц зоз „краму”. Сербске презвиско *Крамер* тиж од тей основи.

крамбля ж. 1. „часц сподку коча”: *На тим месце дзе дрвена и железна подейма дорушували розвору, ковач на розвору кладол крамблю або шлізкач. Крамблю виковал зоз железа и зоз двома шрубамы ю зашрубовал жу розвори. Крамбля мала зачувац древо розвори од пречухованя, бо ше, кед коч скруцовал, железна подейма шлізкала по ней а не по розвори* (Фа 75). **2.** „часц ролі”: *Яков Гарди зоз Дюрдьова до углох кроснох [ролі] кладол крамблі. Крамблі ковач вирізал зоз железа, а до каждого угла кладол по два, єдну на верх, єдну на сподок кроснох. Крамблі моцно посцискал зоз штирома ... шрубамы так же ше аж заєдли до древа. Так посцискани кросна ше не могли ніяк розтресц* (Фа 111). **3.** *буд. „капча на греди”* (В. Саб.). **4.** „плехови флаха на древянки (кљумпи) з хторим окована ей верхня часц” (Сф. Мак.). || Укр. диял. *крампілець* „подпорка за утвердзоване поліци”, слц. *krampla* „щец (за чесане волни)” ◀ Од нем. *Krampe* „железо за удвердзоване дрвених часцох”, *krampen* „утвердзовац, сцискац дрвени часци зоз железом”. ♦ **як крамбля 1)** „худи, ніяки (звич. о крави)” (В. Саб.); **2)** *Гвари ше и: зогнути (горбати) як крамбля* (В. Саб.).

крамбльовац -люєм *незак. 1.* „злучовац метални часци дачого” (Ир. Ск.). **2.** „маїстровац”. Слц. *kramplovať* „чесац волну”. ◀ Оп. *крамбля*. Виведзени: *накрамбльовац, скрамбльовац*.

крамска соль ж. „соль за статок”: *Гарло ше донедавна виплоковало з крамску солю у води (стипса)* (ФейИр 112). Соль за статок, хтора ше куповала у фалатох, подобно як и нешка, ище по Другей шв. войны волали зме *крамска соль*, цо на початку вироятно значело „соль фабричной продукції, купча, дутьянска соль”. Тото першобутне значене предпоставяме на основи карпатских пара-

лелох: у українським бойковським диялекту вираз *крамски хусточки* значи „хусточки фабричней (а не домашней) продукції”; укр. *крамний* тиж значи „фабричней продукції, напр. *крамни штани* „купчи, фабрични панталони”. У карпатських бешедох мушел постояц и сам вираз *крамска соль*: зазначели зме го у Врабельовой Неділі ч. 2/1902, 19: *додаме крамской соли*. || Слц. *krámsky* „дугянськи”. ◀ Од *крам* „дугян”.

краса ж. „прикмета того цо красне, красота”: *так це однешем до свого до дому пре твою красу* (Етн30 132); *Умарла ми жена ... викопем ей яму аж до паса, / бо там будзе лежац моя краса* (БиндКост 91). Слц. *krása* „исте”, поль. *krasa* „исте”. ◀ Праслав. *krasa*. ♦ **краса лем до часа – обичай до шмерци** „краса швидко преїдзе, а обичай човеков остава еднаки”, всл. *krasa ľem do času, vernosc na večnosc* (Buffa 136).

красавица ж. „барз красна жена або дзивка”. Всл. *krasavica* „исте” (Hal), серб. *лепотница*.

красне -ного с.: ♦ **зоз красним** „на красни способ (дацо посцигнуц)”: *Убедзиц зоз красним дакого ... то ше може волац побиди* (Заря 5/1935, 34); **зоз красним лебо бридким** „на красни способ або насилу, нечесно и под.”: *Кед богом дацо треба, вежню лебо з красним лебо з бридким* (КовМихЦег 55).

красни -а -е 1. „хтори виволуе приємни естетични упечаток”. Всл. *krasni* „исте”: *porodzela krasneho chlapca* (Czambel). 2. „векшей вредности, солидни”: *дораз себе купелі красну хижку, єден красни салаш..., та булі ґаздове перши у єдней вармеді* (Етн29 65). ◀ Праслав. *krasa*.

красота ж. 1. „прикмета того цо красне, краса”: *Створитель швета показал красоту свого діла у женской красоти. Але дявол завидзел жени красоту, принєс ей жвератко. Жена увидзела и упознала свою красоту, постала гербна и як така страцела цену своей красоти* (РН 107/1926, 2); *И шицко було красне. Дзивки у пасових сукнях, вичесани и вивязани до баршоню. Красота!* (Ю. Пап) Всл. *krasota* „исте” (Czambel 618). 2. у функції атрибута „дацо барз красне, дахто барз красни”: *Не одлуга ше преоб-*

лекла до паньских иматох. Красота дзивка „барз красна дзивка” (Заря 29/1934, 8); *Красота вишині нападани по жеми* (= барз красни вишині нападани) (Г. Р.); *Думала сом же то будзе красота петрушка, таке спочатку мала красне лісце, а тераз не мам ніч* (= думала сом же то будзе барз красна петрушка) (Г. Р.). || Всл. *krasota bandurky* „барз красни кромплі”, *žito krasota, krasota dzivčec* (Hal). ◀ Праслав. *krasa*.

кратки -а -е „хтори малей длужини”. Общеславянське. ◀ Праслав. *kortъkъ*(јь).

крац краєм незак. „резац фалатки (з хлеба, гереги)”: *Пошедали коло торби. Дідо винял сланьину и цибулю и понука най себе краю* (Заря 19/1937, 7). Всл. *krac* „исте”. ◀ Праслав. *krojiti*.

крац ше крає ше незак. „рихтац ше ((о даякей акції и под.)”: *Крає ше комасация жеми* (= рихта ше комасация) (Пвл. Бл.). Не зазначени карпатськи паралели.

крачац -ам незак. „исц крачаючи”. Всл. *kráčac* „исте” (Sipos). Общеславянське. ◀ Праслав. *kročiti / kračati*.

Крачун х. церкв. „Рожество Христо-во”: *Крачун преславюєме три дні. Першого дня ше слави чудотворне родзєне Сина Божого. Други дзєнь пошвєцєни Пречистей Діви Марії. Трецого дня Крачуна славиме першого християнського мучєніка св. архидиякона ШтеФаа (ЧапкоЛю).* || Всл. *Kračun* „исте”: *od Rusadľov do Kračuna* (Czambel), мадь. *Kracsun* „исте” (зазначєне у 13. в., превжате од Славянох), укр. диял. *крачун* „хлеб упечєни на Вилію”, болг. *крачун* „Рожество”. ◀ По ЕСУМ-у зоз румунського и молдавського: молд. *кречун* 1. „Рожество”; 2. „обрядни хлеб”, рум. *craciun* „Рожество”, а румунське и молдавське од албанського *kercun* „пняк, древо”: при балканських народох исновало швето жимського слункового солстициума (солстицийска краткодньовка 22. децембра), подчас хторого з ритуалну символику спалювали спеціально привєженє з леса древо. Даєдни етимологи повязую тот меновнік зоз дієсловом *крацац*: *Крачун* ше отримує у дньох кед слунко *прекрачує* з длуґших до кратших дньох

(рсй. *корочун* 1. „слунков жимски преходни дзень”; 2. „шмерц”).

кращун *х. бот.* „Abies Mill”. Пренешена назва *Кращун* на файту древа. То ше случело вироятно под впливом мадь. диял. *karácsonyfa* „кращунске древо”. Лексема ше часто хаснує на означованє шицких жим-желених древох (Тимко 71).

кращуново/кращунске древко *с.* „ядловец хтори ше квеци на Вилію”: [По приселєню до Бачкей нашо стари] часто ядловец заменьовали зоз метліну або зоз тарчину. ... Дакеди украси були вельо скромнейши: повишало ше орехи и бомбони позакруцани у златкох, яблука и медовніки котри ше пекли за тоту нагоду. Под кращуном у мисочкох и др. стало зелене житко як символ нового живота хтори ше родзи; воно нагадує плодносц и богати урожай у наиходзацим року. На стол ше под парток кладло нашене и плоди зоз рижних културох як цо то жито, кукурица, пасуля, мандулї, лісковци... То значело жаданє же би наиходзаци рок бул плодни. Под кращунске древко на стол ше кладло штири овечки зоз пастиром хтори були направени зоз гліни або зоз цеста (упечени) и офарбени зоз вапном. Тот обичай бул принесени ище зоз Горніци, дзе ше найвещей ховало овци (Чапко-Лю).

кращунски -а -е „хтори ше одноши на Кращун”: *Кращунски пост* „то пост пред Кращуном хтори тирва 40 дні (од 14. новембра по 24. децембер по нов. кал. (ЖиросМСМ 17); За *Кращунски пост* у РК зазначена и назва Филиповка (оп.); **кращунски швета** „шветочни дні през Кращун”: [Дзеци] *поприходзели на кращунски швета дому* (КовМихКап 41); **кращунски древа** „ядловцово (игелкасти) древа, с. четинари”: *Ту єст красни гори полни зос краснима зеленима древами, високима кращунскими древами* (ЖиросМСМ).

кращиц -им *незак.* „робиц красним, украшовац”: *Тото цо найбаржей крашело сподні сукні то бул шлинґерай, хтори бул пришити на долнім краю сукньо* (ВарґаЛю 216). || Всл. *krasic* „исте” (Hal).

крашне *присл.* „на красни способ”. Всл. *krásně*: ~ *ju prepital* (Czambel).

краян *х.* „житель одредзеного краю у одношеню гу жительови з истого краю”: *Примце щирі русски поздрав од своїх кра-янох Ви и Ваша фамелія* (Заря 8/1938, 8, од-вит Редакції читачови з Америки); *Мили краяни! Длужносц ми, да Вас информирам шицких заинтересованих Русинох, хтори маце дзеку присц до Канади* (РН 97/1926, 4, Берци Бесеминї). || Всл. *krajan* „исте” (Hal), слц. *krajan* „исте”, укр. *краянин* „исте”, *krajanka* „женска особа края” (Hal) ◀ *Од край.* Ю. Рамач у *Рускей лексике* (76. б.) на-водзи *краян* як українизем, але наведзени приклади и паралели потвердзую же то нашо народне (карпатске) слово.

крев *ж.* Всл. *krev* и *kerv* „исте” (Czambel). Общеславянске. Праслав. *krъvъ*. • ~ **дако-го задавела** „умар од високого прициску” (Ю. Пап); ♦ **крев ше дакому стидла (сти-да)** „почувствовал вельки страх, поцерпанє”: [Йому] *ше аж крев стидла од страху* (РН 37/1927, 2); [На вистави фотографийох з Першей шв. войны вилужени] *вишелїки дзиви и страшни образи, од котрих ше крев стидла у жилох* (РН 5/1929, 3); **пиц дакому крев** „психично мучиц дакого”; всл. *pic krev* „исте” (Hal), серб. *пити коме крв*.

крежки -а -е 1. „хтори ше легко ламає”. 2. „хтори ше легко губи (о плодох)”: [При обєраню овоц треба паковац так же би ше цо меней губела.] *То йє важне за каждую овоц а особено за крєхку хтора ше лєхко губи и гньийє як цо су черешнїи, вишнїи* (РНКЗаря 1941, 137). 3. *прєн.* „слаби”: *Вельораз чловек немочни и крєхки процив нєй [природи] и муши цєрпци вишелїаки биди* (РН 88/1926, 1, М. В.); *Нє єдному крєжкому зрєкокатолїку цлїво припада стоминац тото мєно: католїк* (РК 1927, 10, Д. Биндас). Слц. *krehký* „крежки, слаби”, всл. *krehki* „исте” (Buffa 136). ◀ Праслав. *krъhъkъ*, зродне зоз праслав. *krušiti*.

креденц *х.* „витрина (звич. у кухні)”. Всл. *kredenec* -нса „исте” (Hal), слц. *kredenc* „исте” (1685) (HSSJ); серб. *креден(а)ц*. ◀ Нашо вироятно од мадь. *kredenc* „исте” (1810), а тото од нем. *Kredenz*.

кредла ж. 1. „файта малей курочки, гандзлийка”: Кредла – курочка, кредлачата и кредлята – курчата, гандзли – когуцик (ПЗ 3/1973, 18; В. Р.); Моя кредла нарочк вилягне нови кредлята (ЧаканСаф 35); Ан-дя Семанова ... тиж мала кредли и гандзлики (ЧаканСаф 37). 2. И дзивчецу ше гвари: кредло єдна! Яждо кредла ши! (В. Саб.) ◀ По Г. Костельникови назва кредла остала у Керестуре по Швабови млїнарови по мену Кредла: И – цо повеце? – перша Кредланя, худобна минарка, Швабица, тримала тоти курочки у Керестуре. По ней и презвали у нас тоти курочки и когуцики – „Кредла” (КостПр 23). У Коцуре курочку волаю кретька, а когуцика гандзли (Пвл. Бл.); У Дюрдьове тоти курочки и когуцики волаю цверґлани (Г. Р.).

кредлочка ж. дем. од кредла.

кредлачата и **кредлята** мн. „курчатка курочки кредли” (оп. под **кредла**).

крейда ж. 1. „школски прибор за писанє по табли”. Слц. krieda „исте”, поль. kreda и krejda „исте” (зазначене у 15. в.), всл. krejda. 2. „штучни гной ґипс” (МудриАл). ◀ Од нем. Kreide, а тото од лат. creta „прешивана гліна”.

крем прим. з ґен. значи видзельованє, виокремйованє, „окрем”: Пойдзе жу мацери, та ше пита: „Мамо, чи ви малї вецей дзеци крем мне?” (Етн29 156). У присловницькей служби значи видзельованє, виокремйованє: кед започал пост ... до Крачуна не єдли масне крем в недзелью (БиРК1939, 112). Слц. krem и kreme, поль. krom и kromia, укр. крім и кромі. ◀ То стари лок. єд. од праслав. kroma „край” (од того и нашо кромка). • **крем того** „окрем того”: Сплешнетей слами статку не давайме, бо го преженє, а крем того, кед животиня чежка, легко вируци (РН 28/1937, 3). ♦ **крем шали** „без франти, то не шала” (Пвл. Бл.): Порез ше муши виплациц, крем шали.

[**крем**] х. кух. „файта филу”. Серб. крем „исте”, мадь. krém „файта филу”. ◀ Од нем. Creme, Krem, немецке преїг французкого з латинского. Нашо вироятно преїг сербского.

кремень х. „камень за кресане огня”: Фаркаш му гутори: „Кед будзеш мац вельку нужду, положиши [три шерсци] на кремень, скрешеш зоз оцилку, дораз сом там прице!” (Етн29 117). || Слц. кремей „исте”, укр. кремінь „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. kremu -mene. ♦ **черстви як кремень** „барз тварди, витримовни”: Жиди орґанізовані барз. Черстви су як кремень. То з нїх зробели виковични преганяня (РН 30/1932, 3).

кремови и **кремкови** -а -о/-е „жовтобили, блядоховти”. || Слц. диял. krémový „исте” (SSN), серб. крем „исте”.

[**кремпита**] ж. „колач зоз складаного цеста и крему зоз муки, млека, вайцох и ванили”. ◀ Од серб. кремпита; перша часц крем од фр. crème.

крепки -а -е „моцни, здрави”: Обично за старшого ше гвари кед ше го сце похваляц же добре випатра: то таки ище крепки; я гуторим крепки, а чул сом и крипки (В. Саб.); рушайце ше по жими и иньигу ... та будзеце здрави, крепки (Заря 1/1938, 6, др Шарик). || Всл. крепкі „исте”: dzedo kreпки jak parobek (Buffa 137). ◀ Праслав. кѣръкъ. Форми крипки и крипиц (ше) (оп.) розширили ше под кнїжковим уплївом (цсл., укр. кріпкий). Оп. и дієслово окрепелїц ше.

кресац -ешем незак. 1. Вон ше наедол, влапел ше до роботи, пилї, креше, струга, гоблює (Етн29 3). 2. „палїц огонь з оцилку и кременьом”. Общеславянске. ◀ Праслав. kresati.

кресни -а -е „хтори ше одноши на крест”: ~ **драга**: У Вельким посце ше модлі кресна драга – у церкви, манастире, у доме – о Христових муках и под. (Вер. Рм.); Шестри у манастире кресну драгу почню модліц (Люб. Як.); ~ **мац** „кума”; ~ **оцец** „кум”; **кресни кумово** „кресна кума и кум”. || Всл. nemohol v calim valale dostac kresneho ossa aňi kresnu matku (Czambel).

крест х. 1. „криж”, звич. у церковней терминології (у бешеди криж): Кед ше появили тоти три крести цо Константинска Елена царица виковала, не знали ані не могли познати хтори Христов криж. Приходзели хори и легали на тоти крести, од

хторого би креста оздравели, та тот би бул Христов криж (Етн30 92). **2.** „кресцене, кресцини”: **однесц дзецко до кресту** „однесц дзецко кресциц”: *Однему го [дзецко] до кресту. Як му даю мено?* (Етн29 166); *Бабица вечар пришла и до рана при мне прешедзела, не пошла док ше дзецко не народзело. И такой рано до кресту го однесла* (Рускинї 42). **3. прен.** „животна терха”: *небо заслугуе, да радосно зношине шицки свойо крести, лем да себе небо заслужиме* (РН 35/1930, 2). || Укр. *крест и хрест* „криж”, поль. *chrzest „исте”*. ◀ Од д.в.нем. *Krist, Christ* „Христос”.

Креститель х.: **Йоан Креститель** *церкв.* ◀ Оп. *крест*.

крестиянски -а -е „християнски”, лем у Гнатюка: *Придзе шаркань дому, та дораз гутори: „Ту крестиянска душа ест.”* (Етн29 154-155) Всл. *krestjanski: tu krestjanska duša šmerdzi* (Czambel).

крестопоклони -а -е *церкв.:* **Крестопоклона стреда:** *То стреда кед бию поклони 140 раз* (Лев. Ск.); *Тей недзелі [у Пишкурев-цох] була крестопоклона недзеля – пришол ... [пановец] и пошвецел кивот* (РК 1927, 64, В. Сивч).

кресцан х. „християн”, лем у Гнатюка: *А вон гвари: „Теди [катона] будзе мац одмену кед ти з кресцаном руку влапиш* (Етн29 257). Чи народни приповедач ту наисце похасновал слово *кресцан*, чи го Гнатюк похасновал под уплївом карпатских бешедох, то нешка неможливе утвердзиц. Але од *кресцан* виведзене и нашо *кресцанка* „барз вредна и добра газдиня”, значи же у прешлосци наш народ могол знац и основне слово *кресцан*. Всл. *krescan* и ридше *krestjan* „християн” (Czambel). ◀ Од *крест*.

кресцанка ж. 1. „барз вредна и добра газдиня”: *Посцель мушела буц краинне ви-сцелена прето же ше и по тим видзело яка газдиня кресцанка* (ДудашКс 162). **2.** „млада женска особа, челедніца”: *пребачце, але мушице врациц пенежи, гвари ми преїѣ телефона гевта кресцанка на задружней каси* (РС 23/2012, 11). ◀ Од *кресцан(ка)* „християн(ка)” (оп. *кресцан*). Подобни значеня ма и сербске *крићан(к)а*: покр.

крићана значи „жена вообщє”, *крићанка* „жена, супруга”: У *Крешеву* (Фојница) овако муж представља жену: *моја крићанка „моя супруга”*.

кресцене писмо с. „вывод з кнїжки кресцених”. Словацка паралела зазначена у 18. вику: *gest podle krstneho listu we Widne zrodeny „на основи кресценого писма у Бечу є народзени”* (HSSJ II, 147).

кресцени -а -е **1.** „покресцени”. **2. прен.** „розумни, нормални”: *Озда ши кресцени!* (= озда ши нормални, озда маш розума) (В. Саб.).

кресцини ж. мн. „кресцене дзецка”: *Треце писмо пише ми да идзем на кресцини за кума* (Етн30 160). Всл. *kerscini „исте”*: *volac na kerscini* (Czambel).

кресциц -им *незак. и зак. 1.* „окончовац/окончиц на даким обряд кресценя”. **2. прен.** „вадзиц ше з даким, гандровац дакого”: *Обецал пайташови же му будзе жирант, кед го мац почала кресциц!* (Пвл. Бл.); *Моя баба, да ми пребачице, ма барз длуги язык ... Так ме вона кресци уж мешац: ... ви ту ше-дзице под пецом и лем кадзице з тей пипки!* (РН 44/1936, 3) || Слц. *krstiť* з обидвома значеняма.

[кретош] х. „вапняни цукер”: *пришлї видзиц кирбай и купци кретоша и когуцика цо му ше до задку писка* (Сф. Мак., РуШ 1/2006, 7). ◀ Вироятно вяза зоз серб. *кретош* „средство за спонукане полови страсци, афродизияк”: *За целер се каже да је кретош, aphrodisiacum*; серб. *кретуш* „целер, *Apium graveolens*”.

кретька ж. коц. „курочка гандзлийка” (СС. Мак., Г. Р.). ◀ Неясне.

крешне с. „крешнятко” (Лев. Сабо, В. Р.). Ген. ед. би мал глашиц *крешнеца*, дат. *крешнецу* итд. (як *каче, качеца, качецу*), але у бешеди тоти форми не зазначени; место нїх хасную ше форми деминутива *крешнятко*, напр.: *Однесла крешне кресциц*, але: *купела крижму крешнятку*. Всл. *krešne -еса* и *krešnatko* (Hal). ◀ Од *кресциц*.

крешнятко с. „у одношеню на кума: дзецко хторе вон кресцел”. З истим значеньом всл. *krešne -еса* и *krešnatko* (Hal),

поль. *chrześniak i syn chrzestny* (хлапец), *chrześniaczka i córka chrzestna* (дзивче), укр. *хрещеник* и *похрестник*, слц. *krstný syn, krstná dcéra*.

кривайла ж. коц. „палічка за подпера-не при ходу”. ◀ Од *криви*. У Керестуре ше з тим значеньом хаснує сербизем *кука*.

кривак х. 1. „криве древо, криви конар”: *Младе древко було кривак, ніяке, а зродзело* (М. Рм.); *Сцел купиц пориско у дутяну, але маю лем койяки криваки, а не пориска* (М. Рм.). || Слц. диял. *krivák „исте”* (SSN I, 877). 2. „предмет кривей форми”: *Я робел ... там дзе ше железло ляло, дзе ше ляло койяки криваки* (ЖиросV 166). ◀ Од *криви*.

кривда ж. „неправедносц, неправда, квилене”: *Подз, Ганічко, подз ти за мене, / не будзе ци кривда при мне!* (Етн9 ч. 237); *Тераз наш дїдо нема ніякей роботи, лем зос оком водзиц по динянох, же би ше жережом „даяка кривда не стала”* (КостПр 103); *Кед правда не поможе, а кривда такой не* (РН 11/1928, 1); [Староста свадзєбному оцови:] *И вон [син] чрез мнє модлі и одпитує, кед вас дакеди словом лебо з ділом уквивдзел, лебо убліжел, же бисце му шицки кривди и вини одпуцели* (Вес 8); *Преишлей недзелі отримали инвалиди збор процив нового инвалидского закона. Вони захтеваю, да влада поправи велі кривди, котри ше инвалидом робя* (РН 90/1926, 1); *И да ми ... више идземе лем за нашу волю, ... зробели би зме и кривду нашим ближнім, лем да свойо себични захтеви задоволиме* (РН 49/1927, 2). || Всл. *krivda: krivdu urobil* (Sipos). ◀ Од *криви*, праслав. *krivъ*.

кривдзиц -им незак. „наношиц дакому неправду”: *Лали Бога, кривдзели широти* (РН 42/1930, 3); *кед так поступує [мац], то вона сама кривдзи свойо дзецочко* (РН 47/1937, 4). Оп. и *уквивдзиц, уквивдзовац, уквивдзени*. || Всл. *krivdzic (dakomu)* „робиц неправду дакому” (Buffa 138). ◀ Од *кривда*.

криви¹ -а -е 1. „не прости, викривени”. 2. „погришни”: *Крива дума, же учене саме од себе полєпшує человека* (РН 34/1930, 1); [Держава] *допуццела тим аґентом, да зводзую людзох на криви и фалииви драги* (РН

15/1937, 4). || Слц. *krivý*, поль. *krzywy*. Общеславянске. ◀ Праслав. *krivъ*.

[**криви**²] -а -е „виновати”. ◀ Од серб. *крив*, а то, як и *криви*¹, од праслав. *krivъ*.

кривиандри мн. (лебо **криви Андри**?) „чипочки у форми малих габох на сукні и под.” (СС. Мак.): *Даєдни сподні сукні ше коло сподку вишивали, лебо ше купувала чипочка, реца (випатрало як геклане), або „криви Андри” (чипочка хтора ишла на цикцак)* (ВаргаЛю 216). ◀ Перша часц од *криви*, друга часц неясна. Не зазначени карпатски паралели.

кривиц ше -им ше незак. „викривляц ше”: *Марко Краљович ... обешел на коня себе на шедло буздовань, на други бок завишел еден мех полни з вином да му не криви ше шедло з бока на бок* (Етн30 160).

криво присл. „погришно”: [Шлебода] *ше при Славянох вельо раз криво розуми и толкує* (РН 14/1929, 1); *Прето цалком криво робя тоти, цо на слабишей жеми шею густейше* (РН 8/1931, 4); *Криво роби хто нирска [лозу] аж да материял чури зос лісца* (РН 19/1932, 2). || Всл. *krivo švečil* „фалшиво шведочел на дакого” (Buffa 138).

кривуляц -ям незак. „исц, рушац ше по викривляцей линії”. Укр. *кривуляти „исте”*. ◀ Од *криви*.

кривулькац -ам незак. оп. **кривуляц**.

кривульки ж. мн. 1. „криви, викривляци линії”: *Як то пишеши, я тоти твойо кривульки не можем пречитац*. 2. „предмети викривених формах”: *Зоз того цєста цо остало правело ше кривульки* (ХомаБл 190). || Всл. *krivulki: višivaju „na krivulki”* (Czambel), слц. *krivula „крива палїца”*.

крига ж. 1. „фалат льодовей плочи на поверхносци води, с. санта”: *Плїва человек у ґалиї як у ореховой лупки. У води му ше грожа льодово криги, ... а у воздуху зорву ше бурї, цо потопя ґалию* (М. Мудри, РК 1925, 41); [Було] *32 степени мразу. ... Рики Сава, Куна и Уна замарзли, Дунай ноши вельки криги* (РН 8/1932, 1); *Криги то вельки фалати ляду на води* (В. Саб.). 2. „пукленїна на лядзе”: *На концу жими на змарзнутим беґелю пукаю криги „пука ляд, правя ше пукленїни на лядзе”*. 3. „розтаргнуте место медзи хма-

рами": На пасме слункових зарйох, котри ше пребили през розпукнуту кригу зоз чарних хмарох ... жито ше прелівало як злато (ЛатякТал 57). || Всл. kriha „фалат лядовой плочи на води”: kriha o krihu bila (Czambel), слц. kryha „исте”, укр. крига „исте”. ◀ Од праслав. jьkga, хторе достало аугментативни суфикс -ig-: jьkriga (Machek, ЕСУМ). Од того и слово *икра* „запукнутосц” (Machek, ЕСУМ).

[кригла] ж. „канчов за пиво”. ◀ Од серб. кригла, а того од бавар.-австр. Krüglein.

кридло с. 1. „орган за летане при птицох”. 2. „кридло облака, дзверох”. 3. „кридло косачки”: Штири коні ю цагаю, / Кридла гарсци вигартаю (РК 1941, 35). 4. „часц дерлячи на хторей зуби”: Дерлячи звичайно маю два кридла (МудриАл). Общеславянске слово. У восточно- і южнославянских языках праслав. консонантска група *dl* дала л: укр. крило, рсй. крыло, серб. крило; слц. kridlo, поль. skrzydło. ◀ Праслав. kridlo.

криж х. 1. „символ и предмет култа християнскей религиї; молитвов знак християнох”. Слц. križ „исте”, поль. krzyż „исте”, рсй. крѣж „католіцки криж”. 2. „церковна застава”: Штефа Няради зоз Керестура даровал нашої церкви єдну пару красних крижох (хоруѡох) (РН 15/1928, 3); Теди ше не ишло на одпуст пре гостину на кочох, але по християнски пешо у процесії з крижами, людзе ше споведали, єдни другим радовали (РК 1923, 73, П. Вукіч). 3. „надгробни криж або памятнік”: Кед ми помреме, / ховац нас дайце! / На нашо крижи / злати літери, / жовти нумери / вибиц нам дайце! (Етн9 ч. 221) 4. „два марадики покошеного зарна (18 вельки або 28 мали снопи), с. крстина”: А вецка перше док почитали кельо жазда ма крижи жита, то ше волато дзешаток, та зоз свойого жита жазда мушел дац седми криж: седми криж комора брала од жазди (ЕтнV 87). 5. „дваец снопи нажатей конопи”: Вижату конопу ше ше вяже з конопками при верху и при сподку и склада ше до крижох (копкох), по 20 снопи єден криж (копка) (МедЛютрад 248). 6. „штос зложеного древа, щипаніцох, мехох”: Зложіц древо до крижа; Мехи зме складали до

крижох „до ракашох, штосох”, не гуторели зме „до ракашох” (Лев. Ск.). 7. прен. „животна терха, церпенє, нещесце; судьба”: Видно було на нїм же церпи [од хороти] але ше нїжда не поносавал на свой криж (РН 27/1936, 3); [Пошол] да видзи, як му фамилия. Але аж ту обачел вельо векиши криж. Не нашол дома своєї жени, ані одиначки милей дзвочки (РН 13/27, 2); Шицко то вимага вельо труди, але по крижох и церпеньох ше приходзи до успиху. Господ ... вишлебодзи од шицких терхох и крижох тих, котри иду за нїм (РН 15/1930, 1). ◀ Праслав. križь и kryžь. Слово криж гу Славяном пришло преїг романских языкох (ром. croge) або преїг старонемецкого (kriuz) зоз латинского (лат. crux). • **на криж** „крижом єдно преїг другого, у форми крижа”: До марадики ишли дзевец снопи. До першого шора ше положело итири снопи на криж, клаше нука (ФейИр 28); И теди [при набиваню хижи] дзвери не охабялі, то ше набивало цали мури. А вецка ше так, на криж перше лєм вирубало дзе буду дзвери и облаки (В. Саб.). ♦ **дочекац дакого з крижами** „дочекац з вельку помпу”; ~ **ци твой (його, ей)** „гандрованє”: Криж ци твой то гандрованє, лаце, побожни не дали так гуториц (В. Саб.); Єден гарчок празни, други нїч не вари, / криж ти тебе женски, чом нїч не поставиш? (Етн9 ч. 347); **руциц (положиц)** ~ **на дакого/дацо** „дзвигнуц руки од дакого/дачного, охабиц, занедзбац дакого/дацо цо ше не удава, цо допило и под.”: Оцец не могол висц зоз сином украй, та руцел криж на ньго (= дзвигнул руки од ньго, престал дзбац о нїм); Кед ше жени лапя до явней роботи, хлопи треба да криж положи (= треба да ю охабя, бо то недобре будзе) (В. Саб.); **як з крижа (креста) зняти** „барз вимучени, вистати або хори”: Так вше єднак зме рабовали, робели, чежки роботи, гладни, мокри и вистати. За єден тидзень живота на пункту кажди випатрал як з креста зняти (РН 37/1937, 3).

крижа церкв. „швето Воздвижение чесного креста”: Тото швето ше вола Крижа (В. Саб.). То форма ген. єд. од криж. По Крижови „по швету Крижа”, пред Крижом „пред шветом Крижа” (В. Саб.). ◀ Од криж.

крижалка ж. „главка квашеної капусти”: Гу гобльованей капусти ше кладли и цали главки капусти хтори ше волали крижалки (з їх лісцох ше правела сарма) (ХомаБл 200). Укр. диял. крижалка и крижавка „исте”. ◀ Не цалком ясне (ЕСУМ).

крижане с. „место дзе ше два улічки крижаю”: Гварела сом старей нини най не преходзи през драгу на крижаню драгох, але най преходзи тадзи; кед я вишла на драгу, а вона ше праве на крижаню намага преїсц (Пвл. Бл.). ◀ Од крижац (ше).

крижани -а -е дієприкм. од **крижац**: Скорей ше похоря млади швині ... и швині крижаней файти (РН 8/1936, 3); крижане жито [мало] 79,9 жр. (РН 34/1937, 2)

крижаре¹ х. мн. (єд. крижар) „тоти цо ноша церковни криж у процесії и на хованю”: Не одлуго виходзела процесія. Перше крижаре, па вец швичкаре у билих кошульох, дзияци а вец паноцове двоє! (РНК За-ря 1935, 68) ◀ Од криж.

крижаре² х. мн. (єд. крижар) ист.: Крижаре то були четніки уручени по Другей шв. войни зоз Австралії до Югославії же би ше борели против комунистох. Кед пришли на дачий салаш, гварели човекови же го забію кед их уда власцом, та их человек мушел тримац и кармиц. Крижаре були и у Н. на салашу (В. Саб.). ◀ Од криж.

крижаре³ х. мн. (єд. крижар) кніжк.: у літературним языку крижаре „учасніки у Крижарских войнох”. ◀ Калк сербского крсташи. Од криж.

крижац -ам незак. „злучовац два розлични файти животиньох або рошлінох, с. укрштати”. ◀ Од криж.

крижац ше -ам ше незак. 1. „злучовац ше (о двох розличних файтох животиньох або рошлінох), с. укрштати се”. 2. „стретац ше у форми крижа”: На верху [глави] ше варґочи крижаю и преходза на противну часц глави же би ше долу знова крижали (НК 1979, 88). || Слц. križiti sa и križovati sa „исте”: cesty sa križia. ◀ Од криж.

крижи х. мн. 1. анат. „долня часц похребцини з карліцовима косцами з хторима ше похребцина крижа у форми крижа”: Би-

ла коза ци була велька, кожиска, мала широки крижи (В. Саб.). || Всл. križe „исте”, карп. укр. крижі „исте”, поль. krzyże „исте”. ◀ Од криж. ♦ **аж пука у крижох**: Кед ше чежки снопі руцало, чежки мехи ношело и под., пригваряло ше: аж пука (пукало) у крижох (В. Саб., Лев. Ск.); **стануло/става дакому до крижох** безос. „крижи ше дочасно парализовали (звич. од велькей терхи)”: анді Филькановой частейше ставало до крижох (РК 1937, 79, М. Ковач).

крижик х. 1. „предмет у богослуженю”: побочкац крижик. 2. „криж на верху церковней турні”. 3. „криж, памятник на гробе”: Єст у теметове красни гробик нови, / Та и били крижик марма каменянови. / На тим билим крижу слова вирубани. / Же хто ту спочива з краснима венцами (П. Дудаш, РК 1929, 60); 4. „крижик на ланцуцку коло шиї” (Ю. Пап). • **порезац на крижики** „порезац на еднаки часци, струча”: После молитви оец брал до рук осух хтори бул порезани на крижики и каждому у фамелії одламал фалаток (В. Саб., Заградка 4/1996, 15); **вишивац на крижики** „способ вишиваня”: а кельо мам [навишиваного] можеш опатриц. ... На крижики не. Слабо. ... Я шицко лем на вибиване (Рускинї 73).

криж-краж присл. 1. **положиц криж-краж** „направиц знак крижа, прежегнац”: Єден зоз способох лічення яриц [охорене ока] бул и чухане до заглавка: вечар, пред сном, требало вжац до рук лїви горні кончик заглавка ... та начухац з нїм по яриц зоз словами „яки ти мне госц – таку я тебе чєсц”. Вец **зажегнац** з руку тот кончик (направиц **криж-краж** з руку) и преруциц заглавок преїґ глави (КолесарД, СлМед 173). 2. „наспак, недобре (зробиц дацо)”: Кед ше дахто похвалі же дацо добре поробел, а мене не пачи, та му повем: зробел ши криж-краж „зробел ши наспак, недобре” (В. Ерді.). || Чес. křížem křážem „воздлуж и попереїґа”, всл. křížom-kražom „исте” (Hal), всл. křížom-kražom zbil mi zašatu rolu (Czambel). ◀ Перша часц од **криж**, друга часц **краж** неясна. По Цамбелови форма **kraž** ше хаснує лем у тим єдним виразу (Czambel 540).

крижма ж. „дарунок (звич. платно) хто-ри кума купує дзецьку за кресцини”. Карп. укр. (бойк.) *крыжма* „исте”, поль. *krzyżmo* „исте”, чес. *křížmo* „швецени обрядни олеї”.
 ◀ Од лат. *chrizma*.

крижни -а -е звич. у виразах: ~ **драга 1**) „место крижання двох драгох, с. раскрсница, раскршће”. Празн.: *вечаром, а окреме коло пол ноци ніхто не шмел у валалє або у хотаре преходзиц крижну драгу ... „же би го даяке нещєсе не знаишо”, бо там єст полно босорки, та можу човекови „поробиц”. И нешка ... ше дзепоедни людзе, кед преходза крижну драгу, прежегнаню же би „одогнали нечистого опрез себе” (ОлеярЯк 238); всл. *křižna cesta* „исте”: *přišli na křižnu cestu* (Szambel 492). 2) „модленє молитвених груп у Вельким посце”: *Модля ше крижну драгу* (В. Саб.); **крижни древа 1**) „два древа хтори ше кладу крижом на предок и на задок коча кед ше вожи шено и под. (поверх крижних древох кладу ше мєндиговдали (оп.)”; 2) „два древа як часц кроснох ролї” (Фа 110); ~ **гредя** „гредя на закрицовой конструкции”: *Влапиц ше моцно з руками за крижну греду под черепом* (ПапГДюКШ 29); ~ **пилка** „велька пила з хтору двоє пиля”.
 ♦ **буц дагдзе крижна косц** „буц на завадзє, завадзац”: *Нагромадзєли ше велї причини [же ше не отримує поряднє настава]. Єдней стрєди лядовица, другєй зафуркало, трецєй у сушеда бул родзєни дзєнь и так ... вше якаш крижна косц* (М. Римар, РС 7/1996, 9); **позберац як з крижних драгох** „вшєлїяки плєтки наприповєдац”: *Грих Богу поприповєдац шицко, цо не повєдла того дня. Позберала як з крижних драгох – шицко найгорше, ганьба повєсц* (РН 8/1931, 3). ◀ Од криж.*

крижняки х. мн. (єд. крижняк): [У фиїовки под папригу] *бразда хтора стої крижом у одношеню на балвани (оп.) то крижняки* (МудриАл).

крижом присл. 1. „вонконцом прєйг дачого (прєйсц, прєбиц, прєложиц)”: *так до ньго руцєл [нож] же нож прєшош през дзєври, концє вонка; да го так залапєл зоз тим ножом, та би го бул прєбил крижом* (Етн29 34); *То заповєдам же би ту на Дунаю злати мост бул крижом през Дунай* (Етн29

194); *вон дошол жу Дунаю, прєгнал коня през Дунай крижом, пошол на други бок* (Етн29 187). Слц. *křižom* „исте”. 2. „напросто, прєйга, с. прєчицом”: *Ещи ані дому не дошла, а вон уж крижом добєг жу оцови* (ErRuth 44); *Дюри ... сциснул свой уяцик под пазуху ... и крижом през оранїни пуцєл ше на калдерму* (Заградка 2–3/2000, 5). ◀ Од криж. ♦ **повєсц/гуюториц дакому дацо** ~ „уврєдлїво або упрєкосц повєсц/гуюториц дакому дацо”: *Жєно моя, прєцо ши мє до биди нагнала? Цо сом ци завинєл? Нїгда сом ци слово крижом не прєгварєл...* (ЛатякТал 100); *Кед ше напиє, та своєй жєни вше крижом гуютори* (Пвл. Бл.); **(по)патриц на дакого** ~ „нагнївано або з ненависцу (по)патриц”: *Чи гуюторимє за того хто крижом патри на брата свойого, мєржи го, огваря, чи вон фини?* (РН 2/1933, 1, Павич)

кризантема и кризантина ж. бот. „*Chrysanthemum* L.” У вост.слц. *krizantina*, серб. *хризантема*, мадъ. *krizantém*, мадъ. *krizántin*. Позна пожичка науковєй назви. Хаснуємє и назву *єшеньска ружа* (Тимко 23, 80).

крик х. „викрик”. Укр. *крик*, слц. *krik*, серб. *крик*. Общєславянскє. ◀ Праслав. *kriky*.

[**крилатица**] ж. „авион”. ◀ Од серб. *крилатица* „исте”. У нашим язику слово хаснованє у прєшєй половки 20. вику.

крилос х. цєркв. 1. *На самим прєдкү храму вирних, на сивєрним и южним концү солеї находза ше крилоси. То мєста дзє стоя (шєдза) чтєци, дзїяци, хор и цєрковни послужитєлє. У цєркви вше єст два крилоси* (ГорКух 252). 2. „дцалє бочнє (сивєрнє и южнє) кридло цєркви до хоторого ставayo вирни под час богослужєня”; народна назва за крилос з тим значєньом то *хижка*. На прєдкү хижки мєсто – крилос – за дзїяцєх. Од старшєй форми *клирос*. Укр. *клирос*, рсї. *клирос* и нар. *крылос*. ◀ Од грєч. *κλήρος* „свщєнствє”.

крилощань х. 1. „дзїяков помєцнїк у крилосу”: [Нови дзїяк] *ма поучовац школски дзєци и млладу чєлядз у цєрковним прєстопинию и мац старосц да ше у крилосу виховую по двоє крилощанє* (РН 14/1928,

4). 2. „тот цо под час богослуженя става до крилосу (хижки)“.

крипиц -им незак. кнїжк. „ошвижовац, давац моци“: Алкогол ... не гаши жажду: Цо го человек вецей пие то ма векишу жажду. Алкогол не крипи (РН 37/1929, 3); пчоларство як занїманє красна забава, хтора випольнює шерцо, крипи цело и дух (РН 13/1935, 2); [Да „Руски новини“] можу далєй виходзиц и у тих чезких часох просвищовац, крипиц и бодриц руски народ (РН 1/1936, 7). ◀ Од крипки.

крипиц ше -им ше незак. „ошвижовац ше, набирац моци“: Слунка [у Помпейох] було на доси, а воду себе наведли зос водоводом, зос хтору могли и заградки залївац, и сами ше крипиц и купац (РН 67/1926, 3, М. Мудри); Крипели ше зос коняком и бешедовали (РН 107/1926, 2). ◀ Од крипки.

крипки -а -е кнїжк. „швижи, здрави“: а його потримал Господ у крипким здравлю, дал му ласку дочекац час мира [пензії] (РН 18/1932, 6); Славянски народи остальи нєе вичерпани, моцни и крипки (РНК 1939, 42, Е. Кочиш); Я гуторим крепки, а чул сом и крипки (В. Саб.). ◀ Праслав. kŕępъkъ. О формох крипки и крепки оп. под **крепки**.

крипоштол х.: **крипоштола** ци **ище твойого** „гандрованє, лаце“ (В. Саб.): И чул ши тераз: кед зробиш шалєнство, вєц дому не идз. Крипоштола ци ище твойого **смаркатого!** (КовМихІВ 258) ◀ Неясне.

крипта ж. „омуровани гроб, звич. за вецей умартих“. Всл. krypta „исте“ (Czambel 211), слц. krypta „исте“, мадь. krypta „исте“. ◀ Од лат. crypta, а тото од греч. κρυπτή. До нашого языка слово могло присц преїг мадарского.

криса ж. 1. „долня горизонтална часц калапа“. Всл. krisa и grisa „исте“ (Czambel), поль. krisa „исте“. 2. „благше нагнути рубец, край танера“: Начерпал себе юшки по крису. 3. „край, рубец рамика за танери“: З вонкашнього боку [рамик за танери] мал крису, же би танери не попадали. Криса була вирезована, або на ней були нарисовани ружи (ПапугаОл 113). ◀ Од нем. Kreis „линия; граница; дацо цо ше находзи доокола“.

крисати -а -е „хтори ма крису (калап, шапка)“: За кирбай лебо на швето [хлапчикове] були у широких крисатих калапах (ВаргаЛю).

криса-крижом присл. 1. „попреїга, на-просто (през поля, лес и под.): зобрали ше нашо гудаци, та тадзи кристакрижом през Билу ... до Вербасу (РК 1938, 99); Рушили зме ше до валалу криста-крижом през поля. 2. „вонконцом, цалком“: Пошла сом жу синови до Крушевицу ненаявена, та сом не знала дзе ше подзец; диждж барз падал, а я криста-крижом мокра, а не знам дзе ше заподзец (Лев. Ск.). || Всл. križom-kražom „исте“: ~ zbil mi zašatu roľu (Czambel). ◀ Перша часц криста- неясна, друга часц од криж.

кристал х. „тварде цело составене з правилно розпорєдзених атомох, молекул“. ◀ У нас вироятно од серб. кристал: шећер у кристалу, тото од нем. Kristall, а то з латинского. Оп. кришталъ.

кристинки и **криштинки** ж. мн. (єд. кристинка) фолкл.: Того вечара [на Вилїю] ше дзеци бали од „кристинкох“, а то були леґине хтори ше пооблекали до бундох и першнякох. Вони по драже страшели дзеци и крадли им тоти мецки у хторих ношели зашпивани орехи и др. (Заградка 4/1996, 15); Криштинки то були прибранци, стариши хлапци, на Крачун, хтори од менших шпивачох дакеди одбєрали мецки зоз зашпиваним, пришли жу нїм и питали ше: Вельо ши зашпивал? и з бичаком им одрезали мецок зоз шії, однесли до ґаздині и там ше дзелєли (В. Саб.). ◀ Вироятно од Kristus „Христос“ (понеже маме и прикметник кристушов (оп.).

кристир х. „народне медицинске средство за чисценє завартих черевох“. Всл. kristir „исте“: hñeđ kristir mu dac muša (Lacko 34), слц. klystýr „исте“, нем. Klistier, серб. клистир, криштер, крстир, рсй. клистир „исте“. ◀ Од лат. clysterium, а тото од греч. κλύσθηριον „вмивам“.

кристушов -а -о: **кристушово апостолки** (сандали) коц. „файта сандалох“ (Евф. Пл., СС. Мак.). ◀ Од Kristus „Христос“.

криц криєм *незак.* „скривац”. ◀ Пра-слав. kryti.

криц ше криєм ше *незак.* „скривац ше”: *а вони ше крили до сламох* (ЕтнV 89).

кричац -чим *незак.* „видавац крик; гласно бешедовац”. Всл. kričac и kričec (Czambel). ◀ Праслав. ономатопейске kri-čati.

кричац -а -е „барз гласни, гарлати”: *У месту мойого службованя Д. мал сом двох, трох веселих пайташох, котри баш зато, же були весели, кричацци, лярмацци, не барз були до швета* (РН 47/1928, 2); [Вон] є у Дюрдьове познати и кричацци член югосл. націоналней странки (РН 10/1935, 3).

кришталь х. „криштальов цукер”. Слц. krišťál 1. „кристал”; 2. „кристалне скло”, мадь. kristály 1. „кристал (зазначене у 15. вику)”; 2. „кристалне скло (зазначене у 16. вику)”, нем. Kristall „исте”. ◀ Од лат. crystallum. До нашого языка слово виро-ятно пришло преїг мадярського.

криштальов -а -о: ~ **цукер**: *Кекси и дру-ги дробни колачики треба тримац у за-вартей плеховой пиксли до хторей на дно усипеме дакус криштальового цукру* (НКух 93).

криштинки ж. мн. (єд. криштинка) оп. кристинки.

крок х. „крочай”: *Помож, Боже, помож назад до Европи, / теди порухуєм америцки кроки. ... / Бо Норт Америка жем є превеліка, / та ше по ней скита хто не зна язи-ка* (БиндКост 28–29); *В тим желеним гаю шпива соловичок, / за кроком Ганічки крача Яничок* (БиндКост 93); [Хлапец кури] *скри-ти за хижу ... кури, док го дачийо кроки не поплаша* (РН 8/1934, 2). || Всл. krok „исте”: buľi pred ňim s pejc kroki (Czambel). ◀ Пра-слав. krokъ,

крокодил х. зоол. Слц. krokodíl, мадь. krokodíl (зазначене 1585. р.), нем. Krokodil. ◀ Од лат. crocodillus, греч. кроко́дейлос. З оглядом же слово у мадярским зазначене концом 16. вику, нашо стари го ище на Гор-ніці могли знац.

кромка ж. „окрайок хлеба або колача”. Поль. krom, kroma и kromka „исте”, карп.

укр. *кромка* „исте”, мадь. kromka „исте” (превжате од Славянох), укр. *крома* „пре-градzene”. ◀ Праслав. kroma „орезани край дачого”.

кромкочка ж. дем. од **кромка**.

кромплі ж. мн. (єд. кромпля) бот. „Solanum tuberosum L.” У укр. діял. *кромпл’а* и *кромпл’і*, у всл. krompl’i. ◀ У основи лексема ма нем. Grundbirne (до-словно „жемово грушки”), котре у нем. діял. глаши kumpirne, kumpir. Виро-ятно пожичене преїг мадь. krompli, kromplé, krompli (Тимко 53). • **а**) **били** ~ маю билу лупу, при вареню ше розпадуо, **червени** ~ маю червенкасту лупу, а при вареню ше не розпадуо (Г. Р.); **жемліково** ~ то округли били кромплі рапкасти по верху (Пвл. Бл.); *то били кромплі сипкаци як жемлік* (Лев. Ск.); **млади** ~ викопоу ше наяр, у фази рос-нуца; **стари** ~ „кромплі викопани прешло-го року”. **б**) кул. ~ **на лупу**, ~ **з кожуцками** „кромплі упечени цали у лупи”: *Кед ше упе-кли, повицаговало ше их з кочергу, покладло до сакайтова и поприкривало зоз першняч-ком да ше одпроя* (ХомаБл 196); ~ **на густо**: *Попражи ше 2 цибулі, попаприжує, посолі, руци ше на ценко порезани кромплі, залее з воду и кед су мегки, поджами ше их; мо-же ше их и запражиц зоз муку* (ХомаБл 181); [Под час войны] *було брижи – не було цо есц, запраженой юшки, кромплі на густо, подби-тей пасулі* (ГорМих, РуШ, 1/2006, 22); ~ **на папригаши** „кромплі уварени з додатками за папригаши, але без мяса” (РКух 47); ~ **на тепшички** „порезани кромплі печени у пе-цу (познейше и у релни”: *Попражела ше ци-булька, порезало на ценко кромплі, заляло з воду, помишало и пекло док кромплі не були мегки* (ХомаБл 195).

кромпля ж. прен. „мале, дробне дзец-ко”: *Дзивчецового оца огваряли пред ню, вона гварела: „То зато мой оцей, ест и гор-ших.” Сцеш ти таке?! Така мала кромпля, а так зна повесц!* (Пвл. Бл.)

кромпляніки х. мн. (єд. кромплянік) кул. „пражени сладки погачики загнецени з вайцом и кромплями”: [Розогнате цесто] *вещ ше го з погачову фурмочку поправело,*

або ше го порезало лем на коцки и так пражело у горуцей масци (ХомаБл 177).

кромплянка ж. 1. „кромпльово копине” (В. Саб.). 2. „парцела на хторей були кромплі”: *Швині треба виганяц на кромплянки и цвиклянки, бо там вони найду досц карму* (Заря 3/1936, 5).

кромпльов -а -о „хтори ше одноши на кромплі”: а) кул.: ~ *замешка* „едзене загнецене зоз житней муки и кромпльох”; ~ *юшка* „посна юшка з кромпльових коцкох”; **кромпльов пире** „пире з кромпльох”: *Карфиол ше є з кромпльовим пиреом и з другу желеняву* (НКух 26); **кромпльов(и) паприжаш** „едзене (вариво) з мяса и кромпльох” (М. Скубан, Загр. 1/2001); **кромпльово пожачи(ки)** „пожачи загнецени з кромплями”. б) зоол. ~ *златица* оп. златица

кромпльов хробак х. „ларва майового хробака” (Ю. Пап).

кромпльов цукер х. цукр. „файта латочки”.

кромпльочка ж. дем.: *Яй, дідочку, голубочку, та остало од вчера даскельо кромпльочки!* (РН 12/1937, 3, М. Ковач)

кропай ж. мн. (єд. кропай) „капки (зноу и под.)”: *Док ши уцицовал кухню, шицок ши ше озноєл, ноле най ци поуцерам тоти кропай по хрибце* (Г. Р.); *по цалим целу ... вельки кропай зноу* (РК 1933, 77). || Слц. *kroraj* и *krupaj* „исте”: *kroraje potu, krvi, rosy*, чес. *krůpěj* „исте”. ◀ Общеславянске, од праслав. *kroriti*.

кропидло с. „прибор з хторим ше кропи, пирска” (Горбач).

кропилніца ж. церкв.: *Кропилніца то судзина зоз швецену воду у хторей стої кропидло. Кропидло направене зоз сухого васильцу* (ГорКух).

кропиц -им *незак.* „пирскац”: *дижджик почал кропиц*, || Всл. *krōpi diždžik* (Hal), слц. *krōpiť* „пирскац”, поль. *krōpić* „исте”, укр. *кропити* „исте”. ◀ Общеславянске слово, праслав. *krōpiti*.

кропкац -ам *незак.* дем. „покус пирскац”: *Диждж почал кропкац „почал пирскац”* (Юст. Дуд.). Од *кропиц*.

кросна с. мн. (єд. кросно) 1. „справа, варштак за ткане”; слц. *krōsnā* „исте”, поль. *krōsna* „исте”, укр. *кросна* „исте”, серб. *кросна* „исте”. 2. „рам, конструкция”: а) „рам дзвона”: 1900. року под дзвони кладли *кросна шпижово нови* (ТамашРКер 152); б) „рам ролі”; в) „рам бицигли и под.”: *Други дзень Матей правел зос кукуричанки кросна нового типу крилатици* (РН 10/1930, 2); г) єд. *кросно* „рам до хторого ше кладзе фийовка”: *До [столовей] табли од сподку ше хпала ладичка (фийовка) ... находзела [ше] приправена на столову таблю, т. є. под таблю було кросно за фийовку* (ПапОл 35). ◀ Од праслав. *krōsno* „древени рам розличней наменки”.

крот х. „вельке число, множество; найвекше число”: *Дохторка у амбуланти ше гнівала же дзеци у чекальні плачу, а муша плацац кед ше насходзели крот (= насходзели ше полно)* (Пвл. Бл.); *Зродзело ше кайси крот* (Г. Р.); *Кед зме ше як хлапци бавели, та зме гуторели: дзешец, двацец, трицец, ... сто, ..., езер ... крот* (Кир. Бл.). || Поль. *krōsie* мн. „стотки тисячи; вельке множество”: ~ *nieprzujasił* „вельке множество неприятельох”, *do krōć tysięcy katów* „преклїнане: до триста катов и под.”; исти корень у польским маме у словох: *dwakrōć* „два раз”, *csęstokrōć* „часто”, *stokrōtny* „сторазови”. У ческим и у южнославянских языкох тот корень глаши *krat-*. ◀ Праслав. *kortъ*.

кротки -а -е „мирни, змирени, покорни” (Евф. Пл., Вер. Рм.). Общеславянске. ◀ Праслав. *krotъkъ*.

кроткосц ж. „мирносц, змиреносц, покорносц”: *Ваша кроткосц (благосц) най будзе позната шицким людзом* (РН 14/1933, 4).

[**крофна**] ж. кул. „бухта”. ◀ Од бавар.-австр. *Kraufen* и *Kroffen*, вироятно преїт сербского *крофна*.

крохмалени -а -е „райбани у крохмалю”: *нараз споза нього засуцали крохмалени сукні* (ЛатякТал 114).

крохмаліц -ім *незак.* „намакац райбани шмати у крохмалю”: *чисти, порайбани шмати [ше] мачали до крохмалю же би за-*

тварді, а ве́ц ше пресцера́ли и суше́ли. Крох-мале́ли ше дзи́рковани салвети, плахти, хусточки и подобне. Закрохмале́не платно ше дало барз кра́йне ви́пейґлац, було барз ровне (ДудашКс 161). || Всл. krochmalic „исте”, поль. krochmalic „исте”. ◀ Од крохмаль.

крохмалі́ц ше -ім ше не́зак. „розцаго-вац ше з роботу, помали роби́ц”: Мал ше дава́ц руски филм. Перши дзе́нь не пришо́л, та зме за́дармо чекали скоро два годзини. ... док тот з филмом ше ... да́гдзе крохмалі́ (БаковВТ 147). ◀ Од крохмаль, але недосц ясна значе́ньова вяза дієслова крохмалі́ц ше з тим меновні́ком.

крохмаль х. „материя за намакане рай-баних шматох”: Крохмаль ше купова́л у предава́льні. То бу́л били пра́цок хтори ше ле́м варел у води. Дає́дни жазди́ні сами пра-вели крохмаль – варели го зоз билей муки лебо кро́мпльо́х (ДудашКс 161). || З истим значе́ньом всл. krochmal, поль. krochmal, укр. крохмаль, рсй. крахмал. ◀ Од нем. Kraftmehl „исте”.

кroachай х. и ридко ж. **1.** „крок, крочене”: Руше́л ше [до води] по кала́п, кро́чел є́дну кро́чай и нараз пошо́л под воду (РН 33/1929, 3); под ка́жду на́шу кро́чаю є́ст на ми́лиар-ди ба́ктери́ (РК 1933, 129, Яким Кост.). **2.** „ход”: У думко́х го нараз не́весціно кро́чаї прерва́ли (РН 16/1928, 2). Карп.укр. кро́чай (TichyFr). ◀ Праслав. кро́къ. ♦ **кура (куро-ва) кро́чай** „барз кратки кро́чай”: Вон ма ку́ру кро́чай (= вон при хо́ду пра́ви мали кро́чаї); Од Тро́краля́о́х ка́жди дзе́нь за ку́ру (куро́ву) кро́чай длу́гии „дні поста́ваю длу́-ши” (В. Саб.).

кroachайом присл. „з непо́нагла́цим кро-чайом (исц)”.

кroachи́ц -им зак. „напра́виц кро́чай, ступи́ц”. Карп.укр. кро́чити (TichyFr), чес. kročiti. ◀ Од кро́к.

кroachенка мн. дем. и гип. од **кroachна**: Су-ше́ди́но ба́рдо, ку́мино кро́шенка (Етн. 9)

кroachбу́х х. „же́мова кні́жка, грунто́в-ні́ца” (М. Рм.): 1897. ше [у Керестуре] кroachбу́х пра́вел (РК 1922, 94). Слц. grundbuch „исте”, всл. grumbuh „исте” (Bartko 193). ◀ Од нем. Grundbuch „исте”.

[**кroachпара**] ж.: Кroachпари́ цо у ні́х ко́нь об-ра́ца́л мали дру́к (не́ доронѣ́у). ◀ Од серб. кroachпара. Наш еквивале́нт дарало́вня (оп.).

кroachи ж. мн. **1. а)** „на гру́бо здарало-вана ку́курица; прео́шивани гру́бши зарна ку́куричного дарало́ву”. **б)** „на гру́бо зда-раловане гоч хторе зарно”: Найпе́рше их [пра́шата] тре́ба карма́ц зос я́рчани́ма або ку́куричними кroachами и зос посним мле-ком на́пава́ц (БиРК1941, 121). **2. кroachи на те́пиши** ку́л. **а)** „є́дзене зоз на́грубо зда-раловане́й ку́курици, гурко́х и кре́ви (пече ше звич. на дисно́ватор)”: [Варя] ше у во́ди у хторей ше ва́рело гла́ву зоз шви́ні (обарови-на) (Загр 5–6/1995, 23; РКух 165). **б)** По́пра-же́ла ше цибу́лька, за́ляло з во́ду, по́ложело пре́мити кroachи и ку́с ше по́папри́жовало; ке́д не́ бу́л посни дзе́нь, кла́дло ше и ме́са або ко́л-баси (ХомаБл 196). **3.** „змарзну́ти дробни ка́пки ди́жджу”. || Слц. krúru „на гру́бо зо-млете зарно”. Обще́славянске. ◀ Праслав. krupa „на́грубо зомлете зарно”. ♦ **вра́циц да́кому кroachи за отру́би**: Ке́д да́хто вра́ци да́кому го́рше як по́жичел, гва́ри ше же му вра́цел кroachи за отру́би (Лев. Ск., В. Саб.; и у РС од 16. 01. 1998, 20).

кroachи́ц -им не́зак. „ба́ц ше, с. цвика́ти”: До́хторка да́вала ва́кцини од жри́пи; ни́на гва́рела Левонки: „И ти кroachи́ц од ине́к-ци́?”; Я од то́го кroachим (= бо́ім ше) (В. Саб., Лев. Ск.). || Серб. кroachити се „до́става́ц преганя́чку”, серб./горв. krup „djeteća bolest (tjera napolje vrlo sitno” (Skok). ◀ Ви́роятно од кroachи. Дієсло́во кroachи́ц першо́бутно мо-гло значи́ц „ма́ц преганя́чку (од стрху)”.

кroachи́ц ше -им ше не́зак. „пре́твара́ц ше до гру́дко́х (о каша́стим є́дзеню и под.)”: Ке́д [ми́длова] ма́са ца́гаца (ро́зца́гае ше), а не́ кroachи ше, ве́ц до́дава́ме по́кус со́ди (НКух 126); Сла́бе ми́дло ро́зца́гова́це, а пре́мо́цне-те ше ба́рз кroachи (НКух 127); Ке́д ше да́цо гу́сте ва́ри, та ше кroachи ва́риво, пра́ва ше гру́дки, кroachи (Г. Р.). || Поль. krupić się „пре́твора́ювац ше до гру́по́х, гру́дко́х”. ◀ Об-ще́славянске krupa.

кroachов(и) -а -о/-е „хтори ше одно́ши на кroachи; хтори та́ки як кroachи”: ~ **цукер** : мо́гол ку́пиц ... оби́чни кroachови цукер, хто-

ри ше потлукол у ступки на мелко (ХомаБл 178). ◀ Од крупи.

крути -а -е „незлагодліви, гніваці, хто-ри не за дружтво” (Евф. Пл., М. Рм., В. Рм.). || Слц. *krutý* „жестоки, сурови”: ~ *nepriateľ*, ~ *boj*, ~ *é časy*, ~ *mraz*; всл. *kruti* „моцни, тварди”: *kruta žima* (Buřfa 140), серб. *крут* 1. „хтори не мож гнєсц, мишиц”; 2. *прєн.* „барз строги, немилосердни, окрутни, сурови”. Общеславянске. ◀ Праслав. *krqťь*.

крутила ж. „место у рики дзе кружи вода, тевчир” (М. Рм.): *Оддыхуюци од чиряня у крутилох, по дно рики, [стебло] попробовало удихнуц дакус воздуху* (ЧаканБ2 106). Слц. *krútnava* „исте”. ◀ Од круциц ше.

крух х. „ролна платна”: [Виткане до-машнє] *платно ше полівало зоз воду и тири-пейц дні през цали дзєнь же би побилєло. Биле висушенє платно ше круцєло до крухох* (ДудашКс 155); *Давно нашо руски обисца полни були зос платном (крухи у орманох), ручніками* (Дю. Биндас, РК 1931, 129); *Кєд сом пошла до Бєоґраду купиц блиш на сукні, дутяндійош ми нє сєцл дац фалат зоз круха* (Люб. Як.); *Таки мам крух платна, єст у нїм три рифи, / нє знам як мам ходзиц од велї-кей пихи* (Етн9 ч. 343). || Слц. диял. *kroch* и *kruch*: *platno še zviје do krucha, kruch platna* (SSN), слц. *kruch* (дем. *krušok*): ~ *chleba*; всл. *krušek* и *krušok* „фалаток”: *krušek platna, krušek postavu, krušek dreva* (Czambel). ◀ Праслав. *крухъ* „фалаток”, *krušiti* „трушиц; ламац” (ЕСУМ). О. Галаґа наводзи всл. *kruh platna* зоз „г”, та можлїве же вон ту *kruh* вя-зал за праслав. *krqgъ* „круг” (Hal I, 370).

круцификс х. 1. *Приповєда, сплєта як круцификс „вєльо бєшєдує”* (Лєв. Ск.). 2. *мн. круцификси „комендїї, вирабляня”* (СС. Мак.). || Слц. *krucifix* „криж(ик) з розопятим Христом, розпяцє”, поль. *krucyfiks „истє”*, серб. *круцификс „истє”*. ◀ Од лат. *crucifixus* „розопятї”, од *crux* и *fixus*. Неяснє як у нашим языку настало пренєшенє значєнє.

круцифик(с)овац -к(с)уєм *нєзак.* „спрєвєдац, циганїц”: *Та цо круцификуєш!* (Лєв. Ск.) ◀ Од *круцификс*.

круциц -им *нєзак.* 1. „мєняц напрям”. 2. „правиц дацо зоз закруцаньом, скруцовац”: ~ *циґари*: *а з новинох дре папєри, а циґари круци, а так кури як гайзибан* (РН 47/1937, 4, М. Ковач); ~ *порвисла* „правиц порвисла” (Мудри); слц. диял. *porvisla še kruca ze slami* (SSN). 3. *ткац.* „накруцац”: *Зоз кожель-ца предза ше круцєла на файфу ... з помоцу шпуляра* (ДудашКс 153). 3. „виволовац чув-ство круцєня у носу”: а) *Бо у цибулі шицка злєба: вона горка и нос круци* (Етн30 202). б) *круци ми нос* „мам чувство круцєня у носу, гонї мє на киханє”: *Кихнєм, круци ми нос* (Г. Р.). 4. *прєн.* „спрєвєдац, циганїц; приповєдац видумки; вигваряц ше зоз спрєводзку”: *Я би написала так насправди ..., а нє кру-цєла як ви* (РН 28/1937, 2, М. Ковач); *Почал ми круциц (= почал ше вигваряц, циганїц)* (В. Саб.); слц. диял. *krútiť „истє”* (SSN). ◀ Праслав. *krqčiti*.

круциц-муциц круцим-муцим *нєзак.* „гуториц спрєводзки, видумовац”: *Я свя-цєнікови гварим же цєрква нє добрє роби, а вон ше вигваря, круци-муци* (В. Саб.); *Ор-ґанизаторє митинґу пред власцями циґаня, круца-муца (= вигваряю ше, знімаю хибу зоз сєбє)* (В. Саб.); [Яни приповєда нєрєал-носци, видумства.] *Єдна чудна птица, / нє знам як ше вола, / барз є вєлька моцна, / мо-же забиц вола. / ... Круци-муци, мота, / нїч му ви нє вєрцє, / алє його слова / ви за злє нє бєрцє* (С. Макаї, Заґрадка 7/2000, 11). || Всл. *krucic-vercic* „вигваряц ше з видумками” (Hal). ◀ Злєженє од *круциц* и *муциц*.

круциц ше -им ше *нєзак.* 1. „скруцовац ше”: *Хора кукурица нє росла, алє ше круцє-ла, стєбла ше круцєли, скруцовали до клуб-ка* (В. Саб.). 2. а) „ходзиц гєваль-тамаль (нє знаючи цо робиц, глєдаючи дацо и под.)”: *Круцєла ше за ширку же би запалєла лампу* (КовМихГриц 32). б) „ходзиц, походзковац дакадзи з одрєдзєну намиру”: *По Коцуєрє ше уж скоро мєшац круци якиш агєнт* (РН 31/1936, 1); *Главнє то, же ше вон тєраз кру-ци коло Осифа як и шицки други, котри ше проци Осифа бунєли* (РН 39/1935, 5). || Слц. диял. *krútiť sa „истє”*: *už treci dzeň še kruci kolo našeho domu* (SSN). 3. „викруцац ше у танцу”: *кєд патрицє як ше вєсєли и нашмє-*

яни ... круца ... по намащений патосу (Заря 9/1937, 7). 4. „скруцовац ше до главкох (о капуста)“ (Вер. Рм.). 5. и безос. „чувствовац кручене у глави“: Глава ше круци, ноги клекаю, а пияніца ... тачка ше и пада на жем (РН 35/1928, 2). || Всл. hlava še mi kruci (Ласко 80). ◀ Праслав. kŕqtiti. • **круциц ше-муциц ше** „ходзиц геваль-тамаль, круциц ше“: Я ше ту круцим-муцим коло полудзенку, а полудзенок ище не готови (Г. Р.). ♦ ~ **як голуб на сеґишу** „круциц ше збунети на єдним месце, не знає кади рушиц“: Шваб му дал плуг, вон упразнул коня, конь ше му почал у кукурици круциц, як голуб на сеґишу (РК 1937, 137, М. Бирк.).

[кубик¹] х. „ярок“. У Керестуре то ярок коло беґелю, т. є. коло гаці (Ю. Рм.); У Коцу-ре и ярки по полю волали кубики (В. Саб.). ◀ Мадь. kubik „доліна викопана при жемових роботах“ (1886), а то од лат. cubicus, cubus.

[кубик²] х. „кубни метер“: кубик гліни, древа (Ю. Пап); слц. диял. kubík „кубни метер“ (SSN I, 898), серб. кубик „исте“. ◀ лат. cubicus, cubus. До нашого языка пришло виро-ятно преїґ сербского.

кувардац -ам незак. експр. „вариц“: Варим, кувардам, гварела з подшихом (Мар. Рм.); Босорка куварда кед вари глави, косци (Мел. Пвл.). ◀ Неясне.

кувик х. „файта сови: Athene noctua Scop.“ У укр. диял. Карпатох кувік, у слц. kuvik, у поль. диял. kuwik, у серб. кувик. Ономатопейске витворене, котре ше хаснує у векшини славянских языкох (Тимко 104).

кудзеляр х. „ремеселнік хтори точи з древа предмети до обисца (кудзелі и под.), токар“: Я войовал за теку за текане, та ми дідо одрезал з лози да однешем до кудзеляра да ми тот виточи теку. А кудзеляр ми не виточел з лози, але з другого древа, гварел же лоза ище влажна, та пукне (В. Саб.). ◀ Од кудзель.

кудзель ж. „справа за предзене“: Кудзелі правели кудзеляре зоз сухого вербового древа. ... Остатніх рокох прешилого и на початку того вику руски жени предли на стародавних кудзельох котри були без колеса. Трима ше же нова кудзель прията ...

преїґ немецких фамелийох, котри були барз схопни за виробок финалних продуктох з конопи. На ней ше могло направиц ценишу цверну, та стара кудзель цалком занедбана. Кудзель ма тоти часци: вершнік, палічку, локец, пиро, вреценко, каричку на пиру, кольче, циганку, шнур, лабку и кудзель або рам (МедЛю, Заградка 1/1999, 15); Я мала таку кудзель, до шуба як теде гварели (Рускині 40). || Всл. kudzeľ „исте“ (Czambel), поль. kądziel „исте“, укр. кужіль „исте“. ◀ Од праслав. kŕdela.

кудлати -а -е „хтори ма по себе кудли; незачесани“: Руски коні [те. советски у Другей шв. войни] були кудлати (В. Саб.); Мали зме коще чампаве, кудлате, але мала пейц литри млека (Лю. Бл.). || Слц. експр. kudlatý „кандрасти“: ~ pes, ~ chvost. ◀ Оп. кудли.

кудли ж. мн. (єд. кудла) „губи на псови и др., прен. и власи“: Зачеш тоти кудли, так ци виша. Кед це влапим за тоти кудли! (Сс. Мак.); Ище векиша ей [дзивки] була ганьба кед би ше ей власи пре недопатране „зѣубацели“ и мали „кудли“ (Яким Олеяр, НК 1979, 92); треба заяци очесац лѣбо оцеткац да йим волна будзе напирена и да ше нѣе направя кудли (Заря 4/1938, 7, Й. Хромиш). || Слц. диял. kudla „исте“: to kudlati pes, jake ma kudli (SSN I, 900). ◀ Праслав. kŕdyla, а то зродне зоз kŕdela.

кудовчиц ше -им ше незак. 1. а) „шедзиц або спац на громади, збито, кед нет простору“ (Мел. Пвл.). б) „шедзиц даґдзе щупени, утрапени; верциц ше шедзаци на єдним месце“: Кудовчи ше дахто кед шедзи, кучи на єдним месце, а мучи ше, умучени, кед напр. кромплі преберал, та му аж ноги зацерпли, кед идзе длуго на кочу, та пове: Накудовчел сом ше на дирґацим кочу (Мир. Рм.); Цині ше кудовча як дідове у шкрипащих столкох на ковршу (РамачРап 27); Шедні уж мирно, цо ше тельо кудовчиши (В. Ерд.). в) „валяц ше; грабац ше по даким/дачим валяюци ше“: Дзеци ше ґрабали по дідови док лежал, кудовчели ше по нїм; кед ше дзеци валяю на Крачун по слами, та ше гвари же ше кудовча (Вер. Рм.). 2. „заплетац ше, мервиц ше (о цверни и под.)“ (М. Рм.).

|| Укр. диял. *кудовчитися* „не міровац, верциц ше, кормацац ше”: *Дядько Марко ще кудовчився у постелі* (СУМ); *Завелася сварка. Никитка та Наталка зробилися гострі, як горобці, жо на вулиці в смітті кудовчатъся* (СУМ); укр. *кудовчити* „мервиц; губацц; буравиц”: *Сердито кудовчив у жмені свої вуса* (СУМ), *розкудовчений „помервени; згубацени”*. Зоз *кудла* зродне и слц. експр. *kúdoliti sa* и *kundoliti sa* „валяц ше, гарнуц ше у габох, гомбульох (о праху, молги, диму)”: *dym, prach, hmala sa kúdolí; слц. kúdol „габа, гомбуля (молги, праху, диму)”*. ◀ По ЕСУМ-у укр. *кудовчити* очиглядно результат контамінації слів *кудла* и *куйовдити* „буриц; буравиц; губацц (власи)” (тото друге неясного походження).

кузма х.: *до юхи кузма вошол* „юха прикурена”: *Не раз ше їдзене [варене на котлянки] знало прикуриц так же [го] було чуц за димом; прето ше часто пригваряло: до юхи Кузма вошол (по єдним Циганови Кузмови котри вше бул окурени)* (ПЗ 8/1970, 14, Я. Олеяр).

куйкац и куйкац -ам *незак.* „яйкац, волац на помоц, с. вапити, запомагати” (Дю. Латак): *Дакеди, здихуюци, знал повесиц лем тельо: „За мну буду и пси куйкац!”* (Пап-Дюкер 73) || Всл. *kuvikas* „гравцац (о птици *kuvik*)” (Buffa 144), укр. *кувік* „квичане прашеца”, *кувікати* „квичац (о швині), чес. *kuřkati* „плачуци бешедовац, нарикац” (Machek). ◀ Ономатопейске (ЕСУМ).

куйон х. „паскуднік, скаранік, поган”: *Петрова мац куйон, а оцец му цицовски* (Пвл. Бл.). || Слц. *kujon kujonský* „исте” (Kalal 353), слц. диял. *kujon* „гунцут”: *ten kujon už ňejedneho oklamal* (SSN), укр. диял. *куйон* „недобри хлапец; служба, послужитель”, серб. *кујон* „паскуднік, скаранік”. ◀ Прейг нем. *Kujon* „паскуднік, скаранік”, фр. *coullion*, ит. *coglione* од нар.лат. *co:leo:ne* „кастрат”.

кук *викр.* при закукованю. Слц. *kuk* „исте”. ◀ Од *кукац*¹.

[**кука**] *ж. кер.* „палічка за подперане при ходу”. Не ма карпатски паралели. ◀ Од серб. *кука* 1. „палічка з єдним зогнутим

крайом (за заковчане розличних предметох)”; 2. „югаска палічка з зогнутим крайом з хторим югаше заковчую, лапаю баранчата за ногу”. Наш еквивалент *палічка*. Коцурски синоним *кривайла*.

кукац¹ -ам *незак.* „патриц”, у Гнатюка: *Але не мам жену як ше швечи, / та я кукам люцким женом в очи* (Етн9 ч. 322). || Слц. *kukač (sa)* „исте”. ◀ Од нем. *gucken, kucken* „исте”

кукац² -ам *незак.* „видавац гласи подобни ку-ку (о куковки)”: *Куковка в желеним гаю кукала* (БиндКост 93). Укр. *кувати, кукувати, кукаати* „исте”, чес. *kukati* „исте”. ◀ Общеславянске. Ономатопейске.

кукац³ -ам *незак.* „заберац кучаце положене”. ◀ Оп. *кучац*.

кукнуч -нем *зак.* *жу кукац*³, *кучац*. Слц. *kvoknúť si* „кукнуч”, всл. *kuknuc* „исте” (Buffa 141). ◀ Оп. *кучац*.

куковка ж. *зоол.* „*Cuculus canorus* L.” Птица котра позната на цалей славянскей території. За єй меноване у славянских языкох хасную ше два лексеми деривати од кореня *кук* – общеславянски ономатопейни витвореня познати у векшини славянских языкох и розликую ше лем по способу твореня. || Форма *куковка* зафіксована у укр. карп. диял. – *куковка*, у вост.слц. *kukovka*, у поль. диял. *kukowka* (Тимко 99). Всл. *kukovka* „исте” (Czambel), слц. *kukučka* „исте”.

куколь х. бот. „*Agrostemma githago* L.”: *Виплеєм я житко дораз од куколю* (Тон, ч. 28); *Куколь то белаве квеце у жице* (Ю. Пап). Общеславянске. ◀ Праслав. *kqkolь*, а то од *kol-kolь* „дзвон”.

ку-ку оном. за подражоване гласа куковки.

кукуригац -ам *коц. оп.* **кукурикац**.

кукурикац -ам *незак.* 1. „видавац глас подобни ку-ку-рику (о когутови)”. Укр. *кукурикати* „исте”, поль. *kokogukać* „исте”. 2. *прен.* „буніц ше, протестовац, вадзиц ше, дудрец и под.”: *Так им добре у тей держави, а ище кукуригаю* (В. Саб.); *Цо тельо кукурикаш!* (Сф. Мак.) ◀ Ономатопейске.

кукурику *випр.* за подражане гласа когута. Слц. kikiriki „исте”. ◀ Онома-топейске.

кукурица *ж. бот.* „Zea mays L.” У укр. диал. назва кукуриця записана у XVIII. в., прето ест твердзєня же є пожичена зоз заходнославянских языкох, а не з мадярского: слц. kukurica, поль. kukurysa. У мадярским у 17. в. зазначене kukorica, а у сиверних мадь. диалектох 1784. р. зафиксоване kukuritsa (Тимко 68). ◀ До Славянох пришла з тур. kokoroz. До нашого языка виroyтно преїг мадярского. • **била** ~ (з билима зарнами), **бліщаница** (з бліщаницама зарнами), **жовта** ~ (з жовтима зарнами); **шеснацшорова** ~ (ма шеснац шори зарна), **осемшорова** и **о осем шори** ~ (ма осем шори зарна), **о пейц шори** ~ (ма пейсц шори зарна) (МудриАл); ~ у **чуткох** „нелупана кукурица”: *Нова кукурица у чуткох 40-50 Д.* (РН 34/1937, 2); **лупана** ~ „кукурица у зарну”; **желєна** ~ „мишлинґ”: [Шею] *гельду, желєну кукурицу (мишлинґ)* (РН 45/1930, 3); **пукана** ~ , **варєна** ~ : Док ше топєло, пред пальом ше пукала кукурица; пукана кукурица служєла як лакотка дзецом. Кукурицу ше могло и увариц у води. То була кукурица на сладко (ДудашКс 146). ♦ **кукурица – мац у обисцу**: *Так ше гвари, бо ше шицок статок и дробизґ карми з кукурицу, а дакеди ше и велї єдзєня варєли и пєкли з кукуричней муки и крупох* (В. Саб.).

кукуричанка *ж.* 1. „стебло кукурици”. 2. *збир.* „до снопох повязани стебла кукурици як статкова покарма”. Карп. укр. кукурідз’анка. • **на кукуричанки** кул. „шамролни” (назву достали бо ше цєсто пєкло скруцєне коло фалатка кукуричанки) (Радулочачки 125).

кукуричка *ж. дем.* од кукурица.

кукурични -а -є „направєни з кукурицового зарна”: ~ **хлєб**: *а Цо же тєди [худобни] уживац маю? Але им так треба, лєм кукуричного хлєба, бо го ґазда не санує, ані му ніч не да* (Етн. V, 99); ~ **мука**, всл. kukurichna muka (Czambel); ~ **пита** „пита з кукуричней муки, сладка, з бундаву”: *Кукурична пита ше обично пєкла за фришитик вжимє у пєцу* (ХомаБл 188). • **кукурични**

шуфи (чарапи) „шуфи/чарапи домашнього виробку, штрикани зоз предзи”.

[**кула**] *ж.* „фортификацийни обєкт, утвєрдзєнє”. ◀ Од серб. кула, а то з турско-го. Од того и шаховски термин кула.

Кула *ж.* „назва општинского места при Керестуре”. ◀ Од сербского турцизма кула „утвєрдзєнє”.

[**кулак**] *х.* „богати сєлян”. ◀ Од серб. кулак, сербске од рсї. кулак, а то з турского.

куля *ж.* 1. „лабдасти предмет”. 2. „дзєлова граната”. 3. „куля на старинсей муровей годзини”: *Мой сину, / видзиши на муре тоту нашу дрєвену, квєтовану / з кулями ... стару годзину* (КовМихМШ 64); всл. hodzina z kulami (Buffa 141). 4. „куля на мажи, с. тєг”. 5. „куля на шеячки, с. тєг” (В. Саб.). || Зоз значєньом „лабдасти предмет; граната” всл. kula (Czambel), поль. kula, слц. guľa, чєс. koule. ◀ Од нєм. ku:le, Kugel. ♦ (**бежац, лєщиц**) **як** ~ „барз швидко бежац”: *Дюрикови вєцєй не требало. Лєцєл як куля* (Янко Рац, Заградка 2–3/2000, 5); *Я го запаметала старого, алє и тєди крачал, як куля. Кєд сом дакеди з нїм даґдзє ишла, така дробна, лєм сом заскаковала за нїм* (ФейИр 123).

Кулянєц -нца *х.* „житель Кули”: [У ваґо-ну] *було нас керестурцох коло 10, єден коцу-рєц и єден кулянєц* (РН 12/1935).

кулянски -а -є „кулски”: *вєльо раз ше [ламачка] почала аж од кулянского ваиару од 15 октобра* (БиРК1938, 134). • **Кулянска драга** „драга од Керестура до Кули”: 1895. каменєц падал попри кулянсей драги (РК 1922, 94). Нєшка под сербским уплївом зви-чайно хаснуємє форму кулски.

[**куляш**] *х.* „конь”, лєм у нар. пєснї: *Нєстало пицалки, нєстало уяша, чєкай, Яни, чєкай, шак тєбе биц буду як циґан куляша!* (Бинд-Кост 118) ◀ Од серб. кулаш „чєрвєно-кафови конь”.

кулька *ж.* 1. дем. од куля. 2. „мулярска кулька, с. висак”. 3. а) „пушкова кулька, с. метак”: *алє так бежи [елєнь] же би го оздаль ані кулька не влєпєла зоз пушки* (Етн30 55). б) (клочана кулька до дзєцинсей пукалки): *Дакеди було надосц клоча у каждим обисцу, та ше зоз нього правєла*

„муниция”, тє. кульки за пукалку (ХомаМ 16). 4. „предмет у форми кульки”: Кульки репику легко ше ліпню єдна за другу (ХомаМ 14). 5. звич. мн. **кульки а** „при вареню єдзєня позбивани, нерозтрепани котульки”: покус ше сипє зоз гарчикча млеко и розмочєни квас да цєсто нє ма кульки (ХомаБл 183). 6) кул. „файта колачиокох у форми кулькох”: ~ з **чоколади, ґєстиньово** ~ (НКух., 80–81). ♦ **вибєгнуц як** ~ „швидко, нараз вибєгнуц (як кулька з пушки)” (ХК1986, 127); *То гварєл и вилєцєл як кулька на двор* (КовМихЦВ 231); *послац по кульку оп. ходзиц як з вин-ґлю* (оп. под винґля).

кулькац -ам *нєзак.* „буц таки як хори, нє робиц” (Г. Р.). || Слц. kulhať „храмац”, поль. kuleć „храмац”, kulić „зогинац; хилєц”, kulawy „хроми”, укр. кулитися „чупиц ше (од жими, витру, страху)”, куліти и куляти „храмац”, кульгати 1. „храмац”; 2. „ледво исц”, рсї. кульга „хроми человек”. ◀ Од праслав. kulьgati, а то од kuljati „храмац” (ЕСУМ). Наша форма могла настац од старшєй форми *кульгац (як слц. kulhať и укр. кульгати) по аналогії зоз словом кулька. Оп. и одкулькац.

кулькац ше -а ше *нєзак.* „доставац кулькасту форму: У недобре розмишанєй мачанки и др. ше правя кульки, кулька ше мачанка (Ю. Пап).

кульков(и) -а -о/-є „хтори ма фарбу дакедишніх паклочкох цигарох, белави”: Па-клочкова фарба вола ше ище и кулькова фарба (Сф. Мак.).

кум х. „крєсни оцєц”: *Нєшєм дзєцко крєсциц, бо нє можемо кумохо достац у вала-лє* (Етн29 16). || Всл. kum „истє” (Czambel), укр. кум „истє”, чєс. kmotr „истє”. ◀ Праслав. kьmotrь, а то од лат. commater. Друга наша назва за кума то *крєсни оцєц*.

кума ж. „крєсна мац”. Укр. кума „истє”. Друга наша назва за куму то *крєсна мац*.

кумин -а -о, мн. -о „хтори припада куми”: *Сушєдово бардо, кумино крошєнка* (Бинд-Кост 109).

кумовство с. „кумовскє одношєнє, кумство”. ♦ **умарло дзєцко – прєшло кумовство** „погубєна тарґовинска догварка” (Лєв. Ск., В. Саб.).

[кумчє] -єца с. „дзєцко у одношєню на кума хтори го крєсцєл”. ◀ Од серб. кумчє. Наш еквивалєнт *крєшнєятко* (оп.).

кумшт х. „мудросц, схопносц, штос”: *Акробат указовал вишєліяки кумшти* (РН 19/1937, 3); *Направиц шарканя то бул прави кумшит* (ХомаМ 18). || Слц. kumšt „истє”. ◀ Од нєм. Kunst „умєтносц”. У Гнатюка и форма *кунит*: *Алє цар иншак нє знал, лєм муши вон ... видумац, даяки кунит* (Етн30 252). Форма зоз н нам у бєшєди нє позната, В. Гнатюк ю могол похасноват под уплївом карпатских бєшєдох. ♦ **то нїяки нє** ~ „то анї кус нє чєжкє, то нїяка нє мудросц”.

кумштирац -ам *нєзак.* „пробовац ришиц даяки проблем”. Слц. kumštovať и kunštovať „истє”. ◀ Од кумшит.

кундаловац -луєм *нєзак.* „бєшєдовац, дискутовац; прєц ше”: *Ми двомє кундаловали* (Дю. Ив.). ◀ Оп. кундаловац ше.

кундаловац ше -луєм ше *нєзак.* „биц ше”: *Кундаловац ше значи „биц ше”* (Лєв. Ск.). || Слц. kundoliť sa и kúdoliť sa „валєц ше, дриляц ше у кругох (о диму, молги)”: dym, prach, hmla sa kundolí, oblaky sa kúdolia; слц диял. kundoliť sa 1. „биц ше, на-цаговац ше”; 2. „буртавиц ше (о власох)”. ◀ Нєяснє.

куншт х. оп. кумшт.

куньгов х. *кєр.* 1. „на окремни способ посцєлєна посцєль”: *У прєднєй хижи, дзє ше нє спало, на посцєлі ше правєл куньгов: на корункох стала дєска, на дєски три заглавки з вишиванима краями, повєрх нїх пєрина з вишиваним концєм; дакєди дзєци спали у куньгове* (Вєр. Рм.). 2. *Влєцє, у вєльких горучавох, спало ше под отворєним концєм у сунякаловє (гуторєло ше и куньгов)* (ДудашКс 155). || Всл. kuňhov „хижка”. ◀ Од мадь. kunyhó „хижка”. У Коцурє так намєсцєну посцєль волали *бужня* (оп.).

купак х. 1. „часц витрионовєй лампи, лампаша”. Всл. kupak „вєрх, покривка на пипки” (Szabó). 2. „нїч, с. шипак”: *Знаш ти купак!* (= нїч ти нє знаш); *Достал сом купак* (= нїч сом нє достал). 3. у прєшлосци слово значєло и „задок (задня часц цєла)”, од того настали и вирази *стригац з кунаком, сцис-*

кац з купакком. ◀ Од мадь. *kurak* „верх, по-кривка”. ♦ *ба* ~ „нет з того ніч”; ~ *мерави* „исте” (Сф. Мак.); *стригац з купакком* „бац ше, серб. *цвикати*”; *сцискац/сциснуц з купакком* „барз ше злєкнуц” (В. Саб.); *черпац воду з купакком 1*) „робиц даремну роботу”; 2) „барз помали робиц” (В. Саб.).

[купатило] с. „простория або обект за купанє”. ◀ Од серб. *купатило*. Еквивалент у лит. язiku *купальня*.

купац -ам *незак*. „муряц до води (пре умиванє, лїченє и под.)”. ◀ Праслав. *kupati*.

купац ше -ам ше *незак*. *повр*. гу *купац*.

купачка ж. „плехови або древени суд за купанє, райбанє”. Всл. *курачка* „суд за купанє дзецка” (Buřa 142).

купель ж. 1. „баня”: *Тєраз ше уж до купельох ходзи, гоч правда у найвецей случайох уж кєд небарз єст помоци* (Ф. Лабощ, РК 1929, 96). Всл. *kupeľ* „исте”: *prišli do kupeľi*, а *ona tam zlehla* (Czambel), слц. *kúpeľ* „кадза”, *kúpele* мн. „баня”. 2. „купанє”: *Чистоти дзецка перши є услов дневна лїтна раньша купель* (РК 1925, 96). Слц. *kúpeľ* „исте”. ◀ Од *купац* (ше). Од 50-60-их рокох 20. вєку купель поциснутє од сербского *баня*.

купец -пца х. „тот цо купує”: *Муж пошол, а купец наисце пришол* (РН 18/1933, 2). Всл. *купес* „исте” (Hal).

купидло с. фам. 1. „пенєжи”: [Дзивоцки ботоши] були попод колєна, а завязовало ше их зоз пантлїками ... Могло ше ботошу сциснуц и зоз штрумпадлу (зоз гуми), вона ше куповала у дутяну, алє на шицко не було купидла (ВаргаЛю 224). || Укр. фам. *купило* „исте”, всл. *kupidlo* „дацо за цо мож купиц робу у дутяну (напр. очерац за вайца) (Hal). 2. „купованє, трошенє пенєжу”: *Тото кус пенєжох цо ше мало „на купидла” давало ше гоч лєм на „мали ферталь” мєса же би полудзєнок запахнул* (МаринкМ 52).

купиц -им зак. 1. „з плацєньом достац до власносци”. 2. фам. *дзец*. „народзиц”: *Иста тота моя баба мала, кєд ище мойого оца не купєла, двох зашором Йовєнох, алє, нажалє, обидвомє помарли як беби* (НК 1980, 132). ◀ Общєславянскє и праслав. *kupiti* походзи од гєрм. *kaupjan* (нєм. *kaufen*), а

тото од лат. *сауро* „качмар”. ♦ *придзє глупи та то купи* „недосц мудри ше спрєведнє, та го (ю) „купи”: *Кєд лєжинь або дзивка „не зоз шицкима”, пригвари ше: придзє глупи та то купи* „даєдна пойдзє за ньго одн. дахто ю вєжнє” (В. Ерл).

куповац -пуєм *незак*. *жу купиц*. ♦ *куповал би на ньго, аж би купєл на ньго* „барз го нєнавидзи, та на ньго сцє цо вєцєй хиби зложиц” (Г. Р., Лев. Ск.).

куповачка ж. „купованє”: *Ходзиц вєльо по дутянох, така тота куповачка досадзєна* (Пвл. Бл.). Всл. *куровачка* „исте” (Hal).

купчи -а -є „купєни у дутяну (а не виробєни у домашнєй продукциї)”: *Дакеди купчє бависко було права ридкоси, а дзеци ше заш лєм бавєли и мали бависка* [цо сами направєли] (ХомаМ 12). || Всл. *kurči* „исте”: *kurče platno* (Hal). ◀ Од *купиц*.

кура ж. зоол. „*Gallus gallus domesticus* L.” По ареалу хаснованя сивєрнославянска лексєма, гоч по походзєню вироятно общєславянска. На укр. етнїчнєй тєриториї го тєраз хаснує лєм Лємки: лємк. *кура* (Тимко 99-100); всл. *kura*. ♦ *йому кура а мнє вайцо* „вон достал вєкшє и лєпшє, а я мєншє и горшє” (В. Саб.); *лєгац з курами* „вчас вєчар лєгац”; *обрац дакого як куру до гарчка* „позбуц дакого шицкого, побрац му шицко”: *Кєд ми муж умар, людзє ходзєли питац одо мнє купиц жєм, машини, а я шицких одбивала. Свойого ше утрациц! Кєд попредам, та можєм плакац до черєнка, обрали би мє як куру до гарчка* (Пвл. Бл.); *розумиц ше до дачого як ~ до пива* „анї кус ше не розумиц”, *rozumí še do teho jak kura do piva* (Buřa 142); *ходзиц (круциц ше) як ~ з вайцом* „ходзиц, круциц ше раз тадзи раз тадзи не знаючи цо робиц”: [Кєд муж бул у войни] *я ходзєла з тоту Натку мою як кура з вайцом ... Та шєвєкра на салашу була ... та вєцка я пойдзєм прєз лєто єй помагац, а кєд вжимє та мє вєкуса, та мушим пойсц до Керєстурє, та сом ходзєла так як кура з вайцом* (Рускинї 104); *як змокнута* ~ „нє у дзєки”: *Нє пристава анї мац анї оцєц* [на мойо дальшє школованє]. *Я ходзим як змокнута кура по дворє* (КочЄвЦП 133).

кура риц ж. „виросток у форми брадавки на руки або ноги” (Ю. Пап): Д. Колесар за ню зазначела и назву *брадавка*: Дакеди ю (а и нешка у народзе) волали *кура риц*, озда прето же на ню здабе. Може ше вируциц гоч дзе на целу, найчастейше на твари и пальцох на руках. Понеже ше чежко и длуго л҃чи, а шири ше, давно людзе применьовали рижні способи ей одстраньованя. Напр. випеканє зоз валастовим л҃стком: на паперику ше виштригла дзирка и здзало ше го на брадавку, а вец ше ю з пирком масцело з єдну чечносцу, котра ше волала валастови л҃сток и котра виєдла брадавку. ... Брадавку ше ище и одрезовало з бритву, привязовало на ню лимун та одмекла и вец ше витарговало з нохцами, випекало ше ю з сигаретлу, але ше вона, и попри шицких способох л҃чення ... знова могла зявиц (КолесарД). || Слц. диял. *kura dupa* „исте” (Czambel), *kurárit* „исте”, *kurie oko* „исте” (SSN). ◀ Од кури + риц. У лит. языку ше хаснує назва *куре око*, а то вироятно од серб. *курје око* „исте” (оп.).

курастра ж. „преварене перше млеко по целеню крави (як лакотка за дзеци)”: *Кед ше крава оцелєла, млеко ше не сцело превариц, але ше позбивало до грудкох – зварело ше и таке млеко ше волало курастра* (ДудашКс 143). || З истим значеньом всл. *kulajstra* (Czambel), слц. *kurasla*, поль. *kulastra*, карп.укр. (бойк.) *курастра*, укр. *кура(й)стра*, *кулястра*, *куластра*, мадь. *kuraszlo* и *guraszt(r)a*, серб. *колострум*. ◀ Карпатске пастирске слово: пришло преїг рум. *corast(r)ă*, *curast(r)ă* од лат. *colostra*.

[курбла и кур҃гла] ж. „ручка за обрацанє одн. палєне старого типа мотора на авту, трактору и под.” ◀ Од серб. *курбла*, мадь. *kurbli*, нем. *Kurbel* (сербске и мадярске з немецкого).

[курблац и кур҃глац] -ам *незак*. „обрацац курблу и палїц мотор”. Серб. *курблати*. ◀ Оп. *курбла*.

курва ж. 1. „неморална, розпусна женска особа”: [На тей чарди єст] *Єдна стара курва; кого видзи, того люби. Ма ту якогошик курваши при себе* (Етн29 89). 2. „гандруюца назва за женску особу”: *Гледа ю*

по дворе, кричи за ню, нет ей. Тота курва оздаљ сцекла! (Етн29 237) || Укр. *курва*, рсй. *курва*, чес. *kurva*, поль. *kurwa*, серб. *курва*. ◀ Общеславянске, праслав. *kurǫ*, *жен. kurъve*.

курвазовац -зуєм *незак*. „вадзиц ше з даким наволюци го „курва””: *мала двох хлапцох ... Кед рано ше розвидні, придзе жосподя, збачи тих хлапцох. Почнє лярмовац, тоту курвазовац!* (Етн29 250); *Родичи ю убили, бо ю нагнали за ньго. То дур҃гов. Курвазує ю же дзе вона ходзи* (Пвл. Бл.). ◀ Од *курва*.

курваш х. пейор. „неморални, розпусни хлоп”: [На тей чарди єст] *Єдна стара курва; кого видзи, того люби. Ма ту якогошик курваша при себе* (Етн29 89); *Ти єден пиянїца, ти єден курваш ... же ти однімаши дзивку од нас* (Етн30 168). || Всл. *kurvar* и *kurvaš* „исте” (Hal), слц. *kurvač* „исте”, карп.укр. (бойк.) *курвач* „исте”. ◀ Од *курва*, *курвиц* ше.

курвиц ше -им ше *незак*. пейор. „неморално, розпусно жиц”: *А ... його мац курви ше з Петром, не хора є* (Етн29 79); *Док Андри путовал ... Петро затля пушчени бул, та ше мац з нїм курвела* (Етн29 80). || Всл. *kurvic se* „исте” (Hal), слц. *kurviť sa* „исте”, карп.укр. *курвити* „исте”, поль. *kurwić* „исте”. ◀ Од *курва*. Нешка под сербским уплївом хаснуєме форму зоз суфиксом -а-: *курвац* ше.

[куре око] „литературна назва за брадавку на руки або ноги, хтора ше у народзе вола *кура риц*”: *Добре намочену мекушку [хлеба] треба на ноц положиц на куре око и завязац зос мокру ренду. Рано ше да куре око през болю вишпортац* (РК 1925, 142). ◀ Вироятно од серб. *курје око* „исте”.

курецина ж. „месо з кури” (Сф. Мак.): *будзем я єсц кажди дзень курецини* (Ков-МихЦВ 144); *Вон не є швиньске, лєм варене, курецину* (Юст. Дуд.). || Всл. *kurecina* „исте” (Buffa 143). ◀ Од *кура*.

курецинов -а -о „приготовени з курового меса”: *Ге, єдол бим! А який юхи, чи биши ... не сцел курециновой? Га?* (РН 22/1930, 3, М. Ковач). ◀ Од *кура*.

кури -а -е „хтори ше одноши на куру”. ♦ ~ **война** подшим. „звада пре неважну ствар”; ~ **чвирк** „дацо безвредне, нічомне” (Гел. Мед.).

кури виплах х. оп. под **куриплах**.

куриплах х. „бояжлівец, с. кукавица”: Ти куриплах, коляку! Ти ше боїш висц з тей цмоти! (ЧаканБас 21); Ти, Ямауд, Ахметов син, та ше боїш? Ямауд не име буц куриплах! (ВочиОп 42). || Поль. kurupłoch „исте” (Brückner), слц. kuriplach „шалени человек”. ◀ Од кура + плашиц. ➔ Зазначена и форма **кури виплах** „исте”: Нараз лем видзе пред ніх медведз! ... а Андрей як кури виплах почал сцекац на ше грабац на древо (Заря 1–2/1935, 14).

кури уши (вши) ж. мн. (єд. кура уша (вш)а) „уши хтори маю кури”: Вши котри жию на курох нападаю и на человека. Населюю ше му за ухами, та их мож зніщиц так: уляц кус витриону до рукох и почухац з німа коло уоох (КолесарД).

куриц¹ -им незак. прех. 1. „уцаговац до себе дим догану и под.” || Всл. kuric „исте”: рејс fajki duhanu vikurime (Czambel). 2. „плівац по верху нечистей води и дихац чисти воздух (о рибох)”: [Дзеци у доліни] лапали риби, котри неодлуга по моченю [конопи] почали „куриц” – плівац по верху и дихац чисти воздух (ЖирошV 370). 3. ~ **сланіну**, **шунки**, **колбаси** „викладац диму пред сушеніом”: Найлепше було куриц зоз баґренову пиловину або зоз баґреновима и вишньовима пнячками; вец месо пахло (ХомаБл 199). ◀ Общеславянске слово, праслав. kuriti. Зродне зоз герм. rauki, нем. gauchen „куриц”, лит. kurti „розпальовац”.

куриц² -им незак. непрех. „вця, падац (о шнігу)”: Шніг кури „шніг веє” (РК 1938, 108). || Всл. kuri śnih (Hal), поль. kurzyc „исте”. ◀ Оп. **куриц**¹.

куриц ше -им ше незак. (и безос.) 1. (о праху и под.): Конопи ше починало жац концом юлия. Чи су узрети судзело ше по тим чи ше зоз ніх курел жовти працок – полін (ФейИр 32); прах ше кури; всл. kuric še „исте” (Sipos). 2. „дзвигац ше до воздуху (о диму, пари)”: Кури ше з комина „дим виходзи

з комина”; капушніки горуци, риба з рис-кашу ше кури (Заря 1/1939, 12). Всл. kuric še „исте” (Sipos). 3. „гориц выдаваюци дим”: Да швичка гори цалей ноци ... а да ше не кури треба ей ґноцик засипац зос мелку солю (РН 33/1937, 3); Пеци ше не шму куриц кед ше до ніх топи (РН 42/1937, 2); Лампа кліп-кала, курело ше з ней (КовМихГриц 101). ♦ **аж ше за даким кури (курело)** „барз сцека (сцекал)”: Яй, чом мой покойни не жиє – так би их тераз порозплашовал же би ше аж курело за німа (РН 2/1934, 2, М. Ковач).

куришлеп х. „хорота очней мрежнічки при хторей человек у змерку не видзи або слабо видзи”. || Поль. kuroślep „исте”, серб. кокошје слепило „исте”, рсй. куриная слепота „исте”. ◀ Од кури + шлепи, шлепота.

курка ж. дем. од **кура**: Мам знає курку, цо ма голу шию (РН 24/1937, 3).

курнік х. „будинок у хторим дробизг (живина) шпи”. Всл. kurńik „исте”: kuri śrja v kurńiku (Czambel).

курнява ж. „фуявица, фуяш, с. меґава”. Всл. kurňava „исте” (Hal) и kurňavica „исте”: vonka najvekša kurňavica duje (Czambel). ◀ Од куриц².

куров -а -о 1. „хтори ше одноши на куру”. 2. кул. „зготовени зоз кури”: ~ **юха** „юха уварена з куровим месом”: [На швета] Юшка курова з меса, а у тижню лем кромпльова була (Рускинї 178).

курочка ж. 1. дем. „мала кура”. 2. „млада кура”: Предаваю по 300 динари курочку (В. Саб.).

курти -а -е. Нешка тот прикметнік хаснуєме у виразу **курти нож** „нож хтори ма заокруглєни конец, некончисти нож”. У прешлосци вон значел „кратки”. Так керестурски и коцурски **Курти шор** дакеди вироятно були кратши од других валалских шорох, та достали атрибут **курти**. || Карп. укр. куртый „кратки” (TichyFr), всл. kurty „кратки, мали” (Hal), слц. kurtavý kohut „когут без хвоста”. ◀ Од мадь. kurta „скрацени”. ♦ **як ~ пес**: За недоброго человека ше гвари: як курти пес (Лев. Ск.); **пойсц як ~ пес** „пойсц поганьбени, набити и под.” (В. Саб.).

Курташорци *х. мн.* (єд. Курташорец) *кер.* и **Куртошорци** *х. мн.* (єд. Куртошорец) *коц.* „тоти цо биваю на Куртим шоре”.

курчатко *с. дем.* од **курче**.

курче -еца *с. зоол.* Сивернославянска лексема, вироятно общеславянського походження. У *укр.* *курча*, *лемк.* *kurcza*, *всл.* *kurče*, *поль.* *диял.* *kurczę* (Тимко 100).

курчецов -а -о **1.** „хтори ше одноши на курче”. **2.** *кул.* „зготовени з курчеца”: ~ **юшка** (*юха*) (РКух 68–69); ~ **напригаши** (РКух 107).

курчиц ше -им ше *незак.* „скруцовац ше у корчу (звич. од болю)”: [У хороти] у рознуки заволовал Христа, курчел ше як хробак ... и дар ше на рату (РН 45/1936, 2, Е. Тимко). || *Поль.* *kurczyć się* „исте”, *kurcz* „корч”, *всл.* *kurčič še* (од *kurč* „корч”) (Sipos), *укр.* *корчі* и *корч* „корч”. ◀ Од *корч* (оп.).

[**куршлус**] *х. физ.* „кратки спой”. ◀ Од *нем.* *Kutzuschluss*, можебуц прејг *серб.* *кур(ц)шлус* „исте”.

[**куршмит**] *х.* „ветеринар”. *Серб.* *куришит* „исте”, *всл.* *kuršmit* „исте” (Bartko 197). ◀ Од *нем.* *Kurschmidt*. Слово *куришит* хасноване до штредку 20. вику, потим го поцисло сучасне *ветеринар*.

курячиц -им *незак.* „куриц ше з вельким димом”: *Куряча при рики / Високи комини, / То робя фабрики, / Фабрики и мліни* (БаковВТ 22). ◀ Од *куриц* (*ше*).

[**куряк**] *х. подим.* „куриплах”: *Але ши курыак (= але ши куриплах)*. ◀ Од *серб.* *курјак* **1.** „вовк, фаркаш”; **2.** *прен.* „юнак”. У нашим языку значене „юнак” достало иронічну ниянсу. Нашо еквиваленти *куриплах* и *виплах*.

курячка *ж.* „кури вируток”. *Укр.* *диял.* *курячка* „исте”.

кус *присл.* „цалком мало, дакус”. || *Всл.* *kus* „исте” (Czambel). У других славянских языках *кус* меновнік зоз значеньом „фалат(ок)”: *укр.* и *рсь.* *кус* (*дем.* *кусок*), *слц.* *kus* (*дем.* *kúsok*), *поль.* *kęs* (*дем.* *kąsek*); значи же и у нашим языку у прешлосци *кус* бул меновнік з истим значеньом. ◀ *Праслав.* *kq̃sъ*. • ~ **покус** „вецей раз покус”: *Це-*

пли витрик зоз югу кус по кус цагал (РНК Заря 1940).

кусац -ам *незак.* **1. а)** „гризц, есц з фалатка едзена”. **б)** „розкушовац, щикац бундаво и др. маґочки и есц їх ядра”: *Веиені [на праткох] кусалі маґочки же жем була закрита [з лупками]* (В. Саб.); *Або ше припатаме през облак – пада шніг як тащата а ми кусаме маґочки и спричкаме ше под пецом* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 151). **2. а)** „повредзовац, наношиц дакому рану зоз зубами”: *пес куса*. **б)** „повредзовац з рилочком (о инсектох)”: *мухи, суньоґи кусаю*. **3. прен.** „штухац, увредзовац”: *Кусал ме стално* (В. Ерд.). ◀ Общеславянске од *праслав.* *kqsati*. Од того и присловнік *кус* (оп.).

[**кусур**] *х.* „остаток поверх цени хтори ше враца купцови”. ◀ Од *серб.* *кусур*, а то з *турского*. Наш еквивалент за вираз *вращиц* *кусур* дієслово **видац** (оп. *видац*¹ (2)).

кут *х.* „угел у просториі”. *Слц.* *kút* „исте”, *поль.* *kąt* „исте”, *укр.* *кут* „исте”. ◀ *Праслав.* *kq̃tъ*.

кутатавац -туем *незак.* „гледац превращаюци, шпиртаюци по фийовкох и под.”: *Пойдзе нука, ходзи, гледа, кутатуе и гледа цо би найсц* (Етн29 83). || *Слц.* *kutať* „исте”. ◀ Од *мадь.* *kutat* „гледац”.

кутулулу *викр.* значи швидке котуляне дачого. || *Слц.* *kotúl* и *kotululú* „исте”. ◀ *Наша* першобутна форма очиглядно глашела *котулулу*, а то од *котуляц* (оп.).

кутюш *х.* **1.** „пшичок”. **2.** при доволуваню пшичка: *Кутюш, кутюш* (ЧаканСаф 188). *Оп.* **куцуш**.

[**куфер**] -фра и -фера *х.* „путніцка торба”. ◀ Од *серб.* *кофер*, *куфер*, *нем.* *Koffer*, *Kuffer*.

кухар *х.* „чловек хторому готовене єдла фах”. Од **кухац* „вариц” (хторе у нашим языку не зачуване), а тото од *кухня*. || *Слц.* *kuchar* „исте”, *поль.* *kucharz* „исте”. ◀ *Праслав.* *kuxar*.

кухарка *ж.* **1.** „женска особа кухар”. || *Слц.* *kucharka* „исте”, *поль.* *kucharka* „исте”. **2.** „вишивани фалат платна хтори жени припинали над шпоргет”. Од *кухар*.

кухня ж. „простория дзе ше готуе їдзене”. || З истим значеньом всл. kuchŋa (Czambel), поль. kuchnia, укр. кухня. ◀ Од праслав. kuxyŋa, праславянске од ст.в.нем. kuchina, а то од лат. coqui:na. ♦ **на двох кухнях кармени** „добре викармени, костирани, тлусті (о човекови або животині)”: *До вас ходза и сушедово мачки єсц, вони на двох кухнях кармени* (В. Саб., Лев. Ск.).

кухтариц -им незак. „кутатовац звич. по кухні”: *Маче осети на столе їдзене и уж кухтари* (= уж скака, гляда єсц по столе) (В. Саб.). || Слц. беш. заст. kuchta „кухарски школяр”, слц. ридко kuchtiareŋ „кухня”, чес. експр. kuchtit „гоч як вариц, бльохциц”. ◀ Од *кухар*, *кухня*.

куц’а ж. (звич. мн. куц’и) дзец. „швиня”. Карп.укр. куц’а „исте”. ◀ Ономатопейске.

куц’а-куц’а, мн. **куц’и-куц’и** викр. за доволане швиньох. Карп.укр. (бойк.) куц’, куц’у-куц’у, кут’у-кут’у „исте”. ◀ Ономатопейске.

куцик х. 1. дем. од **кут**. || Всл. kucik „исте”. 2. „оддалена, скрита часц простору”: *Дзеци повиходзели зос вишелїяких куцикох, не зачесани, замазѣрани, не умити* (РН 37/1929, 3). 3. „лїви одн. прави край устох”: *Гамби єй були спукани, сухи, а з єдного куцика устох почурена крев* (КочЕвЧай 184); *Зоз спукану руку утарла куцики своїх џамбох* (ЛатякТал 160).

куцикави -а -е 1. „хтори ма куцики у устох (оп. **куцики**)”: *Не водзел рахунку о себе. Бул храстави, куцикави, брудни* (КочЕвЦП 162). || Слц. kútikavý „исте”. 2. „хтори випатра як куцикави”: *Ластовчата ци голи, нємоџави, а џу тому су куцикави...* (ЧаканБас 72)

куцики х. мн. (їд. куцик) „загноєни места у куцикох устох”: *То мали раночки у куцикох џамбох (прето ше и волаю „куцики”) котри ровно шлїжа, бо накадзи ше кус засуша, а человек розцагне уста, ценки храсточки пукаю, прето куцики длуго тирваю* (КолесарД). || Слц. kútiky „исте”. ◀ Оп. **куцик**.

куция ж. „присилне наплацоване длуства, пописоване стварох пре длуство, кон-

фискация”, лем у Гнатюка: *Придзе бубен на недзелью предавац, / я ше будзем милосердне припатрац. / Жито вежне за куцию, за куцию, / а перину за порцию, за порцию. / Жито вежне, та попреда, попреда, / а хто же ми уж хлеба да, хлеба да?* (Етн9 ч. 316) || Карп.укр. куция „исте” (Дэже). ◀ Од мадь. egzekútió, а то од латинского exsecutio. Од того и сучасне *є́жекуция*.

куцка ж. (звич. мн. куцки) дзец. „швиня”. Дем. од куц’а.

куцкуруша ж. бот. „Sorbus domestica L.” Лексему треба виводзиц з мадь. uszkuruc-fa, лебо мадь. dиял. uskuruc, окреме прето бо у руснацких валалох сиверней Мадярскей, ведно зоз *уцкуруи*, зафиксована и лексема *куцкуруи*. У нас ше хаснує и сербске *оскуруша* (Тимко 56, 79). Мадяре назву uszkuruc-fa превжали од Славянох (серб. *оскоруша*).

куцов х. „пес (звич. при доволаню)”: *Куцов, кутюш, кутюш!* (ЧаканСаф 188) Слц. kut’o „пшичок”. ◀ Можлїве од серб. *куцов* „пес (часто гипок.)”.

куцуш х. „пшичок”. ◀ Од мадь. kutyus „исте” (мадь. kutyа „пес”).

кучац -чим незак. 1. „буц у схиленим, кучацим положеню”. Слц. kvočať „исте”, серб. *чучати* „исте”. 2. „длуго стац звич. чекаючи дакого/дацо”: *Одвезла ше на гайзибану до найблїзшей гайзибанскей џенциї и чекала коч да ю одвеже до К. ... кучала там кучала а цо думала Бог зна. Кучала би там озда до вика, да ше бачи не ошмелел та пришол џу ней: „Одкадз ви андьо?”* (РН 35/1929, 3, М. Ков.) ◀ Праслав. kučati. ♦ **цо у даким кучи** „цо ше у даким криє (яки способносци и под.)”: *Е, Ганьо, ... не знаш ти ище же цо у мнє кучи. Знаш ти же я ище више чувствуєм пах тей жеми цо сом ю млади орал* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 159).

кучерави -а -е „кандрасти”, лем у Гнатюка у нар. писні: *А дзе є мой мили з кучераво лаго [= главо]? / З кучераво лаго, з гарнима очима, / вера бим за тобу Дунай прескочела.* || Укр. *кучерявий* „кандрасти”, слц. kučera „прамень, канджурка”. ◀ Од праслав. kučerъ.

куциц -им *незак. коц.* „кучац”. Оп. *ку-чац*.

кушнір *х.* „ремеселнік хтори вирабля скори и шиє зоз скори и бундички”. || Укр. *кушнір* „исте”, поль. *kuśnierz* „исте”, слц. *kušnier* и *kušnir* „исте” (Doruľa 79). ◀ Од нем. *Kürschner* „исте”.

кущик *присл.* 1. „у барз малей мири, кус”: бул єден человек глухи, не дочувал ані кущик (Етн30 304); Тераз того року худоби кущик легчейше (ЕтнV 102); А так помали людзе, котри бул кущик владнейши у пенєжах, та себе купел по єдного коня за 15 флоринти або дваец (Ос 5). 2. „барз мале количество, кус”: Мала там кущик худобки, та попредала (Етн30 94). ◀ Дем. од *присл. кус* (оп.), *праслав. kqsъ*.

кущинандо, кущиняндо и кущинятко *присл. дем. од кущик: кущинятко сира* (Г. Р.).

кущичко *присл. дем. од кущик: А най-младиши таки бул кущичко, як за шалєного*

го трималі (Етн29 21). || Всл. *kuščičko: i tam kuščičko pobuľi* (Czambel).

кц’о *викр.* за доволанє швиньох. Укр. *диял. коцьо и тьо-тьо „исте”*, укр. *кцьо „за доволанє кози”*. ◀ Неясне (ЕСУМ).

кшефт *х.* „бизнис”: и вони ... буду присиловани *закасац рукави и лапац ше и до других роботох крем „кшефта”* (РН 30/1930, 3, М. Мудри); [Треба же би посланіки робели задармо.] Теди би голєм на виборох було меней звади и од политики не могол би ше *правиц кшефт* (РН 48/1932, 4). ◀ Од *жешєфт* (оп.), а то од нем. *Geschäft „исте”*.

кшо *викр.* за одганяне швиньох. У славянских языкох єст подобни викричнїки за воланє або плашенє даєдних животиных або птицох: *кше-кше, ки-ки, киу-киу*. Напр. слц. *kšu* и *kšo* за плашенє: *kšu, kšu, prasiatko!*, укр. *диял. киу-киу* за воланє овцох.

Л

лаба ж. **1.** „животинська лаба, с. шапа”. **2.** „човекова нога нїжей од костки”: *Вон ма вельки лаби* (СС. Мак.). Всл. laba „животинська лаба”: labi ma pes (Czambel). ◀ Од мадь. láb „нога”.

[**лабави**] -а -е „незацагнути, бивни”. ◀ Од серб. оном. *лабав*. Наш еквивалент *бивни* (оп.).

лабда ж. „с. лопта”. Всл. labda „исте”: labda zo skuri abo zo šersci (Czambel). ◀ Од мадь. labda „исте”, а тото од славянського *lorъta*. • **рендана лабда**: найчастейше ше [хлупци] фодбаловали зоз рендану лабду. Таку лабду ше правело так же ше вжало стару ботошу и до ней ше нахпало рендочки лебо клоча. Тото ше назбивало и формовало же би було округле (ХомаМ). || Всл. labda z rentoh „исте” (Bartko 203); **шерсцана лабда** „лабда зоз кравскей и коньскей шерсци”: зоз огребла, з котрим ше чесало конї и крави, винїмала ше шерсц котру ше потим мачало, а вец гульгало, шульгало и сцискало. ... при каждим чесаню статку обложело [ше ю] зоз новим пасмом шерсци ... Найчастейше тоти лабди були вельки як вайцо лебо яблуко (ХомаМ); Лабда була зоз кравскей шерсци кед ше крави ленели, доокола була фино вичухана, служела за лабдане (В. Саб.); ♦ **округли як** ~ „округли у твари” (В. Ерд.).

лабдац ше -ам ше *незак*. „бавиц ше копаючи до лабди”. ◀ Мадь. labdazik „исте”, серб. *лоптати се* „исте”.

лабдаш х. „тот цо ше лабда”: *Лабдаше ше оганяю мали / Годзинами през дні дуги цали. / Треба патриц як лем палї кажди / До капури чезки, оштри лабди* (НЗ 9/1940, 8, С. Саламон). ◀ Од *лабда*.

лабка ж. **1.** дем. од *лаба*. **2.** „талпа на кудзелї з хтору ше порушує обрацанє колеса кудзелї”: *Кудзель ма тоти часци: вершинїк, палїчку, ... кольче, циžанку, шнур, лабку* (Лю. Медеши, Заградка 1/1999, 15). **2.** *звич. мн. лабки* „педали на бицигли”. ◀ Од *лаба*.

[**лабуд**] х. зоол. „Cygnus cygnus L.” Вариянти общеславянскей лексеми: восточнославянски *lebedь и заходнославянски *labǫdь. У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксована вариянта *лебедь*, лемк. *лебедь*, у ст.укр. *лебедь*, у слц. *labud*, у слц. *labuť*, у серб. *лабуд* (Тимко 98). До нашого языка *лабуд* пришло вироятно зоз сербского. Наш карпатски еквивалент могол буц *лебед* (як и у сиверней Мадярскей), але є нешка забути, одн. вращени є до литературного языка з угроруского и українського.

лаванда, леванда, левенда ж. бот. „Lavandula angustifolia Mill.” Латинска назва *lavandula*, *levandula* у языкох штредней Европи достала розлични фонетични випатрунок. Шицки нашо вариянти зафиксовани у українских памятникох уж зоз XVIII ст.: *лаванда, леванда, левенда*. У словацким ище 1603 р. зазначене *levenda*. Вариянта *лаванда* хаснує ше у сербским, українским и польским языку. Вариянту *леванда* знаю и українски диалекти, а *левандул’а* – українски диалекти у Словацкей. Вариянта *левенда* пожичка зоз мадярского *levendula* (Тимко 41, 77).

леванда и левенда ж. оп. **лаванда**.

лавица ж. „лавка”, лем у Гнатюка: *Лебо [сцеш] з ту палїцу цо є под лавицу!* (Етн9 ч. 347) Слц. *lavica* „исте”. ◀ Оп. *лавка*.

лавка ж. 1. „шедзиско за вецей особи, с. клупа”; всл. lavka „исте” (Czambel). **2.** „на полю поскладани снопи вижатеј конопи”: Конопа ше жала и складала до снопох, а повязани (у коренкох и чулкох) снопи ше складали до лавкох: два снопи ше положили на жем, а на ніх ше крижом кладли снопи, еден з єдного а други з другого боку, з коренками на жеми, з чулками горе, же би ше конопа осхла (бо пожата конопа була сирова, чежка), а вец до копкох (ДудашКс 151). **3.** „конопа (вижата або витарта) поскладана и порихтана за мочене”: кладзе ше шор снопох еден коло другого широко дас 3–4 м, а потім приходзи нови шор зоз верхом снопа обращеним на процивни бок; склада ше штири шори; потім ше лавку закрива зоз блатом и чиря до води (МедЛютрад 249); Конопу (витарту и невитарту) ше мочело у валалских долинох: складало ше ю до води и приклададо зоз блатом – так за мочене порихтана конопа волала ше лавка (М. Рм.); У старих, природних долинох конопа ше поприкладала зоз блатом же би ше не подзвигла, а у нових, окреме за тоту роботу копаних и омуrowаних долинох конопа ше затримовала под воду з анкерами (МудриАл). **4.** „попреградзовани парцели рискашового поля”: Рискаша [на Косанчичу] була пошата до „лавкох” и залята з воду, бо вона лем так може роснуц. ... Место коньох на Рискаши робели бияли. Прагали их до ярґаню кед цагали воду з беґелю до лавкох (ФейИр 109). **5.** „длугши „ремень” влажней жеми при ораню”: Микола ше схилел на плуг и дрилял го више баржей до жеми. На плуг ше ліпела жем, резали ше лавки (ЖирошV 265). ◀ Од праслав. lava.

лавор х. „суд за умиване”. || Слц. диял. lavór „исте” (SSN II, 38), всл. lavor „исте” (Hal), карп.русин. лавор „исте” (Чорі), серб. лавор „исте”. ◀ Мадь. lavór „исте”, нем. Lavor „исте”.

лаворнік х. „ножки на хторих поставени лавор”: у класи бул лем еден лаворнік з лавором и воду у каблє под нїм (Заградка 10/1996, 20, шк. сост.). ◀ Од лавор.

лавочка ж. 1. дем. од лавка. **2.** „менша лавка (пред хижу, у парку и под.), с. клупа”:

Но єдно ми зато допуцице, да ше випочинем на тей лавочки? (РН 16/1928, 2)

лагода ж. „приємносц”: Дакеди ... копачи, чутки, паздзерче... були добра огрива. ... Тераз колесаре ... триски и пиловину одноша на одпад, а людзе у обисцу ше зогриваю на жаз и струю. Лагода. Лем прицишнєш жомбичку и уживаши ... Кед накладли полну приколицу з пиловину ... вец рушели дому. Але то була лагода. Вожиши ше по шоре по ваґашох, а не дирґа з тобу (РС 19/2012, 16). ◀ Од праслав. lagodъnъ, lagoditi.

лагодни -а -е „приємни”: Нешка було лагодне (= нешка була приемле, цепла хвиля” (Вер. Рм.); Нука лагодне, а вонка горуцо (жимно) (М. Рм.); Дзень єшенєски, слунечни, лагодни (КовМихЦег 72). || Слц. lahodný „исте”: ~ hlas, ~ spev, ~ vetrik, je mi lahodné na srdci; поль. łagodny „мєткі, кроткі”: ~ charakter, ~ uśmiech, łagodnie rysy twarzy; укр. лагідний „кроткі; мирні; мєткі; простодушні, незлобні”. ◀ Од праслав. lagodъnъ, lagoditi.

лагодно присл. 1. „приємно”: Но, видзиши бабо, як ши добре натопела, такой лагоднейше у хижі (РС 3/2012, 13, Дю. Сал.). **2.** „добре, легко”: Вони не робели, лем войовали. Наоднімали себе, та лагодно жили (В. Саб.). ◀ Оп. лагодни.

лагоїц -ім незак. „умирйовац, ублаговвац” (Мел. Пвл., В. Р.). Всл. lahojic „исте” (Hal). ◀ Оп. улагоїц.

[лагер] -гру х. „змєсценє за присилних роботнікох, залапєних вояцох и под., с. логор”: Бул у лаґру „под час Другей шв. войни бул на примушуюcej роботі” ◀ Од нем. Lager „с. логор”.

[лагови] -а -о/-е „лаговани”: Далєй красни лаґово ципели по найновшєй моди, але негочяки „шкрипаці”, же ше кажде муши за ню огляднуц (РН 30/1927, 2). Серб. лакован и ридко лаков: лаковане чизме, ципеле. || Всл. lagovi „лаговани”: lagove topanki (Buffa 146), слц. lakový „исте”. ◀ Од лаґ х. „материял за лаґованє, с. лак”. Од нем. Lack, хторе у 16. в. пришло од ит. ласса, а тото з Востоку.

лада ж. 1. „с. сандук, шкриньа”: У лади хтора стала у преднєй хижі стало облєчи-

во за швето: кожухи, байки, менти и други имати. Лада могла стац и у приклеце, комори або у задней хижи. Ту стало облечиво на кажди дзень (ПапОл 34). || Всл. *lada* со še do ŋej šmati kladu, карп.укр. лада „исте” (Дэже). 2. „тото цо дзівка достава при одаванки од мацери: шмати, ручніки и под., а цо ше звич. ноши до дому млодого у лади”: *рихтац ладу дзівки; До лади було поскладане шицко цо дзівка достала з родительского дому. Перини, заглавки, партки, ручніки, плахти, подолки, рекельчата* (ФейИр 46–47); *вожиц ладу* „народни обичай пред свадзбу: млоди з пайташами превози дзивоцку ладу млодей до свойого обисца”. 3. „кошніца” (оп. под кошніца). 4. „кош” на машини шеячки або сецеру зоз хторого зарно през циви пада до жеми” (В. Саб.). 5. *древена* ~ „лада у хторей ше на пойдзе тримала мука”. ◀ Од мадъ. *láda* „с. сандук, шкриня”.

ладан х. церкв. „пахняца смола з тропского древа”: *Кадило ше хаснує за кадзене под час богослуженя, на хованю и под. До кадила ше зоз малу ложичку кладзе на жиричку ладан (тамян). Ладан то пахняца смола* (М. Горняк-Кухар). || Укр., рсй. ладан. ◀ Од греч. λ:αδανον “файта смоли”.

ладичка ж. 1. „менша лада”; всл. *ładzečka, ładzička* (Czambel 544). 2. „фийовка у столе и др.”: *До [столовей] табли од сподку ше хпала ладичка (фийовка) ... У ладички стал хлеб або ложки и видлїчки* (ПапОл 35). 3. „кошніца”: [Др Дзержон] *видумал ладичку и рамики од ладичкох. ... И нашо прадїдове пчоларели у лозових кошніцох, вец у дикинїових, а на остатку у ладичкох з дескох. ... Людзе сами правели ладички за пчоли, котрих дески не були добре поклиєни та ше през жиму пчоли помарзли* (РН 27/1934, 4). Оп. под кошніца. 4. „ладичка за руцане цигарчкох при куреню”: *и то у каждого ше курело [на праткох], а на жем руцал, та розчуhal тот жибак. А вецка, уж после ладички зоз пирню уж почалї жени видумовац: „Не сцем жибак да ми ту, руцай до лавора лебо до ладички!”* (В. Саб.) ◀ Од лада (оп.).

ладов -а -о „хтори ше одноши на ладу; хтори подобни лади”: *Орманово змаржляки*

то високи, як високи фрижидери, а ладово змаржляки маю фурму лади (Пвл. Бл.).

[**ладя**] ж. „с. брод”. Укр. диял. *лодь* „ча-мец”, слц. *loď* „ладя”. Общеславянске, праслав. *oldi*: ◀ До нас од серб. *лађа*. Наш карпатски еквивалент *шифа* (оп.). ♦ *ягда ше му шицки ладі потопели* „барз є заста-рани, смутни”.

лайбик х. „часц хлопского облечива без рукавох”: *Лежїньом було перше ношиво: чарни ранцовани чижми и били ценки жачи, з велькими жомбичками лайбик (чарни) и чарни калап* (РК 1937, М. Бирк.). || З истим або подобним значеньом всл. *lajbik* и *lajblik* (Sipos), слц. *lajblik*, карп.укр. *лайбик* и *лайбек*. ◀ Од нем. *Leibchen*.

лайгов х. „тот цо не любі робиц, под-ляк”: *Не любел робиц, приведол му бачи кобулу най оре, а вон гварел же будзе падац, та не орал: бул лайгов* (Кир. Бл.); *У їх фирми ко-йяки лайгове, подляци, та вон там найве-цей роби* (В. Саб.). ◀ Паралели мадъ. *lajhár* „исте”, слц. диял. *lajhár* „исте” (SSN), кай-кавске *lajhar* „спреводзкош, крадош” похот-дза од стр.в.нем. *leichaere*. Нашо лайгов не ма карпатски паралели истей форми, але значене указує же и воно походить од немецкого *leichaere*.

лайговац -гуєм незак. „ніч не робиц, буц лайгов”: *У їх фирми можу лайговац, бо их єст вельо* (В. Саб.); *Мой кандур лайгує, вилегує ше* (В. Саб.). || Слц. диял. *lajchárif* и *lajchovat* „исте” (SSN). ◀ Од лайгов.

лайно с. 1. „фекалия; балега”: *Треба-ло завязац [боляце место] ... Зо швинским лайном* (Етн9 ч. 427); *Замасцєни є од лайна* (СС. Мак.). || Всл. *lajno*, укр. и рсй. *лайно*, цсл. *лайно*, слц. *lajno*, чес. *lejno*, поль. *lajno*. 2. *прєн. „купак, с. шипак”: Лайно тебе! „купак, не будзе ніч”* (СС. Мак., В. Ерц.) ◀ Од праслав. *lajьno*, а тото од праслав. *liti, lějq* „ляц, леєм”; зродне зоз лат. *lino*: „масцим” (Machek, Фасмер).

лайтнант х. ист. „чин у австроугорским войску, поручник”: *Бул лایتнант* (Етн.). Слц. у 17–18. вику *lajtnant, lajtmant, lajtman, lajtnam* „исте” (Doruľa 94), серб. *лајтнант* „исте”. ◀ Од нем. *Leutnant* „ис-те”, а тото з французкого.

лайцна ж. „украш у форми узкого пасма”: Длуговасти украси на дзверох ше волаю лайцни (Вер. Рм.); На сукні на сподку доокола пришиита лайцна, Словачки маю лайцни на сукнях (Вер. Рм.). || Слц. *lajstna* и *lajsna* „древена лата або железні флах за утвердзоване крайох” (Doruła 85). ◀ Од нем. *Leiste* „латка”.

лакатош х. „шлосер, с. бравар”: Радзи вон ше лакатошови же цо би требало робити (Етн29 192). ◀ Од мад. *lakatos* „исте”.

лакомиц ше -им ше незак. „лашиц ше”: Лакомели ше на нагле збогацене ... и тото их убило (РН 79/1926, 1, Поливка); [Написал сом тоті слова] на поуку шицким тим котри ше лакомя на цудзе добро (РН 41/1933, 2); [Науча нас] поштовац свою виру и свой язык и ні зоз чим ше цудзим не лакомиц (РН 31/1933, 4). || Всл. *lakomic še* „исте” (Buřa 156), поль. *łakomic się* „исте”. ◀ Од лакотки.

лакомни¹ -а -е 1. „хтори ше лакоми, лаши на дацо”: Пищок Бундаш барз лакотки / на лакотки тоті (М. Ковач); 2. „грабаци, хтори лем себе грабе”: и при союзох лакотки здернїци легко ше оддзеляю од честних ... людзох (РК 1923, 116, Д. Биндас). || Слц. *lakomý* „хтори ше лакоми, лаши на дацо”, укр. *лакомий* „исте”, поль. *łakomy* „галадни”, карп.укр. *лакомный* „хтори барз жада дацо мац”: Жона была лакотна на всякі блистящі чічки-брічки (Чорі). Оп. *лакомни*².

лакомни² -а -е „хтори прицагує других зоз свою красу и под., хтори лаши других”: Наша заграда лакотне место за порту (Пвл. Бл.); Єдна жена мала на пияцу резанки, але не були такі лакотни, були мукотани (Гел. Рм.). || Карп.русин. *лакомный* „исте”: На танїрьови лежав лакотный дарабчик торта (Чорі); укр. *лакомий* „исте”: Гроші – лакома річ; И дзивка може буц лакотна, та ше хлапци лаши на ню (Ю. Пап). ◀ Од праслав. *lakomъ*, а тото од старшей форми *olkomъ*, *olkati*.

лакомосц ж. и **лакомство** с. „жадане за богатством, ужитком и под.”: Баш за неш-кашине време найлепше приставаю слова св. Павла, же корень шицкому злу лакомосц (РН

19/1934, 1); Обачели, до чого их привело их лакомство за пенезми (НЗ 3/1940, 14).

лакота ж. „уживане”, у нар. писні и старших авторох: Як ше напили [у карчми], / та ше побили, / вечар до лакоти, / рано до роботи (БиндКост 28); А тераз [на концу школского року] идзе до польох, до лесох, до лакоти, / а на ешень заш знова до роботи (НашаЗагр 10/1939, 12, Олар). || Слц. *lakota* „деликатес”, *lakať* „прицаговац, соблажнювац”, поль. *łaknać* „барз жадац”. ◀ Од праслав. *lakomъ*, а тото од старшей форми *olkomъ*, *olkati*.

лакотки ж. мн. (єд. лакотка) „с. послатице, слаткиши”: Пищок Бундаш барз лакотки / на лакотки тоті (М. Ковач); Не була сом майстор на лакотки да випекам. Я пекла ... грубого рейтеша, кифли, а такі даяки видумовани [сом не пекла] (Рускинї 206). || Слц. диял. *lakotka*, *lakota* „исте” (SSN II, 21). ◀ Од лакота.

ламац -мем незак. 1. „преламовац”. 2. „зберац плоди кукурици”: Ламу кукурицу. Слц. *lāmať kukuricu* „исте”. 3. звич. безос. „виволовац чувство ламаня”: **ламе зуби**: Така жимна вода, аж зуби ламе (Гел. Рм.); **ламе руки**: Барз [сом] любела зоз дідом пред Крачун исц цадзиц олей, гоч була жима аж руки ламало (Любка Фалц, Венчик 22/1999, 8); та ше у жимней [води] умиєм рано. Цоже, га ище не ламе руки (Рускинї 193); **ламе косци**: вжме витор косци ламе (РН 31/1936, 2). || Слц. *lāmať* безос. „чувствовац реуматични боли”: *lāme ho v kostiach, v krížoch, v chrbte*, поль. *łamać* „исте”: *łamie w kościach*. ◀ Праслав. *lomiti/lamati*.

ламач х. „тот цо ламе кукурицу”: Почим вони [бундави] дозреваю познейше як кукурица, при ламачки були ламачом барз на завадзе (ФейИр 59).

ламачка ж. „ламане узретей кукурици”.

ламош х.: Є як ламош „добре є” (В. Саб.); Кед дзецко пажерне, гвари ше: такі як ламош (Лев. Ск.). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели. Не ма значеньову вязу зоз мад. *lamos* „власати; згубачени”.

ламошиц -им незак. „добре есц, гам-кац”: Пале, як ламоши! (СС. Мак.); не сцелї ми ані поздравкац на уліци. Єдноставно за-

булі як у нас ламошелі печену колбасу (Сф. Мак., РуШ 1/2006, 7). ◀ Од ламош.

лампа ж. „прибор за швицене”. Слц. диал. *lampa* „исте” (SSN II, 25). Зоз значеньом „витрионова лампа” слово зме почали хасновац у 19. вику, але зоз значеньом „предмет за ошвицоване вообщє” нашо стари го могли знац и скорей: нем. *Lampe* од 13. в.; мадь. *lámpa* „улічни лампаш” хасноване уж у 14-15. вику. ◀ Европске слово. З греческого.

лампаш х. „прибор за швицене, с. фењер”. Всл. *lampáš* „исте” (Lasko 18), слц. *lampáš* „исте”, карп.укр. *ломпаш* „исте” (Дэже). ◀ Од мадь. *lámpás* „исте”, а тото од греч. *λαμπάς*. • ~ **зоз бундави** ”хлацицовске бависко”: Бундава ше знука очисцела, на ней ше вирезали очи, нос и уста; кед ше вноци до ней положел фалаток швички и под., отвори на бундави ше швицели; з ню старши дзеци знали настрашиц менши, а легинє дзивки (ХомаМ)). ♦ **гледац з лампаиом** „гледац дацо цо чежко найсц”: дознали же вон роботнік якого з лампаиом гледац требало. Грайцар нігда не питал. Задоволєл ше зоз зношеним облєчивом и полним жалудком (ЛатякТал 120).

лампащик х. бот. „*Taraxacum officinale* Webb. ex Wigg”. Наша назва. Хаснує ше зоз рижну семантику. У Коцуре лексема *лампащик* означує уж преквитнути квитки лампащика. Док рошліна квитне волаю ю млєчнік (пор. укр. диал. *молочник*) (Тимко 23, 78, 134).

ланґамети мн. дюр. дзєцинске бависко: Бавели зме ше „ланґамети” ..., „шуки”. У „ланґаметох” єден з паліцу або кратишу лату у воздуху бил по лабди, а други му додавал. Пецєро, шєсцєро, кеди як, лапали лабду кед падала. Случовало ше же кед тот цо „цака” лабду (= биє по лабди) не домеркує, вдєри того цо му ю додава и по руки (КоцЕвЦП 41). ◀ Неясне.

ланґоши х. мн. (єд. ланґош) „лепині”: Одрезало ше зоз хлєбового цєста такє як пєсц, ... розогнало на округло, помучєло, ... дакеди ше ані не масцєло, лєм ше кус посолєло и то були лепині – ланґоши (ХомаБл 194);

Зоз хлєбом ше пєкли лепині, белюши, ланґоши, осухи (М. Сєгєди, ПЗ 5/1974, 15). || Слц. диал. *langoš* „исте” (SSN II, 27). ◀ Од мадь. *lángos* „исте”.

ланц¹ х. 1. „прибор за капчанє, с. ланац”. Слц. диал. *lanc*, *lanec*, *láñec* „исте” (SSN II, 26). 2. *ткац.*: Основану предзу ше зоз сновальніци зберало до „ланца”. ... Єдна тримала сновальніцу, и помали ю обрацала, а друга зберала (ФейИр 40). ◀ Од мадь. *lánc* „прибор за капчанє”. • **тримац ланц**: добра палєнка трима ланц „дробни гомбульки у фляшки (кед ше помутька) знак же палєнка добра” (Ю. Пап); ♦ **як з ланца пуцєни** „немирни, недобри, нестримани”: Дзеци на екскурзиї то такє як з ланца пуцєни (Сф. Мк.); Кед чловєк недобри, безочлїви, гвари ше: як з ланца пуцєни (Г. Р.). ➔ Младши подуплївом сєрбского ланац хасную и форму ланєц.

ланц² х. „парцєла жєми од 1800 кв. вати, 5750 кв. метєри”. Сєрб. ланац „исте”. ◀ Од мадь. *lánc* „мєра за повєрхносц жєми”.

ланцов -а -о: ~ **брана** оп. под. **брана**.

ланцуцок -цка х. 1. „ланцуцок як украс коло шиї, на руки и под.” Поль. *łańcuszek* „исте”, слц. диал. *lancúšok*, *lancúška* „исте” (SSN II, 26). 2. *ткац.* „преплєцена предза знята зоз словальніци”: Зоз сновальніци предза ше знімала и преплєтала до ланцуцка (же би ше не змотала) и кладла на жєм жу кросном (ДудашКс 153). ◀ Од нем. *Lannzug*.

лапац -ам незак. 1. „брац до руки”. 2. „ловиц”: а) Вон [сцєкаючи] ше више огляда яґод заяц кед го харт лапа (Етн29 25). б) ~ **риби**; всл. *ribi lapas* „исте” (Czambel). 3. „ступац до одредзєного рока старосци”: ша Мижо ма осємнац [роки], а Дюри лєдво тринасти лапа (ПапГДюПут 141); А уж су и стари [швєкор и швєкра], пєйдзєшат лапаю, та нам двоїм младим лєм ту завадзаю (Нар. писня; Гвари ше: лапа двацєти рок або ступа до двацєтого року (С. Мїр). 4. (гу дакому) „приставац гу дакому, тримац дачию страну”: Приставали жу мнє [мужова родзина, а не гу мужови, хтори пил] та зато сом любєла и буц там. ... Так же ми було лєгчєйше ... Зато же жу мнє лапали, а гат на

нього рубали, та вадзели ше зоз нїм (Рускинї 195); Кед осудзени на гареши Ц. и його брат, вон теди бул на власци, та не сцел лапац жу нїм (Пвл. Бл.); Н. Н. повадзена з мужову бабу; други бабов унук и невеста лапаю жу ней, невести ходза єдна до другой (Пвл. Бл.). 5. безос. „барз ше печиц”: Кед у пецу колач барз лапало, одоткало ше брилу (ХомаБл.); [Кед ше месо пекло у пецу] мерковало ше да не згори; кед ше видзело же го уж барз лапа, пообрацало ше го и випуцело ше цеплоту з пеца (ХомаБл 179). 6. „мац положене у даяким напрямє”: Цале вимне [добрей крави] муши лапац цо баржей напредок (РК 1940, 126, О. Торма). 7. „залапйовац одредзену ширину и под.”: Плуг лапа широку бразду (Ю. Пап; МудриАл). 8. „досяговац одредзену суму, количество и под.”: Я як сом чул, Михалово длуство лапа блізо 300 езри (КостОс 90). 9. прен. „похопйовац, примац знанья”: Так то, видзице, кед кнїжки и новини писани на нашим язiku, та ше не треба мучиц, же би ше доглуцац: цо значи тото або гевто слово, але одразу лапаш тото, о чим кнїжка пише (КостПр 138); Його дзецко фришко лапа (= швидко захопює (як ше дацо роби, сущносц дачого и под.); Дзецко мож воспитац до шейсцох рокох, таке дзецко шицко до себе лапа (= шицки знанья и поуки усвоює) (В. Саб.); мацери нам перши / слова утівали. / Перше було: МАМА, / вец ТАТО, СЦЕ, ПАПА... / Тото од мацери / дзецко такой лапа (шк. сост.). 10. ист. „насилу одводзиц хлопох до войска”: Ніжда я не видзел так дзивчатко плакац / як миленку мою кед ме пришили лапац (Тон ч. 167). ◀ Праслав. lapati/lapiti.

лапац ше -ам ше незак. 1. „притримовац ше”: Ідзе лапаюци ше за ограду. 2. (до дачого, гу дачому) „починац дацо робиц”: Мольбаших було кельо ши лем сцел, а кажди ше лапал жу роботи: майстрове будовали, єдни гліну вожели, други при дачим другим помагали, дзеци череп и цеглу додавали (РН 6/1928, 3); и вони ... буду присиловани закасац рукави и лапац ше и до других роботох (РН 30/1930, 3, М. Мудри). 3. (до дачийого дружтва): [Баба ми гвари] же нацо ше я лапам жу паном, та мервим койцо, лем ме па-

нове вишмею (РН 42/1936, 2, М. Ковач). 4. „ліпац ше”: На влажну жем, док ше лапа на зуби, не идзме зоз дерлячу (РН 9/1927, 3). 5. „пуцац жили, корень”: зато ше и шулька да будзе збита жем, кукурица любви збиту жем, лепше ше лапа за жем (В. Саб.). 6. „починац гориц”: Огень бул таки силни же ше лапали ягоди з другой страни шора (РН 14/1936, 2). 7. „репиц ше до дакого, започинач з нїм зваду, битку”: Борбени сце человек, ... та ше до нас мирних людзох лапаце (Заря 12/1934, 3). 8. „нападац (о хоровах)”: За нашо край американски лози маю вельо векишу вредносц як європски, бо ше до нїх не лапа так лехко филоксера и други хороти (Заря 19/1935, 150). 9. „досяговац даяку територію (о жеми, держави)”: На восток лапа ше [Свята жем] такой Персії, Арабскей, по нїма Велькей Індії (РК 1933, 115, М. Мудри). ◀ Оп. лапиц.

лапаюци присл. „(исц) операюци ше з руку на мур, меблі и др.”: Вноци лапаюци идзем (Ир. Фин.); Ишол лапаюци коло мурра, аж сом поцернала же спадне (Єл. Хома).

лапиц -им зак. 1. хаснує ше з итима значеннями як и форма **влапиц** (оп.). 2. „почац дацо интензивнейше робиц”: Як конї лапелі бежац, та бежелі по дом (В. Саб.); Мойсей и Микола прешли на Мойсейово польо и лапели го чисциц од коровча, виношиц го жу драги и до ярузи (ЖиросV 266). ◀ Праслав. lapati/lapiti. ➔ У литературним язiku прилапена форма з префиксом в-: **влапиц**, а форма незаконченого виду ше и у литературним язiku хаснує без префикса: **лапац**; у бешеди младших зявела ше и форма з префиксом: **влапац**.

лапиц ше -им ше зак. 1. (до дачого) „почац дацо робиц”: Лапел ше до роботи. Всл. rap še lapil do jedzeňa (Czambel). 2. (до дакого) „почац битку, обрахунок з даким”: да го влапи, набил би го, – дума себе дідо. Не шме ше до нього влапиц (Етн29 87). 3. „запаліц ше од блізкого огня”: велька трава [ше] запалела и у тей суши и горучави лапели ше и древа (РН 30/1928, 1). Всл. trava lapila od ohňa (Czambel). ◀ Оп. лапиц.

лапишка ж. 1. „предмет хтори здабе на лопатку, вареху и под.”: Подзелени фриш-

тик. *Ище швидше прелїгнути. Три децилїтри чарней кафи и замешки залапеней на верх древеней лапишки велькосци єдней невеликей песци* (БильАзЄсм 75). **2.** *цукр. „кляпчисти цукер на палїчки, с. лизалица”*. **3.** *„скорка на палїчки за забиване мухох”* (Вер. Рм.). **4.** *коц. „с. мистрија”*. || Слц. диял. *lapiška „мотика за огартане кромпльох и под.”* (SSN) ◀ *Од мадь. laposka, lapiszka, lapityka 1. анат. „лопатка”; 2. „лопата або предмет подобни лопати”, а мадярске од славянского lopata.*

лапка ж. оп. **лабка.**

лапкац -ам *незак.* „нагло есц, лїрац у вельких фалатох”: [Вепер] *лапка цепли квап* (ЧаканБас 101). || Всл. *lapkas 1. „нагло есц”* (Hal); **2.** *„цвенкац (о зубох)”*: || Всл. *starostovi ľem tak lapkaľi zubi od strachu* (Czambel), слц. диял. *lapkať sa „тримац ше, лапац ше”* (SSN). ◀ *Виведзене зоз суфиксом -к- од лапац. Оп. лапиц.*

лапнуц -нем *зак.* „нагло поєсц”: *Кед опрашена швиня обачи же ше єй прилєгну-те праше не руша, вона го лапне* (В. Саб.). || Слц. диял. *lapnúť „влапиц”* (SSN). ◀ *Од лапац / лапиц.*

лапош х. „нїзше место на жеми дзе ше звич. длужей затримує вода по дижджу, шнїгу”: *Лапош то нїзка жем або нїзка драга; у лапошу наяр и веиенї вше вода стої* (Ю. П.); *Одидзе од валалу, трої-штвери гони, там бул єден лапош. Шеднул там до того лапоша, розязал себе торби, жедол шицко* (Етн29 159). ◀ *Од мадь. lápos „исте”*.

лапошисти -а -е: ~ **жем** „жем по хторей ест лапоши (оп. лапош) (В. Саб., МудриАл).

лапощик х. дем. од **лапош**: *Троме хлопи пошлї з галовом до найблїзшого лапощику у хторим ше затримала вода и за кратки час налапалї полни мех риби* (СабодРЦар 11).

лапшини -а -е „схопни”: *Йовгєне, не та-ки ши лапшини и швидки* (ЧаканСаф 172). ◀ *Оп. нелапшини.*

ласица ж. зоол. „*Mustela nivalis* L.” Общеславянска назва. Суф. -ица присутни у укр. *ласиця*, слц. *lasica*, поль. диял. *łasysa*, серб. *ласица* (Тимко 115, 121, 128). ◀ *Праслав. lasica.*

ласка ж. 1. „милосц”: [Панї млода] *вам таку ласку зробела, ... за вас, то єст як за свадзєбни род приготавела одїяниє брачне* (Вес 24); *Видзице, так були роботнїци ви-ложени зошицким ласки фабрикантох* (РН 4/1928, 1); *Же бизме у дачим задоволєли Госп. Богу за тоти ласки, приказано на тоти днї ... вимодлїц духовним особом псалом 50* (РК 1929, XXVII). Всл. *laska „исте”* (Czambel). **2.** „любов; вирази любови”: *Оздаль лєм так мало / медзи нами верней ласки нам остало* (БиндКост 67); *Копи шена, коч отави, / була би ласка меджи нами* (Етн9 ч. 327); *И ти, мили, думаши же маши у мнє ласку! / Маши ти у мнє ласку як пес на порвазку!* (Етн9 ч. 258); *Як ше мам за ласку я барз трапиц // кед я мушим милому персцєнь врациц. // Врацим му го, та му го дам, // єден ме зохабєл, дзе-шец их мам!* (Етн9 ч. 126); *Уж я видзим, мили мой, ласки другей любуєши, // а я сом пре те-бе сама остала* (БиндКост 93). ◀ *Од праслав. laska.*

ласкави -а -е „добри, благи”: *Кед препатри єден ласкави и барз мудри пан, доразшицко можу преувидзиц* (Ос 30); *Обидвоме старостове почню умодляц п. видавача аби бул таки ласкави аби упатрєл ище єдну голу-бицу* (Вес 23); *Панє! Будзице таки ласка-ви и вежнїце себе даскєльо динари зос тей тацни* (РН 38/1927, 3); *Управни одбор Р. Н. П. Д-а обраца ше зос молбу жу шицким чес-ним пишемнїком ... же би були таки ласка-ви написац добри статї, поуки, забави и т. д. за Руски Калєндар* (РН 3/1930, 3); *3 тей нагоди замодлєл вон Єй Велич. Кралїцу, же би му була ласкава и кумовала при кресцєню дзєвятому дзивчєцу* (РН 44/1932, 3). || Слц. *laskavý „исте”*. ◀ *Од праслав. laska.*

ласкаво присл. „з доброту, благосцу”: *Станє пред нїх [родичох] стариши старос-та, одпита од нїх сина аби го ласкаво од-пустили по дївицу, по його млоду* (Вес 20).

ласкотац -ам *незак. 1.* „дражнїц з лег-ким дотиканьом скори”. **2.** „надражньо-вац”: *влага якаши бїє до носа, ласкота на киханє* (КовИрНебо 11). Всл. *laskotas „гуц-кац”* (Czambel), укр. *ласкотати* и *лоскотати „исте”*, поль. *łaskotać „исте”*. ◀ *Од ласка (оп.).*

ласкотліви -а -е „чувствительни на ласкотанє”: Чешем коні. Чилаша немирна. Ласкотліва (КочЕвЦП 94).

[**ластар**] х. „младнік лози, хмелю”: У Ческей перишорочни младніки (ластари) [хмелю] оламую, же би глава замоцнела (РК 1927, 142). ◀ Од серб. *ластар*, а тото з грецького. ➔ Наш еквивалент, як видзимо и з предходного прикладу, *младнік*: [Наяр] У виниці. Младніки посадзиц треба, и накеди мрази допуца лозу откриц (РН 66/1926, 3, Б. Д.).

ластовичка ж. дем. од **ластовка**.

ластовка ж. зоол. „*Chelidon rustica* L.” Варианта общеславянскей лексеми, укр. диял. *ластовка*, вост.слц. *lastovka*, поль. диял. *lastówka* (Тимко 95, 121, 128, 130), укр. *ластовиця* и *ластівка*. ◀ Праслав. *lasta*, *lastovica*, *lastavica*.

ластовчи -а -е „ластовков”: Жена му гуторела: Пришол якишик вельки хлописко, страшни баюси мал, оберва як кертница, навучайки як ластовчи кридла (Етн30 188).

лата ж. „с. летва”. Всл. *lata* „исте”, поль. *łata* „исте”. ◀ Од нем. *Latte* „исте”.

латац ше -ам ше незак. „грабац ше за дачим, намагац ше посцигнуц або заробиц дацо”: Човек ше лата да дацо зароби (Лев. Ск.); Латац ше значи „грабац ше за заробком, жаздованьом” (В. Саб.); Але кед фундамент [будинку] не добри, теди мало помазаю вшеліяки латаня (РН 43/1937, 2). || Моравскословацке *zlátať sa na něso* „зможнуц ше на дацо” (Machek 321), серб. *лаћати се/латити се*. ◀ Од праслав. *latati* (Machek, ЕСУМ). ♦ *лата ше як шлепи на очи* „грабе ше за маєтком, пенєжом и под.” (В. Саб.). Оп. и **налатац ше**.

латка ж. 1. „кратша лата”. Поль. *łatka* „исте”. 2. мн. **латки** „ограда з латкох”: най през капурку ухodzi а не през нашо латки по концу загради (Заря 22/1934, 7).

латов -а -о: **латово гвозди** „гвозди коло 2 цоли длуги”, **латова шоп** „шоп з подлогу зоз латох (на хтору ше сипе кукурица, кладзе шено и под.)” (ФейИр, В. Ерд.).

латовац -туєм незак. „прибивац лати на роги закрица” (Ю. Пап). Всл. *latovac* „исте” (Hal).

лахвати -а -е „бивни, широки, хтори виши на человеку (о шмати)”: „Я не ношим мой нови капут, бо ми є досц вельки.” „А то ше нешика таке и ноши лахвате.” (СС. Мак.); Лохвати то кед вельке облєчиво на человеку. „Таке лохвате” гвари ше кед имата на даким бивно стої (Вер. Рм.). || Всл. *lachvati* „галадни, незаситни”: *lachvati do jedzeňa* (те. тот цо ма вельки, бивни жалудок) (Buffa 146), укр. *лахматий* „розтаргани; бундас-ти”, *лохман* „ренда”, рсй. *лохмотье* „ренди”; поль. *łachmany* „ренди”, *łachmyta* „розтаргалец”. ◀ Од *лахи* (оп.).

лахи ж. мн. (єд. *лаха*) „гоч яки шмати, ренди”: Та цо ши ми тоти лахи громаду наруца! || Всл. *lachi u lachy* „шмати” (хаснує ше попри *šmati*) (Czambel), укр. *лахи* „гоч яки шмати, ренди”, поль. *łachy* „исте”. ◀ Од праслав. *лахъ* „ренда”. Оп. и **лахвати**.

лац лаєм незак. 1. „у гнїву вигваряц непристойни слова, лаца”: Мац му вше надпоминала же лац то грих. 2. „оштро, з бидкима словами нападац”: Яник придзе зоз школи, Ганьча ше му поносує же мац [мачоха] ю вше лає (Етн29 274); Не бой ше, сину, ... гоч це будзе и лац дакус, а ти то преслухай (Етн29 274). || Всл. *las* „исте”: *mosno bi ho lau pre šestru* (Czambel), карп.укр. *лаяти* „исте”: Не так била, як лаяла, лаяла (Муш-Голоси 142). ◀ Од праслав. *lajati*.

лац ше лаєм ше незак. „заклінац ше, пришагац”: А краву кед оцец купел, жена так ше лала же яка добра, а мушела сом єй ноги вязац [не дала ше доїц] (Пвл. Бл.); Лал ше же неправда, же сплєтаю (С. Мйр.); кажди час ше лала, же наисце шицко правда, цо вона приповеда (РН 11/1931, 2); А Жид заш ше з Богом закліна же вон ю [груды сира] жедол. Зато ше так шицки Жидзи з Богом лаю же тот Жид ше перши так лал (Етн30 156). ◀ Оп. лац.

лаце с. „с. псовка”: Послухайце лєм цо ше през дзень става у людских обисцох; цо учуєме? Лаце и преклінане! ... Цали дзень ше лає, з лацом ше лега, з лацом ше и става! (РН 45/1936, 3); Мой человек бул досц строжи и наровни, але нігда не облал, не. Вше виберал слово, лєм да не будзе лаце (Рускинї 204). ◀ Оп. лац.

лациц -им *незак.* „прибивац лати на закрицу”. Всл. *lacić „исте”* (Buřfa 146). ◀ Од *лата*.

лачни -а -е „гладни” у фразеологізму *збера ше як ~ с..ц* „помали ше збера, розцагує ше”. ◀ Виведзене од кореня *лак-* „барз жадац дацо”: псл. *lakati/alkati* „барз жадац”, чес. *lákati* „1. исте; 2. лудзиц, вабиц”, рсй. *алкаты*; од того и наш прикметнік *лакоми* (оп.), праслав. *alk-omъ/lakomъ*, чес. и слц. *lakomý* „скупы, жадни”, слц. и чес. *lačný* „гладни; жадни дачого”; нашо *лакота* (оп.), чес. и слц. *lakota* „скупосц; жадносц, жажда”.

лашиц -им *незак.* „лакомиц, прицаговац, спокусовац”. ◀ Оп. *лашиц ше*.

лашиц ше -им *ше незак.* „лакомиц ше, чувствувац спокусу, пажериц ше”. Поль. *łasować* и *łasić się „исте”*, *łasy* „тот цо ше лакоми, пажерни”, укр. диял. *ласити* „лудзиц, прицаговац”, *ласитися* „лакомиц ше, лашиц ше”. ◀ Праслав. *lašъ* „тот цо ше лакоми”. Истого походзенья и *лешовац* (оп.).

леандер *х. оп. леяндер*.

левеш: *кромплі на левеш* „кромплі без мяса”: *Кед кромплі були з месом та то ше уж паприґаш волац; и пасуля була на левеш „без мяса”* (В. Саб.). ◀ Мады. *leves* „юшка”.

[леворвер] *х. „револьвер”*: *скочел и опар му жу слихи леворвер* (РН 48/1937, 2). ◀ З анґлійского прейґ серб. *леворвер* (и *револьвер*). Оп. *револьвер*.

легвариц -им *незак.* „ніч не робиц”: *Пошол на роботу, а не роби, лем леґвари* (М. Рм.); *Леґвари дахто кед ніч не сце робиц, лем так препровадзує дні* (Г. Р.); *у Сиверней Енґлескей ище ест хлопох котри оставаю дома и легваря, док мацери и дзивиц ходза на роботу до фабриках* (Заря 7/1937, 5). || Слц. диял. *legvart* „одроснути хлапец, хлапчиско, нероботнік” (SSN). ◀ Неясне. Можліва значеньова вяза зоз мады. *légvár* „воздушни замок, фантазиране о невитворлівим”, *légvárat* „правиц воздушни замки, фантазирац о невитворлівим”: хто *леґвари* тот фантазира о невитворлівим, те. „прави воздушни замки” (пор. и анґл. *castle in the air* „воздушни замок”, ит. *far castelli in aria „исте”*).

легварош *х. „нероботнік, подляк”*. Оп. *леґвариц*.

леґине *х. мн. „файта квеца”* (Ир. Фин.).

леґинь *х. 1. „неоженети млади чловек”. 2. „ровень, иста генерация и пайташ”*: *Онуфрий моєй дзивиц Марі леґинь бул „бул иста генерация з Марю и єй пайташ”* (Люб. Як.). ◀ Од мады. *legény*. Значене „леґинь з хторим ше дзивка забавя” превжате зоз сербского.

леґиньски -а -е „хтори ше одноши на леґиня”.

леґиньство *с. „леґиньски час”*: *бачи Михал, за леґиньства перши у шпиваню* (РН 20/1930, 2); *Робел так як його пайташе з леґиньства* (ЖирошМСМ 171).

леґиньчиц ше -им *ше незак.* „буц леґинь, препровадзовац леґиньски дні”: *А дакус ци ше треба и леґинчиц, та ти приц [зоз швета] просто дому* (ЖирошМСМ 136).

леґиньчок -чка *х. дем. од леґинь*: *Ша я уж мам штернац роки! Леґиньчок* (Ко-чЕвЦП 107).

[легитимация] *ж. „особни документ”*.

◀ Серб. *легитимација „исте”*, а то од лат. *lex (le:gis)* „закон”, *legitimus* „законіти”.

леї *мн. 1. коц. „файта неплодней жеми”*: *Леї то найгорша и найнізша жем у Коцуре* (С. Мйр.). **2. коц. „пажица, деп”: *През леї, през лучки / и през мили поля* (ФейсаЖЛ 100); *Лехки витор ноши фини запах од ліпох ... през желени леї ... аж жу мне на дражку* (РН 80/1926, 2). **3.** У Коцуре ше хаснує и форма єднини *лея ж.* (мн. *леї*) **а)** „жем коло валалу и блізка при валале”. **б)** „фалат жеми од 1200 кв. вати” (В. Саб.); *Уж як ожене-ти у Америки, зоз своїм оцом, змогнул хижу и штвери леї, по 1.000 квадратни вати* (ЖирошV 139). **4.** у М. Ковача „фалат жеми на лукох”: *Война ше закончала, ми остали сами зоз тоту хижочку и лею на лукох* (КовМихНО 211). **5.** У Керестуре *Леї* микротопоним: назва єдней часци окраїска валала. ◀ То славянски польопривредни термин, праслав. *lěxa* „пасмо поля медзи двома браздами”: укр. диял. *ляха* „градка на полю; пасмо поля”, чес. *lícha* „заеднічка**

парцела леса”, поль. *lecha* „градка, парцела”; у сербским ма форми зоз *x* (*лијеха*) и *j* (*леја*) 1. „градка у загради”; 2. „парцела жеми зашата або засаджена з даяку культуру”: *конопа на леја* „парцела на хторей зашата конопа”; 3. „фалат жеми хтори орач може поорац до поладня”. Карпатски паралели зоз њ зме не заначели, а то би указовало на сербске походжене лексеми у нашим языку. Медзитим, тота лексема у бешеди старших Руснацох ище барз позната, а таки слова у нашим языку з векшей часци з карпатскей лексики. Прето остава недосц ясне чи *лея* у нас з карпатскей чи з новей лексики.

леле *непрем.*: **пияни як** ~ „цалком пияни” (Г. Р.); **як леле** *то* дакус пияни (В. Саб.); **патри як** ~ „патри як не при себе” (РК 1922, 133); **ходзи як** ~ „ходзи як дакус дуркнути” (М. Рм., В. Р.). ◀ Неясне.

лелийов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на лелию”. Всл. *lelijovу* „исте” (Hal).

лелия *ж. бот.* 1. „*Lilium L.*”: Апочко, мамочко, ... / Виховали сце ме як билу лелию, / *тера*з ме одведу з цалу компанию (Вес 28). У укр. диял. *лелия*, поль. диял. *lelija*. У слц. ище 1603 р. зафиксоване *lelia*; всл. *lelija* (Czambel) и *lelija* (Sipos); *buli jak lelije Slovjakoch predkove* (Lacko 57). 2. „*Iris L.*” Преношене назви зоз *Lilium* случело ше пре подобносц квитка. Хаснуе ше у тим значеню и у укр. диял. *жовта лелия*, слц. *lilija*, *lalija*, и поль. диял. *lelija*. Преношене назви ше случело ище до преселеня (Тимко 65, 75, 77). ◀ Од лат. *lilium*.

лемберче -еца с. „женски брушлік”: Чула сом од сушеди Тамашовой, *гварела*: Тото лемберче (Сф. Мак.). Слц. диял. *lember* и *lemberčik* „женске облечиво подобне блузни” (SSN), сербски у Войводини *лембер* и *лемберче* „исте” (Г. Р.). ◀ Неясне.

леменциц -им *незак.* „барз сцец дацо достац, посцигнуц” (Пвл. Бл.): Я не так леменцим за тим да ищицко знам, ищицки новосци у валалє (Люб. Як.); Дахто леменци за роботу „сце заробиц”, а дахто не леменци за роботу „не сце заробиц”. (Лев. Ск.); Леменци да ци дацо вежне, да ци дацо нароби (= меркуе, намага ше) (В. Ерд.); Превельо

раз ше случи при дапоєдних наших людзох, же му цудзе припадне милише як свойо. Свойого ше ганыби и занєдзба а за цудзим леменци (РН77/1926, 1). || 3 истим значенюм всл. *lementovac* (Kalal) и *lementovac*: tot clevek zaś lementuje (Czambel), слц. *lamentovať* и *lamentitiť* „исте”, поль. *lamentować* и *lamęścić* „исте”, укр. *лементувати* и *лементити* „барз гласно бешедовац”. ◀ Од лат. *la:menta:ri* „нарикац, викриковац”. Синонимски форми: *лементовац* и *леменциц* (оп.).

Лемки х. мн. (ед. Лемко) „назва карпатских Русинох (преважно у Польскей)”. Виведзена є од у їх бешеди часто хаснованого словка, злучника и присловника *лем* „лем”. У нас ше у литературним языку почала хасновац у першей половки 20. вику.

ленийка *ж.* „с. лењир”. Всл. *lenija* „исте” (Sipos), всл. *lenijka* „проста линия, смуга” (Hal). ◀ Од *лєния*.

лєния *ж.* „проста смуга”. Слц. *línia*, всл. *lenija* (Hal), мадь. *lénia*. ◀ Од лат. *linea*, хторе до нашого языка могло присц преїг мадярского *lénia*.

[**лєнір**] *х. оп.* **ленийка**. ◀ Од серб. *лењир*, а то од нем. *Lenier*.

[**лєпе**] *непрем. бот.* „*Aster salignus Willd.*”. ◀ Премєнка першей компоненти сербскей назви *лепа ката* спрам инших назвох дробних рошлїнох: *нашенє, желе, коровче...* (Тимко 23)

лепетка *ж. зоол.* 1. „ночни мотиль *Plusia gamma L.*” 2. *коц.* „мотиль”. 3. „дзєцинске бависко (с. играчка)”: *Лепетка була лєтне бависко бо ше ю правело теди кєд кукурици були ище желєни* (ХомаМ 19). У вост. слц. *lepetka* „дньови мотиль”. ◀ Наша назва, ягод и восточнословацка, вироятно пожичка зоз мадь. диял. *lepetyke* „мотиль”. Вона ше у мадярским пояшнює як угро-финска ономатопея; поштредни доказ того може буц и же ше у даєдних наших валалох лексема *лепетка* хаснує на означованє каждого мотия (Дюрдьов, Коцур) (Тимко 90, 124, 127). По О. Тимковой менєй вироятне толкованє же назва *лепетка* походзи од ономатопейского дієслова **лепетац* „трепєниц, бринїц и под.” Оп. и под *лепетюха*.

лепетюха ж. „жена хтора вельо припо-
веда, хтора розноши плетки”: *Пришла до
нас як тота лепетюха, та страшила мою
Сенку же шицки з валалу будземе вигнати,
а вони не* (С. Мйр., В. Саб.). || Укр. *лепетуха*
„исте”: *Найважливіше – щоб не бачила ця
нездержлива лепетуха, а то зараз рознесе
по всій слободі* (СУМ). ◀ Од ономатопей-
ского дієслова **лепетац*, праслав. *lepetati*
„трєпєциц, бринїц и под.”, хторе у нашим
язику не зачуване: укр. *лепетати* „гучац
(о потоку)”, рсй. *лепетать* „исте” (ЕСУМ).
Синонимска форма *клепетюха* (оп.).

лепинь х. „печиво кляпчистей фор-
ми з хлебового цєста, с. лепиња”: Зоз цєста
зоз хторого ше пекол хлеб часто ше охабя-
ло дакус на лепинї, цукровніки лебо на осух.
Цєсто ше зоз древену розвалку розогнало
на округло и, кед ше правело лепинї, вєц ше
посолєло, а кед ше правело цукровніки, вєц
ше поцукровало (ДудашКс 142. ◀ Од мадь.
lerény „исте”).

[**летви**] ж. мн. „аколь/фанг за овци”: По-
лопадьново слунко приграло на овци цо у
летвох дихцєли на горучави (ЧаканБас 69).
◀ Од серб. покр. *летве* „исте”: затворити
овце у летве, а то од серб. *летва*.

лея ж. (мн. леї) коц. 1. „жем коло вала-
лу и блїзко при валале”. 2. „фалат жеми од
1200 кв. вати (В. Саб.). ◀ Оп. леї.

[**леяндер, леяндор, лияндер, олияндер,
олеяндер**] х. бот. „*Nerium oleander* L.” Но-
ва позичка науковей назви прейг поштред-
ніцтва серб. *олеандер* лебо мадь. *leánder,
leandro* (Тимко 60).

-**лє** слов. 1. за спонуковане: *а баба та-
кой за нїм: „Стой, сину, стой, ... Шєдні лє
ту, най цє дакущицко поискам* (Етн29 12);
*Як полуднюю, а вон стрєдньому братови гу-
тори: „Идз-лє, брату, вонка, опатри тот
статок, же би ше там не попребивалї або
не позабивалї* (Етн29 24); *Становєл конї
пред валалску хижу та гвари: „Зидцє лє те-
раз андьо та аталь пойдзєме до вашєй ро-
дзини пєшо ...”* (РН 35/1929, 3, М. Ков.). 2. и
у злучєню **ноце-лє**: *Гей гудаци ноцє льє йєд-
ну!* (Заря 10/1937, 7) || Всл. -*лє* „исте”: *dajle,
idzle, nole, pale* (Hal)

лебо злуч. роздєльни. Слц. *lebo* „исте”.

лев х. зоол. Общєславянскє слово ко-
тре ма паралєли и у других индоеврпских
язикох. Єст пробованя пояшніц лексєму як
праиндоевропскє творєнє, алє заш лєм вє-
цєй фаховцох думаю жє праславянскє **lěwъ*
общєславянска позичка зоз ст.нем. *lêwo*, а
воно зоз лат. *leō*, лебо грєч. *λέων*, котри го
позичєли зоз семитских язикох (Тимко 84,
85).

левица ж. „самица лєва”: *Пойдзє до лєса,
намири на єдну лєвицу. Правє дойчи тройо
лєвчата* (Етн29 79). Єст и теорїї по котрих
дериват *лєвица* створєни ищє под час об-
щєславянскєй єдносци (Тимко 85).

лєвчє -єца с. „младє лєва”: *тройо лєвча-
та* (Етн29 79).

легац -ам нєзак. 1. „забєрац лєжацє по-
ложєнє”. 2. „легац спац”: *Позно легац, а вчас
ставац* (нар. писня). ◀ Праславянскє *ležati*,
ložiti, *leg-ti*.

лєгки -а -є „нєзначни по чєжини”. Всл.
lěhki (Czambel), слц. *lahký*, укр. *легкий*. ◀
Праслав. *lьgъkъ*.

лєгко присл. 1. „виводлївє з малє на-
пружєня, з лєгкосцү”: *То цалком лєгко по-
робиц*. 2. „у вигодних обставинох, добрє”:
*Лєгко гáздинї, вона нє зна яки змє барз глaд-
ни* (ЕтнV 102).

лєгнуц -нем зак. 1. „завжац лєжацє по-
ложєнє”. Всл. *lěhnuc* (Czambel). 2. „лєгнуц
спац”: *Аж над раном лєгнул*. 3. *Конь лєгнул
до штвєрци и почал цагац – гвари ше кєд
конь добрє цага* (В. Саб.). ◀ Праслав. *legti*,
lěgati, *ležati*.

лєгучки -а -є „барз лєгки”. Слц. *lahučký*
„исте”.

лєдво присл. 1. „чєжко; у барз малєй
мири; конєчно”; всл. *lědvo*: ~ *še vidrapal*
(Czambel). 2. „з вєльким нєсцєрпєньом”:
*почал покашльовац и лєдво чєкал да можє
уж цо скорєй дому дойцү и лєгнуц до посцєлї*
(РН 15/1928, 2). 3. „чєжко можлївє”: *Було их
там лєдво дзєшєцєро*. Всл. *jest jich tam ledvo
džešec* (Hal). ◀ Праслав. *lědvъja*.

лєднік х. бот. „*Vicia sativa* L., с. грахо-
рица”. Слц. диял. *lědňik* „исте”, укр. диял.
лядник „исте”. ◀ Од праслав. *lědъ*, *lědъnikъ*

„газ, коровче”, од хторого походить и серб. ледина „пацица”.

лежац -жим *незак*. 1. „буц у лежачим положено”. 2. „буц, находзиц ше дагдзе”: *Тот остров [Фарос] лежи у Средоземним морю* (РН 3/1933, 3). 3. „ношиц у характеру даяку скриту прикмету”: *Лем ше сину, не звер так на твардо нікому, бо не знаи цо у нїм лежи, чи ци не начкодзи на здравлю або на щесцу* (ЖирошМСМ 85). ◀ Праслав. legti, lēgati, ležati.

лежиско с. оп. под *лежовиско*.

лежкац -ам зак. дем. дзец. „легнуц; лежац”. Слц. ležkať (si) *незак. експр.* „лежац (звич. о дзєцох)”.

лежовиско с. „место дзе животиня лежи, одпочива”, зазначене у РК (у Биркаша и др.): *А мерковац на то да [опрашена швиня] вше будзе у сухим и цеплим лежовиску* (БирК1941, 119); [Швиня] *вше меркує на то, да єй лежовиско будзе вше чисте* (РК 1941, 114). || Всл. ležoviško „исте” (Hal). ➔ У Биркаша и форма *лежиско*: *На даскельо годзини пред праишеньом швиня себе рихта лежиско* (РК 1941, 119).

лезнуц¹ лежем и лежнем *незак.* „упадовац до блати и под.” ◀ Оп. лєзц и лєзнуц².

лезнуц² лежнем *незак.* „бляднуц, трациц фарбу”. ◀ Од праслав. lēzti, lēzq, оп. ви-лезнуц².

лєзц лежем *незак*. 1. „упадовац до мегкей маси и под.”: [Бильчки] *трєпеме дотля догдод не будзе такє густє же кед положимє пуслу да ніч не лєже* (НКух 71). 2. „чєжко исц”: *Леже, леже по жележе, душу не ма – душу веже* (нар. загадка). Слц. liezť „помали, чєжко исц”, поль. leżć „исц, цагац ше”. ◀ Як и лєзнуц¹ и лєзнуц² од праслав. lēzti, lēzq.

лєйба ж. „моцни диждж, запор”: *Ище под час бурї ше спуццел таки каменєц як голубово вайца ... Потим настала така лєйба же шицки повали попрємакали на салашу, а на польох стала єдна вода* (ЛатякТал 90–91). Слц. lejak „исте”, слц. диял. lejba „исте”: *Taku lejbu ňepameta ničto vo valaľe* (SSN). ◀ Од ляц (лєєм).

лекац ше -ам ше *незак.* „бац ше”, у нар. писных: *Мамо моя, мамо, лекам я ше вно-*

ци, / попод наш облачок ходза хлапци вноци! (Етн9 ч. 136) У вариянти истей писнї *бац ше: Мамо моя, мамо, я ше боїм вноци* (Етн9 ч. 137). || Слц. ľakať sa „исте”, поль. ľękać się „исте”. ◀ Праслав. ľękati. Форму зак. виду з-лєк-нуц ше хаснуєме и нешка.

лем¹ присл. 1. „єдино, виключно”: *Кед не вельо з Керестура до Сентомашу пойсц можу, лем тот пойсц може цо ма даякого коня* (ЕтнV 102). 2. (и у злучєню *кед лем*) „нараз”: *лем придзе єгзєквент до хижї з єдним ешкutom и єден кишбирів и єден полицай. Єгзєквент скричи: Берце перину, а кишбирів муши брац* (= нараз лем придзе) (ЕтнV 96); *Удери по роцку, лем вибєгнє вайчак, а за нїм шицок минєш* (= нараз лем вибєгнє) (Етн29 23); *вонка уж коч чєка на свяцєнїка, кед лем понагля єден чловєк задигцєни: „Паноцєц, модлїм вас, не идцє бо ми ше дораз дзєцко народзи, та да го окресцицє ...”* (РН 18/1935, 3). 3. „вироятно, бизовно; озда”: *Лем дагдзе пошол кед го нєт дома* (= бизовно дагдзе пошол). ◀ Од праслав. le по (два праславянски синонимски словка зоз значєньом „лем”) (ЕСУМ III, 221). Укр. диял. лєн, карп.русин. лєм, слц. lєn. Од того и назва карпатских Русинох *Лємки* (прєто же у бєшєди хасную присловнїк, словко и злучнїк лєм).

лем² слов. за помощньованє: 1. „не старай ше, роб свою роботу”: *Газдиня му гвари: „Лєм ти идз на польо та ор, я поношим [дрєво] и сама”* (Етн29 168). 2. „заш лєм”: а) *Алє и штрофи [родичох же не посилаю дзєци до школи] не маю вельо смисла, бо гоч и кару заплаца, дзєци лєм не пошлю до школи, кед на нїх маю роботи дома* (= дзєци заш лєм не пошлю до школи) (РН 41/1929, 2). б) з истим значєньом и у злучєню *зато лєм* „заш лєм”: *Вєцєй як годзину розгребовал вон [пєс] шнїг зоз своїма моцнима пазурами, ... и зато лєм вигреб хлапца з под шнїгу* (= и заш лєм вигребал хлапца) (РК 1925, 113). 3. значи же дахто ма повод, мотив за дацо: *Янка волаю Коцурицї за гробара, лєм з нїм комендїї правя* [волаю го же би бул гробар, бо знаю же є не за тоту роботу] (В. Саб.); [Баба ми гвари] *же нацо ше я лапам жу паном, та мервим койцо, лєм мє пановє вишємо*

(РН 42/1936, 2, М. Ковач). 4. „же би(м) не, не будзе ніч”: *Заи у моди керпари до кухні? Та ша, лєм бим не ткала керпари!* (= же бим не ткала, не будзем я ткац керпари!) (Пвл. Бл.); *Да придзем коштовац вино? Та ша гей, лєм бим не ставала з посцелі пре вино!* (= же бим не ставала! не будзем я ставац!) (Єл. Хм.); *Намерали ци вельку влагу у слунечніку? Думаи же ци ю зменшаю? Лєм би ци не знялі влагу!* (= же би не зменшали! не зменшаю!) (В. Саб.) 5. „ле-”: *Слухай лєм да ци погуторим цо сом надумал* (РН 4/1930, 3, М. Ковач). 6. значи „гоч” у злученьох: *хто лєм „гоч хто, с. било ко”, цо лєм „гоч цо, с. било шта”, дзе лєм „гоч дзе, с. било где”* и др.: [Бачи Янко] *бул више гладни за жему. Више му було премало и шицко му клало очи, цо лєм видзел у своїх сушедох* (= гоч цо видзел, било шта да је видео) (РН 41/1933, 2); *Жива любов жу ближньому понукуе чловека, да му помага, дзе лєм може и кеди лєм може* (= с. где год може и када год може) (РН 39/1933, 4); *кельо лєм могол шицким робел упрекосц* (РН 25/1933, 2). 7. и у злученю *раз ~ и нараз ~ „нараз, одразу”*: *Нараз лєм ту нина Юлка з ваишару як оса нагнівана, та ше вадзи зоз мужом* (РК 1926, 119). • **же лєм** змощное значене словох: *буду ше леґине однімац за тобу. Вибереш себе такого же лєм* (= вибереш барз доброго, красного и под.) (РК 1928, 103); *уж лєм „озда”*: *Уж лєм придзе кед обецал „озда лєм придзе”*. ◀ Оп. лєм¹.

лєм³ злуч. 1. *процивни*: *Не зато ше старам же ме шугай не сце, / лєм ше зато старам же ми губи щесце* (= але ше зато старам) (БиндКост 58). 2. *часови*: „лємцо, праве”: *Ище стари лєм под греду, млади спитал, / лєм старого поховала, млади витал* (= лємцо старого поховала) (Тон ч. 35). • (**так, таки, таке**) **же лєм** „барз”: *Чловека робел здзечне же лєм* (= робел барз дзечне) (Пвл. Бл.); *Оцец му бул шорови же лєм, а на кого вон поишол? Сам на себе* (= оецц му бул барз шорови) (Лев. Ск.); *купел сом вина од нього тельо и тельо и вец сом умиишал яблуков „сайлер”, ... и то зоварло. Знаце, яке то фи-не було, же лєм!* (ЖирошМСМ 177) ◀ Оп. лєм¹.

лєментовац -туєм и **лєменциц** -им не-зак. *експр.* „поносовац ше, нарикац, викриковац”: *Вон стої при посцелі як осудзени и чує же жена така хора цошка лєментує, кельо ей хорота допуцує* (КовМихЦВ 101); *Кажди ... котри патри далей од свогого плота, котри не лєменци лєм за свою чесцу ... участвовац у вельким ділу народного просвищования* (РН 21/1928, 1). ◀ Оп. лєменциц.

лємже злуч. *процивни* „але”: *Сцелі го забиц ... лємже вон их ше не бал, лєм ше не сцел биц з німа, та сцекол* (Етн29 168). Всл. *lēmže „исте”*: *vipatra jak had, lēmže ma kridla* (Czambel), *roľe [= поля] ma, lēmže ňe zna na ňich gazdovac* (Buffa 151). ◀ Од лєм + же, оп. лєм¹.

лємцо¹ *присл.* „праве”: *Лємцо сом ше врацел, уж забренкал телефон • лємцо не I „скоро”*: *Висповедали ше лєм цо не шицки* (РН 17/1931, 2); *Тот дим [од згореного коровча] закурил лєм цо не шицку поверхносц* (ЖирошV, 266) 2) „мало хибі (хибело)”: *уж 12 годзин лєм цо не!* (РК 1929, 66); *Лємцо сом не спаднул*. ◀ Од лєм + цо, оп. лєм¹.

лємцо² злуч. *часови*: *Лємцо сом тот швет упатрел, / жимске слунко ме уграло* (НадьМитБДзв). ◀ Од лєм + цо, оп. лєм¹.

лєн х. *бот.* „*Linum usitatissimum L.*” У укр. *диял. лєн*, *вост. слц. lēn*, *поль. диял. lēn*. ◀ Праслав. *lьnъ* (Тимко 38, 74, 127).

лєніви -а -е „хтори не любі робиц”. Всл. *lěŋivі „исте”* (Sipos). ◀ Праслав. *lěŋivъ*.

лєнівство с. „лєнівосц”: *Тото лєнівство и недзбалосц мушине на слідујуци рок вико-реніц* (РН 2/1930, 3).

лєніц ше -ім ше *незак. 1.* „трациц шерсц (о статку, псови и др.)”: *Крави ше наяр лєнєлі. Кед ше крави почалі лєніц, тоту шерсц очесалі з ніх рано и з тей шерсци вишулькалі лабду, та ше з ню дзеци лабдалі* (В. Саб.). Всл. *lєnic se „исте”* (Hal). 2. „трациц лупки (о риби)”: *Сушеда ми за Крачун принесла таку потьку цо ше лєні* (В. Саб.). ◀ Праслав. *linjati, linati, liněti*.

лєновац -нуєм и **лєновац ше** -нуєм ше *незак.* „буц лєніви, не сцец ше робиц” (М. Рм., В. Р.): *Мухи лапац значи „лєновац ше”*

(Кочиш/ЛР 47); *Нье треба ше нйч льеновац / Алье вельо туду дац* (Заря 3/1939, 8); *Ленуєш ше побегнуц за кравами та их биєш!* (РочКн 105, Е. Планчак); *Шицки ци [швині] посцекали до чкоди, а ти ту ленуєш. Езер рази сом ци гварел, же ши ні зач не валуш-ни* (РН 47/1932, 3). || Слц. діял. *leniť sa* „исте” (SSN), укр. *лінуватися* и *лінитися*. Оп. и *ленствовац*. ◀ Од *леніви*.

[ЛЕНСТВОВАЦ] -вуеть *незак.* „буц *леніви*, не сцєц ше робіц”. Дієслово хаснуєме под уплївом сербского *леньствовати*. ◀ Оп. *леновац* (*ше*).

ЛЕНОВИ -а -е „хтори ше одноши на *лен*”: *ленови мех*.

ЛЕНЧА ж. 1. *бот.* „*Lens cullinaris Medik*”: 3 *ленчу ше* [у Сриме] *кармело воли, крави або швині* (Радуповачки 107); *Порозкладав им тот найстаршии на громадкы ленчи, або смокви, або пасулі* (Етн30 93). || У укр. діял. *ленча*, зах. укр. *линча*, *лен'ча*, *ленча*, вост. слц. *l'enča*: ~ *še vari* на вари на *kvašno i* на *sladko* (Czambel). 2. „округли кафови шплях на твари, с. младеж, *paevus*”: *познала го по льєнчи хтору мал на льицу еице як дзецко* (Заря 6/1940, 7). Словацка деминутивна форма *šošovička* (од *šošovica*) тиж ма и значене „ленча на твари”. ◀ Пожичка зоз мадь. *lencse*, дзе воно славянизем (Тимко 32, 79). Славянска форма *lęta* зачувана у серб. *лећа*, рсй. *ляча*, болг. *леџа*.

ЛЕНЮХ и рид. **ЛЕНЮШ** х. „леніви човек”: *Но, геле ге, ти ленюшу шветски* (РК 1928, 197-198). Всл. *leňuch* „исте” (Hal). ◀ Од *леніви*.

ЛЕНЮХА и **ЛЕНЮША** ж. „леніва жена” (В. Ерд.): *Но, пале ти ше єй ленюши. Ледво ше вицагла з посцєлі, а уж би заш спала ... Но, геле ге, ти ленюшу шветски* (РК 1928, 197-198, М. Няради, уч.).

ЛЕНЬ *леню х. коц. оп. ЛЕН*

ЛЕНЬОВИ -а -е *коц. оп. ЛЕНОВИ*.

ЛЕПШАЦ ШЕ -ам *ше незак.* „поставац лепши”: [Незадовольни з дзецми, часто крикуєме младеж.] *Але дармо. Од того ше нашо дзеци не лепшаю, але можеме повесц иице горшаю* (РН 107/1926, 2, М. Поливка). Гоч тото дієслово не маме зазначене у вецей авторох, тримаєме же воно хасноване у бе-

шеди, з оглядом же маме виведзене *полепшац ше* (оп.) и антонимне дієслово *горшац ше* (оп.). Пор. и всл. *lepšec* „поставац лепши” (Hal).

ЛЕПШЕ КОМП. од **ДОБРЕ**.

ЛЕС х. „велька поверхнось жеми зароснута з древами”. Всл. *les* „исте” (Czambel), укр. *ліс* „исте”. ◀ Общеславянске. Праслав. *lěsъ*.

ЛЕСОВ ДОХТОР х. *зоол.* „*Dendrocorpus major L.*” Подобни метафорични назви присутни и у укр. діалектах Карпатох: *дохтур, дохтор, де"ре"вл'аний дохтор, дохтур дєрев, лісовий лікар, врач лісу*, у слц. діял. *lesni tesár*, у поль. діял. *doktor* (Тимко 104, 123). Общеславянска и праславснска назва за лесового дохтора *dětelъ, dętelъ, dętylъ*: укр. *дятел*, поль. *dzięcioł*, серб. *детлић*.

ЛЕТАЦ -ам *незак.* „рушац ше по воздуху”. Общеславянске. ◀ Праслав. *lętati*.

ЛЕТНИ -а -е „хтори ше одноши на *лето*”. Всл. *letni* (Sipos), слц. *letný*, поль. *letni*, укр. *літній*. У лит. языку ше хаснує и форма зоз нь: **ЛЕТНІ**. Єден приклад такей форми находзиме и у Гнатюка: *летні дзень* (Етн29 174).

ЛЕТО¹ с. „рочна часц од 22. юния до 23. септембра”. • **НА ЛЕТО** „док будзе лето”. Общеславянске. ◀ Праслав. *lěto*.

[ЛЕТО²] с. *оп. ЛЕТОК*. ◀ Од серб. *лето*, а то од *летети* „лециц”.

ЛЕТОК -тка х. *пчол.* „отвор на кошніци през хтори пчоли вилетую и улетую до кошніци”: *обачиме як ше пчоли почню нараз гарнуц през лето* (дзверка през хтори виходза) и *кружа жуброняюци* (Заря 1-2/1935, 10). || Слц. діял. *letáč* и *leták* 1. отвор на кошніци” (у 17. в.) (HSSJ); 2. „дещичка на кошніци або голубніку з хторей злетую пчоли одн. голуби” (SSN). ◀ Од *летач/лециц*. У РН зазначени и форми **ЛЕТАЧ** и **ЛЕТНІК** = уход за пчоли у кошніци (РН 14/1935, 4, В. Сабов).

ЛЕТУШНІ -я -є „летни”: *Настали горущейши летушні дні* (РС од 13. 05. 1949, 4); *Припекло летушине слунко на розпуканей нажици* (ЧаканБас 34). || Всл. *letušni* „исте”: *v letušni čas* (Czambel), слц. *letný* и *нар. letušný* „исте”. ◀ Од *лето*.

лециц -им незак. „рушац ше по возду-ху”. ◀ Праслав. lětetī.

лешик х. дем. од лес. Всл. lešik „исте” (Czambel).

лешовац -шуем (за даким, дакого и без обекта) незак. „стрежиц, мерковац, с. вре-бати” (Мел. Пвл.): *Кед ше на дакого сумня, та ше за нїм лешує* (М. Рм., В. Р.); *Тидзень сом за нїм лешовал, а више ми якош вимкнул* (ПапгДюКШ 20); *Гварим: Исо, идзце отадз, бо вас ту лешую. Уда вас тот человек* (Рускині 47); *Обачел стари гавран з високого древа вовка як лешує и приближує ше жу чупору овцох* (Ш. Чакан, Б2, 6. 88); *Вовк начулел уха и сам лешуючи чи не вискочи елень зоз гуцави* (ЧаканБас 95). || Слц. lašovať (za kým/čím и ридко koľo/čo) „гледац”, чес. lašovati „исте”, слц. диял. lašovať, lešovač „гледац, тайно кутатовац”: *čuo ro našom dvore lašuješ?* (SSN). Судзаци по словацкей и ческей форми, наша першобутна форма могла глашиц *лашовац. Польска и українска форма зоз с место ш и з иншаком значеньом: поль. łasować „лакомиц ше, лашиц ше”, укр. ласувати „исте” (поль. łasy „хтори ше лакоми, лаши на дацо”, укр. ласий „исте”). ◀ Од праслав. lašъ „смачни, прицагуючи; лакомни” (Machek, ЕСУМ). Истога походзєня и нашо лашиц ше, хторе ше по значєню склада зоз польску (łasować) и українску форму (ласувати).

лєщина ж. „лісковец (древо)”, лєм у Гнатюка: *А там горе вербина, под вербину лєщина* (Етн9 ч. 189); *Воно [дзивче] ше му скрило под єдну лєщину / же би го пан не заштрєлєл пре дзиву жвируну* (Етн9 ч. 209). У єдней нар. піснї мамє и форму лїщина (оп.). Слц. lieština и leština „исте”, поль. leszczyna „исте”, укр. лїщина „исте”. ◀ Оп. под лісковец.

[ливада] ж. „парцєла або терєн под траву”, у мишаних штрєдкох. ◀ Од серб. ливада, а то з грєческого. Нашо еквивалєнти пажица, дєп и луки.

лиготац ше -ам ше незак. „швициц ше, блїщац ше”: *Конї ше аж лиготаю, таки су вичєсани* (В. Р., М. Рм.); *Алє яки крачун! На його конаркох правдиви гвизди ше лиготали*

(РН 47/1927, 3); *Кед ше белависта фарба у дуги блїщи (лигота) будзє красна хвиля* (РК 1932, 137, М. Биркаш). || Слц. ligotať sa „исте”, слц. диял. ligotať sa „исте”: *viglancuvala čizmi, len sa tak ligotali* (SSN), всл. lygotac se, lygocic se и jagac se „исте” (Hal); слц. ligavý/likavý lan „швицаци, блїщацци лен”, ligot(a) „блїщацосц”, ligotačka и ligotka „блїщацци предмет” (Kalal 307), jagatný, jagavý, jagotavý, jagotný „блїщацци”, jagať sa и jagotať sa „блїщацц ше” (Kalal 214). Нашо карпатске слово. ◀ Неясне.

лиготни -а -є „швицаци, блїщацци”. Слц. ligotný и ligotavý „исте”: ~ě slnce, ~ě kvapki. ◀ Оп. лиготац ше.

[ликєр] х. „сладки алкогєлни ароматични напиток”. ◀ Од серб. ликєр, а то прєйг нємецкого або францужкого од лат. liquor „чєчносц”.

лилови -а -є „лиловєй фарби, с. лубичаст”. Укр. лиловий, поль. liliiowy. Общєславянскє прєвжатє зоз заходноєвропейских язикох.

***лимбора** ж. оп. бимбора.

[лимун] х. бот. ◀ Од серб. лимун. У руским язику лимун постал познати уж по присєлєню до Бачкей, а назва вошла до язика зоз сербского, як и назви за велї южни рошлїни (Тимко 19). ♦ **чєка лимун** ирон. „чєка поволанку”; од серб. чєка лимун „исте”.

[лимунада] ж. „напиток з лимуну”. ◀ Од серб. лимунада, нєм. Limunade.

лимунов(и) -а -о/-є „хтори ше одноши на лимун; хтори зготовєни з лимуну”: ~ сок, ~ питка, ~ торта (РКух).

лимункови -а -є „лимуновєй фарби” (СС. Мак.). ◀ Од лимун.

лиса ж. „мєсто без власох навєрх глави”: *Мєсто на глави дзє випадали власи у нашим народзє ше наволоує „лиса”, а человек без власох „лиси”* (Яким Олєяр, РК 1979, 87). || Слц. lysina и lyska „исте”, слц. диял. lysa „мєно крави цо ма лиску на глави” (SSN), поль. łysina „исте”, серб. лиса „платка на цєлу статку иншакей фарби од цєла”. ◀ Оп. лиси.

лисак х. „конь хтори ма лиску на глави (оп. лиска (1))” (М. Рм.). Серб. лисак „исте”, укр. лисак „лиси человек”. ◀ Оп. лиси.

лисасти -а -е „хтори ма лиску на глави”: Лисасти конь ма лиску на глави (В. Саб.).

лиси -а -е „хторому випадали власи на-верх глави”. Всл. lisi „исте” (Czambel). ◀ Праслав. лусъ.

лиси́на ж. „часц глави без власох”: спод калапа [му] место чулки викуковала лиси́на (ЛатякТал 46). Оп. и лиса.

[**лиси́ца**] ж. зоол. „лїшка”, у мишаних штредкох. ◀ Од серб. лисица. Нашо еквиваленти лїшка (оп.) и ровка (оп.).

лиска¹ ж. 1. „била длуговаста платка на чо́ле коня (през цалу главу)”: Кед ко́нь ма лем билу джобку на чо́ле, гвари ше же ма гвизду, а кед ма билу платку през цалу главу, гвари ше же ма лиску (В. Р., В. Саб.). Слц. lyska „исте”. 2. „кобула хтора ма билу платку (лиску) на чо́ле” (М. Рм.): Го, лиска, кадзи ше дрїляш, стой! (РН 13/1931, 4). ◀ Праслав. лусъ „без власох; з билу платку”.

лиска² ж. зоол. „барска птица Fulica atra”. Поль. диял. liska. Общеславянске. ◀ Праслав. луська, а то од лусъ. Птица ма билу платку на глави. У нас ше ище хаснуе сербизем сарка (Тимко 99, 121, 130). Оп. лиси.

литания ж. церкв. „молитва составена з векшого числа заволяньох хтори вигваря священїк, а одвитуе народ”. Поль. litanja, слц. litanie (мн.), мадъ. litánia. ◀ Од лат. litania, а тото од греч. λῑτανος.

лития ж. церкв. 1. „молитва по велькей вечурні пред шветами зоз пошвеца́ньом хлеба и др.” 2. „процесия хтора виходзи з церкви”. Укр. літія, рсй. лития. ◀ Од греч. λῑτη (Фасмер).

[**литра**] ж. „мера за чечносц”. Европске слово. ◀ Од фр. litre, а тото з латинского и греческого.

литровка ж. „фляша од едней литри”. Слц. диял. litrovka „исте” (SSN II, 76).

[**личиц**] -им незак. „буц подобни”. ◀ Од серб. личити, а то од лик. Нашо еквиваленти здабац и буц подобни.

[**лївак**¹] х. „тот цо роби и пише з лїву руку, балоґаш”. ◀ Од серб. левак „исте”. Наш карпатски еквивалент балоґаш (оп).

[**лївак**²] х. мн.: Лївак то часц фийовки (градки) у хторей посаждена наприґа през хтори уходи вода и залїва наприґу (МудриАл; Ю. Пап). ◀ Од серб. левак „исте”.

лїви -а -е „хтори ше находзи на лївим боку”. Укр. лівий, слц. ľavý, чес. levý, поль. lewy. Общеславянске. ◀ Праслав. lěvъ.

лїво присл. 1. „на лїви бок; на лївим боку”: понагля, не патри ані лїво ані право (РН 17/1928, 3); Закукнул лїво, право, потрапел долу (КовМихЦВ 17). Наш частейши синоним **налїво** (оп.). 2. у злученю **лїво-право** „по потреби на лїво або на право”: Везир на стредку мал едно округле железзо, котре зоз цвореньом мож було прекладац лїво-право и так регуловац ширину бразди (Фа 104).

лївок -вка х.: На бетонских паланкох бул на боку приляти лївок. ... Зоз студнього кабла воду ше висипало до лївка и през дзиру вода вичурела до кабла з хторого ше напавало (ПапОл). ◀ Вироятно од серб. левак (оп. и лївак²).

лїворуч присл. „на лїву руку, налїво” (В. Саб.): руцела граблї и пошла лїворуч (РК 1923, 143, П. Ризнич).

лїґац -ам незак. „з рухами языка и видлїццох уношиц едзене до пажерака”. Карп.ру-син. лиґати „исте”: лиґав просто з фляшки (Чори), укр. диял. налигатися „наесц ше”, чес. nalkati se дїти „налїґац ше диму”, nalykati se prachu „налїґац ше праху”. ◀ Од праслав. ономатопейского lъkati/lygati.

лїгнуц -нем зак. 1. „прелїгнуц”. 2. а) „дакус вецей попиц алкоголу”: Поме ту пре-йґа, можеме дакус лїгнуц (РН 30/1934, 2); На остатку, цо таке страшне кед дзекеди дакус лїґне? Ша не цали тидзень є пияни (РН 18/1936, 2, прел. М. Ковач); б) „поцагнуц з фляшки”: Но, на здраве, лїґні себе – знова вон мне (ШанСл). ◀ Оп. лїґац.

лїжко с. „посцель”, лем у Гнатюка: Ей, лїжку, лїжку / на голим пециску! / Сама ле-гам, мужа не мам / на голим пециску (Етн9

ч. 76). Укр. *ліжко* „посцель”. ◀ Од *лежач*. Оп. *ложа* и *ложе*.

лізац *ліжем незак*. Слц. *lizať*, укр. *лиза-ти*. Общеславянске. ◀ Праслав. *lъzati*, *līzq*.

лік *х. звич. мн. ліки* 1. Кед бим була то-то знала [же мили хори], вера бим го лі-чела, / драги ліки з апатики вера бим му ношела (Етн9 ч. 161); Але ище єден лік би требало (Етн30 6). 2. **буц на лікох** „отримо-вац здраве з ліками”: [Похорела сом ше] *дас три роки назад. ... На лікох сом фурт* (Рус-кинї 188). || Всл. *lik*: на *likoch* *жіє* (Hal), сцл. *liek*, поль. *lek*, укр. *лік*. ◀ Праслав. *lěкъ*. Под уплївом сербского нешка частейше хаснує-ме форму єднини *лік*.

лікар *х. „доктор”: починає вериц же сцє озбильно хори и обрацає ше жу ліка-рови* (НК 1972, 232). Укр. *лікар*, всл. *lekar* (Szambel, 600), слц. *lekár*, поль. *lekarz*. ◀ Праслав. *lěкъ*, *lěčiti*.

лікарка *ж. „жена лікар, дохторка”: Хто-ри сцє на нашу панї лікарку нациганелї* (Етн30 6).

ліковити -а -е „с. лековит”. Слц. *liečivý* „исте”, укр. *лікувальний* „исте”. ◀ Калк сербского *лековит*.

ліпа *ж. бот. „Tilia L.”* Варианта обще-славянскей назви. У вост. слц. *l'ira*, поль. *lira* (Тимко 49, 74, 127). ◀ Праслав. *lira*.

ліпац -ам *незак*. „ліпкац, ліпиц”.

ліпиц -им *незак*. „ліпкац”: *Новини ше буду ліпиц на хижних углох* (РН 13/1929, 3). Укр. *ліпити*, слц. *lepiť*, поль. *lepić*. ◀ Прас-лав. *lěpiti*.

ліпиц ше -им *ше незак*. „ліпкац ше”. • *Гвари ше и: ліпи ше на ньго „швидко тие”* (В. Саб.).

ліпкац -ам *незак*. „ліпац”.

ліпкаци -а -е „хтори ше легко ліпка на дацо”. Всл. *lirpaci* „исте” (Hal).

ліпкац ше -ам *ше незак*. „ліпац ше”. Слц. експр. *lirpkať sa* „слабо ше ліпиц”.

ліпнуц -нем *незак*. „ліпкац ше на дацо”: *цо [праше поє] ... аж ліпне на ньго [= такой тие]* (РН 46/1928, 2); *да ше надихал [у го-рох] того воздуха хтори аж ліпне на чове-ка таки є здрави* (Заря 13-14/1937, 15).

ліпнуц ше -нім *ше незак*. 1. „ліпкац ше”: *Кульки репику легко ше ліпню єдна за дру-гу* (ХомаМ 14); *треба дац народу прилики да себе вибера зоз магазина знаня тото цо ше за його душу льипнє* (РНКЗаря 1940, 33, Б. Горки). 2. *прен. „виражовац симпатію, прихильносц гу дакому”: А страх як умил-но знал приповедац. Не чудо, же ше ліпли заньго ждовици, дзивки, та млади невести* (РК 1937, 84, М. Ковач).

лісковец *х. бот. „Corylus avellana L.”*

◀ Общеславянска назва од псл. *lěšъka* зоз українськими фонетичними ознаками кореня, рефлексацию кореньового *ѣ*. У укр. *бешедох Словацкей* хаснує ше *l'iska*, *l'iščina*, *l'iščyna*, а у укр. *бешедох Закарпа-тя – л'ісковий оріх*. Назва *лісковець* позната у укр. *бешедох* у зн. „файта печарки, котра кошне коло лісковца”. Ма шицки ознаки праславянскей лексеми, гоч є не пренайдзе-на як готова лексема у інших славянских язикох (Тимко 30, 73, 74, 128, 129).

лісочки *ж. мн. (єд. лісочка)* „украсни ярчки на драбинкох коча”: *Гобель дуплаш мал два зубати ножи котри за собу оха-бляли, ярчки, або лісочки, як их теди май-строве наволовали* (Фа 42); *На тих дескох [на драбинкох коча] ше з ліца настругало лісочки зоз обручним ножом, цифрашом. Цифраш за собу охаблял ярчки, а колесар на-стругал таки ярчки перше по длужини ца-лей дески, а вец ище и крижом по ней. Так дески випатрали як плєцени зоз пруща. Кед ше таки вицифровани дески прибыва-ло на драбинки, обрацело ше их так же би лісочки було видно з ліца драбинкох, поме-дзи карфи* (Фа 60). ◀ Понеже драбинки з лісочками випатрали як плєцени з пруща, вироятна вяза зоз слц. *lesa* „плот з пруща; древена ограда”, *чес. lisa* „деска плєцена з пруща хтора служела як дзверка у плоце, як часц плота, за сушенє овоцох и под.”, укр. *ліса* „плєцена ограда”, а то од праслав. *lěsa* (ЕСУМ, Machek).

ліст¹ *х. „лісце”*. ◀ Праслав. *listъ*.

ліст² *х. „письмо”, у нар. писньох, ридко у бешеди старших (оп. лісток¹): З краю ліст достал / бим їм цо послал, / причекай, апоч-ко, / напишем писмочко, / пошлем ци пети-*

цу – на педу! (БиндКост 27) Слц. list „писмо”, укр. лист „исте”. ◀ Од праслав. listъ.

лїсти ж. мн. (єд. лїста) „задня, мускулова часц ногох од коленох на долу”. || Укр. ди-ял. листа „исте”, слц. диал. lyst „исте”, поль. диал. lyst „исте”, серб. лист „исте” (ЕСУМ); слц. lýtko „исте”, рсй. икра „исте”, укр. лит-ка „исте”. ◀ Од праслав. lystъ, lysto, lysta (ЕСУМ). То нашо карпатске слово.

лїсток¹ -тка х. дем. „писемко”: Гладни сом стал [на фронту], на дом думал, / дзе-цом малим лїсток писал: / Добри вечар, дзе-ци мали, / ви на моім шерцу спали (Петро Дудаш, РК).

лїсток² -тка х. дем. „мале лїсце”: Гине [младосц], гинє и вигинє / Як тот лїсток на дубинє! (БиндКост)

лїсточко с. (або **лїсточок** х.?) дем. од **лїст**¹: грає себе на лїсточку (Етн. 9), карп. укр.: Сидить собі, посвистує в листок зелененький (МушГолоси 167).

лїсц х. „лїсток” у виразу **пахняци лїсц** (оп.). ◀ Оп. **лїст**¹.

лїсцати -а -е „хтори ма вельке лїсце (о древе, рошліни)”. Всл. liscaty (Hal).

лїсце с. 1. „лїст рошліни”. 2. зб. „лїсца”.

лїта с. мн. (єд. лїто) „роки”. 1. Не забувай, моя мила, / на ти млади лїта / док нам була наша любосц / у серденькох скрита (Бинд-Кост 48); Мойо млади часи не ужилі краси, / мойо млади лїта не ужилі свита (Етн9 ч. 60); Була єдна герлічка, ховала соколїчка, / ховала го седем лїт, а на осми пошол гет (нар. писня, РК 1929, 48). 2. у виразу (**на**) **многая лїта** у святочних беседоох, винчованкох и под.: То я вам винчуєм, жадам на многая и благая лїта а нам шицим на тей свадзби Боже дай здраве (Малацко); После словох старшого старости гудаци и присутни шпиваю „Многая лїт, благая лїт” (Малацко). || Карп.укр. Многая, многая лїта, благая, многая лїта (МушГолоси 119). ◀ 3 церковнославянського, праслав. lěto.

лїтера ж. „буква”, лем у Гнатюка, у єдних контекстох мож подроумйовац и значенє „слово, с. реч”: На тей хусточки булі злати лїтери. То було єй мєно вибите (Етн29 69); Кєд ми помреме, / ховац нас дай-

це! / На нашо крижи / злати лїтери, / жовти нумери / вибиц нам дайце! (Етн9 ч. 221); На тим фартушку було писано зоз злати-ма лїтерами (Етн29 76); А цар ми принєс на златей миски води, царица ручнік зоз злати-ма лїтерами, та ме умивалі обидвойо (Етн29 101); Пише вона лїтери / аж до своєй мацери (Етн9 ч. 17); Ганьча пише лїтери / до Яничковей мацери (Етн9 ч. 27). || Укр. лі-тера „буква”, поль. litera „исте”. ◀ Од лат. littera. ➔ У Бинд-Кост 41. форма лїтори виро-ятно под уплївом форми **нїхтори**: Хтора не ма в Керестуре фраєра, ... най напише на папери лїтори, / же ю не сєє у валале нїхтори!

лїтни -а -е „цепляви, кус зограти, с. млак”. Всл. letni „исте” (Sipos). Гнатюк тото слово записал зо *е*: летни, але то можебуц його гришка, бо ше у бешеди не хаснує така форма: Войдзе до пеца напредок, ... пец лет-ни (Етн29 11); Млеко таке було найлєнше за купанє, летне (Етн29 222). ◀ Од лето.

лїторост и **лїторосц** х. „младнїк; прут”, лем у Гнатюка и нар. писньох: Кєд чокот хори од чарного раку обачує ше по тим, же по лїторостох видно малки чарни долінки, хтори спрец малки, а вєц више векиши (РН 20/1932, 3); [Зоз овоцох] сухи конари и су-вишини лїторости поорезовац (РК 1923, III); Ноле, Петре, ... там єст три лїторосци при єдним древе, та их вирежеш и ту принєсиеш (Етн30 60). Гнатюк записал и деформовану форму без *ц* – **лїторос**: Принєс ми мой ми-ли лїторос желєни / же бим ше зб[е]рала од оца, мацери. / Желєни **лїторос** на смутно ми вирос! (Вес 28); Видавач одповє: Єй, при-ятелю чесни, пан староста! Ви мнє не по-ведли же не сєцеє лєм лїторос злати, же ви сєцеє и лїторос и голубицу. Я вам то не мо-жем тєраз шицко нараз уробиц (Вес 22). || Всл. litorosc „исте” и женского роду: ochrał do ruki jednu litorosc (Czambel). Словацке letorast значи „конар хтори вирошнє за єд-но лето”, а то и першобутнє значенє нашого лїторосц: ◀ Вивєдзєне од **лїто** (= лето) + **роснуц**.

лїхи -а -е 1. „слабого квалитєта”: Така хиба [дрєва] може буц н. пр. же жєм барз влажна, лебо мало ма жєлєза у сєбє, жєм

ліха, кед корене древка гоч лем з часци ви-маржне ... Кед жем ліха — постна, гноїц треба, а древка, особено кед є старше, при-резац (РК 1927, 144, Б. [Дю. Биндас?]); Ліхе, виедзене жито при вяцу видує (= виедзени, легки зарна жита вилеца з рошти) (В. Саб.); Давно людзе не сцели шац овес неско-ро, у марцу, бо будзе ліхи (В. Саб.). 2. „сла-би, слабей моци”: З часу на час ліхи витрик дотхне траву котра ше ритмично кланя (БильАзЄсм 137); Якошик спаднул ліхи мря-жик, та жимно руком кед ше кукуричанку лапа (КочЄвЦП 132). 3. прен. „незадово-люючи, поверхови”: По законченю Першей шветовой войны ... Руснаци достали дзепе-єдни ліхи права (РочКн 78, В.). || Слц. lichý „спреведаци; неосновани; неправильни”. ◀ Праслав. liхъ.

ліцо с. „єден бок твари (часц медзи оком, носом, устами, браду и ухом), с. об-раз”: уципнуц дакого за ліцо; ма червени ліца. Всл. lico „исте”: ~ je jedna strana tvari (Czambel). ➔ Под уплівом сербского ли-це нешка ліцо хаснуєме и зоз значеньом „твар”, гуториме напр.: Ліцо му було бляде (= твар му була бляда, серб. Лице му је било бледо.) ◀ Праслав. lice.

ліцати -а -е „хтори ма тлустейши ліца”. Всл. licaty „округли” (Hal).

лічиц -им незак. „с. лечити”: Кед бим бу-ла тото знала [же мили хори], вера бим го лічела, / драги ліки з апатики вера бим му ношела (Етн9 ч. 161). Слц. liečiti „исте”, укр. лікувати, лічити „исте”. ◀ Праслав. lěкъ, lěčiti.

лічиц ше -им ше незак. „с. лечити се”.

лішай х. 1. бот. „Lichen”. 2. мед. а) **лі-шаї** у власох: Власи знали випадовац у пра-вилним кругу, вельким аж и як нешкайши железни 100 динари. На тих местах ... не оставал ніяки знак, ані ше фарба скоро не пременела, ані власи нігда вецей не росли, а таки празни места знали буц и по цалей глави (КолесарД). б) **мокри** ~ Могол ше зя-виц гоч дзе на целу ... Мал правилну форму круга, а так правильно, до круга, ше и ши-рел. Состоял ше зоз вельо водових пирицкох зоз котрих виходзела водичка. Тоти места

пекли, швербели. Таки лішаї ше лічели [мас-цели] або зоз кочову масцу (колімажу) ... або зоз баговом (оп.) (КолесарД). Общеславян-ска назва (Тимко 72). Слц. lišaj „хорота ско-ри”. ◀ Праслав. lišajъ „чкодліва ствар” (од ліхи, праслав. liхъ).

лішайова трава х. бот. „Lichen”. Наша домашня назва (Тимко 72).

лішка ж. зоол. „Vulpes vulpes L.”: Попод наш облачок шива лішка бежи (Етн9 ч. 50). Общеславянска назва зоз яснима словац-кими прикметами. У укр. бешедох Карпатох тиж ше хаснує лексема лішка, liszka, lyska, řyszka, у поль. liszka, у слц. liška (Тимко 115), всл. liška „исте”. ◀ Праслав. listъ, lisica. Гна-тюк зазначел и фому йшка: Преходзи ше ягер по лєше, / а йшка ше за нїм преходзи. / Штре-лел до йшки, / забил Юлишку (Етн9 ч. 35). ➔ Друга наша назва за лішку то мадяризем ровка. Обидва дублети, и лішка и ровка, з карпатской лексикой; ровка ище концом 19. вику (у Гнатюкових записох) фреквентней-ше од лішка. У бешеди младших лішка, под уплівом лит. язика, поцисло дублет ровка.

лішков хвост х. бот. „Alopecurus L.” Калк зоз латинской назви познати у истим значеню у укр. диал. як лисій хвіст, слц. lišči chvost, серб. лисичију rep (Тимко 68, 76, 132).

ліще -еца с. „младе лішки”.

ліщина ж. бот. „лісковец (дерево)”, лем у нар. писні: Ей, суццела ліщина кед ше роз-вивала (Тон ч. 178). Тон записал текст у Вербаше од М. Г. Гнатюк зазначел форму лещина (оп.). Українска форма ліщина. По-неже наша частейша форма за того дерево зоз ї: лісковец (ї од праслав. ѣ), можливе же и народни шпивач М. Г. похасновал форму ліщина. У тим случаю мали бизме дублети лещина и ліщина. На то указує и всл. liščina „исте” (Hal). ◀ Оп. лісковец.

лобода ж. бот. 1. „Atriplex L.” У тим зна-ченю хаснує ше и у укр. диал. лобода и лебе-да, слц. loboda, поль. łoboda, серб. лобода. 2. „Chenopodium L.” У тим значеню хаснує ше и укр. лобода, поль. lebioda. Общеславян-ска назва зоз котру ше меную два рижни рошлїни (Тимко 36, 73). ◀ Праслав. loboda; зродне зоз лебед (праслав. olbqđь), тиж и

зоз лат. *albus* „били” (лісце лободи осипане з билим прахом, лебед тиж били).

ловар х. „с. ловац”. Всл. *loves* и *loviač* „исте”, карп.русин. *ловас* и *ловець* „исте” (Чорі).

ловгац -ам незак. „бивно вишиц; лупкац у бивним положеню”: *Роботнік оганял жазду Шваба з видлами, жазда так сцекал аж му ноги ловгали* (Йвг. Бл.); *И пошол помали плянтаючи ше дальей. Глава му ловгала з бока на бок* (РНКЗаря 1940, 120); *шабля од паради на боку ловга* (РК 1929, 69). || Слц. нар. експр. *logať* „лупкац, дуркац”: *široke sargy logaju mi okolo noh*. ◀ Од мадь. *lóg* 1. „вишиц”; 2. „скитац ше”.

ловгнуц -нем зак. (гу **ловгац**) „нагло спаднуц у бивно вишацим положеню; лупнуц, дуркнуц у бивним положеню”: *Задри-мал, а глава му ловгла* (= глава му нараз спадла) (Лев. Ск.). ◀ Оп. *ловгац*.

ловгов х.: **конь на ловгове** „гу двом коньом припрагнути при ораню и др. треци конь”: *На ловгов прагали кед орали, або у шеячки кед було блато; прагали на ловгов обично гачура, да ше учи цагац, ище го не так гонели; конь на ловгове ше прагал не на тоту вагу як перши два коні, але на другу вагу. У кочу не прагали на ловгов* (В. Саб.). || Слц. диял. *logoš* 1. „треци, припрагнути конь”; 2. (и *logov*) „вандровнік” (SSN). ◀ Од мадь. *lógós* „припрагнути треци конь”.

ловговац -гуем незак. „сцекац з фронта, дезертовац”: *Я не ловговал. Ришел сом цо ми Бог небесни да – так най будзе* (ЖирошV 153). ◀ Оп. *ловгозовац*.

ловгозовац -зуем незак. „скитац ше, ходзиц по карчмох и под”: *Я любела ... пораїц, робиц тото, а так я не любела ловгозовац, ходзиц* (Рускинї 181). ◀ Од мадь. *lóg* 1. „скитац ше”; 2. „вишиц”; *lógós* „забушант”. Хасную ше и форми *ловдозовац* и *ловдовац* (оп.).

[**ловгор**] -гру х. „табор, лаґер”, лем у Гна-тюка: *Кед [Марко] пришол до ловґру, ещи Турци малі велю шатри на Косовим полю* (Етн30 158). ◀ Од нем. *Lager*, австр. *Lager*, серб. *лоґор*. Оп. *лоґор*.

ловгош¹ х. 1. „тот цо сцека з фронта, дезертер”: *На „Шишати” мал пойсц до вой-*

ска. „Пошол”, але ше по правдзе крил – не одходзело му ше. Ловгош бул – робел дома, цара Йовику не сцел служиц (ЖирошV 156). ◀ Од мадь. *lógós* „забушант”. Оп. и *ловгозовац*.

ловгош² х. „гу двом коньом припрагнути треци конь (оп. *ловгов*)”: *Ловгош конь вицагує коч з блата, але и цага до блата* (РК 1931, 166). Слц. диял. *logoš* „треци, припрагнути конь” (SSN). ◀ Од мадь. *lógós* „припрагнути треци конь”.

ловгошовац -шуем незак. „сцекац з фронта, дезертовац”: *Ловгошовали и скорей, але меней* (КочЕвЦП 51).

ловдовац -дуем незак. оп. **ловгозовац**: *С. не робел, лем ловдовац* (Пвл. Бл.); *Гвари ше и ловдовац и ловдозовац* (В. Саб.); *Ловдую по полю, по бостанох „крадню”* (В. Саб.). ◀ Оп. *ловгозовац*.

ловдозов х. „тот цо ше скита, ловдозує”: *Син ше єй влапел биц до єй другого мужа, то таки ловдозов* (В. Ер.). ◀ Оп. *ловгозовац*. Оп. и *ловдозош*.

ловдозовац -зуем незак. „скитац ше, ходзиц по карчмох”: *Правда же сом пан! ... Осем годзини тотим до пеца у фабрики, осем годзини ловдозуєм по варошу и осем годзини штим* (КочиншПП 27). М. М. Кочинш у своїм словнику мадяризмох зазначел оби-два форми: *ловгозовац* и *ловдозовац* (КочиншЛР). Судзаци по мадярским жридлу *lóg*, старша форма у нас *ловгозовац* (оп.). ◀ Оп. *ловгозовац*.

ловдозош х. „тот цо ше скита, ловдозує” (М. Рм., В. Р.): *Юлка? Озда не дума... [одац ше за мене] ... за мене, такого ловдозоша и пияніцу?* (ЛатякТал 112) ◀ Од мадь. *lóg* „скитац ше”, *lógós* „забушант”, оп. *ловгозовац*.

лови мн. „лов”: *Та ишли зме на лови, та нас ноц влапела* (Етн29 226); *Пошол твой син на лови / аж до желеной дуброви* (Етн9 ч. 27); *По даскельох дньох пошол на лови царски яґер* (Етн30 116). || Карп.русин. *ловы* „исте”: *Паны на ловы не йшли без псів* (Чорі). Под сербским уплівом нешка частейше хаснуєме форму єднини *лов*: *пойсц до лову; Кед вечар, идзе хлапец з лову* (Етн29 68).

ловиц -им *незак.* „забивац на ловох; лапац”. Общеславянске. ◀ Праслав. *loviti*.

[**логор**] *х.* 1. „змесчене за осудзених, гарештанцох и под.” 2. „змесчене войска, табор”. 3. „змесчене вилетнікох, вивидзвачох и под.” ◀ Од нем. *Lager*, австр. *Loger*, серб. *ложор*. Оп. и *ловжор*.

ложа *ж.* „посцель”, лем у нар. писні у Гнатюка: *Идз ти, церо, ложу скласц [= идз посцеліц, порихтац посцель за спане], / пойдзе з тобу паня спац* (Етн9 ч. 21). Слц. заст. *loža* и *lôžko* „посцель”, укр. *ложа* „посцель”. ◀ Од *ложиц/лежац*.

ложе *с. кніжк.* „посцель”: *Кед це рука твоя соблажні, одруб ю и руц! Кед ци же-на оскверні ложе твоей, однуц ю!* (Ков-МихЦВ 208) ◀ 3 церковнославянського. Оп. *ложа*.

ложиц -им *незак.* „класц, складац”: ~ **брадло** „класц брадло”, лем у нар. писні: *пульки житко вожа, / гуски брадло лежа* (БиндКост 123). ◀ Од праслав. *ložiti/ležati*.

ложичка *ж. дем. од ложка.* Слц. діял. *ložička* „исте” (SSN II, 103). ◀ Оп. *ложка*. ♦ **на ложички** и **на ложичку** (дакому дацо давац) „покус”: *Найхудобнейши од априла достаню задармо струю и ѓаз, на ложичку* (РС 14/2013, 16); *Одвитовал ми знова на єдно [питанє], на ложичку, як ше гвари (= барз накратко одвитовал)* (РуШ, ч. 3/2008, 14).

ложка *ж.* „прибор за єдзене”: Всл. *ložka* „исте”, укр. *ложка* „исте”. ◀ Праслав. *lъžica*, *lъžьka*. ♦ **задавел би го у ложки води** „барз му жичи зле, барз го ненавидзи”: *цудзим паном до жеми ше кланяю, а свойого брата би у ложки води задавели* (РН 30/1936, 3); **єсц з двома ложками** „добре жиц”: *Иду до Канади, думаю же там буду єсц з двома ложками (= же им там будзе так добре)* (Лев. Ск.); *Не завидз му, не є вон з двома ложками (= не так му добре)* (В. Саб.).

ложнік *х.:* *Ложнік то плех на муре, каж-да ложка ше до ньго окреме утихала* (Вер. Рм.). Слц. діял. *ložňik* „исте” (SSN II, 104). ◀ Оп. *ложка*.

лоза *ж.* „винова лоза”: *Винова лоза рош-не у нас и як самошейка ... и цага ше по плотох и лесох* (РН 18/1932, 5). || Укр. ви-

ноградна лоза „исте”, карп.русин. лоза „исте”: *Довгу винограду лозу пустив на лугош* (Чорі), слц. *loza* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *loza*. Синтагму *винова лоза* зме прияли зоз сербского (серб. *винова лоза*), але лексему *лоза* нашо стари могли знац и на Горніци. Оп. и **лозово кошніци** под **лозов.**

лозов -а -о „хтори ше одноши на лозу; направени з лози”: *И нашо прадідове пчо-ларели у лозових кошніцох, вец у дикинью-вих, а на остатку у ладичкох з дескох* (РН 27/1934, 4).

[**лозовача**] *ж.* „паленка з грознового ко-му”. ◀ Од серб. *лозовача*.

лой *х.* „животиньска масц з масней тка-ні крави, овци, кози и под.” || Всл. *loj*, *luj* „исте” (Czambel), слц. *loj* „исте”, укр. *лій* „исте”. ◀ Праслав. *lojъ*.

лойов -а -о „хтори направени одн. похо-дзи з лою”. Всл. *lojovo švički* (Czambel).

локай *х.* „пански униформовани слуга, лакей”: *Але вон лопоци, а лає. А вона [ца-рица] раз скричи: „Яй, локаї мойо, фрайци-мерки, не дайце ме!”* (Етн29 130) || Слц. *lokaј* „исте”, поль. *lokaј* „исте (од 16. вику)”, серб. *lakaј* и *lokaј* „исте (од 18. вику)”. ◀ Од нем. *Lakaі*, а тото од фр. *laquais*.

локварда *ж.:* 1. **а)** *Локварда то погу-бени, недобри одроснути чловек* (М. Рм.); *Локварда то погубени чловек, чловек без морала* (В. Саб.); *Локварда то погубени чло-век, тот хто спреведа и крадне* (Ю. П.). **б)** „пияніца” *Локварда то таки цо недобри и пиє* (Пвл. Бл.); *Дали ю [дзивку] за тоту локварду*. 2. „галадни, кварни”: *Мала сом мачку таку локварду, любела вжац єдзене зоз стола* (Пвл. Бл.); *За мачку ше гвари же є локварда кед придзе и зграби даяке єдзене зоз стола* (Г. Р). Не зазначени карпатски пара-лели. ◀ Неясне.

локец -кца *х.* 1. „ставец руки медзи над-локцову и подлокцову косцу, cubitus”. Всл. *lokes* „исте” (Czambel). 2. „часц кудзелі”: *Ку-дзель ма тоти часци: вершинік, налічку, ло-кец, пиро ...* (Лю. Медеші, Загр. 1/1999, 15). 3. „бок лавки або другого шедзиска на хто-ри ше опера з локцом”: *Даядни [лавки] на*

концох мали локци, дзе человек кладо́л свойо локци кед шедзел (ПапОл 35). 4. „угел од 90 ступні дзе ше злучую два часци предмета”: Керестурски ковач Миронь Гарди до локцох кроснох [ролі] кладо́л шруби (по еден до каждого локца) (Фа 111). ◀ Общеславянске. Од праслав. *olkъ*.

Локсibraда х. „сказкова особа”: Кед ше вол упекол, Локсibraда станул, сцел вжац вола од Бобок Янция же му го же (Етн29 164). || Карп.русин. Локтиборода „исте”: Раз лем явився коло них старый маленький дідок из довгов – предовгов бородав – то быв Локтиборода (Чорі), всл. *lokcibrada* „вандровнік” (Buffa 148) ◀ З оглядом на карп.укр. форму локци- и всл. *lokci*-, перша часц локци може буц од локец (= брада длу́га по локци); друга часц общеславянске *брада*.

ломбар х. „вельки хлапец або животи́ня”: Їх хлапец таки ломбар, а длуго шпи и не роби (СС. Мак.); Кед ловаре забили велького заяца, гуторели: то вельки ломбар (СС. Мак.). || Слц. *lombár* „недобри человек, скаранік, поган” (Kalal), слц. диял. *lombár* 1. „леніви человек, подляк”; 2. „вельки и моцни хлапец або хлоп”: *Ale je z neho lombár!* (SSN) ◀ Од мадь. *lombár* 1. „вельки незграбни человек”; 2. „леніви”; 3. „вол або конь велького росту”.

ломпов х. „вельки хлапец хтори ше не лапа до роботи, хтори ше не зна ганьбиц и под.” ◀ Можлива вяза зоз мадь. *lompos* „люштави, нешорови”, слц. *lompoš* „исте” (Kalal).

лонгов х. „у Керестуре: бегельчик при Шлайсу (мліну) през хтори одцекала вода зоз мліна на Шлайсу”; назву Лонгов достал и ресторан при Шлайсу. || Серб. *логов* млінски термин у Войводини у 18. в.: „у гату у воденици справа за истицање сувишне воде”. ◀ Од мадь. партиципа *lógó* „вишаци; вишаци у воздуху”. З истого гнізда и мадь. *lógós* „припрагнути треци конь у плугу”. Наша форма зоз *n* опрез *ž* могла настац под уплівом мадя́рского длу́гого *ó* опрез *g*. И до нашого и до сербского языка тото слово могло войсц директно з мадя́рского (Skok). Нашо *лонгов* не ма значеньову вязу зоз слц. диял. *longo* „чатлаш (часц коча на хтору ше

става кед ше виходзи на коч)” (SSN, Kalal) и слц. диял. *longov* „цагаца лоза з длу́гими конарами (SSN II, 84).

лоньски -а -е „прешлорочни”. Слц. диял. *loňski* „исте” (SSN II, 27). ◀ Од *в-лоні*.

лопата ж. „с. лопата”. Всл. *lorata* „исте”, укр. *лопата* „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *lorata*. • **древена** ~ „лопата за виберане гару з руского пеца, за садзане хлеба до пеца и под.”; ♦ **гарсци як лопати** „вельки гарсци, руки”; **як з лопату наруцане** гвари ше так кед дагдзе вельки нешор, кед дахто дацо нефино поробел, кед дахто написал гочяку кніжку, статью (Ю. Пап).

лопатарка ж. зоол.: За деверики хаснуе ше ище назва лопатарка (Тимко 105). ◀ Од *лопата*.

лопатка ж. 1. дем. од *лопата*. 2. анат. „scapula, с. лопатица”. 3. „мулярска лапишка, с. мистрија”.

лопатовац -туем *незак*. „преруцовац з лопату (зарно и под.)”: *Посипал на пойд моцне, кус влажняве жито, та го о еден час требало лопатовац* (Мик. Ск., МудриАл).

лопов¹ х. 1. а) „горня часц глави”: *Лиси є, лопов му голи* (М. Рм.); *Дзеци бегали по улицох з голима лоповами, остригани „на нулу”* (Олеяр Яким, НК 1979, 86). 6) У єдним прикладу Яким Олеяр подро́зумює значене „задня часц глави”: *Власи зоз стареньом випаду́ю на предку на верх глави, або на задку, на лопове* (НК 1979, 87). 2. „глава”: [Дума же шицко зна] *шицки дурни, лем вон єдини розумни, а на справди вон найдурнейши медзи дурнима, празни лопов, котри вше муши буц горе баш зато бо є празни* (РН 7/1936, 2). || Слц. диял. *lorov* 1. „глава”: *dostal po lorove*; 2. „прибор за цагане вина з гордова” (SSN II, 86), укр. диял. *лопів* и *лоповка* „прибор за цагане вина з гордова”. ◀ Мадь. *loró* „прибор за цагане вина з гордова, нате́гач” (нате́гач ма на верху округле преширене хторе ше при цаганю вина з гордова полні зоз ви́ном), а то вяза зоз мадь. *lorótök bot*. „лоповик, *Lagenaria vulgaris* L.” (з лоповикох ше дакеди правели нате́гачи) (ЕСУМ). По П. Скокови *лопов* у Ли́ки значи файту широкей пасулі, а слово

походзи од праслав. кореня *lor-/lor-*, хтори означовал широки кляпчисти предмети и од хторого походза и слова *лопата*, *лопух*.

[**лопов²**] *х.* „крадош”. ◀ Од серб. *лопов*, а тото од мадь. партиципа *loró* „тот цо крадне” (Skok).

лоповик *х.* 1. „горня часц калапа (без криси), главка”: [Муляр] *вицагнул ... єден стари умутовани калап, котрому лоповик пререзал* (ЛатякТал 131). 2. „покривка збуцка за муцене масла”: *Масло ше муцело у збуцку зоз мутелку. На верху збуцка стал лоповик хтори заверал дзиру збуцка же би ше шметанка не виплюсковала вонка* (ДудашКс 143). ◀ Оп. *лопов¹*.

лоповики *х. мн.* (єд. *лоповик*) *бот.* „файта малих бундавох, *Lagenaria vulgaris* L.” 3 *лоповикох ше правели натеґачи за цагане вина з гордова* (М. Рм.); *Лоповики волаю и чобольовики* (Євф. Пл.). ◀ Од мадь. *loró* „с. натеґач”.

лопот *х.* „моцне лупкане, дуркане”: Од того *лопоту ше зорвала страка на сушєдним древе...* (ЧаканБас 68). || Поль. *łopot* „лупкане, бице; суцане, трепецене”, слц. *диял.* *lorot* „дуркане, лопотане” (SSN II, 86). ◀ Од *лопотац* (оп.).

лопотац -ам *незак.* 1. „моцно лупкац, дуркац”. Укр. *лопотати* „исте”, поль. *łopotać* „лупкац, биц; суцац, трепецит”. 2. „нагло есц” (Г. Р.). ◀ Од праслав. *lorotati* „дуркац, лупац”. Виведзєне *лопотац* „нагло поесц”: *Шицко лопотал*.

лопоциц -им *незак.* 1. „моцно лупкац, дуркац”: *Прииол дому [з карчми] на дванац годзин, задурка до дзверох, а зврещи: Отвор, ти суко, заздихана. ... Але вон лопоци, а лає* (Етн29 130). 2. „моцно пирхац на витре”: *Медзи німа [заставами] лопоци на витру и наша жовто-белава застава* (РН 22/1933, 2). 3. „моцно дуркац (о шерцу)”: *Чувствовавал же му шерцо лопоци* (КовМихГриц 148); поль. *serce łopose* „исте”. ◀ Оп. *лопотац*.

лопух *х. бот.* „*Arctium minus* (Hill.) Bernh”. Общеславянска лексема. Хаснує ше на означоване даскеліх рошлінох зоз великими лісцями (Тимко 23, 73). Слц. *lorúch* „исте”. Праслав. *lor-ixъ* „тот цо ма широке,

кляпчисте лісце”. ◀ Од праслав. *lor-/ler-* хторе значи широки кляпчисти предмет.

лопуше *с. зб.* „лопух; лопухи (збирна назва означує и єдну и вецей рошліни)”: *А вон поиол од драги далєй, та шєднул под єдно лопуше, скрил ше* (Етн29 159); *Галт! – сцигло за нїм кєд уж лежал з главу захпану до шмердзацєй дзивєй петрушки и лопуша* (КовМихЦВ 37); *Лопуше ма плоди репики* (Лєв. Ск.). ◀ Оп. *лопух*.

лоток *х.* „зужєне през хторе вода чури на водєнїцово колесо” (В. Ерđ.): *Прєшол ши по дрєвєних лотоках коло водєнїци, та нє скруцєл до Водици, алє просто по „бен-ту” и виберай дзє сцєш мєсто ... та лєм руцай циґонь* (КовМихЦВ 260). М. Ковач ту похасновал форму множини *лотоки* з атрибутом *дрєвєни*: синтаґма би ту могла значиц „дєски, дрєва одн. „мосцик” прєйґ лотока або „дрєвєни циви през хтори вода чури на колесо”; можлївє же Ковач таку форму знал зоз Сриму (народзєни є у Бикичу). Ми у Керєстурє зазначєли лєм форму єднини *лоток* з наведзєним значєньом „зужєне през хторе вода чури на водєнїцово колесо”. || Зазначєни украински паралєли: укр. *лотік* „ярчок за одцєканє води”, *лотоки* „каналы на водєнїци” (ЕСУМ), карп.ру-син. *лотоки* „циви по хторих вода чури на водєнїцово колесо”: *Вода з рікы подавала-ся лотоками на водяное колесо* (Чорі). ◀ Од праслав. *lotokъ* „ярчок” (ЕСУМ). У восточ-нословацким не зазначєне.

лотька *ж.* „пияніца”: *Лотько єдна... льоґдаш як вол! Охаб ше уж раз того напою!* (ЛатякТал 101) ◀ Можлїва вяза зоз мадь. *lotyó* „нєшорова жєнска особа; напиток; плєута; особа спомалшєного ходу” и серб. *лоћ(к)а* „лєнїва и лєштєва жєна; морално погубєна жєна” (сєрбскє слово походзи од наведзєного мадьярского *lotyó*); блїзкє по значєню и мадь. *lőtyőg* „кивац ше, ловґац; исц плянтаючи ше”. Оп. и *лотькац*.

лотькац -ам *незак.* „опивац ше, пиц” (Мєл. Пвл.). || Слц. *диял.* *ločkať* и *lodžgať* 1. „мутькац, булькац”, 2. „плокац, виплоковац”, *ločkať sa* „гойсац ше, кивац ше” (SSN). ◀ Оп. *лотька*.

лошовшка, лошошка и рошошка ж. бот. „Rumex L.” ◀ Пожичене зоз мадь. *lósóska* „коньски щавель”. Премєнка л до р у назви *рошошка* доказ полней деетимологизації. Хаснує ше ище назва *коньска шовишка* (Тимко 39, 79).

луб х. „округли древени рам шитка, рости и под.”: [Крава] *Красне ма чоло, / очи яжод луби, / блїйцаи нос, / уха яжод труби* (С. Мак., ПЗ 2/1981, 7). || Рсй. луб „лупа древа”, лубочка „кошарка з брезовой лупи”, слц. диал. *lub* „лупа древа, ценки фалаток древа за плєценє кошарох, древени рам” (SSN II, 89). Общеславянске. ◀ Праслав. *lubъ*.

лубик х. 1. „округли рам на дзивоцкей парти”: [Парта] *то бул єден лубик (древени рам) обшити зоз червеним баршоньом, а по баршоню було вельо вишивани ружички и блїйцаи пацєрки. На лубику було рожки, на хторих були нақвачени пантлїки вишелїяких фарбох, хтори вишєли аж по нас* (ВарґаЛю 226; М. Биркаш). **2.** „рам за вишиванє и дзиркованє”: *Платно [за дзиркованє] мушєло буц добре нацєгнуто кєд ше цєло дзирковац, та ше кладло до дрєвєного лубика. Лубик ше могол хасновац и при вишиваню.* (ДудашКс 158). ◀ Од луб (оп.).

луг¹ х. 1. „средство за умиванє и райбанє: горуца вода прєлята през гар”: По Якимови Олєярови луг то гар положєни до горуцєй води, а така вода ше вола луговка: *Скорєй як ше почало хасновац мидла, нашо людзє власи змивали з лугом ... Луг ше прави зоз жару. Найлєпши жар зоз дрєвєного угля. Таки жар ше потруши, преошєє зоз шитком и таки дробєнки моцно завяжє до даякей рєндочки. При змиваню и райбаню рєндочка ше кладзє до горуцєй води и у такей горуцєй води жар прєходзи до лузу, вода з тим постави шлїзкаца, а вода у котрєй ше находзи луг навоує ше луговка* (НК 1979, 90); *хусточку [хорого] вирайбємє у врацєй води и виваримє ю у лузу* (Заря 3/1935, 19). **2.** „ушєднуцє при варєню мидла”: *Кєд ше мидло варєло, на сподку ше наушєдовал луг, хтори ше волат и чєрнє мидло* (Вер. Рм.); Чарни луг, кєд длужєй постой, стиднє ше як рємєнь; хаснує ше за зваранє шматох, за билєнє дрєвкох, чуханє нагорєнєй судзини и др. (ДудашКс

168). || Слц. *lúh* 1. „горуца вода прєлята през гар”; 2. хєм. „поташа”; 3. „брудна вода (послє райбаня)”, полє. *ług* 1. хєм. „поташа”; 2. „горуца вода прєлята през гар”; сєрб. луг 1. „гар”; 2. „горуца вода прєлята през гар”. ◀ Общєславянскє слово од ст.нєм. *louge, louga* (нєм. *Lauge* „горуца вода прєлята през гар”).

луг² х. „гай, лєшик коло води”: А *солонєй смутно шпива без луга* (Я. Фєйса, Тон ч. 271); [Жє би пчолї] *мали досц покarmi през тот час кєд нє можу вилєтовац на луги* (Заря 1–2/1935, 10). || Слц. *lúh* „истє”, укр. луг „истє”, сєрб. луг „истє”. Общєславянскє. ◀ Праслав. *lqgъ*. У Гнаюкових записох лєксєму луг нє находзимє. Можлївє жє вона у наведзєних прикладох кнїжкового походзєня.

луговка ж. оп. луг¹ (1).

[лудак] х. „шалєни чловєк”. ◀ Од сєрб. лудак (оп. луди). Нашо карпатскє шалєняк (оп.).

лудзи-грош х. „прєдмєт за хтори дахто вєцєй заплацєл як цо ма рєалну вєрдностц” (В. Саб.). || Слц. диал. *ludigroš* „тот цо зна вицагнуц од другого пєнєжи на кажди способ” (SSN), всл. *ludzigroš* „истє” (Hal). ◀ Од лудзиц (оп.) и грош (оп.).

лудзиц -им нєзак. „схопно приволовац, прицаговац, зводзиц, зашальовац, звирльо-вац дакого, с. мамити”: *То когут зачул: „Пан жазда, так и нас вона [ровка] давно лудзи долу, да ми зидзємє [з дрєва]* (Етн30 9); *А Цижан ... го баржєй лудзи нука до шуми. А вшє: бє а бє-є, бє-є а бє-є!* (Етн30 238); *А тот Яни за ню ходзєл, / а так ю жу сєбє лудзєл: / „Подз, Ганїчко, подз ти за мнє, / нє будзє ци кривда при мнє!”* (Етн9 ч. 237); *Видумали прєпарат за врацанє фарби власом да лудза пєнєжи од людзох* (Пвл. Бл.). || Слц. *lúdič* „истє”. ◀ Од праслав. *luditi*.

[луди] -а -є „шалєни”. ◀ Од сєрб. луд, а то од праслав. *lubъ*; од того и нашо лудзиц (оп.). Наш карпатски еквивалєнт шалєни (оп.).

лузац -ам нєзак. „оштро, гнївацо гурториц дакому; нєкрашнє, уврєдлїво одповєдац дакому”. *Лузала єй* (Пвл. Бл.). || Чєс. *lúzati* „гандровац, вадзиц шє”. ◀ Оп. люзнуц.

лузаци -а -е „хтори оштро, гнівацо, увредліво гутори або одвитує дакому”. Оп. люзнуц.

лузг' х.: *таке/таки як* ~ „лузгаци, не мож з нім на єдну драгу зисц” (Пвл. Бл.). ◀ Оп. люзнуц.

лузгач -ам *незак.* „люзгач (оп.)”: *Лузгача ми пре Фебруну* (С. Мйр.). ◀ Оп. люзнуц.

лузгаци -а -е „люзгаци (оп.)”: *Вона лузгача кед ше упиє* (Пвл. Бл.). ◀ Оп. люзнуц.

лузнуц -нем *зак.* „люзнуц (оштро, гнівацо одповесц дакому; некрашне, увредліво одповесц дакому)” (Сс. Мак.): *Андя ей лузла* (Пвл. Бл.). || Слц. диял. luznúť, luzgnúť и lusknúť „вдериц, бухнуц”: *treba mu luznúť ro risku; psa mi tak luzgnul* (SSN), всл. luznuc „нагло вдериц” (Hal), слц. нар. експр. luznúť „вдериц по твари, дац позауха, чапнуц”. ◀ Оп. люзнуц.

лука ж. „деп, пажица”, у форми єдни-ни лем у Гнатюка и старших авторох: *Тоти три заячки треба вигнац на желену луку да ше напашу, а вечар дому пригнац* (Етн29 6); *Кед на яр кошелї траву на луки, не могли привезц дому, бо не малї кеди* (Етн30 200); [Под час служби] *народ шицок стал вонка под ясным небом на монастирской луки у траву* (РК 1935, 169). || Всл. luka „деп, пажица”: *trafel na totu luku* (Czambel 605), слц. lúka „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. lqka. У сучасним языку ше хаснує лем форма множини луки (оп.).

Лука ж. „назва часци хотара у Коцуре”: *знаце дзе Лука, там за Риковим брегом, аж под Кулу, при тей бохтерні, тоти парцели, то ше Лука вола, то теди там крави випасали. Лука далей од Ступи, дзевец километри под Кулу* (В. Саб.). ◀ Од общего меновника лука (оп.).

лукави¹ -а -е „себични, хтори другому санує дац, хтори найвещей себе грабе”: *Док сом бивала у ніх, више ше бали же им не виплацим кирию. Я таке лукаве ище не видзела* (С. Мйр.); *М. найвещей робел, та достал векиу плацу, а П. ше прето гніва, то таке лукаве, и вон би сцел векиу плацу.* ◀ Од праслав. lqkavъ „зогнути, криви; нещери, гамишни”.

[**лукави**²] -а -е „хтори ше служи з лукавосцу; хтори скрива прави думки, нещери, гамишни”: ~ *лішка; О крадзи ше розглаше-ло по цалей класи. Кажди гварел: „Хто може буц таки лукави вжац цудзи клайбас!”* (ПЗ ч. 7, 1964, 15, шк. сост.). || Укр. лукавий „хто-ри ше служи з лукавосцу, нещери”, карп. русин. *лукавий „исте”* (Керча), слц. диял. lukavý „zlý, nemilý” (SSN). ◀ Тото значене, гоч воно ма карпатски паралели, хаснуєме виroyтно под уплївом серб. *лукав „исте”, а то, як и лукави*¹, од праслав. lqkavъ „зогну-ти, криви; нещери, гамишни”.

луки ж. мн. „депи, пажици”. Оп. лука.

[**лукуц**] х. „лукуц”: *Гу ньому [до байберні] ходзело фабричне панство, тоти цо могли таки лукуц плациц* (ЖиросМСМ 187). ◀ Од лат. luxus виroyтно преїг серб. *ликсуз*.

[**лумповац**] -пуєм *незак.* „опивац ше, паратовац”. ◀ Од серб. *лумповати*, а то од нем. Lump. Нашо карпатске *мулатовац* (оп.).

лупа ж. 1. „обмоток древа, с. кора”: *Стебло обмотує лупа, хтора го чува од горуцави, жими, ляду и вишелїяких хоротох* (РН 8/1937, 3); *за пицок ше мушел хасно-вац конарчок зоз цалу и неочкововану лупу* (ХомаМ 15). Под уплївом сербского *кора* хаснуєме и синоним *скора* (оп. *скора*²). 2. „вонкашні обмоток даєдних плодох”: *Лупу ма и грацок, цвикла, бундава, ґереґа, цви-кла, кромпля, цеснок, цибуля* (МудриАл); *Так и школярска наука, така є спочатку горка як на ореху луна, а як ше виуча и до-станю свой хлеб, теди заживаю з ореха ядро* (Етн30 3). Всл. lupa „исте”: *bandurki z lupami* (Czambel). 3. „тварда, рогова плочочка на целу даєдних векших животиных, лупка”: *И видзе [велька риба] вонка з води, гутори хлапцу: „Гибай ґу мне и витаргні три лупи; кед ци будзе нужда, та придзеш ґу мне и за-палїш лупу, та ци повем цо треба* (Етн30 65). || Всл. lupa „исте”: *odorveš zo mŕne dva lupi* (Czambel). 4. „лупка бундавовай и под. маґочки”: *Не будзем я заметиц хижу ту од тих ваших лунох маґочкових!* (В. Саб.). Оп. *лупка* (2). ◀ Од праслав. lupiti „знімац ско-ру, лупу”. Од того и нашо *лупиц* (оп.).

лупани -а -е: ~ **кукурица**: на пия-
цох нова кукурица лупана ... 60 до 70 дин.
(РН 16/1931, 4). Всл.: *tri metermaže lupanej*
kukurice (Štolc 163). ◀ Од лупац¹.

лупац¹ -ам и коц. -пем незак. 1. „очис-
цовац од лісца виламану кукурицу”: Вечар
[млади] очисцовали („лупали”) кукурицу до
дзешец годзин, але знали дакеди зацагнуц и
до пол ноци (ПЗ 8/1969, 13, Янко Олеяр). ||
Слц. *lupať* (нар. и *lúpiť*) „чисциц, одстра-
нювац лупу з плодох”: ~ *jablko, zemiaky*. 2.
„знімац, обивац зарно з даєдних плодох”: ~
кукурицу, ~ слунечнік. Общеславянске. ◀
Праслав. *lupati* „одламовац, одбивац”. ♦ **лу-
па/лупе олупану чутку** „роби таке цо ніч
по нім” (М. Гор., В. Саб.) И: **олупує олупани**
чутки „исте” (В. Саб.).

лупац² -ам незак. „дуркац, лопотац”.
Укр. диял. *лупкати* „дуркац”, поль. оном.
łup означує вдерење, чес. *lup* „исте”. ◀ Прас-
лав. оном. *lupъ*.

лупачка ж. „машина за лупанє куку-
рици”: *Лупачка єст ручна и на ярґань* (Ю.
Пап). ◀ Од лупац¹, виројатно калк сербско-
го круњач.

лупиц -им незак. 1. „знімац верхню
скорку з плода и под.” 2. *прен.* „физично
експлоатовац або трапиц, мучиц дакого;
оберац, одзерац дакого од дачого, одні-
мац дацо од дакого”: *Йеден зоз другого ско-
ру лупи.* / *А любви и братства нѣгдѣ*
нѣт (РНКЗаря 1939, 73); *Своей жени хри-
бет лупи.* / *а Чугарки кожух купи* (Етн9 ч.
372). Так ме дохтор лупи од пенєжох (Ир.
Фин.). || Укр. *лупити* „очисцовац; оддзерац,
здзерац”, слц. *lúpiť* „однімац, плячкац”, чес.
loupiti „исте”. ◀ Праслав. *lupiti* „знімац ско-
ру; чисциц”.

лупиц ше -им ше незак. „трациц верх-
ню скорочку”: *Снекол ше на слунку, та ше*
му хрибет лупи. Слц. диял. *lúpiť sa* „исте”
(SSN). ◀ Оп. лупиц.

лупка ж. 1. „вонкашні обмоток даєдних
плодох (ценши од лупи)”: *Варя ше* [паради-
чи] *док ше скорочки (лупки) не скруца* (Ду-
дашКс 148); *крупн* [за кашу] *поумивало ше*
их у 7–8 водох, да нет лупки (ХомаБл 195);
[Варена] *кукурица ше не єдла з лупками* (Хо-

маБл 198). 2. „обмоток слунечнікового, бун-
давового и под. плоду”: *Кусали слунечнік*
(мажочки) и руцали лупки по жеми. 3. „твар-
да, рогова плочочка на целу даєдних живо-
тиньох, лупа”: *Риба Янчийови гвари: „Вирви*
зо мнє три лупки, а руц ме до води. Дараз ци
будзем на помоци” (Етн29 126). ◀ Оп. лупа
(3).

лупкац -ам незак. „дуркац”: *Шерцо ми*
лупкало радошнє. Дзе же мац? питал сом
ше (РН 21/1928, 2); *Шерцо ци од страху так*
лупка, же го аж и я чуєм (ЧаканБас 67). Ту и
там чуло ше *бреханє псох и лупканє конь-
ских копитох* (РН 23/27, 3, М. Ковач); да
ю не зорвало лупканє на капурки. ... *Праве*
сцела висц кед хтошка залупкал на облак
(РН 1/28, 3, М. Ковач). || Слц. *lupkať* „исте”:
tancoval, len tak lupkalo, укр. диял. *лупкати*
„дуркац”. ◀ Од лупац².

лупнуц -нем зак. 1. „вдериц, дуркнуц”:
Вонка цошка лупло. 2. (о дзверох, капурки):
жена вошла до хижи и лупла з дзверми (РН
33/1929, 2); *Обрацела ше и пошла. Лупли єд-
ни дзвери, лупли друзи, лупла капурка* (РН
22/1934, 2, М. Ковач); *Лупла сом з капурку,*
аж сом ше сама таргла (РН 49/1936, 3). ||
Слц. *lupnúť* „исте”. ◀ Оп. лупац².

[**лутац**] -ам незак. „блукац”. ◀ Од серб.
праслав. *лутати*. Нашо карпатски еквива-
ленти *блукац* (ше) и *скитац* ше.

луфт х. „воздух”: *Курчата у ладички*
*сом закривала з хусточку, але сом их не по-
нарела, мали луфту* (Пвл. Бл.); *Гваря же ко-
лера курох придзе по луфту* (Йвг. Бл.); *Тоти*
*пенєжи, цо хлапиц потроша до луфту, мо-
гол би оцец индзей лепше похасновац* (РН
74/1926, 2); *Таки як вон лєм луфт губя лю-
дзом* (Йвг. Бл.). || Всл. *luft* „исте”, слц. беш.
luft „исте”, мадь. *luft* „исте”. ◀ Од нем. *Luft*
„исте”. Нешка, и у бешеди и у лит. языку,
хаснуеме кніжково (церковнославянске)
воздух.

[**луфтирац**] -ам незак. „превитровац”:
обисце треба цо вецей луфтирац (РНКЗаря
1936, 79). Серб. *луфтирати* „исте”, слц. ди-
ял. *luftovať* „исте”, карп.русин. *луфтовати*
„исте”. ◀ Форма зоз суфиксом -ира- у нас
зоз сербского.

[луцєрка] ж. бот. „Medicago sativa L.” ◀ Од серб. луцєрка. Оп. луцєрна.

луцєрна ж. бот. „Medicago sativa L.”: луцєрна *їе* *заправо коньска бетельїна* (РНКЗаря 1938, 120). У укр. диял. луцєрна. Варіанта луцєрка походить од серб. луцєрка, а луцєрна, ягoд и у заходноукраїнських диялєктох, од слц. lucerna, поль. lucerna, лебо мадь. lucerna, котри заш походить зоз заходноєвропейських языкох (Тимко 32, 80, 81). ◀ Од нем. Luzerne, немецке од фр. luzerne, а тото од лат. lucerna „лампаш” – назву луцєрна достала пре швицаце кафовкасте нашєне (ЕСУМ). Даєдни етимологи назву луцєрна вяжу за швайцарски варош Luzern и италянски вароши Luserna, Clauserne.

Луципер х. „Луцифер, дябол”: Я идзем до диявола од Луципера три власи принєсцї (Етн29 261); Идзем до дябла до Луципера по три власи (Етн29 262). || Слц. и чєс. lucifer. ◀ Од лат. lucifer „шветлоношач”. У Гнатюка лєм форма Луципер. Нєшка старши хасную форму Луцифер а нє Луципер.

лучка ж. дем. од лука: Лучка, лучка, лучка желєна, / пасло ми на нєй дзивчє єлєня (нар. писня). Оп. лука.

[любазни] -а -є „хтори ше любєзно, приязно одноши гу другим”. ◀ Од серб. љубазан. Наш карпатски еквивалєнт приязни (оп.). Форма любазни бєшєднa (нє литературнa), а форма любєзни адаптованa форма истєй у литературним языку. Оп. любєзни.

любац -ам зак. и нєзак. дзєц. „бoчкац”. Слц. диял. ľubat’ „истє” (SSN II, 89). ◀ Оп. любиц.

любєзни -а -є 1. „любєни, мили”: Сциснул чилашу, подлєцєл жу облаку и вжал свою любєзну Илону попод пазухи и пошол аж на свою гору (Етн29 50); Любєзна и мила мамо! – Я вашо писмо достал и барз сом ше му зрадовал (РК 1925, 112). Слц. диял. ľubezný „барз мили” (SSN). 2. субст. „любєни, мили”: Крашнє ше одниталї од нього и пошлї дому. Вон пошол жу своєй любєзнєй, там жил з ню за тристо роки (Етн29 50). || Слц. диял. ľubezný субст. „истє”: Muj ľubezný pridze na večar (SSN), слц. ľubezný „приємни; пре-

красни”, укр. диял. любєзний „любєзни, услужни”. ◀ Од люби.

[любєзни] -а -є „хтори ше любєзно, приязно одноши гу другим”. ◀ Адаптованa литературнa форма сербизма любазни (оп.).

любєнє с.: бавиц ше на ~ „бависко младих на вечарших сходзєньох”: кєд змє ше вечарами ходзєлї бавиц под облаком, бавєлї змє ше на любєнє (Сф. Мак.).

люби -а -є „мили”: Принєсла му матка єсц: / „Подз же, сину люби, єсц!” ... Принєсол му брацик єсц: / „Подз же, брату люби, єсц!” ... Принєсла му мила єсц: / „Подз же, мили люби, єсц!” (Етн9 ч. 231); Влaпєла го за руку, одвєдла го жу єй оцови: „Но, апо мой люби, ту мой чловєк, ашов и мотика нас нє розрубє!” (Етн30 87); „Нєт, жєно, ту дагдє води?” „Нєт вєра, ангєлу мой люби” (Етн29 88); Апочку люби, прєстаньцє пиц, прєстаньцє кармиц Жида.... ! (РН 24/1928, 2); Нє зрубуй, нє сцинай / жєлєного дуба, / нє бєр мє, мили мой, / кєд сом ци нє любa. / Люба ти мнє, любa / сєрдєчку мойому, / лєм жє ти нє любa отцови мойому (БиндКост 52). || Всл. ľubi „истє”: muj ľubi bratu (Czambel). ◀ Од праслав. ľubъ „мили”.

любиц -им нєзак. 1. „чувствовац любов”. 2. „вєцєй раз ше случовац, знац ше случиц; буц прихильни дачому”: Лєм покус долївай сєрватки [док ше бундава печє] бо бундава люби розридниц. Общєславянскє. ◀ Праслав ľjubiti.

любиц ше¹ -им ше нєзак. 1. вzaєм. повр. „чувствовац вzaємну любов”. 2. „любовац ше”: Дзивка му гутори: „Тєраз мє бoчкай кєльo сцєш, бо чи вєцєй будзєши, чи нє!” Так во-нї ше любєлї до рана (Етн29 178). ◀ Праслав ľjubiti.

любиц ше² -и ше звич. бєзос. „пачиц ше, буц по дзєки”: дочєкала худобнa мац зоз своїма дзєцми краву вєчар з вєлькy радoсцy. Принєсла им кравa млєка, та ше им любєло, бо ше добрє навєчєрaли (ЕтнV 99); Вибубнованє у Кєрєстурє жє ше яраш змєра, кому ше нє люби най тужи до панствa (ЕтнV 99); Жию людзє бєз вири, ... рoбя цo ше им люби (РН 21/1932, 3). || Слц. диял. ľubiť sa „истє”,

чес. líbiti se „пачиц ше”: jak se vám to líbí? „як ше вам то пачи?” ◀ Праслав ljubiti.

[любичица] ж. бот. „квеце Viola odorata L.”. ◀ Од серб. љубичица. Наш карпатски еквивалент *фиалка* (оп.).

любов ж. „чувство велькей прихильносци”: Нєт нашої любови конца, нєт, / бо наша є любов вечни квет (Етн9 ч. 192); Слухай, мила, слухай як тот тацок шпива / же з нашої любови ніч добре не бива (Етн9 ч. 227); Дзекуєм вам за вашу любов, цо сце ми далі коня и дзивку! (Етн29 243) || Укр. любов, цсл. любов. ◀ Кнїжково. Церковнославянська форма розширела ше у бешеди прейг богослужєня и даєдних церковних обрядох (обряд винчєня и др.). Наша народна форма *любосц* (оп.). ♦ ~ **як два песци** (Н. Ерд., В. Ерд.) и ~ **як струче цєску** (Сф. Мак.) ирон. „мала, нїяка любов”.

любовац -буєм *незак*. 1. „чувствовац любов, любиц (жену, хлопа)”: Думаєш, мили, думаєш же я цє люблюєм, / а я, яї вера не, я цє лєм пробуєм! (Етн9 ч. 258); Познає, Боже, познає хто кого люблює, / ещи є далеко, та ше ошмихує. / Познає, Боже познає хто кого не люби, / ещи є далеко, та ше му виступи (БиндКост 49); Знає же не вежнем хтору ви сцеце! / Лєм я тоту вежнем хтору барз люблюєм, / гоч не будзе мац лєм єдну сукенку, / ... Ище я ю вежнем, бо я ю барз любим (Етн9 ч. 123). Всл. ľubovac „исте” (Czambel). 2. „мац любовни одношенєя”: На желєней пажици / лежи Яни забити. / ... „Прецо же го [капитан] забиц дал?” „Же невести любовац” (Етн9 ч. 218). ◀ Од любиц.

любовац ше -буєм ше *незак*.: 1. „чувствовац взаємну любов, любиц ше”: Любуйме ше, мила, верне, потаємне, / верне, потаємне, та ше и побєрме (Етн9 ч. 252). 2. „водзиц любов з даким”: Вон єї гуторел: „Гайде, жєно, будзєме ше дакус любовац.” А вона му грозом одповєдла: „Не маєш вєцєй зо мну ше любовац” (Етн30 316); Так ше видзи вноци як и воднє, лєм ти шєднї жу мнє да ше люблюєме (Етн30 177).

[любоморни] -а -є 1. „обняти з чувством любомори”. Нєясне хтори могол буц наш карпатски еквивалент. Вироятно ше

тото чувство у нас описно виражєвало, напр. чули зме таке вирєченє: *Бої ше за ню* „любоморни є на ню”. || Слц. žiarlivý „любоморни”, чес. žárlivý „исте” (по Махєкови постало од *жад-лїви* „жадаючи”), слц. žiarliť „буц любоморни”, всл. žarlic „исте”, укр. ревнивий „любоморни”. 2. „завидлїви дакому пре його успих, вєкши заробок и под.”

любосц ж. „любов”: Чуєш, мила, як тот тацок шпива: / же з любосци ніч добре не бива (Етн9 ч. 243); Нїзда я то не верєла / же би любосц почкодзєла; / а мнє тєраз самєй чкодзи, / бо мой мили индзєй ходзи (Етн9 ч. 127); Шєрцє мойо, чом так гориєш, / Чом за гєвту вшє ше цагаєш / од хторєй ти любосц не маєш? (БиндКост 82) || Слц. ľubost „исте”, всл. ľubosc „исте” (Czambel). По С. Цамбєлови, у восточнословацким ше хаснує лєм ľubosc, синоними milosc и laska ше не хаснує. Под кнїжковим уплївом народну форму *любосц* у нас поцисла церковнославянська форма *любов*.

людзе х. мн. гу *чловец*. ◀ Од праслав. ľudъ „народ”, ľudъje „людзе”. ♦ **буц жу людзом** „буц добри гу людзом, знає ше обходзиц з людзми (звич. о особох на функції и под.)”: Паноца К. почитовали, бул жу людзом (Єл. Хм.); **людзе добри, людзе божии** вєкр. з хторим ше виражє вєльке несподзєване, поволує до помоци и под.: *Людзе добри, змилиуєце ше надо мну! ... Цо сом вам завинєл?* (РН 24/1933, 3, М. Ф-к); **нєлюдзе буц 1)** „буц повадзєни, не бєшєдовац”: Янко и Дюра уж длуго не бєшєдую. Янко раз не сцєл присц помогнуц Дюриови. На тим ше шицко звєдло. Не людзе су одтєди (Пвл. Бл.); У нашим народзе уж ніч не новє кєд дзєци мєдзи собу не бєшєдую, кєд су повадзєни, або як то Коцуриц гуторя, кєд су „не людзе”. Причина тому найчєстєйше капитал (РС 34/2011, 5, С. Дорок.). 2) „не буц способни дацо зробиц”: Та ви двомє не людзе єдному чловеку шмати купиц ... Та му пливнул до оч (Етн29 43).

люзгац -ам *незак*. „оштро, гнївацє гуториц дакому; некрашнє, уврєдлїво одповєдац дакому” (В. Саб.). 2. *Охаб го, тот лєм люзга „приповєда глупосци*” (В. Саб.). || Укр. *люгати* „гуториц правду до оч, гань-

биц”, чес. *lúzati* „гандровац, вадзиц ше”. ◀ Оп. *люзнуц*.

люзнуц -нем *зак.* „оштро, гнівацо одповесц дакому; некрашнє, увредліво одповесц дакому” (СС. Мак., В. Саб.). || Укр. *люгати* „гугториц правду до оч, ганьбиц”, чес. *lúzati* „гандровац, вадзиц ше”; слц. диял. *luznúť*, *luzgnúť* и *lusknúť* „вдериц, бухнуц”: *treba mi luznúť po pisku; psa mi tak luzgnul* (SSN), всл. *luznuc* „нагло вдериц” (Hal), слц. нар. експр. *luznúť* „вдериц по твари, дац позауха, чапнуц”. ◀ Як видзieme, у нашим язiку маме два вариянти кореня: *луз(ж)-* (оп. *лузац*, *лузнуц*, *лузж*, *лузжац*) и *люзж-* (оп. *люзжац*, *вилюзжац*, *люзнуц*, *одлюзнуц*). По В. Махєкови чєске *lúzati* од стр.в.нем. *lu:sen* „гледац дакому уши, искац дакого”; по ЕСУМ-у украинске *люгати* неясне. Оп. и [*блюзжац*] и [*блюзнуц*].

люльок -лѣку *х. бот.* „*Hyoscyamus niger* L.” У укр. диял. *люльок*, у слц. *lulek*. У славянских язiках назва ше прєширєла и на инши рошлїни котри маю наркотични прикмети прє зблїжованє зоз лексєму *люль* (Тимко 53, 77, 130). ◀ Прейг поль. *lulek* од нем. *Lolch*, а то од лат. *lilium*.

люцки -а -є „цудзи”: А дзєцко нє познало [оца], воно думало, то люцки чловєк (Етн29 105); *гоч [на] спрєводзку, гоч насилу однєє люцке, ... лєм да вєцєй ма* (РН 10/1928, 2); *Жє им люцки статок жазлє жєм, на то ше научєли* (РК 1927, 62). Всл. *ludski* „истє” (Czambel), *lucski* „истє”: *svojo šanuj, lücke ģeritaj* (Buffa 154). ♦ **люцки людзє** „несвоїо людзє, цудзи швєт”: *Як то чєжко, Божє, широти бидую, / бо их люцки людзє лєм барз уквєлюю* (БиндКост 36); *Придам ше люцким людзом, а до Нового Саду жу дзивки нє пойдзєм* (Пвл. Бл.).

люштави -а -є **1.** „мокри, замасцєни од роси, блати и под.” **2.** „нєчисти, нєшорови”. **3. ж.** „хтора ма мєнструацiю”: *Була сом люштава* (ErRuth 52). || Слц. диял. *luštavý* „лєнїви” (SSN II, 99). ◀ Од мадѣ. *lusta* „лєнїви”.

люштац -ам *нєзак.* „масциц”: ~ *имати по роси*. Всл. *luštac* „истє” (Hal). ◀ Од *люштави*.

люштош *х.* „нєчисти, нєшорови, люштави чловєк” (Юст. Дуд., С. Мїр.). ◀ Од *люштави*.

лябдухи *х. мн.* (єд. *лябдух*) „бридки приповєданя, писаня”, зазначєнє лєм у єдного автора: *чом нєт у редакцiї „Р. новинох” чловєка хтори би нє допуцєл, да ше клевети и лябдухи процив „Зарї” ширя* (Заря 18/1934, 3). || Слц. диял. *ľabda* „сплєтанїна”, *ľbdac* **1.** „вируцовац фєкалиї, галадзиц”; **2.** „плєсц, сплєтац ше, виплєтац ше” (SSN, Hal), укр. диял. *лябдати* „бєрбляц, мєрвиц”. ◀ Ономатопєйске (ЕСУМ).

лягнуц -нем *нєзак.* „виляговац, вишєдовоц млади”. Общєславянскє. ◀ Од праслав. *legti* (lęq).

лягнуц ше -нє ше *нєзак. 1.* „виляговац ше”: *Ищє сом нє видзєл, жє би ше курки лягли даяк иншак як зос вайца* (РН 29/1937, 3, М. Ковач); *Кєд ше курчата льягну вони перше прєбию, наджупкаю шкарупину, алє трафя ше жє останю и нєнаджупкани вайца* (Заря 5/1937, 8); *Мотиль нєшє вайчка, а з нїх ше лягну гушєнїци* (Ю. П.). **2.** „розмнєжовац ше”: [Збити гнєй] *таки цєпли жє ше у нїм анї мухи нє можу лягнуц* (Заря 4/1939, 6). Общєславянскє. ◀ Од праслав. *legti* (lęq).

ляд *х. 1.* „змарзнута вода”. **2.** „каменєц, с. град”: *Вєльки ляд падал прєшлєй нєдзєлї коло Сомбора. На мєстох бул груби яжод голуби вайца* (РН 30/1928, 1). Слц. *ľad* з обидвома значєнями. ◀ Праслав. *lędъ*.

лядзик *х. дєм.* „цєнки ляд”: *Так ми було жимно жє ми зуби цєнкали. На чижмох ше ми створєли лядзики. И пальци ми були як лядзики* (шк. сост.).

лядово квєцє *с. бот.* „*Portulaca grandiflora* Hook”. Можлївє жє то калк сєрбского, бо назва *ледєно цвєћє, лєдєна трава*, алє у значєню *Mesembryanthemum crystallinum* позната у сєрбским. У нас ше ищє хаснує *лєдєняк, слунково квицє, сто-разкрашє* (Тимко 36, 78).

лядовица *ж.* „цєнки ляд по повєрхносци жєми од змарзнутого дижджу”. Слц. *ľadovica* „истє”.

лядовня ж. „простория у хторей ше чува ляд за хладзене едзения”: *месо одкладаме на жимни места до пивніці або до лядовні* (РК 1933, 129). || Слц. ľadovňa „исте”, всл. ľadovňa „исте” (Hal). • **жимно як у лядовні** „барз жимно”, всл. zimno jak v ľadovni (Hal).

ляп *викр.* означає вдерене звич. по дачим влажним: *поштоцел ше на ным* [бачикови], *та ... – ляп на нього* (РНКЗаря 1940, 121). || Всл. ľar „исте” (Hal). ◀ Праслав. оном. ľjarъ.

ляпкац -ам *незак.* 1. „руцац густу масу (блато и под.) по дачим”. 2. „фарбиц чапкаючи зоз щеточку”: *Мури у приклеце ше швидко окурели, та ѓздиня на били мури ляпкала зоз щеточку даяку иншаку фарбу же би були длужей чисти* (ПапОл 25). 3. „падац у вельких мокрих пахульках (о шнігу)” (В. Саб.). 4. „биц дакого з дланю и под.”: [На вашаре] *Свойо симпатіи леѓине знали благо ляпкац з новима варешками* (Радуповачки 115). 5. *прен.* „оштро, некрашне гуториц дакому, люзѓац”: *Вона ми ляпка, а я лем цихо* (С. Мйр.); *Ти више лем ляпкаши людзом, више гуториши: ... та цо?! Кед будзеш так ляпкац людзом, та це одстраня* (Г. Р.). ◀ Од ономатопейского ляп (оп.).

ляпнуц -нем *зак.* 1. „руциц густу масу на дацо”: *Ляпнул ѓу вишенком швиньского гною, гной ше висушел, вон не полівал вишенки, та ше висушелі* (В. Саб.). || Всл. ľapnuc „исте”: *na tańirek mi ľapńe karusti* (Czambel). 2. а) „спаднуц”: *Нараз, убило го чудо и нещесце, поштоцел ше и... так яки длуги бул, веднак зос чижму, ляпнул* (КовМихЦВ 149). б) „спаднуц на мокру жем”: *пошлізла ше и ляпла у дворе* (КостОс 100). 3. (дакому) „оштро, некрашне повесц, люзнуц”: *Я би му ляпла* (Г. Р.); *Мала право Мелана ... Ляпнуц ей просто до оч: „Така и така ствар, зохабце ше ви, пані, мойого хлапца!”* (ПапГДюВн 38). || Всл. ľapnuc „исте” (Hal). 4. „вдериц, пляснуц”: *и кед нараз надишош оцец, ляпнул ю позауха* (РН 6/1932, 2, М. Ковач). ◀ Од ляп (оп.).

лярма ж. „кричане, крики, с. галама”: *Меркуйце ... яки людзе лярму дзвигаю? Чи вредно за німа исц и цо вони до тєраз доброго зробели?* (РН 31/1928, 3, др М. В.) || Всл.

ľarma „исте” (Lacko 32), слц. ľarma „исте”: *nerobte ľarmu.* ◀ Од мадь. ľarma.

лярмац -ам *незак.* 1. „правиц лярму”. 2. „моцно кричац на дакого”. ◀ Од мадь. ľarma.

лярмац -а -е „хтори часто лярма або гласно бешедує”: *Зоз двора вижене коч, та яѓод да прешол до другого швета. Од шарпацого, несцерпєзлівого, лярмацого Якова поставал цихи, змирени чловек* (КовМихЦВ 33); *У месту мойого службованя Д. мал сом двох, трох веселих пайташох, котри баи зато, же були весели, кричащи, лярмаци, не барз були до швета* (РН 47/1928, 2). ◀ Од лярмац.

лярмовац -муєм *незак.* 1. „правиц лярму”: *Више кричелі: „Ту є, тує, лапайце го!” Але ме не нашілі. „А чи ти знаш хто то так лярмовал? ... Ту єст у єдней хижі три дзивки, тоти ше бавелі з пенєжми, черкалі, вони так лярмовалі* (Етн29 189). || Слц. ľarmovať „исте”: *čo ľarmujete?* 2. „вадзиц ше з даким, кричац гнівацо на дакого”: *придзе ѓосподя, збачи тих хлапцох. Почне лярмовац, то ту курвазовац!* (Етн29 250); *Ещи є далеко, уж ше на нього ѓазда грожи, лає, лярмує: „Чєкай ти, смаркати, шак я тебе научим чловєства; чи то ше так длуго ходзи на воду? Ти неѓрею єден!”* (Етн29 54) ◀ Оп. лярмац.

ляц леем *незак.* 1. „сипац чечносц”. 2. „моцно падац (о дижджу)”. ◀ Праслав. liti, lějq/ľějq. Зродне зоз лой.

ляцина ж. „шпижа, с. туч”: *Ляцина то шпижа* (М. Рм.); *Рєзач за папер чєжки, бо то ляцина* (Мир. Рм.); *Други [хлопи] робели на ляцини у желєзарні, ляли колеса за гайзибани* (ЖирошМСМ 202); *Робел од рана до ноци найчєжишу роботу у лівальні. Лял ляцину до модлох* (ЖирошV 159). || Слц. liatina „ляте железо”, всл. ľacina „исте” (Hal). ◀ Од ляц.

льовнік х. *польопр.* „часц колеса: желєзни клїнок хтори трима льовч и колесо на осовини”. || Всл. ľońik „исте” (Czambel), слц. ľońik „исте”. ◀ Од нем. Lonnagel, ст.нем. lonne. • **шлєпи** ~ : *Находзи ше под обичним льовніком: на колєсу шапка, на ню ше кладзе шлєпи льовнік, вєц льовч, а же би льовч не*

спаднул, кладзе ше обични льовнік (Ю. Пап; Фа 70).

льовнічок -чка х. польовр. „часц орачей ваги за три коні”: *ковач викувал два льовнічки, котри жу ваги утвердзел зоз ланцуцками ... льовнічки тримали бляху же би стала на своїм месце и же би ше не прешмиковала* (Фа 89). ◀ Оп. льовнік.

льовч ж. „часц коча цо трима драбинку”: Кажди деревени коч мал штири льовчи. Сподок льовчи ше здздивало на шлепи льовнік и шапку, котру ше здзивало з ліца на осовину колеса. Верхню часц льовчи ше квачело до льовчужми на драбинках коча. На тот способ льовчи тримали односно подперали драбинки, а преїг нїх и шицку терху у кочу (Фа 68); Кед сом ишол од милей, [...] Уж ме оец, уж ме чекал / з льовчу на дворе (Жґанец 121); [Оец дзивки:] А тебе кед увидзим з нїм – з коча льовчу здеймем, а як Юлчу [кобулу] це побиєм (М. Ковач, РК 1932, 95). || Всл. loč и lovč „исте” (Czambel). ◀ Од мадь. lőcz. ♦ (скруцени, зогнути) як ~ гвари ше о погнутим човекови (Ю. Пап): А вец ме вола най станем гу ней пред жвератко. ... Ганя ше випне, а я при ней скруцени як льовч (ПапДюКер 27).

льовчужа ж. дюр. оп. **льовчужма**

льовчужма ж. „часц на драбинки коча до хторей ше удзива льовч, *гужва*”: *До льовчужмох ше квачело льовчи, котри при-тримовали драбинки* (Фа 60). ◀ Од льовч. Друга часц -ужма недосц ясна.

льоґдац -ам незак. „нагло и гласно пиц, з велькими лігнущами”. || Слц. lokať и logať „исте”, всл. logas „исте”. Общеславянске. ◀

Од праслав. оном. lokať „хлептац (як пес)” (Machek).

льоїда ж. „нешорова жена, льомпа” (Лев. Ск., СС. Мак.). || Слц. диял. lojda, ľajda, ľojda „ленїва жена; нешорова жена” (SSN II, 17). ◀ Можліва вяза зоз льомпа.

льомпа ж. „непорядна, нешорова ґаздиня”: *Тамта з хижі ґосподя скричала: „Дзе ши, ти, льомпо, дай уж єдло!”* (Етн29 237); *Тот швет, котри Грицови бул непознати ... не тримал вельо до чистоти, а його ґаздиня и медзи нїма була позната як права льомпа* (КовМихГриц 136); *Два жени викриковали єдна на другу: „Ти льомпо К-ова!” „Ти льомпо Я-ова!”* || Слц. диял. ľompa „жена котра неморално жие” (SSN II, 83). ◀ Од мадь. ľompos „нешорови, люштави, недзбали”.

льомпави -а -е „непорядни, люштави”: *Була льомпава, та ю муж вецей раз бил* (С. Мїр.). ◀ Од мадь. ľompos „нешорови, люштави, недзбали”.

льомпар х. „непорядни, льомпави хлоп” (С. Мїр.). || Слц. диял. ľompitoš „исте” (SSN II, 83). ◀ Од льомпави.

льоґдац -ам незак. „пиц, опивац ше, льоґдац”: *Пришол дому таки нальондани, так ше нальондал* (В. Саб.). ◀ Можліве од льоґдац.

льоппнуц -нем зак. 1. „спаднуц на мокре, ляппнуц”. 2. „шеднуц зоз цалу чежину и одпочивац” (Ю. Пап). || Слц. диял. ľopnúť (si) „исте” (SSN II, 86), укр. вкр. льоп „ляп”, льопати „пирскац, квацкац, масциц”; льопна „брудни, недзбали человек, с. прљавко, брљавко”, зальопанка „брудна, недзбала жена”. ◀ Восточнославянске ономатопейске (ЕСУМ).

М

маґа ж. 1. „костка овочового плода”: *Маґа у кайси не велька* (В. Саб.); *Каламиц треба лєм овоци зоз маґу, на дзивяки зоз маґу* (РНКЗаря 1940, 133, Дю. Сабадош мл.). 2. „бундавова маґочка”: *Бундавки треба пещиц з маґами* (В. Саб.). ◀ Од мадь. *mag* „исте”.

маґазин х. „складзиско; гамбар”: *Людзє мушели на кочох вожиц тото жито до царских маґазинох* (Ос 11). Всл. *magazin* „исте” (Buřa 155). ◀ Прейґ европских языкох – нем. *Magazin*, мадь. *magazin* (зазначене у мадярским 1706. р.), фр. *magazin*, ит. *magazzino* – з арабского.

маґазиновац -нуєм незак. „змесцовац урожай до маґазину” (МудриАл). ◀ Виротно преложене сербске *магацинирати*.

[**маґарец**] х. -рца х. 1. „осел”. 2. *гандр*. „чловек нерозумного справованя, дургов”: *А Г. мудерец, мудерец, / вон найвекши меджи німа маґарец* (Етн9 ч. 375); и при гандровано: *Ти, маґарицу еден!* 3. „файта фогаша”: *Нашо людзе мали и такв. фоґаши маґарици. Маґарици були високи дас метер и пол и мали ножки. [Маґарици мали два „поверхи”.] На найвисши фоґаш на маґарицу ше вишало блузни, на нізиши пасово сукні, а на сподку, при жеми, стала обуи* (ПапОл 38). ◀ Од серб. *магарац*, а у сербским з греческого. • **на маґарици** „дзєцинске бависко”: *дзєци поставаю дас на 3–4 м едно за другим, кажде ше схилї, опре ше з руками на колена; остатні ше залєци и єдного по єдного прєскакує операючи ше з руками на його хрибет; кед сцигне на чоло, шлїдуюци так исто прєскакує шицких* (ХомаМ). ♦ **стої як ~ медзи овцами** „ніч не роби, лєм стої”.

[**маґарица**] ж. „самица маґарца (и прен.)”. ◀ Од серб. *магарица*.

маґарцац -ам незак. „гандровац и наволовац маґарцом”: *И цо найкрасше – на нього ніхто не кричал, ніхто го не маґарцал* (Ков-МихГриц 16). Серб. *магарчити* „исте”.

маґарче¹ -єца с. „младе осла, маґарца”.

маґарче² -єца и **маґарче вайцо** с. у чаше медзи двома войнами и по Другей шв. войни „мала гумова лабдочка (полна зоднука)”: *Ми таку лабдочку волали маґарче* (В. Саб.); „*Маґарче вайцо*” ридко хто мал. ... *було за тедишні обставини луксуз* (КочЕвЦП 41). Нем. (шв.) *Eslskneedl, Vollgummiball* „исте” (Albrecht 57). ◀ Од *маґарец*. Немецка назва у першей часци тиж ма лексему *маґарчи* (Esls).

маґарче черне с. зб. бот. „*Ononis arvensis* L.” Локална руска назва (Тимко 32). ◀ Оп. *маґарчи*.

маґарчи -а -е „хтори ше одноши на осла, маґарца”.

[**маґарчи кашель**] х. „файта чежкого кашлю”: *То барз обераци хорота ... Зявює ше лєм при дзецох и тирва 6–7 тижні, а може тирвац и до 6 мешацох. Дзєцко ма напади кашляня котри випатраю як бреханє пса або ричанє маґарица, а познейше тото кашляне таке моцне же дзєцко аж повраца (руца), дави ше, пада. Очи му випучени, обколени зоз кирвавима – белавима шпляхами, твар му бляда, сухе є (слабе), завера му диханє* (КолесарД). ◀ Од серб. *магарећи кашаљ*.

[**маґистер**] -тра х. „учитель”: *А було два школи и еден маґистер. Не могол учиц оби два школи нараз, послал мнє да учим тоти мали дзєци* (Етн29 IV). ◀ Од серб. *магистар, магистер, мађистер* „учитель” або мадь. *magiszter* „учитель” (1865), а то од лат.

magister. Понеже зме хасновали и форму *мадістер* (оп.), вироятнейше же зме слово приняли зоз сербского.

[**магнура**] ж. бот. „*Maclura pomifera* (Rafin.) Schneid”: *Дахто магнуру на ограді садзел, не мож там войсц од церня, магну-рово длуги джобаці церня, такой лабду пре-бию* (В. Саб.). ◀ Нова пожичка науковей назви преїг сербского (пор. серб. магнура) (Тимко 47, 81).

магочка ж. 1. „костка плоду овоцовой древа (вишньова, черешньова, кайсова и под.)”. Всл. *магочка „исте”*. 2. „магочка бундави, слунечніку, паприги и под.” (МудриАл): *Даскельо вельки паприжи умиєме, очисциме од магочкох* (НКух 36). ◀ Од мадь. *magocska* „мала костка”. • **кусац ма-жочки** „щикац зоз зубами бундавово магочки и есц їх ядра”: *Кед зме як дзеци ходзели до кина, под час филма зме кусали мажочки, а лупки зме пуцали под карсцелі; кед зме виходзели зоз сали, патос ше билел од ма-жочкових лупкох; и до школи зме ношели ма-жочки, але нам учитель бранел кусац их на годзини и шмециц по класи*.

[**маджун**] х. „сладка каша з вареной ово-ци, с. пекмез”: *шлівков ~ , кайсов ~*. ◀ Од серб. *мацун „исте”*, а то балкански турцизем арабского походзєня. Нашо на Горніци не варели маджун.

маджуніки х. мн. (єд. маджунік) „лепи-ні з маджуном по верху”: *на Вилию, кед запахне печена риба у хижи, горуци капу-щаньики и маджуньики* (Заря 13-14/1937, 6). ◀ Оп. маджун.

маджунов -а -о „хтори ше одноши на маджун”: *маджуново шлівки*. ◀ Оп. ма-джун.

[**мадістер**] -тра х. „учитель”: *То ше мо-жеш нешка и у школи пан мадістрови опи-тац, та ци и вон пове* (РН 27/1927, 3). Оп. *маїстер*.

[**мадістерка**] ж. „учителька”: *Пришла и мадістерка. Дзеци фришко поскочели у лав-кох и поздравкали ей* (РН 16/1934, 2). Оп. *маїстер*.

мадістров -а -о „учительов”.

мадра ж. „файта нукашней, звич. жа-лудковей хороти”: *Кед ше дахто щемерел,*

кед дакого болело зоднука у бруху ле-бо жалудок, ... на брух хорого положили ширишу скорку з хлеба [да не пече брух], на ней запалели масну рендочку ..., поло-жели на ню гліняни гарчичок, або гліняну кантичку и вона там стала док пара не прицагла мадру жу себе т. є. док не вица-гла боль вонка, и то так ше влапело за брух, же ледво мож було одрипиц ... (По: СлМед 181, В. Папгаргай); *Палєнки жид-лічок и цали хлібчик, / то будзе добре „од мадри”* (= то будзе добри лік за ліченє ма-дри) (БиндКост 117); *Єдну жену прицискало жу гарлу, гуторели же ше ей мадра дзвигла, давали ей пиц кобулянки* (Пвл. Бл.). || Всл. *madra* „жалудкова хорота” (Hal): *jak me tota madra trapi už od jari* (Lacko 14). ◀ Од мадь. *mádra* и *mátra* 1. „симптом хороти”; 2. *анат. „матерніца”; 3. анат. „плацента”, а мадярске од славянского пѣдра „перши”* (серб. и горв. *недра „перши”,* слц. *ňadra „исте”*) (ЕтМ).

мадровка ж. „палєнка за хтору ше вере-ло же є добра за ліченє мадри (оп. *мадра*)” (М. Рм.): [Женом од мадри] *ше давало ... „мадровки”, тє. шмердзацей палєнки ле-бо руму* (По: СлМед 181, В. Папгаргай) ◀ Оп. *мадра*.

Мадяр х. „припаднік мадярского наро-ду”. Всл. *Madar*. ◀ Од мадь. *magyar*.

Мадярка ж. „женска особа Мадяр”.

мадярка ж. „паприга бабура” (Мудри-Ал).

Мадярска -кей ж. „мадярска держава”. Всл. *Maďarska -kej* (Штолц).

мадярски -а -е „хтори ше одноши на Мадярох”. Всл. *maďarski „исте”* (Štolc).

мадьоран и мальоран х. бот. „майоран”, у Гнатюка: *Вивієм ци пирко з дробней фиял-ки, / кед не з фиялки, та з мадьорану* (Етн9 ч. 104); *Шала я мальоран, василец ми зишол* (Етн9 ч. 131). || Всл. *mađeranek, mađeran* и *mageran*, слц. *maјoran* и *maderánek*, укр. *маґеран, мадеран*, мадь. *majoránna* (зазна-ченє 1533. р.), нем. *Majoran*. ◀ Од стр.лат. *margerona*, а то од лат. *maiora:num*.

маєтни -а -е „хтори ма векши маєток, богати”: *То барз маєтни людзе* (М. Рм.);

Пришли вони жу єдному маєтному цю мал фабрику... (Шв. 3/2007, Ю. П.); *богати и майетни людзе, охабяли вельки майетки на добротворни и хумани цильи* (Заря 9/1937, 2). Слц. *majetny „исте”, поль. majetny „исте”*. ◀ Од дієслова *мац*.

маєток -тку х. „газдовство”: *Палко маєток розмарнел, обидвойо ніч не мали* (Етн30 205); *Дзе веле друство и вельки маєток, вельо будзе гамбари, але шицки празни* (КостОс 180). Слц. *majetok 1. „власносц”; 2. „газдовство”, укр. маєток „газдовство”*. ◀ Од дієслова *мац*.

мажа ж. 1. „одредзене вимеране количество терхи”: *Та чи сом годзен ецик штири мажи догану покуриц, штири акови вина попиц?* (Етн29 121) У новшим чаше (при тлачаркох) 1 мажа виношела коло 500 кили, гуторело ше напр: *Тельо и тельо мажи жита натлачели* (М. Рм.). 2. „вага за меране векших терхох”: *цвиклова мажа* (Ю. Пап). || Всл. *тажа „100 кили”* (Sipos), укр. *мажа „терховни коч”*. ◀ Од мадь. *mázsa* (у мадярским зазначене у 13. вику). Першобутне значене слова вироотно було „одредзене вимеране количество терхи”, у новшим чаше достало значене „100 кили”. У 18. вику слово у мадярским значело и „вага за меране векших терхох”.

мажар х. „файта малого дзела з хторим ше штреляло з нагоди даяких шветочносцох”: *Мажар здабал на гліняну кантичку, на швета при церкви штреляли мажари, розпечени ожог ше прикладал и так ше напел* (М. Рм.); *У 5 годзин по поладню обявели мажари одход Владиков* (РН 23/1929, 4). || Карп.укр. *можар „исте”* (Дэже), слц. *mažiar 1. „исте”; 2. „велька ступка, аван”, руснацки у Мадярскій мажар „ступка, аван”: мажар (ступка) за „попер потерти”* (М. Жирош, РС од 28. 10. 1988, 13). ◀ Од мадь. *mazsár* (зазначене 1529. р.), а мадярске од Славянох: словенске *mōžar*, кайкавско-горватске *možar* (Kniezsa).

[**мазга**] ж. „домашня животиня: неплодни крижанец вайчака и магаричи”. ◀ Од серб. *мазга*.

[**мазгов**] х. гандр. „дургов”: *Та я думал: человек є, оженіц го... ма розум, а воно – маз-*

гов, вол стари – а шалени (РН 4/1929, 3, М. Ковач). ◀ Од серб. *мазгов 1. „самец мазги”; 2. гандр. „твардоглави, нерозумни человек”*.

мазграц -ам незак. експр. „брудзиц, масциц”. Поль. *mazgaј „тот цю мазгра, масци”, mazga „люштава жена”, mazgaіc się „плакац, финкац”*. ◀ Од праслав. *mazati* (оп. *mazati у Macheka*).

мазграц ше -ам ше незак. експр. „брудзиц ше, масциц ше”.

маір х. „вельки маєток (значене поставяме на основи словацкей паралели)”, лем у Гнатюка у нар. писні: *Пасли овци пас-тире / При Бетлегем маіре (?)* (Етн9 ч. 2). Гнатюк у тей писні наведол слово *маір*, неясне прецо, зоз знаком питаня. Слц. *diaј. maјer и maјir „вельки маєток”*. ◀ Од нем. *Meierhof*.

май х. „пяты мешац у року”. ◀ Од лат. *Maius: Jupiter Maius* бул римски бог урожаю и ярнього будзенья природи.

майва ж. бот. „мальва, *Malva L.*” У укр. бешедох коло Ужгороду – *майва* (Тимко 49, 79). ◀ Оп. *мальва*.

[**майдан**] х. 1. „рудокон”: *да ше [жени] гоня да ведно з хлопами робя у углових майданох* (Заря 7/1937, 5); *Ту су майдани стрибла и злата* (РК 1926, 60, Мих. Мудри). 2. „место дзе дакому барз добре”: *Патканьом на тим гною майдан* (Пвл. Бл.); *Под жему нашлі вецей як 60 гади, там им бул майдан* (Лев. Ск.); *У кукурици ест вельо бундави, на бостану вельо жережи, вельо кромплі на-оставали: Идз, там майдан „вельо ест”* (В. Саб.). || Укр. *майдан „невельке ровне место; ровне польо; площа”, поль. majdan „площа”, серб. мајдан 1. „рудокон”; 2. „место дзе дачого ест вельо, богате находзиско”*. ◀ З турских языкох. По значеню нашо вироотно зоз сербского.

[**маймун**] х. зоол. „цицар по будови ціла найблізши човекови”. ◀ Од серб. *мајмун*, а то турско-арабске. Наш карпатски еквивалент *налпа и малпа* (оп.).

[**майн**] х. „рудокон”, у бешеди старших руских виселенцох у Америки: *Найчежши и найгорши роботи – майни (рудокони) и железарні* (ЖирошV 215). ◀ Директна англійска пожичка: англ. *mine*.

майово квеце/квице с. бот. „Jasminum officinale L.” Наша, домашня, назва. Хаснує ще йще сербизем *ясмин* (оп.) (Тимко 50, 78).

майошка ж. „гурка лепшого квалитета: зоз швиньсей печинки и мяса, без скоркох, цеску и паприги, з попром и солю” (Дю. Лятяк). ◀ Од мадь. *máj* „печинка”, *májas hurka* „печинкова гурка” (ЛятякМадь).

майске древко фолкл.: *На яр ше кладзе „майске древко” – маялос* (РК 1997, 122). Оп. маялос.

майски -а -е „хтори ше одноши на мешац май”: *Народ гвари: майски диждж каж-да капка дукат кошта* (В. Саб.).

майстор -тра х. „ремеселнік”. З истим значеньом всл. *majster*, слц. *majster*, поль. *majster*, мадь. *majster*. ◀ Од нем. *Meister*, а тото од лат. *magister*.

майстровац -руєм *незак*. „правиц, опрацяц дацо як майстор”. Слц. *majstrovať* „исте”.

мак х. бот. „Papaver somniferum L.” Общеславянска назва без окремених регіональних лебо національних окремосцох (Тимко 48, 73, 127). Всл. *mak*, праслав. *макъ*. • **маком маковани** а **мак ше не видзи** „колач з маком у хторим єст мало маку” (Сф. Мак.). ♦ **почервеніц як** ~ „почервеніц у твари од ганьби и под”: „А кому ви то таку красну кошулю шиєце? Озда...” „Та не”, гвари вона, а почервенела як мак (РК 1923, 66); **тарго-вац з Руснаком – як зоз дробним маком** (= Руснак не ма пенежи, та лєм дробне купує и предава) (Гел. Мед.).

макацора ж. 1. „главна, ношаца греда у давних хижох”: *Макацора стала на штредку воздлуж цалей хижы под повалу* (СС. Мак., Я. Сб.). 2. *Ми як дзеци гуторели: макацора и макацорчата* „1. греда и гредки; 2. мачка и мачата” (В. Саб.). ◀ Неясне.

маковани -а -е „у хторим єст вельо маку (о колачу и под)”: *То маковани бобальки* (= у тих бобалькох єст вельо маку) (В. Саб.).

Маковей, звич. *жен. Маковей* „назва дня 1. августа одн. 14. августа кед ше означає церковне швето мученікох *Макавейох*”: *Летушні дзень коло Маковей* „коло дня св. Маковей” (КостПр102). Укр. *Маковій*: *На те літо Криницю святили, на самого мако-*

вія. ◀ Од біблійского мена *Макавей* (назва юдейского жрецького роду хтори Ирод знічтожел).

маков(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на мак”: **маков цукер** „лакотка за дзеци”: *До розпущеного цукру ше усинало маку; на мокрей таблі ше го шулькало и круцело куки, кривульки або мешачки* (ХомаБл 198).

маковина ж. 1. „пощикани главки маку и сухи стебла маку”: *Маковина ше предавала до фабрик, дзе ше далей прерабляла до лікох* (ДудашКс 167). 2. „чечносц уварена зоз макових главкох”: *Кед дзецочко не сцело спац, кед плакало, ... дала му [мац] пиц маковини. ... пол главки з маку ше преварело зоз погаром води и єдну ложичку теї чечносци ше дало дзецку. У маковей главки єст опиюму, та дзецко швидко заспало. То було опасне, бо ... оставали пошлїдки на мозгу* (КолесарД). ◀ Од мак. ♦ **наєсц ше маковини (макоянки)** „почац ше нерозумно справовац”: *надумал ше женіц ... и нараз – на просто здурел, наєд ше маковини, глупи як пориско* (РН 16/1936, 3, прел. М. Ковач). ➔ Коцурска форма *маковянка*.

маковец вца х.: [При чесаню] конопу ше тримало у руках и цагало ше ю през зуби щeci. У руки остало влакно, а у зубох щeci маковец. Влакно ше пречесало йще раз, але на густей щeci. Тераз у руки оставало ценке влакно, а у зубох щeci паческа.. Маковец ше пречесовал йще раз. Тераз у руки оставала вимичка (кратши влакна), а у зубох щeci оставало клоче. З нього ше правели покровци (ДудашКс 152); *Кед ше маковци знею зоз щeci, маю хвосцик з клоча, вон ше закруци до главочки – цале здабе на главку маку. Маковци ше преду на плахитки, поньви* (Евф. Пл.).

маковянка ж. коц. оп. **маковина** (В. Саб.): *Кед человек дацо сплета, поведза: Мани го, наєд ше маковянки* (В. Саб.).

макранец -нца х. „каприциозни, твардоглави человек; дургов”: *Не пойдзем, не пойдзем за того макранца / цо му мац купує догану за вайца. / Догану за вайца, прахно за пенежи, / бо каждый макранец при мацери лежи* (Етн9 ч. 132). ◀ Од мадь. *makrancos*

„твардоглави, каприциозни”, makranc „твардоглавосц, каприциозносц”.

макранцош х. 1. *оп. макранец*: Але ши мокранцоши „але ши дургов” (М. Рм.). 2. неясне значене у прикладу: *Сушеда ше ужера: цо то идзе за створа? / А то сушед у ґачох як даяки макранцош!* (Етн9 ч. 315). ◀ Од мадь. makrancos „твардоглави, каприциозни”.

макух х. „остатки вицадзеного зарна слунечнику и под. (у олеярні упечени макух бул смачни за єдзене)”: А други [хлопи] *заши ше сходзели до олеярных, та там цєлого макуха єдли зос солю посоленим* (БиРК1939, 112); а макух [у олеярні] *ше пече и пахне. Ох, як зме [дзєци] чекали на макух. ... А олеяр, кед нас сцєл одбиц, та нам подзелєл горького макуха [за криви]* (РНКЗаря 1935, 66, Я. Виславски); *Єдного дня [Мижо] до класи пришо л таки радосни, спод реклочки ... винял цєпли ише таки пахняци макух. Порозґрабовали ми макух од нього, єдли так на хватацо бо учителька лєм цо не пришла* (Любка Фалц, Венчик 22/1999, 8); || Поль. makuchy мн. и makuch х. „исте”, укр. макуха „исте”, рсй. макуха „исте”, слц. диял. makúch „исте” (SSN II, 114). ◀ По ЕСУМ-у од мак (так ше вироятно спочатку волали остатки маку з хторого вицадзєни олей). Толкує ше и од швайц.-нем. Mägikuchen „остатки вицадзеного олейового зарна”. ➔ У Гнатюка форма макуха ж. р. можлїве поґришно записана место форми х. р.: *Положел [олей з чуткох] до котла, сам пошо л нука же купи макухи* (Етн30 309).

Мала матка божа „церковне швето 08/21. сєптембра”: *Мала Матка Божа то швето народзєня Прєсвятєй Богородици Марії, тє. тот дзєнь кед ше у Галилейским городзе Назарету народзєла Богородица. Зна ше же ше тото швето уж швєцєло у 4. вику, бо постой казань св. Йоана Златоустого хтору вон написал праве за тото швето* (ГорКух).

мала матка божа ж. бот. „файта квеца”: *Ма пред хижу малу матку божу, вона вєшєнї квитнє* (Єл. Шан., Г. Р.)

мале -лого с. „мале дзєцко”: *Друга ... на лєжєню була, цо дзєнь будзе мац малє, не*

прєйдзе два тижнї (Етн29 63). Слц. диял. malé „исте”: *она už ma malé* (SSN).

малєй х. 1. *То єдло з кукуричнєй муки пражєнє на масци, ридка замєшка* (Мєл. Пвл., Дю. Латяк). 2. „файта печива”: *Кед була бридка хвиля дзєци на поладнє нє ишли дому, ноишли сєбє до школи ґорґєля, малєя и олейніки* (БиРК1938, 137). || Всл. malej „кромплєови лепинь печєни у пєцу на капустовим лїсцу” (Hal). 3. „олей з рєпчєню” (В. Саб.). 4. „лєнїви, подли чловєк” (Мєл. Пвл.): *Цо длобєш до тих шрубиких, малєю єдєн* (Ю. Тамаш). ♦ **цадзи ше як малєй** „барз помали роби” (Євф. Пл.): *Малєй то олей з рєпчєню цо барз помали чурєл зоз прєси, та ше прєто гвари кед дахто помали роби: цадзи ше як малєй* (В. Саб.). ◀ Од мадь. malé „кукурична мачанка, замєшка и под”, нем. (шв.) Malei „замєшка” (Albrecht 111).

малжєнски -а -є: ~ **стан** „малжєнство, сужєство”: *Чєжки, прчєжки тот камєнь млїнски, / сто раз є чєжиши тот стан малжєнски* (нар. писня). || Слц. manželský stav „истє”, manžel „сужуг”, manželka „сужуга”, manželstvo „сужєство” (словацка форма manžel- настала з метатєзу од пєршобутнєй форми malžen-); поль. małżeński „малжєнски”, małżeństwo „малжєнство”, małżonek „сужуг”, małżonka „сужуга”, цсл. и староруски малҗжєна. ◀ Звичайно ше трима же пєрша часц слова мал- то нємєцка морфєма mahl (нем. Ge-mahl „сужуг”), а же цала основа малжєн- калк долньовисоконємєцкоґо málkona або málwip „сужуга, тє. жєна вжата святочно на мал „на догварку”; *tal!* у горнїх Нємццох значи „судска рада”, нем. Mahlstatt „мєсто сходов, судох, окончованя карох” (Brückner 320, Machek 351).

мали -а -є „малих димєнзийох”.

малини ж. мн. (єд. малина) бот. „Rubus idaeus L.” Общєславянска лєксєма (Тимко 56, 73, 128, 129). О. Тимкова зазначєла и форму малїна.

малинов(и) -а -о/-є „хтори ше одноши на малини; хтори зґотовєни з малинох”.

малїни ж. рид. *оп. малини*.

малки -а -є: 1. *дем. од мали*: *Кед чловєк шєднє до ґалиї и одидзе од краю, на ше най-*

дзе на ширим морю, теди осети яки человек малки по при силному швету (РК 1925, 41, М. Мудри); руски дзеци маю того року у Кал.[ендаре] барз малки куцик (РН 50/1933, 2). 2. субст.: [Дзецко] почало кричац ... Мац на то не дзбала, бо думала, же малка ю сце спревеси (РН 45/1927, 3).

мални ж. мн. (єд. мална) рид. „малини” (Дю. Л.). ◀ *Мадь. málna „исте”* (Латяк-Мадь).

мало присл. 1. „не вельо, дакус (о количестве, часу и под.)”: *Мало заробел; Мало там бул. 2. з негацию не: „лемцо”: Мало сом не спаднул; Раз лем [мотор] записка и мало нас там шицких не оглушел* (РН 96/1926, 2, М. В.); *приишол сом дому, та сом мало бабу не набил* (РН 45/1936, 2, М. Ковач). Карп.русин. *мало „исте”: Таку му врзав ... мало не впав, серб. мало (з негацию) „лемцо”: мало што не паде „лемцо не спаднул. 3. опрез компаратива прикметнікох и присловнікох помощное прикмету: Шаркань [их] здогонел, та му гварел же да є еще мало векиши та би му главу зоцал* (Етн29 140); *Кед пойдю мало далей, кочиши гвари кральови: Чи сце чулі, кралю найяснейши?”* (Етн29 273) Слц. *malo „исте”: malo menej ako 10 rokov. • мало цо не „лемцо не”: Да ше шицки дваецц курки нешу, на тидзень би мала мало цо не сто динари* (РН 41/1933, 2, М. Ковач).

[**мало-мало**] присл. „у частих интервалах, кажди час”: *Мой до терас робел, а терас мало-мало уш два дні не роби* (ЖиросМСМ 152); *Кед сом седемнац наполнела, мой оцц питачком отворел капурку. Та, мало-мало, та ту питачка* (Сф. Мак.). ◀ Не зазначени карпатски паралели, у нас вироятно сербске.

малпа ж. ридко „налпа, маймун”: *Пан му гуторел, же человек постал од маймуна. ... Человек постал од малпи* (РН 19/1930, 3, Янко В-и); *тот, цо гварел же человек походзи од малпи* (РН 29/1937, 4). Слц. диял. *malpa „исте”* (SSN II, 117). ◀ Оп. *налпа*.

[**малтер**] х. „мишаніна води, вапна и писку за муроване и масцене мурах”. ◀ Од серб. *малтер*, мадь. *malter*, бавар.-австр. *Malter*.

[**малтерисац**] -ишем незак. „масциц з малтером”. ◀ Серб. *малтерисати*.

малтеровац -руєм незак. ◀ Адаптовани сербизем *малтерисац*.

малюнди -а -е „барз малки”: *Япаници [им] даровали єдно малюнде острова* (РК 1927, 48).

малюнок -нка/-нку х. „рисунок”. Укр. *малюнок „исте”. ◀ Од мальвоац*.

малючки -а -е дем. (од *малки*) „барз мали”: *Одкеди я запаметал, досц малючки хланец сом бул, таки сом бул мудри* (Етн29 IV). Всл. *malučki „исте”*.

малючкосц ж. „роки вчасного дзединства”: *И Мижо себе пригадовал ясни дні пржити у малючкосци при родительох* (РН 1/1930, 6, К.). • од [*малей*] *малючкосци* „од-малючка”: [Чесни шестри] указую ... *будуцим поколеньом од малючкосци любов жу Богу* (РН 12/1935, 1); *Од малей малючкосци ше селел з валала на валал* (РН 48/1935, 2, М. Ковач).

маляр х. „ремеселнік хтори малює хижі”. Всл. *malar „исте”* (Sipos), поль. *malarz „исте”. ◀ Од стр.в.нем. mālære „уметнік”*.

мальва ж. бот. „Malva L., с. слез”. У укр. бешедох коло Закарпатя – *мал’ва*. ◀ Пожичка з латинского (лат. *malva „исте”*). Премєнка л’ на й у форми *май’ва* (оп.) указує же ше пожичка одвивала преїг мадь. *mályva, mályvarózsa* у тим значеню. У укр. диял. записане *мальва рожева* (Тимко 49, 79). Слц. *malva „исте”, поль. malwa „исте”, нем. Malve „исте”*.

мальва ружа ж. бот. „Althaea rosea L.” ◀ Фонетично адаптована пожичка зоз мадь. *mályvarózsa*. У українских диялектох за исту рошліну хаснує ше назва *мальва рожева* (Тимко 49, 79, 131).

мальоване с. „результат дії мальвоац”: [У керестурскей церкви] *Красни иконостас и мальоване робели перши майстрове* (РК 1925, 118); *столки [у церкви] буду префарбени да ше їх барва склада з новим мальованьом* (РН 19/1935, 3).

мальовани -а -е 1. „украшени з цифрами”: *мальовани лавки, мальовани посцелі, мальована коліска, мальована лада, ма-*

льовани орман; Розтверайце, пахолята, мальовани врата, / придзе на враним коню наши пані млада (Етн9 ч. 36); На першим заводзе [винеше] ладу мальовану, / на другім заводзе посцель цифровану (Вес 27); Винеш, Ганьчо, винеш мальовани стол, ... / а полож ти на нього хлеба, сира, соль (Бинд-Кост 35); У приклеце ... були доокола вилужени красни мальовани танери. На ніх були намальовани гусаре, дзівки, квеце у вази и инше (Янко Олеяр, ПЗ 4/1968, 13); Мальовани хусточки то були гатлазово хусточки з вибиванима ружами (СС. Мак.); [По канабелю] прекрасни заглавчки. ... Гевтот мальовани, найкрасии, даровала влоні мужу свойому за остатні Крачун (РН 1/1927, 3). Слц. maľovaný „исте”: maľované taniere. 2. „нашминкани (о твари)”: мальовани лічка, / власи бреновани (М. Горняк: „Руска дзівка дакеди”). 3. „красни, мили”: Идзе Яни мальовани (Етн9 ч. 298); [Найдзеш ме на] заглавку на писанім, / зоз шугаюм мальованім (Етн9 ч. 242); Я им [бабком] шиєм шматки, / та буду прибрани / бабки мальовани (НЗ 1940). Слц. šuhaj maľovaný.

мальовац -люєм незак. 1. „украшовец з мальованьом”. 2. „рисовац”: По мурах тей карчми були слики мальовани з досц невесту руку (РН 35/1933, 2); [Бушмани] Вони не маю букви, але малюю свойо вираження (РН 1/1930, 7, К.). Укр. малювати, поль. malować, слц. maľovať. ◀ Од нем. malen „мальовац; рисовац”.

мальовац ше -люєм ше незак. „фарбиц твар, шминкац ше”: Я сом не червена, бо ше не малюєм (Етн9 ч. 144). Поль. malować się „исте”.

мама ж. дзец. „мац”.

мамлави -а -е „таки як омамунени, хторому ше не сце, леніви, слаби” (М. Рм.): Кед ше курчатом дава вельо яриу, та су мамлави (Сил. Рдв.). || Укр. мамляти „несцелю робиц; помали ходзиц”, поль. tamlać „несцело, помали жувац”, всл. tamlikać „чужо жувац” (Buffa 156 ◀ Ономагопейске (ЕСУМ).

мамон х. и мамона ж. оп. **мамуна** (1): Бо людзе сами у ... жажди за мамоном приведли швет до терашнього стану (РН 15/1933,

4); материялизм лебо любов жу мамони того швета и жажда за богатством то жридо безбожства (РН 14/1934, 5); Лем як було скорей людзох, цо думали же муша буц покорни двом господаром – Богови и мамони, так нешка ест людзох, хтори думаю, же не треба служиц ані єдному, ані Богови ані мамоні (РК 1930, 63, М. Ковач). ◀ Оп. мамуна

мамуна ж. пейор. 1. „богатство, пенежи”. 2. прен. „жажда за пенезом, заробком”: Гриши тота мац хтора уж од марносци засадзуе жажду [до] души свойого дзецка лем за жемским благом, за богатством. З тим му закамені шерцо, затупи у нїм чувство, таке дзецко постане себичне, насилне, обшедне го мамуна (РН 10/1928, 2); Тоти одходи до иножемства постали нашим женом уж таке як звик, мамуна и, повед бим, духовна потреба (ПапДюКер 46). Слц. матона „исте”, серб. мамон „исте”. ◀ Од греч. μαμωνά:σ „исте”.

мана [божа, небесна] ж. „по библийскей легенди едзене хторе Жидом падало з неба под час їх блукания по пустині”: Озда не думаеш же ци будзе божа мана з неба падац (Евф. Пл.); И ману не мож чекац з неба / и древо сами зберац муша (РН 41/1936, 4). || Укр. манна небесна „исте”, рсй. манна, серб. мана. ◀ Од греч. μαννα.

манастир х. „церква у хторей жию монахи”. Укр. манастир и монастир, слц. monastier и заст. monastýr, чes. monastýr, ст.чes. manastýř, поль. monaster и monastyr. ◀ Од греч. μοναστήριον, μοναστήριον.

мангэль х. 1. „справа за пейглане”: Я у Швабох пейглала: мангэль то вельке, през хижу, барз гладке постолє, з двох бокох по една роля, на ролі ше накруца шматки, од горе ше кладзе на ролі якаш лада полна з каменями, вона ше вожи на тих ролях. Моя мац мала лем качацц пранік (Евф. Пл.). 2. а) „дацо барз шлізке” (Гел. Мед.): Як по мангелю ше по нїм [ляду] гладким забегию / и шліскац ше в’ни дзекеди кояк видумую (КостИдил 22). б) Мангэль то барз ровни ляд (В. Ерд.); [Почала жима.] У ярку перши ценки превидни лядзик. Потім настал моцни мангэль (ЧаканСаф 151); [Бегель] на слунку випатрал як мангэль (ЧаканСаф 141).

|| Слц. *mangel* „справа за пейглане”, всл. *mangel* -gla „исте”, *manglovať* „пейглац на мангелю” (Hal), поль. *magiel* „исте”. 3. неясне у нар. писні: *Дзивче, дзивче, били мангелъ, / дзе я тебе вечар найдзем?* (Етн9 ч. 242) ◀ Од нем. *Mangel* „исте”, *mangeln* „пейглац на мангелю”. • **драга ровна як** ~ „фина ровна драга”: *Од Рискаши жу Керестуру боса драга (по асфалт у керестурским хотаре) ровна як мангелъ, диждж лем кус падал, трактори ходзели по ней, та ю узяжели* (В. Ерд.); ~ **ляд** х. „ровни шлізки ляд”.

[**мангуп**] х. „неозбыльні чловец прихильни несташносцом, фиглярству”. ◀ Од серб. *мангуп*, а то турско-арабске. Нашо карпатске *гунцут* (оп.).

манди -а -е „малки”: *кед слунко зашвици нука, а у його шветлу ше оганяю марни фалатки праху и бліща ше як манди жирячки* (РН 101/1926, 2).

мандо присл. „малко”: *Уш як там було, було, лем ми пиш гоч як мандо лем частейше* (ЖирошМСМ 9).

[**мандов**] х. „Ром, Циган”: *Вон мандов, видзи му ше по твари* (В. Саб.). ◀ Серб. *мандов* „препреденяк, мангуп” (РСКиН).

мандулі ж. мн. (єд. *мандуля*) анат. „лимфово шліжніки у гарле, с. країниці”. ◀ Оп. *мандуля*.

мандуля ж. бот. „*Amygdalus communis* L.” Слц. *mandul'a*. ◀ Од мадъ. *mandula*, так же ше не може раховац як директна позичка зоз нем. *die Mandel* (Тимко 56, 79). Мадъ. *mandula* ма и значене „крайник”. Мадярске и немецке од лат. *amygdalus*, греч. *αμυγδαλος*.

мандульов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на мандулю (1). • кул. **мандульово коцки** „файта колачицох” (НКух 81).

мандунди -а -е *експр.* „барз мали”.

мандушки -а -е *дем.* од **манди**: *Гей, манди, мандушки були [дзечи]* (Рускині 178).

манжета и манжетна ж. „загнута, додача часц рукава”. Слц. *manžet* (1745) (HSSJ) и *manžeta* „исте”, всл. *manžeta* „исте” (Hal). ◀ Вироятно од серб. *манжет(н)а*, а то од нем. *Manschette*.

[**манила**] ж. „грубша шпарга за вязане снопох”. ◀ Од серб. *манила* (а то од назви *манилска конопа* хтора ше пестує на Филипинох).

[**маніц**] -ім (дакого/дачого) *зак.* „охабиц дакого/дацо на мире; престац дацо робиц”: *Маньце панье, бо нье буду бочкори ношиц* (Заря 15/1938, 7); *Мань(це) го, бо ше будзе гнівац.* ◀ Од серб. *ма(х)нути -нем „исте”*: *Маните га нек спава.* → На основи сербскей форми *ма(х)нути -нем* обчековали бизме нашу форму 3. дієсловней класи (*роснуц -шнем, спаднуц -нем*), але дієслово у нашим языку прешло до 2. класи: *видзиц -им, робиц -им.*

[**маніц ше**] -ім ше (дакого/дачого) *зак.* „охабиц ше дакого/дачого”: *„Апо, пойдзем я служиц, кед Петро и Дюра ніч не заслужелі, але заслужим я.” „Мань ше, фиям, ... и ти не заслужиш.”* (Етн29 21); *Ето єден недобри звичай, хтори ше твардо ище и тєраз трима, [а] котрого би ше требало маніц* (РН 20/1930, 1); *най ше просвиташе маню ... политики* (Заря 6/1940, 3) (Автор ту похасновал форму 3. ос. мн. *маню* як кед би инфинитив глашел *мануц ше*). ◀ Од серб. *ма(х)нути се -нем се „исте”*: *Махни ме се, лепо ти се молим; Та ман'те се комендије.*

[**мантил**] х. „легки капут, с. мантил”. ◀ Оп. *мантила*.

[**мантила**] ж. „мантил”: „Болі?” – *перши ше опитал оцєц. ... „Та яке! – прифрантовал чловец у билей мантили цо стал такої при корунки посцелі; Ані не зйойчал.”* (ПапгДюКШ 16); *Яни мал на плєцох заруцену мантилу* (ЛатякТал 27). || Укр. *диял. мантиля* „плащ зоз збиваного волняного платна; шинєл; капут”, серб. *мантил* и *мантил* „мантил”. Європске слово. ◀ Од нем. *Mantel* „шинєл, плащ, капут”, а то од лат. *mantellum* „плащ, покривач”. Место застареного *мантила* нешка под уплївом сербского хаснуєме форму *мантил*.

марадик х. 1. „дзевец зложени вельки снопи житарки скошеной на рукох або на косачки, одн. штернац мали снопи житарки скошеной на вязачки”. 2. *коц.* „штос зложених мехох”: *Ми мехи складали до маради-*

ка (В. Саб.); *Мой оцц зложени мехи волат штос* (Г. Р.). || Всл. maradik „исте”: *ked še povjaže, tak še pokladze do maradikoch po 10 snopi* (Czambel), слц. maradik и maradyk 1. „10 зложени снопи житарки”; 2. „остаток” (Kalal), карп.укр. *марадик* „остаток” (Дэже). ◀ Од мадь. maradék „остаток”. Неясне як од значеня „остаток” мадярского maradék настало значене „зложени снопи”. • **бавиц ше на** ~ : [На женских працкох] *найчастейше ше бавели на „марадик”* (Янко Олеяр, ПЗ 6/1970, 14). Автор не потолковал як ше бавело тото бависко.

марадловац -луем *незак*. „трапиц ше, бориц ше з даякими чекжосцами”: *Марадлуе з дачим кед ма роботу хтору не може звладац* (М. Рм.); *Док ше Марча породзи, ей мац вежне Дюрлика жу себе, бо Марча не годна з двоїма дзецми марадловац* (Пвл. Бл.). ◀ Неясне.

марга ж. „статок”, лем у Гнатюка: *А вецка ше питал [Усудови] за того человека чом ше його марга не шкерка так як його брата* (Етн30 148). || Карп.укр. *марга* 1. „маеток”; 2. „статок” (Дэже), слц. диял. *marha* „статок” (SSN II, 123). ◀ Од мадь. *marha* „статок”.

[**маргарета**] ж. бот. оп. *искирички*.

марготно и **маркотно** присл. „цліво, смутно, незгодне”: *Кед зме предали краву, та ми було марготно през ней* (Пвл. Бл.). У М. Ковача форма зоз -к-: *Знам же вам пане дакус маркотно препитовац тих людзох, та то робим я место вас* (РН 47/1937, 2); *шицким гевтим другим мобилистом не було так маркотно коло шерца и так чужко як Грицови* (КовМихГриц 6). || У нашим языку не зачувани и прикметнік *марготни/маркотни* „цліви, смутни”, а у словацким, чеським, польским и українским иснуе и прикметнік, у даєдних языках и дієслово: слц. *mrkotný* 1. „цліви, неприємни, незгодни”; 2. „цми, без шветла”; 3. „слаби, кліпкаци (о шветлу)”, *mrkotno* „цліво, неприємно, незгодне”: *s počátku ti bude mrkotno*; поль. *markotny* „жалосни, смутни”, *markotno mi* „жалосни, смутни сом”, *markościć* „буц жалосни, застарани”, *markościć się na kogoś* „буц неправо на дакого”; укр. *маркітний*

„смутни, невесели”, *маркітно* „смутно, невесело”: *чим ближче до хати, тим йому ставало маркітніше*. ◀ Од праслав. *myrknŭti* „поставач цми” (ЕСУМ). Од того и нашо *змерк, змеркац ше*.

марец -рца х. „назва трецого мешаца у року”. ◀ Од лат. *martius*.

марзнуц маржнем *незак*. 1. „змарзац ше”: *Вонка уж маржне*. слц. диял. *marznŭt* „исте”. 2. „церпиц, чувствовац жиму”: *Цо маржнеш ту, чом не войдзеш нука?; по-ме, Митре, на єдну паленку. Не будземе ту марзнуц* (РН 45/1933, 3, др М. Б.). слц. диял. *marznuc* „исте” (SSN II, 212). ◀ Праслав. *myrznŭti*.

марзнуц ше маржнем *ше незак*. „змарзац ше”: *Кед наишли жандаре на салаи, вон ше праве умивал, та през кошулі вискочел през облак вонка и чекал там док жандаре не пошли, уж ше на нїм марзло кед воиол нука* (В. Саб.).

мари мн. 1. „носилки одн. кочик за преношенє покійного на теметов”. || слц. *maŕy* „исте”, поль. *marę* „исте” (у польским уж у 15. вику). 2. „носилки”: *Ношели Папу на марох* (В. Саб.); *Вец направили од льовцох и палїцох мари, та ю принесли дому* (РК 1930, 67, М. Ковач). ◀ Од д.в.нем. *ba:ra*, нем. *Bahre* „носилки”.

марийово слизи мн. бот. „Ноуа *carnosa*”. Назва мотивована зоз тим же зоз квиткох рошліни пред дижджом капка. Наша назва, гоч подобна мотивация постої и у инших славянских языках. У укр. диял. *сльози матери Божой* зоз знач. *Hypericum perforatum* L., у слц. *slzyčky Panny Marie* зоз знач. *Dianthus* (Тимко 61, 75, 132).

марияш х. *ист.* „австроугорска монета”. Всл. *mariaš* „исте” (Hal). ◀ Од мадь. *máriás* „исте”.

[**марка**] ж. „поштова марка”. ◀ Од серб. *марка*, а то од нем. *Marke*. До 50-их рокох 20. в. хасновали зме немецке *штембля* (оп.).

маркотно присл. оп. **марготно**.

марма-камень х. „мрамор”. Всл. *mar-mor-kameň* „исте” (Czambel). ◀ Оп. *мрамор*.

марма-каменьови -а -о/-е „зоз мрамору, мраморови”: *Єст у теметове красни*

гробик нови, / Та и били крижик марма каменюви. / На тим билим крижу слова вирубани. / Же хто ту спочива з красними венцями (Петро Дудаш, РК 1929, 60).

[**мармалада**] ж. „файта маджуну”. ◀ Од серб. *мармелада* „исте” або мад. *marmelád* „исте”.

мармор х. „мрамор”: [Людзе сцу мац модерни ствари:] паньски столи ... орманьчики зос жвератком, мармором (Дю. Биндас, РК 1931, 124). || Всл. *marmog* „исте” (Hal). ◀ Од лат. *marmor*, а тото од греч. *μαρμαρος*. Форму *мрамор* превжали зме зос сербского.

марморов(и) -а -о/-е „зос мрамору, мраморови”: Шеднул себе [соколічок] на млінок, / на марморов коминак (нар. писня, РК 1929, 48). || Всл. *marmorovy* (Hal).

марне присл. оп. **марно**.

марни¹ -а -е **1**. „даремни”: людзе котри пред войну меняли скору и тєраз меняю альє марна их робота (Заря 13/1938, 2). **2**. **а)** „мали; кратки”: Най [ме шугай] зохаби, най пробує, / о марни, кратки час побанує (Етн9 ч. 126). Значєнє „мали, кратки” виро-ятно мамє и у слїдуючим прикладу: Ска-кал, бавєл шє, и у тих безбрижних дньох препровадзовал своєю марнє дзецинство. А кєд напoлнєл дзєшєц роки, його живот до-стал други печайц (Е. Планчак, РoчКн1951, 101). **б)** на *марни фалатки* „на дробни фалатки”: Подрєц (розбиц и под.) дацo на мар-ни фалатки (Г. Р.); кєд слункo зашвици нука, а у його швєтлу шє oганяю марни фалат-ки праху и блїщє шє як манди жирячки (РН 101/1926, 2); Мур спаднул на колєса кoчє и розбил их на марни фалаточки (РН 34/1933, 4). **в)** прєн. „безвредни, бидни”: нo а прєтo и ти, дзивкo, / уж од нєшкє будзєш чєст-вoвєнє / нє як марнє ширoтє – oстєтнє, / алє пєршє од шицких дзивчєтoх (КoстЄфт 45–46); одсєлєлє шє з тoгo марнoгo швєтє ... у 34. рoкy свoйoгo живoтє (РН 40/1932, 3); А цo шє стєвє нє тим бидним марним швєцє (РН 48/1927, 3, М. Мудри); Шицки вoнє нє сєбє oсєтєлє, жє марнє и краткoтирвєцє слєвє тoгo швєтє (РН 19/1929, 4); Шицкo марнє нє тим швєцє, шицкo прєхoдзи, шиц-кo тирвє тєки кратки чєс (РН 1/1936, 3).

|| Всл. *marni* „мали”: *rozdar na marne kuski* (Czambel), чєс. *mařiti* „знїчтoжoвєц”, пoль. *marny* „дарємни”, укр. *марний* „дарємни”; ту спєдє и укр. *мара* „привидзєнє”, пoль. *мага* „истє”. ◀ Нєдoсц яснє. Пo ЄСУМ-у найвирoятнєшє є пoвязєнє зoз *мара* „нє-рєални, илузoрни”.

марни² -а -є „пилни, вредни”: Кєд сoм шє уж прєз длуги чєс дал нє *марни* живoт, и кєд сoм уж скoрo цєлу свoю млєдoсц ужил нє тo, дє пo длугєй и *марнєй* рoбoтє нєбє-рєм сєбє знєнє и мудрoсцє (РК 1931, 70, o. Сєбoв). Зє тoтo знєчєнє („пилни вредни”, присл. *марно* „пилнo, вреднo”), хтoрє цєл-кoм рoзличнє oд знєчєнєх (1) и (2) пoд *марни*¹, нє зєнєчєлє змє кєрпєтєски пєрє-лєлє. Вoнo хєрєкєристичнє лєм зє нєшєх авторoх (oп. и *марно*²). ◀ Oп. *марни*¹.

марніна и **марнінка** ж. „дєцo малє, бєз-знєчєнє”: „Цo уж зєш тoмy прєшєцy? Oздє шє мy зoч стєлo?” „Дзє бє шє тєкєй мєр-нїнє зoч стєлo?” (РН 46/1928, 2); Тєкє мєр-нїнкє тoт Микoлкє, тє o вoйнy сцє знєц (Пєл. Бл.); Мoйo кєчєткє шє тєк бєрз кy-пєлє, а тєкє мєрнїнкє (= а тєки сy мєлє) (Ир. Фин.); Трєбєлo з дзєцкoм пoйсц дo бєнї, а мєц гвєрєлє: Дзє жє з тєкy мєрнїнкy мo-жєм пoйсц (= дзє з тєким мєлєким дзєцкoм мoжєм пoйсц?) (Ир. Фин.). || Всл. *marňina* „дєцo биднє” (Buffa 157), пoль. *marnota* „нїчтoжнє члoвєк”. ◀ Oд *марни*.

марніц -їм нєзєк. „упрєпєсцoвєц, знїч-тoжoвєц”: бo у вєлєлє нє вєльo тєких єст, алє тєких єст дoсц цo мєрнє и свoйo и цo им другє придєлє, як и Штєрєнжєр, цo нєнє прєз дзєнє нє тєржє, а шoвжoр прєз нoц пoкєртє у другєх кєрчмoх (Жр: МСМ, 93); лєгкoмєс-лєнo мєрнєлє ... дoбрo, мoрєл и здрєвлє (РН 25/1929, 2, М. Пoливкє). Слц. дєял. *márníť* „истє” (SSN II, 124). ◀ Oд *марни*.

марно¹ и **марне** присл. „дарємнo”: Млє-дoсц мoє и пoдoбє / як мє гинє яжoд вoдє. / Гинє, гинє, мєрнє гинє, / як лїстoчoк нє дy-бєнє (БєндКoст 58); прєцє уложєнє кoлo пoдзвигoвєнє културнoгo живoтє нєшoгo нєрoдє нє пoшлє нє мєрнo (РН 48/1933, 2). || Слц. *márno* звич. у вєрєзy *vujst* нє мєрнo „нїч нє пoсцигнєц”. ◀ Oд *марни*.

марно² и **марне** присл. „пилно, уважно; вредно”: *повилетовали роботни пчолки з кошніци и марно злетовали на лем цо потверане пахняце квице* (ЧаканБ2 95); *По заградкох коло хижох квеце виквитало, цо го дзивче, любяци го, марне залівало* (КостИдил); *уж вецей роки нашо Керестурици марно робели зоз конопу* (Заря 4/1940, 4). ◀ Оп. **марни²**

марновац -нуєм незак. „упрепасцовац, розтрошовац”: *Помогли гибаль самим врачаром ... а своєю добро марную* (РК 1926, 24, Д. Биндас). || Слц. диял. *marnovať „исте”* (SSN).

марносц¹ ж. „даремносц; беззначносц”. Слц. диял. *márnost’ „daromnost’, zbytočnosť, pomínutel’na vec nemáúca trvalú hodnotu, daromnica”* (SSN II, 124). ◀ Од **марни¹**.

марносц² ж.: **од марносци** и **од (зоз) марней марносци** „од наймладшого возросту, од малючкосци”: *Гриши тота мац хтора од марносци засадзи жажду [до] души свогого дзеца лем за жемским благом, за богатством* (РН 10/1928, 2); *Народ своєю дзеци зато и посила до школи, да ше младеж зос марней марносци притулі жу кніжки, жу науки* (РН 100/1926, 1); [Глумци-аматере] *су молодеж, котра идзе ище до школи, котра ше од марней марносци хова, да ступи на бину як прави дилетанти* (РН 4/1930, 4, Н. Надь, уч.); *людзе пратаю своєю дзеци од марней марносци до роботи, бо дал им Господ дзеци, па чом да слугох єднаю* (РН 38/1934, 2); *Цо я любел, а други вжал! ... / Цо я любел од марносци, / други будзе до старосци* (Етн9, ч. 264). ◀ Од **марни¹**. У виразу мож препознац значеньову вязу зоз **марни¹** (зоз значеньом под 2: „мали, дробни”): *вираз ту значи „од часу кед дахто бул малючки, дробни”*.

марнота ж. „беззначносц, нічтожносц”: *Блажени людзе, цо не предали за марноту того швета царство небесне* (РН 48/1927, 3, М. Мудри). ◀ Од **марни**.

марот прикм. *непрем.* „хори”: „Дзе сце, бачи, уж сом вас рок не видзел?” „Я бул цалу жиму, як ше гвари, марот.” „Марот? Цо же то?” „То таке як хори.” (Кир. Бл.) || Слц.

у военим жаргону *maród „хори человек, пациент”, byť maród „буц хори”, som maród „я хори”, marodér нейор.* „човек хтори ше часто прави хори”; 2. „плячкаш на боїску, вояк хтори напушел єдинку и знемирює цивилне жителство”, *marodérčit „буц marodér (2)”, maródka „место за легчайше хорих вояцох”, maródiť „буц хори; правиц ше хори”; укр. мародер „исте як и слц. marodér (2)”, мародерствувати „исте як и слц. marodérčit”, серб. марод „хори, слаби, немоцни; вистати од драги”. ◀ Од фр. *maraud*, лат. *moratus*.*

Маруля „власне мено Маря”: *Маруля медзи нїх станула* (Йвг. Бл.); *Та тота Маруля – то таке и як прездзиване* (В. Саб.). Слц. *Maruľa „исте”*.

марунка ж. *бот.* „*Pyrethrum Zinn*”: *кадзи я будзем иси, за мну будзе роснуц желена дражка, панімарилісток и марунка* (Етн29 47). || У укр. диял. *марунка*, слц. *marunka*, поль. *maruна*. Така назва зафіксована и у руснацких валалох сиверней Мадярскей. У ст. укр. зафіксоване *маруна* зоз знач. *Rubia tinctoria*. ◀ Назва походзи з псл. **marěna*. Хаснує ше на менованє даскельох рижних файтох рошлінох. У нас єст вереня же ше рошліна не пресадзує, же рошне зоз пошвещених отрушинох паски (Тимко 24, 128, 129).

мархва ж. *бот.* „*Daucus sativus* (Hoffm) Roehl.” По фонетичних прикметох – *полонизем* (поль. *marchew*), у вост. слц. *marhev* (Тимко 29). ◀ *Праслав. тьрку.* Стара славянска пожичка зоз германских языкох.

мархвов -а -о „хтори ше одноши на мархву; зготовени з мархви”.

марцов -а -о „хтори ше одноши на мешац марец”: ~ **хвиля** „пременліва хвиля”: *Але яр марцова хвиля! Нешка крашнє, ютро диждж, напоютро инїг и нїгда хвиля не стаємна* (РН 4/1932, 2). Всл. *marcova chvila „исте”* (Hal).

Марча ж.: **таки як** ~ : *Гвари ше: таки є яжд Марча кед дахто барз мирни як дзивче, ганьбліви, не як хлоп* (В. Саб.); *Слухай лєм ти слухай сусмаку стари! Таки ши як Марча ... Ша нє мог ши ше презнац почим швини?* (Заря 8/1938, 7, Б. Горки).

маселко с. дем. од **масло**: *Топарочка лем лопота, / а маселко муци, муци* (нар. шпіванка). Всл. maselko „исте” (Sipos).

маскац -ам *незак*. „вимасковац танер и др. з хлебом”. Всл. maskas „исте” (Hal). ◀ Од маз-кац, а то од *мазац, праслав. mazati.

[**маслина**] ж. бот. „Olea europaea”. ◀ Од серб. маслина. Оп. и *олива*.

масло с. „млечни продукт зоз змученой шметанки”. Общеславянске. ◀ Праслав. maslo, а то од maz-slo, од дієслова mazati и суфікса -slo. ♦ **як з масла** „слаби, слабого здравя, мегки” (В. Ерд., В. Саб.); **як з масла виляпкани** „крашніе ушорени, фини” (В. Саб.); **як по машле**: *Потим идзе шицко як по машле...* (ЧаканБас 95); *идзе му як з маслом „добре идзе”* (В. Саб.).

масни -а -е **1**. „замасцени з масцу; у хторим ест масци”. Слц. mastný „исте”. **2**. „брудни”: *Мам роботи цали дзень док им наварим и орайбем да масни не ходза* (ЖиросМСМ 153). ◀ Од масц.

мастилка ж. „звязани пирка хтори служба за масцене тепшох, цеста и под., с. помазача, пајача”. Слово записала етнолог Ліляна Радуповачки у Сриме. Слц. диял. mastenička, mastiacka, mastiarka, mastička, mastidlo „исте” (SSN II, 127).

масц ж. „с. маст”. Всл. masc. Общеславянске. ◀ Праслав. mastь. ♦ **пойсц (присиц) правиц масци** „пойсц пиц (паленки и под.) на забивачки”: *Кед [на дисновторе] пришили сушеди на паленку до того цо забил швино, гуторели же пришили масци правиц* (В. Саб.); *Янко поволал своїх двоох пайташох на забивачку. Рано себе перше попили по єдну-два, же, гат, най напраща масци, та вец рушели жу кармику* (РС ч. 6-7/2012, 13); **пражиц ше на своєї масци** „жиц самостойно”: *По преврату 1945. зме гварелі: Ми ше будземе на своєї масци пражич, не будзе з нами ніхто командовац* (Ю. Хр.).

масциц -им *незак*. **1**. „брудзиц”. **2**. „класц масци, масциц з масцу”. **3**. „малте-ровац (звич. з блатом)”. ◀ Праслав. mastь.

[**матица**] ж. „матка при пчолох”. ◀ Од серб. матица. Нашо карпатске *матка* (оп. *матка*²).

матка¹ ж. „мац”, переважно у нар. поезії и фразеології: *Мала матка три цери* (Етн9 ч. 28); *Дала матка церу далеко од себе* (Етн9 ч. 20); *Благослов, матко, церу* (Вес 28); *Яка матка, така Катка, / яка дзирка, така платка* (БиндКост 99). ♦ **матко бож**а *викр.* як вираз страху, несподзиваня: *Исусе, матко бож!* – *скричал на шмерц престашиени стражар* (РН 22/1932, 4); **матко моя** „исте”: *Яй матко моя яй... яй... яй... чорт у мнє* (РК 1930, 65, М. Ковач), **матко Исусова** *викр.* „исте”: *„Матко Исусова!” вимкне ше ей з устох* (РН 4/1927, 2); **яка матка така Катка** присловка: „яка мац, така и дзивка”: *А кед пойдзе таки [неушорени] на тот нещесни бал, ... та людзе так поведза: яка матка, така Катка* (РН 27/1927, 5), всл. *jaka matka, taka Katka* (Buffa 158).

матка² ж. зоол. „матка пчолох”. Всл. matka „исте” (Buffa 158). Общеславянска назва. Вариянта зоз суф. -ка характеристична за сивернославянски язики (Тимко 92, 120, 134).

матка божа ж. „Мария, мац бож”: **пре матку божу**, *„пребог(а): Кед ше млоду чепело, свашки ше ей три раз питали: „Пребог це питам и пре матку божу, чи даш тот венец з глави зняц?”* (Люб. Як.).

Матка Божа ж. церковне швето, часто у синтагмах: **Велька матка бож**а (оп.) и **Мала матка бож**а (оп.).

матрикула ж. „матична кніжка”: ~ **кресцених**: *До матрикули кресцених ше уписую: датум народзєня дзецка, датум кресценя, мєно дзецка и мєна кумових; ~ умартих*: *До матрикули умартих ше уписує мєно и презвико умартого, основни податки, дзєнь и рок кеди умар* (ГорКух). Слц. matrikula „матична кніжка” (1749), мадь. matrikula „исте” (1786). ◀ Од лат. matricula.

[**матроз и матрос**] х. „моряк, морнар”, у бєшєди старших руских виселєнцох у Америци: *Пошол [до Америки] як матроз. Робєл на шифи же би го превєзли до Америки* (ЖиросV 198); *У Америки остал ... Син му виучєл за матроса, та на ладї ходзєл* (ЖиросV 137). ◀ Европске слово. Нашо „Американци” го превжали з англійского.

[матура] ж. „испит узретосци”. ◀ Од серб. *матура*, а то од нем. *Matura*.

матушняк х. „очко векше од других очкох у пляйстри у хторим ше розвива матка, с. матичняк”: *Кед ше не очисца матушняки, треци дзень видзе зос истей кошніци и треци рой през матки* (РН 30/1934, 4). ◀ Од *матка*.

[мауна] ж. бот. „файта заградовой рошліни, с. боранија”. ◀ Од серб. диял. *ма(х) уна* (Тимко 33). Наш карпатски еквивалент *желена пасуля* (оп.).

мафла ж. „дургов” (Дю. Л.). Слц. диял. *mafl'a* „глупа жена” (SSN II, 108). ◀ Од мадъ. *mafla* „дурни, шаленяк” (ЛатякМадъ).

махац -ам *незак*. „робиц замахнуца з дачим, с. махати”. Общеславянске. ◀ Праслав. *махати*.

махнуц -нем *зак*. „зробиц рух, замахнуц (звич. з руку)”: *Христос ше обрацел, махнул з руку, шицки каменъом постали цо их там було. ... Заш ше огляднул Христос, махнул з руку, и тоти шицки осталі на каменъ* (Етн30 44).

мац ж. „жена у одношеню гу дзецом”. Всл. тас „исте”. ◀ Общеславянске. Праслав. *matī*. • ~ **и оец** „родичи”: *Барз сом сцел пойсц опатриц бабу, але сам, на бици-жлочки. Мац и оец ме перше не пуцели же бим ишол сам, да дажде не убежем под авто* (шк. состав).

мац¹ мам *незак*. **1.** „мац у власносци, зродству и под”: *Оец и мац мали двойо дзеци; Вон ма дванац гольти жеми. 2.* „буц одредзеной чежини; буц одредзеной старосци”: *владелі галаше рибу, мала три метери* (Етн29 147). **3.** (и у злученю мац у себе) „мац у себе як сстойну часц”: *Железа ма человек у себе тельо, же би ше с того могол направиц еден гвозд до подкови. Фосфоровей матерії тельо ма же би ше з ней моголо 800.000 фалати ширки направиц* (РК 1927, 150). ◀ Общеславянске. Праслав. *matī/jetī*. • ~ **на себе** „мац менструацию”.

мац² мам *незак*. у функції модалного дієслова **1. а)** „треба; муши ше одн. не шме ше; так правила одн. закон предписує”: *Подрани пенєж* [по розказу Народней банки]

ма ше затримац [у банкох] *и пречерац за нови, а так исто и дробни пенєж ... ма ше затримац у касох банки* (РН 14/1928, 1); [Газда] *наредзел же предани авто ше ма зоз двора видрильци* (РНКЗаря 1939); а держава, дружтво, нема ше мишац до жаздовского живота поєдиних людзох (РК 1926, 132). **б)** значи „мац обовязку дацо зробиц”: [Майстор гу новому шеґертови:] „Чи ци гуторел калфа цо маш робиц?” Шеґерт: „Гей, мушим го вше пребудзиц кед ви придзеце” (РК 1931, 173). **в)** значи же дацо треба одн. у плану зробиц”: [У октобру треба] *долінки под древка копац там дзе ше древка маю садзиц* (РК 1922, октобер). **г)** значи „буц ришени дацо зробиц”: *И так ци гуторим же я перши мушим пойсц до турского табору, ... дзе турски цар ма розложено свой шатор и мам го нешика лебо наютре розпарац* (Етн30 154). **2.** значи обчековане („требало би”): *Мужа себе чекала. Вон би уж мал надисц зоз фабрики з пенєжми* (РН 16/1928, 2). **3.** у опитних виреченьох виражує двоєне, неодлучносц: *Цо ма тєраз худобни человек робиц? Не да му жазда роботи, пороби себе и сам; муши худобни тєраз лєм краднуц* (ЕтнV 100); *Таки мам крух платна, єст у нїм три рифи, / не знам як мам ходзиц од велїкей пихи* (Етн9 ч. 343); *Цо ма робиц? Пушка остала на ричним брегу, а у води го медведз здогонї* (ВочиОп 16). У истим твору и приклад з инфинитивом: *Цо робиц? Потрафени є [тенк] и мушели зме го охабиц* (ВочиОп 38). **4.** „треба, длужен сом (ши итд.)”: *За шицко тото мам подзековац доброму управительови, котри ме шмелел, хтори ше трудзел коло мнє* (ТвенМ 41). **5. а)** „вироятно”: *а мали сцє и чуц же артейски студні буду ище копац (= вироятно сцє чули)* (РН 38/1936, 3, М. Ковач); *Хто бул у Риме мал видзиц „катакомби” (= вироятно видзел)* (РК 1923, 25); *Знал вон же человек котри приишол жу нїм на пияцу ма буц сам Абдул Гасан (= вироятно сам Абдул)* (ВочиОп 43); *Командирови ше видзело же ту ма буц якеш лукавство (= же ту вироятно лукавство)* (ВочиОп 4); *Веруночка була / Недоброта велька, / Мала ю барз любци / Панї учителька* (НЗ 9/1940, 15). **б)** *ма буц* „вироятно же так”: *але ма буц*

же шицко правда цо оцей чита, бо на обра-
щикох у тей кніжки шицко мож крашнє ви-
дзиц (КовМихЦег 8). **6.** виражує иронию,
недовиріє: *Написал приповедку, а писац не
зна. Ма там буц написане у приповедки!* (В.
Саб.) **7.** значи же дацо дакому зоз животом
одредзене: *Чи и надалей будзе Русин керов-
вац од школи и заоставац за шицкими, чи
ми више маме буц хвосцик у опцим напредку
народох?* (РН 58/1926, 2, -ак) **8.** у поровну-
ючих виреченьох: *не дзбали би у своїм вель-
ким худобству, так явно виповедза, барем
да нас позабавяю як мали би нас так тра-
пиц* (ЕтнV 101). **9.** значи же исную одредзе-
ни обставини, же ше шведи даяке швето и
под.: *Того року маме тиж моцну жиму од
25–30 жради* (РК 1936, 157); *силом нас за-
тримує, да останьеме и ютре, маю швето,
на будземе видзиц народне обљечиво* (Заря
13/1938, 2). ◀ Праслав. imati/jeti.

мац ше мам ше: ~ **добре** або **недобре**)
„жиц, буц добре або недобре”, у Гнатюка
и у бешеди старших: *Пищице моєй мацери /
як я ше ту добре мам* (Етн9 ч. 16); *Яничку
брацичку, як ти ше там маш?* (Етн9 ч. 46);
*Лежи вона [мац], лежи и горе не става, / ані
ше не пита як ше єй дзивка ма* (Етн9 ч. 50);
*Идзе паноцец далей по валалє, а пред нього
ступел єден други жазда ... Як ше маце, бачи
С.?” „Слава Богу, добре”, одвращел жазда* (РН
11/1927, 3); *„Но як ше маце, Панє”, питал
сом ше, як то уж обичай. „Як ше я мам? Ша
правда же ми ніч не хиби. ... Але, але... цо то
будзе з нами Руснацами!”; Бу[ц]це мирни,
я барс ше добре мам* (ЖирошМСМ 43). ◀
Праслав. imati/jeti.

мацац -ам незак. **1.** „з дотиканьом паль-
цох гледац або випитовац”: *Мацаюци у
цмоти гледал ключ*. Всл. масас „исте”: *ked
hledame posme ta masame* (Czambel), поль.
масаś „исте”, укр. мацати „исте”. **2.** ~ **кури**
„приискац з пальцями долню часц бруха
кури и гледац у ней вайцо (чи ше знеше, чи
ше ище будзе неси)” (СС. Мак.); всл. масас
kury „исте” (Hal). ◀ Общеславянске. Прас-
лав. makati.

мацерин -а -о/-е, мн. -о „мацеров”: *ти,
дзивче, не знаш робиц! / Не моя вина, маце-
рина, / цо ме роботи не учела, / лем ме до*

*карчми посилаєла, / би я єй крашнє танцова-
ла* (Етн9 ч. 102); *Од моєй мацери сом достал
з мацериного талу, кед умарла, сто трицец
и седем форинти* (Етн29 V).

мацери́на (**мацєрова**) **душичка**, **маце-
рина душка** ж. бот. „Thymus serpyllum L.”
У укр. диял. Закарпатя *материна душка*,
у лемк. *мецєридушка*, у укр. диял. Словац-
кей *мацєріна душка*, у вост. слц. *macerina
duška*, у ст. поль. *macierzyna duszka*, у серб.
мајчина душица. Назва праславянського
походзєня зоз яснима словацкими при-
кметами. Вариянту *мацєрова душичка* пре
присвойни прикметніков суфікс -ов- мож
кваліфіковац як наш дериват (Тимко 41).

мацерински -а -е „хтори ше одноши на
мацер”.

мацєров -а -о „хтори припада мацєри”.

[**мацур(к)а**] ж. „бависко ‘не гнівай ше
чловече” (Ю. П.). Общєпознате бависко
у Европи: серб. *не љути се човече*, поль.
chińczyk, слц. *človeče nehñevaj sa* (nezlost sa),
нем. *Mensch ärgere dich nicht*; тото бависко,
на основи бависка *пачиси*, хторе настало
коло пейцстогото року у Индії, и подобних
восточних бавискох старих вецей стороки,
видумал Немец Josef Friedrich Schmidt коло
1905. року. ◀ Неясне. При Сербох, Горва-
тох, Русох, Українцох досц познате презвис-
ко *Мацура*, але неясне чи би могла исновац
вяза медзи нїм и назву бависка. Укр. диял.
мацюра „груба палїца” по ЕСУМ-у тиж не-
ясного походзєня.

мацурац ше -ам ше незак. бавиц бавис-
ко ‘не гнівай ше чловече’.

[**мач**] х. „хладне оружіє, кончисте,
оштре з обидвох бокох”. ◀ Общєславян-
ске и праславянске, у нас од серб. *мач*. Наш
карпатски еквивалент *меч* (оп.).

мачанка ж. „наридко уварене єдзєне
як додаток гу другим єдлом, с. сос”: *Вжи-
ме ше пекла капусна (на тепшички), варєла
ше червена (парадичова), кромплєва и би-
ла мачанка зоз млеком або зоз воду, а влє-
це парадичова, копрова, цєскова и млекова
била (ХомаБл 181); тиж и вишньова, цибу-
льова, хринова, яблукова, петрушкова ~
(НКух 14–15). || Слц. диял. *máčanka* „исте”
(SSN II, 106), карп.укр. *мачанка* „сир у шме-*

танки"; 2. „файта лепиня хтори ше служи гу месовим едзеньом” (TichyFr). ♦ **юнак на мачанку** оп. под **юнак; увариц дакому мачанку** „пририхтац дакому неприємносц”: Уварим му я мачанку, яку вон у живоце ані не єд (РН 1/1934, 2). ◀ Од **мачац**.

мачатко с. дем. од **маче**. Всл. mačatko „исте”.

мачац -ам незак. „класц до чечносци, до поживових продуктох и под”: озда ми žаздиня да голем серватки, будземе мачац хлеба (ЕтнV 102); рибу мачаме перше до муки, вец до розтрепаного, кус посоленого вайца, вец до презлох (НКух 58). ◀ Од праслав. močiti.

мачачка ж. „мачков вируток”. Слц. mačacines „исте”.

маче -еца с. „младе мачки”. ♦ **єсц як ~** „помали єсц, бабрец ше”; **як страцене ~**, **як страцена мачка** (В. Саб.) гвари ше о даким кед ше справує як страцени, збунени (В. Саб.).

мачичка ж. 1. гипок. „мачка”; всл. mačička „исте” (Czambel). 2. „мала мачка, маче”. 3. „мачатко женского роду”.

мачка¹ ж. зоол. „Felis ocreata domestica Briss.” Хаснує ше на цалим славянским югу, у ческим и словацким языку, та у карпатских бешедох українского языка. У слц. диял. ма́ска, у серб. *мачка*. ◀ Етимология неясна. Можливе ономотопейного походження. (Тимко 115, 122, 130). По П. Скокови и Книежови южнославянске слово, хторе превжали и Мадяре: мадь. *macska*. Од Мадярох слово превжали Славяне на сиверу (Словаци и др.). По тим толкованю, нашо на Горніци прияли слово *мачка* зоз мадярского (Skok, Kniezsa). • **на мачки и миши** дзєцинске бависко, оп. на будара под **будар**. ♦ **як кед мачки на хвост станеш** „кевельни, нагло реагує”: Вони два ше не церпя. Гевта така як кед мачки на хвост стане, а тота така иста (В. Саб.).

мачка² ж. „котва, лаґер”: žалиаш ... нагнал [з ладю] žу краю, руцел мачку до води, та ше žалия зопарла (Етн29 180). Слц. ма́ска 1. „домашня животи́ня”; 2. нар. заст. „котва, лаґер”. • **железна ~ 1)** „файта ключи”: З ню ше цагало предмети зоз студні и

под. (Ю. Пап); 2) „справа за лапанє дзивих животиньох”.

мачкац ше -ам ше незак. 1. „олівац ше з воду у даякей роботі”: Не будзем тераз умивац тоти дунци, не будзем ше мачкац (Г. Р.); Познате же ше дзеци любя мачкац у води (ФейИр 21). 2. „помали, недзбалопиц”: [Гайде, пийце] цо ту ше мачкаце, бо треба понагляц (РНКЗаря 1938, 111). 3. „пиц (вина, палєнки)”: Хлопи напєкли цирковачи, та ше мачкали з ню (Ю. Пап); мачкал ше, тото го и зредзело, простата и черева (Рускинї 187).

мачки-джачки ж. мн. (єд. мачка-джачка) „цукри у златку (фолії) хтори ше як украси на Крачун вишали на крачунске древко” (Я. Пап., Г. Р.). ◀ Очиглядно исте слово як и **мачки-дячки** (оп.). Неясного походження.

мачки-дячки ж. мн. коц. У Коцуре руцанє дятькох волали **мачки-дячки** (ХомаМ) (оп. джачки).

мачков хвост х. бот. „файта рошліни”: Найвєцей го єст на бєлью, ма по себе таке як шерсц (В. Саб.).

мачох х. „невласни оцєц”.

мачоха ж. „невласна мац”.

[**машина**] ж. 1. „механизм з хторим ше окончує даяка робота”. 2. „трєшка, тлачарка”. 3. „ручна лупачка за кукурицу”. ◀ Од нем. Maschine.

[**машиниста**] х. „руковач з машину, мотором”: Машиниста рукує з мотором, трактором, машину, а шпайзєре подмасцовали трєшку, оправляли ланци на елеватору (В. Саб.). Серб. *машинист* „исте”, нем. Maschinist „исте”. Европске слово. ◀ Од фр. machiniste. ♦ **брудни як ~** „барз брудни, замасцени”.

[**машинисти и машиністи**] х. (жен. (од) машинисту/машиністу, дат. машинистови/машиністови, акуз. -ту, инстр. машинистом/машиністом, мн. машинисти/машиністи) „руковач з машину, шлосєр” (В. Ерд.): И терас пойдем на єден салаш и видзим же там єст вєльо машини и пита́м ше же чи не маю за мнє роботи, же сом машиністи, а там єден машиністи оправлял

машини и гуторел ми же най станем на пробу та кед знам робиц та вон ма за мне досц роботы (ЖирошМСМ 54). Оп. машиниста.

машинка ж. 1. „заstrуговаче (справа за заstrуговане клайбасох), с. зарезач”. **2.** ~ **за месо** „ручна справа на хторей ше меле месо и др.”: Шлівки ше поумиваю, пощикаю и поджамя лебо зомелю на машинки за месо, та ше кладу до котла (ДудашКс 149). **3.** ~ **за цесто**: Газдиня пореже резанки на машинки за цесто (ХомаБл 175). **4.** ~ **за чопи** „коле-сарска машинка зоз котру ше заstrуговало чопи на шпицох колеса” (Фа 41). **5.** кул. **колачи на машинки** „файта покерайох хтори ше правели на машинки за месо (препущовало ше их през розлични фурмочки)”: Давно ше тоти колачи вишали на крачуново древко, место жомбульох (ХомаБл 193). ◀ Оп. машина.

машировац -руєм незак. „исц, крачац (о войску)”: Так нам ю [писню] заграли, / шицки зме плакали, / водне, ноци машировали (Етн9 ч. 239); На Дунаю имати перу, / уж гусаре маширую (Етн9 ч. 306); На Дунаю имати прали / кед вояци маширали (Бинд-Кост 18). Слц. *maširovať* „исте”. ◀ Од нем. *marschieren*, *Marsch*.

машлічка ж. дем. од машля. • **завязац на машлічку** оп. **завязац на машлю**: Власи [дзівково], чарни, крашнє вибреновани ..., а у ніх баріонь вивязани на машлічку (ЛатякТал 112).

машля ж. 1. „хлопска кравата”: И пред войну кравату волали машля (В. Саб.). **2. а)** „машля, кравата припнута на женскей блузні”: На блузну ше ище припинало и билу машлю, хтора вишла по нас, а по верху ше припла и украсна жомбошка (ВаргаЛю 214). **б)** „машля завязана назадку на фартуху, у власох и под.” || Слц. *mašla*. ◀ Од нем. *Maschel*, а то деминутив од *Masche*. • **завязац на машлю** „завязац у форми мотиля”; слц. *uviazať* на *mašlu* „исте”; **пуццела ше машля, пуццаю ше машлі** „паре ше по длужини дацо штрикане (женски гадвабни ботоши и под.)”: Кед ше паре єден або вецей шори на дачим штриканим гвари ше же ше пуццела машля (же ше пуццели машлі) (Г. Р.);

Машля ше ми на чарних ботоших пуццела, та их пошивам (Лев. Ск.).

машных х. „масни, брудни человек” (СС. Мак.). ◀ Од масни.

машталья ж. „хлів”, лем у нар. пис-ньох у Гнатюка: „Пошол твой син на лови / аж до желеней дуброви.” / „Як же вон пошол на лови / кед му конічок машталья [т.е.: в маштальяні]?” (Етн9 ч. 27); Стала ше нам весела новина / же пана Мария породила, / у яшльох на слами вифлеемскей, / [в] худобной маштальяні, а на жеми (Етн9 ч. 3). || Всл. *maštalňa* „коньски и кравски хлів” (*Czambel*), слц. *maštal* „хлів”: *kravská* ~ „кравски хлів”, *konská* ~ „коньски хлів”. ◀ Преїг ческого *maštal* и *marštal* „коньски хлів” од нем. *Marstall* „коньски хлів”.

маялос х. фолкл. (у Сриме) „валяне майского древка”: Останні дзень априла вноци лежінь хтори ше дума женіц пошол зоз пайташами до леса „украднуц” младе високе древко, хторе ношели поцихи през валал и закопали пред хижу дзівки з хтору ше лежінь думал оженіц. На древко обешел ручнік, 1 литру вина и папєнки. Дзівка углавним знала же достанє древко. Древко стало до 31. мая пред дзівкову хижу, кед лежінь пришол зоз пайташами, пайташками и гудацми зрубац древко. Гудацы грали, оцєц и мац винесли вина, колача и понукали госцох. Дзівки и лежінє танцовали и шпивали. Древко рубали шицки пайташе, а пред край шекеру брал млоди и древко спадло. То бул символ зарукох (по Любки Фалцовей, РусКл ч. 2/2004, 10). ◀ Слово маялос Руснаци у Сриме вироятно превжали од Сербох (кед би у нас було карпатске, вироятно би ше зачувало и у Керестуре и Коцуре): серб. фолкл. *maјales*, *maјалис*, *maјалос* „мајска святачносц, забава у природи”, слц. *majáles* „исте”, всл. *majales* „исте” (Hal), мадь. *majális* „исте”. Од латинского *maius* „мешац май”.

мегкави -а -е „дакус мєжки”: Змарзнута гурка коло краю мєгкава (Г. Р.).

мєжки -а -е 1. „хтори ше легко подава прициску, сцисканю”: ~ цесто, ~ блато. **2. прен. а)** „хтори легко заплаче”: Кед сом бул видавец и одпитовал млоду, та сом и сам

плакал, а моя шестра ми гуторела: „Не требало би да ши таки мегки” (Йвг. Бл.); Па зато хто слаби на шерцу, лебо хто мегки най далей не чита (РН 14/1928, 3, М. Ковач). **б)** „неодпорни”: Як будзе з хмельом того року. То одвисно яка будзе продукция пива и яка будзе хвиля, бо хмель барз мехка рослина (РН 85/1926, 4, МФ); Чувайце хрибет од пеца бо постаньеце мехки на жиму та лъехко прехладньце (Заря 1/1938, 6). **в)** „помирлїви, готови попуциц, догвариц ше”: Рахуе ше же тераз Анґлія будзе вельо мехчейша жу тим державом [Немецкей и Италий] бо у йей влади нъет вецей п. Идна ... Време укаже же тераз наисце Анґлія будзе-така мехка а же будзе, вец хто бул у праву чи помирлїви п. Чемберлен або енерґични п. Идн (Заря 3/1938, 2). **г)** „неенерґични, нестроги”: Но такей [строгей руки у фамелиї] ... ше при нас мегких Руснацох мало найдзе (РК 1928, 130). ◀ Общеславянске. Праслав. тѣкъкъ и тѣгъкъ. • ~ **жима** „жима без нїзких температурох, не оштра жима”: Селяне хасную мегку жиму и ору глїбоко (РС од 14. 01. 1949, 4); процивне: **тварда жима**; ~ **жем**: Мелка, розтрешена жем ше означае и зоз форму мегка жем (МудриАл).

мегко присл. **1.** „на мегки способ; нїжно”. **2.** „не твардо”: Мегко му було спац на слами. **3.** „цеплейше, одмек (вжмие)”: 10 фебруара [1932. р.] спаднул досц вельки шнїх и була добра саница ... до пиятого марца одобрело, тот дзень було цело, ... 10 марца падало лєм було мегко (запис на празних боках РК 1932).

мегколупи -а -е **1.** „хтори ма мегку лупу”: Єст мегколупи орехи; и кромплї мегколупи док ше даю шкрабац (В. Саб.) **2.** прен. „кевельни, мегки”: Гвари ше за човека же є мегколупи кед є кевельни на жиму, кед не може дацо чешше пренесец и под.” (СС Мак.). ◀ Од мегки + луна.

мегучки -а -е „барз мегки”.

мегчац -ам незак. „робиц мегким, змегчовац”: положело ше ю [витарту вимочену конопу] на дрвени сподок и спушело ше на ню чешки камень хтори мал ярчки – вальци. Як камень ходзел по конопи, так ю ламал и мегчал (ДудашКс 152).

мед х. 1. „пчолов продукт з квиткового нектару”. **2.** прен. „успих, добри заробок”: [Кед придзе робиц до фабрики] Най ше не наздава такой меду, але на далей годно би буц добре (ЖирошМСМ 26). Общеславянске. ◀ Праслав. медъ. ♦ **вращиц дакому мед за цукер** „вращиц дакому лепше, вреднейше од позиченого”: [Сцел би] да му вращиц мед за цукер (РН 26/1934, 4); **лїтню ше на ньго одн. на ню як мухи на** ~ „дзивки сцу легиня одн. легине дзивку” (В. Ерд.); **спадла му ложка до меду** „мал нараз вельки успих, заробок и под.”: Гваря, же бачикови Мишкови спадла ложка до меду, бо пришол якишик тарговец, ... па ту боме падали стотки а и езерки (РН 43/1932, 2).

медар х. „тот цо трима пчоли, цо предава мед”: Тот медар Ковач цо у Канади, 4 езри динари жена там дала [до банки] (ЖирошМСМ 31); Пчолар предава прави мед, а медар лем штучни (карми пчоли з цукром) (Ю. П.).

медведжатко с. дем. од *медведже: Рано Андри вежне пушку на плецо, пойдзе до леса зловиц єдно медведжатко (Етн29 78).

***медведже** -еца (мн. медведжата) с. „младе медведза”. Форма єднини ше нешка ридко хаснуе, звич. ше хаснуе: медведжатко, мн. медведжата.

медведжи -а -е „хтори ше одноши на медведза”. Всл. medvedzi „исте” (Hal).

медведжица ж. „самица медзведза”: Медведжица му гутори: Цилуй, цилуй [=цилуй], Андрию, але не штрель (Етн29 78).

медведз¹ х. 1. зоол. „Ursus arctos L.” У ст. укр. текстох – медвѣдъ, у лемк. medwed', у слц. medved', у всл. medvedz (Buffa 158), у серб. медвед (Тимко 116). **2.** зоол. „ривец, с. ровац, Gryllotalpa gryllotalpa”: За сома найлепши мамки – медведз, пиялка, чик, та и мала жабка (РС 21/1983, 11). Слц. medved' „исте”, укр. ведмедик „исте”, рсї. медведка „исте” (Тимко 93). **3.** прен.: Идз ле, жено, па три цо тоти медведзи там робя. Знаю же су пияни шицки, а не попили ані єден гордов вина (Етн29 10). ◀ Общеславянска лексема, праслав. medvѣdъ, а то од medu- и ѣd- „медоед, тот цо є мед”.

медведз² х. 1. „справа за поліване поля хтору обраца конь, яргань, с. долап”. **2.** „справа за тлаченє зарна”: *Перша видумана машина за тлаченє була „коньска машина”. Тоту машину обрацали коні у „доронґох”.* Познейше бул справени „медведз”, котри круцел и гонєл машину (Янко Олеяр, ПЗ 7/1969, 13). ◀ Не ясна значеньова вяза зоз медведз¹.

медведзар х. „чловек хтори ходзи з дре-сираним медведзом по валалох”. Слц. medvediar „исте”.

медведзик х. зоол. оп. медведз (2). У зах. кр. медведикъ, у слц. medvedik (Тимко 93, 122, 134).

меджа ж. „гранічна линия медзи парцелами, маетками и под.” Всл. medza „исте” (Hal), укр. межа. Общеславянске. ◀ Праслав. medja. Група dj у нашим языку давала дз, та би наша форма мала глашиц медза.

меджи прим. „медзи”, у бешеди старших. У Гнатьюкових записох хаснує ше паралелно зоз форму медзи (оп.). **1.** з акузативом значи напрям дії медзи дакого/дацо: розгнівани [Милош] так бил Турцох як кед каба улєци меджи вельо ташки (Етн30 156); *Пришла вона до касарні меджи штири коні вра-ни* (Етн9 ч. 281); *Пошол вон ґу ней [баби], вона му влапела главу меджи ноги, видарла му три ремені з хрибта* (Етн29 21). **2.** з інструменталом значи место дії медзи даким/дачим: *Нешка є велька пиха меджи младу челедзу; не знаю за нужду, ніяку* (ЕтнV 88); *Дубина, дубина меджи дубинами, / жадни чловек не зна цо є меджи нами* (Етн9 ч. 154); *Подзелели народ по слоюх, по вери и по на-родносцох и розшали меджи німа мержню* (РН 12/1928, 1). ◀ Праслав. medji, medju.

медзи прим. 1. з акузативом: *Фтеодор ... пошол на тот мали поток медзи тих жи-врох на воду* (Етн30 123). **2.** з інструменталом: *А оецц и мац ... свойого сина гледали. Не могли го ніґдзе найсц, бо вон не бул медзи панами, але бул медзи худобнима жобрака-ми* (Етн30 108); *Оецц єй шедзи медзи анге-лами* (Етн30 85). У восточнословацким ше тиж хасную обидва форми medzi и medži. По С. Цамбелови, тоти два форми терито-

риялно не роґранічени. ◀ Праслав. medji, medju.

медзик х. дем. од мед.

МЕДЗИТИМ злуч. и слов. „але”: *Вон при-шол, медзитим, не нашол нікого.* Всл. medzitym „исте” (Hal).

МЕДЗИСКО с. „часц кошніци дзе пчоли кладу мед”: *Там дзе пляйстри, то медзиско, за плодзиско не знам* (В. Саб.).

МЕДОВ(И) -а -о/-е **1.** „хтори ше одно-ши на мед”. **2.** „медовой фарби”. **3.** кул. **МЕДОВО КОЛАЧИ** „колачики з медом”: *З такого цеста правиме кульки, котри складаме на ... тепшу и печеме* (НКух 92). **4.** **МЕДОВА ПАЛЕНКА** „медовка” (оп.).

МЕДОВКА ж. 1. „алкогольне пице з меду”: *Пошол до жидовки, напил ше медовки* (нар. писня); *Учашинком у роботы на забивач-ки [у Сриме] служена медовка* (Радуловач-ки 109). **2.** пчол. „вода зоз дакус меду; вода у хторей оплокани пчоларски прибор”: *Машину и шицок алат добре оплокаме з воду и висушиме, а зос тей медовки може-ме справиц фины добри оцет* (РН 25/1935, 4, О. Губаш); *Хтори два кошніци ... сцеме збиц (змишац) мушиме ім дац исти запах, або зос медовку, або нарезац на папер ци-булі* (РН 11/1935, 2, О. Губаш). Слц. диял. medovka „исте” (SSN). **3.** „сладки напиток за дзеци”: *Дзеци пили медовки. Нарубало ше зоз ножом чарного цукру* (оп.) *и пуцело до скленічки. Кед ше фляшка мутькала, вода ше пенєла. Тоту пену ше стално одпивало и заш ше долівало води* (ХомаБл 198).

МЕДОВНІК х. „цукрарске печиво з меду (у форми бабки, коня и под.)”. Всл. medovnik „исте” (Hal).

МЕДОВНІКАР х. „ремеселнік хтори пече медовніки”. Всл. medovnikar „исте” (Hal).

МЕЗГЕЛЬОВАЦ -люєм незак. „зазберовац пооставани плоди по полю з хторого уж позберани урожай; зазберовац дацо поо-ставанє”: *Мезгельовац грозно, кромплі, ку-куруцу* (М. Рм.); *Бударе оставали у виніцох док не прєшла оберачка. Аж после того було допущєне пойсц „мезгельовац” до виніци, цо значело отаргнуц даєдну забуту ґириздо-чку ... котра дозрєла познейше або вирєсла*

на ластару – вигонку (ФейИр 59); За комбайном наоставало чутки кукурици по жемі, та людзе мезгелюю „зазберую чутки”; Мезгелюе дробни пенєжи по кишенкох (= зазберує). || Всл. mežgeľovať „исте” (Hal). ◀ Од мадь. mezgél „исте” (1652).

мекнуц -нем незак. „поставац мегчейши”: Кед розчухуєм боляце место, та мекне (Пвл. Бл.). Всл. meknuc „исте” (Buffa 158). ◀ Од мегки.

мекушка ж. 1. „мекки штредок хлеба”. 2. „долня мекга часц уха”. 3. „штредок случнічкова калапа на хторим рошне зарно (МудриАл).

мелак х. „вельки и моцни человек” (Пвл. Бл.). ◀ Од мадь. melák 1. „незграбни, нелапшни, нерухомі”; 2. „вельки месарски пес”.

мелки -а -е 1. „дробни, сипкаци”: Жем хтора ше легко розтреса, роздробена є и без грудкох то розтресаца або мелка жем (МудриАл). 2. ~ **паприжа** „барз на мелко помлєта червена паприга (до єдзєня)”: до кулену шушнул дакус вєцєй мелкей паприжи, же, гат, паприжа пребере запах (РС 20/2011, 16) || Слц. melký „исте”. ◀ Праслав. mělъкъ.

мелко присл.: **дерляц** ~ оп. под **дерляц**.

мелчиц -им незак. „робиц мелким, розтрушовац”. ◀ Од мелки.

мелчиц ше -им ше незак. „поставац мелки, дробиц ше на мелко”: Жем [ше] при ораню на нїзкей температури не сє мелчиц, розсиповац, але ше реже у ременьох, котри скоро не мож розбиц (РС од 9. 09. 1949, 3).

мекнуц -нем незак. „поставац мегчейши”. Всл. meknuc „исте” (Hal).

мендац -ам незак. 1. „нагло єсц, лопотац”: Шицко мендам – як ше гвари. / Любим шицки смачни ствари. / Од шпинату по шалату, / та можлівосц мам богату (Заградка 6/1992, 6, ИГК); Але менда „але лопота” (В. Ерд.). Вивєдзєне: змендац „полопотац”. 2. „биц теку у бависку теканю”: Мендали теку кед ше текали, або чинаж кед ше чинажали (В. Саб.). ◀ Неясне.

мендач х. 1. „тот цо добре бил до теки при бависку теканю” (оп. мендац (2)). 2. неясне значєне у Г. Костельника („помоцник?”, „замєник?”): А я мушим чекац док ше мой

Ириней научи писац, та оздаь голєм кеди-некеди вон будзе мой „мендач” (КостПр 357). ◀ Неясне.

мендиговдали х. мн. (єд. мендиговдал) „помоцни бочни древа на параским кочу”: Кед ше вожи слама, шєно и под. на кочу, поверх драбинкох ше крижом кладу два крижни древа, а уздлуж, поверх нїх два мендиговдали – так мож на шириє накласц терху на коч. ◀ Мадь. vendégoldal „помоцни бок, дручок” (ЛатякМадь); по Ю. Папови од мадь. meddig az oldal. У Коцуре ше хаснує форма блїзша мадярскому жридлу: вендиговдал. ♦ **на мендиговдали єст дакого/дачого** „єст вєльо дакого/дачого”: [Син:] „Гєй, а як ю [другу жену] найсц?” [Мац:] „Ша то голєм лєско... одишємє сватови до Коцура, ша там їх єст, и на мендиговдали би их человек могол найсц...” (РК 1939, 74)

[мендюши] ж. мн. (єд. мендюша) „женски украси на уоох”. ◀ Од серб. менђуше и минђуше, а у сербским з турского. То барз стара файта украсох. Нашо предки мендюши волали карички: у давнєйшим чаше тоти украси мали форму каричкох.

[меница] ж. „пенєжни документ о обовязним уплацєню”. ◀ Од серб. меница. Старши еквивалєнт германизєм вексла (оп.).

мено с. 1. „особна назва; узша назва поняца”: як ци (му, єй) мено? мено ми (му, єй) Дюра (Маря): Тота найстарша, було єй мено Ката, ... наймладша ... тєй було мено Юла (Етн29 106). 2. „имєни дзєнь”: Бул єден пан барз богати ... и вон кажди рок на свойо мено, як на свой дзєнь, позволовал ... же би ше зишли шицки до нго на госцину (Етн30 82). || Всл. мєно „имєни дзєнь” (Hal, SSN): Na mєno sa napil v krčme. ◀ Общєславянскє. Праслав. jьmє. • **у мену** и **у мєнє** „с. у имє”, у старших авторох: Бєшєднїк у мєнє церковного общєства не будзе на ... прєслава 20 рочнїци ошлєбодзєня (ЦШКОдбКоц, 1938, р.). Нєшка, под уплївом сербского у имє хаснуємє форму у **мено**.

меновац -нуєм незак. и зак. „наводзиц/навєсц по мєну”: Тоти цо сом их мєновал (Сил. Рдв.). Слц. диял. menovať: Každího menovali kto tam nebúl (SSN).

мента¹ ж. 1. „файта женского верхнього обличива”: [Мента ше шила] зоз грубого чарного платна ... Мента не мала ніяки галер, але доокола и коло рукавох була порубена зоз чарну бліщацу бундичку. Мала длуги рукави, а на предку мала виплечени шуйташи. Место гомбичкох на обидвох бокох були кольчки зоз деревка и звязки, та ше о дупло капчало. Була скрата до паса, так же на задку мала вельки фалди (по: Варґа-Лю 233). **2.** „файта хлопского верхнього обличива”, у Гнатюка: *Конічку мой чарногрови, / чом ши смутни, невесели? / Чи ци чежка шабля моя, / чи то мента соборньова* [= собольова, кунова]? (Етн9 ч. 43). || Укр. мента „женска полубунда”, болг. менте „плащ без рукавох”. ◀ Од мадь. mente „плащ”.

мента² ж. бот. „Mentha L, с. нана”. Ище у XVIII в. у слц. зафиксоване menta. ◀ Од мадь. menta, а то од латинского mentha (Тимко 41, 80). Оп. и мятка.

ментовац -туєм зак. „ошлебодзиц, виратовац”: *Иду коло нього його шовґрове, а вон ше им пита крашнє да го ментую з того ярку, да го не охабя там, да му не даю скапац* (Етн29 58). || Всл. mentovac „исте”: ja tebe mentovala; по Цамбелови слово ше хаснує по мадярско-словацкей граніци. ◀ Од мадь. ment „ратовац/виратовац”.

ментовац ше -туєм ше зак. „ошлебодзиц ше, виратовац ше”: [После бою] Червеного крля войска не остал ніхто, ледво ше му жецове ментовалі (Етн29 58).

меншац -ам незак. „зменшовац”: *Сушед меньша свой двор* (= прави койцо на дворе и зменшує двор) (Йвґ. Бл.). ◀ Од компаратива менши.

меншац ше -ам ше незак. „зменшовац ше” (Йвґ. Бл.): *Котри прежию перши тидзень [шарлаху], тим ше почне горучка меншац, опадац, червена осип поблядне* (РН 33/1929, 2); *Але пре вісельованє Керестур ше не меньшал* (КостЛибєр 27). Слц. menšit sa „исте”.

менши -а -е **1.** „меншого росту, димензийох”. **2.** „меншого рангу, статусу”: *Пошле [судия] патриц своїх менших да видза чи тот жиє на шибені* (Етн30 127). **3.** звич. мн. фолкл. „младша генерация”: У єдним рейо-

ну обично було даскельо генерациі [младих], обично по три. Вец ше гуторело за младшу генерацию, же то нашо „меньши”, а за старишу „нашо векиши” (ФейИр 10). ◀ Общеславянске. Праслав. тьпъ- и тьпъш- „исте”.

меняц -ям незак. **1.** „заменьовац, пременьовац”. **2.** „заменьовац дакого на роботі”: *У банки меняла службеніцу. Тото значене виroyтно нове.* ◀ Праслав. mĕnjati, mĕniti.

меняц ше -ям ше незак. „пременьовац ше”.

меняци -а -е **1.** „пременліви”: *Пред поладньом було слунко и цепло, а пополадню похмарене, така меняца хвиля* (М. Рм.). **2.** ~ **сукня** „сукня на хторей ше фарби прелївали” (Н. и В. Ерґ.): *Я мала барз вельо шмати ... Мала сом и лилову и жандарову, каменкову и меняци койяки* (Рускинї 56). || Всл. meñaci „прелїваці” (Buffa 159).

мера ж. „стандардна велькосц; єдинка за меранє”: *Натила сом, та сом сцєла схуднуц, вжала сом себе меру кельо будзем єсц* (С. Мйр.). ◀ Общеславянске. Праслав. mĕra, mĕriti. • **под меру** „по одредзєней мєри; точно”: *Кєд ше печє, вари, та треба шицко под меру – тєльо и тєльо дєки, за тєльо и тєльо души* (Вєр. Рм.); *Єсц и пиц треба под меру* (Люб. Як.); [Пчолар] *муши дєбрє мерковац да му кошиніци з рамиками буду шицки под єднаку меру* (РН 11/1935, 2, О. Губаш); **понад меру** „прєйг граніци” (Ю. Пап): *барз вельо приповєдал; понад меру, як ше гвари* (РК 1938, 100); *да нам не напакосци понад меру* (РК 1935, 90, М. Винай); **у велькей/малєй (вєкшєй/мєншєй) мєри**: *У тим ше року [1930] появєла у вельо вєкшєй мєри такозвана єкономичєска криза* (КостЛибєр 196, М. Мудри). ➔ У литературним язику частєйше хаснуємє кнїжковє мира (укр. міра).

мерави -а -е „хторого єст у вєльким количєству”: [На пойдзє] *Збачєла сом єдєн куцик дзє ше находзєли ствари, сами мерави прах орман и лада* (Заградка 5-6/1997, 24); *На дражє самє меравє блато „ніч иншє лєм блато”* (Ю. Пап); *Читала сом ... [Н-ово приповєдки]. Чкодє, читанє такє краснє, а самє меравє хибє* (Гєл. Мєд.). || Слц. meravý „нерухоми; здрєвнєти”: meravé oči, meravá

tvár, meravý od zimy, strachu, укр. диял. *мерявий* „тварди, драпаці”, слц. *meravieť* „хладзиц ше (о целу)”. ◀ По ЕСУМ-у неясне. ♦ **р. мераву!** „купак” (Гб. Р.).

мерац -ам *незак*. 1. „одредзовац меру да-чому”. Всл. *мерас* „исте”, укр. *міряти* „исте”. 2. „у народним ліченю: прекладац погар за лічене по целу хорого”: *Кого коле у боку або у хрибце, тот ... „ше мера” з погаром по першоу и по хрибце* (СлМед 181–182, В. Папгаргаї). ◀ Общеславянске, праслав. *měriti*.

мерва ж. 1. „женска особа, звич. дзецко, хтора вельо приповеда, мерви”: *Мерво єдна!; Кед у [бабу] мац слухала, знал би ей [дідо] пригвариц; Та цю ю слухаиш, мерва, плетка* (ФейІр 126). 2. „плетка, мервеніна”: *лем таке друштво гледа ... дзе ше коньча вшеліяки мерви* (РК 1923, 122, Биндас). || Укр. диял. *мерва* „потрушена слама”, *мервити* „трушиц”, слц. диял. *merva* „жива, немирна жена” (SSN II, 209). ◀ Од *мервиц*.

мервеніна ж. 1. „вшеліяке приповеда-не, сплетаніна”: *Батогашка мервеніна то отров и филоксера на здраву душу нашого руского народа* (РН 31/1934, 2). 2. „дацо неясне, помервене”: *Том, лепше будзе кед ше такой врациме назад. ... Годзен ши найсиц драгу, Том? За мнє шицко то єдна поплєцена мервеніна!* (ТвенМ 230); *Боже, твійо діла велька мервеніна* (ГудакПрип 137). || Слц. диял. *mervašina* „дацо помервене, неозбільни человек” (SSN II, 210). ◀ Од *мервиц*.

мервиц -им *незак*. 1. „заплетац, робиц помервеним”. 2. *прен.* „вельо вшеліячини приповедац”: *Стари гуторел занєшено, но не навикнути на фришку бешеду, загаковац ше, мервел* (РН 14/27, 2); *вєц ше Горняк знова роздараловац и мервел койцо цю не вредзи споминац* (РН 28/1936, 3); *[Баба ми гвари] же нацо ше я лапам жу паном, та мервим койцо, лєм ме панове вишмею* (РН 42/1936, 2, М. Ковач). ◀ Праслав. *myrva* „подробене; помервене” (ЕСУМ).

мервиц ше -им *ше незак*. „заплетац ше”. [мередов] х. „округла рибарска мрежа на ручки”. ◀ Од серб. *мередов* „исте”. Скок наводзи укр. и рсй. *мереда* „файта рибарскей мрежи”, та предпоставя же то прасла-

вянска пожичка зоз сиверних языкох хтора у сербским, укрижена з даєдним мадярским словом, достала суфикс -ов.

мержачене с. „ширенє ненависци”: *Но народ ... нєе прийма их мержачене славянства* (Заря 13/1938, 3).

мержачиц -им *незак*. „шириц ненависц медзи даким, завадзовац дакого”: *[Бул потребни власцом] да вон як руски политичар нас завадзуйє и мержачи медзи собу* (Заря 1/1939, 6, Дю. Павлович); *[Же] треба дзєліц рускии народ на два народи, а особено го мержачиц* (Заря 8/1934, 4).

мержачиц ше -им *ше незак*. „буц повадзєни през длуґши час”: *Народи ше мержа и мержача и то ані кус не тая* (РК 1935, 87, М. Винай); *З другим словом треба створиц другу Польску хтора ше будзе мержачиц зоз шицкими Славянами* (РНКЗаря 1939, 25, др Шарик). || Слц. диял. *mrzaiť sa* „вадзиц ше, буц у звади з даким” (SSN I, 211). Судзаци по словацкей паралели, и нашо *мержачиц* (*ше*) може буц карпатске. ◀ Од праслав *myržeti*.

мержиц¹ *безос.*: **мерзело ме** и **мержело ме** „було ми мерзєне, обридле”, **мерзи ме** и **мержи ме** „мерзєне ми, обридле ми”: *Мержи ме* [писац писмо]. *Не любим писац писма* (КочЕвЦП 154). Форми зоз ж (*мержело ме, мержи ме*) постали фреквентнейши ви-роятно под уплївом сербизма *мержиц²*. || Карпатски паралели потвердзую же то наша карпатска лексема: всл. *meržec* „буц неприємно, не по дзеки”: *princezu barz to merželo* „принцези то було барз неприємне, не по дзеки” (Czambel), слц. *mrziť*; *mrzí ma to „то ми неприємне, не по дзеки”, всл. meržec „исте”: merží me, že mi neveríš* (Buffa 159), карп.русин. *мерзити*: 1. „ганьбиц ше”: *Його мерзило, ош не знає значіня дакотрых слів*. 2. „гадзиц ше”: *Він ся мерзив пути з того погара, з котрого вже пив ткось инийшый* (Чорі); *[Ишол з вашару] та барс го мерзіло, же тим двом покупіл, а тому не купіл кота (= барз му було неправо)* (ЕтнV1988, 74). ◀ Од праслав *myržeti*.

[мержиц²] -им *незак*. „чувствовац ненависц”: *[Чул сом] же вони ньєнавидза руских и мержа соколох* (Заря 1/1939, 6). ◀ Од

сербского *мрзети* „исте”. Наш карпатски еквивалент *ненавидиц* (оп.). ◀ Од праслав. *mrъzěti*.

[**мержня**] ж. „ненависц”: Од теди жила у злосци, мержні и зависци (РН 1/1929, 4); а заш иншаки буду дзеци тих родичох, котри жию у мержні, у вичней звади и гніву, преклінаю, грубо бешедую з дзецими и другима людзми (РН 8/1932, 4, М. Поливка); [Недобри кніжки] шею мержню и погубеноси, ... и запрепасцую шицко цо добре, племените и свате (РН 83/1926, 1). || Всл. *meržňa* „нерозположеносц” (Hal I, 421), серб. *mrжња* „ненависц”. ◀ Од праслав *mrъzěti*. По значеню очиглядне же нашо мержня – сербска пожичка. Наш карпатски еквивалент *ненависц*.

мерзени -а -е 1. „неприємни, обридли”: Мнє особно то [зберанє пасулі] була барз мерзена робота (ФейІр 32); Але як то барс чешко старе дотримовац цо є у шицким мерзене и досадзене, але кет и то ше муши (ЖирошМСМ 73). 2. „хтори виволує ненависц гу себе, ненависни”: Як дакле видзиме, батогаше не проци вири, але сами ніч не веря и барз им мерзени людзе, котри веря (РН 28/1934, 1); Аж тєраз наш народ осетел вельки кривди, котри му робели мерзени малярски власци (Заря 6/1935, 48). || На основі карпатских паралелох можеме заключиц же и нашо мерзени карпатске: укр. *мерзенний* „исте”, слц. диял. *merženi* „исте” (SSN II, 210), всл. *merzeny* „исте” (Hal), карп.ру-син. *мерзенный* „мерзени, обридли”: Ото быв його мерзенный поступок (Чорі). ◀ Од праслав *mrъzěti*.

мерзота ж. 1. „ненависц”: Питаю ше чесни людзе як лем можу [комунисти] так мучиц невиноватих людзох, як то случай у Еспанії. То уж лем так же у ніх шедзи сама мерзота дияволска на Бога (= ненависц гу Богу) (РН 39/1936, 2, о. М. Мудри). 2. „чєжка неприємносц”: Нєстало живота [на Везуву по ерупції], а на верх засипу шедла мерзота запушєня и нєма шмерц (РН 66/1926, 3, М. Мудри). || Укр. *мерзота* „гнусносц, с. мрскост, гнусност”, карп.ру-син. *мерзота* „исте” (Чорі). ◀ Од праслав *mrъzěti*. ♦ *на мерзоти дом остава* „дзеци

хторих родичи найменей любя часто поставаю „слуп” обисца”. По думаню В. Сабодайка тот вираз у нас зоз сербского: *на мржњи кућа остаје* (В. Саб.).

[**меркац ше**] -а ше зак. и незак. „водзиц ше, паровац ше (о овци, кози)”: *Кобула ше биє, крава ше бега, коза и овца ше мерка, сука ше гонї* (В. Саб.). || Тото дієслово у карпатским ареалу не иснує, исную лем виведзени форми од праслав. *mrъkati se* „водзиц ше, паровац ше”: укр. *меркач* „баран”, укр. *меркотень, моркаль, моркач, моркітень, моркутень, муркач* „некастровани баран”, укр. *миркоти* „особлїви запах овцох под час водзєня, парованя”, стсл. *mrъkати* „водзиц ше, паровац ше”. Повязане зоз праслав. *merk-/mork-* „мокри, мочиц”. Дієслово иснує у сербским, словенским, болгарским: серб. *mrкати се* „парити се (обич. о овцама)”, словен. *mrъkati se* „исте”, болг. *mrъкам се* „исте”. Заклучуєме же воно у нас сербского походзєня. ◀ Од праслав. *mrъkati se* (ЕСУМ III, 443).

мерковац¹ -куєм незак. 1. „мац позор, с. пазити”: Там вишли по драбини и отамац патрели, мерковали да дахто не ламе ані свою, ані люцку кукурицу, зато, бо ше теди барз крадло шицко зос поля (БиРК1938, 134). Всл. *merkovac* „исте”. Слц. диял. *merkovat* „исте” (SSN II, 153). 2. „буц осторожни”: Не мерковал, та спаднул. ◀ Од нем. *merken* „обачиц”.

мерковац² -куєм незак. „обращац увагу”, у старших авторох: Шицки хлапци були завжати зоз своїма цигоняма и нє мерковали на тото, цо ше коло ных ставало (= не обрацали увагу) (РНКЗаря 1941, 88); Ви на тото не меркуйце, / ... Цо гоч яке цєне пове! (= не обрацайце увагу) (РК 1923, 90, Г. Кост.); [Пилот го опомнул же молга, але вон] не мерковал на пилотово слова, лем росказал, да ше леци (= не обрацал увагу на пилотово слова) (РН 29/1932, 3); Обично ше у живоце барз мало лебо нїяк не меркує на дзецински бависка, а то приходзи зато, же ше нєзна и не розуми їх важносц за дзеци (РН 28/1937, 4). || Укр. *mrкувати* „роздумовац, обсудзовац”; поль. *miarkować* „нагадовац, с. досєхати се”. ◀ Як и предход-

не мерковац¹ од нем. merken „обачиц”. У да-
єдних славянских языкох ше мерковац² по
значеню зблїжело з лексемами *мерац*, *мера*,
мирка.

мерковац ше -куєм ше незак. „чувац ше,
с. пазити се”: *Най ше меркую нашо сала-
щане котри претримую у себе на салаших
вандровкаших, бо годни и вони так опстац*
[може им дацо згориц и под.] (РН 16/1937,
4); *Не може богзна цо и вона робиц, меркуе
ше* (Рускинї 106); Гвари ше и при гроженю
дакому: *Меркуй ше!* || Слц. диял. merkovat'
sa „исте” (SSN II, 153). ◀ Оп. мерковац.

мертвак х. „мертви человек” (Гн. Ол.): *Н.
не умар, то дякого мертвака место нього
положелї до труни, та го поховалї* (В. Саб.).

мертва косц ж.: *То такволана дзива
косц, котра виросла под скору, лабдаста,
кус закончисцена на верху, велька як ви-
шня. Звичайно ше зявйовала при старших
людзох, найчастейше на вонкашней часци
дланї, при ставцу* (КолесарД).

мертвени -а -е: • ~ **коч** „коч на хторим
превожа умартого на теметов” (оп. и ма-
ри); ~ **кнїжка** адм. церкв. „кнїжка умартих”:
*Каждого року кажди наш валал уписує до
мертвених кнїжкох вецей таки за вицасни
жертви [шмерци]* (РН 22/1929, 1); ~ **хижа**
„будинок, простория дзе змесцени умар-
ти”: *прибулал [ше] вноци на теметов и за-
шол до мертвеной хижи, дзе лежал мертви*
(РН 37/1937, 4).

мертвени (мертви) птах (тащок) х. зо-
ол. „(Strix flammea L.) Asio otus L.”: *Нараз
прелетол мертвени тащок и закричал: „Не,
Янку, не!”* (РН 71/1926, 2) Назва мотивова-
на зоз криком птици котра, по вереню, ная-
вює шмерц. Назва виroyтно давна, бо друга
лексема ше нешка ридко хаснує (Тимко 105,
123, 133).

мертви -а -е „умарти; угинути”. Слц.
диял. mertvŭ „исте” (SSN II, 154). • ~ **цело**
„цело умартого”: *а тот, цо при нїм спал,
аж рано обачел, же цалу ноц преснал ко-
ло мертвого цела своего пайташа* (РН 4/31,
2); *страино порубали и пофалатовали их
мертви цела* (РН 6/1933, 1); *Вноци зме по
ульици гажели по мертвих целох и креви*

(Заря 8/1939, 8). Всл. mertve cela (Czambel,
Lacko). ◀ Общеславянске, праслав. mьrtvъ.

мертух х. „мера”: **вжац** ~ „вжац меру,
померац” (Лев. Ск., В. Ерд.): *Мертух ше бере
кед ше дацо шиє* (Г. Р.). Слц. диял. mertuch,
mert'uch „исте”: vžac mertuch „вжац меру”
(SSN II, 154). ◀ Мадь. mérték „мера”; з ма-
дярского до сербского: *мертек* „стара мера
за жито и вино”.

мерха **непрем.** „недобра; не роботна”,
лем у нар. писнї у Гнатюка: *Поведаю людзе
же сом жена мерха, / же я ше не лапам нї
до тканя перша* (= же сом не роботна, не
вредна) (Етн9 ч. 343). || Слц. mrcha (непрем.
прикм., ридко и присл. беш. експр.) „зли,
недобри”, чес. mrcha „лукави, гамишни”,
укр. диял. мерха „подли конїк, рага; бруд-
ни вол; брудни хлапец; здохліна”. Судзаци
по слц. mrcha chlap, mrcha čas, mrcha dielo,
и нашо мерха ше виroyтно хасновало з ме-
новніками шицких трох родох. ◀ Можлїве,
прейг заходнославянских языкох, од нем.
Mähre „кобула”, ст.нем. merche „кобула”
(ЕСУМ).

месар х. „тот хторому занїманє кла-
не статку”: *А тот Горчик гусак, бул би з
нього месар, / пошол на теметов, та гус-
ки порезал* (Етн9 ч. 387). Всл. mešar „исте”
(Czambel), слц. диял. mesár „исте” (SSN).
Слово як славянска пожичка (слав. mešarь)
исновало и у мадярским языку: по мадяр-
ским етимологийним словнїку mészár за-
значене 1395. року (EtM). В. Гнатюк нашо
месар тримал за сербизем.

[месара] ж. „месарня”. ◀ Од серб. меса-
ра.

месарня ж. „роботня за преробок и
предаване мяса”: *Месарня ше им віда под
аренду* (КостЛибер 29); *А месо коштало
у месарньох два форинти кила* (ТамашР-
Кер 144). || Слц. диял. mäsiareň и mäsiarňa
„исте” (SSN), карп.русин. мясарня (Керча).
Форма зоз суфиксом -ara у нас сербского
походзєня.

месарош х. „месар”. По С. Цамбелови,
мадярска форма mesaroš хаснована у вос-
точнословацким у Ужским (Унгским) краю
(Czambel), карп.русин. мясарош „исте”

(Керча). ◀ Од мадь. *mészáros*, а тото од сла-
вянского *měsař*.

[меселатов] х. 1. „двогляд, с. дурбин”:
*Вежні меселатов, а патри напрез себе цо
увидзиш* (Етн29 210). || Всл. *mesilaton* „ис-
те” (Bartko 198). 2. у даєдних старших авто-
рох значи „телескоп”: *астрономи патра* [на
Мешац] *през вельки меселатови* (РК 1931,
112, Я. Виславски). ◀ Од мадь. *messzelátó*
„исте”.

меско с. гипок. „месо”: *худобна мац и
оцец кед сиу удзеліц своїм дзецом меска або
сланіни, муша ше оstarцац як би чезко даж-
дзе у їзди одробели* (ЕтнV 98); *У дутяну сом
видзела таку красну сланіну, така попрер-
растана* [з месом], *саме меско* (Ир. Фин.).
Слц. *mäsko* и всл. *mesko* дем. експр. од *mäso*.

мескови -а -е „месовой фарби”: *мескова
блузна*.

месо с. 1. „мускулова ткань у организ-
му”. 2. „нукашня маса динї, ģереги и под.”:
Пукла диня, досц грубе месо ма (В. Саб.). ◀
Общеславянске, праслав. *měso*.

месов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на
месо”: [Вариво] *залееме з воду лебо кед маме
месовой юшки* (НКух 38); *Месови ролат з
кромплями* (НКух 51).

местами присл. „на даєдних местох”.
Всл. *mescami* „исте” (Hal).

место¹ с. 1. „часц простору або поверх-
носци на хторей ше дацо змесцує”; всл.
mesco: *idzem na svojo mesco* (Czambel). 2.
„робота, роботне место”: *Мали зме на-
ду же достањем роботи у Бановини..., аље
ту нам препадла* [надія] *бо место ње мож
достац, па ањи роботи њет њијакеј, а и
Яким ешчек през места* (запис у РК 1935);
[Д. Г.] *новтаруш без места* (РН 26/1934, 4);
*Ѓу тому приходзи кажди рок и вельке число
новой интелигенциї, котра звершила свойо
школи, а места достац не може. Лем са-
мих учительох ест нешка у нас коло 1700
без места* (РН 10/1934, 1). 3. „варош”, лем
у нар. писні у Гнатюка: *Мамо моя, мамо, до
места ходзице, / їй, чи ви там вельо зо жен
скор видзице?* (Етн9 ч. 136) Всл. *mesto* „исте”
(Czambel), поль. *miasto* „исте”, укр. *місто*
„исте”. У нашим языку слово *место*, вироаят-

но ище на Горніци, поциснуте од мадяриз-
ма *варош*. • **на местох** „на даєдних местох,
местами”: *Вельки ляд падал преишей недзелї
коло Сомбора. На местох бул груби яжд го-
луби вайца* (РН 30/1928, 1); *Уж време при-
правяц жем под кукурицу, а на местох ище
стої по полю вода* (РН 15/1932, 4). ♦ **з ис-
того су места** „складаю ше” (В. Ерд.); *яж-
да су не з истого места „не складаю ше”* (В.
Ерд.); **не мочи себе места найсц** „не мочи
ше змириц”: *Нина Ержа пошла дому аље
бега по дворе як зуюма [= зуюна], ње може
себе места найсц* [бо цена швиньом спад-
ла] (Заря 8/1938, 8, Б. Горки); [Од бриги] *не
могла себе места найсц на посцелї* (РК 1941,
57); **присц на (свойо) место** „вращац ше до
нормального стану (напр. после хороти);
стабилизовац ше” (Вер. Рм.): *Кед зме оца
после операций привезли зоз шпиталю дому,
та не знал дзе є, аље вец приишол цалком на
место* (Пвл. Бл.); *По операции уж може єсц:
приишол на место* (В. Саб.); *Достал ишияс,
не мог робиц, так го склопело; лічели го, за
два мешащи приишол на место* (В. Саб.); *Кед
чловеку жем на єдним месце, та кед му ляд
побие, вон за дзешец роки не придзе на свойо
место „будзе чувствовац пошлїдки од чко-
ди”* (В. Саб.); *До Немецкей зме поишли кед уж
ту було чезко. И вец зме приишли на место,
цалком* (П. Тирк.).

место² прим. з ģен. значи же ше поняце
у ģенитиве заменює з даєдним другим по-
няцом: *Место єдней кили дал му три*. ◀ Од
меновніка *место*.

месц мецем незак. „заметац”: *Три дні хи-
жу не метла, / шметка до колена!* (Етн9 ч.
340) ◀ Праслав. *městi, męťq*.

месциц ше -им ше незак. „мац досц
места”. Всл. *mescic se* „исте”: *mesci se šicko*
(Hal). ◀ Од *место*.

[**метак**] -тка х. „кулька пушки, пиштоля
и под.” ◀ Од серб. *метак*. Наш карпатски
еквивалент *кулька* (оп. *кулька* (3.а)).

металійка ж. дем. од **металія**.

металія ж. 1. „округла метална плочоч-
ка з вибіту слику, словами и под. яка ше
звич. ноши коло шиї”. 2. „орден”: *на пер-
ших ордени (металії)* (РН 40/1933, 3). ◀ Од

стр.лат. *metallia* „метални пенезж”, а могло присц преїг мадярського *medália*.

метелка ж. коц. „метолка”.

метельнік х. бот. „*Spartium juniceum* L.”

У укр. диал. *метельник*. Назва пов'язана зохаснованьох стеблах рошліни (Тимко 32; Прегун 289). ◀ Од *метла*.

[**метер**] -ера х. „мера за длужину и чешину”. Серб. *метар*, мадь. *méter*. ◀ Од фр. *metre*, а то од греч. *μετρον*.

метерови -а -о/-е „чешки або длуги еден метер”. ◀ Од *метер*.

[**метиль**] х. зоол. „*Fasciola hepatica*”. Семантично спеціалізовані номен зохаснованьох *motyljъ/metyljъ*. Премєнка у значєню ше случєла у южнославянских языкох, а у руским языку, віроятно лексема пожичєна зохаснованьох сербского (пор. серб. *метиль*), гоч не віключєне же ше под сербским вїлївом вона лєм наповнєла зохаснованьох новим змістом: пор. слц. диал. *metil'* „дньови мотиль” (Тимко 118).

[**метка**] ж. оп. **метак**.

метла ж. „прибор за заметанє”. ◀ Од *мєси*.

метліна ж. бот. „*Kochia Roth*”. У укр. диал. *мітлиця*, *міличина*. ◀ Дериват од *метла* (Тимко 36).

метліне и **метліне** с. збир. бот. „метліна, *Kochia Roth*”: Видєла же у загради *сталанжованє метліне* (КочєвЧай 50). У укр. диал. *мітлиця*, *міличина*. ◀ Дериват од *метла* (Тимко 36).

метлінов(и) -а -о/-е „хтори ше одноши на метліну”: ~ **метла** „метла з метліни”.

метліньов -а -о коц. оп. **метліньов**.

метолка ж. 1. дем. „мала метлочка хтора ше хаснує звич. при поражєню”. Слц. диал. *metolka* „1. исте” (SSN II, 157). 2. „квиток даєдних рошлінох (наду, кукурици, бару, цирку)”.

метяц ше -ям ше *незак*. „мишац ше, хпац ше”: Одкеди Н. *вібрани за члена управи фирми, и його жена ше там метя, почала койцо розказовац* (Г. Р.); *Метяц ше то слово моеї мацери, гвари ше и: Цо ше метяш!? „цо ше мишаш? цо ше хпаш?”* (Г. Р.); *Гвари ше: не метяш ше ми до роботи* (Лєв.

Ск., В. Саб.). || Слц. *metať* „руцац”: *metať šaty zo seba, metať hnoj; metať sa „руцац ше”: metať sa v horúčke*; укр. *метати* „руцац”, *метатися* „руцац ше; беац геваль-тамаль итд.” ◀ Од праслав. *mesti, metati*, од хторого вивєдєне и нашо *мєси, заметац*.

мєх х. „с. цак, врєћа”: *Мєхи ше ткали зохаснованьох лєбо зохаснованьох грубєй предзи. При тканю мєхох ше хасновало штири подножаї и штири нічєльніци. Таке тканє ше волато ткац на дрєлїх (або на класку, на розмарию)* (ДудашКс 155). • **лєнови** и коц. **лєньови** ~ „ширши мєх з лєнового платна, до нього ше сипє витлачєни слунєчнік”, **мучни** ~ „мєх з густєйшого платна, мєнши од обичного, у нїм ше трима муку”, **найлонови** ~ „мєх з найлону за розлични намени”, **дзирави** ~ „плєцєни мєх за кромплї, папригу и под.”, **слам(н)яни** ~ „мєх наповнєни зохаснованьох сламу (за шєдзєнє)”. || Всл. *mech*, укр. *міх*. Общєславянскє. ◀ Праслав. *měxъ*. ♦ **кармиц з мєха** „кармиц статок при яшлєох а не напасац го”: *Алє кєд людзє обачєли же лєпиши заробок жєм обрабц як статок напасац, тєди почали вшє вєцєй пажици розорїовац, пашкови змєнишовац и занягали чуванє статку по полю. Так ше статок почало кармиц „при яшлєох”, або, як ше гвари, „з мєха”* (Янко Барна, РК 1998, 158); **кармиц як з мєха** „добре кармиц (статок)” (В. Саб., СС Мак.); **полни мєх (бєшєди)** „барз вєльо”: *Алє наш брат розязал як з торби. Чули ми од нього полни мєх докази* (РН 12/1935, 2); **розвязал ше як мєх** „розприповєдал ше” (Лєв. Ск.); **спаднуц як мєх** „спаднуц зохаснованьох шицку чєжину”: *Пияніца спаднул як мєх на драгу* (РН 15/1929, 4); **хто перши до мєха тот остатні з мєха фронт**. „хто перши пришол напр. на свадзбу, ма право пойсц дому остатні, бо є „на сподку у мєху” (Ю. Пап, В. Ерє.); **цма як у мєху** гвари ше о цмєй, похмарєней хвилі (Ир. Фин.); **як з мєха** „вєльо, швидко (приповєдац)”: *Розприповєдал ше як з мєха (торби)* „барз ше розприповєдал” (В. Саб.); *сипє ше з нього як з мєха* „швидко бєшєдує” (В. Саб.); *Шмих у вагону. Шмих на рачун „Батога” и компанїї сипє ше як з мєха* (РН 15/1935, 2).

мехар и **мехарош** х. „тот що ноши мехи (на пойд и под.)”: *Мехи* [при тлаченю] *на пойдѣ ношили домаинѣ, лебо жазда поєднал мехароших* (РС 40/1996, 11). Слц. диял. mechar „исте” (SSN II, 147).

мехариц -им *незак*. „тримац мехи при трешки, ношиц мехи на пойд и з пойда” (МудриАл).

мехарош х. *оп. мехар*.

мехир х. 1. *анат.* „мочов мехир”. 2. *зо-ол.* „бланица мещок при рибох наповнени з воздухом”; укр. *міхир/міхур* „исте”. 3. „надута, напучнета часц скори (наповнена з чечносцу) од опекліни, надавения и под.”; всл. mehur „исте”: *ruki same mehure* (Czambel, 624), слц. диял. mehir „исте” (SSN II, 148). ◀ Праслав. mēxurъ и mēxurъ, а то од mēxъ.

мехирки *мн. бот.* „*Silene vulgaris* (Moench) Garcke”. У укр. диял. *міхурник* у зн. *Colutea*, назва mecharnik у зн. *Colutea* хаснує ше и у слц. Зоз тоту семантику оригинална домашня назва (Тимко 36, 75, 134). Я. Прегун зазначела назву *мехирки* и зоз значеньом *thlaspi arvense*, серб. *польски мошњак, кравља стиснуша*.

мехирчок -чка и -рка х. 1. *дем.* од *мехир*. 2. „дацо у форми малого мехира”: *Цесто ше тельо трепало док не мало мехирки* (ХомаБл 185).

мехов(и) -а -е/-о „хтори ше одноши на мех”: ~ *игла*: Вельки игли з вельким ушком волали ше „мехово” (ФейИр 42).

меч х. „хладне оружје з оштрим з двох бокох”: *Мили, мили, цо ши робел / же ши меч так закервавел?* (Етн9 ч. 40) Слц. меџ, поль. miecz. ◀ Праслав. mešъ.

[**мечава**] *ж.* „шнігова буря”. ◀ Од серб. *међава*. Нашо карпатски еквиваленти *фуявица, фуяш* и *курнява* (оп.).

мечик х. „удерна часц церлїци и гладніци”: *Мечици на церлїци були и на горней и на долней часци церлїци, на гладніци були на густейше як на церлїци* (М. Рм.). ◀ Деминутивна форма од *меч* (ЕСУМ); по випатрунку и функції *мечици* нагадую мечи: при трецу конопи як мечи ламу, шекаю конопни стебла. Укр. *мечик* „исте”, слц. диял. mešik „исте” (SSN II, 142).

мешац х. 1. „небесне цело”. 2. „календарски мешац”. Всл. меџас з обидвома значениями (Sipos). • *нови (млади)* ~ „положене Мешаца после мени у хторей ше видзи лем узка його часц подобна шерпу”, слц. *nový mesiac*; *при мешацу (мешачку)* „при мешацовой шветлосци (дацо робиц)”; поль. *przy miesiącu* „исте”.

мешачки х. *мн.* (ед. мешачок) кул. „колачки у форми штварцини мешачка” (НКух 86).

мешачни -а -е: ~ *ноц* „ноц ясна од мешацовой шветлосци”. Слц. *mesiačná* пос „исте”.

мешачно *присл. у функц. пред.* „ясно од мешацовой шветлосци” (Г. Р.): *Йедного вечара, краишње мешачно було* (РНКЗаря 1939, 108). Слц. *mesiačno* „исте”.

мешачок -чка х. 1. *дем.* од *мешац*; всл. *švecil mi mešaček* (Czambel). 2. **а)** *звич. мн. мешачки* кул. „файта покерайох з бильчкох, масла, муки и орехох” (РКух 192). **б)** *на мешачки (порезац)* „порезац парадичу и под. у форми колескох”: [По хлебу ше парадичи] *порезало на мешачки або на колечка, посолело, и дзецом ... то часто знали буц оловранти* (ХомаБл 179). • **по (при) мешачку** „вноци при мешацовой шветлосци”: з коньми за плугом [сом] *ходзел од рана до змерку, кельо раз и по мешачку* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 159); *Дзвинул ... децичку хтору при мешачку нашол* (ТвенМ 85).

мештер х. „схопни чловец, майстор”: *Але више ше таки мештер нашол чловец же могол украдуц два-три пожонци [жита], та охабели у карчми* (ЕтнV 87). Слц. диял. mešter „майстор”, карп.русин. мештер „исте”: *Иван бачі був мештером на авсі руки* (Чорі). ◀ Од мадъ. mester „майстор”.

мещков -а -о: ~ *юшка* „купча юшка (у пластичних пакованьох, тв. мещкох): *Нешка будземе есц мещкову юшку* (Г. Р., В. Ерד.).

мещок -щка х. 1. *дем.* „мали мех”. 2. „менши мех”: „*Мещок цименту ше скаменел* (Ир. Фин.). 3. „една з двох торбичкох на шії герчка”: *Герчок у мещкох ноши зарно до дзири*. 4. „мещок за доган, жачков” (КочишРЛ, оп. жачков). 5. *звич. мн. мещки* „часци твари под очми, подочніки”: *ані не обачел же Веруна у остатні час почала*

бляднуц, же под очми мецки загрубнути же ше вше частейше лапа за жалудок (Латяк-Тал 89). • **юшка з мецка** „оп. мецкова юшка, с. супа из кесице” (Сл. Хм., Г. Р.).

мигель х. „майстрова роботня” (РН 5/1930, 4). ◀ Од мадь. *mühely* „исте”.

мигац -ам *незак. експр.* „швидко сцекац”: *Ище кед би през дзвери сцекал – друга ствар, але кед уж млоди през облак миға – ту уж ...* (РН 29/1936, 3, М. Ковач) || Всл. *miğas* „швидко сцекац”, *miğas oçami* „кліпкац з очми” (Hal), слц. диял. *mihať* и *miğaf* 1. „кліпкац”; 2. „слабо швициц”; 3. „швидко сцекац”: *miğaj domou* (SSN), укр. диял. мигком „у хвильки”, *мигушка* „бліскавка”. Общеславянске. ◀ Праслав. *miğati* „кліпкац”, *miğnqti* „кліпнуц”. У нашим языку не зачувана и форма зоз *г*: *мигац* попри *миғац* (у словацких диялектох зачувани обидва форми).

мигнуц -нем *зак.* (жү **миғац**) *експр.* „швидко сцекнуц”: *Бо я знам же ти знаш и мигнуц кед придзе, же треба плациц* (РН 38/1930, 2). || Всл. *miğnuc* „исте” (Hal).

миделко с. 1. *дем.* „мале мидло”. 2. у бешеди старших: „купче мидло, фабричной продукції, звич. и пахняце, за розлику од домашнього мидла”: ~ **за бритвене; пахняце** ~ ; *змивайме власи зос ... мегким миделком цо можеце добиц у апатики* (РК 1941, реклами).

мидліна ж. „мидлова пена; мидлова вода”. Слц. *mydlina* „исте”, всл. *mydlina* „исте” (Hal). ◀ Од мидло.

мидліц -ім *незак.* 1. „умивац або райбац з мидлом правяци мидліну”. 2. ~ **дакого** „подвальовац дакому”. Поль. *mydlić* „зашальовац дакого”.

мидліц ше -ім *ше незак.* „умивац ше правяци мидліну”. Слц. *mydliť sa* „исте”.

мидло с. „средство за умиване и райбане”. Всл. *mydlo* „исте” (Sipos). ◀ Общеславянске. Праслав. *mydlo*, а то од *myti*. ♦ ~ **би з тебе (з нього итд.) могло вариц** „барзши масни; барз ци шмати масни” (В. Ерд.); **до мидла з нїм 1)** „дацо барз масне и за одручане (же з нього уж лем мидло мож вариц)”: *до мидла з тоту стару сланїну!* (В.

Саб.); 2) о даким/дачим безвредним: *Нїзач є [син], ище лем до мидла з нїм. Не послуха, гоч го забиєш, не послуха!* (Дзвони 6 (42)/1997, 10).

мидлярнік х. „судзинка у хторей стої мидло” (Лев. Ск., В. Саб.). Оп. и *мидлярнік*.

мидлянка ж. *бот.* „*Saponaria officinalis* L.” У укр. диял. *мил’анка*, *мидлові квітки*, а у укр. диял. Словацкей *mydl’anka*, слц. *mydlica*, поль. *mydelnica*, *mydlik*. У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксоване *мидл’овина* у тим значеню. Рошліна справди ма сапонин. Пре чуване консонантскей групи *дл* – заходнославянска лексема (Тимко 36, 130). ◀ Од мидло.

мидлярнік х. у Е. Кочиша „судзинка у хторей стої миделко за бритвене”: *Мал и камень за оштрене бритви, и ремень, и щеточку и мидлярнік* (КочЕвЦП 108). Оп. и *мидлярнік*.

мизерак х. „сеґинь, бидни”: *Ишол вистати, таки мизерак* (Вер. Рм.); *Досц є мизерак, ище го окрадли (набили и под.)* (Вер. Рм.); *Роби як мизерак*. Слц. *mizerák* „исте”. ◀ Оп. *мизерни*.

мизерни -а -е „бидни, нїяки”: *Леґинь мизерни, у подлей бундички, шедзи на коньови, а смутне патри* (Етн29 244); *И человек таки бул мизерни, сухи, застарани* (Етн30 315); *Кед войдзеш в жиме до хліва нашого земледілца, найдзеш крави слаби, шерсц длуґа, неочесани, мизерни аж жаль патриц на нїх* (РНКЗаря 1937, 101). || Слц. *mizerný* „исте”, укр. *мизерний* „исте”, поль. *mizerny* „исте”. ◀ По Махекови, слово пришло преїг школи директно од лат. *miser* „нещешліви”, *miseria* „бида”.

мизерно *присл.* „бидно”

микац -ам *незак.* „робиц рух, рушац”: *Заяц з ушком мика, зоз баюцком имика* (КовМихЗагр 124); *Руца тоти своєю немирни очи раз на нього раз на мацер ... и мика з долню видліцу и браду* (КовМихЦег 52). Оп. *микац ше*.

микац ше -ам *ше незак.* „робиц рух, рушац ше”: *Бляшку ше зняло зоз пипки, омотало на ценку метлінову палічку и з шнурку и цверну сцисло да ше не мика* (ХомаБл 189); *Мац пришла, од посцелі ми ше*

не микала (МаринкМ 26). || Слц. *mykať sa* „нагло, мощно, таргаючи ше рушац”: *myká sa ako pes na reťazi* „тарга ше як пес на ланцу”, укр. *микатися* „кивац ше, плянтац ше”. ◀ Од праслав. (s)mykati (ЕСУМ); то корень мик-/мк-, праслав. *myk-/мък-*, хтори значел швидки рух цо спричинює даяку премоу. Од истого кореня виведзени и нашо слова замкнуц, умкнуц, вимкнуц, шмикац ше, ви-микац и др.

Миколая (ген. од Миколай) „швето св. Николоая Чудотворца, 6/19. децембра”: Св. о. *Николоай ше народзел 300. року у Ликийским краю. Бул од младих дньох барз побожни, розумни, чесни и милосердни; зоз свойого маєтку дзелел художним; кед раз путовав на ладі по морю, настала велька буря, вон ше помодлел и буря престала; прето го моряки тримаю за свойого хранителя* (ГорКух, о. Р. Миз) ; *По Миколаю садзели досц кукурицу, цо не могло садзиц на време* (ТамашРКер 187) ; *Паметал ... прадки, швета, андриѿох и варвари, миколайѿох и виліѿ, нови роки и трокралі* (КовМихНО 128); *Гвари ше: Пред Петром, пред Яном, пред Илийом, пред Михалом, пред Митром, пред Петром, пред Миколайом, по Миколайови* (В. Саб.). ◀ Од греч. Νικόλαος. Народна форма Миколай (зоз м) толкує ше як резултат уплїву мена Михаил. Поль. *Mikołaj*, рсй. *Микула*.

миленка -кей ж. субст. „мила, любена (дзивка)”: *Били ше вони всоботу вечар до рана, / при каждим стала миленка верна, плакала* (БиндКост 74). Слц. *milenska* „исте”.

миленки¹ -а -е „барз мили”: *Моя баба / уж старенка, / але мне є / више миленка* (ПЗ 1970).

миленьки² -кого х. субст. „мили, любени (легины)”: *Внедзелью рано слунко выходзи, / а мой миленки под пирком ходзи* (нар. писня). Слц. *milenký* „исте”.

мили -а -е 1. „гу хторому ше чувствує прихильносьц, любов”: *Мили мой мужочку, / цо то будзе з нами* (нар. писня). 2. а) **мили** -лого х. субст. „любени (легины)”: *Познала мила милого [медзи гусарами], / жалошине патри на нього: / „Мили, мили, вименім це, / за сто злати чи даю це?”* (Етн9 ч. 306). б) **мила** -лей ж. субст. „любена (дзивка)”: По-

знала мила милого [медзи гусарами], / жалошине патри на нього (Етн9 ч. 306).

миліц -ім незак. „приводиц до помилки, с. бунити”: *Же би нас у роботы милели, були подложени жени ... да под облаком крича и дуркаю* (Заря 4/1934, 6). Слц. *myliť* „исте”, всл. *milic: miliš me, budz cicho* (Buffa 160). ◀ Праслав *myliti*. Дальша етимология неясна. Синоним **буніц** сербского походзєня.

миліц ше -ім ше незак. „правиц хиби, помилки”. ◀ Слц. *myliť sa* „исте”. Синоним **буніц ше** сербского походзєня.

милки -а -е гипок. „мили”.

мило присл. 1. „на мили способ; з любову”: *Мило на нього попатрала*. 2. „о дачим цо човека радує, цеши, цо му твори задовольство”: *Кед ше достаєм младому, / То мило шерцу мойому* (Бинд-Кост 43-44). • ~ **ми** (**му, нам** итд.) „то ми твори задовольство, цешим ше”: *барз сом ше радовал и було ми мило, же и нашо Русини, крочай за крочай, иду напредок* (РН 21/1927, 3); *барз ми мило, кед ме кажди тидзень приду привитац нашо мили „Руски новини”, у удудим краю* (РН 42/1927, 4).

милосердиє с. „милосердносьц”: *И нешня евангелія є доказ безконечного милосердия божого жу нам* (РН 28/1929, 4, М. Мудри). ◀ Цсл. **милосердиє**, а то калк латинского *misericordia*.

милосердне присл. оп. **милосердно**.

милосердни -а -е „полни сочувствия, санованя, милосердносьци”: [Бог] *непреоведзено милосердни* (Заря 1939, 35); *Христос бистатовал гришников да не траца надії на Бога, котри є безконечно милосердни* (РН 239/1929, 2); *Човек, котри любви ... своїх ближніх: слиує ше буц спрам ніх милосердни, як цо и його Створитель милосердни жу ньому (чловеку)* (РН 49/1933, 2). || Укр. *милосердний* „исте”, слц. *milosrdný* „исте”, поль. *miłosierny* „исте”. ◀ Цсл. **милосердний** (оп. **милосердиє**).

милосердно и **милосердне** присл. 1. „зоз сочувствийом, санованьом”: *Милосердно поступал з нещеснима*. || Всл. *miloserdne* „исте” (Hal). 2. „з модлячим, благим попатрунком”: *Придзе бубен на недзелью преда-*

вац [за неплачене длуство або порцію], / я ше будзем милосерднє припатрац. / Жито вежнє за куцию, за куцию, / а перину за порцію, за порцію (Етн9 ч. 316); Кед попатри з німа [очми] милосерднє на мнє, / легко бим подумал же ше модлі за мнє (Тон ч. 215).

милосердносц ж. „сочувствие, сановане”: [Краль Матяш] вон барз любел худобу заступовац. ... Пошол вон пред валалску хижку, сцел вон видзиц, яку биров ма милосердносц на худобу (Етн30 192, О. Кулич). || Всл. *miłosierdnosc* „исте”: *ozdaj łem budze mał miłosierdnosc nade mnu* (Czambel). ◀ Од милосердни.

милостиви -а -е „хтори виражує милосц”: Кед би то тєраз предвидзел єден милостиви и владни пан; як би могол у своєй мудрей и милостивей глави пороздумовац; як тота худобна мац тоти пейц дзивки ма виховац (ЕтнV 101). Всл. *miloscivi* (Hal). ◀ Од милосц.

[**милостиня**] ж. „прилог за помоц дакому”: до Пишкуревскей рускей церкви на звони милостиню удзеліць (ЦШкОдБКоц, 1905. рок). ◀ Кнїжково (церковнославянске, угроруске).

милосц ж. 1. „сочувствительносц, милосердносц”. 2. у злученю **ваша милосц/милост**: И так наново староста ше обраца жу оцови и пита заш друге дозволене: „Мал би сом слово альбо два до милости вашей, кед би ше Богу небесному любело, та и милости вашей” (Вес 8); У других вариянтох старостових бешедох находзимє и форму милосц: до милосци вашей. ◀ Од мили.

милота ж. „приємна, полна любви атмосфера”: Мила мамо, як ше сечам прешлей милоти яку сом у уживал дома при Вас, я аш тєраз видзим цо то прешло (ЖирошМСМ 60). Всл. *milota* „приємносц” (Hal), слц. ди-ял. *milota* „доброта”: *taká milota z něj ide* (SSN). ◀ Од мили.

миля ж., звич. у злученю **миля жеми** „стара мера за длужину”, у Гнатьюка: Ещи є на седем мили жеми [од дому], руци бузож-вань опрез дзвери же бим му рихтала полудзенек (Етн29 153); Сучка-Янчи уж з ню сцекол на сто мили жеми (Етн29 237); Ещи є на дваство мили жеми, уж лає оца (Етн29

45); Пошлі далеко седем езри мили далеко од їх варошу (Етн29 104). || Всл. *teraz je na dvanaajsc mil zeti* (Czambel). ◀ Вироятно преїг нем. *mile*, *Meile* од лат. *mil* „тисяч”.

минар х. „млїнар”: Вежні зайду и я зайду, / пойдземе до млїна, / опитаєме ше минара / цо там за новина (Тон ч. 254). ◀ Од млїнар. У прешлосци народ хасновал форму минар, а нешка под кнїжковим уплївом и уплївом сербского хаснуєме форму млїнар. По С. Цамбелови, у восточнословацким *minar*, лєм ридко *mlinar*.

минарка ж. „минарова жена”: Мала минарка три цери (Етн9 ч. 58).

минаров -а -о „тот цо припада минарови або ше одноши на минара”. ♦ **таки гладни як кура минарова** „не гладни (бо кура минарова ма цо єсц)” (Ю. Пап, В. Ерц.); **як ~ кура**: Цо шедзиш ту як ~ кура!? (В. Саб.)

миндеть присл. „шицкоєдно”: Мнє миндеть чи зробиш так чи так. ◀ Од мадь. *mindegy* „исте”.

минеш х. „чупор коньох, ергєла”: И Йоан и вон надумал же пойдзе швет пробовац и своїх братох погледац. Одказал на чиковша да приженє минеш, да себе коня вибере. И чиковш дораз минеш пригнал (Етн29 46). || Карп.укр. *мінеш* „исте” (Дэже), всл. *tińoš dze jest mlade hačure* (Czambel). ◀ Од мадь. *ménés* „єргєла”.

минки -ия и **минкив** х. у виразох: **ки ци минки(в)** „цо ци? ки ци чорт (пшамец), с. који ти је враг?”, **на минкия/минкива?** „нач? на чорта?”: На минкия там идзеи? „нач, на чорта там идзеш?”; „Е, мой брацику, а не рэхуєш ніч одложци, зашпоровац?” „Шпоровац? Та на минкива ми то?” (ТвенМ 186); „Не старай ше, мам у авту джи-пи-єс, вон нас одведзе кади треба.” ... „Цо ци то за минкив, дацо на порвацку?” – пита ше дідо Митро (РС 36/2012, 11). ◀ Од мадь. *minek* „нач? чом?”

минкив х. оп. **минки**.

минута ж. 1. „мера за час: шейдзешата часц годзини”. 2. **прен.** „хвилька, момент”: були такі минути кед себе сам не верел (КостПр 52). || Слц. *minúta* „з обидвома значєнями”; поль. *minuta* „тиж”. ◀ Од нем. *Minute* и фр. *minute*, а тото од лат. *minu:ta*.

♦ **у минути** „барз швидко”: *Старца такой оперирали. ... принесли у минути шицко цо потребне за операцию и дідови оправели дохторе зламано ногу и ребра* (РН 8/1930, 3, Лев. Ск.).

минутка ж. (дем. од **минута**) „хвилька”: *Пайташочки мойо, / ... Здрови оставайце / за каждую минутку, / цо сце ме цешели / у моім зармутку* (Тон ч. 1); *То ше случело за минутку-два* (М. Рм.). Слц. minútka „исте”.

минуц -не зак. „прейсс (о часу, подійох)”, у старших авторох и нар. поезії: *Ей, розкоши, розкоши, так сце ме минули, / Як цо на яр квиточки нагло преквитнули* (Тон ч. 178); *То було тих красних часох, котри уж за навише минули* (РН 17/1929, 6, Б). || Всл. minus „исте” (Hal), слц. диял.: minuli dva roki (SSN), карп.русин. **минути** „исте”: *минуло пару років* (Чорі). Общеславянске. ◀ Праслав. minqti.

мир х. „(с)покой”: *стари людзе гледаю мир и покой своєї души* (РН 46/1927, 4). || Укр. **мир** „исте”, слц. mię „исте”; у восточнословацким не зазначене. ◀ Общеславянске. Праслав. mię. ♦ **буц на мире** „буц спокойни, без брига”: *Я здрави и уш сом на мире, лем ви буцце мирни* (ЖирошМСМ 56); **найсс себе мира, найсс мира и покая**: *Медзитим ... од теди нігда не мог себе мира найсс и так ше мучел през полни 16 роки* (РН 1/1927, 2); *више ше отлукаю, през цали свой живот ... и не найду нігда у своїм живоце мира и покая* (РН 17/1929, 6, Б). ➔ У Гнатюка и старших авторох частейше ше хаснує синоним (с)покой як **мир**.

***мирдац** -ам **незак.** „верциц, махац”, лем у виведзеной формі **помирдац** (оп.). Всл. mirdac „исте”: pes mirdal s hvustem od radosci (Buffa 161). ◀ Оп. под **помирдац**.

мириц -им **незак.** „постредовац же би ше дахто помирел”. || Слц. диял. рид. mięiti „исте” (SSN). ◀ Од **мир**.

мириц ше -им **ше незак.** 1. „претарговац медзисобне неприятељство, зваду”. 2. „буц согласни з дачим”: *Гварим я йому же мушим [робиц на жими], але вон ше з тим не мирел* (Сф. Мак.).

мирица ж. „мера и суд за зарно и под.”: *Мирица може буц з єдну ручку, менша; бу-*

ло и вельки мирици од коло 40 кили, з двома ручками, колесаре их правели (В. Саб.). || Слц. диял. merica „древени суд од коло од 30 до 60 литри”: namláceli pác meric žita; do merice vešlo padesát kilóv žita (SSN); у словацким merica зазначене 1478. р. (HSSJ); серб. **мерица** 1. „древени суд на зарно”; 2. гандр. „велька глава”. ◀ Од **мера, мерац, праслав. měra, měriti**. ♦ **глава як** ~ „велька глава”: *Кед дахто не добре танцує, бачи маха зос свою главу як мирица тадзи и тамаль* (РН 2/1936, 2, М. Ковач); слц. диял. hlava jako merica „исте” (SSN).

миричка ж. дем. од **мирица**.

мирка ж. 1. „судзина як мера (розличней велькосци)”: *Лем сом огня розкладала, / курка мирку розтрепала* (Тон. ч. 137). 2. а) „процент хтори бере окончователь услуги, с. ушур”: *Вон бере мирку 3% за лупанє кукурици и слунечніку* (Г. Р.); *Даралую до валалу и беру мирку* (В. Р., Г. Р.). б) **прен.** „процент, хасен”: [Параста наповнели чардаки з кукурицу.] *Правда же миши и паткані вежню свою мирку, але нашо людзе од давна були найсижурнейши кед чардак бул полни* (РС 45/2005). || Всл. mirka „судзина як мереа” (Hal), слц. диял. mierka и merka: miérka bula trojlitroví hrniéc plechoví (SSN). ◀ Од **мера, мерац, праслав. měra, měriti**.

мирни -а -е 1. „кротки, змирени”: ~ **чловек, ~ конь**. 2. „пренікнути зос спокойом”: *Я здрави и уш сом на мире, лем ви буцце мирни* (ЖирошМСМ 56). || Слц. диял. mierny „спокойни, мирни”: miérny člověk (SSN), укр. **мирний** „исте”. Место прикметніка **мирни** коло Мучоню у Мадярскей найчастейше ше хаснує слово *spokojní*, а часто и *pokorní* (М. Жирош). ◀ Праслав. mię.

мирно присл. „спокойно”: *Од 1554. до 1590. у Бачкей було досц мирно* (КостЛибер 18).

миро с. **церкв.** „пахняци пошвєцєни олей”. Укр. **миро** „исте”, серб. **миро** „исте”, стсл. **миро** „исте”. ◀ Од грєч. **μυρον** „пахняци олей”.

миров х. „мера за зарно и др. (50–100 кг)”: у *Старим Завиту гвари ше, же жена вредзи 15 стрибла и миров и пол яриу* (РН 17/1929, 5, С. С.); *Баба Галийова (худобна*

була), славна, бо назбєрала зоз класкох 2 мирова жита (Шв. 3/2010, 6. 433, Ю. П.); Два-цец и три (23.) пеиштански мирова жита (ЦШкОдБКоц. 1890. р.). ◀ Серб. м(ј)еров „исте”, мадь. méǵ „исте”. Судзаци по форми зоз и нашо ви́роятнейше пришло з ма́дярского. Неясна, медзитим, форма ген. ед. мирова место мирови (як серб. меров, ген. мерова).

мироване с. церкв. „помазоване з пошвєченим олейом”: Мирує ше на Миколая, на Крачун, на Русадля и на Вельку ноц. На мированю свящєнік гутори: Христос посреди нас, а вирни хтори ше мирує одвитує: *єст и будєт; по мированю вирним ше дзєля проскурки, часточки поблагословєного хлєба* (ГорКух). ◀ Од миро (оп.).

мировац¹ -руєм незак. „буц мирни”: [Залюбєни Владко] Ходзєл тамаль-тадзи, / шпивал немировал, / аж ше и у школи / барз чуднє справовал (Заградка 6/2012, 3, Мария С. Горняк). ◀ Од мир.

мировац² -руєм незак. церкв. „помазовачу”. ◀ Од миро (оп.).

мировац ше -руєм ше зак. и незак. церкв. „помазовачи ше”. Карп.русин. мировати(ся) „исте” (Чорі). ◀ Од миро (оп.).

мироштош х. 1. „безвредна роба” (Дю. Л.): То нїнач роба, то мироштош (В. Ерд.); У Коцуре безвредну, подлу робу волаю ніроштош (В. Саб.). 2. „дробнє зарно цо випада з рошти, роштovina” (В. Ерд.). ◀ Од мадь. műrost „одруток, роштovina”. • **облєчени** як ~ „у подраних шматох” (В. Ерд.).

миска ж. „файта судзини”. Тєрашня форма вивєдзєна як деминутив од форми *миса, хтора у нашим язикѹ не зачувана, алє иснѹє у словацким, польским, украинским и др.: слц. и чес. mísa, поль. mísa и miska, укр. миса, стсл. миса. ◀ Од народно-латинского m:sa (лат. me:nsa).

мисочка ж. дем. од миска. Слц. misôčka „исте”.

митарство с. рел. „чистилїще”: И вєц шицки сяти цо на митарствѹ були шицки так кричали (Етн30 74); Кєд ши чловека забил, ти у митарствє будзєши длуго одбѹвач (В. Саб.). ◀ Цсл. митарство, а то од митар „царинарник”, хторе не зачуване у нашим

язикѹ, стсл. мытарь, рсй. мытарь, а то од мито (рсй. мыто), праслав. myto.

[**мито**] с. „пенєж и др. з хторим ше дакого подплацує”. ◀ Од серб. мито, а то праслав. myto.

Митра церкв. „швєто св. Димитрия (26. 10 / 13. 11)”: Св. Димитрий бул вояк и римски намєсник у Солунѹ. Явно исповидал християнску виру, та є прєто 296. року руцєни до цємніци, дзє му преджобнутє ребро (ГорКух); По Митрови тот дзєнь сом ше народзєл, а нє далі ми мєно Митро (В. Саб.). ♦ **до Митра дзивка хитра а од Митра (а по Митру) з нѹ р. витру** „до Митра ше дзивка можє одац, а од Митра ю буду тримац за старѹ” (В. Саб., Сф. Мак.). ➔ *Гвари ше: Пред Пєтром, пред Яном, пред Илийом, пред Михалом, пред Митром, пред Миколойом „пред швєтом св. Петра, Яна, Илиї итд.”* (В. Саб.).

митра церкв. „вєнєц або коруна котру владикове и даєдни свящєніки кладѹ на главу подчас богослужєня”: Митра символїзує цєрньови вєнєц на глави Исуса Христа. (ГорКух). || Укр. митра, слц. mitra. ◀ Од грєч. митра.

Михала церкв. „швєто св. Михаила (8/26. 11)”: Архангєл Михаил предводзєл ангєлох хтори побєдзєли злих ангєлох на чолє зоз Луцифєром. Швєто арх. Михаила ше швєци од часу св. Константина, першого християнського цара хтори на чєсц св. Михаила збудовал вєлі цєркви (ГорКух); Уж давнѹ нє падал шнїг так вчас, штрєдком нѹвємбра. Пред Михалом уж давнѹ нє була така плѹта (В. Саб.); Писал у Керєстурє ... тот штварток цо пред Михалом бачи Дѹра з Керєстура (РН 45/1936, 3, М. Ковач); На штварток по Михалу ми його поховали (РК 1928, 104); О Михалє мадьярским така буря була вноци – попревращало дрєва таки груби барз (= на Михала) (ТамашРКєр 125). ◀ Од грєч. Μιχαήλ.

михалово лето с. „єшеньска павучина цо лєци по въздухѹ и квачи ше по полю за копачи, траву и др.”: Єшень, єшень, єшень пришла / Михалово лето лєци (НЗ 2/1940, 3, Задунайов). Укр. бабине літо „исте”, серб. бабина свила, бабињацѹ „исте”. ➔ Под

уплївом сербского *михољско лето* „цепли ешеньски дні” вираз *михалово лето* и ми почали хасновац з таким значеньом: гуториме напр.: штредком октобра зажимнело, але потим ище бизовно будзе *михалово лето* „буду цепли ешеньски дні”.

миц *викр.* за доволоване заяцох: *Швидко натаргала трави и положила им до клітки: Миц, миц, миц, мойо заячки – не дам я вас нікому* (ЖирошV, 268). || *Чес.* *міс* *викр.* за воланє заяц (Махек), *укр.* *диял.* *миц-миц* ”викричнїк з яким волаю мачку”, *слц.* *mică* „префинена жена; нїжна, облесна дзивка”. ◀ По Махекови вироятно од нем. *Mieze* „мачка”, хторе зродне зоз ит. *micio* „мачка”, а то од оном. *mi* (*Machek*). ЕСУМ тиж вяже *укр.* *диял.* *мицка* „мачка” зоз ит. *micio* „мачка”. Оп. и *мицки*.

***миц** *миєм незак.* „умивац”. Общеславянске. ◀ *Праслав.* *myti*. Невиведзену форму *миц* зме у бешеди не зазначели, хасную ше виведзени дієслова: *умиц/умивац, помиц/помивац* и др.

[**мицка**] *ж.* „крисова шапка, с. качкет” (В. Ерד.). ◀ *Серб.* *мица* „исте”, нем. *Mütze* „исте”, мад. *micisarka*. У сербским ше трима за немецку пожичку, а у нас може буц и зоз сербского и з немецкого.

мицки *х. мн.* (ед. *мицка*) *дзец.* „заячки”. || *Чес.* *міс* *викр.* за воланє заяца (Махек), *слц.* *mică* „мачка або коза”, *micăo* „кандур” (SSN), *укр.* *диял.* *мица* и *мицка* „мачка”, *миц-миц* ”викричнїк з яким волаю мачку”. ◀ По ЕСУМ-у наведзени українски форми зоз молдавского ономотопейского *мыцэ* „мачка”, хторе мож повязац зоз ит. *micio* „мачка”. Оп. и *миц*.

миш *х. зоол. коц.* ◀ Общеславянска назва од псл. **myšь*. У юго-зах. *диял.* *укр.* *миш*, у *слц.* *myš*, у *поль.* *mysz*, у *серб.* *миш*. Премєнка ґраматичного роду (женского до хлопского) настала вироятно ище до приселєня, доказ тому и факт же ше у *укр.* бешедох коло Ужгороду тиж хаснує *миш* у хлопским роду (Тимко 110, 120, 127).

миша *ж. зоол. кер.* Общеславянска назва котра у українским и даєдних польских бешедох прешла до основох на -а. Пор. *укр.* *миша*, *поль.* *диял.* *mysza*. У даєдних україн-

ских бешедох *миша*, так як и у руским, хаснує ше ведно зоз *миш*: пор. *укр.* *диял.* *миша*, *мишъ*, *лемк.* *mysza, mysz* (Тимко 110, 121).

[**мишадор**] *х.* „амонийов хлорид (хасновал ше як лік)”, у бешеди старших. ◀ Од *серб.* *нишадор* и *мишадор*, а то з турского и арабского.

мишаловка и **мишоловка** *ж.* 1. „направа за лапанє мишох”. 2. „дзецинске бависко: кривулькава дражка по хторей ше дзеци оганяю”. || *Слц.* *диял.* *myšalovka* „исте” (SSN), *всл.* *myšalovka* „исте” (Hal). ◀ Форма *мишоловка* од *серб.* *мошоловка*. • **на мишаловки** „дзецинске бависко”: На мишоловки могло ше бавиц на оранїни, але и на шнігу, дзе ше виґажело кривулькасти дражки, яґод лавиринт, по хторих ше оганяло. Бавяч хтори оганял мушел влапиц дакого лебо го нагнац до шлєпей дражки, зоз хторей ше не могло висц (яґод з мишаловки). Влапени бавяч у предлужєню оганял (ХомаМ).

мишани -а -е: **хусточка з мишанима**: *Моя мац ношєла хусточку хтора ше волає з мишанима, то озда була з прелївацима фарбами* (Гел. Мед.).

мишанїна *ж.* „змишани вецєй часци, состоєйки”. *Всл.* *mišaiŋina* „исте” (Buffa 161).

мишац -ам *незак.* „обращац, превращац з кружним рушаньом, змишовац”. *Укр.* *мішати*, *слц.* *miešati*. Общеславянске. ◀ *Праслав.* *mešati*.

мишац ше -ам ше *незак.* 1. „уплївовац на дію, ход дачого”: *Не мишай ше ми до роботи*. 2. (з даким/дачим) „змишовац ше”: *Чупори статку на паши ше мишаю*.

миши -а -е „хтори ше одноши на мишу”.

миши хвосцики *мн. бот.* „*Achillea millefolium* L.”: *Вона вилїчєла астму у гарчички. Гарчичок мала и миши хвосцики више ше єй назберало, та вєцка тоти миши хвосцики уварєла рано, та вєц през дзєнь више пила* (Рускинї 33). || У *укр.* бешедох Закарпатя – *мишачий хвостик* и *мишачі хвостики*. Назва спрам вонкашней подобносци реалійох. Назва ше хаснує и у *слц.* *диял.* *chvostík myši, mišaci chvóscik*, але и у *укр.* бешедох у Словацкей – *миший хвіст* и *мыший хвостік* (Тимко 24, 75, 132).

мишиц -им *незак.* „замишовец, гнесц цесто за печене хлеба и под”: ~ *хлеб, цесто:* До заправки ше додавало ище муки и літней води ... Цесто ше з руками джамело, прицис- кало – *мишело ше хлеб* (ДудашКс 139–140). Укр. *місити*, слц. *miesiť*, поль. *miesić*. ◀ Праслав. *měsiti*.

миши церень *х. бот.* „*Ruscus aculeatus*”. У укр. беседоох за тоту рошліну хаснує ше подобна назва: *мишачий терен* (Тимко 65, 76, 132; Прегун 290).

мишковац -куєм *зак. и незак.* „стерилизовац самицу”: *Женски прашатка не треба мишковац до 6 мешацох бо ше буду чежко розвивац и заоставац у напредованю* (БиРК1941, 121). У словацким дієслово ма ширше значене: „кастровец”: всл. *miškovac* „кастровец”: *koňe miškovane* (Czambel), слц. *miškovať* „кастровец”, чес. *míšek* „мещок”. ◀ Од *мех, мещок*, праслав. *мѣхъ*: операция кастрования ше роби на „мещку” и при самцох и при самицох (у малярским славянска пожичка *мѣхъ* ма праве того значене: мадъ. *méh* „матерніца”).

[**мишлинг**] *х.* „нагусто посаджена кукурица на покарму”. ◀ Нем. *Mischling* (Alb., 124).

[**мишоловка**] *ж. оп. мишаловка.*

мишатко *с. дем. од мище.*

мище -еца *с. „младе миши”.*

млада -дей *ж.* „млада невеста”: *Розчисцело ше по свадзби, млада у валале, а вон [муж] од овцох не идзе* (ErRuth 43).

младе -дого *с. звич. мн. субст.* „младе животині, с. младунац”: *Кед голубчатом кус подросли пирка, ..., голубица почала подучовац своєю млади* (Заградка 2/2005, 7). Всл. *млада*, мн. *mladi* „исте”, слц. *mladé* „исте”.

младеж *ж. зб.* „младе поколене, млади”. Слц. *mládež*, *mladzež*, *mladež* „исте” (SSN, Hal), чес. *mládež* „исте”, серб. *младеж* „исте”, поль. *młodzież* „исте”, укр. *молодь*, рсй. *молодежь*. Общеславянске. Нашо *младеж* характеристичнейше за литературни язык, у беседи ше звичайно хаснує сербизем *омладина* (оп.). У сербским иснує и синоним *младеж*, та и нашо *младеж* може буц зоз сербского (наша карпатска форма би мала глашиц *младзеж*).

младенец -нца *х. 1.* „легинь; млади хлоп”: *Вецка ше пита староста млодей чи ма вона шлебодну волю пойсц за того младенца хторого пред собу видзи* (Вес 5); *Яник коні напавал, а Ганічку нагварял: „Дай, Ганічко, дай венец, ша я сом твой младе- нец!”* (Етн9 ч. 187); *А Христос пошол жу єй [умартому] синові, та му гварел: „Стань, младеньче, идз жу своєю мацери!”* (Етн30 25); *Приду ми питае, три младенци до- дня* (Етн9 ч. 121); *Лепши є младенец як тот стари ждовец!* (Етн9 ч. 168); *Єден младенец забил любовника своєю мацери* (КостЛибер 172, М. Мудри). **2. мн. младенци** „легинь и дзивка хтори ше маю побрац”: *Почал [па- ноцец] оглашовац: „Оглашую ше чесни мла- денци”* (РК 1941, 54).

младзиц ше: младзи ше *безос.* „хмари ше, рихта ше на падане” (СС. Мак.): *Мла- дзи ше значи „хмари ше”* (Лев. Ск.). || Укр. *діял. молодитися: молодиться* „исте”: *мо- лодиться, тай дощ не піде „хмари ше, а диждж не пада”, молодки „били хмарки”, слц. діял. mladiť sa „закривац ше з мали- ма хмарками (о небе): nebo sa mladiť*, поль. *młodzić się „зацаговац ше з дижджовима хмарами, хмариц ше”*. ◀ Од *молга „молга, хмара”, *молжиц ше „спущовац ше (о молги, хмари)”, хторе ше потім збіжело* (укри- жело) зоз прикметніком *млади*, праслав. *mladъ*, та зме так достали форму *младзиц ше*. Першобутне значене дієслова *младзиц ше* було, значи, „молжиц ше, спущовац ше (о молги, хмари)”.

младки -а -е „барз млади”: [Зло и грих] *як смертоносни отров легко забиї їх [дзе- цох] младку и крехку душу и цело* (РК 1925, 20).

младнік *х. 1.* „млади конарчок, прут (хтори вирос од яри)”: *Но, Янчи, сину, идз та себе тєраз вирез єден добри младнік* (Етн29 164); *Пойду до єдного леса, ... зорвал себе з єдного конара єден младнік* (Етн29 61); *Принєшу тоти добри два младніки ... По- чнню го биц, єден з єдного боку, други з дру- гого боку* (Етн29 164). || Всл. *mladnik* „исте” (Hal). **2. „ластар (лози, хмелю)”**: У *Ческей першорочни младніки (ластари)* [хмелю] *оламую, же би глава замоцнєла* (РК 1927,

142); [Наяр] У виніци. Младніки посадици треба, и накеди мрази допуца лозу открици (РН 66/1926, 3, Б. Д.). З тим значенњом хаснуеме и сербске *ластар*.

младосц ж. „час младосци”: Младосц моя и подоба як ми гине, яжд вода (Тон ч. 18).

младучки -а -е експр. „барз млади”: Пан капитан ми поведал / же я вояк младучки (нар. писня). Слц. mladučky „исте”.

млатилка ж.: Моя баба *цил* волала *ципа*, а дакеди и *млатилка* (Дю. Лятяк). ◀ Од млатици.

млаток -тка х. „с. чекић”. Всл. mlatek „исте” (Czambel). Общеславянске. ◀ Праслав. mōltъ.

млациц -им незак. „тлучиц, витлукац зарно”: а сами пошли жу свойому жити, та з ципами млацели (Етн30 29); Жито з ципами млацели (М. Рм.); Навожел я житка полно ... / Дзеци буду млатици а жена вяц (РНКЗаря 1938, 3) Всл. mlacis „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. mōltъ.

млачка ж. „бара, плато”, у Гнатюка: На гори диждж пада, на долине млачка (Етн9 ч. 175). Всл. mlaka „исте” (Sipos), укр. диял. млака „исте”. ◀ Од праслав. mōlka.

млеко с. 1. „с. млеко”: *сладке* ~ „нескиснуте млеко”, *кисле* ~ „скиснуте млеко”. 2. а) „чечни били штредок неузретога зарна”: Више сцел буц перши: перши кошиц, перши ламац; млеко чвирка [з чуткох кукурици], а вон ламе (В. Саб.); кед ешень придзе вишас и моцни мрази, а кукурица ише у млеку, млада (РН 20/1937, 3) б) Гвари ише же у тей фазе зарно у млеку, ма млеко, наліва до млека (МудриАл). || Общеславянске: всл. mliko, укр. молоко. ◀ Од праслав. melko. • **уцагнуц** ~ „не дац видоіц млеко (о крави)” (Горбач); Гвари ише и: *крава поцагла млеко* (В. Саб.).

млеков -а -о „хтори ше одноши на млеко”: ~ *юха* „млеко з таргоню або резанками” (Сил. Рдв., С. Мйр.).

млец¹ мелем незак. 1. „трушиц зарно на муку”. 2. ~ *конопу* (у мліну): [Кед ше вимочена конопа випрала и висушела] ношило [ше ю] до мліну млец: *положело ше ю на дре-*

вени сподок и спуцело ше на ню чезжи камень хтори мал ярчки – вальци. Як камень ходзел по конопи, так ю ламал и мегчал (Ду-дашКс 152); *одрилела на фурику конопи зомлец под камень* (РК 1938, 96). 3. *прен. „приповедац”*: Так вона йому меле а вон гунцут слуха ошмишуе ше и фурт приивечеуе: „Но чи видзиш, чи видзиш?...” (РН 35/1929, 3, М. Ков.); а *врачарка* млеа каждому цо сцела, шицко наруби, шицко наспак, а гоч як було, швету добре було (РН 3/1934, 4, Б.); Баба ми ту меле з языком, гурчи з кудзелю (РН 46/1936, 2, М. Ковач). || Слц. диял. mlief зоз значенњом 1. и 3 (SSN II, 176), укр. *моло-ти*. Общеславлянске. ◀ Праслав. mēlti.

млец² млеєм незак. 1. „трациц свидомосц” а) (у хороти): [Часто] *постава му [хорому] горше, млеє, та му барз прикро кед су при нїм цудзи людзе* (РН 39/1934, 3). б) (у жалосци и под.): „Василю, Василю!” та аж млеє дзивче зармуцене (РК 1923, 67). 2. „трациц моц”: *Кед у мотики чезже пориско, та при конаню руки млею* (В. Саб.); *Приповедаю дїдове, же хтори през дзень за плугом ходзел, вечар не мог хлеба одкрац, так му руки млели* (БиРК 137). || Укр. *млїти „исте”, поль. mdleć „исте”*. Общеславлянске. ◀ Праслав. mēdlēti.

млечарош х. „млекар”: *Наш вредни млечарош Кирил Раїай одликовани на виставки у Сомборе за свойо фине масло зос златну медалю* (РН 31/1929, 4).

млечко с. дем. (од **млеко**): Будзеш, цицо, млечка? (Сф. Мак.)

млечнік х. бот. „Taraxacum officinale Webb. ex Wigg.” У укр. диял. *молоч* и *молочник*, *молочинь*, поль. mlecz. По фонетичних прикметох назва заходнославянского походзена (Тимко 24, 62, 75, 129). Назву достал виroyтно прето же кед ше му стебло преламе, та з нього виходзи „млеко” (Ю. Пап). Я. Прегун зазначела у Вербаше назву *млечнік* и зоз значеннями *cuphorbia cuparissias* (серб. *смерекаста млечика*) и *cuphorbia helioscopia* (серб. *сунцељубива млечика*).

мли -а -е „слаби, окляпнути”: *Треба да ише добре нає, та не будзе мли* (Г. Р.); *Конь од тей хороти обично постане мли* (Заря

29/1934, 4). Слц. *mdlŷ* „исте”. ◀ Од праслав. *mdlъ*.

млін х. „построєне за млеце зарна”. У прешлосци слово означовало кажди млін: и на сухим и на води. У слідуючих прикладах означає млін на води, тє, воденіцу: *Ей, минару, минару, / наробим ци чкоду, / видзем я на ярочок, / та загацим воду. / ... Тебе, тебе самого / з мліна, ей, виженем* (Тон ч. 44); *Року 524 и 528 була така сил-на жима же могол кажди лапац пташки з руками. Млінци не могли млец та швет умерал од гладу* (РК 1936, 154). Всл. *mĭlin* „исте” (Czambel), слц. *młyn*, поль. *młyn*, укр. *млин*. ◀ Од праслав. *mĭlinъ*. У сучасним языку зоз значеньом „млін на води” хаснуєме сербизем *воденіца* (оп.).

млінар х. „власнік мліну”. *Яки млінар, таки млін, / яки оцец, таки син* (БиндКост 99). Слц. *młynár*, поль. *młynarz*. У бешеди ше частейше хасновал синоним *минар*.

млініца ж. „млін, сувач”, у Гнатюка и старших авторох: *Вжал мех з кукурицу або з ярцом, пошол до сувачу (млініци), зомлєл, пришол дому* (Ос 26); *Шал Ти конопу, мочел ю у доліни, тар на церліци, / омегчал ю под каменьом у млініци* (В. Сабодайко: Писня о Руснакови). Слц. *młynica* 1. „млін”; 2. „поток хтори обраца млін”. ◀ Од *млін*.

млінски -а -е „хтори ше одноши на млін”: ~ **камень** „камени круг у мліну за млеце зарна”: *Чезки, пречезки тот камень млінски, / сто раз є чезиши тот стан малженски* (нар. писня). || Всл. *mlińsky kamiń* (Hal).

млінчкац ше -ам ше *незак*. „дзецинске бависко у хторим ше зарна премесцаю напредок по правоугелніковей схеми и по одредзених правилох, с. играти се млина”. М. Хомова зазначела и синоним *лекац ше* „млінчкац ше”. Не ясне чи тото дієслово ма етимологийну вязу зоз *лекац ше* „бац ше” (оп.). ◀ Од *млін*.

мло присл., звич. у безособних виреченьох з логичним субектом у дативе: **мло ми**, „чувствуєм ше слаби, недобре ми”. Слц. *mdlo*, поль. *mdło*. ◀ Од праслав. *mdlъ*.

млода -дей ж. 1. „тота цо ше одава; заручніца”. 2. „млода на винчаню и свадзби”:

сященік вежне жу себе млодого и млоду, по-лоса пальци на євангелию, пред сященіком пришагаю (Бес 29). || Всл. *mloda* „исте”: *mac me zrichtovala jak dajaku młodu* (Lacko 77).

◀ 3 польским рефлексом праслав. *moldъ*. • **предавац млоду, предаванє млодей**: Свадзєбни хтори сце танцовац з млоду кладзе пенєжи до порихтаней вангли и накратко танцує з млоду; за нїм „купує млоду” други, треци итд.; на концу млоди кладзе до вангли найвєкшу суму и одводзи млоду (Малацко). ♦ **чекац як по млодей** „не мочи ше дочекац дакого, длуго чекац дакого” (ИГК); На свадзби у доме млодого чекали же приду питанково, тє. чекали *по млодей* (В. Ерд.); Кед ше питанково напoлудньовали у обисцу родичох млодей, млади хлопи, сушеди и найблїзша родзина ишли до свадзєбних. Теди ше у народзе гуторело же „иду по млодей”. Вони найчастейше ишли зоз шпиванку на кочох (Малацко).

млоди -дого и -дия х. „тот цо ше женї; заручнік”: *Под млодим скакала його кобула по каменю* (Етн30 166); *Кажди би зоз млоду танцовал, а вона не сце, лєм зоз своїм млодим* (Етн30 207); *Бо то недзеля найлєнши вашар на млодих, а поготово кед тоти „млоди” уж стари дідове* (КостПр 15). Слц. диял. *młodŷ* „исте” (SSN II, 171). ◀ 3 польским рефлексом праслав. *moldъ*.

млодош х. „замлодзени, заручени лєгинь”: *Пришли млодоше до карчми* (Вер. Рм.); *терас не ноша млодоше покрейтки, па нет цо розберац* [на розберанкох] (БиРК1937, 135).

млодята с. мн. „млоди и млода на винчаню, свадзби”: *Винчанє окончел наш па-ноцец ... котри отримал млодятom красне и умилне слово* (РН 101/1926, 4). Укр. *молодята* „млоди и млода; побрана млада пара”. Форма єднини ту би мала глашиц *млоде*, ген. *млодеца* (як *каче, качеца*), але вона ше не хаснує.

млоїц -їм *незак*. „приводзиц до стану млосци”: *И огню [з воду] грожиши, / жирячку млоїш на котлянки* (ПапгДюТров 26). || Укр. *мліти* „виволовац чувство млосци”, *млоїти* 1. „мучиц”; 2. *безос*. „буц недобре”: *на серци млоїть*, слц. диял. *mlojit* „исте” (SSN

П, 177). ◀ Од мли, млец, праслав. mьdlēti, прикметник mьdlъ. Основа млой- представля первой зоз млей-ем.

млоїц ше -ім ше незак. 1. „падац до стану млосци”: Млоїц ше мож од спройносици, од смроду (СС. Мак.). 2. млої ше „шири ше смрод” (Сф. Мак.).

млосц ж. „стан млосци”: Кед при запаленю [плюцох] хори белевее и наступа на нього млосц, то знак, же ше у плюцовой блани збера „вода” (РН 20/1937, 2); Гуторце чловеце, фришко... лапа ме млосц (Заря 1–2/1940, 11). ◀ Од мли.

млота ж. „млосц”: Горучка и жима ме ламали и часто сом була у млоти, не знала сом за себе (МаринкМ 26).

млязга ж. „мелка ткань коло маґочкох бундави, грозна и под.”: Грозно куповал на ваґони и ту пресовал, джамел. Не так як у нас, же муляю. Там ше кладло крашине до єдного велького платна, напoлнeло полне и положело до преси и од верху пришло и прицискало и осталї вам лем млязґи долу вонка (ЖирошМСМ 176). Слц. диял. młazga, młazga, młezga, młzga „мелка маса, юшка у рошлінох”, укр. м'язга „исте”, серб. мезг(р) а „древов сок”. Общеславянске. ◀ Праслав. mězga „исте” (ЕСУМ).

млязґави -а -е „таки як млязґа; закрити з млязґу”: Патрим на це [шлїмака], голи, млязґави бидняку, як ше трапиш цагаючи ше ту коло згнітого пняка (ЧаканБ2 12). ◀ Оп. млязґа.

множиц -им незак. „повекшовач количество, размножовац”. Слц. диял. mпоžitъ „исте” (SSN). ◀ Од *мног-, праслав. mъnogъ.

множиц ше -им ше незак. 1. „плодзиц ше, размножовац ше”: Тоти Руснаци ше населели ту [до Господінцох] скорей як до Дюрдьова, але за чудо їх число ше далей не множело бо нови колонїї баржей цагали до Дюрдьова (РН 2/1929, 3). || Слц. mпоžitъ sa и всл. mпоžic se „исте”. 2. прен. „повекшовач ше”: чуєм же ши купел там жеми навше ... Най ци [Бог] пошле изобильни свой благослов, да ци ше множи тот маєток (ЖирошМСМ 140). ◀ Од *мног-, праслав. mъnogъ.

мовда ж. „мода”: Хто надрилює нову мовду? Безсовисни танечници, ... панїци без чесци, особи без доброго гласу (РН 30/1927, 2); Направиме штрайк. Нешка и так мовда на штрайки (РН 31/1936, 2). ◀ Оп. мовдя. Частейша форма мовдя (оп.).

мовдя ж. „мода”, у старших авторох: Нешка у моїм родзеним валалє не найдзеш медзи дзивчатами ані єдней Ержи або Катї; Леона, Ксения, Феврона, Мелана – таки тераз маю мена дзивчата ... А дараз було иньшак. Ержа, Ката, Настя – така була мовдя. Премєнєла ше мовдя, бо мовдя – вода, а не камень, и ніч не легчийше за ню, як уцекац – мянц ше (КостПр 13); Але мовдя на бициґли є мовдя и нешка у Керестуре купує бициґлу не лем тот, котрому ю треба ... але кажди хлапец и дзивче (РН 28/1937, 1, МФ). || Карп.укр. мовдя 1. „способ”; 2. „можлівосц”, слц. диял. movda „мода” (SSN II, 182). ◀ Од мадь. mód „способ” (1372); обичай”, modiat (1474), mongyaat (1527), а то од лат. modus.

могутни, могучни, моґутни и моґучни -а -е „маєтни”. Шицки штири форми зазначели зме у старших авторох и у бешеди старших людзох: **а) могутни**: Могутни то маєтни (Сф. Мак.); Була раз єдна жена досц моґутна, богата, та себе купела столок у церкви (М. Каменїцки, РС од 3. 03. 1995, 12); Зато модліме ... добрих людзох, хтори су моґутні, да нам гоч з яку суму припоможу (РН 4/1931, 3); Ми ше людзе приучели уж на глупи обичай, да каждого гандруєме, хто дакус лєпши и моґутнейши од нас, на ми ше вишикло шалєне слово проци нашого пана Осифа (РН 39/1935, 3); [Да нашо школяре] шорово зверша шицки класи народней школи, ... а дапоєдни моґутни и талєнтирани [да пойду] и на средні и висши школи (РН 36/1937, 1); [Пред 15–20 роками] ми ше припатрали же як то ше моґучнейши швет вожи на аутомобилох а нешка ше припатраме на тих цо над нами лєца у крилатицох (Заря 4/1937, 4). **б) моґучни**: Моґучни бул, та дзвигнул криж при драги (В. Саб.); Кельо єст наших моґучнейших людзох хтори би могли зос свойого добра дацо офировац на Просвиту! А и худобнейши нашо людзе

требало би голем кельо-тельо складац на Просвиту (РН 29/1934, 2); У задне време почали и нашо людзе садзиц хмель, найперше дабоме тоти, цо су могучнейши, бо у хмель треба уложиц вельо капіталу (РН 85/1926, 3, МФ); Тераз и найхудобнейши може посилац свойо дзеци до ґимназиї, бо тото право мали лем могучни (РНК 1948, 9); Жени треба гадвабни хустки и ботоши, плишово рекли и лагово ципели ... Дабоме хто не могучни, муши жичац (РН 8/1927, 1); у нєзналосци и худоби [ше] нє може очувац здравіе так як у могучних (Заря 4/1937, 1). **в) могутни:** Були худобни, а тераз су моґутни (Лев. Ск.); Родичи му моґутни, та го могли школовац (Лев. Ск.); Моґутнейши є, бо ходзи по пияцох, та зарабя. **г) моґучни:** Вельо людзе так толкую же „демократия” значи панованє нїзшого слою народа, понеже их вельо вецей єст як учених, моґучних людзох (РН 12/1928, 1); Дахто моґучнейши читачом [при умаргому] дал вина (В. Саб.). || Слц. *mohtnŭ* „барз вельки; барз моцни”, слц. диял. *mohtniel* „моцніц” (SSN), карп. русин. *могучый* „моцни, силни” (Керча). ◀ Од мочи. → Судзаци по гласох *г* и *ж*, як и по паралелох, нашо форми зоз *г* старши од формох зоз *ж*.

[мода] ж. „вкупносц навикнуцох и смакох у єдним штредку”. ◀ Од серб. *мода*, а то од нем. *Mode*, фр. *mode*. У бешеди старших хаснує ше и мадярске *мовдя* (оп.).

модліц¹ -ім (дакого) незак. „барз сердечно питац дацо од дакого”: А худобни го модлі: не можем, ґаздо, за штири дні вам за дармо траву кошиц. Заплаце ми, модлім вас, голем два дні, бо мойо дзеци пецero, або и седмеро, уж лем нешка хлеба маю (ЕтнV 103); А у тим гордове бул вельки шаркань, та на ньго кричал: „Модлім це, брату, дай ми єдну литру води (Етн29 138); И тот тарговец пошол до сушида: „Сушед, барз вас крашине модлім кед бисце ми подали тельо и тельо пенєжи (Етн30 135). ◀ Общеславянске. Праслав. *modliti*. ♦ **модлім крашине:** Пан староста, модлім крашине, ми ше потрудзели [присц] на вашо слово так як на вашо поволанє (Вес 36).

модліц² -ім незак. „модліц ше молитву”: Модлім „Вирую”, не модлім цали „Ружанец”. Слц. диял. *modlit* „исте” (SSN II, 183)

модліц ше¹ -ім ше незак. „барз сердечно питац дацо од дакого”: Вона ше му барз модлела да не идзе, же чи ше вецей враци назад чи не. Але вон надумал же пойдзе (Етн29 50); Пойдзе худобна мац до ґазди ше модліц: Дайце ми, дайце голем дакус кромплі, най дзеци накармим, придзем вам одробиц (ЕтнV 98). ◀ Общеславянске. Праслав. *modliti*.

модліц ше² -ім ше незак. „модліц ше молитву”: Модлели ше Ружанец (Ир. Фин.); поглавар Церкви поволує шицких да ше модля ружанец Преч. Діви (РН 39/1937, 2). ◀ Праслав. *modliti*.

модляци -а -е „хтори виражує модленє, молбу”: [Очи] у хторих ше видзел модляци крик за помоц (Заря 4/1940, 8, Кочиш Е.). • **модляци пацерки** „пацерки за модленє”: Та ше тота дзивка питала штей Пречистей же чи вона годна свою мацер вимодліц [з мукох]? А шята Пречиста ей гварела же годна, лем най ше барз на модляцих пацеркох модлі од шерца, да будзе приємно (Етн30 85); **модляце дружтво** „група людзох хтора ше сходзи на модленє”: У валале було и вецей модляци дружтва. Сходзели ше модліц до бачика тутотра Илькового, ... до анді Русовой ... До модляцих дружтвох ше найчастейше ходзело модліц Дзевятніци ... То молитви котри тирваю дзевец дні (ФейИр 79).

модя ж. рид. оп. **мовдя:** Келі иду за шапенствами, за модю, за грихом, а ипак шицко то преходзи (РН75/1926, 4).

може слов. 1. „можебуц”: Схиль ше, Петре, та вежні тоти вишні – там були може и шейсц (Етн30 24); Може себе дахто пожада чуц, як други судза о тогорочним руским Календару (РН 3/1930, 3); Може мойо помекню, побереме ше и будзе добре (РН 17/1930, 2, М. Ковач). || Всл. тоґе „исте” (Hal). 2. ~ **же** „можліве же..., можебуц же...”

можебуц слов. „можліве”.

можни -а -е „маєтни”: наведли шицких можнейших ґаздох у тим краю да наскладаю пенєжи, же би глад ублажели (РК 1924,

115, Д. Б.); *Жем их роздробела уж на вецей страни ... 3 дня на дзень сходзи ше [= збива ше] лем до можнейших жаздох* (РК 1924, 118, Ф. Радвані). || Всл. *možny „исте”* (Hal; Buffa 164).

можнік х. „колчок хтори злучуе багра колеса” (Фа 48). Друга наша назва за можнік – *колчок*. Чес. *moždeň „древени гвозд”, поль. moźdzeń „колчок за злучоване”, серб. можданик „исте”*. ◀ Од *мозоґ* (Skok). У сербско-горватским слово *мозак* ма и пренешене значење „клінок”, од того и наведзене сербске *можданик*, тиж и *можданичар „фуров”, мождити „утвердзовац з клінком”*.

моздоліц -їм незак. „гнявиц” (В. Саб.).

◀ Оп. *вимоздоліц*.

мозоґ -згу х. „централна часц нервовай системи човека и животині змещена у глави”. Укр. *мозок*, слц. *mozog*, серб. *мозак*. Общеславянске. ◀ Праслав. *mozgъ*. ♦ **до мозґу** „барз”: [Сава] *такой и наприґаши винесол. Митрови уж до мозґу запахло, весело ше нашімел* (РН 46/1933, 2); *Кед ми положена хрину на боляце на хрибце, пекло ме до мозґу; допиц до мозґу* „барз допиц”: *До мозґу ми допило твоей приповедане*.

мой моя мойо, мн. мойо 1. зам. присвойни. 2. мой (Г. мойого) и моя (Г. моей) фам. „мой муж, моя жена”. ♦ **по моім** 1. „по моім думаню”; 2. „по моім жаданю”. Слц. ро тојом „исте”.

моква ж. „молга з дробенким дижджом”: *Моква звичайно пада вешені и вжи-ме; кед человек роби по мокви, та, гоч прави диждж не пада, имати му з часом поставоу мокри* (Ю. Рм.). || Слц. *mokva „чечносц”, рсй. моква „влага”, всл. mokva „влага, роса”: mokva pada* (Bartko 198). ◀ Од кореня *мок-*, од хторого виведзене *мокнуц, мокри*, праслав. *moknqti, мокгъ*.

мокнуц -нем незак. „буц на дижджу”. Слц. *moknúť „исте”, укр. мокнути „исте”. Общеславянске. ◀ Од кореня мок-, праслав. moknqti, мокгъ*.

мокрави -а -е „дакус мокри”: *паля и дакус мокравей слами да будзе дим чарни* (РК 1940, 2). Всл. *mokravi „исте”* (Buffa 163).

[**мокрача**] ж. физиол. „урин”. ◀ Од серб. *мокраћа*. Наш карпатски еквивалент *моч* (оп.)

мокри -а -е 1. „намочени з чечносцу; влажни”. 2. **мокре** с. у функції предиката „мокра жем”: *Не мож орац, бо мокре* (В. Саб.). Оп. **мокро**. Общеславянске, праслав. *мокгъ*. ♦ **як кед мокре гори (приповедац и под.)**: *Як мило з нїм бешедовац! И цо главне ... же не приповеда як кед мокре гори* (РН 27/1936, 2, М. Ковач).

мокро присл. у функції предиката „мокра жем”: *Вчера падал диждж, та нешка мокро, не мож робиц на полю; Кед сом пошол на польо, а було мокро, та сом гварел: Чкода рабровац по тей жеми* (М. Рм.); [Посадзену лозу] *треба више полівац, же би више було досц мокро* (РН 13/1933, 3). || Всл. *kebi ňepadalo, ňebulo bi mokro* (Buffa 163).

мол х. „ридке гадвабне платно, с. тил, мол”. || Слц. диял. *mol* и *mul* „biela riedka škrobená tkanina s platnovou väzbou” (SSN II, 217), нем. *Moll* и *Molton* значи иншаку файту платна: „памучни або волняни фланел”. ◀ Неясне з хторого языка слово *мол* пришло до нас. Друга назва за *мол* у европских языкох то *тил* (од мена французкого варошу Tulle), мадь. *tüll*. Виведзене: *молови*.

[**молба**] ж. „вимагане, жадане”. ◀ Од серб. *молба*. • (с)правиц (задац) **молбу** „(на)писац урядову молбу”: *треба справиц молбу на министерію народного здравля ... же би дали помоц валау* (РН 9/27, 2); *Хтори жазда владни, прави молбу* (Ос 28). Нашо старши авторе попри *молба* хасновали и кніжково *просба* (укр. *просьба*).

молга ж. „хмара водовой пари над жемоу”. Всл. *molha*. Общеславянске. ◀ Од праслав. *mьgla*.

молебен х. церкв.: *Молебен то вечаріше богослужене у церкви на чесц Богородици (у маю), або Иуса Христа (у юнию)* (ГорКух). ◀ З церковнославянского: укр. диял. *молебен*, рсй. *молебен*.

молжиц ше -и ше незак. „спущовац ше (о молги)” (В. Саб.): *Отамаль ше уж молжи* (В. Саб.).

молитва ж. „слова з хторима ше вирни обрацаю гу Богу або святым”. Всл. modlitba (Sipos). ◀ 3 церковнославянського: укр. *молитва*, рсй. *молитва*.

молитвенік х.: Церковна кніжочка у хторей ше находза тексти каждодньових молитвох хтори вирни модля рано и вечар або у других часоох дня и по потреби (Гор-Кух). ◀ 3 церковнославянського: рсй. *молитвенник*, укр. *диял. молитвенник*.

молови -а -о/-е „зоз молового гадвабу”: *молови кабат*. Оп. *мол*.

молодец -дца х. „легинь”, лем у Гнатьюка: *В[и]дзи муха комара, молодца дричного (= легиня красного) (Етн9 ч. 422).*

моль х. зоол. „*Tineola bisselliella* Humm”. Варианта общеславянської назви без української пременки *о* до *і* у завартим складу и без южнославянської суфіксації. У таким фонетичним випатрунку хаснує ше у слц. *mol*, поль. *mól*, блр. *моль*, рос. *моль* (Тимко 91, 120, 127). ◀ Праслав. *molъ*, а то зродне зоз *млєц* (мольово лічинки „мелю” волняни матерії). • *зведол ше моль (у зарну)* (В. Саб.): *Кед ше жито не пресуши, та ше у нїм зведзе моль або мушка* (В. Саб.). ♦ *вляпел ше (упутел ше) як моль до кожуха* „упар ше, роби або гутори по своїм, упарто ше трима свойого (В. Ерд., о. Ю. Рач); вляпел ше озбилено до роботи (В. Саб.).

мольба ж. „добродзечна робота як помоц сушедом и др. хтора ше на исти способ враца, с. моба”: [Єден чловец] *Завоал кума Циґана на мольбу копац* (Етн30 284); *У єдно-го так вожелї гной. ... Бачи Янко бул слабки, але мольбу мушел врациц, та ше до вечара дорезал* (ErRuth 85). В. Гнатьюк у твору „Словаци чи Руснаци” (ЕтнV1988, 138. бок) поставя питанє: Прецю др. Пастрнек гвари же „населїц” и „мольба” пришли зоз сербского языка, не знам, бо ше обидва тоти слова хасную и у нашим языку: *населити, населювати*. – Словник Желехівського, I, 492; *мольба* – исто там, 450. По Гнатьюкови слово *мольба* зоз карпатської лексики. || Укр. *мольба* „молба, благанє”, у восточнословацким не зазначене. ◀ Од *модліц*, праслав. *modliti*.

мольбаш х. „учашнік у мольби”: *Такой други дзень по огню ... Мольбашох було кельо*

ши лєм сцел, а кажди ше лапал жу роботи: майстроове будовали, єдни гліну вожели, други при дачим другим помагали, дзеци череп и цеглу додавали (РН 6/1928, 3). Серб. *мобар „исте”*. ◀ Оп. *мольба*.

мольбашиц -им незак. „робиц на мольбу”: *Кед вожел цвиклу, та сом мольбашел у ньго* (В. Саб.). Серб. *мобити и мобарити „исте”*. ◀ Оп. *мольба*.

монах х. „припаднік церковного шору хтори жиє у манастире”: *Єст ту єден манастир барз бліско. Треба ту монаха, а як же ти за монаха пойдзеш кед ти дзивка?* (Етн30 123) Укр. *монах*. ◀ Од греч. *μοναχος* „сам, осамени”.

мондікац -ам, **мондоковац** -куєм, **мондюковац** -куєм и **мондьоковац** -куєм незак. „нерозумліво приповедац; приповедац на нерозумлівим языку” (Лев. Ск.): *Но людзе ... нє сцели пойсц мондьоковац и слушац нє розумљиве* (Заря 14/1938, 6); *дома и медзи собу мадярски мондоковали, а за свойо, за руске ше ганьбели* (РНКЗаря 1936, 20, др Губаш); *Наши народ добре позна тих хтори и нєшка радо „мондьокою” [бешеду по мадярски] (Заря 1/1939, 3).* || Всл. *mondikas „исте”*: Кед дахто медзи Словаками бешедує по мадярски, людзе хтори не знаю по мадярски гваря: *Pa’te jak mondika!* (Czambel 553) Слц. *диял. mondokovat* „бешедовац по мадярски” (SSN). ◀ Од *мондяц* (оп.).

мондяц -ям незак. „нерозумліво приповедац”: *Мали хланчик цошка мондя*. ◀ Од мадь. *mond* „повесц, гуториц”.

мор х. „хорота; епидемия”, лем у Гнатьюка: *Боже, Боже, дай таки мор, / же би умар тот фраєр мой!* (Етн9 ч. 160). || Слц. *mor* 1. „у старших часоох кажда барз розширена хорота”; 2. „епидемия обераций хороти”; 3. „епидемия при животиных”. ◀ Праслав. *могъ*, а то превой зоз *мрец*, праслав. *merti*.

морд х. „забиванє (у войни)”, лем у нар. писні у Гнатьюка: *Кед сом ишол з морда на вино, / почали нам талиянску грац ... Кед биш мила знала, / Мушела биш плакац* (Етн9 ч. 293). У писні ше описую войново події. Слц. *mord* „забойство”. ◀ Од нем. *Mord* „забойство”.

морда ж. „писки, нозгєр, с. њушка”: Ро-зуми ше же му до морди набило игелки з їжового хрибта... (ЧаканБас 79); *Мойо дїдо и баба гуторели морда „писки, нозгєр”* (Ю. Пап). || Укр. морда „исте”, рсї. морда „исте”. ◀ До восточнославянских языкох пожиче-не з иранских.

мордовац -дуюм незак. „трапиц, мучиц”. Укр. мордувати „исте”, слц. mordovať „исте”, поль. mordować 1. „исте”; 2. „забивац”. ◀ Од нєм. morden „забивац”.

мордовац ше -дуюм ше незак. „трапиц ше, мучиц ше”. ◀ Оп. мордовац.

морес х. „порядок, шор, морал”: [Шту-дирам] же чи у Керестуре будзе дакус вецей мореса, кед нам тельо понаказовали (РН 17/1937, 5, М. Ковач). || Всл. mores „исте”. ◀ Од мадъ. móres „исте”. ♦ **науциц дако-го мореса** „науциц дакого шора”: Научим я це мореса (М. Рм.); *Тот там* [у войску и под.] *научел мореса „тот ше там научел шо-ра”* (Вер. Рм.). Всл. preco ho ñenauci mores (Czambel 211); мадъ. móresre tanit vkit „на-уциц дакого шора”.

мориц -им незак. „мучиц, трапиц”, у нар. писні у Гнатюка и ридко у других стар-ших авторов: *Бориш, Бириш, цо ме мориш?* / *Чом ми дзверка не отвориш?* (Етн9 ч. 109); [Вша] цо ше множи у шматох бидних и з гладом морених ладзох (РК 1922, 120, др Жилник). || Укр. морити „исте”, слц. moriti „исте”, всл. moric „iste” (Hal). Общеславян-ске. ◀ Праслав. moriti.

морїо и ридше **морє** с. „часц океана”: Трицец єден вежне папучу на ногу, прекроче-лі морїо зоз ню. Обудзи ше баба: Ейне, ейне, не мал ши ме так окламац! Олупел ши ме од папучи цо ше морє прекрачує (Етн29 212). || Всл. того, мор҃о и мор҃е (Czambel), укр. мо-ре, слц. more. Общеславянске. ◀ Праслав. мор҃е. Судзаци по восточнословацких па-ралелох, и нашо форми морїо и морє кар-патски.

морка ж. зоол. „Numida meleagris L.” У словацких жридлох лексема *morka* зафик-сована 1635 р. тиж зоз значеньом Numida meleagris L. (у сучасним словацким языку *morka* значи „пулька”). До руского языка

слово могло войсц и зоз сербского (серб. морка) (Тимко 100, 122). Назву морка до-стала прето же походзи з крайох преїг мо-ря (южно и заходно од Сахари).

моровки мн. мед. „шарлах”: *То барз пре-ходзаца (обераца) хорота ... Хори ю шири зоз диханьом, а и пирне (часточки скори) цо ше труши зоз цела хорого витор ноши ... Моровки починаю зоз високу горучку, бо-льом у глави, дзецо ше осипе по цалим целу (окрем твари) зоз червенима шпляхами. ... моровки ше збили до гарла, „шедло до гарла”, воно [гарло] спухло и дзецо задавело. Най-вецей од тей хороти охорїовали дзеци, але було и таких старших, од 16 та и 18 рокох. Знали пановац прави епидемїї моровкох ... (єдней яри трицец пецєро дзеци поумерали у такеї епидемїї)* (КолесарД); *Моровки то кед ше осипки збили до гарла, „кед ше покри-ли осипки”; од моровкох вельо дзеци помар-ли* (Вер. Рм.). || Поль. morówka „wrzody”, слц. диял. morovisko „prudká vnútorná bolesť” (SSN II, 190) ◀ Од мор (оп.).

морщиц -им: ~ **твар** „виражовац неза-довольство з морщеньом твари, с. мрштити лице”: *Лїцо вона / На шицко морщєла, / А жь тому – / Гамби одулела* (РН 49/1936, Я. Фей-са). Оп. морщиц ше.

морщиц ше -им ше незак. „виражовац незадовольство з морщеньом твари”: *дїдо мушел есц запражену юшку. Ище му баба не дала мира: – Цо ше морициш, як да ши нї-да не єдол запраженей юшки* (РН 22/1930, 3, М. Ковач). || Укр. морицитися „исте”, поль. marszczyć się „исте”, слц. диял. morščit’ sa „исте” (SSN II, 191), серб. мрштити се. Об-щеславянске слово. ◀ Од праслав. mъrščiti. Виведзене: *наморициц (ше)*.

Москаль х. 1. „фамелийне презвиско”. 2. мн. **Москалє** „Руси”: але ми под тоту назву (1. Рус, ...) виє розумимє Московох (Мос-кальох) (КостПр 121); У шветовой войны, влєце 1914-ого року, кед Руси-Москалє за-вжали Галицию, я споза Горнїци, зоз Гали-циї прииол до свойого родзєного Керестура (КостПр 95); *Року 1915. у августу добїлі зме до валалу зараброваних Русоx – дас 70. Од тїх дас 12 Москалє, а гевті Українци* (Кост-Либєр (М Мудри)). || Укр. москаль „Рус”,

всл. Moskaľ „исте”, слц. Moskaľ „исте”, поль. Moskaľ „исте”. Закарпатске (и нашо) презвиско Москаль тиж значи „Рус, человек з Русиї” (Чучка).

московски -а -е „русийски”: „А одкаль ви родом?” Єдна гвари: „Я московского цара дзивка.” (Етн29 83); [На Горніці даєдни] сцу завесц до школох московски язык (РН 41/1932, 2); [Москвофили у Карпатох] наші народни язык вишмейовали и волали го, же то язык за югасох и кондаших, а сами писали з мишаніну московского и польского и церквенославянського языка (РН 28/1934, 3). Присловник **по московски**: [Сербски вояк зарабровани у Русиї] цалком забул свой мацерински язык и бешедує лєм по московски (РН 36/1933, 3).

мо́ст х. (лок. мосце, ридше мосту) „будовня, обект за преход през рику и под.”. Всл. most: на mosce (Sipos). Общеславянске. Праслав. mostь. • **на мости** „бависко дзецох младшого возросту”: Двойо ше полапаю за руки, подзвигну руки горе и так направа „мост”; други дзеци преходза єдно за другим попод мост и гуторя: „Ей, пущце нас, пущце / през тоти вельки мости!” / „Ей, не пущиме, бо нет пана дома, ... / Цинги-линг-бом, забил бабу дзвон!” На слово „дзвон” мост „ше спущує”, те. тоти двойо спущую руки и лапаю того цо праве под німа (ХомаМ). ♦ **просто як з моста 1)** „прейсец такої на тему”: [З валалскей хижі] Сцигли и такої просто як з моста питанє поставели: „Дзе же ци муж, Леоно?” (КовМихГриц 38); **2)** „повесц дацо спроста” (В. Саб.). Всл. sprosta z mosta jej to povem „исте” (Buffa 257).

МОСЦИК х. дем. од **МОСТ**.

мотац -ам **незак**. **1. а)** „круциц, скруцовац”. Слц. motať do kľbka „скруцовац до клубка”, укр. **мотати**. **б)** ~ **предзу ткац**. „прекруцовац предзу зоз вреценка на мотовидло”: зоз вреценка ше предзу мотало на мотовидло хторе було длугоке коло єден метер (Гел. Мед.). **в)** ~ **цивки ткац**: а стара бава на шупляру цивки мотала (Рускині 119). **2. прен.** „гоч цо приповедац, плєсец” (В. Саб.): мотал о наших пан отцох же служба Берлину и Варшави, и ище о койчим

(РН34/1936, 3); *Не мотай ми ту гоч цо!* Общеславянске. ◀ Праслав. motati. ♦ **мотац без мотовидла** оп. **мотац** (2): *Не мотай ми ту без мотовидла* (В. Саб.).

[**мотац**] -ам: ~ **циґар** „скруцовац доган до паперика, те. правиц циґар”. ◀ Од серб. **мотати** **циґару**. Наш еквивалент **шулькац циґар**.

мотац ше -ам ше **незак**. „ходзиц гевальтамаль, без циля, круциц ше”. Слц. motať sa „ходзиц без циля”, всл. motať še popod nohi (Buffa 164), укр. **мотатися** „исте”, серб. **мотати се** „исте”. ◀ Од **мотац**.

мотика ж. „польопривредне орудіє, с. мотика”. Всл. motika, слц. motyka, поль. motyka, укр. **мотика**. Общеславянске. ◀ Праслав. motyka. • **коньски мотики**: кед ше парачи плуг зявел, старши го волали и „коньски мотики” (зато же тот плуг з моти(ч)ками цагал конь); **садзиц за (под) мотику** „садзиц пригребуюци зарна з мотику”: *Пред тим, кед ище не було сецери, кукурицу ше садзело за мотику. ... Гніздо ше правело з мотику. То робела єдна особа, а друга пуцала кукурицу* (ФейИр 59); *нашене пошеєме у априлу под мотику* (РЗаря 12/1936, 5). Bandurki sadzili za motiku (Buffa 246).

мотичка ж. **1.** дем. од **мотика**. **2.** звич. **мн. мотички** „железка за паране (на парачим плугу) и за огартане (на огартачим плугу)” (Ю. Пап): Стредня мотичка була векша, а бочни мотички були менши. Мож их було баржей або меней дриліц до градзеля, та вец на узше, або ширше парац кукурицу и др. За огартане кукурици и др. место парачих, на плуг ше кладло огартачи мотички. Стредня мотичка остала иста (Фа 108–109).

мотиль х. зоол. Общеславянска лексема зоз таку семантику и форму хаснує ше у польским и словацким языку и українских диялектох (Тимко 14, 15). ◀ Праслав. motylъ.

мотовидло с. **ткац**, „направа на хтору ше премотує предза зоз вреценка”: [Кед ше при предзеню на вреценко] *накруцело досц предзи, воно ше знімало зоз кудзелі, здзало ше на груби дрот, а предза ше вец з руку круцела на мотовидло*. На мотовидлу ше од-

читовало по сто нїтки – то єдно пасмо. Таки осем до дзеишец пасма то єдно предзен-ко (ДудашКс 153); Познейше ше хасновало и черкаце мотовидло, хторе при каждим стоцетим окруценю черкло (Гел. Мед.). || У руснацких бешедох сиверней Мадярскей тиж мотовидло: Спомла нам кросна, подножай, набилки, чолнок ... мотовидло (РС 35/1988, 9, М. Жирош); слц. motovidlo „исте”. ◀ Од мотац.

мотога ж.: *круци ше як* ~ „круци ше коло дачого и завадза (звич. о дзецку)”; *бе-га як* ~ „бега як не при себе”: *Тот Н. бега як мотога по тим игралишту* (= бега и навия за свой тим) (В. Ерд.). || Слц. и чес. mátoha „страшидло”, слц. matať „ходзиц як страшидло”, ст.чес. mátati „страшиц”, поль. matoga „страшидло”, matać „спреведац”, словен. matoga „привидзене”, слц. диял. motoha „овца хора од паразитней хороти од хторей траци ровновагу” (SSN). ◀ Од праслав. matati (Machek 354).

[мотор] *х. 1. „порушовач машини”. 2. „трактор”.* Общеславянске и европске слово. ◀ У нас од нем. Motor, а то од лат. motor „тот цо порушує”.

моторка ж. „моторбициґла”: *Нашилїдзел од мацери пенєжи, та ше тераз нялкоши, моторку купел* (Фбр. Цп.). ◀ Од моторбициґла.

моторчок х. „менши мотор хтори порушує рижни польодїлски направи, напр. лупачку, пумпу за воду и др.”: *А тераз ци по билим дню пообераю паприґу, однешу моторчок за залїванє* (Ю. Пап).

мотькош и мочкош х. 1. „гандруюце слово”: *Мотькоши єден!* **2.** „назва за малого хлапца з любви: мурцкош” (Дю. Л.). ◀ Од мадь. mocskos „брудни” (ЛатякМадь).

мох (ґен. моху) *х. „с. паперје; маља; трепља”: зарежце качку, оберце ю, а тот мох и стопици цо останю посипице з потлучену гудацку смолу, потим посипице з горуцу воду, мох ше зліпи зоз смолу, а вец лем почувхайце з руками и шицко ше з ней зотре* (по: Заря 13-14/1937, 11). Общеславянска лексема зоз українску лебо словацку фонетичну прикмету кореня (Тимко 72, 74). Мадярске

мох „мекке пире” од Славянох. ◀ Праслав. тѣхъ.

мохави -а -е „хтори ма моху по себе” (СС. Мак.). ◀ Од мох.

мохнати -а -е „мохоткасти”: *Красне мохнате пире* (Пвл. Бл.); *Мохнате пире то таке од поли як навучина* (В. Саб.); *треба добре помишац зарно у тей ростопини, да ше добре намочи зарно и стим унічтожи до-єден працок шніцови, хтори би ше достал на жито ... або на мохнати грубиши конєц жита* (РК 1922, 131). || Слц. диял. mochnatý machnatý „obrosnuti z mohotku”: mochnatí strom, mochnata verba (SSN). ◀ Од мох.

мохотка ж. 1. *Кед ше длуго не замета, та попод посцелї єст мохотки* (Вер. Рм.). **2.** *И на древох єст мохотка: дробни ценки власки* (Вер. Рм.). **3.** „дробни, ценки власки (напр. при младих птичкох”: *Потим им почне подрастац пире под мохотку...* (Чакан-Бас 92) ◀ Од мох.

моц ж. „сила”: *Велька боска моц. Цо сом питала од Бога, Бог ми дал* (Етн29 155). Всл. тос „моц, сила”, укр. міць „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. mog-ть. • **за моци покошиц** „покошиц жито и под. ище не цалком узрете”: *Кед жито було за моци, т. є. не цалком узрете покошене, воно у марадилах, та аж и у брадлє доходзело „дозревало”; за моци покошене жито ґрамовите, вец и слама моцна; и зоз вязачку ше жито за моци кошело* (В. Саб.); **наберац моц** оп. под **наберац; на моц (дацо направене)** „добре, квалитетно зробене, да витрима, же би ше не погубело” (С. Юг., В. Саб.); ♦ **буц у моци** „мац моци, буц ище способни за роботу”: *Уж не бул у моци, не мог признац авто дому* (Єл. Хм); *Треба да поробице [понаправяце] то-то по обисцу док сце ище у моци; И по битки на Марни Немци ище були у моци* (РН 7/35, 2); *Млади дорастаю и валал у моци* (ТамашРКер 85); **о своєй моци** „з власни-ма моцями”: *Розуми ше, же зме о своєй моци негодни себе церквочку справиц* (РН 7/1932, 4, з Риту).

моцак х. „моцни чловек”: *И хто зна як би до конца було да не надишол мой шовґор Микола и його син Андришко, таки моцаки, та ме влanelи за ноги и якош вицагли з*

гордова (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 153); *Бо народ зос ґаздовским богатством, а през душевней просвити подобни є ґу атлету (моцаку), котри чежки терхи дзвига, але розум и душа му цалком запуцени* (РН 30/1930, 3, М. Мудри). || Укр. моцак „исте”, карп.русин. моцак „исте”: *Такий моцак ... и камінь бы роздробив на мак (Чорі).*

моцар х. оп. **моцак** (В. Саб.). Слц. диял. *mosciar „исте”* (SSN).

моцни -а -е **1.** „хтори ма моци, силни”. **2.** „не цалком узрети (о жити и под.)”: *Посипал на пойд моцне, кус влажняве жито, та го о єден час требало лопатовац* (Мик. Ск.); *Наша кукурица ище досц моцна, не за лама-не є* (Лев. Ск.). **3.** „маетни”: [Союзи] *ишицки маю вельо членох и то не лєм моцних ґаздох, але найвещей худобних роботнікох* (РК 1923, 116, Д. Биндас); *Там [у Помпейох] владала роскош и богатство. Марма камень, икони з каменю, образи, ... рибняки з водоскоком, заградки, то було у каждого моцнейшого ґазди* (РН 67/1926, 2, М. Мудри). || Всл. *моспі „исте”, укр. міцний „исте”*. **4.** „хтори ма у велькей мири виражени прикмети”: ~ **курова (говедзинова) юшка** (РКух 248), ~ **паленка**. Общеславянске. ◀ Од *моц.* ♦ ~ **як бияла (як валігора) „барз моцни”** (В. Саб.).

моцніско х. **1.** „моцни человек, моцак”: *Таки хлоп, моцніско, а таку нічому жену вжал [малу, слабу]* (Пвл. Бл.); *И за велького человека и за вельке древо ше гутори моцніско*. **2.** *Моцніско то и прездзиване, иронічне, як слово „мудерец”* (В. Саб.).

моцніц -неєм и -ім незак. „доставац моци, поставац моцнейши”: *Тота кніжка нам шведочи же ше наша литература дзвига и моцнее* (РН 21/1936, 3); [Розвой дзецка] *нє завииши льєм од рокох альє ... и од часци рока. Так в яри дзецко рошньє високо а в йешеньи моцнее* (Заря 3/1938, 6).

моцно присл. **1.** „з вельку моцу”: *Моцно сциснуц руку дакому*. **2.** „у велькей мири, барз”: *Моцно го побили; На щєсце, наишла на то сушеда, бо иниак бизме ше якбачу такой моцно погерчкали* (РН 3/1928, 4). Слц. диял. *моспо „исте (1–2)”* (SSN II, 180).

моцовац ше -цуєм ше незак. **1.** „бориц ше медзи собу, пасовац ше”: *єден пастир*

домерковал як [крадоше] ... з єдну краву ше моцовали (РН 21/1937, 4); *Вони [погански народи] сами у себе свидоми своєї велькей моци и буду ше моцовац зос „християнски-ма” културнима державами* (РН 26/1937, 5). **2.** „давац сили, намагац ше, силовац ше”: [М. Ковач] *ше моцує ... победзиц жиму историй у якей нам грожи щезованє* (др Ю. Тамаш); [Хора жена] *Кущик ше моцовала док вишентала: Та гоч лєм нешка не идзе!* (РН ч. 35/1940, 3). || Слц. *mosovať sa „намагац ше, трапиц ше”, карп.русин. моцовати-ся: почали моцоватися, вбы ґыгнути єден другим на зимлю* (Чорі)

моч х. и рид. ж. „чечносц хтору вилучую покрутки з организма, с. мокраћа”: *Коло гичайох [над копитами] ше коньови вешені, у ламачки, шеячки, кед була блатна хвиля, направели храсти и рани, та то ше волато вошки. Лік од вошкох бул: мачало ше з хлопским мочом* (В. Ер.); *Зос цела вони [бактерії] ше вируцую ... и зос мочом* (Заря 5/1935, 36, др Шарик). Хаснує ше и у женским роду: [Вода] *завлачена з балєжами и мочу хорих швиньох* (РН 11/1937, 2); *Зной би зме могли назвац розридзена моч* (РЗаря 6/1936, 7). || Слц. *моц х. „исте”, укр. диял. моч и моча „исте”, поль. mosz х. „исте”. ▶ Праслав. močiti, moknqti, mokgъ.*

мочар х. **1.** „подводна жем, рит”: *многи Руснаци, ктори на мочарь бачвански, нєчисту воду ... нємогли привикнуць назадь ше горе врацали* (ЦапЦ 105); [Винашол] *у мочарох таки древа за котри ше думало же цалком вигинули* (РН 17/1928, 4). || Слц. *močiar „исте”, карп.укр. мочар „исте”; мадь. moszár „исте”* (зазначене у 13. в.) *пожичене од Славянох*. **2.** „невелька вода, бара”: *Пошол би я до вас кажди вечар, / пред вашима дзверми вельки мочар. / Полож, мила, дручки, / пойдзем помалючки / кажди вечар* (Етн9 ч. 353). ▶ Праслав. moč-iti, moknqti, mokgъ.

[**мочвара**] ж. „мочарна, ритска жем”. ▶ Од серб. *мочвара*. Нашо еквиваленти *рит* и *мочар*.

мочени -а -е „намочени”: *Добре им [курором] давац и мочени отруби и желєняви кедигод льєм мож* (РНКЗаря 1941, 135).

мочи можем *незак. и зак. „с. моһи”*. Укр. діял. *мочи „исте”*. Общеславянске. ◀ Праслав. *mog-ti*.

мочидло с. „место дзе ше мочи конопа за дальши преробок”. Слово хасновали медзівойново авторе. || Всл. и слц. *močidlo „исте”* (Hal), серб. *мочило „исте”*.

мочинг х. *коц. „месо з карку при швині, крави, с. суви врат”*: У самопослуги зме купели *мочинг* (Йвг. Бл.). Слц. діял. *močing „файта говедзини”* (SSN II, 181). ◀ Од мадь. *mócsing „тетива, жила”*.

мочиц -им *незак. 1. „намакац у води и др.”*: Месо ше пред тим вечар виняло з розсолі и положело до води най ше мочи до рана (ХомаБл 174). **2. „мокриц”** (Дю. Л., В. Саб.): *дзецков бруцок постане як надуті и дзецко часто мочи* (РК 1940, 162, Є. Солонар); *Дзецко ше помочело, мочи до посцелі*. **3. ~ конопу** „тримац конопу у води же би ше влакно оддзелело од стеблох”: *Конопа по моченю ма жовтобилу фарбу* (МудриАл). Слц. *močit* конопре „исте”. Общеславянске. ◀ Праслав. *moč-iti*.

мочиц ше -им *ше незак. „намакац ше”*.

мошиц ше -им *ше незак. ткац. „поставац мохоткави (о цвернох при тканю)”*: *Предза ше муши и „одмасковац” же би ше не мошела и не таргала. ... Кед основа з памуку, при тканю ше не одмаскуе, понеже ше памук не моши* (ФейИр 41). || Всл. *mošić se „исте”* (Hal), поль. *mszyć się „випатрац як мох”*: *Nad oczyma mszy się czarna brew*. ◀ Од мох.

мошов х. „кухньов прибор за чисцене”: *Мошов то звязка цирку, на штредку звязана, конци прирезани, з нїм ше чухала судзина, кошар за хлеб и др.* (Вер. Рм.); *умива ше судзину зос мошовом (а не зос помитком)* (РК 1925, 142). Слц. діял. *mošov „кухньов суд за помиване”* (SSN II, 192). ◀ Од мадь. *mos „умивац”*.

мравчац -чим и *коц. мравчиц* -им *незак. „гравчац (о мачки)”*: *Отвор мачки най войдзе, най не мравчи* (Йвг. Бл.). Слц. *mraščat, mraščat „исте”*. ◀ Ономатопейске (Machek).

мражиц ше -им *ше незак. „буц на мразу, змарзац ше; доставац нови квалитет од*

змарзаня на жими, вимражовац ше (о жеми, рошліни)”: [Пред Крачуном лебо по Крачуне ше вимочену конопу] *вируца вонка на мраз и мражи ше дожд не пукне жима* (РН 7/1934, 4, Я. Гафич); *И тота ораніна стої през жиму, да ше мражи* (РН 6/1934, 4, Я. Гафич). ◀ Од *мраз*.

мраз х. 1. а) „велька жима, нїзки температури”: *пошла до карчми, а Жид ю опоел, пенєжи вжал и видрилел вноци на мраз. А жима була барз тварда, а вона слабо облєчена* (РН 24/1928, 3); *На дворе мраз пращел, а Циғанчата голи як чиғ* (РН 46/1928, 2, Сам. Скубан); *По новим року почал у цалей Русії вельки мраз. ... У Сибирий спадла температура на 40 степени под нулу* (РН 61/1926, 3). **б)** „температура под нулу”: *На дапоєдних местох у горох ест до 20 степени мразу (= дваецц ступні под нулу); Мраз трима тераз и по других крайох у нашої держави, але не таки вельки* (РН 4/1932, 3); У Словенії було в недзелю и пондзелок и 32 степени мразу. ... *Рики Сава, Купа и Уна замарзли, Дунай ноши вельки криги* (РН 8/1932, 1). **2.** „ина на поверхносни жеми, по закрицох и под”: *На трави ше блїщал мраз*. ◀ Общеславянске. Праслав. *morzъ*. ♦ **аж ~ по нїм (през нього) прешол, аж го ~ прешол, аж ~ на нього ишол** „о вельким страху, поцерпаню”: *Чудовище и дальй остало под посцелю ... же аж мраз преходзел през нього* (РНКЗаря 1939, 80); [На нїх] *аж мраз ишол и аж ше им цмело пред очми, кед то чули* (РН 37/1927, 2); [Шнїг] *шкрипи под ногами и аж през вас мраз преходзи кед ходзице по нїм* (Заря 1/1939, 11, К. М. Евгений); **придзе и на пса ~ „тото зло ше му враци”**: *И так ше кум Грицу вигварял. Но, але знаце як гуторя: придзе на пса мраз. Так пришло и на кума Грица, не мраз – але глад* (РН 37/1929, 2); **убил го ~ „гандроване, лаце”**: *А убил го мраз, та я могол на вики думац, же то бул дух* (РН 34/1933, 2, М. Ковач).

мрак х. „цмота”, у Гнатьюка: *Чом ви мене не дали на знане док бул мрак да сом себе приготодел [голубицу]! ... же би ше дакус одлучела треца голубица, же би познали и на мраку же то є тота права голубица* (Вес 22–23). || Слц. *mрак 1. „чарна хмара”*;

2. „цмота”, поль. *mgok* „змеркане”, *zapada mgok* „змерка ше”, укр. *морок* „цмота; змеркане”, серб. *мрак* „цмота. Общеславянске. ◀ Праслав. *morǫkъ*. Нашо *мрак* може буц и карпатске и сербизем. Але з оглядом же маме архаичне дієслово *мрачиц* (*ше*) (оп.), и *мрак* може буц нашо карпатске.

[**мрамор**] х. „марма-камень”. ◀ Од серб. *мрамор*, а сербске латинско-греческого походження. Нашо карпатски еквиваленти то *марма-камень* и *мармор* (оп.).

мрачиц -им *незак*. „цмиц, робиц цмим”, у нар. писньох: *Мойо чарни очи паучина мрачи* (БиндКост 100); *Под ребрами коле, а пред очми мрачи, / налей ти мне, мужу, ягодачи* (нар. писня).

мрачиц ше -и *ше незак*. „хмариц ше, цмиц ше”, у нар. писньох: [3] *Гори ше мрачи, будзе диждж вноци* (БиндКост 94); *Поме дому рачи, з гори ше нам мрачи, / док до дому дойдземе, до нітки змокнеме. / ... Ещи поведалі же ше з гори мрачи, / а то ше чарнелі моєї милей очи* (Етн9 ч. 206). || Слц. *mračiti* са „исте”. ◀ Од *мрак*.

[**мрежа**] ж. „галов”. || Слц. *mreža*, укр. *мережа*. Общеславянске. Праслав. *merǫza* ◀ У нас од серб. *мрежа*, хторе нешка у велькей мири поцисло наш карпатски еквивалент мадяризем *галов*.

[**мресциц ше**] -и *ше незак*. „руцац икру (о риби)”. ◀ Од серб. *мрестити се*, а то од праслав. *mers-*. Наш еквивалент *трец ше* (оп.).

мрец мрем *незак*. „умерац”: *Скорей людзе вельо марли* (Пвл. Бл.); *Под час обшєднуца Ленінґраду у 2. шв. войни людзе марли од гладу* (Г. Р.); *Же би затримали цени, сипали жито до моря. У Африки людзе од гладу мру, а вони до моря жито сипац* (В. Саб.). Общеславянске. ◀ Праслав. *merti*.

му *викр.* означає мурчане або ричане крави. ◀ Ономатопейске.

мувиц -им *зак. и незак*. „гуториц; повесц”, лем од єдней особи зазначене: *Бачи Н-ов пошол прето до Марибору до М-ей жаздині, а цо вон там мувел у Словенії я не знам* (Пвл. Бл.). || Слц. *mlúvit* и *múvit* „приповедац; гандровац дакого” (SSN), *всл.*

mluvic „гуториц” (Hal), укр. *мовити* „гуториц; повесц”, поль. *mówić* „гуториц, бешєдовац”. ◀ Праслав. *mlǫviti*.

мугар х. *бот.* „*Setaria Beauv.*”. ◀ Лебо од мадярського сербизма *muhar*, лебо директно од серб. *мухар* (Тимко 69, 80). Мадь. *muhar* (зазначене у 14. в.) скорей значело розлични трави, нешка значи „мугар”.

мугариско с. „польо на хторим бул мугар” (В. Саб.).

мугаров -а -о „хтори ше одноши на мугар”: ~ *шено* „мугар скошени на шено (не-витлачени)” (МудриАл, Ю. Пап).

мугарчик х. *оп.* *дзиви мугарчик* (В. Саб.).

мугарянка ж. „мугарова слама” (В. Саб.).

мудерец -рца х. 1. „барз мудри чловец”. 2. *ирон.* „тот цо ше лем прави мудри”: *а у нас ище єст таки мудерици, котрим не по дзеки шицко цо приходзи од крижа, од церкви* (РН 22/1937, 3); *А Голович мудерец, мудерец, / вон найвекши меджи німа маґарец* (Етн9 ч. 375). || *Всл.* *muderec* „барз мудри чловец”: *tam som še naučil od veľkích mudercoch* (Lacko 57).

мудерица ж. „мудра женска особа (и ирон.)”: *Верце, дзеци, то не шала: / [моя шєстричка] мудерица вона мала* (ПЗ).

мудри -а -е „хторого одликує мудросц, с. паметан”. Общеславянске. Праслав. *mqdrgъ*.

мудровац -руєм *незак.*, *звич. ирон.* „приповедаючи дацо правиц ше мудри”. Слц. *mudrovať* „исте”.

мудроваци -а -е „хтори мудрує”: *Вона: „Сцєш даєден поґачик?” Вон: „Не сцєм, не гладни сом, док будзем гладни, та вежнем.” Вона: „Палє яки мудроваци!”* (Г. Р.)

мудросц ж. „прикмета того хтори мудри, с. памет, мудрост”.

муж х. „супруг”: *И його жена познавала, же то єй муж ... , але сама себе не верела* (Етн30 163). || *Всл.* *muž* и *chlор* „исте”, укр. *муж*, серб. *муж*. Общеславянске. ◀ Праслав. *mqǫž*.

мука¹ ж. „с. брашно”: *хлебова* ~ (за печєне хлеба), *била* ~ (за колачи), *кукурична* ~ ; *Мука стала у коморки у мєху, у древе-*

ней лади на пойдзе, або тиж на пойдзе, лем на греди у предзовим меху. На пойдзе було 2 мехи билей муки, 3-4 хлебовей и мех-два кукуричней. Више кед ше шило на пойд по муку, порушало ше ю да ше не збиє (ХомаБл 177). || Слц. диял. *múka* „исте” (SSN II, 217), укр. *мука* „исте”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *mъka*, а то з превойом повязане зоз мегки (ЕСУМ). ♦ **з тей муки не будзе колача** „з тей роботи, задумки и под. не будзе ніч” (РК 1932, 48, М. Мудри).

мука² ж. „церпене, страдане”: Сину, най умрем напредз я, бо сом не годна твоей муки препатриц и прежаловац (Етн30 68) || Укр. *мука* „исте”, слц. *мука* „исте”. Общеславянске. ◀ Як и *мука¹* од праслав. *mъka* (ЕСУМ). ♦ **як по дванастих мукох** „барз змучени”: Ставали зме [после ніякого спання] як по дванастих мукох невиспани и невипочинуті (РН 34/1937, 3).

мукачовски -а -е „хтори ше одноши на место Мукачов у Карпатох”: Кед сом ишо л вчера вечар [з] Унѓвару, / мому коню подковечки спадали. ... / Яй, конїчку, ти мой чендеи, / лем ти мне добре неи / през то шиве польо, през **мукачовски лес** (Етн9 ч. 299).

муковани -а -е „у хторим ест муки понад меру (о цесту)”: Єдна жена мала на пиццу резанки, але не були таки лакомни, були муковани (Г. Р.).

мула ж. „домашня животиња: неплодни крижанец кобули и осла (маѓарца), *Equus mulus*”: Вец ми подвишили двацец и пейц центи, / а так ме прагали як мулу до штверци, / бо мула у штверци чежко цагац муши, / так и кажди Руснак [у Америци] чежко робиц муши! (нар. писня) || З истим значеньом укр. *мул*, укр. диял. *мула*, карп. прусин. *мул*, чes. *mul*, слц. *mul* и *mula*, слц. диял. *mula* и *muła* (SSN), всл. *mul* (Hal), серб. *мула*. ◀ Од лат. *mu:lus*. Мули у Европи хасновани од давного часу. Як видзимо, у карпатским ареалу превладує форма хлопского роду, але иснує и форма женского роду. Нашо *мула* може буц и з карпатскей лексики и зоз сербского.

мулатовац -туєм *незак.* „забавяц ше пиюци, лумповац”: [Млада челядз] *весело шпиваю, мулатую* (Вес 30); Кед мулатова-

лі у карчми, уж було пол ноци (Етн30 310). || Слц. *mulatovať* „исте”, карп. укр. *молотовати* „исте” (Дэже). ◀ Од мадь. *mulatozik* „исте”.

мулатшаг х. „мулатоване, лумповане”: Там бул прави мулатшаг (М. Рм.). || Слц. *mulačak* и *moločak* „цехова госцина, преслава у 18. в.” (Doruła 77). ◀ Од мадь. *mulatság* „забава; лумповане”.

муляр х. „ремеселнік хтори мурує будинки”. Терашня форма настала од старшей форми *мулар* з дисимиляцію двох консонантох -р-. Слц. *murár* „исте”. ◀ Од нем. *Maurer* „исте”.

муляц -ям *незак.* „джамиц (грозно)”: Грозно куповал на ваґони и ту пресовал, джамел. Не так як у нас, же муляю (ЖиросМСМ 176). Серб. *муљати* *грожђе*, укр. *муляти* и *мулити* „давчиц, гнявиц”. У словацких диялектох не зазначена синтаґма *муляц грозно*. ◀ У нас вироятно сербизем.

муль х. „блато на дну бегелю, рики, у бари и под.” || Всл. *mul* „исте”: *mul* v jarku na spodku (Hal); *mul* je tiž zoschnute blato v jaruhi (Czambel), *mul*: voda nanošila veľo *mulu* (Buffa 166), слц. диял. *mul* х. и *muła* ж. „исте”: *po kolena spadnul do mulu* (SSN), серб. *муљ* „исте”. ◀ Од праслав. *mulъ* и *mulь*. Од *муљ* виведзене нашо *замуляц* (ше) „запирскац (ше) з блатом, заблациц (ше) под час дижджу и под.”: Бул вельки диждж, та ше нам квеце у заградки замуляло. Оп. и *замуляни*, *замуляц*, *замульовац*. У литеатурним языку сцекаме од меновніка *муљ* тримаюци го за сербизем (звич. хаснуєме синоним *мутлянка*), медзитим, як видзимо зоз паралелох, *муљ* у нас зоз карпатскей лексики.

[**мумлац**] -ам *незак.* „неясно бешедовац; видавац мурчацї глас”. || Чес. *munlati*, *munlat* и всл. *munlas* „мурчац; дудрець”. ◀ Нашо од серб. *мумлати* (у Гнатюка зме го не зазначели).

мумликане с. оп. **мумликац ше**.

мумликац ше -ам *ше незак.* „хляпцовске бависко”: У штрעדку круга пречніка коло 2 м у долїнки тв. *джуджи* (*джучки*) стої *тека²*, хтору чува з палїцу чувар тв. *баба*; бавяче стоя на линїї круга и зоз своїма палїцами

пробую вибиц баби теку зоз джучки (ХомаМ). • **мумликане на дески**: На пняк лебо на два цегли була крижом положена деска длугока дас 80 цм, а широка 10-15 цм; на єдиним концю дески було вистругане плітке углібене до хторого ше кладла тека². Кед бавяч вдерел по другим концю дески, тека одлещела на капов високо и далеко, дзе єден бавяч лапал теку до рукох. те. гризол. (ХомаМ). ◀ Неясне. Не зазначени карпатски паралели.

мундур х. „вояцка униформа” (М. Рм.): *Мундур берем, шаблю себе пашем, / а у шерцу за милєнку плачем* (БиндКост 14). З истим значєньом слово мундур у нашим языку зазначел и О. Горбач. || Слц. mundúr „исте”, мадь. mondúr 1. „исте”; 2. „вояцки шинєл”. ◀ Од нем. Mundur, а тото од фр. Montur.

мунтатов и **коц. мутатов** х. „казатель на годзини, с. казалька”. ◀ Од мадь. mutatō „исте”.

мур х. „с. зид”. Слц. mūr, поль. mur. ◀ Од нем. mu:r, Mauer, а тото од лат. murus. ♦ **били (бляди, побилїц, збляднуц) як мур** „буц одн. постац барз били (звич. у твари)”: *кед я попатрим, а тот Коцурец стої на капури зоз тим усташом цо водзи на штрєляне, били як мур, зной з нього чури* (РyШ 1/2006, 5, Я. Тир.); *А дома при пецу, ... шєдзєла його Маря зоз злима очми, бляда як мур* (КовМихІЦВ 125); *Гамуд-бєй нараз побилєл яжд мур* (РН 23/1929, 3); *Ані не заплакала, але лєм стала била як мур* (РН 8/1934, 3); *Зблядла сом як мур* (РН 2/1934, 2, М. Ковач); *ђрабац ше (драпац ше) по муре (по мурых, горе муром)* „церпиц барз вельки болї”: *И баба Ганя приповєда же як ю барз болєли ставци на рукох и ногох, од болю аж би ше по мурых драпала* (РС 1–2/2009, М. Симун.); *Мал сом ишияс, так ме болєла нога, по муре сом ше ёрабал* (В. Саб.); *страшно умерала: од рана до вечара горе муром ше драпала и аж кед ше слунко змирєло – умарла* (КовМихГриц 35); *и мурї маю уха* „шицко цо человек пове вше дахто чує”: *Меркуй, бо и мурї маю уха!* (КовМихГриц)

мура ж. „ноцна лепетка, босорка”. Слово зазначел О. Горбач у Петровцох. || Чес. mūra „исте”, моравкословацке mūra „исте” (Machek), укр. диял. мора „чєжки сон; до-

машнї дух”, серб. мора „душевна убитосц; босорка”, цсл. мора „босорка”. ◀ Од праслав. мога „ноцне привидзєне; душевна убитосц” (ЕСУМ).

мургац -ам *незак*. „джмуркац, давац дакому знак з очми, обервами”: *Аж мурђам на нього да будзе цихо, а вон лєм приповєда* (Г. Р.); *Мурђал на мнє да єй повєм* (С. Мйр.); *Док зме ше картали, я им мурђала хтори карти да руца* (Єл. Хм.). || Всл. murkas „джмуркац, давац знак з очми, обервами”, укр. моргати „исте”, рсй. моргать „исте”, поль. mrugać „исте”, слц. mruškať „исте”, чес. mhouřiti оці „джмуриц очи”, укр. мружити очи „исте”, поль. mrzyżyc oczy „исте”. ◀ По В. Махекови од старшей форми mrugati, а тота од праслав. migati; по ЕСУМ-у од праслав. мыргати и мыркати „клїпкац” (праслав. migati и мыргати/мыркати зродни корєні).

мурик х. „мурована ограда”. Слц. múrik „исте”.

мурин х. „чловєк чарней раси, нигєр” (у бєшєди наших „Американцох”): *На концю нашло [дзивчє] у єдного Мурина 35 центи, пожичєла то и з радосцу принєсла ёу мацєри* (РН 90/1926, 3, писмо з Америки). || Слц. диял. murín „исте” (SSN II, 221), укр. мурин „исте”, поль. murzyn „исте”. ◀ Прєйг германских языкох (нем. Mohr „исте”) од лат. maurus „Араб”.

муриско х. 1. *ауём*. од **мур**. 2. *мн. муриска* „груби мури”: *Зато волїм спац у гєвтих мурискох набиваних, бо там не горуюцо* (Рускинї 190).

муриуха *мн.*: *Не повєм ци, бо нас учую муриуха* (Хома Бл, М. Симун.); *дзєци ровно викуковали спод перини и вислуховали цо тоти старши приповєдаю. ... [Жєни благли хлопох] же дакус поцихили, бо єст и муриуха. А-я!* (РС 10/2015, 24, М. Симун.) ◀ Од виразу и **мури** маю **уха** „шицко цо человек пове вше дахто чує”.

муровани -а -є „правєни з цєглох и под”: *док будзєм твоя, / напоїм ци два [ко-нї], / з тєй студзєнки мурованєй, / з нового вєдра!*” (Етн9 ч. 220) || Всл. murovany: kľaštor murovany (Lacko 35).

муровац -руєм *незак*. „правиц з цєглох и под”. Слц. murovať „исте”, укр. мурувати.

мурови -а -о/-е „тот цо ше виша на мур, цо стої на муре”: *Купим нови телевизор, вельки, мурови* (РС 23/2012, 11); ~ **годзина** „велька годзина хтора виши на муре”.

мурцави -а -е „замурцкани”: *викрив-йовали на ньго свойо мурцави, подрапани, хрстаवि ліца* (РН 16/1934). || Слц. ди-ял. murcat ‘брудзиц’ (SSN II, 220). ◀ Оп. замуриц(к)ац ше.

мурцош и **мурцош** х. „замурцани хла-пец”. ◀ Од мадъ. murgos „брудни, замасце-ни” (1560), а мадярске вироятно славянска пожичка.

мурчац -чим и коц. **мурчиц** -им незак. 1. „видавац мурчацї глас (о животинї)”. 2. *прен. а*) „неясно гуториц, с. мумлати”: *Тераз по полудзенку, кед ше наєш, та легні спац. Та так зашии, лем ше затайш, та будзеи мурчиц и руцац ше на посцелї* (Етн29 98); *цо тот д’до коло мње так мурчи ... Знає же ше старим людзом чежко модльиц поцихи, зато ше вони модля полугласно (мурчацї)* (Заря 8/1939, 7). **б**) „виражовац незадовольство, дудрец”: *Отцове мурчали, леґине ше гнівали, дзивки дудрали, але паноцец свойо виповед и так мушело буц* (РН 19/27, 2); *Па-метам пред двома роками, же паноцец му-шел коруш заврец, бо ше там [батогаше] сходзели и под Службу Божу там мурчали* (РН 15/1935, 2). || Слц. ди-ял. murcat ‘исте’ (SSN II, 221), укр. муркати, мурчати „исте”. ◀ Од оном. мур-мур.

муряк х. зоол. „Dytiscus marginalis L.” ◀ Найвиroyтнейше калк сербского гњурац (Тимко 88, 102, 124, 129).

мурияц ше -ям ше незак. „чирияц ше под воду, с. ронити”: [Качата] *ше мурияли у до-лінки...* (ЧаканБас 72) Нешкайша форма зоз м- настала од старшей форми зоз н-: *нуриц ше*. В. Гнатюк праве таку форму и зазначел, можебуц под упливом карпатских формох: *Вон [качур] ше нурел попод воду, не могла го влапиц* (Етн29 238). || Слц. porit sa „исте”, поль. nurząc się „исте”, укр. нирияти „исте”. ◀ Праслав. nuriti, nerti.

мус х. *непрем.* „необходносц, необке-руюосц, неминовносц, дацо цо ше муши зробиц”: *Питаю ше ми: Чом же робице кед сце хори? А я гварим: Мус є мус (= то обо-*

вязка, необходимосц) (Як. Дрот.). || Слц. ди-ял.: mus и musaj х. „исте” (SSN), всл. mus и muska „исте”: Prišla muska, a mi mušeli predac ostatnu kravu na porciju (Buffa 166), укр. ди-ял. мус „обовязносц, обовязка”, укр. ди-ял. мус (присл.) „обовязно, неминовно”, мусай „исте”, карп-руси́н. мусай „необход-но, муши ше”: *Мусай трудитися (= муши ше робиц), Мусай лем умерти (= муши ше лем умрец)* (Чорі); мадъ. muszaj „муши ше” (ЕтМ): *Мадыре гуторели мусай: Мусай ені „мушиме еси”* (В. Саб.). ◀ Од нем. muß sein „муши ше”. Оп. мушиц.

[**мустра**] ж. „шаблон”: *Жени и дзивки ви-шивали на платну своей роботы зоз вулами у рижних фарбох. На платно ше перше виби-ла мустра у вибивачки (то була жена хтора вибивала мустри до валау (ДудашКс 158); Фарбар сам вирабял и видумовал фуру му-стри. Даєдни майстрове мали и по сто файти мустри. На кажде фарбарске плат-но хторе по себе мало даяку цифру (джоб-ку, квецики) вше ше перше вибивала мустра* (ВаргаЛю 232). ◀ Од нем. Muster, а до нас ви-royтно преїг сербского мустра.

мутатов х. коц. „мунтатов” (Ир. Фин.). Оп. мунтатов.

мутелка ж. „прибор за муценє масла, с. стапајица, туцак”: *Масло ше муцело у збуц-ку зоз мутелку. Мутелка мала длугоку руч-ку, а долу дзирави танерчок* (ДудашКс 143). || Слц. ди-ял. mútelka „исте” (SSN II, 225). ◀ Од муциц.

мутлянка ж. „ридке блато на дну бари и под.” Укр. ди-ял. мутлавиця „брудна во-да”. ◀ Од мутни. У лит. языку ше мутлян-ка хаснує место муль, бо ше муль трима за сербизем, гоч муль наша карпатска лексема.

мутни -а -е „замуцени”. Общеславянске. Од муциц.

[**мутяк**] х. „погубене вайцо”. ◀ Од серб. мућак. Наш еквивалент *запорсток* „незавя-зане вайцо; погубене вайцо” (оп.).

[**мутьяк**] -ам *незак.* „потресац, боль-тац (суд з чечносцу)”. ◀ Од серб. мућкати. Наш еквивалент *больтац* (оп.).

муха ж. зоол. Общеславянска лексема. ◀ Од праслав. *тиха, без окремних нацио-налних прикметох (Тимко 87 120 127). ♦ *за-*

бивац мухи „леновац ше” (М. Кочиш); **знац од чого мухи здихаю** „знац ришиц проблем, знац ше поставиц гу проблему”: *преиол ивета, зна од чого мухи здихаю* (КовМих-Гриц 87); **умерац (гинуц и под.) як мухи** „у вельким чишле, масовно”: *3 Юдеї приходзе-ли ... страшни висти: людзе пухню од гладу, падаю и гиню як мухи* (РН 24/1934, 4); *На соловецких островах, дзе влада вична жима и дзе нещесни людзе умераю як мухи в ємє-ні, було на яр 1932. року 280.000 завартих* (РН 12/1934, 1); **уцихнуц (буц цихо) як мухи**: *Кед вон гварел „цихо!”*, шицки уцихли як мухи (В. Саб.); **як помражени мухи** „слаби, немогави” (В. Саб.): *Ми тєраз таки як помражени мухи, ніч ше нам не сцє, таки зме як хори* (Лєв. Ск.).

мухавиц ше -им ше *незак.* 1. „буц немирни пре мухи, одганяц ше од мухох (о коньох, кравох)”: *Кед ше конь мухавел, начухали го зоз буячками* (В. Саб.); *На брегу чекали нескєрпєзліво конї ... Мухавели ше, копали по праху, и кочияше их не раз затримовали з „го-га”* (РН 40/1929, 1). || Чєс. *muchat se „истє”, слц. диял. muchavit‘ sa „истє”* (SSN II, 216). 2. *прєн.* „буц збунєни, знемирєни”: *Майстор Петро ше цошка мухави, ніби не видзи мушєтерию* (РС 13/2013, 16). 3. *прєн.* „круциц ше без роботї”: *Станє рано, мухави ше, не сцє ше му робиц* (Ю. Пап); *Тот ше барз мухави „барз помали роби”* (В. Саб.). ◀ Од муха.

муциц -им *незак.* 1. „замуцовац (воду и под.)”. 2. ~ **масло**: *Масло ше муцєло у збуцку зоз мутєлку. Муцєло ше дотля док ше шметанка не позбивала до грудкох масла и оддзелєла од цмару* (ДудашКс 143). || Слц. *mućiti vodu, maslo*.

мучєнік *х. цєркв. и прєн.* „тот цо прєцєрпєл мучєня за даяку идєю”. Укр. *мучєник „истє”, слц. диял. муцєнік „истє”*.

муциц -им *незак.* „викладац муком, трапиц”. Укр. *мучити*. Общєславянскє. ◀ Праслав. *mŭka, mŭčiti*.

муциц ше -им ше *незак.* 1. „трапиц ше”; укр. *мучитися „истє”, поль. męczyć się „истє”*. 2. *прєн.* „прєживйовац бриги, старац ше; секирац ше”: *Мучим ше прє тоти ємисії на тєлєвизії (= секирам ше)* (Лєв. Ск.);

Нє мучцє ше (= нє секирайцє ше); Ніч ше ви з тим нє мучцє жє цо ми дацє єсц, бо я нє пришила до вас прє єдзєнє (= нє майцє бриги” (Н. Ерц.); *Мацєрова пайташка ше так мучи ... гвари: Чом жє то так, ми уж стари мушимє буц и уж нє можємє?* (Рускинї 190); *Мєдзитим, тот ... нігда нє мог сєбє мира найсц и так ше мучєл прєз полни 16 роки. Тих дньох приявєл ше сам до полиції* (РН 1/1927, 2). ◀ Оп. *мучиц*.

мучнє и мучно присл. „чєжко”: *Цо я мучнє орал и наскладає, скошєл и заграбал, / а Илия пришиє, та зоз витром забрал* (ЕтнV 97); *Мучнє ходзєла, бо ю ноги болєли* (Пвл. Бл.); *Мучно то було Маркови кєд своєю жєну видзєл у другогє краля залапєну* (Етн30 162).

мучни¹ -а -є „у хторим ше трима мука”: *мучни мєх „мєх у хторим ше трима мука”*. || Всл. *муцна лада „лада у хторєй ше трима мука* (Lacko 26), слц. *муцнў „од муки; на муку”, укр. мучний „истє”*. ♦ **вдєрєни з мучним мєхом** „нє цалком нормални”: *Гуторєли му од пакосци жє є „з мучним мєхом вдєрєни”* (РН 35/1929, 3, М. Ков.).

мучни² -а -є „чєжки, нєприємни”: *радошинє змє и далєй вєршєли нашу мучну роботу* (РН 28/1932, 4).

мучно оп. *мучнє*.

мушиц¹ -им *незак. и зак.* „буц примушєни, с. морати”: *До войни кажди мушєл пойсц*. ◀ Од ст.в.нєм. *muo3an*, нєм. *müssen*. Дїєслово характеристикєне за заходнославянски язики и за украински. Од того и нашо *мус* (оп.).

мушиц² -им *незак. модал. зоз значєньом „вироятно, бизовно”*: *Магистєр ше чудовал як вонї цихо Осифа слухаю. Муши их добрє учи!* (= вироятно, бизовно их добрє учи) (Етн29 IV); [Лікар] *ошмихнул ше кєд бул готови з прєпатрунком: „Ніч опаснє. Ви дараз моцно мушєли прєхладнуц. Ваша плюцова хусточка приросла жу ребром з лївогє боку... (КочЄвПА 190); „Гєй ... цошка мє жалудок болї.” ... „Но ніч то, я знам цо хибє, мушєл ши ранє похвациц* (РН 37/1929, 3). || Всл. *muśєc „с. морати”, укр. мусити „истє”, поль. musieć „истє”*. ◀ Од ст.в.нєм. *muo3an*, нєм. *müssen*.

мушка ж. 1. „назва за розлични инсекти хтори здабу на мали мухи”. 2. „файта паразита”: [Сцел преруцац жито] *бо було барз горуцо, а жито не було цалком сухе, та ше бал же ше мушка до нього влапи* (РК 1925, 122).

мушкатла ж. бот. „*Pelargonium zonale* (L.) Air”. У укр. диял. *мушкатлик* „исте”, серб. *мушкатла* „исте”. ◀ Пожичка зоз мадь. *muskátli* „исте” (Тимко 38).

мушкатни орецок х. У XVII в. у українским языку зявела ше назва *мускатний горіх*, гоч бул познати ище у XV в., а у словацких памятокх є зафіксовани ище 1585. р. *muškát*, можливе же до нас дошол преїт серб. *мушкатни ораицић* зоз нем. *der Muskat* (Тимко 19).

[**муштерия**] х. „хаснователь услуги; купец”. ◀ Од серб. *муштерија*, а то з турско-го. Єден з наших еквивалентох то меновнік *купец*. Сербизем *муштерия* прилапени и у нашим литературним языку.

муштра ж. заст. „воєна обука”: *Не плач, мила моя, шак ми ше вращиме, / док ше катонацкей муштри научиме!* (Етн9 ч. 274) || Слц. *muštra* 1. „вежба”; 2. „смотре”, мадь. *muštra* 1. „проба” (зазначене у 16. в.), 2. „препатрунок, смотра” (зазначене у 16. в.), 3. „воєна вежба” (зазначене 1901. р.), горватске *muštra* 1. „проба”, 2. „воєна вежба”. ◀ Од нем. *Muster*.

муштровец -руєм *незак*. „учиц дакого шора”: *Дідо унука муштровал* (В. Саб.); *Єдна заш друга [мац] так исто затримала дзецко першей класи два тижні дома, гоч школа давно почала: Дзецко за тоти два тижні у науки заостало, а учитель го муштровал, гоч не мал ані вон право* (РС од 7. 01. 1949). || Слц. *muštrovati* 1. „вежбац”; 2. „виучовац”; 3. „майстровац”, серб. *муштрати* 1. „вежбац”, 2. „оштро з даким поступац”. ◀ Од *муштра*.

муштровец ше -руєм *ше незак*. 1. „трапиц ше”: *Муштровала сом ше з нїм до тижня* (Люб. Як.). 2. „роздумовац нервираючи ше пре дацо”: *Бачи ходзел горе долу по хижи, курел и мутровал ше сам зос собу* (РН 15/1929, 2, М. Ковач). ◀ Од *муштра*.

мясопусна недзеля ж. церкв. „предостатня недзеля и тидзень пред початком Велького посту”. Слц. *mäsoпустný*. ◀ З церковнославянского.

мятка ж. бот. „мента”: *Мой валал / вше пахом пахне на мятку и дробни руменец* (М. Ковач, Шв. 5/1987, 612); [Коньови] *вєцка давац ліки ...руменцови чай, полінче, мятки* (РН 48/1937, 3). || Укр. *м'ята*, *м'ятка* „исте”. ◀ Праслав. *męta*, а тото од лат. *mentha*. Оп. и *мента*. У сучасней бешеди зме форму *мятка* не зазначели, але з оглядом же ю старши авторе хасновали, вона могла исно-вац и у бешеди.

Н

на¹ прим. з *ґен.* значи же циль дїї вжац, видзелїц, купиц и под. часц матерїї: *Пошла до дутяну на цукру (на муки, на квасу).*

на² прим. з *акуз.* **1.** означає напрям на место: **а)** *Положел кнїжки на стол.* **б)** *Я ютре сцєм пойсц на сушедски валал до вармецкей хижки* (Етн29 266). **2.** означає место през хторе водзи одреджена драга: „прейг, през”: *До Вуковару путовали на Боґоево (= прейг Боґоева); теди немож було зос Кули просто присц до Коцура, але на „билу” ше ишло (= през Билу)* (РК 1923, 82). **3.** означає **а)** отвор за переход: *А дзивка зоз вонка пришла на дзвери* (Етн30 131); *Патрола ... пошла на капурку, но була замкнута* (КостОс 98); *На тоти дзвери вошли до конку и вец до хижки* (ґоголь 1982, 59); *Вошли до городу на главну капурку* (ґогольТБ82 108); *Вецей цеплоти – горучави – зос жеми вируцує жем лем на живи вулкани – на ґейзири и на жридли цеплей води* (РН 8/1933, 3). **б)** отвор през хтори ше патри: *Дойдзе ґу тей хижки, попа-три на облак, видзи же при столе єден стари, шиви паноцец шедзи, а з кнїжки чита* (Етн29 26). **4. а)** означає одредзени час у прешлосци: „одредженого дня, одредзеной годзини”: *На першого, другого и трецого мая бул вельки мраз* (Запис на боках РК 1935); *Кедик ши ше рушел за нами?” „На треци дзень”* (Етн29 210); *У даєдних крайох славел ше празник Рождества Христового на 6. януара ведно зос Богоявленїем* (РН 57/1926, 5, Ю. Павич); *Дас 2 километри од Митровици на стреду виврацел ше на терховней железници єден ваґон* (РН 84/1926, 2); *дружтво представу поновело и то пред новим роком и на нови рок вечар; на обидва дні зос успихом* (РН 4/1932, 3, Б.); *Диждж,*

котри падал непрестано цали тидзень, на стреду 26 априла престал (РН 17/1933, 3). **б)** означає час у будучносци: *Дал цар оглашиц по швецѣ же вон ма три дзивки на ода-нѣ, та най ше зиду панове, ґрофовѣ, його дзивки буду себе виберац теди и теди, на тот дзень* (Етн29 57); *[З нагоди забави рускей Просвити зоз Шиду зажадали зме] да их можеме на тѣраз рок поволац* (РН 20/1934, 3). **в)** означає дїю у гоч хторим часе: у будучносци, прешлосци або тѣраш-ньосци: *Давно одати жени ношѣли на главах фитюли ... На роботни дзень ношѣли ше фитюли з фарбарского платна, а на швета з платна по осемдзешат, повишива-ни з пацѣрками* (Заградка 3/1995, 18); *Браца нацагали до золнїци сламу и, кед на пацѣри задзвонело принесли ю до приклетѣ* (РН 6/1934, 1, С. Саламон); *Шицки су добре облечени на роботни дзень як и на швето* (КовМихГК 6). **5.** означає одредзени час тирваня дїї: *Хтори ґазда владни, прави мол-бу, та його син пойдзе за катону лем на два мешацѣ* (ЕтнV 101); *Його [мужа] вжали за катону на двацец роки* (Етн30 262); *лем ми упечец єден поґач таки да мам на єден ти-дзень цо єсц* (Етн29 1). **б)** у злученьох **вноци од пиятку на соботу, од соботи на недзѣ-лю, од пондзельку на вовторок** и под.: *З Керестура ше рушѣли в пондзѣлок, а од штвартка на пятѣк ноцовали у Микло-шевцох, од пиятку на соботу у Петровцох* (РК 1927, 64, В. Сивч); место применовнїка од ридко з: *В ноци з недзѣли на пондзѣлок роз-бил хтошка на ... цѣркви єдно очко на обла-ку* (РН 33/1936, 4); *Карп.укр.: із суботы на недѣлю новина ся стала* (Мушґолоси 184). **в)** у злученю на ноц значи „пред початком и под час ноци”: *Кед ши таки страшлїви, Йо-*

ада, вец ши могол остац дома при мацери, и не исц з нами на ноц (РН 2/1932, 4, М. Ф.). **6.** означає циль: **а)** Бул єден царски син, поишол до карчми дас на погар вина (Етн29 176); На то одповедли шицки худобни цихо, але на-гнівано: Ми, панє, не можеме [за малу над-ніцу робиц], бо ми на хлеб робиме и на кирию, а тоти ґаздовски дзвйки и невести, вони робя себе на красни шмати (ЕтнV 105); Кед моя дзівка придзе до мнє на млеко, та себе и желєняви однесе (Вер. Рм.); Дюра пришол на даралов (Вер. Рм.); И други дзень зобрал ше Цижан на кочу и ишол зоз Цижанку до риту на шено. А там недалеко бул и лес (Етн29 298); Шицок варош ше збегнул на чу-до вельке, бо то ещик ніхто таке не видзел (Етн29 221); Пошла на двох хлапцох [= ода-ла ше з човека з двома синами] (Пвл. Бл.); Кед ше жена або дзівка одала на дзеци, гва-ри ше же ше подняла на дзеци (Вер. Рм.). **б)** у злученю **робиц на дакого:** У богатей оштри зуби / мужа почитац не люби, / як ше ода сце буц пані, / а муж муши У богатей оштри зуби / мужа почитац не люби, / як ше ода сце буц пані, / а муж муши робиц на ню (БиндКост 108). **в)** означає часови тер-мин як циль дії: Ту у Америки ніжда ше на жиму лоза з жему не закрива (РН 13/1933, 3, Я. Андич). **7. а)** означає наменку: [Больше-вик розказал] да ше на каждого принєше ко-ло 30 деки хлеба и куцкиц замарзнутей юшки (РН 2/1931); Же би єден ґазда 20-30.000 дин. достал за зарно (жито, овес, ку-курицу) на то му треба мац зашато 20-50 голти жеми (РК 1927, 140); Вецка вони сце-ли райбац, та мали єдну таку вельку кадзу цо у ней воду ношели на райбанє (Етн29 141); Тота хижа на ваялєне (Лев. Ск.); Рус цо бул на то одредзени одвєз залапених ... ро-биц (М. Рм.). **б)** означає єдзєне и под. наме-ненє за одредзени оброк: На драже кед фришитиковали, та му дали фалаток хлеба, на полудзєнок цєплу воду и куцкиц хлеба, а на вечеру заш хлеба, але барз мало (РН 13/1936, 2); Парток положела на вечеру (Пвл. Бл.). **в)** значи же дацо наменєне за од-редзени час: На дзєнь лєм райспухер ше кла-дзе на ліцо. ... На ноц ше хаснує наймаснейша помада (РК 1941, реклами). **8.** означає сред-

ство: Галушки ше виварело у води, оцадзело ше их на дзираву плехову вареху и усипало ше до кромплєох (ХомаБл 176); Вечаром ше наошивала мука на шитко и порихтала за-правка (ДудаШКс 139-140). **9.** означає спо-соб дії: **а)** вечар дойду [пешо] до Сентомашу, ище ше радую же им на треце копац даю, ані им не чєжко же пешо пришли (ЕтнV 102); Пошла керестурска худоба до Сенто-маша ... питац на штварте копац кукури-цу, бо и до тєраз на штварте кукурицу копали (ЕтнV 102). **б)** На хватац єдла, та ше щємерела (Г. Р.); Сукєнка [малого дзєц-ка] була манда, пасова, на випиряцо и на фодрочку ушита (ВарґаЛю 207); Пред кла-дзєньом фитюли власи ше зачесало до двох варґочох на розчаковацо, т. є. отроїнє же би дробнєйше випатрєли (ВарґаЛю 230); Даєд-ни кошулі за лєто мали векиши ґалєр ушити на розширєно, та ше таки кошулі волали на голо (ВарґаЛю 235). **в)** у присловнікох на бе-лаво, на било, на червєно и под.: У коцур-ским Каритасу на кайсово офарбєна простория (Лєв. Ск.). **г)** способ вязаня: на машлю, на ключку, на ґузел, на два ґузли: Стари пан профєсор так їм одвितовал: „Котри ше винчаю у уряду, тоти ше вяжу на ключку; а котри ше у цєркви повинчаю, тоти ше вяжу на ґузел” (РН 12/1929, 3). **10.** означає причину: **а)** „хори на даяку хоро-ту”: Ишли зме опатриц санаторий за хорих на плюца (РН 37/1937, 3); Это, видзицє яку вельку важносц ма добре допатранє хорого на туберкулозу (СлМед 161); Явели зме уж, же ше у Загребу дзеци похорєли на опасну хороту моровки (РН 42/1927, 1); Тот на гар-ло не хорує! (РК 1941, XI); Кури здихаю на колєру (Пвл. Бл.). **б)** у злученю **на то:** Ғазда на то одповєда худобному: дам ци копац, але зоз штвартого, але ми мушиши присц за-дармо штири дні траву кошиц (ЕтнV 103). **11.** значи „у поровнаню з дачим”: Вец при-ходзи Дюрдьов, котри на свойо число ма досц предплатнікох ... [Пишкорєвци] и ско-рей мали вони на свойо малке число досц предплатнікох (РН 2/1932, 4). У сучасним литературним язiku ше з тим значєньом хаснує сєрбски примєновнік *спрам*: ... Дюр-дьов, котри *спрам* свойого числа ма досц

предплатнікох ...; и скорей мали вони справ свогого малкогo числа досц предплатнікох (РН 2/1932, 4). **12.** означає объект на хтори унапрямена дія: **а)** Турок ше дочул же єст нови цар, та на нього писал да му става до поля (= писал му) (Етн29 6); **Шицки** тройо – унуки и невести – иду на бабу [= нападаю бабу] (Пвл. Бл.); **Мац** на ню: То ци лем привидене (Ир. Фин.). **б)** „против”: ширя мержно на шицко цо ње руске, на шицко цо ноши славянски дух (Заря 13/1938, 3). **13.** у функції атрибута: Видзел сом на три колеса авто (Йвг. Бл.); Єден час фитюли були досц длугоки: долня часц им при ходзеню „вирґала” як даяка китайка, та прето ше таки фитюли волали на вирґацо (ВарґаЛю 231). **14.** означає препенку стану: **Шицко** на прах пойдзе (= розпадне ше) (В. Саб.); Церковни здання муша ше претвориц на маґазини и на театри (РН 9/1930, 2); **преправиц** ше на дакого/дацо (= претвориц ше). • **буц на дакого** „здабац на дакого”; **буц на дачи-йо** „буц по дачией дзеки, вимаганю” (Г. Р.); **Муши** на його буц, па хоч ше цали швет наспак обраци (РК 1924, 92, М. В.); **буц на то** „буц способни на дацо; буц добри за даяку функцию”: Службеніки у општини були на то, не гуторели людзом: „Гибайце наютре!” (М. Рм.)

на³ прим. з лок. **1.** означає место дії: Шедза на тераси. Людзе робя на полю. **2.** **а)** означає час дії: окончоване дії у часовим одрезку означеним з датим злученьом: Пришли дому на швитанню; На розходзе ше поздравили. **б)** у злученьох хтори знача хвильку пред самим початком дії: Друга ма-ла єдно дзецко таке, могло мац пейц ферта-лі рока и такой на злеженю була, цо дзень будзе мац мале, не прејдзе два тижні (= була пред самим породзеньом) (Етн29 63); Уж слунко на шеданю (= слунко праве почне шедац) (КочЕвЦП 48). **3.** у функції атрибута: Торта на пейцох вайцох (Люб. Як.). • **буц на дачим** „буц за дацо, буц опредзелиени за одредзене рiшене”: Сталін сцел да по войни у нас заш придзе краль, а Рузвелт и Черчил були на тим да будзе Тито (Йвг. Бл.); Вони двою уж давно ходза, але вона ище не прешла жу ньому до Нового Саду, бо

ей родичи на тим були да вона не охабя там роботу док не найдзе у Н. Саду (Єл. Хм.).

на⁴ слов. „вежні”: дал ми мой швекор фалат жеми ...: На, мой сину, дам ци тот фалаток жеми да себе справиш даяку малку хижку (Етн29 V). || Всл. па „исте” (Czambel).

набабрац -рем зак. „виволац при же-ни любовне жадане” (ИГК, В. Саб.). Оп. ба-брец/бабрац.

[набавиц] -им зак. „найсц, достац, с. набавити”: Кед треба набавиц пенєж, оконччиц добру тарґовину, домашні у держави буду ше Жидови кланяц, модліц, хваліц го и велі-чац (КовМихГК 63); перши шеячи машины тадзи мали торжаньски Шваби, а нашо дідове видзели, та себе и вони набавели хтори могли (БиРК 137). ◀ Од серб. набавити.

набавиц ше -им ше зак. „задоволиц ше з бависком, бавиц ше покля ше жада”.

набегац ше -ам ше „задоволиц ше з беганьом, бегац покля ше жада”: „Вера и я не видзел, – Янчи му гутори, – же би єден таки хроми ніґда ше не могол набегац (Етн29 4). || Слц. диял. nabehat' sa „исте” (SSN II, 235).

набегнуц -нем зак. „наисц (на даяке несподзиване и под.): Тераз треба чекац ... чи дахто набегне (КочЕвЦП 121); але так ше случело же набегнул на ніх [стражу], а вони го припарли и одкадз є и якей є вири (КовМихГриц 30).

на белаво присл.: офарбиц ~ „офарбиц з белаву фарбу”. ♦ **побиц дакого** ~ „барз дакого побиц”.

наберац -ам незак. **1.** (дакого) „гандро-вац дакого”. **2.** ткац.: Предзу ше перше на-круци на горні задні навой, а вец ше набера до нічелніцох. ... Набера ше так же ше бере по два нітки и удзива ше по єдну до предней, єдну до задней нічельніци ... Потим ше на-бера до барда и то по два нітки до каждей тирси (ФейИр 40–41). ◀ Од брац, праслав. бѣрати. • **наберац/набрац моц (моци, сили)** „назберац моци, енергії, замоцніц” (В. Саб.): На палуби бавя ше млади виелі-яки бависка, шпацирую, набераю нови си-ли за дальшу роботу (РН 86/1926, 2); Кайса того року не зродзела, та наbere моци и на-

рок вецей зродзи (Г. Р.); пошли [зме] на одпочинок, да набереме сили за роботу (РН 18/27, 2); [Владика] богослових посилав найрадіше до Львова ... да упознаю стару нашу оцовщину и да наберу нашого народного духа (РК 1941, 9, М. Фирак).

набешедовац ше -дуюм ше зак. „задоволиць ше з бешеду”: Поце нука да ше дакущичко набешедуєме (РК 1938, 95). || Слц. диял. nabesedovat' sa „исте” (SSN II, 236).

набивани -а -е „будовани з набиваньом гліни”: Набивани хижы ше и од вонка и од нука омасцало зоз блатом (ДудашКс 163). Слц. диял. nabijany „исте” (SSN II, 236). Од набицац.

набивац¹ -ам незак. „з вдереннями алату убивац або намесцац дацо”: 1. ~ **хижу**; „будовац набиваючи гліну”; слц. диял. nabivas, nabijat' „исте” (SSN II, 236). 2. ~ **шпици** „з вдереннями заглобйовац шпици до главы колеса”: Пред набиваньом шпицях главу ше мушело оковац же би не розпукала ... Шпици ше набивало зоз вельким пейцикиловим млатком (Фа 50–51). 3. ~ **пушку** „полниц пушку з пушковим прахом и кульку набиваючи прах з рамачом”. ◀ Од биц, праслав. bitī.

набивац² -ам (з даким/дачим) незак. 1. „у гніву руцац, трескац з дачим”: Кед ше нагніва, та зоз шицким набива „шицко руца, ламе коло себе”. 2. а) ~ **зоз собу** „руцац ше, нарабцяц (у хороги, гніву)”: Набивал зоз собу од народзеня (В. Саб.); [Кед ма корчи] статок од болю скака, набива зос собу, стука и зної ше (РН 48/1937, 3); од гніву ище и набивал зоз собу у посцелі (КостОс 65). б) безос.: Набивало з нїм од младосци (= од младосци мал епилептични и под. напади) (В. Саб.). ◀ Од биц, праслав. bitī.

набиваци -а -е: ~ **пец** „плехови пец до хторого ше топело з паздзерчом”: У куце мигелю стал набиваци пец до котрого ше набивала пиловина и шицки деревени одрутки. През жиму ше у нїм тото имеце подпальовало и так ше зогривал мигель (Фа 33); Шедзели коло округлого набивацого пецца (Заря 3/1939, 7).

набивац ше -ам ше незак. „пробовац недошлебодзено або насилу войсц дагдзе”:

Опрез салаша ... була бетелїна и кукурица, але ше там крави не набивали; знали же их там не пуциме (ЧаканСаф 173). ◀ Од биц, праслав. bitī.

на бивно присл. „не на твардо (сциснути, завязани и под.)”: До двох-трох мешацях дзецко треба до пелюшки окруцац и на бивно (СлМед 162).

набизовно присл. „бизовно, сигурно”: [Панї] не могла знац набизовно, чи вида биванє, бо ше ище муши порадиц з мужем (РН 29/1927, 2, М. В.); [Вон] гварел, же союз, котрого зробела Анґлия с Француску на бизовно приведе до новей ишветовой войны (РН 1/1929, 3); Я знам же ше ви шицки спреведаце, одповед Дюра, и тераз ище так набизовно (РН 38/1930, 3).

набилки ж. мн. ткац. „часц кроснох, с. брдило, вучила”: [У чолноку] була цивка зоз насукану предзу, а кед чолнок прешол, нїтку ше прибило зоз набилками (у нїх було бардо) (ДудашКс 154). || У руснацких бешедох сиверней Мадырской тиж набилки (РС 35/1988, 9, М. Жирош), слц. диял. nabilky „исте” (SSN II, 237). ◀ Од биц, праслав. bitī.

на било присл. „у билей фарби, ниянси”: Як вона ю [грушку] полївала, / аж на било розквітала (Етн9 ч. 18).

набити -а -е: 1. „барз наповнени”: [Людзох у служби] було тельо же церква була як набита (РН 48/1934, 4). 2. „грубого цела”: Невельки є, а набити. || Всл. nabiti „исте” (Buffa 167). 3. ~ **пушка** „наповнена з пушковим прахом”. || Всл. nabita puška „исте” (Lacko 85).

набиц¹ -ием зак. „з бицом покарац, с. истући”. Слц. nabit' „исте”.

набиц² -ием зак. „з вдереннями алату убиц або намесциц дацо”: 1. а) „убиц (гліняни мур и под.). б) „направиц набивану хижу”: купиш свой фалаток жеми, набиєш на ней салаш (ЛатякТал 77). 2. „з вдереннями заглобиц (оп. набивац (4)”. 3. ~ **пушку** „наполїц пушку з пушковим прахом и кульками”. || Всл. pušku nabil prazno (Lacko 10).

набиц ше -ием ше зак. „унапрямиц свойо намаганя, усиловносци на даяку діялносц”: Власци сцу да ше человек набиє на

едно: на статок або друге, і да тото роби; Людзе ше набили на садзене нашенкох, паприжы, кармене статку і др. (Лев. Ск.).

наблізко присл. „на малим одстояню”. Слц. *nablízko* „істе”.

на блядо присл. „у блядей ниянсі”: Шоруе́ме их [колачыкі] на помасцену тепішу і на блядо их упечеме (НКух 85).

набок присл. „зукоса, добока”: Читал сом дзешка, же ест у Таліянскай една церква, хторей турня зошцікім на бок стої, а не звалела ше до тэраз (РН 3/1929, 3, М. Ковач). • **чесац ше** ~ „с. чешляты се на раздэльак”: Хлапці і лежыне ше чесалі самі. Чесалі ше „набок”. Першы ше власі розчешу, а потым ше на лівым боку направи дражка. Од дражки на еден і другі бок заруца ше власі так же дражка ідзе од чола аж по лопов на задку гаві (ОлеярЯк, РК 1979, 91). || Слц. *česať sa nabok* „істе”.

набокориц ше -ім ше зак. „розвіц бокор, розшыріц ше (о рошліні)” (Мудры Ал.). ◀ Оп. бокор, бокориц ше.

наборговац -гуем зак. „набрац на борг” (СС. Мак): Англія паврацела тото злато Італіі, бо воно было дано як гаванцыя за длуства, котры Італія наборговала у Англіі (РН 12/1930, 3). Слц. диял. *naborgovať* „істе” (SSN II, 239). ◀ Од борг.

наборикац -ам зак. „вельо накласц, зродзіц і под”: Кромплі наборікалі (= вельо зродзели) (В. Саб.). ◀ Од борицац.

набосо присл. „у обуі без ботошох”: Ходзі набосо у сандалох. || Слц. *naboso* „істе”: *patiahol naboso čizmy*, всл. *boso* і *na boso* „з босіма ногамі”: *vzis na bosu nohi* (Hal 145).

набохтац ше -ам ше і **набохціц ше** -ім ше зак. „наоблекац ше, обохтац ше” (СС. Мак.). ◀ Оп. обохтац ше.

набрац -берем зак. 1. „вжац дачога у одредзенай меры”: набрац дацо до кішенкох, до кошаркі і под., набрац воді; Ідз жу тей студні, набер воді до скленкі (Етн29 70). Слц. *nabrat* „істе”. 2. „достац на чежыні, затыц”: През жыму набрал пейц кылі. Слц. *nabrat* па себа „істе”. 3. (дакого) „набіц”: Набралі го кед ходзел жу луюкей жены (Пвл. Бл.). ◀ Од брац. • **набрац моцы (сылы)** оп. под набераца.

набрац ше -берем ше зак. 1. „створыц ше, назберац ше оддакаль, зывіц ше”: Дзе ше набра́л тот джыдж [же тельо пада]? (Вер. Рм.). 2. „науходзіц, начурыц”: Набрала ше мі вода до цытелох. Слц. диял. *nabrat* са „1–2” (SSN II, 240). 3. „выполніц ше з даякім чувством”: Привідзело [ше нам], не прывідзело, але мі ше страху набралі (КовМихНО 175).

набреновац ше -нуем ше зак. „покрыціц власі з бренайзлом”. ◀ Оп. бреновац (ше).

набріднуц -нем зак. звич. безос. „допіц; згадзіц ше”: **набрідло му** „згадзело ше му” (Дю. Лятяк). ◀ Од брыды (оп.). Оп. і обрыднуц (2).

набринуці -а -е діспрыкм. од **набринуц**: 1. „запухнуці”: Твар чловекавы набрыну́та, і цёло му набрыну́це кед ма воду, за такога ше гвары: Не такі вон тлусты, але є набрыну́ты од воді; Тот фалат брады мі такі набрыну́ты [= запухнуці од інекцыі у зубара] (Г. Р.); Ногы мі такі набрыну́ты кед длуго стоім, теды мі ко́ло косткох таке набрыну́це аж мі цытелы сціскаю; Кед дакеды рана станем, та мі пальцы на рукох набрыну́ты. 2. „павекшаны зоднука, напучнеты”: І жем набрыну́та кед джыдж вельо пада, подзвыгне ше, та ше до ней упадуе. Наяр жем набрыну́та, мегка, бо була змарзнута, а вец одмарзла і подзвыгла ше. Кед жем набрыну́та, а вец ше спуці, та требіконі́на з жылкамі остане горе, та ю вы́тор висушы, у напыренай же́мі требіконі́на не сце буц. І млечней ко́зы вы́мне набрыну́це (= напучнеты, напарте). ◀ Оп. **набринуц**.

набринуц -нем зак. (дієсл. 3. класі, тып гынуц, -нем) 1. „запухнуц”: Цёло му набрыну́ло, бо ма воду. 2. „павекшац ше зоднука, напучніц”: Кед черыні́ і вы́шні́ зрею, а кед джыдж пада, та набрыну́, т. є. напучнею і такой пукаю. І кед вжыме, у дзе́цэбру, цёпло, дрэ́вка тре́ба обілі́ц, бі́ле меней прыцагуе слунково зарі́, та дрэ́вка не буду́ такой рушац, бо кед почню́ рушац, пупкі ім набрыну́, а вец на яр од мразо́х помаржню́. І цёсто набрыне́ кед кішыне́, т. є. павекша́ ше (В. Саб.); Швы́ня мі не на́предовала́, гварылі мі: кармы́це ю з кро́мплямі́, та сом по́-

слухал. Але од кромпльох швиня набринула, але не мала меса. || Дієслово на-бринуц (3. класа, тип гинуц –нем) дакеди мишає з дієсловами 2. класи, тип видзиц, гонїц, та ше гвари и: нога ей бринї (место брине), ноги ей бриня (место бриню) (як: гонї конї, гоня конї) – инфинитив би ту мал глашиц бринїц (як гонїц). Слц. nabrinút „здревніц (о ноги)” (Kalal 351), слц. диял. nabrnief, nabrnút, nabriñes, nabrinuc „запыхнуц”, nabrinuti „запыхнути”: až mu koža nabrñela, ucho mi nabriñelo a bolí jak frás, noha mu načisto nabrinula, ruka mi nabriñela, nabrinuta mi je noha, mal nabrinutu hlavu, nabriñeni pafec (SSN I, 241), всл. nabridnuc и nabriñes „запыхнуц”: gemba mi nabridla, nabriñeli mu pohl (Buffa 167); чes. brněť „церпнуц”, чes. диял. nabrněť „запыхнуц”: nabrněla mu bula „запыхла му, вискочала му гиря”. По В. Махекови чesке brněť „церпнуц” и спомнути словацки форми походза од польского nabrzmić; вони ше зблїжели з чesким дієсловом brněti хторе значи „гучац”: чes. hlava mi brní „у глави ми гучи”, а дакеди його значе не „гучац” слабне: loket brní „локец церпне (од вдереня)”. ◀ Общеславянске и праславянске слово (Machek 67). → Нашо набринуц „запыхнуц, напучніц” (и наведзени паралели) по значеню мож повязац зоз укр. бринїти „червенїц ше, дозревац, блїщац ше (о зарну)”, рсї. диял. бринеть „исте”, слц. bronief „исте”, а то по ЕСУМ-у од праслав. bronъ, broněti, можебуц и од brъněti, brъněti. Медзитим, ЕСУМ не наводзи чesки и словацки паралели хтори наводзи Махек (ЕСУМ I, 258).

наброндани и набрундани -а -е коц. „нагнївани, нахмурени”: Оцец, мац ме пита, / чом сом набрундана? (РН 6/1929, 3, Я. Фейса). По СС. Мак. и В. Саб. форма глаши наброндани. ◀ Оп. брундац ше.

набрундзани -а -е „нагнївани, надуті”: Кед вас потераз у амбулантох дочековали два набрундзани медицински шестри – убудуце ше годно случовац же вас буде дочековац єдна – але ище набрундзанша шестра (РС 5/2007, 4). ◀ Оп. брундац ше.

набрундац ше -ам ше зак. „нагнївац ше, надуц ше”. ◀ Оп. брундац ше.

набуриц -им зак. 1. „збуриц, наїжиц”: ~ шерсц (пире) „набуриц ше, наїжиц ше”: [Тащок] од страху пицал, кричал, пире набурел (РК 1927, 72). Поль. burzyć „їжиц власи”. 2. „намокриц, напишкац”: Хлапец набурел полни нокшир (СС. Мак.). ◀ Од буриц.

набуриц ше -им ше зак. 1. „наїжиц шерсц, пире”: Когуті ше биу, та ше обидва набурели. 2. прен. „завжац позу за напад”: а) Тераз патри: баба ше набурела як тото курче цо го праве попарела з врацу воду же би го легчийше обрала (КовМихГК 75); слц. експр. nabúrit sa „нагнївац ше”. б) „похмариц ше, зацмиц ше пред бурю”: набурело ше... ◀ Од буриц ше.

набуркани -а -е „зранцовани, с. набран”: [На вистави була] прибрана млада у набурканим оплечку увязана у паньскей хустки, а на глави красна парта (РН 33/1937, 5). ◀ Од бурки.

набухац -ам зак. „моцно набиц”. Слц. диял. nabúchat „исте” (SSN II, 242). ◀ Од оном. бух.

набухциц -им зак. „моцно набиц”: Кед сушеда пошла, вон малу Машу шорово набухцел (М. Ковач, Заградка 2/2004, 4). ◀ Од оном. бух.

набухциц ше -им ше зак. „добре ше наєсц” (СС. Мак.): Тераз ше добре набухцим (М. Пвл.). ◀ Од оном. бух.

набуц ше -будзем ше зак. „досц длуго, по своєй дзеки буц дагдзе”: Ище кед небо чисте, а витрик цепли подувує, та людзе не можу шедзиц у хижох и позбераю ше под облаки, та так при мешачку шедза до позних годиных, не веря ше лєм набуц вонка (М. Ковач, Заградка 2/2004, 5); Пиш ми, сину, чи ши уш дакус научел язык, ... чи ци добре, бо же не, та ше не скитай барс длуго там. Кет ше набудзеш та приц [дому] (ЖиросМСМ 84). || Укр. набутися/набуватися „исте”: Він чекатиме в Вижниці, поки я набудуся в Чернівцях. ... Вони обходили всі алеї.. і ніяк не могли набутися разом (СУМ). ◀ Од буц.

наважиц ше -им ше зак. „одважиц ше, ришиц ше”: Рейтеши ци ше не сцели цагац зато же ши их загнєтла з млеком. Не наважиш ти ше други раз загнєси рейтеши з млеком (Пвл. Бл.); Не може ше лєм нава-

жиц поробиц (Г. Р.). || Укр. наважитися/наважатися, наважуватися 1. „одшмелїц ше/одшмелювац ше”: До самого вечора не наважувалися вийти зи свого сховища. 2. ридко „мац намиру, рихтац ше”: Гашіца сідає під куцем і ... наважується чекати парубка (СУМ); слц. диял. *navažiti* sa „нахилїц ше набок” *Von se navažil na edon bok* (SSN II, 378). ◀ Од вага.

наваляц -ям зак. 1. „нагромадзиц”: Не сцем наваляц порезани курчата до змаржляка (Пвл. Бл.). 2. „направиц вельки фалати дачого”: У марцу не треба глібоко орац польо, бо плуг наваля груди (В. Саб.). Слц. диял. *navaľat* „исте” (SSN II, 376).

наваляц ше -ям ше зак. „справиц ше у вельких фалатох”: Кед ше пооре розпуцшена змарзнута або од дижджу намокнута жем, можу ше наваляц груди (МудриАл).

навальчиц -им зак. „накласц вельо, нагромадзиц”: Кед зме ишли на летованє, та зме шицкого навальчели до куфрох; Тот себе навальчел (= набрал вельо) (Г. Р.) ◀ Од вальчиц (оп.).

навантулїц -їм зак. „вельо дачого накласц, направиц, навариц, нагромадзиц и под”: Викоповал мархву з ашовом, та таки груди навантулел (= вельки груди накопал) (Г. Р.); Таки вельки снопи навантулел (= вельки снопи навязал) (М. Рм.); Навантулел вельку копку шена (Вер. Рм.); Навантулел громаду слами, кукурчанки, навантулел вельо на коч, навантулел полни брух „барз ше наєд” (В. Саб.); Навантулела [= наварела] тельо єдзєня, а тераз горуцо, погуби ше (Г. Р.). ◀ Вивєдзєне од вантулїц (оп.).

навариц -им зак. „з варєньом приго-товиц, увариц”: Наварел полудзєнок. Слц. *navariť* „исте”: *navariť večeru*.

навантулїц ше -їм ше зак. „барз ше наєц” (Сс. Мак., В. Саб.).

навашариц -им зак. „направиц нешор, вашар”.

навєзц -ежем зак. „навожиц”.

навераш и наверош х. „хлоп цо жиє зоз жену невинчано”: а) **навераш**: Бул на-вераш (В. Саб., Г. Р.); Гу нїм [батогашом] ше придружели и шицки навераше, котри се-

бе жадаю у православней церкви мало по-фришкац стан малженски (РН 24/1934, 1); Прето и розумимє чом навераше, пияніци або кояки розпустніки зос легкосцу охабяю свою виру (РН 50/1934, 1); У парохії Н. С. умар єден навераш без сповєдзи и пока-ня (РН 3/1933, 1, о. П.). б) **наверош**: Борба проци „наверошох” у Новим Саду. Варошка управа у Новим Саду видала наредбу, да ше шицки тоти, цо жию не винчани („на ве-ру”) муша такой повинцац (РН 16/1931, 3). ◀ Од вера¹.

наверашка и наверошка ж. „жена цо жиє з мужом невинчано” (В. Саб., Г. Р.); Други син охабєни од своєй наверошки на жобрацку палїцу дошол (РК 1923, 194). Карп.укр. навірница „исте”. ◀ Оп. навераш.

наверош х. оп. **навераш**.

наверошка ж. оп. **наверашка**.

наверх прим. з ґєн. означує место на верху дачого”: Не вида тот корєнь квице / наверх жеми цо не видзе (Г. Кост., РК 1932, 30).

навєсц -єдзем зак. „придобиц, нагвариц (часто на дацо недобре)”: Не пойдзем я за-вчас зрана на воду, / лебо ме там млади жени наведу. / Кед наведу, най наведу, я не дзбам, / ище свою фрайречку не нягам (Етн9 ч. 232). || Всл. *navesc* „спревєсц”: *vidziš, ľišočka, jak si me podlo navedla* (Czambel), слц. *naviesť*: *on nevie čo robí, navedli ho*. ◀ Од весц/водзиц.

навечар присл. „нешка док настанє ве-чар”.

навечерац ше -ам ше зак. „поєсц вече-ру”: Принєсла им крава млека, та ше им любєло, бо ше добре навечєрали (ЕтнV 99). Слц. *navečerať sa* „исте”: *dobre sa navečerať, navečerať sa mlieka*.

навєшєлїц ше -їм ше зак. „задоволїц ше з вєшєлєньом”.

навиберац -ам зак. „вибрац одрєдзєне множество”: Навибєрала вона там вельо [купиц], бо кєд шицко краснє було (Етн29 218–219).

навиберац ше -ам ше зак. „повибєрац ше мєдзи собу”: А тоти шпивакинї баш ше навибєрали. То шицко богачки (РН 9/1929, 2, М. В.).

навики присл. „навше”: *Да ти не бул, ту я би бул навики* (Етн29 125). Всл. *paveki* „исте”. Од вик.

навикнуц -нем зак. „привикнуц, на-уциц”: [Дзецко на одредзени час едзения] так навикне же не будзе скорей плакац же е гладне (РН 37/1937, 1). Всл. *pavuknuc* „исте” (Hal). ◀ Од праслав. *vuknqti* (оп. звикнуц).

навикнуц ше -нем ше зак. „привикнуц ше”.

[**навиксац**] -ам зак. „намасциц з виксом (обуй)”. Слц. диял. *paviksovat* „исте” (SSN II, 380). ◀ Од серб. *навиксати*.

на випирацо присл. „випирено”: Сукенка [малого дзетка] була манда, така як пол руки, пасова, *на випирацо* и на фодрочку ушита (ВаргаЛю 207). ◀ Оп. *напириц, на-пирени*.

на виривацо присл. 1. „з часу на час, по потреби”: *Бо теди не ишли так порядне до войска як нешка, але ше ишло на вирива-цо, та кого поволалі, та ишол* (ErRuth 51). 2. „на преривки”: *Поробелі зме на вирива-цо, бо дижджи падалі* (В. Саб.). ◀ Од *-рвац* (оп.).

навишивац -ам зак. „вишиц вецей вишивки”: *И поскладали шицко тото з лади до орманах цо було навишиване. Там було навишивани ручніки, хлебовки* (Малацко). ◀ Оп. *вишивац*.

[**навладац**] -ам зак. 1. „победзиц; звладац”: *Гоч була моцна, не могла двох навладац* (Люб. Як.); *Вецкаль бул вименовани за команданта цалей фронти процив Немцох, котрих вон славно навладац* (РН 12/1929, 2). 2. „посцигнуц зробиц”: *Не думали зме же зме годни шицко поробиц, але навладали зме* (М. Рм.). К. и М. Калал наводза форму *навладац* з надпомнуцом же ю превжали зоз Гнатьюкових записох нашого языка (Kalal). ◀ Значене (1) можліве од серб. *навладати*. Оп. *надвладац* и *владац*¹.

навладац ше -ам ше зак. „насилу ше ришиц”: *Кед ми лікар радзел ниц кафу пре ніз-ки прицисок, не могла сом ше навладац на кафу* (Люб. Як.). ◀ Оп. *навладац*.

навлажиц ше -им ше зак. „упиц влаги, постац влажни”: *Требало [за пукалку] на-*

правиц два кульки котри ше мало прежувац у устох же би ше навлажели (ХомаМ 16).

наводзиц -им и **наводзовац** -дзуем не-зак. „придобивац, нагваряц (часто на дацо недобре)”: *Єдни людзе нас були наводзиц на другу виру* (Люб. Бл.); *Зажорка наводзела бачика Янка да иду бивац до Сербії* (Г. Р.); *Тераз ше уж сама / жу мне очухуе, / 3 оком под-джмуркуе, / Так ме наводзуе* (РК 1924, 155). ◀ Оп. *водзиц*.

наводичковац ше -куем ше зак. „напах-няциц ше з пахняцу водичку”. Оп *водичка*.

наводковац ше -куем ше зак. 1. оп. *на-водичковац ше*. 2. „напиц ше, опиц ше (водки)” (Сс. Мак.). ◀ Оп. *водка*.

навожиц¹ -им незак. „навожовац, при-вожиц на єдно место гліну и под.”: *Вельки теметов у Коцуре навожели да будзе висше, бо кед копали гроби, та було води. Кочи з цалого валалу з долинох коло валалу копали жем и вивожели на теметов. И мой прадідо бул навожиц* (В. Саб.). || Слц. диял. *pavozit* „исте” (SSN II, 382).

навожиц² -им зак. „напривожиц”.

навой х. *ткац*. „часц кроснох”: [Пред тканьом] *ше зложело кросна. Вони мали два боки, повязани зоз пейцома навоями. Штрєдні тримал кросна, задні горні служел за накруцанє предзи, задні сподні за подно-жаї* (ФейИр 40). || Слц. диял. *pávoj* „исте” (SSN II, 381), карп.укр. *навуї: великий на-вуї полотна; серб. навој*. ◀ Од *виц*¹ „кру-циц; плєсц”, праслав. *vitī, vьjъ*.

наволац¹ -ам зак. „поволац векше чис-ло, назволовац”: *120 людзох наволали на свадзбу* (В. Саб.). Слц. диял. *pavolat* „исте” (SSN II, 382). ◀ Оп. *волац*.

[**наволац**²] -ам зак. „поволац на теле-фон”. ◀ Од серб. *назвати*.

на вонка присл. „у напраще вонкашней страни”. Хаснуе ше и сербизем *спрам вонка* (оп. под *спрам*).

навращац -ам незак. 1. „обрацац назад (при ораню и под.)”: *Часто ше случи, же пре управляне (корманьоване) плуза криви бразди виду. Таки криви бразди при навраща-ню виправиц треба* (РН 57/1926, 7, Б.). 2. *пастир*. „вращац статок зоз чкоди”: Анто-

не – гвари єдного дня жазда – ту ци охабим пиичка, та го науч дакус наврацац овци (РН 4/1936, 2, М. Ковач). || Всл. navgasac: ona ovse mušela navgasac (Czambel), слц. диял. navracat' „исто” (SSN II, 382). 3. *прен.* „врацац дакого на праву драгу”: далей жил як скорей и других наврацал на добре (РК 1927, 134). ◀ Оп. *вращац/вращиц*.

наврацац ше -ам ше *незак*. 1. а) „врацац ше назад (на предходне место одн. напрям)”. б) *прен.*: Того, цо ше навраца зос гриху не гандруе (РК 1933, 16). 2. „приходзиц гу себе зоз замлеца або заузреца”. 3. „после пареня о єден час знова доставац нагон за пареньом (о кози, овци и под.)”. слц. диял. navracat' sa „исте”: zaš sa nám krava navracala (SSN). ◀ Оп. *вращац/вращиц*.

навращиц -им *зак*. 1. „вращиц назад, на предходне место одн. напрям”: *Дзивка ше зобрала ... иду; оцец ю навращел, дал єй пенежи на драгу, бо гат, знаце, каждому чловеку жаль за своїм дзецком* (Етн29 88); „Кед не даце [гаче], я идзем. Здрави оставайце!” *Пойдзе на фалаце, баба го навращи: „Гибай назад, дам ци тото гаче ...”* (Етн29 119); *Пооглядал ше и обачел же коні скоро цалком зишли з драги ... „Цуришик!” Врацел коні дакус назад, навращел на драгу, позационал их и дрингом – до валалу* (ЛатякТал 158). слц. navratit' „исте”. 2. „обращиц назад з превозку; обрациц назад з коньми у плугу и под. (напр. на концу поля)”: *навращел назад чамец жу краю* (Етн29 302). 3. *пастир*. „вращиц статок зоз чкоди”: *Навращел крави з бетеліни, та шеднул до хладку*. 4. „вращиц дакому дацо”: *робел барз чешко у надії, же и його дзеци дараз навраца йому тото, док подрошню. Але не дочекал ше* (РН 47/1927, 2). ♦ **навращиц дакого на спасени пут (на праву драгу)** „вращиц дакого на добру драгу” (Г. Р.): *не думай, же таких людзох з красними словами навращиш на праву драгу* (РН 2/1934, 1). ◀ Оп. *вращац/вращиц*.

навращиц ше -им ше *зак*. 1. „вращиц ше”: *Вон [елень] скочи, почне сцекац ... Бега по тих горох, по долох ... Кед уж Христос думал же досц, та му розказал же да ше навращи назад. И вон ше навращел на Христов розказ* (Етн30 55). слц. navratit' sa

„исте”. 2. „присц гу себе зоз замлеца або заузреца”: *Дзецко престашиено патрело на мацер ... так престашиено же му бул аж плач одняти ... Дала му дакус води же би ше навращело. Аж теди дзецко почало плакац* (ЛатякТал 60); *Заумар, випатрало яжда умар, а вец ше навращел* (Вер. Рм.). 3. „после пареня о єден час знова достац нагон за пареньом (о кози, овци и под.)”: *Кед ше коза барз карми, та ше може навращиц, заш будзе гледац козака* (С. Мйр.). ◀ Оп. *вращац/вращиц*.

[навращац] -ам *зак*. „виволац, спричиніц зоз врачаньом”. ◀ Оп. *врацац*.

навше *присл.* „за шицки часи, тирвацо”. Всл. navše „исте” (Hal). ◀ Оп. *више*. *Форми завше и занавше* хаснуеме под уплівом сербского *завуек*.

навязац ше -яжем ше *зак*. 1. „наформовац зародки плодох (о рошлінох, живинских вайцох)”. 2. „назберац ше, збиц ше (о проблемох и под.)”: *Цошка ше ми навязало „назберали ше ми проблеми”* (Ю. Пап).

навьяц -веем *зак*. „нападац, нафуркац (о шнігу)”. ◀ Оп. *вьяц*.

нагадяц -ям *зак*. „наруцац”: *Цо ши тельо нагадял на тоту громаду?! (= цо ши тельо назруцовал, нагаматлял?!)* ◀ Оп. *гадяц*.

нагамрац -ам *зак*. „награбац по вельо дачого”: *Людзе нагамралі роби у дутяну* (Ир. Фин.); *Нагамрац значи „награбац”* (Лев. Ск.) ◀ Оп. *гамрац*.

наганяц -ям *незак*. 1. „уганяц (напр. статок до аклю)”: *наганяли до „клубка” шицок статок (= зганяли до громади)* (Янко Олеяр, ПЗ 6/1969, 13); *Е, сцел би вон их наганяц [статок], ту не сцу войсц. Плаче, не може нагнац, бега наоколо више фурт* (Етн29 23). 2. „гоніц, спонуковац дакого робиц дацо”: *Але так сом чул од старших людзох же да ніхто нікому млоду не вибера, ані най нікого не наганя, ... най себе кажди вибера кого сце и яке сце* (Етн29 V); *Нїгда сом ше [як школяр] дома не учел. Оцец и мац покойна више ме наганялі же чом я ше не учим. А я им гварел же нач ше будзем учиц кед я лепше знам як наш учитель* (Етн29 VI); *Вецка видавач влапи за руку млодого и так вон ше пита млодому чи вон з добрей дзеки бере ту*

дзивку, чи є не наганяни лебо силовани (Вес 5). || Слц. и слц диял. *naħaħaŋ* „исте (1–2)”.

нагарнуц ше -нем ше зак. 1. „згарнуц ше, насипац ше на нїжей (о зарну, гліни и под,)”. 2. „науходзиц (о велькей маси людзох)”: *маса народу нагарла ше до церкви* (РН 44/1932, 3).

нагвариц -им зак. „з нагваряньом навесц, с. наговорити”. Слц. *naħovoriŋ* „исте”, слц. диял. *naħvaric* „исте” (SSN II, 278). ◀ Оп. гвариц.

нагварка ж. „нагваряне”: [Характерни человек] *неда ше звесц ... ані зос нагварку, ані зос гроженьом* (РН75/1926, 1); *Пребула так ище пол рока а вец на нагварку родителюх и родзини пристала на одаванку и одала ше* (РН 18/1930, 2, М. Ковач); *На нагварки диявола сцел буц ище векшии, ище крашии* (РН 57/1926, 8, Б.).

нагваряц -ям незак. „з нагваряньом наводзиц, с. наговарати”: *Вец [невеста] нагваря мужа най виселя [з його дому], бо вона не може вецей церпниц* (РН 1/1939, 4). Слц. диял. *naħvariac* „исте” (SSN II, 277). ◀ Оп. гвариц.

нагей и **мн. нагейце** слов. з хторим гледане дачию согласносц, приставане, с. је л`да? (оп. **агей**): *Такой му [мужови] пошлем нови имати, нагейце же му ви однешеце?* (РН 18/1933, 2) ◀ Од **агей**: форма **нагей** могла настац од злученя **но агей**. Оп. и **нонагей**.

нагеркац -ам зак. „навесц, нагвариц”: *Гуторели тим двом же гевти други на лицитації жеми даю вецей, нагеркали их да ше обегую на лицитації* (В. Саб.); *Шваб з празну машину „садзел” кукурицу да сушедох на полю нагерка, та да вони перши посадза, а о тидзень насправди садзел* (В. Саб.). ◀ Од **геркац** (оп.).

нагеркац ше -ам ше зак. „достац полюву страсц (о самцови або самици животини)”: *Вайчак ше нагеркал на кобулу, та го не могли увесц до хліва* (В. Саб.). ◀ Од **геркац** (оп.).

нагинац -ам незак. 1. „прегинац набок”: *Не нагинай драбину набок, бо спадне*. 2. **прен.** „наводзиц, унапрямовац дакадзи” (Ю. Пап): [Стриманосц] *то така чесно-*

та, котра нагина человека, да лем на тельо хаснуе жемни добра, кельо му вони конечно потребни за вичне щесце (вл. Няради, РК 1933, 8); *Школи ест задаток, да родичох у тей важней воспитателней роботы потпера, дзецинску волю нагина на добре и у добрим утвердзуе* (РН 33/1930, 2, О.). ◀ Од *-гнуц/-гинац*, *праслав. gъnqtі < gъbnqtі*.

нагинац ше -ам ше незак. 1. „прегинац ше набок”. 2. „зогинац ше, хияц ше”: *Не нагинай ти ше, дзивче, / жу квету каждому* (Янко Фейса).

нагирчич -им зак. „нагарнуц до громади”. ◀ Оп. *гирчич*.

нагирчич ше -им ше зак. „нагарнуц ше до громади”.

наглас *присл.* „так же би було чуц, гласно (о бешеди)”: *Шицки цихо, а вони бешедую наглас*. Слц. диял. *naħlas* „гласно” (SSN II, 274).

нагли -а -е 1. „наглого реагованя, несцерпени”: *Газда бул нагли, але не подли человек* (РН 4/1936, 2, М. Ковач); *я од натури нагли а и любим лац* (РН 35/1929, 3, М. Ковач); *„Браня ци [пойсц за мене]? ... Чом?” „Же иш нагли до битки!”* (РН 17/1930, 2, М. Ковач). || Слц. диял. *naħlivyŋ* „исте” (SSN II, 274). 2. „неодложни, барз важни”: *Не мушиш понагляц, то не таке нагле*. Общеславянске. ◀ *Праслав. pagľb*.

нагліц¹ -ім незак. *непрех.* „понагляц з роботу”: *Ей, добре гвариш, добри приятелю, не добре нагліц* (ЧаканБас 56).

нагліц² -ім (дакого) незак. *прех.* „попо-нагльовац дакого най швидше роби”: *Тоти на конюх их нагльели [же би понагляли]* (РН 2/1929, 3); *Нагльел ме да цо скорей поробим* (В. Саб.). || Слц. диял. *naħliŋ* „исте”: *naħli ma abi som už išla* (SSN II, 274). ◀ Оп. **нагли**.

нагло *присл.* 1. „цо скорей, швидко”: [Хлеб по полю] *зберац треба. Зберац, але нагло, бо време не чека* (РН 84/1926, 2. М. Поливка). 2. „понагляючи”: *„Дай Боже добри дзень, стара мац.” „Дай Боже и тебе, мой сину. Та на цо иш прииол так нагло?” „Царовей дзивки по оплечко, цо вежне до пришаги.”* (Етн29 12); *Чудне було тото понагляне панови качмарови ... „Дзе же, дзе же*

бачи Андрию так нагло?" (РН 35/1929, 3, М. Ков.) || Слц. диял. náhlo „исте" (SSN II, 274).

◀ Оп. нагли.

наглосц ж. 1. „нагле реаговане, несцерпеносц": Воно правда и мне баба пове у наглосци дакеди: Ви стари маґарицу (РН 41/1936, 3, М. Ковач); а вон у своєї наглосци ... твердзел му: „Свой живот дам за це!" (РН 27/1935, 3) 2. „понагляне": бизовно же жидови у наглосци забегло пирко (РН 35/1929, 4, М. Ков.) || Слц. диял. náhlost' „исте" (SSN II, 274). ◀ Оп. нагли.

наглодац -ам (дакому) зак. „надавиц ногу (о обуї)": Ципела ми наглодала пету. Наглодало ми ногу. ◀ Оп. глодац.

нагнац наженем зак. 1. „примушиц": Родичи ю убили, бо ю нагнали за ньго. То дурґов. Курвазуе ю же дзе вона ходзи (Пвл. Бл.). 2. а) „угнац до одредзеного простору": Нагнал сом их [заячки] нука (Етн29 15); Дойду ґу єдней чарди, там буду ноцовац. Нагналі [з кочом] до двора, посходза долу, пойду нука (Етн29 76); Шеднул на каруцу, та ше рушел. Як ишли по лєше, дошли ґу єдному ґраду. Нажене нука. Пита ше дзе ґазда? (Етн29 67); Нагнал нука з коньом до двора [чарди] (Етн29 36); Раз придзе єден ґу ньому у желеней бунди: „Цо ти робиш, чловеце?" „Та сцел бим тот статок нагнац до роцка, а не можем." (Етн29 23) || Слц. nahnat' „исте": ~ koni na most, nahnali narod do stodoly. б) „пригнац на одредзене место": ґалияш то обачел же там хижка, нагнал [з ладю] ґу краю, руцел мачку до води, та ше ґалия зопарла (Етн29 180). 3. „привесц до бригох, чежкосцох": а одкеди яраш ґаздове змерали, та худобу до нужди до бриґи тераз нагнали (ЕтнV 98). 4. „вигнац нови младніки або пупча; зисц и поцац роснуц (о рошліни)": Ягоди ми замуляни од дижджу, але наженю нови (Ир. Фин.); [з угореньом ше наше дзивих рошлінох нашеє] котре до єшенского ораня нажене, але не будзе мац часу дозрец, да ше само пошее, та с тим вигине (РН 26/1937, 4); Да цибуля през жиму не нажене, полож ю у венцох на даскельо дні до диму, да ше окури (РН 39/1937, 2); ньеогарнута кукурица векиш чутки нажене и групши стабла (Заря 10/1937, 6).

нагнесц -ецем зак. „направиц гнетуци": ~ галушки, резанки.

нагнївани -а -е „хтори чувствую гнїв, с. лут".

нагнївано присл. „з гнївом, гнївно": На то одповедли шицки худобни цихо, але нагнївано: Ми, пане, не можеме [за малу наднїцу робиц], бо ми на хлеб робиме и на кирию, а тоти ґаздовски дзивки и невести, вони робя себе на красни шмати (ЕтнV 105).

нагнївац -ам (дакого) зак. „виволац гнїв при даким".

нагнївац ше -ам ше зак. „почувствовац гнїв".

нагноїц -їм зак. „погноїц".

нагнуц -нем зак. 1. „прегнуц набок". 2. „зогнуц дацо над дакого/дацо". Слц. nahnút' „исте": ~ hlavu, telo.

нагнуц ше -нем ше зак. 1. „прегнуц ше набок". 2. „зогнуц ше; схилїц ше". Слц. nahnút' sa „исте (1–2)".

нагода ж. „вигодни случай, с. прилика" (Дю. Рм., М. Рм.): Пан Саламон мал нагоду да видзи и по других валалох, як просвіт-на робота стої (РН 36/1932, 3); Кед раз Митро пришо до дому „добрей дзеки", Иля сцела и ту нагоду улапиц (РН 43/1933, 3, др М. Б.). || Слц. náhoda „исте", укр. нагода „исте". ◀ Праслав. (на)goditi „натрафиц", а то повязане зоз godъ „рок".

на горе присл. „уняпрямени горе": На варґочикох зоз обидвох бокох, на концох, улєтла ше инурочка, зоз хтору ше варґочки подзвигали на горе, прекрижело ше их єден преїґ другого на глави (ВарґаЛю 210). || Слц. диял. nahor „исте" (SSN).

нагорнячки присл.: **превращиц** ~ вулґ. „облюбиц жену" (Евф. Пл., В. Саб.). ◀ Од горе.

нагоршани -а -е „барз нагнївани" (СС. Мак.): Бачика Дюру заш бриґа трапи. ... На бабу є нагоршани пре баюс (РН 8/1937, 3); Нагоршани сом и на Бога, и на родичох и на тоту нашу паскудну каїнску судьбу (Ков-МихНО 210). ◀ Оп. нагоршац (ше).

нагоршац -ам зак. „барз нагнївац": Не гнївай ше, моя стара, нагоршали ме! (РН 45/1936, 2, М. Ковач) ◀ Оп. горши.

нагоршац ше -ам ше зак. „барз ше на-гнївац”.

наготовиц -им зак. 1. „нарихтац вецей дачого (єдзєня и под.): *Газда ше чудує цо то за новина же жаздиня тельо єдзєня наготовела* (Етн30 267). 2. а) „порихтац, намєсциц (дакому неприємносц и под.)”: Були завадзєни зоз сушеду. Кед им мац страдала од гайзибана, єй син гуторєл же то пре предходну зваду було наготовєне (Пвл. Бл.). б) „зложиц, звалїц хибу на дакого”: *Наготовиц на дакого значи „направиц, наскладац, зложиц хибу на дакого* (Лєв. Ск.). || Слц. nahotovit’ „порихтац”, поль. заст. nagotować „исте”. ◀ Оп. готовиц.

награбац -бєм зак. 1. „назбєрац грабуюци”. 2. прєн. „покус назбєрац”: *Кед ше покус ноши млєко до млєчари, та ше покус награбє динарчка* (Н. Ерд.). ◀ Оп. грабац.

[**награда**] ж. „тото цо ше дакому дава як припознаниє за роботу, заслуги и под.” ◀ Од серб. награда „исте”.

наградзиц¹ -им (дакому дацо) зак. „надополниц, компензовац”: *Баба му гварєла: „А я ци, мой, сину, наградзиц за мойо очи даяки дарунок ... Твоя сретя же ши ме добре служєл и же ши мойо очи назад повращєл. Я ци тєраз за то наградзиц же цє оженїм, пенєжи ци на драгу дам* (Етн29 242); *Мой арендаши више ми наградзи з дачим кед длужєй чєкам аренду* (Ир. Фин.); *Шєгєрт кед ше учєл за майстра, та цо направєл чкодун майстрови* (погубєл дацо и под.), *то наградзєл з роботу за тоти три роки у майстра* (Йвг. Бл.); *Нїч сом дохторки нє наградзєла за виписани рєцєпти* (Ир. Фин.); *Робя то вони бо вєря же им Господь то наградзи сторац вецей и на тим и на другим швєцє* (РН 4/1927, 2). || Слц. nahradiť komu čo „исте”: ~ niekomu škodu. ◀ Праслав. nagorda, nagorditi.

[**наградзиц**²] -им (дакого) зак. „до-дзєлїц дакому награду, припознаниє”. ◀ Од серб. наградити „исте”. ◀ Праслав. nagorda, nagorditi.

награти -а -є „обняти зоз жаданьом, зограти за дацо”: *Пришол таки награти купиц жєм* (Пвл. Бл.). ◀ Од награц ше.

награц -грєєм зак. „достаточно зограц”: *Ми тоту єдну хижу можеме награц з тим єдним пєцом* (Пвл. Бл.); *Зоз тим пєциком змє нє годни и хижу и кухню награц* (Г. Р.); *Вєцкай Диямант* [пєс] *лєгнул жу хлапцу, силуюци ше го награц зос своїм цєлом* (РК 1925, 113); *Горуцу парадичанку ше черпа до чистих и награтих фляшох* (ДудашКс 149). || Слц. диял. nahriat’ „исте” (SSN II, 279). ◀ Од грац (грєєм), праслав. grъjati, grějъ.

награц ше -рєєм ше зак. „пожадац дацо, порихтац ше, зограц ше за дацо”: *Награл ше купиц нови авто* (В. Саб.).

нагривац ше -ам ше незак. „шєдзиц у цєплєй води (о прєхладзєних дзєцох або хорих)”: *Кед ше дзєци ... попишкєвали, мушєли ше нагривац, бо то напєвно було од прєхлади* (дзєцко ше шипотало по жимнєй жєми, шєдало на ню облєчєнє у цєнкєй кошульки). *Усипало ше му цєплєй води до лавора и воно у нєй шєдзєло* (КолєсарД); [*Хто ма рєзак*] *уляц до ... зварки* (шафєль) *горуцєй води або тєї* (зоз руменцу або сухих вишнєвих конарчкєх), *шєднуц на тото, добрє ше поокруцац з покровцом най пара нє виходзи на боки судзини. Так ше трєба нагривац днями и днями, покля нє прєйдзє* (СлМєд 179, КолєсарД). || Слц. диял. nahriat’ sa „napariť sa, nainhalovať sa” (SSN).

нагромадзиц -им зак. „накласц до громади, вєльо накласц”. || Поль. nagromadzić „исте”, слц. диял. nahromadiť „исте” (SSN II, 280). ◀ Од громада (оп.).

нагрубо присл. „на груби фалати; у грубим пасмє”: *Накрал хлєба нагрубо*. Слц. nahrubo „исте”: pokrajať nahrubo. ◀ Од груби, праслав. grqъbъ.

на гугнаво присл.: **бєшєдовац** ~ „бєшєдовац на нос”. Оп. гугнави.

нагудляц -ям и **нагутляц** -ям зак. „накласц, нахпац, направиц вєльо дачого на єдним мєсцє”: *Кед сєбє чловєк набєрє работи вецей як можє поробиц, та ше гвари же сєбє нагудлял работи* (М. Рм.); *Кед жєна вари и вєльо накладзє, натрєпє до гарчка, та ше гвари же вєльо нагутляла* (М. Рм.); *Кед дахто є, та вєльо нахпа до устох, гвари ше же полни уста нагутлял* (Вєр. Рм.). ◀ Оп. нагудляц ше.

нагудляц ше -ям ше зак. „назберац ше, нагромадзиц ше, збиц ше на єдним месце”: *Кед сом шила шмату, мушела сом на єдним месце попарац, бо ше ми там нагудляло [= назберало ше, збило ше платна вещей як требало]* (Г. Р.); *Кед ше круци циґар, та ше не положи наєднак догану, але ше на єдним месце нагудля вельо* (Г. Р.). ◀ Вироятно вяза зоз нагуляц (оп.).

нагуляц -ям зак. „нагромадзиц, накласц на грубо”: *Нагуляц вельку громаду шнігу, накласц дацо на грубо, надуту, вельо, на округло* (КолесарЮ); *Нагуляц громаду гліни, слами* (В. Саб.). || Слц. диял. *nahul'at'* „наоблекац, надзац, накруциц на дацо” (SSN II, 281), укр. *нагуляти* „тиц”, укр. *гуля* и *жуля* „округле запухнуце, виросток на целу од запалення, вдерення и под.”: *набив гулю на коліні*, рсй. *гуля* „исте”, поль. *gula* „исте”. По А. Брукнерови, у даєдних словах ше миша *gu-* и *ku-*, та попри спомнутого *gula* єст и *kula* „куля”. ◀ Обидва корені по А. Брукнерови од нем. диял. *ku:le* „куля”. По ЕСУМ-у од праслав. *gulja*, хторе зродне зоз д.в.нем. *ku:le* „кулька”. ➔ У наших дієсловах *нагудляц* и *нагутляц* *д* и *т* ше могло зявиц по аналогії з праславянску групу *dl*, яку маме у словах *мидло*, *шидло* и др., як и у слову *Русадля* (од лат. *rosalia* „швето ружох”) (Brückner).

нагультац -ам зак. „нахпац погультање”: *а през зохабени отвор тоти часци бабково-го цела ше напoлнєло зоз нагультами рендочками* (ХомаМ 14). ◀ Оп. *гультац*.

на густо присл. 1. „у густим розпорядку”: *Червена цвикал зиишла на густо, а даєдна ше вибиє и загрубнє* (Г. Р.). Слц. *nahusto* „исте”. 2. „у форми густей маси”: *У 1 литри млека увариме 20 деки ризкаши на густо* (НКух 64).

нагуториц -им зак. 1. „наприповедац”. 2. „нагуториц дакому або о даким неприємности, клевети и под.”: *виявлюєме, же шицко тото цо зме пред вещей особами на младого паноца ... нагуторели, було лем видумана клевета* (РН 3/1934, 5). || Слц. диял. *nahutorit'* „исте (1–2)” (SSN II, 281).

нагуториц ше -им ше зак. „наприповедац ше”: *Терас були [дзивки у мне] вєдзелю*

... а так ше нагуториме кельо любиме (Жи-рошМСМ 65).

[нагажниц] -им зак. „несподзивано на-исц”: *Ані себе не думаєе яке щєсє за вас ... же я ту на вас нагажел* (РН 11/1935, 2); *Єст тому рок як нагажели на тото злато [у пискурики] и цали єден рок затримали у себе тайну* (РН 17/1937, 7). ◀ Од серб. *нагазити* „изненада наїћи, набасати”.

нагаздовац -дуєм зак. „змогнуц ше, здобуц”: *Нагаздовац хижу* (Г. Р.); *И у Керестуре даєдни так нараз нагаздовали як и Коцурци* (В. Саб.); *Як же би иншак Скупєц нагаздовал, кед би художници не однімал од устох* (РН 46/1932, 2); *Уж нагаздовал тельо жеми же на церкву даровал вельо* (РН 11/1936, 3). Слц. диял. *pagazdovat'* „исте” (SSN II, 270). ◀ Од *žazda*.

нагваздац -ам зак. „накласц, наруцац, направиц громаду дачого”: *Так нїяк поорал, груди нагваздал* (В. Саб.); *По пєцу правели круги, даєдна не знала, та лем так нагваздала* (В. Саб.). Слц. диял. *pagvazdat'* „исте” (SSN II, 271). ◀ Од *žvazdaц* (оп.).

нагвал х. „велька гужва”. ◀ Од *нагвалт*.

на гвалт присл. „мoцно, гласно”: *дзвонїц* ~ „дзвонїц на огонь (на узбуну)” (Лев. Ск.), *кричац* (*шпицац*) ~ „барз, нарату кричац (шпицац)”, *дрєц ше* (*ричац*) ~ „барз йойчац”; ~ *поробиц* „нагло и недобре поробиц”. || Всл. *bic na gvalt* „дзвонїц на аларм/на гвалт” (Hal 131-133), слц. диял. *dzvoni biju na gvalt* „исте” (SSN I, 525), поль. *dzwonić* (*bić*) *na gwalt* „дзвонїц на узбуну”, *gwalt* 1. „насилнось; самоволя”; 2. „беганїна, гура”; 3. „сила, моц”, *na gwalt* „такой, цо скорей”, *gwaltować* „упорно дацо пробовац достац”, слц. *gwalt* „насилнось; сила”. ◀ Од нем. *Gewalt* „сила, моц”. Од *нагвалт* з траценєм -*т* настало и слово *нагвал* „велька гужва” (оп.).

нагебуздац -ам зак. „нагромадзиц”: *Янко сєє тримац 15 кози, гварєл сом му: Кед сєєш тримац кози, пошей дас пол гольта требиконїни. Нагебуздаш кози, а не будзєш им мац цо дац єсц* (В. Саб.). || Слц. диял. *nagebuzit'* и *nagebuzdit'* „гоч як змишац, на-

руцац”: *čo mu to na ten tañier nagebuzila?! (SSN).* ◀ Оп. *жебубдац*.

на гейбель и **на гебель** присл. „на тлусто”: *Кед ше буяци, швині и др. карми на тлусто, гвари ше же их карми на жейбель (В. Ерд.); Кед ше статок карми на тлусто, кед ше го напр. сце предац, гвари ше же ше го карми на жебель (В. Саб.).* ◀ Од мадь. *göböly* „на тлусто кармени статок”.

нагемахтовац -туєм зак. 1. „нагромадзиц, назношиц”: *Моя швекра нагемахтовала ліки (Єл. Шан.);* 2. „накраднуц” (В. Саб.): *Нагемахтовац у дутяну або на ваишаре значи „накраднуц” (Лев. Ск.).* ◀ Неясне. Оп. и *згемахтовац*.

нагиндац ше -ам ше зак. „наробиц ше”: *Тельо ше нагиндаме коло того вареня, а ніч ше не видзи, бо ше поє (Н. Ерд.).* ◀ Неясне.

[нагрйцац] -ам зак. „настрадац”. ◀ Од серб. *награисати*.

над¹ прим. з акуз. означує унапряменосц над дакого/дацо: *Спущела ше ... молга над валал (М. Ков.); Над ... розриту жем почал ше спущовац вечар (М. Кан.); Давяци дим зоз Kamiнох [ше] спущовал над закрица (М. Ков.).*

над² прим. з INSTR. 1. просторне значене. а) значи окончованє дії на месце хторе ше находзи над даким/дачим: *Над городом знова задули сирени (М. Ков.); Кед ше мешачок ошмихне над сушедову заграду (М. Скуб.).* б) значи место у блізокосци поняца у инструменталу, але висше од нього: [Драга] *тамаль далей над валалом [ше] сходзела зоз камену драгу (М. Ков.); Застанови ше [жена] над мою ... посцелю (Лю. Соп.).* 2. означує час непосредно пред даяким термином: *Над раном двор остал празни (Лю. Соп.); Кед ту уж над додньом (Етн).* 3. значи же поняце у инструменталу причина одредзеного стану окончователя дії (з дієсловами *радовац ше, роздумовац, плакац, застарац ше, тресц ше* и под.): *Плакало там шварне дзивче, плакало там надо мну (нар. писня) (= плакало пре одход милого до войска); Мушел би ше над тим и камень розплакац (КостОс) (= пре тото би ше и камень мушел розплакац); Чувствуюци ше*

одруцена, плакала над собу, над свою младосцу (Ш. Гуд.); Одховаиш дзецко, трешеш ше над нїм двацец роки, и вец го дай до цудзого! (М. Коч.); Тельо сом вас пестовала ... и на концу сом дожила же над вами заплакац мушим. Чом не маце ані кус цеплоти жу своєї мацери? (ЛатякТал 51). 4. значене обекта: *И розказал ей же би вона над народом пановала (Етн); Пан ше над нїм змиловал, винял дукат, та му дал (Етн); Кед ше не змилує ніхто над худобним човеком, так чежко жиц у нас же баржей не мож (Етн); Задумал ше над проблемом.* 5. у функції атрибута значи барз високу або найвисшу меру прикмети: *А вам сереньча так судзела же сце були широта над широтами, худобни над худобними – през хижи, през жени, през дзецох, през родини (КостПр 33).* ◀ Общеславянске. Праслав. *надъ*. ♦ **буц над даким** „розказовац дакому, буц шеф дакому”

над х. бот. „Phragmites Adans”. У укр. діял. Закарпатя *над*. ◀ Пожичка зоз мадь. *nád* „исте” (Тимко 69).

надавац¹ -ам незак.: ~ **дакому мено** „давац дакому прездзиваюче мено, прездзивац дакого” (Лев. Ск.): *А ту у нас у Америки лем ше вадза и себе описую по наших тутейших руских новиных, и мено надаваю. Народ чита, та ше с такого блазного писаня имее, або и проциви (РН 10/1930, 3).* Слц діял. *nadávat* „гуториц груби, увредліви слова дакому; лац дакого; прездзивац дакого”: *tot vecka ľem lac moh a nadavac na nas (SSN).* ◀ Од *давац*.

надавац² -ам зак. „подавац у векшей мири”. Слц. діял. *nadávat*: *Chľeba pam nadaval'i „исте” (SSN II, 250).* ◀ Од *давац*.

надавене -ного субст. „надавене место на целу”: *Ма надавене на руки.*

надавени -а -е „боляци од прицисканя, сцисканя”: *Од предзєня знали буц надавени пальци (В. Саб.).*

надавиц -им зак. „постац боляци од прицисканя, сцисканя”: *Обрацам ше ту у хладку з бока на бок, уж ме надавело на обидвох бокох (ЧаканБас 90).* ◀ Од *давиц*.

надалей присл. 1. „при шорованю: вецка, потим”: *На далей не имеме без правед-*

ней причини откривац пред другима цудзи грихи, гоч су правда (РН 13/1929, 4, М. Мудри). 2. „з часом, потим, у будучносци”: спочатку вишадзи чешко, але на далей би ци ту було добре кет би(ш) ше достал до фабрики (ЖирошМСМ 24). 3. „з компаративним значеньом: на векшим одстояню”: Поставайце надалей еден од другого. || Слц. диял. *nadafej* „у будучносци, потим”: а *jak budze nadafej*, *ja ňeznam* (SSN II, 249).

надалеко присл. 1. „на вельким одстояню еден од другого”: докричовали ше надалеко. Слц. *nadaľeko* „исте”. 2. „далеко, до далекосци (шириц ше, чуц ше и под.): Тота дзивка була барз красна, ишол ей хир надалеко (Етн30 272); Добри хир ше чуе надалеко, а недобри ише далей (Вер. Рм.); Шпиване и „мелодия” було таке же ше чуло надалеко (ХомаМ 19). 3. „на одредзеней оддалекосци”: Гережи ше садза стретком априла до шорох котри йеден од другого надалеко 2 м. (Заря 9/1937, 5); [Кукурица любви буц] так надалеко йедна од другей же би мала досц воздуху и иветла (Заря 10/1937, 10).

надаремни -а -е „даремни”: Шицко гледане [украдного] остало надаремне (РН 25/1928, 1). ◀ Од даремни.

надаремно присл. „даремно”: уварел ей през ноц даскельораз тею, да ше зогрее, но шицко було надаремно. Ильча ше нйак не могла уграц (РН 56/1926, 2, О. Кост.); Чловек теди траци надаремно час, кед сам на себе нарика (РН 38/1928, 4). || Слц. диял. *nadaremne* „исте” (SSN II, 250).

надармо присл. 1. „надаремно”: [З вишиваньом на пратках дзивки] не лем час трацели але и готови пенєж на дармо, на роскош трошили (РН 44/1930, 1, Д. Биндас); 2. „без результата, без успиху”: питал ... и єдного учителя на помоц, але надармо (РН 18/1932, 6). || Слц. диял. *nadarmo* „исте” (SSN II, 250). ◀ Од дармо.

надбегнуц -нем зак. 1. „необчековано наисц”: И – єдного пополадня пришло до того чого ше Габор найбаржей бал. Надбегла з бабиного кута чарна хмара, плашена з бурю яку вон по теди у своїм живоце не запаметал (ЛатякТал 90–91); Кед жима пришла, домашні Серби гнали своєю стада

до гумнох бліжей жу валалу, бо ше часто трафяло же з леса надбегли вовки, та ше требало теди бориц же би не направили чкодую (КовМихЦВ 49); бреги зос шицких странах, не знаш хто споза нїх надбегне (РН 81/1926, 2); Вонка сирени дали знак же опасносц прешла, та могол у каждой хвильки дахто надбегнуц (КовМихНО 148). 2. „находзаци ше у бліzkосци прибегнуц гу дакому/дачому”: [Нараз двома хлапци] пренадли под ляд. Дзеци почали врещац, надбегли людзе, почали розбивац ляд (РН 5/1932, 2). || Слц. диял. *nadběhnúť* „несподзивно наисц” (SSN). 3. „збиц ше на єдним месце од вдереня (о креви)”: Крава ей виргла до колена, та ей у колену крєв надбегла (Лев. Ск.).

надбивац ше -ам ше незак. 1. а) „змагац ше”: а мал ... и дивку красавицу, котра ше не барз злагодзела зос Р-у, так як да ше надбивали, котра лепша и одличнейша (РН 48/1928, 2, М. В.); [Стари Греки] Каждого року ... давали вельки народни забави – утакмици у хторих ше надбивали бавяче (РН 1/1938, 3). б) „змагац ше при купованю, на лицитації и под.”: Брат закапарел хижу хтору сцел купиц, а його шестра понукла вещей за ню, та йому предали; требало и вон да понукнул вещей од ней, да ше надбивали. 2. „пробовац прешвечиц, надмудриц и под. еден другого”: Вон твердзел же „жрунтовно” и „катастерски” превесц маєток – то исте, а вона твердзела же то не исте. Так ше надбивали (Пвл. Бл.). || Слц. диял. *nadbijat* „исте” (SSN II, 251).

надбиц -ием зак. „буц лепши, схопнейши, красиши и под. од дакого/дачого, с. надмашити”: М. схопна у шицу; кед требало исц до висшей школы, та єдней другей шице не ишло, М. ю надбила (Пвл. Бл.); Тоти гудаци не надбию Яника Балаша (= не буду лепши од Яника Балаша) (В. Саб.); Твоя млада козичка надбила стару козу, уж є векша од ней (В. Саб.); У тей уліци єдна хижа офарбена на червено шицки други хижы надбила (Г. Р.); Руси на Кубану нас надбили, маю лепши приноси жита од нас (В. Саб.); Надбиц дакого ше гвари кед дахто/дацо поверх шицких, кед ма верхносц над другима (Г. Р.). || Слц. диял. *nadbiť* „исте” (SSN II, 251).

надбрехац -ешем (дакого) зак. „з бешече од победзиц; надклапкац”.

надва-натри присл. „барз на швидко”: будовали зме на два на три доми за дзеци, же би ше могло даяк виховац запушени дзеци (РН 1/1928, 5); *Надва-натри нам гварел же оцови випатра рука зламана* (КочишПП 80).

надвисшиц -им зак. 1. „превисшиц з висину, постац висши од дакого/дачого”: [Вулканска лава] *надвисшела воду и створела острова* (РК 1927, 44). 2. прен. „буц успишнейши од дакого/дачого”: *Русия будуйе вельку воену поморску флоту же би ю Япония нье надвисшела у тим* (Заря 14-15/1937, 3). || Слц. *padvýšit* „исте” (HSSJ).

надвисшовац -шуем незак. 1. „превисшовац з висину, численосцу и под. од дакого/дачого”. 2. „буц лепши од дакого/дачого”: *Ми видзиме, же нас нашо сушеди цо коло нас биваю у веліх стварох надвисшую – а забуваме, же то баи прето, бо нас и у просвити надвисшую* (РН 22/1937, 1). || Слц. *padvyšovať* „исте” (HSSJ).

[надвладац] -ам зак. „звладац, победзиц”: 1. *Хвацел ше [шаркань] з Тизешом пасовац. Ношелі ше за три годзин. Вера Тизеш надвладац шарканя* (Етн29 260); *Барз легко побили и надвладали тоти катонаци дзе тот легинь комендирал. Фришко побили и надалеко загнали неприятеля, а поврацели ше крашине, мирно дому* (Етн30 103); *Вельо и вельо раз патриме на тим швецe, як циғанство надвлададо правду* (РН 40/1930, 4, М. Мудри); *влада ипак буну надвлададо* (РН 2/1933, 2). Серб. *надвладати* „исте” (РСКИН). 2. „посцигнуц зробиц”: *у нас у валале ... биров и валалци гоч би ишине не робели лем родичох штрофали [же не посилаю дзеци до школи], и так би не надвладали ишицки штрофи вигнац* (РН 41/1929, 2). ◀ Дієслова *надвладац* и *навладац* (оп.) не маю карпатски паралели, а исную у сербским (зоз значеньом (1)); синонимска форма *превладац* (оп.) ма карпатски паралели (гоч иснує и у сербским); прето тримаєме же форма *превладац* у нас карпатска, а форми *надвладац* и *навладац* зоз значеньом (1) могу буц и сербского походзєня.

[надвлаговац] -дуєм незак. „звлаговац, победзовац”: *У тей борби [за живот] надвлагоує тот, хто за живот приправени* (РН 41/1929, 1). Оп. *надвладац*.

[надвожняк] х. „транспортни обект за преход над гайзибанску драгу и под.” ◀ Од серб. *надвожняк*.

надвойне и надвойно присл. „на два часци, каждая часц окреме; на два страни”: *У єдним обисцу надвойне себе варя (= варя себе каждая окреме)* (М. Рм., В. Саб.); *Ой Русино, Русино, не таргай ше на двойно, бо нам веднак треба стац* (Ос 111). ◀ Од *два/двой-*.

надвояк присл. 1. „на два способи”: *Мож и надвояк орац: до складу и на гайс* (В. Саб.). 2. „одделєно”: *Надвояк вариц (= вариц окреме: єдному єдно, другому друге єдзєне)* (Пвл. Бл.). Оп. и *надвойне*.

надвязац -яжем зак. „привязац ище єдну часц, предлужиц”: *Дакус ше помучели док не сцигли по кєнєц тунєла. Вєцка два шпарґи надвязали, кєнєц добре притвердзєли, та рушєли далєй* (ТвенМ 248); *Же би брадло слами не одкрив витор, на н҃го ше прєруцовали цєгли привязани на надвязаних порвислох; покля порвисла не здирвелі, брадло ше потамаль улегло* (В. Саб.). || Слц. ди-ял. *padviazat* „исте” (SSN).

надвязовац -зуєм незак. „привязовац ище єдну часц, предлужовац”.

над доднѣом присл. „над раном”: 3 *вєчара цма, з вєчара цма, / а над доднѣом ясно, нєт мойого наймилишого, / цошка ми го зашло* (нар. писня). || Слц. бєш. *predodňom* „исте”. • **прєсц** ~ : Обичай „*прєсц над доднѣом*” ше [на прадкох] длуго затримал ... *Над доднѣом прєсц ше ходзєло пондзєлок од трох годзин рано, та до шейсц годзин, док не требало топичи, доіц ... Тоти прадки ше отримовали прето же би ше надополнєло прєпушєне, тото цо ше страцєло же ше соботу вєчар не прєдло* (ФейИр 17).

надевлац ше -ам ше зак. „наоблекац ше, обохтац ше” (Кс. Дуд., М. Рм., В. Р.). ◀ Неясне.

надедвиц ше -им ше зак. „добре, до ситосци ше наєсц”: *Крава будзе мац досц сухєй покарми, та ше надедви* (Пвл. Бл.); *Пишчок*

нам наредвени (Г. Р.). Слц. диял. *pad'egvit' sa* и *padegvit' sa* „исте” (SSN II, 251). ◀ Оп. *дед-виц*.

наджмариц -им зак. *експр.* „вельо накуриц (з цигарами)”. ◀ Оп. *джмариц*.

на джмураци *присл.* „зоз заджуренима очми, нашлепо”.

наджубкац -ам зак. „пребиц шкарупину при наджубкованю з вайца (о младих птицох): *Кед ше курчата льягну вони перше пребию, наджупкаю шкарупину, алье трафя ше же останю и ньенаджупкани вайца* (Заря 5/1937, 8).

наджубкац ше -ам ше зак. „почац ше виджубковац з вайца (о младих птицох)”: *у гнізде котре чувам уж наджубкани тройко нашо малючки...* (ЧаканБас 23).

наджубковац ше -куєм ше зак. „починац ше виджубковац з вайца (о младих птицох)”: *Наджубкую ше ми курчата*. Слц. диял. *padžupkovač še „исте”* (SSN II, 256).

надзац -дзеєм зак. **1.** „здзац”: *Надзал месо на рожень..* **2.** „облечиц”: *Нашивидко надзал панталони.* **3.** „положиц; заквачиц”: *на нос надзал стари окуляри з розбитим єдним очком* (РН 32/1928, 2, М. Ковач). **4.** „наполніц, нафиловац”: *Надзали колбаси и гурки.* ◀ Од -дзац, а то од праслав. *dě(ja)ti* (dějq).

надзеліц -їм (дакому) зак. **1.** „надавац, подзеліц дакому дацо”. **2.** „набиц дакого по задку; надавац дакому позауха”: *так го [кандура] з метлу набухала, так му надзелела по реберкох* (Сф. Мак.).

надзеранє с. „барз гласне йойчанє, кричанє и под”: *Шпиванє и „мелодия” було такє же ше чуло надалєко, алє то ніжда не було надзеранє, бо их стариши опоминали же найше шпива, алє країнє* (ХомаМ 19).

надзерац ше -ам ше *незак.* **1.** „барз йойчац або кричац”: *Чула сушеда же ше Маша надзера як кед би єй дахто скороу дар зоз хрибта, та прибегла ратовац* (М. Ков., Заградка 2/2004, 4). **2.** ~ з *дзєцми* „нацаговац ше з дзєцми”: *особєно зос дзєцми ше любєл надзерац* (РК 1938, 93). || Всл. *nadzerac se z dzecmi „исте”* (Hal; Bartko 198). ◀ Праслав. *derti, dьrq*.

надзивац -ам *незак.* **1.** „здзивац”. **2.** „облекац”. **3.** „класц; заквачовац”. **3.** „полніц, филовац”: ~ *колбаси, гурки*. Поль. *padziewać* **1.** „полніц, филовац”; **2.** облекац”. ◀ Од -дзац/-дзивац, а то од праслав. *dě(ja)ti* (dějq).

надзивчиц ше -им ше зак. „задоволіц ше з дзивчєньом”: *Не мала сом кєди ані ше надзивчиц* (РН 28/1936, 2, М. Ковач).

надзик х. дем. од над.

надзикар х. зоол. „*Acrocephalus arundinaceus* L.” Прави гнізда у наду та по тим достал мено. Ище ше хаснує назва караніні (Тимко 95, 123, 129). Серб. *трстењак „исте”*.

надибац -ам зак. „найсц”: *Дзирку надибали, / та у нєй скапали* (Заградка 6/2003, МЗ, 3). Слц. диял. *nadybat' „необчековано влапиц, здибац”*: *Raz me frajirkova matka nadibala pri Hanči* (SSN II, 267).

надибовац -буєм *незак.* „недобре ставвац на ногу, похрамовац”: *Кед чловєк не барз храме, лєм дакус, та ше гвари: не храме, алє надибує* (М. Рм., В. Р.); *Мал реому, та ше му нога скривєла, та од тєди надибує* (Пвл. Бл.); *Надибує дахто кед ходзи добока, кус храме на єдну ногу. Гвари ше и надижує* (В. Саб.); *та ше пойдзе жєніц, будзе питац Пенку красєне и богатє дзивчє, котрє правда, жє надибує, алє ма вєльки тал* (РН 26/1927, 3). || Слц. диял. *nadybovat' „храмац, шкинтац”* (SSN II, 267), всл. *nadibovac „исте”* (Bartko 198), укр. *надибати* и *надибувати* **1.** „стрєтац”; **2.** „найсц; находзиц”, *дибати „на дробно або нєзграбно ходзиц”, рсї. дьбать „стац на концох пальцох”*. ◀ Од корєня *диб-*, праслав. *dybati*, од хторого вивєдзєне и нашо *здибац „сцигнуц, влапиц дакого”*, як и шицки наведзєни паралєли.

надиргац -ам (з даким) зак. „вельо, длуго диргац”: *Надирғало з нами по нєровнєй драги.* ◀ Од *дирғац* (оп.).

надиргац ше -ам ше зак. „длуго ше вожиц по диргацєй драги”: *Ище нам трєбало надирғац ше, прєйсц ище дас пол драги* (ЧаканСаф 195); *Надирғали змє ше по тих грудох.* ◀ Од *дирғац* (оп.).

надисц -ідзем зак. „присц, зявиц ше”: Мужа себе чекала. Вон би уж мал надисц зоз фабрики з пенěžми (РН 16/1928, 2); Крачун надишол кед Ната ишла на операцию (Вер. Рм.); Ми пошлі до леса, сцелі зме дацо уловиц, надишлі зме на єдну дзиру (Етн30 216–217); Стражар бул моцни и док ше зос злодіями пасовал, надишла му помоц (РН79/1926, 1); мерковал кеди Митро зос шовѣром надидзе (РН 46/1933, 2). || Слц. *nadišť* „исте”: *keby tak nadišiel* курес. ◀ Од *исц* (оп.). Синонимска форма з префиксом *на-*: *наисц*.

надихац -ам зак. „дыхаюци зограц проторию”.

надиходзиц -им *незак*. „наиходзиц, приходзиц”: Крачунски швета надиходза (РН 47/1937, 1). Синонимска форма *наиходзиц*,

надія ж. кнїжк. „наздаване”: Але ипак ... на Бога надію покладаю и од нього помоц модля (РН 4/1932, 2). ◀ З церковнославянского и укроруского, а то од праслав. *navъz-dějati* < *děti*, *dějati*, од хторого и нашо литературне *дія*, *надія*, *подія*, *злодій* и др.

надкладац -ам *незак*. **1. а)** „додавац єдну часц же би дацо було длугше або висше”. **б)** ~ *брадло* „додавац ище єдну часц на брадло же би було длугше або висше” (МудриАл): Кед ше тлачело жито на трешки, перше под елеватором викладли брадло на шири угли, а вец други сламаре надкладали брадло (В. Саб.). **2. а)** „класц гарсци покошеного зарна єдну на другу, тє. до снопох”: Жени гарсци надкладаю (РК 1941, 35, М. Биркаш). Оп. и *накладац* (2). Всл. *nakladac* „исте”: *žena naklada*, а *chlop vjaže* (Czambel). **б)** Кед чаповка кошиска недобре операла скошени одкос на жито, гварело ше же кошиска недобре надклада (В. Саб.): Жена на мнє патри ... же я краише кошим, а брідко надкладам (нар. писня). Паралелно ше хаснує и форма *накладац* (оп.). ◀ Од *класц*, праслав. *klasti* < *klad-ti*.

надклапкац -ам (дакого) зак. „превладац дакого з бешеду, над’язиковац”. ◀ Од *клапкац* (оп.).

надкричац -чим зак. „моцнейше кричац од дакого (у дискусиї, звади и под.)”: цо

тоти людзе кричали ... пробовали источасно єдни других надкричац (КовМихЦег 64).

надкричовац -чуєм зак. гу **надкричац**.

надкричовац ше -чуєм ше *незак*. „намагац ше кричац моцнейше од учаснікох у бешеди”

надложиц -им зак. „додац гу дачому ище єдну часц, предлучиц (оп. *надкладац* (1)”. ◀ Од *-ложиц*, праслав. *ložiti*.

надлуго присл. „на длуги час; на вельку длужину”, слц. диял. *nadlho* „исте (1–2)” (SSN II, 255).

надлугоко присл. „на вельку длужину”: Снованіцу ше хасновало на тоту предзу хтору ше хасновало на длугоко ... за покровци, мехи, платно и друге цо ше ткало на кроснох (Заградка 10/1998, 15, шк. сост.); Кажди, хто би сцел о тим надлугоко и нашироко знац, най би лєм замодлєл андю Ержу (РН 13/1929, 2).

на длуговасто присл. „у длуговастей форми”: додаме му [папригашу] даскельо очисцєни, умити и на длуговасто порезани кромплї (НКух 54).

надманіц ше -ім ше (перф. -нєл ше) рид. (СС. Мак.) оп. **надмануц ше**.

надмануц ше -нім ше зак. „наисц дагдзе праве кед треба”: Иду далєй, иду, Петро ше више огляда чи би ше нє надманул даяки коч. Христос ше Петрови пита: „Цо ти, Петре, так ше оглядаш? ... Док будзе исц коч, даяки подли, та цє вежнє” (Етн30 32); У тот час ше надмануло єдно красне дзивче и барз вредне, нєсло води. А вонї од нього питалї, а воно им радо дало (Етн30 28); Надманул ше до нас праве кед нам требало помогнуц (В. Саб.). || Чес. *namanout se* „исте”, слц. диял. *nadmanút* „исте” (SSN II, 255), укр. диял. *наманути* „исте”. ◀ Неясне (ЕСУМ).

надмудриц -им зак. „указац вецей мурдросци од другого”.

наднєсц -єшем (дакого/дацо) зак. „нес-подзивано навєсц, привєсц”: Го убила го не-жа! ... и мушел дябол наднєсц того шваба? (РК 1938, 99)

наднеш тидзень присл. „од нешка за тидзень, седмого дня од нешка”. || Слц. *dnestýždeň* „пред тижньом”, *do dnestýždňa* и

na dnestýždeň „за тидзень” (Kalal 96). ◀ на + днеш (оп.) + тидзень (оп.).

[надніца] ж. „робота хтора ше роби еден дзень и плаци ше на дзень”. • **робиц на надніцу** „робиц на еден дзень”: *Зна вон, кед ше роби на надніцу та знаю тоти людзе и геверовац* (РН 3/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од серб. *надница*.

[наднічар] х. „тот цо роби на надніцу”. ◀ Од серб. *надничар*.

надокладац -ам зак. „надодавац, направидаец вецей як треба”: *У приповеданню любел надокладац* (В. Саб.). ◀ Од *класц* (оп.).

надов -а -о „хтори ше одноши на над”: *надово хижи „хижи закрити з надом”* (В. Саб.).

надойчиц -им зак. „накармиц з дойче-ньом”: *шедні, жено, бліжэй жу пецу, ... надойч дзецко* (РК 1926, 156).

на долу присл. „у напране долней стра-ни”. Слц. діял. *nadol „исте”*: *medvec sa obrácel nadol* (SSN).

надосц присл. „досц вельо”: *Кед идзе-це на польо, не забувайце дац живини на-досц води* (РН 29/1936, 4). Слц. діял. *nadost’ „досц”* (SSN II, 257). ◀ Од *досц*.

надпатрац -ам незак. „контроловац да-чию роботу”: *Шицки биреше и рисаре ро-бели нагло през цали дзень. Млади Тома надпатрал* (РН 29/1932, 4); *Церковный жазда ... которого длужностъ церкву надпатрацъ* (ЦапЦ 126). ◀ Од *патриц* (оп.).

надпатрунок -нку х. „надпатране, кон-трола”: *Жимушні пратки най ше им допу-ща лем до 9 годзин вечар, але под строгим надпатрунком ... дотичнохо жазди (жаздині)* (РН 16/1935, 2); *Паприга найльепше рошнье у моцно погноеней жеми и под сталним ... надпатрунком* (РН 4/1937, 5).

надплесц -ецем зак. „доплесц гу випле-ценому”. ◀ Од *плесц* (оп.).

надплетац -ам незак. „доплетац гу ви-плесценому”: *Дзивки надплетали варжочи да им буду длуґиши, з длуґиших варжочох на-правелі векишу контю, та баршонь на кон-ті лепше стал. Даєдни дзивки сами орезалі власи, та их чувалі за надплетане, а даєдни*

жени орезовалі власи, та их предавалі дзив-ком (Люб. Як., В. Саб.). ◀ Од *плесц*.

надпоминац -ам (дакому) незак. 1. „гу-ториц дакому, здогадавац дакого (же би не забул)”. 2. оп. *напоминац*. ◀ Од *праслав. ромьнѣти*.

надпомнуц -нем (дакому) зак. 1. „здо-гаднуц дакого (же би не забул)”. Слц. діял. *napomnút „исте”*: *Napomni mi ked bi som zapomnul* (SSN II, 258). 2. оп. *напомнуц*. ◀ Од *праслав. ромьнѣти*.

надправиц -им зак. „гу главному бу-динку и под. доправиц одн. добудовац єдну часц”: [Керестурску церкву] *1906. и 1907. р. ... направелі на бокох (і з предку, дзе главні вхад* (КостЛибер 74).

надрага ж. „ногавка панталонох”: *Оцец гвари о своїм малим синові: „Кед сце по своїм поставиц, достане по надраґи* (Лю. Шар.). ◀ Оп. *надраґи*.

надраги мн. „панталони; файта панта-лонох”: *Мал под пазуху скруцено поставу, несол до сабола ушиц себе надраґи* (Етн30 306); *Познато же Турки ноша барз широки надраґи* (РН 1/1927, 5). ◀ У нашим, словац-ким и польским язичу од мадь. *padrág*, а ма-дьярске од *праслав. па-dorgъ*. Рсй. *надраги* и цсл. *надрагы* з *праславянского*.

над раном присл. „пред швितаньом”. Всл. *nad ranom „исте”* (Lacko 83).

надрачки мн. (дем. од *надраги*) „панта-лонки”: [Пес хлапца] *добре покусал и над-рачки на нїм потаргал* (РН 32/1936, 2).

надрец ше -ем ше зак. „барз ше напиц води”: *Надар ше води* (С.С. Мак.). ◀ Од *дрец* (оп.).

надрильовац ше -люєм ше незак. „на-руцовац ше, удваряц ше”: *Та нацо ше над-рильовац. Нас [леґиных] єст вельо, а вона єдна, та най себе вибере* (РН 22/1936, 3, М. Ковач). ◀ Од *дриляц* (оп.).

надробиц -им зак. „подробиц (звич. до єдзєня)”: ~ *хлеба до млека*. ◀ Од *дробиц* (оп.).

надробно присл. „на дробни часци”: [Масц] *ше помасцєло на фалат хлеба ... и вец ше по верху на дробно нарезало цибуль-ки ... и дзецом, а и старшим то часто знали*

буц оловранти (ХомаБл 179). ◀ Од дробни (оп.).

надроляц ше -ям ше експр. „барз ше напиц води; барз ше опиц” (СС. Мак.). || Слц. диял. *nadrúlať sa* и *nadrúliť sa* „барз ше наєсц або напиц; опиц ше”: *Nadrúlať sa halušieč. Nadrúlať sa kávi. Ale sa nadrúlať „але ше опил”*. ◀ Неясне.

надрузгац -ам зак. „гоч як наруцац, нашпуряц”: *Не зложел як треба, але надрузгаł „наруцал гоч як”* (В. Саб.). ◀ Од друзгац.

надувари х. мн. коц. „пражени сладки погачики замишени з муки, жовчкох и млека”. ◀ Од надувац ше, праслав. *duti, dujđ* або *dqti, dъmq* (при праженю ше надувари кус надуваю). Керестурска назва *карапачи* (оп.).

надувац¹ -ам незак. „полніц з воздухом”: *надувац балон*. Слц. диял. *padúvat’ „исте”* (SSN II, 266). ◀ Од дуц, праслав. *duti, dujđ*.

надувац² безос.: *надува го* „надува ше му жалудок од єдзєня, газох” (Сф. Мак.). ◀ Од праслав. *dqti, dъmq* укр. *дути, дму*, серб. *надимати (се)*; не ма етимологийну вязу зоз дієсловом *дуц, дуєм* (ЕСУМ). Оп. и *здуц ше*.

надувац ше -ам ше незак. „полніц ше з воздухом”. ◀ Од праслав. *dqti, dъmq* або *duti, dujđ*.

надуваци -а -е „хтори ше надува”: ~ *голуб*, серб. *гушан „исте”*, слц. диял. *padúvak „исте”* (SSN II, 266). ◀ Оп. *надувац ше*.

надудрани -а -е „нагнівани”: „Славольни” то весели, розположени, добрей дзеки, не надудрани (М. Рм.); Була надудрана „нагнівана”. ◀ Од дудрец (оп.).

надумани -а -е „хтори дацо ришел, одлучел, ришени”: *До Краю до Бачкей, були надумани врациц ше, але дзеци не сцели, та и вони остали у Америки* (ЖирошV 199).

надумац -ам зак. 1. „ришиц, одлучиц”: *Цар вец надумал да вон звола нїщих, вандровніцох и жобрацох. Справел и їм госцину* (Етн29 230); *Знаже и я думала їем як шале-на кед сом ше под старосц надумала вида-вац* (КостПр 16); *Уж сом виходзел школу, бул сом леґинь. Надумал сом ше женїц* (Етн29

IV). || Укр. *надумати „исте”*. 2. звич. у злучєню ~ *себе* „роздумац, заключиц, присц на думку, ришиц”: *Мала там кущик худобки, та попредала та себе надумала, же да вона пойдзе даґдзе далеко* (Етн30 94); *кет дому пришоł та аш зоз жальом виповет: „Я вецей до швета калфовац не пойдзем!” Я себе надумала: кед го виженєм, годзен ше погубиц – чия будзе хиба, його чи моя?* (ЖирошМСМ 49); *та сом надумала чи би то не було добре да ти питаш [купиц порту од нїх] за тебе, бо ше часто за тебе питаю* (ЖирошМСМ 118). ◀ Од думац (оп.).

надумац ше -ам ше зак. „ришиц ше, одлучиц ше”: *Дзивче ше прєспало, та ше надумало [одац ше], тераз ми го даваю* (Тон ч. 223); *Не сцє ше одац, гибаль же ше надума* (Пвл. Бл.); *Любел би направиц силос на салашу, а не може ше надумац* (М. Рм.); *Зато ше надумал, / кжде рано да вицас стане* (РН 17/1929, 4, Я. Фейса). || Слц. диял. *nadumat’ sa „исте”*: *Ta še nadumal, že kupi žeňe ladu* (SSN II, 265).

надумовац ше -муєм ше незак. „роздумовац пред одлуку”: *Пришла Ержа до свого родзєного валалу, не надумовала ше длуго* (КостПр 14); *дїдо Дєнчи ше длуго надумовал же пове Ирини цо надумал тей ноци* (КовМихНО 18); *Не надумуюци ше пошол вон до Йоана* (РН 44/1930, 2). || Поль. *namyślać się „исте”*.

надурачиц ше -им ше и **надуриц ше** -им ше зак. „наробиц дурносци, комендїї, с. излудирати се”. ◀ Од дуриц ше (оп.).

надурністи -а -е „дакус шалєни, дурністи” (Мел. Пвл.): *Тот Митро надурністи* (Пвл. Бл.); *Чи не звреци на мнє: „Анцихристу надурністи! Та, док сом була млада ані раз ши ми не купел даяку пахнячку!* (РС 18/2004 (30. 04), 13); *А кед ци там даяки надурністи дацо будзе замерац, на то не вредно слухац* (РК 1926, 127–128). ◀ Од дурни.

надуги -а -е „нагнівани, пишни”: *Учел нас Христос смиреносци, а не да надуги ходзимє* (РК 1927, 95). Всл. *naduti „нагнівани”* (Buffa 168). ◀ Од праслав. *duti, dujđ* або *dqti, dъmq*

надуц -уєм зак. 1. „придуц вецей дачо-го на едно место”: Витор надул лісца под конк. Слц. диял. *paduť* „исте”: *šňihu nadulo ro kutach*. 2. *прен.* „нагвариц, навесц, придобиц дакого” (СС. Мак.): *Уж тот надул до це „прешвечел це”* (В. Саб.); *Надули до нього да так роби* (Лев. Ск.). ◀ Од дуц, праслав. *duti, dujq.* ♦ *можеш му надуц* „тот предмет уж ніч не вредзи”.

надуц -уєм зак. „спричиніц здутосц”: *Не давайце ми вельо бетеліни желеней ... да ме не надує* (РК 1941, 111). ◀ Од дуц, праслав. *duti, dujq* або *dqti, dьmq.*

надуц ше -уєм ше зак. 1. „повекшац ше знука, нароснуц, напучніц”: *Човек ше може надуц од хороти* (Сф. Мак.). 2. *прен.* „нагнівац ше”. Слц. *paduť sa* „исте”. ◀ Од дуц, праслав. *duti, dujq* або *dqti, dьmq.*

надхиліц ше -ім ше зак „нагнуц ше, схиліц ше над даким/дачим”: *Надхилел ше над Ілю, опатрел ей уxo, помацкал пальцями ... омацкал у кишеньки бичак* (РН 45/1933, 2, др М. Б.; СС Мак.). || Всл. *nadchylovac se* (Hal.).

надходзиц -им незак. „надиходзиц, при-блїжовац ше”: *Од мешаца не було джиджу. Гоч и надходзели хмари, та якиш таки „замкнути” у себе, закинчлїви, же ніяк не могли видац зос себе дидждж* (КостПр 106); *Надходзи вечар, а ми ище маме роботи* (М. Рм.); *Надходзи Крачун, Велка ноц, жима* (Вер. Рм.); *Пишете ми же ше уш боїце же вам не будзем писац бо же ми уш надходзи косидба* (ЖирошМСМ 116). || Укр. *надходити* „исте”: *надходить весна*, поль. *nadchodзіć* „исте”: *nadchodзі burza*, слц. *nadchodiť* „исте”: *nadchodil večer*. ♦ **надходзи дакому крев** „ма, моцну крев, високи прицисок”: *Чловекови, котрому надходзела крев, котри млел, совитовали же би ше чувал шицкогo цo завадза кревоцеку, же би не ношел цесни шмати, же би ше не напинал, не дзвигал чешку терху и не шпивал, же би не пил алкоголь, моцну кафу и тею, же би не претерховал жалудок. Тиж так, мушел ше чувац од гніву* (КолесарД).

надшивац -ам незак. *жу надшиц.*

надшиц -иєм зак. „предлужиц одн. прешириц зоз шицом”: *на претку тераз реве-*

ренда прекратка а на затку є длуга!? Такой ту натишице, а ту одрежце! (РК 1932, 91)

наєсток -тку/-тка х. „едзене”, часто у виразу: *То ніяки не наєсток „то не смачне, не фине едзене”*. Всл. *najistek: žadneho najistku z teho ěit* „не мож ше з того наєсц” (Buffa 169).

наєсц ше -єм ше зак. „насициц ше з едзеньом”.

нажалени -а -е „розжалени, жалосни”: *Видрапала ше на тенк и нашла трох скир-вавених товаришох котри ше не рушаю. ... Почала з німа тресц, нажалена же видзи лем имерц коло себе* (ВочиОп 39).

нажаліц ше -ім ше зак. „розжалосциц ше”: *А нажалел сом ше и нагнівал же сом вислухал цо сце о мнє приповедали* (Ков-МихГК 115). || Слц. диял. *nažalovat* „исте” (SSN II, 391).

на желено присл. 1. „у желеней фарби; зоз желену фарбу”: *Под облачком [в заградочки] рокита / на желено, на червено розквита* (Етн9 ч. 124). 2. **покошиц (кошиц, скошиц)** ~ *скошиц* ище неузрету рошліну (звич. на покарму) (МудриАл).

нажац -жнем зак. „нарезац з косиром або шерпом (трави и под.). ◀ Од жац (оп.). ◀ Од жац (оп.).

на жимно присл. 1. **пейглац** ~ „пейглац з качацим праніком, без горущей пейгли”: *Пейглане „на сухо” и „на жимно” окончовало ше зоз качацим праніком и зоз розвалку (оп. под качац)* (ВаргаЛю 247). 2. **кул. на жимно** „с. бунар-кифле”.

нажобрац -ам зак. „жобраючи назбе-рац”. Слц. диял. *nažobrat* „исте” (SSN II, 392). ◀ Од жобрац (оп.).

на жовто присл. „у жовтей фарби; же би дацо постало жовте”: *єдна варешка масци и муки ше попражи на жовто* (НКух 11).

нажрец ше -ем ше зак. *пейор.* „наєсц ше”. Слц. диял. *nažrec še* „исте” (SSN II, 392). ◀ Од жрец (оп.).

назад присл. 1. „у противним напряме од предходного; на предходне место”: *Врацел му пенєжи назад*. Всл. *nazad* „исте”: *zbujñici sceľi nazad svojo peñezi* (Czambel). 2. означає дію пред одредзеним часом (оп.

назадок (2): 3000 роки назад людзе за пенеж не знали (= пред 3000 роками) (РН 35/1929, 1).

назадку присл. „на задней страни”: [На бунди] Горе бул вельки галер, а назадку на плєцох газуґа (капуляча), котру ше у случаю дижджу заруцовало на главу (ВарґаЛю 244); Дзивки заглавчок вязали коло пасу; нука мал пирє, пирйова часц була баржей назадку (В. Саб.). || Всл. nazadku „исте” (Czambel).

назадок присл. „назад” **1.** з местовим значєньом **а)** Пурикал ше з кочом ~ . Слц. диял. nazadok „исте” (SSN II, 387) **б) чєсац ше ~ :** Чєсанє ~ познате при наших леґиньох аж по Другей шветовой войны (НК 1979, 91, Яким Олеяр). Слц. česať sa dozadu. **2.** з часовим значєньом: пейц (дзєшєц, двацєц) роки ~ „пред пейцома (дзєшєц, двацєц) роками (Пвл. Бл.).

назбєговац ше -гуєм ше зак. „поприбєговац одвшадзи”.

назбєрани -а -є **1.** „нефини ствари”: Збєранїна то даяки нефини ствари, кєд дахто ма шицко лєм такє назбєране (Пвл. Бл.). **2.** „у форми фодрочки”: Тоти [чєпчики] за швето були вельо богатиши, зоз назбєрану пантлїчку, фодрочку. **3. назбєране** -ного с. „оток”: Ма назбєране под нохцом.

назбєрац -ам зак. „збєраючи нагромадзиц”: як уж назбєраю [желєней кукурици], а мац тоту кукурицу худобна вєжнє на хрибет, нєшє ґаздинї ґу салашу (ЕтнV 102). Слц. nazbierať: ~ hribov, malín. ◀ Од збєрац.

назвац (-назвєм?) зак. „наволац”: Кєд би я знала хтора му дала [милому пирко за калап], / вера би я ю грожнє вилала, / грожнє вилала, бридко назвала / нач вона йому пирочно дала!? (Етн9 ч. 104) Слц. диял. nazvať „исте” (SSN II, 391). У наведзєним прикладу дієслово назвац з нашєй карпатскєй лєксики, а у сучаснєй бєшєди го уж хаснуємє под уплївом сєрбского. ◀ Од *звац, праслав. zъvati, хторє мамє и у словох озвєц ше/оздзивац ше, презвиско и др.

назоволац -луєм незак. „поволац вєлїх”.

наздавац ше -ам ше незак. и зак. „мац надїю, с. надати сє”: Думаєм, и наздаваєм ше же вам пойдзє робота, кєд видзим же сцє

так привязани ґу нєй ви предняци (КостПр 345); Нє наздавали змє ше же кукурица прєпаднє (М. Рм.); и ищє ше лєпшим успихом за нашо потомство з помоцу божу наздаваємє (РН 7/1930, 3). || Слц. диял. nazdávati sa „истє” (SSN II, 388). ◀ Оп. старшу форму наздац ше.

наздац ше -ам ше незак. и зак., у народних писньох и старших авторох **1.** „наздавац ше” (М. Рм., В. Р., Ир. Фин.): Анї я ше нє наздала / же бим пана з ґраду мала! [за мужа] / Анї я сом ше нє наздал / же бим пахольскє дзивчє вжал (Етн9 ч. 38); Нє плач, нє плач, дзивчатєчко, чом ши плакало? / Чи ци твоє шєрцє чуло, чи ше наздало? / Твоє мили ше уж ожєнєл, другєй ручку дал / и такоє ше зоз ню нєшка и пришагац мал (Янко Хромиш, Ерато ч. 8, 11; В. Ерд.); Наздаю [ше] з того велькому хасну (РН 102/1926, 3); Ша и полю трєба / барз вельо жєртвовац, / Же би сом ше могол / з ньоґо хасну наздац (РН 17/1927, 2); И єто, скорєй як змє ше наздали, станула у Баялуки и наша парохия и наша цєрква (РН 10/1931, 3). **2.** „думац”: Сама сом ше нє наздала / же я така красна (Етн9 ч. 89). || Слц. nazdat sa и nazdávati sa „думац, прєдпоставяц”, всл. nazdac še „истє”: on sa nazdal že to ho už anjele volaju na nebo (Czambel). ◀ Од па-въз-дєјати, а то од праслав. děti, dějati, од хторого и нашо лїтературнє дїя, надїя, подїя, злодїй и др.

наздзивац -ам незак. „навололац дакого з некрасним мєном, прєздзивац”. Чєс. přezdívat „истє”. ◀ Оп. под **прєздзивац**.

наздлуж присл. и прим. з ґєн.: На тим фалацє на здлуж ... най поцагню 40 бразди (РН 95/1926, 1); Шори ше справя з палиром наздлуж и попрєйґа (РН 14/1937, 3); На дєщички першє наздлуж а вєцка крижом барз на дробно пошекац цибулю (НКух 7). || Слц. диял. nazdlž „истє” (SSN II, 388) ◀ Од длуж-, длуги. Як синоним у бєшєди хаснуємє сєрбизєм уздлуж (оп.), а у лїт. язику форму з цєрковнославянским прєфиксом воз-: воздлуж.

наздравє присл. и вїкр. при виражєваню жаданя за дачийо добрє здравє: ~ **фришитик** (полудзєнок, вєчєра). Часто хаснуємє и сєрбизєм наздрављє.

наздравкац -ам (на дакого) зак. „наздравлиц дакому (з погаром)”, у Гнатюка: *Дораз цар насипал до погару вина и наздравкал на свойого младшого жеца* (Етн30 153); *Младиш староста наздравка на молодого з вином, а млади наздравка на свою млоду* (Вес 39). То народна карпатска форма. Нешка место ней хаснуеме сербизем *наздравлиц* (дакому). ◀ Од *здрави*.

[**наздравље**] присл. и викр. „за добре здраве”. ◀ Од серб. *наздравље*. Наш карпатски еквивалент *наздраве*.

назмагац -ам зак. 1. „повекшац свой маеток”: *назмагали себе красну хижу* (РК 1931, 118). 2. *прен.* „збогатиц свойо културни здобутки”: *потребно є, да тото шицко, цо зме до тераз назмагали [у литератури] и у окремених кнїжочкох видаме* (РН 13/1932, 1). ◀ Од *праслав. sьmagati*, а то од *мочи, праслав. mogti*.

назначиц -им зак. 1. „записац, призначиц”: *У тестаменту було назначене же пол ферталя жеми єй припаднє* (Пвл. Бл.). Слц. диял. *paznačit* „исте” (SSN II, 390). 2. „одредзиц”: *подузетникови цо придзе турню, дзвони и столъ препатрицъ и померацъ назначи му одборъ зосъ церковней каси видацъ на путни трошакъ ту и назадъ 20 коруни. ... За потверждєнїе сего записника назначєнєви суть: Иоанъ Буила и Петро Сендеракъ* (ЦШКОдБКоп, 1905. рок).

назрачи -а -е „хторому очи патра у розличним напрямє, с. разрок, зрикав”. Укр. диял. *назрячий* „исте”. ◀ Од *праслав. zrěti* „патриц”.

назрачо присл. „на назрачи способ”: *Патри, а очи уж пошли назрачо* (РК 1940, 40).

назукос присл. „зукосо”: [Муляр] *справел верх комина на зукос* (РК 1938, 87). ◀ Од. *зукоси* (оп.).

наисц -идзем зак. „надисц, с. наићи”: *Та вон там блукал ше ... Наишол на єдну жриж-мадарицу* (Етн29 174). ◀ Од *исц*.

наисце и рид. **наисцек** присл. 1. „насправди”: *То наисце так було*. Всл. *naisce* „исте”: *vun naisce mocni* (Czambel). 2. „у ствари”: *Особено ше буду бориц проци ... фрамасунох, котри баламуца вельо медзи*

християнами указуюци ше вирнима а наисце су неприятеле каждой вири (= а у ствари су неприятеле каждой вири) (РН 1/1929, 3); *видавал фальшиви биланциї котри указовали, же його фабрики стоя барз добре, а наисце вони препадали* (= а у ствари вони препадали) (РН 17/1932, 4). ◀ Од *праслав. jьstь*.

наисцек оп. **наисце**: *Приятелю чесни, наисцек добре гуторице* (Вес 24).

наиходзиц -им *незак.* „приходзиц”: *Мила мамо, уш Вам наиходзи и Кирбай* (ЖирошМСМ 61). Синонимска форма *надиходзиц* (оп.).

най слов. у формах императива, у обєктових виречєньох и др.: *Чекай, жаздо, лєм най вонї иду* (Етн29 211); *а служнїци наказала же най натопи* (Етн29 217). Всл. *пaj* „исте”: *naj pridze po nas* (Czambel), укр. *нехай* и диял. *най* „исте”. ◀ *Праслав. nehaji* „не рушай, охаб”.

найволїц -їм *незак.* „найбаржей любиц”: *У шлебодним чаише найволї читай*. ◀ Од *воля, праслав. volja*. Форма *найволїц* не ма карпатски паралели, та можлїве же є у нас сербского походзєня: серб. *највољети*: *тебе сам највољела, највољи је да по читаве сате седи; највољим читати књиге*.

найдавніше присл. „давніше од шицкого, барз давно”: *То би требало презнацше у народу: хтори ше писнї найдавніше шпивали?* (КостПр 112) Укр. *найдавніший* „найстарши, найдавніши”.

[**найквирц**] х. „пахняца присмачка хтора ше кладзе до гуркох и других поживових продуктох”. Серб. *најквирц* и *пимент*. ◀ Од нем. *Neugewürze*, можлїве преїг сербского.

[**найлон**] х. „файта пластичней материи”. ◀ Од серб. *најлон*, а то од англ. *nylon*.

[**найлонка**] ж. „найлонова шпарга на цигоню”: *Кед ше [риба] одквачи або аж и потарга найлонку* (РС 18/2012, 13).

найлонови -а -ол/-е „зоз найлону”: ~ *мех, ~ мецок, ~ поньва*.

найперше присл. 1. „перше, скорей шицкого, насампредз”: *шєднє та будзе фриштиковац найперше, а вєц так ше влапи до роботи* (Етн29 2); *Добре, дзеци мойо. ...*

Але тєраз найперше будземе вечерац, а вецька будземе бешедовац (Етн29 211); по чєжкей роботї даваю найперше коньом сухе шєно мєсто да шє им да швижей води (РН 15/1930, 5). 2. „перше, спочатку”: Людзє найперше ані нє писали, алє заправо райзовали, нпр. кєд сцєли написац „птица”, нарайзовали птицу (РН 11/1928, 2); 3 тих датох виходзи, жє фамелия „Kereszturi” найперше мушєла буц паном Керєстура, на потим и достала свойо мєно (КостПр 162); Пред двома роками страцєла сом мойо очї. Так найперше єдно око цалком ошлєпло вєц по тим и другє (РН 90/1926, 4). || Укр. найперше „перше, насампредз”, слц. пайргv и нар. пайргвєј „истє”, поль. пайргєw „истє”. ◀ Од перши (оп.). • цо ~ „цє скорєй, цє швидшє” (Гєл. Мєд., Г. Р.): понагляли жє би цє ~ закончєли роботу.

найперши -а -є „перши, хторому шє дава прєдносц”: Найперша длужносц каждого од нас єст у тим, да Бога поштуємє (РН 1/1935, 1); Од нєшка шє мєням. ... Дзєци мойо, жєна моя найперши (РК 1940, 34, М. Ковач). || Слц. диял. nasamoperši присл. „перше”, pajsamprvnejši „цалком перши” (SSN II, 286). ◀ Од перши (оп.).

[**найпослє**] модал. „наостатку”: А найпослє – як кажди хори очєкуєм ратунку – гочби и чуда (РК 1929, 104, Г. Кост.). ◀ Од сєрб. најпослє „истє”.

найскорєй присл. „вироятно, найвироятнєйшє”: Кєд го ищє нєт, найскорєй жє уж ані нє придзє. || Слц. pajscoreј „истє”. ◀ Од скоро, скорєй (оп.).

найсц -йдзєм зак. „глєдаюци прєнайсц”. Всл. najsc „истє”: њєmohli najsc valal (Czambel). ◀ Од на-исц, праслав. naiti, а то од (j)iti. ♦ **якє ишло такє наило** „яки вон, такє и його дружтво”: Якє ишло такє наило. Так и Н. Г. хвалї наших батогашох, бо и сам батогаш (РН 28/1936, 2).

найяснєйши -а -є: **найяснєйши цару** (крялю) при обрацаньгу владарови: Дай Божє, цару найяснєйши! Пригнал сом вам два красни воли, дарунк! (Етн30, 294). Всл. pajjašnejši kralu (Czambel).

накадзи злуч. часови „лємцє, накеди, с. чим”. Слц. диял. nakadzi „истє” (SSN II, 288).

◀ Од кадзи.

наказац -ажєм зак. „розказац”: Як шє навєчєрамє, та спац полєгамє, бо жазда наказал да барз додня на наднїцу понаглямє (ЕтнV 98); [Краль] наказал, жє шицки жєни, котри заняти у його домє нєшиму штригац власи (РН 46/1927, 3). Слц. nakazať „истє”. ◀ Од казац.

наказованє с. цєркв. „казань”: на сам Нови рок му наш паноцєц у цєркви по наказованю у мєну шицких нас явно подзєковал жє свою дзияцку службу прєз тєлї роки так точно и совисно випольньовал.... (РН 14/1928, 3)

наказовац -зуєм нєзак. 1. а) „розказовац”: Тєльє сом му наказовала, а заш лєм мє нє послухал. Слц. диял. nakazovat „истє” (SSN II, 289); б) „гуториц на розум, барз надпоминац (з розказуючим тоном)”: А тота мац лєм своїм сином барз наказовала ... да нє одступя свой закон божї (Етн30 19-20); Кєд мой оцєц одходзєл до войни, наказовал своєй мацєри, моєй баби, най мє нє да од сєбє кєд шє Ирина, моя мац, ода (Пвл. Бл.). 2. а) цєркв. „тримац казань”. б) „проповидац”: апостоли були худобни, непознати цудзи людзє; нє школовани прости рибарє, цє швєту наказовали науку нову, цудзу, чєжку (РН 81/1926, 4). ◀ Од казац.

на кант присл.: **муровац на кант** „класц цєгли так жє би узша часц цєгли стала долу, а ширша часц вертикално”. Сєрб. зидати на кант, всл. ukладac drevo na kant „складац дрєво на криж-краж, тє. крижом єдєн шор на други”. ◀ Судзаци по значєню, наш вираз зоз сєрбского (мамє и синоним сєком „истє” (оп.), хтори вироятно старши). Сама лексєма кант од англ. cant.

накапкац -ам зак. 1. нєпрєх. „нападац у капкох”: Зоз авта накапкєл олєй. 2. прєх. „напуцац капки по дачим”: Шплєхи од ардзи очисцимє на тот спосєб жє их накапкамє зоз лимуном (НКух 132).

наквашиц -им зак. „положиц квашиц (капусту и под.)”. Слц. диял. nakvasit „истє” (SSN II, 296). ◀ Од квашиц.

на квашно присл. (и у функції атрибута): *юшка* ~ кул. „юшка уварена з квашним смаком” (Ю. Пап, Г. Р.).

наквочиц ше -им ше зак. „почац шедзиц на вайцох, постац квока”: Качки ше ми сами наквочелі (Люб. Як.); Кура ше ми наквочела, сце шедзиц на вайцох (Сф. Мак.). ◀ Од квока, квочиц.

накеди злуч. часови „лемцо, накадзи, с. чим”: *Кед треба набавиц пенєж, окончиц добру тарговину, домашні у держави буду ше Жидови кланяц, модліц, хваліц го и велічац, але накеди ше поднею, забуду на чловечносц и почитованє чловека* (КовМихГК 63); *Младніки [наяр у виніци] посадзиц треба, и накеди мрази допуца лозу откриц* (РН 66/1926, 3). || Слц. діял. *nakedy „исте”* (SSN II, 289). ◀ Од кеди.

накельо І. злуч. у односних и поровнуючих виреченьох кед ше виражує даяке поровнанє мири, ступня и под.: *На кельо хладнєйше на тельо ше треба льєнше обльєчиц* (Заря 1/1938, 6). || Слц. діял. *nakelo „исте”* (SSN II, 291), всл. *nakelo śi mudri, nateło śi glupri* (Buffa 169). **2.** присл. „у якей мири”: *так ши найлєнше годзен дознац же чи вони почитую худобних лебо накельо су скупі* (Сл. Шан.); *Тоти госци, цо пришли, були задовольни, накельо ше звонка могло омерковац* (РН 38/1932, 3). ◀ Од кельо, праслав. *koli*.

накиснуц -ишнем зак. „нароснуц при киснуцу (о цесту)”. ◀ Од киснуц.

накладац -ам незак. **І.** „складац ше, розумиц ше медзи собу”: *Я кед хора вше ходзим жу дохторови М-ови, ми двою добре накладеме* (Пвл. Бл.); *Кед ше муж и жена злагодза, гвари ше же добре накладаю* (Г. Р.); *Як [перши син] почал газдовац, ... почал до карчи ходзиц, трошел свою добро, а кед дому пришол, свою жену бил. ... Його оцец другого сина кед оженєл, тот син други зоз свою жену лєнше накладалі* (= лєпше жили, лєпше ше злагодзели) (Етн30 272). || Всл. *nakladac še „складац ше, злагодзиц ше”: ňvesti še ňezniati nakladac* (Buffa 169). **2.** „класц гарсц на гарсц при кошеню”, оп. и *надкладац* (2). **3.** „класц”: *Накеди [гепєги] посходза треба коло ных окопац ... и кед*

[коренки] кус подрошню треба коло ных влажнєй гльини накладац же би цо вещей мали влаги (Заря 9/1937, 5). **4.** „класц, складац (снопи, мехи на коч)”: *Кочиш наклада коч, жена му снопи руца и кед го уж верхом над крижними древами накладли – на нього виду* (РН 5/1934, 1); *Теди лєгине руцаю снопи на трешки ... а стариши газдове з палєнку при мехох меркую, накладаю їх на коч и одвожа дому* (РН 5/1934, 1). || Слц. діял. *nakladat’ „исте (1–2)”* (SSN II, 289). **5.** судзаци по контексту дієслово би ту мало значиц „валяц на бок з косу покошене жито”: *Жена на мне патри, але цала бляда / же я крашнє кошим, а бридко накладам. / Барз ше єй не пачи, аж ю глава шверби: / „Бодай го швет скарал, чом же го так мерви?”* (Бинд-Кост 114-115; Г. Фей.). ◀ Од класц (кладзем), праслав. *klasti*.

накладац ше -ам ше незак. **І.** „рихтац ше”: ~ *до/жу роботи* „рихтац ше до роботи”: *Накладам ше шиц, а нїяк да почнем* (Г. Р., В. Саб.); *Наклада ше диждж „рихта ше падац”* (Лев. Ск., В. Саб.). **2.** „навиковац ше на дацо”: *На пице ше треба накладац* (= навиковац ше, Ю. Пап). || Слц. діял. *nakladat’ sa „рихтац ше на обяшненє, вадзиц ше”* (SSN II, 290).

накладачка ж. „жена хтора наклада гарсци (кладзе жито до снопох) при кошеню на машини косачки”: *За косачку ишли даскельо жени, тераз уж не одбєрачки, але накладачки, бо вони зоз жеми збєраю наруцани гарсци и кладу их на порвисла* (ФейИр 28). || Слц. діял. *nakladačka „исте”* (SSN II, 289).

накладзени -а -е **І.** „полни з накладзену терху”: *Ишол раз по драже зос терху накладзени коч* (РК 1921, 59); *Кочи були порихтани на далеку драгу, накладзени зос худобку цо ю змогол през седем роки живота зоз жену себе Марю* (КовМихЦВ 28). **2.** „иншаки як други”: *Очи ма вельки як накладзени* (С. Мйр.); *Накладзени очи то таки як не його, не насираю му* (В. Саб.); *Накладзени чловека то не як други людзе* (В. Саб.).

накламац -мем зак. „нагуториц неправду о даким”: *Теди тот нещєшлїви чловека*

накламал на нашого Владыку (РН 10/1935, 4). Слц. диял. naklamat' „исте” (SSN II, 290).

◀ Од кламац.

накласц -адзем зак. 1. „наскладац, по-класц (вещей предмети)”: Накладол шиц-кого до куфра. 2. „зложиц, викласц терху на коч и под”: Накладли коч зоз шеном; О пол годзини обрацел другираз, же накладзе коч (РН 30/1927, 1). 3. (на дакого и дакому) „набиц дакого”: Чекайце, мамо, ... накладзе и на вас оецц зоз обухом шекеровим (Етн30 269); Жандаре го виведли з карчми и накладли на нього (В. Саб.); „Яй, дураку еден, та цо ши зробел! Кед хвацим тоту паліцу – такой ци накладзем з ню!” Почала мац лярмац и карац го [пшичка] (ПЗ 8/1973, 19, шк. сост.); Знам єдну маццер, котра обично страшела свойо дзеци: ... „Уж идзе оецц, а вон вам накладзе” (РН 9/1929, 1). || Слц. беш. експр. naklást' niekomu po chrbte „исте”, поль. naklaść komuś „исте”. 4. „наприповедац на дакого, очарніц дакого” (Г. Р.): Накласц несправду на дакого (М. Рм.). 5. ~ **огня** „розложиц огонь”: Одар го [вола], здзал на рожень, огня наклад, вола над огонь, та го пече (Етн29 163); ~ **на огонь** „положиц древа и др. на огонь же би далей горел”. 6. ~ **под себе** „повлачиц ше”: Кед го одмуровалі по главу, а вон аж по уха уж у гною цо накладол под себе (Етн29 101); а вона ше – накладла под себе (ErRuth 73).

накласц ше -адзем ше зак. „охабиц за собу фекалию”: А ти, цицо, ноле вонка, ноцуй на чуткох у шопи! Не имем це ту охабиц, бо ми ше до рана дадзе накладзеш! (Сф. Мак.)

наклепац -пем зак. „нагуториц, погуториц (же би дахто добре запаметал): наклепем [им] до глави, же най маю розум (РН 6/1937, 4, М. Ковач). ◀ Од клепац.

на клечацци и ридше **на клечацо** присл. „на колєнох”: Я думала, же вон мне на клечацци придзе модліц за пребачене и волац дому, а вон ніч! (РН 46/1935, 2) ◀ Од клечац.

наключкац ше -ам ше зак. „вигнац ключки”: Предал ми на пияцу наключкани кромплі (В. Саб.). ◀ Од ключка.

наконец прим. з ген. 1. значи место дії при длугшей (або по дачим важнейшей) страни предмета хтори ма форму паралелоипеда, на концу, поконцу: А роги [з вола] посадзел наконец хижи (Етн). 2. значи место на гоч хторим краю поняца у генитиве, накрай: Брехал еден пес наконец валала (Етн); На конец Філіпова охабели корито а сами пошли куповац клоча. (БиРК1936, 141). || Всл. накоѳес „исте”: žena накоѳес valala už ho vipatra (Czambel), карп.укр. по конецъ: Он сидить, сидить по конецъ стола (МушГолоси 60). ◀ Од конец.

накопац¹ -пем зак. „навикоповац”: Накопала дакус кромплі, та вари полудзенюк; Накопал хлісти, та пошол лапац риби. ◀ Од копац¹.

накопац² -ам зак.: ~ **дакому до задку** (р.ци) „покарац дакого копаючи му з ногу до задку”. || Поль. nakopac kogoś „исте”, слц. диял. nakopat' „вещей раз вдериц з ногу”: tak ho nakopem do riti (SSN II, 292). ◀ Од копац².

накошиц -им зак. „з кошеньом нарезац, нажац”. Слц. диял. nakosit' „исте” (SSN II, 292). ◀ Од кошиц.

накраднуц -нем зак. „покраднуц вєше количество”: Док бул на фунції, накрад пенєжи, та тераз ма (В. Саб.). Слц. диял. nakradnúť „исте” (SSN II, 292). ◀ Од краднуц.

накрай прим. з ген. 1. значи место на краю дачого: Накрай валалу була єдна мала хижка (Етн); Идзе коло води, так накрай води два качки шедза (Етн); Там накрай леса бакарного єдна студня (Етн); [Оецц] видзел як Мижо счупени шедзи накрай карсцєля (М. Кочиш). 2. значи унапряменосц на край дачого: Пошол накрай варошу, шедлі на коня обидвойо, та пошлі (Етн); Кед бисце вишли накрай валалу, видзели бисце ... кочи зоз житом (РС). || Слц. nakraj „исте”: ~ lesa. ◀ Од край. ♦ **висц/виходзиц з даким/дачим** ~ „найсц ришене; витримац у неволі, неприємносци”: най видзи и тот бетяриско же не так легко з жену на край виходзиц (РН 47/1936, 3, М. Ковач); а то голєм тєльо [да достаню], да можу з плацу, як так на край висц (РК 1935, 81, др М. Винай).

накрамбльовац -люем зак. „намайстро-вац, направиц”: [Розгварка керестурских населенцох у Дальским риту 1919. р.:] *Конї нам буду барз потребни ... И кочи би ше зда-ли. Верим же бизме могли и то „накрамб-льовац”. Мой оцец ма єден давно розобрани.* (ЖирошV 260). ◀ Оп. крамбльовац.

накратко присл. 1. „на кратки час”: *Бла-гослови Боже того, котри ме придзе опа-триц, але на кратко* (РН 7/1932, 3). Слц. *pakrátko „исте”*. 2. „на кратким розстояню”: *Привязал конї накратко.*

на крашнє присл. 1. „на красни способ”. 2. „у шветочних нагодох”: *Дзивки и млади жени на крашнє ношели били ботоши и ла-жово ципели, познейше и сандали* (ФейИр 92.).

накресциц -им зак. „дац мено, назву”: *Тот теметов у Коцуре од Торжи так лєм накресцелї же є мадярски, а вон вецей руски* (В. Саб.). ◀ Од *кресциц*.

накриж и накрижом присл. „у форми крижа, крижом”: *Кед ишла чарна хмара з „бабового кута”, та ше на двор положело кочергу и ожог нак на криж, же би ше хмару одогнало* (ОлеярЯк 237); *Вецкаль ше з тоту воду дзецко умиє, так накрижом, по твари, ручкох и ножкох* (АрваЯ.). ◀ Од *криж*.

накрохмалїц -їм зак. „намачац у крох-малю”. Слц. *diaľ. nakrochmalit’ „исте”* (SSN II, 270). ◀ Од *крохмаль*.

накруциц -им зак. 1. „намотац”: *Накру-циц волну на клубко*. 2. „подкруциц погон-ски фейдер”: ~ *годзин(к)у*. Поль. *pakręcić zegarek*, слц. *diaľ. nakrútit’ „исте”* (SSN II, 294). ◀ Од *круциц*.

накупиц -им зак. „купиц векше коли-чество, накуповац”: *Пошол дому, дал себе збудовац вельке обисце, накупел вельо жеми* (Етн29 67). Слц. *diaľ. nakúpiť „исте”* (SSN II, 295). ◀ Од *купиц*.

накурєне -ного с. „полне диму од ку-реня”: *То я ещи паметам кед сом бул мали. Вонї [хлопи на праткох] то лєм цагалї тот найтуньши доган, найгорши. То таке наку-ренє було же, яжд молга у хижі* (В. Саб.). V *krčme je barz nakurene* (SSN II, 295).

накуриц -им зак. 1. „напуцац вельо ди-му з цигарох”: *Хлопи, кельо сце накурели у хижі!* 2. „нападац, навяц (о шнігу)”: *Кед на-курел шніг и моцно змарзло, мож було пра-виц шліщанку, саночкац ше* (Янко Барна, Заградка 7/2000, 15); *У Австриї уж шніг на-курел* (Лев. Ск.); *Кед вешенї вчас шніг наку-ри, будзе длуга и тварда жима* (В. Саб.). || Слц. *diaľ. nakúrit’ „исте (1–2)”*: *Aľe nakurilo teho šnehu!* (SSN II, 295)

на кукаци присл. *коц. оп. на кучацї: На кукаци ше прицагнул жу нїм* (В. Саб.).

на кучац и на кучацо присл. „у куча-цим положєню”: *Даєдни ше знали шлізкац [на шліщанки] и на кучацо* (Янко Барна, За-градка 7/2000, 15). ◀ Од *кучац*.

наламац -мем зак. 1. (чутки кукурици): *Наламал кукурици на варєнє*. || Слц. *diaľ. nalámať „исте”*: *nalámať kukurice* (SSN II, 297). 2. „з ламаньом назберац”: *Наламали сухи конари на огєнь*.

наламац ше -мем ше зак. „чєжко ше на-викнуц, приспособиц, прилапиц и под.”: *Нє може ше наламац на нового шефа (= нє може ше навикнуц)* (Г. Р.); *Вона будзе мац малє, а єй муж ше нє може наламац же заш будзе родзиц (= нє може прилапиц факт же...)* (Г. Р.); *Муж єй пиє, але вона ше якошик наламала зоз нїм (= навикла з нїм, прилапе-ла го)* (Г. Р.); *[Теди ищє] наші диялект нє бул наламани до стику* (Саламон2 153). || Поль. *nalamać się „исте”*.

налапац -ам зак. „наловиц, влапиц век-ше количество”. Поль. *nalapać „исте”, слц. diaľ. nalapat’ „исте”* (SSN II, 298).

налапац ше -ам ше зак. „налїпкац ше, назберац ше”: *Налапал ше прах на колєса авта* (В. Саб.); *Блата ше ми налапало на папучи*.

налатац ше -ам ше зак. „змогнуц ше на дацо, здобуц дацо”: *Налатали ше на хижу*. || У моравскословацким диялекту *zlátať sa „змогнуц ше (напр. на нови шмати)”*, всл. *zlatať se „исте”*: ~ *na novu bluzečku* (Hal), *чес. látať „платац”, слц. latať „исте”, поль. łątać 1. „исте”; 2. „оправяц”, łątać biedę „койяк ше пребивац, тлучиц”*. Нашо *налатац ше* пер-шобитно мало значиц „назберац плату по плату, тє. кус покус пенєжи и др. на дацо”

◀ Праслав. *latati* (Machek). ЕСУМ тиж наводзи укр. *лата* „плат(к)а” и *латати* „платец” як праславянску лексему *olta* „плат(к)а” (а од того и праслав. дієслово *latati*). Оп. и **латац ше**.

налац -аєм зак. „вигвариц, нагуториц лаца”: *Кури крича, жравча; баба то учула, та ше погнівала, налала: Басам теремте-те! та цо им? (Етн29 127); Бойтар ше на то розгнівал, налал барз брідко (РН 6/1927, 3).* ◀ Оп. **лац**.

налашиц -им зак. „виволац при даким жадане за дачим”: *Не да ме налашиш на краву, а вец да ю не купиш! Кед ме налашиш, маш ю и купиц! (Пвл. Бл.)* ◀ Од **лашиц (ше)**.

налашиц ше -им ше „патраци на дацо або слухаючи о дачим достац жадане за тим”: *Од велькей глупосци троме хлопи ше подавели бо ше налашели на ище едно Чаловково циганене же под мостом ест вельо крави, коні и овци (шк. сост.).* ◀ Од **лашиц (ше)**.

на легко присл. **1.** „на легки способ”: *Але то и им не пришло так на нешко. Намучели ше и вони (РК 1926, 62, М. Мудри).* **2.** ~ **ше облечиц** „облечиц ше до недосц цеплих шматох”: *Иринка була налегко облечена, та ей не було найлагонейше (ЛатякТал 27).* Слц. *paľahko sa obliešť*. **3.** ~ **себе дацо вжац/брац** „недосц озбильно дацо похопиц” (Мел. Пвл.): *Мац му даскельо раз препоминала же най ше не трапи, але вон то одбивал и брал себе на легко. Гвари, не чезко то йому поробиц (ЛатякТал 68–69).* || Слц. *paľahko odbaviť* вес „налегко одбуц з дачим”; слц. *paľahko, paľeko* „исте (1–2)” (SSN II, 297).

на лежаци присл. „у лежацим положеню”: *Кед человек є на лежаци, напр. на полю, гвари ше: є на лежаци як пес (Лев. Ск.).* Слц. *naležiaci* „исте” (SSN II, 299).

налепше присл. „лепше”: *Идзе му ~ „по-лепшуе ше му здравствени стан”.*

налециц -им зак. „нараз ше зявиц, при-бегнуц”: *Кед дохтор вошол до двора, пес на-лецел, та сом го випратала до гумна (Люб. Як.).* Слц. *naletieť* „исте” (SSN II, 299).

налївац -ам незак. **1.** ~ **вимне** „доста-вац млеко до вимня пред оцеленьом, коце-

ньом (о крави, кози и под.)” (М. Рм.): *Крава уж налїва вимне, фришко ше оцелї (Йвг. Бл., В. Саб.).* Слц. *nalievat' sa* „исте”: *Vitiénko sa jěj pekne naliévá* (SSN II, 301). **2.** ~ **зарно** „полніц ше з млеком”: *Кед кукури-ца одквитне, кед ше власки осуша, вец на-лїва (Мик. Ск.).*

налївац ше -ам ше незак. „полніц ше при зрецу (о зарну)” (М. Рм.).

налїво присл. „на лїву страну”.

налїзани -а -е „напити, пияни”: *Владо годзен надиси, та ше спирици кед не будзе на час готове [едзене], а ещи кед придзе на-лїзани знаш и сам же яки є „назрачи” (Сл. Шанта); Гвари ше налїзани „напити” (В. Саб.).*

[**налога**] ж. „гужва, навала купцох за робу”: *У дутяну велька налога за робу.* ◀ Од серб. *налога*, а то од кореня -лог-: *лежати/ложити*. • ~ **як на квас** „велька гужва за даяку робу (у рокох по Другей шв. войни у нас чезко було дойсц до квасу, та у дутянох, кед достали квас, була велька навала купцох)”; **робиц (правиц) налоџу** „упарто дацо вимагац”.

наложени -а -е „научени, навикнути”: *Кед человек не научени на даяку роботу (ко-пац и под.), та ше гвари же є ище не на-ложени (Вер. Рм.).*

наложиц ше -им ше зак. **1.** „научиц ше, навикнуц ше”: *Ледво ше наложил на даяку роботу (Вер. Рм.).* **2.** „почац”: *Уж длуго не падал диждж, але озда ше наложи (= озда раз почне) (Ир. Фин.); Чи ше уж раз на-ложи диждж? (= чи у тей суши уж раз напада диждж) (Лев. Ск.).* Поль. *nałożyć* „научиц, навикнуц (дакого на дацо)”. Оп. *накладац ше*. ◀ Од кореня *лог-/лож-*: *положиц, заложуц* и др.

налопотац ше -ам ше и **налопоциц ше** -им ше зак. *експр.* „добре ше наесц” (СС. Мак.); *Так сом ше налопоцел пасулі аж ми глава тварда (Ю. Пап); кед ше я налопоцим сухой шунки (Заря 12/1939, 7).* ◀ Од *лопотац* (оп.).

налотькац ше -ам ше зак. „опиц ше”: *Тот наш сушед стари / више є „налотька-ни”, / вон ходзи и шпива, / та людзом допи-ва (ПЗ 1984).* ◀ Од *лотька*.

налпа ж. зоол. „маймун”: *налпа* (Етн30 3). Рідко ше хаснує форма *малпа* (оп.). ◀ У українських закарпатських бешедох *налпа*, у вост.слц. *папра*. У українських текстах зафіксована у XVII в., а до Славянох дошла през польски як *małpa* зоз німецького Máulaffe „маймун з рознятима писками” (Affe „маймун”, Maul „писки”). У руским языку, ягод и у українських и словацких диалектох одбула ше дистактна дисиміляція *мл* – *нп* (Тимко 85). Всл. *папра „исте”*, поль. *małpa „исте”*, слц. *папра „файта америцко-го маймуна”*. ➔ Слово *налпа* у нашим языку поциснуте од сербизма *маймун*, а сербске *мајмун* з турского.

налупац -ам (коц. -пем) зак. „лупаючи приготовиц”: *Налупал 100 метери кукурици*.

наляпкац -ам зак. 1. „нападац (о вельких, мокрих пахулькох шнігу)”: *Шніг уж першого новембра може наляпкац. Гвари ше наляпкац кед нападаю мокри вельки пахульки* (В. Саб.). 2. „наруцац (блага и под.)” ◀ Од ляпкац.

наляти -а -е 1. „тлусті”: *За тлустого ше гвари: таки як наляти* (Лев. Ск.). 2. „пияни” (В. Саб.).

наляц -леєм зак. 1. „наспац чечносці”: *наляла [бим му] вина до погара* (Етн9 ч. 165). 2. „заяляц по верху (едзене и под.)”: *Налеєме ю [сарму] зос парадичову юшку и вариме ю* (НКух 47). 3. „вельо нападац (о дижджу)”: *Диждж так налял же вода стала по польох* (Ю. Пап). ◀ Од ляц.

нальондац ше -ам ше зак. „опиц ше”: *Пришол дому таки нальондани, так ше нальондал* (В. Саб.). Слц. діял. *nalondať sa „исте”*: *Nalondal še v karčme paľenki* (SSN). ◀ Неясне.

намагац ше -ам ше незак. 1. „жадац, спец дацо зробиц”: *Дзивка ми не знала чи студирац текстилни чи фармацевтски напрям. Я ю порадила да идзе на текстилни, а и вона ше на тото намагала* (Пвл. Бл.). 2. „пробовац дацо зробиц”: *Дзеци любя таргац черешні пред нашу хижу, а на вишині ше не намагаю (= а вишні не иду, не пробую таргац)* (Пвл. Бл.); *Гварела сом старей ни-*

ни най не преходзи през драгу на крижаню драгох, але най преходзи тадзи; кед я вишла на драгу, а вона ше праве на крижаню намага преисц (= праве на крижаню пробує преисц) (Пвл. Бл.); *Штухаци коров на пажицях губи писки статку, бо ше статок намага вельку траву коло корова спасац (= жада, сце, пробує)* (РС од 6. 05. 1949, 4). 3. „трудзиц ше дацо посцигнуц, с. настојати”: У сучасним лит. языку дієслово *намагац ше*, под уплівом українського, хаснує ше зоз значеньом сербського *настојати* (укр. *намагатися „с. настојати”*). Слц. діял. *namáhať sa „трудзиц ше, моцовац ше”* (SSN II, 303). ◀ Од *мог-/маг-: мочи, праслав. mogti*.

намакац -ам незак. „мочиц”: *Тот диждж таки як ешеньски, намака жем* (Як. Роб.). ◀ Од *мочиц/мачац*.

намальовани -а -е: **як ~ (вимальовани)** „барз красни, як на малюнку”: *А Янко найбогатиши леґинь у валалє. Красни як намальовани* (РК 1941, 56); *Бул червени як намальовани, а кед раз а вон умар* (Ир. Фин.); *Заградка була як намальована, кажди квецик, кажди конарчок допатрени* (Ю. Пап).

намальовац -люєм зак. 1. „нарисовац”: *Гваря же якиших монах ... намальовал 1450 р. першу славу карту моря, хтора наведла Колумба на вигледованя* (РН 3/1934, 2). 2. „нарисовац з фарбами”. Слц. діял. *namáľovať „исте”* (SSN II, 303). ◀ Од *мальовац*.

намарзнуц ше -ржнем ше зак. „буц длуго на жимним и марзнуц”.

намасциц -им зак. „прекриц з пасмом масного”. Слц. діял. *namastit’ „исте”* (SSN II, 303).

намахац ше -ам ше зак. „опиц ше” (СС. Мак.): *Пришли намахани* (Ян. Саб.); *Кед сом го рано стретнул, ище ше не сцигнул намахац* (Ян. Пап). ◀ Од *махац*.

намац ше -ам ше (дакого/дацо) зак. „длуго дацо мац и не жадац го вецей, на-сициц ше го”: *Уж сом ше намала ешеньски ружи, више их вешені треба штригац* (Г. Р.); *Будзе у ніх [мац у сина] у Канади три меша-ци, най ше ю намаю*. Слц. *namať sa „исте”*. ◀ Од *мац*.

намацац -ам зак. „мацаюци найсц”: *та себе думал ... да вон ше пуци долу до тей дзири. Як ше пуцел долу, раз намаца дзвери* (Етн29 165); *Намацала паньваши, шедла на камень, покивала з паньвашом же уж шедла* (Етн29 179). Всл. *памасас „исте”*. ◀ *Од мацац*.

на мелко присл. „надробно, с. ситно”. ◀ *Од мелки*.

намервиц -им зак. „наприповедац, насплетац”: *Цо Р. по своїм обычаю нашим Суботичаньом намервел, то би сиџурно ані єден од слухательох не могол повесц* (РН 59/1926, 1). ◀ *Од мервиц*.

наместо прим. з џен. „место”: *А кед им почал сяценік службу служиц, тоти два жени наместо дзяка шпивали* (Етн30 134); *На место рукох достаєш криделка и будзеш летац* (РН 31/1932, 4). Слц. *namiesto „исте”*. ◀ *Од место*² (оп.).

намесцени -а -е „хтори ма дагдзе роботне место, заняти”: *Пошол єден пан џу свойому пайташови цо бул намесцени у суду* (РН 23/27, 3); *То бул єдині случай, кед у керестурскей парохії дякон бул стаємно намесцени* (КостЛибер 101).

намесциц¹ -им зак. 1. „поставиц одн. приац дакого на одредзене роботне место”: *нашо чесни дюрдьовчанє цо намесцени на трамваю у Н. Саду ... [да] укажу явну благодарносц паноцу Боїчу, котри их скоро шицких при трамваю намесцел* (РН 29/1934, 2); *коло опиштинского одбору ше покруц, можу це намесциц (= можу це поставиц на даяку роботу, функцию)* (РН 39/1936, 3, М. Ковач); *У ческим валалє Гречани бул намесцени за учителя* (РН 5/1929, 3); *па ше я подучел робиц, упознал машини косачи па кед пришла косидба а майстор ме намесцел до свойого познатого џазди џу косачей машини* (ЖиросМСМ 55). 2. „пристановиц, одац”: *Дзивкова баба гуторела свахи: Свахо, дайце ви єй гольт жеми и я дам гольт, та дзивче добре намесциме [за богатшого лєгиня]* (Г. Р.). ◀ *Од место*.

[**намесциц**²] -им зак. *прен.* „зробиц дакому пакосц, неприємносц”. ◀ *Од серб. наместити*.

намидлїц -їм зак. „начухац з мидлом правяци мидлїну”. ◀ *Од мидло*.

намириц¹ -им (на дакого/дацо) зак. „наисц, натрафиц на дакого/дацо”, у Гнатюка и у бешеди старших: *А хлапец баржей до леса идзе. Намири хлапец на єдну колїбу, там бул єден югас з овцами* (Етн29 53); *Идзе з валала на валал. Раз намири на єдну хижку, там єдна стара баба шедзи под облаком* (Етн29 19); *Кед на такомо недоброго жеца намириши, та ци досц* (Пвл. Бл.); *Кед человек намири на таку жену цо не може з ню жиц, то вєц барз недобре* (Пвл. Бл.); *Мам ище лєм єден олєй, а не намирєла сом же дагдзе предаваю у дутяну* (Ир. Фин.); *Пойдзе до леса, намири на єдну лєвицу* (Етн29 79). || Слц. и слц. *диял. namierit „рушиц ше у одредзеним напрямє”, всл. namiric „унапрямиц”* (Hal), серб. *намерити се „наисц на дакого/дацо”: Намери се на једну кућицу и купи је*. ◀ *Од мера, мерац* (тот корєнь мамє и у форми *мир-*, оп. *мирка*). Восточнословацка форма *namiric* потвєрдзує же и нашо *намириц* з карпатскей лексики.

[**намириц**²] -им зак.: 1. „накармиц”: *Намирєл статок*. 2. „виплациц длуство”: *Ми розумимє, же прєто и нашим чесним приятельом и прєтплатніком чєжко припадало одорвац од своїх устох и намириц прєтплату* (РН 5/1929, 1); *Нє войдзєш ми нука, док ми перше чкодунє не намириши* (РН 43/1932, 2); *Калєндари сом добил три, а и новини добивам, та намирице шицко у Мудрия (= виплаццє прєдплату)* (ЖиросМСМ 159). 3. „повєсц дакому так же би не мал цо одповєсц” (Ю. Пап): *Думам же би [Марко Крапльович] намирєл и попох же би нє бралї од худобних людзєх залози за роковину* (Етн30 190). Серб. *намирити* 1. „накармиц”: *намирити стоку*; 2. „виплациц длуства, обовязки”. 4. „ушориц дачийо мєдзисобни рахунки, помириц, придобиц завадзєних на мир”: *Судия их часом намирєл*. ◀ *Од серб. намирити (а то од мир): Намириє стоку, онда сјєду за ручак*.

[**намириц ше**] -им ше зак. „ушориц мєдзисобни рахунки, нескладаня и под.”: *Мало єст фамєлїй, дзє ше наслїдници прєз звadi, прєз суда намирєли* (РН 3/1929, 1).

◀ Од серб. *намирити се „исте“*: Баталите свађу, па се намирите као људи.

намиряц -ям незак. гу *намириц*²: Папу-жово уж намиряли (ЛатякТал 31).

намислом присл. „на шлепо, одприлики“: [Нешка, у 20. вику] *ше вецей неџа намислом жаздовац* (РК 1930, 145); *положело [ше] кус квасу, пол шольки млека, соль и муки намислом да будзе таке цесто як за колач на квасу* (ХомаБл 187). ◀ Форма *намислом* представля инстр. ед. од **намисел х. „думка“*; слц. *namysel „думка“* (Kalal), праслав. *myslь*.

намножиц ше -им ше зак. „розмножиц ше“: *Вона [шашка] ше през жиму намножела, а на яр, кед орали под овес, тельо ей було же аж „мецки“ виорйовали* (ПЗ 8/1969, 13); *Дзиви судан ше фришко намножи* (Пвл. Бл.). || Слц. диял. *namnožit sa „исте“* (SSN II, 306). ◀ Од *множиц ше*.

намокнуц -нем зак. „одмекнуц, розмочиц ше од дижджу“: *Мало попадало, ище нїч не намокло, чежко орац* (В. Саб.); *Од того дижджу намокло глібоко, та треби-конїна нарошне* (В. Саб.); *Тварде було у загради, але тєраз уж намокло* (Мик. Ск.). || Слц. *namoknuť „исте“*: *cesta namokla*. ◀ Од *мокнуц*.

наморщиц ше -им ше зак. „зморщиц ше“. ◀ Од *морищиц ше*.

намочиц -им зак. 1. „положиц дацо до води же би ше мочело“: *Перше ше до лїтней води намочел квацок и нар. [Вчас рано газдинї топели] до пеца и рихтали цесто. До води ше намочела соль и то ше усипало до цеста односно до заправки* (ДудашКс 139–140); *Намочела шмати за райбане*. Слц. *namočit „исте“*: ~ *bielizeň*. 2. „пренїкнуц з воду“: *Дробни диждж баржей намочи жем, як вельки* (РК 1938, 143). ◀ Од *мочиц*.

нанесц -ешем зак. „наношиц, принесц“: [И рика Янгцеянг] *ше вилїва зос свойого корита кажди рок, але не роби им чкоди бо блато цо го нанеше на польо барз хасновите за плодносц жеми* (РН 36/1937, 2). ◀ Од *несц*.

наново присл. „ознова“: *И так наново староста ше обраца жу оцови и пита заш друге дозволене: „Мал би сом слово альбо два*

до милости вашей ... „ (Вес 8); *А вонї вецка другого себе заяца влєпелї. Знова варя тєраз наново* (Етн29 172); *Почали вони [Руски новини] наново виходзиц у време найгоршей кризи* (РН 1/1932, 1). || Всл. *napnovо „исте“*, слц. *napово „исте“*. ◀ Од *нови*, праслав. *novъ*. У бєшєди ше хаснує и *наново* и *(о)зно-ва*, але форма *(о)зно-ва* частейша (Вер. Рм.).

наношиц -им зак. „принесц векше количество, наприношиц“: [Китайска рика Гоангто] *каждого року видзе зос корита, знїици пошати поля и наноши на нїх каменя, так же их вецка чежко обрабляц* (РН 36/1937, 2). Слц. диял. *nanosit „исте“* (SSN II, 311). ◀ Од *ношиц*.

на нука присл. „гу нукашней страни“: *Спочатку шишки [дзивкох] були прости, а вец их бреновали на нука* (ВарпаЛю 210); *санки стали нагнути на нука под углом од 45 ступнї* (Фа 96). ➔ *Хаснує ше и сербизем спрам нука: Сподок санкох бул спрам вонка, а їх верх спрам нука гу санком* (Фа 96).

[**нанули**] ж. мн. (єд. *нанула*) „файта простей обує з ременьчком до хторого ше удзи-ва нога“. ◀ Од серб. *нануле*, а то з турского.

наняц (наймем?) зак. „поеднац“, лєм у нар. писнї: *Орали би штири волки, орали / кед би себе бирешочка наняли* (Тон ч. 31). Укр. *найняти* и *наймати „исте“*, поль. *pająć „исте“*, рсй. *нанять „исте“*. ◀ Праслав. *jęti*, од хторого и *нашо вжац, зняц, прияц* и др.

наобєрац -ам зак. „пообєрац одредзе-не количество“. Слц. диял. *naoberat „исте“* (SSN II, 312). ◀ Од *брац*.

наобдзивац ше -ам ше зак. „наоблекац ше“. Од *-дзац/-дзивац*, а то од праслав. *dě(ja)ti* (dějq). Оп. *наздац ше*.

наоблєкани -а -е „добре, цепло пооблєкани“: *Людзе понагляю наоблєкани* (шк. сост.).

наоблекац ше -ам ше зак. „добре, цепло ше пооблекац“. Слц. диял. *naobliekat sa „исте“* (SSN II, 312). Оп. *облєщиц*.

наобриц -им зак. „приобриц, набавиц, купиц“: *Панталони на кажди дзєнь наоб-рєл, та дал сином* (Йвг. Бл.). ◀ Оп. *приоб-риц*.

на одай присл.: *буц ~ , дзивка ~ „(буц) одроснута (дзивка) за одаване“*.

наодкладац -ам зак. „одложиц одредзе-не количество”: Наодкладали жита до ма-газинох (В. Саб.).

наозай присл. 1. „насправди, озбыльно”: „Чи ти ше шалїш, чи цо то?” „У мнє шали нет, ту наозай идзе шицко (Етн30 173); Вишло то так, перше з франти, дабومه у карчми, а вец було и наозай (ПапДюКер 20). 2. **висц** ~ „привесц до недоброго, до звади, битки и под. И у Мученю ест пригварка: Започалї ше шумне бавиц, а вишло им наозай (не вишло им на добре (М. Жирош); Але з дїдом Сендераком вишло раз наозай. Напил ше дзешка (КочЕвЦП 58). || Слц. naozaj „насправди”: bola naozaj krasne urastená, слц. у Калала: naozajst „исте”, naozajs(t)ny и naozajšny „правдиви”, чес. jistě „прешвечено; вироятно”, najisto „бизовно, сигурно”, dojista „обовязно, без сумнїву”, jistota „прешвеченосц”, укр. диял. истний, истий „прави, правдиви”, наисті „наисце”, поль. istny „прави, правдиви”, серб. заиста. ◀ На основи ческих формох, словацких у Калала, українских и др. зоз концевим -st- за-ключуеме же и наша старша форма мушела глашиц наозайст, тє. на-о-за-йст. Тото концеве -йст то праславянске istъ, хторе маме и у наших словах наисце, исти, истерни, правда иста, з-исц-иц; морфеме на-о-за- би ту представляли префикси на-, о-, за- (префикс за- як и у сербским прислов-ніку заиста: за-иста-а).

на око присл. „на випатрунок”: На око су добри приятели. Всл. naoko „исте”: Tak naoko to oñi jakbi kamaraci (Buffa 170).

наоколо¹ присл. 1. „доокола”: Шицко наоколо було притрепане зос каменџом (РН 30/1933, 3); А вон вецка придзе, тот у желе-ней бунди, та наноши каменя на еден ват наоколо коло хліва (Етн29 30). 2. „по длу-гшей драги, заобиходно”: Бали ше преїсц на чамцу през беґель, та пошли наоколо през мост. || Слц. naokolo 1. „доокола”: tišina ~; 2. „по длугшей драги, заобиходно”. ◀ Од на-о-коло.

наоколо² прим. з ґен.: Аж ту я видзела прекрасни желени леси, високи бреги на око-ло нас (Заря 13-14/1937, 15).

на округло присл. „у округлей форми”: Одрезало ше зоз хлебового цеста таке як песц, ... розогнало на округло, помучело, ... и то були лепинї – ланґоши (ХомаБл 194). ◀ Од округли.

наоначиц -им зак. „навесц”, у Гнатюка и бешеди старших: Але диявол ледво дочекал як би на векиши грех цара наоначел (Етн30 126); Наоначел го на дацо недобре (В. Саб.). || Слц. диял. наонаčiť „навесц” (SSN II, 314). ◀ Оп. заоначиц.

наоначиц ше -им ше зак. „виражиц, ма-нифестовац свойо жадање за даким/дачим”, у Гнатюка: та же биш померковац на себе, бо ти хлоп, а я женьска, же би ши ше на мнє не наоначел (Етн. 30, 93). ◀ Оп. заоначиц.

наопац присл. „недобре, наспак”: Кед не пошло як треба, гвари же же пошло наопац (Вер. Рм.); Кед ю [млоду] вечар привели, красна яко ангел, / а кед рано стане, бридка яко дявол! / Вноци як-так, а водне наопац (Етн). || Слц. наорак „исте”: všetko robi ~ . ◀ Од праслав. оракъ.

[**наопако**] викр. 1. „озда не! чи можлі-ве!?” 2. **го, наопако** „то преходзи граніцу, не роб(це) так”: Не мушиц зато так кри-чац! Озда ши не зишол з розума чи цо! Го... наопако...! (РК 1932, 84) ◀ Од серб. наопа-ко: Шта му би, наопако!, а то од праслав. оракъ.

на орек присл. „навше, навики”: Янчи ше заш нацаговац почне, та гутори: „Ей-не, вера сом твардо заспал!” Ровка му гутори: „Заспал ши вера, заспал, але наорек, лем да я не ...” (Етн29 42) Всл. на úrek „исте” (Czambel). ◀ Од мадь. ögök „вични”. • **на ~ оречни** „на вики вични”: Ставайце, браца, а поме отадз док можеме, бо ту останеме шицки на орек оречни (Етн29 212). Всл. на orek orečni „исте” (Czambel).

наостатку присл. „на концу”: Шицко войско пило води, а наостатку пришол и сам цар (Етн29 105). || Всл. naostatku „исте”: ~ šickich polapau (Czambel). ◀ Од остаток (оп.).

на оцта присл.: Теканє на оцта то кед еден руци теку, а други ю биє (М. Рм.). ◀ Неясна лексема оцта. Оп. теканє и текац ше.

наошивац -ам зак. „з ошиваньом пририхтац”: Вечаром ше наошивала мука на шитко и порихтала заправка (ДудашКс 139–140). Слц. диял. *naosievat’* „исте” (SSN II, 315). ◀ Од *ошивац* (оп.).

наошлеп присл. „нашлепо”: Руси ишли на Берлин як наошлеп (Сил. Рдв.); Нешка каждая жена идзе на ошлеп за моду, не дзба за ніч, лем да будзе по моди облечена (РН 49/1928, 2); Гвари ше наошлеп „на шлепо” (Лев. Ск.); Людзе, тримайце ше у политики своєї руско-української інтелігенції, а не дайце ше на ошлеп водзиц од дзєких цудзих безбожних демагоґох. ... Не идзице на ошлеп за бешеду дзєких безбожних демагоґох (РН 24/1936, 3). || Слц. диял. *naoslep* „исте” (SSN II, 315). ◀ Од *шлєпи*.

наоштриц -им зак. „зробиц оштрим”: ~ нож, косу, шерп, железко на плугу (Мудри-Ал). ◀ Од *оштри*.

напа ж. „географска карта, мапа”: По-патьяме лем на напу (РН 14/1932, 2). У сучасним бешедним и литературним языку, виројатно под уплївом сербского *мапа*, хаснуєме форму *мапа*. Слц., чес., поль. *мапа* „исте”. ◀ Од нем. *Маппе*, а тото од лат. *маппа*.

напавац -ам незак. „давац пиц (звич. статку)”: *напавац конї, крави*. ◀ Од *пиц/напавац*, праслав. *piti*.

нападац¹ -ам (на дакого и дакого) незак. 1. „окончовац напад”: Микола шедзел при кукурици на жеми. ... Непреривно го ... нападали мухи (В. Саб., Заградка 5–6/1996, 12); Кед дакого шицки нападали, я такоґо бранел. Не могло ме поднесц да будзе сам (В. Саб.). 2. „непреривно вимагац дацо од дакого”: Мили сину мой, як то, на чим бим вас ховала да сом так зоз шицку силу на оца не нападала да жем купи (ЖирошМСМ 110). || Слц. *parádat’* (koho, čo) „окончовац напад”: *Turci parádali mestá i dediny*; поль. *paradać* (na kogoś, coś) „исте”. ◀ Од *спаднуц/падац*, праслав. *pasti/padati*.

нападац² -ам зак. „спаднуц у векшим количестве, нагромадзиц ше з паданьом”: Нападал вельки шніґ. ◀ Од *спаднуц/падац*, праслав. *pasti/padati*.

нападнуц -нем (на дакого и дакого) зак. „окончиц напад”: Гибай, фиям, назад, гибай та ци дам тот роцок кед ши на ньго так нападнул (= кед го так барз сцєш) (Етн29 23). Слц. *napadnúť* (koho, čo и заст. *na koho, na čo*) „исте”. ◀ Оп. *нападац*¹.

напалїц ше -їм ше зак. „зограц ше до розпеченосци”: У пецу ше пекли и бобальки. ... Вец ше з метолку преметло цегелки и кед уж були напалени, бобальки ше посклада-ло на хлебову лопату, висипало на цегелки и пекло пред пальом (ХомаБл). ◀ Од *палїц* (оп.).

напамнят присл. „не читаючи, без здогадніка”. || Укр. нар. *напам’ять* „исте”, карп. укр. *напамн’it* „исте” (Львів 223). Слц. диял. *nasпамāt’* „исте” (SSN II, 353). Литературна форма *напамят*. ◀ Од **память*, праслав. *памєть*. Од того и нашо *памятка*.

напантац ше -ам ше зак. „наоблекац ше”: Напантал ше, ледво ходзи (Вер. Рм.); Напантал ше або ше наздзивал (В. Саб.). ◀ Можліва вяза зоз слц. *pantať* „мотац, плєсц”, чес. *pantati* „исте”, *pantati se* „мотац ше, круциц ше”, *pantať* и *pantaľa* „нєлапшини, гєнглїви”, *orantaná* „самодруга” (Machek 432. и 454).

напаратовац -туєм зак. „направиц нєшор, чкоду, параду”: [Дїдо тутор] кед ишо л вечар з пайташами зос карчми ..., та шицки капуре на своєї уліци повисадзовал зос чопох. ... [А рано] нароком ишо л по уліци, та ше имєял и ґаздиньом пригварял: „Го, чи видицие, яке вам якиш обєшеняк леґинь напаратовал! ... Та вец помагал ґаздинї капуру на место положиц (КостПр 74). ◀ Од *паратовац* (оп.).

напаровац -руєм зак. „два предмети зложиц до єдней пари, спаровац”: Напаровали два конї (= попрагали ведно”; ~ два єднаки карти (при картаню), ~ реклу и панталони (Ю. Пап). ◀ Оп. *пар*² и *пара*¹.

напаровац ше -руєм ше зак. „спаровац ше”: Єден боксер вельки, а єден мали, нєдобре ше напаровали (Г. Р.). ◀ Оп. *напаровац*.

напарти -а -е 1. „напучнєти, напнути, напружєни”: Кед крава на оцєленю, та єй вимнє уж таке напарте [бо наляла вельо

млека] (М. Рм.). 2. *прен. а*) „чежки, полни напруженьох”: Кед робота чежка а нагла, та є напарта (Вер. Рм.); Кед зме були у Б., була циха хвиля, та не було напарте пutowанє (Г. Р.). 6) „напнути (о ситуациі)”: У їх обисцу було барз напарте, тельо же не вибухло дацо (Вер. Рм.). ◀ Од праслав. *perti* (ръг), од хторого и нашо *упреи/упераи, зопреи/зопераи, опреи/операи* и др.

напасац -ам незак. „чувац, пасц статок”: По возможности треба ше старац *статок* в леце напасац. Слунко и швижи воздух барз хасную розвою *статку* и *гартую* го (РН 32/1937, 2). || Слц. *parásat* „исте”. ◀ Од *пасиц*, праслав. *pasti*.

напасни -а -е „агресивни”: За коньску муху знаце же є барз *напасна*. Конї ше од ней боя, бо вона своєю ваїчка „наплюва” под скору животиньом (НЗ 2/1938, 18). || Всл. *parasny* „исте” (Hal), поль. *parastliwy* „исте”. ◀ Оп. *нападац*¹.

напаснік х. „агресивни человек” (В. Р., М. Рм.): Же би людзох вишлебодзел ... од шицких злих *напаснікох* (РК 1923, 89). || Всл. *parašnik* „исте” (Hal) ◀ Оп. *нападац*¹.

напастовац -туєм незак. 1. „нападац, виражовац агресивносц; агресивно вимагац”: Антонийо, лем ше не бой, ... бо лем зато буду на тебе *напастовац* як би це могли зоз церкви вонка виволац (Етн30 112); Даєдни „народовци” и „добри” Русини *напастую* и досадзую власцом, да ше наш учитель п. Костелник премесци з Миклошевиц, бо вони сцу иншакого учителя, оздаль такого, яки су сами. Краине! (РН 7/27, 4); бо знаш же диявол лем там барс *напастує* же би мог дацо задобиц (ЖирошМСМ 51). 2. „нападац у еротской страсти”: Газда легнул жу жаздині, чудує ше цо жаздиня не *напастує* на нього (Етн30 316); так ше розбеишнела на Осифа, же го оскаржела пред слугами, же вон ю *напастовал* (РН 37/1935, 3). || Всл. *parastovac* „нападац, виражовац агресивносц”: Bohate veľmožove *parastovali* Maťaša krala. По С. Цамбелови, тото дієслово барз характеристичне за восточнословацки бешеди; серб. *напаст(в)овати* „исте”; форма *напастовац* виroyтно зоз сербского: Вони длуго паметаю твоей гроженя, лаца, напастованя, увредзованя (ЖирошМСМ 171).

◀ Оп. *нападац*¹.

напасц -ашем зак. „пасц, чувац статок док ше не *напаше*”. Од. *пасиц*.

напасц ж. „дацо цо ше неподживано зявює як невігодне за человека, неволя”: *Мачка* ше *утохмала* нука и поєдна край з печива. Више *даяка* *напасц* (Ир. Фин.); Тераз на жаль мушиме *явиц* *ише* *вельо* и *вельо* *смутнейшу* *напасц* *котра* *сцигла* *наш* *валал*. Пришла до нас *потамне* *єдна* *стара* *врачка* ... да *позбера* од *людзох* *чешко* *заслужени* *пенєж* (РН 3/1934, 4); [Христос Петрови:] „Не *идзме*, *Петре* [до карчми *вечерац*], бо *даяка* *напасц* *на* *нас* *придзе*.” *Петро* *на* *то* *имело* *одповеда*: „За *своею* *пенєжи*, *панє*, *праве* *ніжде* *не* *страдаме*” (Етн30 33); Дзецко *права* *напасц* (= з дзецком *вше* *даяки* *проблем*) (Ю. Пап). || Всл. *parasc* „исте”, поль. *paraśc* „исте”, укр. *напасть* „исте”, серб. *напаст* „исте”. ◀ Оп. *нападац*¹.

напасц ше -ашем ше зак. „засициц ше *пашуци*”. ◀ Од *пасиц*.

на *патраци* *присл.* „з отворенима очми (те. спац и источно чувствовац, „видзиц” цо ше доокола случує): А ти забул же ми маме *Зекана* *котри* *на* *патраци* *шпи*” (= и кед *шпи* та *меркує* же би их не *нападнул* *неприятель*) (КовМихГриц 76).

напатриц ше -им ше зак. „задоволїц ше *патраци*”: *Такого* *маме* *сина*, *не* *вериме* *ше* *на* *нього* *напатриц* (Вер. Рм.); *Таки* *там* *красни* *и* *вельки* *ядлово* *и* *смереково* *леси*, *же* *ше* *их* *немож* *напатриц* (РН 33/1937, 4). Поль. *patrzyć się* „исте”, слц. *диял.* *patritri' sa* „исте” (SSN II, 320). ◀ Од *патриц*.

напашени -а -е „хтори ше *напасол* (о *статку*)”: *Крава* *напашена* *як* *гордов* (В. Саб.). ◀ Оп. *напасц* *ше*.

напевно *присл.* „бизовно, сигурно, виroyтно”: *Яка* є *робота* *того* *шкодлівца* [лозного *червоточа*] *то* *на* *певно* *зна* *кажди*. *Його* *задача*, *да* *точи* *древо* *и* *так* *упрепасцує* *чокот* (РН 21/1932, 3, Я. Лендел). || Слц. *диял.* *паревно* „исте” (SSN II, 321), *всл.* *паревно* „исте” (Hal). ◀ Од *праслав.* *рѣвати* „мац *надію*”, *рѣв-ьпѣ*; од *того* *цсл.* *уповати* и *нашо* *кніжкове* *уповац* „наздавац *ше*”. Оп. и *непевни*. З оглядом же *старши* у *бешеди*

частейше хасную мадяризем бизовно (з истим значеньом), *напевно* у нас може буц и кніжково.

напеліц -ім (на дакого) *зак. коц.* „нагаториц, направиц на дакого”: *Людзе напелели на нього же потрошел дружтвени пенєжи, та пошол до иножемства* (Пвл. Бл.); *Напелелі на нього значи „направелі на нього; надокладалі, нациганелі на нього”* (В. Саб.). ◀ Не зазначени карпатски паралели. И по значеню и по форми білзке сербському *напељати* „зоз спредводзку навесц на дацо”, *пељати* „водзиц, провадзиц”.

наперац -ам (на дакого) *незак.* „прешвечовац; вершиц прицисок на дакого”: *Читал сом ю [драму „Іу Христови”] ту даскелім, та напераю на мне да „поукраїньчим” и да ю такой друкуєме* (КостПр 354); *Не сцел признац, але наперали на нього, та на концу признал* (Г. Р., Пвл. Бл.); *ридко ше гутори наперац на дакого „прицискац”* (В. Саб.). || Укр. *напирати* „исте”, поль. *parięcać* „исте”. ◀ Од *прец*, праслав. *perŭti* (рьгц).

наперац ше -ам ше *незак.* „прец ше, нацаговац ше з даким”: *Не сцече ше з такима як вон наперац* (Мк. Шан.); *Гвари ше наперац ше з даким* (В. Саб.). || Укр. *напиратися* (зак. *напертися*) „твардо вимагац дацо, уперац ше, дац ше на то”: *А чого ви так напиралися, аби жінки вписувалися до читальні?* ◀ Од *прец*, праслав. *perŭti* (рьгц).

наперсток¹ -тка х. „метална шапочка хтора ше кладзе на палец при шицу, с. напрстак”. Всл. *pararstek* „исте”, укр. *наперсток* „исте”. ◀ Од **perst*, праслав. *ръrstъ*. Од того нашо *персень*.

наперсток² -тка х. *бот.* „*Digitalis purpurea* L.” У укр. диял. *наперстник*, *наперсник*, у укр. диял. Словацкей *напарсток*, у слц. *páprstník*, поль. *pararstek*, серб. *напрстак*. ◀ Калк зоз немецкого языка (Тимко 53).

напинац -ам *незак.*: ~ *уха* „барз уважно слухац”: *А дзе баба ... / приповедац започала о предавних часох, / дзеци сцели би ю слухац, уха напинаю* (КостИдил 9). Слц. диял. *parinat’ oči* „ужерац ше” (SSN II, 322); ~ *главу* „пробовац ше здогаднуц”: *Штудирам, напинам главу же кому сом длужен за капус-*

ту 40 динари (В. Саб., Г. Р.). ◀ Од праслав. *perŭti/-pinati*, рьпг.

напинац ше -ам ше *незак.* „давац сили, напружовац ше; нацаговац ше”: *напинаю [ше] з остатньими силами зньишиц то-то цо само по себе ма присц* (Заря 1939, 43); *Нешка културни прогрес ше не да затримац па гоч кельо ше попове буду напинац* (Заря 14-15/1937, 10). Поль. *parinać się* „исте”, слц. диял. *parinat’ sa* „исте” (SSN II, 322). ◀ Оп. *напинац*.

напирени -а -е „розширени, розтрешени, не сциснути”: *Слама у балох спресована, не напирена, та є не добра за сцелєне* (В. Саб.); *Широка сукня єй напирена* (Ю. Пап); *Нескоро, у маю, не коп з ашовом, бо жем ... подзвигне ше, стої як пире напирена, не збита. Жем барз пресиха кед є така напирена, зато ше и шулька да будзе збита жем, кукурица люби збиту жем, лепше ше лапа за жем. Кед жем набринута, а вец ше спуци, та требиконїна з жилками остане горе, та ю витор висуши, у напиреной жеми требиконїна не сце буц, ю треба шац до убитей жеми* (В. Саб.); *а дзівки у червених чижмох и червених сукньох а у билич оплечкох (рукави були по локци а на концу було напирене)* (БиРК1937, 134); *треба заяци очесац льєбо оцеткац да їм волна будзе напирена и да ше нье направя кудли* (Заря 4/1938, 7, Й. Хромиш); *Вода кед ше змаржне теди ше шири. То значи, постава векиша, напирена* (НЗ 4-5/1941, 22). ◀ Оп. *напириц*.

напириц -им *зак.* „зробиц напиреним, розтрешеним”: *З култиватором лепше по-тарчовац заграду як з трактором, бо трактор барз заґажи жем, а култиватор напири жем, та легко до ней садзиц* (В. Саб.). Виведзене *понапириовац*: *Повязани овшани снопи мушиши порушац, понапириовац, да ше лепше осуша, бо ше овес помали суши* (В. Саб.). || Общеславянске дієслово *напириц* зме не зазначели у восточнословацким (Hal, SSN, Buffa). Серб. *пирити* „дуц”, *напирити* „надуц”: ~ *образе*, ~ *свињски мехур*, *напири гајде и засвира*, ~ *мешину*, *пара напири тесто* и оно постане *меко, стихија* *напирила птици перје*; рсй. *пырить* „буриц пире”, *растопырить* „розшириц”, *чес.*

puřeti, pouřiti se „надувац ше”. ◀ О походженю того дієслова исную два толкованя: 1) Наведзени паралели вяжу ше за праслав. *pruřiti* (se) (Machek 103, Фасмер). 2) По значеню подобни карп.укр. *piřiti* „вельо брац (до кишенки, меха)”, *napřiti* „вельо набрац; наоблекац вельо шмати”, *čes. vpiřiti* „уцискац” вяжу ше за -прец, праслав. *perti*, *рьц* (од хторого и нашо *наперац/напрец, уперац/упрец* и др.) (ЕСУМ).

написац -ишем зак. „зазначич з буквами”: *Написала, пречитала* [письмо] (нар. писня). Слц. диял. *parísať* „исте” (SSN II, 322).

написац ше -ишем ше зак. „поуписовац ше до даякого списку”: *Зишли ше* [газдове] *вещей и вещей раз, док ше тельо раз написали* *цо премогли художу* (ЕтнV 99); *Набав такоого овса, людзе ше напишу, буду брац тоту файту* (= людзе ше приявя же купя од це) (В. Саб.).

напити -а -е „пияни”: *Ишол тамаль шварни шугай напитки, / старгнул себе за калапчок рокити* (Етн9 ч. 124); *Гвари ше: идзе тачкаюци кед дахто идзе напитки або вистати, кед ледво идзе* (Вер. Рм.); *Кед стражар найдзе у Данскей напитого човека, положи го краине на коч и одвеже до гарешту да ше там вишипи и виветреє од алкоголу* (РН 5/1927, 4). || Слц. диял. *pariť* „исте” (SSN).

напихац -ам незак. „хпац, преполньо-вац”: *Конї напихали жалудки зос шеном* (РК 1941, 42, М. Ковач). ◀ Оп. *напихац ше*.

напихац ше -ам ше незак. „оєдац ше” (Мел. Пвл.): *Колача не будземе есц такой по полудзенку, не будземе ше напихац* (Ю. Рм.). ◀ Од *хпац*, а тото од **пхац/-пихац*.

напиц ше -иєм ше зак. 1. „загашиц сми-яд”. 2. „опиц ше”: *Як ше напили* [у карчми], / *та ше побили* (БиндКост 28). || Слц. диял. *pariť sa* „исте” (SSN II, 323).

наплациц -им зак. „заплациц дакому за його услугу”: *Мици Боже, чи ше дараз врацим / своей милей любосц да наплацим* (БиндКост 14). Серб. *наплатити* „достац пенежи за свою услугу; заплациц дакому за його услугу”. Не зазначени карпатски паралели.

наплашиц -им зак. „застрашиц, злекнуц”: [Челеднік] *цо ме гевтого вечара так наплашел* (КовМихНО 190). Слц. диял. *naplašit* „исте” (SSN), карп.русин. *наполошити* „исте” (Керча).

наплєсц -єєм зак. 1. „виплєсц вещей дачого”. 2. *прен.* „наприповедац гоч цо”: *Руски новини то клерикални поповски ... и вельо сличних глупости наплєтол* (РН 28/1936, 1). || Поль. *napleść* „исте (1–2)”, слц. диял. *napliet* „исте (1–2)” (SSN II, 324).

наплодзиц -им зак. „намножиц”: *Єдна житна мушка од яри до єшенї наплodzi дас 20.000 до 30.000 потомки* (РН 28/1937, 3); *Най [капитализм] препадне, бо наплодзел лєм вельо нужди* (РН 9/1931, 1). || Слц. диял. *naplodit* „исте” (SSN II, 325). ◀ Од *плod* (оп.).

наплodziц ше -им ше зак. „намножиц ше”. Слц. диял. *naplodit sa* „исте” (SSN II, 325).

наплювац -ам зак. 1. „вещей раз плювнуц на дацо, поплювац”. 2. „знєсц ваїчка (о мухах и под.): *вона* [коньска муха] *свойо ваїчка „наплюва” под скору животиньом, а зос тих ваїчкох звезду ше под скору мали хробачки* (НЗ 2/1938, 18).

напнуц -нем зак. „напружиц, нацагнуц”. Слц. диял. *napnúť* „исте” (SSN II, 320). ◀ Од -*пнуц*, праслав. *peři*. • ~ *уха* „почац уважно слухац”.

напнуц ше -нем ше зак. „напружиц ше, нацагнуц ше”. Слц. *napnúť sa* „исте”.

напоїц -ім зак. 1. „дац пиц води статку”: *док будзем твоя, / напоїм ци два [конї], / з тей студзенки мурованей* (Етн9 ч. 220). 2. „дац дакому пиц алкогольного напою”: *А єст таки людзе цо вельо раз бандура накармели и напоєли, гоч человек бул виновати, бандур гварел же є невиновати, бо му бул добри приятель* (ЕтнV 87); *стретнул сом пайташа та ме напоєл, лебо лепше повєсц напил сом ше як павук, та можем пойсц* (РН 7/1930, 2). || Слц. диял. *parožit* „исте (1–2)” (SSN II, 326). ◀ Од *пиц/-поїц*.

напой х. „алкогольне пице”: *Але цо будзе вечера, з того можеце есц, а цо будзе напой, у тим будзе отрова* (Етн29 210). || Слц. *пáрој* „чечносц за пице: вода, пиво и др.”.

слц. диял. парој 1. „алкоголне пице”; 2. „напиток за статок”, серб. *напој* 1. „напиток за статок”; 2. „пице”. ◀ Од *пиц/-поїц*.

напол присл. „наполи”, у старших авто-рох: [Прегварел] *жу бидному на пол мерт-вому заренку* (РН 17/1929, 7, Б); *вещей рази мож у високим паньским дружтве видзиц дами, котри су лем на пол облечени* (РН 16/1931, 3); *зохабели [го] дотлученого, на пол мертвого на влажней, ярней траву* (РН 17/1934, 3); *Гоч аустрийска Галиция була напол руска-українска а напол польска, ипак шицку власц мали там польски „немеше”* (РН 74/1926, 1). || Слц. диял. *napol „исте”* (SSN II, 327).

наполак присл. оп. **наполи**: *очи на полак завар и приповедал нам* (РК 1940, 42). ◀ Од *полак* (оп.).

наполи присл. „за половку, споли”: *Пробовал ме [учитель] нагвариц най дакус школуем дзивчата, най их медзи челядз пуццям... А я, як магарец, послушал наполи. Послал дзивчата школовац, а пуццел най сами себе драгу преправяю* (КовМихЦВ 79); *Пошол, дзвигнул ю, вона хора барз, аж наполи умарта* (Етн29 250). || Слц. диял. *napoly „исте”*: *napoli krumpel uvarené* (SSN). ◀ Од *пол(а)*.

[**наполичар**] х. „тот цо дакому роби жем споли (за половку урожаю): *Ирина ше надалей з натречарами и наполичарами борела, жем обрабляла* (ЖирошV 190). ◀ Од серб. *наполичар „исте”*.

наполніц -ім зак. „зробиц полним, ви-полніц”.

наполніц ше -ім ше зак. „виполніц ше”.

на полно присл. „з полним кочом”: *Дому ишли помали, на полно зос кукурицу, а под валадом шпивали* (РК 1938, 136).

напоминац -ам незак. (дакого и дакому) „опоминац, спозорйовац; указовац на дацо, надпоминац”: **а** (дакого): [Апостол Павло:] *я през три роки в ноци и водне не престал и зос слізами учиц и напоминац каждого од вас* (РН 21/1933, 3); *До того часу, гоч кельо пророкове напоминали людзох на добре, шицко було задармо. Поганство ше ширело. Людзе ишли лем за коякими ужитками*

(РН 57/1926, 3); [Ми нашо дзеци на їх хи-би] *часто напоминаме и с красним словом и з грозом* (РН 107/1926, 2, М. Поливка); *Од того часу якиши глас више ю напоминал пред злим и радзел ю у шицких ей стварох* (РН 8/1936, 2); *А я як видавач на тей свадзби до-бил власц од родичох свадзєбних да вас напоминам, да на тей свадзби имело пиєце и весели до рана будзеце* (Малацко). **б** (дако-му) *вельконоцне швецєне напомина нам и рижни правди нашей вири* (РН 18/1932, 2); *Напоминай [младенцом] да буду покорни и послушни владаром* (РН 5/1930, 2). || Слц. диял. *napomínať и nadpomínať „исте”*: *Doma zme ich napomínali ked volačo zlé porobili* (SSN), карп.русин. *напоминати „исте”*: *Бубнаръ ишов селом бубнувучи и напоминав челяди про вармецину* (Чорі). ◀ Од *праслав. ротьнѣти*, од хторого и нашо *спомнуц/спо-минац, опомнуц/опоминац*, кнїжкове *спо-мин*.

напомнуц -нем зак. „опомнуц, спозо-риц; указац на дацо, надпомнуц”: *пошол на свойо польо, але му [чуткарє-чуваре] напо-мли, же кукурици не шлєбодно ламац ані зос своей* (РК 1938, 133); *гочь ми як чешко, мушим напомнуц и то, же сом нашол и даскедьо заблу-дзели овци* (РН 92/1926, 2-4, вл. Дионизий). || Всл. *napomnuc „надпомнуц”*: *napomňi mi žebi som ňezapomnul* (Bartko 198). Оп. не-зак. *напоминац*.

напоютре присл. „другого дня од неш-ка”: *Кед дахто исти дзєнь придзе ище раз до дакого, у франти пригвари: Не бул сом у вас – напоютре будзе три дні* (В. Ерד.). || Слц. диял. (vsl.) *napojutre „исте”* (SSN II, 326). ◀ Од *ютре*.

напоютро оп. **напоютре**: *Укори го [оцец] нешка, покаре го ютро, посовитує на поютро, але шицко дармо* (РН 36/1928, 2); *Але яр марцова хвиля! Нешка крашнє, ютро дидж, напоютро инїг и нїгда хви-ля не стаємна* (РН 4/1932, 2). || Слц. диял. *napojutro „исте”* (SSN II, 326).

на правду присл. „насправди”: *Напи-шем и дам до нашого калєндара, бо то на правду и барз цикаве и барз имишнє* (ХК 1988, 120).

направиц¹ -им зак. „справиц”. ◀ Од *правиц*, праслав. *praviti*, *pravъ*.

направиц² -им зак. „унапрямиц”: але жандар не допуцел затримоване, влапел Шарџу за оглавок и сам помогол *направиц* [коч] назад до валалу (ПапгДюКШ 52). || Слц, диял. *paravit* „исте” (SSN II, 331). ◀ Од *правиц*, праслав. *praviti*, *pravъ*.

направка ж. „дацо наприповедане, плетка”: Не правда цо гуторя за ню. То лем *направка* (Пвл. Бл., Лев. Ск.). ◀ Од *правиц*, праслав. *praviti*.

направо присл. „на праву страну”. Всл. *napravo* „исте” (Sipos). ◀ Од праслав. *pravъ*, *praviti*.

направяц -ям незак. 1. „рихтац”: А дзи-*як уж то знал цо треба робиц, бо и вон гарло направял же ше будзе пополадню за паново пенежи ниц з паноцом* (Етн30 296). || Слц, диял. *naprávat* „исте”: *v kadzičke še sviňom napravia* (SSN). 2. „гуториц, складац на дакого дацо цо не правда”: *То єст таких людзох цо так направяю на других* (Пвл. Бл.). ◀ Од *правиц*, праслав. *praviti*, *pravъ*.

на празно присл. „з празним кочом и под”: А други иду [на польо] *на празно*, заєдаючи на кочу (РН 5/1934, 1). Слц. *naprázdno: vratiti sa ~ „исте”*.

на предай присл. „наменени предаваню”: *Дочули ше вони же єст у Пишкоревцох вельо а туней жеми на предай*. Пришили, опатрели и купели (РК 1927, 60); у Господінцох вельки хатар маю ... а жеми там єст више на предай (РН 2/1929, 3). || Всл. *na predaj „исте”* (Štolc 99).

напредз¹ присл. 1. „перше, спочатку”: И як уж визнали хтори Христов криж, ... так џу ньюм шиол вельки народ: *напредз од бліжей, як ше розлашело и по дальшим орсаџу, насходзели ше людзе вельо* (Етн30 92); Але ніхто ю не сцел [за жену], бо була барз недобра. Гоч ю хтори вжал, з каждым ше *напредз* побила (Етн30 202). 2. „перше, скорей од дакого/дачого”: Не старайце ше, мамо, ... ми пойдземе служиц. Цо, мамо, *напредз да [за] служиме? Цо нам найбаржей треба?*” (Етн29 222); Сину, най умрем *напредз я*, бо сом не годна твоей муки препатриц и прежаловац (Етн30 68). || Всл. *napridz* присл. „пер-

ше, скорей од дакого/дачого”: *chtori, bratu, napridz pojdzeme?* (Czambel) ◀ Од применовника *пред*.

напредз² прим. з жен. „опрез, напрез”: Послал цар дораз каруци и катонаци *напредз* нього. Припровадзели го *пред* цара (Етн29 258); Боб Янчи *дриля тот гордов напредз себе* (Етн29 301); Не мож препатриц як ше народ збегнул и дораз шицки конари таргали, ... а *напредз* Христа долу на жем пресцерали (Етн30 69); Вон ... увязал [шуре] *напредз себе, шеднул на каруцу, рушел ше* (Етн29 67). → Од форми *напредз* настала наша сучасна форма *напрез*. Гнатюк у своїх записох хасновал шицки форми того применовника: *напредз/напрез и опредз/опрез*. Не ясне чи вон записовал тоги форми праве так як их чул од приповедацох, чи их дакеди помишал з даєдними карпатскимима формами. || У восточнословацким зоз незмегчаним *д*: *napred* „вочи, опрез”: *napred nas prišli* (Buffa 170). ◀ Од применовника *пред*.

на предку присл. „на предней страни”: Дзивки заглавчок вязали коло пасу; нука мал пире ... *напредку* ше шнурки завязали; *поверх заглавчка* ше вязали пасово сукні (В. Саб.). Слц. *napredku „исте”*.

[**напредовац**] -дуєм незак. и зак. „посциговац лепши стан у ğаздовстве и под”: як ше народ у Керестуре розмножел, як у ğаздовстве *и* у боцацтве *напредовал* (Кост-Либера 62). ◀ Од серб. *напредовати*.

напредок присл. 1. „опрез других”: Тот [чловек] вжал прущик, вдерел з грубшим концом по роцку, дораз вайчак бежи *напредок*, а вецка так шором шицок *статок* за нїм (Етн29 23). 2. „предходно, пред даяку дію”: мой брат гуторел же вам *принєше єдного златого ташка цо на седем роки напредок вишпива кеди буду цесни роки и кедик буду бивни роки* (Етн29 215); Лем ше людзе уж *напредок* обаваю же не буду мац кукурици [кед не будзе дижджу] (РН 27/1939, 3). 3. *шпивац* ~ „водзиц при групним шпиваню”: Ані єдна свашка не сцела *напредок шпивац* (Люб. Як.). Всл. *napredek „предходно, пред даяку дію”: keby na predek o tym bula znala* (Czambel). • два (*три, пейц*

итд.) **роки** ~ „пред двома (трома, пейцома итд.) роками”: *Миронь младши бул три роки напредок, тераз є стариши* (Пвл. Бл.).

напрез прим. з *жен.* 1. „вочи”: У тим ... вишиол други фаркаш напрез нього (Етн30 220); Баба вишла напрез нього, питала ше му як вон нешка пребул з овцами (Етн29 239). 2. а) „на предню страну”: *Кед уж то-ти людзе на мосце були, а тота жена спод моста руцела дукаати напрез ніх у єдней хусточки завязани* (Етн30 140); *Патри-ле тераз напрез себе, цо увидиши* (Етн29 210). б) „на предней strani”. 3. „по часу або простору скорей од дакого/дачого”: *Горнякова хижа напрез вашей* (= перше Горнякова хижа, а вец ваша) (Люб. Як.). || Всл. *napred* „вочи, опрез”: *napred nas prišli* (Buřa 170). ◀ Од форми *напредз*?

напрейга присл. „крижом”: *Пошол на-прейга през польо, та скорей дошол.* ◀ Од *прейг* (оп.).

на преривацо присл. „прериваючи (бешеду, роботу)”: *Кед сом ше ей питала за андю Юсту, одвитовала ми на преривацо: „Га..., га...”, бо ми не любела повесц же андя хора* (С. Мйр.). ◀ Од *-рвац* (оп.).

напресц -едзем зак. „предуци пририх-тац”.

напрец -ем зак. 1. „у бешеди цильовац на даяку тему”: *Видиши ти ше його на цо вон цильює! Я думал – Сримец, а, воно, пале кадзи вон напар*” (КовМихГриц 17). 2. ~ **на дакого** „окончиц прицисок на дакого”: *Напарли на нього да зроби цо обецац* (В. Саб.).

напрец ше -ем ше зак. „напнуц ше, напружиц ше”: *Але ше його душевни сили так напарли же од того дня остал ягод даяки каліка у розуме* (ТвенМ 34). ◀ Од *-прец/-перац*, *праслав. perti*, од хторого и нашо *упрец, зопрец* и др.

наприклад модаль. „поведзме”. || Карп. укр. *наприклад*: [Робили люди денника, а то так денника] *наприклад* йак паничина (Закарп 274), слц. диял. *naprikład „исте”* (SSN II, 335). ◀ Од класц, *кладзем*.

наприкладац -ам зак. „накласц поверх дачого”. ◀ Од класц, *кладзем*.

наприпатрац ше -ам ше зак. „задоволіц ше припатраючи ше”: *а вец ше знова напри-патра на шор* [у попораєней хижі] *яки ве-чар зохабела* (Ю. Пап).

наприповедац -ам зак. „вельо нагуто-риц”: *Е, Мелано, баш ци добре циганка на-приповедала* (РК 1936, 105).

напросто¹ присл. „просто, крижом по найкратшей драгі”: *Тераз имем и напро-сто и по сцерні* (РамачРап 24). Поль. *na prost* „просто”.

напросто² присл.: *млец* ~ „млец зарно без ошиваня”: *парастки мліни, котри м-лю на просто. ... Пекаре купя од парастких млінох просту муку ... и буду ю сами ош-ивац* (РН 13/1932, 3). || Слц. диял. *naprosto* (млец) „исте” (SSN II, 335).

напроци прим. з *жен.*, у старших авто-рох: 1. „у напрямє”: *Дзвигнул праву руку та кивал з указуюцим пальцом напроци Ага-фій: Нашол сом ци питача!* (Г. Кост.); *и по-шли оганяючи ше на проци морю* (РК 1924, 161, М. Висл.). 2. „просто, наспрам дакого/дачого”: *Тот остров лежи у Стредожемним морю напроци того места дзе ... Нил уходзи до моря* (РН 1927); *на ново [сом] отворел древару у Вепровачу (напроци велькей карч-ми)* (РН 23/1937, 5). || Всл. *naproci* „про-сто”: *Tatarčisko bulo tam naproci tej starej virbi* (Czambel 603). 3. з поровнуюцим значеньом: а) „у поровнаню з даким/дачим”: *Наша просвітна робота напроци других валалох на досц добрей висини* (= у поров-наню з другима валалами) (РН 1932); *Я [ал-когол] польнім не лем гарешти и цемніци, але и шалени хижі и шпиталі! Цо шицки збойніци напроци мне?* (= цо шицки збой-ніци у поровнаню зо мноу) (РН 15/1937, 2). б) зоз значеньом „у одношеню гу дакому/дачому (з генитивом и дативом (або лока-тивом?): *Ви напроци латиньскей церкви як ружичка на ей калапе: латинє ваммагаю и браня вас* (Г. Кост.); *Напроци лоньскей це-ни у тим истим часу будзе то ипак знатне повекишанє* (РН 28/1933, 1); *[Жито у Керес-туре] найменей за штварцину будзе слаб-ше напроци лоньскому року* (РН 26/1937, 1); *живот єдного данского лебо немецкого зем-ледіца є цалком паньски напроци животу*

наших людзох (РН 37/1937, 1); кулук у нас напроци гевтому у большевиких цалком мали (РН 13/1936, 2). ◀ Од проци(в). Чежко утвердиц хтори з наведзених значеньох спадаю до нашей карпатской синтакси, а хтори кнїжково.

напудени -а -е „барз нагнївани”: Ан-дя була така як напудена (Пвл. Бл.); Напудени значи „нагнївани” (Лев. Ск.). || Всл. *vyrudzeni* „одогнати; злєкнути”, *vyrudzić* „одогнац” (Hal), слц. *vyrudeny* „одогнати; злєкнути”, чес. *vyruzený* „исте”, карп.русин. *напудитися* „злєкнуц ше”: *Дїтвак чогось напудився и почав верещати* (Чорі), слц. *vyruditi* „одогнац”, чес. *vyruditi* „исте”, слц. *ruditi* „гонїц, гнац”, укр. диял. *напудити* „злєкнуц”, серб. покр. *пудити* „плашиц, одганяц”, поль. *prędzić* „гонїц, гнац”. ◀ Од праслав. *prǫditi*.

[**напуйкац** и **напулькац**] -ам зак. „на-весц дакого на дацо (звич. же би робел зло)”: *Напуйкали го же би критиковал директора*. Ридко и форма незак. виду *напуйковац*: *кед сцу даякій свой план оствариц вец и дзеци напуйкую най беру пушки и най забиваю* (Заря 7/1939, 7, Б. Горки). ◀ Од сербизма *пуйкац* (оп.).

напукац -ам зак. 1. „барз напoлнїц”: *У Божовим дутяну таке напукане (= напoлнене з робу)* (Арв. дз.). 2. (дакому) „набиц (звич. дзецко по задку)”. ◀ Од оном. *пукац*.

напукац ше -ам ше зак. „моцно ше наесц, нахпац ше” (В. Саб.). Слц. диял. *napukať sa* „исте” (SSN II, 338).

[**напулькац**] -ам оп. **напуйкац**: *Предняци ...котри напулькали несвидоми народ, да ше бунї* (РН 46/1932, 2).

напупени -а -е „таки як надути, напучнети” (СС Мак.): *На очиглядно лисей глави мал калап два числа менши як би требал буц, а червени напупени ґамби викукую му з необривеней твари* (Сл. Шанта). Серб. *напупљен* „хтори вигнал пупча”: *напупљена грана*. ◀ Од **пуп*, праслав. *prǫrъ*.

напухнуц -нем зак. „запухнуц”. Слц. *napuchnuti* „исте”. ◀ Од *пухнуц* (оп.).

напучиц ше -им ше зак. „напнуц ше; зогнуц ше и напнуц”: *Напучел ше кед ше*

пращнел або кед ше з дачим силовал (В. Саб.). ◀ Оп. *пучиц* (ше).

напучнети -а -е „полни зоднука; таки як надути, як запухнути”: *а жита нешка яки класати, напучнети* (КовМихНО 238); *Дзепоедни платна, медзи нїма и керпари, праве вимагаю же би им нїтки не були та-ки збити як поліпени, але мегки и напучне-ти и прето за нїх лепше качане як пейґлане* (ПЗ 4/1973, 19, Лю. Медеши); *украд з дому полни кишенки вайца и ношел их ... предац*. *Еден стариши леґињ ... видзел же му кишенки напучнети* (КочЕвЦП 103); *Пред нїм ше створели руки ... попукани, зоз жулями, з напучнетима жилами и спечену чарну скороу* (КовМихНО 11). || Слц. диял. *napučnetý* „исте” (SSN II, 337). ◀ Оп. *пучиц* (ше).

напучнїц -неем и -їм зак. „напoлнїц ше, надуц ше, постац таки як запухнути”: [У чамцу] *ше намочела и пасуля, напучнела, та заробок не бул нїяки* (ФейИр 125). ◀ Оп. *пучиц* (ше).

[**напущиц**] -им зак. „охабиц, опущиц”: *Напущела го жена* (Пвл. Бл.); *Напущела го жена, вон уж и скорей бул охабени* (Люб. Як.). ◀ Од серб. *напустити*. Наш карпатски еквивалент *опущиц*, а синоним (з)охабиц.

нарабѣц -ям зак. 1. „трескац з дачим, руцац дацо”: *Страшне було окреме вноци кед витор задул, та нарабѣл з дзверми ле-бо облаками цо ше добре не заверали* (Ков-МихКап 47); *Дзецко нарабѣло з бависками, та их дотрискало; Прииол ферметик, нарабѣло, дуло* (СС. Мак.). 2. „вирабѣц, робиц паради”: *Шицки госци наставя пиц и нарабѣц* (РК 1930, 111). ◀ Од *робиц* (оп.).

нараз присл. 1. „одразу, несподзивано”: *Удумкох го нараз невесицно крочаї прервали* (РН 16/1928, 2). 2. „шицко (шицки) нараз, ведно”: *дзешец бразди орали ше нараз; бан-дур лем пошол, та почитал тоти бразди, вон знал котри чловек недобре орал* (ЕтнV 87); *А було два школи и еден маґистер. Не могол учиц обидва школи нараз, послал мне да учим тоти мали дзеци* (Етн29 IV). Слц. диял. *paraz* „исте” (SSN II, 341, 1–2). 3. слов. виражує зачудованосц, иронию: *Палє яки нараз постал добри*. ◀ Од *раз*.

нараїц -ім зак. „порадзиц”: ~ дзивки ле-
жиня, ~ лежиньови дзивку. ◀ Од раїц (оп.).

нарано присл. „наютре”: „Нїгда ю не гле-
дай [ложку под столом], єст ту ложки и
вещей, а вона ше найдзе нарано (Етн29 62);
Увидзиш ти нарано, док ти однешеш воду
(Етн29 44). Слц. *paráno* присл. „рано, зрана”.
◀ Од рано (оп.).

нарату присл. 1. „барз (кричац, йойчац,
радовац ше и под.): Ганя ше теди нарату
радує [унуком], ... та им вилагоди, вива-
рює и випека (ПапДюКер 27); [У хороти]
у розпуки заволовал Христа, курчел ше як
хробак ... и дар ше на рату (РН 45/1936, 2);
Чули сушеди же швинї нарату квича, на-
ратую у оборе (ПапДюВн 109). 2. „правля-
ци налогу, ‘на однімачку’ (дацо куповац и
под.): Але то [видаване руских кнїжкох]
ше може поправиц. Кед будзе наш народ пи-
тац своєю кнїжки, кед их будзе, так би по-
весц, „на рату” куповац, кед каждая руска
хижа будзе член нашої централней Про-
свити у Керестуре, теди тота Просвита
годна кажды рок видац не лем Календар, але
ище три-штири кнїжки (РН 43/1934, 1). ||
Всл. *paraty* и о *raty* „барз (кричац, йойчац)”:
žena žgrevala naraty (Lacko 29), *dzecko višči a*
kriči o rati (Czambel 614), поль. *rata*, частей-
ше мн. *raty* „помоц!”. ◀ Од нем. *retten* „ра-
товац”.

нараховац -хуєм зак. „зобрац коли-
чество шипцих”: Службено уж нарахова-
ли вещей як 100.000 людзох без роботи (РН
17/1931, 2).

нарвац -вем зак. 1. „витхнуц”: Карло
спаднул, та нарвал ногу (Пвл. Бл.). Слц. ди-
ял. *parvat* „исте” (SSN II, 348). 2. „повредзиц
з вдерењом”: Тото нарвате око не танцо-
вало нїгда так гнївац з єдного угла по други
(КовМихГриц 54). ◀ Од -рвац (оп.).

наредзени -а -е „одредзени”: Вона [цер-
ква] по Богу наредзена вихователька и вожд:
младосци, людзох и народох (РН 24/1928, 1).
◀ Оп. наредзиц¹.

наредзиц¹ -им зак. 1. „одредзиц, ушо-
риц”: Сушедово одпутовали, а дома маю
два мачки и пса, не знам кого наредзели да
их карми (Пвл. Бл.); Кед ей муж страдал,

а ей мац ходзела як з веслом и гуторела по
сушество: То ше не треба чудовац, бо то
так наредзене „так хтошка одредзел, поро-
бел” (Пвл. Бл.); Не знам хто ми наредзел да
ше ми послала мешачни мисионерски нови-
ни под меном „Гласник прс срца Исусовога”
зос Загребу (ЖирошМСМ 130). 2. „намес-
циц, розпоредиц”: Но дружба стариш на-
редзи двох од свадзєбних, док виду вонка зоз
хижи млодей шовѣрове, альбо браца, аби од
нїх зауставили калапи як залог (Вес 49); [Ге-
нерал] наредзел катонацох же би з каждой
страни обколелї Марка (Етн30 179); Стар-
ша сваика такой фришко наредзи стра-
жу на дзвери аби чим скорей лежиньох не
пуцели (Вес 35). || Слц. *pariadit* „розказац”,
слц. диял. *pariadit* 1. „розказац, одредзиц”;
2. „пририхтац, приготоуиц” (SSN), укр.
нарядити „организовац, розказац”, серб.
наредити 1. „розказац”; 2. „ушориц, по-
складац”: оружје почистио, нареддио. ◀ Од
*ред, праслав. *гѣдѣ*. Од того и нашо кнїж-
кове порядок, розпорядок, порядни, рядови.
Гоч дієслово наредзиц ма исту форму як и
сербизем наредзиц „розказац, с. наредити”,
воно ма значєня як и його карпатски пара-
лели, а то значи же є з нашої карпатскеї
лексики.

[наредзиц²] -им зак. „розказац”: зато
владика наредцєлѣ, да младїи священикѣ ...
служи (ЦапЦ 106). ◀ Од серб. наредити
„исте”, а то од *ред, праслав. *гѣдѣ*.

нарезац ше -ежем ше зак. експр. „опиц
ше” (М. Рм.). Слц. диял. *parezať sa* „исте”. ◀
Од резац.

нарикац -ам нєзак. 1. „барз плакац”. 2.
„плакац за умартим”. 3. (на дакого або без
обекта) „поносовац ше”: Не жалуйце тро-
шиц дзе ше роби о добрим вишколованю ва-
ших дзецох. Кед ше о тото не остарає, не
помогне вам познейше нариканє на недобри
дзеци (РН 6/1928, 4); Цали народ нарика на
тебе и мержи цє (РН 18/1932, 2); Швет на
валалє нарика, же не памєта такеї биди
(РН 10/1934, 1). Слц. диял. *pariekať* „исте
(1–2)”. ◀ Од общеславянского речи/рекнущ:
слц. *rieść*, поль. *rzes*, укр. *ректи/речи*, прас-
лав. *rekti, rekq*.

нарикачка ж. „плацена жена хтора на поволанку фамелії ходзи нарикац за умар-тим”: Було жени нарикачки, хтори знали нарикац, а тото єст и у неішайшим чаше (Радуловачки 122); я чула од моєй баби же у Коцуре то дараз єдналі, скорей булі та-ки жени у валале цо зналі краіне плакац, бо кед ніхто не плаче, та гоч и младе, та не розплаче ховане, та вец плацели тоти жени, з тим же то булі два-три цо знали краіне нарикац, та вец вони розплакалі хо-ване (ГардиТ). Серб. нарикача и нарицаљка „исте”. ◀ Од нарикац.

нарипац ше -пем ше зак. „опиц ше” (Лев. Ск., СС. Мак.). ◀ Од рипац (оп.).

нарихтац -ам зак. 1. „порихтац, при-рихтац”: Кед нарихтам мало, а гosci по-приходза, вец ше лем будзем ганьбиц (Сф. Мак., РуШ 1/2006, 7). 2. „намесциц, наште-ловац, порихтац машину, направи, наште-ловац”: нарихтац ланц на машини. 3. прен. „намесциц”: Кед на телевизії гумор, вони маю таких цо нарихтани да ше шмею (= по догварки, на одредзени знак ше шмею) (В. Саб.); Їх фирма виявела за червинску кексару же направили неісправни кекси. По-друцелі им тоти недобри кекси, то було на-рихтане (В. Саб.). || Слц. диял. narichtovať „исте (1–2)”: narichtovali jednu horu jedzeňa; narichtovali som si pluh na širšie brázdi (SSN II, 344). Серб. нарихтати „подесити, на-местити”. ◀ Оп. рихтац и рихтовац.

нариц -ием зак. „у векшей мири пориц, розриц”: дзе було дакус долінка, швині нари-лі, там воду не упило (В. Саб.).

наробиц -им зак. 1. „посцигнуц з ро-боту, заробиц”: Цо наробели мой дідо, моя баба, мой оец и моя мац то вони уло-жели до ... капіталу, до жими и до хижки (ЖиросМСМ 83). 2. „зробиц даяке зло, с. починити”: видно було же лем вон ве-прико-ви цошка наробел (РН 46/1928, 4, С. Ску-бан); Турок [людзом] вельо зл[а] наробел, а Марко их вельо раз охрanel (Етн30 186); И шицко ци дуплу заплацим цо ци наробел чкоди (Етн30 162); Шицки зла днешнього часу наробели недобри новини и кніжки (РН 1/1937, 3). || Поль. narobić „исте”, слц. диял. narobiti „исте” (SSN II, 344).

наровни -а -е „гніваци, хтори легко крижом одпове, одрубе”: Митрови ніч не имела повеси, бо Митро бул югас: строги, оштри, а и наровни (РН 43/1933, 2, др М. Б.); а такого наровного человека озда ище на швеце не було (РН 24/1936, 3, М. Ковач); Та жено, модльим це, май розум, бешедуї-ме краіньє, нье будз така наровна (Заря 8/1938, 6). || Поль. narowny и narowisty „ка-прициозни”, слц. диял. paramni и naromni „нагли, зли” (SSN). ◀ Од общеславянского нрав и норов: слц. и чес. trnav, серб. нарав, укр. и рсй. норов. Праслав. porvъ. Од того и нашо зноровиц ше „здуриц ше, почац ше каприциозно справовац” (оп.). Нашо **норов** „обичай” и **наровни** „наровни” кніжково-го походзєня: Бої ше пре сина ... прето же Андрій норовни, же му у валале грожа (Ков-МихЦег 25).

народ х. „жительство, людзе”: И як уж визнали хтори Христов криж, ... так жу ньому ишол вельки народ: ... насходзели ше людзе вельо (Етн30 92); року 974 помарла трецина народа у Францускей, як гваря лі-тописци од жими (РК 1936, 155). Слц. диял. národ „исте” (SSN II, 344). Од род.

народзєне с. „приход человека на швет, родзєне”: У Англиї число народзєньох ви-ношує 18 на 1000 (РН 2/28, 4). Слц. диял. narodzenie „исте” (SSN II, 345).

народзиц ше -им ше зак. „присц на тот швет, родзиц ше”: кед ви ше народзелі, вон [оец] не бул дома; пришол дому, ви ше пра-ве народзелі (Етн29 251); Не рушай ме, бра-ту, я твой брат, я ше по тебе народзел (Етн29 276). || Слц. диял. naroditi’ sa „исте” (SSN II, 345), укр. народитися „исте”. ➔ Под сербским упливом нешка место народзиц ше часто хаснуєме форму без префикса ро-дзиц ше: Родзел ше 1950. р.

нароїц ше -ім ше зак. 1. „намножиц ше”. 2. прен. „зявиц ше у вельким чишле”: У ва-лале [ше] нароєло наприґарох як печарки по дижджу! (ЛатякТал 154) ◀ Од рой (оп.).

нарок присл. „идуцого року”. Карп.укр. нарік „исте”. Оп. рок.

нароком присл. „з одредзєну намиру, с. намерно”. Всл. narokom „исте” (Czambel), укр. диял. нароком „исте”. ◀ Од праслав.

parokъ „намира, циль”, а то од дієслова *parekti* (*rekti* „повесц”) (ЕСУМ).

наромне *присл.* „нараз, несподзивано”, лем у Гнатюка: *Зишиол сам Бог з неба жу свойому синові и наромне опредз Христа станул и так гварел: Сину мой єдини наймилиш!* (Етн30 74) || Всл. *paremni* „барз швидки”, *paremne* 1. „барз”: *zlekla še ~ (Sipos)*; 2. „нагло”: *co še s telim ľudom tak naremne stalo* (Lacko 71); слц. диял. *náramne, naremne* и *naromne* 1. „барз”: *~ plakala*; 2. „швидко, нагло”: *tak ~ ědzvihaj* (SSN); чes. *náramný* „швидки; преїгмирни”; у текстох Александра Духновича *наремно* значи: 1. „нагло”: [У Шведскей и Норвежскей] *літо так наремно приходит, же под осем днями сніг и лед пропадаєт*; 2. „усиловно, вельо”: *Таліане наремно роблят*; укр. диял. *наремний* „нагли”. ◀ Од праслав. *gam-* (староруске *рамянь* „силини; швидки; велічезни”) (ЕСУМ).

нароснуц -ошнем зак. 1. „вироснуц”: *Дахто и нарошнє, па и остарєє, а подаєдни гласи не може вигваряц* (РН 2/1934, 3); [Коньови] *випадаю бочни [зуби] и до штирох рокох нарошню стаємни* (РН 36/1935, 3); У септембру зберайме шицки *жази, коровча, дзивину, цо наросла у загради* (РН 36/1937, 2). || слц. диял. *narosnuc* „исте” (SSN II, 240). 2. „пороснуц (о уровню рикох)”: *пре вельки дижджи рики ... нагло наросли, розляли ше и заляли велі и велі валали* (РН 29/1934, 3); Сава, Тиса и други рики наросли в недзелю и пондзелок на тельо, же грожела велька поплава (РН 15/1932, 3). Оп. *роснуц*.

нарубац -бем зак. „рубаючи наготовиц”: ~ *древа* „порубац векши фалати древа на топенє”; ~ *кукуручанки* „рубаючи приготовиц стебла виламаней кукуручанки за статок” (МудриАл).

наруби *присл.* 1. „з нукашню страну обрацени вонка”: *Бундичка [на бунди] була зоднука, а скоро звонка ... У дижджовних дньох бунду ше ношило наруби же би скоро не помокла* (ВаргаЛю 244); *а вец ше ю [лабду з ботоши] превращело на руби преїжа те-раз уж оформленей лабди* (ХомаМ 23). Карп. укр. *нарубы „исте”*. 2. „обрацени з дном наверх”: *Василь ... скоро више пожнел дому на*

вечеру. Даяка оштрейша жаздиня би му вера обрацела танєр на руби (РС 32/2012, 11). 3. *прен.* „барз гласно (врещац и под.)”: *йойчац* ~ „барз гласно йойчац и под.”: *Вецка заш ишиол, та стретнул фаркаша; фаркашови була глава у древе; так ричал, аж наруби* (Етн29 138). || слц. *rub* „други бок дачого”: *obrátit' niečo na ruby „обрациц наруби”*, укр. диял. *наруби „исте”*. ◀ Од праслав. *qrъbъ* „руб, край дачого”. ♦ *исц (пойси, виси)* ~ гвари ше о дачим недобре поробеним: *Гвари ше же дахто прежаздовал кед потрошел вецей як мал, кед му пошло наруби; Господарство почало назадовац, дзеци постали не послушни. Шицко му вишило на руби* (РН 8/1931, 4); *ношили велі и велі сусевирни, лєжомислєни людзе чежко заслужени жрайцар тей врачарки ... а врачарка млєла каждому цо сцєла, шицко наруби, шицко наспак, а гоч як було, швету добре було* (РН 3/1934, 4, Б.).

наруковани „прияті служиц войско”: *Шицки хлопи тєди, концом Другей войны, були наруковани* (В. Саб.); [Хлопи вечарамі] *Приповєдали о войнах, о дожицох „за катону” – кед були наруковани, кед служєли цара* (ФейИр 15). Оп. *руковац*.

наруковац -куєм зак. „пойсц до войска”. слц. *narukovať „исте”*. ◀ Оп. *руковац*.

наруцац -ам зак. „руциц, поруцац векше количество”.

наруцац ше -ам ше зак. „нашвидко ше наєсц”: *Наруцал сом ше, та ми чежке у жалудку* (Сф. Мак.).

наруциц -им зак. „одредзиц вельку порцию, с. наметнути”: *Алє [новтаруш] прави варошски дом, та го людзе омержели, / бо дванац форинти на хижу, на ферталь жєми / вецей плациц наруцєли* (Етн9 ч. 365); *управа цо зна на Керестурцох лєм ... порциц наруциц* (Заря 13/1938, 7).

наруцовац -цуєм незак. жу **наруциц**: *Яки муки кажди дзєнь вони наруцую на своіх подвладних* (КостПр 37). Оп. *руциц/руцац*.

наруцовац ше -цуєм ше незак.: 1. (з даким) „бавиц ше з дачиім животом; робиц з дакого шмих”: *судьба, котра ше од малючка зос нїм так наруцовала* (РН 43/1927, 2);

Ньедайце да зоз вашу народносицу таргую и наруцую ше идилопоклоньики процивславянства (Заря 13-14/1937, 2). 2. (з пенєжми) „барз трошиц, розруцовац пенєжи”: До Любляни прииол американски богач..., котри ше там наруцовал з пенєжми. Так за полудзенок заплацел 600 дин. Кед ше бритвел дал 500 динари (РН 20/1930, 1); Наруцовац ше з пенєжми то значи розруцовац пенєжи (Г. Р.). Оп. руциц/руцац.

наруче и наруче с. „количество (слами и под.) хторе ше влапи з єдну руку”: Наруче слами, наруче шена (Ю. Пап); Наруцал два наруча бетеліни пред кобулу (БаковВТ 31); Почал я вирубовац [кукуричанку] хтора узретиша и виношиц наруча на сцєрнянку (РС 1-2/2013, 11). • **вжац до наручя** „вжац єдно наруче до рукох”. Сцєл сом себе упукац кукурици; вжал сом слами до наручя, ... запалєл сом ю (Етн30 200). Слц. náručie „исте”: držať v náručí, brať dieťa do náručia. ◀ Од рука.

[**наручиц**] -им зак. „поручиц, бештеловац”. ◀ Од серб. *наручити*, а то од рука.

наручок -чка х. „штранг на кефетику за хтори ше водзи, трима коня”. Всл. *naručki: koňa za naručki cahal* (Czambel). ◀ Оп. рука.

насада ж. „крижне древо хторе трима ліву и праву санку (єдна насада напредку, єдна назадку)”: Насади то дас 15 центи груби прости древа котри ноишли патос санкох (Фа 96). Укр. *диял. насад „исте”, поль. pasad „исте”, слц. násada „пориско, ручка алату”*. ◀ Од праслав. *saditi* „класц; садзиц”.

насадзиц -им зак. 1. „посадзиц”: ~ *древка, ~ квеца* (Ю. Пап). 2. „положиц вайца под квоку одн. квоку на вайца”: Насадзєла ши уж вайца? (Ир. Фин.); треба лєм швижи вайца под квоку насадзиц (РН 39/1937, 2); А я себе порадиц, / квочку себе насадзиц (нар. писня); Того мешаца ше кури починаю ньєси. ... Кед ше дайєдна розквочи треба ю насадзиц на вайца (Заря 5/1937, 7). Слц. *ди-ял. nasádzat’ „исте”* (SSN II, 249). ◀ Оп. *са-дзиц*.

насадзовац -дзєм незак.: ~ *вайца* „класц вайца под квоку”: Жєни закончовали тканє, шали до заградох, насадзовали квоки (ФейИр 19); За насадзованьє виберайце стрєд-

ньєй велькоси вайца и од здравих курох. Пред насадзованьєм треба вайца препатриц чи маю зародок (Заря 5/1937, 7).

насампредз присл. „перше, скорей шицкого, спочатку”: На сам предз модліме на слїдуюци вопросы цо скорей отвит нам послац (РН 2/19, 2, текст др М. Гайнала од 1915); Насам предз звикол бачи Предняк жу свойому обисцу. Ушорєл го, як сам сцєл и гумно и хлїв и кармик и хижу (КостПр 52); На сам предз длужни су родичи на добре науцовац дзєци свойо (РК 1925, 29, Дю. Биндас); Циль є нашому празднованю [дзєшєцрочніци РНПД] на сам предз, да ше шицки народолобци вєдно зидзєме, побєшєдємє, порадзємє (РН 30/1929, 7, Д. Биндас); пред св. Службу окончєл наш паноцєц о. Тимко пошвєцанє насампредз дзвонїци, а по тим и дзвона (РН 28/1935, 3, Єдєн з Риту). || Всл. *nasamipridz „исте”: vona nasamipridz kozu puščila* (Czambel), *nasamipridz, najsampridz: nasampridz sebe zasedfi* (Buffa 171), укр. *насамперед „исте”*. ◀ Од на + сам + предз, а тото од примєновніка *пред*. Оп. и **на сам предок**.

насамо присл. „без присуства других”: цалу годзину ши ковал план як ме дорвєш насамо да ше виноносуєш на Петра (КочишКроч 41). Серб. *насамо „исте”*. Нє зазначєни карпатски паралєли.

на сам предок присл. рид. „насампредз”: Прєшлого року сом написал даскєльо слова о качкох, а того року сцєм дацо повєси о курох. Алє на сам предок мушим повєси, жє ту цалком иншак стої як при качкох (РН 44/1937, 2). || Всл. *nasampredek: nasampredek robota a potem placa* (Buffa, 172).

населїц -їм и **населїц ше** -їм ше зак. „приселїц ше”: Зоз Земплинскєй столїци ту змє населєли. Кєд змє ту населєли, то було шицко лєм вода Алє тєраз уж их єст дзєшєц раз вєцєй як тєди кєд ше населєли (Ос 5); Дзє лєм вони [Руснаци] населєли, вишадзи затримали свой язык и народносц (РН 1/1933, 4). Оп. под *селїц (ше)*.

насербац ше -ам ше зак. 1. „нахлїпац ше” (Сс. Мак.); Насєрбал ше юхи, та нє сцєл анї мєса (В. Саб.). 2. „опиц ше”: При-

шол дому таки насербани „напити” (СС Мак., В. Саб.). ◀ Оп. сербац.

насиловац -луєм зак. 1. „зробиц усиловност”: *Вчера якошик насировали, та поробели до вечара* (Г. Р.). 2. „зоз силу положиц, намесциц”: *Вец вибите багро насировал назад же би и до нього, його дзири, вошол други конец колчка* (Фа 53).

насилу присл. 1. „применюючи силу”: *Таке дзецо постане себичне, насилне, обшедне го мамуна, па гоч (на) спредовзку, гоч насилу однеє люцке, а дакеди и крадне, лем да вещей ма* (РН 10/1928, 2). || Слц. *nasilu* 1. „применюючи силу”; 2. „по каждую цену”. 2. а) „не з дзеку, лем прето же ше муши”: *Їх син любел робиц лем з машинами на полю, а з коньми не любел, з коньми насилу робел* (М. Рм.); *Але питајме ше: чи дзивка котра зна на силу поџач замишиц, кромплёву юшку увариц подоїц краву, заплацац кошулю, чи вона уж добра џаздиня ... ?* (РН 23/1935, 2) || Всл. *našilu* „исте”: *İem tak našilu jedla* (Buffa 172) б) „барз чекко, ледво”: *Патъ яке хуџе [праше] – на силу ходзи* (РК 1925, 148).

насипац -пем зак. 1. „наляц”: *Зограла води, насипала до єдней кадзи* (Етн29 93); *Кед сом ше преходзел з Пешту до Будзина, / „Насип ми, качмарко, червеного вина!”* (Етн9 ч. 285). 2. (сипкацей матерії, зарна) „усипац”: *Насипал жита до меха*.

насициц -им зак. „зробиц ситим, засициц”: *ем, да насичим празни жалудок* (РН 47/1932, 2).

насициц ше -им ше зак. 1. „засициц ше” (Пвл. Бл.): *Гвари ше тому цо барз сце єсц: на, бодай биш ше насичел!* (В. Саб.); *гладни людзе у пустинї наєдли ше, и насичели ше* (РН 27/1930, 4, М. Мудри); *И шицки єдли и насичели ше* (РН 3/1932, 3); 2. *прен. „задоволиц ше”: Давам вам го [пенєж] да ше насичице* (РН 18/1930, 3, М. Ковач). || Слц. *pasýtiť sa* „исте (1–2)”, поль. *pasycić się* „исте” (1–2).

наскалац ше -ам ше зак. „наскакац ше, напаратовац ше”: *Булі шицки штирме сушедово хлапци у нас, так ше наскалалї* (Лев. Ск.). ◀ Оп. скалац ше.

наскладани -а -е 1. „нашпоровани (пенєж)”: *Як ше я мам? Ша правда же ми ніч не*

хиби. Мам цо єсц, мам дакус и наскладани џрайцари. Але, але... цо то будзе з нами Руснацами! (РН) 2. „назберани з добродзечних прилогох (пенєж)”: [Криж] *котри набавени до нашої церкви зоз наскладаним пенєжом понайвещей богобойних женох* (РН 29/1937, 5). Оп. складац.

наскладац -ам зак. 1. „покласц, поскладац векше количество дачого”. 2. „нашпоровац (пенєжи)”: *я уж тельо заробел и наскладац же сом могол [у Америки] и комотнейше жиц, але до краю више ме цагало* (РН 24/1928, 3). Поль. *naskładać pieniądze* „исте”. 3. „назберац медзи собу добродзечни прилоги (у пенєжу)”: [Придал му] *красни дарунок у пенєжах, хтори вони медзи собу наскладали* (РН 105/1926, 2); *Потребни пенєж [за куповане дзвона] наскладали сами вирники* (РН 28/1928, 3). ◀ Оп. складац.

наскладац ше -ам ше зак. „назберац медзи собу добродзечни прилоги (у пенєжу)”. ◀ Оп. складац.

наскоро присл. 1. „швидко, за кратки час”: *Тота млада чуточка [кукурици] наскоро пуци ценки нїтки [власки]* (РН 1/1939, 3); [У войнох] *Велї валали зошицким препадли, а хтори и остали, не мали досц жительох же би ше сами од себе наскоро розмножели и празну жем обрабляли* (КостПр 165); *Нїхто ані у сну не думал, як є блїско вичности – як наскоро стане пред судом Божим* (РН 84/1926, 3). 2. „неодлуга, пошвидко”: *А наскоро медзи нїма [брадлами] загурча машини* (КостИдил 16); *почал мулатовац, пиц, а потим и краднуц и наскоро ше нашол у страшной цемніци* (РН 12/1930, 2). || Слц. *naskore*, *ридко* и *naskoro* присл. *заст. „кратки час”: čakali ho ~ v Pešti*, слц. *диял. naskoro* 1. „нашвидко”; 2. „швидко, нагло” (SSN). ◀ Оп. скоро.

наслужиц -им зак. „заробиц як слуга”: *Знаце цо, дзеци мойо – оцц им гуторел –... идзце служиц, наслужце себе пенєжи, можеце ше оженїц* (Етн29 19).

наслухац ше -ам ше зак. „задоволиц ше слушаючи”: *Вежне тоту шкатулу ..., кед почне [шкатула] грац! Але не веря ше наслухац* (Етн29 177). Оп. слушац.

насмаковац -куєм зак. 1. „дац смак єдзеню (з додаваньом присмачкох)”. 2. (дакому) „похваліц пред даким єдзене и з тим му отвориц апетит на исте”: *Насмаковал дзецку, та так єдло!*

насоліц -ім зак. „посоліц месо за жиму”: *Сланіну треба насоліц и куриц* (В. Саб.).

наспак присл. 1. „зоз сподком наверх”: *Кед нам ше даяке цесто при печеню заліпи за тепишу, ... вець обрациме тепишу наспак и сподок тепиши обложиме зоз влажну ренду* (НКух 93). 2. а) „цалком иншак, обратно”: *Але то не правда и история живота указує баш наспак т. є. цо вецей дзецох [єст у фамелиї], то су баржей талентирани* (РН 68/1926, 3); *Так би требало, да заробели нарасти, але на жаль ствар стої цалком на спак* (РН 31/1932, 3). б) „не добре, не так як треба (о роботи, бешеди и под.): „*И видзи ше ми же гоч як обрациш, више нам идзе якош лебо наруби, лебо наспак, лебо горєбздом* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152); *а врачарка млєла каждому цо сцєла, шицко наруби, шицко наспак, а гоч як було, швету добре було* (РН 3/1934, 4, Б.). || Слц. диял. naspak „исте” (SSN). ◀ Од на-спак, а спак од праслав. оракъ „обратни”, орако „назад; наспак”. ♦ **гоч ше ~ обрациш** „ніяким концом ци не попуцим”: *Знал, видзел вельо раз же жена ... мала право, а вон не сцєл єй дац за право, гоч ше наспак обраци* (РК 1940, 30, М. Ковачъ; ~ **швета 1**) „дацо викривене, очудацєне и под.”: *Облєчиво сама шила ... Хто будзе ношиц облєчиво наспак швета. Дзецом ше не пачєло* (МедЛюЯвор 116). 2) „не як треба, недобре”: *Пришла на високу функцию, а роби шицко наспак швета* (В. Саб.); *У Коцуре идзе наспак швета, на власци тоти цо не знаю водзиц валал (= идзе начудо, недобре)* (В. Саб.); *Шицко наспак швета тота державя роби: предава жем странцом* (В. Саб.). || Слц. диял. naspak sveta „исте (1–2)”: *То је naspak sveta dom* (SSN).

насплєтац -ам зак. „наприповєдац неправду, гоч цо”: *Ти єй насплєтал койцо у мойо мєно* (КочЄвЦП 154).

насподку присл. „долу, на дно дачого”. Слц. диял. naspodku „исте” (SSN II, 354). Оп. сподок.

насподок присл. „долу, на дно дачого”. Слц. naspodok „исте”. Оп. сподок.

наспориц ше -им ше зак. „намножиц ше, нароснуц у векшим чишлє”: [Печарки] *котри ше у влажней жеми наспоря на корєню дрєвка* (РК 1927, 144). ◀ Оп. **спориц ше**.

насправди присл. 1. „наисцє”: *То ше насправди случєло*. 2. „у ствари”: *шицки ше лєм поносуєме на драготню: не мож докупити, не мож вижити...* А на справди драготню нїгдє не мож найсц, бо людє так жиє, як да нїч не драге, але шицко прєтунє (= а у ствари драготні нет) (РН 64/1926, 3); *У пошту ше тримаю забави з таньцями. То робя и дружтва за младеж, котри твердза, же не рушаю нїчиєй вири, а на справди зос свою роботу їажа закон божи и церковни (= а у ствари зоз свою роботу гажа закон)* (РН 11/1931, 1); *Службєно уж нараховали вецей як 100.000 людзох без роботи, але на справди єст их вельо вецей* (РН 17/1931, 2); [У 13. вику видумани барут.] *Оружє постало тєраз такє страинє и опаснє, же шицки були прєшивчєни, же войни будзє од тєраз вельо мєнєй и буду вони кратки. А на справди постали вони частєйши и страинєйши* (РН 41/1932, 1); *Хвалї ше „Заря” же батогашє мали у нашим валалє [Вербашє] вельки успих зос основаньом їх клуба. На справди ше у нас ані не позна же би постояли даяки батогашє. Шицки ше нашо людзє тримаю вєдно и гарню ше до своєй церкви* (РН 3/1935, 3); [Дума же шицко зна] *лєм вон єдини розумни. А на справди вон найдурнєйши мєдзи дурнима, празни лопов, котри више муши буц горє баш зато бо є празни* (РН 7/1936, 2). || Укр. насправді „у ствари”. З тим другим значєньом у сучаснєй бєшєди и литературним язику хаснуємє сербизєм у **ствари**. ◀ Од на-с-правди, а то од правда, праслав. pravъda < pravъ „прави”.

[наспрам] прим. з ґєн. 1. значи положєнє прєсто, спрам дакого/дачого: *Нєприятєль завжал положєня з другого боку рики наспрам нас*. Наш єквивалєнт примєновнїк ґу: *на нашєй гранїци ґу Мадярскєй на прєходу велька гужва*. 2. виражує поровнуєцє значєнє: *Цо то шицко вєрєдзи наспрам попатрунку очох твоїх красних, цємних и*

белавих; наспрам лічкох твоїх червених и здравих? Ти найкрасиша моя голубенько шива! (М. Вин.) Наш еквивалент применовник проци: цо то вредзи проци попатрунку твоїх очох. 3. у функції обекта виражує становиско, одношене гу дакому/дачому: природа [ше] влада наспрам дзецка так исто як и наспрам человека (РН 28/1937, 4). Наш еквивалент применовник жу. ◀ Од серб. *спрам* (оп.).

[настава] ж. „преподаваня у школи, наука”. ◀ Од серб. *настава*, а то од *ставити/стављати*, праслав. *stav-iti*.

наставац -ам нєзак. 1. „починац, наступац”. 2. „поставац, творец ше”. || Слц. діял. *nastávať* 1. „починац, зявйовац ше”: *nová móda nastáva*; 2. „приходзиц, наступац”: *nastávaju smutné čase* (SSN). ◀ Оп. *настац*.

наставиц¹ -им зак. „подложиц”, лем у Гнатюка: *Як уж нізко бул [буздовань], Сучка-Янчи наставел чоло, буздовань му спаднул на чоло, дораз ше зламал* (Етн29 231). Слц. *nastaviť* „положиц у напране дакого/дачого, подложиц”, всл. *nastavic* „исте” (Hal). ◀ -*ставиц/ставяц*, праслав. *staviti*.

[наставиц²] -им зак. „предлужиц”. ◀ Од серб. *наставити* „исте”, а то, як и нашо *наставиц*¹, од праслав. *stav-iti*.

настарчиц -им зак. „сцигнуц давац (дакому/дачому дацо) або сцигнуц поробиц дацо”: *Цожд заробел, настарчел и потрошиц, а за дом не остало ніч* (РН 13/1934, 2); *А мал тот Феликс барз легкомислену жену ..., котрей не мог пенєжи настарчиц* (РН 49/1934, 4); *Купцох [у месарні] було више вецей, не могло ше настарчиц* (ЖиросV 140); *Вон зос соїм слушком Михалом настарчели шицку роботу окончиц* (РК 1925, 121). || Слц. діял. *nastarčiti* „исте” (SSN II, 355). ◀ Од *старчиц*.

настац -анєм зак. 1. „наступиц, почац”: *настала ноц, настало лето; Настал август, кед тлачидба, / пришло швето Преображение* (Етн9 ч. 362); *Настали заш красни дні, та ше зос роботами понагляме* (РН 8/1931, 3); *таки часи настали же человек ані своєї власней кошулі не може вериц* (Ков-МихНО 141). || Укр. *настати/наставати* „исте”: *настали страшні часи, настала зи-*

ма. 2. „постац, створиц ше”: *Слунко уграло воду на морйох и озерох, преправело ю на пару, дзвигло пару горе, а од неї настали хмари* (РН 68/1926, 2); *У Бачкей и у Сриме, створел ше нови руско-укрїнски швет, а Керестур настал його глава* (КостПр 95); *безбожни професор твердзи, же Бога нет, же швет настал сам од себе* (РН 15/1934, 1). || Карп.укр. *настати* „постац”: *С того жрофства она половіну даровала жеби настали мнішкі на світі і мнісі* (Етн9 84). Українське літературне *настати/наставати* тижма и значене „постац/поставац”: *Який те пер поганий нарід настав на світі*. Слц. діял. *nastať* „исте” (SSN II, 355). ◀ Од -*стац*, праслав. *stati*.

настац ше -стоїм ше зак. „у достаточней або векшей мири стац”: *Шеднеме дакус на лавочку? – питал ше Яни кед ше уж дакус настали пред хижу* (ЛатякТал 27).

настирчиц ше -им ше зак. „назбирац ше, нацискац ше”: *Жени ше настирчели коло дзецка* (В. Саб.); *Нешка недзеля, настирча ше коло дзецка, та му годно зоч спаднуц* (КостОс 99–100). ◀ Од *стирчац*.

на стояци и на стояцо присл. „у стоячим положеню”: *паленку на стояци випил и пошлі вонка* (РН 7/1930, 3); *Кед госц придзе до хижы, треба го на стояци поздравкац* (РН 19/1935, 4); *едол цалком мало и то на стояци, више ше дзешка понаглял* (РН 25/1935, 2); *Та шедні, не будземе на стояцо* (ИГК, ШВ. 1/2015, 155). || Поль. *na stojąco* „исте”, слц. діял. *nastojáci* „исте”. ◀ Од *стац*.

настрадац -ам зак. „прецерпиц утрату, чкоду; дожиц нещесце”: *подчас богослуженя звалєла [ше] єдна церква и 30 особи животом настрадали* (РН 27/1927, 3). || Карп. русин. *настрадати* „исте”: *невинно настрадати* (Чорі). ◀ Од *страдац*.

настрах присл. „барз”: *А настрах сом ше, настрах повадзел / зоз своїм власним орґанізмом* (Дю. Папг., Шветлосц 1-4/1999, 5); *я, як ше гвари, дудрем аж настрах* (РК 1933, 46, М. Ковач); *Настрах сом вистал, настрах сом ше злекла* (В. Саб.); *настрах вельо* (ЧаканСаф 151). ◀ Од *страх*. Не зазначени карпатски паралели.

настрашиц -им зак. 1. „зоз свидомим страшенъом виволац страх при даким”: *Єд-на жена ше прибрала за босорку, та сцела злєкнуц дзеци. Дзеци ю набили же их сцела настрашиц* (шк. сост.). Слц. *nastrašit* „исте”. 2. „виволац страх при даким, злєкнуц дакого”: *шпекуляция, котра насправди настрашела Французох* (РК 1925, 128). ◀ Од *страх*.

настред прим. коц. оп. **наштред**. Слц. диял. *nastrəd* „исте” (SSN II, 258). Од *сред*.

настресац -ам зак. 1. „натресц (од горе)”. 2. „накласц, намишац”: *Настресали шицкогo до того напризашу* (= шицкогo накладли) (В. Саб.). Од *тресц*.

на сухо присл. „у сухим стану”: *Пейґланє „на сухо” и „на жимно” окончовало ше зоз качацим праніком и зоз розвалку* (оп. под *качац*) (ВарґаЛю 247).

насцеліц -ім зак. „престрец слами под статок”. Слц. диял. *nastelit* „исте” (SSN II, 356). Од *сцеліц*.

насходзени -а -е 1. **насходзени людзе** „вшелійки людзе, збераніна” (Пвл. Бл.). 2. „рошліна або коров хтори зишол у вельким чишле” (МудриАл).

насходзиц ше -им ше зак. „поприходзиц у векшим чишле”: *Насходзели ше там вельо майстрове правиц таку ґалию* (Етн29 1); *насходзели ше людзе вельо* (Етн30 92). Слц. диял. *naschodit* sa „исте” (SSN II, 350). ◀ Од *ходзиц*.

натаракац -ам зак. оп. под **таракац**.

натаргани -а -е „боляци од натаргованя, напружованя”: *Натаргани ми мускули* (Г. Р.); *Натаргани ми жалудок* (= боляци ми брухово мишици од натаргованя, напружованя) (Г. Р.).

натаргац -ам зак. 1. „таргаючи набрац”: *натаргац квеца*. Слц. *natrhať kvety* „исте”. 2. „з натаргованъом повредзиц, зробиц боляцим (о руках, мускулах)”: *Копала сом з мотику тварду жем, та сом себе натаргала жалудок „з натаргованъом, напружованъом зробела боляцима брухово мишици”* (Г. Р.); *Рубала сом з лопату змарзнуги иніґ на мосцику, та сом себе натаргала мишици на руках* (Г. Р.). 3. **натаргац дижджу** „при-

несц дижджу”: *Тот витор натарга дижджу* (= тот витор так дуге же найскорей принєше и дижджу). ◀ Од *таргац*.

на таргацо присл. „таргаючи”: *Витор дуге на таргацо, часто „тарга”* (В. Саб.).

натарговац -гуєм *незак*. „потарговац, поцаговац”: *Хлапец трима краву на штранґу, а крава ше одганя од мухох и натаргує хлапца; Дзеци фурт натаргую мацер: Мамо, купице нам тото, купице нам гевто*. Од *таргац*.

натарговац ше -гуєм ше *незак*. „однімац дацо єден од другого”: *Натарговал сом ше з усташом зоз пушку* (= однімали зме пушку єден од другого) (КовМихГриц 155); *а мнє уж руки зболели як ше з нїм [немирним псом] натаргуєм* (КовИрНебо 18).

на твардо присл. 1. „твардо”: *Же би бурки [на оплечку] випатрали ширише, оплечко ше мушело на твардо викрохмаліц и крашнє випейґлац* (ВарґаЛю 216); *положимо на твардо увариц 4 вайца* (НКух 29). 2. „насиґурно, набизовно”: *На твардо поведз оцови най жем не дава под аренду приватнікови, лєм задруґи* (Пвл. Бл.); *Натвардо ше довгварели; Лєм ше сину, не звер так на твардо нікому, бо не знаш цо у нїм лежи, чи ци не начкодзи на здравлю або на щєсцу* (Жи-рошМCM 85). || Слц. диял. *natvardo* „исте (1–2)” (SSN II, 375).

[натеґач] х. „прибор за цаганє вина з гордова”: *З лоповикох ше правели натеґачи за цаганє вина з гордова* (М. Рм.). ◀ Од серб. *натеґач*.

нательо присл. 1. „у велькей мири, барз”: *Сава, Тиса и други рики росли в недзелю и пондзелок на тельо, же грожела велька поплава* (РН 15/1932, 3); *Алє [батогаше] грекокатоликох на тельо мержа, же чувствовали за потребно, да осную „Зарю”* (РН 28/1934, 1); *Боґаче ше одвикую од живота худобних на тельо, же себе не можу ані задумац живот худобного човека* (РН 13/1933, 3, М. Винай). 2. „лем у одредзеной мири”: *Поповіч ю [заповедз, розказ] послу-хал на тельо, же ше виселєл з парохіяльного дому, ... алє ше з Керестура не виселєл* (Кост-Либєр 115). ◀ Од *тельо*.

[**натентац**] -ам зак. „нагвариц, навесц”: *Якош сом го натентала* (Ир. Фин.); *Хтошка ю натентал, хтошка ю обрацел* (В. Саб.). ◀ Оп. *тентац*².

натиц -ием зак. „затиц, набрац” (Сф. Мак.): *Купел сом на яр праишата од нього. Барз швидко натили* (ЛатякТал 172). Од *тиц*.

наткац -ам зак. „з тканьом приготоуиц”.

натлачиц -им зак. „з тлаченьом достац одредзене количество, меру”: *Натлачел 50 метери*.

нато присл. 1. „потим, теди”: *На то жазда надума: Пойдзем я зоз дому* (Етн30 261–262). 2. „на тоти слова, на тото питане”: *Пришли вони до Зомбора, поили просто до бирова. Биров жазда! добре будзе? Биров на то одповеда: Бул ту вчера солжабиров (= биров на їх питане одвитуе)* (Ос 98); *худобни человек ... ше пита бировови ...: чи то, пане, наисце яраш змераю? На то одповеда биров, пан новтаруи: наисце помераю (= на їх питане биров одвитуе)* (Ос 99); *На то одповедли худобни: Биров-жаздо! добра то комедия кед не знаце же нашо дзеци не маю хлеба (= на його слова одвитували худобни)* (Ос 104); *И на то поишол биров од нїх гетка, не сцел вецей нїч мишац до тей роботи* (Ос105). || Слц. *nato* „потим, теди”: *Nato Nemci prekročili hranice Československa*, слц. диял. *nato* „теди”, карп. русин. *на(в)то* и *на те* „потим, теди; на тоти слова”: „Ты мене любиш?” А він навто: „Не знаву” (Чорі), серб. *нато* „потим, теди”: *Нато се негов отац поново оженио* (МС); *Наши напредују – гласно рече Грбић, а нато сва дјеца оживјеше* (РСКиН). 3. „прето, з тим целью”: *Шеф ту нато же би мерковал як роботніки робя*. Всл. *majster tam nato žebi dožiral* (Buffa 172). ◀ Од *на-то*.

на то: 1. а) буц на то „буц гербни, важни”: *Пале яки на то „пале яки важни, гербни”* (Сф. Мак.). **б) у функції атрибута: на то** „дацо окремене, екстра”: *Сце мац авто таки на то* (В. Саб.). **2. а) аж (и) на то** „барз, у велькей мири; добри, фини, не гоч яки”: *Бицигла ми аж и на то икрипи и дро-ти ше таргаю* (РС 43/1996, 18); *Домаишні сватово сердечно дочекали госцох, аж и*

нато. Бул богати полудзенок, як на свадз-би (Ю. Пап); *Потьки мам аж нато!* (= вельо) (ЧаканСаф 130); *То бул полудзенок за шицких нас, аж нато!* (ЧаканСаф 131) Всл. *až natelo „исте”* (Hal). **б) аж и поза на то** „поверх нормалней, похоплівей граніци, поверх мири”: *Кед ми пожичиш пенежи, то будзе барз добре, а кед причекаш же бим ци их врацел до рока, то будзе аж и поза на то* (Гел. Мед.). ◀ *Нашо на то* похodzi од старшей форми *над то*, цо потвердзую и карпатски паралели: слц. диял. (шаришске и спишске) *na(d)to: až nato maš dosc* (SSN), польске *nadto: on jest nadto dumny* „вон барз пишни”, *poświęcasz mi nadto uwagi* „пошведуеш му пребарз вельо уваги”, *mieć nadto „мац шицкого надосц”, nie nadto „небарз, не особено”, tego (już) nadto „то уж превельо, пребарз”*. Значи, нашо наведзени вирази у прешлосци глашели: *буц над то, (таки) над то, аж (и) над то, аж и поза над то*.

натомест присл. „место того”: *А вон вше ноши [кніжки], а не може их позберац, бо кед єдну принеєше, а натомест три справя [= видрукую]* (Етн29 269); *Вивезол буяци, та натомест купел други кармиц* (В. Саб.); *И кед хробак дажде погубел даєдну кукурічку, я натомест такой другу зоз черепка подсадовал* (ПапДюКер 17). Укр. *натомість „исте”, поль. заст. natychmiast „исте”*. ◀ Од *место*.

натопиц -им зак. 1. „накласц огриви до пеца”. 2. ~ **на дакого** „почац ше вадзиц або набиц дакого”: *Натопце на нього, та ше змири (= набийце го, та ше змири)* (В. Саб.); *Натопелі на нього (= набили го)*.

натохмац ше -ам ше зак. „досита ше наєсц, налопотац ше” (Мел. Пвл.): *Им [хлопом] лем да ше натохмаю, напию вина и паленчиски та здихац* (РК 1937, 80, М. Ковач). Всл. *natochmac „нахпац”* (Hal). ◀ Од *тохмац* (оп.).

наточиц -им зак. „точаца наляц”: *а вон себе наточел вина зоз гордова до єдней чуторки* (Етн29 1). Слц. диял. *natočit „исте”* (SSN II, 371). Од *точиц*.

натрапиц ше -им ше зак. „намучиц ше”: Сон и одпочивок ци будзе сладки як мед, кед ше пред тим натрапиш у роботи (Чакан-Бас 90). Од трапиц ше (оп.).

натрафиков х. „шалени, дургов”: Кед дахто дацо глупо пороби, повеме му: знаже ши натрафиков (= знаже ши бул шалени) (Г. Р.); Гвари ше: таки як натрафиков кед дахто гоч цо приповеда (Лев. Ск.). ◀ Неясне. Можлива вяза з виразом **вдерени а не потрафени** „дакус не як треба”. Не зазначени карпатски паралели.

натрафиц -им зак. „наисц, потрафиц”: „... Але видзим я: ми не натрафели на добре место.” (ТвенМ 187); при копаню фундаменту натрафели ... на груби слой твардого камену (РН 2/1931, 2); Раз сом на нього натрафел у шовѣра Петра (РН 13/1934, 3). Слц. natrafiť „исте”. ◀ Од трафиц (ше) (оп.).

натрепац -пем зак. 1. „вельо накладсц, наруцац”: Кед жена вари и вельо накладзе, натрепе до гарчка, та ше гвари же вельо нагутляла (М. Рм.); натрепала до ней [корпи] тельо бажажиї, же ей аж уха пукали, кед ю ношели до приклетя (РН 25/27, 3); На коч вельо натрепал слами, шена, гною (В. Саб.). 2. „набиц, набухац”. Слц. natrepať з обидвома значеннями.

натресац -ам (з даким/дачим) незак. „везц по диргацей драги”: Коч натресал з нами (= диргало з нами). Слц. diaľal. natriasaf: natriasá nas na tomto voze (SSN). ◀ Од тресц (оп.).

натресац ше -ам ше незак. „везц ше по диргацей або неровней драги”: Най идзе до Вербасу на контролу, дзе ше будзе, хори чловек, натресац по Нови Сад (Г. Р.); Тельо зме ше натресали на кочу.

на тресацо присл.: **шпивац, бешедовац** ~ „з тресацим гласом” (Ю. Пап).

натрец -ем зак. 1. „з трецом пригото-виц”: ~ бундави, яблука и под. 2. „начухац”: натреме руки з цеском, та нас не будзе болиц (РК 1960). ◀ Од трец (оп.).

[**натречар**] х. „тот цо роби дакому жем з трецого, те. два тречини урожаю дава газдови жеми, а тречина остава йому” (М. Рм.): Пейц-шейсц роки прејду, постанѣи натречар, вецка вежнѣи салаш з поли (Ла-

такТал 77). ◀ Од серб. *натрећар* „исте”. Оп. и наполичар.

натрешени -а -е 1. „хторому розтреше-ни, не ушорени шмати, фризуря и под”: Родичи синови, дзивки поведза: Ушор тоту фризурю, не ходз таки натрешени (Г. Р.); Натрешени то таки як отрехло, начудо облечени (В. Саб.); Як натрешени то нігда не пошорени, гвари ше: пошол дажде таки як натрешени (Лев. Ск.). 2. „таки цо не до швета, нестаточни”: Була сом раз у церкви, та там були шицко кояки натрешени: ед-на вишла на пол служби, гварела: Идзем я накладсц на огень (Г. Р.); Натрешени то нео-гутани, глупи кояки (В. Саб.). || Значеню под 2. блізде восточнословацке *natresly* „неста-емни по характеру, справованю” (Hal) и *strešeňak* (Buffa 261). ◀ Оп. **стрешени**.

натрояк присл. „на три способи”: На мадярским хованю ше натрояк модлели Оченаш: по мадярски, по сербски и по руски (Г. Р.). ◀ Од три, трояки.

натрушиц -им зак. „потрушиц одредзе-не количество”: Меркуй як єш, не натруши ми по хижі. ◀ Од трушиц (оп.).

натюра ж. „характер”: Пр[е]познал тот чарни дябол чловека по його натури же вон його годзен жу себе прицагнуц и улапиц (Етн30 86); Тоту исту крив и натуру (тем-перамент) нашилдзели и ми южнославянськи Русини од наших прадідох (РК 1932, 21, Дю. Биндас); Два шори сом мирно поорал, кед при трецим коні ше почали круциц. По-неже я од натури нагли а и любим лац, шиц-ко сом преклял цо на жеми (РН 35/1929, 3, М. Ков.). || Всл. *natura* „исте”: *planu naturu* та (Sipos), поль. *natura* „природа; харак-тер”. ◀ Од лат. *na:turu*.

натурбаловац ше -луем ше зак. „намал-третирац ше, натрапиц ше”. ◀ Од *турбало-вац* ше.

натутмани -а -е „дудраци”: Н. Н. дудре же мало зароби. То више таке натутмане (Н. Ерд.). ◀ Од *тутмак* (оп.).

натха ж. 1. „запалене шліжацей скороч-ки у носу, с. кијавица”. 2. „грипа”: Уж два тижні мам натху (Вер. Рм.); Нашо нови-ни явели же у Европи поновно панує опасна

натха, котра ше звичайно вола шпаньольска хорота (РН 3/1927, 1). Слц. *nádcha* „с. кијавица”, карп.русин. *натха* „исте” (Чорі), мадь. *pátha* „исте”. ◀ КочишЛР 120 наводзи *натха* як мадяризем, але указує на нетипову пременку мадярського *h* до нашого *x* и допущує же слово у нашим языку не мадярського походження. По Голубови-Копечному у ЕСУМ-у слово настало од „надихац ше”, т.е. „надихац ше недоброго воздуха”.

натхави -а -е „хтори ма натху; грипозни”: Часто була *натхава* (ЛатякТал 35). Слц. *nádcHAVŭ* „хтори ма натху”.

натъоркац ше -ам ше зак. „опиц ше” (Люб. Як., Г. Р.). Хаснує ше и форма *начоркац ше*. ◀ Неясне.

наужиц ше -ием ше зак. „зазнац, дожиц у достаточней мири (дачого доброго и ирон.)”: Но, а я ше *наужила* самого добра попри тебе. Лепше би ми було да ме мац у пелюхах задавела (РН 22/1930, 2, М. Ковач); А жалосц ше претворела до радосци. До велькей радосци. Як ше ей *наужиєме* (РН 44/1935, 3). ◀ Од *ужиц* (оп.).

наука¹ ж. 1. „учене”: Так и школярска наука, така є спочатку горка як на ореху лупа, а як ше виуча и достаню свой хлеб, теди *заживаю* з ореха ядро (Етн30 3); Дзецко за тоти два тижні [док не ходзело до школи] у науки *заостало*, а учитель го *муштровал* (РС 7. 01. 1949). 2. „настава”: Исто так з дому не треба *пуцац* дзеци скорей як пол годзини *пред науку*, бо кед ше их скорей *пуци*, та ше *понайвецейраз* *блукаю* по *улічкох* и *робя* *даяку пакосц* (РН 14/1936, 3); 3 *теліма* *дзеци* [100 дзеци] у єдней класи не може учитель *успишно науку провадзиц* (РН 45–46/1937, 2). Укр. *заст. наука* „учене; настава”, серб. *наука* „учене, обучоване”. З оглядом же нашо стари мали школи и на Горніци, виројтно хасновали и слово *наука* з наведзенима значенями.

[**наука**²] ж. „система знаньох”. ◀ Розширене у нас под уплївом язичия и сербского языка.

научени -а -е „навикнути, привикнути”: Бул *научени* при *сушедох* у *Коцуре*, а на стари дні *поишол* *бивац* до *Вербасу* (Пвл.

Бл.); *Кед крава научена* *лем з єдного боку доїц* *ше*, *кед ю сцем з другого боку доїц*, *такой* *ше фарта* (В. Саб.); *Ми у Войводици не научени* *на коже* *месо*, *а у даєдних крайох* *єдза* (В. Саб.); *У тих крайох Сава* *часто* *вилїва* *и людзе* *уж на то* *научени* (РН 16/1932, 2); *Ми не научени* *тримац* *вельо швинї*, *кури* (Пвл. Бл.); *Микола не сце* *присц* *з Нового Саду* *бивац* *у Коцуре*, *там є* *научени* (Пвл. Бл.). || Всл. *naučeni „исте”*: ја *пауџена* *fšeliĵak*, *lem dobre* *ñe* (Buffa 173).

науциц -им зак. 1. „звладац, усвоїц даяке знанє”. 2. „навикнуц ше”. ♦ *кед ши Данилка* (*Яника, Якимча, Марчу* итд.) *не научел*, *анї Данила* (*Янка, Якима, Марю* итд.) *ши не годзен науциц* „кед ши го як мале дзецко не научел, не научиш го анї велького, младого треба учиц, воспитовац” (РК 1930, 158, М. Биркаш); *Найле҃хчейше* *робиц* [з дзецми] у *початку*, *познейше* *уж* *чежко*, *бо навик* *то* *єдна мука*, *а одвик* *уж* *два*. *Зато* *гутори* *и наша* *пословица*: „*Кед ши не научел* *Яника*, *Янка* *уж* *чежко* *научиш*” (РН 71/1926, 2).

науциц ше -им ше 1. „звладац, усвоїц даяке знанє”: *Ми* *ше* *зоз шестру* *научели*, *наполудньовали* *и* *поишли* *до школи* (шк. писм.); *Ипак* *сом* *ше* *цошика* *и* *там* *научел* [у класи дзе було 300 дзеци] (РК 1927, 131). || Всл. *naučić še „исте”*: *jake* *ši še naučil* *remeslo* (Czambel); слц. *naučit sa „исте”*. У суч. бешеди и лит. языку, под уплївом сербского, частейше з тим значеньом хаснуєме *неповратну* *форму* *научиц*, *напр.* *школяре* *гуторя*: *уж* *сом* *за ютре* *шицко* *научел* *место* *уж* *сом* *ше* *шицко* *научел*. 2. „навикнуц ше”: Але [коще] не *сцекло* *одо* *мене*; *так* *сом* *ше* *длуго* *занїмал* *зоз нїм* *же* *ше* *на* *мене* *научело* *и* *не* *сцело* *пойсц* (Дефо 53); *Научело* *ше* *дзецко* *римполїц*, *та* *го* *мушим* *римполїц* (С. Мїр.); *людзе* [ше] у *повоєних* *роках* *научели* *на* *койцо*, *чого* *нешика* *нет* *и* *без* *чого* *ше* *мож* *легко* *обисц* (РН 8/1931, 3).

науковац -чуєм *незак*. 1. „поучовац, учиц дакого”: *На* *сам* *предз* *длужни* *су* *родичи* *на* *добре* *науковац* *дзеци* *свойо* (РК 1925, 29, Дю. Биндас); *Твой* *старши* *син* *любел* *Мадярох*, *аж* *и* *тебе* *научовал* *же* *би* *ши* *панским* *языком* *бешедовал* (КовМихЦВ 43); не

чежко на добре науковац [дзеци], але чежко од злого одучовац (РН 8/1932, 4, М. Полівка); [Яким] Почал так робиц як го сушед науковал (РН 31/1936, 3). 2. „тримац поучни бешеди, казанї”: Народ приповеда, же у тей церквочки науковали св. Кирил и Методий, же там служели (РН 33/1927, 2). || Слц. паїсаџ „поучовац, учиц дакого”, поль. паусзаџ 1. „исте”; 2. „проповидац”, серб. наукавати 1. „исте”; 2. „проповидац”.

наушедовац ше -дүем ше зак. „нашедац на подлогу або на дно (о праху, писку и под.)”.

нафришко присл. 1. „на швидко, у швидкосци”: Вежне го [Митра] вода, та го неше. А я цо будзем робиц так на фришко? (Етн29 VI). 2. „швидко”: Нашило ше даскельо и нашо Русини у Керестуре, котри то започали [шац хмель], але пре нестаетну цену хмелю на фришко занягали (РК 1927, 141, Ред.). 3. „неодлуга”: Його вира ... глаши, же на фришко будзе конец швета (РН); Теди ше народзела идея (дума), же да ше збудує у Р[уским] Доли церквочка, цо ше и на фришко зисцело (РК 1935, 169). || Слц. ди-ял. nafriško „исте (1, 2)” (SSN II, 268). ◀ Од фришко (оп.).

нафуркац -ам зак. 1. „з фурканьом достац (меду)”: Нафуркали вельо меду. 2. „нападац, навяц (о шнігу)”.

нахаркац -ам зак. „наплювац харкаючи”.

нахилїц -їм зак. „нагнуц”: Бачи Грицо нахилїи погарик и силно ше зморици (Заря 4/1939, 3).

нахватац ше -ам ше зак. „на швидко и мощно ше наесц” (СС. Мак.): Коза ше нахвата, та достала преганячку (Г. Р.). ◀ Од хватац (оп.).

на хватаци и на хватацо присл. у виразу **есц** ~ „нагло есц, брац нараз вельки фалати до устох”: Ту не мож понагляц [бешедовац], то треба помали. Досц же єм на хватаци и же робим дринжаючи, а о тим треба помали бешедовац (КочишПП 46); Пороззрабовали ми макух од нього, єди так на хватацо бо учителька лем цо не пришла (Фалц Любка, Венчик 22/1999, 8). ◀ Од хватац.

нахладзени -а -е „прехладзени”: Лебо, милостива, болї Вас око. Нахладзене є або премоцоване (РН 96/1926, 2, М. В.); пан Виловац ... бул кус нахладзени (Заря 13/1938, 4).

нахладзиц -им зак. „прехладзиц”: Кед дробизџ нема води вон лїжа шнїг и ляд, а од того нахладзи себе гарло и престава ше несц (РН 5/1937, 3).

нахладзиц ше -им ше зак. „прехладзиц ше”: Мушела конїчкови на каждим брежку дац да одихне. Так ше и конїчок и вона нахладзели (РН 56/1926, 2, О. Кост.). Слц. ди-ял. nachladit sa „исте”, всл. nachladzic še „исте” (Buffa 169). ◀ Од хлад-, хладни.

нахмурени -а -е „нахмуреной твари”.

нахмуриц ше -им ше зак. „нахмуриц твар”. ◀ Оп. хмуриц ше.

на ходзаци и на ходзацо присл. „ходзаци, у ходу”: Жена уж вечар була така вистата, на ходзаци спала (В. Саб.); Кед зме з Костаном вечар ишли од тлачацей машини, вон на ходзаци заспал и вдерел ше до хижы (В. Саб.); Не лежал, на ходзаци хоровал и умар (= анї не лежал хори) (В. Саб.).

находзиц ше¹ -им ше зак. „у достаточней або векшей мири ходзиц”: Находзел ше док не нашол шицко по дутянох. ◀ Оп. ходзиц.

находзиц ше² -им ше незак. „буц дагдзе змесцени, исновац дагдзе”: бо у удобного ше не находзело вецей, єден подли конь и єдна мала крава (ЕтнV 99); автомобил ше рушел и вдерел до єдней буди, у котрей ше находзели два жени и куповали койцо (РН 44/1928, 1); Щера зме ше зишили шицки нашо Русини цо ше ту находзимо як колонисти на єдну пораду зос нашим паноцом о. Я. Будинским (РН 7/1932, 4). ◀ Оп. ходзиц.

нахпац ше -ам ше зак. *експр.* „досита ше наесц, налопотац ше”. Слц. парчаџ sa „исте”. ◀ Од хпац.

на хрипацо присл. „з хрипацем гласом”. ◀ Од хрипац.

нацагани -а -е „подпити” (Вер. Рм.): Пришол нацагани (В. Саб.).

нацагац -ам зак. 1. „набрац цагаючи, навицаговац”: Нацагай им [кравом] води,

да ше понапиваю (= зоз студньовим каблом насип води до валова) (РК 1932, 83); Браца нацагали до золніці сламу и, кед на пацери задзвонело принесли ю до приклетта (= нацагали зоз брадла слами) (РН 6/1934, 1). Слц. паћаһаћ воду „исте”. 2. „наношиц або навожиц дацо чечке”: Нацагали древа зоз леса. 3. (дакому): Гвари ше и: **нацагац дакому**, „випляскац дакого” (СС. Мак.). 4. ~ **рейтеши** „розцагнуц често за рейтеши”: Давно сом нацагала рейтеши, а тераз не мож та не мож, дре ше често як карта (В. Саб.). 5. ~ **крави (кози) млеко** „з доеньом спонукнуц краву (козу) же би припушчала млеко”: Кед вам млада коза направела вимне, треба ей нацагац млеко, треба ю почац доіц (В. Саб.). ◀ Од цагац.

нацагац ше -ам ше зак. „опиц ше”: Чловек любел пиц. ... Микола Брежунов ше вше задзерал до нього ... кед ше Поплава нацагал (КочЕвЦП 198).

на цагацо присл. „на розцаговацо” (СС Мак.): Ми шпивали на цагацо, цагаци шпиванки зме шпивали „розцаговали зме при шпиваню” (В. Саб.).

нацагнуц -нем зак. 1. „розцагнуц, напнуц”: ~ **фейдер** „розцагнуц фейдер”; На концу требало лем нацагнуц шпарґу ведно зоз стрелу, націльовац ... пуциц стрелу (ХомаМ 17). 2. (по даким и на дакого) „моцно вдериц дакого (з паліцу, прутом и под.)”: Та теди нацагне по югасови зоз паліцу. Удерел го раз, югас дораз спаднул на жем (Етн29 54); Нацагне на шарканя, ... шаркань ше дораз нацагнул на жеми (Етн29 55); Нацагнул по нїм з паліцу яки є длуґи (Вер. Рм.). 3. а) „облечиц”: Нацагнул панталони и бежал до роботи (Ю. Пап). б) „надзац”: На концу ше луцу знова нацагло [на конарчок] назад и пицок бул готови (ХомаМ 15). 4. ~ **руку** „нацагуюци руку дац дакому дацо”: Вжала влас тота дзивка, дияволова жена, нацагла руку, дала тамтому под посцель (Етн29 263). 5. „зацагнуц”: а) ~ **пушку** „зацагнуц, порихтац цвенчок пушки за поцаговане, виштрелене”: Кед дойдзе там до леса, обачел єдного фаркаша. Нацагнул пушку, та цилує до нього (Етн29 117); Бачи Янко бул добри ловар, на хторого фазана нацаг, тот

не сцекол (В. Саб.). Всл. пасаһнус пушку „исте” (Ласко 85), слц. паћаһнућ пушку „исте”. б) ~ **годзину** „накруциц фейдер годзини”. ◀ Од цагац/цагнуц.

нацагнуц ше -нем ше зак. 1. „розцагнуц ше”. 2. „нацагнуц ше после спаня”: Гриц ше нацагнул, живкнул (КовМихГриц 127). 3. „спаднуц з цалим целом, розцагнуц ше”: удери го [шарканя] з тоту паліцу, шаркань ше дораз нацагнул на жеми (Етн29 55). • **дзень ше нацагнул** „дзень постал длугши (концом жими)”.

нацаговац -гуєм незак. 1. „розцаговац, напинац”. 2. „облекац”. 3. незак. ґу **нацагнуц** (5.б): ~ **годзину** „накруцац фейдер годзини”: Годзина котру не треба нацаговац находзи ше у политехники у Цириху (РН 14/1928, 4).

нацаговац ше -гуєм ше незак. 1. „нацаговац ше после спаня”: Янчи ше заш нацаговац почне, та гутори: „Ейне, вера сом твардо заспал” (Етн29 42). Слц. паћаһоваћ са „исте”. 2. а) „правоциц ше, спричкац ше з даким”: [Поради о розоружаню] Видзimme, же то тельо як ніч, а тельо ше з тим наоружаньом ... нацагую (РН 28/1932, 4). б) „провоковац на битку; биц ше”: Шицки троме лапаю Ивана и нацагую ше з нїм. Вон ше шмело бори з нїма. Янеза и звалел (НЗ 7/1938, 8, Задунайов). . Слц. паћаһоваћ са „исте”: s tebou са ја паћаһоваћ nebudem. 3. „вирабцяц, франтовац”: Але ми ше з нїм нацаговали, як то звикли леґине, кед ше спомедзи нїх даєден женіц рихта (РН 105/1926, 2).

на ценко присл. „на ценки фалати, пасма и под”: До истей запражки ше на ценко порезало кромплі и попекло ше их пред пальом да омекню (ХомаБл 182). Слц. natenko „исте”, всл. на ценко pokrac (Hal).

нацепло присл. „цепло”: Облекол ше ~ .

нациганіц -їм зак. 1. „наприповедац неправду”. 2. (на дакого) „обвиніц дакого приповедаючи о нїм неправду”: Тот младши жец не бул дома у тот час, а стариши жец нациґанел на нього же вон свойому швекрови не верни (Етн30 153). Слц. диял. пасіґаніћ „исте (1, 2)” (SSN II, 244). ◀ Оп. циґаніц.

наики *х. мн.* (єд. наик) *файта груш-кох* (О. Тимко 55). ◀ Неясне.

нацильовац -люєм *зак.* „унапрямиц оружие на циль”: *На концу требало лем нацагнуц шпарџу ведно зоз стрелу, нацильовац до означеной мети, пуциц стрелу* (ХомаМ 17).

нацине *с., звич.* зб. **1.** *кер.* „цагаци стебла ґереґох и диньох”: *Купелі єден фалат жеми при Дунаю под дині, та ше им зродзело дині; єдно нацине ше вицагло аж на Дунай* (Етн29 66). **2.** *коц.* „цагаци стебла ґереґох и диньох; наджемни стебла кромплъох”. **3.** „ценши стебла даєдних рошлінох”: *Кед човек мал вреди по целу ... На покриву нажату лебо тоту на нациню требало легнуц, и то голи* (ОлеярЯк 216). || *Укр.* *диял.* *натиня* „лісце поджемних плодох”, *поль.* *па́с* „наджемни стебла и лісце кромплъох и под.”, *рсь.* *натина* „исте”, *слц.* *диял.* *pacina* „исте” (SSN II, 244). ◀ Од праслав. *пaтъ*.

нацинцац -ам *зак.* „навесц, нагвариц”: *Єдна жена здурела мужа процив сушеда, та муж штрелял до сушеда з пиштольом. Нацинцала мужа да забиє человека* (Пвл. Бл.); *Идз нацинцац Мирона най ище раз навола на телефон пайташа* (Пвл. Бл.); *Гвари ше нацинцац дакого „нагвариц”* (Лев. Ск.) Оп. и *натентац*. Не зазначени карпатски паралели. ◀ Неясне.

нацмагани -а -е „напити, пияни” (С. Мйр.): *Цмагнул дакус „дакус ше напил”, гвари ше и: нацмагани* (С. Мйр.). ◀ Од *цмагац* (оп.).

нацмагац ше -ам ше *зак.* **1.** „барз ше напиц води, млека и под.” (СС. Мак.). **2.** „опиц ше” (СС. Мак.): [Легине] *на свадзбох як браца ше любели, так по руски, нацмагац* (РН 1/1934, 3). ◀ Од *цмагац* (оп.).

нацо *присл.* „нач”: *Ей, зацалі му до по-яса: „Нацо тебе шестра наша?”* (Етн9 ч. 22) *Слц.* *диял.* *пасо* „исте” (SSN II, 248). ◀ Од *на* + *цо*.

нач¹ *присл.* „прецо, пре яку причину”: *А я им [родичом] гварел же нач ше будзем учиц кед я лепше знам як наш учитель* (Етн29 VI); *Позно легац, а вчас ставац, / нач ше було и одавац* (Тон ч. 137).

нач² як скрацена форма акузативного злученя *на цо*: **1.** *значи же дія унапрямена на даяки объект: пришила до Керестура ко-мендия на дроту, та ше нашо дзеци маю нач припатрац* (= дзеци ше маю на цо припатрац) (РН 41/1936, 3, М. Ковач); *Англія ше нье решава ньи нач* (= не ришує ше нї на цо) (Заря 7/1939, 3). || *Слц.* *диял.* *па́с* „исте” (SSN II, 248). **2.** „нацо, на яки циль”: *Медзи нами Русинами єст вельо таких хторих треба лем поучиц нач да свой маєток дарую же би з нього бул цо векши хасен за шицких нас* (РН 21/1936, 2); *прецо Бог створел и нач человеку жену?* (Заря 14-15/1937, 16). ◀ Применовник *на* + заменовник *цо*.

началник *х. церкв.* (у бешеди ше вигваря *начальнік*) „руководитель молитвеней групи”: *До єдного [молитвеного] венца треба дванац особи и с тих дванац єден ма буц началник лебо начальница* (ЖирошМСМ 148). ◀ Оп. под. **началница**. У литературним языку меновник достал и значене сербско-го *начелник*.

начальница *ж. церкв.* (у бешеди: *началь-ница*) „руководителька молитвеней групи”: *Начальница то главна жена на ружаницо-вей молитвеней ґрупи (венцу). Було петнац жени у ружаницу, єдна була начальница: одредзовала хтора цо ше модли. Начальница у Ружанцовим венцу стара ше о венцу, а кед дахто з венцу умре, вона водзи молитву при умартому* (В. Р., Г. Р., СС. Мак.); [У молитвеней групи] *єден ма буц начальник лебо начальница* (ЖирошМСМ 148); *Назва начальница походить од того же вона кажди вечар моделе-ла и начало „початок”, цо други члени венца не обовязни. Вони маю вимодліц лем своєю тайнство* (ФейИр 79). ◀ Од *цсл.* *начальник* „руководитель; починатель”, а то од *начало*, *начац*, *почац*.

начапкац -ам *зак.* „чапкаючи накласц”: *требало на грубо начапкац тей чарней мас-ци на рендочку и зоз ню повиц палец* (КолесарД).

начапкац ше -ам ше *зак.* „нафарбиц ше (о женох)” (В. Саб.). ◀ Од оном. *чапкац*.

на чарно *присл.* **1.** *офарбиц на чар-но „офарбиц з чарну фарбу”*. **2.** (*куповац, предавац*) *на чарно* „на недопущени спо-

соб". Всл. на *čarno predavac* „исте” (Lacko 44). 3. **на чарно (ше ношиц)** „облекац чарне як знак жалоби”: *Вельо у нас млади жени на чарно ше ноша, / ище вецей таки дзеци цо през оцох ходза* (БиндКост 28); *Чом тота жена на чарно?* [= чом є облечена у чарним?] (Ир. Фин.).

на час присл. 1. „у потребним чаше, без запожнення”: *Сцигли на час*. 2. „дочасно, на кратки час”: *славели триюмф, же його [народу] моц зніщели, то лем на час було* (РК 1928, 32, Д. Биндас); *прерива на час бешеду же би ше здогаднул* (МКовЦег, 33).

начас у злученю **начас му (ей, им** и под.) експр. „най му будзе, най будзе по його; даремне му то кед є таки” (Гел. Мед., Г. Р.); *Ти дацо приповедаш, а мнє ше то не пачи, та ци повем: „Но начас ци! (= най ци будзе, приповедаш таке глупе)”* (Ю. Пап); *Я чула од моєї баби: Начас ей тота краса кед є така люштава* (ту би значело: даремна ей тота краса); *Начас му и тоти яблука цо покраднул, лем да не поламал конари (= най би му були, най себе их ма); Кед нам не враци пенєжи, начас му (= най му буду, не преїдзе добре); Я би додала: начас нам и словніки и пораdnіки, кед вше правиме исти гришки* (Гел. Мед.). || Можлїва вяза зоз всл. *častovac/čestovac* „госциц” (Hal), всл. *ročastovac и роčestovac* „погосциц” (Buffa 210), всл. *требишовске častovac* „госциц”, слц. у Кала-ла *časť* „чесц; достоїнство”, *častovať, častíť* „госциц”, *чес. častovat* „госциц”, укр. *часувати* „госциц”, *честувати* „почитовац”. У словацким языку, словацких диялектох, у ческим и українским языку, як видзиме, исную двояки форми меновніка *чесц: čast- и čest-*. У нашим языку тиж могли исновац обидва форми: попри *чесц* и форма *часц-*. Наша форма того виразу могла глашиц **на часц** (ци, му итд.) „най ци (му итд.) будзе на *чесц*”; концове *-ц* ше у нашей форми могло страциц, можебуц под уплївом меновніка *час*, одн. присловніцкогo виразу *на час*. Наведзени приклади би вец виражовали иронию и значели би: най ци будзе на *чесц* твойо приповеданє, але мнє ше воно не пачи; най ей будзе на *чесц* тота ей краса кед є така люштава итд. ◀ По тим толкованю

би вираз *начас* могол буц виведзени од *чесц* (оп.). У сербским зме не зазначели подобни вираз (*на част* му, ти, им).

на часи присл. „з часу на час, дакеди”: *Перши рок кури ше кажди дзень нешу, други рок полу тельо, треци рок лем на часи* (В. Саб.).

начац -чнем зак. 1. „почац”, ридко у Гнатюка и старших авторох: *И начал ше маїстер з попом рацким немириц* (Ос 6); *Начальи страшиц тих цо сцельи гласац за рускосц* (Заря 13/1938, 6, Г. Шарик). 2. „закушиц, одрезац, почац есц з овоци, хлеба, колача; почац брац з пакованя, отвориц паковане”: *Кед начнеме шкатулку сардини и не поеме ю, вец ю зос плеховой шкатулки висипеме на порцелански танер* (HKух 93). Слц. диял. *пацаť „исте (1, 2)”* (SSN II, 245).

◀ Оп. *почац*.

на червено присл. „з червену фарбу; у червеной ниянси”: *Под облачком [в заградоchки] рокита / на желено, на червено розквита* (Етн9 ч. 124); *на верх [варива] посипац у масци на червено попражени презли* ().

начинац -ам незак. (гу *начац* (2)): Хлеб *начинал* найчастейше *оцец* и *то так же, кед го преженал, одрезал перше кромку. Кед порезал кромку и подзелел ю, аж вец резал зоз цалого хлеба* (ДудашКс 141); *На таких прадкох правело ше госцини ... варели юху, пекли мяса, и колбаси, начинали дунци, пражели бухти* (ФейИр 16).

начисто присл. „цалком, зошицким”: *Уш сом начисто висушена як риба, бо не мам мира за тобу, же не знам ніч за тебе уш три ферталі рока* (ЖирошМСМ 150); *Та як да так барс длого чекам, начисто вистанем у тим чеканю* (ЖирошМСМ 138); *Љад спаднул, ... начисто побил* (Запис у РК 1932, XII б.). || Всл. *načisto „исте”* (Hal), слц. *načisto „исте”* (HSSJ), серб. *начисто „исте”*.

начисциц -им зак. „очисциц одредзене количество”. Слц. диял. *načistiť „исте”* (SSN II, 247).

начитац -ам зак. 1. а) „начишлїц”: *Начитац до 100*. Слц. диял. *načitať „исте”*: *načitaľi zme dvanac spiekok* (SSN). б) „пречишлїц, почитац”: *Кед би йеден странєц ... начи-*

тал кельо маме інтэлігенціі (Заря 2/1939, 8). **2.** „читаюци дознац даяку інфармацыю, пречитац”: *За тото знам. Писали сце ми, а и у новиных сом начитал* (ЛатякТал 165); *Начитал сом дзешка же так робя и Китайци* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 155); *Послухайце цо сом начитал у едних німецких новиных* (РН 51/1927, 1); *Сину, не вельо ши ей писал, але могла з нього [писма] вельо начитац, бо було барс мудро* (ЖирошМСМ 101).

начкодзиц -им зак. „зробиц чкоду”: *Дюри, меркуй у чешкей роботы да себе не начкодзиш, бо з Америки велі прішли хлопцы цо су роспуки и вше им то смета* (ЖирошМСМ 28).

начмохтани -а -е „замасцени; замурацани (звич. о твары)”: *Кед жена ма барз нафарбену, нашминкану твар, гвари ше: Така начмохтана.*

начмохтац -ам зак. „начухац, намасціц”: *Начмохтац дакого зоз шнігом* (Г. Р.).
 ◀ Од чмохтац.

начоркац ше -ам ше зак. „опиц ше” (Люб. Як.). Синонимска форма *натьоркац ше*. ◀ Неясне.

начудо присл. „у велькей міры, барз”: *Кед жена некрайне, начудо увязала хусточку на главу, гвари ше же є огепапа* (В. Р., Мар. Рм.); *крисати калап ше змошел, а ге-клана шапочка начудо вилезла* (М. Римар, Загр. 4/2000, 5); *А там у ніх капіталу було так цошка аж на чудо вельо* (Сф. Мак.). || Всл. *na čudo se radovalo* (Sipos).

начудациц (ше) -им (ше) зак. „вшелі-як (ше) наоблекац и под., очудациц (ше)”: *Дзеци ше штригали и начудацицелі єдно друге* (ПЗ 4/1982, 22); *Нешка ше млади начудациц и такі ходза* (В. Саб.). || Всл. *očudačic (se) „исте”* (Hal).

начудовац ше -дуєм ше зак. звичайно у сінтагмі **не мочи ше начудовац**: **1.** *Народ ше не мог начудовац яка погубеносці запановала медзи людзми* (РН 5/1930, 1). || Слц. диял. *načudovať sa „исте”* (SSN II, 248). **2.** „с. надивити се”: *кед човек войдзе нука [до церкви] то видзи и укаже му ше права краса, котрей ше не може начудовац* (РН 11/1928, 2).

начуліц -ім зак.: ~ **уха** „напнуц уха (же би ше лепше чуло)”: *Вовк начулел уха и сам лешуюци чі не вискочи єлень зоз гуцави...* (ЧаканБас 95). Серб. *наћулити уши „исте”*.

◀ Оп. **чуліц уха и напнуц уха**.

начуриц -им зак. **1.** „чуриц до одредзеной мери (о чечносці)”. Слц. диял. *načuriť „исте”*: *načurelo vedro vodi* (SSN II, 248). **2.** „посцігнуц одредзену меру при тлаченю (о зарну)”: *Жито му добре начурело „досц вельо жита натлачел”* (В. Саб.).

наш -а -о зам. присв. „хтори припада нам”. ♦ **не з нашого а нам** „лем най пада диждж: ніч нас не кошта, а дава нам хасен” (Ир. Ск.).

нашац ше -шеєм ше зак. „навипадавац з рошлінских плодох до жеми, розошац ше”.

нашвиніц -ім зак. „нашмеціц, побрудзіц”: *Пресадовала сом квеце на тераси, таке сом там нашвинела* (Г. Р.). || Слц. диял. *nasviniti „исте”*: *zas ste nasvinili po dvore* (SSN). ◀ Од швиня.

нашедац -ам зак. „наушедовац ше (о праху)”: *окупал [ше] од праху, хтори наньго нашедал у лалді* (РК 1925, 123).

на шедзаци и на шедзацо присл. „у шедзацим положеню”: *наша народна присловка мудро гутори, же „пригваряц мож и на шедзациц”* (РН 14/27, 1, Д. Биндас); *шпица себе и пробує [танцовац] так на шедзацо* (Сф. Мак.). || Поль. *na siedząco „исте”*.

нашене с. зб. **1.** „зарна (звич. дробни) на шаце”: *Купела на пияцу нашеня, та будзе садзиц у загради*. **2.** пчол. „зарод пчолох”: [До кошніці положиц] *други рамик зос фришким младим нашенюм (зародом)* (РН 21/1935, 3). **3.** „зачаток хороти, с. клица”: *В йешені рижни буби и хробачки ... зньесли свойо вайца под скору стебла. Же сце єще нье обильєли дрєвка, зробице то дораз и зос тим утаманьїце векушу часц нашеня хоротох скорей як цо ше зос того нашеня вилягну хороти* (Заря 9/1937, 5). ◀ Од праслав. *sěňъje*, а то од *sějati „шац”* (Machek). • **пойсц до нашеня** „презрец за хасноване и поцац квітнуц” (о цибулі, мархви и под.) (Ю. Пап).

нашенко с. 1. дем. од **нашене**. 2. „пчолов зарод, ваїчка”: [Мощнейша матка] жовтейша и грубша, бо є полна з нашенком (РН 11/1935, 2) (оп. **нашене** (2)).

на шепетліво присл.: **бешедовац** ~ „неясно, на дзецински способ вигваряц даєдни консонанти”. ◀ Оп. **шепетліви**.

нашироко присл. 1. „широко, на вельку ширину”: *И за резанки кед ше на широко порежу гвари ше: резанки як сабол-ѓалери* (Лев. Ск., В. Р.). 2. *прен.* „обширно”: *Кажди, хто би сцел о тим надлугоко и нашироко знаи, най би лем замоддел андю Ержу* (РН 13/1929, 2). || Слц. диял. **paširoko** „исте” (SSN II, 262).

нашиц -ием зак. „ушиц поступне вещей предмети”: *Ище требало нашиц сукні* (ХомаМ 13).

нашкрабац -бем и **нашкрабац** -ам зак. 1. „назберац, награбцац (на сподку судзини и под.)”: *И теди кед Ганя дудре же нет зач солі купци, више ше тельо нашкрабка* (Пап-ДюКер 27). 2. *прен.* „назберац достаточну суму (дробни пенєжи и под.)”: *понукнем гоч и динарки, тельо лем нашкрабем* (РХК 2013, 216, Сф. Мак.). || Слц. диял. **paškrabat** „исте (1, 2)” (SSN II, 263).

нашкрункани -а -е „подпити” (Вер. Рм.). ◀ Неясне. Не ма значеньову вязу зоз **шкрункац**, **шкрабцац**.

[**на шлебодно**] присл.: **купиц** ~ *ист.* „купиц не на точки”: Под час кризи по Другей шв. войни шицки граждане доставали одредзене число **точки** (бони), з хторима мали право куповац найнужнейше до обисца (точки ше давало у дутяну, а плацело ше у пенєжу); даєдну робу мож було достац без указованя „точкох” – тє. **на шлебодно**. ◀ Вироятно зоз сербского.

нашлепо присл. „не патраци, як шлепи”: *Ииол по хижи нашлепо док не зашвицел*.

нашлїдзиц -им зак. „достац як нашлїдство”: *Хто не зна и не сце робиц, тот муши препаднуц, гоч би яки тал од родительох нашлїдзел* (РН 32/1934, 1).

нашмевац ше -ам ше (з дакого) **незак.** „подшмиховац ше дакому”, лем у Гнатюка:

Людзе ше з нього [пароха] нашмеваю: / „Подзме и ми до поля дацо робиц / кед наш парох благородни / може и име [на швето] на машини жито тлациц (Етн9 ч. 362). || Поль. *paśmiewać się* (z kogoś, czegoś) „исте”.

нашмециц -им зак. „направиц шмеце”. Слц. **nasmetić** „исте”.

нашмишка ж. „ошмих; подшмих”: [Хлапци] *пратали лабду под пазухи з нашмишку* (БаковВТ 26).

нашпоровац -руєм зак. „зашпоровац у достаточней мири”: *Так перше нашпоровал на порточку, а вец покус-покус и хижу склепал* (КовМихНО 210).

на шпячки ж. „на спаню”, лем у Гнатюка у присловніцким виразу *на шпячки „на спаню”*. Гнатюк записал слово зоз *и: на шпячки*, але кед же воно исновало у бешеди, вец ше вироятнейше вигваряло без *и*, бо 3. ос. мн. од дієслова *спац* тиж без *и: шпя: Тот [шаркань] шпи*. Андри себе дума: *Могол бим го забиц на шпячки, але не писал бим ше юнак. Но, видзиши, могол бим и того забиц на шпячки* (Етн29 81). || Слц. **spiačky** „на спаню”: **bál sa aby spiačky nepadol zo sedadla**, поль. **śpiączka** 1. мед. „кома”; 2. „жимски сон”. ◀ Од *спац*. Меновнік **шпячка* не маме зачувани.

наштверне присл. ♦ **бегац** ~ „видац зоз себе и остатні сили же би ше дацо посцигло” (ХК1986, 125): *Не сцигнеи то, на гоч будзеш и на штверне бегац* (РК 1936, 95); *Бегал наштверне то значи барз вельо бегал* (В. Саб.).

наштрахмулени -а -е „дакус напिति?»: „Цоже вам ту шмишне?” „Ша, за мну идзе Микола, „наштрахмулени” ...” (Ю. Пап) ◀ Неясне.

наштрעד прим. з *жен*. 1. значи место на штредку: *Дзеци ше бавя наштред хижи*. 2. значи рушанє або напрям на штредок дачого: *Виситали зарно наштред двора*.

наштудирац -ам зак. „видумац, виштудирац”: *И тєраз сом себе красну [приповедку] наштудирал* (РН 12/1937, 3, М. Ковач). ◀ Оп. **штудирац**.

на шуто присл.: ~ **оштригац** „оштригац до глави, на нулу”: *Скорей ше гуторело на*

шутю и *до шута*, а *тез баржей на нулу* (В. Саб.). ◀ Оп. до шута.

наще присл. „рано на гладни жалудок (дацо поесц, попиц)”: *Попице єдну так наще?* (Ю. Пап). Укр. *натице* „исте”, укр. диал. *наще* „исте”, поль. *naszco* „исте”. ◀ Од старшей форми **наще шерцо*, укр. *натице-серце*, серб. *наште срца*, праслав. на тьšче сьгдсье; тьšче то форма с. р. прикметніка тьšсь „празни”, а сьгдсье ту значело „тото цо ше находзи у штредку цела, нукашньосц”, значи, цали вираз значел: *на празне шерцо*, те. на празну нукашньосц; нашо *наще* тиж зложене од *на + ще* „на празне”.

нащежар присл. 1. ~ *отвориц (дзвери, облак)* „ширцом отвориц”. Укр. *навстіж, настїж, настєжїр* „исте”, рсй. *настежь* „исте”, поль. на *oścież* и на *goścież* „исте”; цсл. *стежерь* „зависки дзверох”. 2. *прен.* „цалком отворени, шицким доступни”: *Кед ше бурд тримало, власни дом поставал отворени на щежар. Дзень и ноц ше жило, пило, тужело, плакало и шпивало* (ЖирошV 223). ◀ Од *на + щежар*, а **щежар* „зависка (шарка) на дзверох, облаку” од праслав. *stežegъ*; вираз *отвориц на щежар* першобутно значел „на цали отвор, те. кельо зависки допушчу отвориц”.

нащипац -ам зак. „зоз щипаньом наго-тович”: *У шлебодним чашие ... нащипал би и наношел древа до обисца* (КовМихГриц 136). Од *щипац*¹.

наютре и **наютро** присл. „слідующо-го дня”: *Пойдзеш ти наютре, та ци пове* (Етн29 34). Исти особи хасную дакеди обидва форми: *На ютро му свадзба ... на ютре* [ше] повинча з другу, котру скорей не сцел (РН 28/1933, 2). || Слц. диал. *пajутре* и *пajутро* „исте” (SSN). ◀ Од *ютре* (оп.).

на яр присл. 1. „под час яри”: *Гине [живот], препада, як на яр млади квица* (М. Винай, РК 1936, 64). И у бешеди и у лит. языку з истим значеньом ше хаснує и нова форма *вяри*, хтора створена по аналогії зоз присловніками *влєце, вєшенї, вжиме*: *Моя лабда мила ... / влєце, вярї, та вєшенї – / непре-ривно вше скакала* (ПЗ 6/1974, 19). 2. „тей яри хтора наступа”: *Кед ше з роботами [на уводзеню телефонох] почне уж на яр, перши*

телефони задзвоня ... аж 1989. року (РС од 30. 01. 1989, 8). ◀ Од *яр* (оп.).

не *вкр.* 1. за одганяне крави. 2. (звич. повторене *не-не*) за воланє крави. 3. за го-ненє волох: „на лїво” (М. Рм.).

небесни -а -е „тот цо на небе”, *звич.* у синтагмах: *Отец ~ , Бог ~ , Царство ~ : И барз Исус Христос волат на оца свойого небесного* (Етн30 78); *Бог го зна небесни* (Пвл. Бл.); *Модлі сина свойого / же бизме ше достали до царства небесного* (Етн9 ч. 11); *Кому птици небесни милише шпиваю, як йому?* (РН 88/1926, 1, М. В.); *Шицким даровательом од шерца благодариме, а од Бога небесного жичиме да им сторицею винаградзи!* (РН 10/1932, 3); *чула [сом] за ню од покойней мацери – царство ей небесне* (РН 8/1934, 2). || Укр. *небесний* „хтори ше одноши на небо”: *небесні тіла, небесне царство*. Словацка и польска форма зоз суфиксом -ки: слц. *nebeský*; н. *anjeli, telesa*, поль. *niebieski*; н. *ciało, n. chwala*; всл. тиж *ńebeski: dzvere ńebeske* (Czambel). ◀ Од цсл. *небесний*. Хаснуєме и форму зоз *н'*: *небесни* (оп.).

[**неваля**] *прикм.* *непрем.* у фунції предиката: *ти человек добри, ... а гевтот неваля* (РН 45/1927, 3). ◀ Од серб. *неваља*.

[**неваляни**] -а -е: 1. „недобри по справованю”: *У Митровици бул отпушчени зос їмназиї школяр Р. пре свойо неваляне справованє* (РН 6/1930, 2). 2. „недоброго змисту (о кнїжках)”: *Студенти люблянского университету тримали протестни збори процив розширїюваню неваляних кнїжках и новинох, котри тровя народ* (РН 48/1928, 4). Од серб. *неваљан* „неваљао”. Хаснує ше и адаптована форма *неваляни* (оп.). ◀ Од серб. *неваљао*.

нега ж. *убила це неґа [цо би це убила]* (Мел. Пвл.): *Наталка шкрабе бабу за хрибет. ... БАБА: Їлой ... цо шверби, убила го неґа. ... Лем чмохтай, чмохтай, подерґелюй цали бабов хрибет* (Дю. Папг., Заградка 7/1999, 13). ◀ Неясне.

негрей х. *гандр.* „скаранїк, гунцут (звич. о хлапцови)”: *Ещи є [слуга] далеко, уж ше на ньго ґазда грожи, лає, лярмує: „Чекай ти, смаркати, шак я тебе научим чловєства;*

чи то ше так длуго ходзи на воду? Ти не-
жрею єден!” (Етн29 54); Младиши його брат
Яни бул нежрей якого нет. Уреже ше – йойчи
же ше аж кури позлекаю (КочишКроч 53).
|| Слц. диял. *negraj* и *ňegraj* „несхопни, не-
обратни”: она је *ňegraj*, *šetko* jej *padá z rúk*;
negraja и *negreja* „непорядна жена”, *negrajný*
и *ňegrajní* 1. „несхопни, необратни”; 2. „хто-
ри не дба за порядок”; 3. „неушорени”: *taki*
ňegrajni dom (SSN II, 401). ◀ Неясне.

негус х.: *нежуса ци твоего* „бодай ци
ище”: *Дзецом ше найбаржей гутори: Пре-
стань, нежуса ци твоего!* (В. Саб.) ◀ Не-
ясне.

[**нека бие**] „дзецинске бависко”: Бавяче
погугоря „судийови” своєю видумани мена
(псевдоними): Слунко, Небо, Камень, Череп-
чок, Квеце, Витор итд., поставая нагнути ко-
ло *вару* (круга), у хторим стої лаба; судия
кричи: *нека бие, нека бие...* *Черепчок!* Шиц-
ки цо маю иншаки мена сцекаю, а Череп-
чок грабе лабду и руца до даедного; кед го
потрафи, судия му кладзе *точку* и бависко
ше предлужуе. Бавяч з найвецей точками
побиднік (ХомаМ). ◀ Од сербского вира-
зу *нека бије*.

немсабат *присл. и викр.* „нешлебодно”.
◀ Од мадъ. *nem szabad* „исте”.

немеш х. „дворян, с. племић”: *Справи*
(*серсам*) до коча, кантари, штверци зос
скори то лем богатиши *газдове* – *немеше*
– *панове* могли мац (Дю. Биндас, РК 1931,
126); Членом [князовей] *дружини* *могол* по-
стац *чловек* *гоч* якого походження и *народнос-*
ци, але при *приманю* до *дружини* *поставал*
дворянином (*немешом*) (Н. Д. Олехаров, За-
ря 10/1934, 8); *Гоч аустрийска Галиция* бу-
ла *напол руска-українска а напол польска*,
ипак шицку власц мали там польски „неме-
ше” (РН 74/1926, 1). || Карп.укр. *немеш „ис-*
те”. ◀ Од мадъ. *nemes* „исте”.

немешаг х. „власц немешох, дворянох”:
А давно кед бул немешак, барз людзох му-
чели; гоч за яку малу ствар дали чловекови
дванац палїц (ЕтнV 86). ◀ Од *немеш* (оп.).

немовлятко с. „дзецо хторе цица, дзец-
ко у перинки”: *Мале немовлятко Рускиня*
перше з ценку пантліку (повойом) повяже, а
вец го таке посцискане до пелюшки окруци

(др Полих, РК 1925, 97–99). ◀ Восточносла-
вянске: укр. *немовля с. „исте”*, а то од *мова:*
укр. *мова „язык, беседа”*, поль. *mowa „исте”*,
праслав. *mьlva „беседа; галайк, гук”*. У бук-
валним прекладу *немовлятко* значи „дзец-
ко хторе ище не беседуе”. Слово зме могли
прияц и пред приселеньом зоз цсл. языка.

немогави -а -е „слабки”: *Ти уж стари,*
немогави (В. Саб.). ◀ Оп. *немогави*.

неплека ж. и х. „дакус недобре дзецко”:
Ти єдна неплека, мерва и мотого! (Заградка
1/2009); *Владо гварел шестровому малому*
синови: Неплецо єдна!; *Рибки, жабки тот*
неплека [качур] Хпа до себе як до меха (НЗ
2/1940, 19, Задунайов (М. Ковач)). || Слц.
perplecha „неприємносц; дацо цо приноши
неприємносц”, чес. *perplecha* „безочлївосц;
безочлїви чловек”. ◀ Од **неплекхи* „несо-
лидни, нешорови, недобри” (ческе *plechý*
„солидни, шорови, добри” тиж виведзене
од **perplechý* „несолидни, нешорови, недо-
бри”), а то зродне зоз **плахи*: укр. *плохий*
„слаби”, рсй. *плохой* „слаби, подли”, серб.
плах, поль. *plachy* „кротки, легкодумни”,
праслав. *polxъ* (Machek).

не слов. 1. одрекающе: *Нешка не поили*
на польо; Їх хижа не велька. 2. (и у злуче-
ню: *га не?*) на концу опитних виреченьох
зоз значеньом „чи не так?": *Маи ти ище*
гевтого младшого [сина], та будзе на кого
обисце здац, не?

небарз *присл.* „не у велькей мири”. Слц.
nebars „исте”: ~ tomu veril.

небаторни -а -е „поспани”: *Небаторни*
то поспани (В. Саб., Лев. Ск.). ◀ Од *батор-*
ни (оп.).

небесни -а -е „небесни”: [Витор] *випа-*
тра, розогнал хмари, та през гевту чисцину
медзи нїма вибива блядке шветло небесно-
го каганца (КовМихГК 105); *Терас ше будзе-*
ме модлїц да го Бог небесни поблагослови зоз
малженским станьом (ЖирошМСМ 49).

небешедлїви -а -е „тот цо мало беше-
дуе, цо недзечне беседуе”. Всл. *ňebesēdlīvi*
„исте” (Buřa 175).

небизовни -а -е „несигурни”: [Немецка]
идзе до небизовней будучносци (РН 35/1930,
4). ◀ Од *бизовни* (оп.).

небо с. 1. „небови звод”. 2. рел. „небесне царство, рай”: *пойсц до неба* „пойсц до раю”; *Шицки знаме ... же до неба иду таки души, котри за живота не мали ніяки грихи (мали дзеци)* (РН 68/1926, 4); *да радосно зношиме шицки свойо крести, лем да себе небо заслужиме* (РН 35/1930, 2). || Поль. *rójść do nieba* „пойсц до раю”, слц. диял. *nebo „исте”* (SSN II, 393). 3. церкв. „балдахин”: *паноцец и диякон зос народом, крижам и небом поишли до парохії пред Преосв. Владыку* (РН 13/1935, 2). • **под голим небом**: *а хижу мац муши, бо не може под голим небом през жи-му обстац* (ЕтнV 102); ♦ **треше ше над дачим ягѡд да му з неба спадло** „барз ше бої за дацо” (В. Саб.); **як з неба да попадали** „доброго випатрунку, справованя”: *Газдиня хорим курчатом давала ліки, о два дні вони ше поправили, як з неба да попадали* (С. Мйр.); *Дзеци ше бавя, добри су, як з неба да попадали* (В. Саб.).

небови -а -о „хтори ше одноши на небо”.

небоги -а -е „сегінь, сиротка, бидни, нещесни”, звич у форми женского роду: Оженел ше неборак, вжал вон себе **небогу**, / вжал вон себе небогу, цо нїгдзе вжац не могу. / Кед конопи трепала, на Бога ше вола-ла: / Пане Боже, помагай, а з вечаром пона-гляй! (БиндКост 106); Раз лем [дзеци] видза як гея / по воздуху леци. / Дума себе **небога**, / Же спредведе дзеци. / Гушатко им украд-не, / А баш гоч и двою (НЗ 9/1938, 18). || Всл. *ńebohi „исте”* (Czambel), чес. *nebohý „исте”, слц. nebohý „покойни”*. ◀ Од *не + бог-и „тот цо не ма добру судьбу, праслав. *ne-bogъ „исте”, од праслав богъ „бог”*.

небожатко с. „сегінь, сиротка, бидни, нещесни”: *До дому, до дому, кжде жу свойо-му, / а я, небожатко, я не мам жу кому* (нар. писня); *Вилецела препилечка з проса, / а я за ню, небожатко, боса!* (Етн9 ч. 64); *Єдна пара за другу, а так країне танцюю [на танцу], / а я небожатко колїшем дітятко!* (Етн9 ч. 189). || Слц. *nebožiatko „исте”*. ◀ Як и предходне, од *небоги* (*не + бог-и „хтори не ма добру судьбу”), праслав. *ne + bogъ* (Machek), од праслав богъ „бог”... → У на-родней писні зачувана и форма множини

небожата, од хторей би єднина глашела **небоже** (ген. *небожеца*): *До нас, хлапци, до нас, / до нас, небожата, / бо на нашім полю / гречка не вижата* (Тон ч. 238).

неборак х. 1. „сегінь, сиротка, бидни, нещесни”: Оженел ше неборак, вжал вон се-бе небогу (БиндКост 106); Неборак, забува, же кжда вира и нация сама себе отримує (РК 1927, 111, Ред.). || Слц. *neborak „исте”, neboraka, neboroka „женска особа неборак”*. 2. при обрацаню: „чловек, пайташ”: „Яки ши ми, небораку, весели, / дзе же це так ви-шпивовац учели?” (М. Ковач). ◀ Як и пред-ходне небоги и небожатко, од небоги (*не + бог-и „хтори не ма добру судьбу”), праслав. *ne + bogъ*, од праслав богъ „бог”.

небридки -а -е „досц красни”: *Вона не-бридка „вона досц красна”*. Поль. *niebrzydki „исте”*. ◀ Од *бридки* (оп.).

невалушни¹ -а -е „неспособни”. Слц. диял. *nevalušny „исте”* (SSN II, 426): *do školy ņevalušni*. ◀ Од *валушни* (оп.).

невалушни² -а -е „хтори не може окон-човац свою функцію, неісправни”: *Єд-на мина (бомба), за котру ше думало, же є невалушина, ... нараз експлодирала* (РН 48/1928, 1); *Кед тоти инструменти при-шли ... указало ше, же вони цалком не-валушни* (РН 1/1933, 7); *Нач кому стара невалушина стотинарка* (РН 30/1927, 3, М. Фирак). ◀ Од *валушни* (оп.).

[**неваляни**] -а -е „недоброго справова-ня”: *А цо зос це будзе, кед ше у неваляним дружтве погубиш?* (РН 49/1935, 1) ◀ Оп. *неваляни*.

невельки -а -е „хтори ше не визначає з велькосцу”: *Квацок – то потрушени цес-точка зоз хлебного цеста, хтори були не-вельки, як погачи* (ЛудашКс 139-140). Слц. диял. *nevel’kú „исте”* (SSN II, 426).

невельо присл. „не тельо вельо”. Всл. *ńevelo „исте”* (Buffa 178).

неверлїви -а -е 1. „хторому не мож ве-риц”, лем у Гнатюка: *Мили, мили, неверлї-ви, / чом [ши] ми не справодлїви? / Була бим ци уверена, / країне бим це облапела / да я верим же я будзем / дакедишик твоя же-на* (Етн9 ч. 95); *Жено моя неверлїва, / чом ши на мене виволала? / А я на це не виволал*

(Етн9 ч. 337). 2. „недовирліви, хтори ше з недовирийом одноши гу дакому/дачому”. || Слц. діял. *ñeverlivý* „тот цо не вери дакому, недовирліви” (SSN). ◀ Од *вера, вериц*. ♦ **неверліви Тома** „тот цо недовирліво при-ма інформації, факти”: *Добре же зме неверліви, лєпше буц и неверліви Тома, як вериц красним словом своїх панох* (ЖирошV 287). || Слц. *ñeverlivi Tomaš „исте”* (SSN II, 427).

неверни -а -е „невири”: *Сину мой, не-добра новина на тебе цо ше чує же ши ми неверни* (Етн30 154). Слц. діял. *ñeverný „исто”* (SSN II, 427). ◀ Од *вера, вериц*.

невесели -а -е „нерозположени, смутни”: *Конічку мой чарногриви, / чом ши смутни, невесели?* (Етн9 ч. 43)

невеста ж. „синова жена у одношеню гу його оцови, с. снаха”. Слц. діял. *ñevesta „исте”* (SSN II, 427). Общеславянске. ◀ Праслав. *nevěsta*. По векшини етимологох од *ne + věsta* „непозната” (*věsta* то форма ж. р. прикметніка виведзеного од дієслова *věděti „знац”*).

невесточка ж. дем. од **невеста**.

невестин и **невесцин** -а -о/-е, мн. -о „невестов”: *У думкох го нараз невестино крочаї прервали* (РН 16/1928, 3); *Я гуторим невестици* (В. Саб.); *Тидзень после свадзби сватово ишли до невестицих – на гостину* (Ю. Пап).

невимерано присл. „у велькей мери”: *А прецо тот погар [горкого жовчу] Христос попивал? Та пре тоти гарла цо невимерано през шора человек попивал. И з тим Исус Христос одменел шицки пиянці* (Етн30 78). ◀ Од *мера* (оп.).

невиповедзени -а -е „хтори ше характеризує зоз барз вельку одн. барз малу меру дачого”: *ужива вон [земледілец] невивоведзени краси природи, яки други людзе не уживаю* (РН 88/1926, 1, М. В.); *Яки нешка чужки часи! Вельки порції, невивоведзена драготня у шицким, цо треба купиц* (РН 2/1930, 1); *цале цело му невивоведзени страх обишол* (РН 6/1927, 2). ◀ Од *повесц* (оп.).

невиповедзено присл. „барз, с. неизрециво”: *И од того часу ше мержа оцц и син страшнє. Невиповедзено* (РН 45/1935, 3).

невипочинути -а -е „неодпочинути, ви-стати”. ◀ Од праслав. *ročiti* (оп. *одпочинуц*).

невиспани -а -е „хтори ше не виспал”: *Я невиспани. Чувствуєм ше зунуваним* (Ко-чЕвЦП 135).

невласни -а -е „хтори з даким не у най-блїзшим кривним зродству”: *~ оцц, ~ брат, ~ мац*. Слц. діял. *ñevlastný „исте”* (SSN II, 428). ◀ Од *власни* (оп.).

неволя ж. „животни чежкосци, трапе-не; нещесце”: *Неволю, неволю, / не ор польо мойо, / ша ши ми зорала / смутне шерцо мо-йо!* (БиндКост 93); *Можебуц ше вон змиує / моей терхи и неволі* (ХромишКвит). Слц. *nevoľa „исте”*. Общеславянске. ◀ Од *воля, праслав. volja*.

невчасни -а -е „ніякого випатрунку, ні-зач”: *Вона [кобула] би, така невчасна яка є, такой легла и пси би ю розцагали, бо би думали же є здохліна* (КочишКроч 90). ♦ **таке як невчасне** „барз ніяки, нінач, слабо напредує (напр. о домашней животині)” (Г. Р.).

негобльовани -а -е „необробени, неви-гладзени з гобльованьом”: *у тей хижи нет ніч, лєм єдна тварда, не гобльована лав-ка* (РН 39/1928, 2). ◀ Од *гобель, гобльовац* (оп.).

негодни -а -е „неспособни, не у моці”: *Вон сам зос Михалом негодни були тельо жита преруцац* (РК 1925, 122, В. Едел.). ◀ Оп. *годзен*¹ (1).

негочяк присл. „не гоч на яки способ”.

негочяки -а -е зам. „окремни, некаж-додньови”: *ми нешка маме новосц негочяку. / На тепиички пахню пита и жоргелі* (За-градка 5–6/2001, 5). ◀ Од *не-гоч-яки* (оп. *гоч*).

недавно присл. „у недалекей прешлос-ци”. Слц. *nedávno „исте”*. ◀ Од *давни, давно*.

недайбоже слов. виражує страх пред да-чим: *не дай боже Ивана за пана* (нар. при-гварка). Слц. *nedajbože: ~ horšie*.

недалеко¹ присл. „досц блїзко”: *Осиф стал недалеко и припатрал ше як му ту-ні роботніци крашнє жито преруцали* (РК 1925, 123); *Ту недалеко при Дунаю водза ше*

вельки борби (Дю. Папг.). ◀ Ообщеславянске. Праслав. *dalekъ*.

недалеко² прим. з *жен.* „на невелькей оддаленосци од дакого/дачого”: 1. *Жало дзивче, жало траву / Недалеко Темишвару* (Бинд-Кост 77-78); *Шицки ми одросли недалеко аеродрома* (М. Коч.). Слц. *neďaleko „исте”*: ~ *нећо*. 2. (у злученю з применовнїком од): *Ишол тамаль єден рибар недалеко одо мње* (Етн). ◀ Общеславянске. Праслав. *dalekъ*.

недзбанє с. „нестаранє”: зос Русинами запановал тот сон, котри их водзи до ци-журней препасци ... кед ше не пробудзимо и не зробиме край недзбаню за свою националносц (РН 37/1932, 1). || Слц. диял. *neďbajstvo*, *neďbalost „исте”* (SSN II, 397-398). ◀ Од *дзбац*, праслав. *дѣбати*.

недидждовни -а -е „кед пада мало дижджу”: ~ *рок*, ~ *єшенъ*.

недзеля¹ ж. „седми дзень у тижню”. • **Недзеля шицких святих церкв.**: то перша недзеля по Русадльох; на того швето ше швеца шицки святи; того дня ше у Керестуре виходзи на теметов (ГорКух).

недзеля² ж. „тидзень”, лєм у Гнатыюка и нар. писньох: [Три крижи] конопи намочим до води / же би ми умоклі за дзевец недзелі. / По дзевец недзельох пойдзем их ошукац. / Кед ми не омокню, не будзем их рушац (Етн9 ч. 344); *Надзала ми швекра кудзель / цо не спредзем седем недзель* (Етн9 ч. 19); *Хлапец там бул дас пейц недзелі* (Етн29 182); *але ти ше не чесала седем недзелі!*” (БиндКост 121) Всл. *neďzeľa* 1. „недзеля”; 2. „тидзень” (Hal). Общеславянске. ◀ Од праслав. *neďělja*, а то од *ne dělati „не робиц”*.

недзельни -а -е у злученю *дзень* ~ : *Дзень недзельни же би ши швецел* (В. Саб.).

недзельови -а -о/-е „хтори ше одноши на недзелью”: *Позни недзельови вечар обвил розшипивани валал Дюрдьов* (ЛатякТал 25).

недоберани -а -е „не виберани по квалитету”: *Прето ані не чудно же у шицких ... писньох композиция слаба, ритм храме и недоберани и цудзи слова* (РН 33/1936, 3).

недобре присл. 1. „не так як треба”: *Тото недобре поробене*. 2. у безособних вире-

ченьох з логичним субектом у дативе: *Але кед йому [кральови] барз недобре було же вона [його дзивка] за шлепого человека ше одала* (Етн29 88); *Побудзе дома два дні, три дні, недобре му за жену, през жени не годзен буц* (Етн29 116); *Пришло ми недобре, мало сом не замлел* (Ю. Пап). || Всл. *neďobre: vidzel že s ním neďobre* (Buffa 176), поль. *mníe jest niedobrze*.

недобре -рого с. „недобре случованє, неволя”: *не мудруйце ми ту таке койцо, як на недобре!* (= як кед би ше мало дацо недобре трафиц) (Сф. Мак.).

недобри -а -е 1. „неквалитетни, несолидни”. 2. „злого характеру”: *Але ніхто ю не сцел [за жену], бо була барз недобра. Гоч ю хтори вжал, з каждим ше напредз побила* (Етн30 202); *така ци цала фамелия! До косцох сце недобри* (КовМихЦВ 150). || Слц. диял. *neďobrý „исте* (1, 2)” (SSN II, 398). 3. „недоброго змисту (о кнїжкох и под.)”: *Шицки зла днєшнього часу наробели недобри новини и кнїжки* (РН 1/1937, 3). 4. у функції предиката: **недобри су** „недобрих су медзисобних одношеньох”: *Кед ше розкресцелі зоз заєдніцким трактором, та одтеди су недобри* (Пвл. Бл.).

недоброта ж. 1. „особа недоброго, злого справованя”: *Недоброто єдна!* (Ю. Рм.); *Учула андя бечанє, та скричала: „Охабце тоти кози! Недоброти єдни! Такой пойдзем по бачика!*” (Сф. Мак., Заградка 1/2002, 7); *Веруночка була / Недоброта велька, / Мала ю барз любиц / Пані учителька* (НЗ 9/1940, 15). 2. „недобре, зле справованє, поступки”: *Видумуєш цо ци лєм на розум придзе же биш ми старе шерцо зламац зоз тима твоїма недобротами!*” (ТвенМ 51-52) || Всл. *jake toto dzecko neďobrota* (Buffa 176).

не доверйовац -юєм и **не доверяц** -ям (дакому) *незак.* „(не) вериц цалком дацо або дакому, з недовирійом дацо слухац, дожиц и под.; (не) мац до дакого подполне довириє”: *А вон им дораз гварел: „Не плацце, я ваш син!” И воні ше барз йому зрадовалі, але му зато не доверйовалі чи не спрведа их* (Етн29 200); *„Але я ци повем, – гутори дябол, – за тото твоей злато, кед ми даш твою жену.” А тот пан не барз доверял,*

чи би то могла буц истина правда (Етн30 83); И його жена познавала, же то ей муж ... але сама себе не верела ... Не доверяла себе, же то ей муж (Етн30 163); Ми сцеме, да нас и нашу роботу кажди Русин, та и тот цо до тераз не доверйовал, же и ми на своих власних ногох годни ходзиц – най нас шицки опатра – а ми мирно чекаме справедлivi суд (РН 30/1929, 7, Д. Б.). || Всл. *nedoverac* „исте” (Bartko 199), слц. *dôverovať* „мац довирия до дакого”, укр. *довіряти* „исте”, карп. русин. *довіряти* „исте”: людям довіряй, но и провіяй (Чорі). ◀ Од вера, вериц.

не довидзовац -дзуем незак. звич. з негацию „не видзиц добре”: Нешка их [окуляри] хасную скоро шицки котри не довидзую добре (ПЗ 4/1955, 7); А ти, випатра, не довидзуєш на едно око, страко! (ЧаканБас 30) || Всл. *nedovidzic* „исте”, слц. *nedovidieť* „исте”.

недодавна присл. „донєдавна”: Янко недодавна бул богати и уважни человек (РК 1938, 79). Оп. и *донєдавна*.

недоказани -а -е „хторого не мож прешвечиц, змириц и под.”: Мой брацик мали недоказани, / саночки його уж поламани (шк. сост.); Любоморна ши и недоказана, ... прето зме ше и розишили (ИГК, Шв. 1/2015, 155). ◀ Од казац (оп.).

недопатрани -а -е „недобре пестовани, ховани”: статок недопатрани вигинул, лебо го порезали (РН 20/1932, 2). ◀ Од патриц (оп.).

недоставац¹ (и **не доставац**) -а безос. „не буц досц за одредзени час (о поживи, материялу и под.)”: Орало ше и шало кельо швет думал же му *достање* до нового. Звичайно було же ше швет спревед. Нігда на валале не доставало хлеба и другого поживлення (КостОс 94).

[**недоставац**²] -ам незак. и зак. „хибиц, не буц у целосци дачого”. ◀ Од серб. *недостајати*.

[**недостаток**] -тку х. „неправилносц у дачим”: Тота машина ма єден недостаток. Слц. диял. *nedostatok* „бида, худоба; недостаточне количество” (SSN II, 400). ◀ Од серб. *недостатак*.

недостаточни -а -е „хтори не задоволює потреби”: борба єдного человека зос тима страишними врагами человечества [хоротами] недостаточна, вона муши буц дружтвена (РН 25/1935, 2). Слц. диял. *nedostatočni* „исте” (SSN II, 400). Оп. *достаточни*.

недостац -анє зак. звич. безос. „не буц досц (материялу, пенежи за виплацанє и под.)”: [Мила] шедне себе за столічок, пише писмо милому. / Написала, пречитала, цемна ноц ю застала, / ... паперу ей недовстало, тинта ше виляла (нар. писня, БиндКост 52); Чутки на огонь му недовстало (Лев. Ск.); Яки вельки рачун за струю сом достала, пензия ми недовстане (= анї цала пензия ми не будзе достаточна же бим го виплацела) (Г. Р.); [Газдиня] дала хлапцом циґаретли и ширку та кажди по єдну добил, а кому не достало та Яким Андич каждому дал „вардар” (ЖиросМСМ 65); Зоз Керестура и Коцура вельо фамелиї ше виселело, бо народу було вше вецей, та им не достало жеми (РК 1926, 52). ◀ Од праслав. *dostati*, а тото з префиксом *do-* од *statī*. ♦ **волї остац як** ~ „лепше порихтац (купиц и под.) вецей як меней”: Кед ше вецей навари як треба, пове ше: волї остац як недостац (Г. Р.).

недосц присл. „недостаточно”. Слц. *nedost* „исте”. ◀ Од не и досц (оп.).

недотикани и недотикаци -а -е „чувствительни, увредлivi, кевельни”: Недотикани то человек жу хторому ше не мож озвец, з хторим ше не мож згвариц; ти му повеш так, а вон ци одповеда так; за такоґо ше гвари: таке недотикане (М. Рм., В. Р.); Крава нам недотикана, не знаш чи це вдери (= не да ше дорушиц, доїц и под.) (В. Ерд.). Слц. *nedotklivý* „барз чувствительни, увредлivi”. ◀ Од праслав. *tykati* (оп. *дотхнуц, тикац ше*).

не дочувац -ам незак. „не чуц добре, не мац уж добри осет за слуханє”: бул єден человек глухи, не дочував анї куцик (Етн30 304); О, пребачце ... я не дочувам на тото ухо! (РН 19/1936, 3, М. Ковач) ◀ Од праслав. *čuti*.

не дочуц -уєм зак. „не учуц добре”: Гриц го [пса] доволовал, але пес уж бул стари, та озда не дочул и не преставал гавкац (Ков-

МихГриц 31); Жевакин (не дочул): Да, и я исто дакус заед (РН 19/1936, 3, прел. М. Ковач); бо кед дацо так учено поведза, та не дочуем (РН 41/1936, 2, М. Ковач). ◀ Од праслав. *čiti*.

неєден -дна -дно мн. -дни „велі”: Дзвигнул кредит, а врациц не може. Неєден ше уж так спрвед. Всл. *ñejeden „исте”* (Buřa 176).

неєсни -а -е „хтори мало є”: Вона така неєсна (= вона так мало є). ◀ Од *єси* (оп.).

не же¹ слов. за помоцньоване „але, вера”: Яким нагло достал таки апетит як млади вовк. Неже е! (РС 48/1996, 25); кед ме вжал на танці, а не же ме викруцал по цалей сали (Сф. Мак.).

не же² злуч.: **неже ... але**: А же час фришко преходзи, и то правда. Не же идзе, але леци! (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 151) ◀ Од не и же.

неженети прикм. х. „неоженети”: „Бачи Ферку, за мње ше жена не родзела!” И дал покой, мушел пристац на то, же остане неженети (КостПр 37); виробени закон, по котрим шицки неженети або неодати особи буду плациц порцию (РН 42/1930, 1, Д. Б.).

нежимни -а -е „не цалком жимни, літ-ни”: Млади дrevка зос нежимну воду полівац (РК 1932, XV 6.).

незадани -а -е „неодобруюци, нежадани (случай, поступок)”: мало хтори незна за таки не задани згоди, ані кус приємни за гевтого кому ше трафя (РН 8/1930, 2, М. Ковач); Чула сом од мацери, напр. кед ше дацо пороби, а не требало, гварела: то таке незадане (Г. Р.). ◀ Од дац.

незадзбали, незадзбани и незадзбати -а -е „хтори не дзба ні о чим”: Хлапец пришоу у ģадних патикох, таки є незадзбали (С. Мйр.); Кед дакому не брижа чи уж поробене чи не, гвариме за нього же є незадзбани (М. Рм.); [Дзеци богатих] постаню розмазани, ... забудліви, незадзбани (РН 13/1933, 3, М. В.); Може буц ... пребудза ше незадзбани людзе и збудую таки доми за широти (РН 47/1927, 3); [3 Петра] будзе лепши ģазда як оцец. Више ше вадзи з отцом же є таки незадзбати и нечисти (РН 31/1936, 2). ◀ Од дзбац.

незадзбалосц, незадзбаносц и незадзбатосц ж. „недзбане, нестаране”: Йедна опасна за наш народ хорота, то незадзбалосц за просвитни змаганя (Заря 19/1937, 1); До гроба ме одженеш зос тоту твою незадзбаносцу, розирагованьом, пипнявосцу (КовМихЦВ 105).

незадзбац -ам зак. „занедзбац”: Незадзбала сом квецце (Г. Фей.); Вон лем робиц, а за жену незадзбал, та го охабела (В. Саб.); нашо дїдове и прадїдове просвиту немали, за культуру ані не знали на ипак на швецце живи остали и свою народносц [не] незадзбали (РН 38/1932, 2, Д. Кулич, Шид); Як цо ше человек не име одорвац сам од себе, од своєї родней мацери, так не име напуциц и незадзбац науку (РН 35/1934, 3); [Мац умарла за сином, хтори погинул у войни.] Теди уж за / Ніким незадзбала, / Кед зос сином / В єдно спочивала (РК 1924, 154, Влад. Няради). ◀ Од дзбац.

незадлуго присл. „неодлуга”: не задлуго конец (РК 1926, 95); Сербия знова покорена подпадла под султана. Но заш лем не задлуго (РК 1927, 34, Я. Ерделі). Всл. *nezadluho „исте”* (Hal).

незадовольни -а -е „тот цо чувствує або виражує незадоволеносц”. Оп. *задовольни*.

незажегнани -а -е 1. „невалушни, не за живот”: Не можеш му ніяку роботу повериц, бо не покончи (Г. Р.). 2. „чортовски, прекляти (у култвох)”: Карк зламеш, козо незажегнана! (КочишКроч 75); Блукаце по ноци ... буяци незажегнани! (КочишКроч 76) ◀ Од жегнац (оп.).

незасити -а -е „хтори ше не може засициц”.

незачесани -а -е „з незачесанима власами”: Дзеци повиходзели зос вишелїяких куццох, не зачесани, замазģрани, не умити (РН 37/1929, 3).

незбожнік х. „безбожнік”, лем у Гнатюка: А шята Пречиста му [дяблови] гварела: Идз ти, идз, незбожніку, ша ти то дзецко до ярку руцел (Етн30 85).

незверени -а -е „недовирліви, неповірени”: Кого випатраш, язавицу? Цо ши таки незверени тому лесу? (ЧаканБас 16); Кед

чловек ніч не вери, пове ше му: Цо ши таки незверени!? (В. Саб.).

незгорше присл. 1. „не подло, досц добре”: священник у Югославії може вижиц, ведно з фамелию незгорше (РН 35/1936, 2); Ша и ту нам не згорше (РН 11/1936, 2); Дині [на полю на бостану] були так несорше, за полу сом назберала дас 300 динари и наедли зме ше (ЖирошМСМ 34). 2. **не згорше би було, не будзе згорше** „не подло би було, досц добре би було; не будзе подло”: Ша гат, не згорше би було [штрайковац], лем хто же почне?! (РН 8/1937, 4, М. Ковач); но думам, же не будзе згорше, кед припомнем же поступу култури вельо допринесло священство (РК 1926, 137). || Укр. бешедне незгірше „не подло, добре”: [Він] малює таки незгірше „вон не подло малює”; у угоруским (у Неділі) несорше „исте”: [Молочарски соєдиненія въ Голандіи] сильно розрослися и оплачуются несорше; у карп.русин. незгірше „исте”: Ты знаєш незгірше уд мене (Чорі); серб. не би било згорє, није згорє. Гоч подбни вираз иснує и у сербским языку, наш по форми блізиши наведзеним карпатским паралелом; окрем того, у сербским не иснує и прикметнік незгорши (оп.). Прето заключуєме же и наш вираз з карпатской лексики. ◀ Од компаратива горши, горше.

незгорши -а -е „не подли, добри”: Тот лежінь незгорши, дзивка незгорша „досц красни, красна” (В. Саб.). Укр. бешедне незгірши „не подли, добри”: Незгірши буй би з нього вчитель; у карп.русин. незгірши „исте”: Незгірши робітник, но острый на язык (Чорі). ◀ Од компаратива горши, горше.

[незгода] ж. „неприємнось; нещесце”: Але [тлачене на полю] то була права незгода, бо ше на коньох тлачело, па на полю ше вельо загажело (БиРК1937, 138). ◀ Од серб. незгода.

[незгодни] -а -е 1. „неприємни”: а я писмо при себе мала и уш сом го три раз прчитала, же чи у нїм нет таке дацо незгодне, чи можем му и дац (ЖирошМСМ 51). 2. „невигодни”. ◀ Од серб. незгодан.

[незгодне] присл. 1. „неприємно”. 2. „невигодно”. ◀ Од серб. незгодно.

незграбни -а -е „неправильной форми, нефурмасти”: И док так, на око сирови и незграбни, ... на дну души дзешка тлело, жиричело ше цошка шире, добре (Ков-МихЦВ 53). || Всл. ñezgrabni „несхопни, невъртки” (Hal), поль. niezgrabny „исте”, серб. незграпан „несхопни, невъртки”, всл. zgrabni „схопни; одвитујуци” (Buffa 326). ◀ Од основи граб-/зграб-, праслав. grabiti (од того нашо грабац, грабки, граблі и др.). Форму зграбни (як всл. zgrabni) не маме зачувану.

нездобачки присл. 1. „случайно, не-нароком”: На Служби треба активно участвовац, т.є. шпивац, модліц зоз священником, дзякама и цалу церкву. Хто нездобачки зашипи, тот задоволен [неясне] своєї обовязки (ХК 1983, 56). Р-а ше прибіжела жу карсцелю дзе шедзел Рт., нагла ше на нього и кус слухала нашу бешеду, а вец шедла на карсцель. Тото єй дзєцинске владанє, як ше вона жу мнє як нездобачки намєсцела, барз ше ми пачело (РН 48/1928, 4, М. В.). 2. „невидомо”: Жена як супруга ма вельки вплив и на карактер своего человека. Непросвищена жена и мужа знїжи, а просвищена нездобачки омоцнює мужову енергію, оплеменює му каждую жилу, каждую діло його (РН 7/1928, 2); Приповедал шицко ... и нездобачки ширел, увєкишовал и уплетал здогадованя з других стретнуцох (Андрич 28). 3. „необачуюци, необачливо”: Кед чловек медзи другим народом жиє, та нездобачки почне хасновац його слова (В. Саб.); Знаме же тим [школяром] цо ше им жу петицом нездобачки уцагла и даєдна штверка або тройка, не до писаня поезії (Заградка 9/2001, 20). 4. „нараз, необачковано, несподзівано”: Нараз сом зачула черканє бицигли на драже. На бицигли ишла мац и якошик нездобачки спадла зоз ней. Прибегла сом же бим ю дзвигла (шк. сост. 1977/78, РК); Швидки колячок, пліваюци помєдзи вербово корєне, нездобачки удерел з главу до смєрекового стебла (ЧаканБ2 106). 5. „необачено”: Хлапчик перше зоз попатрунком пренашол Грица [медзи борцями], а вец ше помалючки нездобачки прицагнул и змєсцел медзи його ноги (Ков-МихГриц 137). || Слц. диял. ñezdobačky „не-

обчековано, неназдавано”: *tak ŋezdobački prišol* (SSN II, 431). ◀ Од *обачиц* (оп. збачиц).

нездраве *присл. у функц. пред.* „не хасновите за здраве”: *За часу едзенья барз нездраве пиц води, а поготов по горуцей юшки* (НКух 134).

нездрави -а -е „хорого випатрунку”: *А у другим писму ми пишеце же сце такі хорйовити, та вам пишем же сце себе сами тому причина, же сце нездрави, ... же чом ше так убиваце* (ЖирошМСМ 95). Слц. *nezdravý „исте”, всл. nezdravý „исте”* (Hal).

незлагодлівы і незлагодны -а -е „хтори не за дружтво, з хторим не мож зисц на едну драгу” (М. Рм., В. Р.); *Не мож ше з нїм зложити, такі є незлагодны* (В. Саб.). ◀ Оп. *злагода, злагодзиц ше*.

незлюдны -а -е „грубы, нелюбезны у справованю гу другим”. || Всл. *zljudni „любезны, приятельски”, слц. vlůdny „исте”, слц. дял. ŋezlůdný „недружтвени; недобронамирны, нежичлівы”* (SSN II, 431), укр. дял. *незлюдний „недружтвени, заварты”*. ◀ Од людзе, праслав. *ludъ „народ”, ludъje „людзе”*.

незмиющи -а -е „??”, лем у едного автора: *Кед зме булі дзівчата, та зме ходзелі облівац. Юлин Кухаров вон бул такі незмиющи. ... Поишлі ми обляц того Юлина, ... а во нї под конком малі посцель, ... А вон ше крил под перину* (РС од 19. 04. 1996, 12, М. Каме-ніцкі). ◀ Неясне.

некрасны -а -е „хтори ше не визначае з красу”. Слц. *nekrásny „исте”*. ◀ Од праслав. *krasa*.

некрашнє *присл. 1.* „на некрасны способ”: *Кед жена некрашнє, начудо увязала хусточку на главу, гвари ше же є огепана* (В. Р., Мар. Рм.). **2.** „нешумне, брідко”: *То некрашнє лац*.

некресцени -а -е „недобры, скаранік”: *Сушеда кричала на пса: Ти некресцени!* (Єл. Шан.). || Слц. *nekrstený „непокресцени”, укр. нехрещений „исте”*. ♦ *такі як ~ „зли, недобры”* (В. Саб.); *Такі ши недобры як некресцени* (Лев. Ск.); *некресцена душа і такі як некресцена душа „неприлапени од людзох”: Гей же оцц мнє нї у чим не три-*

мал, гей же робели зо мну як кед би я була некресцена душа (КовМихЦВ 140).

нелагодно *присл. „неприємно”*: *Гриц [ше] почал чувствовац у тей новей вояцкей униформи просто – нелагодно* (КовМих-Гриц 51).

нелакомны -а -е „хтори не прицагує, не лаши других зоз свою красу і под”: *Н. Н. бул нелакомны як лежінь* (Пвл. Бл.); *Дзе ше тот Петро пришо оженіц ту до Коцура, вона була нелакомна* (Пвл. Бл.). ◀ Од *лакомны* (оп.).

нелашны -а -е **1.** „нешвидки у лапаню, браню предметох, хторому предмети випадаю з рукох”. **2.** „несхопны, нешвидки”: *Тузоки були досц вельки, як гуска, пуляк, не були ногати, ходзели у чупоре, були досц нелашны, не так швидко злєцели, хто бул хитри, могол ше прицагнуц жу нїм і забиц з коліком* (М. Рм.). || Слц. дял. *ňelapši „planý, zlý, posadnutý zlým duchom”* (SSN II, 406), всл. *ňelapši „несхопны, необратны”* (Hal). ◀ Од *лапац, праслав. lapati*. ➔ Форму без негациї *лапшны „схопны, швидки”* зазначели зме лем у Ю. Надя (оп.).

не лем і не лем же *злуч. у независно-зложених поровнуючих виреченьох зоз парнима злучніками не лем... але, ридше не же... але, у хторих ше баржей наглашує (як важнейши) змист другого виреченя Не лем же не зна, але ше анї не трудзи научиц.* || Слц. *nielen і nielenže „исте”*.

нелюби -а -е „немили, нелюбени”: *Уж ме дава мамочка, а за нелюбого* (Тон ч. 285). Всл. *neľuby „исте”* (Hal).

нелюдзе *мн. 1. а)* „зли, недобры людзе”: *Людзе як не людзе шерца каменого, / же ше двойо любя, цо же им до того?* (Тон ч. 39) || Слц. *neľudia „тоти цо не маю чловечески прикмети”*. **б)** „неспособны людзе”: *„Та ви двома не людзе едному чловеку шмати купиц такому як тот цо вам коня накармел і спораєл цо уж тристо хлопох забил?”* (Етн29 43) **2. буц нелюдзе** „буц у недобрих одношеньох”: *На тим ше зведло же му майстор не поробел на час, нелюдзе су тераз* (Пвл. Бл.); *Повадзели зме ше, ми вецей не людзе* (В. Саб.).

нєлюти -а -е „нємилосердни“, лєм у Гна-тюка: *Вона ше оглядла, горко заплакала, ... Ишол тамадз, ишол тот нєлюти брат ей. / Дзеци так врещали, аж го оглушили* (Етн9 ч. 26). || Всл. *ňeluty* „нємилосердни“, *ľutosc* „милосердносц“ (Hal), слц. *neľútostný* „исте“. ◀ Од общеславянского *люти* „зли, нагли“, праслав. прикм. *ľutъ*.

нємало присл. „досц вельо“. Всл. *ňemalo* „исте“ (Buffa 176).

Немец -мца х. „припадник немецкей на-родносци“. Всл. *ňemes*.

нємецени -а -е „нє замецени“. *Наша хижа нє мецена, / З вонка-нука нє билена* (БиндКост 72). Всл. *ňemesena chiža* (Buffa 176).

нємецки -а -е „хтори ше одноши на Немцох и Немецку“. Всл. *ňemeski* „исте“.

нєми -а -е „хтори не зна бешедовац“. Общеславянске. ◀ Праслав. *němъ*.

нємили -а -е „нєлюбени“. *Идзе вона за нємилим, / Више ше лєм огляда* (Тон ч. 77).

нємилосердни -а -е „хтори не ма милосци“. Всл. *ňemiloserdne* „нємилосердно“ (Czambel). ◀ Оп. милосердие и милосердни.

нємириц ше -им ше незак. „буц у недо-брих одношеньох“. *Почали ше тоти хлап-ци двома барз нємириц* (Етн30 101); *И начал ше маїстер з попом рацким нємириц* (Ос 6); *Конї зучовали, та ше нємирели* [гризли ше и под.], *але ше примирели* (Вер. Рм.). ◀ Оп. мирни. Нє зазначени карпатски паралели; нашо нємириц ше по значеню не мож вязац ані за сербске нємирити се „знемир-йовац ше“.

нємирни -а -е „нє змирени; неспокой-ни“. *бо сом уш бул барс не мирни* [же ми не пишеце] (ЖирошМСМ 53). Оп. мирни.

нємирно присл. „незмирено; неспокой-но“. Всл. *ňemirne* „исте“ (Hal)

нємогави -а -е „слабки“ (С.С. Мак., Г. Р.): [Кед кладол капусту до гордова, та спад-нул до гордова.] *Не знам, чи сом уж таки нємогави, чи ме розум зохабя* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 153); *Ластовчата ци голи, нємогави, а жу тому су куцिकाви...* (ЧаканБас 72). Слц. диял. *ňemogavi* „исте“ (SSN II, 408), всл. и *mogavi* „тілєсно здрави, моцни“ (Buffa 163). ◀ Од мочи (мог-ол), праслав. *mog-ti*.

нємочни -а -е 1. „слаби“. *Нємочна сом и у ногох и у руках* (Вер. Рм.); *Мац хора, нємоч-на* (С. Мйр.); *Бо, кед ше будземе старац за-довольниц лєм свойо цело, дух наш останье слабєньки и нємочни же би владал з целом, хторе нє ма дна* (Заря 1/1939, 1); [У войни з угрожених местох треба виселїц] *дзеци и женски особи и нємочни* (Заря 10/1939, 3). 2. прен. „хтори не ма моци, можлівосци“. *Вони двойо лєдово обставаю, нємочна є вжац хорого брата жу себе* (М. Висл.). || Слц. диял. *ňemosni* „хори“ (SSN II, 408).

нємудри -а -е „нерозумни“. *За того цо ше нерозумно справує гвари ше: таки як нємудри* (В. Саб.); *А ище гу тому бул кус „дур-кнути“, як ше гвари, та му часто пришло до глави таке, цо ше вола „нємудрим“* (За-ря 8/1939, 7). || Слц. *nemúdry* „исте“.

нєнавидзиц -им незак. „чувствовац не-нависц гу дакому/дачому“. *Кого сом мер-жела и ненавидзела, / та сом тей єшенї за нього пойсц мушела* (БиндКост 86); *Нєнави-дзим свойого скупого жазду* (РН 46/1932, 2); *Ближнього каждого треба любии, а нєнави-дзиц треба лєм саме зле* (РН 28/1933, 4); *кед вон придзе до свойого розума, будзе видзиц своїх вершнякох же вони маю млади жени, а його стара, будзе це биц и незнавидзиц* (Етн30 205). || Слц. *nenávidieť* „исте“, поль. *nie nawidzieć* „исте“, укр. *ненавидіти* „исте“. ◀ Од праслав. *nenaviděti* „не любии, не жа-дац видзиц“, а то од *viděti*. Синоним **мер-жиц**² (оп.) зоз сербского.

нєнависц ж. „чувство неприятельства, с. мржња“. [Фарисее тужа Христа] *пре их пакосну ненависц* (РН 20/1929, 4, М. Му-дри); [Христос] *не познал у своєй велькей любви жу человечеству ... нияку мержню и ненависц* (Заря 13-14/1937, 6). Слц. диял. *ňenavist* „исте“. ◀ Оп. ненавидзиц.

нєназдавани -а -е „необчековани“. *ей неназдавана шмерц спричинела вельки жаль шицким, котри ю познавали* (РН 5/1934, 3). ◀ Оп. наздац ше.

нєназдавано присл. „необчековано“. *Прешлого тижня нєназдавано дождзел ше огонь у ново основаней фабрики цукру у Старим Сивцу* (РН 44/1927, 1); *Так нєназда-вано пришли ...* (РН 32/1929, 3); *Палата да-*

кеди стала на сухей жеми, але неназдавано ю морйо заляло (РН 19/1930, 4); Тих дньох умар неназдавано (РН 2/1930, 2). || Слц. диал. *nenazdajne* и *nenazdajky* „исте” (SSN).

ненароком присл. „без намири дацо зробиц, случайно”: *Кед на драже дакого ненароком дрилїме, ... треба такой замодлїц тоту особу за пребаченє* (РН 20/1935, 4). ◀ Оп. *нароком*.

необидзени -а -е „хторого не мож заобисц, од хторого не мож сцекнуц, тот цо судзени”: [Два мачки им] *преходза драгу – дакле необидзене нещесце* (РК 1)32, 97, М. Ковач). Оп. и под *судзени*.

неогадани -а -е „нездогадлїви, незнаходлїви” (В. Саб.): *Баба и дїдо Б-ово були неогадани, та своєї дзивки не знали другого мужа вибрац* (Пвл. Бл.). ◀ Од *гадац*.

неограбани и неограбани -а -е „неушореней вонкашньосци, недзбало облечени”: а) **неограбани**: *Худобенки му були и родителе, а вон таки неограбани – и ту вам причина же го велї шаленим тримали* (РН 42/1930, 2, М. Ковач); *У валале не було такого мощного человека як бачи Антонь. Мали, збити, неограбани вельораз заганьбел и наймоцнейшого хлопа* (РН 2/1936, 2, М. Ковач). || Слц. диал. *neohrabani* „незграбни; неспособни” (SSN II, 411); *Неограбани то человек неушореней вонкашньосци, таки цо „ше не ограбал”* (В. Саб.). б) **неограбани**: *Кед дахто не спораени, кед на нїм не стої шматта як треба, гвари ше: Таке неограбене* (М. Рм., В. Р.); *Трундлави то нїяки у облеканю, неограбани, неушорени, кед на даким шматта виши* (М. Рм.); *Неограбани и неограбани то непошорени як треба и нелапини* (В. Саб.). ◀ Вироятно вяза зоз слц. *neogabaný* „неушореней вонкашньосци, недзбало облечени”, слц. *ogabať* „привесц до шора дакого”, *gabať* „приводзиц дакого до шора”, всл. *gabac* „исте” (Hal.), морав. *habať* и *gabať* „бращ, грабаш”, поль. *gabac* „лапаш”, укр. диал. *ґабати* „протестовац, турбаловац”. По Махекови и ЕСУМ-у то експресивни праслав. корень *gabati* „бращ; грабаш” (зродни зоз лат. *саріо* „лапаш; зграбиц; вжац”). У нашим языку дієслово *ґабац* (як всл. *gabac*) не зачуване: вироятно ше воно укрижело з ді-

єсловами *ґрабаш* и *грабаш*, хтори виведзени од праславянского дієслова *grabiti* „зграбаш, нагромадзовац” (подобного значеня як и *gabati*). То може потвердиц и восточнословацке *neogabani* и *neohrabani* „исте” (Buffa 176). Прето ше, по народней етимології, прикметник *неограбани/неограбани* вяже за дієслово *грабаш*, тє. *о-грабаш*: кед виши слама або шено з накладзеного коча, та ше гвари: *ограб* коч дакус з видлами да не розтресаме сламу, або: *ограб* брадло да витор не розноши з нього сламу (В. Саб.).

неогутани -а -е „непозберани, хтори ше збунює, хторому робота не идзе”: *Тот на телевизії цо гуторел гороскоп бул таки неогутани; Стражар цо под час войны чувал авиони на пажици у Коцуре не бул Рус, було видно по твари, не бешедовал, лем курел, видно було же то бул неогутани человек* (В. Саб.); *Нашо людзе маю обичай повесц же кед ше человек не зна знайси, кед є не огутани, та го кажди зазрак може превесц преїж води смиядного* (РС 18/2004 (30. 04), 13); *В-ова дзивка неогутана* (Г. Р.); *Людзе уж не веря власцом, лем тоти неогутани им ище веря* (В. Саб.). ◀ Оп. *огутац* ше.

неограбани -а -е оп. **неограбани**.

неодата прикм. ж. „непристановена”.

неодлуга присл. „о недлуги час”. Всл. *neodluha* (Lacko 57) и *oñedluho* (Czambel) „исте”.

неодлуго присл. „неодлуга”, у старших авторох: *Неодлуго зме ше змесцели до хотела и полудньовали* (РН 8/1929, 2); *але неодлуго обачел, же лес постава ридши ..., а утим ше указало и ясне слунко* (РН 23/1932, 3); *Не одлуго на буґни им / И хижу предаю* (РН 17/1936, 4). Оп. *неодлуга*.

неопранописки -а -е „хтори оштро одповеда, хтори не вибера слова, с. који нема длаке на језику” (М. Афич).

[**неосетени**] -а -е „нездогадлїви, незнаходлїви”: *чудуєме ше и п. Бесерминьови же бул на телво неосетени* (РН 18/1935, 3). ◀ Оп. *осетииц* (ше).

непевни -а -е „недобри у розуме”: *Таки як непевни (= таки як недобри у розуме); Сплета, подскакує як непевни* (В. Саб.).

Слц. *перевнѹ „небизовни, несигурни“*. ◀ Од *праслав. рѣв-ѣпъ, рѣвати*; од того цсл. *уповати „наздавац ше“*.

неповерени -а -е „хтори не ма довирия, недовирливи“ (Пвл. Бл., Г. Р.). ◀ Оп. *вера, вериц*.

непозберани -а -е „нерозвязани, неогутани; збунети, недосц присебни“ (Г. Р.): *Неогутани то непозберани, хтори ше збунює, хторому робота не идзе* (В. Саб.); *Рано Яким станул и гвари жени: „Ти не чула яка лярма була вноци у нашим хліве? Не могол сом спац. Пойдзем опатриц. Таки непозберани вишол вон на двор – и станул зачудовани. На дворе стал шицок його статок* (РН 31/1936, 3). ◀ Од *зберац*.

непознати -а -е „о хторим нет досц информации“. ◀ Од *знац*.

непокорни -а -е „хтори ше непокорно справує, непослушни“. ◀ Оп. *покорни*.

непокорносц ж. „непокорне справованє, непослушносц“: *главна причина тому бесносц и непокорносц нашої младежи, котра ше одняла зпод родительской руки* (РН 13/1932, 4).

непопораєни -а -е „непошорени, непоаметани“. ◀ Оп. *пораїц*.

непоправдзе присл. „не у согласносци з правду“: *Мне ше видзи же би непоправдзе було кед би ми жени ... остали равнодушни* (РН 1/1936, 5). ◀ Оп. *поправдзе*.

непорозумєне с. „непорозумєне, с. неспоразум“: *А знаме яки зла и непорозумєня настаню у доме кед треба дзивки дац обєцани тал* (РН 1/1939, 4); *Же ше укажу даяки непорозумєня, вони муша буц цо скорей одстранєни. Не шме чекац єден, да други придзе и прєбачєне пита* (РН 35/1937, 1).

непослух х. „непослушносц“: *Єст и мєдзи мацєрами вєльо таких, котри патра на зли склоносци свого дзєцка (як цо є пиха, грїх, непослух и т. д.) и не знаю цо другє да на то повєдза* (РН 45–46/1937, 3); *кед ми добре роздумає, яка є вєлька злосц ... його [чловекова] нєвдєчносц, його непослух* (РН 25/1929, 4, М. Мудри). ◀ Оп. *послух*.

непослухни -а -е оп. **непослушни**: *Алє так най будзе каждому / Хто непослухни*

оцови своему (РН 45/1932, 1); *Но жена його лєнїва, непослухна, робиц нїч не сцє* (РН 12/1937, 2); *[Хори] пєс постанє смутни, непослухни, зацагує ше койкадзи* (РН 30/1936, 4). ◀ Од *слухац*.

непослушни -а -е „хтори одбива послушносц“: *алє дзивочка добре познавала слабосц своєї мацєри и робєла як сама сцєла. Вона була рознустна, лєнїва и непослушна* (РН 12/1929, 1); *Господарство почало назадовац, дзєци постали не послушни. Шицко му вишло на руби* (РН 8/1931, 4). Слц. *диял. ěposlušný „истє“* (SSN II, 415). ◀ Од *слухац*.

непотребни -а -е „хтори нїчому не служи, нєхасновити, звишни“. Слц. *nepotrebný „истє“*. ◀ Од *треба* (оп.).

непоучени -а -е „недосц поинформовани, неупуцєни“: *Кєрєстурски пан новтаруш добре шор провадзи; / кєд жу ньому пойдзе непоучени чловец, / вон го добре порадзи* (Етн9 ч. 365).

неправда ж. „неточни податок, твердзєне“: *повєсц неправду*; *[Кєд би ше автор шицким опитал], вєц би не писал неправди* (РН 30/1936, 2). || Слц. *nepravda: povedať nepravdu*.

неправица ж. „неправедносц, несправедливосц“ у бєшєди старших: *Кєд ше дзєци недобрє подзєлєли з маєтком, дахто повє: То неправица* (Вєр. Рм.); *Кєд вишла з манастира, гварєла: Яка там неправица* (Гєл. Мед.). ◀ Не зазначєни карпатски паралєли. Можливє од серб. *неправица* „неправедносц, несправедливосц“: *свє је стєкао неправицом*.

неправо присл. зоз субєктом у дативє: ~ *му* (єй итд.) „не по дзєки му, уквилєни є“: *Тєраз худоби барз неправо, бо вєльо таки єст оцєвє и мацєри цо двох лєбо трох, а и штирох катонацох царови ховаю, алє ярашу ані тєльо як єдна рука не маю* (ЕтнV 100); *А кєт ци дацо неправо ... та док придзєш дому та так ушоримє як трєба* (Жи-рошМСМ 150). ◀ Не зазначєни карпатски паралєли. Можливє од серб. *неправо „истє“*: *неправо му је, неправо јој је било*.

непредумани -а -е „хтори приноши одлуки без досц роздумованя, с. непро-

мишљен”: [Не треба буц] *непредуманим*, пакосним (РН 14/1929, 4); Дабоме же таки попатрунок на женски карактер и образоване *непредумани* (Заря 6/1937, 6). Не зазначени карпатски паралели. Можливе од серб. *непромишљен*.

непрепатрени -а -е „безконечно вельких розмирох”: *Сибиряк-Рус задовольни зос свою не препатрену жему и лесом* (РН 26/1929, 3, О. М. М.); А дзе силне, не препатрене морйо, двараз векше од сухей жеми ...? (РН 15/1930, 5, Мих. Мудри); А у Осифа ше находза ключи *непрепатрених* гамбаров, преполних жита и шицкогo богатства (РН 39/1935, 3). || Всл. *neprepatrena mudrosc* (Hal).

непреповедзене *прикм.* с. у функції предиката „дацо цо чежко похопиц, виповесц (о вельких розмирох и под.)”: Цо, 3 кили мяса пожарла мачка? Та то *непреповедзене*, то би досц було и вовкови (РН 62/1926, 4). || Не зазначени карпатски паралели.

непреповедзени -а -е „безконечно вельких розмирох”: *Непреповедзена є любов Исусова жу ближньому* (РН 12/1929, 4); Воистину *непреповедзена* любов и доброта божия (РН 6/1930, 4); падал вельки ляд, котри спричинел *непреповедзени* чкoди. Ляд шицко унічтожел (РН 16/1930, 2); *Непреповедзени* боль души над зробенима грехами (РН 75/1926, 4). || Не зазначени карпатски паралели.

непреповедзено *присл.* „у велькей мери, барз”: [Бог] *непреповедзено* милосердни (Заря 1939, 35); Но, Исусова любов жу нам *непреповедзено* векша од каждей мацеринскей любови (РН 36/1929, 4, М. Мудри); Шицки зме *непреповедзено* поцешени, бо вериме, же зме уж на ешенъ годни поволац нашого Прeсвятиценого владику, да нам пошвеци наши нови дом Господні (РН 7/1932, 4, Дальски Рит). || Не зазначени карпатски паралели.

неприсилувани -а -е „не примушени”, звич. при обрацаню священіка гу млодятам на винчаню (тиж и при обрацаню старости гу истим пред винчаньом): *Паноцец дочекує млодята на уходзе до церкви и пита*

ше им чи маю праву и неприсилувану дзеку ступиц до малженства (ФейИр 51); Чи ти Ганчо маи правдиву и *неприсилувану* дзеку и тварду постанову того леґиня Дюру хто-рого видзиш *пред* собу вжац себе за мужа? (Малацко).

неприємни -а -е „хтори виволує чувство неприємносци”: *кошиніца и рамики и пляйстри обабрани зос цемно червенкасту густу матерію неприємного запаху* (РН 9/1935, 3). || Слц. *диял. пергїjemny „исте”* (SSN).

неприємно *присл.* „на неприємни способ”: *Неприємно ми було слухац їх бешеду* (Пвл. Бл.). Слц. *диял. пергїjemne „исте”* (SSN).*

неприятни -а -е „нелюбезни”. || Слц. *диял. пергїazny „исте”* (SSN). ◀ Оп. *приятни*.

непробовни -а -е „неискусни”: *Єдно младе и непробовне курчатко заостало раз од квоки и не могло ю найсц* (НЗ 6/1938, 16, прел. Я. Фейса). Оп. и **пробовни**.

нерад -а -е, *мн.* -и **1.** (звич. у конструкції з потенциялом) „не дзечне дацо робиц, дожиц и под.”: *Гдовицу бим нерад вжац, / бо з ждовицу чежко жиц. ... / Богату бим нерад вжац, / и з богату чежко жиц* (БиндКост 108); Але и воні сцекаю, бо то и конь би *нерад* до бабових рукох паднуц (Етн29 120); Оцец не знал як *видумац*; барз ю жаловал и *тоти* двойо дзеци, ... *нерад* би их на шмерц погубиц (Етн29 286). **2.** *ридко* у конструкції без потенцияла: *Тот муж жену бие / цо з ню нерад жиє* (Етн9 ч. 136). || Слц. *nerád: 1. ~ prascuje; 2. ~ by som cigánil*.

нераз *присл.* „часто, вельо раз”. || Слц. *диял. neraz „исте”: neraz som dostal od occa z remenom* (SSN).

нероботни -а -е „тот цо не любі робиц”: *ей мило кед чує же то и вона, гоч и така нероботна, дакому потребна* (Ков-МихНО 226).

неродни -а -е „хтори не дава род”: *Конари [древа] ше дзеля на родни и неродни. Родни конари воламе тоти, на котрих су очка родни (квитни)* (РН 8/1937, 3). || Слц. *nerodný: nerodne stromy, nerodna včelna matka* (HSS).

нерозвязани -а -е „незнаходліви”: *Нерозвязани ши як жузел на жадох!* (В. Саб.) Оп. розвязани.

нероздумани -а -е „хтори нагло, нероздумано роби”: *гоч як му тот челеднік випатрал пусти и нероздумани млади чловек* (КовМихГриц 71). || Слц. диял. *ňerozmyslený „исте”* (SSN II, 417).

нероздумано присл. „без досц роздумованя (зробиц дацо)”: *Ніжда [не робел] нагло, ніжда нероздумано* (КовМихЦВ 53). Всл. *nerozdumano „исте”* (Hal).

нероздуманосц ж. „нероздумани, легкодумни поступок”: *Господь Бог пребачел Еви нероздуманосц* (РН 37/1929, 3).

нерозлучни -а -е „неясни, хтори не мож розумиц, розликовац”. || Слц. диял. *ňerozlučnų „исте”* (SSN II, 417).

нерозлучно присл. „неясно, хторе не мож розумиц, розликовац”: *Само по себе ше розуми же зоз таким [сликовим] писмом могло ше зазначиц лем найобичнейши думки, и то барз нерозлучно* (РН 11/1928).

нерозумни -а -е „хтори не розсудзуе мудро”: *Ева модлєла за пребачєнє и гварєла: „Господи, отпуц ми, же я так нерозумна ...”* (РН 37/1929, 3). Слц. *nerozumnų „исте”*: ~ *človek, decko*.

несабат присл. „нешлебно”. ◀ Полукалк мадярского *nem szabad „исте”*.

несереньчліви -а -е „нешещліви”: *Но, ... яки ви куме несереньчліви, як сце до мене несереньчліво пришлі* (Етн30 303). ◀ Оп. *сереньчліви*.

нескори -а -е 1. „хтори помали роби, нешвидки”: *так ше почало пред стома роками пригваряц тим ремесельником, же су неспретни и нескори, и же зато еспап таки драги* (РН 47/1928, 2). 2. „позни”: *Позни (нескори) файти [кукурици] вецей видаваю, а вицасни финьше зарно маю* (РК 1926, 144); *Хмель любви благу яр, през нескорих мразох* (РК 1928, 146). || Слц. *ňeskorų „исте”* (HSS). ◀ Од праслав. *skorъ* „швидки”.

нескоро присл. 1. а) „позно”: *Нескоро, у маю, не коп з ашовом, бо жем напири, по-дзвигне ше, стої як пирє напирена* (В. Саб.). б) ~ **присц (пойсц)** „зоз запожньєм; кед

дачому прешол час”: *Нескоро я пошла дзе дари давалі, / каждому сокола, мне гаврана далі* (Етн9 ч. 54). 2. „позно вечар, уж вноци”: *Баба го дочекала, бо вон уж барз нескоро [вечар] пришол* (Етн29 240); *Уж бул вечар; зобрал ше з овцями, пришол до свойого жазди. Уж було нескоро. Баба го чекала чи вон придзе чи не придзе* (Етн29 241). || Всл. *ňeskoro vnosі (Czambel)*. 3. ~ **на дакого** „дакто по-жні, може не сцигнуц на час”: *Лазар одповед: „Ту вечера. Подз нука, Никодиме, шедні и так з нами вечерай. А Никодим одповедол Лазарови: „Пойдзем, бо нескоро на мене будзе* (Етн30 70). ◀ Од праслав. *skorъ* „швидки”. У народним языку то основне слово зоз значєньом „с. касно”, присловник *позно* характеристикни за лит. язык.

нескорше присл. у Михала Ковача: 1. „пошвидко, неодлуга: *Нескорше, наисце як да була клятва руцена на бачика Ивана хижу. Жена му умарла, за жену Ильча* (РН 18/1930, 3, М. Ковач); *Да, мнє спочатку самому ше пачєла, алє нескорше, кед почали приповєдац [престала ше ми пачиц]* (РН 22/1936, 3, прел. М. Ковач). 2. „другираз, познейше”: *Но охабме то, лепше будзе кед вам то дакеди нескорше повєм* (РН 28/1936, 2, М. Ковач). || Слц. *neskoro „позно”, neskoršie „познейше”*.

несмачни -а -е „хтори не ма приємни смак”: *Юшка мушєла сциха врец, бо кед барз варла, була густа и несмачна* (ДудашКс 147). Оп. *смачни*.

несподзивани -а -е „хтори ше дачому не наздавал; неназдавани”. Всл. *ňespodzivani „исте”* (Buffa 177). ◀ Оп. *несподзивац*.

несподзиванка ж. „несподзиванє”: [Сликарь] *принєсол тоти слики, а моя их виплацєла, та положєла як несподзиванку на стол мнє* (РН 3/1928, 3); *обєцали му, же ше достанє до неба, а ту нараз така несподзиванка* (РН 43/1930, 2). || Слц. диял. *ňespodzivanka „исте”* (SSN). ◀ Оп. *несподзивац*.

несподзивано присл. „неназдавано”.

несподзивац -ам зак. „зачудовац дакого з дачим необчекованим”. ◀ Од па-въз-дєјати, а то од праслав. *děti, děјati*, од хторого

и нашо литературне дія, надія, подія, злодій и др.

несподзивац ше -ам ше зак. „зачудо-вац ше дачому необчекованому”. Всл.: *še šespodzivala že dachto v tej chiži jest* (= не на-здавала ше) (Czambel). Оп. *несподзивац*.

неспокійни -а -е „немирні”. Всл. *nespokojny „исте”* (Hal). ◀ Оп. *покой*.

несполацни -а -е „хтори ше не зна вла-пиц до роботи, хторому не идзе, не швечи робота, ніяки у роботи, несхопні”: *Стар-ша жена чежише уходзела на задні дзверка до авта, та призварела: Нespoлацна сом; Яким бул як дзецко мали, несполацни* (Пвл. Бл.); *Нespoлацни то таки хтори ше не зна влапиц до роботи* (М. Рм.); *Нespoлацни то таки цо му ніяка робота не идзе* (В. Саб.). ◀ Неясне (оп. сполацни).

неспособни¹ -а -е „хтори не ма одредзе-ни способносци, невалушни”: *Неспособни є за тоту роботу*. ◀ Оп. *способни*.

неспособни² -а -е у старших авторох: „хтори не ма одвитууюци квалитет”: *яблука и грушки [у нас] обично су хробачни и неспо-собни за предай на пияцох* (РН 61/1926, 2); [Часц ярашу] *за пашење неспособна* (запис-нік на керестурскей парохії од 1873); *Жем [Данска] удобна, на веліх местох воденіс-та и не способна є за земледільску роботу* (РК 1929, Ф. Лабош); *Тота жем не способна за обрабєне* (М. Рм.); *Едногласно находзие то же нашо наричіє нєспособне за предава-не русскихъ предметохъ нашихъ народнихъ школохъ* (Е, Губаш, Шветлосц 1/1988, 60). ◀ Оп. *способни*.

несправедліви -а -е „неправедні”: [Єден китайски законодавец бул нещеш-ліви у малженским живоце] *Цалком ро-зумліво вец прецо вон у вирских прописох бул таки несправедліви проци жени* (РН 37/1933, 2). || Слц. диял. *nespravodlivý „исте”* (SSN II, 420). ◀ Од *правда* (оп.).

несправедлівосц ж. „неправедносц”: *А цо робели Апостоли проци такей неспра-ведлівосци? Вони ше модлели* (РН 20/1933, 4). || Слц. диял. *nespravodlivost’ „исте”* (SSN II, 420).

неставац -а (дакого/дачого) *незак. безос. „капац”*: *Худобна [жена] ше радо вадзи / кед не става иматох з лади* (БиндКост 108); *У Коцуре була лем єдна трафо станїца, а и струя була слаба ... Вельораз и неставало струї. ... Струї скоро обовязно неставало всоботу вечар кед була даяка свадзба* (РС 24/2013, 11, Дю. Салонтаї). ◀ Од *ста(ну)ц*, *праслав. stati/stojati*. Оп. и *нестац*.

нестаємни -а -е „хтори легко меня при-кмети, стан, справованє и под.”: *Нашило ше даскельо и нашо Русини у Керестуре, котри то започали [шац хмель], але пре неста-ємну цену хмелю на фришко занягали* (РК 1927, 141, Ред.); *Таки є нестаємни, не мож му вериц* (Вер. Рм.); *Тота ше раз ту раз там ода, то таке нестаємне* (Вер. Рм.); *През цали рок ... хвиля будзе нестаємна* (РН 5/1932, 4). ◀ Оп. *стаємни*.

нестац -анє (дакого/дачого) зак. *безос. 1. „скапац, препаднуц”*: *Ишол по лєше по єдним дильове, раз му нестало драги. Цо бу-дзе робиц тєраз?* (Етн29 45); *И раз жу єшенї уж нестало ніякей овоци у лєше* (Етн30 3); *Як виповед ангел тоти слова, остали сами имати при столє, нестало ангела* (Етн30 126); *Тих дньох [було] у Херцеґовини вельке трешенє жеми, котре тирвало 42 секунди. ... На т. зв. Поповим полю єдного велького комплекса жеми нестало, препад* (РН 7/27, 1); *Булї штирме хлопи, пошлі до леса; так ходзелі по лєше, битанґовалї. Як им нестало єсц, як им нестало имати, подралі, цо буду робиц?* (Етн30 231); *Нестало пиццалки, нестало уяша, / чекай, Яни, чекай, шак те-бе биц буду / як циґан куляша!* (БиндКост 113); *И ми по мали гинуц-препадац будземе – нестане нас* (РК 1927, 100). 2. „буц потро-шени”: [Селяне ше] *на яр поносю же нє маю шена а и кукурничанки им нє стало* (Заря 12/1939, 5, Дю. Сабадош мл.). || Карп. укр. *нестати* кого „исте”: *Ой, чісарє, ... а с ким ти сі будеш бити як войська не ста-не?* (МушГолоси 177), слц. диял. *ňestat’ „ис-те”* (SSN II, 421). ◀ Од *ста(ну)ц*, *праслав. stati/stojati*.

несці¹ *нешем незак. „ношиц”*: *Оцец неше коньом шена*. ◀ *Праслав. nesti*.

несц² нешем *незак*. „несц вайца (о дробизгу, птицох)”. Общеславянске. ◀ Од праслав. *persti* „класц икру одн. вайца”; то-то дієслово ше по форми и значеню збіжело з дієсловом *nesti* „ношиц”, та од *persti* настала форма *nesti*.

несц ше¹ нешем ше *незак*. „виношиц ше, тримац ше лепши пред даким”: *Неше ше пред жену же достал од бачика маєток* (Пвл. Бл.). ♦ *горе себе несиц* „виношиц ше, тримац ше лепши пред даким”; *бесно ше несиц* „провокативно, виволующо ше тримац лепши пред другима”.

несц ше² неше ше *незак*. „несц вайца (о дробизгу, птицох)”. Оп. *несиц²*

несцело присл. „без дзеки за роботу, акцию”: *не сцело попатрел на гору з другого боку поточка* (РН 13/1930, 3); *якош сом ше ганьбел ... бо сом му несцело аж пейц коруни дал* (РК 1924, 110).

несцерпезліви и несцерпени -а -е „хтори не ма сцерпезлівосци у обчекованю дачого”: [Кед вишол з двора] *Од шарпацого, несцерпезлівого, лярмацого Якова поставал цихи, змирени человек* (КовМихЦВ 33). ◀ Од *церпиц*.

несцерпезліво и несцерпено присл. „хтори не ма сцерпеня у обчекованю дачого”: *Длугочави несцерпено чекал* (КовМихГриц 123).

несцерпенє с. „несцерпеносц”: *Шицки з несцерпенєм и радосцу очекую перши представи* (РН 15/1930, 6). ◀ Од *церпиц*.

нет безос. у функції предиката зоз значеньом „не иснує, не ту є” **1.** з генитивом: *Нет нікого дома; Нет моєй ташки*. **2.** з номинативом: *У нашим краю нет таки файти птици; У валале нет хижки на предай*.

нет *лепше* с. *непрем.* кул. „файта покерайох з масла, муки, жовчкох и цукру” (РКух 192).

неумити -а -е „не поумивани”: *Дзеци повиходзели зос вишеляких куцикох, не зачесани, замазжрани, не умити* (РН 37/1929, 3).

неуроджай х. „слаби урожай”: *Причина тому (крем не уроджайох, и по войны прєменкох) и тота* (РК 1923, 118, Д. Биндас); *може дараз и на хмель неуроджай присиц* (РК

1927, 144, Ред.). По аналогії з тоту форму вироятно хасновани и форми *неуродай, неуроджай* х. як цо зазначени форми *уродай, уроджай, уродзай* (оп. *уродай*).

неутвердзени -а -е „небизовни, не-прешвечени, нестабилни (у вири и под.)”: *Случай и судьба то празни слова и лєм неуки, непросвищени, неутвердзени у вири людзе веря же може буц дацо ... судзене* (РК 1926, 27, Д. Биндас). Оп. *утвердзени (1) и утврєдзиц ше*.

нефарбени -а -е „неофарбени”: *нефарбени облаки* (ПЗ 5/1982, 23).

[нефини] -а -е „неприємни на упечаток, некрасни; бридки”. Серб. *нефин* „исте”: *нефине речи, нефин човек*. ◀ Оп. *фини*.

нефришки -а -е **1.** „нешвидки”. **2.** „нешвижи”: *То нефришки хлеб*. ◀ Оп. *фришки*.

нефуремни -а -е (у бешеди старших) „некрасней фурми” (Пвл. Бл., Г. Р.). || Слц. діял. *neforemny, ěfufuromni* „исте”: ~ *tvar, jaka som ~*, поль. *nieforemny* „исте”: *nieforemne rysy twarzy*. ◀ Оп *нефурмасти*.

нефурмасти -а -е „некрасней фурми”: *Нефурмасти гвари ше и за человека и за ствар* (Г. Р.); *Його паска була найвекша, але кед ані кус не фурмаста* (РК 1925, 55). Оп. *нефуремни*. ◀ Од *фурма*.

нецерпежліви -а -е „несцерпезліви, несцерпени”, у старших авторох: [Пре кризу] *мушиме пошвецанє церкви одриліц на яр, а барз зме нецерпежліви, да уж раз свою власну церквичку маме ушорену и прикрашену* (РН 44/1933, 3, допис з Риту). ◀ Од *церпиц*.

нецерпежлівосц ж. „несцерпезлівосц”, у старших авторох: *А ми [дзеци] ше аж до скори не месцели, очи нам ше не дзелели од нього [дїда]. Ледво зме дочекали да запалї пипку [и почне приповедац]. „А вец?” – питал ше Яни, хтори уж од нецерпежлівосци почал нохици гризц* (РН 34/1933, 2).

нецерпліви -а -е „несцерпезліви”: *Цо ши така нецерпліва?* (Люб. Як., Пвл. Бл.)

неутрудзени -а -е „хтори неvistато робили”: *Уж други рок видал наш неутрудзени ... о. Др. Шимрак тот хорватски календар* (РН 10/1932, 1). ◀ Оп. *утрудзени*.

нечисти¹ -а -е **1.** „брудні”. Слц. *nečistý „исте”*. **2.** „у хторим умишана неприродна сила”: ~ робота, то цошка нечисте (Ю. Пап); Нве знала цо ше їей стало. Думала же нєчисте (Заря 10/1939, 6, Е. Кочиш). ◀ Од чисти. • **нечиста хорота** „хорота прирощеня (полових органах): Нечиста хорота ... непозната у валає (КостЛибера 177, М. Мудри).

нечисти² -того х. „зли дух, дьявол”: Пятрице горе на турню на крижик, цо там увидице? Вони патрелї, видзелї там полно нечистих (Етн30 119); Вона думала же з нечистима ма роботи (РН 9/1930, 3, М. Ковач). || Слц. *nečistý „исте”*.

неш присл. „нешка”, лем у нар. писні у Гнатюка: Яй, лем ти мнє, мой конїчку, добре неш, / дам ци прибиц подковечки ище неш (= ище нешка) (Етн9 ч. 299). || Слц. диял. *ňes „исте”* (SSN I, 322). ◀ Оп. *днеш*.

нешка присл. „на нешкайши дзень”. || Всл. *ňeška „исте”* (Sipos). ◀ Од праслав. дьль-сь. Сучасне нешка виведзене зоз суфиксом -ка, а початково д- страцело, так и слц. диял. *dnēs, dneska „исте”* (SSN I, 322).

нешкайши -а -е **1.** „хтори ше одноши на нешкайши дзень”: На нешкайши дзень (Ю. Пап). **2.** „тераши”: Ми худобни людзе, хтори не маме вельо жеми, ми барз чужко живеме, а тоти богати жаздове, тим барз добре у нешкайших рокох (ЕтнV 95). Всл. *neškajši* (Lacko 51). ◀ Од нешка (оп.).

нешкаль присл. простобеш. „нешка”: У Тоши вше ест риби, а поготово нешкаль (РН 46/1933, 2, др М. Б.). || Слц. диял. *neskaj „исте”* (SSN I, 322).

нешкашні -я -є „нешкайши”: Баш за нешкашнє време найлєпше приставаю слова св. Павла, же корєнь шицкому злу лакомости (РН 19/1934, 1). || Слц. диял. *ňeskašny „исте”* (SSN II, 418).

нешка-ютре присл. „неодлуга, у блізкей або дальшей будучности, скорей або познейше”: Ей сину! Могол ши нешка ютре буц жазда человек. А так цо з тебе будзе? (РК 1936, 113). Всл. *hñeš-jutre „исте”* (Buffa 94), серб. *данас-сутра „исте”*.

нешлебодно безос. у функц. пред. „забранене”: [У Чикагу видати розказ] же хлапцом и дзивчатом не шлебодно оставац далєй од 10 годзин вечарами. ... Таки закон би ше и нам придал (РН 93/1926, 3). || Слц. диял. *ňešľebodno „исто”* (SSN II, 419).

нешмели -а -е „бояжливого характеру”: Марча Минарова була цихе дзивче. У дружтве була вше якошик поцагнута, нешмела (КовМихЦВ 54). || Слц. диял. *ňešmeli „исте”* (SSN II, 419).

нешнейши -а -е „нешкайши”, лем у М. Ковача: и вона шалєньша була як нешнейши жени (РК 1933, 45, М. Ковач). || Всл. *dnešejši и pešejši „исте”* (Hal).

нешорови -а -е **1.** „хтори не почитує одредзени порядок”: ~ школяр, ~ жаздиня; **2.** „хтори не почитує одредзени морални норми”: ~ человек, ~ лежнє.

нешумнє присл. „некрашнє”: Зато Русини не питаїме од сушєдох „Р. новини”, бо то не шумнє люцке хасновац (РН 9/1930, 3, М. Биркаш); же нїзда нїч на силу не будзе брац, бо то и ганьба, и грих и не шумнє то робиц (КовМихГриц 15).

нешумни -а -е **1.** „некрасни”: Чи сом бидки, чи нешумни, / не начим ше єдней к...и (Етн9 ч. 403). **2.** прен. „некрасни, бидки”: Велька то жалосц за нас, же ше медзи нами нашло даскелько таких людзох, котри на таки нешумни способ виступели проци власному народу и проци шицкому, цо у нашим народзе ма найвекишу вредносц (РН 32/33, 2); Зос тим писаньом А. Губаши обновили нашо славни „батогаше” свою нешумну роботу (РН 46/1933, 3). ◀ Оп. шумни.

нещєсни -а -е „нещєшліви”: Полюбєла я милого, полюбєла, / ей, нещєсна дєля уж нас розлучєла (Тон ч. 255). || Всл. *ňeščesni človeče* (Lacko 10). ◀ Оп. *щєсє*.

нещєсє с. „нещєшліви случай; зло, неволя”: И так за жєвлї пришло, як то ше и медзи людзми вєдє, по нещєсцу щєсє (КостПр 23). || Всл. *ňeščesce „исте”* (Lacko 35). ◀ Оп. *щєсє*. ♦ **на** ~: Вжал сом себе дзивче, цо ме любиц не сє, на мойо нещєсє (Етн).

нещєшліви -а -е „хтори не ма щєсца”: Кєльо мацєри не знаю же вони виновати кєд им дзєци нещєшліви (РН 10/1928).

нещешнік х. „нещешліви человек”: *По нещесцу душіне го одвезли до Нового Саду, але нещестнік у драже и умар* (РН 14/1933, 3).

ни¹ слов. „пале”: *„Та цо ши заслужел, Янчи?” А вон винє з кишенки роцок, та им укаже: „Патьце, ни, цо сом заслужел”* (Етн29 24); *А робиц не придзеи? Пале ни, там не ма хто снопи руцац* (Етн30 48). ◀ Од мадь. пі „исте”.

ни² викр. „пале”: *Ни, то шицки мойо пенежи, а еше мам и длуства два долари.* (РН 6/1928, 3); [Петро] *поишол за нїм [Христом] и правду му гуторел: Ни, шицко зме охабели и поишли за тобу!* (РН 27/1935, 3) || Слц. пу, пұ, пі „исте”. ◀ Од мадь. пі „исте”.

ни-а¹ слов. за обрацане уваги, с. ево, ето 1. „пале (так, тот, таки, ту итд.)”: *положице цивочку так ни-а на чоло и глава муши за три минута престац Вас болїц* (РН 96/1926, 2, М. В.); *Бо, ниа, я ту так понаписуєм койцо, найвецей о себе, та ше нїхто не нагнїва* (Сф. Мак.). 2. **а** „послухайце”: *Но-та, ниа, цо ше ми случело гинто, кед зме з Ганю кладли капусту до гордова* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152); **б** „чули сцє”: *„Но та така робота ни-а, гоч бим як сцєл добре написац та вше дакому не право* (РН 42/1937, 4, М. Ковач). ◀ Од мадь. пі „исте” з помощью елементом *а* на концу: *ни-а* (як у словку *пале-а*).

ни-а² присл. „такой, у тей хвильки”: *На-раз ... осетела у першох вельки болї. Муж єй думал же тєраз ния умре. Медзитим, вона ше подзвигла и виявела же [є] подполно здрава* (РН 5/1928, 3). ◀ Од мадь. пі „исте” з помощью елементом *а* на концу: *ни-а* (як у словку *пале-а*).

Нигер х. „човек чарней раси як житель Африки, с. Црнац”. ◀ Од мадь. péger „чловек чарней раси, с. Црнац”.

нигер х. „човек чарней раси (напр. як житель Америки). • **чарни як ниґер** „чловек чарней твари”, всл. čarni jak niger „исте” (Buffa 173).

нигерка ж. „жена чарней раси (напр. як жителька Америки): *Кед я идзем од ниґерки, а фабрика труби* (нар. писня, Шветлосц 4/1976, 383–394).

нина ж. 1. „оцова або мацєрова одата шєстра або шєстринїца”. 2. „учтива назва за старшу жену”. 3. „послужителька у школи и под”: *На перишєй [школскєй] годзини хтош-ка задуркал на дзєвери. Була то нина. При-несла обавєсцєне ... же дзєвятого октобра крос* (шк. сост.). || Всл. nini, ninka, nénika. ◀ Од мадь. néne.

[**нит** и **ніт**] слов. и злуч. „анї”: *я бул шпо-ровни хлапец там [у Америки] и я дому по-силал. Я нїч таки луксуз не правєл. Нит сом ше облекал не знам як...* (ЖирошМСМ 182) ◀ Од серб. нити.

ниткаш х. 1. „барз бидни человек”: *За барз бидного ше гвари: анї калап не ма, та-ки ше вола и ниткаш.* 2. „недобри человек”: *Ша то на власици вше лєм койяки нитка-ше* (М. Рм., В. Ерד.). ♦ **лєм ци то ниткаш ниткаш** „недобри человек вше недобри” (В. Ерд.). ◀ Неясне.

ні злуч. роздєльни „анї”, лєм у нар. пис-ньох: *Бодай сом цє, мили, нїґда не спознала, / нї тебе самого, нї коня твоего, / та биш ме не збавєл венка жєленого* (Етн9 ч. 178); *Дзивчє, дзивчє, била ружа, / не требало те-бе мужа, / анї мужа, нї фраєра, / бо ти дзив-чє як лєлия* (Етн9 ч. 153); *Трубцє, трубаше, весєло / покля мой вєнок на глави! / А як ше венка побудзем, / нї половицу така весєла не будзем!* (Етн9 ч. 176) || Укр. *ані* и *ні*, слц. *ані* и *пі*. ◀ Од. праслав. *а* + *пі*.

ніва ж. „польо”, лєм у Гнатьюка: *вивєже-ме шмеце на попову нїву* (Етн9 ч. 340). Слц. диял. *їива „исте”* (SSN II, 440), укр. *нива „польо охабєне парлагом*”. Общєславянскє. ◀ Од праслав. *niva*.

ніґда присл. „нї у яким чашє”: *Нїґда я не видзєл так дзивчатко плакац* (нар. писня). Всл. *ńigda* (Czambel), укр. диял. *ниґда „ис-те”*. Общєславянскє. ◀ Од *ні-к-да* (словко *ні*, заменовніцки елємєнт *к* и присловніцки елємєнт *-да*), праслав. *nikъda*.

ніґда-преніґда присл. „цалком нїґда, нїґда алє нїґда” (В. Р., Н. Ерд.): *Яй, апо, мой апо! Кеди ше премєніцє, кеди устаткуєцє? Нїґда, прєніґда! Уж то лєпшє нїґда не будзє, бо не годно буц!* (КостПр 80); *Нїґда, жичим*

Вам, пренігда / Прикросц здох того швета
[Вашо очі] най не увидза! (РК 1926, 125, М. В.)

нігдзе присл. „ні на яким місці”. || Всл. *ńigdze* (Sipos), укр. діял. *нігде*. Общеславянське. ◀ Од *ні-к-де* (словко *ні*, заменовнічки елемент *к* и присловнічки *-де*).

ніжей прим. з *žen.*: *Тото дзецко воно оца не ма. / Ма воно, ма свою мацер власну, / ноши варгоч ніжей свого пасу* (Етн9 ч. 394); *През лето ми хлапци ходзели у длугоких кошульох ніжей коленох* (КочЕвЦП 13).

ніжни -а -е „полни благосци”. Укр. *ніжний*, слц. *pežny*. Общеславянське. ◀ Од праслав. *nega*.

нізач¹ форма акусатива заменовнічка *ніч* з применовніком за, „ні за цо”: *Ти ше нізач не старай ... то уж я (= ти ше ні за цо не старай)* (РН 16/1936, 2); *Вон ше дома нізач не стара (= ні за цо ше не стара); Кед ље нызач нье добри, добри ље за земљодилца, бо ту нье треба нич учиц* (Заря 7/1939, 6). ◀ Од *ні за цо*. ♦ ~ **дакого (не) тримац** „тримац дакого за безвредного”: *Там у швецце го нізач не тримаю, гоч є у нас припознати уметнік* (В. Саб.); *Страцел угляд, нізач го уж не тримаю* (В. Саб.); *Я єден чловец хторого ніхто не трима нізач ані ме за церквенного поглавара не сиу* (Заря 6/1937, 7); **(не) буц** ~ „буц безвредни, не за хасноване”: *за Дунайски рити стариши ище паметаю кед не бул нізач, лем за нашу, а тєраз тоти краї родза жито* (РН 43/1936, 2); ~ **не валушни** „нізач не способни”: *Езер рази сом ци гварел, же ши нізач не валушни* (РН 47/1932, 3).

нізач² присл. „ніяким концом, нізач на швецце, с. нипошто”. ◀ Од *ні за цо* (оп. *нізач*¹).

нізки -а -е „малей висини”. Слц. діял. *ńiski* „исте” (SSN II, 441), укр. *низкий* „исте”. Общеславянське. ◀ Праслав. *nižь*.

нізко присл. „на малей висини”.

нікадзи присл. „ані у єдним напрямє”: *Не можу нікадзи висц горе* (Етн29 49). Слц. діял. *ńikadzi* „исте” (SSN II, 438). ◀ Од *нікадзи*, праслав. *ni-kady*.

нікеди присл. „нігда”: *Тот дзень нікеди не забудзем* (шк. сост.); *нікеди свою, але лем його волю ... випольновали* (РК 1931, 13).

нінач присл. 1. зоз значєньом ціля и наменки, „ні нацо” „*Нач ши пришол?*” „*Нінач сом не пришол, пришол сом вас видзиц*”; *То ци уж нінач не потребне*; [Даєдни дзеци] *любя буц сами, нье видзи ше тота радост у нѣх и нѣмаю волю нѣнач* (Заря 3/1938, 7). 2. у функції предиката означує дацо безвредне: *Тот авто уж нінач „тот авто уж безвредни”*. ◀ Форма акусатива заменовнічка *ніч* з применовніком на: *ні + на + цо* (цо ту скрацене до ч). ♦ ~ **валушни/способни**: *Та цо ши тому веприкови наробел, ти бєтєру нінач валушни* (РН 46/1928, 4); **присц/приходзиц (висц/виходзиц, зисц/зиходзиц, исц)** ~ „цалком (с)трациц вредносц, квалитет”: *Як длуго було пенєжи, пилї (оцец и мац) за пенєжи, потим шицко предавалї и пилї, потим бралї палєнку на борѣ од Жида. Я уж бул леѣинь и видзел як нашо ѣздєвство идзе ~* (РН 24/1928, 2); *Жем скорєй родзела, а тєраз пришла ~ „не родзи вєцєй так, бо є вихаснована и не гноєна”* (В. Саб.); *Яка була вєлька Гитлєрова сила, а на конциу вишла ~* (Г. Р.).

ніодкадз и ніодкаль присл. „ні з якого места”: *Барз чєжко жию, а ніодкаль им не приходзи помоц*.

ніодкадзи присл. „ні з якого места”, у старших авторох: *А плакал и Мирко ..., а потїхи ніодкадзи* (РН 56/1926, 2, О. Кост.). Оп. *ніодкадз*.

ніпочим присл. „по нізкей цєни (о роби хтора ше слабо цєні)”: *за тєраз ше лєпше плаца швинї и конї. Рогати статок вше ище мож повєсц ніпочим, ... єст вєльо статку на предай* (РН 17/1932, 4).

ніроштош х. У Коцурє гваря *ніроштош „подла роба”* (В. Саб.). ◀ Оп. *мироштош*.

ніряк х. „файта мочарскєй птици”: *Чубати ніряк шєдзел на блазих габох мочару* (ЧаканБас 57). ◀ Од мадь. *nyrk* „мочар” (EtM).

[**ніт**] оп. **нит**

[**ніташ**] х. техн. „спєциални метални клїнок подобни тупому гвозду з хторим ше злучую метални часци”: *Туляйку на жалов (косир) правєл коваль, приправєл ю ѣу жалову з нїташами* (В. Саб.); [Ковач] *каву лу сподку дрєвенєй льовчи посцискал зоз нїта-*

шами (Фа 69). || Слц. nit „исте” (1765), укр. діял. nit „исте”, мад. nitt и nyitás „исте” (1900). ◀ Од мад. nyitás „исте”, а то од нем. Niete, Nietnagel „исте”. Дієслово nitovať зазначене у словацким уж у 17. віку (оп. нітовац).

нітка ж. 1. „цверенка хтора ше предзе”: Його шестра предла у хужи на златей куцелі, а злата нітка єй ишла (Етн29 141). Слц. діял. nitka „исте”, укр. нитка, нить „исте”. **2.** штранґ. „порвазок хтори ше круци, „спущує” на штранґарскей машини”: Чужанка (фалаток сукна) ше зложела о поли, замачала ше до води, тримала ше у длані, през ню ше препущовала нітка цо ше „спущовала”, да нітка будзе гладка, да не ма „баюси” (В. Ерд.). ◀ Общеславянске. Праслав. nitъ. ♦ **змокнуц (премокнуц) до нітки** „цалком змокнуц”: Поме дому рачи, з гори ше нам мрачи, / док до дому дойдеме, до нітки змокнеме (Етн9 ч. 206). Поль. zmoknąć do nitki „исте”; слц. діял. premokli zme do nitki (SSN II, 440).

[нітна] ж. техн. „дротови прибор з хторим ше злучую метални часци зоз спеціальнима кліщами”. ◀ Серб. нитна, нем. Niete.

нітовац -туєм незак. „злучовац метални часци з ніташами”. Слц. діял. nitovať (зазначене у 17. віку), укр. діял. нітувати „исте”. ◀ Од нем. nieten „исте”.

ніхто зам. одрекаючи. Всл. ničto. ◀ Од праслав. кѣто.

ніч¹ зам. одрекаючи (г. нічого, а у злученю з прим. з и у формах з ніщого, з ніщим): А єст дахто, же би могол з ніщого дацо зробиц? (РН 29/1937, 4). ◀ Од ні-цо, праслав. ѣто. ♦ **з ніщого (з нічого) ніч** „дацо безвредне; дацо неправда; цалком ніч”. Не любим возношлівих, така є випинаца, а з ніщого ніч (Пвл. Бл.); Гварел же ма шицкого вельо, а то з ніщого ніч (= а з того нет ніч, то не правда); Думал же зароби на вашаре, але з ніщого ніч; И то бул диждж, з ніщого ніч (= мали диждж) (Г. Р.); Реґистровали зме жем же достанеме помоц од держави, а годно буц з ніщого ніч. (Г. Р.); Така була випинаца, а ніч з ніщого (Пвл. Бл.); **висц (спаднуц, зисц) на ніч** „цалком страциц свою вредносц; препаднуц материялно”: [Кромплі,

пасуля] *то за тоти мойо ангелята [Циганчата] барз добре єдло, але вашому пращецу би почкодзело, бо би ше похорело, и на ніч би зишло* (РН 46/1928, 2, С. Скубан); *Шпижа ше скорей ценєла, оцєц ше велічал же ма шпизово колеса, а тєраз шпиза вишла на ніч* (Пвл. Бл.); || Всл. to višlo na nič „то на концу страцело вредносц” (Czambel); **не будзе ніч** „не зробиш ти то, не будзе з того ніч!”; **нет з того ніч** „то не правда”: *Не гутор ти мене же ше тот сходити з тоту, а тот з тоту, я то не верим, нет з того ніч* (Пвл. Бл.); **ні у чим (у нічим) не тримац дакого/дацо**: Но док [учитель] бул младши, у валале не мог ніч зробиц. Стариши ніучим не тримали його науку (РН 11/1935, 2); [Кед не будзеце з нами, та] *вас ніхто ніучим не будзе тримац, а кед би сєе були з нами, я ґарантирам же би сєе тугор були* (Заря 5/1937, 8); **ні у чим буц** „буц безвредни, ніч не вредзиц”: А шицок тот трошак [на школованє школяра] ніучим, кед тот школяр не зачува своєю здраве (РН 32/1937); **ніч то, то ніч, ніч то зато** „не хіба, то не проблем”: *Яник придзе зоз школи, Ганьча ше му поносує же мац [мачоха] ю вше лає. „Ніч то, лєм церп; дзе знаме пойсц кед не маме нікого?”* (Етн29 274); *твойо писмо сом виразу мєла же слаба була косидба. То ніч, лєм кет твойо здраве моцне та маме зач Богу Небесному подзєковац* (ЖирошМСМ 90); **Ніч то зато, лєм кед сом прєгварєл з Настю** (РК 1923, 148, П. Ризнич); слц. nič to [zato], to nič „исте”; **озда ци ніч!?** „озда маш розума, озда не думаш насправди так”; **[таке] цо ніч по нїм (приповєдац)** „гоч цо приповєдац”: *Та цо ту бєрбляцє, цо ніч по нїм? Слухам вас и чудуєм ше, же ви як иколяре таке койцо приповєдацє, як да сєе нїґда не чули у школи, же босорки нет. Як можецє таке дацо и увериц, же стара жена може буц босорка* (РК 1929, 134); [Дюра ше] *барз любєл хвалїц. Вше нам таке поприповєдал, цо ніч по нїм* (РН 105/1926, 2); **тєльо як ніч** „то барз мало; то ніч не вредзи”: [Поради о розоружаню] *Видзїме, же то тєльо як ніч, а тєльо ше з тим наоружаньом ... нацагую* (РН 28/1932, 4); **тримац дакого/дацо за ніч** „не тримац за значне, не почитовац”: *Жид Кре-*

ме заш гварел: Тримайце людзох за ніч, пенеж за ніч, а штампну поштуйце баржей як шицко (РН 16/1934, 1).

ніч² присл. „ані кус”: Три ферталі жеми мам, / а заренка ніч не мам (Етн9 ч. 416). ◀ Оп. ніч¹

ніч² модал. наявює даяку одлуку: Ніч, реку, попонагляц, бо ше моя годна врациц з роботи, та будзе паради (Сл. Шан.). ◀ Оп. ніч¹

нічельніци ж. мн. ткац. „часц кроснох”. Слц. nitelnice, чес. nitěnice, поль. nicielnice. Общеславянске. ◀ Вяза зоз нітка, праслав. nity (ЕСУМ). По В. Махекови од кореня nei „весц (ведзем)” + суфикс tel + прикметніцки суфикс -ьпъ. ♦ бега як нічельніца гвари ше за немирни дзеци кед вельо бегаю, тиж и за старших кед бегцом понагляю робиц (В. Саб.).

нічий -чия -чийо зам. одрек. „хтори нікому не припада”.

нічовка ж. 1. „дацо безвредне, ніч”: „Принес ши дацо з валалу?” „Принес сом нічовку!” (Вер. Рм.); Так ... почал сом наново писац. Але кед сом вжал пирко и папер ... а то више выходзело – ніч, – просто нічовка. Обращим так – нічовка, обрачим инак – заш нічовка. Значи так: нічовка у главы, нічовка на папер (РН 24/1937, 3); Хлапец значи ма под калапом власи, а под власами – нічовка. Ви преходзице панє и чудуєце ше, чом тот хлопец не зніма калап з глави. То пре то, же под калапом – нічовка (РН 24/1937, 3, М. Ковач); а ми ше опитајме цо ми поробели на тим плане як заедніца. Мож повесц же вельку нічовку (РС 1-2/2013, 2). 2. „безвредни чловек”: И Иван Павлович нічовка, шицки вони – нули (РН 23/1936, 3, М. Ковач). || Слц. ničota „дацо безвредне, ніч”. ◀ Од ніч.

нічомни -а -е 1. „ніякого випатрунку”: Єдна [дзивка] була така заложена, широка, а друга була така нічомна (Пвл. Бл); Таки хлоп, моцніско, а таку нічомну жену вжал [малу, слабу] (Пвл. Бл.). 2. „безвредни”: живот му випатрал нйчомни и на тельо жадни же нье вредзи дальей жиц (Заря 21/1937, 7, Е. Кочиш); Трецого дня не стала уж ані

єдна хижа [кед ше Дунай вилял]. „Яки зме шицки нічомни... Пред трома днями нам ніхто не бул ровни, хватали зме роботу, кошели од рана до ноци, не було часу ані єсц а од нешка не будзе ані цо! (ЖирошV 269) || Слц. диял. ničomni „неквалитетни; безвредни”: odpil slivočku, tá je ničomná (SSN II, 434). ◀ Од ніч (те. од форми датива нічому).

нічомнік х. „безвредни чловек” (Г. Р.): На улїци лєм їх двома: єден зос пушку, нічомнік и юнак лєм прето же припада армїї котра ше юначи над голоруким народом (КочишКроч 33). ◀ Од ніч.

нічомніна ж. „нічомносц, безвредносц”: Нічомніна то „ништавило”, нічовка, з гола ніч (Мел. Пвл.). || Слц. диял. ničomnina „безвредна особа” (SSN). ◀ Од нічомни (оп.). ◀ Од ніч.

нічтожиц -им незак. „знїчтожовац”: Не-дайме да ше [земледїлец] виселює до варошох, бо варош то вельки шаркань, котри трови души и нічтожи виру (РН 26/1930, 1); А цо кед наютре знова тоти цо ше ... напили вина надумаю нічтожиц швет? (Ков-МихНО 78) ◀ Од ніч. Обширнейше оп. под унічтожиц/унїчтожовац.

нішков и **ніщков** х. карт. „ніщок”: Назви фарбох картох: Дзвонкови туз, король, хлоп, нішков, дзешатка, дзевятка, осмица и седмица (В. Саб.). ◀ Оп. ніщок.

ніщи -а -е „бидни”: Цар вец надумал да вон звола ніщих, вандровніцох и жобрацох. Справел и їм госцину (Етн29 230); помагал ніщих, бранел правдолюбивих (РН 3/1928, 4); Поштовали вони церкву, ... твардо тримали недзелю и швето, знали ше змиловац над бидними и ніщими (РН 29/1932, 3). || Укр. нищий „исте”, рсй. нищий „исте”, серб. ништ „исте”, стсл. ништь „исте”. ◀ Од праслав. ni:stj- (ЕСУМ). У нас вироятно кнїжково.

ніщиц -им незак. „знїчтожовац”: Зато треба коровче на каждам месце нйщиц ... Прето нйщице ньетребну траву нье льем у ... поль, альє и по драгох и меджох (Заря 16/1937, 6); Нови Теметов за оградзовање бо гуски нйишча шицко (ЦШкОдбКоц, 1939. р.). || Всл. nišćic „исте”: žezna šanovac (= чу-

вац), *tem šicko nišči* (Buffa 179). ◀ Од *ніч* (*ніщиц* значи „претвориц дацо на *ніч*”). Оп. и *зніщиц*.

ніщков х. оп. **ніщков**. ◀ Оп. *ніщок*.

ніщок -щка х. карт. „назва карти”. || Укр. *нижник*, слц. *dolnik*, серб. *долњак*, мадъ. also „долні”, всл. *nižnik* „исте” (Buffa 189). ◀ Наведзени паралели знача „долні”, та и назва *ніщок* очиглядно виведзена од прикметніка *нізки* (од кореня: *ніз-*): *ніз-чок* > *ніщок* (як и укр. *низ-ник* > *нижник*).

ніяк присл. „ні на яки способ”. Слц. *pijak(o)*.

ніяки -а -е зам. одрек. 1. „слабого випатрунку, квалитета и под.”: *йест* [кукурички] *котри такой с початку жолти и ньяки* (Заря 10/1937, 6). Всл. *pijaki* „исте”. 2. *прен.* означае особу з негативними прикметами. ♦ *таки* ~ „не у дзеки, нерозположени; хори”. Слц. *taký pijaký* „не у дзеки, нерозположени”.

но¹ слов. 1. на початку виреченя при преходу на дацо цо вязане за предходну дію: а) Но кед не вериш, цару, попрагай коні до гинтова, та пойдземе до того валалу одкаль я валушна (Етн29 131); Убегне царица нука гу царови, та му гутори: Но, нет там ніч, шицко поедлі” (Етн29 10); „... Та идзце служиц, наслужце себе пенєжи, можеце ше оженіц. Но пойдзе найстарши служиц (Етн29 19); „Но, фиям, гибай, та ше порахуєм.” (Етн29 22); Та сцел бим тот статок нагнац до рошца, а не можем...” „Но знаш цо? Я ци го наженем кед ше не будзеш нігда женіц” (Етн29 23); „Гей ... цошка ме жалудок болі” ... „Но ніч то, я знам цо хйба, мушел ши рано похващиц. ... Да ше баржей не похориш, мушиш попиц оцту да це розбере (РН 37/1929, 3); б) у злученьох з опитним и др. значеньом но цо, но як, но чом и под.: „Та цо робиш ту, чловец?” „Но цо, чувам царов статок ...” (Етн29 6); Та чом ши нам, жено, не принесла фриштик?” „Но чом, похорела сом ше, та сом не могла пойсц (Етн30 284); Рано пойдзе цар гу студні: „Та ту ви, бачи?” „Ша ту.” „Та як сце ту пришлі?” „Но як? Якишик гунцут ту бул, та кричел: Огень, огень, фаер, тизван! ...” (Етн29 192).

в) кед за бешедуую особу неприлапліви змист предходного виреченя: И питала ше им [птица своїм дзецом] же хто их очувал? А вони гварелі же ніхто. „Но ніхто, поведзце ми хто вас очувал, бо кед не повеце, та вас поєм.” (Етн29 31); „Ту крестиянска душа ест!” „Но ест! Ходзиш по швецце, та ши ше опахал...” (Етн29 157); „Ти, жено, не од того купела заячка.” „Та од того, ша озда го познам.” „Но уж не од того” (Етн29 7). 3. у постпозиції зоз спонукающим або помощнюющим значеньом: Вон вежне оплечко, а баба такой за нїм: „Стой, сину, стой, чекай но, цошкаль ци повем. Шедні ле ту най це дакущицко поискам ...” (Етн29 12); Гибай но кед ци гварим!; Мужу, мужу поведз-но ми: Дзе же це найбаржей болі? (Бинд-Кост 23–24); ♦ *но ша гей* „же би не”.

но² злуч. процивни „але”: 1. а) *Оче, чи може тот позар, котри го мам випиц, одо мне далей пойсц? Але не як я сцем, но як ти!* (Етн30 73); *Бо, мой сину, за пенєжи мош шицко купиц, але єдино щесце не мош, бо то ест лем у Бога, а Бог не за пенєш, но за чисте шерцо и за добри діла* (ЖирошМСМ 145); *и я бул исти дзень гарештовани. И такой сом мал буц штреляни, теди не було милосци. Но, мал сом щесце же то преложене, же не кончели штреляне такой, и заварли ме, осудзели як политичного* (Я. Тир., РуШ 1/2206, 7); [Вжйме] *нє плащице дзеци више нука, но их добре обльєчце* (Заря 1/1938, 6, др Шарик); *наш тогорочни календар нє заостава нйч за прешлима, но йе еще льєпиши и красии* (Заря 12/1939, 1). б) на початку виреченя у хторим ше предлужує думка предходного виреченя: *Не було ми шицко єдно, бала сом ше. ... Но, рано сом мала щесца бо ше оцєц на балу стил, та моя хйба прешла досц гладко* (Сф. Мак.). 2. у злученю **но але**: *Жена ше му пита: „Не идз, мужу [до Америки], остань дома, уж ци дзеци дорослі, не мушиш так робиц барз...”* Но але вон пойдзе, бо себе так подумал же кед там пойдзе, дзеци буду дома робиц и вон у Америки (Етн30 208); *Спуцел ше долу, барз ше удерел. Но але уж як є, важне же писмо ту* (Етн30 308); *Правда, родичи му зохабєли хйжу по шмерци и дакус пенєжи. Но, але*

кум Грицо фришко виґаздовал з пенєжми, бо не любел робиц (РН 37/1929, 2, Е. Кочиш).

нове -вого с. „новосц”: У Пицбурґу таке нове: пию винко брацикове (нар. писня); такой и вон наручел други гордов [пива]. А то од нього не було нїяке нове (РН 38/1930, 3); Єдней соботи ... принєс му „Радио” таке нове: На ютро ... придзе барз вельки диждж и витор (РН 29/1932, 3).

ноявембер -бра х. „дзєвяти мешац у року”. ◀ Од лат. november, греч. νοεμβρι(ο)ς.

нови -а -е **1.** „праве направени, купени и под.” **2.** субст. „хлеб з нового жита; нова потрава, шено (кед лоньске уж скоро покармене) и под.”: Худобно жили теди людзе ... Ражови хлеб бул на столе, а и овшани ше шпоровал, лем да доцагне до нового (РК 1925, 53); коньом више було досц шена до нового (ЛатякТал 88); мал и цо вивезц и до новей [масци] не мушел одтопйовац ванїчку (ЛатякТал 143). ◀ Общеславянске. Праслав. повъ.

новина¹ ж. „новосц”: Вилецел ми сокол [з] желеного гаю, / то ми перша новина (Етн9 ч. 31). Слц, диял. novina „исте” (SSN II, 450). ♦ **недобра (зла) новина** „недобра новосц”: а) [Недобра] ше стала новина. Мойо обисце и мой жрад єден обешеняк шицко попалел и мою челядз шицко позабивал (Етн30 162); „Цо би [скапали] лем барани, то би нїч не було, / але и сланїна, то є зла новина (Етн9 ч. 190); б) ~ **на дакого** „дацо недобре ше о даким приповеда”: Сину мой, недобра новина на тебе цо ше чує же ши ми неверни (Етн30 154); Мой дзвонар, недобра на вас новина Тот человек гутори и його дзивка же ви виновати же вона груба (Етн30 313); „Югаше, югаше, зла новина на вас: / скапали барани, поведаю на вас!” (Етн9 ч. 190); **стала ше** ~ „случело ше”: Стала ше нам весела новина / же пана Мария породила (Етн9 ч. 3); карп.укр.: із суботы на недїлю новина ся стала, / молодая дівчиночка хлопця сцаровала (МушГолоси 184); **цо то за** ~ ? „цо то за новосц?”: Газда ше чудеє цо то за новина же жаздия тельо єдзєня наготовела (Етн30 267); Цо то, мужу, за новина? / Седем рочки з тобом жила, / на прехадзку не ходзела! (Етн9 ч. 41).

новина² ж. „новини”: Просвита почала выдавац такой и „Руски новини”, хтори у початку мали скоро чисто вирски характер. Людзе хтори були нєзадовольни читали и таку новину лєм прето же вона була йедина новина на нашим бачванско-сримским наричїю (Заря 1939, 20, др Й. Шарик); Так наш Союз выдава свою новину „Русску Зарю” хтора йе народна новина (Заря 1939, 21. б.). Познейше превладала форма множини **новини** (оп.).

новини ж. мн. „дньови або периодични глашнїк”: Ми нїкого нє нагваряме да нє чита „Руски новини” або их „Загратку” або даяки нємецки, мадярски ... новини (Заря 1939, 23. б.).

новинка ж. гипок. „новини”: За тот пенєж цо би мал буц видани за доган купиме дацо нужне до господарства, купиме добру новинку, кнїжку (РН 35/1928, 2); Новинка [у Абисинїї] виходзи тижньово а не векиша як нашо Рус. Новини (РН 33/1930, 4); Наверше-ло ше уж полни дзєшеєц роки од кеди ше появела медзи Русинами єдна новинка котра ше волала „Руски батог” (РН 33/1933, 4).

новинки ж. мн. гипок. „новини”: Ми хтори зме у ширим швецє знаме ценїї, же яка то благодат за єден народ кед ма свойо новинки ... Нашо новинки шицких нас доведна звязую (РН 42/1927, 4).

новотни -а -е „нови, ище непознати у одредзеним штредку”: Ствари у нєй [хижи] новотни (модерни) (РК 1931, 124); „Юльчо, идз лє по того финанца, таки красни финанц ту шпацира! Озда даяки новотни, бо я го ту ещи не видзела (Етн29 89). || Слц. novotný „нови, модерни”: dievča šilo novotné kabátiky; серб. рид. новотан „пременени до дачого иншого, нови”.

новта ж. „шпиванка, писня”: Тот пан з Галициї вон новти списує, / док новти та новти, а веє приповедки (Етн9 ч. 361); Як ми моя новта уж на жалосц вишла / же я ше з моїм мужом на длуго розишла (Етн9 ч. 319); Дзе же ши Яни научел таки красни новти (РН 3/1929, 2, М. Ковач). || Карп.укр. новта „исте”, слц. диял. nouta „исте” (SSN II, 453). ◀ Од мад. nóta „исте”. ♦ **иста** ~ „знова исте приповеда”.

новтаруш *х. ист.* „секретар валалскей управи под час Австро-Угорскей”. Оп. и *подновтаруш*. || Карп.укр. *нотариуш* „исте”, слц. *notáriuš/notárius* „исте”. ◀ Од мадъ. *nótárius*, а тото од лат. *notarius*.

новтарушня *ж.* „новтарушова канцелария”: валал мал парохию, капеланию, валалску хижу, новтарушню, основну школу (РК 1931, 33, Ф. Лабош).

новтош *х.* „добри шпивач”. ◀ Од *новта* (оп.).

новтошка *х.* „добра шпивачка”. ◀ Од *новта* (оп.).

нога *ж.* „долні член цела”. • **на ногох** „на стеблу рошліни, док рошліна не покошена”: Кед жито ище не покошено, а приду вельки дижджи, жито може виключкац на ногох (= може посходзиц з класкох) (В. Саб., МудриАл); *комесіи цо оценюю зарна на ногох више вецей предвидза же ше зродзи, як ше на справди вецка зродзи* (РН 32/1937, 2); **о сто ноги** „з вецей краками, коренями (о петрушки, мархви и под.)”: *петрушка (мархва и под.) о сто ноги. ♦ дац ше до ног* „почац швидко сцакац”: *Накеди станул на тварду жем, дал ше до ног* (РК 1926, 112); **з ноги на ногу** „помали (исц)”: *Не могол себе задумац же дахто може исц так з ноги на ногу...* (ЧаканБас 33); **ноги му одняло (подоцало), ноги ше му подоцали (подотли)** „заслупнул од поцєрпаня, наглого несподзиваня, страху”: *Под Грицом ше ноги подотли* (КовМихГриц 24), поль. *nogi odjęło „исте”* (оп. и под *подоцац*); **полаем ци ноги** „барз це покарем, набиєм кед будзеш ище робиц таке зло”: *Марю добре дідо вилал и загрожел ей же кед ше еше раз зидзе з Ивановом, та ей ноги поламе* (Заря 21/1937, 8, Е. Кочиш); **спаднуц з ног(оx)**: *я уж з ногох спаднул оганяюци за дзивину по полю, а черева ми жравча од гладу!* (ЧаканБас 43)

ногавици *ж. мн.* (єд. ногавица) „ногавки панталонох”, лєм у Гнатюка: *Лепши є младенец як тот стари дзовец! / ... Лепша то молодого єдна ногавица / яко є старого цала компанія* (Етн9 ч. 168); *Вишол вонка, спуцел ногавици* (Етн30 313). || Слц. *poňavica* „исте”, поль. *nogawica* „исте”. Наша новша форма *ногавка* (оп.).

ногавки *ж. мн.* (єд. ногавка) „ногавки панталонох и под.”: *Хлопи пред Першу шветову войну ношили панталони з узкима ногавками и кошулі з малим жалєром, углавним били* (ФейИр 90); [Цайгово шмати] *дас два числа векиши з подогнутима ногавками и рукавами* (СаламонІІ 126). ♦ **вон тельо зна же не хпа два ноги до єdney ногавки** „вон мало зна” (В. Саб.).

ногати -а -е „хтори ма длуги або вельки ноги”: *Тузоки були досц вельки, як гуска, пуляк, не були ногати* (М. Рм.).

нож *х.* „орудие за резанє”. Общеславянске. ◀ Праслав. *пожь*. ♦ **исц (повадзиц ше) на ножи** „буц барз повадзени, готови до битки”: *странски циғанє и домашні циғанє ше завадзели на ножи* (РН 29/1927, 2). || Поль. *iść na noże „исте”*.

ножик *х. дем.* од **нож**.

ножка *ж. 1. дем.* од **нога**. **2.** „ножка стола, карсцеля, посцелї и под.”. **3. мн. а) ножки и железни ножки** „ножки на хтори ше кладзе котел (оп. и под *троножнік*)”. **б)** *льовнік з бокох ма „ножки”, кед ше зніма колесо, та ше перше з млатком од сподку вдєри по „ножкох” же би льовнік вишол з дзири* (Ю. Пап), **в)** (на хтори поставени фогаш и под): *гледа ножки за [крачунске] древко* (КовМихГК). Слц. *диял. pōžka „мала нога”* (SSN II, 454).

ножнічки *мн.* „орудие за штриганє”. Всл. *požňički „исте”*. ◀ Од *нож*. • **бавиц ше на ~ „дзєцинске бависко”** (М. Хома).

нозгєр -гра *х. 1.* „нос векших животиньох”: *Чловєк вицаг нож, буюкови до ноздра [нозгра] удєрєл* (Етн30 225). **2. мн. нозґри** „предня часц носа животинї и дзирки у носу”: *Якаш главка без ухox, чарни випулєни очи, розширєни нозґри. ... Нозґри ше ей [коритнявки] ширєли и жуковали* (ЧаканСаф 165); *Длугока [швиня], цєнка, ма длугоки нозґри* (КочЄвЦП 49). || Всл. *pozgre „исте”* (Czambel). Гнатюк у першим прикладу похасновал форму зоз *д* вироятно под уплївом карпатских формох: слц. *pozdra*, поль. *nozdrza*, укр. *ніздря*. Общеславянске. ◀ Праслав. *nozdr(j)a*, а то зродне зоз *нос*, праслав. *пожь*.

[нокшир] х. „ночна судзина, гарчичок”: *мац ше намагала научиц го [дзецко] най ше крашнє пита на шербли (ище ше го волато и нокшир)* (КолесарД). Серб. нокшир. ◀ Од нєм. (шв.) *Nachtgscherr* (Albrecht 90).

нолє слов. и викр. за спонукане: „*То твоя палїца?*” ... „*Моя*” ... „*Знаш скакац на ней?*” „*Знам.*” ... „*Нолє скоч да видзим.*” (БаковВТ 199-200). || Всл. *nołem, ołem u ołe* „исте”: *ołe, bratu, prińeś koršov vodi, nołem, bratu, šmar do ņho s kameŋom* (Czambel). ◀ Од *но-лє*.

нолєм слов. и викр. простобешедне оп. **нолє**.

нолє-но слов. **нолє** з помощненим значеньом.

нонагей, мн. **нонагейце** слов. оп. **нагей**: [Мацєрова рука] *Но нагейце як то крашнє / кед погласка вас!* (ПЗ 7/1958, 3); *Кед одрошнєш и кед ше случайно похорим, нонагей, здогаднєш ше на мою любов жу вам?* (ЧаканБ2) ◀ Од *но* и *агей*: по аналогїї з початковим *н-* завєло ше ище єдно интервокальне *н* (оп. *нагей*).

ноно викр. *дзец*. зоз значеньом забрани, гроjenja: *Ноно! Нє имєш то робиц!*

нора ж. переважно у Коцуре. 1. слово ше хаснує з нє цалком одредзеним значеньом: „недосц свидома особа; привидзєне; дух; страшидло”: *Баба Маря ходзи як тота нора, нє сце ше умиц, облєциц* (Пвл. Бл.); *Андя ходзи як нора, виадзи бежи и нє меркує кед идзе през драгу* (Пвл. Бл.); *Нєсподзивано пришла до нас кед зме полудньовали, вошла як нора* (Люб. Як.); *Ходзи, шпота ше як нора, як ненормални* (В. Саб.); *Н. ходзи як нора, нє по роботы, алє лєм так. Гвари ше и: войдзе як нора, нє яви ше, ухпа ше як нора* (Лев. Ск.). 2. „босорка”: *Пред Дзурїом вечар ... Шицки домашнї а поготов дзеци мушєли загрисц до цеску ... же би до облака „нора” (босорка) нє пришла* (ОлеярЯк 227). || Слц. *нора* „цинь, привидзєне”: *bledy ako nora*, слц. *porica* „бляда жена” (Kalal), всл. *chodziš jak nocna nora* (Hal), всл. *nora* „вам-пир”: *dakedi nori ludzom krev cicali* (Buffa 174), укр. *нора* „ночни мотиль, лепетка, Phalaena”. ◀ Неясне (ЕСУМ).

нос х. „орган за диханє”. Общеславянске. ◀ Праслав. *носъ*. • **поцагнуц / поцаговац з носом** (часто готови на плач) „гласно поцагнуц воздух през нос”: *Хлапец поишо [после битки з Томом] отрєсаючи прах зоз иматох, поцагуюци з носом* (ТвенМ 13); *А жена уж з носом подцагує, уж ше єй робота нє любує. Кед жед два цибулі, ... кед хвацї жену! Але ю биє* (Етн30 201); „*Цо зробимє? – поцагнул дїдо з носом (таки обичай мал кед починал бешедовац) ... Ніч!*” (КостПр2 131) Слц. *potiahnūt nosom* „исте”. **розбиц** ~ „при паду або вдереню на кирваво повредзиц нос, поль. *rozbić sobie nosa*; **утрец** ~ „поуцєрац нос”, поль. *wytrzeć nos*. ♦ **аж да з носом до жеми зарує (зарива)** „роби чежку роботу”: *Чєжко роби, трапи ше аж да з носом до жеми зарує* (В. Саб.); *Дзецом више треба лєм давац, вони нє саную родичох, родитель им муши дац, гоч мутак чежко аж да з носом до жеми зарива* (С. Юг.); **вжац спред носа**; поль. *sprzątnąć sprzed nosa* „исте”; **водзиц дакого за нос**: [Чловец] *муши буц писмени, кед сце жиц у нешкальшим часу, да го нє водзи за нос єден цудзи чловец, хтори го вєц будзе хасновац як вон сце* (РН 100/1926, 2); *И так зос словами мож ... убиц у чловеку волю, ... мож другог за нос водзиц и т. д.* (РН 9/1935, 1); **натрец нос дакому** „погуториц дакому неприємности”, виројтно од серб. *натрљати нос коме*; **поодрезовац носи та пасц** „уж не маме вєцєй єдзєня, остава нам пасц як статок”: *Кед нє будзєме мац цо єсц, поодрезуєме носи, та будзєме пасц* (В. Саб.); **(с)круциц з носом** „з виразом твари указ(ов)ац нескладанє, незадовольство и под”: *А червени гвоздзик, чи мам повєсц – каранфил? Цо пове та то? Е-ге-ге! Яка є – годна и ту дацо пригвариц и скруциц з носом* (РС 18/2004 (30. 04), 13); *Кед пове же сце вариц наприжашу, а муж єй скруци з носом же нє сце наприжашу* (Г. Р.); поль. *kręcić nosem* „одмагац ше”; **спод носа ци ше (ше му и под.) кури** „очивисно циганї”: *Вона так циганї аж ше єй спод носа кури* (Г. Р.); **ту ци є – да ци до носа (до очох) скочи** „нє видзиш тото цо глєдаш, а ту ци є” (В. Саб.); **хнац (цискац) нос до дачог** „мишац ше до дачог”, поль. *wtykać nos* „исте”.

носати -а -е „хтори ма вельки нос”.

носоля ж. „файта посцелі (інформаторе нам дали розлични описи носолі)”: *Спочатку не були посцелі, але кози и на ніх дески, то волали носолі* (Вер. Рм.); *Носолі то були посцелі з високима корунками, а на обидвох корунках горе таке як розвалки* (Н. Пабян.); *Носоля то була така посцель цо под ню була дзецинска посцелка на колесках, та ше вечар вицаговала спод посцелі и дзеци на ней спали* (Лев. Ск.); *Носолі то були ішветочни посцелі, у предней хижі, були лем висцелени, не були у ніх бужні, правелі их майстрове, док обични посцелі правелі сами людзе, збивалі их з десках* (В. Саб.); *Преправи ше на брамушку, ... пойдзе аж под бабову носолу под ножку* (Етн29 216). ◀ Од мадь. *posolya* и *nyosolya* (обидва форми зазначени штредком 15. віку). По Книжезови мадярске слово од южнославянського *nosilo*.

но та (дакеди и зоз запяту: **но, та**) слов.

1. уводзи слухача до наступного приповідання: [Офіцир] *гвари кухарови же да ми да ище єдну варешку, бо вон знав же ми Балканци єме вещей як Немци. Но, та, я ше наєд и гайд далей* (Я. Тир., РуШ 1/2006, 4); *Но та, ниа, цо ше ми случело гинто, кед зме з Ганю кладли капусту до гордова* (Ю. Пап, Шв. 1/2009, 152); *Бул єден Руснак и барз любел зос сиром галушки. А хтори Руснак, агейце панє, не любі зос сиром галушки. Но та раз шеднул, же будзе єсц. Красні били, добре помасцєни и смачні* (РН 31/1937, 4, М. Ковач). 2. указує на причиново-пошлїдково одношенє: *Мац єй гвари: „Пойдзеш [гу ньому до Америки], мнє охабиш. ... Я тебе не пущим!” Но, та вона не пришла* (ЖирошV 137). 3. виражує енергичнейше одношенє бешедуючєй особи гу собешеднікови: *Но та не мушел ши ше такой нагнівац!; Но та идз кед ши так надумал!; Но та я пойдзем, не будзем ше нікому модліц!*

нохец -хца х. „рогови верх на концу пальцох”. Общеславянске. ◀ Праслав. *погътъ/покътъ*. • *зайсц/заходзиц за нохци* „чувствовац боль у замарзнутих пальцох”: *зашло му за нохци* (= барз му замарзли пальци на руках, та го аж боля пальци).

нохчик х. бот. „*Calendula officinalis* L., с. невен”. У укр. бешедох *ноготки, ногітки, нохтики*, слц. *nahatka*, поль. *ogietek*. У руснацких валалох сиверней Мадярскей зафиксоване *ногчик*. Назва мотивована з подобносцу лісткох квіткы зоз нохцами (Тимко 24, 134).

ноц ж. „час од вечара до рана, с. ноћ”. Общеславянске. ◀ Праслав. *nokъť*. • *водне-вноци* „по цали дзень и ноц”; слц. *vo dne v posí „исте”*; *добру (добра) ноц* „жичим вам добру ноц”: *гвари: „Добра ноц” и пошол* (РК 1937, 106); слц. *dobru noc*; *на ноц (вжац, остац, питац ше)* „вжац (остац, питац ше) прєноцовац”: *вон себе думал: Кед гевтого пушцєла на ноц, оздаль и мнє пушци* (Етн29 112); *Пойду жу облаку, питаю ше на ноц* (Етн29 232); *ноц на дакого* „влапи (влапєла) ноц дакого у драже”: *будзе (була) ноц на нас (вас и под.)* „влапи нас (вас и под.) ноц (на полю, у драже и под.)”: *Як ишол, була на нього ноц* (Етн29 203); *по ноци* „вноци, през ноц”: *часто хори по ноци не може спац* (РН 39/1934, 3); *пред Крачуном (Кирбайом, одходом и под.) тоту ноц* „вноци пред даяким датумом”: *То було пред Кирбайом тоту ноц кед ше хлопи побили* (В. Саб.); *саму ноцу* „у змерку”: [Рушало ше] *назад не одлуга по полудзенку, бо ше на салаи приходзєло уж саму ноцу* (ЛатякТал 88); *Саму ноцу сом ишол на польо* (Мик. Ск.). ♦ *дзєнь за роботу а ноц за спанє* (Сф. Мак.) „през дзєнь треба робиц, а вноци спац”; *зачєрац дзєнь за ноц* „вноци бродзиц, а през дзєнь спац”: *кед дзєцко вещей ноци не спало, плакало, а през дзєнь спало, гвари ше же зачєрало дзєнь за ноц* (Ю. Пап); *ходзиц по ноци (ноцох)* „блукац ше, скитац ше по ноци”, поль. *chodzić po posu „исте”* *Жєни у Турскей не шму ходзиц по ноцох* (РН 15/1930, 4).

ноце и ноце-лє слов. за спонукање вещей особох або особох хторим ше двої: „*Ноце-лє, дїду, напиийце ше!*” (РН 23/1928, 2-3); *Ноце лє, треба то у калєндару опатриц. Кед ше баба замилєла, калєндар правду пове* (РН 38/1930, 2); *Ноцєлє, дайцє ми позаричок хладней води* (РН 16/1928, 2). ◀ Од словка *но* и морфєми *цє*, хтора настала по аналогії

зоз законченъом -це за 2. ос. мн. императива (*дайце, робце*).

ноциц ше -им ше *незак.* „затримовац ше дагдзе до ноци”: *Не сцели зме ше ноциц у драже, та зме ше рушили скорей дому* (Пвл. Бл.).

ночни -а -е „хтори ше одноши на ноц”. • **ноцну годзину** „нескоро вноци”, всл. поспи *hodzinu „исте”*.

ночник х. „место дзе дахто ноцуе”. Всл. *posnik „исте”*.

[**ночна фрайла**] бот.: *Вола ше и греческа фрайла* (Сс. Мак.). Оп. вечарша фрайла.

ноцовац -цуем *незак. и зак.* „(пре)спац дагдзе”. Всл. *posovac* (Lacko 32).

ноша и ношак слов. виражуе нескладане, иронию: *Вона му гутори: „Но шак аж тераз сцекнеш! Инишаки ши коні мал, та ши не сцек, а на тим ковдушу сцекнеш?”* (= аж тераз не сцекнеш) (Етн29 128); *А вони ше заш имею з нього, та му гуторя: „Ношак ти вера заслужел роцок?”* (= ти заслужел безвредну ствар) (Етн29 24). ◀ Од *но-ша* (а *ша* од *шак* (оп.)). • **ноша гат** виражуе согласносц, але и неподполне складане з дачийма словами, поступанъом: *Но ша гат, твоя воля – гварела му мац* (ЛатякТал 58).

ношиво с. „облечиво”: *Лежинъом було перше ношиво: чарни ранцовани чижми и били ценки жачи, з велькими жомбичками лайбик (чарни) и чарни калап* (РК 1937, М. Бирк.). || Слц. диял. *posivo „исте”* (SSN II, 449), серб. *носиво „исте”*.

ношиц -им *незак.* 1. „несц (вещей раз, у вещей напрамох), с. носити”. 2. „ходзиц облечени у даякей шмати”: *Вжиме ше ношили скоряни бунди* (ВаргаЛю 244). 3. „мац одредзени час бременитосци, ношиц плод у себе одредзени час”: *И коза може зацагнуц з коценъом и крава з целенъом; коза ноши пейц мешащи* (В. Саб.). ◀ Общеславянске. Праслав. *positi*.

ношиц ше -им ше *незак.*: 1. „ходзиц облечени у даякей шмати”: *Вельо у нас млади жени на чарно ше ноша* (БиндКост 28); *Ношиц ше по горе* (Сс. Мак.); *Ноши ше яжд даяки провкатор, чижми, сари, по колена* (РН 13/1934, 3); *Мало єме алье ше крашнє*

ношиме – гваря вони (Заря 10/1938, 7). Слц. *posit' sa „исте”*: ~ ро *pansky*. 2. „пасовац ше, бориц ше”: *Хвацел ше [шаркань] з Тизешом пасовац. Ношелі ше за три годзин* (Етн29 260).

нощок -щка х. дем. од *нос*.

ну слов. хторе Гнатюк у записох дакеди хасновал место *но*, а хторе зме у бешеди не зазначели: „Я [пенєжи] не сцем, бо ме забию гарамбияше.” „Ну, кед ти пенєжи не сцеш, а я ци роцок не дам, бо би ме вишмєял шицок швет” (Етн29 22); *ну помалі ше лад пребіва. Обачую людзе же то ганьба за Руснакох* (КостЛибер, М. Мудри). Слц. *ну „исте”*: *nu, veď viete o tom*.

нужда ж. 1. „бида, худобство; потреба”: *Вецкаль ше нагло похорел и умар чловек, а нужда и бида уцагла ше до єй дому* (РН 1/1929, 3); *Його родителе були барз худобни и вон вирос у нужди* (РН 22/1937, 4). 2. „брига, неволя”. || Укр. *нужда „нестатки; злидні; потреба, необхідність”*, рсї. *нужда „исте”*, ст.рус. *нужда „исте”*, поль. *pużda „вистатосц; чежка робота; бида, неволя”*, серб. *нужда „потреба, необходимосц; бида, неволя”*. ◀ Шицки наведзени паралели, як и нашо *нужда*, од стсл. и цсл. *нужда*, а то од праслав. *puđa*. У нас тота форма кнїжкового (або сербского?) походзєня. Наша форма би мала глашиц *нудза*, як и слц. *puđza „бида, нужда”*, поль. *puđza „исте”* (праслав. група *dj* у нашим языку давала *dz*, а у стсл. языку *jd*).

нужни -а -е „потребни”. Укр. *нуждний „необходни, потребни; бидни”*, серб. *нужан „необходни, потребни”*.

[**нужник**] х. „клозет, WC”. ◀ Од серб. *нужник*.

нудза ж. 1. у Коцуре: *Нудза то не таке як треба, то таке не як швет, нїяке, глупе, стої, не мож му доповесц* (Пвл. Бл.); *Гварели єй най опатри цо тот єй жец там роби на пойдзе, а вона, нудза, не пошла, не старгла ше* (Пвл. Бл.). 2. у Керестуре: *Кед нам дахто несподзивано войдзе до обисца, не озве ше, гвари ше: Идзе таке як нудза* (М. Рм.); *Кед дахто цихи, гвари ше: Таке цихе як нудза* (Вер. Рм.). ◀ Неясне. Нашо *нудза* не ма зна-

ченьову вязу зоз слц. *púdz* „бида, нужда”, поль. *pędza* „исте”, праслав. *puđja* (оп. *нужда*). Оп. и коцурске *нора*.

нука присл. 1. „у нукашньосци”: *Нука є у хижи*. 2. а) „до нукашньосци”: *Воишол нука (= воишол до хижи)*. б) „гу нукашней страни”: *Кед ше коса барз виклепе, та ше оштре може преврациц нука або вонка, та го вец з ослу або каменьчом треба полєзко випросциц* (В. Саб.). || Всл. *nuka* (Sipos), *dnuka*, *dnukaj*, *dn*: *pridze dnu*, *dnuka pušćic* (Czambel); укр. у *дну* „до штрєдку”, ст.рус. *дѣну* „у штрєдку”, *изъ дѣну* „зоз штрєдку”. ◀ Од старшей форми *днука*, хтора зачувана у нашим присловнїку *зоднука* (зо + *днука*) и всл. паралели *dnuka*, а виведзена є од *дно* и -ка (датов *дну* и суфикс -ка).

нукашнї -я -є „хтори ше одноши на нукашньосц”. Всл. *dnukajši* „исте” (Buffa 55).

нула ж. „количество и цифра 0”. Мадь. *nulla*, ит. *nulla*. ◀ Од лат. *nullus*.

номер х. 1. „число”: *На нашо крижи злати літери, / жовти нумери вибиц нам дайце* (Етн9 ч. 221). 2. а) „число хижи, будинку”. б) „хижа, обисце”: *Французки валал ма обично 200 до 300 нумери* (РН 29/1935, 1). Поль. *numer* „исте”. ◀ Од лат. *numerus*, можлїве прејг нем. *Nummer*. У Гнатюка тот меновнїк и женского роду: *И вон тото писмо запечетовал, а номер положел на верх, до хторей ма пойсц у варошу* (Етн29 254).

нурци и **нюрци** присл. 1. „на шлепо”: *Нюрци то кед дахто не видзи добре, а роби, идзе* (В. Р., М. Рм.). 2. „швидко, бегцом”: *Нюрци ишол там* (Г. Р.); *Кед противнїк нападнул брєщок ..., борци не мали часу анї позберац свойо оружїє ... Якошик ше, нурци, пооблекали, у сцеканю закапчовали панталони, торби* (КостВлБД 23); *Нурци крижом през заграду* (Ю. Пап); *За тот час баран нурци бежал жу дубу жїиртаюци зоз зубами* (ЧаканБас 110); *Єдни [гуски] такой злетли, а други нюрци почали сцєкац жу штрєд долини* (ЧаканСаф 44). || Укр. диял. *нурити* „муряц, чиряц”, *нурці* „як муряц”, рсї. *нурить голову* „спущовац, хиляц главу”, поль. *purzać* и *purzyć* „муряц, чиряц”, слц. диял. *púrit* и *ńúrit* „гледац дацо, лешовац, стрєжиц за дачим”: *čo tam ńuriš v tej komore?*

(SSN), всл. *nurkem* „на твар (падац)” (Buffa 177) ◀ Од праслав. *nuriti/nurjati* „муряц (ше), чиряц (ше)”: українське *нурці* „як муряц” по значеню мож повязац зоз нашим *нурци* „на шлепо” (под (1)). Оп. и *нурциц*.

нурциц -им незак. „плянтац ше” (В. Саб.): *Страшно то ... исц по цмей ноци по загради дзе капуста роише. Часом, часом, уж ше пошпоциши, часом, часом уж нурциши як прави пияніца, а по даскельо раз боме и побочкаши по хтору главочку ... капустову* (РН 236/1930, 3). ◀ Од *нурци* (зачувана значеньова вяза: хто *нурци* тот ше плянта при ходу – як кед би ишол *нурци* „нашлепо”).

нутрак х. „конь хтори ма єден семеїнїк нормалней велькосци, а єден мали” (В. Саб.): *Нутраки були барз моцни; єден цо не спуцел анї єден семеїнїк бул барз моцни, цагал чежки коч* (В. Саб.). || Чес. (моравське) *ňutrák* (и форми *vnitrák*, *ňutr*, *nutr*, *vňutr*) „вайчак, корназ, буяк з єдним семеїнком, а други, слабо розвити не вишол зоз бруховей пражніни; прен. наполи, недобре викастровани, а подшмихуючо и о людзох без дзецох, о хладних у любви и под.” З истим основним значеньом слц. *znutrāk* и *vnútrāk*, слц. диял. *nutrāk* „исте” (SSN II, 457), поль. *wnętr*, рсї. *нутрец*, укр. *нутрець* и *нутряк*, серб. *нутрак* „исте”. ◀ Од праслав *qtrǵ* „нука”; на питанє „кадзи” форма глашела *въп-qtrǵ*, а на питанє „дзе” – *въп-qtrǵ-i*, серб. *унутра* (Machek 403) Наша форма тиж першобутно мала глашиц *внутрак*. Назва настала прето же семеїнїк при самцови „остал нука, у нукашньосци”.

нюня ж. „цихи, поцагнути, небешедлїви человек”: *За цихого человека ше гвари: Таки як нюня* (В. Саб., М. Рм., В. Р.); *М. випатрал як нюня, а вец таке поробел, охабел жену, а зишол ше з другу* (В. Саб.); *Нюня то таки цо лєм шєдзи, не зна прєгвариц* (Г. Р.); *Мойо курчата ше чупя як нюні* (С. Мїр.). || Поль. *niunia* „плакаца особа”, чес. *ňuchna* „плакаца жена”, *ňupať* „плакац”, укр. *нюня* „безхарактерна особа; плакаца особа”, укр. диял. *нюняти* „бєшедовац помали, як дзецко; без причини часто плакац”, рсї. *нюня* „плакаца жена”. ◀ Од праслав. оном. *njunja* „плакаца особа”.

нюрци *присл. оп. нурци.*

нюх *х.* „чувство паху при животиньох”.

нюхац -ам *незак.* „пахац, опаховац (о животинї)”: *А тот конїк од єдней кобули жу другей кобули идзе нюхаючи* (Етн29 221); [Пшичок] *Нюхал драгу, дзвигал главу же би опахал воздух, але лєм бежал и бежал* (Заградка 3/08). || *Слц. ħuchať „исте”, поль. piuchać „исте”, укр. нюхати „исте”.* ◀ Од праслав. ономатопейского *njuxati*.

нюхциц -им *незак. експр.* „нюхац (и прен.)”: *Пришол ши нюхциц цо я зробим* (РН 41/1932, 2). ◀ Од *нюхац*.

нюхциц ше -им *ше незак.* „нюхац ше”: [Пес] *може ше збешнїц кед ше през плот нюхци зос збешнїтим псом* (РН 30/1936, 4).

нягац -ам *зак. 1.* „престац дзбац о даким/дачим, охабиц дакого/дацо”: *Ище свою фраїречку не нягам* (Етн9 ч. 232). **2.** „охабиц, затримац”: *Газдове ше радза: / кого маю на войну дац, / кого дома нягац (= кого дома затримац, охабиц)* (БиндКост 22). || *Слц. pachať „охабиц”, слц. нар.. pahať „исте”, чес. pechať „исте”, поль. piechać „исте”.* Од императива того дієслова настало и слц. и *чеш. pech „най”, поль. piech „исте”.* ◀ По В. Махекови форма **нехац* то одрекаюца форма дієслова **хац* „дзбац” (*нехац* значело „не дзбац”), хторе зачуване у южнославянских языках: серб. *хајати* „дзбац” (*не хајем* „не дзбам”), словен. *hajati*. Праслав. *hajati* (Machek).

някац -ам *незак. 1.* „натарговац, нацаговац (пса, дзецко) (В. Саб.); рушац, штухац дакого”: *Цо тото дзецко някаш!* (Сс. Мак.). **2.** „длобац длуго до даякей роботи,

затримовац ше, пробовац” (Сс. Мак.). ◀ Неясне.

няклов *х.* „часц коньскей опреми: ремень коло карку”: *Тиж и няклови на друку були з попруги и каркач цо тримал першняк* (В. Саб.). Всл. *ňaklov „исте”* (Bartko 198). ◀ Од мадь. *nyakló*.

нялкош *х. 1.* „тот цо свидоми своєї вредносци и виказує своєю вредносци и у дружтве; тот цо ше люби приберац, крашне облекац; с. кицош, гиздавац”: *бачи Михал, вешеляк и у младших рокох вельки нялкош* (РН 20/1930, 2); *Ваши син нялкош, гудаци му у карчми граю* (В. Саб.). Карп.укр. *нялка „исте”* (Мокань). **2. ирон.:** *Але, кед заш пришол пондзелок, заш треба исц до роботи, їаздиня виганя же гайд нялкоше, кед сце були вицера та и тераз до роботи* (РК 1924, 157). ◀ Од мадь. *nyalka*.

нялкошиц ше -им *ше незак.* „буц нялкош, справовац ше як нялкош”: *Дїдови М. сом дал свой лайбик, дїдо ше нялкошел* (Йвг. Бл.); *Нашлїдзел од мацери пенєжи, та ше тераз нялкоши, моторку купел. А дзень на дзень пиє. Гварим єй: Милено, докаж му най не купує моторку* (Фбр. Ц.). ◀ Од *нялкош*.

нялкошка *ж.* „с. кицошка, кицошкиња”: „*Питал бим це, дзивче, але ши рапава.*” „*Го-чик сом рапава, але сом нялкошка, / пробуй лєм ме питац, чи бим за це пошла?!*” (Бинд-Кост 49)

няфаговац -гуєм *незак. 1.* „малтретирац; натарговац” (Сс. Мак.): *Няфаговац краву або запразнутого коня на штранжу. 2. „биц дакого”* (Лю. Бл.). ◀ Неясне.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

811.161.2'374

81'374.81=161.2

СЛОВНИК руского народног језика. 1, А – Н / у редакцији Јулијана Рамача. – Нови Сад : Филозофски факултет, Одсек за русинистику : Завод за културу войводянских Руснацох : Дружтво за руски јазик, литературу и културу : Руске слово, 2017 (Петроварадин : Алфа граф). – 832 стр. ; 24 cm

Тираж 400. – Библиографија.

ISBN 978-86-89945-14-0 (ЗКВР)

а) Русински језик – Речници
COBISS.SR-ID 318095879

ЗМІСТ

Предходне слово	3
Увод	5
Жридла	11
Похаснована литература	17
Технічни скрацєня	22
А	25
Б	36
В	108
Г	235
Ґ	295
Д	317
Е	395
Є	399
Ж	403
З	422
И	557
Ї	562
Й	563
К	564
Л	662
М	693
Н	743

СЛОВНІК РУСКОГО НАРОДНОГО ЯЗИКА • У РЕДАКЦІЇ ЮЛІЯНА РАМАЧА •
І А – Н • ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – ОДСЕК ЗА РУСИНІСТИКУ, Нови Сад • ЗАВОД
ЗА КУЛТУРУ ВОЙВОДЯНСКИХ РУСНАЦОХ, Нови Сад • ДРУЖТВО ЗА РУСКИ ЯЗИК,
ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ, Нови Сад • РУСКЕ СЛОВО, Нови Сад • Графични редактор:
СЛАВКО САБО • Обсяг: 52 ДТ • Тираж: 400 прикладніки • Друковане закончене децембра
2017 • Друковала: АЛФА Граф, Петроварадин

РЕЧНИК РУСИНСКОГ НАРОДНОГ ЈЕЗИКА • У РЕДАКЦИЈИ ЈУЛИЈАНА РАМАЧА •
І А – Н • ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ – ОДСЕК ЗА РУСИНІСТИКУ, Нови Сад • ЗАВОД ЗА
КУЛТУРУ ВОЈВОЂАНСКИХ РУСНИНА, Нови Сад • ДРУШТВО ЗА РУСИНСКИ ЈЕЗИК,
ЛИТЕРАТУРУ И КУЛТУРУ, Нови Сад • РУСКЕ СЛОВО, Нови Сад • Графички уредник:
СЛАВКО САБО • Обим: 52 ШТ • Тираж: 400 примерака • Штампанье завршено децембра
2017 • Штамп: АЛФА Граф, Петроварадин